

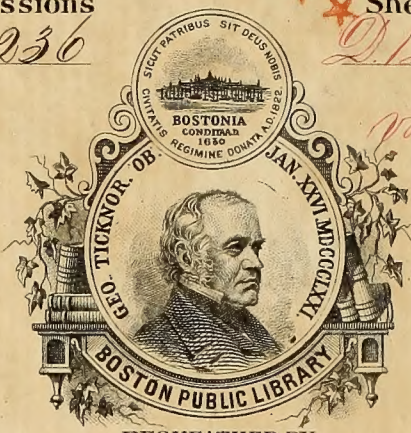

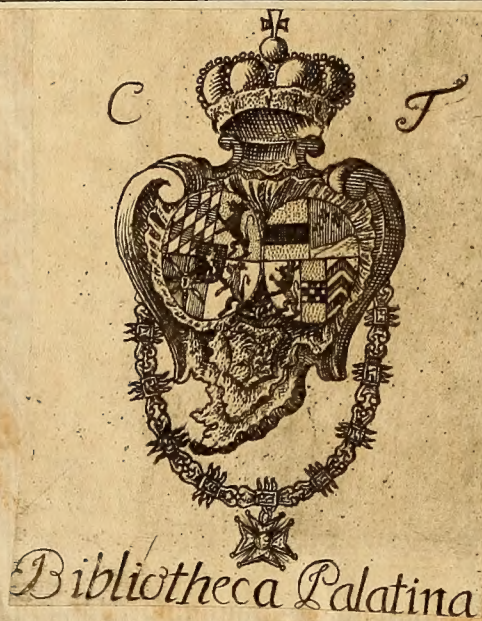
Hipp 43 *Sp*
Sept. 29 1852

Accessions
116236

Shelf No.
Q.121.4
vol. 1

BEQUEATHED BY
George Ticknor.
Recd. Apr. 26th 1871

K. 1. a.

HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV
RERVM VRBIVMQ. HISPANIAE,
LVSITANIAE, ÆTHIOPIÆ ET INDIAE
SCRIPTORES VARII.

Partim editi nunc primum, partim aucti
atque emendati.

*Quorum Seriem sequens post Praefationem pagina
exhibet.*

TOMIS ALIQVOT DIVISI.

Operâ & studio
DOCTORVM HOMINVM.

Accessit rerum memorabilium & verborum INDEX copiosissimus.

FRANCOFVRTI
Apud Claudium Marnium, & Hæredes
Iohannis Aubrij.

MDCIII.

Cum Gratia & Priuilegio S. Ces. Maiest. ad decennium.

116236
D. 121
4
Vol. 1
Privilegium Cæsareum. 85.

VDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wirtembergæ; Comes Tirolis &c. Recognoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis; Cum res literaria, quæ bono publico plurimum præsidii conferre solet, omnibus modis promouenda sit: Nobisq; nostri & sacri Romani Imperii fideles, dilecti CLAVDIVS MARNIVS, & hæredes IOANNIS AVBRII, ciuitatis Francofurtensis ad Mœnum ciues atque Typographi humilimè exposuerint: se opus quoddam insigne, cuius talis est inscriptio: *Hispania illustrata, seu rerum urbiumq; Hispania, Lusitania, Æthiopia & India scriptores varii: partim editi nunc primum, partim aucti atque emendati*, magno suo sumptu atque labore, vt pro communi vtilitate in lucem prodeat, typis iam absoluisse: vereri autem ne sinistris æmulorum artibus, vt fieri sæpe assolet, fructu & emolumentis, tanta impensa & labore dignis fraudentur: Nobisq; proinde perquā demisse supplicarint, vt nostra autoritate istorum æmulorum iniuriam arcere, ac priuilegii nostri præsidio indemnitati eorum clementer prospicere dignaremur: Nos sanè ipsis hoc in casu bene consultum volentes, precibus eorum iustis & æquis annuendum duximus. Quapropter scienter, animoq; deliberato, & ex Cæsarea autoritate nostra seriò vetamus & interdiciamus omnibus & singulis Typographis, chalcographis, Bibliopolis, aliisq; negotiationem librariam quamuis exercentibus, ne quis præmemoratum opus in sacro Romano Imperio, & Regnis, Prouinciisq; nostris hereditariis, intra decennium ab editione eius inchoandum æmuletur, imprimat, aut distrahat, vel etiam aliunde impressum aduehat, aut diuendat palàm vel occultè. Quisquis verò interdictum hoc nostrum neglexerit aut violarit, eum nō solum eiusmodi libris, perperā quippe, illicitèq; impressis & adductis (quos nimirū supradicti MARNIVS & hæredes AVBRII aut mandatū ab eis habētes, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vel propria etiā autoritate sibi vendicare poterunt) priuandum; verum etiam insuper decem marcis auri puri Fisco seu Ærario nostro Imperiali, & dictis heredibus ex æquo soluendis & numerandis mulctandum statuimus. Hac tamen etiam conditione adiecta, vt opus prædictum nihil in se contineat, quod orthodoxæ fidei Catholicæ, vel nostris & sacri Romani Imp. constitutionibus aduersum sit: ac insuper vt sæpe dictus MARNIVS & hæredes tria nimirum operis istius exemplaria, ad Cancellariā nostrā Imperialem Latinam, propriis sumptibus quamprimum transmittant. Quod si neglexerint, priuilegio illi hoc nostro priuati & exuti esse debeant. Mandamus vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperii subditis, & fidelibus, dilectis, tam Ecclesiasticis quàm secularibus, cuiuscunque status, gradus, ordinis, & dignitatis extiterint; præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel superiorum, vel suo ipsorum nomine ac loco Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc priuilegium nostrum impunè violare patiantur; sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis, coërceri curent; quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, & eandem mulctam incurrere noluerint. Quod hisce literis nostris testatum esse voluimus. quas manu propria subscriptas, & sigilli nostri Cæsarei impressione roboratas. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo sexcentesimo tertio: Regnorum nostrorum, Romani vigesimo octauo, Hungarici trigésimo primo, & Bohemici itidem vigésimo octauo.

RVDOLPHVS

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium

RVDOLPHVS CORADVCIVS

IOAN. BARVITIVS.

Illustris. Heroi

D. BALTHASARI
SVNIGÆ REGIS CATHO-
LICI APVD ALBERTVM ET ISABEL-
lam Belgarum Principes Legato

Andreas Schottus

S. D.

INTER cetera felicitatis seculi huius argu-
menta, amplissime SVNIGA, non postremum lo-
cum obtinet Ars illa diuina typis optimos quosq;
Auctores excudendi: qua quidem vt nihil ad ho-
minum vtilitatem excogitari potuit melius, v-
tiliusve, si recte quis vtatur; sic contra nihil
perniciosius, si quis ad sui, aliorumq; detrimen-
tum abutatur: nimirum communi rerum huma-
narum conditione, dum eadem, hominum arbitrio, dissimili tamen ra-
tione, vel prosunt, vel obsunt, vt ignis, vt ferrum, aurum denique, &
argentum, aliaque innumerabilia. Huius autem Artis inuentio Ger-
manis potissimum, & in his Moguntinis primum accepta est referenda:
tamen si & Batavi eam sibi laudem vindicet, repetantque & alia gentes,
iisque antiquitatis Indorum China ad Orientem iactando arroget. Rur-
sum Germani, siue librorum optimorum copiam spectes, siue in edendis
etiam Græcis melioris notæ Scriptoribus accuratationem consideres, facile
ceteros omnes omniū gentium Typographos operosis officinis, diligentia,
ac magnitudine superant, tuenturq; eandem in posteris nominis aucto-
ritatem. Et si enim parentum nostrorum memoria Græco venusto typorum
genere, qui Regis Gallorum Christianissimi typis vix concedant, Græ-
cos Auctores ordine euulgarint, Platonem, Aristotelem, Plutarchum,
Xenophontem, Pausaniam, ceteros: & omnes adeo doctorum hominum No-
tis illustratos. Tamen hoc ipso seculo HISTORIARVM seriem suis typis
sic WECHELIANI, adornarunt, vt dicere ausim, Regiam posse Bibliothe-

Præfatio.

cam, summi etiam pretii ab unis WECHELIANIS commodè instrui: quod nullum sit Europa imperium, regnum, provincia, ditio, aut deniq; angulus, cuius non historiam, si modo quid Latinis litteris scriptum de iis reperiri videri potuit, illi excuderint. De florentissimis Europæ Regionibus, Annales sic collegerunt, ut Germani, Galli, Itali, Britanni, Pannonii, Siculi, aliq; propè innumerabiles prædicare meritò queant, nunc demum se errantes, vagosq; domum esse ab HISTORIA reductos, neque peregrinantes alieno cælo, solòq; amplius iactari, sed origines, ortus, principia, atq; adeo Gentium diuersarum ex aliis in alias sedes migrationes, (quod à LAZIO Cæsaris Historico nuper est diligenter tractatum) vicissitudines, euenta denique omnia, & domi, militiae que præclare gesta, sic hodie legant, ut omnes omnium ætatum nationibus, quot fuerunt, quot sunt, quotque aliis erunt in annis, quasi præsentis Lectores interesse videantur. Est enim, ut TE omnium minime fugit, doctissime SVNIGA, rectè à Marco Tullio pronunciatum, testem esse temporum HISTORIAM, lucem Veritatis, vitam memoria, morum denique magistram: atque adeo turpe semper visum, ac plane puerorum esse, quæ, antequam natus sis acciderint, ignorare. Tum vero turpissimum semper existimaui, mecumque sentient, qui rem æqual lance ponderabunt, Gentis suæ, nationisque, ac patriæ, parentis maioris, nescire originem, antiquitatem, progressus, atque incrementa: interitus denique, ac vicissitudines. Non secus atque reprehendi grauiter, & despiciatui inter æquales haberi solet vir domi nobilis, qui maiorum imagines, ortum, progressumque familia, resque fortiter in toga aut sago gestas ignoret. Quo factum est, ut M. Terentium Varronem, togatorum doctissimum M. Tullius, summa vir eloquentia, in Academicis in cælum laudibus tollat, gratiamque referat, quam potest, maximam, quod eius Antiquitatum, ac De vita populi Rom. atque adeo scripta omnia, peregrinantes Romanos, ac veluti hospites, domum reduxerint, quod etiam Elogium, omni prædicatione maius, B. Isidoro, Hispalensium doctissimo Præsuli Braulio, Cæsaraugustanus Episcopus, eius æqualis, merito attribuit. Verum, ut quod dicere orsus eram, demum pertexam; uti Gentium omnium, ac nationum Historiam Wechelianis suis typis, posteritatis commodò transcripserunt, sibi que adeo artissimo vinculo deuinxerunt; sic vero & HISPANICÆ GENTIS HISTORIAS, Latinis quidem litteris consignatas, non modo collegerunt olim, sed & uno fasce colligarunt. Laudandum enim eorum consilium, qui partim eiusdem Auctoris omnia ingenii monumenta, partim argumenti eiusdem varios Scriptores, ~~et~~ dispersos, diuulsos, passimque iacentes, variis formis Bibliothecarum incommodo editos, veluti naufragii tabulas colligentes, uno alteròve Volumine includunt, simulque edunt, incredibili euentium, ac legentium utilitate.

Nunc

Præfatio.

Nunc vero cum RERVM HISPANICARVM Scriptores iam defecissent, omnesque conuicio pane efflagitarent, ne Gens ea, & armis, atque ingeniis iuxta celebris, totoque terrarum orbe clara, ab exteris ignorari non deberet, optimum factu Wechelianis visum, pretiumque opera fore, si eosdem illos Annalium Tomos adeo desideratos, atque certatim expetitos incudi redderent, augerentque quoad eius fieri posset in maius. Amicorum hic eruditorum subsidium, ut suppetias ferrent implorandum fuit. Deplorandum vero prioris sæculi vitio (attritis tunc Hispanis cum Gotthicis armis, tum bello cum Mauro assiduo debilitatis) adeo paucos Latinos ibi Historicos, eosque non admodum disertos, ut illa ferebant tempora, exstitisse, (Lucam enim Tudensem frustra quasitum nancisci ad hanc diem Typographi non potuerunt) vernaculi vero Hispania sermonis plures fuisse historicos comperi, aut certe longe, quam Latinos, copiosiores: ut nostra memoria scripsisses Hispania constat Ambrosium Morum Cordubensem Tomis tribus post Florianum Ocampium: Hieronymum quoque Suritam Casaraugustanum Tomis sex Aragonensium domi, forisque gesta librorum triginta, quot etiam annos impendit: Stephanum denique Garibaium Cantabrum Tomis item quattuor, & Petrum Antonium Beuterum Valentinarum facta. Mitto minorum Gentium reliquos, haud scio an satis, quibus legendis tempus teras, dignos. Surita quidem homo doctissimus Aragonensium Annales suos Latine conscribere aggressus est, quos INDICES Aragonum nominat, vidimusque olim ab Auctore valde auctos, asseruatosque, ac pene dixerim sepultos, & cum blattis, tineisque rixantes in Carthusianorum ad Casaraugustam cœnobio. Quos quidem Indices vtinam (si quid his votis proficere possumus) eius Aragonici regni Octoviri tandem aliquando e tenebris erutos bono publico, ingenti sane gentis adeo splendida, & clara gloria, atque honore proferant, & in apertum, ut olim vernaculos eius Annales ediderunt, nunc referri iubeant. Alterius item Hieronymi Blancafastos Magistratuum Aragonia Latine conscriptos inde exoptamus, ut aliquando ceteris hisce voluminibus trans Pyreneos, bono sane publico, subiungantur, atque hoc quidem non optare modo, sed & sperare de eius regni incolis aliquando liceat.

Venio ad symbolam de meis angustiis collatam, ut exstet apud posteros, cupio quidem certe, peregrinationis meae per Hispaniam fructus aliquis: (cui rei tanquam Itinerarii vicem adolescens Pomponiū Melā, Beticum scriptorem Toleti illustraram; & Senecam Rhetorem, domo Corduba, Philosophi Stoici parentem Notis uberioribus ante hos ipsos annos sedecim, expletis etiam Grecis hiatibus, Tarracone explicaram:) Tum ut grati animi testificationem aliquam dedisse videar, fortissimæ genti bonis omnibus de me sponte exsulanti merita, dum tribus in Aca-

Præfatio.

de miis frequentioribus, Toletana, Caesar Augusta, & Tarraconensi, honoris gratia, doctoris de superiore loco personam sustinere iuberet. Itaque ne hospes in alieno solo, ac cælo versari perpetuo viderer, sumsi in manus B. Isidori Hispalensis Episcopi Scriptorum Ecclesiasticorum Catalogum, & cum antiquis membranis compositum meliorem feci: additis etiam, quæ in Coloniensi Petri Suffridi Frisii editione desiderabatur, Ildephonsi, ac Iuliani Episcoporum additamentis. Hinc ad Roderici Ximenii Nauarri, Toletanorum in Carpetanis Archiepiscopi Annales edolandos, amicorum rogatu, me conuerti: duabus sane de causis lubentius, quod & antiquissimus pene esset rerum Hispanicarum Historicus magnaque in narrando fidei: deinde quod deprauatum admodum, & lacunis hiantem obseruassem. Quamobrem faciendum putavi, ut ad αὐτὸν ἐξέδοιν, quod in Toletana Ecclesia Bibliotheca asseruatur, committerem diligenter, & sartum tectum redderem: adiectis & hic de Arabum historia, aliisque libellis hætenus ineditis, atque inuisis. Joannem quoque Margarinum Gerundensem Antistitem, cuius hætenus cognomen tantum ignoratum, natalibus suis reddidimus. Attulimus & Ferdinandum Garciam Mattamorum de Hispania Academicum, & claris Scriptoribus. Taceo reliquos à nobis erutos, ac veluti in lucem reuocatos Hispanos Auctores: omitto & Lusitanos, quos nuper in Vbiis Colonia Agrippina vir ornatissimus Arnoldus Mylius, accuratus, & eruditus typographus, me hortante maxime, euulgauit: opera nimirum Andrea Resendii, & Damiani à Goës Lusitanorum, Ioan. Genesii Sepulveda Cordubensis, & Hieronymi Surita Caesar Augustani Commentarium in Itinerarium Antonini Aug. Ut nihil interim dicam de Victoris Tununensis Episcopi Africani, & Abbatis Biclarensis Chronicis, Ingolstadii nunc publicatis (qui, post Prosperum Aquitanum, Eusebii Chronicon pertexuerunt.) Quem quidem laborem si placuisse cognouerim, erit cur aliquando Sacros Hispania Scriptores uno tomo, magno Bibliothecarum commodo, coniungendos curem.

Deliberanti autem mihi, cui nam potissimum hic labor inscribendus videretur, nominis tui amplitudo statim occurrit. Usurpabo igitur per Parodian illud Poeta:

Cui dono Hesperiae nouum volumen,
Arida modo pumice expolitur,
BALTHASSAR? Tibi: namque tu solebas
Omne æuum Chronicis notare chartis.

Causæ multæ suppetunt. Primum, quia in Hispanica nobilitatis flore, eruditissimus ipse, eruditos amat, ac fouet: quod gentilitium est familiae vestrae ornamentum, quæ Gymnasium Societati erudiendæ iuuentuti, ingenti auditorum frequentia, exstruendum curauit. Deinde quod Hi-

stóricos

Præfatio.

historicos assidue tractes, cum patrios, tum Plutarchū in primis summum
et Philosophum, et Historicum libenter, et quidē Grace legas: quo pru-
dentia maior indies paratur, quam rerum usus, Reiꝫ publica tractatio
absoluit. Deniqꝫ quia amoris erga me tui, ac benevolentia non raro testi-
ficationem dare soles, qui et Lipsium nostrum, Belgii ocellum, collegamqꝫ
nostrum Martinum del Rium complecti soleas. Perge itaque, hac aequi,
boniqꝫ consulendo, doctos homines re, consilioqꝫ iuuare, et labantem no-
stram, prô dolor, Belgicam Remp. constituere, ac fulcire. Sic Tibi, piisqꝫ
adeo omnibus eueniant qua volo: et ex voto fluant omnia.

Vale.

INDEX AVCTORVM

PRIMI TOMI.

1. HISPANIÆ Chorographia atque descriptio, & Tabula Marii Aretii Sy-
racusani. pag. 1
2. Abrahami Ortelii Tabula } Veteris Hispaniæ.
  } Noua Hispaniæ.
3. Ioannis Margarini Episcopi Gerundensis Paralipomenon Hispaniæ, libri X.
pag. 9
4. Roderici Santii Episcopi Palentini historiæ Hispanicæ Partes IV. pag. 121
5. Alfonsi à Carthagena, Episcopi Burgensis, Regum Hispaniæ Anacephalaosis.
pag. 246
6. Lucii Marinæi Siculi, Regii Historiographi, de Rebus Hispaniæ memorabili-
bus libri XXII. pag. 291
7. Francisci Taraphæ Canonici Barcinonensis, de origine ac rebus gestis regum
Hispaniæ, liber I. pag. 518
8. Brevis Rerum à Philippo II. Hispaniæ rege gestarum descriptio. pag. 569
9. Ioannis Vasæi Brugensis Hispaniæ Chronicon. pag. 572
10. Laurentii Vallæ, Patritii Romani de rebus à Ferdinando Aragoniæ rege gestis,
libri III. pag. 727
11. Ælii Antonii Nebrissensis rerum à Ferdinando V. & Elisabe Hispaniarum
regibus gestarum Decades II. pag. 786
Eiusdem de Bello Nauariensi, libri II. pag. 906
12. Aluarus Gomecius de rebus gestis Francisci Ximenii Archiepiscopi Toletani,
libri VIII. pag. 927
13. Inscriptiones aliquot Tarraconenses. pag. 1157
14. Damiani à Goes Equitis Lusitani Hispania. pag. 1160
15. Michaelis Ritii Neapolitani de Regibus Hispaniæ, libri III. pag. 1173
16. Genealogia Regum Hispaniæ recens ex Italico translata, & diuersorum Princi-
pum ac Ducum Catalogus. pag. 1182

INDEX AVCTORVM

SECVNDI TOMI.

1. B. Isidori Hispalensis Episcopi & B. Ildefonsi, de Claris præsertim Hispania scriptoribus atque Episcopis, cum appendicibus Felicis, Iuliani, Braulionis, & incerti auctoris, nunc primum editis, & Notis Andree Schotti illustratis.
pag. 1
2. Roderici Ximenii archiepiscopi de rebus Hispania, libri IX. emendatiores & auctiores.
Eiusdem Ostrogothorum, Hunnorum ac Vandalorum historia. Item Arabum historia eiusdem ac Romanorum, nunquam antehac edita. pag. 25
3. Petri Pantini Tiletani Belgæ de dignitatibus atque officiis Gothorum Commentarius pag. 195
4. Io. Marianæ ex Societ. Iesu historia de Rebus Hispanicis, libri XX. pag. 205
5. De Academiis, & claris Hispania scriptoribus Alphonsi Garfi Matamori Hispalensis, liber singularis. pag. 801
6. Damiani à Goes Vita. pag. 824
Eiusdem Epistola ad Io. Iacobum Fuggerum pro defensione Hispania, cum Responsione Iacobi Fuggeri pag. 827
7. L. Andr. Resendii Epistola Historica de Æra Hispanorum. pag. 828
8. Nomenclatura urbium Hispania m. s. pag. 830
9. Hieronymi Pauli Barcinonensis de fluminibus & montibus Hispania pag. 834
Eiusdem urbis Barcinonensis descriptio. Et Episcoporum Catalogus. pag. 840
10. Hieronymi Blanca Regum Aragonia Catalogus, cum succincta eorum vita. pag. 848
11. Ambrosii Moralis Corduba. pag. 853
12. Caroli Verardi Expugnatio Regni Granata, Historia. pag. 861

Lusitanica.

1. Damiani à Goes *Olisiponenſis urbis descriptio.* pag. 879
Eiusdem de rebus ac Imperio Lusitanorum ad Paulum Iouium disceptatiuncula.
pag. 890
2. L. Andreæ Resendii *Antiquitatum Lusitaniae, libri I V. & liber unus Antiquitatum Eboræ ab And. Schotto latinus factus.* pag. 892
3. Iacobi Mentetii Vasconcelli *de Municipio Eborensi, liber singularis* pagina 985
4. L. Andr. Resendii *de Colonia Pacensi Epistola* pag. 997
Eiusdem de Eborensis Ecclesiæ Sanctis ad Bartholomæum Kebedium. pagina 1003
5. Ambrosii Moralis *Epistola ad L. Andr. Resendium: cum Responsione Resendii de Traiani Pontis inscriptione* pag. 1021
6. Io. Antonii Viperani, *de obtenta Portugallia à rege Philippo* pag. 1031
7. Hieronymi Conestaggii, Patritii Genuensis *de Portugalliae Coniunctione cum regno Castellæ, Historia ex Italico sermone in Latinum conuersa* pagina 1062
8. Duardi Noni Leonis *Censura in libellum de Regum Portugalliae origine, qui fratris Iosephi Teixeira nomine circumfertur* pag. 1221
Eiusdem de vera Regum Portugalliae Genealogia. pag. 1254

Æthiopica & Indica.

1. *Genealogia Regum Æthiopie.* pag. 1278
2. Christophori Columbi *de insulis nuper inuentis Epistola.* pag. 1282
3. *De Legatione Imperatoris potentissimi Æthiopie ad Clement. VII. Pontificem.* pag. 1285
4. *De regno Æthiopie ac populo, deque moribus eiusdem populi.* pag. 1286
5. Iohannis Portugaliæ Regis *literæ ad Clementem VII. Pontificem* pagina 1287
6. Damiani à Goes *de Religione & moribus Æthiopum.* pag. 1288
7. *Epistolæ aliquot Preciosi Iohannis Æthiopum Regis Damiano & Paulo Iouio Interpretibus:*

i. Epi-

1. *Epistola Helenæ auie Daudis Æthiopum Regis ad Emanuelem Lusitania Imperator. scripta.* pag. 1291
2. *Daudis Æthiopiæ Regis litera ad Regem Emanuelem Portugallia scripta.* pag. 1293
3. *Eiusdem Daudis Æthiopiæ Regis litera ad Iohannem Portugallia Regem scripta.* pag. 1295
4. *Eiusdem Daudis Æthiopiæ Regis bina litera ad Clementem VII. Pontificem.* pag. 1297
8. *Deploratio Lappiana gentis.* pag. 1313
9. *Lappiæ descriptio.* pag. 1314
10. *Epistola Emanuelis Regis Portugallia ad Leonem X. Pont. Max. de Victoriis in Africa habitis.* pag. 1315
11. *Epistola Johannis III. Regis Portugallia, ad Paulum III. Pont. Max. de rebus in Oriente feliciter gestis.* pag. 1316
12. *Damiani à Goes Bellum Cambaicum seu Obsidio Urbis Diensis.* pag. 1319
Eiusdem Bellum Cambaicum II. Commentarii III. pag. 1328
13. *Iacobi Teuui de Reb. ad Diu gestis Commentarius.* pag. 1345
14. *L. Andr. Resendii Epistola de Reb. Indicis ad Conradum Gochlenium.* pagina 1327

Hispa-

HISPANIAE SITVS.

A MARIO ARETIO PATRITIO SY-
RACVSANO, IN DIALOGI MODVM
CONSCRIPTVS.

LODOVICVS, PRVDENTIA, CALIPHVS.

QUISNAM mihi tantam adferet lætitiā, ut hæc me derelinquant tristes, quibus torqueor, cogitationes? causa, cur sim mœstus, non quidem deest. ratio homines quæ gubernantur, illam vincere perquam studet. Sum quamobrem in ærumnosa positus controuersia. **PRVDENTIA.** Certe nullam intueor mi vir causam, quare diutius tu istis incumbas cogitationibus perniciosis. prudentium enim est (ut ipse habes) fortunæ in rebus peractis cedere, in agendis vero, in quibus ab ipsa valde timendum, vel virtute, vel nouis repugnare inuentionibus. Sed quæso quid id est? **LODOVICVS.** Nescis mea coniunx me magistratum gerere? nescis inter Cæsaris primores ad Italiam petiisse? rursus valetudine coactum perquam infirma illico remeasse? quid ergo grauius, quidve mihi iniucundius euenire poterat vnquam? Nempe huius ab ineunte ætate seruiui auo, etiam in Celsensi bello, vbi vulnera accepi plura: & huic etiam multum, ut tibi compertum est. Quid plura? quum illa dies, quam diu optaram, adfuit, seruire non licuit. ægrotus sum reuersus, quid molestius? **PRVD.** Quid faceres? nemo est qui tuum non inspexerit animum: liberes ergo tete, obsecro, istis tuis curis. Sed Caliphonem eccum, lætor, quidem, erit tibi fortasse leuamen aliquod. **LOD.** Opportune, dic tu illi aliquid. **PRVD.** Salue Calipho, suntne aliqua, vel de cercopitheco, epigrammata? **CAL.** Ex Italia redeo cum Cæsare adeo exanimatus, ut mihi haud vnquam erit curam faciundis versibus nauandum posthac. **PRVD.** Macilentus es, & raucus. **CAL.** Mos est illis qui in aliquam eunt expeditionē, interrogantibus quo properent, hilari cum fronte ac voce elata se ad bellum gerendum proficisci respondere: at vero hi, si viui è castris remeant, vnde veniant rursus interrogati, tenui voce vultuque dimisso, vno verbo è militia se venire aiunt. Porro etsi res gestas mea potius intersit scribere, quam arma gerere, nihil tamen superest mihi præterquam vita. omnium namque rerum iacturam feci. **PRVD.** Malo me Hercule impræsentiarum, mi Calipho, sermones quibus alacriores fiant adstantes, habeantur, quam locus sit aliquis tristitiæ: sic dii te adiuuent, missa ista faciamus. **CAL.** Quid iubēs? **PRVD.** Dic meo viro historiam, vel fabellam duntaxat, quæ sit ei voluptati. **CAL.** Vnde exordiar? dicam Cæsaris Bononiam ingressum, ad diem solemnem, quæ fuit diademate coronatus, cum Hispani proceres aurum & gemmas induti diuitias ostentarunt suas? **LOD.** De his omnibus binis me literis certiorē tum fecere: potius Hispaniæ situm abs te, ac recentiora, quæ ad prisca faciunt, nomina enodata vellem audire. **CAL.** Onerosam prouinciam. **LOD.** Quid onerosam? nonne tibi illius diei venit in mentē, qua Toletum versus iter facientes nos, ad Solorii montis ac Carpetanorū iuga cum venimus, & regiones, & labentia hinc inde flumina admodum fuimus scrutati? Verum te plurimā audiui tum nunciantem. itaq; si me amas, fac quod ipse rogo. **CAL.** Quam libentissime obtemperabo tibi, ut semper. Sed quum vel Mauritanorum, qui Hispaniam occuparunt, barbaries, vel temporis longioris immanissima rabies, non modo nomina, sed & rerum faciem quoq; permutassent, difficile erit quod iubes obseruare: nihilominus tamen capessam iussā, tamen si meo repugnatauros iudicio videam quamplurimos, præsertim si meis forum spargetur nugis. **PRVD.** Eia rumpe moram, mutis quidē veluti qui loquitur, non tamen surdis recitare videberis:

HISPANIA montibus Pyrenæis, ac mari nostro, Atlantico deniq; Oceano, & finu Cantabrico perstricta, primam partem Europæ efficit ab occidētē. Pyrenæi hi sunt montes qui adhuc prisco gaudent nomine, quibus ab interiori mari ad ipsum Ibericum pelagus protentis Hispania à Gallia separatur. Quæ in duas primum diuiditur partes, citeriorem & vltiorem. Et vt valeat quisque melius eius percipere figuram, hoc in totius Hispaniæ descriptione ordine vtendum nobis duximus, quo hætenus nemo vsus. In Oretania igitur, quæ regio maritimum attingit littus, in quo Carthago noua, nunc Carthagina, promontorium est Scombraria, à nostris Caput Depalis nuncupatū. Hinc mons Solorius paulatim septentrionem versus oritur, qui modo accliuis, modo infimus & apertus (vt Ptolemæus & Plinius ostendunt) per Carpetanos, Vaccæos, Vectones, & Celtiberos, ad Cantabros vsque procedit. Hi montes ea complectuntur oppida, quæ in præsentia Cuenca & Siguenca (Concia & Serguntia olim) indigenis dicuntur, ad montem vsque producti, quem Moncaium vocant, & hinc ad læuam declinantes Cantabriæ iugis eunt obuiam. Moncaium, an à Caco nomen deductum sit, quasi montem Caci, adstipulari nō audeo. Et Siguenca vrbs, non Seguntum quidem olim, sicut multi prædicant, sed Serguntia, per cuius agrum Durius perlabitur. Strabo, Durius, inquit, præter Numantiam oramque Serguntiam currit. Ergo quicquid terrarum ad orientem hæc iuga relinquunt, citeriorem: ad occidentem vero vltiorem esse Hispaniam, antiqui voluere. Nempe Oretanos maxime ad meridiem vergere, ad mare vsque peruenientes, & mox Carpetanos ad Aquilonem declinantes, nouissimos Callacios autumat idem Strabo. Ac Hispaniam hoc distinctam modo, in quatuor rursus partes, Bæticam, Lusitaniam, Callaciam, & Tarraconensem distribuendam omnino nobis videtur. Romani nanque in tres vltiorem Hispaniam, vt ius facilius diceretur, diuisere, antiquissimi licet in duas per longitudinem. Nec labor quidem erit alicui Tarraconensem ipsam agnoscere prouinciam, quum non sit minor quam ipsa citerior Hispania est. Nam hæc vnā partem facit, vltiore in tres diuisa prouincias, in Bæticam, Lusitaniam, & Callaciam: quæ & Ana & Durio fluminibus discretæ, Oretanis Carpetanisque adhærent, dum tendunt in occasum. Et vt res longe sit vobis notissima, ea qua potero facilitate explicare nitar. Ana, qui Bæticam à Lusitania disternat, in Laminitano agro, circa oppidum quod Cagnamares Hispanis dicitur, ex vastis oritur stagnis: & triginta M. pass. decurrens obtusis totum se propere condit cuniculis, rursusque stadiorum sexaginta quatuor subterraneo peracto cursu, ad oppidum, Villarta quod nuncupatur, totus renasci conspicitur: qui Emeritam fama antiquissimam urbem (quæ suo lætatur nomine, vna dempta, alteraue tantum mutata litera: Meridam nanque dicunt) abluit, & in Oceanum erumpit. Guadianam Mauritanii Hispanis dominantes hunc nominarunt amnem: quod flumen Anæ sonat. Quad siquidē illi, nos flumen dicimus. Ora autem, quam ad meridiem ipse detrudat amnis, quæ mari percutitur, quæve diuiti cultu ac fertilitate cæteris omnibus antecellit, Bætica, à Bæti fluuiio eam mediam refecante, fuit olim cognominata, cuius pars ab nostræ tempestatis hominibus Andalusia adpellatur, quasi, vt auguror, ante Lusitaniam, mutatis literis. partē inquam, quoniam nō tota, cui Bætica tunc nomen, nunc Andalusia est: propterea quod ea, quæ Mariano montē ad meridiem stringitur terra, duntaxat Andalusia est: reliqua vero inter ipsum montem & Anam fluuium posita, vel inter vtrunq; flumen. Bæturia erat pars tamē Bæticiæ, in duas à Plinio distincta partes, totidemq; gentes, in Celticos, qui Lusitaniam attingunt, & Turdulos, qui & Lusitaniam & Tarraconensem: illi Hispalis conuentus (in conuentus tum Hispaniam diuidebant) hi quidem Cordubensis. Quos ipse sic interpretor, primos regionis quam Extremaduram, alteros quam Manchiā vocant iuniores, tribuo, qui omnes tum Bætici. Et id quoque videtur de Turditanis sentire Strabo, qui confestim in Romanorum ritum, Latiali penitus vtentes fermone, ante alios mutati sunt. Marianus autem mons, cuius Ptolemæus & Plinius mentionem faciunt, ab Hispanis Serra Murena nuncupatur. Cæterum Bæti fluuius (à quo Bætica, vt dictum est) in præsens Guadalchebir, quod est flumen magnum, à Pœnis inditum nomen, Tygenfi saltu in monte Argento, circa oppidum Castaonem exoritur. Nostri Castaonem Alcarras, Argentum vero montē, Serram Alcarras vocant. Hic ergo & mediam Bæticam influit, Cordubam tot claris viris insignē, atq; Hispalim, illius oræ caput, modo Siuiglam, tangens, & in Atlanticū Oceanū effunditur. Tartessum hunc vocitarunt nonnulli, à Carteia ciuitate, quæ Tartessos à Græcis dicta, ad Bæti ostiū, vnde Tartessus ager. Carteiā ab Hannibale fuisse dereptā, scripsit Liuius. Bæti insuper Salsum admittit fluuiū, qui ab eo, quo ipse Bæti, erumpit monte, nunc Guadelemar dictus: apud quē cum Pompeio Pōpei filio, manus Cæsar cōseruit. Bæticiæ latus mariti-

maritimum ab Herculeo freto, ad eos quos diximus Oretanos, & nouam Carthaginem; Basterani obtinebant, à quibus Baeza & Baza oppida nomen sortita sunt. Hi rursus Basterani ab occasu Baeam regionem, Mauitaniam, mox Deitaniam, & deinde Contestaniam complectebantur, autor est Plinius. Oppida verò retrogradiantibus sese offerunt; post Scombrariam promontoriū quod supra nominauimus, ipsa Carthago, ab Hasdrubale ædificata, vbi Scipio Africanus virginē vnā inter captiuos adductā (quæ forma erat insignis) Luceio sponso reperto intactam restituit. Hic itē in ludis ab ipso Scipione factis, duo Hispani principes, Corbis & Orsua patrueles, de regno dissidentes alterius in alterū facto impetu ambo periēre. Promontorium deinde, cui modo caput Guattē nomen, olim Charidemum: & mox portus magnus, vbi Almeria sita est, Salabina, Selbrehia accolis vocata, Malacha, & Salduba: de quibus talē facio coniecturam Ptolemæo autore. Malacham tunc fuisse mihi persuadeo, vbi nunc Caput Maducæ: at vero vbi Malacham in præsens reponunt, Saldubam tunc, cum flumine Fœderatorum, cui Salduba nomen. Et mox Bessulam fluuium ad oppidū Marbellā in mare erumpere puto. Vbi Hasdrubal Barchinus primum, Mago deinde, & Hasdrubal Gisconis à Scipione fugati, vt narrat Plutarchus. Mons Calpe, quem montem Gibeltar vocitant, iuxta fretū, Abilam Africæ montē spectans: quos Herculis columnas esse, quasi ærūmnarum metas, in fabulis traditum est. Et iuxta, oppida quibus Sola & Barbe nomen, Alcafirā & Tariffam quæ à nostris cognominari auguror, licet alii aliter sentiant. Post hæc Iunonis templum ad Oceanū, in oppido Belon, & id in præsentia Trafalgar, & flumen Belonā. Gadis item, seu Gadirā insula paulo à continente seposita, Bætica proxima. Hinc demum ad Sacrum promontoriū, à nautis nostri seculi Caput Sancti Vincentii vocitatum, ager omni vbertatē felix distenditur. Ex mediterraneis autem, præter quas diximus, Hispalim & Cordubam, Carmona & Nebrissa, nunc eiusdem nominis. Ac nonnulla quidem nouissimis oportet oppida interpretari nominibus, Orospeda, quod Oropefam esse credimus: & Abdera non lōge à Malacā oppidum in mediterraneo, vel quod Plinio placet, Eburā. Ipse Vbidam quemadmodū dicere auderē, sic & Eguam, Eligam fuisse existimo. Munda vrbs, quam Mundecaram nunc vocant: apud quam Pompeium Pompeii filium Cæsar in fugam vertit: autor est Hircius. Plinius tamen duas fuisseundas, in Lusitania alteram inter Durium & Tagum, alteram vero in Bætica, scriptū reliquit. Itē vrbs opulentissima in hac erat regione, Oringis, quam ad expugnandam, quia Pœnis studebat, Scipio fratrem misit. Et ea quæ in nominibus nullā habent cum priscis similitudinē: Granata imprimis vrbs populosa, quæ victis Pœnis à Ferrando Aragonio rege Christiano ritui vendicata, omnibus Hispanis multo est oppidis feracior. Singiliam oppidū in Bætica reponit Plinius. Et fluuius qui Granatam abluit, nunc Xinil vocatur, possumus propterea Granatam Singiliam vocare, si licet. Vrsanem ab Hircio in Commentariis citatum oppidū, nos Vssunam vocamus, præsertim quod nō longe ab Hispali illud ostendit. Et Tucis, quod Tucinum fortasse: Carbulo, Carpium. Et Murgis vrbs, quam Mursiam esse puto. Iacn deniq;, Xeres, ciuitas regalis, Anduiar, Antichera, sunt hæc ciuitates, quæ vigent his à recentioribus adpellata nominibus, quas interpretari non audeo. Ac satis quidem de hac parte dictum est, nunc ad reliquas: breuiter enim omnia explicare volui. L O D O V. Credo profecto de Murgi: nam in Bætica illam Plinium collocare memini me legere.

CALIPHO, PRVDENTIA.

AB Ana ad Durium quæ clauditur ora, Lusitania est, à Lusu Liberi patris dicta: autor Varro. Nec his quidem incongruum mihi videtur pauca Plinii inferere verba: Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel de Saturno traduntur, fabulosa imprimis, vt arbitror. Hæc ille de Hispania. Durius igitur qui Duero ab Hispanis, stadiis centū ab Numantia illa quæ vna tot strenuos, totq; duos, veluti Hispaniæ totius robur, milites sola perit, ortum habere cernitur. Numantini igitur post decimum quartum annum obsidionis, cum amplius se tutari non possent, in rabiem conuersi, duces suos, seq;, patriamq; ferro, & veneno, subiecto que vndique igne peremerunt, adeo vt triumphus fuerit Romanis tantum de nomine. modo vero non Numantia, sed Soria exiguum oppidum. Terra autem, quam Durius ad læuam ad Anam vsque, in Oceanum properans relinquit, Lusitania est, Tago auriferis arenis celeberrimo amne per longitudinem refecata. Tagum; qui non alio ac suo gaudet nomine, ad Carpetanos in montis radicibus, stadiis quinquaginta ab oppido paruo cui Tragacet nomē, quod non multū abest ab vrbe Concia (quā Cuenecam, vt ante dictum est, adpellant) nasci non dubium est. Qui vbi Toletum, nostra tempestate regalem urbem, oppidaque infundit plurima, fluuiorum etiam admittit multos;

Oliisipponenses, nunc Lisbonenses, muros influit, & in mare vasto facto ostio demum se
 proiicit. Nec cum illis quidem sentio, qui Toletanos Carpetanos esse dicunt: quandoqui-
 dem hos distinctos esse, alteros ad Tago ortum, alteros illis proximis, haud vereor. nam &
 Plinius illos distinxit. Carpetani (ait) & Toletani Tago flumini impositi. Et in Oceano
 Barbarum promontoriū, quod nostri Caput Spiches, & mox Oliisippo ab Vlysse condita,
 si Solino credimus, vrbs, quam Lisbonam vocant, in extremis Lusitaniæ oris ad Tago o-
 stium sita: quæ hac tempestate nobilis, & Africano diues commercio. cuius nanq; ciues
 mercaturæ gratia Æthiopicum per Atlanticum nauigant mare, Africæ sinus penetrantes.
 Nec illius quidem regionē (vt multi delusi credunt) tantummodo fuisse Lusitaniā ad-
 firmo: quoniam ea Lusitaniæ pars, quæ mari adfixa, esse Portugallense regnum certū ha-
 beo tantum, ita quod pars erat, & non tota Lusitania. Erat enim tum hæc non parua regio,
 quum Ana, & Durio, ac iugis etiam Carpetanis fuisset terminata. Et nunc quidē de hu-
 ius regionis oppidis. Nam præter Toletum (de qua supra scripsimus) Segouia vrbs diues,
 ac cunctis fere Hispanis nota, sub nemore posita, & in ea aquæ ductus maximus, qui pons
 ab Hercule constructus peruerse vulgo creditur. Sunt & qui iuga, quibus hæc sita est ci-
 uitas, Carpetana esse volunt, in quorum ire sententiam omnino non placet. Porro quum
 Carpetana iuga Oretanis omnes scribentes adiungant, quumq; Ptolemæus nullū in Lusi-
 tania esse montem asserat, rem non aliter, ac scripsi, in animum induco meum. At Ptole-
 mæi forte sententia alicui si non satisfacit, eo quia montes, vbi ipsa Segouia, & illis proxi-
 mi quos Guadaramē nunc vocant, alique etiam in ipsa visuntur Lusitania: ego de illis qui
 digni erant, quorum mentio fieret, Ptolemæum esse locutum, respondeo. Et item Obila
 quæ Abila, & Salmantica famosissima Academia, Moro deniq; & Talabrica, modo Mo-
 ra, & Talauera. Sunt oppida nonnulla quæ viuunt, & nihil cum antiquis faciunt in nomi-
 nibus, tum quia id quod habebant antiquitatis, penitus amisere, tum quia fortasse deinde
 condita. Vallisoleum oppidum magnificum, & rebus necessariis maxime refertum. A
 quo haud longe abest Methina de campo (vt ipsi) omnium rerū, propter hyemales nun-
 dinas, menses tres, totidemque æstiuales ibi celebratas, nobile emporium. Emporia quæ
 Empudia, Toro, Camora, Metina Rossoci, Illesca, Vccagna, & tandem Madrid oppidum,
 viuus vndiq; silicibus constructū, & hoc nulla vnquam est victus penuria fatigatum, nec
 cœli grauitate oppressum. Alcala Definari (sic ipsi aiunt) à flumine Finari, quod Tago ab-
 forberur, vbi artium floridū gymnasium, & hoc Complutum esse ab Ptolemæo demon-
 stratū oppidum, Hispani pro certo habent, sicq; illud in publicis adpellant rationibus. Et
 non longe aliud, Guadalaiara à Mauritanis nominatum, quod flumen lapidum significat,
 vbi Iacobus Mendocius Infantasciorum dux habitat, vir, præter nobilitatem, munificen-
 tissimus. P R V D. De illustribus viris ac de domorū pariter nobilitate si facienda ver-
 ba, Toletanam domum quoque, aliasque etiam antiquissimas merito memorare fas est.
 C A L. Per id tempus præter duas, Mendociam & Toletanam, quas nominaui domos,
 Cerdeam, Cardoneam, Larensem, Velasceam, Pimentellam, Stunicam, Henriticam, O-
 rosiam, Cordubensem, Limensem, Gufmaneam, Mondragoneam, & quæ antiquissima,
 Patiecam, scio quidem esse clarissimas, attamen nolo de his nunc agere. P R V D. Quid
 Patiecam: domū antiquissimam ais? C A L. Quendam Lucium Iunium Patiecum Cæ-
 saris in Hispania bella aduersus Pompeii filios gerentis socium reperio. P R V D. Operæ
 precium est audire. C A L. Hircius in Commentariis de Corduba loquens, Cæsar ait,
 eam ciuitatem omni tempore optime de populo Romano meritam esse sciebat. Sex co-
 hortibus secunda vigilia iubet proficisci, pariq; equites numero, quibus præfecit hominem
 eius prouinciæ notum, & non parum scientem, L. Iunium Patiecum. Hæc ille.

CALIPHO, LODOVICVS.

DVABVS vltioris Hispaniæ partibus absolutis, ad Gallaciam describendam ipso co-
 gimur ordine. Et hanc non solum eam, quam Galiciam vocant, esse volumus, quæ vt
 nemoribus, montibus, ac aquis etiā abundat, ita messibus nuda penitus: sed & omne quo-
 que vltiori Hispaniæ quod superest, Bætica & Lusitania exceptis. Est in hac prouincia in
 Oceanum protendens promontoriū magnum, quod Artabrū nominarunt, nunc Caput
 finis terræ: veruntamen his qui de hoc aliter sentiunt, Strabonē adduco testimonio, nullū
 aliud memorabile promontorium inter ipsum Artabrum & Pyrenes promontoria repo-
 nentē. Minus amnis hanc infundit oram, & in Durium se recipit. Cæterum Asturi, nunc
 quoq; Asturi, huius regionis partem habitabant. Et his proximi Cantabri, partim mon-
 tium cacumina, partim loca maritima in septentriones spectantia incolentes, & eā regionē
 quam Biscaiam dicimus, & montes etiam Liconitiurgis ciuitatis ad Iberi vsque amnis or-
 tum

tum obtinebant: siquidē Iberum ipsum qui ex illis videtur montibus erumpere, in Cantabria nasci & Plinius & cæteri omnes sunt testes. Callaciorum oppida quæ ultra Durium ad Aquilonē: Asturica vrbs olim magnifica, nunc Astorga: & Liconitiurgis copiosa mercatura, compluribusque etiam equitibus & nōnobilibus clara vrbs, quæ Burgos incolis dicitur: Arūnda siue Arandis, quam ab amne Arandam Durii adpellant: & in eodem fluuio Pallantia, quæ Palentia: & nomina recentiora præterea, Leonem vocant Hispani ciuitatem quādam quæ haud multum distat ab Astureca. Est & Compostella, vbi Diui Iacobi templum, quæ eiusdem tantum miraculo memorabilis. Homines præterea olim duri, & omni expugnatu difficiles, nullum tunc colentes deū, tantum Lunæ peractō orbe noctu ante fores saltus agitabant. Ac de vltiori Hispania quidem satis dictum videtur, deinceps ad citeriorem, vel Tarraconensem prouinciam transeamus. L O D. Sum omnino exutus illis quibus erām obsessus curis, perge oro, vt magis lætus euadam.

CALIPHŌ, PRVDENTIA, LODOVICVS.

TARRACONENSIS prouincia à Pyrenæis montibus, qui Hispanias Galliasque determinant, duobus promontoriis diuersis insurgit: angusta primo, paulatim deinde se pandens, vltiorem iam latior facta contingit Hispaniam. Promontorium alterum interiori mari percussum, Veneris templum, nunc portum Veneris nominant: alterum in Iberico pelago OEaso tunc, quod illud esse arbitror cui modo caput Berton nomen. Hæc rursus Balearico à meridie, ab septentrione ipso Iberico mari adstricta, adfixaq; Pyrenæo currit in occasum, & Oretanis, monte Solorio, Carpetanisq; iugis ab aliis Hispaniæ oris distinguitur. Plinius in Tarraconensi Cantabriam recondere videtur prouincia. Huius oppida nonnulla quanquam non illis à iunioribus cognominantur nominibus (prisca enim temporum varietate nomina defecere) nos tamen nouissimis quoad fieri poterit, adaptare conabimur. Principio à læua Pyrenæi montis ad mare nostrum Gerundenses populi Galliæ fines colunt, & hi Geronam tenent urbem, quam Gerundam quondam dicebant. Cæterum ab hoc mari Ibericum sinum versus, per Celsenses & Iaccetanos, ad Nauarræ (vt Hispani aiunt) vsque limites, Ausetani, Itani, Lacetani, ac per Pyrenæi radices, Ceretani discurrebant: autor est Plinius. Et post eos Vascones ad mare Ibericum, & Pampelonenses, quos Nauarros esse auguror Plinii verbis persuasus: ait enim quod Vasconum saltus proximus est Pyrenæo per Oceanū. Et Strabo item ad septentriones supra Iaccam, vbi Pompelon à Pompeio dicta, Vascones reponit. Iaccetanæ gentes olim nobilissimæ, quæ à Pyrenæi radicibus ad Ilerdam vsque latius extendebantur, vbi Sertorius bella gessit extrema: itaque hinc expulsus, apud Saguntinos fuit ab suis dolo interfectus militibus. Victoria oppidum idem tenens nomen prope Cantabros: in quorum montibus Iberi amnis ortus inspicitur, quem nostræ ætatis mortales Hebrum, Thraciæ Hebri nomine decepti, nuncupant. Iberus ab Ibera olim vrbe opulentissima dictus: à qua non procul Scipio Pœnos vicit, & Hispaniam vniuersam populo Romano adiunxit, vt Titus Liuius testimonio est. Ergo Cantabriæ iugis Prouincia de Campo (sic ipsi dicūt) duobus ex fontibus è rupe scaturientibus haud procul oppido Iuliobrica dilapsus per Celtiberos, & Dertosam cōfluens mare subit Balearicum. De quo sic: Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrica. Hæc Plinius. Celtiberi quos nominauimus, à Celtis Galliæ populis illuc profectis ripasq; colentibus Iberi, & Iberis indigenis, ex duobus vno facto nomine, Celtiberi sunt dicti, spaciosam tenentes prouinciam qua Segorbienses & Numantini clauderantur. Segorbienses hi sunt, quorū vrbs Segorbia, in Valentino regno. In Celtiberia Cæsaraugusta Romanorū colonia, Ibero adfusa, vbi pons lapideus memorabilis, nobilissimis ciuibz ornata, quam ab Cæsare Augusto propagatam, Cæsaraugustā dixere, quum antea Salduba nuncuparetur. Zaragozam turbato vocabulo, ac mutatis literis nunc vocant: tamen in tabulis publicis prisco ipso non fraudant nomine. Ac ad Bæticæ fines reuertor. Satabis fluuius per Contestaniam, nunc Consentaniam, labens, ab eo monte, quo Bætis, egreditur, & in mare nostrū ad oppidum modo Guardamar, effunditur, quem Hispani Seguram vocant. Nec hunc quidē admodū effugit Sucron, nunc Xuccar, apud quem Pompeio & Sertorio congressis, æquo fuisset Marte pugnatum, nisi Pompeius vulnus adcepisset. Oritur circa Carpetanorum oppidū cui in præsentia Tragacet nomen, per urbem Conciam & pontem qui Talaiolæ dicitur, dilapsus, Algiram oppidū haud procul à Valentia cingit, & alteri se adiungens fluuio quem Gabrielem vocant, mari nostro sese immiscere visus est. Satabis vrbs, quam Xantinam esse arbitror. At nunc Valentiam, quæ suo illustrata nomine viuit amœnissima ciuitas, adcedimus. Est itaque equitibus nobilissimis insignis, ac in totius Hispaniæ prouinciis nitore, splendore insuper

nulli secunda, cum flumine Turia, modo Guadalabiara à Mauritanis inditū nomen, quod flumen album sonat, cuius ortus apud Celtiberos. Non longe à Valentia per occasum stagnum abest, memoratu dignum, piscosum, & immensum, de quo nusquam legi factam mentionē, nisi apud Plinium. Contestaniæ, inquit, sinus regio Edetania amœno prætendente stagno, ad Celtiberos recedens. Et post hæc de Valentia agit, quod nunc Albuferam adpellant. A Valentia autem Saguntum haud procul à mari, ciuium Romanorum oppidum, nunc Moliuedro, vbi theatrum cum scena, cui nihil deest, ac plura etiam antiquitatis vestigia, quæ imaginem quandam vetustatis ostendunt. Saguntini ab Hannibale obsessi, quum de salute desperassent, argentum aurumq; omne ex publico priuatoq; in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conicientes, eodem pleriq; semetipsos præcipitarunt. Dertosani mox celeberrimi quondam populi, quibus Dertosa (quam Tortosam vocamus) ad Iberi ostium colebatur. Et hinc non procul Tenebrium promontorium, & Tenebris portus ad occasum. Vnde recedentes per ortum vetus nos aduocat Tarraco, à qua nomen tota est sortita prouincia, quæ littori imposita totius est regionis vetustatis caput. Tarraconam hanc adpellamus, vbi Scipionum interitus. Ab ea sexaginta sex M. pass. solem orientem versus, per maritimum litus tendenti Barcinum olim paruum oppidum, Barsellona impræsentiarum clara ciuitas, prudentissimis imprimis ornata ciuibus, est obuia. Et inde Lunarium promontorium, à nostris Caput de Vallis: circa quod Blanda oppidum, nunc Blanes. Gerunda item, quæ Gerona nunc ciuitas, de qua fecimus mentionem, & Emporiæ, modo Empuriam vocant, cum flumine Clodiano. Roda oppidum iuxta Veneris templum, nunc Roses dictum. In mediterraneo autem Ilerdenses, vetustissimi populi, ad Sicorim fluuium Ilerdam ciuitatem, quæ Leridam vocitamus, vbi publica gymnasia, incoluerunt. Sicoris ergo fluuius, qui Segre impræsentiarum dictus, à Pyrenæo monte per illius muros & pontem, quem diximus, ciuitatis discurrens, Ibero non multum peragrando absorbetur. Et à Sicori Siculos ipsos habere nomen, memoriæ proditum est. Populos nanque illuc transfretasse, ac eam Sicilia partem quæ ad occidentem vergit, incoluisse adfert Thucydides. Cinga huic vicinus fluuius, qui Singa modo, pontem & oppidum quod Fragam recentiores nuncupant, abluens, Iberum rapido petit cursu. Et inter hos fluuios Monsion oppidum. Cæterum ab Ilerdensibus ad Pyrenæum Oscenses, quorum nos ciuitatem Huescam vocamus. A calia oppida quæ haud sunt priscis similia in nominibus: in Celtiberia Taragona, Balbastrum, Teruel, Boria, & denique Calatuit, quod an sit Calatagurium oppidum à Strabone citatum, penitus ignoro, à quo distabat ad occasum P. M. circiter sedecim Bilbilis in quodam tumulo, cuius ruinæ visentibus adhuc fidem faciunt. Ac quicquid referam amplius superest nihil, plura dixisse videor, quibus etsi vobis non satisfeci, obtemperaui tamen. P R V D. Gratias, quia nobis gessisti morem, agimus mi Calipho. L O D. Omnia, quemadmodum pollicitus es, breuiter dixisti. At quia rem fecisti gratam nimis, me perinde ac te vtere, paratum me inuenies procul dubio.

HISPANIÆ SITVS EX PAVLI OROSII
LIB. I. CAP. II.

HISPANIA vniuersa terrarum situ trigona est, & circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi peninsula efficitur. Huius angulus prior spectans ad orientem, à dextris Aquitanica prouincia, à sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus eius Circium intendit, vbi Brigantia Galleciæ ciuitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis ad speculam Britannia erigit. Tertius eius angulus est, quæ Gades insula intentæ in Aphricum, Atlantem montem interiecto sinu Oceani prospiciunt. Hispaniam citiorē ab oriente incipientē, Pyrenæi saltus à parte septentrionis vsque ad Cantabros Asturesque deducit, atque inde per Vaccaeos & Oretanos, quos ab occasu habet, posita in nostri maris littore Carthago determinat. Hispania vltior habet ab oriente Vaccaeos, Celtiberos, & Oretanos, à septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum, à meridie Gaditanum Oceani fretum, unde mare nostrum quod Tyrrhenum vocatur, immittitur.

7

IOANNIS EPISCOPI GE RVNDENSIS PARALIPO- MENON HISPANIÆ LIBRI DECEM.

AVTORIS PROOEMIUM, IN QVO FERNAI
DO ET ELISABÆ, CASTELLÆ ET ARAGONIÆ

10

Regibus, præfens opus consecrat.

CVM descripssem libris decem oblitterata Hispania, quibus illa dignius conse-
crare potui, quam vobis serenissimis Ferdinando & Elisabæ Regi & Regina
Castellæ & Aragonum, qui succedentes paternis & avitis regnis, ipsa coniu-
gali copula, utriusq; Hispania citerioris & ulterioris unionem fecistis: quæ à
Romanorum & Gotthorum temporibus semper diuisa, nunquam sub eodem
imperio perstiterunt. Accedit ad hoc non modo auctoris deuotio in eius beneme-
ritos Reges & Dominos, sed & virtutis laus & omnium præconium de susce-
pto bello aduersus illum Baticum ac Machometicum Regem, qui per multa tempora ipsius Hispaniæ
20 partem occupatam tenuerat, in magnum Regum Hispaniæ non minus opprobrium quam iacturam.
Quoniam si ab ipsa pellatur Hispania, ipsius prouinciæ pene omne imperium apud nos sit necesse est,
& Christiani nominis religio in tota ipsa colatur Hispania. Ex qua re consecuturi estis æterna vita
præmium, immortalemq; gloriam & honorem, ut constituamini supra omnes Christiani nominis
Reges & Principes seculi nostri decus & gloria. Quum videamus huius ætatis nostræ Principes non
modo ad dilatandam Catholicam fidem non elaborare, verumetiam vim quam continue Turcus
Christiani nominis hostis in Christicolæ infert, propulsare recusent ac negligant, alii secum paciscen-
tes, alii tributa illi pendentes, alii somno & desidia vacantes. Ex quo factum est, ut ætate nostra Tur-
cus ipse transacto Hellesponto Byzantium primum illiusque imperium, inde vniuersam Græciam,
Dalmatiam, Macedoniam, Epirum, aliasq; plures prouincias, magnam insuper Europæ partem à
30 veri Deircligione cultuq; auerterit & occupauerit. Adeoque creuit eius audacia, ut Rhodum vni-
cum Christianæ religionis propugnaculum obsidere, & fines Italiæ inuadere ac vastare non dubitarit,
nobilemq; Hydroni urbem in Apulia expugnare ac diripere, incolis trucidatis. Vos autem serenissi-
mi Reges huic cladi velocissime occurristis munitissima ac opulentissima classe, ceterisque dormitan-
tibus Pontificem maximum, ceterosq; potentatus Italiæ vestris legationibus sollicitastis ad vindican-
dum tantam Christianæ religionis offensam. At ubi omnium torpentes animos comperistis, ani-
mum erexistis ad eliminandam ab Hispania Machometicam sectam, omnium antecessorum vestro-
rum irreligionem ac negligentiam emendando. Suscipite igitur serenissimi Reges opus oblitorum
Hispaniæ, cuius præclara antiquitas nulli prouinciarum non modo Europæ, verum nec totius orbis
cedit. Cuius exordia siluisse vsq; ad nostra sæcula, Hispaniæ, tanquam in fine mundi iacentibus, obsu-
40 ritatem tribuit: arguitq; priscorum aut ignorantiam aut negligentiam. Eoq; potissimum gloriosum
visum est huius operis sumpsisse laborem, quoniam per illum video prouinciæ afferri splendorem. Et
illud gloriosius consideratum est, quod ipsa oblitterata instaurari contigerint temporibus vitæ vestræ,
quorum ætate & imperio non dubito nobilissima primordia præclarissimis vestris operationibus il-
lustrari.

DE HISTORIOGRAPHIS HISPANIÆ.

CVM inter rerum maximas Hispaniæ vbertates, illius præcipua à scriptoribus
gesta accuratissime perscrutarer, tantam huiusce rei ariditas exhibuit admi-
rationem, quod non leuem attulerit, si quo modo fieri potuit, ut inde tot vi-
ri clarissimi procedentes, Hispaniæ tam grandia clarissimaque gesta scri-
pturis tradere sint obliui. Et quoniam inter omnes quos memoria hæcenus
celebrauit, quatuor recoluntur, quorum tres laudabiles, quartus vero tolerabilis iudi-
cantur. Laudabilis enim Trogus Pompeius Hispanus, quem Iustinus mirabili eloquen-
tia abbreviavit, Paulus Orosius Tarracoenensis, & Isidorus Hispalensis: tolerabilis, Rode-
ricus Toletanus. Cæteri vero ignorantium cæterua plurima, qui diuinationes & somnia
contextuerunt. Quia tamen superiores tres, singuli sua historia delectati, nobilissima ma-

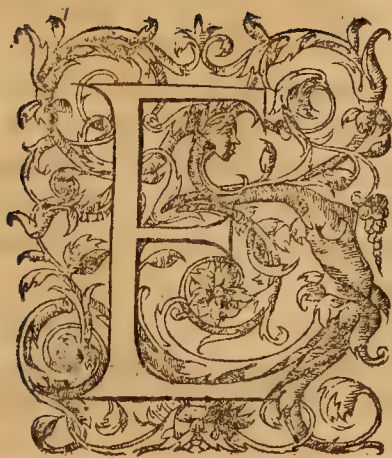
ximaque Hispaniæ gesta prætermiserunt: quum Trogus Pompeius, quem Iustinus abbreviavit, licet Hispanus, Græcorum ac Asiaticorum gesta potius quam propriæ provinciæ describere delectatus, in eius opere ex quatuor & quadraginta libris vltimum Hispanis concedere est dignatus. Orosius insuper, cum rogatu Augustini Romanorum historiam, seti verius cunctarum gentium clades descripsisset (ex cuius scriptis Augustinus factus instructior librum de ciuitate Dei in medium protulit) quæ maxime ad Hispanos pertinebant omisit, nisi quatenus ad Romanorum tempora pertinuerunt. Isidorus vero sacram historiam insecutus ab Adam principium sumens, tempora cum illorum calendaris breuissima compressione notauit vsque ad Iustiniani iunioris tempora, in quibus aliqua & non multa de Gotthorum successibus inseruit. Cuius opus institutionemque 10 profecuti Ildephonsus, Toletanus, & Sulpitius, aliqua etiam de Gotthorum successibus addiderunt. Quartus vero Rodericus etsi ab aduentu Herculis in Hispaniam historiam exorsus sit, inde tamen tanquam super prunas gradiens, neque in ea historia diutius immoratur, quoniam & aliqua minus vera interserens maiora ac potiora dimisit: & tantum in Gotthorum prosecutione, & in iis quæ recentissimis temporibus occurrerunt, versatus est. Quum vero compererim inter omnes mundi provincias maximam nobilissimamque Hispaniæ antiquitatem maximis laudibus extollendam, & exterarum gentium commentariis ac variis libris atque descriptionibus labore maximo comprobata, non potui calamum continere, quin, licet stylo rudi incompositoque sermone scripturus, eandem antiquitati consecrarem, oblitamque atque oblitteratam futuris hominibus in- 20 staurarem, memor quantum ab hominibus rerum scriptoribus debeatur: quoniam nihil adeo ad cognitionem veritatis pertinet, quam gestarum rerum habere notitiam. Quod ipse Deus omnipotens contemplatus, non prius legem Moysei tradere dignatus est, quam earum rerum quæ præteritis temporibus occurrerunt, plenam notitiam concessisset spiritu quodam siue prophetico siue euangelico, vt meruerit describere cæli & terræ cæterarumque rerum creationem vsque ad sua tempora. Ex qua re factus instructior ad humanam vitam peragendam, legem digne recipere, & populi gubernacula meruit. Quis enim futuram agere vitam excogitat, qui diem suæ natiuitatis ignorat? aut quis quo tendat scire potest, qui vnde venit nesciat? His igitur circumspectis librum de Hispanorum gestis, maxime antiquorum, sum exorsus: quem in libros decem illum partitum, P A R A- 30 L I P O M E N O N H I S P A N I Æ appellari institui, id est, librum oblitorum: quoniam etsi quæ in eis inserui, descripta comperiantur, non tamen apud maiores nostros Hispaniæ scriptores, sed illa omnia conquisiui ex cæteris commentariis tam Græcis quam Latinis. Finemque operi facturus sum ad Gotthorum in Hispaniam ingressum, qui contigit temporibus Honorij & Arcadij Augustorum. Quorum progressum resque in Hispania gestas Orosius, Isidorus, Ildephonsus, ac Rodericus Toletanus sunt profecuti. Nostri autem propositi est oblitterata tantummodo instaurare. Distinxi enim opus nostrum in libros decem. Primus continet veterum Hispanorum exitum, descriptionem & originem vsque ad Græcorum aduentum, mutationesque nominum prouinciarum, vrbiū, montium, fluminum, & sylvarum. Secundus liber habet gesta Græcorum ab aduentu 40 Herculis in Hispaniam, discretionemque Herculum, ipsorumque gesta vsque ad Pœnos. Tertius continet gesta Pœnorum vsque ad primum Punicum bellum. Quartus per Pœnos gesta temporibus prioris belli Punici vsque ad secundum. Quintus habet Pœnorum & Romanorum progressum in secundo bello Punico, captionemque Saguntij, ac Hannibalis transitum in Italiam. Sextus describit gesta in Hispania post Pœnos expulsos vsque ad tertium Punicum bellum. Septimus bellum aduersus Numantinos, euerfionemque Carthaginis & Numantiæ, gesta; in Hispania à Romanis vsque ad tempora ciuilis belli. Octauus ciuile bellum inter Mariū & Syllam. Nonus ciuile bellum inter Cæsarem & Pompeium. Decimus gesta Imperatorum in Hispania ab Augusto vsque ad Theodosium Seniore patrem Honorij & Arcadij, quorum temporibus Gotthi 50 in Hispaniam intrauerunt. Vtarque præter antiquorum morem testimonio scriptorum maxime circa antiquiora, ne legentes me deliberasse, aut confinxisse vetustiora, opinentur. Sequarque vt plurimum autores antiquissimos, tam Philosophos, quam Geographos, Hipparchum, Eudorum, Eratosthenem, Hippiam, Sebosum, Bionem, Xenophonem, Betonem, Themaum, Dionysium, & totius artis splendorem & constantem artificem Claudium Ptolemæum, Plinium, insuper Pomponium Melam, Polybium, Artemidorum, Posidonium, ac Strabonem Cretensem, Diodorum, Titum Liuium, Trogum Pompeium, aliosque plurimos.

IOANNIS EPISCO- PI GERVNDENSIS PA- RALIPOMENON HISPANIÆ

LIBER PRIMVS.

Europa diuisio.

EUROPA prouincia est quæ primo à filiis Iaphet & filio eius Tubale dicitur incolatum habuisse, quoniam secundum librum Geneseos insulæ maris Iaphet deputatæ sunt, inter quas insulæ Europa dinumerata est: quoniam terminatur ab Asia Mæoti palude siue Getico mari vsque ad Oceanum per medias duas Sarmatias diuidente fluuio Tanai. Sunt autem tres orbis partes, Asia, Aphrica, Europa: quæ tres orbis partes tribus Noe filiis assignatæ sunt. Asia enim primogenito Noe Sem sacerdoti: secundo vero Cham terra Chanaan & Aphrica: Iaphet vero minori insulæ maris: inter quas Europa nuncupatur, quia modico sinu insula fieret, & id multi Imperatores efficere cogita-

runt: sed tantum ex eo prohibiti sunt, quia visum est, Oceanum ipsam Europæ insulam ex eius altitudine esse suffocaturum. Diuiditur autem orbis (vt diximus) in partes tres, Asiam, Aphricam, & Europam. Quarum trium partium Asia respectu magnitudinis media est, & quæ terminatur ad Orientem mari Arabico, Persico, & terra incognita: à Septentrione Oceano & flumine Tanai, quo quidem flumine ab Europa diuiditur. Asia ad partem Austri Arabico mari terminatur, ad illud promontorium vbi ciuitas Heroum sita est, & Mediterraneo mari, ad eum locum vbi Palæstina Iudæa ab Ægypto se-
20 iungitur: & (velut quidam referunt) ne diuidatur Nilus, ipse amnis Nilus Asiam ab Aphrica diuidit. Vt autem Asiam & Aphricā omittamus, de quibus nobis ad præsens sermo non est, Europa secundum Claudium Ptolemæum orbis accuratissimum descriptorem habet prouincias sedecim, quæ sequuntur. Prima ad Oceanum & Septentrionem Hibernia insula Britannica, secunda insula Albion Britannica, Hispania Bætica, Hispania Lusitania, Hispania Tarraconensis, Celtogallatia Aquitanica, Celtogallatia Lugdunensis, Celtogallatia Belgica, Celtogallatia Narbonensis, Germania magna & Germania parua, Rhætia & Vindelicia, Noricum, Pannonia superior, Pannonia inferior, Illyris aut Liburnia, Dalmatia: quæ simul iunctæ sedecim numero sunt. Dicitur autem Europa ab Europa filia Agenoris Libyæ Regis ac sororis Phantias, quam
30 Iupiter Saturni filius ac Rex Cretæ rapuit, & prouinciam ab ea cognominauit: ad quam recuperandam Cadmus præfati Agenoris filius & Europæ frater missus est, statuto à patre vt sine sorore non rediret in regnum. Ipse vero cum non reperisset sororem, Apollinis Delphici oraculo Euboiam prouinciam atque Thebanorum urbem in prouincia construxit.

Hispania terminatio.

HISPANIA autem terminatur ab occidente Oceano mari, & insula Gades, ad quam
40 veniens Hercules fortissimas turrets construxit, quas Gades Herculis appellauit. Terminatur autem ab Austro, Mediterraneo mari & freto Herculeo & Balearico pelago; à Septentrione vero & Oriente, Pyrenæo monte, qui mons protenditur ab Oceano promontorio Easo iuxta ciuitatem Easo (quæ hodie Baiona vulgo appellatur) vsque ad montem Canum (qui hodie Canigo mons à modernis nuncupatur) & influit in Mediterraneum ad eum portum vbi portus Veneris situs est, vbi erat olim Veneris templum: vel (vt placet Pomponio Melæ) ad oppidum Ceruariæ, quod modico interuallo distat ab ipso Veneris templo, qui montes ab Oceano mari vsque ad Mediterraneum continent spacia sexcentorum milliariorum, vt placuit Iustino post Trogum Pompeium ultimo libro sui Epitomatis. Et Pyrenæo monti medio Galliz adhæret, cæteris vero partibus vn-

dique mari Oceano & Mediterraneo cingitur. Et est ipsa prouincia quasi quadrata, cuius anguli sunt ad Oriētem ad Veneris templum, in Pyrenæo ad Oceanum, vbi est ecclesia de finibus terræ sita, quæ quondam Solis arā dicebatur, ad Austrum ad fretum Herculeum & Iunonis promontorium seu montem Gibeltarif, ad Septentrionem ad promontorium & ciuitatem Easo, quæ nunc Baionā dicitur: ipsa enim terrā quasi quadrata est, vt placet Iustino. Continet autem in longitudine secundum Appianum clarissimum historiographum à Gadibus vsq; ad Oceanum septentrionalē decem milia stadiorum. Latitudo vero à portu Veneris vsq; in Compostellam totidem. Vel verius secundū Strabonem lib. 3. quod ipsi probauimus cum charta nauigabili, habet in longitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine etiā circiter quinq; millia, alicubi tamen arctior est, maxime circa Pyrenæum. est autem stadium centum vigintiquinq; passus, & per consequēs octaua pars vnius miliarij, & octo stadia faciunt vnum miliarium. & (vt placet Straboni, & Pomponio Melæ, & Claudio Ptolemæo) illius figura ad modum corij pecudis est. Colum ipsius pellis est, quantum protenditur mons Pyrenæus à Mediterraneo mari ad Oceanum Britannicum. Inde dilatatur ad brachia à noua Carthagine vsque ad Cantabros seu Bardulos. Ipsius corij crura à freto Herculeo vsq; in Compostellam & Oceanum Britannicum. Vltimum corij ad modum caudæ promontoriū sacrum, quod nos hodie caput sancti Vincentij appellamus, quod præeminet & extenditur in Oceanum Atlanticū lōge ultra omnem Hispaniam. Continet autem permagna flumina, Iberum, Tagum, Bætum, Anam, Dorium, Minium, minoraque plurima intermedia, & quæ superioribus im-
miscentur.

Diuisio Hispania.

DIVIDITVR autem Hispania in prouincias tres secundū descriptiones Claudij Ptolemæi, Pomponij Melæ, Plinij, & Strabonis, & aliorum pluriū, scilicet Tarraconensem, Bæticam, & Lusitaniam. Sciendum tamen est Hispaniam temporibus Romanorum Consulum in duas esse diuisam præfecturas & prouincias, citeriorem & vltiorem. Citerior continebat à noua Carthagine per Castulonem vsq; in Cantabriam spatio trecenta septem miliaria, & à Pyrenæo vsque in Carthaginem & Castulonem totidem, de quibus late differuit Plinius lib. 3. natur. histor. Postea verò Augustus superatis Vaccæis, Illiturgibus, & Cantabris, illam in vnam redegit prouinciā, vt Iustinus in vlt. lib. sui Epitomatis voluit. Fuerat tamen ab initio Hispania diuisa in tres, Tarraconensem, Bæticam, ac Lusitaniam, vt placet omnibus historicis. Bætica prouincia continet quicquid amnis Bætis (nunc Guadalquivir vocitatus) claudit à montibus altis nouæ Carthaginis vsq; in Hispalim inclusive per Castulonem & Cordubam: vocitaturq; Bætica ab ipso amne Bæti, prouincia interfecāte Lusitania quicquid interiacet inter duo flumina Bætum & Tagum interfluente medio Ana flumine. A quo Ana prouincia denominata est, tanquam apud eundem amnem Liber pater ac Lysas cum eo bacchante luserint, propterea cognomen dedisse prouinciæ, vt Plinio placet lib. 3. Ad Tarraconensem vero prouinciā pertinebat omnis citerior Hispania, & quicquid ultra Tagū est, inducens Compostellā, Gallatiā, & Asturias per medium Toletanum agrum vsq; in Oceanum Atlanticum, & vsq; in orā fluminis Dorij. Postea verò ad tempora Constantini Pij diuisa est ipsa Hispania in prouincias quinq; secundum Appium, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Gallatiā: & singulis prouinciis assignatæ sunt metropoles & Archiepiscopi in cōcilio Illiberitano, videlicet citeriori Hispaniæ Tarraconensis, Carpetaniæ Carthaginensis, Bæticæ Hispalensis, Emeritenfis Lusitaniæ, & Bracarenfis Gallatiæ. Postea verò ad tempora Gotthorum addita est sexta prouincia Tingitana trans fretum in Libya. Deinde vero modernis temporibus, videlicet sub Ioanne xxi. Pontifice summo superscriptis quinque prouinciis, semota Tingitana quæ à Mauris & Machumetenfisibus possidetur, adiunctæ duæ aliæ metropoles, Cæsaraugustana, quæ detracta est ex Tarraconensi, Vlisbonensis vero ex Hispalensi Bætica. Dicitur autem Hispania citerior & vltior. Citerior autem à septentrionali plaga monteque Pyrenæo vsque ad nouam Carthaginem Cantabriamque: vltior vero à Celtiberis vsque ad Oceanum Gadesque insulam protenditur, tanquam citra & ultra. Sed citra quasi circa terram, vel ultra, quia vltima, vel quia post hanc non sit alia terra. Hæc Strabo & Plinius.

Hispania descriptio & terminatio per maritima littora & Pyrenaum.

HISPANIA (vt diximus) terminatur Pyrenæis montibus, quibus Gallia diuiditur ab Hispania. Hos autem montes quidam dixerunt incipere à fonte Salsulæ propinquo pro-

promontorio Leocata. Quidam vero à Veneris portu, in quo Veneris templum locatum fuerat, non longe à capite Illibero, seu ab oppido Ceruaria, quod ab eodem loco modico distat interuallo. Protenduntur autem iidem montes ab Iberico & Mediterraneo mari vsque in Oceanum Britannicum ciuitate Baiona, quæ quondam Easo dicebatur, spacio tercentenorum quinquaginta miliariorum, quanquam Trogus Pompeius & alij plures dixerunt multo plura continere. Nostra autem mensuratio experimento numerata est ex charta nauigantium. Curuatur ipse mons paululum ex Mediterraneo in Oceanum, urbemque Baionam. A Salsulæ itaq; fonte vsq; in Barchinonam miliaria cxx. A Veneris vero portu siue templo, seu oppido capite Illibero miliaria c. A Barchinona vero vsq; in Tarraconam urbem miliaria lx. A Tarracona vsq; ad ostia Iberi vsq; in urbem Valentiam miliaria cx. A Valentia vero vsque ad promontorium Artemisium Demamq; oppidum (quod Martini caput modernitas vulgi appellat) miliaria lxx. erat in eodem promontorio Dianæ Ephesinæ sacellum. A Dema vero in Alecanthum miliaria lxx. Ab Alecantho vero in nouam Carthaginem, hodie Carthageniam appellatam, etiam miliaria lxx. ibiq; celeberrimus portus est. A noua vero Carthagine vsq; in Veram quæ quondam Abdera dicebatur, etiam miliaria lxx. ibique principium regni Granatæ est & Maurorum qui partem in Hispania possident, & Castulos & Itanos. A Vera vero quæ Abdera quondam, ad Almeriam quæ quondam Illiberis dicebatur, miliaria l. Hæc enim vrbs differt ab altera Illibera, altera vero Elibera, duoq; episcopi Illiberitani communiuntur in conciliis Hispaniæ. Ad eius distinctionem cum Hieronymus in lib. de viris illustribus meminisset de quodam Gorgonio episcopo Illibero, adiecit Bætico ad differentiam alterius Tarraconensis. Ibiq; promontorium est ab antiquis descriptoribus non descriptum, & quod Moderni caput Gactæ appellant. Ab Illiberi vero ad Granatæ portum, quam moderni Malacam Secanguam dicunt, miliaria lxxx. Granata enim vrbs ex opposito est, ad quam mercatoria à maris littore & ab ipso portu deducuntur. Hanc autem Strabo Exitanorum urbem appellari dicit antiquitus. Alij autem Mænacen, vt Strabo refert. ibiq; promontorium est ab antiquis omissum, caput Capsa à modernis vocitatum. Ab ipsa vero Malaca ad Gibeltarem seu Calpen montem iterum miliaria nonaginta. A Calpe autem monte (qui hodierno die Gibeltar appellatur) miliaria sexaginta ad Gades insulam. A Gadibus vero siue Bætis ostio vsq; ad Anam fluuium (qui hodierno idiomate Guadiana dicitur, & à quo Lusitania denominationem habet propterea, quia apud illum amnem Liber pater cum Lyfa iuserit, vt Plinius voluit lib. 3. naturalis historiæ) miliaria centum. Ab Ana vero flumine vsq; ad Sacrum promontorium, quod antiqui Hieron appellabant, quod hodie Caput sancti Vincentij appellamus, miliaria lxx. A sacro vero promontorio vsq; ad amnem Tagum, vbi Vlisbo seu Vlisbona vrbs in Portugallia sita est, miliaria centum quinquaginta. Ibiq; promontorium est ab antiquis prætermisum, distans ab ostio Tagi miliaris xl. vbi castellum Castar & Suëtres oppida sunt. Ab ostio vero Tagi vsq; ad Mundam fluuium, supra quem Colimbria vrbs est sita, quam antiquitus Mundam aliqui dixerunt, alij oppidum esse eiusdem nominis Mundego dictum, miliaria centum. A Munda vero flumine vsq; ad ostium Dorij amnis, qui ad Portum urbem fluit in Portugallia, etiam miliaria centum. Et est sciendum quod prouincia Gallecia à Tago flumine incipit, quanquam Ptolemæus velit incipiat à Dorio, qui influit in Portum. Incipit enim Gallecia Bracarensis à Tago flumine: Bracara enim vrbs inter Tagum & Iberum amnes est: ipseq; Dorius & Portus per fluxum & refluxum Oceani commodissimus portus fit ad nauigationes rerum omnium Galleciæ. Ex quo fit, vt Portus Galleciæ etiam ipsa vrbs appelletur à quo nomen recipit Portugalliæ Rex. Cuius metropolis Bracarum est, ex qua Gallecia Bracaria dicta est, & protenditur vsq; ad flumen Liminū. post sequuntur Artabri, & inde Gallecia Lucentia vsq; ad Pyrenæum. A flumine vero Dorio vsq; ad promontorium quod antiqui Onerium appellabant, moderni vero caput Panisarij seu sancti Martini, vbi nunc Baiona oppidum est, & Ponteuedra, magnusq; portus, miliaria lxx. Ab ipso vero promontorio vsq; in promontorium, vbi ecclesia de finibus terræ constructa est, quæ quondam Ara Solis dicebatur, etiam miliaria lxx. A cuius promontorio vsque in Compostellam miliaria sunt xli. De istis vero Gallecis refert Strabo de situ orbis lib. 3. quod Deum non haberent, sed Solem & Lunam adorarent. Videntes autem quod apud eos Sol occumberet, illi eo in loco tanquam in vltima terræ parte aram constituerunt. Huic autem promontorio oppositæ sunt Insulæ Cassiterides ad Austrum in pelagus, quanquam Strabo dixerit ad Aquilonem, quod satis charta nauigationis ostendit, & color incolarum, qui sunt fusci coloris. A promontorio vero de finibus terræ vsque ad sequens promontorium quod Prioris appellant, & antiquitus Lapacianorum Scutrilentum vt Ptolemæo placet,

seu (vt dicit Strabo) Ierna, miliaria x c. Intraque hoc promontorium magnus portus Artabrorum est, vbi Clunia oppidum est. Ab ipso vero promontorio vsque in oppida sancta Martha & Ninerium, miliaria quinquaginta: ab ipso vero oppido sancta Martha ad sequens promontorium, vbi Hyaneo est, & caput dictum Stationes, cxx miliaria. Hique omnes à magno portu, vbi Clunia oppidum est, vsque huc Gallecij Lucentij sunt: & quam protendantur vsque in Pyrenæum, habent tamen Bastulos seu Bardulos, quos Biscaynos appellamus, qui maximos intermedios montes inhabitant. illorum principium ab hoc promontorio est. Ab isto vero promontorio vsque ad oppidum Pantader itidem centum viginti miliaria. Ab ipso vero Santander vsque in Pyrenæum Baionamque urbem, centum quinquaginta miliaria, videlicet vsque ad oppidum Bilbao, quod metropolis Biscayæ est, miliaria xx. Ab oppido vero Brenico ad oppidum Mophrygo, miliaria x. A Mophrygo vero vsque ad sanctum Sebastianum, in quo Biscayæ finis est, miliaria xx. A sancto itaque Sebastiano ad Pyrenæum miliaria xxx. Sicque circuit Hispania per Pyrenæum ab eius principio ex Mediterraneo mari vsq; in Oceanum Britannicum, & per ipsius montis iuga vsque ad principium ipsius montis, miliaria duo milia quingenta octoginta.

Descriptio Hispania per Mediterranea.

DESCRIPSIMVS enim vniuersam Hispaniā per marina littora, nunc autem describenda est per Mediterranea. Habet enim (vt diximus) Hispania figuram admodum peduceæ pellis, habetque in longitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine quinque, faciunt ad numerum miliariorum per longitudinem septingenta quinquaginta, per latitudinem circiter quingenta quindecim, vt placet Straboni. Et à promontorio Pyrenæi vbi Veneris templum est, in Iberico mari, quod antiqui Aphrodisium appellabant (vt Straboni placuit libro quarto) vsque ad Oceanum Britannicum, miliaria trecenta & quinquaginta. Partitur autem Hispania in duas partes, citeriorem & vltiorem. Citerior terminatur ad nouam Carthaginem, & per Castulonem protenditur per Iberum vsque ad Cantabros, includens regnum Nauarræ, quæ ab antiquis omnis Hispania citerior Celtiberia dicta est. Suntque in ea prouinciæ quinque: Cathalonia à Pyrenæo vsque ad vltimum Iberum, Valentia & Murtia regna per oram maritimam, inde regna Aragoniæ & Nauarræ, quæ clauduntur excelsis montibus & Ibero amne vsque in Calagoram & Tirasonam. Vltior Hispania in duas diuisa est partes, discreta altissimis montibus, quæ à Pyrenæo procedentes vsque ad Oceanum Atlanticum dilabuntur, distinguentes Castellæ regnum: vna quæ ad Oceanum Britannicum spectat, altera quæ ad nostrum Ibericum mare. Quæ autem ad Oceanum, frigida, sterilis, inculta est, magnis refulta montibus: quæ vero ad nostrum mare spectat, maximeq; citra columnas, ferax, irrigua, omnibus abundans bonis, grano, vino, & oleo, fructibus, piscibus non paucis. In ea vero quæ ad nostrum mare spectat, Granatæ regnum esse constat, quod Mauri Machumetesenses obtinent in Hispania, quod clauditur Bæti flumine (quod hodierno idiomate Guadalquebir Arabica lingua vocant) & per maritimam oram à Vera vrbe vsque ad Malacam. Extra flumen in Mediterraneo Andalusij sunt, ibique sunt vrbes & regna Hispalis, Murtia, Gehen, Cordubæ, Gibelterra, quæ omnia excepto Granatæ regno possidet Rex Castellæ. Post Andalusios Toletum est vsque in Celtiberiam, citerioremque Hispaniam per oram fluminis Tagi vsque ad Dorium. In quibus terminis sunt amplissimæ ciuitates, & omnis hæc regio Lusitania dicitur: fluuntque per medium eius Tagus & Dorius amplissima flumina (quamquam regio Lusitania ab Ana flumine (qui Godiana dicitur) nomen receperit) ibique in maritimis confinia regni Portugalliæ sunt vsque ad vltra Dorium amnem. Vltra fines Portugalliæ est Zamora vrbs, oppidum Trusillum, Magistratus, & Militia sancti Iacobi de Spata, Calathraua & Alcantara, Ereualum oppidum. In alia vero parte vltra montes Alaua prouincia est, & caput regionis oppidum Victoria, inde Burgens vrbs, Legio, Biscaya, Asturia, Galleciæ vsque in Oceanum Britannicum ac Atlanticum. Omni autem citeriori Hispaniæ & Celtiberis, excepto Nauarræ regno, solitus erat imperare Aragoniæ Rex: Vltiori vero, Castellæ, Portugalliæ, & Granatæ reges. Hac autem nostra ætate coniuncta sunt hæc duo regna Castellæ & Aragonum per copulam matrimonij inter serenissimos Ferdinandum Ioannis Aragonum Regis dignissimum, qui patri successit in Regnis, & Elisabeth alterius Ioannis Castellæ Regis filiam, & quæ vltimo Henrico Regi fratri & sine filiis mortuo successit in Regnis Castellæ. Hæc est enim generalis Hispaniæ descriptio, quo ad temporale dominium prouinciasque nostri temporis. quo ad spiritualitatem potest & alio describi ordine. Habet enim ipsa Hispania

spania quo ad religionem spiritualitatemque prouincias & metropoles septem, vt supra diximus, quinque antiquas & duas modernas: quibus singuli Archiepiscopi metropolitani assignati sunt: quatuorque & quadraginta ecclesias cathedrales. Quarum metropolium Aragoniae regnum duas obtinet, Tarraconensem & Caesaraugustanam: Castellae regnum tres, Toletum, Hispalim, & Compostellam: Portugalliae duas, Bracarum & Vlisbonam. Et est sciendum, quod duae ex his ex priori institutione mutatae sunt, quoniam Toletana & Compostellana recentibus temporibus à cathedralibus erectae sunt in metropolitanas, sicut & modernissimis temporibus, Caesaraugustana & Vlisbonensis. Quoniam post Nicenam generalem synodum in Bithynia celebratam trescentorum & decem octo Episcoporum, sub Constantino Proimperatore & beatissimo Syluestro Pontifice, in primo Hispaniae concilio quod in Illiberitana vrbe celebratum est, sancta Helena Constantini matre praesente, quinque tantum metropolitani Episcopi designati sunt: Tarraconensis qui Celtiberis praesesset, Carthaginensis qui Carpetanis, Hispalensis qui & Baeticis, Emeritenensis qui Lusitanis, Bracarenensis qui & Galleciis. Aucta vero & ampliata Toletana vrbe, Gotthorum temporibus metropolis Carpetaniae de Carthagine in Toletum translata est, remanente exempta è Carthaginensi sub nomine metropolitano. Postea vero successu temporum, post occupatam Hispaniam per Mauros Machumetenses, ab octingentis circiter annis, Emeritenensis metropolis translata est in Ouetum, & de Oueti successu temporis in Compostellam, remanente etiam exempta ecclesia Ouetensi. Caesaraugustana vero & Vlisbonensis modernis temporibus, scilicet à ducentis annis citra, de cathedralibus erectae sunt in metropoles temporibus Ioannis xxii. Papae. Quarum Caesaraugustana detracta est à Tarraconensi, Vlisbonensis ab Hispalensi. Habet autem Hispania vltra hos metropolitanos, catholicas sedes cathedrales Episcoporum xliiii. Quarum Aragoniae regnum habet xii. Nauarrae vnam, Portugalliae septem, Castellae quatuor & viginti. Cathedrales Aragoniae, Helna siue Helena, Gerundenensis, Barchinonensis, Maioricensis, Dertufenensis, Vicensis, Vrgellenensis, Ilerdenensis, Valentina, Segobricensis, Tirasonenensis, Oscanensis. Vna Nauarrae, Pampilonensis. Castellae cathedrales, Carthaginensis, Cauriensis, Saguntina, Viennensis, Cordubensis, Zamorensis, Salamantina, Palentina, Pacensis (quae & Badaioz) Conchenensis, Oxomenensis, Calagurritana, Burgenensis, Legionensis, Abulensis, Segouienensis, Ouetensis, Mindonienensis, Palentina, Ciuitatensis, Tudenensis, Lucensis, Astoricensis, Gadicensis. Regni Portugalliae cathedrales sunt, Colimbrienensis, Portugallensis, Eborensis, Syluensis, Egitanienensis, Vicensis, Lamacensis. Bracarensi subiiciuntur Portugallensis, Colimbrienensis, Egitanienensis, Vicensis. Subiiciuntur autem iure metropolitico Tarraconensis, Barchinonensis, Gerundenensis, Vicensis, Ilerdenensis, Vrgellenensis, Dertufenensis, Valentina. Caesaraugustanae metropoli subiiciuntur Oscanensis, Tirasonenensis, Pampilonensis, Calagurritana, Segobricensis. Toletanensi subiiciuntur Saguntina, Oxomenensis, Burgenensis, Segobricensis, Conchenensis, Cordubensis. Compostellanæ subiiciuntur Abulensis, Pacensis, Salamanticensis, Chaurgenensis, Zamorensis, Ciuitatensis, Placentinensis, Cauriensis, Tudenensis, Lucensis, Astoricensis, Mindonienensis. Vlisbonensi subiiciuntur Eborensis, Syluensis, Lamacensis. Hispalensi subiiciuntur Viennensis, Gadicensis. Ecclesiae exemptae in Hispania Maioricensis, Carthaginensis, Legionensis, Ouetensis. Et haec est generalis descriptio Hispaniae quo ad vtrumque dominium spirituale & temporale.

De terra Ruscilionis, an sit in Hispania.

Quoniam multi ex antiquis scriptoribus terminant Hispaniam Pyrenaeo monte, ad eum locum vbi fons Salsulae manat (hoc habebat communis omnium vulgarium opinio: veterum vero scriptorum assertio habebat, quod terminetur ad Pyrenaeum ad Veneris templum oppido Caput Illiberæ) inconueniens satis videtur prouinciam Ruscilionis silentio praeterire: quippe cui ego debitor sum, tanquam qui ei praefuerim cathedra Episcopali annis octo. Igitur de illa differamus. Est mons in Ruscilionis prouincia altissimus in vertice Pyrenaei, à canicie Canus appellatus, quoniam aestate & hyeme semper inibi niues inhabitent. A cuius vertice duo montium iuga emanant: quorum alterum ad Veneris templum mare pertingit, alterum vero per multa oppida peruenit ad Salsulae fontem. Inter hos terminos prouincia Ruscilionis est, habens duo flumina quae influunt in Mediterraneum, & totidem opulentissimas quondam vrbes, quae corruerunt, de quibus etiam aliquid dicendum est. Est enim ea in prouincia flumen, quod veteres Ruscion appellauerunt, quod quidem prouinciae & metropoli vrbi regionis nomen indidit secundum Claudium Ptolemaeum, prout ab antiquis fieri solitum est,

vt maximæ à fluminibus nominentur prouinciæ. sic Indi ab Indo flumine, Alamanni ab Alamanno amne, Iberi ab Ibero, à Bæti Bætici, ab Ana Lusitania. Hic itaque amnis urbem habuit prouinciæ metropolim sui nominis, quam Ruscium dixere priores, non longe à Perpiniano oppido, cuius hæcenus vestigia patent, & ex quorum fluminis & vrbis vetustate prouinciæ in hodiernum emanat nomen, vt à Ruscion Ruscilion appelletur. Flumini autem Romani nomen mutauere. nam à fluminis vbertate Thetim appellauerunt. Est enim fluuius ad irrigandum aptissimus vbertissimusque. quoscunque enim agros irrigat, hos & quam maxime alit atque fœcundat: quod ab aliis prouinciæ præfata fluminibus est alienum. Ab ista enim vbertate, tanquam qui materno vbere patriam fœcundaret, Thetis appellatus est. Thetis enim fuit Oceani vxor, mater Nympharum, quæ aquarum Deæ à poetis dictæ sunt. Thetis enim amnis totam pene per longum regionem irrigat vbertissimo lacte atque fœcunditate. Erat præterea & aliud flumen Illeris dictum, ab eodem monte manans per quandam Illiberam urbem ad radicem montis, & per Helnam urbem influens in mediterraneum: quod à Romanis Tetrum est appellatum: quia per diuersas metallorum venas, maximeque ferri scaturiens, nigrum colorem gestat, & propterea ad irrigandum maxime nocet. Quod vulgus vocabulum corrumpens, etymologiæ ignarus Techum appellat. Sciendum est enim duas esse Illiberas vrbes, vnam in Bætica, quæ nostra tempestate à Mauris possidetur, & Almaria dicitur. Altera in Ruscilione ad radices Pyrenæi territorio Volusto, in quo Volonum oppidum situm habet, cuius termini intra Hispaniam distribuuntur. In ea enim vrbe est celebratum primum Hispaniæ Christianorum concilium, prout in libro conciliorum legitur. Eodem siquidem synodus congregata est post Nicenam generalem synodum tricesima xviij. Episcoporum, temporibus Constantini Cæsaris. in qua etiam synodo Illiberina interuenit, & præsens affuit Helena Constantini mater cum Constante nepote, qui denuo Helenam condidit urbem. Quoniam fide Christi per orbem terrarum proclamata, & in Nicena synodo explanata, erroribusque maxime Arianis purgata, Constantinus tribus filiis imperium partitus est Constantino priori, Constanti, & Constantio. Cessit autem Gallia, & Hispania, plurimæque Libyæ partes Constanti. Decretus est autem in suam prouinciā Constans sub tutela sanctæ auix Helenæ, quæ cupiens Hispaniam & Galliam, sicut cæteras prouincias, ad Christi fidem ordinare, ordinauit synodum in Illibera vrbe. In qua Hispaniæ metropolitanæ atque cathedrales ecclesiæ ordinatæ sunt, & distinctæ metropoles diœcesesque pro more gentilium, secundum decreta per sanctos viros Clementem & Anacletum successores Petri Apostoli edita. Eisdem temporibus Helena ciuitas (quæ à modernis Helna dicitur) condita est, siue ab ipsa Helena, siue à Constante nepote in sanctæ auix Helenæ honorem. apud eam etenim Constans decessit, prout de eius obitu meminit Eutropius lib. ix. & Paulus Orosius lib. vii. Quorum verba ista sunt: Obiit autem Constans Constantini filius vico vocato Helena, non longe ab Hispania distante. quia necdum duabus leucis iuxta morem regionis distet à Pyrenæo. Vocata est autem ipsa Helna ciuitas Helena ab antiquioribus vsque ad circiter annos centum, ex quibus recentiores Helenam abbreviarunt in Helnam, vt factis liquide constare potest ex antiquis libris & codicibus ecclesiæ iam dictæ, cui in episcopali (vt retulimus) cathedra præfuimus annis octo. Ipsa enim Illibera vrbs Pyrenæo admodum coniuncta erat ultra amnem Illerim siue Tetrum, oppido vero Coquo libro. sic enim vulgus propter diuersas mutationes linguarum corripit. Quod non longe à promontorio Pyrenæi & Veneris templo distat, quoniam ab ipsa vrbe Illibera caput Illiberæ dicebatur. Perpiniani etiam oppidum à recentissimis etiam temporibus dicitur: Stabulum enim antiquitus vocabant. Sic namque reperitur in Itinerario Antonij Pij, de quo mentionem per hæc verba, vbi iter faceret ab Italia in Hispaniam, facit: In Beterras Narbone, Salsulis ad Stabulum, ad Pyrenæum Iuncaria, Gerunda, &c. Quod autem Ruscilionis prouincia sit intra Hispaniæ fines, sequentibus testimoniis comprobatur. Primo ex libro conciliorum, ex quo patet, quod primum catholicorum concilium in Hispania congregatum fuit in Illiberitana vrbe, quæ fuit intra fines Ruscilionis in radice Pyrenæi ad Galliæ partem, prout de deletis vrbibus in sequentibus dicemus, fuitque congregatum post Nicenam synodum temporibus Constantini Pij, vt supra dictum est. Constat insuper ex dicto libro, quod ipsi Illiberitani conuenerunt pene omnib. Hispaniæ conciliis sub metropoli Tarraconensi. Secundo probatur ex dictis Strabonis lib. iiii. de situ orbis, cuius verba interferam. Quum enim Galliā transalpinā describeret & prouinciā Narbonensem, adiecit: Hoc igitur littus vsque ad Pyrenææ Veneris templum extenditur. hic est & huius prouinciæ & Hispaniæ terminus. quia ve-

ro hunc tractū in quo Pompeii trophæa sunt, Hispaniæ & Galliæ confinia declarant. Ex quo patet trophæa Pompeii ultra Veneris templum posita esse ad eum Pyrenæi locū, quo altera ex Pyrenæi radicibus à monte Cano, quod est ad Pyrenæum, pròminet ad promontorium Leocatæ, ad Salsulisque fontem deflectitur. Quod etiam sequens Strabonis miliariorum computatio declarat.

Hispania quot nominibus ab antiquioribus appellata sit.

HISPANIA Europæ terminos claudit. hanc veteres ab Ibero ante Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominauerunt. Ab initio autem Igletæ dicti sunt, ut placet Straboni libr. 3. vbi de Iberia loquens ait: Nostri sæculi homines ipsius confinia Pyrenæos montes ponunt, eandemque Iberiam & Hispaniam nominant, quæ intra Iberum continetur. Vetustiores autem eos Igletas nominant. Hæc Strabo. Hæc inter Aphricam & Galliam posita, Oceani freto & Pyrenæis montibus clauditur: ac sicut minor vtraque terra, ita vtraque fertilior. nam neque ut Africa violento sole torretur, neque ut Gallia assiduis ventis fatigatur: sed media inter vtranque, hinc temperato calore, inde fœlicibus & tempestiuis imbris in omni frugum genere fœcunda est, adeo ut non ipsis tantum incolis, verum etiam Italiæ, vrbique Romanæ cunctarum rerum abundantia sufficiat. Huic enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleique: nec ferri solum materia præcipua, sed & equorum pernices greges. sed nec summa tantum terræ laudanda bona, verum etiam abstruorum fœlices diuitiæ. Iam lini ei spartique vis ingēs, minii quoque nulla feracior terra. In hac cursus amnium sunt, non torrentes rapidique ut noceant, sed lenes & vineis campisque irrigui. Plærque etiam diuisæ auræ, quod in paludes vehunt. auris quoque Oceani afflata vtriusque tantum Pyrenæi montis dorso adhæret & Galliæ, reliquis partibus nuda in orbem mari cingitur. Formæ tenæ prope quadrata, nisi quod arctantibus freti littoribus in Pyrenæum coit. Porro Pyrenæi montis spacium trecenta quinquaginta milia passuum amplectitur. Salubritas cœli per omnem Hispaniam æqualis, quia aeris species nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedunt & marinæ auræ circum vndiq; assidui flatus, quibus omnem prouinciâ penetrantibus, euentilato terrestri spiritu, præcipua hominibus sanitas redditur. Corpora hominum ad inedia laborumque, animi ad mortem parati, dura & astricta parsimonia, bellum quam ocium malunt. Si extraneus deest, domi hostem quærunt. Quorum plurimi sepe in tormentis ob silentium rerum creditarum expirauerunt, adeo illis potior taciturnitatis cura quam vita celebratur. Hinc est etiam bello Punico serui illius patiëntia, qui vultus hominū inter tormenta risu profecutus est, serenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas est genti pernix & inquietus animus. Plurimi ibi militares equi & arma sanguine ipsorum chariora, nullus ibi festus dies, nec apparatus epularum. Aqua calida lauâri post secundum bellū Punicum à Romanis didicere. In Lusitanis iuxta fluuium Tagū vento equas concipere multi autores prodidere, quæ fabula ex equarum fœcunditate & gregum multitudine nata est, qui tanti in Gallecia & Lusitania, ac tam pernices visuntur, ut non immerito vento ipso concepti videantur. Nec minora adiecerunt ad Hispaniæ laudes Plinius de naturali historia, & Strabo de situ orbis.

Quot nationes & populi vsque ad nostra tempora Hispaniam obtinuerunt.

NECCESSARIUM quidem existimamus ad nostrorum originem indagandum, non ignorare, quot nationes gentiumque populi hanc nostræ Hispaniæ prouinciâ obtinuerunt vsque ad nostra tempora. res quidem admodum difficilis, maxime propter oblitteratam maiorum antiquitatem. quo fit ut ipsius antiquitatis inuestigatio nobis admodum reddatur difficilis, & legentibus quæ scribimus fabulæ videantur. Ideo contra morem cæterorum scriptorum, testimonia illorum ex quibus difficilia detraxero, in medium afferam, ne me oblitterata recensentem existiment delirare. Primi omnium fuere Cetubales, ut quidam dixerunt, à Tubale Iaphet filio: quorum ad nos pauca & admodum nulla saltem authentica peruenerunt. Secundi omnium fuere Igletæ, ut voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Tertii Sicani. Quarti Iberi. Græci quinti. Pœni sexti. Romani septimi. Gotthi octauī. Mauri noni. Et quoniam nobis intentio est istorum successus discutere vsque ad Gotthos, quia Isidorus, Orosius, & Rodericus Toletanus sunt Gotthorum gesta plenissime profecuti, non ultra progrediar.

Quidam vero quos scriptores fabulosos existimo, scripsere, quod post Hispanum (à cuius nomine Hispania dicta est) qui Herculi successerat, gentem quam Almoniphides appellant, venisse in Hispaniam, ac illam possedisse annis 40. quam gentem aiunt ex Chaldæis ortam. Vnde quia neque verisimilia sunt, neque à probatis scribuntur, illa prætereo. Primum Hispaniam priores appellauere Hesperiam, omittis Cetubalis & Igetis, de quibus supra diximus. Sunt autem (vt antiqui tradunt) Hesperia duæ, Italia, & Hispania, quarum quælibet Hesperia dicta est. Est autem Hesperia Italia ab Hespero Rege fratre Atlantis Regis Æthiopiæ, qui regnauit in Italia. Vbi autem additur vltima Hesperia, de Hispania intelligendum est: vbi vero magna, Italiam significat, vnde Vergilius in principio septimi libri Æneidos,

16

Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.

Sed Hispania dicitur vera Hesperia. Dicta est autem Hispania Hesperia ab Hespero stella, quæ post solis occasum primū in Hispania apparet, & ortum habere videtur. Vel secundū aliquos dicitur vtraq; Hesperia, Italia & Hispania, quia ab Oriente in Occidentē Hespero stella nauigatur. Sic enim loquebatur magister in historia tripartita, quum Valentinianus Imperator ad oras Hesperias nauigaret, vtramque Hesperiam per ipsius nauigationē intelligens. Secundo Hispania ab Iberis Iberia dicta est ante Herculis aduentum, secundū Claudium Ptolemæum, & Plinium de naturali historia libr. tertio, & Iustinum post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & alios plures scriptores. Tercio vero Hispania nominata est ab Hispano Rege successore Herculis, qui in ea diutius summa pietate regnauit secundum Iustinum loco superiori, siue ab Hispali vrbe, vt placet Appiano historico satis claro.

20

De primis Hispania incolis.

PRIORES Hispaniæ incolæ Cetubales appellati sunt, vt plurimis antiquis scriptoribus placuit. Sunt autem dicti Cetubales à Tubale filio Iaphet, quorū filii primi dicti sunt Hispaniam incoluisse. Quanquam Iosephus libr. 1. antiquitatum incolatum filiorum Iaphet sic dixerit. Item filiorum Iaphet Medeus & Ianus fuerunt. Et ex Medeo sunt gentes quæ à Græcis Medi vocantur. De Iano vero omnes Ionii, qui & Græci, vnde & mare Ionicum appellatur. Condedit autem Iobel lobelos, qui nostris temporibus Iberes nuncupantur, qui & Hispani, à quibus postea Celtiberi appellati sunt. Hæc Iosephus. Post hos, quorum vetustas nobis obliuionem relinquit, primi fuere Igetæ, vt voluit Strabo de situ orbis libro 3. Deinde Sicanos eam incoluisse authentica multa referunt, quoniam ab illis Italia omnis, vrbsq; Roma, & originem & incrementum habuisse cōstat. Iam ad eos veniamus. Sicana gens Hispaniæ antiquissima fuit, quæ Iberum amnem ab initio incolebat, vt refert Diodor. Sicul. qui lingua Græca suam priscae antiquitatis fabricauit historiam, de insula Sicilia agens. Idem etiam describere multi ex Italiæ scriptoribus, inter quos fuit Solinus de mirabilib. mundi. Idem hoc etiam meminit Aulus Gell. lib. 1. noctium Atticarū. Idem etiam Leonardus Aret. nostræ ætatis historiographorum princeps in descriptione Siciliæ, in lib. quem edidit de primo bello Pun. Hoc idem etiam censuit Zozomenus presbyter Pistoriensis, dicentes quod insula Siciliæ primum Sicania dicta est à Sicanis, qui eam primum incoluerunt. Dicti sunt autem Sicani, quia prodierūt ex Sicore amne Hispaniæ. Est autem Sicoris flu. per Ilerdam decurrens, & miscetur Ibero flu. non longe ab ipsa Ilerda: de quo Cæsar meminit in Com. cum apud Ilerdam pugnaret. Habibat autem gens Sicana oram ipsius flu. Sicoris, ab ipso nomen recipiens: & inde magna Hispanorum manu congregata nauigauit in insulam Siciliæ quam ex suo nomine Sicaniam appellauit, & hoc ante Troiana bella, vt dicit Solinus: instruxeruntque in ea vetustissimam urbem Syracusas, ab ipsaq; vrbe Syracusis prodiisse Italum illum, nemo dubitat. qui quum diu Syracusis regnasset, transfretans in Italiam, primus in ea regnauit, nomenq; genti ac regioni dedit, vt refert Vergilius in septimo Æneidos:

30

40

50

*--- Italusque paterque Sabinus,
Vitifator curuam seruans sub imagine falcem.*

De Iberis & Celtis, vnde Celtiberi.

HISPANIA primum (vt supra diximus) ante aduentum Herculis Iberia dicebatur, vt scribit Trogus Pompeius vltimo libro, & Claudius Ptolemæus de Hispania agēs, &

Pli-

Plinius de Naturali hist. Strabo deniq; & alii multi: & deinde ab Hispano qui Herculi successit, Hispania est dicta. Est autē Iberia dicta ab Ibero amne Hispaniæ. Huic autē fluuiio nomē dedit gens, quæ orā fluminis ante incoluerat. Processerat enim hæc gens à prouincia Iberia, quæ in Asia situm habet, media inter Armeniā & Colchos, secundū Claudium Ptolemæum. De qua etiam & eius sitū meminit Paulus Orosius lib. 6. per hæc verba: Iberia regio est Asiæ prope Pontum, Armeniæ iuncta. Hanc itaque gentem vetustissimo tēpore refert Priscianus libr. 6. ab eius prouincia prodiisse, & peruenisse in Scythiam, & inde in Oceani oram, & ab ipsa ora nauigasse in insulam, quam ex suo nomine atque aduentu Hiberniam appellarunt: quæ insula est in Oceano Britannico. Altera nauigatione peruenisse tradunt in Hispaniā, quæ oram amnis incolens, flumini & regioni tradidit nomē, vt Iberus amnis, & Iberia prouincia appellata sit. Iberis vero post multa secula admixti sūt Celtæ, qui vnde prodierunt, videamus. Celtæ Galli sunt. Scribit enim Diodorus Siculus lib. 4. Celtas appellari Gallos qui habitant à Pyrenæis montibus vsque ad Alpes ad Mediterraneum. quumq; diutius cum Iberis contendissent, & decertassent pro agris cōterminis, ad vltimū pace composita simul inhabitauere, & mutuis inter se initis coniugiis Celtiberi dicti. Hoc idem contestatur Titus Liuius libr. 5. dicens tertiam Galliæ partem Celtas appellari, qui venientes ad Iberum fluuium Hispanorum, ibique confidentes, retenta primi hominis parte, & assumpto fluminis nomine iuxta quod confederant, Celtiberi dicti sunt. Quod Lucanus meminit lib. 4. dicens:

20
*--- Profugique à gente vetusta
 Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.*

Adiecit etiam Diodorus superiori loco: Gallos, qui ad Oceanum sunt à Pyrenæis montibus vsq; ad Danubium amnem, Gallatas appellari. Inde Claudius Ptolemæus Ægyptius, Galliam omnem in quatuor Celtogallias diuidit: Belgicam, Lugdunensem, Aquitanicam, & Narbonensem. Ex quibus euidenter colligitur, Celtas qui admixti sunt Iberis, Celtiberos appellari. Admixti vero Gallatis, Celtogallatas vocari. Ex his vero Celtis fuisse, qui terra peruagati sine nauigatione in vltiorem peruenerunt Hispaniam, ibiq; confidentes Celticam regionem apud amnem Tagum effecerunt: idemq; Ptolemæus, Strabo, & Plinius ibi recolunt Celtarum regionem. Galli vero Gallatæ aliam Gallaciam prouinciam in Græcia effecerunt hoc modo. Quoniam aduocati Gallatæ à Rege Bithyniæ in eius auxilium, quum tulissent, dimidium cum eo regnum partiti sunt, & primum Gallogræci, inde Gallatæ cognominati sunt. Ab his enim etiam prouincia Gallacia Hispanica processit, prout late dicitur infra in Græcorum progressibus. Dicti sunt autem Galli à galactē, id est candore. gala enim candidum significat, quia humido educati cœlo corpora alba habeant. De quibus Iustinus libro 15. Herodotus autem Græcorum historicorum maximus de Celtis libro 2. ita meminit: Celtes autem sunt extra cippos Herculis, Cynefiis finitimi, omnium in Europa habitantium vltimi.

40
De urbibus Hispaniæ ante Herculis aduentum.

REFERT Iustinus post Trogum Pompeium (quoniam superiori loco commemorauimus) Abium qui secundo loco regnauit Hispanis ad oram Oceani, populos in septem vrbes reduxisse: illas tamen non nominat. quas non stare credo ad præsens præter duas, cæteræ autē aut mutauerunt nomina, vel terræmotu, vel succedentibus cladib. bellorum deletæ sunt. Verius tamen putandum est eas corruisse, quum omnium urbium Hispaniæ autoribus circumspectis, præter has duas, nulla ipsius ab his temporibus scribenda comperiatur. Prima siquidem è duabus Scalabius est, quæ hodie Vlysbona nuncupatur: vrbs siquidem admodum vetustissima, per cuius fimbriam Tagus amnis decurrit in Oceanum. Hæc vrbs omnium vetustissima, autorem Abium secundum Regem habuit. Et dicta est Scalabius, quam postmodum moderni breuitatem sequentes dixerunt Scalabum, perstititque sub eo nomine vsq; ad tempora Romanorum secundum Claudium Ptolemæum: & dicta est Scalabius, quoniam in eo loco Abius primum ceperit cibum, ac sequens ceruorum greges inibi nutritus sit. Cuius denuo loca aeris salubritate ei conferre prospecta urbem statuit ex suo nomine appellandam, quanquam reperiam Pomponium Melam libro 3. appellasse hanc urbem Elisopum. Aliam enim & tertiam urbem cōperio, quæ ad Iberos incolas pertinuit, Iberiam nomine, demolitam tempore Romanorum. Illius enim situs fuerat ad ostia fluminis Iberi Occidentem versus apud quam Gneus Scipio, patruus illius qui primo cognominatus est Africanus, Hasdrubalem Pœ-

norum Ducem, fratremque Hannibalis vicit nauali certamine. Hæ quidem ad primarios incolas pertinere, duæ ad tempora Abii secundi Regis, tertia ad tempora Iberorū. Sunt & aliæ vrbes quæ non adeo vetustam habuere originem, fuere tamen ante tempora Herculis. Et quoniam Isidorus atque Toletanus nullam in Hispaniam urbem nominant, nisi ab Herculis aduentu, pernecessarium nobis visum est, antiquitatem recensentes, illas illarumque autores in medium producere. Inter has igitur quæ ad recentiora tempora ante Herculis aduentum pertinent, primum urbem nostram Gerundam connumerabo. Hanc etenim urbem condidit Geryon Chrysauro filius Hispaniæ Rex, quem idem Hercules interfecit, & dicitur Gerunda à Geryone, & Vnda flumine, quod per urbis medium fuit. Certum est enim quod vrbes siue ab autoribus siue à fluminibus inundantibus nomina receperunt. Vnde a Belo Babylonia, à Nino Niniue, à Romulo Roma, à Constantino Constantinopolis, & plurimæ orbis vrbes. Et si quæ sunt quæ ab autoribus, siue fluminibus, nomen ad præsens non retinuerint, huius rei causa sunt Græci, vt meminit Iosephus libro 1. antiquitatum. qui præsumpserunt nominibus ornare Rempublicam tanquam à se constitutam. Huic testimonio accedit nomē maioris amnis, qui ad oram ipsius urbis decurrens, ab ipsa vrbe & illius conditore nomen recepit. Ipse enim Geryon triceps vir, siue triagestans capita describitur à poetis secundum Iustinum lib. ultimo. Vnde Vergilius octauo Æneid. agens de Hercule & morte Geryonis, ait:

*Tergemini nece Geryonis, spoliisq; superbus
Alcides aderat.*

Cui fabulæ Trogus Pomp. Hispanus reddit rationem: quod essent tres fratres, adeo vnius animi & effigiei, quod non facile discernerentur. Cui sententiæ tribuit argumentū ipsius urbis fabrica triangularis, quæ singulis angulis arcem habet, singulis fratribus (vt à pluribus creditur) pertinentem. Huic accedit & Osca ciuitas, cuius initium à Caco Hispano est, quem Hercules ab Hispania rediens apud Tiberim Italiæ amnem interemit: de quo Vergilius meminit in octauo lib. Æneidos:

*Hic spelunca fuit vasto submot a recessu
Semihominis Caci, facies quem dira tegebat.*

& denuò subdit sequentibus versibus:

*Hic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.*

Hunc itaque Cacus finxere poetæ semiuirum, & appellarunt eum Vulcani filium, pro eo quod ignes fumiferos ore euomeret. Hic enim Cacus iuxta historiam princeps in Hispania fuerat, Carpetanis regnans. Fuere autem Carpetani Cæsaraugusta, Osca, Calagurris, & Tirassona, vel verius à noua Carthagine vsque in Toletum, & Tirassonam, & Oscam, hæc est vera Carpetania. Hic Cacus in montibus regnans, nomen monti indidit, quem hodie montem Caium vulgus appellat, effectumque est, vt horribili facie, ac dira conuersatione, & aspero cultu semiuir appellaretur. Hic autem primus omnium dicitur inuenisse ignem ex diuerso compositum puluere, quo lapides iactabat in altum modo, licet inculto, quo nos bombardis vtimur in hodiernum. Hic itaque Cacus Oscam condidit urbem, quam eius incolæ Oscati semiferi appellauere. Hic vero Cacus fugatus ab Hercule extincto Geryone, in vindictam aspirans more patrio, qui ad vindictas ab omni æuo promptissimi fuerunt, intellecto recessu Herculis ab Hispania illum vsque Italiam secutus, quum apud Tiberina ostia quatuor ipsius Herculis boues rapuisset, cōprehensus ab Hercule in spelunca, in qua latitabat, peremptus est maximo igne euomito: propter quem finxere poetæ Vulcani filium. Has itaque vrbes ad tempora ante aduentum Herculis compertas habeo veraci historia. Et si quæ aliæ sunt, quia de illis probata non monstrantur testimonia, omittuntur.

De Regibus qui ante Herculem in Hispania regnauerunt.

RODERICVS Toletanus antiquitatem Hispaniæ subticens, vel ignorans, neminem ante Geryonem Herculisque tempora regnasse referens, ipsa Herculis & Geryonis gesta sicco pede pertransit, tanquam qui per ignotam prouinciā fugitiuus cupit ad notam sibi regionem pertingere, quadam nimia celeritate & minus vera relatione discurrens, ipsius operis & gestorum temporibus est orsus. Nos vero omnem antiquitatem amplectētes, vetustiora Hispaniæ gesta, quatenus ex approbatis scriptoribus cōprobare possumus, futuræ posteritati decreuimus annotare. Primum Hispaniæ Regē refert Iustinus ultimo libro sui epitomatis per multa ante Herculis secula fuisse Gorgonium, qui etiam

primum

primum vsum mellis dicitur inuenisse. Huic cum ex filiae stupro nepos & filius prouenisset, pudore flagitii variis generibus extinguere paruulum voluit; sed per omnes casus fortuna quadam seruatus, ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione peruenit. Primo enim quum eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus est vario ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, in tramite angusto, per quem armenta commeari consueuerant, proiici iubet, crudelis prorsus, qui proculcari nepotem quam simplici morte interfici maluit. Ibi quoque quum inuiolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suis obiecit. Itaque cum ei non solum non noceret, verum etiam
 10 quarundam ferarum vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abiici iussit. Tum plane manifesto quodam numine inter furentes aestus & reciprocantes vndas, veluti naue, non fluctu vehitur, leuique salo in littore exponitur: nec multo post cerua adfuit, quae vbera paruulo offerret. Inde denique conuersatione nutricis eximia puero pernecitas fuit: inter ceruorum greges diu montes saltusque haud inferior velocitate peragrauit. Ad postremum laqueo captus, Regi donatus est. Tunc & lineamentorum similitudine, & notis corporis quae paruulo fuerant, nepos agnitus: admiratione deinde tot casuum periculorumque, ab eodem successor regni destinatur. nomen illi impositum Abius. qui ut regnum accepit, tantae magnitudinis fuit, ut non frustra Deorum maiestate tot periculis ereptus videretur: quippe & barbarum populum legibus iunxit, & boues primum aratro domari,
 20 ri, frumenta que sulco quaerere docuit, & ex agresti cibo mitioribus vesci, odio eorum quae ipse passus fuerat, homines coegit. Huius casus fabulosi viderentur, ni & Romae conditores lupa nutriti, & Cyrus Rex Persarum cane alitus proderetur. Ab hoc enim, & ministeria populo indicta sunt, & plebs in septem vrbes diuisa memoratur. Et insuper alium ante Grisaurum, & Geryonem nomine Argantonium, de quo meminit Herodotus Anacreontem poetam dixisse: Equidem Amaltheae cornu nolui, neque annorum centum quinquaginta Imperium tenuisse Tarsi. De quo etiam & meminit Strabo de situ orbis libr. 3. Mortuo insuper Abide, regnum per multa tempora a successoribus eius retentum est. In alia parte Hispaniae, & quae insulis constat, regnum penes Grisaurum Geryonis patrem, deinde apud eiusdem Grisauri filium Geryonem fuit. In hac tanta pabuli laetitia est, ut nisi ab-
 30 stinentia interpellata sagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis quae illis temporibus solae opes habebantur, tantae famae fuerunt, ut Herculem ex Asia praedae magnitudine illexerint. Porro Geryonem ipsum non triplicis naturae, ut fabulis proditur, fuisse ferunt, sed tres fratres tantae concordiae extitisse, ut anima una regi viderentur, nec Herculi sua sponte bellum intulisse, sed quum armenta sua rapi vidissent, amissa bello repetiisse. Haec Iustinus. Post hos igitur decimus Geryon fuit, quem Hercules Graecus vir fortis deuicit & peremit. Erat enim & ipse Geryon ditissimus Rex pecudibus & armentis, in quibus pro eo tempore hominum diuitiae consistebant, quum & pecuniarum usus nondum hominum mentes caecasset, nec vsui habebantur. Huius itaque Geryonis diuitiis allectus Hercules, ut eum praedari valeret, suisque armentis spoliare, post
 40 prioris Troiae excidium, caeteraque foeda quae ibi gesserat, in Hispaniam venit. Hunc enim Geryonem poetae tricipitem hominem, id est tria tenentem capita descripserunt. Inter quos Ouidius libr. 9. Metamorph. & Vergilius in 7. Aeneid. Causas insuper quare hunc sic poetae descripserunt, declarat Iustinus post Trogum Pompeium vltimo libro antiquitatum. Regnavit autem hic Geryon & fratres eius ad alteram partem Hispaniae, quae ad Mediterraneum pertinet & Iberi oras, secundum Iustinum. Quare autem alii Reges qui fuerunt inter Abidem & Geryonem non nominentur, ex hoc creditur, quia nihil memorabile fecerunt.

Quae de Celtiberis & Celtis scripserunt antiqui historici atque poetae.

30 **D**IODORVS libro quinto de vniuersis orbis regionibus, quum de Celtis ac Galatis ad Celtiberos peruenisset, haec quae sequuntur, inseruit, quae ad nostram primum antiquitatem pertinent. Iberi quondam, Celtaeque pro agris bello certantes, pace demum constituta, communicata inuicem patria, quum mutua connubia prouenissent, dicuntur hac rerum communione id nomen sortiti. Duae igitur robustae nationes in patria fertili coniunctae effecere, ut magnum esset Celtiberorum nomen. A Romanis postmodum multo post tempore bello cum eis gesto vix tandem subacti sunt. Non enim solum equites, sed & pedites aptos bello, robore, malorumque tolerantia caeteris excellentiores habent. Breui vtuntur veste, ac nigram lanam habente similem caprarum pilis. Armantur Celtiberorum quidam scutis leuibus, alii rotundis umbraculis magnitudine clypei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluunt, galeas ferunt aereas cristatas, &

palmis gladios ex chalybe puro ad palmi mensuram, quibus in conferta vtuntur pugna, ferrum insuper suo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas laminas in terram abscondentes, ibi tamdiu esse sinunt, quoad debiliori parte ferrugine assumpta validior superfit. Ex ea tum enses fortissimos, tum cætera ad belli vsum arma necessaria componunt. hoc pacto fabricata adeo cædunt omnia, vt neque scutum, neq; galea, neque aliud quid eis obsistat. Duobus gladiis fulti, cum equestri certamine superiores euaserint, ex equis defiliunt, pedestremque adiuuant pugnam. Mirabilis apud eos viget consuetudo. nam cum in victus munditia elegantes existant, in vna re videntur immundi, spurcitieq; pleni. Vniuersum enim corpus lauant vrina, dentesque fricant, hanc optimam corporis curam existimantes. Erga nefarios homines atque hostes, crudeles sunt: cum aduenis humani atque hospitales. aduenientes enim externos benigne inuicem pro illorum honore certant recipere. quos aduenæ sequuntur, hos laudant, amicos deorum putant. Nutriuntur affluenter variis carnibus, potum ex melle conficiunt, eius copiam præbente affatim patria. vinum emptum bibunt, mercatorum opera aduectum. Ex propinquis gentibus gratior est eis Vaccæorum natio. ii enim singulis annis sortitos inter se agros colunt, fructusque cum cæteris communicant, cuique sua portione præbita. Quod si quid agricolæ abstulerint, è vestigio morte multantur. Celtiberorum fortissimi habentur qui appellantur Lusitani, peltas in bello paruas ex neruis confectas, quibus tegatur corpus, habent. ii in bello ea agilitate vtuntur, vt ictus & sagittas euitent. iaculis ferreis vtuntur. galeam ensesque more Celtiberorum ferunt. iaculum longe iaciunt & summa arte. in acie diutius 20 perseverant mobili corpore leuique, vt facile fugiant hostem & insequantur. In profundis periculis superantur à Celtiberis. In pace choreas leui saltu exercent mirabili crurum ac totius corporis agilitate. bella ad numerum aggrediuntur, aliquid ex poematibus quum hosti obuiant cantando. Iberi Lusitanique ætate integra, præsertim inopia oppressi, qui robore præstant atque audacia, in montibus asperis manu facta diuersis per Iberiam locis latronum more, leui armatura, agilique corpore veloces discurrent, populatisque agris ad montem, veluti tutam patriam, cum locorum asperitate nullus eo exercitus adire possit, confugiunt. Aduersus hos profecti sæpius cum exercitu Romani, eorum audaciam reprefferunt, latrocinia nequaquam tollere potuerunt. Sequitur, vt de argento quod plurimum apud Iberos, optimumque effoditur, quodque multum vtilitatis incolis afferat, 30 scribamus.

De Pyrenæis montibus, ac metallis eorum.

MEMORIAE proditum est ab antiquis scriptoribus, Iberiæ montes qui Pyrenæi vocantur, & latitudine, & longitudine longe alios excellere. Nam à mari quod est ad meridiem, iacent vsque ad Oceanum ferme ad Arctos situm, Galleciamq; ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus milibus. in quibus cum sint frequentes syluæ, ferunt priscis temporibus igne à pastoribus iniecto montanas omnes regiones fuisse combustas. qua ex re montes aiunt cognominatos Pyrenæos, ardente cōtinuis diebus igne. pluresque ex montium incendiis argenti puri riuuli effluxerunt. quod 40 incolis ignotum, Phœnices mercatores vili rerum permutatione emptum in Græciam, Asiamque, ac nationes cæteras deferentes, magnas ex eo commercio opes contraxerunt. Adeo autem mercatores quæstus excitauit cupiditas, vt quum onustis nauibus superaret argentum, amoto ab ancoris plumbo argentum subderent eius loco. Hoc lucro Phœnices admodum opulenti facti plures colonos, tum in Siciliam, propinquasque insulas, tum in Libyam, Sardiniamque, ac Iberiam destinauerunt. Multis postmodum seculis cognito argento, Iberi metallis quærendis operam dederunt: magnaue argenti copia reperta ingens ex eo vectigal prodiit, quum æs, aurum, argentumque sint metalla præcipua. Qui reperiendo æri dant operam, quartam eius quod effodiunt, portionem capiunt. Qui in 50 argento effodiendo occupantur, singulis tribus diebus Euboicum eximunt talentum. Terra enim omnis argento, cæterisque metallis adeo referta est, vt mirabilis sit & eius soli natura, & operariorum continuus labor. Nam qui primum his metallis reperiendis incumbebant, magna comparabant. In promptu est enim argentum, terra abunde illud præstante. Postea quum Romani Iberiam subegissent, Italici qui lucri cupiditate id sibi opus assumpserunt, maxime ex eo ditati sunt. Emptam enim seruorum copiam ad effodienda metalla deputant, qui variis locis metallorum venas scrutati, & alte lateque terra effossa, plurimum auri argentique eruunt, variis multorumque stadiorum cuniculis sub terram actis. Multoque foelicior & quæstuosior est hæc cura, quam metallorum, quæ apud

apud Atticos reperiuntur. Ibi enim multas impensas effodiendo subeunt, sæpius opinione frustrati, quum aut non inueniunt quod quærunt, aut inuentum ita parui sit, ut superetur à sumptu. Apud Hispaniam qui metallis incumbunt reperiendis, ampliori spe percipiunt. Bonitate quippe soli glebas semper auro argentoque fertiles inueniunt, utpote terra metallis penitus plena. Reperiuntur ab eis nonnunquam in visceribus terræ flumina decurrentia, quorum fluxum spe quæstus vi magna recidunt, aut quod mirabilius videtur, cochleis quas dicunt Ægyptiacas, ab Archimede quum in Ægyptum profectus est, adinventas. Eisdem instrumentis loca diuertunt, ubi metalla effodiuntur, eiecta superius aqua summa arte diligentiaque excitant. Mirabitur profecto quis Archimedis ingenium
10 non solum in his, sed in cæteris quoque maioribus, quas multis in orbis partibus egregias fabricauit. De quibus scribetur diligentius, quum ad eius tempora veniemus. Serui qui ad hæc metalla deputati sunt, incredibilem quæstum afferunt dominis. Verum enim die noctuque in labore perseuerant, quorum multi ex nimio labore moriuntur, quum vix vlla eis ab opere detur requies, aut laboris intermissio, sed verberibus ad continuum opus coacti raro diutius viuunt. Quidam tamen robustiori corpore ac animi vigore, plurimum temporis in ea versantur calamitate, quibus tamen ob miserie magnitudinem mors vita est optabilior. Quum plurima in hoc metallorum munere sint admiratione digna, nequaquam tamen quis admiretur, cum nullus recens horum reperiendorum extiterit autor. Verum argenti studio à Carthaginensibus, quo tempore Iberiam tenuere, ea metalla adinuenta sunt. Hæc fuit causa, ut eorum postmodum excrescerent vires. Precio enim optimis militum conductis plura gesserunt aduersus hostes bella, neq; domestico, neque sociorum milite vsi. Romanos, Siculosque, ac Libycos ad maxima deduxerunt pericula, quum omnes diuitiis ab auri argentique copia superarent. Perspicaces sane (ut videntur) priscis temporibus extitere Phœnices. Itali nullis aliis cessere. Oritur & stannum in pluribus Iberiæ locis, non casu repertum (ut quidam scriptores vulgauerunt) sed effossum conflatumque, quemadmodum aurum argentumque traditur. Nam supra Lusitaniam plurimum stannum effoditur, in insulis Oceani Iberiæ proximis, quæ à stanno Cassiterides denominantur. Plurimum tamen à Britannia insula ad oppositam Galliam affertur: nisi per loca mediterranea Celtici mercatores equis per Massiliatas ac Narbonam urbem Romanorum coloniam, optimum earum partium tum opportunitate, tum
20 commoditate aduentum emporium producant. Sed de Gallis ac Celtiberis hætenus.

De prouinciis Hispaniæ quæ nomina mutauerunt.

DIXIMVS Hispaniam omnem in tres distinctam prouincias, Tarraconensem, Bæticam, & Lusitaniam secundum Claudium Ptolemæum, Strabonem, Plinium, Pomponium Melam, cæterosque antiquiores Geographos. Quarum Bætica continet flumen Bætis dictum Guadalquebir à noua Carthagine, à cuius montibus defluit in Oceanum Atlanticum, cuius regionis & prouinciæ caput est Hispalis, quæ & metropolis Bæticæ, à palude quæ vrbi circumfertur, sic dicta, siue (ut aliqui voluerunt) quia vrbs eo in
40 loco constructa sit infixis palis, in quibus vrbs fundata est propter aquarum redundantiam. Lusitania vero dicitur ab Ana flumine, quod hodie Guadiana appellatur, quod ab eius exortu per totam decurrens prouinciā continet quicquid interiacet inter duo flumina Bætis & Tagum, decurrente per medium amne, à quo prouincia denominationem habet, propterea quia apud illum Liber pater, & Lysas luserint, & Phana eius præfectus, ut Plinio placet libro tertio Naturalis historiæ, quanquam idem Plinius eodem loco dixerit, quod flumen Anas interfecit, & diuidat prouinciā Lusitaniam. in quo non recte dixit, quum ipsa Lusitania prouincia contineat quicquid interiacet inter ipsa duo flumina Bætis & Tagum, decurrente per medium prouinciæ
50 ipso flumine Ana, vsque in citeriorem Hispaniam Celtiberiamque. Cætera ad Tarraconensem spectant, scilicet omnis citerior Hispania à Pyrenæis montibus vsque ad nouam Carthaginem, & Cantabriam, & inde quicquid continetur trans flumen Tagi ab illius exortu, Oceanumq; Atlanticum, & Britannicum. In his quoque tribus prouinciis, populis, ac regionibus plurimi sunt qui sua nomina mutauerunt taliter, quod difficillimam reddant lectionem rerum antiquarum, quum propter obliterationem antiquorum nominum ignorationem faciant legentibus, tum circa prouincias, tum etiam circa montes, & flumina, vrbesque deletas: quæ quum non extent, neq; quibus in locis fuerint, nequeres apud eas gestæ facile deprehendi possunt. Igitur primum de populis, prouinciis & regionibus: secundo de vrribus: tertio de fluminibus: quarto de montibus: quinto

& vltimo de deletis vrbibus agendum est. Habet igitur Hispania tres & quadraginta populos, regiones, & prouincias quæ sequuntur, incipientes a Gadibus & freto Herculeo, & inde vsque ad nouam Carthaginem, quantū continet vltior Hispania, & inde à Gaditano vsque in Pyrenæum promontorium, ad Oceanum Britannicum ad oram maritimam, & inde mediterranea, ac postremo citeriorem Hispaniam. Oram itaque maritimā Bætis fluminis inhabitant & Turduli, inde Bastuli, & Itani, Contestani, Oretani ad alteram oram, Celtici, Bracarii, Artabri, Callaici, Lucencii, Celerini, Memerani, Lacerini, Cygures, Hedii, Seburii, Asturici, Amaces, Ceperani, Pelendones, Berones, Celini, Pificori, Tugones, Austri, Autrigones, Caristi, Cantabri, Varduli, Vascones, Hedetani, Laceriani, Ilergetes, Ilarqueones, Pœni, Lætani, Cositani, Ceretani, Authetani, Castellani, Indigetes. His itaque tota continebatur Hispania. Atque quicūque perlegerit antiquorum historias atque annales, potius populos, quā vrbes, expressos comprobabit. Incipiētes igitur à Gaditano & Herculeo freto, ipsaque ora maritima quæ ad Gades pertinet, & ostia fluminis Bætis (quæ Guadalquebir modernitas nominat) Turditania appellatur, & protenditur vsque ad Calpen montem, quem vulgus Gibeltarem appellat. Illi autem qui ab ostio Bætis incolunt vsque ad Anam fluuium, Turduli appellantur, quāquā Ptolemæus libro secundo dixerit Turdulos tenere mediterranea à Baria, vsque in nouam Carthaginē, quasi Turditanos & Turdulos eosdē dixerit. De quibus Strabo libro tertio de situ orbis sic ait: Turditania, incolæ vero ipsi Turdetani & Turduli appellātur. Sunt qui eosdē arbitrentur idem esse, sunt tamen diuersi, ex quibus est Polybius, qui Turditanis Turdulos finitimos esse dixit ad Septentrionem. A quibus dicimus fines Turdetanorum & Turdulorū esse Bætīm. Turditani sunt ad austrum ac montem Calpen, & protenduntur per mediū duorum fluuiorū Bætīm & Anam vsque in Castulonem quoque urbem. Turduli vero sunt habitantes oram maritimam Oceani Atlantici, vsque in Anam flumen & Sacrum promontorium, quod caput sancti Vincētii appellamus. Post Turdetanos sequuntur Bastuli, à monte Calpe, siue Gibeltarem, vsque ad nouam Carthaginē, quos simul & Itanos Ptolemæus appellat. Sed veritas est, quod Bastuli, licet largo modo protendantur vsque in nouam Carthaginem, Carthageniam appellatam, tamen strictius non protēditur Bastulia, nisi à monte Calpe vsque in Bariam: & à Baria vsque in nouam Carthaginē Itani appellātur. Ii vero qui incolunt mediterranea vsque ad Obulustulum, quæ Baccia appellatur, sunt Turditani vsque ad Hispalim & oram maritimam. Ii vero qui incolunt mediterranea vsque ad Vbedam & Murtiam, appellantur Besetani: incolæ vero à noua Carthagine vsque in Succonem amnem & Valentiae regnum, Oretani sunt: cuius regionis caput est Orantia vrbs, quæ & Oriola appellatur. Redeuntes vero ad oram maritimam Oceani, post Turdulos & Sacrum promontorium sequuntur Celtici, qui à Gallis in eam regionem translati sunt, & protenduntur à Guadiana flumine, Ana antiquitus dicto, vsque vltra Tagum & flumen Mundam, & protenduntur vsque in urbem Salamanticam. De istis autem Celtis refert Strabo, ob quandam seditionem per eos commissam cum Turdulis in eam regionem venisse. apud eos dicit esse flumen Lethes, quod ideo flumen obliuionis esse appellatur. inde sunt Gallaici, Bracarii à Bracada vrbe sic dicti, & protenduntur vsque in oppidum Baiona & Ponteuedra includentes Tidures, qui incolæ Tudenses sunt. Et quoniam in Bracariorum incidimus mentionem, hæc Galleciorum regio, & prouincia magna est, & adeo magna, quod refert Strabo continere in se triginta populos. Et quoniam ipse asserit, multi ex illis adeo humiles sunt, quod rarissimam mentionem de eis antiqui scriptores faciant: quoniam quum de illis Ptolemæus meminit, plures ex dictis populis singula quæque oppida ait continere, & aliqua duo aut tria: propterea non oportet per illa singula discurrere. Ad Galleciam itaque pertinent Artabri, qui antiquitus Arotrebræ vocabantur (vt voluit Strabo libro tertio) à promontorio Onerio, & portu Baiona, & Ponteuedra protenduntur ad aliud promontorium Hauatiacorum, in quo magnus portus est, & oppidum Clunia. Ad istos enim Gallecios pertinent Tudures, qui & Tutenses ab vrbe Tutense. ad istos pertinent Noniciani ab oppido Noia, Celerini, Luanci ab oppido Luanco, Limicei ab amne Limino, Bibali ab oppido Bibalo (nunc Birbao) Lacerni, Silini, Cepori, Lamauori, Tibures, Gigures, Seburii, Amaces, Ceperani, Lugones à Lugo oppido, Oriuaces, Austri, Autrigones, Caristi, à Caristo oppido, nunc Castro. Ad ipsos insuper Gallecos pertinent Vaccæi, Misburgi, Vectones, siue Vergones, Palendones, Aruaces, Ascurici. Pificorii vocati sunt, qui à Galleciis Lucensibus & ora maritima mediterranea possident, quæ prouincia nunc Alaua dicitur: complectunturque agrum, & urbem Burgentē. quamquam specialius Burgentēs Misburgi sint ab antiquis scriptoribus appellati. Vaccæi enim

enim etiam complectuntur & continent quicquid est usque ad Orontiam urbem, ut Strabo voluit. Hos sequuntur Vectones, qui Legionenses sunt, quos aliqui Vergones appellant, & complectuntur agrum Toletanum, immo (ut Strabo vult) Toletum, licet re vera in Carpetanis sit. quod satis declarat eius Metropolis, quum illius praesul metropolitani Carpetaniae in Toletanis conciliis descriptus reperiatur. Inde Palendones à Palentia vrbe sic cognominati, postea Pacicori à Pascensi vrbe sic dicti, Asturici ab Asturgo flumine appellati, Aruaces ab Arena flumine & oppido ipsius nominis sic dicti. Inde sunt Autrigones, quorum caput Calaguris est. Inde sunt Hedetani qui sunt Sorienenses à Soria vrbe, & continent usque ad Aragoniae fines & (ut plerique asserunt) Tirassonam.

10 Vultque Ptolemæus, quod complectantur Caesaraugustam, quamquam alii scribant eos in Lacetanis, ut placet Straboni. Hæcque descriptio generalis vltioris Hispaniae est mutationis nominum regionum & prouinciarum.

De citeriori Hispania.

IAM nunc citeriorem Hispaniam aggrediamur. in citeriori Hispania ad partem Oceani Britannici, ad interiora Mediterranei Cantabria est continens regnum Nauarræ, habens populos tres, Vardulos, Vascones, atque Berones. Varduli sunt ii, qui montana tenent, atque Opuscuam. Vascones Pampilonenses, & usque ad Pyrenæi iuga. Berones, v-

20 bi nunc Taphalla est, quæ antiquitus Tritium metallum dicebatur, & Olitum, quod & antiquitus Oliba, & Tutella dicta hodie, antiquitus Titulitia. Inde sunt Celtiberi, quoniam licet omnis citerior Hispania nominetur Celtiberia, specialius tamen prouincia Celtiberia dicta est, cuius caput Caesaraugusta, & protenditur usque ad urbem Segobriam. post Celtiberos vero sunt Ilergetes, continentque Oscam & Ilerdam vrbes, & quicquid iis in terminis interiacet. Redeunt igitur ad maritimam oram, post Oretanos & Succonem amnem Contestati sunt, complectunturque Valentiam & Saguntum, quod hodie Muriuetus appellatur, & Magistrum Montesiae usque ad Iberum amnem. Hos sequuntur Ilarqueones, qui sunt Dertusenses & Tarraconenses. Inde Pœni, cuius caput Villa franca est dicta Pœnorum, quoniam eo in loco erat vetus Carthago Hispaniae, quam deleuerunt T. Sempronius & Publius C. Scipiones, qui primi secundo bello

30 Punico intrauerunt in Hispaniam. Illam quia penitus euerterunt in vindictam euerfionis Sagunti factæ à Pœnis, neque illam sub illo nomine vltius esse voluerunt. Sed post euerfionem concessa immunitate redeuntibus incolis non priori nomine, sed Villam francam nominari voluerunt, sub eoque nomine manet in hodiernum. Sed in memoriam antiquæ vrbis prouinciæ nomen retinuit, ita ut Villa franca Pœnorum siue Phœnicum usque in hodiernum appelletur. De hac veteri Carthagine meminit Ptolemæus libro secundo, & statuit eam in Ilarqueonibus, quum tamen verum non sit, neque Ilarqueones Pœnos attingunt, sed solum Tarraconensem agrum complectuntur. Post Pœnos sequuntur Lætani, quorum caput regionis Barchinona vrbs est, concluditurque

40 per maritimam oppidum & flumen Tarmin, nunc Torderia nuncupatum. Abinde ad mediterranea sunt Authetani, quorum caput est Gerunda ciuitas, & illius ager, complectunturque Besulam, quæ hodie Bisuldunum appellatur. Inde ad montana habitant Castellani, dicti Castellani ab oppido Castellione, quod caput regionis erat, habetque nunc oppidum parui momenti Castrum Castellionis nuncupatum, quod omni regioni Bassi sic dictæ nunc præest. Protendebantur iidem Castellani usque ad Basagodam oppidum, & Ceretanos per montana. hos sequebantur à parte occidua Occetani, quorum caput est Vicus vrbs, & omnis Aufonia: suntque dicti huiusmodi Occetani Aufonii à Vico vrbe, quæ quondam Aufonia dicebatur ab Italis condita, quum perantea Italia Aufonia diceretur, maxime ad tempora. Hos vero ad septentrionem sequuntur Cositani,

50 qui Vrgelenses dicuntur, complectentes Comitatus Vrgelensem, Cardonæ, & Palariensem usque ad Pyrenæi iuga. Post hos ad ortum solis sunt Ceretani incolentes oram Pyrenæi, & pene intra Pyrenæi montes cõstituri (qui & nunc dicuntur Sardones) cuius caput Iulium oppidum erat, à Iulio Cæsare conditum (quod nunc modernitas Lyncæ appellat) ibique est Sardonum oppidum (quod nunc Podium Ceretanorum appellatur) suntque hi Ceretani ab Italia in coloniam missi à Cereto oppido, à quo Cereto Ceremoniæ nuncupantur. Vltimi vero omnium ad maris littora sunt Indigetes, ab oppido Ciuxellensi, usque ad Pyrenæum, & continet Emporium urbem, ac omnem Emporitanensem agrum, ac Rhodam quondam urbem à Rhodiis cõditam, necnon mediterraneas vrbes Iuncariam & Sinianam, Runeas est vltra vrbes Iuncariam, & Sinianam: vltra est Ruscilionis prouincia, &

Trophæa Pompeii, vt supra satis diffuse differuimus. Et sic expediuimus mutationes omnium prouinciarum Hispaniæ, pro vt apud veteres scriptores nominantur, & quibus ad præsens modernis nominibus vocitentur. Iam nunc de vrbibus, fluminibus, & montib. videndum est, vrbibusque deletis. Sed prius quam ad eas deueniamus, aliqua memoratu digna quæ ad nonnullas Hispaniæ prouincias pertinent, interferam. Primo enim sunt multa quæ Strabo meminit de Turditanis, qui ad Bætîm amnem habitant circa maritima littora. Hi inter Hispaniæ populos sapientia putantur excellere, & in terris studiis vtuntur, & memoranda vetustatis volumina habent, vatum codices, legesq; à sex annorû millibus versibus conscriptas: cæteri autem Hispani vsum quidem habent literarum, sed non vnius generis, nec vna lingua est. Addit insuper & alio loco, in præfato tertio libro, quæ sequuntur: Verum ad regionis fœlicitatem mansuetudo simul & vrbinitas accedit Turdetanis & Gallis propter vicinitatem cognationemq; (vt testis est Polybius) cæterum illis minorem, vt plurimum enim vicatim habitant & viuunt. Nam Turdetani, præsertim qui circa Bætîm loca tenent, in Romanos penitus vsus transformati sunt, nec propriæ linguæ memoriam seruant amplius, plurimiq; Latini facti secum accolæ acceperunt Romanos. Itaque parum abest, quin vniuersi Romani sint. & nunc habitatæ vrbes, & in Gallia Pezaugusta, & in Turdulis Emërîta Augusta, & in Celtiberis Cæsaraugusta, & aliæ coloniæ quædam permutatos dictarum ciuitatum ritus demonstrant. Hispani quoq; qui hoc institutionis seruant genus, stolati, vel togati dicuntur, in quibus sunt & Celtiberi, qui quondam cæteros immanitate superare credebantur. Ad illius autem vbertatis fidem faciendam in tertio libro etiam Strabo addidit quæ sequuntur: Quanta vero rerum ex Turditania exportandarû copia sit, maxime declarat nauigiorum magnitudo & numerus. ingentes enim naues onerariæ istinc Puteolos nauigant, & ad Ostia, Romanorum nauale, permeant. Insuper multitudo Africanis ferme æquiparanda, tantum est incrementum. Quum autem huiusmodi sit mediterranea Turditaniæ copia, æqualem maritimam ex pelagi bonis inuenies. Ostrea nanque & conchylia omnia, & multitudine, & amplitudine omnium ex parte exterius mare superat, præcipue cum fluxus & refluxus hic augeantur, qui causa (vt par est) magnitudinis & multitudinis propter inundationes existunt. Eundem se habet in modum circa Cetaria genera, orygos, phalænas, physeteras, quibus resplantibus nebulosæ cuiusdam columnæ visio longè cernentibus offertur. Quid congrî, quid murænæ, quanto nostris maiôres capiantur, aliæq; complura huius generis edulia? In Carteia vero cerycas, id est murices & purpuras, librarum decem, in exterioribus autem locis murænulam & congrum, minarum supra lxxx. polypum talenti pondo: duorum autè sepias cubitorum, & similia. frequens vero thynnus è vetusto feruore ingenti aruina horsum impellitur. Querna vero quadam glande saginatur, quæ ad mare nascitur, humilis admodum, fertilem ingentemq; impendio producens fructum: quæ quidem copiosa in ipsa etiam terra generatur Hispania. Ingentes sane radices, perinde ac integræ quercus, habens: quæ profecto ab humili radice tollitur nimis. Tantum vero fructum affert, vt post maturitatē littora & extra columnas, & intra, glande referta sint, quam æstus aquarû eiecat. Cæterum intra columnas semper minus ac minus reperitur. Vt autem autor est Polybius, vsq; Latinam ipsæ glandes emittuntur, nisi Sardinia quoq; (inquit) & huic vicina regio ferat. Verum thynni ipsi quo magis columnis propinquant ab exteriorē delati pelago, eo amplius esca deficiente macerantur. Hæc in mari belua semper adest, plurimum glande gaudens, cuius cibo eximie pinguescit. Quumq; glandium sit copia thynnorum itidem sit vbertas. Quum vero prædicta regio omnib. bonis exhuberet, effodiendorû sane metallorû ingenium admireris. Tota enim talibus plenissima est Hispania, non tota tamen procreandis fructibus facilis, nec tota ferax eundem in modum, præsertim quæ metallis abundat. rarum est enim vtriusq; rei commoditate fortunari: rarum & eandem diuersis paruo in loco abundare metallis. At Turditania agerq; coniunctus nullam in hoc fœlicitatis genere rationem cōmendare volentibus abesse sinit. Nam aurum, argentum, æs, ferrum nullibi terrarum, neq; tantum, neq; tam probatum generari, hætenus compertum est. Aurum enim non solum ex metallis effoditur, verum etiam fluit. flumina namque torrentesque auream deferunt arenam, quæ passim & per loca aquarum indiga existens cognoscitur. Cæterum quum illic quidem minus appareat per aquatilia, quidam elucent grumuli. Quod si quibus à natura negatæ sunt aque, illatis rigantes aquis, dehinc splendentem efficiunt grumulum, puteos quoque effodientes, & alia per solertiam tractantes artificia, lauandis arenis aurum excipiunt. Pluresque hac ætate sunt qui aurum eluant, quam qui effodiant: vnde & chrysoplysia, id est auri lauacra, sunt appellata. Galli quidem digniora esse tua prædicant metalla, quæ in Cemmeno monte sunt præsertim,

fertim, quæ ad Pyrenæum vergunt. verum enimvero quod his locis deauratur magis probatum est. Inter auri micæ autem quandoq; dimidia libra ad modum purgationis, grumos quos palas vocant, repertos fuisse memoriæ traditum est, qui parvæ admodum purgationis indigeant. Traditum etiam est scissis lapidibus glebulas quasdam papillis mammæ similes inueniri. Ex auro autem excocto & ex tenaci quadam creta repurgato, purgamentum electrum rursus excoquitur, commixtionem auri atque argenti habens. Argentum quidem exuritur, cæterum aurum ipsum remanet. forma enim est facile fusilis & lapidosa. Eapropter paleis aurum potius liquefit, quoniam quum flamma mollis existit, ad illud sese pariter metitur, quod & facile cedit, facileque diffunditur. Carbo autem
 10 caloris vehementia liquefaciens & sublimans, magis ac magis absūmit. In Erythriis vero extrahitur, & prope lauatur, & in alueolis vel puteis mundificatur, limusq; huic exhaustus eluitur. Argentarias autem fornaces excelsas efficiunt, ut fumosa illa glebarum euaporatio tollatur in altum. grauis enim est & perniciofa. Ærariæ quoque effodinæ vocantur & aureæ, ex quibus licet per coniecturam agnoscere aurum, inde prius effodi solitum. Posidonius autem quum effodiendi locos multitudinemq; laudibus extollat, & eorum virtutem, à solita minime sese abstinere eloquentia: verum diuino quodam afflatus spiritu per ipsos agitatur excessus. Haud enim fidem (inquit) abnego fabulæ, quod syluis aliquando per incendia absumptis terra ipsa, auri atque argenti feracissima, noua quædam in superficie & superiore telluris faciem germina efferbuit. Montes enim omnes & omnem
 20 tumulum materiem esse monetæ, quam quædā felicitatis abundantia cumulauit. Quod si quis regionem inspectet (inquit) effluentis vbique perpetuo naturæ thesauros, & imperatoriæ cuiusdam maiestatis nequaquam deficiens ærarium esse dicat. Non enim diues tantummodo, sed diuitias sufficiens & suggerens est regio, penesque illorum (ut vere dicam) subterraneum locum, non infernus, sed Pluto ipse opulentiæ Deus inhabitat. Talia quidem speciosa quadam figura de hisce locutus est, perinde ac si & ipse de metallis copiosa vsus sit oratione. Effodientium vero solertiam commemorans scitum illud Valerii adiungit, qui in argenti fodinis agri Attici sic intente atq; acriter homines effodere asserit, ut in superiora Plutonem ipsum adducendum esse præstolentur.

30

De montibus Hispaniæ qui nomina mutauerunt.

REGIONVM Hispaniæ descriptionem absoluimus quæ in hodiernum nomina mutauerunt, ne legentes auertantur à sensu historiæ propter ignota nomina regionum. Nunc autem (ut promissimus) itidem faciendum est de montibus, fluminibus, ac vrribus. Igitur à montibus incipiemus. Sunt montes excelsi in Hispania: primum Pyrenæi, qui Hispaniam à Galliis seiungunt, & incipiunt secundum communem historicorum opinionem à templo Veneris, & Mediterraneo, ultimoque confine agri Gerundensis, & protenduntur vsque in Oceanum ad promontorium & ciuitatem sui nominis Easo, quæ hodie Baiona dicitur, seu (ut aliis placet) à vico sancti Ioannis de Lueza, ne scindatur mons.
 40 Hi montes vsque in hodiernum suam appellationem retinuerunt. De istorum tamen montium nomine diuersi diuersa sentiunt: quoniam dixerunt quidam Pyrrhenæos à Pyrrho Hispani successore vocitari. Diodorus vero libro quarto ait, quod cum mons ipse plenus esset maximis arboribus, plurimisque pastoribus propter greges qui inibi pascuntur, accidit ut die quadam appposito igne monti, quum ventus validus excreuisset, ignis vrens glebas ipsius montis coegit aurum atque argentum colligendum, reliquam ipsorum montium partem incenderunt, & ab ardenti pyra (quæ est lignorum congeries ardens) Pyrenæi montes appellati sunt. Hæc Diodorus. Idem etiam censuit Appianus. Aliqui à crebris fulminum ictibus illic cadentium Pyrenæos dixere, à pyr, quod est ignis. Ab his itaq; montibus procedunt & alii mōtes, qui per Lacham urbem in Castellam ac vltiorē Hispaniam protenduntur, & ad vltimam Oceani oram in Portugallia terminantur, ad oppida Cintres & Turres vedres: & hi montes Castellæ regnum per medium scindunt in partes duas. A primis enim habitatoribus Ebullei montes appellati sunt. Hi radicem habent à Pyrenæo, atque Cantabris magnam regni Nauarræ partem claudentes. Hi iidem montes, qui in Aragoniam vergunt, mons Caci, siue Moncaio à Caco Hispano dictus, de quo meminit Vergilius lib. octauo. Vnde protenduntur per vltiorē Hispaniam, includentes diuersas vrbes Segouiam, urbemq; Rhoderin (quam Ciuitatensem vocat) & secundū diuersa loca diuersa nomina sortiti sunt. Sunt & alii mōtes in Bætica, qui ab ora fluminis Bætis alias Guadalcauir supra Hispalim in fretum Herculeum protenduntur, & pene illis clauditur Granatæ regnum. vnde inexpugnabile fit regnum montibus altissimis circum-

septrū. Hi montes quatenus orā freti Herculei cōtingunt, Calpe montes ab antiquis scriptorib. appellati sunt: ibique fixæ sunt alteræ ex columnis Herculis, mediū habentes inter Malacā & Gades insulā, vbi alteræ fueræ fixæ columnæ. Nunc vero mons iste mutationē nominis fecit ab aduentu Arabum, qui eandē inhabitant regionē, & Gibeltarich appellatur. Gibel itaq; Arabica lingua montē significat, tanquam mons Tarich. Hic itaq; Tarich primus Dux Arabū fuit, qui classe instructa Arabibus de Africa traiecit in Hispaniam. Ipsi vero mōtes, quum in Hispalim protēduntur, Illipæ montes dicebantur: quum in Cordubā versus Themarini montes siue Orthosdadæ montes dicti sunt. Erat enim per antea ibi vrbs Calpe dicta à monte ipso. Promontoriū vero quod in Oceanū mittit, & Iunonis antiquitus templū habebat, hodie Tarypha oppidū est. Ibique non longe est Minister portus, & vrbs Belon, & fluuius eiusdem nominis. In hocque monte incipiunt Herculei freti fragores exauditi, habetque ex opposito Libyam, & alium montem Abylam, quanquam Calpe mons excelsior sit: & hi montes, quatenus ex opposito Malacæ sunt, habent Vlyseam vrbe & Mineruæ templum, vt voluit Strabo libro tertio de orbis situ. Suntq; mōtes ipsi referti auro, argento, ære, ac diuersis metallis, vt idem asserit. Illi vero mōtes qui Valentiam seiungunt a Murtiæ regno, Vbedæ mōtes appellati sunt etiam ab antiquis Sturiarum & Biscaia. Insuper qui ad Oceanum, alteramque partem Hispaniæ pertinent, Numidicæ montes dicebantur, & à Pyrenæo procedentes per Cantabriam, Nauarræque regnum prolabantur. Item per Biscaiam, Opuscuamq; Sturias, & Galleciam, vsque in vltimam oram ad promontoriū, vbi ecclesia de finibus terræ sita est. & hi montes secūdam vnāquāque prouinciam, per quas progrediuntur, nomen acceperunt. Et propterea mons vrbi Barchinonensi adiacens ad oram maritimam, mons Iouis (vt placet Pomponio Melæ libro secundo & tertio) dicitur. Quod quidem nomen vulgus corripit, & Iudaicum montem appellat idiomatum confusio. Sunt præterea Scalæ Annibalis inter Barchinonem & Tarraconem, quæ Costæ de Garafā modernis dicuntur. Reperiuntur præterea & alii montes in Hispania, omitti ab antiquis scriptoribus, non omittendi propter illorum singularitatem. Sunt enim in Tarraconensi Hispania duo montes: primus in Lētanis inter vrbes Barchinonem & Gerundam, oppositus oppido Blandæ, dictus mons signi, siue signorum, tanquam nauigantibus per maritimam oram primus totius regionis signa terræ præbeat, siue graua regionalibus signa pluuiarum, & imbrium signa præstet. Est & alius mons in Comitatu Cardonæ sale plenus, præstatque omnibus regionalibus salis fertilitate: quem montem, quum maxime sale euacuatur, tunc latius in altum crescere nemo dubitat. Et hæc de montibus sufficiant.

De fluminibus quæ nomina mutauerunt.

PRIMUM omnium fluminum Hispaniæ quæ nomina mutauerunt, Bætis est, à quo Bætica Hispaniæ prouincia dicta constat. Hic amnis ortum habet à montibus propinquis Carthagini, qui quondam Orthosdadæ dicebantur, & decurrens per Castulonem & Cordubam, influit in Oceanum Atlanticum ad vrbe Hispalim, clauditque suis terminis prouinciam Bætiā, in qua Granatæ regnum situm est. Corduba insuper ciuitas quæ in medio pene fluminis cursu est, ab eodem flumine denominationem habet, vt tanquam cor Bætis dicta sit Corduba. Huic autem flumini Arabes nomen immutarūt, quum Gotthis expulsis Hispaniam obtinuissent. Quorum reliquæ in Granatæ regno permanēt. Amnem itaque appellarunt Guadalchaur, quod nomen in hodiernum manet. Post hūc oram sequendo Oceani, Anas fluuius est, à cuius nomine prouincia Lusitania dicta est. Hic amnis ortum habens à montibus Orthosdadæ & Vbedæ, vicinis Carthagini & Murtiæ, per mediam vltiorem Hispaniam, & Castellæ regnum decurrens ad oppidum Calatrauam influit in Oceanum ad confinia Portugalliæ, diuidens regna Castellæ & Portugalliæ loco vocato Lanis. Huius autem fluminis priori nomini addiderunt Guadi, quod Arabica lingua interpretatur aqua, & sic Ana Guadiana dicta est vsque in hodiernum diem. Tagus autem qui à Bebutleis montibus nascens, per Toletum & Vlisbonam vrbe decurrit in Oceanū, nomen retinuit ab antiquis impositū. Item apud hunc amnē finxere poetæ (vt ait Iustinus) equas ex aura cōcipere propter agri vbertatē. Ad præfati Oceani oram Compostellam versus sequitur alius amnis decurrēs per Coimbriam in Portugallia, qui ab antiquis Munda appellabatur simul cum ipsa vrbe Coimbria. Hoc etiam flumen à modernis Mundeuo appellatur, estq; ibi oppidū ad Oceani littora eiusdē nominis veterē denominationē retinēs: apud quod Caius Iul. Cēsar, seu eiusdē Duces, Agrippa & Brutus bella-

bellarunt ultimo contra Pompeii filios, Gneum & Sextum: quorum alter ibi occubuit, alter aufugit, quoniam mortuo patre apud Ægyptum posteaquam superatus est in Thessalia apud Pharsaliæ campos, victis peremptisque Scipione, & Catone, Lucio Afranio, M. Petreio, ac Iuba Getulorum Rege, Pompeii filii Hispaniam omnem occupauerunt. Postea ad eam urbem ad prælium coacti fuerunt. De quo prælio & urbe meminit Lucanus in principio, dicens:

Ultima funesta concurrant praelia Munda.

Et hæc Lusitania dicta est. quanquam enim Lusitania dicta sit prouincia, hi tamen specialius qui incolunt Vlisbonam & Coimbriam, Lusitani dicti sunt usque ad flumen Dori-
 10 rium, ut placet Straboni. Post Mundam Dorius est, procedens ex montibus Ebuleis, & decurrens per mediam Castellam, influit in ciuitatem Portum, & hic amnis priscum retinet nomen. Post hunc Liminus fluuius est, quem Iustinus Minium appellat ab ingenti copia minii, in montibus Asturiarum & Biscaia, qui quondam Vidumi montes dicebantur, enasceus. Hic amnis influit in Oceanum, Portugalliamque à Galliciis seiungit loco dicto Toi, quæ urbs est, & à modernis nomine immutato Vnga vocatur. Post Vngam tria sunt in Galliciis flumina quæ nomina mutauerunt: primum est ad Ponteuedrum, quod Vias ab antiquis dicebatur: alterum, quod decurrit non longe à Compostella, Tamarus: tertium est post vltimum promontorium de finibus terræ Asturios versus, Vir nomine. Post hæc in Sturiis tria alia flumina sunt: primum versus Gallicos Vieatus: secundum,
 20 decurrens non longe ab Onero, Natum: post hæc in Biscaia vltimisq; finibus Asturiorum Nebealmonus. Item alia tria: primum ad Asturios, Nelus non longe ab oppido Castro: secundum est Negangesia, quem alio nomine appellat Iustinus Chalybim, & ad oppidum Birbao decurrit in Oceanum: tertium ad Nauarram pertinet, & Nerua dicebatur. Hæc quidem flumina aptiora sunt omnibus aquis ad ferri fortitudinem faciendam. Ad partem vero Mediterraneam euntibus, à Bætica & noua Carthagine primum flu. decurrens in Mediterraneum ab oppido Oriola, quod antiqui Oritigum dixerunt, non longe à vico dicto Gardemar, Alana dicebatur, nunc autem à modernis Segura. alterum vero sequens, quod influit in Mediterraneum, quondam Secabur dicebatur ab antiquis, nunc vero
 30 :tertium vero quod decurrit per Alzefiram oppidum, ab antiquis primo Succon dictum est, deinde Succeo, nunc Chucarus. Apud hunc amnem Pompeius pugnauit cum Sertorio, & vicisset Sertorius, nisi superuentu Appii Metelli Pompeius adiutus fuisset. Amnis insuper qui per Valentiam decurrit in mare, Pallentia dicebatur, nunc vero Gaialaycar. Qui vero per Saguntum quondam nunc Murinetus Turris nomen habet. Qui vero prope Barchinonam decurrit à montibus Pyrenæis, ab antiquis Rubricatus dictus est, à nostris vero r litera est mutata in l, & dicitur Lubricatus. postea Betullo amnis (ut placet Pomponio Melæ, non longe à Barchinone, qui nunc Bisotto dicitur, alias Besotium. Inde Tarnum flumen secus Blandam decurrens, quod Tordera hodie vocatur. Ticer vero amnis qui per Gerundam urbem decurrit, & influit in Mediterraneum ad oppidum Turricellam, nomen retinuit. Cluuius qui non longe ab Emporio, quon-
 40 dam maxima urbe Gerundensis agri, per occasum influit in Mediterraneum, solam vnam mutauit literam c in f, & Fluuius dicitur, quanquam Plinius de Naturali historia libro tertio illum Flumialbum appellat. Sembroca alter amnis, qui ad Orientem direptæ urbis Emporiæ influit in Mediterraneum, à modernis Sambucha dicitur. Sunt & alia duo flumina quæ in mare non influunt, sed coniunguntur Ibero, de quibus accurate disseruit Iulius Cæsar in suis Commentariis, quum aduersus Lucium Afranium & M. Petreium in Hispania apud Ilerdam pugnasset: quorum alterum Sicoris, alterum Cinga appellatur. Sicoris ad Ilerdam, Cinga ad Fragam fluit. Hæc igitur de fluminibus quæ in Hispania nomina mutauerunt, dicta sufficiant. Iam ad vrbes veniamus.

De urbibus Hispaniæ quæ propria nomina mutauerunt.

50 Iam enumeratis ad plenum prouinciis, montibus, & fluminibus Hispaniæ quæ nomina mutauerunt, restat & vrbes discutere. Primum itaque ab Oceano, Gadibusq; Herculis, ac freto Herculeo incipientes, oram Mediterranei usque ad Carthaginem, inde alteram oram Oceani cum residuo interiacenti Mediterraneo, & vltiorem Hispaniam describemus. inde redeuntés tanquam ad propriam domum, ad citeriorem describendam deuoluemur. Prima igitur omnium ciuitatum Gades erit, de qua meminit Dionysius Alexandrinus, quem ætate nostra Antonius Bacharia Veronensis transtulit, quod ante aduentum Herculis Tartessus dicebatur. Postea vero quam Hercules ad eam peruenit, statuitque in eadem columnas ad æmulationem alterius Herculis Ægyptii, qui alias

columnas statueret ad alteram Libyæ oram secundum Diodorum libro quarto, ab ipsis columnis erectis Gades Herculis insula, & illius vrbs appellata est. hæc Priscianus. quanquam Strabo libro tertio referat, Polybium dicere eam regionem, quæ circa Bætım est, cognominari Tartessum, Gades vero prius Erytheam vocitatam cum duabus adiacentibus insulis. huic autem propinquum est oppidum sancti Lucæ de Baromeda, in nauigatione per flumen Bætım, quod quondam Mendalia dicebatur. illi enim adiacet vrbs Belon ad partem freti (quæ hodie Tarıpha oppidum est) & erat ibi tēplū Iunonis & Mnēsthei portus: hanc regionem à Calpe monte vsque in Bætım amnem, vocitari Tartessum. Alii vero dicunt agrum Turditanorum, qui oppositus est insulæ Gadı per oram Bætıs fluminis vsque in Sacrum promontorium (quod caput sancti Vincentii hodiernis temporibus vocitamus) appellari Tartessum. De hac enim Tartesso late diximus supra de prouinciis quæ nomina mutauerunt. Sed de hac vrbe Gade prætereundū non censeo, quod de ea refert Strabo libro tertio de situ orbis, quod quum esset primum oppidum, Balbus Gaditanus vir triumphalis aliud illi insuper ædificauit quod Neapolim, id est nouam urbem, appellauit. Additæ sunt etiam à Balbo ipso insulæ duæ: vna, quam Didymam appellant, & altera illi adiacens, quæ maximum vrbi incolatum præbuerunt. Adiecit etiam Strabo ad illius magnitudinem, quod adeo creauerat, quod post Romanā urbem ceteras vrbes mundi anteibat. Et quum illi ager nullus esset, omnes illius vrbis incolæ ad nauigationem se contulerant in asportandis Romam rebus mercatoriis, maximeque eis quæ ab Hispania exportabantur. Adiecit etiam Strabo ad illius amplificationem, quod quū census semel exigeretur ex ea, reperti sunt in ea militaris ordinis equites aurati viri quingenti, quod nusquam in aliqua ciuitatum Italiae compertum, quam in Parauio vrbe. Post Bellonem urbem sequitur vrbs Mellaria ante fretum (quæ nunc Alzezira nuncupatur) vt placet Plinio libro 3. Ptolemæus vero libro secundo vult, quod Alzezira fuerit Carteia, Carteia primo à Græcis dicta, sub Calpe monte in Oceano Atlantico locata ante fretum. Inde sequitur Molena, quæ antea Suelum dicebatur, vt placet Ptol. lib. 2. ad mediterranea Obefusca est, quā hodie appellamus Bahessam. Inde est Sisapo oppidum, quod Xeres appellatur, apud quod metalla expoliuntur. Hanc itaq; per orā Mediterranei maris sequitur vrbs Granata, quæ ab Arabibus occupata est, à qua vrbe regnum Arabum nominationē capit. Ea autem vocabatur magna Illipula secundum Claudium Ptol. Causam vero mutati nominis authenticam non memini me legisse, de ipsa tamen vaticinari libet. Consueuere arborum fructus appellari à regionibus, vbi iidem fructus ab initio sunt reperti, vt ait Hieronymus in epistola ad Eustachiū, dicens: Cerasa ex eo sic appellari, quod primū Lucullus à prouincia Cerasa Romam veniens detulisset, sic à Perside Persica. Granata mala punica dicta sunt, quia ii fructus apud Pœnos primum reperti sunt. Quum vero Hispania diutius sub Pœnorum fuerit potestate, perfacile fuit, vt illius generis arbores de Africa translati sint in Hispaniam, & ea vrbs à qua forte per Hispaniam translati sunt, ab eorum fructu conuersionem nominis fecerit, vt Granata dicatur. Hispano siquidē nomine mala punica Granata appellantur. Almaria vrbs ab antiquis Illibera dicebatur, quæ ad oram Mediterranei est. De hac igitur Illibera vrbe & eius Episcopo Gregorio meminit Hieron. in lib. de viris illustribus, quod est Bæticus. nec immerito illum non expressit Hispanum sed Bæticum, quum Hispania habeat duas vrbes Illiberas, vnam in Bætica, alterā in Tarraconensi ad iugum Pyrenæi, quæ confinis quondam fuerat nostrę diocesi, de qua suo loco dicetur de urbibus quæ corruerunt in Hispania. Post oram vltioris Hispaniæ, quæ est in Mediterraneo, sequitur & altera ora ad Oceanum. Post Gades Hispalū est. Hæc urbem multi ferunt ab Hercule conditam, sicq; vocitatam, siue quia palis suppositis condita sit, siue à palude, quæ maximam urbem circumdat. Hispalis dicta est à prioribus antiquis: Postea vero à Iulio Cæsare Iulia Romulea appellata, vt Straboni placuit, à cuius nomine vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur tāquam à Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia: referuntque, præfatum Cæsarem eandem urbem construxisse, quod tamen verum non est, quum apud Titum Liuium, Commentariaque præfati C. Iulii Cæsaris, ac Lucium, plurimosque scriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mentio. Potuit tamen Iulius Cæsar illam instaurasse labentem, auxisse, ac dilatasse, obtinuit tamen moderna literarum locutio, vt pristino nomine ab eis nuncupetur. Post Hispalim sequētes Oceani orā peruenitur ad Guadianā fluuium. regnumq; Portugallię, vbi ciuitates Sylua & Eura conditę sunt, & ad extremū Oceani promontoriū, vbi sacrū erat Herculis tēplū, & sacrū est appellatū promontoriū. De hoc vero Herculis tēplo & sacro promontorio libet aliquid dicere, quū referat Trogus Pompeius Hispanus, quē Iustinus singulari eloquentia abbreviauit, esse in Hispania saltus Tercenorū, apud quos finxere poetę Titanas bellasse

bellasse cum diis, in quibus primi Hispaniæ Reges Gorgonius & Abius regnauere. Hos autem saltus non declarat, ubi sunt, nec bellum Titanum aduersus Deos elucidat, quum ultra fabulam, falsa admodum videantur. quoniam etsi fabulæ falsitatis plurimum habet, semper tamen veteres poematibus sunt vsi, quum aliquid ad historiam fictio veritatis habuerit. Vnde Firmianus Lactantius vir eruditissimus, de poetarum licentia primo libro sic loquitur: Hic homines decipiuntur maxime, quod hæc omnia ficta esse à poetis arbitrantur, colunt quod ignorant. nesciunt enim quis sit poeticæ licentiæ modus, quousque progredi fingendo liceat, quum officium poetæ in eo sit, vt ea quæ vere gesta sunt, in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa traducat. Totum autem quod

10 referas fingere, id est ineptum & mendacis potius quam poetæ. Vnde qui hi saltus Tercenorum sunt, videndum est, ubi inhabitauere Curetes, & quid fuerit ad historiam prælium deorū cum Titanis. Saltus enim nemus est Tercenorum. Itaque vel ciuitas Gades est, vel littus Bætis, vt satis declarauimus. Saltus vero istorum Tercenorum sylua quondam maxima erat ultra Gadianam flumen. Hæc enim sylua protendebatur ab Eura vrbe vsq; ad vltimum promontorium Oceani, quod sacrum promontorium veteres appellabant. Hic saltus non longe à Gadibus, siue à Bæti flumine distabat, quem saltum Curetes primi incolere. Ab ipso itaque saltu Sylua vrbs Portugalliæ hodierno idiomate nuncupatur, quoniam Latino sermone saltus & sylua idē sunt. Quum enim Hercules in Tartessum venisset, finitimi regionis intelligentes aduenam potentissimum hostem aduenisse, finitimaque occupasse urbem, seu provinciam Tartessum, apud eandem ad ipsum saltum cōgregari cœperunt omni propinquum. Inde Hercules quum provinciales apud eundem saltum qui ultra Anam, siue Guadianam flumen est, inuasisset, cum eisq; certasset, illos prælio vicit, atque propterea parta victoria ibi Herculem luisse ferunt, atque ludos quos alter quondam Hercules Cretensis patri Ioui instituerat, ibi renouauit, quem ipse se fore mentiebatur. Erat enim gens ea tempestate rudis, & ad bella insueta, & propterea quia illos apud eandem syluam vicit, Titanas cum diis certasse finxere poetæ. cui fabulæ causam tribuit, quod Hercules ad excusandum matris Alcumenæ adulterium propter eius robustitatem Iouis summi dei filium falso mentitus est. Quoniam cum Iupiter Cretensis Herculem alterum, qui hunc per multa sæcula antecessit, habuisset filium, à Græcisq; vt Deus

30 fuisset adoratus, ille se illum asserens, à Ioue summo Deo genitum rudi populo affirmavit. Vnde Ioui patri ac sibi, tanquam Deo, templâ & adorationes constituens infania quadam rudem populum circumuenit. Aduersantes propterea sibi provinciales populos Titaneos, Herculeos vero deos poetâ fingens ad illum saltum Tercenorum pugnasse refert. Quomodo vero Titanes cum Ioue Cretensi antiquiori historia pugnaverint, ex quibus diuersimoda poemata prodierunt. scribit enim Firmianus Lactantius de falsa religione libro secundo (quam historiam hic referre, accommodatum videtur) quod fuit apud Græcos insulamq; Cretam quædam Regum genealogia à Saturno incipiens, quam propter nonnulla ab eis facta, prima gentilium ætas vana superstitione in deos translata esse credidit, de eisq; poetæ multa fingentes ad nos multa vana perduxerunt. Saturnus

40 enim huius genealogiæ principium, & Titan eiusdem frater, Vrani Regis Cretæ filii fuerunt. Titan enim primogenitus fuit, & Saturnus secundus. His autem mater erat Vesta, sororesque Ceres & Ops. Saturno vero vxor fuit Ops. Quum vero Saturnus fuisset facie hilarior, aspectuq; magis decorus, quoniam Titani facies admodum tristior esset, regnūque Titani tanquam primogenito pertineret, suatum est à sororibus matre id præstante consilium, vt Saturnus Titani præficiatur in regnum. re itaque peracta ad concordiam ventum est. Quod ubi Saturno aliquis liber masculi sexus nasceretur, necaretur: eo modo vt successio regni saltem in Titanis filios deueniret. Firmata itaq; pactione interueniente Vesta matre, quod primo natum est, à parentibus est extinctum. Quum vero denuo Ops Saturno peperisset geminos, Iouem siquidem & Iunonem, Vesta occultauit Iouem,

50 & Iunonem palam edidit. Quumque Iouem clam educasset, Ops iterum parturiuit Neptunum, quem quum denuo occultasset Vesta, iterum & Ops geminos parit Plutonem & Glaucom. Pluto item celatur, Glauca vero oblata in medium statim emoritur. Re itaq; cognita Titani, quod nati essent Saturno masculi, quos etiam educasset, congregatis filiis, aliisque adhaerentibus, quos Titanas antiquitas appellauit, Saturnum, vxoremq; Opem vinxit compedibus, & in custodia posuit. Quum vero Iupiter Saturni filius adoleuisset, intellexissetq; parētes carcere detineri, collecta iuuenum manu ad liberandos parentes properat, & commisso prælio cum Titanis, Iupiter Titanas vicit, parentesque in regnum restituit, atque in Cretam rediit. Hæc & longe alia de Ioue ac Saturno profertur Firmianus Lactantius primo libro de falsa religione. Quum vero Hercules pri-

mus, prout inferius suo loco de Herculis dicetur, Iouis filius Regis Cretenſis fuerit, ob
 cuiusque virtutes à Græcis vt deus veneratus ſit: illum Herculem hic noſter Alcides ſe eſſe
 falſo mentitus eſt, atque illius inſtar quum etiam ipſi Ioui (vt perſuaſerat) patri ad oratio-
 nes templa conſtituerit, poeta fingens Herculem, ſuosque, deos, Hiſpanoſque cum eo
 belligerantes Titanas appellauit, tanquam Ioui ſummo Deo aduerſantes & hoſtes: quod
 quidem prælium apud ſyluam ad oram amnis Anæ cōmiſſum eſt. quæ ſylua non longe à
 Tercenorum vrbe diſtat, nunc vero Gades appellata, apud quam Titanas cum diis cer-
 taſſe finxerunt, ſiue (vt Strabo & plerique alii voluerunt) apud oram Bætis, id eſt agrum
 Turdetanorum, qui (vt ſupra diximus) Tarteſſus vocabatur. De hac etiam Tarteſſo me- 10
 minit Solinus de mirabilibus mundi, quum de inſula Sardinia ageret. Sed iam nunc ali-
 quatenus peruagati ad noſtrum propoſitum redeamus. Poſt Tercenorum ſyluam, vbi
 Sylua, & Eura vrbes conſtitutæ ſunt, Paſſa in agro Lucentino poſita eſt, quæ licet Latini
 nominis prioritatem retineat, vulgari tamen ſermone conuerſionem fecit, & dicitur Ba-
 dabos. Hæc ſequitur Vliſbona vrbs ad oram fluminis Tagi. hæc autem apud veteres Sca-
 labus dicebatur, pro vt ſupra retulimus in titulo de vrbibus ante Herculis aduentū. Inter
 faltus vero Tercenorum, & ipſam vrbem Vliſbonam, & Tagum interiacet promonto-
 rium dictum Sacrum ab antiquis, quod nūc caput ſancti Vincentii appellamus. in quo ad
 Oceani oram, poſt obtentam de prouincialibus victoriam Hercules Ioui (vt aſſerebat)
 patri, libauit, & ipſi patri & Herculi mendacibus diis templum conſtituit. quod vſque ad
 tempora Claudii Ptolemæi perſiſtit, quanquam multi ex antiquis ſcriptoribus aſſerant 20
 huius templi inſtitutionem non ad noſtrum Herculem, ſed ad alterum pertinere, qui co-
 lumnas in parte Libyæ conſtituit, vt placet Diodoro. Vliſbonam vrbem ſequitur Colym-
 brium quæ ſimul ſuo flumini iuncta ab antiquis Munda dicebatur. De qua Lucanus in
 principio, & Cæſar in Commentariis libro vltimo, & ſuperiori titulo de fluminibus: cau-
 ſam vero mutationis nominis Rodericus Toletanus aſſignat. Apud ipſam itaq; Mundam
 vltimo pugnans Pompeius maioris Pompeii filius, cum Bruto & Agrippa Cæſarianis du-
 cibus, victus peremptusque eſt. Colymbriam vrbem ſequitur Portus ciuitas, à qua vrbe
 Portugalliæ regnum nomen habet. Dicebatur enim eadem vrbs ab antiquis Lauara. per
 ipſam enim decurrens flumen Doria latiffimo ſinu inſluit in Oceanum. Comperta itaq;
 opportunitate atque ſalubritate Portus ciuitatis, quum prouincia ipſa Gallecia dicta ſit ab 30
 Vliſbona vrbe ad omnem Oceani oram vſque in finem Pyrenæi montis & promonto-
 rium Eaſo vrbemque Baionam, ideo Portus Galleciæ dictus eſt. Vnde & Portugalliæ no-
 men exortum eſt, & creuit in hodiernum. poſt Portum Galleciæ ſequitur Compoſtella,
 quæ per antea Ara Solis dicebatur. ſed verius dicitur, quod locus Aræ Solis ſit vltimus lo-
 cus promontorii, vbi hodie eccleſia beatæ Marię de finibus terrę ſita eſt. Compoſtella ve-
 ro ciuitas à promontorio & Ara Solis duodecim milliariis diſtat. Veteres enim Iberi iam
 vſque à Chaldæorum finibus progreſſi, vbi Solem vti deum adorant, illum ab illius ortu
 vſq; in occaſum proſequi ſtatuerūt: quumque inde ad vltimos terræ fines illum ſecuti, &
 vltra non poſſe progredi conſpexiſſent, ibi Soli tanquam Deo aram conſtituerunt. A cu-
 ius adoratione & ritu remota eſt poſteritas. quumque ad eam partem Heſperum ſtellam 40
 oriri vidiſſent, ipſamque tanquam regionibus illis ſalubrem, compotem ſtellam nomina-
 runt. Vnde & Compoſtella vrbs vicina denominationem trahit: eiꝫ vicinum oppidum
 eſt Clunia. Ad vltimum vero promontorium Pyrenæi ſita eſt Baiona ciuitas, quæ quon-
 dam Eaſo dicebatur. Sicque vltioriẽ omnẽ maritimam Oceani atq; Mediterranei maris
 expediuiſus, quatenus ad vltioriẽ pertinet Hiſpaniam. In cuius peregrinatione potuiſ-
 ſemus & multa Mediterranea atque maritima recensere, vrbes, & oppida, quæ maximis
 commentariis indigerent, inter quæ ciuitas Complutum eſt, dicta hodie Alchala lingua
 Arabica, vicina Toletum (vt placet Ptolemæo) quum poſt Complutum ſubiungat imme-
 diate Toletum: ſed ſatis ſit principaliores vrbes & caſtra expreſſiſſe. Iam nunc citeriorem
 Hiſpaniam aggrediamur, & primum de inſulis diſſeramus. Sunt itaque in Mediterraneo 50
 pelago inſulæ tres memorabiles, duæ ſiquidem quas Baleares vocant moderni, quarum
 maiorem à maioritate Maioricam, & minorem à minoritate Minoricam vulgus appellat.
 Hæ itaque inſulæ ab antiquis Gymnaſiæ primum ante Græcorum aduentum appellatæ
 ſunt ſecundum Claudium Ptolemæum & Diodorum: poſtea vero Baleares à Græcis (vt
 Ptolemæus ait) ſiue à Romanis (vt ait Diodorus) à peritiſſimo fundarum vſu, quas vete-
 res baleas dixere. Refert enim Diodorus adeo accuratam eſſe curam ipſis inſularibus
 de fundarum vſu, vt eorum natis ſtatim illarum vſum pro magiſterio atque continua ex-
 ercitatione tradant, nec vnquam quis paruulus apud eorum priſcos poterat cibum ſu-
 mere, niſi matre conſentiente vt educaretur, prius panem ſupra palum impoſitum funda
 ipſa

ipsa deliceret. Quumque in prælium veniunt, tribus fundis vtuntur, prima caput cingunt, secunda ventrem, tertia manu exercentur, adeo vt quum ab eorum manu lapis emittitur, à quodam tormento emissus videatur. De ipsis insularibus refert Diodorus, nullum habuisse auri & argenti vsum ad Romanorum & Carthagenensium tempora, existimantes si auro & argento carerent, omnia infortunia se facile euasuros. Meminerant enim Geryonem Chrysauro filium ob maximas eius diuitias ab Hercule peremptum. Quumque à Carthagenensibus semel fuissent conducti, nihil pecuniæ, auri denique, neque argenti habere curarunt, sed tantummodo mulieres & vinum pro stipendio acceperunt. Hæc Diodorus. Erat enim maior admodum populosa, ad triginta millia hominum, in qua opulentissimæ fuerunt vrbes Palma & Pollentia secundum Claudium Ptolemæum. In minori vero est Iamna oppidum (quod Ciuitatella hodie ab incolis vocatur) alterum vero oppidum Mago est, à Magone filio Amilearis, Hannibalis fratre conditum, quum à Scipione Africano fuisset Hispania pulsus. De Balearibus vero populis refert Diodorus libro quarto faciem historiam, quod consueuissent iis qui vxores ducebant, primi ex amicis, secundi, & tertii vsque ad certum numerum mulieris concubitum prætentare rogatu viri, atque quum placuisset, explicato sponso, atque consulto, ad eam ultimus accedebat. Hæc Diodorus. Strabo vero libro tertio de situ orbis addit & aliam de his insulis faciem historiam. Quoniam quum antiquo tempore incolæ dictarum insularum infestarentur à quibusdam animalibus, quæ alii cuniculos, alii lepusculos vocant (tanta enim illorum multitudo creuerat, vt insulas ipsas inhabitabiles redderent, quoniam & vnguibus terram effoderent, & radices frugum euellerent, vastitatemque inferrent) illegatos Romam miserunt petentes auxilia aduersus huiusmodi bestias, quoniam eiectari ab ipsis bestiis propter illarum multitudinem resistere non valerent. Itaque præstitis auxiliis, quum ad mediocritatem reductæ essent, plures ad eas capiendas repertæ sunt venationes. Adinuentæ enim cateilæ agrestes, quas ab Africa eduxerunt (eas vulgari idiomate furones appellamus) quæ funiculis ligatæ intra foramina admittuntur: ea vero quæ capiunt, vnguibus extrahunt, aut in summum telluris effugere cogunt, indeque eas venatores capiunt. Sunt autem & aliæ duæ insulæ, quarum minor caret incolatu, hæc ante aduentum Herculis Pytiusæ sunt appellatæ secundum Claudium Ptolemæum atque Diodorum. Dionysius vero Alexandrinus cosmographus dicit primam illam Lausum appellatam. Post Herculis vero aduentum maior insula nomen mutauit, ita vt Ebusa diceretur, quod nomen vsque ad omnia Romanorum tempora retinuit. Dicta Ebusa à candore salis, quod ebori simillimum est. Nunc autem eadem insula Aluiza dicta est ab Auicenna Arabe medico, quem ibi regnasse ferunt Arabum tempore. Huic autem insulæ adiacet altera, dicta à nostris Sementaria, quæ habitatoribus caret. Post insulas Baleares, atque Pityusas, quæ ad citeriorem Hispaniam pertinent, quarum Ebusa Tarraconam, Baleares vero Barchinonam ex opposito habent. Nunc ipsa littora citerioris Hispaniæ describamus. Prima itaque omnium ciuitatum in littore citerioris Hispaniæ Saguntum est (quæ hodie Muriuetus appellatur) quatuor distans à Valentia leucis, quæ quondam opulentissima vrbs Hispaniæ ab Hannibale Pœnorum duce octo mensium obsidione capta est, indeque deuastata, ac diruta, sola antiqua arcis mœnia extant. Vnde à successoribus muri veteres dicti sunt, & à modernis Muriuetus oppidum dictum est. Post Saguntum Oriola vrbs fuit quæ ab antiquis Qrontia, siue Orintigum dicebatur, quam Lucius Scipio frater Africani expugnauit, accepit cruenta victoria, quoniam ex oppidanis in ipsa expugnatione duo millia perempta sunt, fuitque ipsa expugnatio statim capta ab Africano noua Carthagine. Hinc sequitur Cæsarea Augusta ciuitas olim Agrippa dicta ab eius conditore Agrippa (vt multis scriptoribus placet, inter quos Strabo libro tertio, & Plinius idem libro tertio de Naturali historia) quæ prius vocabatur Salduba; conuersionem autem nominis ei dedit Augustus Cæsar, posteaquam deuicto Antonio Romam rediens, est cognominatus Augustus, qui victricia arma quum transfulisset in Hispaniam, ibique Vaccæis, Illiturgibus, plurimisque Hispaniæ populis perdomitis, demum Agrippam, vel Saldubam urbem venit, eamque ampliavit, atque ex suo nomine Cæsaraugustam nominauit. Apud annem Iberum duæ quondam florentissimæ fuere vrbes, quæ hodie in parua oppida sunt reductæ, Aseua prima, quæ à modernis Asco oppidum dicitur. Altera Alcapa, quæ hodie Cespû vulgus nominat. Est & præterea oppidum ad Iberum, quod Hitona dicitur, Octogesima ab antiquis appellatum: de quo Cæsar meminit in Cōment. ciuili belli lib. i. Vicus ciuitas ab antiquiorib. Ausa dicta est: à recetiorib. vero Ausonia. Ausam multi dixerunt ab ausu hominū, quū ceteris confinitimis sint audaciores: quidā vero Ausoniā,

tanquam ab Aufoniis qui Itali sunt, condita sit. de quibus Aufoniis meminit Vergilius sapius. Post Ausam, siue Aufoniam (quæ tamen Vicus ciuitas nuncupatur) Berga oppidum est, quod veteres Birginium appellauere. Post hos iam nostram intremus diœcesin, in qua Byssuldiuo oppidum est, quondam vrbs quæ Betula dicebatur. Inde Balneole oppidum, quod Aquæ Votonis per antea dicebatur, vt ex itinerario Antonii Pii constat. post nostram diœcesin sequuntur Ceretani, quorum apud antiquos maxima vrbs fuerat Libyca, quam Iulius Cæsar Iuliam Libycam appellauit. Nunc vero ad parui momenti arcem, tutissimam tamen, redacta est. Et iam expediti ab vrbibus quæ nomina mutauerunt, nunc deletas vrbes aggrediamur.

De vrbibus quæ quondam florentissimæ in Hispania sunt deletæ.

19

Signorantia prouinciarum propter mutationes nominum vrbium, montium, & fluminum legentibus verum sensum impedit, itidem quoque existimandum est, quum memorantur florentes quondam vrbes, quæ diuersis casibus sunt deletæ: quæ quum non appareant quibus in locis extiterint, turbationem legentibus inde fieri necesse est. Ideo vrbes quondam memorabiles Hispaniæ statui recensere, præmittens quod multæ fuerunt in Hispania vrbes & oppida deleta, quæ in veteribus historiis nominantur. Nunc autem nec earum vestigia exstant, neque euerfiones illarum memorantur. De quibus recensere libet, quod refert Strabo Polybium dicere in tertio libro T. Tiberium Gracchum in Celtiberia tercentas vrbes euertisse. Quod idem Strabo videtur irridere, vt more comi- 20
co dictum, nisi turres vrbes dixisset. quanquam Lucius Florus in suo Epitomate secutus Titum Liuium libro secundo dixerit, Tiberium Gracchum patrem duorum Gracchorum Celtiberos centum quinquaginta vrbium euerfione multasse: in Bæticaque primam omnium vrbium deletarum Calpe urbem esse in radice montis Calpe, quæ posita erat ad fretum Herculeum, de qua meminit Strabo libro tertio, referens Timotheum dicere illam ab Hercule conditam, & Heracleam appellatam: ostentari etiam magnum murum in circuitum & naualia. estque mons Calpe, & quondam vrbs in Turdetania. Ab eo enim monte in nouam Carthaginem tenditur, & ab iis temporibus quibus Titus Liuius eloquentissimam historiam texuit, vrbs collapsa refertur. Vnde à Lusitanis erit incipiendum. Prima itaque omnium Lusitaniæ erit vrbs Lemacenorum, quondam 30
opulentissima, grandi murorum ambitu circumspecta inter flumina Doriam & Liminum, quem Liminum vulgus Vngium vocat. Collapsa vero refertur Traiani Imperatoris temporibus propter rebellionem. Erat autem ipsa vrbs Dorio flumini satis propinqua, vicina Portugalliæ regno. Erat præterea maior omnibus vrbibus Hispaniæ secundum Claudiū Ptolemæum. à qua Lemacenorum vrbe, vel ab amne Limiño, illius agri incolæ Limicæ dicti sunt. Secunda opulentissima quondam vrbs Hispaniæ fuerat Norbea, quam Claudius Ptolemæus Cæsaream appellat, propterea quia quum in primo ciuili bello partibus Cæsarianis adhæreret, à Pompeianis, siue Sexto Pompeio, vel Petreio, seu Afranio Pompeianis ducibus in odium Cæsareanorū euerteretur. vnde Norbea Cæsarea dicta est. Hæc enim vrbs situm habuit in Lusitania inter duo flumina Tagum & Anam nunc Godiana 40
appellatum, Tago tamen magis appropinquabat. magna siquidē & opulentissima quondam vrbs erat, ad cuius æmulationem, vel verius satisfactionem Augustus Cæsar superata Hispania urbem aliam illi vicinam instituit ex dispersis populis, & veteranis Hispaniæ militibus qui cum Cæsaribus Iulio seu Augusto militauerant: quos quoniam emeritos appellabat, ideo Emeritam urbem vocauit. Ad alteram partem Norbeæ vrbis constructam, quæ amni Tago magis appropinquat, quæ perstitit vsque ad Gotthorum tempora, maxima quidem vrbs, Lusitaniæ metropolis, temporibus Diocletiani & Maximiani Cæsarium, in qua multi martyres passi sunt: inter quos fuere Eulalia ab Emerita vrbe oriunda, & Iulia eius soror, quarum in Elnensi ecclesia corpora quiescunt. à Mauris itaque euerfa putatur, quoniam Gotthorum Archiepiscopum habuit, qui interfuit pene omnibus To- 50
letanis conciliis. Et inde deleta Emerita, metropolitana sedes translata est in Ouetensem, & ab Ouetensi in Compostellanam. Tertia vrbs euerfa est in Asturiis Asturica Augusta, quæ etiam à Mauris euerfa putatur. sita enim erat in planicie inter Pisorgiam atque Storgiam flumina, interque duas vrbes Legionem & Burgium. Oppressi siquidem Christiani à Mauris plana deseruere, atque in montana confugientes Ouetum urbem condiderunt, seu ampliarunt. qui Pontificum summorum concessione Ouetum metropolim Galliciarū effecerunt: inde per posteros Reges ædificata Compostella, ipsam metropolitanam ecclesiam in Compostellam transtulerunt. Erat præterea & alia vrbs opulentissima quæ Illiturgium dicebatur, non longe ab Aragoniæ finibus distans, quam Publius Cornelius Scipio

Eulalia & Iulia in Elnensi Ecclesia.

Scipio, is qui Africanus cognominatus est, incendit atque euertit in vindictam patris & patruī, qui illius urbis opere perierunt. Obtentā siquidem noua Carthagine ab ipso Scipione, prima aggressione Illiturgiū inuasit, atque igne vastatā deleuit. hanc itaq; non longe à Medina cæli distare Titi Liuii designationes ostendūt. Deinde fuit & altera urbs Castulo quondam opulentissima, medium tenens in citeriorem vltioremque Hispaniam, de qua Silius Italicus de bellis Punicis libro primo:

Fulget præcipuis Parnassa Castulo signis.

Et Plinius de Naturali historia libro tertio: Longitudo citerioris Hispaniæ est ad finem Castulonis à Pyrenæo, sexcenta septem millia passuum, & paulo amplius: latitudo à Tarracone ad littus Olarsonis cccv. i. ab hac enim vrbe, quanquam collāpsa atque diruta, à multis creditum est Castellæ Reges traxisse nomen. vnde versus:

Castulo barbaricaluget ditioe Granata.

A qua Rex habet denominationem Castulonensis. Fuit enim hæc ciuitas ab eodem Africano in patris & patruī vindictam euersa, quæ non longe ab Illiturgo eadem supputatione distabat. Hæ sunt vrbes vltioris Hispaniæ, quæ deletæ maxime memorantur. Iam nunc ad citeriorem Hispaniam veniamus. Prima igitur omnium urbium citerioris Hispaniæ est Numantia, cæteris Hispaniæ urbibus vulgatioꝝ propter virtutem ac res ipsius mirifice gestas: quæ urbs in citeriore Hispania sita erat inter medios fines Cantabrum, Vaccæorum, & Galliciæ, qui hodie termini sunt Nauarræ, Castellæ, & Aragoniæ regnorum fines, vt placet Claudio Ptolemæo in eius Cosmographia, nec non & Tito Liuiio, & Lucio Floro in suo epitomate. Estque illius situs ad oram Iberi supra flumen, secus oppidū Grunium Cantabricæ prouinciæ, modico in colle subleuata, maxima vndiq; planicie circumstante, vrbi per montis radicem decurrente Ibero. Eratq; (vt placuit Lucio Floro) nec muro circumdata, nec turribus munita, quia ex ipsa naturalis situs natura munitissima erat, difficillimum hostibus aditum præbens propter eius circumundique altitudinem. vidimusque ipsi oculis situm præmissis autoribus concordantem. Proptereaque in hac describenda errauit Pomponius Mela, qui illam hodie Cæsaraugustam dixit appellari, quia nec situs, nec locus possunt illi conuenire. quod Strabo declarauit libro tertio, vbi dicit Numantiam distare à Cæsaraugusta stadiis octingentis, quæ sunt milliaria centū. Quo itinere Cæsaraugusta recte distat ab oppido Clunia, vt est dictum. Addit etiam idem Strabo, quod Numantia supra Iberum sita fuerat. Erat enim urbs Carthaginis, Capuæ, Corinthique opibus aliquantulum impar, virtute tamen omnibus præstantior. De cuius ruina videtur inferius latius in gestis Romanorū in tertio Punico bello: solum sufficiat de eius ruina ac situ nunc mentionem fecisse. Post Numantiam commemorabo Saguntū maximam olim in Hispania urbem (quæ hodie Muriuetus appellatur) non longe à Valentia distans: de cuius situ dicetur infra libro quarto in eius vastatione. post Saguntum quæ vicina Ibero fuerat, Iberia est quondam nobilissima urbs, ab Iberis condita. De ea etenim sapius signanter meminit Titus Liuius, quū describit ingressum Cornelii Scipionis in Hispaniam classe instructa. Refert enim secunda decade nauali certamine pugnassee cum Hasdrubale fratre Hannibalis, ac Imperatore Pœnorum apud eandem urbem Iberiam, cuius situm late ibi declarat. Erat enim eadem urbs ad alteram partem fluminis Iberi Occidentem versus, cuius ruinæ hætenus ibi visuntur. Post hanc fuit urbs Bilbilis in Vrgelenfi agro posita secundum Claudium Ptolemæum, à qua vir maximus Valerius Martialis poeta clarissimus traxit originem. Post Bilbilim fuit quondam maxima nobilissimaq; urbs, dicta Carthago, vetus Hispaniæ, situm habens secundum Claudium Ptolemæum libro secundo eo in loco seu prouincia, vbi nunc Villa franca Pœnorum est constructa inter populos Ilarqueones. à cuius Carthaginis deuastatione ac gentis, nomē hætenus est prouinciæ Pœnorum. Hæc quidem urbs colonia Carthaginensium facta, post obtentum Hispaniæ dominium ad effodiendum aurum argentumque à montibus Pyrenæis ac vrbi propinquis se totam contulit: à qua effossione Carthago maxima ac omni genere diuitiarum affluentissima facta, omnibus formidabilis apparuit vsque ad tempora Cornelii & Publii Scipionū patris & patruī, illius qui primo Africanus est cognominatus, qui (vt superius diximus) eam expugnauit, ac deleuit. Noua vero Carthago seu ab Hannibale secundū Plinium de Naturali hist. lib. tertio, seu ab aliis Pœnis (vt multi voluerūt) condita, non ab alia magna Carthagine noua Carthago, sed ab ipsa veteri Carthagine Hispaniæ dicta est, vt iam dicto loco condita & statuta. Post veterē Carthaginem ciuitas Rubricata erat ad oram fluminis Rubricati ad occidentalem partem à flumine dicta. Vrbi autem & flumini nomen dedit eiusdem nominis gens, sicuti de Iberis superius diximus. Fuit enim ea gens ex Africa in Hispaniam translata Carthaginensium temporibus. Habet enim

Africa quasi ex obiecto fluminis Rubricati alium amnem eiusdem nominis, cuius finitimi Rubricati appellantur, de quo Africano amne Rubricato meminit Cæsar libro secundo ciuilis belli, & Claudius Ptolemæus lib. 4. Ex huius enim ora incolæ translati in Hispaniam oram ipsius fluminis per longum incolentes, nomen flumini ac prouinciæ dederunt, urbemque in ea condiderunt à nomine patrio Rubricatam appellantes. ex cuius ruina Barchinona ciuitas aucta, de tenui oppido in urbem magnam creuit. Rubricatam insuper urbem sequebantur tres nobilissimæ ciuitates in nostra diœcesi. Prima omnium erat Emporium à Græcis Phocensibus quondam condita, à qua Emporiana prouincia hæc nostra diœcesis appellata est, vrbs quidem & nobilissima, & maxima quondam, de qua sæpius meminit Titus Liuius in vita Marci Portii Catonis illius qui Censorius dictus est, qui quum iam deleta Carthagine Consul in Hispaniam missus aduersus multas Hispaniæ prouincias apud eandem urbem sæpius pugnasset, & quidem prospere (vt refert Flavius historicus qui ea tempestate annalia describebat) in agro Gerundenſi atque Emporitano, vbi pugna conferta fuit, victore Catone x l. millia Celtiberorū occubuisse. Cato vero suam historiam scribens refert, detractor laudum suarum, multa millia hominum interuenisse, sed numerum non expressit. In eadem etiam vrbe referunt scriptores moderni Iulium Cæsarem instituisse coloniam Romanorum ciuili bello, itemq; peracta dicta colonia mansisse urbem sub triplici custodia, murorumq; distinctione, diuersis spatiis ac idiomatibus seiuncta. Vna siquidem quæ ad littora maris ad Orientem spectabat, Græcorum erat: altera vero, quæ ad Occidentem, Romanorum: tertia vero, quæ ad Septentrionem vergebat, prouincialium seu Celtiberorum erat. Hæc enim vrbs in tres diuisa, singulæ vallo mœnibusq; seiunctæ, alia aduersus aliam se tutabatur. Ad eam itaq; ab Italia veniens in Hispaniam Cæsar applicuit, pugnaturus aduersus Pompeianos, qui Hispaniam obtinebant, L. videlicet Afran. M. Petreium, ac M. Varronem. Habuit autem hæc vrbs eandem originem cum Massiliensibus ex Phocensibus Græciæ populis, in qua (vt refert Strabo lib. tertio) cum ipsis Massiliensibus Dianam Ephesiam maxima veneratione colebant. Hæc gens quum primum littori applicuisset, apud paruam admodum insulam, quam Palæpolin prius vocitabant ex opposito vrbis (nunc vero Medam appellat) habitarunt: inde postero tempore ad continentem translati, simul cum paucis ibi stantibus incolis habitarunt, seiunctis tamen mœnibus, sed ex communi concordia remp. administrarunt. Deinde Iulius Cæsar adductis ibi Romanis populis tertiam urbem constituit, quam Coloniam Romanorum effecit. Appellata est autem Emporium Iuncaria, sicuti noua Carthago Spartaria, ab amne nauigabili, qui in eo agro ab oppido Iuncaria emanat, per urbemque delabitur, & ab eo vsque in Italiam nauigatur. Hæc Strabo. Satis itaque sit de Emporio hæc perstrinxisse. Ferunt autem quidam hanc urbem Traiani temporibus euersam propter rebellionem, quod tamen non existimo verum, quum legatur Maximiani & Diocletiani temporibus constitisse, diuersasque inibi per prætores exercuisse passionem martyrum, fueruntque à patribus inibi statuti episcopi. vtcunque igitur euersa sit, illam non extare nunc certum est. qualisq; & quanta fuerit, ostendunt ruinæ ac vestigia collapsæ vrbis. Erat præterea & altera vrbs in præfata nostra diœcesi, de qua meminit Titus Liuius & Valerius Antias, ad oram maritimam sub iugo Pyrenæi posita, quæ quondam Rhoda dicebatur, à Rhodis condita. Ad quam veniens Marcus Portius Cato, is qui Censorius est appellatus, ad domandos nonnullos Hispaniæ rebellantes populos, ad eam primum applicuit ex portu Lunæ, prout in vita præfati Catonis legitur. Ipsa vero vrbs collapsa manet omnino carens incolatu, eiusque pauca admodum vestigia manent, præter insigne quoddam monasterium sub beati Petri nomine constructum, cui cognomen de Rhodis inditum est à vicina vrbe, quæ in radice montis locata fuerat. Monasterium enim collem vrbi superiorem occupat. Hæcque vrbs vsque ad Gotthorum perstitit tempora, & Episcopos habuisse legitur, qui diuersis conciliis interfuere. Fuit & alia vrbs Iuncaria dicta in nostra diœcesi sub iugo Pyrenæi, quæ etiam collapsa, manet redacta ad parui momenti oppidum, quod tantum viatoribus solitum est præstare receptaculum, de qua meminit Ptolemæus libro secundo. Et sic finem faciemus narrationi directarum urbium.

IOANNIS EPISCOPI GER-
VNDENSIS PARALIPOMENON
LIBER SECVNDVS.

De aduentu Herculis in Hispaniam.

VASTATA igitur Troia sub Laomedonte Rege infœlicissimo, tradi-
taque ab Hercule Hesiona præfati Laomedontis filia Telamoni Sa-
laminorū Regi in concubinam: is utique omni sceleratissimo scelera-
tior quum nihil in Asia prædandum cōspexisset, audita Geryonis Hi-
spaniarum Regis fama, quod ditissimus esset (vt refert Iustinus libro
ultimo) ad illum prædandum animum flexit. Erat enim Geryon ea
tempestate armentis ditissimus, in quibus solis tunc hominū diuitiæ
consistebant. Magna itaq; manu pugnatorum hinc inde collecta ex diuersis Asiæ, Libyæ,
Europæq; populis, instructa classe in Hispaniam pergit. Peragrato siquidē Phœnicum re-
gno, in quo clarissimæ tunc Tyrus, & Sidonis vrbes erant, Achaiaq; ac Illyridis discussio-
ne facta, per Italiam nauigans alto pelago in Hispaniam properat. Ab Ausoniis itaq; ac La-
tio vbi nunc Roma est, & quæ quondam Ausonia & Latium dicebatur, per oram mariti-
mam ad montem Tusciæ Tiberi propinquum peruenisse ferūt. Ex cuius aduentu nomen
portui inditum est, vt portus Herculeus diceretur, quod vsq; in hodiernum durat. Inde
per pelagus mediterraneum in Sardinia peruenit, ibiq; cum inter insulas Sardiniam Cor-
sicamq; quæ quondam Cynus dicebatur, apud paruulam insulam intermediam libami-
na prospera nauigatione diis obtulisset, eam ex suo nomine Herculis insulam appellauit
secundum Claudium Ptol. Sardis autē filium Sardum Regem dedit, qui ex suo nomine
insulam Sardiniam nominauit. Fuit enim Sardus filius Herculis secundum antiquorum
scripta. Altera vero nauigatione ab insula Sardinia Cynoq; in Baleares insulas peruenit,
quæ ante præfati Herculis aduentum Gymnasiæ dicebantur secundum eundem Ptole-
mæum, quanquam Diodorus referat à Romanis Baleares esse dictas: in quo potius Ptole-
mæo credendum esse puto. Quum enim insulares inauditam ferocemq; Græcorū gen-
tem fundis, quæ Græca lingua baleæ appellantur, propellerent ac propulsarent, Hercules
Baleares insulas censuit appellari. Habebant enim per eadem tempora iidem insulares pe-
ritissimum fundarum vsum, vt supra de vrbibus, quæ nomina mutauerunt, late disserui-
mus. Quumq; primo in minorem insulam peruenisset, templum Iano dicauit, cui rerum
initia consecrare solebat antiquitas. intrans enim in Hispaniam eam expugnaturus, Ianū
deum sibi propitiatorem statuit, apud oppidum quod nostris temporibus Ciuitatella di-
citur, & templum Iano statuit, & urbem, quam à Iani templo Ianam appellauit: portusque
ab vrbe nomen retinuit vsq; ad Ptolemæi tempora. Ab insulis itaque Balearibus & altera
nauigatione in alteras insulas minores Tarraconæ oppositas peruentū est, quæ ante eius
aduentū Pityusæ dicebantur, quæ ab eodē postea mutato nomine Ebusæ sunt dictæ, pro-
ut superius dictū est in cap. de vrbib. quæ nomina mutauerunt. Et à Pityusis insulis in O-
ceanū properans, quidam dixerunt iam primū Hispaniæ oram attigisse apud Dianæ pro-
montorium, quoniam Dianæ templum ibidē erat, quod Herculi ad ea littora in Hispaniā
intranti ascribitur, quoniam ducatus itinerum ac sylvarum Dianæ tribuebatur. indeq; per
altum pelagus ad Herculeum fretum peruenit. Vbi primum resedit, & columnas fixit ad
æmulationē alterius Herculis qui alias fixerat ad alterā Libyæ oram. ab eodē siquidē Her-
cule fretum Herculeum ibi dicitur, Iunonisq; eo in loco construxit templū, quod vsq; ad
Claudii Ptolemæi perstitit tempora: cui terrarum spatia ac planicies gentilium obseruan-
tia consecrabantur. Inde in Gaditanam insulam nauigans, in ea aliquandiu resedisse fe-
runt, quæ quondā Tartessus dicebatur. Deinde accinctus ad prælium ad oram Anæ flu-
minis cum prouincialibus decertauit. Ex cuius pugna finxere poetæ, Titanes pugnasse cū
diis apud saltus Tercenorum. Victisq; prouincialibus quum ibi lussisset gaudēs de obten-
tā victoria, ab Ana flumine & luso facto Lusitaniam prouinciam dixit (vt supra diximus)
quanquam Plinius lib. tertio de naturali historia sic propterea dicat appellatam, quia apud
illam Liber pater, ac Lysas luserunt cum Phana eiusdem Liberi præfecto. Inde Hercules
victor ingressus Hispaniam ab vltiori Hispania in citeriorem peruenit, in qua regnabat
Geryon, eumque cum prælio vicisset, interemit, omnemque Hispaniam in suam subegit
ditionem. Tartessum autem urbem in Gades mutato nomine ex Tyriis & Sidoniis

ampliauit. Post enim Herculis aduentum, ex Tyriis & Sidoniis fuit eiusdem urbis incolatus & ampliatio secundum Iustinum ultimo libro suarum antiquitatum.

De origine Herculis nostri & eius sceleribus.

REM maxime difficilem aggredior, dicturus de Hercule nostro, in quo omnes fere scriptores, tum varii, tum ignari Herculum, errore quodam ducti sunt. Scribentes enim de Hercule, quidā quod tantum vnus fuerit Hercules putauerūt: gesta quoque omnium huic nostro Herculi qui venit in Hispaniā, tribuūt. In quo numero fuit Toletanus noster, nec non & Firmianus Lactantius libro primo de falsa religione, plurimique alii. Nonnulli vero plures Hercules confitentur, neque tamen inter eos facta patiuntur, sed illa inter se conculcantes, qualis quisque fuerit, non discernunt. ex quibus est Iustinus post Trogum Pompeium penultimo libro. Papias insuper quum duos fuisse Hercules asserat, inter eos non discernit. Dicit enim duos Hercules, vnum Argium, alterum Etham. Ioannes insuper Boc. in lib. quos de genealogia Deor. inscripsit, quum diuersos admodum Hercules confiteatur, de illorum singulis gestis non differit. Eodem etiam modo August. noster in xviii. libro de Ciuitate Dei, quum secretiori historia plures Hercules esse confiteatur, inter eos facta non diuidit. Sic & Macrobius libro Saturnalium: Non existimes (inquit) Alcumenæ apud Thebas natum solum, vel primo Herculem nuncupatum, immo post multos atque postremos ille hac appellatione dignatus est, quod multa fortitudine nomen Dei promeruit. Ego vero plurimis hinc inde digestis codicibus quæ de Herculis inuenire potui, proferam in medium. Et primo de nostro differamus. Hercules enim nomen Græcum esse monstratur, & Græce Herculeos dicitur, nomen compositum ab her, quod Græce significat hominem, & culeos fortem, siue strenuum, agonesque superantem. Hic autem, de quo dicturi sumus, natus est in ea Italiæ ora quæ magna olim Græcia dicebatur, ciuitate Tarento, ipsius enim pater ignoratur. Erat in ea vir priuatus nomine Amphitryo, cui erat vxor nomine Alcumena: quæ hunc Herculem absente viro peperit ex adulterio, & Alcidem appellauit. Sic enim eum appellat Vergilius in septimo Æneidos, dicens:

*Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus
Alcides aderat--.*

Postea vero Alcides Thebas Euboias mittitur educandus, qui admodum puer quum semel duo ei serpentes occurrissent, ambos pariter interemit: quumque coartatos suos iam animo & virtute superaret, Hercules cœpit cognominari. Perantea enim præcesserant alii eius nominis, qui hoc Herculis nomine insigniti immortalitæ famæ iam fuerant consecuti. Hic autem quum adoleuisset, magna quoque de eo roboris ac virium corporis fama percurreret, Peleus dolo concepto quum Iasoni nepoti parasset classem virosque strenuos ad vellus aureum conquirendum, ei hunc Alcidem socium dedit. qui expleta navigatione in Colchos, deletaque Troia, cum Laomedonte Rege, ac suaso ad fraudes Iasone ob raptum Medæ, quum iam sibi nihil prædæ in Asia Græciaque esset, audita fama Geryonis Hispaniæ Regis, quod ditissimus esset pecudibus & armentis, quæ tunc solæ hominum diuitiæ habebantur, cogitauit in Hispaniam venire sola prædæ cupiditate allectus, vt placet Trogo Pompeio. Non ergo quisquam putet hunc Herculem nostrum illū esse, qui illa xxi. pericula superauit, neque illum qui Antæum in Oeta monte peremit, neque illum alium quem Græci Deum putauerunt. Hic enim noster sceleratissimorum sceleratissimus, & omnium sui nominis deterrimus fuit. Hic enim quum ex adulterio Alcumenæ procreatus esset, poetæ ad excusandum adulteriū matris, sibi quoque adulari cupientes, finxerunt Iouem cum Alcumena concubuisse, ex Ioue quoque hunc Herculem peperisse infantem, qui quum tandem cœpisset bella facere, nec quicquam quod ad vitium, fœditatem, atque immanitatem pertineret, omisisset, deductus ad Troianam urbem ad perdendum eam dedit operam, & illa duo fœda ac immania facinora, ab omni posteritate vituperanda commisit, Regem scilicet Laomedonta deuictum armis propriis perimendo, truncandoque manibus, & eiusdem Regis filiam virginem Telamoni Aiaci tradendo in concubinam, vt superius diximus. Qui item quum in Colchos peruenisset, quam deprauata consilia Iasoni dederit, docent historiæ velleris aurei. Operatis siquidem fraudibus, rapta Medea, orbo quoque patre qui aduenas summa pietate colebat, cogitauit in Hispaniam transfretare. Collectaque magna manu Tyriorum, ac Sidoniorum, Italicorumque classe instructa in Hispaniam venit. Vbi quum alterū Hispaniæ Regē, seu tres fratres Geryones etiam armis victos peremisset, falso mentitus est se Deum, Iouisque filium, nouamque in Hispania ac falsam introduxit religionem, atque omnia quæ ad præcos sui nominis Hercules

eules pertinebant, laudandaque occupauit. Sic itaque noua per eum introducta religione, ad multorum prædam conquirendam omnium decimas sibi mendaçi præstari diuinâ autoritate decreuit, vt refert Diodorus libro quarto & quinto, & Iustinus lib. penultimo. De isto enim Hercule, quanquam aliorû virtutes huic referat Rodericus Toletanus, tanquam qui præter vnicum Herculem aliorum notitiam non habuerit, subdit in istius de-
 10 testationem: quod satis fuit Hispano successori direpta & prædata ab Hercule emendare ætate sua, tanquam qui nihil laudis & virtutis dignum Hispanis reliquerit. Illius vitia prosequitur Firmianus Lactantius de falsa religione lib. primo. Inde postquam Hispaniam iam multis annis prædis & incursionibus fœdasset, euocatus à Telamone Salaminorum
 20 Rege, cæterisq; Græcis pro vindicando Helenæ raptu, cuius causa extiterat ob raptum Hesionæ, venissetq; in Italiam regnumq; Fauni, recepto ab eodem Fauno humaniter curauit eius filiam stupro polluere nomine Carmentem Nicostratam. Ex cuius concubitu creditum est Latinum Regē genuisse. Traditisq; nonnullis deitatis ac religionis ceremoniis Latinis, & maxime Pontificiæ domui (vt refert Iustinus libro penultimo, & Valerius libro primo) in decennali obsidione Troiana post annum firmata obsidione obiit correptus febre. cuius vim ac impetum quum ferre non posset, in ardentem ignis pyram sciat-
 30 tare instituit, atque ministrata sibi camisia à Deianira eiusdem concubina, ea indutus in ignem se proiecit. cuius mortem poetæ fictionibus ornantes, dixerunt Deianiram cum ipsa camisia sibi ministrasse venenum, qua autore se in ignem præcipitauit, sed tamen veraci
 40 historia ex eo fuit, quia ardorem febris ferre non poterat. Hæc de Hercule nostro à veridicis scriptoribus relata comperta sunt. Iam nunc nobis ad alios transeundum est.

De pluribus aliis Herculis.

AVGUSTINVS in xviii. libro de Ciuitate Dei multos Hercules ac Liberos patres se-
 50 cretiori historia fuisse affirmat. quam secretam historiam cum multi ignorauerint, nos i Deo ductore eam aggrediemur, primoque dicemus vnum fuisse Herculem natione Syrum ex Phœnicia, ad quem illa xii. pericula referuntur, quem Samsonem (vt opinor) dixit antiquitas. Hunc affirmat Diodorus libro tertio & quarto præcessisse Troianû bel-
 60 lum annis fere mille, quibus temporibus nondum arma erant ad bella apta, sed tantum homines fustibus utebantur pro armis, & pellibus pro indumentis. August. vero eodem loco, quem multi sequuntur, refert illum fuisse tempore Moyfi alias exactis annis anno ab orbe condito millesimo terno, ac sexcentesimo quinquagesimo secundo tribus millibus
 70 sexcentis quinquaginta duobus. Istumque Herculem aiunt Syrum Delphiniamque appellari apud Phœnices. vnde de eo hætenus Macedonibus remansit nomen, vt Dethanans appellatur. Secundus fuit Græcus, filiusque Iouis Cretenfis Regis, ac nepos Saturni. Ferunt enim veteres scriptores Iouem habuisse duos filios Herculem & Dionysium, qui Liber pater dictus est. Hercules enim in Creta insula & Græcia regnauit, Dionysius vero intrauit in Indiam ibi regnaturus, duxitque secum mulieres, quas Bacchas appellauit. De
 80 istis enim duobus refert Iustinus, quod fuerunt Reges Orientis, lib. xlii. quoniam alter in India, alter in Græcia regnauerunt. Fuerunt autem Hercules & Dionysius Iouis filii per annos circiter trecetos ante Troianum bellum, vt de eis meminit Firmianus Lactan-
 90 tius in fine primi libri. hicque Hercules computationem Olympiadum constituit, ac Olympiacum ludum, multaque laudanda Græcis reliquit, propter quæ ab indocta multitudine Deus putatus est. de isto etiam Hercule meminit Augustinus dicto xviii. libro. Hunc Herculem falso se fuisse finxit Hercules noster Hispanus, de quo superiori loco diximus. Tertius Hercules fuit Ægyptius siue Afer, de quo late differuit Diodorus libro primo & quarto antiquitatum. Et hic Ægyptius siue Afer Antæum palæstræ inuentorem in Oeta monte peremit. Mons enim Oeta in Libya est. hic Antæus Tangin urbem in Mauri-
 100 tania Libyæ construxit, apud quam urbem sepultus comperitur. De cuius corporis magnitudine refert Plutarchus in Sertorii vita, quod quum cepisset ipsam urbem Tangin, ibique multa dicerentur de magnitudine corporis ipsius Antæi, quum ibi esset sepultum corpus ipsius, ipse Sertorius iussit aperiri sepulchrum, in quo quum nihil inueniretur, illud effodere iussit: vbi comperit ossa illius longitudinis cubitorum lxx. Hic enim Hercules Ægyptius siue Afer totam peragrauit Libyam, & quum peruenisset in Oceanum, ibi columnas fixit ad Libyæ partem. ad cuius æmulationem noster Hercules, quum in Hispaniam venisset, fixit alias ad partem Europæ in Gaditano, vt meminit Diodorus libro quarto. Hic autem Hercules Ægyptius siue Afer per annos ultra centum Troianum bellum antecessit, & hic à multis Nili filius dictus est, tanquam apud illum natus & educatus fuerit, vt refert Ioannes Boccacius libro quarto & septimo de genealogia Deorum. Fuit

Hercules noster Hispanus ex Græcia, ex Alcumena & incerto patre ob adulterium natus, de quo etiam superiori capite late differuimus. Tantum itaque horum Herculum fama claruit, ut quicumque strenui ac fortis nomen essent adepti, ii omnes Herculis nomine conscriberentur. Vnde Varro quum nominasset tres & quadraginta Hercules, adiecit postea, quod omnes qui fortiter aliquid fecissent, Hercules appellatione nominis dicti fuerunt. Sed huic qui Iouis ex Alcumena filius dictus est, cuncta poetæ absque aliorum differentiâ tribuunt. Hoc itaque Herculis nomen ob virtutem resque gestas vel gerendas etiam Euander habuit, & Arcadiæ Hercules appellatus est, ut de eo meminit Ioânes Boccacius lib. 12. de genealogia deorum. Item Alexandri Macedonis filius ex Arsine natus Hercules appellatus est, tanquam qui Alexandro patri successurus alterum Herculem se exhibere conueniebat. De isto Hercule meminit Iustinus post Trogum Pompeium xlii. lib. Maximianus quoque Imperator propter virtutem Hercules fuit cognominatus, & ab eo Constans gener eiusdem Maximiani. & Pii Constantini pater, creatus Imperator Occidentis, Hercules & ipse dictus est. Et sic concludendo septem Hercules connumerati sunt veraci historia, & climatibus & operibus distincti, quanquam Boccacius in libro de genealogia Deorum longe plures asserat, gesta tamen eorum & origines ita conculcat, ut non facile deprehendi possint.

De urbibus ab Hercule in Hispania conditis.

SINGULA quæque per Herculem in Hispania gesta non possunt describi veraci historia, quum quasi vetustate consumpta maiorum nostrorum taciturnitate oblitterata probentur. Extant tamen nonnulla ex gratis scriptoribus fragmenta, quæ ad nos transmissa certiores reddiderunt de quibusdam in Hispania ab hoc Hercule gestis, quæ tamen de eo incidenter, non ut historia Herculis texeretur, conspersa leguntur. Herculem igitur antiqui ferunt Hispalim construxisse, pro ut superiori loco dictum, vel à palis infixis, vel (ut alii volunt) à palude quæ urbem circumdat, appellatam. deinde Iulius Cæsar illam Iuliam Romuleam cognominauit, & Romanorum coloniam effecit. unde adhuc remanet urbi vulgare nomen, ut à ciuibus Iulianis Ciuilia, id est ciuitas Iulia, appelletur. Post Hispalim ad Herculem pertinet Calpe vrbs dicta prius Heraclea, de qua diximus in urbibus deletis. Ad ipsum etiam Herculem pertinet Carteia vrbs, quæ nunc Algezira dicitur ad fretum Herculeum, quæ prius Carteios à Græcis dicta est, ut placet Ptolemæo & Straboni. Ad ipsos item Græcos pertinent quæ de Vlyssæa vrbe Strabo meminit, dicēs, quum de Malaca vrbe differuisset: Superiora regionis montana loca Vlyssæam ostentant, in qua erat Mineræ templum, ut auctor est Posidonius. Ad Græcos quoque vrbs Saguntū spectat à Zacynthis condita (ut Strabo voluit) qui cum Hercule in Hispaniam nauigarunt. Segouiam insuper urbem ad Herculem pertinere multi asserunt. Postea vero quam citiorem omnem Hispaniam conquississet fugato Caco, Geryoneque, ac fratribus eius deuictis & interemptis, ii qui eum ab Oriente Græciaque secuti sunt sedes proprias exposcentes, partemque à Græcis ob acquisitam victoriam eo annuente sibi vendicarunt. Vnde Tyriis & Aufoniis Tyrassonā concessit. Tyrii siquidē Asiani sunt, & Aufonii Itali, qui eum ab initio secuti fuerunt. Urbem itidem construxerunt Illyrici, qui Achæi sunt, & apud nos hodierno idiomate Sclauones dicuntur, quæ apud amnem Sicorium sita, instar eorum propriæ regionis agrum valde fertilem sortita est. Hanc à propriæ gentis cognomine nominauerunt Illerdam. Illyrici enim Dalmatiæ contigui sunt secundum Claudium Ptolemæum & oram Adriatici sinus obtinent, qui hodie Sclauones appellantur. licet enim vniuersa Græcia, maximeque ea quæ ad Pontum & Propontidem spectat, Illyris appelletur, Illyrici tamen specialius appellantur ii qui oram Adriatici sinus inhabitant secundum Claudium Ptolemæum. Aufoniis insuper qui Itali sunt, Aufoniam concessit, quam terram ex suæ gentis nomine appellarunt. Italia siquidem ante Italum Syracusanorum Regem, Aufonia dicebatur, & Aufonium regnum. unde Vergilius de Aufoniis meminit sæpius in libro Æneidos. Parta itaque victoria usque in Pyrenæum vltimosque fines Hispaniæ, etiā Barchinonam condidit, quam Ioui Deo sacrauit. statuit enim templum Ioui in monte urbi contiguo, quem montem ipsi Ioui dicauit, & ab eodem nomen retinuit usque in hodiernum (ut placet Pomponio Melæ) quanquam vulgus idioma corripit, ut apud nostros mons Iudaicus appelletur, quum tamen Iouis mons ab antiquis fuerit appellatus secundum Claudium Ptolemæum & Melam. De urbis autem nomine multi auctores dissentiunt, quoniam qui urbem Barchinonam appellant, eam terminant in a, ut sit primæ declinationis, alii autem uti Claudius Ptolemæus, Strabo, & Mela, multiq; alii antiquiores Barcinon eam appellant, & tertiæ declinationis instituunt. Ex quorum differentiis diuersas vr-

fas vrbi etymologias constituunt. Ii enim qui eam in a terminant, & primæ declinationis constituunt, affirmant ex nona Herculis barcha sic vocitari. Aiunt enim, Hercule citiorem Hispaniam nouiter subactam peragrante, nouem à Græcia rates aduenisse noua legatione à Telamone, Aiace, cæterisque Græcis aduocaturas, vt in Græciam rediret, petiturus cum regionalibus Græcis secundam Troiæ vindictam, quoniam præsumpsisset Paris dictus Alexander, Priami filius ac Laomedontis nepos in vindictam Hesionæ ab Hercule raptæ, & Telamoni Salaminorum Regi traditæ in concubinam, Helenam Menelai Mycenarum Regis vxorem rapere, & violenter in Phrygiam transferre. Atq; quum ad littora Hispaniæ rates applicuissent, vna apud urbem Barchinonam contracta traditur cæteris in Oceanum decursis, vbi Herculem moram trahere intellexerant. Interea captis hominibus nonæ ratis à prouincialibus & ad Herculem deductis, audita legatione Hercules in Græciam redire parat, quod & fecit, urbemque pro nona barcha in eo loco constituit, quam Barchinonam appellauit. Hoc tamen fabulosum existimo doctissimorum autoritati assentiens, qui vrbis nomen tertiæ declinationis constituunt, vt Barcinon dicatur, quod nomen veraci historia Græcum est, & significat domunculas ex virgultis contextas, quæ ad maris littora ad piscandum sunt, in quibus se piscatores recipiunt: quarum quum ibi magnus esset numerus, loci ac aeris salubritate prospecta, Barcinon urbem eodem in loco constituit, sicque eam ab eisdem domunculis appellauit. Plinius vero libro tertio de Naturali hist. etiam Græco nomine Barcinon appellans, Fauentiam quodque dixit cognominari à Romanis, quorum colonia effecta est. Ipsi etiam Herculi pertinet Calpe vrbs, dicta primum Heraclea, de qua satis in delectis urbibus dictum est.

De reditu Herculis ab Hispania in Græciam.

IUSTINVS post Trogum Pompeium penultimo libro sui Epitomatis Herculis reditum de Hispania in Græciam refert, & posteaquam Fauni regnum descripsisset qui tertio loco post Saturnum regnavit in Italia, adiecit hæc verba: Fauno vxor fuit nomine Fautua, quæ assidue diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Ex filia huius Fauni & Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stuprò conceptus Latinus est procreatus. Diodorus vero postquam veritatem Herculem ex veteribus historiis conscripsisset, quum poetarum antiquorum fabulas de heroibus ac semideis retulisset, factaque multorum Herculem ex vario scriptorum assensu, reditum Herculis ab Hispania per Celtogallaciam describit per hæc verba: Peragrata maioris Libyæ parte, Hercules ad Oceanum qui est ad Gades, peruenit, ibique in Iberiam cum exercitu transiit, vbi columnis positis Chrysaoris filios tribus magnis exercitibus fidèles singulari prouocatione sustulit. Capta Iberia greges bouum secum ducens, iterque per Iberiam faciens, quum quidam eius gentis Rex, vir iustus præ cæteris ac probus, eum magno honore excepisset, partem bouum Regi dono dedit, quos ille Herculi dicens singulis annis ex his pulchriorem taurum illi sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues vsque ad nostra tempora constat permanisse. Et postquam columnarum Herculis meminimus, videtur de his paulo amplius dicendum. montes ab utroque latere continentis mari Oceano imminet, in quibus statuit columnas. cupiens autem sempiternum sui nominis monumentum esse, aiunt vtrumque montem, vt Oceani maris aditum antea arctissimum ampliorem longioremque redderet, excidisse, vt magnis nauibus ab Oceano in nostrum mare aditus præberetur, vt vsque ad posteros perpetua huius operis gloria maneret. Tradunt alii, maxime poetæ, coniunctis prius montibus ab eo effossis ab Oceano ad nostrum mare aditum præbuisse. Verum hæc, quum singulis liceat pro libito credere, existimationi hominum relinquenda sunt. Post hæc Iberorum regno optimis eius regionis viris tradito cum exercitu in Celticam Galliam profectus est: & quum ingens ex omnibus gentibus exercitus eum sequeretur, urbem condidit amplam, quam appellauit Alesiam, plurimis ex propinquis incolis sponte in ciuitatem confluentibus: qui quum reliquam multitudinem superarent, è vestigio ciuitas ad barbaros mores defluxit. Hanc urbem Celtæ etiam nunc in honore habent tanquam omnis Celticæ prouinciæ metropolim. permansit hæc vrbs à sua constructione semper libera ac sui iuris vsque ad tempora Caii Cæsaris, qui propter res gestas Deus dictus est, à quo vi capta Romanorum imperio cum aliis Celtis cessit. Ab his Hercules in Italiam tendens, iterque per Alpes faciens ita difficilem aditum asperamque viam strauit, vt postea exercitibus cum iumentis impedimentisque facile iter esset, Barbarosque montanos transeuntibus infestos ac latrociniis assuetos occidis eorum ducibus deleuit, posteris reddita itineris securitate, transcendensq; Alpes ad eam oram quæ nunc Gallia appellatur, per Ligures, qui hodie Ge-

nuenses dicuntur, transit, patriam asperam & omnino duram multoq; etiam incolarum labore ac studio paucos omnino fructus ferentem. Qua ex re robusti sunt homines, validique, & agiles, ac in bello præcipue fortes ob inopiam & laborem, quibus eorum corpora durantur. Hi enim quum ultra ceteros agrorum exercitio fatigantur, foeminas quoque rustico assuefecerunt operi, quorum partem Hercules mercede conduxit ad ferendum Græcis auxilium in oppugnatione Troiæ triremibusque in portu Ligustico relictis ad Tiberim fluvium, vbi nunc Roma est, multis postea sæculis à Romulo Martis filio condita, peruenit. Tenebant tunc Aborigenes locum, vbi nunc Palatium est, urbem penitus paruulam incolentes. Inter hos præstantiores Poticius & Pinarius erant, qui Herculem ut hospitem, magno honore donisque susceperunt. Horum virorum monumenta usque ad hanc ætatem Romæ permanent. Nam inter nobiliores habentur Pinariorum descendentes, tanquam vetustissimum genus: Poticiorum in palatio cochleæ descensus est lapideæ, ab illo Poticia dicta propinqua domui, quæ tunc Poticii fuit. Hercules ob honorem sibi à Palatinis impensum, dixisse fertur, eos qui sibi, postquam ad eos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam foelicem victuros, quod & euenisse usque ad hoc tempus constat. Multi enim Romanorum non solum mediocri censu, sed qui ditissimi sunt habiti, decimas Herculi vouerunt, posteaq; fortunatiores facti bona sua ad quatuor talentorum millia Herculi sacrarunt. Lucullus Romanorum ferme ditissimus æstimationis bonis decimam partem Herculi dedit, epulas præbens continue, ac profundens multa, Templum insuper iuxta Tiberim egregium condidit qui ex decimis sacra Deo offerrebant. Deinde à Tiberi profectus Hercules per littus Italiæ ad mare, quum descendisset ad eum locum, vbi Rhegium vrbs condita est in loco valde angusto, ut pote tredecim stadiis distante à continente Trinacria, ipse cornu bouis innixus gregibus præmissis mare traiecit, in Siciliamque (quæ & Trinacria à tribus promontoriis dicitur) ingressus est, quam cupiens circumire ad Erycem Regem perductus est, cui Nymphæ ad lauandum aquas calidas exhibuerunt. Inde quum in Syracusam peruenisset, cum Sicanis qui regionem incolebant, in prælium venit, quos superauit. Inde in Italiam rediens, quum Cacus Hispanus, quem Diodorus Latinum dicit, quatuor illi boues, quos ab Hispania duxerat, rapuisset, Cacus ab eodem Hercule peremptus est: quanquam Vergilius ad oram Tiberis hoc fuisse ferat. Et quoniâ in Caci memoriam incidimus, quem Hispanum fuisse tam Toletanus, quam alii plures commemorant, quodque Carpetaniis princeps esset, à quo mons Caci dictus sit, & vrbs Osca, tanquam os Caci, aliquid de eo dicendum est. Hic enim victus & fugatus ab Hercule in Hispania extincto Geryone Rege, secutus Herculem vindictæ causa cupiebat ei siue publice siue latenter mortem inferre. Quumque opportunitas non daretur, quum diutius in quadam spelunca latuisset, quatuor Herculi boues rapuit. quos quum mugientes Hercules persensisset in spelunca, illos interempto fure extraxit. Hic autem Cacus Vulcani filius appellatus est, propterea quia ignes fumigantes euomere dictus est in spelunca, quod ex eo fuisse fertur, quia primus puluerem ex diuersis compositum speciebus ad iaciendos lapides adinuenit. qui an in Calabria, an apud Tiberim interemptus sit incertum est. Refert etiam Diodorus præfato lib. quinto, post mortem Caci Herculem colonis prædixisse futuram ibi urbem, quam demum fundatores illius oraculo Herculis à Caco Catronam appellasse. Hæc Diodorus. Inde iter inceptum agens cum Adriaticum sinum circuisset per Calabriam, Apuliam, Brutium, ac Picenum agrum in Epirum peruenit, inde in Macedoniam Thraciamque. vbi quarto anno postquâ Troiana obsidio firmata esset, obiit correptus febre, cuius vim quum ferre non posset pyram ardentem ordinati iussit, in qua se iactaret, quumque petiisset camisiam, à Deianira concubina sua ministrata est ei, de qua multi poetæ dixerunt, Deianiram sibi ministrasse venenum cum ipsa camisia, quæ ipsum Herculem præcipitaret ad mortem. Hæc autem dixisse libuit ad memorandum quæ de reditu ab Hispania retulere riores, ut sciremus, an terra, an mari redierit. Referunt tamen plures Herculem nauigatione traiectum in Italiâ redisse regnumque Fauni, vbi nunc Roma condita est. de cuius aduentu meminit Iustinus libro quadragesimo tertio: Ex filia Fauni & Hercule qui extincto Geryone armata victoria præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procreatur. Vocabatur autem filia Fauni, Latini mater, Carmentis: Nicostрата autem secundum Eutropium libro primo, quæ prima dicitur Latinas literas inuenisse, quas denuo Latinus eius filius quum correxisset & emendasset, ex suo nomine denominauit Latinas. De morte vero Caci dissentiant Vergilius & Ouidius à Diodoro, quoniam Diodorus in Calabria apud Catronam urbem dicit interemptum: cæteri vero apud Tiberim amnē. Referunt etiam ii qui dixerunt Herculem nauibus ab Hispania rediisse in Græciam, quod decedens ab Hispaniæ

finibus iugoque Pyrenæi, ad Mediterraneum littus dicauit templum Veneri, à quo etiam hac tempestate Portus Veneris nomen habet. Sciens autem se ad vindicandum Helenæ raptum in Græciam redire, vouit Veneri illius vindictam, & templum Dææ dicauit, quod vsque ad hæc tempora permanfit ad iugum Pyrenæi in finibus Hispaniæ. Et hæc de Hercule dicta fufficiant, iam de aliis Græcis qui venērunt in Hispaniam videamus.

De aduentu Teucris, & aliorum Græcorum, & urbibus ab eis conditis.

10 **R**EFERT Iustinus post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, quem sequitur Isidorus libro nono, quod Telamon Salaminorum Rex dictus Ajax, quum duos habuisset filios Aiace & Teucrum, Teucrum exosum habuit, Aiace vero regni successorem instituit excluso Teucro. post finem itaq; Troiani belli Teucer intellecta morte Aiace fratris venit in regnum Salaminorū, atque quum ibi non reciperetur, instructa classe in Cyprum properat, ibiq; Salaminam urbem condidit ex nomine suæ gentis. Postea vero audita fama Hispaniæ, per rumorem eorum quæ de ea Hercules se fecisse iactabat in ipsam Hispaniam veniens appulit ad littora Hispaniæ, ad eum locum vbi nunc noua Carthago situm habet. qui expositis sedibus urbem construxit, quam à Salamanis & Atticis Salamanticam appellauit. Attica enim prouincia Græciæ est ab Athena, Athique illius primo Rege sic dicta, Salamina à Salamine ciuitate. Ex his igitur duob. populis quos
20 secum duxerat, Salamanticam ciuitatem instituit. Teucer itaque Salamantica in Galliciā venit, eamque regionem incoluit. Vnde ab aduentu suo Gallacia dicta est, tanquam à Galatis inhabitata. Vnius autem regionis Galliciæ partem occupauit Amphilochi gens secundum Iustinum. Sunt enim Amphilochici populi in Græcia inter Epirum & Achaiam prouincias, habentq; duo flumina Arathum & Acheloum, & in Mediterraneum fluunt. Habent insuper ex opposito insulam Cephaloniam secundum descriptionem Claudii Ptolemæi. Ipsius etiam prouinciæ Gallaciæ partem occupauere, & proprias sedes ibi construxere Mygdonii, qui ex nomine suæ gētis urbem Mygdoniam dixerunt. Est enim Mygdonū regio Mediterranea in Græcia, seu Græcis propinqua, inter duo flumina Aium & Erygon, quæ simul iuncta fluunt in Ægæum mare. Hæc itaq; & aliæ sedes sunt, quas in Gallicia Galatæ construxerunt, de quibus Iustinus breuissime meminit. Ad hos etiam Græcos pertinet Portus ciuitas, quæ quondam Lauara vrbs dicebatur. Dicitur autē Portus Gallaciæ, quoniam amnis Dorus per eam decurrens quodam latissimo sinu cōmeatus omnes ab Oceano recipiat in Gallacia, à qua Portugalliæ regnum nomen habet. Portugallia enim omnis ad Gallaciam spectat, vel saltem quicquid vltra Tagum ac Doriā amnem est. Apud istam itaque prouinciā Gallaciæ Hispaniæ mons ille Sacer est auro refertus, de quo Iustinus vltimo libro meminit in hæc verba: In huius gentis finibus Sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: sed si quando terra fulgure proscissa est (quod in his locis assidua res est) detectum aurum, veluti Dei munus, colligere permittitur. Hæc Iustinus.

40 *De Galatis, & eorum nomine, & unde prodierunt.*

EX superioribus scriptis ostensum est Gallaciam Græcam habuisse originem à Teucro Telamonis filio. Vnde Hieronymus in procemio epistolæ ad Galatas ait: Galatæ Græci sunt. quomodo autem Græci sunt appellati Galatæ, quum per antea alio nomine vocarentur, suo loco dicetur. Dicendum est Galatas omnes ex Græcia prodiisse. Vnde Diodorus libro sexto de Galatis agens ait, Galliam duas habuisse vetustissimas gētes, Galatas & Celtas. In Galliæ enim ora maritima quæ ad Mediterraneum spectat, Celtæ fuere, & incipiunt ab Alpibus quæ diuidunt Galliam à Liguribus, & protenduntur per Massiliā vsque in Pyrenæum: cæteri vero qui incolunt Oceanum à flumine Rheno vsque in Pyrenæum cum cætero interiacenti Mediterraneo Galatæ sunt. Vnde Celtæ per tempora commixti Galatis & Iberis, finitimis populis, ii qui Iberis admixti sunt, Celtiberi sunt dicti ab Iberis & Celtis: cæteri vero qui Galatis admixti sunt, Celtogallatæ sunt appellati à Celtis & Galatis. Vnde Gallia omnis his duobus iuncta populis in quatuor Celtogallacias diuisa est: Celtogallaciam Lugdunensem, Belgicam, Narbonensem, & Aquitanicam secundum Claudium Ptolemæum & Strabonem. Hæc autem admixtio Celtarum cū Galatis recens est. per antea enim omnis Gallorū regio quæ ad Oceanum spectabat, dicta est Galacia à candore populorum sic appellata, quia homines illius regionis humido cælo educati corpora cæteris habent candidiora. Vnde Galatæ qui & Galli dicti sunt, quum intra proprias sedes non reciperentur præ illorum multitudine, coadunatis trecētis mil-

libus Alpestranſiuere, ac trecentefimo & quadrageſimo quinto anno poſt urbem condi-
tam, Romam præter Capitolium incenderunt. Inde in Thraciam Græciamque declinā-
tes, quibuſdam intra Pannoniam relictis diuerſa in Oriente ac Macedonia bella geſſere
ducibus Belgio & Brenno, de quibus Iuſtinus meminit vigefimo tertio libro ſui Epito-
matis cum ſequentibus. Et deinde quum à Rege Bithyniæ qui ab hoſtibus premebatur,
eſſent in ſubſidium aduocati, quum vicifſet Rex, cum Galatis dimidium regni partiti
eſt. vnde ſimul inhabitantes Gallogræci primum dicti ſunt à Gallis & Græcis, deinde Ga-
latæ. Cæterum Bithynia Græciæ prouincia eſt, cuius prouinciæ metropolis Nicæa urbs
eſt. Inde Galatæ ex dicta cauſa, & ſuæ gentis nōmine prouincię Gallaciæ inditum nomen
eſt. Huius autem Galatarum nominis originem deſcribit Diodorus præfato libro ſexto
de eis latius agens per hæc verba: Celtis olim imperauit, vt aiunt, vir egregius, ex quo filia
corporis magnitudine vltra naturæ modum, decoreque cæteras excellens orta eſt. Hæc
enim tum viribus, tum ſpecie elata, omnes qui eam vxorem expectabāt, contempſit, exi-
ſtimans neminem ſuo matrimonio dignum. Interim quum Hercules bello aduerſus Ge-
ryonē moto veniſſet in hanc prouinciā, ibique ciuitatem Aleſiam condidiſſet, admira-
ta tum virtutem Herculis, tum corporis præſtantiam permiſſu parentum eius concubitū
appetiuit. iuncta illi filium genuit nomine Galaten, qui coæuos ſuos tum virtute animi, tū
viribus corporis exceſſit. vir factus quum paternum regnum ſuſcepifſet, plures oras ſibi
ſubdidit propinquas præclaris rebus bello geſtis. Quumque eius gloria celebraretur,
ſubditos omnes ſuo nomine appellauit Galatas, ex quo omnis ea regio Gallacia dicta eſt.
Huius gens ſola erga Romanos antiquam & quæ ad hanc vſque ætatem durauit amicitia
cōſeruat. Natio vt plurimum ad arctum ſita, regio vtique frigida, ac hyemis tempore pro
aqua niuium opulencia abundans. glacies quoque imenſa adeo regionem illam occu-
pat, vt congelata flumina nō ſolum paucis hominibus, ſed exercitibus quoque cum eur-
ribus ac impedimentis tranſitum præbeant. Suntque in Gallacia plures magnique fluuii,
alii ex profundis ſtagnis, alii ex montibus emanantes, aliique in Oceanum, alii in noſtrū
mare decurrētes. Eorum qui in noſtrum mare labuntur, maximus tenetur Rhodanus, qui
in montibus fontes habens quinque oſtiis deſcendit in mare. Ibique Diodorus multa mi-
randa de Galatis proſequitur, ſed tamen omittendum non eſt, quod quanquam Gallia o-
mnis à flumine Rheno vſque in Pyrenæum dicatur Gallacia, Diodorus tamen à dicto lo-
co extendere eam videtur vſque in Danubium atque Scythiam, omnemque Oceani ma-
ritimam oram, ſubiiciens poſt multa quæ de Galatis diſſeruit, hæc quæ ſequentur: Nunc
quod à multis ignoratur, ſcribetur. Vltra Maſſilias, qui Mediterraneas regiones, quique
iuxta Alpes & montes Pyrenæos incolunt, Celte appellantur. vltra hos, qui ad Notum O-
ceanum verſus pertinentes oras & Hercynium montem, quiq; deinceps & in Scythiam
vſque habitant, dicuntur Galatæ, quas omnes gentes communi nomine Romani Galatas
appellant. hæc Diodorus. De Galatis vero Hiſpaniæ refert Strabo lib. tertio de orbis ſitu,
quod Gallecii Hiſpaniæ olim nullum habebant Deum: quod Biſcaiæ vſque adhuc tem-
pora perdurat, quæ regio intra Galleciæ fines ſita eſt, & licet eiſdem incolæ Chriſtianæ
religionis cultores appellentur, ab illis tamen nullum venerari coliq; Deum, certum eſt,
ſolumque Chriſtianam religionem labiis profitentur. Apud illos præbyter nullus recipi-
tur non habens concubinam. arbitrantur enim neminem poſſe à carnalibus continere.
Quod quum non poſſent, dicunt neceſſe eſſe præbyteros ad parochianorum vxores cō-
uerſi. Ad Biſcaię regionē nullus ex inſtitutione Episcopopus adire poteſt, quinimmo horrē-
dam rem narrabo quam ipſe vidi. Quum enim ſub Caliguritano Episcopopo ſint, ad illos ta-
men idē, nec alius Episcopopus, etiam pro ſacramentalibus, adire poteſt. immo quum anno
M.CCCC.LXXVII. Ferdinandus Caſtellæ Rex inclytus in Biſcaiam intraſſet, adducēs ſecum
Pampilonenſem Episcopopum, occurrentes prouinciales dixerunt hoc eſſe cōtrarium ſuis
legibus. Itaque ne tumultus fieret, Episcopopus ab Rege remiſſus eſt. Tantaque ex aduentu
Episcopopi ſe affectos moleſtia oſtenderūt, quod vbicunq; Episcopopus eorū ſolum calcaſſet,
proſequentes illius veſtigia, ac eraſa terra puluerem colligentes maximo coadunatum
puluerem igne cremarunt, illiusque cineres in quandam ſuperſtitionem ac diuini hono-
ris ignomiam in mare proiecerunt.

De aduentu Phocenſium in Hiſpaniam, & vrbe Emporia.

DESCRIPTO aduentu Herculis in Hiſpaniam, & inibi per eum geſtis, viſo item de Ga-
latiſ ac Teucri aduentu, iam cætera quæ ad Græcos ſpectant, nobis videnda ac de-
ſcribenda ſunt. Nunc igitur de Emporia vrbe quæ à Græcis Phocenſibus originem ha-
bet,

bet, videamus. Eadem enim vrbi Emporio origo est quæ & Massiliensibus. De quibus v-
trifq; meminit Strabo lib. tertio, nosq; de eis satis supra retulimus in capite de deletis vrbi-
bus. Alii vero secuti Valerium Antiam, Flauium, Titum Liuium, ac Plinium lib. tertio de
Naturali hstoria, aliosque autores referunt in hæc verba: Marcus Portius Cato Consul,
postquam abrogata est lex Oppia, ex templo x x v. nauibus lōgis, quarū quinq; sociorum
erant ad Lunæ portum, aliis omnis generis contractis, cum ingenti classe à Luna soluens,
edixit vt ad portum Pyrenæi omnes sequeretur. Quo foeliciter acto inde Rhodam vene-
runt, & præsidium Hispanorum quod in castello erat, vi deiecerunt. Ab Rhodaq; secūdo
vento Emporias peruenerunt, vbi copix omnes, præter socios naualis classis custodes, in
10 terra expositæ sunt. Iam tūc Emporiæ duo erant oppida muro diuisa, vnū Græci habebāt
à Phocensibus, vnde & Massilienses oriundi, alterum Hispani. sed Græcum oppidum in
mare expositum muri ambitum minus quadringentis passibus patentem habebat, Hispan-
num vero retractius à mari erat, cuius murus ad tria millia passuum in circuitu cōplecte-
batur. Tertium etiam genus ex Romanis colonis à diuo Cæsare post deuictos Pompeii
liberos adiectum est. Nunc vero in corpus vnum confusi omnes habitant, prius Græcis,
postremo & Romanis in ciuitatem adscitis. mirandum prorsus erat, quæ res Græcos tu-
taretur, ab altera parte aperto mari, ab altera Hispanis tam feræ & bellicosæ genti obie-
ctos. Sed disciplina certe custos erat infirmitatis, quam inter validiores optime timor cō-
feruat. Hispani siquidem oppidi murum agros versus egregie munitū habebant, vna tan-
20 tummodo in eam regionem porta imposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistrati-
bus erat: nocte vero pars tertia ciuium in muris excubabat non minori certe vigilantia,
quam si hostis ad portas esset. & custodientes, & continue circumeuntes ciuitatem dili-
genti cura, Hispanum neminem in vrbe recipiebant, nec ipsi quidem temere vrbe ex-
cedebant. Ad mare patebat omnibus exitus, portis alterutrius oppidi è regione factis. Ex
eis nunquam nisi frequentes, aut pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliæ in muris
fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat, commercio eorum Hispani non adhuc
experti mare gaudebant, mercarique ipsi ea quæ externa nauibus adueherentur, vole-
bant. Huius mutui vsus desiderium, vt Hispana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant enim
eo tutiores, quod sub vmbra Romanæ amicitix lætabantur, quam sicut minoribus viri-
30 bus quam Massilienses, ita pari colebant fide. De huius autem vrbis initiis satis diximus
supra in cap. de deletis vrbibus. Tunc quoque consulem exercitumq; Romanum comi-
ter ac benigne susceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi & quantæ
hostium copix essent, modicumque id tempus in re frumentaria milites exercendo con-
sumpisset (id enim erat tempus anni quo frumentum in horrea portatur) ab Emporiis
profectus agros hostium vssit vastauitque, omnia fuga & terrore concutiens.

IOANNIS EPISCOPI GE- RVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER TERTIVS.

De Tyriis & Sidoniis, vnde Carthagenenses & Gaditani originem habuerunt.

T quoniam diximus, Iustinum post Trogum Pompeium scripsisse vl-
timol. sui Epitomatis, Gaditanos ex Tyriis duxisse originem, qui
quum à finitimis Hispaniæ impeterentur, ab eorum consanguineis
Carthagenensibus auxilia petiuere, quorum auxilio ac foelici expedi-
tione & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partē pro-
uinciæ suo imperio adiecerunt: quapropter, à quibus Carthagenen-
ses originem habuerunt, nobis videndum est. Carthagenenses itaque

50 Assyrii fuere ex Sidoniis & Tyriis. Vnde Vergilius referens aduentum Æneæ in Cartha-
ginem quam Dido construxerat, Sidoniorum & Tyriorum ostendit originem in quarto
Æneidos, vbi ait:

*Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
Sidoniaque ostentat opes urbemque paratam.*

Pauloque post ostendens non solum Sidonios, sed etiam Tyrios, atq; amorem Didonis
in Æneam, sic ait:

*Dotalesq; tua Tyrios permittere dextra.
Sed satis incerta feror, si Iuppiter vnā*

& paulo post subiungit:

Esse velit Tyriis urbem, Troiaque profectis:

Miserere probet populos aut fœdera iungi.

Iustinus vero post Trog. Pomp. lib. 18. illorum originem profecutus, sic ait: Et quoniam ad Carthaginensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorum casus etiam dolendi fuerunt. Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati relicto patrio solo Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi vrbe, quam à piscium vbertate Sidona appellauerunt. nam piscem Phœnices Sidon vocant. Post multos deinde annos à Rege Ascaloniorum expugnati, nauibus appulsi Tyrum urbem ante annum Troianæ cladis condiderunt. Ibi Persarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuere, sed 10 attritis viribus à seruis suis multitudine abundantibus indigna supplicia perpeffi sunt: qui conspiratione facta omnem liberum populum cum dominis interficiunt, atque ita potiti vrbe lares dominorum occupant, rempub. inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot milibus seruorum fuit, qui miti ingenio senis domini paruuliq; filii eius fortuna moueretur, dominosq; non truci feritate, sed pia misericordiæ humanitate respiceret. Itaque cum velut occisos occultasset, seruisq; de statu reipub. deliberantibus placuisset Regem ex corpore suo creari, eumq; potissimum, quasi acceptissimum Diis, qui solem Orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim illi nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo informatus, quum medio noctis omnes in vnum campum processissent, cæteris Orientem spectantibus, solus Occidentis regio- 20 nem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente solis ortum quærere. Vbi vero dies aduentare cœpit, editissimisq; culminibus vrbis Oriens splendere, expectantibus aliis vt ipsum solem aspicerent, is primus omnium fulgorē solis in summo fastigio ciuitatis ostendit. non seruilis ingenii ratio est visa, requirentibusque autorem de domino confiteretur. Tunc intellectum est quanto dominorum ingenia præstarent, malitiaque seruos, non sapientia vincere. Igitur venia seni filioque data est, & velut numine quodam reseruatos arbitantes, Regem Stratonem creauerunt. Post eius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transiit. Celebre hoc seruorum facinus, metuendumq; exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus quum interiecto tempore in Oriente bellum gereret, veluti vltor publicæ securitatis expugnata eorum vrbe, omnes qui prælio 30 superfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit, genus tantum Stratonis inuolatum seruauit, regnumq; stirpi eius restituit, ingenuis & innoxiiis incolis insulæ attributis, vt extirpato seruili germine genus vrbis ex integro conderetur. Hoc igitur modo Tyrii Alexandri auspiciis conditi, parsimonia & labore quærendi cito conualuere. Ante cladem dominorum cum & opibus & multitudine abundarent, immissa in Africam iuuentute Vticam condidere: quum interim Rex Mulcto Tyro decessit filio Pygmalione, & Elisa filia insignis formæ virgine hæredibus institutis, sed populus Pygmalioni puero regnum tradit. Elisa quoque Aceruæ auunculo suo sacerdoti Herculis, qui honos secundus à Rege erat, nubit. Huic magnæ, sed dissimulatæ opes erant, aurumq; metu Regis non tectis, sed terræ crediderat: quam rem etsi homines ignorarent, fama tamen loquebatur. qua in- 40 census Pygmalion oblitus iuris humani, auunculum suum, eundemq; generum, sine respectu pietatis occidit. Elisa diu fratrem propter scelus auersata, ad postremum dissimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacitam molitur, assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in Regem esse eandemq; fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, fingit se ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus cupidæ obliuionis grauem luctum renouet, neve vltra amara admonitio oculis eius occurrat. Non inuitus Pygmalion verba sororis audiuit, existimans cum ea aurum Aceruæ ad se venturum. Sed Elisa ministros migrationis à Rege missos nauibus cum omnibus opibus suis prima vespere imponit, prouectosque in altum compellit eos onera arenæ pro pecunia inuolucris inuoluta in mare deiicere. Tunc deflens ipsa, lugubriq; voce A- 50 ceruam exorat, vt libens opes suas recipiat, quas reliquerat, habeatq; inferias, quas habuerat causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur, sibi quidē ait optatā olim mortē, sed illis amaros cruciatus & dira supplicia imminere, qui Aceruæ opes quarum spe parricidium Rex fecerat, auaritię tyranni subtraxerint. Hoc metu omnib. iniecto comites fugę accepit, iunguntur & senatorum in ea nocte preparata agmina, atq; ita sacris Herculis, cuius Aceruas sacerdos fuerat, repetitis, exilio sedes quærunt. Primus illis appulsus terræ Cyprus insula fuit. Ibi sacerdos Iouis cum coniuge & liberis, Dei monitu, comitem se Elisæ sociumq; præbuit, pactus sibi posterisq; perpetuum honorē sacerdotii. Cōditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypriis virgines ante nuptias statutis dieb. dotale pecuniā quæsituras in quæstū ad lit-

ad litus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero octoginta admodum virgines raptas nauibus imponi Elisa iubet, ut & iuuentus matrimonia, & vrbs sobolem habere possit. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognita sororis fuga, cum impio bello fugientem persequi pararet, ægre precibus matris deorumque minis victus quieuit. Cui quum inspirati vates canerent non impune laturum, si incrementa vrbs toto orbe auspicatissimæ interpellasset, hoc modo spatium respirandi fugientibus datum est. Itaque Elisa delata in Africæ sinum, incolas loci eius, aduentu peregrinorum mutuarumque rerum commercio gaudentes in amicitia sollicitat. Deinde empto loco qui corio bouis tegi posset, in quo fessos longa nauigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset, corium in tenuissimas partes secari iubet, atque ita maius loci spatium, quam petierat, occupat. Vnde postea ei loco Byrse nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri multa hospitibus venalia inferebant, sedesque ibi starentibus, ex frequentia hominum velut instar ciuitatis effectum est. Uticenses quoque legati dona ut consanguineis attulerunt, hortatique sunt, ut urbem ibi conderent, ubi sedes sortiti essent. Sed & Afros detinendi aduenas amor cepit. Itaque & consentientibus omnibus Carthago conditur, statuto annuo vectigali pro solo vrbs. In primis fundamentis caput bubulum inuentum est, quod auspicium fructuosæ quidem, sed laboriosæ perpetuæque seruæ vrbs fuit: propter quod in alium locum vrbs translata. ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque; populum futurum significans, vrbi auspicatam sedem dedit. Tunc ad opinionem nouæ vrbs concurrentibus gentibus, breui & populus, & ciuitas magna facta est. Quum successu rerum florentes Carthaginis opes essent, Rex Mauritanorum Hiarbas decem Pœnorum principibus ad se accersitis Elisæ nuptias sub belli denunciatione petit: quod legati Reginæ referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt, nunciantes Regem aliquem poscere qui cultiores victus eum Afrosque perdoceat, sed quenquam inueniri non posse, qui ad barbaros & ferarum more viuentes transire a consanguineis velit. Tunc a Regina castigati, si pro salute patriæ asperiores vitam recusarent, cui etiam ipsa vita, si res exigat, debeatur: Regis mandata aperuere, dicentes, quæ præcipiebat aliis ipsi facienda esse, si velit ciuitati consultum esse. Hoc dolo capta diu Aceruæ viri nomine cum multis lachrymis, ac lamentatione flebili inuocato ad postremum ituram sese, quo sua & suæ vrbs fata vocarent, respondit, in hoc trium mensium sumpto spatio. Interim pyra in alta parte vrbs extructa, velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias missura multas hostias cædit. Sumpto gladio pyram conscendit, atque ita ad populum respiciens ituram se ad virum, sicut præceperant, dixit, vitamque gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit, pro Dea culta est. Condita est hæc vrbs LXXXI. annis ante quam Alba. Cuius ut virtus bello clara fuit, ita domi status variis discordiarum casibus agitatus est, quum inter cætera mala etiam laborarent cruenta sacrorum religione, & scelere pro remedio vsi sint. quippe homines, ut victimas, immolabant, & impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordiam prouocat) aris admovebant, pacem deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vita dii rogari maxime solent.

Quomodo Carthaginenses Hispania post Græcos dominium obtinuerunt, & per longa sæcula tenuerunt.

VISA Carthaginensium origine, introitum eorum in Hispaniam & gesta memoratū digna videamus. Quum enim Græci per multa sæcula Hispaniæ dominium tenuissent, tandem a Pœnis ab ipsa Hispania expulsi sunt. Vnde Iustinus post Trogum Pomp. in suo Epitomate libro ultimo de aduentu Carthaginensium meminit per hæc verba: Post regna deinde Hispaniæ primi Carthaginenses imperium occupauere. Nam cum Gaditani a Tyro (vnde & Carthaginensibus origo est) sacra Herculis per quietem iussi in Hispaniam transtulissent, urbemque ibi condidissent, inuidentibus incrementis nouæ vrbs finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceissentibus, auxilium consanguineis Carthaginenses misere. Ibi scælici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ suo imperio adiecerunt. Hæc Iustinus. Diodorus vero libro sexto & Hispaniæ Carthaginensium imperium narrat, & quomodo ex Hispaniæ auro argentoque, quæ in eadem prouincia effodiuntur, Carthaginenses ditiores & opulentiores facti multa bella gessere, & diuersas colonias in ipsa Hispania, Libya, Sicilia, & Sardinia construxerunt.

PRIMA omnium urbem memorare libet veterem Carthaginem Hispaniæ, quam ex suo nomine denominauerunt (lingua enim Pœnorum Carthago noua ciuitas interpretatur) quæ primo Byrsa, deinde Tyrios, tum Carthago à Cartha oppido, vnde fuit Dido, vel à Cartha, id est corio bouis in tenuissimas partes secto, quo locum urbis cinxit. Hæc in citeriori Hispania situm habuit inter Ilarqueones secundum Claudium Ptolemæum libr. secundo, quæ Lætanis, Barchinoni, & Rubricatæ propinqua erat. Nunc quoque ager Pœnetensis ac prouincia dicitur ab urbe Pœnorum demolita noimen retinens. itaque ibi urbem condiderunt, quam Carthaginem dixerunt, & à succedentibus vetus Carthago Hispaniæ dicta est. De hac meminit Claudius Ptol. libro secundo, describens 10 Tarraconensem Hispaniam. Alia enim noua Carthago Spartaria secundum Strabonem appellata, non est dicta noua respectu magnæ Carthaginis, sed respectu veteris (de qua diximus) quæ condita est à Carthaginensibus secundo Punico bello post euerfam hanc veterem Carthaginem. Euerfa est autem vetus Hispaniæ Carthago à duobus Scipionibus Cornelio & Publio fratribus post captam Saguntum à Pœnis, & in illius vindictam direpta, vt supra diximus. Secunda noua Carthago est condita ab Hasdrubale genero Amilcaris Barcæ, qui primus eidem Amilcari successit, vt refert Strabo libro tertio. Constat tamen quod ante illorum imperium habuit incolatum, cum referat Trogus Pompeius libro vltimo, Teucrum Telamonis Aiakis filium ad eundem locum venisse, ibique resedisse. Hoc etiam placet Pomponio Melæ in sua Cosmographia. Sed potuit illius ampliatio ac dilatio ad Hasdrubalem pertinere. Plinii quoque verba de Carthagine noua sunt hæc: Tarraco Scipionum opus, sicut & Carthago Pœnorum. Causa autem huius ædificandæ ac construendæ urbis fuit duplex. Vna, euerfio veteris Carthaginis Pœnorum coloniz, ac metropolis citerioris Hispaniæ. Secunda causa fuit institutio seu ampliatio Tarraconæ per Scipiones post deletam veterem Carthaginem in metropolim citerioris Hispaniæ erectæ. Sicut enim Romani voluerunt obfirmare partes citerioris Hispaniæ cis Iberum, ita & Carthagenenses illas vltra Iberum, quarum dominium apud Pœnos erat. Comperto itaque salubri loco portuque nouam Carthaginem Tarraconæ oppositam, Pœnorum coloniam, erexerunt. Inde est Malaca, quam etiam in hodiernum Mauri possident in Hispania, de qua Strabo libro tertio sic meminit: Malaca vero Phœniciz 30 ciuitatis propinquioris tenet formam. Idem & de Abdera, quæ nunc Bera dicitur, eodem loco meminit dicens: Abdera Phœnicum etiam ipsa ædificium. Bracara etiam vrbs Galliciæ, nunc in Portugalliæ regno sita, ad Pœnos pertinet. Bracarii enim gens Libyca sunt, quæ incolit ripam fluminis Bracadæ, quod est propinquum Carthagini ad solis ortum, & ibidem influit in Mediterraneum. Incolæ enim riparum dicti fluminis ad partem vtranq; Bracarii appellantur secundum Claudium Ptolemæum lib. 2. Fluit autem amnis Bracada ab vltimis Æthiopiz montibus, latissimoque sinu influit in Mediterraneum. Quum enim Carthaginenses (vt supra diximus) à Gaditanis aduocati essent, collecta magna Libycorum manu, in qua expeditione viciniore Carthagini fuerunt, tandè liberata vrbe, quæ Gaditani intra Hispaniam erexerant, passim Carthagenenses occupauere prouinciam cum sacro Herculis promontorio, quod est vltra amnem Anam ad Oceanum, principiumq; regni Portugalliæ, quod Hieron appellabant. Vnde & Bracarii milites urbem ex sua gente constituerunt ac nominarunt. Eaque prouincia à duobus populis Galatis ac Bracariis, Gallatia Bracaria dicta est; sicuti Celtiberiæ quoque ac Celtogalliæ accidisse diximus, ab Iberorum ac Galatarum gente Celtis commixta. Numantia quoq; à Carthagenensibus condita est, seu à Numidis, qui vicini sunt Carthagini, quib. imperauit Masinissa Rex Numidarum, qui pro Carthagenensibus bellauit in Hispania: de qua Africæ prouincia late mentionem facit Crispus Salustius in historia Iugurthina. Vnde Numancia à Numidia Libyæ dicta est, quæ semper fuit infesta Romanis, de cuius situ & euerfione suo loco dicetur. Legio autem ciuitas, licet multi asserant eam ad Romanos pertinere, veraci tamen historia 50 ad Pœnos pertinet. Fuit autem eadem ciuitas à primis institutoribus cognominata Eleona, dicta à prouincia Eleona Libyæ propinqua, Syriæ, & Æthiopiz, in qua maxima leonum copia inuenitur, adeo vt præ multitudine pecudum greges videantur: à quibus vt caueant homines regionis, leones sibi domesticos nutriunt ad tutelam. Est enim leo domabile animal, & aptum suum benefactorem tutari. De cuius regionis situ, leonumque multitudine ac ferocitate differit Diodorus libro tertio. Hæc autem gens ab Eleona Libyca Legionem urbem, quam à sua gente Eleonam vocauit, construxit magna domesticorum leonum multitudine pro suæ regionis more adducta. Qua ex re leonis illi vrbi ac regno figura pro armis & insigni-

& insignibus est vsque in hodiernum. Quomodo autem Legio dicta sit, cum insignia nomini non conueniant, à multis refertur: inter quos est Isidorus iunior. Ait enim quod Traiani Imperatoris temporibus qui Hispanus fuit, diuersæ vrbes in vltiori Hispania rebellarunt, & ab Imperio defecerunt, ad quas recuperandas quum Traianus quatuor in Hispaniam militum legiones misisset, vna legio quæ Gerionarum fuit, in Eleona vrbe diu confedit, vnde ab hac legione vrbs nomen mutauit, & legio dicta est. Sic enim eam nominat Claudius Ptolemæus, qui paulo post Traiani tempora orbem descripsit temporibus diui Antonini. Hinc etiam est controuersia, quod arma Leonis nomini vrbs ac regnò non quadrent, quoniam veri ac vetustioris nominis insignia sunt. Rubricata autem vrbs apud Rubricatum amnem sita ad oram Mediterraneam non longe à Barchinone Libycam habet originem. Habet enim vrbs & amnis aliud flumen eiusdem nominis Rubricatum ex opposito in Africa, pro vt videri potest ex descriptione Claudii Ptolemæi libro secundo, cuius regionis incolæ translati Carthaginensium tempore, flumini & vrbi dederunt nomen, vti de Iberis supra diximus. Asturica insuper vrbs & prouincia Libycam habent originem. Asturi enim secundum Claudium Ptolemæum Libyci sunt, incoluntque eam Libyæ partem, quæ à Carthagine respicit Orientem Ægyptumque ad oram magni fluminis, quod Symphus dicitur, quod ab altissimis Arabiæ montibus per ipsos Astures aliasque Libycas gentes defluit in Mediterraneum secundum Claudium Ptolemæum. Hæc gens cum Carthaginensibus in Hispaniam peregrinata urbem condidit, eamque cum prouincia à suo nomine denominauit, diciturque Asturica vrbs, & Asturica prouincia. quas mundant duo flumina Asturga & Pisurga, quæ fluunt in amnem Doriam, & suis terminis claudunt prouinciam, quam (vt diximus) Pœni primo incoluerunt, deinde Asturi, postquam primo & secundo bello Punico eis adhæserunt. Pœnis vero ab Hispania fugatis Romani urbem Romanis impleuerunt, eamque augentes ac dilatantes Romanorum coloniam effecerunt, quam postea Augustus Cæsaraugustam cognominauit. Abinde enim secundum Claudium Ptolemæum Asturica Augusta dicta est. Hæc enim vrbs ad Galatas, Gallaciamque pertinet, quæ perstitit vsque ad Gotthorum tempora, quibus exactis ab Arabibus vrbs deleta est. Postea vero conualescentibus Christianis, & præfatam regionem occupantibus post Pelagium & Petrum Cantabriæ Ducem primi Asturicarum Reges appellati sunt, in eaque regione Ouetum urbem prouinciæ metropolim exreuerunt, urbemque regiam efficientes, in ea Reges diutius morati sunt, & ab Emerita vrbe in Ouetensem ecclesiam cathedralem sedem transtulerunt: postea vero de Ouero translata est in Compostellam. Biscaia quoque partim Libycam, partim Græcam habet originem, & licet antiquorum eorum origo Græca sit, habens Amphilochos ac Mygdones qui Græci sunt, iis tamen admixti sunt Bastuli, à quibus Biscaia prouinciæ nomen est inditum à Maurorum temporibus. Bastuli enim sunt ii qui quondam prouinciam Baticam incolebant, quæ hodie Granatæ regnū continet, & à Mauris & Arabibus possidetur, & à prouincia Batica Bastuli dicti sunt secundum Claudium Ptolemæum, qui ex vicinitate regionis Libycam habent originem, quum alteram Europæ oram Mediterraneo Africa & Libyæ obiectam obtinerent, ex qua vicinitate iam secundo Libycis in Hispaniam aditum præbuerunt. Primo enim quum Carthaginenses Hispaniam occupauerunt, secundo quum & Mauris præbuerunt aditum aduersus Gotthicam gentem. Hoc enim secundo transitu Afrorum, Bastulorum gente pulsā, à Mauris finibus suis passim propulsi in montes Galleciæ confugerunt, ibique domicilia statuentes nomen gentis retinuerunt, vt Bastulia ab eo tempore dicta sit, atque etiam appellata, qui admixti sunt Galatis, Græcis, Asturiis, Britannisque, quorum vicinam Oceano oram incoluerunt. Hi proprium idioma Barbaricum à Latino non admodum distans effecerunt, quod vsque ad nostra tempora retinent. His in montibus in Hispaniam passim grassante Maurorum vastatione Christi nomen seruatum est, quoad vsque Dominus suscitauit Pelagium in populo suo Hispano belli fulmen, alterumque Gedeonem, qui primus prostratis Christianis spem victoriæ aduersus Mahumetenses exhibuit: ita vt eo præstante victoriam, Christi nomen per Hispanias ampliatum sit vsque in fines dictæ regionis Baticæ, quam vsque ad nostra tempora iudem Mauri obtinent.

IOANNIS EPISCOPI GE- RVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER QVARTVS.

De iis quæ gesta sunt in Hispania durante primo bello Punico.

EX PEDITI iam à Carthagenensibus, gestisque per eos in Hispania, nunc gesta Romanorum describamus, qui Pœnis superatis Hispaniæ imperium diu tenuerunt. Consulatum agente Appio Claudio, qui primus contra Carthagenenses arma sumpsit, anno ab vrbe condita quadringentesimo septuagesimo septimo secundum Eutropium, & septuagesimo octauo secundum Titum Liuium in principio quartæ Decadis, agebatur de bello contra Carthagenenses ineundo, mortuo iam Alexandro Macedone, qui obierat per annos ante sexaginta duos, anno ab vrbe condita quadringentesimo sexto decimo. Causas autem huius belli pernececessarium est exquirere. Occupauerunt Romani ante actum tempus ad subiiciendam Tusciam agrum Picenum, Campanum, cæterasque Italiæ partes, quæ ad Orientem Septentrionemque respiciunt, nec vsque ad ea tempora extra Italiam arma assumpserunt. Interea Carthagi- nenses iam potentes facti, Africam omnemque Hispaniam possidebant, cœperantque Messanam potentissimam vetustissimamque Siciliæ urbem infestare obsidereque. Messanen- ses (qui & Mamertini appellantur) maximam Carthagenensium potentiam formidantes, auxilia à Romanis petere decreuerunt. Legatos igitur Romam mittunt, decernentes potius parere Romanis quam Pœnorum imperium sustinere. Facta Mamertinorum expositione legationis, in Senatu res anxie tractabatur. periculum captæ Messanæ Romano Senatui obiiciebant, ex aduerso metuebant Carthagenensium potentiam (eis enim parebat omnis Africa, plurimæque insulæ, Hispania insuper, quæ Romanis admodum formidabilis videbatur) timebatur nauale prælium quod à Romanis eatenus incognitum fuerat. Sic æqual lance negotium in Senatu gerebatur. Interim Mamertini causam ad plebem deferunt, exponunt periculum vrbis. A plebe causa suscipitur, & instante plebe bellum aduersus Carthagenenses decernitur. Et Appius Claudius Consul creatur, & constituitur Imperator, qui confecta classe apud Neapolitana littora exercitum traiecit in Siciliam. Interim Hiero Syracusanorum Rex audiens Romanos bellum aduersus Pœnos suscepisse, inito fœdere cum Carthagenensibus Hiero terrestri robore Messanam, Carthagenenses vero nauali classe obsidere acrius decreuerunt. Igitur quum Appius exercitum in Siciliam traiecisset, cum Hierone prælium communiter cœpit, vbi tamen cum aliquandiu dubie pugnatum esset, tandem Hiero ab Appio deuictus est. Cœpit interim Appius agros vsque Syracusanos deuastare, Messanamque rediit. Erat Pœnorum naualis Dux Hasdrubal, qui commisso prælio cum Appio, cessit Hasdrubal. Quum diutius terra marique, tam in Sicilia, quam in Africa Hispaniaq; pugnatum esset, Appio Claudio, Quinto Flauio, Marco Attilio Regulo, Catuloque consulibus per annos viginti quatuor, quum Carthagenenses incommodo graui acinopia laborarent, pacem à Catulo poposcerunt, qui nec pacem repulit, sed pluribus adiectis conditionibus pacem ad Senatum remisit, qui quidem Senatus missis in Siciliam decem legatis, adiectis nonnullis etiam aliis legibus, pacem Carthagenensibus concesserunt, quæ per annos triginta septem perstitit. Durauit autem primum Punicum bellum & pax sequuta vsque ad secundum Punicum bellum per annos quadraginta duo, quatuor scilicet ac viginti sub bello, reliquos vero sub pace. Et quoniam in Marci Attilii Reguli incidimus mentionem, cuius extat maxima laus de fide seruata, ipsius obitum interferemus. Marcus igitur Regulus quum in ipso primo Punico bello Consul & Imperator factus, obsessa Carthagine rupto exercitu captus esset à Carthagenensibus, Romam remissus est pro commutandis captiuis, iuramento præstito, vt confecto vel infecto negotio rediret Carthaginem. Quumque idem Regulus Romam venisset, confedissetque in Senatu, legationemq; de commutandis captiuis exposuisset, ac à Senatu sibi remissum esset, in quam ipse sententiam declinaret, censuit captiuos non commutandos. Quum à cognatis maxime urgere ur, ne rediret in Carthaginem, postpositis mortis periculis iusiurandum anteposuit omni morti. Qui quum applicuisset Carthaginem, innotuissetq; eius sententia Carthagenensium Senatui, diuersis cruciatibus exulceratus est atque extinctus.

De diuisione Hispaniae in pace primi Punici belli, & morte Amilcaris.

INTEREA composita pace in Sicilia Pœni exercitum curarūt in Carthaginem traducere, qui quum datis pluribus interuallis copias traduxissent, quia militibus grādis pecunia debebatur propter exhaustum Carthaginis ærarium, Carthaginensium exercitus ad oppidum Tunes deductus est, quod milliariis distat vndecim à Carthagine. Milites urbem Carthaginem infestare cœperunt, & diu Carthaginenses cum proprio exercitu de vita & sanguine cerrauerunt. Romani vero retractis copiis à Sicilia, neque eas otiosas
10 voluerunt. cœperunt enim Macedonicum & Gallicum bellum agere. Interim turbatis rebus in Africa, bellum adhuc in Hispaniis agebatur per Amilcarem Hannibalis patrem aduersus Romanos. Post inchoatum igitur in Sicilia bellum, plurimæ Hispaniæ vrbes & populi qui Carthaginensibus obtemperabant, defecerunt ad Romanos. missis itaq; à Romanis auxiliis ad eos iuuandos contra Amilcarem qui eos bello impetebat, interim moritur Amilcar: quo mortuo Hasdrubal ipsius Amilcaris gener Carthaginensium ducatum administrabat. Nec prætereundum est quod refert Titus Liuius libro vigesimo primo
20 tertiæ Decadis, quod Hānibal quū esset annorum nouē, patre Amilcare sacrificāte apud Carthaginem, quum copias in Hispaniam traducturus esset, ad aras iurauit se Romanorū inimicum, atque quandiu ætas perstaret, arma contra Romanos sumere. Amilcare mortuo, qui dum fortunam sequeretur, incautus in insidias deductus occisus est, pax in Hispania firmata est, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo septimo, quo tēpore Onias sacerdotium Hierosolymis administrauit: de quo in secundo Macchabæorum libro habetur historia, Cuius pacis condiciones fuere, vt ea pars quæ citra Iberum fluuium est, & Pyrenæum respicit, Romanis cederet: alia vero pars quæ vltra est, & in Herculeum fretum contendit, Carthaginensibus deberetur. Saguntum vero nobilissima Hispaniæ vrbs (quæ hodie Muriuetus appellatur) quum vltra Iberum esset, & ad Pœnorum partem cōfisteret, post longa certamina libertate donata est, quum facile diuidi non posset, nec propter eius magnitudinem splendoremq; in portionem distribui. Hac itaq; conditione adiectioneq; pax inter Romanos Carthaginensesq; iterum in Hispania confirmata est (vt
30 refert Titus Liuius) agentibus pro Romanis Luctatio Consule, & pro Carthaginensibus Hasdrubale Amilcaris genero, anno ab vrbe cōdita quingentesimo decimo septimo. Hoc itaq; pactum paci adiectum esse dicitur, vt mediā inter partes libera maneret ciuitas, vt placet Tito Liuiō & Lucio Floro. Mortem autem Amilcaris Iustinus libro vltimo agens de rebus in Hispania gestis describit per hæc verba: Postea quoq; hortantibus primæ expeditionis auspiciis, Amilcarem Imperatorem cum magna manu ad occupandam provinciam misere, qui magnis rebus gestis dum fortunam inconsultius sequitur, in insidias deductus occiditur. in cuius locum gener ipsius Hasdrubal mittitur, qui & ipse à seruo cuiusdam Hispani vlciscente domini iniustam necem interfectus est. Post obitum autem Amilcaris remansit in Hispania Pœnorum Imperator Hasdrubal, qui primus omnium
40 nouam instruxit Carthaginem in Hispania.

De violato fœdere Pacis, & obsidione Saguntæ.

PACE itaq; firmata post annos quindecim quibus prima pax inter Romanos Carthaginensesque in Sicilia composita est, auctoribus Luctatio Consule ac imperatore Romano, & Carthaginensium duce Hasdrubale Amilcaris genero, durauitq; per annos tres & viginti, vel (vt placet Tito Liuiō & Lucio Floro) per annos decem & octo, postquam in Hispania confecta firmataq; est: interim magnæ hinc inde struuntur vrbes. Agebantur interea pace composita in magnæ Carthaginis vrbe ciuiles contentiones in Senatu.
50 Senatus hinc inde diuisus videbatur, quidam Amilcari cui cognomen Barca erat, eiusq; genti ac soboli, qui magni in vrbe principes habebantur, fauebant, & ex cuius nomine Barcina factio appellata est: quidam vero Hannoni alteri vrbis principi. Interim ciuilibus altercationibus sic se agentibus adoleuit Hannibal. Quumq; in virum euassisset, agitur in Senatu, vt Hannibal Amilcaris filius concessis copiis in Hispaniam militaturus accedat, partes Hannonis contradicere conantur: tamen obtinet Hannibal, vt sub Hasdrubale cognato militet. Quumq; concessis copiis in Hispaniam transfretasset, triennio sub Hasdrubale cognato imperatore militauit. Interim moritur Hasdrubal, & Hannibal Amilcaris filius Imperator creatur. Quumq; ætati adolescentisq; ardori successisset imperium, Hānibal in Romanos insultare parat, Vaccæosq; aggreditur (quæ ea gens est, quæ ad Astu-

ricas Burgiumq; contenditur) in quibus Romani vrbes ex pacis conditione tenebant. Inde Carpetanos pariter insultauit. Carpetana enim ea gens (vt diximus) & prouincia est, quæ Cæsaraugustam, Oscam, Tirassonam, Caucham, Calagurimq; continet. His igitur prouinciis debellatis, quum cætera omnia quæ vltra Iberum erant, Carthaginensium imperio subegisset, Saguntum obsidere cœpit. Quo intellecto Saguntini legatos mittunt in urbem petentes auxilia dari, amicitiam & fœdus Romani populi allegantes. res huiusmodi diu dubie agitur. in Senatu quidam auxilia dari dicebant: illis obstabat otium, ciuitas inconsulta, res diuersa, hinc inde prælia, Macedonicum videlicet & Gallicum, agitata. Vicerunt qui dixerunt legatos destinandos ad Hannibalem Carthaginemq;, requirendosque fore, vt pacem & fœdera obseruarent, Saguntum in pace dimitterent, ac illata damna repararent. Mittuntur ad hoc legati Publius Valerius Flaccus & Quintus Fabius Pamphilus. Hannibal vero acriter Saguntum diuersis ingeniis expugnabat. Centum & quinquaginta hominum millia Hannibali parebant in ea obsidione. Quumque supradicti Romanorum legati iam Sagunti littora nauibus seu triremibus attigissent, ab Hannibale recepti non sunt: à quo responsum habuerunt, non opus esse verbis legationibusque homini in tanta rerum turbatione agenti. His itaque auditis legati Romani Carthaginem contendunt. Exponitur legatio Romanorum in Senatu Carthaginensium. Hanno & ii qui partibus Hannibalis aduersabantur, Romanorum partes suscipiunt. Hanno quum in deliberationem Senatus res veniret, orationem habet ad Senatum, dicens se hæc omnia vrbs incommoda prædixisse, quum de Hannibale cum copiis in Hispaniam transmittendis disceperetur. Hannibal vero suæ factionis viros per litteras sollicitat, ne legati Romanorum aliquid à Senatu obtineant. Interea octauo mense, quo Sagunti ciuitas ab Hannibale obsessa est, capitur: fit magna in vrbe cædes, & hominum interitus, vrbsq; magna vastatio. De situ autem huius vrbs alii ignorantia rerum antiquarum dixerunt esse Segontiam, alii Medinam cæli, quos vtrosque plurimum à veritate distare certum est, quoniam Claudius Ptolemæus libro secundo suæ Cosmographiæ eam propinquam Valentia dicit. Titus vero Liuius secunda Decade in principio refert illam vno vel duobus miliaribus à mari distare, quod nemini ex ipsis vrbs pertinerere posset. cōcordat etiam eorum assertio cum Romanis annalibus, quoniam in pace primi Punici belli fines Romanorum Carthaginensiumque Iber amnis erat, atque quum Sagunti vrbs vicina esset Ibero, & propter illius opulentiam in maximam concertationem venissent, nec de ea valerēt faciliter concordari, libertati relicta est. Ex quo satis patet fuisse vicinam Ibero, quod neque Segontia, neque Medina cæli patet aliquatenus conuenire. De situ vero Sagunti Strabo libro tertio meminit per hæc verba: Hispaniæ adiacent insulæ, duæ quidem Pityusæ, duæ vero Gymnasiæ, quæ Baleares appellantur, quibus ante Tarraconis & Ducronis oram maritimam esse situs contingit. super has conditum est Saguntum.

IOANNIS EPISCOPI GERVDENSIS PARALIPOMENON.

LIBER QVINTVS.

De secundo bello Punico, & exercitu Romanorum aduersus Hannibalem.

CAPTA igitur Sagunto vrbe, legati Romani Romam redeunt, exponentes omnia hostilia fore. Magnus & terror, & ira fit vrbi. Populus Sagunto compatitur, quod perierit vrbs amica populi Romani, nec iuuare potuerunt. dolet populus non præstitisse auxilia. interim metus fit vndique, populo formidatur callidi adolescentis Hannibalis ferocitas animusque, exercitatus animus Macedonum Gallorumq;, quibus bellum intulerāt, & non quidem bellum, sed turbationem, quum bellum cum solis Pœnis gessissent. Inter hæc decernitur bellum aduersus Carthaginem. Creantur Consules ad id bellum gerendum, imperatoresque constituuntur Publius Cornelius Scipio & T. Sempronius, ex ærario pecunia ministratur ad parandum exercitum, componitur classis, viri equestris & pedestris generis conducuntur, qui apti ad bellum haberi potuerunt. Interea Hannibal considerans quod ipse causa huius belli fuerat, non decretum Carthaginensium Senatus, quum milites in nouam Carthaginem reduxisset partitis

tis spoliis, militibusque ex victoria iucundatis, munitis Hispaniæ urbibus, in Italiā venire parat. Hispaniæ igitur præfecit Hasdrubalē fratrem suum. Igitur Hannibal occupata reliqua Hispania Pyrenæū transire satagit. De cuius verò itinere auctores dissentiunt, quoniam dixerunt aliqui Hannibalem superatis Ilergetibus, qui Nauarrenses hodie dicuntur, suntque coniuncti Pyrenæo, per Rucissum vallem transisse in Vasconiam. Titus vero Liuius (cui magis standum est) refert Hannibalem per Emporitanum agrū transiisse Pyrenæum. dicit enim in secunda Decade, transacto Pyrenæo Hannibalem ad oppidū Illiberim secus Ruscinonem concessisse, & quinto mēse à capta Sagunto Italiā aggressus est. Interim audito aduentu Hannibalis Romani ad Gallos legatos mittunt ad reconciliandos eorum animos, utq; Hannibali transitum prohiberent. Aspernūtur à Gallis legati Romanorū asserentibus, Romanos de Gallis non bene meritos esse, neq; Carthaginenses male meritos, ut transitum prohiberent. Hannibal ergo superato Pyrenæo Vasconiā Auxiumq; quæ ad dorsum Pyrenæi situm habent, occupat, inde ad Alpes per medias Gallias peruenit, quæ Alpes Galliam ab Italia seiungunt. Quumq; igne acetoq; rupiū aspera itineri obstantia fregisset, in Italiā traiecit exercitum. Titus vero Sempronius in Siciliā properat cū exercitu nauali, & Publius Scipio alter Consul obuiā Hannibali cū exercitu terrestri mittitur. Qui cum audisset Hannibalem iam Alpes superasse, is apud Ticinū amnem Italiæ confedit. qui cum furōre valido amnē Ticinum pertransisset, occurrit ei Publius Scipio Consul ex insperato. grauis pugna cōmittitur, & satis æqual lance pugnatum est. Publius vero Consul multa dubitās intra Padum apud Placentiā se recepit. Hannibal vero mox sequutus Consulem Emporiū oppidum vicinum Placentiæ inexpugnatum deleuit, cuius habitatores & qui euadere potuerunt, ad maritima Liguriæ fugientes ab altero Consule qui in Hispaniam cum exercitu mittebatur, recepti sunt. Interim Gneus Scipio Publii Scipionis frater in Hispaniam mittitur nauali exercitu præparato, qui primum in Emporiam urbem nostræ diocesis exercitum duxit.

Gnei Scipionis aduentus in Hispaniam, Emporiumq; urbem.

IGITUR quum Gneus Scipio Emporiū venisset, fama ingens per Hispaniam volat, Consulem Scipionem aduenisse. Erat enim ea ciuitas non longe à Pyrenæo monte. Dimisso itaq; exercitu apud Emporium discūrrit partim pro renouando, partim pro instruendo exercitu. Magnus clementiæ Scipionis rumor non solum per maritima, sed etiam per plana & montana spargitur. fit inter eos non solum pax, sed fœderatio. multi ex prouinciā in Romanorum auxilia ascribuntur. Erant apud eam regionem duces duo Carthaginensium, Hanno scilicet & Hasdrubal, quos magna militum manu Hannibal ab Hispania recedēs in prouinciæ præsidium reliquerat. Hanno itaq; alter ex ducibus apud Tarraconā agens, de Consulis aduentu factus certior, castra mouit aduersus Romanorum Consule. Gneus vero Consul animaduertens necessario cum Hannone sibi dimicandum esse, & etiam Hasdrubalem properare ut trans Iberum cum Consule certamen iniret, potius cū altero certandum decreuit. Quumque Hanno prope Romanū exercitum castra mouisset, inde instructa acie in prælium venit. Graue hinc inde prælium committitur. Contigit autem hoc certamen (ut ex veterum scripturis colligitur) apud urbem quæ quondam vetus Carthago dicebatur, vbi nunc Pœnetensium prouincia dicitur, ad eum locum vbi nunc Villa franca Pœnetensium sita est, vbi secundum Claudium Ptolemæum vetus erat Hispaniæ Carthago, sicuti supra differuimus. Igitur commisso prælio inter vtrasq; copias, vicit Consul, & captus est Hanno dux exercitus, sex millia Carthaginensium cæsa sunt, duo millia capta cum castrorum præsidio. Deinde expugnatur vrbs, quæ facile victa, cæso & capto præsidio in vindictam Sagunti, & iniuriam nominis Carthaginis demolita est: cuius incolæ per prouinciā dispersi, promissa immunitate volentibus eam inhabitare, Villam francam iisdem in mœnibus construxerunt (ut superius diximus) & sic postea semper usque adhæc tempora nominata est cognomine adiecto Pœnetensium, quia primo Pœni, id est Carthaginenses, in ea habitassent. Igitur capto Pœnorum duce, superataq; vrbe, Romani milites multa suppellectile ditati sunt, quoniam omnis Pœnorum suppellex, eorūque præcipue qui cum Hannibale ex Hispania recesserunt, ne onusti incederent, in ea vrbe dimissa à Romanis militibus intercepta est. Hasdrubal vero nouorum hostium aduentum præsentens, cum mille equitibus ac octo millibus peditum, transacto flumine Ibero, in occursum consulis properat, sed audito castrorum suæ gentis anfractu, non ultra ire ausus est. Sed Tarraconam versus, vbi Scipio classem habebat, quum Romanorum milites per agros baccharētūr, multos ex Romano exercitu interfecit, & reliquā partē exercitus ad naues fugere compulit. His sic actis consul Scipio præsidio Tarraconæ dimisso;

classem Emporium redire iussit. Hasdrubal vero consulem timens in vltiorem Iberi partem ad mare se recepit,

De Tarracona vrbe, & aliis urbibus à Romanis in Hispania conditis.

ET quoniam in Tarraconæ incidimus mentionem, à quibus Tarraco originem habuerit videndum est. Strabo enim declarans in tertio libro conditores urbium Hispaniæ, adiecit: Tarraconam Scipiones construxerunt, ideo caput est Tarraconensis provinciae. Idem pene dicit Plinius de Naturali historia libro tertio: Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. quod tamen non existimo verum, quoad illius fundationem, sed quoad illius instaurationem vel ampliationem, ut sæpius ex antiquis scriptoribus factitatum constat. Refert enim Varro Cecropes construxisse Athenas, sed veraci historia Athis Rex primus illam construxit, à quo Athenæ nomen urbi est, & Atticæ provinciae, ut meminit Iustinus in suo Epitomate. Et ideo puto eiusdem urbis primam constructionem ad Græcos & Herculem pertinere, sequentibus rationibus. Prima est, quoniam nequaquam verisimile est, ut Scipiones, si illam ab initio fundassent, Græcum illi nomen imposerent, quum essent Latini. quod euidenter ostendit Isidorus, existimans illam ad ipsos Scipiones pertinere: propterea Tarraconam nominat, facitque eam primæ declinationis in 15. etymologiarum lib. Sed antiqui omnes non quasi Latinam habens originem Tarraconam dicunt, sed Tarraconem, quasi plane Græcum sit, tertiæ declinationis faciunt, inter quos est Claudius Ptolemæus Ægyptius libro secundo suæ Cosinographiæ, & Plinius de Naturali historia libro tertio, & pene omnes antiquiores. Secunda ratio est. quoniam constat ex Romanis annalibus Gneum Scipionem, qui primus cum Romano exercitu ex omnibus Scipionibus intrauit Hispaniam, in primo suo aduentu comperisse Hannonem Pœnorum ducem confidere apud Tarraconam: ipsoque Hannone deuicto statim paruit Scipioni. ex quo clare constat antiquiorem illi esse originem à Græcis profectam. & quanquam authentice non legerim, tamen vaticinari licet eius exordium ad Herculem Græcosque pertinere. quod sequenti ratione firmatur, quoniam quum idem Hercules diuersis populis quos ex Tyriis, & Phœnicibus, cæterisque regionibus secum adduxerat, concesserit sedes, vrbesque construxerit, atque ex nomine gentis eas appellauerit, non videtur à vero distare, quod Aconitis quos secum adduxerat, Tarraconenses agros concesserit, & terram Acon appellauerit. Acon enim vrbs est in Phœnicia non longe distans à Tyro & Sidone. Cuius Tyri & Sidonis incolæ cū Hercule militantes Gades instruxerūt, ut refert Iustinus. Sic enim ab ipsis Aconitis terra Acon appellata dici potest. Eam tamen præfari Scipiones, Gneus & Publius Cornelius fratres auxerūt ac dilatarunt, validissimoque muro cinxerunt, & metropolim totius citerioris Hispaniæ effecerunt. Ex quo non est dubiū, quod potuit dici Scipionū opus, sicut Carthago Pœnorū. Ad Romanos igitur pertinet Corduba Bætica, quæ à Marco Marcello condita est, ut placet Straboni libro tertio. Item & Emerita à Iulio Cæsare condita ex veteranis militibus, quos emeritos appellabat, & ab ipsis emeritis, Emeritam appellauit. Itidem & Hispalis, quoniam licet illius prima constructio ad Herculem pertineat, illius tamen instauratione & amplificatio ad Caium Iulium Cæsarem pertinet, ipseque Iuliam Romuleam appellauit, illiusque denominationem vulgari idiomate vsque in hodiernum retinet, ut ab ipso Iulio Cæsare Ciuilis, id est ciuitas Iulia, appelletur. Inde etiam Pampilona, quæ à Pompeio condita est, dum non longe ab ea pugnasset cum Sertorio, & dicta fuit Pompeiopolis, scilicet ciuitas Pompeii, ut voluit Strabo libro 3. de situ orbis. Brutus insuper cognominatus est Gallecus: qui quum obtenta Gallecia diutius cum Lusitanis pugnasset, illosque vicisset, Toletum urbem ex natura loci munitissimam in præsidium Lusitanorum construxit. Quæ quum ab initio parua fuisset vrbs, Gotthorum tēpore tanta effecta est, ut in metropolim creata sit suppressa metropoli Carthaginensi, sub qua erat, ut ex libro Conciliorum constat. Ad Romanos etiam pertinet Cæsaraugusta, Salduba per antea dicta (ut Plinio placet) ab Augusto Cæsare condita. Pertinet insuper ad Romanos Villa Franca Pœnorum, Sardoniumque oppidum, & Iulium in Ceretanis, quæ omnia non à Romanis prius fundata, sed vel ampliata, vel instaurata fuisse cōstat.

De gente Nauarrorum, & vrbe Athanagia, quæ hodie Pampilona dicitur.

SCIPPIO vero capta Tarracona, ibique dimisso præsidio, classe Emporiū remissa Ilergetum gentem opprimere decreuit. Interim profectus Athanagiam urbem, quæ hodie Pampilonam dicunt, obsidet, quæ caput illius gentis habebatur (dicta est autem Pampilona à Pompeio, ut supra diximus) positaque obsidione, & infesto exercitu

Brutus Gallecus Toleti conditor, & putat: quæ vrbs Metropolis facta sit, deleta Carthagine: cui parebat antea, & patet ex libro Conciliorum.

exercitū post dies paucos obsidibus imperatis Ilergetes etiā pecunia multatos in ius dittonemque recepit. Inde in Ausetanos procedens, Tutelam urbem ad oras Iberi perueniēs obsedit. Quumque Lacerani (qui & Cæsaraugustani) vicinis ferrent auxilia, nocte nō longe ab vrbe, quum intrare vellent, excepit eos insidiis. eorū cæsa sunt duodecim millia, reliquos vero pene omnes exutos per agros diffugere compulit. Vrbi tunc maximo adiutorio erat nix iniqua infestaque oppugnantis: quæ, quum hyems esset, per xxx. dies quibus durauit obsidio, pedes alta quatuor extitit. Deinde quum Amusitus Princeps eorum ad Hasdrubalem confugisset, oblaris de vrbe x x. talentis argenti, obsides Tarraconam deducuntur. Hæc in hyeme gesta sunt anno ab vrbe condita quingentesimo vicesimo octauo. Sequenti vero æstate dum Hasdrubal duro bello Romanos in Italia quateret, in Hispania terra marique pugnatum est. Hasdrubal x x x. habebat naues siue triremes sibi ab Hannibale dimissas. His autem x x x. decem adiunxit, quas x l. Amilconi commisit, atque cum illis Carthaginem profectus exercitum ad maris littora ducebat, paratus pugnare terra marique, ad quamcūque partem hostis occurrisset. Gneus Scipio primum terra hostem aggredi statuerat, sed tamen intellecto cum nouis hostibus consultius esse, mari pugnandum statuit, parataque classe quinque & triginta triremium hostē sequi parat, qui delectis militibus ex omnibus copiis suis triremē cōscendit. Primaque statione deno milliario ab ostio Iberi fluminis classē duxit, auditoque classē hostiū ad Iberi ostia stare, duæ Massiliensium speculatoriæ triremes à Cōsule missæ sunt, quæ retulerūt Carthaginensiū classē ad fluminis Iberi ostia esse, castraque in ripa posita. Vnde visum est, vt incautos improuidosque magno clamore, simul & terrore aggredere-
tur, atque sublatis ancoris ad hostem vadit. Multas ea Hispaniæ pars altas turres habet, quibus & speculas & propugnacula aduersus latrones, maximeque piratas, habent. Ex quibus primum conspectis Romanorum nauibus signum dederunt Hasdrubali, ortusque tumultus maximus est prius in terra quam in mari, nondum vllō pulsu remorum, aut alio nautico strepitu audito, quum nihil minus eo die quam prælium expectarent. Cōscenderunt igitur quam raptissime naues, atque arma capere iussit Hasdrubal. castrorū milites potius fugæ locum dabant, quam in prælium properabant. Carthaginensium adeo omnia præpropere gerebantur, & perturbatione nautica prohibebantur, vt tentata sit potius quam inita pugna. Iam satis in lato pelago Carthaginenses terram contingere conati, in littus triremes ire coegerunt, sicque alii vadis, alii sicco littore excepti, partim armati, partim inermes ad instructam per littus aciem suorum confugere conabantur. Duæ tamen fuere naues Carthaginensium quæ primo congressu captæ sunt, & submersæ quatuor. Romani vero quanquam terra hostium erat, armatamque aciem paratam in littore cernebant, insecuti trepidam classē hostium præter eas triremes quæ proris in terram collisis, aut carinas vadis fixerant, puppes in altum extraxere. atque ex Punicis xxx. nauibus xxv. ceperunt. indeque parta victoria Consul Romanus Carthaginem profectus est: atque omnem agrum circunquaque depopulati tecta vrbi muroque coniuncta incenderunt. Inde grandi ac maxima præda ditati, Consul cum classe Vticam
peruenit, quæ vrbs non multum à Carthagine distat, in littore quod ad fretum Herculeum pertinet. Ibi que sublatis iis quæ Hasdrubal ad nautica officia parauerat, cæteris vero incensis, deinde in Ebusum insulam (quæ hodie Iuiza dicitur) nauigauit, ibique oppugnata vrbe quæ caput est insule, quum eam expugnare non valuissent, biduo ibi cōmorati summo labore speque frustrati, se in agri depopulationem verterunt, direptisque ac incensis pluribus vicis, multa que parta præda quum in naues se recepissent, ex Balearibus insulis (quæ hodie Maiorica & Minorica nuncupantur) legati ad Scipionem perueniūt pacem petentes. Interim flexa retro classe, multorum populorum, tam citerioris, quā vltioris Hispaniæ ad Scipionē legationes missæ sunt, qui vere dominio imperioque Romanorum se se dederunt obsidibus datis. Fuerunt autem populi Hispaniæ qui ea statione ad Romanum venerunt imperium, amplius quam centum & viginti. Cōsul vero Romano exercitū satis fidens, exercitum vsque ad Castulonem seu illius saltum perduxit. Fuit enim Castulo vrbs amica satis populi Romani, quæ in principio vltioris Hispaniæ, seu Castellæ sita erat, in capite Bætis fluminis, à qua Castellæ Rex (vt diximus) nomen & arma habet. Interea Hasdrubal exercitum in Lusitaniam duxit, ac propius Oceanum cōsedere fecit, sperās reliquū æstatis ibi tranquille trāfigere. Interim (sicut Hispanis mos est noua expetere) Mandonius quidam nobilis ex Ilergetum gēte (quæ, vt diximus, hodie Nauarrensis dicitur) quum intellexisset Romanum Consulem à saltu Castulonis ad maritimam oram duxisse partem Romanorum sociorum, quæ pacata erat & pacifica, eos inuasit. Cōtra quē quū à Scipione missa fuisset tria millia Romani exercitus cū expē-

ditis auxiliis, leui certamine deuictus est Mandonius, ipsoque ac omnibus suis occisis tumultus sedatus est. Huius autem tumultus causa fuit, vt Hasdrubal qui ad Oceanum sedebat, in socios Romanorum castra Punica ad Iberi littora retraheret. Cuius aduentus alio vertit bellum, quoniam Celtiberorum princeps qui Romanis datis obsidibus sederat, accepto nuncio à Scipione arma capit, qui nouæ Carthaginis prouinciam valido exercitu inuadit, tria oppida expugnat: & cum ipso Hasdrubale bis pugnantes, & quidē egregie, tria millia hominum occiderunt, quatuor millia etiam vi ceperunt cum multis militaribus signis.

Quomodo Publius Scipio Gnei frater Consul & imperator in Hispaniam venit, & fratri coniungitur.

16

S V P R A scriptis rebus sic se agentibus, Publius Scipio iam Consul, imperator constituitur, prorogatoque consulatu in Hispaniam venit missus à Senatu, triginta secū adductis nauibus, & octo millibus militum, magnoque comiteo rerum. Ea enim classis procul visa, à sociis in Hispania militantibus magna cum lætitia ciuium sociorumque recepta est in portu Tarraconæ, ibique in terram expositis militibus profectus Publius Scipio fratri coniungitur, quorum ab inde communi consilio bellum gereretur. Occupatis igitur Carthaginensibus Celtiberico bello, transacto Ibero, ac nullo penitus viso hoste Saguntum pergunt, eo quod ibi traditos custodiæ ab Hannibale omnes Hispaniæ obfides, fama erat, modico in arce præsidio custodiri. Erat autem apud Saguntū Bostar 20 Carthaginensium dux, qui quum intellexisset Scipiones aduersus Saguntum castra mouere, ipse secus Saguntum castra posuit, medius inter Saguntum (quod, vt diximus, Muriuetus hodie appellatur) & littora maris, ne classis Romanorum veniens posset urbem inuadere. Erat & insuper dux quidam Carthaginensium, alias Pœnis fidus, natione Hispanus, Abelox nomine, qui callido potius quam fideli consilio Bostarē aggreditur, dicens se durum arbitrari statum Carthaginensium, nec modicum periculum, si vltius apud eum sit violenta obsidum detentio, consultiusque putare se Pœnis, si obfides gratia Carthaginensium patribus remitterentur, qui cum viri maiores urbium forent, fortius beneuolentia aduersus Romanos dimicarent. Quumq; hoc satis Bostari placuisset, eum huiusmodi genere ministrum fecit. Præsciuerat enim Abelox, Scipiones Saguntū 30 versus venisse, quibus per quendam transfugam innotuit, se ad maxima quæque acceptissimaque Romanis paratum esse. Qui quum obfides à custodibus accepisset mandato à Bostare dato, vt eos genitoribus atq; propinquis redderet, ipse data notitia Romanis in eorum manus se finxit incidisse. Vnde quod facere Bostar Carthaginensesque de Hispaniæ obsidibus statuerant, fecere Romani, qui magnam inde populorū Hispaniæ captauerunt beneuolentiam. Redditis enim filiis patribus atque propinquis, Romanorū nomen quod per antea ferum crudeleque credebatur, clemens ac liberale habitum est. Communis itaque omnium ciuitatum defectio secuta à Carthaginensibus fuisset, nisi hyems superuenisset, quæ Romanos Carthaginensesque, ne in castra prodirent, detinisset. Dum hæc igitur à Scipionibus in Hispania agerentur, Hannibal primo à Q. Fa- 40 bio magistro militum victus est. Deinde Hannibal apud Cannas Apuliæ vicum Romanos vsque ad finalem interitum vicit, adeo vt si victoriam secutus fuisset, non dubium est quin Romanos penitus deleuisset. Per ea tempora Ptolemæus Philopater sextus Ægyptiorum Rex, qui annis decem & septem regnavit, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis octoginta decessit.

Quomodo duo Scipiones, alter terra, alter mari prælia ex concordia gesserunt.

I N T E R E A dum hæc sic in Italia agerentur, acriter bellum in Hispania gerebatur. 50 Sed ad eam vsque diem magis prospere pro Romanis Publius Scipio & Gneus frater cōmuni concordia decreuerunt, vt exercitibus partitis Gneus terra, Publius mari bella gererent. Hasdrubal Pœnorum imperator neutri parti terra mariq; satis fidens procul ab hostibus ducebat exercitum. Et quum sæpius ac sæpius à Carthaginensibus auxilia postulasset, tandem quatuor sibi à Carthagine missa sunt equitum millia, & pedites quantū sufficerent. Tūc Hasdrubal resecta spe propius castra mouit, classemq; & ipse instrui parariq; iubet ad insulam maritimamque oram tutandam. Nunquam enim ex illa ora Hasdrubal nautis nauiumq; præfectis fidē habuerat, qua ad Iberi orā turpiter pugnarūt, vel potius classem deseruerūt: illis tamē plurimū increpatis clasē de integro instaurat, & motis aduer-

aduersus hostem Romanū castris Galbū nobilē Tricenorū ducē, qui se in castris valido exercitu detinebat, aggredi statuit. Præmissa igitur leui suorum comitiua, vt illum posset ad prælium concitare, partem etiam ad vehementius excitandum ad agrorū deuastationem laxauit. Tumultus interim oritur, & per agros fuga simul & cedes fit. Quum interea Tricenorum dux ad castra se recepisset magna trepidatione, hostem Pœnū aggredi statuit, nedum se ab eo tueri. Quumque Hasdrubal eorū animos deprehendisset, copias in altum locum retrahere curauit, qui clausus flumine satis fortis erat: nec se etiam tutum confidens, castra vallo muniuit. Iterum quum Hispani sepius Pœnos ad prælium incitassent, pari fortuna ac pauore vtrinque pugnatum est. Quū vero Hispanus vidisset Pœnos non posse ad bellum elicere: Asenam urbem aggressus est, quam vi cepit, agrosque hostium deuastauit. Ea enim ciuitas Asenæ apud fluuium Iberum sita, hodie Ascho dicitur.

*Literæ Carthaginensium ad Hasdrubalem, vt in Italiam
transseat relicta Hispania.*

His igitur sic se habentibus, à Carthagine ad Hasdrubalē literæ delatæ sunt, vt primo veris tempore exercitum in Italiā traduceret. quæ res vulgata per Hispaniam, omnium Hispanorum animos ad Romanos conuertit. Ita Hasdrubal statim literas Carthaginem mittit, dicens & indicans quanto damno profectionis suæ fama fuisset. His addebat, si à prouincia discederet, Romanorum Hispaniam fore, seq; non habere præsidium, minusque ducē quē præficere prouinciæ posset, atq; duos esse Romanorū imperatores, Scipiones Publium & Gneū, quibus vix æquis viribus resistere posset. Itaq; si vllam Hispaniæ curam haberent, orabat, vt successorem sibi cum valido exercitu mitterent. cui si omnia prospere euenirent, non tamen opus esse eum ociosum morari in prouincia. Hæ literæ quanquam primo aspectu Carthaginensium Senatus animos mouissent, tamē quia eis de Italia potior cura erat, nihil de Hasdrubale & copiis eius mutatum est, Amilco successor Hasdrubali, & imperator missus est in Hispaniam valido cum exercitu, classeeque instructa ad retinendam terram, maritimamque oram tutandam. qui cum exercitum classemque in Hispaniam traiecisset, castris communitis, & vallo circumdatis, nauibusque subductis, ipse cum quibusdam delectis militibus festinanter, & quantum accelerare potuit, per dubios infestosque populos ad Hasdrubalem peruenit. Quumque decreta Senatus exposuisset, edoctus ab Hasdrubale, quemadmodum bellum in Hispania gerendum esset, retro in sua castra rediit, arbitratus nihil adeo quam celeritate opus esse, ne hostes eius reditum præsentirent. Hasdrubal igitur prius quam castra moueret, pecuniam omnibus Hispaniæ populis imperat, nō ignorans quemadmodum Hannibal ipsius frater transitum pecunia mercatorum comparasset, nec auxilia Gallica aliter quam conducta habuisse, inopemque tantum iter ingressum vix ad alpes penetraturum fuisse. Pecuniis igitur raptim exactis ad Iberum flumen descendit. Vbi vero decreta Senatus & Hasdrubalis iter Romanis innotuit, omnibus omiſſis rebus ambo duces iunctis copiis ire obuiam Hasdrubali cœperunt, vt ei obſisterēt, rati si Hannibali Hasdrubal in Italia iungeretur cum Hispano exercitu, finē Romano imperio fore. His anxii curis exercitus ad Iberū ducunt, & transacto flumine quum diu consultaſſent, an deliberarent cāstra castris cōiungere, tandem urbem propinquam flumini, quæ Ibera dicebatur, quam ex illius situ quidam Detursam arbitrātur, obſidere cœperunt. Quod vbi Hasdrubal intellexit, opem ferre vrbi parat, quæ paulo ante in amicitiam Pœnorum venerat. ita cœpta obſidio à Romanis omiſſa est, & in ipsum Hasdrubalē verterunt bellū. Quumq; quinq; milliarium interuallo castra posuissent vtrinq;, singulis diebus commissis hinc inde præliis, tandem vno eodemque die velut ex composito vtrinque signū pugnae propositū est. Triplex eo die fuit Romana acies, peditū pars ante inter signa locata, pars post signa, equites cornua cinxere. Hasdrubal vero mediam aciem Hispanis firmat: in cornibus, dextero Pœnos locat, læuo Afros. non longe vtraq; acies virib. distabat, tum equitū, tum peditū numero, sed vincendi dispar Pœnis animus. Romani quidem persuadebantur pro patria, pro repub. pro reditu in Italiā pugnare. pro aduersa Pœnorū parte non ita pertinaces animi erant, quasi mallēt in Hispania vinci, quā in Italia vincere. Primo igitur cōcursu cum solū pilacōiecta essēt, retulit pedē media acies, inferentibusq; sese magno impetu Romanis, media Hispanorum acies quæ cum Hasdrubale erat, terga vertit: & tantum in cornibus prælium committitur. hinc Pœnus, hinc Afer vrgent, & ancipiti prælio pugnant. iamque duo prælia esse videbantur, quoniam submotis mediis ad alterutram partium pugnabatur. Iam Romana acies, media Hasdrubalis acie submota, satis virium habebat, ad dimouenda Pœnorum cornua, quum & numero, & viribus potiores hostibus forent. Hasdrubal vero ad vltimum euentum

pugnæ moratus, ex media cæde solum cum paucis aufugit. Romani victo Hasdrubale Pœnorū castra cepere atq; diripere. Ea pugna, si qua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit: Hasdrubaliq; non solum in Italiam traducendi exercitū, sed ne manendi quidē satis tuto loco in Hispania spem reliquerat. Quæ posteaquam literis duorum Scipionum Romæ nunciata sunt, non tam victoriā, quam prohibito in Italiam Hasdrubali transitu letabantur. Post priores igitur literas Publii & Gnei Scipionum, aliæ sunt delatæ literæ eorundem ad Senatum, nunciantes quales quantasque res gessissent in Hispania prospere, sed primum stipendia, vestimenta; & frumentū exercitui, & naualibus sociis deesse. Deinde postquā de publico ærario, & priuata pecunia à populo Romano prouisum fuit, conducta omnia magnō animo fuerunt. Factum est hoc anno ab orbe condito quarto millesimo nongentesimo octogesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo secundo. Postea vero anno secundo, quum duobus sequentibus annis pene nihil memoria dignum egisset Hasdrubal, cum Magone fratre & Amilcare Bomilcaris filio urbē Illiturgum obsidere cœperunt, quam urbem Medinam cæli hodie vocitari arbitror. Hanc enim obsidionem Hasdrubal, Mago, & Amilco fecerunt propter defectionem, quam à Carthaginensibus fecerant ad Romanos. Quum vero ea vrbs frumento maxime indigeret, duo Scipiones inter tria hostium castra maxima cum angustia comitatū frumenti afferentes ad urbem peruenerunt, cohortatiq; sunt ciues, ut eo animo, quo prius, se defenderent, etiam mœnia tutarentur. In eo autem transitu comitatus magnam suorum stragem, cædem, ac ruinam passi sunt Romani. Quum vero Carthaginenses maxima eruptione in duos Scipiones irruissent, grauis pugna commissa est. Fuerunt enim eo die in Carthaginensium exercitu ultra sexaginta millia hominum: Romanorum vero sexdecim millia tantum. Eoq; die ex Carthaginensibus plures occisi sunt, quam essent Romani numero. Ceperunt & insuper eo die ex Carthaginensibus circiter tria millia equorum, & sexaginta signa militaria, quinque etiam elephantis mortuis. atq; omnibus Carthaginensium castris in direptionem adductis Illiturgum ab obsidione liberatum est. Hanc Illiturgi obsidionem fecerunt Carthaginenses in odium vrbs quæ Castulo dicitur, propinqua Illiturgo, quæ quum olim affectissima Pœnis esset, ab eis tamen defecerat ad Romanos, quorum præsidium à Scipionibus positum in Illiturgo erat. Longe maiora hoc anno in Hispania gesta sunt, quam in Italia. Inde Carthaginenses reparatis statim exercitibus, nouis denique auxiliis ab Africa traductis Burgiam urbem, quæ Romanis sociata fuerat, Carthaginenses oppugnare cœperunt. Quam obsidionem veniens Gneus Scipio soluit. Ad Mundam exinde urbem castra Punica mota sunt. Est autem Munda vrbs (quam hodie Colymbriam appellamus) in qua denuo Sextus Pompeius cum Agrippa Cæsaris duce pugnavit. Quum vero Romani intellexissent, ad Mundam urbem castra mouisse, statim se eo contulerunt, ibique collatis signis ad bellum ventum est, & per quatuor horas fere pugnatum est. Vincentibus Romanis signum receptui datum est, quod Publius Scipio tragula in femore vulneratus esset. pavor ceperat milites. ne vulnus mortiferū esset. Nisi casus vulneris Scipionis occurrisset, castra Punica eo die capta fuissent. in hocque prælio dicuntur occisa ex Carthaginensibus duodecim millia, & capta tria millia. Interim Pœni ad Auringen urbem recesserunt, quos, ut territos, non deseruit sequi Scipio, quoniam leticula aduectus iterum cum Pœnis prælium cepit, atque in hac secunda pugna circiter sex hominum millia fuere cæsa, & mille quingenti capti. His igitur peractis Hasdrubal Magonem fratrem pro reparandis exercitibus ad conquisitionem militum misit: qui quidem breui exercitum repleuit militibus, animosque ad instaurandum denuo certamen excitauit. Denique conferto prælio, eodem euentu fortunaque pugnarunt. In eo enim plus quam octo millia Carthaginensium cæsa sunt, elephantis octo capti, tres occisi sunt. Rebus igitur Romanorum sic se prospere in Hispania habentibus, verecundia cepit Romanos Saguntum urbem quæ causa belli fuerat, non obsidere, quæ permultos iam annos in hostium potestate fuerat. itaque ad illud exercitus duxerunt, quod modica vi expulso præsidio obtinuerunt, indeque Turditanos qui Saguntinis parauerant bellum, venderunt, illorumque urbem, precio inde recepto. Turditani ea gens Hispaniæ est secundum Claudium Ptolemæum, quæ à flumine Bæti est & vrbe Hispali usq; ad flumen Anā (quod hodie vulgo dicitur Godiana) ibi enim vrbs erat à nomine prouinciæ dicta, quæ ob istam ipsius vrbs hominum venditionem deleta dicitur, & prouincia manet. Apud eandem enim urbem & prouinciam Hannibal quum primo à Carthaginensibus dux exercitus creatus est, dicitur exercitum instruxisse, ut Saguntum urbem populi Romani amicissimam oppugnaret. Hæc autem gesta sunt anno ab orbe condito quarto millesimo nongentesimo octogesimo quarto, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo sexto.

SEQUENTIBVS igitur duobus post annis, videlicet anno ab orbe condito quarto mil-
 Sleno nongentesimo octogesimo sexto, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo o-
 ctavo, quum in æstatem tenderent transactis hyemalibus turbinibus, ambo Romani im-
 peratores, Publius & Gneus Scipiones duos exercitus coniunxerunt consulte, & decre-
 to consilio, vt Hasdrubalem quem censebant in Italiam transiturum, totis viribus impe-
 dirent. Ad hoc credebatur satis virum, quum ad eorum exercitum & potentias accessis-
 sent viginti millia Celtiberorum, qui transacta hyeme ad arma fuerant concitati. Tres e-
 nim fuerunt Carthaginensium exercitus: duces vero duo Hasdrubales, quorum alter
 10 maximus erat Pœnorum dux in Hispania, Amilcaris filius, & frater Hannibalis, alter vero
 Hasdrubal Gisconis filius, & Mago etiam Amilcaris filius. Hi etiam omnes tres exercitus
 iungere statuerunt. Hasdrubal Gisconis filius ambos exercitus iam simul iunctos habe-
 bat, distabantq; dierum quinque itinere ab Romanis. propior ipsis Romanis erat Has-
 drubal Amilcaris filius, magnus Hispaniæ imperator, qui exercitum ad urbem Astor-
 gum habebat. Eam igitur urbem imperatores Romani maxime obtinere cupiebant,
 & Hasdrubalis Amilcaris filii exercitum delere, rati si illum frangere possent, facile alte-
 rum Hasdrubalem, & Magonem per deuia & saltus fugere compulsiuros. Itaque de-
 creuerant copias in duos exercitus diuidere, vt scilicet Publius Scipio duas Romani ex-
 20 ercitus partes assumeret dimicaturus cum Magone & Hasdrubale Gisconis filio. Gneus
 vero Scipio cum reliqua tertia parte adiunctis Celtiberis bellum aduersus Hasdrubalem
 Amilcaris filium assumeret. Sic igitur rebus compositis Gneus cum fratre Publio ad-
 iunctis Celtiberis pariter omnes cum duobus exercitibus aduersus hostes itinere arrepto
 ad Astorgium urbem castra posuerunt ex opposito Hasdrubalis, eos diuidente vrbe,
 quibus castris firmatis Publius ad decretos hostes progressus est cum duabus exercitus
 partibus, Gneo ibi cum Celtiberis remanente. Hasdrubal vero quum conspexisset im-
 minutum exercitum Romanorum ex discessu Publii, solamque vim exercitus Gnei Sci-
 pionis consistere in Celtiberis, quorum duces ex diuturno bello atque consuetudine
 linguæ cognitos habebat, quum totum exercitum plenum Hispanis haberet: cum eis pa-
 30 ciscitur, & occulta colloquia tractare cœpit, vt Celtiberi illorumq; principes ad patriam de-
 cederent, atq; copias inde abducerent magna mercede eis promissa. Illis vero tum illectis
 præmio, tum ob dubium euentum futuri belli, spe etiam remeandi ad propria suosq; visendi,
 nō atrox iniuria videbatur, quod nō vertendi belli opus videbatur, sed abstinendi ad tem-
 pus. Hęc res Celtiberis haud dubia facta est propter Romanorum metum, quū adeo pauci Ro-
 mani essent in exercitu, vt Celtiberis resistere non valerent. Ex qua re hætenus Romanis
 restat prouerbum, vt nunquam adeo debeant in exteris fidere, quin in suis fiant etiam potio-
 res. Signa itaque mouentibus Celtiberis, mirantibusq; instantibus, rogantibus, ac con-
 tradicentibus Romanis, vt remanerent, nullam aliam causam allegarunt, nisi se domesti-
 co bello reuocari. Quum vero Gneus Scipio vidisset, nec hortatu, nec vi posse Celti-
 40 beros compellere vt remanerent, cum anxietate cogitans quid inde acturus esset, quum
 nec ibi tutus esse posset, nec etiam fratri ob distantiam se coniungere, nullum aliud
 consultius in promptu visum est remedium, quam retro paululum exercitum duce-
 re. Nec minor anxietas terrorque fratrem premebat, periculumque maius ex nouo
 hoste, quoniam interea Masinissa Rex Numidarum eo tempore socius Carthaginen-
 sium factus est, quem postea Romana amicitia fecit clarum. Is quum venisset valido
 Numidarum exercitu, Publius Scipio aduenienti occurrit, qui deinde diebus ac no-
 ctibus Romanis adeo infestus erat, vt non sineret eos longius lignatum pabulatum-
 que ire, quoniam sæpe inuentus inter medias Romanorum stationes omnia ingentitu-
 multu miscebat. Noctibus quoque eorum incursu repentino in portis & valle Roma-
 50 no trepidatum est, nec vel locus, vel tempus vllum vacuum à metu ac solitudine e-
 rat Romanis compulsis intra vallum, adempto omnium rerum vsu, consistere. Quum
 igitur prope esset obsidio, eamque à ratione conciperet, dux cautus ac prouidus Sci-
 pio victus necessitatibus temerarium capit consilium, vt nocte hosti obuiam iret, &
 quocunque loco occurrisset, prælium caperet. relicto igitur modico præsidio in ca-
 stris, præpositoque Tito Fronteio legato, media nocte profectus cum hostibus obu-
 iis manus conferuit, agmina magis, quam acies pugnabant: nec tempus noctis, nec ho-
 stium imperus ordinari acies permittebat. Superiores vero ex tumultuaria turba Roma-
 ni erant, sed cum venissent à lateribus equites Numidarum, quos repentino incursu fe-
 fellisse Scipio arbitrabatur, ii magnum terrorem Romanis intulerunt. Contracto insuper

nouo certamine aduersus irruentes equites Numidas, superuenerunt etiam noui hostes
 duo duces Pœnorum à tergo pugnantes. anceps & durum committitur prælium. Quum-
 que diutius prælium ad vtrâque partem dubie perdurasset, prouidus & strenuus impe-
 rator hinc inde prouidebat, vbi maxime videret occurrendum esse. interim dum strenue
 ad alteram commissi certaminis partem prælium ageret, latus eius dextrum lancea trans-
 figitur. Quumq; hostes qui in imperatorem Romanum dimicabant, eundem ex quo la-
 bentem prospexissent, alacres ac magno gaudio exultantes cum clamore per totam acie
 nunciâuerunt imperatorem Romanum cecidisse. Quæ vox vulgata passim, Carthaginē-
 ses victores, Romanos victos effecit. Fugam igitur Romani amisso imperatore statim ar-
 ripere ceperunt, multoque plures ex Romanis in fuga quam in prælio cæsi sunt, quoniam ¹⁰
 velocitate equorum Barbarorum statim fugientes comprehensi fuerunt. nullusq; eo die
 Romanorum euasisset, nisi nox occurrisset. Quum vero Pœnorum duces victoriam ex
 hostibus conspexissent, eam ociosam esse noluerunt. Statim enim citato gradu exerci-
 tum Hasdrubali Amilcaris filio coniungere decreuerunt, pro indubitato tenentes, si illi
 coniungerentur, alterum Romanum imperatorem Gneum Scipionem deleturos esse.
 Nec eos spes fefellit. læti enim ex priore victoria in alterum imperatorem Romanum v-
 nitum exercitum ducere parant. Gneus vero quamprimum fratrem occisum intellexit,
 auctumque exercitum hostium, suumque imminutum, & socios territos ex amisso fra-
 tre, nihil consultius esse duxit, quam paululum retrocedere, vt interim ad aliquem tutio-
 rem locum se reciperet, quo deliberare valeret, quid ei agendum esset. Vnde vna nocte ²⁰
 ignorantibus hostibus exercitum illinc eduxit. Capto igitur aliquantulo itineris ante-
 quam recessus imperatoris Romani ad hostes peruenisset, Hispani statim cognita fuga
 præmissis Numidis quantum poterant citatis agminibus, sequi cœperunt. quos ante no-
 ctem affecutos Numidæ, nunc à tergo, nunc à lateribus incurstantes Romanos consistere
 coegerunt. Gneus vero Scipio imperator prouide suum tutabatur exercitum, nunc agen-
 do, nunc consistendo expectatis pedestribus, vt simul omnes iuncti confligerent. Quum
 vero aliquandiu non multum procederetur, & iam instaret nox, Scipio suos è prælio re-
 uocat, & in vnum tumulum collegit, qui locus non satis tutus erat timore concusso exer-
 citu, sed tamen tutior quam aliquis ex circumstantibus. Ibi igitur impedimentis in me-
 dium receptis, & peditibus circumstantibus, vix exercitum ab impetu incurstantium Nu- ³⁰
 midarum tutabantur. Postquam igitur omnes tres imperatores Pœnorum aduenerunt
 cum eorum exercitibus, imperatori Romano visum est in loco sine præsidio & vallo non
 posse tuto consistere: & quum locum accuratius circumspexisset, minime aptum iudica-
 uit, vt vallo circumdari posset. Nam adeo nudus erat ac asperi soli, vt nec in eo virgulta ef-
 sent, nec terra effodi, nec vlla opera aptari posset, vt hostibus difficilem aditum præberet.
 Cui nullum præsentius remedium fuit, quam locum sarcinulis exercitus circumdare, vt i-
 psls obiectis hostes non tam facile valerent inuadere. Quum id factum esset, imperatores-
 que Pœnorum clausum vidissent Romanum exercitum, vociferantes acclamantesq; quasi
 capti intra sarcinulas Romani tenerentur, inuadere Romanos curant. Et quum magno
 impetu irruentes hostes nec illa clausura, nec defensione possent ab aditu prohibere, mul- ⁴⁰
 ti ex Romanis militibus in syluas, quidam in castra Publii Scipionis mortui quibus præe-
 rat T. Fronteius legatus, confugerunt. Ferunt aliqui ipsum Gneum Scipionem imperato-
 rem in primo congressu ac impetu mortuum fuisse: quidam vero, eum in propinquam
 turrim cum paucis effugisse: quam circumdatam quum nulla vi possent superare, igne fo-
 ribus succensæ, cum ipso imperatore omnibusq; qui intus erant, crematam dicunt. Sic-
 que Gneus Scipio imperator Romanus tricesimo die post Publii fratris obitum interfe-
 ctus est. Luctus ex morte eorum non tantum Romæ, sed & per totam Hispaniam fuit. Lu-
 gebant Romani amissos duces, dissipatum exercitum, & alienatam prouinciā. Hispani
 vero ipsos lugebant desiderabantque duces, Gneum tamen magis qui diutius prouinciæ
 præfuerat, maioremq; ex diutiori mora fauorem populorum fuerat consecutus, experi- ⁵⁰
 mentumq; iustitiæ ac temperantiæ Romanæ primus Hispanis fuerat. His itaque peractis
 quum deletus esset Romanus exercitus, amissæque Hispaniæ viderentur, vir vnus Lucius
 Martius Septimii filius, qui erat Romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenii aliquanto
 maioris, quam pro fortuna in qua erat natus. huic ad summam indolem accesserat Gnei
 Scipionis disciplina, sub quo tot annos militiæ artem edoctus fuerat. qui ex fuga collectis
 militibus, & quibusdam ex præsidiis vrbiū adductis, non contemnendum exercitum
 fecerat, coniunxeratque cum Tito Fronteio Publii Scipionis legato, tantumque ei om-
 nes Romani equites tribuerunt, vt ad eum summam imperii detulerint. Commutatis
 igitur & communitis castris circa Iberum amnem, modico temporis interuallo omni re-
 neces-

necessaria, victualibusq; & commeatibus referta sunt. adeo omnia per nouum Imperatorem Lucium Martium cum impigro tum præstanti animo exequabantur. Cæterum postquam Romani milites intellexerunt Hasdrubalem Gisconis filium ad delendas reliquias belli venisse Iberumque trāsisse, appropinquasse, signū pugnæ datum esse, recordati quos prius imperatores habuissent, quibusq; ducibus & copiis freti prodire in cāpum ad pugnam soliti essent, flere omnes repente offensareq; capita cœperunt, & alii manus in cœlum tendentes, & Deos incusantes, alii strati humo suum quisque ducem inuocantes erant. nec sedari poterat lamentatio, excitantibus tamen centurionibus, & increpante Martio porrectis manibus, quod in muliebres & inutiles se proiecissent fletus, potius
 20 quam ad tutandos semetipsos ac rempublicam hortarentur, vt secum acuerent animos, & ne inultos imperatores suos sinerent iacere. His verbis aliquantulum excitati, quum repente clamor tubarumque sonitus audirentur, (iam enim hostes propæ vallum erant) omnes à luctu ad arma discurrent, & in hostem negligenter & incompōsite venientem occurrunt. Quæ res improuisa primo aspectu terrorem intulit Pœnis, admirantibus vnde tot hostes deleti paulo ante exercitu tunc occurrissent, vndeque tanta audacia, vt duobus victis imperatoribus, in bellum ire præsumerent. percunctantibusq; quis castris præesset, exercitumq; duceret, quis pugnæ signum dedisset, omnia admirationi erant. Deinde facta in eos valida impressione retro fugam capere Pœni cœperūt, & magna eo die fuisset cædes fugientium, nisi Martius incurstantes suos repressisset, concitatamq; aciem,
 20 ad prima signa se opponēs, cædis ac sanguinis auidam ad castra retraxisset. Carthaginenses (vt diximus) primo aspectu trepidantes vallo se munierūt. Quumq; vidissent Romanos substitisse, metu id fecisse arbitrati, lento gradu in castra redeunt, contēptuiq; Romanos habentes, grandis illis negligentia in custodiendis castris erat: quoniam etsi vicinos hostes sciebāt, occurrebat tamen illis esse reliquias duorū exercitū ante paucos dies deletorum. Quum ergo omnia apud Pœnos neglecta essent, exploratis his Lucius Martius ad consilium magis temerarium quam audax animum adiecit, vt scilicet castra hostium inuaderet, consultius arbitratus vnus Hasdrubalis aggredi castra, quā, si se omnes tres exercitus ac duces iunxissent, in sua illorū expectare oppugnatione. Ne tamen subita res militum animos turbaret, alloquendos milites statuit, & aduocata cōcione declarat,
 30 quid faciendum sit, hortans vt constanti animo pugnent, neque etiamsi difficillimū videatur, paueant, quum rem facillimam commoditate captata aggrediantur. Statuit enim eis tertiam vigiliam noctis, in qua exploratum habere dicebat, nullum vigiliarum ordinem in castris hostium esse, stationes denique ac custodias non visas fuisse. Quū igitur hora aduenisset, primo impetu castra hostium cepit. Tum in omnes passim grauitur mucro, qui semisomnes, trepidique ob inopinatum tumultum, & inermes trucidabantur. Erant ultra eos proxima Pœnorum castra distantia interuallo sex milliariū. Itaq; Lucius Martius silenti agmine proximos hostes aggreditur, quum nullæ in castris portæ, neque in vallo custodiæ forent. in quæ, velut sua castra, nullo vsquam obsistente penetrauit. inde tubæ canunt, signa prodeunt, rumor tollitur & clamor. Pars Romanorū semisomnēs hostes cædunt, pars portas occupant, pars ignem succendunt, pars obruunt tecta, vt fugam aggressis intercludāt, ignis, clamor, cædes velut alienatos sensibus hostes reddebant. incidunt inermes inter cateruas armatorum, alii ruunt ad portas, alii interceptis itineribus supersaliunt vallum, & vt quisque euadere poterat, ad alia sociorum castra fugiebat, inter quæ Romani cohortem in mediis syluis statuerant, quæ fugientibus præcludere viam posset. Quum igitur aliqui à trucidatis castris euadere crederent, ad alia castra fugientes interceptiebantur à cohorte media Romanorum, à qua cæsi ad vnum omnes sunt. si qui tamen euaserunt in ipsa proxima castra, non prius ab eis renuntiari potuit sociorum cædes, quam priori exercitu cæso Romani milites adessent. qui feroces ex nocturna victoria facti, quum eis in castrorum portis obsistere non valerent, graue atroxque intra portas ineunt prælium. Quumque Pœni alterius exercitus intellexissent, terrore versi sunt in fugam. itaq; die ac nocte Pœnorum castra expugnata sunt ductu Lucii Martii. Ex quibus septem & triginta millia hominum cæsa sunt secundum Claudium, qui annales Acciales de Græco in Latinum vertit: capti vero mille octingenti ac triginta, præda ingenti parta, in qua non abfuit clypeus argenteus Hasdrubalis librarum centum ac triginta, in quo desuper imago Barcini ferebatur: ob quam causam Hasdrubal Barcini ab auctoribus appellatus est. Magnum deinde Lucii Martii nomen fuit. eius insuper victoriæ quidam addunt, ex eius capite flammam igneam emicuisse qua hostes debebat. Tantum Romæ de eius victoriis exultatum est, vt in templo Iouis eius statua locata fuerit cum imagine Hasdrubalis, tantusque ignis pro

lætitia accensus est, ut pene Capitolium conflagratum sit. Post hæc vero res aliquanto tempore pacificæ in Hispania fuerunt. Dum hæc tamen in Hispania geruntur, omnis belli cura à Romanis versa est in obsidionem Capuæ in Italia, quæ iam ante diutius ab Hannibale tenebatur. quam quum Romani fortiter oppugnarent, Hannibal ad eam obsidione liberandam occurrit: quam tamen quum non posset liberare, urbem Romam obsidere decreuit. Ad eam igitur veniens castra firmavit ad tertium milliare apud amnē Anienem. Fulvius Flaccus imperator Romanus inter Collinam & Exquilinam portam extra urbem castra posuit. Caium Calphurnium Prætorem Capitolio Consules præferunt & arci: Senatum frequenter in foro contineri ordinarunt, ut si in tam dubiis rebus aliquid occurrisset, prouideretur. Altero vero die postquam Hannibal ad eum locū castra firmasset, cum duobus millibus equitum à porta Collina usque ad Herculis templū discurret, propius quæ potuit mœnia explorando. Quod Fulvius Flaccus ubi vidit adeo licenter Hannibalem hoc facere, indignum existimans, iussit equitatum submoueri, & in castra hostium exerceri. Ad pugnam igitur venientes illo & altero die, pluvia immixta grandine utrumque exercitum semel & secundo diremit, ita ut alteruter in propria castra compulsus sit remeare. Quam rem Hannibal ad miraculum capiens, credidit Romam ex eo aduētū sibi nullatenus deberi, ut ab ipso vinceretur. Sic post paucos dies abire statuit, spoliatoque templo Feroniæ quod multis ditatum donis, auro, argentoque erat, discessit, per Reatemque in Samnium profectus est. Interim Capua capitur à Romanis.

Caius Nero à Senatu imperator in Hispaniam mittitur.

OR DIN AT I S igitur quæ ad urbis Capuæ tuitionem pertinebant, Romani patres cum Senatu Caium Neronem qui ad Capuam urbem militauerat, cum duabus peditum legionibus quas Capuæ habuerat, & equitibus adiunctis sibi totidem peditibus, ac equitibus octingentis quos ipse legisset Latini nominis, Puteolos miserunt, ut inde in Hispaniam nauibus transiret. Qui ut Puteolos exercitum adduxit, naues exercitum conscendere iubet, indeque traiecit in Hispaniam, ad Iberumque fluuium venit, atque exinde cum Lucio Martio ac Tito Fronteio coniunctus est, statimque properauit ad hostes ire. Hasdrubal Amilcaris filius interea ad Lapidem atros castra habebat in Aufetanis. Is enim locus est inter oppida Illiturgum, quod Medinam coeli ex illius situ hodie appellari arbitror. Emenus alios montes iam huius saltus Nero fauces occupauerat. Quam rem quum prospectasset Hasdrubal, legatum mittit ad Neronem, dicens, si secum colloqui vellet, omnem suum exercitum ex Hispania educturum. Quam rem cum læte suscepisset Claudius Nero, colloquium ad posterum diem cum Hasdrubale petiuit, ut Romæ leges componerentur de tradendis arcibus, urbibusque, dieque statuenda, ad quam præsidia deducerentur, omniaque sua Pœni sine fraude asportaret. Hoc enim Hasdrubal egisse probatur, dubitans, ne restringeretur in arcto, excogitans si quo modo hostem fallere posset, ut inde exercitum educeret. Quod colloquium quum à Nerone non minus libenter quam auide expectaretur, Hasdrubal interim exercitum nocte parat educere. Primumque quod in exercitu grauissimum erat, prima noctis hora iubet e castris educi: dataque opera est, ut pauci simul, ut hostem silentio aptius falleret, egrederentur. Nam euadendum per arctas ac difficiles vias erat. Quum vero iam maior pedestrium pars ex saltu euasisset, iamque fide decrescente, non sine maximo metu stari posset, prima luce omnem aciem simul cum elephantibus educit. Ea hora nebula densa omnem agrum montesque texerat. quod videns Hasdrubal, nuntium mittit ad Neronem, orans ut in alterum diem differat colloquium, afferensque illum diem religiosum Carthaginensibus, ac feriatum esse. Exacta deinde hora diei quarta, nebula abeunte, & claritate diei facta, fraus detecta est. Tunc enim Hasdrubal instructa acie omnibusque elephantis tutus extra saltus angustias per campos apparuit. Quum vero Nero clarescentem die Punicam fraudem agnouisset, proficiscentem hostem insequitur, acieque instructa ad pugnam cogebar. Sed Hasdrubal detrectabat pugnam: leuia tamen conferebantur prælia per Romanos & extremam Punicam aciem. Inter hæc Hispaniæ populi qui post cladem Scipionum à Romanis defecerant, nec redibant ad Romanos, nec ulli deficiebant.

Publius Cornelius Scipio filius alterius Publii annos natus XXI III. creatur consul, & in Hispaniam mittitur.

CAP T A igitur Capua in Italia à Romanis anno ab orbe condito M M M M. D C C C. L X X X V I I. ab urbe vero condita D X X X V I I. iam misso in Hispaniam Nerone eodem

dem anno Senatus Romanus decreuit, vt exercitus augeretur, Imperatorq; item alius in Hispaniam mitteretur. Non tamen quem mitterent, idoneum aliquem censebant, animo voluētes, quod duo adeo insignēs Imperatores intra dies triginta ceciderant, quorum loco deligendus imperator substitueretur. Quumque alii alios nominarent, postremo decursus est, vt populus super imperatore creando qui in Hispaniam iret, comitiū haberet. Dicitur autem comitium, congregatio in qua omnes magistratus & Romanus populus descendebant in campum Martium Romæ pro creandis Imperatoribus & reliquis magistratibus. Statutoque die ad comitium interim consultant, quem dignum imperio tanto arbitrarentur. Quumque destituta expectatio videretur, neminem idoneū inueniendo, redintegratus est luctus acceptæ cladis, desideriumque amissorum imperatorum. Quia ex remota ciuitas erat, inopsque consilii videbatur. Die tamen statuta omnes in campum conueniunt. Tum magistratus versi circumspectant ora primatum ac ipsius populi, illique illos intuentes dolent fremuntque, adeo perditas res videri, desperatumque de republica esse, vt nemo vel non inueniatur, vel non audeat imperiū in Hispanos capere. Tūc statim Publius Cornelius Scipio alterius Publii Scipionis, qui in Hispania occubuerat, filius, adolescens quatuor & viginti annos natus, in alto eminentique loco, vt videri prospicique ab omnibus posset, consistens, imperium aduersus Hispanos petiit. In quem omnium ora vultusque conuersi, cum maximo assensu totiusque comitii fauore proclamatur dignus eo imperio vt in Hispaniam mitteretur. Cæterum post re actam dum ardor animorumque impetus quieuisset, silentium statim & tacita cogitatio suborta est, considerantes quidnam fecissent, pœnitebatque eos quod plus valuisset fauor, quam ratio ætatis. Quin etiam fortunam domus horrebant ac Scipionum nomen. Scipio vero ad rem tantam delectus ita de ætate sua, imperioque mandato, quomodoque bellum gerendum esset, magno elatoq; animo differuit, vt ardentissimum omnium in se amorem excitaret, certosque redderet omnes considerantes de futura victoria. Fuit autem Scipio non tantum veris suis virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam adiutus, & in ostentationem earum compositus, ita vt multitudinis quadam superstitione de ipso capta mentes occupasset. Postquam enim togam virilem susceperat, nullo vnquam die vllam rem aut publicam aut priuatam egit, quin in Capitolium iret, ingressusque penitiorum templi locum quasi cum Diis consultaturus, solus diutiuscule manebat, ita vt stirpis diuinæ eum fuisse fama retulerit. Multa alia eiusdem generis, alia vera, alia simulata, admirationis humanæ in eo iuvene excesserant modum. Ad has itaque copias quas Claudius Nero à Puteolis traiecerat, decem millia peditum & equites plurimi adduntur, & Marcus Iunius Syllanus prætor, adiutor ad res gerendas datus est. Ita cum triginta nauium, id est quinqueregium classe, à Tiberis ostio soluens, per mare Tusculumq; Gallicum Emporias peruenit, ibique descendens, nauibus iussis sequi, terrestri itinere Tarraconam urbem petiit. Audita igitur fama sui aduentus legati ad eum ex omni prouincia concurrerunt. Naues in Tarraconæ portu consistere iussit, remissis quatuor triremibus Massiliensium, quæ causa officii Scipionem secutæ fuerant. Tum responsa legationibus dare cœpit, suspensa tamē suspensis prouisionibus varietate tot casuum, ita elato animo ab ingenti virtutum suarum fiducia, vt tamen nullum ferox verbum excideret, ingensque omnibus quæ diceret, cum maiestas inesset, tum fides. Profectus à Tarracone ad Iberi ostia exercitum duxit, vbi Nero & Titus Fronteus exercitum habebāt, ibique collaudauit milites, quod à duabus tantis cladibus perpeffis deinde prouinciam obtinuisent, neque passi essent hostes fructus habere fecundarum rerum, atq; ipsos hostes coercuisent ab omni agro cis Iberum, sociosq; Romanorum cum fide tutati essent. Lucium vero Martium secum cū tanto honore habebat, vt facile appareret, nihil magis vereri, quam ne quis obstaret gloriæ illius. Successit inde Syllanus Neroni. Deducto itaque nouo exercitu ad Iberum amnem, vt alteri exercitui iungeretur, compositis ordinatq; rebus Scipio Tarraconam rediit, qui ob quandam futuri diuinationem non minori fama apud hostes fuit, quam apud ciues sociosque suos: cuius diuinationis ratio reddi nullatenus poterat. Erat per idem tempus iam hyemis principium, antequam obtineretur Capua, & Scipio in Hispaniam mitteretur. in hac hyeme Romanus exercitus cis Iberum hybernauit: Scipio vero Tarraconæ, Hasdrubal Amilcaris filius apud Saguntum oraque Iberi vltra amnem, alter Hasdrubal Gisconis filius ad Oceanum & Gades, Mago vero apud Mediterranea circa saltus Castulonis cum suis exercitibus hybernauerunt.

Dira & maxima prodigia.

EODEM anno multa prodigia visa nuntiataque sunt Romæ. Nam in vrbe Roma idolū Victoriæ in culmine templi Concordiæ locatū, fulmine percussum corruit, omniaq;

victoriæ signa quæ ante idolum pendebant, à fulmine succensa sunt. Idemque fulmen Anagninam percutiens, muros ac portas vrbs arsit. in foro insuper Suedertano sanguinis rivulos per diem fluxisse ferunt, & lapides immixtos grandini pluuisse in Reate vrbe, mulæque peperisse. Quæ prodigia Romani plurimum metuentes hostiis placare Deos statuerunt, & multiplicatis sacrificiis per nouem dies hostias immolarunt.

Captio noua Carthagini in Hispania à Scipione.

SE Q U E N T I igitur vere, videlicet ab orbe condito M M M M. D C C C C. L X X X V I I I. & ab vrbe condita quingentesimo trigesimo octauo, quum iā ver esset, præfectos militum, qui in classe apud Tarraconam hyemabant, accersit, illisque edixit vt cum omni classe onerariisque nauibus ad amnem Iberum traicerent. Ipse vero terrestri itinere cū quinque millibus sociorum in exercitum profectus est ad Iberum amnem. Vbi quum iunxisset omnes exercitus ac Romanas legiones, cōuocata concione milites alloqui statuit, præcipueque eos qui tantis superfueraut cladibus. Quos omnes ad oppugnandam nouam Carthaginem excitat, bonoq; animo ac magna spe esse iubet. Quumque omnes vna voce id faciendum conclamarent, eos Carthaginem duxit. Quo viso Mago dux Pœnorum, qui ad præsidium vrbs erat, statuit cum Scipione inire cerramen, si vrbe aggrederetur. quam militibus ordinans, duo millia oppidanorum ex aduerso, vbi castra Romana erant, opposuit, vt eis ad eam vrbs partem resisti valeret. quingentos insuper milites in arce constituit: alios item quingentos disposuit ad quendam tumulum, qui ad partem Orientis in ea vrbe loco eminenti fortissimè erat: reliquam vero multitudinem instruit, vt vndique occurrat, hostique resistat. Patefactaque porta vrbs eos quos ordinauerat in via ad Romanorū castra, mittit. Romani duce suo præcipiente parumper cessere, vt propiores subsidiis in certamine submitendis essent. Tum imperator Romanus dato signo copias immittit, quæ facto impetu in oppidanos, eos vsq; in vrbe propulerunt, adeo vt nisi ipse imperator eis consistendi signum dedisset, commixtè oppidanis in vrbe cōfugientibus irrupissent. Magna trepidatio tum Carthaginensibus militibus, tum etiam toti vrbi fit, multæque stationes à militibus deseruntur. Scipio vero circumspecto quod erat in vrbe locus, cui ob fortitudinem nullum aderat præsidium, occupatis omnibus ad ferendā opem militibus ad ciuitatis portam confligentibus, cui loco stagnū suberat. Ad eam igitur partem scalis admotis paucos quosdam milites conscendere iubet. quibus conscensis sine vllō certamine obstaculoque, quanto potuerant cursu ad eam portam concesserunt, circa quam omne contractum certamen erat. adeo fuerunt omnium non solum oculi, sed etiam animi intenti ad prælium, vt non prius intelligerent à tergo captam vrbe, quā porta interius exteriusque infringeretur. ad quam Romani impetum facientes ea disrupta in vrbe irruunt, in forumque acie instructa prodeuntes magnam hominum cædem faciebant. Deinde quum hostes alii in tumulum se reciperent, alii in arcem confugerēt, in qua ipse Mago erat cum omnibus armatis qui è muris expulsi fuerant, ipse Scipio partem militum ad oppugnandum tumulum, partem ad oppugnandū arcem mittit. Tumulus primo congressu captus est. Mago vero qui arcem conabatur defendere, quū vidisset omnia hostibus plena, nec in arcis præsidio satis fideret, se, arcem, & præsidium dedit. Quum vero arx data est, cædes maxima per totam vrbe facta est. nulli etiam puberum qui obuiam repertus sit, parcitum est. tum signo dato vt à cædibus abstinerent, ad prædā victorès versi sunt, quæ ingens omnis generis fuit. Liberos capitum virilis sexus decē millia capta sunt. Inde qui ciues erant nouæ Carthagini, dimisit, vrbeq; reliquam quæ illis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos populi Romani fore cum propinqua spe libertatis edixit, si enixe ad ministeria belli darent operam. Cæteram multitudinem incolarum iuuenum ac validorum seruorum in classem ad supplementum remigum mittit. Ex his captiuis auxerat octo quinquere mis classem. Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant, quorum perinde cura suscepta est, ac si liberi vel socii essent. Captus est & ibi apparatus belli maximus. Machinæ ferme c c x x. minores c c x c i. balistæ maiores x x i i i. minores l i i i. Scorpiones, minorumque armorum ac telorū infinitus numerus. Signa militaria l x x i i i i. auri & argenti relata ad imperatorem magna vis. Patinæ aureæ c c l x x v i. singulæ ponderis fere vnus libræ, argenteæ vero decem & octo millia & trecenta. Vasorum argenteorum infinitus numerus. Hæc omnia Caio Flaminio quæstori assignata numerataque fuerunt. tritici modiorum quadraginta millia. Hordei centum septuaginta millia, & naues onerariæ sexaginta tres. in portu expugnatae captæque cum suis oneribus, frumento, armis, ære, ferro, linteis, & sparto, aliaque nauali materia ad classem ædificandam. Eo die Scipio

C. Lælio cum sociis naualibus urbem custodire iussit, ipseque in castra milites ac legiones adduxit. Postero vero die commilitonibus naualibusque sociis conuocatis, primum Diis immortalibus laudes & gratias egit, qui se non urbis solum opulentissimæ omnium in Hispania vno die compotem fecissent, sed quod ante eo congestissent omnes Africæ & Hispaniæ opes, ne hostibus aliquid relinqueretur, ac sibi & suis omnia superessent. Militum deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptus hostium, non altitudo mœnium, non explorata stagni vada, non castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderent omnia perumperentque. Itaque omnes laudās, omnibus se debere dicebat, præterea muralis coronæ decus eius esse qui primus murum ascendisset. Deinde Scipio pronunciauit se satis compertum habere Quintum Trebellium, & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, seque eos virtutis causa coronis muralibus donare, tum reliquos, prout cuiusque meritum virtutis erat, donauit. Postremo Scipio vocatis obsidibus Hispaniarum, vniuersos bono animo esse iussit, dicens ipsos venisse in populi Romani potestatem, qui beneficio potius quàm metu obligare homines malit. exterarq; gentes fide ac societate vinctas habere quam tristi seruitio subiectas: deinde acceptis nominibus ciuitatum recensuit captiuos, nunciosq; ad easdē ciuitates misit, ut ad suos vnusquisque recipiendos veniret. Si quarum forte ciuitatum legati præsentessent, suos cuique restituit: curam vero aliorum benigne tuendorum C. Flaminio quaestori dedit. Inter hanc mediam turbam obsidum mulier magni generis, quæ Mandonii vxor erat fratris Ilergetum principis, flens ad pedes imperatoris procedit, supplicare ac obtestari cœpit, ut curam cultumque fœminarum impensius custodibus cōmenderet. Cum vero Scipio nihil defuturum præfecto diceret: tunc rursus mulier, Haud magni ista facimus, inquit. Quid enim huic, cui nos commisisti, non satis est fortuna? ætate enim & forma florēs est, & extra periculū mulierum ætas eum stimulat. Ipsi autem omnes obfides nobilitate clari eam vti parentem colebant venerabanturq;. Tum Scipio, Mæx, populiq; Romani disciplinæ causa facerem, inquit, ne quid quod sanctum vsquam esset, apud vos violaretur: nunc ut curem id impensius, vestra quoque virtus dignitasque facit, quæ ne in malis quidem oblitæ decoris matronalis estis. Spectatæ deinde integritatis viro tradidit eas, tuerique non secus verecunde ac modeste iussit, quam hospitum coniuges aut matres. Captiua deinde à militibus ducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, ut quacunque parte se verteret, omnium ad eam conuerteret oculos. Scipio percunctatus patriam parentesque, inter cætera accepit desponsatam eam principi Celtiberorū adolescenti, cui Lucio nomen erat. Hæc à Scipione honestissime pudicissimeque seruata est. Interim vocato sponso parentibusque per dies, cum interim audiret sponsum deperire sponsæ amore: vbi primum venit, accuratiore eum sermone prius quam parētes alloquitur: Iuuenis (inquit) cum sim, appellor Iunior. sit inter nos huius sermonis verecundia. Ego cum sponsa à militibus nostris ad me deducta esset, audiremque eam tibi cordi esse, & forma faceret fidem, voluissem pro ætate mea secum luisse lato legitimoq; amore, nisi cura reip. meum animum occupasset. Nunc autem eam tibi sponso amanti impensius conseruauit. Fuit enim sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos parentesque suos verecundia, atque seruata est tibi, ut inuiolatum & dignum me teq; dari tibi donum posset. hanc mercedem vnā pro eo munere paciscor, ut amicus populi Romani sis. Et si me virum bonum credis, quales patrem patruumque meum, scias multos nostri similes in ciuitate Romana esse, nec vllum in terris populū hodie dici posse, qui tibi tuisque minus hostis esse velit, aut amicus malit. Adolescens vero simul pudore gaudioque perfusus, dexteram Scipionis tenens, Deos omnes inuocare cœpit ad gratiā illi pro se referendam, ad quam iam sibi neque satis facultatis pro suo animo atque illius erga se merito esset. Parentes inde cognatique virginis appellati, quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionē cœperunt, ut id à se donum acciperet, neque ob id minorē à se susceptam gratiā arbitraretur. Scipio quoniam tantopere peterent, accepturum se pollicitus, auri pondus poni ante pedes iussit, vocatoque Lucio, super dotem (inquit) quā accepturus à socero es, hæc tibi à me dotalia dona accedant, aurumque inde tollere, ac sibi habere iussit. His lætus donis honoribusque dimissus domum, impleuit laudibus Scipionis populares, & cōgregato delectoque maximo comitatu, ne ingratus Scipioni tanti beneficii fieret, cum mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem venit. Interim Scipio Lælium, postquam captiuos obfidesque ac prædam ex consilio eius disposuerat, omnibus satis compositis, ei data quinquere me cum captiuis, Magone, quindecimque Senatoribus Catthaginensibus, nuncium victoriæ Romā mittit. Ipse paucos dies quibus mo-

rari in noua Carthagine statuerat, exercendis naualibus pedestribusq; copiis absump-
 ne otiosæ vacarent. Primo enim die legiones spatium quatuor millium decurrerunt, ne
 otiosis, dum in armis essent, anhelitus deficeret: secundo vero die arma curare & tergere
 ante tentoria iussit: tertio die sudibus inter se in modum rusticæ pugnæ concurrerunt,
 conglobatique iaculati sunt: quarto die quies data est: quinto insuper die iterum in ar-
 mis decursum est. Hūc ordinē laboris quietisq; quādiu apud Carthaginē morati sunt, ser-
 uauerunt. Remigiū etiam classis: ac ciues in altum euecti agilitatem nauīū simulacris
 naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbem terra mariq; corpora simul, animosq;
 ad bellum acuebant. Res ipsa publica strepebat apparatu belli, fabris omnium generum
 in publica officina inclusis. Dux cuncta pari cura subibat, nunc operibus aspiciendis tē- 10
 pus dabat, quæ in officiis, quæ in armamentario, quæ in naualibus sociorum fabrorum
 multitudo plurima in singulos dies certatim faciebant, considerans. Urbis itaq; incho-
 atis refectionisq; muris, dispositisq; præsidis, Tarraconam profectus est. Cui multæ etiam in
 via legationes occurrerunt, quas partim ex itinere dato responso remisit, partim distulit
 in Tarraconam urbem, ad quam omnibus suis veteribus sociis edixerat conuentum, cun-
 ctique qui cis Iberum erant, multique ex vltiori Hispania ad eum conuenerunt. Inte-
 rim de industria Carthaginensium duces famam captæ nouæ Carthaginis compresse-
 runt: tandemque quum vulgari cœpisset, aiebant, nec tanti momenti esse ipsis captam vr-
 bem vnā in Hispania ab adolescente inexperto vna die, furtive, & non vi oppugnatam,
 ipsi vero tacite considerabant, quanti esset nouam Carthaginem in Hispania amisisse. Fa- 20
 cto igitur conuentu Hispanorum Tarraconæ à Scipione tota illa æstas consumpta est ad
 reconciliandos Hispanorum animos partim donis, partim remissione obsidum, captiuo-
 rumque solutione. Clarus inter Hispanorum duces ad Scipionem venit Indibilis, Man-
 doniusque. erat enim coniux liberique eius apud Romanos, sed præter eam causam et-
 iam fuit fortunata inclinatio animorum, quæ Hispaniam omnem à Punico imperio a-
 uertens ad Romanos trahebat. vnde quasi omnes Hispanorum principes cum omni
 populari manu ad Romanos confugere videbantur. Sicque Scipio tota hyeme Tar-
 raconæ hybernauit.

Prælium Publii Cornelii Scipionis contra Hasdrubalem.

Q V V M vero iam altera æstas aduenisset sequētis anni, & Hasdrubal cerneret res Ro-
 manas tot augeri incrementis, suasque imminui, & quod, nisi forte aliquid audendo
 tentaret, frui forte ex toto possent: dimicare igitur cum Scipione quam primum statuit.
 Scipio autem certaminis audior erat, considerans quod sibi res prospere succederent,
 consultiusque existimabat cum Hasdrubale Barcini præliari, quam si omnes simul Pœ-
 norum exercitus, ducesque iungerentur. Igitur irritatis ad certamen animis Romani
 castra posuerunt nocte. Hasdrubal in quodam plano castra habebat. qui quum appro-
 pinquasse Romanos intellexit, copias in quendam tumulum in plani summitate con-
 stitutum recepit, habens à posteriori parte flumen, & hinc & inde ripam quæ tumulum 40
 omni ex parte cingebat. Cum vero Romani ad iactum lapidis tumulo appropinqua-
 sent, omnis generis telorum copia iactata est: Pœni vero è contra, saxa etiam quibus tu-
 mulus omnis resperfus erat, iactabantur non solum à militibus, sed etiam à multitudine
 magna colonum eis immixta. Verum licet ascensus difficilis esset, licet pene telis saxisque
 Romani obruerentur, tamen quadam audacia, & consuetudine succedendi muros, pri-
 mo aliqui ripam conscenderunt quadam pertinacia animi, qui simul ceperunt aliquid in
 eo loco, quo firmo gradu perstiterunt. Quumq; modico interuallo ibi aliquandiu persti-
 tissent, Pœni impetu facto eos inde expulerunt. Scipio vero quum in mediam hostium a-
 ciem irrumperere cuperet, assumpto Lelio qui ad dexteram tumuli partem decertaret, ipse
 vero ad leuam, inde vterq; altitudine loci explorata, qua ascensus facilis in tumulum fie- 50
 ret, Scipio apto satis ascensu in altum prodiit. Dumq; instructas acies ordinesq; in Scipio-
 nē Pœni voluere volūt, ex alia parte Lælius subiit. Dum vero ipsi rētro ordines auertere
 curant, ne à tergo vulnerētur, dilatatur prima acies, locusq; datus medius ad peruadēdū
 aciem. Quumque inter medias copias præliarentur, quia locus eis ad prælium difficilis
 erat, partitis hinc inde stationibus, elephantisque in medio constitutis & ante signa loca-
 tis, magna Romanorum cædes fiebat: neque inde euadere potuissent, nisi Scipio qui à
 læuo cornu in dexterum incurrerat, acriter in nuda hostium latera pugnasset. Et iam ad
 eo à Romanis fortiter retro, læuoque cornu pugnabatur, quod fugæ non dabatur lo-
 cus. Præcluserant enim vias & portas castrorum, clausierant & elephantes inter mediam
 aciem,

aciem, & Romanorum impetu plurimum trepidabant. In eo igitur prælio cæsa ad octo millia hominum ex Hasdrubalis exercitu. Hasdrubal vero quum exercitum exterminatum conspexisset, rapta pecunia, elephantisque præmissis, quos potuit ex cæde fuga liberavit, atque transacto flumine Tago Pyrenæum versus in Ilérgetes contendit, vbi nunc Nauarræ regnum esse constat. A Scipione vero recensitis captiuis Pœnorum, reperti sunt ad decem millia peditum, equitum vero ad duo millia. qui retentis Iberis hominibus cæteros cum omni prædâ spoliisque castrorum, quibus omnibus potitus est, militibus diuisit, Hispanos vero captiuos sine pretio omnes domum remisit, Afros vero quaestori vendi iussit. Quumque Hispani magnam Scipionis liberalitatem considerarent, &
10 ii qui Romanis prius adhæserant, & ii qui liberati fuerant, circumfusi Regem Scipionem appellare cœperunt. Quum vero regium nomen alibi magnum & videretur, & esset, Romæ tamen tolerabile non erat. ex qua re multitudinem allocutus dixit. Si enim animi magnitudine Regem iudicarent, à voce tamen abstinere. stupebant Hispani Barbarique omnes magnitudinem animi eius, cælitusque hominem proditum, ad magna; fastigia euectum prædicabant. Iussit etiam Scipio dona dari principibus Hispanorum, atque Indibilem sibi deligere trecentos ex omnibus captiuis, qui sibi dono darentur. Quum autem quaestor Afros iussu imperatoris venderet, inuentus est inter eos puer adultus forma insignis. Audiens autem Scipio eum regii generis esse, iussit afferri ad se. quem quum percunctaretur Scipio, quis, & cuias esset, & cur tali ætate in castris esset: lachrymans
20 Numidam se esse ait, Massiuamque appellari, orbumque patre apud Galam maternum auum Regem educatum, cum auunculo Masinissa, qui nuper cum equitatu in subsidium Carthaginiensium venisset, in Hispaniam traiecisse, atque cum fuisset prohibitus à Masinissa, nunquam ante prælium adiisse, eo die, quo pugnatum cum Romanis esset, incito auunculo clam arma sumpsisse, equoque in præceps delapso captum à Romanis esse. Scipio reseruari Numidam iussit: quæ tunc agenda erant pro imperii rebus, per egit. Inde quum se in prætorium recepisset, accitum eum interrogat, an vellet ad Masinissam reuerti? quum effusis gaudio lachrymis cupere se diceret, tum puero annulum aureum, tunicam insuper admodum ornatam cum Hispano sagulo, fibulaque, ac aurea zona, equo quoque ornato iussit, quo vellet, progredi.

30

De transitu Hasdrubalis in Italiam ab Hispania.

A N N O itaque ab orbe condito quarto milleno nongentesimo nonagesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo quadragesimo secundo, Scipio post hanc victoriam consilium de bello habuit. Et dum quidam consularent, ut fugatum Hasdrubalem insequeretur, diu cōsultatione huiusmodi anceps fuit, dubitans ne alter Hasdrubal Gisconis filius, ac Mago eidem Hasdrubali Amilcaris filio iungeretur. Tãdem cōsultius remanere ratus, quãdam exercitus copias misit, ut Pyrenæus intercideretur, ne ad illum posset Amilcar descendere. Interim Scipio Tarraconam venit, vbi reliquum æstatis in recipiendis in fidem Hispaniæ populis consumpsit. Interea paucis post prælium diebus Hasdrubal Gisconis filius & Mago, imperatores Carthaginiensium, & Masinissa Numidarum Rex ad Hasdrubalem Amilcaris filium cum magno exercitu venerunt. tardum post rem male gestam auxilium, consiliumque ad cætera belli opportuna. Consultantibus itaque de progressu belli, qualesque Hispanorum animi erga se essent in quacunque prouincia, vnus Hasdrubal Gisconis filius ignorabat eam vltioris Hispaniæ partem quæ ad Oceanum & Gades vergit, Romanorum esse, quam ipse satis fidam Carthaginiensibus credebatur. Cōstabat tamen alteri Hasdrubali, & Magoni, eandem Scipionis beneficiis occupatam esse: & ne Hispani milites quorum defectionem timebant, ad Romanos transferrentur, nihil eis cōsultius visum est, quam ut omnes ab Hispania Hispani milites amouerentur, atque in Italiam vbi caput belli erat, transferrentur, etiam si Senatus Carthaginensium decreta obstarent. Itaque Hasdrubal Amilcaris filius cum omnibus Hispanis militibus in Italiã trãsfertur, vbi Hispanos milites à Scipionis nomine alienos non aliter quam strenue bellicum opus acturos credebant. Interim Mago decretus est, ut tradito exercitu Hasdrubali Gisconis filio cum magna pecunia in Baleares insulas ad cōgreganda auxilia mitteretur. Masinissaque ex omnib. decretus est, ut lectis ex vniuerso exercitu tribus millibus equitum, expeditus prouinciã peragraret auxilia sociis præstiturus, ac hostium agros depopulaturus. Hasdrubal vero Gisconis filius cum omni exercitu ad tutelam prouinciã ordinatus est. Deinde Hasdrubal Amilcaris filius magna pecuniæ vi congregata trãsiuit Pyrenæum, mercede Gallorum auxilia cōducturus in suo trãsitu. Ita quibusque in o-

pus suum digressis in hyemem ventum est. Quum indies cura de transitu Hasdrubalis in Italiam creuisset, mittuntur legati Massiliensium Romanis, nunciantes Hasdrubalem in Galliam transisse, attractosque ad se plurimorum Gallorum animos esse, quia magnum auri pondus attulisse diceretur ad conducenda Gallorum auxilia. Missi deinde ab Roma legati sunt Sextus Antistius, & Marcus Retius ad rem inspicendam. qui in urbem rescripterunt, misisse se cum Massiliensibus ducibus, qui per Principes Gallorum & hospites Carthaginensium omnia explorata referrent: qui redeuntes dixerunt, Hasdrubalem ingenti coacto exercitu proximo vere Alpes transiturum, nec eum tunc quicquam morari, nisi quod clausæ niuibz Alpes essent. Romæ igitur creantur Consules Claudius Nero, & Marcus Liuius. Magna vrbi trepidatio fit pro aduentu Hasdrubalis in Italiam. creatis Consulibus magna Romæ sacrificia præter solitum fiunt. per nouem enim dies ducebantur ab æde Apollinis boues binæ albæ, quas sequebantur duo signa cupressea. Deinde virgines viginti septem longa indutæ veste carmen Iunoni Reginae cantabant. Virginum ordines sequebantur omnes prætextati, omnis Senatus, & à porta per Iugarium vicum in forum venire. In foro vere omnis pompa constitit. per manus recte datas virgines sonum vocis pulsū pedum modulantes intercesserunt. Inde vico Tusco in eodem Iunonis peruentum est, & his duabus hostiis Deos Romani placatos crediderunt. Decreuerant enim his peractis Consules, eundem obuiam Hasdrubali esse ab Alpibus descensuro, ne eius aduentus Cisalpinam Galliam & Tusciam rerum nouarum auidam turbaret. Dicitur autem Gallia Cisalpina ea pars, quæ hodie Longobardia dicitur, ab ipsis Alpibus usque in Padum Ra-
uennamq; inclusis urbibus Mediolano, Pergamo, Brixia, Verona, Vincetia. Datum in-
super consulibus fuit, vt ex omnibus prouinciis exercitibusque eligerent eam exerci-
tus partem quæ tantæ rei necessaria foret, ne Hannibal qui Tarentum obsidebat, suo do-
mestico prælio occupatus, fratri Hasdrubali in occursum venire posset. Magna ex omni-
bus prouinciis Romæ missa sunt auxilia: ex Hispania vero cum Publio Sulpicio ac M. Li-
uio ad octo millia peditum, equitumq; duo millia, cum multis sagittariis ac fundibulato-
ribus, mari Romam transmissa sunt. Similiter & ex aliis omnibus prouinciis. Interim vere
superuento, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis nonagesimo primo, &
ab vrbe condita quingentis quadraginta duobus exactis, tumultus Romæ factus est ex
litteris Lucii Portii, quæ nunciarent Hasdrubalem ex hybernis castra mouisse, Alpesque
transuectum, Ligurum nouem millia conduxisse, qui secum ducerentur, nisi eos prius
prælio occuparet. Liguria enim Genuam urbem continet, eamque partem quæ à Pa-
do flumine in maritimam & Apenninum vergit. Consules vero accelerantes eorum di-
gressum ire obuiam parant. Interim Hasdrubal urbem Placentiam obsidere cœpit.
credebat enim campestrē urbem facilius obtinere. Est enim Placentia vrbs hodie
Longobardorum, Romanorum colonia, ex cuius expugnatione sperabat magnam suo
exercitui gloriam, commoditatemque fieri, spemque Hannibali fratri futuram, ex ea
quoque rumorem sui transitus ad Hannibalem perducere. Qui licet diu firmatam obsi-
dionem tenuisset, ab ea tamen amoueri compulsus est.

De prælio ac morte Hasdrubalis.

IN T E R I M quum Hasdrubal ab obsidione Placentiæ discessisset, quatuor Gal-
los equites & duos Numidas ad fratrem Hannibalem mittit cum litteris, qui in itinere
ab explorateribus militibus capti, ad Quintum Claudium proprætorem deducuntur. qui
quum interrogati varia respondissent, facto metu tormentorum veritatem dicere com-
pulsī sunt, atque cum ipsis signatis litteris traditi sunt Lucio Virginio tribuno militum,
adducendi ad Claudium Consulem peruenerunt. litteræ per interpretem lectæ sunt, & ex
captiuis percunctatio facta. Quibus intellectis non opus mora ordinatis iam rebus cen-
suit, sed aliquid ex inopinato in hostem tentare. Scribebat enim Hasdrubal occursum
se fratri Hannibali in Umbria. Consul igitur Romam mittit, dicens, vt lectum militē ex vr-
bano exercitu in arma ad se mittat. atque idem Claudius ex omni suo exercitu sex millia
peditum, & decem millia equitū legit, occursum Hasdrubali. Dimisso itaq; omni reli-
quo illic exercitu Quinto Tatio pronunciat, se proximam in Lucanis urbem cum præsi-
dio capturum: & arrepto itinere quā maxime properat, vt collegæ Marco Liuiio iungat ex-
ercitum. Terror vrbi non minor fuit ac trepidatio, quam ante biennium, dum castra Pu-
nica vrbi obiecta erant. Festinato igitur gradu Claudius Nero Consul per Picenum in
occursum Hasdrubalis properat, maximeq; vt iungatur alteri Cōsuli Marco Liuiio. Missis
itaq; litteris nunciisq; ad alterum Consulem de suo aduentu, Liuius ordinat vt tribunus tri-
bunum, centurio centurionem, miles militem, pedes peditem hospitaretur, quoniam
Claudius per litteras indicasset, nihil cum exercitu ferre se præter arma. Interim cum per
agros

agros vrbesq; pertransiret, occurrebant viduæ ac matronæ, quæ Deos precabantur pro
 victoria, simulq; cantantes virgines, cæterique necessaria ministrabant. Claudius vero
 Consul monebat, vt nihil nisi ad victum necessaria susciperent, & ita citato gradu iter ac-
 celerabat. Quum igitur Claudius prope Liuii castra venisset, nocte clam hospitaliter ab
 exercitu Liuii recepti sunt omnes, & quotcunq; erant, alter alterum ad prælium inuita-
 bant: qui omnes validissimo corpore, ac robustissimo ad cœnam conscripti sunt. Postero
 die concilium habitum est, cui Lucius Portius Prætor affuit. multi in eam sententiã de-
 clinabant, vt dum Claudius reficeret fatigatos milites, ad cognoscendũ hostem paucos
 sibi sumeret dies. Erant autem Pœnorũ castra ad quingentos passus. Claudius vero nec-
 dum huic sententiæ acquieuerat, sed consilium tutissimum in celeritate putauit, in mo-
 rando temerarium arbitratus est, signumq; dari pugnæ iubet. concilio dimisso signum
 pugnæ proponitur. Hasdrubal quum signa belli audiuit, suspicatus ne nouis auxiliis Ro-
 manorum castra aucta essent, & ipse suas acies instrui iussit. Quumq; iam ante signa fuisset
 Hasdrubal, quædam scuta vetera hostium notauit, quæ ante non viderat. strictior a-
 cies, ac multitudo maior solito visa est. Sciscitatus quid hoc esset, acies stare iussit, ac ce-
 cinit, misitq; milites exploratores ad flumen vbi aquabantur, vbi & accipi possent, & no-
 tari oculis, si qui forte adustioris coloris, vt ex recenti via, essent: simulque se circunuehi
 procul ad eorum castra iubet, specularique, num aliqua ex parte auctum sit vallum, atq;
 attenderent vtrum semel, an bis, signum caneret in castris. Ea omnia quum per ordinem
 relata essent, castra nihil aucta errorem faciebant, quod bina erant, sicut ante aduentum
 consulis alterius fuerant: vna Liuii, altera prætoris Portii. in neutra enim aliquid de nouo
 adiectum erat, sed omnes qui cum Claudio Nerone altero Consule venerant, apud alios
 Liuii Consulis, & Prætoris fuerant hospitati. Illud autem dubium maxime referebant,
 quod in castris Prætoris signum datum semel, in Consulis vero castris bis referebant ce-
 cinisse. Cura quam maxime Hasdrubalem angebat, quidnam Hannibal ageret, cum quo
 castra collocata haberet ignorans, serumque ei suum auxilium dubitabat, timens ne Ro-
 manis eadem in Italia, quæ in Hispania fortuna belli foret; vel suas ad eum literas nõ per-
 uenisse credebat, interceptisq; literis Consulem accelerasse ad eum opprimendum. His
 anxius curis, extinctis ignibus, prima noctis vigilia dato signo, vt taciti vasa colligeret, si-
 gna afferri iussit. Ita in trepidatione ac nocturno tumultu duces parum intenti, inconfi-
 derati in recessu, quidam in destinatas animo iam latebras concesserunt, quidam per va-
 da ultra Metaurum fluuium transnatarunt. ita desertum agmen. primo vagi per agros ac
 palantes eunt, fessiq; aliqui somno & vigilia sternunt corpora passim, atque infrequentia
 relinquunt signa. Hasdrubal vero dum lux viam ostenderet, in ipsa fluminis ripa signa fer-
 ri iubet: & per tortuosi amnis sinus flexusq; cum errore voluens, quum non multum pro-
 cessisset, impeditus altioribus fluminis ripis vadisque altioribus ne transiret, spacium de-
 dit Consulibus ad eum insequendum. Claudius Nero primum cum omni equitatu ad-
 uenit insequens Hasdrubalem. Portius deinde secutus cum leui armatura. qui quum fes-
 sum exercitum Hasdrubalis attigissent, ab omni parte incursantur. omisso itinere quod
 fugæ simile erat, Pœni in montem qui ripæ fluminis propinquus erat, castra metati sunt.
 Tum aduenit secundus Consul Marcus Liuius cum omnibus pedestribus copiis ad con-
 ferendũ prælium instructis armatisq;. Sed vbi omnes copias coniunxerunt, directã est a-
 cies. Caius Claudius Nero dextro cornu, Liuius à sinistro pugnam instruxerunt, media
 acies prætori Lucio Portio tuenda data est. Hasdrubal vero omissa castrorum munitio-
 ne, postquam necessario pugnandũ videt, suas acies instruxit. In prima acie autem signa
 collocat & elephantos, circa vero læuum cornu aduersus Claudium Neronẽ Gallos op-
 ponit, neq; tantum in illis fidebat, quantũ putabat illos à Romanis timeri, dextrum cor-
 nu aduersus Marcum Liuium sibi atq; Hispanis referuauit (& ibi maxime in veteribus
 suis militibus spem habebat) in medio post elephantes sumpsit Ligures. Interim ea frons
 quam Hispani tenebant, concurrit cum sinistro Romanorum cornu, in quo Liuius præ-
 sidebat. inter Hasdrubalem & Liuium ingens prælium certamenque contractum est, a-
 troxque cædes vtrinque fiebat. ibi Duces ambo, ibi pars maior peditum equitumque, i-
 bi Romanæ pugnæ, & Ligures, asperrimum hominum genus in armis, in eum locũ ver-
 si, elephanti insuper qui primo impetu ante signa turbauerant Romanos, etiam signa à
 suo loco mouerunt. Deinde crescente certamine & clamore, iam regi milites inter duas
 acies non poterant, pugnabantque velut incerti quarum essent, non aliter quam naui-
 bus sine gubernatore vagis contingit. Claudius ergo clamabat militibus, Quid ergo mi-
 lites tam celeri cursu tam longum iter mensi sumus inaniter? Quum in aduersum col-
 lem frustra signa erigere conatus esset, videns eam in partem penetrari non posse ad ho-

item, cohortibus aliquot subductis è dextero cornu, vbi cruentū magis præliū iudicabat, à tergo hostium suis etiam inopinātibus in sinistrū hostium latus incurrit, tantaq; celeritas fuit, vt quum ascendisset à latere, mox in terga iam pugnaret. Ita ex omnibus partibus à fronte, à latere, & à tergo trucidantur Hispani, Liguresque: & ad Gallos iam cædes penetrabat. ibi enim minimum certaminis fuerat. ipse autem Hasdrubal pugnautes nūc hortando, nunc adeundo pericula sustinuit. ille fessos, abeuntesque tædio & labore, nūc precando, nunc castigando accendit. ille fugientes reuocauit, omisamque pugna aliquot locis restituit. Postremo quum iam victoria Romanorum notissima esset, ne fracto tanto exercitu tanti nominis dux superesset, concitato equo in cohortem Romanorum irruit, ibique vt patre Amilcare & Hannibale fratre dignum erat, pugna cecidit, 10 & interfectus est. Nunquam vna acie tantum Pœnorum interfectum est, quantum eo bello. reddita est pugna Cānensi æqua cædes & vindicta. sex enim & quinquaginta millia hominum, & quadringenti ceciderunt. Præda insuper magna, tum auri argentique, tum alia omnis generis: capti insuper sunt Romanorum qui serui apud eosdem tenebantur, supra triginta millia capitum. illique pro solatio amissorum in prælio militum recepti sunt. Nam ipsa victoriā nec sine sanguine fuit. octo enim millia Romanorum occisa sunt. Die vero postero quum nunciatum esset Liuius Consuli, Gallos Cisalpinos, Liguresque, qui aut prælio non interfuissent, aut inter cædem effugissent, vno agmine abire sine certo duce, sine signis, sine ordine vllō aut imperio, atque posse omnes deleri, si vna militum ala mitteretur, Sine (ait) vt supersint aliqui nuncii & hostium cladis, & nostræ 20 virtutis. Claudius vero Nero Consul secuta nocte post pugnam citatori itinere, quam inde venerat, die sexto ad castra sua quæ obiecta Hānibali dimiserat, peruenit. Hic igitur dictēda restāt, quæ per Claudium cū Hannibale gesta sunt iuxta Titi Liuii narrationem. Sed quoniam ad res Italicas pertinent, subsisto. Obitum enim Hasdrubalis, licet in Italia cōtingerit, inferere volui, quia de eo res maximæ in Hispania prædicantur.

Hanno Pœnorum imperator ex Africa in Hispaniam mittitur.

ET quoniam paululum digressi sumus ab Italia, iam ad propria, id est ad Hispaniam, reuertamur. Post transitū Hasdrubalis in Italiam, quantum in Italia eius trāsitus tur- 30 bauerat, tantum alleuare in Hispania Romanorum statum visum est. Nihilominus statim bellum in ea par priori exortum est. In eius enim transitu (vt dictum est) duo in Hispania Pœnorum duces remanserāt, Mago Hamilcaris filius, fraterq; Hannibalis & mortui Hasdrubalis, & Hasdrubal Gisconis filius. Hi enim duo duces post Hasdrubalis transitū ad Oceanum Gadesq; concesserunt. Mediterranei vero maris nostri oram & quicquid Orientem versus pertinet, Scipio Romanique tenebant. Interim nouus imperator ex Africa in Hispaniam mittitur Hanno nomine, qui traiecto ex Africa in Hispaniam exercitu in Celtiberia Magoni coniungitur. Dicitur autem Celtiberia ea omnis regio quæ ad Iberum fluuium inter vtrumq; mare est vsque in nouam Carthaginē. Hanno igitur coniunctus Magoni in Celtiberia breui tempore magnum gentiū numerum armauit aduer- 40 sum Romanos duces, Scipio M. Syllanum cum decem millibus equitum peditumq; misit, qui quam festinatori poterat iussu properabat, vt Pœnorum castris occurreret. Sed plurimum impediabatur, tum saltibus, tum asperitate viarum angustisq; quibus ea omnis regio inclusa est. ex quo factum est, vt non solum fama, sed nuncii aduentus Syllani ad Pœnos peruenerunt. Vnde factum est, vt ex ipsis Pœnis transfugæ venirent ad Syllanum, qui nunciarent, decem millia à Pœnis abesse, atq; bina esse castra eorum: ad læuam itineris, quo irent, castra esse noui exercitus Pœnorum, nouem millia hominum habere: dextera vero Punica castra esse tuta ac firma militari custodia, altera vero noui exercitus soluta neglectaque esse, vtpote barbarorum tyrannorum. Ea prius Syllanus aggredienda censuit, & signa ad læuam afferri iussit, ne à stationibus Punicis conspicerentur: ipse vero 50 Syllanus præmissis speculatoribus tacito agmine ad hostem pergebat. ad tria iam prope erant milliaria (quæ vna leuca more Gallico dicitur) & nemo Pœnorum Syllanum senserat, quoniam cōfragosa loca & obsita virgultis tenebant: ibique in caua valle, ac propterea occulta, confedere, cibumq; cepere. interea speculatores transfugæ dicta affirmantes venerunt. Tunc itaque sarcinis in medium coniectis Romani arma sumpserunt, instructaque acie in pugnam vadunt.

Prælium M. Syllani cum nouo imperatore Pœnorum Hannone, Magoneq;.

IA M quum instructa acie in bellum Romani properarent, quum ad mille passus hosti appropinquaret, ab ipsis hostib. cōspecti sunt, & Mago ex castris citato equo ad primū clamor-

clamorem deuehitur. Erant autem in Celtiberorum exercitu quadraginta scutati, & equites ducenti. hanc igitur legionē, & quicquid roboris erat, in prima acie locat, leuem vero armaturam in insidiis posuit. Quum vero ita instructos ex castris adduceret, vix dū vallum egressus, in eos Romani pila iniecta coniecerunt: subdideruntque Hispani Celtiberos aduersus immissa tela à Romanis, ad immittenda ipsi consurgunt. quæ cū Romani densatis exceperant scutis, tunc pes cum pede collatus, & gladiis res geri cœpta est. Asperitas vero locorum Celtiberis propter eorum velocitatem spem faciebat euadēdi, sed angustia & internata virgulta ordines dirimebant: & singuli, binique velut cum paribus conferere pugnam cogebantur. quod ad fugam impedimento Carthaginensibus erat, id eos velut vinctos ad cædem ducebat, præbebatque. & iam pene omnibus scutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginenses qui ex aliis castris subsidio venerant, perculsi cædebantur. Denique duo amplius millia peditum, & equitatus omnis, & ex veteribus peditibus euaserunt fugientes, qui decimo die in Gaditanam prouinciam ad Hasdrubalem Gisconis filium reliquū imperatorem peruenerunt. Noui vero milites Celtiberorum in proximas sylvas dilapsi, inde in domos diffugerunt proprias. Scipio igitur collaudato benigne Syllano cum animaduertisset, si promptus fuisset, & reliquum Pœnorum exercitum facile deleturum: in vltimam Hispaniam aduersus Hasdrubalem Gisconis filium pergit. Hasdrubal vērō per antea cum visitasset vrbes sociorum in Batica, vt contineret illos quos in fide habebat, sublati signis in modum fugæ potius quam itineris, ad Oceanum Gadesque confugit. Veruntamen antequam freto Gades traiceret, exercitum omnem passim in ciuitates amicorum dimisit, iussitque vt muris seipsos, & ipsi armis muros tutarentur. Scipio vero cum vidisset dissipatum exercitum, ac singulas vrbes debellare diuturni magis quam magni operis, retro vertit iter, & ne hostibus eam relinqueret regionem, Lucium Scipionem fratrem suum cū decem millibus equitum peditumque ad oppugnandum opulentissimam iis in locis urbem, quam Ortigem Hispani appellabant, dimisit.

Obsidio & captio Ortigis urbis per Lucium Scipionem.

ERAT enim eo tempore iis in regionibus vrbs opulentissima, quæ Ortigis dicebatur, agro fertilis (quam Oriolam moderni appellant) in eaque fodiebatur argentum. Hæc igitur Lucius Scipio obsidere decreuit. In ea arx erat Hasdrubali ad faciendas circa Mediterraneos populos incursiones. Scipio castris prope urbem positus, priusquam vallaret urbem, nuncios misit ad portas, qui ex propinquo colloquio tentarent animos, suaderētque vt amicitiam Romanorum potius quam arma experirentur. Vbi vero nihil pacati responderunt, fossa duplici valloque circumdata vrbe in tres partes exercitum diuisit, vna semper pars, quietis interim duabus, oppugnaret. Prima igitur pars adorta est urbem oppugnare, scalisque muro admotis, quidam qui ascenderunt, vel à muris deiectioni fuerunt, vel suspensi videbantur. Magna itaque telorum ac saxorum vi à muris ruēte, anceps bellū ducebatur. Tunc animaduertens Scipio nimia suorum paucitate inæquale certamen esse, duabus simul partibus urbem est aggressus. quæ res tantum pauorem iniecit animis iam fessis, vt oppidani nimia trépitatione mœnia repentina fuga defererēt, & Punicum præsidium, metu ne vrbs prodita esset, relictis stationibus in vnum se colligeret. Timor inde oppidanos inuasit, ne si Romani urbem intrassent, siue Pœnus, siue Hispanus foret, obuuii passim cæderentur, atq; patefacta repente porta frequentes se ex oppido eiecerunt scuta præ se tenentes, ne tela procul post se proiicerentur, dexteramque suas nudas ostentantes, vt appareret gladios abieciisse. Id vero cū dubitaretur an dolus esset, impetu hostili in transfugas facto, non secus quam si aduersa foret acies, cæsa est, eademque porta signa infesta in urbem illata sunt, & aliis partibus securibus dolabrisque cædebantur portæ, & vt quisque intrauerat eques, ad forum occupandum currebat citato equo. sic enim præceptum fuerat. Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt, ex oppidanis ii qui clausis portis euaserunt, libertate donati sunt, & sua omnia reddita sunt. In ea oppugnatione tam ex oppidanis, quam ex Carthaginensibus ceciderunt circiter duo millia, ex Romanis vero octoginta. Lata igitur fuit iis qui rem ipsam gessere, eiusdem urbis expugnatio, & imperatori Publio Scipioni, cæteroque exercitui spatiosus ac iocundus aduentus: collaudatque fratrem Lucium cum quanto potuit verborum honore, & Carthagini à se captæ Ortigæ æquat. Cæterum quia instabat hyems, nec Gades tentari poterant, nec dispersum exercitum Hasdrubalis per totam prouinciam consecretari expediebat, in citeriorem Hispaniam ad Iberum fluuium omnes suas copias exercitumque reduxit. Ipse vero imperator Scipio cū Lucio fratre, & Hânone Pœnorū imperatore, & aliis nobil. captiuis Tarracenam venit.

Pugna Scipionis cum Hasdrubale Gisconis filio, & fuga Hasdrubalis in Oceanum & Gades inſulam.

A N N O ab orbe condito quarto milleno, nongentefimo, nonageſimo ſecundo, & ab vrbe condita C C C C. XLIII. quum in Italia proſpera omnia eſſent, de retinenda Hiſpania ſoliciti erant Romani, quæ tamen eandem quali fortunam habebat exercitus Romani geſtis fœliciter cedentibus. Nam Pœni amiſſo Hannone duce exercitus, vſq; ad vltimam Oceani oram Gadefque perſugerant, qui tamen tum ſitu locorum, tum hominum ingeniis ad bellum reparandum idonei videbantur. Itaque cum Haſdrubal Giſconis filius, tertius poſt Barcinus Hannibalem ſcilicet, ac Haſdrubalem fratres, Pœnorum dux maximus eo bello haberetur, reſſus à Gadibus rebellandi ſpem Hiſpanis dedit. Adiuuanteque Magone Hamilcaris filio, directis per vltiorem Hiſpaniam literis nunciisque, ad quinquaginta millia peditum, quingentosque ac quadraginta milites armavit. Deinde fama vulgata quod ad LXX. millia peditum comparafſet, ad Alpiam urbem conceſſit, in cuius agro Pœni poſitis caſtris eo animo erant, vt nullo pacto detrectarent certamen. At Scipio cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata eſſet, præmiſſo Syllano qui milites à locis quibus per hyemem degebant, acciperet, ipſe protinus à ſociis contrahendo auxilia Caſtulonem peruenit, ad quem adducta ſunt à Syllano auxilia peditum equitumque tria millia. Inde ad Betulam urbem cum omni exercitu progreſſi ſunt, in quo erant equitum quinque millia, & peditum quadraginta millia, quibus caſtra ponentibus, eos Mago & Maſiniſſa cum omni equitatu aggreſſi ſunt, turbafſentque muniētes caſtra Pœni incurſantes in Romanos, niſi à Scipione in tumultum propinquum loco adducti fuiſſent. Interim graue committitur prælium ad eam partem, vbi ſigna locata erant. Interim cum omnis multitudo ex Romanorum caſtris efflueret, Pœni ordinibus in confuſis in fugam verſi ſunt, profugientes hac & illac, vbi propior vnicuique ſalus videretur. Inde cum iam ex ea pugna Romani potiorem partem obtinuifſent, aliquibus tamen poſtea diebus licet tentari eſſent, abſtinuerunt ab incurſionibus. Deinde quum tentati à Romanis Pœni eſſent, Haſdrubal primo è caſtris copias in aciem eduxit, & Romani inde ſequuti ſunt. Quumque vtraque acies vallo aſpero inter medio aſtitifſet inſtructa, à neutriſque pugna caperetur, iam die ad occaſum vergente, à Pœnis prius, deinde à Romanis in caſtra copiarum adductæ ſunt. Hoc etiam poſtea per dies aliquot factum eſt, quoniā Pœnus primo è caſtris copias educebat, & prior feſſis inſtando ſignum receptui dabat, quū à neutra parte procurſum eſſet, telumve immiſſum, aut vox exorta. Hoc ſic per dies aliquot perperam actum. cum iam Haſdrubalis tyrones Hiſpani & lixæ matutino tumultu à militibus Romanis mandato Scipionis oppreſſi pugna deficerent, Pœnorum duces, priuſquam corpora cibum reciperent, raptim in aciem copias extraxerunt. Scipio hæc cōtemplatus detardare, & in veſperum diſſerre prælium ſtatuit. Nam hora ſeptima primo cornua cœpit inſtruere, & longe tardius ad medias acies peruenit. Œſtus à meridiano ſole, laborque armorum, ac inſuper fames, & ſitis, prius quam manus ad prælium conferrerent, corpora non mediocriter affecerunt. Ita vtraque acies innixis ſcutis ſignisque diutius perſtiterunt. Cum vero dies declinaret, pugnaque è cornibus, & quidem valde tumultuoſa inciperet, cum elephanti aliquantulum à leui armatura Romanorum in mediam aciem ſe intuliſſent, Pœni feſſi corporibus animiſque retulere pedem caſtra verſus, ordinem tamen ſeruantes, non ſecus, quam ſi hoc ducis arbitrio fieri contigiſſet. & ſic aliquantiſper ſeruatae ſunt integræ acies, quum tamen Romani eas in fugam inclinatas viderent, impetuſque ab illis non poſſet facile ſuſtineri, quanquam Haſdrubal quantum poterat retineret, reſiſteretque cedentibus. qui videns collem eſſe à tergo, vbi tutum eſſet receptaculum, ſi modico ſuos interuallo retraxiſſet, clamitabat, vt in eum ſe collem reciperent. Interim cum verecundia vicifſet metum, Haſdrubale pauliſper in vna montis radice exercitum continente, atque in ordinem ſuos milites reuocante, citato Romani gradu ſigna in collem quē prius Haſdrubal occupare cogitauerat, erexerunt: cumque hoc Pœni vidifſent, integra fuga in caſtra profugerunt, ne interciperetur à Romanis iter. Superuenit interea Poſt vehementē ſolē tanta vis aque, vt vix Pœni in caſtra ſe reciperent. nec, dū introirēt, procul à vallo Romani erant: qui proculdubio caſtra cepiſſent, niſi vi aquæ fuiſſet prohibiti. Ex eo itaque die Carthaginenſes vltius aliquid tentare nō ſunt auſi. ipſi enim licet labore feſſi ac vulneribus eſſent, noxque & imber ad perneceſſariam quietē eos traheret, tamen quia metus & periculū ceſſandi tēpus non dabant, prima ſtatim lucc caſtra ſaxis vndique ex propinquis vallibus aduectis augēt vallo, quoniam in armis parū fidebāt. Caſtra itaque Punica oppugnaturi Romani quāprimū erāt, ſed impediti ſūt ob defectio-

nem

hem Hispanorum ad Romanos. Nam Athenas Regulus Turditanorum cum magna populorum manu transfugit. duo insuper munitissima castra cum eorum praesidiis sese Romanis dedere. Turditani ea gentem & provincia continentur, quae à Bæti flumine (quod hodie Guadalcauir appellatur) per oram Oceani vergit ad oram fluminis Anæ (quod hodie Guadiana dicitur) usque ad sacrum Herculis promontorium in Portugallia secundum descriptionem Claudii Ptolemæi. Interim Hasdrubal Gisconis filius cum intelligeret animos suorum ad defectionem inclinatos, ne alii ex suis transfugerent, silentio noctis facto castra inde mouet. Quum vero dies aduenisset, & ab iis qui in stationibus erant, relata esset Hasdrubalis cum toto exercitu profectio, Romani praemisso equitatu signa moueri ac ferri iubent, adeoque citato agmine ducebantur, ut si recta via iissent, proculdubio eum fuissent assecuti: sed ducibus creditum est, qui dixerunt breuius esse iter aliud ad Bætim fluuium (qui, ut diximus, Guadalcauir dicitur) ut transeuntes aggredierentur. Hasdrubal vero cum intellexit clausum esse transitum fluminis, ac interceptum à Romanis, flectit ad Oceanum exercitum, qui fugientium more dispersi abibant. Tandem assequuntur eos equites Romani, & ii qui leuiter armati erant, Pœnos nunc à tergo, nunc à lateribus incurfabant, fatigabant, & morabantur, adeo ut legiones Romanorum ac signa iam appropinquarent. Cum enim ad crebros tumultus signa consisterent, & nunc equestres, nunc pedites praelium conferrent, superuenerunt legiones ac signa Romanorum. iam non pugna, sed trucidatus velut pecorum fieri coepit, donec ipse dux & fugae autor in proximos colles cum sex millibus fere inermium profugit atque euasit: ceteri vero caesi captique sunt. Interim Pœni in ipso colle castra tumultuaria communierunt. Romani vero cum in collem subire tentassent, iniquo ascensu impediti nequiuērūt. Preterea considerantes quod obsidio in loco inopi atque nudo vix ad paucos dies tolerabilis esset, obsidione in firmauerunt. Interea multi ex Pœnis ad Romanos confugiebant. Postremo Hasdrubal ipse dux acceptis uanibus, quum nocte clam fugisset, Gades traiecit. erat enim locus ipse non longe à mari. Scipio vero fuga Hasdrubalis audita, decem millia peditum, & mille equites Syllano ad obsidionem castrorum reliquit. Ipse enim ceteris copiis causa recognoscendorum regulorum, populorumque ut praemia pro meritis posset elargiri, Tarraconam rediit. Post profectioem vero eius Masinissa rex Numidarum clā nocte ad colloquia venit cum Syllano, in quibus se gentemque suam amicam Romani populi spondit. in qua amicitia usque ad finem ultimamque senectutem permansit, indeque concilio facto in Africam reuersus est.

Quomodo Carthaginenses ultimo ex Hispania sunt expulsi.

POSTEA vero quam Hasdrubal in Gades profugerat, naues Magoni remisit, quae eundem in Gades asportarent. Mago igitur dimissis iis qui ex exercitu superfuerāt, in Gades transit, quorum pars ad Romanos confugit, pars à ducibus deserta per vicinas vrbes & oppida dispergitur nullo robore munita. Postea vero quam Syllanus vidit omnes Carthaginenses ab Hispania pulsos, & dissipatum exercitum ducesque fugatos, Tarraconam ad Scipionem properat. Qui cum venisset, Lucius Scipio Magni Publici Scipionis frater Romam à fratre nūcius missus est cum multis Hispaniae nobilibus captiuis, quos in victoriae signum secū attulit, qui res mirifice in Hispania gestas atque victorias Senatui nūciaret.

Quomodo Scipio & Hasdrubal ad Syphacem Massylorum Regem venerunt profedere.

QUUM fama Scipionis ingenti gloria celebraretur, vulgoque Hispaniarum victor proclamaretur, vir magnanimus, inexplabiliq; laudis amore captus, iam Africā magnāque Carthaginem petere statuit, ut maiorem suo nomini honorem gloriamque compararet. Et ut voti compos facilius euaderet, reconciliandos animos Regum ac gentium partium illarum tentare decreuit. Primumque aggredi Syphacem Massylorum Regem curat, quae gens est ad finem Maurorum nouae Carthagini obiecta, diuidente sinu Mediterranei maris. Erat enim cum Carthaginensibus ipsi Regi ac genti foedus, ipsisque praeter ceteris barbaris de obseruatione foederis preclarior nomen erat, cum ipsis barbaris (ut multi dixerunt) fides ex fortuna esse consueuerit. Ad eundem itaque Regem Caium Laelium oratorem mittit cum donis, qui iocunde receptus est ab eo, quia res tam prospere Romanis successissent, maximeque Scipioni. Cumque etiam in Italia Pœnis aduersae res essent, in Hispania nullae, amicitiam Romanorum Syphax Laelio annuit firmandam: eā tamen nec dare, nec recipere posse, nisi coram ipso Romanorum duce Scipione. Itaque Laelius accepta fide à Rege ad Scipionem reuertitur. Erat enim Syphax Rex opulentissimus, bello aptus, Car-

thaginique magnæ vicinus, illique suis finibus coniungebatur, modico maris freto ab ipsa Hispania distans. Scipio igitur audito Lælio ratus rem dignam non posse sine maximo periculo agi, Tarraconæ Lucio Martio, nouæ vero Carthagini Syllano ad præsidium Hispaniæ relictis, ipse terrestri itinere à Tarracona nouam Carthaginem venit, & à noua Carthagine cum duabus triremibus tranquillo mari in Africam traiecit: casuq; accidit, vt eadem hora Hasdrubal ab Hispania pulsus, septem cum triremibus ad Syphacem veniens, iactis ancoris in terram descenderet. Ita prior in terram Hasdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, pergunt ad Regem. Vt Syphaci visum est, duorum opulentissimorum populorum duces ea tempestate eademque die suam pacem amicitiamque petentes venisse ad eum, vtrunque ad hospitium inuitat. Et quoniam eos sub vno eodemque tecto fors perduxit, conatus est eos ad colloquium deducere causa dirimendarum inter se factionum. Scipio hoc renuit, dicens nullū cum Pœnis priuatum odium esse quod colloquendo finiret, neque de republica se cum hoste agere quicquam nisi iussu senatus posse. in illudque magnopere Rex tendebat, ne alter hospitem exclusus mensa videretur, ideoque Scipionem ad eandem mensam cum Hasdrubale inuitat, quod Scipio nō abnuit, & quia id maxime Regi placebat, Scipio & Hasdrubal simul cœnati, eodem etiā lecto simul dormierunt. Tanta autem comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii claritas, & facundia erat, vt non modo Syphacem barbarum, insuetumque Romanis moribus, sed etiam hostem quencunq; infestissimum alloquendo sibi conciliaret: mirabilioremque aspectum ac maiestatem præ se fecerat, quam gestarum rerum gloriam. Nec dubium est Regem regnumque sola Scipionis allocutione in Romanorum esse potestate, tantam artem ad conciliandos animos eidem natura tribuerat. Itaque non tantum quomodo Hispaniæ amissæ essent, sed quomodo Africa retineretur, Carthaginensibus necessariū fuit cogitare. Inuit igitur Scipio fœdus cum Syphace Rege, nec postea diutius immorans statim prouinciam a se derelictam cum duobus exercitibus repetiit. Non enim peregrinandi causa, neque solatii, Africam petierat, sed desiderio ea potiendi, hocque cum iam diutius in animo reuoluisset, tandem palam efficere voluit, vt quemadmodum Hannibal in Italia bellum gereret, sic Scipio in Africa. qui à recessu suo dubiis plerunq; & contrariis ventis in alto iactatus, quarto die nouæ Carthaginis portum tenuit. Hispani vero licet à Punico bello quieti essent, in quibusdam tamen ciuitatibus non bonus animus erat, quæ metu tranquillæ manebant. conscientia enim illos premebat commissorum delictorum, inter quas maxime insignes erant magnitudine simul & culpa Illiturgum & Castulo opulentissimæ vrbes. Cum enim prosperis rebus Romanorum socii fuissent, post cæsos tamen Scipiones cum exercitibus defecerunt ad Pœnos. Illiturgitani vero defectioni hoc addiderunt, quoniam Romanos qui ex illa clade ad eos profugerant, hostibus prodiderunt interficiendos. In eos itaque populos, cum dubiæ adhuc Hispaniæ forent, scuitum fuisset, nisi vtiliter potius quam merito factum distulisset. Cum vero res tranquillæ visæ sunt, tempus expectandæ vindictæ non amplius dissimulauit: aduocatumque Lucium Martium à Tarracona cum tertia parte copiarum ad expugnandum Castulonem mittit. Ipse vero Scipio cum reliquo exercitu quinque castrorum stationibus ad Illiturgum peruenit, cuius portas occlusas reperit. Tum omnibus instructis ad oppugnationem faciendam ipse Scipio milites adhortari cœpit, vt multo infestioribus animis cū suis quam cum Carthaginensibus bellum gerendum esset, quippe cum illis de imperio & gloria sine ira certabant, cum istis vero, vt perfidiæ, crudelitatis, ac sceleris pœnas luant, quo & nefandâ commilitonum necem vlcerentur, vt in omne tempus documentum ac prouerbium fierent, ne quis vnquam Romanum militem ciuemque in qualibet fortuna constitutum iniuria premeret. Ab hac exhortatione ducis incitati milites, electis viris qui per manipulos scalas erigerent, partito exercitu, vt alteri Lælius præesset legatus, duobus simul locis ancipiti terrore urbem aggrediuntur. Non enim dux vnus aut princeps oppidanos ad defensionem inuitabat, sed sola conscientia & culpæ metus, ex quibus non gloriam, nec imperium, sed supplicium quærebant Romani. Quapropter seipsos oppidani animabāt ad pugnam, dicentes melius esse in acie mori, vbi Mars omnibus communis esset, qui sæpius victum erigere, ac victorem affligere solitus esset, quam postmodum cremata direptaque vrbe ante ora captarum coniugum liberorumque, inter verbera & vincula, omnia fœda atq; indigna passos expirare. Igitur non militaris tantum ætas & viri, sed fœminæ quoque ac pueri supra animi corporisque vires adsunt, pugnantibusq; arma telaq; ministrant, saxa quoque ad murorum munitionem adducunt. Accendebantur ita animi certamine, labore, ac periculo, atq; ipso inter se conspectu, adeoque magno ardore certamen initum est, vt à iuuentute oppidanorum exercitus Scipionis à muris repulsus sit.

Quod

Quod factum ut Scipio vidit, veritus ne vanis conatibus hostium animus cresceret, & remissiores sui fierent, sibi met conandum esse censuit, partemque periculi capeffens ferri scalas iubet, & seipsum ascensurum, si cæteri recusarent, comminatur. Tum à multis partibus cœptæ sunt scalæ erigi, ex aliaque parte vrbs Lælius vehementi conatu instabat. Tunc victa est vis oppidanorum, deiectisq; propugnatoribus occupantur muri. Arx insuper ab ea parte quæ inexpugnabilis videbatur, capta est. Viderāt enim eminentissimā eius partem quæ alta rupē tegebatur, neque vllō opere munitam, & à defensoribus vacuam. Hanc partem leuium corporum homines, & multa exercitatione dispositi clauos ferreos secum portantes per inæqualiter prominentia rupis scādebant. Vbi per modica intervalla distantes figebant clauos, quibus, velut quosdam gradus facientes, ita in summū perueniunt. Capta igitur vrbe, Romani iram in eos odiumque euomunt. Nemo enim viuos capiebat, nemoque prædæ memor erat. Trucidantur passim inermes simul cum armatis, infantulique cum mulieribus, ignemque insuper tectis iniiciunt, diruunt quæ ignis absumere nequiuit. ita enim memoriam vrbs penitus extinguere voluerunt. Castulonē deinde Scipio exercitum duxit, quam non modo oppidani defendebant, sed etiam reliquæ exercitus Pœnorum qui ex dissipata fuga passim in eam confugerant. Sed cum Scipio aduenisset, fama cladis Illiturgitanorum eis pariter terrorem ad desperationem intulit. Et quum in diuersas sententias quisq;, prout sibi videbatur, cōsuleret, discordia inter Pœnos ac Hispanos orta est. Oppidanorum atq; Hispanorum caput erat Cerdubellus autor deditio-
 20 tionis, qui proposuerat vrbem Romanis tradere, Pœnis vero præerat Amilco. Cerdubellus vero fide accepta à ciuibus Hispanisque, vrbem clam Romanis prodit, quæ quoniam non tantum deliquerat, partemque indignationis Romanis abstulerat cruenta Illiturgi vastatio, & voluntaria ipsorum deditio, humaniter tractata est.

Scipio patri patruoque exequias facit, & reddit diis vota pro vindicta.

SCIPIO igitur nouam Carthaginem rediit redditurus diis vota, ac daturus munera gladiatoribus hastiluforibusque, pro vindicta patris patruique. Statuit igitur diem ad munera gladiatorū. conueneruntq; ad statutū diem non solum obscuri generis, sed etiam
 30 reguli, illustresque & clariores viri, quorum aliqui per se pugnaverunt, aliqui per alios, alii professi sunt se pugnaturos ob gratiam ducis, alios æmulatio traxit, ut certamen prouocarent, prouocatique non abnuerunt. Quidam controuersias quas inter se terminare non potuerant, pacto inter se inito, ut victorem res sequeretur, ferro terminare decreuerunt. Spectaculoque ludi funebres additi sunt. Interim Martius inultas ciuitates in deditiōem accepit sine vllō certamine.

Asstapa vrbs Carthaginensium igne ferroque vastatur.

ASTAPA erat vrbs (quæ hodie Ascho dicitur) quæ semper Carthaginensium fuerat, quæ singulare quoddam odium semper habuit in Romanos, & tamen vrbem nec si-
 40 tu, nec munimento tutā habebant, quæ ferociorēs illis animos faceret, sed ingenia incolarum latrociniis dedita: qui ob excursiones quas in finitimum agrum sociorum populi Romani faciebant, ad Romanorum odium prouocati sunt. Ii etiam vagos Romanorum milites ac mercatores dietim intercipiebant, & magnum quendam Romanorum comitatum per eorum fines transgredientem, iniquo loco circumuentum interfecerant. Ad hanc igitur vrbem expugnandam quum admotus exercitus esset, oppidani conscientia scelerum, quia nec deditio tuta ad tam infestos hostes videbatur, nec spes in mœnib. aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se ac suos ferum ac tetrum excogitant. Locum enim in foro ordinant, in quo pretiosissima rerum suarum congererent. super eum tumulum
 50 coniuges ac liberos confidere quum iussissent, ligna facesque virgultorum circa eum extruunt, ut donec incertus euentus pugnæ esset, præsidium in eo loco fortunarum suarum corporumque, quæ cætiōra omnibus fortunis erant, seruarent: si vero rem inclinatam viderent, atque in eo esse, ut iam ciuitas caperetur, scirentque omnes quotquot in prælium issent obituros, eos per superos inferosq; deos orauere, ut memores libertatis quæ illo die aut morte honesta, aut misera seruitute finienda esset, nihil relinquerēt in quod sæuire hostis posset. ferrum ignemque in manibus esse: manusq; amice ac fideles potius ea quæ peritura erant, absumerent, quam hostes superbo ludibrio insultarent. His adhortationibus excitati, ne quem à proposito spes mollitiæ animi flecteret, die adiecta concitato agmine, patentibus portis, ingenti tumultu erumpunt. nec enim erat aliqua opposita statio fir-

ma, quia nihil minus timeri poterat, quam ut ex vrbe oppidani egrederentur. Perpaucæ igitur turinæ equitum leuifque armaturæ repente è castris ad id ipſum accurrunt. acrior impetu atque animis, quam compositior pugna fit, quoniã ſine ordine vllò ab vrbe plebs egreſſa eſt. Itaque pulſi ſunt equites, qui prius ſe oppidanis obtulerant, cæterifque terrorem non leuẽ intulerunt: trepidatumque parumper eſt circa ſigna, quum robur legionum præ anguſto tempore dato ad inſtruendũ non potuerit tempeſtiue occurrere, quoniam ipſi oppidani in vulnera, hoſtes, ac ferrum vehementi vecordia ruebant. Occurrunt tamen interea probati ac electi milites, qui temerarios imperus eadẽ primorũ ſuppreſſerunt. Patefacta itaque acie quoad fieri poterat, multitudo armatorum abſtinebat à cædibus: nec tamen poterat propter obſtinatos oppidanorum animos, qui ſic paſſim in eos inſultabant, ut in vrbem pugnando intrantes coacti ſint omnes uſque ad vnum occidere. Hoc itaque bellico more decertando actum eſt in prælio, ſed fœdior in vrbe trucidatio fuit, quoniam proprii ciues omnem fœminarum turmam, puerorumq; imbecillem inermemq; multitudinem occiderunt, & incenſo rogo ſemiuiua adhuc corpora in ignẽ iecerunt. Præterea ipſi etiam ſuorum eadẽ miſerandi cum armis in medium ſe iecerunt incendium. Cæterum iam eadẽ perpetrata ſuperuenerunt Romani, ac primo conſpectu tam atrocis rei mirabundi parumper obſtupuerunt. Deinde quum aurum argentumque flamma liquefaciente, tumulo rerum aliarum interfluere, auiditate ducti milites, dum capere vellent, alii correpti flamma ſunt, alii combuſti à flamma, quũ primi vrgente turba retrocedere nequirerent. Ita Aſtapa ſine militum præda, igne ferroq; abſumpta eſt. Martius vero cæteris eius regionis partibus in deditiõem acceptis, victorem exercitum reduxit.

Infirmiſ Scipionis, & quæ mala pertulit.

SCIPIO interea graui morbo impeditus eſt, grauiorem tamen ægri tudinem reddebat, quum plerique adicerent, ei corruptionem humorum ex nimia caſtitate accidiſſe. Vnde factum eſt, ut prouincia omnis, & maxime longinqua turbaretur. Ex quo deprehendi potuit, quid ſubſequutum fuiſſet, ſi vera fuiſſet mors, quum vanus rumor tâtas excitaret procellas. non enim focii ac fœderati in fide manſerunt, non exercitus in officio. Mandonius enim & Indibilis Celtiberorum princeps (qui Aragonenſes hodie dicuntur) quum Scipioni expulſis Carthaginenſibus adhæſiſſent, nihilque ex eo proſperi obtinuifſent, congregata magna Celtiberorum iuuenum manu agrum Sederanum (in quo ciuitas Soria ſita eſt) & agrum Sueſſitanum (in quo & Sanguetia oppidum eſt in Nauarræ prouincia) ſociorum populi Romani multipliciter infeſtarunt, atque hoſtiliter pene depopulati ſunt. Deinde alius, & quidem maximus, ciuiliſ rumor in caſtris ortus eſt. Erant enim ad præſidium octo millia militum in caſtris, iis gentibus quæ cis Iberum morabantur, ab Imperatore impoſitum. motæ ſunt autem eorum mentes, quum primũ de vita Imperatoris dubii facti ſunt: ſed per antea cœperunt ex diuturno, ut ſit, ocio, quum arctiores res eſſent, occulte diſſeminare, quid eſſet, ſi debellata conſecta; prouincia eſſet, quid in pace item inter pacatos facerent, quidve ſi bellũ in prouincia eſſet, quomodoq; in Italiam remearent. Peticumque eſt ſtipedium ſæpius procacius ac auidius ſolito ex more ac modestia militari, & à cuſtodibus in circuncuntes vigilias tribunofq; opprobria iactabantur, & nocte multi in agrum pacatum prædatũ ibant: deinde iam creſcente licentia, ſine mandato à ſignis abibant, omnia libidine ac licentia militum infeſtabantur, nihilq; inſtituto, aut diſciplina militari, aut imperio eorum qui præerant, gerebatur. Fortuna autem Romanorum caſtra ſeruabantur, eo quod tribuni à principio iura reddere omiſerant ex contagione furoris, non ex parte ſeditionis defectioniſque. Poſtquam vero tribuni reprehendere atq; improbare ea quæ fierent, cœperunt, & propalam dicere ſe furoris eorum non futuros ſocios, ſtatim erupit ſeditio. Fugatis itaq; principibus, ac deinde tribunis è caſtris expulſis ad duos principes ſeditionis, Caium Albiũ, & Caium Atrium delatum eſt imperium omnium conſenſu. qui nequaquam tribunitiis contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperii faſces ſecuresque attrectare auſi ſunt, neque in mentem veniebat ſuis tergis ceruicibusque virgas illas ac ſecures imminere, quas ad metum aliorum præferrent. Mors enim Scipionis falſo credita erigebat eorum animos, ob cuius vulgatam famam mox non dubitabant totam Hiſpaniam arſuram bello. In eo enim tumultu nec focii pecunias Imperatori afferre, nec adire propinquas vrbes poterant propter turbatas res, quũ omnia omnes auderent. Expectabant enim ſingulis horis nõ tam nuncios mortis, quã funeris, neq; ſuperuenire aliquid poſſe arbitrabantur quod eorũ poſſet propoſitũ euacuare. Verum quum viuere primum, mox etiam valere Scipionem, certi nuncii afferrent, tribuni militum

- militum septem ab ipso Scipione sunt missi, ad quorum aduentum primo factionis viri exasperati sunt animo. Percunctati igitur, quæ causa iræ consternationisque subitæ esset, dissimulando stipendium ad diem non datum iactabant: & quum eodem tempore, quo scelus Illiturgitanorum extitisset, post duorum Imperatorum duorumque exercituum stragem sua virtute defensum nomen Romanorum ac retenta prouincia esset, Illiturgitanos poenam noxæ meritam habere, suis vero non esse qui gratiam exoluat recte factis. talia quærentibus responderunt tribuni vere se oraturos, ac ad Imperatorem delaturos. Lætari insuper se fingeant seditionis autores, quod nihil tristius insanabiliusque euenisset, & quod superesset Scipio qui Deum benignitate reipublicæ gratiam reddere posset.
- 10 Scipioni itaque in principio leuiter agi placuit, & missis circa stipendiarias ciuitates exæctoribus, stipendii spem propinquam dedit. Edictumque subinde positum est, vt ad stipendium petendum conuenirent in nouam Carthaginem, spemque maximam suæ factionis seditionisque abstulit Mandonio & Indibili. qui audito quod viueret & valeret Scipio, omisso incepto in suos fines redierunt, neq; videbant quenquam, non principem, non priuatum, apud quem recipi possent. Omnia enim circumspectantes, nihil reliqui habebant, præter vulgatissimum à malis consiliis receptum, dubiique erant, an Imperatoris iussu pro stipendiis irent, vel de eius clementia desperarent, quum scirent eum etiam hostibus ignouisse, cum quibus dimicasset, suamque seditionem sine sanguine, sine vulnere esse, ac propterea non atrocem, aut atroci poena dignā. vt humana ingenia sunt,
- 20 ad suam quisque leuandam culpam declinabat. Maior tamen inter eos illa erat dubitatio, an eorum tribuni & centuriones, an vero omnes pro recipiendo stipendio irent, & valuit sententia, vt omnes irent, quia tutius esse censebant.

Quomodo puniti sunt tanta seditionis autores.

- Q V V M vero per eosdem dies hæc illi inter se consularēt, consilium de his nouæ Carthagini agebatur, certabaturque sententiis, vtrum in autores tantum seditionis animaduerneretur, an vero omnium supplicio culpa vindicanda esset. erāt enim autores paulo plures quinq; ac triginta. Vicit tandē poena leuior, vt vnde culpa esset, ibi poena cōsisteret:
- 30 ad multitudinem vero satis esse castigationem verbalem. Concilio itaque dimisso parari expeditio cœpit aduersus Mandonium Indibilemque, cibariaque exercitui qui Carthagini erat, parari iubentur. Et cum tribuni septem, qui per antea Sucronem missi fuerāt ad leniendam seditionem, obuiam exercitui irent, singulis data sunt nomina principum seditionis, vt eos per idoneos homines benigno vultu & sermone prius lenitos Carthaginē adducerent. Qui quum venissent, ad concionem vocati, in forum ad Imperatoris tribunal ducuntur. Imperator vero sedit paulisper tacitus, tum silentio per præconē factō, pluribus verbis de eorum seditione habitis, atque errore cōfutato, tum ex præparato omnium rerum terror oculis auribusque omnium est offusus. Inter hæc exercitus qui corona concionem circumdederat, gladiis & scutis concrepuit. Tum præconis audita vox est citantis nomina damnatorum,
- 40 qui statim in Concilio nudi in medium protrahuntur, & simul omnis apparatus supplicii expromebatur. Deligati igitur ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi sunt, adeo concussis metu qui aderant, vt circumstantium gemitus exauditi sint. Tracti inde de medio omnes sunt, purgatoq; loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in verba Scipionis iurarunt, stipendiumq; ad nomen singulis persolutum est. Hunc finem seditio militum habuit.

Fugatur iterum Hanno præfectus Magonis à Lucio Martio.

- P E R idem tempus Hanno præfectus Magonis, missus à Gadibus cum parua manu Afrorum, data mercede Hispanos sollicitando ad quatuor millia iuuenū armauit. Castra
- 50 deinde parans, ab Lucio Martio dissipatis castris, multis captis, ceteris in fugam datis, ipse Hanno cum paucis effugit, reliquos per deuia vagos palantesq; persecutus est. Dum hæc agerentur ad Bætis fluiuium (qui hodie Guadalcauir dicitur Arabica lingua) Lælius cum classe in Oceanū nauigauit ad urbē quæ Carteia dicitur. Erat enim ea vrbs in Oceani ora ad eam Hispaniæ partē, qua ex angustis faucibus panditur mare ad Gades. Causa autē aduentus Lælii erat, quia Gaditani missis ad Romanos nunciis in castra, obtulerant urbē sine certamine tradere. Romanis interim vulgata proditio est, quoniā Mago qui in ea vrbe erat, comprehensos eos, omnes Adherbali Prætori Carthaginē deuehendos tradidit. Adherbal vero coniuratis in quinquereimibus impositis, præmissisq; ipsis quinquereimibus. quæ tardiores quam triremes erāt, ipse cū octo triremibus modico interuallo secutus est.

Iamque fretum intrabat quinquereimis Carthagenensium, & ecce Lælius cum classe affuit, qui quum quinquereimem Carthagenensium capere conatus esset, sequentibus septem triremibus ad Adherbalem euectus est. Quinquereimis vero Pœna videns se deprehensam, & obistente æstu freti in aduersum reciprocare non posse, in re subita parumper timuit, an videlicet suæ triremes sequerentur, an vero hostis rostra conuerteret. ipsa enim dubitatio moram fecit detractandæ pugnæ. Iam enim sub ictu teli erant, & vndiq; stabant hostes. æstus quoque moderandi naues adimebat arbitrium. neque enim erat simile nauali pugne, quum nihil voluntarium haberet, nihilque artis vel consilii esset, quoniam & natura freti æstusque suis alienisque nauibus pariter inuehebat, ut remigi vllus locus non esset, si in contrarium æstus tetendisset. fit igitur coacta pugna. Quum igitur quinquereimis Pœnorum coacta, infestaque in Romanam rostro decurrisset, inualissetque, obliqua Romana ictum alterius rostri recipiebat. interim anceps prælium commissum est. Quinquereimis vero Romana, seu pondere tenacior, seu quia pluribus remorum ordinib. referta facilius regeretur, duas triremes suppressit, & vnus ex aliis remos detorsit oppressa, cæterasque quas adepta esset, multasset, nisi Adherbal cum quinquereimib. extensis velis in Africam transfretasset. Lælius vero victor cæterarum reuersus, auditis quæ acta Gadibus essent, ob patefactam prodicionem, coniuratosque Carthaginem missos, spe ad irritum redacta, nuncios ad Lucium Martium misit, de cunctis certiore faciens. & quia frustra ibi tempus tererent, assentiēte Martio redire ad imperatorem decreuerunt, postque paucos dies ambo nouam Carthaginem redierunt. Ad quorū discessum nec ociosus Mago fuit, quæ poterat terra marique ordinans, ut in Hispaniam rediret. Audita enim Illergetum rebellionē (quæ Nauarriorum gens est, ut supra diximus) spem recuperandæ Hispaniæ cepit. Missis igitur nunciis ad Senatum Carthaginensium, qui simul seditionem ciuilem in castris Romanis, defectionemque sociorum in maius verbis augerent, imperium Hispaniæ posse repeti persuasit.

*Prælium Scipionis, & Indibilis ac Mandonii Celtiberorum regulorum,
qui aduersus Romanos rebellant.*

MANDONIVS itaque & Indibilis audita Scipionis sanitate, quia in fines suos regressi fuerant, visuri paulisper quid seditio incepta statueret, quoniam si conspiratis ciuib. in castris indulgeretur, sibi quoq; ignosci non dubitabant. Postquam vero vulgata est atrocitas supplicii, suam quoque noxam pari pœna vindicandam arbitrati, vocatis rursus ad arma popularibus, contractisque quæ ante habuerant auxiliis, in Sedetanum agrum, vbi defectio primum exordium habuerat, cum viginti millibus peditum, & duobus millibus & quingentis equitum transcenderunt. Scipio vero quum omnibus noxiis innoxiusq; stipendium dedisset, vultu & sermone in omnes placato, facile reconciliatis militum animis, prius quam castra à noua Carthagine moueret, concione aduocata multis verbis in perfidiam regulorum verba faciens asseruit, non se eo animo ire ad vindicandum hoc scelus, quo ciuilem errorem nuper sanauerat: quoniam id fecit non secus, quam sua viscera secans cum gemitu ac lachrymis, triginta hominum capitibus liberasse octo milliū siue imprudentiam, siue noxam: nunc vero læto & erecto animo in cædem Illergetum ire. Deinde se ad iter præparare in diem alterum iubet, profectusq; decimis castris peruenit ad Iberum flumen: deinde quarto die castra in conspectu hostium posuit. campus enim erat ab interiori parte montibus circumseptus. In eam vallem Scipio quum pecora multa ex hostiū agris rapi iussisset, ad irritandos barbarorū animos, velites (qui proprie Hispano nomine Ginecarii appellantur) immisit. Vbi vero per excursionē cōmissa fuit pugna, Lælium cum equitatu impetū ex occulto facere iubet. mons enim præeminēs equitum insidias texit. nec vlla mora ad pugnam facta est. Hispani cernentes eorū pecora tolli, in velites Hispanos præda occupatos incurrere cœperunt. Vnde quū cœpisset iā pugna, & gladiis nudatis, collatoque pede certamē fieret, superuenere equites. & maiores inde cades fiunt, quā per excursionē ac leuia certamina fieri solent. ita magis accenduntur ira Hispani ad vindictā. qui ne pulsi viderentur, postero die prima diei luce in acie processere. neq; capiebat omnes copias angusta vallis: duæ namq; peditum partes, & omnes deniq; equitatus in acie descenderunt, reliqua vero peditū pars in vnū ex obliquo collē constitit. Scipio considerans loci angustiam pro se esse, quia in arcto pugna aptior Romanis, quā Hispanis futura videbatur, quodq; in eum locum retracta eorū multitudo esset, qui omnes minime capere posset, nouo consilio animū adiecit, ut scilicet tā angusto spatio circumdaret cornib. hostiū acie, quo peracto Hispani inutiles foret pedestres copie. Itaq; imperauit

Lælio

Lælio ut per colles occultissimo itinere circumducatur equites, segregetque quantum possit equestrem à pedestri pugna. ipse quoque Scipio statim omnia peditum signa in hostes vertit, quatuorque cohortes in fronte statuit, quia latius non poterant aciem pandere, neque moram pugnandi ullam fecit, ut cum certamine auerteret conspectum equitum transcuntium per collem, neque ante conspicerent circumductos esse, quam à tergo inuasos se esse sentirent. ita duo prælia, duæ peditum acies, & duo equitatus per longitudinem campi. nam misceri non poterant, quia vallis angustia hoc non patiebatur. pugnabantque adeo, ut neque pedites equitibus. neque equites peditibus auxilio esse possent, quoniam quum pedites qui in fronte erant, pugnarent, putantes equites à tergo eis auxilio esse, trucidantur, quoniam equites ipsi à Lælio & Romanis ab ipso tergo inuasi etiam debebantur. Quumque ipsi equites aliquandiu Lælii impetum sustinuisent, finaliter tamen ad vnum omnes cæsi sunt, nec quisquam equitum peditumve superfuit, eorum scilicet qui in valle pugnauerunt. Tertia vero pars quæ super collem secesserat, & potius ad spectaculum quam ad pugnam steterat, & locum, & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos enim Mandonius & Indibilis reguli fratres ipsi fugerunt, prius quam à tergo tota circumueniretur acies, elapsi inter tumultum. Castra itaque Hispanorum eo die præter aliam prædam, cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Ex Romanis vero eo die ac prælio circiter mille ac ducenti ceciderunt, vulneratique sunt amplius quam tria millia hominum. Neque enim adeo cruenta fuisset victoria, si patientiore campo decertassent, & ad fugam capeffendam

facilitas fuisset. Indibilis itaque abiectus bello & fugatus, consilium cepit, & afflictis prostratisque rebus nihil tutius esse duxit, quam ut in Scipionis clementia speraret. Experta itaque eius fide Mandonium fratrem ad Scipionem mittit. qui aduolutus genibus eius, fatalem rabiem temporis accusat, quum velut contagione quadam pestifera, non Illergetes modo & Lacetani, sed castra quoque Romana insanierint. suam itaque, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem esse, ut, si velit, reddant spiritum Scipioni: vel si seruare malit, tanquam ab eo acceptum, illum pro eius voluntate deuouerent, tanquam ab eo seruatum. In causa enim fuerat eatenus, ipsam clementiam non petiisse, quum de ea, eius inspecta magnanimitate, non haberetur fiducia: nunc autem è contra, quoniam quum victor euaserit, non est dubium in eius maxima clementia sperare. Ille enim semper Romanis mos fuit, parcere prostratis, & debellare superbos. Scipio igitur, licet vetus mos Romanorum fuisset, ut eis quos non cedere, sed armis superassent, non prius daretur amicitia tanquam in pacatum populum, quam omnia diuina & humana dedissent, obsides insuper acciperentur, adimerentur arma, præsidiaque urbibus composita forent: multis verbis detestatus Mandonium præsentem, Indibilemque absentem, illos merito perituros fuisse suo ipsorum maleficio asseruit, victuros populi Romani beneficio. Itaque eisdem regulis, & illam pugnam, & rebellionem liberam esse voluit, eisque velle præter Romanum morem, & arma relinquere, nec obsides petere, ne si iterum deficerent, in obsides innoxios, sed in seipsos sequeret, atque eorum esse, an pacatos, an iratos Romanos velint. Ita dimissus est Mandonius, pecunia tantum imperata, qua militibus subsidium parari posset, qui Lucio Martio in ulteriorem Hispaniam præmisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Illergetæ numerarent, cum expeditis Lucium Martium iam Oceano appropinquantem assequitur. inchoata enim res erat de Masinissa, ut ad colloquiū cum Scipione veniret. vulgatum est in castris Scipionis Masinissam cum Scipione velle cōgredi, ad hoc quæ dexteram sibi inuicē dedisse. Masinissa vero quum Gadibus esset, certior factus à Martio, Scipionem aduentare, causando dixit corrumpi equos in insula, penuriāque rerum omnium pati, & ideo se velle traicere ad depopulandos Mediterraneos agros: utque imperator Magō hoc pateretur, marcescere se dixit equitum desidia. Transgressus itaque tres principes Numidarum præmittit, ad tempus locumque pro colloquio statuendum, duos pro obsidibus retineri à Scipione iubet, remisso tertio, qui quum iussus esset, adduceret Masinissam. cum paucis itaque ad colloquium venerunt. Ceperat enim Numidam Scipionis fama, gestarumque rerum admiratio, qui animos ad speciem corporis eius amplam atque magnificam erexerat. cæterum maiorem venerationem præsentia fecit, & præterquam quod à natura multa in eo erat maiestas, adiuuabat tamē promissa cæsaries, habitusque corporis, non cultus exquisitis munditiis, sed virilis, ac vere militaris (quod plenius nitidiusque ex morbo apparebat, velut renouatus flos iuuentæ) prope attonitus ipso primo congressu Numida est. Ait igitur Masinissa primum Scipioni gratias de fratris filio remisso, ex eoque tempore eam se quæsisse occasionem, quam tandem oblatam deorum immortalium beneficio non omiserit, cupereque se illi populoque Romano operam nauare, ita ut nemo vnus externus magis enixe adiuuerit rem Romanam, sequi

diu hoc facturū parauerat in Hispania ignota, alienaque sibi patria: cum autem hoc fieri non valuerit, sed id in Africa, ac propria patria facturū, quoniam si Romani eundem Scipionem in Africam mittant, non est dubium, sperare posse, se breui illam adepturos. Lætus enim vidit eum Scipio, audiuitque, cum caput rerum in omni hostium equitatu Masinissam sciret: qui & iuuenis erat, & decorem præ se ferebat. Fide igitur data receptaque, Scipio regressus est Tarraconam. Masinissa vero permissu Scipionis, ne sine causa traicisse videretur, depopulans vicinos agros Gades rediit.

Mago Pænorum Dux à Gadibus ad minorem Balearium insulam cum classe hybernaturus venit.

10

Mago igitur desperatis in Hispania rebus, quoniam eum spes fecellerat, quā primum in militari seditione concipiens, in defectione Indibilis ac Ilergetum posuerat (quæ duo eius animum diu sustinuerant) dum pararet classem in Africam traicere, nuncium à Carthagine accepit, iubere Senatum, ut classem quam Gadibus haberet, in Italiam traiceret, cōducta ibi quanta posset Gallorum ac Ligurum iuuentute, coniungeretq; Hannibali, ne sineret senescere bellum maximo impetu ac fortuna cceptum. Ad eam rē maxima pecunia à Carthagine magna adducta est, & ipse quantum potuit à Gaditanis exegit, nō modo publice ab eorum ærariis, sed etiam templis spoliatis, priuatim ab omnibus, eos cogendo ut aurum argentumque in publicum conferrent. Qui cum à Gadibus cum classe discessisset, ac præterueheretur ad Hispaniæ oram, non procul à noua Carthagine 20 expositis in terram militibus proximos depopulatur agros, inde ad urbem classem appulit, ibique cum die milites in nauibus tenuisset, nocte in littus exposuit ad eam muri partem qua capta à Romanis noua Carthago fuerat, pro constanti habens, eam urbis partē nullo saltem valido præsidio teneri, & aliquos oppidanorum ad spem nouandi res moturos. Interim nuncii ex agris trepidi simul depopulationem, agrestiumque fugam, & hostium aduentum retulerunt. Tum visa est classis, nec sine causa electa ante urbem statione apparuit. armati igitur oppidani instructique ad portam mare versus ac stagnum concurrerunt, ubi circumfusi hostes ad muros, tumultu maiore quam vi, subierant, patefectaque repente porta Romani cum clamore erumpunt, turbatosq; hostes ad primum incursum coniectumque telorum vsque ad littus cum multa cæde persequuntur: & nisi 30 naues littori appulsæ trepidos recepissent, non superfuisset fugæ aut pugnæ quisquam. In ipsis quoque nauibus trepidatum est, ne hostes cum suis simul in naues irruerent. Retrahunt igitur scalas, ancorasque ne moram nimiam facerent, præcidunt. quorum multi in littore derelicti, ut naues natando assequerentur, incerti præ tenebris quid peterent, aut vitarēt, fluctibus obruti sunt. Postero vero die cum classis retro in Oceanum vnde venerat, fugeret, circiter duo millia ac octingenti homines cæsi inter muros littusque reperti sunt. Mago autem in Gades cum classe reuersus excluditur, inde ad Cimbim non longe à Gadibus classe appulsa clauduntur illi portæ, inde ad Pityusam centum pene milliaria amplectens, quam Pœni adhuc obtinebant incolebantque. In ea classis bona cum pace suscepta est, nec modo commeatus ab ea benigne præbiti sunt, sed etiam in supplementum 40 classis iuuentus armaque data sunt, quorū fiducia Mago in Baleares insulas quinquaginta abinde miliaribus distantes transfretauit. Dux enim sunt Balearium insulæ, vna maior, quam Maioricam à maiori parte insulæ, ut supra diximus, altera minor, quam à minoritate respectu maioris Minoricam dicunt, armis hominibusque copiosior, ac portum habens pulcherrimum, in quo se hybernaturum sperabat. ad extremū enim autumnus erat. Quum itaque ad maiorem insulam cum ipsa classe transfretasset, cum fundis insulani omnes hostiliter occurrerunt (quo solo armorum genere, sicuti in aduentu Herculis supra narratū est, utebantur, & inde etiam Baleares dictæ sunt) tantaque vi lapidum appropinquantem classem obruebant, ut introitum portus eis omnino vetuerint. Inde igitur recedentes ad minorem Balearium insulam traiecerunt. In cuius portu locū munientes, sine certamine 50 urbe agroque, & quidem fertili, potiti sunt, in qua tota hyeme residens Mago, duo millia auxiliarium ex eis conscripsit, urbemque ipsam amplians, & portui & urbi nomen dedit, Magoque vsque in hodiernum appellantur. Gaditani vero post eius ab Oceano discessū Romanis se dediderunt.

Scipio obtenta Hispania Romam reuertitur, atque Consul creatur, ei que Sicilia & Africa assignata sunt.

His itaq; peractis anno ab orbe cōdito quarto milleno, & ab urbe condita D. AC XLIII, Scipio obtenta Hispania Romam rediit, & iterū Consul creatur, & multis in Senatu

contra-

contradicientibus Sicilia illi prouincia decreta est, & insuper Africa Romanis armis ag-
gredienda. Magnus itaque Romæ apparatus fit ad bellum in Africam transferendū, Sci-
pioque traicere exercitum in Siciliam, & inde in Africam parat. Sed quoniam hæc ad
Hispaniam pertinere non videntur, illa prætermitto, de quibus satis abundeque Romani
scriptores meminerunt. Nos autem de nostris videamus.

*Mago Amilcaris filius à portu & vrbe Magone minoris insulae Balea-
ris exercitum Genuam traiecit, & urbem vi cepit, Indibilisq;
defectio ac pugna.*

10

MAG o igitur cum hybernasset (vt diximus) in minori insula Balearium, sequenti ve-
re anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo decimotertio, & ab vrbe
condita D X L I I I I. ex ipsa minori insula Balearium iuuentute lecta & in classem impo-
sita, in Italiam triginta rostratis nauibus & multis onerariis duodecim millia peditū duo-
que ferme equitum traiecit, Genuamque nullis præfidiis maritimam oram tutantibus
repentino aduentu cepit. In Hispania denuo bellum exortum est consentiente Indibili,
ac iterum rebellante nullam aliam ob causam, nisi propter admirationem virtutum, Sci-
pionemque solum militari peritia clarum putabat superfuisse Romanis cæteris omnibus
ab Hannibale interfectis. Contemnens itaque reliquos, intra paucos dies concitatis finiti-
20 mis populis ad Hispaniam liberandam, triginta millia peditum & quatuor ferme equitum
in Sedetanum agrum congregauit. Romani quoq; imperatores L. Lentulus & L. Manlius
exercitum contra Indibilem duxerunt: & comissa pugna tandem cum vidissent turbatos
hostium ordines, trepidantesque atque fluctuantia signa, hortantur milites, vt perculsos
inuadant, nec restitui aciem patiantur. Neque sustinuissem impetum Hispani, nisi Indi-
30 bilis ipse cum equitibus pedes digressus ante prima signa peditum se obiecisset. ibi enim
aliquandiu atrox pugna fuit. Tandem postquam ii qui circa regem semimortuum, ac
deinde terræ confixum, pugnabant, obruti telis occubuerunt, tunc fuga passim ccepta est,
pluresque cæsi equites, quia eis conscendendi equos spatium non dabatur, & quia Roma-
ni perculsis Hispanis institerunt acriter. nec ante abscessum est, quam à castris hostem
30 penitus expulissent. Tredecim millia Hispanorum eo die cæsa sunt, octingenti vero ca-
pti: at Romanorum sociorum paulo amplius quam ducenti, & præcipue in læuo cornu
cecidērunt. Pulsi itaque è castris Hispani sunt, & qui ex prælio effugerunt, dispersi pri-
mo per agros, inde ad suas ciuitates redierunt. Tum à Mandonio regulo fratre Indibilis
ad concilium euocati, conquesti sunt ibi clades suas, valdeque detestari cœperunt auto-
res belli Indibilem, cæterosque Principes, quorum plerique in acie occidissent. Qui
cum legatos ad arma tradenda deditionemque faciendam misissent, responsum est à
Romanis imperatoribus, in deditionem ita accipi, si Mandonium cæterosque belli con-
citatores viuos traderent: sin aliter facerent, exercitus in agrum Ilergetanum, moxque
Ausetanum, & deinceps aliorum populorum se ducturos cum maximo eorum malo.
40 Hæc dicta vbi à legatis renunciata sunt, Mandonius, cæterique principes in concilio
comprehensi, traditi sunt Romanis ad supplicium. Sic pax Hispaniæ populis reddita est,
stipendium insuper duorum, & frumentum sex mensium imperatum est, & obsides
à triginta ferme populis accepti sunt. Ita Hispaniæ rebellantis tumultus ma-
gno metu intra paucos dies concitatus & compressus est, &
omnis terror in Africam versus.

IOANNIS EPISCOPI GERUNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER SEXTVS DE IIS QVÆ GE-

sta sunt in Hispania, & quomodo Pœnis expulsis vsque ad tempora ciuilis belli quieuit Hispania à bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur à Scipione.

10

De Lege Oppia.

IAM itaque à superiori anno, id est ab vrbe condita quingentesimo quadregesimo quarto vsque ad eiusdem annum D L I I I. nil memorabile in Hispania gestum est, sed quieuit à bellis. Quo decennio Scipio in Africam cum exercitu traiectus, Carthaginem vniuersamque Africam debellauit, ex qua re Africanus est cognominatus. Moxque exacto temporis huius curriculo, ciuilis contentio in vrbe commota est, instantibus mulieribus, vt lex Oppia quæ mulierum ornatu prohibebat, abrogaretur. Tulerant enim eam Marcus Oppius, & Titus Romuleus tribuni populi, Quinto Fabio, & Tito Sempronio Consulibus, in medio ardore Punici belli, ne qua mulier plusquam semunciam auri gestaret, neque vestimento diuersi coloris vteretur, neque vehiculo curruque in vrbe oppidove ad mille passus, nisi sacrorum causa vteretur. Tulerunt enim ad plebem de abroganda lege Marcus Fundanius, & Lucius Valerius tribuni populi. Brutus & Titus Iunius legem Oppiam tuebantur, nec etiam abrogari se passuros aiebant. Ad suadendum vero dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium aduersantiumque legi complebatur. Matronæ nulla nec autoritate, nec verecundia, nec virorum imperio contineri limine poterant. Omnes enim vias vrbis aditumque in forum obidentes, viros descendentes ad forum orabant, vt florente republica, ac per consequens crescente in dies etiam priuata, omniumque fortuna, matronis quoque pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc mulierum frequentia in dies. nam etiam ex oppidis conciliabulisque conuenerant. Iamque consules & prætores publice rogare audebant, habebant tamen alterum Consulem Marcum Portium Catonem inexorabilem, qui pro tuenda lege publice orationem habuit. Contra vero Lucius Valerius pro rogatione mulierum confutauit Marci Portii Catonis orationem. Vicit itaque mulierum petitio, vt lex abrogaretur. Omnes enim vrbis matronæ & mulieres vna acie in Capitolium conscendentes rogarunt omnes magistratus ac tribunos. ex qua retantus fuit mulierum fauor, quod omnes pariter iudicauerunt legem Oppiam esse abrogandam, quæ vicesimo, postquam lata fuerat, anno abrogata est.

Marcus Portius Cato Consul cum exercitu in Hispaniam venit.

POST QVAM igitur lex Oppia abrogata est anno ab orbe condito quinto milleno tertio, & ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo quarto, Lucio Valerio Flacco, & Marco Portio Catone Consulibus, idem Marcus Portius Cato cum exercitu ad Lunæ portum cum quinque ac viginti nauibus venit. Deinde nauibus omnis generis hinc inde contractis proficiscens, edixit vt ad portum Pyrenæi omnes sequerentur, indeque ad urbem Rhodam ventum est. Hæc enim vrbs in Gerundensi erat diœcesi, cui nunc præsidemus, & à sexcentis annis Episcopos habuit. quæ vrbs iuxta Claudii Ptolemæi descriptionem non longe à Pyrenæo distabat, sita ad litus maris portu à vulgo vocato Lalena, quæ omnino deleta est: extat tamen in ipso vertice montis cœnobium, quod sancti Petri de Rhodis accollæ dicunt ab ipsa vrbe Rhoda. Erat autem in ipsa vrbe arx quam Hispani tenebant. eam itaque vi expugnatam Cato cepit. Indeque secundo vento Emporias urbem à Rhoda non longe distantem venit, quæ in tres diuisa erat. Primam enim mari vndique circumdatam tenebant Græci, qui à Phocensibus, vnde Massilienses, ortum habuerant, de quorum origine Iustinus post Trogum Pompeium late differuit, quod Græcum oppidum pene mare hinc inde cingebat, cuius muri quadringentorum passuum spatio pro-

tendebantur. Secundam Hispani tenebant, cuius trium milliarium spatium muri amplectebantur, quæ distans à mari milliario prope vno magnum Hispanorum ferocissimorumque virorum numerum continebat. Tertiã urbem oppidumque incolebant Romani ad littus maris quod Oceanum respicit. Hanc itaque tertiã refert Zozomenus Pistoriensis historicus Iulium condidisse, postquam deuicit in Hispania Pompeii liberos: quoniam cum primum à Gerunda Sextum Pompeium fugasset, inde etiam vsque ad Ilerdam venit. Postquam Brutus eum apud Mundam urbem (quæ nunc Colimbrium dicitur) in Portugallia victum interfecisset, Iulius Cæsar oppidum ex Romanis, Italicis, qui primum (vt opinor) cum Cornelio Scipione venerant, construxit, coloniamque Romanorum effecit. Sicque enim Emporium vrbs in tria oppida diuisa diuersis linguis voluntatibusque consistebat. Per eadem enim tempora rebellarat citerior Hispania omnis, ac Romanum oppidum quod apud Emporias erat, vi occuparat. Ad hanc igitur rebellionem perdomandam Cato Consul in Hispaniam venerat. Græcorum vero oppidum non modo non est rebellionem secutum, verum seruata Romanorum fide seruatum legimus. Accurata enim disciplina (quæ potissimum, vbi metus accidit, seruatur) eos eatenus conseruarat. partem enim murorum ad Hispanos versam optime munitam habebat, vna tantum orta ad eam regionem utebantur, in qua semper alter ex magistratibus vrbis præsidebat. Nocte vero qualibet tertia ciuium pars in muris excubabat, tanquam si hostis ad portam esset, & seruabant vigilias semper, & circuibant ciuitatem diligenti cura, Hispanum neminem intra urbem recipiebant, nec ipsi temere ab vrbe exibant. Ad mare enim patebat omnibus exitus ad portam ad Hispanorum oppidum versam, à qua non nisi frequentes egrediebantur. Causa vero exeundi tantum erat cõmercium cum Hispanis. Hispani enim tanquam maris imprudentes inexpertiq; mercari gaudebãt, vt ex iis quæ mari afferebantur, haberent, suosq; fructus illis venderent. Huius igitur desiderii causa Hispana vrbs Græcis patebat. Sic Græcum Emporiæ oppidum seruatum est. Erantq; eo tutiores, quod sub specie Romanæ amicitiae tutabantur, quam sicut Massilienses, à quibus descenderant, minoribus licet viribus, pari tamen colebant fide. Sic consulem Catonem ad eam declinantem comiter ac benigne susceperunt: paucosq; dies ibi moratus est, dum explorare cœpit, vbi, & quantæ hostium copiae essent. Vnde ne mora ipsa inutilis esset, omne id tempus exercendis militibus consumpsit. erat enim tempus, quo frumentum in horreis coaceruatur. Redemptoribus itaque vetitis ne frumentum exportarent, vrbe Græca eisdem repleta ad bellum se parat, ac profectus ab Emporiis agros hostium vrit vastatque, omnia fuga & terrore complens. Qui cum castra non longe ab Emporiis in agro qui est inter medios fines Gerundæ vrbis & Emporiæ, posuisset, cum hostibus qui ex reliqua Hispania confluxerant, conseruit prælium: quos deuictos cæcidit, ac dissipauit. qui ex utriusque castris, signa armaq; abiicientes vsque ad vicinorum oppidorum portas fugantur, in quibus ipsi Hispani suo se agmine ac pressura perimebant, cædentibus Romanis à tergo, ac eos comprimantibus: quorum castra omnia Romani diripuerunt. Refert Valerius Antias historicus eo die supra quadraginta millia Hispanorum cæsa. Cato vero ipse gesta sua conscribens, detractor laudum suarum, multa millia hominum ait se interemisse, sed numerum non expressit. Nihil denique à victoria cessatum est. Quum enim receptui signum datum esset, suosq; spoliis onustos ad castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros hostium sparso reduxit ad comprehendendum hostes hinc inde sine ordine fugientes. quæ res non minus quam pugna prioris diei Emporitanos, Hispanos, accolæque eorum in deditionem compulit. Sic Cato urbem Emporiam Hispanorum obtinuit deditione recepta, ex aliisque vicinis urbibus eos qui Emporiam profugerant, Cato benigne ad se vocatos in sua quemque dimisit. Inde castra mouit, ac itinere recto per Gerundam Barchinonamque Tarraconam peruenit. Interim ad quemcunque locum Cato cum exercitu applicuisset, occurrebant indique legati ciuitatum se illi dedentium. Ita per Catonem omnis cis Iberum Hispania perdomita, & Romano nomini restituta est. Captiuique non modo Romani, sed etiam sociorum & Latini nominis variis casibus in Hispania oppressi, ad domum Consulis ducebantur. Fama deinde vulgatur, Consulem velle in Turditaniam proficisci cum exercitu, & inde ad deuos montanos esse venturum: quem rumorem falso vulgus iactauit. quam ob causam ciuitates septem cis Iberum, & castella plurima defecerunt, ad easque deducto exercitu in potestatem redigit, quas cum pacatas reliquisset, ac Tarraconam reuertisset, iterum rebellarunt. quas iterum subiugauit: & ne pari indulgentia relinquerentur, eos iussit venundari, & redigi in seruitutem, atque quæstori, vt venundarenrur, traditi sunt.

ET quoniam Turditani interim rebellarant, qui sunt incolæ maritimæ oræ Bætis fluminis, & per Mediterraneum vsque Castulonem, vt supra satis declarauimus (hæc enim gens præ cæteris Hispanis imbellis erat, & armis insueta) audita rebellione Publius Manlius, qui Q. Minutio successerat, accepto vetere exercitu Romano ab eodem Q. Minutio, adiunctoque Appio Claudio Nerone, ex vltiore Hispania cum exercitu in Turditaniam proficiscuntur. Turditani igitur audito Romanorum aduentu, freti sua multitudine ire obuiam Romanis parant: quumque ipsis Romanis occurrissent, equites Romani in agmen Turditanorum immissi statim eos turbauerunt, atque in fugam conuersos plurimos simul & ceperunt, & trucidarunt. Nec prælio locus fuit, sed in prædam & fugam prælium conuersum est. Quumque Romani indubitata victoriam obtinuissent, neque ob id Turduli paruerunt, sed conductis decem millibus Celtiberorum, alienis auxiliis bellum parant. Interea Catoni consuli in Turditaniam properanti nunciatum est rebellasse Bargustanos, quæ gens ea est quæ inter Valentiam & Carthaginem Spartariam, siue nouam Carthaginem sita est. ipseque consul ratus cæteras Hispaniæ vrbes itidem facturas, si non prouideretur, omnibus Hispaniæ vrbibus quæ cis Iberum erant, arma ademit. quam rem adeo prouinciales agre passi sunt, vt multi ex eis mortem sibi intulerint (gens siquidem ferox, vt ab antiquis scriptoribus traditum est, nullam vitam sine armis esse arbitantes) quod vbi Consuli nunciatum esset, Senatores omnium vrbium ad se euocari iussit, quibus in hanc sententiam verba fecit: Non quidem nostrum, nec vestrum interest rebellare, multoque maiore malo vestro id quam Romanorum fit à vobis. Verum vno modo fieri posse video, vt vltius non rebelletis, voloque id quam mollissima via consequi, vos quoque me adiuuare debetis. nullum enim consilium libentius sequar, quam quod vosmetipsi attuleritis: tacentibusque omnibus tempus respondendi dixit. Quumque acciti secundo consilio tacuissent, vno die muri omnium illarum vrbium Catonis edicto disrupti sunt. Ad eosque deinde omnes, qui nec sic parebant, cum exercitu profectus est. ita in quamcunque regionem veniebat, omnes sese dedebant: Sygestam tantum grauem & opulentam ciuitatem vi cepit. Deinde Lacetanos (qui hodie Barchinonensis ager dicuntur) in deditionem recepit. Inde victor ad Regium castrum castra direxit, quod receptaculum prædonum erat. inde enim excursions in agros pacatæ prouinciæ fiebant. Transfugit interea Princeps Largustanus, & purgare se ac populares suos cœpit, dicens, non esse in manu ipsius prædones expellere, castrumque illud suæ potestatis non esse. eum Consul domum redire iussit, postquam cum eo ordinasset, vt quamprimum secum exercitum castrumque muros subire cerneret, intentosque prædones ad tuenda mœnia, ipse cum suæ factionis hominibus eniteretur arcem occupare. Id, vt præceperat, factum repente est, hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta. Cato eos qui arcem obtinuerant, cum cognatis suisque omnibus liberos esse iussit, omniaque sua habere. Largustanus cæteros Quæstori, vt venderet, imperauit: de prædonibus vero supplicium sumpsit. Ex ferrariis argentariisque fabris, à quibus prouincia locupletior fiebat, consilio expectato vsque in diem tertium, nihil supplicii sumens, eos conuenienti modo disposuit. Postmodum vero sequentibus duobus annis, anno videlicet ab orbe condito quinto milieno quinto, & ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo sexto, Caius Flaminius in citeriori Hispania bella gessit, & Lunam in Oretanis cepit. Inde exercitum ad hybernandum ad Iberum amnem adduxit, & per hyemem bella aliquot gessit, vario euentu, non tamen memoratu digno, quia potius aduersus incurfiones latronum quam hostium pugnatum est. Multo maiores res fuere Marci Fuluii, qui apud Toletum oppidum cum Vaccæis, Vætonibus, Celtiberisque signis collatis dimicauit, earumque gentium exercitum fudit, atque Iberum Regem viuum in prælio cepit.

Prælium Heluii cum Celtiberis.

IN T E R E A Heluius missus à Publio Claudio prætore ex vltiori Hispania cum exercitu sex millium occurrit, vt Catoni Consuli iungeretur. Quo audito Celtiberi interciedere viam Heluio parant, atque ad oppidum Illiturgum occurrentes cum viginti millibus armatorum, prælium cum Heluio fecerunt. in quo (vt refert Valerius Antias) eo die duodecim millia Hispanorum ceciderunt, indeque Romani ad oppidum Illiturgum occurrentes quod receptum hostibus præbuerat, puberes omnes ipsius oppidi Romani interfecerunt, ac deinde Heluius ad castra Catonis peruenit. Et quia iam ab hostibus tuta regio erat, præsidio in vltiorem Hispaniam remisso, Cato Romam rediit, & ob rem feliciter gestam urbem

urbem triumphans intrauit. Attamen de triumpho sibi concedendo fuit aliquantiſper diſputatum. Aiebant enim qui ſibi triumphum negari dicebant, quod fortuito caſu, & non in propria, ſed aliena prouincia pugnaſſet. Vicit tamen ſententia, vt decerneretur triumphus. Magnumque argenti pondus attulit, & in ærarium vrbiſ miſit.

Capitur Toletum parua vrbs, & Oliba, quæ nunc Olith dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio.

10 **S**EQVENTI vero anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno ſexto, & ab vrbe cōdita DLVII. Caius Flaminius oppidum Lycabrum munitum vineiſque refertiſſimum expugnauit, ac regem Corbilonē viuum cepit, & Marcus Fuluius Proconſul cum duobus exercitibus hoſtium duo prælia fecit, oppidaque duo cepit, Veſceliam & Eleonam (quæ nunc Legio corrupto vocabulo dicitur) & caſtella multa expugnauit. Ad eundem de alia voluntate defecerunt qui Nauarræ conſinia tenent. Progreſſus vero duobus potitur oppidiſ, Oliba (quod hodie Oletum dicitur) & altero eiſ vicinorū indeq; pergit ad Tagum amnem, Toletumque, quæ parua vrbs erat, ſed tamen munita, oppugnatur. Quumque eam oppugnaret, Vaccæorum, Veſtonum, Celtiberorumque magnus exercitus Toletaniſ ſubſidio venit. Cum hiſ igitur ſignis collatiſ proſpere pugnaui, quibſ fuſiſ Toletum cepit.

20 *Lucius AEmilius Paulus contra Luſitanos tumultuario exercitu pugnat.*

QVVM anno ab orbe condito quinto milleno decimo, & ab vrbe condita quingenteſimo ſexageſimo primo Romani Lucium Belum Prætorem in Hiſpaniam miſſent cum exercitu, in Liguria (quæ terra Genuenſium ac vicinarum eſt vrbiū) à Liguriſ circumſeptuſ magnam exercituſ partem amiſit, ipſe cum pauciſ vulneratuſ aufugit, Maſſiliamque peruenit, vbi ſpatio trium dierum expirauit. Quod vbi Romæ nuntiātum eſt per legatoſ, decreuit Senatuſ, vt Publiuſ Mumiuſ Brutuſ, qui cum exercitu in Tuſcia erat, diuiſo exercitu, cui vellet ex legatiſ, ipſe in vltiorem Hiſpaniam iret, eaque prouincia illi cederet. Hocque cum egiſſet Brutuſ, per antea Luciuſ AEmiliuſ Pauluſ (qui poſtea vir maximuſ fuit, & Perſeuū Macedoniæ Regem maxima cum gloria cepit, & Macedonicuſ appellatuſ eſt) iam virtutiſ ſuæ præſagium facienſ tumultuario exercitu coadunato, ſignis collatiſ cum Luſitanis pugnaui, & ab eo fuſiſ atque fugatiſ, octodecim millia armatorum ab eo caſa ſunt, & tria millia capta.

Publiuſ Catinuſ Prætor in Hiſpania moritur ex vulnere.

DEINDE ſecundo poſt anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno duodecimo, & ab vrbe condita CCCCCLXIII. Caiuſ Catinuſ per bienniuſ ante Prætor cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatiſ pugnaui: in qua pugna Hiſpanorum ſex millia caſa ſunt, cæteri vero fugati fuſique ſunt. Inde ad Aſtam urbem oppugnandam exercituſ duxit, quam non longe minori vi cepit, ſed dum incautuſ muroſ ſubiret, ictuſ ex vulnere paucos poſt dieſ moritur. Statimque Senatuſconſultuſ Calphurniuſ Prætorem ac ſucceſſorem miſit, ne prouincia ſine imperio eſſet. Per eadem tempora P. Manliuſ Aciniuſ, qui eodem tempore, quo C. Catinuſ, in prouincia erat, cum Celtiberiſ acie conſixit, & tandem incerta victoria diſceſſuſ eſt, niſi quod Celtiberi nocte proxima mouerunt caſtra. Quæ reſ Romanis, & ſuoſ ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibuſ poteſtatem fecit. Paucos poſt dieſ Celtiberi maiore coacto exercitu Romanos ad Calaguruſ oppiduſ laceſſerūt. Neque tradituſ, quibuſ auxiliis Celtiberi firmiores potentioſeq; facti fuerint. Tandem inito certamine duodecim millia caſa, & pluſ quam duo millia capta ex eiſ re-
30 feruntur, & Romani Celtiberorum caſtriſ potiſ ſunt. Poſthæc quum Calphurniuſ appliciſſet, Prætoſeſ ambo exercituſ ad hyberna reduxerunt. Duobuſ vero poſt anniſ, videlicet anno ab orbe condito quinto milleno decimo quarto, & ab vrbe cōdita quingenteſimo ſexageſimo quinto, quum Lucio Manlio ſucceſſiſſet in prætorial dignitate Luciuſ Quintiuſ, & Caiuſ Calphurniuſ, primo vere ambo Prætoſeſ pariter in caſtra prodierunt, in Carpetaniamque vbi hoſtium caſtra erant, progreſſi, iunctiſ copiis, communi animo conſilioque rem geſſerunt. Quum enim non longe à Tolero inter pabulatoſeſ pugna exorta eſſet, dum iſ vtrinque ſubuenitur, à caſtriſ paulatim omneſ copię in aciem adductæ ſunt. in eo enim tumultuario certamine, & loca ſua, & genuſ pugnæ pro Hiſpaniſ fuere. Nam Romani duo exercituſ fuſi, atque in caſtra compulſi ſunt, vbi non peſtiterūt Roma-

ni Prætores, ne postero die castra oppugnarentur. In silentio igitur proximæ noctis tacto signo tubæ exercitum abduxerunt. Luce itaque prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuaq; castra præter spem ingressi, quæ relicta inuenerunt inter nocturnam trepidationem, diripuerunt, regressiq; in castra sua, paucos dies quieti ibi manserunt. Romanorum atque sociorum in hac pugna ad quinque millia occisa sunt, quorum spoliis Hispani se armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Interea Prætores Romani omne tempus in contrahendis ex ciuitatibus Hispanorum sociis, reficiendisque auxiliis dederunt. Vbi vero satis virium conduxisse visum est, excitatis militum animis ad delendum priorem ignominiam se præparant. profecti itaque cum toto exercitu ad duodecim milliaria à Tago flumine castra posuerunt. Inde tertia vigilia sublati signis ad Tagi ripam peruenerunt: trans fluuium enim in colle castra hostium erant. Deinde ab omnibus clamor & pugna incipit. Romani fundunt sternuntque Hispanos, perculsosque metu ac fugientes in castra persequuntur, immixtique turbæ hostium intra vallum penetrauerunt. vbi ab Hispanis in præsidio castrorum relictis prælium instauratur: cogunturque Romani equites ex equis descendere. Dimicantibus his, legio quinta Romanorum superuenit, aliæque, vt quæque poterant, copiæ affluebant. Tum caduntur passim Hispani per tota castra, nec plures quam quatuor millia hominū effugerunt. Ex quibus tria millia fere qui arma retinuerunt, montem propinquum ceperunt, mille vero semiermes per agros vagi, palantesque fugerunt. supra enim quinque ac triginta hominum millia fuerūt, ex quibus tam exigua pars pugnae superfuit. Cruentæ maxime victoriæ causam tribuit subita castrorum inuasio, ex qua Hispani aggressi non habuerunt spacium sua cōmuniendi castra. Ex Romanis tantum centum ac duo & triginta ceciderunt, ex sociis paulo plus quam sexcenti, & ex prouincialibus auxiliis centū fere quinquaginta ceciderunt, tribuni militum quinque amissi, & pauci equites Romani. Postero die laudati donatiq; sunt milites à Caio Calphurnio, qui pronunciauit eorum opera maxime hostes fusos, expugnata castra, & signa capta esse. Quintius alter Prætor suos itidem milites donis affecit, & centuriones maxime, qui in vtroque exercitu mediam aciem tenuerant.

Prælium Q. Fuluii Flacci cum Celtiberis.

IN citeriore Hispania magnum bellum exortum est sexto post anno, quam superiora gesta sunt, anno ab orbe condito quinto milleno decimo octauo, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo nono. Celtiberi enim comparauerant quinque ac triginta hominum millia, quantum nunquam antea coadunauerant. Quintus enim Fuluius Flaccus prouinciam obtinens, quum armari iuuentutem Celtiberorum audisset, & ipse quanta poterat auxilia à sociis contraxit, sed tamen hostem non æquabat numero militum. ac deinde pugna ab vtrisque cœpta est, in qua tria & viginti millia Celtiberorū eo die cæsa sunt, quatuor millia & septingenti capti cum equis plus quam quingentis, & signa militaria octingenta septem. Magna quidem fuit Romanorum victoria, non tamen sine cruore. Ex Romanis enim militibus ex duabus legionibus paulo plus quam ducenti superfuerunt, sociorum Latini nominis octingenti ac triginta, externorum auxiliorum mille ferme & quadringenta ceciderunt. Prætor igitur victorem exercitum in castra reduxit: Attilius tamen manere in castris à Romanis captis iussus est. Postero die spolia de hostibus lecta sunt, & pro conditione donati sunt omnes quorum insignis virtus fuerat. Sauciis vulneratisque in Eburam oppidum missis per Carpetaniam ad urbem Cantabriam (quæ hodie Santroniogo appellatur) inde ductæ sunt legiones, vrbeq; circumfessa, quum à Celtiberis auxilia postulassent, morantibus iis, non quia auxilia dare renuerent, sed quia adeo inexplicabiles pluuiæ imbresque ceciderunt, & amnes intumuerunt, vt subueniendi illis potestatem impedirent, ab auxilio suorum desperati ciues in deditionem venerūt. Flaccus vero tempestatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi demum deditionis ignari, vbi primum viæ aditum viderunt, imbresque cessarunt, Cantabriam cum auxiliaribus copiis venerunt, ibique nulla castra extra mœnia videntes, alioque hostem commigrasse credentes, negligenter ad oppidum peruenerūt. In eos itaque Romani patefactis duabus portis eruptionem fecerunt, in compositosque aggressi fuderunt, & ex Celtiberis tandem duodecim millia cæsa sunt, & capti plusquam quinque millia, equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo: cæteri vero per vicos & castella sua dilapsi sunt. Deinde Flaccus à Cantabria profectus per Celtiberiam legiones duxit, multa castella expugnando. Sic maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hæc in citeriore Hispania gesta sunt,

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER
SEPTIMVS DE TERTIO PVNICO BELLO.

Quomodo Scipio Cornelius AEmilianus Carthaginem, ac Numantiam euertit.

10 **P**OSTEA vero quam supradicta gesta sunt, exacti sunt anni tres ac triginta, quibus nihil memorabile de Hispania scriptum comperio. Post quod tempus, quum euerſa Carthago eſſet per Scipionem Cornelium AEmilianum, iterum bella surrexerunt, qui Conſuleam deleuit anno ab orbe condito quinto milleno ccccxi. & ab vrbe condita dci. ex cuius euerſione Africanus appellatus eſt, qui quidem fuit nepos alterius Publii Scipionis, qui eandem urbem primo ſubiugauerat. Hic enim adoptatus eſt filius à Scipione filio Scipionis Africani maioris, qui vxorem habuerat AEmiliam Lucii Pauli AEmilii filiam, quæ fratrem habuit Paulum AEmilium, qui Perſeum Macedoniæ Regem & ipſam Macedoniam ſubiugauit. qui Paulus AEmilius duos filios habuit ex priori coniuge Papyria Naſonis viri conſularis filia, 20 quæ licet illi prolem nobiliſſimam genuiſſet ipſos duos filios, tamen ab eodem Paulo AEmilio repudiata eſt. Poſt eius diuortium aliam duxit vxorem, ex qua dum alios duos genuiſſet filios, tamen priores duos aliis duabus maximis nobiliſſimisque familiis per adoptionem inſeruit: quorum maior à Fabio maximo quinquies conſule, & Scipio minor à Scipione filio maioris Africani adoptati ſunt, videlicet à Publio Scipione alterius Publii Scipionis filio: & quod AEmilius Papyriam repudiauerit, non traditur ab autoribus. Sed cum à multis conſanguineis, & amicis impeteretur dicentibus, Nõne hæc pulchra eſt? nonne honeſta? nonne fœcunda? quib. ille calceum porrexit in medium dicens, Nonne pulcher hic calceus? nonne nouus? ſed tamen nemo veſtrum videt, qua ex parte me premat. Hic igitur Scipio Pauli AEmilii filius naturalis à Publio Scipione Africani 30 maioris filio adoptatus, Scipio AEmilianus appellatus eſt, & quia vltimo Carthaginem funditus euertit, etiam Africanus appellatus eſt. Hic, quum Carthaginenses contra fœdus initum arma ſumpſiſſent, Conſul creatus eſt ad eam euertendam. De qua euertenda quum pluries in Senatu controuerſia haberetur, Cato cenſebat eam euertendam: Scipio vero Naſica Pontifex eam ſeruandam eſſe cenſebat, prædicens illius ruinam interitum vrbi minari, quia non ſtantibus vrbi æmulis ac hoſtibus, facile vrbs in multa vitia laberetur. Vicit tamen Catonis ſententia, vt deleteretur. Scipio igitur AEmilianus ad eandem euertendam Conſul creatus eſt. Quam tandẽ cum funditus euertiſſet, poſt diuturnum bellum (de quo apud pleroſque autores de tertio bello Punico agitur hiſtoria) in urbem rediit.

40 *De viriatio Hispanorum Ducẽ.*

INTEREA in Hispania Romanis res non proſpere ſucceſſerant. ſurrexerat enim per eadem tempora Viriatus quidam Hispanus ex Luſitania (de quo Cicero in ſecundo Officiorum mentionem fecit) qui primum paſtor fuerat, inde latro: & quum latronum copias coadunaſſet, vias primum inuadere, ac deinde prouincias vaſtare cœpit, poſtmodum vero etiam Prætorum exercitus ſuperare, & in fugam vertere, adeo vt magnum terrorem Romanis intulerit. Huic primum Caius occurrit, ac eius exercitum pene proſtigauit. Deinde idem Viriatus Caium Plantium multis præliis victum fugauit, & ipſe Prætor cum paucis euaſit, ac denuo quum Claudius Numidanus cum magno belli apparatu, quaſi ad delendam ſuperiorum Prætorum infamiam, à Senatu miſſus cum Viriato congreſſus eſſet, pene vniuerſas quas ſecum adduxerat, copias Romanorum amiſit. Viriatus deinde tot ex Romanis ducibus victoriis habitis trabeas, falces, cæteraque inſignia Romana, in ſuis montibus trophæa, quaſi de Romanis triumphas præfixit. ita minus proſpere aliquandiu in Hispania bellatum eſt à Romanis, adeoque confuſæ res videbantur, vt vix aliqui reperirentur, qui aut tribunatum in Hispania ſuſcipere vellent, aut legationis munere fungi. Tum Scipio Cornelius AEmilianus in medium proceſſit, ſeque accepturum quodcunque militiæ genus imperatum fuiſſet, profeſſus eſt: quo exemplo omnes ad ſtadium militandi concitauit. Per antea enim in vltiori Hispania Lepidus Proconſul Vaccæam gentem (quæ in Caſtellæ confiniis ad Nauarram ſpectat)

quæ gens innoxia fuerat ac simplex, prohibente Senatu expugnare tentauit. Vnde tam memoris audaciæ poenas luit. nam ab eis prælio victus, sex millia Romanorum amisit, atque exustis castris vix cum paucis fuga euasit. Isto etiam tempore Caius Mancinus apud Numantiam infelicitissime bellauit, pro vt infra dicetur. Interea mittitur contra Viriatum Brutus Consul, qui cum pugnando vicit, & in fugam vertit, ac Laconiam oppidum, quod idem Viriatus cum suis obsederat, liberauit. Post cuius fugam Viriatus à suis dolo interfectus est, cuius interfectores quum à Romanis præmium postulassent, indigni præmio iudicati sunt, ex eo quod eorum ducem dolo interfecissent.

Brutus vniuersam Galleciam occupat.

10

BRUTVS itaq; post Viriati interitum per totam vagatus Hispaniam vsque ad Oceanū peruenit, quadragintaque millia Gallorum & Græcorum, qui Viriato & suis auxiliū præbuerant, atrocissima pugna deleuit. ob quam victoriam vniuersæ Gallaciæ populos in deditionem recepit. Hæc quæ dicta sunt de Viriato, & Bruto, cæterisq; Romanorum ducibus à Viriato deuictis, acciderunt anno ab vrbe condita sexcentesimo nono.

De Numantia vrbe, quæ fuit quondam Hispania decus, & eius situ.

ERAT in Hispania citeriore vrbs nobilissima, Hispaniæ decus, vltima Celtiberorum, inter vltimos fines Gallaciæ, Cantabriæ, Vaccæorum. De cuius situ hæsitatur à multis: quoniam Pomponius Mela libro secundo dixit illam esse Cæsaraugustam, & Rodericus Toletanus dicit esse Zamoriam: ego vero testimonia antiquorum adducam ad illius situm comprobandum. Vnde Lucii Annei Flori in secundo libro Epitomatum Titi Liuii verba audiamus, quæ sunt hæc: Numantia quantum Carthaginis, Capuæ, & Corinthi opibus inferior, tantum virtutis nomine & honore par, simulque si viros existimes Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos XIII. sola sustinuit, nec sustinuit modo, sed sequius aliquāto perculit, pudēdisq; vulneribus affecit. Ex his enim constat Numantiam in Celtiberia conditam. Hoc idem de eius situ meminit Claudius Ptolemæus in sua Cosmographia, & Strabo de situ orbis libro tertio sic ait: Sunt & Lusones qui ad ortum spectantes, & ipsi ad Tagi fontes pertinent. oppidum est Areuacorum Segida, & Pallantia, Numantia, quæ ab Augusta Cæsarea (cuius super Iberum situm esse diximus) abest ad stadia octingenta. Ad hanc itaque expugnandam fuerat decretus Consul Caius Mancinus, qui cum exercitum apud Numantiam suscepisset, adeo cuncta prælia infelicititer gessit, vt in supremam desperationem reductus, foedus cum Numantinis componere coactus sit, quod Senatui populoque Romano molestum ac irritum fuit. quo non acceptato Mancinum tam turpis foederis autorem nudato corpore, ac manibus post tergum ligatis ante Numantinorum portam iusserunt exponi, ibique vsque ad noctem manens, à suis derelictus, & ab hostibus non receptus, vtrisque miserandum spectaculum præbuit. Videtur autem quod Scipio Æmilianus Africanus, qui per hoc tempus potens in republica habebatur, & Tiberius Gracchus, qui Mancino quæstor erat, ad salutem profuerunt. Sed nihilominus aduersus Scipionem querelæ iactabantur, quod non etiam Caium Mancinum seruasset.

Numantia vrbs, Hispania decus, igne crematur à ciuibus suis.

DELETA itaque Carthagine à Scipione Æmiliano qui Consul erat iam creatus, Senatus circumspecta infamia, qua iam diu Romani in Hispania militauerant, Scipionem Æmilianum, qui secundo Africanus cognominatus est, in Hispaniam, maxime aduersus Numantinos mittere decreuit. Quumque profectus esset, primo infestissimos insolentissimosque Numantinorum animos, superiorum Romanorum ducum culpa auctos, contundere curauit. Sed quum reperisset exercitus voluptatibus omnibus ante eius aduentum occupatos atque corruptos, non magis cum hostibus, quam cum Romanis militibus pugnauit. Præcepit enim, vt omnia quæ ad voluptatem atque lasciuiam aderant, de castris abiicerentur, & confestim scortorum multitudo de castris amota est. itaque coquorum & scortorum vltra duo millia expulit, adire culinas & tabernas inhiibuit, atque iumenta exonerantia fessos venundare iussit, militemque cotidiano labore exercuit: & sic à turpi libidine purgatus est exercitus. nā tātæ est exercitus virtutis quātæ

tæ imperator. Igitur Scipio non ilico cum hostibus pugnavit, vt quasi incautos circun-
 ueniret, sciens nunquam Numantinos ociofos, sed iugiter ad bella paratos ac expeditos.
 Vnde milites suos in castris tanquam tyrones exercuit in ludis, & sic totam æstatem hye-
 memque sine pugna transegit, ac deinde redactò, siue exercitato exercitu, ad prælium
 cum Numantinis descendit. Sed Numantini impetu factò iam Romanos cædebant, &
 vertebant in fugam, nisi Scipio fugientes vi coactos ad pugnam redire coegisset. Ac ran-
 dem cum difficultate maxima Romani fugassent Numantinos, Scipio Numantiam vr-
 bem fossa & obsidione circumdedit. Numantini itaque sic obsessi, ac fame coacti, ad vl-
 10 timum humanis carnibus vescentes, deditionem postremo Scipioni obtulerunt, si tole-
 rabilia & humana iuberet. Quæ postquam à Scipione repudiata sunt, pugnam Numan-
 tini petierunt, vt saltem, non vt pecudes, sed vt homines trucidarentur. Quod etiam
 quum à Scipione negatum esset, Numantini primum vino calefacti confestim duabus
 portis erumpunt, & contra Romanos acriter insurgunt. atrox diu certamen fuit: & for-
 tasse Romani cecidissent, nisi Scipionis virtus affuisset. Numantini igitur sic certantes,
 non tamen tanquam fugientes, in urbem reuertuntur, suorumque corpora à Scipione
 oblata recipere noluerunt. Postremo de salute desperantes, ne in Romanorum ditio-
 nem venirent, clausis ianuis urbis, totam ciuitatem igne consumpserunt, ipsique pariter
 vel igne, vel ferro, venenoque mortem oppetierunt. Et sic Romani nulla de Numanti-
 nis spolia reportarunt. Nec vnum solum Numantinum victum in triumpho suo adduxit,
 20 nec etiam aurum, argentum, arma, atque vestes, quæ omnia ignis consumpserat, sed tan-
 tum de nomine triumphatum est. Numantinum enim victoris catena non tenuit.

Mors Scipionis Æmiliani.

POST deletas vero vrbes, Carthaginem scilicet, ac Numantiam in Hispania, Scipio
 Æmilianus Africanus cognominatus quum in urbem rediisset, & graues inter eum
 & Caium Gracchum, cæterosq; Gracchos discordiæ ac simultates successissent, quadam
 die quum fortis validusque se domum recepisset, mortuus nocte in cubiculo repertus
 est. Suspecta de ea re fuit vxor Sempronia, tanquam illi ministrasset venenum, & hoc ex
 30 eo creditum est, quum præfata vxor soror Gracchorum fuerit: de morte tamẽ eius nulla
 quæstio facta est. Post cuius mortem multum ciuiles contentiones exarserunt. quo vi-
 uente tanta erat eius autoritas apud Romanos, vt nullo pacto sociale ac ciuile bellum o-
 riri posse crederent. Pro huius autem Scipionis morte Tullius librum de Amicitia com-
 posuit, in quo introducit Lælium cum Mutio Scæuola, & Fannio generib. suis de ami-
 citia disputantem.

40 IOANNIS EPISCOPI GE-
 R V N D E N S I S P A R A L I P O M E N O N
 L I B E R O C T A V V S D E G E S T I S
 in ciuili bello inter Marium & Syllam.

De origine Caii Marii & eius moribus.

50 IN superiori hucusque libro actum est de iis quæ gesta sunt in Hispa-
 nia à Romanis post Pœnos eiectiones à prouincia usq; ad tempora ciui-
 lis belli, quæ duo fuerunt, Marii videlicet ac Syllæ, & secundo Cæsaris
 & Pompeii. Et quoniam alterum ab altero dependet, de eorum
 initiis aliquid nobis dicendum est. Quoniam eorum strages nõ mo-
 do urbem, sed vniuersum quoq; orbem infecerunt, diuersisq; cladi-
 bus impleuerunt. Cœperant enim & perantea ciuiles contentiones
 in vrbe, quæ eam cruentis cædibus maculauerant, à Gracchis initium sumentes ob leges
 Agrarias. Tulerant enim Gracchi, vt agri inter plebem diuiderentur, quos nobilitas per-
 peram possidebat. cuius rei contentio multos necauit viros illustres in vrbe, inter quos
 fuit Lucius ille egregius Consul Scipio Æmilianus. qui quum Tito & Graccho aduersa-
 retur, nocte sanus dormiens mane in lecto defunctus est compertus, & creditum est,
 quod vxor eius, quæ Gracchorum soror erat, venenum ei ministrasset. ex hoc etiam plu-

rimus sanguis nobilium effusus est. Ex quorum interitu deficiente nobilitate Marius ad consulatum effectus est. De quo nobis primo, deinde de Caio Cæsare, & Pompeio nobis dicendum est. Caius Marius obscura satis origine ortus, patrem habuit Marium, matrem Felicianam, pauperes homines atque mechanicos, qui in urbem proficiscens studia urbana aliquantulum degustavit, reliquo tempore in villa Ticornate, quæ erat in agro Arpinati vitam ab urbanis viuendi moribus alienam, sed modestam, & priscis Romanorum institutis propriam egit. Primumque in Hispania militauit sub Scipione Æmiliano Numantiam obsidente, ubi & præstantia, & fortitudine videbatur ceteros adolescentes superare. cuius præstantia Scipionem non latuit. Recepit enim cum Scipio apud se egregium formam, sed corruptum rei militatis disciplina emendauit, quem ferunt cum bellicoso hostium duce congregientem, illum ante ora Scipionis interfecisse, quapropter plures dignitates sub Scipione consequutus est. Et cum aliquando post cœnam sermo de imperatoribus fieret, dum iocose Scipionem interrogasset, quem ducem post illum Romanus populus habiturus esset, Scipio leuiter percusso Marii humero, Hunc, inquit, nam magnam de se in adolescentia exhibet experientiam. ab ipsis enim cunabulis futuram auguramur virtutem. Fertur hac Scipionis voce Marium elatum, animum ad rempublicam applicuisse, tanquam diuino quodam oraculo. Inde Marius tribunatum obtinuit fauente sibi Metello Cæcilio, cuius in domo ipse à pueritia ac pater eius ministri fuerant. Inde quum ædilitatem petuissent, non obtinuit. Quumque Iuliam ex insigni Cæsarium familia ortam in uxorem duxisset, Prætor creatus est, & in prætura mediocres laudes consecutus: post præturam vltiorem Hispaniam affecutus est sorte. Quumque Cæcilius Metellus contra Iugurtham creatus esset consul, Marium legatum in Numidiam duxit, ibique quum strenue bellasset, magno etiam militum consensu Consul creatur ad bellum contra Iugurtham, contradicente sibi vniuersa urbis nobilitate, populo vero assentiente. Opponebatur Mario, quod antecessorum imagines non haberet, atque etiam nouus homo potiores honores in urbe consequi non deberet: qui septimum consulatum obtinuit, qui primum Consul creatus in Libya erat, ad eumque Sylla Quæstor cum exercitu venit in Libyam. De cuius Syllæ natalibus aliquid etiam nobis dicendum est, ut vtriusque origo per quos incendium ciuile belli in urbe cœpit, nobis nota sit.

De origine Syllæ & eius conditionibus.

SYLLA igitur patritiæ gentis nobilis fuit (eius familia iam prope extincta erat maiorum suorum ignauia) qui litteris Græcis atque Latinis doctissime eruditus fuit. Animo illi erat ingens, cupidus voluptatis, sed tamen gloriæ cupidior, & licet otium luxuriosum sectaretur, à negotiis tamen eum nunquam voluptas abalienauit. Causa autem paupertatis parentum Syllæ fuerat, quia vnus ex antecessoribus suis Rufinus nomine cum Consul esset, repertum est in eius domo argentum non bonum, immo falsificatum (quod veteres stultum dicebant) ad libras decem: & quia à lege vetitum erat, à senatu cum omnibus suis remotus fuit, cuius deinde progenies vitam satis tenuem vixit. Quæ ex re Sylla pauperrimis parentibus ortus, domum non habuit propriam. Cui etiam pro conuitio dictum fuit, quod postquam diuitias consequutus fuerat, indigne prosperabatur, quomodoque vir bonus esse posset, postquam ex hæreditate paterna nihil acceperat. Erat præterea Sylla oculis ardentibus & terribilibus, vultuque albus & rubeus, quo terribilior reddi videbatur. Fuit etiam in adolescentia alacer, cum histrionibus & cum sodalibus rixabatur, ac etiam postquam in ætatem procefferat, diuesq; ac potens factus fuit, in theatris & in cœnis cum eis bibebat, & amore captus Nicopolim uxorem duxit: quæ postea moriens eum reliquit hæredem, & similiter bona nouercæ suæ post eius mortem ex testamento suo consequutus est, & sic ex consecutis hæreditatibus diues factus fuit. Facundus etiam, & callidus, & amicitie facilis erat, ad simulanda quoque negotia aptus, altissimi quidem ingenii incredibilisque, multarum rerum largitor erat, ac maxime pecuniæ, & omnium fidelissimus fuit ante ciuilem victoriam. nunquam enim fortuna industriam eius superauit, multiq; de eo dubitauere, fortior, an felicius esset. Igitur Sylla (ut superiori capite dictum est) postquam in Africam venit ad castra Marii cum exercitu & equitatu, rudis antea & ignarus belli, expertissimus omnium paucis diebus effectus est. Ad hoc milites benigne appellare cœpit, solitus multis rogantibus, & ex se, beneficia dare, & iniurias accipere, sed ea propensius curare, ut si quod mutuum reciperet, redderet, ipse vero à nullo recipere, idq; laborabat, ut ipsi quamplurimi deberent, loca cum humilibus exercebat, neq; quod multorum praua ambitio facere solet, Consul aut cuiusquam boni vintam laedere satagebat, tantummodo neminem neq; consilio neq; manu priorē pati. Quibus rebus breui Mario militibusq; charissimus fuit.

De causis diffensionis inter Marium & Syllam.

AGEBAT Marius Romanorum Consul & imperator bellum aduersus Iugurtham Numidarum Regem, quem quum regno pene expulisset, Iugurtha ad Bocchū Getulorum Regem sibi vicinum confugit, ab eo auxilia postulans, promittensq; tertiā Numidiæ partem si auxilia prestitisset. Quo audito Bocchus maximo gentium numero collecto in Numidiam venit, & Iugurthæ coniunctus est. Qui ad prælium cum Mario venientes, obtinuit Marius, Numidæq; ac Getuli superati sunt. Quo facto legati à Boccho ad Marium venerunt, petentes vt idem Marius duos fidelissimos de suis ad eundem Regem Bocchum mitteret, atq; velle de suo ac reipublicæ Romanæ commodo differere. ille statim Syllam & Aulum Manlium ire iussit. Qui cum celeres issent, Sylla ad Regem orationem habuit. cui cum Bocchus respōdisset, impetrauit Bocchus ea legatione, vt per Marii medium legati Bocchi Romam mitterentur ad senatum. Habito quidem de infra scriptis pluribusque aliis inter Marium & Bocchum tractatu, Bocchus à Mario per literas petiuit, vt item Syllam ad se mitteret, cuius arbitrato communibus negotiis consulere-
 10 ret. Is igitur Sylla missus est cum præsidio militum atq; peditū, sagittariis insuper, & fundibulariis, qui accepta tantum leui armatura muniti erant. Postquam enim Bocchus rex & Sylla congressi sunt, Sylla dicit se missum à Consule, ac venisse quæsitum ab eo, pacēne an bellum agiturus esset? Tunc Rex post decem dies iterum venire iubet. Exactis
 20 deinde decem diebus Rex Bocchus prætextu pacis vocatis Iugurtha & Sylla, statim signo dato, vndique simul ex insidiis Iugurtha capitur, ac cæteri socii sui obtruncantur, atque idem Iugurtha viuus ac vinctus Syllæ traditur à Boccho. Hinc graues & nefariæ seditiones inter Marium & Syllam, quæ fere Romam & vniuersum orbem funditus euerterunt, primordia habuerunt. Nam multi qui contra Marium propter inuidiam accensi erant, Syllæ opera captum esse Iugurtham, ac sibi à Boccho traditū: Marius vero qui neminem parem in gloria patiebatur, decertabat. Aduersarii vero Marii qui primas maximasque belli laudes Metello, secundas autem & vltimas tribuebant Syllæ, in illum vehementer agebant. Itaque populus qui in primis Marii partibus fauebat, perculsus terrore Marium deferebat.

De cadibus quas Marius in vrbe fecit.

AVGUSTINVS in 3. lib. de Ciuit. Dei, de malis quæ in Mariano bello Romæ secuta sunt, sic ait in cap. 26. Quum vero Marius ciuili sanguine, iam multis aduersarum sibi partium peremptis, victus vrbe profugisset, vix paulum respirante ciuitate (vt verbis Tullianis vtat) superauit postea Cinna cum Mario. Tunc vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla, nec dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reipublicæ. De hac enim vindicta, quæ perniciosior fuit, quam si scelera quæ puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus:

*Excessit medicina modum, nimiumque secuta est:
 Qua morbi duxere manus, periire nocentes.
 Sed cum iam possent soli superesse nocentes,
 Tunc data libertas odiis, resolutaque legum
 Franis ira ruit. —*

Illo bello Mariano atque Syllano, exceptis iis qui foris in acie ceciderunt, in ipsa quoque vrbe cadauerib. vici, plateæ, fora, theatra, templa completa sunt, vt difficile iudicaretur, quando victores plus funerum ediderint, vtrum prius, vt vincerent, an postea quam vicissent: cum primum victoria Mariana, quando de exilio se ipse restituit, exceptis passim quaqua versum cadibus factis, caput Octauii Cōsulis poneretur in rostris, Cæsar & Fimbria in domibus trucidarentur à suis, duo Crassi pater & filius in conspectu mutuo mactarentur, Bebius & Numitorius vnco tractis visceribus interirent, Catulus hausto veneno se manibus inimicorum subtraheret, Merula Flamendialis incisus venis Ioui etiam suo sanguine litaret. In ipsius autem Marii oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere nolisset.

De malis quæ Sylla Romæ operatus est.

DE Syllano quoque bello Augustinus dicto 3. lib. de Ciu. Dei sic prosequitur cap. 27. Syllana vero victoria secuta, huius videlicet vindex crudelitatis post tantum sanguinem ciuium, quo fuso comparata fuerat, finito iam bello inimicis viuētibus crudelius in

pace grassata est. Iam etiam post Marii maioris pristinas ac recentissimas cædes, additæ fuerant alię grauiiores à Mario iuvene atque Carbone earundem partium Marianarum. Qui, Sylla imminente, non solum victoriam, verum etiam ipsam desperantes salutem, cuncta suis alienisque cædibus impleuerunt. Nam præter stragem late per diuersa diffusam, obfesso etiam senatu, de ipsa curia tanquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scæuola Pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habebatur, aram ipsam amplexus, occisus est, ignemque illum qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit. Urbem deinde Sylla victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, sed ipsa pace sæuiente septem millia peditum vndecimque inermium non pugnando, sed iubendo prostrauerat. In vrbe autem tota, quem vellet Syllanus, quisque feriebatur. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ fuggeretur sinendos esse aliquos viuere, ut essent, quibus possent imperare qui vicerat. Tunc iam cohibita quæ hac atque hac passim furibunda ferebatur licentia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione proposita est, quæ hominum ex vtroque ordine splendido, Equestri scilicet atque Senatorio, occidendorum ac proscribendorum duo millia continebat, contristabat numerus, sed consolabatur modus. Nec quia tot cadebant, tantum erat mœroris, quantum lætitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibusdam eorum qui mori iussi erant, etiam licet ipsa crudelis cæterorum securitas, genera mortium exquisita congemuisset. Quendam enim sine ferro lanantium manus diripuerunt, immanius homines hominem viuum, quam bestię solent discerpere cadauer abiectum. Alius oculis effossis, & particulatim membris amputatis in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus est. Subuastatæ sunt etiam tanquam villæ, quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus occidi iuberetur, sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hæc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleretur obtinenda victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & vicit. illud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellum erat, vt qui feriebatur, si posset, feriret: pax autem, non vt qui euaserat viueret, sed vt moriens non repugnaret. Quæ rabies exterarum gentium? quæ sæuitia barbarorum huic de ciuib. victoriæ ciuium comparari potest? Hæc Augustinus loco iam dicto.

De origine Gnei Pompeii Magni, & eius successu.

IAM ad Gnei Pompeii Magni & Caii Iulii Cæsaris ortum ac gesta veniamus, qui è superioribus ciuilibus bellis ortum trahentes, aliam nouam pestem orbi effuderunt. Et quoniam diuersa, ac maxima eorum gesta Hispania habuit, de eis ac de eorum origine, vt clarior nobis eorum notitia fiat, aliquid describamus. Gneus Pompeius Magnus appellatus alterius Pompeii filius Romæ natus est, quum Marius (de quo supra diximus) Consul contra Iugurtham in Africa bellum ageret, anno ab orbe cõdito quinto milleno xcvi. & ab vrbe cõdita dcxlvii. cuius superiori anno M. Tul. Cicero vir præclarus Arpinati natus fuerat. Hic igitur Gn. Pompeius Magnus primo sub patre Põpeio, ac deinde sub Sylla militauit. illi ab initio omnes Rom. populi beneuolentiæ plurimum contulerunt. fuit enim bellicosissimus, & imagine videlicet ex comâ protenta, & lineamento oculorum adeo persimilis Alexandro, vt à multis Alexander nominaretur. illi vna labes tantum fuit, quæ totius odii ciuilis fuit seminarium, inexplata cupido & auaritia, quoniam sicuti Cæsar neminem superiorem, ita & ipse neminem parem volebat. Ei beneuolentia plures astricti erant, vitæ continentiam habebat, armorum insuper peritiam, linguæ persuasionem, morum fidem, & conueniendi modestiam. Aderat etiam eius gratiis, nihil cum fastu dare, nihil nisi ample recipere. Adhuc enim adolescens, & sub patre militans, Aristiam Aristii filiam accepit vxorem. Erat & insuper populari gratiæ plurimum accommodatus. Postea vero quam adoleuisset mortuo patre sub Sylla militauit, & cum Syllam fuisset secutus, ipse Sylla obtenta victoria contra Caium Marium Iuniorem cæterosque partium suarum Dictator factus multa in vrbe fecit. Primo enim quod nemo vnquam fecerat, cum xxxiii. fascibus processit, & rebus nouis remp. confirmauit. Tribunorum plebis potestatem minuit, & omnè ius legum ferendarum ademit. Pontificium augurumque collegium ampliavit, vt essent quindecim. Senatū ex equestri ordine suppleuit. proscriptorum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eorum vendidit, ex quibus plurima rapuit: constituitque, quod de nullo maleficio homicidioque facto atque fiendo posset cognosci, nisi per ipsum. Bona præterea proscriptorum formosis mulieribus, & in cantu eruditis, & histrionibus, ac salibus distribuit. Puellas item innuptas ac nobiles, inuitas hominib. facinorosis ac vilibus matrimonio coniunxit. Omnes insuper sui exercitus præfectos insigniuit meritis, hos ad diuitias, alios ad dignitates magistrat-

gistratusq; prouehens, alios abunde donis erexit. Gnei vero Pompeii magnam virtutem admiratus, magnumq; præsidium sibi fore existimans affinitate eum sibi iungere curauit. Cui rei cum Metella vxor nutu consilioq; faueret, Pompeio suauis, vt Aristia dimissa Æmiliam Syllæ priuignam, videlicet ex ipsa Metella & Scauro genitam ducat. Hæc enim Æmilia dudum viro nupta fuerat, & ex eo grauida erat. Vnde hoc coniugium magis tyrannicum, quam tempestati Syllanæ congruum fuit, quanquam Pompeio placeret. Ad ipsum itaq; Pompeium Æmilia per quendam domesticum adducta, repudiata est Aristia proba ac misera, quæ dudum etiam patre orbata fuerat, quoniam perantea iugulatus fuerat in Senatu Aristius pater propter Pompeium qui Syllanam factionem sequebatur. Hoc
 10 repudium Aristiæ mater quum agnouisset, mortem sibi intulit. Vnde noua quædam materia tragicorum hæ nuptiæ visæ sunt, quum etiam nupta ipsa apud Pompeium mox è partu obiisset. Hic igitur Pompeius cum valido exercitu à Sylla aduersus Carbonem, Perpennam, atq; Domitium, cæterosq; Marianarum partium, qui in Siciliam traiecerant, missus est: quos deuicit, atq; Perpenna à Sicilia fugatus est, & Carbonem ab exercitu Pompeii comprehensum tribunitio subsellio sedens damnavit, ac occidi iussit, ciuitatesq; afflictas recepit præter Messanā. Dum itaq; hæc Pompeius ciuilitè in Sicilia administrat, decretum Senatus, ac Syllæ literæ missæ sunt ad eum, quibus præciperetur in Africā traicere, omniq; manu oppugnare Domitiū, apud quem omnes eæ conuenerant copiæ, cum quibus
 20 nuper Marius ex Africa in Italiam rediens rerum potitus erat, tyrannus ex exule factus. Statim igitur Pompeius omni apparatu in expeditionem instructo, præfectum Siciliae Mumium sororis suæ virum instituit, atq; à Sicilia cum cxx. longis nauib. proficiscitur. Hæ quum partim ad Vticam, partim ad Carthaginē applicuissent, septem millia hominum ex Mauris ad Pompeium defecere. ipse enim Pompeius sex integras legiones in exercitu habebat. Domitius autem contra instructo exercitu vallem quandam grauem & asperam superaturus, ab imbre validissimo, ventoq; qui matutinis inspirabat, detentus est. Vnde ea die pugna desperata à Domitio ad stationes reditum est. Sed Pompeius ratus ad tempus sibi congruere, agmine citato vallem inuadit, tum Mariani tumultu facto, nullo ordine subistere, neq; omnes plane mansere. Ventus præterea circumstabat, procellam insuper propellebat, nihil tamen minus ea hyems Syllanos perturbabat, quoniam
 30 se adinuicem mutuo videre non poterant. Hocque Pompeius ferocius bellare satagebat, quum eius nomen adhuc fuisset incognitum, & sic magna cæde hostes vrgebat. Fertur enim ex tribus ac viginti millibus tria tantum millia effugisse. Deinde Pompeius Magnus appellatus est. Quum vero sic eum vniuersi milites appellare cœpissent, exclamauit, Non sum itaque dignus tali nomine, quo ad vsque vallum hostile staret: siq; dignum eum tali appellatione iudicarent, vallum deiicerent. mox impetu facto in vallum irrue-
 40 re. quo in conatu Pompeius priori periculo monitus non sine galea certauit. Vallum tandem captum est, periitq; ibi Domitius. Ciuitates vero aliæ confestim paruere, aliæ vero vi captæ sunt. Percurrit denuo Pompeius Africam Numidiamq; per quadraginta enim dies, postquam superius bellum gestum est, totam obtinuit Africam. concurrerunt deinde omnes Africæ Reges ad Pompeium, & frequens inter eos factus est, & inter plures arbiter multa iudicauit.

Pompeius quomodo Magnus sit appellatus, & in Hispaniam mittitur.

POMPEIUS igitur quum Vticam confecto bello Africano rediisset, ecce literæ sibi à Sylla sunt redditæ, quibus iuebatur, vt reliquo dimisso exercitu successorem expectaret, & cum vna legione Romam venire properaret, in quibus tacite ipse tristatus est, ægreque id tulit, sed manifeste totus exercitus eius est motus indignatione maxima. Deinde orante Pompeio vt iussa exequerentur, cœperunt obiectare Syllam, Pompeiumq; non permiserunt sine exercitu vniuerso abire, dicentes, Syllæ tanquam tyranno non esse
 50 credendum. Pompeius igitur tentauit eorum animos mollire sedareq;, ac persuadere vt iussis obtemperarent. Sed postquam persuadere id nequit, à subsellio in stationem descendens cessit illachrymans, sed milites arreptum in suggestum reponunt. Suggestus enim est locus, in quo Reges sedere consueuerunt pro magnis rebus tractandis. Hac itaq; altercatione plurima diei pars assumpta est, volentibus illis manere eum, & imperare. E cōuerso autem Pompeio exhortante vt Syllæ iussis absq; seditione parerent, tandem non desinentibus illis, sed arctius vrgentibus, precesq; cum clamore admiscens iurauit Pompeius se ipsum interfectorum, si vim afferret. quo illos pacto vix acquiescere coegit. Cæterum ad Syllam per primum nuncium allatum est Pompeium defecisse. Rē tandē certius cognita compertaque, vt aduenienti Pompeio vndique viri omnes obuiam irent,

eumque beneuolentia cum ampla pompa prosequerentur, mandat: præuenire tamen eum Sylla accelerauit. Profectus ergo, & illi obuiam factus, quam lætissime dexterā iunxit, eumque ingenti voce Magnum Pompeium salutauit, iussitque omnibus qui tum aderant, ut similiter Magnum eum appellarent. Alii dicunt cognomen hoc primum in Africa ab vniuerso exercitu illi inditum, deinde vim atque consuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius tamen longo post tempore Proconsul in Hispaniam missus est aduersus Sertorium qui illam detinebat, & in eius epistolis actisque se Magnum Pompeium scripsit. Neque hoc cuiuspiam admirationi sit. nam consueuerunt Romani non hos solum qui præclara confecerant bella, quiue strenue manu usi sunt, sed eos etiam qui rempublicam consiliis ac virtutibus suis decorarunt, huiuscemodi cognomentis sæpe exornare. Duos enim populus Romanus cognominauit maximos: Valerium, quod patres à plebe dissidentes conciliauit: Fabium Tullium, quod diuites quosdam viros à libertis genitos à Senatu amouit.

De Sertorio & Appio Metello.

ERAT in Hispania ea tempestate Sertorius qui illam diu tenuerat, & ciuili bello adhæserat partibus Marianis, tremendus hostis Syllæ cæterisque suæ factionis. Aduersus Sertorium diuersi duces missi sunt, quos Sertorius valide superauit. Denuo aduersus huius rabiem Appius Metellus vir clarissimus missus est, & quidem bellicosissimus ac sapientissimus, satisque Marco Lepido dissimilis, sed nimis grandi cura implicitus propter senectutem. ob hanc enim tardus nimium erat ad bellum, Sertoriusque propter velocitatem ac promptitudinem sæpius grauitatem eius deluserat. Ex qua etiam re Senatus decreto Magnus Pompeius in Hispaniam missus est, ut Sertorium comprimeret Pompeius. itaque Proconsul à Senatu ordinatus contra Sertorium, iam Magnus cognominatus, quum in Hispaniam venisset Proconsul, primum Appio Metello se in præsidium disposuit. Interim tamen Hispanos populos Sertorio parum donatos seu beneuolos sollicitare cœpit, & quosdam ad defectionem adduxit. ex quo fertur Sertorium dixisse quam insolentissime, virga & loro sibi opus esse ad puerum Pompeium castigandum, nisi vetulū pertimesceret, de Metello senē locutus. Hoc itaque verbum iactauit: factus est tamen de cætero Sertorius cautior, metuque Pompeii cautius in hostem ferebatur. Metellus quidem (quod incredibile erat) propter senectutem deliciis omnibus & voluptati fræna laxabat. Vnde crescebat Pompeii gloria ac beneuolentia in ea militari disciplina, qua milites tenebat, quoniam non magno degebat apparatu. Natura enim sobrius fuit, & à cupiditatibus longe abstinens: verum belli fortuna varia est. Cœpit enim Pompeius Vylauronam urbem. nam putabat Pompeius Sertorium circunuenire, ex quo gloriam quam maximam sperabat, in cuius spem maxime elatus multa iactauit. prospexerat enim Pompeius ante suos oculos urbem captam & incensam, castraque sua à Sertorio circumdata. Sertorio enim spem fecerant Perpenna & Eninus maximi duces, qui à Pompeio ad Sertorium profugerant, illique se socios belli addiderant. Quo audito Pompeius eos usque in urbem Valentiam fudit atque fugauit, in qua fuga ultra decem millia hominum interemit. Ex qua re Pompeius spem, simul & gloriam consecutus, elatus victoria, mox in ipsum Sertorium festinat irruere, ne gloria Metello impartiretur. iuxta ergo Sucronem amnem, sole iam ad occasum vergente, copias ad pugnam ambo duces instruxere. Metellus enim & Pompeius ambo cupientes belli gloriam, alter alterum præuenire in bello cupiebat, Sertorius etiam, ut cum solo pugnaret, studuit. Conferta itaque pugna est, tandemque æquo Marte dirempta. vterque enim alterum cornu strauit. verum ex duobus maiorem gloriam reduxit Sertorius: nam solus aciem oppositam in fugam vertit. In Pompeii vero cornu vir permagnus equo ex pedestri comitatu Sertorii obuiam Pompeio egressus, postquam ad conflictum ensium peruentum est, pugnavit cum Pompeio, dissimili tamen plaga, quoniam ad manus quum venissent, Pompeius saucius factus est ensis ictu, hosti vero à Pompeio est amputata manus. Quamprimum deinde postera dies illuxit, ambo duces simul acies instruxerunt, proximæ pugnæ victoriam quisque suam fuisse asserens, sed ex adventu Metelli soluto exercitu abiit Sertorius. Cæterum Pompeius quum priuatim ad hoc bellum multa exposuisset, pecunias à Senatu postulat, addens, ni mittant, se cum copiis in Italiam reuersurum. Lucullus tunc consulatum gerebat, qui vir licet à Pompeio dissentiret, quoniam in Mithridaticum bellum mitti affectabat, in mittendis pecuniis studet, timens ne Pompeio redeundi materia esset, qui dimisso Sertorio cupiebat etiam Mithridatem inuadere, Regem gloria splendidissimum, hostemque: quod credebat facile obtinere.

De morte Sertorii & Perpennæ.

SERTORIUS igitur post clarissimas res in Hispania gestas, sicut à principio omnium Hispanorum animos ad se flexerat, ita postea ab ipso descivere. Huius autē defectio-
 nis autor Perpenna fuerat, qui tanquam nobilitate familiæ præstantior, Sertorio inuide-
 bat, principatumq; affectabat, sermonesque pandebat in detractum Sertorii. Ex qui-
 bus inquinamenti ciuitates quædam Hispaniæ à Sertorio defecerunt, effecitq; ut indies
 minus Sertorio pareretur: auxitque indignationem Hispanorum immensa Sertorii ab
 initio humanitas in crudelitatem conuersa. Is enim quum ab initio pueros Hispanorum
 10 obfides sibi assignari iussisset, & in Osca vrbe tenuisset, illos liberalibus studiis, aliisq; bo-
 nis artibus erudiebat. Deinde vero in eorum indignationem crudeliter conuersus, quū
 alios necasset, alios vendidisset, magnam exinde populorum indignationem contraxit.
 Qua opportunitate comperta, Perpenna in eiusdem mortē cœpit conspirare. Qui quum
 multos sibi ascuiisset, Manlium quendā ex Sertorianis ducibus ad hoc sibi adiunxit. Hic
 tum forte adolescenti cuius amore detinebatur, hæc omnia pandit, & hac spe clatus, cæ-
 teris amatoribus omissis sibi vni se addiceret, hortabatur, maximam confestim potentiā
 habituro. Adolescens cuidam Aufidio amatori qui sibi gravior erat, hæc aperuit. Quæ
 quū audisset Aufidius, obstupuit (nam & ipse vnus ex coniuratis erat) ignorabat tamen
 Manliū ista sentire. Perpennam vero & quosdā alios de quibus sibi notum erat, nominā-
 20 te adolescente, conturbatus sermonē abruptit, & insanum contemnendumq; Manlium
 dixit, qui ita vanas fictiones inducat. ipse autem ad Perpennā profectus, rem, pro ut audi-
 uerat, & quanta celeritate opus foret, exposuit. Rem igitur aggressi conficiendam, nun-
 cium induxerunt victoriam quandam vnus ex Sertorianis ducibus & cædem magnam
 inimicorum significantem. Ad quem exhilaratus Sertorius quum immolasset, Perpennā
 ipsum & alios qui aderant (hi erant omnes coniurati) ad cœnā inuitat exoratque. Mos e-
 rat Sertorio in conuiuiis plurimā semper honestatē decoremq; seruare, nec videre quic-
 quam turpe, nec audire sustinebat, docueratq; omnes suos ab omni maledicto ac iurgio
 abstinere, sed placide ac modeste ioco uti. Tunc igitur in medio conuiuii rixæ initiū que-
 rentes, aperte verba turpia flagitiosaq; iactabant, & ficta ebrietate multa scelestæ agebant,
 30 ut Sertorium prouocarent. Sertorius vero siue quod grauiter ferebat inconcinnitatē eo-
 rum, siue quod ipsorum mentes ex tarditate loquendi & inconsueto contemptu anim-
 aduerteret, mutato discumbēdi modo se supinum disposuit, quasi nec videre quicquam
 veilet, nec audire. Perpenna autem phialam meri in medium proiiciente, & strepitu in-
 defacto, quod erat signum coniuratis datum, Antonius qui suprà discumbebat, gladio
 Sertorium percutit. Conuersi vero ad plagam, & insurgere conantis in pectus ruit, ma-
 nusque ambas capit, ne resistere valeret. per hunc modum à multis confossus occiditur.
 Maxima Iberiæ pars Metello & Pompeio post mortem Sertorii sese tradit. Eos qui man-
 ferant Perpenna suscipiens, aduersus inimicos bellum gerere adortus est, in quo statim
 sui experientiam dedit, ut viri nec ad parendum, nec ad imperandum apti. Nam fretus
 40 Sertorii apparatibus aduersus Pompeium congressus, breui superatus fuit & captus. Nec
 ultimam quidem fortunam ingenue tulit: sed quum haberet Sertorii literas, Pompeio
 promisit, virorum consularium & qui plurimum Romæ poterant, epistolas propria ma-
 nu scriptas, per quas cupidi nouarum rerum Sertorium in Italiam vocabant, se ostensu-
 rum. Sed Pompeius non ut iuuenis, sed ut grauis, & prudentis animi vir, eas quidem lite-
 ras nec legere ipse voluit, nec à quoquam ut legerentur permisit, sed ipsas omnes in vnū
 collectas cremauit. Quod eius factum multos ciues periculo, & magnis nouitatibus pa-
 triam liberauit. Perpennam insuper statim occidit, veritus ne vulgatis quorundam no-
 minibus turbationes & scandala orirentur. Reliquorum vero qui Sertorianæ necis con-
 scii fuerant, alii ad Pompeium deducti mactati sunt, alii in Libyam profecti, à Mauruciis
 50 interfecti fuerunt: nec quisquā euasit præter vnū Aufidiū Manlii riualē. Hic .n. siue latēs,
 siue neglectus in quadā barbariæ villa, inops inuisusq; consenuit. Neq; præterire libet in
 factis Sertorii, quod dum ab Hispania venisset in oppidū Tanginū in Libya, ibiq; vidisset
 sepulchrū Antei, nō credidit facile vulgationi barbarorū de illius corporis magnitudine:
 quod vbi effodi fecisset, repperit illius ossa longitudinis LXX. cubitorū. res quidē auditu
 stupēda. Post mortē itaq; Sertorii Perpenna celsior habitus est, qui imperiū occupās ad-
 uersus Pompeiū se instruit. Pōpeius igitur extemplo exercitū eduxit, decēq; cohortes in
 escā hostiū misit, iubēs ut paulatim per agros in cōspectu Perpennæ vagarētur. quas vidēs
 Perpenna rerū inscius, illas passim insequitur: Pōpeius vero instructa acie irruēs conferta
 pugna oīm victor fuit. Quū vero pleriq; primorū Perpennā cepisset, Pōpeius ad se addu-

etum occidi iussit, non immemor eorum quæ in Sicilia contigerant, quemadmodum à nonnullis criminatus est. In huius enim captura Pompeius maxima arte ad omnium salutem usus est. Perpenna enim quum in potestate literas omnes cæteraque Sertorii monumenta habuisset, epistolas quorundam clarissimorum virorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad res vrbs innouandas studebant, in Italiamque Sertorium vocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maiora suscitarentur bella, quam quæ iam restinxerat, Perpennam trucidauit, & epistolas omnes à nemine inspectas incendio tradidit. His peractis Pompeius quum Hispaniam, & maxime Celtiberiam deambulasset, omnes tumultus innatos oppressit, incendiaque rerum extinxit. Post hæc vero Pompeius Romam rediit, ibique triumphum petiit. cui se obiecit Sylla: Consuli enim tantum, & non Proconsuli aiebat triumphum lege permitti. vnde Scipio quum magnis & arduis præliis superauisset in Hispania Carthaginenses, triumphum nō postulauit: nondum erat Consul, aut id bellum suis gerebatur auspiciis. Obstabat præterea triumpho Pompeii, quia vix pubescebat, quiue obætatem nondum in Senatum admissus fuerat. omnino sibi gloriam inuidiosam erat pariturus, principatusque suus ab vniuersis ciuibz ægre perferendus erat. Hæc aduersus Pompeiū Sylla obloquebatur, veluti illi nō assensurus, sed contentione sua impediturus rogationem. Non tamen Pompeius ob hoc territus est, sed quum denuo instaret Pompeius, admiratus iuuenis fiduciam bis acclamauit, Ergo triumphet. Qua ex re quum indignatio complures caperet, grauiterque id ferretur, optans Pompeius eos grauiori molestia afficere, conatus est curru à quatuor elephantibus ducto triumphum ducere, angustiori tamen porta vrbs prohibitus equis usus est.

De Marii morte.

QUONIAM de ciuili bello Marii & Syllæ diximus, de eorum quoque factione ac morte dicendum videtur. Marius igitur postquam de exilio se restituit, quum magna Romanos strage, ac nece urbem fœdasset, omnia pariter diuina ac humana confundens, septimum Consulatum assumpsit, quod nemini Romanorum adhuc contigerat. Qui quum magistratum cepisset ad Kalendas Ianuarias, quibus annus incipitur, quendam Sextum Lucillum præcipitem dedit. quod ipsi & vrbi magnum fuit augurium ad futuras calamitates. Ipse autem Marius corporis laboribus atque sollicitudine perterritus, quia multa pericula expertus fuerat, animi ferocitatem amisit, existimans in se crimen rediturum. Nam Sylla, qui ipsum Marium patria expulerat, ad Mithridatemque potentissimum Regem fugere compulerat, Romam repetebat. Huiusmodi mentis agitationibus Marius affectus, quum ante oculos errores, exilia, periculaque maris ac terræ adduceret, in varias dubiasque partes distrahebatur, & nocturnis turbulentisque somnis perterrebat. Videbatur enim continuo quendam audire dicentem, dura sunt cubilia leonum. Sed quum maximè vigiliis pertimesceret, intempestiuis potationibus & ebrietatibus indulgebat, tanquam per somnum animi cogitationes vitaturus esset. Cui quum quidam nunciaret ea quæ apud mare per Mithridatem ac Syllam facta erant, nouis timoribus perculsus, partim futura timens, partim tanquam præsentium vulnere male affectus, paulo post exilium restitutus, vt Posidonius philosophus scribit, in malam valetudinem incidit. Caius autem Piso vir historicus memoriæ literarum tradidit, Marium post cœnam cum amicis deambulantem in sermonem de rebus ab eo gestis venisse, & à rerum primordiis incipientem, sæpiusque de vtraque fortuna disputantem dixisse, non sanè mentis hominem esse qui fortunæ sese committeret. Post hæc appellatis læto vultu qui aderant, quum per septem dies paulatim deficeret, diem obiit. Quidam ferunt eius ambitionem in ipsa mala valetudine omnino detectam in vanam spem euasisse. putabat enim se in Mithridatico bello imperatorem esse. Deinde (quemadmodum in ipso languore corporis accidere solet) varias in corpore mutationes cum gemitu ac multis vlulatibus patiebatur. Sic adeo ingens cupiditas magistratus illius belli eum ceperat, vt nulla consolatione curari posset. Duos ac septuaginta annos natus obiit, primusque omnium Romanorum fuit, qui septimum Consulatum attigerit. qui quum domum magnificam instruxisset, quæ multis regiis ædibus clarior erat, fortunam suam crudelem appellabat, quod priusquā consilia desideriaque sua peregisset, morte obiret. Septimo igitur die sui septimi Consulatus Marius diem clausit extremum, cuius mors statim Romam magna lætitia atque exultatione affecit, ex eo quod graui tyranide liberata esset.

De Sylla obitu.

L V C I V S Sylla postquam omnia mala, quę multis voluminibus descripta fuerūt, perlegisset, voluptati ac ebrietati ad vltimum datus electis maximi pretii ferculis, potationibusque, in quibus vinis quadraginta annorum utebatur, inter quas potationes Metella vxor eius obierat, & cum aliam Valeriam, quę per antea diuortium cum viro suo fecerat, amore captus duxisset vxorem, ac vitam suam ageret cum cāntotibus, tibicinibus, & histrionibus, cæterisque ad voluptatem pertinentibus, ad vltimum mala valetudine correptus est, atq; grauatus propter phlegma, quod adeo viscera sua putrefecerat, vt fœtorem emitterent, & quidem maximum, ac eius corpus pediculis totum abundans erat: nec tonsores continue radētes eos remouere valebant. Nam illis remotis alii plures pululabant vestes eius implentes, & intra oculos eum etiam molestabant, cui nec balnea, nec alia remedia proderāt, & sic pediculis afflictus erat quotidie. Pridie vero quam moreretur, quum Granium quendam potentissimum ciuem Romanum, qui magnam pecuniam populo Romano debebat, audisset solutionem tergiuersari, atque ipsius Syllę mortem expectare, ad se accitum hominem in secretiorē locum adduxit, accersitis deinde ministris, vt illum necarent, pręcepit. Ipse vero Sylla cum clamore ac totius corporis contentione laborasset, disrupto quod gestabat apostemate, maximam vim sanguinis effudit. qua de causa vehemēter debilitatus, atq; omnino viribus amissis, magna anxietate nocte illa vitam ducens mane obiit. Aderat enim eius morti Pompeius, qui licet contra Syllam similtates haberet, maxime quum Sylla ostendisset, se minus beneuole habere cum Pompeio ex testamento (aliis enim munera legauit, alios filiorum curatores instituit, sed Pompeiū omisit) tulit tamē hoc omnino Pompeius modeste nimis, placideq; non obstante quod Lepidus Consul, ceterique nonnulli cōtradicerent, ne Sylla in Campo Martio sepeliretur, neve funus fieret publica impēsa. Pompeius suo pręsidio gloriam simul defensionemq; funeri attulit: & corpus eius in campo Martio sepultum est, & statua magna ad eius similitudinem posita est, & epitaphium positum, quod ipsemet fecerat, videlicet: **NVLVS MEVS AMICVS ME BONITATE SVPERAVIT, NEC INIMICVS MALITIA.** Filios præterea duos gemellos reliquit (vt dictum est) Faustum & Faustam, & ex Valeria post eius mortē nata est puella, quę more Romano Posthuma est appellata.

**IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER
NONVS DE CIVILI BELLO INTER CÆSAREM ET
Pompeium, & eorum progressibus vsque ad Augustum Cæsarem.**

De origine Caii Iulii Cæsaris.

C A I V S Iulius Cæsar ex patre Lucio Iulio Cæsare ortus est, qui Mariannæ factioni adhærebat. Erat enim Marius senior cognatus Lucii Cæsaris, quoniam Iulia soror Cæsaris vxor Marii erat, cuius respectu suę factioni adhæsit, qui Lucius interfectus est à Sylla, dum vltimo in urbem intrauit. Erat quidem ex nobilissima Iuliorum familia, à Syluio Posthumo Æneæ Veneris & Anchisæ filii, & Lauinia Latini Regis filia ortum trahens. In cuius familię laudem Caius Iulius Cæsar dum orationem haberet, in laudem amitæ Iulię, vxoris siquidem Marii senioris, sic ait: Amitę meę Iulię Marii senioris vxoris maternum genus ex regibus ortum, paternum cum diis immortalibus coniunctum est. Nam ex Anco Martio sunt Martii reges, & à Venere sunt Iulii, cuius gentis familia nostra est. Est ergo sanctitas in genere regum, qui plurimum inter homines pollent, & ceremonia Deorum, quorum in potestate sunt ipsi reges. Erat itaque Caius Iulius Cæsar annorum sexdecim, cum illi mortuus Lucius pater, & cum à principio ignoraretur, in quas partes declinaret: Cossutiam ex equestri familia, quę primo Prætēxtato desponsata erat, duxit vxorē, ipse autē satis inops habebatur: postea vero Cossutia vxorē repudiata Corneliam Cinne filiam, qui quarto Consul fuerat, vxor-

rem duxit, posteaquam Pōtifex factus est. Quam cum Sylla voluisset repudiari à Cæsare, quia hoc renuit, sacerdotium & vxoris dotem publicauit, & gentilitiis hæreditatibus muktatus est. aduersarum enim partiū habebatur. Vt etiam discedere è medio conaretur, tamen morbo quartanæ aggrauate prope per singulas noctes mutare latebras cogebatur, seque sæpius ab inquisitoribus pecunia redimebat, donec per Mamercum Æmiliū, & Aurelium Cottam consanguineos & affines, ac per Vestales virgines, quarum summa tunc erat autoritas, Sylla deprecatus multis tandem ac validis precibus acquieuit. Vbi illud memorabile contigit, quod cum Sylla diutius obstitisset, neque vllus esset precandi finis, victus ad vltimum exclamauit vel diuino oraculo, aut coniectura humana: Vincite itaque, atque habetote vobis cunctisque nobilibus hoc damnosum donum: 10
 prædico autem vobis, quoniam hic quem adeo enixe saluum vultis, optimatum partibus quas vos mecum defendistis, erit quoque excidio. in Cæsare enim multi sunt Marii. Suetonius etiam Tranquillus vitam Cæsaris describens sic ait: Etiam cultu notabilem ferunt. utebatur enim lato clauo & nimium fimbriato, sed tamen supra eum cingebatur, & quidem fluxiore cinctura, quoniam Romanis mos erat, vt stricte cingerentur: vnde emanasse dicitur Syllæ dictum ad Pompeium cæterosque nobiles suæ factionis, vt male præcinctum puerum cauerent. Vnde etiam legitur illud Ciceronis, cum post ciuile bellum interrogaretur, cur ita aberrasset Pompeium Cæsari præferendo, Præcinctura (inquit) me decepit. Militauit ergo adolescens in Asia primum, deinde in Græcia, ac Cili- 20
 cia, nunc clara fama, nunc obscura. Audita autem Syllæ morte & nouandarum rerum spe trahente, Romam rediit. Sed ciuili motu præter spem compresso ne nihil ageret, Cornelium Dolabellam virum consularem ac triumphalem accusauit, quo iudicio magnam sibi eloquentiæ famam acquisiuit, sed multum inuidiæ. Quam vt leniret absentia, absoluto reo rebusque præter vota fluentibus in insulam Rhodum se transferre disposuit, vt simul & otio operâ daret & literis apud Apolloniū Molonē virum clarissimū, tunc facundiæ præceptorem: sub quo Cicero ipse Romanæ princeps eloquentiæ didicisse creditur. Sed dum eo nauigat, captus est à piratis, & familiaribus omnibus præter tres Romam remissis ad redemptionis suæ pecuniam procurandam, mansit cum prædonibus dies circa quadraginta non sine tristitiâ & indignatione grauissima. Cumq; illi ex 30
 conuictu familiaritate orta cum percontarentur, quid eis, si in sua potestate essent, faceret: respondebat iocanti similis, se illos crucibus affixurum, idque tacitus facere iureiurando etiam confirmauit. Cum vero comitibus & seruis Roma redeuntibus quinquaginta talenta pro redemptionis precio persoluisset, libertati redditus classe ilico conquisita illos attigit comprehenditque: in quibus iam tum secuturæ lenitatis & clementiæ gustum dedit. Nam quum & fontes plectere, & iuramentum seruare fixum esset, modum excogitauit, quo vtrunque leniore supplicio compleretur. Itaque iugulari illos primum, post exanimis crucibus iussit affigi. Nec per otium publicas res neglexit. Mithridate enim Asiam infestante congregatis auxiliis obstitit, & præfectum regis Asiæ pepulit, & prouinciā conseruauit. His exactis Romam rediit, primusque illi honor fuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam à Sylla tribunitiam potestatem restituere 40
 summo studio nisus est.

Caius Iulius Cæsar Quæstor in vltiorem Hispaniam missus est.

POST præmissa igitur Cæsar à Senatu in vltiorem Hispaniam missus est Quæstor factus. Qui cum venisset in Gades, vbi Herculis erat templum summa veneratione celebratum, in quo erat imago Alexandri Macedonis, quam imaginem cum Cæsar diutius contemplatus esset, vehementer indoluit, quod ætate illa, quam ipse tunc ageret, Alexander famam sui nominis in fines terræ extendisset, à se vero nihil adhuc dignum actum esset, ideo petiit à Senatu, vt pro eo mitteretur, cupiens esse, vbi maioris famæ materiam inuenisset. Romam itaque reuersus fœdo ilico turbatus est somno. visus enim si- 50
 bi est per somnium dormiens cum matre concumbere. Est hæc quidem vna humanarum miseriarum, vt quamuis verum sit quod ait Cicero, quodque de Homero scribit Ennius, plerunque ea videre dormientes, de quibus sæpissime vigilantes sint soliti cogitare & loqui: tamen illud certissimum est, solere se quieti hominum visiones fœdas, ac turbidas, & à somniantē anima peregrinas offerre, vt quod nunquam vigilantes cogitent, quodq; potius quam facerent, mori eligerent, consopiti facere videantur. Patefacta igitur visione, illi quorum vaftrum fallaxque est artificium, ad coniecturas redigentes, æstimatis (vt credo) viri moribus ac natura, consentanea interpretatione magnalia terrarum & orbis imperium significari somnio dixerunt, quod ea scilicet quam sibi sub-
 ditam

ditam habuisset, nihil aliud esset nisi terra parens publica, sicut experientia perhibet. ad amplissimam itaque spem incitauerunt. Quod ego potius narro, quia sic ab aliis scriptum inuenio, quam quod verum credam, virum tanti animi, tantæque prudentiæ ad immensam spem somnio inani ac nocturno phantasmate, aut omnino circulatorum fallaciunculis incitatum. Ad quam implendam quanta fortuna, quanto ingenio, quantis bellicis artibus, quantisque laboribus, quantis denique rebus aliis opus fuisse quam somnio, quis non videt? Dehinc Ædilis factus est, quo tempore in suspicionem magnam venit, ut non modo semel, sed pluries cōspirasse crederetur cum viris insignibus, ut totum statum reip. perturbaret. Numerabatur enim inter Catilinæ coniuratos, sed vel pœnitentia, vel metu, seu morte conspiratorum effectū consilium caruisse. In ea enim ædilitate multa fecit insignia ad ornatum vr̄bis. quorum omnium ipse solus excluso collega populi gratiam consecutus est, speransque sibi nihil negatum iri, tētauit extra ordinem Ægyptum prouinciam adipisci, quod Alexandrini regem suum solio deiecisset. Sed ab optimatibus impeditus, ut quo poterat modo se de illis vindicaret, in illorum contemptum Caii Marii noui hominis trophæa de Iugurtha scilicet, ac Cimbris, atque Teutonis, quæ Sylla hostili superbia euerterat, reparauit. perdita itaque spe Ægypti Pontificatum maximum petiit non absq; fluxu munerum ingenti. Ita iam ambitio Romanum orbem inuaserat, ut iam tunc Pontificatus pecunia venderetur. Quam in re quum ipse sibi non sufficeret, alienum æs, & quidem non modicum mutuauit. Quod deinde secum existimans, cum in campum mane candidatus descenderet, matri eum deosculanti dixisse traditur, Domum nisi Pontifex nō reuertar. Reuersus est autem Pontifex duobus clarissimis competitoribus superatis, etate & dignitate præstantibus. Interea Cæsar de coniuratione Catilinæ, quod cum ipso Lucio Catilina cæterisque viris illustribus coniurasset, à Lucio Vectio, & Q. Curio accusabatur: assebatque Vectius se ostensurum chirographum Cæsaris Catilinæ pro coniuratione oblatum. quod tamen Cæsar ægre ferens confutatis accusatoribus liberari obtinuit, & præmia illi decreta à Senatu, Vectiusque & Curius grauius mulctati sunt & priuati honore. Allegauit enim Cæsar innocentia suæ testem Consulem Ciceronem, cui præfatæ coniurationis multa reuelauerat. His peractis Cæsar Prætor in Hispaniam decernitur. Tanta vero fuerat eius inopia, ut sequestraretur Romæ à creditoribus, impedireturque, quominus posset in præturam proficisci, nisi quia oblati fideiussoribus permissus est in Hispaniam ire. quam profectionem quum peregisset, compositis prouinciæ rebus, pacatisque similitudinibus quæ in ea fuerant, etiam successore non expectato, properat Romam redire petiturus consulatū triumphumq;. Sed quum legibus vtrunq; petere prohibitus esset, omisso triumpho consulatum petiit cupidus rerum gerendarum.

*Caius Iulius creatur Consul, sibi que decernitur prouincia
Galliarum, & Illyricum.*

FACTVS est itaq; Consul cum M. Bibulo, quem collegam facta cōtentione legis Agrariæ, cum Bibulus dissentiret, foro armis eiecit. Vnde Cæsar solus rempub. gubernabat nemine prorsus obstante, & si quis obstitisset, non tamen minis sed factis quoq; exterret. in quibus Marcum Catonem virum tantæ sapientiæ & virtutis actibus suis contradicentem, manu licitoris exactum curia mitti fecit in carcerem, quo euntem illum Senatus prosecutus est, non aliter quam si vnus in persona capti omnes viderentur. Sunt etiā qui dicant, vestem quoque velut in luctu publico permutasse. qua quidem tanta veneratione ac pietate (nisi fallor) iniuria carceris cōpensata est, ut optabile fuisse videatur Catoni, sic in carcerem duci, vnde mox sic educeretur. Siquidem hæc Senatus tanta consensio Cæsarem ipsum mouit, utq; ait Valerius, diuini animi perseverantiam flexit. Et quanquā hic aliquantulum fines Hispaniarum rerum egressi fuerimus, quia tamen rerum factorumq; Cæsaris ac Pompeii in ipsa Hispania magna stat copia, ipsius Cæsaris vitam, originemque ciuilis belli pernecessarium est attingere. Igitur Cæsar initio cōsulatus sentiens inuidiam contra se laborantem, & Consulibus à senatu prouincias nullius laboris & gloriæ decretas, idq; in se vnum fieri cogitans, & ad suam, sicut erat, iniuriam trahens, quod collegam scilicet ista non tangeret, atque incensus cupiditate vindictæ, Gneum Pompeium Magnū, tunc Senatui infensum, quod Mithridate perdomito ad ipsius Pompeii honores silētium habuisset, omni obsequio promereri studuit. Utque solidior Gneus esset, M. Crassi amicitiam vetusto odio interruptam ex consulatu quem ambo dissidentissime gesserant, refarcire visus est. Effecitque solito ac solerti ingenio, ut ipsi tres in repub. vnum essent: ratus, ut quæ eis placuissent, nullus rescinderet. nec eum fefellit spes. Utque amicitiam consanguini-

nitate firmaret, filiam suam Iuliam Pompeio coniugem dedit, & vndique sibi adminicula coaceruans ipse Calphurniam Lucii Pisonis successuri sibi in consulatu filiam in matrimonium accepit, generique atque soceri suffragiis fultus ex omnibus prouinciis Gallias atque Illyricum praelegit, amplissimam quidem opum viam, atque vberissimam materiam triumphorum: nō quod Senatus ei transalpinam Galliam libens daret, sed veritus ne à se negatam populus largiretur, & quod suum nollent munus, fieret alienum. Necdū itaque inuidia quiescente iam profectus in prouinciam accusatus ab æmulis procurauit, vt absens reipublicæ causa vocari ad iudicium non posset, posuitque in animum, omnes qui ad magistratum ascensuri essent, sibi amicos efficere, atque nullum adiuuare, sed pro viribus impedire, nisi qui sibi pollicerentur se eius amicitiam defensuros, ita vt à nonnullis iusiurandum ac chirographum non vereretur accipere. Audiens vero Lucium Domitium Consulare candidatum, qui cum Prætor anno altero vexare voluerat, iactare solitum se, quod prætor nequisset, Consulem effecturum, sibi que exercitum erepturum, illius consulatum impediendi viam vnam meditatus, novos amicos Pompeium & Crassum ad se Lucam iure amicitiae euocatos induxit vt anni instantis consulatum peterent, quatenus tantis competitoribus ille succumberet. Prouidensque in posterum, ne quid infeliuor posset hostilis, illud quoque suffragatoribus tantis obtinuit: imperium à senatu sibi in quinquennium prorogari, quæ quidē res & in Gallia, & in Italia, & in toto orbe magnorum motuum causa fuit. His enim ad vota fluentibus iam securior & despexit aduersarios, & legionibus nouis pro arbitrio conscriptis, omne quantumlibet periculosum & graue belli genus aggressus, Gallicum bellum per annos decem exercuit, de quibus ipse latius in suis commentariis meminit, quæ Franciscus Petrarcha lucidius & explanauit & abbreviauit in libro de viris illustribus, cum vitam & gesta Cæsaris latius descripsisset. Et quoniam in ciuili bello bis Cæsar Hispaniam ingressus est, vbi res bellicas mirifice gessit, primo aduersus duces Pompeianos, Lucium Afranium, Marcum Petreium, ac M. Varonem, secūdo aduersus Pompeii liberos progressus, eiusdem Cæsaris saltem summam & compēdiose narraturi sumus, ac deinde ciuilis belli initium, ex quibus mala bellorum tum in Hispania, tum alibi successere.

Initium ciuilis belli Caii Iulii Cæsaris, & Pompeii.

E G R itaque Cæsar (vt diximus) bellum Gallicum annis decem, cuius finis initium ciuilis belli fuit. Peracto siquidē bello Gallico, in ipso temporis discursu Pompeius, qui Romæ rep. administrabat, ab antiqua Cæsaris amicitia discessit, amicosq; Cæsaris cœpit multipliciter infestare. Hanc causam ciuilis belli multi autores tradunt, quod Pōpeius parem in rep. Cæsar autem dominum recusarent. Præstitit autē causam dissensionis Iulia filia Cæsaris Pompeii vxor, quæ abortiuo vno filio obiit, vinculumq; affinitatis solutum, quo perantea fuerant fœderati. Soluta itaque coniūctione inter Cæsarem & Pompeium per obitum Iuliæ vxoris Pompeii ac filiæ Cæsaris, Pompeius solus rep. administrare cupiens amicos Cæsaris cœpit multipliciter molestare, & etiam vrbe pellere. Multa itaque clam contra Cæsarem dicta tractataque sunt, inter quæ illud est de Labieni defectione. Procurauit itaque Senatus Pompeiusque, vt Labienus à Cæsare deiceret, quod effectum fuit. Erat quidē Labienus legatus Cæsaris, qui in Gallico bello multa & præclara peregerat. In Senatu quoque multa tractabantur in damnum Cæsaris, nouæque viæ quærebantur, quibus potestas Cæsaris quæ iam multis formidabilis esse cœperat, tolleretur, aut certe minueretur. Siquidem cunctis iam magnificentia & liberalitate Cæsarea stupefactis, & quid his rebus tantis & tam late effusis sibi vellet secum tacitis meditantibus, nec loqui aliquid audentibus, M. Claudius Marcellus Consul, cui aut amore publico, aut vero priuato odio dignitas Cæsaris ac potestas inuisa erat, frequenti Senatu testatus de salute reipublicæ se acturum definiuit: vt quum bellum in Gallia finitum esset, dimitteretur victor exercitus, & quisquam ante tempus successor Cæsari mitteretur qui in pace prouinciam gubernaret, ipse vero sine imperio rediret. Addidit etiam ne absentis ratio comitiis Consularibus haberetur, quod licet communi lege de omnibus cautum esset, lege tamen Cæsar exceptus erat. ita ergo sublata erat exceptio. Et non contentus Consul iniuria Cæsaris in personam illata, iis quoque quos Cæsar ciuitate donauerat, adimendam iudicauit, ambitiosam & immodestam concessionē asseuerans. His & aliis turbatus Cæsar, nec immerito, cogitansque quod sæpe dicere solitum fama fuit, operosius multoque difficilius principem à summo dignitatis gradu ad media deiici, quam à mediis ad extrema, non cedendum, vt Africanus maior fecerat, sed obstandum statuit inuidiæ, & turbare potius omnia quam exemplo illius, quamuis laudatissimo, inuictū ab hostibus vinc

ci à ciui-

ei à ciuibus. Sed donec iure potius quam bello agendi spes superfuit, quiescendum statuens, patienter quidem, sed rectius dissimulanter cuncta sustinuit, & quoniam non nisi verbis offenderetur, adhuc verborum quoque defensionem parans, è collegio tribunorum Caium Curionem multa sibi ac profusa largitione quæsiuit, ne quando vel in Senatu, vel ad populum deessent suæ causæ defensores. Cum vero iam multi Cæsaris, nec non alii Pompeii formidarent potentiam, sæpe Curio ipse Senatui obtulerat, vt vterque simul ab armis abscederet, atque ad equam ciuilitatem pariter remearent, itaque demum securam liberamque remp. fore: idque non solum pollicitus, sed etiam contentiose nifus est efficere, certus de Cæsaris voluntate, qui id ipsum à Senatu literis petiit, vt scilicet aut
 10 sibi populi Romani beneficium integrum seruaretur, hoc est imperium cum legionibus, aut ceteri saltem duces in eadem conditione essent, exercitusque dimitterent. Ad hocq; plurimum inducebat Cæsarem fides, quam ad suos veteranos habebat, quod hoc faciliter poterat polliceri. sciebat enim eos quacunque sua necessitate ei non esse defuturos. Tantam enim cum eis Cæsar longo vsu familiaritatem contraxerat, vtque erat eis affabilis & animorum rapax, quod hæc ab eis poterat sperare. Sed tamen neque per se, neq; per tribunos quod petebat obtinuit, obstantibus fautoribus partis aduersæ qui nullum Pompeio parem pati poterant. Incidit in hoc tempus Senatusconsultum prima æquum fronte, re autem iniquum, vt duæ quidem, vna scilicet ex Pompeii, altera ex Cæsaris legionibus ad bellum Parthicum mitterentur. En in verbis equalitas, in rebus autem iniquitas. Si quidem
 20 quum Pompeius vnā ex suis, quibus ipse præerat amicitia iure Cæsari concessisset, illam bello Parthico deputauit verbo non animo, eamque repetiit: eam Cæsar remisit, & ex suis misit vnā. Ita Pompeium nulla, Cæsarem vero duabus legionibus imminutum ne nō fuit qui non intelligeret. Tulit tamen cum etiam cum aduersariis pacisci voluit, vt transalpina Gallia & Illyricum cum duabus tantum legionibus, & nomen imperii remaneret, donec Consul fieret. Denique eo vsque submisit excelsum animum, vt qui Cæsarem non nosset, suspicari eum posset belli metu ad ista descendere, quo nihil erat ab illius viri moribus ac mente remotius, sed tantum illi studium fuit, vel exercendæ, vel simulandæ modestiæ, vt quiduis videri potius eligeret quam publicæ tranquillitatis euersor. Cumque obstinatos ad negandum cerneret, Senatum sibi aduersum, & è suis inimicis designatos iam Consules, audiretq; Tribunos qui sibi adhærebant, nihil posse, imò
 30 propter se periculo atq; odio expositos, nō amplius differendum ratus: ne autem sui periclitaretur, aut ipse cunctatione vilesceret, dispositis more solito per hyberna legionibus, vltimo transitu ex Galliis in Italiam rediit. Quo cum venisset, inuenit illas duas legiones sub obtentu Parthici belli sibi ereptas, nec ad bellum profectas, sed in Italia detentas, quin & Pompeio assignatas. Quod ad euidentem Cæsaris iniuriam pertinere, non solum ipse vir talis, sed quicunque de populo perpendebat, adhuc tamen tacitus processit, conuentibusque peractis, vt solebat, Rauennam venit urbem suæ prouinciæ ab ea parte nouissimam, vt neque terminos suos excederet, & proximus esset aduersariis, & paratus vlscisci, si quid forte sui odio in Tribunos inimici sui decreuissent. Et hoc quidem belli ciuilis initium, hæcque fuerunt causæ, aliquam fortasse non paruum iustitiæ faciem habentes (si
 40 quā vnquam esse potest iustitiæ causa patriam oppugnandi) quamuis ab aliis minus iustæ causæ quædam afferantur, sed odium manifestū testimonii fidem leuat. Gneus igitur Pompeius gener atque hostis factus Cæsaris dicit eum, ideo quod non posset opera incepta perficere, neque de se populi expectationem adimplere, ideo turbare omnia voluisse, ne in turpitudine veritas appareret. Fuere qui timuisse illum dicerent, ne eorum quæ primo consulatu contra leges gesserat, rationem reddere graui suo periculo cogeretur, cum M. Cato iste vltimus, cuius virtus & grauitas comminationem eius non minus terribilem quam cuiuscunque consulis faciebat, palam diceret ac iuraret, se nomen Cæsaris, mox vt priuatus ipse inciperet inter eos delaturum, siue hoc publicæ ille iustitiæ studio-
 50 sus, seu propriæ memor iniuriæ. Vnde iam in vulgus effusum erat, idem Cæsari euenturum quod Miloni, vt circumseptus armatis apud iudices, seu ex vinculis causam dicat. Aliis visum est, eum spatio plurimorum annorum imperio assuefactum dediticisse priuatum modum, & sola cupidine dominandi in bella ciuilia concessisse. Hæc est enim diuersitas opinionum in causa Cæsaris, quam Tullius diuersis in locis damnat. Franciscus vero Petrarcha in libro de viris illustribus Cæsarem excusat, adducens ad hoc plurimas epistolas signanter Tullii. Ad historiam igitur reuertamur.

*Quomodo Cæsar à Rauenna fines populi Romani aggreditur,
& in urbem properat.*

QUUM Rauennæ igitur Cæsar substitisset, ne prouinciæ suæ terminos transgredien-
do aperte agere contra rempubl. videretur, audiens Tribunos qui pro eo erant, con-
temptui habitos, & vel vi vrbe depulso, vel sua sponte digressos, Romæ omnes vnanimi-
ter contra se sentire, omnia sui odio diuina atque humana misceri ac perueri, se quoque
per patientiam contemptum iri cogitans, neque iam amplius ferendum dissimulandum-
que aliquid existimans, euocatis legionibus vbicunque essent, præmissisque clam co-
hortibus quæ aderant: sero tamen clandestino egressu secretum iter paucis comitatus
arripuit, in quo quum nocte tota deerrasset, vix ad auroram ducem aliquem casus obtu-
lit. Quo primo ad rectum iter à perplexo ac difficili calle reuerso, inuentisque cohori-
tibus quas præmiserat, ad Rubiconem venit amnem exiguum, sed magnarum tunc li-
mitum regionum, ibique parumper cogitabundus substitit secum tacitus, exami-
nans quantum opus aggrediretur. Tandem versus ad comites, Adhuc, inquit, cœptis re-
sistere & reuertilicet: & si riuum hunc transgredimur, ferro nobis gerenda sunt omnia.
ibi hærens dubiusque animi huiusmodi visione firmatus est. Quidam sibi & statura
& specie corporis supra humanum modum subito visus est, qui amnis ad ripam sedes pa-
storis modulabatur arundine. Ad quem, vt alias non visum, cum pastores locorum & qui-
dam quoque militum conuenissent, ille subito vnus è manu tubicini erepta tuba, ve-
hementi inflatu increpuit. Motus ergo tãto spectaculo, Eatur ergo, ait, eatur, quo deorum
prodigia atque hostium notat iniquitas. cœpta res est. Hæc dicens transiit, ac traduxit ex-
ercitum, Ariminumque urbem proximam longa pace tranquillam attigit, & patentibus
portis introgressus, tribunis plebis qui propter eius odium pulsi sibi obuiam veniebant
astantibus, concionem habuit ad exercitum in medio fori. Fuit autem concio efficacissi-
ma, scissa (vt ferunt) veste veris seu fictis cum lachrymis ad suam dignitatem contra inui-
diam hostium conseruandam, fidemque militum implorans, & ingentia promittens. Cæ-
sarem itaque Arimini agentem Lucius Cæsar adolescens adiit, qui patrem habebat Cæsa-
ris legatum. is à Pompeio ad Cæsarem missus erat iure amicitie quæ inter eos erat. Ea ve-
ro huiusmodi fuere: Excusare se Pompeium Cæsari, & poscere ne ea quæ pro Reipublicæ
studio atque amore gesserit, ad iniuriam suam trahat. carum enim esse sibi Cæsarem, sed
Rempublicam rebus omnibus cariorem & esse, & semper fuisse. Similiter & Cæsari etiã
caram esse debere vt priuatus suas iniurias ac inimicitias Reipublice remittat. ne tam gra-
uiter irascatur, vt dum hostibus vult nocere, patriæ immeritæ noceat: idque ita facere, ad
suum decus eximium pertinere. Ad ea Cæsaris responsio paulo longior fuit. Rememorauit
iniurias pro multis in Rempublicam meritis sibi illatas, paratum se tamẽ omnia Reipubl.
condonare, ita tamen, vt decedant omnes ab armis, & ad ciuitatem solitam reuertantur.
Proficiscatur ergo Pompeius in Hispaniam prouinciã suã, dimittantur exercitus om-
nes per Italiam, arma deponant, cessent motus & metus publici, sit togata ciuitas, non
armata, se quoque æquissimo animo quieturum, iniuriasque omnes & contumelias obli-
turum. Ad hæc tamen facienda & iureiurando confirmanda petiit, vt Pompeius acce-
deret, vel se accedere pateretur. sperare enim se, colloquio & conspectu mutuo omnes
controuersias finiendas. Hac itaque responsione in scriptis in Senatu redacta, responsum
est à Pompeio, vt Cæsar quamprimum in Galliam reuertatur, exercitumque dimittat.
quo facto iturum in Hispaniam Pompeium: alioqui nihil de delectibus armisque omis-
suros Consules. Hinc pacis desperatio & belli præludium visum est. Erat interea ad cu-
stodiam Arimini ciuitatis Actius Varus, quem decuriones Ariminiani summo adeunt
consensu, dicuntque notum sibi esse Cæsaris aduentum, neq; vero propositi sui esse suo-
rumq; ciuium, neq; rationi consonum videri imperatorem populi Romani, talem virum,
de imperio sic meritum, tot victoriis insignem mœnibus amicæ urbis arceri: orant, vt fa-
mæ, vt suo suorumque discrimini, dum tempus est, consulat. His permotus Varus, & per-
niciem timens, fugã arripit, & insequentibus Cæsaris militibus prælio decernere coactus,
ac desertus à suis solus abiit, quibusdam eorum domum, aliis vero ad Cæsarem confugiẽ-
tibus. quos Cæsar collaudatos benigne suscepit, & Lucium Pupium centurionem partis
aduersæ ad se adductum ilico relaxari ac dimitti iussit. Ariminum ingressus ciuibz gra-
tias egit, atque illorum erga eum caritatis non immemorem se futurum spondet. Quibus
Romæ cognitis tantus pauor omnium mentes inuasit, vt ab vrbe omnes fere abscede-
rent, ipsique Consules, atque ipse Pompeius, actum suis de rebus opinantes, & ex vnus
oppidi euentu omnia metuentes. Mirum valde, vnde in tam paruis animis tam magna su-
perbia, vt eius viri meritos honores ac gloriam tam pertinaciter detrectarent, cuius nec
conspice-

- conspicuum certe, neque viciniam pati possent, & talem patriam solum ad illius nomen vniuersali animorum conseruatione defererēt. sed vrgebat hinc inuidia, inde autem terrebatur fama viri, quæ eousque creuerat, vt clementissimus omnium præ omnibus atque ab omnibus timeretur. His ad Ariminum gestis Picenum omne (cuius olim Asculum, hodie Ancon est caput) nullo vsquam contradicente peruagatur, sed cunctis sibi vrbibus atque oppidis obuiam mittentibus, lætoque eum atque exercitum eius obsequio ac fauore prosequuntibus. Diffuso itaque metu, simul & fama virtutis, & vulgato horum de quibus diximus exemplo, cæteri omnes sequebantur. vndique fiebant deditiones, & si quis præfectorum contradiceret, capiebatur aut pellebatur. Itaque pulsus ex Hetruria Libo, Thermus ex Vmbria, ex Asculo Lentulus, captus & Gneus Magius præfectus fabrūm. Et quū Magius ad Cæsarem ductus esset, & supplicium formidaret, Cæsar eum placato animo dimittit, & Vade (inquit) ad Pompeium, eique meis verbis nūcia, quoniam ad hunc diem non fuerit nobis opportunitas colloquendi, atque ego Brundisium, quo iuisse illum audio, profecturus sum, credo, vt colloquamur, expedire publicæ salutis, cuius curam gerere maxime nostrum est. Non est autem par effectus, per nuncios de longinquo, atque inter præsentis ista tractari, quod cōspecti vultus, & viuæ voces ad mouendos animos multū possint. Occupato sine ictu gladii Piceno Corfinium progreditur. ibi contentionis plusculum fuit. Pendente tamē obsidione, Lentulus per murum egressus, & finem metuens ad Cæsarem venit, sibi atque intrinsecis veniam petens. Ad quem Cæsaris responsio fuit:
- 20 Non se, vt cuiquam malefaceret, venisse, sed vt ab inimicorum malitiis atq; iniuriis tueretur, ac tribunos plebis sui odio in exilium actos in suam reponeret dignitatem, denique vt seipsum ac populum Romanum ex paucorum tyrannide conculcatum antiquæ redderet libertati. Oppido tunc præerat Lucius Domitius vir magni animi, sed exiguæ fortunæ & bello promptus, sed infaustus. is defensionem parās, sed ab oppidanis ad deditionem coactus, quum mori mallet, venenum à seruo medico poposcit. quod ille nec dare volens, nec negare ausus, vt qui domini mores nosset, poculum somniferum pro veneno obtulit: quo ille hausto graui sopore resolutus conqueuit. Experrectus postmodum, & delusum se intelligens, vixque à seruo manus abstinens, cum multis nobilibus qui secum sentiebant, vinctus ad Cæsarem est perductus, mori appetens: quem Cæsar ilico solui iussit,
- 30 sit, neue quis eorum à militibus re vel verbis offenderetur, inhibuit, questusque breuiter, quod pro suis ingentibus & in illos & in Rempub. meritis referre sibi debitam gratiā neglexissent, & iniurias ac cōtumelias retulissent, cunctos dimisit incolumes. quin & pecuniæ pondus ingens Domitii depositum, & ab oppidanis oblatum, quāuis & pecunia publica esset, & in stipendium numerata, Domitio restituit, ne sanguinis, quam pecuniæ abstinentior videretur. Nihil postremo ex ea victoria, vel prædæ cuiuspiam, vel vltionis accepit, nisi quod Domitii milites sacramento adegit, non inuitos (vt arbitror) sed eo libentius iurantes, quo scilicet est sub victore, quam fugaci duce militare. Vulgatis nanq; quæ ad Corfinium acta erant, multum metus omnibus demptum, multumq; spei additum est cognoscentibus, Cæsarem nihil bello nisi victoriam petere. Vnde (vt diximus) & Tuscorū
- 40 populi, & omnis Vmbria pulsus inde præfidiis ad Cæsarem transiere.

Pompeius à Luceria digressus Brundisium Apulia petiit, eum Cæsar insequitur & obsidet.

- His itaque rebus more Cæsaris velociter gestis ac prospere, cum iam secum Gallia omnis Cisalpina sentiret, magnas Italiæ partes primo occupauit aduētū. Sed cum spes cæteris omnibus, soli Pompeio ac Senatui additus timor fuerit, qui Pompeius ac Senatus in Domitio multum momenti reposuerant, & sæpe eum per literas euocatum expectabant. Itaque confestim his cognitis Pompeius Luceria digressus, vbi belli sedem constituisse videbatur, Brundisium petiit, vt Italiæ littore in extremo promptior esset ad transitum. Ita enim animo decreuerat relicta Italia transmarina tentare, siue id solo metu pellente, siue intentione illa, quia ibi tutior esset ab hoste. Cæsar autem semper propinquus atq; contiguus hostibus esse festinans, non nisi septem dierum mora ad Corfinium exacta, eo ipso die quo Domitium captiuosq; dimiserat, motis castris in Apuliam perrexit. Et quoniam Cæsar inter omnes exactos de clementia laudatur, quum à quibusdam amicis Cornelio Balbo, Oppio fuisset per literas collaudatus de iis quæ Corfinii gessit, ipse sua illis epistola me hortatu digna respondit per hæc verba: Cæsar Oppio Cornelioque salutem. Gaudeo me hercle, vos significare literis, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium gesta sunt. Consilio vestro vtar libenter, & hoc libentius, quod mea sponte facere consti-

tueram, vt quam lenissimum me præberem, & Pompeium darem operam vt reconciliarer. Tentemus hoc si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria vti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter vnum Lucium Syllam quem imitaturus non sum. Hæc nostra sit ratio vincendi, vt misericordia nos muniamus. id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, vt cogitationem suscipiatis. Gneum Magium Pompeii præfectum deprehendi, scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Iam duo præfecti partium Pompeii in meam potestatem venerunt, & à me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, vt malit mihi esse amicus quam illis, qui illi & mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificii effectum est, vt Respub. in hunc statum peruenerit. Ciceroni præterea qui etiam sibi de hoc scripserat, factumque laudauerat, qui se inter partes ad hæc medium, licet magna animi fluctuatione, & multa consiliorum varietate, constituerat, rescripsit per hæc verba: Cæsar imperator Ciceroni salutem dicit. Recte auguraris de me (bene enim tibi cognitus sum) nihil à me longius crudelitate. Atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tamen meum factum probari abs te triumpho, gaudeo. Neque illud me mouet, quod ii qui à me dimissi sunt, discessisse dicuntur, vt mihi rursus bellum inferrent. Nihil enim malo, quam & me mei similem esse, illos sui. Quum itaque Cæsar Apuliam attigisset, mox Brundisium adiit, Pompeiumque iam prægressum valida obsidione circumdedit. De quo idem Cæsar supradictis scribit per hæc verba: Cæsar Oppio Cornelioq; salutem. Ad septimum Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. misit ad me Gneum Magium de pace, quæ visa sunt respondi. Hæc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam. Et quoniã propter nauium penuriam mari eum obsidere non poterat, timens hostis fugam, famosissimum maximumque illum portum saxorum molibus iniectis obstruere nisus est, opus non tantum hominum, sed naturæ improbum atque inextricabile. Quum vero exitu eum prohibere illo modo natura ipsum prohibente non posset, catenis os portus præcluserat. Sed nec sic detinere valuit Pompeium, quin mari Hadriatico Dyrrachium nauigaret.

Cæsar Romam intrat, & inde in Hispaniam properat.

Q V V m itaq; intellexisset Cæsar Pompeium à Brundisio digressum fugatumq;, cum non posset eum cõmode sequi propter nauium penuriam (vt dictum est) Brundisium ingressus est, ibique concionem habuit, qua iustitiam causæ suæ iniuriasque hostium omnibus aperiret. Quo facto cum sua illis in locis inutilis mora esset, ne quod sibi tempus otiosum efflueret, urbem Romam versus iter arripuit, toto belli Gallici decennio non visam. Cuius aduentus fama cognita quantus Romæ terror fuerit, non facile dictu est: multo quidem maior, quam necesse fuerat. Iratus siquidem multis erat, & fortasse non immerito, sed iratiorem existimabant. Non enim naturaliter, neque nisi magnis ex causis ad iracundiam pronus erat. Venit igitur Romam Senatumque habuit ex iis patribus qui domi substituerant, ibi perpetuam dictaturam ipse sibi sua autoritate arripuit. Vnde Cæsar dictatoris nomine multa quoque constituit, in quibus pro lege voluntas fuit. Illud inter cuncta memorabile est. nam ærarium populi Romani, quod tot victoriæ, tot secula compleuerant, vno die exhausit, interque alia (vt scriptum est) protulit ex eo latorum aureorum viginti & sex millia, non thesaurizandi cupiditate, sed largiendi. Nam (vt alter ait) nemo liberalius victoria usus est, nihil sibi retinuit præter dispensandi potestatem. Compositis itaque rebus urbanis, vt melius visum est, animum ad extrema conuertit, atque in primis Siciliam atque Sardiniam, illa duo horrea populi Romani, per legatos administrare disposuit, de Gallia nihil sollicitus, quam in summa pace reliquerat: solam respexit Hispaniam, cogitansque quum primum classis opportunitas affuisset, vestigiis Pompeium assequi, ne quid à tergo formidabile relinqueret. Decreuit ergo in ipsam Hispaniam proficisci, vbi Pompeii copiarum ingentes erant, quarum præsidio Hispania omnis tenebatur sub legatis tribus M. Petreio, Lucio Afranio, & M. Varrone. Eo vero in Hispaniam pergente, Massilia fœderata ciuitas, & ab ipso principio amicissima populi Romani, non sui odio, sed ingenti studio Reipublicæ portas clausit. quam ille quum obsidione cinxisset, Decium Brutum adolescentem, & C. Trebonium legatum cum parte copiarum ad eam oppugnandam reliquit. Caium Fabium legatum cum tribus legionibus quas Narbonæ circumque ea loca hyemandi causa disposuerat, præmittit ad occupandum Pyrenæi saltus, celeriterque ab eo occupati sunt, qui eo tempore à Lucio Afranio præsidiis tenebantur. Reliquas legio-

legiones, ut longius hybernabant, subsequi iubet. Afranius enim se continebat ad oppidum Castillionem non longe à Pyrenæi saltu, loco vocato à modernis Pertusio, supra collem ubi nunc arx constructa est. Diuisa siquidem Hispania erat inter tres præfatos Pompeii legatos, quoniam Afranius præsidebat à Pyrenæo Castillioneque citeriori omni Hispaniæ: Petreius vero ab Ana flumine (nunc Godiana dicto) usque ad Cantabros (qui Nauarri sunt) Oceanumque: Marcus vero Varro Lusitaniam Bæticamque obtinebat. Fabius itaque (ut fuerat imperatum à Cæsare) à Narbona primo aduentu Pyrenæum occupat; præsidiumque à saltu deiecit, magnaque celeritate ad exercitum Afranii contendit. Afranius vero intelligens colle Pyrenæi occupato, patere aditum Cæsari in Hispaniā, ab agro Emporitanensi properat coniungi Petreio ac Varroni, communicatoque consilio de aduentu Cæsaris statutum est, ut Petreius cum duabus legionibus coniungatur Afranio, Varro vero aliis duabus legionibus tutetur omnem vltioriē Hispaniam: statutumque insuper est, ut bellum ad Ilerdam geratur propter loci opportunitatem. interim Petreius à Lusitania per Vectones (qui Legionenses sunt) cum legionibus & omnibus amicorum auxiliis ad Ilerdam urbem citerioris Hispaniæ properet. Interea Cæsar occupato Pyrenæo à Fabio Emporium urbem ingressus est. Erat enim vrbs regionis metropolis in duas diuisa vrbes & mœnia: vna quidem fuerat ad mare, quæ Græcam habuerat originem cum Massiliensibus ex Phocensibus, & ea etiam Græco idiomate loquebatur: altera, quæ fuerat Celtiberorum ad Occidentem versus, hæcque regionalium colonum fuit. Vtraque vero suo vallo, suisque mœnibus, ac seiunctis custodiis tutabatur. In ea siquidem vrbe Cæsar ab vtrisque acceptus benigne, timens ne si ab hinc digredere-tur, vrbs propter Pompeianorum amicitiam Massiliensiumque affinitatem deficeret, tertiam urbem addidit. instruxit siquidem urbem ad Meridianum vtrique, Græcæ & Celtiberorum vicinam, quam ex Romanis instruxit, & Romanorum coloniam effecit in præsidium regionis. Cæsar igitur his compositis occupato omni Emporitano & Gerundensi agro ad Ilerdam properat secutus Afranium Petreiumque.

Prælia Cæsaris apud Ilerdam urbem, cum L. Afranio, & Marco Petreio.

30 **Q**UUM itaque peruentum esset ad Ilerdam, erant exercitus Afranii Petreique cum vrbe coniuncti. Est enim Ilerda ciuitas sita inter duo flumina, Sicorim & Cingā. Cæsar itaque duos pontes astruxit ad Sicorim amnem quatuor milliariibus inter se distantes, per quos exercitus pabulum iret, quum magna pars eorum quæ fuerant citra Sicorim, consumpta fuerit. Idemque Pompeiani fecere, propter eaque sæpius inter se equestribus præliis contendebant. Cæsar igitur castra posuerat inter duos amnes Sicorim & Cingam supra urbem, ad eam partem ubi oppidum Baleaguerum situm est. ibi in Sicori duo pontes erant à Fabio constructi. Quumque Fabii duæ legiones irent præsidio pro more eorum, qui ultra flumen pabulantur, quum transissent pontem vrbi proximum, præ multitudine iumentorum sequentium, & vi aquarum pons interruptus est. Quod ubi intel-
40 lectum est à Pompeianis, quatuor legiones missæ sunt ab Afranio vrbi ac castris, ut fortunæ beneficio vterentur ad opprimendum duas Fabii legiones. Re itaque nunciata Lucio Planco qui duabus legionibus Fabianis præerat, necessaria re coactus locum capit superiorem, omnemque comitatum in duas diuidit acies, ne ab equitatu circumueniri faciliter posset. Ita Plancus hostium impetum satis dispari numero sustinet. Commisso itaque prælio ab equitibus, signa legionum duarum procul ab vtrisque conspiciuntur, quas Fabius vltiori ponte subsidio suis miserat, suspicatus id quod accidit: quarum aduentu prælium dirimitur, ac vterque reducit suas legiones in castra. Post vero, die scilicet tertio, refecto iam prope ponte qui fuerat interruptus, relicto præsidio in castris pontibusque triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur, & sub castris Afranii constitit. At Cæsar ubi paululum sub armis constitisset, exhibet de se opportuno loco pugnandi facultatē: qua oppor-
50 tunitate facta Afranius copias educit, & in medio colle sub castris constitit. Cæsar autem ubi cognouit Afranium prælium respuere, ab infimis radicibus montis intermissis quadringentis circiter passibus castra ponere constituit, & ne milites in opere faciendo impedirentur incursionibus hostium, propugnacula in castris fieri prohibuit, quæ à procul cernerentur, sed constitutis aciebus prima & secunda ante castra, fossam latitudinis pedum quindecim fieri iussit. Adstantibus itaque duabus aciebus ante castra ne opus inceptum videretur ab hostibus, tertia à tergo acies opus fosse perficiebat. Sic omne opus perfectum est, antequam ab Afranio perciperetur. Vespere itaque facto Cæsar legiones intra hanc fossam reduxit, & omne per circuitum opus patentibus propugnandis à cæteris le-

gionibus fieri iussit, & interim legiones expeditas contra hostes constituit. Afranius itaque atque Petreius quum intellexissent inceptum opus, terrendi & impediendi causa copias suas ad infimas montis radices producunt, ut praelio Cæsarianos laceessant. Neque tamen Cæsar opus intermittit, confusus præsidio trium legionum, quas in armis habebat, & fossæ: ipsi tamen non diu ibi commorati, nec ab infima collis radice digressi copias in castra reducunt. Erat itaque in vrbe Ilerda, ac prope ubi Petreius & Afranius castra habebant, mons planiciem habens desuper passuum trecentorum, atque in ipsius planicie medio planicies paulo eminentior. quem tumulum Cæsar cogitavit occupare, & communire, sperans ab eodem loco & occupare pontem, & commeatum ab vrbe à castris Afranii & Petreii prohibere. Hoc cogitans legiones tres Cæsar à castris eduxit ad occupandum collem, acie in locis idoneis instructa, atque vnam legionem ad occupandum collem procurcere iubet. Quare ab Afranianis cognita, celeriter cohortes Afranii breuiori itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Locus nanque ab Afranianis præoccupatus est veloci cursu, atque Cæsariani compulsi sunt intra suas se legiones recipere. qui hoc graue ferentes in hostes urbem versus prorumpentes, quinque horis præliatum est, & Afranianii in urbem compulsi sunt. Multi utrinque mortui sunt, multi vulnerati: Afranianii enim tumulum eo die retinuerunt, & plurimum magnis operibus muniuerunt, præsidiumque eodem in loco posuerunt, in quo nunc templum monasteriumque de Gaderni stare cognouimus. Interim post biduum vero accidit incommodum inopinatum. Tanta enim vis tempestatis exoritur, ut nunquam maiores aquas illis in locis fuisse constaret. ex omnibus enim montibus niues maximæ profilierunt, adeo ut omnes ripas fluminum superassent: pontesque ambos quos Fabius in Sicori confecerat, vno die interruptit, quæ res maximas incommoditates attulit Cæsarianis. Castra enim Cæsaris posita erant inter duo flumina Sicorim & Cingam, neutrum transiri poterat pro commeatu, necessarioque omnes intra has continebantur angustias, neque ciuitates quæ ad Cæsaris amicitiam accesserant, frumentum portare, neque ii qui pabulatum ire longius decreuerant, interclusi fluminibus reuerti poterant, neque maximi commeatus qui ex Italia & Gallia veniebant, transire. Tempusque erat difficilimum, quo frumenta non comperiebantur hyemis decurso tempore, neque frumenta noua multum à maturitate distabant, atque omnes ciuitates frumentis exinanitæ fuerant, quoniam Afranius ante Cæsaris aduentum, omne frumentum Ilerdam duci iusserat. Reliqui si aliquid fuerat, Cæsar ipse cum ipso exercitu consumpserat. Exercitus autem Afranii rebus omnibus abundabat, causam ad id præstante ponte urbis Ilerdæ, per quem commeatus ab omni parte ad Afranii castra poterant asportari: & frumentum per antea superioribus temporibus iam prouisum. Permanserunt itaque aquæ dies complures, Cæsarque conatus est pontes reficere, sed nec magnitudo fluminis & aquarum, & expeditæ cohortes aduersariorum ad ripam fluminis ad defensionem paratæ hoc permittebant. Interim magnus commeatus qui ex Gallia & Ruthenis cum multis curribus Gallico more, cum multisque iumentis ad Cæsaris castra portabatur, inuaditur à Pompeianis, frumentum capitur, & multi ex iis qui comitabantur. Nunciatur res per literas Romæ, magna hinc inde laus Afranii Petreique prædicatur, multique ad Pompeium currunt, finis belli ex illo incommodo breuissime speratur. Interea Cæsar, quo melius poterat, incommoda supportabat, colonos urbium remittebat ciuitatibus quæ ad eius amicitiam accesserant, quæ blado carebant, pecus imperabat. His sic se habentibus, interque has angustias Cæsar positus, naues & scaphas militibus fieri iubet, cuius generis superioribus annis eum Britannia vsus docuerat, ex leui primum materia viminibus contextas, corioque coopertas, piceque linitas. quas perfectas curribus suppositas deducit ad flumen loco à castris duobus & viginti millibus passuum distanti, militesque trans flumen in proximam ripam transportat, collemque ripæ proximum occupat, ipsumque collem, antequam intelligeretur ab Afranio, summa celeritate communiuit, legionemque statim traiecit, pontemque ab utroque latere biduo perfecit. Ita commeatus & eos qui frumenti causa processerant, tute recipit ad se, & rem frumentariam incepit expedire. Eodem die equitum magna pars traiecit flumen, qui pabulatores inopinantes & sine villo dissipatos timore aggressi, quam magnum numerum hominum atque iumentorum intercipiunt capiuntque. Missisque aliis centuriatis cohortibus in subsidium, in duas se partes diuidunt, ut alii videlicet prædes sint præsidio, alii vero ut venientibus resistent, eosque propellant: circumueniuntque cohortem vnam quæ ante alias procurrerat seclusam, atque eam interficiunt, incolumesque cum magna præda eodem ponte in castra reuertuntur. Itaque perfecto ponte statim fortuna mutatur. Afranianii namque perterriti virtute equitum, minus libere ac minus audacter vagabantur. Interim Oscenses & Calagurritani confederati ad inuicem legatos ad Cæsarem mittunt, se fa-

se facturos quicquid per eum fuerit imperatum. hos etiam sequuntur Tarraconenses, & Lacetani (qui & Barcinonenses sunt) & Ausetani (qui & Vicenses) & post paululum Iarqueones (qui & Dertusenses fuere, oraſque Iberi obtinent) Hos Cæſar hortatur, ut eius caſtra frumento iuuent: quod ipſi ſe facturos pollicentur, conquiſitiſq; hinc inde iumentis in Cæſaris caſtra deportant. Eratq; cum Afranio cohors vna Illurgauonenſium ſiue Iarqueonum, quæ cognito conſilio ciuitatis ad Cæſarem tranſit. Magna quidem celeriter fit rerum commutatio perfectò ponte, magnis quidem ciuitatibus ad amicitiam adiunctis, extinctis rumoribus de auxiliis legionum, quæ cum Pompeio per Mauritaniam venire dicebantur. Multæ longiores ciuitates ab Afranio deficiunt, & Cæſaris amicitiam ſequuntur. Quibus rebus perterritis animis aduerſariorum, Cæſar, ne ſemper magno circuitu equitatus per pontem eſſet mittendus, compertis idoneis locis foſſas xxx. pedum in latitudinem complures fieri iubet, quibus partem aliquam Sicoris auerteret, vadumq; in eo flumine efficeret. Quibus effectis Afranius Petreiuſq; in magnum timorē perueniunt, ne omnino frumento pabuloq; intercluderentur, quoniam multum Cæſar equitatu valebat. itaq; conſtituunt ipſi locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Iuabat hoc propoſitum Valentia, nonnullæque ciuitates quæ olim à Lucio Sertorio defecerant, adhæſerantq; Pompeio, in eiufque amicitia permanſerāt multis receptis ab eo beneficiis, & enixe eum diligebant. Cæſaris enim in Celtiberis & Hiſpanis erat nomen obſcurius, illiuſq; plurimi faciem pertimebant. Ab his itaq; ciuitatibus magnos equitatus, magnaq; auxilia expectabant, differuntque bellum in hyemem, in quo potuiſſent hinc inde plurima auxilia contraxiſſe. Hoc inito conſilio per totum amnem Iberum naues cōgregari iubet, atque efferri in oppidum Octogefima (quod hodierno idiomate Hitona dicitur) ibique pontem inſtrui iubent ad tranſitum Iberi, diſtabatque oppidum Octogefima ſiue Hitona à caſtris milliariis xx. Interim legiones duas pontem Ilerdæ tranſire iubent: trans Sicorim caſtra muniuntur foſſa latitudinis pedum xli. Quare per exploratores cognita, ſummo labore militum Cæſar continuato opere die noctuq; in auertendo flumine huc reduxerat rem, ut equites etſi difficulter ac ægre poſſent, tamen auderēt flumen tranſire, pedites vero tantummodo humeris ac ſummo pectore extarent, & tam magnitudine aquæ, quam etiam rapiditate fluminis ad tranſeundum impedirentur. Eodem tamen tempore pons in Ibero ab Afranianis effectus nunciabatur, & in Sicori iam vadum reperiēbatur, & ideo iam magis Afranius atq; Petreius feſtinandum iter exiſtimabant. Itaq; duabus auxiliaribus cohortibus Ilerdæ pro præſidio relictis, cum omnibus copiis Sicorim tranſeunt, & cum duabus legionibus quas ſuperioribus diebus traduxerant, caſtra coniungunt. Cæſar enim nihil ſperabat niſi equitatum aduerſus Pompeianos, & cum pons eius magnum habuiſſet circuitum, multo breuiori itinere Pompeiani poterant ad Iberum peruenire. Equites itaq; à Cæſare miſſi flumen tranſeunt, & cum tertia vigilia Afranius & Petreius caſtra mouiſſent, repente Cæſariani ad vltimum agmen oſtenduntur, atq; magna multitudine circumfuſa morari atque iter impedire incipiunt, atq; ipſi Cæſariani Pompeianos aggrediuntur, inſultant, & incurſant, adeo ut nunc ſuſtinere, nunc in eos irrumpere, nunc fugere compellerentur, ſæpius rumpere alas cōgebant, inferri ſigna. Totis vero caſtris milites circulari, & dolere hoſtem è manibus dimitti, bellum neceſſario longius duci hortabanturq; milites centuriones tribunosque militum, ut per eos certior Cæſar fieret, ne labori ſuo, neve periculo parceret, paratos ſeſe audere ea omnia quæ expedirent, tranſire flumen vado eo modo, quo traductus fuerat equitatus. Quorum ſtudio & vocibus excitatus Cæſar, etſi timebat tantæ magnitudinis flumini exercitum obſticere, conandum tamen atq; experiendum iudicauit. Itaq; infirmiores milites ex omnibus centuriis deligi iubet, quorum aut animus, aut vires viderentur ſuſtinere nō poſſe, quos cum legione vna caſtris præſidio reliquit, reliquas omnes legiones expeditas educit, magno numero iumentorum in flumine ſupra infraq; conſtituto traduxit exercitum. Pauci tamen à flumine erepti ſunt, qui ſtatim ab equitatu ſuſcepti ſunt, & nemo ibi interiit. Traducto itaq; incolumi exercitu copias inſtruxit, triplicemq; aciem ducere incipit, ac tantum fuit ſtudio in militibus, ut ſex milliariibus ad iter per vadum de circuitu factis, magnaq; fluminis mora interpoſita eos qui tertia vigilia exiſſent è caſtris, ante horam diei nonam attigiſſent & conſecuti fuiſſent. Quos ubi Afranius & Petreius procul vidiſſent, noua re perterriti locis ſuperioribus conſtiterunt, acieſq; inſtruxerunt. Cæſar tunc in campis exercitum reſecit, ne deſeſſum prælio obſticeret. rursus conantes progredi inſequitur, & detinet, & moratur. Properant maturius atq; conſultius quam cōſtituerant, caſtra ponunt (ſuberant enim montes, atq; à millib. paſſuum quinque itinera difficilia atque anguſta excipiebant. hos montes intra ſe recipiebant, ut equitatum Cæſaris effugerent, præſidiisq; in anguſtiis collocatis exercitum itinere pro-

hiberent, & ipsi sine periculo ac timore ad Iberum copias traducerent. quod fuit illis con-
 nandum, atque omni ratione efficiendum) & totius diei pugna & itineris labore defessi
 rem in posterum diem distulerunt. Cæsar quoque in proximo colle castra ponit. media
 circiter nocte ii qui aquandi causa longius è castris processerant, ab equitibus Pompeia-
 nis correpti sunt. Fit certior Cæsar, duces Pompeianos silentio copias ex castris educere.
 quo cognito signum dari iubet, & vasa omnia castrorum militari more conclamari. Illi
 exaudito clamore, veriti ne nocte impediti non pari conditione configere cogerentur,
 aut ne ab equitatu Cæsar in angustiis itinerum tenerentur, iter supprimunt, copiasque
 in castris continent. Postero vero die Petreius cum paucis equitibus occulte ad explo-
 randa loca proficiscitur. hoc etiam idem fit ex castris Cæsar. mittitur Lucius Decidius 10
 Saxo cum paucis qui loci naturam perspiciant. vterque idem suis renunciat, esse quinque
 milliaria campestris itineris, inde incipere loca saxosa atq; montuosa: vnde qui prior has
 angustias occupauerit, hostem ab eodem itinere prohiberi. Disputatur igitur in Petreii &
 Afranii concilio, & tempus profectionis quaritur. plerique censebant, vt noctu iter fie-
 ret: sic enim eos posse prius ad angustias peruenire quam sentirentur. alii sumebant argu-
 mento ex nocturno conclamatu in castris Cæsar ex eo loco non posse clam exiri, atque
 circumdari noctis tempore equitatum Cæsar, omniaq; loca & itinera obsideri, noctur-
 naq; prælia maxime esse vitanda, quoniam perterriti milites timori magis quam religioni
 consulere consueuerint: ad lucem multum prodesse pudorem omnium oculis, multum
 etiam tribunorum mil. tum & centurionum præsentiam afferre, quibus rebus coerceri 20
 milites, & in eorum officio contineri soleant. Hæc tandem post multa euicit in concilio
 sententia, vt omni ratione esset interdiu prorumpendum, etiam si aliquo accepto incom-
 modo, tamen coniectabant salua summa exercitus locum quem petebant, capi posse: &
 prima luce postero die constituunt proficisci. Cæsar exploratis regionibus, albente cælo
 omnes copias è castris educit, magnoq; circuitu nullo certo itinere exercitum educit, quo-
 niam itinera quæ ad Iberum & Octogesimam siue Hitonam ducunt, castris oppositis Pom-
 peianorum tenebantur, erantq; transcendenda valles, maximeque difficilima saxa mul-
 tis locis prærupta iter impediabant, ita vt præ difficultate viarum arma de vno in alium
 per manus necessario traderentur, militesque inermes subleuatique alii ab aliis magnam
 partem itineris conficerent. sed hunc laborem nemo recusabat: existimabant enim eum 30
 esse laborum finem, si Pompeianos Ibero intercluderent, & frumento potuissent prohi-
 bere. Pompeiani è contra milites loci videndi causa ex castris procurrebant, contumelio-
 sisque verbis Cæsarianos prosequabantur, quod coacti victus inopia cogerentur Ilerdam
 reuerti. quod satis erat à Cæsaris proposito alienum. Duces enim Pompeianorum consi-
 lium eius summe laudabant, si se in castris tenuisset, considerantes quod Cæsar sine iu-
 mentis atque impedimentis ad iter profectus esset, ideoque non posse diutius eum ino-
 piam sustinere confidebant. Sed vbi viderunt paululum retorqueri agmen ad dextram,
 iamq; primos Cæsarianorum superare locum, & regionem castrorum Pompeianorum, ne-
 mo ex Pompeianis fuit adeo tardus, aut laboris fugiens, quin statim castris exeundum,
 atq; occurrendum putarit. Conclamabant ad arma, atq; omnes copiarum paucis præsidio re- 40
 lictis exeunt, recteque itinere ad Iberum contendunt. erat in celeritate positum omne præ-
 sidium, ideo vtrique prius angustias montemque præoccupare contendebant. Sed exerci-
 tus Cæsaris viarum difficultate superata prius iter confecit, atq; ex magnis rupibus nactus
 planiciem, in hac contra hostem Cæsar aciem instruit. Res à Pompeianis huc erat neces-
 sario deducta, vt etiam si priores montes quos petebant attigissent, ipsi quidem periculum
 vitarent: impedimenta tamen totius exercitus, cohortesque in castris relictas seruare non
 possent. Afranius autem quum ab equitatu Cæsaris in nouissimo agmine premeretur, &
 ante se hostem videret, collem quendam nactus ibi constitit. ex eo loco quatuor cohortes
 in montem excelsum, qui erat in conspectu omnium, mittit. Hunc magno concursu
 concitatos iubet occupare, eo consilio vt ipse cum omnibus copiis ad illum conscende- 50
 ret, & mutato itinere Octogesimam siue Hitonam per iuga montium concederet. Hunc
 cum obliquo itinere cohortes peterent, conspiciatus equitatus Cæsaris in cohortes impe-
 tum fecit: nec minimam quidem partem temporis equitum impetum cohortes sustinere va-
 luerunt, sed omnes ab eis circumuenti in conspectu vtriusque exercitus interficiuntur. Quæ
 res maxima fuit occasio Cæsari bene gerendæ rei. Neq; hoc Cæsar ignorabat, perterritum
 exercitum tanto in conspectu omnium, & sub oculis accepto tali detrimento eum susti-
 nere non posse, præsertim quum eorum exercitus esset circumdatus equitatu magno, tum
 quia loco apto atq; aperto esset configendum. Concurrerant insuper legiones, centurio-
 nes, tribuniq; militum, hortantes ne dubitaret prælium conferre, ad hocq; omnium mi-
 litum

litum animos esse paratissimos: e contrario autem Pompeianos multis rebus sui timorem ostendentes, quod suis, dum interficerentur, non subuenissent, quod denuo de colle non recederent, quod vix suorum equitum incursum sustinerent, collatisque in vnum locum signis neque ordines neque signa seruarent. Quod si iniquitatem loci timeret, futurum esse ut aliquo opportuno loco pugnandi facultas captaretur, quoniam in eo loco essent Pompeiani, ubi re aquaria laborantes diutius esse non poterant. Cæsar tamen in eam spem deuenerat, se sine pugna ac sine vulnere suorum rem conficere posse, quum iam rem frumentariam eis interclusisset: hocque sit munus imperatoris, non minus consilio superare quam gladio. Mouebatur etiam Cæsar misericordia ciuium Romanorum aduersariorum suorum, quos interficiendos videbat, quibus saluis atque incolumibus rem obtinere malebatur. Hoc autem consilium Cæsar a plerisque non probabatur, militesque inter se palam loquebantur, quod non daretur talis pugnandi occasio: ipse tamen Cæsar in sua sententia permanebat, & paululum ex eo loco digreditur, ut timore aduersariis minueret. Petreius atque Afranius data pugnae facultate in castra se referunt. Cæsar interclusis omnibus itineribus, praesidiisque in montibus relictis, ad Iberum castra ponit, quam maxime potest castris hostium coniuncta, illaque communiuit. Postero vero die duces Pompeianorum, perturbati quod rei frumentariae & Iberi spem omnem amississent, de reliquis rebus consultabant. Erat enim vnum iter Ilerdam, si reuerti vellent: aliud Tarraconam. hoc ipsis consultantibus nunciatur, aquatores Pompeianos ab equitatu Cæsariano premi. Qua re cognita diuersas stationes equitum disponunt, vallumque a castris ad aquam facere incipiunt, ut intra munitionem & sine munitione ac stationibus aquari possent: idque opus Petreius & Afranius inter se partiuntur, ipsique perficiendi causa operis longius progrediuntur. quorum discessu nacti milites colloquiorum facultatem procedunt, & quem quisque in castris notum ac municipem habebat conquirunt atque euocat. Primum itaque agunt gratias omnes omnibus, quod sibi perterritis pridie pepercissent, eorumque se beneficio viuere, deinde de Cæsaris fide inquirunt, an ne illi se possent tuto committere. Queruntur praeterea, quod arma sumpserint in homines amicos & consanguineos. His prouocati sermonibus fidem a Cæsare petunt de Petreii atque Afranii vita, ne quod in se scelus concepisset, neque suos duces prodidisse viderentur. quibus confirmatis rebus se statim signa transfaturos confirmant, Legatosque de primo ordine centurionum ad Cæsarem mittunt. Interim alii suos in castra inuitandi causa adducunt, alii a suis adducuntur, adeo ut vna eademque castra esse facta viderentur. Compluresque centuriones & tribuni militum ad Cæsarem veniunt, seque ei commendant. idem etiam hoc fit a principibus Hispaniae, quos illi euocauerant, & secum in castris habebant obsidum loco: hi suos notos & hospites quaerebant, per quem quisque eorum aditum commendationis haberet ad Cæsarem. Afranii etiam filius adolescens de sua ac parentis sui salute per Sulpicium Legatum agebat. erant plena letitia & congratulatione omnia, & eorum qui tanta pericula vitasse, & eorum qui sine vulnere tantas res confecisse videbantur: magnumque fructum suae pristinae lenitatis omnium iudicio Cæsar ferebat, consiliumque eius a cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio, ab instituto opere discessit, seque in castra recepit, sic paratus, ut videbatur, ut quicumque accidisset casus, hunc quieto & aequo animo ferret. Petreius vero non deserit se, armat familiam: cum hac, Praetoriaque cohorte, & paucis Hispanis beneficiariis suis, quos custodiarum causa habere consueuerat, ad vallum aduolat, colloquiaque militum interruptit, Cæsarianos repellit a castris, & quos deprehendit interficit, reliqui vero recipiunt se inter se, & perterriti inopinato periculo sinistris vestimenta inuoluunt, gladiosque distingunt, atque ita se a militibus defendunt, castrorumque propinquitate confisi se in castra recipiunt, & ab iis cohortibus, quae erant in stationibus ad portas castrorum, defenduntur. Quibus factis, flens Petreius circuit, militesque appellat, obsecratque, ne se, neque Pompeium absentem imperatorem suum tradant Cæsari ad supplicium: sitque celeriter concursus in tabernaculo ducum. postulat Petreius, ut iurent milites omnes se exercitum ducesque non deserturos, neque prodituros, neque separatim a reliquis consilium capturos. Iurat itaque princeps Ilerdae primus, secundus Petreius, tertius Afranius. Afranium sequuntur tribuni militum, centuriones centuriam producunt, milites idem iurant, & dicunt, penes quem quisque sit Cæsaris miles, ut eos palam producant, productosque interficiant. Sed plerique quos ceperant, celant, nocturneque per vallum emittunt. Sic terrore oblato, a ducibus crudelitas facta in Cæsarianos, noua insuper iuramenti religio spem instantis deditionis sustulit, mentes militum conuertit, & rem in pristinam bellirationem redegit. Cæsar milites aduersariorum qui per tempus colloquii ad sua castra venerant, perquiri summa diligentia, ac remitti iubet, sed ex

numero tribunorum militum, centurionumque nonnulli sua voluntate apud eum remanserunt. quos Cæsar postea in magno honore habuit, centuriones amplioris ordinis & tribunos in tribunitium honorem restituit. Premebantur Pompeiani pabulatione, aquabantur ægre Frumenti copiam nonnulli Legionarii habebant, quoniam frumentum viginti duorum dierum ab Ilerda iussi portare fuerant. auxiliariorum quorumque erant facultates tenuiores, & corpora insueta ad portandum onera, magnus cotidie numerus ad Cæsarem perfugiebat. Res itaque eorum erat inter has angustias, ut vel Tarraconam contenderent, cuius itinere loci nimium in longum protrahi videbantur, vel Ilerdam reuerterent. Probatur ultima sententia, & probato consilio ex castris proficiscuntur Ilerdam versus. Cæsar equitatu præmisso qui nouissimum agmen carperet atque impediret, ipse cum legionibus subsequitur, neque vllum intercidebat tempus, quin extremi cum equitibus præliarentur. Tali igitur dum pugnatur modo, lente atque paulatim proceditur. Quum igitur miliaria pene quatuor progressi essent, ibi vnanimi fronte hostis contra hostem castra muniuit: neque tamen iumentis onera deponunt. Vbi vero Cæsaris castra posita sunt, tabernaculaque constituta, & dimissi equites pabulandi causa animaduertunt Pompeianos iter facere, sese subito proripiunt, & illos more solito insequuntur. Erat enim quasi hora diei sexta. Spem igitur eis fecerat euagatio militum Cæsarianorum qui ad pabula digressi fuerant. Quumque iter facere incepissent, Cæsar subsequitur, relictis quibusdam cohortibus præsidio impedimentis: qui pabulatores reuocari, & hora decima subsequi iubet. & celeriter equitatus ad cotidianum itineris officium reuertitur. Pugnatur itaque acriter ad nouissimum agmen, adeo ut pene terga conuerterent, pluresque milites & centuriones Pompeianorum interficiuntur. Instabat agmen Cæsaris, & ab omni parte premebat, adeo ut neque ad explorandum idoneum locum ad castra ponendum, neque ad progrediendum data esset facultas. Tandem necessitate coacti consistunt, & castra ponunt loco iniquo, & procul ab aqua. Cæsar autem iisdem de causis quæ supra sunt demonstratæ, prælio amplius non lacescit, & eo die tabernacula statui passus non est, quo omnes paratiores essent ad insequendum, siue nocte, siue die erumperent. Pompeiani vero animaduerso loco quo castra posuerant, de vno loco in alium castra mutare satagunt. hoc & sequenti die faciunt, totumque diem in ea re consumunt, sed quantum à priori loco discesserant, tanto longius ab aqua distabant. Prima itaque nocte nemo aquandi causa à castris egreditur. Proximo die præsidio castris relicto, vniuersas ad aquam copias educunt, pabulatum emittitur nemo. His eos supplices malis Cæsar necessariam subire deditionem quam prælio decertare malebat: conatur tamen vallo fossaque eos circummunire, ut quam maxime eorum repentinas eruptiones demoretur. illi vero & inopia pabuli adducti, & quo essent ad id expeditiores, omnia sarcinaria iumentis iubent interfici. in his operibus consiliisque biduum consumitur. Tertio iam die magna pars operis Cæsaris processerat. Pompeiani vero impediendæ rei, quæ a munitionis causa fiebat, hora circiter nona signo dato, legiones à castris educunt, aciemque sub castris instruunt. Cæsar legiones ab opere euocat, equitatum omnem conuenire iubet, aciem instruit contra opinionem militum, qui dicebant Cæsarem prælium diffugere. consistunt itaque armatæ acies ab utrisque usque ad solis occasum. Cæsar statuerat non pugnare certus de victoria. Pompeiani aggredi metuebant, scientes pugnam satis esse dispari: illis satis erat operam impedire, ne circumdarentur vallo. Post vero occasum solis utrique in castra se recipiunt. Postero vero die Cæsar parat munitiones perficere, Pompeiani amnis Sicoris vadum tentare satagunt, si transire possent. Quare animaduersa Cæsar Germanos equitumque partem flumen traicere iubet, plurimosque in ripis fluminum disposuit & ordinauit. Tandem omnibus rebus obfessi, quarto iam die sine pabulo retentis iumentis & equitibus, aquæ, lignorum, ac frumenti inopia colloquium petunt, & id, si fieri potest, semoto à militibus loco. Vbi id à Cæsare negatum, & palam si colloqui vellent, concessum est, datur obsidis loco Cæsari Afranii filius. Venit itaque in eum locum, quem Cæsar delegit, & audiente utroque exercitu loquitur Afranius. Cuius orationem Cæsar in Commentariis libro primo ciuili belli explicat prolixo sermone: quam Franciscus Petrarcha in libro de viris illustribus adeo compressit: ut multa effectualia omiserit in explicatione Afranii, & replicatione Cæsaris. ideo Cæsarem sequar in Commentariis, quem in omnibus potissimum sum secutus. Loquitur ergo Afranius in hanc sententiam: Non est aut mihi aut militibus his Cæsar irascendum, quod fidem erga imperatorem nostrum Gneum Pompeium conseruare voluerimus: sed iam satisfecimus officio, satisque supplicii tulimus perpeffi omnium rerum inopiam. Nunc vero quoniam pene, ut foeminas, circumuentos nos intelligimus, prohibiti aqua, prohibiti ingressu, neque

corpore dolorem, neque animo ignominiam ferre possumus. itaque victos nos confitētes oramus atque obsecramus, ut nobis locus aliquis misericordiæ relinquatur, ne ad ultimum supplicium veniendum nobis sit. Hæcque exponit Afranius quam dimississime & subiectissime potest. Ad eaque Cæsar respondit: Nulli hominum has miserationes & querimoniarum preces minus conuenire quam ipsis. reliquos enim omnes officium suum præstitisse, qui etiam bona conditione, & loco, & tempore congruo configere noluerunt, ut quam integerrima ad pacem essent omnia. Exercitum vero suum in iniuria accepta suisque interfectis conseruauit & texit, illius denique exercitus qui per se de concilianda pace egerant. Quam in re omnium suorum vitæ cōsulendum putarunt, sic omnium ordinum suorum partes in sola misericordia constituisse, ipsos duces à pace abhorruisse, eosque nec colloqui, neque induciarum iura seruasse, & homines imperitos per colloquium deceptos crudelissime interfecisse. Accidisse igitur eis quod plerumque nimia pertinacia & arrogantia viris accidere soleat, uti eo recurrant, & id cupidissime petant, quod paulo ante contempserant: neque nunc se illorum humanitate, neque aliqua temporis opportunitate postulare quibus rebus opes suæ augeantur, sed eos exercitus quos contra se annos iam multos aluerant, velle dimitti. Neque enim sex legiones in Hispaniam per Pompeium missas, ac septimam in ipsa Hispania conscriptam, neque tot tantasque classes paratas, neque submissos duces rei militaris peritos, nihil eorum ad pacandas Hispanias, neque ad usum prouinciæ comparatum esse, quæ propter diuturnitatem pacis nullum auxilium desiderarit. Omnia hæc iam pridem in se parari, in se noui generis imperia constitui, ut idem ad portas urbanis præsideat rebus, & duas bellicosissimas prouincias absens tot annos obtineat: in se iura magistratuum commutari, ne ex prætura & consulatu, ut semper sit, sed per paucos probati & electi in prouincias mittantur: in se ætatis excusationem nihil valere, quod superioribus annis probati ad obtinendos exercitus euocentur: in se vno non seruari, quod sit omnibus datum semper imperatoribus, ut rebus feliciter gestis, aut cum honore aliquo, aut certe sine ignominia domum reuertantur, exercitumque dimittant, quæ tamen omnia & se tulisse patienter, & esse laturum: neque id agere, ut ab illis abductum exercitum teneat ipse, quod tamen difficile non sit, sed ne illi habeant, quo contra se uti possint. proinde, ut esset dictum, prouinciis excederent, exercitumque dimitterent: sed si id sit factum, se nociturum nemini. hanc unam atque extremam pacis esse conditionem. Id itaque pergratum fuit militibus & iocundum, ut ex ipsa significatione cognosci potuit. Nam cum de loco & tempore huius rei controuersia inferretur, & voce & manibus vniuersi ex vallo ubi constiterant, significare cœperunt, ut statim dimitterentur, neque aliter firmum esse quod promittebant, si in aliud tempus differretur. Et cum paucis verbis esset in vtranque partem disputatum, res in hanc conclusionem deducta est, ut ii qui haberent domicilium aut possessionem in Hispania, statim dimitterentur, reliqui vero ad Varum flumen, quod est in ingressu Italiae, dimitterentur, neque eis à quoquam noceretur, neque quis inuitus astringeretur sacramento militiæ Cæsari. Atque Cæsar eis qui ad Varum fluuium dimittendi erant, se frumentum necessarium daturum pollicetur. Addidit etiam Cæsar, ut cuique qui in bello aliquid quod sit penes milites amisisset, hoc illi restitueretur, data satisfactione ei apud quem res ipsa esset: quam æstimationem ipse Cæsar ex proprio soluit militibus. Itaque post biduum pars ipsa quæ ad Varum flumen dimittenda fuerat, dimissa est, ordinatumque est, ut duæ legiones præcederent, & reliqua postea sequeretur, ne simul castra ponerent: illisque usque ad Varum flumen præfectus est Quint. Fufius Calenus: & reliqua pars quæ ad Hispaniam pertinebat, statim dimissa est.

*Superatis Lucio Afranio & M. Petreio, Cæsar M. Varronem insequitur
in vltiorem Hispaniam.*

SUPERATIS itaque Lucio Afranio & Marco Petreio cum eorum exercitibus, apud Ilerdam, statuit nullam belli rationem in Hispaniis relinquere, sed M. Varronem, tertium Pompeii legatum, qui vltiorem Hispaniam tutabatur, insequi. Comparauerat autem Varro multa ad belli opus. indixerat enim ciuitatibus vltioris Hispaniæ cohortes octoginta, necnon & argenti pondera viginti millia, frumenti modios centum & viginti millia: illisque ciuitatibus quas Cæsaris amicas arbitrabatur, grauiora onera iniungebat, prouinciæque omnem in Pompeii fidem adegit: cognitisque rebus quæ ad Ilerdam gerebantur, bellum parabat. Ratio autem & summa gerendi hæc erat, ut duas legiones quas secum haberet, Gades conferret. Gadibus enim sex cohortes præsidii causa reliquerat, omnemque pecuniâ,

atque thesaurum, & ornamenta ex templo Herculis rapuerat, & in Gades contulerat. Cui prouinciæ Gallonium equitem Romanum familiarem Domitii præfecerat. cognouerat enim prouinciam omnē rebus Cæsaris fauere. Vnde sperabat, frumento in insulam transportato nauibusque faciliter bellum duci. Itaque Cæsar duas legiones præmittit in vltiorem Hispaniam cum Q. Cassio tribuno, & sexcentis equitibus. qui magnis itineribus progreditur, edictumque præmittit ad certum diem, quo omnes magistratus principesq; omnium ciuitatum præsto sint Cordubæ: quo edicto per totam prouinciam promulgato, nulla fuit ciuitas quæ non ad id tempus partem Senatus mitteret Cordubam. Corduba vero per se nunciato edicto Cæsaris portas claudit, Varroniq; custodias ac vigili-
 10
 as in turribus muroq; disposuit, & cohortes duas quæ Colonicæ appellabantur, & cum Varrone venerant, tuendæ vrbs causa penes se retinuit. Iisdem interea diebus Carmo-
 nenses, quæ est longe firmissima totius prouinciæ ciuitas, deductis in arcem oppidi cohortibus à Varrone pro præsidio, per se eiecerunt cohortes, portasque præcluserunt. Hæc magis properare compulerunt Varronem, vt cum legionibus Gades veniret, ne itinere aut traiectu intercluderetur. tanta ac tam fœcunda in Cæsarem voluntas prouinciæ reperi-
 20
 ebatur. Progressoque ei paulo longius literæ à Gadibus redduntur, continentes, quod simul cum esset cognitum de edicto Cæsaris & eius Cordubam aduētū, concordasse Gaditanos principes cum tribunis cohortum quæ essent in præsidio, vt Gallonium ex oppi-
 do expellerent, urbemque ac insulam Cæsari seruarent, hocque inito consilio denuncia-
 uisse Gallonio, vt sua sponte, dum sine periculo liceret, à Gadibus excederet, & si id non
 30
 fecisset, consilium esse executuros. hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis altera ex duabus legionibus, quæ Vernacula appellabatur, quæ cum Varrone fuerat, ex castris Varronis adstante & inspiciente ipso, signa sustulit, seseque Hispalim recepit, atq; in foro & porticibus sine maleficio confedit: quod factum adeo conuētus ciuium Romanorum qui ibi aderant, probauerunt, vt eos quisq; ad propriā domum hospitio cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, certior a suis factus præclusas esse portas, tum vero omnium interclusus itinere ad Cæsarem mittit, paratū se esse
 40
 legionem, cui iusserit, tradere. Cæsar vero ad eum Sextum Cæsarem mittit, atque huic illam tradi iubet. tradita vero legione Varro Cordubam ad Cæsarem venit, relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum fuit pecuniæ tradidit, & quod habebat v-
 50
 biq; frumenti ac nauium ostendit. Cæsar cōcione habita Cordubæ omnibus generatim gratias agit: ciuibus Romanis, quod oppidum in sui potestate studuissent habere: Hispanis, quod præsidia expulissent: Gaditanis, quod conatus hostium infregissent, seseque in libertatem vendicauissent: tribunis militum centurionibusq; qui eo præsidii causa venerant, quod eorum consilia sua virtute confirmauissent. Pecunias quæ erant in publicum ciuium Romanorum, Varroni remittit, ac bona restituit iis qui in eius fauorem liberius sunt locuti, & pœnam tulisse cognouerat. tributis quibusdam publicis priuatisq; præmiis, reliquos in posterum bona spe complet: biduoque Cordubæ commoratus Gades proficiscitur. pecunias ac monumenta quæ ex phano Herculis ablata fuerant, & in priuatam domum Gallonii collata, referri in templum iubet. prouinciæ Q. Cassium præfecit, illiq;
 60
 quatuor legiones assignauit: ipse vero iis nauibus quas M. Varro, quasque Gaditani iussu Varronis fecerant, Tarraconam paucis diebus peruenit: vbi totius fere prouinciæ citerioris Hispaniæ legiones Cæsaris aduentum expectabant, vt redderent rationem de pecuniis ad suffragia belli priuatim ac publice exactis: ibique paucos cōmoratus dies ab ea discedens terrestri itinere Narbonam, atque inde Massiliam peruenit.

Cæsar obtenta omni Hispania & Massilia, Pompeium insequitur.

CÆSAR itaq; (vt diximus) à Tarracona Narbonā terrestri itinere peruenit, & à Narbona Massiliā, quā olim in trāsitu in Hispaniā obsidione cinxerat, relictis ibi Legatis:
 70
 quā suo aduentu cepit & dirupit quibusdā interiectis discriminibus. Deinde classe & nauibus paratis Pompeium insequi studet, missoq; ad occupandū Hadriaticum sinum, ipse cum copiis traiecit in Epirum, quem perantea Pompeius occupauerat, prouinciā sibi ad bellam gerendam aptissimam. Receperat se igitur Pompeius in Dyrrachium urbem Epiri. ad hanc igitur contendit Cæsar, Pompeiumq; ibi obsedit. qua obsidione firmata, Cæsar diuersis tractatibus de pace agere cœpit, & vbi hoc à Pompeio obtinere non potuit, pugne
 80
 opportunitatem exhibet, quam Pompeius recusauit. Vbi vero neq; hoc eū iuuare videt, cogitauit Pompeii castra vallo circumdare, & paucioribus plures constringere. Fossa itaque circumdare incipit & vallo Pompeii castra, turreseq; ac propugnacula instruit, vt inter-
 90
 cideren-

viderentur eruptiones in castra Cæsaris. Cupiebat enim Cæsar, ut quicumque belli futurus esset exitus, statim esset: omnia tamen frustra erant. Nam & Dyrrachium inexpugnabile erat, & Pompeius immutabilis, ut qui contrario Cæsaris consilio niteretur, sperans dilatione victoriam propter inopiam rei frumentariæ, quæ valde Cæsarem premebat, neque diutius tolerari posse videbatur: insuper & quod similem verum erat, ut virtus animosissimi imperatoris tædio atque expectatione senesceret, impetusque lentesceret, ac ardor tepesceret. hac spe pugnam recusabat, neque rationis partes fortunæ committere volebat. Sic quum Pompeio cunctatio, Cæsari celeritas grata esset, statuit Cæsar, quum non posset prælio, vincere obsidione. propterea (ut dictum est) Dyrrachium & castra Pompeii sexdecim millium passuum fossa circumduxit ac vallo, impositisque castellis ac turribus cum paucioribus obsedit plures, si modo obsideri dici possunt, quibus maria patent. Idcirco crebræ fiebant eruptiones, & sæpe erumpentibus funestæ succedebant, pugnabaturque etiam sæpius diuerso Marte: quoniam quum semel Cæsar profecturus Publium Syllam castris præfecisset, & ille audisset cohortem vnam ab hostibus vrgeri, duarum legionum auxilium tulit laborantibus, quarum occursum versi sunt in fugam Pompeiani, & si insequi perfugos victoribus licuisset, creditum fuit die illo cõfici bellum potuisse. Sed Sylla suorum impetum cõtinuit, cecinit receptuique: cuius cõsiliu a scriptoribus excusatur, quoniam aliud est legati, & aliud imperatoris officium. Imperator rei totius exitu expectat, & consilio metitur: at legatus solum imperatoris sui iussu aspicit, & mandati finibus se cõtinet. Syllæ enim castrorum a Cæsare custodia cõmissa fuerat, cõtentus fuit custodisse, & suos periculo liberasse. Multæ præterea eruptiones hinc inde fiebant, & in Dyrrachiu, & a Dyrrachio in castra Cæsaris, adeo ut vno die sex in locis pugnaretur. Quibus in præliis de Cæsarianis viginti duntaxat, Pompeianorum vero duo millia periere, inter quos multi erant centuriones, & insignes viri. in quibus congressibus insignis virtus laudatur Volcatii Tullii, qui cum tribus cohortibus Pompeianam legionem pertulit repulitque: necnon & quorundam Germanorum, qui è munitionibus erumpentes multis hostium castris sospites rediere. In castello autem quodam quod Pompeius inuaserat, tãtus fuit sagittarum imber, ut sine vulnere defensorum nullus euaderet: quin & centuriones quatuor oculis capti sunt: & quum sero diurni laboris & periculi summam repræsentare decreuissent, triginta sagittarum millia numerarunt. Inter cuncta Scæuæ cæli cõturiõnis admirabilis virtus fuit, cuius scutum relatum Cæsari cum centum viginti foraminibus est inuentum, de quo quidem varia fama est. Quidam enim tradunt, Cæsarem viri & de se & de Republica (ut aiunt) meriti eximia virtute permotum, qua castellum prope sua seruatum esset, pecuniariis eum donis ingentibus & magnis honoribus cumulasse: & inter cetera ab octauis ordinibus ad primipilum prouexisse, cohortem vero totam duplici stipendio, & donis militaribus profecturum. Apud alios Scæua idem duce absente cedentibusque suis, clypeo centum viginti telorum ictibus transfixo, mirisque ac incredibilibus rebus gestis occubuit. Sic igitur rebus se habentibus, Cæsar neque prosperitate tumidior, neque aduersitate contractior, cotidie in aciem ducebat exercitum, & pugnae copiam faciebat. Quotidie interim congressus fiebat in prælia, & vtrinque cædes, atque insignium virorum casus miserabiles: pacisque consiliis male repudiatis locus iræ atque odio datus erat. Fuit dies vnus Cæsari satis aduersus, quo eruptio ab hostibus violentissima facta est. Fuitque eo die Aquiliferi illius virtus insignis, ac spectata dies, qui quum lethali vulnere transfixus morti proximum se sentiret, versus ad comites, porrigensque aquilam quam iam ægre sustinebat, Hanc, ait, o commilitones mei viuens multis annis & multa cura seruaui, & nunc moriens eandem Cæsari pari fide restituo: vos autem per cõmunis imperatoris amorem oro atque obtestor, cauete dedecus Cæsaris castris insolitum, ne forte hostium in manus veniat tanti ducis signu, per manus vestras salua ad Cæsare reuertatur. Hæc dicens corruit, ceterumque alii primæ suæ cohortis cum principe ceciderunt, multaque diuersis in locis cede edita, vicit Pompeius illa acie, & imperator est appellatus. Quumque cedentes fugientesque non sequeretur, negauit Cæsar aut vincere, aut victoria uti scire. Cæsi sunt autem eo die de Cæsarianis (ut refert Orosius) militum quatuor millia, cõturiõnes viginti duo, plurimique equites Romani. Labienus vero in suum olim ducem inexpressibili odio accensus, a Pompeio captiuos sibi dono dari petiit. quum impetrasset, productos omnes in medium, & cõtumeliosissimis verbis increpitos in cõspectu omnium interfecit. Hoc enim euentu Pompeianis tantum spei accreuerat, ut non de bello amplius, sed de victoria cogitarent, & multa varia decernerent: & quasi nil iam incidere posset aduersi, famam victoriæ per terrarum orbem nunciis ac litteris diuulgarunt. Cæsar concione aduocata milites consolatus est, hortatus ne deficerent animis. debere enim eos vnu, & idipsum non nimis gra-

ue prælium ac infauftum, multis fœlicibus cōpensare, & fortunæ gratiam habere, quod Romam, quod Italiam, quod Hispaniam vtrunque sine sanguine quasi diuinitus recepissent: non posse, præsertim in bello, prospera omnia prouenire, verum tristitia lætis temperanda esse, aduersamque fortunam virtutis ope leniendam. & hæc quidem ad exercitum. Quosdam vero signiferos quorum culpa clades accepta fuerat, notatos infamia à gradu militiæ suæ amouit. exercitū reliquū tantus pudor & tantus dolor inuaserat, tantumq; desiderium abolendæ ignominia, vt non expectato superioris imperio vltro quisq; pro supplicio grauissimo sibi labores assumeret, omniumq; animi arderent incredibili quadam cupiditate pugnandi, viam illam expurgandæ infamiae vnicam existimantes. Quin & legati, & qui ad consilium vocabantur, oratione Imperatoris & pudore tacti, persistendum pugnandumque censuebant, & acceptam prælio hostibus refundendam cladem. Solus Cæsar erat in contraria sententia. nam neque victis tam cito in aciem reuersuris satis fidebat, & reparandis animis spacio opus esse: neque præterea tam hostem, quā frumenti inopiam esse metuendam eo loco manentibus iudicabat. Illico igitur sauciorū & egrotantium cura suscepta, noctuque impedimentis præmissis, Apolloniam profectus est: his vna legio præsidio relicta, & hinc in Thessaliam fatis impellentibus commigravit.

Prælium Cæsaris & Pompeii in Thessalia.

QUANTOQUAM hæc Cæsaris gesta nullatenus ad Hispaniā illiusq; gesta pertineant, quia tamen gesta Cæsaris in Hispania plurima & magna sunt, visum est & alibi facta innectere duplici consideratione: prima, quoniā eius facta adeo magna sunt, & à viris illustribus commendata, vt debite debeant interferi, ne ab Hispanis ignorentur: secunda, quia res Cæsaris in Hispania gestæ magnæ sunt, & plurimæ quadruplici transitu, vt illorum facta & gesta continentur ad ea quæ apud exterarum nationes & prouincias ab eo gesta sunt, quoque ordine gesta sint pernecessarium est intelligere. Hunc tamen in eis explicandis obseruabimus modum, vt res extra Hispaniam gestas breui relatione perstringam, cæteræ vero quæ ad Hispaniam pertinent, copiosa relatione describentur. Intellecto itaque à Pompeio discessu Cæsaris, concione facta suis pro rebus bene gestis gratias agit, eos vero qui cum Metello Scipione socero Pompeii paucis ante diebus venerant, hortatur nō tam ad bellum, quam ad præmia belli, ipsi autem socero & classicum & prætorium tribuit, quæ fuerant imperatoris insignia omnisque & honoris & imperii eum participem fecit. Duobus enim tantis exercitibus in eadem castra coniunctis nemo erat qui de victoria dubitaret, vsque adeo vt iam omnes de præmiis & honoribus, & quod stultius est, de Cæsaris contumelia plurimum inter se agerent. Pompeius quidem solitis artibus bellum trahere cunctando erat intentus, vt cœperat: principes vero ipsius ambitionem in prorogando bello arguebant. tot vocibus consiliisque superatus vnus omnibus cessit inuitus, decreuitque pugnare: adhuc tamen rem trahebat. Cæsar vero dilationem oderat, neque sperabat, Pompeium posse vlllo ingenio ad pugnandum induci. hac difficultate perplexus vtilimum belli genus elegit, vt motis castris in perpetuo motu esset, neque vnquam amplius quam vnum diem vno ageret in loco. hoc sibi consilium vna ratio suggerebat: nouerat enim exercitum suum fortem, duratumq; laboribus, Pompeianum vero molliorem, versatum in urbibus, & discursibus insuetum, itaque circumducendo illum posse fatigari. Præterea mutatione locorum, quod frumenta iam in agris essent, victurum vberius exercitum cōfidebat. illa autem spe potissimum mouebatur, si forsitan se vagante hostis etiam moueretur, & sic inter eundem casus aliquis atque occursum exoptatæ pugnae tribueret facultatem. Ex his enim omnibus hoc vltimum euenit, vt sine ampliore discursu pugnae daretur occasio. Vnde quum ab Apollonia Cæsar castra metatus esset in Thessaliam regionem vicinam, & vt decreuerat, signum dedisset itineris, & iam tentoria velarentur, ecce iam mota Pompeii castra prospiciunt. Qui (vt diximus) victus omnium vocibus suo abiecto aliena consilia sequebatur, & assumpta, vt fit, multorum hortationibus fiducia, paulo ante hunc diem in concilio dixerat, euenturum vt ante congressū exercitus Cæsaris vinceretur. quibusdam mirantibus, non se nescium incredibilem rem videri prima facie, dehinc latius ingressus exposuit, quum equitatu abundarent, circunueniri omnes Cæsaris copias esset perfacile. Quod quum pluribus verbis explicauisset, Labienus inceptit Pompeii sententiam atq; potentiam laudibus ad cælum ferens, & Cæsaris imbecillitatem oratione deprimens insolenti. Quibus dictis ne quid deesset infania, iurauit se nisi victorem nunquam è prælio reuersurum, cæterosq; ad id iusiurandum verbis incitauit, nec minus exemplo Pompeius dictum laudans iurauit similiter: & sic omnes pariter

pariter iurauerunt, vt necesse fuerit multos ibi fieri periuros. Ingenti gaudio, tanquam
 feliciter rebus gestis, nec minori spe a consilio discesserunt iuramentum tanti imperato-
 ris de tam magna re velut arrham victoriæ tenentes. digressi autem e concilio nō ita mul-
 to post (vt diximus) in aciem sunt progressi. Quos vbi Cæsar, quum ipse etiam castra mo-
 uisset, aduertit in eum locum descēdiſſe, vbi æquo Marte certari poterat, substitit, & con-
 uersus ad suos ait: Non est modo amplius de itinere, sed de prælio laborādum: adest ecce
 nobis occasio quam semper optauimus, pugnandi, & finem laboribus imponendi. Hæc
 dicens, instruere acies cœpit omni militari arte, cuius peritissimus erat, suosque interim
 admonere, ne se à multitudine hostium circunueniri tinerent, omnibus iubens ne sine
 10 iussu eius inciperent, se in tempore quid agendum sit, signo indicaturum. Circunuenire
 inde acies, & animos verbis accendere, virtutemque insitam excitare commemoratione
 suæ erga illos semper optimæ ac beneficæ voluntatis. Inter alia non omisit se modis
 omnibus pacem quæsiuisse, & humiliter forte etiam quam deceret: nominauit etiam per
 quos de pace Pompeium & Scipionem interpellasset, atque hæc omnia non metu aliquo,
 sed pietate, vt ciuili sanguini parceretur, ne Respublica paucorum furoribus in magnas
 calamitates incideret. Ex aduerso autem quam superbe ac impie petitiones suas negle-
 xerunt, telorumque missione repulerunt, magnam nobilibus animis indignādi materi-
 am præbuisse. Hisque explicitis obsecrantibusque militibus, pugnae signum dedit. Er-
 rat in exercitu Craſtinus quidam, qui priori tempore sub Cæsare honesto gradu milita-
 20 uerat, tunc vero non militiæ sacramento, quo solutus erat, sed iure quodam amicitiae e-
 uocatus aderat, vir bellica virtute memorabilis. Hic Cæsaris concione intellecta, &
 signo prælii audito alacri vultu & voce, Sequimini, inquit, me manipulares olim mei, im-
 peratori nostro quam debetis operam exhibete. vltimū hoc prælium est, quo peracto il-
 le suam dignitatem, nos nostram recuperabimus libertatem. Dehinc versus in Cæsarem,
 Faciam, inquit, hodie imperator, vnde vel viuo, vel mortuo mihi gratias agas. Hæc di-
 cens, primus in hostes impetum fecit, eumque delecti milites circiter centum viginti vo-
 luntarie prosecuti sunt. Concursumque est in campis Theſſaliæ quos Philippicos vocāt,
 ad Pharsalum oppidum. illum sibi locum Romæ inuidens fortuna delegerat. De nume-
 ro vero copiarum longe autores dissentiunt, Annei quidem Flori qui hanc rem breuiſ-
 30 sima oratione perstrinxit, verba sunt hæc: Nullo vnquam loco tantum virium Romani
 populi fortuna vidit, trecenta & amplius millia bellatorum hinc atque illinc præter auxi-
 lia Regum & Senatus. Eutropius vero describit in eo bello fuisse cum Pompeio peditum
 quadringenta millia, milites vero mille & centum, sexcentos videlicet in sinistro cornu,
 in dextero vero quingentos. Cæsar vero habuit peditum non plene trecenta millia, equi-
 tes vero mille. Huic autem concordat Orosius. Cæsar vero in Commentariis numerum
 copiarum non exprimit, sed asserit eodem bello interfuisse mille viginti duas cohortes,
 ex qua expressione de supradicto numero facilius potest haberi credulitas. Petrarcha
 vero in libro de viris illustribus transit cum assertionem Annei Flori. Hic exitus pugnae ad
 Pharsalum fuit.

40 *De morte Pompeii, & bello Alexandrino & Africano à Cæsare gesto.*

POMPEIUS igitur viso aduerso belli euentu fugiens in Larissam urbē ad Ægæum ma-
 re in ostio Penei amnis onerariam nauem nactus in Asiam transiit, inde in Cyprum,
 post in Ægyptum venit. Ibi que mox, vt littus attingit, iussu Ptolemæi regis Ægyptiorum
 in gratiam Cæsaris victoris occisus est. Pompeii filii fugerunt. Cætera Pompeiana classis
 direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibique & Pompeius Bithyni-
 cus occisus est. Lentulus vero vir consularis etiam apud Pelusium interfectus est. Cæsar
 compositis apud Theſſaliam rebus, Alexandriam venit, prolatoque ad se per Ptolemæum,
 ac viso Pompeii capite anuloque, fleuit. Cumque Ptolemæus in regiam se domum recepisset,
 50 hortabatur à tutoribus, vt pecuniam omnem acciperet, ac templâ spoliaret suis orna-
 mentis, & regios thesauros vacuos esse ostenderet, & in odium Cæsaris populum excita-
 ret. Præterea Achilles dux Regius imbutus semel Pompeii sanguine, & Cæsaris medita-
 batur. nam iussus exercitum dimittere (præerat enim 20. millibus armatorum) non mo-
 do spreuit imperium, verum etiā aciem direxit. in ipso prælio regia classis quæ ad terram
 adducta fuerat, iubetur incendi. ea flamma pars quoque bibliothecæ Philadelphi proximis
 ædibus constructa exarsit. Cæsar postea insulam vbi Pharos est, cepit. Achilles deinde cū
 Gabinianis militibus venit. ingens vbi pugna commissa est. magna quidē ibi Cæsarianorum
 militū multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt. Cæsar vi insi-
 stentiū hostiū pressus scaphā ascendit: qua mox subsequentiū pondere grauata ac mersa,

per ducentos passus ad nauem vna manu cleuata, qua chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine inito magna facilitate classem regiam depressit, & Alexandriam cepit, petentibusque Alexandrinis Regem suum reddidit, monitum ut magis amicitiam Romanam quam arma experiri studeret, qui tamen ilico ubi liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello caesa referuntur, duodecimque millia cum septuaginta longis nauibus dedita, & quingenti ac duo ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex vero ipse adolescens scapha exceptus ut fugeret, multis insilientibus merfus ac necatus est, corpusque eius ad litrus euolutum, indicio loricae aureae cognitum fuit. Quo peracto Caesar Alexandrinos omnes desperatione ad deditiōem compulit, regnumque Aegypti Cleopatrae regis sorori ob in eam illecebrarum amorem conceptum dedit. Inde Syriam peruagatus, Pharnacem in Ponto vicit. Postea vero quam Romam venit, in Africā transiit, & apud Thapsum cum Iuba & Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit, castraque vtriusque diripuit, ac sexaginta elephantos cepit. Cato sese apud Uticam occidit: Iuba Rex percussori iugulum dato precio praeiuit: Petreius eodem se gladio perfodit: Scipio in nauis qua ad Hispaniam fugere contendens vento coactus in Africam redierat, semetipsum iugulauit: in eadem nauis etiam Titus Torquatus occisus est. Inde quatuor triumphis urbem ingressus, disposito recuperatoque Reipublica statu, continuo in Hispanias contra Pompeianos Pompeii filios profectus est.

Caesar iterum in Hispaniam venit ad prosequendum Pompeii filios.

IAM igitur quarto Caesar intrat Hispanias, persecuturus ultimo Pompeii filios. Haec enim quae ad Hispaniam non pertinerent, cursim pertigimus, ut Hispaniae gesta quo ordine constarent, facile quisque intelligeret. Nunc vero paululum digressi ad nostrum Hispaniae propositum reuertamur. Decimo igitur septimo die postquam ab urbe egressus fuerat (ut ait Orosius) Saguntum Hispaniae (nunc Muriuetus) peruenit, & inde septimo die terrestri itinere videlicet x x i i i. die, postquam ab urbe discessit (ut refert Petrarca libro de viris illustribus) Cordubam urbem vltioris Hispaniae attigit. Duo enim superfuerant filii Pompeii, Gneus & Sextus. Sextus perantea in Hispaniam se receperat post patris mortem, Gneus vero, quum Caesar bellum Africanum ageret, pulsus ab oppido Sturro in littoribus Africanis per Baleares insulas in Hispaniam peruenit. Sextus Cordubam cum praesidio tenebat, Gneus vero circuibat prouinciam, & quarundam ciuitatum amicitiam petebat à patre receptis beneficiis, quarundam vero amicorum beneuolentia, aliarum precibus, ceteras vero etiam bello & armis tentabat. Interea Gneus nullum oppidum inter Hispalim Cremonamque quondam opulentissimam urbem oppugnare statuit. Oppidani quidem Villae portas Gneo Pompeio clauferunt, intellecto enim Caesaris aduentu, duos ab oppido nuncios per media hostium castra miserunt, nunciantes Caesari, nisi citissime occurreret, oppidum in manus Gnei Pompeii esse venturum. Caesar audiens urbem Villam tam bene de ipso meritam, sexdecim cohortes totidemque equites ad illorum auxilia nocte secundaque vigilia misit, illisque praefecit hominem eiusdem patriae, doctum rei militaris & practicum L. Viminium Patiecum. Qui quum venissent ad Gnei Pompeii praesidia, quae tempestate aduersa ac vento afflicta erant, adeo ut vix proximos conspiciere possent, maximam exinde opportunitatem assecuti sunt. Nam quum videri non possent, per media hostium castra bini emittuntur equites, qui simulantes esse de Pompeianis, ad oppidi portas venerunt, & signo dato tam ipsi, quam equites & pedites sunt recepti. Inde rebus dispositis in Pompeianos obsessores eruperunt, plurimaque illis tanquam insciis damna intulerunt. Caesar igitur misso ad Villam praesidio, ut Gneum Pompeium ab obsidione auerteret, Cordubam quae principalis tunc urbs erat illius regionis, concessit.

Bellum ad Cordubam à Caesare secundo gestum.

CAESAR (ut diximus) ut Gneum Pompeium ab Villae obsidione deduceret, Cordubam venit (venerant enim ad eum per ante legati à Corduba promittentes urbis deditiōem) Sextus vero Pompeius frater Gnei in ea se continebat. Praemisit igitur Caesar nonnullos loricatorum viros fortes cum parte equitatus, qui quum ante conspectum urbis se contulissent, ab oppidanis & ciuibus deprehensum est, Caesarem proximum esse. Propterea erupit magna urbis multitudo ad excitandum praelio loricatorum. Ipsi autem loricati ab equis descendentes, magnum ibi praelium commiserunt, superuenienteque equitatu Caesaris, qui latebat in insidiis, maxima multitudo erumpentium cessit, & capti sunt, ita quod pauci in urbem

urbem redierunt. Quae ex re timore commotus Sextus Pompeius literas misit ad fratrem Gneum, ut celeriter sibi subsidio veniret, ne prius Caesar Cordubam caperet, quam ipse venisset. Itaque Gneus Pompeius Vlla vrbe capta literis fratris excitatus cum copiis Cordubam venit. Est autem Corduba sita ad flumen Bætum (Guadalchaur moderna lingua vocitatum) estque posita vrbs ad Occidentem ad Lusitaniae partem. Ad eam itaque partem Caesar castra posuerat, inde ad Bætum amnem pontem instituit, quo in Bæticam transiret per eumque traiecit exercitum. Vrbs vero pontem habebat quo transitur in Bæticam. Pompeius igitur quum venisset, castra posuit contra urbem, & Caesar Lusitaniā versus, qui ut commeatum ab vrbe prohiberet, pontem urbis interciderē conatus est. Quod 10 quum fuisset prospectum à Pompeio, ad pontem concursum est, ibique diuersis praeliis pugnatum: quod ut expeditius fieret, Gneus Pompeius intra urbem se recepit. Per hos igitur dies pedites duo à Caesarianis capti sunt, qui se seruos dicerent. Illis autem non licuit Caesarem suum seruare consuetudinem. Antequam enim ad Caesarem ducerentur, quod ex Caesariano exercitu transfugissent, à militibus interfecti sunt: & tabelliones capti qui ad Pompeium Cordubam mittebantur, & praecisis ilico manibus sunt remissi. Similiter speculator Pompeianus captus, atque occisus est. Creditur enim milites hoc fecisse tanquam iratos bello, & cognito Imperatoris sui more, qui in hos semper consuevit esse clemens, hoc remedii genus excogitasse, ne quis faciem eius videret, ut sic nullus euaderet. Multis igitur & magnis insultibus utrinque decertatum est in ea obsidione. Quin- 20 que die quodam ferro & flammis solito etiam grauius pugnaretur, ciues ira in furorem versa in hospites qui securi secum iure veteris hospitii morabantur, inspectante Caesaris exercitu, iugulatos è muris praecipitauerunt. Quae re audita ex gemitu morientium vnus, quidam qui ad muri custodiam stabat in cuniculo, scilicet ad murum perfodiendum, exclamauit: Tetrum scelus, & immane flagitium, nullaque excusandum barbarie commistis absque vlla causa. nihil enim mali merebantur, quia nihil mali fecerant, qui ad vos, vestrasque aras, ac focos infauista fiducia se contulerant: ius hospitii sanctum gentibus soli vos spreuistis, atque utinam spreuisse sufficeret, inhumano illud scelere violastis. Multa quoque in hanc sententiam dixit, quorum verecundia repressi ciues ab hospitem cordibus se continuerunt. Sic interdum vnus boni viri inter multos malos valuit oratio. Ea res 30 relatu transfugae in exercitu primum Caesaris innotuit. Die proximo Tullius quidam cum Catone Lusitano quodam legatus ex oppido ad Caesarem venit. Huius prima pars orationis fuit, optare ut suus potius fuisset quam Pompeii miles, suamque constantiam in Caesaris potius felicitate quam in Pompeii miseria praestitisset. Finis autem fuit, se à Pompeio desertos, victos à Caesare, seque & urbem dedere, atque orare ut clementiam, quam victis gentibus praebuisset, suis ciuibus non negaret. Multa praeter haec loquutus est, quae (ut refert Petrarcha libro de viris illustribus) librariorum culpa confusa vix intelligi possunt. Vnum tamen hoc intelligitur, quod multis vltro citroque dictis tunc urbis deditio non est facta. Sequenti tempore duo Lusitani fratres qui à Pompeio ad Caesarem transfugerant, nunciarunt Gneum Pompeium concionem habuisse, quoniam vrbi subsidium 40 ferre non posset, qui ex Pompeianis essent, nocte se deducerent mare versus vrbe relicta: quod vbi quidam respondisset expedire potius, ut ad dimicandum descenderent quam fugae signum ostenderent, eum Pompeius iussit occidi, secundum Petrarcham: quanquam Anneus Cirtius & Iulius Celsus (qui Commentaria Caesaris de vltimo Hispano bello alter composuit, & alter emendauit) de hoc nullam faciant mentionem. Pugnatum est itaque pro his nunciatis ad murum acriter, donec turres lignae Caesaris, altera vitelotum corruit, altera vero igne incensa est. Sequenti vero die quaedam materfamilias de muro se deposuit, & transfugit ad Caesarem. Hoc praeterea tempore tabellae de muro sunt deiectae, in quibus inuentum est scriptum: Lucius Mutius Caesari. Si mihi vitam tribuis, quoniam à Gneo Pompeio sum desertus, qualem me illi praestiti, tali virtute & constantia me tibi 50 praestabo. Eodem tempore iidem legati ex vrbe qui ante exierant, Caesarem adierunt: si sibi vitam concederet, sese in sequenti luce urbem daturus, quibus respondit, se Caesarem esse, fidemque praestiturum. Ita ante diem vndecimam Calend. Martii Caesar urbem obtinuit, & Imperator est salutatus. Quod vbi Pompeius ex profugis scisset, castra mouit, Vcubimque oppidum peruenit (quod quidam Vbedam, alii vero Baeslam arbitrantur) illucque cum peruenisset, conuocatis quos in oppido fidos habuerat, seu arbitrabatur, imperauit discerni qui sibi, qui Caesari fauerent. Quae res quum sibi relata esset, & distincti essent, quasi foret scelus maximum amasse Caesarem, septuaginta quatuor ictu securis occidit, reliquos intra oppidum inclusit, ex quibus centum & viginti elusis custodiis ad Caesarem transfugerunt. Multaque per hos dies à Pompeio eiusque militibus crudeli-

ter gesta sunt. Per hos etiam dies multa bella & praelia gesta sunt ad oppidum Theugam, Grimumque, ac alia oppida, quæ Pompeius cum retinere non posset, incendit, & hodie non extant: de quibus late disserunt Anneus Cirtius & Iulius Celsus in explicatione Commentariorum Cæsaris de ultimo bello Hispano. Pompeius igitur cum amicis magnanimitatem suam & metum Cæsaris dissimulabat. Inuenta autem sunt literæ eius, continentes Cæsarem non audere copias in campum educere, suis tyronibus deficientem. qui si copiam æquis in locis aliquando faceret, se rem omni opinione celerius confecturum, idq; se expectare. Ibat interea Hispanias ambiendo, & ut ipse dicebat, ciuitates suarum partium conseruando. Itaq; Hispalim venit, contraq; urbem in Oliueto castra posuit, indeque alias atq; alias adiit. ad extremum Mundam venit, quam tutissimum belli locum delegerat, & quam fortuna ultimam priscis cladibus cōseruarat: ibiq; Pompeius substitit.

De bello Cæsaris ad Mundam gesto contra Gneum Pompeium.

Munda] qui-
busdam Co-
nimbrica cre-
ditur, quam
Munda fl. hodie
Módego aluit:
alii Gerisus Rô-
da est in Basi-
ca.

PERVENIT ergo Pompeius ad Mundam urbem. Fuit autem Munda ciuitas (quæ à nostris Coimbrium appellatur) in regno & regione quæ nunc Portugallia dicitur, ab antiquis Gallatia. Ad eam itaque urbem Cæsar applicuit, castraque castris Pompeii adiunxit. Erat autem locus ubi Pompeius castra posuerat altus, difficilis, atque praeruptus, ne inuaderetur à Cæsarianis. In medio vero duorum castrorum planities erat pro parte Pompeii paludosa, voraginosa atque difficilis, & per eam aditus habebatur ad castra Pompeii. Interim Pompeius Fausto scripsit, qui se intra urbem continebat: cui significabat Cæsarem non audere exercitum ad plana deducere, neque in vallem descendere, eo quod exercitus suus pro magna parte tyronum esset. quæ literæ miris modis animos oppidanorum attollebant. Dum sic igitur Pompeius alios solaretur, & ingenti, quantum arbitror, solitudine agitatus magna parte noctis instructis staret aciebus, Cæsar, nescio quonam iturus esset, castris egrediebatur. Cui cum status hostium nunciatus esset, constitit, ordinauitque aciem, & inde concursus est magnis hinc & hinc clamoribus. sed maioribus animis, ineffabilibus atque immensis odiis, pugnatumque est acriter atq; pertinaciter. Et quod pene pudendum dixeris humanæ fragilitatis indicium, nusquam Cæsari neque cum hostibus, neque cum ciuibus aut tam anceps euentus, aut proprius extremo periculo res fuit, usque adeo, ut (sicut elegantissime ait Florus) plane videretur nescio quid deliberare fortuna. Tamque hæc fortunæ deliberatio diuturna fuit, ut inter moras praelii neutram in partem declinante victoria, quum iam veterana illa militum manus tot probata victoriis, Cæsareis oculis insuetum dedecus, sensim retrocederet, nec quominus palam fugeret, tam virtute, quam pudore teneretur, dubitare, quod nunquam ante illum diem fecerat, Cæsar cœperit, atq; diffidere, & solito mœstior ante aciem stare ita tamen, ut nihil penitus de imperatoria solita virtute remitteret. immo equo defiliens, & furenti similis in aciem primam peditum euolauit, clamans, increpans, obsecrans, atque exhortans, nec tantum voce, sed oculis, sed manu, & pectore fugam sistens, & fugere incipientes in praelium vi retorquens. Tanta denique trepidatio illius ducis seu imperatoris fuit, tamq; diu ambiguus pugnae finis, ut cogitasse de extremis Cæsarem scriptorum plurimi tradiderint, & eo vultu fuisse, quasi iamiam mortem conscire cogitaret. Et quamquam apud eos qui in praelio fuerunt, nulla penitus huius rei sit mentio, dicunt tamen, & quidam etiam pro comperto asserunt, tam diu hanc rerum ambiguitatem durasse, donec quinque cohortes hostium à Labieno castris laborantibus auxilio directæ, mediâq; per aciem properantes fugæ speciẽ portenderunt. O fortuna in omnibus potens, sed in bellis potētissima! siquidẽ Cæsar siue illas fugere arbitratus, siue credulitatem simulans, ducum sagacissimus, velut in profugos imperum fecit, animosq; & suis addidit, & hostibus depressit: & hostes fugere, & suos hostes insequi cōpelleret: & dum Cæsarianos fugere suspicarentur, fugerent ipsi. Ita Labienus Cæsaris desertor & transfuga, & Aëtius Varus cum triginta milibus hominum ex Põpeianis ceciderunt eo praelio, ac mortui sunt: cecidissentq; longe plures, nisi adeo habuissent propinquum refugium urbis. Ex victoribus vero Cæsaris ceciderunt ad tria millia, pluresq; tam ex militibus quàm ex peditibus fauciati. Itaq; quum Cæsar muris urbis obsidionẽ ad mouisset, ager flebilis & horredus ex cadaueribus erat, per quẽ ad oppugnationẽ urbis ascēderetur. in quo telis atq; mucronibus tanquàm calce cōpacti sibi inuicẽ cōherebant, muriq; officiũ exhibebant. Visuntur autem adhuc eo in loco sepulchra Labieni & Vari iussu Cæsaris facta, nõ respiciẽtis ad iniurias ab eis, sed præcipue à Labieno receptas. Gneus quidẽ Pompeius humero & leuo crure faucio inter medias cades praelio pulsus excessit. Huc in lectica, quum nec equo, nec vehiculo uti posset, per nemorosas vias penetrantẽ, atq;

fuga

fuga humili & occulta in speluncis latitantem, Cæsonius Cæsaris Legatus ad Lauroñam oppidum consecutum occidit, & obtruncatum caput ad Cæsarem derulit, talibus donis & muneribus minime gaudentem. Hic vero auctores dissentiunt, quoniam Anneus Florus, quem secutus est Petrarcha in lib. de viris illustribus, asserit Gneum Pompeium Mundaensi prælio sauciatus, Iulius vero Celsus qui Commentaria Cæsaris emendauit, videtur dicere, quod alio loco & prælio fuerit sauciatus. Vt cunq; fuerit, satis est eum post Mundæ prælium tali morte occubuisse. Inter ea Munda à Cæsare expugnata captaque est, & magna sanguinis diluuiione perfusa. Sextus itaque Pompeius frater intermedio tēpore Cordubam urbem occupauerat, intraque eam se continebat. Quumque confugisset ad eum
30 Phalorius adolescens cum paucis, Sextoque nunciaisset belli exitum, quicquid pecuniæ & bonorum habebat, distribuit militibus ac oppidanis, dixitque se ad Cæsarem pro componenda pace proficisci, sicque à Corduba fugiens, vt Petrarcha post Anneum Florum refert, in Celtiberiam concessit. Post eosdem dies expugnata est denuo Corduba, quæ qualiter à Cæsare defecerit, non inuenitur. magni in eà motus erant, magnaq; dissensio, partē vnā in Cæsarem, altera in contrarium inclinante. Quumque esset ad arma concursus, vicit pars quæ Cæsarem colebat, sibi que oppidum cecidit: de parte vero Pompeiana viginti duo millia cecidere. magna siquidem in vrbe ciuilis strages erat. His peractis Cæsar Hispalim venit, ibique Caninium cum præsidio reliquit. Philo itaque qui in ea vrbe defensor fuerat Pompeianorum partium acerrimus, vir per totam Lusitaniam notissimus, & ad
40 comparanda auxilia aptissimus, in Lusitaniam proficiscitur, atque quodam Cæcilio Nigo nomine in auxilium aduocato, qui magnam Lusitanorum manum congregauerat, rursus Hispalim de nocte per murum aggreditur, vigiliasque iugulauit: Caninius partem urbis cum præsidio defendit. Inde Cæsar cum in Gades traiecisset, auditis quæ Hispali gesta essent, iterum Hispalim rediit, Caninio & suis præstiturus auxilia. Interim Lusitani qui intra urbem erant, decreuerunt in castra Cæsaris eruptionem facere, sed Cæsarianis acriter resistentibus vltra progressi cogitarunt classem maritimam quæ intra Bætis amnem erat, incendere. quod cum incepissent, à Cæsarianis repressi & intercepti pro maiori parte occisi sunt. Vrbeque denuo recepta, ad res Hispaniæ vltimo disponendas Cæsar concione aduocata ad Hispanos verba fecit: se videlicet cum primum Hispaniam Quæstor in-
50 trasset, eam prouinciam, scilicet vltiorem Hispaniam, inter omnes alias sibi peculiarem elegisse: inde cum secundo Prætor aduenisset, multa illis beneficia contulisse: inter quæ illud fuit, cum vectigal quod Metellus illis imposuerat, donari & eis remitti à Senatu obtinuit. Deinde Consul factus, ipsius prouinciæ curam atque patrocinium assumpsit, multis legibus in Senatu introductis, multis publicis ac priuatis odiis conceptis eos defendit ac iuuit. Eorum omnium beneficiorum & commodorum eos fuisse & esse immemores, & ingratos & in se, & in populum Romanum, & hoc bello & præterito tempore cognouisse: quodq; ipsi sæpius tractassent eum medio foro capere more barbarorum, eosq; semper odisse pacem, atque in eadem prouincia semper haberi maleficia pro beneficiis, eosque neque in otio concordēs, neque in bello virtute præditos vllō tempore esse potuisse:
40 quoniam venisset ad eos vt priuatus ac fugatus Gneus adolescens, ab eisque receptus esset, illique obtulissent fasces & imperium, multisque occisis ciuibus auxilia ei contra Romanum populum contulissent, prouinciamque suo impulsu vastassent. In quo ignorabāt, quo freti auxilio sperarent Romanum populum superare. quoniam si sperarent eo mortuo finem belli, meminisse debuissent Romanum populum immortalem, ac sibi superesse decem legiones, quæ non modo Hispalenses & Hispaniam domare, sed cælum quoque euertere sufficientes forent. multaque alia in hanc sententiam protulit. Hisque peractis construxit in regione urbem ex iis regionalibus, & aliis qui eodē in loco considere voluerunt, qui cum eo militauerant, quam Emeritam à merito ipsorum militum appellauit. Hispalim vero Romanis tam militibus, quam aliis impleuit, & ampliauit, & (vt multi referunt)
50 Iuliam Romuleam appellauit. ex qua re vsque in hunc diem remanet nomen, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuitas moderno idiomate, id est ciuitas Iulia nominetur. Et hic ciuilis belli finis est.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

HISPANIAE LIBER DECIMVS DE GE-

stis in Hispania ab Augusto Cæsare, & aliis Imperatoribus vsque ad Theodosium.

10

Quomodo Octavianus Augustus Cæsar sumpsit imperium, & est cognominatus Augustus.

NONVS præcedens continet gesta in ciuili bello Cæsaris & Pompeii in Hispania, illiusque exordium, atque finem: nostri autem operis institutio est prosequi gesta sequentia temporibus Augusti Cæsaris, aliorumque Imperatorum vsque ad tempora Theodosii senioris, atque Honorii & Arcadii filiorum eius: quorum temporibus Gotthi ab Arcto venientes Hispaniam occupauerunt, quorum decursum I-
sidorus alique scriptores sunt prosecuti, vbi nos operi nostro finem
proposuimus facere. ad historiæ igitur seriem redeo. Quum Cæsar obtenta Hispania (vt superiori libro late diximus) Romam rediisset, dum Reipublicæ statum contra exempla maiorum clementer cœpisset instaurare, autoribus Bruto & Cassio, conscioque plurimo Senatu, viginti tribus vulneribus confossus interiit: in qua coniuratione fuisse amplius quam sexaginta conscios ferunt. Post Cæsaris vero mortem anno ab vrbe condita septingentesimo decimo, Octavianus qui testamento Iulii Cæsaris auunculi sui & hæreditatem & nomen assumpserat, creatus est Imperator, Panfa & Hircio Consulibus. Erat quidem Octavianus adolescens natus annos septendecim, qui cum duobus Consulibus Panfa & Hircio missus est à Senatu ad persequendum Marcum Antonium, qui
pro Iulio Cæsare Africam tenebat, & multa nefaria committebat. Missi tres autem duces contra Antonium, eum apud Vticam vicerunt, acciditque vt ambo Consules Panfa & Hircius morerentur, omnesque simul tres exercitus vni Imperatori Octauiano cesserunt. Antonius amisso exercitu & fugatus confugit ad Lepidum, qui Cæsaris magister equitum fuerat, & secum copias militum grandes habebat in Sicilia, à quo benigne susceptus est, & statim Lepido operam dante Octavianus Cæsar cum Antonio pacem fecit. Et quasi vindicaturus patris sui mortem, à quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, vt sibi ad vicesimum annum Consulatus daretur, atque Senatum proscripsit, & Rempublicam cum Antonio & Lepido armis tenere cœpit. Qui posteaquam vicisset Cassium & Brutum interfectores Cæsaris patris, Sextum-
que Pompeium in Sicilia, plurimaque alia bella prospere gessisset, intellecto quod Antonius repudiata sorore Octauiani Cleopatram reginam Ægypti duxisset vxorem, aduersus eum bellum mouit. quo deuicto ac superato nauali pugna apud Actium, qui locus in Epiro est, post eam pugnam Ægyptus Romano accessit imperio. Atque qui duodecim iam annis cum Antonio & Lepido imperasset ab eo anno quo primum Consul creatus est (vt placet Eutropio) Romam cum venisset, primum Augustus nominatus est: atque Consulatum (tunc enim rerum omnium summam, atque absolutam potestatem, quam Græci Monarchiam vocant) adeptus est. Eoque die hoc factum est, quo Magi ab Oriente venientes Christum regem adorauerunt, videlicet octauo Idus Ianuarias: quem diem nos Christiani Epiphania, siue apparitionem appellamus, vt placet Orosio. Et tunc
primus Augustus Cæsar, quia Ægypto & Oriente perdomito, victo atque mortuo Antonio, quum cessassent ciuilia bella, claudi iussit portas Iani, quæ iam ab vrbe condita tertio tantum clausæ fuerant, vt refert Orosius libro sexto. Considerans tamen postea Cantabros, atque Astures, nonnullasque alias Hispaniæ vrbes quæ Romano non parerent imperio, iterum iussit aperiri portas Iani, translatisque victri-
cibus armis in Hispaniam, ipsam prouinciam pacare instituit.

De ad-

De aduentu Augusti Caesaris in Hispaniam.

CÆSAR igitur iam cognominatus Augustus, considerans parum fuisse, bellum gestum esse in Hispania per annos ducentos, si Cantabros, atque Astures, duas potentissimas Hispaniæ gentes & prouincias, suis legibus vti sineret, aperuit portas Iani, atq; in Hispaniam ipse cum exercitu suo profectus est, & (vt Iustini verbis vtamur in ultimo libro) victricia arma Cæsar transtulit in Hispaniam. Et quoniam de portarum Iani apertione fecimus mentionem, eius rei rationem aperire libet. Erat in vrbe Romana templum dicatum Iano, cui offerebantur victimæ bellorum temporibus, cuius portæ tantummodo clauderantur, quum vrbs cessaret à bellis. Has autem portas à condita vrbe bis tantum clausas fuisse constat. primo quidem post Romulum temporibus Numæ Pompilii, secundo vero capta seu deleta Carthagine. iam enim tertio tunc portæ clausæ sunt Iano. Hic ergo Octavianus Cæsar iam cognominatus Augustus, videns parū sibi esse Asiam Africamque perdomuisse, si Cantabros, Vaccæos, Astures, Illiturgos, ferocissimas Hispaniæ nationes, Romanoque imperio non parentes, prætermisisset, apertis iam portis, redditisque sacrificiis, in Hispaniam venit debellaturus dictas quatuor regiones, vt placet Iustino in suo Epitomate. Inter has itaque gentes potentiores duæ erant Cantabri & Astures. Cantabrorum vero & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, sed finitimis etiam imperare tentabant, Vaccæosque, ac Illiturgos, & alias eis vicinas nationes crebris incursionibus fatigabant. Igitur ad Cantabros primum veniens, partito exercitu eos debellare cœpit. Habebat enim classē ab Oceano, quæ terga hostium grauitè premebat, adeo vt ad Cantabriæ mœnia bellice pugnatum sit. Hinc Cantabri deficientes, nec vim Romanorum ferre valentes, fugam in eminentissimum vicinum montem arripiunt, in quem potius Oceani maria, quam Romanorum arma ascensura esse crediderant. Inde Romani Aracillum oppidum magna vi repugnans capiunt. Cantabri vero quum Medulli montis iuga occupassent, quæ faciliter expugnari non poterant, Octavianus Augustus ipsum montem fossa & vallo quindecim milliarium obsidione circundedit, assistente circum vndique Romano exercitu. Quum vero obsessi extrema vitæ vidissent, dietimq; fere certarēt, certi de suo interitu quidā qui ferro cum hostibus agere non poterant, veneno sumpto, quod ex arboribus taxeis exprimitur (quarum arborum in ipso monte copia magna est) mortem sibi consciuerunt: sicq; illorum pars maxima obsessorum à captiuitate quæ imminere videbatur, subtracta est. Durauitq; bellum hoc per annos quatuor, vt placet Orosio, & Lucio Floro. in hoc tamen autores dissentiunt, an per se Augustus Cæsar hoc bellum gesserit, an per Legatos: pluribusq; placuit Augustum per se bellum gessisse, Lucio vero Floro in fine sui Epitomatis visum est Augustum hoc gessisse bellum per Antistium, Furnium, & Agrippam legatos hibernante Augusto Cæsare in Tarraconæ maritimis. Deuictis itaq; Cantabris, Asturibus, Vaccæis, Illiturgibus, aliisque populis Hispaniæ inimicis Romani imperii, Augustus Cæsar ampliata vrbe Cæsaraugusta (quam ex suo nomine appellauit Cæsaraugustam, quæ etiam perantea Agrippa dicebatur) quum Tarraconā recessisset, & omnia bella humani generis cessassent pacatis omnibus, quum portas Iani iam secundo eo imperante claudi iussisset, illud decreuit edictum quod in Euangelio Lucæ legitur, & in nocte salutiferi partus recitatur: Exiit edictū à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis qui sub eo erat, &c.

Probatio quod hoc edictum ab Euangelista Luca nominatum, decretum sit Tarraconæ, & de differentiis annorum edicti & Christi natiuitatis.

ET quia sicut Christi natiuitas Orientem, ita & Occidentem quoque, id est ipsam Hispaniam, illustrauit prophetarum vaticiniis ex tempore eius edicti effectum suum habentibus, ideoq; quibus probetur testimoniis id Tarraconæ fuisse decretum, videamus. Primum quidem testimoniū est à maioribus nostris traditum in Romanis annalibus, vbi in calce edicti legitur: *Datum Tarraconæ.* Secundum testimonium est Pauli Orosii presbyteri Tarraconensis viri clarissimi, & in historia summi, in eius Hormista libro 6. qui sic ait: Post deuictos Cantabros, Vaccæos, Astures & Illiturgos, quod bellum annis quatuor expeditum est, quum Augustus Cæsar Tarraconam concessisset, iterum ac secundo, id est ab vrbe condita quarto Iani portas claudi iussisset, orbisq; quieuiisset à bellis, illa gloria Augusto Cæsari Tarraconā allata est de Orientis populis, quæ quondam Alexandro Macedoni de Occidentalibus Babylonem est allata. Ex quo constat tunc Augustum habuisse vniuersale dominium, completasq; prophetias quæ cecinerant Christum pacis tempore esse nasciturum. Accedit etiam testimonium Titi Liuii in historia clarissimi, vt refert Aneus Lucius Florus in fine tertii libri sui Epitomatis, postquam retulisset Cantabricū bel-

Hæc in optimis editionib. Orosii, qualis est Fran. Fabricii, non comparēt.

lum per annos quatuor gestum, concessionemque Augusti Cæsaris ad urbem Tarracōnam: Hæc per Antistium, Furnium, & Agrippam legatos hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est, licet Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant, & positis castris apud Asturam flumen trifariam diuiso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuiſſet anceps & cruentum & vltimum mutua clade certamen, nisi tam fortes tanque subito consilio venientes Brigæcini prodidissent, à quibus præmonitus Carisius cum exercitu adueniens oppressit consilia. Sic tamen non incruento certamine reliquias validissimi ac fusi exercitus ciuitas Lancia excepit: ubi adeo pugnatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægre dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ beneficio potius extaret, quàm in vindictâ destrueretur. Et post subdit Florus: Hic finis Augusto bellorum ac certaminum fuit, idem rebellandi finis Hispaniæ, mox certa fides. Et postea quibusdam adiectis subdit: Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem & victoriam gentium populi Romani. Nam & Scythæ & Sarmatæ misere legatos amicitiam petentes. Seres etiam habitantes sub ipso Sole, inclyti gemmis & margaritis, elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quam longinquitatem viæ imputabāt, quia in itinere quadriennium exegerant, quos ipse hominum color ab alio venire cælo fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret eos, rapta classe Crassiana, signa ultro retulere. Sicque vbiq; cuncta atq; continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab vrbe condita anno Ianum geminum clausit, bis ante se clausum, sub Numæ Rege, ac victa primum Carthagine. Et hæc de perpetua & æterna pace. De æris vero edicto subiungit idem Lucius Florus in fine: Hinc conuersus ad pacem, prouum, & in omnia mala luxuriamq; fluens seculum grauib; seuerisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingētia Dictator perpetuus, & pater patriæ appellatus est. Tractatum etiam est in Senatu, an quia condidisset imperium Romulus, inter Deos relatus esset: an sanctius ac reuerentius visum esset nomen Augusti. Probatur etiam quod hoc edictum in Hispania & vrbe Tarracōna sit decretum, quoniam ab illo edicto ac ærea constitutione Hispania omnis semper postea computauit annos vsque ultra millesimum ac ducentessimum annum, & maxime in ecclesiasticis rebus, in quibus non à mundi creatione, non ab indictionibus, non ab Olympiadibus, nec à Christi natiuitate seu incarnatione, sed ab æra, illoque Augusti Cæsaris edicto, ut satis patet ex libro conciliorum, omnibusq; Hispaniæ conciliis, ac cæteris veteribus ecclesiasticis Hispaniæ codicibus, hæc computatio solum ab Hispanis retenta est & obseruata, ut meminit Guilielmus Duranti in vltimo libro Rationalis diuinorum officiorum. Cur autem differat hæc computatio ab anno incarnationis seu salutiferi partus annis viginti sex, dicimus quod quum ipsum edictum decretum fuisset Tarracōnæ, & pronunciatum per Augustum Cæsarem sextodecimo sui imperii anno, vel saltem decimo septimo, videlicet postquam annis duodecim imperasset cum Antonio, & denuo victo Antonio Romam rediens post annum duodecimum, quum fuisset consalutatus Augustus, transtulissetque victricia arma in Hispaniam, quod & Galli & bellum aduersus prædictas quatuor gentes quum intra annos quatuor absoluisset, rediēs Tarracōnem ipso sextodecimo vel septimo decimo imperii sui anno, non fuit tamen executioni mandatum vsque ad quadragesimum secundum sui imperii annum. Quoniam quum putaret pacem omnibus sæculis constitutam in emanatione decreti, quam secuta hominum salus & in terram venire debuerat, iuxta Esaia, Dauid, & cæterorum prophetarum vaticinia: ob eam edicti pronunciationem nonnulli populi in Gallia & Germania rebellarunt, suspensioq; edicto missi sunt ad illos domandos à Cæsare Tiberius & Drusus. qui postquam omnia pacassent, Romanoq; imperio subegissent, anno quadragesimo secundo sui imperii, quo anno Christus natus est, à præside Syriæ Cyreno cæteroque orbe edictum Tarracōnæ decretum executioni mandatum est. Cuius computationem Hispania omnis, non à generali executione per vniuersum facta, sed à die decreti facti retinuit. Qua ex causa differunt computationes Christi incarnationis & partus salutiferi ab ipsa ærea computatione ipsis viginti sex annis, quibus æræ computationis edictum præcessit, & si qui plures addunt annos, errant vehementer.*

Ioannis Episcopi Gerundensis Paralipomenon Hispaniæ finis.

R O D E-

* imorh] Er-
tat Sehemem-
ter Io. Marg-
ritus Gerun-
dens. Episcopus
hic in supputa-
tione Æra ab
vniuersis disce-
dens. Primum
enim non soli
Hispanie cal-
culandiratione
vsi sunt: nam
& Galli &
Græci, & Did.
Covarrunias
Var. Resol. lib.
I. c. . . docet, &
xxvii. anni
ante Christi na-
talem inchoa-
uit: non, & hic
contendit, no-
dum in scirpo
quarens, xxvi.
Vide Vagati
Chronica. Item
Sepulveda, &
And. Refen-
dium & Did.
Covar. & Bla-
sum Ortho. de
templo Toleta-
no Amlir. Mo-
valem.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ PARTES QVATVOR.

10 SERENISSIMO AC INVICTISSIMO
PRINCIPI DOMINO D. HENRICO IIII. CASTELLÆ
& Legionis Regi excellentissimo, eiusdem regię maiestatis humilis capellanus, auditor, & consiliarius, Rodericus Santii de Areualo, vtriusque iuris & artium professor, Episcopus Palentinus Hispanus, Castri sancti Angeli almę vrbis Romę pro sanctissimo Domino, Domino Paulo secundo Pontifice maximo Castellanus, seipsum cum supplici recommendatione.

20

HABVNTVR plurimum qui Hispaniarum laudes, patria situm, gentis religionem & cultum, atque virtutes & studia, bellorum quoque victorias, aut nolunt, aut scire negligunt. Idque, ut arbitror, ob scriptorum inopiam contigisse putandum est: quemadmodum de gestis Romanorum Salustius in Casilinaria conqueritur. Invidet enim Atheniensibus quod res suę scribentium industria longe illustriores in toto orbe, quam fuerint, referantur. Nec aliter de rebus Hispanicis dici potest. nam & Persarum, Græcorum, & Romanorum gesta, licet amplissima fuerint, verum aliquanto forsitan inferiora quam fama ferantur. Sed quia magna scriptorum ingenia ea lustrarunt, per orbem terrarum pro maximis celebrata sunt. Hispanica tamen gens
30 nunquam habuit talem copiam scriptorum, quia pauci ingenium sine corpore exercebant, & quilibet optimus vir potius volebat facere quam dicere, cupiebatque amplius sua benefacta laudari, quam ipse aliorum benefacta narrare. Caterum nonnulli Hispanas res legere dedignantur, eo (ut puto) errore ducti, quo nonnulli bonarum artium ac rerum inexperti, quod in angulo mundi (ut aiunt) Hispania sita esse videatur, contendunt, atque extra orbem posita (ut eorum verbis utar) ab orbis gloria aliena videatur. Longe aliter sapientes cosmographi sensere, qui orbem descripturi, ab Hispania, tanquam à principali orbis porta, incepere. Cum enim mundi machina marino circumfusa sit pelago, Hispania illa est quę ad orbem ipsum aditum præbet, veluti ex cuius oris atque littoribus Atlantico monti oppositis pelagus ipse oceanus profluit, & Africam, Asiam, Europamque nedum nobilitat, sed lustrat atque determinat. Vt igitur huiusmodi hominum error tanto apertius à mentibus sensatorum exulet, quanto est à veritate remotior, mandavit mihi Serenitas T. quę totius orientis, simul & mediterraneę, ac
40 septentrionis regionum situm, descriptionem, & principatus, præclarasque res sic mente tenet, ac si pedibus oculisque illa omnia peragrando conspexisset, ut nostram Hispaniam, immo tuam, quę occidentis plagam tenet, ad aliorum potius quam tuam instructionem brevissime describerem, ac paucis quibusdam (ut ita dixerim) syllabis paucula quędam inter plurima quę huiusmodi provinciam cernere & ornare videntur, subiicerem. Verum quia nonnulli sancti & egregii viri res Hispanicassummatim descripsere, provincia situm, gentis mores, præconia simul & præclara facinora non satis complectentes, inter quos beatus Isidorus breui, sed gravi stylo, Gotthica gentis originem qui in Hispania regnarunt (ex quibus tua maiestas tuique progenitores ortum trahitis) regumque ipsorum gesta & successiones sua usque tempora contexit. Rursus id ipsum egit Lucas Tudensis. Deinde Rodericus sanctę sedis Toletanę Archipræsul eorundem regum successiones, pariter & successus usque ad
50 tempora Ferdinandi huius nominis III. (à quo per rectam lineam tua maiestas XI. gradu distat) breui, sed suavi eloquio lustravit: quę omnia eadem tua excellentia solerter inspexit. Voluit tamen nunc singulari sui ingenii acumine, & præteritas præclarasque res agnoscendi desiderio accensus, nedum earundem Hispaniarum situm & laudes, regumque successiones, simul & successus post eundem Ferdinandum III. agnoscere, sed longe ante, à primo videlicet Hispania rege post illius calamitosam miseramque cladem (quem Pelagium esse constat) usque ad moderna hæc tua tempora, præsertim quia ea omnia Latino sermone descripta non plene reperiantur. Iniunxisti profecto princeps Serenissime, rem optimo principi debitam ac te dignam, dum voluisti ut ea omnium præclarissima orbis regio, quę tibi famulatur naturali subiectione, obsequatur & delectabili lectione, & delecteris illius præconia ac

res gestas legendo, quam diligis eius incrementa querendo. Faciam igitur satis non quidem desiderio, sed precepto tua maiestatis, & rem ipsam altius repetendo, breuissimas quatuor in hoc historia compendio particulas edisseram. In prima quidem Hispaniæ auri salubritatem, terræ feracitatem, auri argentique ac ceterorum metallorum & mineralium diuitias ac fecunditatem, gentis quoque religionem, fidem, amicitiam, humanitatem, strenuitatem denique, ac ceteras hominum & glebæ Hispaniæ laudes & præconia breui interseram. Situm rursus Hispaniarum, illarumque descriptionem respectu ceterorum orbis climatum, & regionum antiquitatem: denique principatus Hispanici regnorumque erectionem, sed & diuisionem, & quando, & quomodo, & à quibus inceperunt, ac in quo tandem regno Hispania titulis resideat: rursus in ea parte Græcorum, Pœnorum, ac Romanorum ad Hispanias ingressum: initium denique & originem principatus Gotthorum, Ostrogotthorum, Vandalorum, Alanorum, Hugnorum, Sueuorum, idorumque ad Hispanias accessum, & incolatum, & principatum succincte perstringam. In secunda vero parte eorundem Gotthorum primum in Hispania regnantium principatum, illorumque regnandi ordinem, successiones, ac gesta usque ad Rodericum ultimum eorundem Gotthorum regem, sub quo calamitosa clades Hispaniæ secuta est, breui calamo percurram. In tertia tandem parte sequentium regum omnium Hispaniæ successiones, & succedendi ordinem, successus denique & clariora eorum gesta, à reparatione Hispaniæ inchoando, videlicet post infelicem cladem, usque ad Fernandum III. prædictum, qui à Pelagio ipso primo post dictam cladem regnante XXXV. rex fuit, summatim repetam, nonnullaque addam, à prædictis scriptoribus intacta. In quarta parte continuans Roderici Toletani historiam, incipiam à dicto Fernando, in quo ille scribendi finem dedit. Deinde sequentium post illum in Hispania regnantium successiones, clarioraque gesta usque ad hos nostros dies, in quibus finis sæculi perueniunt, quibus T. excellentissima M. feliciter regnat: demum quæ prædictorum regum temporibus digna relatu fuisse, tam in Romana & Apostolica sede, quam Imperio, clarioraque exterorum illustrium virorum & pulchra sapientum documenta breui & fideliter referam, ut quod unus Rodericus præsul tam utiliter inchoauit, alius eiusdem nominis & professionis expleat, impari tamen sapientia & eloquio licet pari affectu. Dabo ego enarrandis rebus testimonium verissimum, veluti qui partim corpus dedit historiæ, & Hispaniarum oras, littoræque, & angulos à mari usque ad mare, seriose ac personaliter peragraui atque conspexi. Nec dubito à quibusdam multa in rebus ipsis scripta fore, quæ forte à tramite veræ narrationis deuiasse audio, pro eo quia nihil oculata fide, sed per audita à remotis narrata scriptitarunt. Tunc enim, ut putamus, res qualibet certissimo comprobatur testimonio, cum eodem utitur relatore, quo teste.

R O D E R I C I S A N T I I E P I S C O P I P A L E N T I N I H I S T O R I Æ H I S P A N I C Æ

P A R S P R I M A.

De laudibus & præconiis prouinciæ & terræ Hispaniæ quoad aeris & patriæ salubritatem.

C A P. I.

ICTVRVS de regione Hispaniæ, eiusque situ, descriptione, ac de Regibus in ea regnantibus, & de illorum genealogia, & clarioribus gestis, decreui pauca ex multis contexere. Scio quidem longiora, aut breuiora dici posse, ego tamen potius breuitati studui quam copię, ne legentes fastidio afficiam. Atque ut lectores attentiores reddam, dignum existimaui incipere à laudibus & insignibus præconiis eiusdem Hispaniæ prouinciæ, gentisque religionem, fidem, humanitatem, & amicitiam. Primo itaque de terræ Hispaniæ salubritate, ac aeris puritate: secundo de glebæ Hispaniæ feracitate, & rerum omnium fertilitate, quæ naturales diuitias ad humanum victum necessarias gignunt, breuiter differemus: tertio de auri & argenti, metallorum, ac aliarum rerum copia, quæ industriales efficiunt opes: quarto de gentis Hispaniæ religionem, fidem, humanitatem, & laudibus. Verum ne domesticæ laudes ab Hispano viro allatæ, Hispaniæ gloriam minuant, dabunt fidem historiæ, rebusque enarrandis viri sapientes à sæculo famosi, præcipue Strabo, Pomponius Mela, denique Ptolemæus, Plinius, Solinus, Iustinus, & plerique alii qui orbis & vrbs gesta fideli narratione scripserunt. Hispania itaque ab Hispani-

- ab Hispano Herculis nepote appellata est, quam longe ante veteres ab Ibero fluuio Iberiam, alii Hesperiam ab Hespero sydere quod eam respicit, nominarunt, & (vt statim latius in eius descriptione differemus) Hispania sita est inter Africam & Galliam, vt refert *Hispania situs.* Strabō. Quinimmo (vt Iustinus subdit) sicut minor vtraque terra, ita vtraque longe vberior atque salubrior. Nam neque vt Africa violento sole torretur, nec vt Gallia assiduis ventis fatigatur, sed media inter vtramque, hic temperato calore, ibi felicibus & tempestiuis imbribus gaudet. Rursus (vt refert Iustinus) salubritas cæli per omnem Hispaniam æqualis est, nullaque paludum graui aeris nebula inficitur, vt plures orbis regiones. Tanta denique (vt Straboni placuit) in ea terra aeris puritas est, vt in ea prouincia nō facile no- *Eiusdem puritas aeris.*
- 10 xium animal reperiatur. Temperies item eius tam à priscis sæculis est laudata, vt quidam Elysios campos non procul ab ea posuerint. Ibi enim mites Zephyri flant, ibi vita ducitur facilima. nam ad eam marinæ auræ accedunt, vndique assidue ventorum flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus præcipua omnibus sanitas redditur. Nec Aristoteles rerum naturalium indagator solertissimus id ipsum negauit. ait enim in Politicis salubritatem terræ ex duobus maxime causari, alterum ex cælesti conformitate, alterum ex ventorum puritate. Conficitur primo patriæ salubritas ex cælesti conditione, vt videlicet hyemali tempore absque nebulis debita claritate lustretur: in æstate vero immoderato calore non opprimatur. Secundo cognoscitur terræ salubritas è ventorum puritate. Ea siquidem terra saluberrima cōprobat, quā boreales siue septentrionales purificant ven- *Terræ salubritatis argumenta seu probationes ex sententia Aristotelis.*
- 20 ti. Idque contingit, cum talis orbis plaga ad eosdem aquilonares ventos aperta est, nec à propinquis montibus impeditur, vt Hispania. Habent enim proprium ipsi septentrionales venti, vt à cunctis contagionibus terram quam visitant, puriorem atque salubriorem reddant. Hinc Palladius Rutilius scribit, quia salubritatem cuiusvis regionis aerisq; puritatem declarant ipsa loca ab infimis vallibus & nebularum noctibus absoluta, ac spirituum aquilonarium flatibus non impedita: constat utique Hispaniæ terram densis tenebrarum nebulis non assidue infici, nec à quibusvis mōtibus impediri, quin à septentrionalibus ventis libere visitetur. Cuius salubritatis signa humana sentiunt corpora. Homini- *Palladius Rutilius.*
- 30 bus enim eius regionis incolis capitis sanitas, capillorum item firmitas inest, inoffensum denique lumen oculorum, purus auditus, fauces commeatum liquidæ vocis exercent: contraria vero aeris malignitatem annuntiant. Hispani itaque intra natales suos degentes acutior- *Hispanorum proprium.*
- rem firmioremque visum retinent, quam si alibi commorentur, vbi capitis vertiginem sentiunt, ac capillorum dentiumq; tempestiuius firmitate & pulchritudine frustrantur.

*De Hispania laudibus quoad terræ fertilitatem & aliarum rerum vbertatem.
quæ naturales efficiunt diuitias.*

CAP. II.

- H**ISPANIÆ fertilitas, ac frugum rerumque omnium ad vitam mortalium expedientium feracitas, non ignota priscis sapientibus fuit, adeo vt non ipsis tantum incolis, verum etiam Galliæ, Flandriæ, vtrique Britanniæ, ipsi quoque Africæ cunctarum rerum abundantiam præbeat. In Hispania rursus (vt Iustinus voluit) non aquarum cursus veloces, *40* non torrentes rapidi, vt noceant, veluti Longobardorum laudata prouincia patitur, sed lenes. Vineis rursus campisque irrigua est, vt vitæ humanæ congruit. Nec solum frumenti ingens copia est, verum & mellis, zuchari, cunctorumque liquidorum. Adde, nascitur in Hispaniæ gleba alius non paruus thesaurus, alibi rarus. lini enim, sparti vis ingens minii nulla terra feracior est. Tanta enim patriæ vbertas sese offert, vt fœminæ non modo res domesticas, sed agrorum culturas administrent, dum viri bellis, nonnunquam rapinis & venationibus vacant. Adde, quia Strabone teste ex Hispaniæ gleba vini, frumenti, ceræ magna extrahitur vis: item pix, grana, purpuræ & salis ingens copia. Inde lanarum & telarum abundantia. cuniculorum quoque quos plerique lepusculos vocant, tanta est co- *50* pia, vt sterilitatem terræ aliquando ingerant, quo fit vt plerumque habitates pecunias venatoribus, vt capiant, largiantur. Taceo de radice ad tincturam idonea, quæ inibi abundat. Arbores in Hispaniæ gleba Strabo fore testatur, ex quarum exciso ramo lac effluebat dulcissimum. Rursus circa Carthaginem nouam fuisse arborem perhibet, è cuius cortice tela pulcherrima conficiebatur. Fructuum quoque atque pomorum tam exuberans copia atque dulcedo inibi est, vt ad cæteras orbis partes continuo deferantur. Nam apud Alexandriam fructibus pomisque nostris cum eorum aromatibus permutatis, prouincia nostra eorum vbertate ditatur. Quid de vinorum copia, varietate, & bonitate dici potest? Gallorum littora maritima atque Flandrensiū vino carentia, id non ignorant: sed & Anglicorum Scotorumque ampla sitis testimonium perhibet, ad quos assidue onerariæ

naues non paucæ deferuntur. Olei insuper copia linit eius vbertate & dulcore orbem. Piscium quoque tanta multitudo, & magnitudo, & bonitas est, vt incredibile videatur. Nā in capite Beticæ prope Gaditanum fretum res non tam mirabilis quam utilis omni anno visa est. Certis enim temporibus anni innumera dalphinorum multitudo ad littora infallibiliter accedit, quasi piscatoribus se offerant. Turres enim inibi sitæ sunt, ex quibus venire cateruatim cernuntur, & appositis magnis retibus cum paruo labore & summo venandi gaudio tanta capitur piscium copia, quantam piscatores volunt, appositisque salibus conseruantur, & per totum fere orbem deferuntur. Vnde Strabo, in mari, inquit, Hispano omnia genera piscium capiuntur, vt Dalphini, ostrea, conchyliæ, conghi, muræne: a nostris maiores inueniuntur aliquando quatuor cubitorum. Animalium quoque & armentorum, sed & pecudum à quibus pecunia appellata, tanta copia est, vt plerunq; ob vellera atque coria multa millia occidantur. Capras denique Hispania equosque producit syluestres abundanter, procreat & castores. Equorum vero ne dum copia, sed pernices greges Hispani obtinent, quorum tanta est velocitas, vt potius volare quam currere credantur, illorum præsertim quos olim expeditos equos, hodie Ginetos vocant, quos Strabo ait esse similes equis Spartarū, reliquos omnes mira celeritate superantes. Rursus equorum Hispaniæ tanta fertur esse fides, vt cum se percussos in bello sentiant, fessores suos incolumes inter hostes mira probitate extra prælium reponāt. Serico vero adeo abundat, vt cæteræ sibi cedant prouinciæ. Denique in ea prouincia ingens est materialium copia ad medicamenta victumque hominis perneccellariorum. Sed iam agemus finem, si id vnum attulerimus, quo huius refertissimæ vbertas prouinciæ feracissima designatur. Teste enim eodē Iustino in Lusitania iuxta flumē Tagum quod Toletanos agros vsque in oceanum mira fertilitate rigat, compertum est equas vento flatuque concipere. quod à nonnullis fabulose exponitur, pro eo quod inibi tanta equorum equarumque copia generatur, vt quasi vento ipso concepti videantur: quod ipsorum scribentiū salua dixerim gratia. Quinimmo natura ipsa, terræque salubritate, aeris puritate, atque supraclestium corporum peculiari quadam inibi influentia, accedente naturali denique equarum ipsarum concipiendi desiderio, id effici posse physici non negant. Idque Solinus in eo quem de mundi mirabilibus libro edidit, constanter affirmat. ait enim in ea quam ediximus Hispaniæ parte, aspirante Fauonio, equas ipsas vento concipere, & cum masculos firiunt, aut odorantur, aurarum spiritu maritantur.

De Hispania præconiis quo ad auri, argenti, & aliorum metallorum, caterarumq; rerū copiam, quæ industriales opes comparant.

C A P. III.

SOLICITVS ordo sollicitat, vt reliquam partem amplectamur. Postquam igitur actū est de terræ Hispanicæ feracitate & rerum omnium fertilitate, ex quibus naturales diuitiæ nomen acceperunt, superest breui agere de auri & argenti cæterorumque metallorum copia, ex quibus industriales opes conficiuntur. Est itaque Hispaniæ terra mineris auri & argenti & aliorum metallorum ditissima, si solerter inquiruntur. Ferrariis quoque ultra cæteras orbis plagas abundat, adeo vt etiam aquas generet, quibus ferrum acrius temperatur. Inde chalybis copia exhauritur, & plures mundi prouincias ferro & chalybe ditat, nec vllum apud Hispanos telum probatur, quod nō aut Birbili fluuio aut Chalybe tingatur. Vnde etiam Chalybes huius fluuii finitimi appellati ferro cæteris præstare dicuntur. Plumbi denique & æris vberima est. Sed vt de auro amplius dicamus, vsque adeo auro ditissima est, vt etiam aratro frequenter glebas aureas excitent rustici. quippe & hodie in arenis Tagi fluminis assiduo viros fœminasque non paucos conspicimus noctis tempore arenulas aureas splendentes colligere. Taceo de monte appellato sacro plurima dicere, quem Iustinus meminit, si ferro violetur, nefas grande reputandum: sed si quando fulgure terra proscissa est (quod etiam illis locis frequens res est) detectum aurum velut Dei munus colligere permittitur. Adde (vt Straboni placuit) chryfocolla, id est auri lauacra, appellata reperiri. Ibi denique ex purgamento auri quædam fit terra tenax, quam electrum vocant. Apud populos Carthaginis nouæ tanta auri & argenti copia est, vt eodem Strabone teste in ea prouincia quatuor hominum centuriæ (vt verbis eius vtar) & planius loquēdo quatuorcenti homines populi Romani nomine xxv. millia drachmarum per dies singulos referebant, adeo vt ex nulla orbis plaga tam ingentem diuitiarum copiam exhaurirent. Cuius rei stant hodie signa patentia, cauernæ videlicet atque fodinæ minerales nimis profundæ, acerus item scoriarum & purgamentorum argenti quod illo

Illo tempore exhauriebatur, quæ in instar montis habent. Fatemur tamen, nostris temporibus hominum incuria nulla ibi metallorum utilitas carpitur, non quod desit nobis minor veteribus auri cupiditas, sed illud inquirendi inferior sagacitas. Rursus non puto omitterendum quod idem Strabo subiicit. ait enim montes Hispanicos ad Boream versos multum utilitatis provinciæ afferre propter aurum, & argentum, & æs, quibus abundat. *Carpetania Baturia. Cassiteria insula.* Talis est & Carpetania Celtiberorum pars & Baturia. Generatur rursus stannum copiose admodum supra Lusitanos & in Cassiteriis insulis in quibus auri, & argenti, & metallorum copia reperitur. Ibi denique Salmoniacum, ibi vitriolum, ibi auripigmentum, ibi sulphuris ingens copia, ibi marchasitæ omnium genera alchimyistis pernecessaria, ibi thuria
 10 & cætera atramenta abundanter reperiuntur. Taceo mercurii copiam designare, quod argentum viuum appellant, cuius tanta fit exhaustio, ut nulla in orbis parte tam abundanter colligatur, adeo ut magnum regi vectigal comparet. Nec minor boli armenici, aluminis, spodii copia est.

De Hispania laudibus quoad gentis religionem, fidem, amicitiam, humanitatem, strenuitatem, & cæteras virtutes.

CAP. IV.

20 CONSEQUENS est ut post enarrata paucula quædam ex multis laudum præconia terræ Hispaniæ quoad aeris salubritatem, simul & frugum vberriam fertilitatem naturalem, sed metallorum cæterarumque opum industrialium copiosam feracitatem: gentis quoque Hispanicæ religionem, fidem, amicitiam, ingenii denique acumen, & viuacitatem, cæterasque laudes breui repetamus. Primo igitur supponendum putamus illud Aristotelis verissimum documentum, quoniam humana animæ operationes intellectuales ipsasque ingenii vires, quibus homines utique recte laudantur, nequaquam exercet, nisi
 30 mediantibus congruis corporis organis, pro eo quia (ut aiunt) nihil in intellectu esse putatur, quin prius fuerit in sensu. Quæ vna sufficiens causa creditur, cur humanus intellectus quandoque fatigatus putetur. Idque quanquam improprie, nec secundum se dictum sit, creditur tamen verum secundum ipsos exteriores sensus, quibus mediātibus intellectus agit, atque utiliter operatur. Ex quo illud sequi necesse est, ut operationes intellectuales sint habiliores, prout corpora humana melius aut peius disposita reperiuntur. Operatur ergo habiliter intellectus, ipsæque animæ vires potiores redduntur, cum corpus maiore aeris salubritate & incolumitate gaudet. Ingenii siquidem vis & intellectus acumen (ut est philosophi sententia) non parum ex bona hominis complexione & validitate provenire putatur. Ex quo illud elicitur, quia (ut aiunt) animæ sequuntur corpora, pro eo quia ex bona corporis valetudine sensus animæ fiunt viuaciores: cui igitur natura dat corpus non incolume, nec optime dispositum, per consequens & dat animam non recte dispositam. Cum igitur Hispania (ut præmisimus) incolis suis optimam generet salubritatem, ut etiam
 40 eis ingenii excellentis acumen intellectusque viuacitatem tribuat, per quam necessarium videtur. Habent ergo Hispani ingenia præclara, si ea colere velint, & ad omnia sciendi genera habilia. Adde huius rei aliam non insulsam, sed naturalem causam, quia ea est patriæ dispositio, ea temperies, quæ in hominibus remissos atque æquales spiritus non ad impetus sensuales agitantem tribuat, sed prout bonæ corporis & mentis valetudini conuenit. quo fit ut propter remissiores animorum impetus sanguinisque æqualitatem habiles ingenio reperiuntur. Demum ut virtutes corporeas non omittamus, habent Hispani corpora
 50 (ut veteribus placuit) ad inedia & labores aptissima, quarumvis corporis & animi fatigationum patientissima, duram obseruat & strictam parsimoniam, vigilias, solē, & hiemem, famem quoque, ac sitim pati, & quævis pericula pro patria sustinere & pro honore adire paratissimi sunt. vinum quoque malunt in cellario quam in ventre, quippe qui vendere potius quam gustare præeligunt: scæminæ vero & pueri Bacchum ut venenum fugiunt. Rursus Hispaniæ gentes (ut Iustinus refert) bellum quam otium præoptant, & (ut aiunt) si deest domi, extra hostem quærunt. Velocitas Hispanis atque lacertorum agilitas inest & fortitudo. saltandi quoque, trahendi, luctandi, ac natandi arte & exercitio plurimum cal-
 lent. Hinc Romanus Vegetius, Hispanos, inquit, non tantum numero, sed viribus corporum, lacertorum agilitate nostris præstitisse manifestum est. Sed & Lilius id non negavit cum ait: Clarissima viris & armis Hispania, quæ si vires suas cognouisset, facile in imperium euassisset. Denique Hispanis equi & arma sanguine cariora sunt. Macilenti maiore ex parte & sicci sunt: quod signum est vigilantia, sobrietatis, & laborum patientia: ciuiles & ad omnem dexteritatem ingenii & corporis aptissimi. Nec mirum itaque

si tantum sanguinis Carthaginenses, si tantum Romani in subiuganda Hispania fudere. Quoties enim pugnatum est cum Hispanis impari fortuna? quoties cæsi Romani exercitus & ducēs? quoties turpi inito fœdere capti? quoties denique prope ad desperationem redacti fuere? licet illi nouis creatis ducibus fortius arma sumpserunt, adeo ut neminem Roma reperiret qui Hispaniam accedere niteretur. Nam (ut aiunt Liuius & Eutropius) anno ab vrbe condita D C. omnes Romanos tam ingens Celtiberorum metus inuasit, ut ex omnibus non esset qui in Hispaniam vel miles, vel legatus ire auderet. Sed & anno sequenti, licet Metellus in Celtiberiam missus esset, infelicitate militauit. Cui successit Quintus Pompeius, & demum Quintus Scipio, qui contra Viriatum in Lusitania bellum contra Romanos gerentem pugnantes, inglorii redierunt. Fuit autem Viriatus primum 10 pastor, mox latro, mox acerrimus dux, ut XIII. annis Hispaniis dominaretur. tantos enim ad bellum populos concitauit, ut sæpe Senatus res Hispanicas deferere cogitaret. Sed tandem (ut Liuius & Eutropius referunt) contra Viriatum Sextus Vellilius prætor mittitur, qui toto exercitu cæso, vix fuga elapsus euasit. Deinde Caium Plautium prætorem multis præliis fractum fugauit. Posthæc Claudium Vnimanum cum omni exercitu superauit. Sed interim Viriatus ipse à quibusdam Afris sibi familiarissimis interfectus est, putantibus Romanos interfectores præmio donare debere. Cum ergo à Scipione consule præmium peterent, probe responsum est, nunquam placuisse Romanis imperatores à suis militibus interfici. De huius Viriati moderatione, cultu, & moribus statim dicemus:

cuius tempore Iudas Machabæus & frater eius Ionatas florebant in Iudæa. Quanta denique Hispanorum strenuitas fuerit, nouerunt Romani qui bello Numantino interfue- 20 re, qui publice fassi sunt (ut refert Æmilius Probus) potius victos quam victores Romam rediisse, nihilque ex eo bello aliud quam securitatem adeptos, seque magis euasisse Numantinos quam vicisse dixerunt. nam cum ex ea tempestate superesset quidam Tiresus Celticus, interrogatus à Scipione qua de causa Numantia aut prius inuicta, aut post euer- sa fuerit: Nostra, inquit, infelicitate, non tuis viribus. concordia enim victoriam, discordia excidium præbuit. Rursus Hispanis nullæ sunt balneorum aut vnguentorum deli- ciæ, quæ virorum animos effœminatos reddunt, nullus ibi festus dies, nullus epularum apparatus. aqua calida lauari post secundum bellum Punicum a Romanis didicere. Nec parum mirandum est (ut inquit Vegetius) in tanta sæculorum serie nullus Hispanis dux 30 præter Viriatum fuit, qui (ut diximus) annis XIII. Romanos vacua victoria fatigauit, quem ipsum non iudicio populi electum, sed ut cauendi declinandorumque periculorum scientia peritum secuti sunt: cuius ea virtus continentiaque fuit, ut cum consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus prospere gestis non vestis cultum, non armorum titulum, non denique priorem victum mutauit, sed in eo habitu quo bellare primum cœperat, perseuerauit, ut quisquis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Fides quoque atque legalitas erga dominos Hispanis non facile credibilis est. Huic genti obedire dominis natura est, non quidem violentia, sed amore: & cui semel dedere fidem, præstitere simul & vitam. Testis est, ut cætera taceamus, illa Saguntinorum non modo fortitudo, sed expectata ad socios fides, ut Liuius, deinde Valerius referunt. Post duorum 40 Scipionum totidemque Romanorum sanguinis exercituum miserabilem stragem, Saguntini victricibus Hannibalis armis intra moenia vrbs suæ compulsi, cum vim Punicam nequirent amplius arcere, collatis in forum quæ cariora cuique erant, & igne succēsis, ne à fide & societate Romanorum discederent, communi rogo semetipsos superiecerunt. Hinc id ipsum Augustinus recitans ait: Hispaniæ ciuitas Saguntinorum, populi Romani amicissima & fidissima, dum eius populi fidem seruauit, euertitur. Rursus tanta huius gentis ad dominos amicitia & fides est, ut (testibus Iustino atque Valerio) tormen- tis sæpe pro fide, pro silentio rerum creditarum afflicti quippe & mortui, adeo ut potior illis fidei & taciturnitatis cura quam vitæ fuerit. Cuius rei celebratur etiam bello Puni- 50 co serui Hispani fides & patientia, qui ultus dominum inter tormenta risu exultauit, sere- naque lætitia crudelitatem sæuientium vicit. Vxorū denique ad viros fides & summa dilectio apud Hispanos non solum legum animaduersione, sed assidua obseruantia celebratur. Stat illud præclarum non longe à nostra ætate, sed sempiternis seculis consecran- dū facinus. Ut enim vera perhibent annalia, cum Eduardus regis Angliæ primogenitus in Domini sepulchrū transfretasset, fuissetq; in via proditorie à Mauro quodā gladio vene- nato percussus, & medicorū remediis non tam alleuaretur quam alligaretur, tandem in Angliam sine salutis spe est reuersus. Eius itaq; vxor, regis Hispaniæ filia, nouam atque in- auditam, sed amore & pietate plenam adhibuit medelam. plagas enim mariti toxico in- fecit

Viriatum.

Sextus Velli-
lius.Iudas Macha-
bæus & frater
eius Ionatas
quo tempore flo-
ruerint.Tiresus Celti-
cus.Eduardus An-
glia Regis pri-
mogenitus.

fectas, quæ ipsius veneni vi claudi non poterant, lingua diem lingebat, fugebatque humorem venenosum sibi que liquorem dulcissimum. Cuius vigore, dicam verius fidei uxoriæ virtute, sic omnem materiam veneni attraxit, ut integratis vulnerum cicatricibus ille plene curatus, illa incolumis euaserit. Quid igitur huius mulieris fide rarius audiri? quid mirabilius esse potest? ut uxoris lingua fide & dilectione maritali peruncta, venena à dilecto marito expulerit, quæ ab electo medico trahi non valuerunt: & quod plurima exquisitaque non effecerunt medicamenta, vna uxoris pietas expleuit. Religionis in-
Religionis cultum Hispani quam obseruet.

 10 enim sacre fidei prima rudimenta sumpserunt, quæ Iacobi Zebedæi Christi Apostoli tempore receperunt, nusquam à fide deuiarunt: Romanæ sedis quæ fidei magistra est, sunt obsequentissimi. Nec id Hieronymus negauit. nam ad eosdem occiduos loquens, Apud vos, inquit, incorrupta patrum seruatur auctoritas, & cespitem terra fecundo dominici seminis puritatem centeno fructu multiplicat, ibi sol iustitiæ oritur. Rursus gens Hesperica nouitatum fidei inscia est atque impatiens. Hispaniæ gens denique amicitias quarit maxime, & ad omnes conuersandi dulcorē obseruat, humanitas illis adest & mansuetudo perhumilis. Et (ut paucis agamus) Hispanos siue clementia aeris, aut benignitate soli, siue natura & instituto ingenio, non modo litteris, sed & ciuilitati constat esse aptissimos, solertiaque & moribus, alloquio sed & facilitate perornatos. Sed iam ut ad situm descriptionemque Hispaniæ accedamus, agam finem de laudibus eius, si sub quodam epilogo ea ipsa quæ attulimus, ut apud sapientes carpinus, summatim succincteque referamus. Hispania igitur, velut paradysus domini, quinque principalibus fluminibus irrigatur & fecundatur, scilicet Ibero, Dorio, Tago, Ana, & Bæti, montanis inter quemlibet interiectis: mediæque valles, quæ sui latitudine vbertatem conferunt singularem. Nam humore fluminum & montium fecundantur, sed & pro magna parte riuis & fontibus irrigantur: puteorum etiam suffragia non desunt. Rursus Hispania fecunda frugibus, amœna fructibus, deliciofa piscibus, abundans venationibus, gulosa armentis atque gregibus, superba equis, cōmoda mulis, priuilegiata castris, curiosa vino, diues metallis, gloriosa sericis, dulcis melle, copiosa oleo, læta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis domino, facilis studio, pollens eloquio, fertilis in omnibus, nulla in ipsa fertilitate similis, paucæ magnitudine æquales, in libertate præcipua, fidelitate preciosa, in strenuitate singularis.

*De Hispaniæ situ & descriptione respectu cæterorum
climatum & regionum orbis.*

CAP. V.

HISPANIÆ igitur situm describere permulti. Ptolemæus quidem per climata, prout à superioribus & cælestibus corporibus visitatur, pulchre discernit. Plinius, Solinus,

 40 sed & antiqui cosmographi perabūde, sed inter eos arbitrato meo Iustinus in calce Chroniæ eius situm atque differentias, simul & qualitates luculenter enarrat. Idem quoque fecit Orosius, veluti qui prouinciam eiusque situm non tam libris, quam oculis descripsit atque depinxit. Idem egit Pomponius Mela. Strabo quoque Græcus latioribus verbis eam distinxit prouinciam. Verum quia prouinciarum & urbium antiqua nomina non satis à modernis agnoscuntur, ea de re diuersas huius prouinciæ descriptiones, ut eius situs facilius percipiatur, succincte contexere decreui. In primis igitur ab eo inchoandum putauit quod sapientibus quos ediximus, sed & cunctis cosmographis est notissimum. Qui enim utiliter orbem describere satagunt, ab Hispania, tanquam à principali porta ad orbis ingressum, incipere oportet. nam cum mundus pelago cingitur marino, Hispania illa est, quæ (ut diximus) ad orbem ipsum vna aditum præbet. Equidem ex oris littoribusque Hispaniæ Atlantico monti oppositis pelagus ipse profluit, Africam, Asiam, Europamque nedum nobilitat, sed irrigat & illustrat. Est ergo Hispania ipsa tota pene insularis, veluti quæ oceano atque mediterraneo mari circumfusa est, præter breuem atque angustum ingressum, qui quinque fere dietis constat, à mari, videlicet oceano, appellato mari Baionensi, usque in mare mediterraneum, dictum pelagus Narbonense. Ingressus itaque ad Hispanias difficilis est propter Pyrenæos montes, qui diuino quodam ministerio angustas portas difficilēque aditū Hispaniæ naturaliter præbent. quo fit ut Hispaniæ sitū, cælū, & Pyrenæi montes finiant ordine qui sequitur. Ab oriēte igitur, oceano sinu qui Hispaniā à Gallia distat,

*Hispalis.**Gades insula.**Tarifa.**Gibraltar.**Mons Atlan-*
*ticus.**Cepta.**Tanger.**Tingitania.**Bætica provin-*
*cia.**Busia.**Hipponensis*
*vrbs.**Fez.**Benamarini.**Barbaria.**Tunitium.**Valentia.**Dertusa.**Perpinianum.*

minat, præsertim prouincia Aquitaniæ & Britannia: in nostris vero littoribus Viscaia est & Lepusca. Versus autem septentrionem oceano, & cingitur, vbi Asturia est & Gallicia, in qua Compostella: deinde idem oceanus ab occidente cingit aliam Galliciæ partem quæ Portugalia dicitur: postea vero in eisdem littoribus versus meridiem Lusitania est: deinde Bætica, vt in sequenti capite dicemus, in quibus pars non parua Portugaliæ est: deinde Hispalis insignis vrbs putatur, quæ sita est super Bæti flumine. Rursus Gades incidit insula, vbi ciuitas Gaditensis, à Gadibus seu Herculis columnis sic dicta, quæ nauigandi strenuitate & populi Romani caritate eo felicitatis peruenit (teste Strabone) vt in extremo orbe sita vniuersas celebritate nominis superet. In eis vero littoribus non longe angustum oceani fretum accedit, ex quo oceanum ipsum veluti torrens orbem rigans versus meridiem defluit, quod mare mediterraneum vocant: quod siquidem fretum Hispaniam ab Africa paruo spacio x i i. fere milliarium diuidit. In eisdem item littoribus nostris Tarifa est ac Gibraltar, insigne oppidum, à quo fretum ipsum nomen sumpsit. appellatum est enim strictus de Gibraltar, habens in oppositum Africam, illam videlicet prouinciam, quæ & Mauritania, in qua famosus est mons Atlanticus. Ibi & ciuitas dicta Cepta, & Tanger, sic hodie vrbes appellatæ: vbi Tingitania à Tanger vrbe dicta: quæ quondam atque hodie licet in Africano solo sitæ, tamen prouinciæ Hispaniæ connumerantur, vt infra liquebit. In eisdem denique littoribus ad meridiem Hispania mediterraneo mari circumducitur. Ibi Bætica prouincia protenditur, in qua regnum est Granatæ quod Sarraceni incolunt, habens in oppositum eam partem Africa in qua Busia est & Hipponensis vrbs, cui beatus Augustinus præfuit: deinde Numidia & cæteræ prouinciæ Africa, quæ nunc aliis nominibus quam antiquitus nuncupantur, vt sunt regna Fez, Benamarini, & Barbariæ, & Tunitii. Rursus habet Hispania in nostris littoribus Africa oppositis nouam Carthaginem, deinde Valentiam, Dertusam, Tarracensem prouinciam vbi Barchinona, Perpinianum, vsque Narbonam in Gallia. Hic situs Hispaniæ ita generaliter descriptus est respectu aliarum prouinciarum. Vt igitur cum eodem Iustino paucis vtar, Hispania ipsa inter Africam & Galliam sita est. Alii vero breuioribus verbis vtentes ad eundem tamen sensum aiunt, Hispaniam totam oceano, deinde mediterraneo freto, Pyrenæisque montibus claudi. Hi sunt illi montes, qui, vt edixi, ingressum ad Hispaniam præbent.

De eiusdem Hispaniæ situ & descriptione respectu particularium prouinciarum in ea sitarum, seu diuersorum regnorum in ea erectorum.

CAP. VI.

Hispaniarum
*prouincia.**Catalonia.*
*Aragonia.**La mancha.*
*Saguntum.**Astigia, Hispa-*
lis, Corduba,
Xeritium &
Vandalia.
Lusitania.
Artabran.
Gallicia.

DESCRIPTA igitur Hispania per differentiam ad externos, eam rursus inter sese per antiquarum regionum prouincias & ciuitates, & demum per regna moderna secernamus. Omnes igitur Hispaniæ (vt antiqui scriptores volunt) sex habent prouincias: Tarracensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Galliciam, sextam deniq; trans pontum, & in solo terræ Africa, quæ Mauritania Tingitana cognominatur. Hæc non mea, sed Sexti Rufi verba sunt in ea Chronica vbi ait, quo ordine singulas prouincias respublica Romana affecuta est. Isidorus etiam in etymologiis eandem facit descriptionem, & Mauritaniam trans pontum in solo Africa partem Hispaniæ asserit. Repetamus igitur vnamquaq; prouinciarum huiusmodi per regna hodierna & nobis notas vrbes. Tarracensis itaq; prouincia à limitibus Galliæ incipit, habet in se Cataloniam totam, & partem regni Aragoniæ. Carthaginensis vero à noua Carthagine dicta, Valentiam & Murtiam continet, & eandem Carthaginem cum adiacentibus, atq; alteram partē Hispaniæ, quam hodie La mancha vocamus. Continet etiam Saguntum, Conchensem, & Oxomensen, & plures alias vrbes. Bætica vero secundum Pomponium Melam in cosmographia sua, & Solinum de mirabilibus mundi, incipit post Carthaginem versus oceanum, & protenditur vsq; ad Gades, quam Solinus asserit caput Bæticæ: quo fit vt Bætica ipsa vtrunq; mare respiciat. In qua inclytæ sunt vrbes, Astigia, Hispalis, Corduba, Xeritium, & Vandalia. Nonnulli vero huic annumerant Toletanam prouinciam. Lusitania post Gades incipit, & per Portugalliam protenditur vsque ad insigne promontorium Vlisbonense, quod Artabran alii appellant, vt idem Solinus dicit. Post Vlisbonense Gallicia incipit, vt statim dicemus. In Lusitania ergo latissimæ includuntur prouinciæ & plurimæ vrbes, licet solum oceano mari obiecta sit secundum Pomponium. Hæc continet quam diximus Portugaliæ partē, deinde Pacensem, Placentinensem, Cauriensem, Ciuitatensem, & alias vrbes & Diocensem, sed & latam regionem quam Extrematuram vocamus. Gallicia vero non

Non parua est prouincia referta vrbibus, sed & montibus plena. Huius (vt dixi) pars est Portugalia ad occidentem. Deinde famosam urbem Compostellam habet, Tudensem, *Compostella.* Auriensem, Mindonensem, Lucensem, totas denique Asturias, Viscaiam, atque Lepuscuam, & eas partes quas hodie Castellam antiquam vocamus: quæ omnes antiquitus sub *Castella antiqua.* Cantabria & Celtiberia notabantur. Trans pontum vero in Africa quæ Mauritania appellatur, regna habet Debelamerin, Marruecos, & de Fez. In eadem quoque prouincia Cepta sita est. *Cepta.* Hodie tamen propter mare intermedium & disparem religionis & fidei cultum reges ipsi Maurorum Tingitaniam & Mauritaniam prouinciam partem esse Hispaniæ, licet de facto, non recognoscunt. Hæ igitur sunt antiquæ prouinciæ Hispaniæ, quarum vna tantum hodie nomen integrum retinet, videlicet Gallicia: Tarraconensis vero & Carthaginensis urbium, non prouinciarum nomina tenent, ea vt puto ratione, quia Gallicia à longissimis temporibus sub vno principe, videlicet rege Castellæ mansit: cæterarum vero nomina propter principantium varietates & noua nomina regnorum antiquas nominationes perdiderunt. Descripta igitur Hispania per antiquas prouincias, superest vt per moderna regna illam secernamus, & qua parte vnumquodque regnum situm existat, breuiter differamus. Ex his itaque sex prouinciis quæ totam Hispaniam conficiunt, quinque sunt orta regna. Quando igitur & quomodo prædicta regna erecta & stabilita sunt, in xv. capite latius tangemus: nunc vero regna ipsa quoad situm discernamus. Primum quidem atque principale Hispaniæ regnum illud est quod hodie Castellæ & Legionis vocatur, *Legionis.* quod centrum Hispaniæ est, & à quo cæterorum regnorum reges vsque in hodiernum diem deriuati sunt. Hoc itaque regnum cæteris omnibus non modo terræ situ, sed & populis maius. nam ex sex prouinciis quas Hispania continet (vt supra diximus) hoc Castellæ regnum & Legionis sic hodie appellatum, quatuor fere sub se prouincias continet, videlicet Carthaginensem, Lusitaniam, Baticam, & Galliciam. Habet enim in longitudine xxx. dietas legales, incipiendo à Lorca prope Almeriam vsque ad finem Galliciæ: in latitudine vero quæ mensuratur à Tarifa opposita Atlantico monti vsque ad oppidum Fontis rabidi in Lepuscuam quod Hispaniam à Gallia determinat, xxv. habet dietas similes. *Lorca. Tarifa. Oppidum Fontis rabidi.* Quo fit vt à simili, impari tamen, proportionem dici possit de regnante in Castella, quod Prophetæ ait: Quia dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Nam à Carthagine & à regno Murtiæ quod iungitur mari mediterraneo, vsque ad Viscaiam & Galliciam, quæ sunt ad oceanum, & ab Ibero flumine quod diuidit Hispaniam vltiorem à citeriore, vsque ad oppidum quod re & nomine dicitur Finis terræ, vbi est vltimus terminus occidentis, omnia sunt sub regno Castellæ & Legionis. Ex prædictis patet quomodo hoc regnum respiciat omnes plagas orbis. Nam versus orientem Viscaiam habet & Lepuscuam: versus septentrionem Asturias & partem Galleciæ: versus occidentem vltimam habet Galleciæ partem, vbi Cōpostella iacet (ibi enim vere occidens est qui nihil ultra orbis habet habitabile) versus meridiem vero Carthaginensem habet ciuitatem & Murtiam cum adiacentibus. Secundum regnum est Aragonia, cui accedit Valentia atque Catalonia. Hoc versus meridiem protenditur, & mediterraneum mare respicit: versus occidentem vero & septentrionem regno Castellæ cingitur: versus orientalem plagam Nauarram & Narbonensem prouincias conterminat. Tercium est regnum Nauarræ, Castellæ & Aragoniæ contiguum. Paruum quidem est gleba, sed mira fertilitate refertum. *Regnum Nauarræ fertile.* Antiquis temporibus partim ex Cantabria, partim ex Celtiberia sumebat. mare oceanum parum attingit prope fontem rabidum. Versus orientem Gallos Vascones respicit: versus septentrionem & occidentem regno Castellæ cingitur: ad meridiem vero Aragonenses & Catalanos respicit. Quartum regnum Portugalia est, cuius non paucam partem Galleciæ antiqui connumerant. Opulentissimum certe regnum & omnibus bonis plenum, super littora oceani constitutum, ex qua parte occidentalem plagam respicit. Ex meridiana vero & orientali parte atque septentrionali Galleciam & Castellæ regnum respicit. Quo fit vt in Portugalliam accessus aut aditus nullibi pateat, nisi per eas partes Hispaniæ, quas Castella obtinet. Quintum regnum Granata nuncupatur. Hoc solum infidelium est, & totum *Granata.* pene adhæret Baticis littoribus: ad meridiem vero mediterraneo mari protenditur, oppositas habet oras Africanas. Ex reliquis vero partibus regno Castellæ cingitur, nec aliter quam per Castellam, si per terram eundem est, ad regnum illud accessus patet. Regnum quidem longum. trecenta enim milliaria in longitudine obtinet. Nam à finibus Vandaliæ per Beticam protenditur vsque ad Carthaginem nouam. patria opulentissima est, quæ bis in anno fructificat. in montibus sita est, & pene tota montuosa. Arces habet atque vrbes inaccessibiles, quibus construendis Sarraceni mirum in modum vacant: quæ res huc vsque egit vt in nostram non venerint ditionem. Adde industriam eorum, quæ tanta est, vt totum

ferre regnum irriguum faciant. quo fit, ut aquis fluuiialibus vbertatem simul & securitatem nanciscantur. torrentibus enim ac fluminibus manu factis, velut quibusdam strictis, sed profundis canalibus, aquas quo volunt conducunt, ut equites nisi per pontes crebros patriam illam ingredi non possint. De horum itaque regnorum initiis quando & à quibus inceperunt, latius dicemus in 1x. & sequentibus capitibus.

De initiis antiqui principatus & monarchiæ Hispaniæ, & quanto tempore per unum regem, aut per plures Hispania fuit gubernata.

CAP. VII.

10

*Castella.
Hercules Ma-
gnus.*

*Ab vrbe cond.
vsque ad adue-
ntu Christi quot
fluxerint anni.*

*Vandali sunt
Poloni.*

EXPLEVIMVS breui Hispaniæ situm & prouinciarum antiquarum & modernorum regnorum inter se varietates, restat de antiquissimis initiis monarchiæ & principatus Hispaniæ, & quanto tempore per unum regem aut monarcham, vel per plures, & per quos gubernata fuerit, breui disserere. Omnes igitur quas enumerauimus sex prouinciæ in Hispaniæ terra constitutæ, olim sub vno rege vnoque monarcha multis temporibus gubernatæ fuere: qui rex Hispaniæ, aliquando imperator Hispaniarum appellabatur, ut historiæ aperte docent. Quod ut lucidius intueamur, à fundamentis rem ipsam repetendam censui. Primo namque supponendum est, quod in Hispania, etiam in ea prouincia quæ Castella dicitur, fuerunt reges longe ante primam destructionem Troiæ. Hercules enim ille magnus, qui primæ destructioni Troiæ non paruum opem dedit, tempore regis Lao-
medontis ante tempora Priami venit in Hispaniam, quem constat prælium campestre cum Geryone gessisse tunc rege Hispaniæ, immo (ut verius loquar) Castellæ. Erat quidam Geryon ipse tunc rex trium regnorum, videlicet Lusitaniæ, quam nunc Extrematurâ appellant, & Bæticæ quam appellamus Andalusiam, & Galliciæ quæ hodie antiquum nomen retinet. Hæ igitur omnes prouinciæ hodiernis temporibus sub ditione sunt regis Castellæ. Hercules igitur deuictò Geryone instituit in ea regem Hispam nepotem suum, à quo Hispania dicta est. Hæc autem antiquissima fore nemo ambigit. Ab vrbe enim condita vsque ad aduentum Saluatoris septingenti quindecim fluxerunt anni, & ab euerfione vltima Troiæ vsque ad urbem conditam CCCCLIII. Constat autem, ante illam euerfionem vltimam fuisse Herculem quasi per centum annos. Constat rursus ante Herculem
fuisse reges in Hispania. Quo fit ut supputando à Geryone Hispaniæ rege sic vocato (quæ ut diximus in Castella regnasse comperimus) vsque ad præsentem ætatem, fluxerint duo millia annorum. Nec est dubitandum ante Geryonem reges fuisse in Hispania, licet propter nimiam antiquitatem eorum nomina non retineamus. Ex quibus antiquitas regum & principatus Hispaniæ aperte conspicitur. Taceo Teucrum è Græcia in Hispaniam pulsum, & Gargorin, & Habidem filium eius: qui per plurima tempora regnarunt in Hispania ante Herculem. Taceo denique Herculem ipsum, qui quendam Cacus in Carpetania & Celtiberia commorantem, quippe & principantem, bello victum ab Hispanis fugasse fertur, qui Vulcani filius dicitur: & in prædicto Carpetaniæ monte adhuc hodie mons Caci vulgato nomine Moncayo dicitur, qui apud Celtiberos habetur celebris. Sic igitur Hi-
spania longo tempore sub dominatu Græcorum recta fuit fere vsque ad tempora Romanorum, præter illa tempora quibus Asdrubal & Hannibal Pœnorum duces in aliqua Hispaniæ parte dominati suat. Demum constat quosdam Romanos consules amicitia, ne dixerim subiectionis, nomine quasdam Hispaniæ prouincias obtinuisse: idque egisse legimus Iulium Cæsarem, qui plurimis acceptis cladibus prius totum pene orbem perdomuit, quam Hispania sibi plene cessisset. Sed & plures alios constat Hispanias tentasse subiicere, quorum aliqui prius vitam finire, quam victam Hispaniam occuparent. Post quos Vandali, Alani, Hugni, & Sueui Hispanias sunt aggressi. Quæ siquidem Barbaricæ gentes causam Hispanias ingrediendi habuerunt, pro eo quia Theodosius Imperator eos insequens à Galliis fugauit. Quare pulsi sunt Pyrenæos montes transire. Hispanias ergo inua-
sere, easque diuiserunt. Alani enim Lusitaniam & Carthaginem sortiti sunt, Vandali Galleciam, Sueui maritima, & occidua oceani obtinuerunt, & partem Celtiberiæ, dum Romani Saguntum & Numantiam & nonnullas alias vrbes tenebant. Hi Vandali Poloni esse creduntur à flumine Vandalo Poloniæ dicti. Quare ab illo tempore in hodierna vsque tempora ea Hispaniæ pars, quam obtinebant, Vandalia dicitur, quam vulgato nomine Andalusiam vocamus. Obtinuerunt denique Mauritaniam Tingitanicam ultra mare in solo Africa, cuius supra mentio facta est. Horum Vandalorum rex Gensericus Romam occupauit, Eudoxam Valentiniani relictam & duas filias duxit captiuas cum multis millibus Romanorum: à sanguine tamen abstinuit precibus Leonis Papæ sibi in ingressu vrbis occutren-
tis. Et

tis. Et sic Roma domina orbis quasi tertio terræmotu conuassata & afflicta fuit, primo ab Alarico, secundo ab Ataulfo regibus Gotthorum: tertio à Genferico. Quo tempore sanctus Paulinus Nolanus Episcopus se ipsum vendidit Vandalis pro redemptione captiuorum, vt beatus Gregorius ait in dialogo. Hic Gensericus Ariana hæresi infectus per Hispaniam & Africam ecclesiam persequitur, sacerdotesq; & plurimos ecclesiastici ordinis viros exilio mittit, & non paucos martyres fecit, confessoribusque linguas abscidit, qui (vt Isidorus narrat) abscissis linguis perfecte loquebantur. Sed tandem rex ipse Vandalorum poenas exoluit. cunctis enim effusis visceribus miserabiliter vitam finiuit. Et de his Vandalorum regibus Ariana infectis hæresi pulchre narrat Christianissimus Iustinianus Imp. in ea famosa lege quam edidit C. de officiis præf. prætorio Africæ, inquiens quod Vandalali ex ecclesiis fecerunt stabula, & testatur se vidisse venerabiles viros qui abscissis radicibus linguis mirabiliter loquebantur. Hæc sub Innocentio primo accidere anno domini cccc. & sub hoc turbine Augustinus obiit.

*Roma orbis
domina.*

De ingressu regum Gotthorum in Hispaniam, & quomodo Vandalos & alias gentes ab Hispania expulerunt, & de præclaris virtutibus & gestis gentis Gotthorum, & de laudibus eorum.

CAP. VIII.

20 **R**EGNANTIBVS igitur Vandalis in Bætica quæ & Vandalia dicitur, atq; in prædicta parte Africæ Sueui etiam regnabant in Gallicia, & in aliquibus Hispaniæ partibus. Procedente vero tempore hæc duo regna valida Gotthorum manu, & tota deleta sunt, & ad eandem gloriosam atque inuictam gentem Gotthorum vtrunque regnum deuenit. Liberet igitur in hac parte de origine gentis Gotthorum, & illorum strenuitate, nobilitate, & victoriis, atque virtutibus aliquid dicere: tamen Isidorus in Chronica sua & Rodericus Toletanus Archiepiscopus quædam succincte circa eam rem differuerunt, & nos illico eorundem sapientum & antiquorum cosinographorum sententias sequentes aliqua compendiose adducemus. Sed vt breuibus agamus, plenus est mundus eorum victoriis. Nam (vt antiqui scribentes tradunt) Gotthi regem Ægypti Vexorem fugauerunt, Asiam 30 subiugarunt, ex quibus Parthi (vt creditur) processerunt. Horum Gotthorum fœminæ à viris relictæ armis & præliis partem Asiæ domuerunt. Telephus rex Gotthorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlysses. Cyrus famosus à Tomyri regina fuit occisus. Darius & filius eius Xerxes ab Anciro rege Gotthorum in prælio victi sunt. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Cum Pompeius pro accipiendo Romanæ reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, Gotthi fortius cæteris dimicarunt. Thraciam irruerunt; Italiam sæpe vastarunt, Romam ceperunt, atque eius ædificia perpetuis vulneribus pro ampliore eorum memoria non diruerunt, sed perforarunt. Veronam ædificauerunt, nomē imponentes, quasi ve Romam, in odium Romanorum. Aduersus hos in Thracia Valens Augustus x v. imperii anno cōgressus est, sed magna strage victus, & subito igne consumptus. Tandem Gotthi Italia capta vrbe Roma potiti sunt, licet strenuitate & potentia Bellisarii in Gallias & Hispanias 40 trāsire. In quo accessu Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti. nam postquam (vt præmissum est) tam urbem, quam orbem domuerunt, Hispanicæ gentis humanitate & dulcedine freti, illorumque & strenuitatem & vires experti, derelictis cæteris orbis quas obtinuerunt regionibus, ad Hispanias se conferunt, putantes totius Europæ monarchia potiri facile posse, si gentis Hispaniæ aut subiectionem aut amicitiam nanciscerentur. Adde quia Gotthi ipsi Vandalos, Alanos, Sueuos, Hugnos, infestissimos habebant, tanquam vicinos eorum natalibus. Quare freti Hispanorum præidiis, feritatem Vandalorum, & Sueuorum, ac Hugnorum non ferentes, eosdem Vandalos, & si quæ manserunt Sueuorum & Hugnorum vestigia, ab Hispaniæ finibus expulerunt. Quo autem tempore, quo 50 ordine Gotthi regnarunt, & de eorum successionibus & successibus breui in fine huius primæ partis tangemus. Nec illud obmittendum putamus, quia duo Gotthorum genera legimus. Qui enim in Italia manserunt, Ostrogothi appellati sunt, quasi orientales Gotthi: qui vero Hispaniam sortiti sunt, Visigothi sunt dicti, quasi occidentales Gotthi: quorum primus rex fuit Athanaricus. Qui & eorum successores populorum Hispaniæ viribus freti, non solum crudelissimos Arianos Vandalos (vt diximus) ab Hispania expulerunt, sed & Rethiarum regem Sueuorum apud Astoricam deuicerunt atq; interfecerunt, Armicium etiam regem Vandalorum latitantem à finibus Hispaniæ expulerunt. Hi igitur inclyti Gotthi monarchiam omnium Hispaniarum obtinuerunt cum prædicta

*Fœmina bellis
antur.*

*Julianus Ceptæ
Comes.*

Mauritanix parte post fretum Africæ, vt in fine huius partis tangemus. Tandem continuata est successio in regno & principatu Gotthorum vsque ad Rodericum, qui vltimus rex Gotthorum dicitur, vt statim in eadem parte referemus, & latius in historia Roderici Toletani enarratur. Huius igitur Roderici regis tempore propter peccata Christiani populi iustitia Dei feriente principatus, ipse atque monarchia regum Hispaniæ humiliata est, & potentia diuisa pariter & diminuta. Nam sub eodem Roderico omnes Hispaniæ prouinciæ præter Asturias & partem parua Galliciæ per Sarracenos vltimarios occupatæ sunt: quos proditor quidam & regis Roderici vassallus, Julianus Comes Ceptæ intra Hispaniam introduxit. Roderico igitur mortuo & filiis eius interfectis, frater eius Pelagius in montibus Asturiarum latuit, & tandem Dei clementia miserante ipse & ab eo descendentes cum Christianorum Hispanorum manu paulatim deperditas terras recuperarunt. Et ab isto Pelagio continuati sunt Reges Hispaniæ per eandem rectam lineam descendentes vsque ad modernum Henricum quartum Regem Castellæ. Fatemur tamen quia post dictum Pelagium in diuersa regna diuisa est Hispaniæ monarchia, vt in secunda & tertia parte dicemus.

*De origine gentis Gotthorum, & principatu illorum, & qua prouincia orti sunt, & de eorum
progressu & gestis clarioribus.*

C A P. I X.

VERVM quia succincte de Gotthis, Vandalis, & Hugnibus dictum est, qui nedum Hispanias, sed plurimas prouincias diuersis temporibus affligerunt, dignum duxi harum gentium originem, nec non principatus, initium, & progressum breui inferere. Gotthorum igitur originem Isidorus late deduxit, veluti qui ex illorum stirpe originem duxit. Nam Leander, & Isidorus, & Fulgentius, filii fuerunt Seueriani ducis Carthaginensis, qui etiam genuit Theodosiam, quæ nuptui data est Leonogildo qui in Hispania regnauit. Seuerianus itaque ex vxore Theodora, ex Gotthorum sanguine descendenti, genuit præfatos gloriosos pontifices & doctores, Leandrum, Isidorum, & Fulgentium. Circa originem itaque Gotthorum Isidorus ipse & cæteri scribes in eo conueniunt, videlicet Gotthos ex insula Scandiæ siue Scythiæ septentrionali ortum habuisse. Quinimmo (vt ait Martinus Polonius in chronica sua) tres gentes scilicet Gotthi Hypogotthi, Vandalis, & Hugni vnam linguam habentes, nomine tantum diuersi, ex eadem insula & adiacentibus prodire. Quamlibet igitur gentem attingemus, & originem atque progressum breui sermone differemus. Gotthi præfata Scandiæ insula non contenti inde exierunt, & vicinas non infestas eis gentes septentrionales subiicere cupientes, inceperunt finitimas prouincias inuadere longe ante Herculem, quem tempore Gedeonis fuisse legimus. Sed & eo tempore Gotthos reges habuisse Isidorus, Lucas Tudensis, atque Vincentius perhibent. Inter cæteros fuerunt eorum reges Berig, Gadarig, & Filimer, & alii complures. Post Herculem vero plurimos alios reges Gotthos habuisse compertum est, qui ingentia bella tam aduersus regiones aquilonares, quam orientales gesserunt: tantaque fuit eorum in belligerando ferocitas, vt ad fœminas transiret. Nam ex Gotthorum genere famosæ illæ fœminæ, dictæ Amazones prodiisse narrantur, quarum Tomiris regina tantæ potentiæ & animositatis fuisse traditur, vt Cyrum Persarum regem immanissimum & potentissimum deuicit & capite truncauit, quod in vtre pleno sanguine suorum consanguineorum demisit inquiens, Satia te sanguine quem sitisti. Has Magnus Alexander debellare voluit, cui regina earum talia scripsisse fertur: De tua (inquit) prudentia non parum est mirandum, quod cum fœminis natura imbellibus configere statuisti. nam si fauente nobis fortuna subcumbere te contingat, gloria quam tantopere quæris, frustraberis: quod si deuincas, nequaquam tibi ad honorem cedit, quia de mulieribus triumphasti. Super cuius prudenti responso Alexander admiratus ait, Decens fore non per gladii furorem mulieres vincere, sed potius per amorem. Sic itaque libertatem eis concessit, quas non violentia, sed amicitia suo imperio tandem subiugauit. Mortuo igitur Berig primo Gotthorum rege, successit filius Gadaricus, qui magnos & feroces populos in ea parte Scythiæ quæ nunc Dacia & Gotthia dicitur, subiugauit. Postea filius eius Filimerus videns terram minus fertilem, suavitatis transmigrandum ab illis sedibus. quo euenit vt cæteras Scythiæ prouincias perquirerent: quas cum occupassent, earum vbertate delectatus Filimerus decreuit inibi residere. Cum itaque in vasto flumine pontem conspexisset, voluit regiones trans flumen peragraré, cumq; aliqua pars exercitus per pontem transisset, aut diuino iudicio sic disponente, aut pontis vitio, euenit vt pons ipse corrueret, adeo vt nec transmissis licuit

Tomiris Amazoniæ regina.

Littera reginae Amazonum ad Alex. Mag.

Gadaricus filius Berig mortuo succedit.

licuit remeare, nec cæteris ad eos transire. Pars vero Gotthorum quæ cum Filimero citra flumen remanserat, extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, præclaris victoriis obtinuit: indeque quasi toti Scythiæ dominantes, Scythiæ ut indigenæ appellati sunt. Et quamquam diuersas orbis plagas petiissent, suos in Scythia præsides dimittebant. Hinc euenit ut Iosephus eosdem Gotthos Scythas appellet. Isidorus vero Getas. Vnde mutata prima litera e in o, & vltima æ in i, qui Getæ appellabantur, Gotthi dicuntur, qui fortes per interpretationem nominis dicuntur. De quibus Poeta ait:

Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ.

Vt igitur paucis agamus, Gotthi ex plaga aquilonari prodire. Et si accurate considerare
 10 libet, utique reperiemus ex illis regionibus eos originem duxisse, quæ hodie Regibus Daciæ subiciuntur, videlicet Dacia, Suetia, Noruegia, Gotthia siue Gotthorum. A quibus prouinciis & cæteris ultra situm aquilonarem in magna latitudine diffusis, quæ hodie à Barbaris & Tartaris incoluntur, Gotthi ortum trahere creduntur. Rursus Gotthi licet à principio ferocitati insudarent, & vix rationalis naturæ semitas agnoscerent, postquam tamen mores cæterarum gentium experti sunt, humanitatem induerunt, adeo ut ad doctrinas & scientias se conferrent, & philosophos ac sapientes ex eorum gente habuerunt, quorum consilio cuncta gerebant. Gotthi igitur in omni armorum genere experti erant, exercitabantur armis, ludorum certaminibus assiduo vacabant, solo naturali prælio caruerunt usque ad tempora Sisebuti regis. Fuerunt naturaliter magnanimi, liberales, ingenio
 20 faciles, audaces, constantes, gestu decori, habitu venerandi, viribus præpollentes, statura proceri, duri vulneris, manu prompti, corpore validi, ad cuncta dispositi. De quibus apud Strabonem legimus, Aftas Scytharum principem ad Philippum scripsisse: Tu quidem *Afta Scytharum principis litera ad Philippum.* Macedonibus hominibus imperas, qui bellandi peritiam didicere: ego autem Scythis qui aduersus famem & sitim & quæque aspera pugnare nouerunt. Gotthi igitur Asiam subiugarunt, quorum aliqui inibi remanserunt. Armeniam quoque, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, & plurimas prouincias domuerunt. Hi (ut ait Vincentius & Gilibertus) sub quinto rege suo Filimero ad citeriores partes Danubii, Thraciæ videlicet, Daciæ, Mœsiæ, longe lateque peruagantes in gentem magnam creuerunt. Tempore vero Decii Imperatoris transito Danubio, Romanum imperium molestabant, quos Decius impetens, tandem cum exercitu suo profligatus & cæsus est atque peremptus. Ex qua victoria elati, maximo fuerunt terrori nedum Romano imperio, sed orbi. Trans Danubium vero constituti tempore Valentis Imperatoris inter se ciuili bello diuisi cœperunt collidi. Alaricus vero dux vnus partis, cum præualuisset Frigiterno duci alterius partis, Frigiternus ipse à Valente imperatore petiit auxilium, pollicens se baptizari. Valens autem misit auxilium, sed parum profuit. Eodem tempore, anno xii. imperii Valentis, Hugni qui etiam in Scythia debacchabantur, inuadunt Gotthos discordantes inter se, quosdam autem captiuitate subiugant, quosdam patria pellunt. Quo euenit ut Gotthi subditi fierent Hugnis. Magnificati igitur Hugni toti fere Scythiæ dominabantur, de quorum origine statim dicemus. Gotthi itaque terga dantes transito Danubio (ut Eutropius ait) à Valente imperatore
 30 sine vlla fœderis pactione suscepti sunt. Tandem propter intolerabilem auaritiam fame compulsi in arma surgentes Valentem profligant. Qui reassumptis viribus cum eisdem Gotthis lacrymabili bello commisso, tandem exercitus eius miserabiliter occubuit, ipseque faucibus sagitta versus est in fugam, sed superuenientibus Gotthis igne crematus est, idque diuino iudicio, & quidem iusto, actum creditur. Nam cum paulo ante Gotthi à Valente peterent Episcopos à quibus fidei rudimenta susciperent, ipse Imperator, ut erat Arianus, Arianos Episcopos eis misit, quorum doctrina vniuersa illa gens dogmate Ariano infecta est. Recte igitur Valens ipse ab illis crematus est, quos ipse perfidiæ succenderat igne. Gotthi itaque versus Italiam iter agentes, omnia ferro & igne vastabant. Tandem Visigotthi appellari decreuerunt, id est occidentales Gotthi, & usque ad vltiores Hispanias transire. Gotthi vero qui trans Danubiū remanserant, habentes super se regulos, Ostrogotthos, id est orientales Gotthos, sese nūcupari voluerunt, & postea à Zenone Imperatore Italiæ regnū dono acceperunt: quod & longo tempore tenuerunt. quo euenit ut Gotthi ipsi quasi duobus cornibus orientem & occidentem ventilantes, acriter orbem cruciarent: & in duo regna, Visigotthorum in Hispania & Ostrogotthorum in Italia se diuiserunt. Qui vero in Hispania regnarunt, Vandalos & Sueuos inde pepulerunt, sed (ut inquit Vincentius) terra pars Hispaniæ quæ regnum Galliciæ continet, insuperabilis mansit, quam nec Visigotthi, nec Alani, nec Vandali, nec Sueui, sed nec Sarraceni subiicere valuerunt: quod adhuc viget incolume, & regnum insuperabile appellatur, quanquam postea accessit regibus Gotthorum, qui in Hispania ut indigenæ regnarunt, ut inferius differetur.

*De origine Vandalorum & Hugnorum, & de illorum principatu, & progressu,
& clarioribus gestis usq; ad eorum exterminium.*

C A P. X.

CÆTERTVM de origine Vandalorum & Hugnorum, & eorum regnis breui differen-
dum est. Vandali igitur (vt quidam volunt) ex plaga septentrionali, præsertim ex ea
regione quæ hodie Polonia vocatur, originem sumpserunt, dicti Vandali à Vandalò flumi-
ne (vt aiunt) sic hodie vocato. Isidorus tamen, quem sequitur Vincentius & cæteri Cos-
mographi, Vandalos de Scythia natos perhibet (vt supra diximus) qui à Gotthis victi ter-
ras alienas inuadere tentant, quos circa Danubium commorantes post multa tempora etiã
Fridericus rex Gotthorum bello vicit, & inde expulit. Qui Romano se subdentes impe-
rio à Constantino Magno terram habitationis petunt, & Pannonias acceperunt, vbi per
annos LX. pacifice manserunt, sed anno XLII. Arcadii Imperatoris rebellare contra rem-
publicam Romanam cœperunt, seque per Gallias diffundentes, quas aliquo tempore mi-
serabiliter deuastarunt, sed à Gotthis expulsi sunt, non quidem compatiens Gallica-
næ quieti, sed quærentibus omnes Gallias occupare. Vandali igitur à Gallia pulsi Hispa-
nias petunt, & nunc illas, nunc rursus Gallias multo tempore affligunt. Sed nec sic à Got-
this tuti erant. Honorius igitur Imperator inuito consilio, Hispanias & Gallias à Vandalis
ereptas Gotthis dedit. Cum igitur Gotthi festinarent fugare Vandalos & alios hostes suos
à finibus Galliarum & Hispaniarum, Vandali conclusi vndiq; erant timore Gotthorum.
Sed fauentibus sibi peccatis populi, inopinabilis & grata illis occurrit opportunitas. Nam
inter Bonifacium & Etium duces Romanos orta similitate per inuidiam, Bonifacius fa-
ctus inferior, cum dolorem suæ iniuriæ nolle vlciisci nisi damno & periculo reipublicæ,
ad Hispanias transiuit, & Vandalos ad occupandum Libyam & Africam inuitauit. quo
cum peruenissent, regnum suum longo tempore inibi confirmarunt, diuina & humana
perturbantes. Quo tempore beatus Augustinus apud Hipponam Africæ diem clausit vi-
tæ mortalis. Primo igitur anno Gratiani Imperatoris regnat super eos Modogisilus annis
xxx. post quem Gudericus filius eius in aliqua parte Hispaniæ regnavit annis xvi. qui
cum occupata Hispali elatus manus in Ecclesias extendisset, à dæmone interimitur secū-
dum Vincentium: cui successit Genfericus frater eius, qui in hæresin Arianam (vt fertur)
lapsus est: cui successit Honorius filius. Hic cōtra Ecclesiam consurgens, tandem Dei iu-
dicio percutitur, & vermibus scatens miserabiliter moritur. Post quem regnavit Gutha-
mundus, & post illum frater eius Trasamundus. Hic Hildericum filium ex Eudoxa filia
Valentiniani Imperatoris genuit, qui octo annis regnavit: post quem Guilimer regnavit
annis quinque, qui tantæ fuit crudelitatis, vt nec parentibus parceret. Tandem Bellisarius
patritius à Iustiniano Imperatore non nisi iussu Dei ad Africam liberandam de manu Vā-
dalorum transmissus est, qui Guilimerem cepit, & duxit Constantinopolim ad Imperato-
rem: & ita rabies Vandalorum funditus euersa est. Hugnorum vero originem & eorum
regnum describit Isidorus, & Solinus, ac cæteri qui de orbis descriptione scripserunt, sed
diuersimode. Nam Albertus Magnus eos fore Hugnos asserit, quos hodie Pannonos vel
Vngatos appellamus. Pomponius Mela generalius loquens, Hugnos originem ex Scythia
sumpsisse contendit, quæ (vt diximus) vastissima regio est in partibus aquilonaribus post
Danubium. Hugni itaque (vt diximus) in omni pene Scythia principatum tenuerunt, ex
quibus radix peccati processit, Athila, flagellum orbis, quem ad corripicndas gentes pec-
catrices Deus vt acutum gladium destinauit. Igitur Guilimer rex Gotthorum, qui post e-
gressum Scandiæ insulæ quintus rex Gotthorum fuerat, cum terras Scythiæ cum valido
exercitu ingrederetur, reperiit in eisdem regionibus quasdā magnas mulieres, quas Got-
thico sermone Alirimas dicunt. easque habens plurimum suspectas de illa regione expu-
lit. Quas cum quidā siluestres homines per desertum vagantes vidissent, earū amplexibus
se miscentes hoc genus hominum, scilicet Hugnorum, ferocissimum ediderunt, quod tā-
tā ferocitatis fuit secundum Vincentium, vt nisi quia sermonis quasi quasdam habebant
imagines, cum essent nigerrimi, oculis quasi punctis existentibus, nullus eos homines fo-
re credidisset. Hi in filios suos primo die defæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt
antequam lac suscipiant, sanguinē fundant. Hi imberbes senescunt, ad equitandū prom-
ptissimi, ceruicibus firmi, superbi & elati, cunctis erant horrore & formidini. Horū poten-
tiam auxit victoria habita de Gotthis manentibus circa ripas Mæotidis paludis. Quā vi-
ctoriam Vincentius refert hoc modo assecutos fuisse: Venatores Hugnorum sequentes
ceruam, Mæotidas paludes transeuntes explorata regione ad suos redierunt, & ad trans-
eundum animauerunt. Cum igitur transuadassent gens ipsa Hugnorum easdem paludes
Scythicas

Bonifacius.
Etium.

B. Augustinus
moritur.
Gratianus
Imp.
Modogisilus.
Gudericus.
Genfericus.
Honorius.
Guthamundus.
Trasamundus.
Hildericus.
Eudoxa.
Bellisarius.
Guilimer.

Athila flagellum
orbis.

Alirima.

Scythicas gentes fere omnes subegerunt suo dominio, & ipsos Gotthos expulerunt sedibus suis. quo factum est, ut per LXXX. annos Hugni mundum conarentur euertere. Tandem Gallias & Hispanias plurimum vexantes, postremo à Romanis, deinde ab ipsis Gotthis Hispanis effectis dissipati & extincti sunt. Sed iam libet ut redeamus ad res Hispanicas, & breui deducamus ortum & initium regnorum & regum Hispaniæ post miseram eius cladem. Illud tamen præsupponendum est, quia licet diuersi ante regnum Gotthorum in diuersis Hispaniæ prouinciis regnarunt (ut supra dictum est) quia tamen illorum principatus violentus fuit, & non voluntarius, erectio regnorum pro eo tempore non fuit legitima. cœpit enim ab euentu feliciore. nam potentior regnabat. Secus autem post cladem Hispaniæ, quo tempore per legitimas successiones & iustos titulos erectio facta est, ut statim dicemus.

De origine regnorum & regum Hispaniæ post miseram eius cladem, & à quo tempore, & quomodo diuersa regna in eadem Hispania erecta sunt, & de ortu & initio uniuscuiusque regni, & à quo incipit: & primo de origine regni & regum Legionis & Castellæ.

CAP. XI.

POSTQVAM igitur in superioribus deduximus initia antiqua principatus Hispaniæ, & per quos, quomodo, & quanto tempore gubernata fuit usque ad miseram cladem & irruptionem, diuino iudicio eidem calamitosæ Hispaniæ inflictam tempore Roderici ultimi regis Gotthorum: superest ut breuissime ostendamus ortum & progressum principantium in eadem Hispania post prædictam persecutionem, ac etiam regnorum diuersorum erectionem. Ut igitur in octauo capite diximus, post huiusmodi calamitosam Hispaniæ cladem (de qua inferius latius agemus, in ultimo capite secundæ partis sub Roderico rege) Pelagius qui (ut diximus) ex genere Gotthorum descendebat (secundum alios frat- Pelagius. ter erat regis Roderici ultimi regis Gotthorum) primus fuit qui ex Asturiis exiens cœpit resistere Sarracenis, & paulatim principatū, licet tenuem, habuit super Christianos qui in Asturiis latuerant: non tamen regium titulum Gotthorum sumpsit, ut cæteri ante regem Rodericum. Nam ille titulus regum Gotthorum penitus cessauit post eandem cladem.

30 Licet enim Hispaniæ reges ab eisdem Gotthis descenderunt, titulum tamen Gothicum non sumpserunt, sed aliis titulis fuerunt insigniti. Nam alii reges Asturiarum, postea reges Galliciæ & Legionis, tandem reges Castellæ appellati sunt. Quo autē tempore punctualiter idem Pelagius regnare cœpit, non habemus, licet aliqui dixerunt, quos sequitur Lucas Tudenſis, quod principari cœpit anno Domini DCCXII. alii tamen incertum asserunt tempus principatus sui: nam paulatim principari cœpit. quo fit ut aperte non legatur, quo anno regium sumpserit titulum. Sunt tamen qui asserunt, quod post biennium à clade prædicta regalem titulum accepit. Nihilominus pro clariore supputatione regum, & ne interruptionem admittamus in principatu Hispaniæ, congruenter dici potest, quod ex eo die regium sumpserit titulum, quo infelicitè Rodericus regnum perdidit. Computando igitur ea tempora putandū est illū regnare cœpisse anno prædicto DCCXII. regni vero Hispaniæ CCCXX: qui annis XX. regnauit, ut inferius tangemus cum de eodem Pelagio agemus. Hic itaque Pelagius sumpsit pro armis & insignibus suis leonē rubeum in campo albo: quæ constat fore arma regum Legionis, quia (ut diximus) ab eo tempore cessarunt in Hispania intitulationes & insignia regum Gotthorum. Quod putandum est ea ratione esse factum, quia prima ciuitas quam à Sarracenis recuperarunt, fuit Legionensis. Genuit igitur Pelagius duos filios, Fasilam, qui post obitum eius regnauit, & Ormisindam reginā, Fasila. Ormisinda Regina. vxorem regis Alphonſi primi, dicti Catholici, à quo effectualiter regnum Hispaniæ incipit. Hic Alphonſus filius fuit Petri ducis Cantabriæ, qui fuit de genere gloriosi Rechardi regis Gotthorum, qui vniuersæ Hispaniæ ante cladem prædictam principatum tenebat, & hæresin Arianam extirpauit ab Hispania. Hic Alphonſus re & nomine Catholicus, Alphonſus I. dictus Catholicus. & gloriosus princeps fuit, & à Mauris campos Gotthicos, plurimasque ciuitates, prouincias, castra, & oppida magnifice recuperauit usque ad montes Pyrenæos, qui vere restaurator patriæ dici posset, ut dicemus infra in III. parte cum de eodem Alfonso agemus: quas siquidē prouincias & ciuitates (ut inquit Rodericus in Chronica sua) regno Legionis adiecit. Durauit igitur hæc intitulatio à regno Legionis usque ad Sancium dictū Maiorem, regem Nauarræ, qui ex successione vxoris suæ, quæ erat filia Santii Comitis Castellæ, in titulo regio Castellæ successit, de quo statim erit sermo. Ante illū enim Castella quæ Bardulia vocabatur, Comitatus erat, sic dicta Castella, quasi sit castellis munita. Castellæ igitur regnū (ut prædiximus, & latius illico tagemus) initium habuit quoad intitulationem à

Fernandus Santii filius primus Rex Castellæ. prædicto Santio & Fernando filio eius, qui primus segregatim regni Castellæ titulum & regiam denominationem assumpsit, anno domini millesimo decimo sexto. tamen ante huiusmodi intitulationem principatus & iurisdicção Castellæ pro aliquo tempore perti-
Ordonii II. crudelitas. nuit ad regem Legionis. Itaque Castellani regem Legionis in superiorem cognoscebant usque ad tempora Ordonii secundi, qui in Legionem regnabat. Hic Ordonius Comites & magnates Castellæ ad se euocans proteruo spiritu instigatus, eos interfici iussit. Quo scelere Castellani indignati ab obedientia regum Legionis discesserunt: ne tamen rectore carerent, & acephali reputarentur, ex nobilioribus eius provincie duos sibi iudices elegerunt. Vnius nomen fuit Nunius Rasura: alterius Laynus Caluus, quorum filii & ab eis descendentes, Comites Castellæ appellati sunt usque ad dictum Santium Maiorem & 10
Santia nubit Fernando. Fernandum filium suum, qui primo in Castella (vt diximus) regnavit. Itaque longo tempore distincta fuerunt regna Legionis & Castellæ. Vnio autem vtriusque regni facta est ordine sequenti. Prædictus Fernandus filius Santii, primus rex Castellæ, duxit uxorem Santiam, filiam Alfonsi regis Legionis, & sororem Veremundi regis: & cum hic Veremundus absq; liberis decessisset, Fernandus primus propter Santiam uxorem regnum Legionis obtinuit, & sic fuit primus qui rex Castellæ & Legionis intitulatus est, & regna fuerunt vnita quousque iterum per Alfonsum regem Castellæ & Legionis fuerunt diuisa, & iterum reunita, vt nunc sunt, vt latius in Chronica Roderici continetur, & inferius tangemus. Voluimus tamē breuiter hæc scripsisse, vt cuiusque regni initium legentes non lateret.

De origine regni & regum Nauarræ, & partium ei adiacentium, & à quibus, & quomodo initium habuerunt, & de vniōe eorum.

C A P. XII.

Enegus vir bellicosus & strenuus primus Nauarræ Rex. **R**EGNUM Nauarræ sic incepisse creditur. Cum enim circa annos Domini DCCCCLXI. Castella & terra Legionis ac Nauarra variis Arabum incursionibus vastarentur, aduenit ex Comitatu Bigorriæ, vir bellicosus & strenuus, ac armis assuetus, vocatus Enegus. Hic in montibus Pyrenæis Nauarræ contiguus morabatur. Deinde ad planitiem Nauarræ, descendens cum plurima bella vtiliter gessisset, tandem à populis Nauarrensi-
Santius. Garfias dictus Tremulentus. Santius Maior. Eluira. bus primus Rex Nauarræ assumptus est. Post quem regnavit filius eius Garfias, & post eum 30
 Santius dictus Abarca, filius eiusdem Garfias. Deinde regnavit Garfias filius eiusdem Santii, qui quidem Garfias dictus est Tremulentus, & hic fuit quartus rex Nauarræ. Post quem regnavit in Nauarra Santius filius eius dictus Maior, de quo paulo ante diximus. Hic fuit quintus rex Nauarræ, & duxit uxorem Eluiram filiam maiorem Comitis Castellæ, & sic ex successione reginæ uxoris dictus Santius intitulatus est rex Castellæ. Potest ergo hic Santius, aut efficacius Fernandus filius eius, dici primus rex Castellæ, præsertim post miseram cladem Hispaniæ. Hic Santius rex genuit ex dicta Eluira regina Castellæ Garfiam & Fernandum, & dimisit intuitu reginæ regnum Castellæ Fernando, regnum vero Nauarræ reliquit Garfias. Genuit denique idem Santius Ramirum bastardum, cui reliquit regnum Aragoniæ, & hic fuit primus rex Aragonum. Regnum vero Valentie adhuc occupa-
Petrus Aragonum Rex. batur à Sarracenis. Quare longe post circa annum Domini millesimum sexagesimum octauum Rodericus Cidus obtenta licentia ab Alfonso sexto rege Castellæ, cuius vassallus erat, sociatus consanguineis & plurimis Castellæ nobilibus decreuit contra Sarracenos qui Valentiam & partes illas occupabant, bellum gerere. Cum igitur circa partes Ara-
 goniæ & Valentie propinquasset, Petrus rex Aragonum, de quo statim dicemus, manu potenti ei resistere decreuit: tamen in bello à Roderico viuis & incolumis captus est, & illico suæ libertati donatus. Rodericus igitur Valentiam à Sarracenis occupatam petiit, illaque obsedit. Tandem deuicto rege Buchar & innumera multitudine Sarracenorum, eandem urbem Valentie gloriose accepit, quam tenuit quoad vixit: licet eo mortuo iterum à Sarracenis occupata est, & rursus à rege Aragonum Iacobo feliciter fidei lucro reddita, 50
 vt inferius tangemus in capite XXXVI. tertiæ partis. Huius autem regni Nauarræ situm & vbertatem, vbi Cantabri degunt, gentisq; strenuitatem supra deduximus in principio huius primæ partis usque ad caput VI.

De origine regni & regum Aragonie, Valentie, & Catalonia, & à quibus, & quomodo initium habuerunt, & de vniōe eorum.

C A P. XIII.

Ranimirus filius Santii Maioris Rex Ca- **R**EGNUM Aragoniæ & eius intitulatio (vt antiqua annalia perhibent) incepit à prædicto Ranimiro filio Santii Maioris regis Castellæ & Nauarræ (vt supra diximus) & primus

primus intitulatus est rex Aragoniæ, de quo in præcedenti capitulo diximus. Nam ante eum nullus intitulabatur rex Aragoniæ, sed Santius tertius rex Nauarræ, dictus Abarca, *Stellæ & Nassar re primus intitulatus est Rex Aragoniæ* primus fuit qui post cladem Hispaniæ magnam partem Aragoniæ à Mauris recuperauit, quam Garfias eius filius & Santius pater huius Ranimiri adauxerunt. Ipse vero Ranimirus *Santius 111. Rex Nauarræ dictus Abarca.* patre Santio mortuo aliquam partem Aragoniæ ab Arabibus occupatam post plurimas susceptas clades recuperauit. Incepit autem regnare in Aragonia circa annos domini M. X. V I I. Hic Ranimirus filium genuit Santium, strenuum & animosum, qui obsedit Oscam, & ibi à Sarraceno sagitta letali percussus obiit, relictis Petro & Alfonso ac Ranimiro. Petrus vero regnum suscepit, & Oscam, aliasque ciuitates, & oppida regno Aragoniæ adiecit. *Santius Ranimirus filius. Obiit, eiusque.* Hic Petrus postea a Roderico de Biuar Castellano, Cido cognominato, qui Valentiam à Mauris recuperauit (vt diximus) in bello captus fuit & liberaliter relaxatus. Primis itaque duobus fratribus sine sobole vita functis, cum regnum sine hærede fluctuaret, quia Ranimirus monachus & sacerdos fuerat ordinatus, ea de re magna inter Aragonenses dissensio secuta est. Tandem Ranimirum monachum à monasterio reuocarunt, & apud Oscam regem sublimarunt, cui vxorem dederunt sororem Comitis Pictauensis. Hic Ranimirus filiam genuit Vrracam quæ data est nuptui Comiti Barchinonæ: & exinde facta est vnio Cataloniæ ad regnum Aragoniæ. Ranimirus vero rediit ad monasterium, & regnauit pro eo in Aragonia & Catalonia dictus gener eius, vt latius dicemus in tertia parte sub eodem Ranimiro. Hoc autem Aragoniæ regnum Celtiberorum gens bellicosissima *Vnio regni Cataloniæ ad regnum Aragoniæ vnio.* incolit, quæ sæpe Romanis & exteris non paruo terrori atque excidio fuit, cuius regni situm, feracitatem, gentisque nobilitatem, & laudes supra tetigimus in principio huius primæ partis.

De ortu & initio regni & regum Portugalia, & quando, & quomodo, & à quibus inreperunt, & quot in eodem regno hucusque regnarunt.

CAP. XIII.

PORTUGALIÆ denique regnum nouissime erectum est ordine qui sequitur. Alfonsus sextus rex Hispaniæ qui Toletum è Sarracenorum manibus recuperauit, filiam suam *Hericus Comes Lotaring. Therasia Reg. Hysp. filia ducit Saxo-* bastardam, nomine Therasiam, dedit vxorē nobili Henrico Comiti Lotaringiæ constantino *rem.* guineo Imperatoris, qui de partibus Galliarum venerat. Motus est ad id Alfonsus rex, quia illum strenue pugnantē contra Mahometos conspexit. Hic Comes in rebus bellicis expertissimus fuit, atq; vir magni consilii, & plurimū præsidii regi Alfonso attulit, deditq; ei in dotem partem Galliciæ quæ nunc Portugalia dicitur. Comes igitur ipse patriam illam possedit cum solita recognitione, regi Hispaniæ debita. Genuit igitur ex ea filium Alfonsum Henriques nomine, quem rex Castellæ primo Ducem Portugaliæ creauit. Deinde aliquibus præliis habitis cum Sarracenis & rebus prospere gestis, volente rege Castellæ, regium titulum assumpsit. Hoc igitur Alfonsus Henriques vita functo Therasia eius vxor nupsit cuidam Fernando Comiti. Quæ res plurimum displicuit Alfonso eius filio. Quare orta est inter eos implacabilis discordia, bellaque grauiā conferta sunt, vsque adeo vt in quodam campestri prælio Alfonsus victor euasit contra Fernandum vitricum, matremq; suam Therasiam captiuauit, & in vinculis trusit, parum imitatus Coriolanum Romanum, qui matris precibus nedum victor esse noluit, sed principatui cessit. Therasia itaq; conquesta est Romano Pontifici, qui per Episcopum Colimbriensem monuit Alfonsum, vt matrem liberaret, alias illum excommunicaret. Ille vero renuit. Quem Episcopus anathemati dedit, regnumq; interdixit, & Romam aufugit. Demum prædictus Romanus Pontifex Cardinalem misit legatum, sed non profuit. Quinimmo cum Alfonsum iterum excommunicasset, ille in reprobum sensum datus, legatum fugientem persequitur, & capit. Refert tamen Lucas Tüdensis quod Alfonsus dolēs legatum cepisse, coram eo se spoliavit, eiq; cicatrices & vulnera ostendit pro fide catholica augenda à Sarracenis illata, indigneq; ferebat vt alius à principatu eum pelleret. Placatus itaq; legatus pollicitus est absolutionem à Romano Pontifice obtinere. Mater igitur videns differri relaxationem suam, maledixit filio dicens: Quia crura mea vinculis alligasti, & mihi abstulisti honorem à patre relictū, Deum precor vt ab hostibus sis captiuus, vt ego sum, demum crura tua fracta cōspicias, sicut mea ferro vinxisti: quod paulo post expletum est. Nam cum bellum apud ciuitatem Pacensem cum Fernando rege Legionis Alfonsus confereret, exiens per portam ciuitatis ad prælium iam cceptum, tibia vectis ferro inuoluta est pariter & rupta: ille vero in bello victus & captus est. Itaque eadem inobedientia ad mandata apostolica, simul & maledictio materna eum cōprehenderunt. Scriptum est enim: Filius stultus de-

Portugalia Reges.

spicit matrem suam. Et iterum sapiens ait: Maledictus à Deo qui exasperat matrem. Et rursus: Maledictio matris eradicat fundamenta. Ut igitur ad inceptum propositum redeamus, titulus regni Portugaliæ à prædicto Alfonso modo quo enarrauimus inceptum, & tandem continuati sunt reges usque ad Dionysium regem Portugaliæ, qui per matrimonia præcedentia nepos erat Alfonsi x. regis Castellæ ex filia: & hic Dionysius fuit per eundem suum auum ab omni recognitione liberatus. quod non sine grauissimis scâdalis actum est, ut infra in quarta parte sub eodem Alfonso decimo agemus. Itaque supputando ab eodem Alfonso primo, qui regium titulum in eadem prouincia primus assumpsit, usque ad hæc nostra tempora, duodecim reges successiue sortita est Portugalia, ordine sequenti. Primus fuit Alfonso prædictus, gener Alfonsi regis sexti Castellæ. Post quem immediate regnavit Santius primus: deinde Alfonso secundus. Rursus post illum Santius secundus, cognomento Capello, cuius corpus apud Toletum honorifice tumulatum est. Huic successit Alfonso tertius. Demum regnavit Dionysius: deinde Alfonso quartus: postea Petrus: deinde Fernandus: post quem Iohannes regnavit ex ordine militari assumptus: deinde filius eius Eduardus. Post quem Alfonso nunc feliciter regnat, duas habens sorores. Primam nuptui dedit Imperatori Friderico moderno, alteram Henrico regi Castellæ, ut latius sub eodem Henrico dicemus. Hoc Portugaliæ regnum (ut prædiximus) per oceanum maris littora diffunditur. In eo Lusitani ferocissimi, cunctis sæculis laudati viri inhabitant, cuius regni situm, vbertatem, gentisque strenuitatem & laudes supra tetigimus in principio huius partis.

*De ortu & initio regni & regum Granatæ, & quando, & quomodo
inceptum.*

CAP. XV.

Iulianus taxatur.

GRANATÆ regnum in Bætica prouincia situm est. Ex omni fere parte à cæteris regni Castellæ prouinciis cingitur, solum versus meridiem Africam respicit. Ab occidente enim Vandaliæ & Lusitaniam conterminat. Deinde per littora mediterranea usque ad Carthaginem nouam protenditur. Nouissime igitur postquam alia Hispaniæ regna erecta sunt, Granata titulum regni assumpsit, magis certe Sarracenorum sinistris quam prosperis euentibus. Fuerat enim Granata Mauris prosperantibus non utique regni caput, sed pars regni Cordubæ, quæ una longis temporibus patritia fuit ciuitas Arabibus, & principalior eorum sedes. Pro cuius clariore notitia libet antiqua summatim recolere. Ut enim certissima nos docent annalia ex Isidoro & Luca Tudenſi referentibus, diuina prouidentia cuius iudicia abyssus multa, exigentibus peccatis Christiani populi Hispaniam flagellare disposuit, ac sub ditione Arabum & misera seruitute subiecit. Fuit eiusdem irruptionis pestilens instrumentum atque principalis fautor, sceleratissimus proditor Iulianus, Comes Ceptæ, ex quadam ad regem Rodericum indignatione. Nam Miramomelinum potentem Arabum principem Africæ accersiuit, eique liberum ad Hispanias aditum obtulit. Ille vero Muzam præsidem suum & Tarif virum bellicosum cum innumera Arabum multitudine in Hispaniam transfretare iussit. Illi vero aditus liberos ad Hispaniam repredientes cuncta deuastant, occupant, & diruunt. Veruntamen Rodericus Rex Hispaniæ, qui à mari usque ad mare omnes Hispaniarum prouincias obtinebat, cognito ingressu Arabum resistere decreuit. Cumque utrinque acies prope Gienensē ciuitatem confligeret, & post plurima bella ex Arabibus Tarif dcc. & sex millia cæsa essent, tandem sic disponente diuina sententia dominica die de anno domini dcccxi. Christiani victi sunt, cunctis partim cæsis, partim fugatis, rege Roderico interfecto. quo euenit ut intra breue tempus Mauri omnem fere Hispaniam occuparint, & pro aliquo tempore qui principatum Africæ obtinebant, etiam cismarinas partes Hispanicas gubernabant. Demum vero Mauri qui Hispaniis præerant principibus Africanis rebellantes, diuisi sunt, nedum à principatu Africano, sed dominia inter se aliquando ex concordia, aliquando ex bellis & seditionibus partiti sunt. Nam quidam Mahomet dictus Abenalabeth à prædicto Africano imperio se diuidens, sedem regni apud Cordubam statuit, alius in Hispali & Vandalia. Itaque exinde Sarraceni ipsi particularibus dominiis Hispanias affligerunt, quasi miseræ & calamitosæ Hispaniæ non suffecisset Mahometis spurcissimis seruire, sed & plures principes illam deuorarent, ut experiretur quia iuxta prophetam, propter peccata gentis multi principes eius. Igitur apud Cordubam regnum erectum est, sub quo Granata & Malica fuerunt. Alii regnarunt in Hispali: deinde amplius sæuiente ira Dei alii in Murtia & noua Carthagine. Sic & apud Toletum, Valentiam, & Cæsaraugustā, quæ quidem prouinciæ singulos

gulos reges longissimis temporibus obtinuerunt, vsque ad tempora quorundam principum Sarracenorum qui dicebantur Almorauides, qui tandem ab aliis potētoribus Mauris appellatis Almohades ab Hispania expulsi sunt. Illi vero sic pro diuiso regnarunt vsque ad tempora regis Fernādi tertii, qui regnare incepit anno Domini m. c. cxv. f. cuius tempore interfecto à suis Mauris quodam appellato Abenhut, qui Vandaliam & Baticam obtinebat, alter potens Sarracenus, dictus Mahometh Arenalagmat, animosus & strenuus, licet humiliter natus, ex aratro & bobus, in Granata & Giēnēsi ciuitate regnare cœpit. iam enim ira Dei placata Christianis ex misericordia vires cōcessit, quibus ex iustitia ante abstulerat. Nam reges Castellæ pro tempore animos reassumentes paulatim plures deperditas prouincias recuperarunt, adeo vt prædictus Fernandus, huius nominis 11. de quo inferius agemus, diuino auxilio munitus, Sibiliam, Cordubam, & totam Vandaliam, & partem Baticæ lucro fidei attulit. quo effectum est vt cum Mauri Hispalim, deinde Cordubam regiam eorum urbem perdidissent, necessitate compulsi sedem regiam ad Granatam transtulerunt, quia amplior & insignior illius anguli ciuitas est, quam vsque in hodierna tempora nostra obtinent in felicitate. Huius autem regni situm, vbertatem, & laudes explicare latius, referremque dulcius, si à Christi fidelibus habitaretur: sed pudet, vt à Christiano viro ea regio laudibus extollatur, in qua non Christus, sed Christi hostis colatur.

20 *Quomodo omnes reges regnorum Hispania ducunt originem ex trunco & stipite regum Castellæ & Legionis.*

CAP. XVI.

EX hac igitur supputatione, rerumq; gestarum fideli narratione iuxta historiarum veritatem, manifeste demonstratur erectio, principium, & ortus regum Hispaniæ, eorumq; origo & continuatio. Constatque liquido omnes reges qui post cladem Hispaniæ erecti sunt, ex trunco atque stipite regum Hispaniæ, quos nunc reges Castellæ appellamus, descendisse & originem tulisse, nonnulli tamen remotius, aliqui propinquius, prout supra dissertū est. Rex vero ipse Castellæ Henricus quartus modernus ab Athanarico ex Gothis primo regnante per ordinatas successiones descendit. Quinimmo ab eadem domo, eademque familia, & eodem Gotthorum genere, sine aliqua extraneæ familiæ ac stirpis interpellatione, continuatus est, adeo vt computando quemlibet regem pro vno gradu, rex ipse Castellæ modernus distat ab Athanarico prædicto per lxxxix. gradus lineæ descendētis, aut à Theoderico qui effectualiter monarchiam Hispaniæ assecutus est per lxx. successiones, & à Pelagio qui primus regnauit post cladem in Hispania per xliii. gradus totidemque successiones. Quæ res ita singularissima est, vt in tota Europa similis forte non valet reperiri: & quanquam in ea multi antiquissimi & excellentissimi principatus existant, non tamen est regium aliquod solium tam diurnis temporibus sub eadem familia & domo regia & sine interpositione alterius familiæ continuatum. Et licet plerūque inter eosdem Hispaniæ reges certatum sit, & prælia non parua inita, cædesque secutæ, nunquam tamē ad extraneam familiam principatus deuenit. Quod tam excellens beneficium non alia vt putandum est ratione eis ab Altissimo donatū fore, nisi ob singularem & deuotum religionis catholicæ cultum, quem à tempore Iacobi apostoli vsque in hodiernum diem perseueranter custodierunt, atque propter obseruantissimam reuerentiam & obedientiam ad sedē apostolicam, vt merito non fallat scriptura sacra quæ ait: Si obedieris voci sacerdotis Dei, faciet te Deus cunctis gentibus excelsiorem. Et alibi: Cum rex iustitiam Deo seruauerit, firmabitur solium eius. Et iterum iuxta Sapientem: Virobediens loquetur victorias. & rursus econuerso: Non desit aduersitas contrarium agentibus, iuxta veritatem eiusdem diuini oraculi, quo legimus propter iniustitias & contumelias nonnunquam transferri regnum de gente in gentem. Inter omnes autem iniustitias nulla capitalior est quam Christi vicario, veri Dei vices in terra gerenti, obediētiæ & reuerentiæ cultum subtrahere, aut in aliquo diminuere.

Quomodo in regno quod hodie appellatur Castellæ & Legionis, residet titulus & nominatio regum Hispaniæ.

CAP. XVII.

SUPEREST igitur vt illud minime obmittendum, quinimmo & inquirendum sit, in quo videlicet regno aut prouincia principale Hispaniæ nomen insideat. Erit etiā breuis sermo de quibusdam insignibus victoriis & bellis contra Sarracenos habitis. Prædicta

*Axioma. Iuri-
dictum.*

igitur regna (quemadmodum præmissum est) per vnum regem atque monarcham longissimis temporibus gubernata fuere, & tandem diuisa adinuicem & separata (vt supra relatum est) & vnumquodque regnum nomen regium sibi assumpsit à nominibus prouinciæ, quibus tempore quo regna erecta sunt, nuncupabatur. Nomen vero Hispaniæ re ipsa & veritate, ac debito vniuersalis successionis titulo, sed & omnium nationum ore & nominatione in ea parte Hispaniæ mansit, quæ hodie subiicitur regi Castellæ, ea potissimum inter cæteras ratione, quia reges Castellæ à quibus ipsi descēdunt, monarchiam Hispaniarum (vt dictum est) magnis temporibus in solidum nacti sunt. Accedit, quia constat maiorem Hispaniarum partem subditam fore regi Castellæ, ita vt iuxta iurium dispositionem, qui maiorem rei partem obtinet, totius rei dominus appellari recte possit. Constat siquidem ex sex prædictis prouinciis Hispaniæ, quatuor fere integras regi Castellæ & Legionis subiectas fore, Carthaginensem videlicet, Lusitaniam, Bæticam, & Galliciam. Id etiam vox omnium populorum probat, qui licet non ignorēt prædicta quinque regna intra nationem Hispaniæ sita fore, cum tamen secernunt Hispaniæ gentes, solum natos in prouinciis principatus subditi regi Castellæ vocāt Hispanos: cæteros vero à regnis & prouinciis ex quibus nati sunt. Nam plurimi sunt populi qui nunquam Castellam, sed Hispaniam audierunt. Quod vtique nequaquam ex ignorantia procedit, quasi nesciant potentiam & latitudinem dominiorum regum Castellæ, sed ex industria alios reges propriis nominibus appellant, veluti regem Aragonum, & Portugaliæ, & Nauarræ, atq; Granatæ: solum autem regem Castellæ vocant Hispaniæ regem. Ita enim ab antiquo inhibutum est cordibus hominum, quod principatus Hispaniæ titulo vniuersalis successionis legitime continuatur in reges Castellæ: principatus vero & regna aliorum ex titulis singularibus, & vt plurimum ex regum Castellæ aut stirpe, aut dependētia processerunt, vt dictum est, non autem ex titulo vniuersalis successionis principatus Hispanici, & ideo omnes gentes prudēter & vere ipsos reges Castellæ ab antiquo nomine principatus appellant reges Hispaniæ. Nec inuenio rationem quare post illam cladem indifferenter non appellantur reges Hispaniæ. Et huius veritatis potissimum signum est, quod solus rex Castellæ habitu & animo ac re ipsa tāquam vniuersalis hæres monarchici principatus Hispaniæ, præter regna prædicta postea separata, cætera omnia habet, quæ antiquis temporibus spectabant ad vnum Hispaniæ monarcham. Nam omnium aliarum prouinciarum conquesta, quas infideles possident, & aliquando fuerunt Hispaniæ, vt dictum est, ad eum vt vniuersalem hæredem principatus Hispanici pertinet nemine inficiāte, sicut Granata & omnes insulæ in oceano sitæ, quæ vocantur insulæ Herculis & Fortunatæ atque Canariæ, quarū aliquas hodie rex Castellæ possidet. Illud præterea non obmittendum censui, quia inter omnes turbines & dissidia in Hispaniis exorta, nusquam à bellis contra Mahometos cessatum est. Licet enim (vt præmissimus) Sarraceni per quingentos fere annos quinque prouincias Hispaniæ ex sex prædictis inuaserūt, & sic potētia facti diminuta est: sed tamen ius monarchiæ & vniuersalis principatus & potestas iuris non potuit hostiū inuasionem tolli. quanquam enim angustarentur, tam numerus personarum, quam latitudo territorii, ipse tamen principatus, prout est ius principandi illesum, manebat heredib. iniuste expulsoꝝ, præsertim quia, vt dictum est, reges qui à Pelagio prodierunt, diuino auxilio & magnæ eorum virtute & fide tandem eosdem Sarracenos taliter restrinxerunt, vt eos compellerēt quinque occupatas prouincias deferere, & partem Bæticæ solum in qua nunc degunt, incolere. Et vt paucis agam, à c c c. fere annis Castellæ & Legionis reges maiorem Hispaniarum partem à faucibus hostium Christi eripuerunt. intra hoc enim tempus ciuitas & patria Hispalensis, à qua princeps quidam Sarracenorum rex Sibilæ vocabatur, recuperata est per Fernandū regem tertiuū. Item ciuitas Cordubensis, à qua etiam rex quidā Sarracenorū intitulabatur, & ciuitates Gienensis, Carmona, Vbeda, Baeza, Badaioz, & fere tota prouincia Toletana recuperatæ sunt. Demū Alfonso rex Conchensem, Carthaginensem, & innumeras alias vrbes & oppida recuperauit, & sui successores cum Sarracenis incredibilia bella gesserunt, in quibus diuina præsidia visibiliter opē tulerunt, & beatus Iacobus Hispaniæ patronus oculariter armis materialibus pugnare visus est. Sed inter cætera gloriosa bella illud minime obmittendum censui quod gestum est anno Domini m. ccxii. per Alfonso regem Castellæ, & per consanguineos suos regem Nauarræ & regē Aragonum, contra Miramomelinum & alios simul reges Sarracenorum, qui fauente diuina clementia mirabiliter victi sunt atq; prostrati, & magna Hispaniæ pars tunc lucro fidei cessit. Cuius belli particularem seriem prædictus rex Castellæ ad consolationem sanctæ matris ecclesiæ domino Innocentio summo pontifici magno cum gaudio intimaui, quæ siquidem litera in apostolicis libris registrata reperitur, vt latius tangemus in tertia

parte sub Alphonso octauo. Sed iam huius primæ partis finem absolūamus, vt tandem initium principatus Gotthorum in Hispania, & eorum successiones simul & successus vsque ad regē Rodericum succincte recolamus, quia diffusius à Roderico Toletano enarrantur. Quæ omnia ideo breui repetemus, vt addamus genealogias & successiones sequentium regum post Rodericum & Pelagium vsque ad moderna nostra tempora.

PARTIS PRIMÆ FINIS.

10 RODERICI SANTI EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ

PARS SECVNDA.

PRÆFATIO.

20

QUONIAM in superioribus antiquum Hispania principatum summam & in genere retulimus, & tandem deduximus Gotthorum reges inclytos, Hispanorum viribus fretos, à finibus Hispaniarum Vandalos expulisse, nec non Hugnos, Sueuos, Alanos, Selinguos, sed & Afros, deinde Romanos: rursus diximus ab Athanarico primo Gotthorum rege vsque ad Henricum quartum, moderno tempore regnantem LXXII. gradus siue successiones ex eodem Gotthorum rege effluxisse: iam ergo superest, vt in hac secunda huius historia parte eorundem Gotthorum specificam genealogiam, ac principandi ordinem & numerum, sed & personarum regnantium nomina & successiones, clarioraque illorum gesta suis temporibus occurrentia vsque ad Rodericum vltimum regem Gotthorum breui differamus. Demum vero in tertia parte subsequentium regum post Rodericum, incipientes à Pelagio, qui primus post cladem Hispania regnavit, non solum successiones, sed & successus, insignioraque gesta suis temporibus occurrentia, vsque ad Fernandum tertium, in quo Roderici Archiepiscopi historia clauditur, succincte perstringemus. In quarta vero parte successiones regum, eorundem genealogiam & gesta, ac occurrentia vsque ad presentia Henrici quarti tempora aliquanto latius describemus.

30

DE ATHANARICO PRIMO REGE

Gotthorum.

CAP. I.

40

ATHANARICVS igitur primus ex gente Gotthorū obtinuit principatū, vt paulo ante diximus. Incepit autē regnare anno Domini CCCXLI. regnavit annis XIII. Licet enim hæsitandū nō sit Gotthos ante Athanaricū plures inter se reges habuisse, postquam tamen ab eorum propria patria exierunt, & Italiam, Galliam, Germaniam, & Hispaniam inuaserunt, hunc Athanaricum primum regem elegisse historiographi testantur. Hic in Græcia, Pannonia, Italia diuersa bella fœliciter egit. Demum vt eundem Athanaricum post deuastatam diruptamque Romam, plurimasque Italiæ illatas clades, Honorius Cæsar ab Italia pelleret, Gallias ei concessit & Hispanias, vt quidam referunt. Deinde Cæsar Theodosius ex Hispana familia natus, non parum eum formidans, fœdus cum illo pepigit. Inuitatus igitur ab eodem Theodosio Constantinopolim adiit, vbi honorifice receptus illico obiit. Tempore huius Athanarici sedebat in cathedra Petri Liberius primus, & Felix secundus, & Damasus primus. In imperio vero sedit Valentinianus, qui imperauit vna cum Valente fratre suo. Hic Valentinianus compescuit Valentem fratrem volentem persequi Christianos. Tandem apud Strigoniam ex apoplexia obiit: quo tempore apud Atrebatas (vt ait Eutropius) vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluit. Rursus eodem tempore terræmotus per totum orbem factus est, & mare ita terminos suos egressum est, vt Siciliæ insulas ac plurimas vrbes & populos oppresserit.

*Athanaricus
quando regna-
re incepit.*

*Terra motus
vniuersalis.*

Alaric. regnat

ALARICVS secundo loco Gotthorū regnum obtinuit, non illico post Athanaricū, sed aliquanto tēpore post, videlicet anno redemptionis Christi c c c l v i. nam Gotthi benignitatem Theodosii Cæsaris conspicientes se eius imperio dederunt, fueruntq; sine Rege xxviii. fere annis. Regnavit autem annis xxi. quibus expletis Alaricus Gotthorum regnum suscepit. Hic Thracias, Pannonias, Germanias diuersis afflixit cladibus: deinde Italiam ingressus cuncta deuastat, sed Theodosius Gallias eis ab Honorio concessas iterum confirmat. Sed cum à Stilicone comite prædictus Alaricus in via impeteretur, eodem extincto comite indignatus Romam rediit, cuncta deuastat, dato tamen prius præcepto suis militibus, vt si qui in sancta loca, præcipue sanctorū Petri & Pauli basilicas, confugissent, hos securos cum fortunis suis custodirent, à sanguine præcipue districte præcipiens abstinendum. Huius Alarici tanta fuit ad sacra limina reuerentia, vt cum in sacrario sancti Petri plurima preciosa iocalia Christiani saluandi gratia detulissent, Alaricus illefa à suis custodiri iussit dicens: cum Romanis se bellum gerere, non cum Apostolis: plurima deinde quæ eius milites ab ecclesiis abstulerant, illico templis restituens, quemadmodum Augustinus in de ciuitate Dei libris testatur. Fuit autem ab Alarico Roma capta anno m. c l x i i i. ab eadem vrbe condita. Itaq; Roma olim cunctarum gentium victrix sub Alarico Gotthorum rege humiliata est, & suæ ditioni subiecta. Tandem ob innumera mala, quæ Romæ à se & suis perpetrata sunt, cum per Italiam cuncta vastaret, subita interiit morte, quem sui incōsolabiliter luxerūt. Vt tamen victoriæ cōtra Romanos obtentæ sempiterna duraret memoria, alueum cuiusdā magni fluminis mutarūt, ibiq; tumulū honorabilem Alarico cōfecerūt: rursus aquam fluminis ad eūdem alueum redire fecerūt, vt ignotus esset locus sepulcri Alarici, sicut alias de sepulcro Moyse sacra historia cōmemorat, quod vsq; in hūc diem incognitum est. Huius Alarici tempore sedit Romæ Quiricus primus, & Anastasius, & Innocentius primus: in imperio Gratianus cum fratre Valentiniano. Hic Gratianus quendam virum strenuum moribus & armis cōsortem fecit in imperio orientis: sibi vero & fratri suo partes occidentales reseruauit. Tandē Maximus Cōstantini consanguineus Rex Britannæ ab exercitu suo imperator eligitur, & per tyrannidem imperium inuasit, & prope Lugdunum Gratianum circumuenit & occidit.

De Ataulpho tertio Rege Gotthorum.

CAP. III.

Ataulphus regnum suscipit.

AT A V L P H V S Alarici affinis, secundum alios nepos, tertio loco regnum Gotthorum suscepit, anno Saluatoris mundi c c c c x i. regnavit annis sex. Hic Vandalos, Alanos, Sueuos, & Hugnos, quos Ostrogotthi à Pannoniis fugauerant, & ad Gallias trāsire coegerant, valida manu insequitur. Illi audito Ataulphi aduentu, dimissis Galliis Hispanias petunt. Ataulphus vero post deuastatas diu Gallias, primus omnium Gotthorum Hispanias ingreditur, Vandalos cæterosque Barbaros cæsurus. Tandem apud Barchinonam à suis seditiose iugulatur. Hoc tempore sedebat Romæ Sozimus: in imperio Honorius & Arcadius fratres filii Theodosii senioris. Arcadius imperabat in oriēte, Honorius in occidēte.

De Sigerico quarto Rege Gotthorum.

CAP. IIIL.

Orosius Augustini discipulus teste Genadio.

SI G E R I C V S Ataulphi consanguineus quarto loco regnum Gotthorum suscepit anno natiuitatis Christi c c c c x v i i. Parum dignum relatu egit, pro eo quia vno videlicet anno regnavit, cuius tempore præfuerūt in sede Apostolica & in imperio proxime nominati. Circa hæc tempora Orosius doctor Hispanus, doctrina ac eloquētiæ suauitate clarissimus, floruit. Hic (vt Genadius de illustribus viris refert) egregia descripsit opuscula, præsertim contra querulos Christiani nominis falso asserentes eclipsatum diminutumq; fuisse imperium & statum Reipublicæ Romanæ per aduentum Christi. Aduersus quem errorem plurima sempiterna commemoratione digna descripsit, liquido ac apertissimis testimoniis ostendens, longe maiora grauioraque mala Romanæ Reipublicæ ac vniuerso orbi accidisse à principio sæculi vsque ad Redemptoris nostri aduentū, quam post euangelium diuulgatum. Hic Orosius Augustini discipulus fuit secundum eundem Genadiū, & pro discēda animæ ratione ad Hierosolymā missus, reliquias beati Stephani protomartyris secū tulit in Africā. De quarū innumeris virtutib. & ingētib. miraculis idē beatus Augustinus x x i i. de ciuitate Dei longum agit sermonem.

De Walia quinto Rege Gotthorum.

CAP. V.

WALIA quinto loco regnum Gotthorum suscepit anno Saluatoris mundi quadrin-
 gentesimo decimo octauo, regnauit annis tribus. Hic Vandalos Silinguos ex Bética *Walia res gesta.*
 fugauit, & Hispaniis solus præfuit. Nam Genfericus rex Vandalorum cum omnibus Vā-
 dalis & familiis suis ad Africam transire coactus fuit, qui continuo obsederunt Hipponā.
 Cuius obsidionis anno primo beatus Augustinus migravit ad Christum, inter ipsos obsi-
 dentium impetus suos ad martyrium confortans. obiit autem anno episcopatus sui trige-
 simo quinto, anno vero decimo post Hieronymi obitum. In hoc Walia principatus Van-
 dalorum qui & Silingui dicuntur, finem habuit. Vocati sunt autem Silingui illi Vandali, *Silingui.*
 qui in Africam transire, eadem tamen gens erat: Leonogildus tamen eorum vestigia to-
 taliter extirpauit. Huius regis Walie tempore in Francia primus omnium regnauit Fara- *Faramundus.*
 mundus. Hoc tempore sedit Romæ Celestinus primus: in imperio prædictus Honorius.
 Hoc tempore celebrata est synodus Ephesina c. c. Episcoporum. Cusentinus tamen refert *Synodus Ephe-*
 congregatam sub Theodosio iuniore. in qua synodo interfuit Cyrillus Episcopus Alexā- *syna 200. Episc.*
 drinus. vbi damnatus est Nestorius Episc. Constantinopolitanus, qui impie negabat beatā *Nestorium.*
 virginem esse veram Christi & Dei matrē, quia assererat duas in Christo filiationes, duas
 personas, & duo supposita. qua de re synodus anathematizauit tredecim capitula, in qui-
 bus consistebant blasphemie eius, de quibus latius agitur in decreto x v i. distinct. Ter-
 tia synodus. Rursus eo tempore (vt ait Martinus) apud Cretam Diabolus, qui se plerunq;
 transformat in angelum lucis, in specie Moyse apparens dum Iudeos in terram promissio-
 nis per mare pede sicco transire polliceretur, plurimos inter fluctus necauit: sed qui eua-
 serunt ad Christi fidem conuersi sunt. Sic itaq; hostis ipse malignus a seipso victus est, plus
 dolens de paucorum viuentium fide suscepta, quam de multorum morientium cæde ad-
 epta. Sed verum est illud Augustini, quia dæmon magis dolet de vno peccatore poeni- *Augustini de*
 tentiam agente quā de centum in peccatis decedentibus: plus odit profectum vnus, quā *sum.*
 tormenta multorum.

De Tenderedo sexto Rege Gotthorum.

CAP. VI.

TENDEREDVS sexto loco regnauit, tribus annis post Waliam anno Domini c c c c - *Tenderedus*
 x x i. Hic ab Athila rege Hugnorū in campis Catalaunicis interficitur. Alii vero re- *regnat.*
 ferunt hunc cæsum fuisse Theodericum. ipse tamē Athila victus est à Gotthis & Roma-
 nis. Nec legitur à multis sæculis tam illustre, immo tam cruentum bellum in Europa con-
 tigisse. nam vt historię habent, trecenta millia hominum cæsa sunt. Paulo ante hoc diris-
 simum bellum terribilia signa visa sunt magnam sanguinis effusionē indicantia. nam post
 eclipses solis & Lunæ, sol visus est per tres dies sanguinolentus ultra communem & soli-
 tum ordinem. Athila vero sic victus dolo Etii ducis Romanorum dimissus est. putauit e-
 nim perempto Athila Romanos opprimi posse à Gotthis. Athila vero Pannonias repetit,
 maioremque congregat exercitum, & furibundus Italiam ingreditur, ac primo Aquileiā
 expugnat triennio. Sed cum eius exercitus famem pateretur, nec amplius tolerare posset,
 quadam die Athila ciuitatem circuit, vt videret qua ex parte facilius oppugnare posset, &
 repente ciconias cernit in turrium fastigiis nidificare solitas vno impetu è ciuitate migra-
 re, foetusque suos sublato rostris forinsecus deportare. Quo viso auspicio, Conspicite, in-
 quit ad suos, futurorum aues præcias perituram relinquere ciuitatem: statimq; adhibi-
 tis machinis hortatur suos acriter pugnare. Urbē itaq; sine mora capit, & cuncta igne va-
 stat & gladio. Quod cum cerneret quædam nobilissima & pudicissima virgo in quadam
 altissima turri existens, ne sordidissimis barbaris ludibrium fieret, è summa turri euoluto
 capite se præcipitem dedit, (vt ait Eutropius) metum amittendæ pudicitie memorabili
 exitu terminauit. Demum Athila inter conuiuia vino soporatus, sanguine per os & nares
 effuso, suffocatus est. Qua nocte Martianus Imperator Constantinopoli existens vidit in
 somniis collum Athilæ esse fractum.

De Turismundo VII. Rege Gotthorum.

CAP. VII.

TVRISMUNDVS filius Tenderedi septimo loco regnauit anno Domini c c c c - *Turismundus.*
 l i i. & à suis decimo anno regni sui interficitur fratrum consilio.

Theodericus.

THEODERICVS frater Turismundi post eum octauo loco regnavit anno Domini CCCCLIII. Hic extincto apud Rauennam Odoacre, totius Italiae adeptus ditionem Romam pergit, & à Romanis magno cum gaudio susceptus est. Tandem Barbaros insequens Hispanias affligentes, in Gallicia apud Astoricam Rhetiarium Regem Sueuorum, Hispanorum praesidiis prostravit atque interfecit. Extunc principes Gotthorum effectualiter in Hispania regnarunt, & eius monarchiam tenuerunt, non tamen sub Hispaniae titulo, sed Gotthorum. Hunc tamen Theodericum à fratre occisum ferunt. Hoc tempore sedit Romae Hilarius: in imperio vero Martianus, qui apud Constantinopolim suorum seditione interfectus est.

De Henrico IX. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. IX.

Henricus.

HENRICVS post necem fratris Theoderici nono loco successit in regno anno Domini CCCCLXVII. regnavit annis XVII. Hic primus leges Gotthorum scriptis redegit populisque tradidit: quemadmodum Phoroneus leges primus Graecis dedit, Solon Atheniensibus, Lycurgus Lacedaemoniis, Numa Pompilius Romanis, secundum Isidorum. Hoc tempore sedit Romae Simplicius: in imperio vero Leo primus, qui quendam filium suum nomine Leonem fecit in imperio consortem, secundum Sicardum.

De Alarico XI. decimo Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. X.

Alaricus.

ALARICVS II. Henrici filius decimo loco apud Tolosam regnum Gotthorum assumptus anno Domini CCCCLXXXV. regnavit annis XXII. Sed anno duodecimo regni sui accidit quod Transmundus tyrannus Africae, fautor haeresis Arianae omnes episcopos ultra, & viginti ex Africa exulare fecit, qui dispersi per orbem recurrerunt ad Symmachum Papam. Ille pietate motus aliquos episcopos transmisit ad Hispaniam, fueruntque humaniter recepti. Tamen paulo post Iustinianus Imperator misit Belisarium qui deuicit eundem Transmundum, & eum interfecit. Hic igitur Alaricus apud Pictauium in Gallia à Fludiguino Galliarum principe victus & occisus est. Hoc tempore sedit Romae Felix tertius & Gelasius & Symmachus successiue: in imperio vero Zenon. Hic apud Constantinopolim regnavit annis viginti. Hic Zenon Leonem puerum Augusti filium interficere quarens, mater eius hoc sciens alium sibi similem obtulit, filiumque Leonem occulte clericum fecit ordinari, qui in clericali usque ad tempora Iustini vixit. Hic Zenon misit Theodericum cum Gotthis in Italiam contra Odoacrem: tandem post multa bella victus est. Odoacer vero à Theoderico est Rauennae peremptus, secundum Sicardum & Vincentium.

De Gesselarico XI. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XI.

Gesselaricus.

GESSELARICVS Henrici filius ex concubina undecimo loco regnavit anno Domini DVI. praefuit regno Gotthorum annis quatuor. Hic Alarico fratre defuncto, qui filium Amalaricum ex filia Theoderici regis genuerat, qui in Italia regnabat, ad regnum Gotthorum per tyrannidem assumitur. Sed tandem victus & fugatus à quodam duce Theoderici Regis Ostrogotthorum, & in Africam transire pulsus est, ibique morte propria obiit. Sedit eo tempore Romae Hormisdas: in imperio vero Anastasius primus. Hic Imperator infectus fuit haeresi Eutythiana & Ariana, & monitus per Papam Hormisdam ut ab haeresi resiliret, cum non discederet, subito diuino iudicio à fulmine percussus est. Hoc tempore Vandali in Africam transierunt, ecclesias claudunt, Episcopos exilio mittunt.

De Theoderico XII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XII.

Theodericus.

THEODERICVS patruus Alarici duodecimo loco regnavit, non iure proprio, sed quam diu nepos Alaricus puer fuit, cepit regnare anno Domini DXII. Hic ex Italia celerigressu veniens regnum Hispaniae Alarico nepoti dimisit. Regnavit annis decem, mensibus septem. Nam audito quod Gesselaricus sua ignavia fugatus, & per diuersas orbis plagas vagare-

vagaretur, & regnum Gotthorum ad Amalaricum nepotem suum pertineret, venit in Hispaniam, & cum esset bellicosissimus & magnificus, licet Arianis deditus, vnanimiter ab omnibus Rex assumitur: qui tamen renuit, nisi solum durante pueritia nepotis sui. Quo adueniente illico regnum ei dimisit, & Italiam petiit: & sic aliquo tempore in Italia & Hispania regnavit. Hic Theodericus Arianus fuit, ecclesiam persequitur, misitque Iohannem Papam & viros consulares ad Iustinum Imperatorem, ut ecclesias Arianis restitueret, alias Christianos per totam Italiam trucidaret. Quod audiens Iustinus paululum superfedid persequi Arianos. Interim idem Theodericus Boerium Senatorem, & alios claros viros quos tenebat in carcere, iussit interfici. Hic Theodericus pater fuit excellentissimi principis Seueriani ducis Carthaginensis, qui ex nobili Theodora genuit sanctissimos ac clarissimos filios, videlicet Leandrum & Isidorum Archiepiscopos Hispalenses, & Fulgentium Episcopum Tingitanæ, ac Theodosiam uxorem Leonogildi Regis: genuit & Florentiam virginem. Hoc tempore sedit Romæ Iohannes primus, & in imperio Iustinus primus prædictus.

De Amalarico XII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XIII.

AMALARICVS Alarici filius, decimo tertio loco regnum Gotthorum suscepit anno Domini DXXIII. regnavit annis quinque. Hic à Giliberto Rege Francorum in bello occiditur. Mansit regnum matri suæ dictæ Amalasentæ, filia Theoderici Regis. Illa vero ex Italia euocauit Tendium eius consobrinum, quem in regno Italiæ & Hispaniæ heredem instituit, qui tamen ei ingratissimus fuit, ut statim dicemus sub eodem Tendio. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Felix quartus, & Bonifacius secundus: in imperio vero Iustinianus primus. Hic xxxviii. annis imperavit, leges condidit, & consummavit codicem & digesta. Eo tempore floruit beatus Benedictus apud montem Casinum. Hic Iustinianus per Belesarium plurima prospere expleuit tam contra Vandalos, quam Gotthos. Signanter transiens in Africam multis gladibus Vandalos afflixit.

De Tendio XIII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XIV.

TENDIVS Amalasentæ Reginae & quondam filii eius tutor, decimo quarto loco regnavit anno Domini DXXXI. præfuit regno annis xvi. qui eandem matrem Amalarici & consanguineam suam postea in balneo mori fecit: & quia illa se & filium Imperatori Iustiniano commiserat, ipse Christianissimus Imperator misit Belesarium in Hispaniam, ut in eundem Tendium tantum facinus vindicaret, sed ante eius aduentum quadam singulari morte interfectus est. Cum enim Tendius quadam die in regio palatio maneret, presentibus plurimis regni magnatibus vnus homo vilis conditionis, buffonis attem exercens, seque stultum simulans, Tendium Regem gladio perfodit, & illico extinxit. Ille vero Barones hortatur, ne buffonem læderent, quia Deierat executor, & digne pœnas luebat. Hoc tempore sedit Romæ Iohannes Papa secundus & Syluerius, in imperio prædictus Iustinianus, qui post multa præclara opera templum construxit apud Constantinopolim mira structione ad honorem sanctæ Sophiæ, ibique in multa pace sepultus est.

De Theudiselo xv. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XV.

THEVDISELVS duxit exercitus Gotthorum, & Tendii consanguineus, decimus quintus Rex fuit. incepit regnare anno Domini DXL. regnavit anno vno, postquâ à Gothis Rex eligitur. Hic pessimus fuit, & ultra communem modum valde luxuriæ deditus. nam nobilium vxores rapiebat. Qua de re apud Hispalim suorum coniuratione strangulatus est, ac paruo tempore regnavit. Ferunt Hispanica annalia, quia Regina huius Theudiseli vxor cum illum dulciter argueret de extraneis libidinibus, ille dixisse fertur: Nil tuæ dignitati detrahit mea luxuries, nec meum ad te minuit amorem: imitatus Elium Commodum Cæsarem, apud quem cum vxor conquereretur propter aliarum foeminarum concubitus, ille, Patere, inquit, me per alias exercere cupiditates meas. vxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis. Suoque tempore concurrerunt Iohannes & Syluerius Romæ, & in imperio prædictus Iustinianus, de quibus sub Tendio diximus.

A G I L A à Gotthis Rex eligitur & decimo sexto loco regnavit anno Domini DL. regnavit annis v. Hic aduersus Cordubam bellum mouit, & sanctorum Aciscii & Victorie tumulos prophanauit, tandem in bello contra ciues Cordubenses vindictam diuinæ ultionis sensit. nam in eo conflictu filius eius interfectus, & thesaurus suus ablati, nec multum post apud ciuitatem Emeritam à suis occisus est. Hoc tempore sedit Romæ Pelagius Papa primus, in imperio Iustinianus primus, de quo paulo ante diximus. Hoc tempore Armeni fidem Catholicam receperunt. Eo etiam tempore secundum Martini-
Pelagius Papa I.
Iustinianus I. Imp.
Festum purificationis Mariæ. num propter terribilem pestem apud Constantinopolim instituta est festiuitas purificationis beatæ Mariæ.

De Athenagildo XVII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

A T H E N A G I L D V S post mortem Agilæ decimo septimo loco per tyrannidem regnavit, Anno Domini DLV. regnavit annis xiv. Hic apud Toletum morte propria obiit. Tē-
Auspicia hor-
renda. pore huius Regis horrenda auspicia acciderunt. nam prope flumen dictum Tedon, vnus altissimus mons prope Hispaniam Gotthicam per tres dies vlulatus lacrymabiles effudit, & statim alius vicinus mons submersus est, nec manserunt vestigia illius, nec aliquorum
20 populorum ei proximorum. Sæpe enim occurrunt prodigia ex diuinâ dispositione, aut vt homines corrigantur, aut puniantur, sicut in Ægypto fecit signa & prodigia magna & pessima, iuxta illud: Vide opera Domini, qui posuit prodigia magna. Et iterum: ipse fecit prodigia in medio tui Ægypte. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Iohannes III. in imperio vero Iustinus secundus Iustiniani nepos. Hic bonum initium habuit, deinde cupiditati & plurimis se vitiis dedit. Eo tempore Narses patricius cum Longobardis regnum Italicum à Iustino & iugo Constantinopolitano eripuit, & ab illo tempore (vt refert Martinus) Romani per patricos cœperunt regere.

De Limba XVIII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

L I M B A, alias Luiba, post Athenagildum decimo octauo loco Rex Gotthorum eligitur, Anno Domini DLXIX. regnavit annis tribus. Hic Leonogildum fratrem suum non solum regni successorem, sed participem fecit, & Hispaniæ gubernatorem: ipse vero Galliæ
Benedictus V. Papa.
Tiberius II. Imp. Gothicæ regno fuit contentus. Hoc tempore sedit Romæ Benedictus v. in imperio vero Tiberius II. Eo tempore secundum Martinum magna pars gentis Gotthicæ Christianâ fidem suscepit, dimissis cunctis hæresibus. Hic Tiberius Christianissimus fuit & plurimum pauperibus compatiens.

De Leonogildo XIX. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

L E O N O G I L D V S post Luibam fratrem Hispaniæ & Galliæ decimo nono loco regnū adeptus est anno Domini DLXXII. regnavit annis xvi. Hic habuit uxorem Theodosiam Theoderici neptem, filiam Seueriani ducis Carthaginensis, filii Regis Theoderici. Seuerianus vero ex uxore Theodora, ex regum sanguine descendenti, genuit clarissimos
Libertus Leonogildi. filios Leandrum & Isidorum Archiepiscopos Hispalenses, & Fulgentium Tingitanum Episcopum, & duas filias, Florentiam monialem & Theodosiam reginam, quam diximus
50 uxorem Leonogildi, qui ex illa genuit Hermegildum qui fuit Christi martyr, & Recaredum qui fuit Rex. Hic Leonogildus bellicosus fuit, & accepit Cantabriam, Sabaudiam, & nonnullas alias Galliæ vrbes, & plurimum Hispaniam ampliavit. Nam ante eum gens Gotthorum angustis terminis arctabatur, & aliquam partem Hispaniæ obtinebat. Eo tempore regnum Sueuorum intra Hispaniam penitus deletum est, quoniam hic Leonogildus contra Andecam Regem Sueuorum in Gallicia pugnavit, illumque deuicit: & ex tunc cessauit regnum Sueuorum quod centum septuaginta & septem annis principatum tenuerat, illudque regno Gotthorum additum est. Deinde hic Leonogildus Romanos apud urbem Legionem fudit, urbem cepit, & suo nomine Legionem vocauit. Hic
Ariana

Ariana hæresi infectus fuit, & quia Hermegildus eius filius hæresi non assensit, martyrem *Leonogildus* propria manu consecrauit. Nam assumpta occasione quod Hermegildus acceperit vxorem *Arianum.* filiam Gidiberti Regis Francorum, contra eum exercitum congregauit, & apud Hispalim eum obsedit, & cepit, & carceribus trussit. Cui suasisit vt Catholicam fidem defereret, & regna illi tanquam primogenito dimitteret. Cui Hermegildus ait, se non curare si ei in terreno regno nō succederet, si aliud longe felicius regnum obtineret in cœlis. Tandem post plurima supplicia ipse impius pater securi caput filii elisit. Hoc tempore sedit Romæ Pelagius I. & Gregorius primus: in imperio vero Mauricius primus ex Græcorū gente. Hic fuit gener Tiberii, & fuit catholicus & deuotus, Persas & Armeniam deuicit. *10* Hoc tempore beatus Gregorius in Papam eligitur, cum quo Mauricius discors fuit, adeo vt imperator mortem ei comminaretur, sed tandem de eunctis pœnituit. Hic Imperator in oriente constitutus cum à rapinis & furtis suos cohiberet & puniret, prouocati milites Phocam Cæsarem elegerunt, qui Mauriciū in quandam insulam cum vxore & filiis fugauerunt, & tandem peremerunt.

De Recaredo xx. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XX.

20 **R**ECAREDVVS filius Leonogildi vigesimo loco regnauit, anno domini dxc. hic regnauit annis xv. Christianissimus fuit, & patri fide & moribus valde dissimilis. Nam hic gloriosus Princeps bello promptus erat, in pace præclarus, longe plus fide quam pater armis regnum dilatauit. Hic à sanctis viris Leandro & Fulgentio à cunabulis eius in fide instructus fuit, & à populis suis Arianam hæresin in concilio Toletano congregatis multis catholicis Episcopis extirpauit. Nam ipse Christianissimus princeps personaliter in eodē concilio Toletano interfuit, gesta q; in eo sua subscriptione firmavit, damnans perfidiam Arianam, quam pro magna parte Gotthi tenuerant, & proprio ore prædicauit trium personarum vnitatem, vnum Deum, Filium cōsubstantialē genitum, Spiritum sanctū inseparabiliter à Patre & Filio procedentem. Post quam fidei professionem ac hæresis damnationem, ipse princeps religiosissimus fidei armis munitus apud Linguam Occitanam *30* xl. millia Francorum prostrauit atque deuicit. Quo bello præter illud in montibus Catalaunicis commissum, nullum acrius commissum in Gallia legitur. Sepe hic Rex Romanos & diuersas alias gentes deuicit & fugauit. Ex huius regis tempore nulla hæresis reperitur in Hispania orta aut defensa. Hoc tempore sedebat Romæ Sabinianus primus & Bonifacius tertius, & Bonifacius quartus: in imperio vero Phocas. Hic (vt diximus) seditione militari creatus est contra Mauriciū. Hic Phocas cōcessit beato Bonifacio, vt templum Pantheon in ecclesiam consecraretur. Contra hunc Phocam Heraclius bellum mouit, & eum vita & regno priuauit.

De Luiba xxi. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXI.

40 **L**VIBA II. Recaredi filius vigesimo primo loco regnauit, anno domini dcv. regnauit annis duobus, mensibus quinque. Hic sedecim annorum erat cum à Viterico per seditionem est occisus. Propter regni breuitatem non ponitur concursus Romani Pontificis nec Imperatoris, nisi id vnum. Nā eo tempore maxima bella exorta sunt aduersus Regem Persarum, & Romani Hierosolymam & plurimas prouincias dimittere coacti sunt.

De Viterico xxii. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXII.

50 **V**ITERICVS occiso Luiba vigesimo secundo loco per tyrannidem regnum assumpsit anno domini dcvii. regnauit annis septē. Hic multa illicita fecit, & tādē qui interemit Luibam, ab eius consanguineis est gladio interemptus. Hoc tempore sedit Romæ *Deusdedit,* Deusdedit natione Romanus: in imperio vero Heraclius cum Constantio filio suo. Hic *Heraclius.* filius fuit Heracliani Consularis Africæ, & duos filios genuit, Heraclionem & Constantinum, qui Constantinus Heraclio mortuo Imperiū suscepit. Huius Heraclii tempore *Constantinus,* Machometus impius propheta Saracenorum surrexit, causamq; huic sectæ non paruam attulit tyrannis & iniqua gubernatio Heraclii in partibus Orientis, qui plurimos grauabat & affligebat tallis & exactionibus. Quare subditi ab eo recessoerunt, & vt rebellio eo magis duraret, fecerūt schisma & diuisionem in secta, vt egit Ieroboā, qui vt perduraret rebellio contra Roboam & regnum Israel, recessit à cultu veri Dei, & de hoc alibi diximus latius.

Gundamirus.

GVNDAMIRVS post Vitericū vigesimo tertio loco regnavit anno domini DCXIV. Hic præfuit regno annis duobus, ipse Vascones domuit, Romanos fugavit, apud Toletum obiit. Statuit plurimas leges in fauorem ecclesiarum, signanter quod nullus inuitus extrahatur à sacris templis. Hoc tempore sedit Romæ Honorius prædictus: in imperio vero idem Heraclius, à quo Chosroes Rex Persarum victus & cæsus est, & populus Christianus cum sancta cruce à captiuitate liberatus: & ex eo tempore instituta est festiuitas exaltationis S. Crucis.

10

Sissebutus Christianiss. & religiosiss.

SISSEBVTVS post Gundamirum vigesimo quarto loco regnavit anno domini DCVI. regnavit annis IX. mēibus VI. Hic Christianissimus & religiosissimus appellatur. Hic inter plurima opera sua zelo fidei accensus, interfuit concilio Toletano. vbi eo instāte statutum fuit, vt illi qui hactenus ad Christianismum fuerant coacti, quia iam fidei Catholicæ sociati fuerant, compellerentur fidem seruare, licet illam necessitate susceperint, vt habetur in C. de Iudæis, XLV. di. Sunt tamen qui asserunt hunc Sissebutum in principio regni sui cōpulisse Iudæos omnes ad baptismum. Postea vero cernens multos ex eis recidiuasse & iudaizasse, assensit vt in Concilio Toletano statueretur, quia deinceps nullus inuitus baptizaretur, licet qui iam taliter fidem susceperant, eam seruare cogerentur. Sub hoc Sissebuto gloriosus Isidorus apud Hispalim concilium celebravit contra hæresin Acephalorum. Hic Sissebutus in propria persona bis contra Romanos triumphauit, & aliquas eorum vrbes expugnauit: deinde in Africa trans fretum nauigans plurimas gentes sibi & domino Gotthorum subiecit. Fuit miræ clemētiæ & benignitatis, & in redemptione captiuorum thesauros expendit non paruos. Obiit (vt quidam asserunt) veneno, cuius obitus toti Hispaniæ plurimum fuit dispendiosus. Hoc tempore sedit Romæ Seuerinus & Ioannes IIII. in imperio prædictus Heraclius, de quo paulo ante diximus.

20

30

RECAREDVVS huius nominis III. Sissebuti filius, vigesimo quinto loco regnavit anno Domini DCXXV. solum mēibus sex præfuit. Hic Rex paruo tempore regnavit, ideo non fit mentio de Romano Pontifice & Imperatore suo tempore concurrentibus.

40

SVINTILLA primus filius Recaredi primi Regis gloriosissimi vigesimo sexto loco regnavit annis X. incipiens anno Domini DCXXVI. Hic sub Sissebuto dux fuit, & Romanos bis domuit. Hic totius Hispaniæ monarchiam exclusis omnibus vestigiis Romanorum primus obtinuit. Fuit bello victoriosus, & (vt ait Lucas Tudensis) inter Reges Gotthorum auxit principatum Hispaniæ miro modo, non tam prudentia singulari, quam virtute prælii. Hic filium suum Rachimirum in consortio regni assumpsit, & simul cum patre regnavit. Sed illico aut parum post mortem patris obiit, & manserunt duo alteri filii Suintilla & Sisenandus, quos Suintilla pater susceperat ex Theodora filia Sissebuti. Hic Suintilla belli & pacis tempore moderatissimus fuit, Deo & hominibus dilectus. Hoc tempore beatus Isidorus obiit in Christo. Circa illa tempora sedit Romæ Theodorus primus & Martinus primus: in imperio vero Constantinus tertius. Hic secundum quosdam filius Heraclii dicitur, secundum alios filius fuit Constantini: vnde à quibusdam appellatur Constans. Sub eo magna pars reipublicæ à Machometis desolata est. Hic pessimus fuit. Suo etiam tempore Sarraceni Africam occupant. Sub hoc Imperatore Papa Martinus concilium congregat ad delendum hæresin. Qua de re commotus Constantinus Papam capit & in exilio mori fecit. Hic Imperator omnib. fuit exosus, & in Sicilia apud Syracusas à suis occisus est: post cuius obitum milites quendam Armenum nomine Mezertium elegerunt. Sed paulo post Constantinus filius Constantini occisi applicuit, & imperialem purpuram sumpsit, interfectis tyranno & patris occisoribus.

50

B. Isidori obitus

Martinus Papa Concilium congregat. Constantinus à suis occisus.

De Sisenando XXVII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXVII.

SISENANDVS Suintillæ filius vigesimo septimo loco regnavit anno domini dccv. Hic regnavit annis quinque, mensibus septem. Per tyrannidem regnum obtinuit, cum regnum deberetur Suintillæ fratri suo primogenito. Apud Toletum obiit morte propria. Eo tempore Romæ Martinus primus, in imperio sedebat Constantinus tertius, de quo supra diximus.

De Suintilla XXVIII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXVIII.

SVINTILLA II. filius Sisenandi, vicesimo octavo loco regnavit anno Domini dccxl. regnavit annis iiii. cuius tempore concilia Toletana fuerunt frequentata sub beato Eugenio sedis Toletanæ Archiepiscopo Hispaniarum primate, subscribentibus Narbonensi & Tarraconensi Archiepiscopis metropolitanis sub eadem Toletana primatia. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Eugenius primus: in imperio vero idem Constantinus tertius, de quo paulo ante diximus.

*B. Eugenius**De Tulga XXIX. Rege Gotthorum in Hispania regnante.*

CAP. XXIX.

TVLGA sex Gotthico regio sanguine descendens regnavit vigesimo nono loco, anno Domini dccxlv. regnavit annis duob. Hic catholicus & optimus Rex fuit, humilis, liberalis, cultor iustitiæ, dilectus à clero & populo, confirmavit publicis legibus quæcunque decreta fuerant in conciliis Toletanis. Sed peccatis Christiani populi hic Christianissimus princeps intempestive moritur. Hoc tempore sedit Romæ Vitellianus: in imperio vero idem Constantinus tertius, de quo Suintilla primo diximus.

*Obitus Tulga
Christianiss.
principis.
Constantinus
III.**De Cindasuindo XXX. Rege Gotthorum in Hispania regnante.*

CAP. XXX.

CINDASVINDVS post Tulgam per tyrannidem trigesimo loco regnasse perhibetur Anno domini dccxlvii. regnavit annis decem. Cuius tempore duo apud Toletum fuerunt concilia congregata. Hoc tempore sedit Romæ Deodatus: in imperio vero Constantinus quartus, qui filius fuit Constantini tertii. Hic fuit fide catholicus & deuotus, restauravit ecclesias per hæreticos disruptas, præsertim tempore Heraclii atavi sui. Demum propter hæreses insurgentes congregavit sextam synodum vniuersalem. Constantinopolitanensis insurrexit contra Manichæos, quos pater & auus suus protexerūt. Eo autem feliciter mortuo filius eius Iustinianus eligitur. Huius Imperatoris tempore Regina Persarum nomine Cæsarea clam venit Constantinopolim, ubi baptizata fuit, nec ad virum rediit, quousq; vir eius etiam baptisma gloriose suscepit, secundum Martinum & Sicardum.

*Constantinus
IV.**Synodus sexta
vniuersalis.**Iustinianus
Imp.**Cæsarea Persarum
regina baptizatur.**De Recinsuindo XXXI. Rege Gotthorum in Hispania regnante.*

CAP. XXXI.

RECINSVINDVS filius Cindasuindi trigesimo primo loco regnavit anno Domini dccclvii. regnavit annis xviii. mensibus xi. Hic procuravit ut suo tempore sub Eugenio tria concilia Toletana congregarentur, cuius tempore defuncto Eugenio II. defonsus præfuit sedi Toletanæ genere, scientia & moribus præclarus, virgini Mariæ deuotus, de cuius virginitate præclare scripsit contra quosdam hæreticos Heluidium & Pelagium, quos sua melliflua doctrina mirabiliter confutavit. Quare beata virgo apud Toletum eidem Alfonso matutinali officium celebranti apparuit, choro virginum comitata inquires: Quia fide certa & recta conscientia lumbos tuos virginitate cinxisti, & virginitatis meæ gloriam cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei qua in festis solemnibus vestieris. Quo munere Alfonsus lætus remansit. Hoc tempore sedit Romæ Paulus primus natione Romanus: in imperio vero Constantinus quintus filius Leonis. Hic annis xvii. imperavit simul cum patre. Fuit autem pessimus. nam sacrificavit dæmonibus, habebat consultorem Anastasium falsum patriarcham Constantinopolitanensem.

*Constantinus
V.*

BAMBA de Gotthorum genere descendens, strenuus & mansuetus, trigesimo secundo loco in Regem Gotthorū assumitur defuncto Recinsuindo, anno Domini DCCLXXVI. regnavit annis IX. mense vno. Hic Paulū Græcum rebellantē captivum duxit Toletū. Hunc Paulū magno exercitu congregato obsedit apud Nemausum, tunc ciuitatē Hispanico principatui subditā, quæ in Gallia Gotthica sita est, illumq; cepit, ac eius complices carceribus mancipavit: cuius tempore CCLXX. naues Maurorum littora petunt Hispaniæ, sed Bambæ Regis providentia & strenuitate cremantur. Hic liuore inuidorum veneno creditur infectus per Eringium consobrinum Cindasuindi Regis, qua pestifera potione Regis memoria, nec non prudentia confusa est. sed Quiricus Archiepiscopus Toletanus & regni optimates causam nescientes, regi ecclesiæ sacramenta vt deuote susciperet, procurarunt. Tandem paululum ad se reuersus, habitum religionis assumpsit apud cœnobium oppidi de Pampliega Burgenlis districtus, quod postea translatum est ad monasterium sancti Petri de Arlanza: ibique vitam immaculatam finiuit. Vixit autem in monasterio annis septem. Nonnullæ vero historiæ Hispanorum quas pias fabulas aliqui putant, asserunt hunc Bambam regem ex aratro assumptum esse ad sceptrum regni. Nam aiunt, post mortem Recinsuindi regis omnes regnicolæ supplicarunt Papæ Leoni, vt preces Deo porrigeret, quem idoneum ad Regendum Hispaniam electuri essent. Leoni igitur summo pontifici oranti reuelatum est, vt eligerent quendam commorantem in partibus occiduis, nomine Bambam rusticum. Qui quæsitus per omnes Hispanias tandem diuino iudicio repertus est in finibus Portugalix, in agro quem cum bobus suis arabat. Cum igitur duo milites eum reuerenter salutassent, dixissent ei à Deo cæli ordinatum esse, vt Rex Hispaniæ futurus esset, ille putans sibi illudere velle, post multa ait ad milites: Quando hic baculus cum quo boues percutiebat, germinabit frondes & fructum, tunc ego Rex vester ero. Quo dicto miraculose virgula illa radices, folia, & fructum produxit. Omnes igitur perterriti diuinæ voluntati non resistentes Bambam ad urbem Toleti perducunt, ibique per Quiricum Archiepiscopum vnctus & coronatus est. Hæc est vulgata Hispanorum opinio, quæ pro eo quod miraculo iuuatur, à multis comprobatur: authentica tamen historiæ Bambam ex Gotthorum genere descendisse perhibent, quod tamen huic diuinæ assumptioni non repugnat. potuit enim ex Gothorum genere descendisse. Plerumque enim vtilius ad Regimen populorum quis assumitur ex laboribus rusticanis, quam ex deliciis vrbis. Quare diuina dispositione quæ nouit quid cuique populorum & prouinciarum congruat, sæpe ex agro & pastura Reges assumpsit. Sic Saul patris asinos pascens Rex eligitur. Sic & Dauid de post fœtantes ad regni sceptrum diuino iussu acceptus est. Sed apud Romanos Quintius Cincinnatus Dictator ex aratro ad dictaturam vocatus est. Sic & Tullius Hostilius, qui in pascendo pecore diligens fuit, diligentius atque salubrius Romanum rexit imperium. Adeo vt teste Valerio trita illa in agricultura ætas altissimo maiestatis fastigio fulsit. Sic & Attilius cum à Senatu quæreretur ad imperium, semina agris spargens, non inter vrbium illecebras repertus est. Quare (vt idem Valerius subdit) illæ ex aratro attritæ manus salutem publicam stabilierunt, atque ingentes hostium copias fuderunt. Hoc tempore Bambæ Regis sedit Romæ Leo Papa III. in imperio vero idem Constantinus, de quo paulo ante diximus.

De Eringio XXXIII. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

ERINGIUS Recinsuindi nepos trigesimo tertio loco regnavit anno Domini DCLXXXV. Hic regnavit annis septē, tyrannice intrauit. erat enim superstes Theofredus filius Recinsuindi, cui regnum debebatur. Hic Cifilonem filiam suam vxorem dedit Egicæ consobрино Regis Bambæ in odium Theofredi, ne impediretur in regno. Hoc tempore tria Concilia Toletana fuerunt congregata sub Iuliano Pomerio primate, viro sciētia & moribus præclaro. His temporibus valida fames Hispaniam inuasit, adeo vt multi cogerentur per mundum vt profugi peregrinari. Hoc tempore sedit Romæ Benedictus I. Iohannes quintus: in imperio vero Iustinianus secundus. Hic Imperator fuit fide catholicus, plurimum honorauit ecclesias, & diuinum officium frequentauit. Contra hunc conspirauit Leo patricius cum præfidiis Tiberii principis, qui eundem Iustinianum imperio priuauit, eumque lingua & naso truncatum in exilium mittit. Postea vero populo acclamante

*Bamba in monasterio Sitam finit.
Fabula pia.*

acclamante Iustinianus recuperavit imperium, Leonemque & Tiberium vsurpatores imperii iugulat. Quinimo (vt Martinus refert) tantam in rebelles vindictam exercuit, vt quoties sibi à naso præciso aqua deflueret, toties aliquem aduersariorum occideret.

De Egica xxxiv. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXXIV.

EGICA gener & hæres Eringii trigesimo quarto loco Gotthorum regnum suscepit anno Domini dcccxi. regnavit annis decem. Hic postquam Rex assumptus est, filiam Eringii Regis vxorem suscepit, sed comperto quod dictus Eringius in mortem Bæbæ conspirasset, eandem vxorem suam à se abiecit. Hic tandem communi morte apud Toletum obiit. Hoc tempore sedit Romæ Papa Sergius primus, & in imperio Leo secundus. Hunc Leonem ab imperio expulit & in exilium misit Abfimar dux, Aliæ historiæ habent, quod victum in vrbe detinuit. Eo tempore, secundum Martinum, magnū schisma fuit, & synodus congregatur apud Aquilegiā:

*Sergius primus
Papa.
Leo II. Imp.
Synodus apud
Aquilegiā.*

De Vitiza xxxv. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXXV.

VITIZA filius Egicæ post patris obitum trigesimo quinto loco regnat anno Domini dcccxi. Hic regnavit annis nouem, minimum tamen bonus vixit. pessimus namque fuit & flagitiosissimus. Nam Theofredum filium Recinsuindi Regis exilio relegauit, & oculos effodit. Hic Theofredus ex Retilene vxore sua regio genere descendēti genuit Costam & Rodericum, & secundum alios Pelagium. Præfatus Vitiza itaque voluit occidere Pelagium, cuius patrem peremerat, sed ad Cantabriam fugit euadens furiam persequentis, quia per illum diuina prouidentia decreuerat à clade miseram Hispaniam liberare. Hic Vitiza post multa scelera ab eo commissa pœnas luit. Nam Rodericus filius Theofredi quem Vitiza interficere voluerat, fauore Romani Senatus, cui Recinsuindus amicus erat, contra Vitizam rebellauit, & tandem eum cepit, regnoque priuauit. Alii dicunt Costam fratrem Roderici id egisse. Inter cætera flagitia Vitiza hoc addidit. Nam spreta propria vxore plurimis concubinis adhæsit, & omni luxuriæ se dedit, dicens illud sapientis, Non sit pratum quod non pertranseat luxuria nostra: & vt multitudinem haberet sociam rantæ libidinis, auctoritatiue dedit præceptum, vt clerici possent publice ducere quotquot mulieres valerent nutrire, nec obedirent præceptis apostolicis contrarium iubentibus. Denique restituit Iudæos, quos Christianissimus Sisebutus à regno expulerat. Quorum flagitiorum pœnas persoluit, quia (vt diximus) oculis simul & vita mulctatus est, iuxta sententiā prophetæ: Disperdā habitantes in domo voluptatis & luxuriæ. Hic Vitiza cum à multis argueretur, quod quædam sceleratum virum sibi acceptum, omnibus odio habitū, ad magnas dignitates peruexisset: ad illos, Mentitur, inquit, vulgus, qui me omnium mortalium pessimum arbitratur: imitatus Dionysium seniore tyrannum, qui cum accusantibus quod hominē iniquissimum, ciuibz molestum, ad summos magistratus vocasset: Volo, inquit, eum esse, quem magis quam me ciues odiant. Funestum verbum tali auctore dignum. Ferunt deniq; Hispanorum annalia quendam Buffonem facētū Vitizæ ioco aut serio dixisse: Cum filius Regis & Rex ipse existas, cur ita agis vt regnū perdas. At ille, vt alter Dionysius Syracusanus, Pater, inquit, sua mihi regna reliquit, non fortunā. Ad quem iterū Buffo ait, Falleris in hoc, veluti in aliis, dum putas fortunam tibi vitia & scelera induxisse, quæ potius ad bonum quam malum impellit. Hoc tempore sedit Romæ Iohannes sextus & Iohannes septimus: in imperio vero Iustinianus secundus, iterum ex exilio reuersus, de quo diximus supra cum de Eringio egimus. Hunc Iustinianum de iniuriis sibi illatis vindicantem homines prouinciæ ab imperio expulerunt, & quendā Philippum elegerunt, qui Constantinopolim veniens Iustinianum cum filio peremit.

*Vitiza capitur
regno priuatur.*

*Vitiza Dionysii
amulus.*

*Iohannes VI.
& VII. Papa.
Iustinianus II.
Imp.*

De Costa Theofredi filio xxxvi. Rege Gotthorum in Hispania regnante.

CAP. XXXVI.

COSTA Theofredi filius, & frater Roderici trigesimo sexto loco regnum Gotthorum suscepit, anno Domini dcccxi. regnavit annis quinque, mensibz septē. Hunc Rex Vitiza solita malitia, sicut patrem Theofredū, voluit obcæcare, sed Costa restitit etiā patre viuentē, & eum excæcari iussit, sicut ipse fecerat Theofredi patri suo. Attulit autem auxilia Costæ Senatus & populus Romanus, ob amicitiam quam cum Recinsuindo auo suo

habuerant. Nam in bello campestri eundem Vitizam deuicit, & oculis ac regno priuatū Cordubam misit, vbi miseram, sed debitam vitam finiuit. Nonnulli historici, vt Rodericus Toletanus, nullam de regno Costæ faciunt mentionem, sed immediate post Vitizam Rodericum regnasse perhibent: alii Costam licet paruo tempore, tamen post Vitizam regnasse affirmant. Qui (vt aiunt) propria morte obiit, relictis duobus filiis impuberibus. Sub hoc Costa præfuit Romæ prædictus Iohannes VII. & in imperio sedit Iustinianus secundus, de quo hæcenus diximus.

De Roderico xxxvii. & ultimo rege Gotthorum in Hispania regnante, & de infelici clade Hispaniæ eiusdem Roderici tempore occurrente, & de causis præfatae irruptionis, & de malis quæ ex vindicta procedunt, & quare Rodericus dicitur ultimus rex Gotthorum, & de aliis occurrentibus.

CAP. XXXVII.

RODERICVS ultimus Rex Gotthorum ante irruptionem & cladem Hispaniæ, filius Theofredi & frater Costæ, trigesimo septimo, sed ultimo loco regnavit, anno Domini DCCCIX. regnavit annis duobus cum Vitiza, & vno solus. Hic regnavit viuentē Viti-
za. Fuit autem Rodericus agibilis valde, sed in bellis infortunatus, moribus non satis ornatus. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitæ in suo regio palatio enutritam violenter oppressit, dum pater in Africa legationis officio fungeretur. Erat Iulianus ipse vir nobilis, & de Gotthorum prosapia descendens, consanguineus Vitizæ, sed & plurimum audax, & armis strenuus: cuius filia infelix stuprum infelicissimam Hispaniæ cladem attulit. Nec solum huius præclaræ regionis irruptionem hæc fornicaria pestis adduxit. Nam (vt Methodius voluit) quid aliud quam supra & libidines mundum ipsum diluuiū diluere? quid Gomorram & socias villas incendit? Equidem raptus simul & stuprum Helenæ Troiæ euerfionem peperit, Græciamque viris præclaris orbavit. Sed & raptus Dinæ filia Iacob regni Sichem desolationē pertulit. Verū quia (vt aiunt sacri interpretes) altissimus Deus, iustus malorum vindex est, & corruptos hominum mores, supra, ac funesta flagitia solet bellis plerumq; emendare, nonnunquam contere: igitur huius Roderici & aliorum regum Gotthorum peccata, tyrannides, iniustas successiones, cædes, rapinas, & alia scelera vindicare voluit. Non enim durabilis est scelere quæsitus principatus. Vnde noster Lucius Seneca in tragædiis: *Violata nemo imperia continuat diu, moderata durant*. Cum igitur ad perditionē & Hispaniæ euerfionem festinarent tempora, Iulianus ipse ex legatione rediens, stuprumq; filia comperiens, iræ stimulis accenditur, lingua cōfunditur, cor palpitāt, facies ignescit, exasperantur oculi, nequaquam cognoscit notos, superiorem non videt, nihil nisi de vindicta cogitat ad quam properat. Quare uxorem, filios, ac res suas ad urbē Ceptæ in Africam traducit, ibiq; habita coniuratione cum Arabibus, tandem obtinuit filius ipse perditionis à Miramomelino principe Africæ, vt quidam Muza princeps Africæ, & alter dictus Tarif, cum Iuliano magnis Arabum copiis suffulti in Hispaniam transirent. Quibus Iulianus plurimis nequissimis Christianis sociatus aditum præbuit, & Tarifam, Algeziram, pleraq; alia loca occuparunt, ingentemque prædam in Africam attulerunt. Quæ res maiorem Muzæ iterum transeundi fiduciam tribuit. Quare idem Tarif Iuliano comitatus cum infinita multitudine Arabum secundo in Hispaniam transuectat. Contra quos Rodericus Rex Santium nepotem suum mittit, qui victus & interfectus est. Tunc Sarraceni dilatantes potentiam suam, Bæticam & Lusitaniam iam diuina indignatione animis & viribus destitutas, sibi subiecerunt. Cumque Rodericus Rex cognouisset stragem suorum, patriæ deniq; inuasionem, cōgregatis copiis suis, Arabibus se obiecit, & prope Xeritium diuersa & acerrima bella commissa sunt, in quibus (vt refert Lucas Tundensis) DCCCVI. millia Arabum diuersis bellis ceciderunt. Sed tandem die quadam dominica, anno Domini DCCCXIII. Iuliano & cæteris perfidis Christianis ac Mauris fortiter dimicantibus, & nouis eis copiis aduenientibus, vt Deo placuit, franguntur acies Christianorū, & Rex Rodericus (vt putatur) extinctus est. nō enim nisi vestigia coronæ & vestium sunt reperta. Tandem Sarraceni per omnes Hispanias debacchantes omnia diruerunt. Nam infra biennium principatū Hispaniæ obtinuerunt præter Asturias, quousq; ira Dei permisit, quæ propter populi Christiani peccata, magis quam manus hostiū pugnabat. Nec solum Hispania eam diruptionem passa est, sed magna pars Galliæ, præsertim Aquitania, Vasconia, & tota Narbonensis prouincia, in qua Lingua Occitana, quæ olim Hispania Gotthica appellata est. Nec facile dici posset, quantus illo infelici tempore sæuiuit in Christiana-

Raptus & stuprum Helena euerfionem peperit Troia, & raptus Dinæ filia Iacobi regni Sichem desolationem.

Christianos Sarracenorum gladius. Vbiq; enim per omnes Hispanias Mauri passim sæ-
 uiebant. etenim interficiebant fideles & pecudes, paratus erat ad cædendum gladius, pa-
 rati qui cæderentur. Vnde Stephanus Papa interpellatus à Rege Roderico pro auxilio, ei-
 dem (vt aiunt) in hæc lachrymosa verba scripsit: Tuæ excellentiæ litteras tristis accepi,
 lætus relegi. Quis enim (inquit) tam miseram terræ tuæ cladem non lugeat: quæ Barbaro-
 rû gladiis tradita pene iam non habet qui in ea uiuat, & tamen habet qui cotidie in domi-
 no, immo pro domino moriantur. Quæ omnia funesta mala vnus hominis vindictæ ra-
 bies induxit. O infelix vindicta, quæ ab ipso vindicante incipit, & ad se vindicta retorque-
 tur, dum primo pœnas in se exigit, quam aliis exsoluat! O infelix vlciscendi libido, quæ
 10 hostis iniurias in se vindicat, & suis hostibus offert vlciscendas! O iterum infelix vindicæ-
 di rabies, quæ in suos sæuit, vt hostes liberet: suos expilat, vt hostes ditet! O infelix homi-
 nis religio, quæ Deum immortalem deserit, & sceleratum Machometû colit, & fidem ne-
 gat, vt perfidiam induat! O infelix impietas, quæ suam patriam prodit, vt alienam conci-
 liet: ac suos filios vltissima mancipia facit, vt hostes simul & seruos non modo liberos, sed
 dominos constituat! O rursus infelix ad dulcem patriam crudelitas, quæ proprios expellit
 ciues, vt hostes inhabitent: ac propinquos interimit, vt exteris vitam donet: fugat dome-
 sticos, vt admittat Barbaros! Et (vt paucis agamus) o infelicissima omnium victoria, qua qui
 victor putatur, victus euadit! Cætera huius infelicissimi Iuliani scelera, ac tantæ cladis &
 20 diruptionis calamitates Rodericus Toletanus sapienti, sed mœsto ac lugubri stylo deplo-
 rat. Verum Iulianus ipse perfidissimus pœnas in hoc seculo non euasit, acerbiores apud in-
 feros recepturus. Nam ab ipsis Mauris iuste trucidatus creditur suspicionis & Christiani-
 tatis ei notam fingentibus, vt verum sit quod Propheta ait: Impii consumentur ab idolis
 quibus sacrificarunt. Et iterum in se experiretur quod sapiens ait in Ecclesiastico. Qui vin-
 dicare vult, à Deo inueniet vindictam. Et rursus in Ezechiele: Pro eo quod fecit vltionem
 in Idumæa vt se vindicaret, vlciscar & ego in eum. Sic Ieremias ait: Vlciscar vltionem tuam.
 Destruit enim Deus omnem inimicum & vltorem, sed præcipue in eos parata est vindi-
 cta qui in patriæ perniciem vlciscuntur, dicente propheta, Vlciscar in eos qui destruunt
 regionem suam. Hinc Gregorius: Si ob illatas nobis cõtumelias implacabiles sumus, vin-
 dictæ furor in nos ipsos reuertitur, & inde punimur, vnde alios puniri sperabamus. Fuiſſet
 30 fatius maledicto Iuliano iniuriam contemnere, quam in se vindictâ agere, quia iuxta Am-
 broſium ſapientior eſt qui contemnit, quã qui dolet. qui enim contemnit, quaſi non ſen-
 tiret ita deſpicit: qui autem dolet, ideo dolet, quia ſentit. Sed iam ad Rodericû redeamus
 vltimum Regem Gotthorum. Appellatur autem (vt putamus) vltimus Rex Gotthorum,
 non quod Pelagius & ſequentes Reges ex Gotthorû genere non deſcendant, ſed quia re-
 ges omnes ab Athanarico, qui primus ex Gotthis (vt diximus) regnauit, vſque ad iſtû Ro-
 dericum, ſolo nomine regio Gotthorû appellati ſunt. Nec enim intitu. lati ſunt Reges Hi-
 ſpaniæ, aut Caſtellæ, vel Legionis, ſed Reges Gotthorum ſimpliciter. Qui & arma atque
 inſignia deſerebant, non Hiſpaniæ quidem, ſed gentis Gotthicæ, aut originalis prouinciæ
 Gotthicæ à qua proceſſerunt, quæ Dacia & Noruegia putatur, in qua & Gotthica eſt, vt
 40 latius in prima parte tactum eſt. Poſt Rodericum vero Pelagius & cæteri qui ei in princi-
 patu Hiſpanico ſucceſſerunt, eſſi ex ſanguine Gotthorû (vt diximus) deſcenderunt, tamen
 nō Gotthorû titulis, ſed Hiſpaniæ primo, deinde Legionis & Aſturiarum, rursus Caſtel-
 læ regiis intitutionibus ſunt appellati, quamquã ſubſtantia principatus eadem in vtriſq;
 fuerit. Ea igitur cauſa fuit, cur Rodericus vltimus rex Gotthorum communiter appellari
 ſolet. Poſt cuius infelicem cædem & occupatas Hiſpanias prædicti Arabes Muza & Tarif
 duces Regis Miramomelini trãſfretarunt in Africam, cōſtituentes Regē principatus Hi-
 ſpaniæ Bellazim filium Muza, qui paruo admodû tempore regnauit, & à ſuis eſt interfe-
 ctus. Poſt illum vero regnarunt in Hiſpania quindecim Reges intra viginti annos. omnes
 enim occidebãtur ab eiſdem Sarracenis vſq; ad principatû Acabat filii Lager, quem Sar-
 50 raceni in Regem elegerũt apud Hiſpalim. Hic Acabat aſtutus & ſolers admodum fuit. In-
 uenit enim remedium, quo & principatus eius duraret, & præteritorum regû interfecto-
 res puniret. Ea enim die qua Rex electus fuit, decreuit potius ingratus viuere, quam gra-
 tus mori. iuſſit enim electores vt paululum in palatio ſpectarent: interim vero quibuſdam
 ſibi fidiffimis ad cameram vocatis, Scitis, inquit, quia inter hos omnes qui me elegerunt,
 partialitates & diſcordia ſunt, & quilibet voluit Regem ad ſui voluntatem eligere, Deo ta-
 men placuit, vt illi prudentia & conſilio parentum & amicorum meorum vota ſua in me
 direxerint. Si igitur de me, vt de cæteris Regibus diſponũt, fatius mihi foret viuere vt pri-
 uatus, quam cito Rex mori. Deliberauit itaq; eos omnes electores gladio cædere. Paratis
 igitur lictorib. ſingulos aut binos ad ſe euocat, & tandẽ eos eadem hora numero trecentos

Acabat aſtu-
tus & ſolers.

interficat. Quo facto ceteri de regno perterriti fuere, nec in eum conspirarunt. Regnavit autem longo tempore & plurimas clades Christianis intulit. Tempore Roderici præfati sedit in cathedra Petri Constantinus secundus, qui ex laico factus est presbyter, & tandem per tyrannicam ambitionem papatus inuasor fuit secundum Martinum: sed tandem à fidelibus, oculis priuatur. Sedit etiam post eum Stephanus tertius. Hic ex Gallia & Italia conuocata synodo, omnia à Constantino prædecesore ordinata deordinauit, & omnes per eum ordinatos degradauit. Huius Pontificis tempore (vt refert Sicardus) in partibus Liguriæ, vir magnæ sanctitatis, Boadinus nomine floruit, qui sæpe futura prædixit, absentia quoque quasi præsentia nuntiabat. Nam cum Rex Luprandus venaretur in sylua, alter ex familiaribus putans ceruum percutere, nepotem Regis Anfusum nomine sagitta fau- 10
ciauit. Quem cum Rex vnice diligeret, sancto viro recommitit. Ille vero ad Regis seruitorem ait: Scio quid Rex optat, sed hac hora puer obit in Christo. Significa ergo Regi, magis sibi proficiet mortuus quam viuus. Rex itaque licet doluerit de obitu nepotis, tamen sustinuit æquo animo, Deo gratias agens quod suo tempore vir Dei spiritu prophetiæ lustraretur. Eo deniq; tempore sedit in imperio Philippus secundus, qui (vt diximus) Iustinianum Imperatorem iugulans imperauit annis duobus. Parum vero post eundem Philippum Anastasius Imperator secundus, qui & Artemius dictus est, oculis & imperio priuauit. Hic secundum Martinum & Vincentium hæreticus & nequissimus fuit, omnesque picturas & imagines ab ecclesiis præcepit abradi, propter quod Romani imaginem ciuitatis ipsius recipere noluerunt.

Philippus II.
regnat.

Anastasius II.
hæreticus &
nequissimus.

20

P A R T I S S E C U N D A E F I N I S.

R O D E R I C I S A N T I I

E P I S C O P I P A L E N T I N I

H I S T O R I A E H I S P A N I C A E

P A R S T E R T I A.

30

P R A E F A T I O.

N superioribus huius historiae partibus ex multis pauca complectentes de salubritate aerae Hispanica, eiusque terra feracitate, auri denique, argenti, cæterorumque metallorum diuitiis & ubertate, nec non gentis fide, religione, strenuitate, amicitia, & humanitate breui egimus. Situm rursus & eiusdem præclara provincia descriptionem respectu aliarum orbis nationum, sed & prouinciarum sub ea contentarum succincte contexuimus. Postremo regnorum in ea erectorum originem, tempora, diuisiones & uniones summam ostendimus. 40

Verum quia inter cætera, quæ fideliter retulimus, Isidorum, Lucam Tudensem, Rodericum denique Toletanensem historiographos clarissimos sequentes, id constanter diximus, quoniam ab Athanarico, qui ex Gothis primus in Hispania regnavit, Henricus quartus Rex Castella & Legionis modernus LXXXII. gradibus totidemque successionibus per rectas lineas distat, quarum successionum gradus XLV. numerantur, supputando quemlibet Regem pro vna successione siue gradu, incipiendo à Pelagio qui primus regnavit post infelicem calamitatem miseramque Hispania cladem, peccatis populi Christiani diuinitus permissam, verius iuste inflictam, qua omnes fere Hispania, & non parua Gallia pars sub Machometi seruitute miserabiliter subacta fuerunt, usque ad Henricum quartum prædictum, nunc feliciter regnantem, veridica computatione constat, quia prædictæ LXXII. successiones totidemque regnandi gradus intra eandem familiam continuati fuerunt, intra eandem stirpem, 50
eandem denique aomum, idemque genus, nec in eodem Hispania principatu alterius extraneæ familie interpolatio inuenta est (Quæ res in nullo cæterarum orbis nationum principatu reperiri facile potest) dignum duximus sub quodam epilogo omnes reges, eorumque successiones, & regnandi ordines, illorum successus, & clariora gesta à Pelagio prædicto usque ad inclytum Fernandum tertium qui Vandaliæ & Baticæ à Mauris recuperavit, breuissime recensere. Rursus pro maiore historiae ornamento aliqua præclara gesta ac similia exempla & memorabilia dicta & facta inferemus, tam ex sacra scriptura quam ex veterum Romanorum & Græcorum annalibus, addentes insuper quadam moralia documenta rerum narrationi congruentia, latiore rerum Hispanarum narrationem historia Roderici Toletani relinquētes, qui res Hispanicæ usque ad Fernandum prædictum inclusiue sapienti & grani stylo perstrinxit.

Deinde

Deinde paulo extensus subsequens post prædictum Fernandum in Hispaniis regnantium generationes, successiones, & regnandi ordines, necnon successus & claria gesta describemus.

**DE PELAGIO PRIMO REGE IN HISPANIA POST
eius cladem & desolationem à Mauris, & de genealogia eius, & Regibus
Gotthorum, & de gestis suo tempore.**

CAP. I.

PELAGIUS primus Rex Hispaniæ fuit post eius cladem, & xxxviii. ab Athanarico primo Rege Gotthorū, incepit regnare anno Domini dcccxi. regnavit annis xx. Hic (vt historiæ perhibent) filius Theofredi fuisse creditur. Ipse vero Theofredus filius extitit Recensuindi Regis Gotthorum, qui fuit pulsus in exilium per Egizam patrem Vitizæ. Et hic Theofredus pater fuit Regis Roderici, & per cōsequens Pelagii: fuit frater Roderici ultimi Regis Gotthorum. Alii historiographi aiunt Pelagium ipsum fuisse filium Fasillæ ducis Cantabriæ: omnes tamē concordant Pelagium per rectam lineam à Regibus Gotthorum descendisse. Adde quia Alfonso dictus Catholicus, filius Petri ducis Cantabriæ, ex progenie gloriosissimi principis Recaredi Regis Gotthorum, gener fuit Pelagii. Quo fit vt ex omni successione Pelagius, & ab eo descendentes, verum Hispaniæ principatum obtinuerint. Hic igitur Pelagius primus post cladem Hispaniæ principatum in ea tenuit, saltem iure, licet nō plene de facto, vt dictum est: tum quia in eo vno repræsentabatur ius & successio principatus Hispaniæ, cæteris Regibus Gotthorum & præsertim Roderico fratre mortuis atque cæsis: tum quia (vt ait Rodericus in Chronica sua) populi Christianorum qui in Asturiis latitabant, in quibus residebat ius eligendi principem, eundem Pelagium in principem elegerunt: quamquam illa electio fuit quasi quædam iuris continuatio potius, quā noui dominii assumptio. Hic Pelagius diuina pietate præseruatus creditur, vt miseras Hispanias peccatis Christiani populi afflictas, & pene euerfas restauraret, ne inclyte gentis Gotthicæ lucerna in orbe penitus extingueretur, vt de Roboam legimus, quē ob merita Dauid & patrum suorum Deus in regno Iuda præseruauit. Postquam igitur apud Asturias latuit diuino cōfortatus auxilio, paucorum Catholicorū copia fretus, Mauros, quibus vndique circumseptus erat, paulatim insequitur. Tandem eo magis respirans, incredibilia & plus quam humana bella gessit, adeo vt paucis interiectis annis nō medio-crem terrarum perditarum partem, iuuante domino, recuperauit. Hic recte primus liberator & patriæ instaurator dicendus, immo lustrandus est. Huic facerrimo principi cedat Romanus Camillus, qui (vt aiunt) Romam captam à Gallis liberauit. Cedat & Quintus Fabius M. qui imperium Italiæ Romanis restituit, ac sæpe conseruauit. Amilcar quoq; si-
leat pater Hannibalis, qui imperium Charthaginensibus restituit. Pelopidas item qui ty-
rannos ex vrbe Thebarum expulit. Brutus denique qui Tarquinium Regem Superbum à patria ignominiose deiecit. Sed & Dion Syracusanus qui patriam à manibus Dionysii tyranni liberauit. Thrasybulus quoque Pelagio inferior est, licet Athenas patriam à xxx.
tyrannis liberauit, & Themistocles qui Græciā à manibus Persarum tutatus est. Pelagius igitur de quo sermo est, postquam magnam Hispaniæ obtinuit partem, contra Mauros ingentia bella deuicit, & de cætero successores sui non fuerunt intitulati Reges Gotthorum, sed Reges Legionis & Asturiarum. Genuit duos filios Fasillam, qui post eum regna-
uit, & Ormisebam reginam vxorē Alfonsi Regis Catholici. Hoc tempore sedebat Romæ Gregorius Papa ii. in imperio Anastasius, & post eum Theodosius iii. Hic Anastasius ne-
quissimus fuit, qui Philippum Imperatorem prædecessorem suum iugulauit. Theodosius vero Anastasium deposuit, & fecit presbyterum ordinari. Hic gesta vi. synodorum fecit describi. Tandem à Leone Papa depositus clericus effectus in pace quieuit,

De Fasilla ii. Rege Hispaniæ post dictam cladem, & de gestis suo tempore.

CAP. II.

FASILLA filius Pelagii, ii. Rex fuit in principatu Hispaniæ post illius cladē, & xxxix. ab Athanarico primo Rege Gotthorū, incepit regnare anno Domini dcccxxx. regna-
uit annis ii. Hic magnus venator fuit, & à quodā vrsō quē insequabatur occisus. Nō parua
dementia est sese periculis exponere, cum necesse non sit, maxime vero cum feris volūta-
rie contendere, vt de Adonide legimus ab apro interfecto, & Aty Cræsi filio, qui Adrasti
hospitis hasta transfigitur, dum aprū petit. Qui enim feras insequitur, dignū videtur, vt à
feris lædatur, fera enim bestia se natura tuetur, cū persequentē ferit: homo verò cōtra na-
turam agit, cū bestiam non lædentem persequitur. Cuius tempore Gregorius ii. Romæ

Fasilla Senator magnus.

Gregorius ii.

Leo III. Imp. sedebat : in imperio vero Leo III. quo tempore Saraceni Constantinopolim obsederunt, & plurima damna intulerunt. Huic Leoni Imperatori successit filius eius Constantinus V.

De Alfonso primo dicto Catholico III. rege post cladem Hispania, & de eius genealogia & gestis.

CAP. III.

AL F O N S V S primus dictus Catholicus, III. Rex fuit in principatu Hispania post eius irruptionem, XL. vero ab Athanarico primo rege Gotthorū, regnavit XIX. annis. Hic gener Pelagii ex regum Gotthorum genere descendit. Fuit enim ipse Alfonso filius Petri ducis Cantabria de genere Recharedi gloriosi Regis Gotthorum, qui ante cladē Hispania haresin Arianam extirpavit. Veluti enim fide & opera Constantini Magni in VI. synodo precisa est haresis Manichæorum in oriente: sic in occidente eadem religione & fide Alfonso Arianam haresin extirpavit. In Italia vero Gratianum Cæsarem haresin extirpasse legimus, & ad rectam fidem perduxisse, qui libros beati Ambrosii contra eandem haresin ab omnibus recipi obtinuit. Incepit autem regnare anno domini DCCXXXI. dictus est Catholicus, quia fidei documēta observabat. Hic in omni parte Hispania multa oppida & castra obtinuit à Mauris. Deinde Astoricam, rursus Legionem ubi sedem regiam posuit, campos etiam Gotthicos, & plurima castra in Castella devicit. Sed quid hæc minima commemoramus? Fuit gloriosissimus & victoriosissimus. nam ingentes victorias contra Sarracenos obtinuit, & plurimas provincias, ciuitates, & oppida à Mauris occupata mira animositate lucro fidei adiecit. Inter cetera recuperavit Portum, Bracham, Viteum in Portugalia, deinde Beiar, Ledesma, Zamoram, Salamanticam, Simancas, Duenas, Saldanam, Mirandam, Segobiam, Curugnam: in Gallicia Transmieram, Garnicam, & provinciam Bardulia quæ nunc Castella vetus appellatur, Ordunam, Viscaiam, Bitoriā, Pampilonam & Nauarram, Pancoruo, & quasi vsq; ad montes Pyrenæos. Deinde Alfonso re & nomine Catholicus omnes ecclesias à Mauris destructas reparavit, quibus calices & ornamenta donavit. Merito igitur hic excellentissimus rex post irruptionem Hispania ac post Pelagium I. I. instaurator patriæ recte dici potest: ut alter Camillus Romanus, qui urbem à Gallis obsessam liberauit, etiam recipientes aurum pro tributo expulit, & adepta libertate vocatus est alter Romulus, ut ait Liuius. Rursus idem Alfonso ut alter Iosua amissa patrum suorum hæreditate (ut scriptura commemorat) expugnauit insurgētes hostes, ut consequeretur hæreditatem perditam inuocauit Altissimum, & impugnavit inimicos vndique: & ut alter Natan ornauit templa vsq; ad consummationem vitæ, ut laudarent sacerdotes nomen sanctum domini. Denique Alfonso ipse tam feruentissimi zeli fuit ad augendam Remp. Christianam, ut sæpe dissimulato habitu castra Maurorum exploraret, qui plerunque cognitus fuit, sed mira strenuitate euasit: imitatus Mutiū Scæuolam, qui obsessa vrbe à Porfena Rege Hetruscorum iuit in castra Regis, ut eum interficeret, loco cuius occidit Secretarium. Captus igitur & ad Regem ductus constanti animo affirmavit peccasse, quia Regem occidere decreuerat, manuq; in igne positam combussit. Qua animi constantia Rex ab obsidione recessit. Sed iam Regis Alfonso prolem referamus. Igitur ipse Alfonso ex filia Pelagii genuit Froilam & Aurelium, qui regnauerūt post eum successiue. Genuit & Egimadam quæ fuit vxor Silonis, & propter eam regnavit: & Ilmarā patrem Veremundi Regis: & Mauregatum ex concubina. Incepit regnare anno domini DCCXXXI. fuit piissimus, & Deo & hominibus dilectus. Suo tempore sedit Romæ Zacharias Papa: in imperio Constantinus quintus. Hic fuit patre peior. quia sacrificia dæmonibus immolauit. Tandem pessimi incendii plaga percutitur, & clamās adhuc viuus igni simul inextinguibili traditus miserabiliter moritur.

De Froila primo, qui tertio loco post cladem Hispania regnavit, & de eius genealogia & gestis.

CAP. IV.

FR O I L A huius nominis primus, Alfonso filius quartus Rex fuit post Pelagium, sed XL. post Athanaricum primum Regē Gotthorum. Incepit regnare anno domini DCCXLII. regnavit annis XII. Hic contra Sarracenos Galleciam infestantes bella felicia egit, LIII. millibus Arabum cæsis, à quibus ditissima spolia & diuitias consecutus est. Maiorem certe in ea re laudem consecutus, quam Cæsar qui totidem Gallorum: item quam Marius qui Cimbrorum multa millia imperandi gratia occidit, cum hic religionis, non ambitionis causa

causa hoc fecerit. Nauarros rebellantes inuasit, Vascōnes infestos subdidit. Tandem in Asturiis ab Aurelio fratre suo iniuste regnandi gratia propriis manibus occiditur, idemq; frater filium interfecti fratris, nomine Veremundum, quasi pro satisfactione adoptauit, imitatus Ptolemæum, qui teste Valerio Memphitem filium suum, quem ex Cleopatra, eadem sorore sua & vxore, sustulerat, optima spe puerum, in conspectu suo occidi iussit: nec ea sæuitia contentus, caput, manus, & pedes eius abscissos manibus contrectauit, naribusque applicans, dicebat: optime olere filium hostemque occisum. Tandem membra ipsa incisa chlamyde cooperta pro munere natalicio matri suæ misit. Demum tantum flagitiū arbitrans beneficio delere, alterum filium parti regni præfecit. Similis regnandi cupiditas Romulum, Atreum, Polynicem ad tale facinus impulit. Ferunt Hispanorū annalia quendam veteranum militem dixisse Alfonso Catholico patri huius Froilæ, vt modū daret in successione regni. videbat enim Aurelium omne periculum subiturum regnandi gratia. Ad quem Alfonso verba Magni Alexandri retulit, vt ait Q. Curtius. designans enim Froilam, Nefas, inquit, est forti viro alium quam virum fortem succedere, aut tātī regni opes aliis quam fortibus & probatis viris relinqui: & subdit, Talem quippe vobis in regno dimitto, sed futuri periculi timorē non aufero. Tempore suo in cathedra Petri sedebat Stephanus secundus: in imperio Constantinus sextus cum filio Leone quarto. Hic Leo cupiditate ductus à crucifixo cuiusdā ecclesiæ coronam habētis lapides preciosos asportauit. Cum igitur eandem coronam in capite portaret, exierunt lapides & gemmæ, ipseque febre mortuus est: post quem deuenit imperiū in manus vxoris Irenes dictæ & Constantini filii secundum Sicardum.

De Aurelio quinto Rege Hispaniæ post cladem.

CAP. V.

AVRELIVS filius Alfonſi Catholici, quinto loco regnavit post cladem Hispaniæ, sed XLII. Rex fuit ab Athanarico I. Rege Gotthorum, regnavit annis sex. Hic post interfectionem fratris sui cœpit regnare anno domini DCC LXVI. Huius Aurelii tempore serui per omnes Hispanias contra dominos surrexerunt, sed Aurelii industria verberati in pristinam seruitutem sunt redacti. Voluerunt enim imitari Scythas, de quibus Herodotus ait: quia cum persequerentur gentes Cimmericas, Asiam ingressi sunt, & Medos imperio eiecerunt, quod XXVI. annis tenuere. Reuersi itaque in patriam inuenerunt vxores impatientia libidinis cum seruis concubuisse. Quare opus fuit, vt serui cōtra dominos arma sumerent: qui superari non potuerunt, nisi domini eos verberibus, non gladiis comprimerent, fueruntque eiectione cum prole extra patriam. Ex his originem ducunt populi qui appellantur Sindi. De quibus Valerius Flaccus ait:

Serui per Hispanias contra dominos surgunt.

*Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.*

Hac de causa Scythæ quoscunque capiunt seruos, occidunt. Sic & in Sicilia ingens seditione seruilis insurrexit cōtra dominos, plus quā triginta millia, quorum insolentiam Fuluius & Rutilius represserunt, & teste Iustino, viginti millia ex eis trucidarūt. In Minturnis vero CCCCL. serui in cruce suspensi fuere. Apud Sueſſam quoque quatuor millia seruorum tumultuantium à Q. Metello & Gneo Seruilio oppressa sunt. Regnante autem eodem Aurelio, sedebat Romæ Paulus primus: in imperio Leo quartus.

De Silone sexto Rege Hispaniæ post cladem.

CAP. VI.

SILO frater Aurelii, gener Alfonſi Catholici, post Aurelii obitum sexto loco regnavit post Pelagium, sed post Athanaricum primum Regē Gotthorum quadagesimo tertio loco regnum suscepit, regnavit annis octo. Hic vxorem duxit Odifindā sororem Regis Froilæ, & Alfonſi filiam, propter quam regnum simul & pacem obtinuit. Nuptiæ enim sæpe ex regia stirpe conciliant regnum, vt olim accidit multis Regibus Syriæ, Macedonia, & totius orbis. Incepit autē regnare anno domini DCC LXXII. Hic pacē ignobilē firmavit cum Arabibus, sed tandem male ei fuit obseruata, vt in eo verificaretur, Quia qui turpem pacem conficit, honestum bellum patitur. In pœnam quidē perniciosæ pacis iusto Dei iudicio graue bellum & improuisum à Mauris sustinuit, vt de eo propheta dicere visus sit: Decepisti populum tuum, dicens, Pax erit vobis, & ecce gladius. Et iterum, Curabant contritionem populi cum ignominia, & dixerunt pax, & non est pax. Tandem correctus de turpi pace vtiliter postea cōtra Mauros bellauit. Deniq; Galleciā rebellantē

domuit. Eo tempore sedit in cathedra Petri Constantinus secundus natione Romanus, & Stephanus natione Syrus: in imperio præfuit Constantinus septimus. Hic Constantinus cum matre sua Irene nomine imperauit annis decem, quorum tempore cōgregata est Nicena synodus c c c l. patrum. Hic Constantinus matrem priuat imperio, & solus imperat, vt Ninus iunior matrem Semiramim regno Babylonix. Ipsa vero Irene mater erepto sibi imperio rancore stimolata Constantinum filium exoculans, vita & imperio priuat, & sola tribus annis imperat. Hanc Irenem, quia Carolo nubere voluit, Græci in monasterium intruserunt, & Nicephorum Imperatorem elegerunt.

De Mauregato septimo Rege Hispania post eius cladem, & de gestis suo tempore.

16

CAP. VII.

MAUREGATVS Alfonſi Catholici naturalis filius Silone defuncto per tyrannidem regnum occupat. nam Sarracenis confœderatus eorum auxilio fretus regnum obtinuit. Et sic numeratur septimus Rex à Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, sed quadragesimus quartus ab Athanarico primo Rege Gotthorum, regnauit annis tribus. Hic Mauregatus Pseudophilippo similis fuit, qui licet spurius, regnum tamen per tyrannidem occupare conatus est, Alfonso Catholico patri suo valde dissimilis. Ille enim talis fuit, vt nullus clarioribus viris fuerit deditior, isto vero nullus turpioribus coniunctior: illo nullus principum melior, isto nullus hostis deterior: illo nullus principū suo tempore castior, isto nullus voluptatibus inclinatio: illo nullus liberalior, isto nullus rapacitate auarior: illo nullus animosior, isto nullus timidior. Ipse enim quadam animi malitia in Dei offensam vt Sarracenis placeret, certas virgines pro tributo annuatim mittebat. Qua de re Deo & hominibus ingratus est, & in quinto anno regni prauus in Prauia Asturiæ provincia mortuus & sepultus est. Cum enim variis voluptatibus & deliciis deditus foret, euenit vt ignauus, imbecillis, ac pusillanimis euaderet. Nam qui tā turpibus seruebat viriis, necesse erat tam turpia tributa præstaret. Scriptum est enim per Sapientem: Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa fuerit, seruiet ignobiliter. Hoc est certe illud funestum tributum, de quo in Threnis propheta lamentabatur inquiens: Contritæ sunt virgines populi mei. Et sequitur, Quis audiuit talia horribilia. & iterū, virgines eius squa- lidæ, oppressæ amaritudine. Nec aliud tributū deplorabat Ieremias: Audite (inquit) obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ abierunt in captiuitatem inimicorum suorū. Eo tempore sedebat Romæ Adrianus primus: in imperio Nicephorus Cæsar. Hic imperauit apud Constantinopolim annis nouem, & post eum Stauratius filius eius secundum Sicardum.

De Veremundo primo, qui octauo loco in Hispania regnauit post cladem, & de gestis suo tempore.

CAP. VIII.

40

VEREMVNDVS huius nominis primus, filius Bilmarai filii Alfonſi Regis Catholici, fuit octauus Rex à Pelagio, ab Athanarico primo Rege Gotthorū x l v. Hic regnare incepit anno domini d c c l x x x i i i. regnauit annis duobus. Hic Mauregato mortuo in regem assumitur. Fuit magnanimus: recolēs tamen ordinem diaconatus suscepisse, regno sponte cessit post duos annos, & consobrinum suum Alfonso, qui ad Nauarros confugerat, in regno substituit successorē, relicta vxore sua in religione: ex qua duos filios suscepit, Ramirum postea Regem effectum, & Garſiam. Hic Veremundus Imperatorem Lotharium imitatus est, qui partito inter filios regno, seculo renūciauit, vt ante animo cōceperat, & monachus effectus est, magisque orationibus suis quā filiorū armis regno profuit. Imitatus est deniq; Lycurgum, qui filio fratris facto adulto regnum restituit. Hoc tempore sedebat Romæ Papa Leo tertius: in imperio Michael apud Constantinopolim annis duobus. Huius Imperatoris & duorum prædecessorum, videlicet Nicephori & Stauratii, imperium orientale (vt inquit Sicardus) ad nihilum redactum est.

De Alfonso secundo, cognominato Casto, qui fuit nonus Rex post Hispania desolationem, & de gestis suo tempore.

CAP. IX.

ALFOVSVS secundus, cognominatus Castus, filius Regis Froilæ filii Alfonſi Catholici, incepit regnare anno Domini d c c c v. Hic nonus Rex fuit à Pelagio primo Rege Gottho

Gotthorum post cladem Hispaniæ, sed XLVI. ab Athanarico primo rege Gotthorum, regnavit annis XLI. Sobrius autem & pudicus admodum fuit, pius & humilis. Ideo recte *Alfonso elogiū.* nomen Casti fortitus est. Quare Deus ei præcipuas contulit victorias, quia scriptum est: Vir humilis loquetur victorias. Nam magna Arabum multitudo Asturias ingressa est, quam Alfonso Deo duce prostravit, LXX. millibus Arabum cæsis. Ædificator fuit præcipuus ecclesiarum, inter quas Ouetensem & Astoricensem cōstruxit & dotavit: & ut cultus Dei augeretur, plurimum fuit sollicitus. Quare auxit Deus domum & regnum suum. gratissima est enim Deo templorum ædificatio & reparatio. Nam ut sacra scriptura commemorat, Abraham quamprimum ædificavit in terra Cham altare Domino, illico audi- *Abraham.* re meruit, Tibi & semini tuo dabo terram hanc. Sed & Salomon quia prius ædificavit domum Dei, quam palatium regium, auxit Deus regnum suum, & siluerūt coram eo omnes inimici eius. Demum hic Alfonso Gotthorum pristinam gloriam pene extinctam ad hominum memoriam reduxit, & ad eandem ecclesiam Ouetensem reliquias sanctas ex Toletis & aliis partibus honorifice transportavit. Hic rursus (ut à multis fertur) vicit Carolus Magnus regem Francorum, & Rolādum, & cæteros à seculo famulos, dictos Patres, apud montes Pyrenæos, in valle, quæ hodie Hospita vallis dicitur. Iste Alfonso religionem & pietatem Constantini Magni imitatus fuit, Numam Pompiliū superans. Nec mirum si exteriores devicit hostes, qui interiores superavit, carnem videlicet ad libidines prouocantem. Nam Hieronymo teste, Iudith castitas hostem Holofernem vincere *Hostis duplex. Iudith.* meruit, quæ sæuissimū sui hostem superare potuit. Hoc tempore sedit Romæ Stephanus quartus, & Paschalis, & Eugenius: in imperio Carolus Magnus filius Pipini secundi. Hic Carolus fuit coronatus à Leone Papa tertio, in basilica sancti Petri, cum regnasset super Francos annis XXXIII. hic primus Francorum Romanis imperavit annis XI III. & cum Michaelē & Nicephoro imperantibus apud Constantinopolim concordavit, ut inuicem se iuarent, & fratres appellarentur, & Græcus imperator haberet orientem, Carolus vero & successores occidentem.

De Ramiro primo, qui fuit decimus Rex post Hispaniæ cladem, & de gestis suo tempore.

CAP. X.

RAMIRVS huius nominis primus, filius Veremundi Regis prædicti, decimus rex fuit à Pelagio, sed XLVII. ab Athanarico primo rege Gotthorum, regnavit annis sex, mensibus nouem. Incepit autem regnare anno Domini DCCCXXI. Hic dum in Castella pro accipienda vxore moram traxisset, quidam Nepotianus Comes Palatinus tentavit regnum occupare. Cui Ramirus festina & armata manu restitit, & tandem eum fugavit, quem iterum bello cepit, & in monasterio vitam finire fecit. Hic Ramirus adeo dilexit Garciam Infantem fratrem suum propter virtutes & merita sua, ut eum secum cōregnare fecit, & ita cuncta gubernabat, ut Ramirus. Inter quos fuit singularis vnitas, nec vnquam audita est scintilla discordiæ. Suo etiam tempore gens Normannorum innumera littoribus Galliciæ applicuit, cui Ramirus occurrit, & cum eis conflixit. Tandem septuaginta nauibus Normannorum succensis, & copiis eius fuis, qui euaserunt, in gloriam abierunt. iustus est enim Deus, cui (Iesaiā teste) ingrata est omnis violenta prædatio, & (ut ait Iob) iudicat opera & scelera aliena occupantium, quia dignum est, ut propriis careat, qui aliena rapere conatur, ut illud Prophetæ in se experiatur: Væ qui deprædaris, quia deprædaberis. Hic felix rex cum Sarracenis apud Calagurram decertavit, in quo bello sanctus Iacobus apparuit, & cæsa sunt multa millia Arabum, & Calagurra cum adiacentibus partibus in deditionem Ramiri deuenit. Bello inquam apparuit sanctus Iacobus, non fictē, ut olim de Castore & Polluce finxere Romani. Merentur catholici principes diuina auxilia, cum infideles persequuntur zelo ampliandi legē Dei, non augendi regna temporalia. Sic Machabæis pro lege Dei sui certantibus contra Timotheum, visus est sensibiliter de cælo vir Dei Iudæis auxilia præbens, & Iudam incolumem seruans: & iterum contra Lysiam apparuit sanctus Dei de cælo in veste candida, hastam contra hostes vibrans. Tandem obiit Ramirus in Domino. Tempore huius regis præfuit sedi Romanæ Valentinus, deinde Gregorius quartus: in imperio sedit Lodouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius. Hic fuit natura ipsa clementissimus, ideo vocatus est Pius: imperavit annis viginti sex.

*De Ordonio primo qui in Hispania vndecimo loco regnavit post eius
cladem, & de gestis suo tempore.*

CAP. XI.

ORDONIVS Ramiri filius regnavit anno Domini DCCCXXVII. & fuit vndecimus rex à Pelagio, ab Athanarico vero primo rege Gotthorum XLVIII. regnavit annis decem. Hic genuit quinque filios, Alfonsum, Veremundum, Nunium, Ordonium, & Froilam. Hic aduersus Vascones rebellantes exercitum congregavit, quo simul & patriam subiugavit, quam paululum seuerè rexit, regem quendam Iuda imitatus, qui populum Edom rebellantem, & ne ei foret subiectus summopere conantem, graui seruitute afflixit, dignū iudicans, vt qui humanitatis dulcedinem non sapiunt, acerbitalis pocula degustent. Hic Ordonius in reditu Arabes inuenit patriam depopulantes, quos vicit atque fugauit: & iterum Muzam principem Sarracenorum patriam infestantem deuicit, decem milibus militaribus cæsis, & Lupus filius Muzæ qui in Toletō principabatur, Ordonio se subiecit. Hic Cauriam Salamanticam recuperavit. Huius Ordonii tempore sedit Romæ Sergius, in imperio Lotharius huius nominis primus, Lodouici filius, qui solus imperare tentauit. Sed fratres eius Carolus & Lodouicus contra eum insurgunt, & magna vtrinque strage secuta pax initur. Nam regno diuiso Carolus in Francia, Lodouicus in Germania, Lotharius vero qui maior natu erat, tenuit Italiam, & eam partem Franciæ, quæ dicitur Lotharingia, ab eodem Lothario sic dicta. Deinde Lotharius seculo abrenuntiato habitum monachalem suscepit, & regnum filiis diuisit.

*De Alphonso cognominato Magno, qui duodecimus fuit post illius
cladem, & gestis suo tempore.*

CAP. XII.

ALFOVSVS huius nominis tertius, cognominatus Magnus, filius Ordonii, duodecimus Rex fuit à Pelagio, ab Athanarico vero XLIX. incepit autem regnare anno Domini DCCCXXXIII. regnavit annis quadraginta, genuit quatuor filios, Garciam, Ordonium, & Froilam, & hi tres successiue regnarunt: Genuit & Gundissaluum archidiaconum Ouentensem. Contra Sarracenos victoriosus fuit, & plurima sibi loca subiecit. Inter cætera subiugavit Alabam, Colimbriam cepit atque Viseum & alias vrbes in Portugalia, & catholicos terminos dilatauit. Hic amator fuit pietatis & iustitiæ, & bella contra Arabes assidue gessit, & Galliam Gotthicam, & populos Vasconum, & Nauarrorū non paruas terras quas Arabes detinebant, flamma & cædibus coarctauit, ecclesias plurimas ædificauit, Constantinū & plurimos Christianissimos imitatus, qui firmamentū imperii in religione & fide collocarūt: quod & gentiles Cæsares egerūt, falsos deos colētes. illi enim (teste Valerio) ita se humanarum rerum commercia gentiumq; cuncta imperia obtinere existimarent, si diuinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulati. Tandem hic Alfonsus filium Garciam sibi reconciliauit, & contra Arabes eum misit, qui duodecim millia cæcidit. Hic princeps Alfonsus etsi catholicus & animosus fuerit, crudelitate tamen simul & ingratitude non caruit, quendam ex regibus Israhel imitatus, de quo scriptura commemorat, quia pietatem & religionem sua crudelitate maculauit. Nam Veremundū, Nunium, Ordonium, & Froilam, fratres suos oculis priuauit, quia (vt fertur) in eius necem conspirabant. Sub hoc Alfonso militauit strenuus ac nominatissimus miles Bernardus de Carpio, cuius ad regem fides, ac ad parentes pietas, & clarissimarum victoriarum felicitas nulla obliuione delebitur. Huius Bernardi patrem nomine Sandias Comitem, virum præstantissimum, Rex Alfonsus quorundam æmulorum suorum suggestione captiuauit, tanquam parū sibi fidum. Nam (teste Æmilio Probo) est hoc cōmune vitium apud magnos principes liberaſq; ciuitates, vt inuidia gloriæ comes sit, & libenter iis detrahunt, quos virtute eminere altius vidēt. Tanta enim erat patris & filii in rebus bellicis & omnium virtutum genere præstantia, vt cæteri magnates æquo animo eum nō intuerentur: quare Regi de eis obloquebantur. Bernardus igitur sæpe Regē suppliciter exorauit, vt eius genitorem libertati donaret, nec inuidis suis aures daret. id etiam expetebant ingentia patris & nati obsequia eidem Regi præstita, illud præcipue quo idem Rex fidei Bernardi exploratissimum argumentum agnouit. Nam cum apud Beneuentum Alfonsus contra Mauros prælium confereret, quippe qui interfecto eius equo & in terra prostratus, & multitudine hostium obsessus, extremo foret periculo adductus, nihilominus fidelissimus Bernardus de suo equo descendens Regi assignauit. Quo egregio facinore & insigni fidei experimento

rimento è manibus Arabum Regem exemit, vt alter Ionathas, qui se tunica spoliavit sua, & eam Dauid dedit, ne imminens periculum incurreret: imitatus illum fidelissimum seruum, quem Valerius commemorat, qui vt dominū proscriptū à morte liberaret, permittatis cum eo vestibus & domino per posticum misso, sese dominum quem hostes quærebant, finxit: imitatus denique amicum Bruti, qui videns hostes Brutum inuestigasse, ille falso se Brutum asseruit, vt vere Brutum liberaret. Sed verum est quod Sapiens ait, Quia ingratus sensu derelinquit liberantē se, & vix dimidium reddet qui solidum debet. Rursus Bernardus recolebat aliud nō inferius beneficium. Cum enim ciuitas Zamorensis à Sarracenis obsideretur, præsidii, copiis, ac strenuitate Bernardi ab hostibus liberata est: quo

10 tempore Rex Alfonsus eidem Bernardo patrem liberaturum pollicitus fuerat. Verū quia ingrati animus causas semper inuenit, ne referat, & nunquam de reddendo recolit, qui semper de nocēdo cogitat, quia scriptū est per Sapientem: Ingratus etiam si potuerit reddere, aduersabitur: Rex ipse post plurimas preces respondit Bernardo, nullo pacto patrem velle liberare. Ipseq; Bernardus, vt alter Quintus Crispinus, quem Valerius commemorat, qui ingratum contra se principem prius monere quam vincere maluit, iterum regem hortatur, vt patrem relaxet. Rex vero comminationem ei mortis indixit, si de ea re amplius loqueretur, vt de eo Sapiens loqui videretur, Quia ingratus conuitia & maledicta reddet ei, & pro honore & beneficio reddet contumeliam. Bernardus igitur suis & amicorum copiis fretus terras regias vastat, & inuictus, sed voluntaria pietate motus, maxi-

20 mas depredationes subditis regis infert. Contra quem rex exercitum mittit. Sed quia pietas ad omnia valet, Bernardus regis exercitū deuicit, & duces exercitus captiuauit, quos eo pacto regi transmisit, vt patris liberationem obtineret. Quorum precibus, simul & omnium regni magnatum instantia rex ipse deuictus annuit, & solenniter pollicitus est patrem Bernardi liberare, si Bernardus castrum del Carpio regi assignaret. Idq; egit Bernardus illico libens. Rex vero misit ad urbem Legionenses, vt pater Bernardi duceretur: sed quatuor ante diebus obierat. Quæ res cum regi secreto innotuisset, iussit corpus exanime certis vnguentis & aquis calidis perungi, & optimis pannis vestiri, supra equum vt viuus crederetur, putans promissioni fecisse satis mortuum reddere, qui viuum dare promiserat. Cum igitur rex intelligeret aduentum eius, obuiam ei fecit, & Bernardo patrem assi-

30 gnauit. Qui vt primum eum mortuum cognouit, inconsolabiliter lacrymatus est. Cui rex loco consolationis, quæ pro causa & tempore debita erat, grauiter comminatus est, vt omni mora postposita à regno exiret. Quod sine mora expleuit Bernardus, & ad Carolum dictum Caluum, regem Franciæ, se transtulit. Sed nec inuidiam fugit à suorum conspectu recedendo. Quinimo quanto maior fuit eius gloria, tanto amplius æmulos comparauit, eumq; absentem persequebantur. Ille tamen tantam ingratitude, dicam inauditam inuidiam, passus, à caritate patriæ recedere non potuit. in Galliis enim militans saluberrima auxilia patriæ contra Mauros tulit, maiore cōsecutus gloriā odio quam obsequio æmulatorum. Non parua fuit huius principis ingratitude. Nec aliter Themistocli accidit, qui cum principi Græciæ tantum præsidii & consilii impendisset, vt per eum rex vitam,

40 simul & Græciam recepisset, tamen eo vsque ingratum eum Themistocles sensit, vt pro cuius vita & regno paulo ante triumphauerat, non debitam sibi vicem, sed nec misericordiam reperiens, ab eo effugere cogeretur. Sic rursus, vt apud Machabæos legitur, Demetrius egit, qui cum de manu hostium Antiochenorum à Ionatha sæpe liberatus esset, paulo post se ab eo alienauit, quem valide persecutus est. Sic & Ioas rex Iuda pro maximo à Ioiada pontifice recepto beneficio maximam ingratitude persoluit, cum filium eius occidit, vt apud Paralipomena scriptura sacra commemorat. Habent tamen quædam Hispanorum annalia Alfonsum regem post hæc omnia sibi Bernardum ob sua ingentia merita reconciliasse, amboque contra Sarracenos gloriosa simul bella gessisse. Nec aliter Salinatori & Neroni accidisse Valerius refert. Cum enim inuidia Neronis per

50 ingratum senatum missus esset in exilium, Senatus cognoscens ingrate egisse aduersus Salinatorem, qui plurima Romanæ Reipublicæ beneficia præstiterat, illum cum honore reuocauit, atque simul & Neronem consules creauit. Qui pristina inimitiæ obliti apud Metaurum fluuium quinquaginta millia Pœnorum captiuarunt. Sic Marcus Lepidus & Fuluius: sic Scipio & Tiberius depositis grauissimis inimicitiis in miram vtilemque Reipublicæ amicitiam deuenere. Refert Lucas Tudensis tempore huius Alfonsi tertii apud Cordubam à Sarracenis tunc occupatam, regnasse quendam Machometum nomine, qui cum quadam die ad amœnissimum viridarium variis & odoriferis arboribus & rosis constitum diuertisset, ait ad eum vnus miles: O quam pulcher, quam dulcis, sapidus, & delectabilis est hic mundus, si homines nō essent morituri. Ad quē Rex, Erras, in-

quit, grauiter in eo quod loqueris. Si enim non esset mors, vtique ego non regnassem. Ad quem rursus quidam sapiens qui aderat, Grauius, inquit, tu erras, ô rex, dum ideo caram habes mortem, quia tibi regnum attulit. odias ergo mortē necesse est, quia tibi breui regnū auferet. Quare tu magis præ cæteris timere debes mortē, qui magis cæteris perditurus es per mortem. Adde quia si dulce putas regnare, amarissimam puta & mortem, quæ ne regnes efficiet. Mihi igitur crede, ô rex, mortem minus timet (teste Romano Vegetio) qui minus delectationis minusq; terrenæ habet felicitatis. mors enim quæq; suaui spernit, odit alta fastigia, quæ diu stare non finit. Ad quem rex, Quid igitur regnare iuuat? At ille, Vt honore rex solum fruatur & gloria. Cui autem (teste Aristotele) hæc non sufficiunt, tyrannidem exercere, non regnare, dicendus est, nec regnat, quem ratio non regit. 10
Eo tempore sedit Romæ Leo I I I I. & Iohannes V I I I. demum Benedictus I I I. & Nicolaus primus: in imperio præfuit Lodouicus I I. Lotharii filius, de quo paulo ante diximus.

*De Garfia primo, qui fuit in Hispania X I I I. rex post eius desolationem,
& de gestis suo tempore.*

C A P. XIII.

Initium imperii Garfia regis Gotthorū quinquagesimi.
G A R S I A S primogenitus Alfonsi X I I I. rex fuit post cladē Hispaniæ, post Athanaricum vero primum regem Gotthorum quinquagesimus. Incepit autem regnare anno Domini D C C C L X X X I I I. regnauit annis I I I. Hic Arabum terras duris incursionibus afflixit, & breui tempore præclara bella contra Arabes confecit. Inter cætera deuicit & captiuauit Aiolas Regem Maurorum, & cum magna præda rediit ad propria, & cum religiosissimus & catholicus foret, preciosiora spolia ecclesiæ sancti Saluatoris Ouetensis contulit, imitatus Gratianum Cæsarem, qui vota sua Deo dirigens inæstimabilem hostium multitudinem apud Argentariam Galliarum oppidum incredibili felicitate prostrauit, & Romam rediens liminibus sancti Petri partem spoliolum dedicauit: quam siquidem victoriâ cultura rectæ fidei & eximie religionis tribuit. Sic & Iosua ob eius religionē & ad Deum deuotum cultum Gabaonitas mirabiliter cecidit. Gedeon quoque religione plus quam armis deuicit. Garfias igitur post tres annos propria morte obiit, sepultus apud Ouetum. 30
Eo tempore sedit apud sedem apostolicam Adrianus I I. in imperio Carolus I I. cognomēto Caluus, rex Francorum, Ludouici I I. filius. Hic audita morte imperatoris nepotis sui properat & Iohannem Papam V I I I. & Romanos sibi concilians, imperator efficitur secundum Vincentium: contra eum tamen a Ludouico fratre suo rege Germaniæ bellum paratur, quia eo inconsulto imperium vsurpauit. Tandem cum ab Italia rediret in Franciam, creditur veneno extinctus.

*De Ordonio II. qui decimo quarto loco in Hispania regnauit post cladem,
& de gestis suo tempore.*

C A P. XIII.

Ordonii pietas & mansuetudo.
O R D O N I V S I I. frater Garfiæ prædicti, X I I I. rex fuit, & I I. post Athanaricū primum regem Gotthorum. Incepit regnare anno Domini D C C C L X X X V I I. regnauit annis V I I I. mensibus V I. Hunc Ordonium Alfonsus præfecerat Galleciæ adhuc viuens. Hic prudens & sagax fuit, in bello captiuum duxit principem exercitus regis Cordubæ, & plurimas alias victorias contra Arabes obtinuit, totam fere Lusitaniam deuastauit, & castrum Alarim occupauit, ecclesiam Legionensem plurimum decorauit & dotauit. Semel tantum fuit victus à Mauris, quo bello fuerunt captiuati Legionenses & Astoricenses Episcopi. Hic Astoricensis Episcopus Pelagium nepotem obsidem dedit, & tandem apud Cordubam per Abderramem regem Sarracenorum martyrio coronatus est. 50
Ordonius ipse à principio tam pius & mansuetus fuit, vt Tito & Vespasiano & Antonino comparari potuerit. Verum quia insolens est regia dignitas & festinata prosperitas, gloriam suam appetitu vindictæ maculauit, & nō mediocribus vitiis virtutes pristinas dehoneſtauit. Sed verum est, quia (vt inquit Valerius) sicut aliqui degenerant à parentum nobilitate & dignitate, sic aliqui degenerāt à seipsis & pristina virtute & probitate: sicut Nero, de quo quantum ad sui principatus initium dicit Seneca in libro de clementia: Nemo viuens homo vni homini tam carus fuit, sicut tu populo Romano. difficile hoc fuisset, nisi na-

si naturalis tibi bonitas inesset: qui tandem omnium nequissimus euasit. Ordonius ergo
 vitiis accessit, sed infelicitate ei successit. Nam pro eo quod impleuit iram suam iniquitate
 & dolo, ac loquutus est in fraude pacifica, regni Legionensis honorem & præminentiam
 perdere meruit, ut alter Tryphon quæ scriptura recolit, ne veritas fallat, quæ ait, propter
 iniustitias & dolos regna transferri de gente in gentem. Hic enim Ordonius crudeliter & im-
 pie agens Comites Castellæ qui tunc regi Legionis subiiciebantur, sub securitate vocatos ap-
 ud Carrionem dolo cepit, & tandem apud Legionem in carceribus occidi iussit. Fuerunt au-
 tem quatuor Comites sic interfecti: Nunius Fernandi, & Donus Almudo Aluo, Didac-
 us filius suus, & Fernandus Zul. Quæ res plurimum displicuit Deo & hominibus, & non
 10 parum virtutes Ordonii obtenebrauit. Fatendum est enim, iusta fuit regis indignatio con-
 tra Comites, qui vocati à rege suo pro iusto & pio bello venire contempserunt: verumta-
 men tam acrem vindictam inferre non debuit, præsertim cum violatione fidei à se præstite-
 rit. Nam cum scriptum sit, Quia iustus ex fide viuit, non recte iustitiam exercet qui fidem à se ob-
 latam violat, quæ etiam hostibus seruanda est. Hæc aliter fecit Ioab, ut scriptura commemo-
 rat, qui vocauit in pace Amasan ad colloquium, & quasi osculari vellet, in dolo eum per-
 cussit. Sic & Antiochus rex est locutus verba pacifica commorantibus in Ierusalém, & illico in
 dolo irruit super eos, & percussit plaga magna. Sed & Ismael apud Machabæos legitur Go-
 doliam ducem Ezechie regis apud Masfadem à se inuitatum ex insidiis occidisse. Sed tanta
 fidei violatio per Ordonium perpetrata, perpetua vindicta punita est. Nam ob eam causam
 20 prouincia Castellæ, quæ hætenus regibus Legionis subiiciebatur, ob illud scelus à sub-
 iectione prædicta se subtraxit. Castellani enim regibus Legionis deinceps rebellauerunt, &
 iudices de nobilioribus patriæ elegerunt, videlicet Nuniū Rasura auum nobilissimi prin-
 cipis Fernandi Gundissalui Comitis, & Laynum Caluum proauum egregii bellatoris Ro-
 derici Cidi: ex quibus descendunt reges Castellæ. Dictus vero Ordonius genuit
 Alfonsum & Ramirum. Huius tempore sedit Romæ Ioannes VIII. in folio vero im-
 perii Carolus III. Ludouici Germaniæ imperatoris filius ac nepos ex fratre Caro-
 li Calui. Hic annuentibus sibi quibusdam Romanis imperium adeptus est. Hic Ca-
 rolus corpore & animo deficiens ab optimatibus repudiatur, & Arnulphum in impera-
 torem eligunt.

*Fides & hostia
seruanda est.*

*Ordonii proge-
nies.
Ioannes VIII.
Carolus III. re-
pudiatur.*

*De Froila II. qui fuit XV. rex in Hispania post cladem, & de gestis
suo tempore.*

CAP. XV.

40 **F**ROILA II. frater Ordonii, & filius Alfonsi III. decimus quintus rex fuit post cladem
 Hispaniæ, sed LII. post Athanaricum primum regem Gotthorum. regnare autem ince-
 pit anno Domini octingentesimo nonagesimo quarto, vno anno & duobus mensibus re-
 gnauit, genuit quatuor filios, Alfonsum III. & Ramirum I. vterque fuit rex: item Or-
 donium & Froilam. Hic sæuus fuit (occidit enim multos nobiles) & tandem lepra percussus
 est, ut alter Sylla Romanus. qui ob eius crudelitatem pediculari morbo percussus extitit.
 Digne quidem à vilissimis animalibus vita priuatur, qui nobilissimos homines morte af-
 fecit. Nihil legit memoria dignum. Eo tempore sedit Romæ Martinus I. in imperio Ar-
 nulphus filius Caroli Magni nepotis ex fratre Caroli III. Hic Arnulphus filius Caroli, non
 tamen legitimus, tandem imperator efficitur, & pediculis moritur. nam irremediabiliter (ut
 fertur) ab eius corpore scatutiebant vermes, qua afflictione obiit. Huius tempore Franci
 imperium perdiderunt, quod apud eos fuerat circiter centum viginti annos.

*Froila alter
Sylla.*

*Martinus I.
Arnulphus fili-
us Caroli Magni
nepos ex fratre Ca-
roli 3. pediculis
moritur.*

*De Alfonso quarto, qui in Hispania decimo sexto loco post cladem regna-
uit, & de gestis suo tempore.*

CAP. XVI.

ALFONSVS IIII. filius Froilæ, XVI. rex fuit à Pelagio primo rege post cladem Hispa-
 niæ, & LIII. post Athanaricum primum regem Gotthorum: cepit autem regnare an-
 no Domini DCCCXCV. regnavit annis quinque, mensibus VII. Hic ex Ximena genuit Ordo-
 nium vocatum Malum: ipse vero Alfonsus monachus effectus regnum Ramiro fratri di-
 misit, & tandem pœnituit. Nam apostatauit à religione & Monasterio S. Facundi. Tandem

*Ordonius Alfonso
si filius truci-
datur.*

iuuit Legionem vbi in Regem se erexit. Sed à fratre Ramiro captus & excæcatus fuit. Ramirus imitatus Ludouicum regem Francorum, qui Carolum Magnum filium suum pro eo quod apostatauit, & plurimis sceleribus genus regium maculabat, carceribus trussit atque excæcauit. Alter enim Iulianus Apostata effectus erat. Ordonius vero filius huius Alfonsi apud Cordubam interfectus est. Hoc tēpore præfuit sedi apostolicæ Stephanus v. & Formosus, & successiue Bonifacius i i. in imperio vero Ludouicus i i. filius Arnulphi. In isto Ludouico cœpit deficere progenies Caroli Magni, & cessauit imperium Frācorum, & huius Ludouici tempore Italici cœperunt imperare. Hic Ludouicus propter tyrannorum Italiæ insolentiam non habuit benedictionem imperialem.

10

*De Ramiro II. qui in Hispania XVII. rex fuit post cladem, & de gestis
suo tempore.*

C A P. XVII.

RAMIRVS II. frater Alfonsi, & filius Froilæ, xvi i. rex fuit post cladem Hispaniæ, sed l i i i. ab Athanarico. cœpit autem regnare anno Domini d c c c i. regnavit annis xix. mensibus ii. Hic genuit duos filios, Ordonium & Santium, qui ambo fuerūt reges. Hic bellis deditus contra Arabes victorias obtinuit. Nam sociatus nobili Fernando Gundissalvi Comite Castelle, apud Osmam contra Arabes gloriosam obtinuit victoriam. Huic Ramiro Abenaye rex Cæsaraugustæ obedientiam & tributa dabat, qui tādē fiducia regis Cordubæ nedum rebellauit, sed Castellam ingressus est vsque ad Simancas, vbi grauissimo bello commisso, tandem octoginta millia Arabum ceciderunt, & Abenaye proditor captus est. Vix tot millia hominum vno prælio cæsa reperimus, non à Romanis, non à Carthaginensibus, non denique ab Alexandro. Quare putandum est, pieque credendum, angelo duce, vt in castris Senacherib, tantam cædem contigisse. Clariores tamen victorias ac cæforum numerum latius infra tangemus, cum de Alfonso vi i i. agemus. Ferunt Hispanorum annalia, quod cum Abenaye rex Maurorum prædictus cum magnis copiis Castellam intrasset, nonnulli Barones Ramiro persuadebant stipendiis admittendos esse quosdam Barbaros, dictos Alarabes, inimicos Abenaye: illique se velle Christianos iuuare pollicebantur, si eis salaria militaria soluerentur. Plures vero ex militibus Ramiri negabant Barbaris stipendia danda fore. Ramirus vero, vt alter Cato Senior, errare vltimos grauiter asseruit. Si enim Barbari (inquit) vicerint, non à nobis, sed ab hostibus mercedem exigent illis soluendam: quod si victi fuerint, nec à quibus stipendium petatur, nec qui petent erunt futuri. Cæterum cum parta victoria contra Abenaye regem Maurorum milites Ramiri de diuidendo spolia cōtenderent, quæ pauca admodum erāt, Ramirus singulis militibus singulos nummos argenteos solum distribuit, dicens quod apud Quintum Curtium, Alexandrum in pari casu dixisse fertur: Longe melius fore pauperes domum redire, quam diuites extra eam mori. Sic & Catonem Seniore dixisse ait Polybius. Nam cum libram argenti militibus suis distribuisset, ait felicius esse vt multi cū argento quam pauci cum auro à bello reuerterentur. Habēt annalia Hispaniæ contra hūc regem Ramirum rebellasse duos nobiles de regno Legionis, vocatos Fernandū Yuanens & Didacum Nunii, adeo vt Ramirus nullo pacto posset eos à seditionibus retrahere. inimo facti sunt vassalli Aceffæ regis Sarracenorū, qui ab eisdem militibus instigatus cōgregato exercitu terras Ramiri hostiliter inuasit. Cui Ramirus adunatis gentibus suis animose occurrit, & vt Deo placuit, Sarraceni victi & cæsi sunt: sed & capti illi duo nobiles, cōtra quos ventilato iuridico processu fertur capitalis sententia. Sed illico plurimi nobiles regni regi supplicarunt, vt eis ea vice indulgeret, supponentes capita sua si amplius rebellarent. Quibus rex Ramirus, vt erat natura clementissimus, Dono, inquit, vobis vitam illorum, experiarque an vincam beneficiis quos minis & terroribus flectere non valui. Quare sua illis bona restituo ac certas illi villas regio munere tribuo. Ipsi itaque milites inspecta tanta erga eos regis clemētia & beneficentia, deinceps fidelissimi omnium fuerunt. Imitatus est Ramirus illum Principem quem Seneca in de beneficiis recolit, qui cum non posset quendam potentē militē sibi satis conciliare, vxorē cōsultuit, quæ dixit ei: Fac quod medici solēt facere, qui vbi vsitata remedia prodesse nō possunt, tētant contraria. Tu ergo si seueritate nihil profecisti, nunc tēta per viā clemētix. Ille igitur vxoris cōsiliū sequēs ei nedū indulgit, sed munera dedit, fuitq; deinceps sibi fidissimus, adeo vt illū hæredē faceret. Hic itaq; actus Ramiri clemētia & beneficētia plenus plures vitæ Ramiri insidiantes sibi deuotissimos & fidelissimos reddidit, vt verū sit quod idē Seneca ait: Quia grauiter errat, si quis extimat ibi tutū esse principē vbi nihil est tutum à principe. securitas enim

*Rebellio duorum
nobilium de re-
gno Legionis.*

Enim securitate pensanda est. Rursus hic Rex Ramirus maiores victorias obtinuisset, sed à fratre Alfonso impeditus est. Quem quia excæcavit, pœnitentia ductus monasterium sancti Iuliani cōstruxit, ibique fratrem sepeliuit. Salubri cōsilio ductus pœnitentiam egit, ne comminatas sibi calitus pœnas lueret, vt à quodam sancto viro dicitur habuisse, dicēte Saluatore: Si dixerō impio morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, conuertar ad eum, & si pœnituerit, ego pœnitentiam agam super malo quod cogitauī. Hoc tempore sedit Romæ Papa Romanus, & Theodorus, & Iohannes i x. & Leo v. & Christophorus: in imperio Berengarius & Conradus Alemanus huius nominis primus. Hic successit Ludouico tertio in Germania. Hic coram principibus regnī instituit Regem Henricum, filium Othonis ducis Saxonum. Quo effectum est, vt cessaret progenies Caroli in regno Germaniæ.

Theodorus & Iohannes I X. & Leo V. & Christophorus Papa. Berengarius & Conradus Alemanus Imp.

De Ordonio tertio, qui in Hispania decimo octauo loco post cladem regnavit, & de gestis suo tempore.

CAP. XVIII.

ORDONIUS III. filius Ramiri, xvi i i. rex fuit à Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, & lv. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. cœpit autem regnare anno Domini dccccxx. regnavit annis quinq;. Hic genuit Veremundum paulo post Regē. Hic prudens fuit. Verumtamen frater eius Santius quem Ramirus ex sorore Garfiæ Regis Nauarræ susceperat, fauore & auxilio eiusdem Garfiæ, & Fernandus Gundissalui Comitis Castellani attentavit eundem Ordonium fratrem à regno expellere. Sed Ordonius derelicta Vrraca vxore sua, quia pater eius Fernandus Gundissalui Comes fratri fauebat, duxit aliam in vxorem, in nullo Pompeium imitatus, qui Iuliam vxorem, licet Cæsaris hostis filiam, non modo non repudiavit, sed eo tenacius dilexit, maioriq; honore habuit, sed nec animum Iuliæ patris nec mariti odium mutavit. Tam tenere itaque maritum amavit, vt cum Pompeii vestem cruore respersam de castris adductam vidisset, de salute mariti territa exanimis concidit, partum edidit quem ventre conceperat, & cum magno dolore expiravit. Illa denique viuentē dissidia inter Cæsarem & maritum quieuerunt: mortua vero tranquillitas orbis & vrbis sua parta virtute truculētissimo cruore perturbata est. Cæterum quia Gallicia fauebat fratri Santio, Ordonius congregato exercitu Gallecos perdomuit vsque ad Vlisbonam. Tandem facta est concordia inter Ordonium & Comitem Fernandum. Hoc tempore præfuit Romanæ sedi Sergius & Anastasius: in imperio vero Berengarius. De isto Berengario primo & de secundo, ac de Hugone & Berengario i i i. nulla fit mentio in Chronica Vincentii.

Sergius & Anastasius Papa. Berengarius Imperator.

De Ordonio quarto, qui in Hispania x i x. loco regnavit post cladem.

CAP. XIX.

ORDONIUS IIII. cognomento Malus, filius Alfonsi excæcati, x i x. rex fuit, & lvi. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Hic tyrannice regnū vsurpauit, ideo non attribuentur ei anni regni, nec cōcurrentia, quia omnia supputantur sub Santio. Hunc Ordoniū cum nonnulli hortarentur, vt à tam infesta tyrannide abstineret, & cum Santio componeret, ad eos Ordonius dixisse fertur, Quia regnandi auiditas non nisi gladio amittitur. Imitatus est Ordonius, immo secutus Adriani Imperatoris sententiam, qui (vt ait Volcatius Gallicanus) dicebat, Quia misera conditio regnantium de affectata tyrannide, non aliter quam eis occisis credi potest. Hic Ordonius duxit vxorem filiam Fernadi Gūdisalui Comitis Castellæ, sed propter scelera eius eam sibi abstulit, & fugatus à regno per Satiū apud Cordubam occisus est. Recte quidē ab hoste infideli occiditur, qui infidelis & hostis auxilium inuocat, vt illud prophetæ experiatur qui ait: Consumuntur impii ab iudolis quibus sacrificarunt. dignū enim videtur, vt ab exteris cēdatur, qui suos cedere conatur. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Anastasius, in imperio Berengarius secundus.

Anastas. Papa. Berengarius I I. Imperator.

De Santio primo, qui primus rex fuit Legionis & magnæ partis Hispaniæ, & quomodo Castella fuit liberata à subiectione Legionis.

CAP. XX.

SANTIVS huius nominis primus, nominatus Grossus, filius Ramiri, & frater Ordonii, xx. rex fuit à Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & lvi i. ab Athanarico primo Rege Gotthorū. cœpit autē regnare anno Domini dccccxxvi. Hic regnavit annis xii i. fuit intolerabili pinguedine grauatus: quare pacē fecit cū Abderame Sarraceno rege

Cordubæ, qui copiam medicorum habebat. Cordubā igitur adueniens & magnifice susceptus, conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbæ à grauitate pinguedinis est liberatus. Intolerabilis pinguedo pro morbo habetur iuxta illud Iuuenalis:

Montani quoque venter adest abdomine tardus.

Hunc annalia tradunt herba curatum, verius dicerem maturius necatum. Nam in Iudicum libris dicebat vnus ex Regibus Ægypti: Nunquid possum deferere pinguedinē meam? Dum vero Santius apud Cordubam moram traheret, magnates regni Asturiarum, & Fernandus Gundissalui Comes Castellæ Ordonium Malum in principem elegerunt, qui habuit vxorem Ximenam dicti Comitis Fernandi filiam. Quo audito Santius fretus auxilio Arabum Regis Cordubæ venit in Asturias, & Ordonium Malum fugauit, & domitis rebellibus regnum recuperauit. Ordonius Malus victum se exhibuit, & in nullo restitit. Quare Comes Fernandus ei abstulit vxorem. Hic Santius deuotus fuit, & cōstruxit monasteria apud Legionem, qui Rex Legionensis existens, ex pacto facto cum Fernando Gundissalui Comite & domino Castellæ, à iurisdictione Regum Legionensium, quibus hætenus obediebat, Castellam perpetuo liberauit. Obiit Santius (vt creditur) ex veneno. adeo enim est infida Regum fortuna, vt vel gladio crebrius, aut veneno eos mori sepe cōtingat. Reliquit autem Ramirum filium suum, qui postea Rex. Eo tempore se-
 „ debat Romæ Anastasius I I I. & Iohannes X. in imperio Henricus primus. Hic primus di-
 „ citur inter Reges Teutonicos. Fuit filius Othonis ducis Saxonix. Quo defuncto filius e-
 „ ius Ortho primus in regem coronatur. Aliqui non computant in numero Imperatorum, 20
 „ quia nec benedictionem obtinuit, nec in Italia regnauit.

*Regis fortuna
infida.*

*De Ramiro tertio qui X X I. loco regnauit in Legionē, & magna parte Hispania post
cladem, & de gestis suo tempore.*

C A P. X X I.

RAMIRVS III. filius Santii, X X I. rex fuit à Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, & L V I I I. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Cœpit autem regnare anno domini D C C C X X X V I I. regnauit annis X X V. Hic quinq; annorum existens de consilio matris cum Arabibus pacem fecit. Interim Normannorum multitudo cum Rege eorum Gunderico littoribus Galliciæ applicuerunt, vrbes & loca vastantes, & cum vellent discedere, nobilis Comes Gundissaluuus Santii, vocato nomine Domini & Iacobi apostoli mirabiliter sunt prostrati, & in ore gladii cæsi, nauigiis eorum succensis. Interim Arabes rupta pace cum Ramiro, patriam Castellæ & Legionensis insequuntur, cædibus & incendiis cuncta vastantes, & venientes Zamoram funditus eam subuerterunt. Ramirus vero duxit vxorem Vrracam. Hic ætate & actibus puer insolenter regebat. Quare Galleci Veremundum filium Regis Ordonii in Regem apud Compostellam creauerunt, cōtra quē Ramirus cum magno exercitu vadit, & prælio cōmisso vterq; inuictus à prælio discessit, non sine graui vtriusq; gentis cæde. Plurima incōmoda hic rex sua imprudentia expertus
 „ est, quia Comiti Gundissaluo parum credidit. Scriptum est enim: Rex sapiens stabilimē- 40
 „ tum regni, & qui spernit consilia, perdet populum suum: Et iterum apud Daniele: Cō-
 „ surget Rex imprudens, & non prosperabitur. Obiit autem morte communi apud Legionem absque liberis. Tempore huius Ramiri Regis Legionis erat dominus Castellæ Garfias Fernandi, filius nobilissimi Comitis Fernandi Gundissalui. Cum igitur iussu eiusdem Garfias Comitis nobiles viri septem Infantes filii Gundissalui Gustii de lara, terras Sarracenorum inuaderent, ex insidiis & proditione perfidi auunculi sui, Roderici Vasti traditi sunt ad manus Sarracenorum. Nam etsi horribile atque infaustum auspiciū conspexissent in via (viderunt enim aquilam seipsam percutientem) multique eisdem suaderent, ne vltra procederent: illi tamen non acquiescentes illico obuierunt auunculo proditori, qui sub pacis velamine eosdem nobiles infantes deduxit ad insidias paratas. Eius enim in- 50
 „ dustria latebant duo Sarracenorum Reges, videlicet Aliquamte & Viara magnis copiis muniti. Commisso itaque bello tandem victi pariter & occisi fuerunt Infantes prædicti. Sepe enim prodigia & auspicia futura indicant. Sic enim ante mortem Iulii Cæsaris (vt ait Comestor) fulgur cecidit iuxta statuā eius quæ Iulia dicitur, & de nomine eius C literam capitalem amputauit, mortē eius præsignans. Rursus iuxta Martianum, I I. de nugis philosophorum: plerunque Deus commonet mortales vel syderis cursu, vel fulminis iaculo, vel prodigiali nouitate, sicut excidium Troiæ stella super domum fascem ducens, viamque significans in Ida se condidit: quo signabatur Troianos ad domum Anchisæ fugituros. Hæc tamen auspicia siue prodigialia signa terrere, sed nec mouere catho-

10 catholicos debent. Similes enim actus auium & animalium secundum sanam doctrinam contingere possunt, ex corporum supracælestium dispositione: quo casu signa quædam sunt circa naturalia. Nonnunquam vero accidunt diuina dispositione, quæ ita disponit, ut per aliqua animalia certa futura prænostentur: veluti coruus qui pascebat Heliam. Sed plerunque talia contingunt diaboli illusionem, qui per tales actus animalium decipit, quos prospicit pronos ad talia credendum, ut tandem inducant ad dæmonum culturam, vel ut ipsos fideles terreat, quo facilius ab infidelibus vincantur cum fidei iactura: quæ admodum Hispanica annalia referunt accidisse tempore nobilis viri Fernandi Gundissalui Comitis Castellæ, patris huius Garciæ Comitis. Nam cum potentissimus Rex Sarracenorum Almanzor adunatis copiis terras Christianorum inuaderet, præfatus Comes Fernandus Gundissalui ei viriliter occurrit. Ea igitur dæmonum deceptione visus est ingens draco in aere volitans, ignesque euomens, atque terribiles ululatus emittens: cum vero Christianus exercitus non parum terreretur, Fernandus Comes eos confortans illa dæmonum esse præstigia ad terrendos decipiendosque fideles, suadens ut in Deo spem poneret. Commisso igitur sequenti die bello Sarraceni victi fuere. Hoc tempore sedebat Romæ Stephanus VII. & Iohannes XI. & Leo VII. & Stephanus VIII. in imperio sedit Berengarius III. Hoc tempore graue schisma fuit in Italia.

Draco in aere volans.

De Veremundo I. Rege Legionis & magnæ partis Hispaniæ, & de victoriis, & de gestis suo tempore.

CAP. XXII.

20 VEREMUNDVS II. filius Ordonii, XXI. Rex fuit à Pelagio primo Rege post Hispaniæ cladem, & LX. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Hic mortuo Santio patruo suo & Ramiro consobriño, regnum Legionense ad eum deuolutum adeptus est, anno domini DCCCCLXI. regnauit annis VII. Hic binas successiue uxores duxit. Ex prima Alfonso genuit postea Regem. Hic contra Almanzor Regem Maurorum, qui usque ad Compostellam cuncta vastabat, viriliter pugnavit, assistente Garcia Fernandi Comite Castellæ, & eum primo deuicit. Deinde Almanzor reassumptis viribus regnum Legionis potenter ingreditur, adeo ut Rex Veremundus cogeretur fugere in Asturias sanctis reliquiis in Ouetum transportatis. Tandem Almanzor Legionem obsedit, & ciuitas occupatur muris destructis. Deinde cuncta deuastans, fastu & superbia elatus in patriam rediit, Osmam & Berlang æobtinuit. Nec his Almanzor contentus, iterum in Galleciam ingreditur per partem Portugaliæ, Compostellanam cepit ecclesiam, eamque dirupit, sed locum ubi erat corpus Iacobi, fulgure tectus violare non valuit. Sed statim poenam tanti sacrilegii suscepit. Nam incredibili dysenteria percussus vix euasit. Reliqui morte subita perierunt, quorum spolia Veremundus colligi fecit. Tuetur enim Deus quæ sua sunt, tuetur & sancti. Sic enim in libris Iudicum sacra scriptura commemorat, quia Barbaros sanctum templum Domini cõtaminantes apprehendit tremor & horror, ne facerent quod cogitarant. Quinimmo Machabæorum principes illico post templi violationem ingenti victoria positi sunt, dixeruntque, Vadamus mundare templum Domini. Quod & si priscorum gentium annalibus credimus, sacra offendentes ii multos dimisere. Sic Dionysius tyrannus quia templum Proserpinæ violauit, simul & spoliauit, ac Æsculapio barbam euulserat, a regno eius filius deiectus est. Sic & Varro quia parum honorauit sacra templa, Cannensem cladem pati meruit. Item Varro propter sublatas tegulas à templo Iunonis Locrinæ infans factus est. Sic rursus & Quintus Flaminius, quia offendit sacra, Romanis suis memorabilem illam stragem apud Trasymenum perpeffus est. Denique Nero ipse & Domitianus fidei nostræ hostes poenas luerunt sacrilegiorum in templa commissorum. Valens quoque perfidus, quia sacra & religiosos insequabatur, diuino miraculo in bello contra Gothos viuus cælesti igne consumptus est. Legitur denique in Tripartita, quod Pompeio obsidente Hierosolymam Aristobulus & Hyrcanus intra urbem plurimum diffidebant, dum alter ingressum Pompeii impedire, alter ut intraret niteretur. Quæ discordia effecit, ut libere Pompeius urbem caperet. Captiuatis itaque Aristobulo & filiis, Hyrcanum dimisit pontificem & ducem ciuitatis. Interim tamen Romani insolentes ex victoria effecti sacrum templum irreuerenter polluant, equosque in porticu locant, & sacra multipliciter profanarunt. Quæ de re fertur Pompeium ex illo tempore infelicem fuisse, & semper victum qui ante victoriosissimus fuit. De hac violatione sacrorum tangemus infra sub Santio maiore. Tandem igitur reformata pace inter Veremundum & Garciam Fernandi Comitem Castellæ, ambo personaliter Almanzor insequuntur, qui iam exercitum magnis copiis auxerat, & apud oppidum Decanatānazor prope Soriā bellum est commissum, in quo plu-

Almanzor Legionis regnum ingreditur.

*Veremundus
leges Gotthorū
confirmat.*

rimi Mauri ceciderunt. Quo dolore prostratus Almanzor vitam finiuit apud Medinam Celi. Rursus in eodem loco filius eiusdem Almanzor post dies paucos victus & fugatus est. Veremundus igitur tantis victoriis plenus rediit gloriosus. Hic postea leges Gotthorum confirmauit. Vitiis tamen non caruit. facilis enim fuit ad credendum. Ex qua re scuitias exercuit, præsertim contra Episcopum Compostellanum, in quem taurum ferocem iniecit, qui mansuetus effectus ad Episcopum innocentem accedens, cornua in manibus eius dimisit. Hic Rex etiam Episcopum Ouetensem incarcerationi, & tamdiu pluuia cessauit, & ingens siccitas terram oppressit, quousque Episcopus liberaretur. Eo itaque liberato pluuia abundanter de cælo descendit. Quo miraculo Veremundus compunctus ecclesiam sancti Iacobi & cætera pia loca per Almanzor dirupta restaurauit, & poenitentiam de consilio prælatorum egit. Cauere catholici principes debent sacrilegas manus in Episcopos Domini mittere, qui ait, Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari: sed imitari debent Constantinum gloriosum, qui teste Eusebio Cæsariensi, dicebat, Absit ut nos deos iudicemus. Quid enim mirum si nostra pietas eos dignetur honorare, quibus Deus in suo eloquio honorem tribuens illos deos, aliquando angelos nominauit? Et subdit, Dei ergo solius est eos iudicare, eo per prophetam dicente, Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem discernit Deus. Ea igitur de re Princeps ille deuotissimus felicissimus fuit & victoriosissimus. Longe aliter sacra annalia perhibent de his qui sacerdotes Dei inhonorant. Sic Sedechias Rex cum Ieremiam prophetam captiuasset, pessima occubuit morte. Ozias ite Rex quia cõtumelias intulit sacerdotibus, eisque poenas pollicens, statim lepra in fronte respersus est. quis enim dubitat iniuriam ministris illatam Deo inferri cuius sunt ministri? qui ait, Qui vos tangit, me tangit, & qui vos spernit, me spernit. Tandem Veremundus obiit relicto Alfonso filio & Rege. Hoc tempore sedebat Romæ Martinus I I. & Agapitus I I. & Iohannes X I I. & in imperio Lotharius imperator huius nominis I I. Hic imperauit apud Italiam annis duobus.

*Pœna illorū qui
sacerdotes Dei
inhonorant.*

*Veremundus
meritur.*

De Alfonso quinto, qui XXXIII. Rex fuit in regno Legionis & magna partis Hispania, & de victoriis, & de gestis suo tempore.

C A P. XXIII.

AL F O N S V S V. filius Veremundi vigesimo tertio loco post cladem regnauit, anno Domini DCCCCLXXIX. regnauit annis XXVI. Hic genuit Veremundum regni sui successorem, & Satiā quæ nupsit Fernādo filio regis Nauarræ, qui & Rex Castellæ fuit, sed & propter eam regnum Legionis adeptus est. Hic Alfonsus prauo ductus consilio cum esset puer, Thersiam sororem suā cuidam Abdalæ Sarraceno Regi Toleti uxorem dedit, ut ei auxilium præstaret contra Regem Cordubæ. Ipsa autem sancta fœmina renuens suā Abdalæ, ne eā tangeret, alias Christus filius Dei eum percuteret. Rex autem impius talia deridens, eā amplecti tentauit, sed illico ab angelo percussus est quasi ad mortem. Quare vocatis familiaribus sanctam virginem auro & argento ac preciosis vestibus onustam ad Legionem remisit, quæ in monasterio sancti Pelagii vitam cælibem fecit. Quid enim mirum si Christus castitatis amator, virginitatis sectator, virgines suas tueatur? Cum teste Egesippo gentiles virgines falsorum deorum patrocinio tutæ legantur. Claudia enim virgo Vestalis (teste Valerio) cum in suspicionem stupri venisset, & si mulachrum deæ matris in vado Tiberis ad probandam suam pudicitiam peteret, fertur cingulo duxisse nauem, quam multa hominum millia trahere nequiverunt. Ex eo tamen Alfonsi tentato infelici contubernio, quo magis ipse culpæ reus arguitur, eo magis filię pudicitia lustratur. Hęc enim virgo imitata est Corneliam Scipionis filiam cunctis seculis cōmēdatissimā, quia spreuit nuptias Ptolemæi Regis Ægyptiorū barbarę religionis ac sectę. Pater vero parū imitatus est quosdā Imperatores Romanos, qui quāquā omnia possent, tamē nequaquam cū potētissimis ex terrarum nationibus nuptias fecere: etsi Cēsar Cleopatřę reginę Ægypti se vinxerit, pœnas (ut putatur) eo scelere luit, & M. Antonius interfecto Cēsare non alieno supplicio cōmēdatus cū eadē Cleopatra fœdus nuptiarū iunxit, filiosq; suos Regibus Iudeorū nuptui dedit. Ex quo flagitio sibi manus inferre coactus est. Hic Alfonsus apud Viseum in Portugalia, quę tūc Arabum erat, & quā tenebat obsessam, à sagitta cuiusdā Sarraceni letaliter est percussus, & vitā finiuit. Sed paulo post Fernandus I. Rex Castellę gener eius iterū Visensem ciuitatē obsedit, tandē eā cepit. Sed ballistarium Sarracenum qui Regem Alfonsum percusserat, diuersis mortis suppliciis affecit, atque in vindictam necis Alfonsi maximam Sarracenorum multitudinem cecidit. Eo tempore Santius Comes Castellæ apud Cordubā Arabes famoso prælio deuicit. Sedit eo tempore Romæ Benedictus Quintus, Leo V I I. Iohannes X I I. & Benedictus Sextus & Benedi-

*Claudia Virgo
Vestalis pudici-
tiam suam proba-
bat.*

*Obsidio Orbis
Visenfis.*

*Arabes à Satio
deuicti.*

Benedictus VII. in imperio vero sedit Otho I. & II. Hic Otho primus secundum Sicardum, primus Imperator fuit Alemanorum usque ad tempus præsens. Hic Otho apud Medeburg ecclesiam mirifice ædificauit, & in ea fuit tumulatus: Otho vero secundus Romæ moritur, sepultus apud sanctum Petrum.

De Veremundo III. qui in regno Legionis vigesimo quarto loco regnavit, & quomodo post istum Castella in regnum fuit erecta.

CAP. XXIV.

10 **V**EREMVNDVS III. filius Alphonfi, vigesimo quarto loco post cladem Hispaniæ regnavit, & ab Athanarico primo Rege Gotthorum LXI. Rex fuit. cœpit autem regnare anno Domini M. VI. regnavit annis X. Hic Veremundus Rex Legionis desponsavit Santiam sororem suam Infanti Garfiæ filio Santii Comitis & Domini Castellæ, qui Garfias apud Legionem proditorie est interfectus, ut illud Lucani dici possit:

*Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.*

Garfiæ proditorie interfectus.

“

“

Deinde eadem Santia desponsata est Fernando filio Santii dicti Maioris, Regis Na-
uarræ, qui postea (ut paulo ante diximus) fuit primus intitulus Rex Castellæ propter v-
20 xorem, quæ erat filia Santii Comitis Castellæ. Et cum inter hos Fernandum & Veremun-
dum dissensio orta fuisset propter successionem regni, bellum inter eos initum est apud
Carrionem, & Veremundus regno pariter & vita priuatus, & translatus est regnum Le-
gionis ad dictum Fernandū propter Santiam vxorē suam, qui etiam fuit Rex Castellæ. Et
sic regna Castellæ & Legionis fuerunt vnita in persona Regis Fernandi, ut olim Roma-
norum & Albanorum, item Persarum & Babyloniarum. Igitur usque ad istum Regem nar-
rata est genealogia regum Legionis. nam Castella regebatur per Comites (ut prædixi-
mus) nec hactenus fuit regio titulo illustrata. Sæpe enim sic disponente Dei prouidentia
regna aut eriguntur, aut supprimuntur: nam Aug. teste, regna Deus distribuit, ut ei placet,
cui nihil iniuste placet. quando enim voluit, regnū dedit Romanis, sicut dedit Assyriis, vel
30 Persis. Castella igitur erecta est in regnū, cuius sectio siue diuisio à regno Legionis Deo
disponente facta est, quemadmodū Alexandrum Macedonē fecisse liber Machabeorum
ostendit, qui prouincias pueris suis diuisit, & illi posuerunt sibi diademata. Sic & pro-
uincia Iuda quæ sub regno Israhel fuit, postea regio titulo fuit decorata. Nec id ingratum
fuit Deo, quod ex eo liquido patet, quoniam Ieroboam primus regnavit in Iuda, cum-
que vellet eam prouinciam tanquam per tyrannidē diuisam persequi, & regno Israhel, ut
hactenus fuerat, subiicere, prohibitus est populus iussu Dei ne pugnaret contra fratres
suos. Vnde subdit August. manifeste probari iussu aut voluntate Dei, aut vindicantis,
aut sic occultis nobis causis disponentis, quasdam regiones sic diuidi, ut duo regna effi-
40 ciantur, nonnunquam regius titulus supprimatur, ut dietim conspiciamus in Lombardia
& Burgundia, quæ antiquo tempore titulo regio gaudebant. Sic & in Hispania, Valentia,
Cæsaraugusta, item Hispalis, Corduba, Toletum, quæ omnia regiis titulis olim lustra-
bantur. Rursus non est obmittendū, quia ab Athanarico primo Rege Gotthorum in
Hispania usque ad Rodericum, cuius tempore Hispania destructa & à Mauris occupata
est, Hispania ipsa gubernata fuit sub titulo regio Gotthorum, postea vero Pelagius qui Hi-
spaniam restaurare & recuperare cœpit, licet de genere descenderet Gotthorum (ut di-
ximus) tamen ipse & posterius sui non fuerunt intitulati Reges Gotthorum, sed sumpserunt
titulos Legionis & Asturiarum, deinde Castellæ, prout eas à Sarracenis recuperarunt.
Huius regis temporibus sedit in cathedra Petri Benedictus VII. & Iohannes XIV. & Gre-
gorius V. & Iohannes XV. in imperio vero sedit Otho III. filius Othonis I. Hic corona-
50 tus fuit Romæ à Gregorio V. & (ut fertur) in Italia fuit veneno extinctus, & hi tres Otho-
nes per successionem generis regnarunt. Post eos vero Ecclesia Romana instituit, ut per
officiales imperii eligatur Imperator. Vnde versus:

*Maguntinensis, Treuerensis, Colonienfis,
Quilibet imperii fit Cancellarius horum:
Palatinus dapifer, dux portitor ensis,
Marchio præpositus camera, pincerna Bohemus.
Hi statuunt Dominum cunctis per secula summum.*

Primus Castellæ Rex, Santii Maior, Rex Navarra.

Deus regna distribuit & dirigit.

De Santio dicto Maiore, qui vigesimo quinto loco regnavit post cladem, & quomodo fuit primus Castellæ propter uxorem.

CAP. XXV.

SANTIUS dictus Maior, Rex Nauarræ, filius Garfiæ Tremulenti regis Nauarræ, xxv. rex fuit à Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & sexagesimus secundus ab Athanarico primo rege Gotthorum. Huic non cōputantur anni regni, quia paruo tempore præfuit tanquam Rex Castellæ. Hunc propter uxorem Eluiram filiam Comitæ Castellæ aliqui primum Regem Castellæ intitularunt, ut supra dictum est: alii vero Fernandū filium eius propter matrem in Castellā & Legionē primum regem effectualiter dixerūt. Vtunque sit Santius dici potuit propter uxorem primus rex Castellæ, quia (ut iura volunt) vir coruscat honore & dignitate vxoris. Sed Fernandus filius eius ex successione efficacius fuit rex Legionis & Castellæ. Hic Santius ex dicta Eluirā genuit Garfiā, & ex concubina Ramirum bastardū, de quibus inferius dicetur. Santius itaq; instigatus ab uxore Eluirā prædictā, sorore Infantis Garfiæ, qui fuit dominus Castellæ, iustissime condemnauit Comites, Enecum, & Didacum, ac Rodericū Vela, filios Comitæ Vela, quia proditorie interfecerunt præfatum Infantem Garfiā dominū Castellæ. Nam post longam obsidionē in castro de Monzon, tandem eos cepit & sententialiter comburi iussit. Cæterū hic Santius Maior bellum graue gessit contra Veremundum regem Legionensem & plurima castra & loca ab eo euicit. Hic cum esset magnus venator, aprum secutus est vsq; in Ecclesiā sancti Antonini, quæ tunc in quadam silua nemorosa sita erat. Nec eo tempore aliqua populatio, nec ecclesia cathedralis ibi erat. Cum vero aper ad altare sancti martyris confugisset, Santius rex conatus est illum venabulo percutere, sed propter irreuerentiam sacri templi & reliquiarum beati martyris diuino flagello percussus, illico obriguit brachium eius, nec potuit bestiam percutere. Rediens igitur ad se & prostratus apud altare, tandem precibus beati martyris vires brachii fuere sibi restitutæ, ipseq; ecclesiā mirifice ædificauit, & opulenter dotauit, atq; in cathedralem erigi obtinuit, & ciuitatem Palentinā ædificare & populare incepit. Hic Santius irreuerenter se habuit volens bestiam apud sacrum altare interficere, imitatus scæuum illum Syllam Romanum, qui Mutium Scæuolam ad templum Vestæ, quo nihil sanctius Romæ habebatur, obfugientē aramq; ipsam amplexantem irreuerenter gladio perfodit, ut ait Augustinus. Quod sacrilegium inultum dii non permiserunt. Summam certe reuerentiam antiqui sacris templis præstabant, nec violentam aut sanguineam effusionem in eisdem templis patiebantur. Nam scriptura sacra quandam securitatem cunctis animantibus polliceri videtur, dicens, ingredietur bestia latibulum suum, & in antro tute morabitur. Adde, quia fugientes præ lassitudine bestias persequi, non est actus fortitudinis. Simile narrat Herodotus de Cambyse, qui in Ægypto contemnens templum, in eo vulnerauit Apim bouem. Quo scelere equo descendens pugione seipsum transfodit. Rursus Meleager quia interemit aprum Calydonium sacrum Dianæ, mortis causam sibi præbuit. Cræsus quoq; cum aper sacer se ei in venatione offerret, casu quodam, siue quia rem sacram rex ipse polluisset, filium suum Atym occidit, dum hastam iacularetur in aprum. Vide quæ de irreuerentia templorum & sacrorum diximus supra sub Veremundo I. Huius regis Santii temporibus sedebat in cathedra

*Iohannes XVI.
& Benedictus
VIII. Papa.
Henricus II.
Imp.*

Petri Iohannes XVI. & Benedictus VIII. qui fuit à papatu eiectus, & fuit teterrimum schisma in Ecclesia, de quo alibi dicemus: in imperio vero sedit Henricus II. Hic secundum Richardum filius fuit Conradi.

De Fernando primo, qui vigesimo sexto loco post cladem regnavit, & quomodo in eoregna Castellæ & Legionis fuerunt unita.

CAP. XXVI.

FERNANDVS huius nominis primus, filius Santii Maioris prædicti, xxvi. rex fuit à Pelagio primo rege Hispaniæ post cladem, & LXIII. ab Athanarico primo rege Gotthorū. Cœpit autem regnare anno Domini M. xvii. regnavit annis XL. Hic (ut diximus) duxit uxorem Santiam filiam Alfonsi regis Legionis, sororē Veremundi. Quo sine filiis decedente Fernando prædicto propter uxore Santiam regnum Legionis obtinuit. quo euenit ut iste Fernando virtualiter & ex successione primus rex intitaretur in Castellā & Legionē. Hic genuit ex Santia uxore Santium, Alfonsum, Garfiā, & Eluirā, & ex concubina Fernandum qui fuit sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalis. Hic Fernando optimus princeps fuit, & valde bellicosus, Colimbriam in Portugalia ab Arabibus occupatā sancto Iacobo visibiliter apparente obtinuit, & maiore Portugaliæ partē suæ ditioni subiecit. Nam (ut ait Lucas Tudenfis) dum hic Fernando candē ciuitatem Colimbriæ à Mauris detentam

tam obsideret, accidit quendam Episcopum Græcum nomine Hostianū limina sancti Iacobi visitasse. Et cum multis referentibus audiret gloriosum apostolum Iacobum ut militem sæpe visum fuisse, auxilia Christianis ferentem, deridens, Nolite, inquit, apostolum vocare militem, sed pastorem, aut piscatorem. Dum igitur ea nocte dormiret, apparuit ei sanctus Iacobus dicens, Noli Hostiane dicere me non fore militem contra Christi persecutores. quod ut pro explorato habeas, ecce iam equito laturus auxilia regi Fernando, qui per septem annos obsedit Colimbriam, & ut sis certior, conspice claues quibus cras hora tertia aperiā portas ciuitatis Christianis. Quare reuelatione perterritus, facto mane Canonicis ecclesiæ Compostellanæ reuelauit, & compertū est ita euenisse. Sæpe enim diuino nutu in somniis reuelantur futura, quemadmodum ait Polybius, quia ea nocte qua mortuus fuit Athila rex Hugnorum, Imperator Martianus tunc apud Constantinopolim residens, vidit in somniis arcum Athilæ fractum. Ex quo sequenti die affirmauit mortuum fore Athilam. In domo huius Fernandi nutritus est inclytus vir Rodericus Cidus, qui postea Valentiam à Mauris obtinuit. Sic & Philippus princeps Macedonum nutritus est apud Epaminundam Thebanum. De quo pauca ex multis in sequenti cap. dicemus. Cum autē Garfias rex Nauarræ, frater Fernandi torqueretur de fratris sublimatione, & apud Anaia-rum ægrotaret, Fernandus rex eum visitauit, sed Garfias eum decreuerat retinere. Cuius maleuolam mentē Fernandus agnouit, & incolumis ad propria remeauit, quē infirmantem rex Garfias frater eius simili modo personaliter visitauit. Fernandus vero vices ei gerens captum custodiri fecit, ut de eo illud Sapientis verum sit: Quia qui fraudem cogitat, incidet in eam. Et iterum: Laqueum aperuit, & cadet in ipsum. Sic Andronicus in eodem loco occubuit, ubi alios fecerat trucidari, ut apud Machabæos legitur. Sed & Aman eodē patibulo quod alteri parauerat, est suspensus. Postea vero Garfias à carceribus euadens vindictam procurauit, & congregato exercitu Castellam ingreditur. Cui occurrit Fernandus cum copiis suis, & inito prælio cum Garfias insolens esset, & suorum animos non haberet, in eo bello victus & cæsus est, ne hostes quantumcūq; debiles contemnamus. Nec aliter Remus egit. cogitauit enim fratrem regno pellere. Quod ille præsentiens Remum non modo regno priuauit, sed vita. Fernandus vero fratre occiso & fugato motus pietate suis iussit, ne fugientes læderent, corpusq; Garfiæ honorifice ad monasterium de Anaia quod ipse construxerat deportari fecit. Sæpe enim prosperitas hominis causas inuidendi reprobis occasionaliter tribuit, sibiq; tandem in perniciem vertitur. Sic Isaac cum esset locupletatus, patiebatur inuidias simul & insidias à Palæstinis. Sic & fratres Ioseph inuidebant ei, quod prospera ei succederent. Non enim propinquis inuidia parcat. Nam & Maria atq; Aaron Moyse fratri suo inuidebant, quod dux à Deo constitutus esset. Regno præsertim inuidia innata est, cuius dignitati multi inuident, plures etiam concupiscunt. quo fit ut plerunq; fratres regnante non libenter fuerint ante oculos fratrum suorum. Hic igitur Garfias iuste pœnas inuidiæ luit, & iniquitas, quam fratri inferre cogitauit, in se reuersa est, ut puniatur in quo delinquit. Sic Saul cogitauit capere Dauid, & ipse in manus eius incidit. Sic & Amasan cogitauit occidere Ioab, qui eadem fraude eum percussit. nam quasi osculari eum vellet, gladio effudit intestina illius. Hic igitur Fernandus fratre mortuo, regnum fratris obtinuit, & factus est monarcha Hispaniæ vterioris, scilicet Castellæ & Legionis, rursus Galleciæ in qua Portugalia, & Asturiarum. Terra autem Nauarræ inter Iberum & Pyrenæos montes mansit Santio regis Garfiæ filio, qui postea occisus est. Aragonia vero cum Ripagorcia Ramiro fuit assignata. Hic Fernandus contra Saracenos qui partem Lusitaniæ occupabāt, personaliter accedit, & multas ciuitates ac oppida fidei lucro dedit. Tandem Fernandus ipse, ne filii super regnis post mortem contenderent, dum viueret, regna diuisit. Nam primogenito Santio Castellam contulit, Alfonso Legionem, Asturias, & Transmeram: filiabus vero Vrracæ & Eluiræ contulit Zamoram & Taurū, Alfonso fratre id petente. Garfiæ vero totam Galleciam assignauit cum ea parte, quæ dicitur Portugalia. Hic multas ecclesias & pia loca construxit & dotauit. Huic Arabes Celtiberiæ & Carpetaniæ tributa soluebant. Et instante die mortis suæ, quem sibi reuelauit beatus Isidorus, feliciter obiit. Vir certe fuit cuius regum externorum comparandus, non solum fortuna ei alludente, sed magnitudine animi, pietate, religione, ac sobolis felicitate. Sepultus est in ecclesia sancti Isidori apud Legionē, quā ipse construxerat.

De strenuitate & nobilitate Roderici Cidi dicti Campiatoris, & de praeclaris gestis suis, & quomodo recuperauit Valentiam. CAP. XXVII.

CÆTERVM quia (ut diximus) tempore huius Fernandi floruit æternis victoriis Rodericus de Biuar cognomento Cidus Campiator, exigunt eius ingentia merita, ut pau-

*Roderici Cidi
prosapia.*

cula ex multis in medium afferamus de eius strenuitate ac innumeris virtutibus, rursus de excellentissimis eius victoriis, quæ totum pene orbem replerunt. Duxit itaque originem Rodericus Cidus ex illustribus & antiquis Comitibus Castellæ, signanter à clarissimo viro Layno Caluo, qui vna cum Nunio Rasura longo tempore per se suosque successores iudicauit Castellam. nam prædictus Laynus genuit Fernandum Layni, à quo genitus est Laynus Fernandi, qui genuit Nunium Layni, à quo genitus Laynus Nunii, à quo genitus est Didacus Layni, qui ex vxore sua Terefia Nunii, quæ neptis erat ex concubina Regis Legionis genuit illustrem bellatorem Rodericum prædictum, qui fuit pater Eluiræ reginæ Nauarræ, ex qua natus est Garfias Rex Nauarræ, pater dominæ Blanchæ, quæ fuit regina Castellæ, vxor Santii regis dicti Desiderati. ex quo matrimonio genitus est Rex Alfonso VIII. Ex qua breui genealogia aperte conspicitur excellentissima Roderici Cidi generis claritudo. Verum magnifica ac inclyta eius gesta tam excellentia & sempiterna sunt, vt eam magnus non caperet liber: succincte tamen quædam paucula summatim tangemus. Fuit Rodericus creatus miles per prædictum Fernandum regem Legionis, ea præsertim die qua Colimbriam à Mauris recuperauit. Præfatus igitur rex cum cognosceret strenuitatem, prudentiam & virtutes Roderici, sciens quod scriptum est per Sapientem, „ Quia legatus fidelis, sanitas, & ipse est protectio fortis: & iterum, Sicut frigus niuis in die „ messis, sic homo fidelis ei qui misit eum: decreuit committere Roderico gubernationem „ Burgenfis ciuitatis & Castellæ. Cum igitur quinque reges Sarracenorum terras Christianorum ei commissas hostiliter ac valida manu ingressi forent, Rodericus multitudine Maurorum non perterritus cum quadam animi latitudine & strenuitate eos insequitur in Domino confusus, qui (vt ait Iob) prout ei placet, dat fidelibus suis victoriam. Tandem eosdem reges Maurorum & eorum copias gloriose deuicit, atque plurimos captiuauit. Deinde superauit simul & interfecit fortissimum militem Martinum Gomecii, qui Calaguram nomine Regis Aragonum occupabat, & ciuitatem ipsam regi Fernando subiecit. Præterea his victoriis non contentus, cæcidit maximum exercitum Arabum prope oppidum sancti Stephani de Gormas, qui magna spolia de terris Christianorum deportabant. Demum vero cum rex Alfonso V I. eundem Rodericum ad Regem Sibilie vassallum mitteret, vt solitum tributum reciperet, euenit vt Roderico moram apud Sibiliam trahente, rex Granatæ plurimis nobilibus Christianis sociatus, qui erant ab Hispania exules, durissimum bellum contra regem Sibilie prædictum ageret. Rodericus itaque ad defensionem Regis Sibilie vassalli regis Alfonsi viriliter accessit, tandem regem Granatæ & prædictos nobiles prostrauit, & plurimos captiuauit. Rursus maxima vi & arte castrum fortissimum de Alcozer à Mauris cepit, & parum post, duos reges Sarracenorum eundem Rodericum in dicto castro obsidentes mirifice deuicit, & ingentia spolia reportauit. Post prædicta bellum campestre tribus vicibus gessit cum Raymundo Comite Barcinonæ, & regem Denie & toties eum deuicit, & postremo captiuauit, quem tandem liberaliter relaxauit. Denique Petrum regem Aragonum in campo collatis vtrunque signis strenuissime deuicit atque cepit, quem cum multis nobilibus domus suæ magnifice liberauit. Post has præclaras victorias & plurima alia quæ enarrare operosum foret, cepit sibi subiu- uir inclytam ciuitatē Valentie. contra quæ rex de Marruecos dictus Vnes potentissimam ex Africa classem parauit, & tandē obsedit Valentiam quinquaginta millibus equitum & centū millibus peditū. Rodericus vero Cidus non expectata longa obsidione ei animose occurrit, commissq; durissimo bello, demū vt Deo placuit, victi sunt Arabes, magna eorū parte cæsa & captiuata. Rex vero Vnes percussus sese & quos adunare potuit, ad classem recipientes patriam infelicitè petierunt: ipse vero rex ex vulneribus post paucos dies vitam mæstus finiuit, iniungens Buchar potentissimo fratri suo, vt tantæ iniuriæ non immemor quantocyus eam vindicaret. Buchar igitur adunata sua potentia Valentiam petit. Tantæ itaq; erant Arabum copiar, vt (teste Giliberto, qui Africanam historiam contexit) in castris Regis Buchar magna tentoria quinque millia reperiébantur præter papiliones innumeros. Cum igitur exercitus Roderici innumeram Maurorum multitudinem expauesceret, Rodericus ad suos ait: Sinite timere. armorum enim varietas, non militum strenuitas est, quam conspiciatis, adducēs illud Titi Quintii cōsulis Romani, qui cum videret milites suos ex aduentu exercitus Regis Antiochi in Peloponnesum non parum pauidos, ad eos valde probe & facete ait: Cum Chalcide apud hospitem cœnarem, mirarerque multitudinem carniū, hospes ad me inquit, eas omnes porcinas esse, sed condimentis atque apparatibus differre. Proinde ait, nec vos admiremini Antiochi copias. nam sagittarii astuti, equites, ac pedites, Syri sunt, quos sepe vicistis, nunc tamen solis armis sunt differentes. Qua spe confortati hostem vicerunt. His igitur dictis contra hostes Rodericus Cidus

*Valentia obsi-
detur.*

Cidus viriliter occurrit. vbi acerrime pugnatū est, nec sine ancipiti fortunæ varietate. Nam Sarraceni de multitudine confidentes, ac priorem cladem mœstissimis animis recolentes, in Christianos primos impetus plus quam viriles dederunt. Sed diuino auxilio nostris opem ferente, in progressu prælii imbecilles animos & minus quam fœmineos habuisse rerum euentus demonstrauit. Nam in eodem bello Sarraceni victi & prostrati sunt. Habent enim illius temporis annalia vltra triginta millia in bello occubuisse, præter captiuos & eos qui in mari submersi sunt. Ipseque Buchar illorum Rex victus & fugatus infelix euasit. Quem cum sui improperarent, quod non à Rege, sed à priuato homine esset victus, Sinite, inquit, talia loqui, non dignitas, sed strenuitas victoriam comparat.

10 Et addit, Quid enim mirum si vnum Regem vicerit, qui plures eadem die superare solet, nec mihi (inquit) pudori est ab eo vinci, qui meliorem me fratrem deuicit. nam si vinci oportet, præligerem ab Hercule vinci, quam cum Sardanapalo vincere. Imitatus es in his verbis Buchar Darium, qui (vt ait Quintus Curtius) gratum sibi esse asseruit, si Alexandrum vincere non posset, nec sibi dedecori putauit, quod à tali clarissimo duce vinceretur. Rodericus igitur deuictis hostibus ex eo bello ditissima spolia assecutus est, de quibus magnas oblationes ecclesiis & piis locis deuotissime obtulit. Nec in vita hic gloriosus dux Arabes deuicit, sed mortuus, vt eius habent annalia. Ex huius Roderici nobili stirpe procedit nobilis domus de Mandoza, vt historiæ ferunt. Hic certe Rodericus Cidus nunquā reperitur superatus, sed semper victor euasit, non impar Iulio Cæsari, qui (vt aiunt) signis

20 collatis quinquagies dimicauit, & Marco Marcello, qui triginta nouē vicibus fuit præliatus, & toties victoria potitus. Quibus hic Rodericus in bellando par fuit, in victoria tanto gloriosior, quanto illi non pro religione, sed pro caduco imperio dimicarunt: hic vero nō pro terreno incremento, sed fidei catholicæ augmento confluxit. Fuit Rodericus tantæ bonitatis, vt quos armis subegit, clementia magis vicerit. Sed vt paucis agamus, quæ ex-

30 vt vberiore exhiberet honorem, leuius semper cum eo per totam viam & urbem incessit, eumque vsque ad eius hospitium sociauit. Cumque sequenti die Rodericus Regem in suo palatio visitasset, quærereturq; à Rege quonam in loco se & suos sedere volebat: ad quē Rex non tam vrbane quā prudenter, Tam ingentia, inquit, sunt merita vestra, vt in nullo alio loco nisi mecum vobis sedere conueniat. Nam merito sedere debet apud Reges, qui solet vincere Reges. Decernimus igitur sedem vestram cōtiguam imposterū sedi Regiæ, immediatamq; esse debere. Longe certe arbitrato nostro Rex Alfonsus moderatior prudentiorque fuit quam Actius poeta, quem Maximus Valerius commendare nititur, qui Iulio Cæsari amplissimo ac florentissimo Imperatori in collegium poetarum venienti nō assurrexit, quasi in comparatione studiorum aliquāto inferior esset Cæsaris maiestas. Sed

40 nisi fallor istius humanitas & illius petulantia facile ex eo cōspicitur, dum iste regia dignitate insignitus priuatam virtutem honorauit, ac ille infimæ conditionis vir tantæ maiestati impudenter non assurrexit. Huius Fernandi temporibus sedit in cathedra Petri Romæ Iohannes decimus octauus, & Benedictus octauus. Fuit maximū schisma in ecclesia Dei, de quo alibi dicemus: in imperio vero sedebat Henricus secundus.

Roderici clementia.

Actius poeta
taxatur Iulio
Cæsari non assurgens.

De Santio secundo, & de praeclaris gestis suis, & de ceteris occurrentibus suo tempore, & de eius genealogia.

C A P. XXVIII.

50 SANTIUS secundus, primogenitus Fernandi, vigesimus septimus Rex fuit à Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & sexagesimus quartus ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Cœpit autem regnare anno Domini millesimo quinquagesimo septimo, regnavit annis sex. Hic cum Alfonsus fratre suo concertans, regnum Legionis à patre diuisum vi accepit. Ipse vero Alfonsus metu fratris Santii ad Regem Toleti Maurū dictum Habalmone se transtulit, qui solenniter est receptus. Eo autem apud Toletum manente Garfias alter frater se transtulit ad Agarenos regni Cordubæ, quorū præsidio incepit Portugaliæ Regi Fernando subiectam infestare. Cui occurrit Santius apud Sanctum Anderium. Bello itaq; commisso Santius vincitur, & captiuatur simul, & Nunius de Lara & Garfias de Cabra, plurimis ex suis cæsis. Garfias tamen volens victoriam prosequi San-

tium quatuor suis militibus commisit custodiendū. Interim vero nobilis Aluárus Fannes Minaya qui erat de fidelioribus Santii, relictis gentibus quas adunare potuit, circuibat ut leo rugiens, quarens dominum suum. Quem ut vidit, ait ad milites custodes Santii, Dimittite Regem vestrum, o proditores. Tam animose igitur atque strenue cum illis cōseruit, ut eos vicerit, illorumque equos Santio & ceteris captis assignauit, qui omnes reasumptis viribus ceteros Santii milites dispersos congregant. Interim vero nobilis Rodericus Cidus cum trecentis electis militibus applicuit opem laturus Santio. Iterum ergo configitur, & post multa Garfias victus est pariter & captiuatus. Fuit denique interfectus Infans Santius nutritius & director Garfias & plurimi alii. Garfias utique sciuit vincere, sed nesciuit victoria uti. Nec enim parum esse debuit vincere, a quo viribus vinci debuit. 10 Sed verum est quia (ut ait Valerius) sæpe victor ab ipsa victoria vincitur. Idque accidit cum victor immoderate ipsam victoriam ad insolentiam vertit. Ut enim idem Valerius subdit, decet victorem victoriam temperare, & insolentes animos statim impetus cum pietate & ratione ab animo cohibere, quia (ut aiunt) ipsa optatissima victoria moderatione temperari desiderat. Fatemur, vincere egregium est, sed superuincere inuidiosum. Hinc alius ex sapientibus ait, quia victoriam assequi gloriosum est, sed victoriam insequi periculosum. Libuerat enim Regi Garfias reliquias ipsas victoriæ non persequi aut humanitatis intuitu, aut quo testes superessent victoriæ suæ. Sed iuste ab ipsis belli fragmentis fractus & superatus est, qui victo quippe & captiuato principali hoste, immo fratre contentus non est. nec enim modo hostem, sed & fratrem persequabatur. Quare hostilem 20 decuit animum deponere, ac aduersam calamitatem fraternis lacrymis deplorare, non penitus exterminare, memor illius prudentissimi ducis Abner, quem libri Regum commemorant, qui ait ad Ioab: Nunquid usque ad internecionem tuus mucro defauiet? An ignoras quod periculosa sit desperatio? & subdit, Usquequo non dimittis persequi fratrem tuum? Sed iam ad Santium reuertamur, qui potitus vltima victoria, Garfiam captiuum apud Lunam castrum in Asturiis vinculis tradit. Hic Santius terras sororis voluit occupare, & cum Vrracam sororem conclusam apud Zamoram teneret, a quodam Vellido proditore proditorie est interfectus. Proditor inquam putabat se rem gratam fecisse Vrracæ sorori illius, tamen acerbissime tulit, & vindictæ operam dedit, imitata Magnum Alexandrum, qui (teste Quinto Curtio) familiarem proditorem atque interfectorem Darii in vindictam prodicionis fratri Darii concessit trucidandum, dicens falli eos qui ab eo prodicionis præmium expectarent: imo violatæ fidei neminem acriorem fore vindicem quam seipsum. Santius itaque sic in regna & fratrum dominia ambiens vita caruit atque regnis, parum imitatus Scipionem Africanum, qui adeo Lelio caritate fraterna coniunctus erat, ut supplex rogaret Senatum, ne prouinciæ fors quæ a fratre suo eripienda erat, ad eum transiret, dicens dignitates fratribus se optare non eripere. Santio itaque sine libris decedente magnates regnorum Alonsus qui a facie fratris ad Regem Sarracenorum apud Toletum confugerat, per nuntium secretissimum reuocarunt. Tandem Alonsus præstito iuramento quod Regi Toleti & filio suo amicus esset, liber permissus est ad regna accedere. Qui obtento 40 regno quod perdiderat, atque etiam regnum fratris ac imperii diadema accepit, ut infra dicemus. Huius Santii tempore sedit Romæ Victor secundus, qui imperiali fauore factus est Papa, & Stephanus nonus, & Benedictus decimus, & Nicolaus secundus, & Alexander secundus: in imperio vero sedebat Henricus quartus. Hic fuit filius Henrici tertii, Imperatoris. Hic suscepto imperio secundum Sicardum, patrem suum cepit, ac in vinculis mori fecit. Quare isto Dei iudicio punitus est, quia patrem dehonestauit. Nusquam aut raro legitur tale facinus, nisi de Ioue qui Saturnum patrem captiuauit, & regno spoliavit, si fabulis credimus. Mithridates etiam regnandi gratia contra patrem dimicauit, & Soriafter contra Tigranem patrem Armeniæ regem pugnavit. Decessit enim sine filio. Successit ei Lotharius Dux Saxonie. 50

*De Alfonso sexto, qui vigesimo octauo loco post cladem Hispanie regnavit, & quomodo
ab eo Reges Portugaliæ ortum & initium habuerunt, & de vxoribus &
prole Alfonsi, & quomodo recuperavit Toletum & alia loca à
Mauris, & qualiter ecclesia Toletana ex Mesquita fuit
consecrata, & de his quæ ob eam rem acciderunt,
& de præclaris victoriis & vir-
tutibus eius.*

CAP. XXIX.

ALFONSVS sextus, filius Fernandi & frater Santii, vigesimo octauo loco regnavit post cladem, & sexagesimo quinto post Athanaricum primum Regem Gotthorum. Incepit autem regnare anno Domini millesimo sexagesimo octauo, regnavit annis quadraginta tribus. Ex hoc descenderunt Reges Portugaliæ, vt statim dicemus, & supra diximus in prima parte, capite decimo quarto, vbi egimus de origine Regum Portugaliæ & aliorum Regum Hispaniæ. Hic igitur Alfonsus filium masculum non genuit, sed plures filias reliquit ex sex vxoribus. Ex prima procreauit Vrracam, ex aliis vero genuit alias filias, ex quarum vna quæ fuit Sarracena filia Regis Sibilæ, vocata Zaida, ad fidem cōuersa Maria cognominata, genuit Infantem Santium qui in quodam prælio occisus est, vt statim dicemus. Ex quadam vero concubina genuit Therasiam quæ nupsit Henrico Comiti Lotaringiæ, & dedit eis in dotem partem Galleciæ quæ nunc Portugalia vocatur: ex quibus descendunt Portugaliæ Reges. Nam ille Henricus Comes fuit pater primi Regis Portugaliæ. Hic Alfonsus sextus Rex Castellæ Toletanam urbem variis vastationibus fatigatam post longam obsidionem obtinuit modo qui sequitur. Regnabat enim Alfonsi tempore in Toletum Alemaymon Rex Sarracenorum qui singulari fœdere & amicitia Alfonsi vinctus erat, adeo vt Alfonsus ipse iurauerat eundem Regem & filium suum iuuare, & in vita eorum protegere: idque sibi fideliter obseruauit. Verum vita functis eodem Alemaymon & filio, Alfonsus solutus à fide præstita durissimum bellum gessit contra eandem urbem. Tandem necessitate famis venerunt Sarraceni in deditionem Alfonsi, eo pacto vt Sarraceni ipsi tanquam ciues & vassalli manerent in vrbe, retinerentque domos & agros, rursus illi æsa eis maneret Mesquita maior eiusdem vrbis: arces vero & cetera omnia ad manus Alfonsi dederunt. Decreuit igitur Alfonsus in eadem vrbe dimittere Reginam vxorem suam & Bernardum electum Toletanum, ipse vero pro occurrentibus rebus ad regnum Legionis se transtulit. Interim itaque Regina ipsa spiritu Dei vigorata, & Bernardus quadam intempesta nocte multis Christianis sociatus militibus, Mesquitam Sarracenorum ingrediuntur, quæ expulsi cunctis Machometi spurcitiis in ecclesiam sanctæ Mariæ dedicata, & per Bernardum deuotissime consecrata est. altareque erectum, & inibi solennia celebrauit Archiepiscopus. Sarraceni vero ruptis vestibus, simul & internis visceribus plurimum fuerunt conturbati, & illico lamentabiles querelas per suos legatos apud Regem fecerunt. Quare Alfonsus acerrime iratus, & vehementer contra Reginam & electum indignatus est. Itaque cunctis dimissis rebus Toletum celerrimo gressu petiit. deliberauerat enim & firmo animo fixerat Reginam & Archiepiscopum publice interficere. Et quia sciebat plurimos Barones pro Regina & electo fore ex oraturos, iurauit Rex præsentibus legatis Sarracenorum nihil facere eorum quæ pro parte Reginæ & Archiepiscopi sibi foret petendum: dicebat enim iniuriam non Sarracenis, sed eidem Regi fuisse factam, asserens quia cum omnis Rex non nisi pacto & fide subditorum regnet, indigne Rex appellari potest qui pacta & fidem subditis non seruat. Tandem Regina & electus intelligentes Regem tam acriter esse commotum, clerum & omnes religiosos processionaliter & Regis filiam inductam cinere & cilicio in medio processionis incedentem præmiserunt. Quos cum Rex vidisset, vt erat deuotissimus, descendit de equo, vt facris solitam reuerentiam ageret, & cum filiam conspexisset nulla paterna pietate flexus: Vah, inquit, matrem sociabis in morte. Iuraui nil agere eorum quæ petitura es. Filia vero quæ iuramentum nouerat, instructa quid diceret, Peto, inquit, domine mi Rex, vt Reginam tibi terreno Regi non parentem, sed cælesti Regi fidelem simul & Archiepiscopum illico interficias. Tunc Rex obstupuit, quinimo tam pia sagacitate deuictus ad filiam ait: Liberaisti, ô filia, à morte matrem, sed perpetuo maritali carebit consortio. Nedum enim verba expleuit, & vidit vniuersos Sarracenos vtriusque sexus sibi obuiam facientes, qui mutato proposito Regi supplicarunt, vt omnino Reginæ & Archiepiscopo veniam daret, asserentes multis retro diebus per certum

Anaximenes
præceptor Ale-
xandri.

vaticinium id ipsum nutu diuino futurum esse. Tūc Rex penitus placatus acquieuit precibus supplicantium, & lætus intrauit ciuitatem. Primo tamen ecclesiam ex Mezquita consecratam deuote visitans, in medio portæ Reginam sacco indutam, & Archiepiscopū „ pontificalibus ornatum inuenit. Qui Regi aiunt, Peccauimus in te, ô Rex, sed oramus cō- „ sidera peccati causam, & finem respice. Rursus quia felix est culpa quæ tam insigne tem- „ plum meruit obtinere, felix paucorū transgressio qua multorum peccata purgantur. Tūc „ Rex manus præfulis deosculans, Reginam amplectens, regale palatium petiit. Commenda-
danda est industria filiæ Regis, qua perniciosum Regis iuramentum in matris beneficium vertit, imitata Anaximenem præceptorem Alexandri. Cum enim (teste Maximo Valerio) ipse præceptor occurrisset Alexandro festinanti ad excidium cuiusdam rebellis vrbs 10
Græciæ, cum primum eum Alexander vidit, timens ne iræ suæ preces opponeret, iurauit non se facturum quod petiisset. Tūc Anaximenes, Obsecro, inquit, vt urbem diruas. Qua solerti industria ciuitas liberata est. Postquam vero Rex Alfonso Toletum & adiacentia loca fidei lucro dedisset, mansit aliquandiu apud eandem urbē regiam cum magna nobilium & militum copia. Verum milites eius balneis & deliciis plus solito se dedere, quemadmodum in eadem vrbe Toletana Sarraceni agere soliti erant. Cum igitur quidam Barbari dicti Alarabes ex Africa transissent, vastassentque prouinciam Carthaginensem, exercitus Alfonsi eis occurrit, & peccatis Christiani populi ad Alcazar de Confuegra victi & prostrati sunt, ibique interfectus fuit Santius Infans filius Alfonsi. Occu-
buerunt etiam septem nobilissimi Comites, à quo tristi euentu locus ille vsque in ho- 20
diernum diem vocatus est Septem Comitum. Rex vero filii mortem æquanimiter tolerauit. Verum tamen cum inuestigasset Rex solertissime, cur nam milites arma & bellicos labores non satis ferrent, a sapientibus respōsum est causam fore potissimam, quia plus solito milites luxuriæ & balneis vacabant. Iussit igitur Rex vt omnia balnea destruerentur, prohibens libidines ac delicias, quæ militum corpora simul & animos effœminant. Demum induxit hastiludia torneamenta & alia bellica exercitia, qua solertia pristinas vires milites recuperarunt. Imitatus est Rex Alfonso Scipionem consulem in Hispania, qui (vt ait Valerius, & recitat Augustinus nono de ciuitate Dei) vt fortissimos Numantinorum spiritus contunderet, iussit vt omnia quæ voluptatis causa comparata erant, auferrentur. Quo effectum est, vt duobus millibus scortorum à castris expulsis, sic Romanorum exer- 30
citus à tali luxuriæ sentina vacuatus, recreata virtute animosam Numantiam deleuit.

De Geloira & Vrraca filiabus Alfonsi, & de prole earum, & quomodo Alfonso Rex Aragonum duxit uxorem Vrracam, & de eius impudicitia, & qualiter uterque coniunx propter irreuerentiam Ecclesiæ pessima morte obierunt, & quomodo Aragonenses quendam à se in regem electum regno priuarunt, & Ramirum monachum in Regem crexerunt.

C A P. XXX.

CÆTERTVM Alfonso cernens se filiis masculis orbatum, auiditate procreandi filios futuros regni successores quandam nobilem duxit concubinam dictam Ximenam Nunens, ex qua genuit Alfonso Iordanis, sic appellatum quia in flumine Iordanis fuit baptizatus. Nam ipsa cum Comite prædicto viro suo in Syriam transfretauit tempore illius maximi pasagii, in quo Raymundo Comite & Duce Ierusalem, Tripolis & Antiochia lucro fidei accreuerunt. Hic igitur Alfonso de quo agimus, Hispaniarum decus & lumē fuit, dextera eius præsidium patriæ, vt Macedonum Alexander, vt Epirotarum Pyrrhus, vt Hebræorum Moyses, Iosua, & Gedeon, vt deniq; illius antiquæ Hispaniæ Viriatus, qui tot cladibus Romanos afflixit, & nouissime vt Rodericus Cidus Campiator, ac Fernando tertius, de quo in suo loco dicetur. Plurimas denique alias virtutes Alfonsi narrat Rodericus Archiepiscopus in sua historia. Tempore huius Alfonsi Rodericus Cidus Valentiam acquisiuit, de cuius victoriis & clarissimis gestis diximus supra sub Fernando primo patre huius Alfonsi. Hic autem Alfonso iam in senio constitutus cum filios nō haberet masculos filiam eius Vrracam viduam, quam ex Regina Constātia genuerat, & quam Raymūdo Comiti Barcinonæ uxorem dederat, mortuo Comite qui filiū Alfonso reliquit, Alfonso Regi Aragonum matrimonio copulauit. Ex quo nullum filium suscepit, immo plurimū cum ea discors fuit, pro eo quia (vt dicitur) inhonestam vitam ducebat. quam rem tarde intellexit Rex. Palam enim de eius impudicitia dicebatur, ipse tamen
ignora-

ignorabat, quia (teste Seneca) nouissimi incommoda domus nostræ didicimus. Nec aliter de Metella vxore Syllæ narrat Hieronymus, cuius tam nota erat impudicitia, vt Athenis cantaretur quod Sylla ignorabat. Quinimo secreta pudenda domus suæ non aliter quam hostium conuicio didicit. Nec aliter accidit Gneo Pompeio victori vrbis, qui impudicissimam vxorem fortitus est. Ferunt historiæ quosdam familiares Alfonsi ei suasisse, vt Vrracam vxorem tantopere impudicam repudiaret. Ad quos ille probe & facete ait illud Marci Antonini Cæsaris. Cum enim vxorem de adulterio suspectam haberet, suaderentque plurimi vt eam repudio daret, ille dixisse fertur: Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem. Dos autem erat imperium. Alfonsus igitur post multa præclara opera ad Dei cultum & ad fidei defensionem gesta obiit morte communi, & apud monasterium sancti Facundi vna cum Zaida alias dicta Maria sepultus est. Fertur enim eum ante recepisse habitum monachalem, fide tamen ob fratris sui Santii timorem. Hic magnus ædificator fuit ecclesiarum. Reparauit enim ecclesiam Toletanam, instituit Burgensem, vtramque mirifice dotauit. Post mortem vero Alfonsi sexti, prædicti Regis Castellæ Alfonsus Rex Aragonum in regnis Castellæ & Legionis tentauit regnare propter vxorem, & fuit nõ parua discordia, aliis fauentibus Regi Aragonum, aliis præsidia ferentibus Alfonso filio Vrracæ. Tandem post plurima dissidia & bella obtinuit Alfonsus filius Comitis & Vrracæ. Ferunt Hispanorum annalia hanc Vrracam irreuerentē fuisse ecclesiis & piis locis, sæpe
20 sacra templa spoliando & ecclesiæ ministros vituperando & capiendo. Quare iustissime acerrimas suorum sacrilegiorum poenas soluit. Cum enim bellum gereret contra Alfonsum Imperatorem filium suum, ingressa est monasterium sancti Isidori Legionensis, atq; à monachis importune petebat pecunias. Cum vero illi dicerent se non habere, iussit militibus vt ecclesiam spoliarent ornamentis & calicibus. Illi non sunt ausi. Quare ipsa indignata templum cunctis iocalibus spoliauit. Cum vero egrederetur limen ianuæ, media crepuit cunctis videntibus, & iudicia Dei laudantibus. Nec dissimili morte interiit Alfonsus Rex Aragonum, maritus Vrracæ. Fertur enim multa sacrilegia perpetrasse, ecclesias spoliasse, & ob eam rem creditur diuino iudicio punitum esse. Nam vltimo bello quod contra Sarracenos apud Fragā conseruit, occisus est, & (vt ait Rodericus Toletanus) nulla
30 eius vestigia reperta sunt. Eodem Alfonso Rege Aragonum sic interfecto (vt ait Lucas Tudenfis) nonnulli proceres & Barones regni Aragoniæ decreuerunt eligere quendam nobilem appellatum Petrum Tares, multorum iudicio probum. Qui vt se vidit in regio throno, se supra se extulit. Incepit enim despiciere nobiles regni, & leges ac consuetudines patrias abrogare. Cum igitur pro more regni curiæ generales tenerentur, essentque Barones & nobiles vocati, plurimi Aragonenses & Nauatri qui primo venerant, non exierunt, vt est moris, Regi nouo obuiam, nisi solus vnus miles vocatus Petrus Tizon: cæteri vero petierunt Regis palatium, vt viderent an aliquod curialitatis signum Rex eis ageret. Ille vero indignatus iussit portas palatii sibi claudi. Barones vero & nobiles sequenti die curias sine Rege celebrarunt, atq; inprimis Petrum Tares titulo & regno pellere decreuerunt,
40 quia cum in honore esset, non intellexit. Sed verum est illud Aristotelis, quia magistratus virum ostendit. Non parum periculi est, priuatos homines in magnis magistratibus non expertos subito ad regale fastigium sublimare. Nam (teste philosopho) nuper dicti & exaltati nesciunt ferre magnas fortunas. Quinimo vt plurimum sunt despectiui, de-
50 dignantur enim amicos priores, notos ignorat, histriones honorant, comites contemnunt, grandia loquuntur, sublimia meditantur, rationi subesse non patiuntur, præesse moluntur, sunt denique subditis onerosi, omnibus infesti. Quare (vt inquit Seneca) talibus repente exaltatis facilius est potentiam amittere quam acquirere. Expulso igitur Petro Tares, regnicolæ Aragoniæ communi consensu reuocarunt à monasterio Ramirum monachum presbyterum, filium legitimum Santii Regis Aragonum & fratrem Alfonsi sine filiis præmortui, cui dederunt nobilem vxorem, videlicet filiam Raymundi Comitis Pictauiensis, obtentaque dispensatione apostolica genuit vnicam filiam. Sed non putamus alienum à proposito fore, breui differere quid interim Ramiro & nobilibus suis acciderit. Narrant enim Hispanorum annalia Ramirum fuisse probum virum, & penitus diuinæ contemplationi deditum, sed valde simplicem, agibiliū inexpertum. Contigit autem vt necessarium bellum contra Sarracenos, consereret. Ille vero armorum & equitandi vsu experts equum ascendit. Nobiles vero scutum in manu eius læua posuerunt, & lanceam in dextera. Rursus dixerunt ei, vt bridam siue frænum caperet. Ille vero, Ponite, inquit, in ore, quia vtraque manus occupata est: & ita actum est. Tandem Sarracenos viriliter aggreditur & eos strenue deuicit. Nihilominus nonnulli Barones de huiusmodi actu & cæteris simplicitatibus tam assiduo & irreuerenter

Nuper dilatorū
& exaltatorū
morem.

irridebant, vt Ramirus ferre æquo animo non posset. Quare deposita monachali simplicitate animum induit plus quam militarem. Nam vndecim nobiles ad se apud Oſcam vocatos gladio ferire fecit, & ad superstites ait in vulgari Hispanico: *Non ſabe la volpeia con quien trobeia*, quod est dicere, Nescit vulpecula cum quo ludit. Quo terribili exemplo cæteri perterriti nedum ab irrisione cessarunt, sed ei insidias parabant. Ramirus vero se & regnum Alfonso VII. Regi Castellæ dicto Imperatori recommitit, quousq; filia eius fuit nubilis. Quam accepit vxorem Raymundus Comes Barcinonæ, qui postea fuit Rex Aragonum & Comes Barcinonæ. Deinde dictus Ramirus donauit eidem Regi Castellæ Soriã cum districtu, quæ ante ad regnum Aragoniæ pertinebat. Cunctis igitur pacatis Ramirus rediit ad monasterium, vbi cælibem vitam egit. Barones ergo ac nobiles Aragoniæ quo pacto non incusent Regem irridentes, non facile inuenio. Scio scriptum esse, Non irridebis homines in amaritudine animi sui. Vnde de Regibus videtur dictum illud Iesaiæ: Illudam illuſores eorum. Et iterum: Abominatio domini omnis illuſor. Et rursus Sapiens: Irridentes erunt deridentes sine honore. Denique scio, iuuenes irridentes Helisæum vrsi lacerarunt. Sed & viri Sadoch irriserunt principem Gedeonem, sed luerunt pœnas. Iezabel quoque irrisit Achab qui pessima morte obiit. Verumtamen quomodo Regem à tanta crudelitate excusent ignoro, præsertim in monachali innocentia nutritum, qui sæpe illud Senecæ legerat: Nodum felix es, si te turba non deriserit: si vis beatus esse, cogita hoc primum contemnere contemni. Et iterum idem Seneca, Ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemptus. Et Cicero, Nemo contemni timet, nisi qui se contemnendum arbitratur. Hoc tempore sedit Romæ Gregorius VI. & Victor I. & Urbanus I. in sede vero imperii Henricus V. filius Friderici primi. Hic fuit coronatus à Celestino mortuus est in Sicilia. Quo mortuo orta est dissensio in imperio, quibusdam eligentibus Othonem filium ducis Saxonæ, aliis vero Philippum fratrem quondam Henrici Imperatoris.

De Alfonso VII. intitulato Imperatore, qui vigesimo nono loco post cladem regnavit, & quomodo regna iterum diuisit, & de clarissimis gestis suis.

CAP. XXXI.

ALFONSVS VII. prædictus nepos Alfonsi ex filia, intitulatus Imperator Hispaniarum, vigesimus nonus Rex fuit à Pelagio primo Rege post Hispaniæ excidium, & LXXVI. post Athamaricum primum Regem Gotthorum. Incepit regnare anno Domini M. CVIII. regnavit annis LI. Hic diuisit iterum regna. Nam in regno Castellæ instituit primogenitum Santium in regno Legionis Fernandum secundo natum. Diuisio siue partitio regni etsi plerumque fiat ex voluntate Dei aut vindicantis, aut præsentia dissidia tollentis (vt inquit Augustinus) simpliciter tamen regnorum diuisio minime ad perpetuitatem regni cedere compertum est. Regnum quidem (teste philosopho) non nisi vnitate firmatur. Hinc pro benedictione singulari Deus in vno principatu vnicum principem constituit, dicente scriptura per prophetam: Adducam vos de medio nationum in gentem vnã, & Rex vnus erit omnibus imperans. Quemadmodum pro maledictione datum est, vt regnum diuidatur, quia (vt ait Sapiens) propter peccata populi multi principes eius. Sic propter scelera Salomonis & filii Ieroboam eius regnum diuisum est. Fatemur tamen, quia nonnūquam ad vitanda inter fratres intestina dissidia, expedit regna inter eos partiri, idq; plurimi imperatores fecere, vt supra diximus. Quæ siquidem regnorum partitio etsi discordiis protunc occurrentibus prouidere videatur, maiores tamen timentur inquietudines. Adde, quia facilius partes diuisæ ab hostibus inuaduntur, quam totum in vnitate roboratum. Hic igitur Alfonsus regna diuisit. In qua re dum filiis præsentibus prouidit, futura scandala non vitauit, quousque regna iterum vnita fuere, vt inferius tagemus. Hic fuit vir bonus, strenuus, & mansuetus, multa castra & oppida à Mauris, signanter Calatrauam cum adiacentibus, suæ ditioni subiecit. Huius Alfonsi tempore, mortuo Alfonso Rege Aragonum, & substituto ei Ramiro monacho fratre suo, Alfonsus Rex Hispaniarum coepit Aragoniam infestare & ciuitates ac castra citra Iberum occupauit. Tandem in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum prædictam patriam in feudo teneret à Rege Hispaniarum, essetque ei pro dictis locis vassallus: quod fideliter obseruauit vsque ad obsidionem Conchæ, in qua fertur Alfonsus regi Aragonum homagium remisisse. Hic se Imperatorem Hispaniarum appellauit. nan principatum tenebat à mari oceano vsque ad mare mediterraneum. Sortitus est Alfonsus duas vxores, Berengariam atque Vrracam.

Vrracām. Ex Berengaria genuit Santium & Fernandum, Elisabet & Beatricem. Hæc itaq; Beatrix nupsit Ludouico Regi Franciæ. Fuit hic Rex Alfonsus gloriosus & virtuosus, magnas prouincias & vrbes fidei lucro adiecit, vsque adeo vt Sarraceni ei seruirent in tributis, & ad curias suas, vt subditi, venire cogerentur. Huius tempore Ludouicus septimus Rex Franciæ gener Alfonsi decreuit visitare limina sancti Iacobi, denique voluit Alfonsi foceri curiam accersiri. Fuerat enim eidem Ludouico falso suggestum, reginam Francorum vxorem suam filiam Alfonsi non esse legitimam. Alfonsus igitur sociatus regi Nauarrorum Ludouicum apud Burgensem ciuitatem sollemnissime recepit, quem sociauit vsque ad Compostellam, eumq; expleta peregrinatione Toletum conduxit, vbi Rex curias generales indixerat. Interfuit in eisdem curiis Raymūdus Comes Barcinonæ & plurimi alii principes, fideles pariter & infideles, fuitque tanta inibi adunata nobilitas, vt Rex Franciæ pa'am dixerit non fuisse in orbe similem regis curiam. Alfonsus vero plurima dona Ludouico & militibus suis contulit. Fuitque abunde certificatus vxorem suam legitimam fore filiam Alfonsi imperatoris. Quare plurimum delectatus rediit incolumis & hilaris in Franciam, quem Rex Nauarræ & Comes Raymundus vsque ad Baionam sociarunt. Hic Alfonsus iustitiæ zelantissimus fuit. Fertur enim patriam regni sui exsecutores quos Alguaziles vocamus non indigem: ibique ministrabatur iustitia. Habent enim gesta huius regis, quendam rusticum Galecum apud Toletum querelas egisse contra vnum potentem militem bona sua inuadentem. Cui Rex Alfonsus breuem literã concessit, iniungens vt illico miles quæ abstulerat, rustico assignaret. Ille vero pro restitutione minas mortis laboratori intulit. Regem itaque rusticus iterum adit, qui commotus finxit se ægrotum, & interim secreto Galleciam petiit celeri gressu, domumque militis obsedit, quem tandem cepit, & prope eius domum suspendit. Quo singulari actu multi perterriti fuere, & ab inuasionibus & rapinis abstinuerunt. Hic Alfonsus Cordubam magno exercitu obsedit. Cui princeps Sarracenus qui eam regebat, de viribus suis diffidens exiuit obuiam, ciuitatis clauis offerens. Alfonsus ergo accepta ciuitate eam commisit cuidam Mauro sibi fideli sub homagio. Tandem procedens per maritima Almeriam obtinuit, deinde Bæzam, ibique relicto filio suo Santio obiit in via ex ægritudine sub quadam arbore, in monte qui dicitur del Muladar. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Innocentius 11. & post eius obitum Celestinus 11. & Lucius 11. quo tempore fuit magnum schisma: in imperio autem fuit Conradus 11. & Fridericus primus. Hic Conradus nepos Henrici imperatoris ex sorore benedictionem non habuit.

De Santio 111. Desiderato appellato, qui post irruptionem Hispania trigesimo loco regnavit, & de virtutibus & gestis suis.

CAP. XXXII.

40 **S**ANTIVS 111. cognominatus Desideratus, primogenitus Imperatoris Alfonsi, xxx. Rex fuit à Pelagio primo rege post cladem Hispaniæ, & LXVII. post Athanaricum primum regē Gotthorū. Cœpit autē regnare anno Domini M. CLI X. regnavit anno vno. Hic cum intelligeret mortem patris, concito gressu corpus eius duxit Toletū, ibique honorifice sepeliuit. Hic vxorē duxit patre viuente Blancā filiā Garfiæ regis Nauarræ, qui fuit nepos ex filia nobilis Roderici Cidi, ex qua susceperat Alfonsum, qui post eū in cunabulis existēs regnavit in Castella. Hic Rex Santius multis virtutibus pollebat, & clypeus nobiliū dicebatur (erat enim humanissimus) nulli fides eius, nulli victus, nulli auxiliū defuit. Imitatus est Simonē Atheniensium ducē, cuius tanta fuit ad suos caritas & beneficētia, vt nullus inopia rei familiaris mœstus esset, multos locupletauit, suoq; sumptu extulit, vt eo mortuo nō tam dux quam omnium pater extinctus videretur. Fernandus autē frater Sā-
50 tii, cui pater regnū Legionis dimiserat, licet pius & benignus, tamen quorundam prauis consiliis abstulit feuda & castra quibusdam nobilibus, quæ pater eis concesserat. Illi vero regem Santiū Castellæ adierunt, qui congregato exercitu regnum Legionis ingreditur. Fernandus tamen bello captus est, qui tandem fratris arbitrio se commisit. Quem frater conspiciens nudū regalibus vestibus induit, imitatus Pompeiū regem Armeniæ, qui fratrem bello captiuatum genibus flexū iacere nō permisit, sed benignus fratrem recreauit, & diadema quod amiserat, capiti imponere iussit, vitamque simul & regnum contulit, æque pulchrum iudicans & regem vincere & facere. Nec aliter Santius, etsi regno fratris imo suo potiri potuisset, fratrem sibi conciliauit, quem futurū hæredē in spiritu præsensit. Tandē rebus compositis vnusquisq; in patriā rediit. Rex vero Santius consummatus in breui

*Santius Rex
clypeus nobiliū
dictus.*

compleuit tempora multa. placita enim erat Deo anima illius. Ideo festinauit eum Dominus adducere de medio iniquitatis. Obiit enim apud Toletum. vocatus est enim Desideratus, quia præmature tam dilectus de terra delectus est. Hoc tempore sedit Romæ Lucius I I. in imperio prædictus Fridericus primus. Hic dux fuit Sueuorum & nepos Conradi Imperatoris. Hic coronatus fuit ab Adriano Papa. Cum igitur transisset in orientales partes, & fatigatus magno æstu in quodam fluuio natusset, submersus est, vt dicitur in Chronica Sicardi.

De Fernando secundo, qui post cladem Hispania trigesimo primo loco regnavit in Legionem, & frater eius Santius in Castella.

10

CAP. XXXIII.

FERNANDVS II. frater Santii & filius Alphonfi Imperatoris, xxxi. Rex fuit à Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, & lxi. post Athanaricum primum Regem Gotthorum. Cœpit autem regnare in regno Legionensi anno Domini m. clx. regnavit annis triginta vno. Eodem enim tempore Santius in Castella regnavit, & Fernandus in Legionem, sed non æquali periodo in regnis perdurarunt. Santius enim vno anno, sed Fernandus triginta vno præfuit. Santius itaque cum recte, pie, & iuste regnauerit, licet paucis annis, longo tamen tempore vixisse censendus est. Nam ætas hominum bene distributa, longa est: si male, breuissima. Diu enim non viuit, qui diu impie viuit, dicente Salomo-
 20 ne: Si quid impiorum longæ vitæ fuerit, in nihilum reputabitur. Vnde Seneca, Decipitur qui propter canos & rugas in fronte putat diu vixisse. Hic Fernandus, sicut præmissum est, præmature mortuo Santio Rege Castellæ eius fratre, qui Alphonsum filium an-
 30 niculum reliquerat (vt quidam aiunt) ad regnum aspirabat, aut (vt alii volunt) nepotem sibi vassallum subiicere tentauit. Sed obstetit explorata ac æternis laudibus illustrata erga Alphonsum nobilium suorum fides, præsertim duorum fratrum Manrici & Nunii Comitum de Lara. Cum enim ipse Alfonso mortuo Santio patre in cunabulis agens à nobilibus Castellæ iure in Regem electus atque receptus esset, Fernandus, de quo agimus, patruus eius, manu armata regnum Castellæ ingreditur, & magnam eius partem occupauit. Persequabatur enim miro odio Manricum & Nunium Comites prædictos, quibus San-
 30 tius Rex filium commiserat. Ipsi igitur nobiles viri non valentes aliud efficere, homagio pro tunc ab eis præstito assenserunt Regis Fernandi voto, vt Alfonso tanquam vassallum sibi traderent alendum. Cum igitur Fernandus oppidum Soriæ peteret, vbi erat puer: & esset coram patruo adductus, cœpit plorare. Cui Fernandus ne ploraret, blandiri cœpit. Tunc Comes Manricus sciens quod scriptum est, quia in tempore tribulationis fidelis ag-
 40 noscitur, omni timore deposito ad regem ait: Puer (inquit) lactari cupit, non seruire, nutricis potius mamillis quam patris oblectamentis indiget, longe magis puero opus esset lactantis solatio quam patris palatio, magis optat lac quam sanguinem, longe magis ei expedit ablactatus vagire quàm coactus seruire. Voluisti hodie, o Rex, efficere quod natura non
 40 patitur. Cupis enim vt tibi præstet homagii formam, qui formare verba non didicit. Cupis
 40 rursus vt tibi seruire incipiat, qui vix viuere inchoauit. Optas vt tibi homagium dicat, qui quid sit quod petis ignorat. Et vt paucis, sed veris, tua pace agamus, vis vt tibi fiat vassallus, qui dominus iure fore deberet. Fac igitur quod tibi libet. Sed vide an liceat nos cedere
 50 mus tempori, non rationi, dum tu respicis pueri ætatem, non tui honestatem. Si igitur placet, puerum ad nutricem adducam quæ eum lactabit, postea iocunde videbit eum Rex. Interim vero quidam miles dictus Petrus Melendi iussu Comitum ascendit equum, & puerum sub mantello abscondit celeri gressu duxit ad oppidum sancti Stephani de Gormaz. Idque cum intimatum esset Regi Fernando qui Alfonso auidè expectabat, nimia ira indignatus est contra Comites. Illi vero quodam rubore perfusi, dixerunt se velle Regem quærere, & ad Fernandum adducere. Comes itaque de Lara paulum cæteros præ-
 50 cedens ad oppidum pergit sancti Stephani, puerumque ad arcem de Atienza attulit, nec putauit ire contra homagium, vt dominum suum aut à morte aut seruitute liberaret. Fernandus ergo rex Nunium diffidauit. Ille vero statim se regi præsentauit, quem Rex toruo oculo conspiciens proditorem appellauit. Sed Nunius patienter tulit, dicens id egisse vt dominum suum liberaret, nec credebat contra regni instituta egisse. Fernandus itaque rem deduxit ad consilium, & à cunctis proceribus iudicatum est, Comites minime contra homagium, quinimo strenue & fideliter egisse. Quo præclaro facinore Rex Santius aut à morte aut à seruitute liberatus est. Manricus igitur & Nunius æterna sunt laude cõ-
 60 mendandi, qui nedum vitam, sed honorem domini sui vitæ propriæ prætulērunt, imi-
 tati fi-

tati fidelissimos illos Ioiadam & Iehoseba, quos scriptura sacra commemorat, qui absconderunt Ioas paruum filium in virtute sua & in cubiculo suo, contra Athalam & cæteros semen regis extinguere molientes. Sic puer Ptolemæus Rex Ægypti, quem pater eius Ptolemæus Romanorum fidei commiserat, per eorundem Romanorum fidem & probitatem (vt ait Valerius) defensus est contra patruos & Ægyptios regnum illius eripere molientes. Hic Fernandus deuicit in prælio Alfonsum qui primus fuit Rex Portugalix. Huius Fernandi temporibus sedebat Romæ prædictus Lucius III. in imperio vero Fridericus primus, de quo paulo ante diximus.

Lucius III.
Papa.
Fridericus I.
Imp.

10 *De Alfonso VIII. qui post cladem Hispania trigesimo secundo loco regnavit, & de clarissima eius prole, & bellis & victoriis suo tempore occurrentibus.*

CAP. XXXIII.

ALFONSVS VIII. cognomento Bonus, filius regis Santii, xxxi. Rex fuit à Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & lxx. ab Athanarico primo Rege Gothorum. Incepit autem regnare in regno Castellæ anno Domini m. c. l. x. & regnavit annis l. i. i. Hic Alfonsus (vt paulo ante prædiximus) patre Santio vita functo inter ipsos vagitus infantix regnare cœpit. Nec parum fuit miraculi eum in tanta euasisse innocentia, cui tot pectora nocentia insidiabantur. Sed nec carebat mysterio illum incolumem posse seruari, quem tanta ambitio, aut tanta inuidia inuaserat. Quare futurum videbatur, vt quæ maxima fides defenderat, maxime ipse fidem defenderet, & inter multos clarissimus euaderet, quem clarissima auspiciâ futurum clarissimum demonstrarunt. Hic igitur Alfonsus post annos suæ adolescentiæ non sine conflictu, sed cum victoria feliciter exactos, duxit uxorem Leonoram filiam Ricardi Regis Angliæ. Ex qua genuit tres filios, scilicet Santium, qui obiit in infantia, & Fernandum strenuissimum atq; excellentissimum principem, qui cum esset xxv. annorum apud Maoritum communi morte obiit. Deniq; genuit Henricum qui postea regnavit. Genuit rursus plures filias, videlicet dominam Blancam quæ nupsit regi Franciæ, ex qua genuit sanctum Ludouicum etiam regem Franciæ. Nec mirum cum ex generoso semine nascatur in quauis specie optima proles. Fuit igitur singularis felicitas huius Alfonsi, tam egregiam claramque obtinuisse prolem, quæ ipsum pene orbem excellentissimis principibus repleuit. Teste enim Aristotele, multitudo & bonitas prolis magnam felicitatem parentibus affert. pro singulari enim munere concessit Deus Abraham & Iacob, vt viderent filios & filios filiorum suorum, pacem super Israel. Adde, quia probitas filiorum plerumque deriuatur à patre, & transit in filios, quia scriptum est: Iustitia illius in filios filiorum suorum. Et sicut (teste Sapiente) « filius insipiens ignominia patris, ita virtus filiorum gloria & felicitas est patris. Nec enim « parua fuit gloria Pauli Q. Mutium & reliquos præclaros habuisse filios, qui in eodem genere laudis patrem ne dixerim imitari, sed excellere visi sunt. Sic & Africanus in re militari paternis laudibus addidit. Id ipsum fecerunt Timotheus & tres eius fratres Cononis filii, qui in belli laude doctrinæque & ingenii præstantia non inferiores patre fuerunt. Ii optimam hæreditatem à patribus receperunt, tales videlicet patres obtinuisse. Patres quoque præstantissimum patrimoniū filiis reliquerunt, cum tales filios genuissent. Rursus quid felicius Metelli Romanorum principis felicitate, si prole respicimus? quid præclarius filiis, si patrem non despiciamus? Hic enim Metellus consul, imperator, triumphator, ex uxore pudica quatuor inclytos genuit filios tribus consulatibus & censuris & vna prætura. Gyges denique Lydorum rex adeo prole felicissimus fuit, vt Apollinis oraculū consulere sit ausus, an quisque se filiis felicior foret. Iterum Alfonsus genuit dominam Berengariam, quæ fuit vxor Alfonsi regis Legionensis, ex qua genitus est gloriosissimus Fernandus rex, qui Hispalim, Cordubam, & totam fere Bæticam, & Vandaliam à Mauris obtinuit. Ex eadem rursus Berengaria genitus est Alfonsus qui dictus est Infans Molinæ. Item dictus Alfonsus vi. i. genuit Vrracam quæ fuit regina Portugalix, & Leonoram quæ fuit regina Aragoniæ. Hic Alfonsus à Mauris in prælio deuictus est apud locum de Alarcos. Fuit autem dux Maurorum Miramomelinus, qui prosequens victoriam multa castra acquisiuit, obseditque arcem de Alarcos, præsertim quia cognouerat nobilem virum Didacum de Haro dominum de Viscaia post prælium in eadem arce receptum esse, sciebatque obsessis victualia defecisse. Miramomelinus itaque iurauit super Alcoranum, quod si Didacus de Haro illico sibi non assignaret castrum, omnes gladio feriret. Verum cum apud eundem Miramomelinum exularet nobilis vir Petrus Fernandi de Castro, occasione inimicitiarum cum Nunio & Aluaro Comitibus de Lara, generis eiusdem Didaci, suscepit idem Petrus Fernandi onus intimandi Didaco votum

Alfonsus à
Mauris in prælio deuictus.

regis Sarracenorum. Exposita igitur legatione Didacus necessitate famis compulsus, deliberavit arcem assignare, eo pacto ut omnes secum existentes saluarentur. Quod placuit regi exceptis Comitibus de Lara, qui debebant capti assignari Petro Fernandi inimico eorum. Pacto igitur inito, rogavit Didacus Petrum Fernandi, ut secum duos milites deferret, idemque Petrus iuravit, quod assignato castro Miramomelino, eadem hora omnes existentes in arce liberarentur præter Comites de Lara. Didacus vero mandavit suis, ne castrum redderent post quatuor horas recessus sui. Ille vero assumptis secum eisdem Nunio & Alvaro generis suis exiit de castro, & infra paucas horas aliud castrum Christianorum securus petiit. Cum itaque Petrus Fernandi lætus admodum esset, putans se habere ad manus Comites de Lara, ac inuenisset eos abiisse cum Didaco, doluit se illud fecit, datis per Didacum duodecim obsidibus de assignando castrum, ut statim dicemus. Sic itaque auditas vindictæ Petri Fernandi optima arte illusa est. Cæterum non aberrabimus ab incepto proposito, si breui inseruerimus quid huius inclyti Alfonsi temporibus eidem nobili Didaco de Haro acciderit. Fuit enim Didacus (ut ferunt Hispanorum annalia) Alfonso regi carus, plurimumque acceptus. nam erat vir strenuus, corporis atque animi viribus pollens. Verumtamen apud semetipsum cunctis fortior videbatur, quinimo bellandi arte, animositate, & fide plurimis se præstare arbitrabatur, ut alter Metellus, quem Salustius in Iugurtha commemorat, qui quamquam gloria & virtute clarissimus, tamen ei erat arrogans atque contemptor animus, quia arrogantia commune nobilitatis malum est. Ea igitur infelicissima die qua rex Alfonso configere debebat cum Miramomelino rege Maurorum prope Alarcos, Didacus ipse quatuor problemata publice & arroganter deuovit. Erat primum, nullo periculo dominum suum in bello dimittere: secundum, quod nulla necessitate castra aut arces domini sui hostibus traderet: tertium, quod si vnquam obsides assignaret, illos omnino redimeret: quartum, quod iam conferto prælio, si semel calcaribus equum percuteret contra Sarracenos, nullo discrimine respiceret retro. Sed altissimus Deus cuius est omnis fortitudo & potentia, fregit arrogantiam eius, quia scriptum est: Qui se iactat & dilatat, Deo displicet, & iurgia concitat. Et in Ecclesiastico scribitur: Nec te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiā, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignū aridum in eremo. Hinc Augustinus in libro de conflictu vitiorum: De sine grandia loqui. Frangit Deus omnem arrogantē, magniloqui cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur. Itaque tantam arrogantiam Didaci de Haro Deus non sustinuit, quippe ea die contra prædicta quatuor aut metu, aut infelicitate, vel necessitate agere coactus est. Nam victo exercitu Christianorum, ipse Didacus plurimos Christianos fugere conspiciens, ad arcem de Alarcos aufugit. At cum cerneret victualia deesse, exiens de castro suis militibus sociatus, impetū in Arabes fecit, ut tandem euadere posset. Verū sui eum deseruerunt. Cum itaque retro respiceret, neminem prope se videns, verecunde satis rediit ad arcem. Rursus eadem die duodecim milites Miramomelino regi Sarracenorum ex pacto obsides assignauit, ipseque sequenti die incolumis, sed infelix, euasit, & arcē infelicius hostibus consignauit. Sic itaque eadē quatuor eadem die nescio an insolētius ac impudētius fregit ac violauit. Nec defuit qui ei palā iactantiam suam impropere dicens, O Didace memor esto, quia in quo multa te acturum iactasti, in eo multos offendisti. Iactantia enim (ut inquit noster Quintilianus) audiētibus non modo fastidium, sed etiam odium generat. qui enim se iactant hoc facere, tanquam superiores aut fortiores sibi videntur. Quare supra modum cæteros premere & despicere creduntur. Hinc & noster Seneca ait, quia magnanimitas si se supra se extollat, facit virum minantem, inflatum, turgidum, inquietum, cunctis odiosum. Tu ergo, ô Didace, illud Scipionis vtinam animo cogitasses, qui militem tacitum esse debere ad exequendum, ad faciendum potius quam ad dicendum proniorē. Tu ergo qua die te verbis ostentasti, ea te operibus defraudasti, & qua die vouisti, ea votū fregisti, ut in te illud Sapientis impleatur: Superbia tua extulit te. Et iterum: Est qui hodie extollitur, & cras decidet. Verba tua te polluerunt, sed hostes non terruerunt, quia (ut poeta ait)

Non semper ferit quodcumq; minabitur arcus.

Heri verbis hostes vicisti, à quibus hodie victus euasisti, ut imiteris Damasippum quem Macrobius commemorat, qui cum polliceretur aprum solus interficere, Cicero quasiuit an ipsum venabulo vel verbis interficere promittebat.

De gloriosa victoria Alphonsi VIII. contra Sarracenos in illo famoso bello de Nauibus Tolosa, & quomodo crux Christi preciosa visibiliter opem tulit, & de innumera multitudine caſorum. Inſeruntur etiam copie interfectorum in antiquis bellis & cæterarum nationum.

CAP. XXXV.

LIBET igitur breui differere gesta Alphonſi VIII. poſt infelicem cladem peccatis populi Chriſtiani ſuſceptam apud locum de Alarcos. Poſtquam idem Alphonſus à Miramomelino rege Sarracenorum ſic infelicitè victus fuit, conſpiciens peccatis ſuis id eueniſſe, compunctus corde multa pietatis opera fecit. fundauit enim atque dotauit monaſterium de Holgis, & Hoſpitale regis apud Burgenſem ciuitatem, & alia plurima monaſteria monialium. Fernandus itaq; filius eius cum eſſet ingentis roboris animi, inceſſabiliter interpellat patrem Alphonſum, vt Miramomelinum regem Maurorum paulo ante victorem aggredereſetur. Pater vero cum conſpiceret Sarracenos inſtructos copiis multis, ac in locis ſaltuoſis manere, ad filium ait: Aggrederer, ô fili, hoſtes libens, ſi plurimos tibi ſimiles in caſtris meis conſpicerẽ, & hoſtium vires expertus nõ eſſem: imitatus Paulum Fuluiũ, qui contra Macedones cõſul miſſus, cum eſſent hoſtes in locis inacceſſibilibus, hortante eum Naſica optimæ indolis iuvene, vt hoſtes adorirentur: Facerẽ, inquit, iſtud, ſi tua mihi ætas fuiſſet, aut tibi mea experiẽtia. Verũ pluries expertus ſum non tutũ eſſe, vt recenti infeliciq; clade proſtratus aduerſus inſtructam aciem dimicẽ. Tandẽ Alphonſus precib. filii atq; ſui animi amplitudine roboratus, eundem regẽ Sarracenorũ diffidauit. Interim Rodericum Archiepiſcopum Toletanũ Romam miſit pro cruciata, quam conſeſtim obtinuit. Adueniente igitur die belli, cõgregato & inſtructo exercitu, Sarraceni in multitudine confidentes, vt moris habent, clamitabant magnis vocibus, & diuerſis ſonorum & tubarũ ſtrepitibus rigeabant, vt noſtris timorẽ, ſuis vero animũ darent. Cum vero Alphonſus ſuos hoſtiũ potentiam formidare conſpiceret, ad eos ait quod Saluſtius in Catilinaria refert: Semper (inquit) in prælio illis eſt maximũ periculum qui maxime timet. Nobis ergo, ô Chriſti milites, audacia pro muro, ſpes pro ſecuritate, gloria pro victoria, iuſtitia pro certitudine vincendi habeatur. Et ſubdit: Nec vos conturbent hi hoſtium clamores. illis enim pauor eſt in animo, quibus effuſa vox eſt in ore. Imitatus eſt Alphonſus Magnũ Alexandrũ, qui (vt Quintus Curtius refert) contra Dariũ pugnaturus in ſimili caſu ad ſuos formidãtes ait: Quid Barbarorũ clamorib. turbamini, qui timoris habent teſtimonium, non confidentiæ probationẽ. Nam & canibus infelicioribus mos eſt, quanto plus defecerint vires, eo magis latratibus indulgere. Expletis igitur his verbis, omnes in domino confortati Sarracenos impetunt. Vtrinq; itaq; pugnatum eſt acerrime, & non ſine varietate fortunæ, eo auxilium ferente, coram quo fortuna ipſa aut nihil eſt, aut nihil poteſt. Tandem Arabes mirabili ſtrage fuſi & cẽſi ſunt. Fuit hoc bellũ famoſum dictum de Nauibus Tolosæ, ubi crux Chriſti viſibiliter opem tulit. Meruit hic Alphonſus ſua ad Chriſti crucem deuotione & reuerentia, crucis triumphantiffimæ auxilio vincere, vt alter Conſtantine Conſtantii filius, qui (vt inquit Caſſiodorus) aduerſus Maxentiũ pugnaturus vidit per ſomniũ ſignum crucis in cẽlo flamineo more rutilare, & angelos aſſiſtentes atq; dicentes: In hoc ſigno vinces Cõſtantine. Triumphauit autẽ Conſtantine in ſigno crucis, vt nec ſolus vnus de ſuis in bello mortuus atq; captus fuerit. Quo effectũ eſt, vt crux quę primo apud Romanos ſuppliciũ fuerat, in numiſmatũ figuris ſit deſcripta literis aſcribentibus: **HOC EST INVINCIBILE SIGNVM DEI VIVI.** Fuit itaq; tam *Crucis ſignum.* glorioſum hoc bellum, ſicut vnquam in Hiſpania accidiffe legitur. Cæſa enim fuere circiter cc. millia Arabum. Stupenda clades, inaudita lues, tot interfectorum hominũ multitudo, quæ non miſeranda, non deſlenda, ſed cum ſummis gaudiis referẽda, atq; immortalideo gratulanda eſt. Quis enim Barbarorum miſerebitur, quos cum non lædimus, catholicam fidem euertere, noſq; & noſtra diripere, ſuæq; perfidiæ ſubiicere conſpiciamus? *Barbari miſeratione indigni.* Tantam itaq; cæſorum ſtragem, tantamq; occiſorum multitudinem, vt eo bello Alphonſus intulit, nulla referunt annalia. Nam etſi clariora bella truculentioresque præliorum cædes recolimus, huic Alphonſi victoriæ non facile comparantur. Vt enim refert Oroſius in primo congreſſu Alexandri cum Dario ſexcentum millia Perſarum bellantium fuere, quæ non minus arte Alexandri ſuperata, quam virtute Macedonum. vbi magna cædes fuit Perſarum. In exercitu vero Alexandri tantum centum viginti equites, & octo pedites defuere. Parum vero poſt, Darius cum quatuor centum millibus peditum & centum millibus equitum in aciem prodiit, pugnaque committitur, amboq; reges vulnerantur. Tandem Darius fugit, cæſaque ſunt octoginta millia peditum, equi-

tum vero decem millia, capta autem quadraginta millia. Et rursus: Darius spe pacis amissa, quatuor centum millia peditum & centum millia equitum congregauit, & Alexandro ab Ægypto reuertenti apud Tharsum bello opponit. raroque in vlllo prælio, vt in hoc, tantum sanguinis fufum est, totusque oriens in potestatem Alexandri venit. Quantus autem numerus militum Alexandri ceciderit, non tradunt scriptores. Veterum enim mos est, ex ea parte quæ vincit, occisorum numerum non ponere, ne victoriam maculēt damna victoris. Denique contra Pyrrhum apud Lucaniam Cūrius consul bellum gessit, vbi octoginta millia peditum, & septuaginta millia equitum regem Pyrrhum habuisse ferunt. Ex his triginta sex millia cæsa referuntur. Rursus Regulus aduersus duos Hasdrubales & Amilcarem acerrimum bellum gessit, vbi triginta millia Romanorū ceciderunt. 10 Postea vero anno ab vrbe condita quingentesimo sextodecimo apud Aretium commissum prælio, Attilius consul est occisus, octoginta millibus Romanorum cæsis. Cæterum Syria Mithridaticum bellum cepit, initoque prælio cum Archelao conflixit, vbi nonaginta millia interfecta referuntur. Parum vero post cū Mithridates adiutoriū Archelao misisset, secūdo prælio quinquaginta millia ex suis interfecta sunt. Itē Iulius Cæsar apud Rhodanum Gallos bis vicit, vbi quadraginta millia Gallorum ceciderūt. Sed & Tiberius priuignus Augusti Germanos bello superauit, vbi centum viginti quatuor millia cæsa & captiuata feruntur. Quod bellum maximū & formidolosum quinquaginta legionibus gestum est, nec fere vllum maius bellum post Punicum fuit. Postremo (vt id Orosius refert) anno vrbe conditæ octingentesimo vigesimo quinto, Vespasianus templum Hierosolymis dirupit, murosque vrbe solo æquat: & ibi sexcēta millia Iudæorum interfecta Cornelius & Suetonius asserunt: Iosephus vero vndecies centena millia Iudæorum gladio & fame periisse, nonaginta vero millia toto orbe dispersa: de Romanis vero vix viginti quinque equites ceciderunt.

*De his quæ acciderunt regi Alfonso VIII. post famosum bellum Nauium Tolosæ,
& de ciuitatibus & locis quæ acquisiuit, & de singulari facinore circa
arcem de Zorita, & obitu eius.*

CAP. XXXVI.

SUPEREST igitur vt ad Alfonsi præclarissima facta & eius tempore gesta redeamus. 30 Postquam itaque bellum prædictum de Nauibus Tolosæ toto orbe famosum Alfonso feliciter expleuit, creuit ad maiora animus. Vt enim inquit Valerius, felicitate obtentæ victoriæ roboratur nobilis animus atque nutritur, vt clariora semper aggrediatur, illaque cum laudum cumulo perficiat. Prosequitur igitur victoriā sibi a Deo missam, & post multa laboriosa bellica certamina, plurima loca à Sarracenis euicit, lucroque fidei adiecit, præsertim Calatrauā, Alcaram, Concham cum districtu Alarcon, castrū Dominarū, Vbedam, Baezam, & innumera alia castra & oppida quæ tēpore Alfonsi vi. fuerāt à Mauris occupata. Nec putamus alienum à proposito nostro, breui referre quoddam, non dixerim præclarum facinus, sed & dolendum pariter & ridendum exēplum, quod etsi Alfonso non parum affligerit, tamen sua prudentia & industria in eius vtilitatem & glori- 40 am versum est. Rebellaerat contra Alfonso miles quidam dictus Lupus de Arenis, seque in arcē famosam de Zorita inclusit atq; intrusit, ex qua incōmoda plurima finitimis ingerebat. Cupiebat rex quam maxime castrum simul & militē ad manus habere. Idque cum quidam mimus siue bufo dictus Dominguellus, facetus, sed prudens, qui apud Lupum erat, intellexisset, regem ipsum arcessiuit, sibiq; castrum & militem se daturum pollicetur. Percunctatus à rege quonam pacto id fieri posse cōfidebat, ille, vt erat astutus, reque diu animo digesserat, regi vtilem, sed funestam malitiam aperuit, vt videlicet pateretur, se aliquem ex regis militibus in facie citra mortem percutere, statimque ad castrum fugeret, vt Lupo Castellano nuntiaret quendam ab eo militē in regis præsentia pro eo interfectum, quia de eodem Lupo detraheret, proditoremque appellasset: qua occasione 50 grate eum reciperet, & tandem castrum ad regis manus deduceret. Annuuit rex, sed non reperiebatur qui se percuti à bufone permetteret. Affuit tandem quidam nobilis & grandæuus miles Petrus Didaci. Is vt rex castrum obtineret, passus est se à bufone in facie percuti. Expleto igitur concepto facinore, Dominguellus concito gressu ad arcē fugit, Castellanoque retulit ob eius honorem in regis conspectu militem occidisse. Quæ res pergrata Lupo fuit, illumque dilectum habuit, & custodibus arcis præposuit. Cum igitur captata die Castellanus in camera raderetur, oblata opportunitate lancea bufo spatulas eius perfodit, & illico interemit, ac per locum ab eo destinatum ex arce exiens ad castra regis deuenit: cui, Expleui, inquit, quæ promisi, Lupum proditorem interfeci. Eoque loquen-

Lupus de Arenis rebellis.

Dominguellus facinus.

te nepos Castellani ad regem accessit, clauēque arcis donauit. Meruit certe Lupi proditio, ut alia proditio plecteretur, quia scriptum est: Delictum actores insequitur: & dignum fuit, ut ei qui fidem fregit, fides frangeretur ipsa. Sed dum proditio punitur, illius nobilis fidelitas ad cælum usque extollitur, qui facie se perpetuo vulnere truncari permisit, ut domini statum incolumem redderet. Fuit hic Alfonsus miræ patientiæ & longanimitatis, qui sæpe à subditis conuitia impune ferebat. Aiunt enim annalia Hispaniæ iuuenem quendam non satis moribus ornatum, licet nobilem, præturam ciuitatis Toletanæ ab eo postulasse. Rex vero ætatem & mores illi impedimento fore dicebat. Ad quem iuuenis liberior quā modestior, Et tu, inquit, rex mihi ætatem improperas, qui in cunabulis regnare cœpisti. Demum plures agnosco, qui tecū pridie pila & alea luserunt, à te præturis & honoribus exaltatos, sed ut puto ideo illos ad dignitates admisti, quia simul cum eis lusi: me vero ideo repellis, quia cum rege non lusi. Risit rex facetiam iuuenis, & libertatem in laceffendo, in regem præsertim, qui ludendo atque ridendo proscribere solet. Itaque nulla ira commotus armis & equo iuuenem donauit, imitatus Cæsarem Marcum Antoninum, qui cum quendam adolescentem nō satis moratum, honorem petentem repelleret, moneretq; ut se bonis artibus mūnirer, quo postulato honore dignus haberetur, ille libera fronte ad Cæsarem ait: Multos agnoui, ô Cæsar, qui tecum in arena pugnarunt, tecumque gladiatorū arte vti sunt, quos prætores & tribunos euexisti. Quod Cæsar patientissime tulit. Post prædicta igitur clarissima Alfonsi gesta & amplissimas victorias ipse gloriosus Alfonsus à domino vocatus, in quodam rure oppidi de Areualo vocato Gutierre munno grauitur infirmatur, vitamque finiuit & secum Hispaniæ gloriam sepeliuit. Hoc tempore sedit Romæ Urbanus I I I. quo etiam tempore ciuitas sancta Ierusalem à Sarracenis occupata est. Hoc etiam tempore Constantinopolis à Francis & Veneris capta est. Eo etiam tempore floruit in Hispania sanctus Dominicus institutor ordinis Prædicatorum. Hoc tempore sedit in imperio Henricus V I. & Otho I I I I. Hic Otho per industriam Innocentii papæ I I I. imperium obtinuit, Philippo interfecto. Hunc Othonem tandem Innocentius papa excommunicauit & deposuit, quia contra eius voluntatem ingressus est regnū Apuliæ, quod conabatur auferre Frederico regi Sicilia. Principes Alemaniæ Fredericum elegerunt, & Otho schismaticus moritur.

Alfonsi obitus.

Ierusalem à Sarracenis occupata.

De Alfonsō IX. qui post destructionem Hispaniæ trigesimo tertio loco regnauit, & quomodo in isto Alfonsō iterum regna fuerunt vnita.

CAP. XXXVII.

ALFONSVS IX. filius Fernandi regis Legionis XXX I I. rex fuit à Pelagio primo rege post cladem, & LXX. ab Athanarico primo rege Gotthorū. Cœpit autē regnare anno domini millesimo ducentesimo, regnauit annis XX V I I. Hic ex domina Berengaria filia inclyti Alfonsi V I I. regis Castellæ genuit (ut diximus) excellentissimum regem Fernandum tertium fidei catholicæ propagatorem, qui Hispalim, & totam Vandaliam, & maiorem partem Bæticæ suæ ditioni & lucro fidei subdidit. In quo Fernando fuerunt regna Castellæ & Legionis iterū vnita, ut apud Romanos mortuo Lepido & Marco Antonio, qui partiti inter se orbem fuerant. Fuit ergo hæc reintegratio regnorum Castellæ & Legionis ad maius firmitusq; principatus stabilimentum & quietudinem ingentem, ut sub eodem Fernando tertio dicemus, quia scriptum est in libris Regum: Vnum virū querās, & totus populus erit in pace. Rursus hic Alfonsus IX. genuit etiam Alfonsum dictū Infantem Molinæ. Tandem Alfonsus rex fœdus iniuit & renouauit cū nobilissimo Alfonso octauo rege Castellæ olim socero suo, & ab eo plurima castra dono accepit, & plurima dissidia inter vtrumque regnum sedata fuere. Tempore huius Alfonsi non accidit cuiusdam fidelissimi militis præclarum facinus, non nisi sempiternis laudibus commemorandum, & à cunctis nobilibus arcium custodibus non modo animo figendum, sed imitandum. Hic enim Alfonsus ab Vrraca nouerca sua, sorore Didaci de Haro domini de Viscaia, non parum offensus, patre Fernando vita functo, eandem Vrracam etiam sibi nō satis fidam, simul & Didacum fratrem suum à regno expulit, castrumq; famosum de Guiar septem continuis annis obsedit, plurimumq; affligit. Cui Didacus de Haro quendā fidelissimum Castellanus præfecit, videlicet nobilem virum Marcum Guterrii, cuius fides, cōstantia, & animi magnitudo nullis præconiis satis lustrari potest. Cū enim & longa obsidione non modo homines, sed cūcta victualia deessent, Guterrius Castellanus solus, sed forti animo sociatus in castro permanfit. Erantq; ei cibi animalium coria, herbæ demum,

Guterrii Castellani cibus.

ac mures, & cuiusvis generis bestia quam occupare poterat. His igitur cōsumptis, Marcus suspensis ad collum arcis clauibus, inedia fameque consumptus ad portam interioris turris in medio cardinis fere exanimis prostratus decubit. Sic itaque mansit integra die. Effecit igitur Marcus spiritu & viribus deficiens, quod incolumis patrare solitus erat. Vnde moriens se se in media porta intrantibus obicem opposuit, ut nemo nisi supra eum intraret, cum nullus dum viueret, contra eum ingredi potuerit. Rex vero solitum impetum ad arcem dirigens, neminemque resistentem prospiciens, apponi iussit ad murum scalas. Ascendentes nobilem virum semiuiuum reperiunt, castrum, non se custodientem. Arbitrantes igitur qui ascenderant, Castellatum mortuū, ad regis præsentiā supra humeros detulerunt. Lacrymatus est igitur rex ob viri illius ingentem virtutem, 10 curamque de eo gessit, remediisque adhibitis paululum conualuit. Cum itaque rex ob eius egregia gesta ac pertinacissimam fidem plurima obtulisset, Absit, inquit Marcus, ut te, ô rex, aliquid capiam, qui gloriam, qui honorem arripuisti meū. Erat mihi sempiterna gloria in arce mori, quam tu ut viuerem abstulisti. ibo si permittis ad dominum meum libens, ut vitam adimat quam tu inuito donasti. Sed quid agam, fidem ei præstitisti quam non nisi morte persolvere poteram. Perpetuas igitur contra te, ô rex, agam querelas, qui ne fidem persolverem, impedisti. Tandem Marcus à rege dimissus, Didacum eius dominum in Africa exulantem mœstus adiit, à quo gratissime receptus. Cumque rei seriem cognouisset, die vna per celebri cum à multis nobilibus Guterrii fides & constantia ad astra usque tolleretur, ad eos ait Didacus, Verissimum atq; fidelissimum Guterrium exti- 20 tisse Castellatum nemò ambigit, verumtamen castrum libenter reciperem meum Marco fiducialiter commissum. Quod insulsum atque sauum & inhumanum verbum cum Marcus audisset, seque de fide incusatum, nec illam satis domino præstitisse putans, illico curiam regis Legionis petiit, vilissimisque vestibus indutus, prolixam barbam negligentesque deferens capillos, inter canes venatorios se in regis aula recepit, atque cū illis panem angustiae in terra pluribus sumpsit diebus. Tandem à quibusdam nobilibus notus relatum est regi, Marcum Guterrii inter eius canes vitam agere. Admiratus rex cū eum efflagitasset, cur illud egisset, ille rem gestam apud Didacum dominum suum enarrauit, effulsis lacrymis supplicans ne rex ipse pateretur, ut profugus & tanquam proditor per mundum discurreret, eique morem gereret, ut fidem ipse seruaret, castrumq; ei redde- 30 ret. Cui rex prudentissimus, Libenter, inquit, te ab eo periculo liberabo. Effecit igitur illico castrum ut erat, armis & victualibus munitissimum ei redderetur, illudq; Marcus cum vellet, domino restitueret, ac fidem seruaret. Marcus itaque latus arcem plene possidens ad Didacum scripsit, ut veniret castrum suum recepturus, petens ut fidem homagiumque remitteret. Cui Didacus fidem viri admirans rescripsit, ut arcem regi Legionis traderet, eumque nihilominus à fidelitate & homagio liberans. Consecranda certe & perpetuo illustranda est illius immortalis viri fides, quam non aliter arbitratus est se plene domino soluere potuisse, nisi ut castrum redderet, aut vitam, nec à fide se verbis, sed facto, non fame, sed morte liberatum credidit. Sed nec minus liberalissimi atq; magni- 40 centissimi regis extollenda est liberalitas, quæ ut Marci constantissimi impetus fidē seruaret, optatissimum sibi & à se preciosum iocale, non modo precio numario, sed multorum sanguine comparatum Marco restituit. Hic nobilis Marcus imitatus est claros viros Casilinales, qui cum Hannibalis obsidionem paterentur, alimētorum facultate defecti, lora coriaque necessariis vlibus subducta, atque à scutis detractas pelles feruenti aqua resolutas ederunt, & tali cibo uti sustinuerūt, ne fidei constantiam Romanis præstitam violarent. Nec aliter quidē Cretensium nobilis animus egit, qui in arce obsessus ad ultimam penuriam compulsus fuit, ac iumentorum vrina sitim correxit, quia dum vinci timuit, id passus est quod victor eos pati cogere non potuisset, ut ait Iulius Frōtinus. Sed de eximia fide & constantia antiquorum in custodiēdis arcibus latius tangimus in libris de Castellanis & bellorum ducibus, quem nuper edidimus. Hoc tempore sedit in cathedra Petri 50 Innocentius III. in imperio præfatus Otho, de quo paulo ante diximus.

Vrina iumentorum bibita.

De Henrico primo, qui post destructionem Hispania trigesimo quarto loco regnavit, & de intempestiva eius morte.

C A P. XXXVIII.

HENRICVS huius nominis primus, filius inclytissimi Alfonsi VII. regis Castellæ & Leonoræ filia Ricardi regis Angliæ, XIIII. rex fuit à Pelagio primo rege post cladem, & LXI. ab Athanarico primo rege Gotthorum. Regnare itaque incepit anno domi-

domini millesimo ducētesimo decimo quarto, regnauit annis duobus. Hic cū esset puer
 x i. annorū, statim mortuo Alfonso v i i i. patre suo, in regem assumitur. Matre eius de-
 functa, regni gubernationem suscepit nobilissima domina Berengaria soror sua. Parum
 tamen post Aluarus Comes filius Nunii Comitis specialem curam regis pueri suscepit.
 Hic tempore Alfonsi v i i i. patris Fernandi potentia, diuitiis, & fauoribus existens plu-
 rimum creuerat. Insolens itaque effectus non parua dissidia seminauit, & contra domi-
 nam Berengariam guerram mouit, & tentauit puerum regem filia regis Portugalix nu-
 ptui tradere. Quinimmo Aluarus ipse oblitus fidelitatis, immemor beneficiorū, crude-
 lis in patriam, vnitatis hostis, plurima discrimina regno attulit, & bellum contra regem
 10 & matrem Berengariam aperte gessit, quia scriptum est: Homo apostata omni tempore
 iurgia seminat. Et iterum: Semper iurgia quærit impius, & discordias prouocat. Et rursus
 Sapiens ait: Homines pestilentes dissipant ciuitatē. Sed verum est, quia (Aristotele teste
 in i i i i. Politicorum) existentes in excessibus fortunæ, potentiæ, aut diuitiarum, subiici
 nec volunt, nec sciunt. Quod videre libet in pueris infanti ætate gaudentibus, qui pro-
 pter delicias etiam parentibus & doctoribus subiici nesciunt. Quare subdit idem philo-
 sophus, quia non contingit bene principari, qui sub principe non fuit, aut bene subiici nō
 consuevit. Tentauerat enim Aluarus (vt diximus) Henricum regem puerum filia regis
 Portugalix nuptui tradere, regina & magnatibus regni inuictis. Idque de facto obtinuit,
 20 & quia se contingebant consanguinitatis gradu, nec ad quietem regni expediebat, ab In-
 nocentio papa i i i. celebratum est inter eos legitimum diuortium, super quo emanauit
 illa famosa decretalis: *Et si necesse de donationibus inter virum & uxorem.* Sæpe vnita coniu-
 gia inter sanguinis vinculo coniunctos prauos exitus parturire conspiciamus, idque Scri-
 ptura sacra nos docet. Ait enim Daniel in altera visionum suarum, se ferrum vidisse mix-
 tum testæ fictili, quæ licet commiscebantur humano semine, non tamen adhærebant,
 quemadmodum ferrum testæ terreæ commisci non potest. Quod verbum sacri inter-
 pretes de Romano regno exponere visi sunt. Illud enim diuidendum erat in orientale &
 in occidentale. Vt coniungeretur, facta sunt plurima connubia, vt de Marco Antonio &
 Cleopatra, sed plurimis aliis libet reperire, qui licet humano semine commiscebantur,
 30 non tamen amicitia vinculo sibi ipsis adhærebant. Quinimo eo grauiores surgunt in-
 quietudines. Vt igitur ad Henricum redeamus, celebrato diuortio cum moram traheret
 apud Palentiam, casualiter obiit. Nam eo ludente cum cæteris pueris nobilibus, tegula
 cecidit, & cerebrum eius illisit. Siquidem minus prouide custoditus cum esset, quidam
 ex domicellis tegulam ludi gratia proiciens, regem in capite vulnerauit: ex quo post
 duos dies spiritum exhalauit. Post cuius obitum plurima disturbia Aluarus Comes pro-
 curauit. Sed tandem inclytus Fernandus filius Berengariæ, vt iustum & debitum erat, in
 regem Castellæ feliciter est assumptus, quem tamen simul & Berengariam Comes Al-
 uarus insequabatur. Postea tamen diuino iudicio idem Comes per milites Berengariæ &
 regis Fernandi filii sui captus est, & qui multos offenderat, & fidelitatem debitam serua-
 uerat, in offensorum manibus iuste deuenit, carceribusque mancipatur: quos non euasit,
 40 nisi plurima castra quæ occupauerat, restituerat. Sic itaque impletum est in eo illud Sa-
 pientis: Qui in altum mittit lapidem, cadet super caput eius. Aluarus itaque lapidē scan-
 dali misit in altum, vt altum videlicet & eminens sceptrum regis deprimeret: digne igi-
 tur cecidit super caput eius. Deus enim in laqueo suo humiliauit eum, quia teste Sapien-
 te, Qui parat alteri scandalum, offendetur in eo. Superbus Aman & dissipator vnitatis,
 qui erat secundus à rege, incidit in scandalum quod reginæ & Mardocheo parauerat. Sic
 & Camillo consule Faliscos proditoris supplicium luisse comperimus, quod aliis para-
 uerant. Sedit tempore huius Henrici in cathedra Petri Innocentius i i i. in imperio ve-
 ro Otho i i i i. de quo paulo ante diximus.

50 *De gloriosissimo rege Fernando, qui post cladem Hispania trigesimo quinto loco regnauit in
 Castella & Legionē, & quomodo vtrumque regnum fuit in eius persona vnitum, &
 de claris eius filiis, & quomodo Baticam totam recuperauit, & de vi-
 ctoriis & clarissimis eius operibus.*

CAP. XXXIX.

FERNANDVS excellentissimus huius nominis i i i. filius Alfonsi regis Legionis & do-
 minæ Berengariæ, filia inclytissimi Alfonsi v i i i. regis Castellæ, xxxv. rex fuit à Pela-
 gio primo Hispaniæ post illius cladem, & lxxii. ab Athanarico primo rege Gotthorū.
 Regnauit annis xxxv. Hic mortuo casualiter (vt præmisimus) Henrico auunculo suo, cœ-

pit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo sexto, qui viuentē Alfonso rege Legionis patre suo regnare incepit in Castella. Postea vero xv. anno regni sui prædictus Alfonso Fernandi pater decessit. cui Fernandus ipse successit in regno Legionis: in regno vero Castellæ successit ex prædicta domina Berengaria filia primogenita inclytissimi viii. regis Castellæ sine liberis masculis decedentis. Itaq; regnum Castellæ dictæ dominæ Berengariæ naturali optimoque iure debebatur. Sic igitur Fernandus ex patre in regno Legionis, ex matre in Castella regnauit, fueruntq; in eius personam regna vnita. Quæ vnio & reintegratio monarchiæ Hispaniæ facta est anno domini millesimo ducentesimo trigesimo secundo. Duxit itaque duas vxores successiue, Beatricem filiam ducis Brabantia electi in Imperatorē Alemanniæ, ex qua genuit Alfonso x. qui post eum regnauit. Genuit deniq; Fredericum & Emanuele, & Philippum, & Santium, & Henricum. Hic Henricus Fernandi filius longo tempore exulauit, tempore fratris sui Alfonso, vt sub eo dicitur. Defuncta vero Beatrice contraxit cum Iohanna filia Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicum & Leonorā. Hic Fernandus gloriosus rex fuit, qui proprie Augustus dici potest, quia plurimū regna auxit. Laudamus Camillum pro eo quod patriæ fines dilatauerit, sed longe plus Fernandus perpetuis laudibus consecratus est, qui tantæ virtutis fuit, vt & bona patriæ auxerit, & mala in hostes transfulerit. Licet enim in eius personam regna vnita fuerint, postea tamen diuino assistente auxilio, longe maiora regna & dominia lucro fidei attulit. Vicit enim plurima bella cōtra perfidos Machometos, recuperauit denique Hispalim, Cordubam, & partes adiacentes, necnon vniuersam Vandaliam & Baticam. Fuit denique Fernandus religiosissimus. Nec enim tantum laudandus est, quod de nobilissima & antiqua regum prosapia originem traxerit, quantas & quot victorias ingentes consecutus sit, sed de hoc inter cætera prædicandus est, quod inter fulgura palatii & honorum culmina Deum timuerit, ecclesiam coluerit, & inter regalis sanguinis & diuitiarum affluentiam, materiam virtutum non deseruerit, dicente scriptura, Sic protegit sapientia, quod non protegit pecunia. Hic princeps sacrificiis & orationibus assiduus erat, Alexandrum superans, de quo ait Q. Curtius, quia eo sacrificante omnis hominum turba deorū laudibus vacabat, nec ad bella pergebat, quin deos suis precibus cōciliaret, rediensq; de castris primo templa quam aulam petebat. Rursus hic Fernandus armis excitatus fuit, laborum bellicorum patientissimus, toto fere vitæ suæ tempore bellorum contra infideles iustissimo exercitio vacabat. sciebat enim quia (vt Cato Censorinus & Vegetius de re militari referunt) ars & exercitium solēt præstare victoriā. non enim multitudo militum, non numerus annorum, non splendentia auroq; fulta arma triumphum vincendi comparant, sed bellandi exercitatio & frequens vsus. nutrit enim audaciam cōserendi frequētia, quia eodem Catone teste, nemo facile metuit quod se fecisse sæpe confidit. Quare Fernandus ipse suos milites verbis sapientissimis & congressibus frequentissimis ad armorum exercitium commonebat, inquiring illud sapientis Vegetii: Quia in pugna amplius solet vsus prodesse, quam vires. nam si doctrina & vsus cessat armorum, nihil villanus differt à milite. Rursus semper illud Augustini 3. de ciuitate Dei in ore gerebat, quia per annos septingentos & vnum ab Hostilio Tullio vsque ad Augustum Cæsarem, vna tantum æstate Romani viscera sanguinem non sudauerunt. Denique fuit Fernandus in ordinandis aciebus prudentissimus, in cōgrediendo strenuissimus, denique pius, mansuetus, Deo & hominibus carus, humilimus quoque fuit. Quare merito victoriosissimus fuit, quia scriptum est: Vir humilis loquetur victorias. Sæpe enim totius fere Africæ Mauri contra Fernandum transfretauerunt, Hispaniam valida manu vastantes, quos Fernandus mirabiliter fregit, & contra eos diuina potentia victor euasit. Hic Fernandus, vt alter Alexander quem Iustinus commemorat, tam gloriosus in præliis fuit, vt cum nullo hoste congressus est quem non vicerit, nullam urbem obsedit quam non expugnarit, nullam gentem aggreditur quam non calcauerit. Fertur, in ore eius ille propheticus versus semper resonabat: Dominus mihi adiutor, & nō timebo, quid faciat mihi homo. Quia igitur in Deo confidit, fugerunt à facie eius inimici illius, & requiem dedit illi Altissimus, & liberauit eum à concussione & afflictione hostium suorum, & per eum contriuit dominus baculum impiorum, virgamque inique dominantium confregit, quicquid animo concepit ac agere cœpit, feliciter Deo adiuuante compleuit, dimisitq; amplissimum principatum Alfonso decimo filio suo à mari oceano vsq; ad mediterraneū, & quicquid in illa infelicissima clade tēpore regis Roderici vltimi regis Gotthorū Sarraceni occuparūt, Fernandus ipse post multa annorū spatia felicissime recuperauit. Regē vero Granatę tributariū fecit. nam (vt ait Cusentinus) omni die mille Morabetinos aureos ei persoluebat, & ad illius curias venire tenebatur, & vocatus etiam

*Triumphus caus-
sa.*

etiam contra Mauros ccc. milites mittere astringebatur. Fuit deniq; hic gloriosus princeps tantæ moderationis & virtutis, vt nunquam nisi iustis ex causis cuiquam bellum indixerit, illud Augusti Octauii semper commemorans, videlicet iactantis esse animi & leuissimi ardore triumphandi & ob lauream, id est folia infructuosa, in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem fidelium ciuium præcipitare. Et iterum aliud Scipionis semper in ore gerebat: Malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hic catholicus Fernandus de tot & tam præclaris victoriis non intumescens, nec de tanta dominiorum amplitudine superbiēs, victorias ipsas Deo altissimo tribuebat, & incrementa fidei ac Christianæ religionis potius quam terrenæ dominationis mente gerebat, 10° atque pro ea fide assiduis periculis se exponebat. De quo verius quam de Pyrrho dici potest, quia non satis erat illi pro salute pugnare, nisi salutem pro fide contemneret. Hic princeps interrogatus, cur longe plus regni fines auxisset, quam multi eius primogenitores, quippe qui recuperavit quæ illi perdididerunt: respondisse fertur verbum suo auctore dignum, & sempiterna commemoratione dignum. Patres (inquit) mei fortassis animo gerebāt principatum terrenum exaltare potius quam fidem plantare, augere sibi populum multum, sed non stabilire diuinum cultum: quare decepti sunt in adinventionibus suis: itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine qui scis corda & renes hominum, nosti quia non meam, sed tuam gloriam quæro, non tam caducorum regnorum quàm fidei tuæ Christianæque religionis augmentum desidero. Deniq; semper illud in ore gerebat, quia non 20° propter eius merita, sed propter infidelitatē hostium omnia prospera ei successissent. Sciebat enim deuotissimus princeps, quia sic Moyses, sic Iosua, sic Dauid vicerūt regna. tunc enim prostrarunt hostes, cum pugnarunt animo tuendi & augendi religionem vnus veri Dei. Sic & Iosaphat rex Iuda dicebat militibus suis: Credite in domino pro quo pugnatis, & securi eritis. Et Nehemias, Deus, inquit, noster pro quo pugnamus, pugnabit pro nobis, & dabit victoriam, nos ipsi faciamus opus. Nihil profecto tantum ad victoriam confert quam recta bellandi intentio in vera iustitia stabilita. Scriptum est enim, Iustus iuuabitur in die periculi sua iustitia. Et iterum, Iustitia eleuat gentes. Hinc & apostolus bellare admonet per arma iustitiæ & lorica fidei. Nam (vt scriptura commemorat) sancti per fidē vicerunt regna. Iustitia autem belli ex ipsa recta bellantis intentione procedit, dicte Augustino, illa bella iuste suscipi posse, in quibus non est nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & libido dominandi. tali quippe intentione bellantibus victoria promittitur. Nam (vt inquit Gregorius) non deerit certantibus optata victoria, si desit in animo humana gloria. Hinc Bernardus, Ex cordis, inquit, affectu, non belli euentu pensatur vel periculum, vel victoria Christiani hominis, quia si bona fuerit causa pugnātis, pugna exitus malus esse nō potest. Rursus Ambrosius: O homo ideo non vicisti, quia de tuo præsumpsisti. Qui vero 30° bella etiam contra infideles gerit, non augendæ aut tuendæ religionis gratia, sed amplioribus dominiis potiendi, aut quadam humana gloria, parum victoria fruitur. Sic Romani, qui (vt ait Augustinus) non diligebant gloriam propter iustitiam, sed iustitiā propter humanam & inanem gloriam, ingentes clades passi sunt: & quanquam pro puniendis orbis 40° malis aliquando celeriter bella confecerunt, ipsam tamen victoriam celerius perdidērunt. Quod facile comperiet qui recolet quam diuturna bella à veteribus gesta fuere, quam varios euentus, quam luctuosas clades, & quam parum diuturnas victorias experti sunt.

De nonnullis incidentibus quæ huius Fernandi tempore in diuersis partibus occurrerunt, & de ortu pestifera partialitatis in Italia, videlicet Guelforum & Gebelinorum: & quomodo eo tempore per Iacobum regem Aragoniæ Maiorica & cetera insula Baleares lucro fidei accreuerunt: & de felici obitu huius Fernandi, & quomodo prohibuit sibi fieri statuam: & de diuisione in imperio, & qualiter in discordia electus fuit Alfonsus huius Fernandi filius.

CAP. XL.

50 FERNANDI igitur prædicti tempore varia in orbe occurrerunt digna relatu. Nam seua est orta partialitas in Lombardia inter eos qui fauebant parti ecclesiæ Romanæ & fauentes imperio. Ex quo tempore incepit pestifera partialitas Gebelinorum & Guelforum, quæ fuerunt nomina duorum fratrum in Tuscia, qui in has duas partes se diuiserunt. Gebelinus enim sequebatur partes imperiales: Guelfus partes ecclesiæ, vt Consentinus ait. Rursus eiusdem Fernandi tempore Iacobus rex Aragonum cum Fernandi regis adiutorio summa strenuitate insulas Baleares, quæ Maiorica & Minorica dicuntur à Saracenensibus, deuicit, & lucro fidei addidit, vt Consentinus refert. Postquam igitur

Fernandus omnia feliciter peregrisset, tandem ut Deo placuit, licet cum grauissimo Christianitatis damno potius quam suo, beatum dedit Deo spiritum qui eum creauit. Quo die auditæ sunt voces in cælo: En moritur iustus, & nemo considerat. Cuncti fideles ob eius obitum incessabiliter flebant dicētes, Vtinam talis princeps aut non nasceretur, aut non moreretur. Quo nullus ante eum bellis felicior fuit, aut in pace moderatior, in cunctis liberalissimus, in amicos fidelissimus. Habent enim Hispanorum annalia, quia cum hic gloriosus princeps in agonia mortis esset constitutus, à quodam milite interrogatus est, quale sepulcrum aut statuam sibi iubebat apponi. Cui ille, Immaculata, inquit, ut potui, vita mea ac gesta sint mihi sepulcrum & statua, imitatus Catonem seniore, ad quē cum amici dicerent plurimorum vbiq̃ principum erecta fore insignia sepulcra & statuas: ille, Malo, inquit, ut homines flagitent, cur Catonis statua posita non est, quam cur est posita. Rursus cum Fernandus paulo ante eius obitum non ignoraret precium ab infidelibus esse datum pro eius morte, dicebat ad suos, Me (inquit) non quærūt, sed patriam. putant enim Mauri facile Hispanias obtenturos, si Fernandus moreretur, sed & credūt Hispaniam ipsam vinci non posse, si Fernandus non vinceretur. Nec aliter (teste Polybio) Scipio iunior de se dicebat. Recte (inquit) qui patriam oppugnāt, me prius volunt de medio tollere. Non enim Romam casuram putant Scipione superstite, nec victum Scipionem si Roma ceciderit. Huius gloriosi Fernandi regis tempore (ut scribit Martinus Cusentinus) quoddam mirabile ad nostræ catholicæ fidei defensionem accidisse fertur. Nā cum apud Toletum quidam Iudæus gratia ampliandi vineam suam rupem comminisset, in medio saxi concauitas reperta est, vbi liber erat folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis, & Latinis: scriptura vero quasi vnus psalterii videbatur. Hic liber de triplici mūdo differebat ab Adam vsque ad Antichristum. Principium vero tertii libri incipiebat à Christo sic exordiens: *In tertio (inquit) mundo filius Dei nascetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro salute hominum.* Quod cum Iudæus conspiceret, statim cum familia sua sacro fonte renatus est. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi regis inueniri debebat. Sed de huius gloriosissimi Fernandi regis deuotione, religione, pietate, strenuitate, cæterisque eius innumeris virtutibus & triumphantissimis victoriis parum à nobis in hoc epologo dicetur. Exigerent enim præclara gesta eius integrū volumen. Accedit, quia Rodericus Toletanus archipræsul in hoc Fernādo 111. ætatis suæ contemporaneo historiam clausit, cuius vitam, gesta, atque præclara facinora in calce historię suæ diserte contexuit. Temporibus huius Fernandi sedit in cathedra Petri Innocentius 111. qui ad petitionem baronū & totius regni Portugalie deposuit, verius suspēdit ab administratione regia regem Portugalie, dans illi coadiutorem Alfonsum, de quo habetur M. C. grandi de supplenda negl. præla. libro v. 1. Post obitum eiusdem pontificis sedit Honorius 111. natione Romanus, post cuius obitū sedit Gregorius 19. natione Campanus, & Celestinus 1111. natione Mediolanensis, Romanum vero imperiū gerebat Fredericus 111. Henrici quondam imperatoris nepos, qui Othone iam deposito ab Electoribus imperii consilio & præfidiis Philippi regis Franciæ Imperator est electus, anno millesimo ducentesimo decimo, ut refert Vincentius. Hic Fredericus coronatus fuit Romæ ab Honorio 1111. de facto tamen imperauit, non iure. qui tandem depositus & obstinatus anathema Apuliam petit, quem ægotantem Manfredus filius eius naturalis ad regnum Siciliæ ambiens, timens quia conualesceret, fecit suffocari. Quo mortuo Electores imperii in duos se diuidunt, quidam Alfonsum regem Castellæ filium huius Fernandi 111. alii Ricardum Comitem Cortimbæ, fratrem regis Angliæ. Quo schismate longo tempore durante, tandem Alfonsus rex Castellæ zelo (ut aiunt) Christianæ pacis succensus & Gregorii Papæ precibus resignauit. Ricardo denique mortuo electus est Rodolfus comes Anecburgensis. Verum licet propositi nostri fuerit genealogiam & ortum regum & regnorum Hispaniæ, clarioraque eorum gesta & successus solum à tempore huius Fernandi 111. vsque ad moderna tempora Henrici quarti nunc feliciter regnantis contexere, pro eo quia idem Rodericus archiepiscopus in sua Chronica præcedentium regum generationes, gesta, atque successus latiore sermone prosecutus est: nos tamen quædam præclara ab eo intacta addentes, volumus summatim & sub quodam epologo genealogiam & successiones omnium regum percurrere, qui ante Romanos & post eos in Hispania principatum obtinuerunt, eos etiam qui ex Vandalis, Hugnīs, Gotthis regnarunt, incipientes ab Athanarico primo rege Gotthorum, & demum sequentium regum qui post miseram cladem Hispaniæ, & à tempore Pelagii vsque ad hunc Fernandum inclusiue regnarunt. Contextuimus etiam clariora eorum temporibus gesta, necnon exterorum principum & clarorum virorum accommodata exempla, breuius quam volumus, ut tandem cæteros

cæteros reges qui post eundem Fernandum vsque ad hæc nostra tempora in eisdem regnis præfuerunt, successiones pariter & successus aptius continuemus.

PARTIS TERTIÆ FINIS.

R O D E R I C I S A N T I I
E P I S C O P I P A L E N T I N I
H I S T O R I Æ H I S P A N I C Æ
P A R S Q V A R T A.

P R Æ F A T I O.

COGIT scribendi ratio & rerū magnitudo, ut in hac quarta & ultima parte post enarratas breui stylo genealogias, successiones simul & successus regū Hispaniæ, præsertim Castellæ & Legionis, vsq; ad gloriosissimum Fernandum huius nominis III. qui Hispalim, Cordubam, & totam pene Vandaliam & Bæticam lucro fidei catholice adiecit, historiam ipsam continuemus, etiam genealogias, successiones, & clariora gesta sequentium regum post eundem Fernandum vsq; ad Henricum IV. nunc feliciter regnantem. Verum ut historiā ipsam pulchriorem elegantioresq; reddamus, solitum observabimus ordinem. Nam ad narrationes rerum Hispanarum aliqua insignia & præclara ac relatu digna gesta & dicta tam ex sacra scriptura, quam ex annalibus Romanorum prætorum & Græcorum similia exempla aptabimus, moraliq; documenta & sapientum sententias addemus, ut qui hanc Hispaniæ historiam percurrerit, cæterarum etiam partium clariora facta legisse latetur, & aliquid ad humanæ vitæ informationem attigisse videatur. Demum historiam ipsam rerum Hispanicarum altius repetemus, pro eo maxime, quia præfati Roderici Toletani historia regum sequentiū tempora non attigerit, sed solum in eodem Fernando III. narrationem clausit. Itaq; agemus in hac quarta parte de XI. regib. qui post Fernandū III. prædictum in Hispania, Castellā videlicet & Legionē, regnarunt, atq; in provinciis eidem principatui subditis, & de eorundē regum genealogiis & successione, ac claris gestis. Nec omnia particulatim tangemus, sed solum illustriora. Quilibet enim rex pro rerum occurrentium magnitudine & varietate unum expeteret volumen, si cuncta contexeremus. Verum quia in occurrentibus aut recentibus rebus scribere non parum discriminis & difficultatis verti solet, pro eo quod iuxta scribentium varias passionēs plerumq; varia aliquando ficta narrantur: nos veritatem rerum gestarum pro scuto sumentes, nec adulationibus, nec odiis vincemur, sed prout ex veridicis Hispaniæ annalibus carpere potuimus, & ab egregiis & omni exceptione dignis personis, ab illis præsertim qui nonnullis ex narrandis rebus interfuere, didicimus, rerum gestarum seriē describemus. Absit enim ut ipsa historiarum

notitia quæ ad eruendam veritatem inuenta est, contra eandem veritatem militet. Nam (teste Isidoro) sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historiis demandarunt, quæ etsi summis retro temporibus acciderunt, sit tamen veritate nituntur, quam maxime nos dirigunt, atq; quodam certo testimonio admonent, quæ sequi, quæ rursus vitare debeamus. Quosdam enim longe magis præscorum gesta mouent quam visa recenter. Ut enim inquit Gregorius, Ex transacta præscorum hominum vita didicimus, qualiter nos in subsequenti conuersari debeamus. Et Cassiodorus, Instructus redditur animus ad futura, quando præteritorū præclara gesta ad memoriā recolimus. Hinc Poeta ait:

Præteriti ratio scire futura facit.

Ea de re Cicero cum de oratore agit, Historia, inquit, temporū testis est ac lux veritatis, vitæ memoria, magistra vitæ. Incipiemus igitur ab Alfonso X. filio gloriosi Fernandi III. de quo paulo ante egimus.

DE ALFONSO X. FILIO FERNANDI III. ET DE
Violantæ eius uxore, & quomodo tentauit aliam accipere uxorem, & de exitu eius
rei, & de eius nobili prole, & de virtutibus illius, præsertim de solertia in legibus condendis.

CAP. I.

ALFONSVS huius nominis X. glorioso Fernando III. patri eius in regnis successit Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo. Hic LXXIII. rex fuit post Athanaricum primum regem Gotthorū, & XXXVIII. a Pelagio primo rege post cladē Hispaniæ. Regnavit autē XXXII. annis, duxit uxore Violantā, filiā Iacobi regis Ara-

goniæ, ex qua cum prolem non fusciperet, arbitrans defectum generandi in ea fore, misit oratores ad regem Daciæ petens in vxorem speciosissimam eius filiam dictam Christianam. Ille vero ob celebritatem nominis Alfonsi regis filiam comitatam pluribus nobilibus suis ad eum transmisit, & tandem Hispalim applicuerunt. Interim vero domina regina Violantæ ex Alfonso concepit, & peperit inclytam Beringuelā, postea dominā Guadalfaiaræ. Cum igitur Alfonso intelligeret filiam regis Daciæ ab eo tantopere exoptatam aduentasse, ingenti rubore & verecundia confusus est, nec sciebat quonam modo tantæ leuitati consuleret: non tamen illius pudicitiam attentauit, sed summo studio remedia inquirebat. Quod Philippus frater eius conspiciens, qui erat Abbas Vallisoleti & de Caueis rubeis, ac electus ecclesiæ Hispalensis, clericatu dimisso, obtulit se Christianam ducere in vxorē. Quæ res gratissima admodū fuit regi Alfonso, deditq; in dotē Aluam & Valdecorneia & alia plurima castra & dominia. Sic itaque perniciosum huius facti initium accommodato fine reparatur. Alfonso igitur Violantam plurimū dilexit, & genuit ex ea Fernandū primogenitum, qui postea contraxit matrimoniū cum domina Blanca filia sancti Ludouici regis Franciæ, vt inferius tangetur. obiit autē Fernandus ipse viuente patre. Genuit deniq; idem Alfonso alios filios, Santium videlicet qui postea regnauit, ac Iohannem, & Iacobum, ac Petrum: Berengariam & Leonoram. Ex concubina vero genuit Beatricem quæ fuit vxor Alfonsi regis Portugaliæ, ex qua genuit Dionysium qui fuit rex Portugaliæ. Iohannes vero secundo natus eiusdem Alfonsi regis fuit valde strenuus & animosus in armis, duxit vxorem dominam Margaritam filiam magnifici Marchionis Montisferrati, ex qua duos filios genuit. Hic Iohannes præclara bella gessit contra Mauros, plurimaq; castra & oppida ab infidelium faucibus eripuit. Toto tempore huius Alfonsi exulauit Infans Henricus frater eius (vt ait Cusentinus) quia eundem Alfonso fratrem non satis honorabat, nec vnquam manum regis, vt moris est, voluit osculari. Quare idem Henricus Romæ senator effectus est fauentibus sibi quibusdam nobilibus. Tandem fauens Corradino contra Carolum regem Siciliæ ab eo in regno victus est. Vt igitur ad Alfonso redeamus, fuit hic princeps excelsi ac magni animi, & ad grandia mentem dedit. nam veluti (teste Isidoro) Moises leges Hebræis tradidit, Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Romanis vero Numa Pompilius prout à numinib. acceperat: sic hic Alfonso legibus condendis deditissimus fuit. Nam conspiciens per diuersa volumina plurimorum principum & populorum leges dispersas fore, eadē curiositate, qua olim Romani, vsus est. Illi enim (Augustino teste) post Romam conditam ab Atheniensibus leges Solonis receperunt, quas tamē postquam acceperere, meliores ac commodiores facere conati sunt: idq; vt de legibus Lycurgi Lacedæmonii ferunt, quamuis Lycurgus ipse ex Apollinis auctoritate leges illas se instituisse finxerit, quod Romani credere noluerunt. Qua de re leges vt ab hominibus, non à diis latas admifere. Nec aliter Alfonso effecit. leges enim Romanas in regnis suis legi fecit, licet minime eis subiiceretur. Demum ex omnibus summa moderatione & ratione ac æquitatis vibramine septem libros quos Partitas vocāt, instituit, & salubriter compilauit, in quibus sacratissimæ leges non solum ad causas hominum decidendas, sed ad diuinum cultum dirigendum augendumq; continentur. Deniq; idem Alfonso rerum in orbe gestarum librum accommodatissimum per sapientes scribi fecit, quem Generalem historiam Hispani appellāt. Rursus hic Alfonso ad arma strenuo se vertens, regnum Murtiæ à Carthagine noua vsq; ad Chinchilla à Sarracenis recuperauit, Murtiamq; Christianis populauit, quam ciuitatem plurimum dilexit, & illa fidelissima ei fuit in aduersitatibus suis, vt inferius tangemus.

De liberalitate huius regis Alfonsi & mira ad calamitosos compassione, & quomodo grandi pecunia redemit Imperatorem Constantinopolitanum captiuatum à Soldano Babylo-nia, & de claris victoriis eius contra Mauros.

C A P. II.

PLVRIMIS quidem virtutibus Alfonso præditus fuit, præsertim liberalissimus, munificus, atque magnificentissimus erat. Inter plurima igitur illius principis magnifica gesta breui aliqua disseremus. Cum enim apud ciuitatem Burghensem, sollemnissimas nuptias celebraret Fernando de la Cerda primogenito filio suo cum domina Blanca filia S. Ludouici regis Francorum, interfuerunt inuitati ab eodem Alfonso multi principes de maioribus orbis, videlicet Philippus primogenitus eiusdem sancti regis Ludouici, qui postea regnauit in Francia, rursus Eduardus etiam primogenitus Angliæ, qui neposerat filius sororis Alfonsi: item infans Petrus, primogenitus Iacobi regis Aragoniæ: item infans

fans Santius frater eius: item Fredericus, & Emanuel, & Philippus, Infantes, fratres Alfonsi: item Santius, ac Petrus, & Iohannes Infantes, filii eiusdem regis Alfonsi: eratq; tanta inibi congregata nobilitas, quanta à multis sæculis pacis tempore coadunata non reperitur. Quibus principibus tam excelsa, tamq; assidua parabat conuiuia, vt excedere videretur Caium Caligulam & Vitellium, qui (vt ait Suetonius) prandia & cœnas simul regibus pararūt, adeo vt in vna famosissima cœna duo millia electissimorum magnorumq; piscium, & septem millia auium siluestrium in edulium preparasset. Hic Alfonsus Metellum excessit, qui (vt aiunt) famosam, immo infamem fecit cœnam, cuius excessum difficilius est referre, quam intelligere. Itaq; non facile credi posset, quanta fuit Alfonsi industria in eisdem festis atq; conuiujs, quantus ministrorum ordo, quanta sedulitas obsequii, quanta vrbalitas hospitis: vbi Alfonsi iussu victualibus in foris dimissis nullus erat custos, vt quisq; quibus vellet frueretur. numularii publice aderant, qui omnibus forensib. quas petebant pecunias dabant, & erant alii deputati, vt si quem male vestitum viderent, illico indumentis iam factis tegerent, ne differendo negare viderentur. Festis vero finitis, incredibilia dona eisdem principibus contulit, nec fuit quisquam ita minimus qui regis liberalitate fraudaretur. Vt igitur paucis agam, tanta fuit eius liberalitas, vt quemadmodū de Rom. pōp. Valerius ait, sicut tantum acceperisse vix inuidiam vitare potuit, sic tantum tribuisse gloria carere non potuit. Cæterum eisdem nuptialibus festis durantibus allata est opportunitas, vt alia Alfonsi regis excelsa magnificentia & ingens pietas toti orbi claresceret. Cum enim Imperator Constantinopolitanus ob Christiani populi demerita à perfido magno Soldano Babylonix bello victus & captus foret, & decem millibus marcarum argenti eius relaxatio esset composita: Imperatrix vxor eius Romanum Pontificē arcessiuit, qui partem tertiam redemptioni donauit, rex deniq; Franciæ Christianissimus certam quotam iridem persoluit. Poscebat igitur ipsa Imperatrix ab eodem Alfonso, cuius liberalitatem & virtutes audierat, vt sibi atq; tam pio operi subueniret. Alfonsus igitur honorifice Imperatricem suscepit, & in regia aula vna cum regina consorte locauit, cumq; conspiceret redemptionem Imperatoris in longum protrahi, considerans illud Ambrosii: Quia illa vera est liberalitas, vt fratres ac proximos tuos non despicias, si eos in manibus hostium cecidisse cognoscas, quoniam melius est vt ipse subuenias, quibus pudor est ab aliis sumptus deprecari, aut alteri postulare subsidium: attendens deniq; quia proprium est liberalis & magnifici libenter ac cito facere, quia (teste Seneca) duplex est benignitas, cui accedit celeritas. Quare idem Alfonsus Imperatori simul & Imperatrici compatiens eam ad prandium cum regina fecit inuitari. Illa vero vouisse asseruit, nunquam ad mensam sedere, nisi liberato Imperatore pariter & marito. Rex igitur Alfonsus audito tam insigni facinore coniugalis fidei, ei simul & infortunio totis visceribus compatiens ad Imperatricem verba fecit, exorans vt læta & consolata pranderet, pollicēs infra decem dies totam argenti summam liberaliter numeraturum. Addidit denique velle oratores ad Soldanum dimittere qui Imperatricem incolumem conducerent, & pro liberatione instarent. Igitur infra eundem terminum vniuersam argenti summam persoluit: voluit tamen, id quod ab Imperatrice summo opere petiit, vt Romano pontifici atque regi Franciæ quicquid ab eis exegerat, illico restitueret: quod & nobilis Imperatrix effectualiter impleuit. Extollenda certe & perpetuis laudibus consecranda est huius principis liberalitas. Quæ enim excelsior magnitudo animi esse potest, quam magnum principem à misera magni principis seruitute abducere, & tantā pecuniam contemnere, vt tantum principem redimeret? Nec enim fratrem & proximum, licet per multa terrarū spacia remotum atq; incognitum, neglexit, quia (vt inquit Gregorius) vera compassio diuini locis non potest, etsi corpore longe disiungitur, mente tamen quem diligit, habet. Hic Alfonsus quamdiu humilis fuit, victor extitit, quia scriptum est: Vir humilis loquetur victorias. Cum vero se supra se extulit & arrogantiam induit, infelices successus expertus est. Huius enim regis temporibus rex Granatæ munitus auxilio Maurorum Africæ, rupta treuga quam cum rege Alfonso pepigerat, plurima castra regni Murtiæ vi obtinuit, deinde obsedit ciuitatem de Xericio in Bætica, & occupata ciuitate arcem diuersis machinis debellabat, quam nobilis vir Garsias Gomecii Carrillo custodiebat. Diruptis igitur muris interfectisque custodibus, solus Castellanus mansit, qui vltra humanas vires, non dixerim se, sed duo parua mœnia quæ intacta restabant, custodiebat, fecitque grandem stragem in Arabes. Quod rex Granatæ conspiciens, ne interficeretur, sed viuum omnino caperent, districte præcepit, quodque vt facilius explerent, curuatis ferris eum trahebant, qui carnes trahi vndique maluit quam viuus capi. Tandem amplius agere nō valens captiuatus est. Quem rex Granatæ ob eius ingentem fidem libenter conspexit,

eumq; de illatis vulneribus solícite curatum incolumem regi Alfonso transmissit. Superavit profecto hic Gomecius duorum Brutorum constantiâ in obsidione Mutinensi. Rursum nec illi par fuit L. Antonius Perusiæ & Q. Cicero, qui obsessi in Gallia fortissime obsidionem tulerunt. nec ipsi Cretenses pares fuere Gomecio, qui in obsidione Metelli ad ultimam penuriam compulsi iumentorum vrina sitim sedauerunt. Sed Gomecius noster Saguntinos nostros imitatus, rores noctis ob aquæ defectum lambebat. Numantinorum quoq; fidem æmulatus est, qui à Scipione obsessi ob victualium defectum humanis carnibus pascebantur. Nec aliter egerunt Calaguritani, qui à Pompeio circumsepti vxores & filios deuorarunt. Sic & Aquilegienses qui sub dūce Menosilo obsessi à Maximino, pro neruis funes ex capillis matronarum ad arcium & ballistarum vsum fecere, idq; teste Li- 10
uio Romæ actum comperimus: quò euenit vt Veneri caluæ templum à Senatu consti-
tueretur.

Quomodo Alfonsus x. recuperauit oppida de Niebla & del Algarbe, & quomodo inconsulte liberauit regnum Portugaliæ ab eo tributo quo regibus Castellæ tenebatur, & de scandalis propterea subortis.

C A P. III.

AL F O N S V S itaque x. de quo sermo est, in regni sui initiis oppidum de Niebla in Vandalia per Sarracenos diu occupatum mensibus decem obsedit, illudq; machinis continuo debellauit. Occurrit tamen in castris suis innumera quædam muscarum pla- 20
ga, quæ manducare homines non sinebant, quin & illas vna cum cibis commanducaret. Ex qua re omnes fere de castris ventris fluxum quem dysenteriam vocant, incurrerunt, plurimique moriebantur. Cum barones & milites regi suaderent, vt ab obsidione discederet, ille tamen perseuerandum dixit in re incepta, vt alter Ioab in obsidione Rabba, qui (vt Scriptura sacra testatur) suorum suasionibus non acquieuit, donec ciuitas, licet cum suorum incommodo, caperetur. Sciebat enim quia (vt Hieronymus ait) absq; perseuerantia nec qui pugnat victoriam, nec victor palmam triumphi assequitur. Vix itaq; Alfonsus verba expleuerat, illico duo monachi ad regem accesserunt, monentes ad perseuerantiâ obsidionis, quoniam Mauri victualibus carebant, muri denique rupti erant. Plagam vero muscarum pollicebantur cessare, si eorum consilio Rex annueret. Persuaserunt enim 30
Regi vt publica banna acclamarentur, vt quisquis certam muscarum summam ad quosdam puteos prope castra afferret, duos Turonenses argenteos pro salario obtineret. Qua industria euenit vt infra biduum tribus profundis puteis muscarum spurcitiis repletis, plaga muscalis, simul & dysenterię morbus penitus cessarent. Quare à Sarracenis cognita nō modo Regi oppidum dedere, sed & alia castra & oppida ad Comitatum Algarbi spectantia, præsertim Gibraleō, Huelua, Mora castro Marin, & quamplurima alia. Post prædicta vero hic Alfonsus quandam filiam bastardam vxorem dedit Alfonso Regi Portugaliæ, cui dotis gratia castra & patriam de Algarbe, quam paulo ante à Mauris euicerat, liberaliter assignauit. Ex quo tempore Reges Portugalię Algarbi Reges sese intitularunt. Prædictus igitur Alfonsus Rex Portugaliæ ex eadem Alfonsi filia genuit Dionysium. Hic 40
factus adolescens cum nobilissimæ indolis valde prudens atque decorus foret. Regem Alfonsum auum suum apud Hispalim visitauit, cui enixe & pro singulari munificentię dono postulauit, quatenus regnum Portugaliæ dignaretur ab eo tributo liberare quò Regibus Castellæ & Legionis tenebatur, videlicet vt ad eorum curias Reges vocati accederent, & demum trecentos milites contra Mauros requisiti mittere astringerentur. Rex vero Alfonsus etsi rem difficilem conspiceret, paululum substitit: sequutus tamen cuiusdam militis consilium, vt alter Amon filii Dauid, qui cōsilio Ionatã rem fecit sibi & populo damnosam, vt erat magnificentissimus, nepoti cum suo nec minus totius regni discrimine complacere decreuit. Res igitur ad consilium deducta est. Cum itaque egregius & nobilis vir Nunius de Lara quid sibi videretur, dicere moneretur: Dignū est, in- 50
quit, ô rex, vt plurima huic clarissimo nepoti tuo beneficia conferas. id enim natura, id tuorum suorumq; antiqua nobilitas expostulat, & tibi innata profusa liberalitas. Verum vt regnum Portugaliæ ab hoc tributo, non tam personæ tuæ quam substantiæ regnorum tuorum debito, tam facile liberet, neq; decere, nec te id facere posse video. Alfonsus igitur rex qui iam rem animo conceperat, contra Nunium verba nō satis decentia indignatus protulit, eumq; odio habuit, sicut Sedechias rex Ieremiam odiuit, pro eo quod rem ingratam, sed veram & vtilem ei dixerat. Alfonsus igitur cæteros affligit, illi vero quò regis voluntas tenderet, conspicientes, regem nepoti complacere debere consulebant: quod & rex sine mora expleuit. Nunius vero ea hora nec petita nec obtenta regis licentia discessit.

discessit. fuit enim res ipsa maiorib. regni ingratiſſima, ne dixerim incōmodiſſima, quippe quæ vnā præcipuam cauſam futuris magnisque diffidiis attulit. nō enim paulo poſt Philippus Infans frater Regis, & Nunius de Lara prædictus, ac Lupus Didaci de Haro, & Stephanus Fernandi de Galicia, Fernandus itē Roderici de Caſtro, ac Ximenus Roderici dominus delos Cameros, & Aluarus Didaci de Aſturias, ac Lupus de Mendoza, plurimique alii Barones vltra numerum trium millium ſe à naturalitate & fide, ſimul & obedientia Alſonſi regis expediuerunt, eamq; ei ſubtraxerunt. Ad quos placandos cum rex Alſonſus quosdam mitteret, cauſamque diſceſſus quærerent, dixerunt illud Micheæ prophetæ, Volumus reſtaurare regnum & reſtituere, ſicut erat ante. Ad regem itaque
 10 Granatæ acceſſerunt, bellumque contra Alſonſum regem acerbiffimum gesserunt non ſine maximis cladibus, quod non paruo tempore durauit. Nec abs re. nam Ieremias propheta peſtilentes vocat eos principes qui minuūt ciuitatis & regni iura. Quare de eis ait: Luxit terra, & infirmata eſt pulchritudo populi, quia principes trāſgreſſi ſunt leges patrū, & ius mutauerunt: diſſipauerunt pactum, propter hoc maledictio vorabit terram. Longe aliter dux & princeps Machabæorum effecit, de quo ſcriptura ait, quia dilectiſſimus & honoratiſſimus à populo fuit, quia dilatauit gloriam regni ſui. Quare dilatatus eſt honor eius & fines gentis ſuæ.

20 *Quomodo hic Alſonſus X. fuit electus Imperator Alemanie, & de infelici exitu eius rei, & de diſcordia inter ſanctum Ludouicum Regem Franciæ & eundem Alſonſum ſuper iure regni, & de pace ſecuta.*

C A P. IIII.

Q V A M Q V A M igitur hic Alſonſus x. ob eius ſagax ingeniū & ingentem liberalitatē & ad omnes munificentiam per totum fere orbem cōmendatiſſimus eſſet, vitiis tamē non caruit. Fuit enim non tam magni quam ſuperbi elatique animi, arrogans plurimum, & quadam ſui ſenſus ſingularitate conſuſus. demum egregiorum operum æmulator erat. nec enim modo maxima quæq; aggredi conabatur, & illorum erat auidus, ſed potius inuidus videbatur. quicquid enim pulchri, quicquid memoria dignū à quouis geſtum cernebat, acerrime dolebat ab eo geſtum non fuiſſe, aut effici non potuiſſe, imitatus Iulium Cæſarem (vt Suetonius refert) qui cum orbem circumiens Gades Hiſpaniæ adueniſſet, ibique Alexandri imaginem vidiffet, ingemuit, ſuamque ignauiam deteſtans quod nihil à ſe memorabile eſſet actum ea ætate, qua Alexander orbem ſubiecerat. Et vt paucis agamus, tam cupidus gloriæ fuit Alſonſus, vt aliquando gloriæ ſuæ, vt ita dixerim, indignaretur, ſi alius quouis modo eius particeps erat. plerumque enim duces ac capitaneos ſuos victorias inſignes obtinuiſſe dolebat, imitatus Alexandrum Magnum quem Quintus Curtius recolit, qui audiens Agim Regem Lacedæmoniorum rebellantem, cū poſtea Antipater eius nomine illum viciffet, hoſtes quidē ſuos victos fore gauifus eſt, ſed Antipatrum viciffe tacitus indignabatur, ſuæ gloriæ detractum arbitrans, quicquid accreuiſſet alienæ. Cæterum Alſonſus de ſe ſupra ſe plerumque præſumebat, & nonnulla non ſatis deliberate tentauit. Eſt enim (vt inquit Seneca) prudētis principis quanta ſit res concupita diſcernere, & non cito facilia iudicare quæ optat, atq; in magnis dubiis rebus non
 30 definire, ſed ſuſpenſam tenere ſententiam. Nam Alſonſus ipſe ab aliqua parte Electorum imperii Romanorum Imperator electus eſt, quamquam in diſcordia. Tandem cū re indiſta nec magnitudine eius penſata ad imperium ſuſcipiendū pergeret, cognita eius elatione, imperii, ne dixerim confirmatione, ſed nec poſſeſſione potitus eſt: licet (vt quidam referunt) callide actum eſt, vt occaſione vitæ diſſidii in imperio, Romani Pontificis iuſſu iuri imperii reſignare viſus eſſet, idq; egit apud Belicardum prope Auinionem. Sic nonnullos duces ſub Aureliano per ambitionem imprudēter ad imperium orbis aſpirare ſe legimus, nec ad concupitam poteſtatem deuenire, ſed pœnas ambitus luebāt. Fuit denique Alſonſus & in cæteris rebus infortunatiſſimus. Nam rediens in Hiſpaniam non paruas perpeſſus eſt perſecutiones. reperit enim plurimas funeſtas nouitates. Primo inuenit fore mortuum Fernandum eius primogenitum filium. Reperiit etiam Reges Granatæ & Bellamarini dictum à Benyuzaf magnas intuliſſe clades in Vandalia & Bética, vbi ceſſi fuerūt Santius Infans Aragoniæ & Archiepiſcopus Toletanus. Verum cū cognouiſſet Santium filium eius ſecundo natum poſt Fernandi primogeniti mortem viriliter & ſtrenue ac ſumma cum prudentia & dexteritate patriā ab infidelibus defendiſſe, illoſque à Bética expulſiſſe, obtinuit quod omnes ſtatus regni Santium prædictum in primogenitum iuraret & reciperent, nō obſtante quod ante eius ad imperium diſceſſum Fernandus primo-
 50

Principis prudentis propriū.

Alſonſus infelix.

*Discordia inter
Ludovicū Regē
Frāciæ & Al-
fonsum.*

genitus fuerat iuratus, & post illum Alfonsus dela Cerda eius filius. Aiunt tamen nōnuli Santium præter omnem Alfonsi voluntatem ad primogenituram fuisse assumptum. Quinimmo asserunt eundem Santium Alfonsum eius patrem ex imperio venientem ad regni gubernationem non admisisse, vt inferius tangemus. Hic rursus Alfonsus licet strenuus in armis fuerit, non tamen felix, suo licet tempore aliqua pars regni Murtiæ regno Castellæ cēssit. Sed quorundam est opinio, id à patre inclytissimo Fernando effectū fuisse. Rursus hic Alfonsus non caruit vitio crudelitatis, sed & ingratitude. quosdam enim nobiles sibi fidissimos æmulorum sugillatione occidi iussit. Huius denique Alfonsi tempore non parua orta est discordia inter Sanctum Ludouicum Regem Frāciæ & eundem Alfonsum Regem Castellæ. Ludouicus enim filius erat (vt diximus) dominæ Blācæ primogenitæ Alfonsi VII. Regis Castellæ, ex cuius successione regna sibi deberi prætendebat. Nam rex Fernandus III. pater eiusdem Alfonsi filius erat dominæ Beringuelæ filiæ secundo natæ Alfonsi VI. prædicti. Sed ad sedandam tam pestiferam discordiam matrimonium contractū fuerat inter Fernandum de la Cerda primogenitum huius Alfonsi X. & dominam Blancam filiam Sancti Regis Ludouici. Ex qua idem Fernāndus genuit Alfonsum & Fernandum de la Cerda, neuter tamen in regno successit. Sed Santius secundo natus eiusdem Alfonsi X. quem Alfonsus ipse in Regem sibi que omnes de regno iurare obtinuit, cum tamen ad eum regna minime (vt aiunt) spectabant, sed ad prædictum Infantem Fernādum dictum de la Cerda primogenitum Alfonsi etiam primogeniti huius Alfonsi X. nepotem Sancti Ludouici ex filia, vt diximus.

Quare iste Alfonsus X. dictus est Astrologus, & quomodo arroganter opera Dei dixit melius fieri posse, & qualiter fuit diuinitus correptus, & de infortunis & incommodis quæ ex ea causa passus est, & de cæteris incidentiis suo tempore.

C A P. V.

Alfonsi blasphemā.

N E c solum hic Alfonsus X. nominis sui gloriam in legibus condendis, in effundendis diuitiis, cæterisque magnificis gestis ampliare contentus est, sed aut arroganter, aut quia natura ad id eū impellebat, Astronomia delectabatur. Quare & Astrologus appellatus est. Cuius nomine, nescio an sapientia, tabulæ Alfonsinæ & aliæ Astrologicæ cōsiderationes compilatæ sunt, & sub eius regio nomine lustrantur. Rursus Alfonsus appetitor erat laudum, sed rebus ipsis magnifice gestis potius quā adulatoriis sermonibus lætabatur. Cum enim pro adipiscendo imperio (vt diximus) in Alemāniam pergeret, apud Narbonam quendam eloquentissimum oratorem, orationem de eius laudibus habere desiderantem, perorare prohibuit, dicens exornatas verbis laudes ad principes adulationis aut metus fuisse suspectas, addens talia laudum præconia non nisi mortuis qui illustria egerunt, deberi, cū scriptum sit: Lauda post mortem, magnifica post consummationem: imitatus Pescennium Nigrum Imperatorem, qui (vt Ælius Spartianus in eius vita ait) cum quidam eximius orator qua die Pescennius Imperator creatus est, panegyricum laudum suarum recitare vellet, dixit, Scribe laudes Marii, vel Hannibalis, aut cuiuscunque ducis optimi vita functi, & dic quid ille egerit, vt illum nos imitemur. Nam viuentem laudare, irrisio est, maxime Imperatores à quibus beneficia sperantur. Rursus facile est eos ad cælos vsque attollere, & diuina de eis scribere, qui proscribere aut necare possunt. Hic Alfonsus (vt tradunt Hispanorum annalia) diuina opera quæ perfectissima sunt, & eū summa sapientia, pondere, numero, & mensura creata, iudicare quippe & emendare conatus est. ore enim blasphemus dicebat palam, Si à principio creationis humanæ Dei altissimi consilio interfuisset, nonnulla melius ordinatiusque condita fuisse. O vana, ô funesta, ô superba atque inutilia verba! Non sic Dauid sentiebat dicēs, Mirabilia opera tua domine, & quis cognoscet nimis? Et iterum: Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Et Sapiens: Omnia opera Dei bona, nec est qui addat. Nā & redemptoris testimonio ipse Salomon cum tota sapientia sua, qui cuncta ab isopo vsque ad cedrum perscrutatus est, minimū Dei opus nec intelligere, & longe minus iudicare est ausus, inquit, Cū me verterem ad cogitandum opera Dei, vidi esse afflictionem spiritus & vanitatem, cū non possit homo illa explicare sermone. Et iterū idem Sapiēs, Plurima, inquit, sunt verba hominum, multāq; in disputando vanitatem habētia. Sed & alibi idem Sapiēs, Stolidi, inquit, hominis est intelligere viā suam. Quāto ergo stolidior qui opera Dei non modo intelligere, sed emendare conatur. Hinc Apostolus, Superbiā, inquit, in tuo sensu nunquam dominari permittas. Hic igitur princeps de suo sensu cōfidens, hæc arrogāissima, vana, atq; superba verba sepe repetebat: sed non caruerunt diuina ultione. Accidit enim

quod

quod miles quidam dictus Petrus Martini de Pampliega Deum timēs, instructor & curam gerens infantis Manuelis, vidit in somniis visionem, quēdam pulchrum aspectu hominem, angelum videlicet albis indutū, ei dicentem latam esse in diuino cōsistorio contra regem Alfonsū sententiam, vt exhæredatus moriatur, sed & crudeli morte, nisi pœniteat. Miles vero de visione perterritus causam quæsiuit: cui, blasphemiam, inquit angelus, Alfonsi vanamque temeritatem diuina opera corrigere moliētis id meruisse. Monuit ergo eundem militem, vt ad Regem accederet, eumq; ad pœnitentiam hortaretur. Miles vero celerī gressu Regem apud Burgis com̄orantem adiit, cui cum tremore visionem retulit, atque ad retractandum quæ tam impie dixerat, pœnitendumq; summo-
¹⁰ pere monuit. Rex vero qui iam præualuerat in vanitate sua, militem deridens a se expul-
 lit, & iterum verba illa sacrilega repetiit: Si tempore creationis humanæ interfuisset, plu-
 rima melius ordinari potuisse. Cumque post paucos dies Rex apud Segobiā morā tra-
 heret, quidam eremita vitæ sanctissimæ eandem reuelationem habuit. Regem igitur ac-
 cessit, monetque vt de peccatis suis, præsertim tam damnatis sacrilegisque verbis, pœni-
 tentiam agat, alias sentiret ultionem. Et quia scriptum est, In vanitate cordis sui compre-
 henditur peccator, Rex ipse Alfonsus, vt alter Senacherib, in blasphemia perstitit, &, vt
 alter Nabuchodonosor, confirmatus est ad superbiam. Quare testante scriptura, cecidit
 de solio suo, & gloria eius ablata est. Eremitam igitur Rex toruo iratoque vultu contem-
 pfit, & vt insipientem abire iussit, iterum verba illa nefanda repetens, Holofernem imita-
²⁰ tus Achior increpantem, quia soli Deo potētiā attribuebat. Ea igitur nocte misit Deus
 tam horribiles & insolitas tempestates & spiritus procellarum, tot denique tonitrua, tot
 fulgura, tot coruscationes & fulmina, vt cælum cadere putaretur, sed & in cubiculo Re-
 gis sagitta fulminea vestes Regis atque Reginæ comburens. Rex vero attonitus vix loqui
 valens, cubicularios custodesque monet, vt illico eremitam illum ad se deferant. Verum
 tanta erat tempestas, vt nullus palatium exire valeret. vt citius tamen valuerūt, eremitam
 adducunt. Quem vt Rex vidit, procidens ad pedes eius, Ego, inquit, sum qui peccaui. E-
 remita vero illud Ecclesiastici imprimis ad eū ait, Homo, accusaris fabula vana & auda-
 cia cordis tui. Et iterum: Quis posuit in visceribus tuis sapientiam? nunquid cōsiliarius
³⁰ altissimi tu es? ô vtinam Rex mēmōr fuisses verborum Regis sapientissimi Salomonis: “
 Vanitatem & verba mēdāciā aliena fac a mē. His igitur verbis Rex ipse simul & metu in-
 stantis mortis cum magno animi m̄cerore eidem eremitæ confessus est, & publice verba
 nefanda retractauit. Cum itaque lacrymis plurimis pectus conterebat, incipiebat cessa-
 re tempestas: quinimmo quanto arctius dolebat, tātō tranquillior serenitas cernebatur:
 nec ipse a terra oculos leuauit, quousque plene procellosa rabies conquiesceret. Itaque
 meruit humilitate consequi, quod superba sui præsumptione demeruerat. Deinde vero
 vitam mutauit in melius: verum tamen (vt quidam asserunt) ex ea & aliis causis regno in
 vita exhæredatus est a filio, a quo veniens de infelici cōquestā imperii non est admissus:
 ciuitas tamen Murtiæ quā ille a Sarracenis euicerat, nunquam ab eius obuiam discessit.
 Ob quam causam Alfonsus cum apud Hispalim moreretur, cor suum euiscerari iussit, &
⁴⁰ ad Murtiam deferri, sepeliriq; in ecclesia sanctæ Mariæ per eum cōstructa, concedens
 ciuitati priuilegiū, vt in signum singularis fidelitatis septem coronas in armis & insigni-
 bus deferret. Hic Alfonsus postquam dicta verba nefanda protulerat, infortunatissimus
 fuit, quippe qui pro eius arrogantia imperium (vt aiunt) ad quod electus fuerat, perdidit.
 Adde, quia cū rediret, plurima infortunia passus est, vt prædiximus. Nam Sarraceni plu-
 rima bella vicerunt, atque interfecerunt Santium Infantem Aragoniæ, nec non Archie-
 piscopum Toletanū, Nunium de Lara, & plurimos nobiles & barones regni. Deniq; ob-
 iit Fernandus de la Cerda filius eius primogenitus. Et licet (vt diximus) filiū relinque-
 ret, tamen Santius secundo natus regni sceptrum eodem Alfonso viuente (vt ferunt) oc-
 cupauit, nec eum venientem admisit: sed apud Hispalim regno priuatus diem clausit ex-
⁵⁰ tremum. Huius Alfonsi x. temporibus præfuit Romanæ sedi Alexander quartus, natio-
 ne Campanus, de ordine fratrum minorum, qui in publico cōsistorio cōburi fecit quen-
 dam libellum inter cetera continentem religiosos pauperes de elemosynis viuētes non
 fore in statu saluationis, condemnauitque dictum libellum & auctorem eius, videlicet
 fratrem Guilelmum de sancto amore. Rursus idem Pontifex alium libellum condemna-
 uit, & comburi fecit, in quo asserēbatur legem euāgelii neminem ad perfectum ducere,
 sed legem spiritus: asserēbat deniq; legem euāgelii sic se habere ad legem spiritus, sicut
 legem veterem ad legem gratiæ: addebat denique legem Christi finiēdo anno domini
 M.C.C.LX. quo tempore lex spiritus subintrare debebat. Quæ siquidem pestifera hæresis
 ex verbis Io. Ioachim originē trahebat, & non paucos illis diebus habuit sectatores. Post

eundem Alexandrum præfuit successiue Vrbanus quartus natione Gallicus. Quo mortuo sedit Clemens natione Prouincialis, & rursus Gregorius decimus Lōbardus, & Innocentius quintus Burgundus, & Adrianus quintus Genuensis, & Iohannes x x i. natione Hispanus, & Nicolaus i i i. Romanus, & Martinus i i i i. Italicus. In Romano vero imperio sedit prædictus Fredericus, quo defuncto circa partes Basilee, electus est prædictus Radulphus: quam electionem Gregorius Papa quartus in fauorem Passagii terræ sanctæ, ad quod plurimi anhelabant, approbavit. Ad cuius instantiam idem Radulphus crucem suscepit transmarinam. Imperauit autem annis x v i i i. absque imperiali diademate.

De Santio I I I I. filio Alfonsi X X X V I I. Rege post Pelagium, & de virtutibus & victoriis eius, & quomodo recuperavit à Mauris Tarifam & alia loca, & qualiter Alfonso patrem venientem de imperio non admisit ad regnum. 10

C A P. VI.

SANTIVS huius nominis quartus Alfonso huius nominis decimo patri suo in regnis successit anno domini millesimo ducentesimo octuagesimo quarto. Regnavit autem L X X I I I I. loco post Athanaricum primum Regem Gotthorum, & x x x v i i. post Pelagium primum Regem post Hispaniæ cladem, regnavit annis x i. Obtinuit igitur regnum Santius, excluso, licet de facto, Alfonso de la Cerda nepote prædicti Alfonsi ex Fernando primogenito præmortuo, dum ad imperium pergeret. Qui siquidem Alfonsi nepos 20 & filius primogeniti eidem Santio præferendus omnium iudicio videbatur, nihilominus aut fortuna sua, aut populorum consensu, vel (vt creditur) eodem Alfonso propter Santii virtutes & ingentia merita id volente & procurante, vt supra diximus, vel ita Deo disponente, qui regna transfert atque concedit pro sua ineffabili prouidentia, idem Santius regnorum suscepit sceptrum. regnavit autem x i. annis. Hic duxit vxorē dominam Mariam filiam Infantis Alfonsi dicti de Molina fratris gloriosissimi Fernadi i i i. ex qua domina Maria genuit Fernandum i i i i. post regnantem, Petrū, & Philippum, & Henricum qui fuit mutus. Hic Santius strenuus & animosus fuit, præclaræq; bella contra Machometos confecit, eosque sæpe vicit, ac plurima castra & oppida suæ ditioni subiecit. Inter cætera cum magna perseuerantia & longa obsidione insigne oppidum Tarifam à 30 Mauris feliciter recuperavit. Sed & ultra alias præclaras eius victorias, Regē de Fez, Machometum dictum à Benyuzaf singulari virtute prostravit. ille enim maximam classem, vt trāsiret in Hispaniam, parauerat, contra quem Santius Rex transmisit nobilem virum Benedictum Zachariam Almirandum suum, qui vniuersam classem obtinuit, & cæteris nauigiis combustis tredecim galeas mixtas Sarracenis armis & equis ad nostra littora incolumis deduxit, fugato à Benyuzaf Rege Maurorū, quem nobilis Almirandus insequutus vsque ad littora Africana dicta Tingitanica. Hic Santius patrē Alfonso parum gloriæ ex imperio reportantem & inde redeuntem, ad regni sceptrū non admisit. Quare vt putatur, non diu regnavit, vt in se experiretur id quod Ruben in patrē peccans passus est, cui Iacob pater ait, Effusus sis sicut aqua, nec crescas, quia maculasti statum patris tui. Et 40 rursus Absolonem imitatus est, non tam in regni ambitione quam sceleris punitione, qui David patrem è regno pellere tentavit, sed infelix fuit eius conatus, dum occubuit infolita morte. Nec Santius ipse primus in orbe fuit qui patrem regnādi gratia à principatū pelleret, cum Darium interfectum legamus à filio Artabano vt citius regnaret. Sed & alius Darius cum à Xerxe patre indulgentissimo Rex esset factus, tamen duobus ei fratribus assistentibus in patrem conspiravit, vt regno priuaret, cuius sceleris pœnas luit. Rursus Tullia Tarquinii Superbi vxor patrem Seruiū Tullium occidit, super cuius cadauer carpentum inferri iussit, vt sibi & marito Romanæ vrbis regnum accresceret. Denique si poetis credimus, Iupiter Saturnum patrem regno expulit.

De quibusdam crudelitatibus Santii, & de bellis, & de scandalis ex ea causa sequentis, & de singulari fidelitate cuiusdam nobilis obfessi in Tarifa, qui passus est filium interfici, ne arcem assignaret, & de eiusdem Santii obitu. 50

C A P. VII.

SANTIVS quartus, de quo sermo est, plurimis virtutibus polluit, quæ Reges non mediocriter ornant: præcipue tamen in bellis disciplinæ militaris fuit seuerissimus custoditor. sæpe enim pro parua inobedientia milites virgis cæsi, manus amputauit, inobedientesq; in mediis castris securi iussit percuti, nonnunquā propria manu cæcidit. Nam cū 50

contra

Exempla eorum, qui parentes è regno pepulerūt.

contra Sarracenos bellum gereret, orta semel seditione & tumultu in exercitu, cum per alios sedari non posset, processit Rex Santius nudus sola indutus camisia, ac se in medio suorum inuicem pugnantium iniecit, dicens, O strenui milites, vbi est fides vestra? non in vestros commilitones, sed in me gladios figite, qui vos huc adduxi. At cū ab armis non cessassent, ille inermis vt erat, arrepta lancea duos percussit milites qui principales in tumultu videbantur, dicens, aut Sarracenos vestros hostes, aut me percutite qui vos percussi: nec hodie eisdem infidelibus tantam detis gloriam, & vobis ipsis tam funestam ignominiam, vt gladiis vestris, non hostilibus pereatis. Tunc omnes aut metu aut pudore ab armis abstinerunt. Nec parum regii animi magnitudo extollenda, sed admiranda est, quæ eo tempore exigebat obedientiam, vbi obedientia non est, & inter distantes gladios Rex ipse milites ferire ausus est, vbi milites Reges suos ferire audent: imitatus Auidium Cassium Imperatorem, de quo Vulcatius Gallicanus pulchre ait. Cum enim in eius exercitu grauis seditio orta esset, ille rustico sagulo tectus, processit dicens, Percutite me si audetis, dum tamen disciplinam militarem non deferatis. Quo viso cunctis ab armis quiescentibus meruit timeri, quia non timuit. quæ res tantum militaris obedientiæ Romanis addidit, tantumque hostibus timorem iniecit, vt pacem ab Imperatore peterent. Santius itaq; Rex difficile putabat principē vincere posse, nisi à suis militibus timeatur. Semper enim in ore gerebat illud de arci ducis Lacedæmoniorum, vt recolit Iulius Frōtinus, Imperatorem, aut ducem exercitus potius timendum esse, quam hostem. Hinc Marcus Cato dicebat, seditionem in exercitu aut inobedientiam paucorum poena grauitè puniendam fore. Sic Appius Claudius ac Fabius Rutilius, sic & Iulius Cæsar sæpe egerūt, qui orta seditione inter milites paucis percussis castra pacasse, & fidem militum reparasse referuntur. Sed ad Santium vt redeamus, à quibusdam vitiis non abstinuit. fuit enim iracundus pariter & sæuus. & vt cætera omittamus, apud Pacensem ciuitatem vna die quatuor millia ciuium inhumaniter & repentino impetu iussit occidi, pro eo quod ciues ipsi eiusdem Santii timore alios ciues eorum hostes ex ciuitate expulerunt, & quosdam trucidauerunt. Timentes igitur ne Rex in eos sæuiret, Alfonso de la Cerda prædictum, eiusdem Santii ex fratre nepotem, vitæ saluandæ gratia in Regem erexerant. Rursus aliam non mediocrem addidit sæuitiam. Cum enim apud oppidū de Alfaro moram traheret, celeri iudicio, & irato ac turbato animo pariter & vultu, occidi iussit nobilem virum Lupum Comitem & dominum Vizcaïæ. Captiuauit denique Infantem Iohannem fratrem suum. Quibus ex causis maximæ clades sequitæ sunt. Nam Didacus filius eiusdem Lupi Comitis & plurimi nobiles & barones, ei & dicto Iohanni fauentes, ad Iacobum Regem Aragoniæ confugerunt, apud quem obtinuerunt, vt relaxaret Alfonso de la Cerda filium Fernandi primogeniti Alfonsi decimi, quem in vinculis tenebat, de quo sub eodem Alfonso decimo egimus, quibus Rex Aragoniæ annuit. Alfonso igitur de la Cerda assumpto titulo regio Castellæ regnum armata manu ingressus est, quibus Sātius occurrit, & bella grauissima sequuta sunt, durauitque dissidium tribus annis. Tādē matrimonio pacatum est. Nam idem Iacobus Rex Aragoniæ Elisabet filiam huius Santii, de quo agimus, duxit vxorem. Iohannes vero prædictus frater Santii Regis ab eo læsus, cum se à vinculis liberum cōspexit, ad vindictā infeliciter properabat. Nam Vlisbonam clam petiit, indeque nauigio transfretat in Africam, & Abeniacob Machometum Regem Belamarini accersit, à quo honorificè receptus est: cui suasisit Iohannes, vt si gentes & classem ei concederet, facile ei oppidum de Tarifa assignaret, quod paulo ante rex Santius eius frater euicerat. Concessit igitur ei Abenyuzaf quinq; millia equitum & magnam pedum copiam. Applicantes igitur ad littorā nostrā, oppidum prædictum Tarifam obsederunt, cuius custodiā gerebat nobilis Alfonso Petri de Guzman. Quare decreuerunt oppidum expugnare, quod sex cōtinuis mēsis, machinis & omni artificio debellabāt. Cum itaque Infans ipse Iohannes & alius Infans Sarracenus frater Abenyuzaf viderent Alfonso Petri & obsessorum constantiam, nuncios misere ad eos offerentes pacem, si certam pecuniæ summam persoluerent è thesauro Alfonsi, quem inibi esse putabant. Auditis itaque legatis obfessi omnes quasi vir vnus & vno ore dixerunt: Dicite his qui vos miserunt, turpe admodum esse insignibus ducibus, paratam victoriam pecunia vēdere: nec minus turpe est fortibus viris, libertatem suam precio comparare. Quibus auditis verbis, Iohānes Infans ait ad Sarracenos, Nosco ego homines, nec prece, nec precio flectētur. Imitati sunt Alfonso Petri & sui priscos illos Hispanos, non minoris fidei & virtutis viros, quos cū apud Ciminiū sic tūc appellatā ciuitatē Lusitaniæ Brut⁹ cōsul Romanus lōga obsidione afflixisset, ipsiq; obfessi pertinaciter arma retinerēt, tētata redēptione per Brutum legatos, illi respōderūt ferrū sibi à maioribus relictū esse, quo urbē suā tuerētur, non aurum.

quo libertatem ab auaro imperatore emerent. Cum igitur nec sic Iohānes Infans & Sarraceni obsidentes proficerent: Opus est, inquit Iohannes, sanguine, vt Alfonso Petri vincamus. Manebat enim filius Alfonsi Castellani eo tempore in eiusdem Iohannis obsidentis seruitio. Missis igitur nunciis ad Alfonso Petri, vt oppidum simul & arcem Iohanni assignaret, alias filium iugularet: Alfonso ipse fidei & probitatis magis quam vitæ filii sollicitus, imitatusque Aulum Fulvium Romanum præclarissimum virum, ad eos qui venerant verba faciens, Dicite, inquit, mittenti vos, quia non Iohanni aduersus patriam filium genui, sed patriæ aduersus Iohannem omnesque mortales. Dicite rursus, quia si filium Iohannes gladio cæcidit, mihi gloriam, filio veram vitam tribuet, eidem vero sæuienti sempiternam ignominiam & ad inferos damnationem. Si vero filius liberatur, vt fi- 10 dem lædam, vita eius mors mea est & indelebilis macula, qua idem filius viuēdo morietur. malo enim orbatus filio quam fide viuere, malo denique gloriosam filii mortē quam turpem vtriusque vitam. filios plurimis ex causis inuiti sæpe perdimus, fidem vero & honorem nisi volens nemo perdit. Optat Iohannes, immo hostis, vt similis sui fiam, qui parum æstimat fidem quam non habet. nullam infelix ipse putat iacturam honoris, quem diu ante perdidit. Iugulet igitur filium, vt furori atque perfidiæ suæ, honoremque eo faciat satis, daboq; illi gladium quo id triste spectaculū, mihi dulcissimum, expleat. Et dum verba finiret, gladium supra muros in castra Sarracenorū demisit. Quo ab impio Iohanne suscepto, nunciisque auditis, illico vidente patre & gladio patris filiū transfodit. Consultius profecto Iohannes ipse ob patris ingentem fidem filio de se bene merito pepercif- 20 set, imitatus M. Antonium, qui cum nullo pacto centurionē à Cæsaris fide retrahere potuisset, atq; ob eam rem filium eius occidere decreuisset, constanter centurio ad eum ait, nullo filiorum supplicio adduci posse, vt Cæsaris miles esse desineret, & Antonii esse inciperet. Qua perseverantia (vt inquit Liuius) quo constantius vitam filiorum cōtempnit, eo facilius vitam ab Antonio impetrauit. Cum igitur Sarraceni cernerent omnem spem defuisse habendi castrum, infelicitate ab obsidione discesserunt. Cæterum ad Santium vt redeamus, pro sedandis dissidiis inter eūdem Santium & Iacobū Regem Aragoniæ, quæ plene per ante dictum matrimoniū non fuerant sopita, arbitri electi sunt: pax tamen non pro tunc sequuta est, sed treugua ad tempus indita. Interim Santius ab hac vita subtrahitur, & obiit morte comuni. Filium suum primogenitum Fernandum reliquit regno- 30 rum successorem, quem ex inclyta domina Maria eius consorte genuerat, quam eidem filio dimisit tutricem, vt statim latius tangemus. Hic Santius ob repentinas & iniustas cedes quas perpetravit, plures angustias & persecutiones passus est, velut alter Abimelech, qui vt securius regnaret, nedum fratres, sed plurimos alios gladio cecidit: sed scriptura sacra testante, paruo tempore regnavit, & multa aduersa passus est. Huius Santii tempore sedit in Petri cathedra Honorius III. Romanus, & successiue Nicolaus III. Lombardus. In imperio sedit Rodolphus primus, Comes Nasouæ, qui pugnavit cōtra Albertum Ducem Austriæ filium Rodulphi Regis Romanorum, prædecessoris sui, in qua pugna Rodolphus occiditur anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, diademate non est potitus. 40

De Fernando quarto, Rege Castella & Legionis trigesimo octauo post cladem Hispania, & de summa pudicitia ac virtutibus dominæ Mariæ matris & tutricis eius, & quomodo obtinuit contra omnes Reges Hispaniarum qui diffidarunt eundem Fernandum impuberem.

C A P. VIII.

FERNANDVS huius nominis quartus, filius Santii prædicti, in regnis Castellæ & Legionis successit, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Hic post Athanaricum primum Regem Gotthorum septuagesimus quintus Rex fuit, & post Pelagium primum Regem Hispaniæ post cladem, trigesimus octauus: regnavit autem an- 50 nis quindecim. Hic Fernandus ætatis erat nouem annorum, cum regnare cœpisset, sed excellentissima domina Maria fideliter tutelam gessit. Hæc domina Maria vt paulo ante diximus, filia fuit Alfonsi Infantis de Molina & neptis clarissimæ dominæ Berenguelæ matris gloriosi Regis Fernandi tertii, qui Hispalim & totam Bæticam à Mauris recuperavit. Hæc igitur Regina Maria Santio marito vita functo cum à multis foret monita, vt secundas contraheret nuptias, cum ætas & forma ingens suffragarentur, illa, vt alia Iulia Romana quam Valerius commemorat, Nequaquam, inquit, hoc faciam. si enim maritū bonū sortita fuero, vt ante habui, nolo timere ne perdā: si scelestū & dyscolū, quid neces- se est post bonū, pessimū sustinere? subdēs, Felix & pudica matrona nunquā præter semel nubit,

nubit, quia ut Porcia Romana, teste Orosio dicebat, multorum connubiorum experien-
 tia cuiusdam intemperantiæ signum est. Imitata fuit hæc inclyta Regina Valeriam Mesa-
 lorum sororem quam idem Orosius recolit, quæ amisso viro suo cum renueret secundo
 nubere, & de causa interrogaretur: respondit sibi semper maritum suum viuere, addens
 eam non esse viduam quæ filium patris imaginem gestantem pro marito colebat: subdēs
 iterum, quia non prolis, sed potius cupiditate libidinis nubit, quæ superstitem filium ha-
 bet. Itaq; ad suos reuerſa qui ut nuberet monebant, ait non satis fidos fuisse regi talia com-
 monentes. Nam desiderare eam ad secunda vota transire, nil aliud videbatur quam regi-
 eorum domino infidias optare. Igitur illustris ipsa Regina fœminea benignitate deposita,
 10 animum plus quam virilem induit, & quamquā (ut Sapientes aiunt) cæteræ virtutes mul-
 tum habent admirationis, sed pietas ad filios plurimum amoris, tam exuberans fuit in hac
 vna matre ad filium pietatis cura, ut non minus admirationis quam dilectionis habere vi-
 deretur. Nam velut alia Regina Hæster omni periculo se exposuit pro liberatione populi
 sibi commissi. Cum igitur prospiceret propter filii teneram ætatem omnes Hispaniarum
 reges & alios æmulos cōtra eam & filium surrexisse, siquidem vna eademq; die filius Fer-
 nandus prædictus à regibus Aragoniæ, Nauarræ, necnon Portugaliæ, ac Granatæ diffida-
 tus foret: Alfonsus deniq; de la Cerda se pro rege Castellæ gerebat: rursus infans Iohānes
 titulum regni Legionis vsurpasset: qui omnes crudelem guerram diuersis in regni parti-
 bus mouissent, ac valida manu regna filii vastassent. Ipsa tamen Regina Maria iactans cu-
 20 ram suam in domino, tanta prudentia tantaque dexteritate harum magnarum quidem
 tempestatum vitauit naufragium, ut paulo post omnes ipsi eius hostes inceptis rebus non
 præualerent. Nec modo armis iura filii tuebatur, sed orationibus, ieiuniis, assiduūq; elee-
 mosynis, ac suæ regiæ personæ maceratione. Ferunt enim Hispanorum annalia hanc do-
 minam tam strictam in se & filii sui cura parsimoniam & paupertatem seruasse, ut vasa ar-
 gentea nō haberet, sed tantum fictilia & lignea. cuncta enim quæ habere poterat, aut pau-
 peribus, aut ædificandis sacris templis, vel stipendiis militum pro regni defensione cer-
 tantium profusa assiduūq; manu diffundebat. Sed nec procerum & magnatum regni fi-
 delitas quieuit, ac probitas subditorum. videntes enim multitudinem inimicorum, ac re-
 gis sui pueriles annos intuentes, sua nobilitate & fide confortati, illustri Reginæ assisten-
 30 tes & præsidia ferentes, animos plus quam viriles assumpserūt. nam vltra illorum eximiā
 fidem, commiseratio infantilis ætatis regiæ & maternæ pietatis eis animos auxit. Quare
 contra omnes hostes præualuerunt, imitati Macedones quos Plutarchus commemorat
 qui puerulum regem suum tam fortibus animis tutati sunt, ut ostenderent suis hostibus,
 regem, non virtutem Macedonibus defuisse. Quare ob tantam subditorum fidem & ma-
 tris pietatem ingentem, regem ipsum ab omnibus inimicis dominus liberauit, & præua-
 luit aduersus eos qui tribulabant animam suam. Nam acriores hostes eidem Reginæ &
 nobilibus suis pacem optatam vltro obtulerunt, alii vero reges, immo hostes, breui tem-
 pore à regno pulsi sunt: Rex tamen Aragoniæ qui regnum Murtiæ occupauerat, post plu-
 rimas guerras & clades tandem oppida de Oriuela prope Murtiam, & Aliquante, Elche,
 40 & quædam alia castra regni Murtiæ ex arbitrarij sententia vsq; in hodiernum diem obti-
 nuit: residuum vero regni Murtiæ cessit regi Fernando. Tulit autem hoc arbitrium Dio-
 nyfius rex Portugaliæ pro sedandis dissidiis, quamquam oppida prædicta regi Aragoniæ
 adiudicata ad regnū Castellæ spectassent. cui arbitrio cessit Regina inclyta, ne filius sub
 teneris annis agens, tot simul aduersantium persecutionibus affligeretur. Hæc sancta Re-
 gina, ut alia Noemi, sollicita & prudentissima fuit in agēdis suis, & velut alia Olda prophe-
 tissa quam Scriptura cōmemorat, tam prudēter Iosiam regem direxit, ut aduersa ventu-
 ra sua sapientia in prospera conuerteret. Post plurima itaq; huius nobilis Reginæ pia ope-
 ra cœnobium S. Francisci Vallisoleti & septem alia deuota monasteria propriis sumptib.
 construxit. Fernandus igitur factus adolescens duxit vxorem Constantiam filiam Dio-
 50 nyfii regis Portugaliæ, ex qua genuit Alfonsum vndecimum, postea regem Castellæ: item
 Leonoram quæ vxor data est Alfonso regi Aragonum. Cum igitur Deus vocasset Regi-
 nam ad illud infallibile regnum, vbi sine tædio & absq; fine regnatur, illa inter cætera re-
 commisit filio barones & nobiles, qui in eius tenera ætate contra reges Aragonum, Na-
 uarræ, Portugaliæ, & Granatæ, & cæteros hostes militauerant, & præsertim nobilem vi-
 rum Iohannē Alfonsi de Haro, qui mira virtute vicerat Iohannē Nunii, quem captiuū
 eidem Reginæ & Fernando eius filio præsentauerat. Quæ vna res totalem victoriam ho-
 stium Fernādo attulit. Nam ut dictus Iohānes Nunii liberaretur, assignauit Fernādo regi
 oppida de Palenzuela quod tunc idem rex obsidebat, & castrum Xeriz, Duennas, Tarie-
 go, Lerma, Cannete, Moya, & Histar. Quæ omnia effecerunt, ut prædicti reges & cæteri

Cœnobium S. Francisci Vallisoleti & septē alia monasteria construitur

hostes Fernandi animum perderent, & ad pacem properarent. Verumtamen non satis tam singulare seruitium prædicti Iohannis Alfonsi recognitum fuit per Alfonsum vndecimum huius Fernandi filium, vt statim latius dicetur.

De virtutibus & victoriis Fernandi quarti, & qualiter recuperavit à Sarracenis Gibraltar & alia castra, & quid faceti retulit quidam antiquus Sarracenus, & de subita eius morte, vt creditur, propter certas ineliberatas & festinas mortes nobilium.

C A P. I X.

FERNANDVS igitur sicut ætate, sic virtute crescebat. erat quidem iustus & rectus, curiasque generales pro subleuandis grauaminibus sæpe congregabat. Cumque apud Burgis ex omnibus suis regnis curiæ tenerentur, applicuit nobilis Maria Didaci de Haro filia Lupi Comitis & domini Vizcaïæ, quem (vt diximus) rex Santius quartus apud oppidum de Alfaro occidi iusserat, quæ siquidem Maria Didaci Infanti Iohanni nupserat. Cum igitur dictus Lupus eius genitor sine filio masculino decessisset, dominium Vizcaïæ ad illam optimo iure pertinere dicebat, petebatque sibi iustitiam ministrari, præsertim contra Didacum de Haro patrum suum, prædictæ prouinciæ vsurpatorem. Rex igitur Fernandus auditis hinc inde plene partibus, tulit sententiam qua Didaco de Haro ad eius duntaxat vitam vsufructum Vizcaïæ iudicauit: post mortē vero eius prædicta Maria obtineret eandem Vizcaiam, Durango, & patriam dictam Incartationes: rursus Lupus de Haro filius prædicti Didaci de Haro obtineret Valmasedam, Ordunnam, & Villalua, & Losa. quam sententiam omnes partes emologarunt. Post prædicta Fernandus rex bella contra Machometos feliciter gessit, illisq; magnas clades intulit. Nam inter cætera famosum oppidum de Gibraltar & de Cannete post longam obsidionem suæ ditioni subiecit. In quorum recuperatione præcipue militauit Iohannes Nunii de Lara. Nec tamen putavi obmittendam facetiam, ridendam simul & notandam, cuiusdam Sarraceni, quam prædicto Fernando retulit. Cum enim oppidum prædictum de Gibraltar venisset in deditionem regis Fernandi, ex pacto Sarraceni vtriusq; sexus exeuntes de castro optabant transfretare in Africam. Inter quos accessit ad regem quidam Sarracenus venerandus centum fere annorum, qui ait ad regem: Nescio quid mihi & tibi sit domine rex, aut cur me tantopere persequeris. Eram ego quondam ciuis Hispalensis, & rex Fernandus proauus tuus cum illam ciuitatem obtinuit, me inde expulit: ego vero contuli me Xericium. Postea superuenit Alfonsus decimus auus tuus, & capta ciuitate me inde expulit nudum & percussum. Tandem applicui oppido de Tarifa vbi domum fabricaui, & dum me tutum putarem, venit Santius pater tuus, & castrū vi & armis obtinuit, & simili modo pulsus fui de domo mea. Postea considerans quod in nullo loco eorum quæ Sarraceni in Hispania obtinent, tutius viuere poteram, quam in hoc famoso castro de Gibraltar, decreui in eo dies mœstos finire meos. Nunc vero tandem tu venisti, & castrum obtinuisti. Exoro igitur excellentiam tuam, digneris mihi & familiæ meæ scapham aut paruum aliquod nauigium concedere, vt in Africam transeam, finiamq; dies meos paucos & malos cum aliqua quiete, nec dietim videant oculi mei tot gentis nostræ clades. Rex vero Fernandus subirridens simul & compatiens, donauit eum muneribus, concessitq; nauigium pro se & illis miseris quos ipse delegit. quo humanitatis præclaro facinore à vicinis oppidis cognito, sese sine sanguinis effusione Fernādo dedere. Nec alia arte Q. Metellum Celtibericas Hispaniæ gētes expugnasse legimus, qui quosdam Celtiberos interceptiens humanitatem propinquæ victoriæ præferens, non solum eos incolumes remisit, sed ab obsidione discessit. quo tam clementi facto nō vnus ciuitatis mœnia, sed omnium Celtiberorum vrbium animos cepit, effecitque vt ad eas redigendas in Romani populi deditionem multis obsidionibus opus non esset. Postremo hic Fernāduſ etsi victoriosus fuit, & multis virtutib. polluit, quibusdam tamē vitiis nō caruit. Fuit enim in credēdo de tractoribus prōptus, & ex quadā, vt putatur, rigiditate iustitiæ in puniendo celer. Ex qua re à Deo punitus creditur. Nam cū apud oppidū de Martos duo nobiles de Caruaial coram eo de prodicione accusarentur, rex ipse præcipiti iudicio præcipitari eos de altissima rupe iussit. Illi tamen sese innocentes asserabant. Quare cum humanum deesset auxiliū, ad diuinum recurrerunt, & propter iniustam mortē regem citarunt, vt infra triginta dies coram diuino compareret tribunali, rationem de tam iniqua morte redditurus. Adueniente igitur die citationis, cum esset rex apud ciuitatem Gienensem, post somnum meridianum repertus est mortuus. Alii ferunt morte communi expirasse. An autē hæc subita mors à casu, vel à fortuna, an ex prædicta obuenerit causa, iudicio diuino relinquendū est,

est, cuius iudicia abyssus multa. Abstinere profecto debent principes à festino & præcipiti iudicio. Hinc rex & patriarcha Iob, Causam, inquit, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Vbi Gregorius: Ad ferendam mortis sententiam præcipientes esse non debemus, nec temere indiscussa iudicare. maiora enim crimina credenda non sunt mox, cum audiuntur: sicut Scriptura commemorat de Phitifare qui leuibus verbis coniugis credulus, sententiam tulit contra Ioseph. Nec aliter egit tyrannus ille quem Seneca in libro De ira commemorat, qui irato & festino iudicio tres occidit innocentissimos milites: vnum quia rediit de via sine socio, quem dicebat ab eo interfectum. Et cum duceretur ad supplicium, venit socius, quem cum executor iustitiæ conspexisset, viuum duxit ad principem. Ille vero festinus & iratus, ait ad primum, Te iubeo interfici, quia damnatus es. Secundo dixit, Te simili sententia damno, quia causa damnationis focii fuisti. Tertio, videlicet licitori, dixit, Te quoq; occidi iubeo, quia mihi imperanti non paruisti. Huius Fernandi regis temporibus sedit in cathedra Petri Celestinus V. & successiue Bonifacius VIII. natione Campanus, & deinde Benedictus XI. Lombardus, & Clemens V. Burgundus. Vacauit sedes duobus annis & totidem mensibus. In imperio vero præfuit Rodolphus II. de quo paulo ante egimus.

De Alfonso X I. qui post cladem Hispania trigesimus nonus rex fuit, & de prole sua, & de victoriis eius contra reges Bellamarini & Granata, & quomodo recuperauit Alcala la real & alia castra, & de eius repentinis cadibus quorundam magnatum, & de magna ingratitudine contra eos commissa.

C A P. X.

AL F O N S V S huius nominis vndecimus, filius Fernãdi quarti, successit in regnis Castellæ & Legionis, cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo decimo. fuit autem septuagesimus sextus rex ab Athanarico primo rege Gotthorū, & trigesimus nonus à Pelagio qui primo regnavit post cladem Hispaniæ. Regnavit autem annis quadraginta. Hic duxit vxorem Mariam filiam regis Portugaliæ, ex qua genuit Petrum qui post eum regnavit. Sed ex nobili fœmina Leonora de Guzman genuit Henricum & Fredericum filios naturales. Primum fecit Comitem de Trastamara, alterum magistrum S. Iacobi. genuit etiam Santium & Telium Comites, Petrū & Didacum, quos vltimos paulo post Petrus eius filius occidit. Hic Princeps strenuus & valde animosus fuit, plurima præclara bella contra infideles gessit. Deuicit enim Almohazen Machometum, & demum Yuzef reges Bellamarini & Granatæ. nam lucro fidei & suæ ditioni adiecit Alcala de beneay quam nunc Regalem appellamus, & plurima alia castra & oppida. Hic Alfonso iuuenis satis regnare cœpit, & quorundam prauo consilio aliquos magnos viros de se & regnis suis bene meritos inhumaniter gladio cædi iussit. Oblitus enim maximi & acceptissimi obsequii quod Iohannes Alfonsi de Haro dominus Delos cameros Fernãdo regi patri suo paulo ante in bello contra reges Aragonum & Nauarræ sedulo & vtiliter præstiterat, vt supra diximus, eundem Iohannem Alfonsi apud oppidum de Aguseio interfici iussit, vt verificaretur quod vulgo dici solet, quia sæpe magno & peculiari seruitio magna succedit ingratitudo. Rursus non minor fuit sæuitia & ingratitudo quam in nobilem virum Gundissalum, Martini magistrum de Calatraua iniuste exercuit. qui cum principalis capitaneus esset, in confinibus regni contra Mauros Granatenses bellū campestre conferuit cum Abomalich, vocato Infante Picazo, filio regis Almohazen, qui ex Africa cum magnis copiis ex condito quorundā perditissimorū Christianorū transierat, vt ciuitates Delas Algeziras, & Gibraltar obtineret, & nōnulla alia Christianorū oppida & castra inuaderet. In quo bello pugnatum est acriter & nō sine varietate fortunæ. Sed diuino assistente præsidio, prædictus Infans Picazo & plurimi Sarraceni occisi sunt, & non pauci capti. Et post tam insignem victoriā Alfonso rex suasu & cōsilio Alfonsi Fernandi Coronel, eiusdem Iohannis Alfonsi æmuli, Iohannem prædictum acerrime persequutus est, obseditq; in quodam castro suo, & tandem idem Iohānes Alfonsi confusus de sua innocentia deq; suis seruitiis regi & regno præstitis, inductus vexillis & cæteris Vanderis quas paulo ante in bello contra Infantem Picazo obtinuerat, regiæ pietati, immo morti se obtulit. Rex vero irato nec satis deliberato animo iniuste & inhumaniter eū occidi iussit. Profecto non mediocris fuit regis Alfonsi ingratitudo, nec dissimilis ei quam Solon passus est ab Atheniensibus, quibus non solum leges dedit toti orbi consecrandas, sed ciuitatem dominam Græciæ fecerat: ab ea tamē patria quam defendit, profugatus in Cyprum exilio datus est, nec in ea humatus est quam lustrauerat. Hæc igitur cædes &

ingratitude Alfonſi plurimum honoris & gloriæ ei abſtulerunt, quas quidam potius ex iuuenili impetu æmulumq; conſilio quam ſui animi prauitate putant accidiſſe. Verum non manſit inultum tam iniquum Alfonſi Fernandi Coronel cōſilium. nam pari forma, qua Alfonſus eius perſuaſione magiſtrum prædictum de Calatrāua occidi iuſſerat, eadem ſeueritate Petrus huius Alfonſi vndecimi filius prædictum Alfonſum Fernandi Coronel occidi fecit apud oppidum de Aguilar de la Frontera, vt verum ſit quod Saluator in Euangelio dicit, quia qua meſura meſi fueritis, remetientur & vobis. Nec aliter euenit ſuperbo & inſolenti Aman, ſicut Scriptura teſtatur, qui præcepto regis Aſſueri eo ſupplicio occubuit, quod parauerat innocentem Mardochæo. Sed & Andronicus eodem genere pœnæ quo iniuſte occiderat Adoniam ſummum ſacerdotem, vita priuatus eſt. 19
Contra ſimiles ait Ieremias ad prophetas Babylonix, Reddite iuxta opus ſuum, & iuxta ea quæ fecerunt, facite illis.

*Quomodo Alfonſus emendatus de ſeuitia plurimum fuit humanus & magnificus,
& ſublimauit quendam Aluarum Nunii de Oſorio, & de peſſimo eiuf-
dem militis ſine.*

C A P. X I.

VERVM licet hic rex Alfonſus vndecimus, aut iniquis conſiliis, aut prauorum hominum æmulatione, ſeu iuuenili calore aliqua iniuſta egerit, poſtea tamen plurimum 20
pœnituit, & ſe errare cognouit: quinimmo depolita crudelitate, humanitatem & benignitatem induit, idque in eo bello oſtendit quod contra Portugalenſes geſſit. nam offenſus à rege Portugalix, qui ciuitatem Pacenſem iniuſte obſederat, regnum Portugalix valida manu ingreſſus eſt: pietate tamen & humanitate motus militibus iuſſit, ne pauperes innocentes in aliquo læderent. Cumq; ſui commilitones, trecentos nobiles Portugalenſes bello captiuos cepiſſent, ipſe Alfonſus in propria eos ad caſtra Portugalenſium incolumes deduxit, ne à ſuis offenderentur. Quod cum vidiffent maiores regni Portugalix, tanto beneficio magis quam armis victi ſuaſerunt regi, vt cum Alfonſo rege clementiſſimo concordaret. quod & actum eſt, pax inter eos ſequuta eſt. Nec aliter Camillum Romanorum conſulem egiffſe Valerius ait, qui cum quorſdam Falifcos ex hoſtium exercitu 30
interciperet, eos incolumes in patriam remiſit. Qua animi magnitudine & moderatione illorum animi ſunt capti, quorum mœnia non niſi magno ſanguine expugnari poterant. Deniq; dictus Alfonſus liberalis & munificus fuit, & plurimos exaltauit, inter quos quẽdam Aluarum Nunii de Oſorio plurimum & breui tempore ſublimauit. Nam inter cætera contulit ei plurima caſtra, oppida, & villas, creauitq; eum Comitem de Traſtamara, adeo vt ex humili ſtatu vnum de maioribus regni eum conſtitueret, quippe qui ſecũdus poſt regem erat. Verumtamen cum dictus Aluarus fortunam ſuam non ſatis agnoſceret, ſed & inſolens eſſet, tentauit ſuperbo & temerario animo ducere in vxorem dominam Leonoram regis Alfonſi ſororem. quod rex ipſe conſpiciens, cernenſq; non ſatis prouide Aluarum tam celeri motu ac præcipiti aſcenſu exaltaſſe, quippe quem iam contumacem 40
in pluribus conſpiciebat, veluti qui impinguatus & dilatatus contra eum qui fecit illum, calcitrabat, commemorans deniq; quod eiufdem Aluari conſilio occidi iuſſerat nobilem Iohannem dominum de Vizcaya conſanguineum ſuum, decreuit prudenter deprimere quẽ leuiter exaltauerat. petiit enim rex ipſe, vt Aluarus assignaret caſtra & fortalitia quæ ſibi contulerat. quod Aluarus pertinaciſſime renuit, quinimmo erectus in ſuperbiam regi reſiſtere tentauit, vt de eo Scriptura in lib. Eſter dicere videatur, Multi (inquit) bonitate & principum honore qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam, nec contenti ſunt gratias non agere de beneficiis, ſed in dominũ proſiliunt. Alfonſus itaq; formato contra eum legitimo proceſſu, eum fuiſſe proditorẽ publice declarauit. Paulo poſt accidit eundem Aluarũ moram trahere in quodã oppido ſuo de Beluer, quod fuerat hæreditarium 50
prædicti Iohannis domini de Vizcaya eiufdem Aluari conſilio interfecti, cumq; dictus Aluarus arcẽ vellet ingredi, cuſtos dictus Ramirus Flores permiſit eum intrare, & claua quã manu gerebat, caput Aluari concuſſit atq; eliſit, & ex muro demiſit cadauer in terra, veluti idẽ Aluarus fecerat dicto Iohãni domino Vizcayæ, quẽ ſuo conſilio apud Taurum rex interfici iuſſerat. Ramirus vero illico corpus nudũ ligatum aſino regi obtulit. Is plurimum lætatus corpus exanime cõburi fecit, bonis ſuis omnib. conſiſcatis. Sic itaq; actum eſt, vt, ſicut Ieremias ait, vices ei redderẽtur iuxta opus ſuum, & id ſibi fieret quod aliis effecit, velut de Andronico legimus quem propter iniuſtam cædem Adoniæ ſacerdotis, eius conſilio admiſſam, Antiochus purpura exutum fecit vita priuari.

*De præclaris victoriis Alfonsi undecimi contra Reges Granatæ & Africa, & de preciosis spoliis
qua in bello habuit & Romano Pontifici transmisit, & quomodo post longam & constan-
tissimam obsidionem recuperavit ciuitates Algeziras, & quomodo quidam Sar-
racenus tentauit in tentorio Regis Alfonsi cum proditorie interficere, &
de singulari clementia qua usus est erga eum, & quomodo po-
pulant prædictas ciuitates.*

CAP. XII.

10 **A**LFONSVS itaque vitam suam recolens & delicta iuuentutis suæ ad pia & iusta op-
era conuertere cupiens, omnipotenti Deo per quæ Reges regnant, solenniter vouit
bellum contra infideles indefinenter gerere, primitiasque victoriarum ei offerre. Cum
igitur Almohazen Machometus Rex Marrochitanus & Bellamarini sociatus Rege Gra-
natæ cum magna Poenorum copia obsedisset oppidum nostrum de Tarifa, & XXI. ma-
chinis muros perforasset, occurrit illi Rex Alfonsus comitatus Alfonso Portugaliæ Rege.
Acerrimo itaque bello conferto pugnatum est ingenti contentione, cumque diu vtrin-
dubia sorte cæderentur, tandem vt diuinæ bonitati placuit, Reges ipsi Maurorum victi &
cæsi fuere. In castris vero eorundem Arabum plurima preciosa spolia inuenta sunt, de qui-
bus deuotus Rex Alfonsus recognouit ipsam victoriâ obtinuisse nō viribus suis, sed Deo eā
tribuyente: imitatus Patriarcham Abraham, qui habita quinque Regum præclara victoria,
20 obtulit summo sacerdoti Dei altissimi decimam spoliōrū belli: & velut alter strenuissimus
Gedeon, qui deuictis hostibus eorum spoliis in templo oblati, benedixit dominū dicēs,
Abs te est domine victoria ista: & tanquam sancta Iudith, quæ post Olofernis necem atq;
victoriam obtulit in templo Dei preciosa spoliōrum: Dauid quoque, qui gladium quo su-
perbum Goliath decollauit, sanctificauit domino in templo sancto suo. Horum itaque sa-
cra vestigia secutus Alfonsus summo Pontifici illius temporis donaria ex hostium spoliis
denotissime transmisit, centum videlicet Mauros in bello captiuos, & totidem equos, ita
vt singuli Sarraceni singulos equos per capistra, & in altera manu partū vexillum depor-
tarent, quos præcedebat miles quidam Regis nūcius, vexillum Regis Sarraceni bello ca-
ptum deferens. quæ siquidem præclara encarnia Romanus Pontifex hilari vultu conspe-
30 xit, & sequenti die processione solenniter facta gratias Altissimo de tanta victoria persol-
uit. quod vtique vexillum hodiernis temporibus in ecclesia sancti Petri huius alme vr-
bis cernitur. Rursum sanctum eius propositum prosequens, postquam castrum de Alcala la
real & alia plurima à Mauris recuperauit, forti & constanti animo obsedit ciuitates delas
Algeziras, viginti duobus mensibus, & in ea obsidione gentes suæ innumeros labores per-
pessæ sunt. Nam inter cætera singulis diebus trium mensium pluit, & iterum cessante plu-
uia, ignis Maurorum calliditate in castris Regis Alfonsi proiectus adeo inualuit, vt magnā
victualium & cæterarum rerum partem consumeret, famesque ob eam rem valida exer-
citus Regis affligebat. Verumtamen, vt potuit, suppleuit regia prouidentia, & per mare
aliquanta victualium copia exercitus reparatus est. Admonebant tamen permulti Regem
40 vt saltem verba bonæ spei militibus daret, quo facilius famem sufferre possent. Ille vero, vt
erat promptus in dicendo atque perfacetus, Catonis senioris verbum retulit in simili ca-
su. dicebat enim difficile esse ad ventrem vacuum orationem habere qui aures nō habet,
quippe qui plus delectatur coquorum fumo quā oratorum elegantia. Exercitui tamen
suo compatiens ea victualia quæ mensæ regiæ erant reseruata, militibus distribuit, hortās
vt ea die paruo illo cibo potirentur, ipseque merito pro eis ieiunaret qui pro eo in tāta fa-
me constituti erant. Cumq; sine intercessione ciuitates debellaret, Sarraceni inter quos
erat Infans frater Almohazen videntes constantiam Alfonsi, veluti quem nec inundatio
aquarum, nec flammæ incendia, nec impatientissima fames à proposito reuocabant,
obtulerunt ei ciuitates eo pacto, vt ipsi libere ultra mare transfretare possent. Rex igitur
50 Alfonsus easdem Algeziras muris & fossis reparauit, ex Mezquitis ecclesias fecit, aliasq;
de nouo construxit atque dotauit, & vrbes ipsas Christianis populauit. Verum inter cæ-
tera huius Alfonsi egregia & præclara facinora prætermittendum nō putamus illud stu-
pendum & pene admirabile moderationis & clementiæ signum quod in eadem obsidio-
ne delas Algeziras Alfonsus exercuit. Cum enim vidissent Sarraceni Regis constantiam,
& se fame afflictos, & ea de re obsidionem ferre amplius non posse, vnus pertinacissimus
Sarracenus ex obsessis ad cæteros loquens, Nunquam, inquit, periculū sine periculo vin-
citur. Ego igitur pro legis zelo & vestra salute meam vitam morti exponam. Exiens ita-
que de ciuitate gladioque ancipiti inter diploidem & tunicam absconso castra Regis Al-
fonsi petit, & cum in manus custodum incidisset, ait ad eos vt se ad Regem deferrent, cui

Victoria a Deo.

Alfonsus Papæ
donaria mittit
ex hostiū spoliis.Clementia Al-
fonsi signum ad
mirandum.

nonnulla, vt eadem die ciuitates acciperet, locuturus erat. Ante igitur quam ad Regem duceretur, vt primum illum vidit quidam grandæuus miles Hispalensis, expoliari eum & perquiri fecit, repertoque gladio ad Regem ductus est, à quo Rex discursum deliberatæ proditiōis intellexit. Cum itaque grauibz suppliciis plecti cuncti clamarent, Alfonsus singulari humanitate fretus illum incolumem Regi Bellamarini in Africa constituto trāsmisit præmiandum, veluti qui salutem patriæ vitæ suæ præposuit. Rex vero Sarracenorum qui (vt creditur) rei inscius erat, crudelissima eum morte affecit. Egregium certe facinus, si a catholico esset principe gestum. Imitatus est hic Sarracenorum Rex Magnum Alexandrum, apud quem, vt Quintus Curtius ait, cum vnus ex Darii familiaribus qui eundem Dariū prodiderat, quippe & interfecerat, duceretur, illum fratri Darii cruciandū tradidit. dicebat enim Alexander falli eos qui proditiōis ab eo præmiū expectarent: immo violatæ fidei neminem acriorem fore ultorem quam se ipsum. Sed illius Sarraceni qui se ultro morti obtulit, nescio cur saltem mentem liberandæ patriæ non magis commendem, quam Iuliani Christiani perfidissimi, qui tempore Roderici Regis vltimi Gothorum patriam prodidit. Ille enim (vt ait ex Valerio Augustinus de ciuitate Dei) velut alter Paulus Decius cum videret Remp. Rom. pene prostratam, caput suum pro eius salute deuouit, & in medio hostium sibi mortem petens comparuit. Iulianus vero vt alter Sylla qui aduersus patriam ita gladium strinxit, vt tantum suorum sanguinem oculis viderit, quantū nefas est audire. Sed certe vtrumque pulchre, sed impari laude, Cicero primo de Offic. tan-
 gere videtur. Omnem (inquit) caritatem superat ad patriam amor. pro qua quis bonus vir mortem non dubitat appetere, si patriæ mors sua est profutura? sicut nulla detestabilior inhumanitas quam eorum qui lacerauerunt cum scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati sunt.

Qualiter Alfonsus undecimus prædictus obsedit famosum oppidum & castrum de Gibraltar, & de peste superuenienti in eius castris, & de singulari perseuerantia in obsidione, in qua tandem obiit peste, relicto Petro filio regni successore, & de lamentabilibus, sed memorabilibus verbis Alfonsi ad suos tempore mortis prolatis, ac de aliis prudentissimis sententiis & futuris vaticiniis cuiusdam Græci sapientis ad Petrum cum summa libertate habitis.

CAP. XIII.

SEd iam ad Alfonsum redire libet. Porro hic gloriosus princeps commemorans quod famosum oppidum de Gibraltar suo tempore in deditionem Sarracenorum deuenerat, quidem culpa, verius proditiōe sceleratissima cuiusdam Vasce Petri de Neyra eiūsdē oppidi custodis, qui castrum prædictum Sarracenis assignauit, & in Africam ignominiose & infelicitè transierat: decreuit Rex ipse Alfonsus cum vniuersis copiis suis obsidionē ponere dicto oppido. Verū post septem menses tam valida pestis in castris defæuit, vt non dixerim die integra, sed vix peste percussus horam finiebat. adeo enim totus exercitus afflictus erat, vt aut egris compateretur, aut suspiraret mortuis: veluti de simili peste Orosius refert sub Fabio Maximo & Quinto Decio consulibus Romæ accidisse. Quare cuncti magnates & milites consulebant Regi, vt ab obsidione pro tunc discederet. Rex vero constantissime renuit, & velut alter fortissimus Machabæus ait, Si appropinquat tempus nostrum, moriamur in virtute propter nomē domini. melius est enim nos mori quam videre mala gentis nostræ & sanctorum. Subdebat rursus Alfonsus ipse, viros magnanimos timore mortis non debere ab obsidione cœptisque rebus discedere, præsertim victualibus. Sarracenis deficientibus. non enim equo animo audiebat discessum ab obsidione, pro eo quod infortunio suo attribuebat, eius tempore castrum illud ad manus venisse Mauro-
 rum. Tandem in dies inualecente peste, ipse constantissimus Rex glandula pestifera percussus est. Ad eum igitur iam in agonia cōstitutum magnates ac sibi dilecti accesserunt, & vt fieri solet, lacrymosis oculis dicebant, Cui nos commendatos relinquis? quasi dicerent, si filio tuo Petro nos commēdas, gladio nos committis. Ille vero sensum verborum intelligens, Deo, inquit, summo Regi vos committo. Rursus cum illi subiicerent, Cui denique committis Petrum filium tuum? Ille ingemiscens, Vobis, inquit, si bonus erit: sed id me pluris quam mors angit. Cum enim qualis futurus sit, non ignorem, doleo acerbissime talem vobis relinquere hæredem & dominum, qui meliorem vobis filium dimisisse optarem. Et tandem subdebat, Licet enim Adriani Cæsaris sententia fuerit, quia successorem nemo odit, ego fateor, Petrum vt filium diligo, vt successorem non amo, nec vt Regem

Regem futurum lætor. Sed cum natura & fors ipsa tulit, qualiscumque futurus sit, necesse video Rex vester sit. Ea de re vos omnes ei committam, non quia bono, sed quia filio. Orate igitur Deum ut eius mores in melius commutet, & sæuitiam in mansuetudinem vertat, quia (teste Salomone) ipse est qui cor Regis dirigit, & quocumque voluerit vertat illud: ipse rursus Regis Assueri crudelitatem in clementiam conuertit. Verum cum nonnulli consolandi, verius assentandi gratia ei dicerent, Noli, ô Rex, contristari, quod hucusque Petrus dyscolus visus sit. Iuuentus quidem aliquid insolentiæ habere solet, sed speramus, prouectior ætas, sed & probitas tua à qua degenerare tibi pudori erit, ipsa denique regia dignitas mores mutabunt suos, nouumque & tibi similem eum reddent. Sed utcumque
10 sit, recordare, inquit, Philippi Alexandri patris sententiæ, quam Q. Curtius commen-
dat. nam etsi male de filio sentiret, moriens tamen ait, minime se ægre mortem ferre, cum
filium superstitem & Regem relinqueret. Quibus Alfonsus, Erratis, inquit. ille ut tyrānus
& tyranni filius locutus est. tyrannidis enim illa (ut aiunt) misera conditio est, ut auidius eā
ad posteros relinquant, quam ipsi iocundius exerceant aut deferere possint. Reges enim
qui natura regnāt, filios non tam Reges quā bonos relinquere peroptant. quid enim glo-
riæ, quid honoris patribus accreuit ex Neronis, ex Caligulæ, ex Domitiani imperio, qui
parentum memoriam & laudes suis ipsi sceleribus perpetuo macularunt? Scriptum est e-
nim, Confusio & ignominia patris, impius filius. & iterum, Dolor patris indisciplinatus fi-
lius. Quibus dictis & ecclesiæ sacramentis deuotè receptis se Deo committens, animam
20 beatus efflauit. obiit autem die sancto Veneris quo Christus crucem ascendit, anno eius-
dem Saluatoris millesimo trecentesimo quinquagesimo. Voluit enim Alfonsus, licet cum
suo periculo, Reipub. Christianæ consulere, ut alter Codrus, de quo Valerius commemo-
rat, contra quem cum Peloponnēses bellum gererent, Athenienses responsis acceperunt
illos futuros victores quorum dux periret. quod Codrus audiens, sciēter se hostibus inie-
cit, ut occideretur, malens mori ut hostes vincerentur, quam viuere hostibus non supera-
tis. Alfonso igitur vita functo, cuncti regnicolæ luxerunt eum planctu amarissimo, sed au-
xit mœrorem, quia dissimilem filium suscepturi, immo passuri erant. Habent enim illius
temporis annalia, quendam sapientissimum Græcum eiusdem Alfonsi consiliarium, visa
expertaque ab eo Alfonsi Regis & Petri filii morum disparitate, mortuo Alfonso publice
30 sed lacrymabili voce super funus dixisse: Desle (inquit) ô misera Hesperia, tanto principe,
immo patre patriæ orbata, gemitus incessanter emitte. Vno enim eodemque tempore ag-
noscere cogaris. qualem amiseris principem, & qualem habeas, aut qualem habere de-
bueras. vtrumque ergo inconsolabiliter deplora, impari tamen dolore. Patrem inquā in-
ternis singultibus plange, quia talis est à te Princeps ereptus, sed filium vehementius desle,
quia talis est super te erectus. patris acerba merito tibi mors fuit, sed filii vita acerbior. pa-
ter tuæ fuit utilitati donatus, filius vero tuæ punitioni prædestinatus. patris vita tibi fuit so-
latio, filii tēdio erit atque supplicio. patris obitus tibi fuit dolori, filii vero vita tibi erit mœ-
rori. Sed forte quia patrem piissimum nō satis coluisti, tam dyscolum atque sæuum filium
pati meruisti. ut enim talem haberes patrem postulabat ordo suorum meritorum, sed ut
40 talem filium patereris, exigebat culpa subditorum. Sæpe enim, ut sancti interpretes aiunt,
pro meritis subiectorum deprauatur vita rectorum, quia scriptum est: Dabo eis Regem
in furore meo. Sic & ecōtra pro meritis præsentium bene disponitur vita seruientium.
Sed est quo paululum consoles, si consolatio dici potest. non enim tu sola es quæ has
bonorum & iniquorum principum sustines vicissitudines. Sed nec est Petrus solus qui à
præclaris parentibus degenerat. Abraham siquidem Dei amicus plures pessimos filios ha-
buit. Dauid quoque præter Salomonem iniquos filios genuit. Sed & ipse Salomon, cui do-
no Dei nemo in sapientia comparatur, flagitiosissimum Roboam filium genuit. Taceo de
gentilibus, ut de filio Scipionis Maioris, qui adeo dissimilis fuit patri, ut eum non imitans,
sed gloriam maculans, à militibus Antiochi Regis, contra quē pater pugnabat, se capi per-
50 misit. Sic & filius Fabii Maximi egit, qui tantæ fuit nequitie atque sæuitie, ut senatus ipsum
bonis & honore paterno priuaret, existimantes indignū quod honores tam honorifice à
patre quæsitā causam tantis vitiis in filio præberent. Ea igitur verba cum Petrus cogno-
uisset, iratus ad eundem sapientem, Incipiam, inquit, in te veritatem quam dixisti exsequi.
Quare gladio eum feriri iussit. Exoratus tamen Petrus, ne in ipsum quāsi in patris funus
sæuiret, distulit dicens: Volō ut in tua vana sapientia mentiaris, & do tibi veniam, qua cun-
cti agnoscant, quia longe insolentior atque imprudentior est qui talia principi impune di-
cit, quam princeps ipse qui talia audit, & impunita relinquit. Ad quem Græcus sapiens in-
trepide ait, Optarem id ex virtute ageres, sed quia omnis crudelis timidus est, in me ideo
iniuste non sæuis, ne iuste in te populus sæuiat. Vtinam mentitus essem in miseris subditis.

Alfonsi obiit.

Fabii Max. filii
nequitia.

tuis, vt mihi vera dicenti tuam exerceres nequitiam. Sed pro dolor non est illis mentita iniquitas tua, & qui videbunt, annuncient. Tandem iniquitas tua finem dabit, quia scriptum est, Qui seminat iniquitatem, metet eam. Et iterum, Iniquitates suæ capiūt impium. Quare in verticem tuum iniquitas tua descendet, atque in memoriam redibit malitia tua, quia propheticum illud experieris, Et ecce crudelitatis tuæ ultor erit fraternus gladius: & iterum, Tradam impium in manū proximi sui, quia de te alius propheta ait, Propter crudelitatem tuam visitabit Deus regnum tuum, & dabit illud proximo tuo meliori te. Quibus dictis euauit à conspectu satellitum Regis, & transiuit in Africam, vbi plurima (vt aiunt) vaticinatus est de futuris. Sunt qui asserunt ex illa hora Petrum tetendisse insidias cunctis fratribus suis, quorum aliqui impias eius manus nō effugerunt. Qua vero arte Petrus Rex tentauerit Græcum prædictū ad se reducere, & qualia responderit, infra sequenti cap. habetur. Temporibus huius Alfonsi vndecimi, præfuit in sede Romana Iohannes vigesimus secundus, & successiue Benedictus duodecimus, & Clemens sextus Gallicus. Imperauit autē eo tempore Albertus Dux Austriæ, filius Rodulphi Regis Romanorum, qui apud oppidum Aquisgrani electus est. Hic misit solemnes oratores ad Bonifaciū pro obtinenda confirmatione, quam idem Pontifex multis rationibus concedere renuit pro ea vice, dicens eum reum læsæ maiestatis. Tandem in odium Regis Franciæ eum confirmauit, subiiciens sibi quantum potuit, regnum Franciæ. Hic Albertus regnauit decem annis, tamen sine corona. Tandē occisus fuit à nepote filio fratris, anno Domini millesimo trecentesimo octauo.

Iohānes XXII.
Papa, Benedi-
ctus XII.
Clemens VI.
Gallicus.
Albertus Dux
Austriæ Imp.

De Petro huius nominis primo, Rege Castella & Legionis XL. post irruptionem Hispania, & de causis odiorum inter eum & Blancam Reginam eius consortem, & quomodo & per quem fuit maleficiatus, & de sinistris successibus huius rei, & an maleficio & arte magica odium vel amor induci posset.

C A P. XIV.

PETRVS primus huius nominis, Alfonsi vndecimi prædicti filius, immediate ei successit in regnis anno Christi redemptoris natiuitatis M. CCCL. Hic septuagesimus septimus Rex fuit ab Athanarico primo Rege post cladem Hispaniæ, & illius miserrimam irruptionem. Regnauit autem annis XIX. qui lōgissimi regnicolis visi sunt. Huius principis vitam, gesta, atque vtinam egregia facinora, describere nonnulli, non tam (vt opinor) extollendi quam laceffendi desiderio. Nos vero non libenter hanc assumimus prouinciam, verum cogit inceptus dicendi ordo, vt historiæ veritas respondeat, vt qualis quisq; fuerit, qualiaue egerit, talem & talia nudo, sed vero ac libero calamo describamus. Optaremus quidem eiusdem Regis gesta tam clara forent atque insignia, vt clariora nos atq; illustriora literis aut scriptis facere possemus: sed verum est, quia (vt aiunt) habēt hoc cuiusq; principis obscura gesta, vt etsi excusari forsan aliquādo possint, laudari tamē minime. Et quod non parum Regum ipsorum miseram conditionem ostendit illud est, quia quantalibet illorū sint clara facinora, perpauca tamen detestanda aut non felicia, peroptima ab eis gesta deturpent, vt verum sit, quia in paucis offendens factus sit omnium reus. Hic itaq; Petrus donis naturæ locuples satis fuit, statura procerus, vultu decorus, corporis viribus præpollens & robustus, plus quam regē decet. Sed & quibusdam animi dotibus non caruit, si illis recte vti voluisset. fuit enim ingenio velox, astutus, & affabilis, in persuadendo promptus & dulcis, armis deniq; strenuus, in congregiando primus, rebus bellicis tritus, superbos atque inobedientes, raptores, viarumque insidiatores miro modo persequebatur. Sed ea virtutum dona præclara quidem eius generis sunt, vt ornatum non felicem principem reddant. Quibusdam enim capitalibus vitiis sorduit, non vtiq; à parentibus traductis, sed (vt aiunt) à sceleratis familiaribus inductis. In primis igitur Petrus imitari patrem non studuit, quinimmo nequiuit pater tantam gloriam acquirere, quantam filius fœdauit. Duxit igitur Petrus vxorem Blancam filiam ducis Borbonii, quam paulo post nuptias apud Vallemoleti dimisit, licet de facto, & de celeri gressu pergit in Montaluam, vbi degebat Maria de Padilla sibi admodum dilecta concubina. Verum quia apud multos non satis notæ sunt odiorum causæ inter Petrum Regem & Blancā eius consortem, quæ repudio occasionem dedisse videntur, & à diuersis diuersa narrantur, decreuimus rem ipsam breui cōtexere, sequentes historias nō modo à scriptoribus Hispanis editas, sed ab exteris famosis historiographis descriptas: inter quos insignis historicus Ptolemæus de Luca rem ipsam luculento, sed lacrymabili stylo describit. Petrus igitur eodem Ptolemæo teste, Blancam Regi-

Reginam à principio tenerrime dilexit, veluti quæ venustate corporis & morum integritate pollebat, sed (vt aiunt) inimico humani generis procurate, implacabile odium Petrus contra Reginam innocentem cõceperat, maleficiatus (vt creditur) industria Marię de Padilla, quam prius concubinam dilexerat. nam illa videns per Regem contemptui habitam, machinata est per tritos in arte magica Regem ipsum in Reginæ odium deducere. Quam rem per certa maleficia dæmonum quidam Iudæus se facturum obtulit, qui etiam singulari odio contra eandem Reginam conspirauerat, pro eo quod deuotissima catholica Regina effecerat apud Regem, ne Iudæi in Regis curia fauores, officia, & honores obtinerent: quinimmo apud eundem Regem pene cõcluserat omnes Iudæos à regno pellendos, vt in Francia actum erat. Modus autem inducendi odia & maleficia (vt aiunt) talis fuit. 10 Donauerat Regina Petro pulcherrimam zonam auream, multis gemmis & preciosis lapillis ornatam, quam Petrus Reginæ amore sæpe deferebat. Maria vero de Padilla Reginę æmula callide operata est, vt zona illa ad manus magici Iudæi aliquandiu perueniret. Quã tali maleficio affecit, vt dum quadam festiua die Rex illa præcingeretur, à cunctis intuentibus atque à se ipso non zona aurea, sed quodam horribili serpente præcinctus videretur. Rex vero merito perterritus cum quæreretur quidnam res illa esset, à nonnullis Reginæ æmulis & forsan factioni assentientibus responsum est, zonam Reginæ talem pulchritudinem peperisse. Ex qua hora Petrus infestissimam Reginam habuit, nec amplius illam videre, nec cum ea conuersari voluit, vt de eo verum sit quod de Amon ad Tamar scriptura 20 commemorat, quia maius erat odiũ quo eam oderat, amore quo ante eã dilexerat. Quinimmo adeo contra eam inflammatus Petrus extitit, vt processus in eam formare iuberet. Quæ res molestissima fuit plurimum & ingrata cunctis regni statibus, innocentem Reginam scientibus, præsertim Henrico & cæteris Petri fratribus, qui omnes conati sunt nedum Reginam defendere, sed efficere vt ad maritale consortium reduceretur: sed eo magis animus sui natura sæuus ad iram & ad vindictam prouocabatur. Quare nõ paucos prælatos & nobiles à regno fugauit, ac alios gladio percussit, totumque regnum nobilium sanguine cruētavit ac implacabili dissidio conturbauit. Ea igitur re ad Innocentii v. i. notitiã deducta legatum destinauit, videlicet Guillelmum sanctę Marię in Cosmedin diaconum Cardinalem, vt Regem ipsum cum Regina atque regni magnatibus conciliaret. Legatus 30 vero Regem inflexibilem reperiens, parum profecit. Regina vero mœstissima, quæ innocentiam suam ostendebat, neque audiebatur, præ tristitia & mœrore, paucis post dieb. vita functa est. Sic igitur in nostra misera Hispania verificatum est illud Naum prophetę vaticinium: Ecce corruiet ciuitas propter fornicationem meretricis speciosę & gratę, habentis maleficia, quæ vendit ad gentes & familias in maleficiis suis. & sequitur, Propterea dicit Dominus exercituum, reuelabo pudẽda tua, & ostendam regnis nuditatem tuã. quod ad literam calamitosa Hispania experta quippe & passa est. Nec id nouum est. vt enim diuinę legis interpretũ sententia est, peccatis hominum permittit Deus similia fieri. sæpe enim (vt ait Canon) per maleficos occulto, sed nunquam iusto iudicio, Deo permittente, & diabolo præparante, dæmones ipsos in humana corpora & illorum cogitationes potestatem 40 exercere compertum est. Fit enim ipsa dæmonis potestate quædam in imaginatiua hominis fortis impressio, ex qua amor & concupiscentia viri ad vnã mulierem applicatur, & ab altera aufertur. Rursus dæmones operando extra nos & intra nos possunt facere, vt vna eademque res sub vna figura, & demum sub alia videatur. Extra nos enim facile agit dæmon in aere materiam specularẽ. Constat itaque ista specula sensibilia fieri posse talis dispositionis, vt res aliter refulgeant, & sub alia figura quam sint. Cum itaq; dæmones in aere possint eandẽ materiam specularẽ formare secundum similem dispositionem quæ est in speculis, ostendẽtibus rem non secundũ figuram quam habent: per consequens poterit efficere, vt refulgeat res in materia speculari non secundum figuram quam habet. Prohibendo ergo per positionem alicuius obstaculi mihi in sensibus, quod lineæ à re visibili non veniant ad oculum meum secundum rectum incessum, sed solum per reflexionem ab eadem natura speculari in aere facta, faciet vt res appareat mihi alterius figurę quã sit. Hinc pulchre Augustinus libro decimo octauo de ciuitate Dei: Nemini dubium 50 est arte dæmonũ effici posse, vt videantur esse quæ non sunt, non quidem realiter cõmutando, sed phantasiã hominis alterando: quæ etiam cogitando per rerum innumeralia signa variatur, & cum corpus nõ sit, tamen similes mira celeritate formas capit sopitis ac oppressis hominum sensibus: ad aliorum sensuum nescio quo ineffabili modo figuram corpoream posse produci. Hæc Augustinus. Sed & intra nos id ipsum dæmones agere possunt, quoniam per inordinatũ motum spirituum potest res apparere alterius forme quam sit. Constat itaque dæmones posse ipsos spiritus mouere inordinato motu & diuer-

so. quo fiet vt vna vice res appareat vnus figuræ, alia alterius. Zona igitur Petri eadem in substantia existēte, dæmonis arte effici potuit, vt serpens videretur, quippe & moueretur. Verum quia (vt ait Sapiens) in insidiis suis capiuntur iniqui, referunt historiæ eundem Iudæum ac tanti sceleris cōplices paulo post iuste ab eodē Petro ob alias causas gladio fuisse cæsos. Itaq; inuenit aliquando Petrus iuste quos puniret iniustus. quid enim tam iustū, quam vt odio habeantur qui odia seminant? vt recte de iis Propheta dicat: Consumuntur ab idolis quibus sacrificarūt. & iterum, Inueniatur iniquitas eius ad odium. & in Ezechiele scribitur, qui oderit sanguinem innocentem, sanguis persequitur eum.

De prole Regis Petri, & de moribus & vitiis eius, & de plurimis sœuitiis quas in fratres, propinquos, & suos nobiles & regnicolas exercuit.

CAP. XV.

PETRVS ergo Rex de quo agimus, prudens satis & bellicosus admodum fuit, sed & in armis strenuus: & quod mirabile dictu est, in bellis ipsis plus quam expediebat, audebat, sed pacis tempore plus quam oportuit, timebat. quo effectum est, vt publicis & cāpestribus bellis magis quam ciuilibus eius potuit laudari fortuna, quam tandem deturpauit, posuitque maculam in gloria sua. Petrus ergo expulsa (vt diximus) Regina Blanca concubinæ adhærens, aut natura ipsa, vel astrorum constellatione quæ eum ad sœuitiam impellebat, aut (vt diximus) maleficio prædicto infectus, vel potius peccatis populi exigentibus, quæ plerumque agunt, vt diuina iustitia in prouincias peccatrices sœuiat, dicente scriptura per Prophetam, Tradam eos in manu dominorum crudelium: & rursus, Dabo eis Regem in furore meo: Et iterum: Erit eis Rex Assur virga furoris mei: postquam regno præfuit, agere insolentius cœpit. Incredibiles enim cædes & crudelitates in fratres, consanguineos, & regnicolas exercuit, adeo vt post Neronem aut Caium Caligulam omnes sœuitia & crudelitate vicerit. Plurimis denique aliis vitiis (vt aiunt) respersus fuit. Ferunt enim nonnulli sibi persuasum fuisse, gladio suorum debete occumbere. Quare Petrus ipse vt alter Herodes quem Titus Liuius commemorat, sic in vniuersos efferbuit, vt si aliquis superesset, suspectus sibi foret, nec putauit se tutum, nisi genus deficeret humanum: Domitianum pene imitatus, qui (teste Suetonio) sic gladii necem pertimescebat, vt nō nisi occidendo tutus apud se putaretur, & quod erat omni timore timidius, speculum lapideum, illum quocunque ibat, procedebat, vt à tergo per imagines conspiceret quid retro in eum tentaretur. Verum quia (vt sapientum est sententia) nunquam per scelera tutum est iter, quo magis in cunctos Petrus sœuebat, eo magis omnes timebat. Vt inquit Philosophus, cum timor quædam sit tristitia ex phantasia futuri mali, qui in alios sœuit, futurum est eos timeat quos lædit. Hinc noster Seneca, Necesse, inquit, est multos timeat, quem multi timent. Adde quia scriptura teste, ob scelera & flagitia mortales viribus corporis & mentis debilitantur, quia scriptum est: Peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. Nec aliter Petrus Rex licet viribus corporis alias robustus, fortis ac strenuus extitisset, sceleribus tamen suis animo debilis, & sibi ipsi pavidus effectus est, quia teste scriptura, pauor iis qui operantur malum. Tandem igitur ab ipsa sua sœuitia victus est. Nam scriptura sacra testante, sicut clementia roboratur thronus Regis, sic crudelitate deprimatur. Hinc Seneca, Errat si quis existimat ibi tutum esse Regem, vbi nullus est tutus à Rege. Hic itaque primo cum regnare incepit, apud Burgensem ciuitatem quendam nobilem Baronem dictum Garfiam lasso dela Vega ac quosdam honorandos ciues vana quadam suspicione impie occidi iussit, deinde Hispalim adueniens, omni pietate nudatus, vt alter Nero, qui Britannicum fratrem interemit, & alter Bassianus cognomine Caracalla, qui fratrem Getam regno & vita priuauit. Sed verum est quod Sapiens ait, quia vir crudelis propinquos abiiciet. Denique Petrus impie imitatus est Pharaartem Regem Parthorum, qui præter patricidia in patrem simul & in filium admissa, triginta insuper proprios fratres trucidasse legitur, non veritus tanto ac tali sanguine regnum male partum stabilire. Sic Petrus Rex gladio feriri iussit Fredericum magistrum sancti Iacobi, & Iohannem, atque Didacum, eius fratres impuberes, nullius doli aut culpe conscios. Nec his contentus sœuitiis apud Bilbao oppidum Vizcayæ Infantem Iohannem de Aragonia fratrem eius consanguineum occidi iussit, ne illi dominiū principatus Vizcayæ assignaret. eidē siquidem Iohanni principatus ipse optimo iure debebatur, veluti qui contraxerat cū Iohanna de Lara, filia Iohannis Nunii de Lara domini Vizcayæ. Rursus iussit interfici Alfonso Fernandi Coronel, eiusdem Regis timore in castro de Aguilar rebellantem, &

nobiles

Petrus Rex Domitianum imitatus.

nobiles viros Martinum Ægidii, filium Iohannis Alfonsi de Alburquerque: & demum Petrum Aluari de Oforio apud oppidum de Villanubla fecit iniuste interimiri. Nec his sauitiis placatus, inclytas Reginas Aragoniæ materteram suam, & dominam Blancam eiusdem Petri vxorem, quam in arce Xericii captiuam tenebat, denique Elisabet & Iohannam de Lara sorores eius consanguineas, ad quas prouincia Vizcayæ ex paterna successione spectabat, vita pariter & principatu priuauit, omnesque gladio iussit occumbere. Quo euenit, vt inclytam & nobilem familiam Comitum de Lara penitus extingueret. Quæ utique domus antiqua fuit in Hispania, in qua claruerant Gundisaluus Gustius, & Mudarra Gundisalui eius filius, & plurimi excellentes viri, & durauit vsq; ad tempus huius Regis Petri, qui has duas nobiles fœminas solum ex ea familia superstites iussit occidi. Cessauit itaq; verius expirauit eadem domus Comitum de Lara, saltem quoad dominium & tulum. Nam prædictæ nobiles mulieres fuerunt filiæ Iohannis Nunii de Lara domini Vizcayæ: licet nobilis domus moderna de Manriquez ex prædicta stirpe descendunt. trahunt enim originem à nobili Comite Manrique de Lara domini de Molina: & ea de re Caldaria ferunt in armis & insignibus suis. Rursus vt ad Petri sauitias redeamus, occidit apud oppidum de Alfaro nobilem Gutierrezum Fernandi de Toledo, fugauitque dominum Vascum de Toledo archiepiscopum fratrem suum, cuius bona occupans tandem apud Portugaliæ exulem mori fecit. Plurimos deniq; alios magnates nobiles & ciues perimi iniuste fecit, adeo vt omnibus Hispanis timori esset atque tremori. Nam Rex Granatæ ei tributarius erat atque vassallus, ad illiusque curias vocatus accedebat. Dum hæc agerentur, Rex Petrus qui nunquam iniuriæ obliuiscitur, memor illorum verborum quæ Græcus sapiens tempore obitus Alfonsi patris ei libere dixerat, vt sub eodem Alfonso supra retulimus, per nuncios rogauit Regem Tunicii & Fez, quatenus eundem sapientem patris sui consiliarium sibi quæ acceptum secure transmitteret, quem honorare pollicebatur. Idem etiam sapienti prædicto significauit. Ille vero maiore fretus libertate, illud Solonis sapientissimi respondisse fertur, qui, vt ait Laertius de vita Philosophorum, cum plurimum honoraretur à quodam tyranno, vt secum maneret, Solon vero migrare in aliam ciuitatem decreuisset: interrogatus à pluribus, cur cum Rege habitare nollet a quo tantum honoris sibi offerebatur, ille inquit, Sapientes ac virtute præditi apud tyrannos necesse est desistant philosophiam, quæ vbique veritatem defendere iubet. Demum vero quantalibet sapientia vigeant qui tyranno obsequuntur, similes tamen sunt calculis computatorum, quorum vnusquisque quandoque plura quandoque pauciora designat. Sic tyranni quandoque magnum & clarum virum honorant, quandoque autem sublimant indignos honore, sed paulo post vtrumque sine distinctione meritorum in buria recludit, nonnunquam mittit ad ignem.

De detestanda cæde Regis Granatæ iussu Regis Petri facta, & de aliis homicidiis nobilium & ciuium apud Toletum factis, & de irreuerentia eius ad matrem.

40

CAP. XVI.

PETRO itaq; rege regnante, cum intestina dissensio & implacabilis discordia esset in regno Granatæ quibusdā Sarracenis fauentibus regi dicto Mahomato, aliis opitulantibus. Regi dicto Rubeo, vassallo & fœderato eiusdem Petri: hic Rex Rubeus ad Regem Petrum Hispali commorantem cōfidenter accessit. primo quidem veniam de commissis, si aliquando offendiſſet, deinde contra hostem suum auxilia petiturus. Petrus vero sauitiæ auaritiæ rapacitatem addens, putansq; eundem Regem Rubeum magnos attulisse thesauros, de nece eius iniqui cogitat, sed iniquius necat, insitq; eum turpiter capi, ac cuncta sua confiscari: & vt maiori opprobrio esset, illum supra alium per urbem deportari fecit, præcone acclamante, eum prodicionis causa occidi iussum. Vt igitur Rex ipse Petrus maiorem ei honorem afferret, decreuit eius esse lictorem cuius decuerat esse defensorem. Arrepta itaque lancea corpus Regis Rubei perforauit. Ille vero Arabica lingua, sed profusa altaque voce, Funestum, inquit, triumphum & turpem victoriam hac die explesti, ô Petre, dū sanguinis & auri mei sitibundus, armatus inermem ad te confugientem occidis. Quæ vna turpis cædes ultra cetera Petri regis scelera funestissimam ei ignominiam attulit, dū crudelitati auri cupidinem addidit, imitatus illum omniū mortalium pecuniæ auidissimum Septimuleium, quem Maximus Valerius commemorat. Is cum Gracchi amicitia fœdere foret coniunctus, audiens Opimium sic dictum consulem sponondisse tantum se auri soluturum quantum Gracchi caput pōderasset, si ei à corpore abscissum offerretur: Septi-

Cruelitas Petri cum auri cupidine coniuncta Septimuleium imitatur Petrus Rex

muleius lucrorum indagator, nouorum maleficiorum inuentor, caput Gracchi abscidit, liquatoque plumbo cauatam partem capitis, vt ponderosior esset, impleuit, atque per vrbem pilo fixum consuli Opimio obtulit. Quid igitur Petrus turpius aut cogitare aut agere poterat, quam eum occidere qui in eum tutissimum refugium posuerat, & se illi tutandum præbuit, ne ab aliis læderetur. Parum certe imitatus est Augustum Cæsarem. Ad quem cum Herodes rex ab eo victus supplex venisset, seque ei cum summa fiducia commisisset, atq; coram eo coronam deposuisset, dicens, Ad te venio, Auguste, spe salutis de tua virtute præsumens: ad eum Cæsar, Immo saluus esto, & nunc omni timore depositus regnato certius. volo enim tuum augere, non auferre regnum, cum tu nostram amicitiam tanti fecisti, vt etsi nos aliquando offendisti, de nobis & virtute nostra confideris. Sunt tamen qui aiunt, Regem Petrum pro sceleris sui defensione dicere solitum, Regem ipsum Rubeum fidem illi fefellisse, quia præsidia non misisset, cum Petrus bellum gereret contra regem Aragonum. Nec solum Petrus ipse regem Granatæ prædictum auaritiæ causa interemit, sed plurimos alios, præsertim dominam Blancam de Villena, quam vt in dominiis eius succederet, securi percussit. Rursus quendam ditissimum Iudæum appellatū Samuelem Leui, sibi dilectū Almoxarifum ac thesaurariū, gladio feriri iussit, à quo (vt aiunt historię) sexcenta millia duplarum auri extorsit. Itaq; crudelitas quæ altera ex tribus causis hominibus inesse solet, odio videlicet, ira, aut cupiditate, in Petro omnes simul causæ occurrerunt, & odio, iræ, ac timori auaritiā superaddidit, quia (vt ait Ouidius) auaritia ferro & sanguine aurum quærit. Sed nec omittendum est aliud non inferius huius Petri facinus. Cum enim prædictus Henricus frater eius ante incepta inter eos intestina bella baronum, magnatum, ac omnium statuum regni consilio, apud Toletum eundem Petrum Regem moneret, vt dominam Blancam vxorem suam ad se reduceret, & Mariam de Padilla concubinam pelleret: idem Petrus falsa suspitione arbitrans quosdam honorabiles Toleti ciues seditionis in eum conscios, illos publice occidi impie iussit, pro eo quod amicitia coniuncti erant baronibus qui eundem Petrum, vt concubinam pelleret, monuerūt. Nec aliter scriptura sacra Saulem egisse commemorat, qui cum in Dauid sæuire optaret, falso suspicatus est Dauid & filium Ionathan in illius mortem conspirasse. Tandem inter eos quos Petrus ea die neci dedit, aurifabrum quendam probum & antiquum virum iugulandum decreuit, cuius filius pietate naturali motus Regi Petro supplicauit, ne patrem innocentem occideret, aut eundem filium loco patris morti substitueret. Petrus vero, vt erat totus sæuus iraque repletus, iussit patrem liberari, & filium in fontem interfici. Quæ res non parum addidit sceleribus huius principis, à cunctisque funesta iudicata est, fecissetque longe cōsultius vtrumq; liberare quam ambos innocentes damnare. Longe certe aliter Senatus Romanus effecisse fertur, qui Gracchum & Claudium cōsocios ad se delatos absoluit, pro eo quod Gracchus licet absoluendus foret, eandem pœnam iurauit se subiturum quam Claudius. Tanta igitur fidelitate perspecta digne vterque liberatus est. Nec in hoc quieuit huius Petri Regis crudelitas. Nam cū domina Maria eius mater metu illius in oppido de Tauro se recepisset, Petrus Rex eam obsedit. Tandem illa descendens de arce pietati filii se cōmisit. Nonnulli vero magnates qui cum ea erant, putantes se tutos fore, si matrem comitarentur, simul cum ea ad Regē venerunt. Petrus vero deposita omni ad matrem reuerentia, & in eius conspectu iussit occidi nobiles viros, videlicet Petrū Stephani magistrum de Calatraua, & Rodericum Gundissalui de Castanneda, & Alfonsum Tellez Giron, & Martinum, & Alfonsum Tello. Regina tantam crudelitatem conspiciens a tonita quasi mortua cecidit, & perterrita tristis & mœsta parum vixit.

Quomodo Henricus & alii fratres Regis Petri fugientes eius sæuitiam, Regem Aragonum petierunt, & de bellis inter eos habitis, & qualiter Henricus regium titulum assumpsit.

CAP. XVII.

CLAMABAT ad superos tanta hominis sæuitia, adeo vt sicut scriptura commemorat, ad Cælos pertingeret tanta crudelitas: & quia scriptum est, Crudelis propinquos abiicit, suscitauit Deus contra eum propinquos ipsos. Nam & vota populi hoc petebant, vt ab ipsis propinquis & iis quos læserat, ipse abiiceretur, dicente Sapiente: Angelus mittitur cōtra eum. Henricus igitur & Telius ac Santius eius fratres, & Infans Fernandus Marchio de Tortosa frater consanguineus eiusdem Petri, conspicientes, quia (vt in libro Hester legitur) ferendus non est qui pietatem humanam sua crudelitate commaculat, decreuerunt vitæ eorum cōsulere, & tantæ sæuitiæ resistere. Illi ergo & nonnulli maiores regni ex propin-

propinquorum mortibus plurimum vlcera, ad regem Aragonum confugerunt. Quæ ex causa graue admodum bellum inter eundem Petrum Regem Castellæ & Petrum regem Aragonum subortum est; fueruntque acerrimæ clades vbique secutæ. Sed Petrus rex Castellæ grauiora damna regno Aragoniæ intulit. Nam prædictum regnum personæliter ingressus gladio & igne cuncta consumpsit, ciuitatem Valentiam obsedit, vineis & arboribus deuastatis, ac viridariis & solatiofis vndique domibus diruptis. Eandem urbem adeo arctauit, vt in suam deditionem perduxisset, nisi miraculose (vt aiunt) inopinatus succursus aduenisset, plurimique ex suis vt ab obsidione discederet, non suassissent. Tandem inde ad alia loca se conuertens, Tyraconam cepit, quam Gundissaluo de Luzio commisit. Is vero non modo imprudenter, sed infideliter agens, vt cuiusdam domicellæ caduca temporalique pulchritudine potiretur, perpetuam indelebilemque turpitudinem & ignominiam incurrit. Nam eandem Tyraconensem ciuitatem & arcem Regi Aragonum tradidit, eo pacto vt illi daret uxorem eandem pulchram domicellam, filiam Ximeni de Vrrea, cum dote XL. millium florenorum. Cepit denique rex Petrus plura alia castra & oppida in Aragonia. Tandem Innocentius VI. Papa legatum misit ad Hispanias pro componenda inter eos pace, videlicet dominum Guillelmum de Bononia Cardinalem. Is vero cum inter vtrumque regem de pace ageret, adiit Petrum Regem Castellæ, qui post multa dixit à bello velle cessare, si rex Aragoniæ iugularet quendam Frances Empellores, qui certas contumelias eidem Regi Petro dixerat. Petebat rursus vt ab Aragonia pelleret præfectos Marchionem de Tortosa, & Henricum, Telium, & Santium fratres eius, & cæteros eius vassallos qui ad eum confugerant, & restitueret oppidum de Oriuela & nonnulla alia castra ad regnum Castellæ spectantia. Quæ omnia legatus prædictus Regi Aragonum exposuit. Sed ille quibusdam annuit, videlicet quia expelleret solum à regno Comites fratres Petri regis Castellæ & cæteros eius vassallos, si debita eis stipendia persoluerentur. Quæ cum Petrus Castellæ intellexit, ira commotus celeri iudicio Comites fratres eius & cæteros nobiles in Aragonia degentes condemnauit, bona confiscauit. In quare plurimum sibi nocuit, quia spem redeundi quam ante sententiam habuerant, post latum iudicium amiserunt, creuitque acerbius odium & acrius bellum. Rupto igitur omni tractatu pacis, Rex Aragonum, & Henricus, & Comites ac cæteri magnates partes eorum fouentes, inito consilio ex Galliis quasdam vagantes gentes, quas societates siue companias appellant, quantocius euocarunt. Quibus aliisque copiis aduentantibus regnum Castellæ forti manu ingrediuntur, & Calagurram occupantes, Henricum in regem sublimarunt. Cognito igitur per Petrum Castellæ regem, quod frater regium titulum assumpsisset, à ciuitate Burgensi in qua tunc moram trahebat, animo prostratus in Vandaliam, deinde in Galliciam se recepit. Et quia (vt Sapiens ait) viscera impiorum semper crudelia cogitant, cum esset apud Compostellam, venerandus pater Suerus Archiepiscopus Compostellanus Petro præsentem, nec prohibente, impie occisus est.

Quomodo Rex Petrus & princeps de Gales cum copiis Anglicorum pugnauerunt cum Henrico, qui tunc victus ex Francia gentes colligens Petrum insequitur, & tandem eum occidit, & de aliis dignis rebus pro tunc occurrentibus.

CAP. XVIII.

REVVS igitur sic fluctuantibus, rex Petrus ad Baionam urbem in Vasconia, tunc dominio Angliæ subditam, se contulit, quæsiturus ab Anglicis auxilia. Illico igitur applicuit princeps de Gales primogenitus regis Angliæ, magnis copiis munitus, regi Petro præsidia allaturus, cuius potentiam non parum verebantur Barones Henrico fauentes. Sed fertur Henricum forti animo eos ad bellum confortasse, dixisseque verbum quod rex Agis ad Lacedæmonios retulisse Polybius asserit. Cum enim apud Mantineam cōtra plures hostes pugnaturus esset, ait eum qui multis vult dominari, opus esse vt cū multis quoque pugnaret. Itaque Henricus barones suos bono animo esse rogauit, asserens futurum esse vt plus laboris in illis spoliandis quam vincendis habituri erant. Nihilominus fefellit eum opinio sua. Nam contra hostes Henricus rex potenti & armata manu profiliit, bellumque acerrimum commissum est, & tandē Henricus Comitis Telii fratris sui culpa atque ignauiâ pugnare nolentis victus est, plurimis captiuatis, præcipue Eneco Lupi de Horosco, quem in vinculis trusum, vt creditur, regis Petri iussu quidā miles Anglicus indigne, immo turpiter interemit. Sic igitur prostratus quippe & fugatus Henricus Franciam

petit. Collectis igitur pluribus gentibus sibi à Rege Franciæ concessis, regnum Castellæ potenter ingreditur, cui magna Hispanorum manus occurrit. Tandem non paruum Hispaniæ partem occupat, Toletumq; obsedit. Cumque Henricus intelligeret Regem Petrum in oppido de Montiel moram trahere, illum valida manu insequitur, & conferto prælio Petrus victus est, magna utrinque strage secuta. Petrus itaque fugatus in arcem oppidi se recepit: Henricus vero castrum murari undique fecit. Petrus tandem iniquam conditionem sortitum intelligens, petiit colloquium cum Henrico fratre. Verum (ut quidam aiunt) obsides postulabat, quia longe pluribus nobilibus Henricus comitatus erat. Ad quem Henricus dici iussit: Dicite crudeli tyranno, quia ipse effecit, ut & ipse solus esset, & ego bene & fideliter sociatus: imitatus Titum Quintium consulem Romanum aduersus Philippum Macedoniæ regem missum. Nam cum idem Philippus consulem alloqui o-
 » prasset, nec ausus esset, quia, ut dicebat, cum multis Romanis erat, Philippus vero solus e-
 » rat Macedonibus: tunc respondit Quintius, Tu (inquit) solum te fecisti, quoniam fratres,
 » cognatos, & amicos occidisti. Quare dignum est, ut solus maneat, quia solus in orbe esse
 » voluisti. Cum vero quadam intempesta nocte Petrus ad tentoria Beltrandi de clarequin
 Comestabilis Franciæ clam aduenisset, qui (ut aiunt) verbum de Petro liberando dede-
 rat, Henricus inscius eius securitatis, sed conscius Petrum ibi adesse, paucis comitatus si-
 ne mora tentoriū Beltrandi solus ingreditur, eundemq; Petrum regē aggreditur, & tan-
 dem pugione confodit. Alii tamen referunt utrumq; Beltrandi calliditate & studio actum
 esse, qui & Petro fictam tribuit securitatem, & Henricum ut fratrem simul & hostem cæ-
 deret, euocauit. Nec desunt alii asserentes intra arcem Petrum ab Henrico eodem Bel-
 trando conscio fuisse occisum, simul & quorundam suorum factione. Aiunt historici quen-
 dam sapientem Afrum apud eum gratia legationis manentem eo iam mortuo dixisse: Si
 Petrus Rex fidis ei hominibus, quibus se quasi fidentissimis & prudentissimis dederat, aut
 carere potuisset, aut probatis uti licuisset, indubie nedum immunis à periculo, sed victor
 euasisset. Vt cunque sit, libuit diuinæ iustitiæ, ut tali morte, sed & à propinquo occumbe-
 ret, qui nec propinquis pepercit, nec alienis: decebatque ut tam multi de eius vnus nece
 lætarentur, quam plures de plurimorum propinquorum mortibus doluerunt, quia (ut Sa-
 » piens ait) qui seminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ suæ consummabitur. Et Au-
 gustinus de vita Christiana, qui sanguinem innoxium effuderunt, ita Dei iudicium sēse-
 re, ut ipsi postmodum sanguinem fundere cogerentur suum, qui fundebant libenter alie-
 num. Impleta est igitur in eo illa Domini sententia, quia qui gladio percutit, gladio peri-
 bit. Super quo verbo Cyprianus: Excusatio nulla est, si secundum tuam sententiam iudi-
 ceris, & quod feceris, ipse patiaris. Hinc noster Seneca: Mala exempla in caput semper
 perpetrantium redierunt, quia iustum est, ut quod quis alieno excogitauit supplicio sæpe
 » excipiat suo. Et Ouidius: --- *Nec est lex aq̃uor vlla,*

» *Quam necis artifices arte perire sua.*

A fratre igitur occiditur qui fratres occidit, velut in Thebano bello contigit, in quo fra-
 ter fratrem per insidias interfecit. Quare regnum Macedoniæ & Persarum ob nimiam
 occidentis crudelitatem, illi simul cum vita ablatum est. Nec aliter egerunt Caius & Do-
 mitianus, Commodus & Heliogabalus imperatores Romani, qui propter cruentam sæ-
 uitiam ferro ipsi perierunt. Sic & Sylla dictator, qui in crudelitate felix appellari voluit, sed
 illico amissa imperandi potestate, celeri insuetoque morbo decessit. Sed utinam hic Petrus
 rex solus tam sæui fratricidii poenam luisset. Sed non parum timendum est, ne velut in al-
 tero Caim fratrem Abel occidente, in septuplum puniatur, id est, usque ad septimam ge-
 nerationem successorum punitio extendatur, Deo sic disponente, qui peccata prædeces-
 » sorum punit in futuras generationes. Ait enim in Leuitico: Addam punitiones vestras in
 » septuplum propter peccata vestra. Ferunt aliqui ad Petrum ipsum sic vulneribus confos-
 sum & in extremis laborantem accessisse quendam bufonem, aut histrionem, eidem Pe-
 tro familiarissimum, qui non tam miserans quam vindicans, nec tam mœstus quam lætus, 50
 ait ad illum, ô Petre, velim memor sis verborum quæ tibi sæpe ioco dicebam, quoniā ne-
 cesse est ut à lupis occidatur, qui lupos occidit. Nec hac derisione contentus, iterum ait,
 Crede Petre, qui sic vixit, ut tu, non potuit aliter mori quam ut tu, & qui sanguine tuo nō
 pepercisti, à sanguine tuo occubuisti, sæuior Domitiano, crudelior Nerone, irrecōcilia-
 bilis amicis, incredulus familiarib. cunctis iniquus, tibi iniquior. Sicut ergo fecisti, sic pa-
 teris. dignū enim est, ut qui omnes occidit, omnes eius morte lætentur, & qui in omnē se-
 xū desēuit, vterq; sexus de eius cede cōgaudeat. Cui Petrus quasi exanimis, Si aliis, inquit,
 fui sæuus, tibi tamen benignus, qui incestu simul & homicidio te liberaui. Sed verum ais,
 me iuste mori, qui te iniuste viuere feci. patior item, quia in eo te amaui, in quo nequis-
 simus

Amus es. vestiui sæpe preciosis indumentis nequitiam tuam. morior denique, quia non naturæ donauit, sed tuæ arti nequissimæ. Nam fateor, si homo tantum esses, & histrio adulatorius non fuisses, non tibi donassem. Morior rursus, quia honorauit in te vitium, non naturam. Vtinam hic princeps tam recta in vita egisset, quam vera in morte referebat. Sed mortis doloribus pressus sapienter loquitur, qui in vitæ gaudiis delectatus imprudenter operatus est. O infelix princeps ille! perpendebat satis quod tolerabat, intelligebat quod amiserat, sed sera fuit eius cognitio. Vtinam memor dum viueret fuisset, quia misericordia & veritas custodiunt regem, & ut noster Seneca ait, in quamcunq; domum ingressa fuerit clementia, eam tranquillam felicemq; præstabit. Sed in regia domo quo rarius, eo se-
 10 curior atque nobilior. Sed ut paucis agamus, illud poeticum semper verum fuit, quia

Instabile est regnum quo non clementia regnat.

Sic igitur ea Petri acerrima morte finitum est illud acerrimum bellum, & Henricus in regem à cunctis populis gratanter & cum omnium regnicolarum applausu assumitur. A nonnullis asseritur Petrum perpendisse quendam sibi familiarissimum insidias parare: quare multis audientibus dixisse fertur, Nihil est cur mori non debeam, si à me ipso cauere me oportet: ut alter Dion tyrannus, qui cum à Dionysio sibi fidissimo insidias parari intellexisset, ait, mori longe præstantius fore quam viuere, ubi non hostes solum, sed etiam amicos atque coniunctos cauere oportet. Tempore huius Petri regis Castellæ ciuitas nostra de Algezira ab Arabibus penitus destructa & desolata est. Huius Petri primi
 20 temporibus præfuit Romæ Papa Urbanus v. Lombardus. Imperabat autem primo Henricus Comes de Luzenburg, strenuus & fortis, qui electus fuit statim Alberto occiso. Qui Henricus parum in imperio vixit. Nam rediens ab vrbe, ubi de speciali commissione Clementis v. à tribus Cardinalibus coronam receperat, in Tuscia apud bonum conuentum obiit, anno Domini M. CCC. XIII. Eo igitur mortuo Electores in discordia duos eligunt. Nam aliqui eligunt Fredericum ducem Austriæ, filium Alberti regis prædicti, alii vero Ludouicum ducem Bauariæ. Inter quos grauissima fuit contentio. Tandem in quodā bello Fredericus captus est, & Ludouicus ius imperii vsurpauit. Dum hæc agerentur, Papa Iohannes xx i. processum format contra Ludouicum, quia confirmationem petere contempsit, declarans electionem nullam. Ipse tamen Ludouicus quorundam potentum Ita-
 30 liæ fauore urbem ingreditur, & à præfecto vrbis susceptus est. Tandem pessimo ductus consilio, Iohanne Papa viuentem, de facto eligi fecit quendam fratrem Petrum de Cornario in Papam. Post obitum vero Iohannis xx i. & Benedicti duodecimi Clemens sextus eligitur, qui eundem Ludouicum iterum reprobauit & damnauit, præcepitque Electoribus, ut eligant, qui Carolum primogenitum regis Bohemiæ concorditer elegerunt, & Romæ coronatus est.

De Henrico II. Castellæ rege & Legionis & L. I. post cladem Hispaniæ, & de calamitatibus, quas passus est post interfectionem fratris, & qualiter prædicta fratricidia Petri, & sua in eis & eorum posteritate punita creduntur.

CAP. XIX.

HENRICVS huius nominis I. I. interfecto ab eo rege Petro fratre suo, illico à maiori-
 40 bus & à toto fere Hispaniæ populo Rex cum summo gaudio est assumptus pariter & receptus. Fuit autem ab Athanarico primo Rege Gotthorum septuagesimus octauus, & à Pelagio primo rege post cladem quadragesimus primus. Cœpit autem regnare anno Domini M. CCLXIX. & annis octo regnavit, non computatis duobus quibus cum fratre simul & discordia præfuit. Nobiles autem aliqui partiales regis Petri, qui eius mortis tempore aberant, propter fidem eidem Regi Petro præstitam Henrico non obedierunt: quinimò Hispanias deserentes, maluerunt (ut dicebant) non modo patriam, sed vitam, quam fidē
 50 deferere. Quosdam tamen ex eis Henricus captiuauit, quibus plurima donaria conferebat, si ei obedirent. Illi tamen potius in carceribus mori, quam Henrico subesse præelegerunt. Barones & magnates ei obedientes magnis dominiis donauit, eosque plurimum sublimauit, & ex illo turbulento tempore nobiles & Barones Hispaniæ longe quam ante ditiores & potentiores effecti sunt, non sine regiæ coronæ diminutione. Fertur quosdam Barones paulo ante Petro adhærentes, Henrico potius metu quam affectu obsequentes, ei sæpe exprobrasse, quod eum in regem recepissent. Ad quos ille ait, vtilius eis fore talem obtinere regem, quam ei tales habere subditos. Nec aliter Paulum Fuluium impari casu respondisse legimus, qui cum à Romanis, aut temporis necessitate, aut ob eius ingentes virtutes, Consul multis inuitis electus esset, ait Senatui se gratias non habere,

quoniam non ideo electus fuisset Imperator, ut ei imperio opus esset, quin potius illis tali imperatore. Obtinuit igitur Henricus pacifice omnia regna fratris. Hic Henricus duxit uxorem Iohannam filiam Infantis Iohannis Emanuel, quæ ex materna linea proneptis fuit Infantis Fernandi primogeniti Alfonsi decimi, qui viuentis patre decesserat: ex qua genuit Iohannem primum qui post eum regnavit. Rursus etiam genuit dominam Leonoram, quæ fuit regina Nauarræ. Cætera gesta & clariora facinora huius regis Henrici tracta sunt sub Petro fratre eius, & aliquid dicetur sub Iohanne primo, filio huius Henrici. Obiit autem Henricus apud sanctum Dominicum dela Calzada Calagurritanæ diocesis. Hic Henricus post interfectionem fratris, in se & filiis non paruas calamitates perpeffus est, quas utinam regia posteritas & totius regni communitas non sensissent. Nam ut cætera taceamus, non diu, nec pacifice regnavit, quinimo bella grauissima cum Portugalensibus, demum cum Anglicis surrexerunt, quæ Iohannem Henrici filium & regnum acerbissime affligerunt, ut statim dicemus. Clamabat enim ad cælum tanta utriusque fraternalis sanguinis cruenta effusio. Sed ut Henrici ultimum fratricidium tangamus, quamquam ad vindicandas Petri fratris scæuitas, illiusque puniendæ flagitia, à Deo ultor Henricus datus esse credatur, ipseque Petrus iuste pœnas soluit: Henricus tamen (ut nonnulli sapientes aiunt) sola ambitione & regnandi gratia iniuste fratrem occidisse creditur, nec illius scelera istius fratricidium excusant. non enim Nabuchodonosor infidelis & tyrannus iustus fuit, quia desæuit Dei voluntate in populum Israhel, de quo Deus ait: Quid
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443

- deantur. Cur enim ferendus non fuit Regis Petri furor? cur non paululum crudelitas toleranda? non enim diu permanere potest quod violentum est. nam (vt quidam Sapiens ait) si bonum ciuem patria habeat, malum tamen principem diutius non habebit. quid enim si populus talē merebatur principem? Si enim scriptura teste, omnis potestas à Deo est, siue ad bonorum exercitium, vel ad iniquorum pœnas: illud consequens est, quia cū sœuum Regem populus patitur, diuino imperio, non humano paret. Fortasse patientia populi hunc principem mitescere fecisset. Quæ enim patria? quæ regio? quæ ciuitas sœuissimos nō est passa Reges? Quis enim dubitat Romanos multos pertulisse Caligulas ac Neronos, Domitianos, Galienos, Maximianos, Iulianos dehiq; & Decios, pietatis hostes?
- 10 Syria Sardanapalum tolerauit, Persia Cyrum. Græciā atque Asia Alexandrū tulit, Sicilia Dionysios. Non est habendus fidelis subditus qui subiici nequit, etiam à principe læsus. Nam vt ait Seneca, cum Socrates per medias Athenas pergeret, & à quodam principis satellite alapa percussus foret, licet pro eius summa auctoritate ad vnā illius vocem lapidari princeps potuisset, substitit, ne sua vindicta populi quietudo turbaretur, neue causam aduersus principes rebellandi quouis modo dedisse videretur. Illud solum verbum dixisse fertur: Molestum ei fore, quod nescirent homines, quando cum galea, vel sine ea prodire deberent. Subdit denique idem Seneca, quia optimis ciuibus & fidelibus subditis expedit, non omnia regum facta & gesta ad iniuriam recipere. Sed tutum atque saluberrimum est, vt multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasque non accepit, qui necessitati parens tolerare animo duxit. qui enim vult esse quietus, non sit ad maiorum vindictam curiosus. Rursus idem Seneca ad Lucilium inquit: Sic viuendum est cum Rege, quemadmodum subditos nobiscum viuere optamus. Si enim in mentem veniat, quantum tibi in seruo liceat, cuius necis & vitæ tu dominus es, veniat in mentē tantum principi tuo in te licere. Refert enim Valerius, quod cum Syracusanus nobilis plurimas à Dionysio perpeffus foret iniurias, eumque amici ad seditionem monerent, patienter id ferendum dixit à principe, Forſan, inquit, quia nos simile egimus, cum in dignitate essemus. Sed verum est, quia subiici nolunt qui diuitiis abundant, dicente Aristotele in Politicis, quia qui sunt in excessibus bonorum fortunæ, potentiæ, & diuitiarum, subiici nec volunt, nec sciunt. quod pueris accidit, qui propter delicias nec doctoribus, nec patribus subiiciuntur.
- 30 Exorandus itaque & placandus est Rex, non necandus. nullum enim tam ferocem, tam sœuum naturæ genuit, qui non assiduâ obedientia & obsequio leniatur, præsertim quia raro sœuit Rex absque ciuium culpa: quia scriptum est, Propter peccata populi dat Deus Regem hypocritam. & iterum, Dabo inquit, vobis Regem in furore meo. Saul enim Rex etsi malus, sœuus, & iniquus erat, tamen Dauid ad quem regnum Deo iubente spectabat, non est ausus eum tangere, licet ille vitæ eius insidiaretur, & iniuste & Deo reprobande regnasset: dicens, Absit vt tangam Christum domini. Vnde ait Augustinus, q̃ Saul non habebat innocentiam, sed habebat sanctitatem, non vitæ sed officii & dignitatis. quare subdit, quod Dauid Saul Regem honorauit viuum, & vindicauit occisum. Rursus in veteri testamento legitur punitos esse qui occiderunt Ioas Regem Iuda, quamuis idololatram & iniquum. Sed coniurantes contra regem Amon, licet reprobū & idololatram, iusto tamen Dei iudicio percussi sunt, quia in Regem & dominum suum surrexerunt. Quod si immensa est sœuitia Regis, consulunt sacri interpretes recurrendum esse ad summum Regem, vt cor regis crudelis conuertat in mansuetudinem, sicut regis Assueri crudelitatem in mansuetudinem vertit, ipse enim ait: Liberabo gregem meum de ore eorum. Fatentur tamen nonnulli philosophi morales, quod si sit excessus aut sœuitia intolerabilis principis effecti tyranni, tunc ad fortium virorum fortitudinem pertinet talē tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis periculo exponere. cuius rei exemplum in veteri Testamento facile reperitur. Nam Ehud regem Moab qui graui seruitute populum Dei premebat, sagitta infixā in eius femore interemit, & factus est populi iudex.
- 40 Addunt denique quod nonnunquam expedit communitati bene ordinatæ principem corrigere, si delinquat & non principetur secundum leges, maxime si id agat per contemptum: cum (vt aiunt) ad communitatem multitudinis pertineat illud agere, cuius oppositum est communitatis destructio. Rursus asserunt huiusmodi sapientes, quemlibet de populo posse occidere eum quem scit & videt procurare desolationem totius communitatis, si non habet aut non potest principem adire qui id agat, quia (vt asserunt) illud non vt priuata persona, sed vt persona communis vel princeps agit. Ista fuit quorundam sententia in tertio Politicorum. Quibus veris existentibus nonnulli asseruerunt, Henricum licite occidere potuisse Petrū, in tā periculosa tyrannidē cōuersum, præsertim quia non vt priuata auctoritate, sed vt publica, veluti qui iā Rex electus & assumptus fuerat, illud

gisse licite potuisse asserunt. Sed nisi fallimur, hoc Christianæ mansuetudini non congruit, cum Apostolus Petrus nos moneat non solum principibus bonis, sed dyscolis subditos fore. Supradictam vero opinionem philosophorum moralium de principe per electionem assumpto, non utique de eo qui per successionem regnat, intelligendam fore, non incongrue dici posset: sed hunc scrupulosum labyrinthum non ingredimur, nec aliquid temere asseueramus, sed rem gestam & scribentium varias sententias inferimus. Quem articulum latius discussimus in lib. monarchiæ nuper à nobis edito, ubi diffuse agimus, quando, qualiter, & per quem Reges & principes puniri aut corrigi possint. Ut igitur ad inceptam historiam redeamus, illud non omittendum est, quia nec Regis Petri multiplicata homicidia, nec huius Henrici de quo agimus fratricidium, inulta mansere. Scriptum est enim, si utique est Deus iustus, iudicabit eos in terra. Atque ut paulo ante diximus, utinam solos auctores poena teneret, nec ad posteros transisset. Huius autem Henrici tempore, eo apud Burgensem ciuitatem manente, in quodam tumultu populari Infans Sancius frater Henrici Regis sagitta interfectus est. Rursus regnante eodem Rege Henrico anno primo regni sui, qui fuit M. CCC LXX. Iohannes Palæologus Imperator Constantinopolitanus plurimis nobilibus & sapientibus viris sociatus, Romam venit ad Urbanum Papam quintum, à quo honorifice receptus est, paulo minus ac si Romanorum Imperator fuisset: & post modestissimam discussionem quorundam articulorum in quibus deuiare videbantur ab ecclesia Romana, tandem deuotissime unitatem eiusdem Romanæ ecclesiæ acceptarunt, & in solenni processione Græci ipsi symbolum decantarunt, Spiritum sanctum à Patre & Filio procedentem asserentes, iuraruntque Romano Pontifici obedire & statuta apostolica usque ad ultimum apicem obseruare. Super quo ipse Imperator bullam auream assignauit, quæ in archiuis apostolicis reperitur. Eiusdem Henrici I. tempore post eundem Urbanum sedit in cathedra Petri Gregorius XI. natione Gallicus. Post eius obitum schisma in ecclesia grauissimum exortum est. Nam Cardinales qui erant cum Gregorio, post illius mortem elegerunt Bartholomæum archiepiscopum Barensem, quæ Urbanum sextum appellarunt. Sed paulo post Cardinales cæteri apud Ananiam elegerunt Robertum Cardinalem Gebenensem qui vocatus est Clemens septimus, asserentes propter violentiam electionem primam fuisse nullam. Huic Clemēti adhæserunt Hispani. Exinde vero continuatum est deterrimum schisma in Dei ecclesia, quod quadraginta annis durauit, usque ad Constantiense concilium, quod incepit anno Domini M. CCC. XV I. in qua generali synodo electus est Martinus V. Imperauit autem huius Henrici tempore Carolus prædictus filius Regis Bohemiæ.

*De Iohanne primo Rege, Castella & Legionis XLII. rege post Pelagium,
& de clarissimis vxoribus & filiis eius, & de bello cum Portugalesibus & de causis eius.*

CAP. XXI.

IOHANNES primus successit Henrico prædicto in regnis Castellæ & Legionis. Fuit autem octogesimus Rex ab Athanarico primo Rege Gotthorum, & XLII. à Pelagio primo rege post cladem Hispaniæ. Incepit regnare anno Domini M. CCCLXXIX. regnauit annis vndecim. hic primo duxit vxorem dominam Leonoram, filiam Petri regis Aragonum: deinde illa mortua, Beatricem vxorem sortitus est, vnicam filiam Fernandi regis Portugaliæ. Quod matrimonium seminarium & incensuum fuit grauissimi belli postea exorti, de quo statim dicetur. Licet matrimonii vinculum ad sedanda hominum dissidia augendamque caritatem institutum sit, ut illico dicemus, grauioribus tamē scandalis sæpe causam tribuit, præsertim si non recto animo sit. Sic enim Saul filiam Michal desponsauit Dauid dicens, Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum. Et (ut quidam sapiens ait) sæpe coniugii celebritatem infelix deturpat euentus, & cantus, & epulas, & choreas luctus sequuntur, nec non lacrymæ, & tumultus, ut Ægisthus in filiorum coniugiis expertus est. taceo quod quædam vxores ferro, aliæ veneno viros extinxerunt. Sed & genitoribus suis causam mortis dedere, indeque incepterunt clades, ubi cessare debuerunt. quod facile est conspiciere, cum inter coniunctos sanguine connubia contrahuntur, ut latius sub Henrico primo diximus. Rursus Iohānes ex Leonora filia regis Petri genuit duos clarissimos viros, Henricum videlicet primogenitum, auum moderni Henrici regis, ac Fernandum secundo natum, qui postea rex Aragonum effectus est. Hi duo excellentissimi fratres Henricus & Fernandus, fuerunt duo orbis luminaria, & omnibus Hispaniis reges & reginas attulerunt, ut statim subiiciemus. Ex Beatrice vero secunda vxore Iohannes nullum filium suscepit. Tempore huius regis Iohannis duo grauissima bella ei & regnis suis successerunt. Primum bellum

bellum fuit cum Portugalensibus. Nam Iohannes rex Castellæ regnum Portugalæ ad se & uxorem suam Beatricem prædictam iure pertinere dicebat, quia aliquem legitimum filium Fernandus rex Portugalæ non dimiserat. Portugalenses vero nonnulli Iohannem bastardum filium regis Portugalæ, magistrum ordinis militaris Dauis, solenni voto professum in regem vocant: alii vero eiusdem regni nobiles regi Castellæ adhærent. Grauiâ inde dissidia sequuta sunt. Nam Iohannes rex Castellæ ius vxoris prosequens, Portugaliam manu potenti ingressus est, & Vlisbonam obsedit, sed obsistente peste obsidionē leuauit. Sequenti vero anno cum Iohannes bellum continuare decreuisset, superueniente ei diuturno morbo res belli infelicitè successerunt. Nam eo ægrotante aliqui magnates
¹⁰ cum rege manserunt, nonnulli vero cum aliqua parte exercitus concito atque improviso gressu Portugaliam sunt ingressi, qui non spectatis cæteris nobilibus Castellæ, rege denique ignorante, quadam temeraria audacia ac iuuenili impetu ad bellum properarunt, putantes in manu sua esse victoriam, quam dolebant venturis nobilibus attribui. Cum igitur forent fessi, veluti qui ea die longam viam fecerant, tandem pro parte profugati sunt, non paucis cæsis. Merito quidem suæ arrogantia pœnas soluerunt. licet enim à regio nuntio atque à prudentibus expertisque viris monerentur, ne ea die prælium confererent, illi tamen elati animo contempserunt, dicentes vt alter Pharaon: Nescio dominum, & Israhel non dimittam. Quare confusi sunt in medio castrorum inimicorum suorum. Tam
²⁰ certos denique de hostibus se putabant, vt Portugalenses futuros captiuos vendere posse arbitrarentur: vt alter Nicanor de quo scriptura commemorat, quia tam securus de victoria contra Iudam sibi videbatur, vt Iudæos venderet, antequam eos in campo conspiceret. Sed tandem superbia eorū humiliata est, quia scriptū est, Deiecisti eos, dum eleuantur. Sed verū est quod Valerius ait, quia qui hostes despiciunt, sua pericula despiciuntur. nam dum suis confidunt viribus, alienas iusta extimatione prosequi non valent: *Hostis non despicendus.* quare plerūq; sentiunt vltrices. Sic Olofernes egit, qui iurauit omnes de populo Israhel exterminare, sed ab eis victus & cæsus est. Sic & Benadab Assyriorum rex, vt habetur in libris regum, dixit ad filios Israhel: Hoc faciant mihi dii, & hoc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. Verumtamen pulchre responsum est illi: Neglorietur accinctus æque vt discinctus. Itaque qui in potentia & viribus gloriabantur,
³⁰ experti sunt quod propheta ait: Humiliasti, sicut vulneratum, superbum. & iterum: Gemuerunt superbi gigantes, vt comprehendantur in superbia sua. & Ieremias ait: Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui qui apprehendere niteris altitudinē. Fertur quod Portugalenses conspicientes bellum tunc potius inchoari quam finiri, non tam delectati præsentī victoria, quam futuram cladem timentes, legatos ad Iohannem regem Castellæ egrotantem mittunt pro fœdere & pace. Iohannes vero corpore debilis, sed animo fortis, victus victoribus dixit: Non habebitis (inquit) alias pacis conditiones, nisi aut regnum dimittatis, aut vitam. Quam verborum arrogantiam & vindicandi libidinem ingratam fuisse Deo putandum est, eamque non inultam dimisit, dum paulo post ad eandem vindictā suspirans improvisa interiit morte, quia scriptum est, qui vindicare volunt, à Deo inueniunt vindictam, vt statim dicemus in sequenti capite.

De secundo bello inter Iohannem Regem Castellæ & ducem Alencastriæ, & de causis eiusdem belli, & de cladibus & malis ex eo secutis, & tandem de felici concordia per matrimonium, & de festina morte eiusdem Iohannis, & de illius virtutibus & accidentibus suo tempore in ecclesiâ Dei.

CAP. XXII.

¹⁰ SEDATO igitur hoc intestino & graui cum Portugalensibus bello, successit aliud cum Anglicis non minus acerbum. Nam dux Alencastriæ & Clocestriæ, filius regis Angliæ, regna Castellæ & Legionis ad se pertinere dicebat ex parte vxoris Constantiæ, filia regis Petri, quæ secundum consuetudinem Hispaniæ succedere debebat. Iohannes vero rex sese iure & facto defendebat. dicebat enim inter cætera, quia dato quod domina Constantia ducissa Clocestriæ fuerit maior filio regis Petri, constabat tamen nec Petrum ipsum, sed nec Alonsum eius genitorem, nec Fernandum III. auum suum aliquo iure fuisse legitimos reges prædictorum regnorum, pro eo maxime quia Alonsus x. qui fuit electus Imperator Alemaniæ pater Santii III. qui Tarifam recuperauit, antequam genuisset eundem Santium, genuit Fernandum de la Cerda, qui contraxit matrimonium cum domina Blanca, filia legitima sancti Ludouici regis Franciæ: ex qua genuit duos filios, Alonsum

de la Cerda, qui se intitulauit Regem, & Fernandum: & cum Alfonsus absque liberis decessisset, successit ei Fernandus frater, qui ex domina Iohanna filia Iohannis Numnez de Laragenuit quandam filiam, quæ contraxit cum Iohanne filio Infantis Emanuel, qui ex ea genuit dominam Iohannam vxorem legitimam Henrici I. patris prædicti Iohannis primi. Ex qua supputatione regna liquido pertinebant ad eundem Iohannem ex materna successione, nec quouismodo regna spectabant ad ducissam Cloestriæ prædictam, nec ad Regem Petrum per consequens, nec ad reges supradictos. Dux vero Alencastriæ & Anglici plurimorum Hispanorum ac Portugalensium turba sociati, in iure dictæ Constantiæ confisi, exclusa quauis alia via iuris, de facto Hispanias per partes Galliciæ ingressi sunt. Quibus rex Iohannes strenue occurrit, & grauius bella secuta sunt, quæ longo tempore durarunt. Tandem inspirante altissimo pacis auctore, & per bonorum virorum meditationes concordia matrimoniali contentio feliciter fuit sopita. Sic enim Dauid reconciliatus est Isboseth filio Saulis, quia Michal eius soror, Dauid vxor data est, licet à principio in scandalum sibi data sit, vt supra diximus. Sic denique inter Herodem Antipatrum & Hyrcanum dissidia pacata fuere, quia Mariannem Hyrcani filiam Herodes duxit vxorem. A proposito igitur incepto ne discedamus, pro his grauissimis sedandis calamitatibus Henricus III. filius primogenitus eiusdem Iohannis primi contraxit cum domina Catherina filia prædictorum ducis Cloestriæ & dominæ Constantiæ eius vxoris filia regis Petri. itaque quod Henricus prædictus appellaretur Princeps Asturiarum, & Catherina Principissa. Et sic omni iure regna Castellæ & Legionis fuerunt consolidata in personam Henrici III. filii eiusdem Iohannis primi. Post prædicta vero feliciter gesta Iohannes rex cum esset apud Alcala de Henares, quadam dominica die ante prandium equitauit equum quandam non satis domitum, & cum extra oppidum cursum faceret, equus ipse tam fortiter cespitauit, vt supra regem caderet. Taliter eum inter sellam & terram oppressit, quod infra paucas horas mortuus est. Nec dubitandum est displicuisse immortalis Deo, hunc Principem dominicæ festiuitati non satis honoris tribuisse. Nam scriptum est: Benedixit dominus diei septimo, & sanctificauit illum. Nec enim solum ab omni opere cessare prohibuit, sed & à venationibus & vanis ioculationibus. tanta enim censura septimam diem obseruari Deus præcepit, vt hominem deprehensum die sanctificata colligere ligna, licet domui suæ necessaria, lapidari iussit. Hinc Origenes: In die sanctificationis desine ab omnibus secularibus operibus, nihilque mundanum geras, sed spiritualibus operibus vaca. Adde quia non solum corporea exercitia in his diebus inhiuit, sed ipsas animi cogitationes, dicente Propheta: Reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. Igitur nonnunquam huius præcepti transgressores grauiter punit dicens: Quiescere faciam omnes dies festos à terra: quod sit temporales infligendo pœnas. ait enim per Prophetam: Cœuertam festiuitates in luctum vestrum. Et iterum apud Machabæos: Dies festi erunt vobis in luctum. Tradunt enim annalia Anglorum, quia rex quidam Angliæ die dominica ante missarum solennia venatum pergit, cumq; Sacerdos sacris indutus diu Regem expectasset, auditæ sunt angelorum voces summa cum harmoniæ suauitate missam officiantes. Tandem rediit rex, sed non incolumis. Nam post leporem currens equus cecidit, regiue ceruicem simul & tibias fregit. Hic igitur Iohannes Castellæ rex deuotissimus & catholicus fuit, & omnibus Ecclesiis cathedralibus donaria & redditus perpetuos contulit. Rursus dolens vehementer de schismate in Ecclesia orto, licet Henricus pater suus decreuisset nulli contententium adhærere: hic indignum iudicans catholicum Principem fore acephalum, attendens quia secundum sententiam sanctorum patrum schisma fouere dicitur, qui à communione sedis apostolicæ se suspendit, congregari fecit prælatos & viros in iure diuino & humano doctissimos, & cæteros regni status, & post longam concertationem declaratum est, vt Clementi VI. apud Ananiam electo obedientiam præstaret. Demum vero eo mortuo præfatum Castellæ regnum adhæsit Petro de Luna appellato Benedicto XII. vsque ad concilium Constantiense. Imperauit autem eo tempore Carolus filius regis Bohemiæ, qui pergens in Italiam imperialem suscepit coronam ab Urbano V. Fuit hic Imperator doctus satis & multarum literarum peritus.

*Sabbati Violari
pana in Iohan-
ne Rege.*

*Carolus Regis
Bohemia filius
sat doctus.*

*De Henrico III. Iohannis filio, XLIII. Rege Castellæ & Legionis, & de clarissimis filiis eius,
& de Infante Fernando eius fratre minore natu, postea Rege Aragonum, & de inclita eius prole.*

CAP. XXIII.

HENRICVS III. Iohannis prædicti primogenitus filius, regnorum Castellæ & Legionis gubernacula illico suscepit. Cœpit autem regnare anno Domini M. CCC. & computando

tando ab Athanarico primo rege Gotthorum, LXXXI. à Pelagio vero qui primo regnavit post cladem Hispaniæ, XLIII. regnavit autem annis XVI. In cæteris regibus regnandi tempus descripsimus: in hoc vero glorioso Henrico non tantum regnandi, quantum viuendi ordinem differemus, nec quam multum regnauerit, sed quam pie, quam bene, & iuste viuerit, afferemus. Qui etsi paruo tempore in mundo fuit, longissimo tamen tempore viuere & regnare censendus est. paucis enim diebus vitam mortalem sortitus est, qui magnis præmiorum cumulis floruit. quo fit vt quatenus ad dierum numerum attinet, brevis fuit eius vita, sed quo ad fructum & præmium, longissima. Ad quem sensum putamus Sapientem dixisse, quia iustus cito perit: impius autem multo viuît tempore in malitia sua. Vnde

10 Cyprianus ait: Magis lætandū est, quod iustus breuem, sed fructuosam vitam transegerit, quam quod longam non viderit. Henricus igitur XII. annorum erat cum regnare cœpit, teneros tamen annos supplebat summa illius grauitas & prudentia. Cani enim illi sensus erant. Hic tempestiue duxit vxorem, videlicet dominam Catherinam filiam ducis Clocestriæ & Constantiæ filia regis Petri, per quod matrimonium pax auctore Deo sequuta est inter Hispanos & Anglicos, vt supra diximus. Hic Princeps pacificus fuit, qui etus & mansuetus, consilio & maturitate ac omni virtute præclarus: vacabat tamen plurimum quietudini regnorum ex præteritis tumultuationibus non vsquequaque sedatis. Cum igitur nonnulli eum hortarentur, vt reformaret regnum, violentias coherceret, quia ibi iustitia non vigebat, & vnusquisque quod libebat, non quod decebat, ageret: Henricus quæsiuit

20 quænam foret eius rei causa. Illi aiunt, quia in his tui regni initiis neminem punis flagitiosum, putans decori esse regibus à sanguine abstinere. Verū tamen vt sapientes volunt, pro salutē corporis humani, cuius instar habet cuiusq; regni respublica, plerūq; modicus, sed violentus cruor extrahitur, ne totius compagis corporis sanguis effundatur. Ad quos Henricus, Verum, inquit, attulistis, sed videte si a vobis ipsis incipiendum sit. Videte iterum an vos ipsi viueretis, si illico peccatorum vos censura plecteret. Nam vt noster Seneca ait, sequissime aduersus peccantes erigimur, & ipsi eadē comittimus. decet igitur vt putamus,

30 lenitiuis remediis corpus depurgare, antequam igne & ferro vlcera cauterientur. Quare æquanimiter à regibus subditorum errata pro loco & tempore toleranda sunt, qui meminisse debent quod fortasse ipse, aut sibi propinqui & dilecti habeant, in quo tolerari desiderent. Quod pulchre Augustinus non negauit inquiring. quia contra omnia vitia humana, vel cauenda ne existant, vel sananda cum extiterint, nihil vtilius putandum, quam aliquando seueritati detrahare. Accedit quia vt sapientes volunt, pulchrū est principi eos plerūq; tolerare quos amat. Verum si, vt dicitis, plurimum inualuit hominum malitia, non parū discriminis & periculi est repente atq; districte punire. Imitatus est Henricus Antoninum Pium quem Iulius Capitolinus refert, qui cum in simili euentu à suis suaderetur de reformando reipublicæ statu: Video, inquit, hoc tempore parū de iusto, parum de honesto hominibus inesse, adeo vt nec vos ipsi insones sitis. Verū tamen ad id agendum multis opus est gladiis, multis securibus, vt in antiquū statum publica forma redigatur, quippe plurimis carorum modorum lamentis atq; mortibus ad eum statū quieti cupitis, perueniendum est: si tamen Deus vitam donauerit, cum tempore iniqua purgabimus tempora. Quibus sapientissimis verbis ad quos loquebatur, admonuit, & insones ad reformationis spem vsq; perduxit. Hic igitur Henricus de quo sermo est, ex prædicta Catherina Anglica duas primo filias, videlicet Mariam & Catherinam genuit. de vltiori enim progenie desperatus, quia valde infirmus, vxor vero pinguiſſima erat: tandem quodam modo miraculose, diuinā sic disponente clementia, idem Henricus præter omnem suam & cunctorum de regno spem, genuit Iohannem II. patrem istius moderni Henrici regis. de qua re tota Hispania nimium exultauit. Fernandus vero Infans, frater Henrici minor natus, continuo cum eo erat, habens in regno Castellæ amplum patrimonium castrorum & villarum, quod Iohannes pater & idem Henricus frater ei concesserunt. Sortitus est igitur Fernandus infra regnum vxorem nobilissimam quidem & ditissimam dominam Comitissam de Alburqueque eius consanguineam, filiam Comitis Santii ex recta linea regia descendentem. Ex qua dum moram in Castella traheret, & longē ante quam regnum Aragoniæ obtineret, genuit amplam & gloriosam prolem, videlicet Alfonso postea Aragonum & Siciliæ Regem: item Iohannem modernum Aragonum regem: tertio Infantem Henricū magistrum sancti Iacobi: quarto Infantem Petrum, qui apud Neapolim machina interfectus est: quinto Infantem Santium, qui magister de Alcantara postea effectus, & in iuuenili etate obiit: sexto Mariam: septimo Iohannam, clarissimas filias quæ altera Castellæ, altera Portugaliæ reginæ felicissime fuerūt, & matres modernorum: Regum Castellæ & Portugaliæ. Itaq; ex prædictis duobus fratribus, Henrico videlicet &

Iustus brevis
aut.Respub instar
corperis habet
humani.

*Felicitatis co-
mes periculum.*

Fernando, progenies admodum gloriosa processit. Sed verum est, quia omni gloriæ atque felicitati proximum est periculum atque permixtum discrimen, ut inde mœror plerumque contingat, unde procedit & gaudium. Evenit enim ut Hispania eodem fonte dissidia sentiret, quo quietem, quo gloriam putavit suscepisse. Nam tantæ nobilitatis & virtutis prolem Hispaniæ capere non potuerunt. quo effectum est, ut ea ipsa tam excellens & magnifica proles Hispanias omnes plurimum tumultuantes redderet, ut patebit illico. Quæ res non modo in Hispaniis singularis sæpe conspicitur, sed ubique communis. Quocunque enim in regno plurimi cuiquam regi filii nascuntur, totidem regno futura parantur discrimina. Hinc in libris regum scribitur, Melior est vnus quam mille filii impii. Et Iob ait, Si multiplicati fuerint filii, erunt in gladio. Rursus scriptum est, Propter peccata terræ multi principes eius. Rursus ubi multi potentes, multi sunt & oppressi. Fertur quendam regem Francorum plures genuisse filios, & cum magnates regni in natiuitate cuiuslibet filii, ut moris est, publica festa agerent, primogenitus regis non satis ob eam rem lætus, interrogatus de causâ mœstitiæ: Multos, inquit, vos ipsi festiuatis lætantes, quos aliquando patiemi ni deuorantes. Ego etiam doleo futura dissidia, quia ii omnes non tam fratres, quam mihi hostes nascuntur, eruntque multi bellantes aduersum me, ut non mentiatur propheta: Filius matris meæ pugnat contra me: subdens, vnus filius regis, vnitas est regno, plures vero plures discordias generant, quia scriptum est, Effusa est contetio inter principes. Hic Fernandus Infans obedientissimus fuit fratri Henrico regi, nec vnquam ei loquebatur nisi flexis genibus.

*De praeclaris virtutibus huius Henrici III. demum de filiabus eius & quibus nups-
erunt, & de inopinata & festina morte dicti Henrici, & de
occurrentibus suo tempore.*

C A P. XXIIII.

AD eundem igitur Henricum III. redeunt paucula quædam ex multis eius virtutibus commemorare libet. Fuit siquidem hic princeps deuotissimus & Deum timens, orationi valde assiduus, ecclesiam & eius ministros venerans, mansuetus, humilis, iustus & rectus, paruis & magnis iusticiam ministrabat. Raro quempiam puniebat, non utique ut delicta impunita relinqueret, sed ut de gente Bragmanorum Polycrates ait, tam iustus erat, ut opus punitione aut vindicta non esset, ubi nulla fiebat iniuria. Ob eius igitur ingētes virtutes non modo à subditis, sed ab extraneis & forensibus plurimum amabatur, adeo ut tantum auctoritatis, famæ, & nominis apud exterarum gentes nemo habuit. nulla aut rara tributa siue tallias indixit, licet militibus & Baronibus integra stipendia persolueret, ac munifica beneficia conferret. tam liberalis fuit, ut quos non posset officiis & honoribus præponere, locupletes teneret. Salaria multa auxit benemeritis: sed & plura illis subtraxit, quos aut inhabiles, aut male versatos videbat accipere, dicēs ut alter Antoninus Pius, quē Iulius Capitolinus refert, nihil esse sordidius, imo damnosius quam quod respublica grauetur ab his qui nihil in ea suo ingenio aut virtute conferrent, quia iuxta Aristotelis in Politicis sententiam, improprie ciuis dicitur qui parum aut nihil ciuilitatis aut utilitatis reipublicæ potest afferre. Cuiusmodi sunt sordidi, aut inutiles homines, quos philosophus ipse *Barabonius* vocat. Plurimas denique Henricus expensas fudit, tam in ædificando, quam desolata castra reparando, præsertim in fronteria Sarracenorum & regnorum suorum limitibus. Nam fortalitium & arcem Murtiæ, palatium denique de Miraflores prope ciuitatem Burghensem, & latissimum campum siue parcum murari fecit, ubi postea Iohannes II. filius eius, deuotissimum cœnobium Cartusiensium construi fecit, & ibi sepeliri voluit. Rursus hic Henricus munificus atque magnificus fuit, præsertim in recipiendis & honorandis oratoribus ad illum venientibus, quos liberalissime donabat, adeo ut nullus in largitione effusior esset, nec in cunctis hominum officiis moderatior. Se enim ipsum quo volebat, versabat. Nam cum tristibus seuerè, cum remissis iocunde, cum senibus grauius, cum iuuenibus exemplariter & comiter. Cæterum hic prudentissimus princeps viros doctos atque consilio & experientia tritos plurimum dilexit atque euexit. Dicebat enim longe plus reipublicæ conferre sapientum cōsilia quam arma fortissima, maiora illustrioraq; intellectu quam gladio confici. Vnde Sapiens & rex Salomon id ipsum expertus ait: Melior est sapientia quam vires, & vir prudens magis quam fortis. Demum idem Henricus illud Ciceronis in Officiis semper in ore gerebat, quia Solonis erudita consilia nō minus Atheniensibus profuere, quam Themistoclis armata victoria. Nam ille triumphus semel ciuitati profuit, sed illa sapientia & consilium semper proderit. maioris enim vir-

*Consilia sapi-
entum plus Reip.
conferunt quā
arma.*

tutis esse dicebat, consilio prouidere nequid aduersum ciuitati accidat, quam armis prohibere ne veniat. qui enim armis hostes superant, à fortunæ varietate ducuntur, quinimo vt ait Seneca, similes sunt nauigantibus, qui fortunæ flatibus agitati non eunt, sed feruntur. Quare idem Cicero subdit, qui sapientia & consilio rempublicam dirigunt, plus agunt quam qui corpora iaculis hostium exponunt. Similes enim sunt gubernatibus nauem, qui longe plus agunt in puppi sedendo, quiescendo, sed dirigendo, quam laborando, remigando, aut bellando. Denique Henricus curiosus plurimum fuit scire cunctorum principum, etiam paganorum gesta, ad quos diuersos oratores mittebat. Nam ad Taborlanum Soldanum, Moratum, & cunctos vtriusque Asiæ, sed & Indiarum principes oratores & dona misit, & à quibusdam eorum recepit: in quibus rebus non paruas fecit impensas. Et quod non parum admirationi fuit, paruo tempore amplissimum aggregauit thesaurum, non sibi, sed bello contra Arabes diffundendum, quamquam ad filci sui commoda non admodum esset affectus, dicens illud Constantini Imperatoris, Longe melius publicas opes à priuatis possideri, quam intra vnum claustrum reservari: addens ditissimi regni regem, inopem esse non posse. Cum enim miles quidam ab Henrico iocandi gratia quæreret, quam causam diues euasisset, respondit nulla re ærarium cuiusuis principis cumulatiùs augeri, quam si iustitiæ sit cupidus, non pecuniæ. Cuius rei Salomon testis erit, de quo Scripturam ait, quia pro eo quod in sapientia & iustitia populos gubernabat, præcessit omnes qui ante eum fuerunt reges, diuitiis & potentia, usque adeo vt tanta in domo eius argenti abundantia fuerit, quanta & lapidum, nec aurum in precio erat. Denique Henricus tanta caritate subditorum facta gerebat, vt & omnia & omnes quasi sua essent, curaret. Sub eo omnes prouinciæ & ciuitates floruerunt. Bonos iudices & rectores non mutauit. dicebat enim duplicem irrogare iniuriam, si bonis viuentibus gubernatoribus alios substituisset: primam ciuitati, quam optimo & noto priuabat rectore: alteram iudici, qui non nisi ob eius probitatem remoueri videretur. Nihilominus sicut prouinciis bonos præfides & rectores præponebat, eadem animi virtute & sæueritate in eos acerrime animaduertebat, quos in gerendis magistratibus & officiis, nedum delinquentes, sed ditatos cospexit. dicebat enim eos iudices non indigere alio syndicato, aut alia pessimi regiminis probatione, nisi quod pauperes magistratum acceperant, sed locupletes inde euasisent. Imitatus est Henricus Antoninum Pium Imperatorem, vt Capitolinus ait, qui quædam prætorem designans, paruo tempore in officio ditatum, ad Senatum ait, Audistis prætoris nostri filios indutos purpura, quem antequam prætor fieret, mendicum & pauperem nouimus, sed subito diuitem factum. & subdit: Vnde quæso nisi de visceribus reipublicæ & pauperum sanguine. Quare similes in officiis locupletatos, non iudices aut rectores, sed spoliatores dixerim, qui creditas sibi ciuitates arbitrantur, vt luxurientur, & diuites fiant, vt alios pauperes efficiant. Non sic de Valerio Valerius Maximus narrat, qui post tres consulatus Romano populo acceptissimos tam pauper mortuus est, vt patrimonium eius ad explendas exequias non sufficeret. Sic & de Marco Menenio, qui post plurima officia immaculate gesta, ob paupertatem sepultura caruit, nisi ex collecta publica funus honorabile habuisset. Sic rursus & Scipio post res felicissime gestas in Hispania, in summa paupertate decessit, nec tantam pecuniam ab eo relicta est, quæ maritandis filiabus suffecisset. Quales autem debeant esse iudices, rectores, & præfides, qui ad regendas prouincias & vrbes à quouis principe vel republ. deputantur, & de illorum laude si bene præfunt, aut vituperio si inique, latius egimus in eo libro quem nuper edidimus dictum Speculum vitæ humanæ, S. D. Paulo Papæ 11. dedicatum. Cæterum de huius gloriosi Regis prole breui aliquid differendum est. De Iohanne igitur eius filio post eum regnante statim latior erit sermo: de filiabus tamen hoc loco aliquid dicere libet. Maria itaque prima Henrico fuit filia, quam sortitus est uxorem inclytus atque perexcellens Alfonsus Rex Aragonum, eiusdem Mariæ frater consanguineus, filius Fernandi huius Henrici fratris. Hęc domina Maria non tam patris effigiem quàm virtutum paternarum congeriem imitata est, & quoniam (vt volunt sapientes) magistratus & potentia virum ostendunt, qualis hęc domina fuit, illius regimen & administratio patefecit. Cum enim Alfonsus vir eius assiduis guerris extra Hispanias occuparetur, præsertim in Italia circa acquisitionem regni Sicilia, dicta Maria constituta est gubernatrix regni Aragoniæ. In qua administratione tanta iustitia & moderatione vsa est, vt prouinciæ sibi decretam in summa pace & iustitia teneret. Certis enim in hebdomada assignatis diebus, viduas solum, orphanos, pupillos, & oppressos audiebat, quibus iustitiam simul & alimoniam ministrabat. Tanta denique castitate, pudicitia, & honestate flagrauit, vt totius munditiæ speculum vocaretur. Fastus & ornatus, sed & conuictus nobilium simul & domicellarum suarum strictissima censura per eam castigatus est.

*Constantini imp.
dictum elegans.*

“

“

“

*Maria Henrici
filia munditiæ
speculum dicta.*

Et licet Alfonsus xxv. fere annis ab ea diuertisset, illa tamen patiens & obsequens fuit. Hæc denique præclara regina pacem inter Iohannem fratrem suum & Iohannem tunc Nauarræ regem & fratres eius sæpe composuit. Exigeret rursus ordo pollicitus, ut de altera filia huius Henrici, Catherina videlicet, sermo fieret, verum sub Iohanne secundo eius fratre statim de ea aliquid tangemus. Sed iam libet redire ad eundem Henricum. Cum igitur, ut diximus, bellum contra Sarracenos animo suo plurimum fixum esset, & iter versus Granatam ægeret, inualecentibus infirmitatibus quibus, licet iuuenis, assiduo affligebatur, relicto filio Iohanne hærede & regnorum successore, cui simul & sororibus, ut diximus, tutores locupletissimos dederat, susceptis denique sacramentis ecclesiæ, apud To-

Henrici obitus.

letum obiit, ipse quidem feliciter: infelicissime tamē eo Hispani populi caruerunt. Raptus enim est ne subditorum malitia mutaret intellectum eius, aut æmulatorum fictio deciperet animum eius. Cuius mors non minus damnosa Hispanis fuit, quam Thebanis regis Epaminundæ obitus, ex quo tanta gloriæ & honoris regno perditio sequuta est, ut non iam perdidisse Regem, sed ipsi periisse cum eo viderentur. Erat autem Henricus xxvii. annorum cum Deo beatum spiritum reddidit, die videlicet sanctissimæ natiuitatis redemptoris nostri, & in breui vitæ spatio tempora virtutum multa compleuit. Et ut cum Hieronymo loquar de alio principe agente, utinam gloriosi huius iuuenis Regis præconia, cæterorum principum rugosa senectus imitaretur. Hic princeps parui corporis, sed magni animi fuit, Grandia cogitabat, si præmatura mors eum non rapuisset: adeo ut illud sibi conuenire videatur, quod quendam ex militibus Alexandro dixisse ferunt: Si dii (inquit) corpus tuum exiguum auiditati & desiderio animi tui fecissent par, orbis totus te capere non posset. Hic gloriosus Henricus non tam filio quam patri providens, idoneos & omni exceptione maiores tutores reliquit, videlicet dominā Katherinam reginam consortē suam & Fernandum Infantem, ut statim latius dicemus. Eidem vero Iohanni filio suo nutritium & personæ suæ directorem deputauit nobilem & fidelem Baronem Iohannem Alfari de Oforio. Cum igitur ob pupillarem Iohannis ætatem non parum disturbii timeretur, fertur Henrico in extremis laboranti quosdam fidissimos Barones cum lacrymis commemorasse, non mediocriter imminere periculum circa regni successionem, pro eo quod Henricus ipse Iohannem filium in cunabulis vagientem relinqueret. Fernandus vero Infans Henrici frater, maior natu erat eodem Iohanne: sed & ab omnibus regni statibus admodum amabatur. Non ergo abs re formidandum erat ne ad regnum aspiraret, veluti quem nimia proles, item regnicolarum fauor, sed & ipsa regnandi auiditas, quæ non imbecillia, sed fortissima pectora tentat, ad eam rem facile impellere poterat. Addebant rursus illud Aristophanis præclarum verbum, dicentis, aut potius fingentis Periclem principem Atheniensium ab inferis remissum, & publice vaticinantem atque clamantem, non oportere in vrbe nutrirī leonem, qui cum se filium leonis conspicit, sibi coronam à natura largitam. Ad quos Henricus moribundus, sed animo fortis, Sinite, inquit, timere. scio enim neminem esse regis filium, qui non se regem decies in nocte somniet: nec desunt qui id ipsum adaugeant dicētes, aut potius blandientes, quia si filius, ergo hæres, nihilq; (ut aiunt) Regis filio, ut rex fiat, deesse, nisi regnandi animum. Ea tamen aliena sunt à Fernandi integritate. Nosco enim illius innocentissimam naturam, cuius fidem ac ingentem probitatē expertam habeo. Sum quidem certo certior Fernandū fratrem de generare minime posse a parentum nobilitate, sicut nec à se ipso. Quod vero dicitis eum à populo dilectum, id ipsum liquido demonstrat, quantæ sit fidei & probitatis. nihil enim magis ad amicū trahit quam explorata fidelitas, quia scriptum est, fideles in dilectione acquiescent ei. Difficile enim foret Fernandum ab omnibus diligī, nisi quædam naturalis sibi bonitas & innata fides adesset. Illa enim est cinctura renum eius. Quare non est in Fernando timēda improbitas, sed admiranda atque imitanda fidelitas. Qua constanti fiducia Henricus omnē formidolosam cunctationem à suorum mentibus euulsi. Huius Henrici tertii tempore sedit in cathedra Petri schismate durante præfatus Clemens septimus, & Benedictus decimus tertius natione Hispanus: apud Romam vero præfuerunt prædicti Bonifacius nonus & Innocentius sextus. In imperio vero sederunt Carolus antedictus, & eo viuentē Vladislaus præfati Regis Bohemiæ filius electus fuit, quem electores ut dilapidatorem deposuerunt, eligentes Robertum ducem Bauariæ Comitem Palatinum. Hic Vladislaus imperio priuatus, peruersam hæresin Hussitarum in regno Bohemiæ fouit atque defendit. Præfatus vero Robertus sic ut præmissimus electus, per Bonifacium nonum confirmatus & coronatus est. Fuit autem iustus & bonus, qui Italiam est ingressus contra Iohannem Galeatium ducem Mediolani, à cuius gentibus fugatus est, & inglorius in Alemaniā rediit.

Corona à natura largita.

*Clemens VII.
& Benedictus
XIII. Bonifacius
X. & Innocentius VI.
Vladislaus de-
ponitur ab Ele-
ctoribus.
Hussitarum
hæresis.*

De Iohanne II. Henrici filio, Rege Castella & Legionis XLIII. post cladem Hispania, & de Katherina matre & Fernando patruo tutoribus eius, & de præclaris victoriis Fernandi tempore infantia Iohannis, & qualiter recuperavit Antequeram, & de singulari fide & ingentibus virtutibus Fernandi.

CAP. XXV.

IOHANNES II. filius Henrici prædicti, incepit regnare anno Domini millesimo quadringentesimo septimo. hic ab Athanarico primo Rege Gotthorum octogesimo secundus Rex fuit, à Pelagio vero primo Rege post cladem Hispaniæ quadragesimus quartus. hic princeps ex omni parte nobilissimus fuit, nec solum ex clarissimo Gotthorum genere originem traxit, sed ex illustri prosapia Imperatorum Romanorum & Græcorum ac nobilissima & sacra domo Franciæ. Inter cætera quidem matrimonia quæ inter has inclytas domus sæpe celebrata fuere, illud vnum non parum vtramque familiam iustravit. Fernandus enim dictus de la Cerda Alfonsi decimi Regis Castellæ primogenitus vxorem duxit filiam Sancti Ludouici Regis Francorum, quem Bonifacius octauus canonizauit, ex qua genuit Alfonsum de la Cerda qui auus fuit Reginæ Iohannæ consortis Henrici secundi, quæ proauia fuit huius Iohannis secundi. quo fit vt Iohannes ipse per rectam stirpem descendens, septimo gradu distet à Sancto Ludouico. Rursus hic Iohannes trahit originem à Regibus Angliæ. Vt enim supra actum est, Iohannes ipse nepos est Iohannis Ducis Alencastriæ filii Eduardi, vltimi huius nominis Regis Anglorum. A cæteris vero Hispaniarum Regibus nedum descendit, sed ipsi ab eius stirpe descendunt. Ex dignitate itaque & excellentia progenitorum & eorum antiquitate (vt ait Aristoteles in Rhethoricorum libro) cognoscitur summa nobilitas cuiusvis principantis. Accepit autem regni sceptrum cum esset in cunabulis, nondum viginti menses expleuerat, & die natalis Domini qua pater obiit, in regem eleuatus est. Regnavit autem annis quadraginta septem. ex dispositione paterna duos idoneos quidem ac solertissimos tutores sortitus est, Katherinam videlicet matrem, & Infantem Fernandum patrum suum, quo postea in Regem Aragoniæ assumptus, tutela ad Katherinam matrem in solidum rediit. In qua tutela Olympiadem Pyrrhi Regis Epirotarum filiam imitata est, quæ post mortem mariti Alexandri, filios Pyrrhum & Ptolemæum literarum studiis instrui fecit, quibus & regnum conseruauit. Sic & Zenobia Odenati vxor defuncto marito regnum Syriæ gubernauit, dum filii laudatis studiis & moribus vacarent, nec modo regnum seruauit, sed auxit. Nec solum Regina ipsa Katherina prudentissima, sedula in filio alendo atque erudiendo erat, sed in regni gubernatione vigilantissima. cuncta enim nobilium, Baronum regni, ac prælatorum consilio agebat, sed præsertim duorum fidelium clarissimorum virorum nedum fide, sed ætate, prudentia, & experientia probatissimorum, quos Henricus Rex eorum ingentibus virtutibus dilexit, videlicet Iohannem de Velasco & Didacum Lupi de Astuniga, quorum hodie nobilissima proles parentum nobilitatem imitatur. Quinimo qua fide, qua integritate, qua obseruantia patres & aui eorum, eadem & nepotes rempublicam tutati sunt. Nec aliter egerunt cæteri potentes & regni magnates. Tandem Katherina vt Deo placuit, paulo post vita functa est. Iohannes igitur XIII. ætatis suæ anno constitutus, sine tutoribus agens, de assensu prælatorum & omnium statuum regni gubernacula suscepit. Duxit autem vxorẽ illustrissimam Mariam consanguineam suam, filiam Fernandi patris prædicti, ex qua genuit duas filias in infantia defunctas. genuit rursus excellentissimum Hæricum quartum, nunc feliciter regnantem. Post obitum vero Mariæ duxit secundam vxorem Elisabeth filiam Iohannis Infantis filii Iohannis Regis Portugaliæ, ex qua genuit inclytos Alfonsum & Elisabeth, nunc superstites, quos Altissimus conseruare dignetur. Huius Iohannis tempore dum iocunda infantia gauderet, Fernandus patruus eius atque fidelissimus tutor & solertissimus militiæ dux, guerram contra Sarracenos à patre & fratre præmõrtuis inceptam feliciter continuauit, & in propria persona proficiscens multis Hispaniæ nobilibus sociatus, regnum Granatę potenter ingreditur, vbi fructuose admodum & cum summa eius laude pugnatũ est, multasq; Sarracenis clades intulit. Cui etsi à Mauris magna aurĩ pōdera oblata fuissent, ille respuit, dicens quia sanguinem illorũ, non aurũ sitiebat, & vt alter Scipio Æmilianus, non quantũ aurĩ pondus afferre potuisset cogitauit, sed quantũ gloriæ & amplitudinis, si tantum aurũ contempsisset. turpe enim dicebat si quid eorum fidei & virtuti debetur, pecunia ematur. quo euenit vt crudeliore contra eos postea guerrã gereret. Tandem vrbẽ dictam Antequera de nobiliorib. regni Granatę per annũ fere obsedit. Cumque ex Africa innumera Arabum multitudo transfretasset, vt vrbem ab obsidione

liberaret, persuadentibus militibus ne vitæ suæ atque illorum ea die finem imponeret, respondit se ideo venisse, non ut salutem suam, sed ut Christianæ religioni longiores terminos faceret; nec modo illi cura erat de vita, dum ciuitas esset euicta: addens quia nec urbis obsessæ altissima mœnia, nec terribilis classis copiam eum terrebant, quippe qui vel urbem ingredi, vel prope urbem sepeliri spiritu firmo delegerat, honestam mortem extimans turpi meticulosæque vitæ præferendam. Illico igitur urbem oppugnat, à qua cum Sarraceni non paruo numero egredientes castra impeterent, Fernandi tamen virtute & industria captiuantur. Suadebant igitur multi eos omnes occidendos, ut inclusorū vires frangerentur. Fernandus vero ut alter Lucius Papirius quem Plinius cōmemorat, omnes dimittendos fore asseruit, ut ipsi beneficio, cæteri humanitate & exemplo obligarentur. Tandē armorum vi eandem adeptus est urbem, multis Arabū millibus in expugnatione cæsis, ipsamque urbem Iohannis nepotis sui regno adiecit, cui vniuersam victoriā fidelissime attribuit, velut alter Ioab princeps militiæ Dauid, qui (ut ait scriptura sacra) cum instaret captio ciuitatis Rabba, quam diu Ioab ipse obsederat, misit ad Dauid ut veniret capere urbem, & regi, non sibi honor victoriæ deferretur. Eadem denique die Sarracenorum copias qui de Africa ad succursum urbis venerant, gloriose deuicit, rediitque felix ad Iohannem Regem, qui non paulo post tantæ fidei & probitati præmium contulit, præsertim in ascensione Regni Aragoniæ, ut statim tangemus. Iohannes igitur rex sicut ætate, sic virtutibus crescebat, Deum timuit, ecclesiam, & viros ecclesiasticos, & religiosos, & doctos plurimū amauit & decorauit, diuina officia frequentabat, ut statim dicemus. Hic Iohannes natura mitis & clemens erat: veruntamen seditionibus & magnatum ambitionibus prouidens, Fredericum ducem Beneuenti in vinculis trudit, Alfonsum etiam eiusdem Frederici fratrem exulem fecit à regno. Postea vero inualescentibus seditionibus nonnullos Comites & Barones tumultuantes trussit in carceribus, quos postea benigne liberauit. Verum quia huius Iohannis tempore vacatio regni Aragonum occurrit, dignum duxi contentiones super regno ipso occurrentes breui inferere.

De vacatione Regni Aragoniæ tempore dicti Iohannis Regis Castellæ, & de competitoribus in dicto regno, & qualiter Fernandus idem regnum obtinuit captiuato Comite Vrgellensi.

C A P. XXVI.

IOHANNE igitur prædicto regnante, sub tutoribus præfatis agente, vacauit regnum Aragoniæ per regis Martini obitum sine filiis decedētis. Super regno igitur magna admodum contentio & grauissima altercatio orta est, fueruntque plures competitores, videlicet hic Iohannes secundus de quo agimus, & eius nomine Katherina eius mater & tutrix: itē Fernandus Infans patruus Iohannis: Dux etiam Andegaviæ: Comes denique Vrgelli. Hi omnes ad regnum prædictum Aragoniæ aspirabant, & unusquisque successionis iure sibi regnum deberi asseribat: omnes tamen (ut aiunt) ex materna scēmineaque stirpe ius prætendebant, alius successiones antiquas, alius propinquiores adducebat. Quæ omnia in præsentiarum adducere, historiæ seriē de qua intendimus, rationem excederet. Ea tamen contentio quæ inter infantem Fernandum & Iohannem Regem Castellæ eius nepotem magis domestica videbatur, cum omni honestate summaque virtute & prudētia acta est & modestissime gesta, adeo ut nulla exterior disputatio aut contentiosa altercatio secuta est, & ut paucis agamus, facile fuit vincere volentes. Tanta enim erat virtus, tanta Fernandi probitas & fides, & tam ingens ad illum erat caritas Reginæ matris Iohannis, exuberansque cunctorum nobilium regni Castellæ ad eum amor, quod nedum Fernandus nullum in adipiscendo regnum impedimentum sensit, sed opimatissima atque grauissima præsidia adeptus est, quibus pacifice regnum adeptus est. Scriptum est enim: Mansueto & fidei da honorem iuxta meritum suum. Fatemur non parum rebus Fernandi adiumento fuisse, Iohannem nepotē eius infantia gaudere. Si enim perfectē fuisset ætatis, forte res ipsa alios habuisset successus. Cōclusum est ergo per reginā & magnates regni Castellæ inclutum Fernandum futurū debere & oportere esse Regem Aragonū, quippe potentia, thesaurus, vires, omnia denique præsidia fuere sibi pollicita & publice proclamata, ut illud Artaxerxis Regis Persarū quod apud Hester legimus, de Fernādo dictum videatur, Cognoscāt (inquit) omnes, qui fideliter Regi obediūt, dignā pro fide recipere mercedis coronā. Fretus igitur idē Fernandus his potentiis facile fuit regnū Aragoniæ nascisci, quia (ut ait scriptura) cedunt regna victricibus armis. Adde quia Fernandi ingentia merita longe plus quā arma pugnabāt. Teste. n. Seneca, certius virtutibus quā viribus victoria cōparatur. Resistebāt tamē Valentini plurimū, & Aragonenses simul & Catalani, quorū plurimi Comiti de Vrgellis fauebant,

fauebant, veluti intra regnum nato & dilecto. Tandem post multa prælia hinc inde commissa, quod necessario armis futurum erat, summa cum virtute per viam compromissi & iuris sopitū est. Fuere igitur iudices, olim Papa Benedictus, sic in sua obedientia nominatus, ac frater Vincentius Ferrarii, postea per Calixtum II. canonizatus sanctus, & nonnulli alii. Ii vero summa cum sapientia & prudentia cuncta libantes, statum rerum, ac pericula prompta, iura deniq; Fernandi Castellæ Infantis prædicti considerantes, eiusq; potentia, progeniem, virtutes deniq; innumeras, & humanitatē intuentes, eidem Fernando pro quodam necessario expediendi regnū adiudicarunt. Qui regni sceptrū nactus, Comitem Vrgellensem prædictū intra regnum existentem, & magnas habentē sequelas vitæ perit atq; incarcerationi. Hic Comes Vrgelli auus fuit ex filia Petri de Portugalia & fratris eius Iacobi Cardinalis, sancti Eustachii proxime defuncti. Hūc Comitē Vrgellensem Fernandus sub compedibus ligatū misit in Castellam ad fortalitium de Huruenna prope Palentiam. Sic itaque pacifice & feliciter deinceps regnum Aragoniæ cum adiacentibus partibus obtinuit, & ad dictum regnū se transtulit, vxorē, filiumq; Alfonsum primogenitum, & filias duntaxat secum ducens, cæteros vero filios, videlicet Iohannem, nunc modernum Aragoniæ Regem, & Henricum magistrum sancti Iacobi, ac Petrum intra regnum Castellæ nepoti suo regi Castellæ recommitto dimittens, suum & vxoris patrimonium eis diuisit.

*De singulari religione Iohannis Regis Castellæ & Fernandi Regis Aragonum
circa extirpationem schismatis in Dei ecclesia, & de congregatione concilii Constantiensis.*

CAP. XXVII.

REGNANTE eodem Iohanne secundo in Castella & Legione inualuit plurimum schisma illud pestiferum & inueteratum, de quo hactenus diximus. Erāt enim in ecclesia tres Romani pontifices intitulati, Benedictus videlicet Aragonensis de domo Lunæ, & Iohannes, nec non Gregorius, sic in suis obedientiis nuncupati. Ad cuius schismatis extirpationem, præfati, Iohannes Castellæ, Fernandus Aragoniæ Reges, summa vigilantia & solertia studuerunt. Et licet prædictum Benedictum, olim Petrum de Luna vocatum, intra Hispaniā natum, & ibi manentem carissimum haberent, & rursus Benedictus ipse Galliciæ & omnium Hispaniarum præter Portugaliā obedientia potiretur: vnionem tamen ipsam cunctis possibilibus remediis prosecuti sunt. Quinimo vnionem & pacem ecclesiæ affectibus suis præferentes cum prædicto diuo Sigismundo Cæsare tractatus iniere, & actum est vt prædictus Sigismundus Hispaniā bis peteret. Qui sese mutuo intelligentes, assistente deniq; Christianissimo rege Franciæ, nonnulla apud Narbonam concordata capitula concludere, ex quibus congregatio concilii Constantiensis secuta est. Pro quo adunando Sigismundus in Alemaniam rediit: prædicti vero reges, Iohannes & Fernandus, iuxta eadē capitula, Benedictum summopere rogant, monent, atq; contestantur, vnitati ecclesiæ consuleret, & ad resignandum titulo Papatus animum daret, vel se Constantiam personaliter conferret. pollicebantur enim sibi omnimodā securitatē, quinimo Alfonsum filium eiusdem regis Fernandi primogenitum cum eo mittere promittebant. Sed Benedictus ipse piis eorundem regum precibus durior effectus, vtramque viam renuit: sed resignandi præsertim verbum quam impatientissime audiebat. Huius duritiæ etiam flectere omnes Hispaniæ prælati & clerus plurimum studuerunt, idq; per suos repetitos oratores postularunt, sed neque profuerunt. quinimo quanquam subtractionē obedientiæ eidem comminati essent, nullo pacto animus eius flecti potuit. Considerantes igitur præfati gloriosi principes, quia, teste Augustino, melius est vt pereat vnus, quam vt pereat vnitas. & iuxta Ambros. In corpore Christi nullā habet societatem, qui vniuersum corpus diuidere conatur, quippe nec ad eternā potest peruenire requiem, qui se ab ecclesia separat per cōtentionem: deliberarunt ab vno acephalo disiungi, vt vniuerso iungerentur. Concordarunt igitur iidem deuotissimi Hispaniæ principes, eundem Benedictum potius deserere, quam vnitatem ecclesiæ impedire, quæ in promptu erat, ne per eorum adhærentiā quouis modo vnitas differretur. Quare decreuerunt ambo Reges publice eidem Benedicto obedientias subtrahere. Qui hæc præsentiens per mare furtim ex Perpiniano Penicolum petiit, in regno Valentia, oppidū intra mare situm, quod ordinsi est sancti Iohannis, quod per quendam suum nepotem tenebatur, ibiq; paucis cum sequentibus nēdum vitam, sed fidem simul & famam amisit. Interim vero congregatur Constatiæ synodus oecumenica super eodem extirpando schismate, ad quod solemnes oratores prædicti Reges transmiserunt. Post quorū accessum & adhæSIONem, concilium plenū robur & firmitatem obtinuit,

Synodus Constantiensis.

& factis rite & recte processibus eundem Benedictum sæpius monitum & citatum dā-
mnauit, aliis Antipapis libere cedentibus. Quo factō patres in eadem synodo congregati
post plurimas saluberrimasque constitutiones, reformationem ecclesiæ vniuersalis in ca-
pite & membris concernentes, mature atque digeste editas, ad electionem Romani Pō-
tificis procedentes, dominum Martinum Papam quintum, Romanum de domo Colu-
mnæ, vnanimiter elegerunt. Sic igitur vnitas ecclesiæ Dei feliciter reddita est.

*De inclita Maria uxore prima Iohannis Regis Castellæ, & de grauibz dissidiis inter
eum & Iohannem Regem Nauarræ & Infantem Henricum, & de
causis eorum, & de Aluaro de Luna & miro
affectu Iohannis ad eum.*

10

CAP. XXVIII.

IOHANNES igitur rex Castellæ & Fernādus eius patruus vltra naturale & propinquis-
simum sanguinis vinculum quo erant copulati, per matrimonia, vt diximus, longe ma-
gis præfatam necessitudinem adauxerunt. Nam Iohannes ipse duxit vxorem Mariam fi-
liam Fernandi. Rursus Alfonsus primogenitus Fernandi duxit vxorem Mariam Iohan-
nis Regis Castellæ sororem, & sic erant omnes fratres consanguinei. His igitur compo-
sitis Fernandus Rex Aragonum prope Barcinonam in oppido Igualada morte communi
obiit, relicto filio Alfonso in regno Aragoniæ successore, qui ex Maria vxore nullum filiū 20
genuit, sed ex quadam domicella Valentina procreauit filium Fernandum nunc Regem
Siciliæ. Iohannes vero Rex Castellæ ex Maria vxore, vt diximus, genuit Henricum quar-
tum nunc regnantem. Restabat Iohanni Regi Castellæ maritanda alia soror Katherina,
speciosissima quidem. Alfonso denique Regi Aragonum etiam restabant duo fratres, Io-
hannes & Henricus, & soror Iohanna. Iohannes igitur & Henricus fratres Alfonsi Regis
residebant in Castella apud curiam Regis Iohannis. Cōtendebant igitur ad inuicē quis
Katherinam vxorem sortiretur vtriusque consanguineam. Tādem obtinuit eam Henri-
cus Infans, tamen, vt paulo post compertum est, præter mentem Iohannis Regis Castel-
læ, Katherinæ fratris. quæ res incentiuum fuit multorum malorum, vt infra patebit. Sæpe
tamen graues seditiones in republica oriuntur ex causis similibus. Narrat itaque Aristote- 30
les Politicorum quinto, quod duobus viris potentibus propter quandam speciosam & lo-
cupletē mulierem in quadam Græciæ ciuitate dissidentibus, dum quilibet illam obti-
nere conaretur, omnes ciues diuisi sunt, quibusdam vni, aliis alteri fauentibus. quō euenit
vt politia ciuitatis mutaretur de aristocratia in oligarchiam. Simile narrat accidisse apud
Delphos, & iterum apud Mitylenæos. Rursus non paruas seditiones pariunt contracta in-
uitis parentibus connubia, & longe maiora dissidia oriuntur, si inuitis patribus aut fratri-
bus rapiuntur, quemadmodum accidit Regi Sichem filiam Iacob inuitis fratribus rapi-
enti. Nam & apud Machabæos legitur de quibusdam, qui cum clandestinas nuptias cele-
brarent, præter mētem domini nuptiæ eorū versæ sunt in luctū, & vox Musicorū in lamen-
tum. Iohānes Infans frater Alfonsi prædictus sortitus est vxorē dominā Blancā Reginam 40
Nauarræ, relictam Regis Martini, factusque est Iohannes Rex Nauarræ. coruscavit enim
titulo regio ex Regina vxore sua, ex qua genuit vnum filium masculum, Carolum princi-
pem Nauarræ, & duas filias, Blancam videlicet, quæ data fuit nuptui Henrico Regi Ca-
stellæ moderno, & alteram quæ nupsit Comiti de Fuxo. Iohanna vero, soror vtriusq; Re-
gis Aragonum & Nauarræ, data est vxor Eduardo Regi Portugaliæ, ex qua genuit Alfon-
sum Regem modernum. Iohannes vero prædictus Rex Castellæ ex Maria sorore dictorū
Regum Aragonum & Nauarræ, postquam, vt diximus, genuit Henricum modernum
Regem Castellæ, duas postea filias habuit, quæ in cunabulis obierunt. Hic itaque Iohan-
nes secundus Rex Castellæ cum esset adolescens, carissimum habuit Aluarum de Luna
secum connutritū, ex nobili genere & antiqua familia de Luna regni Aragoniæ, quōdam 50
Papæ Benedicti, alias Petri de Luna nepotem, qui adeo fuit ei dilectus, gratus & acceptus
vt longissimo tempore regem & regna libere gubernaret, vt latius statim dicemus. fecitq;
primo eū Comitē S. Stephani, deinde plura dominia & terras illi donauit, & tādē procura-
uit, vt magister fieret S. Iacobi. Hic regni magnates & nobiles nō satis (vt aiūt) honorabat.
Rursus, præter paucos sibi aut cōiunctos, aut fidos nō permittebat apud regē alios familia-
riter commorari. Verū cum inter ceteros conspiceret nobiles viros Petrū de Acūna nunc
Comitē de Buendia, ac Gomeciū Carillo, fratres domini Alfonsi Carillo Archiepiscopi
Toletani, à Rege nō parum diligī, eos à regio conspectu simul & fauore honeste abegit, a-
lios inferioris sed probæ fortunæ viros Regis obsequiis substituens. Et vt paucis agamus,
idem

idem Alvarus prudens, sagax, & astutus plurimum fuit, quia ut Redemptor ait, Filii huius seculi prudentiores sunt filiis lucis. Fuit denique simulans ea velle quæ nollit. His vero quos oderat affabilis, & quasi beneuolus apparens, balbutiens, sed facetus eloquio erat, repentinis responsionibus aut consiliis melior quam meditatis, ut alter Tiberius. Verum ^{Alvarus alter Tiberius.} fuit in bellis strenuus insuper & animosus. Nec defuerunt qui dicerent eum magis felicem quam strenuum aut fortem. Denique plurimas virtutes participabat, si eas cum magis expediebat, non deseruisset, aut illis recte uti voluisset. Favit ei fortuna longo tempore, & tamdiu cuncta ei prospere obuenerunt, quamdiu regio honori & bono publico animum dedit. Quo tempore plurima tam bello quam pace præclara quidem eius consilio & animi magnitudine acta sunt. Demum vero cum status sui incrementa (ut aiunt) supra modum quæreret, & ut paucis agam, cuncta suo arbitrio vellet, virtutes pristinas sua dominandi cupidine obumbravit. Nam iuxta Hieron. Philosophorum sententia est, moderatas esse virtutes, excessus vero ultra modum atque mensuram inter vitia computari. Et teste Bernardo, cuiusque viri illa summa prudentia est, non supra se extolli, non euadere in longius, non extendi in latius, tenere medium, si non vult perdere finem. Huius Aluari causa multa tumulosa & misera in dictis regnis acciderunt. Iohannes enim Rex Navarrae & fratres illum à Rege Castellæ expellere conantur, illeque id ipsum contra eos tentabat. Accedit quia animus Iohannis regis læsus erat, pro eo quod infans Henricus cum tumultu, & eo inscio Katherinam sororem suam in uxorem, ut prædictum est, acceperat. Quare creuit dissidium, veluti scriptura sacra testante, occasione Dinæ filiae Iacob, quam contra mentem patris Sichem rapuit, facta est magna discordia in terra. Alfonsus vero rex Aragonum, & Iohannes rex Navarrae, ac Henricus fratres prædicti, etiam implacabiliter stomachati erant, quod Alvarus eorum æmulus ita acceptus esset regi Castellæ, & eorum incommoda procuraret, conabanturque expulsionem Aluari à regis Iohannis curia & præsentia.

De intestinis dissidiis inter Iohannem Regem Castellæ, & Alfonsum & Iohannem Reges Aragonum & Navarrae, & fratres suos, & quomodo Infans Henricus fuit bis captivatus, & de concordia inter eos facta per medium legati Apostolici & inclitarum Reginarum Castellæ & Aragoniæ.

CAP. XXIX.

VERVM quia sanguis naturaliter, sicut cum turbatur leuiter, transit facile in contrariam speciem cruoris, ita inter sanguine iunctos cum parum læditur ipsa teneritudo amoris, facile transit in graue odium rancoris. Ut enim quidam Sapiens ait, sicut nullus amor equior fraterno, sic nullum ubi coeperit, iniquius odium, nulla acrior inuidia, nullum denique periculosius bellum. Nam teste Valerio Maximo, propter priuatas dissensiones cuiuslibet reip. status ruinæ exponitur. Frustra enim bellum foris quæritur, cum domi & intra mœnia geritur. Quare idem Valerius subdit, quia ubi pertinax inter coniunctos intercidit odium, plus alter alteri, quam vterque contrariis castris certior hostis efficitur. Ex his itaque quas supra enarrauimus, & aliis non leuib. dissidii causis, animus Iohannis regis Castellæ non mediocriter vlceratus erat, quippe de quibusdam infantis Henrici simultatibus commotus, illum diris carceribus captiuari iussit. Creuerunt itaque dissidia nēdum ciuilia & intestina quæ inter ciues esse solent, sed plus quam ciuilia quæ inter sanguine deuinctos exoriuntur. Tale quippe bellum raro sopitur, nisi altera occumbente parte, ut Romæ accidit in Gracchiana seditione, & demum in Cæsaris ac Pompeii dissidio. In quibus funestis bellis sæpe parentes in filios sæuiunt, filii in patres, & fratres in sibi vterinos & germanos. Sed inter hos principes eo magis se alebat contentio, quo Henricus Infans strictius carceris vinculis tenebatur, & quo Alvarus à Iohanne Rege arctius amabatur. Quare Alphonsus & Iohannes reges Aragonum & Navarrae instant, monentque Iohannem regem Castellæ pro liberatione Henrici fratris & expulsionem Aluari, hortantes ut Iohannem regem Navarrae & Henricum consanguineos suos secum ferre vellet, eosque tractaret ut iura sanguinis poscebant. Iohannes vero rex Castellæ eundem Henricum liberauit, & consanguineos prædictos complexus est, eos exhortans ut à tumultibus cessarent, nec Alvarum persequerentur. Henricus igitur liberatus à vinculis eo fortius Alvarum persequabatur, & gentium copias aggregauit. Tam implacabile quidem inter Henricum & Alvarum erat odium, ut alter eorum illud Ciceronis in Catilinam diceret. Cum enim à quibusdam ciuib. Ciceroni dictum foret, à Catilina incendium sibi paratum fore, ait, Si aqua non potero, ruina vrbis extinguam. Execrabile certe verbum, quo priuata eo-

rum odia reipublicæ grauiā peperisse excidia liquido annalia Romana ostendunt. Longe aliter duos Atheniensium duces de imperio altercantes egisse Orosius narrat, qui dum ob illorum domesticam discordiam regni periculum imminere conspicerent, communi vtriusq; voto ad Senatum populi rem transferunt, depositis priuatis odiis. Iohannes rex animo prospiciens Henricum nullo pacto auerti posse, quin Aluarum insequereur, etiam cum suo & regni discrimine eum iterum captiuare iubet. Sed iteratis precib. & monitionibus Alfonsi & Iohannis rursus liberatur. Fertur Henricū sic relaxatum adductū fuisse ad Iohannis regis Castellæ præsentiam, quem ut vidit, oblitus iniuriarum sic alloquitur: Precor te consanguinee carissime, non sit inter nos ciuilis discordia quos natura coniungit. noli rursus iniuste persequi eum qui te iuste plectere posset. veniam iterum tibi optimam dono: tu autē mihi bonam exhibe mentem, ama indulgentem tibi, non intumesceas crebra venia mea, quam assidua tua insolentia in ultionē ducere posses. non te (inquit) cōturbet quod Aluarum de Luna diligam. amor enim non odiendo, sed obsequendo quaeritur, nec à persequente, sed obediente inuenitur. nemo inuitus amat, raro quis laceffitur diligitur, sed & ut Q. Curtius ait, nullus fideliter diligit quem sæpe fastidit. Aluarus non propinquus amat, tu coniunctus odis. Fac oro, ut te amem: ego vero agā, ne me odias. longe plus te quam Aluarū diligam, si plus tu quam Aluarus diliges. Verba certe optimo principe digna. In qua re Iohannes imitatus est Alcæum poetā qui (ut ait Laertius in vita Philosphorū) cum multas iniurias Pittaco philosopho intulisset, Pittacus adeptus principatum, ad Alcæum tremebundum ait: Mihi pro vindicta, tibi vero pro pœna illud solum sufficiat, quod tibi auxilii vel fugæ præsidio deficienti veniam do, cum tamen iniuriarū, quas mihi sæpe intulisti, præmia posses reportare. Me igitur parcentem persequi desine, quem iuste pati posses habere ultorē. Quibus verbis finitis Henricus supplex gratias agit de clementi venia, omnem obedientiam pollicetur. Nihilominus paulo post Iohannes rex Nauarræ & Henricus ægre ferentes quod Aluarus indies magis ac magis exaltaretur, & Iohannes rex Castellæ in eorum cōtumeliam & despectū illum totis viribus defendere conabatur, intra regnum gentes coadunabant, & populos commouebant contra Aluarum. Quæ res fieri nō poterat, quin scandalū generaretur in regno. Commotus rex Iohannes, maxime quia aliquas gentes de regno Aragoniæ in suum auxiliū ducebant, ea de re cuncta loca, castra, & dominia prædictorum Iohannis & Henrici ad manus suscepit. Igitur Iohannes & Henricus ad fratrem Alfonsum regem Aragonū recurrerunt. Qui adiunctis secum populis Aragonensibus & paucis Castellæ magnatibus cum magno exercitu & potentatu Castellam ingredi deliberat, obtenturus patrimonia fratrum, & expulsurus Aluarum prædictū. Confidebat enim in nonnullis regni Castellæ nobilibus, qui tandem ei minime auxilia præstiterunt, imo regem suum Castellæ secuti sunt. Iohannes vero Rex Castellæ cum dicto Alfaro & tota Castellæ potentia occurrit eidem Alfonsi regi. Quod intuens Alfonsus aliquatim retrocessit, & quia Alfonsus regnum Castellæ manu potenti ingressus fuerat, Rex Iohannes eum insequens regnum Aragoniæ ingreditur. Nam apud oppidum Hariza vterque infedit exercitus, magnus valde, qualis à centum annis non fuit in Hispaniis congregatus. Reginæ itaque Castellæ & Aragoniæ vxores & sorores permixtim vtriusque Regis dolebant interno dolore, quia vtroque euentu non nisi miserū exitū timebant. necesse enim erat vnamquamque de victoria dolere, cum aut maritum, aut fratrem vinci oportebat, & ut de Sabinis fœminis Augustinus commemorat, quarum patres & fratres simul cum maritis bellabant, sic calamitosæ. Sed inclytæ Reginæ ordinatis aciebus triste spectaculum mœstissimamque palæstram cernere verebantur, nec aliud superesse videbatur, quam vel sanguine fratrum dotarentur, vel maritorum cæde viduarentur, & qui vinceret, miserabiles à sororibus amplexus extorqueret. Timebant quoque misere ipsæ Reginæ, ne auderent flere fratres deuictos, ne offenderent maritos victores. Quare pro sedandis tam funestis dissidiis summopere laborant, antiquos illos Romanos imitatæ, qui teste Valerio Maximo cōuentum instituebant, & Charistia appellarunt, ut si aliqua inter cōgnatos & affines querela esset orta, adhibitis pacis fautoribus tolleretur. Ad pacandum igitur dissidentes maritos simul & fratres præclarissimæ Reginæ omnem adhibent conatum, Iuliam Cæsaris filiam & G. Pompeii vxorem imitatæ, cuius summa virtute & prudentia patris ac mariti intestina dissidia, quamdiu illa vixit, quieuerunt. Ea vero mortua, orbis & vrbs tranquillitas perturbata est. Assistebat tandem eisdem nobilibus Reginis dominus Cardinalis de Fuxo, legatus à bonæ memoriæ domino Martino V. super hac re ad Hispanias missus. Post multa igitur placuit pacis auctori, quod inter eos treugæ positæ sunt, & deputati fuerunt sex iudices ex vtraque parte, qui eas omnes differentias sua sententia complanarēt: inter quos pro parte Alfonsi Regis Aragonum alter ex deputatis fuit

beatæ memoriæ sanctissimus dominus Papa Callistus secundus, tunc Episcopus Valentinus, qui per quinque continuos annos in vna diætâ apud Agredam cum aliis mansit deputatis. Tandem auctore Deo conclusa atque firmata est pax perpetua inter eos, & Iohannes rex Nauarræ & Henricus redierunt in Castellam. Demum vero eo tempore Eduardus rex Portugaliæ moritur, relicto paruulo filio Alphonso & tribus filiabus. Alphonso regnū obtinet, sed super tutela oritur discordia inter reginam & Infantem Petrū, fratrem Eduardi regis. Post multa vero Infans Petrus licet de facto, puerum ad se recepit, atque ut tutor gubernat. Regina recedit à Portugalia in Castellam, & reginam sororem & fratres adiit. Interim crescit Alphonso, & (ut aiunt) de consilio aliorum patruorum, qui Petro fratri inuidebant, iniuriam matris vendicans, in xv. ætatis suæ anno Petrum tutorem à se expellit. Qui cum resistere conaretur, per regem & patruos in bello campestri occiditur, expulsis filiis à regno, inter quos fuit nobilis dominus Iacobus, postea Cardinalis Portugalensis.

De clarissima victoria Iohannis Regis Castellæ contra Sarracenos Granatæ, & de iterata discordia inter Iohannem regem Castellæ & Iohannem Regem Nauarræ & Infantem Henricum, & de iis quæ acciderunt in oppido de Medina, & de fuga Aluari de Luna.

CAP. XXX.

FACTA itaque hæc felici pace inter Iohannem regem Castellæ & Alphonsum regem Aragonum & fratres suos, Alphonso rex Aragonum Italiam petit & in conquesta regni Siciliæ: cuius progressum infortunia, deinde prospera gesta tam promiscua secundarum ac aduersarum rerum vicissitudine fortuna tentauit, ut quemadmodum de Cæsare Augusto Valerius ait, non sit facile discernere calamitosior, an beator fuerit. Verum quia Alphonso aduersa infatigabili labore sustinuit, quinimo fortunâ ipsam sæpe in eum læuentem cum pudore superatam in sui auxilium summa prudentia & perseuerantia conuertit, merito ut putamus, inter felicissimos computandus est. Cuius latius gesta enarrare modo propositi non est, qui solum de Hispanicis rebus agere decreui, eo maxime quia apud Italos tam recens, tam clara, tamque illustris est eius memoria, ut non secus de diuo Alfonso, quam de quodam huius seculi sydere splendore loquantur. Iohannes vero rex Castellæ cum accepisset, perfidos Sarracenos non parua intulisse damna terris suis, ut erat catholicus & deuotus, in propria sacrum templum beatæ Mariæ de Guadalupe visitauit, ubi oblati Deo muneribus ac diuo auxilio confortatus patriam Sarracenorum valida manu ingreditur, imitatus Samuelem, qui dum offerret holocausta, Philistæi castrametati sunt ciuitates Israhel. Sed veniente Samuele ad bellum, illico intonuit Dominus fragore magno super Philistim, & exterruit eos, & cæsi sunt à filiis Israhel. Nec aliter Iohannes eosdē Sarracenos magna clade percutit, & plurima castra & oppida ab eis vi & armis obtinuit: inter cætera Huestam, Ximenam, & Vellem, & plurima alia. Deinde urbem Granatam populatissimam obsedit, licet non facile obsidionem patitur. Sarraceni vero in grandi & incredibili numero sese diuidentes, alii intra muros vrbis, alii extra inter hortos difficiles aditus habentes sese receperunt. Cumque exercitus catholici ad mœnia vrbis Granatæ accederent, Sarracenosque impeterent, illi freti commoditate loci in multitudine confidentes, diuersis partibus prælium cum nostris conseruerunt, durissimum quidem. Tandem diuino præsidio opem ferente occubuerunt ex Sarracenis fere decem millia: cæteri vero terga nostris ostendentes intra urbem sese muniunt. Quia igitur tempus hyemale appropinquabat, variisque aliis causis Iohannes rex Castellæ exercitum suum dissoluit, & in Castellam cum felici & gloriosa victoria rediit. Post hæc quia inuidia hostis humani generis (teste Augustino) semper optima & sancta opere intercipere conatur, veluti qui de fidei incrementis dolet, inuidens vnitati fidelium in terris, quam ipse vulnerauit in cœlis, nouas intestinasque iterum inter Iohannem regem Castellæ & Iohannem regem Nauarræ & Infantem Henricum complicesque suos discordias seminat. Illi enim, ut prius, conabantur Aluarum expellere, & regni gubernationi intendere, quibus etiam præsidio erat inclytissima nobilis Maria regina Castellæ, & filius eius excellentissimus Henricus primogenitus, tunc Princeps Castellæ, cum nonnullis eiusdem regni nobilibus. Congregarunt igitur exercitum prope Medinam. Rex vero Castellæ intra oppidum prædictum cum Aluaro & paucis se recepit. Illi ergo non nisi libertatem regis prosequi acclamabant, quam miro modo oppressam Aluari artibus & potentia asserebant. Tandem ad nonnulla capitula concordie deuenitur, signanter circa expulsionem Aluari non modo personam, sed regis animum, ut diximus, opprimentis. Dum itaque tractatus ipse penderet, quadam intempesta nocte, nescitur quo pacto, datus est aditus oppidū obsidentibus. Regina igitur Ca-

stellæ, & Princeps filius suus, ac Iohannes rex Nauarræ, & Infans Henricus, & cæteri magnates, Rege & Aluaro ignorantibus manu armata, sed animis mitissimis absque alicuius offensione oppidum ingressi, regem humiliter adeunt. Quem cum magna salutes reuerentia, & coram eo genua flectentes, supplicant, moleste ne ferret quod Aluarius qui tot dissidiis non modo causam dabat, sed eius regiam personam oppressam tenebat, caperetur. Iohannes vero rex tumultum præsentiens, paulo ante Aluarum auisat, ut illico solus vitam seruet. Qui fratre suo Archiepiscopo Toletano comitatus, equorum velocitate fretus euasit, & pro aliquo tempore Maria regina ac rex prædictus Nauarræ & Infans Henricus regem comitati sunt, eumque ut libere gubernet cum summa moderatione effecere. quo effe-
tum ut inter ipsos tumultus dissidium cessaret, & ut in simili Augustinus de Graccho-
rum tumultu refert, eo ipso loco ubi Princeps aut victus aut captus putabatur, ibi victor liberiorque euaderet, & qua die rex atrocius potuit irritari, eadem mansuetior feliciorque quo vellet pergeret.

Dereditu Aluari ad Regem, & de bello apud oppidum de Olmedo, in quo Iohannes Rex Nauarræ & Henricus & sibi adherentes fusi fuerunt, & tandem de concordia sequuta, & de felici exitu illorum qui contra Regem armamouent.

CAP. XXXI.

Sed nec quieuerunt penitus dissidia. Paulo enim post inclita domina Blanca, regina Nauarræ, vita functa est. Quare Iohannes rex Nauarræ uxorem duxit nobilem ac plurimis virtutibus præditam Iohannam, filiam domini Friderici Admirandi Castelli ex regio genere descendens, cunctorum Hispaniarum Regum consanguinei, ex qua genuit Fernandum ac Iohannam nunc superstites, & alios qui in tenera ætate vita functi sunt. Fernandus itaque per obitum Caroli eius fratris primogenitus, Aragoniæ princeps effectus est. Verum idem Iohannes longe ante genuit plures filios, naturales tantum, inter quos Alphonsum, deinde Iohannem nunc Cæsaraugustanum Archiepiscopum procreauit. Interim vero Iohannes rex Castellæangebatur absentia Aluari. anima enim eiusdem Regis colligata erat Aluaro, fiebantque multi tractatus secreti inter regem Castellæ & Aluarum & alios Barones regni, ut Aluarius rediret: qui tandem assentientibus regina & fratribus suis ad regem venit. Rex itaque Nauarræ & Henricus & complices hoc ferre non valentes, nouis denique succrescentibus dissidii causis, iterum exercitum congregant, idque & Iohannes rex Castellæ agit. Adunati sunt igitur utrinque exercitus prope oppidum de Olmedo. Rex vero Nauarræ, Henricus Infans, & complices prædicti, non contra Castellæ regem, sed contra Aluarum pugnare velle dicebant. Tandem præter spem bellandi nonnulli iuuenes nobiles utrinque se impetere leui bello incipiunt, quod moderni Scaramuzam vocant, paulatimque sese aluit prælium, Henrico id ipsum desiderante, in quo rex Nauarræ, Infans Henricus, & sibi adherentes fracti & victi sunt, & aliqui ceciderunt: inter quos Infans ipse Henricus nobilissimus lætaliter percussus est, ex quo post paucos dies obiit, in regno Aragoniæ vno superstite filio legitimo ex nobili filia Ludouici Pimentel Comitis Beneuenti. Nec potuit Henricus aduersa fata fugere, & qui ad bellandum ardentior omnium fuit, primus omnium occubuit. Fertur Iohannem Nauarræ plurimosque Barones infanti Henrico suasisse, ne ea die confingerent. Ad quos spiritu forti illud Epaminundæ Græciæ Imperatoris dixisse aiunt, Si principari vultis, his ludis vobis utendum est, non palæstricis armis, non minantibus verbis: quodque si hodie non pugnatis, ut hosti seruiatis necesse video: longe denique melius fore asserens animas in acie viriliter effundere, quam in cathenis satis ab eo expertis turpiter consumere. Eo igitur expleto congressu, rex Nauarræ ac nonnulli Comites & Barones Castellæ ei adherentes Aragoniam satis celeri gressu petierunt. Non legimus prosperos illorum exitus qui contra Principem cui fidem dederunt, seditiones aut bella mouent. Scriptum est enim: Noli stare contra faciem regis, & non coneris contra itum fluminis. Et iterum, Ne dicas, quid faciet nobis rex? Sicut & rugitus leonis, sic & terror regis. Iusta est enim regis indignatio in eos qui regem inquietant. quanquam enim Ieroboam filius Ioas, rex Israhel, prauus & idololatra foret, displicuit tamen Deo rebellio contra eum facta, quinimo acriter punita est. Rursus teste Iosepho, cum alter ex regibus Ægypti, postquam Senatui fidem præstasset, arma contra Gneum Pompeium sumeret, prælio interceptus, arma non contra Senatum sumpsisse assererat, nec ut aliena caperet, sed sua tueretur. Cui à Pompeio responsum est, nihil sua interesset, an rex Ægypti iuste, vel iniuste periret, dummodo periret, nec satis fidem seruasset, qui bellare tentasset. Sed de fide & obedientia Baronum & militum ad Principes suos latius tangimus in lib. Speculi

culi vitæ humanæ in prima parte, vbi etiam agimus, quales erga nobiles Principes ipsi esse debeant: scripsimus deniq; in commento super bulla depositionis regis Bohemiæ. Igitur post prædictam victoriam Iohannes patrimoniis omnium prædictorū qui victi & fugati fuerant, confiscatis, nonnulla Aluaro prædicto cæteriſq; regni magnatibus donat, aliqua sibi retinens. Tandem per obitum Henrici Magistratus sancti Iacobi vacans Aluaro confertur. Iohannes vero rex Nauarræ ex eo tempore Castellam non est deinceps ingressus, sed in Aragonia mansit, fratris Alfonsi nomine regnum Aragoniæ gubernans. Postea vero per bonorum virorum mediationes facta est concordia inter Iohannem regē Castellæ & regem Nauarræ prædictum, vt dimisso patrimonio in regno Castellæ, certam annuam florenorum pensionem à rege Castellæ perciperet. Eo tempore nobilissima Maria regina Castellæ felicem Deo spiritum reddidit. De cuius sanctimonia, honestate, & humilitate, & immensis virtutibus ac sempiternis laudibus plurima à me dici possent, quippe & deberent, nisi pro eo suspectus iudicaretur, quia eiusdem dominæ & Henrici filii obsequentissimus extiti familiaris, quippe qui matris sumptibus literarum rudimenta, filii quoque fauoribus & præfidiis honorum vltra condignum incrementa suscepi.

De ingenti affectu Iohannis Regis Castellæ ad Aluarum de Luna, & quomodo ob Aluari insolentiam amor in odium mutatus est, & de mobilitate regalis animi, & de præclaris exemplis ad eam rem.

CAP. XXXII.

AVGEBATUR indies Iohannis regis ad Aluarum de Luna ingens dilectio & incredibilis caritas, nec est facile dictu quam tener pariter & tenax ad eum fuerit regis amor. Nam iuxta Sapientum sententiam, necessitas amorem indicat, & ingens periculum caritatis ardorem ostendit. Iohannes vero rex vt Aluarum protegeret atq; efferret, nullū personæ regiæ periculum, nullū amittendi regnum discrimen pertimuit, quippe quem nulla necessitas, nulla quoq; vxoris, filii, & coniunctorum instantia, ab illius dilectione retrahere potuerunt: vt de eo Sapiens dicere visus sit, quia qui diligit, omni tempore diligit. Vsq; adeo eum carissimum habuit, vt ipsum mentis eius arbitrium quod liberum Deus vocat, quia liberum hominibus, nullius videlicet mortalis voluntati subiectum cōcessit, Iohannes ipse in Aluari voluntate reponeret. Ex qua vna re cuncti plurimum mirabantur, quid sibi vellet, aut vnde procederet tam ingens ad hominē caritas, coniectabantq; non tam fore virtutis dilectionem quam maleficam fascinationem: quia (vt Sapientes aiunt) eadē odisse, eadem cupere, eadē metuere, incertum est an amicitia sit, vel factio. Arbitrati sunt itaq; non abs re animum regis fascinatū, aut prauis artibus ab Aluaro diu fuisse oppressum. Noui ego viros quidem religiosissimos atq; doctissimos, qui non sine mortis metu sepe suaſerant Iohanni regi, vt suo honori consulere, addentes quia cum Aluarus ipse pristinos mores & modum mutasset non obsequendo, ipse rex mutaret animum saltem moderate diligendo, præsertim quia (vt dicebant) nonnulla illius scelera manifesta videbantur. Quare Augustino teste, si talibus hominibus amicitia iungeretur, necesse foret eorū culpis ligaretur. Ad quos Iohannes ipse, vt erat doctus, dicebat Sapientum fore sentētiās, si eos quos diligimus, in vitia ruere conspiciamus, non confestim dissoluendam fore amicitiam, quippe & si incorrigibiles reddant, non esse rumpenda amoris fœdera, sed paulatim dissuenda, ne (vt pulchre inquit Tullius) non solum amor depositus, sed odium susceptum videatur. Quare secundum Ciceronem ipsum vtilius esse dicebat sensim dissuere quam repente præscindere. Quam sententiam summa prudentia rex ipse secutus est. Spectabat enim vt Aluarus ad se rediret, cerneretq; animo quam certis, quamq; assiduīs periculis sint proximi qui regibus assistunt. Quis enim regi Dauid acceptior? quis pro meritis amator Ioab principe militiæ suæ? quem tamen testimonio cædi iussit, dicens ad Salomonem filium suum: Nosti quid fecerit mihi Ioab, & quid fecerit duobus ducibus, scilicet Abner & Amasan, quorum sanguinem fudit in pace: quare non deduces canities eius pacifice ad inferos. Sed vt sacra linquamus exempla, quis acceptior apud Alexandrū quam Lyſimachus? quis apud Tiberium quam Serranus? vtriusq; tamen amplitudo nota est & ruina. quis Neroni Cæsari carior fuit Seneca nostro ac nepote Lucano? mox tamen ab eo mori coacti sunt. Gallus Augusto admodū gratus acceptusq; fuit, cui paulo post capitali odio extitit. Pisonem quoq; iussit occidi Otho quo cum antea mira familiaritate coniunctus erat. Bellisarius deniq; vt Cæsarum annalia tradunt, tam carus Iustiniano merito fuit, vt qui Romam simul & Italiam à Vandalis & Gotthis occupatam Iustiniano cum ingenti gloria restituit, Africam sibi subegit, eum deniq; Cæsarem mille periculis & sedi-

Seneca Neroni dilectus.

tionibus liberauit: quare Cæsar ipse Bellisarium ad Constantinopolim accedentem singulari triumpho lustrauit. Tandem non secus eum quam perfidissimum hostem insecutus est. Sed quid hæc recolimus? Annalia plena sunt his periculis, quibus versantur regum amicitiis confidentes. Nec sapientum sententia fallit, quæ ait, quia multis periculosior fuit regis amicitia quam odium. Illam tamen homines summopere quærunt. quo fit, teste Petrarcha, ut periculum ematur periculo. Non enim credunt mortales, cum amantur odiri posse. Sed uti à illud Aristotelis animo gererent, quia facilius amor dissoluitur quam nascatur. nec enim amor nisi virtutibus nobis utique; raris comparatur, sed vitiis quæ facile sequimur, dissoluitur, quo utique; longe promptiores mortales sunt ad concipienda odia quam figendas amicitias. Adde quia teste Sapiente, corda mortalium licet inscrutabilia sint, regum tamen plus quam cæterorum hominum occultis nobis diuinis iudiciis variabilia atque vertibilia sunt, dicente Scriptura sacra: Sicut diuisiones aquarum, sic cor Regis. Hinc unus ex sapientibus ait, quia ut fortuna, sic voluntas regum varia & inconstans, ac semper incerta, veluti quæ semper à multis concutitur, sed tandem à Deo dirigitur. Nec enim mysterio vacat, quia scriptura sacra testante, cor regis in manu Dei est. Licet enim iuxta Sapientem, corda omnium mortalium intueatur Deus, ipseque; visitet & dirigat cogitationes hominum, peculiarius tamen diuina prouidentia iuxta eius beneplacita corda Regum dirigit, & singularius quo vult vertit illa, nonnunquam ut per regum ministerium bonorum hic merces augeatur, aliquando ut hominum scelera per eos in hoc seculo vindicentur: quemadmodum conuertit cor regis Nabuchodonosor in iram contra Iudæos, ut illos propter eorum scelera perderet. Sed hæc paucula de iis qui regum fauoribus & amicitiis confidunt, dicta sufficiunt: de qua re latius agimus in eodem libro quem nuper edidimus, dicto Speculum vitæ humanæ.

Deus regis
videtur.

*Qualiter Aluarus de Luna prædixit ruinam suam, quem tandem Iohannes Rex
Castella apud ciuitatem Burgensem incarcerationi & decollari
publice iussit.*

CAP. XXXIII.

V igitur ad Aluarum redeamus, in se ille expertus est quod fertur sæpe aliis dixisse. Cum enim felicem cuncti eum prædicarent, quod regem pariter & regnum regeret: Improvide, inquit, iudicatis, cum ædificium ante finem operis laudatis. Nostis quia maledictus qui confidit in principibus. Sic itaque quodam præfagio infelicem futurum eius euentum prædixit, quem venturum non credebat. Quod etsi ioco dixerit, serio in se expletum est, ut de numero illorum esset de quibus in Euangelio dicitur, videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Paulo enim post iusto iudicio diuina iustitia animum regis Aluaro deditissimum conuertit in iram. iustum enim videbatur ut qui fauore & gratia principis abutitur, eandem gratiam idem princeps vertat in odium, veluti in libro Ester scripturæ sacræ interpretes de Assuero & Artaxerxe & Aman quasi pro hoc casu scribere visi sunt, quorum summa ad Aman dilectio versa est in summum odium. ait enim Scriptura in hæc verba: Multi bonitate principum & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, & non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliantur insidias: nec contenti sunt gratias non agere de beneficiis & humanitate in se collata, sed Dei cuncta cernētis arbitrantur se euadere posse sententiam, in tantā vesaniam prorumpentes, ut eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt ut omni laude digni sint: falsis suggestionibus conentur subuertere, dum aures Principum callida fraude decipiunt, ut eorum prauis consiliis regum studia deprauentur. Et sequitur: Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum regni. quod de Aman dictum intelligatis, qui pietatem nostram sua ambitione commaculans, peregrinus à nobis susceptus est, & tantam expertus est humanitatē, ut pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus. Quare recepit non à nobis, sed Deo reddente quod meruit. Hæc sunt ad literam verba sacræ scripturæ. Quæ omnia Iohannes rex quasi pro se & Aluaro scripta reputauit. Conspiciens denique; Iohannes rex simul & dolens quod Aluarus ipse nullum sibi moderationis frænū poneret, sed cuncta suo arbitrio regeret, subditos opprimeret (quippe qui in ipsis sacris Christi passionis diebus quibus homines culpas donare, non exigere, nec punire solent, Alfonso Petri de Biuero regis maiorem computorum officialem & dilectum consiliarium insolito mortis genere, videlicet præcipitio mori iusserat) & (ut aiunt) Regi à quo sublimatus est, debitam & consuetam præeminentiam & reuerentiam non seruaret, regisque; familia &

lia & honor decreveret, & suæ domus fastus augeretur: frementibusq; arque instigantibus plurimis regni nobilibus & clamantibus etiam populis, decreuit post maturam deliberationem bonum regnorum suorum vni homini & quidem insolenti fore præferendum. Quare assistentibus quorundam magnatum & potentum secretis consiliis & præfidiis, præcipue nobilis viri Petri de Astuniga Comitis Placentini & Aluari de Astuniga eius primogeniti, arcem Burgenfis ciuitatis obtinentium, præfatum Aluarum eius rei inscium sagaciter & sine aliquo tumultu apud eandem ciuitatem Burgensem incarcerationi, & tandem facto legitimo processu in oppido Vallisoleti publice iugulatur, caputq; eius in foro per triduum mansit. Nouimus nos virum vita & sapientia integerrimum, qui Aluarum in foro ad supplicium adductum consolabatur, inter cætera dicens ea lege humanam prosperitatem atque vitam ipsam quam illico dimissurus esset, suscepisset, vt aliquando ab eo auferri deberet: quia nostro Seneca teste, nihil fortuna eripit, nisi quod dedit, immo vt Iulius Celsus ait, quos fortuna beneficiis lustrat, ad duriorē casum referuat. Cui Aluarus, Recolo, inquit, quod mihi alias dixeris, quia hæc terrena & humana prospera velocius atque celerius amittuntur, quam acquiruntur. Quare ego etsi aduersitatem post tantam felicitatem aliquando timuerim, non tamen omnimodam ruinam, etsi secundarum rerum iacturam, non simul & vitæ exterminium. Quæ vna res inconsolabiliter me angit atque conturbat, adeo vt non putem aliquem mortalem vnquam fuisse aut esse posse miserrimam, & tam repente similem casum perpeßum. Ad quem vir ille religiosissimus, Falleris, inquit, Aluare. ideo ita credis, quia omnia tibi in hanc vsque diem ad votum venire, nihil aduersi vnquam passus es, adeo vt nunquam liceret te ipsum experiri. Sed verum est quod sapientes sapienter aiunt. nam eum omnium miserrimum vocat, qui vitam transigit sine aduersario, pro eo quia nimia felicitate torpescit. Tu ergo felicitatem quam sine morfu in prospera ac longa vita tua habere non potuisti, hac breui vita, horula quæ tibi restat, facile cõparabis, si peccata tua memineris, & corde contrito te Deum offendisse dolueris, & mens tua ad æterna suspiret, quam tantopere fallacia terrena deceperunt. Rursum volo cogites plurimos dignitate, gradu, atq; potentia teipso fortunatiores, longe maiora fortunæ iacula repẽte fuisse perpeßos. Duos inter innumeros tibi adducam. Nam quidam Samiorum potentissimus rex, vt Polycrates ait, adeo fortunatus extitit, vt aliquid aduersi aliquando experiri optaret. die enim quodam anulum preciosum sibi admodum carum voluntarie in mare proiecit, vt qui inuitus nihil aduersi pati poterat, quid tamen foret aduersitas, libens agnosceret. Sed illico anulū ipsum capto pisce qui illum deglutierat, recuperavit, & (vt alii aiunt) piscis ipse in mari exiitens eundē anulum in ore gestans, regi q; arridens ostendit. Ipse tamen rex non multum post miserabiliter ab Oronte præfecto Darii in captiuitatem ac miseram seruitutē redigitur, liberis coram eo occisis, ipseque in altissimo monte cruci affigitur auib; & feris deuorandus. Huic addamus Alexandrū, virum supra omnē humanam naturā magnanimo animo præditū, ac vltra cunctos mortales fauente fortuna felicissimū. Cui tantum eadē fortuna cõcessit, vt nullius hostis arma etiam ipse inermis timeret, cum nullo hoste congressus est quem nō vinceret, nullam urbem obsedit quam non expugnaret, nullam gentē adiit quam nō calcaret. In dimidio tamen dierum suorū, ipsa flante prosperitate, ad extremū victus, non virtute hostili, sed insidiis suorum & tumultu ciuili, vt refert Quintus Curtius. Quibus verbis auditis, Aluarus in Domino confortatus ac puro corde compunctus, ore q; deuotissime confessus, ceruicem plus quam virili animo lictoribus parat, seq; impavidus ac omnium iudicio libēs morti offert, quam cuncti formidant mortales, nec vultu mutatus, nec verbo: apud quem viluit prioris vitæ prosperitas, vt preciosa illi foret imminētis mortis aduersitas. Astantes itaq; vt pro eo preces ad Deum funderent, enixe precatus est, monens deniq; ne fallacibus fortunę fauoribus credant, sed nec regum mortalium amicitiiis confidant, sed regi superno se dedant, apud quem non est transmutatio, nec in illo aliquis fallitur, nisi seipsum fallat. Sic igitur spiritū exhalauit securam ac beatam mortē adeptus, qui dubiam periculosamq; vitam sectatus fuerat. quo euenit vt cum eo longe clementius ageret diuina bonitas, quam si summo fauoris & maiestatis fastigio obuißet. Namq; à pœna & misera sorte huius seculi liberatus est, quem mundus punisse credidit: quinimo felix migravit ad cælū, quem calamitosum infelicemq; vulgus appellabat. Quantæ igitur prudentiæ Aluarus fuerit dum viueret, ex eo cõsiderare libet, quia tam sapienter mori sciuit. Vt enim beatus inquit Augustinus quemadmodū viuere nō nouit qui bene mori ignorauit, sic prudēter vixisse cõfendus est quē mori in Domino certū est. Nec putandū est illū dum viueret, quibusdā meritis caruisse, qui tam beate mori meruit. Dimisit igitur nobilem prolem, videlicet Iohan. de Luna Comitē S. Stephani, & filiā speciosam, quā duxit vxorē nobilis vir Enecus de Men-

Mors cunctis mortalib; formidabilis.

Aluari proles.

doza Comes de Saldanna, filius clarissimi viri Didaci Furtado de Mendoza, Marchionis sanctæ Iulianæ. Alvaro igitur vita functo rex Iohannes prædictus partem dominiorum suorum filiis prædictis reliquit, partem vero sibi retinuit: thesauri vero & iocalium tres sibi partes retinens, quartam uxori Aluari filix Comitæ Beneuentani & filiis liberaliter & clementer concessit. Cæterum cum Alvarus viueret, capellam & sepulchrum insigne in sanctissimo templo Toletano mirifice construi fecerat, quod ab Infante Henrico Petri dirutum fuerat: Iohannes tamen rex humanitate & pietate fretus restaurari permisit, licet plurimi id maxime dissuadebant, ne tam superba statua in eo emeretur templo, in quo Hispaniarum reges humiliter tumulantur: addentes indignum videri, ne capite truncatus inter regio diademate coronatos tam elato sepulchro fungeretur, eo præsertim, quia sepulchri intitulatio rerum maximarum iactantiam præ se ferebat. Ad quos Iohannes, Vera, inquit, aut falsa sint quæ de se Alvarus scribere iussit, intacta mancant, quia dignum putamus ut morientes cum aliud non possint, quæque volunt, de se scribant. Adde, quia volo ut eius non deleatur memoria, qui tam facile à me dilectus est, cunctique agnoscant sagacem atque potentem Alvarum à me cædi potuisse. Sit denique posteris exemplum insigne, hominem tam maxime regi acceptum ab illo ob eius insolentias vita fuisse interceptum. Imitatus est Iohannes Seuerum Imperatorem, de quo Ælius Spartianus ait, quia cum iussu Pescennii dicti Antonini Nigri epigramma Græcum in eius sepulchro Romæ apud campum Iouis descriptum esset, potentiam præclarasque illius res complectens, Seuerus eius successor eradi prohibuit, quanquam præfecti & officiorum magistri id suaderent, addens, Si talis 20

Seueri Imp. di-
lexima elegans.

” Pescennius fuit, sciant omnes qualem sæpe deuicerimus: si talis non fuit, putent omnes
” nos talem vicisse, effecisseque ne mansuetissimo præsideret imperio, qui arrogantissima de se qui humilis est descripsit.

De virtutibus Regis Iohannis & de eius felici obitu, & de erectione Henrici IV. filii eius in Regem, & de obitu Alfonsi Regis Aragonum apud Neapolim.

CAP. XXXIV.

POSTREMO Iohannes rex Castellæ prædictus cum omnia prospere egisset, ut Deo placuit, postquam regnavit fere quinquaginta annis, diem suum clausit: parum tamen 30 bonis regnavit: qui certe nunquam tamdiu regni sceptro potitus esset, aut tam carus suis regnicolis fuisset, nisi magnis naturæ & virtutis donis abundasset, & Deo placita foret vita & conuersatio illius. Reliquitque heredem & dominum regnorum suorum fere iustum atque excellentissimum Principem Henricum IV. primogenitum suum, quem Iohannes ipse antequam moreretur, in Regem assumi & leuari præcepit, & ei thesauros proprios & quos ab Alvaro habuerat, ad manus dedit. Fuit hic Iohannes II. religiosissimus Princeps, catholicus, ac officiis diuinis & contemplationi plurimum deditus, orationi assiduus, prædicationis verbi Dei audis, gaudebat plurimum sacris ecclesiæ ceremoniis. Demum diuinis literis & moralibus disciplinis operam dabat, cum doctis viris sæpe conferebat, disputationibus lætabatur, quibus se sæpe sua benignitate interuenire iussit. Verum inter 40 disputantes alteri opinioni quæ magis sibi placebat, tenaciter adhærebat. quo fiebat ut docti viri sæpe contra opinionem propriam cum rege adulando sentirent, quemadmodum de Fauorino Grammatico Ælius Spartianus recolit in vita Hadriani. Nam cum Hadrianus Imperator acriter reprehendisset quoddam Grammaticæ documentum, illique Fauorinus cessisset, arguentibus amicis Fauorinum non recte Cæsaris opinioni fauisse, contra Grammaticæ auctores: ille risum iocundissimum mouens ait, Non recte vos amici suadetis, qui non patimini me Hadrianum doctiorem omnibus credere, qui omnibus plus potest, vultisque ut eum errare dicam, qui habet triginta paratas legiones fama celebres. Demum Iohannes historiis instructus fuit, callens ingenio, scripturis sacris delectabiliter vacabat, adeo ut plerumque; noemento foret, quod plus quam regi expediret, lectioni operam 50 daret. Doctos viros dilexit atque promouit. nam & simplicia ingenia commendabat, erudita vero mirabatur, execrabatur cum legebat superbiam dominantium: regiam tamen maiestatem nedum seruauit, sed auxit, quietis ac pacis amator fuit, cui tanto vigilatius inhebrebat, quanto maioris est laudis pacatam tenere suam rempub. Modestius regnum rexit, quam felicius ampliauerit, sed nec parum est parta tueri. Cessabat in eo rapacitas, procul erat auaritia. illa opes vastat, hæc gloriā. dicebat semper, Malo subiectos abundare quam fiscum, quia 60 potentissimi regni Princeps pauper esse non poterat. Raro irascebatur, tarde sæuebat. Demum pauperibus & miseris pius fuit & compatiens, nec facile coram eo cuiusquam Principis vel maior legitur liberalitas, vel pietas iustior. Plurimis denique virtutibus fultus: quibusdam

busdam tamen vitiis non caruit. Credulus enim nimium fuit & suspectissimus, obrectatores non tam alto animo despiciebat quam auide audiret. Nec defunt qui gloriæ eius vulnera inferūt, dicentes minus diligentem fore, quam principem expedit, aut tantę reipublicę decuit. Quæ res illum non latuit. Dicebat tamen in tantâ tempestate nescire se quid sit diligentia, cum scriptum sit: Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Postremo prodigalitatē non penitus cohercuit. immensis enim donationibus regnū affixit, tantoq; sibi, imo regno damnosior, quanto quibusdam præter condignum effusior. In quâ vna re tanto magis detraxit regiæ maiestati, quanto minus prouidit subditorum egestati. Rursus paulo post mortem eiusdem regis Iohannis, Alfonsus rex Aragonum & Siciliæ, consobrinus eius, ætatis suæ anno LVIII. apud Neapolim vitam finiuit, non gloriam, relicto regno Aragoniæ & partium adiacentium fratri suo inclytissimo Iohanni prædicto moderno, tunc Nauarræ regi: in regno vero Siciliæ instituto hærede successore Fernando eius filio naturali, sed legitimato, nunc feliciter regnante.

De schismate in ecclesia Dei extirpato apud Constantiam tempore huius regis Iohannis, & de infelici exitu congregationis Basiliensis, & cæteris occurrentibus suo tempore.

CAP. XXXV.

20 **C**IRCA huius Iohannis I. tempora, & præsertim ab initio regiminis sui, fuerunt in cathedra Petri diuersi & aduersi intitulati Romani Pontifices, videlicet prædictus Benedictus XII. schismate durāte, & in Italia sedebant prædicti, Innocentius VI. Gregorius X. & Alexander V. & Iohannes XXII. tandem in Constantiensi concilio electus est dominus Martinus V. natione Romanus, vt statim dicemus. Fuit autem electus anno Domini M. CCCXVII. præfuit Romanæ ecclesiæ annis XIII. quo diem suum claudente, electus est in summa cōcordia dominus Eugenius III. natione Venetus, vir iustus & religiosissimus, qui passus est in Papatu plurimas persecutiones. Nam tempore suo congregatum est concilium apud Basileam in Germania, principalius pro extirpatione hæreseon Hussitarum, & reformatione morum, & pace in populo Christiano componenda. Ad eandem igitur synodum Iohannes rex prædictus, vt deuotissimus Princeps misit solennes oratores suos, 30 videlicet Aluarum Conchensem Episcopum, Alfonsum Burgensem spectabilem virum, Iohannē de Silua, postea Comitem de Cifuentes, & quosdam alios insignes & doctos viros, qui pro ecclesiæ vnitāte indefesse laborarunt. Tandem præter eorū & omnium Principum assensum, nonnulli nomine concilii de facto deposuerunt eundem dominum Eugenium Papam III. & elegerunt Amadeum ducē Sabaudix Felicem appellantes. Quam electionem catholici reges & Principes non receperunt, præsertim idem Iohannes Rex Castellæ, qui pro veritate, & honore, & auctoritate Romanæ ecclesiæ, & eiusdem Eugēnii iustitia & innocentia, misit me Rodericum Episcopum Palentinum, tunc in minorib. agentem, oratorem suum ad Imperatorē Fridericum & plurimos Reges & Principes, vbi magnæ disputationes & altercationes interuenerunt. Et ibidem manens librum edidi, 40 videlicet dialogum de auctoritate Ro. Pontificis, & iterum alium librum intitulatum de remedio schismatis: de quibus materiis latius tango in libro defensorii ecclesiæ nuper a nobis edito iussu sanctissimi domini Pauli II. Pontificis maximi. Præfuit autē idem Eugenius annis XVI. quo mortuo fuit assumptus Nicolaus V. natione Ianuensis, qui annis VII. præfuit. obiit autem eo anno, quo dictus Iohannes rex Castellæ. In imperio autē tunc sedit Sigismundus filius memorati Caroli de Lucenburgo, rex Vngariæ, & frater ducis Vladislai, 50 alias Venceslai. Quo superstite, suāsu & instantia Papæ Iohannis XXIII. post obitū fratris Roberti Imperator est electus, & per eundem Iohannē Papam postea cōfirmatus. Hic Sigismundus, vt prædiximus, præcipuus fuit in congregando conciliū Constantiense. Nam triplicē funiculum contendentiū de Papatu, diuino auxilio & summa subtilitate dissoluit, mediante eodē concilio. Nā colligationes impietatis quibus tanquā funibus peccatorum circūplexi fuerant, elisit, & cum propter durū & inueteratū schisma, cætera ecclesiæ mēbra ægritudine laborarēt, hic deuotissimus Imp. sua singulari deuotione & vehementi religione nullis infortuniis siue periculis, nullis laboribus peregrinationibusq; pepercit, sed propriis cōmoditatibus Christianæ religionis bonū præponens, vt in vnam animorū sententiam, in vnum votū tota vniuersalis Ecclesia deueniret, efficaciter laborauit, assistentibus & eandem vnionē promouentibus Carolo Christianissimo rege Franciæ, & prædictis Iohanne rege Castellæ & Alfonsō Aragoniæ. Defuncto autem eodem Sigismundo, tempore huius Iohannis regis Castellæ electus est rex Romanorū Albertus dux Austriæ, gener Sigismundi, qui mira felicitate subito eleuatus, intra sex menses Vngariæ & Bo-

Eugenius præfuit.

Sigismundus Caroli de Lucenburgo filius Imp.

hemia regna, & deinde imperium consecutus est, fugauitque ex Vngaria Turcos, & in regno Bohemia Hussitas cohercuit, Polonosque inde abegit. Sed qua celeritate creuit, eadem defecit. peponibus enim in Vngaria delectatus, dysenteriam incidit, ex qua secundo imperii anno mortuus est, relicta vxore pręgnante, ex qua Ladislaus rex Vngariae & Bohemiae genitus est, qui his proximis diebus non sine suspitione veneni interijt. Tempore rursus huius Iohannis I. Regis Castellae defuncto prędicto Alberto rege Romanorum electus est Fredericus dux Austriae, nepos Alberri, qui a Nicolao v. Romae est coronatus, de quo statim dicemus.

De Henrico IIII. filio Iohannis, XLV. Rege post cladem Hispania, & quomodo in initio regni sui quietauit omnes differentias cum Iohanne Rege Nauarra, & demum quomodo post pręstitam reuerentiam Callisto Papa II. suo tempore assumpto regnum Granata ingreditur.

CAP. XXXVI.

HENRICVS huius nominis IIII. successit Iohanni secundo patri suo in regnis Castellae & Legionis. Hic ab Athanarico primo rege Gotthorum LXXXI. Rex est, & a Pelagio primo rege post cladem Hispaniae XLV. incepit autē regnare de mense Iulij M. cccc. LIII. quem pater viuens erigi & sublimari in regem fecit, qui regnat de præsenti, cui altissimus diu & feliciter regnare permittat. Erat autem ætatis xxxi. annorum cum regnare incepit. Hic ante acceptum regnum Princeps erat Asturiarū, & plurimas ciuitates, castra & oppida a patre obtinebat, quæ omnia cum summa subditorum beneuolentia gubernauit. Deinde in principio regiminis vertens animo illud sapientum Atheniensium, qui malis præteritis satis docti dixerunt, summopere elaborandū esse, ne tenerum principatum domestica dissidia inuoluant, quæ si se alant, difficile sedantur: decreuit paci & regni sui quieti vacare, imitatus Dauid regē, qui in initio regni sui fecit amicitiam cum Abner, & ex eo tempore tranquillum tenuit regnum. Sic & rex Alexander in principio regni pepigit fœdus cum Ionatha pro stabilimēto regni sui. Igitur Henricus rex nō sine singulari quadā prudentia & moderatione quietauit maximas dissidii causas & differentias, quæ hætenus inceperant inter Iohannē patrem & Iohannē regē Nauarrae auunculū suū, præsertim super patrimonio & bonis eiusdem Iohannis regis Nauarrae, quæ hætenus in regno Castellae obtinuerat. Inter cætera enim fuit concordatum, vt eidem Iohanni regi Nauarrae certa assignaretur pecuniarum summa, in regis Castellae redditibus. Quosdam deniq; nobiles & Barones qui Iohannis regis Nauarrae partes sequuti fuerunt, & extra regnum vagabantur, sibi humanissime reconciliauit, eisq; bona restituit, inter quos fuerunt nobiles viri Almirandus ac Gomecius de Sandoual, Comes de castro & eius filii. Verum quia interim vinculis tenebatur nobilis vir Fernandus Aluari de Toletto Comes de Alua, pro eius relaxatione nobilis Garsias eius filius primogenitus plus quam humanis conatibus insudabat, plurima quidem vt patrem liberaret, nedum sagacitate, sed virib. & armis mirabili audacia aggressus est, atq; parua militū manu confecit. Fateor publicarū legum rigiditate damnata, sed summa caritate & paterna pietate lustrata. Tandē quia facile fuit superare volentem, Henricus rex innata ei humanitate fretus, & Garsiae strenuitate placatus, patrē liberauit, patriamq; restituit. In ea igitur magnatū & nobilium recōciliatione & liberatione plurimū profuit prudentia & sagacitas domini Iohan. Pacheco Marchionis Villenae, qui pro eisdem cōponendis rebus se ad oppidum de Agreda personaliter cōtulit, vbi & Iohannes rex Nauarrae conuenit. Henricus igitur his rebus pacatis cum bellū contra Sarracenos institueret, sequutus Sapientis consilium, qui in Ecclesiastico ait, Ante iudiciū para iustitiam: decreuit ante bellū ipsum quod videtur esse quoddam iudiciū dubii euentus, parare iustitiā, videlicet Deo & sanctæ matri ecclesiæ debitam. Vnde Nicolao v. Ro. Pontifice vita functo, & illico felicissimæ recordationis Callisto II. ad Pontificatū electo, decreuit S. Romanæ ecclesiæ debitā impendere reuerentiam, & me Rodericum Episcopū Palentinum eius consiliariū, tunc decanū Hispalensem, suum oratorē Romā misit, eidē summo Pontifici Christi vicario obedientiā exhibiturū: imitatus Samuelem, qui primo obtulit Deo sacrificium oblationis & obediētiae victimas, & securus perrexerit ad bellū contra Philisteos. Sic & rex Arad primo vota sua Deo obtulit, misitq; thura subiectionis & reuerentiæ summo Dei sacerdoti, deinde castra hostiū deleuit. Machabæus quoq; oblati Deo victimis obediētiae hostes deuicit. Imitatus deniq; Metellum & Posthumiū illos præclarissimos viros, quos Liuius cōmemorat, qui contra hostes exercitū egredi nō sunt passi

passi, nisi primo religioni morem gererent dicentes, quia ita maiores sui orbis regimen se habituros existimarunt, si diuinæ potentia bene atque constanter fuissent famulati. Quare non satis tute bellicoso certamini se commisisse videbantur ceremoniis dei Martis desertis. Henricus igitur audis contra infideles belligerendi, exercitum parat contra Sarracenos, & in propria persona regnum Maurorum ingreditur, plurimis Baronibus & regni nobilibus comitatus, fruges, messes, ac oliueta, necnon vineas Granatæ & Malicæ & locorum adiacentium deuastauit. Demum aliqua castra suæ ditioni subiecit. Cuncta denique strenue & magnifice egit, quæ deuotissimum & religiosissimum Principem in augendo fidem decet. Quæ igitur fide, quæ deuotione & industria catholici Principes bellum gerere debeant

10 contra infideles, & an ad id teneantur & compelli possint per Rom. Pontificem, tægemus in libro commenti super bulla cruciatæ indictæ per sanctissimum dominum Pium Papam 11. Post prædicta Henricus Hispalim rediit, duxitque uxorem dominam Iohannam, filiam Eduardi Regis Portugalie: facto tamen primo diuortio apostolica auctoritate à domina Blanca filia Iohannis Regis Aragonum consanguinea sua, quam prius duxerat uxorem. Expleuit autem solennia nuptialia Dominus Archiepiscopus Turonensis orator missus per dominum Carolum VI. Regem Franciæ ad eundem Regem Henricum. Deinde Henricus ex eadem Iohanna regina genuit inclytam filiam Elisabeth, quam cuncti regni status in primogenitam iurarunt simul & receperunt. Rursus Henricus cui animo fixum erat bellum contra Mauros, iterum maioribus copiis regnum Granatæ magna nobilium Comitum

20 & Baronum copia munitus potenter aggreditur: inter quos fuerunt nobiles & inclyti viri Iohannes de Guzman dux Metinæ, Iohannes Pacheco Marchio de Villena, Petrus Giron eius frater magister Calatrae, Fredericus Admirandus, Enecus Lupi de Mendoza Marchio & Comes strenuis filiis suis sociatus, Aluarus de Stunniga Comes Placentinus, Iohannes Pimentel Comes Beneuenti, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua, Iohannes Manrique Comes de Castanenda, Rodericus Manrique Comes de Paredes, Gabriel Manrique Comes de Oforno. Nec defuerunt nobiles viri Petrus de Velasco primogenitus Comitis de Haro, necnon Fernandus de Velasco, & Alfonsus etiam de Velasco, fratres germani eiusdem Comitis de Haro, scientia & moribus clari, & plurimi alii Comites & Batones, quos nominare operosum esset. Manserunt interim regis & regni ordinatione

30 gubernatores dominus Alfonsus Carrillo Archiepiscopus Toletanus, & Petrus Fernandi de Velasco Comes de Faro, viri nobilitate, sapientia, & omni virtutum genere præstantes, qui singulari prudentia & moderatione creditum gubernationis officium cum summa laude & commendatione expleuerunt. Henricus igitur tanta nobilium societate munitus per totum regnum Granatæ libere transiit. Sarraceni sese intra muros urbium receperunt. Multasque clades & vastationes eis intulit, ac nonnulla castra & loca sibi subiecit.

De dissidio inter Iohannem Regem Nauarræ & Carolum filium suum cui Henricus fauebat, & quomodo Henricus regnum Nauarræ potenter ingreditur & multa loca expugnavit. Deinde qualiter principatum Catalonia Iohanni Regi Aragonum rebellantem Henricus Rex Castellæ non acceptauit, & de causis huius rei, & quomodo Rex Franciæ & idem Rex Henricus mutuo se viderunt, & de inutili effectui illius dietæ.

CAP. XXXVII.

CÆTERVM exigentibus populi Christiani culpis, ac instigante humani generis hoste, interceptum est bellum contra Mauros & quædam simultates domesticæ & bellicorum nouæ opiniones insurrexerunt. Suborta siquidem fuit quædam intestina dissensio

50 inter eos quos natura ipsa vnâ personam reputat, videlicet inter Iohannem regem Aragonum & Carolum filium suum Principem Nauarræ, patre dicente dum viueret, Nauarræ Regem intitulati ac libere gubernare debere: filio Carolo asserente, ex dispositione matris, pactis etiâ super eâ re initis, proprietatem & dominium regni, eiusque administrationem post pubertatis annos ad eum spectare. Henricus vero Rex Castellæ Carolo fauebat. Tandem post plurima & varia quæ in eâ re interuenierunt, Carolus apud Barcinoram vita functus est: sed & paulo post soror eius domina Blanca eandem viam vniuersæ carnis ingressa est. Ex quo tempore adacta est super regno Nauarræ discordia: Rex enim Henricus ex certis causis ius ad illud prætendebat: Iohannes vero Rex idipsum ex filiorum successione asserabat. Comes etiam de Fuxo, Iohannis Regis Nauarræ gener filii sui nomine

regnum tuebatur. Henricus tandem valida manu Nauarram in propria aggressus, expugnauit non paruum Nauarræ partem, videlicet Vianam los Archos, sanctū Vincentium, Laguardia, Lerin, & plura alia castra, quorum aliqua nunc suæ ditioni subduntur. Dum hæc agerentur, Catalani rebellant contra Iohannem Regem Aragonum, elegeruntque in Regem & dominum eundem Henricum Regem Castellæ, cuius vexilla apud Barcinonam erexerunt, monetamque suo nomine cuderunt, eundem Henricum exorantes ut eos in subditos acceptaret, gentesque armatas ad debellandum Iohannem Regem cōcederet. Ad quos Henricum dixisse fertur illud Alexandri ad Darium, aduersus magnas vires & magnos hostes, non aduersus calamitosos velle pugnare. Ad eos rursus verba agens, Bonum, inquit, Principem habetis auunculum meum. Quo sermone, ut alter Spartanus quem Valerius commemorat, principandi repulsam summo honori adæquauit, & propinquam sanguinis necessitudinem regnandi cupidini prætulit. Verum Henricus ipse conspiciens Catalanos sibi deditos plurimum affligi à Iohanne Rege Aragonum & gentibus Ludouici Regis Franciæ, qui eidem Iohanni colligatus & fœderatus erat, eorundem Barcinonensium & plurimorum Baronum regni Castellæ assiduis precibus instigatus, nonnullas gentes armorum ad tuitionem eorum in Cataloniam transmisit. Pugnabatur itaque per totam Cataloniam, fiebantque miseræ cædes, deprædationes, & calamitosæ clades. Tandem actum est ut pro his componendis rebus præfati illustrissimi Reges Franciæ & Castellæ se simul viderent, & mutuo loquerentur. Venit ergo rex Franciæ ad suam Baponensem ciuitatē. Henricus vero cum maximo apparatu & fastu plurimis Baronibus & Prælati sociatus apud oppidum suum Fontis rabidi se contulit. In finibus itaque vtriusque regni ambo potterissimi Principes cōuenerunt (utinam sic animis, sicut corporibus) & aliquando inuicem sunt locuti. Fuit autem prima eorum confabulatio circa dimidiū Aprilis huius præsentis anni Domini M. CCCCLXII. Verum quia facile fuit suadere volenti, acquieuit Henricus, ut Rex Franciæ arbitraretur in factis Cataloniæ, cuius arbitrium Henricus acceptauit. Ferunt tamen nonnulli diertam illam non paucas dissidii occasiones inter eosdem Reges parturisse, ut rerum exitus comprobauit, adeo ut qui pro vnitatem conuenerant, diuisi discederent, & qui licet inuisi & incogniti vnanimis accesserunt, cogniti, vlceratis tamen animis, disiuncti sunt, & qui aliis pacem componere venerant, inter se dissidia seminarunt, & dum alienas lites extinxerunt, suas suscitauerunt. Et quanquam verū sit (ut ait Cicero) quia amicorum præsentia, conuictus, & consilia amorem augent, plerumque tamen ex ipsa magnorum Principum mutua contractione & confabulatione odia nascuntur, præsertim cum erga ea & propter illa adunantur quæ adipisci vterque non potest. Ut enim pulchre Scipio dicebat, cum de honore & gloria agitur, infida est Regum amicitia, quippe inimicitias maximas inter amicissimos extitisse sæpe comperimus. Sed & ut idem Cicero subdit, raro atque perdifficile amicitia in illis conseruatur, qui in maximis honoribus & principatibus tumescunt. Hinc Plautus nocitura asserit sæpe inter potentes & gloriæ auidos similia colloquia. ait enim conuentus, debacchationes, & conuiuius non quæro, ut amorem pariant, utinam nihil odiorum darent. Subdit igitur, quia tener ac mollis est Principum animus, & ad querelas procliuior. Et velut rosa vel lilium, si negligentius tangantur, diutius perdurant, si vero tenacius manibus contrectantur, cito liquefcunt atque marcescunt: sic est de Principum amicitia. Verumtamē eorundem Regum summa virtute paulo post omnis dissidii causa sopita est, & pristina vtriusque regni fraternitas renouata. Sed iam redeamus ad Regem Henricum & eius ingentem moderationem. Quanquam enim (ut diximus) Catalani & nonnulli Aragonenses ei subiici vellet, nihilominus vertens animo excelsa merita quondam Fernandi Regis Aragonum patris Iohannis, sed & attendens quia magni animi est magna contemnere, eam ipsam regnandi facultatem à cunctis mortalibus tantopere exoptatam ille summa & plus quā humana virtute non admisit: quippe collatam ipsam dulcissimam regnandi cupidinem singulari temperantia & incredibili moderatione correxit, non utique virtuti & potentia suæ diffidens, sed quia præclarum, magnificum, & magni animi indicium dicebat, regnandi auiditati modū adhibere. Nam teste vno ex sapientibus, ea tuta est potentia quæ viribus suis frenum imponit, asserens illam laudatissimam fore potentiam, ipsam potentiam nonnunquam temperare. Addebat quia vltra humanitatis & virtutis præmia, illa maxima est potentia, nolle regnare cum posset: sæpe illud nostri Senecæ recensens, quia nulla in Principe præclarior splendet virtus quam ipsa moderatio, quæ nil aliud est quam cum summa prudentia secundas res non statim, nec effuso gaudio apprehendere. Verteabat enim animo modestissimus Princeps, quam inuidiosa, ne dixerim periculosa, sit regnorum cumulatio, dicente redemptore per Prophetam: Væ vobis qui aggregatis agrum ad agrum, domum

Catalani
belles.

Amicitia Prin-
cipum qualis.

domum ad domum, vique ad terminos terræ. nunquid soli vos estis in terra? Abimelech enim filius Gedeonis, vt sacræ scripturæ testatur historia, cum ad accumulanda regna aspirasset, & per agnatos ex matre eum attinentes id iure posse impelleretur, tamen ea regnandi ambitio infelicem ei exitum præbuit. De quo Sapiens dicere visus est, Eleuatus ad modicum, & non subsistet. Quare Henricus oblata regnandi promptitudinem cohercuit, imitatus Publicolam Valerium sempiterna laude & commendatione dignum, qui cum cerneret imperii insignia populi voce ad se translata, inuidiosum tanti principatus fastigium ingenti moderatione despexit: imitatus rursus Cæsarem Tiberium qui plurimos sibi delatos summos honores recusauit, coronamq; deposuit: imitatus deniq; Diuum Vespasianum, qui cum apud Ierosolymam obsidiones seruaret, ad imperium post Galbā & Neronem occisos eleuatus est, qui adeo restitit, quousque gladiis vibrantibus atq; minantibus compulsus est id inuitus assequi quod libens respuerat. In qua re (vt aiunt) magis periculo cessit, quam voluntarius accessit. Recolebat quidem Hēricus oportere eum offendere quem natura impellebat defendere. fratrem siquidem matris à regno expellendum cogitabat, quo nil scelestius, nihilque inhumanius putabat, imitatus Africanum Scipionem qui oblatus ei à Senatu regnum, supplex rogauit ne ea prouinciæ fors fratri suo eriperetur, vt ad eam transiret. Laudamus superiorem Africanum quod tantum laboris habuerit in honoribus & principatibus recusandis, quantum egerat in merendis. Illi tamē Henricum anteponamus, qui recusauit regna oblata, cum mereretur accepta. quo effectum est vt quanto in ea re fuerit moderatior, tanto euasit gloria superior. Verum de regū & Principum moderatione & temperantia, ac reprimēda libidine, diximus latius in prædicto libro Speculi vitæ humanæ, & in libro de remediis afflictæ ecclesiæ militantis, & in tractatu de confutatione sectæ & superstitionis, & illius erroribus.

Qualiter tempore huius Henrici quarti famosa oppida de Gibraltar & Archidona, & plura alia loca recuperata sunt Mauris expulsi, & de virtutibus huius Henrici & pijs eius operibus, præsertim qualiter fuit magnificus & liberalis. Demum agitur, qualis liberalitas est laudanda, & qualis improbanda in principibus.

CAPVT XXXVIII.

TEMPORE huius Henrici quarti sua vigilantia & prope singulari prouidentia, inter cetera castra & oppida quæ à Sarracenis euicerat, & suæ ditioni subiecit, famosum oppidum de Gibraltar cum arce inexpugnabili lucro fidei catholicæ cessit, Maurisq; expulsis, Christianis populauit, quos plurimis beneficiis & priuilegiis donauit. In cuius obsidione & felici recuperatione inclytus Iohannes de Guzman dux Metinæ strenue atque præcipue militauit, tantoque auidius, quanto tenacius animo gerebat genitorem suum in eiusdem oppidi obsidione vita fuisse priuatum. Rursus eiusdem Henrici temporibus castrum de Estipona prope Malicam non sine graui discrimine & periculo clarissimi viri Iohannis Pacheco Marchionis de Villena & suorum è manibus Arabum ereptum est. Deinde oppidum de Archidona post longam obsidionem, plurimis Arabibus cæsis, strenue cum præcipua laude obtinuit nobilis Petrus Giron Magister de Calatraua. Hic Henricus maximos thesauros congregauit, licet longe minores, quam patris tempore tallias & tributa subditis imponeret. Sed quid hæc huius Principis laudes tacere cogor, ne familiaritas, nec non ingens ad eundem Principem deuotio, fides, & obsequendi desiderium, suspicionem ingerat. Adde quia sapientis est consilium, Ante mortem ne laudes quenquā: sed laudandus est quis post labores, magnificandus post consummationem. Nam scriptum est: Septies in die cadit iustus, & resurget. & rursus: Nescit homo an odio vel gratia dignus sit. Quæ res agit vt non sine timore ac tremore laudetur, qui tot ruinis proximus est, vt latius tetigimus in capite quinto huius quartæ partis. Verum quia (vt ait Plato) in Republica bene instituta Principes alendi sunt laudibus, & iuxta Poetam crescit laudata virtus, sed & Salomon in prouerbijs ait, Vir fidelis multum laudabitur: & iterum, Qui graditur sapienter, ipse laudabitur: non indigne, vt putamus, Princeps virtute præditus laudandus est, vt sese virtutibus alat & sustentet, vt si à via veritatis & virtutis corruat, sciat tam tute obgesta obscura posse deturpari, quam ob clara laudari, ibique molestus accedet vituperator, vbi gratus accessit laudator. Ne tamen penitus tacendo veritatem offendam, paucula ex multis breui differam. In primis hic excellentissimus Rex, vt optimum decet Principem, literis instructus est, diurnisque officiis plurimum delectatur, ecclesiasticum statum ac reli-

gioforum ordines diligit, veneratur, & colit, ecclesias, monasteria, & pia loca construit & abundanter dotat. Inter cætera monasterium de Miraflores prope ciuitatem Burgensem Cartusienſium ordinis, in quo Iohannes pater ſepulturam elegit, mirifice conſtruxit & abundanter dotauit. Taceo miram ſtructuram à primo lapide deuotiſſimorum cœnobiorum del Partal, & reliquum ſancti Antonii prope Segobiam, & aliud ſancti Hieronymi prope Maioritum. Plurimis denique aliis monaſteriis & piis locis regnorum ſuorum non paruos redditus perpetuos contulit. Denique magnus eſt ædificator regalium ædium, caſtrorum, & arcium in diuerſis regni partibus, in quibus noua conſtruxit ædificia, vel vetera reſtaurat, nec puduit in eis magnum fuſſe theſaurum. liberalis denique admodum eſt, multos publice priuatimque ditans & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognouit. Teſtes ſunt non pauci quos plurimum exaltauit. Semper illud ore gerit à ſapientibus dictum, nullam maiorem Principis eſſe felicitatem, quam multos feciſſe felices. Quæ vna res etſi multorum inuidiam habere potuit, gloria tamen carere non potuit. Fatemur tamen non fore commendandum Principem qui patrimonium regni incōſulte largitur. præſertim vbi nulla impellit neceſſitas, nec Reipub. ſuadet vtilitas. Nam (vt inquit Cicero) quid enim leuius quam id agere quod diutius agere non poſſis? Vnde ſubdit, non eſt commendanda effuſa largitas, ſi quod alteri largiris, alteri extorqueas: illi dare, iſti nocere. Adde quia iuxta ſapientum ſententiam, qui vltra modum fundit quæ ſunt Reipublicæ, cito veniet ad littora paupertatis: quinimo ei aſſimilatur qui hoſtibus contra ſe dat victoriam. Vt enim pulchre Philippus dicebat ad Alexandrum, & Cicero refert, Quid tibi iſta profuſa largitas confert, per quam Macedones, non te Regem ſuum, ſed miniſtrū & præbitorem putent? quod ſordidum eſſe Regi non ambigis. & ſubdit: Largitiones immoderatas rapinæ extorſionesque ſequuntur. Cum enim in dando egere cœperis, alienis bonis manus cogeris inferre. non ergo putes laudabile, nec magnificum, vt beneuolentiæ comparandæ gratia prodigus exiſtas. Non enim tantum amoris aſſequeris eorum quibus dederis, quantum illorum odia quibus ademeris. Ea de re Principibus non eſt ita claudenda res familiaris, vt eam benignitas aperire non poſſit. Tunc enim laudata eſt liberalitas, cum pro dignitate & virtute cuique tribuitur, quod eſt fundamentum iuſtitix: quia, teſte Cicerone, nihil eſt liberale, ſi non ſit iuſtum. Donent ergo Principes ratione & honeſtate præuia, atque in primis ita largiantur, vt nec aliis, nec ſibi noceant. nec enim liberales aut magnifici ſunt, qui cupiditate gloriæ aliis eripiunt quod aliis largiuntur, nedum quodam, immo multos lædunt, vt in paucos profuſi exiſtant. Tanta ergo ſit in Principe liberalitas, quæ teſte Didymo ad Alexandrū, in largientis incōmoda nō redundet. Sed & tanta exiſtat, vt neſcia ſit pati diſpendium, ne paulo poſt idem ſit egens, qui fuit largiens, rideatque qui accepit, lugeat qui donauit: ſed ea moderatione penſentur beneficia, vt quod transfunditur, non minuat, ſed augeat donantis maiestatem, vt in face, ex qua quanto plura ſuccendis, tanto magis facultatem recipit plus lucendi.

Principis felicitas.

Prodigalitatis mala.

Liberalitas in Principe qualis eſſe debeat.

De ſtrenuitate huius Henrici quarti, & de eius humanitate, pietate, & manſuetudine, & de cæteris illius virtutibus, præſertim de temperantia & ſobrietate, & quomodo fugiebat ornatum regium & quæuis mollia delicamenta. Deinde quomodo plurimos nobiles exaltauit. Rurſus qualiter delectabatur venationibus, & de incommodis huius exercitiū, ſi nimium frequentatur.

CAP. XXXIX.

HENRICVS igitur nequaquam his virtutibus contentus, animoſus eſt atque ſtrenuus, in bellicis denique exercitiis plurimum tritus & fortunatus, in congreſſibus ac bellicis periculis primus: imitatus alterum ex Cæſaribus, de quo annalia ferunt nunquam militibus dixiſſe, Ite, ſed, Venite. Rurſus bellicorum laborum patientiſſimus eſt, & longiſſimas vias ſæpe incredibili celeritate confecit, armorum & equitandi peritiſſimus, ſæpe inclinantem aciem ſolus reſtituit, obſiſtēs fugientibus, ſingulos nedum retinens, ſed in hoſtes conuertens. Deinde humanus, manſuetus, ac humilis, longe plus quam temporis malitia exigit. Denique clementiſſimus ac ſæuitiæ deteſtator. Errori facile veniam dat. Pius quoque & plurimum miſeris compatiens. nam vt alter Adrianus Imperator, ſeruitores etiam paruæ conditionis inſirmos ſæpe viſitabat, atque de ſua menſa cibos miniſtrabat, medicos prouidebat. omnia denique pietatis officia ad cuiuſq; optimi priuati hominis officium pertinentia agit, oblitus regii ſtigii. Imitatus deniq; Antoninum Pium Imperatorem, de quo ait Iulius Capitolinus, qui cum militem ſecum educatum egrotum ſæpe viſitaffet,

raffet, atque vilia obsequia, sed pia præstasset, & propterea multis displicuisset, quasi Regem hoc non decuisset: ille ridens ait, quia nec dignitas nec imperium tollit affectus, nec pietatis opera dignitatis fastigio derogant. Sed & ultra pietatis opera tantæ est mansuetudinis, atq; tam placidæ est lenitatis, ut quos maiestatis quoque contra se reos conspexerit, non facile punit, & aduersus se insurgentes diuino quodam animo dimittit in eadem familiaritate quam ante habuerit. Et ut paucis agamus, cunctis benignus & communis est, adeo ut quemadmodum de Traiano legitur, non pauci, nec parvæ auctoritatis viri eum, quia communis plurimum foret, sæpe inculpabant dicentes illud Valerii Maximi, Reges

*Reges cur suis
subditis fami-
liaribus esse non
oporteat.*

- 10 stigio positum est, ut sit venerabilius, humili & familiari consuetudine vacuum esse conuenit. Ad quæ Henricus respondit, talem debere esse Principem priuatis, quales esse sibi Principes priuatis optasset. Nec putabat humanitate ipsam quoque regiam dignitatē perdi, sed augeri, illis non assentiens qui credunt auctoritatem Principis emolli, si familiarem se suis reddit, cum per eam modestam quidem subditis carior sit. Cæterum cum sæpe à multis lepide argueretur, quod non regio, sed communi vteretur habitu: respondit quia regalis dignitatis alius debet esse testis quam purpurea aut preciosa vestis, addens quia satis turpe videbatur Principi non rerum aut virtutis excellentia, sed solo habitu velle a priuatis differre. Rursus Henricus omnibus æquus, ad iram tardus, ad misericordiam pro-
- 20 prudentiam despicit, prudentiam in quouis homine, etiam humilis conditionis plurimū commendat. Hic Henricus suos secumque connutritos vehementer dilexit, sed inter cæteros dum puerilibus & teneris annis ageret, duos secum nutriuit nobiles iuuenes de antiqua & clara familia ortos, videlicet Iohannem Pacheco & Petrum Giron, quos suis virtutibus carissimos habuit. naturaliter enim (ut inquit Aristoteles) nobiscum connutritos & conuersatos diligimus nostra eis communicantes. Illos itaque plurimum sublimauit. Nā alteri Marchionatum de Villena, deinde Magistratum sancti Iacobi de Spata: alteri Magistratum de Calatraua conferri obtinuit, ac plura alia dominia contulit. Nec prædictis regia liberalitas & munificentia contenta est, sed & plurimos alios nobiles ut virtuti deditos viros exaltauit, inter quos plurimum dilexit Michaellem Lucas & Beltrandum de la
- 30 Cueva. Hunc Ducem de Alburquerque, alterum Comestabilem creauit, imitatus Magnum Alexandrum, qui (ut ait Iosephus, & apud Machabæos legimus) licet vxorem prægnantem & cognatos relinqueret, eos tamen nobiles qui secum nutriti fuerant in iuuentute sua, in tantum dilexit, ut eos adhuc viuens plurimum exaltauerit, quibus & regna diuisit. Sed & Augustum imitatus, de quo aiunt annalia quia suos tantum dilexit, ut eos tam magnificis euexerit honoribus, ut pene suo æquaret fastigio. Denique hic Henricus elegit sibi consiliarios excellentes viros in utroque statu: inter ecclesiasticos dilexit plurimū etiam antequam esset assumptus, dominum Alfonsum de Fonseca, primo Episcopum Abulensem, demum Archiepiscopum Hispalensem, dominum Ludouicum de Acunna Episcopum Burgensem, & successiue regnum adeptus acceptum habuit dominum Petrum
- 40 Gundisalui de Mendoza Episcopum Calagurritanensem, postea Saguntinensem, viros eximie nobilitatis, doctrinæ & prudentiæ, & plurimos alios nobiles præstantes viros. Rursus ut cæteras Henrici virtutes omittamus, temperans admodum & sobrius est, blandimentorum & balneorum insecius, eos plurimum deridens qui capillorum tantam curam gerunt, ut pigmentis & assiduis lotionibus, licet non sine capitis discrimine, tam crebro terguntur, quousque flauos crines, aut calamistratos conficiant, & quos natura nigros effecit, arte aureos reddere conantur: damnans Aurelii Commodi Imperatoris clementiam,
- 50 qui (ut ait Iulius Capitolinus) tam diligens, ut capillos coloris aurei faceret, fuisse fertur, ut capiti aurum respergeret, quo magis coma illuminata flauesceret. Sed nec minus vituperat Commodum Antoninum etiam Imperatorem qui eodem Iulio teste, septies & octies caput in die lauabat, atque in ipsis balneis edebat. Quibus delicamentis nihil corporibus humanis funestius atque crudelius esse potest, veluti quæ corpus debilitant, animosque effœminant, atque ad res bellicas imbecilles & fragiles homines reddunt. Nam ut pulchre Seneca ait, qui blandimentis balneorum cæterisque corporis delicamentis permademus cuncta dura & difficilia iudicamus. agunt enim ut quod non diu possumus, breui frui definamus. Demum in sobrietate ciborum & potus Henricus tanta parsimonia utitur, ut imitetur Augustum Cæsarem, qui vulgarem panem & caseum bubalinum manu pressum & cætera lacticia appetebat. Vini potum Henricus abhorret, memor quia Dei voce vi-
- ni vsus Regibus prohibetur, eo dicente, O Samuel noli vinum dare regibus, ne forte obli-

*Commodi Imp.
clementia ta-
xata.*

*Vini vsus Re-
gib. prohibetur.*

rogatus sæpe cur vino non vteretur, cum posset, ait nihil pulchrius suaviusque in homine quam illud sumere quod delectat: imitatus Romulum vini parcissimum, qui cum in conuiuio parum biberet, & amici dicerent, ô Romule, Si omnes sic biberent, vilius esset vinum: immo, inquit, carius, si quantum & quale quis vellet biberet. Aiunt denique eundem Henricum facetum, sed æterna commendatione dignum dixisse verbum. Cum enim in valle Granatæ, vbi intensi sunt calores, in eius exercitu vinum deficeret, querela ad eum delata, Satis, inquit, à nobis prouisum est de optimis aquis, ne homines sitiant. Simile Augustum dixisse legimus. Rursus Henricus post bellica exercitia harmoniis ac cōcentibus musicalibus admodum delectatur, venationi plurimum deditus. Cuius exercitio & pro eius incolumitate ac suæ Reipublicæ utilitate vtinam parcius insudaret. Nam, vt ait Ethicus, id vnumquemque decet maxime, quod est cuiusque maxime. non enim ad syluas aut parturiendas, aut incolendas, sed ad vrbes visendas atque regendas Princeps assumitur, quia vt de Esau Polycrates ait, ad res politicas vix conuersabilis esse potest actu, qui syluestris est incolatu. Fateor non semper venatio in culpa est. Plerumque enim otii inertiam fugiunt qui laboribus membra assuescunt. quare ipsa venatio ex persona, loco, & tempore pensanda est. Illa profecto in rege laudanda atque lustranda est venatio, non quæ aprum Calydonium vt Meleager, aut Apin taurum vt Cambyses, aut ceruas vt Euripides venabulo percutit, sed quæ vt alter Augustus, vastatores & hominum oppressores venatur atque insequitur. Refert enim Polybius Traianum Augustum dicere solitum, illam congruam principantibus venationem, non bestiis aut feris certamē, sed hominibus terrorem indicere, nec cum innocuis animantibus dimicare, sed cum nocentibus & sceleratis hominibus configere. illa enim syluas ornant, hi regna & vrbes depopulant: illa fruges vastant, hi vitam moresque hominum dissoluunt. Præclare igitur Themistoclem dixisse Polycrates ait, à frequentibus venationibus & leuioribus ludis Principes fore arcendos, ne Respublica ludere videatur, detrimentumq; relicta grauitate patiatur.

Traiani Augusti sententia elegantiss.

De iis quæ acciderunt in ecclesia tempore huius Henrici, & de Romanis Pontificibus qui eo regnante præfuerunt, præsertim de Calixto, Pio, ac Paulo secundo, & de eorum laudibus præclarisque gestis, & de opusculis auctoris hanc historiam compilantis sub eisdem Pontificibus & eorum iussu editis. Tandem agitur de Frederico tertio Imperatore, & de duplici eius aduentu ad urbem Romanam.

CAP. XL.

POSTREMO adducenda sunt breui stylo quæ huius Henrici quarti regis Castellæ & Legionis temporibus in ecclesia Dei & in imperio acciderunt, & de Romanis Pontificibus qui tunc ecclesiæ Romanæ præfuerunt. Eiusdem igitur Henrici tempore obiit Nicolaus Papa quintus, & successit Calixtus tertius natione Hispanus de regno Valētiæ. Hic Pontifex genere nobilis de domo dicta de Boria, doctissimus Iurista fuit, feruidus admodum in expeditione contra Turcū, & plurima compleuisset, si dies non defecissent. Sedit autem quatuor fere annis. Eo itaq; in bona senectute vita functo, assumptus est Pius secundus, die trigesimo mensis Augusti anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo. hic Pontifex natione Senensis, natus in oppido Consignano, quod paulo post idem Pontifex ciuitatis titulo lustrauit, & Pientiam à Pio nomine suo appellari iussit, vbi Ecclesiam cathedralem erexit, construxit atque dotauit, palatiumque insigne atque superbum ædificauit. Fuit hic Pontifex orator disertissimus, & in aula Alberti, demum Frederici tertii Imperatoris moderni nutritus eique acceptus, tandem Cardinalis effectus est, & parum post ad summum Pontificatum assumptus. Huic Pontifici, Henrici Castellæ regis prædicti iussu & regnorum suorum nomine, ego ipse, tunc Episcopus Quetenensis, puram, debitam, ac solitam reuerentiam & obedientiam præstiti. Hic Pontifex dum esset in Papatu, inter ingentem negotiorum molem studio aliqua horula vacabat, historiamq; refertissimam, & aliqua opuscula præclare ingentique elegantia descripsit, eaque mihi suo referendario antequam edita forent, communicare dignatus est. Rursus fuit Pontifex ipse zelantissimus belli & expeditionis contra perfidos Turcos, & aduersus eorundem impietatem generalem & famosam indixit cruciatam & passagium, cui se debilem viribus, sed animo fortem personaliter exhibuit. Verum peccatis Christiani populi, sed & ignauia atque dissidia infelicitè res actæ sunt. Nam cum apud Anconam urbem maritimam transfretandi animo moram traheret, expectans aduētum quorundam principum & magnatum, qui personaliter venire, aut præsidia ferre polliciti erant,

Pius secundus orator disertiss.

erant, conspiciens nullam superesse spem de illorum aduentu atque succursu, consternatus animo & aggrauato morbo corporali, ex huiusmodi mœtis animi accidentibus, tandem vt Deo placuit, spiritum exhalauit, me tunc in eadē ciuitate manente, & ad transfretandum cum eodem Pontifice parato. Obiit autem decimo quarto die Augusti anno Christi incarnationis millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, præfuit annis sex. Illico itaque domini Cardinales cum tota curia Romam se conferunt super electione futuri Pontificis. Qui conclaue ingredientibus, sic disponente diuinā clementia, vnanimiter & concorditer per viam Spiritus sancti elegerunt sanctissimum D. dominum Paulum secundum natione Venerum, qui nunc feliciter Deo auctore præiudet. Hic Pontifex genere nobilis atque patritius, sed vita & moribus illustrior, nepos quidem fuit beatæ memoriæ Eugenii Papæ quarti, & ita ex vna nobili gloriosaque domo duplex Pōtificatus egressa est dignitas, & dum in illo mœror vniuersos tenuit quod raptus sit, in isto gaudium successit quod assumptus est. quo fit vt vtriusque Pontificis laudum gloria, vniuersa populorum ora compleat. Est igitur huic Pontifici virtus animi ingens, sed & forma corporis venustissima. illa præstat, vt eum oporteret Pontificem maximum fieri: hæc, vt deceret. In principio Pontificatus sui Romanam curiam omni Simoniacæ & extorsionis labe seuerissime purgauit, cunctosque officiales ac curiales reformauit, domumque habuit mundissimis atque honestissimis viris refertam. Cæterum contra perfidos Turcos Vngariæ regi ac plurib. Principibus & communitatibus assidua nec parua præsidia elargitur. In ecclesiæ verò gubernatione nedum fortunatissimus est, sed summa experientia, prudentia, & virtute præstantissimus, denique clementissimus & omnium indulgentissimus, ad pacem denique pronus. Nam Italiam dissidiis plurimis incensam summa cum industria bis pacauit. Demum quibusdam tyrannis à terris ecclesiæ expulsi, non paucas nec paruas vrbes & terras ditioni ecclesiæ Romanæ adiecit. Hic felicissimus Pontifex qua die apicem summi Pontificatus assumpsit, de sacri collegii assensu non sine singulari confidentia me indignum, sed fidum, præfectum Castellani castri sancti angeli de vrbe instituit, quippe qui localia & ecclesiæ Romanæ thesauros fidei meæ commisit, deinde pro sua animi nobilitate & munificentissima liberalitate me ipsum indignum primo ad Zamorem ecclesiā, deinde ad Calagurritanā, tandem ad Palentinā transtulit. Verū cum iussu suæ sanctitatis pluribus annis Castri præfati sancti angeli curā & administrationē gererē, vbi satis otii supererat, de eiusdē suæ Beatissimæ mandato, ad gloriam omnipotentis Dei, & Ecclesiæ Dei exaltationem & decorem, ac veritatis dilucidationē, nonnulla opuscula inculto rudiq; eloquio edidi. Primo librum magni voluminis dictū defensoriū status ecclesiastici contra querulos, æmulos, & detractores Prælatorū & clericorum, diuisum in decem tractatus. Item librum de paupertate Christi & Apostolorum, & an Christus & Apostoli mendicarunt, & quo sensu dici potest eos mendicasse. Ibi denique deducitur Prælatos & clericos modernos non deuiare à vita Apostolica, licet obtineant propria, possessiones, & præbendas distinctas: & quanquā segregatim in domib. propriis habitent, nihilominus eos vitam communē à sanctis patrib. institutā ducere cēsendos fore. Rursus iussu eiusdem Pontificis edidi librum, vbi agitur an sine peccato fideles licite fugiāt à locis vbi sæuit pestis. Itē librū de monarchia orbis, in quo ostenditur apud Romanū Pontificē residere veram orbis monarchiā. Demum in eodem libro in secunda parte deducitur, reges Hispaniæ & Franciæ non fore Imperatori subditos. Agitur etiam per quē, quādo & quomodo reges delinquētes puniri possunt. Itē librum defensoriū istius libri monarchiæ cōtra quosdā detractores super eisdem & aliis vtilib. materiis. Itē librū apparatus siue cōmētī super bulla cruciatæ indiētæ per Papā Piū cōtra perfidos Turcos. Itē librū super cōmento bullæ depositionis regis Bohemiæ per sanctissimū D. Paulū secundū publicatæ. Itē librū de remediis afflicte ecclesiæ militantis, in quo adhibētur remedia cōtra oēs persecuciones quas ecclesia ab exteris & domesticis patitur. Itē librū dictū speculū vitæ humanæ, de prosperis & aduersis, dulcib. & amaris omniū statuū vitæ mortalis, tā in statu spirituali, quam tēporali. Item librū de regno diuidendo, & quando primogenitura sit licita. Item librū de pace & bello, & de necessitate & vtilitate bellorū. Itē librū de eruditione puerorū. Item librū confutatoriū sectæ & superstitionis Machometi, & quorundā errorū cōtentorum in quibusdā epistolis per quendā eloquentē oratorē missis perfido Turco. Itē librū dialogi de auctoritate Romani Pōtificis & generaliū cōciliorū, & de pœna subtrahentiū obediētīā à sede apostolica, & de remediis schismatū. Itē plurimos alios tractatus & epistolas, quæ siquidem opuscula eidem sanctissimo Pōtifici pro maiore parte dedicata sunt, & sub illius glorioso & æterno nomine potius, quā studio & ingenio meo conquiescunt. Nec me solū sed vt alter Esdras, vel rex Ptolemæus, plures doctissimos & studiosos viros ad scribendū

*Paulus. Papa
eligitur.*

*Opuscula anti-
quioris.*

inuitat, quippe allicit atq; remunerat. Sed de huius Pontificis gloriosis gestis, laudibus, & præconiis alibi dicimus. Huius itaque Pontificis ac regis Henrici præfati tempore sedit in imperio Fredericus III. Austriæ dux. Hic ante susceptum imperium Ierosolymam deuote visitauit Alberto fratre & Comitibus Cilix sociatus. Adeptus autem imperium cum Germanos quadam neutralitate quæ potius subtractio obedientiæ videbatur, frui conspiceret, & diuisam ecclesiam reperisset, conuenticulū apud Basileam congregatum abire iussit: vnde secuta est totaliter desiderata vnio ecclesiæ. Cum Vngaris aliquo tempore bellauit, & aliqua castella obtinuit, sed & non parua ab eis damna consequutus est. Vxorē duxit sororem regis Portugaliæ, nomine Leonoram, sanguine & moribus inclytam. Hic vt diximus, Romam venit & diademā à Nicolao V. suscepit. Deinde visitauit Alfonso regē¹⁰ Aragonum & Siciliæ vxoris auunculum, à quo honorifice apud Neapolim receptus tandem Alemaniam feliciter rediit. Demū anno Domini M. CCCCLXIX. deuotionis & peregrinationis gratia Romā & Apostolorū sacralimina visitauit, qui ab eodem sanctiss. Paulo III. summo Pontifice sollemnissime receptus est, illumq; in suo Apostolico palatio humanissime & curialissime locauit, & quandiu Romæ fuit, sibi & gentibus suis lautissime expensas ministravit, & in recessu spiritualib. & temporalibus muneribus, cum magnifice donauit. Agimus iam huius historiæ finem sub eodē Henrico III. Verum quia septies in die cadit homo, exorandus est Altissimus per quem reges regnant, vt hunc Henricum IV. custodiat, protegat, & defendat, vt quæ feliciter incepit, felicius expleat, illiq; intellectū, vires, & conatum tribuat, quatenus se & subditos in viam pacis & salutis æternæ dirigat,²⁰ eo præstante qui est benedictus in sæcula, Amen.

RODERICI SANTII HIST. HISPANICAE FINIS.

D N. ALFONSI A CAR-
THAGENA EPISCOPI³⁰
BURGENSIS RERVM HISPANORVM,
ROMANORVM IMPERATORVM,
summorum Pontificum, necnon Regum
Francorum anacephalæosis.

P R Æ F A T I O.

COGITANTI mihi, fratres dilectissimi, & frequenter in animo reuoluenti, quantum sit humanis animis sciendi infixæ cupido, vt nullo præcipiente, nemi-⁴⁰ ne suadente, omnis homo à natura scire desideret, quatenus hominē exuere videatur, cuius animus ad sciendum nullo desiderio teneatur, & illius repulsionis dignus haberi merito debeat: Tu scientiam repulisti, & ego te repellam: dulcedo quadam mentis aduenit. Considero enim prompto humano animo iucunditatem adesse, si sciendi desiderium operi applicare aliquatiter voluerit. Sed cum infinita pene scientiarum & artium sit multitudo, quarum aliqua de necessariis natura, quorum directio humano iudicio non subest, aliæ vero in contingentibus occupantur, quæ aliter & aliter interdū eneniunt, & ad quæ dirigenda cogitationes humane accurate declinant: multorum animos ad diuersas sciendi species inclinari videmus. Alii enim ad scientifica, & naturalia, & supra naturam: alii vero ad aliquas alias disciplinas vehementius inclinantur, prout ingeniorum suorum acumen vel hebe-⁵⁰ tudo videtur exposcere. Sed hoc vnum inter cætera, quod nec ingenii altitudinem poscit, nec etiam capacitatem, licet mediocrem aut paruam transcendit, contemnendum non est. Historiarum quippe notitia, audiendi quid in sua, quid ve in alia regione antiquis in sæculis & prope nostra tempora actum sit, & qui principes has terras quas incolimus, per diuersa sæcula gubernarūt, rationi congruū desiderium est. Nec enim, cum homines simus, aliena prorsus putare debemus, quæ inter homines transierunt, illi vulgato etiam trito Terentiano verbo adherentes: Homo sum, nihil humanum alienum puto. At licet hoc continue in memoria habere necessarium non erat, vtile tamen pariter ac delectabile censeo, libellum aliquem tenere qui hæc sub breui compendio contineat, vt cum sermo de huiusmodi rebus occurrerit, aliqualem cognitionem apprehendere valeamus. Hæc itaq; intentione motus conscribere feceram

ceram arborem quandam genealogie Regum Hispanie, eorum gesta aliquantulum miscens, ut, nec historiae prolixitatem, nec arboris breuitatem haberet, sed quodam mediocri modo historiali latitudini & arboreae breuitati responderet: illique excellentissimo ac indelebilis memorie Regi, honestorum studiorum auidissimo, qui nuper ab humanis oculis ad superos euocatus est, dedicaueram. At cum particula prima sue Regie maiestati tradita, transitus eius interuenisset, quieuit opusculum illud, aliis temporibus per me, vel alium altioris & abundantioris ingenii, forte, si placuerit diuina mansuetudini, prosequendum. Interim autem ascendit in mentem, ne ex toto calamus refrigesceret, ex illis quae tunc scripseram, quantum ad tempora quae attigerunt, & aliis scriptis quae sequentium temporum actiones enarrant, breuiorem arborem transplantare, quae nec historiam lato sermone contineat, nec ex toto illam sub silentio dimittat, sed reges omnes qui in Hispania regnarunt, ab illo tempore quo haec politia in regum nostrorum genealogia ac eorum regia familia continuata est, seriose describat. Aliorum enim saeculorum, quae ante praecesserant, profundissima abyssus inuestigabilis facta, nobiscum nullam iam proportionem habere videtur. Reduxi ergo ad modum arboris omnes qui in hac Hispania nostra Regis diademate sunt potiti, ab Athanarico incipiens, in quo stipitem genealogiae huius rationabiliter, ut puto, construxi, usque ad insignem ac potentissimum Enricum quartum hodie regnantem, cuius regnum Regum Rex feliciter dirigat & exaltet. At quia imagines rerum fortius memoriam coadiuuant, quam nuda scriptura, Reges ipsos congruo arboris loco depingi feci in recta linea Regibus solis depictis: in marginibus vero aliquibus aliis quorum strenuitas non ab re iuxta Reges collocari petebat, per sola capita figuratis. Et quia aliorum insignium etiam extraneorum Principum nosse tempora, concurrentiamque

quam cum nostris principibus habuerunt, nedum delectat, quinimo etiam ad cognoscendum aliqua, quae interdum inuestigamus, non modicum confert, congruere mihi visum est, illorum adiacere tempora, quorum celsitudo imperiique magnitudo abscondenda non sunt, sed perpetuis temporibus propaganda. Posui itaque summos Pontifices, qui non alieni Principes iudicandi sunt, quia tam nostri, quam aliorum hominum omnium superiores existunt & in vniuerso orbe plenissimam habent potestatem. Denique Romanorum Imperatores, quibus licet non subsimus, cum Hispani Romanum Imperium supra se non recognoscant (eruerunt enim Deo adiuuante de faucibus infidelium regnum. solum enim Reges suos, ut supremos principes in temporalibus habent) sunt tamen merito memorandi Imperatores Romani, qui inter omnes Reges primam sedem, & quasi quandam primogenituram non incongrue habent. Ideo in illis concurrentiis adiunxisse, & Reges Francorum qui in altitudine solii magno splendore

clarecunt, amicitiaeque & sanguinis necessitudine ab antiquis temporibus nostris extiterunt Principibus sociati, indignum fuisse a concurrentia hac segregare. Ideo hac concurrentia his tribus principibus, supremo siquidem pontificatu qui omnes principatus excedit, Romanoque, & Gallicano temporalibus, regum quae insignissima sunt inuenire decreui. Sed & illud non aequalitate praesidentiae motus, cum non aequari, sed pontificatui Romano subiici, & regna temporalia cum debita humilitate reuereri dignissimum est, qualitate tamen personarum tam scribentis, quam quibus scribitur, attente pensata, non indignum arbitratus sum, ut in calce concurrentiae adiacerem Pontifices, qui in ecclesia Burgenfi sederunt, ab illo incipiens tempore, quo sedes ipsa cathedralis effecta est, & usque ad tempora nostra producens. Nam etsi principatus alii supremi tam eminentia, quam magnitudine, & aliis numerosis dotibus longe altius praestent, quo ad nos tamen, nosse praesules qui & quo tempore in hac insigni ecclesia praefuerunt, delectabile pariter ac utile est. Consonumque rationi putavi hanc arborem charitati ac fraternitati vestrae dirigere, cum ecclesia hac caput dioeceseos Castellae capitis nomine tam a nobis, quam ab omnibus populis vulgariter insignitur. Cum ergo capita sint ecclesia ecclesiarum, & ciuitas ciuitatum Castellae, nescio cui congruentius adaptari queat, memoriam omnium Regum tenere, quam illis qui capita dicuntur, & sunt illarum terrarum quarum Monarchia describi, & in perpetuam recordationem redigi breui stylo tentatur. caput enim principalis pars corporis est, quinimo & totum corpus representare videtur, eiusque mausoleum locum religiosum facere solet, ac si totum corpus cum capite ibi esset. Sit ergo Principum ibi seriosa memoria, ubi principalis pars regnorum in quibus principatum gesserunt, consistit. Accipiat ergo fraternum corde fraternitas vestra munusculum hoc, quod fraterna manu donatur, illudque multitudini librorum quibus insignis bibliotheca vestra abundanter munita est, adiacere curet, ut qui annalia antiqua hac ex parte sciendi cupidus fuerit, illud legendi aliqualis notitiae adeptione congaudeat. Sed iam his praeludiis finem imponens, quod dicere gestio, diuino auxilio humilimis precibus innocato, ut

sequitur, prosequar.

ALFONSI A CARTHAGENA EPISCOPI BVRGENSIS RE- GVM HISPANIÆ ANACE- PHALÆOSIS.

CAPVT I.

Orbis totius
tres partes.

ILVD autem præmittendum est, Hispaniã de cuius Regibus loqui in-
tendimus, partem quandam honorabilẽ orbis esse. De qua vt sciamus,
quanta sit, & in quot prouincias diuidatur, menti adducendum est, or-
bem à rotunditate circuli dictum, quia rota quẽdam est, cum Oceanus
vndique circumfluens fines eius circulo ambiat. Hunc in tres partes
antiqui diuidendum dixerunt, quarum vna Asia vocatur, altera Euro-
pa, tertia Africa, quæ etiã Libya aliquibus in libris nuncupari solet. Hæ
autem partes æquales non sunt. Nam Asia à Meridie per Orientem vsque ad Septentrio-
nem peruenit, Europa vero à Septentrione vsque ad Occidentem, & inde Africa vsque
ad Meridiem: & sic dimidium orbis tenent Europa & Africa, aliud vero dimidium sola
Asia occupat. Quod ideo sic à sapientibus descriptum esse putandum est, quia mare Tyr-
rhenum quod Mediterraneum vocatur, ab Occidenti inter Septam & Gibeltarium seu
Tarifam ingrediens, & versus Orientem fluens, has duas partes Meridianam & Aquilo-
nem intersecat, & cum vna esse deberet, aquarum inundatione diuidit. Sic ergo si in duas
partes Orientis & Occidentis diuidatur orbis, Asia Orientalẽ, Europa vero & Africa Oc-
cidentalem partem tenebunt. At cum Hispania in Europa sit, congruens est, vt Asiam &
Africam dimittentes de Europa modicum quid dicamus. Europa siquidem à flumine
Tanai descendens ad Occasum per Septentrionalem Oceanum vsque ad fines Hispaniẽ
venit. Cuius pars Orientalis & Meridiana a Ponto confugiens tota mari magno coniun-
gitur, & in insula Gadibus finitur. Prima Europæ regio Scythia inferior est, quæ à Mæoti-
dis paludibus incipiens inter Danubium & Oceanum, vsq; ad Septentrionalem Germa-
niam porrigitur. Quæ terra generaliter propter Barbaras gentes quibus inhabitatur, Bar-
barica dicitur. Huius pars prima Alemania est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Post
hanc Dacia, vbi & Gothia, & post illas multæ aliæ prouinciæ sequuntur, donec ad Hispa-
niam perueniatur, quas describere operosius esset intentu, quia non descriptionem orbis
seu mappam mundi conficere propositum est: sed Hispaniæ de cuius Regibus dicturus
sum, situm ad mentem adducere. Qui autem de aliis Europæ prouinciis informari desi-
derat, Isidorum, & alios qui orbis partes sermone lato curauerunt distinguere, diligenter
inquirat. Ego enim hanc solam primam Europæ partem breuiter in memoriam adduxi,
quia intra eam Dacia continetur & Gothia, vnde & Gothi exisse feruntur, qui in
Hispania, vt infra dicetur, regnarunt. Aliis ergo Europæ prouinciis omissis Hispa-
niam calamo nostro Daciæ & Gothiæ, à quibus primi Reges nostri ortum habuerunt,
coniungamus.

CAPVT II.

Hispania prius
Iberia dicta.
Vera est Hesperia,
& vbi sita.

FVIT autem Hispania prius ab Ibero amne, seu flumine, Iberia nuncupata, postea ab
Hispano Hispania cognominata est. Ipsa est enim vera Hesperia ab Hespero stella Oc-
cidentalī dicta. Sita autem est inter Africam & Galliam, à Septentrione Pyrenæis monti-
bus clausa, à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium
frugum generibus fœcunda, gemmarum metallorumq; copiis ditissima. Interfluunt eam
flumina magna, Bætis (quod modo Guadalquivirum vocatur) Minius, Iberus, Tagus in
aliquibus aluei sui partibus aurū trahens. Habet prouincias sex Tarraconensem, Cartha-
ginensem, Lusitaniam, Galleciam, Bæticam, & trans fretum in regione Aphricæ Tingi-
taniā. Duæ sunt autem Hispaniæ, citerior, quæ in Septentrionali plaga a Pyrenæo vs-
que ad Carthaginem porrigitur: vltior, quæ in Meridiem à Celtiberis vsque ad Gadi-
tanum fretum extenditur: citerior & vltior dicta, quasi citra terras, & vltra, quod vlti-
ma, vel quod non sit post hanc vlla. Est autem Hispania de latioribus prouinciis quæ sub
Europa includuntur, habens in se sex prouincias, vt prædixi, quæ iam aliis nominibus no-
minantur. Neque enim dicimus Tarraconensem, quia hic loquimur de prouincia eccle-
siastice

Hispania 6. in
se habet prouin-
cias

fiastice sumpto vocabulo, pro vt metropolim & ecclesias suffraganeas designat: sed quam-
 dam particulam seu contractū terrarum. Illam igitur quæ Tarraconensis dicebatur, Ca-
 taloniam vocamus. Carthaginensis vero est illa particula terræ in qua regna Valentia &
 Murcia consistunt. Lusitania continet partem Portugallia quæ intra Tagum & Guadia-
 nam, necnon etiam particulam illam quæ citra Tagum & ultra Dorium est, aliasque hu-
 ius regni terras quas Extrematurā dicimus. Gallecia vero in suo nomine durat. Sed sub
 Gallecia nomine etiam pars Portugallia intelligenda est, quæ intra Dorium & Minium
 cōstitit. Bætica vero Vandalia est, quam Andaluziam dicimus, dicta à Bæti flumine, quod
 Guadalquivirum vocatur, ab Arabibus sumpto vocabulo. Etenim apud Arabes Guadal-
 10 queuir flumen magnum significat. Hæc intra se Granatæ partem continet. Tingitania
 autem est in Aphricæ parte, quam dicimus Benamarim, à Tingi ciuitate quam Taniar
 vocamus nomen assumens. Alias vero terras quas in Hispania hodie diuersis nominibus
 nominamus, sub illis quas diximus, tunc contineri putarem, vt Castella & Nauarra cum
 Carthaginensi, Legionensis pars cum Gallecia, Toletana & Conchensis cum Lusitania,
 quæ simul cum Bætica quam Andaluziam & Granatam dicimus, Hispaniam vltiorem
 faciebant, quam citeriorem post respectum ad nos possumus appellare, cum vltra & citra
 respectiue ad locum in quo loquentes existunt, dicitur. Nos igitur cum citra Iberum su-
 mus, has partes Hispania citeriorem Hispaniam vocamus, Italici & alii Orientales vlte-
 riorem vocant, cum per respectum ad eos vltra Iberum commoremur. Quæ sic grosse
 20 tetigi, vt aliquam cognitionem horum nominum habeamus, & aliquam corresponsde-
 re denominationibus quas hodie partes Hispania habent ex ipsa propinquitate vocabu-
 lorum, sentiamus, non quod sigillatim his finibus distinguantur. Difficillimum enim ef-
 set nunc limites illarum diuisionum certitudine plena tenere. Hoc tamen ex his diuio-
 nibus constat, Tingitaniam quæ vltra mare Mediterraneum est, licet in Asia sita sit, intra
 Hispania partes contineri. quod licet peregrinum ab aliquo importuno videatur, inten-
 tius tamen intuentibus aliquid forte non parum importare valeret, vt memor sum alibi
 ad propositum aliud dixisse.

CAPVT III.

30 **N** VNC vero intentum nostrum prosequens, hoc de regno Hispania, prout terram in
 qua regnatur, designat, sufficiat dixisse, tamen pro vt Reges & potentiam demonstrat,
 aliqua dicamus. Nescio enim quare apud nos vnico verbo hæc duo diuersa coniungi-
 mus, vt regnum ipsam terram vocemus, & hoc eodem verbo regnandi vim & potentiam
 exprimamus. Dicimus namque regnum Hispania vel Francia, cum de terris illis loqui-
 mur, similiter quoque cum de aliquibus Regibus earum sermo sit, regnum eorum tot an-
 nis durasse scribimus, vel dictamus exercitium ac potestatem regnandi, quæ temporalia
 sunt, & regnum vocantes, vt Salomon edixit: nam terra in æternum stat: non sicut apud
 Italicos qui terram in qua regnant non regnum, sed reamum vocant. Cum ergo de Hispa-
 40 nia, pro vt reamum est, modicum diximus, de regno eius, pro vt regnantium tempora si-
 gnificat, paulum quoque dicamus. Nemo autem dicere posset, qui fuerunt hi qui ab initio
 sæculi ante diluuium in Hispania regnarunt, quia impossibile esset hoc scire, cum omnes
 Chronice post diluuium principium narrationis assumant, nec aliqua autentica historia
 reperiri potest, quæ ante aquas diluuii gesta hominum narret, excepto canone sacro, qui
 ab initio creationis mundi sermonem assumens, tam ante Noæ, quam etiam postea, mul-
 ta historice prophetica reuelatione descripsit. Quicunq; tamen illi fuissent, si aliqui fuerunt
 qui Hispaniam gubernassent, sub inundatione aquarum constat perisse. Sed & post ipsum
 diluuium expleta infantia sæculi & in quandam adulescentiam mundo quodam modo
 ascendente, hoc distinctum sciri non posset: licet aliqui sub globo diuisionem gentium post
 50 discessum à Babel descriptarunt. Sed nos illud non quærimus specificè & particulariter
 scire, grosse tamen, pro vt attentæ antiquitatis abyssus inuestigari aliquam potest, con-
 iicere cōiuentib; oculis vtcunq; vellemus, qui fuerunt illi qui Hispania antiquis in sæculis
 inuaserunt. Fuerunt autē, quod Europa recepit populos à generatione Iaphet, qui septē filios
 dicitur habuisse. Quorum primus fuit vocatus Gomer, secundus Magoth, tertius Madās,
 quartus Inanus, quintus Tubal, sextus Moretus, septimus Tirasus. A Gomerō primo filio
 dicunt populatā Galleciā. A Tubalo quinto filio alii descenderunt Hispani. A Magotho secū-
 do filio Scythæ, Gothi, Vandali, Sueui, & Alani, & ab aliis vero filiis alię profluxere natio-
 nes. Inter istos, deniq; adinuicē magna bella & grādes dissensiones processerunt. Alii enim
 alios è terris expellentibus, & aliis resistentibus, oportebat vt bellici labores insurgerent.

*Regni Verbum
 duo diuersa
 coniungit.*

An. Dom.

Nam inter offendentes & defendentes tunc & nunc consequens est, ut gladius hostilis insurgat. Nam alii inuasionem potentia incitante desiderant, alii defensionem necessitate cogente procurant. Et nec hoc, nec illud ad rationis persuasionem quiete cōfici potest, ad arma oportet recurrere. Transierunt ergo multa tunc tempora, & in eis armorum plurimi actus, quos referre calamus non valeret. Sed hoc vnum dicitur, quia à confusione linguarum in Babel, usque ad tempora Gedeonis iudicis Israel, fluxerunt anni mille, & ducenti, & triginta, & tres. Et huius Gedeonis tempore natus est Hercules magnus, qui ingentia facinora & armorum miranda exercitia per diuersas orbis partes, præsertim in Hispania egit. Hic enim (ut ferunt) vna cum Iasone obtinuit vellus aureum insulæ Colchos, & destruxit Troiam prima irruptione occidens Laomedontem Troiæ Regem, necnon vicin Diomedem Thraciæ, ac Centauros, & Lacedæmonios. Superavit quoque filios Leni, qui erant nepotes Regis Saturni, necnon Busirim Ægypti, & Antæum Aphricæ Reges, foeminas quoque Amazonas, quæ tunc erant multarum gentium victrices, pro ut hæc omnia aliquæ historiæ ferunt & fabulæ poetarum. Boetius quoque in metris suis horum

Horatius laboribus, de quibus Virgil.

*Herculem duri celebrant labores,
Ille Centauros domuit superbos,
Abstulit sæuo spolia leoni.*

Reliqua quæ illic in metro sequuntur, quæ hic succincte tetigi, veritatem eorum Deo qui omnia cognoscit, relinquens, ut scripta reperi, huic scripturæ inferere, non asserere curam cepi. Cum autem hæc omnia Hercules aliis in orbis partibus expleuisset, ab Aphrica in Hispanias transiit. Audierat enim Geryonem Hispaniæ principem potentia suæ robori plus debito nitentem, erga Hispanos tyrannice se habere. Aduentum vero eius audientes Hispani nimium lætati sunt, sperantes manu Herculis à Geryonis tyrannide liberari, quod & factum est. Nam Hercules Geryonem desidans, duellum cum eo aggressus est, victumque strangulauit, & super caput eius turrim dicitur fundasse prope Curuniam, quod oppidum in Galleciæ finibus ipse fundauerat. Demum occidit Cacus illum ferum hominem, qui tanta feritate vigeat, ut potius fabulæ quam historiæ narratio feritatis eius ab aliquibus scribenda putetur. Ab hoc Caco montem Caci, quem vulgariter Moncaio dicimus, prope Tirasoniam & Agredam situatum, nomen assumpsisse ferunt. Hercules itaque occisis Geryone & Caco, & multis magnificis operibus in Hispania factis, ad Græciam est reuersus, dimittensque nepotem quendam suum qui Hispanus vocabatur, ut in Hispania regnaret, à cuius nomine Hispaniam vocatam putant. Nam primo Iberia ab Ibero flumine, seu Hesperia ab Hespero Planeta qui prope occidentem aduesperante die lucet, vocabatur. Hic Hispanus est primus quem in Hispania regium titulum assumpsisse historiæ narrant. Qui magno tempore in pace regnans, multa magnifica opera dicitur construxisse. Inter quæ ille singularis aquæ ductus habetur qui apud Segouiam in sua firmitate huc usque perdurans, ciuitati aquarum copiam ministrat, pulchritudinem nimiam in ipsa operis fortitudine ostendens. Nam cum quædam particula supereminens per quam cloaca dirigitur, sæpe reficiatur, & resecta faciliiter corruat, ipse tamen pons & aquæ ductus tanta firmitate ædificatus fuit, ut ab illo sæculo usque in præsentem diem quasi quadam incorruptione fulgens maneat. Tantaque differentia diuturnitatis inter moderna opera & vetustissima est, quod quidquid ibi nostris diebus reficitur, raro per decennium durat, tanto ponte qui Hispani temporibus factus est, per tot sæcula immutabiliter perdurante.

CAPV T IIII.

Hic Hispanus filiam suam nomine Liberiam in matrimonium tradidit insigni Principi Græciæ vocato Pyrrho, qui ex iure vxoris suæ post mortem Hispani soceri sui in Hispania regnauit. Hoc tempore dicunt tantam ariditatem per totam Hispaniam fuisse quod viginti septem annis pluuia visa non est descendisse: quo factum est, ut omnia flumina prorsus arefcerent, præter modicum aquarum quæ in Guadalqueuiro & Ibero profluebant, & ut aliqui dicunt, in Guadiana. Cuius causa Hispani ad diuersas terras vitam saluaturi abierunt, ariditate autem cessante habitatores ad Hispaniam reuersi sunt. Pyrrho denique defuncto Græci post eum aliquo tempore regnauerunt, quorum nomina expresse non legi. Post hæc gentes quædam extraneæ quæ Almonizi vocabantur, Hispaniam intrantes Græcos expulerunt, & regnarunt in ea quadraginta annis. Demum exercitus multi ab Alemania & insulis adiacentibus Hispaniam inundantes, Almonizis expulsi apud Hispanos magnis temporibus regnauerunt, donec Poeni ab Aphrica transeun-

transeuntes magnam partem Hispaniæ subiecerunt. Etenim Hamilcar primo Saguntum obsidens occisus fuit. Deinde Hannibal immanissimus fortissimusque obsidionem repetens, Saguntum oppidum expugnauit. Quod utique non ciuitatem Saguntiam nostrā, sed castrum illud iuxta Valentiam Monuiedrum vulgariter nuncupatum fuisse autumat. Sagunto autem occupato, & aliis multis partibus Hispaniæ suæ ditioni subiectis, Hannibal nomine & gloria excellere incipiebat, quod Romanus populus qui tunc quasi adolescens erat, & aliis gentibus imperare non mediocriter præsumebat, moleste tulit, maxime cum iam Saguntum Romani in amicitiam recepissent. Cuius occasione bellum contra Hannibalem & Pœnos implacabile indixerunt. Quo factum est, ut Hannibal qui potentia magna & animo bellicoso vigeat, in Italiam proficisceretur, dimissis Hasdrubale & Magonem fratribus eius, ut ea tuerentur quæ apud Hispanos acquisierat. Romani vero miserunt contra eos nobiles quosdam de familia Scipionum, qui pugnantes contra Hasdrubalem victi & occisi sunt. Post quorum mortem alium de Scipionibus, qui P. Cornelius Scipio Minor dictus est, ad Hispanos miserunt. multi namque fuerunt Scipiones. Scipionis enim verbum cognomentum familiæ, non nomen particulare hominis est. Hic Scipio dimicauit contra Magonem acerrimo prælio, ut hinc inde occisi plurimum caderent, & Magonem victum & captum cum aliis captiuis misit ad urbem. Magonem vero sic victo Hasdrubal frater eius occurrit obuiam Scipioni, præliumque intrans victus euasit, & profectus est in Italiam ad Hannibalem fratrem suum. Scipio vero victor existens, expugnatis Hasdrubale & Magonem fratribus Hannibalis, rediit Romam, Hispania manente sub regimine Romanorum. Aliquibus autem temporibus sic elapsis, cum Romani gubernantes insolenter, ceu fieri solet, haberent (raro enim euenit, ut peregrina potentia si diu continuatur, ad grauamina non profiliat subditorum. vnde & Bonifacius Papa dicebat, non modica dispendia Romæ attulisse peregrina regimina. hinc est quod successione principantium naturalitas acquisita, Regum ad subditos, & subditorum ad Reges nimium conciliat animos, & regnantis iugum benignum & tolerabile reddit) Hispani ergo proteruiam Romanorum non ferentes, rebellare cœperunt. Contra quos Romani miserunt ducem nomine Tiberium Sempronium, qui viarum pluiquam centum & viginti ciuitates, oppida, & castra occupans, Hispanos sub ditionem Romanorum reduxit. Demum exacto aliquo tempore, sexcentesimo fere anno postquam Roma condita fuerat, iterum rebellant Hispani, & taliter se inuenerunt contra Romanos, quod nullus ex ducibus Romanis reperiebatur, qui acceptare auderet se miti aduersus eos. Et tunc miserunt quendam nomine Sergium Galbam consulem, qui multis præliis cum Hispanis confectis, postremo ab eis fuit deuictus. Quo sic deuicto miserunt Romani alium ducem, qui obsedit Numantiam quæ nunc Zamora vocatur, in cuius obsidione magnam stragem, damna, & pericula Romani habuerunt, ciuitate in sua rebellionem contra eos manente. Sed post istud missus est P. Scipio, qui post Africanus inferior vocatus est, nepos alterius Scipionis quem Africani superiorem appellant. Hic Numantiam tam stricte obsidione afflixit, quod expugnatam ex toto destruxit. Et sic mansit Hispania sub ditione Romanorum aliquo tempore. Sed post consueta animositate rebellantibus Hispanis venit Pompeius, qui subiiciens eam dimisit in illa filios suos ac duces Petreum & Afranium, & in Italiam rediit. At cum inter Romanos tunc illud intestinum & famosum bellum surrexisset, & Pompeio cum Iulio Cæsare genero suo implacabiliter desidente, Iulius Cæsar in Hispaniam venit, & contra Petreum & Afranium apud Ilerdam dimicauit, ubi exercitum Petreii & Afranii immensa siti afflictum in ditionem reduxit. Māsit itaque tunc, Cæsare subiiciente, sub potestate Romanorum Hispania usque ad tempora Honorii Imperatoris. Cuius tempore Vandali & Alani ad Hispaniam venerunt, & eam magna ex parte occupauerunt, ac Sueui Galleciam. Sed paulo post Vandali in Africam transferunt, & quidam alii Barbari quorum nomina non habentur, Hispaniam intrarunt. Et sic huiusmodi inundationibus diuersarum gentium & rituum, magnis temporibus Hispania afflicta fuit, partim Romanis, partim Vandalis, Alanis, Hugnis, & Sueuis illam sibi iuxta potentiam suam tyrannice occupantibus, donec exercitus nobilis militiæ Gothorum illis expulsis ad illam habiturus deuenit. Quorum Reges ex ipsa habitatione & incolatu Hispani effecti in ea regnarunt, & regnant, non iam Gothorum, sed Hispanorum sub diuersis titulis Reges vocati.

CAPVT V.

ET quia de his sub arboris figura particulariter dicendum assumpsimus, aliqua ex illis quæ intra Hispaniā gesserunt, suis cōgruis locis dicturi, de origine eorū, & his quæ ante

Tiberius Sempronius Hispanos sub ditionem Rom. reduxit.

Sergius Galba moritur

Numantia obsidio.

Hispania sub ditione Rom.

An. Dom. Hispaniæ ingressum aliis in locis per eos gesta sunt, breuissime, vt aliena, non vt nostra, d
Origo Gothorū clariorem intellectum dicendorum breuissimo cursu transeamus. Origo autem Gotho-
Unde. rum, vt ex aliquibus historiis colligitur, ex insula Scanthia, seu Scythia fuit. Illam namque
 primo sunt adepti, cuius possessione non contenti, inde exeuntes propinquas Scythiæ in-
 sulas & terras peragrantes, vicinas gentes bellis laceſcebant, quod antiquissimum est. Nā
 ante Herculem qui tempore Gedeonis iudicis Israhel fuisse dicitur, Gothi Reges habuiſ-
 se dicuntur, quos nominant Beric, & Gadaric, & Philimer, & Zamolxem, & Tanausum,
 qui successiue in eis regnauerunt. Et post tempora Herculis & Telephi filii eius multos
 Reges Gothi habuisse feruntur, ac plurima bella tam versus Aquilonem, quam etiam O-
 rientalem mūdi plagam gessisse. Tamq; in illis animositas bellandique desiderium erat, 10
 quod etiam fortitudinem & militare exercitium ex eorum origine ad fœminas dicitur
Amazones fœ- pertransisse. Nam illæ pugnacissime fœminæ quas Amazonas vocarunt, ex genere eorum
mina pugna- profluxisse narrantur, vt in hominibus qui animalia rationabilia sunt, illud quod in auib.
cissima. rapacibus natura operante fieri videmus, in illis sæculis factum audiamus. Et sicut inter
Inter aues ra- aues rapaces, seu de rapina viuentes, fœmellæ soleant esse audaciores: sic apud illos qui a-
paces fœmina liena rapere, & populos ex suis sedibus expellere continue insisteabant, Amazonæ fœmel-
audaciores. læ impetum etiam audaciorem habeant, licet ipsi Gothi masculi audacissimi fuerunt. Et-
 enim Tomyris Amazona Regina Getarum, immo Gottharum, Cyrum Regem Persarū
 & Medorum, qui tantæ potentæ fuit, vt regnum Chaldæorum Balthasare Rege occiso,
 & Babylone destructa extinxerit, & in regnum Persarum mutauerit, bellū gerens, illum 20
 deuicit, ac occisum capite mutilauit, quod in vtero pleno sanguine cōsanguineorū & no-
 bilium de exercitu suo misit, dicens: Satia te sanguine quem sitisti: vt qui sanguinem alio-
 rum crudeli cæde sæpiissime fuderat, sanguine suo & suorum infœlix operiretur, vt illud
 „ euāgelicum verbum etiam illo tempore compleretur: Qui gladio occidit, gladio peribit.
 „ Sic & Samuel Propheta cum Galaath Regem gladio scinderet, dixit, Sicut fecit absque
 „ liberis mulieres gladius tuus, sic etiam erit sine liberis inter mulieres mater tua. Sæpe enim
 „ impii & crudeles crudeliter opprimuntur, & potentes, vt Sapiens ait, potenter tormenta
 „ patiuntur. Nam iuxta prouerbum vulgare, canis lupos occidens, plerunque à lupis occi-
 „ ditur. Tomyris vero adepta victoriam & maximam prædam, in partem Mysiæ quæ ab A-
 „ mazonis Amazona dicitur, victrix abscessit, & mutato nomine minorem Scythiam ap- 30
 „ pellauit, & ciuitatem Tamera suo nomine ædificauit. Et adhuc hodie successores earum
Amazona. fœminæ agentes militiam, strenuæ habentur in opere militari, & terra earum (vt Roderi-
 ci historia refert) vulgariter Fœminea vocatur. Ego tamen licet, vt legi, describo, non ta-
 men meminime vidisse aliquem qui militarem exercitum fœminarum segregatū vidiſ-
 set, licet vna, vel alia militari exercitio dedita aliquando videatur, sicuti apud Francos pri-
 die Poncella militabat.

CAPVT VI.

SED exercitum fœminarum dimittētes, ad viriles Gothorum cuneos redeamus. Post 40
 mortem autem Beric qui primus inter Gothos Rex nominatur, successit Gadaricus,
 qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia quæ nunc Dacia dicitur, populos
 subiugauit. Post hunc filius eius Philimerus videns Philimerigorum terram vbertatis pe-
 nuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarēt, & cum diu altissimas se-
 des & congrua loca perquirerent, ad vteriores Scythiæ terras venit, vbi regionum vber-
 tatem & votiuā gaudia admiratus, decreuit ibi, vt in propriis residere. Et cum terram ex-
 plorans deambulasset, & pontem in vasto flumine reperisset, regionemq; vltra flumen il-
 lud placidam prospexisset, voluit regionis vltima peragrarē, & parte exercitus iam trans-
 missa, pontis structura corruit transeuntium pedibus conuassata: & sic nec transmissis
 licuit remeare, nec aliis transuadere. Is enim locus (vt fertur) paludibus tremulis cōcludi- 10
 tur, & ex vtraq; parte confusione imperuius inuenitur, & forsan pons ille ligneus erat, &
 pondere multitudinis ruit, ac citra remanentibus quia difficilis reparatio videbatur, re-
 parare noluerunt, vel forte cum nullā aliam causam itineris continuandi haberent, nisi
 quia terras ad inhabitandum quærebant, circa flumen remanentes confederunt, grandi
 parte exercitus sui vltra prodeunte, satis sibi habitationis videbatur in terris citra flumen
 situatis mansisse. Pars vero Gothorum quæ cum Philimero citra remanserat optatū poti-
 ta solum, ad gentem Spalorum aduenit, vbi conferto prælio victoriam sunt adepti. Exin-
 de vt victores ad extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, cum triumpho ve-
 nerunt, & Scythiam suis victoriis subiecerunt. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen
 tenuerunt

tenuerunt, Scythæ, vt indigenæ, sunt vocati. Et licet Gothi ad gentes alias sæpius se vertissent, rectores tamen suos in Schytia dimittebant, penes quos gentis regimen consistebat. Hinc euenit, quod Iosephus Scythas, Isidorus Geras appellat. Vnde & illud in laudem eorum per quendam poetam dictum est:

Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ.

Ac si diceret, tanta animositas Gothorum militiæ est, quod pro honore adipiscendo mortem contemptui habent, laudantes vulnera quæ pro Reipublicæ tuitione ac exaltatione in præliis viriliter recipiuntur. Nam mutata prima litera e in o, & vltima e in i, qui Getæ appellabantur, Gothi dicuntur. Hi septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc Gothia appellatur. interpretatio autem nominis eorum in lingua nostra est fortitudo, & re vera nullius gentis strenuitas ita regnis & imperiis se obiecit, sicuti huius. In primo enim egressu à Scanthia gentem stolidam Vlmerigorum & Vandalorum à suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecerunt, Vexorem Regem Ægypti prælio fugauerunt, Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remanserunt, ex quibus Parthi (vt dicitur) processerunt & partem Asiæ subiecerunt, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniam, & Æliam expugnauerunt. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlysses. Darius Hystaspis filius, & Xerxes ab Anciro Rege Gothorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander virandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. At cum Pompeius pro arripiedo Reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma moueret, isti cæteris fortius dimicarunt, in Franciam irruerunt, Italiam vastauerunt, Romam ceperunt, Veronam ædificauerunt, nomen imponentes Verona, quasi ve Roma, in odium Romanorum. Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibique apud Toletum sedem vitæ & imperii locauerunt, in habitaculis & tentoriis habitauerunt. Terras vberes seminabant, nusquam munitiones vel domicilia fabricabant. Et licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarent, semper bellis & vastationibus insisterent, non contenti dominio populorum, sed præliis omnia infestantes. Et licet in sui principio ferocitati dediti, vix humanæ rationis debitum attendebant, tamen postquam mores aliarum gentium viderunt & vrbes, humaniores effecti benignitatem & mansuetudinem induerunt, adeo quod & philosophis, ad quorum sapientiam humili studio peruenerunt, diu propriis ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium adsciuerunt, quod & sacerdotio ornaverunt. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium obices his cesserunt. Post exterminium Scythæ gens Vandalia, à Pannonia non tantum eorum præsentia fuit exterrita, quam opinione fugata, eorum impetu Alani sunt extincti, Sueui inter angustos Hispaniarum angulos eorum arma proprio periculo sunt experti, & regno quod seditiose tenuerant, turpiori dispendio caruerunt. Libertatē Gothi potius bello, quam pace seruauerunt, in bellandi necessitate vires precibus prætulerunt, & in armis spectabiles hastis & iaculis, arcibus & sagittis, ensibus ac clauis, tam equestri, quam pedestri prælio confligebant, & in armorum experientia solo naualis belli exercitio caruerunt, vsque ad tempora Sisebuti. Sub quo ad tantā gloriā peruenerunt, vt victoriarum insignia non solum in terris, sed in ipso mari publicarent. Fuerunt autem naturaliter magnanimi & audaces, ingenio faciles & subtiles, in proposito prouidi & constantes, gestu & habitu approbati, viribus præpollentes, statu ardui & proceri, duri vulneris, & manu prompti, corporis validi, membris apti, dispositione compositi.

Gothorum mores.

CAPVT VII.

SED sic confuse generaliter scripsi, prout scriptum inueni, vt aliqualem notitiam Gothicæ gentis sub genere habeamus. Nam illorum temporum seriosa & specialis narratio certitudinaliter non habetur, quia Salomon inquit: Tempus cuncta obliuione operit: nec ad gesta principatiter attinet, quid Gothi in remotis regionibus seculis antiquis gesserunt. Sed hoc addendum est, quod Gothi, qui cum Philimero Rege citra pontis fretum manserunt, multa strenuissima opera armorum agentes, sub multis Regibus ac ducibus suis per discursum temporis succedentibus contra plurimos Reges, gentes, & nationes dimicarunt, pluries victores, licet aliquando tamen raro fuissent deuicti. At cum ad hanc partem Europæ, quæ Italia, Alemania, & Gallia, & Hispania est, venissent, se iterum subdiviserunt: & illi qui apud Italiam & circumadiacentes terras remanserunt, Ostrogothi vocati sunt, illi vero qui ad Hispanos accesserunt, Vesogothi sunt vocati, Ostrogothos, id est Orientales Gothos, Vesogothos, id est Occidentales, vocantes ex vulgari suo idiomate, vt arbitror, interpretatione recepta. Et quia Gothi qui in Italia remanserunt, Ostrogothi appellabantur, ideo Theodoricus de quo mentio fiet, Ostrogothorum Rex

An. Dom.

appellatus est. Gothi vero qui Pyrenæos montes transeuntes, Vesogothi dicti sunt, procedente tempore Gothicum titulum exuentes, Hispanorum nomen induerunt, ut in dicendis exprimeretur. At licet differentia nominū esset, large tamē assumpto vocabulo omnes dicebantur Gothi, cum ab eadem origine descendissent. Origo autem, ut proxime dixi, ab Aquilonari parte fuit. Et si accurate attendere volumus, terram illam quam hodie Reges Daciæ tenent cum aliquibus adiacentibus, fuisse illam unde Gothi principaliter exierunt, existimandum est. Sunt enim quatuor regna, Daciæ, Sueciæ, Noruegiæ, ac Gothiæ, siue Gothorum. A quibus terris, necnon aliquibus aliis quæ ultra illas intra illum sinum Aquilonis in magna latitudine sitæ à Barbaris hodie incoluntur, putandum est illam multitudinem armatæ militiæ copioso numero exiuisse. Nam Gothiam solam quæ parua terra est, incredibile esset, tot populos genuisse. Nec huic rei obstat, quod omnes nomē Gothicum assumpserunt, quia tam antiquis, quam modernis temporibus hoc fieri consuevit, à parua terrarum gleba gentes multas interdum nomen accipere, cum generaliter nominantur, licet in particulari suas nominum subdiuisiones accipiant, sicuti omnes quotquot sub amplitudine horum regnorum morantur, Castellanos vocamus, licet Castella vna provincia sit, & multæ aliæ propria nomina & designationes habentes sub hac monarchia spaciolis finibus sitæ consistant. Sic itaque fieri potuit, ut à terra Gothiæ licet non magna, omnes finitimæ gentes, quæ ad occupandas terras aliorum animositate vigenti exierunt, nomen acceperunt. At quia inter regna regis Daciæ, Gothia computatur, illa arma regia regibus qui in arbore sequenti depicti sunt, quandiu titulum Gothorum habuerunt, apponit, quæ reges Daciæ pro omnibus quatuor regnis adducunt. Titulo vero mutato, & Castellæ, & Legionis separatim, vel coniunctim assumpto, arma quæ procedente tempore assumpserunt, prope illos ponuntur. Nec tamen volo, ut quisquam putet eos qui in illis regionibus frigidissimis remanserunt, Hispanis præstare, quia ab illis descendunt, cum hoc in vetustis, & in recentibus sæculis crebro visitatum sit, quod cum ex aliquibus terris insigniores & animosiores viri exeuntes, alias regiones virili animo expugnant, easque perpetua habitatione incolunt, licet à terris unde exierunt, denominationem & arma retineant, longe tamen eminentiores sunt illis qui in originis suæ terra quieti manserunt. Nam Alexander Magnus à Macedonia provincia Græciæ exiens, nomen Macedonis retinuit. Sed quis non dicat illum totius esse dominum factum, ac illos qui post eum in regnis expugnatis regnarunt, illustriores fuisse illis qui intra Macedonia latebras resederunt? Sic & Pharamundus à Pannonia Vngariæ provincia exiuit, sed eo in Francia manente, reges Francorum qui ab eo descenderunt, quis dubitat clariore Vngarorum Principibus esse? licet illi clari & excellentes existant. Sic & Hispaniæ reges, licet ab illis Geta- rum Principibus in suis protoparentibus descenderunt, tamen sceptrā altiora & clariora acquirentes, manentibus intra illarum terrarum confinia eorumque successoribus nimium præstare, non incongruum est. Sic & apud nos in aliisque regionibus sit, ut nobiles & Barones ex montaneis domibus exeuntes, ac in aliis partibus terrarum dominia acquirentes, Duces, Comites, & Barones effecti, longe præstantiores habeantur illis qui in domibus quas solaria vocant, morantur: licet etiam ipsi cognomentum illarum domorum retineant. Quæ similia memor sum respondisse cuidam Prælato oratori regis Daciæ, qui audiens aliqua quæ in disputatione sedium cum Anglicis, de antiqua claritate & clara antiquitate Gothorum ad regis nostri eminentiam demonstrandam in medium adducebantur, se interferere voluit, & Regi Daciæ, qui Gothorum rex nuncupatur, sedem eminentem quærere. Nam etsi magnum & insignem illum Regem faterer, tamen maiores & insigniores illos fuisse qui à Gothia & circumuicinis regionibus exeuntes Italiam, & Galliam, ac etiam Hispaniam occuparunt, quis negare valeret? Et ex illis profluit is qui hodie Hispaniæ sceptrā gubernat: licet à Gothia quasi quodam solario cognomentum magnis temporibus seruauerunt, & etiam hodie realiter tenent, licet titulorum nomina ex præliis & aliis insignibus gestis, quæ postea venerunt, sunt mutata. Hæc ad intelligentiam dicendorum præmisisse sufficiat, & iam quod mente concepimus, exequamur, & ex deuotis præcordiis omnipotentis Dei iterata deprecatione suffragio implorato, reges ipsos, prout temporum suorum ordo deposcit, huic arbori inseramus.

CAPVT VIII.

ATHANARICVS iuxta propositum huius arboris ponitur primus, qui gentis Gothorum regium solium suscepit anno à natiuitate Domini trecētesimo quadagesimo tertio, & regnauit annis tredecim. Nam licet dubitandum non est, quin Gothi ante istum pluri-
mos

mos alios reges & Principes habuissent, tamen postquam fines terrarum suarum exeun-
 tes, terras & regna aliorum tam per Italiam, quam per Græciam & Hispaniam occupare
 decreuerunt, hic Athanaricus primus rex habetur. Ideo merito vt radix arboris propo-
 nitur, ab hoc enim tempore cum Gothis Hispani quandam communionem habemus, vt
 intra Hispaniæ historiam illos includere debeamus. Primo namque intra fines suos mo-
 rantes, vel partes Orientales infestantes, ad annalia nostra non pertinent, sed tanquā ex-
 teri, vt cæteræ nationes sunt reputandi. Huius Athanarici tempore Gothi sub gentilitatis
 erroribus tenebantur, licet aliqui eorum catholicam fidem susceperunt. Ideo Athanari-
 cus gentili errori fauens, persecutione crudelissima aduersus fidem mota, contra Gothos
 10 qui in gente sua censebantur, cædes incepit exercere, ex quibus plurimos qui nolebant i-
 dolis immolare, martyres fecit. Tunc Gudilla Episcopus legē eos docuit Christianam, &
 in linguam eorum scripturas noui & veteris Testamenti transtulit. Gothi itaque qui ha-
 ctenus idololatriæ superstitioni dediti, gentilibus sacrificiis se vouebant, iam fide suscepta
 ecclesias construxerunt, & sacerdotes Euangelicos, speciales literas quas eis vna cum lege
 Gudilla eorum Episcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hispaniarum & Gallia-
 rum libris adhuc hodie apparent, quam literam aliqui Toletanam vocant, sed communi-
 ter Gothicam dicimus. Legitur cum difficultate propter dissuetudinem, quia ille modus
 scribendi defuit, & alia forma literæ vtimur. In Italia tamen à paucis citra temporibus, ve-
 20 tustissimum modum scribendi cum diphthongis qui iam ab vfu omnium recesserant, o-
 ratores in eloquentiæ libris, & etiam in epistolis familiaribus sequi cœperunt, & quasi à
 sepulchro vetustæ antiquitatis sepultam literam, vt alium Lazarum, suscitare voluerunt.
 Hic autem Athanaricus à Theodosio Imperatore inuitatus ad Constantinopolim acces-
 sit, vrbisque illius situm, stationemque nauium, populosque diuersarum gentium quas in
 vno fonte ex diuersis mundi partibus scaturire videns, Nunc denique, inquit, cerno quod
 incredulus audiebam: paucisque mensibus interiectis obiit. Quem Imperator sicut viuē-
 tē honorauerat, sic mortuū honorans dignæ tradidit sepulturæ. Depingitur Athanaricus
 sub cultu armorū, quia fuit bellicosus, strenuus, & in armis exercitatus. Habet autē in scu-
 to suo arma regia Gothorum, quæ continuantur vsq; ad Pelagii tempora. Depingitur et-
 30 iam hic Gudilla Episcopus, quia Gothos legem Christianam docuit. Concurrentia. Con-
 currebant cum Athanarico & prope tempora eius, in sede Apostolica Liberius primus
 natione Romanus annis quinque, & Felix secundus natione Romanus anno vno, & Da-
 masus primus natione Hispanus annis decem & octo: in folio vero Imperii Romani Va-
 lentinianus, qui imperauit cum fratre suo Valenti annis vndecim, & Valens cum Gratia-
 no imperauit annis quatuor. Hoc tempore Sanctus Ambrosius Mediolanensis Archiepi-
 copus claruit.

CAPVT IX.

40 **A**LARICVS huius nominis primus post Athanaricum regni Gothorum culmen ascē-
 dit, non tamē confestim, nec pacifice, sed tempore intermedio, & etiam dissensione
 ciuili interuenientibus. defuncto nanque Athanarico anno Domini trecentesimo quin- 356
 quagesimo sexto, attendentes Gothi Theodosii Imperatoris Romani benignitatem Ro-
 mano Imperio se dederunt, & fuerunt sine rege viginti octo annis, quibus expletis cœpit
 regnare Alaricus anno Domini trecentesimo octogesimo quarto, regni Hispaniæ anno 384
 quadragesimo primo, & regnavit annis viginti & septem. Hic Romam expugnauit, sed ad
 ecclesias confugientibus nullam offensam intulit. Huius expugnationis causa Augustinus
 librum de ciuitate Dei composuit, vt in prologo eius patet. Obiit autem Alaricus apud
 Consentiam quam ipse destruxerat, morte subita, quem sui nimia dilectione lugētes, flu-
 mine quodam à suo alueo in aliam partem deriuato, in medio aluei collecto captiuorum
 50 agmine locum effodiunt sepulturæ. In cuius fontis gremio Alaricus cum multis copiis se-
 pelitur, & loco confestim oblecto rursus flumen proprio cursui reddiderunt, & vt nesci-
 retur locus sepulturæ eius ab aliquo, omnes fossores captiuos qui interfuerāt, extinxerūt.
 Tanta superbia elati, vt quod Deus immortalis in sepultura Moyfi serui sui propter causas
 suæ infinitæ sapientiæ notas obseruare decreuit, secretam illam sine alicuius periculo esse
 volens, isti timidi & inflati in sui temporalis regis tumulto cum cæde innocentum seruorū
 imitari quomodo voluerunt. Depingitur autem Alaricus cum vexillo alto, enseque nudo 384
 in manu eleuata contra cuiusdam imaginem vrbis, propter euerfionem quam fecit in vr-
 bem Romanam, quæ præcipua inter omnes vrbes mundi fuit & est. Concurrentia. Con-
 currebant tempore illo quo Gothi sine rege erant, quod durauit viginti octo annis, & post

cum Alarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Quiricus primus natione Romanus annis vndecim, Anastasius natione Romanus annis tribus, & Innocentius primus natione Albanensis annis quindecim: in solio vero Imperii Romani Gratianus cum fratre suo Valentiniano, & Theodosio patre annis sex. Per idem tempus Christianorum templa iubente Theodosio destructa reficiuntur. Et hic Theodosius postquam cum Gratiano imperauerat annis sex, imperauit cum Valentiniano aliis vndecim. Hic destruxit templa Deorum. Et Arcadius in Oriente, & Honorius in Occidente imperauerunt annis tredecim.

CAPVT X.

16

411. **A**THAULPHVS consanguineus Alarici, & ei forma, menteq; consimilis post Alaricum in regni fastigio sublimatur anno Domini quadringentesimo vndecimo, regni vero Hispaniæ anno sexagesimo octauo, & regnavit annis sex, & apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, & depingitur sub armato cultu, quia armis se dederat, in terrâ tamen prostratus & mortuus, quia fuit occisus. Concurrentia. Concurrerunt cum Athaulpho, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sozimus natione Græcus annis duobus, & Bonifacius natione Romanus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Honorius cum Theodosio iuniore Arcadii fratris sui filio imperauit annis quindecim.

CAPVT. XI.

26

417. **S**IGERICVS Athaulpho defuncto rex à Gothis præficitur, anno Domini quadringentesimo decimo septimo, regni vero Hispaniæ anno septuagesimo quarto, & regnavit anno vno. Depingitur in veste pacifica absq; cultu armorum, quia bella non gessit. Fuit autem tanta breuitas temporis regni eius, vt concurrentiam Pontificum Romanorum & Imperatorum non capiat.

CAPVT. XII.

418. **V**ALIA successit in regno post Sigericum anno Domini quadringentesimo decimo octauo, regni Hispaniæ anno septuagesimo quinto, & regnavit tribus annis. Hic ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus Romani nominis causa Barbaris intulit magnas cædes, Vandalos Silinguos in Bætica bello prostravit, deuictisque Vandalis Vndericus rex Vandalorum, qui in Gallecia resederat, in Africam transfretauit. Post hæc apud Tolosam Valia longa valetudine reprimente rebus excessit humanis. Depingitur sub cultu armorum, quia bella plurima gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Valia, & prope tempora eius, in sede Apostolica Celestinus primus natione Romanus annis octo: in solio vero Imperii Romani imperabat præfatus Honorius. Anno vero secundo huius Valiæ primus omnium ex Francis rex assumptus est in regem gentis Francorum, coronamq; regni sibi imposuit Pharamundus Marcomiri Ducis filius, cœpitq; regnare Imperii Honorii anno nono, à natiuitate vero Domini quadringentesimo decimo nono, vel vicesimo. Regnavit autem in Germania super Francos annis vndecim.

CAPVT XIII.

421. **T**HEVDOREDVS post Valiæ obitum successit in regno anno Domini quadringentesimo vicesimo primo, regni Hispanorum sexagesimo octauo, & regnavit annis tribus. Hic cum Athila rege Hugnorum in campis Cathalanicis magnum præliū habuit, in quo Theudoredus est interfectus, & Athila rex victus. Hoc autem prælium fuit de famosioribus præliis mundi. Depingitur Theudoredus sub cultu armorū in campo mortuus, quia in prælio fuit occisus. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudoredo rege, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sixtus tertius natione Romanus annis octo, & Leo primus natione Tusculus annis viginti quatuor: in solio vero Imperii Romani Theodosius iunior cum Valentiniano consobrinus suo, imperauit annis viginti septem. Anno autem decimo regni Theudoredi obiit Pharamundus primus rex Francorum, & successit ei Clodius filius eius, & regnavit annis viginti. iste fuit secundus rex Francorum, sed tricesimo anno regni Theudoredi obiit hic Clodius rex Francorum, & successit ei Meroueus filius eius, qui regnavit annis duodecim. iste fuit tertius rex Francorum.

CAPVT XIII.

452. **T**HVRISMUNDVS filius Theudoredi patre mortuo in campis Cathalanicis, vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur, anno Domini quadringentesimo

gentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ nonagesimo primo, regnavit anno vno, & à suo cliente fratrum consilio interfectus est. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo quem tenebat, sui sanguinis ultor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit. Depingitur Thurismundus in veste pacifica vulneratus, quia licet bellicosus extiterat, in domino tamen pacifice sedens à proditore fuit occisus, cuius regni temporis breuitas concurrentiam Pontificum Romanorum & Imperatorum non capit.

CAPVT XV.

THEODORICVS huius nominis primus, Thurismundi germanus, post mortem fratrum regni solium ascendit, anno Domini quadringentesimo quinquagesimo quarto, Hispaniæ vero regni nonagesimo secundo, & regnavit annis tredecim. Hic in principio sui regni iniuit prælium contra Rheciarium regem Sueuorum qui in Gallecia regnabat, in quo Rheciarius rex interfectus est. Paululum vero postea cum ad Gallias redisset, à fratre suo Enrico occisus est. Ideo depingitur Theodoricus occisus, quia fraterno occubuit gladio. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodoro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Hilarius natione Sardus annis sex: in solio vero Imperii Romani Martianus & Valentinianus imperauerunt annis septem. Sub istis martyrizatur vndecim millia virginum. Anno octauo præfati Theodorici obiit Meroueus rex Francorum, & successit ei Childericus filius eius, & regnavit annis viginti duobus, & iste fuit quartus rex Francorum.

CAPVT XVI.

ENRICVS post necem fratris successit in regno anno Domini quadringentesimo sexagesimo septimo, regni Hispaniæ anno centesimo quinto, & regnavit annis decem & septem. Hic Enricus apud Arelatum conuocatis magnatibus & proceribus, attento quod Gothi leges in scripto non habebant, sed moribus absq; scriptura quasi per quoddam arbitrium regebantur, sicut apud Græcos Lacedæmonii legibus sine scripto regebantur: ideo leges ad scripturam reduxit, vnde & hic inter ceteros legislatores merito computari potest. Et vbi Isidorus in quinto Etymologiarum narrat Phoroneum primo Græcis leges tradidisse, Mercurium Trimegistum Ægyptiis, Solonem Atheniensibus, Lycurgum Lacedæmoniis, Numam Pompilium Romanis, congrue hic Enricus potest computari, qui primus leges tradidit Gothis, vt inter illos, qui leges humanas primi in scriptis tradiderunt, hic noster interferatur: vt de lege diuina tacemus, quæ excellentior absq; aliqua proportionem superior omnibus est. Obit autem Enricus Arelati, & morte naturali vitam finiuit. Depingitur in veste pacifica, quia in pace & quiete mortuus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Simplicius natione Tibrurtinus annis quindecim: in solio vero Imperii Romani Leo primus imperauit annis decem & septem.

CAPVT XVII.

ALARICVS huius nominis secundus, Enrici filius, patre defuncto ad Gothorum regiam apud Tolosam sublimatur, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo vicesimo secundo, & regnavit annis viginti tribus, aduersus quem Fludiguinus Francorum Princeps Galliæ Gothicæ regnum affectans Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fusisq; Gothorum copiis ipsum postremo regem apud Pictauium prælio interfecit. Ideo depingitur armatus, & occisus, quia in prælio vulneratus occubuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Alarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Felix tertius natione Romanus annis octo, & Gelasius natione Africanus annis tribus, & Anastasius natione Romanus annis tribus, & Symmachus natione Sardus annis quindecim: in solio vero Imperii Romani Zeno imperauit annis decem & septem. Anno vndecimo huius regni Alarici obiit Childericus rex Francorum, & successit illi Clodoueus eius filius, qui regnavit annis triginta, sed tamen quindecim annis Paganus fuit, aliis quindecim Christianus. Iste fuit quintus rex Francorum, & primus ex regibus Franciæ fidem catholicam suscepit.

CAPVT XVIII.

GISELARICVS filius Enrici regis ex concubina, Alarico fratre defuncto qui filium Amalaricum nomine, quem ex Amalasenta vxore sua filia Theodorici regis Ostrogothorum in Italia regnantis genuerat, & infantem quinque annorum reliquerat, ad regnum

An. Dom.

508.

Effigies Giselarii.

Gothorum tyrannide assumptus est, anno Domini quingentesimo octauo, regni Hispaniæ centesimo quadragesimo quinto, & regnavit annis quatuor, & à quodam duce Regis Theodorici Ostrogothorum in prælio campestri apud Barcinonam victus fugit, & Africam transfretavit: & nunquam rediit, & extunc in antea Rex reputatus non est. Depingitur Giselarius in veste pacifica, ense extra manum erepto, quia armis depositis fugitiuus euasit. Concurrentia. Concurrerunt cum Giselario, & prope tempora eius, in sede Apostolica, Hormisdas natione Campanus annis nouem: in solio vero Imperii Romani Anastasius imperauit annis viginti & sex.

CAPVT XIX.

512. **R**EX Ostrogothorum Theudoricus huius nominis secundus, annis maternis Amalarici Gothorum regnum assumpsit, anno Domini quingentesimo duodecimo, regni Hispaniæ centesimo quadragesimo nono, & regnavit annis duodecim, mensibus septem. Hic cum audisset Giselarium sua timiditate ac cordis pusillanimitate fugatum, & per diuersas orbis prouincias vanum incedere, & regimen Gothorum ad Amalaricum nepotem suum pertinere, maturo consilio habito potentem exercitum congregauit, & in Hispaniam veniens cum esset nobilissimus, magnificus, & virtuosus, libenter ab omnibus in Regem assumptus est, quamdiu Alarici nepotis sui pueritia duraret. Ea namque mente regnum assumpsit, ut nepoti cum vir ætatis perfectæ factus esset, confestim regnum dimitteret, quod & fecit. Ei namq; adolescenti facto regnum dimisit, & ab Hispania in Italiam se reduxit, ubi obiit morte subita. Depingitur senex in veste longa, quia in pace obiit grædæus ætate, & magnæ auctoritatis quo ad alia, licet in fide erroneus fuit, sequens heresim Arianam, & catholicos persequens. Et quia nedum in Hispania, sed etiam in Italia regnabat, habet in quarta parte scuti aquilam, ad denotandum quod regni Italiæ aliquam partem habuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes primus natione Tuscus annis duobus: in solio vero Imperii Romani Iulianus primus imperauit annis septem. Anno tertio huius regni Theodorici obiit Clodoveus Rex Francorum, & successit ei Clotarius filius eius, qui regnavit annis quinquaginta. Ille fuit sextus Rex Francorum.

CAPVT XX.

524. **A**MALARICVS Alarici filius, & nepos Theodorici ex filia, post Theodoricum in regni solio collocatur, anno Domini quingentesimo vicesimo quarto, regni Hispaniæ centesimo sexagesimo primo, & regnavit annis quinque, mensibus octo, & à Chiliberto Rege Francorum in quodam prælio occisus est. Depingitur autem armatus occisus, quia in prælio interfectus. Concurrentia. Concurrerunt cum Amalarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Felix quartus natione Sabinus annis quatuor, & Bonifacius secundus natione Romanus annis quatuor, Agapitus natione Romanus annis vndecim: in solio vero Imperii Romani Iustinianus primus imperauit annis triginta & octo.

CAPVT XXI.

532. **P**OST mortem Amalarici Theudius in regno assumitur anno Domini quingentesimo tricesimo secundo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo septimo, & regnavit annis decem & septem, mensibus quinque. Assumptio autem eius sic fuisse dicitur, Amalasenta mater Amalarici timens sextus fragilitatem, cum sperneretur à Gothis, hunc Theudium consobrinum suum, olim filii sui tutorem ob consanguinitatis gratiam à Tuscia accersiuit, ubi priuate degebat, & tunc in Regem cum fauore Principum eleuauit. Qui licet esset hæreticus, pacem tamen concessit, ut licentiam catholicis Episcopis daret, in vnum apud Toletum, quæ tunc vrbs Regia habebatur, conuenire, & quæcunque ad disciplinam ecclesiæ pertinet, libere ordinare. Hic Theudius immemor beneficii ab Amalasenta Regina recepti, post aliquos dies eam fecit in balneo stragulari: & quia ipsa se & filium Iustiniano catholico Orientis Principi commendarat, qui cum audisset facinus, condoluit interfectæ, & misit Belisarium ducem & patritium, ut in Theudium vindicaret. Sed ipso intercepto negotiis Romanorum, ante aduentum eius fuit Theudius interfectus in hunc modum. Cum quadam die in palatio cum suis proceribus loqueretur, quidam histrio quem vulgari nomine Aluardanum vocamus, fingens se insanum, vulnerauit eum, ex quo vulnere Rex prostratus vi gladii indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emissionem sanguinis coniurasse, ne quisquam interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quia ipse priuatus occiderat Amalasentam Reginam dominam

minam suam. Depingitur Theudius occisus, & quasi percussus claua, quia ab histrione seu Albardano percussus interiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes secundus annis duobus, & Siluerius natione Campanus ex patre Ormizeda Episcopo Romano anno vno, & Vigilius natione Romanus annis decem & octo: in solio vero Imperii Romani imperabat prædictus Iustinianus primus. Huius Iustiniani tempore Respublica Romana multum est prosperata tam in Oriente, quam in Occidente. His temporibus apud montem Casinum post solitariam, & arctam vitam in cœnobio monastico sanctus Benedictus degebat.

An Dom.

CAPVT XXII.

THEVDISELVS dux exercitus, interempto Theudio, à Gothis in Regem præficitur, Anno Domini quingentesimo quadragesimo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo octauo, & regnavit anno vno, mensibus tribus. qui dum plurimorum potentium connubia prostitutione publica macularet, & necem pluribus procuraret, magnates Gothorum attendentes grandem maculam, ac plurima opprobria ex hoc posse venire Gothicæ nobilitati, necnon ingentia pericula (nam si sub tam scelerato & turpi principe prælia intrassent, vinci & perire timebant, quia nonnunquam propter peccata ducum exercitus militares sunt cum magna strage prostrati) deliberauerunt eum capere & occidere, quod opere compleuerunt. Nam cum quadam die apud Hispalim in prandio esset, ingressi sunt omnes qui illius coniurationis & tractatus fuerant participes, & ceperunt eum: aliqui vero ex illis quorum vxores adulterio maculauerat, & consanguineos occiderat, tam lethaliter vulnerauerunt eum, quod mortuus est. Depingitur cum in mensa prandet, occisus. Cuius breuitas temporis tanta fuit, quod concurrentiam Pontificum & Imperatorum non capit.

CAPVT XXIII.

AGILA, extincto Theudiselo, in regnum subleuatur, anno Domini quingentesimo quadragesimo primo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo nono, & regnavit annis quinque. Iste aduersus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ sepulturam beatissimi Aciscii & Victoriæ martyrum hostium & iumentorum præsentia profanauit, & inito certamine contra ciues, pœnas dignas sanctis inferentibus, prout meruit, est expertus. Nam & in illo conflictu filius eius interfectus est, & thesaurum suum & partem exercitus amisit, & post aliquod tempus apud Emeritam à suis occisus est. Depingitur autem Agila pugione in corpore fixo, quia sic occisus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Agila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Pelagius primus natione Romanus annis quatuor: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Iustinianus primus. Hoc tempore Armeni fidem Christianam receperunt.

Armeni Christiani si sunt cepunt.

CAPVT XXIII.

ATHANAGILDVS post mortem Agilæ per tyrannidem efficitur successor in regno, Anno Domini quingentesimo quinquagesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo septuagesimo quarto, & regnavit annis quatuordecim. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano poposcit, sed submouere Agilam à regno non potuit, donec à suis fuit apud Emeritam interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti morte propria, & vacauit regnum mensibus quinque. His diebus Theodominus Rex Sueuorum, & Sueui qui in Gallecia morabantur, ab hæresi Ariana qua infecti erant, ad fidem catholicam sunt conuersi, prædicante quodam sanctæ vitæ Episcopo, nomine Martino, per cuius saluberrimam doctrinam & honestam vitam ecclesiæ Galleciæ magnum decorem & honorem receperunt. Sanctus quoque Æmilianus Abbas hoc tempore in Hispania claruit. Depingitur Athanagildus in veste pacifica, quia bella non dicitur gessisse, & ex propria ægritudine obiit. Depinguntur etiam in latere capita illius Martini Episcopi qui in Gallecia prædicabat, & sancti Æmiliani. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanagildo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Iohannes tertius natione Romanus annis septem: in solio vero Imperii Romani Iustinus secundus imperauit annis vndecim. Anno decimo huius Athanagildi, obiit Clotarius Rex Francorum, & successit Chilpericus filius eius, qui regnavit annis viginti tribus. Iste fuit septimus Rex Francorum.

Athanagildus Toleti obiit.

An. Dom.

569. **L**UIBA primus, Gothus, in regno præficitur anno Domini quingentesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ centesimo octogesimo octauo, regnauit annis tribus, qui secundo anno postquam adeptus est principatum, Leouigildum fratrem suum non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ prouisorem, ipse vero Galliæ regno fuit contentus. obiit autem Luiba Narbonæ morte communi. Depingitur in veste pacifica quia non fuit bellicosus. Concurrentia. Concurrerunt cum Luiba, & prope tempora eius, in sede Apostolica Benedictus quintus natione Romanus annis quatuor: in folio vero Imperii Romani Tiberius secundus imperauit annis septem.

Luiba non bellicosus.

10

CAPVT XXVI.

572. **L**EO VIGILDVS, defuncto Luiba fratre eius, Hispaniæ & Galliæ adeptus est principatum, anno Domini quingentesimo septuagesimo secundo, regni Hispaniæ centesimo octogesimo nono, quia vnus annus solum Luibæ computatur, & regnauit annis decem & octo. Hic Leouigildus habuit vxorem Theodosiam filiam Seueriani, qui erat Dux prouinciæ Carthaginensis, filius Regis Theodorici, qui Seuerianus ex vxore nomine Theodora quæ ex genere Regum descendebat, genuit inclytos filios & filias: inter hos quidem Leandrum, Isidorum, qui fuerunt Archiepiscopi Hispalenses, vnus post alium, & Fulgentium Astygitanum Episcopum, & duas filias Florentiam virginem Abbatissam, & Theodosiam Reginam, quam diximus vxorem Leouigildi, ex qua Leouigildus genuit duos filios, Hemergildum qui fuit martyr, & Recaredum qui fuit Rex, vt statim dicetur. Hic Leouigildus bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, & studio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos populos subiugauit. Catabriam namq; iste obtinuit, & destruxit Baregiam, iste cepit Sabandriam, & cesserunt ei plurimi rebelles Hispaniæ ciuitates, fudit quoque diuerso prælio militem aduersantem, & quædam castra quæ occupauerant, eis abstulit dimicando. Hemergildum deinde filium obsessum Hispali dolo cepit, & quia nefandis ritibus Ariane perfidiæ noluit consentire, tormentis variis cruciauit. Demum securi percussus parricida ipsius dignum Deo martyrem consecrauit. Postremo bellum Sueuis intulit, regnumque eorum in ius Gothorum bello celeri commutauit, & magna ex parte Hispaniam ampliavit. Nam antea gens Gothorum angustis finibus arctabatur, non tantum totam Hispaniam, sed aliquas partes eius tenebat. Hoc tempore regnum Sueuorum destructum est. Nam Leouigildus in Gallecia pugnans contra Andecam Regem Sueuorum, illum deuicit, & extunc in antea regnum Sueuorum, quod centum & septuaginta & septem annis durauerat, extinctum est, & Gothorum regno applicatum, vt deinceps sub Gothico nomine censeretur, & Sueuicum nomen cessaret. Hic Romanos milites apud Legionem bello extinxit, urbemque cepit, & ex suo nomine Legionem vocauit. Obiit autem Leouigildus morte propria Toleti, & depingitur in veste pacifica ac longa, quia leges cōdidit, quarum promulgatio, auctoritatem & maturitatem desiderat, sed habet enssem nudum sub manu, quia bellicosus fuerat. Depingitur etiam in margine prope eum Seuerianus Dux Carthaginensis, & Theodora vxor eius, & Leander & Isidorus Hispalenses Archiepiscopi, ac Fulgentius Episcopus Tingitanus, illius siquidem ciuitatis quam hodie Tanger vocant. Hi fuerunt probissimi pontifices, filii Seueriani & Theodoræ. Nec non depingitur Florentia Abbatissa, & Theodosia Regina vxor Leouigildi, filiæ præfatorum Seueriani & Theodoræ, ac post eos Recaredus filius Leouigildi, qui postea fuit Rex, & ibi integre est depictus, & Hemergildus habens securim in capite fixam, quia à patre Leouigildo securi percussus martyrium consummauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Leouigildo prope tempora eius, in sede Apostolica Pelagius secundus annis decem, & Gregorius primus natione Romanus, insignis sanctus & doctor ecclesiæ, annis quatuordecim: in folio vero Imperii Romani Mauricius imperauit annis viginti. Anno quintodecimo regni Leouigildi obiit Chilpericus Rex Francorum, & successit ei Clotarius filius eius, qui regnauit annis quadraginta tribus. iste fuit octauus Rex Francorum.

Regnū Sueuorum destructū.

20

30

40

50

CAPVT XXVII.

590. **R**ECAREDVVS post mortem Leouigildi patris eius successit in regno anno Domini quingentesimo nonagesimo, regni Hispaniæ ducentesimo sexto, & regnauit annis quindecim. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille religiosus & bello promptus: hic fide pius & pace præclarus. Ille armorum exercitio gentis

gentis imperium dilatauit: hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit. In ipsis regni enim sui exordiis per Leandrum & Fulgētium auunculos suos: (erāt enim fratres Theodosiæ reginæ suæ matris) in fide catholica institutus, totius Gothicę gētis populos, Ariani erroris labe deterfa, ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta quatuor ad condemnationem Arianae hæresis de diuersis Hispaniæ & Gallię prouinciis, in vrbe regia Toletō congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit, gesta que concilio subscriptione firmauit, Pontificibus & palatii primorib. clero & militia approbantibus, abdicās cum populo vniuerso perfidiam quam hucusque Gothorum populus didicerat ex dogmate Ariano, & prædicans trium personarum vnitatem, vnum Deum, Filium à Patre consubstantialiter genitum, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre & Filio procedentem, & esse amborum vnum Spiritum, vnde & vnū sunt. Egit etiam gloriose bellū aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus. Francos enim cum quadraginta fere millibus armatorum in Galliam Gothicam irruentes, misso aduersus eos Claudio duce, glorioso triumpho repulit & prostrauit. Nulla vnquam in Hispaniis Gothorum victoria maior, vel similis inuenitur. prostratis enim & captis plurimis millibus hostium, residua pars exercitus Gothi sequentibus vsque ad limina regni sui cæsa fuit. Sæpe etiam contra insolentiam Romanorū, & irruptiones Vasconū plurima bella gessit. Toleti sine pacifica migravit ad Christum. Depingitur Recaredus sedens in veste pacifica, magnæ autoritatis propter excellentiam suam, quia fuit vnus de melioribus Regibus Hispaniæ, & habet crucem in manu propter expulsionem hæresis Arianae, quam fecit. ab eius tempore vsque in præsens nulla alia apud Hispanos publice hæresis reperta est. Habet etiam ensē nudum in alia manu, quia bella fœliciter tam per se, quam per suos duces & exercitus egit. sic enim decet Principes catholicos, fidem nedum monitis, sed etiam ense tueri. Concurrentia. Concurrerunt enim cum Recaredo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sauinianus natione Tuscus anno vnō, & Bonifacius tertius natione Romanus mensibus septem, & Bonifacius quartus de ciuitate Valentia annis sex: in folio vero Imperii Romani Phocas imperauit annis octo. Hic concessit beato Bonifacio quarto Pontifici Romano templum quod Pantheon dicebatur, vt cōsecraretur in honorem beatæ Mariæ & omnium sanctorum, vt latius continetur in legenda illius festi, quod celebratur Calendis Nouembris.

CAPVT XXVIII.

LUIBA huius nominis secundus, Recaredi filius, nomen assumpsit, anno Domini sexcentesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo primo, & regnauit annis duobus, mensibus quinque, de ignobili quidē matrē progenitus, sed virtute indolis insignitus, quem in primō flore adolescentiæ Vitericus sumpta tyrannide innocuū deiecit, præcisæque dextera occidit anno ætatis suæ sexto decimo. Depingitur Luiba in ætate adolescentiæ gladio in pectore fixo, quia adolescens interfectus est, cuius breuitas temporis tanta fuit, quod concurrentiam Romanorum Pontificum & Imperatorum non capit. Hoc tempore prælia grandissima aduersus Regem Persarum exorta sunt, quibus Romani fortiter debellarunt plurimas prouincias, & Hierosolymam dimiserunt.

CAPVT XXIX.

VITERICVS extincto Luiba per tyrannidem regnum assumpsit anno Domini sexcentesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo tertio, & regnauit annis septem, strenuus quippe in armis & tamen victorię expers. Nam cum aduersus Romanos bellum tentasset, semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdam milites captos duxit Saguntiam. Hic in vita sua multa illicita fecit, in morte gladio periit, quia gladio innocentem Luibam occiderat, vt illius innocentis sanguis non maneret inultus, & vt iuxta veritatis verbum, gladio occidens gladio periret. inter epulas enim prandii, cōiuratione quorundam qui Luibæ consanguinei esse dicuntur excita, interfectus est. Corpus autem viliter exportatum, vilius est humatum. Depingitur Vitericus cum ense in capite percussus, & occisus, quia gladio interiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Viterico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Deusdedit natione Romanus annis tribus: in folio vero Imperii Romani Heraclius cum Constantio filio suo imperauit annis triginta vno. Hoc tempore Machometus nefandus pseudopropheta Agarenorum nequitiam sectæ suæ stultis populis prædicauit. Tertio anno Imperii huius Heraclii Chosroes Persarum Rex multam partem Reipublicæ Romanæ cepit, deuastauitque Hierosolymam, & venerabilia loca incendit, populorum captiuans copias vna cum Patriarcha Zacharia, &

An. Dom. preciosum lignum sanctæ Crucis in Persidem duxit. His temporibus floruit sanctus Galilius in Alemania sancti Columbani discipulus.

CAPVT XXX.

614 **G**VNDAMIRVS post interitum Viterici cœpit regnare anno Domini sexcentesimo quartodecimo, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo, & regnavit annis duob. Hic Valcones vna expeditione vastavit, alia militem Romanum obsedit. Hic statuit, vt nullus ad ecclesiam confugiens inde inuitus extraheretur. quod non quasi quid nouum accipiendum est, sed corroboratiuum priuilegiorum quæ Romani Pontifices & Imperatores alii Principes ecclesiæ Dei concesserunt. Propria morte Toleti decessit. Depingitur in veste pacifica cum ense in manu propter bella quæ gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Gundamiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Honorius primus natione Campanus annis duodecim : in solio vero Imperii Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tempore Chosroes Persarum Rex interemptus est per Heraclium, & tunc populus à captiuitate liberatus, & cum sancta Cruce reuocatus. Hic Heraclius deuicta Perside cum gloria rediēs, Patriarcham Zachariam & omnem populum Christianum captiuum Hierosolymam reduxit, & sanctam Crucem quam à Chosroe receperat, portans, ornatus regio schemate dum per portam, per quam Christus baiulans Crucem ad passionem exiuit, vellet intrare, porta diuinitus clauditur, & humiliato illo ad intrandum aperitur, & Cruce reportata celebritatem exaltationis ipsius instituit fieri annuatim : & fit hoc festū **20** quartadecima die Septembris.

CAPVT XXXI.

616 **S**ISEBVTVS post Gundamirum ad regale fastigium reuocatur, anno Domini sexcentesimo decimo sexto, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo secundo, & regnavit annis nouē, mensib. sex. Hic Christianissimus per historiatores vocatur Zelo autem fidei accensus in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianam permouens, æmulationē quidē habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione. Attēdens tamen, quod sicut Paulus dicit, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, in hoc gaudeo, & gaudebo, fecit baptizari omnes Iudæos in regno suo. Hic Sissebutus per Hispaniam vrbes Romanas sibi subiecit. Hoc tempore venerabilem Helladium Toletanum sedis metropolitanæ, sanctitatis præconio præfulgentem, ecclesia veneratur. Ilidorum quoque Hispalensem metropolitanum tunc temporis Hispania celebrabat, vt sanctissimum doctorem, egregium, & præclarum, qui anno septimo præfati principis Sisebuti contra Acephalorum hæresin apud Hispalim in sacratio sanctæ Hierusalem concilium celebrauit. Hic Sisebutus de Romanis personaliter bis foeliciter triumphauit, & quasdam eorum vrbes pugnando subiecit, & classe nauigans aliquas gentes iuxta fretum morantes bello constrauit, quas gens Gothorum post in suam redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ extitit erga victos, quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, vt dato precio restitueret libertati, eiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alii proprio morbo, alii immoderato medicaminis haustu, alii veneno asserunt decessisse, cuius exitus nō solum religiosis, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Depingitur Sisebutus armatus, & cum ense nudo, & brachio eleuato propter bella quæ gessit, scuto vero rubeo, & cruce alba propter zelū fidei quem habuit. sic enim depinguntur Reges ac milites Hispanorum, qui inuocantes sanctum Iacobum infideles expugnant. Concurrentia. Concurrerunt cum Sisebuto, & prope tempora eius, in sede Apostolica Seuerinus natione Romanus anno vno, & Iohannes tertius natione Dalmatius anno vno: in solio vero Imperii Romani imperabat idē Heracius. Hoc tempore Machometus Princeps Sarracenorum moritur, post quem Obier principatur.

Pictura vel effigies Regum ac militū Hispanorum.

Machometus moritur.

CAPVT XXXII.

625 **R**ECAREDVS huius nominis secundus, Sisebuti filius, post patris obitum Rex effectus anno Domini sexcētesimo vigesimo quinto, regni Hispaniæ ducētesimo trigesimo tertio, septem mensibus duntaxat regnavit, cuius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignam. Depingitur autem puer, & in veste puerili, quia puer obiit.

CAPVT XXXIII.

626 **S**VINTILA huius nominis primus, filius Recaredi primi Regis gloriosissimi, Rex efficitur anno Domini sexcētesimo vigesimo sexto, Regni Hispaniæ ducētesimo trigesimo

ſimo quarto, & regnavit annis decem. iſte ſub Rege Siſebuto ducis naſtus officium, caſtra domuit Romanorum, Rucones etiam ſuperavit. Poſtquam vero regni apicē eſt adeptus, vrbes reſiduas quas in Hiſpaniis manus occupauerat Romanorum, confecto prælio obtinuit, & ſubiecit, tantaque triumphi gloria præ cæteris Regibus claruit, vt ſcelicitatem mirabiliter reportare videretur. Totius autem Hiſpaniæ monarchiam intra fretum Oceani, quod nulli retro principum eſt collatum excluſis Romanis, primus obtinuit inter Gothos. Auxit eo prælio virtutis ſuæ titulum duorum patriciorum obtentus, quorum alterum prudentiâ ſuum fecit, alterum virtute prælii ſubiugavit. Toleti propria morte deceſſit. Huius filius Rachimirus in conſortio regni aſſumptus pari cum patre ſolio corre-
¹⁰gnavit, in cuius infantia ita ſacrę indolis ſplendor enituit, vt in eo & vultus & mentis paternarū virtutū effigies appareret. Iſto fere cum patre mortuo ſuperſtites remanſerūt alii duo filii, Suintila & Siſenādus, quos ſuſceperat ex Theodora filia Principis Siſebuti. Hoc tempore beatus Iſidorus Gothorum hitorix deſcriptor, egregiusque doct̃or, Hiſpalenſis
²⁰Archiepiſcopus migravit ad Chriſtum anno quarto prædicti Principis, ſecundo nonas Aprilis. Depingitur Suintila armatus, quia bella plurima ſceliciter geſſit, & habet prope ſe adoleſcentem filium Rachimirum, quia illum ſe viuēte correignare fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Theodorus primus natione Græcus annis ſex: in ſolio vero imperii Romani Conſtantineſ tertius cum Adriano fratre ſuo imperavit annis viginti ſex. Anno octavo regni Suintilæ obiit Clotarius Rex Frācorum, & ſucceſſit ei Dagibertus filius eius, qui regnavit annis decem & ſex. iſte fuit nonus Rex Frācorum.

Iſidorus Hiſp. hitor. graph. mo- ritur.

CAPVT XXXIII.

SISENANDVS Suintilæ filius cœpit regnare anno Domini ſexcenteſimo trigelimo ⁶³⁵ quinto, regni Hiſpaniæ ducenteſimo quadreſimo ſecundo, & regnavit annis quinque, menſibus vndecim. Iſte per tyrannidem in regni Gothorum ſolio collocatur, cum Suintilæ fratri ſuo primogenito deberetur. Propria morte Toleti obiit. Depingitur Siſenandus in veſte pacifica, quia nō legitur bella geſſiſſe, ſed leges condidit, quæ in foro illo, quem librum Iudicum vocant, continentur. Concurrentia. Concurrerūt cum Siſenādo,
³⁰& prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Martinus primus natus de ciuitate Tiburtina annis ſex: in ſolio vero Imperii Romani imperabat idē Conſtantineſ tertius. Sub hoc magna pars Romanæ reipublicæ à Sarracenis deſtructa eſt.

CAPVT XXXV.

SUINTILA huius nominis ſecundus Gothiſ præſicitur anno Domini ſexcenteſimo ⁶⁴⁰ quadreſimo, regni Hiſpaniæ ducenteſimo quadreſimo nono, & regnavit annis quatuor. Hoc tempore duo concilia apud Toletum fuerunt celebrata ſub Beato Eugenio vrbiſ regiæ metropolitanæ primate, ſubſcribentibus Salua Narbonenſi, & Honorato Hiſpalenſi, & Protasio Tarraconenſi, & eorum ſuffraganeis, & vicariis abſentium Epiſcoporum. Depingitur autem Suintila in veſte pacifica, quia pacem habuit, & in margine caput ſancti Eugenio Archiepiſcopi Toletani, quia famoſus Pontifex fuit, & ſub eo cōcilia aliqua celebrata fuerunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Eugenioſ primus natione Romanus annis duobus: in ſolio vero
⁴⁰Imperii Romani imperabat idem Conſtantineſ tertius.

Eugenioſ I. p. a. pa. Conſtantineſ III. Imp.

CAPVT XXXVI.

TVLGA ſbonæ indolis ex radice regia Gothorum, regnum aſſumpſit anno Domini ⁶⁴⁵ ſexcenteſimo quadreſimo quinto, regni Hiſpaniæ ccliii. & regnavit annis duob. Iſte blandus & catholicus eſt inuentus, regna ſibi ſubdita pacifice dilatauit, in iudicio re-
⁵⁰ctus iudex, claruit largitate, præſuit lenitate, ſynodos à ſuis prædeceſſoribus confirmatas autoritate ſimili confirmavit. doluit autem gens Gothorum tam cito tam bonæ indolis iuuenē amiſſiſſe, cunctis flentibus, quia ſlos tantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte deceſſit. Etenim nonnunquam accidit, vt optimi Reges tollantur de medio propter demerita ſubditorum. Depingitur iuuenis, & in veſte pacifica, quia iuuenis obiit, & bella non geſſit. Concurrentia. Concurrerunt cum Tulga, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Vitilanus natione Campanus annis quatuordecim: in ſolio vero Imperii Romani imperabat idem Conſtantineſ tertius.

Vitilanus p. a. pa. Conſtantineſ III. Imp.

647. **C**INDASVINDVS post Tulgam regno Gothorum per tyrannidem inuasō cœpit regnare quinquagesimo quinto, & regnavit annis decem. Huius tempore in Toletana vrbe duo concilia sunt celebrata. Obiit propria mortē Toleti. Depingitur in veste pacifica, quia bella gessisse nō legitur. Concurrentia. Concurrerunt cum Cindasuindo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Deodatus natione Romanus annis quatuor: in solio vero Imperii Romani Constantinus quartus imperavit annis decem & octo. Huius tempore Sarraceni Siciliam inuadunt, & cum spoliis multis recedunt. Istius tempore sexta synodus celebratur Constantinopoli contra Græcorum Patriarcham, cui intetfuerunt ducenti & octo Episcopi. Anno secūdo huius regni Cindasuindi obiit Dagibertus Rex Frācorum & successit ei Clodoueus secūdus filius eius, qui regnavit annis decem & septem. iste fuit decimus Rex Francorum.

CAPVT XXXVIII.

657. **R**ECENSVINDVS filius Cindasuindi post mortem patris successit in regno anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo sexagesimo quinto, & regnavit annis decē & octo, mensibus vndecim. Hic tria concilia clarente Eugenio vrbis regiæ metropolitano Toleti instituit celebrari. Huius Recensuindi Principis anno nono suscepit sanctus Illelfonsus Pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem beatus Illelfonsus de genere nobili, discipulus Sancti Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus. Et cum hoc tempore Heluidius & Pelagius à Gallis venientes plærasque partes Hispaniæ errore infecissent, virginitatem beatæ virginis infamantes: beatus Illelfonsus illis occurrens sacrarū literarum testimoniis, & lingua melliflua, & gratia in labiis suis diffusa eorū dogmata confutavit, & ab Hispaniis confusos abegit. vnde etiam in festo gloriosæ virginis quod in Hispaniis quintodecimo Kalēdas Ianuarii celebratur, cum ipse ad matutinale officiū comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam conuenisset, apparuit ei beata virgo choris Apostolorum, martyrum, ac virginum comitata, & sic ait: Quia fide certa & conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo accinxisti, & gratia in labiis tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei, vt iam in hac vita vestimento gloriæ adoreris, & ea in meis & filii mei solēnitatibus vestiariis. Et his dictis cum glorioso cœtu quo apparuerat, ad gloriam filii remeavit. Beatus autem Illelfonsus de promissis securus suscepto munere lætus remansit. Hac autem veste nullus post eum vti præsumpsit, nisi Desibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis & duobus mēsis in cathedra Toletana, & expleto decimo octauo anno Recensuindi principis, decimo Kalendas Februarii vitā finiuit Toleti, & in ecclesia beatæ Leocadiæ ad pedes beati Eugenii prædecessoris ac auunculi sui cum magna reuerentia est sepultus. Obiit autem Recensuindus morte propria Toleti relicto filio Theudofredo, quem Vitiza postea excecauit. Et depingitur in veste pacifica, quia pacem habuit. Depinguntur etiam in margine sanctus Illelfonsus, quia illo tempore claruit, & Theudofredus filius Recensuindi, qui excæcatus fuit, & duo filii Theudofredi, Costa & Rodericus nepotes Recensuindi, vt genealogia clarius cognoscatur, de quibus suis locis congruentibus dicetur. Concurrentia. Concurrerunt cum Recensuindo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Donus natione Romanus annis tribus. in solio vero Imperii Romani imperabat idem Constantinus quartus. Anno nono regni Recensuindi obiit Clodoueus Rex Francorum, & successit ei Theodoricus filius eius, qui regnavit annis decem & nouem. Iste fuit vndecimus Rex Francorum.

Recensuindus
obit.

CAPVT XXXIX.

676. **V**IR nobilis Bamba de Gothorum genere procreatus, strenuus, pacificus, mansuetus, qui ante regni fastigium multorū celebrationibus celebris habebatur, defuncto Recensuindo ad regni solium vnanimiter subleuatur anno Domini sexcentesimo septuagesimo sexto, regni Hispaniæ ducētesimo octogesimo quarto, & regnavit annis nouem, mense vno. In principio regni eius Paulus Græcus vnus de magnatibus eius contra eum rebellauit, quem Bamba cum magno exercitu apud Nemausum obsedit, & per vim obtinuit ciuitatem, atq; muros eius destruxit, & captum Paulum vinculis ad Toletum reduxit vbi triūphaliter Bamba est receptus præcedentibus Paulo & complicitibus suis decaluatis capitibus,

capitibus, & barbis rasis, pedibusque nudatis. Ibant autem induti faccis, & camelis impositi, Paulus vero corona picea coronatus, ubi carceribus mancipati manserunt. Rex vero ciuitatem miris operibus insigniuit. Quarto autem regni sui anno concilium Toleti celebravit sub Quirico primate, cuius tempore ducentæ & septuaginta naues Arabum ad litus Hispaniæ peruenerunt, sed misso per regem exercitu concremantur. Ac cum humana prosperitas aduersantibus carere non soleat, & extrema gaudii luctus occupet, Rex Bamba qui cum insigni triumpho coronatus extiterat, postremo per Frigidium conso-
brinum Cindasuindi regis veneno potui mixto inficitur, qua potione memoria regis turbatur. Quod Quiricus pontifex Toletanus & optimates palatii cernentes, & causam penitus ignorantes, ne rex catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis & poenitentiae antidotum obtulerunt: quod religiosus rex deuote suscipiens, religionis habitum postulauit, & ad monasterium conuolans quod in villa quæ Pampliga dicitur, in districtu Burgenfi, in quadam ecclesia extra muros subdita monasterio Sancti Petri de Arlanca tunc situm erat, finiuit vitam. Vixit autem in regno annis nouem, & in monasterio annis septem. Depingitur Bamba armatus, sed coopertus cucullo monachali, quia gloriose bellum contra Paulum & fautores regnans gessit, sed in fine monachus effectus ab hac luce subtractus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Bamba, & prope tempora eius, in sede Apostolica Agatho natione Siculus annis duobus, & Leo secundus natione Syrus mensibus decem: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Constantinus quartus.

C A P V T X L.

HERMIGIVS eo quod esset Recensuindi sobrinus, successit in regno tyrannice, & non de iure. reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodofredum, cui successio regni debebatur. Cœpit autem regnare Hermigius anno Domini sexcentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo nonagesimo tertio, & regnavit annis septem. Hic Cifilonem filiam suam magno viro Egicæ, Bambæ Principis consobрино dedit uxorem, propter Recensuindi filium Theufredum, ne regni eius primordia impediret. Huius tempore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hoc tempore tria concilia in Toletana vrbe sunt celebrata sub Iuliano primate. Hic Iulianus Archiepiscopus dictus Pomerius, ex genere Iudæorum, ut flores rosarum inter vepres spinarum productus, omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus. Non enim perfidia maiorum suorum, qui fidem catholicam pertinaciter recipere noluerunt, sed fidelis Abrahamæ qui credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, vestigia secutus, rebellium & incredulorum Iudæorum pertinaciam abhorrens, ut verus Israelita in quo dolus non est, Christianæ veritatis cultor & prædicator fuit, & inter multos claros Pontifices, qui Toleti fuerunt, vnus hic de clarioribus fulsit. Depingitur Hermigius in veste pacifica, quia bella non legitur gessisse, sed plura concilia celebrari fecisse. Depingitur quoque in margine Iulianus Pomerius Archipontifex, quia famosus vita & scientia fuit: non tamen ponitur ei Aureola, quia non legimus eum in catalogo sanctorum collocatum, licet sanctus communiter reputatur. Concurrentia. Concurrunt cum Hermigio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Benedictus secundus natione Romanus mensibus decem: in solio vero imperii Romani Iustinianus secundus imperauit annis decem.

C A P V T X L I.

EGICA gener & successor Hermigii post mortem eius ad regni Gotthorum assumitur principatum anno Domini sexcentesimo nonagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo, regnavit annis decem, & cum filio annis tribus: sed isti tres anni patri, non filio computantur, & ita in vniuerso regnavit annis tredecim, & confestim ut habuit regnum, filiam Hermigii quam in uxorem acceperat, ob crimen Hermigii patris sui, quod in venenatione Bambæ regis commiserat, à se abiecit. communi morte dicitur obiisse. Depingitur Egica in pacifica veste, quia bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Egica, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sergius primus natione Syrus annis tredecim, & Leo tertius annis duobus: in solio vero Imperii Romani Leo secundus annis tribus, & Tiberius tertius annis septem. Anno sexto Egicæ obiit Theodoricus rex Francorum, & successit Childebertus secundus, filius eius, qui regnavit annis duodecim. iste fuit duodecimus rex Francorum.

702. **V**ITIZA filius Egicæ post patris mortem successit in regno anno Domini septingentesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo, & regnavit annis nouem. Iste luxuriose vixit, & aliis luxuriandi causam dedit. In initio regni sui Theodofredum filium Recinsuindi regis apud Cordubam exilio relegauit, & oculos eius effodit. Qui Theodofredus rex ex vxore sua nomine Retilene de Regum genere procreata genuit Costam & Rodericum. Hic Vitiza voluit occidere Pelagium, cuius patrem apud Tudam fuisse peremerat, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat Dominus liberationis asyllum in Hispaniis conseruare. Vitiza autem sacrorum canonum inimicus, Oppæ fratri suo Archiepiscopo Hispalensi tradidit ecclesiam Toletanam, eiusdem vrbs 10 viuentis pontifice Sinderedo, vt sicut ipse carnali, ita & frater spiritali adulterio foedaretur, & vt iniquitatem iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis priuilegiis, quam ecclesias, honorauit. Sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt actores scelerum pœnas subeant ultionis, de manu Domini duplicia suscepit qui pro simplicibus satisfacere noluit. Igitur Rodericus filius Theodofredi, quem Vitiza, vt patrem, priuare oculis nisus fuit, fauore Romani senatus qui eum ob Recinsuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præminens cepit eum, & quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulso sibi regnum electione Gothorum & senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaq; plenus abominationibus, vacuus regno, orbis oculis, propria morte Cordubæ, quo Theodofredum relegauerat, exul & rex vitam finiuit. 20 Cumq; duos filios reliquisset Sisibertum & Ebam, nullus successit in regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi. Depingitur Vitiza absque oculis, & cum compedibus ferreis, quia cæcus & incarceratus vitam exiit. Concurrentia. Concurrenterunt cum Vitiza, & prope tempora eius, in sede Apostolica Iohannes sextus natione Græcus anno vno, & Iohannes septimus similiter natione Græcus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Iustinus secundus qui primo imperauerat, & expulsus fuerat, recuperauit imperium annis sex.

CAPVT XLIII.

711. **C**OSTA Theodofredi filius regnum Gothorum assumpsit anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo nono, & dicitur regnasse quinque annis, & septem mensibus, quod tamen temporum computatio non recepit: quia secundum tempora, quibus alii reges regnarunt, tot anni ei attribui non possunt. Sed licet quanto tempore regnavit, certitudinaliter nesciatur, hoc tamen testantur historiæ vulgari sermone conscriptæ, quod Vitiza ex abundantia malitiæ suæ voluit eum excæcare, sicut Theodofredum patrem suum excæcauerat. Sed Costa viriliter existens, fretus auxilio Senatus & populi Romani, qui intuitu amicitie quam cum Recinsuindo rege auo suo habuerant, fauorem ei præstiterunt & auxilium, rebellauit patenter contra Vitizam, & indixit ei bellum, & venerunt ad prælium campestre, in quo Vitiza fuit victus & captus, cui Costa præcepit effodi oculos, sicut ipse fecerat Theodofredo patri suo, & sic vita & regno priuatum ac cæcum misit Cordubam in exilium, vbi infelicitè vitam finiuit. 30 Sæpe namque iustitiæ diuinæ ineffabilis statera in hoc sæculo male meritos digne punit, vt prauitatis suæ exuberantia petente exuberantes pœnas recipiant, & in hac vita temporalibus suppliciis afflicti ad æterna supplicia in futuro sæculo transeant puniendi. Merebantur enim Vitizæ execranda flagitia, vt hic & ibi acriter puniretur. Hic Costa relictis duobus filiis paruulis morte propria obiit. De regno huius historicus Rodericus mentionem non facit, sed post Vitizam immediate inseruit Rodericum, posui tamen illum, vt utriusque historiæ satisfacerem. Depingitur Costa in veste pacifica, quia in pace obiisse dicitur. 40

CAPVT XLIV.

RODERICVS vltimus rex Gothorum, qui etiam viuentis Vitiza correignare cœperat, 50 hortante & adiuuante Senatu rex Gothorum efficitur. Cœpit autem regnare anno secundo regni Vitizæ, qui fuit annus Domini septingentesimus nonus, & regnavit annis duobus cum Vitiza, & vno per se. Ideo dicendus est cœpisse regnare anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ tricentesimo decimo nono, & regnasse per vnum annum, vt alii duo anni Vitizæ computentur, quod utique intelligendum est secundum illos qui nullam mentionem faciunt de Costâ rege. Nam iuxta opinionem illorum qui dicunt Costam regnasse immediate post Vitizam, hoc non obtineret, quia quinque anni addi

ni addi deberēt. Sed nos licet interseruimus Costam, vt satisfaceremus vni opinioni, prosequamur tamen secundum aliam quam historiātor pontifex Rodericus sequitur, vt iuxta Rodericum historiātozem Roderici regis gesta narrentur. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus dissimilis Vitizæ. Nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Sisibertum & Ebam opprobriis & iniuriis laceffitōs à patria propulsauit, qui relicta patria ad Riciliam Comitem Tingitaniæ ob patris amicitiam transfretarunt. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis quæ in regali curia morabatur, violenter oppressit, Iuliano per eum legationis causa in Aphricam misso. Quō redeunte, stuprum filiae intensissime doluit, & nauigio Septam veniens ibi vxorem cum rebus domesticis collocauit, & habita coniuratione secreta cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & ægrorantis matris dissidium simulans à rege filiam impetrauit iussione matris solatio destinandam, quam receptam restituit matri suæ, & extunc in antea cœpit ad destructionem Hispaniæ totis viribus properare, & se Arabibus qui Machometistæ erant, copulare. Et quia Arabes timebant in Hispaniam transire, voluerunt primo paulatim experiri. Et quidam Princeps nomine Muza præses Aphricæ constitutus ab Vlic Miramabolino, misit cum Comite Iuliano quendam Principem nomine Tarif cum aliquibus militibus & peditibus Aphricanis, qui transeuntes strictum maris venerunt Tarifam, & post hæc fecerunt insultum suum in Algeziram & alia loca maritima, & multis hominibus occisis, magnaq; præda habita redierunt in Aphricam, & cum eis Iulianus Comes. Qui referentes hoc Muza magnam confidentiam tribuerunt iterum in Hispaniam audacius transeundi. Muza vero vocatus ab Vlic Miramabolino iuit in Aphricam relicto in patriæ principatu Tarif, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, qui ei dedit duodecim millia bellatorū, quos Iulianus separatim in Hispaniam duxit in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, qui omnes conuenerunt in montē qui Atarif Gebel dicitur (Gebel enim Arabice, idem est quod mons) hodie autem corrupto vocabulo dicitur Gibraltar. Quod cum ad Roderici regis notitiam peruenisset, misit cōtra eos nepotem suum nomine Sancium, qui cum eis sæpius dimicans, sæpius fuit victus, & vltimo interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis audaciam sumperunt, Iuliano Comite eos per Baticam, quæ hodie dicitur Andaluzia, & Lusitaniam quam vocamus Strematuram, deducēte, cœperunt diruptiones & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & provinciæ vastatione, Gothis omnibus congregatis ad aduentum Arabum se obiecit, & ad occursum strenue properauit. Cumque venissent ad flumen quod Guadaletum vocatur, prope Affidonam, quæ nunc Xericium dicitur, ex alia parte sedit exercitus Aphricanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis, à duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorum regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos à Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Tarif exercitu fere decem & sex millia ceciderunt. Sed Iuliano Comite & Gothis qui secum aderant, dure instantibus, franguntur acies Christianorū, qui longa pace & abundantiā desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti & obicibus terga dantes die Dominica anno Domini septingentesimo quarto decimo, à Machometi vero errore principis anno nonagesimo secundo, rex Rodericus & Christianus exercitus deuincuntur, & fuga indocili perierunt. Duo autem filii Vitizæ, qui cum Iuliano Comite conspirauerunt, regi Roderico in hoc prælio astiterunt, & alter à dextris, & alter à sinistris, collaterales acies gubernabant, & dicuntur in præcedenti nocte cum Tarif consilium habuisse, vt ipsis à bello cessantibus Gothorum exercitus de facili vinceretur, & rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permetteret se occidi, vt eo mortuo posset eis regnum peruenire (non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patriam retinere) vnde in conflictu armis depositis quantocius effugerunt: & hoc ipsum Tarif promiserat, quod restitueret eis omnia quæ fuerāt patris sui, quod postea non impleuit. Alii tamen putant hos fuisse filios Costæ fratris Roderici, qui prætendebant ad se regnum pertinere. Sed siue Vitizæ, siue Costæ fuissent, constat eos infideliter se habuisse. Prælio itaq; infelicitè actō, quid regi Roderico aduenierit, ex certo nescitur, nisi quod corona, vestes, & insignia, & calciamenta auro & lapidibus adornata, & equus qui Orelia dicebatur, in loco tremulo iuxta flumen sine corpore sunt inuenta: quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod post multa tempora apud Viseum ciuitatem Portugaliæ inscriptus tumulus fuit inuentus: HIC IACET Rodericus vltimus rex Gothorum. Depingitur autem Rodericus sub luctuosa veste, vt qui superbe cum pomposis insignibus ad prælium processit, infelicitè victus sub nigra veste miserabiliter depingitur. Habuit enim magnam lamentandi causam: & cum eius tempore Hispani regni monarchia humiliata est, Gothorum nomen

An. Dom.
Hispani Reges
titulum Gothi
cū relinquunt.
Imaginem si-
nis ac effusa.

apud Hispanos prorsus cessauit. Nam licet Hispaniæ reges à rege illo descenderant, titulum tamen Gothicum dimiserunt, aliis regiis titulis sunt insigniti. Depinguntur etiam in margine iuxta eum sceleratissimi proditores, Iulianus Comes, & Oppa Archiepiscopus. decet enim, ut sicut proborum virorum depinguntur imagines, ut ad memoriam nostram veniant laudandi, sic & sceleratorum, ut veniant execrandi, sicut & Iudas in cœna Domini solet depingi. Tarif quoque infidelis Machometista depingitur, qui cum eis venit in exercitum Hispanorum, ut à memoria nostra non cadat ab istis Machometistis terras nostras occupatas fuisse, ut cum eos debellamus, non existimemus, quod à terris suis illos expellimus, sed quod nostras, quas violenter occuparunt, recuperamus. Concurrentia. Concurrerunt cum Roderico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sofimus natione Romanus diebus viginti, & Constantinus natione Syrus annis septem, cum isto Constantino fuerunt in sede Apostolica nonaginta & duo Pontifices. In folio vero Imperii Romani Philippus secundus imperauit anno vno, mensibus sex.

CAPVT XLV.

PELAGIUS post cladem cœpit rebellare Agarenis, & principatum Hispaniæ inter Christianos obtinere. Sed quia hoc paulatim effectum est, clare non apparet in Chronicis, quo tempore regni titulum assumpsit, licet aliqui post biennium à clade in regem assumptum dicant. Ne tamen interruptionē ponamus, congruenter dici potest, quod ex eo die quo Rodericus infelicitè regnum amisit, Pelagium nutu diuino in regno feliciter subrogatum putemus, & illi illud biennium, licet in illo forsan regnum vacasset, attribuamus. Sic ergo regni eius tempora computando regnare illum cœpisse existimandum est, anno Domini septingentesimo duodecimo, regni Hispaniæ trecentesimo vicesimo, & regnauit annis viginti. Hic de regio Gothorum genere descendens plurimas Agarenorum ciuitates cepit, & multa prælia contra Agarenos deuicit. De cætero autem alii reges nuncupati non fuerunt reges Gothorum, sed reges Legionis, vel Asturiarum. Hic Pelagius genuit duos filios, scilicet Faslam, qui post mortem eius regnauit, & Ormiseldam reginam uxorem Alphonsi regis Catholici. Et quia in isto cœpit regnum Hispaniæ reparari, ideo ab eo incipit tertia computatio annorum, videlicet à reparatione regni. Obiit autem Pelagius morte communi, & depingitur armatus, in manu ensẽ nudum habens, quia multa prælia & urbium obsidiones gloriose peregit. Habet in scuto leonem depictum rubeum in campo albo, quæ sunt arma regum Legionis, quia ab eius tempore cessauit in Hispania intitulatio Gothorum & arma eorum, & successit intitulatio à regno Legionis, quod forte fuit, quia prima ciuitas quam ab Arabibus occupauit, fuit Legio, & ex tunc in antea regia ciuitas reputata est. Continuantur autem hæc arma in regibus Legionis qui separatim in Legione regnauerunt: cōiunguntur vero per catella scuti cum armis Castellæ, quando regna mutata fuerunt. Depingitur etiā in margine regina vxor eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Pelagio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gregorius secundus natione Syrus annis decem & sex: in folio vero Imperii Romani Anastasius secundus imperauit annis tribus. Hic Philippum Imperatorem captum oculis priuauit. Iste in omnibus malus fuit. Huius exercitus Theodosium elegit Imperatorem, qui Anastasio deuicto ordinauit ipsum in presbyterum. Post quem Theodosius imperauit anno vno. Secundo vero anno huius regni Pelagii obiit Childebertus rex Francorum, & successit ei Dagibertus secundus filius eius, qui regnauit annis quinque. Iste fuit tertiusdecimus rex Francorum. Post quem successit Theodoricus filius eius, qui regnauit annis quindecim, & iste fuit quartus decimus rex Francorum.

CAPVT XLVI.

FAFILA Pelagii filius cœpit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo primo, & ab eius reparatione vicesimo, & regnauit annis duobus. Hic à quodam vrsu cum venationi insisteret, miserabiliter est interfectus. Ideo depingitur cum vrsu pugnans, quia vrsi dentibus & brachiis depressus obiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fasla, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gregorius tertius natione Romanus annis decem: in folio vero Imperii Romani Leo tertius imperauit annis viginti quinque. Huius tempore Sarraceni Constantinopolim venerunt, & tribus annis ciuitatem obsidentes abcesserunt, & inde multa bona abstulerunt.

ALPHONSVS huius nominis primus, cognominatus Catholicus, gener Pelagii, post mortem Fasila coepit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo quarto, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo tertio, & ab eius reparatione anno vicesimo secundo, & regnavit decem & nouem annis. Hic vir catholicus, & bellator, & magnanimus est inuentus. Ex vxore sua Ormiselda Pelagii genuit hos filios, Froilam & Aurelium, qui regnauerunt post eum gradatim, vt sequitur, & Egimadam quæ fuit vxor Silonis, qui propter eam regnavit, & Ilmaraum patrem Veremundi regis in arbore sua descripti, & Mauracatum ex concubina, qui etiam regnavit: sicque habuit duos filios legitimos, & vnum bastardum, & vnum generum, & duos nepotes Veremundum & Alphonsum Castum, vnum post alium in gradibus suis. Depingitur autem Alphonfus armatus, ensẽ nudum manu tenens, quia multa bella feliciter peregit. Obiit autem Alphonfus morte communi. Depingitur autẽ in margine Ormiselda vxor eius, & Aurelius qui regnavit post Froilam primogenitum, & Ilmaraus qui non fuit rex, sed fuit pater Veremundi regis, & Egimada vxor Silonis, qui propter eam regnum habuit, & Veremundus, & Mauracatus, qui regnauerunt, & infra in rectitudine arboris integre sunt depicti. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Zacharias natione Græcus annis decem: in folio vero Imperii Romani Constantinus quintus imperauit annis quindecim. Anno octauo regni Alphonfi obiit Theodoricus rex Francorum, & successit ei Childericus frater eius, qui regnavit annis nouem.

CAPVT XLVIII.

FROIILA huius nominis primus post mortem patris coepit regnare anno Domini septingentesimo quinquagesimo tertio, regni Hispaniæ trecentesimo quinquagesimo secundo, & ab eius reparatione anno quadragesimo primo, & regnavit annis tredecim. Iste populauit Ouetum, & construxit ecclesiam cathedralem. Hoc tempore Homa Dux Cordubæ fines Galleciæ infestabat, & occurrens ei rex Froila prælium contra Agarenos habuit, & deuicit. In quo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Postea vero apud Tangas oppidum Asturiarum à fratre suo Aurelio fuit interfectus, relinquens filium paruulum Alphonsum, qui fuit cognominatus Castus. Depingitur Froila cum ensẽ in manu, quia Agarenos deuicit, & pugione in pectore, quia ab Aurelio fratre suo occisus est. Depingitur & in margine regina vxor eius, & Alphonfus Castus filius eius, qui postea loco suo integre depictus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus secundus natione Romanus annis sex: in folio vero Imperii Romani Constantinus sextus cum filio suo Leone imperauit annis quindecim. Anno secundo huius regni Froilæ Childericus rex Francorum depulsus est à regno Franciæ per Pipinum filium Caroli Martelli, qui in regem Francorum est assumptus autoritate Zachariæ Papæ, vt habetur libro Decretorum, & regnavit annis quindecim.

CAPVT XLIX.

AURELIUS Alphonfi Catholici filius post interitum fratris coepit regnare anno Domini septingentesimo sexagesimo sexto, regni Hispaniæ trecentesimo sexagesimo quinto, & ab eius reparatione quinquagesimo quarto, & regnavit annis sex, & morte propria vitam finiuit. Depingitur Aurelius versa facie, quia fratrem suum iniuste occidit, & quasi ex verecundia de tanto flagitio faciem non monstrans, vt alter Cain verecundans ob Abel occisum. Concurrentia. Concurrerunt cum Aurelio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Paulus natione Romanus annis decem: in folio vero Imperii Romani Leo quartus imperauit annis sex.

CAPVT L.

SILO gener Catholici regis Alphonfi, post mortem Aurelii ex iure Egimadæ vxoris suæ regis Alphonfi filiæ, coepit regnare anno Domini septingentesimo septuagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo septuagesimo primo, & ab eius reparatione sexagesimo, & regnavit annis octo. Cum Arabibus pacem firmauit, & Galleciam rebellantẽ in monte Ciperio superauit, & suo imperio subiugauit. Obiit autem Silo morte communi, & depingitur in veste pacifica, & ensẽ in manu prope montes, quia suos rebellantes in montibus subiecit, licet cum hostibus bellum non habuerit. Depingitur etiam in margine regina vxor eius, quia propter eam habuit regnum. Concurrentia. Concurrerunt cum Si-

An. Dom. lone, & prope tempora eius, in sede Apostolica Constantinus secundus natione Romanus anno vno, & Stephanus tertius natione Syrus annis quatuor: in solio vero imperii Romani Constantinus imperavit annis decem.

CAPVT LI.

780. **M**AVRACATVS commemorati Alphonfi Catholici ex concubina filius, Silone defuncto, per tyrannidem rex efficitur anno Domini septingentesimo octogesimo, regni Hispaniæ trecentesimo septuagesimo nono, & ab eius reparatione sexagesimo octauo & regnavit annis tribus. Hic Mauracatus vt fauorem Arabum acquireret, contra Dei legem multa commisit. Puellas namque virgines tam nobiles, quam plebeias, sub certo numero quolibet anno Arabibus dabat. Iniquus & malus in omnibus est inuentus. Obiit morte communi. Depingitur Mauracatus in veste longa, & coopertus chlamyde iuxta morem Arabum, quia cum Arabibus turpem amicitiam fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum Mauracato, & prope tempora eius, in sede Apostolica Adrianus primus annis quatuordecim: in solio vero Imperii Romani Nicephorus imperavit annis nouem.

CAPVT LII.

783. **V**EREMUNDVS huius nominis primus, filius Bilmarai, filii Alphonfi cognomento Catholici, Mauracato mortuo in regem eligitur anno Domini septingentesimo octogesimo tertio, regni Hispaniæ trecentesimo octogesimo primo, & ab eius reparatione septuagesimo primo, & regnavit annis duobus. Hic fuit magnanimus, & regnum sponte dimisit, recolens se olim ordinem diaconi suscepisse, & consobrinum suum Alphonsum, qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit successorem, & eum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dulcissimam duxit vitam, & communi morte vitam finiuit cum vxore sua Imelone, quam à se propter conscientiam ordinis separauit, relictis ex ea duobus filiis paruulis, Ranimiro qui fuit rex, & Garfia. Depingitur Veremundus in veste longa & pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine regina vxor eius, & duo filii eorum, Ranimirus qui fuit rex, & Garfias qui cum Ranimiro fratre correxnavit. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Leo tertius natione Romanus annis viginti tribus: in solio vero Imperii Romani Michael imperavit annis duobus.

CAPVT LIII.

785. **A**LPHONSVS secundus cognominatus Castus, filius regis Froilæ, cœpit regnare anno Domini septingentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ octogesimo tertio, & ab eius reparatione septuagesimo tertio, & regnavit annis quadraginta vno. Hic fuit optimus rex, & ædificator ecclesiarum, & reædificauit Ecclesiam Ouetensem. Et quia desiderabat in ea ponere aliquam preciosissimam crucem, Deus voluit, vt miraculose per Angelum crux insignis fieret, quæ hodie ibi inter reliquias in magna veneratione habetur. Hic dicitur deuicisse Carolum Magnum regem Francorum, & Rolandum, & alios famosissimos milites vocatos Pares, in Nauarra apud Ronces valles, vbi Carolo ad Hispaniam venienti obuiam occurrebat. Hic Castus vocatus sine liberis decessit. Depingitur hic Alphonfus senex in veste longa & honesta, angelis sibi danibus crucem quam fabricauerant. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus quartus natione Romanus sedit mensibus septem, & Paschasius natione Romanus annis septem, & Eugenius secundus natione Romanus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Carolus Magnus rex Francorum electus fuit in Imperatorem Romanorum anno vno, regni huius Alphonfi vicesimo tertio. Et ex tunc cœperunt esse simul reges Francorum & Imperatores, quod durauit aliquo tempore.

CAPVT LIV.

823. **R**ANIMIRVS huius nominis primus, filius regis Veremundi, cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo vicesimo quarto, & ab eius reparatione centesimo decimo quarto, & regnavit annis sex, mensibus nouem. Hic cum Arabibus decertauit in illo celeberrimo prælio campestri quod apud Calagurram habitum est, in quo sanctus Iacobus apparuit, & deuicta immensa copia Arabum, vota emissa fuerunt de dando perpetuis temporibus ex quolibet iugere bouum, seu iumentorum ferentium, certam mensuram grani ecclesiæ sancti Iacobi, quæ hodie in multis

multis huius regni prouinciis exoluitur. Ex illo autem praelio in antea consueuerunt Hispani, cum praeliis campestribus pugnant, eleuatis dextris clamando inuocare sanctum Iacobum. Obiit morte communi relicto Ordonio filio. Depingitur hic Ranimirus dormiens in castris armatus, eo quod sic dormienti apparuit ei S. Iacobus. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Garfias frater, qui licet non fuit rex, correignauit tamen cum eo, & Ordonius filius eius, qui post eum regnauit, qui infra depingitur integre in rectitudine arboris. *Concurrentia.* Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Valentinus natione Romanus diebus quadraginta, & Gregorius quartus natione Romanus annis decem & sex: in folio vero Imperii Romani Ludouicus rex Francorum imperauit annis decem & octo.

CAPVT LV.

ORDONIVS huius nominis primus, filius Ranimiri, cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo vicesimo, & ab eius reparatione centesimo vicesimo, & regnauit annis decem. Hic deuicit in praelio Muzam regem Cordubæ, in quo praelio dicuntur occisi duodecim millia militum Arabum, & alii plurimi pedites. Obiit autem rex ægritudine podagrica, relicto filio Alfonso, qui fuit rex, & aliis filiis, videlicet Veremundo, & Nunio, & Ordonio, & Froila. Depingitur armatus sub cappa longa. Depinguntur etiam in margine regina vxor eius, & præfati filii Veremundus & Nunnus, Ordonius & Froila. *Concurrentia.* Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis tribus: in folio vero Imperii Romani Lotarius imperauit annis decem. Huius tempore Sarraceni funditus ecclesias beatorum Apostolorum Petri & Pauli cum omnibus Romanorum finibus dilapidarunt.

CAPVT LVI.

ALPHONSVS huius nominis tertius, cognominatus Magnus, filius regis Ordonii, cœpit regnare anno Domini octingentesimo tricesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo, & ab eius reparatione centesimo tricesimo, & regnauit annis quadraginta. Hic genuit duos filios, videlicet Garfiam, Ordonium, & Froilam, qui omnes fuerunt reges, vnus post alium: & vnum alium vocatum Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Iste erigi fecit ecclesiam Compostellanam in cathedralem, & postea fuit erecta in metropolitanam. Huic rebellauit Bernardus de Carpio famosus Baro. Obiit autem Alphonso apud Zamoram morte communi. Depingitur sub cultu armorum, quia bella gloriose gessit. Depingitur etiam in margine Ximena regina vxor eius, & quatuor filii, tres reges, & vnus Archidiaconus. *Concurrentia.* Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Leo quartus natione Romanus annis octo. post obitum Leonis Ioannes Anglicus natione Maguntinus sedit annis duobus, & mortuus est. fertur per aliquos, quod erat scemina. Et Benedictus tertius annis duobus. in folio vero Imperii Romani Ludouicus secundus imperauit annis viginti.

CAPVT LVII.

GARSIAS primogenitus Alphonso cœpit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo octogesimo sexto, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo sexto, & regnauit annis tribus. Obiit apud Zamoram iuuenis absque liberis morte communi. Ideo depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse. *Concurrentia.* Concurrerunt cum Garfia, & prope tempora eius, in sede Apostolica Adrianus secundus natione Romanus annis quinque: in folio vero Imperii Romani Carolus secundus cognominatus Caluus rex Francorum, regnauit in Francia annis vndecim, & in Imperio anno vno, mensibus nouem.

CAPVT LVIII.

ORDONIVS secundus, frater Garfiæ, cœpit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo nono, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo nono, & regnauit annis octo, mensibus sex. Hic multa praelia contra Arabes vicit, semel tamen ab eis fuit deuictus, in praelio apud vallem Iunquerem, quo plurimi ex catholicis ceciderunt, & aliqui captiui fuere. Inter quos duo Episcopi, Legionensis & Asturiensis capti sunt, & pro Episcopo Legionensi Pelagius nepos eius obses datus, apud Cordubam pro fide catholica martyrium suscepit. Hic Ordonius Comites Castellæ,

An. Dom.

qui regi Legionis tunc obediebant, ad palatium regium venientes sub securitate eius occidit fecit. Quam ob rem Castellani regibus Legionis ex tunc in antea rebellarunt, & sibi duos iudices constituerunt ex nobilibus & prudentioribus regni, videlicet Nunium Rasuram, auum celeberrimi & bellicosissimi Principis Fernandi Gundisalui Comitis, & Laitum Caluum, proauum proauum insignis bellatoris Roderici de Buiar, qui Cidus cognominatus est, quod in lingua Arabica Dominum sonat. Ex utroque autem horum iudicum reges Castellæ descendunt per aliqua latera, ut infra suo loco in duobus ramis arboris demonstrabitur, quorum vnus ramus, in quo Fernandus Comes ad dextram: alius in quo Cidus ad sinistram per respectum ad arborem depinguntur. Obiit autem Ordonius apud Zamoram absque liberis morte communi. Depingitur armatus, quia plurima bella gessit. Depinguntur etiam in latere regina vxor eius, & Pelagius martyr, qui fuit tempore eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes octauus decem annis: in solio vero Imperii Romani Carolus secundus rex Francorum, qui tunc imperabat, obiit anno tertio eiusdem Ordonii, & successit ei in imperio Carolus tertius filius eius, qui imperauit annis duodecim, & in regno Franciæ Ludouicus secundus, filius eiusdem Imperatoris & regis Caroli, & regnavit annis duobus. Iste fuit decimus nonus rex Francorum. Anno quinto eiusdem regis Ordonii obiit Ludouicus rex Francorum, & successit ei Carolus tertius, frater eius, qui regnavit annis sex. Iste fuit vicesimus rex Francorum.

CAPVT LIX.

894.

FROILA huius nominis secundus, frater Ordonii, & filius Alphonfi tertii, cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quarto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo septimo, & ab eius reparatione centesimo octogesimo septimo, & regnavit anno vno, mensibus duobus. Hic genuit quatuor filios, Alphonsum quartum, & Ranimirum secundum, qui ambo reges fuerunt, & alios duos, Ordonium & Froilam, qui non fuerunt reges. Hic occidit absque culpa filios Dimundi magnatis, & fratrem eius Freminum Episcopum relegauit, & ob hæc crimina, ut creditur, lepra percussus vitam finiuit. Depingitur Froila in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine regina vxor eius, & duo filii qui non fuerunt reges, videlicet Ordonius & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Martinus secundus anno vno: in solio vero Imperii Romani Arnulphus imperauit annis duodecim.

Froila lepra percussus vitam finiuit.

CAPVT LX.

895.

ALPHONSVS huius nominis quartus, filius Froilæ regis, cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo octauo, & regnavit annis quinque, mensibus septem. Hic ex Ximena vxore genuit Ordonium vocatum Malum, & monachus effectus regnum Ranimiro fratri dimisit. Sed leuitate ductus poenituit, & cum regnum recuperare vellet, à Ranimiro fratre suo iam rege factò apud Legionem obsessus, captus & excæcatus in vinculis vitam finiuit. Depingitur Alphonfus cæcus in veste longa, quia bella non gessit, & cæcus mortuus est. Depingitur etiam in margine regina vxor eius, & Ordonius filius eius cognomento Malus, qui postea regnum assumpsit. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus quintus annis sex, & Formosus anno vno, & Bonifacius tertius quindecim, & Stephanus sextus anno vno: in solio vero Imperii Romani Ludouicus secundus imperauit annis sex. Anno secundo huius regni Alphonfi obiit Carolus rex Francorum, & successit ei Ludouicus tertius, qui regnavit annis duobus. Iste fuit vicesimus primus rex Francorum.

CAPVT LXI.

901.

RANIMIRVS huius nominis secundus, frater Alphonfi, & filius Froilæ, cepit regnare anno Domini nongentesimo primo, regni Hispaniæ quingentesimo tertio, & ab eius reparatione centesimo nonagesimo tertio, & regnavit annis decem & nouem, duobus mensibus. Hic genuit duos filios, qui ambo reges fuerunt, Ordonium & Sancium, & multis bellis prospere actis obiit morte communi. Depingitur ens in manu habens, quia bella gessit. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Sancius cognomento Grossus, qui postea fuit rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Romanus diebus quindecim, & Theodorus natione Romanus diebus

diebus quindecim, & Ioannes nonus annis duobus, & Benedictus quartus annis tribus, & Leo quintus diebus quadraginta, & Christophorus mēſibus ſex. Hic de Papatu eiectus eſt, & factus eſt monachus. In ſolio vero Imperii Romani Verengarius primus imperauit annis quatuor, & Corradus imperauit annis ſeptem, qui fuit Alemanus. Anno primo huius regis Ranimiri obiit Ludouicus rex Francorum, & ſucceſſit ei Carolus quartus cognominatus Simplex, qui regnauit annis viginti quinque, qui fuit viceſimus ſecundus rex Francorum.

CAPVT LXII.

10 **O**RDONIVS huius nominis tertius, filius Ranimiri, cœpit regnare anno Domini non- 920.
gentefimo viceſimo, regni Hiſpaniæ quingentefimo viceſimo ſecundo, & ab eius
reparatione ducentefimo duodecimo, & regnauit annis quinque. Hic genuit Veremundum, qui fuit rex. Obiit autem apud Zamoram morte communi. Depingitur in veſte pacifica, quia bella non geſſit. Depingitur etiā in margine regina vxor eius, & Veremundus filius, qui poſtea fuit rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Sergius natione Romanus annis ſeptem, & Anaſtaſius natione Romanus annis duobus: in ſolio vero Imperii Romani Verengarius ſecundus imperauit in Italia annis ſeptem. Anno ſecundo huius regis Ordonii obiit Carolus rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus quartus filius eius, qui regnauit annis decem & ſeptem. iſte fuit
20 viceſimus tertius rex Francorum.

CAPVT LXIII.

ORDONIVS quartus cognominatus Malus, filius Alphonſi regis excæcati, uſurpare conatus eſt regnum. Habuit autem filiam Comitſ Fernandi Gundifalui in vxorem: ſed propter malitiā eius abſtulit eam ab eo Comes: ipſe vero fugatus à regno per Sancium regem, apud Cordubam occiſus eſt. Ideo depingitur cum gladio in pectore fixo. Nec cōputantur ei anni regnandi, nec concurrentia, quia hæc omnia attribuuntur Sancio.

CAPVT LXIV.

36 **S**ANCIVS huius nominis primus, cognominatus Groſſus, filius Ranimiri, & frater Or- 926.
donii tertii, cœpit regnare anno Domini nongentefimo viceſimo ſexto, regni vero Hiſpaniæ quingentefimo viceſimo ſexto, & ab eius reparatione ducēſimo decimo ſexto, & regnauit annis duodecim. Contra hunc rebellauit Ordonius Malus filius Alphonſi regis excæcati, & ſe regem vocauit: ſed fugatus à regno, prope Cordubam, vt præmiſimus, occiſus eſt. Huius Sancii tempore Fernandus Gundifalui Comes bellum contra Arabes continue gerens multa prælia glorioſe geſſit. Cum hoc rege Sancio (vt fertur) idem Fernandus illum cōtractum qui vulgariter narratur ſuper equo & accipitre, iniuit, cuius occasione Caſtella à ſubiectione regum Legionis ex toto liberata eſt. Obiit autem Sancius (vt aiunt) ex veneno in pomo ſumpto, relicto Ranimiro filio qui fuit rex. Depingitur Sancius in veſte pacifica, & groſſus corpore, quia magna pinguedine occupatus erat. Depingitur etiam in margine regina vxor eius, & Ranimirus filius qui etiam fuit rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Anaſtaſius tertius natione Romanus annis duobus, & Laudo natione Romanus mēſibus ſex, & Ioannes decimus ſedit annis tredecim: in ſolio vero Imperii Romani Enricus primus imperauit annis decem & octo.

CAPVT LXV.

50 **R**ANIMIRVS huius nominis tertius, filius Sancii, cœpit regnare anno Domini non- 937.
gentefimo triceſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ quingentefimo triceſimo nono, & ab eius reparatione ducentefimo viceſimo nono, & regnauit annis viginti quinque, obiit abſque liberis apud Legionem morte communi. Huius Ranimiri tempore illi famoſi nobiles vocati Infantes de Salas, filii nobilis viri Gundifalui Guſtios ab Arabibus occiſi ſunt dolo & coniuratione Enrici de Lara auunculi ſui. Depingitur Ranimirus in veſte pacifica, quia bella non geſſit. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Leo ſextus natione Romanus mēſib. ſex, & Stephanus natione Romanus mēſe vno, & Ioannes vndecimus natione Italicus mēſibus decem, & Stephanus octauus mēſibus quatuor: in ſolio vero Imperii Romani Hugo imperauit annis ſex, & Verengarius tertius imperauit annis ſeptem. His temporibus maximum ſchi-

An. Dom. sma fuit in Italia. Anno decimo nono huius regni Ranimiri obiit Ludouicus, & successit ei Lotarius primus, qui regnavit annis triginta tribus, iste fuit vicesimus quartus rex Francorum.

CAPVT LXVI.

962. **V**EREMVNDVS huius nominis secundus, filius regis Ordonii tertii, mortuo Sancio patruo suo, & Ranimiro consobрино, regnum quod ad eum reuolutum erat, suscepit anno Domini nongentesimo sexagesimo secundo, regni Hispaniæ quingentesimo quadragésimo quarto, & ab eius reparatione ducentesimo tricesimo quarto, & regnavit annis decem & septē. Hic duxit duas vxores, ex quarū primā genuit Alphonsum, qui post eum regnavit. Huius tempore Almanfor Dux Arabum multa mala Christianis intulit, & vsq; 10 ad Compostellam fertur accessisse. Sed hic Veremundus rex & Garfias Fernandi Comes Castellæ simul contra eum procedentes, apud Calatannazor in famosissimo prælio illum deuicerunt, qui ex huius victoriæ dolore, cum vincere assuetus esset, intra paucos dies dicitur decessisse. Hic Veremundus falsa seductione ductus, Athaulpho Episcopo Compostellano taurum ferocem iniici iussit: Episcopus vero benigne spectans suscepit, & taurus mansuete accedens cornua in manibus eius dimisit. Quo miraculo viso rex stupefactus de commisso poenituit. Iste idem rex Athaulphum Episcopum, Ouetensem incarcerationuit, quo in carcere existente siccitas magna venit in terra, donec rex poenituit, illumque liberauit, & illo liberato pluuia de cælo descendit. Obiit autem Veremundus ex podagræ ægitudine, & depingitur cum malis pedibus, & baculo in manu, quia propter podagram 20 incedere libere non valebat. Depingitur etiam in margine Archiepiscopus Compostellanus cum tauro, & Episcopus Ouetenfis in turri vbi erat in carceribus, & duæ reginæ vxores eius, & Alphonfus filius eius qui fuit rex, & Eluira filia quæ fuit monialis. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Martinus tertius natione Romanus annis tribus, & Agapitus secundus natione Romanus annis octo, & Iohannes duodecimus annis septem: in solio vero Imperii Romani Iohannes secundus imperauit annis duobus, & Verengarius quartus annis duodecim.

CAPVT LXVII.

979. **A**LPHONSVS huius nominis quintus, filius Veremundi, coepit regnare anno Domini 30 nongentesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ quingentesimo sexagesimo primo, & ab eius reparatione ducentesimo quinquagesimo primo, & regnavit annis viginti septem. Hic genuit Veremundum qui successit in regno, & Sanciam quæ nupsit Fernando filio regis Nauarræ, qui fuit rex Castellæ, & postea propter eam fuit rex Legionis, vt infra dicetur. Hic Alphonfus cum teneret obsessam Viscum ciuitatem Portugalix, quæ tunc erat Arabum, & quadam die ambulet in circuitu eius inspicendo muros, sagitta è muro emissa letaliter est percussus, ex quo vulnere vitam finiuit. Huius tempore Sancier Comes Castellæ deuicit Arabes in vno magno prælio apud Cordubam. Ierat enim in auxilium cuiusdam Arabis contra alium Arabem regem. Depingitur Alphonfus armatus sagitta in corpore fixa, quia sagitta periit. Depingitur etiam in margine regina vxor eius & Santia filia eius, quæ postea fuit regina Castellæ & Legionis. Concurrentia. 40 Cōcurrerunt cum Alphonso, & prope tēpora eius, in sede Apostolica Benedictus quintus mensibus sex, & Leo octauus anno vno, & Ioannes tertius decimus annis octo, & Benedictus sextus anno vno, & Bonus anno vno, & Bonifacius septimus annis octo: in solio vero Imperii Romani Otho primus imperauit annis duodecim, & Otho secundus annis viginti. Anno nono huius regis Alphonfi obiit Lotarius rex Francorum, & successit ei Ludouicus quintus, filius eius, qui regnavit in Francia annis duobus. Iste Ludouicus fuit vltimus rex Francorum ex regali prosapia Pipini & Caroli Magni. In ipso siquidem defecit regalis progenies Caroli Magni, quæ regnauerat annis ducentis & triginta octo, translato regno ad progeniem Comitum Parisiensium. Anno vndecimo huius regis Alphonfi post mortem 50 Ludouici regis Francorum regnavit in Francia Robertus Piissimus, filius Hugonis Parisiensis Comitum, qui regnavit cum patre suo annis nouem, & post mortem patris annis triginta tribus. Iste fuit vicesimus quintus rex Francorum.

CAPVT LXVIII.

1006. **V**EREMVNDVS huius nominis tertius, filius Alphonfi quinti, coepit regnare anno Domini millesimo sexto, regni Hispaniæ quingentesimo octogésimo octauo, & ab eius reparatione ducentesimo septuagesimo octauo, & regnavit annis decem. Hic Veremundus de

dus desponsauit Santiam sororem suam cum Infante Garfia filio Santii Comitis & Do-
 mini Castellæ, qui Garfias fuit proditorie interfectus apud Legionem, & post mortem e-
 ius hæc Santia fuit desponsata Fernādo filio Santii vocati Maioris regis Nauarræ, qui post-
 ea fuit primus rex Castellæ propter vxorem suam, quæ erat filia Comitis Santii. Et cum
 inter hos Fernandum & Veremundum dissensio exorta fuisset, in prælium venerunt, illis-
 que apud Carrionem ad inuicē pugnantibus Veremundus victus & mortuus est, & abs-
 que liberis obiit, & regnum Legionis translatum est ad Fernandum regem Castellæ pro-
 pter Santiam vxorem suam, & sic fuerunt tunc vnita regna Castellæ & Legionis. Depin-
 gitur Veremundus armatus lancea fixa in corpore, quia in prælio occisus est. Concur-
 rentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Bene-
 dictus septimus annis octo, & Iohannes quartus decimus mensibus septem, & Iohannes
 quintus decimus quatuor, & Iohannes decimus sextus natione Romanus mensibus de-
 cem, & Gregorius quintus natione Saxo annis duobus, & Ioannes decimus septimus na-
 tione Græcus mensibus decem, & Siluester secundus natione Gallicus annis quatuor: in
 folio vero Imperii Romani Otho tertius imperauit annis decem.

CAPVT LXIX.

HVCVSQVE in hac arborē textura facta est regum Legionis. Nam licet in Castella Co-
 mites gubernarent absque recognitione superioris, non tamen titulum regum as-
 sumperunt. Sic ergo prima gubernatio Hispaniæ, ab Athanarico quem primum in arbo-
 re posuimus, vsque ad Rodericum inclusiue, fuit sub titulo regio Gothorum. Ideo illis de-
 pinximus arma Gothica, quibus hodie vtuntur Reges Daciæ, qui etiam intitulantur re-
 ges Gothorum. Demum post ingressum Arabum magna ex parte Hispania occupata, &
 regno ad angustos fines reducto, regnauit Pelagius, qui de regio genere Gothico erat, sed
 non est intitulatus rex Gothorum. assumpsit enim titulum à Legione, vel Asturiis, & vo-
 catus est interdum rex Legionis, aliquando Asturiarum. Ideo depinximus ei & successo-
 ribus suis arma Legionis sola, Leonem videlicet rubeum in campo albo. Durauit autem
 hæc intitulatio absque eo quod in Castella aliquis rex esset, vsque ad Santium inclusiue,
 qui cum rex Nauarræ esset, propter vxorem quæ filia Santii Comitis Castellæ erat, Ca-
 stellam habuit, & extunc in Castella regius titulus fulsit, vt in arboris discursu patebit. Et
 vt clarius radix istius arboris ex omni parte clarescat, non incongruum puto ad memo-
 riam reducere, quod nobilis quidam de partibus Bigorciæ ad Nauarram veniens, Arabi-
 bus expulsis regni titulum in ea assumpsit. Hic autem vocabatur Enecus Arista, & fuit pri-
 mus rex Nauarrorum, & post eum filius Garfias cognomento Eneci, quia filius Eneci e-
 rat (illis enim temporibus etiam reges à patribus cognomina accipiebant) ac post eum
 Santius filius eius, quem ferunt à matre prægnante, & ab Arabibus lancea percussa, per a-
 perturam vulneris extractum fuisse. Hic Santius Abarca cognominatus est euentu, ex eo
 quod montes tempore niuium ad bellandum cōtra Arabes transiens, quia pedibus trans-
 ire oportebat, abarcis iuxta rusticorum morem vsus est, totusque exercitus suus abarca-
 rum ministerio niues pertransit, propter quam animositatem, animique ad pugnandum
 feruorem Abarca cognomen assumpsit. Post hunc regnauit Garfias filius eius, huius no-
 minis secundus, qui Tremulentus cognominatus est, quia licet strenuus in armis esset, ta-
 men cum prælium illud ingredi oportebat, membra tremebant. Hic fuit quartus rex Na-
 uarrorum, & post hunc regnauit Santius filius eius, qui cognominatus est Maior. Hic
 Castellæ regnum propter vxorem assumpsit, & ponuntur infra in rectitudine arboris hi
 quatuor reges Nauarræ, videlicet Enecus, Garfias, Santius, & alius Garfias, licet in Castel-
 la non regnarunt, vt sciatur tamen à qua radice descenderit Santius qui propter vxorem
 in Castella primus regnauit, eos hic nominauimus.

CAPVT LXX.

NOMINATIS supra proximis regibus Nauarræ, & in recta linea arboris positus, à qui-
 bus per lineam masculinam Santius Maior, demum Fernandus filius eius, reges Ca-
 stellæ descendunt: deinde in margine descriptis Nunio Rasura, vno de iudicibus Castellæ,
 ac Comite Ferdinando, cæterisque Comitibus, de quorum genere Ferdinandus rex ex
 latere materno propagatus est: congruens est, vt non omittamus illos, per quorum textu-
 ram reges Castellæ à Laino Caluo vna cum Nunio Rasura Castellæ iudice per lineam
 maternam processerunt, licet non in præfatum Fernandum, sed in Alphonsum octauum,
 vnum ex descendētibz eius qui prælium Vbetæ deuicit, & monasterium de Huelgas

An.Dom. ædificauit. Illa linea deriuata est in modum qui sequitur. Lainus Caluus vna cum Nunio Rasura iudicauit Castellam. Hic genuit Fernandum, à quo genitus est Lainus Fernandi, qui genuit Nunium Laini, à quo genitus Lainus Nunii, qui genuit Didacum Laini, qui ex vxore sua Theresia Nunii, quæ neptis fertur fuisse ex concubina Regis Legionis, genuit illum strenuum bellatorem Rodericum cognomento Cidi, qui fuit pater Eluiræ reginæ Nauarræ, à qua natus est Garfias rex Nauarræ pater Blanchæ, quæ fuit regina Castellæ, vxor Santii regis cognomento Desiderati, ex quorum matrimonio præfatus rex Alphonsus octauus procreatus est. Fuit autem hic Alfonsus vndecimus à Laino Caluo, & quintus à Cido, & duodecimus à Nunio Rasura, & decimus à Comite Fernando Gundisalu. Depinguntur autem descendentes per lineam Laini Calui in margine omnes per 10 capita exempto Cido, qui propter strenuitatem operum depingitur integre, & supra equum, sicuti Fernandus Comes. hi enim duo inter cæteros strenuos Hispaniæ bellatores famosi nimium fuerunt, illorumque celebris fama nostris temporibus durat.

CAPVT LXXI

SICUTI Reges Nauarrorum præmisimus, vt clarius sciretur à qua radice Santius Maior descendebat, sic non incongruum est, vt nominemus Castellæ gubernatores, à quorū sanguine Fernandus rex Santii regis filius ex latere materno descendit. Ad mentem ergo reducendum est, quod antiquis temporibus regnum Castellæ aliquantulum reges Legionis in superiores cognoscebat, sed cum Ordonius huius nominis secundus, qui in Legione 20 regnabat, ad se euocasset, illique secure ad præsentiam regiam irent, ille, nescio quo spiritu ductus, illos occidi fecit. Quo sceleratissimo facinore Castellani nimium, & non immerito moti, ab obedientia Regum Legionis perpetuo recesserunt, & ne absque gubernatore vagaretur, ex nobilibus regni duos sibi iudices elegerunt, quorum vnus Nunius Rasura, alius Lainus Caluus vocabatur, & ex vtroque eorum reges moderni descenderunt. Sed quia prius stirps Nunii Rasuræ stirpi regiæ coniuncta est, illam primo describamus: deinde stirpem Laini Calui, quæ tardius regio generi vnita fuit, enarremus. Fuit namque Nunius Rasura iudex Castellæ, & post illum iudicauit Gundisaluus Nunii filius eius, quia, vt diximus, mos antiquorum erat filio cognomen patris apponere. Hic fuit pater Ferdinandi Gundisalu, qui iam non solum iudicis, sed Comitis nomen assumpsit, cuius corpus 30 apud monasterium de Arlanza quiescit. Post hunc gubernauit Castellæ Garfias Ferdinandi Comes filius eius, qui in monasterio de Cardenia tumulatus est. Cui successit Santius Comes filius eius, qui monasterium de Onia ædificauit, & in eo sepultus quiescit. Post hunc incepit gubernare Castellam Infans Garfias filius eius, qui adolescens apud Legionem occisus, absque liberis obiit, deuolutumque est regnum ad Eluiram sororē suam, vxorem Santii regis Nauarræ, ex quibus ortus est Fernandus rex, sextus à Nunio Rasura primo iudice Castellæ, & quartus à Comite Fernando Gundisalu. Depinguntur autem hi progenitores sui in margine vno per capita, solo Comite Fernando integre, armatoque supra equum depicto, quia strenuitas & singularitas operum eius, vt singularius depingeretur, merito poscunt. 40

CAPVT LXXII.

SANTIUS rex Nauarræ dictus Maior, filius Garfiæ Tremulenti regis Nauarræ, genuit ex Eluira filia Santii Comitis Castellæ vxore sua duos filios, Garfiam & Fernandum, & ex concubina alium qui dictus est Ramirus. Et quia Infans Garfias, filius Santii Comitis Castellæ, apud Legionem per prodicionem filiorum Comitis Velæ occisus est, priusquam Santiam filiam regis Legionis sponsam suam in matrimonium duceret, dominium Castellæ deuolutum est ad Eluiram reginam Nauarræ, & eius causa ad Santium virum eius, qui potest dici primus rex Castellæ. Sed quia paruo tempore se intitulauit regem Castellæ, non computantur illi tempora regnandi. Diuisit autem dominia sua, & Nauarram de- 50 dit Garfiæ primogenito, Castellam Fernando secundogenito, Aragoniam Ramiro bastardo, qui primus in Aragonia rex vocatus est. Et Fernandus fuit primus, qui segregatim in Castella regium titulum assumpsit. Ideo in eo computantur tempora regnandi. Sed quia Santius pater eius habuit dominium Castellæ vna cum dominio Nauarræ & Aragoniæ, depinguntur iuxta eum duo scuta, vnum cum armis Castellæ ad dexteram, & aliud cum armis Nauarræ & Aragoniæ ad sinistram, ipse vero depingitur in veste longa, tanquam vir magnæ autoritatis. Depingitur etiam in margine Eluira vxor eius, & tres filii, Fernandus Castellæ, Garfias Nauarræ, Ramirus Aragoniæ reges. Non additur enim concurrentia, quia infra addetur Fernando.

CAPVT LXXIII.

FERNANDVS huius nominis primus, filius Sancii dicti Maioris Regis Nauarræ, cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo decimo septimo, regni Hispaniæ quingentesimo nonagesimo octauo, & ab eius reparatione ducentesimo octogesimo octauo, & regnauit annis quadraginta. Hic duxit vxorem Sanciam filiam Alphonsi regis Legionis, sororem Veremundi regis. Et cum hic Veremundus absque liberis in prælio cecidisset, Fernandus propter Sanciam vxorem suam regnum Legionis obtinuit. Et sic fuit primus qui rex Castellæ & Legionis intitulatus est. Hic genuit ex vxore sua Sancium & Alphonsum, qui ei, vnus post alium, in regno successerunt, & Garciam qui rex Galleciæ vocatus est, sed captus in vinculis ferreis decessit, & Vrracam dominam Zamoræ, & Eluiram dominam Tauri sororem eius. Ex concubina vero genuit Fernandum qui fuit Cardinalis. Hic rex optimus & bellicosissimus Coimbriam diuturna obsidione expugnatam sancto Iacobo visibiliter apparente obtinuit, & magnam partem Portugaliæ cum ea. In huius regia camera insignis Rodericus de Biuar, qui strenuitate operum Cidi cognomentum accepit, quod in lingua Arabica dominum sonat, adolescens nutritus est, & sub eo arma exercere cœpit. Obiit Fernandus morte communi apud Cabezonem prope Vallẽm oleti. Depingitur in equo armatus sancto Iacobo clauẽs ciuitatis Colimbriæ tradente, quia cū diuino auxilio ad preces sancti Iacobi ciuitatem habuit. Depingitur etiam in margine Sancia Regina vxor eius, & Sancius & Alphonsus filii eius, qui in Castella post eum regnarunt, & Garcias qui rex Galleciæ intitulatus est, licet in vinculis decessit, & filia eius Vrraca domina Zamoræ, & Eluira domina Tauri, necnon Fernandus filius eius ex concubina, qui fuit Cardinalis. Depingitur etiam sanctus Dominicus de Sillos, qui eius tempore clauit. Depinguntur in suo scuto arma Castellæ & Legionis quæ hodie durant, quia iste fuit primus regum qui in Castella & Legione simul regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes decimus octauus mensibus quinque, & Sergius quartus annis duobus, & Ioannes decimus nonus annis quinque natione Romanus, & Benedictus octauus natione Tusculanus annis vndecim. Hic fuit eiectus de papatu, & factus est quidam alius Papa, vnde maximum schisma fuit. Et Ioannes vicesimus natione Romanus annis nouem, & Benedictus nonus natione Tusculanus annis quatuordecim. Iste fuit eiectus de papatu, & factus est Papa Sabinensis Episcopus, qui vocatus est Siluester tertius, qui sedit diebus quadraginta quinque, & Gregorius sextus annis duobus, & Clemens secundus mensibus decem & nouem. Hic fuit inuasor ecclesiæ & per vim habuit papatum. Et Damasus secundus sedit diebus viginti tribus. Hic fuit inuasor sedis Apostolicæ & subito defunctus est. Et Leo nonus natione Alemanus sedit annis quinque. In solio vero Imperii Romani Enricus secundus imperauit annis duodecim, & Conradus secundus annis viginti, & Enricus tertius annis decem & sex. Anno tertio decimo huius regis Fernandi obiit Robertus rex Francorum, & regnauit Enricus primus filius eius in Francia viginti quinque annis: & anno tricesimo nono obiit Enricus rex Francorum, & successit Philippus primus filius eius, qui regnauit in Francia annis quadraginta nouem.

CAPVT LXXIIII.

SANCIVS huius nominis secundus, primogenitus Fernandi, cœpit regnare anno Domini M. LVII. regni Hispaniæ cccccxxxviii. & ab eius reparatione xxxviii. 1057. & regnauit annis sex. Hic cum Alphonso fratre suo contendens, regnum Legionis quod ei pater dimiserat, obtinuit, & cum Vrracam sororem suam apud Zamoram obsessam teneret, à Vellido proditore prodicionaliter occisus est. Ideo depingitur in terra prostratus proditore in illo lanceam mittente. sepultus enim est in monasterio Oniensi. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Victor secundus genere Alemanus annis duobus (hic timore imperiali factus est Papa) & Stephanus nonus natione Tuscus mensibus nouem, & Benedictus decimus mensibus nouem, per violentiam est Papa factus, postea cessit, & Nicolaus secundus annis duobus, & Alexander secundus natione Mediolanensis annis duodecim: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Enricus quartus.

CAPVT LXXV.

ALPHONSVS huius nominis sextus, filius Fernandi, ac frater Sancii, cœpit regnare anno Domini millesimo sexagesimo tertio, regni Hispaniæ sexcentesimo quadragesimo 1067.

mo quarto, & ab eius reparatione tricesimo quarto, & regnavit annis quadraginta tribus. Hic habuit sex vxores, ex quarum prima genuit Vrracam, ex aliis alias filias, & ex vna earum quæ fuit Sarracena, filia regis Seüllia, quæ vocabatur Zaida, & ad fidem conuersa nominata est Maria, genuit filium masculum qui dictus est Infans Sancius, qui puer existens occisus est in prælio cum Arabibus octo prope Alcázarium de Confuegra. Ex nobili vero quadam concubina genuit Therasiam filiam, quæ nupsit Enrico Comiti Lotoringæ consanguineo Imperatoris, & dedit illis partem Galleciæ quæ nunc Portugallia vocatur. Ex istis autem descendunt Portugallia reges. ille enim Enricus fuit pater Alphonsi primi regis Portugallia. Hic Alphonsus Castellæ insignissimam urbem Toletum variis & crebris vastationibus fatigatam, & diuina obsidione afflictam obtinuit, & in ea metropo-¹⁰ litanam sedem antiquissimam ac honorabilissimam reparauit, multaque oppida in vicinia Toleti ab Arabibus erepta Christiano nomini adiecit. Hic rex inter alia insignia opera sedem Burgensem instituit, illiq; magnam dotem, & multa priuilegia contulit: & sic ab vno eodemq; rege, & eodem tempore, & sub eodem Romano Pontifice, videlicet Urbano 11. Toletana metropolis reparata, & Burgensis sedes instituta est. Obiit autem Alphonsus morte communi, & apud monasterium S. Facudi vna cum Zaida iam Maria sepultus est. Receperat enim ibi primo habitum monachalem fide ob timorem Sancii fratris sui. Depingitur autem Alphonsus armatus in equo, quia gloria multa bellicosa peregit. Depinguntur in margine ex utroq; latere sex vxores sic nominatae, Agnes, Constantia, Beatrix, Elisabet, Therasia, & Zaida vocata Maria. Depingitur etiam nobilis Ximena concubina,²⁰ quam ferunt de domo Guzmanica fuisse, ex qua reges Portugallia processerunt. Depinguntur quoque in linea inferiori præfatus Sancius Infans, & Vrraca regina, quæ fuit filia Constantia Regina, & dux Infantissa Eluira & Sancía, filia Elisabet regina. Depinguntur etiam Enricus Comes & Therasia vxor eius, filia Alphonsi ex Ximena. Depinguntur etiam reges Portugallia qui ab eis processerunt, vt venerunt: Alphonsus qui fuit primus rex, Sancius, Alphonsus secundus, Sancius secundus cognomento Capello, cuius corpus Toleti tumulatum est, Alphonsus tertius, Dionysius, Alphonsus quartus, Petrus, Fernadus, Ioannes, Eduardus, Alphonsus quintus, qui nunc in Portugallia regnat. Fuerunt autem omnes numero duodecim. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gregorius septimus natione Tuscus annis septem, & Victor ter-³⁰ tius anno vno, qui veneno misso in calice dicitur obiisse, & Urbanus 11. annis nouem, & Paschalis natione Tuscus annis decem & octo, & Gelasius secundus natione Campanus anno vno, & Calixtus secundus natione Burgundus Comitum filius sedit annis quinque. Hic ecclesiam Compstellanam in metropolitana erexit, & illi prouinciam Emeritensem subiecit. Huius tempore Burdinus qui olim Archidiaconus Toletanus fuerat, deinde Bracarensis Archiepiscopus, qui per Enricum Imperatorem in papatum fuerat intrusus, in carcere obiit. Et Honorius secundus natione Bononiensis sedit annis duobus. In folio vero Imperii Romani Enricus quintus imperauit annis quindecim, & Lotarius tertius annis vndecim. At licet hucusq; solum illorum principatum concurrentiam adieci-⁴⁰ mus quorum excellentia omnibus notissima est (summorum enim Pontificum superioritas, ac potestatis plenitudo ab omni catholico humiliter recognoscitur, & merito tempora in sede Romana sedentium in omnibus annalibus ac historiis annotanda sunt. Imperatorum quoq; Romanorum etsi aliquantulum potentia debilitata sit, eminentiam tamen dignitatis ac quandam prioritatem inter ceteros mundi principes nullus illis vnquam negauit, vt quasi primogenitus regum, & primus eorum in generalibus Christianorum conuentionibus Imperator Romanus sedeat & loquatur. Non ergo ab re de nominibus ac temporibus illorum in Chronicis aliorum regnorum mentio communiter interfieri solet. Regum autem Francorum celebritas non ignota omnibus est, & etiam illorum memoria non immerito haberi debet, præsertim in Hispanorum annalibus, qui cum eis antiquam & modestam communionem habemus. Etenim hæc dux domus gloriose Hispania & Francia,⁵⁰ vt alibi nonnunquam dixisse & scripsisse sum memor, sanguinis coniunctionem, arctamque & strictam confidentiam tam antiquis, quam modernis temporibus habuerunt) nunc tamen ultra has, & alia quarta concurrentia occurrit. Quæ licet tantæ reputationis non sit, vt his concurrentiis tribus adæquari debeat: scribentis tamen, & loci in quo hæc scribuntur, & personarum quibus præsens dirigitur arbor, qualitas non ab re annexenda proclamat. Hæc autem est Burgensis sedis ortus & continuatio, quæ ab huius regis diebus usq; ad moderna tempora continuatis pontificibus durat. Non incongruum ergo cuiquam videri debet, si aliarum concurrentiarum calcibus Burgenses Pontifices annexamus, vt breui compendio sciatur qui fuerint Præsules, & quorum regum temporibus ab institu-
tione

tionem ipsa sedis in cathedra Burgenſi ſederunt. Fuit autem eccleſia Burgenſis cathedralis, & Aucenſis ſedes quæ dirupta per Arabes ab antiquis temporibus erat, cum ſua dioceſi ad eam translata per hunc Alphonſum vi. dotantem, Urbano Papa ſecundo erectionem hanc confirmanſe, illamque Apoſtolicæ ſedi immediate ſubiiciente, anno Domini milleſimo nonageſimo ſeptimo, huius regni anno. Sedit autem in ea primus Simeon, qui prius Aucenſis Epiſcopus erat, viginti tribus annis. Ac poſt illū ſucceſſit Gometius in ſede Burgenſi, qui decem annis. Et poſt Gometium Garſias huius nominis primus, cognomento Aragonenſis, nepos Simeonis, ſedit in ea decem & octo annis, qui tres Epiſcopi ſucceſſive ſedem Burgenſem rexerunt huius ſexti Alphonſi temporibus.

10

CAPVT LXXVI.

POST obitum huius Alphoſi Vrraca filia eius cœpit regnare. nam, vt præmiſimus, Alphonſus rex habuit multas filias, & quia filium maſculum non reliquerat, ſuccedere debuerat Vrraca quæ primogenita erat earum. Hæc in vita patris nupſit Raimundo Comiti, ex quo genuit Alphonſum, qui intitulatus eſt Imperator Hiſpaniarum. Mortuo vero hoc Raimundo in vita Alphonſi regis, ſecundo nupſit Alphonſo regi Aragonū, ex quo nullum genuit filium, neque etiam matrimonialem vitam duxerunt. Nam etſi non diuerſiſſent in formā eccleſiæ, ſemper tamen vix erant adinuicem ſeparati, illam nimis honeſtā vitam ducente: Poſt mortem vero Alphonſi regis Caſtellæ patris ſui, Alphonſus rex Aragoniæ voluiſſet regnum habere propter vxorem. illa vero renuebat, multi etiam de magnatibus nobilibus Caſtellæ adhæſerunt Alphonſo puerulo, filio Vrracæ & Raimūdi Comitis. Et huius occaſione fuerunt multa diſcidia in Caſtella, aliis pro Alphonſo rege Aragonum, & aliis pro Vrraca, aliis pro Alphonſo infantulo decertantibus, ſed finaliter regnū manſit Infanti Alphonſo. Vrraca vero obiit apud Legionem morte ſubita: & quia modico tempore durauit, & etiam illo non recte, nec libere cœpit, non computantur tempora regni, ſed ſcribuntur Alphonſo Imperatori filio eius. Hoc tempore claruit ſanctus Ioannes de Vrteca, & ad euitationem præliorum cum aliis prælatis & religioſis nimitum laborauit. Depingitur autem Vrraca in rectitudine arboris, quia ad regnum pertinebat, & in margine depinguntur duo viri quos habuit, Raimundus Comes, & Alphonſus rex Aragonum.

20 Depingitur etiam Alphonſus Imperator filius eius, in recta linea iterum integre depingendus, & ſanctus Ioannes de Vrteca.

30

CAPVT LXXVII.

ALPHONSVS huius nominis ſeptimus, intitulatus Imperator Hiſpaniæ, cœpit regnare anno Domini milleſimo centeſimo octauo, regni Hiſpaniæ ſexcenteſimo octogefimo ſexto, & ab eius reparatione trecenteſimo ſeptuageſimo octauo, & regnauit annis quinquaginta vno. Hic Alphonſus fuit, vt diximus, nepos ex filia Alphonſi ſexti, qui deceſſerat abſq; filio maſculo, relictis filiabus, quarum primogenita vocabatur Vrraca, quæ primo nupſit inſigni Comiti Raimundo, ex qua genuit hunc Alphonſum ſeptimum. Hic Alphonſus conſtruxit Hoſpitale quod Imperatoris vocabatur, in ſuburbio Burgenſis, & obtinuit Almeriam, à qua rediens obiit in via ex ægritudine ſub quadam arbore, in portu qui dicitur del Muradar, diuiſis regnis ſuis. Dedit enim regnum Caſtellæ Sancio primogenito, & regnum Legionis Fernando ſecundogenito, quæ diuiſio nimium diſplicuit regnicolis. Depingitur Alphonſus cum diademate imperiali, & ſedens propter eminentiam dignitatis, quia Imperator vocatus eſt. Nullus autem aliorum regum ſedens depingitur præter iſtum, propter ſingularitatem tituli imperialis. Depingitur in margine Imperatrix vxor eius, & Beatrix filia eorum, quæ nupſit regi Franciæ, & ſanctus Adelelmus qui tempore illo florebat, cuius corpus reconditum eſt in eccleſia ab eius nomine intitulata, quæ vocatur ſanctus Adelelmus, prope extra muros Burgenſis.

40 Concurrentia. Concurrerunt autem cum Alphonſo Imperatore, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Innocentius ii. natione Romanus annis tredecim, & Celeſtinus ii. natione Tuſcus mēſibus quinq; & Lucius ii. natione Bononiensis menſibus decem, & Eugenius iii. natione Piſanus annis octo, & Anaſtaſius quartus natione Romanus anno vno, & Hadrianus tertius natione Anglicus annis quatuor, & Alexāder iii. natione Tuſcus annis viginti vno. Hic vicit quatuor ſchiſmaticos. Fuit autem illud magnū ſchiſma. In ſolio vero Imperii Romani Conradus ſecundus imperauit annis quindecim, & Fredericus primus imperauit annis triginta ſeptem. Anno tertio huius regni Imperatoris obiit Philippus rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus vi. filius eius cognominatus Groſſus, qui regnauit in Francia annis tri-

50

ginta. Ille fuit vicessimus octauus rex Francorum. Anno trigesimo secundo huius regni Alphonſi obiit Ludouicus sextus rex Francorum, & ſucceſſit ei filius eius Ludouicus ſep-
 primus, qui regnauit in Francia annis quadraginta tribus, qui fuit Chriſtianiffimus Rex
 Francorum. Ille Ludouicus duxit in vxorem Beatricem filiam huius Alphonſi Impera-
 toris. Venit autem ad ſanctum Iacobum, & cum magna honorificentia ab Alphonſo Im-
 peratore ſocero ſuo receptus & tractatus eſt. Sederunt autem in ſede Burgenſi tempore
 huius Alphonſi regis Imperatoris tres Epifcopi, videlicet Paſchaſius annis quatuor, & Si-
 meon huius nominis ſecundus annis viginti, & Petrus huius nominis primus annis octo.

CAPVT LXXVIII.

SANCIVS huius nominis tertius, cognominatus Deſideratus, primogenitus Alphonſi
 Imperatoris, cœpit regnare ſegregatim in Caſtella, vt pater diſpoſuerat, anno Domini
 1159. milleſimo centeſimo quinquageſimo nono, regni Hiſpaniæ ſeptingenteſimo triceſimo
 ſexto, & ab eius reparatione quadringenteſimo viceſimo nono, & regnauit anno vno. Hic
 duxit vxorem Blancham, filiam Garſiæ regis Nauarræ, qui fuit nepos ex filia inſignis bel-
 latoris Roderici Cidi. Genuit autem hic Sancius ex ea Alphonſum octauum, qui poſt
 eum regnauit in Caſtella. Obiit Sancius iuuenis morte communi, Alphonſo filio ſuo in-
 fantulo remanente. Depingitur in veſte longa & pacifica, quia propter breuitatem tem-
 poris bella non geſſit, & in latere depingitur regina vxor eius, & Alphonſus eorum filius
 qui poſt eum regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, 20
 in ſede Apoſtolica Lucius tertius natione Tuſcus annis quatuor: in ſolio vero Imperii Ro-
 mani imperabat idem Federicus primus. Tempore huius Sancii Victor Epifcopus ſede-
 bat in ſede Burgenſi decem annis, computatis illis quibus ſederat viuente Imperatore.

CAPVT LXXIX.

FERNANDVS ſecundus, frater Sancii, & filius Imperatoris, cœpit regnare ſegregatim in
 Legionem anno Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo nono, regni Hiſpaniæ
 1159. ſeptingenteſimo triceſimo ſexto, & ab eius reparatione quadringenteſimo viceſimo no-
 no. Etenim vno eodemque tempore cœperunt regnare, Sancius in Caſtella, & Fernandus
 in Legionem iuxta diſpoſitionem paternā, ſed duratio regnandi fuit diuerſa. Nam Sancius 30
 regnauit anno vno, vt proxime ſcriptum eſt, Fernandus vero regnauit annis triginta vno.
 Hic deuicit in prælio Alphonſum qui primus fuit rex Portugaliz. Obiit autem Fernan-
 dus morte communi, relicto Alphonſo filio qui poſt eum regnauit in Legionem. Depingi-
 tur hic Fernandus in parte ſiniſtra, depictis etiam prope in latere regina vxore eius, & Al-
 phonſo filio qui poſt eum regnauit in Legionem. Non assignatur ei, nec Alphonſo filio eius
 concurrentia, quia attribuitur regibus Caſtellæ, & victorū regnū vnum, & idē eſt tēpus.

CAPVT LXXX.

ALPHONSVS VII. filius regis Sancii, cum eſſet ætatis tantum trium annorū, ſucceſſit
 1160. in regno Caſtellæ anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo, regni Hiſpaniæ 40
 ſeptingenteſimo triceſimo octauo, & ab eius reparatione quadringenteſimo triceſimo, &
 regnauit annis quinquaginta tribus. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Recharedi re-
 gis Angliæ, qua genuit Sancium qui deceſſit in ætate infantili, & Fernandum qui deceſſit
 in adoleſcentia, & Enricum qui poſt eum regnauit: filias vero, Blancham quæ nupſit Regi
 Franciæ, ex qua genitus eſt ſanctus Ludouicus rex Francorum, & Berengariam quæ fuit
 vxor Alphonſi regis Legionis, ex qua genitus eſt Fernandus rex qui Seuilliam expugna-
 uit, & Alphonſus qui dictus eſt Infans Molinæ, & Vrracam quæ fuit regina Portugaliz,
 & Leonorem quæ fuit regina Aragonum, & Conſtantiam quæ fuit monialis & Abbatiffa
 de Huelgas. Hic Alphonſus fuit deuictus ab Arabibus in prælio de Alarcos, & poſt illam
 aduerſitatem reuertens ad cor, fundauit inſigne monaſterium de Huelgas prope Burgis 50
 cum ſolenni Hoſpitali, quod Hoſpitale regis vocatur, & alia monaſteria monialium in di-
 uerſis locis ſubdita monaſterio de Huelgas, quæ eius filiz vocantur, & poſt multa pia ope-
 ra proſectus iterum ad bellum contra Arabes, deuicit eos in prælio quod dicitur de Nauis
 Tolofæ. Et quia ibi ter veniſſe dicitur miraculum Crucis, celebratur feſtum quod dicitur
 triumphum ſanctæ Crucis, decima ſexta die Iulii aliquibus eccleſiis, præſertim Toletana
 & Burgenſi cathedralibus, & in monaſterio de Huelgas quod ipſe ædificauerat, & in quo
 corpus ſuum tumulatum quieſcit. Obiit autem morte communi. Depingitur armatus in
 equo, propter illud inſigniſſimum & vltimum prælium quod apud Nauas deuicit, & de-
 pingitur in latere Eleonor regina vxor eius, & filii eius, videlicet Sancius qui deceſſit in
 ætate

etate infantili, & Fernandus qui decessit in adolescentia, & Blancha quæ fuit vxor regis Franciæ, ex qua genitus est Sanctus Ludouicus rex Francorum, qui etiam depingitur hic infra matrem suam, & Vrraca quæ fuit regina Portugalliæ, & Leonor quæ fuit regina Aragonum, & infra istas depingitur Constantia Abbatisa de Huelgas. Depingitur etiã hic sanctus Dominicus pater prædicatorum, qui claruit tempore illo. Enricus autem filius eius non depingitur hic in latere, quia est depictus integrè infra in recta linea arboris. Berengaria quoque filia sua depingitur supra prope Alphonsum regem Legionis virum suum. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Urbanus tertius natione Lombardus anno vno, mensibus decem (hoc tempore erepta est Hierosolyma à Sarracenis, qui cum à transmarinis partibus rem tam flebilem audisset, præ nimio dolore obiit) & Gregorius octauus natione Romanus mense vno, & Clemens tertius natione Romanus diebus decem & sex, & Celestinus tertius natione Romanus annis septem, & Innocentius iii. natione Campanus annis decem & octo, mensibus quatuor, diebus viginti tribus. Huius tempore à Francis & à Venetis capta est Constantinopolis. Tempore huius Innocentii Papæ tertii incepérunt duo ordines solennes, videlicet ordo Fratrum prædicatorum, & ordo Minorum. ordinis prædicator fuit inuentus sanctus Dominicus natione Hispanus. incepit autem in partibus Tolosanis, vbi contra hæreticos verbo & exemplo prædicabat anno Domini millesimo ducentesimo tertio, Pontificatus domini Papæ Innocentii anno sexto. Ordinis vero Minorum fuit pater sanctus Franciscus. incepit vero prope ciuitatem Asisiam apud sanctam Mariam de Portiuncula anno Domini millesimo ducentesimo sexto. In solio vero Imperii Romani Enricus sextus imperauit annis octo, & Otho quartus imperauit annis duobus. Anno nono regni huius Alphonso obiit Ludouicus septimus rex Francorum, & successit Philippus secundus filius eius, qui regnavit in Francia annis quadraginta tribus. Iste fuit tricesimus rex Francorum, & successit ei Ludouicus octauus filius eius, qui regnavit in Francia annis tribus, qui fuit tricesimus primus rex Francorum. Hic Blancham filiam huius Alphonso regis Castellæ habuit vxorem, ex qua natus est filius ei nomine Ludouicus nonus, qui fuit canonizatus per Bonifacium Papam octauum, & regnavit in Francia annis quadraginta quatuor. Iste fuit tricesimus primus rex Francorum. Sederunt autem in cathedra Burgenfi tempore huius Alphonso quatuor Episcopi, videlicet Petrus secundus viginti sex annis, & Martinus decem & octo, & Matthæus annis tribus, & Fernandus primus duobus annis. Hic dicitur fuisse nepos regis. Huic fuit data Villafur de Ferreros.

CAPVT LXXXI.

ALPHONSVS huius nominis nonus, filius Fernandi regis Legionis, cœpit regnare anno Domini millesimo ducentesimo, regni Hispaniæ septingentesimo sexagesimo octauo, & ab eius reparatione quadringentesimo sexagesimo, & regnavit annis viginti octo, qui fuit annus tricesimus regni Alphonso regis Castellæ. Duxit in vxorem Berengariam, filiam Alphonso regis Castellæ, ex qua genuit, vt proxime dictum est, Fernandum, in quo vnita sunt regna, & Alphonsum Infantem Molinæ. Obiit autem morte communi. Depingitur in veste pacifica in latere arboris, & prope eum Berengaria regina vxor eius, & infra eos duo filii, videlicet Fernandus qui postea regnavit in Castella & Legione, & Alphonso Infans Molinæ.

CAPVT LXXXII.

ENRICVS huius nominis primus, filius Alphonso regis Castellæ, cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo quarto, regni vero Hispaniæ septingentesimo nonagesimo primo, & ab eius reparatione quadringentesimo octogesimo tertio, & regnavit annis duobus. Obiit puer in ætate tenera ex vulnere sibi illato à tegula ex casu cadente, cum luderet cum pueris nobilibus domicellis suis Pallentiæ ad tegulum, vt interdum facere solent. Depingitur puer, quia in ætate puerili decessit, & manu posita in capite ad ostendendum dolorem illati vulneris, & prope eum filia regis Portugaliæ, quæ in vxorem delata est, licet postea diuerterunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Innocentius quartus: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Otho quartus. Sedebat autem tempore huius regis in Burgenfi sede Garfias huius nominis secundus, cognomento de Contreras, qui sedit annis sex, & sic tetigit tempus duorum Regum.

FERNANDVS huius nominis tertius (nam computamus in nominatione reges Legionis) fuit filius regis Legionis Alphonfi ex regina Berengaria filia Alphonfi regis Castellæ, & mortuo Enrico auunculo suo cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo sexto, regni Hispaniæ septingentesimo nonagesimo tertio, & ab eius reparatione quadringentesimo octogesimo quinto, & regnavit annis triginta quinque. Mortuo enim Enrico deferēbatur regnum Castellæ ad Berengariam sororem eius. Sed illa, ut nobilissima Domina, cessit regnum Fernando filio suo, qui veniens à Legionē ubi cum patre morabatur, in regem Castellæ receptus est viuentē Alphonso patre suo, & regnavit in Castella. Postea vero decimo sexto anno regni sui decessit Alphonfus rex Legionis, & successit Fernandus in Legionē, & ex tunc fuerunt iterum vnita regna, quæ vnio hodie durat, durabitque Deo dirigente in perpetuum. Et quia in hac vnione renouata est quodam modo monarchia, & arma regia mixta sunt ex Castellis & Leonibus, ideo incipimus ex ea quartam computationem annorum, ut legens sciat, quo tempore incepit hæc vnio, anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo secundo, qui fuit annus regni Fernandi in Castella decimus sextus. Hic Fernandus duxit duas vxores, quarum prima vocata Beatrix, fuit filia Philippi Ducis Bauariæ, qui electus in Imperatorem Romanorum obiit antea quam coronam assumeret, & post obitum eius fuit Imperator Federicus frater eius, apud quē erat hæc Beatrix Domicella, ex qua rex Fernandus genuit Alphonsum qui post regnavit, & Federicum, & Manuelem, & Philippum, & Sancium & Enricum. Et post obitum huius Beatricis reginæ duxit secundam vxorem, Ioannam filiam Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicum, & Eleonorem. Hic gloriosus rex obtinuit Seuilliam, Cordubam, Gienum, & totam fere Vandaluziam, & etiam regnum Murcia per Alphonsum primogenitum suum. Et post insignissima opera obiit deuotissime apud Seuilliam, quam de manibus infidelium eripuerat, morte communi, præsentibus filiis & magna copia Prælatorum. Depingitur Fernandus armatus in equo prope ciuitatem Seuilliam, quodam Arabe dante illi clauē, quia ciuitas illa per longam & obstrictam obsidionem ab eo afflictā in deditionem eius deuenit. Depinguntur in latere duæ reginæ vxores, & infra eas quinque filii masculi quos genuit ex prima regina, videlicet Federicus, Emmanuel, Enricus, Philippus, & Sancius. Alphonfus autem primogenitus infra in recta linea, ut rex depingitur. Depinguntur etiam duo filii ex secunda vxore, videlicet Ludouicus, & Eleonor. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Honorius tertius natione Romanus annis decem, & Gregorius nonus natione Campanus annis nouem, & Celestinus quartus natione Mediolanensis diebus viginti: in solio vero Imperii Romani Federicus secundus imperauit annis triginta tribus. Sederunt autem in sede Burgenfi huius regis tempore tres Episcopi, videlicet Ioānes huius nominis primus, qui fuit electus, sed munus consecrationis non recepit, vixit anno vno, & Mauricius Famosus Episcopus, quem ferunt Anglicum fuisse, vixit viginti sex annis. Hic insignis Pontifex ædificauit ecclesiam Burgensē quæ hodie est. Primo enim (ut aiunt) sedes erat in ecclesia sancti Laurentii, apud quam palatium Pontificale constructum hodie durat. Fuit autem primus lapis positus in Ecclesia Burgenfi vicesima die mensis Iulii anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo secundo. Et, ut creditur, fuit totum corpus ecclesiæ edificatum temporibus huius Mauricii, claustrum tamen & insignis capella sanctæ Catharinæ fuerunt post eum aliis temporibus ædificata, necnon turres duæ principales quæ sunt in porta quam vocant regiam, non fuerunt tunc ex toto finitæ, sed post anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, ducentesimo vigesimo postquam incepta fuerat ædificari ecclesia. In eadem fere die cœpit continuare ædificium illarum turrium Alphonfus Episcopus huius nominis secundus, qui hodie per diuinam misericordiā sedet, & cum diuino auxilio opus hoc facit continuari. Illo vero tempore quo Mauricius cœpit ædificare ecclesiam Burgensē, Rodericus pontifex Toletanus cœpit ædificium ecclesiæ Toletanæ. Post Mauriciū sedit in ecclesia Burgenfi Ioannes huius nominis secundus duodecim annis.

CAPVT LXXXIII.

ALPHONSVS decimus, filius Fernandi, cœpit regnare anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ octingentesimo vicesimo octauo, & ab eius reparatione quingentesimo vicesimo, & regnavit annis triginta duobus. Hic duxit vxorem Violantam filiam Iacobi regis Aragonum, ex qua genuit Fernandū primogenitum, qui ex Blancha vxore sua, filia sancti Ludouici regis Francorum, genuit Alphonsum

sum & Fernandū, qui vocati sunt de la Cerda. Obiit autē Fernandus primogenitus viuente Alphonso patre suo apud Villam regiam. Genuit autem idem Alphonfus Rex alios filios, videlicet Sancium qui post eum regnavit, & Ioannem, & Iacobum, ac Petrum, & Berengariam, & Eleonorem: & ex concubina genuit Beatricem quę fuit vxor Alphonfi Regis Portugallię, ex qua genitus est Dionysius qui fuit Rex Portugallię. Hic Alphonfus fuit electus in Imperatorem Romanorum in discordia Electorum. Ex eo enim quod erat de domo Bauarię, voluissent aliqui, vt imperaret in Alemania. Habuit autem hic Alphonsus vigentem discordiam cum Philippo fratre suo, & cum multis magnatibus, demū cum Sancio filio suo, & plurimis laboribus fatigatus se retraxit ad Seuillam, vbi obiit morte communi. Hic fecit componi Partitas, quarum legibus regnum regitur. Huic attribuuntur illę tabulę Astrologię quę vocantur Alphonfianę, & etiam illa copiosissima historia quę Generalis dicitur. Depingitur Alphonfus sedens indutus veste longa, vt mos est peritorum, habens librum in manu, quia scientificus fuit, & communiter vocatus Astrologus. Et in latere depingitur Regina vxor eius, & infra eam duo filii, videlicet Sancius secundo genitus cum corona, quia fuit Rex, & Fernandus primogenitus sine corona, quia decedens in vita paterna regnum non habuit. Et infra hos duos depinguntur alii quinque, tres filii, & duę filię, videlicet Ioannes, Iacobus, Petrus, & Berengaria & Eleonor. Hic obtinuit Regnum Murcię, necnon Xericium, & alia oppida illius cōtractę. Cōcurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Alexander quartus natione Campanus annis septem, & Urbanus Gallicus quartus annis tribus, & Clemens quartus natione Prouincialis annis tribus, & Gregorius decimus natione Lombardus annis quatuor, & Innocentius quintus natione Burgundus mensibus quinque, & Adrianus quintus natione Gebenensis mense vno, & Ioannes vicesimus primus natione Hispanus mensibus octo, & Nicolaus tertius natione Romanus annis duobus, & Martinus quartus natione Italicus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani obiit Federicus secundus Imperator, & post mortem eius Electores se in duo diuidentes, quidam eorum hunc Alphonsum Regem Castellę, quidam vero Ricardum Comitem Coimbrię fratrem Regis Anglię ad Imperium elegerunt, quod schisma multo tempore durauit, neque aliquis eorum benedictionem Imperialem obtinuit. Anno decimo quarto huius regni Alphonfi obiit sanctus Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Philippus quartus, filius eius, qui regnavit in Francia annis viginti quinque. Iste fuit tricesimus Rex Francorum. Sederunt autem tempore huius Alphonfi in ecclesia Burgenfi quinque Episcopi, videlicet Aparitius vndecim annis, & Matthæus huius nominis secundus duobus annis, & Martinus cognomēto de Contreras annis octo, & Ioannes cognomento de Villahaoz duobus annis, & post istum vacauit ecclesia Burgenfis septem annis. Quibus expletis Gundisaluus Conchenfis Episcopus fuit translatus ad ecclesiam Burgensem, & rexit eam sex annis. Demum ab ea translatus est ad ecclesiam Toletanam.

CAPVT LXXXV.

40 **S**ANCIVS quartus filius Alphonfi decimi, cœpit regnare anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quarto, regni Hispanię octingentesimo sexagesimo, & ab eius reparatione quadringentesimo secundo, & ab vltima vnione regnorum quinquagesimo quinto, & regnavit annis vndecim. Duxit vxorem Mariam filiam Alphonfi vocati Infantis de Molina, qui fuit frater Regis Fernandi qui Seuillam obtinuit, & genuit ex ea Fernandum qui post eum regnavit, & Petrum, & Philippum, & Enricum qui fuit mutus, & Elisabeth quę fuit vxor Regis Britanię. Hic Sancius obtinuit Tarifam, quę fuit vnum de primis oppidis quod occupauerunt Arabes temporibus Roderici Regis. Obiit autē Sancius morte communi. Depingitur in veste longa, & ense nudo in manu, quia licet multa bella nō gessit, obtinuit tamē Tarifam. Depinguntur etiam in margine Maria vxor eius, & 50 quatuor filii, videlicet Fernadus qui fuit Rex, & Petrus, & Enricus, qui fuit mutus, & Philippus, & Elisabeth quę fuit vxor Ducis Britannię. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Honorius quartus natione Romanus annis duobus, & Nicolaus quartus natione Lombardus annis quatuor: in solio vero Imperij Romani Radulphus primus imperauit annis decem & octo. Anno secundo huius regis Sancii obiit Philippus quartus Rex Francorū, & decessit apud Gironam Catalonię, quam tunc obsessam tenebat, & successit ei Philippus quintus, filius eius, qui regnavit in Francia viginti nouem annis. Iste fuit tricesimus quartus Rex Francorum. Sedit in sede Burgenfi tempore huius Regis Sancii frater Fernandus de Cuevas ruuias vndecim annis.

1295. **S**ANCII filius Fernandus quartus coepit regnare anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto, regni Hispaniae octingentesimo septuagesimo primo, & ab eius reparatione quadringentesimo sexagesimo tertio, & ab vltima vnione regnorum sexagesimo secundo, & regnavit annis quindecim. Duxit vxorē Constantiam filiā Dionysii Regis Portugaliae, ex qua genuit Alphonsum qui post eum regnavit, & Eleonorē quae fuit vxor Alphonfi Regis Aragonum. Hic Fernadus obtinuit Gibraltarium, & prima oppida ad quae applicauerunt & occupauerunt Arabes cum Tarifo duce eorum, & Comite proditore, & ab illo nomen receperunt. Nam à Tarifo dicitur Tarifa, & ab eodem nominatum est Gebeltarif, id est mons Tarif (Gebelenim Arabice idem est quod mons) licet post corrupto vocabulo dicatur Gibraltar. Obiit autem Fernandus apud Gienum morte communi. Aliqui dicunt citatum fuisse à duobus militibus, quos tanquam homicidas occidi praecipit per formam iustitiae apud Marthos, vt compareret corā Deo redditurus rationem tricesima die. Ille vero aegritudine praecedente obiisse dicitur vltima die termini. Quae casus singularitas aliquos putasse fecit, propter hanc causam Deum sic illum vocare voluisse. Sed an hoc euenit à casu, an ex illa causa, iudicio diuino relinquendum est. Depingitur in ætate adolescentiae, quia adolescens decessit. Depinguntur etiam in margine Constantia Regina vxor eius, & duo filii Alphonfus Rex, & Eleonor Regina Aragonum. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Celestinus quintus mēsis sex, & Bonifacius octauus natione Campanus annis nouem & Benedictus vndecimus natione Lombardus mensibus octo, & Clemēs quintus natione Burgundus annis octo, & post mortem eius vacauit sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus decem & septem. in solio vero Imperii Romani Radulphus secundus imperauit annis sex. Sedit autem in sede Burgēsi tempore huius Regis Petrus huius nominis tertius cognomento Quixada. Huius autem Petri Episcopi & sequentium Episcoporum nō reperi certum numerum temporis vite eorum, sed solum nomina, quae collegi ex temporibus Regum qui eis aliqua priuilegia indulerūt, & in quorum priuilegiis rotatis Episcoporum Burgenſium confirmantium nomina, vt moris est, describuntur. Sufficit ergo scire nomina eorum, & quorum Regum diebus sedebant, licet nesciamus designare vnicuique Regum numerum temporis quo sedit, praeter illorū tempora qui in ætate nostra, vel iuxta eam in hac sede sederunt, quae magis ex memoria, quam per scriptū recognoscimus.

CAPVT LXXXVII.

1310. **A**LPHONSVS vndecimus filius Fernandi, coepit regnare anno Domini millesimo trecentesimo decimo, regni Hispaniae octingentesimo octogesimo sexto, & ab eius reparatione quadringentesimo septuagesimo octauo, & ab vltima vnione regnorum septuagesimo septimo, & regnavit annis quadraginta. Duxit vxorem Mariam filiam Regis Alphonfi Portugaliae, ex qua genuit Fernandum qui in pueritia decessit, & Petrum qui fuit rex. Et ex nobili Eleonore de Guzman genuit Enricū qui post Petrum regnavit, & Federicum qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancium & Tellium Comites, & Petrum & Didacum, quos duos pueros existentes occidit Petrus. Hic vicit Reges Benamarim & Granatae in magno & famoso praelio apud flumen Salatum, cui interfuit Alphonſus Rex Portugaliae socer eius. Hic etiam obtinuit Algeziram diuturna obsidione praecedente. obsederat enim eam viginti & tres menses. Obtinuit etiam Alcalam quam Regalem vocāt. Et cum teneret obsessam Gibraltariū quam pater eius obtinuerat, & tempore huius Alphonfi per culpam vel dolum tenentis quem Alchaidum vocamus, perdita fuerat, & in castris pestis epidemia vigeret, & à suis crebris exhortationibus vrgeretur, vt propter pestem ab obsidione discederet, ex animositate cordis nō acquieuit, & ex glandula pestifera infirmatus obiit feria sexta in Parasceue, Romano iubileo currente. Erat enim annus Domini millesimus trecentessimus quinquagesimus. Et sepultus est apud Cordubam in ecclesia cathedrali cum Fernando Rege patre suo. Depingitur Alphonſus in equo armatus. quia bellicosissimus fuit. Depinguntur in margine Maria Regina vxor eius, & Eleonor de Guzman concubina, & infra Mariam Reginam duo filii eius, Fernandus qui decessit puer, & Petrus qui fuit Rex, & infra Eleonorē septem filii eius, videlicet Enricus qui post Petrum regnavit, & Federicus qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sācius, & Telius Comites, & Petrus, & Didacus, & Fernandus, qui in pueritia decesserunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes vicesimus secundus annis decem & nouem, & Benedictus duodecimus annis septem, & Clemens sextus natione

natione Gallicus annis decem: in folio vero Imperii Romani Albertus primus imperavit annis decem, & Enricus secundus imperavit annis quinque. Anno quarto huius regni Alphonſi obiit Philippus quintus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus decimus qui regnavit in Francia anno vno, & iſte fuit triceſimus quintus Rex Francorum. Anno ſexto huius regni Alphonſi obiit Ludouicus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Philippus frater eius, qui regnavit in Francia annis decem & nouem. Iſte fuit triceſimus ſextus Rex Francorum. Et anno decimo nono huius regni Alphonſi obiit Philippus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Philippus ſeptimus, qui regnavit in Francia annis viginti duobus. Iſte fuit triceſimus ſeptimus Rex Francorum. Sederunt in ſede Burgēſi tempore huius Regis tres
 10 Epīſcopi, videlicet Gundifalvus ſecundus cognomento de Finoioſa, & Garſias tertius cognomento de Torres, & Ioannes quartus.

CAPVT LXXXVIII.

PETRVS filius Alphonſi cœpit regnare anno Domini milleſimo trecentēſimo quinquageſimo, regni Hiſpaniæ nongentēſimo viceſimo octauo, & ab eius reparatione ſexcentēſimo viceſimo, & ab vltima vnione regnorum centēſimo viceſimo, & regnavit annis decem & nouem. Ex nobili Maria de Padilla quam primo in concubinam habuerat, & poſt obitum Blanchæ filiæ Ducis Bauariæ duxit in vxorem, genuit Alphonſum, qui obiit in ætate infantili, & Coſtanzam, quæ nupſit Ioanni Duci Alancauſtriæ, ex qua genuit
 20 Catharinam Reginam Caſtellæ. Hic Petrus Rex occidit Federicū Magiſtrum ſancti Iacobi, & Petrum, & Didacum fratres ſuos, & Ioannem Infantem Aragoniæ, & alios non paucos magnates & nobiles. Voluiſſet autem occidere Enricum fratrem ſuum, ſed contrario res euenit. Nam Enricus prudens & magnanimus primo auſugit ab eo, deinde collecta potenti manu Gallicorum regnum ingreſſus eſt, & recollecſtis ad eum multis potētibus & nobilibus de Caſtella, abhorrentibus à Petro, Rex intitulatus eſt, & Petrum inſecutus apud Moniel obſedit, cum effugere putaret. auſatus de fuga eius Enricus ad illum acceſſit, & cum ambo Reges & fratres, ſed capitaliſſimi adinuicem inimici, in duelli collocatione pugnarent, Petrus ab Enrico occiſus eſt. In eius obitu ceſſauit inſteſtiū bellū quod propter hanc fraternam diſcordiam in Caſtella erat, & omnes vnanimiter receperunt. Huius autem diſturbii tempore Algezira quæ noſtra erat, ab Arabibus occupata, deſtructa fuit. Depingitur Petrus cum Enrico pugnans, & in terram cadens ab eo occiſus, & in cacumine montis caſtellum poſitū per quod Moniel figuratur. Depinguntur in margine Blancha Regina, & infra eam Maria de Padilla primum concubina, demum Regina vocata, & infra eam Coſtanza filia eius, & Ioannes Dux Alancauſtriæ vir ſuus, & infra eos Catharina filia eorum, & Enricus vir eius, qui regnauerunt, & infra in arbore deſcripti ſunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Petro & propè tempora eius, in ſede Apoſtolica Innocentius vi. annis decē, & Vrbaniſ v. natione Lombardus annis octo. In folio vero Imperii Romani poſt mortem Enrici Imperatoris electores ſe in duo diuidentes quēdam Federicum Ducem Auſtriæ, & quendam Bauariæ ad Imperium diſcorditer elegerunt, cuius diſſenſionis cauſa magnum ſchiſma fuit in imperio. Anno primo huius regni
 40 Petri obiit Philippus ſeptimus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ioannes filius eius, qui regnavit in Francia annis quatuordecim. Hic fuit victus & captus ab Anglicis in prælio de Piteos, & iſte fuit triceſimus octauus Rex Francorum. Sederunt in ſede Burgenſi tempore huius Petri regis duo Epīſcopi, Lupus cognomento de Fontetha, & Fernandus 111.

CAPVT LXXXIX.

ENRICVS ſecundus, filius Alphonſi, cœpit regnare anno Domini milleſimo trecentēſimo ſexageſimo nono, regni Hiſpaniæ nongentēſimo quadrageſimo ſeptimo, & ab eius reparatione ſexcentēſimo quadrageſimo, & ab vltima vnione regnorum centēſimo triceſimo nono, & regnavit annis decem. Nam licet duobus annis regnauerit in diſcordia cum Petro, honeſtius tamen videtur, vt illos annos regni ei attribuamus, quibus poſt obitum Petri regnavit, duos vero præcedentes Petro ſcribamus. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Ioannis cognomento Emmanuel, & per maternam lineam proneptem Infantis Fernandi primogeniti Regis Alphonſi decimi, qui viuente patre deceſſerat, ex qua genuit Ioannem qui poſt eum regnavit, & Eleonorem quæ fuit Regina Nauarræ. Obiit autem Enricus ex podagræ infirmitate apud ſanctum Dominicum de la Calciata. Depingitur Enricus in veſte pacifica, quia licet bellicoſus fuit nō tamē cū Arabib. pugnavit. Depinguntur in margine Ioāna Regina vxor eius, & infra eam duo filii, Ioānes, & Eleo-

An. Dom.

nor Regina Navarra. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gregorius vndecimus natione Gallicanus. Post obitum eius Cardinales, qui tunc in curia Romana erant, decima die obitus eius elegerunt Bartholomæum Archiepiscopum Barensem, qui sibi Urbani sexti nomē constituit. Sed non longe ab hoc Cardinales Romani exierunt, & apud Anagniam se transferentes elegerunt Robertum Cardinalem Gabenensem in Papam, qui vocatus est Clemens septimus, asserentes primā electionem esse nullam, eo quod violentia fuit facta. Nam Romani tantum incusserunt Cardinalibus timorem, quod ad euadendum periculum mortis Bartholomæum in Papā elegerant. Maximum schisma fuit hoc, quod durauit per quadraginta annos, quousque in concilio Constantiensi, quod fuit celebratum tempore Ioannis Regis secundi, extinctum est. Adhæsit autem Clementi Hispania, præter Portugalliam & Galliam. In solio vero Imperii Romani Carolus quartus Ioannis Regis Bohemiæ filius imperauit annis triginta quatuor. Anno quinto huius Regis Enrici obiit Ioannes Rex Francorum, & successit ei Carolus quintus, qui regnauit in Francia annis decem & sex. Iste fuit tricesimus nonus Rex Francorum. Sedit in sede Burgenfi tempore huius Enrici Dominicus Episcopus. Iste fuit oriundus de Arruelo villagio Oniensis monasterii.

CAPVT. XC.

1379. **I**OANNES huius nominis primus, filius Enrici, cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ nongentesimo quinquagesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadagesimo nono, & ab vltima vnione regnorum centesimo quadagesimo nono, & regnauit annis vndecim. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Petri Regis Aragonum, ex qua genuit Enricum qui post eum regnauit, & Fernandum qui fuit Rex Aragonum. Qui Fernandus genuit Alphonsum qui hodie in Aragonia regnat, & Ioannem qui regnat in Nauarra, & Enricum qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancium qui fuit Magister Alcantaræ, & Petrum qui exitu bombardæ apud Neapolim obiit, & Mariam Reginam Castellæ, ex qua genitus est Enricus quartus Rex, ac dominus noster hodie regnans, & Eleonorem quæ nupsit Eduardo Regi Portugalliæ, ex qua genitus est Alphonsus qui in Portugallia regnat. Ioannes Rex hic post obitum Eleonoris vxoris suæ duxit secundam vxorem Beatricem, filiam Fernandi Regis Portugalliæ, ex qua nullum filium genuit. Sed propter eam graue bellum inter Castellam & Portugalliam exortum est. Nam Fernando Portugalliæ Rege sine liberis decedente, & regno ad Beatricem filiam suam Reginam Castellæ delato, Ioannes ius vxoris prosequens, Portugalliam manu potenti ingressus est, ac Vlysbonam obsedit, sed peste grauissima vigente abcessit. Et anno reuoluto regrediens apud Algibam rotam campestre prælium ex animositate excessiua præmature, & non spectatis multis de exercitu suo qui veniebant, ac fessis militibus suis, qui in die illa feruente æstu Aleria oppido satis distanti venerunt, sicut minus prudenter tentauit, sic & infœliciter res gesta est. Nam multi ex magnatibus & nobilibus nostris, licet viriliter decertantes obierunt. Hic Ioannes, cum Enricus pater suus schismate orto nulli contendendum adhæsisset, congregauit prælatos & proceres regni, & magno tractatu & deliberatione habitis, declarauit pro Clemente septimo. cui, & Benedicto tertio decimo vocato post eum adhæsit Castella vsque ad conciliū Constantiense. Hic Ioannes apud Alcalam de Henares cum quadam Dominica die post missarum solemnia ante prandium spaciatus forti equo insidens iret, & calcaribus, vt fieri solet causa solatii, eum ad currendum infestasset, equus velociter & fortiter currens, in fine cursus in valle quadam offendens cecidit, & Regem sub se & sella recipiens, lignis sellæ stomacho letaliter vulnerato, tam grauiter oppressit, quod illico Rex animam exhalauit. Depingitur itaque sub equo cadens, quia sic casualiter vitam finiuit. Depinguntur in margine due Reginæ vxores eius, & Eleonor prima, & Beatrix secunda, & infra Eleonorem duo filii, Enricus Castellæ & Fernandus Aragoniæ Reges, & infra Fernandum sex filii, videlicet Alphonsus Aragoniæ, & Ioānes Nauarræ Reges, & Maria Castellæ & Eleonor Portugalliæ Reginæ, ac Enricus & Petrus Infantes. Filii autem Enrici Regis Castellæ infra depinguntur, & prope eum in loco suo. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioāne, & prope tempora eius, in sede Apostolica Clemens septimus in Auinione, & apud Romam præfensus Urbanus sextus. In solio vero Imperii Romani imperabat idem Carolus quartus. Anno secundo huius regni Ioannis obiit Carolus quintus Rex Francorum, & successit ei Carolus sextus, qui regnauit in Francia annis quadraginta duob. Iste fuit quadagesimus Rex Francorū. iste Carolus ex potionem sibi data, vt aliqui putāt, vel ex aduersa valetudine amens factus est, cuius amentia ingentia damna Franciæ attulit. Sederunt in sede Burgenfi tempore huius

Ioannis

Ioannis Regis Ioannes quintus cognomento Manrique duobus annis, qui Seguntinensis, deinde ad Burgensem ecclesiam, & post ex Burgenfi ad Compostellanam translatus est, cui successit Gundifaluus tertius cognomento de Vargas, qui similiter ex Calagurritana ecclesia ad Burgensem, in qua sedet quinque annis, & Burgenfi ad ecclesiam Hispanensem translatus est. *An. Dom.*

CAPVT XC I.

ENRICVS tertius, filius Ioannis, coepit regnare anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo, regni Hispaniæ nongentesimo sexagesimo nono, & ab eius reparatione sexcentesimo sexagesimo primo, & ab vltima vnione regnorum centesimo sexagesimo, & regnavit annis decem & sex. Duxit vxorem Catharinam filiam Ioannis Ducis Alancaustriæ, & Costanzæ filia Petri Regis, ex qua genuit Ioannem qui post eum regnavit, & Mariam Reginam Aragoniæ, quæ hodie cum Alphonso Rege Aragonum viro suo in Aragonia regnat, & Catharinam quæ fuit vxor Infantis Enrici Magistri S. Iacobi. Hic Enricus Rex iustitiæ magnus zelator fuit, & in pace regna sua gubernauit: erat tamen pro maiore temporis parte infirmus corpore. Gessit bellū aliquandiu contra Regē Portugalliæ, in quo aliquæ obsidiones & particularia prælia nobilium & gentium adinuicem processerunt, non tamen euenit aliquod prælium campestre generale. Tenuit captum in vinculis Federicum Ducem Beneuenti patrum suum, filium Enrici Regis aui sui ex concubina Leonore Ponce. Nec non obsedit Alphonsum filium eiusdem Regis ex concubina apud Giionē oppidū Asturiarū. obsessus autē Comes Alphonsus aufugit, & semper in exilio fuit: & occupauit terras eorū, donās aliis magnatib. Illi vero, alter in vinculis, alter in exilio, post obitum huius Enrici obierūt. Hic Enricus cum bellum contra Arabes indixisset, & Andaluziam procederet, quatenus, licet propter infirmitatem corpoream bellicos labores subire non posset, salem in conuicinia regni Granatæ moraretur, vt exercitibus suis Arabum regnum intransitibus aptius & velocius fauorem & auxilium daret: apud Tolatum ægritudine quæ eum continue premebat, vehementius inualecente, in die natalis Domini albescentecælo diem vitæ suæ clausit extremum. Depingitur Enricus in apparatu honestissimo regali sedens in cathedra, & ensē habēs in manu propter grauitatem morum, & iustitiæ zelum quem habuit, sicuti alter Recharedus, & iuuenis facie, quia in iuuentute decessit incipiente vicesimo octauo anno regni ætatis suæ. Et depinguntur in margine Catharina Regina vxor eius, & infra eam filii eius, Ioannes qui post eum regnavit, & Maria quæ in Aragonia regnat, & Catharina Infantissa. Concurrentia. Concurrenterunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede Apostolica idē Clēmens septimus, & Benedictus tertius decimus natione Hispanus, sed in schismate: apud Romam vero sederunt præfensi Bonifacius nonus, & Innocentius sextus. In solio vero Imperii Romani sederunt idem Carolus quartus, & post eum Vladislaus Rex Boemiæ filius eius. Sed iste non recepit coronam imperialem, nec habuit pacificum imperium, sed in discordia cum Roberto Duce Bauariæ. In sede Burgenfi Ioannes huius nominis sextus cognomēto de Villa creces primo Episcopus Calagurritanus, & sedet vndecim annis, & post obitum eius vacauit ecclesia tribus annis. *Imago Enrici.* *Ecclesia tribus vacat annis.*

CAPVT XCII.

IOANNES secundus filius Enrici tertii, coepit regnare anno Domini millesimo quingentesimo septimo (in die enim natalis Domini, in quo pater obierat, ipse Ioannes Rex acclamatus est) regni vero Hispaniæ anno nongentesimo octogesimo quinto, & ab eius reparatione anno sexcentesimo septuagesimo septimo, & ab vltima vnione regnorum centesimo septuagesimo sexto, & regnavit annis XLVII. Erat ætatis xx. mensiū cum regnare coepisset, & habuit tutores Catharinam Reginam genitricē suam, & Infantem Fernandum fratrem patris sui, quos pater in testamento suo nominauerat. Demum Infante Fernando Rege iam Aragonum facto abeunte, cum adhuc Ioannes impubes existeret, ad Reginam matrem suam tutela integre deuoluta est. Et paulo post Regina decedente, Ioannes in quarto decimo anno ætatis constitutus absq; tutoribus mansit, & in principio quinti decimi anni congregatis prælatis, ac proceribus, & procuratoribus ciuitatum, apud Maioritarum cum consensu omnium gubernationem accepit. Duxit autem vxorem Mariam filiam Fernandi Regis Aragonum patrui sui, ex qua genuit Enricum qui post eum regnavit, & regnat, regnabitq; diuturnis temporib. vt in clementia diuina speramus, & Catharinam, & Eleonorem, quæ in Francia obierunt. Et post obitum Mariæ Reginæ duxit secundam vxorem Elisabet, filiam Ioannis Infantis Portugalliæ, qui fuit filius Ioānis Portugalliæ Regis, ex qua genuit Alphonsum, & Elisabet, quos infantulos & in tenerrima ætate

An. Dom.

reliquit, quorum vitam & statum Deus prosperare dignetur. Huius Regis tempore, cum adhuc in infantia esset, exercitus sui sub Infante Fernando tutore suo bellum quod Enricus pater suus Arabibus indixerat, continuantes, Antequeram magna obsidione afflictâ occuparunt, & Zaharam, & aliqua alia castella de Granatæ regno. Deinde illo iam in virili ætate existente, aliqui ex capitaneis suis obtinuerunt Ximenam, Huescam, Huelmam, & Benamarueldum, & multa alia Arabum fortalitia, ex quibus nonnulla per Arabes recuperata fuerunt. Ipse vero personaliter ad ciuitatem tendens, prælium campestre cum Arabibus iniuit: in quo Arabes deuicti multis eorum cæsis intra urbem se reduxerunt. Huius tempore Federicus Dux Beneuenti in vinculis, & Alphōsus frater suus in exilio obierunt. Hic alium Federicum Ducem Arionæ, nec non & alium Federicum Comitem de Luna, filiū Regis Siciliæ ex concubina, in vinculis poni præcepit, qui in custodia decesserunt. Nec non alios Comites & magnates regni Castellæ, videlicet Fernandum Aluari de Toledo Comitem de Alba, & Alphonsum Pigmentel Comitem de Beneuento, ac nobiles viros dominum Enricum filium Admiranti, & Petrum Sueri, ac Suerū de Quinones fratrem suum capi fecit, & in custodia retineri. Qui omnes diuersis modis & temporibus liberati sunt. Hic etiam captum tenuit Infantem Enricum Magistrum sancti Iacobi, consanguineum suum, per triennium, & postea liberauit. Deinde crescente discordia tam eum, quam Ioannem Regem Nauarræ fratrem suum, qui in Castella multa oppida & castra tenebant, à regno expulit, cuius occasione bellum inter Castellam, & Aragoniam pariter, & Nauarram aliquandiu duraret. Et cum hi duo fratres, nonnullisque ex magnatibus Castellæ concomitantibus, regnum manu armata intrarent, & prope Olmetum prælium campestre iniuissent, Rex noster Ioannes, & Enricus primogenitus eius victoriæ gloriam habuerunt: illi vero victi abscedentes in Aragoniam se reduxerunt. Hic Rex à pueritia sua nobilem virum Aluarum de Luna acceptissimū habuit, cuius consilio præ omnibus adhærebat, illumque nimium exaltauit, primo Consitem, deinde Comestabilem, demum Magistrum sancti Iacobi faciendo, quas dignitates in vnius persona cōcurrisse, nunquam auditum est: tantaque affectione ad eum inclinabatur, vt omnia ad voluntatem eius facere crederetur. Et cum huius amoris exuberantia triginta quinque annis fere durasset, prope finem tamen iuxta fortunæ morē res aliter successerunt. Nam voluntate ex incredibili amore ad incredibile odium mutata, apud Burgos capi illum fecit, & ad castrum Portillo ductū in arcta custodia detineri, & paulo post super criminibus cōtra eum per procuratorem fiscalem propositis, inquisitione facta de collari mada uit. Decollatus autem est apud Vallem oleti in forma iustitiæ, clamore præconis præcedente, in medio plateæ, super altum & magnum ambonem, ex ligno ad hoc aptum ædificarunt, tapetibus ornatum, & caput eius à corpore abscissum fixum est clauo in vno lignorum. Fuit autem sepultus in quadam ecclesia extra muros, & post ex illa ad ecclesiam Minorum translatus. in quo singularissimo spectaculo satis cognoscere potuerunt, qui viderunt, & etiam non videntes, qui audierunt, quanti valoris mundana prosperitas sit, cum ex summa prosperitate ad summam aduersitatem fortunæ rota frequenter ac velociter humanos successus reuoluat. Et vt cognoscamus quam periculosissima sit nimia familiaritas Regum, quā nonnulli, vt summum bonum, desiderāt, nullo alio exemplo opus est. multa enim alia exempla quæ nos hoc doceant, ante nostrā tempora præcesserunt. Sed hoc inter cetera singularissimum, & ad instruendum nos, & etiam alios qui post nos magnis temporibus subsequuntur, efficacissimum est. Obiit autem Ioannes apud Vallem oleti in quinquagesimo anno ætatis suæ ex febre quartana, quam habuerat aliis exortis accidentibus, & in domo prædicatorum corpus eius repositum fuit, & anno fere reuoluto ad monasterium de Miraflores prope Burgis quod ipse ædificari mandauerat, & pro sepultura sua elegerat, solenniter translatus est. Etenim Alphonsus Burgenfis Episcopus cum honorabili copia obuiam illi vsque ad Pallentiolam exiens, illumque associans vna cum nobilibus Baronibus, Roderico Didaci de Mendoza, & Ioanne de Padilla, qui cum eo à Valle oleti veniebant, multitudine clericorum ex circumuicinis castris & oppidis ad viam processionaliter exeuntibus, ac ecclesiasticorum & nobilium ciuium Burgenfis multitudine comitante, ad insigne monasterium de Huelgas adductus est, ibique officio defunctorū quod Vigiliæ vocamus, tam per moniales, quam per Capitulū cathedralis ecclesiæ eodē Episcopo celebrante, solenniter ac deuote expleto, ad monasterium prædicatorum quod sancti Pauli vocatur, humeris nobilium deportatur, ibique religiosis vigiliis deuote dicentibus, nocte tota quieuit: ac sequenti die quæ sancti Ioānis Baptiste erat, similiter humeris nobilium ad Miraflores adductus est, ibique sub pannis & pulcro ornatu, quia domus illa adhuc ædificata non erat, quæ tantum populum capere posset, capella constituta,

tuta, eodem Episcopo missarum solennia celebrante ac sermonem faciente officium finitum fuit, illoq; finito nobilissimum & regium corpus in sepulchro suo reconditum est, cuius anima in domino requiescit. Depingitur Ioannes rex armatus in equo, quia diuersis bellis fere toto tempore occupatus fuit, tam super ciuilibus dissensionibus, quam etiã aliquando contra reges Aragonum & Nauarræ, interdum contra Arabes. quod quidem Arabicum bellum ipse mente gerebat, licet aliis bellicis actibus impeditus continuare nequibat. Depinguntur etiam in margine ex vno latere Maria Regina vxor eius prima, & infra eam Enricus primogenitus qui hodie regnat, cuius vitam, statum, & regnum omnipotentia diuina feliciter dirigere, conseruare, & exaltare dignetur, & duæ filiæ, Catharina & Eleonor Infantissæ, quæ in infantia decesserunt, & ex alio latere Elisabeth vxor eius secunda, & infra eam Alphonsus Infans, & Elisabeth Infantissa, filii eorum in infantia constituti, quos misericors Deus custodire velit. Depingitur etiam magister Vincentius ordinis prædicatorum, qui huius tempore claruit. Cuius vita & doctrina taliter splenderunt, vt congrue mereatur canonizari, & catalogo sanctorum apponi. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tempora eius, in sede Apostolica idem Benedictus tertius decimus apud nos durante schismate, & apud Romanos federunt præfensi Innocentius sextus, & Gregorius decimus, & Alexander quintus, & Iohannes vicesimus tertius. Schismate autem per concilium Constantiense sublato sedit Martinus quintus natione Romanus in vnitatem obedientiæ annis tredecim, & Eugenius quartus natione Venetus annis decem & sex, & Nicolaus quintus natione Ianuensis de Cerezana annis decem & sex, vsque ad obitum eiusdem Ioannis. In folio vero Imperii Romani imperauit Sisemundus viginti & tribus annis, & coronam Imperii recepit, & post eum Albertus Dux Austriæ gener eius quatuor annis, sed diadema imperiale non habuit. Ac illo defuncto imperauit Federicus Dux Austriæ, nepos Alberti, qui hodie imperat, & per Nicolaum Papam coronatus est Romæ. Tempore autem huius regis Ioannis decessit Carolus sextus rex Francorum, qui compos mentis non erat, & successit ei Carolus septimus, filius eius, qui hodie regnat. Hoc tempore propter peccata Christianorum quæ interdum Deus visibilibus flagellis castigare decreuit, capta est Constantinopolis à Turcis, occiso Imperatore Græcorum & aliis plurimis. Sed Romanus Pontifex & nonnulli Principes ad eius recuperationem cum Dei auxilio operam dare intendunt, speramusque in diuina misericordia quod recuperabitur, sicuti aliis temporibus perditæ & recuperata fuit. In ecclesia autem Burgenfi tempore huius regis federunt quatuor Episcopi, videlicet Ioannes septimus cognomine Cabeza de vaca sex annis. Hic fuit primo Episcopus Conchiensis. Et Alphonsus de Illescas anno vno & dimidio. Hic fuit primo Episcopus Zamorensis, & vacauit ecclesia Burgenfis anno vno. Et Paulus annis viginti. hic fuit primo Episcopus Carthaginensis, & ædificauit ecclesiam beati Pauli cum sacristia, & capitulo prope muros Burgenfis, composuitque additiones ad Postillam Nicolai de Lyra super Biblia, & librum qui dicitur Scrutinius scripturarum. Et Alphonsus huius nominis secundus cognomento de Carthagera, qui nunc sedet, sedebitq; quandiu diuinæ prouidentiae placuerit.

*Constantinopolis
à Turcis capta.*

C A P V T X C I I I.

ENRICVS huius nominis quartus, filius Ioannis secundi, cœpit regnare vicesima quarta die mensis Iulii, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, regni Hispaniæ millesimo vicesimo septimo, & ab eius reparatione septingentesimo vicesimo quarto, & ab vltima vnione regnorū ducetesimo octauo, ætatis vero suæ anno tricesimo, & regnat hodie, speramusque in Dei misericordia, quod regnabit feliciter diuturnis temporibus. Hic in principio regni sui cōuocatis prælatis ac proceribus regnorum suorum, necnon procuratoribus ciuitatum, recepit ab eis homagium fidelitatis iuxta leges peritorum, ac morē ab antiquis temporibus seruatum. Postea vero intra breue tempus pacauit differentiam quæ cum Ioanne auunculo suo Rege Nauarræ erat: quia se prætendebat grauatum in confiscatione bonorum suorum quæ in Castella habet, facta per Ioannem patrem suum, & assignata ei certa quantitate in redditibus regis cessit omni iuri quod prætendebat. Reconciliauitque & recepit ad gratiam suā Federicum Almirantum qui extra regnum vagabatur, liberauitque à custodia Comitem de Alba, quæ per sex annos & vltra detentus fuerat, restituens vtrique istorum bona sua quæ eis ablata fuerant per Ioannem Regem. Pacatisque suis, & aliis patentibus differentiis quæ in regno erant, disposuit bellare contra Mauros, & mira celeritate se posuit cum exercitu suo in conspectu ciuitatis Granatæ. Etenim discedens in secunda feria post Dominicam in

An. Dom.

passione à Segouia ciuitate sibi gratissima, quam præ cæteris ciuitatibus pro habitatione & recreatione sua solet eligere, in quarta feria intra octauas Paschæ apparet cum quinque millibus equitum prope muros Granatæ. Quæ itinerandi velocitas etiam vni equiti expedito, hostium incursum non timenti, sed per tutas vias equitanti, ac tanta distantia viarum satis congrua fuisset. Inspectoque districtu diligenter per quatuor dies, regressus est ad Eciam, & paucis diebus interpositis, dum segetes crescebant, ingressus est territorium Malacæ, ibique moram trahens per quindecim dies vastauit districtum eius. Demum venit Cordubam, vbi celebrauit nuptias cum Ioanna Regina vxore sua, filia Eduardi Regis Portugalæ. diuerterat enim iã ex aliquibus causis autoritate Nicolai Papæ quinti à Blanka filia Iohannis Regis Nauarræ, quam primo habuerat. Expleuit autem benedictionem nuptialem Archiepiscopus Turonensis, qui in regia curia tunc erat Orator Caroli septimi Regis Francorum. Celebratis vero nuptiis confestim intrauit iterum districtum Granatæ maiore cohorte magnatum & militum associatus. Ibant enim iam cum eo Ioannes de Guzman Dux Metinæ, Federicus Almirantus, Petrus Giron Magister Calatrauæ, Enecus Lupi de Mendoza Marchio sanctæ Iulianæ, Ioannes Patheco Marchio Villenæ, Aluarus de Astuinniga Comes Placentinus, Alphonsus Pigmentel Comes Beneuentanus, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua, Ioannes Manrique Comes de Castanneda, Ioannes Ponze de Leon Comes de Arcos, Rodericus Manrique Comes de Paredes, & Ioannes de Luna Comes de sancto Stephano, & Gabriel Manrique Comes de Oforno, & aliqui alii magnates, & multi alii nobiles. Dimiserat autem Alphonsum Carrillo Archiepiscopum Toletanum & Petrum Fernandi de Velasco Comitem de Haro in gubernatione harum regionum quæ citra montes sunt, qui apud Vallem oleti existentes terras sibi commissas solerter ac prudenter in absentia regis rexerunt. Rex vero cum exercitu suo prope Granatam moram trahens per viginti dies vastauit Vegam, & circumuicinam regionem. Quibus vastatis rediit ad Eciam, & licentiauit Marchionem sanctæ Iulianæ, & Comites Placentinum, & Beneuentanum, & de Alua, aliosque magnates, qui versi sunt ad domos suas. Ipse vero rex manens apud Andaluziam cum gentibus terræ, & aliis magnatibus, & nobilibus citra montaneis qui cum eo remanserant, aliquos alios ingressus fecit in terris Maurorum. Adueniente vero hyeme rediit citra montes ad Abulam & Segouiam. Nunc vero incipiente anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto profectus est ad Andaluziam ea intentione, vt bellum contra Mauros toto conatu continuet. Deus omnipotens qui est dux omnipotens, qui est dux exercituum catholicorum, prospere dignetur dirigere gressus eius, & sub manu sua fidei Catholicæ terminos ampliare, proteruiamque hostium sanctæ Crucis potenter humiliare. Depingitur Enricus in equo armatus, quia suscepto sceptro regio confestim bellum Mauris indixit, & ad modum Ginetari qui hac specie equitandi libentius & frequētius vitur. Obiit tempore huius Enrici Nicolaus Papa quintus, & successit in Apostolica sede Calixtus tertius natione Hispanus de regno Valentia. In solio vero Imperii Romani idem Federicus quartus, & in regno Franciæ idem Carolus regnauit, in sede Burgenfi idem Alphonsus secundus.

Votū auctoris.

CAPVT XCIII.

HÆc fraternitati vestræ, fratres charissimi, vt audistis, descripsi, breuitati nimium deferens, vt compendiosæ arboris descriptionem decebat, produxique vsque ad vltimum Februarii diem anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto: quæ autem in futurum euenient, futuri scriptores depromant. Nos vero Reges hos quos descripsimus, præsertim illos qui fide ac virtutibus lucidius claruerunt, in orationibus nostris ad memoriam reducamus, nunquam obliuioni tradi sinentes Alphonsum sextum qui hanc honorabilem sedem ab Urbano secundo erigi, ac sedi Apostolicæ immediate subiici precibus deuotis obtinuit, illamque tam in capite, quàm in membris plurimis dotauit: necnon & alios insignes Reges ab eius femore descendentes, à quibus diuersa beneficia prædecessores nostri, ac nos temporibus diuersis recepimus. Romanosque Pontifices quorum Burgenfes præfules speciales suffraganei sunt, Pontifici futurorum bonorum Christo Iesu Domino nostro specialiter commendemus. Illos etiam dignum est, vt orationum nostrarum memoria recipiat, qui hanc ecclesiam regentes in cathedra Burgenfi sederunt, quos suis locis in concurrentiæ fine nominatos videtis, omnipotentis Dei clementiam implorantes, vt eorum ex illis qui iam in patria cœlesti recepti sunt, deprecationes nos foueant: illos vero qui adhuc in purgatorio forsan manent, nosque cum illis, quando ab hac vita euocati à carcere huius corporis discefferimus, intra illam cœlestem Ieru-

Ierusalem quæ à miseriis huius vitæ temporalis exuta diuina gaudet fruitione, misericorditer dignetur admittere qui in trinitate perfecta viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Regum Hispaniæ Anacephalaosis finis.

LVCII MARINEI SICVLI,
 10 **REGII HISTORIOGRAPHI, DE**
REBUS HISPANIÆ MEMORABILIBVS OPVS,
 libris XXII. comprehensum.

LVCII MARINEI SICVLI PRO-
LOGVS AD IMPERATOREM CAROLVM ET
ISABELLAM IMPERATRICEM, CATHO-
 licos Hispaniæ Reges.

20 **F**FERVNT alii suis Principibus, excellentes & Catholici Reges, aurum, argentum, ceteraq; metalla; alii margaritas gemmasq; preciosas: alii suaves odores, thus scilicet & myrrhā: nonnulli pantheras, tigres, elephantos: alii camelos, monocerotes, leones, aliāq; animalia siluestria: alii equos & canes ad venandum: alii varii generis accipitres: alii psittacos, & lusciniās, aliāq; canētes auculas: alii pauones: alii phasianos & attagines: alii varia pulchraque musices instrumenta: tabulas alii pulchris imaginibus pictas: alii speciosa domus ornamenta, peristromata scilicet, & aulea variis hominum & aliorum animalium figuris & antiquis historiis contexta: alii denique maris & fluuiorum res meliores, terraq; fructus & arborum: quæ quidem vel aspectu, vel odore, vel cantu, vel sono, vel gustu Principis aures, oculos, animumq; delectant. Ego

30 vero paupertatis alumnus & vestra laudis admodum studiosus, quoniam rebus aliis carebam, Maiestati vestrae librum quem in Hispaniæ laudem vestrorumq; progenitorum memoriam scripseram, non pauperis fortasse, sed prædiuitis munus offero. Quem quidem si legeritis, Hispaniam vestram fere totam, & omnia quæ sunt in ea memorabilia, non sine delectatione cognoscere facile poteritis. Annos namque prope quinquaginta quibus in Hispania sum commoratus, nulla mihi res fuit optatior, nulla maior cura, nulla frequentior actio, nullus deniq; labor iucundior, quam diligenter inquirere, ac cernere propriis oculis res Hispaniæ memorabiles, de quibus magno studio conquisitis, & bene perspectis, aliquid quam verissime scribere m. Quod quidem feci, ut & honestissimo meo desiderio satisfacere, & Catholicorum Principum, ac totius Hispaniæ gentis, quæ patriæ suæ laudibus & honori maxime student, gratiam demererer. Quapropter ut mihi rerum quas eram scripturus, ratio probabilis certa

40 que cognitio constaret, primum multos antiquorum libros euoluere fuit necesse, ut ea quæ scripsissem, autoritate doctissimorum virorum comprobata, vera esse crederentur. Hispaniam deinde pene totam peragraui, res omnes diligenter inspiciens, & ea quæ mihi memoratu digna visa fuere, memoriæ mandavi. De quibus hoc opus quod vobis offero, Deo iuuante confeci. Quod etsi neque scriptoris oratione, neque stilo, multarum tamen rerum cognitione ac varietate, quæ lectores inuitare solent, iuuare poterit. Quandoquidem non ea solum quæ tellus Hispaniæ suapte natura producit, scripsimus, sed à primis etiam Hispaniæ cultoribus usque ad tempora nostra Regum seriem & res gestas, de viris illustribus utriusque ordinis, de sanctis & martyribus Hispaniæ, de urbibus & oppidis, de cunctis denique rebus memoratu dignis. Quapropter operi nostro de rebus Hispaniæ memorabilibus nomen indidimus. Accipite igitur, excellentissimi Principes, Siculi vestri chartarum munus.

50 Quod quidem cum legeritis, non aspernati, ut opinor, aliorum donis, quamuis preciosis, anteponetis. Sunt enim cetera omnia fortunæ bona & mutabilia, quæ nimirum paucis annis ad alios atque alios transferuntur: munera vero quæ litterarum monumentis offeruntur, immortalia sunt, & accipientium simul & dedicantium memoriam in perpetuum conseruant.

EIVSDEM SICVLI PRO- LOGVS SECVNDVS DE HISTORIÆ LAV- DIBVS AD EOSDEM PRINCIPES.

MAGNA res est & inestimabilis heroica virtutis & rerum bene gestarum memoria, quæ tenacissimo literarum complexu, perpetuo conseruatur, eminentissimi Principes. Earum enim rerum quas olim viri fortissimi magnifice gesserunt, 10
& scriptores clarissimi literis tradiderunt, perutilis ac necessaria cognitio, & pergrata iucundaque narratio mortalibus prodesse plurimum solet. Siquidem cum in veterum scriptorum libris illustrium virorum res inelyte gestas factasque præclara non ingrata lectione cognoscimus, illorum nimirum virtutes & laudes insignes admirantes, non solum legimus libenter, verum etiam summis efferimus laudibus, & pro nostris viribus imitari quam maxime contendimus. Quod si magnorum virorum gloriam consequi non possumus, ex nostro tamen labore non paruum capimus fructum, si quos in magnis rebus æquare non valeamus, eorum saltem virtutibus nitimur inharere. Quare meo quidem iudicio plurimum debemus antiquis hominibus, & qui res præclaras egerunt, & qui rationem posteritatis habentes, vel suas vel aliorum res memorabiles nobis scriptas reliquerunt, à quibus nimirum maximas hereditates accepimus, & amplissimum patrimonium. Nullus enim nobis esset vitæ cultus, nullus ordo rerum, nulla denique præteritorum temporum cognitio, nisi multis veterum virorum monumentis & præclaris instrueremur exemplis. His enim quid honestum, quid magnificum, quid laudabile sit in vitæ, cognoscimus, & aliorum nobis perspectis honoribus ad virtutem, ad labores, ad aliquid agendum præclare laudabili semper emulatione, & quasi agitatur, stimulis excitamur. Preciosa res est igitur ac potius incomparabilis præteritarum rerum, Latino præsertim exulta sermone, narratio, quæ historiam vocamus, excellentissimi Principes. Quæ cum sit, ut prædicatur à multis hominum, vitæ magistra, temporum testis, custos memoriæ, nuncia veritatis, nimirum magnis Principibus & cunctis studiosis hominibus & oblectationis & utilitatis honestæ plurimum confert. Cuius quidem pergratis atque iucundis lectionibus ac pene diuinis, nec in prosperis unquam rebus, nec in aduersis ab officio degedimur, sed omnes 30
potius utriusque fortunæ casus pariter ferimus, animi semper atque vultus æquabilitate seruata. Magnis itaque laudibus humane vitæ perlucidum speculum celebrari debet historia. De cuius perspicuo fonte, velut ex omnium bonorum venerabili sacrario, summi Reges & optimi Principes humanitatem, clementiam, iustitiam, prudentiam, consilia, ceterasque virtutes imitantur: magni Duces & strenui milites rei militaris usum & fortitudinem induunt: prouinciarum præsides perutiles colligunt ad gubernandum sanctiones: urbium magistratus & Reipublica gubernatores exempla virtutis & humanitatis excerpunt: magnarum demum rerum negotiatores inuiolatam fidem seruare, & aliorum societatem & amicitiam colere docentur. Enimvero nihil est utilius historia, nihil hominibus necessarium magis, illis præsertim qui sunt in excelsis rerum fastigio collocati. Nullum est enim virtutis exemplum, nullum memorabile factum ab orbe condito ad nostram usque tempestatem, quod nobis historia non velut omnis antiqui- 40
tatis pulcherrima facies ante oculos ostendat. Instituunt, non inficiunt, hominum vitam pulchre commodeque satis Philosophiæ sanctissima præcepta, sed multo pulchrius multoque commodius historiæ lectiones. Monet illa quidem recte sanctæque præcipiens, sed fronte admodum seuera summi boni speciem quandam & angustam callem viamque difficilem præse ferens, à se plerumque nonnullos magnitudine laboris auertit. Exemplum vero rerum quæ celebrantur historia, siue quod illorum virtutes & laudes qui tanta gesserunt, in sublimi & illustri loco sita cernuntur: siue quod à scriptoribus qui & ipsi quoque magnos honores adepti sunt, efficacius explicantur, multo facilius atque libentius amplectimur, animisque nostris tenacius inhaerentia firmiter retinemus. Sine quibus hominum vitæ in multis rerum varietatibus profecto non tutior esse posset, quam nauis amisso clauo fractisque velis in pelago fluctuanti. Siquidem nemo potest præsentia recte disponere, nemo potest prouidere futura, nisi qui de præteritis multa cognoverit. Nunquam igitur satis digne laudari poterit historia, de cuius amplissimo sinu cunctæ virtutes, sicut è mari magno fontes omnes oriuntur. Ex quibus, si verum fateri volumus, nimirum tanta studiosis hominibus commoda, tantaque proueniunt utilitates, quas ego vix possum longo sermone complecti. Nunc itaque multis quæ mihi ad historiæ laudem iure spectare videbantur ommissis, illud unum dumtaxat repetam quod supra memoravi, historiæ rem esse præclaram atque diuinam, & hominibus maxime necessariam. Hac enim ad omnes vitæ partes, ad omnes tam publicas quam priuatas actiones frequenter utimur, hac bona cuncta malaque cognoscimus, hac illustres homines illustriores fiunt, hac omnis ætatis gesta referuntur, hac absentes adsunt, hac demum, quod omnium maximum est, mortui viuunt. Siquidem viuunt homines, semperque viuunt, quorum literis prodita celebrataque virtus est.

est. Qui historiam condidit, multo quidem maiori laude dignus videri debet quam Pharius Gyges, qui à nonnullis primam pingendi artem commentus perhibetur. Fuit alioquin peracuta pictoris & satis nobilis inuentio: scriptoris vero diues & perutilis. Variis ille coloribus & penicillo tenuissimas lineas perducens, illustrium virorum partes exteriores & formam corporis refert: hic autem atramento, calamoque, & perpetuis chartis virtutes & animi bona cuncta testatur. Latent illius opera, vel tabulis, vel parietibus impressa: huius vero perpetuis commissa literarum monumentis, per vniuersum orbem ad omnes gentes deferuntur. Consumit illa vetustas & temporis longitudo, sicut & alia multa: hæc immortalia sunt & perpetuo remanent. Haud enim Alexander Macedonum Rex nobis cognitus esset, quamvis ab Apelle celeberrimo sui temporis pictore diligenter pingi se curauerit, nisi res ab eo fortissime gestas, vel Græce Clitarchus aliq, Græcorum plures, vel Curtius & Arrianus Latine conscripissent. Viuit igitur Alexander, viuit Caesar, viuit Hannibal, viuunt & alii quā plurimi Principes & fortissimi viri qui sua virtute rebusq, gestis vita digni fuere. Verumtamen non pictura viuunt, quæ est inanis & vacua, non titulis & imagunculis vel argento vel auro percussis, sed sola viuunt historia quæ quidem eos à mortalitatis iniuria vendicauit. Legite igitur historiam quam vobis offerimus, altissimi Principes, ut qui fuerint vestri maiores, & quæ fecerint, & res Hispania memorabiles quæ multa sunt & cognitione scituq, dignissima, non ignoretis.

Siculus ad Lectorem.

QUOD de rebus Hispaniæ memorabilibus multos annos elucubraueram, prolaturus in lucem, Candidissime Lector, te prius admonere obsecrareq, volui, ut si te vel meus honor, vel Hispania tangit, quod in eo opere desideraueris addas, & quod non probaueris vel deleas vel amice corrigas, meq, familiariter admoneas. Sum enim & fui semper rationi proximus & veritatis amicus. Fac igitur obsecro, quod abs te quā iustissime peto, diligenter, ut si monumentum quod in Hispania laudem condidi, rursus excudendum fuerit, tuo recognitum iudicio & censura castigatum emendatius exeat & copiosius. Vale.

LVCII MARINEI SICVLI DE REBVS HISPANIÆ MEMORABILIBVS LIBER PRIMVS.

De Hispania nominibus.

HISPANIA, sicuti Plinius alique scriptores tradiderunt, regio prima in solis occasu Europæ terminos claudit, quam ab Hispali vrbe eius insigni dictam fuisse, plures affirmant: alii vero ab Hispano Herculis nepote nominatam volunt. Eandem Græci Latinique ab Ibero amne dixerunt Iberiam. Sunt & qui nō Iberiam, sed Iberam vocauerunt: vnde Ibericum mare dictum fuisse contendunt. Cæterum scripserunt nonnulli ab Ibero, quem secū dum Hispaniæ regem post Tubalem fuisse dicunt, Iberum amnem, & Iberiam prouinciam fuisse nominatam. Quorū sententiam, cui nec repugnamus, nec assentimus, aliorum iudicio relinquimus, & de Ibero rege, ac de aliis tribus & viginti quos ab initio Hispaniam condidisse ferunt, in alio loco dicemus. Hesperia quoque ab Hespero stella occidentali dicitur, vel (ut alii volunt, & scribit Hyginus) ab Hespero Atlantis fratre, à quo etiam, fratris arma fugiente, Italia Hesperia nomen accepit. Quapropter quum Hesperiam tantum dicimus, Italiam intelligimus: quum autem addimus vltimam, significamus Hispaniam. Ideoq; scripsit Horatius:

Hesperia victor ab vltima.

Diodorus autem Siculus, Hesperiam non ab Hespero, sed ab Hesperia scribit eius filia dictam fuisse. Celtiberia insuper appellatur à Celtis Galliæ populis, qui quondam de suis finibus egressi, quum ad Iberum amnē conscendissent, de suo & fluminis nomine Celtiberiæ prouinciæ & Celtiberis populis nomen dedere. Quapropter dixit Lucanus:

--- Profugiq, à sede vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

De Hispania situ & forma.

HISPANIA cuius formam Iustinus quadratam depinxit, & extēso alii corio similem demonstrarunt, inter Africam & Galliam posita, Oceani freto Pyrenæisque montibus clausa, etsi minor est ambabus, vtraque tamen, vt multi scripserunt, est multo fertilior. Quæ quidem neque sicut Africa ardenti sole torretur, neq; vt Gallia ventis assiduus fatigatur: sed inter vtramque media, hyeme & æstate temperato sole perfruitur. Quo fit vt foelicibus & tempestiuis imbribus omni genere frugum fœcundissima sit, ac non incolis tantum suis, sed aliis etiam prouinciis, & Italię ipsi cunctarum rerum copia sufficiat. Est autem Hispania terræ situ magna, populis frequens, & Oceano vndique Mediterra-¹⁰ neoque freto conclusa, præter eam partem quæ montibus Pyrenæis & Aquitaniæ Gallię prouinciæ coniungitur. Cuius spacium est iter fere quinque dierum, id est millium centum quinquaginta. Totius autem prouinciæ longitudo, vt scribit Appianus, à Gadibus & Herculis columnis ad Pyrenęos montes ad millia stadiorum fere decem protenditur: latitudo vero ab australi ad septentrionale littus, hoc est, à Carthagine noua ad Lauretanum portum aliquanto est angustior. Vniuersæ autem prouinciæ quæ, vt dictum est, ab vtroque mari montibusque Pyrenæis clauditur, ambitus millia stadiorum circiter quadraginta complectitur. Continet autem stadium passus centum viginti quinque. Cæterum multi qui de terrarum situ scripserunt, Hispaniam caput orbis esse voluere. Siquidem Plinius in Europæ descriptione, in ea, inquit, Hispania prima terrarum est vltē-²⁰ rior appellata, eadem Bætica. Idem alibi: Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, & Africam, origo ab occasu solis & Gaditano freto. Verum enimvero siue principium sit Hispania, siue finis terræ, nihil refert. Hac igitur quæstione seposita, cum de rebus Hispaniæ quas terra suapte natura producit, quædam primum dixerimus, deinde de prouinciis eius, de vrbibus & oppidis, de primis incolis, de Regibus & Imperatoribus & eorum rebus gestis, de sanctis & martyribus, de viris illustribus in rebus bellicis & aliis virtutibus, de viris denique disciplinis excellentibus, more nostro summatim vereque referemus.

*De breui summa rerum quibus abundat Hispania.**Hispania enconium.*

NIMIRUM cum posita sit Hispania sub claro fœlicique cœli tractu, quod clima Græci³⁰ vocant, prouinciarum multas antecedit pulchritudine regionis, aeris salubritate, ventorum flatibus, aquarum fontibus, amœnitate nemorum, montium iugis, fertilitate soli, vbertate pabuli, arborum fructibus, armentis, gregibus, equis, portuolis maris littoribus, campis, pratis, iucundissimis fluminū ripis, venationibus, aucupiis, piscibus, item vino, oleo, melle, saccaro, vellere, lino, cannabo, sparto, iunco, rubia, minio, argento viuo, alumine, sapone, vitro, lapide speculari, lapide subsidiano, iaspide nuper inuenta, rore marino, croco, cera, pice, resina, cocco, serico, bombyce, marmore, alabastro, creta, ferro, ære, plumbo, scoria, stagno, argento, auro, cæterisq; metallis, & rebus ad hominum vitam necessariis abundantissima semper est. Sed ad maiora transeamus. Siquidem semper Hispania floruit, & nunc maxime floret optimis principibus, fortissimis ducibus, animosissimis equitibus, bellicosissimis militibus, vigilantissimis pontificibus, obseruatissimis sacerdotibus, clarissimis virorum & mulierum ingeniis, magnaue fortitudine, liberalibus studiis, mechanicis artibus, & diligentissimis fidelissimisq; seruitiis. Quid præterea dicam de multis & præclarissimis vrbibus? quid de multis, magnis, & opulētissimis oppidis referam? quid de sexaginta & sex pontificatibus Hispaniæ? quos alio loco nominatim recensebimus, vnus cuiusque redditus computantes, & eodem modo magnatum domus & census referemus. Vidimus enim & numerauimus in Hispania principatus cētum si xaginta inter equites & pontifices. Quid de conspicuis regum palatiis, de multorum magnatum & equitum magnificis & pulcherrimis ædibus? quid de aliis innumeris, & publicis & priuatis ædificiis commemorem? Talibus itaque rebus Hispania fœlix est,⁴⁰ & à multis scriptoribus non immerito celebratur. Cuius res memorabiles non solum legimus apud multos autores, sed etiam non sine admiratione perspeximus.⁵⁰

De Hispania metallis, & aliis rebus.

DE rebus Hispaniæ Plinius multa magnaue loquutus hoc addidit: Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet, citerior & specularibus lapidibus. Est autem lapis specularis perlucidus, qui finditur in tenuissimas crustas, & speculi similitudinem habet, qui inspicientis imaginem refert & varios colores. Hunc clim sola cite-
rior

Nor Hispania Romam mittebat, postea vero Sicilia, Cyprus, & Africa miserunt. Sunt & marmorum lapicidinæ vniuersæ Hispaniæ. Hæc Plinius. Solinus etiā inquit: Reuersum ad continentem res Hispanienses me vocant. Terrarum comparanda optimis est Hispania, nullique posthabenda frugum copia, siue soli vberes siue vinearum prouentus respicere, siue arborarios velis. omni materia affluit, quæcunque aut precio ambitiosa est, aut vñ necessaria. Argentum vel aurum si requiras, habet. Ferrariis nunquam deficit, non cedit vitibus, vincit olea, nihil in ea ociosum, nihil sterile. Quicquid cuiuscunque modi negat messem, viget pabulis, etiam quæ arida sunt ac sterilia, rudentum materiam nauticis subministrant. Non coquuntur ibi sales, sed effodiuntur. Depurgant in minimum nite-
 10 las pulueris, hoc est, auri micæ inter arenas repertas. Fucant vellera, vt ad ruborem merū deputent, cocci veneno, id est cocci succo, colorant & tingunt. Strabo scribit Bæticam fuisse gentis admodum diuitis, quæ à Carthaginensibus olim fuerit inuenta præsepibus vtens argenteis. Cælius etiam Rhodiginus de rebus Hispaniæ scribens ait: Hispaniæ vero fœlicitatem insigniter admiratum Posidonium, oratoria quadam eloquētiæ vi sese latius expandentem tradidisse ferunt, Hispaniæ subterranea non infernum, sed Pluton ipsū, id est, opulentiæ Deum, inhabitare. tanta est in eo terrarum tractu metallorum fœcunditas. Appianus præterea refert: Hispaniæ terra quoque ferax frumētī, vini, olei, auri, a genti, gemmarum, ac metallorum omnium: homines insuper bellicosissimos gignit, equosque velocissimos. Varro quoque refert in Hispania nonnullas equas vento concipere, quas à Zephyro vento qui flare solet ab occidēte, Zebras Hispani vocant: quæ quidem siluestres, campestrisq; sunt, & indomitæ. Ego vero Varronem hoc scripsisse arbitror propter equorum Hispaniæ velocitatem, qui non sine causa ex vento concepti vidē-
 20 tur, cum sint velocissimi: cum præsertim scribat Iustinus, hanc fabulam ex equorum fœcunditate, & gregum multitudine, nimiaque pernicitate ortam fuisse. Non sunt præterea quæ Strabo de rebus Hispaniæ scripsit omittenda, cuius verba sunt hæc: At Turdetania agerque coniunctus nullam in hoc genere virtutis rationem commendare volentibus abesse finit. Nam aurum, argentum, æs, ferrum, nullibi terrarum, nec tantum, nec tam probatum generari hætenus compertum est. Aurum enim non solum ex metallis effoditur, verum etiam fluit. Flumina namque, torrentesque auream deferunt arenam.
 30 Tot igitur tantisque naturæ donis, solique bonitate fœlix, & orbis terrarum optima æstimari potest Hispania. De cuius magnis diuitiis, vt ea quæ Titus Liuius alique complures autores tradiderunt, omittam, ea tamen quæ de metallis Hispaniæ Diodorus Siculus cōmemorauit, silentio nō præteribo, qui de Hispani soli fœlicitate, & rerum omnium copia, de institutis moribus, & hominum cultu multa loquutus, hæc addidit: Sequitur vt de argento quod plurimum apud Iberos optimumque effoditur, quodque multum vtilitatis incolis affert, scribamus. Dictum est à nobis in Herculis gestis, Iberiæ mōtes qui Pyrenæi vocantur, & altitudine & magnitudine lōge alios excellere. Nam à mari quod ad meridiem iacet, vsq; ad Oceanum ferme ad Arctos situm Galliam ab Iberia diuidūt, per Celtiberiam quoq; protenduntur stadiis tribus millibus. In quibus cum sint siluæ frequentes,
 40 ferunt, priscis temporibus igne à pastoribus iniecto mōtanæ omnes regiones fuisse combustas. Qua ex re aiunt montes cognominatos Pyrenæos. Ardente nanq; cōtinuis diebus igne plures ex mōtibus argenti puri riui flāmarum vi effluxere. Quod incolis ignotum, Phœnices mercatores vili rerum permutatione emptum in Græciam, Asiamq;, ac nationes cæteras deferentes, magnas ex eo cōmercio opes contraxerunt. Adeo autē mercatores quæstus excitauit cupiditas, vt cum onustis nauibus superaret argētum, amoto ab anchoris plumbo, argentum eius loco subderent. Hoc lucro Phœnices admodum opulenti facti plures colonias tum in Siciliam propinquasq; insulas, tum in Libyam, Sardiniamq;, atque Iberiam destinarunt. Multis autem post sæculis cognito argento, Iberi quoque metallis quærendis operam dedere, magnaq; optimi argenti copia reperta, ingens ex ea vē-
 50 stigal prodiit. Cum æs, aurum, argentumq; sint metalla præcipua, qui in reperiendo ære dant operam, quartam eius quod effodiunt portionem capiunt: eorū vero qui in argento effodiendo occupantur, quidam tribus diebus Euboicum percipiunt talentum. Terra enim omnis argento referta est, vt mirabilis sit & eius patriæ natura, & operariorum continuus labor. Nam qui primum his metallis reperiendis incūbebant, magnas contrahebāt diuitias. In promptu enim est argentū terra abunde illud præstante. Postea vero cum Romani Iberiam subegissent, Italici qui lucri cupiditate id sibi opus sumpsere, maxime ex eo ditati sunt. Emptam enim seruorum copiam ad effodienda metalla deputant, qui variis locis metallorum venas scrutati, ac alte lateque terra effossa, plurimum auri argenti-
 que eruunt, variis multorum stadiorum cuniculis sub terram actis. Multo facilior

Pyrenæi mōtes
Snde dicti.

questuosiorq; hæc cura, quam metallorum quæ apud Atticos reperiuntur. Ibi enim multas in fodiendo impensas subeunt sæpius opinione frustrati, quum aut non inueniant quod querant, aut inuentum ita parui sit, ut superetur à sumptu: apud Hispaniam vero qui metallis incumbunt reperiendis, ampliora spe percipiunt. Bonitate quippe soli glebas semper auro argentoque fertiles inueniunt, utpote omni terra metallis plena. In cuius etiam terræ laudem Iustinus hoc modo scripsit: Non frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, mellis, oleique: neque ferri solum materia præcipua, sed & equorum pernices greges: nec summa tantum terræ laudanda bona, verum & abstrusorum metallorum felices diuitiæ. Sed de Hispaniæ metallis hætenus. Cæterum res Hispaniæ quas hætenus memorauimus, non solum legimus apud autores, sed etiam vidimus omnes præter aurum & argentum. Quæ quidem duo metalla præcipua, nunc Hispaniæ principes latere sub terra permittunt, & ab Indiis maximis impensis & laboribus atque periculis afferri iubent.

De Hispaniæ frugibus & vino.

QUANTVM autem frugibus cæterisque rebus abundet Hispania, ex prænominatis autoribus facile colligitur, ideoque in harum rerum narratione ero breuior. Habet itaq; Hispania tota maximos ac fertilissimos campos, & planicies amplissimas. Quæ cum fereno cælo subiaceat, & Fauonio vento saluberrimo leniter ventiletur, in ea quidem non solis æstus ardens, non frigus horridum, sed omni tempore viget summa temperies. ubi, teste Iustino, magna cæli salubritas per omnem Hispaniæ, æqualisq; aeris spiritus nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedunt & auræ maris & assidui ventorum flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus euentilato terrestri spiritu præcipua omnibus sanitas redditur.

„ Homerus omnium scientiarum parens, & Hispaniæ fertilitatis atque salubritatis non ignarus, in ea vitam hominibus diuturnam, victum facilem, & campos Elysios esse multis
 „ carminibus cecinit, quorum pauca hæc exponere placuit:

*Nulla est Hispana tellus felicior, in qua
 Vita viris facilis longissima tempora durat.
 Non hyemis vis multa, niuis non ingruit imber,
 Stridula sed semper Zephyrorum flamina mittit
 Ingens Oceanus, lenimina grata virorum.
 Semper ubi irrumpunt splendentia lumina solis
 Alma telluri, noctem qui ducit opacam.
 Inde recens radiis cum sol percusserit arua,
 Oceani lentas alti præfugerit undas:
 Incidit Oceano lux fulgentissima solis,
 Nigrantem noctem, & madidantia sydera ducens.*

Hinc itaque per Hispaniam totam prouenit omnium rerum magna fertilitas, & omnis ager usque eo liberalis est, ut ex vno tritici modio sæpe triginta colonis restituat, & nonnunquam quadraginta, in Bætica præsertim, quæ quidem frugibus & cunctis rebus est admodum felix. Cui si tempore suo pluuia contingat Australis, est multo fertilior. Omnis denique Hispaniæ tellus à Gadibus usque ad amnis Iberi fontem, qui ultra Burgensem urbem apud oppidulum quod incolæ Fontibile nominant, oritur, non solum letissimas fruges, sed omnium quoque rerum copiam producit immensam. Hanc ego regionem cuius longitudo ad mille & quingenta circiter millia passuum, & latitudo fere totidem protenditur, magnamque Hispaniæ partem continet, fertiliorē esse arbitror, quam reliquas, & ratione cælestis tractus, quem (ut supra diximus) Græci clima vocant, & Fauonii venti salubritate quem Græci Zephyrō nominant, qui quidem satis & arboribus vitam præstat. Huius enim venti flatu prægnans Hispaniæ tellus non solum fruges luxuriantes, sed omne quoque leguminum genus, & optima vina fecundissime præbet. Cæterum etsi vino tota satis abundat Hispania, pauca tamen quæ præcipua sunt, & ab odore, colore, & gustu maxime probantur, à locis ubi largissime leguntur, nominabo. Legitur itaque vini albi optimique maxima copia apud oppidum nomine Sancti Martini vallis ecclesiæ, & in oppido Matrigali, item in Guadalcana oppido Beticæ prouinciæ, in quo etiam rubeum legitur quam optimum. Vinum præterea Tarraconense ab antiquis scriptoribus fuit maxime commendatum. In Ribadauia apud Callicos, & in oppido Caparico Portugalliæ, in Ocania quoque & Yepes, bona leguntur. In quibus & Lucanum in Bætica, si non primum, secundum tamen obtinet locum. Sed inter candida vina quod in oppido Oliuari legitur, non est silentio dignum, sed memorabile. Rubeum vero quod

in Hispania

in Hispania plurimum legitur, quod in oppido quod Arenas appellant, funditur, cæteris multo melius habetur. Post hoc autem in regione Toletana fere tota, maxima est vini copia, & præcipue in Scalona, Mantua Carpentana, quod oppidum Madrid appellant, in Xerapho, Pinto, Valdemoro, Casaruuiio, Turrilacona, sed hoc copia magis quam bonitate laudabile. Quibus præterea vinum oppidi quod vulgo Santorquatium dicitur, minime cedit. Sunt & in aliis ciuitatibus & oppidis, in Turoscilicet, Cantalpino, & Cantalapedra, vina quæ magno habentur in precio. Salmaticense quoque vinum est suauissimum, apud puteum præsertim quem Amarillum vocant.

10

De arboribus & fructibus.

ARBORIBVS Hispania fructus ferentibus & aliis plena est, & omnis generis fructibus abundans, quorum arbores non solum labor hominum & industria cõseuit, sed ipsius etiam terræ bonitate natura producit. Nemus enim vidimus vnum, præter alia multa, apud oppidum nomine Mõtis maioris, in quo quercus, castaneas, ilices, nuces, cotylos, cerasos, prunos, pyros, ficus, labruscas, & omne genus arborum fructificans sola natura plantauit, arbores altitudinis ingentis & amplitudinis. Nam iuxta oppidum Beieranum, vbi nemus est amœnissimũ, castaneæ arboris ambitum mēsi sumus pedum circiter quadraginta. Fructus autem arborũ numero plures, & forma grandiores habet Hispania.

20 Pyrorum multa sunt genera, sed quatuor præcipue, aliis omiſſis, quæ sunt odore gustuq; suauissima, nominabo: Apianum quod muscatum vocant, & est omnium pyrorum minimum, Vinosum, Pintum, & aliud quod sine regula dicitur in Hispania. Malorum quoq; genera duo sunt cæteris longe meliora, quorum alterum Camusium, & alterum Regium vocat Hispania. Sed inter meliores Hispaniæ fructus meo iudicio, pulchrius est & excellentius illud quod Hispani Melocotonium, vocant, propterea quod fit ex malo Persico & Cydonio, hoc est ex duracino & cotoneo, quod Hispani membrillum vocant. Quid præterea dicam de multis oliuis Hispaniæ; Hispalēſibus præsertim quæ magnitudine iuglandes excedunt? quid de Cordubæ ficubus & oliuis etiam referam? Est Hispania quoque, vt supra diximus, nemoribus, vinetis, oliuetis, moretis, pinetis, ilicetis, & palmetis ad-

30 modum diues. Cæterum palmas, citros, & citrios, quas narangios Hispani vocant, non multas vidimus in Hispania, nisi Cordubæ, Hispali, Valētiæ, Barcinonæ, & apud Placentiam citros duntaxat & citrios. Sunt & in aliis locis Cantabriæ maritimis, Callectiæ, & Portugalliæ. Vidimus etiam Toleti citrios fructum ferentes. Est insuper in Hispania frequens & altissima cupressus, cuius materia suauissime redolet. Sed iam de fructibus & arboribus Hispaniæ finem faciam, cum pauca Strabonis verba retulero, qui de rebus Hispaniæ multa loquutus, Quanta, inquit, ex Hispania, ex Turdetania præsertim, exportandarum rerum copia sit, maxime declarat nauigiorum magnitudo & numerus. Ingentes enim onerariæ naues isthinc Puteolos nauigant, & Ostiam Romanorum nauale permeant, quibus oleum non vbertate modo, sed etiam bonitate præcipuum, itidem vinum,

40 magna vis tritici, cera, pix, mel, grana, purpuræ, & minii plurimum euehitur, ac piscium fassamenta.

De pecoribus Hispania.

EST Hispania præterea & decoris omnis generis diues, gregibus & armentis plena, adeo vt mugitu balatuque nemora, siluæ, montes, prata, campi, saltus vbiq; resonant. Oues in primis innumeras habet Hispania. Siquidem multos in Hispania pastores nouimus, quorum vnusquisque ouium triginta millia possidebat. Quapropter lanas mollissimas nō Hispaniæ solum populis, sed externis etiam gentibus oues abundantissime suggerunt. Equos quam optimos alit Hispania, sed Bætica plures, Lusitania velociores, Asturia fortiores, quos veteres Asturcones appellabant. Leones autem, camelos, & elephantos nō nouit Hispania nisi cicures & aduectos aliunde.

De venationibus & aucupis.

VENATIONES Hispaniæ neq; quadrupedum animalium, neq; volatiliũ desunt. Siquidem montes & siluæ, damas, ceruos, apros, vrsos, & planicies campique lepores vbiq; gignunt. Cuniculorum vero qui & lepusculi vocantur, albi nigrique & maculosi reperiuntur, multitudo ingens, adeo vt magnam nonnunquam vastitatem fatis & plantis afferant. Aucupantur præterea in Hispania præter alias aues, grues, anseres,

anates syluestres & fluuiales, perdices & palumbas quas torquatas appellant, innumeras: sed attagines pauciores & è Sicilia nuper allatos. Aquilæ quoque, ciconiæ, ardeæ, accipitres maiores atque minores, cæteræque aues plurimæ in Hispania nidificant.

De piscibus Hispaniæ.

N V N C autem quoniam satis in Hispania venati sumus, in eadem quoque piscari volumus, primumque rete iaciemus in mare, & deinde in amnes & riuulos, in quibus amœnissime copiosissimeque sine dubio piscabimur. Sunt enim in Hispania non solum maria, sed etiam riui fluminaque admodum pisculenta. Nam cum sit Turdetaniæ, vt Strabo refert, copia mediterranea, æqualem quoque maritimam ex pelagi bonis inuenies. Ostrea namque & conchylia omnia, tum multitudine, tum amplitudine, omni ex parte exterius mare superat, præcipue cum fluxus ac refluxus hic augeantur, qui causa (vt par est) magnitudinis ac multitudinis propter inundationes existunt. Eundem se habet in modum circa Cetaria genera & balænas, quibus restatibus nebulosæ cuiusdã columnæ visio longe cernentibus offertur. Quid congrui, quid murænæ, quanto nostris maiores capiuntur? quid alia complura huius generis edulia? in Carteia vëro vidimus cerycas, id est murices & purpuras, librarum decem: in exterioribus autem locis murænâ & congrum minarum supra octoginta, polypum talenti pōdo, duorum autem sepias cubitorum, & similia. Frequens autem thynnus, magnus, & pinguis horsum impellitur. Hæc & his plura de maritimis Hispaniæ piscibus Strabo. Magna copia suis temporibus in Hispania est piscium quos Saualos Hispania vocat, item Salmonum & mustelarum quæ à petris quas lambunt, Lampetræ vocantur. Legimus in Hispania polypum olim captum fuisse tantæ magnitudinis, vt eius caput ostensum Lucullo 15. amphorarum capax fuerit, crines quidvis utroque brachio comprehenderint, caliculi instar peluium vrnâ æquauerint, reliquiæ eius miraculo asseruatæ, septingenta pondo pependerint. Cæterum in Hispania pisces, qui in mari septentrionali & occiduo, multo meliores habentur, quam qui mediterraneo & australi capiuntur. Cuius rei causam esse arbitror mare frigidius, in quo pisces multiplicantur & maxime pinguescunt. Quapropter qui pisces apud Cantabros, Astures, Callecōs, & Portugaleses ad Gades vsque capiuntur, sapore cæteros longe præstant. Sunt præterea in Hispania pisces maiores, qui non oua, sed animalia pariunt. Valentia siquidem piscem vidimus, quem piscatores è mari captum portauerant, & torculari magno locauerant aquæ pleno, crassitudine & longitudine magnæ mulæ, cuius caput, os, nares, oculi bouis esse videbantur, præter cornua quibus carebat: mammas habebat muliebres, & manus mamillis appositas, vuluam quoque mulieris. Quam postero die vidimus parientem pisciculum sibi persimilem, longitudine trium pedum, & crassitudine colli canis Gallici, quæ die quarto post partû mater fame, vt opinor, coacta deuorauit. Quam rem ne quis commentitiâ putet, vidit etiã mecum vna Rex catholicus Ferdinandus, viderunt & alii complures equites. Abundat Hispania duobus anni mensibus optimis piscibus qui Bisfuzi nominantur. Sunt & alii in Hispania pisces excellentes, Meri scilicet, Solli, & quos Aguias Paladares appellant. Multa nobis de marinis Hispaniæ piscibus occurrebant, quæ cum scombris qui multitudine mare complent Hispanum, vt pauca de fluuialibus dicamus, prætermittimus. Sunt enim per Hispaniam fere totam flumina multa valdeque piscosa. Capititur itaque in multis Hispaniæ amnibus piscis aureis maculis insignitus, qui etsi notissimus est ubique, quo tamen nomine vocetur ambigitur. Ego vero eum esse arbitror quem turturem Iuuenalis appellat, quo cariturû dicebat Vrsidium: quandoquidem nomen hoc turturis multarum gentium vulgari sermoni maxime conuenit. Nam & Hispani Trucham, & Itali Siculique Troctam vocant. Piscis est autem non modo iucundissimi saporis, sed optimi quoque nutrimenti, quem medici senibus & etiam ægrotis libentissime cōcedunt: cuius in Hispania magna est multitudo & magnitudo ingens. His namque præ larga captura non diuites modo, sed etiam pauperes vescuntur vilius emptis. Qui etsi in multis Hispaniæ fluminibus capiuntur, illi tamen qui apud Legionē fluminis Orbigonis, Benauentum, Burgos, Molinam, Nelam, Mansiliam, Barchum Abulæ, & in amne, quamvis paruo, cui nomen est Corpus hominis, multo meliores habentur quam cæteri. Turturem captû vidimus in ripa Thormis apud Salmanticam librarum viginti. Pariunt etiam plures amnes Hispaniæ mulos marinis assimiles, qui à gemina barba quâ in labro habent inferiori, barbones appellantur.

De Hispaniæ salinis.

DE salinis Hispaniæ scripturus, de salis ipsius prius admirabili virtute pauca dicam, quibus apud homines non minoris fortasse æstimationis, quam panis habebitur.

Panis

Turtur piscis.

Panis enim, carnes, pisces, & quodcunque ciborum genus præter arborum fructus & herbas absque sale comestum, non solum non concoquitur in stomacho, sed etiam putrescunt & homines necant, qui profecto sine sale diutius vivere nequaquam possent. Est igitur sal res *Salis elogium.* humanæ vitæ maxime necessaria: quare non immerito primus mensis apponitur, qui & comedendi appetitus excitat, sine quo gustui gratum nihil esset, & cibus omnibus discumbentibus fastidiret. Non igitur sine causa veteres bonos mores & voluptates honestas dulcesque sermones sales appellauerunt. Cæterum in quanto honore sal fuerit, multa quidem antiquorum monumenta declarant, qui salem non cibis & mensis tantum, sed etiam sacris adhibebant. Vnde ait Ouidius:

10 *Ante deos homini quod conciliare valeret,
Far erat & puri lucida mica salis.*

Et Vergilius: *Sparge molam sale.*

Sal etiam præter usum mensæ, multis quoque medicamentis adhibetur, & languentia hominum corpora mirifice iuuat: quin etiam non viuas modo, sed mortuas etiam carnes conservat. Quem præterea si quis mane singulis diebus sub lingua dum lique scat tenuerit, teste Plinio, sine dubio dentes à putredine & omni corruptione seruabit intactos. Ex quo usitatum est vulgare prouerbum: Nihil sale & sole humanis corporibus utilius. Non igitur ratione caret, quod ferunt Ancum Martium regem populo Romano congiarii loco *co* salem distribuere consueuisse, cum Marcus etiam Varro sale veteres pro secundo cibo & pulmentariis usus affirmet. Apud nos autem sal est multo maioris excellentiæ, quoniam nos per lauacrum baptismatis à morte perpetua liberat, nostroque redemptori Christo coniungit, & infusa sapientia mentibus nostris eodem nomine copulat. Salem itaque prouida natura, hoc est Deus Opt. Max. magnum donum maximeque necessarium mortalibus dedit, & per omnes fere prouincias totius orbis terrarum, & in multis Hispaniæ locis largissime distribuit. Sunt enim in Hispania multa salinarum genera. Nam sicuti scribit Solinus, in Hispania sal non modo coquitur, verum etiam plurimus effoditur, hoc est, & fit & gignitur. Fit enim in multis Hispaniæ locis ex aquis haustis è puteis, ut apud Seguntiam. Ex quo regibus magnum vectigal exigitur. Gignitur autem in extremis maris littoribus cæteris candidior. Sunt & montes Hispaniæ natiui salis, ut apud Ribagorciam, in quibus lapicidinarum modo sal cæditur, & arborum modo postea pullulat ac renascitur. Apud oppidum Antiqueram vallis est amœnissima, cuius longitudo est passuum mille & quingentorum, & ex omni parte clausa montium iugis, quæ vallis hyeme pluuialibus aquis impletur, & in formam magni lacus efficitur, cuius aquæ calore solis in sal candidum conuertuntur. In Atencæ valle salinæ sunt aquarum. Sunt & in oppido Salinarum salinæ memorabiles, & aliæ in oppido quod Salinas de Oro dicitur, & apud Nouanos Nauarræ populos.

De balneis & thermis.

40 **I**NVENIES in Hispania balnea thermasque admodum salutiferas. Quæ quoniã multa sunt, de quibusdam breui sermone referemus, primumque de balneo quod experiri nobis contigit. Est itaque balneum in ripa Thormis amnis quod ad hunc modum se habet. A Salmantica ciuitate passuum millia circiter octo mons est, ex quo latitans aqua per sulphureas venas deorsum fluit, & prope flumen erumpit, quæ tanti caloris est, quantum manus & nuda corpora ferre possunt. Cuius aquæ virtutem cum Maurus, ut ferunt, nomine Cepha expertus esset, eam clausit ædificio, tectoque lapideo cooperuit, quo & melius vim suam conseruaret, & infirmi curari commodius possent. Ædificium autem quod aquam sistit, piscinæ formam efficit. Ad quod aqua perueniens ubi profluere nequit, inferius crescit ac surgit in altum, & aucta gurgitem præbet, in quo homines ad pectus usque merguntur, & velut in pelago natant. Qui ubi languescere incipiunt aquæ calore ad viscera vitalia penetrante, statim egrediuntur, seque linteis inuoluunt, & palliis laneis cooperiti sudando dormiendoque purgantur omni morbo, & præcipue scabie. Huic autem balneo Ledesma oppidum cui propinquum est, nomen dedit. Ad hunc etiam modum balneum vidimus apud oppidum Beiarum, nisi quod huius aqua de gelido ac ferme semper niuoso monte per subterraneos meatus ad planiciem descendit, ubi victus est longus qui ab ipsis balneis nomen accepit. Verum hic vim duplicem natura demonstrat. Sunt enim balnea duo diuersarum aquarum, quæ non multum inter se distant, quorum alterum calidioris, & alterum frigidioris est aquæ: quarum altera bibentes, altera vero lauantes homines mirifice iuuat. Hinc præterea non longe abest lacus non utilis minus quam admirabilis, qui & turtures, pisces subnigros & excellentes gignit, & futuram pluuiam turbinemque

Lacus admirabilis.

magno aeris sonitu prænunciat, adeo ut eius murmur quasi tauri mugitus sæpenumero ad duo de viginti millia passuum fuerit auditum. Apud Callicos prope Minii fluminis ripam & Orensem ciuitatem balnea multimoda, & fons oritur nomine Burga in altum scaturiens, feruentior aqua sub igne, adeo ut in eo & oua coquantur, & fues immersi facile depilentur. Sunt præterea balnea valde salutifera, in multis Hispaniæ locis, ut Hispali, Cordubæ, Granatæ, Valentia, Alhamæ, cuius virtute Gallicus etiam morbus (ut aiunt) pellitur. Toleti fuerunt olim balnea quatuor infra muros ciuitatis valde salutifera, quæ nuper deserta sunt & neglecta, propterea quod homines in eis lauare non audebant, neque ingredi, quoniam lauabantur in illis pustulis & Gallico morbo laborantes. Cæterum legi ego in quadam historia, regem quendam Castellæ Toleti balnea prohibuisse diruique iussisse, propterea quod multorum malorum causa erant. Qua de re scripsimus alio loco. Sunt & alterius Alhamæ balnea apud Vobercam.

De Hispania fictilibus.

CONFICIUNTUR in Hispania quoque fictilia varii generis, & vasa lutea vitreaque pulcherrima. Quæ quidem etsi pluribus in Hispaniæ locis conspicua finguntur, ea tamen quæ Valentia, Murcia, Sagunti, Elboræ, quæ nunc Talauera dicitur, & à me Talabrica vocata est in alio loco, item Malachæ, Toleti, Montesæ, Taurolii fiunt, præcipua sunt & cæteris pulchriora. Vitrea vero Barcinonæ, Cataphalsi, Caspæ preciosæ sunt & per lucida fiunt, & in aliis multis Hispaniæ locis satis pulchra, quæ causa breuitatis omitimus.

De Hispania fontibus.

HISPANIÆ fontes qui ferme sunt innumerabiles, silentio præteribimus, sed perpaucos quos vidimus memorabiles, breui narratione referemus. Omnes enim ciuitates, oppida, pagi, rura, siluæ, montes, valles, domus denique quam plurimæ fontibus abundant. Siquidem apud Granatam urbem, ut in bello Granatenfi scripsimus, in quinque & viginti millibus passuum, sex & triginta fontes oriuntur, & in agro Xericii in regione Pacis Augustæ fontes scaturiunt quingenti supra mille. Quibus cum aliis omnibus omissis, de cuiusdam in Lusitania prouincia mirabili natura mentionem faciemus. In paruo itaque Lusitaniæ oppido quod vulgo Villam nouam vocant, distatque à Caura ciuitate passuum millia circiter vndecim, fons oritur ab aliorum fontium natura longe diuersus. Siquidem non solum oritur, sed etiam occidit. Oritur autem Kalendis Maiis, & ad Kalendas usque Nouembres aquas Villæ nouanis abunde diffundit: postea vero occultatur latetque hyeme tota, & ad statutum tempus, hoc est ad Kalendas Maias, renascitur & accolas reuiscit: quod quidem singulis annis fieri compertum est. Sunt & in multis Hispaniæ locis, in Callicia præsertim, fontes æstate frigidissimi. Sunt & in aliis partibus fontes memorabiles, quorum paucos qui mihi nunc in mentem veniunt, recensebo. Supra itaque Burgensem ciuitatem ad passuum millia circiter viginti versus Orientem, pagus est nomine Boetius, sub altissima rupe positus, ex qua fonticulus effluens in planiciem apud pagum prænominatum descendit, & duos in lacus ingreditur, quibus tantam vim salubritatis & virtutis infundit, ut omnes fluxum sanguinis patientes, cum hac aqua lauantur, statim liberentur. In iugo autem montis vnde fonticulus oritur, ædes est sacra, Sanctæ Castildæ dicata, de qua Sancta alio loco scribemus. Non minoris virtutis est fons egregius in Bætica prouincia iuxta oppidum Antiqueram. Nam si lotis fons Boetius sanguinis profluuium sistit, potis Antiquarius calculos dissoluit, ideoque à petra quæ extrahit per vrinam, cognominatus est. Apud oppidum autem quod Cazares vulgo dicitur, fontem vidimus vberissimum valdeque conspicuum, & alium huic similimum prope arcem quam vulgus Salas appellat. In Xatiua quoque oppido nobili quod est inter Oriolam & Valentiam, fontes conspiciuntur Viterbii fontibus assimiles. Gaudet & oppidum Pastrana fonte suo pulcherrimo. Hæc de fontibus hætenus.

De Hispania fluminibus.

AMNES in Hispania, præter alios, centum quinquaginta numerauimus, de quibus non nisi quosdam præcipuos & insignes nominabimus. Et in primis Iberus nobis occurrat. Hic enim & fama celebris est, & ut Solinus, Strabo, & Plinius scribunt, nauigabili commercio diues, & Hispaniæ, ut supra demonstrauius, nomen dedit. Oritur autem apud Cantabros iuxta paruum oppidum quod supra Fontibile nominauimus, & per multos Cætabriæ, Nauarræ, Aragoniæ, & Laletaniæ populos ad Dertosam usque ciuitatem, quadringenta

ta sexaginta millia passuum fluēs, multis auctus fluminibus in Mediterraneum littus tam violenter ingreditur, vt quinquaginta passus in mare profusus dulcis hauriatur: qui præter alios multos amnes è Cantabria defluentes, Baiam, Cadoram, Tironem, Naierillam, Fruegam, Letiam, Melerum, Egam, Argam, Aragonēs quoq; duos qui Aragoniæ prouinciæ (vt alio loco diximus) nomen dedere: & apud Cæsaraugustam, Gallicum, Torium: & ab altera ripa Salonem, Congedum, Veronem, & vltius lapsus Cingam, Sicorim, atque alios ad se recipit. Cuius aqua vel ad bibendum, vel ad lauandum perutilis, in cadis ad regiones alias transfertur. Ea siquidem manus albiore & facies molliore fiunt, & pota corpora saniora. Sed redeo ad Sicorim, vnde Sicanos & Sicaniam dici quidam voluere. Scribunt enim olim in Hispania citeriori populos qui iuxta Sicorim erāt, ortis inter se dissensionibus, victos patriam deferentes in Italiam migrasse, & inde in Siciliam profectos. Quam cum homines iam defessi & quietem quærentes totam pene vacuum inuenissent, animaduersa terræ fertilitate, ibi consedisse. Est igitur Sicoris nobis iure memorandus, quem Lucanus nō immerito inter primos Hispaniæ amnes commemorauit. Nam & aureas defert arenas, & potus est valde salubris. Barcelona quoque ex altera parte flumen habet Rubricatum à rubeis areni nominatum: ex altera vero aliud quod incolæ Beson vocant: ego vero Bætulonem dicerem. Cinga quoque etsi per plumbeas arenas defluit, maioribus tamen amnibus annumeratur. Apud Vascones autem Chalybs oritur, cuius aqua ad ferri temperamentum plurimum valet, adeo vt Hispani non alia arma, nisi quæ temperata huius amnis aqua fuerint, approbent. A quo flumine (vt Iustinus ait) populi quoque Chalybes appellantur. Per Calleciz populos Minius labitur, amnis quidem nō famæ minoris, qui ex Oluca ciuitate profluēs, oppidum Portum marinum cognominatum duas in partes diuidens, Pontem belfarium, & Orensem ciuitatem, multaq; Calleciz oppida perlabitur. Cui nō cedit alius amnis propinquus, quem Scylū Callecii vocant, memorabilis. In eadem regione nascitur Astura amnis non parui nominis, à quo Astures populi denominantur. Limia præterea flumen est nō paruum, & Calleciz propinquum. Quod cum Durio miscetur, nomen amittit. Eodem modo Pisorga, Relanza, Relanzonius, Carrion, & Duratonius amnes memorabiles. Quibus & aliis Durius auctus inter Hispaniæ primarios amnes & celebriores connumeratur. Qui oritur, vt Plinius & Strabo scribunt, apud Cantabros iuxta Numantiam, & Asturiam à Vectonibus, & Lusitaniam à Gallecis disteminans, & in occidentem profluens Oceanū, Zamoræ ciuitatis mœnia radens longo tractu ad mare discurret, & apud urbem Portugaliæ, quæ Portus appellatur, ingreditur. Huic se Thormis immiscet fluuius aquæ valde salubris, qua vtitur Salmantica, & à quo cognominatur Alua. Amnis quoque iuxta Valentiam fluit qui Turia dicebatur, & à Ptolemæo Turulius fuit appellatus. De quo sic Claudianus meminit:

Floribus & roseis formosus Turia ripis.

Cæterum Tagus, vt ait Plinius, ob aquas admodum salubres & arenas auríferas multis Hispaniæ fluminibus antefertur, per quem materia multa vehitur, qui à scriptoribus & poetis maxime celebratur. Vnde ait Iuuenalis:

--- Tanti tibi non sit opaci

Omnis arena Tagi---

Cuius ortus est in altissimis Aragoniæ prouinciæ iugis apud urbē Albarracinum, vel (vt alii volunt) oppidum Securiū, quod etiam Frias appellant. Hic amnis multis in locis nauigio traicitur, & vbi Toleti mœnia pene tota circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabricam vocant, Alcantaram & alia pertransiens, longiori lapsu Lagonio nomen auferens apud urbem Vlixbonam in occiduum cadit Oceanum. Lagonius vero priusquā soluat Tago tributum, Cauræ ciuitati cæterisque multis oppidis aquam propinat & campos irrigat. Oritur & in Laminitano agro Anas, vt scribit Plinius. Qui etsi pisces, præter anguillas quæ sunt optimæ, inutiles gignit, fama tamen & natura est memorabilis: quippe qui modo se fundit in stagna, modo in angustias resorbet, ac totus in cuniculis later, & quasi nasci sæpius gaudet. Hic etiam, vt Strabo meminit, non longe oritur ab ortu Tagi. Vnde in occasum fluit, & apud Emeritam Augustam longissimo ponte lapideo trāsitur. Inde sese flectit in austrum. In eisdem fere locis oritur etiam Bætis eodē Strabone dicente, qui etiam Sciren dicitur. Qui inter Anam & Tagum magnitudinis est eiusdem, & à sui primordio, sicut Anas in occasum vergēs, inde in austrū declinans per Cordubam & Hispalim Bæticæ prouinciæ vrbes insignes, in idem littus excurrit. Verum enim vero Bætis amnis nobilissimus est magnæque vtilitatis: quapropter à scriptoribus maxime celebratur. Quod quidem declarat in eo semper nauigiorum multitudo tanta, quanta vix

in vlllo portu maris inuenitur, apud Hispalim præsertim. Quæ quidem res causa est, & magni commercii, & multarum diuitiarum. Cuius etiam aqua ad inficiendas lanas plurimum valet, quam Martialis hoc modo commendauit :

Batis oliuifera crinem redimite corona,

Aurea qui nitidis veller a tingit aquis.

A quo etiam, vt Strabo & Plinius asserunt, Bætica prouincia nomen accepit, & Seneca quoque refert :

Nomenque terris qui dedit Batis suis.

Ingreditur autem Bætis mare plærunque magno impetu. Sūt præterea iuxta Cordubam amnes duo non ignobiles, quorum alter, autore Bocatio, Bacchus, alter Falsus nomē habet. Inferius autem, & in extremum Occidentem labitur Oceanus. Amnes in Hispania, vt supra dictum est, centum quinquaginta vidimus, in quibus pontes vltra septingentos numerauimus. Ex quibus duos insignes suspeximus & memorabiles, Segouiensem scilicet, qui potius arcus & aquæ ductus dici potest, per quem aqua profluens ciuitatem ingreditur, & per omnes fere domos diuiditur, & in puteis æstiuo tēpore frigidissima conseruatur: alter est Alcantaræ. Qui quidem sunt, & altitudine, & opere, & artificio mirabiles. Atqui cum Hispaniæ fluuios omnes complecti & enumerare cum causis difficile sit, his veluti præcipuis ac notioribus traditis, Auocedalum, Aredam, Clerum, Esicium, Eueninium, Floxium, Isam, quem Herculi gratum fuisse ferunt, Florium, Lerium, Menobam, Milam, Nebim, Saliam, Sucrinem, Tagarē siue Tadarem, Tigrā, Larnū, Suaronē, 20 Arenam, Lozoiam, Xaramam, Lethem, Beouium qui Galliam diuidit ab Hispania, Thicim, Rubricam, Taraxon, Sorabim, Tamarim, Henarem, Corpus hominis, Taiuniam, & complures alios silentio transeo, ne nominandis fluminibus fastidio lectores afficiam. Et quoniam Darrum, Xenilem, & alios Granatæ regni fluuios memorabiles in historia quā de bello Granatenſi scripsimus, nominauimus, de fluminibus hæcenus.

De Hispaniæ montibus.

N V N c de montibus Hispaniæ scripturus, à Pyrenæo principium sumam. Hic enim & altitudine, & longitudine longe alios excellit. nam vt ante Diodori Siculi testi- 30 monio demonstrauius, à mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanum ferme ad Arctos situm Galliam diuidens ab Iberia, per Celtiberiam quoque stadiis tribus millibus protenditur: qui (vt Pomponius scribit) in Britannicum procurrit Oceanū. Quantum autem sit metallis diues, & arborum fructibus cæterisque rebus fertilis, satis in principio diximus. Vnde autem Pyrenæus nomen acceperit, Diodori Siculi autoritate plane demonstrauius. In Tarraconensi autem prouincia iuxta Barcinonem ad maris Balearici littus mons est altior, quem nonnulli, & vere fortasse, montem Iouis esse opinantur. Ego vero Iudæorum potius appellarem, propterea quod illic olim Iudæi sepeliebantur, quorum plures adhuc ex magno lapide tumuli signaque cernuntur: cum præsertim Barcinonenses hunc montem Moniui, & Iudæos Iuios appellauerint. In vertice autem mon- 40 tis summoque iuge turris est, vnde speculator die linteo velo, quasi vexillo, & noctu facibus nauigiorum aduentum Barcinonæ ciuibus ostendit. Mons autem consitus est vineis, & arboribus, & omni genere fructus abundantissimus. Deorsum apud Tarraconē promontorium est teste Pomponio, quod Ferraria dicitur. A noua autem Carthagine millia passuum circiter quinquaginta Calpe mons est eminentissimus, qui quamuis ambitu paruus est, altitudine tamen aereus. Ad vnus radices oppidum est eiusdem nominis. In Barcinonis quoque regione montes alii conspiciuntur, ex quibus vnus qui mons O- rius dicitur, & proprio situ, & ædificio cuiusdam castelli videtur inexpugnabilis: item alius celeberrimus qui Serratus appellatur, etsi ascensu lapidosus & asper, Mariæ tamen virginis venerabili templo, de quo suo loco dicemus, à Christianis continue frequenta- 50 tus. Pomponius etiam scribit tria in Lusitania promontoria, vnum iuxta Anam flumen, quod quia lata sede procurrens paulatim se suaque latera fastigiat & tollit in altum, Cuneus ager appellatur: alterum Sacrum: Magnum vero alterū, quod plurimū maris occupet. Verū id Plinius & Strabo Artabrum vocauere, quod magno cacumine in mare protenditur, & Hispaniam ad occiduum finiens, maria, terras, cælumque determinare videtur. Quod Olisiponenſe quoque dicitur à maritima & opulenta ciuitate. Prope oppidum nomine Sancti Ioannis Pedis portus, mons est altissimus vndique fontibus vberri- mus, & ferro quod in eo plurimum optimumque effoditur, valde diues: cuius ascensus est passuum millia circiter vndecim. Refert Bocatius in vltiori Hispania montem ex- cellsum

celsum esse nomine Canatum, in cuius vertice lacum summæ & inextricabilis profunditatis, colore nigrum, de quo incolæ miranda commemorant. Dicunt enim si quis in eum lapidem vel durum aliquid iecerit, magnâ protinus oriri tempestatem. In Oceanum Cæliticum promontorium procurrat excelsum, quod ab altitudine Cæliticum dictum credunt. Erminius eminet in Lusitania. Gris vero citerioris Hispaniæ mons assidue fere maris vnda verberatur. Mastoria Medulusque montes à Bocatio produntur. Et in Gallecia mons celebris, qui Sacer appellatur, de quo paulo post dicemus. Inter Lusitaniam, Bæticam, & Tarraconem surgit Solorius, Sulurius insuper, qui, ut Bocatius est auctor, à singularitate nomen sortitus est, quoniam solus omnibus altior videatur, aut solis radius in eo
 10 appareat, antequam alibi oriatur. Ab vrbe Tiriaffona mons nō longe distat, à Caco latrone Vulcani filio, quem ab Hercule interemptum fuisse fabulatur, nominatus est & fama notissimus. Apud Callecōs mons est Sacer appellatus; ut ait Iustinus, quem ferro violari nefas erat: sed si quando fulgure terra proscissa esset, detectum aurum velut Dei munus colligebatur. In Lusitania præterea mons celeberrimus à Salmantica quadraginta fere millia passuum distat, quem Rupem Gallicam vocitāt, qui ob sacram & insignem ædem Dei genetricis, magnumq; religionis cultum à plurimis assidue populis frequentatur, & ab his maxime qui Salmanticæ literis incumbunt. Ii enim quotannis cum dies immunes & à lectionibus vacui, huc profisciscuntur. Cæterum de hoc templo atque aliis Hispaniæ locis religiosis latius postea scribemus. In mediterranea autem regione duo montes in-
 20 gnes apparent, è quibus alter Idubeda à Cantabris originem ducens ad mediterraneum littus protenditur: alter Orospea medio ex agro modo in Occasum, modo flectens in Austrum, siluam prope Carthaginem & Malachæ regionem attingit, ibiq; finitur. In medio autem citerioris & vltioris Hispaniæ saltus est Castulonensis altitudine longitudineq; memorabilis, qui nunc vulgo Serra Morena dicitur, & Mariani mōtes Latine vocantur. Apud Granatam Bastani sunt altissimi montes, de quibus in historia belli Granatensis scriptum. Sunt præterea & alii permulti Hispaniæ montes & in maris littoribus, & in media regione atq; lateribus, præsertim apud Astures & Callecōs populos, qui etsi sunt memorabiles, eos tamen quia nominibus caret, quæ (ut arbitror) longissimo æuo & scriptorum incuria à memoria recesserunt, relinquimus. Item nemora ingentia, lucos frequentes, sil-
 30 uas amœnas, lacus magnos & pisculentos, stagna immensa atque paludes causa breuitatis omittimus. Ne quis tamen montuosam aut asperam putet Hispaniam. Nam maiores quidem planities habet. Siquidem longissimas per Hispaniam vias confecimus, in quibus ne lapillum quidem inuenimus. Restabat nobis dicendum de sparti, iunci, cannabi, & lini copia. Nam spartarios, iuncarios, linarios, & cannabinos habet Hispania campos. Hinc enim spartum in Italiam Romanque mittebant Hispani, ex quo Romani sportulas faciebant, ut inquit Iustinus. Et Strabo testis est propter sparti copiam in Hispania Spartarium campum fuisse nominatum, & à iunco plurimo Iuncarium. Linum vero plurimum optimumque in Hispania legitur, ex quo tenuissimæ candidissimæque telæ conficiuntur: in quibus texendis omni arte linificii mirabilis Hispanarum mulierum industria solertia-
 40 que perspicitur. Cæterum linificii palma Lusitaniæ, & lanificii Carthaginensis prouinciæ mulieribus tribuitur. Sed de rebus quæ in Hispania vi terræ & hominum industria procreantur hæcenus. Nunc autem, ut polliciti sumus, primum de Hispaniæ regionibus, de ciuitatibus & oppidis, deinde de primis Hispaniæ cultoribus, postremo de regibus, de viris illustribus in officio rei militaris & scientiæ, atque de rebus aliis memorabilibus conscribemus. Cæterum cum & longo æuo, & Barbaricæ gentis aduentu Hispaniæ ciuitatum & oppidorum nomina mutata sint & corrupta, si qua non satis Latine nominauerimus, impetrata à lectoribus venia, quoad poterimus, diligenter operam dabimus, ut à nominibus, quibus nunc oppida vulgariter appellantur, non longe discedamus. Multa siquidem ad aurium iudiciū formabimus, & quibusdam fortasse suum nomen antiquum
 50 restituemus, ut non omnia barbare, sed aliquid quoque Latine scripsisse videamur. Cæterum lectores obsecro, ut si quid in hoc opere desiderauerint, mihi clemēter ignoscant: qui quidem minari non debent, si homo non Hispanus res omnes Hispaniæ memorabiles quæ sunt pene infinitæ, non comprehenderit.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPANIAE LIBER II.

De Hispaniæ diuisione, ciuitatibus, & oppidis.

POMPONIUS Mela vir Hispanus & scriptor excellens, Hispaniam omnem diuisit in partes tres: Tarraconensem, Bæticam, & Lusitaniā. Alii vero quorum ego ordinem sequar, Calleciam addiderūt & Carthaginensem, quam nonnulli Carpentariam dixerunt. Appianus Alexandrinus Tingitanam, quæ in Africa est, Hispaniæ prouinciā esse voluit, propterea quod olim à Bætica iura petere consuevit. Ego vero hac seposita, de quinque reliquis, & à Bætica primum scribere incipiam. Illud verò hoc loco non omittendum putaui, vt quoniam duæ sunt Hispaniæ, citerior scilicet, & vltior: sciat lector inter vtramque terminum esse Saltum Castulonensem, quem Marianum montem Latine, & Serram Morenam vulgo vocari supra diximus.

De Bætice prouinciæ descriptione.

BÆTICA prouincia, vt supra dictum est, à Bæti flumine eam mediam secante (teste Plinio) nomen accepit. A Turdulis etiam siue Turdis populis Turdetania dicitur, & à Vandalis (vt quidam volunt) Vandalia seu Vandalusia nuncupatur. Incipiens autem Bætica à Gadibus & Herculis columnis ad Saltum Castulonensem, & à meridie maris littora longissimo tractu circumiens pene ad Carthaginem nouam protenditur, ex alia vero parte flumine Ana à Lusitania diuiditur. Cuius longitudinem quadringentorum sexaginta quinque, latitudinemque ducentorum quinquaginta & septem millia passuum Marcus Agrippa prodidit. Nunc autem quoniam de Hispalis & Cordubæ rebus in historia quam de regibus Catholicis scripsimus, debitā mentionem fecimus, & quia in belli Granatæ descriptione centum regni Granatensis oppida, quæ Bætice prouinciæ fere sunt omnia, nominauimus, reliqua nunc eiusdem prouinciæ oppida breuiter prosequemur. Initium itaque est Bætice prouinciæ Gaditana ciuitas, quæ Calix nunc appellatur, portu maris & Herculis columnis temploque memorata, vbi quondam (vt Plinius & Marcus Tullius scripserunt) Argantonius annos octoginta regnavit, & centum vixit & viginti. Sunt & alia ante Gades oppida maritima, in quibus oppidum est nomine Palus, Capiciū, Nebrissa, Chipion, Xericium, quod ego Mundam esse opinor. Item Sanlucar, Barrametum connumerantur, & Rota, Chyclana, Conil, Barbatum, Algecira, Zibaltar in maris littoribus apparent. Post autem Zibaltar Carteia est Tartessos à Græcis appellata, Plinio Straboneque dicentibus: item Belon, quod nunc Taripha dicitur. hic est & promontorium Iunonis. Sunt & alia multa oppida quorum nomina me latent, præter Calpe quod vidimus sub alto monte situm, & Abilæ quod in Africa est, oppositum. Nebrissa vero Veneria cognominatur, quam ego à Libero patre dictā fuisse arbitror: quod nomen ipsum videtur ostendere. Nebris enim hinnuli, hoc est ceruini pulli, significat pellem, qua Bacchi sacerdotes induti sacrificare solebant. In agro autem Turditanorum & in ripa Bætis Hispalis est vrbs admodū celebris, de qua, vt supra diximus, plenius alibi scripsimus. Vbi quondam Calpophorus presbyter & Abundius sub Maximiano crudelissimo tyranno martyrium passi fuerunt. Hispalis ex aduerso, vt scribit Plinius, Offet oppidum habet olim Iulia Constantia cognominatum, & nunc vetus Hispalis appellatur. Inferius autem Horta est optimo vino memorata. Sunt & in hac regione oppida multa & memorabilia: Guadalcanalium, Constantina, Alaniz, Cazallia, Manzanilia, Afnalcazar, Veas, Luque, Vbeda, quæ quidem oppida sunt omnia magnis rebus & multis, ac præcipue frugibus & optimo vino memorata: ex alia vero parte, Carmona, Vtrera, Molares, Coronil, Alcalá, Guadaira, Spera, Arcus, & Methymna Sidonia cognominata, rebus omnibus ad hominum vitam necessariis abundantissima. Ornant & hanc prouinciā plures etiam ciuitates & insignes populi diuites & campis frugiferis memorabiles, & præcipue Astigi, quam ego eam esse reor quam incolæ nunc Eciā vocant, vbi fuit olim, teste Plinio, cōuentus iuridicus: & oppidum Ategua, quod nunc Marchenam vocant: item Mairena. In Bætis autem ripa Corduba est vrbs insignis & antiquissima Marcelli opus, teste Strabone, & colonia patricia, dicēte Plinio, de cuius rebus memorabilib. alio loco scripsimus.

Sunt &

Sunt & huius regionis multæ magnæque vrbes oppidaque nobilissima, ex quibus nobis occurrunt Vahenēses, quorum patria Iulia regia dici potest ex antiqua inscriptione in eo loco reperta: item Caprenses, qui Gabienses dicebantur, Montillani, Aquilarēses, Rabilenses, Mons maior, Castrum amnis, Porenenses, Arquitani, Andugiarenenses, Vbedenses, sed Vbedam eam esse opinor, quæ in Cæsaris commentariis Vlla dicitur. Hic est & Bæcia ciuitas nobilis, Alcalenses, qui regii cognominantur. Item sunt Antiquarii in alto loco positi, & fonte aquæ salutiferæ quæ calculos, vt alio loco diximus, dissoluit, nominati. Sūt & Archidonenses, Cannerenses, & Oliuarenenses, Osunates, Stepenses, Fons Oueionensis, Aceani, Lorani, & oppidum Palma non solum nomine clarum, sed etiam pulcherrimis
 10 mulieribus nobilissimum. Sunt & Feriani, Benalcazarenenses. In fine autem Bæticiæ provinciæ Castulo est, quæ fuit olim magna ciuitas, vnde, teste Liuius, fuit vxor Hānibalis nomine Helce. Cæterum Castulonis hodie quota pars superest, quæ vulgo Castlona dicitur. In Lusitaniæ cōfinibus & apud Anæ fluminis ripam Pacensis ciuitas colitur, quæ Pax augusta dicitur, à qua Xericium alterum oppidum cognominatur, in cuius agro fontium maximus numerus, vt alio loco scripsimus, oritur. Cæterum mihi nunc in mentem venit ciuitas non obliuione quidem, sed memoratu digna, & inter Bæticas vrbes primarias merito reponēda, quæ Mentesa dicitur, & ab incolis nūc Iāen appellatur, de qua Maurus quidam mihi consultus, & non indoctus, Iāenem gazam & rerum copiam significare respondit. Cuius sententia mihi probabilis videtur & vera. Est enim ciuitas nobilissima & Chri-
 20 sti sudario, quam Veronicam vocant, celeberrima. Sita est sub alto colle cincto muris & propugnaculis, quæ fontes habet amēnos, & fertilissimos campos hortis & fructibus abundantissimos.

De Lusitania prouincia.

LUSITANIA quam Plinius à Iusu Liberi patris & Lyfa Panēq; præfectis eius nomen accepisse scribit, ab occidentali freto Orientem versus apud Iberum amnem & Hispaniæ fere medio Tarraconensi prouinciæ coniungitur. Alii vero Lusitaniam dictam volūt à Luso, qui fuit vnus de primis Hispaniæ regibus, vt postea demonstrabimus. Est autem
 30 Lusitania ea pars Hispaniæ quæ tribus fluminibus, Tago, Durio, & Ana continetur, in cuius fere medio sita est Toletana ciuitas in vmbilico totius Hispaniæ. Magna quippe est Lusitaniæ prouincia, quæ à Bætica flumine Ana, & à Callecia Durio diuisa, in longitudinem ad passuum millia circiter quingenta, & latitudinem trecenta & quinquaginta protenditur. In qua multi sunt & nobilissimi populi, de quibus aliquos insignes & nobiliores Hispano sermone magis quam Latino, quoniam fieri aliter non potest, nominabimus. Et quoniam Lusitaniæ prouinciæ Portugalix regnum caput est, inde scribere incipimus. Vbi ciuitas est insignis & memorabilis, quam quidam regiam nominauerunt, & ab aliis Vlixbona dicitur, quam etiam Strabo vocauit Vlysseam. Quæ quidem vna cum Minervæ templo Vlyssis indicabat errores, & illuc exercitum delatum. Est autem Vlixbona
 40 ciuitas maxima & opulentissima, atque vna ex vrbibus totius Hispaniæ primariis, & portu maris & Tagi fluminis ostio diues. Sita est in edito loco, & tres habet colles. Quæ, teste Plinio, Salacia quoque fuit appellata & Iulia foelicitas Romanorumque colonia. In ostio autem Durii qui (vt supra diximus) inter Lusitaniam fluit & Galleciam, ciuitas est celebris nomine Portus, quæ, si non fallor, à Gallis in Hispaniam nauigantibus hoc nomen assumpsit, & Gallorum portus appellatur. Sunt & Ebora, & Cohimbrica ciuitates, quæ nomen antiquū retinent. Sunt & alię duę ciuitates, Braga scilicet & Lamegus. In maris autem littoribus sunt Matufinenses, Valentia cognomine Minia, Villa Comitidis, Auerones, Cezimbrani. A quibus remoti sunt Pons Lunę, Guimaranēses, Lamarātini, Trancofones, Chauenses, oppidum magnum nomine Sanctarena, Braganciani, Villa regalis,
 50 Valdixani, Frexo cognomine Spadacincta, Tomarenenses, Eboramontani, Telbenses, Almedani, Monfortenses, Pinnelenses, Muxagatani, Penedones, Teutugalenses, Turris vetus, Abrantenses, Cetubalenses, Tauilenses, oppidum Pharum, Castrum marinum, Ossonoba quæ nunc Siluensis dicitur (quam non longe abesse arbitror à Sacro promontorio quod nunc Sanctum Vincentium vocant) oppidum Vifoncium, quod nunc Viseum dicitur. Siluensis diœcesis populus est nobilis nomine Portus marinus, in quo Ioānes summus Pontifex consensu Portugalix regis, ordinem nouum equitibus qui Christo militarent, instituit aduersus Mauros per vltiorem Hispaniam discurrentes: cuius militiæ præfectus maior est Abbas Alcohassiani monasterii Cisterciensis ordinis Vlixbonensis diœcesis, qui & conscribendi & exautorandi militem facultatem habet. Sunt præterea Por-

rugaliæ regni populi memorabiles Arroiolenses, Portillini, oppidum Stremucium, Bor-
 ba, Villa Deliciosa, Mons Arius, & Iuris mœnia, quod oppidum vulgus hodie Geromen-
 na vocat, Campus maior, oppidum nomine Mons Fortis & Oretondum. Sunt & alia op-
 pida Portugaliæ regni quorum nomina mihi non occurrunt, ideoque transimus ad alia.
 Relicto itaque Portugaliæ regno quod (vt supra diximus) est prouinciæ Lusitaniæ prin-
 cipium, Alcantara est in ripa Tagi oppidum ponte conspicuo nominatum. Ad dexteram
 est Emerita Augusta vetustissima ac nobilissima quodam in margine Anæ, quæ fuit, vt a-
 lio loco diximus, Romanorum colonia, & præter alios honores & res in ea memorabiles
 arcu lapideo & ponte longissimo celebris & antiquis ædificiis memorabilis. Hinc ad mil-
 lia passuum fere triginta distat oppidum nobile Tagum versus, quod hætenus Castrum ¹⁰
 Cæsaris appellandum censui, vulgarem sequutus opinionem: nunc autem Casam Cere-
 ris dicendum arbitror, propterea quod in eo Cereris imago nuper inuenta est spicarum
 manipulum manu tenens. Est autem oppidum magnum & cuiusdam fontis de quo ante
 scripsimus, vbertate conspicuum. A quo non longe distat aliud oppidum quod Trofilum
 vocant, & ego Turrem Iuliam dicerem. In hac regione Montangi Castellum cernitur
 excelsum, quod oppidum magnum fuit olim, & magna Calabria dicebatur, Metellinum
 aliaque multa habuit municipia. Paulo autem superius oppidum est nomine Guadalu-
 pus, quod luporum flumen à nonnullis interpretatur, in quo est venerabile templum Dei
 genetrici dicatum, & multis magnisque miraculis nominatum, de quibus alio loco dice-
 mus. Est & oppidum nomine Deletosum, cum Bilbitanis & Almarensis. Inter Tagi ²⁰
 vero accolæ quos supra memorauim⁹, sunt Boracenses, Arroiotani, qui Porcitani cogno-
 minantur. Sunt & Labrocenses albo vino diuites. Inferius Valentini sunt de Alcantara
 vulgo cognominati, quibus propinqui sunt Alburquerquitani & pons ab Archiepiscopo
 cognominatus, item Oropefani, Talabrics, qui Elborenses quoque dicuntur, & oppidum
 Sancta Olalia, Maquerani, Scalonenfes atque alii populi plures Orientem versus, de qui-
 bus postea scribemus. Nunc enim ad alias huius prouinciæ vrbes & oppida memorabilia
 quæ sunt inter Tagum & Anam, veniemus. Est itaque in Lagonii fluminis ripa Caura ci-
 uitas, quæ ex vno latere Ciuitatenses, & ex altero Galistenses habet, quibus Placētia pul-
 cherrima ciuitas, magno est ornamento: cuius citria cæterique arborum fructus, panisq;
 candidissimus semper abundat. Habet autē Placentia oppida amœnissima, in quibus est ³⁰
 Xarahicium nemoribus & arborum fructibus placidissimum, item Pasaronē in conual-
 le iacens velut altare in testudine templi, ficibus, citriis, & aliis arborum fructibus abun-
 dantissimum. Est & oppidum Capera Romanorum ædificium, & balneis, de quibus su-
 pra scripsimus, valde notum. A quo non multū distat Mons maior, in ripa fluminis quod
 Corpus hominis appellatur, de cuius fructibus & aliis rebus alio loco scripsimus. Huic pro-
 pinquum est oppidum Beiara, quod olim Culmenarium dicebatur, est autem multarum
 rerum fertilitate foelicissimum. Sunt & in hac repione populi multi non ignobiles, in qui-
 bus pons Congustus, Cespetofani, quibus proximi sunt Bonillenses, qui Serrani cogno-
 minantur, item oppidum Petrascta, & vici duo nobiles, quorum alter Villa Liberalis, &
 alter Villa Torus appellatur. A quibus intercapedine prope passuum viginti millium di- ⁴⁰
 stat Abila ciuitas memorabilis, turribus & propugnaculis tuta, diuique Vincentii marty-
 rio foelix, & multarum rerum copia semper abundans. Thormis habet oppositos Barcen-
 ses, Saluaterranos, Aluanos Thorminitanos cognominatos, quorum caput est & domina
 Salmantica clarissima ciuitas, omnium virtutum disciplinarumque genitrix, equitibus &
 literatis alumni illustres, in qua est omnium rerum summa fertilitas. Hinc omnes fere Hi-
 spaniæ vrbes & populi tanquam à domina leges, institutiones, & iura petunt. Hinc ad cu-
 riam regiam consiliarii, iureconfulti, theologi, medici, & cuiuscunque scientiæ doctores
 & magistri proficiscuntur, ex collegio præsertim quod Iacobus Agnauus Hispalensis archi-
 episcopus condidit & censu magno dotauit. Et non minus posthac ciuitas hæc illustrabi-
 tur alio collegio quod nunc Alphonsus Fonssecus archiepiscopus Toletanus ædificat, pro ⁵⁰
 quo excolendo magna & cura & diligentia quæri iubet homines in omni genere literarū
 doctissimos. Ad hoc præterea litterarum gymnasium & omnium virtutum emporium
 quamplurimi nō Hispani solum, sed aliarum quoq; nationum literis operam daturi con-
 ueniunt, qui ciuitatem per se nobilem atque diuitem, multo clariorem & opulentiorē
 faciunt. In qua quidem nostris temporibus eorum qui literis operam dabant, millia septē
 recensita fuere. Multa præterea de rebus huius nobilissimæ ciuitatis mihi sese offerebant,
 quæ prætermitto, quoniam sunt à me in alio opere memorata. Cui finitimi sunt Ledesma-
 ni balneis noti, & Villoriani campis fertilibus & aquis abundantes. Posthæc sunt Areua-
 lenses, Olimetani raphanis & aliis rebus hortensibus nominati, Fons Tiberii, & Matri-
 galen-

galenses albo vino diuites, alique populi non ignobiles, in quibus est Methymna cognomento Campus. Hæc etsi sæpius incendium passa est, soli tamen vbertate, nundinis, & mercatorum cōmerciis ditissima semper est, & honorificis priuilegiis à tributis & vectigalibus immunis, in qua neq; rex habet officium, neq; pontifex sacerdotium. Quæ quidē res mali potius quam boni causa est, propterea quod in conferendis sacerdotiis & magistratibus incolæ plærunque crudelissime digladiantur. Quare meo quidem iudicio Methymnæ cultores sapientissime sanctissimeque sibi suisque posteris consulerent, si suis regibus officiorum conferendorum, & Romanis Pontificibus beneficiorum suum ius & facultatem renunciarent hac conditione, vt officia & beneficia suæ patriæ non nisi propriis Methymnæ naturalibus & magis idoneis ac promerentibus conferri possent. Sic enim & equites militiæ munus libentius atque diligentius exercerent laboresque tolerarent, & sacerdotes honestius viuentes vigilantius literis & diuinis officiis incumberent, atque etiam vtrique Deo optimo maximo suisque principibus seruiantes multorum maiorum causas euitarent. Quod quidem si vel nostro, vel suo proprio consilio fecerint, eos profecto non pœnitebit. Immunitates autem Methymnæ & honores quos in expugnatione Rondæ promeruit, in eius honorificentissimis priuilegiis continentur. Cuius panis & vinum inter melibra totius Hispaniæ elementa nō immerito commendatur. Hinc Orientem versus sunt Collareses pinetis & fontibus abundātes. Sunt & Pontidonia, Tutela Durio cincta penetota. Supra sunt Oliuarense albo vino & lapide speculari croco-

20 que diuites, ab amne Durio passibus circiter mille remoti. Quibus proximi sunt Portilani, & oppidum Traspinetum. Supra quos oppidum est nomine Penna fidelis arce alta pulchraque conspicuum, item Curellani suo quoque castello defensi. Sunt apud amnē Durium Aranditani ab eodem Durio cognominati Roani nō ignobiles, & oppidum nomine Sancti Stephani cognomento Gormaziū in alto loco positum, & inferius Osomenfis ciuitas cum suo Burgo, quam Plinius, ni fallor, Vxamam vocat, & vir quidam doctissimus, vt à discipulis eius accepimus, Os ouium nominauit. A Durio quoque non longe distant Soriani, quos quidam Numantinos esse opinantur: quæ magnos habet ac fertilissimos campos, vbi multas esse sacras ædes accepimus. In hac quoque regione Sepulveda sita est fide nobilis, à Catholicis principibus honorifico priuilegio & immunitate do-

30 nata. Sita est autem in excelsio loco, rupibus asperis & fluminibus circumdata. Hic est & pagus maximus nomine Spinarius, omniū pagorum totius Hispaniæ nobilissimus, & cū eo alii duo velut eius suburbani, quorū alter Villa Castina, & alter Reacia nomen habet. Ab alio autem latere Petracia est, quæ Serrana cognominatur, & (vt quidā volūt) Traiani Cæsaris patria. Hinc ad passuum millia septem situm est Toroganū, Camera Segouienfis episcopi, cum arce munitum, & nemore multæ venationis amœnum. Quod oppidum fuit olim multo maius. habet enim prope se ædificia multa diruta & solo æquata: quapropter existimatur expugnatum fuisse. Versus autem Orientem sunt Aguillonenses fertilitate diuites, & Tensæ populus in edito loco positus, non minus abundans, & castello fortissimo defensus. Horum autem & aliorum populorum Segouia mater est nobilissima

40 ciuitas, Hispanorum regum simulachris illustis, & ædificiis ponteque summa arte cōstructo memorabilis. In qua quidem ciuitate plures sunt equites, nobiles, mercatores, diuites, & venerabiles sacerdotes. Est præterea ciuitas lanificio diues. Sūt in ea multæ sanctorū ædes, & deuotissima monasteria. Sita est ciuitas in alto loco, & vndiq; turrib. & validissimis ædificiis munita. Abundat multis rebus ad vsum vitæ necessariis, quæ de multis partibus in eam deferuntur. Neque minus abundat aquis per pontem & aquæ ductus aduectis, & in quamlibet domū profusis. In cuius regione oppidum est nomine Sancta Maria niuis, item Iscar & Cocca populi diuites, & optimo pane cæterisque rebus notissimi. Iisdem bonis abundat oppidum quod vulgo Martin Munnoz hospitiorum dicitur, & Moiatū. Hic est & oppidum Guadarrama sub monte positum, quod Tabulatā vocant, quæ caseis paruulis abundat. Nunc autem descendere oportet ad oppida quæ sunt in regione Toletana memoratu dignissima. Quæ sunt hæc scilicet, vt ab inferiorib. incipiamus: Ciuitas Regalis vbertate soli foelix, Almagrum quod magnæ vrbis similitudinē refert, Malagonium, Hieuanes, Orgacium, Aiofrinum raphanis & herbis hortēlibus abundans, Cuerni nāpis memorati. A quibus parum distant Galuini, Illescani, & Castellū Aquilæ in altissimo loco positum, cretaceo agro ditissimum: qui populi cum aliis quamplurimis Toletanæ ciuitati parent, & res omnes necessarias subministrant, quibus amplissima ciuitas opulētissima est. De qua nunc scripturi sumus longiori narratione. Sunt enim in hac ciuitate multa memorabilia. Quapropter, vt alio loco diximus, sita est Toletana ciuitas in medio Lusitanæ prouinciæ, & in vmbilico fere totius Hispaniæ, in alto atq; aspero loco ambulatuq;

Toletum.

difficili propter ascensus atque descensus, cuius maiorem partem Tagus amnis circuit, & belli tempore ab incurfionibus hostium defendit. Reliqua vero pars quæ ad arcticum polum spectat, muris validissimis & centum quinquaginta turribus tuta est valdeque munita. Cæterum quoniam de rebus Toletanæ ciuitatis memorabilibus multi multa scripserunt, ego pauca breuiter attingam. Est itaque Toletum multorum iudicio, huius prouinciæ quæ cæteras Hispaniæ regiones vbertate soli cœlique serenitate præstat, caput, & reliquis Hispaniæ vrbibus primariis decori & ornamento maximo. In ea siquidem magnus est equitum numerus, & illustrium virorum splendor maximus, ciuiumque frequens & maxima multitudo. Est ciuitas hæc non equitibus modo nobilis & viris primariis illustris, verum etiam sacerdotibus venerabilis, & disciplinis liberalibus exulta, artibusque mechanicis & officiis adornata, mercatorumque commerciis admodum diues, & præsertim lanificio & serico. Quibus duobus officiis, lanæ scilicet & serici, viuunt in hac vrbe hominum millia fere decem. Est præterea Toletana ciuitas admodum diues multis & magnis mercatorum commerciis, quæ hinc ad omnes fere populos Hispaniæ deferuntur. Quæ res causa est vt hæc ciuitas rebus omnibus abundet, quas afferunt multi qui veniunt, vt res alias venales ad alios populos deferant. Hæc itaque rerum commutatione cōtinuoque commercio res Toleti sæpe vilius venduntur, quam in locis vnde vehuntur. Est autem ciuitas diuisa in regiones tres & viginti, quas nobilitat & illustrat amplissimū & pulcherrimum templum, quod meo iudicio sacras omnes ædes & forma conspicua, & magnificis ædificiis, sacerdotumque ministeriis, & ditissimis ornamentis antecedit. In quo templo fenestræ speculares complures, & imagines pulcherrimæ variis coloribus admirabiles & antiquas historias referentes conspiciuntur: vbi perlucida specula septingenta quinquaginta numerauimus. Est præterea templum non solum magnum, pulchrum, splendidum, sed etiam opulentum. In cuius sacellis quæ capellæ vocantur, & sunt numero plures, altaria sunt ornatissima. Est operæ precium & res admirabilis, videre singulis diebus, & præcipue festis huius ecclesiæ, sacerdotes supplicantes, nunc aureis, nunc argenteis, modo sericis, aliquando purpureis, & nonnunquam gemmatis ornamentis & preciosissimis indutos, rem diuinam celebrantes, & horas canonicas concinentes. Huius ecclesiæ antistes in Hispania secundus est à rege, non dignitate solum & autoritate, verum etiam populis, vectigalibus, & potentia, sub cuius imperio, præter alios minores populos, oppida nobilissima ac memorabilia septemdecim gubernantur, quæ nominatim recensuimus, ex quibus magnus ecclesiæ Toletanæ redditus exigitur. Cuius summa est, vt accepimus, anno quolibet ducetorum millium ducatorum. Sunt in hoc sanctissimo templo portæ numero sex, tres ad occidentem, duæ ad meridiem, & vna ad septentrionem, quæ sunt omnes grâdes & pulchræ laminis æreis adornatæ, multisque sanctorum simulachris & imaginibus, & antiquis historiis conspicuæ. Sunt & pulpita duo pulcherrima atque ditissima. Est & altare, in quo diuus Illephonsus celebrauit, acceptis ornamentis ad sacrificandum necessariis à virgine Dei genitrice. Sed quid præterea dicam de sacrificio, & de magnis diuitiis, & sanctorum reliquiis quæ in eo sunt admirabiles? quid de sacellis & altaribus huius templi, quæ capellæ vocantur, adornatissimis, de ea præsertim quam Cabildum vocant, aureo testeo & omnium pontificum qui hætenus huius ecclesiæ fuerunt, imaginibus ornatissima? Distribuantur in hac ecclesia multæ pauperibus eleemosynæ singulis diebus, & octo minæ cocti panis hominibus probis & inopia laborantibus qui mendicare erubescunt. Antistes præterea triginta pauperibus quotidie largitur elementa, qui magnas etiam cōfert eleemosynas viduatis pauperibus, & orphanis virginibus maritandis, cæterisque multis hominibus necessitate coactis. Sunt in hac ciuitate monasteria multa monachorum, monialium, & beatarum, intra muros & extra, omnia ordinis obseruantia. Numerauimus in hac vrbe fora venalia septemdecim, in quibus omnium rerum copia semper abundat. Sunt & hospitalia duo, quorum alterum redditus habet ducatorum millia quinque, quibus infirmi curantur, & infantes expositi aluntur, quorum quidem semper magnus est numerus: alterum vero cuius redditus est prope duo millia ducatorum, in quo curantur homines qui pustulis & Gallico morbo laborant. Est & aliud memorabile, vbi degunt & aluntur homines sensu carentes: in quo præterea duodecim senes & vita probi, qui labores ferre & victum quærere nequeunt, aluntur. Atque alia quæ causa breuitatis omittimus. Vicos autem propter domorum frequentiam densitatemque plures habet angustos, qui propter ascensum ac descensum sunt ambulatu difficiles. Cæterum domus magnæ sunt & intus pulchriores ac commodiores, quam foris & extra videntur, quarum millia fere quatuor quadratis impluuiis vtuntur, & plæræque puteis. Sed venio nunc ad alia quæ sunt extra urbem & memoratu digna.

Facit

Facit enim Toletum *foelix & opulentum* Tagus amnis diues & amœnus, qui Toletanis pisces optimos propinat, hortos irrigat, materiam multam è nemoribus lōge distantibus euehit, cuius aqua quæ per aureas arenas defertur, est valde salubris, & Toletanos hortos irrigans causa est, vt fructibus & herbis hortensibus tota ciuitas abundet. Vtraque siquidem ripa fluminis Orientem versus hortis & arboribus ad passuum millia fere quinque fertilissima est, & ad Occidentem tantundem: ad Meridiem vero & Septentrionem præter vineas multas, sunt etiam amygdalorum & aliarum arborum quasi nemora iucundissima. Seruiunt Toletanæ ciuitati tanquam dominæ multis & variis rebus oppida multa, pagorumque maximus numerus, qui quidem ciuitatem diuitem faciunt & rebus omnibus abundantem. Alia præterea multa de rebus Toletanæ ciuitatis memoratu digna mihi veniebant in mentem, quæ causa breuitatis omitto. Cæterum de conditore Toleti affirmare certi nihil possum, tamen non defunt qui ac Hercule conditum fuisse fabulatur. Quorum sententia, quoniam sine teste loquuntur, mihi certe non satisfacit, cum præsertim librum legerim antiquissimum, sed sine principio & sine nomine eius qui scripserat, in quo mihi multa vera esse videbantur, vbi Toletū à Ptolemæo & Bruto conditū fuisse scriptum erat. Sed à quo Ptolemæo & à quo Bruto non declarauit. Est autem Toletum edificium antiquum, de quo Plinius & alii scriptores meminerunt. Vbi fuit olim magnum theatrum extra muros ad partem septentrionalem, quod etiam nūc etsi dirutum & quasi complanatum est, eius tamen vestigia formaque cernuntur. Quod opus Romani magis quam aliæ gentes ullæ facere consueuerunt. Post Toletum autem Orientem versus oppida sunt & populi memorabiles. Hiepes albo vino diues, Ocania chirothecis memorata: Sunt & Lilienfes, Laurētii, Balbi ingenio & eruditione memorabiles. Inter Illescanos & Complutenses duos nobilissimos populos, velut in triangulo positum est oppidum magnum & relatione dignum, quod alii Madritum, alii Maioritum, alii Mantuam Carpentanam vocant, & Madrid vulgus appellat. Est autem in optimo loco & sub claro cœlo situm, & non modo populosum & cultoribus plenum, sed etiam multis equitibus nobile, Regumque domicilium frequens: propterea quod multis & magnis rebus abundat, & ædibus magnæ familiæ capacibus. Hic est & saluberrimus aer, vbi Carolus Imperator diebus paucis commoratus, morbo quartanæ quo diutius laborauerat, liberatus est. Habet hoc oppidum terminos amplissimos, & fertilissimos campos, quos Matricios lumbos appellant, qui quidem sunt frugibus & vino cæterisque rebus abundantissimi. Sunt & silicū lapicidinæ, qui veluti ingentia saxa cernuntur in ædificiis. Quapropter hoc oppidum Hispanus poeta Ioannes Mena, vir doctus & ingeniosus, igne cinctum esse suis elegantissimis carminibus cecinit. Quod etsi ciuitas non est, ciuitatis tamen instar habet. In quo sacræ sunt ædes numero viginti, præter alias quæ sunt extra muros. In cuius circuitu turres numerauimus octo & viginti supra centum. Est præterea foelicissimū sancti Damasi summi Pontificis meritis, qui Maioritanus fuisse perhibetur à multis. Habet etiam nunc alumnū virum sanctissimum nomine Isidorū, qui fuit agricola, vir sanctissimus, pro cuius meritis & operibus Deus multa miracula in vita eius, & post mortem bonis hominibus ostendit, quæ nos in magno volumine legimus. In huius oppidi confinibus vndiq; populi sunt optimi vini & aliarum rerum copia ditissimi. Sunt enim Morani gladiis & forcipibus nominati, qui nuper incēdium miserabile passi fuerunt, in quo duo millia fere hominum in ecclesia, quo confugerant, combusti fuere. A quibus Oreia non multum distat ædificium vetustissimum, Almonazilium, Mascaracenses, Boroxenses copia salis abundantes, Valdemorani, Pintum, Xetafum, item oppidum nomine Sancti Martini cognomēto Vega, & Turrigium cognomento Velascum, quod ego Turrem Iuliam vocare soleo. Vidi-mus hic & Pugno Rostrium arce tutum, Chinchonenses, Baraienses, & Sanctorquatium, quæ quidem oppida sunt vini copia & suauitate foelicia, sed Sanctorquatium meo gustu reliquis vino rubeo multo foelicius. A Maiorito autem ad passuum millia circiter viginti, Complutum est in loco plano positum apud amnem quē Henarem vocant, oppidum rerum omnium quibus humanus vsus indiget, copia fertilissimum, quod nuper Franciscus Ximenius Hispaniæ Cardinalis magnis operib. & literarū gymnasiis nobilitauit, & nunc à disciplinarum professoribus doctissimis studiosæq; iuuetutis ingeniis & cōeionibus indies magis excolitur: ideoque in huius oppidi laudatione sum breuior. Illud tamen vnum non omittam, quod multi referunt, & ipse cognoui, quod hic populus adeo suis prouentibus & omnibus rebus abundat, vt nullis aliunde bonis indigeat. Est autē supra Cōplutum Guadalaiara ciuitas, cuius nomen multi lapidum flumen significare dicunt. Quæ ciuitas multis rebus abundat, & est ducum magnificis ædibus illustris, & Mendozia domus frequentissima sedes. Habet autem Complutum à latere septentrionali Thalamancam, quæ

mensæ formam refert, & est muris vndiq; cincta, crebrisque turribus. A qua non longe distat Turris Lacuna, inter plures vineas & fertiles campos exposita. Cui propinquum est Vzeda, & paulo superius oppidum Buitragū, syluis & densis nemoribus, in quibus Hispaniæ principes venari solent, memoratum. Sunt etiam in regione Complutensi oppida multa non ignobilia, in quibus Pastrana colitur insigni fonte nominata, Enzina pyris regiis & grandioribus diues, item Briuega in alto loco posita, castello fortis, aquis abundas & omnibus rebus amœnissima: oppidum Ficta iisdem bonis & commodis gaudens, & Zuritanum castellum quod Tagus abluit, & à canibus pro quibus magnum vectigal exigitur, cognominatur. Hic est Almoguera nobilium domus, quæ non agricolas admittit, neq; pastores. Oppidum Bermingi malis cydoniis abundans. Sunt & Tindillani, Monde- 10 gique propinqui è nundinis & feriis diuites. Item Plicenses, & alia multa oppida, quæ longa nomenclatura defatigatus prætermitto. Lusitania namq; prouincia, vt supra diximus, magna est, & Orientem versus vsq; ad Tagi, Durii, & Anæ fontes protenditur. In qua est Seguntia nobilissima ciuitas, venerabili templo, castello, & duobus collegiis memorabilis, & multis rebus abundans, quam nonnulli Saguntum esse falso putauerunt. Nam quæ sit Saguntus postea docebimus. Hinc apparet Methymna Cœli in loco, vnde nomen accepit, eminentissimo sita. Tres in hac regione populi mihi nunc in mentem venire, qui prætermittendi non sunt, Almacianus in ripa Durii fluminis positus, Mons Acutus campis fertilibus abundans, & Cocullutus insigni domo memorabilis. Sunt & Moronenses, 20 Gomarani, Sironenses, Agreditani, Aquilarenses, & Cerueria balneis salutiferis memorata, quo causa valetudinis ex Cornago, Alpharo, Prexano, lingua non longe distantibus populis, homines complures lauatum sæpe proficiscuntur. His autem Lusitaniæ prouinciæ populis commemoratis, ad Calleciam transibimus, vbi multas ciuitates & oppida & res memorabiles visuri sumus atq; scripturi, quanta breuitate poterimus, in cuius prouinciæ descriptione nonnihil erit, quod, vt opinor, lectores iuuare poterit.

LVCII MARINEI SICVLII LI, DE REBUS HISPANIÆ LIBER

30

TERTIVS.

De Callecia prouincia, & eius vrribus & oppidis.

CALLECIA, quam alii Galleciam, & alii Gallaciam vocant, prouincia est ingens, & à Græcis, si Iustino credimus, fuit habitata: propterea quod post Troiani belli finem Teucrū morte Aiakis fratris inuisum patri Telamonio, cum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atque ibi urbem nomine antiquæ patriæ Salaminā condidisse, inde vero accepta opinione paternæ mortis, patriam reperisse: sed cum ab Eurysaco Aiakis filio accessu prohiberetur, Hispaniæ 40 littoribus appulsum, loca vbi nunc est Carthago noua, occupasse, atq; inde in Calleciam transisse, positisque gentibus & prouinciæ nomen dedisse, ibique duas vrbes condidisse ferunt: quarum alteram eam esse arbitror, quam nunc Calleci Noiam vocant, & antiquissimam esse dicunt: alteram vero Noelam, de quibus vrribus Plinius etiam meminit. Sed redeo ad prouinciæ descriptionem, quæ habet à Meridie Lusitaniæ, cui contermina est. A qua, vt ante demonstraui, Durio flumine diuiditur, & ab Occidēte ad Septētrionem & Oceanum pertinet, ad oriētem quoq; solem per Astures, Cantabros, & Vascones Galliæ Aquitanicæ cōiungitur. Est autem prouincia cum æris & plūbi copia diues, tū vero minio, quod etiā vicino flumini nomen dedit, auroq; ditissima, adeo vt aratro frequenter glebas aureas exscindant. Cæterum quoniam prouincia hæc præter alias 50 regiones, multos etiam Legionis & Castellæ regni populos cōtinet, de singulis harum regionū partibus sigillatim conscribemus. Et primum regionis ipsius quā nunc Galleciam dicimus, ciuitates & oppida nominatim recensebimus. Incipit itaq; prouincia quæ Callecia dicitur, ab occidentali fræto & Durii fluminis ostio, & iuxta Nerium promotorium Iria flauia est, quæ nunc Sācta Maria finis terræ dicitur. Sunt & in maris littoribus Cornia portu celebris, Patronium peregrinantibus notissimū, Ferrolani, Betancium, Muxia, Ares, Corcouonium, Villanoua darocia, itē Cambados, Redondela, Bigones, Ribadeani, Nauiani, Luarchani, Pons vetus, Ceani, à quib. Murani remoti sunt, Noiani, Riaiones, Ocarri-

Ocarricenses, Ogouenses, Caniani, Baionenses. Sunt & ciuitates quarum metropolis est Compostella, quæ nunc à Sancto Iacobo nominatur, eiusdem Sancti mysteriis & omnium Christianorum votis frequentata, ad quam se conferunt magni principes atq; reges totius Christianitatis magna munera ferentes. Sed de huius Sancti miraculis & rebus ciuitatis memorabilibus alio loco scribemus. Huius prouinciæ est Orensis ciuitas nobilis, & nota balneis salutiferis: & Oluca vetus cognominata ciuitas antiquissima, quæ fuit olim maxima, & murorum amplitudine memorabilis: item Villamajor, & Tuitana ciuitas, & altera Mondannetana nomine, nobilis vtraq; & memorabilis. Sunt & Ribadauienses optimo vino albo diuites, Cherogani, Mons fortis à Lemo cognominati, Chantadani, Põs

10 Belfarius, quo transitur Minius, Caldelani, Mons regius in alto loco positus, Villanoua quæ dicitur Infantium, Allaricenses, Sarriani, Portus Marinus quem Minius duas in partes diuidit, Millitum, Arzuani, Oterones regii, Castrum regium, Castrum viride, Castellum altæmiræ, Villa franca campis frugiferis & aquis amœna, Cacauelones, Ponferratani, Mons Sacer, in quo castellum est altissimum, & iuxta Minii ortum pagus est magnus quem Calceci Fominnanam vocant. Continet autem Calcecia prouincia, vt supra diximus, alias regiones, Asturias scilicet, & alias quas encartaciones vocant, item Vizcaiam & Guipuzcuam. Quæ quidem etsi sub vno fere nomine Vasconum continentur, tamen separatim de singulis & vna quaq; conscribemus. Asturiarum itaq; primum eiuitates & oppida quæ memoratu digna sunt, nominabimus. Atqui scire necesse est Asturias esse

20 duas, quarum altera dicitur Ouetenensis, & ad Callicos pertinet, altera vero ad Cantabros & Sanctillanenses, à quibus nomen accepit. Verum enim vero de populis harum regionum describendis ero breuior. Vereor enim in his explicandis abundare nominibus, ne propter nominum inconsonantiam iniucunda vel potius molesta reddatur ipsa descriptio. Apud Astures itaq; Brigentium beca est nobilissima ciuitas, quæ nunc Ouetenensis appellatur, in qua Mauris olim per Hispaniam discurrentibus multa Christianorum bona templorumq; ornamenta & sacre res adseruatæ fuere, quibus & cruce, de qua scripsimus alio loco, merito gloriatur. Sed de rebus huius ciuitatis memorabilibus & religionis miraculis scribemus alias. Huius autem regionis populos, Plinius, Strabo, Polybius, aliiq; scriptores alios Vaccæos, alios Carpetanos, alios Vectones, alios aliis nominibus appellarunt, in quibus

30 sunt Auilenses, Ripasillani, Gigionenses, Villa deliciosa, Planeses, Tangedani, Rupes Europæ, Prauiani, Gradetani, aliaq; multa memoratu haud facilia. Ideoq; transimus ad alia quæ sunt Vasconia regionis, quam nunc Vizcaiam vocant, in quibus sunt Bilbaonenses portu maris illustres. Sunt & alia oppida maritima Bermeum, Portugaletum, Lequetium, Durangum, Vrdunia ciuitas nobilis sub altissimo monte posita, Helorrium, Arratia, Zondaroa. Supra est prouincia maior, Aquitania Gallia prouinciæ cõtermina, quam Lepuzcuam vocant, in qua sunt Vergarenenses, apud quos Ondarcia domus est primaria, Mondragones, Ognates, oppidum Segura, Villa franca, Tolosani, Hernanium: in maris littoribus S. Sebastiani, Guetarienses, Cumaiani, Motricones, Deuani, Pasagenses, Fons Rabia, Gallis obstaculum & pernicies, Sanctanderiani, Lauretani, qui populi sunt omnes bellicosissimi

40 gentis, & omnium rerum copia, præcipueq; piscibus abundantes. A maris autem littoribus remota est Victoria ciuitas nobilis, & totius Alabæ prouinciæ caput, apud quam sunt oppidula multa, quorum est vnum Landa, patria Ochoæ catholicorum regum thesaurarii. vbi item Ondarriani, Elgoiuaenses, Platea Vergaria, Delgueta Vergaria, Azcotiani, Azpetiani, Heiuaenses, Salinæ Legnicis, Villa regia, Cestonates, Zarauzani, Villa bona. Reuertemur nunc ad alios Calceciæ prouinciæ populos, qui etsi sunt eiusdem prouinciæ, non tamen Calceci, sed Castellani dicuntur. Incolunt itaq; Durium amnem præter alios populos, qui sunt ad occidentum Portugaliæ versus, Sisapona ciuitas nobilis & antiquissima, quæ nunc Zamorësis appellatur, quæ frugiferis campis & amne Durio fertilissima est, & sanctorum reliquiis foelix. In eadē ripa Durii Taurus est ciuitas in alto loco planoq;

50 sita, quam nonnulli à Gothis conditam fuisse fabulatur, & Campum Gothorum vocant. Quos ego, quoniam sine teste loquuntur, non secus falli puto, quam eos qui Zamoram Numantiam esse dixerunt. Nam quæ fuerit & vbi Numantia, paulo post ostendemus. Est autem Taurus ciuitas, vt ad eam redeamus, rubeo vino nominata, frugibus & arborum fructibus abundans, cuius mulieres staturâ corporum Romanarum mulierum vultumq; referunt. Habet præter alios Durii appositos Tordesyllanos, quorum patriam quæ memorabilis est, ego Turrem Syllanam nominare. Sunt autem Tordesyllani campis frugiferis diuites, & regia domo magnifica. Villalarenenses, qui finitimis soli fertilitatem non inuident. A quibus non multum distant Septimancini, fortes in armis & fide nobiles, alboq; vino cæterisq; rebus necessariis abundantes. Quibus propinquum est oppidum, omnium quæ sunt in Hispania

maximum ac nobilissimum, quod Hispani Valladolid appellant, & multi viri non indo-
 cti Pinciam nomināt. Huic oppido quas vrbes & ciuitates anteponam nō inuenio. Est e-
 nim in optimo loco situm, in Pisuergæ fluminis amœnissima ripa, liberalibus disciplinis
 & mechanicis artib. excultū, ædificiis, sacris ædibus, cœnobiis, & duobus collegiis orna-
 tissimum, mercatorum commerciis & omnium rerum copia ditissimū, vicis, plateis, mu-
 ris, portis illustre, campis, fluminibus, hortis, fontib. amœnissimum. In quo præter alias res
 memorabiles, forum est venale amplissimum & pulcherrimum, in cuius ambitu qui pas-
 sus septingentos amplectitur, tricētas & triginta ianuas, & fenestrarum tria millia nume-
 rauimus, & omnia vidimus officia. Huic foro coniunctus est vicus conspicuus, qui ab ar-
 gentariis opificibus Argentarius dicitur. Quapropter etsi ciuitas non est hoc oppidum, ¹⁰
 multis tamen ciuitatib. etiam primariis nō immerito præfertur, à regibus Hispaniæ præ-
 fertim, qui hoc oppidum quasi domicilium placidissimum frequentāt, in quo omnes fe-
 re Hispaniæ magnates ædificāt & libentissime commorātur. Hinc Orientem versus Ca-
 bezoniana sublimis arx aspicitur supra fluminis eiusdem ripam. Vnde nō longe distat op-
 pidum Donia, soli fertilitate diues, & Catholicorum regum cōiugio memorata. Item Pa-
 lentia nobilissima ciuitas in amnis Carrionis margine sita, vbi quondam literarū gymna-
 sium fuisse memorāt, quod postea Salmanticam translatum fuit. Sunt autem in Palentina
 diœcesi sacerdotia gentilitia quæ Iurispatronatus appellant, quadringēta. Hanc ego ciui-
 tatem eam esse coniecto, quam Plinius, Pomponius, & Strabo Pallantiam vocant, & à re-
 ge Palatuo conditam fuisse plures opinātur. Est autem ciuitas campis frugiferis & omniū ²⁰
 rerum copia fertilissima. In eadem regione Turris Cremata colitur & Palenciola, Turris
 Mormogia, Turris altera cognomento Lobatonia, quæ quidem omnes frugibus cæteris-
 que rebus abundant. Sunt in eadem regione Villalonenses feriis diuites, & Conca, Vil-
 talpandum, Maiorici, Valderenses, Sagaunii, Bezerrilenses, Mansillani, Barcialenses, &
 oppidum nobilissimum Benauentum, omnium rerum copia ditissimum, aquis abundās,
 & pulcherrimis ædibus quas Rhodoricus Pimentellus Comes magnanimus ædificauit,
 illustre. Sunt & Castrum Mucii, Frumestani, & Carrionenses, qui Comites cognominan-
 tur, Amuscani, Villa viridis, & Asturica ciuitas nobilis, quæ nunc Astorga dicitur. Sunt
 Herrerenses, Aquilares, quibus cognomento est Campus, Melgares, qui Ferra-
 mentales denominantur, Balmasedani, Paretani Nauensis dicti, Aquilarēses alii, Methy- ³⁰
 mna Roscā cognominata, quæ omnium rerum copia semper vberima, nundinarumq;
 commerciis & feriis admodum diues. Cui propinqui sunt Valdenebritani, quorum pa-
 tria fuit olim multo maior, & omnium rerum copia foelix. A quibus non multum distant
 Villabraxima, Turris fumi, & Petracia cognomēti campus, Petri à Platea viri docti meiq;
 discipuli patria foelicissima: item Villa Garcia Vronia olim diutius à Mauris obsessa & a-
 critter oppugnata, non expugnata tamen, sed inuicta permansit. Est & oppidū Villa Iacobi
 nominatum. Quibus quidem magno est ornamento Legio Germanica eius prouinciæ
 regni caput, quæ nunc Legionensis ciuitas appellatur. Est autem nobilissima ciuitas, &
 templo pulcherrimo memorabilis, & multis vrribus ecclesiæ suæ mirabili ædificio meri-
 to præferenda. Nam etsi templum quod ætate nostra ciuitas Hispalensis ædificat, alia o- ⁴⁰
 mnia magnitudine præstat, si Toletanum cunctis aliis diuitiis, ornāmētis, & specularibus
 fenestris est illustrius, si deniq; Compostellanum fortioribus ædificiis, & S. Iacobi mira-
 culis, & rebus aliis memorabilius est: Legionense tamen artificio mirabili, meo quidem
 iudicio, omnibus est anteponendum, in cuius claustrō sacellum est, in quo iacent Reges
 septem & triginta, & vnus Hispaniæ Imperator. Est præterea Legionensis ciuitas cum a-
 liis rebus quib. abundat, tum vero multorum sanctorum reliquiis & meritis admodū foelix.
 Quantum autē bellicosi fuerint Legionēses & fidei catholicæ cultores, in ea narratur
 historia quæ festum continet de XI. virginibus B. Mariæ virgini singulis annis offerēdis.
 Cuius rei memoria die Augusti xv. solenniter in Legione celebratur. Eiusdem prouinciæ
 sunt Castrenses à Cæsare cognominati, & Villafandini, atq; alia oppida quorum nomina ⁵⁰
 me latent. In quibus ciuitas est insignis & antiquissima quam Burgensem nunc vocant, &
 Masburgi dictam fuisse quondam legimus, quæ dicebatur & Auca. quod nomē mihi ve-
 ro similis esse videtur, propterea quod etiā mōtes apud eandem vrbe nunc Ocani di-
 cuntur, & Aucani melius dicerētur: tametsi Plinius nō Aucam, sed Caucā nominauit. Est
 autē Burgēsis ciuitas, vt diximus, antiquissima, multisq; rebus insignis, & inter primarias
 vrbes totius Hispaniæ merito referenda, cuius incolæ non ociofi, nō circumforanei sunt,
 sed omnes non modo viri, sed etiam foeminæ labore manuum suarum victum quærunt,
 & honestissime viuunt, & alii mechanicas artes, alii disciplinas liberales exercent. Mer-
 catores qui ciuitatem opulentam faciūt, fideles sunt & liberales: sacerdotes diuini cultus
 & re-

*Templum Le-
 gionense omniū
 præstantissimū.*

& rerum sacrarum studiosi, diuinis officiis & literarum studiis diligēter incumbunt: magistratus & reip. gubernatores communibus cōmodis rectissime prudentissimeq; prospiciunt. Sic itaq; cunctis ciuitatis ordinibus officium suū libere recteq; facientibus tota ciuitas indies augetur, indies magis illustratur. Equites qui plures in ea sunt & potentes, immunitates, leges, & priuilegia quibus ciuitas gaudet, cōseruare ac tueri diligentissime studēt. Est prāterea ciuitas magnis, & pulchris, nec minus commodis ædificiis adornata, foris venalibus, plateis, vicis, pontibus, templis, cœnobiis, amnibus exculta. Cuius ecclesia maior intus & extra opere est & ædificio mirabilis, in qua res diuina sæpē numero celebratur cantoribus & organis in quinq; sacellis inter se distantibus, nec aliis alios perturbantibus. Ex sacellis verō & sacrariis quæ multa sunt, illud vnum Castellæ Comestabilis conspicuum atque ditissimū, non ecclesiæ solum Burgenſi, sed etiam cunctis ciuib; magno est ornamento. Sunt & extra urbem domus hospitales, quæ regiæ dicuntur, insignes, & memorabiles, & maximi census, quarum institutiones & ordines viuendi, qui sancti sunt & maxime laudabiles, causa breuitatis omitto. Dicam tamen breuiter de monasterio monialiū & sanctissima domo, quoniā res est insignis & memorabilis, quam domū Huelgas vocant Hispani. Cuius maxima sacerdos sub imperio suo diligentiq; custodia centum quinquaginta monialibus imperat & sanctissime consulit: quæ quidem moniales sunt omnes equitum nobiliumq; principum filia & familiae generosæ. Præest etiam hæc sacerdos quam Abadesam vocant, aliis septendecim monasteriis, & oppidis quatuordecim nō ignobilibus, atque aliis minoribus quinquaginta. Confert prāterea sacerdotia multa sacerdotibus, & census commendatarios viris duodecim contribuit & alia beneficia & officia, & suis populis magistratus & gubernatores eligit. Est autē nunc sacerdos maior huius domus generosa mulier Elionora Sarmento, Iacobi Sarmenti Salinarum Comitissæ filia: quæ quidem, excepta regina, cæteras omnes Hispaniæ fœminas primarias antecedit. Hæc sacerdos primam suscepit alumnam Mariam Oliuanam, Ioannis Garcia Secretarii Cæsaris filiam. Ædificauit autem hanc domum & opus ingens rex Sanctius, qui propter opera quæ fecit mirabilia, cognomen Amati promeruit. Est itaq; multis magnisque rebus memorabilis. Cuius homines sunt humanissimi, & aduenas maxime diligunt, sunt & fidelissimi suis principibus, & hospites patientissime tolerāt & honorificentissime tractant.

Post autem Burgenſem urbem populi multi sunt, & nonnullæ ciuitates memorabiles. Vidimus enim Beloratenſes in amœnissima conualle iacentes, & oppidum Frias, oppidum Ezcarai, Caiuenſes, Ceresanos, Briuēscanos, quos Bridascanos Ptolemæus appellat, & Plinius Viridastanos. Est autem oppidū forma quadratum, quod quatuor clauditur portis. Ad cuius similitudinē Catholici principes apud Granatam oppidū nomine Sanctam fidem condiderunt. Habet ciuitas Burgenſis ad meridiem oppidū Lerma, & aliud quod Sancta Maria campi dicitur, vterq; populus frugibus & vinetis admodū diues. Et in Sancta Maria campi templum vidimus magnū & venerabile, quod quidē quamcunq; ciuitatem quantumlibet nobile decoraret. Habet prāterea Burgenſis ciuitas ad Orientem & Septentrionē populos memorabiles, scilicet Onnatenses & Quintanillenses campis frugiferis diuites. Item Pancorui, Sagiani, Methymna Pomaria, & Frias aliud, Villa maior Sarmentorū domus, & Mendocia apud Cantabros nobilissima domus, ex qua plures Hispaniæ magnates cognominantur. Ad Orientem verō & apud amnem Iberum ciuitas est nomine S. Dominici Calciatenſis, gallo & gallina candidis, de quibus alio loco scripturum sumus, memorabilis. Sunt & Naiarēses, oppidū Pharum, Brionenſes, Nauarretani, & Logronium oppidū magnum & memorabile, omniumq; rerum fertilitate plēnū, cuius homines fide bellicaq; virtute nobiles, immunitate nuper & honorifico priuilegio ab Imperatore Carolo donati fuere. Est autē Logronium campis frugiferis, vinetis, arborum fructibus, venationibusq; fertilissimū. Quibus propinqui sunt Calagurritani, quorum virtutes & fidem Cæsar Augustus expertus eorum salutis suæ causa custodiam elegit. Est autē Calagurritū antiqua ciuitas, vnde (vt quidam volunt) Quintilianus originem duxit. Nunc autem etsi magna Nauarræ pars prouinciæ Tarraconenſis est, hic tamen eius populos, qui proximi sunt Cantabris, exponemus. Cæterum quoniam Nauarræ fertilitas & omnium rerum copia nota est, & de vnaquaq; re scribere longum esset, eorū populorum nomina, qui nobis relatu digniores videbuntur, memorabimus. Est itaq; regni Nauarræ caput & primaria ciuitas Pompeloni, à Pompeio Magno condita, teste Strabone, quæ nunc Pampilona dicitur, & Pompeiopolis pulchrius appellaretur. Est autem ciuitas magna, nobilis, & opulenta. Stella quoq; nobilis est, & titulo ciuitatis decorata: item Tutela apud Iberum amnē, terræ fertilitate diues. Sunt Bicastillonenses, Lerinates, Pons Regiæ, Mendigoriani, Raguenſes, Bannolenses, Artaxona, Niranditani, Falcenses, oppidum Peralta, Via-

nenses, Mendauiani, Arcus, Sefmani, Andofillani, Sanctadrianenses, Azagrani, Marsellani, Villa Franca, Cadreitani, Balterrani, Arguetani, Corelani, Cintrueningones, Cascantini, Cortenses, Phatallani, Olitani, Caparosum, Sanctacarenenses, Mellidani, Carcastillonenses, Cafedani, oppidum Gallipensium, Ayuarenenses, oppidum Sanguesa, & Lumberritani, quæ duo nomina retinent antiqua: Aoyzones, Vrozones, Isauenenses, Ochanguaiiani, Roncesualles iuxta montem Pyrenæum, vbi Roldanus pugnans siti extinctus perhibetur. Est & Sancta Maria Roncilionis, religione D. Augustini celebris, in cuius templo multa sunt memorabilia de duodecim Gallorum Paribus, quæ causa breuitatis omitimus. Est & oppidum nomine S. Ioannis, Pedis portus cognominatum, in altissimis montis iugis positum, cuius montis ascensus est passuum millium circiter duodecim, & vndiq; fontibus vberimus, & multis rebus fertilissimus, in quo ferrum plurimum effoditur. In iugo præterea montis planicies est, & campus amœnus & omni tempore viridis. est & templum venerabile cognomine Caieta: item oppidum nomine S. Pelagii cum duobus palatiis ingentibus & conspicuis, quorum alterum Olgramonium, & alterum Lusa nomen habet. Sunt & Garenenses, Licondones, Lasacani Nauarræ populi non ignobiles, & alius nomine S. Stephani.

De prouincia Tarraconensi.

TARRACONENSIS prouincia, cui Tarraco ciuitas clarissima nomen dedit, regiones duas amplissimas continet: Celtiberiam scilicet, quæ nunc à duobus annibus per eam fluentibus qui nominantur Aragones, Aragonia dicitur, & Laletaniā quam vulgares Cataloniam dicunt, de quibus separatim sigillatimque conscribemus. Et primum ciuitates Aragoniæ, quæ sunt numero decem, & oppida complura nominabimus, & in primis Augustam Cæsaream, quæ metropolis est & Aragoniæ regni caput. Cuius conditorē fuisse legimus Iubam, à quo Saldyba fuit appellata, hoc est Iubæ domus. Postea vero tempore Cæsaris Augusti, qui sua virtute & munificentia (vt Suetonius scribit) omnium regum & ciuitatū gratiam promeruit, Saldyba repudiato priori nomine, Cæsaris Augusti nomen assumpsit. Sita est autem Cæsaraugusta in ripa fluminis Iberi in loco plano, ex quo Iberus amnis insigni ponte lapideo longo latoque traicitur. Urbis autem situs solæ calcei formam refert. Portas habet quatuor ad totidem partes mundi spectantes. Est & validissimis muris cincta, crebrisque turribus tuta. Cæterum ciuitas nunc multo maioris est incolatus. Sunt enim extra muros priores quam plurimæ domus, & quasi altera ciuitas, quas Cæsaraugustani populationes appellat. Sunt præterea & fora venalia, templa intra muros urbis & extra conspicua. Tota ciuitas est ædificiis, plateis, vicis adornata, rerum omnium copia fertilis, equitibus nobilis, bonarum artium disciplinis exculta, mercatorum commercii diues, mechanicis officiis decorata, campis, hortis, & arborum fructibus abundantissima, magno sanctorum martyrumque numero, de quibus alio loco scribemus, felicissima, quæ denique nostris temporibus, vt in sacris literis legimus, inter nobilissimas totius Hispaniæ vrbes notissima, tanto inter cæteras Christiana religione præfulget, quanto præ cæteris celebrior habetur ex nomine. Sunt in hac vrbe res duæ memoratu dignissimæ, domus scilicet hospitalis inter alias Christianitatis insignes merito reponenda, & altera prope urbem in campo amœnissimo satis grandis & insignis, quæ dicitur Aliapharia, de qua scripsimus alio loco. Hinc Orientem versus Isca ciuitas est, quæ nunc Osca dicitur, literarum gymnasium & disciplinis nobilissima. Tyriassona ciuitas apud montem Caci, quam à Tyriis & Ausoniis conditam fuisse nonnulli opinantur. Est autem ciuitas antiquissima, & campis vberimis diues, & rebus omnibus abundans. Item Iacca quæ iacet in conuallibus, vnde nomen accepit. Inferius autem ciuitas est Calataiutana celebris, & vbertate soli frugiferisque campis & omnibus rebus fertilissima, quam nonnulli Bilbilim esse dicunt, Martialis poetæ celeberrimi patriam. Quod ego nec affirmo nec reprobo. Est & Teruela ciuitas nobilis, & Daroca sacris corporalibus memoratissima. Item Boria ciuitas non ignobilis, & ciuitas alia nomine S. Maria Albarrazinensis, multis & magnis rebus abundans. Est & ciuitas Barbastrensis, arcubus ferreis quos balestas appellant, nobilis, & aliis rebus abundans. Ex oppidis autem quæ multa sunt, Erganicium quod nunc Alcanicium vocant, primum nobis occurrit, oppidum quidem pluribus rebus amœnissimum, & Ioannis Sobrarii Ludouicique Iuuerii præclaris ingeniis optime celebratum. Post hoc Exea ab equitibus cognominata, item Ixar, & Monsonium rerum fertilitate ditissimum, & Aragoniæ regum conuentibus maxime celebratum. Sunt & alii populi, qui pagorum cõmunitates appellantur, quorum capita sunt Calataiutana ciuitas, Turuela, Daroca, & Albaracina, quas supra memorauimus. Hic est oppidum Fraga supra Cingam flumen positum in aspero loco & ambulatu difficili, sed Cingæ fluminis ripis & hortis amœnissimum. Sunt & Aiusani, Saragieui, & Tamaritani populi non

non ignobiles: item Alagonii, Sadauanenses, Magallonenses, Alquecarenenses, & oppidum Sofium, Ferdinandi regis natale solum, de quo plura scripsimus alio loco, oppidū nomine S. Stephani Littera cognominatum. Sunt & Almudeuarenenses, Mosquexulani, Boleani, item oppidū nomine Campi Franqui, Loharrenses, & aliud oppidum Vnumcastellū nominatum. Sunt præterea eiusdē prouinciæ populi non ignobiles. Qui etsi non magni sunt incolatus, sunt tamen memorabiles: ideoq; nonnullos qui nobis occurrūt, nominabimus. Est itaq; inter Castellæ & Aragoniæ regnum oppidum nomine Arcus. A quo non multū distat Mons regalis, primus Aragoniæ populus, hortis & campis amœnus. A quo nō longe abest oppidū Haricia, & Citina, vterq; populus rebus necessariis abundantes, & amœnitate locorum delectabiles & hilares. Apud amnem autem Solonē posita est Alhama sub altis rupibus, & balneis feruentibus memorata. Est in eadem ripa Vobercalatens in conuallibus, amœnissimis hortis, fructibus, & amne Solone diues, & venatione varii generis animalium. Hinc Cæsaraugustam versus Atecani sunt, & Terrerēses in itinere viatoribus liberalissime seruiētes. Post autem Calataiutum Fresinum est, Ferdinandi regis conceptu memoratum, de quo scripsimus alio loco. Post Fresinum Cæsaraugustam nobis euntibus Almunia, populus aliquanto maior cæteris prænominatis occurrit, & Mola minor optimo melle nominata. In aliis quoq; partibus huius regionis alii sunt populi, quorū notiores qui nobis occurrunt, memorabimus. Ab Osca ciuitate distat oppidum Aierue passuum millibus quindecim, in loco fertili positum cum arce munitum. Sunt & alii populi minores eiusdem ditionis, quorum nomina causa breuitatis omittimus. In alia vero regione sunt etiam populi memorabiles, Xarquitani, à quibus Aranda cognominatur, Mefonenses arce tuti, Epulani in ripa Solonis, Neguellani, Arandicani, Morodani, & Pinales in amnis Iberi ripa, & Riglani. In alia regione sunt Guesani, Muniesanenses, Segurani, Alacones.

De populis Laletaniæ prouinciæ.

H V I V S prouinciæ quam Principatum vocant & Comitatum, ciuitates sunt numero decem, quarum Tarraco caput est, propterea quod cæteras dignitate præcedit, & prouinciæ nomen dedit. Fuit hæc ciuitas à Scipionibus condita, & ut alio loco diximus, Romanorum colonia. Vbi præter alias antiquitates, multa nunc etiam Romanorū principum numismata reperiuntur in agris & vineis. Vnde coniicimus olim fuisse Tarraconem multo maiorem. Celebratur à scriptoribus multis rebus, & præcipue vino quod optimum illic legebatur, & hodie legitur. Cuius ecclesiā conspicua est ædificiis & sacerdotibus exulta, & titulo archiepiscopatus illustris. Sita est hæc ciuitas in littore maris mediterranei, & campos habet amœnos valdeq; fructiferos. Post autem Tarraconem Barcino est superius in eodem littore, omnium quas vidimus vrbium pulcherrima. De cuius nomine & conditore, quoniam multæ variaeq; sunt opiniones, & nulla certitudo, mihi differendum non est: de laudibus autem eius & rebus memorabilibus alio loco scripsimus. Tertium locum dignitatis Ilerda sibi vendicat, de cuius etiam rebus & honoribus alibi scripsimus. Dertosan quoq; descripsimus & eius res memorabiles, & Gerundæ fertilissimos campos, cuius templum memorabile, & altare totum gemmatū vidimus & opulentissimum. Sunt autem prænominatæ vrbes, ut alio loco scripsimus, Romanorum coloniæ. In medio autem regionis Ilergetum ciuitas est Campestris quæ Vrgellenfis dicitur, in fructifero solo sita. Est & ciuitas quæ nunc Viche dicitur, & olim vicus Aquarius vocabatur: item Elna, Minoreffa ciuitates nobiles, & Belaguaria. Quibus ciuitatibus prægrandis oppidorum numerus seruit, præter pagos innumerabiles, quorum conuentus certis diebus vrbes complent, & opulentas faciunt. Legimus enim huius prouinciæ populos, præter pagos, fuisse numero quadringētos, quorum paucos & notiores referemus. Apud Galliā itaq; Narbonensem, Ruscinonēsis prouincia est, soli fertilitate diues, cuius caput est oppidum Perpinianum, purpure & lanificio nobile: & apud montem Pyrenæum Confluentani, metallis, auro, argento, quondam cum effodiebantur, ditissimi. A Perpiniano autem Galliam versus est oppidum nomine Salsas cum arce munitissima, Gallis à quibus sæpe fuit acriter oppugnata, obstaculo magno, adeo ut inde hostes oppugnatione defessi discesserint. Sunt & Empuriani fama celebres, Paliarenenses, & inferius Albi montani fide nobiles, Pratenenses, Ceruarienses, Tarracenses, & Cardonates candido sale diuites, item Capratienenses, & Stereliquitani in alto loco positi arceq; muniti. A quibus non multū distant Blanenenses maritimi. Apud Barcinonem oppidum nomine Molendinus regius, paruum quidem, sed palmetis, hortis, & aliis rebus amœnissimum, in quo etiam domus est conspicua. Hinc non multum distant Mastorellani, & inferius ad meridiem Villa Franca cognomento Panades, in agro fertilissimo, qui Suesanus à magnis suis appellatur. Sunt in ea-

dem regione Tuirensis, Puicerdani, Caldenses Mombiqueni cognominati, Granullenses, Villa maior, Colibrenses maritimi, Villa Franca, Confluentina, Cubellenses, qui Lustrunates quoque dicuntur. Item Arbuziani, & oppidum Cabra, Corrialenses, Pratenfes cognomine regii, & oppidū Veria, atq; aliud nomine S. Petri Oretani. Sunt & Campredones, Torrelani Moncrini cognominati, Besalonenses, Figuerani, Talaronenses. In confinibus Aragoniæ Nauarræq; sunt Arguetani, Balterrani, Villa liberalis, Marcilia, Funenses, Andosillani, & Sanctadriani. Inde remota diuersis in locis alia sunt oppida, quorū nomina occurrunt memoranda: Dematum scilicet, Miralcampum, Castellum asium. Sunt & Rubinates, Monticatini, Calaphitani, Cerialenses, Morellani, Bisbalenses, Poblitani, Redonates, Granelenses, & oppidum Equalatum, de quo scripsimus alio loco, item Aldiconates, & Ampostani in amnis Iberi ripa, quos & alibi memorauimus.

De ciuitatibus & oppidis prouinciæ Carthaginensis.

CARTHAGINENSIS prouincia quæ à Carthagine noua, quam Pœni, teste Plinio, condidere, nomen accepit, regio est ingens, & nobilium populorum multarumq; rerum copias felix, quæ quidem à Granatæ regni confinibus Orientem versus ad Dertosanos usque protenditur. Ipsa vero Carthago ciuitas à multis autoribus celebratur. Cuius portus qualis sit, ex ea Vergilii descriptione colligitur, in qua, *Est, inquit, in secessu longo locus, insula portum Efficit*, & reliqua. Duo siquidem Hispaniæ portus fama feruntur insignes, alter nouæ Carthaginis, & apud Callicos alter in oppido Coronensi. Sunt etiam in huius maris littoribus Helchitani, Alicantina ciuitas nobilis, cuius etiam portus naues tutas continet. Est & oppidum nobile nomine Dianium, cuius, ut urbis præclaræ, scriptores meminerunt, quam ego eam esse arbitror quæ Denia nunc appellatur. Sunt & Oliuenses, & oppidum Gandia. Quorum omnium Valentia caput est nobilissima ciuitas, quæ (ut Plinius & Strabo tradunt) à mari remota est passuum tribus millibus. Quæ quidem non immerito inter primarias Hispaniæ urbes annumeratur. Hæc enim ciuitas sanctum bene viuendi ordinē sibi constituit, hæc suis & honestissimis moribus & sanctissimis moribus & sanctissimis institutis inter ciues pacem concordiamq; tuetur, hæc lites & iurgia semper odit. Equitū præterea splendore nobilis, mercatorum commerciis diues, mechanicis officiis adornata, ubi lanificium sit maximum, & panni cæteris totius Hispaniæ meliores, liberalibus disciplinis exculta, præclaris hominum ingeniis illustris, campis & hortis amœna. Operæ precium est videre Valentinos corporis Christi festum celebrantes, & aliorum cœlitum sacra mysteria recolentes, lustrationesq; facientes, qui die festo S. Matthiæ summa humanitate supplicantes ad locum proficiscuntur, in quo cadauera iacent eorum quibus crimina mortis causa fuere. Quæ siue suspensa sint, siue iaceant, suscipiunt, & feretris imposita ad sacrum locum deuehant, ibiq; sacrificiis & orationibus honorifice sepeliunt. Multa denique fiunt à Valentiniæ ciuib; memoratu digna, de quibus volumen magnum confici posset. Quare multis prætermisissis quæ ad Valentiniæ laudem pertinebant, illud dumtaxat referam, quam sit Valentina ciuitas felix duobus sanctis, Laurentio scilicet fortissimo martyre, & confessore Vincentio constantissimo: quam sit & illustris duobus etiam pontificibus, Calixto scilicet tertio, cuius auspiciò Turcarum magnus exercitus fuit ab Ungaria profligatus, & festum transfigurationis institutum, & eius nepote Alexandro sexto pontifice maximo. Illud præterea non omitam, quod Marcus Tullius in Valentiniæ laudē protulit, qui in actione vltima contra Verrem, Valentinorum, inquit, honestissimorū hominum testimonio. Post autem Valentiam Saguntus memoranda nobis occurrit & summis quidem laudibus efferenda. Fuit enim populo Romano fidelissima. Nam cum senatui populoque Romano parceret, & ab Hannibale Carthaginensium duce & eius exercitu validissimo nouem mensibus acriter oppugnaretur, deleri penitus maluit, quam à Romanis deficere. Cæterum qui Saguntinorum admirabilem virtutem summamque fidem cognoscere velint, Titum Liuium legant, ubi dicit: Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos Carthaginensium erant. Fuit autem Saguntus, ut alio loco scripsimus, Romanorum colonia, ubi fuit olim theatrum cuius adhuc forma vestigiaque cernuntur. Hanc urbem à Sagis Ibericis ædificatam fuisse quidam scripserunt, & inde nomē accepisse. Distat autem Saguntus à mari, teste Plinio & Strabone, mille passibus, quam nunc Moruetrum vocant, muros veteres significare volentes. Cuius regionis sunt Murciani fictilibus & aliis rebus diuites, & Oriola ciuitas nobilis, & alia ciuitas nomine Xatiua, fontibus, arborum fructibus, & præcipue malis Punicis memorabilis. Hinc remoti sunt Bondiani, Creuillenses, Villenates, Cosentanienses, Segobricenses, oppidum nomine Sancti Matthæi, Lucenates, Lirienfes, Alpontani, Lucentini, Aspenfes, Torrentini, Paternionenses, Allani

Alcocerenses, Algezira, Cullerenses, Alponates, Hontenientes, Alcoini, Pennaguillani, Bratenses, Capdetani, Xaxonates, Villa regalis, Castellum Fabitanum, Ademuzini, Castellum planitiei, Morellani, Xericenses, Castellonenses, Villa formosa, Almenarenenses, Buniolenses. In medio autem prouinciæ Carthaginensis oppida memorabilia cōspiciuntur, in quibus est Concha ciuitas, in vno de tribus iugis exposita. Illic enim tres colles binas valles efficiunt, per quas amnes gemini dilabuntur, quorum alter Succharius, & alter Occharius appellatur. Qui vbi magnam ciuitatis partem circuit, in Succharium influit. In horum itaque scopulorum altero, qui medius est inter duos. Concha sita est, quæ in altiori loco, id est in altis rupibus, turrim habet altissimam, vbi olim castellum fuit munitissimum. Ciuitas autem magnis ædificiis, & loci natura, amnibusq; quos memorauimus, & aliis rebus memorabilis est: quippe quæ pecoribus & lanis tenuissimis est admodum diues. Habet autem ciuitas hæc populos Orientem versus & à lateribus Almodouarenenses, Compilonenses, Railones, Cardinetanos, Carboreenses, Moianos, Landetanos, Requeñates, Villorenenses, Cardinetanos alios. Ad meridiem vero sunt Villascusani, Igneñenses, Belmontani, Chinchilani, Rodani, oppidum nomine S. Clementis, Villanouani, Motenses, Alcaracenses. Eiusdem regionis est Vtana ciuitas nobilis, & Vcles equitum ordinis S. Iacobi conuentibus illustris. Sunt & Taranconenses. Occurrit mihi nunc Ostolgañense castellū fortissimum, ad quod bellorum tempore plures eius prouinciæ populi suæ salutis causa confugiunt. In ea vero regione quæ Aragoniæ Manchiā dicitur, & alio nomine Spartaria vocabatur à copia sparti, populi sunt memorabiles, & pecoribus ac tritici copia diuites. Quorum tellus etsi fluminibus caret & fontibus, frumento tamen, vino, cæterisque necessariis rebus abundat. In hac itaq; regione quamuis arida, populi tamen sunt non ignobiles, Alcazar scilicet cognomento Consuegra, campus Tritana, Socuellamus, Villa Robleta, Prouencia, Villa noua cognomine Cardetæ, Villa noua Infantium, Villa noua cognomento Xara, Alarconenses, Castellum Garcia Munnoçi, Albacetenses, Helmini, Touarrenenses, Xorquerani, Alcalá cognomento Riuus, Iumillani, Checlani, Almanfani, in quibus populis, vt accepimus, neq; sunt amnes, neq; fontes, sed putei duntaxat & falsi. Eiusdem regionis oppidum est antiquissimum & memorabile, quod Molina dicitur, cuius tellus quatuor in partes quas Sesmas Molinates appellant, diuiditur, quarum vna Campestris nominatur, quæ viginti continet pagos, altera nomine Serrana septendecim, alia Pedrigalensis decem & octo, quarta Sauinaria viginti: quarū domus duorū millium & quingentorum numerū conficiunt, quæ quidem sunt omnes pecoribus & lanis admodū diuites. vbi mollissimæ lanæ numerantur ouium millia quadringenta. Sunt & alia oppida memorabilia castellis & aliis rebus, Coueta scilicet, Zafra, Castilnouum, Sancti iustū, Enbid, Fontefaxum, Estables, Mochales, Villed, cuius dominus cudendi monetam facultatē habet, dandi q; campū certaturis. Sed redeo ad Molinam, cuius castellū est memorabile & turris separata, quæ dicitur Aragoniæ. Multa præterea nobis occurrunt de Molinæ rebus memorabilia, quæ causa breuitatis omittimus. Nam de piscibus eius qui turtures vocantur, & sunt optimi, diximus alio loco. Quare Molinates omnium rerum copia diuites nullis aliunde rebus indigent, sed suas potius aliis suggerunt, lanas præsertim cæteris omnibus totius Hispaniæ meliores, quas mercatores ad exterarum nationes deferunt, quarū commercio ditissimi fiunt. Abundant etiam Molinates agninis carnibus & arietinis, quibus magna pars vititur Hispaniæ.

LVCIIMARINEI SICVLI DE REBVS HISPANIÆ LIBER IV.

De Romanorum coloniis in Hispania.

QUONIAM de ciuitatibus Hispaniæ loquuti sumus, de Romanorum coloniis & aliis rebus quæ necessaria nobis videntur, & lectoribus, vt arbitramur, doctis præsertim, non ingrata neque superflua videbuntur, aliqua summatim dicemus. Illud in primis paucis verbis repereamus, quod supra dictum est, scripsisse nonnullos Hispaniam ab Hispano Herculis nepote seu successore, quem Iustinus Hispalum vocat, dictam fuisse, & vere fortasse. Quod ego nec affirmo, nec reprobo. Plures enim sunt qui fabulosa quæ de Hercule narrantur, existimant, à quorum sententia

non discedimus: tamen si Herculem in Hispaniam venisse non imus inficias, quandoquidem columnas apud Gades, Herculis laborum metas & terminos, plures affirmant. Cæterum Hercules Hispaniam quam gregibus & armentis exhaustit, meo iudicio non ædificiis quidem, nec aliis rebus vilis excoluit. Quapropter Hispaniæ pontes insignes & res alias memorabiles nos profecto non Herculis, sed Romanorum potius, & præcipue Iulii Cæsaris opera esse coniectamus. De cuius magnanimitate mirabiliq; munificentia Suetonius Tranquillus hoc modo scripsit: Nec minore studio reges atque prouincias per terrarum orbem alliciebat, aliis captiuorum millia dono offerens, aliis citra senatus populiq; autoritatem, quo vellent & quoties vellent, auxilia summittens: similiterque Italiæ Galliarumq; & Hispaniarum, Asiæ quoque & Græciæ potentissimas vrbes præcipuis operibus exornans. In Alcantaræ præterea ponte carmen hoc legimus: *Pons in rupe Tagi diuis & Cæsare plenus*. Verum enimvero hunc pontem non Iulii, sed Traiani Cæsaris esse plures autumant. Sed siue Traiani sit, siue Iulii, nihil refert, quando Romanis vterque præfuit. Iter præterea longum per Hispaniam stratum lapidibus pro tempore brumæ, breuesque per interualla columnas erectas, quæ viatoribus iter hyeme tectû niuibus ostendunt, & quicquid in Hispania memorabile vidimus, Romanorum esse minime dubitamus: propterea quod potentissimi liberalissimiq; fuerunt, in Hispania præsertim quamplurimos annos cõmorantes. Quapropter si dixerimus à Romanis nonnullos Hispaniæ nobiles originẽ habuisse, fortasse non mentiemur. Sunt enim in Hispania multæ Romanorum coloniæ patriciorum. Siquidem scribit Plinius in vltiori Hispania quatuor iuridicos fuisse cõuentus, Gaditanum, Cordubensem, Astigitanum, & Hispalensem, oppidaq; numero centum septuaginta quinque, in quibus erant coloniæ octo, municipia totidẽ, Latio antiquitus donata nouem & viginti. Et paulo post idem Plinius ait: Et à dextera Corduba colonia Patricia cognominata, & à læua Hispalis colonia cognomine Romulensis. In descriptione autem citerioris Hispaniæ, accedunt, inquit Plinius, insulæ, quarum mentione seposita, præter ciuitates aliis distributas, prouincia ipsa ducenta nonaginta tria continet oppida, in quibus erant coloniæ tredecim, oppida ciuium Romanorum tredecim, Latinorum veterum decem & octo, fœderatorũ vnum, stipendiaria centum triginta tria. Et subinde scribit: Carthago noua colonia, & Valentia colonia tria millia passuum à mari remota, tantundem à mari Saguntus ciuium Romanorum fide nobilis. Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Colonia Barcino cognomine Faventia, quam eam esse arbitror quæ nunc Barcinona dicitur, & oppida Romanorum ciuium multa. Quibus subiungit populos quadraginta quatuor. Quorum celeberrimi sunt, inquit, Romanorũ ciuium Dertosani, Gerundenses, Cæsaraugusta colonia, ciuitas immunis, amne Ibero affusa, vbi oppidum antea Saldyba vocabatur, de quo alibi scripsimus. Inferius etiã scribit, Romanorum ciuium Ilerdenses in ripa Sicoris, & Oscenses, Tiriassonenses: Latinorum veterũ Cascantenses in fine regni Nauarræ, & Erganicenses Aragoniæ: Fœderatorum Tarragenses. Aliis præterea rationibus & argumentis nostra hæc confirmatur opinio, quibus absq; dubio constabit multas Hispaniæ domus primarias à nobilibus Romanis habuisse principium: propterea quod cum Romanorum duces & exercitus in Hispaniam venissent, captis arcibus & castellis equites nobiles præfecerunt, à quibus magna pars Hispaniæ castella, multique populi Castellani nostris etiã temporibus dicuntur, propterea quod Latini custodes arcium Castellanos appellant. Et quoniam tunc Hispania multis rebus ad vitæ vsum necessariis indigebat, attulerunt in eam Romani leges, bonos mores, disciplinas, & linguam Latinam. nam tunc Hispani barbarè loquebantur, & ealiqua qua nunc Vascones vtuntur & Cantabri, quod in alio loco clarius patebit. Cæterum dicam nunc breuiter de quibusdam nominibus & claris in Hispania familiis, quas vt supra dictum est, à Romanis originem duxisse non dubito: quæ quidem adhuc antiquos Romanorum mores, nobilitatem, & nomina retinent. nomina dico non de plebeiis & communibus, sed de senatoribus, patriciis, & cõsulibus, atque aliis Romanis viris illustribus, qui magnis rebus gestis in Romana repub. floruerunt. Fuit itaque olim Romæ Pimentariorum domus illustris, quæ nunc in Hispania Pimentelorum intelligi potest. Nam qui Latini non sunt, & barbarè loquuntur, nomina corrumpunt, & literas pro literis proferunt & commutant. Fuit etiã Romæ Castroniorũ generosa domus, ex qua, nisi fallor, in Hispania qui Castrici cognominantur, originẽ ducunt. Imperantibus Romæ Cæsaribus qui duodecim fuerunt, profapiam generosam fuisse legimus quæ Fonteia dicebatur, vnde Fonsæcorum genus in Hispaniam venisse coniectamus. Fuit præterea Romæ Siluiæ gens illustris, quæ nunc in Hispania maxime floret, Toleti præsertim, vbi magni sunt nominis & autoritatis. Verum domus hæc à Portugalliæ regno in Castellam venisse à nonnullis prædicatur, quibus alii non

non assentiuntur. Sed nos ita esse nec affirmare possumus, nec reprobare, itaq; aliorū iudicio relinquimus, propterea quod Portugalliæ Siluia domus & Castellæ contendere videtur, vtra earum sit antiquior, & vtraq; se putat antiquiorē. Ego vero, cum vtraq; sit nobilis & antiqua, in antiquitate & generis nobilitate pares esse iudico. Sed in Portugallia quedam nunc reperitur antiquitas ex Romanorū temporibus. Siquidem illic in antiquissimō monumento quod nuper repertum est, epitaphiū legitur hac sententia: HIC IACET LVCIVS SILVIVS IVLII CÆSARIS CENTVRIO. Præterea non dubitabunt qui Romanas historias legerint, Romæ Plancorū familiam fuisse nobilissimam, & ab ea Polancos in Hispania esse oriundos, cum præsertim vnius literæ mutatione differant, quod æuo tam longo contigisse non mirū est. Fuerunt etiam temporibus Cæsaris in Italia magni duces qui Petilii dicebantur, à quibus in Hispania, nec fortasse fallor, originem ducunt qui Padillæ cognominantur. Hoc tamen ego minime dubito, genus hoc ab Italia in Hispaniam venisse, quod eorū demonstrant insignia, quæ sartaginis quam Itali patellam vccant, similitudinē habent. Et hoc nemo mirari debet, quandoquidem Romani veteres qui fuerunt illustres & fama celebres, nō propter sui generis antiquitatē, sed propter suas virtutes & res magnifice gestas à scriptoribus celebrati fuere, qui quidē ab initio tenues ignobilesq; fuerunt, vt Lentuli, Cicerones, Fabii, qui cognominati fuerunt à leguminibus, & suis virtutibus rebusq; gestis se fecerunt illustres & immortales. Eodē modo Cincinnati, Planci quos ante diximus, & alii multi dicti fuere, quos recensere longū esset. Quapropter alia præmittimus, quoniam quæ diximus hætenus, opinionē nostram satis confirmant, ideoque transimus ad alia. Sunt qui credunt & minime dubitant in Hispania nobiles equites, qui Meruli dicuntur, à Merulorum Romana familia oriundos. Ego vero aliorum sequor opinionē, qui dicunt Merulos non à Merulis, sed à Milonibus Romanis illustribus originem ducere. Quod ego hac ratione confirmo, quod huius generis equites quos in Hispania cognosco, vulgus indoctū Merulos appellat: illi vero se non Merulos, sed Melos cognominant. sic enim in eorum literis & chirographis legimus. Hoc autem nomen corruptum est propter i literæ in e mutationē. Scribant igitur posthac non Melos, sed Milos. Sunt in Hispania cæteri nobiles ex antiquis, quamuis pauci, quorum cognomina sunt Coronelles, quos bene sentientes non dubitabunt à Corneliorū præclarissima Romanorum prosapia cognomen hoc & genus accepisse. Quod illi sine dubio iudicabunt, qui facta præclara Lucii Cornelii Scipionis, aliorumq; huius cognominis legerint. Huius nominis Romæ fuit mulier illustris in omnibus corporis & animi virtutibus. Cuius non dissimilis visa est mulier illa immortalitate & cœlo digna Maria Coronel, ciuis Hispalensis, quæ quidē Cornelia melius diceretur, propterea quod vt pudicitiam suam seruaret intactam, & sine labe vitam ageret, illud memorabile facinus ausa est, quod Ioannes Mena non immerito suis carminibus celebrauit. Noui ego Romæ virum nobilitate generis & eruditione præclarum, cui nomen erat Paulus Cortesius, de cuius familia esse qui nunc in Hispania Cortesii dicuntur, coniectari licet, ingenio præsertim rebusq; gestis Ferdinandi Cortesii Valensis Marchionis, qui profecto militari virtute cæterisq; corporis & animi dotib. omnes duces qui fuerunt ab orbe condito vsq; ad tēpora nostra, sine dubio longe superauit. Indagator enim rerū nouarū vniuersum orbē circuiuit, & apud antipodas nouā inuenit Hispaniam, qui sua virtute, fortitudine, & industria admirabili effecit, vt Christi nomen vbi-que terrarū resonaret, & magnitudo Cæsaris, & sua virtus cognosceretur. Quare si Iulius Cæsar qui ab Ægypto in Britanniam nauigauit, magnū nomen adeptus est & magnos honores, quibus honoribus, quo nomine Ferdinandū Cortesium qui totum mare mensus & vtrumq; peragrauit hemisphæriū, dignū iudicabimus? Sed de hoc viro nunquā satis laudato, & de Christiana religione benemerito, multa scribemus alias. Fuit olim Romæ domus equitū nobilissima quibus Aquila cognomen erat. Ex hac vnus qui Pontius Aquila dicebatur, tribunus plebis imperante Iulio Cæsare plurimū potentia & autoritate valebat, adeo vt in negotiis, & priuatis & publicis, quibus Cæsar abutebatur, non paruo fuerit obstaculo. Huius etiā cognominis in Hispania sunt equites, quos nouimus, nobilissimi, qui, si Latinam pronunciationē consideremus, ab Aquila cognominantur, quos ab illa nobilissima Romanorū progenie venisse non dubitamus. Legimus præterea Romæ Deciorū familiam vnā fuisse de primariis, ex qua fuerunt duo viri fortissimi duces, pater & filius, qui fortissime pugnantes cum magnā hostium stragē fecissent, occubuerūt. A quibus, vt opinor, in Hispania ducunt originē viri nobiles qui de Deza cognominantur. Et eodē modo de Taueriis iudico, qui Romæ fuerunt olim & nunc in Hispania viri nobiles. Fuit quoque Romæ Nepotum domus illustris, & sunt in Hispania cognominis huius viri nobiles, quos & Salmanticæ & aliis in locis cognouimus. Nouimus etiam Cæsaraugustæ Cosconios nō

ignobiles, quos ab illis Romanis in Hispaniam venisse non dubitamus, ad quos Marci Tullii Ciceronis epistolas legimus. Legimus etiam fuisse Romæ Valerios & Cōttas, quorum successores in Hispania nouimus mediocri conditione & honesta. Noti Romæ fuerunt equites illustres qui Cassii cognominabantur, & in Hispania eiusdem cognominis virum nobilem nouimus in domo Almirantis, qui Fernādus Cassius dicebatur. Non desunt in Hispania qui Galli cognominantur ab antiqua Romanorum familia. Noui namq; in Caura ciuitate Canonicum virum generosum, qui Martinus Gallus vocabatur: cuius etiam cognominis in Callectia sunt plures. Fuit in Italia quondam vir potens & prædiues, cui nomen erat Oleanus, qui Mediolanum condidit. Et nunc apud Vascones domus est Olanorum, de qua mihi discipulus fuit Ioannes Olanus, qui nunc est Iureconsultus. Fuerunt etiam Romæ Calui cognominati, cuius cognominis in Hispania non desunt. Sed de nobilibus Hispanis qui aliunde nomen & originem ducunt, hæcenus. Volumus enim breuiter aliquid de reliquis & indigenis dicere, quos Hispani naturales appellant. Qui duobus modis cognominantur, hoc est, vel à patria, sicut à Toletō, à Corduba, & ab Aui-la: vel à rebus quas strenue gesserunt, vt Varguæ, Ramirez, Machuquæ, Spinosa, Macæ, Latrones, Vaccæ, Quixatæ, cuius familiæ nunc viuunt Gutterius Quixata nobilissimus eques, & omni munere naturæ præstantissimus: aliæq; domus eiusmodi, quæ ab operibus suis atque virtutibus cognominati fuere. Sunt & alii qui cognominantur ab antiquis domibus, ædificia quorum nunc extant, veluti qui Velasqui, Mendoza, Gueuare, cæterique similes, qui permanent in Alaua prouincia. Illi vero qui aliunde venerunt & gentibus externis, cum indigenis nullam neq; loci, neq; nominis, neque patriæ similitudinem habent. Nam Manrici qui sunt Alemani, nomen eorum, cuius nationis sint, manifeste declarat, quandoquidem notum est quod apud Germanos Man significat socium, & Enrique fortem. Guzman autem qui fere sunt eiusdem nationis, à Gothis se venire contendunt, vel à Scythiis, confirmantes quod ego dicebam, quod Guzman eorum lingua socium significat, vel hominem Gothum magnum. Quapropter eos nonnulli Gothomanos appellant. Henricorum autem cognomen ab Heluetiis Galliæ populis originem duxisse arbitror, propterea quod in Gallia viros primarios huius terminationis cognominatos fuisse legimus, sicuti fuerunt Orgentorix, Dumnorix inter Heluetios magni principes, cæteriq; non dissimiles. Sed alii, quos à Romanis originem duxisse diximus, cum Hispanis indigenis, vt supra demonstraui, neque patriæ, neq; domus, neq; vernaculæ linguæ similitudinem habent, quæ cum patriciorum nominibus antiquis conueniat. Cuius rei contrarium probare nemo poterit. Nec Hispanorum quamuis nobilissimum quenquam fore arbitror, qui sese non felicissimum putet, qui à Romanis originem duxerit, cum præsertim olim gens Romana cæteras omnes omnigenere virtutis antecesserit. Quod si quis à me scire voluerit, quæ causa sit quare Romanorum quidam ex his quos retulimus, in Hispania nomen obscurius famamque minorem nunc habent, quam alii aduentitii & indigenæ qui nunc plurimum valent, vt sunt Guzman, Manrici, qui de Gothiis remanent, & Velasqui, Mendocii, Gueuarii, qui sunt indigenæ, me sibi respondisse putet, quandoquidem hoc mea confirmatur opinio: propterea quod antiquitas alios obliuioni tradidit, & alios fortuna reces & fauorabilis & inconstans, vt solet, altius extulit. Sic enim rebus omnibus, & hominibus qui sunt in alto rerum fastigio collocati, sæpe solet accidere. Quapropter mihi non mirum videtur, si Roma quæ quondam totius orbis principatū tenuit & imperium, nostris temporibus à multis opprimatur quibus imperare consuevit, quam tamen imperante Carolo Cæsare nostro videmus in pristinum statum restitutam & legitime triumphantem. Sed, vt ad propositum redeamus, hunc Deus rebus terminum posuit, vt aliæ deprimantur & finem habeant, & aliæ nascantur & altius insurgant, & denique nulla terminum sibi statutum prætereant, homo præsertim, qui cum eius vita sit fragilior atque breuior, & multis exposita periculis quam cæterorum animalium, sua vel insatiabili cupiditate, vel alienæ felicitatis inuidia, aliorum felicitatem famamque præclaram totis viribus & enixissime perdere studet, existimans falsoque putans se malis alienis altius ascensurum.

De Pontificibus & magnatibus Hispaniæ & officiis in curia Regum.

REM non ingrati facturus videor, si magnates atque pontifices Hispaniæ, præcipuosque magistratus & ordines breui narratione retulero, cum præsertim hoc à me multis sæpe requirant & efflagitent, non Hispani solum, sed etiam gentes externæ & aliarum nationum, quæ res Hispaniæ scire desiderant. Dicam igitur de Hispaniæ Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Pontificibus, aliisque dignitatibus quibus Hispania maxime floret: sed imprimis concilia, magistratus, & officia memorabilia referam. Est itaq; in Hispania domoque

moque Regia concilium secretorum, cuius praesidentes sunt reges. Est & aliud concilium iustitiae quod regale vocant, cuius praeses omne ius & facultate iustitiae liberam habet. Est & aliud concilium belli gerendi, cui rex praesidet. Concilium ordinum, hoc est equitum militiae Sancti Iacobi, Alcantarae, & Calatrauae, quorum praesidentes a Regibus eliguntur. Concilium regii census & omnium bonorum, cuius praesidentem reges eligunt. Concilium inquisitionis in prauos haereticos, cuius praeses eodem modo eligitur. Concilium de rebus Indicis. Concilium de rebus Aragoniae, in quo est Procancelarius, & auditores qui regentes vocantur. Sunt in Hispania coeuentus iuridici quatuor, vnus in oppido Pincia, quod Valladolid appellant, alius in vrbe Granatae, tertius apud Callicos, & alius in Nauarra. Caeterum Pincianus coeuentus & Granatensis sunt maioris autoritatis, & negotiantibus frequentiores. Continet autem Pincianus coeuentus suae iurisdictionis populos, qui sunt a ripa Tagi Castellam versus, & Granatensis ab eadem ripa Baticam fere totam. Sunt autem in vtroque coeuentu praesidentes & auditores duodecim, & tres iustitiae praefecti quos Alcaldes appellant, qui de criminibus iudicant. In curia autem regia iustitiae praefecti sunt quatuor, quos item vocant Alcaldes, qui de criminibus cognoscunt, & facultatem habent in toto regno cognoscendi in secunda & prima instantia de criminalibus causis & ciuilibus in curia regia, & in populis, & aliis locis distantibus a curia intervallo passuum viginti millium, quod spacium illi quinque leguas appellant: quorum superior est praesidens, & iudices quos auditores appellant. Quorum praefectorum duo quolibet die sabbato cum vno de consiliariis carcerem visunt, vbi reorum causas delictaque cognoscunt & iudicant. Praesidens autem & auditores carcerem quoque visitant ter quolibet anno, id est tribus paschalibus vigiliis, nec alios quatuor illi praefecti superiores cognoscunt. Caeterum si quis eorum deliquerit, a praesidente punitur. Est autem praesidentis autoritas maxima, in rebus praesertim iustitiae, in quibus liberam habet potestatem, quae totius regni gubernatores, magistratus, & iudices instituit. Curiae praeses insuper potestatem habet comprehendendi quemcunque omnium magnatum sine vlllo regis imperio, si causa iusta fuerit & iustitiae necessitas. Est enim dignitas haec in officio iustitiae & praeminentiae summae autoritatis a rege secunda, quae non tenetur visere quenquam magnatum, quamuis primarium, neque exire obuiam legatis & oratoribus. nec vlllo proficisci, nisi duntaxat cum rege, aut regio iussu. In sententiis autem ferendis suffragium non habet, sed sui iuris est & voluntatis, vt lites finiantur & causae quas voluerit. Est autem hoc concilium regale supremum, ad quod tanquam caput recurrunt & appellant litigantes, qui se non iuste condemnatos fuisse conqueruntur. Sunt in hoc concilio regali satellites quos Alguaziles Hispani vocant, ordinarii duodecim, stipendiarii, & alii sine stipendio. Sunt & rationatores seu computatores quos contadores maiores appellant, qui regum census exigunt, & de causis regii patrimonii cognoscunt, & cognoscendi & iudicandi potestatem liberam habent, & vterque substitutum & suum locum tenentem, & alios necessarios officiales & ministros eligunt: qui praeterea curam gerunt soluendi stipendia regis alumni & domesticis. In Hispania siquidem nemo regibus seruit sine stipendio, & aliis emolumentis quae reges benemerentibus vltro largiuntur. Sunt & alii duo ratiocinatores maiores, quibus omnes qui regia negocia gesserunt, omnium rerum & expensarum rationem referunt. Sunt praeterea in regia domo officiorum genera multa atque diuersa, & in vnoquoque qui caeteris praesidet, & maior appellatur, vt maior domus, maior cubicularius, maior venator, maior mulio, maior aquarius, maior vexillifer, maior iustitia, maior pincerna, maior dispensator, maior hospitiorum praefectus. Ex quibus officiis aliqua possident Hispaniae nonnulli magnates haereditario iure, pro quibus exercendis a regibus stipendia capiunt. Et sunt capitanei duo regiae personae custodes. Sunt & equites ducenti regiae personae custodes, quorum vnusquisque magno stipendio meret. Sunt & alii qui Continui dicuntur, & stipendium capiunt octoginta ducatorum.

De Pontificibus Castella.

INTER Hispaniae pontifices, qui sunt numero quinque & quinquaginta, Toletanus antistes caeteros honoribus, redditibus, & dignitate praecedat. Est enim Castellae maximus Cancellarius, qui nunc Hispaniarum primatum tenet ratione dignitatis, cuius redditus est octoginta millia ducatorum. Archiepiscopus Hispalensis ducatorum millia quatuor & viginti. Archiepiscopus Compostellanus millia viginti. Granatensis archiepiscopus, cuius redditus est decem millia ducatorum. Episcopus Burgenfis, cuius census est ducatorum millia viginti. Episcopus Siguntinus ducatorum millia viginti. Conchenfis Episcopus ducatorum sedecim millium. Placentinus quindecim millium. Palentinus

antistes & Pernie Comes tredecim millium. Mentefanus decem millium ducatorum. Segouienſis Episcopus millia quatuordecim. Auilenſis reditus eſt octo millium ducatorum. Zamorenſis duodecim millium. Cordubenſis, cuius reditus eſt duodecim millium ducatorum. Ofomenſis decem millium. Legionenſis octo millium. Calagurritanus reditus habet ducatorum duodecim millium. Salmanticensis decem millium. Pacenſis ſex millium. Ouetenſis ſex millium. Carthaginenſis reditus eſt quinque millium ducatorum. Aſtoricenſis quatuor millium. Caurenſis octo millium. Ciuitatenſis quatuor millium. Malachenſis ducatorum decem millium. Gauditanus octo millium & quingentorum. Guadixenſis millia duo. Abderetanus mille & quingentorum. Mondonienſis mille & quingentorum. Tuidenſis duorum millium. Olucenſis mille & quingentorum. Orenſis trium millium. Canariæ præſulis reditus eſt octo millium ducatorum.

De Aragonia, Valentia, Laetania, Nanarra Pontificatibus.

Cæſarauguſtanus Archiepiſcopus habet reditus viginti millia ducatorum. Archiepiſcopus Valentinus tredecim millium. Archiepiſcopus Tarraconenſis octo millium. Tiriſſonenſis Episcopus quinque millium. Episcopus Oſcenſis trium millium. Segobricenſis & Albarrazinenſis trium millium. Barcinonenſis quinque millium. Ilerdenſis quinque millium. Dertoſanus octo millium. Gerundenſis quatuor millium. Vrgellenſis ſeptem millium. Vicenſis duorum millium & quingentorum. Eunenſis mille & quingentorum. Pompilonenſis Episcopus ſex millium.

De Portugallia Pontificatibus.

In Portugallia prima pontificalis dignitas eſt Archiepiſcopatus Vlixbonenſis, cuius reditus eſt ducatorum millium ſedecim. Archiepiſcopus Bragenſis duodecim millium. Episcopus Eborenſis ducatorum millium viginti. Episcopus Viſei octo millium. Episcopus Guardianus quinque millium. Episcopus Cohimbrenſis ducatorum duodecim millium. Episcopus Portus quatuor millium ducatorum. Episcopus Lamegenſis ſex millium.

De aliis Caſtella dignitatibus.

Fuerunt hæcenus in regno Caſtellæ tres ordines militiæ, Sancti Iacobi ſcilicet, cuius cenſus eſt ſexaginta millium ducatorum, Alcantaræ quadraginta quinque, & Calatrauæ quadraginta, quorum principes equitum magiſtri vocabantur. Cæterum has dignitates Catholici principes ad ſe tranſtulerunt, ſibiſque ſubſtituerunt alios, qui præfecti maiores appellantur, & Hiſpano ſermone Commendadores maiores. Eſt itaque nunc præfectus maior Caſtellæ, præfectus maior Legionis, præfectus maior Alcantaræ, præfectus maior Calatrauæ, ſub quibus præfectis ſunt equites multi commendatarii magni cenſus. Sunt & Clauigeri duo, alter Alcantaræ, & alter Calatrauæ. Eſt & præfectus militiæ ordinis Sancti Ioannis, cuius cenſus eſt ducatorum millia quadraginta. Apud Aragoſes autem, Valentinus, & Laetanos, præfectus eſt & magiſter equitum militiæ ordinis Montefani.

Ordines Portugallia.

Magiſter equitum de Chriſtus cognominatus. Magiſter equitum ordinis Sancti Iacobi. Magiſter equitum cognomento Daus. Præfectus maior ordinis de Chriſtus cognominatus. Præfectus maior ordinis Daus. Præfectus maior ordinis Sancti Iacobi. Præfectus ordinis Sancti Ioannis.

De titulis & officiis Caſtella magnatum.

NOVIMVS in Hiſpania Caſtellæ Comeſtabilem, regis cubicularium maiorem, de familia Velascoſum. Eſt enim Comeſtabilis magnus princeps, qui regem comitatur, & in bello præfertim gerendo. Nouimus & Almirantem Caſtellæ, qui maris Hiſpani ius habet in nauigantes & imperium: ideoque dux maris & dominus intelligitur. Quæ dignitas eſt Henricorum domus. Nouimus & Caſtellæ præfectum maiorem de domo Manricorum. Eſt præterea præfectus Legionis de Pimentelorum familia. Et præfectus Andalusiæ de gente Henrica. Item præfectus Galliciæ Mendocius. Præfectus Granatæ de domo Cardina. Præfectus Cazorlæ, quem creat Archiepiſcopus Toletanus. Præfectus Murciae cognomine Faiardus. Verum enimvero quos præfectos nos appellamus, Adelantatos Hiſpani vocant. Sunt præterea Caſtellæ regni magiſtratus & officiales ſex quos Marifcales appellant.

De magnatibus Castellæ, Legionis, Andalusie, & Callicie.

Restat nunc dicendum nobis de magnatibus Hispaniæ & vniuscuiusque censu. Qui etsi non facile colligi potest, nostro tamen & aliorum iudicio à numero certo & scopo non longe discedemus.

Ex magnatibus itaque Castellæ primus est Comestabilis de Velascorum familia, qui Castellæ Comestabilis dicitur, & Dux de Frias, & Phari Comes, qui regis est cubicularius maior, cuius census est ducatorum millia sexaginta.

Almirantus Castellæ & Granatæ, Comes Modicanus, dominus Methymnæ Roscæ & Palentiolæ, habet quolibet anno quinquaginta millia ducatorum.

70 Dux Aluanus, Marchio Caurensis, & Comes Saluaterranus, à Toletum cognominatus, millia quinquaginta.

Dux Infantatus, Marchio Sanctillanæ, Comes Realis de Manzanares & Saldannæ, à Médoza & à Vega nuncupatus, millia quinquaginta.

Dux Methymnæ Sidoniæ, Comes Nebulæ, domus Gothomanæ, quinquaginta quinque millia.

Dux Beiaranus de Strugnica familia, Marchio Bannaris, Comes Gibraleonis, & dominus Burgillos & Capillæ, Castellæque iustitia maior, millia quadraginta.

Dux Naiarensis, Comes Triuigni, & dominus Hamusci de stirpe Manricorum & Laræ, triginta millia.

20 Dux Methymnæ Cœli, Comes Portuensis cognomento Cerda, regiæ stirpis & antiquissimæ, millia triginta.

Dux Alburquerqueitanus, Ledesmæ Comes, Cueva cognominatus, millia viginti quinque.

Dux Arcus, Marchenæ dominus, à Leone cognominatus, millia viginti quinque.

Dux Maquetanus, Granatæ præfectus de domo Cardina, millia triginta.

Dux Scalonæ, Marchio Villanæ & Moia, Comes Sancti Stephani de Pachicorum antiquissima familia, millia sexaginta.

Dux Sefæ & Terræ Nouæ, Comesque Caprensis cognomento Corduba, millia sexaginta.

30 *De Marchionibus.*

Marchio Astoricensis de Osoria gente, Trastamaræ Comes & Sanctarum Martarū, millia quinque & viginti.

Marchio Aquilaris, Comes Castannedæ de genere Manrico, millia duodecim.

Marchio Zenetanus de Mendocia familia, millia triginta.

Marchio Villæ Francæ, cui cognomento est Toletum, millia decem.

Marchio Plicensis domus Aquilaris & Figueroæ, & Comes Ferianus, millia quadraginta.

40 Marchio Aiamontanus, & Comes Benalcazaris Stunicæ domus & Sotomaioris, millia triginta.

Marchio Tariphæ Baticæque prouinciæ præfectus generis Henrici, triginta.

Marchio Mondeiaris, Comes Tendillanus, & Castellanus Capitaneusque generalis Granatæ Mendociæ familiæ, quindecim millia.

Marchio Comarensis Donzelorum custos à Corduba cognominatus, millia duodecim.

Marchio Velensium, Murcia præfectus Faiardorum domus, millia triginta.

Marchio Berlangæ Touaricæ familiæ, millia sedecim.

Marchio Villæ Nouæ domus Portu Carreriæ, millia viginti.

Marchio Vallenensis de domo Cortesia, millia sexaginta.

50 *De Comitibus Castellæ.*

Magnus est in Castella Comitum numerus & census, quos in hoc loco summam referemus.

Est itaq; in Castella Comes Beneuentanus, qui per antonomasiam Comes intelligitur.

Est præterea Villalonensium dominus, & Portillonensium, cui cognomen est Pimentelus. Habet autem censum quolibet anno ducatorum millia sexaginta.

Comes Vreniæ, dominus Pennæ fidelis, cui cognomen est Gironius, ducatorum millia viginti.

Comes Osornus & Dominus Galistei de familia Manricorum, millia duodecim.

Eiusdem familiæ Comes Paretanus, millia duodecim.

Comes Miranditanus & princeps domus Auellanetæ, genere Stunicus, ducatorum millia viginti.

Comes Castrensis & Astudilli de stirpe Mendozia, duodecim millia.

Comes Montis Acuti Mendocius, quindecim millia.

Comes Cortinnæ generis eiusdem, decem millia.

Comes Plicensis Mendocius, octo millia.

Comes Alua Listensis & Garrouillensis Henricus, millia viginti.

Comes Alcaudetanus à Corduba & Velasco cognominatus, decem millia.

Comes Orgacii & dominus Sanctæ Olaliæ de familia Gothomana, millia decem.

Comes Cifontanus & regis primipilus, quem Alferez maiorem vocant, de domo Siluia, millia decem.

Comes Fonsalitanus ab Aiala cognominatus, millia quinque.

Comes Salinarum cognomine Sarmentus, millia decem.

Comes Ribadei de familia Villandranti, qui nunc litigat, millia sex.

Comes Montis Rei Azeuedus & Stugnicus cognominatus, millia decem.

Comes Lunæ familiæ Quinnonensis, millia quinque.

Comes Lemianus Osorius & Castrus cognominatus, millia duodecim.

Comes Chinchonensis domus Bobadillæ, octo millia.

Comes Ribadauiæ & Galleciæ præfectus cognomine Mendocius, octo millia.

Comes Aquilaris Arellanus, millia decem.

Comes Siruelæ dominus Roæ Velascus, millia sex.

Comes Nieuæ Velascus, millia sex.

Comes Oropefanus à Toletto cognominatus, sedecim millia.

Comes qui dicitur Saluaterranus & dominus Hempudiæ cognomento Aiala millia quinque.

Comes Ognatensis de domo Gueuara, millia quatuor.

Comes Bondianus cognomine Acunna, millia quindecim.

Comes Valentia Portugali cognominatus, millia duodecim.

Comes Metellini de domo Villæ fortis, millia sedecim.

Comes Gueluensis à Portugallia cognominatus, millia decem.

Comes Punni Rostri Arias ab Auila cognominatus, octo millia.

Comes Sancti Stephani Portus cognomento Benauides, tria millia ducatorum.

Comes Palmæ Portucarrerius, octo millia.

Vicecomes Balduernæ cognomine Bazanus, octo millia.

Vicecomes Altæ miræ cognomine Biuerus, quatuor millia.

De magnatibus Aragonia Valentia, Laletania, & Nauarra.

Comestabilis Nauarræ & Comes Lerinensis Viamontanæ familiæ, octo millia.

Dux Lunæ domus Aragoniæ, ducatorum millia viginti.

Dux Cardonæ familiæ Remonfolchenfis, & Comes Galladensis, millia triginta.

Dux Segobricensis & Comes Ampuriarum domus Aragoniæ, millia septendecim.

Dux Gandianus familiæ Borgenfis, millia duodecim.

De Marchionibus.

Marchio Deniensis cognomento Roias & Sandoualus, millia quatuordecim.

Marchio Elchensis cognomine Cardinas, millia decem.

Marchio Falcensis de familia Peralta, octo millia.

De Comitibus.

Comes Ribagorciæ domus Aragoniæ, ducatorum millia septem.

Comes Aranditanus de familia Durrea, millia septem.

Comes Fontanus domus Herediæ, millia quatuor.

Comes Sastagensis, millia quatuor.

Comes Belchitanus Ixar cognominatus, millia quatuor.

Comes Oliuensis cognomento Centellas, millia quinque.

Comes Conccentainæ de domo Corella, millia quatuor.

Comes Albaidensis cognomento Milan, millia quatuor.

Comes Almenarensis, quatuor millia.

De Vicecomitibus.

Vicecomes Ebolenfis Aragoniæ domus, tria millia.

Vicecomes Peralta, duo millia quingenta.

Vicecomes de Bas cognomento Cabrera, duo millia & quingenta.

De Portugallia magnatibus.

Portugallia rex ditissimus.

Sunt in Portugallia præterea multi magnates illustres & magni census, ex quibus est Dux Bergancia regia stirpe progenitus, cuius census est quadraginta millium ducatorum.

Dux Barcelorum, filius ducis Bergancia.

Dux Cohimbræ & Marchio Turrium Nouarum, quorum census & cognomina me latent.

10 Marchio Villæ Regalis, & Comes Alcoutini, cuius census est quindecim millium ducatorum.

De Comitibus.

Comes Marialux genere Coutinorum, millia duodecim.

Comes Penilensis de familia Vasconcelorum, millia quatuor.

Comes Portalegrenus Silueriæ domus & regis œconomus maior, millia quinque.

Comes Vemiosanus de Sofa familia, regii patrimonii procurator, millia quinque.

Comes Monsantinus de genere Coutinorum, millia quinque.

Comes Pratenfis genere Sofanus, tria millia.

20 Comes Teutugalenfis regia stirpe genitus, octo millia.

Comes Bratenfis Dalmeida cognominatus, tria millia.

Comes Feirensis Pereiræ domus, tria millia.

Comes Linæres Portugallia regi coniunctissimus, tria millia.

Comes Rondonensis familiæ Coutinorum, millia quinque.

Sunt in Hispania præterea multæ domus nobiles & magni census, quos enumerare longum esset. Cæterum totius Hispaniæ census, meo iudicio, in tris diuiditur partes fere æquales, quarum vna est regum, altera Magnatum, tertia Pontificum & sacerdotum.

De Hispanorum moribus, ingeniis, & habitu.

30 **H**ISPANORVM hominum ingenia, mores, & habitus alios fuisse quondam legimus, alios nunc esse cognoscimus. Diuersitas enim gentium quæ de multis & remotis regionibus in Hispaniam venere, non solum mores, ingenia, cultus, & linguam mutauit, sed etiam multarum urbium, oppidorum, fluminum, & aliarum rerum nomina deformauit: quandoquidem consuetudines & commercia mores faciunt. Atqui bona sæpe mutantur in peius, raro autem mala vertuntur in bonum. De præteritis igitur, ut ad rem redeamus, Hispanorum moribus & ingeniis ea quæ legimus apud antiquos autores, & de præsentibus quod sentimus & longa consuetudine cognouimus, non ingrata narratione dicemus. Et primum de veterum Hispanorum virtute bellica magna; fortitudine, de qua Græci Latini que scriptores meminerunt, aliquid referemus. Fuit itaque gens Hispania bellicosa semper, & proña militaribus officiis, equis & armis vtens, bello magis gaudens quam pace, laboris & famis patiens. De cuius militari virtute Lucius Florus hoc scriptum reliquit: In ultionem igitur patris ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreuerant, bellatricem illam viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminariam hostilis exercitus, illam Hannibalis eruditricem, incredibile dictu, totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperauit. Iustinus, Hispanorum, inquit, hominum corpora ad inedia laborumque, animi ad mortem parati. Dura omnibus & stricta parsimonia, bellum quam ocium malunt. Si extraneus deest, domi hostem quærunt. Sæpe tormentis, pro silentio rerum creditarum, immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura est quam vitæ. Celebratur eodem etiam bello Punico famuli illius patientia, qui ultus dominum inter tormenta risu exultauit, serena que lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix, inquietus animus, plurimis militares equi, & arma sanguine ipsorum chariora. Nullus Hispanis nisi festis diebus epularum apparatus. Nullus in multis sæculis dux magnus præter Viriatum fuit, de quo scripsimus alio loco. Repetenda memoria nobis est & virtus ingens in prælio duorum fratrum, Mendonii scilicet & Indibilis, qui ut Titus Liuius meminit, Scipionem illum magnum Romanorum ducem mirum in modum fatigarunt, & pro patriæ suæ libertate fortissime pugnantes occubere: Quid præterea de Numantinorum fortibus & inuictis animis commemorem? de quibus Lucius Florus admiratus hæc scripsit: Numantia quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi, opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumque si viros æsti-

mes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen situata, quatuor Celtiberorum millib. exercitum quadraginta millium per annos quatuordecim sola sustinuit: nec sustinuit modo, sed aliquanto sauius perculit, & pudentis funerib. affecit. Nouissime cum inuictam esse constaret, opus quoque eo fuit qui Carthaginem deleuerat. De quib. cum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primum, vt destinata morte in prælium ruerent, cum sese prius epulis, quasi inferiis, impleuissent carnis semicrudæ & celix. sic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum fuit ab Imperatore consilium. Itaque non est permissa pugna morituris. Cum fossa atque lorica quatuorque castris circumdatos fames premeret, ab duce prælium orantes, vt tanquam viros occideret: vbi non impetrabant, placuit eruptio. Sic itaque in vltimam rabiem furoremque conuersi castra hostium inuasere. Quo prælio, vt scribit Liuius, à Numantinorum quatuor millibus Romanorum millia triginta cæsa fuere. Siquidem Liuius sic refert: Cum Celtiberis bellum gestum est à Romanis per viginti annos, quod Cantabricum appellatur, à Cantabris populis, in quo bello Numantia suas ostentauit vires. Nam duces quosdam superauit, & triginta millia Romanorum illic cæsa sunt à quatuor millibus hostium. Cæterum quod Diodorus Siculus de bellica Hispanorum virtute scripsit, omittendum non est. Iberi quondam, inquit, Celtæque pro agris bello certantes, pace demum constituta communicataque inuicem patria, cum mutua connubia permisissent, dicuntur harum rerum communione id nomen sortiti. Duæ igitur robustæ nationes in patria fertili coniunctæ effecere, vt magnum esset Celtiberorum nomen. Non enim equites modo, sed & pedites aptos bello, robore, malorumque tolerantia cæteris excellentiores habent. Breui vtuntur veste ac nigra, lanam habente similem caprarum pilis. Armantur Celtiberorum quidam scutis leuibus, alii rotundis vmbonibus magnitudine clypei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluunt. Galeas ferunt æreas cristatas palmis. Gladios insuper ex ferro puro ad palmi mensuram, quibus in conferta vtuntur pugna. Ferrum suo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas laminas in terram abscondentes ibi tam diu esse sinunt, quoad debiliori parte ferrugine absumpta, validior superfit. ex eo tum enses fortissimos, tum cætera ad belli vsum arma necessaria componunt. Hoc pacto fabricata cædunt omnia, vt nec scutum, nec galea, nec quid aliud eis obsistat. Duobus gladiis fulti cum equestri certamine superiores euaserint, ex equis desiliunt, & pedestrem adiuuant pugnam. Mirabilis apud eos viget consuetudo. Nam cum munditia semper elegantes existant, vna in re videntur immundi & spurcitæ pleni. Vniuersum siquidem corpus lauant vrina, dentesque fricant, hanc optimam corporis curam existimantes (quod etsi vituperat Diodorus, ego tamen laudo. Magna siquidem vis inest vrinæ, quæ multis morbis medetur, vt philosophi dicunt & medici) Erga nefarios homines atque hostes, crudeles sunt: cum aduenis autem humani atque hospitales. Aduenientes externos benigne hospitio recipiunt, adeo vt æmulatione quadam inuicem pro illorū honore certent. Quos aduenæ sequuntur, hos laudant, amicosque deorum esse putant. Nutriuntur affluenter variis carnibus, potum ex melle conficiunt, eius copiam præbente affatim patria. Vinum emptum bibunt mercatorum opera aduectum. Ex propinquis gentibus. gratior est eis Vaccæorum natio. Hi enim annis singulis sortitos inter se agros colunt, fructusque cum cæteris communicant, cuique sua portione præbita. Quod si quis agricolæ quid abstulerit, euestigio mulctatur morte. Celtiberorum fortissimi habentur qui appellantur Lusitani, peltas in bello paruas ex neruis confectas, quibus tegatur corpus, habent. His in bello ea agilitate vtuntur, vt & ictus & sagittas euitent. Iaculis ferreis hamatisque vtuntur, quæ longe iaciunt & summa arte. In acie diutius perseuerant mobili corpore leuique, vt facile & fugiant hostem & insequantur. In perferendis periculis superantur à Celtiberis. In pace autem choreas leui saltu exercent quadam crurum agilitate. Bella ad numerum aggrediuntur. Iberi Lusitanique ætate integra præsertim inopia oppressi, qui robore præstant & audacia, in montib. asperis diuersisque per Iberiam locis latronum more leui armatura agiliq; corpore veloces discurrent, populatisque agris ad montes veluti tutam patriam, cum locorum asperitate nullus eo exercitus adire possit, confugiunt. Aduersus eos profecti cum exercitu sæpe Romani eorum audaciā represserunt, prædam autem & latrocinia nequaquam tollere potuerunt. Titus etiam Liuius Hispanos hoc modo commendauit, scribens: prima luce (inquit) sub iugo montis prælium fuit, quo interclusam à suis leuem armaturam (facile etenim numero aliquantum præstabant) Romani superassent, nisi Hispanorum cohors ad id ipsum remissa ab Hannibale peruenisset. Ea moribus assuetior, & ad concursandum inter saxa rupeque aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tum armorum habitu campestem hostem grauem armis statariumq; pugnae genere

genere facile elusit. Ita haudquaquam pari certamine digressi Hispani fere omnes incolumes, Romani aliquot suis amissis in castra contenderunt. Idem Livi-
 ne Capuæ scripsit: Hannibal locum difficiliorem Hispanis assignauit. Idem scribit: Hispania non quam Italia modo, sed quam vlla pars terrarū bello reparando aptior est locorum hominumq; ingeniis. Itaque ergo prima Romanis inita prouinciarum quæ quidem contin-
 10 nentis sint, postrema omnium nostra demum ætate ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est. Strabo quoque de Gallorum & Hispanorum pugnandi virtute scribens, sic primum de Gallis refert: Quamobrem eorum facilius desolationes euenire contingit, cum gregatim inferantur, & totus simul exercitus ex vniuersis excitetur habitaculis, cum
 20 ab aliis validioribus eiiciantur. Hos Romani minori negotio, quam Hispanos subiugarunt. His enim antea bellum inferre incipientes, nouissime finierunt: illos autem medio in tem-
 pore cunctos debellauerunt penitus, qui intra Rhenum Pyrenæosque montes iacent. Nā qui gregatim totis copiis irruebant, gregatim simul debellabantur. Hispani vero prælia partiti, vires, vt depositum, seruabant, alii alio tempore aliisque in partibus latrocinandi more belligerantes. Hispanorum porro fuit olim hostem punctim magis adoriri quā cæ-
 30 sum, ideoque gladiis breuibus utebantur. Quibus, vt scribit Philarchus, micrologia propria fuit, qui res vel minimas plurimi faciebant, & auaritiæ studio semel tantū die cibum capiunt. Sunt, inquit, & hydropotæ & in tam auido ingenio vestibis tamen amiciuntur vel preciosissimis. Artemidorus autor est, mulieribus Hispanis monilia ferrea gestare cō-
 40 fuetum, è quibus in verticem surrectos coruos itidem ferreos decumberē in frontem lō-
 gius, vt propendens inde velum vmbellæ vicem præstet defendendo soli. Mundus hic summe illis preciosus. Apicem aliæ pedali mensu protollunt, comamque apte circumnē-
 ctunt, galearico atrī coloris superiecto. Hæc nos apud Astures & Catabros sæpe vidimus, risum vix comprimentes. Cum autem gererentur in Cantabrica res, filios ne fierent hos-
 50 tilis præda & ludibrium, matres contrucidarunt. Quin & puer cum parentes compediti asseruarentur & germani, confodit omnes. Mulieribus & illud proprium, opere rustico sumptum suum exercere. Puerperæ viris ipsarum vice decumbentibus administrant. In-
 fantem editum in fluminum abluunt ripis. Cantabros ferunt iuris hostium factos ac patibulo affixos. in tanta supplicii diritate nihilominus perinde ac gesticientes Pæana concine-
 60 re. Inspectis humanis extis futura coniectant. Dexteras captiuorum præcisas numinibus obtulisse piū illis præcipue. Hydropotæ imprimis, id est aquæ potores, qui montana incolunt, fronte mitris culta pugnam ineunt. Ægrotos producūt, vt à prætereuntibus, quos eiusmodi quippiam infestaret, aliquid salutaris opis afferatur. Huiusmodi moribus quon-
 70 dam vixisse ferunt, Callecōs, Astures, & Cantabros, & ceteros vsq; ad Pyrenæa iuga morantes. Lusitanos, inquit Strabo, scrutatores, veloces, agiles, versatiles esse fama est. Scurū duū pedum ad latitudinem gestant curuum, ad anteriora prospectans, loris dependens, cui neque fibula, neque ansa vlla est. Gladiolus autem pugio lateri adhæret. Plurimi lineos thoraces habent, perpauci loricis vtuntur, aut cristatis cassidibus, nonnulli neruatīs galeis. Peditibus ocreæ adfunt, vnusquisque plura fert iacula. Quidam vtuntur & hastilibus,
 80 quibus cuspides sunt æræ. Vnicus illis est cibus, mundus quidem ac simplex, montes præfertim incolentib. Aquarum potores & humi cubitores, longas, vt fœminæ, inferius dif-
 fundunt comas. Hirco maxime vescuntur, quem & Marti immolant, sicut & captiuos & equos. Gymnica etiam conficiunt certamina, armis exercent ludos, & equis, & cestibus, & cursibus, & tumultuaria pugna, & instructo per cohortes prælio. Montani homines duabus anni partibus quæna vescuntur glande. Quam cum siccauerint, frangunt, molunt, panes conficiunt, & ad tempus reponunt. Hordaceo vtuntur vino. Pro oleo butyrum vsurpant. Sedentes cœnitant, inter potandum ducto ad tibiam vel tubam choro sal-
 90 tant inflexis exultantes pollicibus.

De veterum Hispanorum constantia & fidelitate.

50 **D**E bellicâ Hispanorum virtute, moribus, & ingeniis loquuti, de fide atque constantia pauca referemus. Quæ quidem duæ virtutes cum in aliis multis Hispanis, tum vero in Saguntinorum animis admirabiles fuerē. Qui quidem, vt fidem seruarent, crudelissimā subire mortē maluerunt, quā a Romanis deficere. De quibus Lucius Florus hoc modo gemendo conscripsit: In causa belli Carthaginensibus contra Romanos Saguntis delata est, Hispaniæ ciuitas & opulenta & fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste mon-
 umentum, quam Hannibal, causas nouorum motuum querens, & suis & ipsorum mani-
 bus euertit, vt Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditum sociæ ciuitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis;

non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt, interim nouem iam mensibus fessi Saguntini fame, machinis, ferro, & igne, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogam, tum de super se suosque cum opibus suis ferro & igne corrumpunt. Quod & Valerius Maximus hoc modo meminit: Post duorum in Hispania Scipionum, totidemque Romani sanguinis exercituum miserabilem stragem, Saguntini victoribus Hannibalis armis intra mœnia urbis suæ compulsi, cum vim Punicam ulterius nequirent arcere, collatis in forum quæ unicuique erant, charissima, atque vndique circumdatis accensisque ignis nutrimentis, ne à societate nostra deficerent, publico & communi rogo semetipsi superiecerunt. Silius etiam Italicus Saguntinorum nobilissimas animas commendans hoc modo cecinit:

*At vos sydereæ, quas nulla equauerit ætas,
Ite decus terrarum, animæ, venerabile vulgus,
Elysium & castas sedes decorate piorum.
Quis vero non æqua dedit victoria nomen
Audite o gentes, ne rumpite fœdera pacis,
Ne regnus postferte fidem.*

Cæterum qui Saguntinorum erga Romanos fidem cognoscere velit, Liuium legat ex eo loco, vbi sic incipit: Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos Carthaginensium erant. Probatum Hispanorum fides & Iulii Cæsaris iudicio, qui cum totum terrarum orbem subegisset, Romam reuersus suæ salutis causa Hispanorum custodes elegit. Quos cum dimississet fide Romanorum fretus, paulo post occisus est. Qua de re Suetonius meminit. Augustus etiam Cæsar in sui custodiam Calagurritanos elegit, quod idem Suetonius in Octauiani vita commemorat.

De veterum Hispanorum lingua.

PRIMIS totius Hispaniæ cultoribus & indigenis vsque ad aduentum Carthaginensium & Romanorum, qui tunc omnes Latine loquebantur, eam linguam fuisse quidam autumant qua nunc Vascones vtuntur & Cantabri, qui tot sæculis & temporum varietatibus, neque linguam, neque mores, neque corporis cultus vnquam mutauere. Cæterum genus illud sermonis Hispani initium habuisse credendum est, non ab Iberis, non à Sagis, nec à Phœnicibus, quos in Hispaniam quondam venisse quidam scripserunt, sed à primis illis Hispaniæ cultoribus quos linguarum diuersitas à patriæ sedibus exulare coegit. Quisquis igitur ille fuerit qui in Hispanum orbem è turre Babylonica se primum contulit, idem profecto vnum secum attulit è septuaginta duobus idioma, quæ in illius nouæ ciuitatis erectione Deus Optimus Maximus turrim construentibus impartiuit. Quod cum in reliquis Hispaniæ partibus ob aduentitias gentes immutatum fuerit, aut corruptum, apud Vascones tamen & Cantabros eandem illius idiomatis formam absque mutatione vlla perseuerasse, indicio est regionum illarum veluti solitudo, ac nulla cum exteris nationibus vel consuetudo, vel commercium: quæ duo maxime solent, vt supra diximus, linguam simul cum moribus immutare. Quatuor siquidem sunt hominum species in Hispania, duntaxat indigenarum, nulliusque gentis externæ participantium, Galleci scilicet, Cantabri, Vascones, & Asturiarum montani populi, quibuscum neque Græci, neque Iudæi, neque Carthaginenses, aut Romani, aliæue gentes externæ commercium habuere. Cuius rei causam inde, ni fallor, augurari licebit, quod harum regionum incolæ sic semper fuerunt bellacissimi, atque hoc tempore, vel quod Imperatores de hisce regionibus victoriam reportantes (si qui tamen fuerunt) apud easdem ob locorum asperitatem, gentisque mores indomitæ, diutius commorari noluerunt. Quod si nostra hæc de origine Hispani sermonis opinio quibusdam lectoribus obscura videbitur & minus probabilis, vna tamen similima in re fiet quam verissima. Videmus enim Granatæ regni populos barbaricæ gentis à Catholicis principibus deuictos, Christianorum consuetudine atque conuictu linguam nostram, quam vulgo Castellanam vocamus, iam omnes didicisse, sibi que propriam, vernaculam & natiuam oblitos penitus: qui vero montes asperos & inaccessibiles, quos Alpuxarras appellant, incolunt, suis moribus & lingua vti. Idem igitur & Cantabris & Vasconibus accidisse, qui in Hispaniæ præliis ac tumultibus ad regiones asperitate locorum haud summe cognitæ recesserunt, minime mirum fuerit. Vnum interim fatebor ingenue, antiquum illud Hispanorum idioma quod integrum vsque ad hæc fere tempora mansit & incorruptum, ætate nostra plurimum esse etiam apud Cantabros deformatum, ob communem iam illorum cum exteris nationibus consuetudinem. Est itaque, vt vel summis, quod aiunt, labiis, antiquæ illius Hispaniæ linguæ gustatiunculam attingamus, eiusdem idiomatis proprium

prium in compluribus dictionibus singularem numerum in a literam, pluralem vero in ac definire, ut Lurra singulari pro terra, & Lurrac numero plurali pro terris: tametsi genus hoc loquendi nonnulli opinantur non aliunde aduectum fuisse, sed indigenarum, hoc est, non à gentibus aduentitiis Hispanos doctos fuisse, sed à natura. Cuius sermonis exempla quædam ponere placuit. Vocant itaque Vascones cœlum, cerúa: terram, lurra: solem, egúzquia: lunam, irargúa: stellam, izarra: nubem, odéya: panem, ogúia: vinum, ardáoa: carnem, araguía: maritum, senarra: flumen, ibáya: bibo, edatendòt: lego, iracúrtendot: domum, echea: villam, vria: lectum, ocea: interulam, alcandórea: senem, zarra: album, zuria: nigrum, belza: rubrum, gorria: piscem, arraya: amare, oneréxtea: dormio, lonazà: video, 10 bacùst: hominē, guizona: mulierem emaztéa: filium, seméa: filiam, alauéa: patrem, aytéa: matrem, améa: fratrem, anagéa: sororem, arreuéa: corpus, gorpuzà: ignē, suà: formosum, ederrà: comedere, ian: curro, laster eguitendòt. Habent etiam numerandi modum dicentes, vnum, bat: duo, bi: tria, irù: quatuor, laù: quinque, bost: sex, sey: septem, zazpi: octo, zorzi: nouem, vedrazi: decem, amarr: viginti, oguèy: triginta, oguéytamar: quadraginta, berroguéy: quinquaginta, berroguéytamar: sexaginta, yruroguèy: septuaginta, iruroguéytamar: octoginta, lauroguèy: nonaginta, lauroguéytamar: centum, eun.

Lingua Hispanorum proprium.

Numerandi modus Hispan.

20 LVCII MARINEI SICVLI DE REBUS HISPANIAE LIBER V.

De laudibus quas Hispani nostri temporis in officio militari meruerunt.

30 **S**CRIPSIMVS haftenus de veterum Hispanorum moribus & ratione viuendi: reliquum est igitur ut aliquid de præsentibus breuiter attingamus. Nam si res in bello gestas ab Hispanis nostri temporis, aliaque præclara facinora stilo prosequi vellemus, nimirum maiora volumina conficerem, quam Liuius atque alii multi, vel Latini, vel Græci scriptores de Romanorum rebus gestis conscripsere. Siquidem neq; Crispus alter, neque Valerius Maximus, aut Suetonius, qui paucis verbis multa magnaue perstrinxerunt, Hispanorum nostri sæculi virtutes egregias & res memorabiles, non dico modicis, sed ne maximis quidem voluminibus comprehenderēt. Quos enim scriptores non defatigarent, quos poetas non deterrerent, cuius ingenium foelix quamlibet & facundum non superarent numerus & magnitudo rerum quas Hispani viri admodum fortes ætate nostra domi forisque gesserunt admirabiles? Aut quis Hispaniæ duces magnanimos, quis inuictissimos equites & fortissimos milites quos in bello 40 Granatenſi contra Mauros acerrimos hostes animosissime pugnantes vidimus, enumerauerit, aut meritis laudibus prosequetur? Qui profecto debellatis ferocissimis hostibus magnos triumphos, & ingentes laudes, famamque gloriosam meruerunt. Quas deinde victorias in Italia magnaue Græcia de pugnacissimis Gallis habuere? Sunt enim semperque fuerunt Hispani natura bellaces, qui vel à teneris annis armis libentius & equis student, quam cæteris artibus & officiis. Quapropter cum Franciscus rex Gallorum per Hispaniam proficisceretur, & adolescentulos impubes ensibus præcinctos aspexisset: O foelix, inquit, Hispania, quæ viros parit & nutrit armatos. Expertus enim fuerat Hispanorum vires & inuictissimos animos, quos armorum splendor vsusque delectat, & tubarum sonitus acuit & vehementer accendit. Quare meo quidem & aliorum iudicio mortales 50 omnes Hispani bellica virtute præcedunt: quippe qui non modo viribus corporis & agilitate plurimum valent, sed etiam animi fortitudine, laborum famisque tolerantia, atque prudentissimis consiliis quibus optimi duces uti solent, maxime pollent.

De Hispanorum ingeniis ad literas capeſſendas.

SVNT Hispani præterea ad literas aliasque res & mechanicas artes capeſſendas idonei promptiq; qui facile mechanicas artes & liberales addiscunt, & magnas ingenii dotes & altas animi virtutes exercent: quorum tamen plæriq; vix quotam partem rerum quas ad

imitandum sibi proposuerunt, consequuti, falsam sibi scientiæ persuasionem induunt, & lucri cupiditate capti, alii sibi populi regumque gratiam conciliant, & mortuorum fiunt hæredes: alii calumniose stultorum lites controuersiasque differentes magnam pecuniarum summam venantur: alii hominum vitæ necisque sese dominos constituunt, & fiunt non solum bonorum sed etiam animarum negociatores. Qui quoniam non, ut scientiam adipiscantur, dant operam literis, sed vtilitatis amore flagrant, etsi pecuniarum diuites fiunt, pauperrimi tamen moriuntur. Siquidem statim veniunt in obliuionem, & eorū nomina cum vita simul extinguuntur: tametsi cupiditas hæc humanarū rerum, & amor cæcus habendi vbique terrarum communis est. Sed ad Hispanos redeo quorum qui sese literarum studiis applicant, & non quæstus, sed scientiæ causa quam cœperunt ire viā per-
gunt, in dies altius euolantes, cælum scandunt, & morientes se vixisse laborum suorum monumentis quæ sunt immortalia, testimonium relinquunt. Nos autem talium virorum quosdam non solum præteritorum, sed etiam nunc viuentium, quos vel consuetudine vel suis operibus famaq; cognouimus, in alio loco nominatim recensebimus.

De Hispanorum urbanitate & diligentia in educandis liberis.

PROBANTVR Hispanorum mores & urbanitas, & in liberis educandis probitas & diligentia, quæ quidem maxima est virtus. Siquidem liberis priusquam nascantur, nutrices prospiciunt, & pædagogos moribus & urbanitate probatos. quod non tam bene fit apud alias gentes. Quapropter Hispanorum mores & virtutes egregias, optimamque
consuetudinem Gallorum Rex expertus, ex Hispania discedens, ubi filios obsides relinquebat, eos tristes & quasi flentes hoc modo consolabatur: Ego filii charissimi vos in Hispaniam venisse non moleste fero, sed magnas Deo gratias ago. Siquidem vos non ut obsides apud hostes barbaros relinquo, sed cum Hispaniæ principibus cōsanguineis nostris, & nobilissimis equitibus, ut eorum mores addiscatis & urbanitatem. Quibus quidem Hispani sine dubio reliquos omnes longe præstant. Nouimus in multis Hispaniæ viris, & nonnullis etiam mulieribus, meritoque laudauimus admirabilem patientiæ virtutem, simulationem quendam ac dissimulationē. Quæ quidā suo loco & tempore summa est prudentia, præsertim si vel necessitatis causa fiat, vel honoris.

De lingua qua nunc vtuntur Hispani.

SERMO vero quo nunc vtuntur Hispani, Latinus est, quem à Romanis acceperunt, Sideoque Romancium vocant, qui propter aduentum Barbarorum aliquantulum degenerauit à lingua Latina. Quod si neque Gothi neque Mauri, Barbaræ gentes, in Hispaniam venissent, tam Latinus esset nunc Hispanorum sermo, quam fuit Romanorum tempore Marci Tullii. Cæterum lingua hæc quæ nunc etiam Castellana vocatur, in Bætica prouincia totaque Lusitania, id est, à Gadibus vsque ad ciuitatem Burgensem & Cæsaraugustam, multo est elegantior, multoque copiosior. Cuius rei causam esse arbitror, vel quod in hac regione quæ fertiliorē Hispaniæ partem mediūque fere cōtinet plures Romanorum coloniæ fuerunt, quam in aliis Hispaniæ partibus: vel quod in ciuitati-
bus & populis huius regionis, Hispaniæ principes, multique nobiles, qui magis ornate loquuntur quam cæteri, frequentius cōmorantur quam in aliis: vel ratione climatis, quo pars illa tegitur Hispaniæ quam diximus, sub cuius sydere terra fertilior est & clariora nascuntur ingenia. Hispanorum autem linguam quam Romanam esse diximus, Græcæ quoque participem fuisse quibusdam vocabulis quibus adhuc vtuntur Hispani, facile probabimus. Siquidem loquacem hominem quem Græci pampharron vocant, Hispani pampharronem dicunt, & étoma Græci dicunt, & Hispani, pro accipe vel posside. Pason Græci dicunt, & Hispani paso, pro siste vel mane. Item cara quod Græce caput significat. Camis Græce dicitur, quam Hispani camam vocant. Tios Græce & Hispani tio. Reo Græce, & Hispane rio. Artos Græce dicitur quod significat panem, & inde Arte-
sam dicunt Hispani, in qua panis conficitur. Camaram dicunt Hispani Græcique, quæ significat fornicem. Vtuntur Hispani præterea, en, præpositione Græca pro, in, Latina. Fungus etiam dicitur à Græcis & Latinis, quo vocabulo vtuntur Hispani, & tumorem significat. Multa præterea nobis occurrunt huiusmodi vocabula, quæ, ne fastidio sint lectoribus, præmittimus. Verum enim vero vocabula hæc Græca quibus nunc vtuntur Hispani, non à Græcis, ut opinor, sed à Romanis acceperunt, qui Græcorum consuetudine linguam quoque Græcam callebant. Qui venientes in Hispaniam & in ea commorantes, Hispanos vtramque linguam docuere, Latinam præsertim, quam postea, ut supra diximus, gentes Barbaræ deprauarunt: quæ tamen non adeo deformari potuit, ut

tuit, ut non sit magis Latina & Romano sermoni propinquior quam cæteræ linguæ quæ sunt à Latina corruptæ, & elegantior ac facundior omnibus, exceptis Græca & Latina. Legimus enim nonnullas epistolas Hispano sermone scriptas esse Latinas, in quibus nomina & verba Latina sunt omnia. Ideoque Romanum sermonem, qui male pronunciant, Romanicum vocant.

De Hispanorum sobrietate & aliis virtutibus.

ADMIRABILIS est Hispanorum fere hominum virtus magnaue laude digna sobrietas, quibus cum quinquaginta fere annos commorati, ne vnum quidem vidimus hominem temulentum, sed viros complures hydropotas & plerasque fœminas abstemias cognouimus. Ex quo nostra illa fulcitur opinio, Hispanos à Romanis originem habuisse, quibus olim lege sancitum erat, ne mulieres vinum sub pœna capitis degustarent. Illud vero prætermittendum non est, quod animaduertimus, Hispanorum scilicet plerosque circa corporis cultum nimis esse studiosos, quippe qui vestes aliaque corporis ornamenta liberalius ac profusus emunt, quam victum vel res alias quamlibet necessarias. Quam quidem rem etsi Stoicidæ nonnulli vituperant, nos tamē laudamus, in diuitibus præsertim, si non ambitionis, sed honoris & liberalitatis causa faciunt. Placent igitur nobis Hispanorum mores, satis faciunt ingenia, & probantur habitus. Quapropter Hispanorum consuetudinem quærimus & viuendi ordinem sequimur, qui non minori studio rebus diuinis incumbunt, & animarum suarum saluti prospiciunt, quam diuitiis & voluptatibus oblectantur. Enimvero magna nunc est Hispanorum religio, magnus dei timor & cultus, magna sacerdotibus animarum cura, qui non solum rem diuinam omniaque factorum mysteria solenniter celebrant, sed etiam populos sibi commissos concionibus & exemplis diligenter instruunt. Homines præterea non modo nobiles & literati, verum etiam plebei & indocti præceptis ecclesiæ Christi; mandatis obedientissime seruiunt: quorum quidē alii saltem semel in anno, alii bis, nonnulli ter, multi quater, & plerique non modo senes, sed etiam iuuenes adolescentescque decies, singulisque mensibus sese vel suis parochis, vel aliis sacerdotibus detegunt. Quare meo quidem iudicio in orbe toto terrarum nulla gens est hodie Hispana, ut ita dicam, Christianior. Cuius quidē rei Ferdināus & Helisabella catholici principes causa fuere, qui præteritorum regum negligētia plerosque Hispaniæ populos in luxuriam & omne maleficiorum genus lapsos, suæ virtutis exemplo iustitiam cæterasque virtutes exercentes ad suum timorem, ad reuerētiam legum, ad dei cognitionem vsumque bene viuendi reducerunt. Quos etiam maleficiis assuetes, raptores, superbos, crudeles, sacrilegos, & prophanos, non solum iustitiæ iugum subire & rationi parere compulerunt, sed etiam probos, continentes, modestos, humiles, & religiosos effecerunt. Tantum quippe valet bonorum principum virtus. Tales enim populi fieri solent, qualis est princeps sub cuius imperio reguntur. Eius namque mores siue bonos, siue malos, imitatur. A Catholicis itaque principibus Hispaniæ populi sanctis legibus instituti, bonisque moribus informati, Christianissime viuunt: quippe qui iustitiam metuunt, ecclesiæ præceptis obediunt, diuinis officiis adsunt, conciones audiunt, sacerdotes venerantur, maioribus cedunt, proximos diligunt, amicos colunt, nocent nemini, consolantur afflictos, inopes adiuuant, viam demonstrant errantibus, peccantes admonent, pœnitentibus ignoscunt, fidem seruant, studiosos amant, improbos odio habent. Quapropter apud Hispanos ego vitam agere malo, quam apud alios. Tenet enim me secum maximeque delectat Hispanorum mos egregius, urbanitas singularis, & nobilissima consuetudo, non solum equitum, sacerdotum, & ciuium, sed etiam paganorum & agricolarum.

De sanctis & martyribus Hispaniæ.

INVITABUNT lectores religiosos præsertim deuotosque Christianos qui contemplatiuam vitam agunt, sanctorum martyrumque virtutes, sanctissimi mores, exemplaque proficua, & opus nostrum gratius facient & illustrius. Legant igitur Hispaniæ sanctos & martyres diligentissime sacerdotes, & eorum exempla imitentur & vitam. Doceant etiā præceptores suos discipulos sanctissimas lectiones. Studeant & concionatores sanctorum perutilibus exemplis, & in suis pulpitis auditores instruant.

De sancto Vincentio martyre.

FVIT & Vincentius alter Hispanus, vir sanctissimus, inuictissimus, & constantissimus martyr, Sixti Papæ discipulus, & diui Laurentii martyris scientia & virtute præstantissimus, qui (ut quidam volunt) apud Abilam ciuitatem Lusitanæ prouinciæ martyrium tulit

acerbissimum. Alii autem apud Valentiam patriam simul cum Valerio ipfius vrbis Episcopo à Deciano prouinciæ præfide martyrium passum diuum Vincentium ferūt. Sunt etiam qui patria non Valentinum, sed Osca fuisse velint. Cuius denique martyriū omnium fere martyrum pœnas & cruciatus superauit. Summa enim pœna carceris, famis inopia, catenarum stridore, manibus, collo, ceruicib. ferri pondera sustinens, per omnes corporis artus mortalia supplicia pateretur. Quod diuus Augustinus summo cum stupore miratus his verbis ostendit: Magnū & admirandum spectaculū noster animus cepit, nec immanissimā & perniciosissimā, sicut solent in theatris quarumcunq; nugarum, sed plane vtilissimam & fructuosissimā voluptatē oculis interioribus hausimus, cum beati Vincentii passio legeretur. Terret, inquit, videre inuictā in martyris animā cōtra insidias antiqui hostis contra sæuitiā imperii Deciani, contra dolores mortis, carnis acerrima cōflictatione certantem, & in exilio diu cuncta superantem. Nam Decianus ipse sanctissimum hominē in eculeo primum leuatum, toto corpore distendi iussit, distentumque diuersis vulnerib. cruciari, cruciatum etiam pedinibus lacerari, & carnifices ad crudelius sæuiendum verberibus fecit vrgeri. Eiusdem deinde corpus in craticula positum cum vncinis ferreis aperiri, & ardentes laminas infigi ac sale ignito aspergi, laceratum in teterrimo carcere fecit includi, ibique testas acutissimas congeri, in lignoque pedes eius affigi, & sine humano solatio derelinqui. Eaque supplicia multoque maiora diuum Vincentium præstantissime fortissimeq; vincentem diuus Augustinus admiratus alibi sic dicebat: Beatus Vincētius vere Vincentius fuit, quia fortissime omnia mortis pericula vicit. Vicit, inquam, in verbis, vicit in pœnis, vicit in confessione, vicit in tribulatione, vicit exustus, vicit summersus, vicit viuus, vicit & mortuus. Quia eo mortuo, vt eius sacra habet historia, angelos ei dixisse ferunt: Agnosce ò Vincenti, quia pro cuius nomine viriliter decertasti: ipse tibi coronam præparatam seruat in cœlis, qui te victorem fecit in pœnis. Eiusque passionem nobilemque triumphum Petrus Ransanus Panormita & vates, luculētissimis versibus quos Romæ Panormiq; legimus, expressit. Diuus Augustinus præterea huius sanctissimi martyris præconium quanto sit honore excipiendum, multis sermonibus demonstrauit. Eius autem celebre festum meritisime celebramus, cuius nomen cum apud omnes Christianos, tum vero apud Hispanos præcipue colitur.

*Vincentii enco-
mion.*

De diuo Laurentio martyre.

SVBNECTENDVS est Vincentio Laurentius. Hunc enim cum illo si compares, vter eorū plus laudis & gloriæ meruerit, facile iudicare non possis. Pariſſanque scientia, doctrina, patientia, fortitudine, martyrio, fide, morte denique florere. Laurentius enim Sixti Pontificis archidiaconus & adoptionis filius, Romę via Tiburtina, præfide Decio post multa virtutum insignia, & plurima tormentorū genera, id est, carceris, verberum, & laminarum ardentium exustionem, ad vltimū quarto Idus Augusti in craticula ferrea crudelissime affatus, martyrium constantissime compleuit. Hunc nonnulli cuiusdam Hispaniæ ducis filium fuisse ferunt, quem dæmō infantulum è cunis in nemus asportauerat, sed beatus Sixtus Pontifex cum in eadem prouincia prædicaret, sub quadam arbore lauro diuinitus inueniens eum, Laurentium vocauit, & diligenti cura nutrirī ac edoceri iussit, quem adultum secum vna cum Vincentio Romam perduxit. Vbi postea factus Pontifex constituit eum suum archidiaconum. Laurentius itaque simul & Vincentius Christi fortissimi duces pro Christiana fide strenuissime militantes & Hispaniæ laudis plurimū tribuerunt, & in cœlis patem sibi gloriam sunt adepti. Fuit autem Laurentius ab Hypolito Romano patricio clarissimo sepultus, qui & ipse à Deciano comprehēsus quod Christianus esset, diu atque acriter cæditur, & cum idolis sacrificare nollet, iterum tam diu fustibus cæsus est ad defatigationē cædentium. Sed cum iterum non acquiesceret, Decianus iracundia percitus atque plenus Valeriano Præfecto præcepit, vt exquisita omni eius facultate eum crudeli examinatione interficeret. Qui iussa complens Imperatoris, primo omnem ipsius familiam in cōspectu eius morte capitis affecit, deinde ipsum ligatis pedib. ad caudam indomitorū equorum per carduos ac tribulos crudeliter distrahi tam diu iussit, donec spiritum emisit. quo defuncto nocte illa Iustinus sacerdos frustra eius corporis collecta simul cum seruorum forum corporibus sepeliuit extra portē Tiburtinæ muros indibus Augusti, quo die eorum natale colitur.

De diuo Illesonso.

ET s i permultæ Hispaniæ vrbes merito sanctis suis illustrantur, Toletana tamē clarissima ciuitas Illesonsi gloriosissimi meritis innumeris maiorē in modum gloriari potest.

Huius

Huius namque sancti parentes Toletani ciues, & generis nobilitate, & morum vitæque sanctitate maxime florere. Pater enim nomine Stephanus assidue munera pauperibus erogauit, mater vero Lucia nomine, dies continuos ac noctes orationibus ad diuam Mariam virginem Dei genitricem semper impendit, orauitq; vt sibi tandē proles nasceretur. Cui quiescenti Maria virgo visibiliter apparuit, dixitque: Lucia tibi filium prænuncio nasciturum, qui magnam Hispanis omnibus lucem afferet. Quæ cum hæc dixisset, summo splendore refulgens ab illius oculis euauit. Concepit itaque deinde Lucia sanctissima mulier, & filium peperit Illesonsum, cuius vitam, quam sanctissime semper egit, enarrare longum esset. Eam itaque & omnia quæ de huius sancti mirabilibus dici possent, præter-

10 mitto, cum præsertim à multis aliis plene scripta fuerint. Ceterum cum adolescentiam disciplinis & rebus sacris impendisset, postea Eugenio in Toleti Archiepiscopatu succedēs in eo vitam sanctissime finiuit, qui propter suam erga virginem Dei genitricem contemplationem, dicitur & sine dubio creditur, ab ea vestem candidam rem diuinam celebraturus accepisse in ecclesia Toletana, vbi nunc extat altare in quo celebrauit.

De sancta Leocadia Toletana.

LEOCADIA quoque virgo celeberrima Toleti orta fuisse perhibetur, quæ propter sanctissimos eius mores & Christi cultum, cui feruentissime seruiebat, à Deciano Hispaniæ præfecto tanquam Christiana capitur, & apud urbem Toletanam carceri mancipatur.

20 Vbi cum grauissimos beatæ Eulaliæ & reliquorum martyrum cruciatus audisset, positus in oratione genibus quinto idus Decembris impollutum deo reddidit spiritum. Sunt qui dicunt Leocadium à crudelissimis Deciani satellitibus ab altis vrbis Toletanæ mœnibus fuisse præcipitatum, vsque ad locum vbi nunc eius ecclesia colitur extra urbem. De cuius vita & morte plures etiam scripserunt.

De sancto Martiele & sancta Nona.

SANCTVS Martiel & sancta Nona ciues Legionis fuerunt, & genere nobiles, qui filios

Shabuerunt numero duodecim. Christianæ religionis cultores sanctissimos, quorum

30 vndecim cum patre Martiele vno die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos cum sancta Nona vidisset extinctos, vnicum filium paruulum brachiis complexa, flexis genibus, & multis perfusa lachrymis, Deum orauit, vt eam cum filio à vitæ periculis eriperet. Et cum hoc dixisset, repente lacus exortus est, qui statim matrem cum filio diuinitus absorbuit, cuius aquam bibentes infirmi sanantur. Vbi Legionēsis ciuitas circa lacū templū ædificauit, quod sanctæ Nonæ dicitur. De sanctis autem martyribus, Martielis & Nonæ filiis, alibi scripsimus.

De Eulalia virgine & martyre.

EVLALIA virgo ac martyr sanctissima, natione Barcinonensis, in Emerita Augusta ciuitate olim florentissima, pro Christi fide & confessione Deciani prouinciæ præsidis iussu primo eculeo suspensa & exungulata, demum cum ardentes ad vtrumque latus laminæ admoræ fuissent, igne hausto quarto idus Decembris Deo spiritum reddidit.

40

De sancta Florentina.

ADICIAM his diuam Florentinam, Isidori, Fulgentii, & Leandri, aliorumque sanctorum florentissimam beatissimamque sororem, quæ non minus Hispaniam atq; parentes ipsa, quam omnes sanctissimi fratres decorarunt. Seuerianum autem Torturamq; Carthaginis nouæ duces, istorum sanctorum parentes, qui tales progenuere liberos, si quis quoque sanctos appellauerit, nunquam quidem mihi non bene dixisse iudicabitur.

50 Huiusmodi enim fructus non nisi ex huiusmodi arbore nasci potuisse quis dubitet? Sed, vt ad rem redeam, hæc sanctissima virgo cum vitam ageret sanctissimam; monasteriis quadraginta præficitur, in quibus mille virgines vitam agebant deuotissime Deo famulantes. Demum Iustiniani temporibus à vita discedens, sanctorum numero relata est.

De sancto Turibio Astorica episcopo

DIUVS autem Turibius innumeris claruit miraculis, & Christianam religionem ac fidem Catholicam quam maxime iuuat. Nam quū adolescēs in Hierusalem profectus esset, ibi annos fere quinque vitam egit sanctissimam. Mox autem ab angelo monitus,

in Hispaniam multis cum reliquiis sanctorum atque Dei Optimi Maximi reuersus, complures ob persecutionem saeuissimam titubantes ad Christi fidem hortatus est, cuius honor maximus Palentiae celebratur.

De sancta Christeta & sancta Sabina.

LEGIMVS Christetam & Sabinam Christi martyres & Auilenses fuisse, & (vt nonnulli volunt) Sancti Vincentii sorores, quæ vt Christi nomen sequerentur, acerbissimum martyrium passæ fuere, quarum memoriam & festum Auilenses ciues diligentissime cōcelebrant.

De diuo Petro cognomine Barcho.

10

DIVVS autem Petrus cognomento Barchus, cum post multa eius miracula vita functus inueniretur, inter Barchitanos & Auilenses orta contentione, an Barchitanus esset, an Auilensis, eum effossis oculis equæ imposuere. Quæ luminibus extinctis onus vehens sanctissimum, Auilam diui Petri natale solum diuinitus peruenit, vbi eius sancti memoria celebratur.

De sancto Victore martyre.

DIVI quoque Victoris martyrio mirum in modum gaudet Hispania. Hic enim in Ceresano natus oppido, adolescentiam literis & sacris diuinisque rebus impendit. In antro primo vitam egit asperrimam, quod ipse suis manibus effodit. Deinde vero Mauros patriam suam oppugnare angelo nunciante, & Christianos amouere & abducere à Christi cultu, protinus occurrit, & Christianos omnes catholica retinuit in fide, & in hostes vehementer hortatus est. Quod cum Mauri animaduertissent, eum pœnis acerbissimis sustulerunt. Itaque martyrii corona donatus, à Christo in cœlestium numero aggregatus, sempiterno gaudio perfruitur.

De Engratia virgine & martyre.

ENGRATIA virgo & martyr sanctissima pro Christi religione & amore ardentissimo saeuissimis pœnis & tormentis affecta Christo animam reddidit, de cuius operibus & miraculis magna narratur historia, & Cæsaraugustæ solenniter celebratur.

30

De decem & octo martyribus.

EODEM autem tempore quo Engratia martyrium passa est, duo etiam de viginti iuuenes nobilissimos martyrio coronatos fuisse legimus, qui simul omnes libentissime pro Christi amore mortem oppetere voluerunt. Decem autem & octo fuerunt, Hysitius, Apodemius, Linxius, Successus, Faustus, Martianus, Urbanus, Publius, Matutinus, Cassianus, Felix, Ianuarius, Primitius, Quintilianus, Enotus, Cæcilianus, Frontonius, & Optatus.

De sancto Lauriano archiepiscopo Hispalensi.

LAURIANVS Hispalensis Archiepiscopus, vir sanctissimus, cum Hispali diuino cultui diligentissime feruieret, & Christianos ad augendam fidem catholicam animaret, Rex Hispaniæ temporis illius, nomine Totila, exitium ei parabat. Quam obrem Laurianus per quietem angelum ita sibi dicentem audiuit: Surge Lauriane, & ab hac vrbe statim discedas. nam ciuitas hæc propter hostium Christianæ religionis tyrannidem seuißima longissimaque peste vexabitur, & Hispania tota septem annos nullis irrigabitur pluuiis, & flumina fere omnia deficient. Quo audito Laurianus surgens Romam statim profectus est, vbi sanctissimus vir innumeris miraculis cognoscitur. Mox autem ab eodem angelo monitus vt in Hispaniam rediret, quia pro fide Christi martyriū pati eum oporteret, reuertens in itinere à Totilæ Regis satellitibus capite obtruncatur, quod quidem caput abscissum manibus suis accepit. Quod cum satellites vidissent, metu perterriti ad Christi fidem conuersi, & baptismatis oleo peruncti caput Lauriani flentes Hispalim detulerunt, & cū regi omnia quæ viderant retulissent, Rex quoque Christi nomen assumpsit, & huius sancti & aliorum templa ædificare præcepit.

40

50

De sancto Braulio Episcopo Cæsaraugustano.

REVERTOR nunc ad sanctorum familiam celeberrimam. Nam Seuerianus & Tortura coniuges & nouæ Carthaginis duces sex filios duasque filias progenuere, qui, vt alibi diximus, Hispaniam totam & Christianam religionem summis laudibus extulerunt.

Nam

Nam præter eos quos in Florētinz sororis vita memorauimus, tres alii fratres fuere, Hermegildus scilicet martyr, Recaredus cuius opera plures homines ad fidem catholicā conuerſi fuere, & Braulius Cæsarauguſtanus Episcopus, quos tamen alii Leuigildi & Theodosiæ filios fuisse tradiderunt. Sunt etiam qui hos tres tribus aliis fratres patrueles fuisse opinantur. Braulius autem, vt ad rem redeam, Episcopus Cæsarauguſtæ ciuitatis electus est diuinitus. Nam cum ex multis quem eligerent, in plurimorum sapientum cōcilio hærent, subito flamma super Braulii caput omnibus visa est, quæ innoxia cœli conuexa petens, Braulium episcopatus dignitate decorandum cæterisq; præferendum significat Episcopus igitur electus, religioni Christianæ multum profuit.

10 *De sancto Fulgentio Episcopo Astigitano.*

FULGENTIUS primo Astigitano episcopatu, deinde Carthaginensi præfuit, qui quantū in vtroque fructus fecerit, plures testantur. Cæterum cum Ariana hæresis Christianos à Dei cultu conaretur abducere, conuocato multorum Episcoporum & Hispanorū principum concilio apud Toletum, Fulgentius concionibus suis & miris operibus Arianos omnes fortiter oppressit, & Christianos qui à fide Christi nonnihil erant alienati, summa prudentia & exemplis ad pristinum Dei cultum reduxit. Fuit autem vir eruditissimus, quippe qui linguam Hebræam, Græcam, Latinam, & Arabicam callebat. Demum cum
20 & Laureano amicissimo Episcopo Gaditano, quem non secus ac fratrem diligebat, summa cum gloria Kalendis Ianuariis è vita migravit, cuius funus & à plurimis Episcopis & à Recaredo Rege honorificētissime celebratum est: corpus autem eius ex Carthagine noua Hispalim translatum est, & simul cum sancti Isidori sui fratris corpore sepultum.

De diuo Rege Ferdinando.

DIVVS quidem Ferdinandus Hispaniæ Rex non immerito inter sanctos annumerandus est. Summa enim sanctitate, miraculis innumeris, & moribus integerrimis admodum claruit, quippe qui Dei effigiem quam semper habebat apud se, deuotissime adorabat, summaq; veneratione celebrabat. Ab ea itaque quicquid & necessario & honeste
30 petebat, facile semper assequebatur. Hoc igitur dei numine adiuuante, Hispali aliisq; pluribus oppidis, fugatis Mauris, potitus est. Sic itaque de religione Christiana benemeritus, sanctissime moriens Hispali sepultus est, vbi semper & maxima & plurima miracula visa fuere, quæ si quis forte scire velit plene, eius historiam perlegat.

De sancto Valeriano Episcopo Cæsarauguſtæ.

DIVVS etiam Valerianus Cæsarauguſtanus Episcopus Diocletiani iussu simul cū diuo Vincentio martyrium passus est acerbissimum, & cœlesti corona donatus à Christo. De quo etiam longa legitur historia.

40 *De sancto Froylano Episcopo Legionensi.*

LEGIMVS Froylanum Legionensem Pontificem virum fuisse sanctissimum, & Attilanum eius collegam dignissimum, qui Zamoræ ciuitatis episcopatum promeruit. Cæterum de Froylano multa narrat historia memoratu dignissima. Fuit autem tempore cuiusdam regis Alphonsi, qui cum esset in Ouetana vrbe apud Astures, & Froylani fama sanctitatis totam peragrasset Hispaniam, Froylanum ad se vocauit, cui facultatem dedit ædificandi monasteria & cœnobìa, & eligendi monachos vita probos qui ea colerent, & Christianæ religioni militarent. Multa præterea de Froylani sanctitate leguntur, quæ causa breuitatis omittimus.

50 *De Claudio, Lupertio, & Victorico pueris, martyribus fortissimis.*

APVD Legionem Hispaniæ urbem tres pueri martyrium constantissime pertulerunt, tres Babyloniz viros imitantes. Quos cum Romanus præses ad se vocasset, dixit eis: Quid cum multa millia Romanorum præceptis obediunt, vos summa audacia, vt nobis nunciatur, vultis resistere? Pueri autem responderunt: Habetur in lege nostra, videntes non videant, & audientes non audiant, & ideo tot millia Romanorum vidisti, sed horum omnium mirabiliorem multitudinem videre non potuisti, à quibus te modo superatum probabis. Dic quid nobis hodie, aut quid tibi per nos putas esse præstandū? Præses dixit: Præstandum mihi à vobis nihil quæro, sed solum scire volo cui consentire vos

dicitis, aut quam habetis confidentiam. Responderunt pueri: Nobis in quo sit confidentia si vis scire, possumus te instruere. Habemus confidentiam in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, qui in trinitate vnū sunt, & in hoc confidentes, Imperatores vestros & vos qui ab eis ordinati estis, in agone constitui vincimus. Dixerunt etiam, cum ex patre diabolo sis, fac quicquid tibi persuadet pater tuus. Tunc præfectus iussit eos interfici, qui laudantes Deum, tradiderunt spiritum. Sed qui pro trinitate pati cupierunt, tres in vno tumulo sepulti sunt in ciuitate Legionensi, vbi nunc eorum corpora maximo cum honore venerantur.

De Emetherio & Cheledonio & aliis martyribus.

10

EMETHERIVM & Cheledonium citerioris Hispaniæ fuisse legimus Equites nobiles, qui cum primum in castris sæcularibus strenue militassent, deinde repentino sancti Spiritus ardore succensi, positis mundi armis ad sælicis palmæ præliū cucurrerunt, & fuerunt in vtroque victores, & in vtroque gloriosi. Nam vt à principio Dominū sequuti sunt, sic à Deo qui præmia merentibus elargitur, electi fuere. De quibus Diuus Gregorius hoc modo loquitur: Pone hinc procellam persecutionis, inde naufragia tumescencia, ad desiderium florentis palmæ perlati sunt. Inter primas itaque dignitates regnorum cœlestium ponendi sunt, qui ad passionem venerunt non quæsit. Excellentis voti est inter tormenta proflire, vbi non est criminis latuisse. Credo, inquit idem Gregorius, eos prælium subito- 20
ros hoc modo inuicem fuisse locutos: Diu est fratres charissimi, quod in his vanis sæculi militamus, vbi amissio tanti ocii breuissimo caduci temporis fine conclusa est, sequamur veri Regis signa victricia. Ecce imminet bellum fidei. est occasio nobis augere ordinem militandi. veteranus miles mundi tyrocinium cœleste suscipiat. reiectis mortalibus telis sumamus arma diuina, quæ in conflictibus non pauescant, ne infirmis mucronibus infracta dissoluantur. Fortius continuo sentiemus nos esse munitos, cum signiferi nominis elata vexilla in hostem qui nobis vicendus est, inferentur. Firmet pectus intrepidum contexta fidei opera virtutum lorica. Operiant vulnerum loca, opposita spei scuti impenetrabilis protectione fiducia. Attollant galeæ adhærentes inuicem charitatis erecta fastigia. Feriat vbique hostem missilibus suis vibrata confessio. Hæc sunt munimina sempiterna. 30
Sic itaque pro Christo fortissime militantes apud urbem Legionensem martyrium passi fuere, vbi nunc à Legionensibus non immerito solemniter eorum festum celebratur, & multo longior historia legitur.

De Nunilone & Alodia martyribus.

ANNO Christianæ salutis octingentesimo quinquagesimo primo, cum Sarracenorum Agentes Hispaniam fere totam occupassent, præceperunt vt qui Christianus esset, aut Christum Dei filium denegaret, aut gladio sectus occumberet. Quod impium edictum, & ferale præceptum per Hispaniam totam diuulgatum, magnum timorem Christianis 40
omnibus incussit. Quapropter Hispanorum complures Christianæ religioni sibi prouidentissime consulentes, & nefandam Mahometi sectam fugientes, patriamque suam deferentes, vt alibi latius scripsimus, ad Pyrenæos montes & Cantabriæ Galleciæque montana loca sese contulerunt, quorum successores post multos annos Hispaniæ fuerunt recuperationis autores. De quibus in libro de Aragoniæ Regibus historiam scripsimus plenior. Quare nunc ad Nunilonem & Alodiam martyres redeo. Erant itaque sub idem tempus in Osca citerioris Hispaniæ ciuitate duæ sorores ætatis admodum paruulæ, quarū altera nati maior Nunilo, & altera dicebatur Alodia, quas pater iniquus dereliquerat, & mater quæ Christiana erat ab infantia nutriuera, & in Christi fide diligenter edocuerat. Illæ autem matre defuncta cum ad intellectus ætatē peruenissent, cœperunt in fide Chri- 50
sti proficere, ieiuniis, orationibus, & vigiliis incumbere. Quibus & gratia sancti Spiritus adiutæ, martyrium fortissime pertulerunt acerbissimum. O beatissimæ virgines atq; fortissimæ, quæ amore Christianæ religionis accensæ, mundi fallacias, tyrānos & mortis tormenta vicerunt, vt in cœlum victrices & triumphantes ascenderent.

De diuo Petro præfule Osomensi.

INTER miracula atq; virtutes quas Deus ad laudem & honorem vitæ viri venerabilis Osomensis Episcopi operari dignatus est, insignia quædam & inauditæ nouitatis spectaculum

culum contigisse narratur. Cum enim vir honestus apud villam quæ Fresuelo dicebatur, in territorio videlicet Ofomenfi esset, & post ecclesiæ consecrationem eiusdem loci, domorum cogente penuria, sub arbore quæ ilex vocatur, iuxta posita, cum suo comitatu ad reficiendum resideret, cumque manuum ablutioni aquam non haberet, quod multis incredibile fortasse videbitur, aqua desuper veniens ex prædicta arbore scaturiens contra naturam descendit, quæ cum magna admiratione omnium qui aderant, & manibus abluendis & siti petentium sese obtulit. Quæ res admiranda & eorum oculos non latuit, & circumiacentes regiones fama volanter impleuit. Idem Pontifex cum negotiis emergentibus, multorum precibus adductus, Palentiam venisset, reprehensibile ducens sæcularibus rebus & necessitatibus se continua solitudine implicari, inter mundanas varietates manentis desiderio ciuitatis accensus, proposuit in ecclesiâ beati Antonini in vigiliis & orationibus pernoctare, & propositum executus est ad effectum. Quapropter ego & Dei magna opera referens, & huius beatissimi viri sanctitatem, ob cuius memoriam hæc atq; alia diuina clementia dignabatur ostendere, quod prædixi miraculum describens, non solum præsentium, sed etiam futuræ posteritatis memoriæ commendare decreui.

De sancto Zoylo martyre Cordubensi.

20 BEATISSIMVS martyr Zoylus parentibus clarissimis Cordubensibus progenitus, ab Infantia Christianus, cum esset adolescens, & publice Christum profiteretur, subito à Paganis arreptus ad prætorium cuiusdam iudicis præsentatus est, atque ab ipso, vt ad culturam demonum rediret, diu est exhortatus. Qui cum multa dierum spacia, tam sermonibus, quam muneribus admonitus esset, in cœmiterio præfatæ ciuitatis cum peregrinorum corporibus est sepultus, ne aliquando à Christianis cognosceretur, & digna veneratione coleretur. Sed cum Christo donante pax ecclesiæ dedita esset temporibus Regis Sisebuti, quidam vir nobilis de Gothorum propagine clarus, Agapitus nomine, ex laico vitam appetens monachi, sic ad summum sacerdotium electus est. Et quoniam pro amore Christi sæculum dimiserat, non distulit illum fraudare bonis suis. Cum corpus suum ieiuniis maceratum in stramine reclinaret, per quietem noctis ostensum est ei, quo loco corpus prædicti martyris iaceret, & quo nomine vocaretur, & pro cuius amore capite plexus esset. Qui mane facto congregatis fratribus & vulgi multitudine, quæ viderat indicauit, atque cum omnibus Christianis ad ostensum sibi locum sine mora perrexit. Ad quem perueniens, rastrum manu arripiens effodere cœpit, quousque ad corpus beatissimi martyris, sicut à paganis fuerat absconditum, Deo iuuante peruenit. Quo quidem inuentio, gaudio magno repleti sunt omnes. Præfatus denique episcopus præ amoris magnitudine, cum corpus Sancti Zoyli osculis demulceret, atque indignum se iudicans vt manibus suis tanti viri tangeret reliquias, subito osculando crebrius caruit primorum dentium adiutorio. Quos ab oris officio vt minutos esse conspexit, in sarcophago, vbi viri corpus humatum fuerat, proiecit. **30** Peracto inuentionis obsequio, sequenti nocte per visum sanctus Zoylus **40** ita affatus est ei: Cur me sæpius osculando verberasti? iâ pro eis q̄ à me poposceras intercedens, à Domino Iesu Christo impetrasti, & nûc certus esto, quia dimissa tibi sunt peccata.

De sancta Iulita & Cirico eius filio martyribus.

TEMPORE quo Alexander Imperator aduersus Christianos persecutiones exercebat, & innumeros variis cruciatibus & excogitatis pœnarum mortibus afficiebat, Iulitam matronam nobilem in lege Domini diu noctuq; meditantem, & fama boni operis celebrem, missis officialibus suis iussit præsentari tribunalibus. Erat autem Iulita Deo seruiens in timore, casteque filium paruulum nutrieat, cui cum lacte carnis disciplinam tradidit diuinæ legis. Inter charos denique complexus & maternæ pietatis oscula, vt verum patrem agnosceret, coleret, atque diligeret, dum lacte dulci ex eius aleretur vberibus, ab ipsius ore pro tempore fidei imbuebatur dogmatibus. Insurgentibus igitur aduersum se persecutionibus, pro sua paruulique salute cōfessionis preces ad Dominum voce clamauit, & ipse cuius est salus, benedictionem ei dedit suæ gratiæ. Ante conspectum denique præsentata Præsidis, & ab eo requisita, cuius esset prouinciæ vel ciuitatis, & quæ ei proprii cognitio nominis, ita respondit: De Hispania quidem prouincia, & de primoribus ciuitatis Iconiorum progenita, ad Siciliæ, tuas deuotans persecutiones, loca demigraui, Tharsique sum commorata, & cum sim vere Christiana, mihi nomen est Iulita. Cui Præses, Hortor, inquit, te, tu tibi consule, & Imperatoris iussa perfice, atque debita diis nostris libamina redde. Cui beata Iulita respondit: Ego immundis non sacrifico dæmoniis, quæ vnus viui &

veri Dei vera sum cultrix. Ait Præses: Sacrifica diis antequam ad tormenta perducaris. Et illa: Nec diis tuis vanis sacrifico, nec tormenta pauesco. Interim dum inter eos hi sermones conferuntur, alma genitrix Cirici filii non modico anxietate animi, quod ipsa posita in procinctu belli pro confessione fidei, sui destituta videretur solatio paruulis martyrium cum filio passa cælum ascendit, anno Domini ducentesimo trigesimo.

De sancto Felici, & Anastasio, & sancta Digna, martyribus.

BEATVS Fœlix monachus ex oppido Complutenſi progenitus, natione Getulius, ex quadam occasione in Aſurias deuolutus eſt, vbi & fidem catholicam & religionem monaſticam didicit, ſub profeſſione veræ fidei gladio deciuſus eſt. Eadem die quoque ſanctus Anaſtaſius, qui ab ineunte ætate apud baſilicam ſancti Acicli Cordubentis diſciplinis & literis eruditus uſque ad plenam iuuentutem ibidem in diaconatus officio degit, & poſt monaſticam vitam quam dudum expleto miniſterio oblectatus in cœnobiis egerat, demum ſacerdotio eſt applicatus: deinde concitato grefſu palatium petens aſtat conſulibus, hoſtemque iudicis aſſertionum ſtimulis feriens, gladio conſeſſim abſciſſus affligitur. Quædam præterea virgo adoleſcentula eodem die merito & nomine Digna, Deo reuelante & confortante, proceſſit. Paulo ſiquidem ante martyrium ſuum, aſſiſtere ſibi per ſomnium vidit puellam ſpecie & habitu ornatam angelico, roſas & lilia manu geſtantem. Quam cum nomen cauſamque ſui percunctaretur aduentus, Ego ſum, inquit Agatha, olim propter Chriſtum diris attrita ſuppliciis, & nunc veni partem ſibi purpurei muneris huius conferre. Accipe itaque roſam donarium, & age viriliter in Domino. Nam reliquas roſarum & liliorum quas in manibus geſto, datura ſum Sancto Fœlici & Anaſtaſio tecum hinc martyribus migraturis. Tali denique virgo ſacratiffima viſu ac munere illuſtrata cum dextera colloquentis roſam ſuſpiceret, beata Agatha admiſſa cœleſtibus auris ab oculis intuentis eleuatur. Hæc autem puella cum pro ſumma humilitate atque obedientia inter conuirgines vltimam ſe indicaret, eſſetque incomparabili habitu obſcœcundata, nunquam tamen ſe Dignam patiebatur appellari, dicebatque, nec ſine lachrymis, Nolite me Dignam vocare, ſed magis indignam, pro cuius merito ſiue etiam nomine debeo inſigniri. Quæ paulo poſt vna cum aliis crudeliſſime tormentis affecta, ſpiritum Deo reddidit.

De ſancto Ioanne preſbytero & confeſſore Chriſti.

SANCTAM nunc vitam laudesque Ioannis cui cognomen fuit Ortega, referemus, qui Domini confeſſor fuit & amiciffimus, natione Hiſpanus de regione Burgenſi in rure campeſtri Quintana forti nomine, parentibus infimis ortus. Qui cum adhuc teneræ eſſet ætatis, in vtilia declinans exercitia humanæ mortalitatis, & quaſi ſe Deo offerens, literarum ſtudiis adhæſit, vt dicere poſſet, hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei noſtri gloriabimur. Inde eſt quod implens Dominus petitiones eius, tranſeunte temporis ſpacio, ſancto inſtans propoſito, iam iuuenis ad ſacros ordines promotus eſt. Quibus aſcriptus intenſior ſolito, corde, voce, opere, diuino obtemperauit obſequio. In cuius tempore, magna orta diſcordia, accidit vt in bellum tota fere conuerteretur Hiſpania. Siquidem poſt mortem Caſtellæ regis Alphonſi qui ſine hærede virilis ſexus obierat, rex Aragonum qui Caſtellæ regis filiam vxorem duxerat, Hiſpaniam totam ſibi ſubmittere volebat, cum non eſſet qui ei reſiſtere poſſet in bello. Quod cum animaduertiſſet beatus Ioannes pacis amator, propter afflictionem patriæ vehementer indoluit: & cum diſperſionem & exterminium gentis agricolæ, ſuperante malitia, conſideraret, ſciens in tumultu bellorum bona ſua perditum iri, exiſtimans ea quantulacunque multo melius in operibus miſericordiæ diſtribuire, ſic ſecum dicebat: Væ mihi, quare peruerſitas ſuperbiæ metas offendit innocentia? Verum illud, inquit, eſt poetæ dictum:

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achini.

Sic itaque pietatis viſceribus affluens bonorum ſuorum partem pauperibus erogauit, quorum poſſeſſiones hoſtilis furor ſurriperat: partem autem ſibi retinuit, non ad auaritiam, ſed potius ad gratiam Omnipotentis impetrandam. Quoniam cum videret nullo modo ſe poſſe manere in patria natiuitatis ſuæ, ſumpto conſilio diuinæ contemplationis, proficiſci ſtatuit Hieruſalem. Sumptis itaque rebus quas ſibi ſeruauerat, & obnoxias temporali perditioni cernebat, eas in itinere ſanctæ peregrinationis expendens, in ſcientiæ theſauris, vbi nec rubigo neque tinea demolitur, collocauit. Sic itaque vir Dei inſiſtens fidei, pacem quærens, bellum fugiens, locum pacis Hieruſalem viſitauit, vt iuxta Pſalmiſtam adoraret vbi ſteterunt pedes Domini.

De Fausto, Ianuario, & Martiale martyribus.

O LIM cum Præses Eugenius Cordubam venisset, ei Faustus, Ianuarius, & Martialis occurrerunt dicentes: Quid tibi vis Eugeni, qui Dei seruis mauis inuidere quam credere? Tunc Eugenius ira percitus dixit, O infelices homines, quid vos esse vultis? Faustus respondit, Nos Christiani Christum fatentes, qui Dominus vnus est, per quem omnia, & nos per ipsum facti sumus. Eugenius dixit: Vnde vobis hæc est tam desperata societas? Faustus respondit: Desperatio in nobis non est, nisi in te solo qui nos Deum negare frustra compellis. Hoc cum dixisset Faustus, magis iratus Præses, Imponite, dixit, Faustum in eculeo, qui tam irreuerenter mihi respondit. Tunc Ianuarius Fausto dixit: O charissime tu
¹⁰ pro nobis hoc pateris, qui meritis peccatorum nostrorum te socium esse voluisti. Cui Faustus respondens dixit: Societas nostra Ianuari mansit in terra semper, & imperpetuum manebit in cælo. Hoc cum audisset Eugenius, admiratus dixit: Quæ est ista nunc allocutio vestra, quod tam impie voluistis ambo respondere mihi? Ianuarius dixit: Nobis confessio Christi & nulla est impietas. Tunc Eugenius ad Martialem conuersus dixit: Vides istorum animi dementiam, qua te in societatem suam contraxerunt? Noli maleficis istis & impiis te credere. Cui Martialis dixit: Solus Deus immortalis est, qui cælum fecit & terram, ipse pro tuis malis operibus te puniet. Quod audiens Eugenius, Et hic, inquit, ponatur in eculeo. Quod cum fieri vidisset Martialis, O beata, dixit, immortalitas gloriæ Christi, qua nos tibi frater Fauste sociasti. Tum dixit Eugenius satellitibus suis, Torquete eos donec ad-
²⁰ rent Deos nostros. Faustus autem dum torqueretur, Difficile est, inquit, tibi & patri tuo qui diabolus est, nos à paternis legibus ad mortalitatem tuam conuertere. Propter quod Eugenius dixit, Abscindantur ei nares & auriculæ, supercilia radantur, dentesque mandibulæ superioris euellantur. Quod cum factum esset, Faustus Deo gratias agens magis hilaris factus est. Eugenius Ianuario dicebat: Vides ne Ianuari quanta tormenta passus fuerit Faustus, dum deceptus opinione sua pertinaciter imperio meo parere recusat? Ianuarius autem dixit: Impietas ista & pertinacia Fausti in me maneat, & eius vinculum charitatis. Ad cuius verba dixit Eugenius: Auferantur & huic quæ illi præcepimus. Dumque torqueretur Ianuarius, Eugenius Martialem sic alloquitur: Vides Martialis sociorum tuorum dementiam, & quæ illis mala venerunt? Tu igitur consule tibi, teq; disiunge ab illorum
³⁰ mala consuetudine prauaque voluntate. Martialis autem dixit: Consolatio mea Deus est, quem ipsi gaudentes magna voce testantur, ideoque confitendus & laudandus est Deus Pater & Filius & Spiritus sanctus. Tunc Eugenius maiori furore succensus, iussit eos igne comburi. Cumque perducti fuissent ad locum suæ passionis, sic vno spiritu plebem Christi alloqui cœperunt dicentes: Vos charissimi mei & Christi fideles nolite credere huic diabolo inimico, sed agnoscite vos ad Dei similitudinem & imaginem esse factos. Illum igitur adorete, & illum benedicite qui autor est omnium: non, vt isti dicunt, adoretis opera manuum ipsorum, quoniam ligna & petra, aurum & argentum sunt opera manuum hominum. Vos itaque contemnentes huius iniuriam, & cōfidentes in Iesu Christo, soli Deo sine cessatione quotidie referte laudes. Et cum ducerent eos lictores per quorum manus
⁴⁰ fuerant cruciati, cœperunt eos igni compellere, simulque traditi flammis, exultantes tradiderunt Deo spiritum.

De Sperato martyre & sociis eius.

A PVD nouam Carthaginem adductos Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiam, & alios horum socios, Saturninus Romanorum Proconsul talibus verbis alloquitur: Potestis ab Imperatoribus veniam promereri, si deorum nostrorum cerimonias obseruaueritis. Cui sanctus Speratus hoc modo respondit: Nunquam male gef-
⁵⁰ fisse conscii sumus, iniquitati opem & assensum non præbuimus, nulli vnquam male dixisse recolimus, sed male tractati ac lacelessiti Deo gratias semper egimus, orâtes etiam pro malefactoribus, & ista norma ab Imperatore nostro tradita nobis est. Hæc cum dixisset Speratus, sanctus Cirinus dixit: Non te aliud à nobis oportet audire Proconsul, nisi ea quæ socius noster Speratus confessus est. Cuius verbis sancta Donata suæ quoque mentis conceptum adiecit: Honorem Cæsari, quia Deus præcepit, reddimus, timorem autem & cultum Christo præstamus. Sancta quoq; Bessia sic est locuta: Hoc meditabitur cor meum semper, & labia mea pronuntiabunt, quia Christiana sum. Sancta Secunda subinde dixit: Ego quoque Christiana sum, & à professione sociorum meorum nunquam recedā. Tunc Saturninus videns eos tam constantes & fortes, sententiam dedit dicens: Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiam, & omnes qui Christi ritum professi sunt, gladio placet interire. Tunc Speratus dixit, Deo gratias: Natalius dixit, hodie in cælo martyres sumus, Deo gratias. Proconsul vero iussit sanctos decollari, sanctum Spera-

tum, Natalium, Cirinum, Beturium, Felicem, Aquilinum, Letarium, Ianuarium, Generosam, Bassiam, Donatam, & Secundam. Qui lætantes ad locum martyrii venientes, beatas animas Deo tradiderunt.

De sancto Florentio martyre.

SANCTVS Florentius martyr Hispanus & genere nobilis, sub Deciano præside passus, martyrio coronatus est. Hoc legitur in catalogo sanctorum Romano. Cuius reliquie sanctæ nostris temporibus in ecclesia Hispalensi apud sacrarium cum aliis sanctorum reliquiis in magno precio ac veneratione fidelium Christianorum in capsula visuntur, quæ talibus versiculis in vna simul inclusis designantur: *Requiescit in pace Florentius vir sanctus, die septimo Kalendas Martias. Vixit annis quinquaginta tres, & depositus est die tertia Idus Martias, Eræ quinquagesima tertia, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto.* 10

De sancto Eugenio Toletana sedis Archiepiscopo & martyre.

S. Eugenio Toletani Archiepiscopi Parisius corpus humanum.

RAYMVNDVS olim Toletana sedis antistes ad concilium apud Remos Gallia populus celebrandum temporibus Eugenii summi pontificis cum aliis multis Episcopis in Galliam profectus est. Qui cum in vrbe Parisiorum ad ecclesiam sancti Dionysii orandi gratia diuertisset, in eadem Ecclesia quoddam sepulchrum inuenit, quod apud eos magnæ venerationis habebatur, in quo ex eius superscriptione beati Eugenii Toletani Archiepiscopi corpus humatum esse cognouit. De quo diligentius inquirens quis fuerit, 20 vel qua ratione a propria sede quieuerit, tum ex relatu hominum, tum ex eius vita quam ibi descriptam inuenit, deprehendit. Scriptura siquidem continebat, hunc Eugenium à beato Dionysio in Galliam proficiscente ab vrbe Arelatensi in Hispaniam directum Toletana sedis præfuisse. Qui postquam visitauit magistrum Dionysium, cum iter esset ingressus, à gentilibus deprehensus & ex fidei confessione quis esset cognitus, gladio aperiente viam qua magister suus illuc iam præcesserat, coelum coronatus ingreditur. Cuius corpus post multum temporis diuina reuelatione repertum in ecclesia Beati Dionysii magna fidelium lætitia & exultatione conditur, vbi propter meritum sanctitatis & gloriæ miraculorum quæ ibi fiebant, ab omnibus quam deuotissime venerabatur.

De sancto Attilano.

Sanctorum laudanda cur cognoscenda.

OPERÆ precium est sanctorum virtutes & gesta cognoscere, vel propter eorum memoriam quæ semper eluceat, vel maxime propter exempla quæ sunt nobis salutifera documenta. Quare Beatus Attilanus annum agens quintum & vigesimū, audiens in Morerola monasterio quod à Zamora non longe distabat, homines sanctissime vixisse, illuc statim se contulit. Vbi decennium sub Floriani Abbatis disciplina militauit. Cuius honestatem sanctitatemque cognoscens Florianus eum in monasterii Priorem constituit. Quorum temporibus Zamorensis atque Legionensis Pontifices à mortali vita discesserunt. Attilanus in Episcopatu Zamorensi, & Florianus in Legionensi successerunt, propterea quod per omnem regionem clarissima eorum fama virtutum peruolabat, qui die 40 sancti Spiritus illo mysterio fuere roborati. Quapropter Attilanus templa, loca, omnesque populos summa cura gubernabat, & annos fere decem magnos & assiduos labores tolerauit. Qui memor exactæ vitæ criminumque suorum quæ antea commiserat, peregre proficisci statuit. Episcopatus itaque redditus pauperibus mandat communes fieri, quod multis rationibus suos hortatur, quoniam necessitate coactus se per aliquod tempus recessurum dicebat. Quod si secus mandatum fecissent, Deus iratus maledictione condemnaret. Hoc audientes qui vitā eius nouerant, clamant omnes, Te sequemur quocunque vadis, ô mortaliū omnium clementissime. quare nos in tanta calamitate relinquis? per Deum vnicū quicquid rogas, nos facturos testamur. Ille autem verbis illorum fidem adhibens, cum eos benedixisset, statim discessit. Cumque venisset ad pontem prope templū sancti Laurentii, anulū quem digito gestabat, de ponte proiecit in flumen, sic dicens: Quando anulum hunc reuifero, tunc ab omnipotenti Deo delictorum meorum veniam promerebor. Inde autem discedens cum vno comite quem plurimū diligebat, adeo festinauit, vt eum defatigatū reliquerit in itinere. Solus itaq; se pannis induit quam vilissimis, adeo vt à nemine cognosci posset, & duos annos eleemosynis vixit. Quē tandē vox in somnis audita diuinitus sic admonuit: Attilane iam iam tuum ad pontificatū perge, tuæ enim exaudita sunt preces. Ipseque, præcepto audito, se itineri accinxit. Venit itaque noctu ad eremum quæ sancti Vincentii de Cornu vocabatur, & conuicina sancto sepul-

sepulchro, vbi quædam muliercula cum marito suo illum in parua domo receperunt, ei-
 que cœnam non lautam quidem dederunt. Mane autem maritus & vxor pro piscibus ad
 Episcopi domum vadunt, vt antea cōsueuerant, & Attilanum rogant, vt interim domum
 custodiat. Quibus dantur pisces. immemores vnus quem domi reliquerant, reuersi pro
 eo dederunt piscem maioris potideris. Quos pisces Attilanum rogant vt præparet, do-
 nec ipsa pro aqua & maritus pro igne vadunt: quibus Attilanus respondit obsequenter.
 Cumque maiorem piscem accepisset, dum eius viscera volueret, anulum quem à ponte
 deiecerat, inuenit. Tunc repente pronus & genibus flexis Deo gratias egit, & continuo
 sponte campanæ sonitū dederunt, & magna totius ciuitatis admiratio orta est. Quapro-
 pter per omnes domos & hospitia atque hospitales perquirunt, nihilque comperiebant.
 Cum essent itaque omnes solliciti, tandem vir quidam procurator rei familiaris Episcopi,
 meminit de viro quodam quem muliercula sibi dixerat hospitatum apud se, nescius cu-
 ius dignitatis esset. Omnes illuc concutunt sacerdotes & tota ciuitas. Attilanus autem
 veste non preciosa neque noua, sed vili atque detrita inuentus est, Deo gratias agēs. Qua-
 propter omnes ei gratulantes, & Deo gratias agentes, cum magno gaudio reduxerunt in
 ciuitatem, qui postea vixit annos circiter octo, sanctis semper operibus incumbens.
 Quem vita functum nomine ciuitatis Urbanus Pontifex maximus in sanctorum nu-
 merum canonizatum aggregauit, anno millesimo secundo, quo regnabat in Hispania
 Rex Henricus.

*Campanæ
 sonitus ff. de
 necus.*

De sancto Torquato & sociis eius.

PROVTScribit Calixtus Romanus Pontifex in libro quem de vita sancti Iacobi & mi-
 raculis edidit, in Hispania Diuus Iacobus è Gallecia prouincia nouem discipulos ele-
 git, quorum septem, duobus aliis in Gallecia prædicandi causa remanentibus, cum eo
 Hierosolymas perrexerunt, qui corpus eius post passionem per mare in Galleciam depor-
 tarunt. Ex quibus, vt idem Calixtus & beatus Hieronymus scripserunt, nonnulli cum
 beati Iacobi corpus in Gallecia sepelissent, & Romam se contulerunt, & ab Apostolis Pe-
 tro & Paulo coronis episcopalibus ornati, ad prædicandum Dei verbum in Hispaniam
 adhuc errore gentilitatis implicatam missi fuere, qui sua prædicatione innumerabilem Hi-
 spanorum multitudinem ad Christi cultum conuerterunt. Torquatus apud Gaditanos,
 quos tunc Accios vocabant: Ctesiphon ad Abderenses, quos tunc Vergos, & nunc eo-
 rum patriam Almeriam dicunt: Secundus ad Abulenses, quorum ciuitas adhuc antiquū
 retinet nomen: Indaletius ad Vrsios, quorum ciuitas Vnga vel Verga vocabatur: Caci-
 lius ad Iliberos, id est Granatenses: Hesichius ad Carthesos, id est Ventosanos: Eufra-
 sius ad Illiturgitanos. Qui omnes idibus Maiis in pace quieuerunt. In quorum quidem me-
 moriam ad hoc vsque tempus miraculum cernitur, & eorum gloriosissimæ mortis pro-
 batissimum testimonium. Siquidem in eorum vigilia singulis annis ad sepulchrum sancti
 Torquati retro ecclesiam, diuinitus arbor oliuæ florens, maturis fructibus onustatur, de
 quibus oleum statim conficitur, vnde lampades ante eius altare venerandum accendun-
 tur: quod apud Acitanam urbem fieri quidam scripserunt. Ego vero quæ sit vrbs Acitana,
 non bene compertum habeo. Alii vero duo sancti Iacobi discipuli, scilicet Athanasius &
 Theodorus, vt in beati Leonis epistola legitur, iuxta Apostolicum corpus, vnus ad dexte-
 ram, & alius ad læuam sepultus est.

De magna Cæsaraugustanorum martyrum multitudine.

ABhinc anno millesimo cētesimo trigésimo septimo martyres innumerabiles Cæsar-
 augustæ passi fuere. Tunc enim in Hispania indies Christianorum crescente nume-
 re, Diocletianus & Maximianus Imperatores metuentes ne Romano & totius orbis pri-
 uarentur imperio, Dacianum præsidem ad persequendum Christianos in Hispaniam
 miserunt. Qui Cæsaraugustam ingressus cum Christianorum mentes à sancto proposito
 reuocare non potuisset, aduocatis vrbis satellitibus, iussit vt ex vrbe Christianorum mul-
 tudo pelleretur, quam milites eius armati ex locis occultis subito prosilientes occiderēt.
 Ipse autē Decianus interea ciuitatis portas clauserat, vt si quis aciem mucronis fugiens ad
 urbem rediret, nequaquam ingrederetur cruento gladio periturus. Satellites itaque per-
 currunt, præconū voces resonant per urbem, portæq; referantur. Caterum gaudens pio-
 rum Christianorū vtriusque sexus ingens multitudo progreditur, Gloria, cantans, in ex-
 cellis Deo. Quibus digressis ex officio impietatis obserantur portæ ciuitatis, & ex occul-
 tis repente locis prosiliunt armatorum cunei, posternūtur non resistentiū corpora catho-
 licorum innumerabilium. Præses autem non satiatus crudelitate sua præcepit multitudini

paganorum, vt per omnes ciuitatis plateas iacentia corpora congesta ignibus traderent. Qui vt nihil crudelitatis intentatum relinqueret, omnes diuerforum criminum reos, qui in ergastulis carcerum tenebantur, amputatis capitibus sociari iussit sanctorum corporibus, & simul ignibus comburi. Congesta sunt igitur sanctorum corpora corporibus damnatorum & coniuncta. Quæ etsi simul concremata fuere, virtute tamen cœlesti sunt ab illis separata. Quæ quidem fuerunt omnia facta veluti frumenti candida massa. O fœlix & nimium beata ciuitas Cæsaraugustana beatorum sanguine circumfusa, quæ tot millium martyrum oblationes domino consecrasti.

De sancto Lamberto, & sancto Gregorio.

10

CV M in Hispania citeriori apud Iberum amnem locustarum multitudo ingens per multos annos fructus omnes deuastaret, eamque nec precibus, nec votis, nec sacrificiis illius regionis incolæ abigere potuissent, tandem multorum consilio, vel potius diuino monitu, per nuncios Romanum consulere Pontificem, quomodo suis & aliorum precibus & consiliis tanto possent obuiare malo. Quorum lachrymosas preces Pontifex audiens, triduanum populo ieiunium indixit, orans vt Deus, cuius dispositioni cuncta subiacent, reuelare dignaretur, quo ordine pestis illa sedari posset. Post autem triduum angelus Romano Pontifici & cuidam Cardinali visibiliter apparens nunciauit, vt Gregorium qui propter operum suorum sanctitatem ad Hostiensem Pontificatum promotus fuerat, mitteret. Quod Romanus Pontifex adimplens, beatum Gregorium statim misit in Hispaniâ. 20 Qui cum venisset, primum oppidum Calagorritanum, vbi locustarum densissima nubes campos obumbrabat, visitauit. Cuius præsentiam pestis illa sustinere non valens, sicut fumus à vento repulsa est. Pergens deinde Lucronium cæterasque visitans circumadiacentes regiones, & fructus à locustis, & corpora à languoribus, & animas à vitiis virtute diuina suaque prædicatione liberauit: qui etiam quendam opilionem nomine Dominicum, monitione diuina ad eum venientem, sacerdotem ordinauit, & indiuiduum comitem semper habuit, qui nunc sanctus Dominicus vulgo de la Calzada dicitur. Beatus vero Gregorius plenus virtutibus, prophetico spiritu pollens, & maximis coruscans miraculis, fœlix migravit ad Dominum. Cum autem Dacianus præses in Hispaniam adueniens multâ sanctorum corpora laniet, & innumerabilium martyrum Cæsaraugustanorum sanguinem 30 sæuissime profudisset, cupiens Christianitatis nomen funditus delere, sub præconis voce tale promulgauit edictum, vt si quis latenter Christianum liberum aut in ruribus seruum teneret, sub talionis pœna statim proderet, aut negare cogeret fidem. Cumq; beatus Lambertus sub cuiusdam infidelis dominio in rure laborando degeret, Dominus eum alloquens duorum optionem dedit, aut fidem negare, aut gladio succumbere. Quod audiens Lambertus intrepida voce respondit, ante mori se velle quam Domini fidem negare. Quapropter iratus Dominus, euaginato gladio, vno ictu caput eius abscidit. Martyr vero Domini proprium caput propriis manibus accipiens vsque ad eum locum, bobus præeuntibus, peruenit, vbi innumerabilium martyrum preciosa corpora iacebant: qui cantans, Exultabunt sancti in gloria, cæterisque nutu diuino respondentibus, Lætabuntur in cubilibus suis, ge- 40 nibus flexis tanquam in cubili amœno inter reliquos martyres se collocauit.

S. Dominicus.

De AEmiliano Christi confessore.

SANCTVS AEmilianus in Aragoniæ prouincia iuxta montem Cachum pastor ouium fuit, pastor hominum futurus, qui oues ducebat ad vireta montium, & vt pastorum mos est, citharam secum ferebat, ne ad gregis custodiam torpor impediret ociosam mentem nullaque exercitatione suspensam. Cum autem ad dispositum locum peruenisset, eum diuinitus sopor inuasit, qui citharæ materiam vertit in literarum instrumenta, animamque opilionis in actum contemplationis. Expergefactus cœlestem meditatur vitam. Relinquens subinde curam ouium, statim Fœlicem eremitam adiit, qui erat in Castro Libyo, post cuius salutarem doctrinam in eremo habitans annis fere quadragenis, angelorum solummodo collegioungebatur. Quem Tiriaffonenſis Episcopus Vrgellensis ecclesiæ, vbi nunc eius corpus habetur, gloriosum presbyterum ordinauit. Qui presbyter ordinatus demonium oratione fugauit, Armentarium monachum à tumore ventris sanauit, Barbarā fœminam à paralyſi morbo, aliamque claudam curauit, & ancillæ cuiusdam Senatoris cæcæ visus restituit. Ante annum autem suæ migrationis & vitæ fere centesimum, cum ei reuelatum esset humanos se finituros labores, & omnipotentis percepturum promissiones, ad vitam se conuertit asperiores, & qui se vigiliis ieiuniisque iam desiccauerat, denuo veteranus miles militiam aggreditur nouam, vt finis esset præstantior. Eodem igitur anno quadra-

50

quadraginta diebus ante reuelatur ei excidium Cantabriz: vnde nuncio misso iubet ad diem festum Paschæ senatum præsto esse. Qui cum ad statutum diem conuenissent, narrat illis quod viderat. Secreta eorum, cædes, furta, incesta, violentias, cæteraque vitia increpat, pœnitentiam vt agant pro his omnibus prædicat. Appropinquante autem mortis tempore accersiuit Assellum presbyterum sanctissimum cõtubernalem, in cuius præsentiâ fœlicissima eius anima à corpore soluta, cœlo est reddita.

De Eurofia virgine & martyre.

10 **R**HODORICI regis temporibus Mauris per insidias Iuliani Comititis Hispaniam deuastantibus, Eurofia Bohemiæ regis filia Aragoniæ regi per nuncios desponsata, veniens in Hispaniam, cum Maurorum rabiem sæuientem contra Christianos audisset, ad montes Pyrenæos fugiens, in spelunca apud oppidum quod Verna vocabatur, latuit cum multis Hispaniæ & Bohemiæ nobilibus qui cum ea venerant. Ad quam speluncam cum Mauri peruenissent, equites Eurofiæ fortissime contra Mauros pugnantes, omnes demum Maurorum multitudine circumuenti oppressique ceciderunt, & Eurofia ab hostibus capta. Quæ cum regis filia agnosceretur, & esset forma pulcherrima, admonita à Maurorum principe vt Christianam legem defereret, & ei coniugio copularetur, nolens illius fraudulentis suasionibus acquiescere, ipsa cum paucis suorum qui prælio remanserant, iugulatur. Quæ cum ferientis gladium patienter expectaret, hæc angelica vox audita est: Veni electa mea, sponsa Christi, accipe coronam quam tibi Dominus preparauit, & donum, vt quotiescunque pro pluuia vel contra quamcunque tempestatem fueris à Christi fidelibus inuocata, erit eorum oratio exaudita. Cum hoc audisset, brachiis detruncatis & pedibus spirauit. In loco autem vbi concidit, miracula multa postea visa fuere. Corpus vero post aliquot annos cuidam pastori diuinitus demonstratum est, & inuentum solenniter & maximo gaudio Christianorum ad Iacam ciuitatem delatum est, vbi in arca reconditum in ecclesia cathedrali suauissime redolet.

De Fructuoso, Eulogio, & Augurio martyribus.

30 **F**RVERTOSVS Tarraconensis Episcopus cum Augurio & Eulogio diaconis suis ab Æmiliani satellitibus in carcerem coniecti fuere, vbi postero die Fructuosus Rogatianum baptizauit. Post diem autem quintum ad Æmilianum præsidem perducti fuerunt, & Fructuoso dixit Æmilianus: Audisti quid Imperatores iusserunt? Fructuosus dixit: Nescio quid Imperatores vestri iusserunt, ego vero Christianus sum. Æmilianus dixit: Præceperunt deos coli. Fructuosus respondit: Ego vnum Deum colo, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Æmilianus dixit: Scis esse Deos? Fructuosus dixit: Nescio. Æmilianus dixit: Scies postea. Fructuosus autem orare cœpit intra se. Æmilianus Augurio dixit: Noli verba Fructuosi auscultare. Cui respondit Augurius: Ego Deum colo omnipotentem. Æmilianus Eulogio: Nunquid & tu Fructuosum colis? Eulogius dixit: Ego ipsum colo, quem & Fructuosus. Æmilianus Fructuoso dixit: Episcopus es? Fructuosus respondit: Sum. Æmilianus dixit: Fuiisti. Et statim iussit eos viuos comburi. Qui cum ducerentur ad incendium, populus Fructuoso condolere cœpit, quoniam eum diligebant etiam gentiles. Educti de carcere & flammis iniecti, manibus instar crucis expansis orantes, vt vincula quibus astringebantur, urerentur, apertum est cœlum super eos, videntibus etiam Præsidis Æmiliani domesticis. Qui Æmiliani filiæ cui seruiebant, ostenderunt, Fructuosum cum diaconis suis cœlum ascendere coronatos, adhuc stipitibus quibus alligati fuerant, permanentibus. Æmilianus autem ad videndum vocatus, quia non dignus erat, videre tantam gloriam non meruit. O beati martyres igne probati sicut aurum, vestiti lorica fidei, & galea salutis! qui coronati sunt corona cœlesti & immarcescibili.

50

De sancto Elefmo.

AT Elefmus etsi fuit natione Gallus, & ex claris parentibus ortus, & vir sanctissimus, à Regina tamen Hispaniæ & Alphonso rege per literas & nuncios rogatus, in Hispaniam venit. Vbi commoratus, perspectis eius moribus & vitæ sanctitate Hispaniæ principes eum apud se habere volentes, ei sacellum quod sancti Ioannis Euangelistæ nomine iuxta portam ciuitatis Burgenfis in peregrinorum sepulturam condiderant, destinarunt. In quod Elefmus vir diuinis consecratus officiis magnis fundis & redditibus à rege donatus se recepit, vbi super humum nudam dormiturus iacebat. Qui ieiunabat assidue & indefessus orabat, quotidieque sacris operabatur. Erat sedulus eleemosynarum largitor,

ægrotantium & peregrinorum in re & verbo diligens consolator, cuius multa magnaque miracula, quæ Deus per illius virtutes ostendit, quoniã sunt ab aliis scripta latius, præmitto. Eius autem venerabile corpus in sacello præmemorato funeratum est, & simulachrum eius lapideum ante ianuam templi vidimus.

De sancta Centolla & Helena martyribus.

CENTOLLA virgo Hispana cum multis virtutibus esset insignis, Christianamque religionem accuratissime seruaret, ad Regem qui tunc in Hispania rerum summam tenebat, ducta est. Qui videns eam in Christo prædicando constantissimam, cruciari crudelissime iussit, & postea Seditio præfecto sæuioribus, si non mutaret animum, afficiendâ tormentis tradidit. In qua Seditius omnia tormentorum genera exercuit, ad quæ videntur frequens mulierum turba dolentium intromissa est, quæ Centollam solando rogabât, ut sententiam mutaret. Quibus illa sereno vultu se maiora pati paratissimam esse respondit, omniaque sæuissima tormenta ad mortem usque sustinuit. Ad quam veniens Helena mulier nobilis hortata est, ut non deficeret in tormentis. Cui Centolla respondit, Tu vide soror mea ne deficias, quæ simul mecum pro Christo trucidanda es. Et paulo post præses utramque decollari iussit, quarum corpora in Burgenſi ecclesia translata fuerunt.

De sancto Iuliano doctore Archiepiscopo Toletano.

20

IVLIA NVS cognomento Pomerius, ecclesiæ Toletanæ fuit Archiepiscopus tertius post diuum Illeſonſum. Fuit in omni genere literarum doctissimus, & præcipue in sacris, quem Magister sententiarum citat in libro quarto, scribens de igne purgatorii & inferni, & autoritate viri huius doctissimi atque sanctissimi confirmat opinionem suam. Scripsit hic libros complures, qui temporum iniquitate & hominum negligentia non apparent. Obiit vir hic sanctissimus octauo die Martii, quo in ecclesia Toletana festum eius celebratur.

De sancta Casilla.

FVITOLIM Toleti Rex Mauritanicæ gentis nomine Canon, homo viribus potens, & 30
atmis strenuus, qui multis annis aduersus Christianos bellum gessit, multaque damna catholicæ fidei cultoribus intulit, atque quamplurimos Christianos captiuos longo tempore tenuit. Cæterum huic Christianæ religionis hosti validissimo crudelissimoque, dispensatione diuina, filia fuit vnica nomine Casilla, vel (ut alii volunt) Casilda, ut tam sæua progenies & stirps tam nequam, florem & fructum miri candoris afferret, super quem spiritus Domini cõquiesceret. Virgo siquidem regii generis ita semper ab infantia in virtutum creuerat fastigium, ut cor eius & pietas, quæ secundum Apostolum ad omnia plurimum valet, miro modo repleuerat, & ipsius præcordia veluti gladius bis acutus penetrauerat, ut Dei totam famulam in suum videretur dominium vendicasse. Stupendo namque modo & admirabili virginem illam spiritus ille deificus per deuotionis incendium 40
fursus semper agebat in Deum, per compassionis mollitiem transformabat in Christum, per pietatem descensionis inclinabat ad proximum. Feruido siquidem & teneris annis tenebatur affectu, ita ut afflictis Christianis, licet Sarracenica nata esset progenie, intensissimæ compassionis teneritudine condescenderet, atque siquid penuriæ aut defectus in aliquo cerneret, pii cordis dulcedine regebat in lachrymis. Habebat enim clementiam ingenitam, quam superinfusa Dei pietas duplicabat. Ipsius itaque liqueſcebat animus ad captiuos pauperes, ut quibus manum non poterat, exhibebat affectum. Consuetudinis siquidem eius erat singulis diebus ineffabiliter, nisi aliquid esset impediens pietatis, per viscera Christi almi Iesu propter reuerentiam, captiuos Christicolas inopes sua quam gratissima præsentia visitare, ipsisque per largitatis impensionem porrigere manus adiutrices, pectoris gerens in scrutinio auris literis conscriptam Davidicam sententiam qua in- 50
tonuit: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Mira res & insolita, à naturali incisa oleastro, contra naturam sui generis in bonam transibat oliuam, ut fructum bonum posset afferre. Vnde arbor infructuosa ramum producere valuit vberissimum. Hæc autem sancta Casilda (ne lectores eius laudes & virtutes ignorent) cum fluxum sanguinis pateretur, vna cum captiuis Christianis, quos è vinculis, absente patre, liberauit, ad Boetium fontem, de quo alio loco scripsimus, se contulit. vbi lota statim conualuit, ibique permansit, & non sine multis miraculis quæ Deus propter illius sanctitatem multis Christianis ostendit, vitam finiuit. Quapropter Christiani subinde in cacumine motis, vnde fonticulus oritur

oritur, ædem sacram condiderunt, quæ nunc à Christianis excolitur nomine & appellatione sanctæ Casildæ.

De sancto Fructo.

FRUCTI autem serui Dei sanctissimam & asperrimam vitam Segouienſis quotannis exultans cantat ecclesia. Qui cum diues eſſet, omnia quæ habebat vendidit, & precium rerum quas produxerat, totum pauperibus erogauit, & pene nudus in eremum ſe contulit, ibique in ſpelunca inter montanas feras & ſine humano contubernio vitam egit ſolitariam & inopem. Qui ſpiritu Dei plenus, diuinis aſſuetus præceptis, perfectionis Euangelicæ fuit ſedulus æmulator. Venditis omnibus, & precio diſtributo egenis, ad eremi ſqualorem, factus ſolitarius, abiit, & nudus ſequutus eſt infatigabiliter Chriſtum nudum. De cuius eximiis virtutibus & magnis laudibus præter hyrnos deuotiſſimos, etiam lectiones in eius historia leguntur, ex quibus vnā ſolenniter cantat ecclesia, quam hic exponere placuit. Cum patris noſtri Fructi glorioſi merita ſingularia & opera mirabilia nobis in mentem veniunt, noſtram nimirum vitam iure reprehendimus. Quæ quidem, ſi cum Fructi ſanctitate comparetur, admodum vilis eſt & non ſine maxima culpa.

De Seruando & Germano martyribus.

LEGIMVS etiam Seruandi & Germani martyrium, qui cum viri nobiles eſſent, dæmones expellebant, & per impoſitionem manuum multos languores curabant in Emerita vrbe Luſitaniæ prouinciæ. Quod cum præſes audiſſet, eos ad ſe vinctos cathenis adduci iuſſit, & in Mauritaniam prouinciā proſecturus ſecum ducere decreuit. Illi autem labores itineris, cathenas, & famē, gaudentes, animi virtute tolerabant. Tandem cū ventum eſſet in locum qui dicebatur Viuanus, apud Gades, iuſſit præſes vt colla eorum carnifices amputarent. Ducti igitur ad collem flexis genibus orantes Deum, gladium ſacris ceruicibus exceperunt, quorum Seruandus Hiſpali cum Iuſta & Rufina, Germanus verò in Auguſta Emerita ſepultus eſt.

De facundo & Primitiuo martyribus.

IN Hiſpania præſes Decianus ſuper ripam fluminis quod Seya dicebatur, ſecus ſtratam, vbi erat idolum ad immolandum ei, multitudinem gentium congregauit. Erant autem non longe ab eodem loco duo fratres, Facundus & Primitiuus Chriſtianiſſimi, qui noluerunt idolo immolare, & propterea accuſati apud iudicem ducti ſunt apud eum. Quos cum multis minis exhortatus fuiſſet, vt idolis immolarent, reſponderunt: Nos quotidie immolamus domino Ieſu Chriſto, & nobis optabile eſt pro eo pati: & ſic vſque ad mortem perſeuerarunt.

De ſancto Leandro Episcopo Hiſpalenſi.

INTER cæteros autem Hiſpanos homines doctrinis excellentes, Leander Hiſpalenſis Episcopus ſanctitate, doctrina, atque eloquētia maxime floruit, cuius concionibus & exemplis tota Veſegothorum gens per Recaredum eorum regem ab Ariana impietate conuerſa eſt: quippe qui multa ad catholicæ fidei confirmationem & ipſius Arianae hæreſis confutationem composuit. Nam eandem peſtem Vandali plures in Hiſpaniam ex Africa detulerant. Huic autē Leandro viro inſigni diuus Gregorius Pontifex adhuc monachus morarium ſuorum librum ſcripſit.

De ſancto Iſidoro Hiſpalenſi Episcopo.

LEANDRO viro docto ſanctoque frater Iſidorus doctiſſimus ac ſanctiſſimus in Hiſpalenſis episcopatus dignitate ſucceſſit, qui vnus inter omnes Hiſpaniæ tum ſanctitate, tum literis clarus, non ſecus ac ſol inter omnia ſydera fulſit. Natus enim ex ſtirpe regia, verus nobilis, verus doctus, verus ſanctus, & cunctis virtutibus excellens plurimum, & patriam Hiſpaniam & Chriſtianam religionem illuſtrauit. Fuit autem diui Gregorii Papæ diſcipulus, à quo & doctrinam & ſanctitatem doctus, ob doctrinam ſingularem maximasque virtutes miraculaque permulta in magnam apud omnes admirationem deuenit. Qui cum eruditiſſimus eſſet, plurima ad Chriſtianam fidem pertinentia ac de aliis rebus librorum volumina confecit, quorum hæc præcipua fuerunt: Etymologiarum libri viginti, De ſummo bono tres, Allegoriarum tres, Aſtronomiæ liber vnus, Officiorum libri duo, ad Florā ſororem libri duo, Differentiarum liber vnus. Scripſit & de viris illuſtribus & Grammaticæ vocabulis. Item hiftoriam ab Adam vſque ad ſua

tempora, & Longobardorum gesta mandauit literis, multorumque sanctorum vitas. Librum insuper de Cosmographia & rerum naturis, multaque alia ac pene innumerabilia opera composuit. Ex cuius libris hæc salutaria præcepta consiliaque sapientiæ plena collegimus, quæ sequuntur. Patienter ab vno ferendum est, quod multis accidit. Difficile est prauam vincere consuetudinem. assidua namque consuetudo in naturam conuertitur. Conor à lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor amore boni, retrahor malæ consuetudinis lege. Quamuis cum dolore vsui malo resistē. Corrupti non potest corpus, nisi prius corruptus fuerit animus. Castitas hominem cælo coniungit, & angelorum comitem facit. Sature libido semper est accensa, ieiunio verò deprimitur. Venis vino plenis in membris luxuria pullulat. Pocula sunt enim luxuriæ instrumenta, & igni adiecto 10
foimite magis incendium crescit. Si vis à fornicatione esse tutus, esto corpore & visione, muliere discretus. Circà serpentem enim positus diu illæsus non eris. Eiusdem sancti sententiæ memoratu digne de patientia & humilitate. Quantum humilitate cor inclinatur ad infima, tantum proficit in excelsis. Primus humilitatis gradus est libenter audire veritatem, memoriter retinere, voluntarie proficere. Veritas mentem fugit, quam humilem non inuenit. Descendē vt ascendas, humiliare vt ex alteris, ne exaltatus humiliaris. Esto paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. Tanro enim eris apud Deam preciosior, quanto fueris antē oculos tuos despectior. Humilitas casum nescit. Æqualis esto in omnibus; mentem neque gaudio commutes, neque mœrore. Nullus te casus imparatum inueniat. Nullus sit casus quem non præmeditatio tua præuiderit. Propone 20
tibi nihil esse quod non possit accidere. nam præcogitatio molestias futuras attenuat, improuisa autem mala grauius feriunt. Quod tibi in alio displicet, in te ipso displiceat. Para tibi contra verbum asperum tolerantia clypeum, contra linguæ gladium patientiæ scutum. Conuitium non retorqueas, contumeliam ne repetas, tene silentii patientiam, tacendo facilius vinctes. Aperi tranquillo corde dolorem iniuriæ. vulnus quamuis graue sit, apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum. Inuidia sibimet primum nocet, primum actorem suum mordet, est enim animæ tinea, quæ sensum comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor quasi pestis depascit. Eiusdem sancti præcepta de bona & honesta conuersatione. Professionem tuam habitu & incessu demonstra, sit in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil lasciuiæ, nihil dedecoris, nihil petulantia, 30
nihil insolentiæ, nihil in incessu tuo leuitatis appareat. Mores hominis lingua pandit. qualis enim sermo, talis & animus existimatur. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non inquines. Non detrahas peccanti, sed condole. Quod in aliis detrahas, in te potius pertimescas. Detrahentes quoque non audias. pari enim reatu detrahentes & audientes tenentur. Inter fideles non computantur, qui quod vouerunt non adimplent, quia fidem promissionis non soluunt. In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. impia est promissio quæ scelere impletur. Nulla poena grauior est, quam mala conscientia. mens enim malæ conscientia propriis stimulis agitur. Prauas cogitationes tuas manifesta. vitium enim proditum cito curatur. In bonis dilatio nocet. Sæpe natura moribus immutatur, consuetudine superatur. Quod cum difficultate cœpe- 40
ris, per vsu cum voluntate perficies. Non solum factor, sed etiam conscius peccati tenetur obnoxius. Hæc itaque præcepta salutifera de sancti gloriosissimi codicibus hausimus. Cuius dies festus, cum sanctus fuerit egregius, cum apud Christianos omnes, tum vero apud Hispanos deuotissime celebratur.

De diuo Antonio sacrarum literarum Arcâ cognominato.

DIVVS autem Antonius Hispanus & ex Vlixbona ciuitate oriundus, atque ordinis Minorum sacerdos, admodum quidem & vita sanctus, & multis virtutibus adornatus fuit, qui apud Patauium innumeris claris miraculis summa cum gloria Deo animam restituit. Quas ob res à Gregorio summo Pontifice sanctorum confessorum consortio 52
relatus est. Cæterum cum religiosos omnes non solum sui temporis & ætatis, verum etiā priorum sæculorum longe literis omnibus præstaret, sacrarum literarum Arca cognominari meruit. Et cum Tolosæ, Bononiæque, atque Patauii theologiam diutius egregie docuisse, hac de re non paucos edidisse libros perhibetur.

De diuo Vincentio Theologo celeberrimo.

DIVVS etiam Vincentius, patria (vt quidem volunt) Valentinus, quantum Hispaniam, patriam, religionem Christianam illustrauerit, narrare quis posset? Hic enim prædicatorum

catorum ordini seruiens, declamator ac theologus celeberrimus, non doctrina modo celebri, sed insignis sanctitate singulari, plurimum quidem Christianae religioni cunctisque mortalibus prodesse maxime studuit: quippe qui cum concionandi munere facundissimus & vehementissimus esset, quoad vixit, religionem Christianam & fidem catholicam praedicando, docendo, & monendo, non verbis modo, sed exemplis augere ac iuuare non destitit. Qui cum & in morte & post mortem plurimis miraculis claruisset, Calixtus tertius summus pontifex eiusdem patriae, de quo postea scribemus, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto eas ob res in sanctorum numero eum aggregauit, & eius festum Nonis Aprilis celebrari iussit. Qui dies etsi in Hispania tota diligenter & honorifice colitur, multo tamen magis apud Valentiam, vbi natale solum patria diuo Vincentio sui nominis gaudet alumno. De cuius admodum proficuis concionibus & aliis rebus alibi plene scripsimus.

De sancto Dominico Calagurritano.

ET si statueram de Hispaniae sanctis & martyribus separatim scribere, quoniam tamen hi omnes fere literis floruerunt, & in his diuum Isidorum atque alios sanctissimos annuerauimus, eorum quidem locum sibi quisque, ut mihi venerit in mentem, fortietur, praesertim cum id Sanctum nullum moleste laturum certo sciam. Hunc itaque locum diuus Dominicus sibi vendicat. Qui mirabili sanctitate & doctrina singulari decoratus, & religionis Christianae quasi matutinum sydus effulgens, in Calagurra Hispaniae ciuitate natus, ut accepimus, ex regulari canonico vocatus a Deo cum sociis fratribus duodecim, praedicatorum ordinem in credibili feruore religionis instituit. Quo instituto diuinitus a gloriosissima Dei genetrice Maria etiam ipsius habitum religionis assumpsit. Cuius religionis cum esset cultor maximus, procurante Innocentio tertio pontifice maximo, haeresin apud Tolosam nuper obortam mira celeritate atque virtute compescuit. Deinde autem ab Honorio sequenti pontifice ipsius ordinis confirmationem meruit obtinere. Quo quidem confirmato innumerabilia ferme monasteria condidit, ac plurimis signis miraculisque clarissimus vniuersam pene Europam docendo praedicandoque perlustrauit. De cuius multis miraculis vnum hic duntaxat exponam, quod in Sicilia contigit. In Augusta itaque Siciliae ciuitate deuotae cuiusdam matronae filia vitio lapidis longo tempore laborauit. Nullo autem medicinae consilio suffragante, solum sibi supererat incisurae remedium. Cum igitur dies esset statuta, qua puellam oportebat incidi, mater filiae periculum timens, praecedenti die ad ecclesiam beati Dominici se contulit, & orationi se dedit, suamque filiam Deo & sancto Dominico voto quo potuit commendauit. Sequenti ergo nocte dormienti puellae beatus Dominicus astitit, & in manu eius lapidem quo torquebatur, posuit, & abscessit. Quem puella euigilans & se liberatam inueniens matri dedit, & visionem per ordinem explicauit. Mater vero cum ingenti laetitia lapidem ad fratres attulit, rem quoque gestam coram multis exposuit. Quem fratres in ecclesia ante imaginem beati Dominici, & in futuram memoriam tam stupendi miraculi suspenderunt. Tandem anno nostrae salutis millesimo ducentesimo vigesimo tertio apud Bononiam Italiae urbem Nonis Augusti migraui ad Dominum, quem postea Gregorius eius auditis miraculis & vitae sanctimonia, in sanctorum numerum retulit.

De sacris aedibus & locis in Hispania religiosis & miraculis celebratis.

HA B E T Hispania praeter sanctos & martyres quos supra memorauimus, alios etiam complures, & sacras aedes & domos insignes miraculis celebratas, quas non Hispaniae solum populi, sed externae quoque gentes & principes religionis Christianae cultores frequentare solent, sua vota promissaque soluentes. Veniunt enim de remotissimis regionibus, & ex Europa fere tota Christiani Reges magnique principes, peregrinantes in Hispaniam, Compostellamque Calleciae prouinciae ciuitatem, sancti Iacobi miraculis inuitati, sua dona magnaue ferentes: qui summi pontificis autoritate gratiaque sancti Spiritus omni culpa poenaeque soluti, laetantes domum suam reuertuntur. Operae precium est anno remissionis peccatorum, quod iubileum vocant, videre praeter Hispanos quamplurimos, innumeros etiam peregrinos ad hoc sanctissimum templum confluentes. Caeterum de huius apostoli miraculis & vita sanctissima multi scripserunt, & magna circumfertur historia, quam qui videre voluerint, legant apud alios, & praesertim apud Gregorium pontificem maximum, qui de sancti Iacobi miraculis & meritis plenissime scripsit.

In oppido prouinciæ Lusitaniæ quod Guadalupum vocant, & (vt alio loco scripsimus) luporum flumen interpretatur, domus est ordinis sancti Hieronymi virgini deiparæ consecrata, fama celebris & miraculorum monumentis illustris, cui quicunque se commendant vota que promittunt, ab omni periculo liberantur. In qua quidem domo plurima miraculorum signa, multa magna que cernuntur, quæ numerare longum esset: ideoque prætermittimus, quoniam leguntur apud alios. In Ouetana vrbe præter crucem quam diuinitus angeli fecerunt, alia quam plurima memoratu digna leguntur. De quibus pauca referre libet, vt ea qui legerint, videre cupiant. Illic enim colitur arca ab Apostolis ex incorruptibili materia fabricata, Dei que magnis operibus plena, quam Deus omnium rerum maximus opifex mirabiliter ab vrbe Hierosolymitana in Aphricam, ex Aphrica in Carthaginem nouam, ex Carthagine Hispalim, ab Hispali Toletum, & ex Toletum in Asturias ad ecclesiam sancti Saluatoris, & in locum qui dicebatur Ouetum, transtulit. Quam cum sacerdotes aperuissent, in ea multas arculas inuenerunt, alias aureas, alias argenteas, & alias eburneas. Quibus magno cum Dei timore reclusis, scripta quædam viderunt affixa, in quibus arcana multa continebantur, quæ nunc in Ouetana custodiuntur ecclesia, & peregrinis illac transeuntibus demonstrantur. Quorum multa prætermittentes, pauca quæ sunt in ecclesia Ouetana monumenta salutifera, breuiter enarrabimus. Continentur itaque in hoc sanctissimo templo res quæ sequuntur admirabiles: de ligno crucis domini, de spinis eius coronæ, de sepulchro, de sindone & tunica, de pannis in quibus Christus nascens inuolutus iacuit in præsepio, de pane cænæ Domini, item de pane quo Dominus hominum millia quinque satiauit, de mana quod Deus pluit filiis Israel, de terra montis Oliueti in qua Dominus tenuit pedes ascensurus in cælum, & in qua pedes tenuit quando Lazarum suscitauit, & de sepulchro Lazari, de lacte virginis Dei genitricis, de capillis & vestimentis eius, vnus de triginta denariis quibus Iudas Dominum vendidit, item pallium & ornamentum quod Regina cœli dedit Illephonso Archiepiscopo Toletano, & de alio pallio Helix prophetæ, vestimentum beati Tirsi martyris, manus S. Stephani protomartyris calceum dextri pedis Apostoli S. Petri, frons D. Ioan. Baptiste & de eiusdem capillis, de ossibus sanctorum innocentium, de articulis digitorum, de ossibus trium puerorum, Ananiam, Azariam, & Misaelis, de capillis cum quibus beata Maria Magdalena terfit pedes Domini, de lapide quo signatum fuit Domini sepulchrum, de oliua quam Dominus tenuit in festo Ramis palmarum, de petra montis Sinai supra quam Moyses ieiunauit, de virga qua Moyses mare rubrum diuisit filiis Israel. Ibi sunt & sportæ Petri & Andreæ Apostolorum, & partes piscis assati, & fauismellis: & præterea multa corpora sanctorum martyrum, & ossa prophetarum, confessorum, ac virginum. Diuersa ibi sunt pignora recondita, quorum numerum Dei solius est comprehendere. Hæc itaque & alia multa in arca prædicta continentur. Sed sunt præterea in ecclesia Ouetana sanctorum martyrum corpora, Eulogii scilicet, Lucretii, & Eulalie virginis, sancti Pelagii martyris, & Vincentii martyris & Abbatis, & sancti Iuliani pontificis, & corpus Regis Casti qui Ouetanam fundauit ecclesiam. Crux ibi quoque conspicitur ab angelis condita, atque vna de sex hydriis in quibus Dominus aquam conuertit in vinum. Cæsaraugusta felicissima ciuitas Mariæ virginis, quæ Pilaria cognominatur, multis decorata miraculis insignis est, & quotidie sanctissime colitur, cuius ecclesiam diuus Iacobus inchoauit, & populus Cæsaraugustanus absoluit, magnisque redditibus instituit, quæ nunc assidue multis sacrificiis & orationibus deuotissimis frequentatur. De cuius miraculis & altissimo mysterio multa scripta fuerunt, quæ nunc in eo templo diligentissime seruantur. In monte quem Serratum vocant, apud Barcinonem, Beatæ Mariæ virginis assidue miracula multa diuinaque mysteria summa cum veneratione celeberrima cantat ecclesia. Domus est in altissimo monte sita, & in amœnissima conualle, & altissimis rupibus adhærens, & à multis non solum Hispaniæ populis, sed etiam ab externis gentibus & peregrinis frequentata, quæ supra se & in altioribus locis montisque iugis domunculas & ædiculas habet, in quibus viri religiosissimi Deo seruientes solitariam vitam agunt, qui se adeuntibus sermocinantur, & sanctissime consulunt. Hæc præterea domus quamuis parua, cubicula tamen habet & hospitia in quibus Reges, Duces, Marchiones, Comites, & equites separatim recipiuntur. Huius autem sanctissimæ religionis & deuotissime domus ordinem diuinaque mysteria multa que miracula, quæ magno indigent volumine, causa breuitatis omittimus, quoniam sunt ab aliis autoribus commemorata. Daroca felicissima ciuitas non immerito suis corporalibus gaudet, in quibus hostiam quam sacerdos inter sacrificandum consecrauerat, & superuenientibus hostibus inuolutam panniculo candido sub lapide reposuerat, inuenit in carnem conuersam, & panniculo adhærentem, cum victrix à prælio reuertisset. Quæ quidem res admirabilis & pro magno

In templo Ouetano res admirabiles quæ continentur.

magno celebrata miraculo, fecit urbem Darocam foelicem & memorabilem. Mentefa
 quoque quam laenem vocant, vna de primariis Bæticae prouinciæ ciuitatibus, Christi su-
 dario, quam dicimus alio nomine Veronicam, non immerito gloriatur. Hoc enim sanctif-
 simo munere donata ciuitas illa est admodum foelix, est admodum diues, & visitatur à mul-
 tis, & maxime colitur. Cæterum sudarium hoc qui diligenter intuentur, cuius sit coloris
 discernere minime possunt, tanta inest ei diuinitas & colorum varietas. Apud Aucam vr-
 bem quam Burgensem nunc appellant, templum est ordinis sancti Augustini venerabile,
 magnæ deuotionis, in quo Christi Saluatoris imaginem crucifixam adorauimus, quæ à
 Nicodemo facta perhibetur. Hanc imaginem inuenisse mercatorem quendam comme-
 10 morant in arca maris fluctibus agitata. Cuius imaginis inuocato numine multos infirmos
 conualuisse nobis affirmarunt plures homines fide digni. In oppido nomine Baluaneda
 domus est ordinis sancti Benedicti, vbi vir sanctus Athanasius habitum religionis accepit.
 In qua quidem domo, sicut & in Compostella, Iubileum celebratur quolibet septennio,
 quo Christianis confessis & pœnitentibus omnia peccata dimittuntur. In iugo montis al-
 tissimi, quam rupem Gallicam vocant, ædes est sacra Dei genitrici dicata, quæ propter
 magna Dei opera summa veneratione colitur, & à multis Hispaniæ populis & peregrinā-
 tibus frequentatur, & à pluribus etiam Salmanticae studentibus. In antiquissima ciuitate
 quam sancti Dominici Calciatensis vulgus appellat, gallum vidimus & gallinam, qui dum
 vixerunt, cuius coloris fuissent, ignoramus: postea vero cum iugulati fuissent & assi, can-
 20 didissimi reuixerunt, magnam Dei potentiam summumque miraculum referentes. Cu-
 ius rei veritas & ratio sic se habet. Vir quidam probus & amicus Dei, & vxor eius optima
 mulier cum filio adolescentulo magnæ probitatis, ad sanctum Iacobum Compostellam
 proficiscentes, in hanc urbem itineris labore defessi ingrediuntur, & quiescendi gratia re-
 stiterunt in domo cuiusdam qui adultam filiam habebat. Quæ cum adolescentem pulchra
 facie vidisset, eius amore capta est. Et cum iuuenis ab ea requisitus atque vexatus, eius vo-
 to repugnasset, amorem conuertit in odium, & ei nocere cupiens, tempore quo discede-
 re volebant, eius cucullo crateram sui patris clam reposuit. Cumque peregrini mane di-
 scessissent, exclamauit puella coram parentibus crateram sibi fuisse subreptam. Quod au-
 diens Prætor satellites confestim misit, vt peregrinos reducerent. Qui cum venissent,
 30 puella conscia sui sceleris accessit ad iuuenem, & crateram eruit è cucullo. Quapropter
 comperto delicto, iuuenis in campum productus iniqua sententia & sine culpa laqueo
 suspensus est, miserique parentes cum filium deplorassent, postea discedentes Compostel-
 lam peruenerunt. Vbi solutis votis & Deo gratias agentes, subinde redeuntes ad locum
 peruenerunt, vbi filius erat suspensus, & mater multis perfusa lachrymis ad filium acce-
 sit, multum desuadente marito. Cumque filium suspiceret, dixit ei filius, Mater mea noli
 flere super me, ego enim viuus sum, quoniam virgo Dei genitrix & sanctus Iacobus me
 sustinent & seruant incolumem. Vade charissima mater ad iudicem qui me falso conde-
 mnauit, & dic ei me viuere propter innocentiam meam, vt me liberari iubeat, tibi que re-
 stituat. Properat sollicita mater, & præ nimio gaudio flens vberius, prætorem conuenit in
 40 mensa sedentem, qui gallum & gallinam assos scindere volebat, Prætor, inquit, filius meus
 viuit, iube solui obsecro. Quod cum audisset prætor, existimans eam quod dicebat pro-
 pter amorem maternum somniasse, respondit subridens, Quid hoc est bona mulier? Ne
 fallaris. sic enim viuit filius tuus, vt viuunt hæ aues. Et vix hoc dixerat, cum gallus & galli-
 na saltauerunt in mensa, statimque gallus cantauit. Quod cum prætor vidisset, attonitus
 continuo egreditur, vocat sacerdotes, & ciues proficiscuntur ad iuuenem suspensum, &
 inuenerunt incolumem valdeque lætantem, & parentibus restitunt, domumque reuerſi
 gallum capiunt & gallinam, & in ecclesiam transferunt magna solennitate. Quæ ibi clau-
 sæ, res admirabiles & Dei potentiam testificantes obseruantur, vbi septennio viuunt. huc
 enim terminus Deus illis instituit, & in fine septennii antequam moriantur, pullum relin-
 50 quunt & pullam sui coloris & magnitudinis, & hoc fit in ea ecclesia quolibet septennio.
 Magnæ quoque admirationis est, quod omnes per hanc urbem transeuntes peregrini, qui
 sunt innumerabiles, galli huius & gallinæ plumam capiunt, & nunquam illis plumæ defi-
 ciunt. Hoc ego testor, propterea quod vidi & interfui, plumamque mecum fero. Apud
 oppidum Olianam quod est in ripa Sicoris, & distat ab Ilerda passuum millia circiter qua-
 draginta, domus est Mariæ virginis Castiluedrentis in alto loco posita, ad quam domum
 singulis annis in Martio mense, diebus Veneris, ex insula fluminis tria lumina cærulei co-
 loris ascendunt, & ecclesiam per fenestras ingressa, lampades accendunt, & subinde de-
 scendunt ad eundem locum vnde venerant, ibique ab insipientium oculis euanescent.
 Quæ res admirabilis à populis illius regionis & viris fide dignis affirmatur. Sunt in Hispa-

nia præterea Cartusianorū domus magnæ venerationis, numero tredecim, quarum antiquissima est Scaladei apud Tarraconem, Porta cœli Valentiniæ diœcesis, Paularia diœcesis Toletanæ, Beata Maria de Couis apud Hispalim, Mons hilaris Barcinonenſis diœcesis, Vallis Christi Segobricenſis, Miraflores apud urbē Burgensem, domus Aniaga Palentinæ diœcesis, domus Xericia diœcesis Gaditanæ, domus beatæ Mariæ de Fontibus Oſcenſis diœcesis, domus apud urbem Granatam, quæ nostris temporibus instituta fuit à Principibus catholicis, & domus Nazareni diœcesis Maioricenſis. Hæc itaque sunt deuotissimi Christiani, quæ vidimus in Hispania loca religionis memorabilia & domus insignes propter diuina mysteria & opera sanctissima, multa; miracula quæ Deus in illis ostendit, quarum principia, causas, & historias, cæterasq; res prætermittimus propter multitudinē magnitudinemq;. Quisquis igitur omnia plene scire voluerit, quærat à sacerdotibus qui domos quas memorauimus, diligentissime colunt, & omnia mysteria callent.

LVCII MARINEI SICVLII LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER VI.

De primis Hispaniæ & aliarum regionum cultoribus.

*Aufertis ad-
monitio.*

*Tubal primus
Hispan. Rex.*

NUNC autem de primis Hispaniæ & aliarum prouinciarum cultoribus scripturus, lectores admoneo, vt ea quæ dixerō non ex meo capite deprompta fuisse putent, sed ab alijs & non indoctis scriptoribus, apud quos latius diffusa sunt, accepta. Scribunt itaque Iosephus & Berosus, quibus diuus Hieronymus & Eusebius assentiuntur, Tubalē quintogenitum Iapheti filii Noæ, primum Hispaniæ regem fuisse. Idem Berosus asserit Noam cognomento Ianum, ex Phœnicia in Hispaniā traieciſſe, qui Tubali nepoti suo ex Iapheto filio colonias duas reliquit de suo nomine dictas Noelas & Noeglas, quas Plinius Noegas & Noelas appellauit. Tubal itaque primus Hispaniæ rex fuisse perhibetur. Quod vt clarius fiat, quædam nobis alius repetenda sunt, quibus non Hispaniæ solum, sed aliarum quoque terrarum primus cultus demonstrabitur. Iaphet igitur Noe filius, vt docet Genesis, cui pater Noe benedicens ait, Dilatet Dominus Deus domum filiorum tuorum: in Europam profectus filios septem progeniuit, quorum ē duobus septem quoque nepotes habuit. Filii autem Gomer, Magog, Meder, Iauan, Tubal, Mosochoc, & Thyras fuere, qui regionem quæ à Tauro & Amanio montibus incipit, & per Asiam vsque Tanaim flumen protenditur, coluere. Ex quibus Gomer primus Iani filius in Europa Gomoritas instituit, quos deinde Græci Galatas appellarūt. Magog autem in Scythiam veniens de se Magogas formauit, quos Græci dixere Scythas, à quibus & Gothia & Scythia regiones dictæ fuere. Meder vero seu Medeus Medorū gentes instituit, ē quibus Media regio nomen accepit, quæ inter Persiam & Assyriam sita est, quæ tamen à quibusdam Medo Medusæ filio nuncupata existimatur. Iauan insuper Ionibus, id est Græcis, nomen dedit, vnde Ionium mare dicitur, & Ionia Græcorū tellus, quam tamen Vitruuius ab Ionio nomen accepisse refert Atheniensium duce. Tubal autem condidit Hispanos, vt supra dictum est. Ante cuius aduentum in Hispaniam neminem venisse præter eius auum Noam, multi pro certo habent. Cæterum quoniam de primis Hispaniæ cultoribus loquimur, aliarum quoque prouinciarum cultus initia referre non ab opere nostro alienum ducimus. Mosochoc itaque Cappadoces instituit, qui Cappadociā regionem vocarunt, quam postea Cæsaream dixere Romani. Denique Thyras vltimus Iani filius Tyreses condidit, à quibus Thracia nomen accepit. Nunc aut quoniā diximus quas regiones & gentes septē Iani filii coluerunt, quas et nepotes instituerūt, breuiter explicabimus. Ascanes enim Gomeris filius & Iani nepos instituit Sarmatas, qui nunc in Scythia Maotidos paludis profundū incolūt. Quæ quidem regio, teste Lucio Floro, tenuis est & inutilis, ac infœlicibus arboribus & barbariæ plena, adeo vt pene pacē & humanitatis cultum non intelligāt, nostris præsertim tēporibus Lutherianā hæresin sectāq; nefandissimā colētes. Hanc enim prouinciā plures mecū Bohemiā esse opinātur. Raphas aut secundus Gomeris filius Riphæos, qui Paphlagones appellātur, & Troianos cōdidit: vnde regio Paphlago-

phlagonia dicitur. Hi autem, vt Cornelius inquit, olim in Italiam tranſierunt, à quibus E-
 nei, id eſt, Veneti dicti fuere, & prouincia Venetia nomen accepit. Tergoma quoq; ſiue
 Tigram, Gomeris filius tertius, vt Iosephus narrat, informauit Tygramæos, quos Græci
 Phryges vocarunt, qui deinde à Dardano Iouis & Electræ filio Dardani dicti fuere: poſt-
 ea vero Troiani à Troe Dardani filio. Fuit præterea & Elifas Iauæ filius, qui Eliſeis impe-
 rauit, qui nūc Æolii à Græcis denominantur, & à quibus etiam inſula in freto Siculo Æo-
 lia dicitur. Fuit & ſecundus Iauæ filius nomine Tarſis, qui Tarſos populos in Aſia condi-
 dit, qui quondam Cilices dicti fuerunt, vnde regio Cilicia nominatur. Multa præterea cō-
 memorare poſſemus, quæ cauſa breuitatis omittimus, vt ad inceptum redeamus. Ab his
 10 autem & eorum ſucceſſoribus, Auguſtino referente, linguæ & gentes fere omnes institu-
 tæ fuere. Nam à Cethi Iauæ filio Cypri cognominati ſunt, & à Rhadami eiufdem filio
 Rhodii. Vocauit etiam Aſſur Aſſyrios, & Heber Hebræos, & Merſa Merſæos, qui dein-
 de dicti ſunt Ægyptii ab Ægypto fratre Danai, vt teſtis eſt Eusebius. Sed ad Tubalem red-
 eo, cui filius ſucceſſit Iberus, de cuius nomine amnis Iberus, vt quidam volunt, nomen
 accepit, & Iberia dicitur Hiſpania. Poſt Iberum autem Iubalda Rex tertius Hiſpaniæ ſuſ-
 cepit imperium, à quo Iubalda mons nomen accepit, teſte Beroſo, quem Ptolemæus vel
 eius ſcriptores pro Iubalda Iubedam ſcripſerunt, & Mauri Barbaræ linguæ Zibaltar ap-
 pellant. Iubaldæ vero Brygum ſucceſſiſſe narrat Beroſus, quem Aramei Caſtellanum ſi-
 20 gnificare dicunt, & Brygola caſtellum in alto loco poſitum. Quapropter Brygum regem
 nonnulli dictum putant, vel quod in vexillo caſtellum gerebat, vt Beroſus aſſerit, vel quod
 in Hiſpania caſtella multa fundauerit, quibus ſuum nomen indidit, quod etiā Ptolemæus
 comprobare videtur. Hinc itaque ſunt in Hiſpania nomina quædam, quæ terminantur in
 bryga, vt Lacobryga, Mirobryga, & alia plura, de quibus alio loco ſcripſimus. Quintū Hi-
 ſpaniæ Regem Tagum fuiſſe memoriæ Beroſus prodidit, à quo Tagus amnis in Hiſpania
 dictus, vt idem Beroſus ait, piſculētus & aureis arenis diues, vt alio loco diximus. Poſt au-
 tem Tagum Bætus Hiſpanis imperauit, vt quidam ſcribunt, à quo Bætis fluuius & Bætica
 prouincia, hoc eſt patria ſœlix & beata, vt quidam ſcripſerunt. Quam magnus etiam Ho-
 merus Elyſios campos, vt alio loco ſcripſimus, appellauit, teſte Strabone. Hebræi vero Bē-
 tum à Behin dictum purāt, quod interpretatur à Hieronymo locus vitæ meæ, id eſt, opta-
 30 tæ ſœlicitatis, quæ cuiq; vitæ locus eſt & campus Elyſius. Cæterum Bæto Geryon in Hi-
 ſpaniæ principatu ſucceſſiſſe fertur, qui tyrannidem, vt Beroſus ſcripſit, exercuit. Fuit au-
 tem Geryon Aphri generis, cuius nomen aduenam ſignificare dicunt. Hic teſte Beroſo
 ex Mauritania traiecit in Hiſpaniam quam ſibi parere coegit, cui Græco cognomento
 fuit Chryſeus, & Latino Aureus: propterea quod (vt ſcribit Beroſus & Diodorus Siculus)
 à magnis diuitiis nomen aſſumpſit. A quo, ni fallor, Geryone domus in Hiſpania antiquiſ-
 ſima cognomen accepit, quæ nunc Gironia dicitur. Moriens autem Geryon tres reliquit
 filios quos trigeminos Geryones appellarunt, propterea quod (vt alio loco ſcripſimus) v-
 nanimes fuerunt, ſummaq; concordia vixerunt, quos, vt aiunt, Hercules Libyus Oſiridis
 filius contra ſe veniētes campeſtri certamine ſuſtulit. Hercules autem victoria potitus ex
 40 Hiſpania diſcedens, Hiſpalum Hiſpaniæ regno præfecit, de cuius nomine Hiſpalim & Hi-
 ſpaniam dictā fuiſſe quidā volunt. Quibus aſſentitur Toletanus antiſtes Rhodoricus in-
 ſignis historicus. Hunc autē Hiſpalū Herculis filium fuiſſe memorant. Siquidē Hiſpanus
 & Iliberia eius filia, nepotes Herculis à ſcriptoribus Hiſpanis referuntur. Hiſpalo autem
 mortuo regnum ſuſcepit Hiſpaniæ nepos Herculis, cui nomen erat Hiſpanus, à quo Hi-
 ſpalim vrbem & Hiſpaniam nominatam fuiſſe nonnulli volunt. Hercules autem cum in
 Italia res memorabiles geſſiſſet, & magnis laboribus functus eſſet, vt Beroſus eſt auctor, in
 Hiſpaniam rediit, vbi nepos eius Hiſpanus imperabat. Quo mortuo Hercules ipſe, quam-
 uis admodum ſenex, Hiſpaniæ regnum ſuſcepit, ibiq; paulo poſt è vita diſceſſit apud Ga-
 des: vbi Gaditani templum in eius memoriam condiderunt. Quod Pomponius Mela,
 50 Suetoniſ Tranquillus & Beroſus aſſirmāt. Rhodoricus Archiepiſcopus Toletanus Her-
 culem ſcribit in Hiſpaniam Atlantem ſecum duxiſſe, quem Beroſus non Maurum, ſed I-
 talum fuiſſe narrat, cui frater erat Heſperus, vt ſcribit Iginius, quem Libyus Hercules ſibi
 ſucceſſorem reliquit, quem poſtea Atlas eius frater ab Hiſpania pellens, in Italiam fugere
 compulſit, vt ſcribit Iginius. Quapropter Hiſpaniam & Italiam Heſperias ab Heſpero Re-
 ge dictas aſſirmant. Atlas itaque Heſpero fratre pulſo regnare cœpit in Hiſpania, quē Be-
 roſus Atlantem Italum Kytim nominauit. Qui cum Sicorum filium Hiſpaniæ Regem in-
 ſtituiſſet, in Siciliam primum, deinde in Italiam traiecit, vt Hetruſca refert hiſtoria. Itaq;
 ſucceſſit Atlanti filius nomine Sicorus, vt Beroſus aſſerit, à quo Sicorim flumen dictum
 fuiſſe opinantur. Sicoro vero Sicanus filius ſucceſſit, vt ait Beroſus, à quo Siculis & Italis

nomen inditum est clarissimum, quod à poetis & scriptoribus maxime celebratur. Successit autem Sicano Siceleus, qui Siculis, ut Dionysius Halicarnaseus meminit, nomen dedit. Defuncto autem Siceleo Lusus eius filius in Hispania regnavit, à quo Lusitaniam dictam esse nonnulli contendunt, & multas etiam colonias in Hispaniam traductas. Reliquit autem Lusus Hispaniæ regem Siculum. Cæterum sciendum est Hispanos olim non reges proprios, sed duces habuisse, ut Trogus scribit: ideoque Sidorus, Sicanus, Siceleus & Siculus, non reges, sed Duces dicebantur. Habuit autem Siculum successorem Testam, qui, ut quidam scribunt, ex Libya fuit oriundus in Tritonide patria Mineræ, & urbem Testam condidit in littore maris apud Valentiam, de cuius nomine Ptolemæus populos propinquos Contestanos appellavit. Post Testam vero Romus Hispanis, ut quidam volunt, imperavit, qui Valentiam urbem clarissimam condidit, & de nomine suo Romam vocavit, quam postea, sicut alio loco diximus, Romani nominis significatione servata, Valentiam dixerunt. Regnavit in Hispania post Romum Palatous, qui Valentia: domicilium habuisse fertur. Quam quidem rem populi Valentia: propinqui qui Palatoi nominantur, vero similem faciunt, & etiam domus equitum Valentinorum qui Palatoi dicebantur, & nunc Mompalai dicuntur. Palatoum Cacus Celtiber, ut quidam scribunt, ab Hispania propulit, qui victoriam consequutus, ut aiunt, Caco monti nomen dedit: quem tamen montem Martialis non Cacus, sed Canum vocat. Quidam vero dicunt Palatoum victum à Caco fuisse, propterea quod adolescens nondum militarem disciplinam perceperat. Cæterum Cacus Vulcani filius existimabatur, quoniam primus in Hispania ferrum inuenit, & arma conficere docuit, quem victum ab Hercule fuisse poetæ fabulantur. Sunt etiam qui dicunt Cacus à Palatoo qui ætate firmiori arma resumpserat, profligatum in Italiâ fugisse: quo pulso Palatous Hispaniæ regnum recuperavit. Caco autem sublato successit Erythrus in Hispania, qui novum ab Erythreis coloniis nomen accepit, qui, teste Plinio, à mari rubro venientes in Hispaniam Erythram insulam coluerunt. Denique post Erythrum in Hispaniæ regno successisse fertur Mellicola, qui proprio suo nomine Gargoris dicebatur, & Mellicola cognomen accepit, ut quidam scribunt, quoniam primus Hispanos usum mellis edocuit. Hic nepotem ex filia habuit nomine Habidem, de cuius aduersa fortuna cæterisque rebus quas gessit, Iustinus meminit. Hi sunt itaque quos memorauimus antiquos Hispaniæ reges, de quibus autores multi plenius conscripserunt. Cæterum post prænominatos reges usque ad tempora Carthaginensium & Romanorum, qui successerint, alios in Hispania principes non reperio. Verum enimvero Carthaginenses & Romani pro Hispaniæ dominio magna bella gesserunt, in quibus tandem victis & expulsis Carthaginensibus Hispaniam Romani sibi prouinciam fecerunt, eamque tenuerunt usque ad Gothorum aduentum, de quibus nobis hoc loco scribendum est.

De Gothorum aduentu in Hispaniam.

HACTENVS Hispaniæ gentis originem breuiter explicauimus, nunc autem ut Gothorum aduentum in Hispaniam referamus, pauca prius repetere necesse est, quibus historia multo facilius intelligetur. Cum itaque Carthaginenses Gaditanis consanguineis suis cum Hispanis bellum gerentibus auxilio venissent, victis hostibus Hispaniæ partem tenere, quam postea per Amilcarem & eius generum Asdrubalem, ac postremo per Hannibalem pene totam occuparunt. Deinde veto Carthaginensibus bello Romanorum occupatis, Romani missis in Hispaniam Scipionibus, primo Pœnos prouincia expulerunt, & postea cum ipsis Hispanis grauissima bella gesserunt per ducentos annos, hoc est à primis Scipionibus usque ad Augustum Cæsarem: tametsi non continue, ut scribit Florus, sed ut causæ laceffuerant, nec initio cum Hispanis, sed cum Pœnis in Hispania. Primi autem Scipiones, ut idem Florus meminit, per Pyrenæum itigum Hannonem, Asdrubalemque fratrem Hannibalis cecidere, captaque eo impetu fuisset Hispania, nisi illi occubissent. Quibus Africanus successit, qui statim capta Carthagine Hispaniam stipendiariam Romanis fecit, omnemque ultra citraque Iberum amnem imperio subiecit, primusque Romanorum victor ad Gades & Oceani oram peruenit. Celtiberos primus prælio fregit Marcus Cato Censorinus, deinde Gracchus pater Gracchorum eos urbium euersione multauit. Denique sæpe deficientibus, Numantia ciuitas eorum bellum annos quatuordecim sustinuit: victoque per Megaram fortissimum ducem Romanorum exercitu, Pompeium aggressi foedus maluerunt, cum debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinū fregere, cum hoc quoque foedus maluerunt contenti armorum manubiis, cum ad internecionem saluare potuissent, sed foederis ignominia deditus Hostilius fuit. Postremo Scipio minor urbem euertit, cum sese suaque omnia, Saguntinorum more, igni tradidissent. Sed de Numantia

Numantia scribemus alio loco. Bæticam Fabius Maximus consul oppresserat, sed à successore Pompilio violata victoria est, qui conficiendæ rei cupidus fractum ducē per fraudem & insidias & domesticos percussores aggressus est. Turdulos Metellus Macedonicus vicit, Vaccæos Lucullus. De quibus Scipio posterior singulari certamine prouocatus, opima retulit spolia. Lusitanos vero & omnis Callecix populos Decius Brutus latius domuit, simul formidatum militibus Obluionis fluuium transmisit vsque ad vltimum Occidentem. Eos autem Viriatus erexit, qui annos quatuordecim cum Populo Romano varia victoria pugnavit. Cuius ea virtus & abstinentia fuit, vt consulares exercitus cum sæpe vicisset, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutauerit, sed, vt scribit Florus in eo habitu, quo primum bellum cœperat, perseuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Tumultuantes etiam Hispanos Marcus Iunius Siluius pacauit. Denique omnes occasione belli Sertoriani per Luciū Metellum & Pompeium Magnum in deditiōem accepti fuere. Postea autem prorogato Pompeio in quinquennium imperio attriti sunt, & ab Augusto tandem Cantaber omniū vltimus subiugatus est vna cum reliqua Hispania in prouinciæ formam reducta, eoque modo per prætores administrata, vsque ad Honorii principis tempora. Quibus temporibus primum Vandali & Alani, mox Gothi, postremo Mauri diuersis cladibus Hispaniam diripuerunt. Vandali siquidem Bæticæ partem occupauere, quæ adhuc ab Hispanis Vandalia, corruptoque vocabulo Vandalusia dicitur. Cæterum Vandali paucis annis in Hispania commorati, post à Gothis expulsi in Aphricam traiecerunt. Gothi autem & Alani qui hodie Cathalani dicuntur, in Hispania consederunt, de quibus, & eorum rebus gestis, ac de patria vnde venerint, summam dicemus. Gothorum varia genera traduntur. Cornelius Tacitus in historia Germanica Gothinos Gothos appellat, & inter Germanos ponit. Cui assentire videtur Ablaius Gothus, qui suum genus ex insula maris Germanici prodire commemorat. Extat & Hollandiæ nomen insulæ. Spartianus autem in vita Cæsarum Getas eos esse dicit, quorum trecenta millia Claudius secundus princeps apud Martinopolim in Mœsia prælio deleuit. Procopius vero Græcus autor, qui sub Iustiniāno scripsit historiam, dicit Gothos & Visigothos, Vandalos & Alanos vno Sarmatarum nomine appellari, eandemque esse nationem, tantum ducibus quorum nomina accepere discretos, homines albos esse, coma flaua, magnis oculis, eisdemque penitus legibus, secta Ariana, & lingua Gothica. Idem scribit famam esse, primum Gothos ex Cimæriis qui ad Tanaim habitabant, venisse, iuuenes quosdam venando ceruamque insequendo fluuiū traieciisse, qui reuersi deinde suis agrum optimum se vidisse renunciarunt. Illi autem armis freti cum exercitu ad Istrum vsque vincendo peruenerunt, qui postea cum Romano Imperatore fœdus inierunt, demum in Italiam primum, & deinde in Hispaniam penetrarunt. In hanc ille sententiam scripsit. Raphael vero Volaterranus homo nostri sæculi doctissimus Gothos esse Cimbrosexistimauit, qui olim à Mario victi fuere, & ex Germanico mari prodeuntes, Visigothosque dictos, id est, Occidentales: Ostrogothos autem Orientales eos esse, quos Florus dicit ex reliquiis Marianæ victoriæ ad Mæotidem consedisse. Ex quo

10° nomen & gens Gothorum inter Tartaros in eadem hodie parte conspicitur. Hi sunt qui duce Theodorico postremo venerunt. Recte autem utriusque Sarmatæ dicuntur, à Græcis autē Sauromatæ, quod ita barbaras eas omnis Germanis vicinas nationes vocet antiquitas. Inter quos Cimonerios Homerus ponit, à nobis Cimbrosex appellatos. His itaque de causis Gothos Getas esse qui longe in Ponto habitant, verisimile non fuerit. Sed res quas Gothi gesserint in Italia, non minus vere quam ornate scriptas à Raphaele Volaterrano, breuiter exponemus. Gothi itaque tempore Valentis principis ad Danubii ripam iuxta Mœsiā ea conditione consedere, vt non ultra procederent, & vna omnes Christiani fierent, Valens itaque missis ad eos Arianis quorum sectæ se addixerant, totam gentem eo dogmate pollutam reddidit. Post aliquot vero annos, cum gens barbara non posset à maleficio contineri, coactus Valens aduersus eos proficisci, superatus est & interfectus. Qua victoria illi elati Constantinopolim cum exercitu confestim petiere, & cum Dominica quæ Valentis fuerat coniux, muliere sapientissima, pecunia transfegerunt, ac domum patati se receperunt. Quos Gratianus qui tunc Orientis imperio successerat, reprimere cupiens, nec esset bello satis idoneus, Theodosium ex Hispania accersuit, q̃ pluribus postea præliis cū eis cōmissis, postremo pacē fecit. Qua fretus Atanaricus rex eorū, Constantinopolim vr̃bis visendæ studio profectus, honorificeq; à Theodosio exceptus, ibidem paucis post diebus morbo extinctus est. Quap̃pter Gothi rege carētes Theodosio tunc militare cœperunt: sed fraude Stiliconis, vt dicitur, eos Italiā inuadere cupiētis exautorati, rege Alarico creato è Balthorū nobili familia, Pānonias & Illyricū occupātes incōmodis omnibus

affecerunt anno salutis quadringētesimo septimo, coniunctiq; cum Radagaso altero Gothorum Rege, de inuadenda Italia cogitarunt. Radagasus itaq; primum ingressus ad Apenninum circa Fesulas consedit, vbi locorum angustis ac montium asperitate fameq; oppressus, à Stilicone cū toto exercitu superatur & capitur. Alaricus Rex alter subsequē-
tus in agro Rauennate occurrentem cū copiis Stiliconem habuit. Qui cum triennio bellum cum eis duceret potius quam gereret, iussu Honorii pacē fecit hac conditione, vt in Gallia parte confidere possent. Post aliquot deinde annos Stilico contra fœdus Gothos in Gallia per Saulem Hebræum in die Paschæ incautos, & ex religione resistere non audentes, adoritur. Postero vero die Alaricus Saulem cum toto exercitu infectatus sustulit. Deinde Stiliconi ab Honorio auxilium petēti missus est successor, qui eum ob temeritatē 10
quam gesserat, obtruncauit. Alaricus rebus fœliciter successis, in Italiā hostiliter ingressus omnia ferro igniq; vastans, vr̄bem nemine defensam facile occupat, anno quadringentesimo duodecimo, vr̄bis autem conditæ millesimo cētesimo quarto. Iussitq; primum confugiētes ad sacras a des esse saluos, inde magna ciuium facta strage, post diem tertium discessit, ac per Campaniam iter faciens populabundus, apud Cosentiam ciuitatem morbo correptus interiit. Cui successit Ataulphus, qui & ipse vr̄bem ingressus, si quid erat reliqui diripuit, rapta insuper Placidia Honorii sore, cuius nuptias discedens apud forum Cornelii celebrauit. Cuius consortio dicitur barbari pectus delinitum, vt non ea patraret quæ sequiter in Romanos cogitauerat. In animum enim suum induxerat Romam Gothiā vocare. Itaq; Italia relicta in Galliam se recepit. Quem postea Theodosius iunior bello petens 20
compulit, vt relicta Narbone & omni Gallia in Hispaniam confugeret. Vbi breui deinde tempore à suis interfectus est, propterea quod vr̄bi Romæ pepercisset. Cui Segericus succedens, & ipse quoque, quod pacem cum Imperatore fecisset, à suis necatur. Vallias post hunc regnum suscipiens, fœdus cum eodem iniuit, vt ei sedes apud Tolosam in Gallia darentur, Placidiamq; viduatam remisit, aduersus insuper & alios Barbaros qui Hispaniam occupauerant, opes & auxilium pollicitus. His itaq; fretus Honorius Constantinum ducem aduersus Alanos & Vandalos misit, qui totam Hispaniam præter Catabros vastauerant, & quanquam fusi fugatiq; apud Emeritam fuissent, paulo post vires redintegrabant. Itaq; vno tempore Gothi, Alani, Vandali Hispaniam possidebāt. Valliæ extincto Rhodoricus successit, qui inito cum Aetio fœdere Valentiniani principis duce in cāpis Catalaun- 30
nicis in Gallia contra Attilam Hunnorum Regem à Pannonia Italiam petētem in prælio occubuit. Cui Turismundus filius successit, qui ab Aetio in Hispaniam ad regnum paternum remissus, paulo post à Theodorico fratre interficitur. Re postremo Romam ad Augustum deducta, Gothi rursus excitati cum tertiam agri partem in Italia peterent, Orestes Augustuli pater minime consentiens, eis ad Ticinū occurrens in prælio occubuit. Odoacer eius miles vir Italicus Gothorum simul & Herulorum auxiliis, vt ait Procopius, fugato Augustulo & omni nobilitate, Romam inuadit, tenuitq; annos quatuordecim, donec Theodoricus Rex à Gothis appellatus, amicitia Zenonis Principis fretus, à quo etiam statua honoratus fuerat, petiit vr̄bis Romæ imperium, si Odoacrem expelli ab eo contingeret. Quo impetrato in Italiam cum maxima manu ingressus, eūdem ad Aquileiam occur- 40
rentē prælio superauit. Ille Romā reuertens ac clausas portas offendens Rauēnam petiit, quam breui tēpore per Theodorici obsidionē relinquere coactus est. Specie deinde concordia inuitatus ab eodem ad cœnā, contra iusiurandum interficitur. Theodoricus post hæc tota potitus Italia Romā pacificus adiit, templisq; ac rebus aliis cum omniū gratia restitutis, Rauennā reuertitur, quam sibi regiam delegerat, eaque animi magnitudine simul & mansuetudine fuit, vt nemini Barbarus videretur, quippe qui Germanū præfulem Ticinensem virum sanctissimū in Burgundiam cum pecunia ad redimendos captiuos miserat, aliaq; opera pietatis obiuerat. Quo vita functo eius filia Amalasunta cum paruo filio Atalarico regnū administravit, adhibito Theodoro propinquo, cuius opera mox interfecta est, ipseq; solus regno potitur. Missus interim Bellisarius à Iustiniano in Italiam cum 50
exercitu ad vlciscendā Amalasuntam cum filio, ac Romā tyrannide Gothorum liberandam, Theodorum interfectū offendēs vr̄bem capit. Gothi itaq; tanto priuati imperio, qui ad eam diem annos quadraginta octo regnauerāt, in Italia triginta octo sub Theodorico, octo sub Amalasunta & filio, duosq; sub Theodoro, Vētigem Regē suffecerunt, nō regio sane genere, sed pbata militia, qui Amalasuntæ filiā Theodorici neptem in matrimonium duxerat. Hic ad vr̄bis obsidionē cum duobus millibus proficiscitur, ac primū molis Hadrianæ ambitū cingit, mox Portuense castrū, vnde commeatus prohibebat, aqua ductus quatuordecim rupit. Quare Bellisarius intus pistrina in Tiberi constituit, qui mos adhuc durat. Liberiū Pont. quod Gothis fauere videbatur, in exiliū misit suffecto Vigilio. Cūq;
diu reli-

diu resisteret ac multis Vestigem præliis peteret, profligatū ad extremum cum toto exercitu cepit, ac Constantinopolim in triumphū duxit. Creatis post eum Ildebaldo, deinde Alarico Regibus, ad postremū Totila regnū accepit, cuius pater Tauriscis regnabat. qui cum Bellisario variis præliis congregiens, victor tandē urbem cepit, ac euestigio Pelagiū Pontificem ad Iustinianū Constantinopolim oratorē de pace mittit. Qui rediens retulit Imperatorē nihil aliud respondisse, quam se Italię res semel Bellisario delegasse, cū eo trāsigeret. Et Totila furatus tertiam murorū partē vrbis disiecit, Capitoliū incendit, omniaque diripuit, ex quo Dei flagellū cognominatus est. Hūc Totilam Procopius magnis extollit laudibus, vt liberalitate aliisq; animi virtutibus præditū, cum tamen alii crudelē ac singulari arrogantia virū taxauerint. Duces plures sub se habuit, inter quos Barbatia princeps nominatur. Postquam Bellisarius ab urbe discessit, eam recepit, mœnibus ædificiisq; refecit, portas restituit earum clauibus Imperatori missis, Totilam urbē repetentem ac vi magna obsidentem repulit. Verum cum apud portum postea in valetudinem incideret, resq; paulatim rursus amitteretur, omni studio per Antoninā vxorem reditū à Iustiniano impetravit, atq; item quinq; post annos quam venerat reuersus, Diogenē cum tribus milibus Romæ præsidio dimisit, qui Totilæ furorem non expectans Centumcellas aufugit. Ille rursus urbē ingressus mitius se gessit, multaq; à se prius vastata restituit. quod fama est diui Benedicti contigisse beneficio, qui incognitum Totilam iuxta cœnobium eius prætereuntem placauerit. Iuuit etiam Pelagi Pontificis occurrentis cum sago & lachrymis aspectus venerabilis. Ea tempestate plures Iustiniani duces per Italiam diuisi magnis viribus resistebant, vt scribit Procopius, Ioannes circa urbem tutandam, Iustinus Florētiam, Constantinus Rauennam, Cyprianus Perusiam, Bessas Spoletum, Mūdus Illyricum tuebatur, vbi post Salonas receptas multasq; de Gothis victorias ad extremum periit. Germanus postremo Iustinianæ patruelis in Italiā missus & ipse breuiter interficitur. Deinde Conon qui Anconæ præfuit, item Vitalianus Bellisarii fratris filius post annos nouem quam Totila urbem secundo ingressus est, cum Narsete, iuuantibusq; Lōgobardis apud Brixellum prælio congressus interficitur. Narses interea qui Bellisario successerat, urbem iterū recuperarat: deinde Teiam post Totilam regnantē in Apuliam consecratus prælio interfecit. Atq; ita demū post annos octodecim Gothorū bello finis impositus, qui ab initio regni Theodorici Italiam annos septuaginta duos tenuerunt, anno salutis quingentesimo sexagesimo secundo. Pax deinde Gothis data, ac volentes permitti circa Padum remanere, qui tamen non contenti sæpe Francorum auxilia quæsiuere, vt Agathias qui post Procopium scripsit, testatur, ac omnem eorum postquam regno Italiæ sunt eiectioni, prosequitur historiam. Ego vero Raphaelem Volaterranum sequutus cum tantum quid in Hispania Gothi gesserint, ab initio scribere proposuerim, mihi necesse fuit hæc altius explicare, vt eorum in ea res gestæ melius apparerent. Nam Theodoricus quem supra diximus in prælio Hunnorum cecidisse, tris reliquit filios, Thurismundum, Theodoricum, & Henricum. Thurismundus vlciscendi patris Hunnosq; bello persequendi cupidus, Aetio prohibente destitit, & in Hispaniam ad regnum paternum rediit, qui post annos tris à Theodorico fratre interficitur. Henricus vero alius frater regno Hispaniæ succedens ad annos octodecim tenuit, leges primus scriptas Gothis tradidit, sedente Simplicio & imperante Leone primo, filiumq; hæredem reliquit Alaricum secundum, qui ex concessione & hæreditate patris Theodorici Tolosæ in Gallia regnum obtinuit, vbi sedem cōstituit. Inde postea expulsus à Clodoueo Francorum Rege prælio ingenti, amissis omnibus quæ in Gallia possidebat, in Hispaniam se recepit, vbi regnavit annos sedecim, interfectus demum à Childeberto Francorum Rege, quod Clotildem coniugē eius sororem Arianę sectæ repugnantem male tractaret. Post hunc Tenda annos septendecim. Quo à suis trucidato Theodegofilus annos sedecim, qui ob libidinē in matronas interficitur. Agla annos nouem. Hic aduersus Cordubam bellum sumpsit, in quo eius filius fuit interfectus, nec multo post ipsemet à suis apud Emeritā. Atanagildus annos viginti duos, & ipse apud Toleum interfectus. Lenogildus cū Luiba fratre, & postea solus annos quadraginta sex regni fines dilatauit. Cantabria deuicta & Andecam Regem Sueuorū à Callectia expulit, cuius maiores annos centū septuaginta septem in ea parte regnauerant, & filium Hermogildum quod à secta parietum abhorreret, ac Childeberti Francorum Regis orthodoxi filiā duxisset in matrimonium, bello persequutus, & in potestatem redactū supplicio affecit, quem pro martyre colunt, anno salutis quingentesimo septuagesimo secundo circiter fere tempora Gregorii primi. Recaredus alter filius fratri similis vir Christianiss. conciliū Toleti celebrauit, vbi Arianā sectam improbauit à Leandro & Fulgētio præsulib. rite ab incuna-

bulis in fide institutus, cum Francis bellum gessit, ex eisque quadraginta millia in campis Catalaunicis interfecit. Post hunc Luiba a successore Veterico interficitur. Gundamius deinde regnavit annos viginti octo, Vascones domuit, Romanorum exercitum fugavit, decessit Toleti. Sisebatus orthodoxus fuisse dicitur, præterea Iudæos omnes expulisse, aduersus Romanos & Africam feliciter dimicasse. Quo fautore permotus Isidorus præsul Hispalensis concilium habuit contra Acephalorum sectam. Recaredus secundus huic successit, deinde Suitilla in bello exercitatus, quo duce usus est olim Sisebatus Rex in propulsando Romanorum exercitu, primusq; (vt ait Lucas Tudēsis) Hispaniæ monarchiam est assecutus. Deinde successit Sisenandus, Suitilla secundus, Tulgas, Bidesuindus: & Recensuindus imperauit Rex optimus annos viginti tres, cuius tempora D. Illefonfus præsul Toletanus illustrauit. Bamba Rex om. vi. bonitate præditus ab Heringio successore propinatus memoriam amisit, regniq; deinde administratione prohibitus, se cœnobio addixit, in quo vixit annos septem, cum prius octo regnasset: dum tamē sensus viguit, res præclaras ac indignas tali calamitate gessit, primum Vascones, deinde Nemausenses rebelles, præterea Narbonenses perdomuit, ducem quoq; Bitterensem in Gallia res Gothorum infestantem superauit, Sarracenorum naues ducentas sexaginta Hispaniæ littus primū applicantes magna vi animi, classe ingenti obuiam missa, partim cepit, partim deprefsit, postremo Toleti concilium celebrauit. Heringius annos tredecim. Egicam generum successorem reliquit, qui annos quatuordecim regnavit, Fasillam ducem Tudensem, vt eius vxore potiretur, interfecit, Vitizam filium ei ciuitati præfecit, qui postea regno successit vir admodum facinorosus. Nam Theodebertum Recensuindi Regis filium, paruū olim relictum, cui regnum debebatur, oculis priuauit. At ille diuina benignitate ac prouidentia, ducta nihilominus vxore, Rhodoricū genuit, qui postea regno successit, auxilioq; Pelagii patruī Vitizam vna cum filiis captum Cordubæ relegauit.

LVCII MARINEI SICVLII DE REBUS HISPANIÆ LIBER VII.

30

De aduentu Maurorum in Hispaniam.

PATRIA Gothice gētis & origine rebusq; gestis breuiter enarratis, Maurorum aduentum in Hispaniam summatim quoque referemus. Rhodoricus itaque, vt supra dictum est, Theodeberto successit, quicū triennio totius Hispaniæ principatum tenuisset, eius subinde perniciofa linido Gothorum non tam generi, quam nomini regnoque pacifico fibem attulit. Nam cum virginem cuiusdam Iuliani filiam, qui tūc temporis Tingitanæ prouinciæ præerat, vitiasset, dolor ingens & opportunitas loci puellæ patrem ad ultionem stimularunt. Qui propter filiæ suæ dedecus & iniuriam sibi illatam, Rhodoricum Regem perdere cupiens, ex Africa numerosos euocauit exercitus. Qui anno salutis septingentesimo decimo quarto, vel (vt alii scripserunt) sexcentesimo decimo septimo, duce Muza misso à Miramamolino tunc eorū rege per Calpes angustias ingressi, triginta mensium spacio Hispaniam pene totam occuparunt, præter quosdam Asturiæ populos, Vascones, & Cantabros locorum natura munitos, & nonnullos Aragoniæ nobiles, & Cæsaraugustæ ciuitatis equites, qui suæ salutis causa, & Christiani nominis atque cōseruandæ catholicæ fidei gratia res sacras, & sanctorum reliquias deferentes ad Pyrenæos montes confugerunt. De quibus & Aragoniæ Regibus alio loco scripturi sumus. In præliis autem quæ biennio per Hispaniā gesta fuerunt, ad septingenta hominū millia vtrinq; cæsa fuisse dicuntur. Rex autē Rhodoricus, cū Sanctius eius fratris filius quem cū parte copiarū hostib. obuiam præmiserat, occubuisse, ipse quoq; cum reliquis copiis ad oppidū Xericium hostibus occurrens extinctus est, & eius exercitus profligatus ac pene deletus. Mauri autē tanto breuiter imperio potiti, cum late ferro igniq; omnia vastassent, Hispaniæ regna inter se plura sedesq; sibi cōstituere. Primū enim Cordubæ, q; Abenaliberti regnū dixerunt, alterū apud Hispalim, tertiū apud Carthaginem nouam, quæ vsq; ad Ferdinādi tertiū Regis tēpora tenuerūt. Hic enim anno millesimo ducesimo

tesimo decimo sexto, Toletum, Corduba, multisque aliis recuperatis locis, Mauros regnis
 ex magna parte deiectiones expulit, qui Granatam ac Malacham ciuitates quæ prius sub Cor-
 dubæ regno fuerant, sese receperunt, & usque ad ætatem nostram tenuere: unde tandem Dei
 benignitate ac Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginæ virtute nuper expulsi fuere. Sed
 de hoc Granatensi bello alias. Nunc ad Regum successores redeo. Pelagius itaque Rhodo-
 rico fratris filio successit. Is ab initio ubi Theodebertum patrem oculis multatum vidit,
 furorem Virizæ fugiens in Cantabriam se contulit, ibique latuit, ubi magno fuit adiumen-
 to rebus collapsis. Nam post cladem illam Hispanis à Mauris illatam, cum his qui supere-
 rant exercitus profligati, in Asturiam se recepit. Astures enim, & Vaccæi, & Callecii mon-
 10 tibus & natural loci muniti, tantum incolumes, ut supra diximus, remanserant, Legionemque
 imprimis capta annos ibi triginta quibus regnavit, bellum gerens, & indies oppida plura
 recuperans, paulatim effecit ut afflictæ gens aliquantulum respirare videretur. Hanc sedem
 posteri Castellam veterem vocauere ad differentiam nouæ quæ circa Tolerum fuerat, &
 Lusitaniam prouinciæ. Sic enim Hispani regiam & munitum locum appellant. Dictique
 deinde non Gothorum, sed Hispaniæ siue Castellæ Reges, qui magna virtute res patrias
 quotidie recuperare studebant. Phaula Pelagio patri succedens cum annis duobus im-
 perasset, inter venandum morsus ab urso periit. Hic quoniam virili prole carebat, Alfon-
 sum Petri Cantabriæ Ducis filium Regem instituit de genere Gothorum, qui Pelagii fi-
 liam in matrimonium duxerat. Qui non immerito Catholici cognomen accepit, propter-
 20 ea quod Ariana secta relicta qua Gothi omnes infecerant, celebrato concilio, catholi-
 cam fidem Christianamque religionem sequebatur, & oppida multa templaque Christia-
 nis restituerat & magnis donis ornauerat. Regnavit autem annos vnde viginti, Froilamque
 filium reliquit, qui Mauris aduersus Callecios bellum gerentibus occurrit, & eorum mil-
 lia quinquaginta cecidit, & Vascones tumultuantes in officio continuit. Hic cum annos
 duodecim regno præfuisset, ab Aurelio fratre occisus est. Aurelius autem post necem fratris
 regnum sibi occupauit, qui non ultra sextum annum superuixit, à quo nihil memoratu di-
 gnum gestum fuisse legimus, præter seruorum in dominos cõspirationem repressam. Au-
 relio deinde mortuo, Silo gener Alfonsi Catholici regnum suscepit, quod annos octo gu-
 bernauit, pacemque cum Mauris ignominiosam fecit, quibus tamen fœdus rumpentibus
 30 bello fortissime restitit, Calleciosque rebellantes compescuit. Post autem Silonis obitum
 Magaretus Alfonsi Catholici filius nothus, quem alii Mauregatum vocant, auxilio Mau-
 rorum regnum usurpat. Quapropter degenerans, Mauris ex fœdere magnum virginum
 numerum quotannis pro tributo mittebat. Hic demum vitam agens haud satis honestam,
 paucis annis apud Astures moritur. Cui Veremundus Alfonsi Catholici nepos ex Bil-
 marao filio successit, cum diaconus & sacris initiatus esset. Qui facti postea poenitens, vxore
 quam duxerat, religionem ingressa, ipse quoque se religioni destinauit, & regnum Alpho-
 so consobrino gubernandum reliquit, superstitibus Ramiro & Garfia filiis admodum paruulis.
 Alphonso autem cognomēto Castus, Alfonsi Catholici ex Froila filio nepos, cognomi-
 nis causam est assecutus, propterea quod vir fuerit religiosissimus, & vxorem quam duxit, nu-
 40 quam attigerit. Fuit etiam Rex multis victoriis gloriosissimus, & Ouetenis Asturicensisque
 ciuitatum basilicas construxit, & simul donis locupletauit. Cæterum cum à Carolo Ma-
 gno per legatos auxilia peteret, Hispanorum procerum indignationem excitauit, qui passim
 dicebant Hispanos mori melius esse, quam Gallis subiici, aut per eos incolumes esse. Itaque
 coactus est rem frustra per eosdem legatos detrectare, quandoquidem ille cum Rolando
 cæterisque ducibus & magnis copiis Pyrenæum montem iam superasset. Ex quo magnas in
 Hispania strages hostium magnaque facinora fecit, ut in Gallorum historia & Caroli vita cõti-
 netur. Verum enimvero Rhodoricus Toletanus Antistes negat hæc omnino vera esse, sed
 duntaxat Gallos in primam Vasconum regionem ingressos, & inde in Galliam confestim red-
 ire coactos. Hoc Alphonso regnante in Ouetensi templo fama est crucem auream sine humano
 50 artifice factam, repente cõparuisse, quam rex, qui eam primus aspexit, sacerdotibus ostendit, &
 religiosissime seruari iussit. Quo est vita migrante, regnum Ramiro Veremundi filio natu ma-
 iori restitutum est, quod ille pari potestate cum Garfia fratre quem ipse ultro ob eius virtu-
 tes illustres ad regnum vocauerat summa concordia administravit. Cui aduersus Mauros
 bellum gerenti diuus Iacobus non dubitanter apparuit. Illo enim prælio & multa hostium
 millia perierunt, & plures Ramirus suo regno ciuitates addixit. Normandorum præterea
 classem ingentem Calleciam littoribus appulsum, nauibus septuaginta successis, repulit. Mau-
 ros insuper apud Calagurrium vicit oppido ipso in suam potestatem redacto. In quo prælio
 apparuisse ei dicitur sanctum Iacobum in albo equo pugnantem. Moriens autem filium
 Ordonium Regem instituit, qui Vascones iterum tumultuantes compescuit. Unde reuer-

tens in Lusitaniam prouinciam, Mauros late cuncta vastantes offendit, quos prælio commisso cum Muza eorum duce confregit, & Muzæ filium apud Toletum in deditiōem cum oppido recepit. Regnavit annos decem, qui moriens quinque filios reliquit: Alphōsum, Veremundum, Nunnium, Ordonium, & Froilam. Ex quibus Alphonfus tertius cognomento Magnus patri successit anno octingentesimo octogesimo tertio, qui de Mauris sæpe gloriose triumphauit, & Cohimbriam Viseumq; Lusitaniæ prouinciæ ciuitates recuperauit. Vascones præterea Nauarrosq; qui tunc à Mauris acriter oppugnabantur, ab obsidione liberauit. Hunc etiam Alphonsum (vt scribit Archiepiscopus Toletanus) templum sancti Iacobi primum excitasse legimus, & Ouetense metropoliticum constituisse, ad quem Ioannes octauus Pontifex scripsisse dicitur hoc modo: *Ioannes seruus seruorū Dei* 10
Alphonso Hispaniæ Regi Christianissimo salutem & benedictionem. Ex cuius scripti autoritate Hispaniæ Regem in primis orthodoxum existimant. Sub hoc autem Rege militasse dicitur Bernardus cognomento Carpius. Huic Alphonso successit Garfias, qui patrias virtutes imitatus aduersus Mauros sæpenumero strenuissime pugnauit. De quibus inclytā victoriam consequutus, Ayolam Maurorum Regem captum reduxit, cuius spolia Ouetensis ecclesiæ tholo suspendit, vbi nunc & ipse iacet sepultus. Huic frater successit Ordonius secundus, quem pater Alphonfus antea Callecii prouinciæ præfecerat. Hic etiam sapiēti consilio & multa rei militaris scientia maxime pollens à Batica & Lusitania prouincia Mauros omnes fugauit, qui etiam templum Legionis magnis edificiis ac multis donis orna- 20
uit: tamen postremo cōtra Mauros infelicititer dimicauit, captis in prælio multis Christianis & nonnullis Episcopis, inter quos Asturicensis etiā martyrium passus est iussu Abderæ Maurorum Regis. Quapropter posthæc Ordonius quatuor Castellæ Comites qui bellum illud detrectauerant, iussos ad se venire & incolumes fore pollicitus, necari iussit. Quam ob rem atq; perfidiam Castellani qui tunc erant in Legione tumultuantes, constitutis inter se magistratibus ac iudicibus, rem suam ipsi administrabāt. Regnavit hic annos septem. Cui Froila secundus, alter Ordonii frater & Alphonfi Magni filius vltimus successit. Qui cum multos Hispaniæ nobiles sustulisset, nota crudelitatis est accusatus, de quo nihil aliud memorabile scriptum fuisse legimus. Qui lepræ correptus morbo, mortē obiit acerbam, Reliquit autem filios quatuor, Alphonsum, Ramirum, Ordonium, & Froilā, ex quibus ei successit Alphōsus quartus. Qui religionem ingrediens Ramiro fratri regnum 30
demandauit: postea vero facti pœnitens & religionem aspernatus, cum regnum à Ramiro fratre repeteret, & sibi habere conaretur ab ipso fratre Ramiro luminibus extinctus est. Quam ille subinde crudelitatem cuius eum pœnitebat, pietate constructi à se templi pensauit, vbi eum honorifice tumulauit. Postea autem aduersus Areffam Maurorum Regem quo cum Fernandus Hyuariensis & Iacobus Nunnus Comites conspirauerant, fortissime dimicauit. quo expugnato, Comites cepit, quos amicis petentibus condonauit. Successit Ramiro Sanctius cognomento Crassus, qui portetosa obesitate fuisse dicitur, & valetudini cōtraria. Quapropter pace facta cum Abderamo Maurorū Rege medicine perito, vt ab eo curaretur, Cordubam profectus est. Interea vero domi per eius absentia, Ordonius cognomento Malus, filius illius Alphonfi cui lumina adempta fuisse diximus, au- 40
xiliorū procerum regnum inuadit, quod Sanctius iam amissum auxilio Abderami Maurorum Regis recuperauit. Qui præterea Fernandum Castellæ Comitem eiusq; successores à iurisdictione Regis Legionensis imperpetuum immunes esse voluit. Decessit autem anno salutis circiter 1122. vel (vt alii scripsere) 928. & regni sui vndecimo. Cui successit Ramirus admodum puer. Quo tempore Normadi ad littus Callecum cum classe valida applicuere, quibus Comes Fernandus Gonsalus fortissime restitit. Mauri quoq; rupta pace quam cum Ramiro puero fecerant, omnia populabantur. Quapropter Callecii cōtempta Regis etate, Veremundum Regis Ordonii filium apud Compostellam Regem sibi declararunt. Contra quem Ramirus progressus, prælio commisso vtrinq; sine victoria discesserunt. Almanzor etiam Maurorum Rex cum exercitu numerofo aduersus Hispanos a- 50
criter pugnans, à Fernando Gonsalo Comite magna virtute repulsus est. Veremundus secundus Ordonii filius auxilio Garfiæ Fernandi Castellæ Comitis, aduersus Almanzorē proficiscitur, prælioq; primo victor discessit. Mox autem Maurus redintegratis viribus & magna collecta manu, Veremundum ad Asturum montes cum sanctorum reliquiis effugere compulit. Qui deinde Legionem oppugnauit, & murorum partem diruit, & cū expugnare non potuisset, in Lusitaniam discessit, vbi multa loca vastauit. Vnde profectus in Galleciam prouinciam, Compostellanā basilicam euertit: tamen D. Iacobi sacellum attingere non est ausus, territus, vt ferunt, quodam fulgore diuinitus appārente. Cui bello 60
dysenteriae morbo correptus finem dedit. Post hæc autem Veremundus & Garfias coniunctis

- iunctis copiis magnam Almanzori cladem intulere. Quapropter ille animi dolore consternatus paulo post è vita decessit. Veremundus autè hac victoria elatus cum domū reuerteretur, superbe nimis ac crudeliter erga omnes se habuit, & Compostellanū Ouetensemq; præfules in carcerē coniecit. Cæterū Ouetensem paulo post, viso portento quodā admonitus, liberauit, facinusq; suū detestatus aliis compensauit officiis, quippe qui S. Iacobi loca sacra quæ ab hostibus diruta fuerant, restituit. Quo mortuo Alphonſus quintus eius filius adolescens regno successit, tenuitq; annos triginta septem, qui sororem Tiresiā Abdalæ Mauro Toleti Regi collocauit, vt ei contra Cordubæ Regē præstaret auxiliū. Verum enimuero Tiresia virgo sancta, infidelis viri nuptias congressumq; detrectauit. Quæ
- 10 quanquā sepe precibus, sepe minis vexata fuisset, mox tamē eo extincto liberata, sese Deo in cœnobio perpetuo dicauit. Alphonſus autè interea dum Viseū Lusitaniæ oppidū quod Maurorū tunc erat, obsidet, sagitta percussus interiit. Veremundus tertius Alphonſi filius deinde sine liberis anno regni quarto decessit, ideoq; ad Fernādum eius fororiū regnum deductū est. Is Sancti Maioris Castellæ Comitis filius fuit, qui Sanctiā filiā Alphonſi Legionis, sororem Veremundi supra dicti in matrimoniū duxerat. Ex quo Legionis regnum iure vxoris hæreditario assecutus, primus omnīū virūq; tenuit regnum, qui Rex Castellæ fuit appellatus anno millesimo decimo septimo. Nam vsq; ad hūc diem Castella per Comites regebatur. Mortuo autè Garſia qui contra Mauros fortiter pugnans occubuit, Veremundus Nauarræ regnum & Lusitaniæ prouinciæ partē recuperauit. Regnauit annos
- 20 quadraginta. Cuius tempore Rhodoricus Viuaris cognomēto Cidus, dux exercitus in- *Rhodoricus Viuaris cognomēto Cidus.* uictissimus, in Hispania maxime claruit, cuius res inclyte gestæ maxime celebrantur, de quibus magna circūfertur historia, & nos alio loco scripsimus. Qui, sicut & Mēdosie domus equites, à Castellæ Comitib. genus & originē duxit. Fernandus igitur, vt ad rē redeamus, cū quadraginta annos regnasset, à vita discedens Sanctiū & Alphōsum filios reliquit. Alphonſus autè à fratre Sanctio pulsus, Toletū ad Regem Maurorū se recepit, vbi tā diu permansit, donec eo mortuo à populis ad regni successionē reuocatus est. Qui non prius à Mauro dimissus est, quam iureiurando affirmauerit se perpetuo in eius amicitia permansurum. Quod ille minime seruauit, sed inito regno, statim Toletū Mauro Rege fugato, recepit, Mezclita (sic enim Mauri templū vocant) ei tantū concessa, quam postea Bernardus
- 30 episcopus & regina adeuntes ea loca ingressi, Mauris expulsis, diuæ genitrici consecrarūt. Quamobrē Mauri legatos questū iniurias ad Alphonsum Regē miserunt. Qui vehementer iratus iurauit se sine vlla venia in suos animaduersurū, nec precibus vllius assensurum. Illi vero præsentientes, astu pœnam vitauere, filia Regis obuiam missa quam Rex plurimū diligebat, vt ea deprecatrice veniam impetrarent: tametsi eos à morte non tam sua quam puellæ prudentia liberauit. Quæ à Rege qui iurauerat se non facturum quod à filia supplicaretur, non vitam quidem Reginæ & aliorum, sed mortem à patre petiuit. Rex itaq; delusus à filia & iureiurando solutus, omnibus pepercit. Hoc autem tempore Mauri cum magnis copiis è Carthagine per Hispaniam discurrentes, omnia vastabāt. Quibus obuiam missus Infans cum septem Comitibus, apud oppidum quod Alcazar de Consuegra vulgo dicitur, omnes ad vnum interfecti fuere: à quibus occisis adhuc locus ille septem Comitum nuncupatur. Quam ob causam Rex hoc animis mollitie nimia corruptis accidisse cognoscens, Toleti balnea & omnes illecebras quas Mauri voluptatis causa constituerant, sustulit, & populos ad pristinam virtutem seueritatemque reducere conatus est: qui præterea post hæc Toletanam Burgensemque basilicam multis donis ornauit, & Vrracā filiam Raimundo Barcinonēsi Comiti collocauit, ex qua ille Alphonsum septimum progeniuit, qui ei successit in regnum, cuius mater post Raimundi mortem nupsit Alphonſo Aragoniæ regi. Qui quoniam vir fuit sacrilegus & iniustus, in ærumnis, & sine liberis obiit mortē. Alphonſus autem de quo nunc loquimur, cū regnasset annos quadraginta tres sine virili prole decessit. Huic autem successit Alphonſus septimus, è filia nepos, qui iterū
- 50 regna diuisit, Castellam Sanctio & Legionē Fernando filiis tribuens, Beatricemq; filiam Ludouico septimo Francorum Regi collocauit. Qui D. Iacobi templum salutatū veniēs, à socero magnificentissime apud Burgensem ciuitatem fuit exceptus, Toleti; eius gratia conuētus est habitus, vbi legitimū genus Beatricis vxoris quæ prius notha putabatur, declaratum est. Hic autem Alphonſus potentissimus omnīū Regum qui ante se fuerant, habitus est. Quapropter Imperator Hispaniarū fuit appellatus, qui Cordubam, Abderam, quæ nunc Almeria dicitur, & Baionā recepit. Quæ loca cum adiret, in itinere sub arbore quadam subito excessit. Cui successit Sanctius tertius eius filius, cognomento Desideratus, propterea quod intempesta nocte & immatura morte decedens, propter eius egregios mores & in omnes iustitiam desideratus à populis omnibus fuerit, qui Fernādum

fratrem Regem Legionis ab eo diffidentem ceperat, atque rursus in regnum restituerat. Vxorem duxerat Blancam Garfiae Nauarra regis filiam, ex qua Alphonsum octauum genuit. Fernandus autem secundus apud Legionem regnauit, qui Alphonsum sui fratris filium puerulum suo iuri regnoque subicere sacramento fidei conatus est. Quod animaduertens Nunius vnus è tutoribus, infantulum in arce præsidioque collocatum ab iniuria & iniustitia patrui defendit. Fernandus vero cum regnasset annos triginta vnum, è vita migravit. Alphonsus autem cognomento Bonus, ex Helionora Ricardi Regis Angliæ filia prolem magnam progenuit, Henricum scilicet qui post eum regnauit, Blancam quæ Gallorum Regi nupsit, ex qua diuus Ludouicus fuit genitus, Berengariam quæ Alphonsi Regi Legionis, ex qua Fernandus tertius, Hieracam quæ Portugalliæ, & Helionorâ quæ Aragoniæ Reginæ fuere. Alphonsus autem cum semel aduerso Marte contra Mauros pugnasset, subinde ramen instaurato prælio iterum congressus, hostes magnis cladibus affecit, cæsis fere ducentis millibus, vbi crux ei è coelo apparuisse dicitur. Quo tempore Rhodoricum præfulem Toletanum Romam misit ad impetrandas in expeditionem contra Mauros collationes. regnauit hic princeps annos quadraginta quatuor, qui decessit anno millesimo centesimo sexagesimo. Cui successit Alphonsus nonus, Fernandi Regis Legionis filius, qui regnum gubernauit annos viginti octo. Successit huic Henricus Alphonsi octauo Regis Castellæ filius admodum puer, qui impulsore Aluaro Comite tutore suo consobrinam eius Portugalliæ Regis filiam sine consensu Pontificis in matrimonium duxit, quod ab Innocentio tertio postea dissolutum est. Cui propter eius ætatem admodum puerilem regnum Berengaria soror administrabat. Ipse autem puer cum in vrbe Palantia inter ludendum cum pueris tegulæ ictum capite exceperet, extinctus est anno secundo quæ regnare cœperat. Cui successit Ferdinandus tertius Berengariæ sororis filius, omniū Hispaniæ Regum felicissimus atque potētissimus, quippe qui post multas clades Mauris illatas, Hispaniam fere totam restituit, Hispali, Corduba, Vandalia. & Bætica ex magna parte recuperatis: qui & Mauros omnes qui supererant, in angulum quendam Bæticiæ prouinciæ quem Granatæ regnum nunc appellant, conclusit. De cuius rebus fortissime gestis multi copiose scripserunt, & Rhodoricus Archiepiscopus Toletanus magnam cōfecit historiam. Huius etiam Regis auxilio, vt Consentinus refert, Iacobus Rex Aragoniæ Baleares insulas fugatis hostibus, recepit. Fuerunt huic ex Beatrice Germanorum Imperatoris, vel (vt alii dicunt) Brabantia ducis filia, filii numero sex, scilicet Alphonsus, Federicus, Emanuelus, Philippus, Sanctius, & Henricus. Ex Ioanna præterea vxore secunda Ludouicum & Helionoram progenuit. Ferdinando autem anno millesimo ducentesimo sexagesimo secundo successit Alphonsus decimus, vel (vt alii scripserunt) nonus, qui Violantam Iacobi Aragoniæ Regis filiam duxit vxorem. Qua propter sterilitatem dimissa, liberorum desiderio per legatos Daciæ Regis filiam nomine Christianam formaq; præstantem in matrimonium petiit. Quod Daciæ Rex cum Regis Alphonsi legatos audisset, conditionem non renuit, sed filiam tuam Christianam Alphonso Hispaniæ Regi destinauit, quam, mediantribus legatis, celebrato coniugio multis comitatâ viris illustribus in Hispaniam ad Alphonsum misit. Quæ cum venisset, interim Violanta ex Alphonso Rege pepererat. Quæ res Alphonso Regi fuit maximo pudori. Quod cum Philippus eius frater animaduertisset, qui tunc erat Abbas Vallisoleti, & de cæueis tibeis, simul & Archiepiscopus Hispalensis, relicto sacerdotio Christianam Daciæ Regis filiam duxit vxorem: quibus Alphonsus Rex immensa munera tribuit: tametsi rem hanc alii aliter scripserint. Et Violantam quæ filium pepererat, habuit multo chariorem, quæ postea multos alios peperit filios: Fernandum qui Blancham diui Lodouici filiam duxit vxorē cuiq; pater fuit superstes Sanctiū, qui postea regnauit, Ioannem, Iacobum, Petrum, Berengariū, & Helionoram: & ex concubina Beatricem, quæ nupsit Alphonso Portugalliæ Regi & Dionysium peperit. Ex his autem filiis Ioannes multa contra Mauros bella fortissime gessit, qui Margaritam Marchionis Mōtis Ferrati filiam duxit vxorem. Sed ad Alphonsum redeo, cuius domi forisq; multa præclare gesta memorantur, qui leges à maioribus in Hispania conditas, immensum opus, in septem digessit volumina, quæ Partitas appellant: edidit, aliorum tamen ingenio historiam orbis quam generalem Hispani vocant, Canones item in Astrologia, quos tabulas nominant Alphonsinas, vnde Astrologi magni cognomen est adeptus. Prædicatur præter hæc liberalitas publicaq; eius munificentia, quippe qui in Fernandi & Blanchæ nuptiis congiarium populo dedit, pauperes omnes vestibis viritum donauit, Imperatorem præterea Constantinopolitanum à Soldano captum ingenti ære collato redemit: tametsi foris non æqua felicitate res gessit. Siquidem Maurus Granatæ Rex rupto cum eo fœdere, Murciæ loca quadam, & Xericium oppidum post longam obsidionē cepit. In quo bello pulcher-

rimum facinus Garfiae Gometii Carilli qui arci præerat, memoratur. Hic enim extremam expectans ruinam, ac solus interfectis ceteris resistens, in hostes ruit, stragemque circa se fecit, aliquandiu irruptionem impetumque moratus. Tandem viuis captus, ob fortitudinem venia donatus est, & ad Alphonsum remissus incolumis. O facinus memorabile & magnis laudibus excolendum! quod quidem meminisse debent omnes & imitari qui officium rei militaris exercent, quando quidem viri qui sunt in prælio fortes, ab hostibus etiam diliguntur. Habuit præterea rex Alphonsus regni sui proceres rebellantes, ac cum Granatæ rege conspirantes. Cuius discordiæ causa fuit diminuta regni iurisdictio, propterea quod Dionysium ex filia nepotæ Portugalliæ regem, qui antea Castellæ regi suberat, à tributo & 10 vectigali immunē fecerat, illis in consilio reclamantibus. Dum autem de Federici secundi abrogatione ageretur, delectus ipse Imperator à magna Electorum parte, in Germaniā profectus est. Verum spe frustratus, paulo post rediit nihilo meliora domi offendens, morte filii Ferdinandi de la Cerda comperta. Reges quoque Granatæ per ipsius absentiae occasionem magna Baticæ prouinciæ incommoda intulere, qui Santium Aragoniæ Infantē, præfulem Toletanum, Nuniumque de Lara interfecerant. Sanctius etiam eius filius, secundo loco genitus, occupato regno patrem venientem exclusit. Quapropter Hispali subsistens ex animi dolore decessit. Sanctius itaque quartus Alphonsi filius regnavit annos vndecim, qui contra Mauros feliciter dimicauit, quibus Tarifam, quondam Carteiam vocatam, ademit. Regem de Phez Machometum appellatum, ac Benerizaph ex Africa contra Hispaniam maxima classe soluentes, per Benedictum Zachariæ Hispaniæ maris præfectum bello nauali superauit. Sæuus natura fuisse traditur, in disciplina præsertim militari minima de causa milites plectebat, qui apud Pacem Iuliam quatuor hominum millia trucidari iussit, propterea quod in tumultu quodam exorto, Alphonsum fratris filium regē appellauissent. Fernandus quartus, Sanctii filius, anno millesimo ducentesimo nonagesimo quinto, extincto patre puer in genitricis tutela remansit, cuius prudentia multa euasit pericula. Nam cum Alfonso de la Cerda qui se Castellæ regem dictitabat, ac regibus Nauarræ, Portugalliæ, & Aragoniæ grauius bella per legatos gessit. Sed & huius mulieris non minor religio narratur. Quæ quidem, diuendita lautiore suppellectile, ut egentibus subueniret, ipsa fictilibus frugique victu & abstinentia singulari semper utebatur. Cœnobium se- 30 ptem egregium construxit. Fernandus igitur dum per ætatem licuit, ex Constantia Portugalliæ regis filia Alphonsum genuit vndecimum, qui Castellæ regno successit, & Helionoram quam Alfonso Aragoniæ regi locauit. Zeliam oppidum ex Mauris recepit. Delatoribus aures faciles præbuisse dicitur. Quare duos nobiles viros e familia Carutial, vel (ut ego arbitror) Caruaial, necari sola suspicione iussit. Regnavit annos quindecim. Cuius filius Alphonsus anno millesimo trecentesimo decimo aduersus Mauros, Almohacem, Machometum, & Hynzeph, reges Bellamarini & Granatæ feliciter dimicauit, recuperatis oppidis Alcala de Bencayre, quam nunc regalem appellant. Gonsaluum Martinum Calatrauæ magistrum, virum maximum & de Hispania benemeritum, leuibus de causis interfici iussit. Ipse vero cum oppida Sarant & Zibatar obsidere cœpisset, pestilentia ca- 40 stra passim inuadente excessit, superstiti filio Petro. In ea obsidione res mira, & Scæuolæ Romani exempli æmula contigisse narratur. Siquidem Maurus quidam patriam cæde regis liberaturus, ex oppido egressus, gladio clam sub veste abdito, per inimicorum castra ad Hispaniæ regem contendit. Quem captum, ubi res detecta & gladius manifestatus, rex hominis virtutem & audaciam admiratus remisit incolumem. Qui ut domum peruenit, sui regis iram vitare non potuit, quoniam clam eo rem fuit aggressus, ideoque statim necatus est. Regnavit Alphonsus hic annos quadraginta, cum res multas præclare gessisset. Potitus enim aduersus Mauros victoria triumphali, omnia Maurosum templa & maleficiorum domos religioni Christianæ consecrauit. Quo mortuo filius eius Petrus regno successit, qui nota crudelitatis accusatur à multis. Cuius res gestas, & quæcunque fecerit dum 50 regno præfuit, si quis legere cupiat, quærat ab aliis, à quibus latius scripta sunt, quandoquidem de eius vita & moribus magna circumfertur historia. Eum tandem frater eius Henricus occidit, ad quem post Petri necem plures Hispaniæ viri nobiles quibus Petrus magno timori fuerat, congratulatum conuenerunt, eumque regem salutauere. Quos Henricus iam rex appellatus humanitate ac liberalitate singulari sibi deuinxit. Qui ex Ioanna coniuge Ioannem filium progenuit, & Helionoram filiam quæ fuit Nauarræ regina. Cæterum cum regnasset Henricus annos octo, diem suum clausit vltimum, qui iacet sepultus in oppido S. Dominici Calciatensis. Cui successit Ioannes filius, qui ex Helionora Petri Aragoniæ regis filia suscepit Henricum tertium regni sui successorem, & Ferdinandum qui postea fuit rex Aragoniæ. Henricus autem etsi minus prospera corporis valetudine

fuit, animi tamen sapientia cæterisq; virtutibus satis pollens & illustris fuisse memoratur, qui Catherinam Anglam Clocestriensis Ducis filiam vxorem duxit, ex qua post Mariam & Catherinam filias, illi tandem natus est Ioannes cognomento secundus. De cuius rebus gestis & vita, satis longa circumfertur historia, & nos quoque breui narratione, quæ necessaria erant, alio loco scripsimus. Hic rex Mariam patrui sui filiam in matrimonium duxit. Quæ cum ex eo filias duas quæ teneris annis è vita migrarunt, & Henricum peperisset, aliquanto post è vita discessit. Hac itaq; defuncta, Ioannes vxorem duxit Helisabellam Ioannis Portugalliæ Regis ex Ioâne filio neptem. Ex hac autem vxore secunda progeniuit Alfonsum qui adolescens obiit, de cuius morte alibi scripsimus, & Hisabellam Reginam catholicam. De cuius rebus gestis cum Ferdinando simul Rege catholico magnum volumen impleuimus. Ioânes denique cum Castellæ regno annos prope quinquaginta præfuisset, moriens Henricum filium Regem instituit, de cuius vita rebusque gestis historia legitur, & nos alio loco mentionē fecimus. Quo tandem sine liberis moriente, Castellæ regnum ad Hisabellam sororem eius iure deuenit, quæ nupsit Ferdinando Siciliæ Regi & Aragoniæ principi, qui paulo post in Aragoniæ regno patri successit. Qui diuina providentia matrimonio coniuncti, res gesserunt admirabiles & opera sanctissima, de quibus historiam magnam confecimus. Cuius breuem summam huic operi adiciemus, vbi de Regibus Portugalliæ, Aragoniæ, & Nauarræ, res quæ nobis memoratu dignæ videntur, more nostro perstrinxerimus. Cæterum Reges Nauarræ cum Regibus Aragoniæ comprehenduntur, quoniam sub vnius Regis imperio fuerunt, & postea diuisi. Quomodo autem diiuncti fuere, scribemus alio loco.

De Regibus Portugalliæ.

PORTUGALLIÆ regnum circiter annum millesimum centesimum decimū hoc modo cepit. Henricus quidam Lotoringiæ Comes, vir in bello fortissimus, è Gallia veniēs, magnas aduersus Mauros res gessit, pro quibus Alphonsus sextus Castellæ Rex permotus filiam suam notham nomine Tiresiam ei matrimonio collocauit, & Callectiæ partem quæ in regno Portugalliæ cōtinetur, nomine dotis assignauit. Ex eo postea matrimonio natus est Alphōsus, qui primus Portugalliæ Rex fuit appellatus, primus qui Vlix bonam à Mauris recepit: quorum quinque simul Regibus vno prælio superatis, quinque scutorum insigni, facti monumētum, posteris reliquit: tametsi decus hoc in matrem crudelitate scēda-
uit, quam propterea quod post viri mortem nupserat, in vincula coniecit, nec vt eā dimitteret, per legatum à Pōtifice missum compelli vllō modo nec interdicto potuit. Quapropter materna in eum maledictio atq; imprecatio, causa fuit vt ab hostibus caperetur. De quo nihil vitra legimus, neque quis fuerit finis eius compertum habemus. Huic continēter ex ordine successores vsque ad ætatem nostram fuerunt, qui sequuntur. Siquidē post Alphonsum Sanctius, Alphonsus secundus, Sanctius secundus cognomento Capella, Alphōsus tertius, Dionysius qui fuit è filia nepos Alphonsi decimi Regis Castellæ, à quo impetrauit ab omni vectigali immunitatem, quoniam prius Portugalliæ Reges Castellæ Regibus subiiciebantur, Alphonsus quartus, Petrus Fernandus, Ioannes Nothus ex ordine ac religione militari vocatus ad regnum, vir magnanimus, ciuitatem Septensem Mauris in prælio victis recepit. Fœlix præterea pulchra prole sex filiorū, inter quos Eduardus, Fernandus, Ioannes, Petrus, Henricus, & Eduardus alter fuere. Fernandum vitæ abstinentia pariter & religione inter beatos retulerunt, quippe qui à Mauris in prælio captus ea patientia in custodia mansit apud eos, vt molæ, ea enim viuere cogebatur, cū famulo quoq; per se sufficiente, suas partes obiret. Ioanni filia duæ tantum fuere, quarum altera Alphonso, altera Fernando ex fratre Eduardo filiis locatæ fuerunt. Petrus alterum Petrum Aragonum Regem progeniuit, qui sine successore decessit, & Ioannem Regem item Cypri, tertium vero Iacobum, qui sanctis moribus fama; virtutum conspicua tempore Pii secundi Pontificis Florentiæ decessit, vbi sepultus iacet. Henricus Infans in Atlantico mari primus nouas reperit insulas. Eduardus autem Rex natu maior Fernandum genuit, & Alphonsum quintum, qui post patrem regnauit, qui Zeliā, Tingem, & Alcazar Africæ ciuitates armis expugnatas Portugalliæ regno adiecit. Ex sororibus autem alteram Ioanni Castellæ Regi, & alteram Helionoram Federico tertio Imperatori collocauit. Qui post confectas nuptias in Germania, subinde Romā venerunt, vbi à Nicolao summo Pontifice magnis honoribus excepti, & imperii corona donati fuere. Hinc quoq; Neapolim diuertētes, ab Alphōso Rege magnanimo, quæ Helionora arctissimo cōsanguinitatis gradu contingebat, summis honorib. magnis ludis, variisq; spectaculis celebrati fuerūt. Similiter & a Venetis excepti fuere. Ex Helionora autem Maximilianus Cæsar genitus est, Imperator

*Maledictionis
atque imprecations
vbi.*

perator foris domiq; præclarus, literis & omnigenere virtutis excellens, & ingeniorū fau-
tor & cultor maximus. Ioannes Alphonso patri successit, cuius filius Alphonius, qui Hifa-
bellam Castellæ regum Catholicorum filiam vxorem duxerat, lapsu currentis equi infœ-
liciter extinctus est. Quapropter Ioannes pater eius sine liberis decessit. Cui successit E-
manuel ex prole regia genitus, & eidem regi Ioanni cognationis arctissimo vinculo con-
iunctus, qui vxorem duxit Hifabellam regum Catholicorum filiam viduatam. Quæ cum *Hifabella dolere parit ex-
st.*
Cæsaraugustæ Michaellem filium peperisset, subinde magno dolore partus obiit mortem.
Cuius item filius Michael obiit Granatæ, cum nondum annos duos compleuisset. Cæte-
rum Catholici Principes ad retinendum Emanuelis Portugalliæ regis affinitatem, ei Ma-
riam filiam missis legatis in matrimonium dederunt, quæ Ioannem peperit, qui nunc est
Portugalliæ rex. Peperit & Ludouicum, Ferdinandum, Alphonsum qui nunc est Portu-
galliæ Cardinalis, Henricum, Eduardum. Peperit & Hifabellam quæ Carolo nupsit Im-
peratori & Hispaniæ regi, ex qua Carolo mox filius natus est nomine Philippus in oppido
Pincia, quod Vallisoletum vocant, anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto, die *Vallisoletum.*
Martis, decimo Kalendas Iunias, cum ingenti lætitia totius Hispaniæ. Eo siquidem nato
non Pinciæ solum vbi natus est, sed etiam in omnibus Hispaniæ populis, magni ludi varia-
que spectacula celebrata fuere. Peperit etiam filiam nomine Beatricem, quam dux Sabo-
ianus duxit vxorem. Sed reuertor ad Emanuelem, qui post obitum Mariæ Helionoram
duxit vxorem Philippi regis filiam, quæ filiam peperit, & post Emanuelis obitum Frâci-
sco nupsit Gallorum regi. Ioannes autem rex Portugalliæ Catharinā Philippi regis filiam
duxit vxorem.

LVCII MARINEI SICVLII

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER VIII.

De Regibus Aragonia.

AMIRVS ex Gothica stirpe genitus, vt quidam scripserunt, primus *Ramirus pri-
mus Aragonia
Rex.*
Aragonæ regni titulis insignitus perhibetur. De quo priusquam scri-
bam, quædam summatim dicere mihi necessarium videtur, quæ le-
ctoribus, vt arbitror, neque superflua, neque ingrata videbuntur. An-
no itaque Christianæ salutis, vt alio loco scripsimus, septingentesimo
decimo quarto, Mauris Hispaniam vastantibus, cum nonnulli Regni
Castellæ nobiles ad Asturiæ & Cantabriæ montes se contulissent, A-
ragonæ quoque plures equites ad Pyrenæos montes aufugerunt. Vbi vir probus nomine
Ioannes in quadam spelunca coniuncta rupi quæ Penna dicebatur, ædiculam sibi velut
eremum construxerat, & sancto Ioanni Baptistæ dedicauerat, ibique solus vixit, & vitam
finiuit. Ad hanc autem ædiculam in montibus abditam Cæsaraugustanus eques vita pro-
bus, cui Votus erat nomen, quum venationibus operam daret, ceruumque insequeretur,
deuenit, in quā sentibus & arbutis ense præcisus ingressus est, vbi corpus Eremitæ, quod
insepultum apud altare iacebat, aspexit. Quo viso vehementer admiratus diu cogitabun-
dus propius accessit, & literas in altari ferreo stilo sculptas legit in hanc sententiam: *Ego
Ioannes huius ædicula conditor & primus habitator, velut in eremo Deo seruire cupiens, hanc ecclesio-
lam paruumque sacellum erexi, sanctoque Ioanni Baptistæ consecraui, in qua vixi diutius, & nunc mor-
tuus in Domino requiesco.* Hæc itaque cum legisset Votus vir Christianissimus multis perfu-
sus lachrymis sæpe Deo gratias agens, Eremitæ corpus humo cooperuit, & Cæsaraugustā
reuerfus bona sua vendidit omnia, quorum precium Christianis pauperibus erogauit.
Quod cum frater eius qui Felix dicebatur, animaduertisset, idem fecit, & vterque lætan-
tes ad ædiculam sese contulerunt, vbi continue Deo seruientes sanctissime vixerūt. Quo-
rum sapientissimis consiliis Christiani qui ad eos propter famam sanctitatis conueniebāt,
animati, anno Christianæ salutis septingentesimo trigesimo Garciam Ximenium de ge-
nere Gothorum virum strenuum sibi ducem & capitaneum generalem contra
Mauros elegerunt. Cuius res gestas perbreui narra-
tione referemus.

De Garfia Ximenio Duce primo Christianorum contra Mauros.

GARSIAS igitur Ximenius Christianorum Dux electus licet paucorum viribus serant Genim numero circiter sexcenti Christianæ tamen religionis amore vehementer accensus, Mauros à montis Pyrenæi confinibus, & aliis locis propinquis armis expulit, & loca multa breui tempore recuperauit, qui deinde multis ad eum propter victoriæ famam conuenientibus, magnam quoque Nauarræ prouinciæ partem, fugatis Mauris, Christianis restituit. Postremo vero mortuis Voto & Felice fratribus viris admodum sanctis & solenniter consepultis, in honorem sancti Ioannis ecclesiam paruulam quam supra demonstrauimus, ampliauit: ibiq; vita functus anno Domini septingentesimo septuagesimo octauo sepelitur, filio Garfia Ennico superstite. Gerebat autem Garfias Ximenius in vexillis & armis arborem viridem, & super eam crucem rubram in croceo campo. 10

Garfia Ximenius insignia.

De Garfia Ennico Duce secundo.

GARSIAS Ennicus post mortem patris non minus Christianæ religionis cultor, quam Gacer & strenuus in armis, Mauros Christiani nominis hostes infestissimos persequens, Pompilonem primariam Nauarræ ciuitatem, multaque oppida breui spacio temporis ab hostium sæuitia liberauit, & ad Christi cultum reduxit. Sub idem tempus vir quidam res mirabiles expertus, & in armorum certaminibus fortis, cui Asnar erat nomen, cum Christianis quibusdam viris præclaris, & tuendæ Christianæ fidei percupidis, Aragonium flumen traiciens, castella & oppida multa, Iaccamq; ciuitatem, quæ à loci situ nomen accepit, propterea quod in montium conuallibus iacet, ad Christianam fidem reuocauit. His rebus gestis, quoniam primus Aragonium flumen transierat, Aragoniæ prouinciæ Comes appellatus est. Cuius titulis insignitus diebus paucis è vita discessit. Reliquit autem filium nomine Galindum. Item deinde mortuus est Garfias Ennicus superstite filio Fortunio. 20

De Fortunio Garfiæ filio Duce tertio.

FORTVNIVS autem mortuo patre, Galindi Comitæ Aragoniæ filiam duxit vxorem, & ratione coniugii Comitatus Aragoniæ titulos accepit, & ex vxore filium Sanctium Garfiam progeniuit, quem successorem & heredem sibi reliquit moriens, anno octingentesimo decimo quinto. 30

De Sanctio Garfiæ Duce quarto.

SANCTIVS Garfias Fortunio patri defuncto succedens, exercitu comparato Mauros ascriber inuadit, quos à Suprarbrii & Ribagorciæ (sic enim loca quædam vocantur Hispanie) regionibus depulit, & sibi totam fere Nauarræ prouinciæ subiecit. Vbi cum Mauris prælium committens hostium multitudine circumuentus, alioquin fortissime pugnans, occiditur. Quo mortuo sine prole, Mauri Nauarram rursus occuparunt, eamque tenuerunt vsque ad Caroli Magni Imperatoris aduentum, qui fuit anno à Christi natali nongentesimo. Nam Carolus Imperator cum duodecim Ducibus, quos Pares appellant, in Hispaniam per montes Pyrenæos ingressus, aduersus Mauros bella gessit asperrima, quos à Nauarra & Aragonia fere tota profligauit. Quibus rebus gestis Carolus Hispaniæ quasi tutam relinquens, in Galliam reuersus est, & Aragonem Ennicum, cui Arista cognomen erat, ex Gothica gente, vel (vt alii volunt) ex Comitatu Bigorræ, sibi ducem delegerunt. 40

De Ennico cognomento Arista Duce quinto.

ANNO igitur nongentesimo duodecimo, Carolo in Galliam reuerso, Ennicus Arista Dux electus, vir & manu promptus, & in armorum certaminibus ardēs (vnde cognomen accepit, quippe qui non aliter visis hostibus ardebat, quam in igne vritur arista) ex moribus Pyrenæis cum exercitu descendens Maurorum magnas copias deleuit, & victor in Nauarram peruenit, vbi princeps à Nauarris & Aragonibus eligitur, propositis tamen nonnullis conditionibus, vt in eos æquis legibus vteretur, à quibus etiam iudex qui medius inter eos esset, petebatur, & Aragoniæ Iustitia vocaretur. His concessis conditionibus, cogitans quibus signis & armis vteretur, ei diuinitus reuelatum est, vt vbi in aere crucem videret, illic confisteret. Quod vbique diligenter obseruans, cum esset in planicie quadam quæ iacet inter Suprarbros & Pyrenæos, in aere crucem candidam suspexit, cuius figura signoque in vexillis & signibus vti perseverauit. Tandem moriens Garfiam Ennicum filium reliquit. 50

Aragonia Iustitia.

De Gar-

De Garfia Ennico Duce sexto.

ENNICO Aristavita defuncto successit Garfias Ennicus, vir non minus armis strenuus, quam vita & moribus integer, qui vxorem duxit Vrracā fœminam virtutibus & genere nobilissimam. Cum qua grauida & partui iam vicina per Nauarræ montes & aspera loca parum cautus exercitum ducens, hostibus occurrit, & commisso prælio quod vitare non potuit, occisus est, & cum eo simul vxor in vtero lancea grauius vulnerata inter fugiendum quasi mortua concidit, in valle montis cuiusdam qui dicitur Aiuar. Ad quem locum, Mauris abeuntibus & iam longe digressis, homo quidam nobilis cui Guiuara cognomen erat, peruenit, & Vrracam cognoscens quæ tunc egerat animam, dum eam perfusus lachrymis intueretur, infans manum per vulnus extulit. Proh quantum natura potest! conabatur enim infantulus ex vtero matris morientis exire. Quod cum animaduertisset Guiuara, statim cæso ventre mulieris eduxit infantem, & pannis inuolutum domū suam propere detulit, quem patrinis & testibus adhibitis, vt probare posset in posterum, baptismatis lauacro more Christianæ religionis Sanctium Garcesium nominauit, & vxori suæ tradidit, vt clam & diligenter aleret. Qui iam puer factus & adultus, ne forte cognosceretur, alumni prudentia crassioribus pannis indutus, etiam peronibus pro calceis utebatur, quod calciamenti genus ex corio crudo auarcas Hispani vocant. Cæterum post aliquot annos cum Aragones ad eligendum principem Iaccam conuenissent, illuc adolescens annos natus circiter quindecim, cum equite qui eum clam nutruerat, veluti pastoris filius vilissimis tectus indumentis, & peronatus adducitur. Qui probationibus & argumentis euidentibus admissis, recognitus est, & princeps electus, & a peronibus, quos, vt supra diximus, Hispani auarcas appellant, Auarca cognomen accepit. Eques autem à quo clam fuerat educatus, Latro cognominatus est, quod nomen & hominum genus in Hispania nostris quoque temporibus extat non ignobile.

De Sanctio Garcesio cognomento Auarca, Duce septimo.

CÆTERVM Sanctius Garcesius Auarca, titulo principatus accepto, vxorem duxit præstantissimam nomine Todam, ex qua filium suscepit Garfiam Sanctium, qui etiam Tremulus dicebatur, de quo dicemus inferius. Progenuit præterea filias quatuor: Vrracam quæ nupsit Alphonso regi Legionis, Sanctiam quæ Ramiro Castellæ, Mariam quæ Ordonio Legionis, Blasquitam quæ Nugno Comiti Cantabriæ. Res autem gessit armatus admirabiles, siquidem Mauris victis ac depulsis à Cantabris, & Pyrenæorum montium finibus ad Naiaram vsque peruenit. Per multis itaque rebus præclare sancteque gestis, moriens filium Garfiam Sanctium reliquit hæredem. Vixit autem annis sex & quinquaginta. Cuius corpus iacet in ecclesia sancti Ioannis à Pegna cognominata.

De Garfia Sanctio Duce octauo, qui Tremulus cognominatus est.

GARSIAS autem Sanctius Tremulus cognomen habuit, propterea quod cum bella futura sentiebat, tremore quodam afficiebatur, tametsi in prælio fortis erat & intrepidus. Ille siquidem tremor, & prudentiæ signum erat, & fortitudinis. Ideoque cum esset & fortis & cautus, hostes sapius debellauit. Annos enim octo & viginti (tot namque tenuit principatum) magnam sibi deuictis Mauris gloriam comparauit, qui nunc iacet sepultus in ecclesia prædicta. Cui successit filius nomine Sanctius Maior, Hispaniæ totius Imperator.

De Sanctio cognomento Maiore, qui fuit totius Hispaniæ Imperator.

HIC Sanctius Maior non immerito fuit Imperator Hispaniæ totius appellatus. Nam totam fere deuictis hostibus Hispaniam Christiano nomini restituit. Siquidem Mauros omnes à Nauarræ, Aragoniæ, Castellæ, Legionis, Portugalliæ, Cantabriæ, & Vasconū finibus exterminauit. Fuit præterea non minus iustitia clarus, quam bello fortis. Vxorem duxit Eluiram fœminam nobilissimam, cuius erat castrum Aiuaris. Ex qua filium progenuit nomine Ramirum, qui (vt ante diximus, & paulo post clarius declarabimus) fuit rex Aragoniæ primus. Cæterum Eluira defuncta Sanctius aliam duxit vxorem, Castellæ Comitissæ filiam, quæ Maior dicebatur, de qua tres illi filii nati fuere, Garfias, Ferdinandus, & Sanctius. E quibus Garfias maior natu matrem apud Imperatorem adulterii crimine falso detulit, propterea quod cum illi mater ex Imperatoris monitu & equorū præfecti consilio equum quendam Imperatori charissimum accommodare noluisset, vt est hominum improbitas, confinxit iniquus filius in fontem matrem cum eo qui equorum curam gerebat, se coniunxisse. Nec destitit iræ facibus accensus, ob equi sibi vsum denegatum, matrem suam in summum discrimen adducere. Nam cum hoc Imperator audisset, vehem-

menter dolens vxorem statim captam diligenter custodiri iussit, & omnium nobilium atque doctorum conuocato concilio, in eam statuit, vt igni cremaretur, nisi quis eam aduersus accusatores filios vel armis vel legibus defenderet. Cæterum cum neque legibus quisquam, neq; armorum certamine contendere contra filios Imperatoris auderet, solus tandem Ramirus Imperatricis priuignus vltro duellum fratribus obtulit. Verum enimvero dum parantur arma, dum causæ disputantur, vir quidam Christi sacerdos & moribus admodum sanctus, Garfiam & fratres eius Imperatoris filios adiuit, eosq; sanctissime commonuit, vt summum periculum quod eis imminebat, euitarent. Siquidem neq; felicitas, neq; diutius filios victuros esse dicebar, qui matris innocentiam tanta immanitate perdere summoque dedecore nomen Imperatricis deformare studuissent: qui præterea 10 patri, pro cuius vita sanguinem profundere debebant, tantum doloris attulissent: qui demum totius Hispaniæ principatum qui vix nuper expulsis hostibus quieuerat, rursus perturbassent. His rationibus, & multis exemplis filiorum qui parentibus inobedientes ante diem miserandam vitam finiuerant, adductis, eos adeo commouit, vt confestim se falso matrem criminis accusasse dixerint, nec ob aliam causam, nisi quod eis mater equum denegauerat. Pœnitentia igitur ducti tanti sceleris, errorem descentes, ad Imperatorem venerunt veniam deprecantes: quibus Imperator ignoscere noluit, nisi prius à matre, remissionem impetrarent, atq; si mater suum ius exequi veller, sese idem supplicium de filiis sumpturum esse respondit, quod vxori iubente lege statuerat. Mater autem cum multorum nobilium virorum supplicationibus, tum vero precibus illius religiosi qui principes 20 monuerat, & ad pœnitentiam adduxerat, & amore materno iam comota, suis filiis pene matricidis hac conditione veniam & vitam concessit, vt ei Ramirus priuignus cuius admirabilem virtutem perspexerat, in Aragoniæ regno succederet. Quem præterea cunctis assentientibus, & etiam filiis, cum sæpe benedixisset, sibi filium & hæredem legitimum adoptauit. Tum demum omnium consensu ab Imperatore cum vxore statutum est, vt Garfias in Nauarræ, Ferdinandus Castellæ, Sanctius quem nonnulli Gonsalum nominarunt, in Vasconiæ, & Ramirus in Aragoniæ regno succederet. His rebus ita gestis & institutis, Imperator paucis annis à vita discessit, anno millesimo decimo octauo, qui fuit Hispaniæ fere totius Imperator annos quinquaginta quatuor, cuius corpus sepultum iacet apud Astures in ecclesia sancti Saluatoris Ouetanæ ciuitatis. Imperatrix item paulo post diem 30 suum clausit, & in ecclesia sancti Ioannis à Pegna eius extat sepulchrum.

De Ramiro Aragoniæ Rege primo.

HISPANIÆ regnorum partitionem supra demonsttrauimus, quemadmodum scilicet Garfiæ Nauarra, Ferdinando Castella, Sanctio Vasconia quam Suprarbrum alii vocant, & Ramiro Aragonia contigit, à quibus ad hoc vsque tempus cuiusq; prouinciæ reges ordine descendunt. Cæterum nunc Castellæ & aliarum Hispaniæ prouinciarum successiones quas alio loco scripsimus, relinquentes, Aragonum duntaxat regum seriem prosequemur. Ramirus igitur mortuo patre, regis Aragoniæ nomen quod eo viuente recusauerat, accepit, vxoremq; duxit Hermissandam, quæ alio nomine Gilbiga dicebatur, Ar- 40 meniæ & Bigotræ Comitissæ filiam. De qua filios duos habuit, Sanctium & Gonsalum. Habuit & filias totidem, quarum altera nomine Tiresia nupsit Comiti Prouinciæ, altera cui Sanctia nomen erat, Comiti Tolosano. Cæterum Ramiri tempore Sanctius frater eius Suprarbrorum rex occisus est à quodam Vascone nomine Tomanerio: quo mortuo sine liberis, omnis populi Suprarbrorum principatus Ramiro regi sese dederunt, qui bellorum inter fratres causa fuerunt, in quibus Ramirus à Ferdinando Sanctii sui fratris filio qui mortuo patre in Castellæ regno successerat, occisus est. Qui reliquit hæredem filium Sanctium. Nam Gonsaluus alius eius filius minor natu Iaccensis erat Episcopus. Reliquit præterea filium spurium nomine Sanctium, cui Aiuarium & alia oppida cum suis confinibus, & Comitissæ titulum dederat. Vixit autem rex Ramirus post assumptum Aragoniæ 50 regnum annos quadraginta sex, obiit anno millesimo sexagesimo tertio, qui iacet cum vxore sua in ecclesia prædicta sancti Ioannis.

De Sanctio Aragoniæ Rege secundo.

SVCESSIT autem Ramiro mortuo Sanctius filius admodum adolescens (erat enim Sannorum octodecim) qui Feliciam duxit vxorem, ex qua tres filios progeniuit, Petrum, Alphonsum, & Ramirum, qui fuit à patre religioni sancti Petri quæ Tomaris cognominatur, destinatus, Sanctius autem regno suscepto, multis magnisque corporis & animi virtutibus feruens, armis accinctus aduersus Mauros magna præliageffit. De quibus multas

multas consequutus victorias, oppida multa recuperavit, multaque condidit, Stellam scilicet, Lunam, Ayeruem, & alia permulta. Fugatis etiam Mauritanis hostibus ex Almeria, sancti Indaletii corpus ad ecclesiam sancti Ioannis à Pegna transtulit. Qui sanctus Indaletius diui Iacobi discipulus fuerat, & vnus de primis quos in Hispania sanctus Iacobus ad Christi cultum & fidem conuerterat : fuerat etiam Episcopus dictæ ciuitatis Almeria. Mauros præterea cum aliis in locis, tum vero apud Cæsaraugustam & Turclam magnis affecit cladibus. Profligauit in prælio etiam semel Rhodoricum Viuarium Cidum, qui Cid Ruidiez vulgo dicebatur, virum alioqui sui temporis fortissimum omnium ducum. Quem rex Sanctius acriter armis persequebatur, propterea quod cum Ferdinando Castellæ rege contra Ramirum patrem suum bellum gesserat, quo bello Ramirus occubuit. Cuius demum virtus admirabilis apparuit, cum Alphonso fratri patrueli Castellæ regi, cuius antea patrem Ferdinandum prælio vicerat, obseffo Toleti à Mauris, ob amorem quem maximum erga fidem Christianam habebat, iniuriâ de morte patris oblitus, subuenire non distulit. Deinde bellū quoque gessit cum Garfia patruo rege Nauarræ, quem vicit & occidit, & à Nauarræ totius populis rex appellatus est, iuratusque Oscam ciuitatem quam Mauri tributum quotannis pendentes possidebant, obsidione cinxit. In cuius oppugnatione sagitta percussus, paucis diebus occidit. Obiit anno sui principatus quadragesimo quinto. cuius corpus primum iacuit in ecclesia Castrimontis Aragonum, & deinde in monasterium sancti Ioannis à Pegna translatum fuit.

20

De Petro Sanctii filio, Aragonie Rege tertio.

PETRVS Sanctii filius patre adhuc viuentē Ribagortia & Montisonia regis nomen acceperat, mortuo vero patre rex Aragonum confestim fuit appellatus, qui post mortē patris ducibus cum exercitu præmissis, Oscam ciuitatem proficiscitur, & prope ciuitatis muros castra posuit. Ad quem venit ex montibus Pyrenæis Fortunius Lizana, qui fuerat à Sanctio rege foris hostis iudicatus, mortique destinatus. Hic Fortunius Petri regis gratiam demereri cupiens, quem sciebat bellum Mauris Oscitanis illaturum, secum trecentos pedites Vasconia gentis clauis ferreis armatos adduxit. A quibus acerrime pugnantibus Mauri armorum nouitate, & virorum aspectu deterriti, victi statim deciderunt. Quorum multis interfectis, Petrus rex victor ciuitatem ingressus, Fortunium Vasconum Ducem à clauis quibus armatos Vascones adduxerat, quæ vulgo mazæ dicuntur, à Maza cognominauit. nam antea, vt supra dictum est, Fortunius Lizana dicebatur. Quidam vero scripserunt hoc prælium acre diuque anceps fuisse, & victoria in neutram partem declinante, magnum quendam ac mirabilem equitem apparuisse repente, protectum candidis armis, & in medio pectore flammeam crucem gerentem. Quo viso strenueque pro Christianis pugnante, Mauri victi terga verterunt. Quorum multis occisis, & reliquis fugientibus, dum Christiani prædas & spolia colligunt, Maurorum quatuor abscissa capita, multis & preciosis ornata gemmis & præcipuis armis inuenerunt exulta. Quapropter victor Petrus Christianorum rex, Mauros illos aut primarios viros, aut reges fuisse ratus, insignibus & armis suis adiunxit rubram & flammeam crucem in albo clypeo cum Maurorum capitibus quatuor, & in memoriam visi equitis, & in signum victoriæ suæ. Cæterum Osca ciuitate à Christianis capta, Maurorum rex Almozaben ex Cæsaraugusta cum maximis copiis veniens, in loco Osca ciuitatis propinquo qui Alcarraz vulgo dicitur, castra posuit. Quod rex Petrus prospiciens, suas copias in aciem adduxit, & instructis ordinibus, Mauris, si configere vellent, signum dedit. Mauri autem nihil signo responderunt, & paulo post Christianis ad eos accedentibus, relictis castris, se fugæ mandarunt. Ex quibus fugientibus Christiani multos occiderunt, multosq; captos adduxere. Captus etiam fuit Garfias frater regis Castellæ, cum multis aliis Christianis qui contra regem Petrum Mauris auxilio venerant: quorum multis interfectis, Garfiam seruauit incolumem, & captum secum perduxit. Habuit autem Petrus vxorem Agnetem, quæ Petrum peperit vnicum filium, & alteram filiam nomine Hisabellam, quæ simul cum fratre teneris annis, & ante patris mortem vitam finit. Nam Petrus rex post obitum liberorum vixit annos octo, qui discessit à vita tertio Kal. Octobris anno Domini millesimo centesimo octauo, & ætatis suæ trigesimo quinto. Hic rex impetrauit ab Urbano secundo Romano summo Pontifice primitias, decimas, & omnia beneficia Iuris patronatus, quæ quidē sacerdotia gentilitia Latine vocantur, omnium ecclesiarum & ciuitatum à quibus infideles hostes eiecerat, vt ipse ac sui successores in perpetuum sacerdotia, quibus vellent, conferre possent, exceptis episcopatibus. Pro quibus beneficiis Urbanus Pontifex illi sequentem bullam concessit.

VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei, Petro charissimo in Christo filio, Hispaniarum regi excellentissimo, eiusque successoribus rite substituendis in perpetuum. Tuæ dilectissime fili deuotionis affectu per venerabilem fratrem nostrum Aymericum Pinatensis monasterii abbatem acceptis literis circa sacrosanctam Romanam ecclesiam agnito, latitia haud modica meus exhilaratus est animus, sed vt verum fatear, eisdem perlectis iræ perturbationisq; nimiae commotione inuitatus, nec immerito. Ex earum namq; initio dilectionis & reuerentiæ quam erga sanctam Romanam ecclesiam semper habuisti & habes, magnitudinem cognoui, quantumq; in ea confidas, quam deuote & fideliter animæ tuæ saluationem eius orationibus committas, aduerti: Ex fine vero earundem tantam rerum conieci abusionem, quæ menti meæ longe à statu suo dimotæ maiorem quam 10 credi possit, immitteret stuporem, te scilicet pro bonorum numerositate, malorum multiplicatam perferre, & perturbata prosperitate tribulationum in innocentiam tuam ceteruas, vnde auxilia & consilia præcipue procedere deberent, irruere: Siquidem cum inter modernos regnorum rectores, quorum plarosq; animarum suarum negligentes, vel penitus oblitos, vtpote ab omni æquitatis itinere deuios plana via ad mortem inducentis si qui ingemiscimus, te fere solum diuino afflatum spiritu angustias ad vitam ducentis elegisse videamus, cum iustitiæ rigore constanter insistere ecclesiarum tranquillitati, & paci studiose inuigilare, pupillorum & orphanorum defensionem ingentem operam dare, paganæ gētis depressioni & coarctationi, Christianæ vero exaltationi & amplificationi cum summa incessanter strenuitate insudare, & (vt breuiter concludam) cum totius mali pro- 20 pulsioni, totiusque boni exercitiis efficaciter incumbere gaudeamus: ipsi tamen qui ex tam preciosorum fructuum gustu vicinam agnoscentes arborem, officiosius venerari ac excolere deberēt, tui scilicet regni antistites, quibus pro assidua experientia tantorū meritorum tuæ specialius venerationi, tuisq; obsequiis esset insistendum, in te, vt prætaxatarum literarum pandet series, insurgunt, & quia humili Christo conformatum patientiæ clypeum velle abiicere videntur, tanquam erectis contra te calcaneis tuam deprimere & contundere mansuetudinem non erubescunt. Veruntamen, &c.

De Alphonso qui Petro fratri successit, Aragonia Rege quarto.

QVONIAM Petrus, vt supra demonstrauimus, nullos reliquit filios, ei successit frater 30
ius Alphonfus, cui nupsit Vrraca Alphonfi Castellæ regis filia, cuius nuptiis & coniugio Castellæ quoque regnum tenuit, & principatibus regnisque coniunctis Imperatoris nomen accepit. Qui copiis auctis & magnis exercitibus comparatis, Mauros à Cæsaraugusta, à Tutela, à Daroca, à Bilbili quam nunc Calataiud Hispani vocant, à Tiriaffona, à Boria, & multis aliis oppidis & ciuitatibus eiecit. Edificauit etiam plura, & imprimis Burgum Pompilonis, Soriā quam deuictis Numantinis Scipio deleuerat, nomenque mutauit. nam prius Numantia dicebatur. Condidit & Almazanum, Berlangam, & Bilforatū. Erat enim rex magnanimus & bellicosus: tametsi fuit in rebus diuinis & cultu Christianæ religionis negligentior, vtpote qui sæpius equos in sacris locis & ecclesiis velut in stabulis habebat. Ideoq; quum Fragam oppugnaret, vt multorum fertur opinio, Dei iudicio repente concidit, vbi, sicut asserunt quidam, neque mortuus, neque viuus apparuit: 40
tametsi non desunt, qui dicant eum repertum, & in monasterio Montis Aragonum sepultum fuisse. Qui tunc Castellæ regnum Comiti Tolosano suo priuigno restituerat. Vrraca siquidem Tolosæ Comiti antea nupsit, de quo filium habebat, cum Alphonso regi se coniunxit. Perit autem sine liberis anno millesimo centesimo vigesimo sexto.

De Ramiro monacho Aragonia Rege quinto.

OMNES Aragoniæ Nauarræque nobiles, Petro rege sine liberis & propriis hæredibus mortuo, de creando rege conuocato concilio, singuli sententias dicere cœperunt, & cum alii alia, prout erat animi cuiusque desiderium, protulissent, in hanc demum sententiam venerunt, vt Petrum quendam cui Ateres cognomen erat, dominum Boriæ ciuitatis, regem haberent, ad quem magis Aragoniæ regnum spectare videbatur. Ad hunc autē legati missi nomine totius tam Nauarræ quam Aragoniæ regni cum venissent, eius mores & arrogantiam admirati, qui venientibus legatis quibus obuiam exire de more debuisset, domus ianuas clauserat, magis indignantes ad concilium reuersi, verba hæc dixerunt: Non expedit nobis procures cum habere regem, qui cum rex non esset, inflatus ambitione nos temere contempsit, & qui non modo nobis obuius non occurrit, sed ne nos adinisset quidem, propterea quod esset magnis occupatus negociis, vt ianitores eius aiebant, qui nos ædes iam ingressos, ac si hostes essemus, immaniissime repulerunt. Quidāta- 50
men di-

men dicunt cum legatis accedentibus non negociis occupatum, sed cum tonsore fuisse. Hac igitur iniuria proceres & illius superbia commoti, Ramirum regis Petri fratrem regem deligere statuerunt, qui iam diu in Gallia religioni sancti Benedicti seruiebat in monasterio quod dicitur sancti Pontii de Tomeriis. Impetrata igitur à summo Pontifice facultate, Ramiro quem ex Gallia nuper adduxerant, Aragoniæ regnum detulerunt. Qui ubi regni curam suscepit, Pompilonem profectus, à Garfia Ramiro regnū Nauarræ quod iniuste possidebat, repetiuit. Nec illo restituyente, contra Nauarros, Aragones bello contendere cœperunt. Erat autem Garfias Ramirus filius Garfiæ regis Nauarræ, quem Ferdinandus rex Castellæ frater eius occiderat. Qui post necem patris, metuens ne & ipse
 10 occideretur à patruo Ferdinando, Valentiam se receperat, ubi tutius esse posset. Quem Nauarræ nobiles hinc per legatos accitum regem elegerunt, propterea quod Aragones sine Nauarrorum consilio & autoritate sibi Ramirum monachum delegerant. Cæterum bellis acrius accensis inter Nauarros & Aragones, cum Mauris belligerandi contra Christianos optata daretur occasio, Nauarræ nobiles & Aragoniæ, quo malis maioribus occurrerent, egerunt cum utroq; rege, ut eorum controuersia totaq; causa regni Nauarræ sex optimis viris & prudentissimis committeretur. Fuerunt itaq; iudices electi ex Aragonibus, Petrus Caxalis, Ferrerius Hosceranus, & Petrus Ateres: pro Nauarris vero quidam nomine Latronius, Guillermus Asnar Oretanus, & Ximenius Asnar cognomento Cortes, vel (ut alii dicunt) Torres. Qui simul rem & causam tanti ponderis diu pensitantes, huiusmodi tandem sententiam protulerunt: ut Ramirus rex Aragonum Nauarræ populis omnib. imperaret, & Garfias magister equitū diceretur, & ius in nobiles haberet. Cui Ramirus eorundē sex virorum precibus adductus, quorundam oppidorū vsum dominiumque concessit: quæ tamen oppida post Garfiæ mortem Ramiro regi vel eius successoribus restituerentur. Quæ vero fuerint ea oppida, postea declarabimus. Erat autem Ramirus moribus & vita sanctissimus. Qui posteaquam religionem fuerat ingressus, sibi plures episcopatus & amplissimas dignitates oblatas recusauerat. Neq; regni quidē curam sponte suscepit, sed efflagitantibus populis, & hortatione summi Pontificis, ne si ipse regnum negligeret, super eius possessionem noua & intestina bella consurgerent. Quapropter Ramirus & regnum suscepit, & Comitis Peitei filiam duxit vxorem, ex qua filiam progeniuit
 30 nomine Petronillam, quam Raimundo Berengario Barcinonensi Comiti matrimonio coniunxit, & Aragoniæ regnum dotauit. Cuius rei hoc extat instrumentum, de quo nihil mutans ad verbum ponere satius duxi.

EGO Ramirus Sanctii regis filius, rex Aragonensium, dono tibi Raimundo Comiti Barcinonensi cum filia mea meum regnum Aragonis ab integro totū, sicut diuisit ipsum Sanctius rex maior, auus patris mei, & sicut diuisi ego cum rege Nauarrorum Garfia Ramirez in Pampilona. Excepto illas tenencias, quas dedit Sanctius supradictus regi Ramiro auo meo in Nauarra. Ex parte de Castilla, dono tibi de Hariza vsq; Ferrera, de Ferrera vsque Tarrazona, de Tarrazona vsq; Tutelam villas & castella. Tutelam vero acquisiuit & cepit frater meus rex Alphonfus, & dedit eam Comiti de Perges: pro honore ipse autē
 40 dedit eam Garfiæ Ramirez cum filia sua. De hoc sicut melius poteris facere, facias, vel cum eo conuenias. Cæsar augustam vero dedi Imperatori de Castilla cum suis appendiciis in vita sua tantum, & fecit mihi homenage de ea ut reddatur mihi vel successori meo post obitū suum. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mando ut tibi faciat. Hoc ex parte de Castilla. Ex parte vero de Nauarra dono tibi de sancta Gratia de Portu, quam pater meus Sanctius bonæ memoriæ dedit sancto Saluatori suo monasterio, vsque Brozal, cum toto Ronchali, qui est honor de Rosca de Brozal, sicut vadit aqua de Sarafazo, & cadit in Ida, inde vero ad pontē sancti Martini. Et de ponte sancti Martini sicut currit Ida, & diuidit Nauarram & Aragoniam vsque cadit in fluuium Aragonis, & inde per medium pontem ad vadum longum. Et de vado longo ad Gallipienzo, sicut currit aqua. De Gallipienzo autem, sicut currit fluuius Aragonis, & iungit se cum Arga, & cadit in Ibero flumine magno. Inde vero sicut currit Iber vsque iam dictam Tutelam. De Ronchali namq; & Alasues, & Quadreyta. & Valterra, sic dico tibi, quia dedi eas regi Nauarrorum Garfiæ Ramirez tantum in vita sua, & fecit mihi homenage quod post obitum suum reddatur mihi vel successori meo. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mando, ut tibi faciat. Hoc dono tibi & concedo filiis filiorum tuorum, qui fuerint de generatione de mea filia in sæcula sæculorum. Tu vero conuenis mihi in verbo veritatis, & mittis manus tuas inter manus meas, ut non alienes, neque facias alienare regnum istud, quod ego dono tibi à generatione filiorum filia nostra. Nec post obitum regis Garfiæ Ramirez dimittas filio suo Ronchal, & Alasues, & Quadreyta, & Valterra. Et

*Instrumentum
matrimoniale.*

ut in tota vita mea teneas me sicut patrem & dominum. Tamen retineo mihi regale dominium super omnes ecclesias regni mei. Super monasterium scilicet sancti Saluatoris Ligerensis, cui dono illam meam medietatem de illo oliuare de Arascuas, propter ensen quem ibi acceperam, qui fuit de Lopis Ioan. Et super monasterium sancti Ioannis de Pina. Et super monasterium sancti Victoriani. Et super omnes ecclesias parochiales & proprie proprium super sanctum Petrum de Ceresa cum suis appendiciis seu pertinentiis, & Pertusa, & sancti Urbiz, & sancta Cacia. Licet regnum tibi tradam, tamen dignitatem meam non amitto, & cæt.

Ramiri Virtutes.

Cæterum cum esset Ramirus, ut supra diximus, vita sanctus & religioni maxime deditus, continue sancti Benedicti ordinis habitum sub tunicis gerebat, ecclesias frequentabat, monasteria & sanctorum ædes multas edificabat. Quam ob rem à cunctis fere nobilibus tanquam non idoneus ad regni gubernationem negligebatur. Quod cum animaduertisset, & diutius ferre non posset, virum quendam cui plurimum confidebat, ad abbatem sancti Pontii de Tomeriis clam misit, ut illius abbatis consilio qui satis prudens & sanctus erat, Aragoniæ regni nobilibus, à quibus contemnebatur, timori esse posset. Abbas autem regis perlectis literis, eius nuncium in hortum qui aderat, adduxit, & cum eo simul ingressus gladiolum gerens, Tarquinii regis imitatus exemplum, altiores hortuli flores & herbarum caules gladio decutiebat, & minoribus adæquabat. Hoc cum fecisset, nunciū dimisit. Qui ad regem reuersus, ea quæ fecerat abbas in horto, retulit. Rex autem callidū prudentis abbatis consilium intelligens, in Oscam ciuitatem se contulit, hic tintinnabulum magnum se facturum diuulgauit, quod ex omnibus totius regni sui locis audiretur. Ad quam rem faciendam omnes Aragoniæ procæres conuocauit, qui regis ineptias & deliramenta deridentes, & tam magni tintinnabuli formam videndi percupidi, libentissime conuenerunt. Quos rex in partem domus interiorē ab hominum frequentia semotam singulos admittens, quasi deprehensos confestim iugulauit, ac occisos patres filiis accitis ostendit, quibus idem se prorsus facturum dixit, si mores parentū suorum qui suo regi minus obsecuti fuerant, imitarentur. Necauit autem viros ex potentioribus numero quindecim, quorum nomina sunt hæc quæ sequuntur: Lupum Ferrerium Lunam, Petrum Bergam, Rhodoricum Ximenium Lunam, Egidium Atrosilum, Petrum Corneliū, Ferdinandum Gometium Lunam, Garciam Bidauram, Gonsalum Pegnam, Raimundū Fozium, Petrum Martinum Lunam, Petrum Luæciam, Michaelē Dafforem, Sanctium Fontanam, & Ferritium Lizanam. Hac re gesta tintinnabulum non modo per totum Aragoniæ regnum, sed etiam per vniuersum orbem terrarum fuit auditum. Ex quo tempore Ramirus rex omnibus Aragoniæ nobilibus fuit maximo timori, regnumq; tranquillissime gubernauit vsque ad diem vitæ suæ vltimum, & in Osca ciuitate magnam edificauit ecclesiam, quæ sancti Petri veteris dicitur, vbi monachos S. Benedicti ordinis cum redditibus instituit: in qua nunc ecclesia sepultus iacet. Qui migrauit à vita anno millesimo centesimo trigésimo octauo: regnavit autem annos decem & nouem. Quem dicunt quidam tempore quo fuit à religione reuocatus ad Aragoniæ regnum, sacris ordinibus initiatum, sed non ad rem diuinam celebrandam promotum fuisse: alii vero aliter asserunt, propterea quod sacerdotia & ecclesiæ redditus habebat, & multarum dignitatum titulos, quibus, qui sacerdotē fuisse negant, dispensatione summi Pontificis usum fuisse volunt, & dignitates per suos vicarios & onera sustinuisse. Vbi vero regnum Petronillæ filiae generoque Raimundo Barcinonæ Comiti renunciauit, in ecclesia quam supra diximus, continue permansit.

L V C I I M A R I N E I S I G V L I

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER IX.

50

De Barcinonæ Comitibus, & eorum origine.

RAIMVNDVS Berengarius, Comes Barcinonensis, quemadmodum supra scripsimus, ratione matrimonii, propterea quod Petronillam Ramiri regis Aragonum filiam duxit vxorē, Ramiro regi suo socero in Aragoniæ regno successit: verumtamen non regis ipse, sed Principis Aragoniæ nomen assumpsit. Sic enim Ramirus eius socer instituerat, ut Raimundus ipse Berengarius Aragoniæ

ragoniæ Princeps, & Barcinonæ Comes appellaretur: successores vero, reges Aragonum,
 & Barcinonæ Comites dicerentur. Cuius institutum semper fuit obseruatum, & nostris
 quoque temporibus rex Ferdinandus Catholicus princeps, & eius nepos Carolus Impe-
 rator & legitimus successor, qui proauos imitatur, in suis omnibus priuilegiis & diploma-
 tibus diligenter obseruant. Atqui me locus hic monet, & ordo rerum postulat, vt qui Rai- *Raimundus*
 mundus hic Berengarius, de quo loquor, & qua ratione Barcinonæ Comes fuerit, expo- *Berengarius*
 nam. Quæ quidem res etsi mihi longius repetenda est, eam tamē multo paucioribus ver- *quis fuerit.*
 bis ac dilucidius ostendam, quam fuerit à multis aliis enarrata. Anno Christianæ salutis
 10 septingentesimo decimo quarto Mauris Hispaniam misere vastantibus, homo quidam
 natione Germanicus, genere nobilis, & animo fortis, cui nomen erat Otogerius Golan-
 tes, quem Pipinus Galliæ rex Guianæ prouinciæ suæ præfecerat, vbi à castro nomine Ca-
 thalo quod frequentare solebat, cognomen accepit, nouem viros Germanicæ gentis ad se
 vocat sanguine claros & virtute probatos, quibus erant nomina hæc: Napifer Moncata,
 Guillermus Ceruera, Calcerandus Pinus, Guillermus Raimundus Ceruello, Hugo Ma-
 taplana, Petrus Alemanus, Raimundus Anglesola, Gispertus Ribelles, Berengarius Roge-
 rius Brillus. Qui cum audissent Hispaniam Mauris crudeliter oppressam, & Christianum
 nomen iam deficere cœpisse, Christianæ religionis amore flagrant, & laudis auidi, con-
 vocatis aliis equitibus, cum exercitu paruo, sed tamen forti, celeriter in Hispaniam vene-
 20 runt. Ad quos per saltus Pyrenæos venientes Christiani omnes qui supererant & in fide
 permanferant, statim sese contulerunt. His ad societatem admissis Otogerius Dux electus
 ab omnibus, exercitibus instructis contra Mauros proficiscens, breui tempore magnam
 Tarraconensis prouinciæ partem pulsus & occisis hostibus adeptus est, & captis multis
 oppidis, Ampuriarum ciuitatem quam Mauri possidebant, obsidione premens, aduersa
 valetudine correptus è vita discessit: qui tamen cum primum morbo decubuit, conuoca-
 tis nouem commilitonibus, quos secum duxerat, instituit vt sibi Napifer Montecatinus,
 vnus ex nouem quos ante nominauimus, in ducis locum succederet. Quod cunctis assen-
 tientibus factum est. Cæterum Napifer Otogerio mortuo, de Maurorum aduentu qui
 copias innumerabiles ducebant, cōmonitus, ex Ampuriarum obsidione discedens, cum
 suis copiis exiguis ad Ceritaniæ loca tuta & Pyrenæos montes se recepit, vbi pueros, vxo-
 30 res, & impedimenta reliquerat. Hic pro temporis conditione suas copias diutius conti-
 nuit. Interim vero Carolus Magnus Imperator, & summus Romanæ sedis antistes, cum
 maxima hominum multitudine Narbonam ciuitatem quam Mauri longa oppugnatione
 ceperant, venerunt. Ex qua vt facilius hostes eiicerent, in Hispaniam contra Mauros ma-
 gnos miserunt exercitus, in quibus erant equitū millia viginti, quibus Duces præfecerat
 Roldanū, Oliuerium, Gabuinū, Otogerium Pelū, Otogerium Normandinū, Gastoniū,
 Angelem, Arnaldum Montaluanum, & Gerardum Rosellium. His præcepit Carolus Im-
 perator, vt quacunque facerent iter, omnia igne ferroq; vastarent, & Mauros omnes de-
 lerent. Hi duces cum validissimis equitibus Pyrenæos montes ingressi, Napiferi copiis
 40 occurrunt. Quibus recognitis vltro citroque duces & equites omnes valde gauisi fuere,
 & copiis coniunctis è montibus descendentes, acriter hostes inuadunt. Quorum pluri-
 mis interfectis, & aliis profligatis, ad Vrgelli campos magna potiti victoria peruenerunt.
 Vbi commisso prælio campestri tres Maurorum reges occiderunt, Faregam Toleti, Su-
 perim Fragæ, & Alfach Segobricensem. Quo prælio periit ex Christianis ducibus Oto- *Otogerius Nor-*
 gerius Normandinus. Hinc cæteri victores ad Carolum Rosillionem reuerfi, magnis *mandinus por-*
 fuerunt honoribus excepti. Tunc Carolus Imperator & summus Pontifex intellecta
 causa de nouem viris quos ante nominauimus, & cognita virtute mirabili, magna læ-
 titia gauisi fuerunt, adeo vt in montibus vbi tunc erant, ecclesiam statim ædificauerunt
 sub honore nominis sancti Andreæ, & in ea corpus Otogerii Normandini, quem su-
 pra campestri prælio sublatum fuisse diximus, celebratis solenniter exequiis, honori-
 50 fice sepelierunt. Hanc ecclesiam Carolus, ne quandoque posset ab hostibus expugna-
 ri, maximis operibus vndique muniuit. Qua re perfecta Narbonam cum exercitu
 rediit, quam deuictis & expugnatis hostibus, & Magtano Narbonæ rege simul & Al-
 manzore Cordubæ potentissimo fugientibus, recuperauit, & ab hostibus liberatam
 cuidam viro nobili qui dicebatur Henricus, cum Vicecomitis titulo tradidit. Cuius
 Romanus pontifex sibi ius ecclesiæ vendicauit, quod hætenus Narbonensis habet Ar-
 chiepiscopus. Hinc rursus in Hispaniam reuersus à primo duce nouem virorum qui
 Otogerius Cathalo dicebatur, & vt quidam volunt, prouinciā Tarraconensem Ca-
 thaloniam nominauit, tametsi huius nominis ratio nobis est aliter alio loco notata,
 egitque cum summo Pontifice, vt à numero nouem virorum qui primum venerant

in Hispaniam, eamque contra Mauros tueri cœperant, in honorem nouem ordinum angelorū, in hac prouincia Tarraconensi nouem cathedrales ecclesias institueret. Cui summus Pontifex iusta petenti liberaliter omnia concessit, & sequentes ordinauit ecclesias.

De prouinciæ Tarraconensis ecclesiis cathedralibus, vna metropolitana, & suffraganeis octo.

Archiepiscopus ciuitatis Tarraconis.

Episcopus Dertosana ciuitatis.

Episcopus ciuitatis Barcinonensis.

Episcopus ciuitatis Elnensis.

Episcopus ciuitatis Vicensis.

Episcopus ciuitatis Rothensis, qui translatus fuit in Ilerdam. 10

Episcopus Gerundæ ciuitatis.

Episcopus ciuitatis Minoressa.

Episcopus ciuitatis Vrgelli.

Verum enimvero non cōtentus institutis ecclesiis Imperator Carolus, qui vt Magnus nomine dicebatur, sic erat & animo splendidus, potens, & liberalis, instituit etiam à nouo viris in eadem prouincia nouem Comites, qui Potestates vocarentur, & Vicecomites totidem, nouem nobiles, quibus adiunxit alios nouem, qui vulgo Valuassores appellantur, quorum tituli nominaque ponuntur inferius.

Comes Barcinonæ.

Comes Vrgelli.

Comes Empuriarum. 20

Vicecomes Cardonæ.

Vicecomes Agerensis.

Vicecomes de Rupeberti.

Nobilis de Monclus.

Nobilis de terminis.

Nobilis de Ceruiano. (no.

Valuassor de Boxadors.

Valuassor de Guimerano.

Valuassor de Fuxano.

Comes Pallariensis.

Comes de Ossana.

Comes Bisulduni.

Vicecomes Villamuri.

Vicecomes Capraria.

Vicecomes de Bas.

Nobilis de Bellera.

Nobilis de Scintillis.

Nobilis de porqueras, qui dicitur de

Valuassor de Toralla.

Valuassor de Vilademay.

Valuass. de Besora. (S. pau.

Comes Cerdania.

Comes Rosilionis.

Comes Tarraconæ.

Vicecomes de Querforadat. Vicecomes de Castellon.

Vicecomes de Scornalbou.

Nobilis Duræ.

Nobilis de Caneto.

Nobilis de Castellet. 30

Valuassor Danneig.

Valuassor de Munscot, qui dicitur nunc Dolms. Valuassor de Mediona.

Illis præterea nouem viris qui primum cum Otogerio venerant in Hispaniam, singulis dominia singula distribuit, qui nunc ii sunt quos vulgo Varones appellamus, & dominia Varonias. Quos etiam viros Principes appellari iussit, sicut & Comites Potestates. Quibus peractis rebus, Imperator Carolus, quemadmodum supra demonstrauius, Mauris à Nauarra & Aragonia fere tota depulsis, in Galliam reuersus in humanis esse desiit: qui tamen priusquam discessisset à vita, Ludouico filio qui ei successurus erat in regnis, testamento verboque præcepit, vt quoad fieri posset, Christianæ religionis fidei non deesset, & omnia quæ statuerat de nouem virorum dominiis, & reliquis dignitatibus in prouincia Tarraconensi cœptis conficeret, & in perpetuum confirmaret. Quam rem Ludouicus Gallia rex patre mortuo velut & patri filius obsequens, & Christianæ religionis admodum studiosus, & libenter suscepit, & plenius adimpleuit. Nam cum post Imperatoris Caroli Magni discessum, Mauri qui victi in Bæticam prouinciam & vltiorem Hispaniam se receperant, indignantes propter amissam citeriorem Hispaniam quam armis ceperant, ad noua bella contra Christianos insurrexissent, totamque fere prouinciam Tarraconensem quadriennio rursus occupassent, Ludouicus paterni consilii memor cum magnis copiis & equitibus electis in Hispaniam venit anno nongentesimo decimo septimo, & ingressus per montes Pyrenæos, Christianos quos Maurorum reges sibi tributarios fecerant, commonuit se cum magnis exercitibus adesse, eos vt à iugo seruitutis & immanitate Maurorum liberaret, in Hispaniam venisse dicens, quos hortabatur vt simul in Mauris Christianæ religionis hostes armis acceptis consurgerent. Cuius consilio Christiani qui Maurorum sæuitiam nouerant, magno impetu impediti obsequi non potuerunt, Ludouicus nihilominus suis equitibus & diuino fretus auxilio, cohortibus instructis, à montibus Pyrenæis ad planiciem descendit. Maurorum autem reges interim Ludouici regis aduentus non ignari magnos exercitus coegerant, & Christianis obuiam veniebant, qui loco, vbi Ludouicus castra posuerat, propius accedentes prælio contendere cœperunt. Acriter vtrinque & æquo Marte pugnarum est, diuque pugna fuit anceps, plures tamen Maurorum quam Christianorum cadebant. Erat Maurorum peditum maxima multitudo, &

do, & quæ numero Christianos pedites excedebat, Christianorum vero maior erat equitatus. Quare Maurorum primum profligatis equitibus, eorū etiam pedites deficere cœperunt. Demum iam victi Mauri terga verterunt, quorum fugientium magnus numerus concidit. Nam cum ad siluas & aspera loca cōfugissent, in Christianos qui in auxiliū Ludouici Regis veniebant, inciderunt, & eorum præter occisos plures quoque capti fuere. Ludouicus, hoc prælio gesto, in quo præcipuos Mauros occidit, & aliorum vires perfregit, magna potitus victoria, breui spacio temporis ex tota prouincia Tarraconēsi Mauros expulit, & patris omnia iussa perfecit. Christianis autem qui moniti vt aduersus hostes insurgerent & propter metum obsequi noluerunt, idem stipendii nomen imposuit, quod
 10 Maurorum principibus antea pendere consueuerant. quod tributum hoc etiam tempore quisque suo domino quotānis persoluit. Qui populi vectigalibus obnoxii sunt, quos modo vulgus Remensanos appellat. Ceterum Rex Ludouicus Comitatus, dominiis, & reliquis dignitatibus & titulis, vt pater ei præceperat, institutis, Barcinonæ sibi Comitatum retinuit, atque se vnum fecit ex nouē Comitibus qui cæteris in honore & principatu præesset, & Barcinonæ Comitatus suo nomine virum quendam præfecit genere nobilem, & in re militari præclarum, nomine Griffæum, vel (vt alii volunt) Goffredum, qui natus fuerat in castro cognomento Arria, prouinciæ confluentis Ceritanæ coniunctæ. Cui præcepit, & etiam cæteris qui Barcinonæ gubernationi præfuturi essent, vt armis & insignibus Ootgerii Golantis vterentur, quæ sunt in aureo campo purpurei baculi quatuor, me-
 20 dius & extremi crocei vel aurei.

De Griffæo Barcinonensis Comitatus præfecto nomine Ludouici Galliæ Regis.

POST Ludouici Regis discessum, Griffæus Barcinonæ principatum nō minori iustitia quam fide gubernauit. Verum enimvero virtus eius & honor quo maior erat, eo minus inuidia caruit. Nam vir quidam nomine Salamon, vnus ex Galliæ magnatibus gubernationem Barcinonæ principatus affectans, eum falsis delationibus & insidiis in Ludouici Regis odium adauxit. Ad quem Ludouicus Rex Salamonis indignis sermonibus persuasus, legatos misit, quibus eum ad se venire iubebat in Galliam. Legatis autem præcepit, vt Narbonam cum venissent, suas ad eum literas mitterent. Nam Rex ad eum scri-
 30 bebat, vt suis literis acceptis ad legatos Narbonā statim veniret. Quapropter legati Narbonam profecti Regis literas & nuncios ad eum miserunt. Quas vbi Griffæus accepit, & Regis voluntatem cognouit, ad legatos Narbonam se contulit, quo etiam secum filium quem habebat pulcherrimum, sed admodum paruulum, duxit. Hic vbi cū legatis multa contulit, eques quidam ex his qui cum legatis venerāt, orta verborum contentione, sicut fieri solet, Griffæi barbam manibus inuasit, quem stricto pugione statim Griffæus occidit. Quapropter legati Griffæum captum cum filio simul ad Regem ducere statuerunt. Qui per Galliam proficiscentes, cum Podio vbi tunc erat rex Ludouicus, appropinquassent, legatorum comites de Griffæo colloquentes primum certare verbis, & deinde manibus & armis cœperunt. Quo certamine siue ficto, siue vero, solus fuit Griffæus occisus. Quem
 40 cum sepelissent, legati cum filio eius capto ad Regem venerunt, cui rem ordine narrauerunt. Rex autē Griffæi mortē molestissime tulit, & eius filium dedi alendū Comiti Flandriarum, cui diligenter & honorifice commendauit. Qui Comes, quod Griffæi fuerat amicusissimus, puerum quidem & libenter suscepit, & diligenter educauit. De quo puero dicemus inferius.

Virtuti Comes inuidia.

De Griffæo cognomento Pilo, cui rex Ludouicus Barcinonæ principatus liberam possessionem & omnia proprietatis iura renunciauit, Comite primo.

NUNC, vt paulo superius pollicitus sum, de Griffæo dicam, quem Flandriarū Comes, vt antea dictum est, Ludouici Regis commendatione nutriendum susceperat. Hic
 50 in ædib. Comitatus educatus & adultus, eius filiæ mutuo captus amore, cū diutius, ne principes à quibus tanquam filius nutritus fuerat, offenderet, vrgenti & placito amoris repugnasset, puella tandem Veneris consauicia telis, concubuit. Quæ res omnes diu latuit, donec mater puellam grauidam esse cognouit. Cui filia cū crimen iam manifestum negare non potuisset, occultos amores patefecit, quibus virtutis causa ne parentes doloribus afficeret, diu restiterat, se demum amoris magno conuictā succubuisse: nec Griffæum magis in culpa esse dicebat, qui multo fortius amoris repugnauerat. His verbis commota mater filiæ pepercit, & accitum Griffæum pie monet & rogat, ne Flandriarum Comiti causa doloris esse velit, hortatur vt ab eo defloratam puellam & grauidam, vxorem ducat. Griffæus vero placitam & optatam puellam, pulchram & generosam non recusat, sed conti-

Griffæus Flandriarū Comitatus filiam ducit vxorem.

nuo dat fidem vxorem sibi fore puellam Flandriarum Comitis filiam. Hac re sic acta, deinde Flandriarum Comitis vxor Griffei iam socrus, magnæ prudentiæ mulier, Griffium mendici peregrinantis habitu induit, & cum eo duas mulierculas admodum vetulas, & simul in Hispaniam & Barcinonâ ciuitatem misit, vbi Griffei mater & cognati complures erant. Griffius itaque cum vetulis in Hispaniam profectus, Barcinonam peruenit. Quotum, nescio quo fato, Salamon ex Ceritania, vbi fuerat diutius commoratus, venerat. Ingressus ciuitatem Griffius clam noctu matrem adiit. Quæ vbi filium recognouit, affecta magno gaudio cognatos omnes ad se vocauit, quibus filium ostendit, & quid facturus venerit, filius declarauit. Qui consilium probantes Griffium magis hortantur, vt mortem patris vliscatur. Postero die per vrbe[m] Salamon equitabat incautus. De quo Griffius admonitus ascendit equum, & occulto gladio succinctus ei obuius exit. Quem conspectum perstricto gladio grauiter percutiens, ex equo deiecit & occidit. Qui cum se Griffei Barcinonæ principatus præfecti filium esse dixisset, ab omnibus collaudatus est, & Barcinonæ princeps appellatus, ac summis honoribus affectus. Qui sponsæ & datæ fidei non immemor, ad Flandriarum comitem & eius vxorē legatos misit, vt ei filiam mitterent, quam parentes non inuitam & multis comitam nobilibus miserunt, & Griffius honorificentissime recepit, cum qua primum Christianorum more solenniter nuptias confecit, & deinde magnos ludos & spectacula varii generis celebrauit. Flandriarum vero Comes interea Griffei focer vbi de filia suâ magnis honoribus intellexit, ad Ludouicum Regem se contulit, cui de filia[m] matrimonio cum Griffio, & quæcunque Griffius egerat, omnia narrauit, eumq; deprecatur, vt si Griffius Comitem Salamonem occiderat, non magnopere miraretur, propterea quod Salamon patrem eius occiderat. Rex autem Ludouicus Griffei virtute perspecta, & Salamonis necis cognita causa, Griffio, supplicante socero, non modo pepercit, sed etiam Barcinonæ principatus gubernationem detulit, & ad vitam confirmauit. Hac de re Griffius certior factus à socero, ad Ludouicum regem venit in Galliam ei gratias acturus. Cuius aduentus animusq; regi certe gratissimus fuit. Cæterum Griffio diutius apud Regem in Gallia commorante, Mauri rursus ad occupandum Tarraconensem prouinciam consurgunt. Quod vbi Griffius intellexit, à Rege Ludouico iustum petiuit auxilium, quo aduersus Mauros prouinciam tueri posset. Cui Ludouicus respondit, sibi molestissimum esse, quod Mauri quos à principatu suo procul fugauerat, iterum bella mouerent, propterea quod ei tunc subuenire & opem ferre minus posset, atque Griffium vehemēter hortatus est, vt in Hispaniam rediret, & quoad posset prouinciam defenderet. Griffius autem cū Regem Ludouicum Barcinonæ principatum iam parui facere cognouisset, soceri sequutus consilium, regi supplicauit, vt quoniam solus & propriis viribus aduersus Mauros prouinciā defensurus esset, & onus supra virēs susciperet, ei Barcinonæ principatus possessionē, proprietatis & omnia iura renunciaret. Cui rex liberaliter omnia concessit, & quicquid ipse rex in Barcinonæ, Russinonis quam Rossilionem prouinciam nunc appellant, & Ceritanie principatu iuris habebat, Griffio totum & integrum dedit & liberalissima donatione renunciavit, & priuilegio patentissimo confirmauit, anno nongentesimo septuagesimo quinto. Griffius hic igitur primus hac donatione Comes Barcinonæ principatus, anno prædicto cum suis & eius soceri copiis & equitibus ex Gallia Barcinonam venit. Hic omnibus totius principatus conuocatis vndique nobilibus, cum magnis exercitibus Mauris occurrit. Quos cum sæpe prælio vicisset, omnes demū paucis annis ab omnibus suæ prouinciæ finibus expulit, atque victor insignis & legitime triumphans Barcinonem reuersus, in honorem virginis Dei genitricis, & suæ victoriæ memoriam, Rumpulli monasterium cū magnis redditibus ædificauit, in quo sibi sepulturam fecit. Qui ex vxore Flandriarum Comitis filia, de qua supra scripsimus, filios habuit quatuor, Rolfeū quem mater ante nuptias in domo parentum peperit. Sed hic Rumpulli monasterii religionē ingressus, ibi vitā peregit. Post hunc Griffium genuit, qui non sine veneni suspicione peremptus est, & fuit in prædicto monasterio sepultus. Tertio loco Mirō natus est, qui in Barcinonæ, Russinonis, & Ceritanie principatibus legitimis hæredibus vacuis, Griffio patri successit. Postremo natus est Sunerius, qui fuit Vrgelli Comes. Nam Hermengando Comite mortuo sine filiis, Vrgelli principatus ad Griffium iure deuenerat. Obiit autem Griffius anno nongentesimo nonagesimo secundo, & in monasterio Rumpulli iacet, in sepulchro quod (vt supra dictum est) ipse sibi præfecerat.

De Mirone Griffei filio, Comite secundo.

GR I F F E O Miron filius successit, qui cessantibus bellis, annos decem & nouē principatum tranquillum quietūq; continua pace gubernauit. Qui filios tres suscepit, Xifreum

Griffo Barcinonæ principatus delatus à Ludouico rege.

Griffei obitus.

freum quem sibi successorem reliquit, Oliuanum qui fuit Comes Bisulduni & Ceritanie, tertium reliquit filium Mironem, qui fuit Gerundæ ciuitatis Comes & Episcopus. Cæterum Miron hic moriens quatenus filios admodum paruulos relinquebat, eorum tutorem Sunerium fratrem & principatus gubernatorem instituit.

De Xiffreo Mironis filio, Comite tertio.

XIFFREVS igitur post Mironis patris obitum sub patruo Sunerio tutore permanfit annos circiter viginti. Sic enim pater eius Miron testamēto scriptum reliquerat. Annos vero pupillares egressus à Sunerio patruo restitutam principatus administrationem suscepit, in qua vixit annos decem & nouem. Moriens autem sine liberis principatum reliquit hæreditario iure Borello Sunerii filio, suo fratri patrueli, propterea quod Oliuanus frater eius ad gubernandum minus erat idoneus, linguæ balbutientis impedimento. non enim vocem poterat emittere, nisi prius terram manibus effodisset: vnde Capella fuit appellatus, quod hoc capræ facere solent. Habuit autem Sunerius filios duos, Borellū maiorem natu qui patri successit in Vrgelli Comitatu, & Hermengandū qui fuit Vrgelli præsul, vbi semper adeo sancte & religiose vixit, vt non immerito in sanctorum numerum relatus fuerit.

De Borello qui Xiffreo fratri patrueli successit, Comite quarto.

HVIVS Borelli temporibus vndiq; Mauri magnis exercitibus comparatis, Barcinonæ principatus Christianos populos acriter inuaserunt, quibus cum paruis copiis ex tēpore coactis Borellus occurrit, & in cāpo qui est apud cāstellum Monticatinum, & Mattabouem vulgo dicitur, prælio victus, & equitibus quingentis amissis, fugiens Barcinonem reuersus est: quam, Mauri Borellum Comitem subsequuti, acriter oppugnare cœperunt, & omnia equitum capita quos in prælio trucidauerāt, ballistis imposita proiecerunt in urbem, vt magis eos qui muros ciuitatis & portas defendebant, deterrerent. Quæ quidem capita pie collecta, Comes Borellus honorifice sepeliuit in cœmeterio martyrum, quod est in ecclesia sancti Iusti. Cæterum Mauris acrius oppugnantibus, Borellus cū se defendere non potuisset, ciuitate relicta discedere coactus est, & cum paucis equitibus in montes apud Minoressam ciuitatem se recepit. Huc Comites, Vicecomites, nobiles & equites omnes accitos, quid agendum foret amissa ciuitate, consuluit. Hi primum legatos ad regem Gallorum & ad summum Pontificem statim mittendos esse dixerunt, imploratu-
ros auxilium: deinde legatis iam Romam & in Galliam missis, vt Borellus Comes publicis præconiis denunciaret ac polliceretur militarem dignitatem & ordinis equestris titulos & honores omnibus qui cum armis & equis ad eum venirent, aduersus Mauros Christiani nominis hostes, Barcinonæ principatum defensori. Quod confestim Comes effecit, & quod præconio pollicebatur, cuique cum armis & equo ad se venienti priuilegium militaris & dignitatis & omnes immunitates concessit. Hoc præconio diuulgato, per paucis diebus, præter nobiles & equites qui iam militaribus priuilegiis & honoribus gaudebant, alii quoque numero circiter mille conuenerunt, equis & armis præferoces. Quos Borellus honorifice suscepit, & quoniam paratos se ad bellum gerendum contra Mauros venisse dixerunt, promissis honoribus insigniuit & Paratos cognominauit. Quorum genus adhuc & domus de Parata, quæ nunc Peralta dicitur, nomen habet. Cum his igitur Borellus Comes & aliis equitibus Mauros omnes à Barcinona totaque prouincia Tarraconensi breui tempore submouit, vbi reliquum vitæ suæ tempus tranquillissime vixit, & finem Maurorum bellis imposuit. Ex vxore filios duos progeniuit, Raimundū Borellum quem sibi successorem reliquit, & Hermengandum Vrgelli Comitem.

De Raimundo Borello, Comite quinto.

RAIMVNDVS Borellus principatus imperio suscepto, vocatus ab Alphonso Castellæ Rege contra Mauros in vltiorem Hispaniam, quam, vt alibi demonstrauimus, à Romanis olim castellorū præfectis Castellam vocant, libenter profectus est, vtpote qui Maurorum vires frangere nomenque delere vehementer optabat. Quem Castellam versus ad Alphonsum Regem cum exercitu proficiscentem, præter omnes ferè Tarraconensis prouinciæ proceres & equites, Hermengandus etiam Comes Vrgelli & frater eius Hugo Comes Ampuriarū, Gastonius Mōticatinus, Dalmatius Vicecomes Rocabertinus, Bernardus Comes Bisulduni, Higuetus Vicecomes Basensis, & præfules Aufoniæ, Vicensis, Gerundæ, & Barcinonensis cum magnis copiis comitati fuere, qui iuxta Cordubam cum Alphonso Rege qui magnos etiam ductabat exercitus, sese cōiunxerunt. Vbi cū Mauris

prælio commisso strenue pugnauerunt, & victis hostibus post aliquot dies Comes Raimundus Barcinonem rediit cum omnibus equitibus suis, præter Hermengadum Comitem Vrgelli, qui prælium primus ingressus, à Mauris multis confossus vulneribus cecidit. Quo mortuo successores eius à Corduba cognominati fuere, propterea quod perit prælio quod gestum fuit apud Cordubam. Raimundus vero victor Maurorum Barcinonem reuersus, vixit annos septemdecim, qui discessit à vita anno millesimo septimo, superstitè successore filio Berengario.

De Berengario Comite sexto.

BERENGARIUS Raimundi filius, post mortem patris Barcinonæ principatus administratione suscepta, militarem dignitatem cæterasque virtutes quæ principibus sunt maxime necessariae, minus exercuit. Siquidem corporis seruitiis & ignauiae deditus, animi munera bonaque contempsit. Ideoque Maurorum vires & insidias temere despiciens, & in gubernatione sui principatus incautus, partem magnam prouinciæ Tarraconensis amisit. Hanc tamen, vt paulo post demonstrabimus, eius filius Raimundus Berengarius cognomento Vetus per arma recuperavit. Habuit autem præter Raimundum Vetus filios duos, Guillelmum Berengarium Minorellæ Comitem, & Sactium qui etiam fuit Minorellæ Comes post obitum fratris, & Prior monasterii sancti Benedicti Bagenfis.

De Raimundo Berengario cognomento Vetus, Comite septimo.

MULTA cælo sunt & syderibus adscribenda, multa quoque moribus educantium pueros. Nam si bonus pater filium gignit improbum, vel si patre improbo bonus oritur filius, id quidem mihi videtur, vel fati nonnunquam, vel nutricibus imputandum. Hoc mihi nunc in mentem venit ex Berengario, de quo supra locutus sum, qui natus optimo patre degenerauit, & idem Raimundum Berengarium filium genuit excellentem, qui, vt supra memorauimus, militari virtute præclarus non solum partem Barcinonæ principatus à Mauris propter ignauiam patris occupatam recuperavit, sed etiam Maurorum Reges duodecim campestri prælio victos sibi tributarios fecit: qui demum multas & magnas de Mauris victorias consequutus, multis equitibus quorum viribus & auxiliis usus fuerat, magna munera multaue oppida, dum viuerent, assignauit. Vxores habuit duas, ex altera genuit duos filios, Petrum Raimundum, & Berengarium Raimundum, ex altera Raimundum Berengarium: quorum Petrus Raimundus natu maior veneno periit, vt aiunt, à nouerca dato, Raimundus vero Berengarius eius fuit hæres. Obiit Barcinonæ, vbi iacet in sede ciuitatis, cuius quidem sedis & ecclesiæ cathedralis author ipse fuerat, & sibi sepulchrum condidit prope ianuam sacrarii.

De Raimundo Berengario Barcinonæ Comite octauo, qui Caput stupæ fuit appellatus.

FERT hic Raimundus Berengarius multis & corporis & animi muneribus excellens, & in primis in militaribus rebus belloque gerendo fortitudine strenuus, moribus & humanitate cunctis benignus, in Dei cultu & Christiana religione feruens & pius, liberalitate largaque munificentia magnanimus, vita in omni genere probus & consuetudine facilis: statura præterea corporis magnus, facie pulcher, aspectu iocundus, cui erat flaua densaque cæsaries, vnde Caput stupæ nomen habuit. Cuius magnis & innumeris virtutibus inuidēs frater eius Berengarius, & principatus cupiditate commotus, occultas molitus insidias, eum Gerundam versus ex Barcinona incaute proficiscentem crudeliter occidit. Cuius mortem totius principatus populi maxime lugentes & nobiles omnes vlcisci cupientes, in fratricidam qui principatum occupare conabatur, arma cepērunt. Quod animaduertens Berengarius fraterno sanguine pollutus, magno metu perterritus mutus est ilico factus, ac solus fugiens & tanti criminis pertæsus errorem, & iam pœnitentia ductus, in pœnam peccati sponte Hierosolymam profectus est, vnde corpore animoque defesso reuertens in itinere defecit. Cæterum Raimundus Comes antequam occideretur, assumpto principatu duxerat uxorem Roberti Guiscardi Messanæ & Apuliæ ducis filiam, ex qua filium progenuerat Raimundum Berengarium, qui post necem patris in Comitatu Barcinonæ successit anno millesimo octogesimo secundo. Cuius mater orbata marito monasteria duo condidit, alterum ordinis sancti Bernardi in valle Mariæ, qui locus est in Caprariæ vicecomitatu, & alterum ordinis sancti Benedicti iuxta ciuitatem Gerundam, quod sancti Danielis appellatur, in quo diutius persancte vixit vitamque finiuit. Huius comitis tempore fuit Vrgelli Comes Hermengandus vulgo Gerbus cognominatus, homo strenuus in armis, qui res præclaras gessit,

fit, & Belagurium multaue oppida deuictis Mauris recuperavit.

De Raimundo Berengario nono Barcinonæ Comite.

RAIMUNDVS vero Berengarius patri non in principatū regnoq; solum, verumetiam in magnis & multis virtutibus legitime successit. Fuit enim virtutum omnium splendore præclarus, & præcipuè in armorum certaminibus, quippe qui monitus de Imperatricis Alemanix periculo, quam à duobus Alemanix viris potentissimis atque fortissimis adulterii accusatam Imperator morti destinauerat, nisi quis eam intra annum duello liberaret, vno viro sui principatus nomine Rochabuma Domicello comitatus, ad Imperatoris curiam clam profectus est. Hic omnibus ignotus, sancti Francisci habitu indutus, ad Imperatricem à multis in quadam turri diligenter custoditam, quasi patrinus & confessionē eius audire accessit. Cuius confessione prudenter audita, cum eam sine crimine falsoque accusatam fuisset cognouisset, illi quis esset aperuit, & quo consilio venisset ostendit, vt eam scilicet indigne delatam apud Imperatorem, Deo iuuante, liberaret. A qua prius impetravit, vt eum per triduum post certamen & duellum cōfectum nemini detegeret: quod Imperatrix illi libenter promisit, & iureiurando confirmavit, & ingentes gratias egit. Cæterum Comes Raimundus die certaminis Rochabumam Domicellum socium quem secum duxerat, cum altero de duobus Imperatricis accusatoribus certaturum, non inuenit. Ideoque campum ad pugnam constitutum solus ingressus Imperatori supplicauit, vt cum altero primum conflingeret, & deinde si victor esset, cum altero congrediretur. Hac re impetrata ab Imperatore, certamen ingressus cum altero qui fortior habebatur, eum multis ictibus percussus fortiter occidit. Alter autem cum hoc vidisset, metu deterritus experiri cum victore fortunæ casus in armis non audens, sine pugna iam victus manus dedit. Tum lætitia plenus Imperator Raimundum Comitem iam victorem e campo deduxit, & ad hospitium eius quod erat in ingressu ciuitatis, comitatus, & amplissimis collaudatum verbis honorifice reliquit. Comes autem qui cognosci volebat, prima nocte discedens, magnis & continuis itineribus Barcinonam paucis diebus reuersus est. Imperator vero postero die victorem Comitem cognoscere cupiens, & plenius cōmendatum magnis muneribus prosequi, regalibus paratis conuiuiis eum simul & Imperatricem ad se vocari honorifice iussit, multis missis nobilibus. Qui cum ad hospitium Comitis venissent, & eum discessisse nunciatum esset, ad Imperatorem redeuntes, ab hospitio noctis hora fere secūda discessisse victorem, retulerunt. Imperatrix autem cum venisset, ab Imperatore, quisnam fuisset eius defensor, & vbi reperiri posset, interrogata: vbi esset sese nescire respondit, verum qui fuisset cognouisse, sed nisi post biduum propter fidem & iusiurandum quod illi præstiterat, non posse dicere. Biduo igitur assumpto, suæ salutis & honoris Imperatrix autorem coram multis magnatibus Imperatori declarauit. Quod cum Imperator audisset, ingentem hominis virtutem vehementer admiratus, eum per totam ciuitatem, perque omnes vias & exitus missis quamplurimis equitibus perquiri iussit. Quo peruestigato diligenter & nusquam reperto, magis Imperator eum videndi desiderio commotus, Imperatrix, inquit, vxor charissima, nulla nos vnquam mensa, nullus nos vnquam thorus coniunget, nisi prius Raimundum Berengarium Barcinonæ Comitem videro. Tuum est igitur eum diligenter quærere & ad nos inuentum adducere, qui te non sine magnis laboribus & vitæ periculis aduenit, & ab ignominiosa morte liberauit. Non enim quiescere potero, nisi talem virum cognoscam, & quoad potero eius virtuti quæ mirabilis est, satisfaciam.

De aduentu Imperatricis in Hispaniam.

QVAPRØPTER Imperatrix huic Imperatoris voluntati quæ ratione virtuteque movebatur, obsequi cupiens, quatuor Cardinalibus cum suis omnibus Episcopis & famularibus & trecentis equitibus comitata, Raimundum Berengarium Barcinonæ Comitem quærere statuit, rebusque necessariis ad protectionem comparatis ab Imperatore discedens, quadraginta diebus in Hispaniam peruenit. Quæ cum saltus Pyrenæos pertransisset, & eius aduentus Barcinonæ Comiti Raimundo nunciaretur, statim nobiles omnes totius principatus Comes Raimundus conuocauit, ac cibariis & rebus ad præsentem vsum necessariis omnium generum conquisitis & comportatis, ex Barcinonæ ciuitatis portis vsque ad Moncætæ castellum, quo ventura erat Imperatrix cum maxima hominum multitudine, mēsas instruxit, & variis rebus impleuit per passuum millia circiter duodecim. Mensis cōpositis & omnibus epularū generibus refertis & oneratis, Comes cū præcipuis totius principatus mulieribus & equitibus trecentis Imperatrici apud Ge-

rundam ciuitatem peroptatus occurrit. Cui iam appropinquantibus duos Cardinales Imperatrix honoris & beneuolentiæ gratia multosque nobiles obuiam misit. Comes autem Raimundus ad Imperatricem cum peruenisset medius inter duos Cardinales, & ex equo descendere conaretur, à multis equitibus & à Cardinalibus ipsis quos Imperatrix præmonuerat, in equo retentus est. Equitantem igitur Imperatrix excepit, & multis verbis honorifice collaudatum summis honoribus affecit. Quo cum itinere toto colloquendo, Cardinalibus & reliquis equitibus mensas, & variorum cibariorum copias, & aliarum rerum apparatus admirantibus, Barcinonam peruenit. Hic per dies quindecim ludi magnifici, variaque spectacula, & armorum ficta certamina in laudes Imperatricis & honores magnis sumptibus & apparatu mirabili celebrata fuerunt. Quibus spectaculis & ludis confectis rebusque necessariis comparatis, ad Imperatorem Raimundus Barcinonæ Comes cum Imperatrice simul profectus est. Cui munificentissimus Imperator & summis honoribus excepto multas & ingentes gratias egit, & præter plurima munera donaque preciosissima, Prouinciæ quoque Comitatum cum omnibus emolumentis, commodis, iuribus, & titulis largitus est.

De Comitibus Raimundi expeditione contra Mauros in insulam Balearem.

CVIUS Comitatus accepta possessione, Raimundus Comes permultis & magnis muneribus ornatus Barcinonam reuersus, omnibus Tarraconensis prouinciæ conuocatis equitibus, magnos exercitus Ianuensium & Pisanorum nauibus impositos in maiorem Balearum insulam quam Maioricam vocant, traiecit. Hanc enim tunc insulam Mauri possidebant, quibus deuictis & expulsis, insulanos omnes ad Christi cultum fidemque reduxit. Verum enimvero dum hic Comes diutius commoratus est, interea Mauri Barcinonam magnis copiis oppugnare cœperunt. Hinc igitur in Hispaniam reuersus Barcinonensibus auxilium implorantibus, insulam & ciuitatem Balearum quam ceperat, Pisanis & Ianuensibus commendauit, quos ad securitatem certo fœdere & iureiurando sibi socios adiunxit, & armorum suorum parte decorauit, ut scilicet sancti Georgii signis & armis quæ Barcinonæ Comitatus erant, uterentur. Ianuenses autem post Comitatus discessum cæca pecuniæ cupiditate conuicti, Mauris auri magnum pœdus offerentibus ciuitatem & insulam restituerunt. Quod indignum facinus ubi Comes Raimundus intellexit, vehementer indignatus omnibus sui principatus populis & equitibus præcepit, ut ne cum Ianuensibus vnquam pacem haberent, sed odia semper & inimicitias perpetuas exercerent. Barcinonam tamen cum venisset, contractis auxiliis Mauros ab obsidione fugauit, quorum fugientium plurimos occidit, & induciarum fœdus quod cum Regibus Ilerdæ, Dertosæ, & Valentis sibi tributariis iniuerat, dissoluit, eosque bello victos à ciuitatibus & principatu deiecit. Multa præterea gessit memoratu dignissima, quibus & fortissimi viri nomen & Christianissimi gloriam sibi comparauit.

De eius uxore & liberis.

VXOREM duxit Dulciam Gilberti prouinciæ Mediolanique Comitatus filiam, quæ duos peperit filios, Raimundum Berengarium qui mortuo patri successit, & Berengarium qui fuit Prouinciæ Comes: filiam vero genuit vnica quæ nupsit Alphonso Regi Castellæ. Cæterum Raimundus Barcinonæ Comes post multas & magnas res magnifice sancteque gestas, Barcinonæ iam senio retardatus, diu, velut à laboribus emeritus, conqueiuit. Vbi ætate postrema moriens anno millesimo centesimo tricesimo primo, Hospitalis Hierosolymitani ordinis in domo pauperum sibi habitus induit, quibus eius corpus inuolutum iacet in monasterio Rupulli.

LVCII MARINEI SICVLII LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER X.

De Raimundo Berengario Barcinonæ Comite decimo, qui cum Petronilla Ramiri Regis filia fuit Aragoniæ princeps, & utriusque principatus unione.

Ad Raimundum iam nunc Berengarium redeo, de quo cum supra scribere cœpissem, me maiores & antecessores eius ab incepto diuertere fecerunt. De quibus quoniam quæ necessaria erant, omnia dixisse videor, reuertor vnde digressus sum. Raimundus itaque Berengarius, ut ante diximus, Petronillam Ramiri monachi Regis Aragonum filiam duxit uxorem, ex qua filios

Raimundi Comitatus Barcinonæ locus.

Sepulchrum eiusdem.

filios duos procreauit, Alphonsum cui regnum Aragonum & Barcinonæ Comitatum reliquit, & Sanctium qui fuit Ruffinonis & Ceritanæ Comes. Filias habuit totidem, *Raimundi progenies.* Dulciam quæ nupsit Regi Portugalliæ, & alteram quæ fuit vxor Hermengandi Comitæ Vrgelli. Fuit hic Raimundus Barcinonæ Comes & Aragoniæ princeps multis & magnis virtutibus excellentissimus. Siquidem prudentia singulari, fortitudine, munificentia, modestia, humanitate, iustitiâ, cæterisque præstantissimis animi virtutibus, omnes sui temporis principes excelluit. Fuit etiam corporis dotibus admodum foelix, formâ pulcherrimus, & omnium membrorum singulari præstantia iuuante natura mirifice compositus. In bello vero gerendo fortis, & cautus, & laboris patientissimus. Nam ad Alphonsum Castellæ Regem sororium suum contra Mauros cum exercitu profectus, post multa prælia quæ fortissime gessit, & hostes acriter oppressit, demum Almeriam ciuitatem obsedit, & continuis oppugnationibus captam prudenter euertit, propterea quod Mauris ex Africa in Hispaniam trañcientibus hospitium præbebat.

De reuertu eius ad Barcinonam.

HINC cum exercitû victore Barcinonam reuersus anno millesimo centesimo quadregesimo octauo, non diutius conqueiuit. Siquidem anno sequenti nobilibus Barcinonæ principatus adiuantibus, Dertosam ciuitatem quam Mauri rursus occupaerant, obsedit, & paucis diebus expugnata cepit, multis hostibus occisis & aliis captis. 20 Hac victoria valde lætatus, Barcinonæ ciuibus aurei torquis vsu & alia corporis ornamenta concessit, & Guillermo Raimundo Monticatio, Petroque cognomento Same nato, qui duo primi contra Maurorum propugnationem acerrimam castellum ciuitatis quod erat armis & aliis rebus præmunitum, ingressi fuere, duas capti castelli partes diuisit, tertiamque partem sibi retinuit. Post autem captam Dertosam cum victricibus copiis Ilerdam profectus est, in cuius obsidione Guillerum Raimundum Monticatinum & alios legatos à rege Ramiro de Petronillæ matrimonio missos, comiter ac lætanter excepit. Nam quanquam viso Guillermo Raimundo Monticatio qui Tarraconis Archiepiscopum nuper occiderat, & à principatus Barcinonæ finibus exulabat, magna animi perturbatione repente commotus est, ubi tamen eius aduentus causam cognouit, eum 30 libenter audiuit. Cui non solum de morte præsulis impunitatem facile concessit, sed etiam à Romano Pontifice veniam & absolutionem procurauit, & mox Mequinetiâ & alia dedit oppida cum iure proprietatis & in perpetuum. Et Ilerda ciuitate captâ cum legatis expetitum matrimonium confecit. Quod quidam non apud Ilerdam, sed Barcinonæ confectum fuisse scripsere, sed hoc nihil refert. Hanc igitur Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni cõiunctionem factam, nostris temporibus aliis auctam regnis additis, Dei benignitate & virtute Ferdinandi regis & Caroli nepotis eius, ampliorem foeliciorumque fore speramus.

De conditionibus ab eo cum legatis Regis Ramiri constitutis, & insignibus armorum.

40 **V**BI vero conuentum de coniugio fuit, legati conditiones quas à Ramiro rege præmoniti fuerant, petiuere: primum vt Raimundus, quemadmodum supra visum est, non rex Aragoniæ, sed princeps diceretur: deinde vt Aragoniæ nomen Barcinonæ nomini præponeretur, hoc modo & ordine sequenti, *Raimundus Dei gratia Princeps Aragoniæ & Comes Barcinonæ*: tertia conditio fuit, vt in præliis gerendis eius vexillifer & primipilus ex Aragonibus esset. Quæ omnia Comes Raimundus facile concessit, & iureiurando ac instrumento confirmauit, & à successoribus vsque ad hoc tempus obseruatur. Item statuerunt, vt in prælio semper diui Georgii nomen inuocaretur, & quibus armorum signis ipsi Raimundo & successoribus esset vtendum declararunt, vt scilicet galea & arma capitis essent Aragoniæ, quæ sunt, vt ante diximus, liuidi coloris cum cruce candida, cruci 50 sancti Ioannis Hierosolymitani persimili: vestis vero, clypeus, & equi phaleræ rubri coloris & crocei, quæ sunt arma Barcinonæ Comitatus. Mox etiam sua signa Raimundus Aragoniæ magnatibus & populis petentibus dedit, & arma sancti Georgii quæ Barcinonæ principatus erant, & Maurorum Regum capita quatuor, & crucem rubrâ in medio positam, cuius virtute Mauros vicerat, & eorum Reges occiderat. Vbi enim Petronillam duxit vxorem, Dertosam, Fragam, Mequinentiam, & Mirabetum cepit, eorum Regibus occisis, quorum capita cum signo crucis in suis armis gestare consuevit, vt & crucis gloriam virtutemque, & Maurorum confusionem denotaret.

De Mauris ab eo victis & pulsis, & multis ædificatis ecclesiis.

CÆTERTVM Raimundus confectis nuptiis cum Petronilla Ramiri Regis filia, regnisque coniunctis maiores vires & potentiam nactus, Mauros Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni finibus exterminauit, & trecentas ædificauit ecclesias. Fuit enim princeps Christianissimus, & in rebus quæ diuinum cultum fidemque catholicam videbantur augere, tam liberalis, quam feruens & pius. Ecclesias siquidem non ædificauit solum, sed etiam magnis redditibus excoluit, & sacerdotibus moribus & vita probatis commisit. Cæsaraugustanæ vero ecclesiæ, præter alios redditus, Albalatum quoque oppidum celebre donauit.

De ultione mortis fratris eius, & tempore atque loco sue mortis.

10

DEINDE cum Berengarium fratrem suum Prouinciæ Comitem crudeliter à suis populis occisum cognouisset, in Prouinciam cum exercitu profectus, in necis eius ultionem Arletum ciuitatem & alia complura oppida castellaque deleuit. Hinc in Hispaniam reuersus, Aragoniæ regnum & Barcinonæ Comitatum non minori prudentia quam fortitudine gubernauit. Obiit, ut quidam scripserunt, apud ciuitatem Ianuam, in Burgo qui dicitur Sandanna, Idibus Augusti, anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, cuius corpus in monasterium Rupulli delatum, fuit honorifice sepultum.

De Alphonso rege Aragonum sexto & Barcinonæ Comite.

20

Populeti monasterium Alphonso ædificat & ecclesias dotat.

ALPHONSVS hic unitis Aragoniæ & Barcinonæ principatibus primus Aragonum Rex & Barcinonæ Comes fuit appellatus. Edidit opera multa præclara non solum viri fortis, sed etiam liberalis & Christi cultus amantissimi. Condidit ciuitatem Turolium & Ruffinonis, quam nunc, ut supra diximus, Ruffilionem vocant, & Pallaris Comitatus vniuit. Cum Rege Castellæ diuturna bella magnaue gessit, in quibus victoriam consequutus ad suos reuersus principatus, Populeti monasterium ædificauit, in quo sibi sepulturam elegit, & ecclesiæ magnos redditus instituit in perpetuum. Ædificauit & alias sanctorum ædes & monasteria multa, & aliis in locis, & etiam Barcinonæ.

De eius uxore & liberis.

Progenies Alphonso.

VXOREM habuit Sanctiam Alphonso Castellæ Imperatoris filiã, ex qua illi filii tres nati fuerunt, & filiæ quoque tres: quorum primus nomine Petrus in Aragonum regnum & Barcinonæ Comitatum mortuo patri successit: secundus Alphonso qui fuit Prouinciæ Comes: tertius vero Ferdinandus primum Populeti monachus, deinde fuit abbas Montis Aragonum. Filiarum prima nomine Cōstantia, fuit vxor Regis Vngariæ, quo mortuo Federico nupsit Romanorum Imperatori: secunda Leonora fuit vxor Comitis Tolosani: tertia vero nomine Sanctia nupsit filio Comitis Tolosæ. Mortuus est Alphonso Rex Aragonum in oppido Perpiniano, anno millesimo centesimo nonagesimo sexto, septimo Kalendas Maias, qui fuit sepultus in monasterio Populeti.

De Petro Alphonso filio, Aragonum Rege septimo & Barcinonæ Comite.

40

ANNVM agens Petrus Alphonso filius Rex Aragonum vigesimum, regni gubernatione suscepta, Mariam Guillelmi Mōris Pessulani filiam, & Imperatoris Constantinopolitani neptem duxit vxorem, de qua Iacobi filii factus est pater. Fuit autem Rex in bello gerendo fortissimus. Qui cum Regi Castellæ contra Mauros auxilium tulisset, in vltiorem Hispaniam & in Bæticam prouinciam apud Idubedam ciuitatem, quæ nunc Vbeda dicitur, deuictis Mauris quorum maximus erat exercitus, insignem victoriam reportauit.

De eius profectione Romam ad summum Pontificem, & eiusdem coronatione.

Petrus Alphonso filius ab Innocentio III. corona panis azymici coronatus.

Diploma Pontificis in monasterio S. Ioannis à Pegna custoditur.

HINC Romam profectus ab Innocentio tertio summo Pontifice coronatus est corona panis azymi, hoc est sine fermento, in ecclesia sancti Pancratii: quin etiam impetrauit à Pontifice, ut quamuis ipse Romæ coronatus fuerit, eius tamē successores in perpetuum Cæsaraugustæ coronarentur à Tarraconis antistite, quemadmodum priuilegio & diplomate quod Innocentius illi concessit, continetur. Cuius exemplum in monasterio sancti Ioannis à Pegna custoditur, hoc exordio: Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio illustri Petro

Regi Aragonum, &c.

De aliis

De aliis rebus eius quas Romæ gessit.

ROMÆ dum commoratus est, cum vxore diuortium facere conatus est, sed Innocentio summo Pontifice non consentiente, cum ea vixit: quæ tamen Romæ post finitam litem Regis consequuta coniugium, paucis diebus à vitâ discessit, quæ sepulta iacet in ecclesia sancti Petri in sacello sanctæ Petronillæ. Renunciauit Romæ Rex etiam iura patronatus, quæ sacerdotia & beneficia, vt ante diximus, gēilitia Latine dicuntur, omnium ecclesiarum sui principatus. Cuius rei cāsa summus Pontifex Innocentius ei concessit, vt ipse & successores eius in pontificatu vexillum ecclesiæ ferrent cum armis ^{Prærogatiua} Aragoniæ, quæ sunt crocei rubrique coloris. Concessit etiam vt omnes bullæ quæ à Ro- ^{Papa Petro Ab-} mana curia mitterentur, essent munitæ chordula prædictorum colorum. Verum enim- ^{fonsi filio don-} uero nobiles Aragonum Barcinonæque principatus omnes de renunciatione iuris patronatus, quod eis & omnibus populis principatus nocitura videbatur, vno ore reclamant, seq; voluntati & renunciationi Regis de iure patronatus non assentiri publicis instructionibus testati fuere.

De eius expeditione contra Simone Comitem Montisfortis, & morte eiusdem.

SV B idem tempus cum Tolofanus Comes cum Simone Montisfortis bellum gereret, Rex Petrus Roma discedens cum exercitu contra Simonem venit, quem prælio vicit, & Gallos omnes Simonis exercitus in fugam vertit. Cæterum fugientes Gallos insecutus, & à suis qui eius cursum adæquare non poterant, remotus longeque digressus, à fugientibus hostibus qui eum inter se quasi solum viderunt, conuersis circumuentus occisus est. Quo mortuo Simon filium quoque eius Iacobum quem commendatione patris educauerat, secum retinuit, quem sæpe repetitum ab Aragoniæ populis & magnatibus liberare noluit, propterea quod Iacobus ipse Simoni Montisfortis mortem sui patris impune remittere iureiurando nolebat. Quapropter Aragoniæ Barcinonæque principatus nobiles & omnes equites ex communi consilio legatos Eximium Cornelium, Guillelmum Ceruarium, Petrum Haonium, & templi magistrum Romam ad summum Pontificem miserunt, supplicantes vt eorum honori & Regis Iacobi capti salutis Pontifex maximus consuleret. Quo iubente Simon Aragoniæ & Barcinonæ principatus populis Regem suum quem indigne post necem patris captum tenebat, liberaret, suisque restitueret. Quod si forte Simon à Pontifice iussus facere nollit, vnus ex Aragonum legatis apud Pontificem Simoni tanquam proditori & pontificalis læsæ sanctitatis reo perduellionis diem diceret. Simon autem commonitus à duobus Cardinalibus quos ad eum Romanus antistes miserat, se nullo modo liberaturum respondit Iacobum Aragonum principem, nisi prius Iacobus ei mortem sui patris iureiurando remitteret. Hoc cum legatis nunciatum esset, vnus eorum nomine Petrus Haonius ad Simonem literas misit, quibus eum proditorem appellans ad duellum prouocabat. His literis acceptis Simon, & à Cardinalibus commonitus, Iacobum iam liberum & incolumem Cardinalibus restituit, quem illi Romam ad Pontificem & Aragoniæ legatos adduxerunt. Ille autē cum summo Pontifici gratias egisset, Romæ paucos dies commoratus cum legatis Barcinonam se contulit. Habuit præter hunc Iacobum Rex Petrus filiam quandam spuriam, nomine Cōstantiam, quæ nupsit Guillelmo Raimundo Monticatio, cui dedit nomine dotis Aitonam & alia oppida, anno millesimo ducentesimo duodecimo.

De Iacobo Petri filio, Aragonum Rege octauo & Comite Barcinonæ.

IACOBVS autem Petri Regis filius ob res magnifice sancteq; gestas Iacobus Rex Fortunatus & scælicis memoriæ fuit appellatus, qui (vt nonnulli volunt) genitus fuit quasi diuinitus. Nam cum pater eius multarum mulierum captus amore teneretur, à Regina Mariæ suæ coniugis quam minus adamabat, lecto concubituq; pertinacius abstinebat. ^{Maria Regina laudes.} Maria vero Regina quæ fuit moribus & vita præstantissima scæmina, prolis admodum cupida, ne moriens principatus & regna sine successoribus & legitimis hæredibus relinqueret, egit cum Regis cubiculario, vt clam pro puella quam Rex concupiuerat, ad eum adduceretur velut puella honesta satis & verecunda, quam Rex nec agnosceret, nec alloqueretur. Cum ea igitur hac conditione supposita Rex vna nocte concubuit, quā iam grauidam factam cum mane Rex & ante diem, ne forte cognosceretur, dimitteret: Non a te, inquit illa, discedam charissime coniux, nisi nos prius in lecto coniunctos aliqui viderint, quibus in posterum si, quod vehementer opto, pepererim, tecum simul in lecto ^{Eius industria marito probatur.} cubuisse probare possim. Tum Rex quamuis delusus, lætus tamen, Regina suæ coniugis

industriam plurimum commendauit, & duobus accitis nobilibus actus illius noctis publice notari seruarique iussit.

De loco & tempore natiuitatis eius, & qua ratione nominatus fuit Iacobus.

CONCEPIT igitur Regina illa nocte, quæ post nonum mensem Iacobum peperit, in Montepessulano, Kalendis Februariis, anno millesimo cētesimo nonagesimo sexto. Quæ paritura cum primum dolores sensit, & se commisit obstetrici, multis orantibus religiosis & equitibus pro salute parturientis, filium edidit. Quo nato summa lætitia Regis & omnium nobiliū, per omnes Aragoniæ & Barcinonæ principatus populos, supplicationes & vbiq̃ue res diuinæ celebratæ fuerunt. Infantem natum Regina statim ad ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ virginis. Cum puero multis ecclesiam ingredientibus, sacerdotes qui matutinas horas recitabāt de infantis aduētū ignari, tunc psalmum canere cœperunt, Te Deum laudamus. Hinc ad aliā ecclesiam cum infante venerūt iidem qui eum deferebant, vbi sacerdotes etiam ipsis ingressis canere cœperunt, Benedictus dominus Deus Israel. Tum vero in aulam reuersi cum infante, Reginæ rem narrauerunt, quæ summa lætitia affecta, cum Rex Infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos eiusdem longitudinis, pōderis, & crassitudinis accēdi iussit apud altare sacelli, in laudem & honorem Mariæ virginis & duodecim Apostolorum, quorum singula nomina singulis cereis scripserat, voueratque vt illius Apostoli nomen imponeret, cuius cereus reliquis extinctis & cōsumptis solus diutius perdurasset. Hac igitur ratione natus infans Iacobus fuit appellatus, propterea quod cereus in quo diui Iacobi nomen scriptum fuerat, reliquos virtute superauit.

De educatione, & discriminibus & periculis in ea.

HOC igitur modo nominatus Infans cum in edibus paternis educaretur, magnum discrimen euasit. Eum quidem cognati qui regnum eius affectabant, de medio tollere conati sunt. Puero nanq; in cunis dormienti supra cubiculum eius foramen instruxerunt, in quo lapidem grandiore posuerunt, mox in caput eius casurum. Sed cadentē lapidem Deus innocētium custos, & puerorum tutor à cunis Infantis auertit. Hac re cōperta Rex & Regina de educando custodiendoque filio diligentiore curam adhibuerunt, quem post multas electiones demum Simoni Comiti Montisfortis cui plurimum confidebant, alendum tradiderunt.

De expeditione eius in insulas Baleares & gestis in ea.

QUO post necem patris, de qua supra late scripsimus, à Simone Comite Montisfortis Aragoniæ legatis iussu summi Pontificis restitutus Barcinonam venit, vbi diu commoratus post susceptum regnum cū multa præclare gessisset, demum cum magna classe magnoque numero nobilium totius Aragoniæ regni Barcinonæque principatus in insulas Baleares traiecit. Vbi multis præliis fortissime gestis, Maioricarum tandem ciuitatem, defessis Mauris qui propugnabant, & penitus deuictis continuis oppugnationibus, murisque perfractis ingressus est pridie Kalendas Februarias, anno millesimo ducentesimo vigesimo nono. Capta autem ciuitate ex tota insula Mauris expulsis, eorum bona mobilia militibus impartitus, cum exercitu victore in Hispaniam rediit, & Valentiam breui tempore cepit fugatis Mauris. Hinc adeptus est & Murciæ prouinciam vsque ad Carthaginē nouam. Quæ bella confecit anno millesimo ducentesimo quadagesimo primo.

De eius vxoribus & liberis.

ADOLESCENS adhuc puellam quandam adamauit nomine Tiresiam, Ioannis Bidauræ filiam, quam cum neque blanditiis vllis, neque muneribus allicere potuisset, nocte quadam in domum patris ipsius puellæ se contulit, ibique latuit. Post autē mediam noctem cunctis iam dormientibus puellæ cubiculum ingressus, ad eam tādē peruenit. Quæ eum in sui amorem flagrantem cognoscens dixit, se nullo modo cum illo rem habituram, nisi fide & iureiurando coniugium promitteret. Ille autem cum primum de coniugio recusasset, & puellæ cuncta præter nuptias pollicitus esset, eamque flectere non potuisset, amoris iā stimulis agitatus, viro quodam adhibito qui eum obseruabat, Tiresiam puellam Ioannis Bidauræ filiam sibi vxorem fore iuratus est. Optatis igitur potitus amoribus, ex Tiresia duos filios progeniuit, Petrum cui dedit castrū Ayerbæ, & Iacobum quē fecit dominum castri Xericæ & multorum locorum iuxta Valentiam, à quibus locis cognominati fuerunt, & regia sumpserunt insignia quæ maternis armis circumderunt:

derunt: quos etiam Rex in testamento legitimos filios nominauit, in clausula quadam legati eius testamenti quæ sic incipit: Item filios meos Iacobū & Petrū, quos legitime suscepimus ex domina Tiresia Ægidii de Bidaura, institui⁹ nostros hæredes in castris & villis, quæ & quas dedimus eisdem cum charta, prout in ipsis plenius continetur. Cæterum Tiresia post hæc à Rege, vt nuptiæ & matrimonium solenniter celebrarentur, efflagitante, de Regis ipsius matrimonio cum Leonora Alphonfi Castellæ Regis filia, legatis ultro citroque missis, agi cœptum est. Et à multis Rex Iacobus persuasus, vt Alphonfi Castellæ Regis filiam potius habere vellet vxorem, quā Tiresiam Ioannis Bidauræ, legatos in Castellam misit ad matrimonium conficiendum. Quod cū intellexisset Tiresia, statim procuratores in Castellam misit, qui die quo sponsalia fierent, matrimoniū quod Rex Iacobus Tiresiæ fide, iureiurando, testibusque confirmauerat, publice denunciarent. Quam rem cum procuratores ex condicto iussuque Tiresiæ diligentissime fecissent, Rex Iacobus indignatus Tiresiam capere conatus est, eam, vt nonnulli opinantur, vt occideret. Illa vero sibi periculum metuens à Rege, paruo suorum consanguineorum comitatu clam fugiens Romam se contulit. Hinc Regi literas citatorias misit, quibus eū prouocabat ad causam pacti patrimonii coram summo Pontifice disputandam. Pontifex autē partibus auditis, cum Tiresia sine testibus (nam miles vnus qui iuriurando Regis interfuerat, à vita discesserat) matrimonium sola probare non potuisset, Iacobo Regi permisit, vt cū Leonora Castellæ Regis filia matrimonium contrahere posset. Quam Rex autoritate Pontificis vxorem duxit, ex qua filium progeniuit Alphonsum.

*Tiresia periculū
imminet carce-
re.*

De eius accusatione apud summum Pontificem.

CÆTERVM Rex Iacobus & eius vxor Leonora post confectas nuptias, & Alphonso filio iam adulto, apud Pontificem Romæ nec opinantes delati fuere, propterea quod consanguinitatis gradu coniunctissimi matrimonium contrahere sine consensu summi Pontificis non poterant. Quam ob rem legatos Rex ad Pontificem misit oratum, vt consummatum iam connubium confirmaret. Gregorius autem summus Pontifex, quoniam Rex Iacobus & Tiresiam primam coniugem deceperat, & Leonorā sibi cognatione valde proximam dolis subreptitiis vxorem duxerat, illorum matrimonium non solum confirmare noluit, sed etiam dissoluit, & in perpetuum diuortium nunciauit, Alphonso tamen filio legitimo remanente, literasque concessit quibus eum legitimum fecit. Quæ quidem literæ sunt in forma propria sigillo plumbeo Gregorii summi Pontificis munitæ. Quas si quis legere voluerit, inueniet in archiuario regni in domo deputationis.

*Litera legitima
tionis à Grego-
rio summo Pō-
tifice confirma-
ta.*

De discordia eius cum Alphonso filio.

VERVM enimvero factō diuortio cum Leonora coniuge iussu Pontificis, Alphonso eius filius matris iniuriam & separationem moleste ferens, Iacobo patri qui eam sibi consanguinitate coniunctam vxorem duxerat, bellum intulit, totamque fatigauit Hispaniam, donec res inter patrem & filium, quæstioque mirabilis arbitrio regni cōmissa prouidenterque discussa finem bellis imposuit.

De vltima eius vxore & liberis.

DEINDE Rex Iacobus Alphonso filio vita defuncto, quoniā iuuenis adhuc erat, vxorem duxit Hiolesiam, quæ alio nomine dicebatur Ardeura, filiā Regis Vngariæ, quæ primum filium peperit nomine Petrum, qui patri fuit hæres in Aragoniæ regno & Valentiniæ Barcinonæque principatu. Post Petrum genuit Iacobū, qui successit in regno Balearum, id est Maioricarum, & Comitatu Russinonis & Ceritaniæ, ac in monte Pessulano. Tertio partu edidit Sanctium, qui fuit Toletanus Antistes, & prælium contra Mauros ingressus occubuit. Peperit etiam filias quinque, Hisabellam quæ nupsit Regi Gallorum, Violantam quæ fuit Regina Castellæ, Cōstantiam quæ fuit vxor Emanuelis fratris Regis Castellæ, Mariam quæ teneris annis obiit in Daroca ciuitate, & sepulta iacer Cæsaraugustæ in templo sancti Saluatoris. Vltimam genuit Leonoram, quæ item paruula discessit à vita, iacetque in monasterio Bonæuallis in principatu Barcinonensi. Suscepit præterea Rex Iacobus ex aliis fœminis filios duos, Petrum Ferdinandum scilicet, & Ferdinandum Sanctium. Et Petro quidem dedit Ixar oppidum, à quo oppido Petrus titulū & cognomen accepit, & Regis Nauarræ filiam duxit vxorem. Cuius filii & reliqui successores armis & insignibus Aragonum, & Nauarræ catenis & baculis vsi sunt. Ferdinando vero Sanctio dedit oppidum nomine Castrum. Huius etiam successores à Castro cognominantur, & armis vtuntur, etiam baculis cum duabus stellis.

*Iacobi Regis
proles.*

De eius expeditione contra Mauros Granatenses.

NON obmittam quod nunc mihi venit in mentem, Regis Iacobi magnum facinus & memorabile: quippe qui requisitus à Rege Castellæ genero suo, ut simul cum eo bellum Mauris Granatensibus inferret, velut inuitatus ad nuptias, expeditionem libentissime suscepit. Et bipartitis exercitibus Castellæ rex cum terrestribus copiis Granatā profectus, eam multis tormentis & telis oppugnare cœpit. Iacobus vero rex Aragonum post aliquot dies cum magno pugnatorum numero ex littore Barcinonæ classē soluens, Almeriæ quam Mauri reedificauerant, applicuit, & equitibus expositis in littore, primum campos omnes & hortos igne ferroq; vastari iussit, deinde ciuitatē machinis & telis terra¹⁰ marique acriter oppugnat. Tormentis offensi Mauri propugnantes muros ciuitatis deserunt, Christiani summotis hostibus propius accedunt. Paucis diebus muri machinis concussi lapsum ruinaeque iam significare videbantur. Quod animaduertētes Mauri cum se tueri non possent, impetratis induciis ad colloquium venerunt, Regique Christianorum si discedere vellet ab obsidione, magnum vectigal soluendum quotannis obtulerūt. Quibus rex Iacobus respondit, Hispanorum moris esse à ciuitate iam expugnata & victis hostibus primum ciuitatis portas, & deinde vectigal accipere. Itaque si prius ei portas ciuitatis attulerint, postea tributum quod offerant ultro, libenter accipiet. His verbis regis hostes magis perterriti, illi ciuitatis omnes portas à valuis conuulsas attulerunt. Portis igitur allatis de tributo conuenerūt. Cæterum cum Castellæ regis equites hoc audiissent,²⁰ inuidia commoti, propterea quod rex Iacobus quindecim dierum spacio, nec amplius, tam magnum facinus egerat, & rex Castellæ quatuor iam mensibus nihil oppugnando fecisset, suo regi persuaferunt, victoriam & honorem regis Aragonum Castellanis omnibus & eorum regi magno dedecori futurum. Quorum vocibus indignis prauisque consiliis Castellæ rex impulsus pacem cum Mauris Granatensibus & amicitiam confirmauit, & ab obsidione ciuitatis cum exercitu discessit. Quibus abeuntibus Mauri Granatenses obsidione soluti, magnum Almeriæ subsidium contestim miserunt. Quo superueniente rex Iacobus inde discedere coactus est, ne Maurorum ingenti multitudine circunuentus opprimeretur. Verum enimvero sui generi causa de pace & amicitia quam cum Mauris confirmauerat intellecta, vehementer indignatus, Carthaginensem prouinciam quæ³⁰ Castellæ regis erat, cum exercitu percurrēs pene totam vastauit, & Castellæ regnum hostiliter ingressurus generoque bellum acrius quam Mauris illaturus erat, nisi cum liberis ad eum filia eius Castellæ Regina venisset, quæ patrem filiis ad pedes eius flentibus expositis mitigare vix potuit. Siquidem Rex multis filiæ precibus & nepotum lachrymis aut nihil aut parum cōmotus, Dionysii Portugalliæ Regis filii supplicationibus, & Petri CæsarAugustani præsulis & aliorum nobilium consiliis persuasus, irā quam maximam conceperat, tandem cessit, conditionibus propositis, ut idem præsul & Dionysius cæterique nobiles tanquam iudices vtriusque Regis causam cognoscerent, & totam litem componerent, pacemque confirmarent. Quorum virorum sententia fuit hæc, ut Rex Aragonum de Murtiæ regno quod armis victis Mauris acquisiuerat, ab oppido quod Castrum⁴⁰ Gualdalcana appellatur, possideret vsque ad Oriolam ciuitatem: partem vero reliquā Rex Castellæ, qui tamen Aragonum Regi socero suo pecunias quas in acquisitione illius prouinciæ consumpserat, persolvere teneretur. Huiusmodi sententia in aula Valētiæ ciuitatis reperitur in registris eius ad verbum perscripta.

De Iaccensi moneta ab eo confirmata, & insigni laude ciuitatis Ilerda.

MVLTI Aragoniæ nobilib. atq; populis supplicantib. Iaccensem monetā, id est in Iacca ciuitate percussam, iureiurando confirmauit, ut neque aliis signis imprimi posset. Quæ quidem moneta Iaccæ percussa fuit anno millesimo ducentesimo trigésimo sexto. Pro cuius monetæ confirmatione & stabilitate ipsi Regi datus est aureus nummus,⁵⁰ quolibet septennio soluendus ab his quorum res familiaris valeret nummos aureos decem: propterea quod illis temporibus septem solidos nummus aureus valebat. Quod hac ratione factum est, quia antequam huiusmodi monetæ confirmatio fieret, Reges omnes monetam facere consueuerant, quorum vnusquisque suo signo monetā percutiebat. Quapropter moneta nunc illa Iaccensis diuersis tēporibus excusa, multiplex & formata variis impressionibus inuenitur. Ideoque rex Iacobus in Aragonia, Barcinona, & Valentia monetas excudi iussit figuris & titulis differentes, quas in aureis, argenteis, & æreis nummis cernere licet. Cæterum Valentia suæ monetæ signum tanquam munus accepit ab Ilerda ciuitate. Nam cum rex Iacobus Valentiam Mauris plenam propugnato-

Aureus nummus quantum valuerit.

pugnatoribus obsideret, cōuocatis ducibus & cuiusq; ciuitatis praeſectis, conſtituit cunctis aſſentientibus, vt quæ ciuitas primum Valentiaē muros oppugnando prorumperet, & ciuitatem ingrederetur, ea in ſuæ virtutis & honoris memoriā Valētiæ colonias mitteret, & pondera, menſuras, & monetæ ſignum conferret. Cum igitur Ilerdæ ciues acriter oppugnantes primum Valentiaē muros diruiſſent, expugnatam ciuitatem Mauris fugatis & occiſis ingreſſi ſumma lætitiā, geſtientes ei, prout Rex imperauerat, cultores adoleſcentes numero mille totidemque puellas virgines tradiderunt, & cum menſuris & ponderibus florem lili vnum quo monetam inſignirent. Nam prius Ilerda quatuor in ſuis armis & inſignibus lili floribus utebatur, hunc vero tribus duntaxat. Quāobrem Valentia gratiſſima ciuitas in literis quas ad Ilerdam ſcribit, eam matrem ſemper appellat, & in magnis rebus non ſecus ac parentem chariſſimum conſulit, & Ilerda Valentiam filiam vocat, cuius commodis & honoribus diligenter incumbit.

De liberalitate eius erga milites.

A NIMI magnitudine, munificentiaē ſplendore cunctos ſui temporis principes ſuperauit: quippe qui Maioricarum ciuitate capta, Maurorum bona & prædas omnes militibus diuiſit. Inde in Hispaniam reuerſus cum Valentiam ciuitatem & eius prouinciā armis cepiſſet, præter prædas & magna dona quæ præcipuis equitibus diſtribuit, trecentis etiam militibus cenſus equeſtres & magnos fundos dedit in perpetuum, & Regi Caſtelle genero ſuo magnam Carthaginienſis prouinciæ partem, à qua Mauros fugauerat, ſponte reliquit.

De loco & tempore mortis eius.

C V M eſſet Rex Iacobus Xatiua multis defatigatus laboribus, & ſenio iam conſectus, profluuiū ventris & febre vexatus in lecto decubuit. Sed ægrotās in Algeziram è Xatiua lectica delatus eſt, vt hinc ad Petrum filium quem apud Xatiuam cum exercitu reliquerat, cibaria & res alias ad belli uſum neceſſarias mitteret. Cæterum hic vehementiori febre morboque grauatus, ſe moriturum pene cognouit. Ideoque vir Chriſtianiſſimus, omnibus negociis & humanis rebus omiſſis, animæ ſtatim prudentiſſime conſuluit. Accito enim patrino ſacerdoti magna contritione cōfeſſus omnia, eccleſiæ ſacramenta deuotiſſime recepit. Poſtero autem die non minori diligentia teſtamentum cōdidit, in quo Petrum filium natu maiorem in regno Aragonum, Valentiaē & Comitatu Barcinonæ reliquit hæredem, & Iacobum filium minorem inſtituit in regno Maioricarum, Ruſſinonis, Ceritaniae, & Mōtis Peſſulani. Hoc modo teſtamēto celebrato, Petrum filium ab exercitu vocari & ad ſe venire iuſſit, cui corā multis nobilibus cum ea quæ teſtamēto ſcripta fuerant, recitaſſet, primum Dei cultum & res omnes diuinas, & deinde fratrem Iacobum, & omnes equites, domeſticos familiares, & populos diligentiſſime commendauit. Petrus autem genibus flexis patris manus & pedes oſculatus, eius omnia iuſſa libentiſſime ſe facturum reſpondit. His rebus conſectis, Rex, vt qui rebus humanis omnino renūciat, ſibi Ciſterciensis ordinis habitum induit, & de Rege ſe monachum & religioſum fecit, atque Deo ſeruire maxime cupiens, Populetum proficiſci ſtatuit, ibique permanere. Cæterum cum ex Algezira Valentiam delatus eſſet, ibi grauius ægrotans vitam finiuit, anno miſſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto, octauo Idus Auguſti, & ætatis ſuæ anno ſeptuageſimo ſecundo: qui nunc iacet in monaſterio Populeti.

*Teſtamentum
regis Iacobi.*

*Eius obitus &
ſepultura.*

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPANIAE LIBER XI.

De Petro Iacobi filio, Aragonum Rege nono & Barcinonæ Comite, qui poſt Manfredum ſocerum Sicilia regno ſucceſſit.

PETRVS Iacobi Regis filius, adhuc viuente, nec nō inuito patrē, Conſtantiam Manfredi Regis vtriuſq; Siciliae filiam duxit vxorem. Quem quidem Manfredum Carolus regis Gallorum frater, Sicilia regni & in feudum à ſummo Pontifice obtinuerat, cupiditate captus, de medio tollere cum ſæpius cogitaſſet, cum tandem occultas molitus inſidias aggredi ſtatuit. Nam cum primū regni Neapolis omnes fere nobiles magnis muneribus & multis largitionibus maioraq; dona polli-

citius, ut à Rege suo Manfredus deficerent, subornasset, deinde cum magnis copiis in Italiam venit Neapolim versus profecturus. Cui Manfredus equitum suorum proditoris ignarus, obuiam ire non dubitauit. Comitatus igitur hostibus domesticis & familiaribus aduersus Carolum proficiscitur. Sed erat ei præterea aliud non minus incòmodum, propterea quod vbique per Italiam fere totam timebatur, & præcipue Romanis & Florentinis formidolosus erat, quibus magna damna & multas iniurias intulerat. Nam cum Carolus magnis copiis Romam peruenisset, Florentini, ut in historia Florentiæ scribit Leonardus Aretinus, & alii plures scriptores meminerunt, hæc ab initio prospicientes per aduersas factiones domo eiectioni, magnam in spem venerant in sua redeundi. Itaque studio & diligentia præueniendum rati, per legatos ad Clementem quartum summum Romanæ sedis Antistitem missos & operam suam contra Manfredum polliciti sunt, & ut eos nouo Regi commendatos faceret, postulauerunt. Percunctati Clementi de eorum viribus & statu, hæc ferme referuntur: Viros esse militares, grandi numero, armis, equis affatim structos, hos clientum magnam item sequi manum. Seniorum præterea ac eorum qui in bello gerendo minus apti viderentur, magnum numerum superesse. Hanc totam multitudinem urbibus Etruriæ à Manfredus suisque, quod aduersa sectaretur, expulsam, in exilio ipso nomen & gloriam sibi per arma virtutemque peperisse. Iam vero in Gallia horum opera non fuisse solum Romanæ sedis fautores, verumetiam depulsis aduersariis superiores esse. Pontifex excellentiam virorum admiratus, magnumque eius belli momentum in eorum fiducia reponens, oblationem grato se recipere animo, & sibi commendationem curæ fore respondit. Cohortatus deinde ad persecutionem virtutis, ut eos sibi partibusque suis magis coniungeret, insigne suæ gentis proprium illis ferendum perpetuo donauit. Ea est imago rubentis aquilæ cæruleum draconem vnguibus prementis. Id tunc insigne de Pontifice susceptum exules habuerunt. Tunc igitur & sua ipsi sponte, & Pontificis hortatu egregie se præparantes, Guidonem cui cognomento Guerra fuit, virum consilio manuque præstantem, sibi ducem præfecerunt. At ubi primum Regis copias appropinquare cognitum est, obuiam illi in agro Mantuano profecti, Gallos in admirationem sui decoris conuertebant. Ornati siquidem armis, equisque, & cæteris quibus militares insigniuntur viri, etiam inter Gallos valde conspicui erant. Suscepti ergo benigne à præfectis regiis, & vna iter facere rogati, quod Etruria validis aduersariorum præfidiis tenebatur, & simul quod in ea implicari bello haudquaquam Galli volebant, per Flamminiam atque Umbriam Romam petiere. Gratissimus fuit Carolo Etruscorum aduentus, utpote qui primi ex Italicis sese illi coniunxerant, & accedebat Pontificis commendatio grauis, & ducum qui cum illis iter fecerant, fidei simul virtutisque testimonium. Itaque benigne eos allocutus Rex amplissimis verbis gratias egit, quod suos per ignota loca & impacatas regiones iter facientes egregia virtute industriaque adiuuarint. Enimuero magna à se præmia expectare eos debere, modo si felicitas adsit, quam pietas & iustitia & profecto suæ vires & amicorum certissimam pollicentur: seque domo animatum venisse, ut nomine duntaxat regio contentus esse velit, cæterum ac victoriæ præmia his qui secum militauerint, partiturum. His itaque huiusmodi verbis cum tandem finem Rex fecisset, Guido quem sibi præfecisse Etruscos diximus, in hunc modum locutus est.

Oratio Guidonis ad Carolum pro Florentinis.

ET si nostrum erat, ô rex inclyte, tibi potius gratias agere quam te nobis, tuam tamen & humanitatem libenter agnouimus, & eam cum fortitudine cæterarumque virtutum tuarum cumulo adiunctam esse magnopere gaudemus. Nos quidem sæuitia Manfredi patriis pulsi sedibus, non quantus ardor est exhibere modum possumus, & hæc ipsa quæ restant corpora & lacertos præstare magis cum tempus poscet, quam nunc intempestiue ostentare iuuabit. Tibi autem gratias agere & habere nos cōuenit, quod vagis errantibusque tanquam salutare sydus cœlitus nobis effulgens, viâ ac spem remeandi domum, quâ primo non cernebamur, apparuisti. Tua enim summa virtus stragem hostium, ac per eorum ruinam reditum nobis in patriam certissimum pollicetur. Pro te igitur ne dum quod paucorum dierum iter duces tuos prosecuti qualescunque operas inpendimus, sed ne cū in vulnera quidem ac ferrum ruerimus, satisfecisse tibi actuis in nos meritis existimabimus. Atqui duæ, uti nos putamus, res ad fidem belli plurimum valent, cōmune hostis odium, & expetita victoriæ præmia vtrinque accommoda. Hæc duo Florentinis cæterisque Tuscis qui tua signa in hoc bello secuturi sunt, cōuenire videmus. Nec enim fuit, nec esse debuit aduersus vllū vnquam maius & ardentius odium, quam nobis est in Manfredum: quippe qui non solū has recentes quas nuper ab eo perpessi sumus clades, sed damnatam inui-

inuifamq; stirpem & patris & aui & proauiniurias in filio prosequemur. Hæc enim scelerata nefandaque familia ab extrema Germanorum barbarie exurgens, fortunatos tranquillosq; per idem tempus Etruriæ populos ad vulnera ac sanguinem & urbium vastitatem perpulit, nec vllas iam multos annos calamitates vidimus quarum hic non fuerit semen & causa. Verum hæc communia mala & ab vtraq; factione, si modo penitus non desipiant, pariter deploranda. Illud proprium nostrarum partium, quod nunquam Pontifices Romanos hæc familia persecuta est, quin nobis quoq; qui eadem sectabamur, fuerint ab eisdem persecutoribus cladēs inflicte. Federicus huius proauus, qui Sueuorum nomen Romani principis falso indutus est, quam nefaria molitus sit, non ignorare te credimus.

10 Sensit Italia non Romanum Imperatorem, quem ille falso se mentiebatur, sed nouum Hannibalem aduentasse, qui cum Mediolanum urbem inclytam, ac maximum Romani imperii ornamentum hostis & barbaris euertisset, sparsit per Etruriam venenata malorum semina, cum ciuili dissidio per singulas vrbes facto malos foueret, bonos persequeretur. Secutus est huius acerbicatem Henricus filius eius, qui ad scelus paternum summam ipse ingratitude addidit, post regni munus liberalissimum persecutor acerrimus factus. Successit in hæreditatem scelerum alter Federicus huius Manfredi pater. Is quid aduersus Pontifices molitus sit, memorare quid attinet? Narrant enim & narrabunt quandiu memoria hominum fuerit, concilia aduersus illius vesaniam Lugduni celebrata, cum Pontifex Italia profugus vix vltra flumen Rhodani tutum ad damnandum huius perfidiam locum inuenerit.

20 Hæc tibi nota sunt Rex, & cum tuæ domus laude coniuncta. Sed quid aduersus nostrarum partium homines putas illam scuitiam per hæc ipsa tempora edidisse? cum quanto magis irritaretur, tanto aduersus Pontificis fautores illi rabies atrocius insatiret. Pulsi tunc urbibus nostri exularunt, castellis & arcibus quibus se receperant, obsessi sunt. Qui vel fortuna aliqua belli, vel longa obsidione in eius manum peruenerunt, barbaram illius crudelitatem experti, per varia & inaudita supplicia vitam amittere. Sunt multi in hoc cœtu quem vides, quorum ille parentes aut fratres aut agnatos necarit, qui nunc arma tecum ferentes eadem illa supplicia in filio deposcunt. Affulserat tandem post huius mortem parumper fortuna, nobis restitutis patriam Manfredus iterum dissipauit. Itaque illud satis certum exploratumq; est, nos nunquam quietem habituros, nisi hæc familia funditus deleatur.

30 Quare & veteri odio & præsentis spe quietis ita nos ardere in Manfredum puta, ut omnis acceleratio ad eius perniciem segnis ac tarda nobis videatur. Solet vero nonnunquam mentes hominum sollicitas reddere præmiorum suspicio, quoties is qui plus potest, sine graui iactura exoluere promissa non valet. Absunt hæc à desiderio præmiorum nostrorum. Nos enim ea sequimur præmia, quæ nihil commoditati, nihil potentia tuæ detractura sunt, sed vim ac robur allatura. Non enim agri, neq; vrbes hostium bello captæ, sed reditus in patriam nobis præmium sit. Sic autem statuimus, & tua in regno potentia nos in Etruria seruabit, & ipse velut murum habebis ad vim, si qua vnquam regno tuo immineat, ab ea parte propulsandam. Summa igitur erga te fide hos fore homines persuade, quos & commune hostis odium, & communis utilitas tibi coniungit. Illud vero tamquam summum addidisse volumus, ut tanti finito bello nos feceris, quantum in ipso bello promereri conspexeris: deuotos certe & addictos tibi vtrumque habebis.

40

De prælio gesto inter Carolum & Manfredum apud Beneuentum.

Hæc oratione magis Florentinorum voluntate perspecta, Carolus multo maiori fiducia cum Gallicis & Etruscorum copiis Neapolim versus contendit. At Manfredus contractis vndique copiis, apud Samnium statuit hostibus occurrere. Quod ubi Carolus intellexit, ipse quoque Samnium petit, ac demum iuxta Beneuentum vterque constitit. Hic primus instructas copias in aciem Carolus eduxit: nec detrectauit pugnam Manfredus.

50 Sed eductis in aciem copiis fortunæ se offerens signum prælio tuba dari iussit. Concursum est acriter vtrinque, pugnaque diu fuit anceps, Germanis pro Manfredo, Gallis & Tuscis pro Carolo enixe dimicantibus. Nec milites solum, sed & Reges ipsi cominus pugnantes plurima ea die discrimina pro victoria subiere. Post longum certamen Caroli fortuna felicior. Siquidem profligatis Germanis Manfredus acerrime pugnans occiditur. Quo prælio præter magnam vtriusque factionis cædem, multi quoque nobiles & ignobiles capti in manus victoris deuenerunt.

De Conradini Imperatoris aduentu in Italiam contra Carolum.

ANNO vero sequenti cum Carolus in Etruria ciuitates quæ Federicum & Manfredum secutæ fuerant, præter Senenses & Pisanos, ad se traduxisset & domitare conaretur,

Conradinus in Italiam Tridentumque iam peruenisse nunciatur, & in vrbe Roma ac Sicilia magni motus afferuntur. Quarum rerum causa fuit hæc. Hispani viri duo regii generis erant, Henricus & Federicus. Hi aduersus fratrem regnum in Hispania gubernantem infensi, tandem patria extorres exularunt, collectaque virorum manu, quando se contra fratrem nil proficere posse existimabant, in Africam transgressi, Tuneti apud Regem longo tempore meruerunt. Ibi præda simul & stipendiis ditati, cum de communibus tadem fortunis consultarent, placuit vt Henricus qui maior natus erat, cum omni pecunia & cætera gaza Italiam traiceret, Sardinia regnum à Pontifice maximo petiturus. Delatus igitur è Carthaginis portu, cum ex consilio Italiam Pontificemq; adiisset, fautore vititur Carolo qui nuper victo Manfredi magna apud Pontificem gratia præualebat. Et erant sane 10
 Henricus & fratres eius arctissimo consanguinitatis gradu materna stirpe Carolo cõiuncti. Quamobrem & necessitudinis iure, & procurationis beneficio inductus, petenti Carolo magnam pecuniæ vim Henricus mutuatur. Sed dum Pontifex de regno deliberat, & Caroli gratia concedere parat, ortis in vrbe Roma seditionibus, ciuibuscque ad arma ructibus, ad sedandas eas tempestates à Romanis Henricus exposcitur, ac ex Viterbio vbi tunc Pontifex erat, Romam vocatur, Senatusq; potestas volente populo illi tribuitur. Pacata itaque vrbe, cum veluti dominatum iure partum nullo Pontificis respectu exerceret, ac maiora quædam moliri videretur, Pontifici simul & Carolo in suspicionem venit. Ob id intermissum Sardinie negotium est à Pontifice, & Carolus repetenti mox pecunias, ne 20
 maiores ad hocendum facultates illi adessent, bono cõsilio haudquaquam reddebat. Cœperat Henricus iam inde ab initio contrariam Pontifici Caroloque factionem magis fouere, vtramque tamen intra urbem æquitatis simulatione continebat. Vt vero suspicionem Pontificis aduertit, alienus subito factus, Pisanos ac Senenses cæterosq; huius factionis homines occulte sollicitare cœpit, ad Cōradinum item mittere, fauorem suum fratrisque, ac Romanam urbem, si aduenerit, polliceri. Itaque ad Federicum Conradus Capiti-
 us Neapolitanus tunc exul regni cum vna Pisanorum naui missus est, literas ferens ab Hērico fratre, vt cunctis posthabitis, ex Africa in Sicilia ad res innouandas traiceret. A Conradino etiam frequentes ad Siciliae populos & paternos amicos literas regio nomine scriptas derulit. Maturata igitur re Federicus & Capiti-
 us in Siciliam transeunt, ducentos milites Hispani generis, totidem Germanos, Tuscos vero quadringentos secum tradu- 30
 xere. Vbi spargendis Conradini literis, & maioribus quam attulerant profitendis, breui admodum tempore Siciliam fere totam, præter Syracusas, Messanam, & Panormum, ad defectionem compulerunt. Et simul Romæ dum de Sicilia motu auditum est, Henricus non vltra cunctandum ratus, viros amplissimos principes ciuitatis qui Guelfarum partiū erant, ad se in Capitolium euocatos armatorum corona circumdat. Ex his Nepolionem & Matthæum Vrsinos homines gratia summaq; nobilitate confectum, ne quis motus in vrbe fuscitetur, extra urbem captiuos delegat: Ioannem vero & Lucam Sabellos in Capitolii carcere asseruat: diuersæ autem factionis hominibus veniam impunitatemque promittit. Ita repente mutatis rebus, eodem pene tempore de Conradini aduentu, ac de Romanæ urbis motu, Siciliaeque defectu Carolus certior factus, ancipitique perculsus malo, Senē- 40
 sium Pisanorumque curam omittere, ac velut ad domesticum extinguendum incēdium properare coactus est. Relicta igitur parte equitatus in Etruria, ne Conradino veniente ciuitates quæ in fide eius erant, præsidio vacuæ forent, reliquæ omnes copiæ à Carolo contrahuntur, & per Brutios & Lucanos itemq; per Siciliam ad inhibendas defectiones præsidia summittuntur. Per idem fere tempus Pisani quatuor & viginti naues longas ad populandam maritimam oram sollicitandasque ciuitates aduersus Carolum dimisere: editumque erat, vt cum littus Italiae satis lustrassent, exulesque (magna illorum vis ea in classe vehebatur) suis locis exposuissent, in Siciliam ad Federicum & Capitium peruaderent, auxilio partium, si quid expediret, futuræ. Conradinum in Italiam venientem supra decē Germanorum millia vsque Tridentum profecuta sunt. Inde seu pecuniarum inopia, seu 50
 quod satis virium sibi afferre in Italiam propter studia partium existimabat, ad tria millia delectorum equitum retētis, cæteram multitudinem domum remisit. Ipse Tridento profectus secus Athesim fluiuium Veronam peruenit. Inde ad dexteram flectens in Ligures duxit. Nam recto quidem itinere haudquaquam petere Etruriam tam exiguis copiis ausus est, Bononiensibus, Rheginis, Mutinensibus, & aliis quibusdam ciuitatibus cum Pontifice Caroloque sentientibus, populisque Etruriæ Apennini iuga obsidere paratis & transitu Germanos arcere. Quare Ligures petens cum ad littus inferi maris descendisset, ipse quidem cum paucis mari delatus, copiæ vero per Lunensem agrum pedestri itinere Pisas venire. Paucis hic diebus ad quietem assumptis, cum Pisanis ac cæteris suæ factionis qui
 ad eum

adeum ex omni Etruria, quantum ad neminem vnquam gratulabundi gratia conuenerant, Lucensium ingreditur fines. Erant Lucæ Caroli equites, quos in Etruria ob hoc ipsum supra ostendimus à Carolo dimissos, & præterea Florentinorum cæterarumque ciuitatum ingentes equitum peditumque copiæ.

De prælio gesto ab equitibus Conradini aduersus exercitus Caroli.

HI omnes obuiam hostibus egressi ad duo fere passuum millia, quasi pugnaturi cōstituerunt. At Germani & ceteri qui cum Conradino erant, aduersam aciem intuentes, se ad pugnam compararunt. Flumen è proxima fluens palude acies dirimebat. Hæc dum utrique vt alteri prius transeant expectant, spacio diei frustra consumpto, cum nihil aliud quam sese inuicem conspexissent, irrita mora demum abscessere. Conradinus haud multo post Pisis mouens per Florentinum agrum Bonicium peruenit, paucisque diebus circa ea loca moratus, cum omnibus copiis Senas contendit. At equitibus Caroli quos præsidii causa relictos in Etruria diximus, hoc propositum erat, vt æquis fere itineribus cum hoste per amica vadentes oppida suis facerent animos, & hostes à populationibus cohiberent. Itaque vt Senas peruenisse Conradinum intellexere, ex Florentino agro Aretium (nam ea tunc ciuitas in Caroli partibus fidissima erat) transire pergunt. Cumque Varicū peruenissent, Florentinorum equitatu comitante, præfectus Caroli quasi in se satis viriū esset, dimissis Florentinis equitibus & offerentium vltra prosequi repudiata opera, cum suis Aretium versus ire perrexerit. At hostes id futurum suspicati, ducibus Florentinis exulibus decem fere passuum millibus ab Aretio insidias locant. Iter est perangustum inter finistros montes & Arni ripas, varioque connexu vallium, aptissima insidiis loca. Eo cum Caroli equites neque explorato, neque satis composito agmine descendissent, Conradini equites repente signo dato à fronte & à tergo simul inuadunt. Occupatur pons à Germanis, & quod facile erat, transitu arcentur, alii simul terga premunt, alii desuper tela cōuoluunt. Ita in medio circumuenti cum nusquam prorumpere valerent, nec vllus ad ostentandum virtutē locus adesset, breui opprimuntur. Toto ex equitatu Caroli parua admodum pars quæ ante detectas insidias pontem transierat, euasit: reliqui omnes aut in eo loco cæsi sunt, aut captiui Senas adducti. Hanc victoriam Conradinus magnificentius extollendo cum id late fama literisque vulgasset, multos mortales quasi quodam futuri euentus prælagio à Caroli fauore ad se deflexit. Cæterum neque imminens Conradini terror, nec oppressio copiarum Caroli, aliquas Etruriæ ciuitates à fide eius auerit, quando etiam Aretini ipsi quorum in oculis pene facta est cædes & profligatio, in partibus Caroli constanter perseverarunt. Inter hæc Pisanorum naues quatuor & viginti quas dimissas supra demonstrauius, omnia circa Caietam & aliquam maritimam oram populata, cum multis in locis exules, vt commodum erat, exposuissent, multaque ad rebellionem concitassent, tandem in Siciliam nauigarunt.

De Conradini Imperatoris aduentu in urbem.

PAUCOS dies Conradinus Senis commoratus, inde mouens exercitum per Viterbiensem agrum vbi tunc erat Pontifex, Romam peruenit. Ad quem præmiserat Pontifex, eum monens graui censura, ne Siciliæ regnum quod ad Romanam spectaret sedem, neue Carolum ab eadem sede Regem appellatum impeteret. Satis superque esse, quod Romani Pontifices pro sua beneficentia nuper à maioribus eius ingratisse perpeffi essent. In ipsum tandem Pontificis mandata spernentem lata erant censura, quas adolescens sublimi animo vsque adeo contempsit, vt ante Pontificis oculos exercitum ducere, & hostilia cuncta ostentare non dubitaret. Et cum multi trepidarent tenetium partem ecclesiæ propter magnam multitudinem eum sequentium, ipse Pontifex vir sanctus orationibus & ieiuniis deditus, constans & intrepidus ait: Non oportet timere, quia omnis conatus eius vt fumus euanesceat. Romæ appropinquantem populus Romanus armatus obuiam progressus, omnium ordinum gratulatione, imperatoria transuectum pompa in Capitolium perduxit. Ibi cum non modo principes, verum etiam omnes cuiusque generis studiis partiū incensi ex Etruria, Umbria, & reliqua Italia conuenissent, paratis omnibus quæ ad bellum necessaria erant, quod per Cassinum aditus in regnum Caroli præsidio teneri nunciabatur, per Tiburtinum Albanumque agrum regni fines ingressus est. Quo cum veniebat Hæricus Hispanus cum haud contemnenda manu, magnoque militum numero mercede conductorum. Carolus vero & apud Messanam quæ per id tempus mari terraque oppugnabatur, & per maritimam regni oram multis locis copias necessario disperferat, in Etruriaque partem miserat equitatus: magna tamen animi fiducia his quas habebat copiis ad ho-

stem ductus, non procul ab eo castrametatus est. Ibi cum multitudinem ac robur hostium virefque examinaret suas, artis & ingenii opus fore statuit. Nam aperto quidem certamine non superare, sed nec hosti quidem se resistere posse confidebat. Consilio ad eam rem vsus dicitur Nardi cuiusdā senis, cuius hortatu Carolus ex omni suorum exercitu octingentos equites delectos, insciis hostibus, proximo sub colle cōtinuit, reliquam vero multitudinem in planitiem dimisit, præfecto quodam ex suis regio ornatu, sic vt Rex ille crederetur: ipse non longe ab his quos post collem reseruauerat, paulo superiori de loco pugnam spectaturus constitit. Conradini duces cum acies instruerētur, Ligures, Tuscos, & Hispanos in fronte collocarunt, Germanos circa signa in subsidiis posuerunt. Vt ergo pugnari cœptū est, Tusci, Hispani, & Ligures ingenti ardore Caroli turmas aggressi magnam stragem ediderunt. Nec longo tempore impetus eorū sustineri potuit. Sed postquam antesignanis reiectis ventum est ad intima Caroli agmina, & præfectus Regis ornatus insignibus ad terram prostratus est, clamantibus cunctis Carolum esse captum, Germani quoque & hi qui in subsidio erant, ne expertes victoriæ forent, sese pugnae admiscuerunt. Ita profligatis hostibus, victor quoque insequendo propellendoque dissipatur. Nullum iam in campis agmen, nullum in subsidiis robur manserat. Vagus miles & prædæ intētus, quasi victor certissimus, exultabat. Maxima pars fugientes insecuta sese longe à conspectu abstulerat. Tunc repente Carolus circumducta delectorū acie in campum descendit. Stricto ipse ac dēso agmine sparfos inuadit, multis subita vi oppressis, aut in fugam versis, in ipsa signa Conradini fertur, ac vno momēto dissipat. Conradinus ceu miraculo attonitus, cum ē victore victus inopinatus factus esset, cū paucis inde comitib. fugit. Carolus suos ab insequendo continuit, sed densum conglobatumque tenens agmen, redeūtes ab infectione suorum hostes integer fessos, & incompósitos structus excipiebat. Per hunc modū oppressis hostibus victoria potitus est Carolus.

De Conradini fuga & eiusdem cade.

CONRADINVS Romam peruenit, & à Guidone Feretrano quē proficiscens ad bellum Romæ in præsidio reliquerat, exceptus est. Populus quoque Romanus eum recepit non inuitus inscia adhuc plebe cladium receptarum. Sed mox aduentatibus Romanis ciuib. qui ab Henrico nuper pulsi cum Carolo in pugna fuerant, ducibus Vrsinis & Sabellis ciuib., confestim fuit in armis. Quam ob rem metuens Conradinus vrbe relicta Haustauram incognitus petiit, vt inde Pisas nauigaret. Sed circum ea captus loca Carolo deditur. Nec multo post Neapolim ductus, securi percussus est. Quo etiam genere mortis simul cum eo perierūt Dux Ascuriæ, & Gerardus Pisanus. Henricus vero Hispanus in agro Reatino quo fugerat, captus & Carolo traditus, iure quodam consanguinitatis & pactione eius qui tradiderat, vitam redemit, perpetua tamē captiuitate damnata. Post hæc in Sicilia cæterisque regni locis omnia in Caroli potestatem rediere.

De Siculorum defectione aduersus Gallos, & aliis rebus.

SVB cuius imperio durissimo Sicilię populi multa mala damnaque sustulerunt, sed breui tempore. Nam post Manfredi & Conradini cædem, vt scribit Leonardus Aretinus, cum Sicilia ciuitates quæ rebellauerant, in Caroli potestatem rediissent, præfecti ad eas gubernandas viri Gallici, ferocesque natura ac superbi, innumeras Siculis elades inferebant: tantaque erat gubernatorum petulantia, tanta barbaricę gentis immanitas, vt non iam liberorum hominum, sed mancipiorum loco Siculi omnes haberentur. Pro leuissimis rebus ac sæpe pro verbo liberius emisso, supplicia aderant crudelissima. Delatorū plenæ erant vrbes, laquei & secures in leuissimis habebantur pœnis. Ad hæc rapacitas & auaritia Gallorū inexhausta, & auri cupido insatiabilis, nocentes pariter & innocētes peruadebant, nec vllus rapinarū erat modus. Diuitiē pro crimine læsæ maiestatis habebātur, vt quisquis amplissimo erat patrimonio, ita in periculum acerrime vocabatur. Id hominū genus rebellionis autor fuisse, id maledixisse Regi, id Manfredi vel Conradini imaginem domi habuisse accusabatur. Fortunarum iacturæ iam in consuetudinem venerant, optabiles quidē, modo supplicia & excarnificationes cessarent. His accedebant libidines non maiorum modo, verum etiam ministrorum in vxores & filias Siculorum sine vllō respectu & verecundia, vt cuiq; placitum fuerat. Hanc durissimam seruitutem & immanitatē aliquot annos perpeßæ ciuitates, tandem superante patientiam magnitudine iniuriarū, in furorem vertūtur. Initium autem rerum nouarum à Panormitanis est factum. Hi enim extra urbem festum agentes, ad locum propinquum qui Mons regalis dicitur, & à Panormo distat

mo distat passuum millia fere tria, in festis Paschalibus resurrectionis ibant plurimi vtriusque sexus & cuiuscunque conditionis, tam Panormi ciues, quam Galli qui ciuitatis gubernationem & magistratus exercebant. Cum ergo à Gallis eo profectis arma explorarentur Siculorum, & eo prætectu mulierum sinus & mamillas obtrecent, concitata ob eam feritatem seditione, Gallos lapidibus primo, mox armis persecuti omnes interfecerunt. Qui in urbem reuerſi in reliquos Gallos impetu magno irruentes ad vnum occiderunt. Rumor deinde Panormo in alias ciuitates delatus, eodem exemplo ad arma & cædes populos excitauit. Ita per totam Siciliam trucidati, cum ardor eorum petulantia proprio sanguine extinctus esset, non solum diuitias male coaceruatas, sed corpora insuper Siculis reliquere.

De Caroli profectione in Siciliam & aliis rebus.

HOc tempore Carolus erat in Etruria, qui Siculorum audita defectione, cum Florentinos & alias ciuitates rogasset, vt ei auxilia submitterent, suis comitatus copiis in regnum magnis itineribus contendit, Rhegiumq; profectus, qua per breuis est in Siciliam traiectus, constitit. Hic dum copiae quas expectabat, conuenirent, quæ necessaria erant ad transitum parat. Atqui perdifficilis erat in Siciliam transitus, propterea quod omnes fere naues eius in Siciliae portibus & naualibus asseruabantur, quæ tunc Siculi cuncta tenebant. Itaq; contractis prius ex omni Italiae ora maritima nauibus, Messanam quæ proxima erat, traductis copiis obsidere cepit. Vehemens huius urbis oppugnatio fuit, nec remissior sane eorum qui obsidebantur in resistendo audacia. Nam & Carolus in hac vna vrbe quam primo circumsteterat, iudicium de se fieri apud alios Siciliae populos haud falso existimabat, vt res in ea successisset, ita ab aliis quoq; aut formidari se aut contemni. Mamertini autem contra victoris iram pertimescebant. Gallorum enim superbia crudelitasque ante oculos versabatur. Cui fœditati honestam profecto mortem censebant præferendam. Carolo circa Messanam habente castra, bellicumque terrorem Siculis ostentante, ciuitates crebris legationibus ad Petrum Aragonum regem missis, sibi vt subueniret precabantur, quoniam vxor eius Constantia Manfredi quondam Siciliae regis filia esset, ad quam, consumpta virili prole, haud dubie pertineret successio regni: possessionem vero ciuitatis vnanimiter & cupientissime offerre. Iam vero Manfredi mortem vlscisci, ad quem magis quam ad generum nepotesque spectaret, præsertim cum idem sit interfector, idem occupator regni, idem ciuitatum vexator, quæ pati vt ludibrio habeantur, contra decus sit regi nominis.

De Petri Regis Aragonum in Siciliam profectione & gestis in ea.

His oratorum verbis Petrus Aragonum rex permotus, & omnium iam Siculorum desiderio & voluntate perspecta, regni tam fœlicis occasionem negligenter omittendâ non putauit. Cum igitur Siciliam capeſſere statuisset, legatis gratias agens, omnium Siculorum salutem & honorem sibi magnæ curæ fore respondit, ac se rebus ad profectionem necessariis comparatis, in Siciliam nauigaturum, non tam regni cupiditate commotum, quam Manfredi fœderis sui mortem vindicaturum. Expeditione igitur suscepta, & legatis honorifice dimissis, ac admonitis quid interim facere Siculos oporteat, in Siciliam transitum properauit. Adiuvabat eius celeritatem, quod ipse paulo ante magna parata classe in Africam traiecerat, afflictisque magna strage Barbaris, & oppido in littore expugnato, non longe à Sicilia victorem exercitum & classem habebat. Ex littoribus igitur Africae quadraginta trirèmes & alias naues onerarias soluens, prospera vsus nauigatione, per paucis diebus in Siciliam delatus Panormi littoribus applicuit. Hic elatis Aragonia signis, vt à Siculis ex composito cum legatis agnosceretur, portum subiit, & cum multis equitibus expositus, à quamplurimis qui aderant Siciliae nobilibus ciuib;que Panormitanis Rex appellatus, apparatu regali pompaque mirabili fœlicem urbem & ingenti latitia plenam, exultanti plebe puerisque salientibus, ingressus, per omnes urbis vicos & parietes aulaeis purpureis, sericis & aureis pannis excultos ac stratos, in regias ædes vnde ciues paulo ante Gallos deiecerant, maxima Siculorum & Hispanorum nobilium multitudine comitante, perductus est. Hinc multis nauibus instructis, Messanam quam Carolus, vt supra diximus, oppugnabat, ire contendit. Quod vbi Carolus intellexit, eum expectare periculosum fore ratus, aduersante tota Sicilia in ea includi & penuria commeatu vrgeri, dissoluendam obsidionem & in Italiam remeandum statuit. Hoc Caroli consilium vbi per castra delatum fuit, tantus repente concursus ad mare factus est, properantibus cunctis ne in postremis traicerent, vt non multum à fuga & de-

speratione res illa differri videretur, tentoriaque, machinas, & apparatus omnem in castris reliquerunt. Vix dum traducto exercitu, Siculorum & Hispanorum classis aduenit. Carolus autem in Apuliam transgressus, quia non decertandum tunc existimabat, copias dissoluit, & amicorum auxilia domum remisit. Ex hoc itaque tempore Sicilia fuit Aragoniæ domui coniuncta, tempore quo Martinus quartus erat Pontifex. Cuius Pontificatus cœpit anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo primo, & durauit annos quatuor & duos menses:

De rebus à Petro Rege in Sicilia statutis.

PETRVS autem Rex Aragonum, Carolo de Messanæ littoribus expulso, & Siciliæ populis tandem quiescentibus, & regni totius rebus compositis, ciuitatibus & oppidis cunctisque nobilibus regni magnos honores, libertates, & omne genus immunitatis cum diplomatis & amplissimis priuilegiis contulit. Quibus rebus iam peractis, Constantia Regina eius vxor ab eo accersita, cum filiis & multis comitata nobilibus ad eum in Siciliam venit.

De Caroli aduentu in Hispaniam, & duello cum Petro Rege.

CAROLVS autem de Siciliæ regno iam desperans, & multas perpeffus iniurias & incommoda, filio eius Salerni principe à Petro Rege Aragonum capto, ad Pontificem Romam se contulit. Ad quem valde questus, illum ad duellum prouocauit, quod ex vtriusque consensu atque Pontificis ad certam diem constitutum est, vt apud Angliæ regem in ciuitate Bordegali ageretur. Quo cum Petrus Aragonum rex maturius & ante diem peruenisset, de insidiis quæ sibi parabantur à Gallis, vt eum de medio tollerent, admonitus, die pugnæ constituta armatus circiter meridiem campum ingressus, eos qui campum obseruabant, vtrum Carolus adesset, interrogauit. His vero non adesse Carolum respondētibus, ter campum percurrit armatus. In cuius rei probationem testibus & instrumentis acceptis propere discessit. Cum vero Carolus deinde sole iam inclinante ad certamen venisset, de regis Aragonum re gesta ac discessu perdoctus ingemuit, magnaque percitus ira Romam reuersus, à Pontifice contra Petrum regem Aragonum excommunicationem & grauissimam censuram obtinuit, ac vt rex Petrus non modo Siciliæ, sed etiam Aragoniæ regno priuaretur. Hac impetrata re cum maximis copiis Hispaniam ingressus, ad Gerundam vsque ciuitatem peruenit. Quam obsessam cum multis machinis & tormentis oppugnare cœpisset, eius exercitus grauissima pestis inuasit. Qua multis extinctis, ex cadauerum putore corruptus aer sæuiorem morbum faciebat. Erat præterea in ciuitate Gerunda templum diui Philippi, in quo sancti Narcissi corpus multis celebratum miraculis obseruabatur. Hinc ob neglectam religionem, propterea quod equos in altaribus velut in præsepibus alebant, grandium mulcarum varique coloris agmen Gallos impetens aculeis non secus ac gladiis occidebat. Qui multis malis oppressi, de victoria desperantes à ciuitate iam capta discesserunt, & in itinere passim cateruatimque concidebant. In quibus & ipse Carolus languore confectus, lectica delatus apud Ampurias defecit.

De loco & tempore mortis eius, & liberis.

OBIT in villa Franca tertio Idus Nouembris, anno millesimo ducentesimo octogesimo sexto, & ætatis suæ quinquagesimo quinto. Reliquit autem filios quatuor, & duas filias, Alphonsum qui ei successit in regno Aragonum, & Iacobum qui primo fuit Siciliæ rex, & mox mortuo Alphonso rex fuit Aragonum. Post hunc Federicum genuit, qui fuit etiam rex Siciliæ. Postremo natus est Petrus, qui sine vlllo principatu cum fratribus vitam degit. Maior vero eius filia nomine Hisabella, fuit regina Portugalliæ, & altera Constantia nomine, vel (vt alii volunt) Violanta, nupsit Roberto regi Neapolis. Iacet autem rex Petrus in sanctarum crucum monasterio. Cuius mors cum ab omnibus Hispaniæ populis, tum vero à Siculis fuit multis & veris lachrymis deplorata.

*De Alphonso Petri filio, Rege Aragonum decimo & Comite
Barcinonæ.*

EX Petri regis filiis Alphonsus natus maior, vt supra diximus, in Aragoniæ regno successit, homo plurimis maximisque virtutibus & animi & corporis excellentissimus, & præcipue fortitudine & liberalitate præstantissimus, staturâ corporis & forma pulcherrimus, quibus naturæ dotibus omnium hominum in se animos oculosque conuertit. Qui tempore quo pater eius à vita discessit, erat in ciuitate Maioricarum, vbi de patris morte nuncios accipiens, magno luctu totius ciuitatis & suæ curiæ, funus eius celebrauit. Hic paucis diebus

diebus commoratus, dum prouinciæ Balearis statum gubernationemq; composuit, multis comitatus nobilibus in Hispaniam traiciens, Cæsaraugustam peruenit. Hic à ciuibus & multis aliis regni totius equitibus honorifice receptus, & obseruandi priuilegiorum formas & regni constitutiones iuratus, solenni more rituq; regni seruato coronatus est, quā plurimis & regni nobilibus & Cæsaraugustæ ciuitatis assistentibus. Fuit autem, vt paulo ante diximus, Rex cum cæteris animi dotibus, tum vero liberalitatis & munificentiae virtutē præstantissimus. Tunc enim præcipue gaudebat, tunc ingentem lætitiā vultu præseferbat, cum preciosa munera, cum dona insignia largiebatur, adeo vt nō immerito fuerit à naturæ suæ munificentia & immensa liberalitate Rex Alphōsus Largus cognominatus. Qui cum olim ad colloquium cum Angliæ Rege conuenisset, illius intercessione Carolum Salerni principem quem Rex Petrus longo tempore captum tenuerat, à carcere & custodia liberauit, duobus tamen eius filiis obsidibus acceptis, & septem nobilibus regni Neapolis.

De eius studio & amore erga bonos & odio contra malos, & aliis rebus gestis.

CÆTERVM vt viros bonos & fideles honore, sic & improbos odio persequeretur: quippe qui multos quorum virtutem fidemq; perspexerat, mirifice dilexit, & honorifice commodeq; tractauit, in prauos autem & seditiosos fuit castigator acerrimus, & Iacobum patrum qui Gallorum partibus adheferat aduersus patrem Petrum Regem Aragonum Maioricarum regno priuauit. Quo regno potitus expulso Iacobo, alteram Balearium insulā quæ minor appellatur, deuictis Mauris suæ ditioni subegit. Fuit præterea Rex Alphonso vita cælibe (nullam enim duxit vxorem) ideoque Castus fuit cognominatus. Qui cum grauitè ægrotaret, sancti Frācisçi habitum accepit, quo indutus obiit Barcinonæ, anno millesimo ducentesimo nonagesimo secundo, & ætatis suæ vigesimo septimo, iacetque Barcinonæ sepultus in ecclesia fratrum Minorum in tumulo matris. Atqui moriens hæredem instituerat Iacobum fratrem Siciliæ Regem. Sic enim pater eius in testamento statutum reliquerat, vt & Iacobus etiam cum Rex esset Aragoniæ, Siciliæ regnum Federico fratri minori renunciaret.

De Iacobo Alphonsi fratre, Sicilia Rege, qui post fratris obitum, relicto Sicilia regno Federico fratri minori, fuit Rex Aragonum undecimus, & Barcinonæ Comes.

ARAGONIÆ regni Barcinonæque principatus, & Valentia nobiles, Alphonso Rege mortuo sine liberis, Ampuriarum Comitem cum testamenti Alphonso Regis exemplo ad Iacobum Siciliæ Regem legatum in Siciliam miserūt, vt ad Aragoniæ, Barcinonæ, & Valentia principatus capiendam possessionem statim veniret. Qui cum primum legationem accepit de morte Regis Alphōsi, peractis exequiis, & Siciliæ regno, prout pater in testamento statuerat, Federico fratri qui tunc erat in Sicilia, renunciato libereque relicto, multis Siciliæ nobilibus comitatus cū triremibus octo Cæsaraugustam in Hispaniam venit, vbi, vt mos & consuetudo est Aragonum, sanctiones & priuilegia ciuitatis regnique iuratus, honorifice regni coronam accepit.

De eius vxoribus & liberis.

VXOREM duxit Mariam Castellæ Regis filiam, sororem suam patruelem, cum qua nondum deflorata diuortium fecit iussu Romani Pontificis, propter consanguinitatis gradum coniunctissimum. Hac igitur dimissa, Blācham duxit vxorem, Caroli Neapolitanorum regis filiam. Cuius peracto matrimonio, Ludouicum & Robertum fratres vxoris, quos, vt supra demonstrauius, obsides pro Caroli liberatione diutius tenuerat, à custodia liberauit. Qui custodia soluti & liberationem nacti, ad Carolum patrem Neapolim statim se contulerunt, & Ludouicus qui maior erat, ad quem Neapolis regni successio spectabat, viso patre, regnique successione renunciata, sancti Francisçi ordinis religionem ingressus est, qui postea propter integerrimos mores & vitæ sanctitatem ad Tolosæ pontificatum fuit assumptus, ac post mortem in sanctorum numerum relatus. Huius frater Robertus in Neapolis regno, Carolo mortuo successit, & Violantam sororem Regis Iacobi duxit vxorem: qua vita defuncta Sanctiam duxit Maioricarum Regis sororem, quæ Neapoli condidit ecclesiam sanctæ Claræ, & sanctæ Crucis, ordinis Minorum sancti Francisçi obseruationis, in quo nunc sepulta iacet. Duxit præterea Rex Iacobus post Blanchæ mortem Elisendam Monticatinam, quæ monasterium condidit iuxta Barcinonam, quod Petras Albas appellant, ibique iacet.

POSTVLANTIBVS multis Aragoniæ populis suorum priuilegiis confirmationem, omnibus assensus est & liberaliter omnia compleuit. Qui ex vxore Blācha Caroli Neapolitanorum Regis filia filios quinque procreauit, Iacobum, qui cum Leonoram Castellæ Regis filiam duxisset vxorem, sine tactu pudoris illius, sancti Ioannis Hierosolymitani ordinis religionem fuit ingressus, & inde Montefani ordinis Magister electus. Post autem Iacobum natus est Alfonsus, cui nupsit Tiresia neptis Comitis Vrgelli. Quo matrimonio hæreditario iure Comitatum nactus Vrgelli, Sardos qui rebellaauerant, ad officium & obsequiū redire coegit. Petrus tertio loco natus est, qui primo fuit Comes Montium Pratenfium, & deinde Comes Ampuriarum. Quartus numero genitus est Raimundus Berengarius, Pratarum Comes & Ribagorciæ. Postremo Ioannes fuit editus, qui fuit Archiepiscopus Toletanus, & postea Tarraconensis & Alexandria Patriarcha. Filias progeniuit totidem, Constantiam quæ fuit vxor Emanuelis filii Regis Castellæ, Mariam etiā Petri Infantis Castellæ, Blancham quæ monialibus Xixenæ monasterii præfuit, Violantam quæ nupsit principi Tarentino, & Hisabellam quæ fuit vxor Ducis Austriae. Habuit præterea filium quendam nothum, & alteram filiam quæ puella obiit. Filius autem nomine Iacobus Ioannam Lupi Lunæ filiam duxit in matrimonium, cum qua Comitatus Lunæ titulos accepit.

De pace inita inter Iacobum Regem Aragonum & Carolum socerum eius.

IN ITRO cum Blancha Caroli filia matrimonio, Romanus Pōtifex Bonifacius egit cum Ieo, vt Carolo focero Siciliae regnum restitueret, eique summus Pontifex & antecessoribus eius omnes iniurias quas ecclesiæ multas & graues intulerant, remitteret. Ad hanc rem cum Iacobo Rege conficiendam quidam Cardinalis à Roma missus, in Hispaniam cum venisset, nondum perfecta re discessit à vita. De cuius morte Pontifex à Carolo Rege certior factus, duos Archiepiscopos quibus eandem causam delegauit, in Hispaniam misit, qui pacem inter ipsos Reges confirmarent & publicis præconiis denunciarent, & Iacobum regem Aragonum & omnes eius principatus populos & antecessores eius ab omnibus interdictis, censuris, & excommunicationib. absoluerent, & ecclesiæ reconciliarent. Quæ res fuit solenniter celebrata publicis præconiis, Gallis qui aderant exultantibus.

De Oratorum Sicilia querelis apud Iacobum Regem.

CVM autem Rex Iacobus Siculorum legatos qui nuper ad eum venerant, accitos monuisset, vt ecclesiæ Caroloque parerent, & iam flentes consolari conaretur, illi diu lachrymabundi respondere vix poterant. Tandem post magnos fletus, eorum quidam vir non indoctus, Iacobe Rex, inquit, permultos populos à suis principibus defecisse multis in locis legimus, & oculi nostri sæpe viderunt, sed à suo Rege populos fuisse desertos nec vidimus quidem vnquam, nec audiuius. Quapropter erit quidem nostra magis quam aliorum miseranda conditio, magisque deploranda calamitas. Tua siquidem spe patrocini-
 oq; destituti, quid omnes Siciliae populi facere debeant, te non ignorare credimus. Qui quodcunq; mortis genus & omnes cruciatus perferrent potius, quam Gallis seruire queant, & cuiuscunq; vel barbari quidem principis imperium libentius patientur, quam insolentissimos Gallorum mores & indignissimum iugum seruitutis vno die tolerare velint. O decus Aragoniæ domus, & magnum pietatis exemplum, cur pateris inclytam tuam & maiorum tuorum famam hoc vno duntaxat dedecore deformari? Cum præsertim qua hos tibi lege sumus astricti, eadem tu quoque nobis honeste deesse non possis. Quod si regia tua maiestate tuoque fauore Siculos qui volentes Aragoniæ domui se subiecerunt, indignos esse iudicas, & Siciliae regnum quod plurimi maximi principes concupiscunt, aspernaris, nobis saltem consilium nō deneges, sed quem debeamus optare Regem nobis consulas. Tum Rex his legatorum verbis & aliorum fletu commotus, ac dolore cōfectus, ingemens & obortis lachrymis, Ite, inquit, boni viri ad domus vestras, vbi Federicus frater meus vobis & Siculis omnibus libentius quam ego consulere poterit. Hoc responso accepto legati purpureas & sericas vestes, quibus exculti erant, à pectore scindentes à Rege discesserunt, & in signum magni doloris malique futuri nigras sibi vestes & perlongas induerunt, atque triremium malos, antennas, & vela, quæ candida erant, in atrum colorem verterunt omnia. Cum his mœstitiæ signis in Siciliam delati, totius regni conuocatis nobilibus, Federico, quæ frater eius Rex Aragonum de Sicilia regno cū Carolo pactus fuerat, retulerunt.

De praelio nauali quod gessit aduersus Federicum fratrem Regem Sicilia.

FEDERICVS autē legatis auditis, proceres qui aderant, & omnes equites oculis circūspectans, Magna, inquit, liberalitate Rex Aragonum frater meus vſus est proceres, & ſummo quidem principe digna, ſed inani tamen & prorsus inutili. Nam qui rem promittit alienam, aut certe delirat, aut iocatur & dandi voluntatem nō habet. Is vero qui huiusmodi promiſſā munera ſe ſperat habiturum, ſtultus & fatuus haberi debet. Iam ſcitis equites veſtræ Siciliae & patriæ regnum nobis ab Alphonſo patre teſtamento fuiſſe relictum, ſicut & illud Aragonum fratri meo Iacobo. Non dedit ergo Rex Aragonum Carolo Siciliae regnum, quod dare non poterat. Ille igitur ſi munificus eſſe velit, Aragonum regnum ſuum cui velit renūnciet: nos vero noſtrum tutemur. Hæc cum dixiſſet, Siculos hortatus ad regni deſenſionem, cunctis exultantibus ab Epifcopo Cephalēſi ſtatim coronatus, viros cogere, & arma parare cœpit, ac imprimis maritimas omnes ciuitates & totius inſulæ portus munitionibus, tormentis, & aliis rebus ad belli vſum neceſſariis prudentiſſime cōpleuit, & in Meſſanæ portu ſexaginta triremes & alias naues armis & electis militibus onerauit. Iacobus vero interea Rex Aragonum ex Hiſpania ſimul cum Carolo ſocero & uxore ſua Romam venerat. Vbi rogatus à Bonifacio Pontifice, vt Carolum in Siciliae regni poſſeſſionem, ſicut promiſerat, collocaret, cum ingēti claſſe & idem Carolus cum eo cæteriſque duces ex portu Neapolis in Siciliam ſoluerunt. Quibus appropinquantibus Federicus in mari quod eſt Siciliam verſus, Nonis Quintilibus occurrens, prælium commiſit. Vtrinque diutius & acerrime pugnatum eſt, plurimis hinc inde cadentibus, & paucis ſine vulneribus, Rege etiam Aragonum grauiter in pede ſagitta percuffo. Demum poſt longum certamen Siculi magnitudine nauium hoſtilium ac multitudine proſtigati, Meſſanā rediere, nonnullis triremibus amiſſis, & magno militum numero deſiderato. Rex autem Aragonum cum triginta triremibus ſuis in Hiſpaniam remigrauit. Carolus vero cum reliquis ducibus primum Neapolim, & deinde Romam ſe contulit. Et Federicus Gallis gementibus & inuitis Siciliam retinuit.

De loco & tempore mortis eius.

POST naualem pugnam in Hiſpaniam reuerſus, vt ſupra demonſtrauiſmus, cum Valētia & Aragoniæ conuentus egiſſet, Barcinonam demum ſe recepit. Vbi aliquandiu commoratus, à vita diſceſſit pridie Kalendas Nouembris, anno milleſimo tricēteſimo vicēſimo ſeptimo, ætatis vero ſuæ anno ſexageſimo ſexto, qui fuit ſepultus in ſanctarum crucum monaſterio. Hæredem autem & ſucceſſorem ſibi filium reliquit Alphonſum, abdicato Iacobo maiore natu & primogenito, qui contra Sardos rebellantes & ad Piſanos deficientes in Sardiniam miſſus à patre, expeditionem Sardiniaque ſimul & regnorum ſucceſſionem recuſauit.

De Alphonſo Iacobi filio cognomento Benigno, Aragonum Rege duodecimo & Barcinonæ Comite.

ALPHONſVS igitur magno cum exercitu Aragonum, multiſque Cathalanis & Valentinis in Sardiniam proſectus, breui tempore Sardos omnes patris imperio ſubegit: multis tamen habitis præliis, in quibus animi fortitudinem mirabilem, & rei militaris induſtriam, & officium magni ducis oſtentauit, & præcipue in Callaris ciuitatis expugnatione, quam nō minori conſtantia patientiaque laboris, quam viribus cepit poſt multas oppugnationes, ciuibus & Piſanorū multiſ equitibus qui pertinaciter propugnabant, occiſis. Itaque magnā cum victoria totius inſulæ imperio, Sardis perdomitis & Piſanorum magnis copiis prælio ſuſis, potitus, ad patrem triumphātī perſimilis in Hiſpaniam remeauit, quem pater ingenti lætitia plenus ſummis honoribus excepit. Et Iacobus frater eius honoribus inuidens, Leonora ſponſa relicta quam (vt in vita patris Iacobi memorauimus) non vitiauerat, ſancti Ioannis Hieroſolymitani ordinis religioni ſe dicauit. Alphonſus igitur hæreditario iure paternoque teſtamento, mortuo patre, Cæſarauguſtæ regni coronam accepit, anno milleſimo tricēteſimo vigeſimo ſeptimo.

De vxoribus eius & liberis, & tempore mortis.

VXOREM, vt ſupra ſcripſimus, adhuc adoleſcens Tireſiam Dantensam duxit, Guillemi Dantēſii filiam, & Vrgelli Comitæ neptem, cuius cōiugio fuit Comes Vrgelli,

& Vicecomes Agerensis. De qua quidem vxore filios duos progeniuit, Petrum qui ei successit in regno. Nam propter expeditionem patris contra Sardos, auo patreque viuentibus, hæres vt primogenitus fuit institutus. Progeniuit etiã Iacobum, cui dedit Vrgelli Comitatum. Item Federicum & Alphonsum, & duos alios, ac vnicam filiam Tiresiam peperit, qui primis ætatis annis à vita migrarunt, & omnes Cæsaraugustæ iacent in ecclesia sancti Francisci ordinis Minorum, apud altare maius iuxta tumulum matris. Obiit autem Tiresia quinto Kalend. Nouembr. anno millesimo tricētesimo vicesimo septimo. Quamortua nupsit Alphonso Regi, Leonora Castellæ Regis filia quæ prius Iacobo desponsata fuerat, quæ peperit Ferdinandum Dertose Marchionem. Qui, vt nonnulli volunt, iussu Petri Regis fratris eius fuit occisus in oppido Castellione apud Valentiam. Peperit etiam Ioannem qui apud auum in Castella obiit, & filiam Constantiam quæ fuit vxor Iacobi Maioricarum Regis vltimi. Rex autem Alphonsum obiit Barcinonæ, anno millesimo tricētesimo tricesimo sexto, qui iacet Ilerdæ in monasterio sancti Francisci ordinis Minoritarum. sic enim viuens testamento mandauerat. Sub idem tempus mortuus est etiam Federicus Rex Siciliæ, tribus superstitibus filiis, Petro qui successit in Siciliæ regno, Ioanne qui fuit Dux Athenarum, & alio qui iuuenis obiit sine titulo dignitatis.

*De Petro cognomento Cerimonioso, Rege Aragonum decimo tertio
& Comite Barcinonæ.*

PETRVS Alphonfi Regis filius, adolescens & annos natus fere septendecim, Leonoræ nouerçę veritus insidias, quæ priuignum, vt quidam scripserunt, de medio tollere studebat, vt Ferdinandus eius filius post Alphonfi Regis obitum in regno succederet, à patris domo curiaq; recedens, ad montes Pyrenæos se contulit, vbi magnis honoribus à Ceritanix & Russinonis populis receptus caute vixit multos annos, vsque ad tempus mortis patris Alphonfi. Mortuo autem patre regni gubernationem suscepit, & Ferdinandu fratrem qui multos Aragoniæ populos ad rebellionem concitauerat, occidit, ac nonnullos Aragoniæ nobiles qui Ferdinandi factionem secuti fuerant, Cæsaraugustæ capite puniuit, ibiq; priuilegium vnionis de regni volūtate coram plurimis nobilibus gladio suo tanta percitus ira celeritateque profecuit, vt sibi laeuam manum percussisset.

De bello quod gessit contra Petrum Castellānorum Regem.

QU cum Henrico Trastamaræ Comiti, Castellæ Regis fratri, inuito Castellæ Rege faueret, commotus Petrus Castellānorum Rex pacis fœdus quod antea cōfirmauerat, dissoluit, & cum magnis copiis Aragoniæ fines ingressus multa damna populis intulit, atque Boriā, Bilbilim quam Calataiutum vocant, Darocam, & Turolium expugnauit, Valentiaq; prouinciam ingressus Saguntum cepit, quam Valentini Murum veterem dicunt, & Valentiam obsidione cinctā, multis tormentis oppugnare cœperat. Ad quem Petrus Rex Aragonum cum magno equitum peditumq; numero profectus, ab obsidione fugauit, regni que sui finibus expulit, & Castellam ingressus Henricum iuuare non destitit. Cuius auxilio Henricus Petrum fratrem Castellæ Regem occidit qui fratre petempto Rex ab omnibus Castellānorum populis appellatus est. Cæterum Petrus Rex Aragonum Henrici virtute perspecta, filiam suā Leonoram Ioanni eius filio qui patri in Castellæ regno successurus erat, in matrimonium dedit.

De profectione eius in Sardiniam & aliis rebus ab eo gestis.

REVs Aragoniæ regni iam compositis, in Sardiniam transiit rebellantem. Cuius prouinciæ populis post multa prælia ad obsequium adductis, Ianuenses ad quos Sardi defecerant, multis cladibus affecit. Hinc in Hispaniam reuersus, Darocam, Turolium, Bilbilim, quæ prius oppida fuerant, ciuitatis titulis & insignibus ornauit. Iacobum autem Balearium Regem suæ sororis maritum, propterea quod ei denegauit obsequium, Maioricarum, Russinonis, & Ceritanix principatibus quos nomine suo tenebat in feudo, spoliavit, quas prouincias Aragoniæ regno coniunxit. Iacobus autem Balearium Rex dum Maioricarum regnum armis defendere cōnaretur, à Ducibus Petri Regis occiditur. Cuius corpus iidem Duces Valentiam detulerunt, vbi iacet in ecclesia maiori.

De vxoribus eius & liberis.

VXORES plures accepit, Mariam Nauarræ Regis filiam, quæ filiam peperit Ioannam quæ fuit vxor Ampuriarum Comitis, & duas alias, quarum altera nupsit Federico Siculorū Regi Petri filio, & altera quæ paruula migrauit à vita. Peperit & filium Petrum, qui

natus paucis diebus obiit. Ioanna autem defuncta, Leonoram duxit Portugalliæ regis filiam, quæ post confectas nuptias perbreui spacio temporis obiit. Qua mortua, Leonoram duxit filiam regis Siculorum, ex qua suscepit Ioannem & Martinum filios, quorum alter ei successit in regnis, & alter fuit Dux Montis albi. Genuit & filiam Leonoram, quæ, ut supra narrauimus, nupsit Ioanni Castellæ regis filio. Leonora quoque defuncta rex iam senio confectus, amore cuiusdam mulieris viduæ deperditus, hominis admodum pauperis filia, quæ Sibilia Forciana vocabatur, propterea quod in oppido nomine Forcia in Ampuriarum prouincia nata fuerat, eam demum duxit vxorem, quæ filiam peperit vnicâ nomine Hisabellam, quæ fuit vxor Iacobi Comitis Vrgelli & Vicecomitis Agerensis.

10

De eius indulgentia & obsequio erga Sibiliam Reginam.

CÆTERVM Petrus Aragonum rex hac vxore suadete, cui omnibus in rebus nimis obsequabatur, & omnia indulgebat, à se multos ob res male gestas alienauit, multaq; fecit graua & censura digna populari. Siquidem, ut Sibiliæ reginæ morem gereret, Ioannē filium primogenitum abdicare conatus est. Quod quidē & sine vlla causa fecisset omnino, nisi regni nobiles populique reclamassent. Et Ampuriarum Comitem generum suum, quem oderat regina, indignissime tractauit, multisq; bonis & honoribus priuauit: ac Ioannam filiam pro Comite marito suo intercedentem Barcinonæ coram plurimis nobilibus aperta manu percussit in facie. Quæ nimia verecundia summoque dolore percussa cum domum suam se contulisset, paucis diebus obiit.

De morositate eius & alijs rebus.

IN domus autem suæ familiæque componendis ordinibus & viuendi nouis peruestigatis exemplis & domesticis officiis fuit adeo diligens ac morosus, ut non immerito Cerimoniosus & superstitiosus fuerit appellatus. Qui tempore belli quod aduersus regem Castellanorum gessit, Barcinonam vasis omnibus aureis & argenteis aliisque preciosis rebus euacuauit, & argentea quidem vasa cuncta conflauit in regales argenteos signo ciuitatis impressos: ex aureis vero florenos percussit cum signo lilii floris & imagine S. Ioannis, ut sunt aurei Florentinorum. Quod monetæ genus primum Barcinonæ cœptum, postea Valentia, Maioricis, & Perpignani fieri iussit. Valentia præterea sua arma concessit, quæ sunt in clypeo baculi crocei rubriq; & corona desuper imposita.

De tempore mortis eius & ætate.

PRÆFVIT autem regnis annos vnum & quinquaginta, qui discessit à vita Barcinonæ, anno millesimo tricentesimo octogesimo septimo, natus annos septuaginta duos, & primum iacuit Barcinonæ in ecclesia maiori quam Sedem Barcinonenses vocant, & deinde fuit delatus in monasterium Populeti.

De Ioanne Petri filio & successore, Aragonum Rege decimo quarto & Comite Barcinonæ.

40

IOANNES in regnis mortuo patri succedens, vxorem duxit Matthæam filiam Comitis Armeniacensis, ex qua filiam genuit nomine Ioannam, quæ nupsit Matthæo Foxæ Comiti. Cæterum Matthæa cum hanc filiam peperisset, breui tempore mortem obiit. Et Ioannes rex duxit vxorem Violantam, filiam Ducis Ebaris, quæ peperit filium qui CæsarAugustæ paruulus obiit, & Gerundæ Delfinus dicebatur. Peperit etiam Violantam filiā, quæ nupsit Ludouico regi Neapolis & Andegauenſium Duci.

De morum eius varietate & indulgentia erga secundam vxorem.

FVIT autem rex Ioannes Matthæa prima eius vxore viuente munificus, benignus, multisque virtutibus excellens, & omnibus regnorum suorum populis & nobilibus admodum charus, pacis studiosus, & Musicæ cultor insignis. Vbi vero Violantam duxit, eius voluntati nimis obsecutus & omnia indulgens, à se cunctorum fere nobiliū & multorum populorum mentes & cultus auertit. Quod cum animaduertisset vxor Violanta, ut Aragoniæ nobiles & Barcinonæ principatus equites opprimeret, omniaque sola disponderet, & ad arbitrium suum administraret, Armeniacensem Comitem multosque Galliæ proceres cum magna hominum multitudine, rege consentiente, ad se, ut conuenirent, in Hispaniam vocauit. Quibus appropinquantibus, & iam vltra Gerundam ciuitatem transgressis, Martinus Ioannis regis frater cum multis equitibus Aragonum, Cathalanis, & Valentinis occurrit, ac illorum multis occisis, reliquos ab Hispaniæ finibus expulit. Quo prælio

Valentinorum multi qui suam illic virtutem militarem & inuidiosos erga regiam dignitatem animos viriliter ostentarunt, à rege nobilitatis titulos & equestris ordinis dignitates acceperunt, ex quibus fuerunt inter alios quorum nomina mihi minus nota sunt, equites qui nunc à Villa noua cognominantur, & Scribarum domus, Corellarum genus, & familia Montagnis.

De rebus quæ tempore eius in suis principatibus acciderunt.

HOC Ioanne regnante, & in Augusta cæsarea commorante, nonis Augusti, anno millesimo tricentesimo nonagesimo primo, populi Barcinonæ principatus, Aragones, Baleares, Valentini tumultuantes aduersus Iudæos insurrexerunt omnes, exceptis Cæsaraugustæ ciuibus quos regis præsentia cōpescuit. Qua persecutione in Iudæorum perniciem violenter exacta, rex nonnullos qui præcipua motus & seditionis causa fuerant, capite puniuit, & alios magna parte bonorum multauit. His exactis pœnis, ad Baleares cum regina profectus, Maioricarum ciues, vt ducenta millia florenorum persoluerent, coegit.

De reductu eius in Hispaniam & morte repentina.

HINC in Tarraconensem prouinciam remeans, cum ventis reluctantis Barcinonæ littus tenere non potuisset, in loco qui dicitur Caput Crucis apud Ampurias expositus, in oppidum Castillonem se recepit. Vbi per aliquot dies commoratus, in saltus & montes propinquos cum multis equitibus venatum profectus cum lupum venatores occidissent, dum, si lupus an lupa esset, a venatoribus quæreret, repente mortuus è mula qua vehabatur, decidit. Cuius corpus Barcinonæ sepultum iacuit in ecclesia cathedrali, quod deinde iussu Martini fratris Populetum delatum fuit. Obiit autem quartodecimo Kalendas Iunias, anno millesimo tricentesimo nonagesimo sexto.

De duobus Martinis Regibus, patre & filio, altero Aragonie quintodecimo & Barcinonæ Comite, & altero Sicilia.

IMPERANTE in Aragonia rege Ioanne, de quo proxime locuti sumus, Martinus eius frater dux Montis alci Mariam Lunæ Comitis filiam vxorem duxerat, ad quā mortuo patre sine filio successore Lunæ Comitatus iure deuenerat. Ex hac vxore filium suscepit nomine Martinum, qui Federici Siciliæ regis filiam duxit vxorem, & Federico socero sine virili prole defuncto ratione matrimonii Siciliæ regni titulus & coronam accepit. Cuius pater Martinus cum de Ioannis Aragoniæ regis sui fratris erga se voluntate dubitaret, quoniam eum a quibusdā de sua & Martini filii morte paranda sollicitari nonnullis coniecturis animaduenerat, cum filio & nuru paruisque copiis Cathalanorum, Aragonum, & Valentinorum in Siciliam traiecit, oblata vel honesta tunc occasione, propterea quod in Sicilia principibus, vt fieri solet, absentibus, magni tumultus & multæ seditiones erant. Vbi seditionibus compositis, sedatisque tumultibus, nurus & filii nomine Sicilia regno tantisper præfuit, donec legatos Aragonum de regis Ioannis morte nuncios accepit. Ad quem mortuo rege Ioanne suo fratre sine filio (sic enim Petrus eorum pater in testamento reliquerat) Aragoniæ regni successio spectabat.

De aduentu eius in Hispaniam & alijs rebus.

CELEBRATIS igitur in Sicilia tota Ioannis regis exequiis, cum septem triremibus & alijs nauibus, multis Hispanis & Siculis comitatus equitibus, ad Marsiliæ portum delatus est. Hic dies quinq; commoratus, Auinionem petiit, vbi tunc erat sedes Benedicti Lunæ summi Pontificis, a quo fuit exceptus honorificentissime. Hinc autem profectus in Hispaniam, primum Barcinonā, & deinde Cæsaraugustā peruenit, vbi rex saluatus ab omnibus, cum magna ciuiū lætitia coronatus est in ecclesia sancti Saluatoris, Idibus Maiis, anno millesimo tricentesimo nonagesimo octauo.

De morte Mariæ vxoris eius, & coniugio Margaritæ.

A Coronatione eius anno fere nono Maria regina multis corporis fatigata laboribus, & animi curis confecta migravit ab humanis in Villa regali regni Valentini. Qua mortua Martinus rex habendorum liberorum cupidus, vxorem duxit Margaritam Pratarum Comitis filiam, Benedicto Luna summo Pontifice dispensante, propterea quod ei valde proximus cum illa cognationis gradus intercedebat. Cæterum natura minus eius desiderio satisfecit. Ex ea enim prolem nullam prorsus habuit.

De mor-

De morte eius & Martini filii Sicilia Regis.

SVB idem tempus obiit etiam Martinus rex Siciliae filius eius in ciuitate Callari, Sardis qui rebellauerant subactis, & in obsequium Martini patris eius adductis. Discessit autē à vita quinto Kalendas Sextilis, anno millesimo quadringentesimo nono, & iacet in ecclesia ciuitatis Callaris apud aram maiorem. Post mortem vero Martini Siciliae regis superuixit Martinus pater eius rex Aragonum menses ferme decem, qui discessit ab humanis prope Barcinonam in monasterio monialium ordinis Cisterciensis, cui Vallis dōzelae nomen est, pridie Kalendas Iunias, anno millesimo quadringentesimo decimo. Hinc autem Barcinonam delatus, in ecclesia Pontificali quam Sedem Barcinonenses vocant, **10** sepultus honorifice iacuit ad latus arae maioris vsque ad tempus regis Alfonsi Ferdinandi sui successoris filii, à quo simul cum Violanta regina fuit in Populeti monasterium collatus, ubi iacet cum reliquis Aragoniae regibus. Regnavit autem Martinus rex Aragonum annos quatuordecim, qui moriens sine liberis Aragoniae regnum ad patriae & bonorum regnicolarum iudicium reliquit, ut scilicet propinquiorem ac meliorem virum, & cui iustius regnum deberi videretur, ac tutius committi posset, eligerent.

De Ferdinando Ioannis Castellae regis filio, qui post Martini mortem Aragoniae successit, rege sextodecimo & Barcinonae Comite.

CÆTERVM ut Ferdinandi ad Aragoniae regnum successio referatur, pauca repetenda sunt prius, quibus non Ferdinandi solum successio, sed filiorum quoque eius paternū ac maternum genus agnosceretur. Ab Ioanne itaque Castellae rege, qui fuit Hisabellae reginae nostri temporis Ferdinandi regis vxoris paternus proauus, dicere in animo est. Ioannes Castellae rex, ut paulo ante mentionem fecimus, Leonoram Petri Aragonum regis filiam in matrimonium duxit, quae duos peperit filios, Henricum qui ob infirmam corporis valetudinem Valerudinarius fuit appellatus, & Ferdinandum de quo loquimur. Ex quibus Ioannes pater Henricum maiorem natu regem instituit, & Ferdinando quē propter eximiam eius corporis animique praestantiam plurimum diligebat, moriens magnam bonorum mobilium partem testamento reliquit. Henricus autem mortuo patre, quamuis minus prospera corporis valetudine, singulari tamen animi sapientia cæterisque virtutibus quae ad bonum principem spectant, regnum sanctissime gubernauit, & Ferdinandum fratrem cuius erga se fidem cæterasque virtutes egregias in multis & magnis rebus perspexerat, summo semper amore dilexit. Cui praeter multam pecuniam magnaue munera, multorum quoque oppidorum possessionem & cum omnibus iuribus proprietatē donauit, propterea quod eius animi gratitudinem prius in exiguo munere cognouerat. Quare non immemor fraternae beneuolentiae regiaeque liberalitatis Ferdinandus, cum post fratris Henrici regis mortem omnes fere Castellae magnates Toletum Castellae primariam ciuitatem conuenissent, ut quem essent habituri regem cognoscerent, ipsumque Ferdinandum sese vehementer optare significarent, nulla quidem cunctatione nullaque dominandi cupiditate captus, Ioannem statim fratris Henrici filium admodū paruulum **40** suo humero impositum cunctis astantibus ostendens, rex, inquit, procures hic est, Ioannes fratris mei filius, nobis omnibus legitime colendus. Ego autem tantisper eius nomine Castellae regni gubernandi curam suscipiam, donec meus hic Ioannes ex fratre nepos adulescat. Huic igitur, ut nos ratio regni quē iura moñent, obsequium praestemus, solennique sacramento rituque nostro seruato, nos regem hunc habituros astringamus. O vocem diuinam & summis laudibus extollendam! quae quidem naturam superauit humanam, quae prorsus imbecilla est ad potentiam contemnendam. Hic igitur Ferdinandus cum maximis plurimisque virtutibus magnopere polleret, ab omnibus quidem totius Hispaniae populis mirum in modum colebatur. Quapropter Martino Aragonum rege auunculo suo mortuo, cum haereditario iure (erat enim Leonorae Martini sororis filius) tum eximio suarum virtutum splendore, ab Aragoniae magnatibus ac populis ab Antiquera, quod est Beticæ prouinciæ oppidum, per legatos accitus est, ut Aragoniae regis titulum, possessionem, & coronam acciperet: commonitis tamen & citatis prius omnibus eius competitoribus, **50** scilicet Federico Comite Lunae Siciliae rege Martini regis Aragonum nepote, Ludouico rege Neapolis & Andegauenfium Duce, Matthæo Comite Foxano, Alphonso Gandiae Duce & Ribagorciae Comite, & Iacobo cognomento Pratenfi. Quorum partim venerunt, partim procuratores miserunt. Cæterum cum super hoc dissensiones inter Aragones, Valentinis, & Cathalanos orirentur, in quibus praeter alios etiam Garfias Cæsarau-gustanus Archiepiscopus cum Antonio Luna liberius contendens occisus est, quoniam alii Ferdinandum, alii Iacobum Aragonum Vrgelli Comitem, alii Ludouicum Gandiae

*Ferdinandi comites
petitores.*

Ducem regem optabant. Vt igitur maioribus malis occurrerent, & populorum accensos animos extinguerent, & furores compescerent, nouem viris virtute vitæque probatissimis commissa res est, quorum iudicio ac sententia rex Aragonum futurus eligeretur. Fuerunt itaq; huius rei iudices electi ex Aragonibus, Dominicus Osetanus Episcopus, qui postea fuit Cardinalis, Bèrèngarius Bardaxinus iureconsultus egregius, & Franciscus Aranditanus eques. Valentinorum nomine fuerunt, Vincentius Ferratiensis ordinis prædicatorum, qui post mortem non sine multis magnisque miraculis sanctorum catalogo fuit ascriptus, Ludouicus Cartuxanus prædicti Vincentii frater, & Petrus Beltranus successor Generii Rabaci, qui eo tempore in insaniam incidit, quam (vt nonnulli volunt) ne sententiam suam diceret, simulauit: tamen si mente captum fuisse certissimum constat. Pro Cathalanis vero Sagariga Tarraconensis Archiepiscopus, Guillelmus Valseca, & Bernardus Gualbes sententiam laturi erant. Qui simul omnes hanc ob causam in Caspam Aragoniæ prouinciæ oppidum omnium consensu sese contulerunt, vbi complures dies commorantes, & vt veri prudentes omnia quæ in posterum potuissent accidere cogitantes, tandem seruatis competitorum iuribus, & eorum perspectis moribus & rebus gestis, Ferdinandum cæteris prætulerunt. Quem quidem non immerito coronandum iure declararunt. Quorum iudicium, quoniam eorum sapientiam & vitæ sanctitatem satis perspexerant, omnes quidem partes dissentiente nullo tanquam Dei oraculum acceperunt, & cum ingenti omnium lætitia Ferdinandum confestim regem appellauerunt. Qui cum in Castellæ regno, vt supra dictum est, magnum oppidorum numerum magnumque patrimonium ab Henrico fratre relictum habuisset, Vrracam quæ mox Leonora nomen accepit, Alburquerqui Comitem admodum diuitem vxorem duxerat, cuius erant oppida quinque, & Castellæ principatus qui Hispanie dicitur Infantatus. Ex qua Ferdinando foelicissima proles orta est. Quinque enim filii nati sunt omni naturæ munere præstantes, Alphonsus qui patri omnibus successit in regnis, suaque virtute proprioque labore Neapolitanorum regnum adeptus est: Rex quidem vnus maximum sui temporis omnium virtutum ac præcipue liberalitatis exemplum. Fuit enim munificentissimus princeps. Quo factum est, vt omnium hominum gratiam facile promeruerit. Sed de hoc alias. Secundo autem loco natus est Ioannes, qui cum ex dote Blanchæ reginæ Nauarræ, regis Nauarræ nomen & coronam assumpsisset, deinde Alphonso fratre sine legitimis liberis & successoribus moriente Siculis & Aragonibus imperauit: de quo iam plenam confecimus historiam. Post Ioannem natus est Henricus, qui sancti Iacobi ordinis magister equitum fuit: deinde Sanctius qui Alcantaræ & Calatrauæ ordinis militiæ præfecturam gessit: postremo vero natus est Petrus qui Neapolitano bello periit. Filia quoque duæ, Maria quæ nupsit Ioanni regi Castellanorum, & Leonora quæ fuit vxor regis Portugalliæ. Sed ad Ferdinandum redeo.

Ferdinandi proles foelicissima.

De eius aduentu in Aragoniam & coronatione.

IN Caspæ igitur oppido publice lata pro Ferdinando sententia coram Benedicto Luna summo Pontifice, regni procures oratores ad eum statim miserunt. Quibus accitus ad accipiendam Aragoniæ regni successionem, cum liberis & vxore multis Castellæ nobilibus comitatus, Cæsaraugustam venit, vbi in maximo populorum & equitum totius regni conuentu celebratis conditionibus & statutis, ac obseruandorum priuilegiorum facta confirmatione, fuit honorifice coronatus in ecclesia sancti Saluatoris, tertio Nonas Septembris, anno millesimo quadringentesimo duodecimo. Qui priusquam vocatus esset ad Aragoniæ regnum, acre bellum Mauris Granatensibus intulerat, quos Antiquaria & aliis expugnatis oppidis, magnis cladibus affecerat.

De rebus eius gestis post acceptum Aragoniæ regnum.

VBI vero Aragoniæ suscepit imperium, noui principatus rebus iam compositis, multa præclare gessit, & Iacobum Comitem Vrgelli qui contra eum rebellauerat, captum & bonis omnibus multatum, custodibus adhibitis in Castellam misit. Vnde mox in Xatruæ castellum detrussit perpetuo carcere damnatum. In quo Comes angustia carceris impatiens breui tempore vitam finiuit.

De aduentu Sigismundi Imperatoris ad eum in Hispaniam.

Schisma lethiferum Romæ.

ERAT hoc tempore Romæ lethiferum schisma, & ecclesiæ multorum annorum perniciofa diuisio. Tres enim Pontifices erant, quorum vnus Benedictus Hispani generis, qui ante pontificatum Petrus Luna dicebatur, diuersarum factionum veritus insidias in Hispania

in Hispaniam venerat, qui, ut supra scripsimus, coronationi Ferdinandi regis præfuerat. Cuius causa rex Ferdinandus & Christianæ religionis amore commotus, legatos ad Imperatorem Sigismundum misit rogatum ut Nisam, quæ ciuitas est Galliarum maritima non longe ab Hispaniæ finibus, conuenirent, ut schisma iam diuturnum tollerent, & vniuersæ Christianitati & Dei ecclesiæ consularent. Sigismundus autem Christianissimus Imperator, accepta legatione sanctoque Ferdinandi regis cognito desiderio, simul cum legatis eius iter ingressus Nisam venit. Interim vero Ferdinandus etsi Valentiam, unde legatos ad Imperatorem miserat, gratiissimo morbo decubuerat, triremem tamen ingressus è Valentia ad Colibritanum portum magno dolore fatigatus peruenit. Hinc lectica Russinonem oppidum quod Perpignanum vocat, delatus, indies crescente morbo ultra progredi non valuit. Quapropter de valetudine eius certior factus Imperator, ad eum Russinonem venit. Cui Ferdinandus in Hispaniam iam ingressus Alphonsum cum reliquis filiis magnoque numero nobilium obuiam misit, & interea sancti Francisci monasterium, propterea quod erat capacissima domus, hospitium parare iusserat. Ille autem cum venisset, ubi paululum conqueuit, regem in lecto iacentem adiit, & honorificentissime receptus est, longoque sermone vtro citroque habito, demum familiaribus amotis, duo soli multa contulerunt. Hinc digressus Imperator ad Pontificem Benedictum in oppidi arcem se contulit. A quo magnis honoribus exceptus, & eius pedes osculatus, Ferdinandi regis & omnium Christianorum principum suoque nomine multa verba fecit, cui suam & aliorum voluntatem apertissime declarauit (Nam cæteri reges ad Imperatorem sua vota detulerant) & prudētissime supplicauit, ut quemadmodum Pontifices alii pro communi Christianorum salute & Dei cultu & honore facere parati erant, ipse quoque pontificatus onus & dignitatē deponeret. Benedictus autem quo magis ab Imperatore rogabatur, eo pertinacius in sua contumacia permanebat, affirmans vnum se dumtaxat atque verum esse Pontificē. Tunc Imperator ad Ferdinandum regem reuersus, ei Benedicti propositum retulit. Rex igitur & Imperator illi obsequium denegarunt, & ne quis eum Pontificem diceret, iusserunt. Quod ubi Benedictus intellexit, metuens ne vel captus pontificatum dimittere cogere-tur, vel aliquod periculum subiret, noctu clam egressus ex oppido Colibrim se contulit, ac prima luce triremem quam ibi paratam cum aliis habebat, ascendit. De cuius discessu rex Ferdinandus certior factus, equites ad eum statim misit supplicatum, ne discedere vellent, propterea quod apud se tutius esse posset, quam apud alium quenquam. Cui Benedictus per equites ad semissos hoc modo respondit: Mene qui te feci in desertum misisti? Allusit enim ad regis coronationem, cui Benedictus Pontifex, ut supra diximus, præfue-rat, perinde ac si dixisset, ego te regem feci, & tu vis me priuare Pontificatu? Hoc respon-so dato remos impellens in Peninsulam, hoc est in insulam paruulam quæ Paniscula dici-tur, apud Valentiam se recepit. Et Sigismundus Imperator ex Hispania discedens ad im-perium reuersus est. Rex vero Ferdinandus adhuc infirmus aduersa valetudine Barcino-nam venit. Hinc in Aragoniam proficiscens itineris labore defessus, in Equalato oppido recidit in grauiorem valetudinem. Qua victus decessit quarto Nonas Aprilis, anno mille-

*Ferdinandi
obitus.*

fimo quadringentesimo decimo sexto, ætatis vero suæ quadragesimo tertio. Aragoniæ au-tem regno præfuit annos quatuor & menses nouem. Qui sepultus est in monasterio Po-puleti. Cuius vxor regina Leonora peractis exequiis in Castellam rediit, quæ in oppido Methymna cognomento Campo, sororum quæ Sanctimoniales dicuntur, monasterium condidit nomine Sancti Ioannis Dominarum. Ibi per sancte vixit annos nouendecim, & diem suum clausit Nonis Ianuariis, anno millesimo quadringentesimo trigesimo quinto.

*De Alphonso rege Ferdinandi filio cognomento Magnanimo, qui fuit rex Aragonum
decimus septimus, & vtriusq; Siciliae, & Comes Barcinonæ.*

50 **A**d magnam Ferdinandi regis foelicitatem & inclytam Aragoniæ Siciliæque regni gloriam filius eius Alphonsus, ingens omnium virtutum cumulus, accessit. Cuius res magnifice strenueque gestas, quæ plurimæ sunt & immortalitate dignissimæ, ego cō-sulto transeo. Eas enim Laurentius Vallengis, & Bartholomæus Faccius, duo præstantissi-mi viri fideque dignissimi, chartis nunquam perituris facundissime scriptas reliquerunt. Si quis igitur Alphonsi regis virtutes & res fortissime gestas summis laudibus excultas co-gnoscere velit, & Laurentium legat & Faccium, qui de rebus gestis & virtutibus eius ma-gnam & veram confecerunt historiam. Cæterum Laurentianum de regis Alphonsi re-bus gestis opus, quod à multis asseritur ab eo editum fuisse, ego nondum vidi. Bartholo-mæi verò Faccii magnum volumen, & in decem libros diuisum, Neapoli perlegi nuper a-pud quendam Antonium siue Bernardinū, cui cognomento est Bononia, qui eos Vene-

torum legatis ad Ferdinandum Regem transcribendos commodauerat. Quibus certe libris & recenti fama commotus, Alphonsi Regis multas & ingentes virtutes admiratus, illam demum Stoicorum comprobauit sententiam, quæ mihi perdifficilis hætenus videbatur, ut omnes illi virtutes inesse crederemus, in quo saltem earum una esse videretur. Atque adeo quidem Stoicorum nunc à me vetus confirmatur opinio, ut nullam prorsus litem deinceps illis intendam. Fuerunt enim in Alphonso Rege virtutes tam cumulatae & perfectæ, quam multæ. Quæ non modo magnis historiis ac fama circumferuntur, verum etiam multis adhuc viuentibus, & Hispanis equitibus & Siculis, qui rebus ab eo gestis interfuere, memorantur. Ipse quoque memini post captam Neapolim quod Siculos maximis honoribus illustrauit, quibus amplissima munera tribuit, quorum domus & genus præclaris nobilitatis titulis ornauit, quos equestris ordinis dignitate censuque donauit.

De eius eloquentia & eruditione.

C V i s ego virtutes & res gestas mecum cogitans, illud vnum quod rarissime contingit, nostris præsertim temporibus, sæpe mirari soleo, quod summus Princeps, & quinquagenarius, & maximis plurimisque curis districtus, ad Latinas literas respexit, earumque desiderio commotus & amore iam captus, à primis Grammaticæ rudimentis veluti puer omni cura solutus discere cœpit. In quibus Laurentio Valla & Antonio Panormita præceptoribus usus, breui quidem tempore plurimum profecit. Hinc poetas & oratores omnes totius Italiæ atque Siciliæ, quorum consuetudine mirum in modum delectabatur, mirifice iuuit & quam maxime coluit. Qui ubi scientiæ fructum gustare cœpit, amplissimam & pulcherrimam sibi suisque literatis hominibus bibliothecam comparauit, libris quamplurimis conquisitis & emptis immenso precio. Quos autem venales inuenire non poterat, à publicis & priuatis bibliothecis cōmodato, dum transcriberentur, accepit, atque multa Græcorum volumina cuiuscunque scientiæ per viros eruditos & eloquentes in Latinum sermonem traducere diligentissime curauit. Cuius auspiciis & amplissima liberalitate nimirum, Latinæ literæ quæ iam pridem miserandam iacturam fecerant & penitus ad interitum peruenerant, fuerunt ad pristinum statum & meliorem cultum restitutæ, in magnoque precio ac veneratione habitæ. Floruerunt sub tanto principe quidem non solum bellorum duces & in re militari fortissimi equites, sed etiam vates & rhetores omnes, in omni genere literarum indulgentia summi Regis excitati. Qui quanta & ipse claruit eloquentia, scripta quidē eius & orationes quædam facile declarant, quarum, quoniam de rebus eius gestis mentionem nullam sum facturus, aliquid hic apponere placuit, ut cæteri principes aut inuidia palleant, aut idem facere studeant diligenter.

De eius sermone consolatorio ad Gabrielem Surrentinum familiarem.

V T valet mi Gabriel? Medici quidem te extra mortis periculū esse affirmant, si modo illos obedienter audias. Quod ut facias, te hortor atque etiam rogo, ne secus faciendo ipse tuæ mortis causa fuisse infameris. Et in medicis quidem haud paruum præsidium vitæ est, verum in Deo multo maius ac certius. Is enim non vitæ modo, sed mortis etiam sanitas & salus est. Illum ergo in primis ante oculos habeas, illi tota cogitatione adhæreas, qui te fecit, qui te à morte moriens redemit, qui te iudicaturus est. Illum si quando offendisti, nunc contritione, oratione, confessione, & sacris mysteriis tibi places ac propitium reddas. Hæc cum feceris, & facies scio, & quidem deuotissime, si bene pietatem ac constantiam tuam noui, hæc (inquam) cum feceris, illius postea voluntati ac misericordiæ læto & forti animo te permittas. Solus enim, quid nobis profuturum, quid contra nociturū sit, prænoscit. Nec te timor aut potius opinio mortis offendat. Mors quippe bene pureque morientibus vita est. Hinc & dissolui cupiunt qui bene vixerunt, & esse cum Christo, ut bene actæ vitæ præmium consequantur, lumen æternum. Et profecto mors vitæ principium est, atque eius vitæ quæ neque doloribus, neque metui, neque inuidiæ, neque ærumnis ullis subiecta est, neque ipsi quoque morti quicquam obnoxia. Et si altius aliquāto repetamus, inueniemus, mortem nihil aliud esse quam peccandi finem. Nam cum Adam contra mandatum Dei in flagitium lapsus esset, ne viuendo culpa reuiuisceret, & in peccato persisteret, eius corpus è terra factum, terræ Deus reddidit, non ut creaturæ quam fecerat, sed ut peccato quod creatura ipsa cōmiserat, finem imponeret. Deus igitur & principium & finis, cum is vult, nascimur, cum vult, etiā morimur. Et sunt hæc prorsus quidem diuinitatis suæ, nihil ad nos pertinentia: illud vero tantummodo nostro reliquit arbitrio, ut bene recteque viuendo bonum nancisceremur finem. Hoc itaque quod vñ nostrum est, id est ut in Christo domi-

Non domino moriamur, summa ope adniti debemus. Quod qui faciunt, non plane moriun-
 tur, sed transeunt à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à per-
 turbationibus ad tranquillitatem. Non absurde fortassis quidam existimarunt mortem non
 modo malum non esse, sed bonorum omnium maximum. Verum enimvero quoniam evo-
 cationis diem neque horam nobis scire datum est, perquam salubre fuerit nos præparatos
 esse cum Deo sentientes & mandatis eius obsequentes, nec diem differre tutum esse, sed insi-
 pienter factum potius existimandum. Pluresque enim vidimus summa corporis incolumi-
 tate repente interceptos: contra nonnullos usque ad medicorum desperationem redactos
 conualuisse. Ego quidem in præsentia, ut vides, sanus, integer, & validus sum, adde & tot tan-
 torumque rex regnorum, opibus, potentia, existimatione fortassis non in postremis: sed nunquid
 profutura hæc mihi quicquam intelligam ad horam mortis dignoscendam? aut si intelli-
 gam, putem me vel temporis momento illi resistere, aut repugnare posse? Minime. Cum
 hæc igitur omnia in Dei tantum potestate sint, nihil nobis reliquum videtur, nisi cum Deo
 bene sentientes, eius præceptis (ut diximus) cum in omni vita, tum in vitæ termino maxime
 obediamus. Sed quoniam te verbis meis alacriorem aliquanto factum intueor, pergam te
 monere, & iis quidem monitis, quibus hæc brevis hora non modo sine metu, sed cum gau-
 dio quoque transigenda videatur. Credimus firme omnes, quod Deus hominem fecerit ad
 imaginem & similitudinem sui: nec cum fecerit, credimus corpus fecisse sui simile, sed in-
 flasse illi spiritum, id est animam, ad similitudinem sui. Id cum ita sit, quid nobis felicius po-
 test accidere, quam dimittere luteum corpus, vitiorum sarcinam, & ad eum euolantes redi-
 re, qui nos non dedignatus est ad similitudinem sui facere, quo spiritus noster diuino ipsius
 spiritu repletus, diuinitatis particeps, & felicitatis eius agat ævum, perpetuo inter angelos
 sanctorum choros? Et quoniam nos similes sui natura creauit, & simile appetat simile, opor-
 tebit nos legi nature parere, hoc est, ipsi Deo, ut nemo unquam sapiens repugnauit. Natu-
 ra ergo rapimur ad fruitionem Dei, ad quam ne id refugias, nisi morte migrandum est nemini.
 O ineffabilem Dei benignitatem! Dedit iis qui credunt in nomine eius vel Dei filios fieri pos-
 se, & adhuc veremur mori, atque id statim facere, quod, velimus nolimus, quandoque facturi
 sumus. Sane nisi Deus id expresse vetuisset, non expectanda, sed consciscenda nobis mors
 esset, quo citius anima nostra perueniret ad patrem rerum omnium & factorem & Dominum,
 quo simplicitatem, puritatem, æternitatem, atque (ut ita dixerim) Deitatem recognosceret, &
 recuperaret suam in contemplatione rerum coelestium & consortione sanctorum. Quid nos
 ita, non dicam amplius mors, sed agitatio mortis deterreat, à qua momento temporis ab-
 soluimur, & in qua, aut nullus est sensus, aut certe brevis quidam efflatus, & is quidem æqua-
 nimitate lenior ac facilior? Adeo ne molles aut insolentes erimus, ut quod omnibus pror-
 sus subeundum est iter, nobis vnus haud esse subeundum arbitremur? Adeo ne stulti atque
 dementes, ut nobis naturam, non naturæ nos parere debere cogitemus? Atqui viridior est
 vita ex eo in flore ætatis. Quid refert, obsecro, quam cito quis exeat, si semel exeundum?
 Nunquam ne animaduertisti, quod quo maius crescimus, eo magis decrescit vita? Quan-
 quam per immortalem Deum quid in hac vita potest esse diu, cum ipsa etiam hominum
 longissima vita per breuis sit, & puncti instar iudicanda, si cum æternitate eam conferas? ut
 non temere fortassis credendum videatur, non ex intervallo aliquo, sed vna eademque hora
 homines mori & nasci omnes. Cæterum is mihi demum viuere videtur, & in ætate adhuc
 imperfecta vitam perfectam ducere, qui usque ad sapientiam, id est, usque ad cognitionem
 Dei vixit, qui conscientia sua fretus mortis fiduciam præ se ferens læto atque hilari animo ob-
 eat aut abeat potius. Et si vis etiam, dinumerentur animi & seruetur ordo, ut libet, quid
 tibi paucorum annorum accessio boni potuisset afferre? aut quid non mali potius? Tibi
 summa nunc tui principis gratia, tibi fratres & parentes incolumes, tibi patriæ ipsius tuæ
 & haud paruus propterea dominatus, tibi facultates & copiarum non mediocres, sed horum
 pleraque fortunæ temeritate reguntur. Quæ certe nobis pro gratia inuidiam & malevolentiam
 subegerit, pro sanitate morbos & ægritudines, pro dominatu seruitutem & exilium, pro
 fluentia & diuitiis paupertatem & inopiam, pro bonæ ætate tædium atque odium. Hi nimirum, hi
 fructus sunt quos præsens vita acerbissimos exornare consuevit, quos euitare & mortem
 præcidere sapiens vir, si liceat, debet, & tunc secum bene feliciterque actum esse existi-
 mare, si cum hæc fucata & fallacia bona sibi arriserint, ea deserat. Nec vero te vlla de paren-
 tibus aut fratribus, quos relicturus fortassis es, subeat sollicitudo. Eos quidem mihi cordi iam
 iamque esse & fore scias, non minus sane, ne quid ardentius dicam, quam te ipsum, in cuius re-
 cordationem Martinum fratrem & ipsum præclaræ spei adolescentulum in tuos honores, in
 tuas fortunas, & fortunarum spem protinus assumo. Tu vale æternum, & si mandatis meis impi-
 gre semper obtemperasti, nunc si à Deo Opt. Max. ac regum Rege tibi vitæ exitus denunciari

Mors periculum.

Benignitatis
diuina præ-
nium.In vita nihil
diuturnum.

videatur, lætus agensq; gratias pare & obtempera. Hac oratione confirmatus & erectus adolescēs, paulo post hilariter & cum Dei mira cognitione migravit. Rex illi inferias magnifice persoluit, & sepulcro huiusmodi distichon exculpi mandavit.

Qui fuit Alphonsi quondam pars maxima Regis:

Gabriel, hac modica nunc tumulatur humo.

Oratio eius ad Ferdinandum filium contra Florentinos proficiscentem.

COMPVLSTANDem Florentinorum iniuriis quas nobis ac Venetis sociis & amicis nostris quotidie inferre pergunt, constitui animo te quo nihil habeo in vita charius, aduersus eos cum hoc exercitu mittere, sperans Dei ope qui iustitiæ fauet, & tua atq; horum militum virtute fore, vt acceptas iniurias vlciscamur, simul vt cognoscant iniuste se fecisse, qui cum hostibus nostris fœdus atque amicitiam iunxerint, seq; in eo errasse, neq; satis recte eorum reipubl. consuluisse. Et quo id alacriore animo suscipias agasque, hosce veteranos commilitones meos mihi charissimos, quos tibi magnę gloriæ, si iis vti sciueris, futuros reor, trado tuæq; fidei mando, quorum virtus ac fides multis meis magnis laboribus ac periculis superioribus bellis mihi nota & spectata est, quorum opera omneis ad hunc diem victorias & Neapolitanum hoc regnum triumphumque adeptus sum, quibus denique adiutoribus ac bellicis magnam Italiæ partem maiorum nostrorum imperio & gloriæ adiecimus. Hos velim in primis ames charosque habeas, putesque nihil ne vitam quidem ipsam à me tibi commendari posse diligētius. Quod cum feceris, meam à te gloriam amari expetique tunc denique existimabo. Hos vide ne temere in discrimen mittas. Nec vero multum à te cohortandi aut oratione incitandi erunt, si quid periculi subeundum fuerit, magis à te reprimendus moderandusque, quam verbis accendendus eorum animus erit. Tales tibi viros ad necessarios casus referues facito, in quibus scilicet de dignitate tua agatur aut fama. Nec vero apud me dubium relinquitur, quin eos ita habiturus sis, vt Imperatorem eundem habere se sentiant. Id autem te ante omnia monitum velim, ne tantum tuæ aut horum militum fortitudini fidas, vt arbitreris absque diuina ope à te hostes superandos. Victoria enim non ex hominum consiliis, sed ex summi Dei voluntate ac potestate proficiscitur. Tum deniq; tibi militares artes profuturas scito, cū Deum tibi pietate ac iustis factis propitium reddideris. Eum igitur, si vincere expetis, pura mente colito, spemque omnem victoriæ in eo reponito. Et si quando, quod solet in bello contingere, tibi quidquam aduersi acciderit, quo existimare possis ipsum Deum tibi subiraum esse, vide ne ab eo per impatientiam aut animi perturbationem discedas, sed potius satisfaciendo ei reconciliari stude. Solet enim Deus quos diligit, interdum malis afficere, & quos constantes in aduersis videt rursus in meliorem fortunam restituere. Existimationis diligentissima tibi ratio habenda erit, putandumq; nihil ea in re humanis rebus pluris esse aut fieri debere: quippe cum victoria nonnunquam magis existimatione & fama, quā militum robore ac virtute comparetur. Et victoria quidem sæpe cladibus mutatur, at fama si cum probitate & fide cōiuncta fuerit, & permanet & cum omni æuo perdurat. Honefati itaq; à te incumbendum erit, qua detracta, nec principi illi Deo placere, neq; apud mortales auctoritatem vllam stabilem aut gloriam consequi possumus. Venetorum vero amicorum ac sociorum nostrorum rempublicam nostram esse existimato, eamque non minore studio ac diligentia quam statum nostrum defendito. Pro qua quidē conseruanda & amplificāda, nec sumptui nec militum labori parcas iubeo. Cum iis eo animo societatem iunxi, vt quandiu nobis vita contigerit, omnia eorum prospera & aduersa mihi cōmunia habiturus sim. Nec te ab hoc proposito deterreat, aut pecuniæ, aut alius cuiuspiā rei indigentia. Namque omnia quæ bello vsui fuerint, tibi à nobis abunde suppeditabuntur, & (vt vno verbo agam) non magis tibi quam mihi ipse defuturus sum, vt scias si modo tibi ipse non defueris, nihil tibi per nos defore. Illud postremo obseruato ac mandato memoriæ, in quo tua laus & gloria elucescet, si qui ex hostibus antequam oppugnentur in deditionem veniant, eos benigne in fidem tuam recipias: ac si qui fortasse obstinationibus animis diuturnam obsidionem pertulerint, cum in potestatem tuam venerint, clementiam potius quam illorum pertinaciam respicias, magisq; quid te ac gēte nostra, quæ semper crudelitatem odio habuit, quam quid illis dignum fuerit cogites. Quæ si obserueris & nobis lætitiā & tibi gloriam paries.

Oratio Dominici Firmani Cardinalis ad eum pro Italiæ pace concilianda.

REM sane facilem & tibi vltro expetendam (vt pro omnibus his legatis verba faciam) à te Rex oratum venimus, pacem scilicet ac societatem tuam, quorum vtrumque & dare

*Art. militaris
quando proficit.*

*Morem quem
seruet Deus in
electis.*

& dare & accipere tuæ bonitatis est, præsertim hoc miserrimo tempore, quo vniuerso Christiano generi ac religioni nostræ sanctissime periculū ab exteris nationib. impendit. Quæ causa in primis hosce populos ac principes mouit, vti armis positis communi quieti cōsulerent. Nec vero putes ab hisce in agenda pace cōtemptui esse aut neglectui habitū, quod eā te incōsulto fecerint. ita enim fieri necesse fuit, quo facilius cōficeretur, quæ fortasse aliquātō plus difficultatis alioquin fuisset habitura. In ea enim haud præterita est honesta de tua dignitate mētio. Sed & tibi relictus & cōcessus eius ineundæ locus. Nec tu id in status tui detrimentū aut dedecus vllum factum arbitrere. Quod si te nō alia ratio moueret, quam Italicæ quietis, quæ prouincia diutissime exagitata atque intestinis bellis vexata est, ita vt qui vicit, similior victo videatur, esse tamen & æquitatis & humanitatis tuæ communem hanc pacem & societatem amplecti, vt tandem aliquando, quantum in te esset, quiesceret, atque vt hanc ex ea pacata laudem gloriamque tuarum laudū cumulo adii ceres. At cum in præsentiarum non de ea pacanda, sed potius de tutanda & conseruanda agatur, multo magis debes communi huic fœderi & consentiēti cæterorum populorū ac principum voluntati acquiescere. Imminet enim nobis bellū & graue & periculosum, quale multis iam sæculis in Italia non auditum. Agitur salus Italię, agitur salus totius Christianæ Reipublicæ, agitur salus sanctissimæ religionis nostræ. Mahometus atrocissimus Christiani nominis hostis non contentus capta Constantinopoli, quæ vrbs à Constantino potissimum aduersus Teucrorum impetus condita est, in cuius expugnatione, quas
20 cædes, quæ incendia, quas rapinas, quos incestus, quas templorum violationes, quas sacrorum corporum prophanationes, quæ Christi Dei nostri, quæ virginis sanctissimæ ludibria commiserint, non es nescius: non contentus (inquam) Græcia oppressa, quæ aut iā omnis paret, aut metu eius contremiscit: non contentus denique finitimarum gentiū obsequio, emergere iam ē Græciæ claustris, atque in Italiam erumpere, Romamq; caput ac sedem sacrosanctæ religionis nostræ perere velle minitatur. Nec solum nullam accepit pro tantis sceleribus suis poenam, sed tertium iam annum Thraciæ Græciæq; dominatur, omni interim post captam Constantinopolim tempore ad comparandos exercitus contrahendasque vires ex quibuscunq; gentibus collato. Persuasit sibi hostis callidissimus, si
30 dissentientem Italiam inuenerit, ea se facile potiri posse: hac autem subacta ceteros Christianos populos ac principes imperata facturos. Properat hostis acerbissimus, quo nos bello contententes improuiso opprimat, nullum tempus pestiferis consiliis eius exequēdis aptius existimans. Nec fallent eum profecto cogitationes sue, si ociosi illius conatus expectabimus, si non occurrerimus eius furori. Tanta est eius potentia, tanta auri atq; argenti vis, tanta classium moliendarum opportunitas, tanta denique eius hominum in bellum multitudo. Clausum est iam mare Ægæum nauibus nostris, nec amplius nisi plures simul onerariæ, eęque magnæ, Ægæi maris insulas & orientales oras, quibus in locis Christianis negociatoribus vberrimus quæstus solebat esse, adire iam nō possunt. Clausum est nobis mare Ponticum, & ipsum generi nostro fructuosum, castellis transitum impredientibus in ipso Bosporo Thracio ab vtroq; littore excitatis. Habet præterea in bellum consentiētes
40 Scythas genus hominum & multitudine, & corporum robore, & bellandi artibus formidabile, qui Christianorū oppida quæ in Ponto sunt, aut breui oppriment, aut certe quieta esse non sinent. Diuisit iam in omnes partes Barbarorum & infidelium nationum oratores, ad eos maxime quos mari viciniore expeditioni suæ prodesse posse intelligat, vt illorū auxiliis atq; opibus suffultus incorruptissimam fidem nostrā funditus euertere, ac sacrilegi illius Mahometi (quod Deus auertat) nefandis legibus subiiciat. Nec dubium est quin & Syros, & Afros, & Mautos reges, & cæteros etiā à mari remotiores aduersus Christianos in belli societate trahat. Mira est enim vis religionis, quæ etiam si mala ac detestabilis sit, tamen animis semel insita ac penitus impressa, inflāmare homines & concitare ad suū
50 timorē solet. Omnes enim quam ipsi colunt religionem, potiore ac sanctiorē aliena putant. Hæc mala Italię atq; pericula sola pax atque consensus vel tollere, vel subleuare potest. Tantū enim est Italiæ in armis nomen, vt vel solo rumore confectæ pacis ac publici fœderis possit insolentissimū hostem à perniciosis conatibus suis abstertere. Sed nec hoc quoq; satis est. Duce enim & autore opus est, præsertim bello maritimo, in quo maxime victoria reposita videatur. Qui enim plus classe potuerit, facilem profecto terrestris belli victoriam cæteris reliquerit. Nam quandiu mare illi tutum ac liberum fuerit, nec cōmeatu nec milite propter vicinitatem terræ Asiæ ac paterni regni prohiberi poterit: quo cōmercio atq; opportunitate sublata aut fame aut ferro vincatur necesse est. Te aut vno neminē aptiorē ad tantū imperiū gerendū arbitatur, oēs ad te summo consensu hanc præfecturam deferunt, vident in te omnia abunde esse quibus eiusmodi Imperatorem præditū

esse oportet, summam scilicet belli scientiam, egregiam virtutem, amplissimam autoritatem, maximam felicitatem. Quarum omnium rerum mirifica exempla iis quæ gessisti bellis demonstraſti, Neapolitano, Marſilienſi, Hiſpanienſi, Africano. Vident etiam id quod maxime in huiſmodi bello requiritur, te maritimis copiis ac nauibus plurimū poſſe, tantumq; Maieſtati tuæ tribui, vt nulla Italiae ciuitas, nulla claſſis futura ſit, quæ tua ſigna non libens ſequatur, quæq; mandatis tuis parendum non exiſtimet. Quæ res maxime in hac expeditione neceſſaria exiſtimatur. cæteris enim æqualitas ipſa inuidiam excitat, nec alios aliis præeſſe patitur, tibi omnes promptiſſime abſq; inuidia obtemperaturi ſunt. Nec vero etſi antehac magna & præclara facinora gessiſti, ſuperiora bella tua cum hoc bello gloria comparanda ſunt. Illa enim ſuperiora habent fortasſe aliquid quod nō omnes probent, quoniam non ſine Chriſtianorum ſanguine conſecta ſint. Hoc autem veram & ſolidam & conſtantem omnium opinione gloriam in ſe habet, quod contra Barbaras gentes contra religionis perſecutores atrociffimos ſuſcipitur ac geritur, in quo qui interficit, magnum pietatis locum ſibi apud Deum immortalem vendicat. Hoc tuum factū omnes vno ore laudabunt, & conſentienti fauore proſequēter, nec erit vllus tam iniquus rerum æſtimator, qui non illud omnibus rebus hac ætate noſtra ab omnibus Regibus geſtis merito anteponendum iudicet. Hanc igitur prouinciam quo poſſis ſuſcipere, communem hanc Italiae pacem ac ſœdus in eas oportet. Nam abſq; hoc, nec Italiae vires componi, nec magnum aliquid mari geri poteſt, præſertim contra hoſtem potentiſſimum. Qui poſtquā Conſtantinopoli potitus eſt, nihil omnino prætermiſit temporis ad ædificandas claſſes, cuius rei magnam ei commoditatem præbet, & loci ſitus & materię copia, quæ in ea regione permagna eſt. Hoc vt agas, à te petit vehemēter Nicolaus Pont. max. à quo ego legatus ad te venio, qui imminentibus periculis fidei ac reip. Chriſtianæ obuiam iri quamprimū expetit. Hoc te orant hi legati clariffimi viri, hoc te omnis Italia, hoc te vniuerſum Chriſtianū genus, vt te duce maritimi belli in cōmunibus periculis vti queat. Noli obſecro Italiae deeſſe, Remp. Chriſtianā, ſanctiſſimam religionē noſtram, quantū in te eſt, tuere ac ſerua, noli pati fidem noſtram ruere in qua animarum noſtrarum ſalus conſiſtit, occurre impendenti malo, noli expectare dum immaniſſimæ gētes Chriſtiano nomini inimiciſſimæ ad tantum bellum coeant, quod ſuſtinere tota Europa non valeat. Nam quota pars orbis terrarum Europa eſt, cuius etiam magnam partem Scythæ tenent. Tantos poſſunt hæ gētes exercitus conſicere, vt illorum tantummodo aſpectum Chriſtiani ferre vix poſſint. At ſi maturabimus, omnia nobis ſecunda erunt. Recepta enim maris poſſeſſione, cū in Græciam, Thraciam exercitus noſtri tranſmiſerint, Mahometi furor cohibebitur, & cæteræ gentes rei euentum tacite expectabunt. Caue Rex prætermittas hanc ſempiternæ ac verę gloriæ occaſionem, quæ tibi à Deo immortalis permiſſa & parata eſt. Cogita quanta ſit eorum principum gloria, qui pro Chriſtiano nomine vel amplificando vel conſeruando aduerſus hoſtes religionis noſtræ bella geſſerunt. Carolus ille Francorum Rex qui Aquitaniam, & Galliam Togatam, & Thraciam, & alias quaſdam gētes è manu barbarorum eripſas ad fidem noſtram redegit, & Magni appellationem meruit, & quandiū orbis terrarū ſtabit, ab omnibus mortalibus pleno ore laudabitur. Gotfredi nomen qui Hieroſolymas & Chriſti Dei noſtri ſacraſſimum monumentū eiectis Syris aliquando recepit, qui poſtea locus rurſum in eorum poteſtatem noſtra negligentia recidit, in omnibus gentib. perquam illuſtre eſt. Sigifmundi Imperatoris gloriam qui contra hoſce Teucros ſæpius proſpere pugnavit, nulla vnquam ætas cōticeſcet. Ioannis Vaiuodæ qui toties ſua virtute atque conſilio huius Mahometi patrem prælio fudit ac vicit, multis Teucrorum millibus cæſis, quanta ſit fama apud omnes vides. Sed nil te magis commouere debet, quam religionis noſtræ ſanctiſſimæ diſcrimen, in qua animarum noſtrarum ſœlicitas ſempiterna continetur. Pro hac decertandum, pro hac fundendæ vires, pro hac denique vita ipſa exponenda eſt. Si tu pacem hanc & ſœdus Italicum aſpernabere, reliqua Italia obtorpeſcet, aut de bello inteſtino ſolicita erit. Qua ceſſante aut de maritimis apparatibus nihil cogitante, ceteri Chriſtiani principes ac populi qui ſibi remotiores ab hoc incendio videntur, & ipſi quoque omiſſis belli curis domi ſe continebunt. Quapropter amplectere obſecro hanc communem pacem ac ſocietatem, quæ communis non ſolum Italiae ſalutis, ſed & totius Chriſtiani generis atque ordinis cauſa inſtituta eſt, teque ad bene merendum de toto genere Chriſtiano, de Italia præſertim quæ te tanquam Ducem & Imperatorem ſuum reſpicit, natum eſſe oſtendet. Pro qua quidem re componenda, in iis quæ æqua & honeſta poſtulaueris, hoſce legatos & eorū ciuitates ac principes eam ob rem ad te proſectos, faciles reperiaſ. 10 20 30 40 50

Responsio eius ad legatos.

NVNQVAM mihi adeo secundæ res aut domi aut belli fuisse, quin si cum bello pacem commutare licuerit, bello pacem prætulim. Nec vero nisi aut lacesitus, aut pro sociis ad hunc diem arma suscepi ac gessi. Nec me tam ratio vlla mouit imperii aut regni augendi, quod Dei munere satis esse amplum atque opulentum scio, quam meæ ac popularium meorum quietis ac tranquillitatis. Isque semper finis consiliorum meorum fuit, ut absq; iniuria in pace viuerẽ. In bello pacẽ, non in pace bellũ quærere soleo, & si quando à nobis hostis pacẽ petiit, nunquam eum aspernatus sum, nunquã reieci, sed honestis conditionibus petitis pacem dedi, proque amico postea habitum passus regnorum meorum
10 commercio perfrui. Hoc posterius bellum Florentinum, iam neminem nescire arbitror, Venetorum sociorum & amicorum causa, non vlla cupiditate mea à me susceptum esse. Quosunque vrgeri premique ab hostibus cernerem, non fuit æquitatis meæ in tanto status discrimine destituere. Ita si à me esset petita pax, ut à Venetis, non fuisset profecto durior in ea concedenda, quam ipsi Veneti, quorum gratia bellum susceperam. Nec debuit certe, ut Venetorum pace loquar, res tanta præsertim quæ mea tantopere referret, me inscio atque inconsulto agi. Sed quæ acta sunt redargui magis, quam emendari queunt. Ego per me itare nolim, quin hæc pax atque societas communis fiat. Nolo consentienti Italiæ deesse, potissimum cum hanc ipsam societatem ac pacem, quemadmodum ipsi differuistis, ad totius Christiani generis salutem & conseruationem pertinere agnoscam. Video
20 enim quorsum tendat Mahometi huius insolentissimi conatus, video quid struat ac molliatur tantarum classium atq; exercituum apparatibus, video quo spectet illius audacia, quove sit pertinacia & cupiditas eius euasura. Si fuisset bello vacuus, omnes profecto iã vires in eius perniciem cõuertissem, nec essem passus quantum in me fuisset, eius furorem euagari latius. Sed bellum consilia mea conturbauit. Quo nunc liberatus, Deo volente, propositum meum prosequi potero. Ego enim labenti reipublicæ Christianæ deesse, nec volo, nec possum, & vel dux vel comes huius gloriosissimæ expeditionis ire non recuso, tantumque abest ut eam deferere in animo habeam, ut omnes copias ac facultates meas in eam rem collaturus sim, ne vitæ quidem parsurus. Statui enim pro illius religione defendenda vitam exponere, qui pro humano genere conseruando vitam exponere nõ dubitauit. Sic maiores mei, sic ego ab adolescentia institutus sum, ut diuinam religionem omnibus rebus anteponam. Sed si honesta concedentur atque postulabuntur, nec Pontificis maximi, cuius auctoritatem plurimi facio, nec horum populorum ac principũ voluntati refragabor, atque huic necessariæ expeditioni seruiam.

Eius oratio ad Cardinales & Italia principes in expeditione contra Teucros.

SCIO plerosque vestrum demirari, patres venerabiles & inclyti proceres, quod cum toties de expeditione in Teucros verba fecerimus, eamque miro consensu omnes capeffendam censuerimus, cur illa hætenus à me dilata ac pene derelicta videatur. Quod equidem nolim arbitremini, aut negligentia mea, aut pusillanimitate fortassis accidisse,
40 Nam & bellum hoc nobis necessarium visum est, & utcumque tandem omnino suscipiendum. Verum dum alios Europæ principes respicio, ad quos huiusmodi belli cura, vel auctoritate, vel potentia, aut rerum peritia magis pertinere videbatur, in hunc vsque diem rem distulimus, certe ne insolentiæ aut arrogantia argui possemus. In præsentia vero cum illorum neminem ad hanc rem animum intendere animaduertam, ac propterea hostium animos indies magis crescere atque inolescere, statuo si id quoq; vobis visum fuerit, bellum in Christi domini ac Christianorum hostes vterius non differre, non quod ad tantã belli molem per me ipse satis omnino esse confidam, sed quod in Christo, cuius res maxime agitur, quamplurimum sperem. Hic enim & vires nobis, & opes, & industriam, & denique victoriam suggeret. Nam si nunquam sperantes in seipsum dereliquit, cur nos qui
50 non in nostra potentia quæ nulla est, sed in eius brachio & benignitate confidimus, destituat, præsertim eius ipsius iniurias vlciscentes? Bellum quidem contra eos suscepturi sumus qui Christi summi & singularis Dei templum fœdauerunt, Mariæ matris effigiem sagitta per ludibrium transfixerunt, sanctorum martyrum reliquias partim igni, partim canibus edendas abiecerunt. Quo quidem in bello si vicerimus, orbis terrarum præmium erit: si victi fuerimus, cœlum. Vt cumque igitur res cedat, magna nobis & immortalis gloria paratur. Verum ego beneficia omnipotentis Dei nonnunquam mecum reputans, tria illa vel præcipue commẽdare ac præferre soleo: primum, quod me nõ beluam, sed hominem, hoc est animal ratione præditum, fecerit: alterum, quod Christianum: tertium, quod tot tantorumque regnorum Regem & dominum. Sileo præter hæc plura. Sed his tribus

tantum Deo optimo ac benignissimo me obligatum & obnoxium sentio, quibus mihi nisi mortalium ingratisissimus esse & haberi velim, haud amplius oscitandum aut torpescendum sit, neque expectandum an quid alii moliantur aut parēt, sed rumpenda potius mora classique habenæ immittendæ. Nam per immortalem Iesum, quid est quod verear, quominus bellum hoc honestissimum ac piissimum amplectar? an ne corpusculum hoc, an ne regna & reliqua bona, an ne deniq; animam ipsam amittam? Verum hæc omnia vt à Deo mihi concessa, ita ipsi Deo tandē restituenda sunt, vt plane profitear, quicquid huic bello destinandum sit, meum nō esse, atque ei cuius id est, iure ac merito reddi debere. Bellum itaque nobis proponitur, in quo nihil quod nostrum sit perdere possumus, sed in quo etiā perdendo vincamus perpetuamque fœlicitatem adipiscamur. Sat mundo seruiuimus, sat voluptatibus concessimus, reliquum ætatis Deo dandum & cōsecrandum est. Victoriam olim de sēculari regno dimicantes consecuti sumus, quid speramus fore si de Christo ac pro Christo pugnam omnium pulcherrimam subierimus? Perpudeat iam Christianos & Christianorum principes tot populorum à Mahometanis debellatorum, tot Regum procerumque interemptorum, tot hominum in seruitutem adductorum aut in Mahometanam perditissimam hæresin redactorum, virginum stupratarum, Dei veri ac sanctorum imaginum subuersarum, atque huiuscemodi prope innumerabilium contumeliarum. Et iam cogitemus capta Constantinopoli, hoc est claustris Asiæ diffractis, nisi hostium conatibus statim obstiterimus, de nobis deq; Christiana religione protinus actū esse. His atque aliis rationibus adducor, si vos item annueritis, bellum pro fide catholica contra Teucrum, quod nobis atque omni Christianæ reipubl. faustum, fœlix ac fortunatum sit, confestim suscipere. Auetote.

De eius uxore & liberis, & loco & tempore mortis.

VXOREM duxit Alphonfus Mariam Henrici Castellæ Regis patruī sui filiam, ex qua prolem nullam suscepit: ex aliis tamen mulieribus Ferdinandum genuit filium, quē primum Calabriæ Ducem, & deinde moriens Regem Neapolis instituit. Habuit præterea filias duas, Mariam quæ fuit vxor Marchionis Ferrariæ, & Leonoram quæ nupsit filio Ducis Suesſani, cui dedit Rossani principatum: Aragonum vero & Siciliæ regnum cæterosque principatus reliquit Ioanni fratri Regi Nauarræ. sic enim Ferdinandus pater eius testamento mandauerat. Decessit autem Rex Alphonfus in Castro nouo ciuitatis Neapolis, quarto Kal. Iulii, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo, & ætatis suæ sexagesimo quinto.

LVCII MARINEI SICVLI

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XII.

40

De Ioanne Aragoniæ Rege decimo octauo.

IOANNES secundus Ferdinandi regis filius, Alphonso fratri qui sine legitima prole decessit, in Aragoniæ & Siciliæ regno successit. De cuius vita rebusq; gestis, quæ multæ magnæque fuerunt, quæ præcipua sunt, vt nobis moris est, breui volumine perstringemus.

De loco & tempore natiuitatis eius.

FVI itaque Ioannes Aragoniæ & Siciliæ Rex natus Methymnæ, quæ campus cognominatur, in ædibus paternis venali foro coniunctis, tertio Kalendas Iulias insigni die, quo Petri & Pauli Apostolorum Christi laudes & merita celebrantur, anno vero à partu virginis millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Est autem Methymna oppidum nobile Lusitaniæ prouinciæ & quinque Principum natale solum fœlix, & à scriptoribus memoratum. De quo nos etiam scripsimus alio loco. Vbi Ioannes Rex, de quo loquimur, non solum natus est, sed etiam cum reliquis fratribus, Alphonso scilicet, Henrico, Sanctio, & Petro diligēter educatus, & ab eisdem morum & literarum magistris institutus. Quam quidem patriam charissimam semper habuit, & eius habitatores suosque conterraneos mirifice dilexit.

De uxore

De vxoribus eius & liberis

ANNVM agens fere vigesimum Blancham Nauarræ reginam Caroli regis filiam duxit vxorem, ex qua filium progenuit Carolum, qui fuit Vianæ princeps appellatus, de quo alio loco latius referemus. Progenuit & filias duas, quarum altera Henrico Castellæ regi nupsit, cum quo diuortium fecit, propter eius (vt ferunt) impotentiam defectumque naturæ: altera nupsit Gastonio Foxano Comiti, quæ filios peperit, de quibus alio loco scribemus. Cæterum Blanka regina defuncta, Ioannam duxit vxorem Federici Admirantis Castellæ filiam, quæ peperit Ferdinandum regem Catholicum, & Ioannam quæ fuit vxor Ferdinandi Neapolitanorum regis. Peperit & aliam filiam nomine Marinam, quæ teneris annis obiit.

De statura & forma corporis eius.

STATURA fuit mediocri, & omnibus membris à capite vsque ad pedes totus æqualis & congruens, forma conspicua, aspectu graui, ore pulchro, colore candido, capillo plano & sufflaui, superciliis disiunctis, oculis subnigris, dentibus raris, exiguis, & candidis, mento venerabili, voce virili plenaque, sed aliquanto retenta pressaque propter nares angustas: cui præterea formosissimæ mulieres candidissimas manus inuidebant.

De valetudine & cultu corporis eius.

PER omnem vitam valetudine prospera vsus fuisse perhibetur, sed extremo tempore & iam octogenarius podagræ morbo laborauit, & oculorum luminibus per temporis interualla caruisse fertur. Eius autem per tot annos prosperæ valetudinis adiuuante natura causæ tres præcipue fuere, mundities scilicet, cuius studiosissimus erat, & abstinentia potus & cibi, à quorum satietate semper abhorruit, & laboris cuius patientissimus erat, vsus assiduus. Moderata siquidem corporis exercitatio valetudini plurimum confert. Arborum fructibus libentius vescabatur, quam carnibus & aliis ciborum generibus. Ficus virides & recentes appetebat, & eas maxime quas Aragones Buriasotas appellant, & Latini Duricorias. In corporis autem cultu non minoris munditiæ fuit, & modo sericis, interdum aureis, nonnunquam purpureis vestibus induebatur. Collo plerumque torquem duntaxat ex auro, nonnunquam margaritis & aliis gemmis preciosissimis contextum gestare consuevit. Cultus denique corporis adeo fuit studiosus, vt omnes etiam domesticos vtriusque sexus & cuiuscunque ætatis non secus ac seipsum sæpius induerit.

De ludis & venationibus eius.

FATIGATVM multis negociis animum magnisque laboribus, interdum spectaculis & voluptatibus honestis reficiebat: quippe fictis armorum certaminibus & equitum ludis, paribus hastis hinc inde concurrentium, quod certamen cannarum ludum vocant Hispani, delectabatur. Virorum præterea mulierumque choreis libenter interfuit. Erat quoque venationibus deditus, & ferarum magis quam volatilium.

De dilectione eius erga suos, & eorum fide & obseruantia in eum.

EQVITES militesque suos tantopere dilexit, vt nulla in re alia sæuitia notatus vnquam fuerit, nisi suorum vlciscendis iniuriis. Necem duorum Ducum quos Gallia rex in auxilium eius cum exercitu contra Gothalanos miserat, plurimorum iugulo qui cædis illorum autores fuerant, vltus est. Et in oppidulo nomine Momalone, quod est apud Barcinonam, ob vnum interfectum equitem à Momaloniis qui venienti sibi portas clauferant, septendecim Momalonensium viros prope se strangulari iussit, spectauitque morientes. Plurimis delinquentibus vltimoque supplicio destinatis, quoniam eorum ope in defendenda sua dignitate vsus fuerat, facile pepercit. Quosdam etiam Baleares duarum factionum qui regiæ maiestatis læsæ crimen commiserant, eorum virtutis bellicæ memor, qui multos annos eum bellum gerentem secuti fuerant, admonitos vt sibi cauerent in posterum, neve iterum delinquerent, impune dimisit. Multos denique in bello peremptos, magno coactus dolore, collachrymatus est. Hac humanitate cunctos quidem sibi fideles ac deuotos faciebat. Ab eo enim Gothalanis deficientibus, præter omnes Aragones, Siculos, & Valentinosequites, multi quoque Gothalanorum nobiles ad eum cum exercitibus & pecunia cæterisque rebus quæ ad bellum gerendum vsui erant, sponte venerunt, nec domum, nisi confectis bellis, redierunt.

De virtute bellica per eum culta & eiusdem militari eloquentia.

VIRTUTIS bellicæ studiosissimus & amantissimus fuit. Milites enim quos in prælio fortes animososque cognouerat, à pugna statim redeuntes amplissimis & honorificentissimis verbis collaudatos, equestris ordinis titulis & honoribus ornabat, ac plarumque secum discumbentes, modo socios, modo fratres appellabat. In eloquentia militari magis formæ suæ dignitate verborumque grauitate, quam dicendi arte cultuque sermonis milites ad sua vota perduxit. Apud Ampollam oppidū de quo alio loco dicemus, omnes ferè milites, equites, ducesque nonnullos longo labore defessos & hyeme sæuiente à castris omnino discedere volentes, magna vi orationis retinuit: & apud Rubinatum longiori sermone milites hortatus, cum paruis copiis ingentem hostium multitudinem deleuit. 16

De eius clementia & humanitate.

NATURA lenissimus fuit, magnumque clementiæ nomen exhibuit. Per multos enim contra eum insurgentes, in prælio victos & manu captos, ac de vita desperantes, humanitate misericordiaque commotus, seruauit incolumes. Ceruariæ ciuibus qui sola fame coacti sese dediderunt, quicquid cibariorum tunc habebat in castris, impartiuit. Illerensium quoque legatis, nomine ciuitatis veniam & impunitatem petentibus, inuito ac vociferanti exercitu qui prædam & spoliū ciuitatis affectabat, omnia concessit. Barcinonæ præterea ciuibus duntaxat pro vita supplicantibus, non vitam solum & libertatem donauit, sed etiam bonorum omnium possessiones quas amiserant, restituit. 20

De liberalitate eius & audientia.

CVPIDITATIS & auaritiæ per omnem vitam non modo nullum experimentum, sed ne coniecturam quidem vnquam præbuit. Immo si liberalitas eius ex animi potius magnitudine, quam ex fortunis & opibus existimetur, non immerito quidem inter munificentissimos principes annumerabitur. In multos enim viros qui liberaliter ei seruierant, ingentia munera & amplissima beneficia contulit. De quibus multis omissis, per pauca quasi necessaria eius munificentiae testimonia, referam. Rhodorico siquidem Rebolleto cuius militarem virtutem & erga se fidem cognouerat, die nuptiarum eius, aureorum quos florenos Aragones vocant, millia sexaginta tribuit. Ioanni Villamarino classis 30 eius præfecto, qui terra marique multos annos ei magnosque labores impenderat, Bosam in Sardinia ciuitatem liberaliter in perpetuum dedit. Bellum gerens cum pecuniarum nihil penitus haberet, cuidam equiti pro vxore & liberis quos fames vrgebat, pecuniam petenti, sex argenti vasa quæ sibi sola ad mensæ vsum relicta erant, impartiuit. Vestem præterea nullam vnquam sibi induit, quam non eodem die petenti sub hac conditione concesserit, cum deposuero, cubicularioque iubebat, vt ei, quum aliam indueret, traderet. Denique nemo vnquam ab eo pecuniam petiuit, cui si plures non haberet, saltem centum nummos argenteos non dederit: qui denique si pares animo facultates habuisset, omnes principes munificentia superasset. Supplices autem & eum in omni genere negotiationis adeuntes benigne semper & patienter audiuit. 40

De beneuolentia & cultu eius erga vxores & liberos.

VTRAMQUE coniugem non solum mirifice dilexit, sed quoque studiosissime coluit, quibus & se facilem semper præbuit, & omnibus in rebus morem gessit, & inuitis nihil vnquam fecit. Erat enim cum vxoribus cæterisque fœminis natura benignus, ingenio facilis, consuetudine dulcis & placidus, atque moribus elegans. Eodem modo liberos etiam semper amauit, tametsi Carolum Principem Vianæ, posteaquam nonnullorum prauis consiliis deceptus paternam gratiam contempsit, non amore solito diligere videbatur, odisse tamen non poterat. Erga domesticos insuper & familiares omnes lenis ac beneuolus semper extitit. 50

De cultu eius circa parentes, & amore erga fratres quandiu vixerunt.

PARENTES quandiu vixerunt summa veneratione coluit, quorum animos non dicam re, sed ne leui quidem verbo vnquam offendisse perhibetur: & fratres quibus ipse charissimus erat, pariter omnes amabat, ac non modo Alphonso, qui eum præcedebat ætate, sed reliquis quoque minoribus, operam, labores, & quod signum maioris humanitatis erat, obsequium præstabat. Cunctos denique, tam parentes, quam fratres atque sorores, & viuos summo cultu semper amauit, & vita functos magnis honoribus, sacrificiis, & orationibus prosequutus est. Ipse nanque defunctis omnibus superuixit.

De mor-

De morte parentum, fratrum, & sororum eius.

SQUIDEM post utriusque parentis & duarum sororum obitum, primum Sanctium fratrem, & Petrum qui in obsidione Neapolis ictu bombardæ percussus interiit: deinde Henricum, qui & ipse quoque apud Olimetum Castellæ oppidum de quo postea dicemus, ab hoste peracuto gladio in sinistra manu vulneratus infra paucos dies nimio dolore periit: postremo & Alphonsum regem qui Neapoli vitam cum morte commutauit, amisit.

De eius in pulchras mulieres inclinatione.

IN Venerem natura pronum, & pulchrarum mulierum amatorem fuisse, quibusdam argumentis & rationibus constat. Nam & præter liberos quos (ut supra diximus) ex vxoribus habuit, alios etiam plures ex concubinis alioquin nobilissimis sceminis progeniuit. Habuit enim Ioannem Archiepiscopum Cæsaraugustanum, & Alphonsum ducem Villæ formosæ: quorum matres Castellana & generosæ fuerunt. In Nauarra quoque ex scemina genere nobilissima, de Ansarum familia, suscepit Ferdinandum & Mariam, qui puerilibus annis à vita migrarunt, & Leonoram Lirini Comitem. Et Barcinonæ tempore iam extremo & annorum fere octoginta puellam forma præstantem, nomine Franciscam Rosam, adamauit. Verum cum hac, osculis duntaxat contentus, amoris opus non perfecit. Nam postea quum puella nupsisset sponso, à quo die nuptiarum virginittatis muneribus poscebat, se quidem non violatam esse multarum mulierum testimonio probauit.

De habitationibus eius.

AETATE prima, sicut supra diximus, Methymnæ natali solo mirum in modum delectatus est. Hinc digressus in Aragoniam, Cæsaraugustam & Barcinonam libenter incoluit, & nonnunquam Valentiam. Quarum etiam desiderio deinde ex Neapoli, Alphonso fratre relicto, cum Henrico altero fratre reuersus est in Hispaniam.

De clementia & seueritate eius erga reos.

REORVM pro criminis qualitate alios condemnabat, alios absoluebat. Erat enim in iudicando & administranda iustitia non minus clemens & facilis, quam seuerus & grauis: quippe qui Carolum filium qui ei patri bellum sæpius intulit, ter in prælio vicit, & ter etiam captum liberauit. Gothalanorum præterea qui ab eo defecerant, multos ad eum reuertentes & veniam supplices deprecantes, impune quidem benigneque recepit. Iacobum autem Aragoneum & Ioannem Monticatinum, nec non & complures alios in defectione pertinaces belloque victos, ultimo supplicio, sed lata prius sententia tamen, affecit. Plurisque reis etiam capitis, accusatione tamen cessante, non solum vitam concessit, sed etiam multam pœnamque fiscalem remisit.

De fortitudine eius contra hostes.

ADVERSUS hostes animum fortem & inuictum, & in omnibus periculis admirabilem fortitudinem semper exhibuit. In expeditione enim Neapolitana fratrem Alphonsum secutus, quum in Ligustico mari fratres eius & reliqui totius classis duces ab hostibus ob eorum nauium magnitudinem multitudinemque caperentur, solus ipse hostes acerrime præliantes, à suæ nauis ingressu, milites suos hortatus & fortissime pugnans, prohibuit: nec eius nauim capere hostes, nisi ei & suis omnibus oblata libertate, potuerunt. Cæsaraugustæ quum & Henrici Castellæ regis legati ei bellum indixissent, si Stellam & alia Nauarræ oppida, quorum census rex Henricus pro pecuniis quas Carolo Vianæ Principi mutuauerat, sibi deberi dicebat, restituere nollet, se nihil Henrico debere legatis eius respondit. Eodem tempore Ludouici quoque regis Gallorum legati venientes, ab eo similia & eadem conditione petiuerunt, quibus & ipse eodem modo respondit. Quum autem eius equites ei, qua fiducia duos potentissimos principes contra se venturos expectaret, dixissent, Multo minus, inquit, equites, hostes præsentem quam absentes timendi sunt.

De cultu Christianæ religionis & celebratione festorum & solennium dierum.

CHRISTIANÆ religionis & catholicæ fidei festorumque dierum cultor semper diligentissimus extitit. Quotidie namque rebus diuinis & sacris officiis interfuit, omnium sanctorum dies festos, quum pridie deuote casteque ieiunasset, summa veneratione celebravit. Die vero quo Christi natalis recolitur, humanæ salutis gratia, magnaque lætitia affectus, quotannis post nocturnas cerimonias & solennes celebrationes, omnes domesti-

cos & complures etiam familiares conuiuari consuevit. Sed virginis Deigenitricis, cui deuotissimus erat, omnia festa præcipue vigilantiusq; colebat. Denique quadragesimas omniumque sanctorum vigilias, ab adolescentia & vigesimo suæ ætatis anno vsque ad septuagesimum, ieiunio & abstinentia carnis obseruauit.

De studio & diligentia eius circa cultum diuinum.

CIRCA cultum diuinum diligentiorẽ & Christiani nominis studiosiorem fuisse per multis constat argumentis. Quippe qui multorum sanctorum festa quæ negligentius colebantur, venerari multo solennius, diligentius & obseruari, indictis præconio pœnis contrarium facientibus, iussit. Mauros qui suæ ditionis erant, Mahometanum nomen inuocare vetuit, indignissimum facinus & maximum dedecus existimans, in terris Christianorum à perditissimis Mauris Mahometæ hominis improbissimi nomen tanquam Dei numen inuocari. Hac igitur inuocatione dimissa, statuit, vt quum Mauri conuocandi essent, vel tuba, vel tympano, vel buccina vocarentur. Item statuit vt die corporis Christi dum corpus Domini, per vicos, vt fieri solet, deferretur, si quis vel Iudæus vel Maurus cõspiceretur qui non statim detecto capite genua in terram deflecteret, in carcerem coniectus ab ecclesiastico censore multaretur. Festum quoq; de Mariæ virginis cõceptione, sicut & alia eius festa, celebrari summa cum veneratione præcepit, & ne quis virginem in peccato originali fuisse conceptam neq; publice neq; priuatim dicere auderet. Instituit etiam vt sancti Georgii festum vigilanter magnaq; veneratione coleretur, eiusq; dies non secus ac Dominicus obseruaretur.

De cura & ordinatione eius in litibus abbreviandis.

REBVS diuinis & humanis quoque negociis consulere cupiens, ne litigantibus, vt plarumque fieri solet, vires & res temporis interuallis & iudicum negligentia deficeret, totum anni tempus in agendis causis & expediendis negociis omnibus liberum esse statuit. Conuocatis enim consiliariis & iureconsultis quibus iura populis administranda cõmiserat, Omnes, inquit, principes qui populorum suorum commodis & honoribus consulunt, cunctisque iustitiam sine dispendio temporis administrant, magnum quidẽ Deo Optimo Maximo sacrificiũ offerunt. Statuimus igitur, vt quocunq; tẽpore causas agere, litigantes audire, ius dicere, & sententiã ferre nostrorum regnorũ iudices possint, exceptis tamẽ diebus quos in honorem Dei & virginis eius genitricis omniumque sanctorum reuerẽter coli sacrosancta præcepit ecclesia. Hos enim nos & venerari diligenter volumus, & omnis operis & forensis actionis vacuos esse iubemus, & eadem præterea solennitate vt sancti Thomæ, Iuliani, Martini, Laurentii, Sebastiani, Christophori, Braulii, Antonii, Blasii, itẽ sanctæ Annæ, Catherinæ, Luciae, Apolloniæ, Engratiæ, & Sanctæ Crucis, & cuiuscumq; nostræ ciuitatis & oppidi conceptiua festa sacraq; quotannis celebrentur.

De legibus & institutis per eum editis.

LEGES & sanctiones vel quum gubernator esset Aragoniæ, vel quum postea rex, multas & quidem perutiles edidit. Cæterum hæc et si lectoribus valde profutura cognosco, quoniam tamen in Aragonum libris quos Aragones suos Foros appellant, plene omnia descripta sunt, à me tanquam non necessaria huic operi nostro præmittenda putauimus. Ad eorum tamen lectionem omnes homines hortamur, eos præsertim qui principatus & regnorum curam gerunt. Inuenient enim multa quæ vel ad rectam sanctamque gubernationem, vel ad bene beateque viuendum poterunt imitari. Bonus quippe rex & humanarum diuinarumque rerum studiosus non solum bona cuncta & honesta præcepit, verumetiam mala omnia & illicita prohibuit. Homines enim Christianos qui cum aliquo scœnore pecuniam mutuassent, & omnes lenocinium facientes, amissis bonis infames esse iussit, & tanquam latrones & nefarios homicidas exterminauit. Illud etiam non honestum minus quam vtile constituit, vt ne quis lugubres vestes à tergo longiores per terram traheret, sed æquales & ad talos vsq; duntaxat: qui vero longiores indueret, & vestes amitteret, & solidos sexaginta pauperibus erogandos persolueret: totidemq; sartores, qui contra statutum vestes longiores fecissent, damnauit.

De militia eius & bellis per eum gestis.

REX Nauarræ tyrunculus adhuc & admodum iuuenis, militiæ munus cum Alfonso fratre in expeditione Neapolis exercere cœpit, in cuius vrbs oppugnatione longa- que ob-

que obsidione terramarique fortissimi ducis experimentum præbuit, & laborum tolerantiam admirabilem. Ad quam expeditionem cum ingenti classe magnoque hominum numero electorum non Hispaniæ solum, sed etiam Siciliae & Italiae, ex littore Barcinonis anno a natali Christiano millesimo quadringentesimo trigesimo, Kalendis Augusti profecti fuere. Cæterum de hoc bello quod in obsidione Neapolitana per annos viginti gestum est Alphonfi Regis imperio, mihi scribendum non est. Nam etsi belli huius gloria magnæque victoriæ laudes non minus ad Ioannem Regem Nauarræ & reliquos fratres qui fortissime dimicarunt, quam ad Alphonsum pertinere non ignoramus, quia tamen Alfonso dux & autor huius expeditionis fuit, scriptores totius belli victoriam gloriamque tribuerunt. De rebus enim gestis Alfonso regis, de dictis & factis memorabilibus Laurentius Vallenſis & Bartholomæus Faccius eleganti stilo copioseque scripserunt. Hoc igitur bellum non nostri operis esse existimantes, transimus ad alia quæ Rex Ioānes per se gessit.

De reditu eius in Hispaniam, & de rebus gestis in ea.

QUÏ post expugnatam captamque Neapolim cum Henrico fratre reuersus est in Hispaniam, vbi & Nauarræ suo regno, & Aragoniæ rogatu Regis Alfonso præfuit. Hinc autem multis equitibus Aragoniæ comitatus & Henrico fratre, in Castellam ad Ioannē fratrem suum patruelem Castellæ Regem, eum visendi & salutandi gratia profectus est. Cuius aduentus cum Aluaro Lunæ molestus esset, Aluarus idem causa fuit, ut inter utrūque Regem graues inimicitiae, magnæ discordiæ, mortale odium, & intestina bella orirentur, quibus utrinque non solum damna malaque, sed etiam cædes & mortes crudelissimæ consequutæ fuere. Sed hæc quoniam scripta fuerunt ab aliis magnis voluminibus, ego sicut alia consueui, breuiter attingam. Aluarus itaque qui Ioāni Castellæ Regi charissimus erat, & omnium rerum regiæque domus curam gerebat, timens ne sibi Rex Castellæ fratres suos patrueles Aragoniæ principes anteponeret, homo pollens ingenio & oratione facundus, omnibus modis & artibus nitebatur, ne fauore sui Regis & autoritate qua plurimum valebat, priuaretur, utrumque Regem commisit. Sic est enim humana conditio, sic sunt hominum mores ut nō modo superiores, sed ne pares quidem ferre possint. Quapropter Aluarus Luna suis cōsiliis Arāgoes in Castellæ Regis inuidiam adduxit, & persuasionibus effecit, ut rex Castellæ Regem Nauarræ & reliquos Arāgoes apud se cōmorari nullo modo pateretur: propterea quod honori suo regiæque dignitati non solū non honestum, sed etiam periculosissimum esse dicebat. A quo Rex iam multis persuasus argumentis & rationibus, etsi eos sine causa dimittere non audebat, se tamen adeuntes vultu minus familiari, quam consueuerat, excipiebat. Quod quum Ioānes Rex Nauarræ, eiusque frater Henricus, & Almiratus Castellæ Federicus qui tunc honore & bellica virtute omnes Hispaniæ primates anteibat, animaduertissent, nulloque modo tolerandum existimantes, sibi præter suos affines & propinquos qui plurimum poterant, alios etiam complures Castellæ magnates quibus Aluarus inuisus erat, adiunxerunt. Qui cum omnes vnum in locum conuenissent, statuerunt, ut Aluarum Lunam vel Regis Castellæ consuetudine colloquioque priuarent, vel si id facere non possent, quocunque modo de medio tollerent. Itaque Regem Castellæ simul adeuntes, ut eum dimitteret, a suaque regia summooueret, efflagitarunt. Quod si faceret, mirum in modum omnium tam Castellānorum, quam Arāgonum nobilium quibus ille detrahebat, animos ad quæcumque vellet excitaret, semperque paratissimos haberet: sin autem facere nolleret, & illum apud se tot nobilib. inuitis habere vellet, se quidem honorem & dignitatem suam non neglecturos esse dixerunt. Quibus Rex Castellæ qui Aluarum plurimum diligebat, ad hunc modum respōdit: Bonorum principum mors esse, ut familiares & amicos qui bene fideliterque seruiuisent, non inhoneste dimitterent, sed honorifice retinerent, non officiis & dignitate priuarent, sed commodis & honoribus augerent: idque omnes Castellæ Reges facere consueuisse. Quod igitur iniuste petebant, dixit se minime facturum, propterea quod Aluarum Lunam qui ei liberaliter & studiose plurium annorum labores impenderat, honeste & sine causa turpiter eiicere non posset. Se præterea non ad aliorum præscriptum, sed ad suam voluntatem dixit esse victurum, ac si quid in Aluarum Lunam moliretur, illius quidem salutem & honorem sibi magnæ curæ fore significauit. Quibus verbis illorum indignantes animos à se multo quidem magis alienauit, & præcipue Ioannis Nauarræ Regis & eius fratris Henrici, qui quum Regis Castellæ fratres patrueles essent, Aluarum præpositum sibi ferre nullo modo poterant. Tunc itaque Rex Nauarræ iam discessurus, indignatione dissimulata, ac pene subridens ad fratrem Henricum & alios qui cum eo venerant

conuersus, Optime, inquit, equites, Rex Castellæ frater meus patruelis locutus est. Nam quod ipse pro nostra dignitate non fecerit, nos quidē ipsi qui nobis deesse non possumus, multo melius faciemus. Cum suo igitur Aluaro permaneat, eiusque volūtatī, ut solet, morem gerat. Hæc cum dixisset, statim discessit. Quem frater Henricus & socer Federicus cæterique procures qui cum eo venerant, Castellanos Rege pene solo relicto, consecuti fuere. Cæterum post hoc colloquium quo Regis vtriusque volūtas patefacta est, Aluarus Luna sibi valde timere cœpit & diligenter cauere, qui nusquam, nisi vel simul cum Castellæ Rege, vel armatorum manu septus vīquam progrediebatur, singulisque noctibus apud se custodes & vigiles armatos habebat. Quæ quidem res multo magis animos Aragonum irritauit, multorumque malorum initium fuit. Nam etsi Aluarus tuendi se potius 10 quam alios offendendi causā secum milites ducebat armatos, eum tamen plures inimicis quos metuebat, minari existimabant. Hinc igitur inter Castellanos & Aragonos & vtriusque Regis equites & familiares contentiones cœptæ fuerunt, hinc (ut supra diximus) magni totius Hispaniæ tumultus, & inter Hispanos Reges intestina bella orta sunt. Nam qui primum certare verbis & aduersarios laceßere cœperant, quum deinde ab illis in se dici quod nolebant audiuisent, irascentes ad manus & arma deuenerunt. Hi quum sui Regis causam & honorem defenderent, ipsos etiam Reges ad bellum gerendū concitarunt, qui perturbatis animis & iā fraterni nominis & propinquitatis obliti, diutius hostiliter dimicarunt. Commemorare possem quot & quibus in locis sæuissima prælia gessere, quæ quidē eo crudeliora fuerunt, quod inter duos Reges fratres patruelis & inter equites affines, 20 cognatos & propinquos gesta sunt, & in quibus apud Methymnam Ioannes Castellanos Rex, Aluaro Luna fugiente, à Rege Nauarræ captus est. Aliis deinde præliis multorum nobilium Regis vtriusque non solum captiuitates, verum etiam crudelissimæ cædes & indignissimæ mortes consecutæ fuere. Cuius belli permultos variosque casus, & omnia quæ vtrique Regi grauitè acciderunt, ego consulto transeo, tanquam minime necessaria propterea quod ab aliis scriptoribus qui Ioannis Regis Castellæ vitam memoriæ prodiderunt, longa quidem historiā serie iam pridem edita perlegi. Multis igitur omissis certaminibus quibus Ioannes Castellanos Rex mirum in modum fuit oppressus, vltimo demū magnoque prælio quod apud Olimetum oppidum gestum est, Aragonos à Castellanos multitudinem profligati fuere. Quo prælio præter alios Aragonos vulneratos & interfectos, 30 etiam Henricus Nauarræ Regis frater, ut superius diximus, in læua manu lethale vulnus accepit: qui etsi nimio dolore vulneris conficiebatur, militibus tamē qui superati diffugerant, ad sua signa reuocatis, prælium redintegrare volebat, nisi eum Rex eius frater qui numerosam hostium multitudinem conspexerat, retinuisset, & in tutiorem locum cum omnibus copiis adduxisset. Postero autē die quum vix Henricus dolori vulneris resisteret, & vitæ suæ anceps esset, Regem fratrem suum deprecatus est, ut in Aragoniam cum exercitu proficiscerentur: quoniam si sibi moriendū esset, multo quidem maiorem dolorem spiritus eius sentiret, si fratrem quem vehementer amabat, apud hostes & in alieno regno relinqueret. Cuius desiderio Rex morem gerere cupiens, Aragoniam versus eodē die cum omnibus instructis copiis discessit, & paucis diebus in oppidum Bilbilim quod 40 Calataiutum vocant Aragonos, peruenerunt, vbi Henricus vulneris dolore confectus à vita discessit. Cuius obitus & Regis & omnium Aragonū mentes mirum in modum consternauit. Fuerat enim Henricus multis magnisque cum corporis, tum etiam animi virtutibus insignis, nec humanitate clementia minus, quam generositate & excellentia clarus, in militaribus officiis æque consilio ac fortitudine pollens, moribus elegans, consuetudine facilis, ingenio perspicax, liberalitate splendidus, pietate benignus, diuinarum rerum & Christianæ religionis diligentissimus cultor: & in quo denique vno magno & spectato viro nimirum paternas omnes virtutes agnoscere facile poteras. Pudet igitur me tantum virum tanta virtute præditum, tantoque naturæ munere præstantem tam breui sermone referre. De cuius profecto virtutibus eximiis & rebus præclare magnificeque gestis non parua confici posset historia. Nam si quæ vel in Hispania, vel in Italia fortissime gessit, & quam laudem vel gloriam bello gerendo fuerit affecutus, delibare velim, longe quidem ab instituto meo digressus videri potero. Quapropter quæ de rebus eius gestis & meritis laudibus dicenda iure fuerant, silentio transibo, si prius eum dixero fere cunctis tam Hispanis quam Italis quam charissimum fuisse. Ideoque funus eius ab omnibus Aragoniæ & Siciliæ populis, atque Castellanos plurimis, summo mœrore multisque lachrymis celebratum est, sed ab illis præcipue nobilibus, à quibus non minori fletu quam pompa funerabatur. Ioannes vero Rex multis qui eum diligenter consolari conabantur, flendum esse respondit, se nanque non fratrem, sed vitæ suæ lumen, ac se

ac se ipsum potius perdidisse dicebat. Ille autem etsi dolore vulneris intolerabili torquebatur, patientia tamen admirabili summaque constantia gemitum suppresserat, ne regem ^{Eius patientia} qui prope eum lachrymabundus recumbebat, grauius afficeret. Defuncti corpus per ^{admirabilis.} aris exequiis in Populeti templum delatum est.

LVCII MARINEI SICVLII

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XIII.

De bello quod cum Carolo filio gessit, & cum populis Barcinonæ principatus.

REVERSVS in Aragoniam, vt supra demonstrauius, & Henrici celebratis exequiis, cum in ciuitate Calatauti conuentus ageret, populisque iura petentibus redderet, accepit, quod sibi præter opinionem accidit, in Nauarra magnos tumultus & factiones esse duas: alteram scilicet Agramontanorum, qui Ioannam reginam: & Lusetanorum alteram, qui Carolum Vianæ principem sequebantur. Carolus enim cum reginam quæ Nauarræ regno voluntate regis præerat, quod regnum materno iure hæreditarium sibi deberi conuictus & persuasus à multis crediderat, non æquis oculis intueretur (nam sibi magnum certamen parat, quisquis inducit filio novercam) & more cupiditatis humanæ regni Nauarræ imperio captus, omnium Lusetanorum quibus charissimus erat, coniurationem fecit, vt expulsa Regina Regem quoque a Nauarræ finibus inhiherent. Cæterum de hoc bello quod ego iussu Ferdinandi Regis scripturus sum, prius Hispano sermone scripserant equites duo: Gonsalus scilicet ab Auila cognominatus, & Ioannes Rochabertinus qui Castellanus Ampostæ dicebatur, qui Regis castra sequebantur, & omnibus præliis cæterisque rebus interfuere. Quorum scripta vulgaria quasi commentaria mihi tradi iussit Rex Ferdinandus, quæ partim ad
 20 verbum, partim ad sensum Latinitate donabo. Huius vero belli præcipuam causam primumque motum alii aliter ortum fuisse referunt. Ego autem quod ceteri senserint, aliorum iudicio relinquens, tantorum malorum causam fuisse arbitror in constantiam varietatem quæ fortunæ. Quæ cum Barcinonæ ciuibus & cunctis eius prouinciæ populis maximos honores & opes amplissimas inuidisset, primum quosdam Nauarræ populos, & deinde Barcinonæ principatus fere omnes in suum armauit exitium, filiumque contra patrem stimulauit. Quod, vt vnde digressus sum reuertar, cum Agramontani qui Regem vel absentem maxime colebant, sensissent, subito sese contra Lusitanos armarunt, & Reginam quæ tum Stellæ commorabatur, enixissime defenderunt, Regemque per literas & nuncios hac de re certiore statim fecere. Qui commonitus de Reginæ periculo, con-
 30 festim qui aderant conuocatis equitibus, illo profectus est, multosque Nauarræ populos inuenit in armis esse. Cæterum monere nos hic locus & ratio videtur, vt qui Lusitani sint, & Agramontani, propter absentes dicamus. Omnes igitur fere Nauarræ nobiles diuisi sunt in partes duas, quarum alii Lusam, alii Agramontem oppidum possident. Hi propter & oppidorum propinquitatem (spacio enim trium millium inter se distant, & quæ inter alia oppida duo sita sunt, alterum nomine sancti Ioannis Pedis portus, & alterum S. Pelagii) & propter vetus odium maiorum suorum, inter se fere semper armis & bellis præliisque contendunt. Ab Agramonte itaque Agramontani, & à Lusa Lusitani dicuntur. Hæc autem & ad rem cognoscendam, & ad tollendam ambiguitatem scribenda pernecessarium fuisse duximus, ne quis hoc loco Lusitanos à Lusitania prouincia dictos forte putaret. Rex
 40 autem, vt ad inceptum redeamus, in Nauarram ingressus, Agramontanis apud Stellam (quæ distat à Pompilone ciuitate Nauarræ primaria viginti millia passuum) se coniunxit, & ad Carolum legatos misit qui eum monerent, vt ab incepto tam turpi falsoque desisteret, neque stultis Lusetanorum consiliis suam salutem & honorem crederet, quibus commotus tam vile nefas, tam execrabile scelus commisisset. Nam monstri quidem persimile ducitur, si filius patrem, non dicam offenderit, sed offendere cogitaue-
 50 rit. Quod facinus indignissimum à se principe Christianissimo commissum eo fœdius omnibus grauiusque videretur, quod ne Barbaris quidem vnquam & infidelibus accidisset. Quare ne cōmitteret, vt tam impium tamque immane sibi nomen obici iure possit,

ne Gallorum atque Aragonum regum Christianissimorum genus huiusmodi turpitudine tantoque dedecore pollueret. Patrem ad filium legatos misisse, non quidem quod ab eo aliquod sibi periculum metueret, sed ut filius magnam infamiam fugeret. Quod si suum pertusus errorem faceret, statim paternam gratiam & amorem in perpetuum facile recuperaret: sin autem in eo quod cœpisset perseveraret, & inimicorum potius quam paterna consilia sequeretur, satis certo sciret se vel patri, vel Deo graues pœnas esse daturum. Quod si sibi sua culpa prauisque consiliis acciderit, multo quidem grauius laturus esset: quod etiam effugere facile poterat, si patri, si rationi parere voluisset, propterea quod sibi ut consuleret, à patre pie sancteq; monitus fuerit atq; rogatus. Ne igitur & sibi & patri causa doloris esse velit. Ei namque si mali quid accideret, maiorem regi propter amorem 10 paternum dolorem fore, quam sibi dixerunt. Hæc cum audisset Carolus, etsi ratione & oratione commotus errorem suum cognouit, eumque conatus & cœpti statim pœnituit, à Lusitanis tamen quibuscum coniurauerat, qua coniuratione sibi periculum à rege metuebant, ne desisteret ab incepto iam persuasus, se patris gratiam & auctoritatem plurimi facere respondit, eiusque voluntati morem gerere paratissimum esse, iussaq; & imperata omnia libentissime facturum, si tamen ab eo Nauarræ regni quod post suæ matris obitum ad se iure pertinebat, sibi possessio relinquatur. Non decere patrem, filium quem amat, suo iure priuare: neque filium patri à quo suo regno spoliatur, obsequium præstare: neque vel indignum vel iniquum cuiquam videri debere, si quis sua regna vel alia bona defendat, vel ab iniuste possidentibus reposcat, quem æquius est credere Deum hominesq; iu- 20 uare. Quod si filium quod suum est à patre petere turpe videtur, patrem quidem rem filii contra ius fasque possidere neque honestum neq; laudabile esse. Si autem patri filii sui rebus uti licet, & filius patrem suarum rerum vsu priuare non debet, utatur regni nostri Nauarræ populis pater si velit, sed tanquam meis, non autem pro suis. Quod si me populisq; meis inuitis alienum regnum possidere & vsurpare voluerit, ei referre & affirmare poteritis, nos regnum nostrum vel armis habituros, vel cum eo vitam simul amissuros. His cum responsis legatis ad regem reuertentibus, Carolus omnes Nauarræ populos & equites nobiliores, quorum erga se fidem & beneuolentiam multis in rebus cognouerat, ad se statim vndique conuocauit, & in armis esse iussit. His de rebus atq; discordiis Henricus Castellæ rex certior factus, & iniuriarum quas ab Aragonum rege superioribus diebus acceperat non oblitus, in auxilium Caroli cum equitum septem millibus venit, quibus rex priusquam se cum Caroli copiis coniungerent, cum multis Aragonum equitibus occurrit. Quibus cum apud Vianam, quod est vltimum Nauarræ oppidum Castellam versus, prælio committens, omnes in fugam conuertit: quo tamen prælio plures vtriusque partis equites periere. Rex autem, Castellanorum copiis fuis & profligatis, Vianæ, si forte redirent hostes, firmissimum præsidium relinquens (hac enim iter est in Nauarram) reuersus ad Carolum, multa post prælia quæ apud Stellam, Pompilonem, Olitum, & Ilumberrum gesta fuere, eum tandem apud Ayuarum montem, qui locus distat à Stella decem & octo millia passuum, prælio vicit, & manu captum & incolumem in Monroi castello custodiendum reliquit: quem tamen paucos post dies amore paterno & clementia cōmotus à car- 40 ceris custodia liberauit. Cæterum ne contra eum filius aliquid in posterum auderet, Ludouicum Beamontium eiusque quinque filios in septennium obsides accepit. Erat autem Ludouicus Lusitanæ factionis fere princeps, & Nauarræ Comestabilis, atque Carolo ex genere materno sanguine coniunctus. A Regibus enim Gallorum genus & originem ducebat, habuitque filios omni virtutum genere præclaros, Carolum, Tiuautum, Henricum, Philippum, & Ioannem qui nunc Nauarræ Comestabilis est, & Leonoram Ioannis regis Aragonum filiam habet uxorem, nostraque tempestate cum liberalitate cæterisq; multis virtutibus, tum vero animi fortitudine & militari excellentia prælioque gerendo quam maxime pollet, & à Ferdinando rege nostro Christianissimo & propter affinitatem (eius enim sororem Ioannis Aragonum regis filiam, ut paulo superius ostendimus, in matri- 50 monium accepit) & etiam propter suas excellentes multasque virtutes maxime diligitur. Hi autem quamuis pro Caroli liberatione manerent apud regem, Carolus tamen cuius animus regnandi cupiditate semel incensus quiescere non poterat, nulla eorum ratione habita patri rursus bellum intulit, ac post multas pugnas demum apud Stellam suorum aliis occisis, pluribus captis, pene solus aufugit, ac plane deterritus & patris iram non iniustam & animaduersionem timens, Neapolim ad Alphonsum patrum Neapolitanorum regem discessit. Quem rex Alphonsus etsi magnifice primum ac honorifice suscepit, mox tamen sui aduentus cognita causa, grauitè inculpauit, quod patre viuentè regnum affectasset, quod ei à quo genitus fuerat, inferre bellum ausus fuisset. Cumque eum patri reconci-

conciliare, pæceque coniungere conaretur, nondum perfecta re, nec sine multorum iactura omniumque Christianorum lachrymis à vita discessit. Quo mortuo Carolus Neapolis regnum ab omnibus fere populis oblatum sibi non sine magno virtutis exemplo recusauit, pauloque post propter ingentes Italiae tumultus multasque seditiones quæ post Alphonfi regis obitum mouebantur, in Siciliam traiecit, vbi summa veneratione & ingenti omnium Siculorum lætitia atque apparatu penè regali receptus est. Pro cuius aduentu patrisque regnorum acceptione, ad quem Alphonso fratre mortuo Aragoniæ Siciliæque regnū iure deuenerat, per omnes fere Siciliae populos multis diebus ludi magnifici & spectacula vari generis edita & celebrata fuere. Deinde autem Carolus aliquandiu commoratus in Sicilia, se quidem Siculis omnibus indies multo chariorem faciebat. Tanta enim erat huius principis modestia, tanta morum elegantia & vitæ integritas, tanta liberalitas, tanta denique humanitas, vt nihil quidem quod ad recte sancteque viuendum & ad verum perfectumque principem pertineret, in eo desiderari potuerit: adeo vt non modo summæ probitatis & omnis virtutis nomen sibi vendicauerit, sed magnæ quoque sanctitatis exemplum haberetur. Quam ob rem non immerito quidem à Siculis omnibus & Italiae populis, Neapolitanis præsertim apud quos fuerat aliquot dies, non vt princeps solum, sed etiam *Carolus à Siculis tanquam numen colitur.* tanquam numen ingenti veneratione colebatur. Qui legatis è Sicilia missis ad regem, vt ei reconciliaretur, tandem cum per eos se in gratiam patris rediisse cognouit, multis Siciliae magnatibus comitatus in Hispaniam reuersus est, & regis manus & pedes osculatus.

Lufetanos omnesque Nauarræ populos qui ad eum defecerant, in patris obsequium redire coegit. Quare non parua lætitia rex affectus ob reditum filii quem plurimum diligebat, Barcinonæ vbi tunc erant, magnos ac diuersos ludos ingenti pompa & apparatu magnisque sumptibus edidit, vrbe iam plena tum ciuibus & his qui regem sequebantur, tum etiam totius prouinciæ maxima hominum multitudine, qui vel principis aduentu, vel fama quoque ludorum vndique conuenerant. Verum enimvero fortuna semper inconstans, cuius officium est gaudiis humanis & felicitatibus inuidere, & alta deprimere, & regis ocio & honoribus & Barcinonæ opulentissimæ ciuitatis opibus inuidens, sicut olim Romanorum potentiam immensam dominamque terrarum per focerum ac generum ciuilibus bellis atque intestinis & armis illicitis attriuit, sic etiam, vt Barcinonæ vires & opes ingentes frangeret, filium contra patrem sæpius incitauit. Carolus namque peractis iam & celebratis spectaculis cum & omnium ciuium atque aliorum populorum animos erga se pronos sibi que maxime deditos cognouisset, & superiorem pati durum & indignum secum existimauisset, paterni amoris & honoris penitus oblitus (tantum enim dominandi cupiditas potest) tertio iam contra eum experiri fortunam decreuit. Clam igitur omnes quibus plurimum confidebat, cum se adirent, sui consilii indignique perpetrandi facinoris participes fecit. Nonnulli etiam quibus bellum pace gratius erat, gladioque magis quam honesto labore gaudebant victumque quærebant, eum magis quotidie sollicitare. Ad eum præterea accedebant omnes qui scelorum suorum conscientia vexabantur. Plures denique eo animo principem cum rege armis contendere cupiebant, vt extincto rege principem quoque de medio tollerent, omni que dominatu liberi essent. Laborabat enim fortuna, Barcinonæ omnino delere foelicitatem, superbiamque deprimere, cuius opes & res admodum secundæ per orbem terrarum mirabiles atque inuidiosæ nimium ferebantur. Erat enim ciuitas illustrissima principibus, equitibus nobilissima, omnibus rebus quæ ad viuendi vsum pertinet, ditissima, omnium fere ciuitatum terra marique potentissima, multis magnisque rebus domi forisque gestis clarissima, adeo vt eius nomen atque potentia non immerito Hispaniæ, Galliæ, Africae, cæterarumque nationum principibus timori vel maximo fuerit. Florebat enim non solum maximis opibus ac diuitiis, sed etiam plurimorum virorum prudentia singulari, optimis moribus & institutis, Ciues omnes in administranda republica atque ad augenda quasi veterum Romanorum ordinem moremque sequebantur, qui nihil vnquam nimis, sed omnia tam publica quam priuata pro modo rationeque faciebant. Non igitur illorum diuitias resque familiares vllæ discordiæ, non lites, non iudicia, non iurgia, non seditiones, vt in plerisque fit, minuebant: quippe qui ratione potius naturaque quam legibus viuere malebant. Nobiles armis & equis officiisque militaribus studebant, hisque sese exercebant, & aduersus hostes feroces erant. Mercatores honestissime commercia tractabant, in quibus exercendis non tam quæstus auidi, quam veri, fideles, ac liberales erant. Sacerdotes & omnes qui rerum sacrarum curam gerebant, pie, sancteque semper vivebant, summaque veneratione atque timore diuino cultui sacrisque rebus incumbere. Reliqui ciues cuiusque ætatis aut liberalibus, aut mechanicis artibus, quibus erat cultissima ciuitas, operam dare. In qua nemo circumforaneus, id est,

desidiosus & inanis erat, sed honesta alii alia negocia exercere. Itaque nemo malus, ne-
 moque pauper, sed optimus quisque erat atque ditissimus. Hac fama ciuitatis non ex Hi-
 spania tota solum, sed ex aliis quoque multis nationibus homines huc vndique quotidie
 conueniebant, ciuitatemq; libenter incolentes indies maiorem ditioresque faciebant.
 Hinc præterea multæ ciuitates ordinem moremque viuendi sanctissimum, hinc exempla
 Reip. gubernandæ pulcherrima, hinc cæteras bonas artes imitabantur. De conditore ta-
 men eius affirmare nihil auserim, siquidem omnium qui de ea scripserunt, de autore incer-
 ta opinio est. Nam quod nonnulli de Barca nona pueriliter fabulantur, ego quidem non
 minus falsum, quam ridiculū existimo. Cæterū fuit olim situ ciuitas admodum parua & à
 littore maris vno fere stadio remota: pulchra tamen ædificiis, & altis tota mœnibus clau- 10
 sa. fuerunt & ciuitatis portæ numero quatuor, in totidem mundi partes vergentes, æquo
 fere omnes inter se spacio distantes, quæ adhuc extant, & in ipsius pene ciuitatis vmbilico
 visuntur. Postea vero crescente hominum multitudine bis vndique magnificis ædibus &
 conspicuis sanctorum templis aucta, bis etiam præualidis muris superbisq; turribus cincta
 est. Quæ quidem etsi magnitudine nonnullis vrbibus cedit, ædificiorum tamen elegan-
 tia, littoris amœnitate, viarum munditie, vicorum rectitudine, æqualitate domorū, amœ-
 nissimis hortis quos variis arboribus & nonnullis palmis quæq; domus cultissimos habet,
 forma denique rerum omnium & excellenti pulchritudine, meo quidem iudicio, cui ab-
 sit inuidia, cunctis profecto ciuitatibus est anteponenda. Plura præterea de hac ciuitate
 memoratu digna narrare possemus, quæ ne longius ab incepto discedamus, omittimus. 20
 Redeo igitur ad Carolum, qui Barcinonensem consiliis & opibus fretus, tertio, sicuti su-
 pra demonstraui, aduersus regem cui charissimus erat, fortunam voluit experiri. Cu-
 ius consilii rex penitus ignarus, & à filio sibi cauendū nihil existimans, ex Barcinona Ara-
 goniam versus decedere statuit. Hinc itaque proficiscens ad delectus habendos, Arago-
 nes apud Fragam, quod oppidum est Aragoniæ primum, situm apud Cingam fluuium, &
 Gothalanos Ilerdam, quæ ciuitas est in ripa Sicoris amnis, ad diem certum conuenire ius-
 sit, & Ilerdam die tertio peruenit. Postero die quoque in ciuitatem Carolus non bonis au-
 spiciis ingressus est. Nam dum hic rex commoratur, donec, vt imperauerat, Gothalano-
 rum equites & omnes nobiles ad delectum conuenirent, quidam de eo suspensiones, qui-
 dam prauas cogitationes, nonnulli conatus etiam impios ad regem detulere. Quæ cum 30
 rex ab aliis diligenter quærens, vera esse reperisset, non sine magno dolore & animi mo-
 tu filium in semotam ædium partem accersitum huiusmodi verbis alloquitur. Inter o-
 mnes patres, immo omnes mortales, neminem infeliciorem vnquam fuisse credo, filio-
 rum causa, Carole fili mi, quam ego sum: propterea quod te talem filium genui, quem me
 genuisse poeniteat, & de quo vel inuitus vltimum sumere supplicium non humano so-
 lum, sed diuino quoque iure compellar. Tua enim superbia, tua crudelitate, nostra cle-
 mentia, nostra pietas, nostra patientia victa est: sola iustitia nobis vtendū. Nam dum mea
 lenitas, dum amor paternus tuis peccatis & erroribus veniam tribuit, & indigno tibi vi-
 tam concessit, cum tam impie sæpius deliquisses, me quidem iniustitiæ nomen subire
 coegit, tibi que ad peccandum multo maiorem præbuit audaciam. Et dum timui vulgi 40
 sermones, dum odium multitudinis vitare conatus sum, si de te supplicium vel iustissime
 sumpsissem, te longe deteriore ego feci. Ideoq; dum tuæ salutis rationem habere volui, tu
 me tãquam inimicum acerrimū omnibus modis perdere tentasti. Quam ob rem quid me
 nunc in te statuere oporteat, qua poena tua crimina plecti debeant, quod te subire suppli-
 cium pro tuis ausis æquum sit, diuina quidem & humana nos exempla cōmouent. Scimus
 enim angelum qui superbia tumescens, in Aquilone sibi statuere sedem, & suo creatori si-
 milem se facere cogitauerat, Dei iustitia de cœlo fuisse deiectū. Multos præterea morta-
 les fuisse legimus viros etiam sanctissimos, qui iubente lege de propriis filiis cum deliquis-
 sent, vltimum sumpsere supplicium. Quod si Deus Omnipotens, in quem passio cadere
 nulla potest, vt iustitiæ suæq; voluntatis nobis præberet exemplum, ingratitude & su-
 perbiæ crimen impunitum esse noluit, superbosq; de sede deposuit: si multi quoq; paren- 50
 tes humane virtutis amore iustitiæq; commoti, pro causis alienis in filios suos animaduer-
 terūt, quod ego te dignum supplicium inueniam, si me qui in te educando & boni patris,
 piæ quoque matris officio functus sum, tua immanitate nō modo de regno meo expelle-
 re, verum etiam vita spoliare sæpe conatus es? Tantum ne apud te regnandi cupido, tan-
 tum inimicorum nostrorum sceleratissima consilia potuere, vt patris animam gladio per-
 dere nullo Dei timore, nullo hominum iudicio, nulla impeditus verecundia tantopere
 laboraueris? O infelicem illum semper & infaustum diem quo te genui! Alii enim prin-
 cipes aliique patres omnes ad suam custodiam, ad suæ vitæ securitatem, ad suam gloriam
 filios

filios progenuere, quorum virtute, quorum laudibus, quorum rebus honeste magnifice-
 que gestis magnopere perpetuoque gauderent: me vero solum in orbe terrarum, nescio
 quo fato, filius meus insidiis, odio, coniurationibus, armis præliisque continuo persequi-
 tur. Quod si velego tuis oculis tam inuisus fui, si te dominandi cupiditas tantopere vexa-
 bat, nonne tempus vel breuissimum expectare potuisti? nonne patris ætas iam præcipita-
 ta qui annum quintum & sexagesimum agebat, monere te debebat, ne paucorum anno-
 rum impatientia tantum nefas, tantum scelus, tantum dedecus admitteres? Ego nanque
 quæcunque mihi Deus nostrique maiores habenda & gubernanda tradiderunt, eodem
 Deo & natura iubente cum vita ipsa relicturus sum. Moriens enim mecum ferre non pos-
 sum. *Moriens nihil aufert.*
 Nec quenquam habebam præter te, ad quem nostra bona omnia hæreditario iure
 pertinerent. Tu autem siue tuis siue aliorum consiliis deceptus, non solum regna paterna
 & maiorum nostrorum principatus, sed nostram quoque gratiam in perpetuum amisisti,
 teque omni supplicio, iudicio omnium, dignum fecisti. Quapropter si quid in te grauius
 à nobis statutum fuerit, nemo quidem sine iustissima causa, nemo sine ratione factum cog-
 noscet. Hæc locutus rex, qui Carolum custodirent, & illius domus ubi tunc erat,
 exitu prohiberent, vocauit, adhibitisque custodibus eum respondere volentem reliquit,
 ac inde paulo digressus lachrymas & gemitus continere non potuit, tantum paterna pie-
 tate mouebatur. Carolus autem patris sententiam & indignationem timens, quæ sibi mor-
 tem minabatur, multis profusus lachrymis & oppressus, maxima verecundia oculos attol-
 lens & sursum aspiciens, quasi Dei clementiam imploraturus, Væ, inquit, mihi misero, si
 neque clementiæ neque misericordiæ spes vlla relicta est. Quæ res ubi innotescere cœpit,
 non paruo quidem dolore atque tristitia omnes affecit. Omnes enim tum regiæ domus e-
 quites, tum ciues tota nocte non sine gemitu casus huiusmodi magnū malum summumque
 dolorem allaturos querebantur. Præterea magnus erat in tota ciuitate tumultus. Omnes
 enim Ilerdæ ciues desiderabant Carolum ex carceris custodia liberari. Captus fuit etiam
 cum eo Iohannes Beamontius, Ludouici quem supra memorauimus, frater. Hunc enim
 Carolus propter propinquitatem & assiduam fere consuetudinem plurimum diligebat,
 & eius consilium & auctoritatem omnibus in rebus præcipue sequebatur. Hinc rex cum
 Carolum Mirauetum sub custodibus mittere statuisset, multorum nobilium Aragoniæ
 precibus commotus, ad Iassariam, quæ domus est apud Cæsaraugustam ciuitatem, mis-
 sum custodire diligentissime iussit. Qua de re Gothalani certiores facti, qui res nouas &
 prauas belligerandi cogitationes animo conceperant, quo sibi libertatem vendicarent,
 ex totius prouinciæ nobilioribus legatos ad regem quindecim, qui scirent quam ob cau-
 sam captus Carolus & in carcerem coniectus fuisset, statim miserunt. Hi cum Ilerdam ad
 regem venissent, eorum quidam Petrus Vrreus Tarraconensis Archiepiscopus, qui vel
 eloquentia, vel dignitate cæteros antecedeat, apud regem orationem hanc habuisse fer-
 tur. Si leges & iustitia te cogunt, inuictissime Princeps, ut in Carolum filium tuum, ac
 potius in te ipsum grauius animaduertas, cum tu illum progenueris semperque pluri-
 mum dilexeris, nos tibi pro illius salute & incolumitate supplicare non necessarium du-
 cimus. Nam etsi misericordia, pietate, & humanitate quam maxime mouemur, nos ta-
 men ipsa ratio tuaque voluntas multo quidem magis conuincit. Præterea quis est tantum
 à ratione alienus, ut putet patrem pro filii vita qua nihil illi charius esse potest, aliorum
 precibus indigere? Quod tamen cum ita sit, summo quidem compulsi dolore causam
 scire desideramus, quæ res te de proprio tuo sanguine supplicium sumere coegit. Omnes
 enim non tui solum populi, verum etiam aliæ gentes quæ tuam clementiam & humanita-
 tem non ignorant, non sine magno stupore admirantur, si nunc aliquid grauius in filium
 tuum statuendum censeas, cum cæteris delinquentibus ac inimicis, si nemo queratur,
 facillime parcere consueueris. Ea namque homines præcipue in magnam admiratio-
 nem adducunt, quæ valde præter naturam fieri existimantur. Huc accedit, excellen-
 tissime Rex, quod sicuti quenquam sibi ipsi nocere difficile est, ita & post admissam cul-
 pam facile est suis erroribus ignoscere. Nos quem finem res hæc sit habitura, non possu-
 mus non magnopere timere. Mentis enim nostræ non nisi magnum dolorem affutu-
 rum nobis prædicant. Nec hætenus, quæ res nos maxime cruciat, scire nobis licet, quæ
 nostræ huius infelicitatis causa sit. Vna siquidem omnium voce clamatur, Carolum Via-
 næ principem ab omni culpa liberum esse. Præteritos enim errores omnes sciunt te filio
 tuo iam sponte remisisse. Quæ igitur nunc te causam mouerit, intelligere non possumus.
 Ad te itaque oratum venimus, clementissime rex, ut & eius rei nos participes fieri ve-
 lis, ut populis qui nos ad tuam Maiestatem miserunt, respondere & rationem reddere
 possimus, & Carolum ex te fuisse genitum memineris, & principatus tuos quos tibi maio-

res tui in pace tranquillissima reliquerunt, concordia prudentiaq; conserues. Hæc cum dixisset Præsul, orationi suæ finem fecit. Cæterique legati flentes idem regem deprecati silentium fecere. Quibus rex pauca hæc verba respondit. Nulla ira, nulla rerum præteritarum recordatione mouemur. Sed nuper quod in honorem nostrum atque salutem Carolus vester conatus est, nisi iusta animaduersione plectendum conseatur, me profecto non pium neque clementem, sed stultum potius ac dementē iudicare omnes merito deberent. Illum enim scimus rebus nouis studuisse, in patris perniciem plurimum vigilasse, falsa & iniqua regnandi dominandique cupiditate commotum, nostros me viuente principatus affectasse, nihil magis quam vitam patris odisse, cui nuper indignas tendebat insidias. Nulla enim re maiori dolore concutitur, quam propter patris fœlicitatem. Me nam- 10
que vt opprimere deque medio tollere posset, ab Henrico Castellæ rege exercitus & auxilia petisse quis ignorat? Nihil denique non ausus est, nullo sceleris genere deterritus, vt nostram perderet senectutem. Ex quo & cogitare & intelligere possumus, aut illum diem fœlicem non fuisse quo ex me conceptus est, aut bonum eius ingenium præter naturæ suæ bonitatem prauis aliorum consiliis fuisse conuictum. Quæ res multo quidem maiorem mihi affert quam cuiquam mortalium dolorem. Cogor enim iustas de filio vel inuitus exigere pœnas: cuius quidem supplicium nostram magis animam percutiet. Quod si pietas & amor paternus ignoscere filio velit, mihi tamen non licet. Illis enim veniam dari æquum est qui & imprudenter, & semel, & in re non magna deliquere, non autem eis qui 20
scientes, qui pluries impia maximaque crimina committunt. Nam si quis, quod ei non liceat, semel commiserit inſcitia, si quis etiam bis, excusari imprudentia potest: si quis vero tertio rediit ad crimen, aut demens est, aut obstinatus. Huic igitur si venia daretur, & impune peccare liceret, quæcunque mala committeret in posterum, non illi quidem, sed eis ascribenda viderentur qui eum vel punire vel prohibere poterant. Carolus itaq; ea animaduersione pœnaque plectetur, vt cuiquam deinceps nocere non possit. Quia in re me iustissime statuissē viros bonos existimatu-
ros non dubito. Huic sententiæ legatis respondere non audentibus, rex Fragam versus discessit, pauloque hic moratus Ilerdam reuersus est. Barcinonenses autem interim qui nouis rebus studentes magnos exercitus coegerant, & suæ ciuitatis imperio se potiri posse sibi falso persuaſerant, sexaginta legatos cum aliis quindecim quos paulo ante memorauimus, ex potentissimis ciuitatis electos ad regē 30
miserunt. Ex quibus quendam virum Abbatem Ageræ hoc modo regem allocutum fuerunt. Illi principes, diuino & humano consensu, principatu populorumque suorum cultu & obsequio digni sunt, excellentissime rex, qui & communes vtilitates priuatis anteponunt, & in eo semper manent quod cum sui principatus populis fide & iureiurando statuere: ille autem qui omnia ad sua commoda, ad suam voluntatem metitur, & iusiurandū fidemq; violat, hic quidem & diuinam & humanam legem contemnens, sese & principatu & suorum obedientia manifeste facit indignum. Quod si ita est, quid nos facere debemus, si ius nostræ libertatis iustitiam clamat, si Vianæ principatus & omnes tuorum regnorum populi non immerito Caroli nostri principis liberationem desiderant? Eadem fides & obseruantia quam tibi debemus, nos etiam illum defendere compellit. Quod vt 40
faciamus, & ratio & fortuna ipsa nos vehementer hortantur, quæ non pedibus nos, sed alis perpetuo fouet, maximisque viribus excitat. Ideoque populorum motus & excitatos animos compeſcere etſi vellemus, nobis tamen nullo modo liceret. Omnium mentes harum rerum infœlices euentus præſagire videntur. Quid enim boni ex tanto malo sperare licet? Fidem enim & obseruantiam quam tibi hætenus seruaui-
mus & in perpetuum seruare iureiurando statuimus, si tua culpa semel amiseris, non facile quidem ad tuum reuocabis obsequium. Populi nanque qui iustam ob causam à suis principibus deficiunt, aut fero quidem ad eos, aut nunquam redire solent. In bellis opulentus & numero magnus exercitus, de paucis & omnium rerū penuria laborantibus facile victoriam consequitur. Duces nobis ac milites præter nostros auxiliares & stipendiarii non deerunt. Pecuniis enim 50
quas bellorū neruos appellat, cæterisq; rebus ad bellum gerendū necessariis abundamus. Vires iam & animos nostros, atque in re militari scientias, cum alii multi, tum vero Gallorum principes populiq; qui ferocissimi bellicosissimiq; semper fuere, sunt experti. Qui olim cum magnos in Hispaniam duxissent exercitus, & Gerundam vsque peruenissent, quæ ciuitas prope centum & quinquaginta passuum millia à Galliæ finibus distat, amisso rege cum exercitu, per pauci quidem domum fugientes redierunt. Præterea nullæ gentes externæ, ne Hispanicæ quidem, nobis absque sua perniciē bellum intulere. Terra marique nostra plurimum valet ac timetur autoritas. Scimus enim nomen nostrum omnes formidare piratas. Ob rerum gestarum memoriam multasque nostras & insignes
victorias

Venia quibus
danda.

victorias Africæ quidem, & Europæ, atq; Asiæ non paruo timori sumus. Hac etiam cau-
 sa totius Hispaniæ principes gratiam & amicitiam nostram appetunt, colunt, & plurimi
 faciunt. Nostri maiores qui fortissimi iustissimique fuere, non tam militum numero ac
 multitudine, quam virtute atque labore posteris imperium & rempublicam auctam reli-
 quere. Omnes homines natura ad res magnas & amplissimos principatus aspirant, attra-
 men illi tantum sua vota consequuntur, & diutius parta tueri & conseruare solent, quos
 non temeritas, non praua regnandi cupiditas, non odiosa crudelitas, sed ratio, sed iuris ac
 virtutis amor, sed ipsa deniq; semper amabilis humanitas comitatur. Quod si ita est, que-
 nam tibi tuorum regnorum spes habenda est? Quam ob rem noster erga te amor, fides,
 10 pietas & obseruantia, quæ tibi iure debentur à nobis, huiusmodi tempore nos Maiestatem
 tuam deprecatum propere venire coegerunt, vt & saluti filii tui, & nostræ tuæque quieti
 atque honori mature consulas. Tum rex conuersus ad proximos venerabili ac vere regia
 grauitate sic respondit. Quod ratio & iustitia monent, hoc facere statuimus. Nunquam e-
 nim, siue in nostris, siue in aliorum causis ac periculis sententiam laturi simus, ab officio &
 20 ratione discedemus. Principes autem qui iustitiam exercent, & suppliciis improbos affi-
 ciunt: & de bonis optime merentur, & hominum societatem conseruant, & Deum sibi
 tanquam maximis sacrificiis conciliant in perpetuum, propitiumque faciunt. Gloria au-
 tem & quicquid cum ea turpiter acquiritur, durable non est. Nos autē quod bonis clien-
 30 tibus ac populis in officio permanentibus præstare debemus, hoc quidem speramus à no-
 bis neminem vnquam iuste desideraturum: quod nisi de fontibus etiam pœnas debitas
 exigerem, facere non possem. Præterea non est Ducis famam & victoriam quærentis,
 priusquam videantur pericula, timere, & illorum motus & defectionem sine causa spera-
 re qui sibi semper fidelissimi fuerunt: qui tamen si temere tentare aliquid auderent, sibi
 pro sua dementia pœnas esse duros. Hæc dum agebantur in aula, rege veteri Gothala-
 norum fidei & amoris plurimum confidente, illorum & magistratus & duces clam populis
 persuaferant, vt rege capto, eius omnes consiliarios interficerent. Quod consilium & tam
 numerosæ multitudinis conspirationem, qui vel præmii spe, vel metu pœnæ ad regem re-
 ferret, nemo repertus est. Tantum enim rerum nouarum studium & belligerandi cupi-
 40 ditas omnium mentes inuaserat, tantusque furor sensus oppresserat, vt non a rege solum,
 50 quem ardentissimo semper amore, & tanquam humen aliquod summa veneratione pro-
 secuti fuerant, verum etiam à seipsis alieni fuisse videri potuissent. Cæterum illis arma iam
 capientibus, rex per indicia rem cognoscens, suos clam in consilium conuocatos monuit,
 vt quid agendum foret, ex tempore consulerent. Tum itaque Petrus Durreus hæc statim
 respondit. Vetus Gothalanorum fides, & virtus, atque amor erga suos principes (inquit)
 magnanime rex, salutis & incolumitatis tuæ nobis spem certissimam pollicentur. Nos au-
 tem pro nostra pugna omne periculum propellemus. Ideoque fortunæ cedendum
 non arbitror, ne forte hostibus mali futuri maiorem & optatam præbeamus occasionem.
 Hæc domus opportuna satis, & inexpugnabilis loci natura & ædificiorum munitione,
 certam nostræ salutis ostendit securitatem. Milites & multos & fortes habemus. Arma
 60 nobis non desunt. Bonorum omnium subsidia aduentura in auxilium nostrum dubitan-
 dum non est. Quicquid ergo hostes, si iam repugnare velint, facere decreuerint, expe-
 ctandum censeo. Discedentes enim belli iam cœpti manifesta signa daremus. Ab itio
 præterea nostra fugæ persimilis omnibus videretur. Quæ res & regiam tuam auctoritatem
 famamque minuere, & inimicorum audacem plurimum augere posset insaniam. Illi deni-
 que viri de suis hostibus victoriam consequuntur, qui se laboribus & periculis exponunt.
 Huic sententiæ cunctis assentientibus, rex solus non acquieuit, qui diuino spiritu com-
 monitus, Honorem, inquit, & salutem vestram, viri fortissimi, ego non secus ac vitam
 meam charam habeo. Ex duobus periculis quod magis obesse potest, hoc præcauere &
 effugere diligenter debemus. Scimus iam Gothalanos in armis esse. Qui si contra me bel-
 70 ligerantes violata iam fide semel nos aggredi prælio cœperint, nisi penitus omni ratione
 careant, vitæ suæ spem omnem in nostra morte positam esse putabunt. Hoc igitur euitare
 periculum prudentis ego, non autem timentis existimo. Facilius est enim apud populos
 honori consulere, quam fidem illorum per scelus amissam & voluntatem reconciliare.
 Quod si huiusmodi belli casus ineuitabilis est, malo quidem hostibus in liberis occurrere
 campis, in quibus fortissimus quisque non sine spe suæ salutis pugnare & suis vti viribus
 possit, quam parietibus angustis inclusis cum paucis inermibus impetum armatæ multi-
 tudinis expectare, vbi nobis captiuorum more vel agnorum potius in cohorte clausorum
 pereundum esset, aliis aliorum mortem spectantibus. Hæc cum dixisset, de secunda vigi-

lia equum ascendens, Bernardum Rocabertum cui plurimum confidebat, cum paucis armatis clam ciuitatis custodibus præmissum ad portam quæ prædicatorum dicitur, paruo comitatu subsecutus egressus est, ac nulla parte noctis itinere intermisso, postero die Fragam, quæ distat ab Ilerda passuum fere millia viginti, peruenit. Nonnulli tamen eum cuniculis sub mœnibus actis egressum ferunt. De tertia autem vigilia & noctem paulo post mediam Franciscus Espla, Ioannes Agullon, & Graus Ceruellon præcipui coniurationis autores, & qui manus impias in regio fœdare sanguine destinauerant, in regis aulam venerunt. Vbi cum regem non inuenissent, summa tristitia & dolore affecti domum suam reuersi nouitate & magnitudine sceleris agitati, noctem totam infomnes transiere, magno tota ciuitate tumultu fluctuante. Quæ res summo dolore metu-
10 que legatos afficiebat. Perspiciebant enim viri prudentes nefarium hoc tanti sceleris initium, non nisi perniciosum & infœlicem finem habiturum, timebantque ne quod insolentes homines ausi fuerant, rex illorum consilio factum forte putaret. Die sequenti cum omnes coniurati magno cum exercitu Fragam proficisci statuissent, quorundam vñ consiliis hoc iter distulere: omnes tamen totius principatus populos in armis esse iusserunt, qui paucos post dies cum magnis copiis Ilerdam conuenere. Hic cum regem Cæsaraugustam profectum acceperant, Fragam magnis itineribus contendunt, eamque ciuibus & magistratu consentientibus ingrediuntur. Sub idem tempus regi nunciatum est, Castellæ regem Henricum, pacis & amicitiae fœdere neglecto, in Aragonum fines cum magnis exercitibus aduentasse, magnumque equitum & peditum numerum ad
20 oppugnandum Boriā misisse, quod oppidum distat à Cæsaraugusta passuum millia circiter triginta. Eodem tempore Valentini quoque Gothalanorum tumultu permoti, alii secreto, alii publice arma, equos, atque alia omnia quæ ad bellum gerendum necessaria videbantur, parare. Siculi præterea, Sardi, Baleares, & aliarum insularum populi omnes ancipites, & in neutram partem declinantes, quid cæteri facerent, expectabant. Interim etiam Ludouicus Requisentius qui regi fidelissimus erat, Barcinonæ captus est, propterea quod Gothalanis quibus præerat, contra regem conspirantibus assentiri noluerat. Et Lusitanis in Nauarra iterum bellum Agramontanis inferentibus, Hispania fere tota maximis perturbationibus vexabatur. Hic autem rex prudentia singulari, vt & fortunæ conatibus occurreret, & populorum furores extingueret, Carolum statim è car-
30 cere liberauit. Quem regina Barcinoniā proficiscens vsque ad Villam Francam secum adduxit. Vbi Barcinonæ legati reginam ab itinere prohibuere, leges quasdam & conditiones petentes, quas non tam necessarias, neque tam iustas, quam ad culpam suam protegendam & excusandum errorem quem non leuem commiserant, excogitasse videbantur. Regina autem re non concessa (erat enim iniqua) Barcinonæ itinere dimisso Cæsaraugustam ad regem reuersa est. Carolus autem Barcinonam profectus à ciuibus cæterisque prouinciæ populis, vt patri bellum inferret, assidue incitabatur. Quod cum audisset quidam Carolus Artheca cognominatus, Ilumberrum oppidum cui regio iussu diutius præfuerat, pro Carolo principe gubernare ac defendere cœpit. Ad quem oppugnandum
40 Alphonfus Aragoneus cum exercitu profectus, prope muros oppidi castra posuit. Cui rex vt pro tempore opportunum mittere subsidium posset, cum Aragonum copiis Sanguosam venit, quod oppidum abest ab eo passuum millibus octo. Cæterum cum hic Alphonfus Aragoneus propter eius in re militari præstantem & excellentem fortitudinem & rerum gestarum gloriam sit sæpius memorandus, qui fuerit, hoc loco dicere per necessarium ducimus. Alioquin non dubito, omnes qui eius virtutes in rebus bellicis & præliis ab illo fortissime gestis legerint, illius genus & antecessores qui fuerunt scire desideraturos. Fuit itaque regis Ioannis de quo scribimus, filius, non tamen ex legitimo matrimonio, & Villæ Formosæ Dux, qui paternam & omnium maiorum suorum in re militari præliisq; gerendo virtutem non solum est imitatus & æquauit, sed longe quidem superauit. Quod & rex ipse & Duces non Hispani solum, sed Galli quoque omnes vno ore prædi-
50 cabant. Ego autem præter ea quæ ab eo gesta his commentariis scripturus sum, multa quoque alia commemorare possem, & quibus locis cum paucis equitibus magnas hostium copias fuderit, quot & quantas victorias præter omnium opinionem cōsecutus fuerit. A pueritia enim & teneris annis tanquam natus ad Martis opus se semper in armis exercuit. Nam & bellis quæ pater aduersus reges Castellæ, & contra Gallos & Nauarræ populos atque Gothalanos reluctantes fortissime gessit, omnibus non interfuit solum, sed præfuit & summam sibi laudem & gloriam comparauit: verum etiam deinde Ferdinandum regem fratrem secutus aduersus Alphonsum Portugalliæ regem & Mauros Granatenses, famā Ducis & gloriam immortalē adeptus est. Vir fuit corpore magnus, sed animo multo

multo maior, qui post multas & insignes victorias, deniq; in oppido Castellæ quod Linares appellant, vitam finiuit, reliquitque filium Alphonsum qui sibi in Ducatum Villæ Formosæ successit. Reliquit & alios nothos multis virtutibus præclaros. Hoc igitur Alphonso filio & Ioanne Cæsaraugustæ Archiepiscopo altero filio, se non minus foelicem rex existimabat, quam reliquis quos ex legitimis nuptiis suscepit. Nam Ioannes quamuis religione magis quam re militari semper fuit occupatus, non paruam tamen laudem sibi gerendo prælio comparauit. Sed de his hæc pauca sufficiant. Nunc ad rem redeo. Carolus itaq; Artheca cum se oppidum diutius defendere non posse animaduertisset, ad regem Castellæ legatum misit rogatum auxilium: quod nisi mature sibi succurrerit, se cum oppido in regis Aragonum potestatem venturum dicebat. Ad quem Henricus, Aragonum regi nocere desiderans, equites numero mille subsidio misit, quos Gonsaluum Saiauetram Alcantaræ ordinis militiæ præfectum cum aliis copiis & Rhodoricum Marchenam subsequi iussit. Quod rex cum animaduertisset, Duces & consiliarios omnes ad concilium conuocatos, quid agere deberet, statim consuluit. Tum Rhodoricus Rebolletus primus sententiam suam dixit. Etsi tuus exercitus virtute magnus est, fortissime rex, numero tamen satis exiguus, adeo vt nisi diuino iuuetur auxilio, tantæ hostium multitudinis impetum sustinere nullo modo possit. Quare tuam salutem in tantum conferre discrimen, ego non fortitudinis esse, sed extremæ dementiæ iudicarem. Scimus enim rex Castellæ quot armatorum millia conficere possit, Aragonum plures à te alienatos esse non ignoramus, Gothalanos in te refractarios ad tuam perniciem Principem Carolum incitasse nobis certissime constat. Hi si cum Castellanorum & aliorum copiis se forte coniunxerint, nobis quidem neq; victoriæ, neque salutis nostræ vlla spes est. Nam quid paucis, quamuis fortibus, contra tot hostium millia sperare licet? Quod si viris fortibus & magnanimis pro virtute atque iustitia tuenda, pro honore vitam profundere gloriosum videtur, nos tamen non nostra quidem, sed reginæ, sed Ferdinandi filii tui causa, tuæ salutis habere rationem debemus. Nam si tibi, quod Deus auertat, grauius aliquid accideret, nobis iam victis, non dubium est quin venirent in hostium potestatem. Quare nec infœlicius euenire nobis quidquam posset, nec contumeliosius. Hoc igitur tantum malum summumque dedecus ne nobis contingat, summo studio atque diligentia prospiciendum cauendumque est. Mea igitur sententia est, vt nos prælium committere & cum hostibus congredi & experiri fortunam permittas, teque tuto in loco contineas. Omnis enim & reginæ & Ferdinandi filii tui, omniumque tuorum salus in tua ipsius salute posita est. Tu itaque dum fueris incolumis, vbi-
30 que fueris, etsi nos peiores fortunæ casus sequantur, nunquam tamen de nostra salute desperabimus. Huius opinioni Martinus Lanucius non assentiens, hoc modo locutus est. Ego regis gloriam ducibus attribuendam non censeo, cum præsertim sæpenumero regis vel nomen vel aspectus in prælio causa victoriæ fuerint, cuius fama sua regna tutatur, augetque, atque conseruat. Te igitur in agmine viso, fortissime rex, tuosque inter pugnandum hortante, & hostium frangentur animi, & tuorum alii virtute, alii pudore coacti mortis omnia pericula contemnentes, acrius certe pugnabunt, quod in tua præsentia pugnantes tuos equites militesque sæpe fecisse, vocem tuam audientes experti sumus.
40 Ideoque paruo cum exercitu plærunque ingentes hostium copias profligasti, de quibus præter tuam atque aliorum opinionem insperatam victoriam habuisti. Te igitur, inuictissime rex, præliis imminetibus interesse oportere arbitror, tuosque milites hortari & voce manuque iuuare, non autem quid alii fecerint expectare, vt si quid acceperint detrimenti, non absentiam tuam, sed vel fortunam, vel suam ipsorum culpam accusare iure possint. His consiliis nemine respondente, rex quoque cunctatus parumper ac si vtriusq; iudicium perpenderet, tandem quasi Lanucii sententiam comprobasset: Hactenus, inquit, non meminisse vos arbitror, procures, Castellæ regem vnquam cum maioribus copiis aduersum me sine magna sua calamitate pugnasse. De quibus multas & insignes victorias me consecutum fuisse vobis commemorarem, nisi scirem vos & earum rerum memores esse, & participes honorifice fuisse. Quas res ego non fortunæ, non nostris viribus, vt multi faciunt, attribuo, sed Deo optimo maximo, qui semper pro iustitia virtuteque pugnantibus aspirat. Quare dum rectum sequar, & iustam causam habuero, neque præliis vnquam abstinebo, neque de salute ac victoria desperabo. Hoc modo locutus, & concilio dimisso quieti se parumper dedit. Erat enim tempus noctem iam post mediam. De quarta autem vigilia conuocatos vndique milites armari, & pontem transire, & in vltiorem fluminis ripam conuenire iussit. Prima luce subsecutus cohortes, Alphonsum Aragoneum cuius supra mentionem fecimus, ab Ilumberri obsidione reuocatum cum exercitu secum coniunxit: & cum omnibus copiis Montem regalem versus, qui locus abest à Sangosa passuum

millia circiter viginti, signis militaribus erectis, & ingenti tubarum & tympanorum concentu proficiscitur. Huc cum exercitu bene instructo contendens, in itinere locum castris elegit montis natura satis commodum, & vbi perpauci contra multos pugnare tuto poterant. Hoc ideo fecit ne eius exercitus qui numero erat inferior, ab hostibus in loco facili circumueniri posset. Erat autem hæc loci natura, vt perpauci regii milites in summo iugo montis, hostes à tergo venientes propellere facile possent. Nam à latere nullus hostibus aditus patebat. tanta enim loci ex vtraque parte difficultas & asperitas erat. Vbi vero castra posita erant, hic locus & ad planiciem quæ prope aderat, descensum, & ad castra regressum facilem præbebat. Hic itaque rex & loci opportunitate & militum virtute nimium fretus, hostes expectare constituit, quibus Ilumberrum ituris hac commodius iter & expeditius erat. Caterum cum hoc regis consilium Castellanos duces intellexissent, periculum metuentes, recto itinere omisso, per aliud obliquum Ilumberrum cum exercitu peruenerunt. Quare cognita rex Sangosam propere rediit. Hic aliquandiu commoratus cum hostes committere prælium recusassent, seque in oppido continerent, Pompiloniis, Lerinatibus, cæterisque Nauarræ populis Ioannē & Alphonsum Aragoneos Duces cum exercitu præsidio relinquens, Bilbilim (quod est oppidum Aragoniæ nobile magnumq; & Calataiutum vulgo appellatur) vt delectus haberet, profectus est. Hinc regina ad Villam Francam reuersa, partem legum & conditionum quas petierant, Gothalanis concessit, vt in eos iura omnia & imperium Carolus haberet: rex vero toto eorum principatu interdictus, regis tantum nomen retineret. Hac impetrata & confecta re, Ludouicus Requisen-
 rius & Ioannes Beamontius, quos deprehensos fuisse demonstrauius, è custodia statim liberati fuere. Caterum paulo post Barcinonenses cum aliis prouinciæ populis, omnia quæ concupiuerant adepti, cum iam à regis imperio ac iure liberi viderentur, pro sua libidine omnia facere, iustum atque iniustum sibi velle, ac pro virtute & æquo scelus & arrogantiam exercere, nemini ne principi quidem suo Carolo propter eius mansuetudinem & facilitatem parere. Quin etiam Carolus quotidie sollicitabatur ab illis, vt armis patrem persequeretur, vt concubinam legitimis sibi nuptiis vxorem confirmaret, quo filius in regno paterno sibi succedere posset. Illorum igitur Carolus insolentiam & immanitatem indignanter grauiterq; ferens, ex nimio dolore in grauissimam febrem incidit. Pro cuius salute Barcinonenses assidue pecunias ingentes profundere, vota multa concipere, bona omnia promittere, Deo reliquisque cœlitibus sacrificia præstare. Ille autē, vt erat princeps Christianissimus, vbi suæ animæ more nostræ Christianæ religionis consuluit, patris clementiam statim & misericordiam inuocauit, inimicis omnibus pepercit, suos ad bene viuendum & pro se orandum hortatus, paucis diebus Barcinonē discessit à vita: cuius funus non sine maximo mœrore & acerbissimo luctu ab Hispaniæ populis, & à Siculis omnibus celebratum est. Erat enim omnium virtutum splendore præclarus, moribus integerrimus, & iustitia, modestia, liberalitate, clementia, humanitate, cæterisque rebus quæ (vt ante diximus) ad optimum perfectumq; principem pertinent, omnes quidem principes antecessit.

LVCII MARINEI SICVLII

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XIII.

De bello contra Gothalanos.

VB idem tempus Vianæ ciues ad Castellæ regem defecerant: & Alphonsus Aragoneus, quem rex (vt supra diximus) Pompiloniis & aliis Nauarræ populis præsidio reliquerat, cum Castellanos Ducibus & copiis ad Barzuciam oppidum quod à Viana non longe distat, prælium cōmiserat, eosq; profligauerat. Quo prælio ex Castellanis præter occisos ac vulneratos equites, etiā quadringenti cum equis & armis capti fuere. Tum itaq; ne maiora sequerentur incōmoda, Alphonsus Carillus Toletanæ sedis antistes, & Henricus Hispaniæ maris præses, quem Almirantem vocant Hispani, inter vtrumque regem pacis autores fuere. Ad cuius pacis & amicitiae securitatem & cōfirmationem, alter Nauarræ oppida quatuor, quæ Raga, Gardia, Arcus, & aliud nomine sancti Vincentii, vocantur: alter vero duo, Lorca, quod oppidum est prouinciæ

uincia Carthaginensis, & Cornagum Cantabriae prope Numantiam, obsidum nomine tradiderunt. Ceterum Gothalani post Caroli obitum ad regem cateruatim veniunt, Ferdinandumque regis ex Ioanna vxore secunda filium, qui tum annum fere decimum agebat, in principem à rege petiuere : quem suum esse ac fore principem iureiurando, ritu, moreq; patrio confirmarunt, & simul cum regina Barcinonam proficiscentem comitantur. Verum enimvero cum hic Barcinonenses reginam Principemque cernerent, & regis aduentum maxime timerent, omnes qui antea deliquissent, coniurationisque conscii & participes fuissent, suorum errorum memoria & scelerum conscientia vexabatur. Timebant enim ne quandoq; à rege suppliciiis quibus se dignos putabant, afficerentur. Ideoque prius quam rex aduenisset, tumultus ingentes inter eos nouæq; seditiones ortæ fuere. Simularunt enim (tantum metus improbos coegit) animam Caroli Principis defuncti de patre deque nouerca noctu per vicos ciuitatis miserabiliter questam, multaque miracula fecisse: perinde ac si non morbo naturalique morte Carolus, sed aliqua re interceptus & sublatu fuisset. Sic itaq; cum se animaduersione dignos agnoscerent, & pœnæ metu quiescere non possent, huius fictionis velamento rursus omnes in regem conspirant, & quæ finxerant Caroli diuulgatis miraculis, totius prouinciæ populos in fanaticos impulere furores. Hac igitur coniuratione ac tumultu omnia quæ post longos magnosque labores quiescere vix coeperant, statim atque præter omnium bonorum opinionem vehementer perturbarunt, & in maximam solitudinem adduxerunt. Omnes enim Remensæ, Ruffionis, & Ampurdaniæ prouinciæ populi (sic enim vulgo nominantur) feroces homines, & qui montana loca incolunt (quos Pageßes vulgus pro Paganis appellat) summa dementia furentes ad Pallariensium Comitem conuenerant, eumque ducem & totius exercitus principem eligunt. Qui cum obstinatum rusticorum furorem compescere debuisset, dominandi cupiditate commotus & spe falsa deceptus, in maiorem potius insaniam compulit. Dum autem tam malæ mentis homines & rationis expertes vndique conueniunt, cōiurant, arma parant, homines & exercitus cogunt, & Gerundam versus ire contendunt: regina ex Barcinone cum Ferdinando filio discedens, paucis comitantibus Gerundam venit Gerundenfium precibus adducta, qui eius contra resistentes auxilium implorauerant. Cuius discessus Barcinonæ ciuibus molestissimus fuit. Nam quum iam penitus nulli regio imperio parere statuissent, quo sibi facilius assererent libertatem, reginam cum filio de medio tollere cogitauerant. Ea itaque digressa, vt quæ mente præua conceperant, liberior citiusque perficere possent, è magistratibus alios in carcerem coniecerunt, alios expulerunt à ciuitate, in exiliumque miserunt, plures etiam occiderunt. tantum enim apud eos non libertatis amor, sed supplicii pœnæque metus inualuit. Regina autem paucis Gerundæ commorata diebus, quo Gerundenfium precibus adducta venerat, vt supra scripsimus, qui ad eam, vti sibi contra Remensanorum aliorumque repugnantium impetum ferret auxilium, legatos miserant, eos iudiciis percepit etiam ad tumultuantes secreto defecisse. Cum igitur Comitem Pallariensem cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnatum venire animaduertisset, ad ciuitatis magistratus qui tum in concilium conuenerant, filium Ferdinandum admodum puerum sua manu ducens, pedibus suis venit. Quibus primum labores quos tolerauerat, dum illos regi reconciliaffet, & concordia paceque coniunxisset, commemorauit. Deinde quantum libertatis, quantum gratiæ impetrassent à rege ea deprecatrice, Carolum principem bis è carcere liberatum fuisse, seq; ad eos venisse eorum precibus adductam, vt illis contra Remensanos aliosq; perfidos inimicos auxilio esset, in memoriam adduxit. Nullo etiam modo se credere potuisse dicebat, eos crudelitatis autores futuros quibus opem ferens tanto vel studio vel amore venire curasset. Item ostendebat quam iustum & honestum viris claris & fortibus esset, in huiusmodi fortuna gloriosam potius oppetere mortem, quam vitam viuere non honestam : quod semper omnes Hispani non solum pro suis regibus patriæque suæ principibus, sed etiam pro externis quos nunquam vidissent, facere consueuerant. Quam laudem & maiorem gloriam, qui regibus fidelissimi semper fuerunt, imitari conseruareq; deberent, ne si quis ab officio discederet, nunc Hispania primum nouum dedectis & insignem ignominiam subiret. Postremo retulit quam fortes, quam fideles, quam boni viri iudicarentur, quãtamq; de se vel famam vel gloriam sibi facturi essent: item quæ munera, quam gratiam speraret à rege, si absente eo principem vnicum filium ab extremis periculis liberarent, & incolumem patri restituerent. Illis denique piissimis precibus, nec sine lachrymis, de manu Ferdinandum filium Principem tradidit, Vestri Principis, dicens, optimi viri, non meam vobis commendo salutem & vestræ fidei committo. Qui si virtute fideque vestra summum quod imminet ei periculum, euaserit, non dubitare debetis, quin parentes eius dignum vobis

vestra virtute præmium perfoluant, quibus etiam Deus omnipotens multo quidem ma-
 iora melioraque dona retribuet, qui malis pœnas graues & æternas, bonis autem perpe-
 tuam largitur fœlicitatem. Hæc oratio prudentissima mirum in modum omnium animos
 commouit, adeo vt non illi solum qui rectum virtutemque sequebantur, sed alii quoque
 qui contra regiam Maiestatem coniurauerant & clam ad hostes defecerant, sese aut regi-
 nam & Principem defensuros, aut mortem pro eorum salute subituros, iureiurando confir-
 mauerint. Reginamque obsecrare statim cœperunt, vt & lachrymis parceret, & rogandi
 hortandique finem faceret, ac suæ ipsius & Principis salutis spem, vel certissimam habe-
 ret. Hæc cum omnes vna voce dixissent, confestim, quoniam Comitis aduentus cum ma-
 gnis inimicorum copiis appropinquare ferebatur, homines cogere, arma quærere, ciui- 10
 tatem munire, omniaque ad propugnandum necessaria parare cœperunt. Dum hæc in
 ciuitate parabantur, hostes cum exercitu ingenti propius accessisse nunciatum est. A qui-
 bus confestim ciues occurrentes portarum ingressus male viris & armis præmunitos de-
 fendere vix potuere. Hostes tandem repulsi prope ciuitatem castra posuere, tormentisque
 muros oppugnare cœperunt. Regina autem interim non sine maximo labore atque peri-
 culo in arcem templi, quod ibi fortissimum atq; munitissimum erat, se recepit. Vbi tamen
 si subita magnaq; ciuitatis trepidatione, suorum equitum non occulto timore, matronarum
 virginumq; miserandis fletibus, anxia Principis cura, & salutis desperatione satis angeba-
 tur: maximum tamen & vere regium animum, supraq; fœminæ sexus naturam fortissimum
 ostendit. Non enim cessit timori, non eius virtus in tanto periculo defecit, non virorum 20
 suffulta cohortationibus stetit, sed ipsa omnes equites militesque, qui etsi fortes erant, suis
 tamen singulos nominibus appellans hortansque, multo quidem fortiores effecit. Apud
 quos in vnum conuocatos hæc verba dixisse fertur. Illi viri perpetuo viuunt, fortissimi ac
 fidelissimi procures, & cœlesti gloria perfruuntur, qui propter virtutem magnos adire la-
 bores seque periculis exponere, & quamuis charam profundere vitam non recusarunt: qui
 vero contra rationem causam aliquam turpem sequentes, spretis nostræ religionis legibus
 indignum facinus ac scelus admittunt, illi quidem & suum posteris nomen inuidiosum
 relinquunt, & perpetuos mœrores & horrendas inferorum tenebras pariuntur. Quam
 ob rem etsi de fide fortitudineque vestra minime dubitabam, vos tamen hoc tempore li-
 berius admonere hortarique pernecessarium esse duxi, ne plus apud vos timor valeat, quam 30
 vestra solita virtus, neve mortalem & breuem infamemque vitam cœlesti ac perpetuæ
 fœlicitati præponendam putetis. Quam varia, quam mutabilis, quam inconstans, & in il-
 lis qui minimum possunt, & in his etiam qui rerum potiuntur, fortuna sit, his quidem casu-
 bus qui nobis nuper acciderunt, perspicere facillime possumus. Hoc enim à nobis non a-
 lienis, sed nostris exemplis probari potest. Quod cum grauissimum sit, sine summo qui-
 dem dolore, propter memoriam præteritæ fœlicitatis, cognoscere & sentire non possu-
 mus, Deo tamen immortales gratias agimus, propterea quod vos viros fortes atque fide-
 les in tantis periculis & laboribus mihi socios habere contigit, quorum fortitudine freta,
 etsi rex abest, de victoria tamen contra refragantes desperare non debeo. Capeßite igitur
 arma viri fortissimi, & Ferdinandum Principem vestrum, liberos, & vxores vestras à per- 40
 fidis, inimicis, sæuisque latronibus enixissime defendite. Quorum furor ac dementia, vt
 subitus est, & sine causa & ratione susceptus, ita breuis esse & extinguere facile solet. Ignobi-
 les enim multitudinis & popularium motus riuulis comparantur, qui cum pluuiæ con-
 fluentibus aquis maxime tumescunt, tum eorum impetus cessante pluuiâ statim deficiunt.
 Omnipotentis igitur auxilium inuocate, & qui sitis semperque fueritis, hodie sceleratissi-
 mis hominibus ostendite. Ego autem interea precibus & lachrymis apud virginem Dei
 genitricem pro victoria vestra omniumque nostrorum salute vigilabo. Hæc oratio fortes
 omnes multo fortiores & animosos animosiores fecit, adeo vt per pauci cum ingentibus
 hostium copiis pugnare non modo non recusauerint, sed etiam congregari vehementer o-
 ptauerint. Incenderant enim mirum in modum cum sermo reginæ, tum principis amor, 50
 fidelium ac nobilium animos, & equitum veteranorum fortissima pectora contra resisten-
 tes ignobiles, qui cæci magno furore & insania commoti aduersum regem suum arma te-
 mere assumpserant. Omnes itaque ex communi consilio & autoritate, consensuque regi-
 næ, Puiccium qui tum Montese ordinis equitum magister erat, & rei militaris peritissimus,
 ducem delegerunt. Hic tamen dux electus cum propter hostium incurSIONem & repen-
 tinum aduentum reginam pluribus verbis alloqui non potuisset, eius tamen dexteram o-
 sculatus, arcem statim communiri, quo regina se receperat, & armari milites & omnes e-
 quites imperauit. Quos & armatos, & in hostes qui iam per portarum ingressus cum ciui-
 bus acriter pugnabant, exire cupientes, tunc in arce retinuit. Prospexerat enim vir pru-
 dens

dens Comitem hostium ducem qui iam ciuitatem irruperat, arcem oppugnatam statim venturum, & reginam & Principem Ferdinandum aut caperent, aut occiderent. Quem nec sua quidem opinio fefellit. hostes enim reginam in arcem se contulisse rati, propterea quod ibi tutior esse poterat, eo subito cum magnis copiis contenderunt. Aliis autem permultis apud diui Dominici ædem quam Prædicatorum vocât, relictis, & per omnes portarum exitus, ne effugere Regina posset, dispositis custodibus, prope arcem impiorum dux & in edito loco atque eminenti ligneam turrin erigi iussit, arcem templi, vbi regina erat, æquantem. Hac ædificata, machinis & omnibus tormentorum generibus ædes reginæ oppugnare hostes cœperunt. Regii milites interea cōtra hostium machinas & oppugnationes munimenta multa nouasque defensiones ac propugnacula parauerant, quibus oppugnationibus hostium facile resistebant. Hostes primum protecti vineis in arcem, si muros ascendere possent, contenderunt. Qui cum scalis appositis ascendere cœpissent, & propugnantium saxa magni ponderis sustinere non potuissent, scalis relictis in munitiōnem suam sese receperunt. Deinde multis continuisque diebus arcem machinis & tormentis, quæ bombardæ vulgo dicuntur, aliisque variis armorum generibus oppugnare non destiterunt. Et vt quidam ex his qui arcem defenderunt, nobis retulerunt, orbicularium lapidum millia quinque vno die hostium tormentis excussa, in area domus reginæ collecta fuere. Cæterum post multas & magnas oppugnationes cum hostes reginæ domus turres expugnare non potuissent, nouum & occultum ingrediendi iter excogitarunt. Cuniculis enim sub terram actis, in eam ædium partem plures hostium penetrarunt, à qua regina cum omnibus matronis & puellis suis non procul aberat. Quæ propterea hostium manus effugerunt, quoniam hostes ingressi temperare & continere se non potuere, sed magnis vocibus exultantes, veluti iam victores, Comitis Pallariensis & Barcinonæ nomen extollere statim cœperunt. Nam ad eorum exauditos clamores a reginæ militibus multis ex partibus subito concursus est. Qui bipartiti, alii ingredienti armis & ignibus regredi per cuniculos coegerunt, alii cum ingressis acerrime pugnantes eorum plures occiderunt, & nonnullos captos vinculis & cathenis astrinxere. Multi tamen è regiiis militibus, ita vti eis à Puiccio duce præceptum fuerat, turres & loca sibi commissa non deseruere, sed oppugnantibus resistebant. Verum enimvero dum ita pugnabatur, regina & horrendis pugnantium vocibus & flentium ac plangentium mulierum virginumque miserandis fletibus exterrita, de filii salute iam desperans quasi exanimis in terram concidit, à matronisq; suscepta filium perquirens, atque huc illuc errans, omnia pericula negligebat. Principe tandem ad templi ostium reperto, & re bene gesta, victis iam hostibus equites eam consolati confirmauere: quippe qui hostes iam victos esse dicebant, propterea quod eorum qui magis audaces & fortiores fuerant, partim occiderant, & partim captos habebant, seque minime dubitare, quin hac accepta clade Comes Pallariensis cum reliquis copiis ab obsidione discederet. Idem ciues quoque dixerunt, qui aduersantium qui ciuitatem fuerant ingressi, multis occisis & captis, à ciuitate reliquos expulerant. Tum regina cum honorificis verbis gratias omnibus egisset, templum ingressa deo sacrificia multa votaue concepta persoluit. Hinc domum reuersa hostes occisos humari, & captos custodire iussit. Cæterum hanc victoriam Ioannes Pollas, Petrus Zapatta, & alius Petrus cui Sena cognomen erat, tres & armis & aliis virtutibus nobiles equites, minorem fecere, qui per ciuitatis mœnia contra oppugnantes acerrime propugnantes, multis hostium tormentis percussi ceciderunt. Quorum interitus summo quidem mœrore non Reginæ solum, sed omnium equitum mentes affecit. Ex repugnantibus quoque, præter interfectos & alios captos, etiam Sarrienses in reginæ potestatem venerunt. Qui cum eam & eius filium Ferdinandum, quibus possent insidiis & proditiōibus perdere conarentur, à ciuitatis magistratibus qui, vt eos caperent, ex consilio reginæ se hostes esse simulauerant, decepti fuerunt. Ab his enim in ciuitatem clam noctuque recepti, in sancti Philippi templum sese receperunt, vbi à regiiis equitibus qui armati in templi sacrario se occultauerant, statim deprehensi fuere. Quibus captis & in carcerem ductis regina custodes certos adhibuit. Quæ res etsi nocturno tempore magnoque silentio peracta fuerat & paucis nota, prima tamen luce palam per omnes ciuitatis vicos, insidiatores insidiis & proditores proditiōibus elusos fuisse, sermones ferebantur. Horum & Pallariensis Comitis cum aliis aduersariorum ducibus consilium fuerat, vt ciuitatis magistratus omnesque Gerundæ ciues contra regem multis commodis conditionibusque propositis concitarent, & captam Reginam, eius pudicitia multis postrata, vel seruili more custodirent, vel cum Ferdinando filio simul occiderent, sibi que libertatem vendicarent. Cæterum malorum vindex & bonorum Deus protector prauum in auctores consilium vertit. Nam eodem die rumore de

captis & compeditis Sarariensibus in hostium castra perlato, magna quidem tristitia subitusque metus & Pallariensis Comitibus & omnium resistentium animos mirum in modum perturbauit. Quibus præterea timorem auxit intra paucos dies inopinatus nuncius de aduentu Gallorum exercitus in Hispaniam, quos à Ludouico Galliarum Rege propter Gothalanorum defectionem in auxilium Regis Aragonum misissos, iam Pyrenæos montes transisse constabat. Cuius exercitus erant equites nobiliores & electi numero septingenti, quorum unusquisque secum tres alios equites habebat, & armigerum puerum qui domini hastam gerit, & è duobus equis alterum ducit. hic est enim mos equitum Gallorum. Horum omnium Gastonius Foxanus Comes, Regis Aragonum gener, præfectus erat. Qui simul ac ingressus est in Hispaniam cum exercitu, certior ilico factus est Ioannam Regi- 10
nam Regis Aragonum coniugem cum Ferdinando filio Gerundæ à Gothalanis recalci-
trantibus iam diu & acriter oppugnari, & ob Regis absentiam magno in periculo esse. Hoc
nuncio Foxanus Comes vehementer commotus, ut maturius Regina subueniret, nihil
commoratus ordinibus instructis, & propter hostilium insidiarum suspicionem præmis-
sis exploratoribus, Gerundam versus proficiscitur. Cuius aduentum Gothalani perfidi
quos merus iam ceperat, formidantes, nocte motis castris & obsidione relicta, magno si-
lento discesserunt, & continuis itineribus in Ampurdanorum prouinciam, quem locum
tutum fore putabant, sese receperunt. Regina autem post illorum discessum triduo Ge-
rundæ commorata, dum quæ prouidenda erant confecit, die quarto cum suis copiis &
multis Gerundæ ciuibus egressa, cum exercitu Gallorum qui superuenerant, prope ciui- 20
tatem se coniunxit. Et cum primum Gastonio illorum duci, deinde reliquis equitibus
magnas gratias egisset, simul omnes magno cum exercitu Barcinonam versus profici-
scuntur, atque in itinere multa oppida quæ defecerant, ad officium & Regis obsequium
redire compulerunt. Tandem Moncatam oppidum quod à Barcinona circiter octo mil-
lia passuum remotum est, peruenerunt. Hic autem quid facturi essent, consilium Regis
expectare Regina decreuit. Rex autem cum esset in Celtiberia, de aduersariorum con-
iurationibus & Regina laboribus ac periculis tandem certior factus, confestim Alphon-
sum Aragoneum cum exercitu Laletaniæ versus, hoc est in prouinciam quam vulgus Cata-
loniam vocat, præmisit, quem ipse non multo post subsequitur, & Thamaritum ingressus,
quod est oppidum extremum Aragonum, hinc Bellagueram petens, quæ ciuitas in ripa 30
Sicoris posita, distat ab Ilerda passuum millia circiter duodecim, ciuitatis magistratus
obuiam sibi venientes audit. Hos cum Rege hoc modo locutos accepimus. Tui ciues
Bellaguerenses excellentissime Rex, nobis tuo nomine iubentibus, ut apparatu regali
solitoque more maiestati tuæ obuiam prodirent, parere noluerunt, immo tuum aduen-
tum tanquam hostis admirantes, non sine magno tumultu nobis inhihentibus arma te-
mere sumpserunt. Quapropter cum nihil tua dignitate, nihil tua salute charius habeamus,
tuæ maiestati supplicatum venimus, ut ingressum tuum in ciuitatem hanc paulum
differri velis. Nos enim in ciuitatem reuersi, rationibus (ut speramus) indignantium po-
pularium motus compescemus, & sedato populi furore compressoque tumultu ad te quæ-
primum reuertemur. Prudens atque fidele consilium Rex libenter secutus, Thamaritum 40
rediit. Postero die legati ciuitatis & magistratus reuertentes ei reclusas ciuitatis
portas esse, sed nondum animos ciuium mitigari potuisse dixerunt. Tum secreto consultis
à Rege ducibus & consiliariis quid facto opus esset, & aliis alia sentientibus, Bernardus
quidam cognomine Roccabertus, huiusmodi sententiam protulit. In Gothalanos im-
perium si tibi retinere tuisque posteris conseruare velis, inuictissime Rex, hoc quod mo-
do nobis fortuna periculum obiicit, si cum aliis infortuniis quæ pertulimus, quæque nobis
subeunda supersunt, compares, neque magnum quidem, neque graue nimis tibi videri
debet: præsertim si hostes priusquam sibi socios alios asciscant & vires maiores colligant,
inuaferimus. Illis enim mora subsidii, nobis vero multum detrimenti afferet. Quam ob
rem huius fortunæ casus ego quamprimum experiendos esse puto, tametsi fieri sine pe- 50
riculo non posse prospicio. Stultus est enim, non solum imprudens, quisquis cum hoste
prælio contendit, si velut exploratam sibi victoriam pollicetur. Nam dum se fore victo-
rem falso putat, & negligentius sibi consulit, & ab hoste deceptus multo facilius oppri-
mitur. Nos tamen non tam certa victoriæ spes, non hostibus cedere, quam honoris &
dignitatis nostræ ratio monere ac vehementer hortari deberet, & te ipsum præsertim rex
inuictissime, qui & munere naturæ & ingenii præstantia reliquos omnes principes an-
tecedis, & cuius nomen fortitudinis & rerum gestarum fama mirabilis omnibus præ-
dicatur in terris. Huic consilio cunctis assentientibus, Rex quoque multo libentius ac-
quieuit, idemque sensisse Roccabertum respondit, quod ipse secum facere decreuerat.

Omnibus igitur monitis, & in ordinem instructis equitibus, & magno tubarum & tympanorum sonitu Bellagueram proficiscuntur. Quibus appropinquantibus quidam nomine Toralla Regi fidelissimus, ciuitatis portas quæ clausæ fuerant, subito patefecit. Omnium primus Rex ingreditur. Cuius aspectum grauitatemque ciues intuentes, alii metu, alii fide & obsequio conuicti statim arma deposuere. Rex autem in arcem profectus inimicorum dolos & insidias non defuturas prudenter cogitans, vbique custodes & armatorum vigiliæ disposuit. Die autem sequenti compresso iam & extincto populi tumultu, ex Tarraca legati clam ad Regem venerunt, qui in fide & obsequio quo semper fuerant, se permanere dixerunt, atque si Rex proficisci Tarracam velit, se illum regio solito-
 10 que apparatu suscepturos, & quæcunque imperaret facturos esse polliciti fuere. Rex autem nunquam se de illorum fide vel amore dubitasse, & pergratum esse sibi quod pollebantur, & se Tarracam iturum propediem respondit. Dimissis itaque legatis, & Ioāne Aragoneo cum paucis equitibus Bellagueræ relicto, Tarracam profectus est, hic, ut dignitas regia postulabat, honorificentissime susceptus. Eodem die populi motus secretosque sermones qui sibi summum periculum portendebant, intellexit. Tantus enim Tarracenses omnes perdendi Regem furor inuaserat, ut dissimulare quæ facere constituerant, nullo modo putuerint: sed alii verbis, alii vultu, alii incessu, quod in animo scelus haberent, significare. Noctem igitur quæ secuta est, Rex militibus armatis & circumpositis custodibus fere rotam egit insomnem, atque prima luce antequam subsidia aliique tu-
 20 multuantes quos Tarracenses expectabant, conuenissent, cum suis ex oppido diligenter egressus, Bellagueram reuersus est. Sed eo iam digresso inimici indignantes animo dirumpebantur, quod neque ingredientem Regem adorti fuissent, neque ad statutum tempus, quod facturi erant, celare poterant. Dum ita fremunt & alii alios increpant, magnus tum finitimorum, tum aliorum, quos ad scelus peragendum non sine magno stipendio sibi socios ascuerant, superuenit exercitus. Hi erant numero fere mille, quos Ioannes Agullon cum multis equitibus peditibusque subsequēbatur. Tum vero Tarracenses cum omnibus fere finitimis populis sese contra Regem extulisse manifesta signa dedere. Sub
 idem tempus Barcinonenses quoque maius quidem crimen atque scelus admisere. Sum-
 30 ma enim insolentia & immanitate fures Regem publicis præconum vocibus hostem iudicauere. Quod cum Pratenfis Comes & Tarraconensis Archiepiscopus audiissent, ad regē statim cum suis omnibus copiis & facultatibus venerunt. Matthæus quoque & Petrus Monticatini, Guillelmus Arnaus Cerbellon, Antonius Cardona, & alii complures nobiles quos virtus, fides, & amor erga Regem sollicitabat, idem fecere. Hi omnes summa veneratione flexisque genibus Regis dexteram osculati, verba hæc pauca dixere. Et si quæ immanes atque intractabiles Gothalani in te facere ausi sunt, excellentissime Princeps, nobis dolorem vel maximum attulerunt, nos tamen in summa molestia consolari quidem multa videntur: primum quod in huiusmodi temporibus & rebus quæ tibi indignissime acciderunt, nostram & bonorum omnium erga te fidem & amorem experi-
 40 ri facillime poteris: deinde quod speramus fore, ut improbi populi qui dementia & infania fures ab officio & obsequio discesserunt, tua prudentia & fortitudine singulari, atque tuorum equitum viribus, quos tibi non defuturos certo scimus, oppressi, debitas tibi suorum scelerum poenas persoluant. Nos præterea pro salute tua vel honore contra hostes impios & immanes iuste legitimeque pugnantes, si forte ceciderimus, tam honesta quidem morte pro Rege nostro periisse iuuabit. Hoc enim ad te animo venimus, ut non faciamus solum fortia, sed etiam si necesse fuerit, patiamur. Tibi itaque præter bona nostra omnia, id est oppida, castella, pecunias, ipsam quoque animam pollicemur. Eorum voluntati ac virtuti Rex se satisfacturum respondens, in Gothalanos, quoniam iam ratione contineri & ad sanitatem redire non posse videbat, milites cogere, arma parare, & bellum meditari quamprimum cœpit, auxiliisque contractis & rebus quæ ad bellum
 50 gerendum necessariae erant, comparatis, itineribus duobus & exercitu bipartito ad Ilerdam contendit. Hinc ex vtraque parte depopulatis agris, & Ilerdæ ciuibus multis occisis, multisque captis, magnam prædam milites asportarunt. Hac re audita totius fere prouinciæ populi, nec tamen sine maximo timore, magis in Regem sequi cœperunt, atque omnes quibus Regis salutem charam esse existimabant, inimiciter persequēbantur. Itaque dum multis locis præliis certabant, præter damna multa malaque, plurimæ quoque mortes secutæ fuere. Rex iterum cum Tarracenses Ilerdæ subsidium missuros accepisset, ut eos im-
 pediret, priusquam venissent, & se cum aliis immorigeris coniungerent, Ioānem Aragoneum cum exercitu Tarracam statim misit, ut Tarracenses non modo ab itinere prohiberet, sed etiam oppugnaret, & eorum agros igni ferroque vastaret. Is igitur illuc profectus,

Barcinonensis
scelus.

prope oppidum castra posuit, & Ignicum Berberanā cum multis equitibus omnes agros possessionesque Tarracensium depopulari iussit. Dum vastantur agri, interim equites ex oppido trecenti & quinquaginta totidemque pedites egrediuntur. Cum his Ioannes Aragoneus suis equitibus ab agrorum vastatione reuocatis, & tuba signo dato praeliū commisit. Quo praelio ex hostibus cētum capti, occisi septuaginta fuere, reliquis saluti fuit imber magnus subito exortus. Hoc praelio gesto & depopulatis agris, cum captiuis Ioannes Aragoneus ad Regem triumphanti similis rediit. Rex interea rursus ad Ilerdam venerat, apud eamque locum castris elegerat, & suos ad vastandum agros & quidquid in illis esset, miserat. Tum magnus equitum numerus cum peditibus plurimis è ciuitate profluēs cum pontem transisset, constitit. Hi ut ulterius progredierentur, regii milites expectabant, quo 10
facilius liberiori loco atque commodiori cum eis pugnare possent. Verum enimvero cū Rex eos iam non prodire longius audere cognouisset, suis ut in eos impetum facerent, tuba signum dari iussit. Quod cum audissent, equites leuis armaturæ celeriter concurrētes illorum magnam partem occiderunt, multosque captos adduxerunt, nonnulli per hortos & sibi notiora loca fugientes euasere. Eodem temporis spacio tota fere Gothalanorum prouincia castellorum & oppidorum oppugnationibus, rapinis, prædis, direptionibus, incendiis, atque cædibus quam maxime laborabat, adeo ut plures qui sua innocentia tranquillaque vita læti sibi vixisse videbantur, eorum qui ad huiusmodi tempora non peruenissent, per beatam vitam mortemque gloriosam fuisse dicerent: suam vero qui hanc scuitiam vidissent, infelicem esse gementes querebantur. Cæterum dum hæc apud Ilerdā 20
gerebantur, ex Barcinona hominum millia fere decem, quibus præerat quidam nomine Marimon, Ilerdam versus magnis itineribus contendebant, ut Regem ubicunque esset, obsiderent. Rex vero illorum aduentum paruifaciens ab Ilerdæ obsidione minime discessit: sed potius cum audisset Ioannem Agullonem cum alio exercitu aduentare, & inimicis auxilio venire, ciuitati propius accessit, & quasi prope mœnia castra posuit, locaque omnia atque itinera recta transuersaq; occupari & suos omnes in armis esse iussit. Hic paulo post certior factus Hugonem Cardonam villam quam vulgo Miralcampū vocant, obsedisse, statim castra mouens eo cum subsidio proficiscens, accepit in itinere Hugonem solis æstus impatientem ab obsidione discessisse. Dimisso igitur hoc itinere, in Alphandarellam oppidum quod prope aderat, ingressus est. Ioannes autem Agullon interea cū magno hostium numero in oppidum quod castellum asinorum dicunt, se receperat: quē Alphonsus Aragoneus cum paucis equitibus obsidione cinctum detinebat, & veniente subsidio quod ab Rege missum expectabat, oppugnare quamprimum decreuerat. Hoc dum meditatur, Rex insperato aduenit, conuocatosq; duces & omnes equites huiusmodi verbis alloquitur. Perutile nobis esse cogitavi, idemq; vobis rectū videri non dubito, proceres, si quamprimum hostes oppugnare cœperimus. Illis enim spatium vires, nobis vero labores augeret. Ne sinamus igitur ut alios quos expectant, recipiant, neue propugnaculis atque aliis munitionibus quas assidue parant, se defendere tutarique queant: sed eos dum sunt imparati dumque trepidant, aggrediamur. Facile enim erit vobis vna cum Rege vestro pro libertate, pro iustitia, pro virtute, pro fide denique (nam qui contra Regem 40
pugnant, Deum etiam abnegant) sceleratos & immanes vincere aduersarios. Qui cū mali sint & degeneres, bonorum ac nobilium viribus resistere vultumque ferre nullo modo poterunt. Illos siquidem sui sceleris conscientia atque perfidiæ recordatio timidos, vos autem virtutis & fidelitatis memoria multo faciet fortiores. Virtutis igitur hodie vestræ & honoris mementote, & ne vxores liberique vestri in prophanorum & immanium hostiū potestatem deueniant, fortissime diligentissimeque cauebitis. Quod per facile vobis fore certo scio, si vos nobiles, vos fortes, vos armorum pugnandique peritos, contra rusticos, contra ignauos & rei militaris expertes, si vos denique fideles contra renitentes pugnare memineritis. Illud præterea vos hortari magnopere debet, quod si rem hodie bene fortiterque gesseritis, laboribus omnino vestris optatum finem reperietis. Nam si, ut spero, de peruersis istis supplicium sumpserimus, non dubium est quin cæteri omnes cōföderati istorum exemplo perterriti quamprimum in deditionem veniant. Ego autem si res nobis ex sententia successerit, quod ita fore confido, & hostibus nefarii sceleris sui meritas pœnas, & vobis egregiæ vestræ virtutis ac fidelitatis præmia debita persoluam. Hac oratione habita omnes regiam voluntatem, prudentissimum consilium, atque fortitudinem comprobantes, summa alacritate cupiditateque pugnandi sese confestim armis & oppugnationibus accingunt, pugnamque deposcunt. Tum Rex suos omnes ad pugnandum contra sceleratos, paratissimos esse videns, nihil moratus, positis & communis ante oppidū castris, equisq; dimissis, acies instruxit, & Alphonso Aragoneo primas op-
pugna-

pugnationis partes assignauit. Hunc Comitem Foxanum generum subsequi, & Bernardum Rocabertum cum suis copiis monticulum qui oppido impendebat, ascendere iussit ut multis partibus vno tempore signo dato, celeriter concurrerent, Ipse autē Rex subsidia fessis, quocunque loco & tempore opus esset, summitteret. Omnes itaque ordinatim dispositi, sicut à Rege præceptum erat, summa pugnandi cupiditate signum dari sibi cupiebant. Hostes ad propugnandum muros ascenderant, paratique telis & saxis expectabant. Tum rex primum ex tormentis iaci lapides plurimos in muros portasque iussit. Deinde nudatis ac desertis à defensoribus mœnibus, & contractis saxorum ictibus portis, suis ut celeriter concurrerent, signum dedit. Qui nihil ad celeritatem relinquentes, repente oppidum ingressi, & per vicos cum hostibus acriter pugnantes, eorum multos occiderunt, pluresque captos adduxerunt in castra, quorum, prolata sententia, alii gladio, alii laqueo extincti fuerunt. Ioannes Agullon in arcem confugit, quem quidem secuti regii milites oppugnare strenue cœperunt, sed eos Rex ab ea oppugnatione reuocauit in castra, & amplissimis verbis collaudatos quiescere, quiq; vulnera acceperant curari quam diligentissimè iussit. Deinde prope solis occasum per totum fere oppidū flammās & ignes coniecerunt. Hostium magna pars in arcem se recepit, quam ægerrime ea nocte ab incendiis & incursionibus militum regionum tutari potuerunt. De quarta autem vigilia post Luciferi ortum ad Regem de deditione legatos misere, si Ioanni Agulloni cæterisque inimicorum ducibus parceret. Rex vero ne huiusmodi conditione gloriam & auctoritatem suam offēderet, & quia iustitiæ clementiæque suæ præbere volebat exemplum, hanc sibi non placere, neque iustam videri conditionem respondit. Cum hoc responso legatis reuertentibus omnes hostes qui erant in arce, & cum his etiam Ioannes Agullon, cum nullam penitus spem suæ salutis haberent, omnibus deditionis omissis conditionibus, in Regis potestate venere. Tum castello Ioanni Londonio, viro nobili atque strenuo, Regique admodum fidei commissio, & hostibus in catenas coniectis custodibus adhibitis, Ioannes Agullon magna stipatus multitudo Regem adiit, eiusque pedes humiliter osculatus, huiusmodi orationem habuit: Non quia me vel clementia vel vita dignum putauerim, ad te venio, fortissime Rex: tanta est enim mei criminis magnitudo, ut mortem quidem multo iustius, quam vitam precari queam. Sed quia pœnitentia ductus, venerandam Maiestatem tuam quam summa semper pietate antea coluissem, videre prius quam à vita discederem, vehementer optabam, ad te veni. Quod illis accidere solet, qui cū hoste antiquo suadente Deū abnegassent, deinde legibus & iudiciis morti iam destinati, tum demum summo animi dolore suos errores intelligunt, atque Deū quem contempserant, recognoscunt, & lacrymis perfusi & amare flentes eū complexi moriuntur, ipsamque mortem qua se dignos cognoscunt, minime recusantes. Ego itaque si suppliciis omnibus si quouis genere mortis me dignum cognosco, non veniam quidem, sed pœnam finemque vitæ deponco. Ea namque me commisisse confiteor, excellentissime Rex, ob quæ nulla mihi viuendi spes habenda sit, adductus enim regni cupiditate non te solum inclyte Rex, qui de me quā optime meritis semper fuisti, sed Deū quoque qui me de nihilo fecerat, imprudenter offendi. Quapropter nullam esse causam video, quæ possit tuā in me iustitiam & animaduersionem retardare, nisi forte tua singulari prudētia videas me solum laboribus tuis atque periculis quibus es vndique circumuentus, finem daturū. Plures enim principes qui se suaque prudentia & ratione conseruare voluerunt, illis causa suæ salutis plerumque vitam concedunt, & magnas offensiones iniuriasque remittunt, quos leges & iura morti iam destinauerant. Qua in re non illorum quidem, sed suæ vitæ rationem habuere. Potes tu igitur, prudentissime Rex, aliquandiu mortem nostram differre, & vitam protrahere, si viuus ego tibi magis prodesse, quam mortuus satisfacere possum. Cupio itaque, quod me tibi præstare facile posse confido, te in tranquillum statum restituere. Coniuratorū enim mihi secreta omnia notissima sunt, qui ut me autore contra Maiestatem tuam insurrexissent, sic etiam per me ab inceptis omnes facile desisterent. Oro te igitur magnanime Princeps, ut non meæ, sed tuæ salutis, ocio, quieti, vitæ, qua dignissimus es, tua sapientia consulas. Plura dicere conantem aliosque hostes qui cum eo venerant, Rex amoueri iussit, motisque castris Bellagueram profectus est. Hic legibus inspectis, & pro iure sententia publice prolata, nonnulli hostium duces, ac præcipue coniurationis autores necati fuere: aliorum autem qui sub illis aduersum regiam Maiestatem stipendio meruerant, etsi mortis pœna plectendi veniebant, Rex tamen, paucis coniectis in carcerem, aliis omnibus, & clementia & iustitia usus, armis traditis, vitam libertatemque concessit. Dum hæc gerebantur, interea Ioannes Sarabius regis legatus cum paucis equitibus Ceruariæ oppidi, quod ab Ilerda distat spacio fere viginti millium, depopulatus agros, inde magna

cum præda & pecorum numero Rubinatum oppidum quod non longius aberat, se recepit. Hic cum postero die hostium millia quatuor, quibus Hugo Cardona, & Gofredus à Castro cognominatus, & Rogerius Arillus præerant, ad se oppugnandum venire intellexisset, ad Regem confestim nuncium cum literis misit, quibus ostendebat quanto in periculo esset, quod nisi subsidium ad tempus submitteretur, effugere non posset. Dimisso nuncio & appropinquantibus hostibus, cum omnibus militibus quos secum habebat, in castellum quod ibi loci natura munitissimum est, se recepit. Hic et si propter hostium numerosam multitudinem non paruo mortis metu premebatur, natura tamen arcis, & ædificio validissimo, atq; spe certa subsidii, se suosque confirmare, totaque nocte propugnandi rationem & se tuendi modum cogitare, quæque ad propugnandum vsui erant præparare, arcemque totam propugnaculis & armis munire. Die sequenti cū per turres defensiones & saxa disponent quibus hostibus ascensum prohiberent, horam post meridiem fere tertiam longius hostium agmen & magnum equitum numerum atque peditum aduentare prospiciunt. Horum qui primi aduenerant, nouissimos expectabant. Nam cū primum ad oppidum agmen appropinquasset, vltimum quatuor millium spacio longius aberat. Cum autem omnes conuenissent, dum castra ponunt, dumque oppugnationis formam considerant, sol occidit. Nocte locis opportunis & electis, machinas & tormenta disponunt, quæq; ad oppugnandum necessaria erant comparant. Prima luce castellum multis tormentis oppugnant. Quibus ubi nihil obesse vident, & ex his qui arce continebatur, neminem contpiciunt, tormentis omissis castello propius accedunt, & parietibus multis partibus appositis scalis, protecti vitteis ac scutis ascendere conantur. Tum vero regii milites in eos ascendentes ex turribus repente tela saxaq; magni ponderis deiiciunt. Quibus cum hostes resistere non possent, in castra statim reuersi tormenta rursus exercere cœperunt. Cæterum cum nullam castelli partem promoueri, ac se frustra niti animaduertissent, vineas plures turesque quibus tutius muros ascenderent, facere cœperunt. Quæ priusquam conficerentur, postero die Rex cū subsidio celerique cursu veniens impeduit. Hostes nanque Regem cum exercitu appropinquare cernentes, pugnandi consilium & rationem mutauere, & arcis oppugnatione dimissa, tametsi magno propter Regis aduentum timore premebantur, prælium tamen & pugnam expectare statuere, eorum ducibus copiarum numero qui maximus erat, confisis, & aliis omnibus certam victoriam pollicentibus. Quingentis igitur hominibus relictis atq; locis certis dispositis, ne regii milites qui castello clausi tenebantur, egredi possent, alii omnes iuga montis qui satis asper & ascensu difficilis aderat, occuparunt, locaque omnia quæ adeundi summa erat difficultas, complerunt. Hic positis castris, alii tormenta disponunt, alii ea loca quæ facilem præbere aditum hostibus videbantur, saxis, lignis, & quasi muris impediabant. Denique munitionibus peractis & instructis ordinibus, pugnam expectantes huiusmodi verbis alii alios cohortabantur. Hic est, hic dies nobis semper optatus, fortissimi viri, hic dies quotannis à nobis posterisque nostris tanquam foelicissimus & nostrum omnium dies natalis celebrabitur. Hoc enim die renascemur omnes, hoc die nostra erit redempta libertas, hodie nostri principatus populi omnes nostra virtute atque fortitudine liberi dominari tandem peroptato ocio & tranquillitate fruuntur. In nostris nanq; manibus est victoria, quin etiam pauci qui Regem suum sequuntur, metu perterriti cum copiis nostris prælio contendere non audebunt. At si vel dementia vel aliquo scelere cæci congregari voluerint, cum per pauci sint, & contra libertatem seruitutem sequantur ac defendant, non dubitare quidem debemus, eos ad vnum perituros. Illis itaq; vel metu & cum ignominia fugientibus, vel prælio victis & occisis, nos oppido potiemur, & obsessi qui arce clausi tenentur, omnes in nostram venient potestatem. Tum quibus honoribus, quibus digni præmiis, quantaq; cum gloria nostra ad vxores & amicos reuertemur? Nos hodie seruitute, nos tyrânide patriam nostram liberabimus. Nos denique tam iniquis & iniustis bellis, nos tributis & indignis exactionibus quibus vexamur assidue, finem reperiemus. Absit igitur à nobis omnis timor, & animo forti magnoque pugnam, ac potius victoriam expectemus. Non minus enim fortes qui expectant prælium, quam qui committunt, esse debent. Honestius quidem est atq; laudabilius viris fortibus pro libertate mortem subire, quam vitam viuere non honestam. Nos ratione, nos causa iustissima mouemur. nihil enim præter libertatem postulamus, pro qua fortissimus & optimus quisque mori maluit, quàm priuari. Hanc igitur hodie pro qua pericula omnia negligenda sunt, aut nobis vendicemus, aut pro ea gloriose omnes moriamur. In victoria vitæ nostræ omnis spes est. Nam victis neq; clementiam neq; misericordiam quidem nobis sperare licet. Cum autem animaduertisset Rex loci naturam ubi hostes constiterant, qui (vt supra demonstraui) altus erat & asper, ac si qua minus diffici-

difficilis aditus hostibus patere videbatur, huc ne possent equites Regis pertransire, lapides plurimos magnasque trabes coniecerant: ab illorum castris circiter mille & quingentos passus castra locauit. Hic primum pueros, omnesque sarcinas & impedimenta vnum in locum, vbi tuti esse possent, adduci & conferri singulari prudentia vsus imperauit. Hūc locū etiam milites qui defenderent, si opus esset, cum præsidio disposuit. Deinde instructas acies biduo continuit, atque metum simulans fugæ signa plærumq; dedit. Quod hac ratione faciebat, vt hostes id conspicati, forte spe & opinione falsa decepti, prælium quod expectabant, ipsi committerent, & à loco vbi vinci non facile poterant, paruas Regis copias contemnentes, ad planitiem quæ proxima erat, descenderēt. Quod si fecissent, multo facilius superari potuissent. Cæterum diem post tertium hostes ex loco tuto suisque castris excedere non audentes, Rex suis obsessis subuenire & opem ferre percipiens, tandē vel in alieno ac difficili loco aggredi prælio statuit, cōuocatosq; suos omnes talibus verbis hortatus est. Virtus fidesque vestra, fortissimi viri, quas ego multis periculis & rebus difficilimis sæpe sum expertus, me quidem magna spe atque fiducia vehemenzter hortantur, vt sine vlla dubitatione hostes armis aggrediamur, de quibus certam nobis victoriā pollicentur. Nam si quos in Hispania, quos in Italia, quos in aliis terris principes magnosque duces atque exercitus à vobis in prælio pugnando fuisse superatos memoria repetere volueritis, nemo profecto vestrū dubitare debebit, quin de hostibus ac rusticis hominibus victoriam facilem consequamur. Nos enim nō fortitudo solum & rei militaris vsus scientiaque iuuabit, sed causa quoque quam iustissimam & honestissimam sequimur. Nos ratio quæ iuste pugnantibus animos & vires auget, sed nos ipse denique bonorum protector Deus, qui iustos & innocentes in necessitatibus & periculis respicit, impiorum hostium manibus perire non sinet: qui non Regis modo sui nomen, sed Christi quoque cultum maiestatemque contemnere ac violare ausi, per scelus, velut olim Gigantes aduersū Iouem (vt aiunt) infania summa furētes ad regnum aspirant. Cuius incensi cupiditate Reginam & Principem vestrum Ferdinandum armis & insidiis stultissime perdere conati sunt, vitamque iam indignissime spoliassent, nisi eorum innocentiam Deus respexisset omnipotens, & bonorum fideliumq; maxima virtus nobis absentibus defendisset. Hostiū autē omnium qui sit finis futurus, ex hoc quidē nobis præcognoscere licet, quod temere sine causa, sine ratione contra nos arma sumperunt: quod insano falsoque consilio decepti, nostros principatus, bonos ac fideles omnes, suamq; patriam cuius quietem quærere debebant, laboribus continuis, maximis incommodis, & cladibus indignissimis afficiūt: quod nos quibus amorem & obsequium præstare iustius potuere, quiescere non sinunt. Quos ego non vt subditos princeps malus vnquam tractaui, sed vt filios bonus pater summo semper amore dilexi: quos non illicitis vnquam tributis, non exactis iniuste vectigalibus vexaui, non vllis iniuriis affeci, sed bonis meis impartiuī, muneribus & honorib. auxi. Nos eos liberalitate, beneficiis, amore: illi vero nos insidiis, proditionibus, odiis, armis denique persequuntur. Quapropter hostes qui se crudelitati, superbiæ, ingratitude, coniurationibus atque aliis permultis criminibus obnoxios fecerunt, quis dubitat & humanæ & diuinæ iustitiæ pœnas esse daturos? Non enim me solum Regem, vt supra memoraui, sed Deum quoque summa dementia furentes abnegarunt. Non pro nostro igitur honore solum, sed pro Christi quoque cultu ac fide contra perfidos hostes bellum gerimus: quos eo timidiore in prælio fore certo scio, quo sine causa leuissime stultissimeque defecerūt. Semper enim mali trepidant, nihilque boni facere queunt qui suorum conscientia scelearum vexantur. Regem enim vel Imperatorem cuius vel autoritate vel ductu excitentur, quem denique sequantur, non habent. Omni denique gratia & auxilio diuino destituti sunt, à quo se iam alienos impie fecerunt, quum Regi, quum suæ patriæ bellum inferre statuerunt. Non ergo diutius hanc pugnam differre decreuimus. Vos itaque moneo milites hortorque, vt quisque suę virtutis & rerum gestarum hodie meminerit. Hic enim dies victis hostibus & oppressis, laboribus nostris finem faciet. In nostris siquidem manibus victoria est, quæ sumpto quidem de inimicis supplicio, pacem nobis & ocium præstabit. Ego autem & regis & militis officio fungar. Semper enim & animo & corpore vobis adero, quippe qui regnum conseruare statumque desidero, quo pro meritis & laboribus vestris, & vobis ipsis, & liberis vestris satisfacere possim. Orationi finem faciens omniūq; animos ad pugnandū paratissimos esse vidēs, statim multos è militibus ad equestrem ordinem vocauit, quos titulis & honoribus ornauit, & multis muneribus auxit. Mox cum acies instruere cœpisset, à Ioanne Luna cui seruiebat oppidum nomine Fœlix, viro clarissimo & rei militaris peritissimo remoratus est. Hic enim hoc Regi consilium dedit, vt in crastinum diem præliū differret. ita fore, vt hostes vinci multo facilius possent, si eos pri-

modie à parte solis inuaderent. Non spreuit consilium rex : nouit enim fuisse prudentis. Pugna igitur in sequentem lucem commissa, tota fere nocte, quo ordine acies ad hostes accessuræ erant præliumq; committere deberent, considerauit, ordinatimq; disposuit, ut à fronte cum parte equitatus Alphonfus Aragoneus primus hostes inuaderet, & Comes Pratenfis à latere dextro, Bernardus Rocabertus à sinistro iam pugnantem aggredere-
 tur. His laborantibus Henricus regis ex fratre nepos, qui etiam Infans fortuna dicitur, & Io-
 annes Aragoneus ad tempus cum equitibus leuis armaturæ succurrerent : quos ipse quo-
 que rex statim recenti subsidio subsequeretur. Quem Carcoxana regiæ cohortis primi-
 pilus, Petrus Vrræa, Matthæus & Petrus Monticaniti, Ioannes Luna, quæ supra memora-
 uimus, Philippus Castrensis, Gomecius Suares Ficeroa, Ioannes Dembus, Andreas Pi-
 nera, aliiq; nobiles plures sequerentur atq; protegerent. Omnibus itaque commonitis, ut
 statutum ordinem seruarent, rex de quarta vigilia magno silentio cum omnibus copiis
 versus hostes pedetentim proficiscitur, & ante lucem propius accessit, ac priusquam eius
 aduentus hostibus cognitus esset, duces longiori circuitu iuga montis supra hostes ascen-
 dere iussit. Prima luce nondum exorto sole & quasi matutino crepusculo hostes copias
 regis prope sua castra cernentes, clamorem magnum tollere cœperunt, metumque dissi-
 mulantes & armis intenti pugnam deposcebant. Regii milites autem omnes eo ordine
 quo rex imperauerat dispositi, cupidique pugnandi, signum quod tuba dandum erat, ex-
 pectabant. Quod cum exorto iam sole rex dari iussisset, celeriter omnes in hostes impe-
 tum vno tempore maximum fecerunt, quem fortissime hostes exceperunt. Diu acriter
 vtrinque pugnatum est, & æquo fere Marte. Horam autem diei circiter tertiam cum ho-
 stes solis radios & intuitum ac contrariorum armorum fulgorem oculis ferre non potuis-
 sent, cumque rege superueniente cum magno subsidio magis premerentur, iam vulneri-
 bus defessi pedem referre tergaque vertere cœperunt. Quos fugientes regis equites inse-
 cuti die toto, magnum eorum numerum occiderunt. Centum enim & triginta supra mil-
 le interfecti, totidemq; capti fuere. Reliquis etsi locorum asperitas profuit, nemo tamen
 eorum euadere potuisset, si quibusdam victoribus regiis non præda magis, quam honor
 cordi fuisset. Hi enim dum legendis spoliis seruandisque prædis commorantur, fugienti-
 bus victis spacium dabant. De regiis autem militibus multi vulneribus affecti, desiderati
 vero pauci fuere. Iacturam tamen equorum magnam fecerunt, quorum præter multos
 vulneratos, mortui quoque plures ceciderunt. Hostium enim nonnulli diffugientibus a-
 liis siue pudore siue victoriæ spe, siue quod eis fuisset erepta fugiendi facultas, ad suam in-
 terneccionem in prælio pertinaces fuere. Hi cum viros armatos telis sagittisq; offendere
 non possent, omne telorum genus in equos conicere nitebantur. Illi autem qui castello
 fuerant oppositi, cum sociorum alios interfectos, alios captos, alios profligatos animad-
 tissent, ad regem in deditione venere. Idem & oppidani fecerunt. Sub vespere rex suos
 omnes in castra reduxit, omnibus etiam qui fugientes insecuti longius discesserant, re-
 uocatis, ad sepelienda suorum cadauera sanandaq; vulnera diligentem curam adhibuit.

LVCII MARINEI SICVLII LI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XV.

De eodem bello.

DIE sequenti cum in nonnullos captiuorum coniuratos animaduertisset, Tarracam versus, quæ villa inter Ilerdam & Ceruariam posita est, ubi Tarraconensis Archiepiscopus ab hostibus & Ilerdæ ciuibus ob-
 sidione premebatur, celeriter contendit. De cuius aduentu moniti
 hostes, alii Ceruariam, quod oppidum distat à Tarraca passuum mil-
 lia quinque, alii Ilerdam statim obsidione relicta se receperunt, om-
 nesque Tarracam destituere. Quæ timens ne sibi idem quod Ru-
 binatibus accideret, supplex ad regis obsequium propere rediit. Interim Alphonfus A-
 ragoneus Villæ quæ Sancta Coloma dicitur, depopulatus agros, cum Ludouico quodam
 Gothalanorum duce qui Villæ subsidium ferens repente superuenerat, & cum oppida-
 nis prælium committens, illorum centum interfecit, totidemque captos ad Regem misit.

Cumque

Cumque Ioannes Aragoneus cum ducentis equitibus veniens, seque cum Alphonso fratre coniunxisset, & oppidum rursus oppugnare statuissent, hostibus pacem & regis clementiam implorantibus facile pepercerunt: eorum tamen ad regem magistratus miserunt. Hinc cum oppidum nomine Cereale quod prope erat, multis partibus acriter oppugnare cœpissent, omnes oppidanos ad deditionem venire breui coegerunt. Hac fama magno cum timore populi plures commoti ad regem sponte venere, eiusque dexteram non sine lachrymis osculati, veniam vitamque deprecabantur. Hic rex ad securitatem posterit temporis singulis oppidis singulos præfectos quibus plurimum confidebat, cum parte copiarum suarum relinquens, ad reginam atque Principem filium Ferdinandum, 10 quorum maximo desiderio tenebatur, cum paucis equitibus Moncatam versus, quod oppidum distat à Barcinona passuum millia circiter octo, magnis itineribus contendit. Id oppidum, rex cum venisset, regina cum equitibus Galliæ septingentis quos Gallorum rex ad eam Gerundam subsidio miserat, armis iam expugnauerat. Gallis autem equitibus Foxanus Comes præerat, qui, vti superiori libro scripsimus, apud Gerundam cum exercitu reginæ se coniunxerat, & vterque coniunctus exercitus multos coniuratos oppresse-
rant, multosque populos aut armis subegerant, aut ad regis obsequium adduxerant. Vi-
ctisque Monticatinis de oppugnanda Barcinona etiam consultum habebant. Quod con-
siliu rex etsi minime sequendum esse iam secum cogitauerat (nam prius membra ho-
stium quam caput, hoc est, oppida principatus quam ciuitates frangier oportere cense-
bat) ne tamē reginæ & Foxani Comitiss Gallorum equitum ducis consiliis repugnare aut
20 contradicere videretur, eorum voluntatibus de oppugnandis Barcinonensibus assensus est. Verum enimvero nihil magis huic expeditioni quam tempus esse contrarium videbatur. Hyems enim maxime seuiens impediēbat. Hæc enim Nonis Decembribus profectio contra Barcinonam decreta est. Cæterum rex, vt supra diximus, reginæ potius consiliis & Gallorū studiis assentiri maluit, quam vel seruire tempori, vel suum quamuis multo melius, consiliu sequi. Eo igitur assentiente confestim duo Gallorum duces cum multis equitibus, ad portam vsque ciuitatis quæ noua dicitur, accesserunt. Item alia ex parte Foxanus Comes per Iuncheræ iter ad ædem S. Mariæ nomine Iesu cum ducibus aliis & magno equitum numero peruenit. Ciuitas autem portis præclusis, & armatorum millibus
30 quinque per muros dispositis, magno clamore Castellæ regis vexilla simul & nomen extulere. Erat autem in ciuitate pugnatorum maxima multitudo, regis vero vix erant hominum millia decem, & nihilominus intra mœnia ciues se continebant. Ciuitas autem & loci natura & ædificiorum arte valde munitur. A meridie namque pelagus admittit, & ab occidente monte Iouis seu (vt alii volunt) Iudæorum propinquo plurimum iuuatur. Per reliquas vero partes etsi campos habet patentes murorum tamen ædificiis, crebrisque turribus, & circumductis fossis & aggeribus fere se inexpugnabilem præbet. Propter huiusmodi munitiones & defensorum ingentem multitudinem rex oppugnationem minime profuturam esse videns, instructa acie & communitis castris, hostes, si foras exirent, expectabat: lapidibus tamen interdum tormentis excussis muri feriebantur. Ciues autem
40 muros non excedere, tormentis vti, quibus periit Iacobus Gothomanus, cuius mors magno quidem dolore regem & omnes equites affecit. Erat enim nobilitate generis, ingenio, moribus, & militari virtute præclarus. Dum vtrinque machinis & tormentis contendunt, tandem post aliquot dies ex vrbe magnus equitum numerus egressus à porta quæ mari propinqua est, cum paucis regis equitibus qui propinquiore erant, prælium committunt. Quorum imperum equites regii etsi numero valde pauciores erant, dum tamen Gallorum subsidium venisset, fortissime sustinuerunt. Ciues tamen, venientibus Gallis, terga vertentes, in ciuitatem se recipere cœperunt: multi tamen ingredientiē vulnerati fue-
re, nonnullique ceciderunt. Alphonso Aragoneo interea cum magna parte equitatus multisque peditibus omnes agros & hortos ad Iuncheram vsque vastauerat, montemque
50 ciuitati propinquum quem supra memorauimus, depopulatus, magnam inde prædam reportauit in castra. Est enim hic locus multis rebus admodum diues, & hortis amœnissimis foelix, quem Barcinonenses vocabulo corrupto & deprauata nominis dictione Moniuy nominant. Huic monti capto præsidium reliquit. His rebus gestis Vilagius quidam qui reginæ classi præerat, cum octo triremibus in regis auxilium veniens, ciuitati propius accessit. Sed ventis aduersantibus & natura littoris, vbi nulla vnquam tuta nauigia fuere, atque superueniente Francisco Pyno qui numerosæ Gothalanorum classis præfectus erat, discedere quidem coactus est. Hic rex viginti fere dierum spacio commoratus, cum & expugnandæ vrbis difficultatem, & magnos imbres infestasque pluuias exercitus ferre nullo modo posse vidisset, cum regina Comiteque Foxiensi Gallorum duce de re-

linquenda ciuitatis obsidione communicato iam consilio, statim castra mouit: ac ne forte inimicis aliquod spacium daret, cum omnibus copiis magna celeritate proficiscēs, oppidum, cui Villa Franca nomen est, & abest ab vrbe passuum millia prope viginti, de improviso ingressus est. Hic rex oppido iam capto quadringentos oppidanos interfici iussit, quoniam ducem quendam Gallorum equitum virum nobilissimum occiderant. Hac re gesta, & aliis finitinis oppidis ob timorem in regis potestatem redactis, Tarraconē proficiscuntur. Quæ ciuitas in littore maris inter Dertosam & Barcinonam posita est. Ciuitas est nobilis à scriptoribus celebrata, & à Romanis Scipione duce condita. Quam rex, ciuibz egredi non audentibus, ex duabus partibus machinis & tormentis bipartitis, aliis apud ædem sancti Francisci, aliis iuxta templum diuini Dominici dispositis, oppugnare statuit. Apud eos autem qui tormentis præerant, in altera parte Comitem Foxanum & Pontium Riberam, in altera duos Gallorum duces cum firmissimis præsiidiis reliquit. Ipse cum ducibus reliquis & magno equitum numero loca omnia mari contermina, quibus hostibus facilis patebat egressus, occupauit. Alphonsus Aragoneus interim vineas & agros omnes igni ferroque vastabat. Dies quinque mœnia tormentis concussa iam casum & ruinam minari videbantur, nec propugnatores aderant. Tum itaq; cessantibus iam tormentis in muros omnes concurrunt, & scalis appositis & protecti scutis ascendebāt. Tum repente magna ciuium multitudo è turribz altis saxa magni ponderis & tela coniicientes, eos statim repulerunt. Rex autem suos frustra nitentes reuocauit in castra, & rursus exercere tormenta violentius & incessanter imperauit. Tum quidem omnium & præsertim Gallorum irritatis animis, intensius multo machinis & tormentis omnes iucumbere. Ciues idem fecere. Sed hi noctu cessare, regii vero nunquam. Dum hoc genere belli bi-duo contendunt, die tercio magna Gothalanorum classis subsidio ciuibz aduenit. Quæ cum propter regiam classem portum ingredi non potuisset, apud ædem Sanctæ Claræ littoribus appulit, ibique magnus hominum numerus expositus est. Hos ciues secum coniungere & in urbem recipere volentes ciuitatis portas aperiunt, magnoque equitatu celeriter ad eos contendunt. Rex autem instructis ordinibus & exercitu bipartito priusquā hostes iungerentur, in utroque magnum impetum fieri iussit. Primo prælio profligatos inimicos, alios in naues, alios in urbem reuerti compulerunt, pluresque & in maris & in ciuitatis ingressu præter vulneratos occiderunt. In quo quidem prælio regis duces & plures equites magnū nomen fortitudinis & claram famam consecuti fuerunt, & præcipue Ioannes Cabrerius regis alumnus & eques generosus, qui pene solus ab hostibus vndiq; circumuentus, fortissime strenueque pugnans & hostes feriens illæsus euasit. Hoc prælio magistratus & omnes ciues perterriti, cum etiā tormētis quatī muros & laborare iam turres vidissent, timentes, ne victi & armis expugnati, maiores perferrent cruciatus, clementiam regis implorantes & veniam deprecati, sese regię virtuti tradiderunt. Hac deditione facta, finitimi fere omnes ad regem pacē petentes venerūt. His impune receptis, & Rhodorigo Rebolleto ciuitatis gubernatore relicto, rex & Foxanus Comes cum aliquo equitum numero Bellagueram proficiscuntur: Gallorum autem reliquos duces cum aliis copiis & exercitu Morellam versus ire iussit, quod oppidum distat à Valentia nobilissima ciuitate spacio millium quadraginta. Dum rex Bellagueræ commoratur, Comes Pallariensis & dominus Cruyllæ cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnabant. Sed Petrus Rocabertus qui Gerundæ præfectus erat, cum aliis ducibus & exercitu ciuitatis, eos primum ab obsidione discedere coegit, deinde campestri prælio vicit, & fugientes præter captos multos etiam interfecit, atque ducem quendam aduersariorum, nomine Derlondem, cum multis aliis seditiosis, in turri ad quam salutem quærentes cōfugerant, igne cremauit. Alii autem duces quos (vt paulo ante diximus) rex cum exercitu Gallorum in Vrgelli fines Morellam miserat, oppida multa castellaque armis expugnauerant, multosque populos in regis obedientiam venire compulerant. Eodem temporis spacio multa bella diuersis locis gerebantur. Et præterea rex Castellæ rursus pacis fœdere quod cum Aragonum rege iureiurando confirmauerat neglecto, magnum in Aragoniæ fines exercitum in Gothalanorum auxilium misit. His dum rex cum Gallorum equitibus occurrit, multi Gothalanorum populi qui vel armis victi, vel timore perterriti, depositis armis iam quiescere cœperant, iterum defecerunt. Quæ res magnum quidem regi laborem attulit. Cæterum cum rex aggredi prælio Castellanos statuisset apud Ixaram, quod est oppidum Aragoniæ, Gallorum duces aduersus Castellanos regem pugnare recusantes, regem Aragonū deprecati sunt, vt prælium quod aduersum Castellanos parauerat, differret. Nolebant enim fœdus amicitię violare, quod inter Gallorum & Castellæ principes statutū longo tempore seruauerant. Dicebant itaque se contra Gothalanos omnia libenter pericula

culā subituros, & aduersus eos à rege Gallorum missos fuisse, à quo etiam mandatum habebant, ut si quid inter Aragonum & Castellæ principes accideret discordiæ, eos reconciliare & pace coniungere diligentissime studerent, neque armis contendere paterentur. Ideoque petiuerunt à rege, ut si Ludouici Gallorum regis vel amicitia vel honor sibi charus esset, non Gallos equites aduersum Castellæ regem bellum gerere iuberet. Se Castellæ regem adituros dixere, rogaturosque ut Castellanos copias ab Aragoniæ finibus statim discedere iuberet. Ita fore ut & sibi Gallorum animos tanquam magnis officiis in perpetuum faceret obnoxios, & Gothalanos multo facilius opprimeret. Quod si Castellanos rex honorifice rogatus eorum precibus abnueret, & Gallorum regis amicitiam negligeret, sese multo libentius in eum quam in fœdifragos pugnatu-
10 se dixerunt. Rex autem etsi Castellanos armis & præliis vincere mallebat quam precibus, cognita tamen Gallorum voluntate, qui tum quasi iusta petere videbantur, illorum studiis assentiendum existimauit. Annuens igitur eos vehementer hortatus est, ut quidquid essent facturi, quamprimum expedirent, quoniam sibi moram plurimum detrimenti allaturam videbat. Duo igitur Gallorum duces Castellanos regem statim adierunt, qui omnia quæ cum Aragonum rege nuper egissent, ei retulere. Rogant ut quid in animo habeat, quidque facturus esset, sine mora responderet. Hæc cum audisset Castellanos rex, se quod petissent libenter facturum respondit, constituitque cum legatis, ut interpositis induciis cum Aragonum rege, vnum in locum ipse cum rege Gallorum ad colloquium cōuenirent,
20 ubi suas & Gothalanorum res cum Aragonum rege pace cōponerent, quod auctore rege Gallorum fieri facillime posset, atque tota diu iam armis & bellis vexata nimis pacaretur Hispania. Hoc responso accepto legati ad regem Aragonum reuersi cum ei omnia retulissent, eum supplices deprecati sunt, ut eam conditionē pacis & componendarum rerum rationem quam Henricus Castellanos rex constituerat, non renueret. Rex autem etsi Gothalanos ac Castellanos hostes armis potius opprimere quam pace sibi reconciliare volebat, quia tamen id sine Gallorum auxilio facere non poterat, quos sibi defuturos minime dubitabat, si Castellanos bello persequi vellet, quo plura mala maioraque discrimina vitaret, cum Castellanis & obstinatis pactus inducias, cum Gallorum ducibus de colloquio cum Ludouico Galliarum rege cōstituit, ut & ipse illorum colloquio interesset. Mox Castellanis in Castellam, & Gallis in Nauarram proficiscentibus, Cæsaraugustam se contulit. Hic paucis commoratus diebus dum & equites quos expectabat conuenirent, & Galliam versus, ut cum Ludouico Rege colloqueretur, profectionem pararet, Castellanos Rex & Gallici maris princeps qui Almirantes vulgo dicitur, secretos cōferebant sermones, & remotis vtriusque familiaribus, quasi res magnas nouasque molirentur, clam soli nonnunquam colloquebantur. Quorum occulta consilia multis male cogitandi causam dedere, qui sermones illorum clam omnibus nouo insolitoque more collatos, neque ad commodum, neque ad honorem Gallorum & Aragonum Regum pertinere suspicabantur. Hanc suspicionem crebri rumores affirmabant, qui eos in vtriusque Regis dedecus, neque sine fraude locutos fuisse vulgo ferebantur. Quæ res multorum quidem malorum materiam præbuit.
40 Nam & ab utroque Rege de colloquio consilium destitutum est, & bella quæ tunc interpositis induciis iam quiescere cœperant, redintegrata, multo magis accensa fuere. Siquidem violatis fœderis & induciarum iuribus, Montefani conuentus equites quorum Ascorna Regis Aragonum legatus præfectus erat, Dertosæ agros vndique vastare cœperunt, & cum Dertosanis equitibus à ciuitate progressis prælium committentes, illorum multis occisis, alios omnes fere vulneribus confectos intra muros ciuitatis compulerunt. Hinc magna cum præda & nonnullis captiuis reuertentes, oppidum Smertum, quod Castellani paucis ante diebus vi ceperant, magnoque præsidio tenebant, oppugnatum venerunt. In cuius expugnatione Dux Ascorna multis hostium telis grauiter vulneratus occidit: reliqui vero, Castellanis expulsis, oppidanos in fide regis, ut ante fuerant, retinere. Eodem tem-
50 pore multis in locis totius principatus bella gerebantur. Nam quidam vir in armis insignis & valde strenuus, Cardonæ Comitis filius, cui & genus & nomen erat Spurius, cum oppidum cui nomen erat Gratia, quod à rege defecerat, obsideret: Dertosanos quos ciuitas cum Castellanis quibusdam subsidio Gratianis mittebat, equestri prælio deuicit, omnesque populos Pratarum provinciarum qui iam nutare ac deficere cœperant, diligenter in amore regis & obsequio continuit. Tum etiam Fernandus Angulus, & Ioannes à Toletis, qui iussu regis Belagueræ præerant, Beltranum Almendarem cum exercitu sibi apud oppidum Lignolam occurrentem diuque pugnantem magno certamine profligarunt. Quo prælio plures equites peditesque vtriusque partis conciderunt. Biures quoque ordinis sancti Ioannis militiae præfectus, cum exercitu paruum oppidum Azeniam quod defecerat, obsidione premebat.

Sed Azeniensibus à Derfotanis qui non longius aberant, auxilium petentibus, à ciuitate subsidio missus exercitus regio equites oppidum oppugnantes acriter inuaserunt. Hic diutius vtrinque strenue & æquo Marte pugnatum est. Cæterum plurimis equitibus è ciuitate in auxilium hostium superuenientibus, Regis equites opprimebantur. E quibus acri longoque prælio iam defessis, præter vulneratos interfecti ducenti totidemque capti fuere, reliqui fuga magnoque labore, castris tamen amissis, euaserunt. Item Comes Treuignii, Burfaonenses & Tyrosenios Alcalam Aragoniæ oppidum oppugnantes, cum magnis copiis aggressus à tergo, eorum quadringentos occidit: & Ferradus cui Camara cognomen erat, Cypranam & Caspen oppida, nonnullis interfectis oppidanis, expugnauit. Aluarus Mendosius Castellæ Regis legatus Borridæ castellum, deceptis fraude custodi- 10 bus, cepit, multaque damna populis propinquieribus intulit. Multa præterea tum prælia quæ comprehendere nequeunt, & aliis in locis principatus gesta fuere. Tota namque prouincia Tarraconensis oppugnationibus, præliis, & sæuis populationibus arsit. Tantus quippe furor Gothalanos omnes inuaserat, tanta demètia vexabat, tanta mētis caligine ducebantur, vt nullis admonitionibus, nullis minis, nullis denique cladibus ad pristinā sanitatē vnuquā redire potuerint. Sed eorū viribus exhaustis, opibus quas multis annis magnisque laboribus terra marique parauerant, omnibus amissis, & propriæ salutis & honoris obliuii usque ad mortem pertinaces erant. His igitur omissis, quoniam quæ nullo ordine gesta fuerunt, in ordinem redigere literisque mandare non facile est, ad Aragonum Regem reuertor, qui cum multis Aragoniæ nobilibus Cæsaraugusta proficiscens, in principatum perueniens, 20 apud Ilerdam ciuitatē cum Pratarum Comite quem illic cum exercitu reliquerat, se coniunxit, & omnes equites qui diuersis locis aduersus hostes renitentes bella gerebant, ad se vndique conuocauit. Interim Tarraconensis Antistes multique magnates ad eum cum sua quisque familia sponte venerunt. Idem fecerunt & multi Siciliæ nobiles, qui Regi supplicias tulerunt cum pecuniis & equis. Itaque coniunctis omnibus copiis in hostes omnia signa conferri iubet, submotisque Castellanis & Aragoniæ prouinciæ finibus expulsis, Gothalanos seditiosos magnis cladibus affecit, breui tempore multa oppida, depopulatis agris, expugnauit, multos populos metu perterritos ad obsequium redegit. Et collectis omnibus copiis, Kalendis Maiis Ilerdam quæ iterum defecerat, profectus, in hortis ciuitatis citra flumen Sicorim castra posuit, instructaque acie milites omnes in armis esse iussit. 30 Erat enim in ciuitate magnus militum numerus quos Petrus Decius ciuitatis præfectus de Regis aduentu non ignarus, ex multis partibus euocauerat, qui Regis appropinquantibus copiis, equites & ciues omnes arma capere, & locis ciuitatis opportunis tormenta quibus in oppugnantes vterentur, disponere iussit. Est autem Ilerda Hispaniæ ciuitas nobilis, inter Barcinonam & Cæsaraugustam, quæ ab utraque pari ferme distat interuallo, memorata Romanorum bellis ciuilibus. Hic enim Iulius Cæsar Magni Pompeii copias quibus Marcus Varro, Lucius Afranius, & Marcus Petreius præerant, superauit. In ripa Sicoris posita ciuitas in altiore collem confurgit, templis & aliis ædificiis, fructifero solo, & antiquissimo litetarum gymnasio celebris: amnis præterea qui faxeo ponte transitur, & aquis & aureis arenis insignis. Ciuitatis etiam fines Vrgelli fertilissimos agros attingunt. 40 Vna res tantum minus scilicet minusque salubris, quod hyeme nubilo plerumque tegitur cælo. Sed hæc de ciuitate. Postero die Gothalanorum duces cum magno equitum peditumque numero flumen traiecerunt, & cum Regis exercitu qui ad pugnam paratus erat, prælium commiserunt. Acriter vtrinque primo congressu & viribus æquis pugnatum est. Deinde vero durante pugna, hostes qui minus labores & arma ferre consueuerant, longo iam defessi certamine pedes referentes in ciuitatem sese receperunt. Ex quibus interfecti pauci fuere: de Regis autem equitibus numero plures ceciderunt. Nam qui fugientes hostes ad muros usque ciuitatis persecuti fuerant, eorum multos ad sua castra redeuntes tormenta quæ ciues Ilerdæ iaciebant, interemerunt. Cum quibus & Ioannes Luna vir nobilis, & forma corporis & animi magnitudine præstantissimus, occubuit, cuius mortem magnus quidem Regis & totius exercitus mœror secutus est. 50 Hoc tamen prælio regii milites, & profligatis hostibus in ciuitatemque compulsis, & capto diui Augustini templo, victores fuere. Multos dies deinde ac prope duos menses, modo equestri prælio, modo pedestri certamine, nec sine vtriusque partis cæde fusoque sanguine pugnatum est. Cæterum post multa variaque prælia longo iam labore defessi hostes, suburbium ciuitatis & omnes domos atque sanctorum ædes quæ extra muros ciuitatis erant, amiserunt. Est autem suburbium iuxta pontem quo transitur ad ciuitatē. Hoc suburbium capto, regiis militibus magna quidē spes expugnandæ ciuitatis accessit, & Ilerdenses non paruus timor inuasit. Itaque rex nocte quæ secuta est, in suburbium castra transferri ac fossa valloque muniri, & tormenta locis

eis ad oppugnandum tutis & opportunis locari iussit. Interea ciues eo loco qui medius inter pontē & muros ciuitatis erat, multo robore magnisque confixis trabibus præualidam sibi munitionem cōfecerant, & ab altera parte quæ ad pontem & Regis castra spectabat, usque ad vtramque ripam fluminis aggeres fossamque perduxerant. Hoc materia munimentum & lignorum molem Rex prima luce multis tormētis oppugnare iubet. Vbi complures iacti lapides propugnantes hostes summouere, regii milites, capto ponte, certatim & fossam lapidibus terraque complere, & confixas fudes trabiumque munimen euellere nitebantur. Huc Ilerdæ ciues periculum sibi pertinentes vndique repente concurrunt, & in eos qui lignorum machinam eruere conabantur, tela conicientes acerrime pugnant. Regis autem equites etsi numero pauciores erāt, propter angustiam loci qui plures capere non poterat, hostium tamen numerosam multitudinem propellebant. Quorum Siculus quidam cui Ioannes Cilestrus erat nomen, saxo magni ponderis cōcussus, armatus in fossam quam transierat, in caput decidit, diuque capite solo affixo stetit & pedibus erectis, donec à sociis qui aderant, adiutus, ad pugnam rediit. Tum & Ferdinandus Rebolletus qui primus hostium phalanges perfregerat, cum missilibus telis, armis quibus indutus erat perforatis, vulneratus in pectore concidisset, à suis armigeris è solo statim sublatus, & commonitus vt in castra se reciperet, vulnusq; medico curandum præberet. Prius, inquit, vulnus vlciscamur, postea curabimus. Hæc locutus in hostes conuersus violentius dimicauit. Acriter hic ab omnibus diuque pugnatum est. Nam defessis regiis militibus alii recentiores succedebant. Denique cōpulsis intra muros ciuitatis hostibus, omnes Regis equites in sua castra victores redierunt. Quorum etsi multi vulnerati, nulli tamen desiderati fuere. Ex aliis vero præter vulneratos complures, nonnulli quoque ceciderunt. Cæterum dum hæc apud Ilerdam prælia gerebantur, Regina & Ferdināus filius ex Cæsaraugusta cum duabus quingentariis cohortibus in auxilium Regis venientes apud diui Francisci templum castra posuere. Nam vt in hunc locum copias adducerent, in itinere literis Regis & nunciis præmoniti fuerant, vt media ciuitas inter duos exercitus aut facilius expugnaretur, aut citius in deditionem veniret. Quod quidem cōsiliū Regem minime fefellit. Ciues enim & longa fame languentes, qui iam diu ex lini semine panem cōederant, multiq; inedia perierant, & omni subsidii spe destituti, post multa prælia quibus magnum vulnus acceperant, & quia præter vastatos agros omniaq; bona consumpta seipsos perditum iri cernebant, ne sua pertinacia interirent, ab Rege colloquium petierunt. Quorum legati cum supplices ad Regem venissent, nihil ab eo præter vitam deprecabantur. Quibus rex non vitam solum & libertatem, sed omnia quoque bona concessit, idque fecit nonnullis equitibus suis quos iam prædæ cupiditas ceperat, inuitis. Demum clauibus acceptis, præcauens ne subsidium quod Barcinonæ parabatur, veniret, præmissis cum legatis multis armatis equitibus, ciuitatem maturius ingressus est, & cum eo Regina simul & Ferdinandus filius. Qui cum ciuitatis magistratibus quos à iureiurando quod pro conseruanda republica præstant, Iuratos appellant, & cum aliis ciuitatis equitibus per vicos equitantes, miserabiles esurientium puerorum fletus & querulas voces hauriebant. Quorum matres passis crinibus misereque flentes ad Regem & Reginam cum venissent, dum eorum pedes osculabantur, multis etiam lachrymis irrigabant: quarum præterea nonnullæ longo ieiunio deficientes in terram nimio languore cadebant. Virorum autem cōplures & promissa barba terribiles, & ex ægui macie pallentes, vt qui iam vultus humanos exuerant, vel montanas trucesque feras, vel mortuorum hominum effigies referebāt. Quos miserata Regina, & præcipue pueros, ad sua castra confestim misit, & qui omnibus cibaria distribueret, imperauit. Hic dies octo Rex commoratus, dum & ciuitati quæ necessaria erant prouidit, & milites qui ex acceptis vulneribus ægrotauerant, conualescerent: tandem Nonis Quintilibus Alphonsum & Ioannem Aragoneos, Comitem Pratensem, & alios duces cum septem cohortibus Ceruariam versus præmisit, quos ipse ciuitatis arce Ioanni Lescano commissa, postero die cum reliquis copiis subsecutus est. Quod quum Barcinonenses animaduertissent, auxilio Castellānorum omniq; spe iam destituti, ad Petrum Portugalliæ Comitis Vrgelli nepotem legatos miserunt, quibus omnem facultatem dederunt, vt ei nomine Gothalanorum omnium Barcinonam ciuitatem totumque principatum offerrent. Quod ille munus regnandi cupiditate captus minime recusauit, sed sua vndique conuocata familia multis equitibus comitatus, simul cum legatis Barcinonam profectus, apparatu pene regali magnoq; gaudio totius ciuitatis excipitur, & vltro citroq; iuratis ex compacto conditionibus & priuilegiis, ingenti ciuium clamore Rex appellatus est. Hunc deinceps non Petrum Portugalliæ, neque Regem, sed dumtaxat Lusitanum denominabimus, à Lusitania vltioris Hispaniæ prouincia, vnde à Barcinonensium le-

gatis accitus venerat. Est autē Lusitania inter Gallaciam & Bæticam, quæ tribus vberri-
 mis fluminibus, Durio, Tago & Ana continetur, cuius prouinciæ pars vltima quæ vergit
 in solis occasum, ab incolis & recentioribus historicis Portugallia nuncupatur. Huius
 autem nominis etsi certam reddere rationem non possumus, nobis tamen opinari licet
 ex Gallia olim homines in huius regionis maritimam ciuitatē quæ Portus appellatur,
 ingressos, suæque patriæ nomen Gallia ciuitatis nomini, quod nonnunquam fieri solet,
 addidisse. Sicut & Celtiberia, quæ ab Ibero amne citerioris Hispaniæ & Celtis Gallorum
 populis nomen accepit. Sed ad Lusitanum redeo, qui etsi Rex electus in titulos illustres
 & magnos principatus honores assumptus fuerat, eius tamen animus non minorem qui-
 dem curam & sollicitudinem quam lætitiā sentiebat propterea quod & alienum regnū 10
 ingressus erat, & Gothalanorum neque mores neque linguam satis intelligebat, & Ara-
 gonum Rex qui tum Ilerdam ciuitatē armis ceperat, cum exercitu victore propinquus
 erat. Ilerdensibus enim captis, & ciuitatis castello Ioanni Lescatio cui plurimum Rex cō-
 fidebat, vti supra memorauimus, cōmisso, duces quos cum copiis Ceruariam versus præ-
 miserat, magno cum equitum numero subsequebatur. Ex Gothalanis interim perfidis
 quos aduentante Lusitano Comes Pallariensis & alii coniurationis autores acciuerant,
 multitudo magna conuenerant. Erant præterea in ciuitate nonnulli Castellani milites,
 quos a Regiis equitibus præliis ante gestis profligatos & in vltioriē proficiscētes Hispa-
 niam Barcinonæ ciues apud se magnis precibus multaue pecunia retinuerant. Ex Lusi-
 tania quoque qui venerant, & aliarum nationum milites, Gothalanorum copias auge- 20
 bant. Præfectis igitur electis & ordinibus instructis, & Ceruariensium legatis auxilia pe-
 tentibus, Lusitanus cum omni exercitu coniunctisque copiis è Barcinona proficiscens,
 Equalatum peruenit, quod oppidum Ceruariam versus distat à Barcinona passuum mil-
 lia circiter quadraginta. Huc speculatores quos è Barcinona Lusitanus exploratum res
 Aragonum miserat, redeuntes, multos principatus populos qui defecerant, post Ilerdam
 captam in Aragonū Regis obsequium & gratiam rediisse, & Tarraconenses cum Cerua-
 riensibus metu perturbatis de deditioe placandoq; Regis animo consilium inisse dixe-
 runt. Quorum delatis vulgatisque sermonibus, non paruus quidem timor hostes omnes
 inuasit, & Lusitani qui Ceruariensibus auxilium implorantibus opem ferre statuerat,
 consilium & cogitationes impediuit. Nam etsi Ceruariensibus subuenire decreuerat, 30
 multis tamen quos metus ceperat, hortantibus, vt Barcinonem potius redire, quam Cer-
 uariam proficisci vellet, nec muris illic & obsidione clausus exituq; prohibitus, vel longa
 fame, vel expugnato oppido, in hostium potestatem venire cogeretur: diu cogitabundus,
 & ad deliberandum quid esset factururus anceps (nam & Barcinonam reuerti pudore, &
 Ceruariam ire metu prohibebatur) demum neque Barcinonam rediit, neque Ceruariā
 profectus est, sed itinere quod Ceruariam ducebat omisso, cum omnibus copiis trans-
 uersum iter ingressus, ad dexteram Montem Serratum relinquens, in Pratenfis Comitis
 terram peruenit. Quæ regio pars est prouinciæ Tarraconensis & Cathalonæ principa-
 tus, versus septentrionem, distatq; à Barcinona passuum millia sexaginta. Hic oppida
 multa quæ defensoribus carebant, expugnauit, quorum agros igne ferroque vastabat. 40
 Hoc eo animo Lusitanus faciebat, vt Pratarum Comes qui Regis Aragonum copiis
 præerat suis populis auxilia laturus, ab obsidione Tarracæ quam acriter oppugnabat,
 discederet, & cum exercitu Pratas versus proficisceretur, cum eo Pratis egressus in
 itinere prælio decertaret, quo victo & militibus eius fuis, deinde Regis copias quas
 cum Comitibus exercitu coniunctas plurimum posse cernebat, tutius inuaderet. Ideo-
 que quo maturius Comes venire, & suis auxilium implorantibus opem ferre cogere-
 tur, violentius omnia vastare, crudelius in captiuos animaduertere, his præterea qui se-
 mel moniti iussa morarentur & serius portas patefacerent, horrendam & per multa tor-
 mentorum genera mortem minari. Quod vbi rex qui Tarraconæ tunc erat, à multis qui
 inde relictis omnibus rebus ad eum confugerant, accepit, tanta sæuitia commotus Pra- 50
 tarum Comitem ab obsidione Tarracæ reuocatum, cum aliis ducibus quos Ceruarienses
 oppugnatum miserat, cum exercitu cōtra Lusitanum celeriter ire iussit. Cui mox & Fer-
 dinandum filium quem multis nobilib. præfecerat, subsidio misit. Qui tamen puer ætate
 magis quam adolescens erat (annum enim quartum decimū agebat) magnopere tamē ar-
 mis & equo gaudebat. Laudis igitur & belli gerendi cupidus magna celeritate proficiscēs
 die quarto Comitē suos fines ingressam consequutus est. Cuius aduentus incredibili læ-
 titia milites omnes affecit. Postero die cum omnib. coniunctis & instructis cohortibus, in
 oppidum Comitibus quod Calafum vulgus appellat, & à Pratis quæ inde cernuntur, millia
 passuum fere quinq; remotum est, Ferdinādus Princeps & duces omnes ingrediuntur,
 totaque

totaque nocte propter propinquos hostes paratas & armis instructas acies habuere. Cōplures equites armati positus ex tempore tentoriis, extra muros oppidi pernoctarunt. Vbi dies illuxit exploratores nonnullique Pratenfes ad Ferdinandum Principem venerunt, & Lusitanum Pratis egressum Calasum versus cum maximis copiis & ordinibus instructis venire dixerunt, & iam signa eius & sublati equorum pedibus pulvis conspiciebantur. Tum Ferdinandus omnes ex oppido copias eduxit, & ad exponendas cohortes locū cōsiderauit. Oppidi situs & loci natura erat huiusmodi. In plano fere loco incipiebat, & in collē leuiter accliuem cōsurgens, in editiorem planitiem definebat. Huc Ferdinandus copias adduxit, & milites omnes paratos & armis intentos esse iubens, venientes & iam
10 appropinquantē hostes expectabat. Tum in aere ciconiarū repente densissimum agmen apparuit. Quod nouum genus auguriū non paruum quidem multorum mentes perturbauit. Aues enim etsi neq; prodigiosae sunt, neq; humanis carnibus vescuntur, inter vtrūque tamen gregatim volantes exercitum, multorum quidem futuram cēdem significare videbantur. Interim Lusitanus quamuis eodem nonnihil turbatus augurio, metu tamen dissimulato, milites quos propter inspectum prodigium nō paruus timor inuaserat, hortatus, oppido propius accessit, & apud diui Iacobi templum quod à Calaso circiter mille passus aberat, copias continuit. Medium inter vtrumque exercitum spacium maior erat planities, & opportunus ad pugnādum locus. Lusitanus instructa acie & exercitu tripar-
20 fito, Gothalanis equitibus qui sibi primum praelium poposcerant, Petrum Decium praefecit. His omnes Burgundiā milites, quorum magnum numerum habebat, subuenire iubet. Secundam aciem Nauarris & Castellanis compleuit, quibus Beltranum & Ioannem Almendaretem praeposuit. Terciam cuius ipse praefectus erat, ex Lusitanis & nonnullis Gothalanorum primariis equitibus instituit. Eius primipilus erat Laurentius Monticatinus: custodes autem Comes Pallariensis, Redae Vicecomes, Graus Cerbellon, & Cruillae dominus erant. Cohortibus hoc modo dispositis, lōgo sermone Gothalanos hortatus est, quibus primum maiorum suorum virtutes illustres & res terra marique magnifice gestas commemorauit: deinde omnes iniurias illis illatas à rege Ioāne, crudelissimas cēdes, bonorū amissiones, & agros igne ferroq; depopulatos repetens, quot oppida, quot ciuitates, quot castella tormentis concussa corruissent, quot viri fortes apud Rubinatū ceciderant,
30 in memoriam adduxit. Barcinonae principatum vel liberū esse debere. vel ad Vrgelli Comitē hāredes pertinere, Barcinonensibus affirmabat. Qui si pristinae solitaeq; virtutis in praelio gerendo eo die memores esse vellent, facile quidem & amissas omnium bonorum possessiones recuperarent. & ignominias quas indignissime perferebant, vlciscerentur. Non esse dicebat de victoria dubitandum, propterea quod & virtute militum praestantiores erāt, & numero plures. Quod etiam si numero plures essent, illa tamē ratio nobis perfacilem victoriam pollicetur, quoniam cum hominibus qui pueri iudicium in re militari sequuntur, cōgrediendum esset. Postremo vt pro honore, pro vita pugnarent, admonuit. A Gothalanis ad Nauarros accedens, illis cum multa verba dixisset quibus illorū animos accendere facile poterat, demum Caroli Vianae principis mortem memorauit. Castellani
40 nis bella quae Ioannes Rex Aragonum tot annos aduersus Ioannem & Hēricum Castellanorum Reges indigne gesserat, retulit. Deniq; Burgundiā militibus atque reliquis qui stipendio & praedae spe militabant, honores & commoda quae victis hostibus victores cōsequi possent, & quam plena diuitiis & hostium spoliis manus quae bene pugnasset, in castra rediret, ostendit. Dum Lusitanus oratione coniuratos hortabatur, interea Ferdinandus etsi corporis robore minus firmus, vt supra diximus, propter aetatem, animi tamen viribus fortis, ex colle vbi constiterat, exercitum ad planitiem deduxit, ibiq; ad hunc modum aciem instruxit, vt Pratarū Comes cum parte magna equitatus cum hostibus à fronte cōfligeret, primaque praelia committeret, statimq; Bernardus Rocabertinus à dextera, & Mattheus Monticatinus à sinistra pugnantes, hostes à laterib. opprimerēt, Henricus
50 Principis frater patruelis laborantibus & quos hostiū multitudo magis vrgeret, cum suis equitibus subsidium ferret. Bernardum vero Gastonem cum peditibus montē qui aderat ascendere iussit, vt inde signo dato celeriter in hostes impetum facerent. Tarraconensis Archiepiscopus, Comes Modicensis, Ioannes Pratus cum equitibus suis peditibusque oppidum castraque tuerentur. Ipse autem cum primipilo Carcaxona magnaq; parte nobilium quos salutis suae causa custodes habebat, Pratensem Comitem & qui cū eo primā praelia commisissent, subsequeretur. Hoc modo ordinibus instructis, aduocatos duces & omnes equites his verbis alloquitur. Omnes homines quibus aetas & rerum experientia defunt fortissimi viri, non dare quidem, sed accipere doctrinam & consilium decet. Ego itaque qui sum & aetate puer, & in re militari tyrunculus, & minus expertus, vos omnes

rogo obtestorque, vt si ob ordines quos in instruenda acie consideraui, minime forte probantur, & aperte & statim mihi consilium vestrum & sententiam ostendatis, totamq; aciem & pugnandi rationem vobis mutare, vestroque iudicio liberius instruere liceat. Volo enim si quid vestrae virtuti & rebus inclyte gestis fortuna detraxerit, vt non nec ducem, sed ipsam positis accusare fortunam. Nam quo statu simus, quo in loco sita sit nostra salus, omnes quidem mecum intelligere potestis. Rex noster abest, cuius nomen & praesentia nos hodie plurimum iuuare posset. Ceterum vestra virtus & rei militaris scientia, magnanimi proceres, me quidem patris aspectum desiderare non sinit. Mihi enim in huiusmodi fortunae conditione praelioq; gerendo, quod aduersum tyrannū sceleratorū hostium ducem paramus, etsi patris absentia, si mea puerilis aetas, si denique rei militaris pugnæque nouitas, causæ non parui timoris esse debeant, plus me tamen proceres spes virtutis vestrae, plus animo fortitudo, plus aetas & rei militaris vsus hortantur. Me namque fortio- 10 rem faciunt memoria victoriarum vestrarum, fama- que praecleara rerum quas fortissime semper gessistis. Quæ omnia mihi non solum timorem minuunt, verum etiam de sceleratissimis hostibus quam certissimam victoriam pollicentur. Quod si hostes hominum multitudine & exercitu numeroso plurimum posse videntur, non tamen timori nobis esse debent. Non est enim fortium virorum, si quando numero si paucioribus contra plures pugnare contingat, de salute aut de victoria desperare. Nam Alphonsum patrum sepius audiui narrare solitum, quod mihi quoque pater affirmavit, à vobis per pau- 20 cis propter virtutem vestram, magnumq; vsus rei militaris, innumeras hostium copias fuisse superatas. Mementote igitur hodie, viri fortes & amici mei, vestrae solitæ virtutis, vt honorem & gloriam quam vincendo vobis comparastis, & à maioribus vestris qui fortissimi fuerunt, accepistis, posteris sine aliquo dedecore relinquatis. Ego autem meorum more maiorum & in laboribus, & in periculis, à vobis nusquam abero. Sed iam more nostro proceres diuinum numen & auxilium conuocemus, & in praelio semper in ore Aragoniæ nomen & Dei sanctissimæ genitricis habeamus. Hac oratione habita primi duces, pugnandi ordines instructos à principe comprobantes, Principem primum obsecrant atque monent, vt praelio abstineret, suosque pugnantes ex tuto loco cerneret. Aliis deinde ad alia respondere volentibus tempus defuit, propterea quod equites quos princeps ad explorandum locorum situs & accessus ad hostes paulo ante praemiserat, cum ad ho- 30 stium castra propius accessissent cum hostium equitibus è castris egressis praelio contendere coeperant, & ab illorum numerosa multitudine superati fugientes ad sua signa reuertebantur. Quod cum Princeps & eius duces animaduertissent, confestim canere tubas, & in hostes signa conferri iubent. Idem Lusitanus fecit. Signis itaque datis vtrinque concurrunt. Comes Pratarum cum multis equitibus quos ex omni numero iussu Principis elegerat, in hostes ingressus, illorum multitudinem magno impetu perfregit. Bernardus Rocabertinus & Mattheus Monticatinus à lateribus, vt princeps instituerat, perturbatos hostes aggredientes, eorum multos occidunt. Hi tamen cum primo satis prospere pugnassent, paulo post labore magno defessi, vehementer à multitudine hostium qui suis subsidio veniebant, premebantur. Id cum animaduertisset Princeps, suis laborantibus. Henricum subsidio confestim misit, & Bernardus Gastoni quem iugum montis cum peditibus ascendere iusserat, signum dedit. Ipse cum reliquis equitibus quos apud se retinuerat, & Carcaxona primipili ceturione, Henricum subsequitur. Ita vno tempore, magnū omnes in aduersarios impetum fecere. Praelium ingressus Princeps, in exhortando duces multosque equites nominatim appellauit. Quem cum illi in praelio nec sine periculo versari vidissent, eius saluti pertimescentes acrius pugnare, & hostium non minus equos quam equites interficere. Hostes primo conflictu iam perturbati, alii labore defessi, alii vulneribus retardati, cum Principis equitibus amplius resistere non potuissent, terga vertentes ad sua signa ducemque Lusitanum qui nondum ex castris egressus erat, se recipere coeperunt. Hos insequentes victores à tergo, alios occidunt, alios vulnerant. non ab illis hortati pra- 50 lium redintegrant, sed fuga simul cum aliis, qui subsidio veniebant, salutem quaerunt. Equites itaque per loca ad cursum expeditiora, pedites asperiora montanaque timore perterriti nullo ordine turpiter diffugiunt. Complures inter fugiendum, quo celerius currerent, arma quæ deicere poterant, abiecerunt. Victores namque fugientium quoscunque consequantur, vt hostium multitudinem minuerent, omni neglecta redemptionis conditione, trucidabant. Lusitanus autem suos omnes magna cum strage profligatos esse videns, pauore magno concussus & anceps propriae salutis, equo quo vehebatur dimisso, recetio- rem alium pernicio- 55 remque subito conscendit, & Regis dimissis insignibus equitis habitus assumpsit, & nocte superueniente, se victoribus immiscuit, quibuscum ad portas vsque Pratarum peruenit,

vbi milites nonnullos qui oppidum tuerentur, reliquerat. Hinc victoribus ad Principem Ferdinandum redeuntibus, admissis equo calcaribus ingressus est oppidum, quo deinde diffugientes exercitus eius reliquæ sparsæque cohortes quæ syluis delituerant, flammæ signa prospicientes ad multam noctem sese receperunt. Cæterum Ferdinandi milites etsi primum nullis eorum qui fugiebant, hostibus parcebant, deinde tamen prædæ cupiditate capti, dum colligendis hostium spoliis incumbunt, & cadentibus arma & quidquid præciosum erat detrahunt, multis quos vel occidere, vel capere poterant, fugiendi locum spaciumque dederunt, minoremque victoriam fecere. In qua quidem duces & equites omnes Principis Ferdinandi suas vires & animi fortitudinem in officio rei militaris ostenderunt, & imprimis Bartholomæus cognomento Vius, vt alios omittā. Hic enim eques levis armaturæ cum hoste validissimo cataphracto homine valētissimo, qui magnitudine corporis & virium magnus Burgundius vocabatur. Cui Bartholomæus occurrēs lanceam per os emisit, & auulsa hasta ferrum quod ossibus infixerat, restitit. Quo vulnere accepto magnus Burgundius ex equo cadens efflauit animam. Ferdinandus autem post solis occasum, & iam discedente crepusculo luceq; diei, multis hostium captis, pluribus occisis, & reliquis diffugientibus, insigni victoria potitus, apud Pratas, quo se recipiebant hostes, insidias veritus, suorum saluti consulens, receptui canere iussi, suasque cohortes quæ diffugientes ad huc hostes insequiebantur, ad se reuocauit. Cuius iussu reuercentes equites, alii captiuos hostes secum duxerunt, alii magnas prædas & multa spolia signaque retulere. Lusitani quippe exercitus equites grauis armaturæ præter vulneratos interfecit quoque centum septuaginta, & capti ducenti fuere, quorum equi complures occisi, nonnulli simul cum equitibus & armis in victorum potestatem venerunt. Et quod magnopere mirandum fuit, lætiorēque victoriam fecit, tanta hostium multitudine Ferdinandi, etsi perpauci vulnerati, desiderati tamen nulli fuere. Quæ quidem res Principi Ferdinando, cunctisque victoribus solidum & cumulatū gaudium, maioremque voluptatem præbuit, quam ipsa victoria. Ideoque princeps ea nocte copiis in oppidum reductis, & captiuis custodibus traditis, primum Deo pro parte victoria gratis egit, vota; persoluit: deinde vulneratos omnes reuisit, commendauitque medicis diligēter. Hinc ad castra reuersus, ad Regem Tarraconem de prælio gesto nuncios cum literis confestim misit. Qui nuncii de victoria peroptata incredibilem lætitiā Regi & Regina qui de filii salute valde solliciti erant, attulerunt, adeo vt Rex præ nimio gaudio oculorum visus quos amiserat, recuperauerit, & Regina vota quæ pro filii salute promiserat, Deo Optimo Maximo persoluit. Sed redeo ad Principem Ferdinandū, qui magna victoria potitus, vt erat magnānimus & humanissimus Princeps, vt animos omnium equitum suorum quos fortissimos cognouerat, ad maiora facinora concitaret, quum omnibus gratias egisset, & eorum fortitudinem collaudasset, paratis epulis magno lautoque conuiuio, cunctis ducibus & multis equitibus, vt vna secum & eadem mensa simul discumberent, familiariter imperauit. Inter cœnandum autem vnusquisque lætitiæ plenus & honoris quod in prælio fecerat, & quidquid sibi contigerat, Principi referebant. Princeps autē Ferdināus cum pariter omnium virtutem & fortitudinem collaudasset, vnum ex captiuis adduci iussit. is erat ex Lusitanis. Qui à Principe Ferdinando quot hominum millia Lusitanus ex Pratis secum duxisset, & quot illic reliquerat, interrogatus, habuisse Lusitanum dixit hominum millia septem, ex quibus Pratis quingentos qui oppidum tuerentur & conseruarent, reliquisse. Hoc in custodiam reducto, alius ex Castellanis adductus est. Hic eadem interrogatus, eodem modo respondit. Hac re gesta Ferdinandus certis equitibus imperauit, vt stationes omnes requirerent. Quod cum diligenter omnes fecissent, quieti se dederunt.

50 LVCI MARINEI SICVLII
DE REBUS HISPANIAE
LIBER XVI.

De eodem bello.

POSTERO die Lusitanus ex Pratarum oppido, quo diffugerat, discedens, certis ducibus vsus per montes & inuia loca proficiscens, Manresam ciuitatem, quæ distat à Barcinona triginta millia passuū, peruenit, vnde paucis ante dieb. magna cum spe habendæ victoriæ discesserat. Qua quidem spe frustratus eius animus & tristitia affectus quiescere non poterat, quippe qui desiderabar aduersam

superare fortunam. Assiduus enim multorum vocibus & querelis offendebar, qui Calafetano prælio filios infeliciter amiserant. Mulierum quoque miserabiles questus quæ cum filiis etiam viros in bellis extinctos repetebant, molestissime ferebat. Ideoque Beltranum Almendaretem legatum cum exercitu Ceruariæ subsidio mittens, ipse cum reliquis copiis in Ampurdaniam provinciam venit. Quæ regio est provincie Tarraconensis Galliam versus, multorum oppidorum & bellicosæ gentis, distatque à Barcinona quinquaginta millia passuum. Hic multis provincie populis conuocatis, Besalonensibus qui rerum omnium penuria laborabant, opem tulit. Est autem Besalon oppidum inter Gerundam & Barcinonam. Hac ope recreati Besalonenses, sumptis armis cum eo simul proficiscuntur. Quorum virtute fretus Lusitanus (erant enim bellicosi & armis atque præliis assueti) Turanam oppidum quod aberat à Besalone passuum millia triginta, cum magnis copiis oppugnatum venit totumque oppidum, ne quis effugere posset, obsidione cinxit. Erant autem intus præter oppidanos, regii equites quadraginta, & oppidi præfectus qui dicebatur Baniolus. Hi cum neque oppidum, neque seipsos ab hostium machinis, tormentis, & oppugnationibus tueri possent, & nulla fugæ spes esset, conditione, ut pecunia redimerentur, sese dederunt. Quibus in deditionem acceptis, elatus ea victoria Lusitanus, Bisbalim oppidum versus quod non longius aberat, exercitum duxit. Cuius oppidi cultores admodum fideles, sub Regis imperio constantissime permanentes, aduersus hostes arma parauerant, & Petro Torrellæ Regis legato qui oppido præerat, sese aut Bisbalim patriam defensuros, aut ad vnum mortem propugnando subituros iureiurando confirmauerat. Lusitanus autem prope oppidum copias adduxit, & loco ad oppugnandum dum satis opportuno castra ponit, multis tormentis oppugnat. Concussi iam muri disrumpebantur, & qua tormenta propugnatores submouebant, scalis & vineis ascendere conabantur. Regis autem legatus Petrus Torrella milites & oppidanos hortatus, in hostes è muris tela saxaque coniicere iubet. Tum omnes fortissime propugnantes hostium nonnullos occidunt, alios in castra reuerti compulerunt. Ex castris tormenta rursus exercent, & ex oppido item tormentis saxa iaciuntur. Interim Petrus Torrella qui Bisbalis tuendæ curam habebat, nuncium qui quanto in discrimine versarentur omnes qui oppidum defendebant, Regi denunciaret, properare iussit. Auditoque nuncio Rex cognitoque suorum periculo, collectum pro tempore subsidium obsessis confestim misit, & duces qui tum Gerundæ præerant, missis nunciis huc quamprimum transire cum suis copiis imperauit. Hi dicto Regis audientes, omnes equites peditesque sumptis armis festinare iubent, ac celeriter venientes, cum aliis qui regio iussu subsidio venerant, se coniungunt, & in Pobolitano castello, quod à Bisbali passuum millia quinque aberat, relictis omnibus impedimentis noctu magno silentio, præmissis nuncio qui oppidanos de aduentu eorum certiores faceret, ad oppidum propius accedunt: in quod nondum orto sole portis reclusis recepti fuere. Lusitanus interea & de illorum aduentu commonitus, & Calafetanæ fortunæ memor, castra duplici fossa muroque muniri, magnisque sudibus circumuallari iusserat, & locis quibus ad se oppugnandum facultas & opportunitas hostibus esse videbatur, machinas & multa tormenta collocauerat. Postero die regii duces ex oppido egressi instructas acies habuere, & si hostes è castris exiret, expectabant. Quos ubi iam diutius intra vallum se continere viderunt, propius accedunt & in eos irrita tela coniiciunt. Itaque cum propter munitiones quas densissimis sudibus expugnabiles confecerant, eos offendere nullo modo potuissent, & ipsi illorum tormentis premerentur, inde discessere, & ut hostium vires frangerentur, Ampurdanorum partis aduersæ qui Lusitanum pecuniis & exercitu iuuabant, omnibus agris & possessionibus igne ferroque vastatis, in oppidum magna cum prædâ redire. Interim Lusitanus oppidum tormentis oppugnat, & turrim quæ firmior erat, continuis & crebris ictibus concussam iam disiecerat. Ex oppido item regii saxa tormentis in hostes iaciebant. Atque ita pugnantes vtrinque multi perierunt, pluresque nobiles partim occisi, partim grauissime percussi concidebant. Die toto tormentis pugnatum est, noctis tenebræ pugnandi finem fecere. Cæterum Lusitanus potiundi oppido spe destitutus, timensque ne obsessus in castris, commeatu quem multis ex partibus expectabat, & subsidio prohiberetur, de tertia vigilia castra mouens, prima luce ad Pobolim quam à Bisbali passuum millia quinque abesse supra demonstrauimus, cum exercitu peruenit, & iuxta oppidum positus castris, Ceruariensibus quorum agros Ferdinandus Regis filius depopulabatur, subsidium misit. Mox autem cum audisset regis exercitum Bisbali discessisse, super montem Rupiam qui aderat, copias adduxit, ibique castra ponit. Montis non difficilis erat ascensus, & ab Oriente planities. Hac venientes equites regii prælium repente committunt. Acriter vtrinque pugnatum est. Primo prælio pauci cadunt, vulnerati plures fuere. Tandem Lusitani in castra sese

sefe receperunt, & insequentes regios equites redire tormenta coegerunt. Post solis occasum omnes in castra recepti fuere. Lusitanus nocte fere tota magno silentio pugnae sequentis diei ordinem & rationem considerans vigilanter instituit, ut cum primum illucesceret regia castra repente subitoque cum omnibus copiis inuaderet, ita fore sperans, ut hostes ex improviso & inopinantes aggrediens, magno impetu valde perturbaret, & perturbatos ac impeditos multo facilius opprimeret. Quod consilium transfuga quidam siue poenitentia ductus, siue diuinitus, noctu clam à Lusitani castris egressus, Alphonso Aragoneo qui ea nocte cum equitibus centum missus à Rege superuenerat, aliisque Regis ducibus aperuit. Alphonfus itaque Lusitani detecto consilio transfugam in suum tabernaculum adduxit, reliquosque Regis duces equitesque vocari cōfestim iussit. Quibus adhibitis, quas copias, quot equites, & quot pedites Lusitanus haberet, à transfuga diligentissime quæsiuit. Is respondit in Lusitani castris esse hominum millia fere quinque, ex iis equites circiter mille, peditum qui armis erant assueti, numerum trium millium, denique pugnatorum millia quatuor se connumerasse dicebat. Alphonfus hac re cognita & transfuga custodibus honorifice tradito, duces omnes & centuriones commonet, ut quisque cohortis suę milites ad tertiam usque vigiliam conquiescere sinat, deinde vero vnumquemque magno cum silentio diligenter in armis esse iubeat. Itaque sedulo suum quisque fecit officium, aliquantotumque maturius quam dux Alphonfus imperauerat, intenti sumptis armis expectabant. Alphonfus autem ubi regios omnes equites atque pedites ad pugnandum paratissimos esse vidit, exercitus quadrifariam partitus est, ut in hostes alii à fronte, alii à lateribus, alii etiam à tergo dato signo celeriter impetum facerent, ut cum hostes in sua castra se recipere conarentur, minus facile reuerti possent. Itaque castris bipartitis, & in medio castrorum ad currendum expeditissimo loco relicto quasi magno vico ciuitatis, Alphonsus suorum alios ante castra venturis hostibus opposuit, ad sinistram alios, alios ad dexteram consistere iubet, ipse vero post castra cum suis equitibus constitit. Quos autem in fronte castrorum aduersos hostibus opposuit, monuerat, ut appropinquantibus hostibus per media castra simulata fuga quasi hostium perterriti multitudine, terga vertentes & equis admotis calcaribus celeriter omnes concurrant, & relictis aliquantulum castris in hostes conuerterentur, fortissimeque pugnarent: alii simul ab utroque latere, simul à tergo omnes vno tempore pene circumuentos hostes opprimerent. Hac itaque ratione modoque regiis exercitibus partitis, cohortibusque dispositis, Lusitanus ita uti statuerat, suos hortatus, vix expectata luce diei, cum omnibus copiis à castris egressus, repente signa canere, & in Alphonfinos equites qui ante castra sese opposuerant, impetum fieri iubet. Omnes ingenti clamore tubarumque clangore concurrunt. Iis propius accedentibus & pilis pene directis, equites regii, ut Alphonfus Aragoneus imperauerat, simulato metu sese fugæ dederunt. Hos Lusitanos insequentes regię cohortes & à tergo simul & à lateribus inuadunt. Alphonfus Aragoneus cum suis equitibus, & cum aliis qui fugam simulauerant reuertentibus, à fronte magnum celeriter in hostes impetum fieri iubens, in hostium agmen numerosę multitudinis omnium primus ingressus est. Cuius audita vox & facies aspectu terribilis, hostium quidem mentes qui eum abesse crediderant, maiorem in modum perturbauit, atque impetum viresque compressit: fortissime tamen ab omnibus ex ortu solis ad horam diei fere quintam pugnatum est. Vtrinque primo prælio plures concidere. Tandem circiter meridiem Lusitanorum alii laboribus defessi, alii retardati vulneribus, quum iam amplius & solis ardoribus (gestum est enim hoc prælium Nonis Quintilibus) & regiis militibus adhuc strenue pugnantibus resistere non potuissent, omnes quos non vires quidem, sed mortis potius metus adiuuabat, relictis castris terga verterunt. Quos diffugientes regii milites ad vnum quidem vel occidissent, vel ad Regem captos adduxissent, nisi & ipsos longissimę pugne maximus labor, & solis ardentissimus æstus iam defatigatos ab hostium persecutione redire coegissent. Perierunt tamen hoc prælio Lusitanorum equites duceti & sexaginta, pedites circiter mille, totidemque capti fuere: reliquorum pauci sine vulneribus euaserunt. Ex regiis pauci desiderati, vulnerati vero plures fuerunt. Hoc prælio gesto, & audita Lusitanorum strage, plures Ampurdanię prouincię populi metu perculsi, legatos ad Regem Tarraconem miserunt, qui dicerent sese in officio semper & obsequio permansisse, neque Lusitanum vnquam iuuisse, neque cum aliis obstinatis coniurasse, sese omni tempore ad omnia quę Rex imperaret, quam paratissimos esse semperque fuisse dixerunt. Obsecratum nunc oratumque Regiam maiestatem venisse, ut bonis eorum seque ipsis uti vellet. Hos Rex & libenter audiuit, & eorum voluntatem sibi pergratam fuisse significauit, eisque literas ad filium Alphonsum Aragoneum dedit, quibus eum rogabat, ut bonos viros omnes quam cōmendatissimos haberet, plurimifaceret, & magnis honoribus afficeret.

Alphonſus Aragoneus interea nūcios de prælio geſto deque captiuis ad Regem miſerat, & copiis in caſtra reductis, dum ſepelirentur occiſi, vulneratos magna cura diligentiaque curabat. Rex vbi deuictis hoſtibus & Alphonſi victoriam ex nunciis accepit, Tarracone diſcedens Ceruariam verſus cum paucis equitibus proficiſcitur. Hic Ferdinandus Regis filius, vti ſupra demonſtrauiſimus, agros Ceruarienſium populabatur. Huc rex & Alphoſum filium cum copiis omnibus quas ſecum habebat, venire iubet. Quo etiā Regina que Vldeconates qui à Dertosa quatuor fere paſſuū millia diſtant, obſidione premebat, Regis nunciis accerſita, cum multis equitibus & peditum ſeptem cohortibus venit. Cum omnes vndique conueniſſent, Rex oppugnare Ceruariam ſtatuit. Cæterum propter magnam oppugnandi oppidi difficultatem rex magnum tormentorum numerum multasq; 10 machinas parari conferriq; iubet. Eſt enim oppidum non minus opere, quam loci natura munitum in accliuſi colle ſitum, muris ac turribus egregie cinctum. Dum itaq; iuſſu regis machinæ & tormenta parantur & conferuntur, Alphonſus Aragoneus Equalatum oppidum, quod abeſt à Ceruaria miſſa paſſuum circiter ſeptemdecim, cum equitib. centū & quinquaginta totidemq; peditibus peropportune profectus eſt. Erant enim in hoc oppido duæ factiones. alii quippe reclusis portis ingenti tumultu regem, alii Luſitanum expectabant. Cum igitur Alphoſus oppugnare oppidum cœpiſſet, regiæ factionis oppidani ſtatim magno clamore Regem appellāt, ac per vicos cum diuerſæ factionis oppidanis qui portas Alphonſo veniēti clauſerant, acriter pugnare cœpere. Quod cū audiſſet Alphonſus, equo deſcendens ipſe ſcalas oppidi muris appoſuit, & ſuorum militum alios muros a- 20 ſcendere, portas alios perfringere iubet. Dum milites Alphonſi iuſſa peragunt, in oppido toto non à viris modo, ſed à mulieribus etiam, aliis de fenestris lapides in hoſtes deiiciētib. aliis gladiis telisque per vicos pugnantes maritos adiuuantib. acriter & ingenti clamore pugnatur. Alii quippe Regem, alii Luſitanum Barcinonemq; nominabant. Portis tandem perfractis ac diuulſis, Alphonſus cum equitibus ingreditur. Quem hoſtes cū vidiffent, magno timore perterriti, celeriter domum ſuam ſe quiſq; recepit. Vbi cum ſe tutari minus poſſent, Regis & Alphonſi nomen magna voce vocauerunt. Quib. Alphonſus veniam petentibus facile pepercit, mulieribus præſertim quæ miſerabile flentes & ſparſis erinibus eius pedes oſculabantur, quas nemo quidem mortalis, niſi penitus humanitatis & rationis expers, ſine lachrymis vel audire vel cernere potuiſſet. Aliæ n. maritos multis 30 grauibusq; confectos vulneribus domum ægerrime reducebant, interfectos aliæ tabulis impoſitos ferebant, aliæ viſcera membraq; ſparſa colligebant, nonnullæ ſua ipſæ vulnera pariebantur. Frangebant præterea hominū mentes & omnib. lachrymas excutiebant puerorū ac puellarum miſerabiles queſtus. Prouocabant etiam lachrymas & maximos fletus vici, ianuæ, parietes humano cruore madentes. Alphonſus itaq; hoſtes non ſolum impune dimiſit, ſed etiam cōmotus humanitate multis verbis conſolari conatus eſt. Aliis quoq; qui cæteris coniuratis in fide permanentes maximū fidelitatis argumētum & ingentem virtutem præ ſe tulerant, non immerito quidem gratias egit. Cæterum qui ceciderant ſepultis, poſtero die Ceruariā ad regē propere rediit. Rex interea Ceruariā multis tormentis oppugnat, cuius muros ac turres indies minores tormēta faciebant. Ceruariē- 40 ſes Luſitani copias & ſubſidiū expectantes, multis dieb. è muris & propugnaculis oppidū maximis laborib. ſummisq; periculis tutari conabantur. Sed diuturna oppugnatione iam deſeſſi, cum quati muros aſſiduis tormentorū ſcētibus & labare turres vidiffent, & vrgente fame coacti ac ſpe ſubſidii penitus deſtituti, Regi cōditione ſeſe dedere, vt in priſtina fide ac libertate manerent. Rex conditionē non renuit, quippe qui hoſtiū poenitentia quam poenam malebat. Portis igitur reclusis Alphonſum Aragoneū cum multis equitib. in oppidum præmittit, quē Regina & Ferdinandus Princeps cum primis ducib. conſequuntur. Ipſe multis relictis in caſtris equitib. paucis comitatus ingrediens, oppidanis & veniā petentibus facile conceſſit, & dexteram omnibus oſculandam præbuit. Cumq; plures oppidanorum inedia longaue fame confectos oris ſqualore notaſſet, atque pueros eſuriētes 50 non ſine lachrymis à parentibus panem miſerrime petentes audiſſet, humanitate permotus quamprimum molita cibaria ex caſtris afferri iuſſit, allatumq; panem variis generis, id eſt militare, ſpeuſticum, hoc eſt ſubito confectum, nauticum, qui & bis coctus dicitur, focacium & cinericium viritim diuiſit. Paucos hic dies Rex commoratus, oppido Ioannem Carcaſonam præfecit, quem & dum viueret arce oppidi cum iuribus & omni cenſu donauit. Hinc cum omnib. copiis oppidum Pratarum verſus, Quo Luſitanus ab Alphoſo Aragoneo proſtigatus ſuarum copiarū reliquias adduxerat, proficiſcitur. Quod vbi Luſitanus intellexit, oppido deſerto Barcinonem celeriter ſe recepit. Rex acceptis in deditio- nem Pratenſibus, dum Luſitanū perſequitur, ex itinere oppidum Redonam, quod diſtat à Tarra-

Tarracone passuum millia septemdecim, aggressus est, biduoque oppugnatum simul cū arce quæ concussa tormentis casum minari cœperat, in deditiōem accepit. Hac ita re gesta omnes dioecēsani Tarraconēses atque Bernardini religiosi, qui diuo, Bernardo templum dicatum quod Sanctas Cruces appellant, incolunt, ad Regem pacem & veniā petentes vndique nec sine muneribus conuenerunt. Quibus clementer acceptis & huius prouinciæ populis in potestatem redactis, Rex Ferdinandum principem & Alphonsum Aragoneum aliosque duces cum exercitu Dertosam versus præmittit. Quæ ciuitas ripæ amnis Iberi apposita, Orientem versus à Tarracone passuum millia quinquaginta, remota est. Hos cum Regina reliquisque ducibus atque magno equitum numero in fluminis ripa commorantes apud Ampostam die quarto consecutus est. Quod oppidum in eiusdem amnis altera ripa situm est, inter Dertosam & Celtibericum mare, distatque ab utroque loco spacio fere stadiorum quadraginta. Hic Regis copias aliquot dies amnis Iberus commoratus est, qui ex Cantabriæ montibus oriens, etsi modico fonte, largissimo tamen tractu fluens totaque Celtiberorum prouincia lapsus, priusquam Cæsaraugustæ mœnia, vbi longo ponte transitur, abluat, Salonem amnem & plures alios ad se recepit. Hinc etiam ad Dertosam præter Gallicum aliosque minores, Cingam atque Sicorim magnos amnes admittit. Tunc etiam pluuiialibus aquis & hybernis imbribus auctus ex utraque ripa campos inundauerat. Nullis igitur vadis repertis ad Cæsaraugustæ pontem, qui distat ab Amposta passuum millia centum & quinquaginta, Rex exercitum ducere longum nimis atque laboriosum existimans, ratibus ex tempore factis & connexis inuicem trabibus, paucis diebus exercitū traduxit. Plures tamen & fortiores equi quos in scaphas ingredi cogere non potuere, celeriter amnem tranauerūt. Hqs tamen artis nauticæ periores è cymbis, longis habenis funibusque præeuntes, ad alteram ripam fluminis traducebant. Omnibus tandem traductis copiis, Rex, qui apud Ampostam faciliores accessus & propinqua loca cognoscerent, & commodum castris locum diligenter eligerent, misit. Hi locis omnibus vndique prudenter inspectis, & quibus tutius castra locari possent electis, ad Regem reuerſi locorum situs, & vbi castra commodius esse possent, ostenderunt. Tum Rex instructas acies ad locum quem apud oppidum elegerant, adduxit, ibique positis castris, locis opportunis tormenta disponit. Cæterum & accessus ad oppidū propter flumen & proximas siluas difficilis erat, & oppugnandi summa difficultas. Quæ quidem res spem nullam victoriæ potiendique oppido regiis equitibus dabat. Nam oppidū vel loci natura vel hominum industria munitum, sic se habet. Situm est (vt supra demonstrauimus) in ripa fluminis, cuius partes fere duas oriētem versus Iberus amnis circumfluit. Tertia vero pars quæ ad occasum spectat, ex amne ab utroque latere duplici fossa valloque validissime cingitur. In medio porta tum arte tum etiam ædificio maximo valde munita, cum ponte ligneo, mobili tamen penduloque, vt pro tempore custodumque voluntate demitti tollique facile citoque posset. Et vterque locus, vbi muri fossæque flumini coniunguntur, duabus oppositis arcib. tutissimus. Arces quoque vix expugnabiles, quarum fundamenta non in primo mobilique solo, sed in imis latomiis, hoc est lapicidinis, iacta firmaque consurgunt. Hac igitur animaduersa munitione, Rex machinis & tormentis omnibus tripartitis, oppidi portam & vtramque arcem die noctuque acriter & incessanter oppugnari iubet. Cæterum iussu Regis oppugnantibus præter magnas oppidi munitiones & propugnantes hostes, magno quoque anni tēpus erat impedimento. Hyems enim horrida sæuiebat magnis & assiduīs imbribus. Tanta enim illius hyemis magnitudo fuit, vt ingens variusque serpentū numerus actus frigoribus, è proximis siluis & montibus egressus ad stationes & castra repserit. Serpentes autem quamuis admirabilis magnitudinis, innoxii tamen, in castris oppressi nimio frigore inter homines versabantur. Lupi quoque gregatim milites è castris non procul egressos sæpius inuasere. Multorum præterea fontium, quibus milites in castris utebantur, aquæ paludis & lacuum qui aderant, exhalatione corruptis & vaporibus infectæ, nonnullis nobilibus inopinatæ mortis causa fuere. Postremo perhorrenda vox & humanæ persimilis noctibus fere singulis audiri, quæ nihil præter horrorem mœstitiæque portendens, magnum quidem timorem viris etiam fortissimis incutiebat, adeo vt strenuissimus quisque metu perterritus non nisi de discessu cogitauerit. Omnesque discessissent omnino, nisi vel pudor, vel virtus, quæ cum timore pugnabat, vel Regis autoritas & aspectus eos retinisset. Cæterū cum diutius magna pericula, summos labores, vim imbrium, & perhorrendam temporis sæuitiam tollerassent, demum longa vigilia & oppugnatione defessi nonnullique propugnantium telis percussi, iam minus strenue nec suo more solitaque fortitudine oppugnare oppidum murosque tormentis ferire videbantur, eorumque multi fronte, nonnulli verbis, in castris

& oppugnatione sese non sponte manere significabant. Plures præterea se quamprimum discessuros aperte dixerunt. Quod quum Rex animaduertisset, omnes ad se convocatos huiusmodi verbis alloquitur. Quoties ego res à vobis multis in locis animose strenueque gestas hæcenus memoria repetere solebam, fidissimi milites, quoties & insignes victorias vobis partas animo complexus sum, quoties denique fortitudinem vestram & facta præclara, quibus certe vos immortales fore cernebam, mecum considerare solebam, magnitudinem quidem vestræ virtutis admiratus, eos esse vobis animos, eas virtutis flamas, eos laudis amores, mihi sine dubio persuaseram, quibus non hostis ullus, non vlla periculi magnitudo, non labor extremus, non denique mors ipsa timori esse unquam posset. Quam quidem opinionem mihi de virtute vestra quam rectissime susceptam cum alia permulta, tum etiam hoc vnum periculum quod nuper fecimus, confirmabat, cum perpauca numero Bellagueram quæ nobis venientibus portas clauserat, vobis audentibus ingressi sumus, atque numerosam ferocemque hostium multitudinem virtute vestra facile compressimus. Verum enimvero nescio quæ res hoc tempore vestros adhuc inuictos animos percussisset. vos enim non hostes profecto (nam hostes timendi causa non est) sed fugere labores & temporis sæuitiæ cedere, quod nunquam futurum speravi, vehementer admiratus, ne frontibus quidem vestris negantibus animaduerto. Nam & oppugnationis retardatio & nonnullorum facies quam fractas & à castris alienas mentes habeatis ostendunt. Quamobrem vos ego milites non accusandi quidem, sed monendi gratia vocavi, pro vestra erga me fide proque meo in vos liberoque vestros amore rogaturus, ne vestras insignes laudes ne virtutes immortales, ne rerum gestarum famam qua cunctos mortales exceditis, ne victoriarum memoriam, ne vitam sine labe, sine vlllo dedecore actam, nunc paucorum dierum laboris impatientia deformari patiamini. Hic enim labor qui per brevis est & iam finitus, à vobis quidem quamprimum recedet, & vestræ virtutis nomen æternum & clarum semper in posterum summis laudibus efferetur. Nam per Deum immortalē quid nobis laboris superest? Nonne hostes omnes compressimus? Scimus milites, homines qui sunt in Amposta, tum nostra oppugnatione, tum inedia & rerum omnium penuria coactos in nostram propediem potestatem esse venturos. Qui etsi rebus omnibus abundaret, nostram tamen obsidionem diutius ferre non possent. Dertosanorum quoque legatos ad nos de ditione missos in itinere esse mihi iam nuntiatus est. Barcinonenses præterea qui soli fere debellandi supersunt, extrema laborantes egestate consumptis eorum opibus, fame iam & rerum omnium inopia compulsos, & subsidii spe penitus destitutos, atque suorum errorum poenitentia ductos, non solum de ditione, sed de præsumptis etiam civitatis muris, ut nos si voluerimus, alto curru triumphantes excipiant, statuisse compertum habeo. Quare vos ego rogo milites moneoque (nam præcipere vobis nihil debeo) ut animos mihi vestros non fractos, vultus non demissos, sed fortitudinis & alacritatis plenos, ut consuevistis semper, ostendatis. Non ignoro milites vos honoris & amoris mei causa multa pericula & magnos labores pertulisse. Sed nunc scire debetis nostros iam labores omnes exhaustos. Ad belli quippe finem & peroptatam de hostibus victoriam pervenimus. Nolite igitur imitari segnes agricolas qui suorum laborum præmia & iam maturos fructus aliis per ignaviam & desidiam relinquunt. Erigite igitur animos vestros, optimi viri & insceleratos hostes qui nostrorum laborum causa fuere, totis viribus solitaque fortitudine vestra cōsurgite. Hic enim nobis labor extremus qui omnibus vestris laboribus additus, vobis certe quiete, vobis ad domos vestras, ad coniuges, ad liberos reditum conficiet. Hic denique vobis magnam læticiam, vestrisque posteris ingentem gloriam afferet. Quod si vel audita vox, vel serpentum multitudo, quasi mali quidquam futuri portendant, timorem vobis incutiunt, quis est tam rationis expers qui vocem quam singulis noctibus audimus, hominis esse non sentiat? atque eius quidem hominis qui propter metum quiescere non potest, sicuti pertimidi canes, qui nocte acti formidine vel latrant continue vel ululant. Serpentes autem sunt natura frigidiores, propterea quod terram quam frigidissima est, toto corpore contingunt. Ideoque si urgente frigore homines adesse sentiunt, ad eos natura duce confugiunt, ut caleant. Vox vero quam noctu percipimus, si diuinitus est emissa, quid aliud præcipere vel monere debet, nisi ut hostes suorum errorum poeniteant? qui etsi sui Regis amorem contempserint, Dei tamen omnipotentis iustitiam timere velint. Aduentus præterea serpentum qui nostra in castra repserunt, & innoxii nobiscum degunt, si nobis antiquorum more liceret ominari, quid portenderet, nisi hostes necessitate coactos & nostre clementiæ spe permotus in ditionem esse venturos? Sed ego milites hæc locutus sum, non ut eos qui propter id à me iam discedere voluit, amoto metu securos in castris retineam. nam si quis hoc metuit quod nocere non potest, multo quidam magis hostes timebit armatos. Discedant igitur omnes, si velint apud quos plus metus postquam

virtus. Ego enim scio mihi milites & fortes viros non defuturos. Non enim me deserent fidelissimi proceres vel Hispani vel Siculi in Ampostæ oppugnatione, quæ per brevis est & iam finita, qui mecum & cum fratribus meis in obsidione Neapolis continuos viginti annorum labores & quæcunque mortales & viri fortes pati possunt, pertulerunt, & qui multis aliis in locis, ut sibi virtutis famam & laudis gloriam quærent, non dicam maximos labores & quæcunque pericula, sed ne mortem quidem unquam timuerunt. Quibus ego & hæcenus quoad potui satisfeci, & deinceps Deo iuvante, multo melius satisfacturus sum. Ignavos vero qui neque labores ferre possunt, neque virtutis præmia cognoscunt, non ut me sequantur, ad virtutes & laudes hortari volui, sed ut ducis officio fungar. Qui tamen si virtutis amore deinceps laborem ocio prætulerint, apud me non minus quidem, quam cæteri quos charissimos habeo, valebunt. Hoc sermone Regis habito, milites obortis lachrymis gemitus continere vix poterant. Tum Scipio natione Siculus, cui Patella cognomen erat, Quam de Siculis, inquit, qui tibi nunc militant, Rex, fiduciam habes, ea profecto te nunquam faller. Ego enim novi tum Siculorum, tum Aragonum omnium erga te voluntates, qui non modo hic te non deserent, sed hoc etiam peracto bello, quocunque iusseris, ire quam paratissimi sunt. Quin eundem esse reliquis omnibus animum dubitare quidem non possum. Nam quis est tam laboris impatiens, quis tam sui honoris oblitus, quis tam virtutis & officii militaris immemor, ut in fine iam bellorum Regem suum deserere turpiter audeat, cum præsertim quisque non magis imperio Regis, quam ex usu suo bellum gerat? Omnes enim hoc bello confecto & devictis hostibus cum honore, cum Rege victore, cum gloria, ad lares nostros, ad coniuges, ad liberos, ad propinquos & amicos, victoriam & nostrorum præmia laborum referentes alacres reuertemur. Nunc autem quis adeo vel impudens, vel imbellis, vel ignavus est, qui Rege deserto in patriam ad uxorem & liberos proficiscatur? Exhibunt enim obuiam redeunti, quamvis desertori, concivæ & amici lætantes. quid de suo Rege sciscitantibus respondere? vel quo animo, quibus oculis in posterum commilitones & regem suum, quem bellum adhuc gerentem crudeliter in castris & oppugnatione deseruit, aspiciet? Quapropter, invictissime Rex, ipse quidem qui tuorum militum animos iam pluribus annis expertus sum, etsi labor maximus & temporis sævitia nonnullorum vires perfregit, me tamen vadem Regiæ tuæ maiestati præbeo, eorum honori tuo neminem unquam defuturum, neminem discessurum ab officio, pro omnibus me tibi sponso offero. Quidquid enim de me ipso polliceri possum, de omnibus quidem aliis affirmare non vereor. Suum quippe Regem illi non relinquent, qui me & fratrem meum Franciscum Patellam cæterosque proceres non solum militaribus officiis & honoribus, sed etiam laboribus & periculis anteire contendunt. Quare fortissime Princeps, eorum militum qui te nondum finito bello deseruerint, non solum culpam, verum etiam pœnas omnes ego præstabo. Quod si nostra nunc oppugnationis virtusque militaris tibi fortasse non tam vehemens quam superioribus diebus videtur, hoc quidem non est magnopere mirandum. Nam etsi locorum difficultas, si labor assiduus, & temporis importunitas nostras minuere vires potuerunt, frangere tamen animos & voluntates mutare non valebunt. Hæc locutus oculos ad concionem militumque coronatam convertit, & exercitus omnis statim Regem conspiciens dextris elatis quæ Scipio dixisset, alacer comprobavit. Rex autem Scipionis verba sibi non ingrata fuisse serenitate vultus ostendit. Siquidem iram & sollicitudinem quam paulo ante loquendo præ se tulerat, in lenitatem manifestamque lætitiâ commutans, omnes circumspiciens amore, verbisque non minus paternis, quam regiis vel humane vel honorifice collaudavit. Concilioque dimisso, quicquid alimoniarum tunc & comædationis habebat in castris, conferri iubet, allatumque per stationes incensens ipse viritim diuisit. Mox duces omnes & complures milites alacriter dexteram Regis osculati, magno pugnandi studio accensi festinato certatimque machinas commutant, & maiora tormenta per opportuniora loca disponunt, quibus expugnari facilius oppidum posset. Quare perfecta, Rex oppugnandi formam & ordinem quem duces scite considerauerant, comprobans, ut cuiusque virtutem magis accenderet, certum cuique locum descripsit, & quam unusquisque oppidi partem tormentis oppugnare deberet, præmonstravit, ut cum caperetur oppidum, qui primi expugnationis autores fuissent, scire posset. Ex arcibus igitur alteram Puiccius Montefæ militiæ ordinis præfectus, alteram Scipio Patella Siculus oppugnandum suscepit, alii portam: Villamarinus etiam & Alvarus Naua cum quatuor remibus, ut ex utraque parte fluminis, vel turres tormentis, vel muros oppidi feriret. Assignatis itaque locis & omnibus fortiter oppugnare cupientibus, quoniam tum sol inclinabat in vespæram, Rex hanc in posterum diem oppugnationem distulit, & milites, quo fortiores ad opus mane consurgerent, ut laboribus abstinerent, & noctem fere totam

conquiescerent, imperauit. Ipse quoque deinde filio suo Ioanne Aragono & Tartacō-
 nensi Præsule, vt castrorum vigiles requirerent, & ad lustrandas diligenter stationes fre-
 quenter excitarent, præmonitis, quieti somnoque cœnatus indulgit. Caterum hostes
 interim oppugnatione cessante nimis insolenter exultabant, existimantes Regem cum
 exercitu iam oppidi & victoriæ desperatione discessurum. Rex tamen de tertia vigilia
 duces & omnes milites in armis esse iussit. Et paulo ante solis exortum vndique signo
 dato, magnis militum clamoribus & tubarum sonitu in omnes fere oppidi partes maiora
 minoraque tormenta iaciuntur. Hostes autem ex turribus & eminentioribus locis ar-
 mis & tormentis vti, propugnare minus facile poterant, propterea quod illorum ex alto
 iacta tormenta neque castra Regis quæ locis imis posita erant, neque pugnantes milites
 attingebant. Hoc itaque cum animaduertissent, tormentis dimissis, ingentia saxa mani-
 bus demittere cœperunt. Quæ cum suo impulsa pondere ad planitiem vsque deuolue-
 rentur, ad oppugnâtes deficiente motu non perueniebant. Suos nominatim Rex oppu-
 gnantes vrget hortaturque, & recentiores defessis succedere iubet. Ita biduo vel ince-
 ssanter acriter omnibus tormentis & militum viribus oppugnatum est. Tercio die præ-
 cipua oppidi turris multis crebrisque tormentorum ictibus concussa, ingenti fragore
 neque sine magnis oppugnantium vocibus, præceps ex alto ad flumen pene tota corruit.
 Cuius casu repente maximus hostes timor inuasit, & regiis militibus auctus est animus,
 ac spes & alacritas omnibus oppidi capiendi maior accessit. Nam eorum qui erant in ar-
 ce quæ cecidit, aliis oppressis & obrutis & ruina peremptis, aliis cedentibus & perterri-
 tis, itatim Franciscus Patella & Rocabertinus cum pluribus Siculis & Aragonibus op-
 pidi vallum fossamque transferunt, & qua turris lapsus accessum præbebat arcem ingres-
 si, tormentis & multis hostiû rebus potiti, magno clamore signa Regis extulerunt. Qui-
 bus inspectis, & Regis hortatione milites omnes qui propinquiore erant, subsecuti ce-
 leriter oppidum ingrediuntur. Rex ad eos hortandum qui portam oppugnabant, accur-
 rit. Interim plures ingressi milites, eos qui portam defendebant, telis paruulisque tor-
 mentis, quæ vulgo Spingardæ dicuntur, à tergo vulnerabant. Quorum aliis occisis, aliis
 diffugientibus, captam portam recludunt, & ponte qui sublatus ab oppidanis fuerat, de-
 missio, Rex multis equitibus & peditibus comitatus ingreditur. Oppidi præfectus interea
 cui Planella nomen erat, & cum eo quinquaginta milites, in arcem diui Ioannis templi
 quod erat proximum, sese receperant. Hinc veniam & misericordiam supplices petentes,
 omnium Dertosanorum deditionem Regi pollicebantur. Rex eorum precibus & mu-
 lierum quæ pedes eius flentes osculabantur, lachrymis suæque clementia commotus, de
 paucis exacto supplicio, cæteris facile pepercit. Hic autem paucis diebus propter mili-
 tum fatigationem commoratus, mox rebus quæ necessariae erant comparatis, cum exer-
 citu multisque balearibus qui cōmeatus & subsidium ferentes cum septem nauibus pau-
 lo ante superuenerant, Dertosam versus proficiscitur, Alphonso tamen Aragono cum
 equitibus quingentis & duobus millibus peditum præmisso, qui Dertosanorum agros
 igne ferroque vastaret. Quod quum Dertosæ ciues reseissent, appropinquanti Regi
 festinato quadraginta legatos primos totius cicitatis obuiam miserunt, quos cum eo
 ad hunc modum locutos accepimus. Nulla coacti necessitate, nullo timore compul-
 si, sed duntaxat ratione commoti, excellentissime Princeps, ad te venimus. Tuus ex-
 ercitus nostros agros, prædia, vineas, hortos, segetes, arbores, præter hominum
 mores immanissime populantur. Nulla virtute, nullis precibus hominum vincuntur,
 nullo denique Dei timore cohibentur. O Rex quis furor hic? Quid sibi vult tanta cru-
 delitas? Tu ne scuitiam hanc ferre potes? Nimirum quidem recens de Ampostanis
 victoria tuos milites extulit, ideoque Dertosanorum pacem contemnunt, quam si dein-
 ceps iam nostris depopulatis agris, ne concessis quidem quas volebamus conditioni-
 bus, petant, minus assequantur. Inter Ampostam enim quotum oppidum & Dertosam
 magnam locupletemque ciuitatem plurimum interest. Quare si tuas Amposta vires tam
 diu detinuit, quænam tibi de victoria Dertosanorum spes habenda est? Contra nos igitur
 tui milites vires nostras experiri nolint. Siquidem fortuna cuius incerti sunt euentus, mu-
 tabilis variaque sæpius esse consuevit. Fama quoque magni ducis & victoris exercitus ab-
 sens quidem magis quam præsens terribilis est, & nonnunquam deuicto qui timebatur,
 eius qui timebat gloria certe multo maior efficitur. Præterea qui pluries belli casus
 experiuntur, etsi sæpe victoriam consequuntur, eos tamen quandoque defessa for-
 tuna destituit. Reuoca igitur ab agrorum nostrorum vastationibus milites tuos, ne-
 que vltius ipse progredi velis. Bonum quippe consilium etiam si derur ab hoste, negli-
 gendum non est. Agrorum nostrorum vastationes etsi nobis plurimum damni, tibi tamē
 tuisque

tuisque militibus nihil utilitatis afferunt. Nos autem cum reliquos qui à te defecerunt,
 populos tuo sub imperio constitutos esse nouerimus, tibi quidem libentissime seruiemus,
 obsequiumque fidelissime præstabimus, quod tuæ maiestati vel ex hoc die non solum
 pollicemur, sed etiam iureiurando confirmamus. Ex hoc sermone rex & timere Derto-
 fanos, & animos improbos habere facile cognouit, ideoque se meliorib. populis dignū esse
 legatis respondit. Dertofani ciues an parere suo regi, an eius experiri iustitiā malint, statim
 eligant. Hoc responso accepto legati discesserunt. Qui cum regis voluntatem verbaque cir-
 uitati retulissent, ad eum postero die reuersi, Dertosa ciues regi fidem & obsequium præ-
 stare quam paratissimos esse dixerunt, si prius tamen condiciones quas ferebant, obine-
 rent. Rex autem etsi dolosos illorum animos prauaque consilia moleste ferebat, suam
 tamen iram temperans quasi subridens, Haud, inquit, ego Dertosanorum rex essem, si
 iniustis eorum petitionibus & voluntati parerem. Scire se Dertosanos ea quæ virtute
 non fecerint, quam primum metu coactos esse facturos. Qui si forte suæ ciuitatis vel
 magnitudine vel munitione confiderent, quod expugnari non possent, propterea quod
 Amposta serius capta fuisset, eorum opinionem esse falsam. Nam quamuis illud oppidum
 vel natura vel arte munitissimum erat, captum tamen fuisse, etsi tero, non tamen muni-
 tionibus suis & propugnatorum viribus, sed exactæ potius hyemis intemperie, quæ no-
 stros exercitus ab oppugnatione diutius abstinere coegit, & ex Idibus Nouembris ad
 Martias Nonas extentoriis egredi prohibuit. Cæterum mox imbrium cessante sæuitia
 oppidum nostrorum militum fortitudine biduo expugnatum fuisse. Hæc cum dixisset,
 legatis dimissis & Alphonso Aragonco cum exercitu quem secum duxerat, ab agrorum
 vastatione reuocato, mox ordinibus instructis, & præmissis qui locum castris eligerent
 ciuitati propius accessit, & iuxta pontem castra posuit. Hic enim locus commodiorem
 præbebat oppugnandi facultatem. Nam reliquas Dertosa partes gemini colles & amnis
 Iberus vndique cingebant, & in altero colle castellum fossa valloque valde munitum,
 quod (vt multorum fert opinio) Romani quondam duce Iulio Cæsare condidere. Ciui-
 tatis mœnia vel loci natura, vel ædificiis egregie muniuntur. Pons erat ligneus, magnis
 trabibus & tabulis latioribus contextus, atque suppositis nauibus clauis ferreis confixus,
 qui pro tempore cum ipso flumine deficientibus aquis deprimitur, & crescentibus attol-
 litur. In extremis autem partibus faciles aditus & egressus præbebat iter magnis lapidi-
 bus stratum, quod ab vtraque parte in fluminis ripas desinit, vbi geminæ turres ampla-
 que ædificia consurgunt, quibus lignei pontis extrema nauesque coniunguntur, & anu-
 lis ferreis magnisque catenis connectuntur. Dertofani autem, quo vel facilius exerce-
 re tormenta, vel expeditius egredi reuertique possent in ciuitatem, suburbia & quæ-
 cunque domus extra muros ciuitatis erant, diruerant, soloque adæquauerant. Quæ res
 etiam regiis oppugnatoribus non parum expediebat. His enim collapsis ædificiis multo
 commodius in mœnia ciuitatis tormenta iaciebantur. Rex interim, vt tormentorum
 præfecti tutius oppugnarent, & minus ab hostium tormentis offendi possent, à fronte
 castrorum latitudine pedum viginti, & altitudine totidem vallum prima nocte confecit,
 foraminibus tamen relictis, vbi tormenta quibus oppugnanda ciuitas erat exponeren-
 tur, valloque recenti, quo propugnantium securius ictus exciperent, effossa terra magnos
 aggeres apposuit. Quibus instructis operibus mane ciuitatem maioribus tormentis acri-
 ter oppugnari iubet. Hostes è muris item propugnantes sua tormenta iaciebant. Ita tor-
 mentis vtrinque per dies quinque pugnatum est, quibus ex regiis equitibus Alphon-
 sus Gastonius & nonnulli milites qui vallum transierant, pluresque ciuium percussi ce-
 ciderunt. Quo genere certaminis plures quidem crudeliter vtriusque partis occu-
 buissent, nisi tam sæuis oppugnationibus initis cædibusque nefandis diuinitus obuia-
 tum fuisset. Tempus enim sub idem Petrus Lusitanus quem sibi Regem Barcinonen-
 ses, quemadmodum supra demonstrauius, elegerant, cum ex Granoli oppido quod vi-
 ginti millia passuum distat à Barcinone, parato iam subsidio, Dertosam versus proficisci
 vellet, subito morbo correptus, breui nec sine magna multorum admiratione diem suum
 clausit. Cuius auditus obitus eunctis hostibus, & præcipue Dertofanis magnæ quidem
 tristitiæ, magnique timoris, nec minoris dissensionis causa fuit. Qui vel illius morte con-
 sternati, vel subsidii spe destituti, vel acri militum regis oppugnatione qui crebris tormen-
 torum ictibus validos ciuitatis muros iam prorumpere cœperant, pontique flammis in-
 iecerant, perturbati supplices à Rege colloquium petierunt. Quo impetrato legati
 cum venissent, osculandam Regis dexteram veniamque nec sine multis lachrymis pe-
 tentes, ei nomine totius ciuitatis obsequium simul & clauces obtulerunt. Quibus benigne

susceptis continuo Rex in ciuitatem Ioannem Aragoneum & Archiepiscopum Tarraco-
 nensem cum ducentis equitibus magnoque peditum numero præmisit. Ipse postero die
 cum reliquis ducibus & ingenti armatorum multitudine iam ciuibz attonitis ingressus
 est. Reconciliatis autem & obsequentibus Regi Dertosanis Lusitanoque mortuo, ma-
 gna inter Barcinonenses dissensio magnumque certamen, quod in multitudine sine du-
 ce viuenti plarumque accidit, ortum est. Lusitani enim peractis exequiis, Barcinonen-
 sium alii nouum Regem eligere, alii libertatem asserere, nonnulli ad pristinum Regem à
 quo temere defecerant, redire cupiebant. Tandem uicentibus improbis Rainerium quē-
 dam, vel ut alii dicunt, Raenatum nomine, natione Gallum, tunc Massiliensium principē
 sibi Regem optauerunt. Hic autem Rex electus & per legatos accitus, quam sit omnium
 fere mortalium ad dominandum pronus animus ostendit. Nam etsi iam senex & Arago-
 niæ Regis amicus erat filioque carebat, alieni tamen regni cupiditate commotus, Ioannē
 nepotem suum Andegauensium Ducem cum copiis quas ex tēpore coegit, in Hispaniam
 cōfestim præmittere statuit, exorato tamen prius Rege Gallorum quem ipse consanguini-
 nitatis gradu contingebat, ut illius voluntate per suos fines eius exercitus tuto trāsire pos-
 set. Dux itaque Ioannes per Galliam ducens exercitum, ac iuueniliter exultans, continuis
 itineribus paucis diebus in Hispaniam peruenit, & transactis montibus Pyrenæis apud
 Manresam ciuitatem, quam supra demonstrauimus, cum magnis Gothalanorum copiis
 se coniunxit. Quorum aduentu Barcinonenses cæterique Gothalani coniurati, qui post
 Lusitani mortem Dertosanorumque deditiōem Regis Ioannis à quo imprudenter de-
 fecerant, iram iustitiamque pertimescebant, animoque dimisso iam cecidisse videbātur,
 elati magno gaudio sese totius Hispaniæ citerioris principatu potiri posse sperabant. Id-
 eoque nouum ducem sequentes, primum multis Ruscinonensis prouinciæ populis qui
 nondum à Rege defecerant, ut rebellarent, persuaserunt. Deinde copiis auctis ad oppu-
 gnandam Gerundam ciuitatem, quam frumento præsidioque carere plures affirmaue-
 rant, proficiscuntur. Præerat tamen Gerundæ ciuitati Petrus Rocabertinus cum admo-
 dum paucis militibus, hos tamen & ciues omnes ille hortatus multisq; tormentis usus, ab
 hostium inuasiōe ciuitatem eo usque propugnando defendit, donec missum à Rege sub-
 sidium superuenit. Nam Dertosæ Rex cum esset de Gallorum aduentu per nuncios cer-
 tior factus, ad copias quas tūc secum habebat, alias ex Dertosanis, alias etiam ex Tarraco-
 nensibus adiunxerat, quibus Ferdinandum filium quamuis adhuc adolescentem præfe-
 cerat, & cum multis ducibus quibus maxime confidebat, magnoque exercitu contra ue-
 nientes hostes Gerundam versus proficisci iusserat. Magnoque tamen tunc dolore con-
 cussus, propterea quod ob præteritæ hyemis intemperiem, quā nuper, ut supra visum est,
 apud Ampostam pertulerat, luminibus captus, exercitus ipse ducere tam necessario tem-
 pore non poterat. Ideoque omnibus ad se conuocatis ducibus, ingemens & pene lachry-
 mis obortis flentique similis, Graui cura, inquit, magnoque dolore conficior, amantissimi
 procures, quoniam vos hoc acerbissimo tempore, quos charissimos habeo, quos alloquor
 videoque, cernere non possum. Nam cum paulo ante Gallis in nostrum principatum te-
 mere uenientibus occurrere statuissem, me visus tam necessario tempore defecit. Cæte-
 rum in summa solitudine maximoque dolore quem nunc ego non de Gallorum aduen-
 tu, sed de maximo nostræ profectionis impedimēto capio, uelut in honorem meum cō-
 stantissimus amor, & perspectissima fides quam multis in rebus magnisq; periculis exper-
 tus sum, me quidem non mediocriter consolantur. Non enim dubito, fortissimi proce-
 res, vos ubicunque fueritis, imprimis & nostri nominis & vestri honoris rationē semper
 habituros. Scio præterea vos equites etiam me absente uestra uirtute scientiaque militari
 magnas sæpe de hostibus innumeris fortissimisq; uictorias consecutos. Hac itaque ue-
 stræ uirtutis fiducia fretus, acerbissimam deficientis visus infelicitatem æquo animo fe-
 rens, vos nostris exercitibus præpono, vos omnibus bellis gerēdis deinceps legatos insti-
 tuo, copiisque nunc Gallorum qui se cum hostibus nostris coniunxerunt, obuiam ire vo-
 lo, spectatissimi procures. Hac ego fiducia salutem meā & honorem omnem uobis, equi-
 tes, credere non dubito. Hac denique Ferdinandum meum unicum filium uirtuti fidei-
 que uestræ comitto. Quem ego nuper hac lege, procures, uniuersis exercitibus præfeci,
 ut uobis ubique me referens, nihil tamen in re militari sibi suo ductu sine consilio uestro
 faciendum putaret, quod aut sibi ipsi, de quo procul abiēte ac in bellorum discrimine
 versante non potero non esse valde sollicitus, aut uobis charissimi socii, quorum ego salu-
 tem & honorem non minoris quidem facio quam meum, aliquid uel dedecoris uel detri-
 menti possit asserere. Quod nunc quoque propter eius ætatem quæ capiēdo magis con-
 silio quam dando est idonea, rursum propalam uobis præsentibus cōfirmo. Te igitur Fer-
 dinando

dinandi fili charissime moneo, & pro eo quanti facis gratiam & salutem vtriusque paren-
 tis, obtestor, vt libenter omnibus in rebus bellicis & militaribus officiis nostrorum ducū
 & omnium equitū fidelissimis prudentissimisque consiliis obsequaris. Quorū virtu-
 tem & auctoritatem si tanti feceris, quanti te facturum esse credo, non equidem dubito re
 cum illis vna magnam ad nos victoriam, deuictis & Gallis & Gothalanis, allaturum. Cæ-
 terum ego, generosi proceres, interim quemadmodum filium meum militaribus in rebus
 & bello deinceps gerendo me absente consiliis & auctoritatibus vestris obsequi iubeo, ita
 quoque vos omnes hortor atque obsecro, non quod aut ita necesse sit, aut vestris ingeniis
 quibus nihil vnquā cognoui nobilius, diffidam, sed quia me paternus amor quo nihil est
 10 ardentius, omnino cogit, vt eius salutis in primis rationē habeatis. Cui si quid mali, quod
 Deus prohibeat, eueniret, profecto videtis quantum ex eo doloris tam vos ipsi, quam nos
 miseri parentes iure sentire possemus. Dabitur igitur operam viri fortissimi, ne nostris in-
 foelicibus oculis misereq; senectuti obscuriores tenebræ maioreq; calamitates accedāt.
 Quod etsi non potero absens non timere, proceres, me tamen, vt paulo ante dixi, vestra
 quidem virtus ac fides sanctaq; iustitia quæ nos comitatur, non parum consolari poterūt.
 Quæ nobis non dubiam profecto victoriæ spem de hostibus improbis & Gallis in prælio
 natura leuissimis pollicentur. Vos itaq; quorum militarē virtutem & ingentem fortitudi-
 nem sæpe cognoui, fortissimi milites, hortari necesse non habeo. Ite igitur hilares viri præ-
 stantes, & me vbicunq; fueritis, quamuis absentē, semper tamen ante oculos habere cre-
 20 ditote. Ego enim etsi corpore vos subsequi non potero, animo tamen vobis semper ade-
 ro, & auxilia cæteraq; res quibus opus esse cognouero, quotidie submittam. Cæterū me
 rursus paterna pietas, equites, cogit, vt vobis iterum Ferdinandū principem cōmendem.
 Eius itaq; salutem vos obsecro rebus omnibus anteponatis. Hæc locuto duces & omnes
 qui aderāt milites, eius & dolorem & sollicitudinem minuere magis quam augere volen-
 tes, etsi continere lachrymas vix poterant, gemitu tamen singultuq; compresso, nec non
 alacritate simulata, suum honorem & Ferdinandi Principis salutem quam maximæ curæ
 sibi fore responderunt, eumq; supplices deprecabantur, suam vt ipse salutē valetudinem-
 que curaret, nec quicquam de bello gerendo cogitaret. Se namq; eo absente multo dili-
 gentiores, quam si adesset, fore dicebant. Nec de futura victoria dubitaret, quod ipse im-
 30 perator & dux exercitus ire non posset. Nam & fideles ipsi contra hostes & in sua patria
 aduersus Gallos alienos fines ingressos armis aggressuri erant, & Ferdinando duce, qui
 etsi admodū esset adolescens, satis tamen eius industriam & militarem virtutē Calafeta-
 no prælio cognouerant. Hæc cum dixissent, Princeps Ferdinandus dexteram regis oscu-
 latus, in castra quæ post mœnia ciuitatis erant, se contulit. Idem duces & equites omnes
 fecere. Postero autem die rebus ad proficiscendū comparatis, & exercitibus instructis,
 Gerundam versus magnis itineribus contendunt. Tum vero regina cuius animus ingenti
 cura magnaq; sollicitudine, fluctuabat, diu quidem anceps, Principem ne sequeretur, an
 cum rege maneret (nam hinc amore coniugali & orbitate regis, inde materno agitabatur
 affectu) tandem materna pietate coacta atq; suadente rege, paucis equitibus comitata, diē
 40 sequenti Principem consecuta est. Cuius aduentus non paruam quidem omnibus læti-
 tiam attulit. Magno enim in re militari & in instruenda acie consilio pollebat. Interim au-
 tem qui Gerundæ præerant, de principis aduentu cū exercitu certiores fiunt, & alacriore
 animo propugnantes duos de Gallorum ducibus occidunt, quorū alteri Demetus, alteri
 Andreas Vallis erat nomen. Ideoq; aduentante Principis exercitu, Gothalani aliq; Gal-
 lorum duces à ciuitatis obsidione discesserunt, & Dematum, quod oppidum distat à Ge-
 runda passuum millia viginti, celeriter se receperunt. Hic Ioannes Andegauenſium Dux
 copiis relictis, solus fere per inuia desertaq; loca Barcinonam venit, & Barcinonenses al-
 locutus, vt sibi milites & auxilia in suppetias mitterent, ad exercitum Dematum clam re-
 uersus est. Ferdinandus autem princeps interea Gerundam ingressus, cum ciuibus atque
 50 aliis qui ciuitatem propugnando defenderant, gratias egisset, postero die relicta regina,
 quæ eum postea cum Gerundensibus quibus tum longa propugnatione continuaq; vigi-
 lia defessis aliquos dies quiescendum erat, subsequeretur, cum suis copiis à ciuitate disce-
 dens, totius oræ maritimæ quam Ampuriā vocant, multa oppida multaque castella ex-
 pugnavit, multa quoq; sine oppugnatione in obsequium redegit. Sub idem tempus Lu-
 douicus Galliarū rex, fœdere quod cum Ioanne Aragonum rege paucos ante menses inie-
 rat, abrupto, magnum equitū peditumque numerum quibus Armaniacensem Comitē
 præfecerat, Ioanni Andegauenſium Duci & Gothalanis qui cum eo erant, subsidium
 misit. Armaniacensem Comes cum venisset, Ducis Ioannis consilium & auctoritatem

secutus, post oppidi Demati muros castra posuit. Princeps autem Ferdinandus omnibus quæ inter Gerundam & Dematum erant, captis oppidis, pugnandi cupiditate nimis accensus, cum magno equitatu & instructis ordinibus ad hostium castra propius accessit. Quos cum conspexissent hostes qui iussu Ducis in armis erant, signo dato acriter alii à fronte, alii à lateribus inuaserunt. Erant autem Galli cum Gothalanis numero plures. Primo tamen congressu æquo Marte pugnatum est, & vtriusque partis multi conciderunt. Diutius vero durante prælio Ferdinandi Principis equites hostium numerosa multitudo pressi, cum suorum multos occisos, & nonnullos captos vidissent, ipsique multo pauciores ingenti multitudo resistere non possent, ac de Ferdinandi salute valde solliciti, fugæ sese dederunt. Quos ne victores quidem hostes ad extremum iam defatigati persequabantur. Cæterum profligato Principis exercitu cunctisque diffugientibus, etsi defatigati omnes anhelare videbantur, Dux tamen Ioannes qui Gallis & Gothalanis præerat, Scitote, inquit, procures, nihil hanc victoriam gaudii, nihil laudis nobis allaturam, nisi Ferdinandum Principem capiamus. Cuius vocem animique desiderium cum audissent equites eius levis armaturæ, celeriter omnes in Ferdinandum oculis animisque ferebantur, quem defesso iam equo fugientem Dux ipse cum aliis permultis quorum equi velociores erant, consequebantur. Hoc cum Rhodoricus Rebolletus, qui de Ferdinandi principis vita valde sollicitus erat, quem custos eius salutis à tergo sequebatur, animaduertisset, inter currendum nonnullos equites hortatus, ut fugientem Principem comitarentur & diligenter custodirent, reliquos in hostes conuertens, Hodie, inquit, equites nos omnes honeste pro virtute mori satius est, quam pati Principem nostrum Ferdinandum quem rex, ut scitis, tam pie nobis commendauit, in hostium potestatem venire. Hodie cuiusque nostrum fides & amor erga nostros Principes agnosceretur. Cuius sermo tantum roboris omnium mentibus iniecit, ut quamuis perpauca essent, usque adeo tamen omnium hostium imperum sustinere, donec Princeps ad tutum locum perueniens omne iam periculum euaserat, & ad reginam quæ tunc ex Gerunda cum subsidio valde sollicita venerat, se recepit. Demum defessus equis, & superuenientium hostium crescente numero, cum magnæ multitudinis viribus ultra resistere non possent, rursus terga vertentes omnes incolumes quasi diuinitus euaserunt, præter vnum Rhodoricum Rebolletum, qui hostium multitudo circumuentus, & ipse non interfectus tamen, sed quod magno-
pere mirandum fuit, illæsus ac sine vllò vulnere captus est, quem Dux Ioannes aliosque captiuos ad sua castra primum adduxit, deinde comitatos multis equitibus suis custodiendos Barcinonam misit. Cuius captiuitas non modo regis & Principis animos vehementer perturbauit, sed etiam omnes procures totumque exercitum magno dolore concussit. Erat enim non solum animo fortis, & genere nobilis, sed multis quoque virtutibus clarus, & in rei militaris scientia dandoque consilio magnus. Cæterum Ferdinandus Rebolletus eius nepos ex sorore, cui charissimus erat, nunquam post auunculi captiuitatem quieuit, donec post multas repulsas & plurimis hostibus inuitis qui talem virum nullo precio liberandum esse censebant, eum tandem à Duce Ioanne decem millibus aureorum, quos florenos Aragoneos vocant, redemit. Cæterum hoc prælio plurimi quidem procures tam de victoribus, quam de victis desiderati fuere. Nam Ferdinandi Principis equites etsi numero pauciores, pugnandi tamen usu peritiores erant, ideoque primo concursu non tam viribus, quam rei militaris scientia & pugnandi exercitatione plures hostium, cum prius eorum equos vulnerassent, occiderunt.

LVCII MARINEI SICVLI
DE REBUS HISPANIÆ
LIBER XVII.

De eodem bello.

Ex autem cum primum de profligati Principis periculo certior fieret, quamuis oculorum cæcitate impediabatur, ingenii tamen acie omnia videns, ex Dertosa statim paruo nauigio per Iberum amnem celeriter in mare delatus est. Hinc magna classe quam paratam habebat, cum magno militum numero nauigans ad Ferdinandum in Ampuriam peruenit, cui apud Boraciam, quod est Ampuriæ oppidum, in litore exposito visus in lumina quasi diuinitus redierunt. Quæ res quantum sibi

tum sibi suisque omnibus lætitiæ, tantum quidem doloris atque tristitiæ cunctis hostibus attulit. Coniunctis igitur utriusque copiis & exercitibus auctis, in hostes villam Dematū versus proficiscuntur. Hos cum aduentare Ioannes Gallorum & Gothalanorum Dux intellexisset, quoniam prælio quod nuper prospere gesserat, Ferdinandi equitum maximā virtutem & pugnandi scientiam cognouerat, maioris exercitus vires & regis auctoritatem pertimuit. Erat præterea de oppidanorum voluntatibus anceps, qui, ut solet vulgus, victoribus & his quorum fortuna melior est, semper adhærent. Hinc itaque castra mouens oppidoque Demato relicto, Perpignanum, quod erat oppidum maximum, & à Gallis præcipue cultum, suas copias adduxit. Quem Perpignanenses qui (ut supra diximus) omnes fere Galli erant, libenti animo magnaue lætitiæ exceperunt. Hic igitur velut in tutissimo loco relictis copiis, ipse paucis comitatus equitibus, ut suum augeret exercitum, in Galliā profectus est, & cum à Ludouico Gallorum rege hominum millia decem & magnam pecuniam impetrasset, Perpignanum rediit, ubi copiarum quas reliquerat, hybernabant. Cæterum rex interim oppida & castella quæ in ea erant prouincia, omnia ceperat, & apud Figueriam, quod oppidum distat à Perpignano passuum millia circiter viginti, castra posuit, & ex militibus alios in castris, alios in oppido manere iussit. Ipse vero modo oppidū, modo castra repetebat. Hic enim locus visus erat idoneus, ubi commode tutoque contineret exercitus, dum hyemis tempus quod prælio gerendo repugnabat, præteriret. Idem quoque consiliū fuit hostibus qui Perpignani commorabantur, ut ibi per duos menses Martium & Aprilem, donec pabuli copia fieret, sese continerent. Kalendis igitur Maiis Ioannes Gallorum Dux cum omnibus copiis egressus ex oppido Figueriam versus proficiscitur, & cum bidui viam pedetentim cum instructa acie processisset, tertio die locum castris idoneum elegit, & à regis castris millia fere septē sua castra locauit. Hoc cum animaduertisset rex, Figueriæ præsidio relicto reliquas omnes copias eduxit, & continuo castra mouens ordines instruxit, & oppidum nomine Peralto, quod aberat à Figueria circiter quinque millia passuum, oppugnatum proficiscitur. Hic positis castris & dispositis tormentis multis ex partibus oppugnari oppidum iussit. Ad quod oppidum hostes post triduum, oppido nondum expugnato, noctu magno silentio, regis excubiis ob nimiam vigiliam somno deuictis, propius accesserunt, & paulo ante solis exortum ex improviso magno impetu castra regis inuadentes, cum paucis admodum regis equitibus qui tunc in armis erant, acriter pugnare cœperunt. Reliqui namque regis equites quibus ad armandum se tempus defuit, inermes equos ascendentes sese fugæ dederunt. Item rex admissō equo celeriter Figueriam rediens summum periculum euasit. Ex his autem qui armis tecti fortiter hostium impetum exceperant, nonnullis occisis, reliqui cum resistere hostium viribus & multitudini non possent, terga fugæ verterunt. Omnibus diffugientibus, pauci duntaxat qui tormentis & armis præerant, subito nonnullis commutatis versisque contra castra tormentis, ab ingenti hostium multitudine regis castra cæteraque omnia defenderunt. Hostes itaque cum propter tormenta neque oppidum ingredi, neque regis castris potiri possent, defessi tandem ad sua castra pedes retulerunt. Hoc tamen prælio ex Gallis & Gothalanis perpauci, de regis vero equitibus plures ceciderunt, in quibus Scipio Patella Siculus desideratus est, qui fugientibus cæteris undique circumuentus, ab hostibus, acriter pugnans multis demum confossus vulneribus occubuit. In quo tamen prælio & iniqua fortuna magnoque discrimine multi duces regis & equites inuidctos animos & magnas sui corporis vires fortissime pugnantes ostentarunt, ex quibus fuit vnus ex fortioribus Ioannes Gamboa natione Guipuscanus, cuius in alio loco mentionem fecimus, qui solus impetum magnæ multitudinis hostium sustinuit, quorum strenuissime pugnans tres equites occidit, & alios multos vulneribus affecit, & amisso equo in suo corpore decem vulneribus acceptis, pedibus euasit. Et præter occisos ex regis equitibus plures etiam capti fuerunt. Postero autem die rex illuc cum omnibus copiis confestim rediit, & oppidum, oppugnatione non cessante, breuiter ad obsequium adduxit. Quod cum primum ingressus esset, hostibus si congregari vellent, pugnandi tempus denunciari iussit. Ioannes autem Gallorum Dux nihil respondens, die sequenti præter multorum opinionē castra mouit, & cum omnibus copiis Barcinonam versus proficiscens, ex itinere Gerundam quæ præsidio destituta erat, inuasit. Cui breuiter paruoque labore captæ Ioannem Sarrieram præficiens, ipse cum exercitu Barcinonam peruenit. Hic paucis commoratus diebus, dum auxilia contraheret, magna continuaque febre correptus, nono die valetudinis à vita discessit. Cæterum rex interea ex Peralto oppido digressus, Castillonenses multaue propinqua oppida atque castella ad deditionem compulerat. Hinc Figueriam reuersus Pratarum Comitem cum exercitu Perpignanum misit. Cuius exercitus fama perterriti Galli, cæte-

rique milites aliarum nationum qui sub Duce Ioanne meruerant, desertis quibus prapofiti fuerant stationibus, per Pyrenæos montes domum suam reuertebantur. Quæ res non parui quidem timoris causa fuit cunctis hostibus. Ideoque plures eorum principes ad regem ultro venientes, ei se suaque omnia oppida obtulerunt. Tunc etiam Ioannes Sarriera, Margaritus Petrus, Ioannes Ferrerius Gerundensis Episcopus, & omnes Almédaretes cum aliis multis equitibus, præteriti temporis impunitatem affecuti, Gerundam ciuitatē totumque Capreræ Vicecomitatum Regis imperio subiecerunt. His demum reconciliatis populis & equitibus Rex cum suis copiis Montem Serratum versus proficiscens, ad leuam Barcinone relicta, Martoreliam venit, quod oppidū distat à Barcinona passuum milia decem & octo. Hoc atque aliis omnibus captis oppidis quæ inter Barcinonam & Mō-
tem Serratum erāt, Rex Alphonsum Aragoneum & Pratarum Comitem cum magno equitatu & peditum millibus quinque contra Barcinonenses misit. Ipse vero cum reliquis copiis in Ampuriam reuersus, infra paucos dies Sanfeliēses, Palamosenses, Vergenses, cū aliis omnibus eius prouinciæ populis, veniam petentes sine vlla cōditione perbenigne recepit. Sub idem tempus Gastonius Regis gener, & Foxanus Comes magno cum exercitu in Nauarram, cuius possessionē post obitum Caroli Vianæ principis ad se iure hæreditario pertinere dicebat, ingressus, cum Lusitanorum factionibus adiutus magnam totius regni partem cepisset, Tutelam ciuitatem quæ sub imperio Regis erat, obsidione premēbat. Quod vbi Rex intellexit, cum omnibus copiis quas tum paratas habebat, in Nauarrā, vt maturius obsessis Tutelæ ciuibz subueniret, celeriter contendit. Cuius aduentus cum
Nauarræ populis nunciaretur, plures Lusitanæ factionis equites Comitem monere hortarique cœperunt, vt à Tutelæ ciuitatis oppugnatione desisteret, propterea quod si cū exercitu quem ducebat Rex Aragonum, in Nauarram semel ingrederetur, nō dubium quidem esse dicebant, quin facile subitoque regno potiretur. Quod etiam neq; sine magnis cladibus, neq; sine Comitis maximo dedecore ac periculo fieri posset. Nam & secum magnas copias ducere Regem Aragonum, & ei præterea in Nauarra factionem Agramontanorum, quæ magna totius regni pars erat, nō defururam scire se dicebant. Nos autem etsi tibi expeditionem istam dissuademus, te tamen de nostra in te fide dubitare nolumus, quippe qui te quacunq; fortuna sequi quam paratissimi sumus. Verum neque fortis ducis neq; prudētis esse ducimus, vbi nulla victoriæ spes est, fortunæ casus experiri velle. Quod
si Rex Aragonum regnum Nauarræ suis liberis relinquere vellet, tū vero Comiti pro suo regno mori satius esse, quam regno cū honore simul amisso perpetuo mœrore vitam ducere. Sed Regis hanc esse constantissimam voluntatem, vt post eius obitū statim Nauarræ regnum tibi restituatur. Regem præterea iam octogenarium esse atque mortalem. Melius igitur ac sine periculo morā perbreuis temporis ferre, quam paucorum dierum impatientia & importuna regnandi cupiditate regnum quod partum esset, amittere. Illorū itaq; Comes verbis & rationibus adductus exercitum ab oppugnatione reuocauit, & suo totiusque regni nomine legatos ad Regem misit, qui cum eo pepigerūt, vt ex arbitrio suo dum viueret, Nauarræ regno, quemadmodum Regina Blanca priusquam a vita discederet, instituerat, vteretur: moriens autem Foxæ Comiti liberam eiusdem regni possessionē
relinqueret. Hac igitur re perfecta & legatis honorifice dimissis, Rex ab itinere rediens, Tarraconem, quo Regina Ioanna coniux & Ferdinandus filius paucis ante diebus venerant, profectus est. Hic per dies commoratus circiter octo, cum Barcinonam versus præmissas cohortes subsequi vellet, Regina subita grauiq; febre correpta eius profectiōē distulit. Cuius spiritus multis & magnis confectus curis, continuaque ægrotatione laborās, infra paucos dies afflictum corpus assiduīs laboribus & supra mulieris naturam defatigatum destituit. Cuius inopinatus decessus, incredibile dictū est, quanto dolore non Regē solum & Ferdinandum filium, sed etiam Tarraconenses omnes ciues & exercitum totū consternauerit. Obiit nō minori fortitudine atque prudentia, quam vixerat. Nam cū valetudine biduo fatigata decubisset, die tertio & se morituram cognouit, & mortem animose sancteque subiuit. Die siquidem suæ valetudinis quarto cum accito sacerdote Christi vicario diligenter exactæ vitæ rationem retulisset, omnia primum Christianæ religionis & ecclesiæ sacra mysteria quam deuotissime petita recepit. Deinde vocatis simul cum Rege nonnullis magnatibus & Archiepiscopo Tarraconensi testamentum prudentissime condidit. Postero die consalutata reuerenter à pluribus intromissis equitibus, ab utroque latere duabus innixa matronis paululum caput extulit, & omnes qui aderant circumspiciens tenui voce & iam prope languenti, Quantum charissimi proceres, inquit, Rex & ego vobis pro vestra singulari virtute & erga nos probatissima fide deberemus, nō immemores quidem laborum vestrorum si quando noster animus à magnis curis & assiduis

duis cogitationibus quiescebat, inuicem loquebamur. Siquidem vos quam dignissimos
 esse iam diu cognouimus, quibus iure quodam præmioque virtutis plurimum debemus,
 & id ipsum, si grati esse volumus, ingenue profiteamur. Nam quod tot immanes coniura-
 tos oppressimus, quod hostes externos deuicimus, quod non amisimus principatū, quod
 honorē & regiæ dignitatis decus retinemus, quod deniq; sumus incolumes vobis pror-
 sus acceptum referimus fidelissimi proceres. Sed quoniam his miseris temporibus hæte-
 nus officio vestro satisfacere nostræ facultatis non fuit, vobis, vt scitis, equites quod po-
 tuimus, quotidie gratias agebamus, re satisfacturi cum quietiore vita & foeliciori status
 conditione frueremur, tametsi meritis vestris dignum referri nihil vnquam poterit. Nūc
 10 autem quia mihi vitæ mortalis cuius apud dominum rationem sum redditura, dies vlti-
 mus adest, & Rex meum erga vos officium vicemque suscepit, si minus officio virtutiq;
 vestræ satisfiet, à præsentibus vobis & absentibus vniuersis, quibus me multū debere co-
 gnosco, rerum omnium veniam & debitorum remissionē peto, & quoniam vos vel me-
 ritis vestris, vel nostra commendatione Regi vestro Ioanni & Ferdinādo Principi quam
 charissimos fore minime dubito, nobilissimi proceres, ipsum Regem senem & Ferdinan-
 dum filium adolescentem supremo nunc spiritu laborantis animæ vobis in perpetuū cō-
 mendo. Hæc locuta statim caput & languentia membra reiecit. Tum verò per omnium
 ora manantibus lachrymis, ne Rex quidem oculis temperare potuit. Cæterum compres-
 so tandem gemitu, Tarraconensis Præsul lecti spondam cui Rex adhærebat, propius ac-
 20 cedens, Deus, inquit, te Regina Christianissima largitor omnium bonorum in pristinam
 valetudinem restituet. Deus enim multorum hominum precibus, & populorum tuorū
 supplicationibus orationibusque commotus te Regi, te Ferdinando Principi, te nobis i-
 psis reddet incolumen. Siquidem magna est misericordia eius, qui iustas hominum vo-
 ces & orationes exaudit. Omnes tui populi, omnes innocentes pueri, omnes puellæ vir-
 gines ad Deum pro salute regiæ tuæ maiestatis continuas preces effundunt. Cura igitur
 vt valeas, & omnes cogitationes istas quæ non infirmis modo, sed etiā bene valentib. ma-
 xime nocere solēt, deponere. Nam & tu quidem Regina nihil nobis, & nos omnia tuæ ma-
 iestati debemus. Omnes enim principes de suis militibus & populis satis bene merētur,
 cumulateq; satisfaciunt, quibus & bene consulunt, & sua defendunt, & iniuriam fieri nō
 30 sinunt. Quod officium à regia tua maiestate nemo certe vnquam desiderauit. Nos vero
 & pro Deo, si necesse fuerit, & pro Principib. nostris & pro nobis ipsis moriemur. Qua-
 re si nobis idem nunc est animus excellentissima Regina, qui semper fuit, non equidem
 dubitare debes maximæ nobis curæ semper fore Regem & Ferdinandum Principē no-
 strum. Quibus & nobis omnibus nihil optatius, nihil gratius hoc tempore præstare potes,
 quam si omnibus reiectis curis tuæ valetudini consulueris. Tunc oculis vultuque quasi
 reuiuiscens, & gratum sibi Præsulis fuisse sermonem præ se tulit, & reliquis equitibus
 quæ Præsul pollicitus esset, se facturos affirmantibus, gratias egit, & omnibus dimissis e-
 quitibus Regem retinuit, quicum etiam cubiculariis mulieribus amotis, multa inuicem
 contulerunt. Cæterum paulo post à medicis qui cum equitibus discesserant, reuersis, si
 40 melius valeret interrogata, certe respondit, adest vitæ meæ finis. Nam & grauiori nūc to-
 tius corporis dolore conficior, & perustū omnia palatū fastidit. Ea enim quæ gustui gra-
 ta esse solebant, nihil præter amaritudinem sapiunt. Quare saluti potius animæ multo qui-
 dem melius quam corporis consulere possumus. Magna omnes, & præcipue Regem, tri-
 stitia, cum hoc dixisset, affecit, qui de salute eius iam desperantes continere gemitum vix
 poterant. At illam quidem nō minor animi dolor, quam valetudo corporis angebat. Eius
 enim corpus grauis infirmitas, spiritum vero continua cogitatio defatigabat. Siquidem
 bellis quæ contra hostes gerebantur, nondum confectis, & Regiam seni, & Ferdinando
 filio adolescenti maxime timebat, filio præsertim cuius tunc absentis incredibili deside-
 rio tenebatur. Ille nanque paucis ante diebus in Castellam profectus erat, vt cum Isabel-
 50 la Ioannis Castellæ Regis filia connubium quod per legatos pactum fuerat, celebraret:
 tametsi mihi quidam eques illius temporis dixit, Ferdinādum tempore quo Regina ma-
 ter eius è vita migravit, non in Castella fuisse, sed Cæsaraugustæ, quæ videre Regina prius-
 quam discederet à vita, maiorem in modum desiderabat. Ferdinandum siquidem siue
 cum Rege, siue cum alio loquebatur, tertio quoque verbo nominabat. Hac igitur animi
 solitudine corpus quod longo dolore magnaue febre grauiter egrotabat, magis in ho-
 ras debilitabatur. Ea tamen etsi nō minus anxietate animi, quam corporis dolore se cōfi-
 ci sentiebat, à se tamē curas & cogitationes auertere nullo modo poterat. Cæterū cum la-
 borare animam sensisset, vt à defessi iam corporis vinculis solueretur, vocatis quibus in
 sacris rebus & diuinis officiis vtī consueuerat sacerdotibus, lenta voce & imperfecta, Q-

rate patres, inquit, generis humani redemptorem pro animæ nostræ salute. Hæc dicerem & Christi crucifixi simulachrum amplexam spiritus defecit. Et statim solutis quæ iam diu compressæ fuerant, vocibus, lamentis, ac planctibus tota domus personabat. Omnes enim cuiusque ætatis ac sexus homines ita voces lachrymasque fundebant, ut inter se quandam mœroris contentionem edere viderentur. Mox ut voces comprimeret, à Rege cōmoniti, dum matronæ puellæque tristi silentio mutos questus animo voluunt, pueri nobiles quos illa tanquam filios educauerat, doloris magnitudine grauiq; vulnere percussi, neque gemitus quos emittere semel cœperant, suppressere, neque se plorantes propter iussum Regis intra domum regiam continere potuerunt: sed foras egressi maiores questus, & quales tunc illis recens dolor suggerebat, fundentes, totam ciuitatem magno mœrore tristique luctu complerunt. Tum & omnium Tarraconensium fletus, & militum qui extra muros ciuitatis erant in castris, miserabiles questus exaudiebantur, quorum alii prouidam matrem, alii prudentem fœminam, mitem alii dominam, alii fortem Reginam viraginemque vocabant. Denique moriens incredibili sui desiderio cunctos affecit, & præcipue Regem, qui non amantissimam solum coniugem, sed etiam fidissimam comitem, & præstantissimam bellorum sociam, laborumque patientissimam perdidit. Cuius obitum etsi moderate ferre, quia prudens erat, omnibus videbatur, incredibilem tamen eius animus, & multo quidem maiorem, quam vultu præ se ferebat, dolorem sentiebat. Nam cum laborantem animam proximæque mortis certa signa vidiſſet, summoque dolori par esse resistereque non posset, multis perſusus lachrymis oculos auertens, in aliud quod proximum erat cubiculum secessit, animo consternatus. Huc ingrediens ianitori cubicularioque præcepit, ne quis ingrederetur cubiculum, nisi præmonitus, ne eum cōsolari conaretur. Tum vestes quibus indutus erat, exutus, lugubres accepit, & obuoluto capite diu lachrymis indulſit: à quibus tamen, ut facilius multorum nobilium qui ad eum veniebant, tristes animos & iustum dolorem leniret, abstinuit, atque multis gementibus qui recenti resistere dolori nullo modo poterant, si Reginam Ioannam quam amissimus, inquit, proceres, lachrymis à morte redimere possemus, non equidem dubito quin eam mihi restituerent oculi vestri. Sed quoniam lachrymæ nec illi mortuæ, nec vobis proficiunt, cauendum quidem nobis est, ne dum lachrymas inanes fundimus, diuinæ voluntati naturæq; repugnare videamur. Hæc locutus omnium singultus compressit & gemitus, Præſuliq; Tarraconensi qui sibi aderat, curam funeris & ordinem commēdauit. Postero die & in omnibus ciuitatis ecclesiis & in regia domo peractis exequiis, corpus aromatibus & opobalsamo Regum more perunctū, plures & Tarraconenses, & domus regię sacerdotes cū multis equitibus & Tarraconis antistite duce Populetum detulerunt, quoniam sic testamento statutū fuerat. Est enim Populetū templum maximæ venerationis, diuoque Bernardo dicatum, quod à Barcinona passuum millia quinquaginta abest, à Tarracone vero distat quatuor & viginti, in quo multorū Aragoniæ Regum monumenta sepulchraque marmorea cernuntur. His autem qui sepeliendum cadauer deferebant, abeuntibus, Rex alios duces ac milites omnes commonuit, ut in tertium diem profectionem pararent. Biduo igitur absumpto cum omnibus copiis quæ Tarraconæ tunc erant, Barcinonem versus proficiscens ad Alphonsum Aragoneum & Pratarum Comitē, quos, ut supra demonstraui, cum exercitu contra Barcinonenses miserat, die tertio peruenit. Sed nunc ordo rerum à longa digressione me reuocat. Ad Alphonsum igitur Aragoneum & Pratarum Comitem redeo. Ab his enim calamus sermoque diuertit. Qui ex oppido Sancugato, quod abest à Barcinone fere decem millia passuum, aduersus Barcinonenses à Rege missi, cis flumen Beson quod est prope ciuitatem, castra posuerunt. Hinc primum magnis & crebris incursionibus ad portas vsque ciuitatis omnes agros igni ferroque quotidie depopulabantur. Deinde castellum quod in altiori loco supra fluminis ripam propugnatoribus & ædificio valde munitum erat, acriter oppugnare cœperunt. Quod cum Iacobus Galeotus qui ciuitatis & exercitus præfectus erat, animaduertisset, ne deses in magno ciuitatis & obsessorum discrimine videretur, magno cum equitatu & peditū quatuor millibus, ut obsessis in castello maturius subueniret, egreditur. Et instructa acie, cohortibus electis quibus initiū committendi prælii cōmiserat, Dionysium Portugalliæ præfecit: alariis vero Menautus & Gratianus Aguerrius præerant: ipse vero Galeotus duces & milites omnes hortatus regiis equitibus, si præliū cōmittere vellent signū dedit. Alphonsus autem Aragoneus interea relictis qui castellum oppugnabant, cum reliquis omnibus copiis flumen traiecerat, & instructis ordinibus Giliū Erediam, Ioānem Pratarum, Martinum Lanucium, & Ioannem Dembum præposuerat. Hos paucis verbis hortatus, & in hostes imperū facere volētes continuit, donec propius accederent, ut pro-

cul à muris ciuitatis prælium committerent. In eos ergo propius accedentes, magno tubarum & tympanorum concetu signo dato, duces & omnes equites Alphonsum Aragoneum secuti magnum impetum fecerunt. Quibus hostes cum turbati primo prælio resistere non possent, in ciuitatem celeri fuga sese recipere coeperunt. Qui cum portis ciuitatis ingredi simul nequirent, eorum à regis equitibus occisi quingenti, capta vero tria milia fuere, & in his Galeotus & Dionysius Portugalliæ non solum capti, sed etiam grauius vulnerati. Nonnulli autem qui præuiderant ingressus difficultatem, nō ad ciuitatem, sed ad proximos montes & siluas fugientes periculum mortis euaserunt. Multi victores in ciuitatem fugientes hostes insecuti, per portam quam Nouam Barcinonenses vocant, in ciuitatem ingressi cum ciues nonnullos occidissent, mox tamen saxi quæ de fenestris præcipitata cadebant, periculo cedere regredique coacti fuere. Ex quibus graue vulnus accepit Artalis Cardona Gulifani Comes. His egressis & ciuitatis portis conclusis, Alphonsus Aragoneus receptui canere iussit, & exercitus omnes incolumes in castra reduxit. Hoc prælio quanquam tanto vulnere percussa & iam consternata ciuitas lugebat, templa omnia, quo mulieres cum pueris & puellis confugerant, lamentis & miserandis vocibus personabant, omnes totius principatus coniurati metu perterriti, sese Regiæ clementiæ dederant: Barcinonensium tamen animi non minus quam antea fuerant, pertinaces erant. Alphonsus autem Aragoneus ingenti potitus victoria superuenientem Regem etsi propter obitum Reginæ intestino recentique dolore consternatum, productis tamen triumphantis more captiuis, non parua lætitia, & quā ille dissimulare vix poterat, affecit. Hæc enim victoria, multis hostium captis principibus, & totius ciuitatis deditionem, & omnium laborum finem polliceri videbatur. Hinc igitur Rex ad locum ciuitati proximum cōiunctas omnes copias adduxit, & capto suburbio quod Petralba tum dicebatur, ibi castra posuit, expugnatisque omnibus quæ ciuitati aderant, castellis & turribus, vndiq; terramarique ciuitatis muros maioribus minoribusq; tormētis oppugnari iussit. Nam præter campestris exercitus, erant etiam in mari triremes viginti, sedecimque naues onerariæ, quibus Bernardus Villamarinus alique duces non ignobiles cum magno pugnatorum numero præerant. Ciues itaque tum longa fame, tum acri cōtinuaque oppugnatione compulsi atque omni victoriæ subsidii spe destituti, per triduuni impetratis induciis legatos ad Regem primos ciuitatis de deditione miserunt. Quorum vnum cui Ludouicus Sectantinus erat nomen, à Florentia Tusciæ prouinciæ ciuitate oriundus, in hunc modum Regem allocutum fuisse ferunt. Quemadmodum, clementissime Rex, liberalis magnanimique virtus illustrior est, multoque tunc excellentior habetur, quā is qui præter opinionem meritaque sua munus aliquod magnum recipit, & omni beneficii spe destitutus, & extrema rei necessariæ coactus egestate, miseram animam inopemque vitam ducebat: sic & omnis clementia maioris est gloriæ, quum crimen eius cui remittitur est grauius, nullamq; veniam meretur. Ingrati Barcinonæ ciues omni quidem vel humano vel diuino supplicio digni sunt, nisi forte quod eos sui conatus factique maxime poenitet, tuam nunc clementiam Deique misericordiam mereantur. Angeli quorum natura, nostra, id est humana, multo præstantior est, ingratitude criminis & elationis in Deum creatorem suum cuius fieri similes affectabant, iniquissime commiserunt: qui tamen de cælo nunquam cecidissent (tanta quippe est clementia Dei) si quum deliquerunt, non ipsi sibi defuissent, suamque culpam poenitentia ducti cognouissent. Fortuna semper instans, nobis inuidens, vel nostra potius imprudentia & humanitatis infirmitas opes nostras omnes maximis laboribus terra mariq; partas euertit, honores in contumelias & opprobrium, libertatem in seruitutem mutauit, nobis denique sensus omnes eripuit, nihilque præter miseras animas reliquit. De quibus si supplicium, quamuis iustissimum, sumptis, cum præsertim tuæ solitæ clementiæ nos tradere nō dubitemus, magnum quidem pietatis & humanitatis nomen quo nihil laudabilius est in Principibus, à te profecto longe recedet: si vero Barcinonæ ciuibus qui mortem merentur, vitam pietate concesseris, quod & sine vlla reprehensione & tua magna cum laude facere potes, sanctissimum quidem clementiæ tuæ nomen & immortalem gloriā consequeris, tuasq; virtutes omnis admirata posteritas tibi sanctoq; tuo & verè regio nomini benedicent. Sed ego dū pro Barcinonensibus oro, mitissime Rex, & oratoris officio fungor, non ignoro tamen quā vel iniuste vel impudenter faciam, qui eorum salutem peto, qui non clementia quidem tua, sed animaduersione & quouis genere mortis digni sunt, qui diuinam & regiam tuā maiestatem grauius & indigne læserunt. Nō igitur vitam qua sumus indigni, sperare, nō veniam quā non meremur, petere, non tanti criminis impunitatem deprecari, sed dignū nostra culpa iudicium, meritaq; poenas deposcere debemus. Quare ne nostræ preces iniustæ tuas au-

res magis offendant, excellentissime Princeps, accipe clauē tuā ciuitatis, & quoniam à te Rege patreque nostro sine causa defecimus, impieque deliquimus, quodcunque supplicium mortisque genus in corpora nostra statueris, certe non recusabimus. Nostris enim cognitis erroribus, à tua maiestate quam crudeliter offendimus, nō minus iudicium precamur, quam misericordiam petimus. Quod si nos ut meremur subire iusseris, vna quidem nobis non paruo solatio futura res est. Siquidem nostros cognoscentes errores, pro culpa supplicium, non coacti, non pertinaces, sed volentes ultroque patiemur. Pœnitentibus enim & suam culpam cognoscentibus, pœnas & cruciatus omnes quibus iure plectuntur, non dolori quidem, sed voluptati potius esse solent, his præsertim qui vel in Deum, vel in Regem, sicut nos, vel in parentes temere se deliquisse cognoscunt. Hæc locutus osculatus & lachrymis aspersas clauē obtulit. Rex autem pietate commotus, non sine lachrymis acceptis clauibus, huic cæterisque flentibus legatis & osculandam dexteram supplicātib; liberaliter præter multorum opinionem præbuit, & Barcinonēsis cunctisque hostibus non vitam solum & criminis impunitatem, verum etiam pristinam libertatē & bonorum omnium restitutionē & integritatem pariter concessit. Et legatis dimissis, postero die Barcinonæ portis reclusis, & obuiā ciuib; pene omnibus egressis, triumphali curru quem ciuitas obtulerat recusato, candido vectus equo, per portā quam diui Antonii Barcinonenses vocāt, ingressus est. Et cum per omnes fere ciuitatis vicos familiariter equitasset, ciues penuriam victus & famē pati squalore vultus & corporū macie facile cognouit. Quapropter ædibus in regis expositis inopia panis & ciuitatis inedia permotus, Barcinonæ statim conuocatis magistratibus alimonix rei que frumentarię cōsuluit. Hoc bello confecto quod annos decem & menses quatuor perdurauerat, & Barcinonensibus in Regis fidem gratiamq; reuersis, omnes totius principatus populi vota quæ pacis & quietis percupidi promiserant, magnis & multorū dierum supplicationibus persoluerunt. Idem Aragoes, Valentini, & Siculi omnes fecerunt, quorum plurimi nobiles & præcipue Siculi, non sine magnis muneribus ad Regem statim gratulatum conueniunt. Quos Rex honorifice susceptos militaribus titulis & præclaris insignibus ornauit, omnibus gratias agens, seque simul excusans, si propter temporum conditionem, ut eius animus optabat, referre nō posset: quippe qui totius principatus reconciliatis populis, & præsertim Barcinonensibus quorum recuperationem iam desperauerat, finitisq; laboribus, ingentem lætitiā quam animo conceperat, oculis vultuque præse ferens, bonis omnibus per quos dignitatem & salutem suam defenderat, satisfacere quam maxime studebat, Deoque optimo maximoque cuius auxilio per paucis adiutus equitibus, nō solum Gothalanos, verum etiam hostes externos oppresserat, gratulabatur. Omnes enim Gothalanorum populi, paucis exceptis nobilibus, & cum his Belaguerēsis & Gerundinis & Montis Albi municipibus, à Rege defecerant, tametsi Gerundæ nonnulli ciues ad Palariēsium Comitem declinauerant, quos tamen Regina Ioanna, ut latius in alio loco scripsimus, ad fidem & sanitatem magno sermone reuocauit. Belagueræ quoq; populares tumultuari cœperunt, quos & eorum magistratus, & Regis ingredientis aspectus cōpescuit. Nunc autem etsi nonnullorum qui Regi fideles fuerunt, meminisse velim, non audeo tamen quos possem nominare. Aliis enim, si quos mihi ignotos sua laude fraudarem silentioque præterirē, fortasse quidem non paruam inuidiam facerem. Viris igitur omissis de nonnullis fidelissimis constantissimisque mulieribus breui sermone referam. Quarum vna Barcinonensis nomine Carthellana, magnæ probitatis atque constantix fœmina, ut Regi fidem seruaret, primum se magnis opibus, deinde domo patriaque, nec non propinquis omnibus & affinibus priuari passa est. His enim relictis omnibus, cum aliorum conatus immanes ferre non posset, à ciuitate discessit. Magnum nimirum & rarum muliebris sexus exemplum fortitudinis exhibuit. Mirabile quoque suæ virtutis robur, & erga Regē sinceræ fidei firmamentum cuiusdam puellæ cui Capatera fuit nomen, animus significauit. Quæ cum suæ domus omnes à Rege defecissent, à sponso suo qui cum aliis defecerat, interrogata quem erga Regem animum haberet: Ego, respōdit, & vnum Deum colo qui in cœlis est, & vnum Regem Ioannem in terris. Mortuo deinde in defectione sponso funeri eius interesse noluit, & sibi lugubres vestes ab affinibus oblatas non induit. Illud etiam quod Isabella Montania cognominata fecit, magnæ quidem fidelitatis nec minoris fortitudinis extitit argumentum. Hæc enim cum Barcinonæ magnis opibus multisque vel animi vel corporis virtutibus maxime polleret (erat siquidem admodum diues, & forma insignis) & à cunctis ciuib; ut in Regem coniuraret, cogeretur, ne coniurationis crimen subiret, clam noctu Pobolim oppidum suum in quo præmunitam arcem habebat, paruo comitatu se recepit. Hic paulo post à socero diutius armis obfessa, nec oppugnatione, nec

Constantia mulieris exemplum.

ne, nec minis vnquam cessit, sed tam diu castellum seque propugnando defendit, donec missum à Rege subsidium quod aduocauerat sibi, superuenit. Nam cum primum Rex intellexisset Isabellam mulierem sibi quam deuotissimam ab hostibus oppugnari, & obfidi-
 10 dione premi, statim Petruum Torrellam cum exercitu & auxilio Pobolim misit. Qui cele-
 riter illuc profectus, breui hostibus profligatis & Isabellam Montaniam seruauit incolu-
 mem, & oppidanos omnes qui metu perterriti iam cogitare de deditioe cœperant, tu-
 tos in fide retinuit. Verum enimvero, quod admirabilius fuit, in tanta mulierum multitu-
 dine, tres quas modo memorauimus, duntaxat in officio permanserunt. Quæ quidem quo
 pauciores, & virtute atque fide pares fuerunt, eo profecto maiorem laudem & Regis gra-
 20 tiam meruerunt. Nunc autem de præliis & oppugnationibus quæ sub idem tempus mul-
 tis in locis acciderunt, non dubito quin aliquid, immo multa prætermiserim. Sunt enim
 nonnulla quæ cum aliis contexere vix potuimus, nec tamen erant silentio digna, in qui-
 bus multorum quidem ducum atque equitum virtus nō solum magna fuit perspecta, sed
 etiam admirabilis, præsertim in Ampuriarum ciuitate, vbi centum & quinquaginta Re-
 gis equites & pauci admodum pedites quibus Petrus Torrella præerat, ab ingenti Gallo-
 rum multitudine multisque tormentis obsessi, prope duos menses acriter propugnantes
 ciuitatem defenderunt. Quos non hostium vires, non multa tormenta quibus acriter of-
 fendebantur, sed sola quidem fames equis absumptis ad cibum, deserere ciuitatem cœ-
 git. Fuit hic tamen interfectus eques quidam nobilis nomine Saura: percussi vero graui-
 30 ter Raimundus Lauianus Gasparis Lauiani filius, Martinus Garaus Cruillas, Sarrera, Pe-
 trus Michael qui fuerat Regis Alphōsi Vicecācellarius, Zapata eques ordinis Montefani,
 Ioannes Valconcharius, Ioanehius Mesquitanus, Aluarus Astorga, & Ioannes Carrus. In
 eo præterea prælio quod apud oppidum Dematū gestum fuisse demonstrauius, præter
 Rhodoricum Rebolletum, capti quoque fuere Ioannes Cardona Comestabilis, Domi-
 nus Monialini Siculus, Puccius ordinis Montefani præfectus, Raimūdu Labianus, Fer-
 dinandus Oforius, Ioannes Lanucius. Desideratus autem duntaxat Petrus Nignus, nec
 hic quidem ab hostibus, sed per errorem, quasi Gallus esset, à sociis occisus. Itē apud op-
 pidum Peraltum multorum quidem virtus admirabilis extitit. Perpauci quippe nobiles
 aduersus ingentem hostium multitudinem acerrime pugnantes, ne Rex ab hostibus ca-
 40 peretur, effecerunt. Cuius quidem rei præcipuam laudem omnes qui prælio interfuerūt,
 Scipioni Patellæ libenter ascripsere. Plures tamen & hic capti fuere, ex quibus Ludoui-
 cus Mudarra cum in arce quadam sub custodia maneret, post mediam noctem deceptis
 custodibus ex alta turri desiluit, & extra vallum arcis egressus, inspectus à vigilibus &
 quisnam esset interrogatus, Mudarra statim respondit intrepidus, qui à vobis recedit. Sed
 redeo ad Regem.

LVCII MARINEI SICVLI

40 DE REBVS HISPANIÆ

LIBER XVIII.

De Perpignani obsidione.

50 **Q**VI fatali ratione, vt plures arbitrabantur, ad labores natus continuos,
 post tot vel externa vel domestica bella, senio iam confectus aliud et-
 iam & inopinatum cum Ludouico Rege Gallorum bellum gessit. Hu-
 ius autem belli præcipua causa fuit pecuniæ quam Rex Galliæ Ioanni
 Aragonum Regi mutuauerat, repetitio. De quo mutuo etsi supra fu-
 sius scripsimus, breuiter tamen hoc loco repetemus. Deficientibus i-
 gitur Gothalanis Ioannes Aragonum Rex à Ludouico Rege Gallorū
 trecenta millia aureorum quos Galli coronas vocant, mutuatus, ei donec mutuum per-
 solueret, oppidum Perpignanum totamque prouinciam Roscinonis oppignerauit. Cæ-
 terum Gothalanico bello confecto, Perpignani ciues aliique populi finitimi qui Gallo-
 rum mores & imperium molestissime ferebant, quotidie nec sine tumultu suum Arago-
 num Regem conuocabant. Hoc admonitus Ludouicus ab illis quos Perpignanensibus
 cæterisque populis præfecerat, metuens ne si Perpignanenses ad Aragonum Regem
 deficerēt, & oppidorum possessionem & pecuniam quam mutuauerat, amitteret, legatos

ad Regem Ioannem misit, qui cum eo de recuperandis pecuniis diligēter agerent. Quasi si Rex Aragonum soluere noller, aut non posset, oppidorum quæ pignerauerat, sibi proprietatis omnia iura cederet. Quod si minus hoc facere vellet, de reddendo mutuo compædes & sponsores in Gallia præstaret. Hæc cū legati retulissent, Rex hoc modo respondit. Si mutuum quod à me Regi vestro debetur, soluendo nunc essem, profecto & vos exigendæ pecuniæ labore, & me ipsum reddendæ cura qua maxime premor, quamprimum liberarem. Nihil est enim quod hoc tempore me magis fatigat, quam hæc æris alieni sollicitudo, nihil quod magis optem, quam Galliæ Regi qui nos tam necessariis temporibus, si verum fateri volumus, & pecuniis & militibus plurimum iuuat, satisfacere, nostris præsertim redemptis oppidis. Sed huic animo desiderioque nostro vires & facultates defunt. Siquidem bella quæ tot annos, vt scitis gessimus, nihil nobis auri, nihil argenti, nihil denique rerum omnium mobilium reliquerunt. Quicquid præterea preciosum nostri procures & familiares tam Siculi, quam Aragones habebant, diuturnitate belli consumptum est. Regem igitur Ludouicum magnopere rogamus, vt hanc mutui repetitionem tamdiu differre velit, donec vel ex paruis vectigalibus nostris, vel ex vsu census oppidorum nostrorū quæ possidet, sibi satisfaciatur. Nam ius proprietatis quod ille petit, alienare non possum. Vades autem quos dari sibi poscit in Gallia, necessarios non esse iā cognoscit. Multos enim ac tutos habet fideiussores, dum tot populis nostris quibus imperat, vititur. Quod si defectionem eorum timeret, dummodo non aliquam patiantur iniuriam, illorum ego fidem & officium præstabo. Ad cuius rei securitatem sponsores me præbeo. 10

Et quoniam mihi Rex Ludouicus notis conditionibus quas postulat, & virtuti populorum nostrorum quos ipse pro pecunia quæ sibi debetur possidet, & amicitia nostræ diffidere visus est, eo diligentius operam dabo, quo minus ex postulare mecum iure possit. Cū hoc responso legatis in Galliam reuersis, & oppigneratis populis imperium Gallorum tumultuosius recusantibus, Rex Galliæ rursus & amissionem pecuniæ, & Perpignanensium defectionem veritus, vndiq; more suo conuocatis equitibus, magno cum exercitu duces electos, vt Perpignani ciues & reliquos totius eius prouinciæ populos armis & oppugnationibus opprimerent, in Hispaniam misit. Qui dicto Regis audientes per montes Pyrenæos in Hispaniam ingressi, Perpignanum versus proficiscuntur. Horum aduentum cum Perpignani ciues intellexissent, statim nuncios cum literis ad Regem Barcinonam 30 miserunt, quibus eum deprecabantur, vt si eorum vitam charam haberet, & Perpignani possessionem in perpetuum amittere noller, ad eos cum subsidio celeriter conueniret. Sese compertum habere confirmabant Gallorum Regem magno cum exercitu Perpignanum propediem venturum, ac de omnibus Perpignanensibus & eorum finitimis populis vltimum sumpturum esse supplicium. Perpignanenses autem omnes decreuisse potius ad vnum velle mori, quam illius vel aduentum vel imperium ferre. Cum his mandatis nunciis discedentibus, arma quibus aduenientes Gallos à ciuitatis ingressu inhiherēt, indignantes parare cœperūt. Quod cum Galli qui in oppido commorabantur, animaduertissent, sibi mortem timentes, in arcem quam Galliæ Regis præfectus tenebat, sese receperunt. Cuius arcis ædificium sic vel arte, vel operis magnitudine præmunitum erat, vt 40 nisi propter famem à custodibus deferatur, nullis hostium viribus, nullis ingeniis expugnari possit. Arcis autem præfectus & omnes custodes subito certis locis munitiones & propugnacula disponentes, oppidanos oppugnantes ingredique conantes acriter depellebant. Interim vero Rex ex Barcinona cum paucis equitibus adueniens, oppidū ingreditur, & oppidanos ab arcis oppugnatione magno labore reuocatos, & adhuc maxime tumultuantes ægerrime compescuit. Composito tādē tumultu, cum eos moneret, vt Gallorum Regi tantisper parerent, donec illi mutuum persolueretur, statim conclamarunt omnes, vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorum liberaret. Se namque vel sub Aragonum Rege viuere, vel mortem subire, vellongius cōmigrare, sibi que nouum domicilium quærere statuisse dixerunt. Quos cum Rex in eo quod dicebant, obstinatos esse, & neque pudorem, neque metum sentire cognouisset, mulcere maluit quam irritare. Quod igitur illis expediret, se facturum esse respōdit. Interea Gallis qui Perpignani propinquas arces oppugnabant, Regem Aragonum Perpignanum venisse & arcis custodes oppugnare nunciatum est. Qui vehemēter hoc nuncio commoti, relictis quæ oppugnabant proximis castellis, celeriter Perpignanum cum omnibus copiis conuenerunt, & positis castris, multis tormentis oppidi portas ac muros oppugnare cœperūt. Est autem Perpignanum oppidum nobile magnique incolatus inter Gerundam Hispaniæ & Narbonā Galliæ ciuitatem ab vtraque æquo fere spacio remotum. Tum itaque Rex Aragonum et si pacem magis optabat quam bellum, admiratus tamen insolentiam Gallorum & repentinum furorem, qui eius voluntatis ignari, nulla ratione ducti oppidū quod possidebant,

oppugnare cœpissent, oppidanos quos antea reprimere conabatur, ut acriter propugnarent hortatus est. Quod illi sine ulla quidem hortatione strenue faciebant. Ceterum Gallorum erat oppugnatio duplex. Nam propugnantes oppidanos magis quidem arcis custodes, quam ex castris Gallorum oppugnantes fatigabant. Ab illis enim tormentis à tergo feriebantur. Ideoque Rex post mediam noctem quæ secuta est, omnia loca in quibus propugnantes ab arcis præfectis offendi poterant, magnis multisq; confixis trabibus iniectaque terra muniri iussit. Quod ut citius ac melius fieret, ipse quidem tota nocte æque militis atque Regis officio usus est. Prima luce munitione peracta, omnes vigilia noctis ac labore operis defessos, ut conquireretur, commonuit, aliosq; recentiores qui vicissim

10 propugnarent, hortatus est. Oppidani vero omnes & regii milites, quibus etiam mulieres ac pueri arma ministrabant, cum Gallorū magnus exercitus vndique oppidum circumplexus oppugnaret, eo acrius ultro propugnantes hostes à muris propellebant, quod minime dubitabant, quin si in illorum potestatem venirent, ultimo iam supplicio plecterentur. Omnes igitur sibi mortis periculū timentes propugnando fortiores erant, & magnos labores continuasque vigilias tolerabant, ideoque ab ingenti hostium multitudine longaque obsidione sese incredibili virtute defendebant. Erāt enim in castris Gallorum qui sunt in oppugnationibus ferocissimi, hominum millia quadraginta. Quos acriter oppugnantes, ac nonnunquam scalis muris adpositis ascendere certatim conantes, Perpignani ciues tum sua virtute, tum Regis hortatu fortissime repulerunt, & quatuor pene menses,

20 præter maximos labores, etiam famem multarumque rerum inopiam pertulerunt. Nam sub idem tempus Ferdinandus Regis filius ex Castella, vbi Regis Henrici sororem Helisaben, ut superius demonstrauimus, in matrimonium duxerat, obsessio patri subuenire desiderans, paucis comitatus equitibus in citeriorem transiit Hispaniam, & auxiliis in itinere contractis Barcinonē peruenit. Hic etiam & Gerundæ copiis auctis, Perpignanū versus proficiscitur. Cuius aduentus expectatio terribilis admodū in castris Gallorū ferebatur. Omnes enim & vltioris & citerioris Hispaniæ procures cum magno equitū & peditū numero secum ducere Ferdinandū, multi Gallorū ducibus falso nunciabant. Nam & equites valde pauci cum Ferdinando veniebant, & peditum quoque paruus erat exercitus. Galli tamen crebris falsisque rumoribus perterriti, prima nocte taciti discessum parare cœperunt, & de secūda vigilia magno silentio castra mouētes, obsidione relicta, clā discesserunt, totaq; nocte continenter euntes, in Galliæ fines ante diē peruenērunt. Quorū fugam cum vigiles ciuitatis nondum exorto sole, nihil in locis vbi Gallorū castra fuerāt concernentes, animaduertissent, affecti magno gaudio ad Regē certatim concurrūt propter hostiū discessum præmia petentes. His abitionē Gallorū nunciantib. incredibilis omnib. lætitia, sed maior oppidanis orta est, à quib. exultātib. maximus exortus est clamor. Rex autē cuius animus & omnis mētis affectus erat in filio Ferdinādo, suspicari statim vereriq; cœpit aduersus eū Gallos esse pfectos. Ideoq; nōnullis cōfestim pmissis pueris velocissimis, ipse mox cū multis equitib. & magna Perpignanēsiū multitudine de filii salute valde sollicitus ex oppido pfectus est. Cumq; nō longius pgressus esset, ei & filiū cū exercitu iam aduētare, & hostes in Galliā ingressos esse, & Narbonā ciuitatē versus proficisci

40 nunciātū est. De quib. reb. etsi minime Rex dubitabat, certissimis nūciis affirmātib. tamē nō tam anceps quā videndi filiū pcupidus ad eū pergere statuit. Signa cuius & armorum fulgores vbi milliū septē iter confecit, plane pspexit, & multos à Ferdinādo missos nuncios accepit, ac ingētes lætantiū militū voces audiuit. Ferdinādu interea & de Gallorum discessu, & de patris aduētu certior factus, cū equitib. leuis armaturæ Regi celerius obuiā venit, à quo nō minus honorifice quā lætāter acceptus est. Et post gratissimos amplexus, dū milites vtriusq; cōuenirēt, lōgos sermones inuicē contulerūt. Demū Perpignanum simul eodē die sese receperūt. Hic dies prope viginti, dū Ferdinādu & eius milites lōgi itineris laborib. defessi cōquiescerēt, Rex cōmoratus, interim cōuocatos oēs oppidanos iterū cōmonuit, ut Ludouico Gallorū regi cuius amicitia cōseruare volebat, breuī tēpore parerēt, donec mutuū q. illi iure debebat, p. solueretur. Ad hæc verba regis ex oppidanis vir quidā non ignobilis hoc modo respōdit. Quod ex me audies, inuictissime Princeps, hoc nimirū est insitū mētib. omniū q. Perpignani ciuitatē & totā eius puinciā colunt. Vnus. n. ex paucis ego sum, ne dicā solus, quos tuus hic populus omnib. in reb. & publicis & priuatis negotiis semper consulere cōsueuit. Quapropter nemo quidem est in hoc oppido, cuius ego mores & ingeniū ignorem. In hac autem re quam nunc à tua maiestate iubemur, iam pridem voluntates & animos omnium sum expertus. Quibus omnino decretum est, quoduis mortis genus potius perferre, quam diem vnum Gallorum mores & imperium subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo Principe, barbaros quidem aliorum

mores & insolitam feruitutem tolerare non possumus. Quare si tu, magnanime rex, quod non credimus, Galliarum regis amicitiam pluris facis quam amorem nostrum quo te prosequimur, tibi que libet illi huius oppidi liberam possessionem relinquere, hoc est quod nos tuam maiestatem supplices deprecamur, ut nobis aut ipse alium colendum quemuis locum concedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & vxoribus aliud quærere domiciliū permittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterum contra nos reuersuros Gallorum exercitus suspicaris, nullum quidem nobis maius beneficium cōferre potes, quam si te laboribus & periculis eripiens aliquē tutum in locum contuleris. Nos enim te vel absente semper honorem tuum, nos domos nostras, liberos & vxores, præsertim contra Gallos, facile defendemus. Quapropter etsi monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen 10 quia sibi quam deuotissimos esse cognouerat, cōsolari maluit quā accusare. Quibus, quoniam ex oppido iam discedere statuerat, Ludouicum Requisentium præfecit, & cum eo multos nobiles & equites regnorum suorum quorum multos paucis ante diebus militaribus donis & insignibus ornauerat, manere iussit. Quorum nomina pauca hæc occurrunt: Spurius Cardona, Martinus Angulus, Ludouicus Mudarra, Ioannes Clauerius, Michael Ioannes Gralla. His omnibus ubi quid facere deberent imperauit, postero die militibus Castellæ qui cum Ferdinando venerat, veniam & missionem flagitantibus, & annona quam in oppido relinquere volebat, iam deficiente, cum filio Ferdinando & eius exercitu Barcinonam versus proficiscitur, septimoque die postquam discesserant, in ciuitatem perueniunt. Hic cum dies quinque Ferdinandus commoratus esset, etsi cum patre manere diutius optabat, suæ tamen vxoris Helisabæ Castellæ reginæ nunciis & literis urgentibus, ad eam demum cum suis copiis, patre suadente, discessit. Cuius discessum cum primum Galli, qui Perpignani arcem tenebant, intellexerunt, ad Ludouicum regem in Galliam nuncios & literas miserunt, quibus eum de Ioannis Aragonum regis absentia, & eius filii Ferdinandi in Castellam recessu certiores faciebant. Ideoque si duces cum exercitu redirent, oppidum capere facile possent. Sin autem eius expeditionem negligeret, & serius exercitum mitteret, sese cum arce simul in hostium potestatem venturos esse dicebant. Nec dubium esse, quin paucis diebus aut oppugnatione aut fame deuicti manus hostibus darent, propterea quod equites & oppidani posteaquam eos rex Aragonum deseruerat, incessanter nos in arce multis tormentis acrius oppugnabant, sequi nunc longis vigiliis & magnis laboribus iam defessos, vix posse pedibus insistere. Periculis igitur illorum rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodum & iniuriam quæ eum maneret in posterum, ducibus qui cum copiis apud Narbonam ciuitatem constiterant, imperauit, ut ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarent, donec his expugnatis totam eorum prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, ut si inde sine suo iussu recederent, scirent se grauiore ei poenas esse duros quam hostibus, si in eorum potestatem venirent. Duces erga Gallorum quos ab obsidione discessisse grauer poenitebat, cognita regis voluntate, non tantum minis eius & imperio, quantum verecundia commoti, quamprimum conuocatis militibus qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidum statim conueniunt, quod magna festinatione locatis castris dispositisque tormentis acriter oppugnare cœperunt, existimantes oppidanos à ducibus & rege destitutos aut metu perculsos in deditionem esse venturos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iam manu capiendos. Sed tamen eos longe nimirum sua fefellit opinio. Perpignanenses enim qui dum rex aderat, in patriæ defensione magnam laudem promeruerant, regem quidem absente multo fortiores erant, acriusque propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterant, sed odio magno quo Gallos inimiciter prosequabantur, & pugnandi desiderio confluentes, interdum nonnunquam noctu portis oppidi reclusis, in castra hostium erumpentes, illorum multis occisis & nonnullis capris in oppidum summa celeritate sese recipiebant, ac potius oppugnatores quam propugnatores erant, donec attoniti Gallorum duces & iam defessi non solum ab oppugnatione cessabant, sed urgente quoque metu de discessu plerumque 50 cogitare. Formidabant enim non modo bellicosissimos viros, sed armatas quoque mulieres fortissime pugnantes. Quapropter etsi sui regis indignationis & iræ memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tamen multis magnisque cladibus & de victoria iam desperantes prorsus abiissent, nisi defecisse commeatus obsessis & omne cibarium genus intellexissent. Qui menses ab obsidionis initio circiter octo non solum cibariis humanis, sed omnibus etiam consumptis animalibus & herbis diuturna fame languentes, dum propugnabant, suo ipsorum motu concidebant. Intoleranda quippe fame vix credibile est quam patientes erant. Omnes enim multis diebus nihil præter mures ac felles & domesticos canes, quos mulieres per vices oppidi linteis & longis latisque palliis venabantur.

nabantur, commanducauere. Quibus etiam deficientibus extrema iam necessitate laborantes, non solum in carnes Gallorum quos occiderant, dentes intulerunt, sed in suorum quoque cadauera morsus iniecerunt. Nonnullae mulieres cum peperissent, rabie famis agitatae vtero suo continuo foetus reddiderunt. Aliae praeterea matres inedia stimulis actae non equidem maternae pietatis oblitae, sed famis imperio conuictae suos filios siue fame siue alio casu peremptos, lamentatione miserabili propriisque lachrymis aspersos comederunt. O rem admirabilem, & cibi genus infandum! O rarum famis & extremae necessitatis exemplum! Quod in Hispania tamen tertio nunc accidit. Bis enim antea contigerat, & Numantinis a Romanis obsessis, & Saguntinis a Carthaginensibus. Sed Perpignanensi fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & suprema pericula suo etiam rege monente vitare potuissent, noluerunt. O ingentem hominum & admirandam in laboribus & periculis perseverantiam! Usque adeo namque Perpignani ciues in patriae defensione pertinaces fuerunt, usque adeo Gallos oderunt, ut ne illorum imperium subirent, omnia malorum genera perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed equitum quos illic rex cum praesidio reliquerat, constantia laudabilior, propterea quod a rege saepius admoniti per literas, ut exirent ex oppido, quoniam eis commeatum & subsidium mittere non posset, illi tamen ne ciues quos fortissimos agnouerant, desererent, cum eis permanere & extrema pati decreuerant. Ceterum cum fames indies magis vrgeret, & neque subsidii, neque vitae vlla spes esset, honestas a Gallorum ducibus oblata de pace conditiones, ut & ciues honorifice benigneque tractarentur, & equites cum armis & equis discederent, acceperunt. Galli igitur portis iam reclusis, multis in oppidum ad explendam famem & ciuium mulcendos animos praemissis cibariis, ingressi tandem & suis & aliorum laboribus finem fecere. Equites vero regii, quoniam pro cibis equos omnes absumpserant, armis etiam quae ferre non poterant, relictis, pedibus iter facientes ad regem Barcinonem peruenerunt. Quos rex omnes amplexus magnis honoribus excepit, & eorum fide fortitudineque mirifice laudata, pro tempore quibus potuit muneribus profecutus est, excusata pecuniae & rei familiaris tenuitate.

De morte eius & gestis in ea.

30 OMNIBUS confectis & extinctis bellis reliquum vitae suae tempus Barcinonae transigit. Vbi demum labore senioque pene consumptus, vitali iam deficiente virtute, febre defatigari coepit. Cum igitur lecto triduo decubuisse, ut erat semper homo cautus & prudens, iam se moriturum cognoscens, accersito animae medico de omnibus exactae vitae noxiis Christianorum more gemens, & magno cum dolore confessus est. Allatum mox sacramentum quod audidissime petiuerat, lachrymabundus deuotissime recepit. Vbi vero animae saluti consuluit, testamentum deinde condidit, & Ferdinandum filium haeredem successoremque legitimum instituit. Ad quem in Castella tunc commorantem nuncios & hanc misit epistolam. Satis me diuque vixisse cognosco, Ferdinande fili charissime, & ideo quoniam & diutius, & ut opinor, bene & cum honore vixerim, magnas immortalis Deo gratias ago. Nunc autem iam tempus est, ut naturae debitum persoluam, cui ego iam 40 citatus, quoniam sic necesse est, parere minime recuso. Arbitror itaque me propediem ab hac vita mortali discessurum. Continua siquidem febre quinque dierum meum pene defatigatum corpus & aetate confectum in horas magis debilitari sentio, & cum spe vitae simul deficere. Quapropter ubi nostrorum maiorum more & Christianae religionis instituto diuinis & humanis rebus satisfeci, mihi aequum atque per necessarium visum est, ut te quem priusquam discedam videre non potero, de valetudine mea vel emigratione potius per literas & nuncios certiores facerem. Mitto igitur tibi simul & Isabellae tuae praestantissimae coniugi salutem & paternam benedictionem. Et quia de rebus a me nuper institutis quid tu Ferdinande fili pro nostra & aliorum salute sis facturus, ex testamento nostro plane omnia cognosces, hac epistola vos (nam tecum etiam Isabella filia charissima loquor) pro 50 meo erga vos amore, & ite pro vestra in me pietate moneo, rogo, & obtestor, ut omnibus rebus humanis diuinas anteponatis. Nihil vobis unquam sit charius Dei cultu, nihil virtute praestantius. Nihil praeterea sine bonorum virorum consilio faciatis. Mementote quae semper istius nostrae monitionis, quae vos ab amore paterno missa profecto nunquam fallat. Ego vobis & labores & aemulos non defuturos prospicio. Sed vos si meis monitis parueritis, nullis unquam victi cedetis aduersariis, nullis defatigati laboribus succumbetis. Equites insuper vobis & populos omnes vestri principatus & regiam demum dignitatem plurimum commendo. Valete & absentiam nostram fertote moderate. Cum his literis nunciis ad Ferdinandum filium missis, omnes qui aderant, quoniam tristitiam quandam pra-

se ferre videbantur, consolari cœpit, ut vim necessitatis æquo animo ferret, omnibus moriendum esse dicens, neque tamen eos mori posse qui bene vixissent. Bonis hominibus & virtutem colentibus auxilium diuinum non defuturum, quod sibi multis in rerum & fortunæ varietatibus nunquam defuisset. Hæc cum dixisset, remotis omnibus contemplationi deditus aliquandiu conquieuit. Mox autē ubi vitæ spei minus habere cœpit, admissos equites & familiares perhumane singulos amplexatus, suppliciter ab omnibus veniam petiuit, si quem forte grauius offendisset, si cui non pro meritis satisfecisset. Interea medici quo diutius eius mortem differrent, ex margaritis & auro cæterisque gemmis admodum preciosis & simul contritis cōfectos cibos ei propinabāt. Quibus aliquanto suffultus tam diu vitam produxit, donec quæ voluit, effecit, dixitque omnia. Nullum doloris signum, nullam mentis perturbationem, nullum deniq; mortis metum præ se ferens, sed aduersus eam fortis & cōstans, omnium præteritarum rerum memor, & præsentēs diligenter instituit, & de futuris prudenter religioseq; consuluit. Pridie vero quam naturæ satisfaceret, cum se grauius affici sensisset, extremum ecclesiæ petiit olei sacramentum. Quo solenniter perunctus, laborantis & iam demigrantis animæ spiritum magno labore ducens, à sacerdotibus Euangelicam lectionem recitari qua Christi cruciatus referuntur, obsecrat, & pœnitentiarum psalmos. His orantibus aures dum præbet attentiores, subito nimioque languore defessus totus pene concidit, adeo ut conclusis iam luminibus & manibus frigidis à nonnullis efflasse animam crederetur. Verū mox respirans & iam reclusis oculis omnes qui aderant, aspiciens, O vanas, inquit, hominum cogitationes! O miseros omnes qui ad principatus aspirant, qui diuitias, opes, & nimios honores affectant! O fœlicem pauperum conditionem, & illorum securam vitam atq; beatam, qui panem comedunt cum sudore sui vultus, qui viuunt labore manuum suarum! Nam mihi misero quid regnum, quid honores, quid obsequia plurimorum contulerunt? Quid? labores scilicet magnos & multa corporis & animæ pericula, nec vnquam ætate tam longa potui mihi diu es aliquos videre bonos. O me miserum & infœlicem qui tã sero fallacem mundum cognosco! qui vitam certe vixissem multo meliorem, si non Rex, sed pauperis agri cultor fuisset. Hæc magno cum animi dolore ferebat, Alphonsi fratris, ut arbitror, recordatus atque secutus exemplū, qui Neapoli olim moriens eadem protulisse verba memoratur. Cæterum cum hæc dixisset, imaginem Christi crucifixi quæ iuxta eum erat, defixis oculis intuens: O conditor, ait, mundi Deus omnipotens, & hominum pietissime redemptor, parce mihi indignissimo seruo tuo, miserere mei clementissime Iesu, & à peccatis meis auerte faciem tuam, non meis meritis Domine, quæ nulla sunt, sed illa tua ineffabili pietate & infinita misericordia qua motus, ut homines à morte redimeres, crucis mortē subire voluisti. Hæc locutus voce iam deficiente Christi patibulum sæpius osculatus expirauit.

De ætate eius, & tempore mortis, & exequiis.

DECESSIT Barcinonē decimoquarto Kalendas Februarii, post partum virginis anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, ætatis vero suæ octogesimo quarto, mensibus quinque minus & decem diebus. Aragoniæ autem regno præfuit annos viginti. Cuius funus maximis honoribus & ingenti solennitate celebratū est, sed multo maiore omnium mœrore atque fletu deploratum, tota ciuitate summo dolore concussa, adeo ut mœstissimis lamentis quæque Barcinonæ domus funestata videretur. Vbique namque luctus, ubique gemitus, ubique denique miserabilis fletus audiebatur. Cum primum egit animam, præter multas hominum querelas & vberrimos fletus, venaticos etiā canes quibus persequi feras consueuerat, tristes vlulatus emittentes mirabiliter fleuisse, cōplures nobis viri nobiles affirmarunt. Aragones præterea omnes, Gothalani, Siculi, Valentini vexilla magno gemitu per terram trahentes, in signum magni doloris etiā clypeos confrugerunt. Huius siquidem Principis mortem incredibiles hominum lamentationes secutæ sunt, quæ nondum etiam post triginta annos à multorum pectoribus exciderūt. Plures enim qui cum eo vixerunt, sæpe mecum sermones conferentes, eum sine gemitu lachrymisque nominare vix possunt. Peractis exequiis, defuncti corpus preciosis vnguentis balsamoque perunctum ex Barcinone magnus sacerdotum numerus & ingens nobilium multitudo Populetum detulerunt. sic enim testamento statutum fuerat. De cæteris autē rebus in testamento relictis nihil compertum habui, nisi quod à Ioanne Coloma secretario eius accepi, de sacrificiis quibusdam & rebus diuinis pro illorum salute quotannis celebrandis, qui sub eius imperio militantes in præliis occubuissent.

LVCII MARINEI SICVLI
DE REBV S HISPANIÆ
LIBER XIX.

De Rege Ferdinando & Isabella Regina Catholicis Principibus.

10 **E**TSI de rebus quas rex Ferdinandus & Isabella regina gesserunt numero multas & magnitudine mirabiles, historiam recentem adhuc & vix absolutam publicare non licet, tamen Carolo regi Cæsarique nostro qui fortasse virtutes auitas & præclaras actiones ignorat, rem pergratam faciemus, si pleniorē historiam magnumque volumen in annum quinquagesimum differentes, summam quandam & quasi breuiarium rerum quas animose sancteque gesserunt, in lucem proferemus. In quo multis etiam Hispaniæ nobilibus atque Siciliæ, quorum parentes pro regia dignitate magnos labores multaque pericula passi, magnam laudem perpetuamque memoriam meruere, gratificabimur. Cæterum priusquam de rebus, quas principes catholici gessere, quicquam dicamus, more nostro de vtriusque natiuitate breui sermone
20 referemus, & primo de rege Ferdinando.

De loco & tempore conceptionis & natiuitate eius.

GENITVS fuit rex Ferdinandus in Aragoniæ pago quem Aragones Fresinum vocant, & distat à Calatauto passuum millia circiter duodecim. Locus est autem, quamuis paruus, aquis tamen, hortulis, arboribus amœnus, & agris fertilis, vbi Ferdinandi parentes dies aliquot commorantes eum genuerunt, anno supra mille & quadringentos quadragesimo nono, circiter Idus Iunias. In hoc autem paruulo pago & cuiusdam agricolæ pauperis hospitio genitum fuisse regem Ferdinandum, nobis quidem multis rationibus
30 constat. Nam cum rex Ioannes pater eius hinc discedens, Valentiam versus profectus esset, vt illic equitum quorundam perniciosas factiones & magnos populorum tumultus compesceret, regina Ioanna quæ remanserat in Fresino, post Idus Iulias cessantibus naturæ menstruis se grauidam esse cognouit, cuius rei nuncium cum literis ad regem destinauit. Quem nuncium postero die Ioannes Pietas regis hospes cum aliis reginæ literis subsequutus, magnis à rege muneribus & omnis immunitatis priuilegio donatus est, atque etiam vt omnes patriæ suæ qui fere omnes agri cultores erant, honore præcederet. Rex præterea Ferdinandus cum hac transiret, Isabellæ reginæ me præsentē suum genitale solum ostendens, Ecce, inquit, locus, ecce domus, in qua me parentes genuerunt. Erat autem domus admodum parua, cuius parietes non marmorei, non lapidibus extructi, sed
40 qui ex compressa terra vix manebant, quos cum Carolo Imperatore Cæsaraugustā proficiscentes, quia Ioannes Pietas & eius vnicus filius è vita migrauerant, cum Ioanne Ruffo Archiepiscopo Consentino legato summi Pontificis sine cultore vidimus & sine tecto. Hinc regina discedens Kalendis Octobris vtero iam tumescenti & per Nauarræ principatum proficiscens, Sangosæ constitit, vbi propter absentiam regis ipsa simul cum Carolo priuigno, consiliariis & iustitiæ præfectis adhibitis, omnibus Nauarræ & Aragoniæ populis iura prudenter administravit. Cumque pariendi tempus instare sensisset, & infans ex vtero matris egredi conaretur, etsi tunc temporis imbrium tempestas erat horribilis: vt tamen in Aragonia pareret, lecticam statim conscendens Sosium, quod erat Aragoniæ oppidum Nauarræ propinquius, deferri se propere iussit. Huc dum vehitur, itinere toto
50 per passuum millia fere septemdecim, quamuis magnis continuisque partus doloribus afficiebatur, tamen vt erat fortis & prudens & suæ dignitatis atque salutis non oblita, dolores quibus maxime torquebatur, suppressens ac dissimulans, Deo preces & orationes fundere nunquam destitit. Vbi tandem Sosium peruenit, Dei auxilio & nomine Mariæ Virginis inuocato, & adiuta diligentis obstetricis officio, filium peperit Ferdinandum sexto Idus Martias, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

De signis & iudiciis prosperæ natiuitatis eius.

QVO quidem nato magna repente serenitas orta est, & sol qui die toto vix apparuerat, multo clarior quā solebat, effulsit. In æthere præterea corona variis ornata colo-

ribus & iridi similis visa est. Quæ signa nimirum multis qui aderant, ostendere videbantur, ut puer qui proximo partu natus esset, clarissimus inter homines erat futurus. De cuius etiam natalicia felicitate multi viri sapientes & astronomi, non præsentibus modo qui eum natum viderunt, sed absentes quoque longeque distantes multa magna; prædixere. Siquidem Neapoli eo die quo natus est puer, vir quidam religiosus ordinis Carmelitarum, homo literis & moribus insignis ad Alphonsum regem in castellum nouum veniens, Hodie, inquit, rex in Hispania citeriori puer tui generis natus est, qui maximus olim inter Christianos Principes nominabitur, quippe qui res magnas, multas, & sanctas domi forisque geret, quibus fidem, nostram religionem Christianam, & Hispaniæ nomen altius attollet. Cuius verbis & vaticinio rex, quoniam vir sanctus à multis qui mores eius & vitam nouerant, habebatur, & multa quæ antea prædixisset, verissima reperiēbat, magnam fidem adhibuit. Quam non multo post cum de Ioanne reginæ partu nuntium accepisset, affectus lætitiæ confirmauit. Carolus etiam princeps Vianæ, frater eius ex patre, qui fuit virtute præclarus & diuini cultus admodum studiosus, cum ad se prændentem Ferdinandus admodum puer & annorum fere quinque venire nunciaretur, ei confestim surgens obuiam descendit, & suis quibusdam dicentibus ut eum, quoniam puer erat, expectaret in mensa: Nescitis, inquit, quæ causa vel quæ ratio potius me mouet, ut puerum hunc plurimum diligam & magnificiam, profecto non solum quia frater meus est, sed quod eum sine dubio prospicio Principes omnes quos Hispania nostra peperit, omnigenere virtutum superaturum. Alia præterea multi viri non indocti multa prædixerunt, qui suis opinionibus & iudiciis decepti minime fuerunt. Asserebant enim puerum adolescentemque labores magnos multaque passurum pericula, postea vero de multis hostibus & aduersariis victorias habiturum triumphales, & ex tenuissima fortuna ad honores amplissimos venturum & altissima rerum fastigia. Quæ quidem omnia suum effectum sortita iam vidimus. Cæterum Ferdinandus in Fresino genitus & in Sosio natus, ut erat in omnes Princeps humanus & benignus, vtriusque loci memor vtrumque populum maxime coluit & memorabilem fecit.

Descriptio Sosii & laudes.

Nunc autem quoniam de Fresino supra mentionem fecimus, æquum videtur, ut de Sosio quoque pauca dicamus. Est itaque Sosium quod indigenæ Sos appellant, oppidum Celtiberiæ quæ nunc Aragonia dicitur, primum quod ex Nauarra venientibus occurrit, in edito loco positum. Quæ res causa est magnæ salubritatis. Geminos colles amplectitur, ex quibus descensus est & ad totidem planicies & agros admodum fertiles, multumque frugiferos. Multis rebus ad humanæ vitæ usum necessariis abundans: felix præterea claris alumnorum ingeniis, & equitibus nobile. Quorum præter alios qui militari virtute ac eruditione laude magna digni fuere, duo præcipue viri recentiores & nostri temporis nobis occurrunt merito nominandi, Iacobus scilicet Fontius & Martinus Ampius, moribus & literis insignes.

De pueritia eius & educatione.

Nunc autem digressio nostra finem habeat, & ad Ferdinandum reuertatur oratio. De cuius infantia quod scribam nihil habeo, nisi quod cum esset forma conspicuus, in se omnium oculos conuertens, parentibus magnam spem probitatis magnæque virtutis promittere videbatur. Cum autem septimum ageret annum, quo iam ætas discere literas admonet, excellentis ingenii magnæque memoriæ signa dedit. Sed iniquitas temporum fortunæque scruientis inuidia magnum Principis ingenium quod erat ad literas capessendas aptissimum à bonarum artium studiis retraxit. Nam cum Hispano more legendi scribendique ordinem didicisset, & iam Grammaticæ præceptis incumbere vellet, exorto bello quod Carolus à quibusdam male persuasus patri suo crudeliter intulit, puer à literarum studio reuocatus, armâ cum vix annum decimum compleuisset, tractare coepit, & aurigis ac pueris à pedibus adiutus equum ascendere & agitare didicit. Qui cum propter ætatem sine ullo dignitatis titulo parum autoritatis haberet, ut & honore aliquo gauderet, & ab aliis diligentius obseruaretur, Montis Albi Dux à patre creatus est. Educatus autem inter equites armatos & adultus, cum literis vacare non potuisset, eruditione caruit: tamen magnis ingenii viribus adiutus, & consuetudine sapientum non minus prudens euasit ac sapiens, quam si fuisset doctissimis præceptoribus eruditus. Sed de virtutibus eius & aliis rebus alias. Nunc enim quoniam quantam fortitudinem adolescens in officio rei militaris ostendit, quantamque meruit laudem multas adeptus victorias, & quas res

vsque ad tempus quo duxit vxorem, gessit, in patris eius historia demonstrauiamus: cū de Isabellæ Reginæ die natali pauca dixerimus, ad ea quæ matrimonio coniuncti simul gesserunt, summatim referenda veniemus.

De Isabellæ Reginæ progenitoribus.

ET s I de Castellæ Regibus & Isabellæ Reginæ prosapia longam mentionem fecimus, nunc tamen aliquid repetere pernecessarium ducimus, vt qui fuerint eius proauis scire volentibus gratificātes, quam recta linea, quamq; legitimo iure in Castellæ regno successerit Isabella post mortem Henrici fratris, ostendamus. Ab Alphonso itaque, reliquis omiſſis, initium sumemus. Qui cum clementissimus & humanissimus fuisset, Petrum genuit sibiq; successorem instituit, qui crudelitatis infamiam subiit, vnde cognomen accepit. Quapropter ab Henrico fratre suo notho iure cæsus existimatur. Quo de medio sublato complures Hispaniæ proceres quibus illius immanitas formidolosa fuerat, ad Henricum gratulatum conuenientes, eum statim Regem appellauerunt. Hic Castellæ nobilium & omnium populorum voce Rex electus, humanissime gubernauit. Cui mortuo Ioannes filius successit, qui filium genuit Henricū, cui Ioannes filius in Castellæ regno succedens Henricum filium habuit, qui propter aduersam corporis valetudinem Valetudinarius fuit appellatus. Ex quo natus est Ioannes cognomento secundus. Hic in Tauro ciuitate natus adhuc infantulus patrem amisit. Ideoque patruus eius Ferdinandus quasi tutor, Castellæ regni curam suscepit, & iustissime fidelissimeque gubernauit, vsque ad tempus quo puer diligenter educatus & adultus ad ætatem peruenit, qua potuit gubernare. De cuius electione & iureiurādo quo Hispaniæ nobiles & ciuitates Regi suo quasi pignus fidelitatis præstare solent, & Ferdinandi patris eius admirabili virtute animoq; magno & excellenti latius alibi scripsimus. Illud autem hoc loco admonere volumus, quod vulgo fertur & in multorum mentibus insitum est. Dicunt enim Ferdinandum in Toleti templo maiori, quo magnates & ciuitatum procuratores cōuenerant, vt qui Rex erat futurus post Henrici mortem intelligerent, Ioannem fratris filium paruulum circumstantibus ostendisse suis humeris impositum. Quod alii minime probant, propterea quod eo tempore puerum Segouix fuisse dicunt, nec Toletum delatum fuisse propter imbecillam ætatē. Quapropter absens Rex fuit appellatus. Qui procedente tempore diligenter educatus cū ad ætatem peruenisset, qua iam curatoris non egebat, multis instructus lectionibus & sapientum virorum consiliis adiutus, regni sui curam suscepit, & annos prope quinquaginta regnauit. De cuius administratione rebusque gestis historia prægrādis & capitulosa satis circūfertur. Hic Rex vxorem duxit Mariam Ferdinandi patris sui filiam, quæ primum filias peperit duas, quæ teneris annis à vita migrarunt, & deinde peperit Henricum, qui fuit huius nominis numero quartus. Cuius matre defuncta, pater Isabellā duxit vxorem Ioannis Portugalliæ Regis ex filio neptem, ex qua illi Isabella nata est, de qua nobis est sermo futurus, & Alphonſus, qui annum agens fere decimum quartum sublatus est. De cuius genere mortis quod homines opinantur, ego quidem nec affirmo nec inficio. Extinctum enim suspicantur non sine veneni suspicione. quod si fuit datum, quod ego non arbitror, profecto nequaquam gustasset, sique de quibusdam qui regni patrimonium occupātes res nouas moliebātur, sentiebat, dissimulando tacuisset. Deceptus est enim puer, propterea quod nec eius animus excellens, generosus, & vere regius quæ fieri contra suā dignitatem videbat, tacere potuit, nec ætas puerilis hominum mores & insidias nouerat. Nunc autem quoniam de rebus gestis Henrici Regis, de moribus, de duabus vxoribus, quarum, quia natura mollis erat, neutram deflorauit, ab aliis autoribus multa narratur, & nos etiam aliis in locis pleniorē fecimus mentionem, ad Isabellam iam nostra reuertatur oratio.

De loco & tempore natiuitatis eius & aliis rebus.

NATA est Isabella Regina in oppido Matricali, quod à Salmantica ciuitate distat passuum millia circiter quinquaginta, albi vini copia & bonitate nominatū, anno supra millesimum quadringētesimo quadregesimo nono. Quæ post obitum patris cum mater mariti desiderio nimium flens in grauissimam nō solum corporis valetudinem, sed etiam mentis ægritudinem incidisset, Henricusque frater eius quem pater moriens Regem instituerat, omnia possideret, educata est modicis opibus tenuiq; fortuna, sine fastu, sine deliciis, sine mendaciis, sine adulationibus, sine vllis illecebris, quibus omnes fere magnorū Principum liberi delicatiores educari solent. Quam adultam sine vlla vel parentum vel aliorum indulgentia, sine multis epulis, quæ plærumque bonos mores & clara corrumpūt

ingenia, Castellæ regni proceres fere omnes multique pontifices qui vxoris secundæ Regis Henrici partum non legitimum fuisse opinabantur, Henrici fratris heredem futuram legitimeque successuram iureiurando constituerant. Quæ res Hispaniæ populis & ciuitatibus denunciata literis & præconum vocibus fama que late fusa, multos Christianorū Principes, vt eius coniugium peteret, excitauit. Nam præter alios qui clandestino secretoque modo nuptias illius affectabant, tres præcipui certatim magnoque studio compete-
 bant: Alphonsus scilicet Rex Portugalliæ, cuius vxor à vita decesserat, Carolus Dux Guianæ Ludouici Gallorum Regis frater & Ferdinandus Aragoniæ Princeps, quem parentes hanc ob causam paulo ante Siciliæ Regem instituerant. A Portugalliæ Rege mis-
 sus venit orator Vlyssiponensis Archiepiscopus, & à Ludouico Rege Francorum Car-
 10
 dinalis Albinus, Ferdinandi vero causam suscepit Alphonsus Carrillus Toletanus anti-
 stes. Quibus Isabella etsi diu cunctabunda magnaue verecundia suffusa, sicut in huius-
 modi re puellarum mos est, nihil respondit, sepe tamen ac sæpius requisita cum Dei mul-
 tis orationibus inuocasset auxilium, rem tulit ad consiliarios & regni proceres atque pō-
 tifices, quos sibi beneuolos fidelesque cognouerat. Qui prudenter omnia cogitantes,
 demum pensitatis omnibus competitorum partibus, & regni, paci, quietique futuræ cō-
 sultentes, Isabellæ consortium Ferdinandi Siciliæ Regis maxime conuenire dixerunt.
 Quorum fidelissimis & amantissimis consiliis admonita & iam persuasa, domesticorum-
 que suorum quos honoris sui studiosissimos cognouerat, votis & precibus adducta, cum
 Portugalliæ Franciæque legatos honorifice dimisisset, cum Ferdinando desponsata est
 20
 Siciliæ Rege. Qui quidem tunc erat impubes & annorum fere decem & nouem, quem
 sponsa mensibus vndecim tredecimque diebus antecedit. Iuncti sunt itaque pares æta-
 te, pares etiam forma, pares corporis statura, pares ingenio, pares moribus, pares fortitu-
 dine, pares generis antiquitate, propinquis & affinibus. Ex fratribus enim patrue libus ge-
 niti coniunctissimo gradu sanguinitatis Hispaniæ primates omnes pariter contingebant.
 De quorum contracto matrimonio cum parentes & cognati literas & nuncios accepis-
 sent, affecti sunt gaudio magno, omnesque Castellæ, Aragoniæ Siciliæque ciuitates sacer-
 dotesque psalmum Te Deum laudamus concinentes gratulationes magnas egerunt. Ve-
 rum enim uero cum fortuna semper bonis aduersetur, non defuit hominum malorum
 dolor & alienæ felicitatis inuidia, quorum prauis consiliis Rex Henricus persuasus ac
 30
 potius stimulis agitatus, cum conubio sororis & honore gaudere debuisset, eam primū
 dispositis insidiis capere tentauit, & custodibus tradere. Deinde cum neque capere neque
 nuptias eius dirimere potuisset, omnium rerū & oppidorum quæ pater illi testamēto re-
 liquerat, possessione spoliavit. Nec eo cōtentus, armis à regno depellere conatus est. Cu-
 ius iram vel cæcam potius animi caliginem cum Ferdinandus & Isabella neque literis de-
 præcatoriis, neque legatis, neque rationibus ullis placare potuissent, inter eos magnæ dis-
 cordiæ crudelesque factiones ortæ sunt, & ea mala secuta quæ semper in regni diuisione
 solent accidere. Nam cum regni proceres alii Regis Henrici, alii Ferdinandi & Isabellæ
 factionibus adhæssissent, Hispania tota multos annos durante discordia sine gubernatio-
 ne, sine iustitia, sine pace, sine quiete, magnis continuisque flagrauit incendiis, & genus
 40
 omne malorum perpeffa est vsque ad Henrici Regis obitum, qui mortuus est in oppido
 Maiorito anno septuagesimo quarto supra mille & quadringentos, tertio Idus Decemb.
 hora noctis fere septima. Obiit autem intestatus, vel quia (vt quidam dixerunt) se tūc mor-
 iturum non putauit, vel quia (quod verius est) vt fuit in vita negligēs & improuidus sem-
 per, sic fuit etiam in morte. Qui laborans in vltimis & articulo mortis, ea quæ ad animæ
 suæ salutem pertinebant, Hispaniæ Cardinali & aliis quibusdam primatibus commenda-
 uit, ex quorū numero fuere Rhodoricus Comes Beneuentanus, Marchio Santillanēsis
 Cardinalis frater, Castellæ Comestabilis, Dux Areuali, Marchio Villenæ. Ex quibus per-
 actis Henrici Regis exequiis, alii ad Isabellam Reginam quæ Segouiæ tunc erat, alii do-
 mum suam sese contulere. Rex quoque Ferdinandus de Regis Henrici morte certior factus,
 50
 ex Cæsaraugusta Segouiā magnis itineribus ad Isabellā venit vxorem, quæ iā reginæ Ca-
 stellæ & Legionis nomen & titulū sibi vendicauerat, & cum multis curiæ suæ nobilib. &
 ciuitatis magnoque numero sacerdotū Regis Henrici sui fratris funus solēniter celebrabat.
 Hic Segouiæ ciues ingēti lætitia regiis sublatis vexillis, Ferdinandū Regem & Isabellam
 Reginā Castellæ & Legionis altis vocibus appellauerunt, vtriusque manus humiliter oscu-
 lantes, quod etiam iureiurando confirmarunt. Idē regni proceres fecerūt & omnes Curie
 magnates, scilicet Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Alphonsus Carrillus
 Archiepiscopus Toletanus, Iacobus Mendozius, Marchio Santillanus, Gasias Altarus à
 Toletō Dux Albanus, Alphonsus Henricus Hispani maris Almirantes maximus Ferdi-
 nandi

nandi Regis auunculus, Petrus Fernandus Velascus magnus Castellæ Comeftabilis, Beltranus Cuuianus Dux Alburquerqueitanus, Petrus Manrhicus Comes Truignianus, multi præterea viri nobiles multique pontifices, atque alii quorum qui venire non poterant, procuratores mittebant, qui suo nomine quod ipsi præstare tenebantur, officio fungerentur. Idem faciebant aliæ ciuitates lætantes & populi congaudentes. Quidam vero qui nouas conditiones & res iniustas competeabant, non modo non venerunt ipsi, sed ne procuratores quidem miserunt, qui rebus nouis studentes, & suis Principibus & sibi ipsis multorum laborum magnorumque malorum causa fuere. Rex autem & Regina cū multis equitibus & ciuitatum populorumque procuratoribus officia & priuilegia quæ iure
 10 petebantur, concessissent & confirmassent, iustitiam quæ iam venerat in obliuionem, reuocare ac exercere cœperunt, & ad ciuitates populosque rectores miserunt. Cum autem gubernandi rationem modumque statuere vellent, dubitatio quædam magnatibus & consiliariis incidit, de qua nobis aliquid scribere necesse est.

*De procerum & consiliariorum couentu & dissectione super Castellæ
 regni successionē & gubernatione.*

Hic ubi magnates, uti supra dictū est, catholicis principibus obedientiā & iusiurandū præstiterunt, subinde difficilis inter eos quæstio magna; contētio orta est, propterea quod Castellæ regni successionē & gubernationē, alii ad regē, alii ad reginā pertinere contendebant. Qui regis causam susceperant, iis nitebantur argumentis, quod Castellæ regnū Henrico Rege mortuo sine liberis ad Ioannem Regem Aragonum Ferdinādi patrem legitimum successorem pertinebat, vel quia Ferdinandi Regis Aragonum filius & Ioannis Regis Castellæ nepos esset, vel etiam ratione sexus, quia vir erat & fœminæ præferebatur: & propterea hac eadem ratione ad Ferdinādum eius filium ius omne tam successionis quam gubernationis spectare dicebant. Reginæ vero patrocinantēs Hispaniæ nouis legibus utebantur & antiquis historiis, quibus inueniri statumque fuisse dicebant, in Castellæ regni successionē mulieres ē recta linea descendentes viris prælatas fuisse, qui essent ē linea transuersa & indirecta: ideoque Isabellam Ioannis Castellæ Regis filiam ē
 20 recta linea descendentem Ioanni Aragonum Regi qui transuersalis erat, præferendam esse contendebant, Reginam præsertim fortem, prudentem, & ad omnia quæ ad regni gubernationem requiruntur, idoneam. Et quod regno Castellæ succederent mulieres & gubernarent, olim statum obseruatumque fuisse multis probabant exemplis. Siquidē Ormisinda Pelagii Regis filia patri suo successit in regno Legionis, quæ nupsit Alphonso quī Catholici cognomen accepit. Ordisinda quoque Froilæ Regis Legionensis soror & Silonis vxor in regno fratri mortuo successit. In eodem regno eodemque modo successit & Sanctia post Beremuti sui fratris obitum, quam duxit vxorem Rex Ferdinandus cognomento Magnus. Eliura quoque Nauarræ Regina successit in Castellæ Comitatu, cui successit filius Ferdinandus, qui primus Castellæ Rex fuit appellatus. Vrraca præterea
 30 quæ nupsit Comiti Tolosano, Alphonso patre mortuo successit in regno Castellæ & Legionis, quæ post obitum Tolosani Comitis vxor fuit Alphonfi Regis Aragonum, ex quibus natus est Alphonfus Imperator. Berenguela insuper seu Berenguarina Castellæ Regis Alphonfi filia successit Henrico fratri qui palentiæ obiit admodum puer. Et Catharina Ducis Enclaustræ filia ad Castellæ regnum fuit assumpta cum Henrico marito, filio Regis Ioannis, qui fuit Isabellæ Regine catholicæ proauus. His demum rationibus & exemplis quæ iam venerant in consuetudinem, iudicatum est successionem & etiam gubernationem ad Reginam pertinere tanquam propriam & absolutam regni sui dominam, & non ad regem, qui regnum gubernare non debebat, quod sibi non datum fuisset nomine dotis nec dari iure potuisset. Hac in concilio procerum lata sententia, Regina quæ prudentiæ mater erat, Regi molestum iudicium illud fuisse secum cōgitans, ac etiam timens ne mutuus inter eos amor esset offensus, eum sic est allocuta. Etsi iure mihi Castellæ regni successio gubernatioque contigit, charissime coniux & amātissime, tu tamē quem Deus mihi Comitem & laborum meorum socium dedit, ut vir, ut Rex, ut maritus omnia cōstitues, omnia possidebis, omnia gubernabis. Nihil enim mihi reseruo, sed erūt inter nos, ut par est, omnia cōmunia. Nam cum Deus nos amore pares & moribus cōiunxerit, pares etiam simus in regni societate & omni iure necesse est. In nostris igitur principatibus æque tua quidem ac nostra iussa valitura sunt. Quod autem nostri proceres & consilarii cui nostrum Castellæ regnum successio competeret, scire voluerunt, molestum nobis esse non debet. Hoc enim ius quod modo sapientum virorum iudicio deci-

sum est, si res & incommoda quæ posthac accidere possent, prospicere volumus, & nobis ipsis maxime conuenit, & successoribus nostris profuturum est, & maxime necessarium. Hactenus enim, vt vides, nobis filius nō est, & an sit futurus incertum est. Isabellam habemus vnicam filiam. Quæ si vixerit & alicui principi vel nostræ nationis vel externo nupserit, maritus quidem eius si de Hispaniæ stirpe regia fuerit, quamuis è trāsuerfa linea descendens, nostrum post obitum hac ratione, qua vir fœminæ & maritus vxori præcederet, regni proprietatem gubernationemque sibi vindicare perfacile posset. Sunt præterea tibi fratres patruels, sunt & amitini complures, quorum quidem vnusquisque nostris successoribus litem posset intendere. Qui si forte vel contra nos vel contra successores nostros aliquid agere conabuntur, hoc quidem iure quod modo repertum est & statutum facile repellētur. Vides igitur quam commode quam prudenter & nobis & nostris hæredibus consultum sit. Quandoquidem nisi Dei benignitate res acta sic esset, existimare atque scire possemus nepotes nostros quos nobis gratias acturos sperare possumus, negligentiam nostram apud Deum & homines accusaturos. Nunc autem nihil esse video quod timere debeamus, nihil quod nos sollicitare possit, præsertim si nō ingrati ad Deum res nostras & omnia vota referemus, cuius gratiam & auxilium spero nobis nūquam defuturum. Hæc cum Regina dixisset, eius prudentiam Rex admiratus primum procerum consilium laudauit, deinde Reginæ sermonem sibi gratissimum fuisse respondit, postremo dignam esse Reginam & satis idoneam quæ non modo Hispaniam, sed etiam quæ totius orbis imperium regeret. Et eodem die hac de re silentio iussu statuerunt, vt in literis omnibus & priuilegiis quibus negocia expedirentur, vtriusque nomen scriberetur hoc modo : *Nos Ferdinandus & Isabella Dei gratia Rex & Regina*: literæque sigillo premerentur castella, leones, baculos, & aquilas continente, quæ sunt regnorum quatuor insignia. De quibus suo loco plura scribemus. In aurea quoque moneta quam cudi iusserunt, vtriusque nomen imprimi voluere, sicut in literis cum signis eisdem & præterea facies capitibus coronatis. Qui deinde multos annos & quam diu vixerunt, multa regna magnosque principatus quam sanctissime gubernauerunt, admirabili iustitia, magna fide, summaque concordia. Nam etsi non fuerunt homines malæ mentis qui dissensiones inter eos molirentur, qui rem suam augere procurantes in triticum zizaniam spargerent, tanta tamen fuit vtriusque prudentia, tanta constantia, tanta fides, tanta vitæ morumque similitudo, tanta denique voluntatis æqualitas & animorum concordia, vt humanam conditionem atque naturam, quæ quidē in regni gubernatione societate ferre vix potest, facile superauerint. Cuius quidem rei causa fuit, quod omnibus in rebus tam diuinis quam humanis nihil alter egit vnquam sine alterius vel consilio vel assensu. Nihil alter faciendum sibi putauit, quod alterius vel dignitatem vel animum potuisset offendere, nihil alter ab altero petere ausus est, quod honestum non fuisset, vel negari iure potuisset. Erant enim vnanimis & se mutuis affectibus amabant, & alter alterum non vt coniugem, & dignitate parem, sed tãquam superiorem maxime timebat & reuerenter observabat. His naturæ dotibus ornat, his pares virtutibus, nimirum sub eodem sydere nati fuisse videbantur. Quibus idem velle fuit semper & idem nolle, quibus Deus propitius fuit semper adiutor & protector, cuius auxilio res magnas gesserunt, suos principatus non modo defenderunt & conseruarunt, sed auxerunt etiam mirū in modum, & suis virtutibus & rebus gestis illustrarunt, & immortalem famam perpetuamque memoriam reliquere, perpeSSI tamen labores innumeros & maxima pericula. Nam cum post Regis Henrici mortem ei legitime successissent, & autoritate regia multis malis occurrentes iustitiam in multifariam delinquentes exercere cœpissent, idem illi qui Regis Henrici partes susceperant, timentes ne rerū quas iniuste possidebant, possessiones amitterent, Alphonso Portugalliæ Regi persuaserunt, vt Castellæ regnum repeteret, quod sibi ratione matrimonii quod cum Ioanna quæ Regis Henrici filiam esse iurauerant, contrahere volebat, iure deberi contendebant. Qui malignis illorum consiliis impulsus, suoque iudicio deceptus, & alieni regni cupiditate captus, magnos coegit exercitus, & cum equitum quinque millibus & peditum quinde-
cimum in Castellæ regnum ingredi statuit: tamen si nō defuere suæ domus tunc temporis viri prudentes & consiliarii qui eum à proposito reuocare conabantur, quorum vnus suo & aliorum nomine sermonem huiusmodi habuit.

Consilium quod dederunt Regi Portugalliæ sui familiares.

NOSTRA erga te fides & obseruantia quam tibi debemus, Rex excellens, nos maxime cogunt & sanctissime monent, vt ea quæ de belli huius expeditione quam aliorum consiliis iam persuasus parari iubes, prospicere videmur, tibi non ignota esse patiamur: quando.

quandoquidem nisi nos animi nostri fallunt, huiusmodi belli motus & apparatus multa nobis magnaquē mala portendere videntur. Magna namq; res est expeditio belli, & quæ bonis magis consiliis quam magnis viribus eget. Ideoque viri prudentes & magni duces non tam principiis rerum quas aggrediuntur, quæ plerumque maligne prospera se offerunt, confidere, quam qui sit futurus finis, prospicere solent. Quod quidem consequi atque præscire facile est hominibus qui genus causæ quam suscipiunt, non ignorant, & suas vires cum aduersariorum viribus conferunt. Nam quum magnis de rebus decertatur armis, eos ratione fouente victores fore sperandum est, quorum causa iustior est & maior potentia. Duo nunc igitur tibi præcipua præter alia multa consideranda sunt, magne Princeps, primum iustam an iniustam belli gerendi causam habeas, deinde vires tuas cum aduersariorum viribus conferre debebis. Hæc enim duo si prudenter animo tecum volaueris, & si rationi magis quam hominum qui res nouas moliuntur, cōsiliis parere volueris, bellum profecto quod tibi gerendum putas, consilio nostro nō incipies, propterea quod causa nostra, si verum dicere licet, non modo iusta nō est, sed ne honesta quidem. Quam si defendendam susceperis, domus tuæ nimirum dedecus, de quo nūc filetur, per vniuersum terrarum orbem circumferetur. Henrico nanque Regi Castellæ genitiuam virtutē defuisse, non solum eius vxoris primæ Regis Nauarræ filix duodecim annorum cōtubernio & continua consuetudine cōpertum est, sed etiam aliarum mulierum quæ die noctuque cubiculum regiū frequentabant, testimonio constat. Quod si tibi in animo est bellum gerere, vt sorori tuæ famam & honorem restituas, cū diuinum ius & humanum violaueris, & Deum grauiter offenderis, nulla profecto ratio est, nullā causam videmus, qua victoriam sperare possimus aut debeamus. Quid præterea futurum putamus, si vires & facultates nostras cæterasque res ad belli vsum necessarias cum aduersariorum nostrorum copiis & aliis rebus contulerimus? Facile quidem, si nobis blandiri nolumus, quanto rebus omnibus inferiores sumus, iudicabimus. Scimus enim quanta sit Hispaniæ magnitudo. Cuius tibi quota pars obtrigit: aduersarii vero Hispaniam iam totam possident. Quocirca si nos hominum millia decem coegerimus, illi, si res postulauerit, armatorum millia centum facile conficient. Quippe qui dominantur non solum multis magnisque Lusitaniæ prouinciæ populis, sed etiam Bæticis, Carthaginensibus, Saguntinis, Tarraconensibus, Laletanis, Aragonibus, Celtiberis, Vasconibus, Cantabris, Asturibus & Callecis, quibus non modo tuos exercitus à suis finibus prohibere, sed omnes etiam Barbaricas gentes debellare facile possent. Quid præterea Siculos referemus, quid Sardos & Baleares? qui cū maximis diuitiis & opibus abundant, Siculi præsertim quorum tellus admodum frugifera est, & equorum alumna, quantum copiis, armis, nauibus, equis, com meatibus & pecuniis suos principes quos maxime colunt, adiuuare poterunt, hinc iam facile prospicimus. Rex autem Siciliæ Ferdinandus, quem tibi puerum esse dicunt, etsi paruus est ætate, satis tamen magnus est ingenio, & in bello prudens, acer, & quod experientia iā cognouimus, fortunatus, qui admodum puer magnas, vt scimus, victorias est adeptus. Vicit enim nō sine magna admiratione Petrum nostrum Portugalliæ strenuum virum, quem Barcinonenses sibi Regem elegerant, vicit & Ioannem Andegauensem Ducem, virum in re militari satis expertum, qui veniens ex Gallia cū magnis Gallorum copiis, cum Gothalanis & Barcinonensium copiis se coniunxerat. Quid igitur eum posthac facturum arbitramur, cum sit & experientia doctior, & corpore firmior, & copiis multo potentior? Qui nūc Castellæ Rex appellatus omnes Hispaniæ viros primarios, affines, & propinquos habet, cui pater adest Aragoniæ Rex & frater Alphonfus Aragoneus, ambo duces in bello fortes officioq; rei militaris insignes, qui sæpe paruis copiis magnos Gallorum exercitus profligarūt. Cui præterea deesse non poterit, si necesse fuerit, & Rex Neapolis Ferdinandus eius frater patrui, cuius filius Alphonfus Dux Calabriae totius Italiae populis imperat. Quæ sint igitur aduersariorum vires iam vides, Rex prudentissime. Nos autem in vltimo Lusitanio prouinciæ angulo conclusi sumus, & quasi pisces vndiq; retibus circumuenti. Vnde si semel egressi fuerimus, redire fortasse nobis non erit integrum. Tecum prius igitur omnia prudenter cogita, magnanime Princeps, ne tam faciles Castellānorum verbis qui tibi sese offerunt, aures præbeas, ne te viris ignotis temere committas, non omnibus confidas. Nam qui nunc à suis principibus iniuste deficiūt, te nimirum cū primum belli fortunam ad hostes tuos inclinatam viderint, continue deferent. Facient enim sicut delphini facere solent, qui cum thynnos ad piscatorum retia perducunt, sibi solis exitum salutemque reperiunt.

Responsum Regis contra sententiam aliorum.

Hoc sermone habito subinde rex, Enimuero, inquit, de periculo cogitare quod incertum est, & mortem timere quæ nullam secum turpitudinem afferat, non tam strenui ducis est & animi fortis quam desidis hominis & ignaui. Causa nostra quæ nobis tacenda magis quam defendenda videtur, iusta sit an iniusta, solus quidem Deus cui nihil est occultum, scire potest. Res enim quæ non oculis hominum cernuntur, humano censeri iudicio non debent. Scimus namque quæ sint hominum ingenia, qui sint mores, quanta sit honoris ambitio, quanta regnandi cupiditas. Quibus quidē rebus homines improbi qui Deum non colunt, neque timent, confluentes & inuidiæ stimulis acti, plerumque bonos & innocentes insimulant, calumniantur, infamant, & si possunt etiam de medio tollunt. His enim rebus accensus Abelum fratrem suum Cainus crudeliter occidit, Remum Romulus interfecit, & Iulius Cæsar Pompeium generum cui multum debebat, ad mortem compulit, & Romam patriam suam sibi seruire coegit, pro cuius incolumitate multi ciues mortem subire non recusarunt. Tantum enim potest regnandi cupiditas. Non igitur facile credere debemus vera esse quæ nunc aduersarii de Regis Hērici defectu naturæ mendacia confingunt, propterea quod hanc solam sibi causam reperiunt qua regno Castellæ potiri queant. Quam quidem causam, si vera esset, Henricus rex sui ipsius conscius & homo Christianissimus, si forte viuens vel pudore, vel metu, ne regno priuaretur, occulta- uerat, moriens tamen nequaquā tacuisset. Quoniam igitur hoc nobis incertum est, & me multi Castellæ procures ultro vocant, qui profecto se periculis non exponerent, si de iustitia nostra & victoria dubitarent, & honori meo ipse deesse neque possum neque debeo, belli casus, si bello inquam opus fuerit, & fortunam experiri iam mihi decretū est. Nam quod inimicorum copias & numerosos exercitus nostris facultatibus maiores fore putatis, nō adeo tam inopes neque tam miseri sumus, ut ab hostibus aut diuitiis aut liberalitate vincamur. Pecuniis enim quibus præcipue bella geruntur, abundamus. Equites nobis & milites non deerunt. Nam præter nostræ nationis homines qui fortissimi sunt, plurimi quoque vel Castellani vel aliarum nationum quos fideles & constantes fore nō dubito, nobis quā libentissime militabunt. Quod autem multos aduersarii propinquos & affines habeant, non sunt nobis propterea formidolosi. Nos enim nō ex silice nati sumus, sed cognatos habemus etiam, liberos, & amicos, habemus præterea pecunias, quæ quidem sunt omnibus amicis & propinquis fideliores. Erit insuper nobis pro iustitia virtuteque pugnantibus Deus propitius, cuius præsidio muniti clypeoque protecti nihil timebimus, & inimicorum copias quamuis numerosas vincere atque delere facile poterimus. Vos igitur qui siue metu siue alia causa tantopere contrariorum nostrorum vires extollitis, admoneo, ne posthac, si vobis nostra gratia chara est, aut nostris viribus diffidere, aut de victoria desperare videamini.

De legatione quam Rex Portugalliæ misit ad Reges Catholicos.

Hæc cum dixisset, postero die Castellæ Regis & Legionis nomen accepit, & Roysium Hosam suæ domus equitem cui maxime confidebat, ad principes catholicos cum mandatis legatum misit, quibus non dubitare se dicebat, quin Ioāna quam soror eius peperisset, ex Henrico Rege Castellæ genita fuisset, ad quam patre mortuo Castellæ & Legionis regnum iure pertinebat, propterea quod in bonis paternis heres legitima sola succedebat. Quod autem Regis Henrici filia esset, testes erant multi regni procures, multæque ciuitates & populi, qui priusquam Rex Henricus diem suum obiisset, filiam eius Ioannam post obitum patris Reginam fore iureiurando confirmauerant. Quam Reginā quoniam sibi matrimonio iungere decreuerat, & ad regnum suum iam heres legitimus venire volebat, eos rogabat ac monebat, ut sibi regni sui quod iniuste possidebant, possessionem liberam expeditamque relinquerent. Ad quod regnum si quid habere se iuris arbitarentur, ex eo donec in iudicio causa cognosceretur, exirent. Quod si facere vellent, ipse quoque, ne malorum causam dedisse videretur, aduentum suum libentissime differret: sin autem discedere nollent, & in alieno regno contra diuinum ius & humanum permanere vellent, ille Deo iuuante cum omnibus copiis quas paratas & magnas habebat, in regnum suum propediem venturus esset. Et omnium malorum quæ solent in bellis accidere, causam se non fuisse Deum testabatur & homines.

De Catholicorum Principum responso.

Rex autem Ferdināus & Isabella Regina cum Portugalliæ Regis oratorem audiuis- sent, suæ curiæ magnatibus & consiliariis consultis hoc modo respondere. Non sine magna

magna causa miramur Alphonsum Portugalliæ Regem, Principē multis (vt fama refert) decoratum virtutibus, magnoq; ingenio præditū, ad nos huiusmodi misisse legationem. In qua nimirum eius & prudentiam & constantiam requirimus, quippe qui Ioannam sororis suæ filiam nihil ad Castellæ regnum iuris habere non ignarus, sine vlla ratione, sine vilo iustitiæ fundamēto res à nobis petere videtur, nō iniustus modo & penitus indebitas, verumetiam propter honestatē subticendas & occultandas. Quas quidem res siue armis habere velit, siue legibus, neq; iuste nobiscum bellum geret, nec honeste & sine suspitione cupiditatis litigabit. Qui nunc prauis adductus consiliis, eam ducat vxorem sororis suæ filiam regni cupiditate captus, cuius antea nuptias ab Henrico Rege rogatus cum regni
 10 successione recusauit, non aliam ob causam, nisi quia regnum sibi dari iure non posse reperiēbat. Quem quoniam falso persuasum videmus atque deceptum, pro necessitudine qua nobis coniunctus est, admonemus atque rogamus, vt inanem suam cogitationem & opinionem falsam deponat, vt ab instituto quod in suam molitur perniciem, discedat, vt magnam infamiā qua suū genus & virtutes omnes deformabit, nisi sibi prospiciat melius, effugiat, vt illis denique suum honorem & salutem nō committat, qui sua commoda procurantes neque ei neque nobis seruire student. Idem ipsi nanque fuerunt & eorum parētes nouarum rerum molitores, qui proximis annis augere sua patrimonia cupientes, inter duos fratres Castellæ principes zizaniam venenumque sparserunt, atque per Hispaniam totam & vltra iureiurando publicauerunt, Henricum Regem neque genuisse filiam, neq;
 20 habere potuisse. Quamobrem & Alphonsum fratrem eius Regem eligētes alterum cum altero commiserunt, multorumque malorum causa fuere. Qui modo sine vlla verecundia, sine vilo Dei timore, quod tunc iure vereque negauerunt, falso nunc affirmare conantur. Quorum diabolicas suggestiones & mentes dolis instructas, si Rex Portugalliæ prudenter & animo libero considerare voluerit, profecto nec fide nec sua gratia dignas esse facile iudicabit, & amicitiam nostram quā cæteri Christianorum Principes magnificiūt, perniciosas aliorum mendaciis falsisque consiliis anteponet. Quod si fecerit, vt volumus & speramus, Christiani Principis atque prudentis officio functus, multos hominum interitus & omnia malorum genera quæ bella secum ferre solent, euitabit: sin vero præter ingenium suum & regio mores necessitudinem nostram & amorem, quod non putamus
 30 futurum, contempserit, & peruersis potius aliorum studiis obsequi, quam fidelissimis nostris & amantissimis monitis acquiescere maluerit, ac nos vel ad iudicium vel ad arma prouocauerit, nos quidem ei Deum testem conuocantes, & in foro libenter & in campo respondere parati sumus.

De Portugalliæ Regis ingressu in regnum Castellæ.

CVM hoc responsum Portugalliæ Rex accepisset, indignatus & alieni regni cupiditate captus, cum omnibus copiis quas ante diximus, in Castellæ regnum ingressus, cum Castellanis suæ factionis à quibus accitus fuerat, se coniunxit, & oppida multa nonnullasque ciuitates occupauit. Qui cum Ferdinandus & Isabella prælia multa gesserunt. Ex quibus cum alia, tum vero illud vnum prælium quod inter duas ciuitates, Zamoram scilicet
 40 & Taurum, apud amnem Durium, quem locum nonnulli campum Gothorum dicunt, gestum est, quoniam fuit maxime memorabile, pluribus verbis alio loco longiorq; narratione scripsimus. Hoc enim prælio Reges ambo & eorum duces & omnes equites maximas vires & fortissimos animos ostentarunt. Acriter enim vtrinque pugnatum est ab hora fere diei nona vsque ad solis occasum, æquo Marte, & victoria in neutram declinantē partem. Demum multis vtriusq; partis occisis, multisq; grauiter vulneratis, cū Portugalliæ Regis equites longo defessi certamine magnaq; pluuia retardati, pugnare vix possent, terga vertere cœperunt, & fuga salutem quærere. Quos equites Ferdinandi iam victores insequētes, in amnem Durium compulerunt, in quo demersi complures & aquas haurientes animas exhalabant, quorum multos amnis impetus ad Zamoræ vsq; mœnia deuoluit.
 50 Alphonsus autem Rex multis de numero suorum captis, & octo signis amissis & etiam suo, pene solus effugit, & beneficio superuenientis noctis euasit. Gestum fuit hoc prælium die Veneris Kal. Martiis anno septuagesimo sexto supra mille & quadringentos. Sub idem tēpus Gallorum Rex Ludouicus magnum in Hispaniam misit exercitum, propterea quod Isabella Carolo Guianensi Duci cuius coniugium recusauerat, Ferdinandum Siciliæ Regem prætulisset. Cuius exercitus oppidum maritimum quod indigenæ Fontem Rabiam vocant, acriter oppugnabant. Quo Rex Ferdinandus magno cum subsidio profectus, hostes ab obsidione submouit, & in Galliam redire coegit. Hinc propulsis hostibus, & oppidanis & multis equitibus & præcipue Iacobo Sarmiento Comite Salinarum, qui priusquam Rex aduentasset, suis cōuocatis equitibus & copiis, quos suis pecuniis coegerat, ho-

stibus occurrerat, qui contra Gallos fortissime propugnauerant, honorifice collaudatis, ad Isabellam per Cantabrie populos & Asturie contra multos qui grauitur deliquerant, iustitiam exercens in Turrem Syllanam reuersus est. Nunc autem presentibus hoc epitomate summaque breui quam in principio polliciti sumus, satisfaciens, alias res omnes quas posthac usque ad tempus vtriusque mortis Catholici principes animose sancteque gesserunt, in maiori volumine posteris legendas relinquimus. Hystoria enim non viuentibus qui rebus gestis interfuerunt & earum autores nouerunt, sed nepotibus scribitur & nascituris. Res igitur Ferdinandi Regis & Isabellae memorabiles quas in lucem nunc profere non possumus, admirata quidem vehementer posteritas leget. Admirabitur siquidem quicumque legerit Fernandinas & Isabellicas virtutes, & res diuino potius quam humano consilio gestas. Admirabitur eorum coniugium felicissimum, cuius non regnorum, sed virtutum dotes existimari debent. Siquidem non ad voluptates, non ad delicias, non humanis auspiciis, sed ad opera sanctissima, ad multorum malorum remedia maxime necessaria fuit institutum diuinitus, ut scilicet Catholici principes quasi Dei gubernatores iustitiaeque ministri magnos Hispaniae tumultus, factiones, similtates, seditiones compescerent: ut multorum superbiam, sauitiam, audaciam, furorem, temeritatem, arrogantiam, immanitatem, insolentiam infrenarent: ut latrocinia, furta, rapinas, violentias, & graffatorum crudeles impetus opprimerent: ut iniurias, contumelias, mortes, parricidia, sacrilegia, virginum raptus, & sacrarum mulierum cum viris commercium suspectamque consuetudinem prohiberent: ut ad pacem, ad securitatem, ad concordiam, ad tranquillitatem, ad bene beateque viuendum leges & iura componerent. Mirabitur & mutuam inter eos beneuolentiam, fidem, obseruatiam, concordiam, morum similitudinem, pares animos, eadem studia, dignitatem Regis & Reginae venustatem, & vtriusque formam praestantem maiestatemque venerandam. Mirabitur longissimam rerum gestarum seriem, praecleara virtutum exempla, sanctorum operum mirabilia monumenta, studium erga Dei cultum vigilantissimum, & curam maximam summamque diligentiam. Mirabitur tormenta, poenas, & supplicia quibus merito plectebantur homines in Christiana fide vel titubantes vel male sentientes. Mirabitur exterminatos ex Hispania Siciliaque fuisse, qui sceleratissimi Mahumeti nefandissimum nomen adorabant, omnesque Sabbatarios adhuc eius aduentum quem crucifixerant, expectantes. Mirabuntur omnes gentes bella fortissime sanctissimeque gesta, victoriasque triumphales, quas & de barbaricis gentibus habuerunt, & de Christianis potentissimis principibus atque ditissimis. A quibus non sua quidem, sed illorum culpa saepe recusantes ad arma prouocati fuere. A quibus praeterea principes Hispaniae futuri cognoscent multarum rerum possessiones fuisse repetitas & sine mora recuperatas, quas antecessores negligenter amiserant, a quibusdam multos annos usurpatas, multosque principatus videbunt, alios ultro restitutos, alios armis acquisitos. Mirabuntur & multas ac sanctas expeditiones, atque longissimas ad aurifodinas nauigationes, apud Antipodas quos Indos appellant. Legent enim laetantes sui clarissimi generis originem summamque nobilitatem repetentes, quam ducunt a summis Imperatoribus & omnium Christianorum Regibus primariis, quibus Ferdinandi & Isabellae filiae nuptae fuere. Inuenient denique magni principes & imitari virtutis aemuli studebunt Ferdinandi Regis humanitatem, clementiam, fortitudinem, prudentiam, & Isabellae multifarias virtutes. Quae quidem si fuit, quemadmodum vocabatur, alta, tamen erat mitis, humilis & affabilis: si mulier animosa, virago, fortis & constans: si potens, recta iustitiae cultrix & continua comes: si diues, non parca, non diuitiarum custos & auida, sed munifica, splendida, liberalis & magnanima: si Regina multis & magnis occupata negociis, religiosissima sacerdos, & Dei, Mariae virginis, & omnium sanctorum maxima cultrix, quibus non horarium modo sacerdotum more, sed etiam ut Christianae religionis obseruantissima, multo plures & votiuas orationes quotidie persoluebat. Erat enim diuinarum rerum quam humanarum multo studiosior. Quibus quidem orationibus atque sanctis operibus & meritis Dei benignitas fidelium suorum mentes & res Hispaniae respexit, defendit, iuuuit, amplificauit, & altius extulit, & ex tenuissima fortuna principes Catholicos & fideles ad honores amplissimos & ad summum rerum fastigium sublimauit, sibi que propius adiunxit. Vnde non immerito datum est illis nomen altitudinis, quoniam Deo qui solus est altissimus, solus maximus, solus optimus, solus omnipotens, mirabilia eius opera & immensa beneficia contemplantes & assidue gratias agentes, proximi semper adiunctique fuere. Quibus res diuinas semper humanis praeferebant omnia prospere succedebant. Dedit enim Deus illis praeter alia bona non solum viros magnos in consiliis capiendis scientiae plenos & fidei, sed etiam strenuos equites in bellis gerendis, & duces fortes & illustres. Ex quibus aliquos & eos praesertim quorum

maxima virtus & constantissima fides erga suos principes in multis magnisque laboribus & periculis in officio permansit, breui nomenclatura recensēbo. Sunt itaque viri memorabiles & summa laude dignissimi, qui suis principibus officium præstiterunt, qui sequuntur: Petrus Gonfalus Mendoza Siguntinus Episcopus, qui fuit Archiepiscopus Toletanus & Hispaniæ Cardinalis, Alphonsus Aragoneus, Petrus Ferdinandus Phari Comes & Castellæ Comestabilis, Alphonsus Henricus Hispani maris Almirantes Ferdinandi Regis auunculus, & eius fratres Frâcisus & Henricus, Gasias Aluarus a Toletō Dux Albanus, & eius filius Federicus, Rodoricus Pimentellus Comes Beneuentanus, Hêricus Gothomanus Dux Nethymnæ Sidoniæ, Rodoricus Manricus Comes Paretanus Sancti Iacobi militiæ præfectus, & Georgius eius filius, Iacobus Mendoza Dux Infantatus, & Inicus eius filius, Aluarus Mendoza Comes Castrensis, Iacobus à Corduba Comes Caprensis & eius filius Rodoricus, Ioannes Silua Comes Cisfontanus, Ioannes Ribera dominus Montis maioris & Ferdinandi regis custos, Rodoricus Henricus Comes Alualistensis Almirantis Alphonsi filius, Rodoricus Leo Dux Gaditanus, Alphonsus Cardinas Sancti Iacobi militiæ præfectus, Inicus Lopez Mendoza Comes Tendilianus, Alphonsus Fonsesus Coccensium dominus & Alahegiorum, Alphonsus Arellanus Comes Aquilaris, Iacobus Lupus Aiala, Laurentius Suares Mendoza Comes Coruniæ, Petrus Mendoza Comes Montisacuti, Petrus Aluarus Osorius Astoricæ Marchio, Iacobus Sarmentus Comes Salinarum, Ioannes Manricus Comes Castagnetæ, Gabriel Manricus Comes Osornius, Petrus Manricus Comes Triuigni, Petrus Acugnus Comes Bonadianus, & eius filii Ferdinandus & Ludouicus Sanctius à Castella, Federicus Manricus, Laurentius Suares Ficarōa Comes Ferianus, Gasto Cerdanius Dux Methymnæ cœli Alphonsus Solisus Episcopus Gaditanus, Alphonsus Fonsesus Archiepiscopus Palentius, Andreas Caprerius Marchio Moianus, Ignicus Manricus Episcopus Caurenensis, Petrus Siluius Episcopus Pacensis, Petrus Ribera principis Alphonsi nutricius, Iacobus Hurtatus Mendoza Episcopus Palentinus, Petrus Anies Fasiardus Murcia præfectus. Hi fuerunt itaque Castellæ viri generosi iustitiæ cultores & fidei. Quibus adiuti Ferdinandus & Isabella catholici principes omnes aduersarios oppresserunt, & validissimos hostes debellarunt, & suos principatus non solum defenderunt & conseruauerunt, sed etiam maiorem in modum amplificauerunt, aliaque regna multa consecuti fuere. Tales igitur viros illustres & memorabiles nominatos, quamuis longa nomenclatura, recensuimus, vt præsentēs Hispaniæ principes, illorum filios, & futuri, nepotes successoresque cognoscant, vt par est, ament & magnifaciant.

De nouo genere iustitiæ quod Catholici Principes in delinquentes excogitarunt.

DVM rex Ferdinandus & Isabella regina duos magnos Portugalliæ Franciæque regis exercitus è suis finibus arcebant & propulsabant, complures Hispaniæ ciuitates & populi quamplurimis sæuissimis latronibus, homicidis, raptoribus, sacrilegis, grassatoribus, adulteris, temerariis, innumeris insultibus, & omni genere delinquentium crudelissime vexabantur, à quibus neque reges neque Deum timentibus non modo fortunas suas & patrimonia defendere non poterant, sed ne filias quidem & vxores. Erat enim sceleratorum hominum maxima multitudo, quorum alii leges humanas diuinæque contemnentes, magistratus omnes insolenter vsurpabant: alii ventri somnoque dediti vim palam nuptis, virginibus, & sacris mulieribus inferentes, libidinem & incestum turpiter exercebant: alii mercatores itinerantes & ad nundinas proficiscentes, omnesque viatores crudeliter occidebant & spoliabant: alii quibus maiores vires erant maiorque dementia, populorum possessiones & regias arces occupabant, ex quibus violēter egredientes omnium finitimorum agros populates, non solum greges armenta; & omnia bona prædabantur, sed homines etiam secum ducebant captiuos, quos deinde cognati & affines pecunia redimere cogeabantur. Tot igitur tantisque malis atque periculis rex & regina desiderantes occurrere, nouum iustitiæ genus remediumque proficuum, quod Hermandatū, vel (vt alii volunt) Hermanatum dicitur, inuenerunt, quo facilius improbi capi puniri; possent. Conuocatis itaque ciuitatibus & populis eorumque procuratoribus statuerunt, vt aduersus delinquentes & homines sceleratos vnusquisque pecunias contribueret. Quod omnes cōtradicente nullo libentissime fecere. Ex collatis itaque pecuniis exercitus equitū duorum millium magnusque peditum numerus comparatus est, quibus Alphonsum Aragoneum Villæ Formosæ Ducem præfecerūt, qui breui tempore multos rebelles & grassatores omnes deleuit, castella multa recuperauit, populosque qui regem & reginā contempserant, omnes

imperio regio subegit. In ciuitatibus præterea populisque iustitiæ præfectos, iudices, & satellites extraordinarios constituere, qui miserabiles accusatorum querelas audirent, & reos cuiusq; criminis fugientes persequerentur, atq; deprehensos palis in campo defixis alligatos sagittariis interficiendos exponerent. Persecutorum autem tanta erat diligentia contra peruersos homines & immanes, tantaq; per omnes vias festinatio, vt euadere delinquentium nemo posset. Quæ res bonis omnibus magnam spem securitatis attulit, & malis fuit maximo timori.

De Canariis insulis acquisitis.

VICTIS iam & propulsatis hostibus externis, catholici principes in rebelles & omnes improbos animaduertentes cum multis ciuitates & populos multaque castella recuperassent, magnam deinde classem ad Canarias insulas misere, multasque naues armis, equis, com meatibus & rebus omnibus ad nauigandum & bellum gerendum necessariis onustas, quibus præfecerunt Petrum cognomento Veram, virum sane fortem & in officio rei militaris expertum, qui triennium fere cum Barbaris Canariæ bellum gessit difficilimum. Canarii enim etsi armis ferroque carebant, telis tamen utebantur ex arborum ramis, quæ petris acuebant tenuissimis, quibus quasi iaculis ferreis & peracutis clypeos scutaq; facile perforabant. Lapides præterea fortissime iaculabantur, quippe qui sunt homines lacertosi magnarumq; virium, pugnaces & animosi, qui ex antris quæ plurima sunt apud eos, veluti ex arcibus, ferocissime propugnabant. Victi tandem subactiq; catholicis principibus paruere. Quibus vinci multo quidem fuit vtilius, quam si vicissent, propterea quod antea ferarum more vivebant, nunc autem cultum humanum diuinumq; cognoscunt, & Christi numen adorant. Quorum tellus est calidior multumq; frugifera, pecoribus & præsertim domesticis abundant. Mellis multarumq; rerum ad humanæ vitæ usum magna illic est copia. Homines colore neque candido sunt neq; nigro, naso plano latoq; acri ingenio, qui non lana, non lino, sed dumtaxat ex animalium pellibus vestiebantur, & herbarum radicibus, caprarum lacte vescebantur & carne, arborum præterea terræque fructibus. Domos habebant ex arborum ramis contextas & speluncas, quibus solis æstus & pluuias arcebat. Terram colebant bouinis cornibus, & labore maiori quam cultura multum colligebant fructum. Deum vnicum adorabant sublati ad coelum manibus. Orandi locum habebant certum statutumque, quem locum quotidie caprino lacte spangebant, & capras quarum lacte hoc faciebant, selectas habebant, quas sancta vocabant animalia. Lingua utebantur barbara, sibi que solis intelligibili. Quapropter catholici principes ad eos Hispanorum colonias miserunt, & sacerdotes virosque sapientes, vt eos instruerent, & ad religionem Christianam fidemque catholicam conuerterent. Cæterum sunt in Atlantico mari insulæ quas Plinius & alii scriptores Fortunatas appellat, numero septem, quas rem non ingratam facturus videor, si nominatim recensuero: Obrion, quam Plinius vocat Ombrium, sine ullis edificiorum vestigiis, quæ stagnum habet in montibus, & arbores ferulæ similes, ex quibus aqua exprimitur, ex nigris amara, ex candidis dulcis potuiq; iucunda: Iunonia, in qua erat ædicula lapidibus extructa: Pluuiaria, quæ non habet aquas nisi ex pluuiis & imbribus: Capraria, quæ est lacertis grandibus referta: Planaria, quæ planities habet & conualles: Niuaria, quam Plinius appellat Ningariam à perpetua niue nebulaque. Huic proxima est canaria, quæ sic nominatur à multitudine canum & magnitudine, quæ cum aliæ omnes copia pomorum & auium omnis generis abundet, vna palmetis caryotas ferentibus gloriatur. Abundat præterea nuce pinea & mellis copia. Siluros etiam pisces & papyrum gignit in amnibus.

De aliis insulis ab Hemisphærio nostro remotis, quas Indicas appellant.

SVBACTIS autem Canariis & ad cultum Christianæ religionis allectis, catholici principes ad alias multo maiores insulas & aurifodinas non magis auri causa, quod inde plurimum optimumque defertur, quam salutis animarum rationem habentes, Petrum Colonum cum triginta quinque nauibus quas carauellas appellant, & hominum magno numero misere. Qui cum dies prope sexaginta nauigassent, ad terras tandem peruenerunt ab orbe nostro remotissimas, in quibus antipodas esse sub hemisphærio nostro commorantes, omnes qui inde venerunt, affirmant, & regiones esse tantæ magnitudinis, vt continentes terræ potius quam insulæ videantur. De quibus quoniam multi multa scripserunt, & alii Hispano sermone, aliiq; Latino magnas confecerunt historias, me scribere necesse non est. Vnum tamē hoc loco, quod est maxime memorabile scituq; dignissimum, non præteribo silentio, cum præsertim fuerit ab aliis, vt arbitror, qui scripsere prætermis-

sum.

sum In vna siquidem regione quæ continentis esse dicitur, cuius erat episcopus Ioannes Quietus ordinis Minorum, ab hominibus qui auri quærendi gratia terras effodiebant, numisma repertum est nomine Cæsaris Augusti & imagine signatum. Quod nactus Ioannes Ruffus Archiepiscopus Cosentinus quasi quid admirabile Romam misit ad summum Pontificem. Quæ res nimirum nostri temporis nauigantibus, qui se prius quam alios illuc nauigasse iactabant, gloriam eripuit, quandoquidem numismatis huius argumento iam constat ad Indos olim peruenisse Romanos.

De magna classe quam contra Turcas in Italiam miserunt.

10 **E**ODEM tempore magnus Teucrorum exercitus in Europam veniens Odruntum, quod est Appuliæ oppidum maritimum, vi cepit. In quo capto Teucrorum princeps præsidium magnum relinquens & defensorum numerum, in Asiam reuersus est eo animo, ut cum maioribus copiis rediret, & omnes Italiæ principatus occuparet, Romaq; capta sacerdotes omnes & Christianum nomen extingueret. Quæ de re catholici principes admoniti per literas & nuncios Ferdinandi Neapolitanorum regis, cuius erat oppidum, quod Teucris captum tenebant, Italiæ Siciliæque periculis imminuentibus volentes occurrere, mature subsidium mittere statuere. Conuocatis itaque totius Hispaniæ viris qui nauigandi artem vsuq; callebant, septuaginta naues armatorum plenas, quibus Franciscus Henricus Almirantis Alphonsi frater & Ferdinandi regis auunculus præerat, in Italiam
20 & Siciliam velis remisque festinare iusserunt. Quarum alix statim ex Lauretano, alix ex Gaditano portu soluentes, omnes apud Carthaginem nouam conuenere. Hinc spirante Zephyro paucis diebus alix Neapolis, alix Panormi litoribus appulere. Quod cum Teucris qui Odruntum præsidio tenebant, audiissent, magno timore percussi, subsidiiq; spe destituti, propterea quod eorum princeps mortuus erat, ab Odrunto discessere. Et Franciscus Henricus paucos dies Neapoli cum Ferdinando rege Ioannaque regina suæ sororis filia commoratus, cum classe deinde comatus & aliis onusta rebus quasi victor in Hispaniam remeavit.

De titulis, sigillis, & insignibus Principum Catholicorum.

30 **I**OANNE Aragoniæ rege Ferdinandi patre mortuo, & illius regni omniumque suorum principatuum possessionibus acceptis, quibus titulis & quo ordine uti deberent in literarum & priuilegiorum expeditionibus, ad proceres consiliariosq; suos retulerunt. Quorum cum plures eos Hispaniæ cuius maiorem partem possidebant, principes appellandos censuissent, hoc ambitionis & arrogantix nomen esse existimantes, ne Portugalliæ Nauaræq; regibus iniuriam facerent, admittere noluerunt, sibi que titulos quibus honestius vterentur, hoc modo statuere, ut scilicet Castellæ nomen Legioni præponeretur, Legionis Aragoniæ, Aragoniæ Siciliæ, & Siciliæ reliquis, hoc modo: Ferdinandus & Isabella Dei benignitate rex & regina Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ, Toleti, Valentix, Gallæciæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsicæ, Murciæ, Iacenis, Algarbiorum, Algeciræ, Gibraltaris, Comites Barcinonæ, Domini Vizcæ & Molinæ, Duces Athenarum & Neupatriæ, Comites Ruffinonis & Cerdaniæ, Duces Oristani & Gotiani.
40 Sigilla autem quibus literæ priuilegiaq; signantur & imprimuntur, item clypeos, stratoria, pannosque cæteros quibus magna palatia regiaq; domus exornari solent, castellis, leonibus, aquilis, & baculis insigniri iusserunt, in Castellæ, Legionis, Aragoniæ, & Siciliæ memoriam & honorem.

De Gallaciæ prouinciæ reformatione & aliis rebus.

50 **I**N Gallaciæ prouinciæ bellicosæ gentes & indomitæ iam multos annos non modo non soluebant suis principibus quæ iure debebant, sed ne parebant quidem. In montanis enim locis & asperis habitantes, neq; superiorem cognoscebant, neq; regum iustitiam formidabant. Cuius equites inter se longa bella gerentes, qui potentiores & victores erant, inferiores ac victos tributa quæ principibus debebantur, omnia sibi persolvere ferocissimis minis tyrannorum more cogebant, qui sine ullo Dei timore, sine reuerentia legum non solum vectigalia, principum census, magistratus & officia, sed etiam ecclesiarum redditus, res sacras, & omnia sacerdotia crudeliter vsurpabant, arcès sibi nouas & magnas turres ædificantes: in quibus latrones, homicidas, sacrilegos, & delinquentes omnes atque prophanos homines tanquam in asylo recipiebant: ex quibus exeuntes omne scelus in proximos & humanum genus exercebant, & omne crimen. Quos antea nullus Hispaniæ princeps effrenare, vel à suis moribus & maleficiis poterat coercere, ne Romanus quidē

populus qui totum orbem terrarum suo quōdam subegit imperio. Quapropter cum Rex & Regina multorum hominum huius prouinciæ magnas iustasque querelas audiuiſſent, & illuc ire propter negocia multa non poſſent, querentium iniurias & calamitates miſerantes, in Galleciam Ferdinandum Acugnium Comitis Bondiani filium, virum fortem iuſtitiaque ſtudioſum, & Garciam Lopez Chinchillanum iureconſultum, hominem literis & ingenio magnum, cū exercitū mittere ſtatuerent, quibus literas ſuas & integram facultatem dederunt, vt Galleciæ regnum gubernarent, & in delinquentes omnes ſeruatis legibus animaduernerent, & omne iuſtitia genus exercerent. Qui cum exercitū per prouinciā ingreſſi, Compoſtellam venerent, quæ ciuitas eſt totius prouinciæ caput, & aliarū ciuitatū metropolis ſanctique Iacobi nomine nūcupata. Hic omnium populorum pro- 10
curatoribus accitis & cunctis iniuriam paſſis ad petendum iuſtitiam cōmonitis & requiſitis, cū ſui aduentus cauſam dixiſſent, & officium literasque regiās oſtendiſſent, ſubinde multorum querelis auditis, in improbos & omnes qui deliquerāt, animaduerrere cōperunt, & contra tyrannorum minas feroces omne iuſtitia genus exercere: quippe qui multos captos immaniſſimos latrones, homicidas, graſſatores, ſacrilegos & raptores ad mortem lata more iudicium ſententia damnauerunt, & præter alios, duos equites, quorū alter Petrus Miranditanus, & alter Petrus Pardus Mariſcalis nomen habebat. Quos quidem non aurum quod multum progerendo bello contra Mauros offerebāt, à mortis periculo liberauit, quoniam crimina multa magnaque perpetrauerāt. Quæ quidem res mirum in modum cunctos delictorum ſuorum conſcios deterruit, quorum maxima multi- 20
tudo ac fere millenarius & quingentorum numerus effugit. Ferdinandus autem Acugna & Garcias Lopez à Chinchilla Galleciæ regni iam gubernatores ex Callecis qui deliquerant, quos capere potuerunt, affectis vltimo ſupplicio, qui fugerant ad iudicium publicis præconum vocibus appellatis, primum diligenter effecerunt, vt eccleſiis, monaſteriis, & vnicuique bona quæ perdiderant, reſtituerentur: deinde Regibus vectigalia quæ latrones & tyranni multos annos uſurpauerāt, omnia perſoluerētur: poſtremo caſtella prope quinquaginta quæ ſibi delinquentes cauſa ſuæ deſenſionis ædificauerant, omnia diruere. Hac re ſic geſta omnes totius prouinciæ populi qui iā iuſtitia ſpem & libertatis amiſerāt, velut è diuturna captiuitate redempti, catholicorum principum virtutem collaudantes, immortales Deo gratias agebant. Gubernatores autem laudem magnam meruere, qui gen- 30
tem Callecā prius indomitā prudentia magis & animi fortitudine, quā viribus & armis ſubiugarunt, Iſabellæ Reginæ magnum & animoſum ſequētes exemplum. Illa ſiquidem priuſquam eos in Gallaciam miſiſſet, Hiſpalim Cordubamque venerat, & vtrobiq; ſæuiſſimas oppreſſerat factiones, quibus Hiſpali Henricus Gothomanus Methymnæ Sidoniæ Dux & Rhodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus armis quotidie præliisq; cōtendebant. Similiter & Cordubæ Iacobus Fernandus Comes Crapenſis & Alphonſus Aquilaris Dominus Mōtilianus digladiabantur. Quos Iſabellæ Reginæ formidoloſa virtus magnaque fortitudo de poſitis armis ad obſequium officiumque reduxit. Deinde cū in delinquentes animaduerrere cōpiſſet, hominū millia circiter octo quos ſclerum ſuorum conſcientia vexabat, ex vtraque ciuitate diſceſſerunt. Quos, vt prudens, ne ſuis reli- 40
ctis domibus ad aliorum regna tranſirent, & aduerſarios adiuuarent, reſtitutis rebus quas occupauerant, in commune omnibus ignoſcens in patriam redire conceſſit, & multis recuperatis oppidis & arcibus quas latrones & delinquētēs occupauerāt, omnes totius Bæticæ prouinciæ populos à malis omnibus vitæ & periculis defendit, bonisq; quietem, vitā ſecuram, libertatemque reſtituit. Hac fortitudinis & iuſtitia fama bonos omnes alliciebat, & in ſui amorem cultumque concitabat, malos autem & hoſtes maxime deterrebat. Erat enim Iſabella Regina fortiſſima mulier, & iuſtitia maxima cultrix, quæ non ſolum Chriſtianis fortiſſimis principibus, ſed etiam cunctis barbaris gentibus quibuſcum bella geſſit, fuit admodum formidabilis. De cuius virtutibus & ingenii naturaque dotibus alio loco dicemus.

Hiſpalis & Cordubæ deſcriptiones & laudes.

NVNC autem quoniam Hiſpalis Cordubæque ſupra mentionem fecimus, quæ ſit vtraque ciuitas & vbi, propter abſentes paucis verbis oſtendemus. Sunt itaque Bæticæ prouinciæ ciuitates in ripa Bætis fluminis expoſitæ, quarum Hiſpalis aliquanto maioris eſt incolatus. Hanc ab Hiſpano Herculis nepote conditam fuiſſe vulgus aſſerit. Cuius ego ſententiæ nec accedo, nec refragor. Incertū eſt enim quod nec autore, nec ratione probatur. Verum enimvero cuiuſcunq; ſit opus, vrbs eſt maxima & opulentiſſima, meoque iudicio multis Hiſpaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, anteponenda. Eſt enim am-
bitu

bitu magnâ, forma rotunda, visu pulchra, templis celebris, sacerdotibus exulta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontib. amœna, tuta propugnaculis, mœnibus cincta, defensa portis & turribus, campis iucunda, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo foelix, mercatorum commerciis diues, artibus adornata mechanicis, & liberalibus studiis illustribus, plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis & arborum fructibus exuberans, ostio maris & nauigabili flumine ligneoque ponte quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium quod vulgo dici solet, Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum. In ea siquidem multo melius viuitur & abundantius quam in alia, quantumlibet vrbe ditissima totius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorum numero scripsimus alio loco. Cuius vrbis nomen barbaræ Mauritaniæ gentes deformarunt, quoniam p littera carebant, eius loco b posuerunt, & cæteris commutatis literis Sibiliam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis foelicitate sufficiant. Nunc autem cum de Cordubâ quædam dixerimus, ad diuerticulum statim rediemus. Est itaque Corduba ciuitas antiquissima populosissimaque, in Bætis etiam fluminis ripa sita, magnum testimonio Strabonis & insigne Marcelli Romanorum ducis ædificium, & patriciorum colonia, dicente Plinio, cognominata. Hanc scribit Iulius Cæsar in Commētariis, & prouinciæ suæ caput, & de populo Romano semper fuisse bene meritam. Quæ quidem & magna rei militaris gloria & præclaris virorum ingeniis est maxime celebrata. De cuius alumnis & viris illustribus in armis & doctrinis excellentibus alio loco plene scripsimus. Habet etiam Corduba præter alia multa bona fertilissimos agros. Quapropter haud immerito Silius Italicus Cordubæ solum vocauit aureum. Ait enim,

Nec decus aurifera cessauit Corduba terræ.

Est igitur Corduba multis magnisq; rebus admodum foelix & cū Hispali merito conferenda. Sunt præterea duæ ciuitates Hispalis & Corduba multis magnisq; suæ prouinciæ populis illustres. Habet. n. Bætica prouincia, teste Plinio naturalis historiæ, populos insignes & oppida memorabilia numero centum septuaginta duo, de quibus alio loco diximus.

30 *De animaduersione in hæresin eorum qui cum Iudei fuissent & ad religionem Christianam conuersi, postea rursus in occulto Iudaicum ritum seruabant.*

ANNO à virginis partu supra mille & quadringentos octogesimo, catholici principes à sacerdotibus quibusdam & à nonnullis aliis viris Christianæ religionis & catholicæ fidei studiosis, & præcipue à Priore Sanctæ Crucis & Petro Martino Camagno secretario regio admoniti fuere, in Hispania fere tota quamplurimos homines esse de genere Iudæorum, qui Christianum nomen & doctrinam execrantes, Hebræorumque more viuentes, in suis domibus clam Christianis veterem legem ritumque Iudaicum repetebant & obseruabant, Christianorum cerimonias contemnentes: à quibus, nisi prudenter matureque in eos animaduerrere iuberent, magnum sine dubio periculum propter eorum multitudinem Christianæ religioni fideique catholicæ posset accidere. Quorum peruersitas & error impius ac detestabilis nimirum catholicis principibus fuit quam molestissimus, quippe qui grauissime ferebant, quod essent apud se & in suis ciuitatibus & populis homines de Christiana fide male sentientes, ideoque statim re communicata cum Petro Gonfalo Mendozio, qui tum temporis erat Hispalensis Archiepiscopus & Hispaniæ Cardinalis, & cum aliis viris sapientibus & literatis, Christi nostri redemptoris honori suoque mature consulere statuere. Cæterum nunc antequam de rebus quæ in hac causa secutæ fuerunt, aliquid dicamus, duo præponenda nobis occurrunt: vnum de Iudæorum moribus & ritu, alterum de causa conuersionis eorundem ad Christianam religionem in Hispania. Tria præcipua sunt in quibus Iudaicæ religionis documenta consistunt, vt scilicet sabbato quiescerent ab omni operæ cessantes, circumciderentur, & à suillis carnib. abstinerent. Quæ quidem præcepta Moses à Deo accepta Iudæis tradidit, sed in alio sensu quam ipsi acceperunt. Sabbatum seruabant Iudæi, sed superstitione nimia. Ideoq; non immerito die Saturni, vt Frontinus scribit, quo capere arma non audebant, vt præceptum seruarent, à Vespasiano debellati fuere. Qui iræ & inuidiæ pleni, vt ait Lactantius, Christum accusabant, quod legem Dei per Mosen datam soluëret, quod sabbato nō vacaret operans hominū salutem, quod cecos sanaret, quod circumcisionem vacue faceret, quod abstinentiam suillæ carnis auferret. Illud autem de Iudæorum turpitudine quamuis obsecenum non omittam. Siquidem interrogati Iudæi quidnam sabbato facerent ociosi,

Sf

Proverbium.

*Iudaica religio
in trib. consistit*

Iudæi taxantur.

anum, respondebant, sabbato nihil agentes digitis purgamus. O gentis ignatæ foedissimam turpitudinem! respondeant hic mihi Iudæi sapientiores summiq; sacerdotes, nōne die festo melius est hominum curare salutem, & cæcos sanare, quam in tam foedam corporis partē digitos immittere? Cum autem Deus à carne suilla Iudæos abstinere iussit, id illis potissimum significauit, vt à peccatis & immunditiis abstinerent, propterea quod sus animal est lutulentum & immundum, quod cœlum nunquam suspicit, sed in terra toto corpore proiectum & somno ventrique semper seruiens, nec vllum dum viuit, vsum præstet hominibus, sicut cætera præstant animalia. Interdixit ergo ne porcina carne vescerentur, id est ne porcorum vitam imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur. Figura vero circumcisionis fuit, vt scribit Lactantius, vt significaretur nudādum esse hominum pectus, vt aperto simplici que corde viueremus. Illa enim corporis pars quæ circumciditur, quandam habet similitudinem cordis humani. Quam ob rem nudari Deus eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne tectum & inuolutum pectus haberemus, neue quod pudendum facinus intra conscientia nostræ secreta teneremus. Deus ergo circumcisionem à carne mortali ad animam transtulit immortalem, quæ mansura semper est. Columna autē Iudæi nubes & cœli numen, propterea quod Moysi Deus apparuit in nebula totum Sinai montem cooperiente per sex dies, qui die septimo ex medio caliginis Moysen vocauit, & ingressus per medium nebulae Moyses montem ascendit. Vbi commoratus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ibique tabulas à Deo lapideas accepit, legē & mandata quæ scripsit Deus, vt doceret filios Israel. Vnde dixit in psalterio David: Inuocabāt Dominum & ipse exaudiebat eos, & de columna nubis loquebatur ad eos. Itē, Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Adorabant ergo Iudæi nubes, quia Deus illis in nubibus semper apparuit. Vnum tamen Deum colebant, quem sempiternum esse dicebant & immutabilem. Vnde legimus in diuinis scripturis, Vnus Deus est Hebræorum, qui creauit omnia, terram stabiliiuit, mariaque fundauit. Seruant arcano modo Iudæi pentateuchum, id est volumina quinque veteris Testamenti quæ Moyses conscripsit, scilicet Genesin, Exodū, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomion. Fuit præterea mos Iudæis, vt neque sitientibus aquas, neque vias errantibus monstrare vellent, nisi suæ religionis cultoribus. Quod etsi est contra omnem humanitatem, Moyses tamen putauit non indignum videri aduersus eos qui sacra sua non colebāt. Quod ex historia sumptum est. Nam quum scabie grauitur porrigineque vexabantur, Moysen cum suis egris, ne pestis ad plures serperet, ab Ægypti terminis expulere. Moyses igitur exulum Dux inde discedens, Damascena patria antiqua repetita, Sinai montem occupauit. Et quia metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas essent, cauere voluerunt, ne cum peregrinis communicarent. Quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemque conuertit, & vt sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit, ita vt ne Iudæi conuersarentur cum Samaritanis. Et hanc ob rem mulier Samaritana, vt scribit Diuus Ioannes, denegauerit aquam Christo tanquam Iudæo, dicens, Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere petis à me quæ mulier Samaritana sum? non cōueniunt Iudæi cum Samaritanis. Hæc igitur causa est quare Iudæi vias errantibus monstrare nolebant, quod suos mores & ritus à cæteris mortalibus cōtrarios habebāt. Apud Athenienses autē piaculū erat erranti non monstrare viam. Carmen est enim apud ipsos, quod publicis cantabatur in sacris, eos impios esse & execrabiles, qui viam non monstrarent erranti. Nunc autem quoniam de Iudæorum moribus iam diximus, causam conuersionis eorum paucis verbis explicabimus. Fuit in Hispania superioribus annis sæculo nostro vir quidam nomine Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, theologus celebris, orator vehemens, vita probus & moribus integer, patria Valentinus. Qui quidem dum vixit, Christi cultum fidemque catholicam publice concionando, docendo, admonendo, hortando, persuadendo non modo sermonibus & doctrina, sed etiam moribus, exemplis, & proficuis lectionibus illustrare nunquam destitit, quem Calixtus tertius maximus Pōtifex, quoniam Deus qui bonis & sui cultoribus pro meritis præmia retribuit, in morte eius & post mortē miracula demonstrauit, in sanctorū numerum retulit. Hic itaq; cum vita sanctus esset, & eloquentia magnaue doctrina maxime polleret, Iudæis errores omnes in quibus admodum cæci versabantur, validissimis argumentis & euidentissimis rationibus ostēdens, eorum quamplurimos ad Christi cultum fidemq; catholicam conuertit. Qui quum Christianam religionem fidemq; nostrā veram sanctamq; esse comprobassent, lauacro sancti baptismatis & aliis omnibus ecclesiæ sacramentis acceptis, Christianorum moribus & sacris viuere libētissime cœpere. Deinde vero siue suggestionem malorum dæmonum, siue Iudæorum consuetudine, siue quod

difficile

difficile est assuetare relinquere, propterea quod hominum natura mutari nesciens, si quando sua delicta cognoscens ad virtutem melioremque viam se conuertit, mox tamen inconstans ad sinistros mores solitosque facile reuertitur: Christum non fuisse quem à Deo mittendum expectabant, opinantes, in occultis ædium suarum locis, Christiana religione neglecta, sabbatarios ritus & Iudaicas ceremonias repetentes, noctu synagogam ingredientes, sua sacrificia, festa paschalia, & auorum memoriam quotannis nudis pedibus celebrabant. Qui clam Christianis hæc impune sese facturos arbitrabantur. Verum enimvero nihil est imprudentius, nihil stultius, nihil demētius his qui cum peccant, mala quæ committunt, neminem resciturum esse falso sibi persuadent. Nihil est enim tam occultum, 10 nihil fieri potest tam secretum, quod scire nemo possit, in magnis præsertim rebus. Nam quo maiora delicta sunt, eo certe citius deteguntur. Non igitur quum peccant homines, existimare debent quæ fecerint, fore semper occulta. Nulla quidē res est, quam non longæ dies reuelent. Est enim veritas temporis filia. Reuelauit itaque tempus, vel potius iustitia Dei, catholicis principibus Manichæos in tenebris noctis & occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit. Quorum maleficiis & erroribus catholici principes obuiantes, consilio Cardinalis quem supra memorauimus, primum sacerdotibus & viris 20 religiosis in omnibus ciuitatibus & populis iusserunt, vt omnes qui nuper ad religionem Christianam conuersi fuissent, tum concionibus publicis, tum priuatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus ecclesiæ sacramentis, & in catholica fide retinerent & confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognouissent, hanc ob causam Romam legatos miserunt ad summum Pontificem. Qui cum causam legationis audiuiisset, admiratus nouam hæresin, & molestissime ferens dedecus & ignominiam quam Christi cultoribus impium hominum genus inferebat, literas suas bullatas & apostolico sigillo signatas ad principes catholicos destinauit, quibus in eos inquisitionem fieri diligēter & animaduerti iubebat, qui Christianæ religioni fideique catholicæ quocunque modo detraherent aut detraxissent. Rex igitur & Regina literis acceptis, auctoritate iussuque Pontificis inquisitoribus quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus & doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem & hanc legem statuerunt, vt in omnibus citerioris & vltioris Hispaniæ ciuitatibus & 30 populis literas suas & edicta publicarent pontificio iure composita. Quibus publicatis & inspectis, omnes qui crimen hæreticæ prauitatis incurrisserant, infra certum temporis spatiū suos errores inquisitoribus qui patres appellantur, confitentes reuelarent, veniam suppliciter deprecantes: ecclesiæ reconciliati, scelerum quibus Christi nomen abnegassent, iniunctas sibi pœnitentias agerent. Ad quod iudicium priusquam terminus temporis concessus præteriret, hominum millia circiter septendecim vtriusque sexus conuenerunt, quibus ecclesiæ quæ fons est misericordiæ magnæque pietatis, contenta pœnitentiis vnicuique pro qualitate criminis impositis, vitam quæ fortasse digni non erant, clementer indulgit. Multi autem qui literis & edicto parere noluerunt, in sua hæresi perseverantes habita probatorum testium relatione capti fuerunt, & tormentis affecti, sua crimina 40 tentes in ignem cōiecti vitam cum morte commutauerunt: quorum alii sua crimina flebant Christum recognoscentes, alii pertinaces in erroribus Mosis nomen inuocantes. Quorum paucis annis vtriusque sexus millia duo combusta fuerunt. Multis præterea quos delictorum suorum pœnituit, quamuis grauitèr peccauissent, concessum est, vt in carcere pœnitentias agentes vitam finirent. Aliis quoque qui morte liberati carcereque soluti fuerunt, hoc pœnæ genus datū est, vt scilicet infames essent, & priuati publicis officiis, auro & omni genere ferici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quarū alteram in pectore, alteram à tergo super exteriorē vestem, quæ viderentur ab omnibus gestarent, & ipsi cognoscerentur. Animaduersum est etiam in mortuos quos in vita deliquisse constabat, quorum ossa quæ plurima fuere, publicatis bonis filiisque priuatis honoribus & officiis, è sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Hoc iustitiæ genus homines quam 50 pluri de stirpe Iudaica, suorum criminum conscii, pertimescentes, patria sua domoque relicta & multis magnisque rebus ex catholicorum principum regnis aufugerunt. Multi siquidem in Portugalliam, multi in Nauarram, alii in Italiam, alii in Galliam, alii in alias regiones vbi se tutos fore putabant, migrauerunt. Quorum res & bona tam mobilia quæ instantia catholici principes in bello quod aduersus Mauros & Barbaros alios gerebant, distribuenda censuere. Quarum rerum omnium summa fuit ingens. In Bætica namque provincia duntaxat eorum qui cum filiis & vxoribus fugerant, inanium & vacuarum domuū millia quinque reperta fuere. Et quoniam, vt supra diximus, Iudæorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conuersis perniciofa videbatur, propterea quod occa-

fionem peccandi sine dubio præbebat, catholici principes Iudæos omnes à regnorum suorum finibus in perpetuum depulerunt & exterminarunt. Qui cum per edictum moniti neque vendere suas domos, neque secum transferre pecunias possent, eorum nonnulli deprehensi fuere qui nummos in asinorum clitellis & auribus deferebant. Fama fuit etiam quosdam seniores in lienibus, & vetulas in vuluis multas asportasse pecunias, tanquam in oculis.

De sacerdotibus & utriusque sexus religiosi ad honestiorem vitam & officium reformatis.

QUANTÆ autem nostris principibus omnis virtus & omnis honestas curæ fuerit, non in humanis solum rebus, sed in diuinis etiam officiis ad religionis nostræ cultum spectantibus facile perspeximus. Quippe qui non minus diuinarum rerum cultores, non morum censores minus, & omnium virtutum professores, quam regnorum suorum gubernatores erant. Nec Reges magis videbantur, quam sacerdotes sanctique pontifices & humani diuinique iuris & sanctissimarum legum conditores, custodes, & conseruatores, Dei semper nomen exaltantes, & hominibus iustitiam, pacem, quietemque, & salutem procurantes. Quam ob rem cum vidissent religiosos omnium ordinum, & præcipue Minores & Prædicatores, alios honestius & præcepta suæ religionis obseruantes, alios liberius ac dissolutius viuentes, nec ordini suæ professionis nec superioribus obsequentes, omnes qui Claustrales dicuntur & libere vagabantur, ad obseruantium normam & honestiorem vitam compulerent. Etiam fœminei sexus sacerdotes & sacras virgines quas moniales appellant, quæ licentius vagari consueuerant, à virorum qui suspecti videbantur, consuetudine, secreto colloquio, & monasteriorum suorum exitu prohibuere. Præterea iuuenibus adolescentulis, aliis cunctis, & qui literarum studiis & bonis artibus operam dabant, vsum longarum & sericarum vestium promissiorumque capillorum, quibus nonnulli maxime studebant, ademerunt. His rebus & à studiosis omnibus colebantur, & à virtutibus alienis timebantur.

De ludorum & blasphemiarum prohibitionem atque lusorum pœnis.

PROHIBERVNT & ludos, alex præcipue atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur. Sunt enim ludi, de quibus alibi plene scripsimus, pessimi meretricibus, qui voluptatē quadam non solum vulgares homines & insipientes, sed etiam nobiles equites virosque primarios fallunt, literatos, sacerdotes, atque pontifices. Ideoque catholici principes lusofores omnes edicto publicoque præconio pœnis grauibz constitutis à ludis abstinere iusserunt. Ex quibus etsi quæ mala nascantur alio loco diximus, hic tamen aliqua repetemus, vt quam prudenter & quam sancte præceperint catholici principes, omnes agnoscant. Quandoquidem lusofores vbi pecunias res quas habebant, turpiter amiserunt, egestati coacti, desperatione ducti, omniq; spe destituti, in sese plerumque manus vertunt, sibiq; mortem consciscunt. Ex quibus alii se laqueo suspendunt, alii gladio suo vitam finiunt, nonnulli de turri sese præcipitauerunt, quidam se deiecerunt in puteos, alius infaniam simulauit, in quam plures inciderunt non simulatâ. Multi præterea lusorum latrones fiunt, qui primum, si leue commiserunt furtum, equitantes in asellis & capite mitram gestantes papyraceam, taurino neruo nudo corpore cadunt, eorum maleficia denunciantem præcone: quibus deinde furto secundo grauius iterum cæsis aures amputantur: postremo si tertio peccauerint, supendium merito patiuntur, aut si grassatores fuerint, & viatores aut spoliauerint aut occiderint, palis alligati per signum sagittariis exponuntur. Hæc & alia multa mala lusoribus eueniunt. Quæ quidem si multis qui ludunt hodie, venirent in mentem, sibi fortasse cauentes à ludis abstinere. Sentirent enim & intelligerent, quam misera, quam perniciofa, quam detestabilis, quam periculosa sit ludentiū vita. Quos quidem conscientie suæ stimulus verberat, quos horrenda mortis umbra circumdat. Sed ad principes catholicos redeo, qui spiritu diuinitatis afflati viros omnes probos & quacunque virtute præditos extollebant, magnis honoribus & commodis afficientes: malos autem & pertinaces in maleficiis & obstinatos, quos errorum suorum prænitere non poterat, à suis principatibus exterminabant. Vitiis præterea deditos, inutiles homines & deliciosos omnes accusabant, castigabant, & à domo sua curiaq; submouebant, & præcipue lusofores. Quibus nihil esse dicebant improbius, nihil furacius, nihil mendacius, nihil sceleratius, nihil dementius, nihil stultius, nihil infanius: propterea quod si peccant homines, qui certe peccant. Nam mortalium nemo fere viuit sine crimine) vnusquisq; tamen in eo peccat vitio, quo vititur, & non fortasse peccat in aliis. Peccant enim

enim superbi vel sua forma, vel aliqua de se opinione falsa decepti. Auaritię multi crimen incurrunt, mala rerum quibus haud indigent fortasse, cupiditate ducti. Deuincuntur nonnulli gulę falsis irritamentis & dulcedine gustus. Plures libidine, feruore magno sanguinis accensi multifariam variisque modis quam grauissime delinquant. Inuidia non pauci felicitatis alienę dolore pallentes, impatientia multi, & quidem plerumque sine causa grauiter irascuntur, & ira cęci penitus mala multa committunt, alii desides & ocio somnoque dediti vitam agunt, qui neque sibi prosunt neque aliis. Sed vnus lusor peccat in omnibus. Qui quidem nunquam bene facit, nunquam bene cogitat, nunquam bene loquitur, qui nec colit nec habet amicos, qui non propinquos non fratres amat, qui matris, vxoris, filię sororis, & fortasse suam pecunię cupiditate ductus pudicitiam vendit & honorem, qui parętum funus exoptat atque molitur, qui Deum abnegat, qui animam suam occidit & inferis offert. Quid enim non facient homines quos non pudet perdere nummos, perdere tempus, perdere somnum, perdere famam, perdere vitam? Quocirca cum magna pars hominum semper & vbique luserit, illorum vetissima mihi videtur opinio qui subterraneas domos & antra tenebrosa lusorum plena esse dixerunt. Quam ob rem lusoribus ego consulere cupiens & opem ferre quibusdam carminibus, etsi eos primum grauiter accusaui, deinde tamen remedium demonstraui proficuum, & salutarem adhibui medicinam. Qua quidem quicunque vsus fuerit & Dei misericordiam deprecatus, non equidem dubito, quin veniam facile consequatur. Illos autem perituros & perpetuos cruciatus passuros prospicio, quos vltima vitę dies ludentes inuenerit. Nam qui ludos in vita non reliquerint, ludent etiam post mortem sua crimina flentes apud inferos. Prudenter igitur & sanctę catholici principes ludos qui omnium malorum causa sunt, prohibuere, qui blasphemantibus etiam praeuq; loquentibus poenas quibus plecterentur, statuerunt.

*De templis à catholicis principibus adificatis & aliis resectis
& instauratis.*

IVS TA pro Christianę religionis augmento bella gerentes, vt hostes debellarent & victorias consequerentur, Deo Optimo Maximo & eius genitrici Marię virgini multisque sanctis non modo supplicationes & sacrificia, sed ædes etiam sacrandas & noua templa liberalissime deuoueant, quę subinde votorum cōpotes, beneficiorumque memores, optato potiri largiter & officiose præstiterunt maximis impensis. In Abila siquidem ciuitate templum diuo Thomę dicatum à fundamentis edificare cœperunt, quod aureorum prope centum quinquaginta millibus absoluerunt. Toleti aliud admodum conspicuum nomine sancti Ioannis Euangelistę, cui regum cognomen indiderunt, in cuius exterioribus muris & parietibus altis magna pendet catenarum multitudo, quibus astricti Christiani qui capti fuerant à Mauris, multos annos illis seruierant. Qui deuictis Mauris, & Granata restituta catholicis principibus, catenas in memoriam suę redemptionis in hoc templum contulere. Segouię monasterium magnum sanctę Crucis ordinis Prædicatorum condiderunt. Granatę virgini Deiparę templum maius domumque pontificalem magnis erexerunt sumptibus, & quatuor & viginti sacerdotibus suis qui singulis diebus rem diuinam celebrarent, cellas fieri iusserunt, & suam sepulturam, in qua nūc simul eorum corpora iacent: atque aliud diuo Francisco religiosi ordinis Minorum. Condiderunt præterea cœnobium extra urbem ordinis sancti Hieronymi magnis dispendiis, & redditibus dotarunt, in quo etiam Gonzalez Fernádez magnus Capitaneus sibi magnum sacellum fieri iussit conspicuum, cui magnos redditus distribuit. Item condiderunt catholici principes extra urbem cœnobium ordinis Cartusiani, de quo scripsimus alio loco: & intra muros ciuitatis aliud ordinis Prædicatorum sub nomine & honore sanctę Crucis. A Granata quoq; oppidum passuum millibus circiter octo condere statuentes, quo Granatam facilius expugnarent, quod oppidū Sanctam fidē vocauerunt, in primis templum in quo sacerdotes diuinis officiis sacrificantes operam darent, ædificare iusserunt. Etiam in Compostella admodum venerabile templum, & hospitalem domum in honorem sancti Iacobi & peregrinorum commodum atque profugium fecerunt, opus nimirum pium maximeque necessarium. Magnas insuper in aliis templis & monasteriis ædificandis, multas & in aliis siue vetustate collapsis, siue ruinam minantibus reficiendis & instaurandis pecunias contulerunt. Romę denique trans Tiberim apud portam sancti Pancratii magnificum diuo Francisco templum condiderunt magnis impensis. In vrbe præterea non minorem sumptum summamq; pecuniarum dederunt in refectione domus hospitalis, & ecclesię sancti Iacobi quę Hispanorū dicuntur contulere. Hęc & alia multa fecerunt.

runt opera catholici principes, non minoris quidem virtutis & sanctitatis, quam munificentia. Qui profecto suis heredibus & posteris omnibus mirabilia omnium virtutum reliquerunt exempla, quibus optimus quisque princeps ad gloriam vitæ debet & excitari facile poterit.

De concordia & fine belli inter catholicos principes & Alphonsum Portugalliae Regem.

N V N c autem quoniam initium & causam belli quod à catholicis principibus contra Regem Portugalliae gestum est, supra memorauimus, æquum est ratioque poscere videtur, ut eiusdem belli quoque quod superest, & finem demonstremus. Ad quam rem ostendendam quædam prius repetere necesse est. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono cum essent catholici principes in oppido Guadalupo, quo Galliae regis legati pro petenda confirmandaque pace conuenerant, nuncios de morte Ioannis Aragonum regis acceperunt, & subinde totius Aragoniae, Siciliae, Valentiae, Barcinonaeque principatus oratores ad Ferdinandum regem supplicatum venerunt, ut ad capiendam regnorum suorum possessionem proficisceretur. Hinc itaque discedentes in Turrim Iuliam, quam ciuitatem Trogillum vocant, cum exercitu venerunt. Vbi funere solenniter celebrato & peractis exequiis, Gallorum regis legatis cum pacis confirmatae conditionibus honorifice dimissis, rex Ferdinandus in Aragoniam proficiscitur. Quo discedente regina suis ducibus accitis, omnes exercitus copias in partes quatuor diuisit, à quibus Emeritam Augustam, Delectosam, & Montangem eodem tempore tormentis oppugnari iubet. Sunt autem haec oppida Lusitaniae provinciae inter Anam flumen & Tagum, Portugalliaeque regno propinqua, quae mulier quaedam Maria nomine Pachiequa, filia spuria Ioannis Pachiequi Villenae Marchionis, quae Portugalliae regis partes fouebat, occupauerat. Haec mulier orbata marito, nimis audax & inconsulta, fuit multorum malorum causa, quae non saeva minus & immitis, quam imprudens & temeraria, cum Petrum Portucarrerium Metellini Comitum filium suum, quinquennium deprehensum tenuisset, deinde solutum multorum precibus e domo sua crudeliter eiecit, & contra catholicos principes Alphonso Portugalliae regi multas arces, Castellae regnum, & bona sua omnia pollicebatur. Dum haec oppugnatur oppida, multaque alia per hanc regionem bella geruntur, Alphonso Cardinas ordinis sancti Iacobi militiae praefectus apud Emeritam cum Portugalliae regis exercitu magnum praelium commisit. In quo multis utriusque partis occisis, demum Portugalliae regis equites longo labore defessi terga verterunt, quorum praeter interfectos multi quoque capti fuerunt, & in his Eborensis episcopus omnibus signis amissis. Alphonso autem Cardinas etsi duo magna vulnera fortissime pugnans acceperat, hac tamen insigni victoria potitus, & fugatis hostibus, magnum quidem ducis nomen adeptus est, & singularem catholicorum principum gratiam, qui ei vel ultro ducatorum auri millia circiter nouem quae singulis annis pendere tenebatur, liberalissime remiserunt. Sub idem tempus alii reginae duces oppida quae supra memorauimus, acriter oppugnabant, & Delectosae arcem ceperat, multisque aliis in locis praelia magna quotidie gerebantur, in quibus magnus utriusque partis hominum numerus desiderabatur. Atque multo quidem plures interiissent, nisi Deus cuius misericordia magna est, huic bello finem dedisset, qui sanctas catholicorum principum mentes scrutatus, eorum magnos labores miseratus est. Cuius afflata spiritu Beatrix Isabellae reginae matertera, quae prudentissima mulier Ferdinandi Visei Ducis Portugalliae regis fratris vxor fuerat, & Alphonsum Portugalliae regem & eius filium Ioannem generum suum, & Isabellam Castellae reginam suae sororis filiam vehementer amabat, cum inter cognatos & propinquos suos crudelissima bella geri molestissime ferret, ad Isabellam nuncium cum literis clam misit, quibus eam rogabat, ut commodi sui causa in aliquo locum Portugalliae regno propinquum conuenirent, ubi de rebus ad pacem & concordiam spectantibus & necessariis colloquerentur. Certam se spem habere dicebat Deo iuvante, ut bellis & malis omnibus atque laboribus finem daret. Cuius humanitas & tam pius animus Isabellae reginae fuit nimirum quam gratissimus, ideoque voluntati eius sanctoque desiderio satisfacere statuens, in Alcantaram, quod oppidum est in ripa Tagi Portugalliae propinquum, cum paucis equitibus se contulit. Huc aduenientem Beatricem materteram suam magna letitia reuerenter excepit, & in eadem domo iuxta se collocauit. Vbi per dies octo pene solae locutae sunt, & ineundae pacis conditiones ordinemque literis mandauere. Quibus cum Beatrix discessit, & cum ea Rhodoricus Maldonatus iureconsultus Isabellae reginae consiliarius profectus est, quem regina misit quasi legatum, ut ea quae cum Portugalliae rege fierent, intelligeret, & ad se scripta mitteret. Beatrix autem ubi suam domum peruenit, primum Ioanni genero suo regis filio, quem pacis & concordiae cupidum nouerat

nouerat, quas attulerat constitutiones pacis ostendit. Hic Dei cultor & ingenio magno præditus ab initio causam patris & expeditionem non iustam esse cognoscens, inuitus aduersus catholicos principes bellum gesserat. Quocirca cum perhonestas concordiae sanctiones quas eius focrus sanctissime procurauerat, approbasset, suos cōsiliarios & omnes equites qui voti sui participes erant & eiusdem voluntatis, conuocauit. Quibus cum rebus ad pacem spectantibus communicatis, omnes Alphonsum Regem conuenerunt. Qui cum ea quæ Beatrix eius consocrus egerat cum Isabella Regina, causa pacis & quietis, audiuiſſet, etsi sua magis quam aliorum interesse videbat, male tamen persuasus à multis & præsertim à Castellanis, qui quoniam à suis principibus temere defecerant, pacem magis quam bellum timentes, ei dicebant ut ab incepto nullo modo desisteret, propterea quod sine magno suo dedecore facere non posset, pacis & concordiae cōditiones renuit, alias petens neque iustas neque sibi concedendas, & inimicorum magis fallacibus quam amicorum veris consiliis est obsequutus. Quem cum neque publice multi neque priuatim deprecantes alii flectere potuissent, Maldonatus Isabellæ Reginae consiliarius spe iam pacis amissa, commeatum petens à Rege, quatenus nihil agi videbat, discedere statuit. Quod sciens Ioānes Regis filius cum ne discederet, rogauit, & Regem sola Beatrice præfente sic est allocutus.

De sermone quem Ioannes Portugallie Regis filius ad patrem habuit.

10 **S**I regiam dignitatem & vitam tuam maiori curæ nobis esse crederes quam vllis aliis, Scharissime genitor, profecto non aliorum falsa prauaque consilia nostris quam fidelissimis atque iustissimis precibus anteponeres. Quare te quoniam tuæ consocrus & meū consilium, quasi alterum mulieres, & alterum iuuenis, aspernari videmus, etsi magis accipere quam dare consilium deberemus, decreuimus tamen tuæ maiestati quæ nostræ mentes in hac expeditione præſagire videntur, ostendere, ut si quando vel tui vel aliorum consilii pœnitere te cœperit, nostrum memoria repetitum cognoscas. Expeditionis nostræ causam, si verum fateri volumus, iam iniustam esse Deus hominesque sciunt, quod ne illi quidem Castellani negant, qui nobis, ut hoc bellum gereremus, iniuste falsoque persuaserunt. Henrici namque Castellæ Regis naturæ defectus, quod inter nos dici potest, multis 30 mulieribus & duabus vxoribus fuit quam notissimus, qui non sine causa consciencie suæ stimulis actus, antequam mortem suam Isabellam sororem & non aliam sibi successuram iureiurando nominauit. Ex quo quidem intelligere facile est, quam iniustam huiusmodi belli causam suscepimus. Ideoque mirari minime debemus, si nobis aduersa fortuna semper fuerit. Aspirat enim Deus in bellis gerendis, & maxime fauet pro virtute iustitiaeque pugnantibus, & proinde victoriam consequi non possumus. Quod si causa nostra quam, ut videmus, damnant omnes, iustior esset, non propterea pacem recusare deberemus. Nam si nostras cum aduersariorum copiis cōferamus, nimirum quanto sumus inferiores omnibus rebus cognoscemus. Illorum si quidem vires indies crescunt, nostræ vero quotidie minuuntur. Augentur illis exercitus & regnorum numerus, nobis vnicum regnum est & non ma- 40 gnum, atque iam pecuniis & viris exhaustū, iuuentus & equites bello consumpti. Expetunt illorum magni principes gratiam & amicitiam, & præcipue Gallorum Rex Ludouicus, qui nuper iam nostri fœderis oblitus, ad eos oratores misit pacem perpetuam petentes. Quæ nobis igitur habenda spes est, aut unde venturum auxilium sperare possumus? Consule ergo mi pater honori tuo, cōsule obsecro & tuorum omnium saluti, nec committas, ut dum principatus alienos affectas, iure tuos amisisse videare. Nā per Deum immortalē, quid nobis volumus, aut quid querimus? Non, inquis, possum sine dedecore, tot nobis illatis iniuriis, à cœptis desistere propter hominū sermones. Immo certe potes pater & tua magna cum laude, propterea quod pax tibi non petitur, sed honestissimis cōditionibus offertur. Quā quidem non recusabis, si tecum plus virtus & ratio quam vulgi valebit opinio, si plus Dei 50 iustitiam quam populi rumores timebis, si tuam ætatem respexeris, si successorum tuorum saluti futuræque quieti consulere volueris, si pericula quæ passi sumus in præliis, & quos exercitus amiserimus, memineris, si quam regno Castellæ propinqui sumus, & quam eius amicitia nobis necessaria sit, consideraueris. Non omittas igitur obsecro sanctissimæ pacis conditiones nobis oblatas, neque te fallant Castellanorum consilia. Qui quoniam suis principibus iniuste defuere, mori quidem mallent in bello, quam illorum subire iudicium. Non spernas igitur preces nostras, amantissime pater, ne nostra Deo qui propter superbiam Luciferum de cœlo deiecit, pertinacia displiceat. Diligit enim Deus pacis amatores, & inimicos odit atque castigat. Hoc sermone admodum tristi, & Beatricis precibus quæ lachrymas continere vix poterat, Rex conuictus, & quasi flenti similis Ioā-

nem filium gemēs amplexus est, & ad Beatricem conuersus, O mulier, inquit, non minus sancta & sapiens quam fortis & excellens, magna nimirum est tua virtus, magna inquam tua erga nos fides, magna pietas, & amor maximus, quæ quidem sola tua prudentia proficuum nostris malis nostrisque laboribus excogitasti remedium, salutarem doloribus medicinam, & finem bellis optatū. Magnas igitur tibi gratias agimus, & amantissimis tuis atque sapientissimis consiliis obsequimur. Faciemus itaque quam libentissime quod filius noster ex tuo consilio nos deprecatus est. Quem ego profecto video posthac tibi multo magis, quam mihi ipsi qui eum genui, debiturū. Hæc cum dixisset, eius dexteram filius osculatus est, & Beatrix ei magnas gratias egit. Postero die rex conuocato consilio, & re diuina celebrata, Maldonato reginæ Isabellæ consiliario præsentē, pacis constitutiones quæ fuerunt huiusmodi, libenter accepit.

De pacis & concordie sanctionibus inter Isabellam Castellæ Reginam & Alphonsum Portugalliæ Regem vltro citroque petitis & concessis.

PACIS & concordie conditiones quas vtraque pars petiuit & concessit, sic se habent: Imprimis vt rex Portugalliæ titulum, quo se Castellæ & Legionis regem vocari iusserat, deponeret, & insignia Castellæ regum quæ suis clypeis impresserat, abraderet, iureiurando promitteret ne Ioannam suæ sororis filiam vxorem duceret, atque illa sex mensium spacio suo vteretur arbitrio. Quæ siue manere vellet in Portugalliæ regno, siue alio proficisci, libere facere posset, dum tamen ei neque rex Portugalliæ, nec alius quisquam præstare fauorem & auxilium auderet. Quæ si forte in Portugalliæ regno permanere statueret, peracto semestri tempore de duabus conditionibus alteram eligere teneretur: vt scilicet vel Ioanni Castellæ principi qui tum paruulus admodum erat, nuberet, ac tam diu apud Beatricem quam supra memorauimus, maneret, donec sponsus ad virilem perueniret ætatem: vel ordinis sanctæ Claræ religionem ingrederetur in vna domo ex quinque in Portugalliæ regno nominatis, & Alphonsum Portugalliæ regis ex Ioanne filio nepos Isabellam Catholicorum principum filiam vxorem duceret, qua cum per aliquod tempus ad certitudinem pacis & confirmationem in arcē Morana quæ est in Portugalliæ regno, maneret, sub custodia & contubernio Beatricis, quæ præcipua pacis causa fuerat. Hæc fuerunt Isabellæ reginæ pacis conditiones. Portugalliæ vero regis quæ sequuntur. Primum sibi suoque filio aurifodinas apud Indos Castellæ reges non impedirent, sed liberas & à suis primum repertas relinquerent, & pacis vinculum quod inter sese sanciebant, omnes vtriusque partis populos comprehēderet & obligaret, per vnus & centum annorum spacium: deinde vt Castellæ qui dum sibi meruissent, contra suos principes, crimen læsæ maiestatis incurrissent, ignosceretur: quibus etiā dimissis erroribus, omnia bona quæ in Castellæ regno perdiderant, restituerentur. His pacis conditionibus vltro citroque datis & acceptis, & à Portugalliæ Rege iureiurando confirmatis, & alta præconii voce tubarumque magno clangore publicatis, & famâ Regum concordiam & amicitiam denunciante, ingens populis lætitia oborta est, oppugnationes desistunt, bella cessant, arma deponuntur, gratulationes aguntur, spectacula fiunt. His confectis negociis rex Alphonsum legatos quibus integram facultatem suam dedit, & pacis conditionum quas ipse iuratus confirmauerat, ad Isabellam reginam misit exemplum. Quibus illa legatis appropinquantibus Hispaniæ Cardinalem & Comestabilem quos aliis in locis nominauimus cum omnibus suæ domus equitibus, atque pontifices cum sacerdotibus obuiam exire iussit, & omnes in aulam ingredientiæ honorifice recepit. Quæ pacis institutiones quas afferbant, acceptas cum diligenter prius legisset, subinde coram omnibus iureiurando confirmauit, & præconio sonituque tubarum, quemadmodum Portugalliæ rex fecerat, publicari iussit, nunciosque statim ad Ferdinandum regem qui Barcinonæ tunc erat, cum literis destinauit, quibus eum de pace cum Portugalliæ rege composita & quibus conditionibus certiores faciebat. Cuius rei nuncius Ferdinando regi fuit admodum gratus atque iucundus. Erat enim de honore atque salute reginæ absentis, quam multis hostibus circumuentam reliquerat, valde sollicitus. Ideoque magnas Deo gratias agens, eundem nuncium magno munere donatum cum suis literis ad reginam remisit. Quæ cum populis omnibus illius provincie quam vocant extremū iustitiæ, præfectos ordinemque dedisset, vt in pacē omnes & honeste viuerent, cumque omnibus & præcipue viduatis mulieribus bona quæ bellorum temporibus indigne perdiderant, restitui iussisset, Toletum se recepit. Quo sub idē tempus venit etiam rex Ferdinandus, qui se quoque iureiurando coram Portugalliæ legatis pacis conditionibus astrinxit. Quam pacem & concordiam suis literis &

nūnciis ab omnibus regnorum suorum magnatibus, ciuitatibus, & populis diligenter obseruari iussere, pœnis grauibz & censuris constitutis contrarium facientibus. Interim vero Ioanna quam supra memorauimus, quamuis admodum puella, diuino tamen lumine circumfusa, terrenas opes, voluptates humanas, & mundi fallaces insidias cognoscens, atque Ioannis Castellæ principis quæ mundi dominus, si vixisset, futurus erat, oblatas sibi nuptias renuens, vitam multo meliorem tutioremque sanctæ religionis elegerat, in qua permansit annos circiter quinquaginta, & viuît hodie sanctissime Deo seruiens. Quæ quidem cum religionem ingressa est, annum fere vigesimum agebat, & hoc anno præsentî millesimo quingentesimo vigesimo secundo, quo nos hæc scripsimus, annum a-
 10 gens fere tertium & sexagesimum, sola quidem superest omnibus Hispaniæ principibus eius ætatis vita perfunctis. Cuius animus nimirum sapientior fuit quam aliorum, & multo melior conditio, propterea quod breues sint humanæ prosperitates, & dies hominum cognoscens, caducis rebus & incertis prudentissime renunciâs, meliorem vitam elegit, in qua Deo seruiens æternæ gloriæ præmium sperat.

LVCII MARINEI SICV-
 LI DE REBVS HISPANIÆ
 LIBER XX.

De bello quod catholici principes gesserunt contra Mauros Granatenses.

BELLO quod cum rege Portugalliæ catholici principes gerebant extincto, factaque pace conditionibus quas supra memorauimus, aliud subinde cum Mauris Granatensibus gessere, diuturnius, difficilius, laudabilius, & propterea memorabilius. Illud enim prius, vt Portugalliæ regem qui violenter in Castellæ regnum ingressus eos iniuste prouocauerat, a suis finibus propellerent: hoc autem posterius, vt veteres iniurias Christianis à Mauris illatas vlciscerentur, & suo Granatæ regno recuperato nomen & cultum Christianæ religionis augerent. Quapropter iure quidem & illorum maxima diligentia summaque fortitudo laudibus efferenda est, & præteritorum Regum Christianorum atque Pontificum negligentia & ignauia est accusanda, qui Mauros Mahumetanæ spurcissimæ nefandissimæque sepe cultores, & verissimæ sanctissimæque Christianæ religionis immaniissimos hostes, nō sine maxima totius Christianitatis ignominia, in vno Hispaniæ angulo septingentos annos, & vltra commorari sustinere potuerunt. Cæterum quoniam de hoc bello quod catholici principes cum Mauris Granatæ annos fere decē gesserunt, multi viri satis idonei qui regia castra sequebantur, &
 40 rebus gestis ac præliis interfuere copiose scripserūt, ego capita duntaxat breuiter attingā. De Granatensi nanque bello magnum volumen impleuit, pulchramque confecit historiam, facundo suo & eleganti stilo Siculus quidā nomine Petrus Sancteramus ciuis Messanus. Quod mihi, cum ad me Salmanticam venisset, ostendit. & ego noua delectatus historia, paucis diebus perlegi. Scripsit & Hispano sermone Ferdinandus Pulgarius, homo nimirum in suo genere scribendi satis eloquens, cuius magnum volumen in Latinum sermonem vertit Antonius Nebrissensis. Cuius ego traductionis initium duntaxat legi. In quo satis elaborasse mihi visus est & bene castigate. Meminerunt præterea belli Granatensis Protonotarius Petrus Martyr, Gonçalus Aiora Cordubensis Regius historicus, Alphonsus Palentinus, & Tristanus Siluius. Scripserunt & alii multi, partim Latino,
 50 partim Hispano sermone, quorum nomina quia sunt ignota, subtriceo. Et quoniam aliorum omnium qui de rebus quas principes catholici gesserunt memorabiles, conscribere, magna volumina multos annos fortasse latebunt, & ad posteros differentur, me nunc viuētibz rē non ingratam facturū putauî, si Cæsareæ Maiestati seruiens, ea quæ de rebus à Ferdinando rege & Isabella regina animose sancteque gestis summatim scripsissem, excusa formis in lucem circumferenda protulero. Quod à me quotidie complures Hispaniæ viri nobiles, & Siculi de me benemeriti, quibus morem gerere necesse est, petunt & efflagitant. Ne me igitur vel inurbanum & ingratum, vel immemorem suorum erga me beneficiorum putent, compendio quod de bello cum Portugalliæ Rege supra memoraui, Granatense subnectam, & simul impressoribus

dabo. Caterum lectores admoneo atque rogo, ut opus immaturum & ante tempus præcipitatum, non solum legant, sed etiam diligenter inspiciant & emendent, in quo quidem & Hispaniæ gloriæ consulent, & mihi simul rem gratissimam facient. Verum enimvero quoniam de causa transituque Maurorū in Hispaniam, qui fuit (ut aiunt) Rhodorigi Regis temporibus, ab hinc anno fere octingentesimo, alio loco scripsimus, nunc à situ & regione regni Granatensis & ciuitatis initium faciemus.

Granatæ regionis & urbis descriptio.

HISPANIAM omnem, ut alio loco diximus, autores multi in prouincias quinque diuisere: Tarraconensem scilicet, Gallaciam, Lusitaniam, Baticam, & Carthaginensem. De quibus libro primo sigillatim scripsimus, atque quicquid in vnaquaque memorabile sit, ostendimus. Granatæ autem regnum regio quædam est media inter Baticam prouinciam & Carthaginensem, vel potius pars est vtriusque. Cuius regionis longitudo est passuum millium circiter ducentorum, & latitudo fere centum, patetque circuitu ad passuum millia septingenta. Est enim longitudo ab Ronda usque ad Oscam, latitudo vero ab oppido Cambili usque ad mare mediterraneum & portum Almugnecaris. Quæ ad meridiem spectans ex vna parte planicies habet amplas & fertiles campos: ex altera Bastanos montes altos & ascensu difficiles. Ad quos montes & asperrima loca quæ vulgus Alpuxarras appellat, quidam Maurorum duces à Christianis apud saltus Pyrenæos acerrimo prælio fusi magnaque suorum militum multitudine cæsa, per sexcetera fere passuum millia fugientes perueherunt. Hic ex montium iugis altisque rupibus velut ex propugnaculis & turribus ingentia saxa deuoluentes, ascensuque Christianos prohibentes, sese defendebant. A quibus Christiani duces & omnes milites diuturnitate belli & multis præliis antegestis, longaque persecutione iam defessi, crebrisque saxis & telis grauiter offensi, quum diutius ferre laborem non potuissent, cum suis omnibus copiis discesserunt, & vnusquisque domum suam se recepit. Quorum discessu Mauri valde lætantes, quum aliquandiu Christianorum timentes insidias in montibus se continuissent, deinde iam Christianis absentibus longaque remotis in campos planaque loca descenderunt, & cum multis aliis qui traiecerant ex Africa, coniuncti Granatam urbem compluraque oppida quæ postea nominabimus, rursus occuparunt. Quorum qui potentiores erant, & plus viribus valebant, regium nomen usurpantes urbem Granatam, omnium totius Hispaniæ ciuitatum maximam, domicilium habere.

De situ & forma urbis Granatæ.

CÆTERVM urbis Granatæ situs & forma est huiusmodi. Colles binos altos & quasi montes amplectitur, quos Darrus amnis per vallem mediam fluens diuidit. Alterius autem collis regio nomen habet Alhambra, quam Mauri sua lingua rubram significari dicunt, & hoc nomine dici vel à conditore homine russo, vel à rubra terra, quæ nunc etiam cernitur in ædificiis. In huius autem regionis eminentiori loco domus est regia, magnitudine, opere, formaque conspicua. Quæ quidem ciuitas potius quam domus est appellanda. capit enim intra muros hominum millia quadraginta, totaque cincta mœnibus & triginta turribus. Alterius Alcazaua dicitur, domorum frequentia mirabilis, quæ significat apud Mauros munitum locum & defensorium, qui arcem & castellum Alcazarem vocant. Supra quam magnus est incolatus in loco plano positus, qui locus saluberrimus est & Albaicinus dicitur, Alhambraque cui est oppositus, altitudine pene similis & æqualis. Cuius incolas à Baeza ciuitate venisse ferunt, & Antiquirolanos ab Antiquera. Sunt & colles alii minores, quibus non immerito sicut & Roma septicollis appellari potest. Cæterum præter colles est etiam in plano loco campoque magno maximus ædificiorum numerus. Ædes autem etsi plæræque omnes lateritiæ sunt, tamen non regiarum modo, sed etiam aliarum quam plurimarum spectabiles sunt & magnæ familiæ capaces. Calles vero vicique plurimi sunt, propter ædificiorum nimiam densitatem plæræque sunt angusti, & item plateæ foraque venalia: quæ tamē à Christianis post Granatæ captum ampliora facta sunt & illustriora. Gaudet domus complures hortis, & arboribus fructus qui limones appellatur, ferentibus. Citros vero citriosque domus habent pauciores. Aquis egelidis ac salubribus tota fere ciuitas abundat, & in ipsa vrbe scaturientibus, & aliunde per aquæ ductus aduectis. Urbis passuum millia circiter duodecim circuitus amplectitur, totus vndique mœnibus cinctus, & mille triginta propugnaculis tutus. Portæ quæ sunt numero duodecim, ad Occidentem faciles habent exitus & campos amœnos: cæteræ vero ad Orientem subdifficiles. Est autem in vrbe Granata totaque eius regione, omnium rerum quæ sunt ad hominum vitam degen-

degendam & cultum necessariæ, magna fertilitas, & saluberrima semper aeris cœlique temperies, ubi neque tellus nimio solis ardore torretur, neque frigore contrahitur, & homines perpetuo temperamento perfruuntur. Sunt præterea in vrbe Granata res memorabiles & insignes numero septem, res scilicet amœnissimæ domus: Alhambra, cuius supra mentionem fecimus: altera, quæ Generalipha dicitur, multo iucundissima dicitur: & tertia, quæ distat ab vrbe fere mille passibus, cui nomen est Alixares, quæ fuit olim materia & opere admirabilis. Quas quidem domos ego non immerito luxus & regum delicias appellare solebam. Eas enim Maurorum reges oblectationis & deliciarum causa frequentare solebant. Quarta res est platea magna plana que nuper à Christianis instructa, quam Biuaramblam Mauri vocant, & Arenariam significari dicunt. Cuius forma est quadrangularis, sed ad mensuræ similitudinem. Siquidem longitudo maior est quam latitudo. Est enim longitudo pedum quadringentorum, & latitudo ducentorum. In qua fons est excelsus & insignis. Campus præterea totus in circuitu dealbatis ædibus crebrisque fenestris conspicuus. Huic plateæ foroque venali relatu non indigna coniuncta res est: domus scilicet quam Alcaceriam vocant, in qua tabernulæ sunt numero fere ducentæ, in quibus serici panni cæterarumque rerum merces quotidie venduntur. Domus hæc quæ parua ciuitas dici potest, calliculas habet multas, & decem portas, in quibus transuersis catenis ferreis propter vicorum angustias & negociantium frequentiam ingressus equitanti-
10 bus prohibetur. Cuius præfectus noctu foribus clausis nocturnas habet excubias, & vi-
20 giles canes, & nomine regis à singulis tabernis vectigal exigit. Sexta est Darrus amnis, quem Bernardus Gentilis in officio scribendi meus collega poetaque celebris Daurum nominauit, quasi dantem aurum, quod in eo legi quam optimum consuevit. Hic autem amnis supra Granatam urbem ad passuum millia septendecim ex alto iugo montis oriens, omnibus fere ciuitatis domibus aquas abunde suffundit, & ex vrbe profluens in occidentem, Singili qui ex eodem monte descendit, & Guadaxenilis à Mauris appellatur, coniungitur. Amnis autem Darri aquam, sicut à Granatæ ciuibus accepimus, quæcunque sitibunda bibunt animalia, omni morbi genere liberantur: ideoque balneum saluterum pecoribus appellant. Septima res & summa Granatæ urbis felicità est ager maximus & fertilissimus, frugibus & omni genere fructus abundantissimus, & ex arborum
30 foliis quibus fit sericum, singulis annis vectigal aureorum millium fere triginta quinque regibus pendet, præter multas serici libras. Cuius ambitus passuum millia centum & decem complectitur, in cuius agri spacio fere millium septem & viginti, sex & triginta fontes oriuntur. Et quoniam de Granatæ urbis rebus memorabilibus scribimus, illud vntum memoratu dignum & naturæ opus admirabile non est omittendum, quippe qui sunt inter urbem Granatam & mare mediterraneum montes alti, perpetua niue candentes, ideoque niuosi dicuntur, qui distant à Granata passuum millibus circiter vndecim: qui vel æstiuo tempore menseque Quintili, regnante Canicula, Granatensium visus ex fenestris insipientium maxime delectant: nec hyeme, quod mirabilius est, Granatæ ciues frigus nimium patiuntur.

De nominibus urbis Granatæ.

DE autore autem & tempore quo fuit vrbs erecta, mihi non bene compertum est. Fuisse autem quondam situ paruam credendum est, & à Mauris propter opportunitatē loci magnamque fertilitatem indies auctam nouis ædificiis & densissimis ædibus. Hanc ego facio coniecturam propterea quod veterum scriptorum de tam insigni vrbe tamque populosa & memorabili neminem scripsisse comperio. Fuit autem ante Maurorū transitum in Hispaniam ciuitas Episcopatus, vt inferius demonstrabimus, autoritate decreti. Nunc itaque de nomine, quod alii fabulantur & quod ego sentio, breuiter enarrabo. Loquuntur enim multi non Granatam, sed Gar Natæ dici debere: propterea quod (vt ferūt)
30 Punica lingua, quam vocant Arabicā, Gar antrū significat, quod in ea vrbe à nympha nomine Nata colebatur. Sic itaq; nomen urbis Gar Natæ, hoc est antrū & speluncam Natæ nymphæ fuisse volunt. Alii Eliberam nomen fuisse contendunt, à quadā fœmina generosa quæ & urbis portæ qua fuit ingressa, de suo nomine nomen dedit. Quorū opinio mihi quidem non fit vero similis, propterea quod, vt à multis & non indoctis viris accepimus, Elueria porta dicta fuit ab Eluerā ciuitate, quæ fuit olim ab vrbe Granata passuum millia ferme septem, cuius ciues à Cordubensibus deuicti quondam Granatam deueniunt, à victoribus eorum vrbe deleta. Porta itaque per quam ad Elueram iter erat, Elueria porta fuit appellata, quæ nunc etiam e litera in i mutata, Eluira dicitur. Sunt præterea qui Eliberam dictam putant, ab Eliberitanis populis propinquis, qui ad eam colendam venerūt.

Illud autem non omitam quod in decreto me legisse memini, vbi summus Pontifex in concilio Theodolphi Malachensis Episcopi petitioni respondit: Theodolphi Malachensis Episcopi petitio nobis allata est, exponentis ecclesie sue redditus olim bellorum temporibus in ecclesias Astigitanam. Liberitanam, & Gabiensem fuisse diuisos, & reliqua: Quas quidem tres ecclesias, Astigitanæ vrbis, quæ nunc Ecclia dicitur, & lliberis, quæ Granata, & Gabiæ, quæ Capra, quæ quondam Gabia dicebatur, minime dubitamus. Alii denique Granatam dictam fuisse opinantur à cocco cuius in ea prouincia magna copia legebatur, quam rem granam vocant Hispani. Sed ad inceptum redeamus. Nam ego neque multum repugnans opinionibus aliorum, neque profusus assentiens, urbem Granatam dictam fuisse arbitror à mali Punici, quod & granatum vocatur, similitudine. Nam 10
 ut malum Punicum granosum est, & acinis, hoc est granis, densissimis refertum, sic & vrbis Granata densissimas domos & dehiscents granati similitudinem habet. Verum siue Gar Natæ, siue Granata, siue Elibera dicatur, parui refert. Est autem vrbis admodum populosa maximique incolatus, quæ regiones habet tres & viginti, & monasteria decem, atque, ut accepimus, ad rei militaris officium bellumque gerendum hominum millia quinquaginta conficiebat, totidemque mittebant & populi qui eiusdem regni & ditionis erant. Commorabatur præterea in omnibus Hispaniæ ciuitatibus & oppidis sub imperio Christianorum principum maxima Maurorum multitudo, quos (ut alio loco diximus) catholici principes post Granatæ captum à suis regnis exterminarunt, præter eos qui ad Christianorum religionem conuersi fuere. Sed ad Granateneses Mauros redeo. Qui cum 20
 Granatam urbem, ut supra dictum est, occupassent & oppida multa, semper ultra progredi conantes cum finitimis Christianis populisque propinquis quotidianis fere bellis præliisque contendebant: quibus certaminibus vtrinque multæ captiuitates multæque cædes consequiebantur. Cæterum non defuerunt Hispaniæ Christianissimi principes, virique fortissimi atque magnanimi, religionisque Christianæ studiosissimi, qui Mauros campestri prælio victos ad portas vsque Granatæ ciuitatis persecuti eius muros acriter oppugnarunt, quos aliorum vel inuidia vel auaritia ab obsidione submouit, & expeditione sancta retraxit. Itaque duæ res, dolor scilicet alienæ felicitatis, & auri cupiditas nimia, quæ sunt omnium malorum radices, barbaris gentibus & Christianæ religionis inimicissimis in Hispania commorandi tot annos vsque ad catholicos principes causa fuere. Qui qui- 30
 dem principes dono quodam diuinæ prouidentiae geniti, & è cælo in Hispaniam demissi, cum multis malis occurrissent, & cum Portugalliæ rege bellum gererent, pacem cum Mauris ad certum tempus, ut inter eos bella cessarent, interuenerunt interpositis induciis. Quas inducias pactas solenniter cum Mauris, qui suis moribus barbaris & ingenio malo prauoque sceleris semper fallacesque fuerunt, ante statutum diem violassent, Zaharam Christianorum oppidum noctu magno silentio venerunt, & per scalas muris admotas ingressi, Christianos qui propter celebratas inducias sine ullis excubiis securi nudique dormiebant, impetu magno & repentino foribus impulsis, fractis, & euulsis, crudelissime obtrucidarunt, neque mulieribus parcentes neque pueris. Est enim Mauritaniæ gentis in Christianos immanitas incredibilis. Hac usi scelerata in oppido capto præsidium relin- 40
 quunt, & nimis exultantes ad alia Christianorum oppida profecti idem fecere. Quæ res, ut opinor, à Deo permissa belli Granatenensis causa fuit, & Maurorum perditionis & interitus. Fama namque huiusmodi Christianorum miserrimæ cladis, & Maurorum crudelitatis horrendæ, catholicos principes & omnes Hispaniæ magnates omnesque populos ad opprimendam Barbarorum truculentissimam rabiem mirum in modum concitauit. Quocirca cum primum rex Ferdinandus & Isabella regina prouidentissimi principes de Maurorum perfidia & maleficiis certiores facti fuere, confestim literas & nuncios ad omnes Carthaginensis & Baticæ prouinciæ proceres ad ciuitates & oppida destinarunt, quos admonebant & hortabantur, ut sua mœnia communirent, equites & milites cogerent, res ad belligerendi usum necessarias compararent, omniaque diligentissime ac vi- 50
 gilantissime prospicerent, & à suis finibus hostium incursiones prohiberent: pollicentes ut aut ipsi propediem cum exercitu venirent ad eos, aut suos duces cum magnis copiis subsidio mitterent. Equites autem & vtriusque prouinciæ populi, quorum intererat se suaque ab hoste defendere, etsi ultro quæ ad sui tutelam necessaria erant, sedulo prospiciebant, regia tamen exhortatione & spe venturi subsidii fortiores erant, multoque studiosius equos, arma, & omnem expeditionem bellicam apparatusque militarem comparabant. Quod vbi Mauri per suos exploratores sensere, non modo destiterunt ab inceptis, sed etiam timere ac pedem referre cœperunt. Christiani autem rebus necessariis comparatis & armis intenti supersedebant, & catholicorum regum vel aduentum, vel impe-

imperium expectabant. Interim vero Rodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus, spiritu diuinitatis afflatus, suis principibus rem pergratā & Deo optimo maximo sacrificium se facturum existimans, si Zaharēsium Christianorum cædem miserabilem vlcisceretur, omnes labores & extrema vitæ suæ pericula subire decreuit. Itaque cum Iacobo Merulo qui tunc Hispalēsis vr̄bis præfecturam gerebat, quem magistratum Assistētem vocat Hispania, & cum aliis Bæticiæ prouinciæ viris primariis, & copiis quas cogere potuerunt, equestris ordinis & pedestris leuis armaturæ, Alhamam versus proficiscentes ad flumen aquarum peruenerunt, vbi biduo quasi latentes ne sentirentur à Mauris, se contulerunt. Vnde duce quodam genere Mauro, qui paucis ante diebus ad Christianam religionem transierat, magno silentio proficiscentes, nocte quadam & hora qua Mauri quieti somno-
10 que dediti erant, Alhamam peruenerunt. Est autem Alhama ciuitas, quæ incipit à ripa cuiusdam fluminis & surgit in altum ad planiciem, in qua magnus est incolatus, & vndique mœnibus cinctus. Hic miles quidam, cui nomen erat Ioannes Orthega, vir fortis, animosus, & scandendi muros peritissimus, arcem quæ oppidi muro coniuncta erat, conscendit, & Maurum arcis custodem obuium sibi, vno ictu pugionis occidit. Sunt tamen qui hunc non Orthegam, sed Martinum Galindum fuisse contendūt. Maurus autem percussus vocem nullā prorsus emisit, vel quia non potuit sub læua mamilla percussus, vel quia clamare non est ausus propter violatam fidem, propterea quod, vt opinio fuit, in ea turri cum arcis præfecti filia furtim concubuisset : quapropter & puellam quoque latitantem conticuisse patris iram metuentem. Hoc interfecto custode, & in arcem captam quinquaginta
20 militibus Christianis ingressis, & quid facturi erant admonitis, Dux Gaditanus & Iacobus Merulus cum reliquis militibus ad oppidi portas accedētes, alios muros ascendere, alios portas eruere, & vt hostes fallerent, in alio loco supra oppidum æneatores classificum canere iubent, vt dum Mauri qui essent in armis, in eos exirent, ipsi per aliam partem facilius ingredi possent. Quod Mauris sero iam sentientibus & admodum perturbatis, nō modo non armandi se, sed ne induendi quidem spacium dabatur, adeo vt cōplures induiti vestem dūtaxat interulam & sine calceis, alii suæ domus ingressum defendere conabātur, alii per vicos, alii per plateas cum Christianis præliabantur. Multi quoque qui causā suæ salutis ad arcem confugiebant, à Christianis qui eam iussu ducis defendebāt, occide-
30 bantur. Pugnatum est acriter in tenebris & obscura nocte, Christianis Iesu & Mariæ virginis sanctique Iacobi nomen, & Mauris Allam Mahomamque conuocantibus, ab hora fere vltima tertiæ vigiliæ vsque ad auroram & primam lucem, ingenti clamore mulierum & puerorum. Prope solis aduentum Mauri perpauci qui supererant à prælio, per loca sibi nota diffugientes euaserunt, aliorum cæsa maxima multitudine. Quorum cadauera Dux Gaditanus extra muros efferri quamprimum iussit, & oppidi portas armis rebusque ad propugnandum necessariis muniendas certis militibus assignauit. Hinc arcem ingressus nuncios cum literis quas pridie quam ad oppidum venisset, se sperās Deo iuuantē sui voti compotem fore, prudentissime scripserat, ad suos principes, ad Bæticos omnes equites, ad ciuitates misit alios atque alios, vtpotē qui Boaudelim Granatæ Regem ad se cum magnis copiis venturum prospiciebat. Quod ita accidit. Nam quod Alhama aberat
40 ab vr̄be Granata non amplius octo & viginti millibus passuum, Granatæ principes ad eā venerunt infra paucos dies cum exercitu hominum millium circiter octoginta. Qui cum prope muros oppidi castra locassent, postero die acriter oppugnare cœperunt. Christiani autem propugnabant, vt homines quibus vitæ suæ spes omnis in sua virtute consistebat, quos quidem & sua salus, & certa fiducia venturi subsidii quod à suis Regibus, & à multis Hispaniæ Bæticiæ magnatibus, & Christianorum populis expectabāt, multo ferocius propugnantes hostes à muris submoueabant. Rex autem Ferdinandus & Isabella Regina, qui tunc Methymnæ cui cognomen est Campus, cōmorabantur, primū nuncium cum literis Gaditani Ducis acceperūt in aula rem diuinā audientes, circiter Idus Martias anno millesimo
50 quagringentesimo octogesimo secundo. Qui literis iam perlectis inter celebrandū more suo Deo gratias agentes, sacerdotes vt canticum Te Deum laudamus canerēt, iusserunt. Sacrificio autem peracto gaudio magno totius aulæ dum epulis naturæ satisfacērent, inter prandendum Rex Ferdinandus, vt erat prudentissimus, & ingenio sagaci, animo secum volutans Granatæ Reges ad obsidendum Alhamam cum magnis copiis ituros, atque periculum quod obsessis impendebat, prospiciens, sibi mulas ad equitandum & campestem lectum leuiorem parari iussit. His itaque rebus expeditis instructis à mensa statim confurgens, & item Regina, magno equitum numero & sacerdotum, ad sancti Iacobi templum sese contulerunt. Vnde cum perorassent & Sacerdotes Te Deum laudamus cōcinuissent, in palatium Rex reuersus eodem die in vltiorem Hispaniam magnis

itineribus ire contendit, & cum eo complures equites qui tunc erant in curia, proficiscen-
 tur. Interea vero cum Alhamæ captum per omnes Baticæ prouinciæ ciuitates fama di-
 stulisset, Henricus Gothomanus Dux Methymnæ Sidoniæ vir magnanimus, etsi Gadi-
 tani Ducis erat inimicus, fide tamen quam suis principibus inuiolatam semper præstite-
 rat, & Christianæ religionis amore commotus, omnes suæ domus equites, quorum ma-
 gnum numerum habebat, & totius prouinciæ Baticæ & Castellæ nobiles conuocauit. Ex
 quibus fuerunt Iacobus Patiecus Marchio Villenæ, Alphonsus Aquilaris à Corduba Do-
 minus Montillæ, & Gonsalus Fernandez eius frater, & alii cōplures equites & viri prima-
 ri, quorum nomina mihi non occurrunt. Triduoque propriis pecuniis stipendia soluens
 equitum tria millia peditumque circiter quadraginta coegit. Idem & alii multi prouinciæ
 proceres & ciuitates fecere. Vnaque omnes coniuncti cum exercitu numerosissimo Al-
 hamam versus proficiscuntur. Quos Rex Ferdinandus qui die Mercurii ante Pascha re-
 surrectionis Saltum Castulonensem, qui Serra Morena dicitur, iam transierat, vt cum eis
 se coniungeret antequam Maurorum fines ingrederentur, consequi non potuit, sed in lo-
 co qui Domini Gonsali Pons, vel (vt alii dicunt) Pontonius appellatur, fixo tentorio con-
 stitit. Vbi die postero re diuina celebrata & eucharistiæ sacramēto in suo tabernaculo so-
 lenniter incluso, nuncius certus ad eum venit, qui Granatæ Regem cū suis copiis ab obsi-
 dione Alhamæ discessisse nunciauit. Henricus item Gothomanus Dux Methymnæ cæte-
 rique duces exercitus & centuriones pridie huius diei cum acies apud Alhamam instru-
 ctas haberent, de Maurorum fuga nocturna per suos exploratores cognouerant. Qui Al-
 hamam profecti post multos amplexus & honorifica verba vltro citroque habita, Me-
 thymnæ Dux & Marchio, Gaditanus in pristinam beneuolentiā & amicitiam redierunt.
 Alhamam subinde Rex Ferdinandus adueniens, duces & multos equites humaniter am-
 plectens, omnium fidē & fortitudinē maxime commēdauit. Hic triduo cōmoratus, dum
 equites quos se subsequi iusserat conuenirēt, & cōmeatus comportarētur, die quarto iam
 discessurus Iacobum Merulum equitem apprime nobilem, cui plurimum cōfidebat, Al-
 hamæ præfecit, quem magno cum præsidio com meatibusque necessariis reliquit: & Ga-
 ditanum Marchionem secum ducens, Cordubam, quō Regina post Idus Aprilis perue-
 nerat, profectus est. Alhama capta Rex Ferdinandus & Isabella Regina fortissimi princi-
 pes inter se multa conferentes, & quid facturi essent cogitantes, Barbarorumque sæuitiæ
 memores, auxilio Dei quem sibi semper adfuisse cognouerant, & equitum suorum viri-
 bus freti, bellum Granatense foeliciter inchoatum gloriosamque victoriā prosequi de-
 creuerunt. Quorum sententiæ conuocato concilio, cunctis vtriusque ordinis equitibus
 & consiliariis assentientibus, & rebus ad belli vsum comparatis, è Corduba Rex Ferdi-
 nandus exercitum validissimum ad Loxam, quam Loxam vocant, Maurorum ciuitatē
 magnā & natura loci præsidioque hominum munitissimam perduxit. Vbi duces eius i-
 gnari locorum castra male posuere, vbi facilius ab hostibus ex locis superioribus offendi,
 quam hostes offendere poterant. Hic dum iussu regis in aliū locum tutiorē castra tumultu-
 ose transferuntur, Rodoricus Tellius Gironius ordinis Calatrauæ Magister equitum, à
 Mauris qui ex locis superioribus in Christianos tela cōiiciebant, duabus sagittis male per-
 cussus occubuit, & in quatuor horarum spacio confessus animam efflauit. Quæ res & ca-
 sus infelix totius exercitus animos perturbauit. Quod cum Rex Ferdinādus animadu-
 erisset, qui & obsidionem Loxæ difficilem periculosaque esse videbat, castra mouens in-
 structis ordinibus ab obsidione discessit. Vbi totus eius exercitus Mauris eruptionem re-
 pente facientibus, non sine maximo periculo regiæ salutis restiterūt. Hoc autem die plu-
 res Christianorum duces hostibus vires suas ostentarunt, & fortissimos animos & præci-
 pue Antonius Fonssecus, Federicus à Toletō Dux Aluanus, Fernandus Vega, Alphonsus
 Cardinas, & Ioannes cui Ribera nomen erat, dominus Montis maioris. Qui cum Re-
 gem suum in magno discrimine vidisset, suæ cohortis equites hortatus & pedites, tam diu
 sustinuit impetum multitudinis Maurorum, donec regem periculum euasisse cognouit,
 & castra in tutiorem locum translata fuerunt. In quo prælio eius cohortis viri fortissime
 pugnantes sexaginta perierunt, & ipse tandem propulsatis hostibus incolumis euasit. Hac
 ætate nostri principes Alhamam firmioribus præfidiis multisque com meatibus & rebus
 necessariis muniri iusserunt, & Calatrauæ dignitatem Garfiæ Lupo Padillæ supplicanti
 conditione detulerunt, vt suis expensis præsidia quæ Alhamæ custodiam defensionem-
 que relinquebant, sustineret. Hac conditione accepta dignitate, cum Petrum Manri-
 cum Ducem Naiarensem terræ Cordubæ & Iacenis, Alphonsumque Cardinam Sancti
 Iacobi militiæ præfectum Hispalensi solo præfecissent, oppidum Madritum, quod homi-
 nes nostri temporis non indocti Mantuam Carpentanam vocant, ad hyemandum veni-
 unt.

unt. Quibus pridie Nonas Aprilis tristis nuncius magnam attulit sollicitudinem, propterea quod Idibus Martiis cum Rodoricus Pontius Dux Gaditanus, Alphonsus Cardinas quem supra memorauimus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, & alii complures equites qui Beticam prouinciam præsidio tenebant, prædandi causa Maurorum fines & campos qui sunt inter Malacham & Bellamalacham, ingressi, magna inde cum præda redeunt, à Maurorum equitum multitudine circumuenti eorum multi perierant, & cum multis equitibus Cifontanus etiam Comes captus fuerat. Hac itaque re cognita Rex Ferdinandus in Beticam, & Regina in Celtiberiam prouinciam proficisci statuere. Qui cum paschalia festa celebrassent, quarto Idus Aprilis ex oppido Maiorito paululū digressi confiterunt, & per campum simul equitantes antequam iter facerēt colloquentes, de Mauris qui Lucenatum campos, qui sunt in Batica prouincia, populatum venerant, prælio victis & Granatæ Rege iuniore capto, nuncium latissimum acceperunt. Hic autem Granatæ Rex iunior qui Mahomedus nomen habebat, fuit Abulihaceni Regis filius, qui patre mortuo contra Boabdelim patrum qui regnū occupare conabatur, bellum gerere cœperat, tota Granatæ ciuitate in duas factiones diuisa. Quæ res vt in regni societate fieri solet, vtrumque Regem possessione spoliavit. Sed ad Regem captum redeo. Quem multi deprehensum fuisse dicunt à Iacobo à Corduba Comite Caprensi, tamen si non desunt, qui à Iacobo à Corduba regionum principum custode, quem Alcaide delos donzeles Hispani vocant, captum contendunt. Ego vero quoniam adhuc indecisa re sub iudice lis est, etsi ducem vtrumque & omnes equites qui in ea pugna fuere, magna laude perpetuaque memoria dignos existimo, victoriam tamen illam Regisque captiuitatem acceptam refero Deo optimo maximo, qui Maurorum magnis copiis prælio victis & profligatis, eorum Regem capi permisit, quo facilius atque breuius Mauritana gens omnis in Hispania, quæ Mahomæ ritum falsum prauumque morem seruabat, turpiterque vivebat, ad sui cultum & Catholicam fidem perduceretur. Sed redeo ad principes nostros. Qui literis de Regis Granatæ captu perlectis institutum iter ire contendunt, & Regina Logronium, quod est Cantabriæ oppidum peruenit, & Rex in Beticam prouinciam profectus, cum exercitu magno Granatæ fines ingressus campos & fruges omnes igne ferroque vastauit. Hinc subinde arcem Tairæ machinis oppugnata, & summotis propugnatoribus appositis scalis accepit. In cuius oppugnatione Henricus Ferdinandi Regis auunculus ictu sclopetæ in altero crure fuit grauissime percussus. Hac arce capta, Rex Alhamam nouis præfidiis & com meatibus muniri iussit. Deinde Gaditanum Ducem, & Garciam Lupum Padillam, cum exercitu magno Baticæ prouinciæ præsidio reliquens, Victoriam, quæ ciuitas est Cantabriæ, profectus est. Hinc adueniente vere cum in Aragoniam venisset ad conuentus agendos, cum Regina se coniunxit, conuentibusque peractis in Aragonia, simul in Beticam redierunt, & cum magnis copiis Granatæ fines ingrediētes, Aloram oppidum Maurorum breuiter capiunt. Quibus mos erat, vt cum primum vel ciuitatem vel oppidum cepissent, statim signiferos suos in arcem vel in aliquem locum eminentiorem inbebant ascendere, qui primum signum salutiferæ Crucis attollerent. Quam cum sublata suspexissent, in terram statim procidentes adorabant Deo gratias agentes, & sacerdotes Te Deum laudamus decantabant. Secundum signum vexillum erat Sancti Iacobi apostoli, quem patronum suum vocat Hispania, quo perspecto nomen eius inuocabant. Tertium autem vexillum erat regium, titulis & armis insignitum, quod vniuersus exercitus conspiciens altis vocibus Castellæ nomen sæpius iterabāt. Sublatis vexillis subinde Præsul in oratoriam domum (quam Mezclitam Mauri vocant, & congregationem sicut Iudæorum synagoga significat) ingressus, benedictam & consecratam Christianæ religioni dedicabant. Post Aloram captam equites quidam Christianorum exercitus in agros Cazarabonellæ, quod erat oppidum Maurorum, prædandi causa cupidius ingredientes, à Mauris qui eos in suos fines venturos ante cognouerant, commisso prælio profligati fuere. E quibus Gutterius Sotomaïor Comes Benalcazaris à Mauro sagittario letale vulnus accipiens occubuit. Rex autem & Regina vbi Aloræ Ludouicum Portu carrerium dominum Palmæ præfecerunt, in captis oppidis necessaria præsidia collocarunt, ad hyberna Cordubam venerunt. Vnde post hyemem in principio veris Regina Hispalim proficiscente, Rex in Maurorum fines reuersus oppidum Settenilum cepit, multosque pagos propinquos qui cum Settenilum captum vidissent, sese dederūt. Hinc Hispalim Rex Ferdinandus proficiscitur, vbi Regina tunc erat, & hyeme iam discedente Rex Cordubam rediit & cum duobus exercitibus ad oppugnandum Coynum oppidum & Carthamam profectus est. Atque castris apud vtrumque oppidum positus Rex Coy-

num oppugnans, Carthamam quæ non longe à Coytio distabat, eodem tempore ab Alphonso Cardino Petroque Velasco Castellæ Comestabili suis ducibus oppugnari iussit. Oppidani autem vtriusque oppidi cum sese defendere non possent, & omni subsidii spe destituti, Ferdinando Regi sese dederunt. Quibus Rex in deditioem acceptis, Alphonso Cardino Carthamæ arcem gubernationemque commendauit, & ex Coyno discedens, Rondam, quam nonnulli Mundam esse falso putant, obsessum venit. Quam paucis diebus captam, Antonio Fonsco commisit. Hinc iam discessurus Marubellanos qui ad eum ultro venerunt, in deditioem accepit, quibus Villandrando Ribadei Comitæ gubernatorem relinquens, Cordubam se contulit. Cuius imperio Iacobus Comes Caprensis ad oppugnandum oppidum Moclinum missus cum Mauris prælium committens, profligatus rediit. Rex autem Ferdinandus interea Cambilenses & Alhabareses oppugnatione ceperat. Quorum arcibus & oppidis Franciscum Bouadillam præficiens, Alcalam Henarrem, quam Hispani viri non indocti Complutum vocant, ad hyemandum venit. Hic infans Catharina nata est, quæ fuit Britanniam quam Angliam vocant, Regina. Æstate autem quæ secuta est, Rex & Regina Cordubam reuertuntur. Vnde Rex cum magno equitum & pedum numero Loxam repetit. De cuius aduentu Granatæ Rex Boabdelis admonitus, quoniam suæ defensionis & Christianis resistendi spes omnis erat in Loxa, in eam priusquam Ferdinandi Regis copiam venissent, ingressus est. Postero autem die Rex Ferdinandus adueniens, dum castra locis opportunis collocasset, suburbia in quibus erat magna pars ciuitatis, tormentis & aliis armorum generibus oppugnari iubet. Huius oppugnationis initium Federico à Toletò Aluani Ducis filio cum suæ custodiæ militibus electis assignauit. Vbi Christianis acriter oppugnantibus, Rex Granatæ noctu clam discessit. Cuius absentia postero die Loxæ ciues Ferdinando Regi sese dederunt, & Rex Ferdinandus satis prudenter Loxa, quoniam erat magna ciuitas & Granatæ propinqua, Aluarum Lunam cum magno Christianorum præsidio reliquit. De Loxa Illorā veniens, eam paucis diebus accepit. Interea Regina ad visendum Loxam venerat, quam rex Ferdinandus rogatum misit, ut ad se Illoram veniret. Hinc simul ad oppugnandum Moclinum oppidum proficiscuntur. Erat autem Moclinum in aspero loco positum, & naturalis loci humanoque præsidio valde munitum. Quæ res oppugnantibus labor erat maximus, sed expugnatum tandem fuit captumque diuinitus: propterea quod Christianis acriter oppugnantibus & Mauris fortissime propugnantibus, ex tormento lapidis orbicularis excussus flammaque coruscans in eam arcis turrem concidit, in qua pulvis erat qui molitis carbonibus & sulphure cæterisque rebus conficitur. Quo repente succenso & turris confestim corruit, & Mauri complures qui in ea erant, combusti fuerunt. Quæ res admirabilis & ostento persimilis Maurorum mentes admodum perturbauit, quippe qui putauerunt ignem propter eorum pertinaciam ex cælo delapsum. Ideoque timore magno perculsi postero die de pace legatos ad Ferdinandum Regem miserunt, & sine vlla conditione se dederunt. Quibus in deditioem acceptis, & oppidi portis reclusis, more suo catholici principes in arcem crucigerum vexilliferosque præmiserunt, quos armatos equites & sacerdotes Te Deum laudamus canentes subsequi iussere. Erant autem in hoc oppido magnus captiuorum Christianorum, numerus, erant etiam multi sacerdotes in foueis & subterraneis speluncis vincti catenis ferreis. Qui cum regio sacerdotes oppidum ingressos Te Deum laudamus canentes audiissent, ipsi quoque magno gaudio canere cœperunt, Benedictus Dominus Deus Israel. Hos ex carcere solutos & ad se venientes cum vidissent catholici principes squalidos ac pene nudos, & barba capilloque promisso, vbertimque flentes, indui & viatico donatos ad suas domos ire iusserunt: & Martinum Alarconium in Moclini custodia relinquentes ad Granatenses campos proficiscuntur. Quibus igne ferroque vastatis, & Federico à Tolero cum exercitu magno in Bætica prouincia relicto, in Galleciam proficiscuntur, ubi factiones & tumultus Lemi Comitæ & Villæ Francæ Marchionis aliarumque sororum eius, quoniam armis inter se de patrimonio statuque contendebant, compescerent. Qui cum venissent ad oppidum quod Palatium Valduerna dicitur, Lemianus Comes ad eos veniens se ipsum suæque omnia bona eorum potestati tradidit. Principes autem catholici eum eos reconciliaissent, & unicuique quod suum erat, tribuissent, pro suis expensis oppida duo, Sarriam & Castrum Regium sibi retinere. Hinc in Compostellam profecti cum Sancti Iacobi Apostoli Hispaniæ patroni limina visitassent, Salmanticam venerunt. Hic hyemantes conuentum iuridicum quem Cancellariam vocant, ex oppido Vallisoleto Salmanticam transferri iusserunt, quem in parte domus Pontificalis quam ipsi colebāt, collocarunt, ut quo ordine lites deciderentur, quaque diligentia expedirentur negocia,

cognoscerent. Quibus rebus iam perspectis Alphonsum Fonssecum Compostellanū Antistitem, virum literatissimum, administrandæ iustitiæ præsidem relinquentes, Idibus Martiis, hyeme iam præterita, Salmantica discedunt, & exercitum quem in prouinciam Beticam præmiserant, apud Cordubam consecuti cum magnis copiis Bellamalacham versus iter faciunt, & cum exploratoribus equites qui locum castris idoneum deligant, præmittunt. Qui, quoniam ciuitas hæc in extremo collis exposita est, locum pro castris altiorem supra ciuitatem delegerunt. Ad quem locum cum Rex Ferdinandus venisset, castraque locasset, oppugnari suburbium iussit. Cuius oppugnationis initium dedit Federico a Toletō, qui custodiæ Regis equitibus præerat. Granatæ autem Rex interim Bellamalachensibus Mauris obsessis subsidio veniens, per altos montes & inuia loca vsq; ad Christianorum castra magnum duxit exercitum. Quibus occurrentes Christiani prælium committunt. Quod ubi Rex Ferdinandus animaduertit, equum statim conscēdens cum multis equitibus occurrens, in equitem Maurum lanceam fortissime coniecit, ensēque qui in ephippii parte anteriore pendebat, manu perstringens ē vagina extrahere non potuit. Quæ res causa fuit, vt posthac ensē nunquam ephippio, sed suo lateri semper accinctum tulerit. Hoc prælio Mauris qui subsidio venerant, iam profligatis, dum ciuitas acriter oppugnatur, multa tormenta multosq; pulueris cados & tintinnabula varii generis ab Imperatore Maximiliano missa catholici principes acceperunt: tormēta quibus Maurorum turrēs mœniaque diruerēt, & tintinnabula, quæ in captis consecratisque templis appenderent. Quæ cum ē nauibus exposita in littore vidissent Bellamalachenses ciues timore magno coacti manus dederunt. Quibus in deditionem clementer acceptis principes Catholici postero die castra mouent, & exercitum ad Malacham ciuitatem validissimam ducunt. Quam positis apud eam castris, ab arcē quam à ciuitate paululum remotam Gibralfarum vocant, ad mœnia ciuitatis & arcem alteram quæ dicitur Alcazaua, totam penē ciuitatem stationibus circumdantes vsque ad littus maris obsidione quam longissima cingūt. Locus autem est ab arce iugosus & procliuis, in quo Rex Ferdinandus hoc modo stationes disposuit. Apud arcē Gibralfarum primum & altiore locum Duci Gaditano, Aluaro Bacciano, Petro Bacce, Gutterio Sotomaiori, & arcis Attenſæ præfecto dedit: secūdam Beiarani Ducis equitibus: tertium Iacobo Lupo Aialē & Francisco Bouadillo: quartum principum præfecto: quintum ciuibus Hispalis & Cordubæ: sextum Comiti Feriano: septimum equitibus præfecti Calátraux, quibus præerat Gutterius Padilla nepos eius ex fratre: octauum Federico a Toletō cum equitibus regiæ custodiæ, & Rodorico Pimentello Comiti Beneuentano, & Petro Manrico Duci Naiarenſi: nonum præfecto maiori ordinis sancti Iacobi: decimum Gutterio Cardine præfecto maiori Legionis: vndecimum Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ præfecto cum multis sui ordinis equitibus: duodecimum apud alteram arcem in loco prope littus maris Antonio Fonsſeco. Hoc ordine stationibus iam peractis, mane nondum orto sole Mauri complures qui subsidio clam venerant, in primam stationem irruētes Soto maiorem & Arcis Attenſæ præfectum occidunt, & Petrum Baccam, Aluarumque Baccianum, & alios equites grauitè vulnerarunt. Qui cum Christianis vndique concurrentibus resistere nō potuissent, per inuia loca & saltus asperos effugerūt. Rex autem Ferdinandus in occisorum locum Ferdinandum Vegam & Franciscum Almeidam equitem Portugalliæ substituit. Et quod erat oppugnatio difficilis ac periculosa, duces omnes admonuit, vt Mauros à ciuitatis exitu prohiberent, & subsidio venientes propulsarēt: quippe qui ciuitatem multo facilius obsidione diuturna & longa fame quam oppugnatione capi posse cernebat. Duces itaque dicto Regis audiētes, in castris omni copia rerum quæ terra marique comportabatur, refertis, sese continebant, nec villo ingrediente Mauro nec exeunte. Post dies autem aliquos cogente fame Maurus quidam, audax magis & temerarius, quam fortis & prudens, quasi Scæuola Romanus alter decreuit aut mortem subire, aut Regem & Reginam de medio tollere. Qui hora fere pomeridiana indutus pallio quod albornocium vocant, accinctus ense breui quem pallio suo tegebat, ex arce Gibralfaro egressus, ad Gaditanum Ducem qui (vt supra demonstrauimus) in prima statione manebat, ultro se contulit, cui Regem & Reginam se quærere dixit, quibus res aliquas necessarias & profuturas dicere volebat. Quem Dux quoniam ipse à statione sua discedere non audebat, cum alumnus suo ad regium tabernaculum misit. Huc cum venisset Maurus, quoniam Rex & Reginam post meridiem somno tenebantur, intesim tentorium Beatricis Moianæ Marchionis ingreditur, ubi spectabilis mulier & ornamentis exculta regiam maiestatem referens apud Aluarum Portugalliæ sedebat. Quos cum vidisset Maurus, quoniam iam vitæ suæ finis aderat, Regem & Reginam esse ratus, ense stricto Aluarum repēte male percussit in

capite, & ad Beatricem conuersus vociferantem, antequam eam attingeret, à famulis qui aderant, pugionibus est confossus. Alius etiam paulo post casus accidit non minoris infamie, ideoque referendus. Ex Africa Maurus veniens, quem ceteri Mauri Sanctum vocabant, clam noctu ciuitatem ingressus, à Mahoma se missum venisse Malachæ ciuib. concionando dicebat, & Mahomam in eorum auxilium vëturum persuasit, quem si in Christianorum castra prorūperent, ante se pro suis cultoribus pugnantem visuri erāt, & Christianos victos ad Cordubam vsque persequerentur. Quin etiam quicumq; sibi pugnanti contra Christianos adhærerent, non modo non occidi, sed ne vulnerari quidem possent. Huic insano gens ignara & ad superstitionem procliuis fidem adhibētes, postero die prima luce eruptionem faciētes ea castra inuadunt quæ mari propinqua Rex Ferdinandus 10 Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ magistro commiserat. Quibus cum Christiani milites equitesque vndique concurrentes prælium committunt, & omnium primus Maurus ille qui se sanctum & Mahomæ nuncium simulauerat, ictu magno lapidis in capite percussus occubuit, reliqui multis acceptis vulneribus, in ciuitatē sese retulere. Erat in hac ciuitate præter Gibralfarum arx altera maior, Alcazaua nomine, cuius custos erat homo quidā diues, sed non bellicosus: Gibralfari vero bellicosus, non autem diues. Arcis vtriusq; præfecti, cum ciuitas indies crescente fame conuocato concilio legatos ad catholicos principes de deditioe mittere vellet honestas conditiones petituros, aliorum votis assentiri noluerunt. Qui cum postea famē diutius pati non potuissent, ultro ac sine vlla conditione sese dederunt, vita duntaxat concessa. De quibus acceptis in seruitutem catholici princi- 20 pes multos vtriusque sexus ad seruiendum magis idoneus principibus Christianis dono miterunt, alios suis ducibus, equitibus, domesticis & familiaribus distribuere. Miserunt & magnum numerum pro Christianis captiuis redimendis in Africam. Qui capta ciuitate Garliæ Fernando Manrico commissa, & Federico à Toletto cum magnis copiis in Bætica prouincia relicto, in Hispaniam citeriorem proficiscētes diem quintum ante Pascha resurrectionis Valentiam peruenerunt. Vnde peractis conuentibus negociisque confectis ad exercitum redeūtes, ex itinere Murciam ingressi corporis Christi diem festū celebrarunt. Et è Murcia digressis obuius venit Federicus à Toletto, quem, vt supra demonstrauimus, cum exercitu reliquerāt, commeatum petens ad patrem suum Aluanum Ducem qui grauitè ægrotabat, profecturus. Quo satis honorifice dimisso Rex Ferdinandus 30 Maurorum fines ingressus, oppidū Veriam, Porchenæ terminos, Tabernas, Oscam breuiter cepit, & omnes Bacciæ campos percurit, & Bacciam Abderamque, quam Almeriam vocant, quas anno sequēti oppugnare decreuerat, diligenter inspexit. Deinde cum Veriæ Garliam Lassum cognomento Vegam, Tabernis Hurtatum Lunam, Porchenæ Ioannē Benauitem, Oscæ Rodoricum Manricum, Benamaurelæ Aluarum Baccianum præfecisset, Ducemque maiorem Ludouicum Portucarrerium contra Mauros Baccenses & Guadixianos reliquisset, ad hyemandum in oppidum Vallisoletum venerunt, vbi cum legatis Imperatoris Maximiliani de coniugio Ioannæ filiæ cum Philippo Maximiliani filio Austriæ Duce, & Margaritæ sororis eius cum Ioanne Hispaniæ principe simul egerunt. Qua re perfecta hinc pridie Kalendas Aprilis Rex Cordubam venit, & inde 40 Iacnem. Vnde digrediens arcem & oppidum Guiarum expugnatum cepit. Vbi præsidio quod satis esse viliū est, relicto, ad Bacciam, quæ ciuitas erat magna, validissimum duxerunt exercitum. Cuius ciuitatis obsidio fuit & oppugnatio diuturna, multumq; laboriosa ac difficilis. Erat enim in ea cum Rege suo Baudele Maurorum maxima multitudo bellicosissimæ gentis, qui sæpius eruptionem facientes cum Christianis acerrime pugnant. Victi tandem catholicorum principum constantia, & præsertim Regiæ quæ iam defatigatis ducibus subsidio venit, & suorum equitum militumque patiētia manus dederunt. Quibus receptis in deditioem, Abderæ ciues & Guadixiani catholicis principibus ultro sese dederunt. Ad quas ciuitates capiendas cum venissent catholici principes, Bacciæ gubernationem dederunt Henrico Ferdinandi Regis auunculo, Guadixæ Cazorolæ 50 præfecto Cardinalis Hispaniæ fratri, & Abderæ Gutterio Cardino præfecto Legionis. Dederunt præterea Petro Mendozio Cardinali pagos omnes Zeneranos, qui sunt apud Guadixiam & Porchenam. Contulerunt & alios Gutterio Cardino, qui sunt in ripa fluminis Abderæ. His confectis rebus catholici principes in Guadixa ducem maiorem Iacobum Lupum Pachicū Villenæ Marchionem relinquentes. Hispalim venerunt. Hic filiam Isabellam natu maiorem Alphonso Portugalliæ Regis filio desponsarunt, quam ad sponsum miserunt in Portugalliam comitantibus Petro Mendozio Cardinale, & Rodorico Pimērello Comite Benauenti, multisque aliis equitibus & episcopis. Hinc Rex Ferdinandus in initio veris cum magnis copiis Granatam versus proficiscitur. Quæ quidē ex pugnatis

pugnatis omnibus & captis ciuitatibus, oppidis, & arcibus, admodum tristis & sola, quasi corpus sine membris, arbor sine ramis, & mater orbata liberis remanebat. Cuius agros rex Ferdinandus ingressus, igne ferroque vastauit, qui depopulatis agris Iacobum Pachicum Villenæ Marchionem Ducem maiorem, quem generalem Capitaneum vocant, in Alcala Regia relinquens Hispalim ad reginam reuertitur. Inde Nonis Septembribus rursus ad vastandum agros & omnes Granatæ fructus rediit. Hic cum Matris equitibus ex vrbe Granata egredientibus prælio commisso, magnus hostium numerus cecidit, & ex Christianis pauci desiderati, multique vulnerati fuere, Marchioque Villenæ Dux maior exercitus in altero brachio lancea vulneratur. Quem vix sanato vulnere rex iterum in Alcala Regia totius exercitus præfectum relinquens, ad reginam Hispalim se recepit.

10 Hinc circiter Nonas Maias ad Granatenses agros rediens cum fruges & arbores deuastasset, in loco Granatæ propinquo, quem Goscon Mauri vocabant, vbi rus erat & domus agrestis, in solo plano sita, distans à Granata passuum millia circiter octo, castra locauit, vbi nouam urbem catholici principes habito concilio condere statuerunt, in qua durante bello tutus exercitus hyemare posset. Hanc autem urbem quadrangularem formam designatam, & nomine Sanctæ fidei nuncupatam, quo breuius catholici principes attollerent, Hispalis, Cordubæ, Iacenis, Astigi, quam Eciam vocant, Baecæ, Vbedæ, Carmo-
uæ, Xeræsis, Anduxaræ primariis in prouincia Bætica populis ædificandam commiserunt. Quorum iussa liberaliter omnes capeffentes, & laudis auidi, summaque contentione die
20 noctuque festinantes, urbem, mœnia, turres, fossas, aggeres, portas, vallumque per paucis diebus absoluerunt: qui profecto vel propter labores quos patientissime pertulere, vel propter pecunias quas in opere conficiendo largissime profundeabant, insigni laude suorumque principum gratia digni fuere. Verum enimvero si virtuti sua præmia danda sunt, eodem tempore non minorem gloriam regiamque beneuolentiam meruere strenui duces & omnes equites fortissimi, qui Mauros Granatenses ad impediendum opus irruentes acerrime, nec sine fuso sanguine propulsabant, & equestres hostium copias quotidianis præliis minuebant, adeo ut Mauris ex equorum fere quinque millibus vix trecenti supererant. Quæ res nimirum Granatensi bello finem inuenit. Granatæ namque Rex Boabdelis suis equitibus amissis, & ciuitatibus quatuordecim centumque oppidis à Chri-
30 stianis expugnatis & captis atque depopulatis agris, cum intra Granatæ muros ingentem multitudinem & hominum millia fere ducenta sine com meatibus alere non posset, & omni spe subsidii destitutus, de facienda deditioe cogitauit. Qui suis accitis consultoribus quibus confidebat, eorum sententias explorare cœpit, quorum vnum qui cæteros ætate & autoritate antecedebat, in hunc modum locutum accepimus. Quoniam me quid de hoc infortunio nostro miseraque conditione sentiam, dicere iubes, optime Rex, ego quidem te scire velim, ut quod ipse retulero, non ex ingenio meo depromptum fuisse putes, sed iutorum qui adsunt, iudicio prudenter excogitatum, quippe qui tuam nostramque miseram sortem dolentes simul omnes hac de re iam diu collocuti sumus, & pensitatis nostris & hostium viribus, in eam demum sententiam omnes conuenimus, ut tibi deditioem faciendam esse libere diceremus. Tu itaque qui sæpe studium & fidem erga te nostram magnis in rebus es expertus, nunc etiam æquo animo iudicium suscipere debes & in consulendo libertatem: quandoquidem nulla prorsus alia
40 via salutis ostenditur. Quare deditio est quidem maxime necessaria. Nam per Allam atque Mahomam quid nobis tot in bello peremptis equitibus, quid omnibus amissis ciuitatibus & oppidis, quid tantis detrimentis acceptis sperare licet, si Christianorum exercitus, copiis nostris iam consumptis indies augentur, si de nostris in præliis quotidie victoriam consequuntur, si nos denique rebus omnibus antecedunt? In quorum castris equitum millia duodecim, peditumque centum esse dicuntur. Christiani præterea principes eo consilio nouam urbem apud nos ædificare iusserunt, ut inde nisi ciuitatem nostram ceperint, non recedant. Quapropter hoc consilium tibi damus, quoniam nobis neque defensionis vlla spes est,
50 neque subsidii. Iam primum ab externis principibus auxilia quæ non defutura nobis arbitrabamur, frustra diutius, ut vides, expectauimus. Quæ etiam si nunc aduarent, & nobis ex Asia tota Africaque suppetias venirent, ea profecto quamuis magna, Christiani qui validissimis præfidiis omnia loca terra marique tuerentur, non modo propulsare, sed etiam facile delere possent. Deinde quanta sit in hac vrbe senum & puerorum mulierumque multitudo non ignoras, qui nimirum quoniam nos elementorum genera omnia deficiunt, diuturniorem famem tolerare non poterunt, & esurientes extrema fortasse necessitate compulsi nos defererent, & ad Christianorum castra confugient. Est itaque nobis non hostis modo, sed etiam nostra plebs ieiuna valde timenda, quæ sine du-

bio miseram seruitutem & genus omne malorū patientius quam famem tolerabit. Quod si viri fortis est atq; magnanimi mortem potius velle, quam regno priuari & iugum subire seruitutis, tu tamen princeps nō minus humanus & prudens, quam fortis & magnanimus, non tuæ solum dignitatis habere rationem debebis, sed etiam salutis noueræ tuæ, & ætatis fratram tuorum, & denique huius tui populi, tibi studiosissime semper & obsequentissime famulantis. Qui profecto si tu fortunæ quæ nobis aduersa fuit semper, casus armatus experiri potius quam nostrum probare cōsiliū malueris, cum tibi, quod Alla prohibeat, mali quid acciderit, nō dubium est quin veniant omnes in tuorum hostium potestatem, & ea mala passi quæ victis solēt ab elatis victoribus accidere, captiui demū seruorum more vendantur. Consulas igitur tibi primum, Rex prudētissime, deinde tuæ charissimæ noueræ, & duobus fratribus, quos tantopere diligis, & postremo ciuibus tuis vniuersis, vt & rex bonus & pater benignus prospicias. Ne tua pertinācia committas, vt vi be vi capta aut serui fiant omnes, aut occidantur. Quod malum omnium malorum maximum nē accidat, facile si deditiōnem feceris, euitabis, & te tuosq; omnes conseruabis incolumes. Nam etsi mortales omnes natura libertati, qua nihil est animis ingenuis opatius, au dissimile student, & miseram conditionē seruitutis oderunt, sapientis tamen hominis est necessitati quam vitare non possit, æquo animo parere. Quoniam igitur te summa necessitas vrget, & in sola deditiōne salutis spes omnis ostēditur, eam profecto, si tua tuorumq; vita tibi chara est, differre non debes. Ad quam te quidem non extrema solum necessitas, sed etiam Ferdinandi regis & Isabellæ reginæ singularis humanitas & integerrima fides hortari debent, quippe qui sunt, vt fama est, & nostri quoque prædicare solent, in omni genere virtutis principes excellentes, & in eos præsertim qui sponte se dederint. Cuius rei Loscāni, Rōndenses, Guadisiāni, Abderenses, & alii complures sunt testes, qui nunc apud Christianos commorantes honorifice commodeq; viuunt, & neque institutis nostris neq; ceremoniis prohibentur. Malachensib. vero cæterisq; qui pertinaces fuere, quod acciderit, nō ignoramus. Quamobrem si priusquam oppugnare nos cœperint, ultro deditiōnem feceris, non dubium est quin tuæ dignitatis rationē habeant, & te non vt hostem, sed vt amicissimum liberaliter & magnifice recipiant, & noueræ tuæ fratribusque bene consulant. Quod si tibi regium nomen & insignia deponere molestum est multumq; difficile, te tamen vna vel maxima ratio consolabitur, propterea quod hoc regnum quod, vt scimus, olim Christianorum fuit, & à maioribus tuis vsurpatum, ipse nunc iniuste possides, non amittes quidem, sed quibus iure debetur, restitues, & eorum gratiam & amicitiam quam reges omnes magnificiunt, demerebis. Hoc à reliquis consultoribus qui aderant comprobato consilio, rex Boabdelis qui deditiōnem facere iam decreuerat, cum in aliquos Granatæ ciues viros primarios, qui clam se catholicis principibus, vt eorum gratiam aucuparentur, ciuitatis deditiōnem promiserant, animaduertisset: subinde legatos ad regem & reginam clam misit in castra, quibus supplicabat, vt suorum aliquem ad se mitterent, qui cum de pacis & deditiōnis conditionibus agerent. Rex autem & regina cum legationem libenter audiuisent, cum legatis eisdem Granatā redeuntibus Gonsalum Fernandū Aquilarem, qui Mauris Granatensibus erat notissimus, & eorū linguam callebat, Fernandumq; Saphrā Secretariū miserunt, vt quas Boabdelis pacis & deditiōnis conditiones peteret, intelligerent, sibiq; relatum venirent. Qui cum Granatæ rege collocti, cum duobus eius consiliariis ad catholicos principes in castra redierunt. Quibus cum Boabdelis mandata mentemq; retulissent, rursus ad Boabdelem Granatam remittuntur. Qui sæpe modo castra, modo Granatam repetentes, etsi quæ referebant omnibus erant occulta, rei tamen finis optimus & optatissimus nobis omniumque Christianorū votis satisfacit. Boabdelis nanque catholicis principibus obsequens & regia dignitate tituloq; priuatus, Kalend. Ianuariis, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, Granatæ portis reclusis, magnum Christianorum militum numerum in Granatam urbem & in Alhābram recepit, regięque domus turres, vrbis portas, & omnia munitionis loca Christianorum prædiis assignauit. Posteroque die mane captiuos Christianos complures compedibus vinculisque solutos, cum quingentis obsidibus quos se daturum pactus fuerat, ad catholicos principes misit in castra. Reges autem catholici cum perterritoria distributos obsides obseruari diligenter & honorifice tractari iussissent, ad captiuos Christianos qui Benedictus Dominus Deus Israel, decantabant, conuersi, cum flentes & toto corporis habitu & vultus effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserantes, omnes indutos rebusque necessariis adiuuantes ad suas domos ire iusserunt. Quorū vnus qui sacerdos erat & non indoctus, antequam discederent, O principes, inquit, cœlestes, ô Dei Opt. Max. fortes & magnanimi duces, qui nos hodierna die à grauissimo

fimo iugo seruitutis, vel potius ab vmbra mortis & horrendis tenebris ad clarissimam optatissimamque vitæ lucem reuocastis, viuatis, in æternum viuatis. Et quoniam vobis pro vestris erga nos immortalibus beneficiis gratiam referre non opis est nostræ, eam si-
ne dubio cumulatissimam speratis ab eo, qui pias hominum mentes ex alto prospiciens, vnicuique pro meritis digna præmia persoluit. His dimissis eodem die catholici principes cum Ioanne & Ioanna filiis, cum Petro Mendozio Cardinale, cumque suis ducibus & multis equitum peditumque cohortibus instructis, Granatam versus proficiscuntur. Quibus ad urbem appropinquantibus Boabdelis quinquaginta fere comitatus equitibus obuiam venit, qui tristi vultu capiteque demisso ac flenti similis Ferdinandi regis osculari dexteram contendit. Rex autem Ferdinandus manum subtrahens, Boabdelé perbenigne suscepit, paucisq; verbis vltro citroq; per interpretes habitis, ad Isabellâ reginam quæ cum prole sua & Cardinale cæterisq; ducibus regem subsequebatur, Boabdelis accedens idē fecit. Quem regina pari benignitate recepit, & ad spem meliorē verbis honorificis hortata est. Cum autē prope vrbis moenia peruenissent, Ferdinādus Talabricus Abulensis Episc. & Granatæ vrbis Archiepiscopus designatus, qui crucis vexillū præferebat, altiorē arcis Alhambræ turrē conscendit, & erectâ crucem reliquaq; vexilla cunctis ostendit. Quæ cum catholici principes regiaq; proles & vniuersus exercitus flexis genib. Deo gratias agentes adorassent, & arcis Alhambræ custodiâ Ignico Mendozio Tedi-
liano Comiti cōmisisent, ad urbē nouā redierūt in castra, secumq; Boabdelé adduxerūt. Vbi permanere statuerūt, quoadusq; traditis armis à Mauris, & auctis Christianorū mili-
rū præfidiis, in urbē populosissimā tutior esset ingressus. Hic diebus paucis cōmorati quibusdā cōfectis negociis & rebus ad vrbis ingressū necessariis cōparatis, cum multis armatis equitib. quos ex multis partibus acciuerant, & magno sacerdotū numero, Te Deū laudamus, decantante, Granatā urbē Deo Opt. Max. cuius auxilio belli peroptatū finē gloriosamq; victoriā fuerant adepti, gratias agentes ingressi, valdeq; lætantes, vota quæ religiose promiserant, persoluerunt. Deinde certos nuncios cum literis de victoria quam Deo iu-
uante de Mauris Christianæ religionis hostib. habuissent, ad Innocentiū summū Pontif. ad Cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispaniæ Siciliaq; ciuitates destina-
runt. Qui gaudio magno exultantes cum primū tales nuncios magnis muneribus, vt par erat, honestassent, cum templis omnibus & per omnes aras sacra celebrassent, cum deniq; multis diebus vrbes supplicationibus canticisq; diuinis lustrauissent, deinde magnificos ludos & spectacula varii generis apparatus magno magnisq; sumptibus ediderunt. De quibus ac de toto Granatenli bello, quoniā, vt in principio dictū est, viri docti generatim copioseq; scripserunt, hac ego summa breui & quasi epitomate multis huius historiæ cupidis atq; de me bene meritis, qui rem hanc à me sæpius efflagitarunt, satisfaciens, cum de Granatæ regni ciuitatibus & oppidis, vt sum pollicitus, nominatim retulero, finē faciam. Sunt itaque ciuitates in primis:

Granata totius prouinciæ metropolis.	Muxacar.	Vracina.	Illora.
Malacha maritima.	Esnaluid, quod nunc Cuenas dicitur.	Orce.	Azara.
Bellamalacha maritima.	Cathanyia.	Galera.	Calea.
Abdera maritima.	Albox.	Cullar.	Cuniares.
Ronda.	Fenez.	Benemaurela.	Almuxia.
Basta, quam supra Baccia nominauimus.	Luzar.	Cauelles.	Borgo.
Guadixa, quam Plinius Axin vocat.	Belesicum.	Castillegia.	Algocagia.
Vegia.	Nixar.	Castrillum.	Cazerabonela.
Osca.	Taberna.	Abiceleona.	Alora.
Barbella.	Serga.	Suiar.	Carthama.
Lofca, quam Loxam vocant.	Bacor.	Queiar.	Coinum.
Alama, quam Alhamam dicunt.	Gorab.	Trera, quæ nunc Trei-Monda la.	Tolos.
Almugnezara & Porciena.	Gor.	Oria.	Onquera.
Oppida sunt:	Ierez.	Montoria.	Setenilum.
Bellum albū, quod Belez blancum dicebant.	Iantaira.	Andras.	Cardella.
Bellum rubrum.	Edeir.	Lapedia.	Esnalmara.
	Alcala Horra.	Meigecar.	Audita.
	Alcuria.	Pinia.	Montexicar.
	AlZaguinum.	Cambela.	Gausinum, maritimum.
	Fereira.	EsmeloZ.	Casares.
	Guenae.	Colombera.	Mons Maior.
	Finiana.	Moclinum.	Meiar.

<i>Vxuna.</i>	<i>Torros.</i>	<i>Castellum Ferreum mari.</i>	<i>Adra,maritimum.</i>
<i>Arabita.</i>	<i>Bentobium.</i>	<i>Albonium,maritimum.</i>	<i>Delias,maritimum.</i>
<i>Nerexa.</i>	<i>Motrilum maritimum.</i>	<i>Nulum,maritimum.</i>	<i>Solobrenia,maritimum.</i>

In montibus autem & asperis locis quos Alpuxarras appellant, sunt:

<i>Abuludui.</i>	<i>Dalia.</i>	<i>Orgiba.</i>	<i>Almunia.</i>
<i>Marchina.</i>	<i>Ogiar.</i>	<i>Sugnehalum.</i>	<i>Varis.</i>
<i>Aluchar.</i>	<i>Xobeles.</i>	<i>Serafilabres.</i>	<i>Et alia complura oppida</i>
<i>Andaras.</i>	<i>Ferrera.</i>	<i>Xironium.</i>	<i>paruula, quorum nomina</i>
<i>Belia.</i>	<i>Puchera.</i>	<i>Texora.</i>	<i>me latent.</i>

Vnum autem de Granatæ Regibus Mauris quod est multis ambiguum, non prætermit-
tam. Fuit enim Granatæ Rex, quæ alii Abuliacenum, alii Allamoliacenum vocabant, vir
fortis & bellicosus, sed immitis & ferox, qui sine causa multos & innocentes equites sui
principatus crudeliter occidit. Hic fratrem habuit minorem nomine Boabdelim, & vx-
ores duas accepit, Mauram primam, ex qua filium suscepit Mahomedum, qui postea Boab-
gelis & Granatæ Rex iunior fuit appellatus. Ex vxore autem secunda Christiana quæ ca-
ptiuam ad suos mores ritumque Mahometanum conuerterat, filios duos progeniuit: quo-
rum primus Cad, & secundus Nacre nomen habuit, & post Granatam captam ad Chri-
stianam religionem sponte venientes, maior Ferdinandus, & minor Ioannes nomen ac-
cepit, & Granatæ Infantes cognominati fuere, vxoresque foeminas generosas acceperunt.
Mater autem quæ Maura Zorayia dicebatur, ad pristinam fidem multis & filiorum suorum
precibus, & catholicorum principum persuasionibus adducta, Isabellæ nomen accepit.

LVCII MARINEI SICVLII LI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XXI.

De rebus quas in conuentu Toleti catholici principes egerunt.

D iter nunc reuertemur, vnde digressi sumus. Supra dictum est à no-
bis Isabellam reginam confecta pace cum Portugalliæ rege Toletum
venisse, & item regem Ferdinandum ex Aragonia. Dicemus igitur
quæ res & negocia Toleti gesta fuere. Toleti cum diebus paucis ex
itineris labore iam defessi quieuisent, deinde procuratoribus ciuita-
tum populorumque per literas accitis, magnos conuentus quos Cu-
rias generales appellant, diebus multis egerunt, ad quas procures
complures conuenerunt multique pontifices. Hic cum primum multorum litigantium
causas & eorū iustas querelas qui res suas ab aliis occupatas diuque possessas repetebant,
audiuisent, & suum ius unicuique tribuissent, deinde magnos census multaque oppida
quæ regis Henrici temporibus alienata fuerant, & regio patrimonio iure debebantur, ab
eis restituta sibi, qui non iusto titulo possidebant; receperunt, multa tamen monasteriis,
ecclesiis, & hospitalibus remittentes. Post hæc homines multos qui latrocinia aliaque cri-
mina multa commiserant, affici iusserunt ultimo supplicio. Quibus etiam iubentibus
captus est & capite truncatus Ferdinandus Alarconius, qui seruiens Archiepiscopo To-
letano sæpe tumultus autor fuerat, & pacis inimicus. Multis hic bona quibus violenter ab
improbis erepta fuerant, regis & reginæ iussu restituta fuere. Magna hic negocia boni
principes absoluerunt, multas diremerunt lites, salutare leges & prudenter excogitatas
ediderunt. Hinc ad ciuitates & omnes populos gubernatores & iustitiæ præfectos satel-
litesque miserunt, quibus vbique non modo cerdones & agrorum cultores, sed equites
etiam atque magnates omnes diligentissime parebant. Iustitia nanque de cælo prospexe-
rat, & per Hispaniam totam pax orta est omnibus & secura tranquillitas. Hic procures &
omnes ciuitatum procuratores iusiurandum præstiterunt, sese post Isabellæ reginæ mor-
tem Ioannem eius & Ferdinandi regis filium natu maiorem regem Castellæ & Legio-
nis habituros. Cuius rei testes, præter ciuitatum procuratores, equites iurati fuere
qui sequuntur: Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Ludouicus Cerda-
nius Dux Methymnæ Cæli, Alphonfus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiæ præfe-
ctus, Petrus Fernadus Velascus Phari Comes & Castellæ magnus Comestabilis, Alphon-
sus Hen-

sus Henricus Hispani maris Almirantes maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Aluarus Oforius Astoricæ Marchio & Trastamaræ Comes, Philippus Aragonæus Caroli Vianæ principis filius, Iacobus Lupus Stuniga Comes Miranditanus, Aluarus Mendozius Comes Castrensis, Laurentius Suares Mendozius Comes Coruniæ, Fernandus Aluares à Tolero Comes Oropesanus, Gutterius Sotomaior Comes Benalcazaris, Ignicus Mendozius Comes Tindilianus, Beltranus cognomēto Cueva Comes Ledesmanus, Ioannes Silius Comes Cifontanus, Ioannes Riberius Dominus Montis Maioris & Regis Ferdinandi custos maior, Iacobus Fernandus Quighonēsis Comes Lunæ, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palentinus, Alphonsus Burgitanus Episcopus Cordubensis, 10 Raymūdus cognomento Spes Episcopus Vrgelli, Aluarus Petrus Gothomanus dominus Olaliæ, Gutterius Cardinas præfectus maior ordinis militiæ Legionensis, Ioānes Cardona Comes Pratēsis, Ludouicus Requisentius Barcinonæ principatus gubernator. Hi fuerunt & omnes ciuitatum procuratores atque alii diuites homines, qui solenne iuramentum præstiterunt apud altare maius ecclesiæ sanctæ Mariæ, librum tangentes quem sacerdos qui rem diuinam celebrauerat, manibus tenebat. Hac re peractâ postero die insignia sancti Iacobi ordinis Alphonso Cardinæ supplicanti, qui ordinis illius militiæ præfectus erat, honorificentissime dederunt. Deinde statuerunt ne Castellæ Ducibus lictores antecederent, clauas preferentes, & ne quis clypeos coronis vel aliis Regis ornamenti insignitos, 20 quas res Coroneles & Orlas appellant, haberent, nisi quibus ob aliquā iustā causam concessum fuisset: neue quis Dux vel alius quamuis nobilis, in literis quas ad aliquem subditorum suorum mitteret, suæ dignitatis titulum superponeret. Hoc enim regiæ dignitati dūtaxat conuenire dicebant. Hic præterea multorum laborum magnæque fidei memores Andreæ Caprerii & eius vxoris Beatricis, eos Moiani Marchionatus titulis honestarunt, & quo maioribus afficerent honoribus, eodem die secum & eadem mensa discubere uoluerunt. Quibus Regina non his honoribus contenta, magnos etiam census & oppida quædam tribuit in perpetuum, quibus illi & eorum successores pro tituli dignitate sumptum ferre possent.

De rebus in Methymna campo gestis.

30 **H**is confectis rebus à Tolero discedētes die septimo Methymnam, cui cognomen est Campus, peruenerunt, ubi non multa magnaq; negocia defuerunt & multorum querelæ miserabiles. Siquidem erant reorum & delinquentium pleni carceres, quorum multis prius causis auditis, multisque bonis quibus crudeliter ablata fuerant, restitutis, alii cæsi verberibus, alii auribus mutilati, alii in perpetuum, alii ad tēpus in exilium missi, plures ad mortem damnati fuere. Quorum numero fuit eques quidam nomine Aluarus Anius Lugus, natione Gallecus, qui facinus committere ausus fuerat, quod nō vno quidem, sed 40 omni potius genere mortis dignum erat. Homo nanque genere nobilis & admodum diues cuiusdam boni viri diuitias & honestissimas opes temere cupiens, in domum suam tabellionem quendam fallaciter adduxit, vt sibi literas à se compositas, quibus illius viri diuitias & omnia bona quasi iure petere videbatur, obsignaret. Quas tabellio, siue quod in 50 illis continebatur ignarus, siue spe muneris quod eques ei liberaliter pollicebatur, impulsus, siue timore ne quid ab illo mali sibi, si facere noller, eueniret, eas imprudēter obsignauit. Quod ubi perfecit, eques eū de manu in cubiculum suum, quasi ei mercedem daturus, adduxit, ubi quidam domesticorum suorum sceleris conscius eos expectabat. Quo adiutus miserum tabellionem interfecit incautum, quē in effossam scrobem clam omnibus deiecit. Cuius vxor cum eum ad cœnam nocte tota mēsa lectoque parato non parum tristis expectasset, ubi dies illuxit, admodum sollicita vicinas primum percūctari cœpit, deinde nuncios ad omnes propinquorum & affinium domos misit, si forte maritus apud aliquem cognatorum pernoctasset. Quem cū non inuenisset, postero die lachrymas fundens ad Regem & Reginā se contulit. Quibus ubi de absentia mariti retulit, illi statim iustitiæ suæ præfectis & satellitibus diligenter inquirere iusserunt, vt scriba vel viuus vel mortuus inueniretur. Qui coniecturis quibusdam & indiciis equitem caprum tormētis afficiunt, qui crimen illud & alia quæ multa commiserat confessus, caput gladio præbuit: qui iustitiæ, si vita ei concederetur, aureorum millia quadraginta pro bello gerendo contra Mauros offerebat. Quos etsi non defuere qui recipiendos esse dicerent, quatenus eis catholici principes vti contra Mauros Christianæ religionis hostes honestissime possent, regina tamen iustitiam pecuniæ præferens prudentissime recusauit, & quamuis illius omnia bona ratione delicti iure sibi debebantur, ne quis tamen putaret

eam propter illius pecunias & magnas diuitias ei parcere noluisse, nihil accepit, sed illius filiis omnia condonauit. Hoc animaduersionis ordine iustitiæque fama terribili cum catholici principes in multis Hispaniæ ciuitatibus conuentus egissent, ingens improbos & temerarios omnesque malæ mentis homines timor inuasit, & vbique latrocinia, sacrilegia, virginum raptus, oppressiones, captiuitates, seruitutes, aggressiones, iniuriæ, blasphemias, factiones, insultus hominum, cædes, & omnia scelerum malorumque genera cessauerunt. In quorum locum restitutiones, virginitatis honor & integritas, nuptiarum pudicitia, redemptiones, æqualitas, libertates, moderationes, pax, concordia, fides, humanitas, obedientia, pietas, verecundia, reuerentia, metus, amor, & aliæ virtutes omnes successerunt. Tunc igitur Hispaniæ populi quos iam diutius aduersa fortuna magnaue procella iactauerat, superata tandem ventorum rabie magnoque turbine fugato valde lætantes ad tutum portum peruenierunt, ubi propulsatis nubibus, fulgentem solem lunamque clarissimam viderunt. Hic omnibus post horrendas tenebras immensa lux orta est, hic superatis periculis ingens læticia, hic amoto metu magna securitas, hic peractis laboribus optata quies, hic denique fugata morte spes vitæ rediit. Regio namque iussu prohibitis armis & mutatis hominum moribus, nemo fures, nemo gladios, nemo timebat insidias. Tantum enim erat vtriusque principis apud omnes autoritas, tanta virtus, tantus iustitiæ metus, ut non modo non violare quisquam alium, sed ne offendere quidem posset, nec auderet. Bonorum namque principum iuris æquitas faciebat, ut inferiores omnibus in rebus honestis & necessariis superioribus obedirent, & superiores inferioribus pro suo iure satisfacerent, atque cuiuscunque conditionis homines, cuiusque fortunæ, nobilis & plebeius, pauper & diues, imbecillus & fortis, dominus & seruus, omnes essent iustitia pares. O principum virtus nec bene cognita, nec vñquam satis laudata! O præclarum iustitiæ munus, & aliis cunctis virtutibus longe præstantius! sine quo nimirum nullus esset vitæ cultus, nulla societas hominum, nulla communitas, nulla Dei cognitio, nulla religio. Nulla res igitur est hominibus necessaria magis, nulla virtus vtilior quam iustitia. Qua quidem ego haud scio an, excepta sapientia quæ cōtemplationis est virtus & Deo proxima, quicquam melius homini possit contingere. Iustitia siquidem est ex qua boni viri nominantur, in qua splendor est maximus, quæ virtutes omnes continet. Cuius pater est vir sapiens, qui mortem potius oppetet, quam a recte discedat. Mater est ratio, quæ nobis viam salutis ostendit, honestum suadet, prohibetque contrarium. Filia sunt & eius comites, liberalitas, magnificētia, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum mandatorumque diligens obseruatio. Præcepta vero sunt cuique tribuere quod suum est, & ne cui quis noceat. Finis autem, quoniam de humana iustitia loquimur, est humanam conseruare societatem & ad optatam peruenire felicitatem. Sine cuius imperio profecto nullus esset agri cultus, non domus vlla firma, non vrbes stare possent, non vlla regna manerent. Non inter ciues concordia, nulla fratrum cum fratribus gratia, nullum liberorum erga parentes obsequium. Non amicus apud amicum, non hospes cum hospite tutus esset. Magna res est igitur iustitia, firmum societatis humanæ vinculum, vis ingēs aduersus improbos, fida bonorum custodia certaue defensio. Quæ olim etsi propter hominum scelus ex Hispania discesserat, in eam tamen diuino consilio rediit vna cum principibus catholicis, quibus Omnipotens Hispaniæ res iam casuras ante sæculum nostrum præsciens & miseratus, ad eas gubernandas & conseruandas viam præparare multifariam cœpit. Quæ quidem res paucis ac minime potius, ut arbitror, cognita, difficilis fortasse quibusdam videtur & admirabilis. Quam ob rem mihi pluribus argumentis & ratione probabili declaranda est, atque quo probari facilius possit & adhiberi sine dubio fides, altius repetenda.

De rebus, causis, atque mysteriis quæ præcesserunt, ut diuina prouidentia catholici principes Hispaniæ malis imminentibus occurrerent.

SVNT igitur nobis hoc loco quædam repetenda summatim, quæ etsi plenius in libris de Regibus Aragoniæ scripsimus, hic tamen necessaria sunt, ut opinor, & admiratione scituque digna videbuntur. Anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo Petrus Aragoniæ Rex filiū genuit nomine Martinum, quem Aragoniæ & Siciliæ Regem sibi que successorem moriens instituit. Habuit & filiam nomine Elionoram, quam dedit in matrimonium Ioanni Castellæ Regi, qui fuit Isabellæ Reginæ catholicæ proauus. Hic Henricum genuit qui valetudinarius ob infirmam sui corporis valetudinem cognomen accepit, & Ferdinandum, de quo plenam alibi mentionem fecimus, & paulo post scripturi sumus. Nunc autem ad Martinum Aragoniæ Regem reuertimur, qui Martinum genuit filium, cui dedit Siciliæ regnum. Qui cum Siciliæ Rex esset, à Siciliæ magnatibus & populis

lis per legatos accitus, profectus est in Siciliam. Vbi cum biennio Siculis humanissime præfuisset, anno tertio è vita discessit, & eodem tempore pater eius in Aragonia mortuus est. Quibus vita defunctis Aragoniæ Siciliæq; regni successio lineaque recta defecit. Quæ quidem res catholicis principibus ad Castellæ atq; Aragoniæ gubernationem dedit initium. Martinus namque senior moriens testamento mandauit, vt Aragoniæ Siciliæque proceres, item pontifices, & cuiuscumque ordinis sacerdotes religiosique, viri prudentes in consilium conuenientes de regia stirpe Regem eligerent, qui suo generi propinquior esset, & ad gubernandum magis idoneus. Qui prudenter omnia considerantes ex multis regii generis competitoribus Ferdinandum Martini Regis sororis filium & Henrici Castellæ Regis fratrem minorem, qui tum temporis apud Antiqueram Bæticæ prouinciæ oppidum contra Mauros bellum gerebat, Aragoniæ Regem delegerunt. In cuius electione quæ res acciderunt, & quemadmodum gesta fuerunt, alibi pluribus verbis scripsimus. Ideoque nunc ad alia pergimus, id est Ferdinandum. Qui vxorem duxit Leonoram, quæ prius Vrraca dicebatur, & domina fuit Infantatus & quinque villarum, quibus diues fortuna vocabatur, ex qua filios quinque suscepit: Alphonsum scilicet, Ioannem, Hæricum, Sanctium, & Petrum: & filias duas, de quibus alio loco scripsimus. Et Alphonsum primogenitus ex vxore Maria Henrici Castellæ Regis sui patru filia prolem prorsus nullam habuit, ideoque moriens Neapolis regnum quod armis sibi vendicauerat, Ferdinando filio suo notho testamento reliquit, & Aragoniæ Siciliæque regnum ad Ioannem fratrem qui tum Nauarræ Rex erat, iure deuenit. Quæ res secunda fuit causa, per quam catholici principes postea matrimonio coniuncti ad Castellæ simul & Aragoniæ regnum peruenerunt. Tertia vero causa fuisse videtur, mors Caroli Vianæ principis, quam Barcinonæ ciues, nescio quid falso suspicantes vel simulantes potius, vlcisci conantes aduersus Ioannem Regem suum Ferdinandi patrem per decenium & amplius bellum crudelissime gesserunt. De quo bello & eius causis historiam scripsimus longiorem. In qua etiam quarta & quinta causa continetur, quibus catholicis principibus ad regnorum successionem via parabatur. Siquidem Barcinonenses cum à Rege suo defecissent, bellumq; parassent, deinde timentes ne victi supplicium darent, quo se dignos putabant, duos sibi de Aragonum stirpe regia duces ascuerunt: alterum è Portugallia nomine Petrum, quem in historia Lusitanum cognominauimus, virum fortem & animosum: alterum è Gallia Andegauensium siue Angeorum Ducem, nomine Ioannem, virum quoque strenuum & bellicosum. Quorum vterque periit quasi diuinitus, & Ferdinandus qui paruulus erat, annum agebat fere decimum quartum, & pugnabat acriter, à multis & magnis periculis liberatus, & multas de validissimis hostibus, absente patre, victorias consecutus. Hæc ex parte genioque Ferdinandi regnaturi signa manifesta fuere. Ex Isabellæ vero parte foelicique sydere causæ duæ præcipuè euidentissimæ que visæ sunt: Regis scilicet Henrici mollities naturæq; defectus, quo sine liberis obiit, & Alphonfi fratris mors immatura, qui, vt ante diximus, annum agens decimum quartum sublatus est. Satis igitur his argumentis & rationibus constat à Deo optimo maximo principes catholicos electos & quasi præseruatos fuisse, qui labentibus & iam casuris Hispaniæ rebus subuenirent, qui Christianæ religionis hostibus oblisterent, qui bonos defenderent atque iuuarent, & in malos animaduerneret, qui Granatæ regnum annos circiter octingentos ab improbis Mahometi nefandissimum nomen celebrantibus occupatum recuperarent.

Ferdinandus Aragonia Rex deligitur.

De statura corporis Ferdinandi Regis & aliis membris.

ERAT rex Ferdinandus statura corporis mediocri & omnibus membris apte pulchreque compositis, colore candido, aspectu iucundo, facie splendida, capillo iussuauo planoque fronte serena, sed calua vsque ad verticem & medium caput, superciliis nigris & apertis, oculis clavis & subridentibus, naso non adunco, non simo, non longo, non breui, neque lato, sed alias capitis partes adornanti, malis roseis, ore paruo, labiis sanguineis & corallo similibus, dentibus albis, raris, & exiguis, mento venerabili, ceruice nec longa, nec breui, nec plena, nec tenui, voce acuta, lingua expedita, sermone placido, ingenio claro, animo benigno, iudicio graui, consilio prudēti, moribus facilimis, incessu & omni corporis motu modesto & vere regio. Decorum namque seruabat omnibus in rebus atq; factis dictisque. In cuius vultu dignitas erat mirabilis. Nunquam tamen iratus, nunquam tristis eras. In cibo temperantia & in potu maxima sobrietas, quippe qui non multis epulis vescabatur, & bis prandens bisque cœnans potare cōsuevit. Qui nec prandebat, nec cœnabat vnquam, nisi prius aliquis pontifex aut alius sacerdos mensam & ea quæ sibi apponebantur, benedixisset, & in fine Deo gratias egisset. Nec comedit vnquam ne in itinere quidem, quin

Ferdinandi Regis elogium.

rem diuinam prius audiuiſſet. Erat præterea omnibus in rebus munditię maxime ſtudioſus. Veſtibus utebatur honeſtis, interdum & præcipue neſtiſtis & ſolēnibus diebus aureū torquem margaritis & aliis gemmis ornatum geſtabat. Equis gaudebat & phaleratis & leuis armaturę, quos, vt alio loco diximus, à pueritia aſcendere & agitare didicit. Haſtarum ludos & Troianum certamen exercuit, in quibus fortiſſimos equites quibus cum congredebatur & conſligebat, ſuperauit. Erat enim artis equitadi iaculandique peritiſſimus. In præliis & omnibus negociis laboris patiens, iuſtitię fautor & exactor, erga miſerabiles & afflictoſ pius, humanus, & clemens, vxoribus & liberis facilis & indulgens. Viros probos & ſapientes mirum in modum diligebat colebatque, quorum conſiliis libetè utebatur. Equites omnes & præcipue ſuę domus amabat. Cum omnibus humanus & affabilis erat. Pila luſit & calculis, & poſtremo tempore luſit etiā chartis. Delectatus eſt venationibus, & volatiliū libentius utebatur quam ferarum.

De Regina Iſabelle moribus & religione.

SUPEREST vt de Regina quoque virtutibus aliquid dicamus. Itaque de ſtatura corporis, de forma, de membrorum pulchra compoſitione, omnia quę in Rege fuiſſe diximus, in regina paria fuere. Quantum enim in Rege dignitatis, tantum fuit in regina venuſtatis, & in vtroque maietas venerabilis: tamenſi multorū iudicio forma Regina pulchrior, ingenio acutior, animo ſplendidior, & decoro grauior habebatur. Erat enim laudis famęque virtutis audior. Fuit abſtemia, quę vinum non modo non bibit vnquam, ſed ne guſtauit quidem. Quapropter aqua laxanti ſtomachum plerumque ciborū plus capiebat. Regem vehementer amabat, adeo vt zelotypia ſolicita ac vigilans, ſi quas parari ſibi pellices ſentiebat, a ſua domo curiaque prudētiſſime ſubmouebat. Quę multas apud ſe matronas habebat virtute & genere nobiles, quas humane tractabat & liberaliter. Cōplures procerum filias magnis ſumptibus educabat, & cuſtodiri diligenter iubebat, adultasque magnis dotibus honorifice collocabat, eas præſertim quę caſte pudiceque vixiſſent. Hiſpano ſermone loquebatur grauiter & ornatè, Latinos oratores & ſermoēs libentius audiebat quam alios, quamuis Latini ſermonis ignara. Delectabatur enim ſuauiſſime linguę Latine bene proferentis. Quam ob rem ſcientię cupidiffima, bellis in Hiſpania iam conſectis, etſi multis magnisque negociis occupata, Grammaticę tamen lectionibus operam dedit. In quibus per vnus anni ſpacium tantum profecit, vt non ſolum Latinos oratores intelligere, ſed etiam libros interpretari facile poterat. In rebus ad diuinum cultum ſpectantibus dubium fit, diligētior ne fuerit an liberalior. Eligebat enim ſacerdotes, quorum magnum numerum habebat, ſacrarum rerum & celebrandi peritiſſimos, item cantores & pueros qui ei ſeruiebant in ſacello, quibus præceptores cōducebat doctiſſimos, & beneficia conferēbat. Adoleſcentes etiam nobiliū filios quibus utebatur in menſa moribus & literis erudiri iubebat, ne ocioſi ſeſe ludis & aliis vitiis inquinarent. In maioribus autem conferendis ſacerdotiis & pōtificatibus non tam perſonarū nobilitatis & eruditionis, quam virtutis & honeſtatis rationem habebat. Ideoque nonnulli quibus erat ſermo rarus & comæ ſupercilio breuior, fortasſe vitam agere meliorem & grauius incedere terram intuentes cōepere, virtutem ſimulantes potius quam exercentes. Sumptus vero quibus altaris ornamenta cæteraſque res ad honorem Dei pertinentes emebat, æſtimare difficile eſt. Siquidē operę præcium erat aurea ſericaque periſtromata videre in eius ſacelli parietibus expoſita: altare purpureis & aureis ornamentis, margaritis & variis gemmarum coloribus effulgeſ. multis hinc inde ſanctorum ſimulachris argenteis & aureis expoſitis: pauimentum pictis ſtratōiis & ſerico ſtratum, ſuperpoſitis argenteis candelabris maximi ponderis ext cultum, magnisque cereis ardentibus illuſtre: veſtimenta præterea quibus amiſti ſacerdotes rem diuinam celebrabant, ſerica, purpurea, argentea, & aurea multis contexta margaritis & gemmis. Mitras etiam pontificales aureas caliceſque gemmatos immenſo præcio comparabat. Sedes in ſuper in ſacello ſuperiores & inferiora ſedilia diſponi, & ordinem hunc ſeruari iuſſit: vt ſcilicet ex altera parte primus Cardinalibus locus daretur, ſecundus Archiepiſcopis, tertius oratoribus, quartus epiſcopis, & deinceps gradatim reliquis ſacerdotibus. ita tamē vt antiquiores nouitiis antepoſerentur: in altera vero parte ſederēt Comeſtabiles, Almirantes, Duces, Marchiones, Comites, & item gradatim cæteri nobiles & generoſi. Erat enim mulier admodum prouida, quę diuinarū rerum maxima cultrix humanas diligentiffime gubernabat, tantoque Chriſtianę religionis & diuini cultus amore ſtudioque flagrabat, vt quamuis plurimis & maximis multorum regnorum curis & negociis die nocteque premebatur, contemplatiuam tamen magis agere vitam quam actiuam videbatur. Semper enim ſacris rebus & diuinis officiis aderat. In quibus ſi quis forte ſacerdotum

tum suorum qui sibi rem diuinam celebrabant, aut horas canonicas & psalmos canebāt, errasset in syllaba, persentiebat, & tanquam magistra discipulum admonebat. Quæ præter multas extraordinarias & votiuas orationes, horarium quoq; sacerdotū more quotidie persoluebat. Homines à grauitate, à modestia, à taciturnitate, à constantia probabat: leues autem, loquaces, importunos & mutabiles molestissime ferebat. Mēdaces præterea, vanos parasitos, coniectores, sortilegos, præstigiatores, chiromanticos, augures, schœnobates, petauristas, & alios omnes circulatorēs & fallaces homines nec audire voluit vnquam nec videre.

De iustitia per eos restituta.

10 **Q**UEMADMODVM catholici principes Hispani epopulis amissam iustitiam restituerē, multis exemplis alio loco demonstrauius. Cuius imaginem talem referebat, qualem veteres olim depingere consueuere: effigie virginis, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum atrocibus, neque humilis, neque asperæ, sed verecundæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Ex quo intelligi voluerūt, eos qui iustitiæ præessent, oportere esse graues, sanctos, seueros, incorruptos, inadulabiles, aduersus improbos & delinquētes immisericordes, inexorabiles, erectos, arduos, potentes, vi & maiestate æquitatis veritatisq; terrificos. Iustitiam itaque, cuius (vt ait Tullius) splendor est maximus, Rex & Regina cæterasque virtutes omnes & diuinās humanasque leges excolentes, catholici principes appellari meruerē. Maxima nanque res est sanctissimaque iustitia, qua quidem vna virtutes
20 omnes continentur, & hominum societas coniunctioque conseruatur. Cuius comites, vt alio loco diximus, sunt liberalitas, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum mandatorumque obseruatio. Sine cuius ministris omnia nimirum cladibus acerbissimis redundarent, & nefaria malorum rabies & crudelēs flagitiosorum coniurationes in optimos quosque contemptis humanis diuinisque legibus ruerent. Quocirca qui recte sancteque iustitiæ munus exercent, quemadmodum catholici principes fecere, qui quidem pauci sunt, & honoribus magnis & sui nominis æternitate meo quidem iudicio digni sunt.

De catholicorum principum munificentia & liberalitate.

30 **Q**UÆ de Ferdinandi regis & Isabellæ reginæ munificentia dixero, etsi multos rationis expertes rerumque infcios, & iniquos alienæ virtutis & laudis æstimatores inficiās ituros prospicio, qui meam hanc sententiam tanquam paradoxam & rem incredibilē calumniis suis & perfidia rationi contraria retractabunt: id tamen ego dicam de illorum liberalitate, quod non Gnathonici, sed quod Socratici sentiant, & ipse sine vlla adulatione vere possum dicere: Reges scilicet & mortales omnes qui fuerunt hactenus, à catholicis principibus omni genere virtutis & præcipue liberalitatis officio fuisse superatos. Quod si quibus vel ingratīs vel inuidis ambitiosius & fide maius à me dictū forte videbitur, hæc vna potissimum & probabili ratione constare poterit, quia cæterorum Regum qui liberales fuisse prædicantur, opera munificentia quamuis multa magnaque, si cum catho-
40 corum principum liberalitate cōferantur, nimirum & magnitudine minora reperiētur, & numero pauciora. Actus siquidem nouis atque multiplices munificentia catholicorum principum nec connumerari, nec ponderari quidem possunt, nec æstimari. Veniant igitur, si placet, veniant omnes qui ab hac opinione mea dissentiunt, ac si velint, etiam ratiocinatores & arithmericos cum pugillaribus & calculis arcessant. Quorum nemo quidem regum catholicorum liberalitatis opera magnifica computabit, nemo beneficiorū numeros millenarios multiplicabit, nemo denique quotidianorum munerum legiones dinumerabit. Quis enim comprehendere poterit innumerabilia maximaque stipendia liberalissime persoluta? quis colligere pecunias egentibus erogatas? quis dotes virginibus collocandis enumeratas? quis amplissima munera multis oratoribus animosissime collata? quis plurima & vere regia donatiua domesticis equitibus & familiaribus distributa? quis donaria preciosa templis oblata? Sed ad maiora atque mirabilia conscendamus.
50 Nam quæ diximus hactenus, quæ quidem pars videbitur, si magnos sumptus quibus annos fere quadraginta domestica & externa bella gesserunt, meminimus: si maiores impensas quibus magnas classes ad Canarias & Indicas insulas miserunt, considerauerimus: si pecunias quibus multas ecclesias magnaque monasteria condiderunt, & redditibus donauere, numerare possemus: si quot & quanta patrimonia, quot census, quos Hispano sermone lueros appellamus, de se benemeritis tribuerunt: si quot Duces, quot

Marchiones, quot Comites, quot equites creauerūt, memoria repetere vellemus. Quoniam igitur catholicorum principum liberalitatis opera multifariam, vt supra diximus, præ multitudinem atque magnitudine comprehendere minime possunt, aliis omiſſis, illud vnum, de quo alio loco scripsimus, quatenus est opes munificentie memorabile, summam repetemus. Anno enim à natali Christiano supra mille & quadringentos septuagesimo sexto catholici principes etſi difficillimum contra Portugallia Regem bellum gerebant, cum tamen magnas Turcarum copias Odruntum oppidum expugnasse cognouiſſent, septuaginta naues armatorum militum plenas & cōmeatus Ferdinando Neapolitanorum Regi, cuius erat opdidū quod Teucricum captum tenebant, ſuis expenſis auxilio miſerunt, & propulſatis hoſtibus oppidum reſtituere. Cæterum fuerunt Rex Ferdinandus & Iſabella Regina cunctis fere virtutibus pares, & Regina liberalitatis operibus animoſiſſima. Quæ quidem dandis muneribus & pecuniis numeratis, conſtitutiſque præmiis vtriuſque conferendis arbitrio, multum ſemper addebat, & ſeparatim largiebatur. Cuius liberalitatem & animi magnitudinem cum alii permulti magnates Hispaniæ, tum vero duo principes externi perſpexerunt, Ioānes ſcilicet Rex Nauarre, & Proſperus Columna Romanæ vrbiſ vir primarius. Quorum alter cum ad eam Hiſpalim veniſſet, alter Methymnam cognomento Campum, muneribus ampliffimis vterque donatus ab ea diſceſſit. De Regis quoque munificentia multa ſeparatim commemorare poſſem, quæ omnia prætermitto, duntaxat vno contentus exemplo, quo Cæſar auguſtæ fuit uſus, vbi Sanctæ Engratiæ monaſterio ſolidorum millia ducenta munerauit, & millia decem quotannis in perpetuum donauit. Erant enim Catholici principes non ſolum liberales & animoſi, ſed etiam prudentes religioſi & circumſpecti in deligendis locis & perſonis quibus tribuendum erat. Nam etſi liberalitas virtus eſt animi generoſi atq; magnifici, qua diuites & magnanimi principes in pecuniis diſtribuēdis, & aliis ſiue fortunæ ſiue naturæ bonis hominum gratiam demerentur, & Deum qui bona omnia largitur, imitantur, multas tamē habet cautiones multasque circumſtantias, quas omnes qui liberales eſſe volunt, circumſpicere diligentiffime debent, ne vel imprudentes & iniuſti, vel ſine ratione liberales eſſe videantur. Non eſt enim beneficium quod in quempiam ſine ratione cōfertur. Quapropter illi quidem liberales appellari merito debent & magna laude digni ſunt, qui beneficia conferentes prudenter cauteque largiuntur. Alii autem vituperandi magnoque odio digni, qui vel ambitione liberales videri volunt, vel in eos beneficia collocare ſtudent, à quibus ſperant ſe conſequuturos quæ concupiſcunt. Quorum munera largitionis quidē ſunt, non liberalitatis. Sunt enim ſimiles hamo piſcantium qui piſces eſca decipiūt. Quod illi præcipue faciunt, qui conditione ſua non contenti res alienas & magnos dominatus affectant. Sunt & hominum liberalium genera multa. Alii nanque auferre ſolent ab aliis quod in alios conferunt: alii plus quā ſua patitur facultas, imprudenter profundunt. Dant alii non vt proſint accipientibus, ſed vt noceant, multi non merentibus & indignis, nonnulli non egentibus ſed diuitibus & ingratis. Plærique non ſapientibus & ſtudioſis, ſed auidi laudis & popularis applauſus ſtultis & ineptis paraſitis, quorū prauis aſſentationibus maxime delectantur, largiffime diſtribuunt, vt de ſe bene dicant falſoque loquantur. Qui quidem ſe ſtultos eſſe non ſimularent, ſi non eſſent homines inſipientes, qui de ſe omnia facile credūt, & adulationem mentientium ſuarum laudum teſtimonium eſſe putant. Cū quibus & alii complures accuſandi ſunt, & infames haberi merito debent, qui ſub ſpecie liberalitatis in voluptatibus venereis, in frequentibus cōuiuiis, in ludis & vanis ſpectaculorum pompis, non modo res ſuas familiares & ampliffima patrimonia ſtulte conſumunt, verum etiam clarum nomen & bonam famam, qua nihil eſt homini precioſius, turpiter deformant & obſcurant. Quare Ferdinandi Regis & Iſbellæ Reginæ liberalitas laudabilior virtusque clarior eſt & gloria maior, qui non falſis aſſentatoribus, vt auidi laudis & ambitioſi, non diuitibus, vt alienarum rerum cupidi, non ingratis, vt imprudentes & inconfulti, non conuiuiis & voluptatibus, vt intemperantes & prodigi, non denique ludis & ſpectaculis, vt pueriles & populares: ſed miſeris, inopibus, ſtudioſis & benemerētibus mercedes & munera recte ſancteque tribuerunt, vt prouidi principes & ſaluberri. Qui propterea cūctis qui liberales fuere, præferendi mihi iure videntur, quia & promerentibus beneficia conferebant, & largiendo iudicio vero ſemper & honeſta beneuolentia, probabilibus munificentie fontibus utebantur. Non laudem, non obſequium, nō mortalem gratiam & hominum remunerationem ſperantes, ſed euangelicam doctrinam ſequētes ea quæ gratis acceperant, gratis benemeritis & iuſte petentibus liberali manu erogabant, neque ſicuti plærique faciunt, opes & fortunæ bona cuſtodientes amittebant, ſed bene diſtribuendo conſeruabant. Quibus proſecto in huiuſmodi genere

hære virtutis & opere liberalitatis comites ex viris illastribus, quos antiquitas celebravit, valde paucos, & ex fœminis vnam duntaxat inuenio regionis Apuliæ, quam alii Busam, alii Baulam nominarunt. Quæ cum esset genere nobilis & admodum diues, Romanorũ riuum fere decem millibus ex prælio Cannesi elapsis & à Canusianis intra sua mœnia receptis, alimenta, vestes, & viaticum largissime præbuit. Eodẽ tempore Fabius Maximus etiam suæ liberalitatis testimonium reliquit memorabile. Qui cum ciuēs Romanos captiuos ab Hannibale Carthaginensium duce recepisset, ei pecuniam daturus, & senatus soluere noluiisset, filium Romam misit qui fundum quem vnicum possidebat, vendidit, & precium eius Hannibali numerauit. Quintius quoque Flaminus se quidem munificen-
 10 tia sua maxime laudabilem præstitit, qui Philippo Macedoniæ Regẽ bello superato, cū ad victoriæ suæ spectaculum Græciã fere tota conuenisset, facto signo tubæ silentio, hæc à præcone verba recitari iussit: Senatus populusque Romanus & Quintius Flaminus Imperator omnes Græciæ vrbes quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt, liberas atq; immunes esse iubet. Duos inuenio præterea liberalitatis comites à scriptoribus antiquis honorifice commemoratos; Hieronem Syracusanum & Agrigentinum Gilliam. Quorum alter audita clade quam Romani apud Trasymenum lacum passi fuerant, tritici modiorum millia trecenta, ducenta hordei, auri que ducenta & quadraginta pondo Romæ dono misit: alter & diuitiis excellens, & animo semper in conferendis magis pecuniis quam accu-
 20 mulandis erat occupatus, cuius domus non Gilliæ quidem, sed officina munificentiæ vocabatur. Qui, vt alia eius opera liberalitatis omittam, equites Gelensium quingentos vi tempestatis in suas possessiones cōpulsos aluit omnes atque vestiuit. Magna nimirum fuit horum quos memorauimus, liberalitas, sed si ad calculũ venerimus, nihil prorsus ad catholicorũ principum munificentia. Quæ quidem est non cum praua mortaliũ liberalitate conferenda, sed potius Dei optimi maximi benignitati merito comparanda. Qui quidẽ præter ea munera quæ supra scripsimus, plura oppida, plura prædia, plures pagos, plures fundos, plures agrorum possessiones, quã cæteri liberales & principes omnes tribuerunt: qui denique multis qui nihil penitus habebant, pro laborum suorum præmio census & opes magnas contulerunt, atque aliis magnatibus qui maximas diuitias & amplissima patrimonia possidebant, ampliarunt.

30 *De catholicorum principum humanitate & clementia.*

HUMANITATIS atque clementiæ, quarum altera charitas est erga proximos, & altera iniuriæ remissio, in catholicis principibus exempla multa magnaue perspecta fuere. De quibus ne plura commemorem, nobis illud vnum eorum eximie pietatis indicio vel maximo fuit, quod scilicet illorum mortẽ qui in prælio occubuissent, vel alio miserabili casu cecidissent, non solum magno dolore miserabantur, verum etiam tanquam parentes multis lachrymis atque gemitibus defleuerunt: ideoque suorum militum saluti consulentes, hostes obsidione magis & fame, quam præliis & oppugnatione sæpe vicerunt. Qui præterea me ipso præsentẽ numerosas Gallorum Regis copias, ab oppugnatione arcis oppidi quod Salsas appellant, metu coactas discedentes, cum armis persequi manuque
 40 capere possent, quia tamen non sine magna illorum strage fieri posse videbant, abire permiserunt, suis equitibus qui hostes ferire iam cœperant, inuitis, & vix ab honore victoriæ spoliis que cupiditate retractis. Magnum & hoc etiam fuit humanitatis exemplum. Quoties enim vir vel Hispaniæ primarius, vel aliquis ex Christianis principibus è vita migrasset, ad eius hæredes & propinquos statim sapientes viros & religiosos cōsolandi gratia mittebant, lugentesque nigras vestes doloris sui & humanitatis testes induebantur. Ferdinandi vero non humanissimi solum, sed etiam Christianissimi Ragis argumentum memorabile non præteribo silentio, qui quidẽ quatuordecim diebus ante Pascha resurrectionis, more & exemplo Christi qui suis discipulis, vt hominibus humanitatis exemplũ præ-
 50 beret, pedes lauit, & Petro quamuis recusanti, duodecim pauperibus accitis pedes lauare consuevit, quos deinde lotos, cœnatos, nouis vestibus indutos & singulos singulis aureis donatos dimittebat. Vtriusque autem clementia cum in aliis multis, tũ vero erga eos cognosci maxime potuit, quibus accusatione cessante facile parcebant, & alios multos quibus sine vllius querela leges vltimam pœnam statuebant, ad remum libentius atq; metalla quam ad mortem destinabant.

De fortitudine & patientia eorum.

TRIA saluberrima documenta, vel potius amplissima tria patrimonia & preciosissima munera, Rex Ferdinandus & Isabella Regina suis hæredibus testamento mandauit.

runt, quæ simul cum regnorum suorum gubernatione suscipere, & diligenter obseruarent: primum scilicet speculum clarissimum fortitudinis, in quo se frequenter intuerentur, seque cognoscerent: secundum lucidissimum patientiæ fontem, unde sitientes liquores haurirent salutiferos sitimque sedarent: tertium pulcherrimum moderationis exemplar, quod non solum successores eorum, sed etiam mortales omnes & præcipue magni principes imitarentur. Hæc itaque dona nepotibus & reliquis successoribus immortalia tuarum virtutum monumenta reliquerunt, omnibus vtriusque fortunæ casibus admirabili patientia, summaque modestia resistentes, qui nec prosperis rebus & victoriis quas & multas & triumphales adepti fuere, latantes efferebantur, nec aduersis & turbulentissimis tempestatibus vnquam cesserunt: sed omnia quæ sibi vel prospera vel aduersa contingissent, animo magno vultuque læto atque sereno semper excipiebant, nullum prorsus aut elati aut perturbati animi signum præ se ferentes. A primis siquidem annis ætatis suæ periculis adeundis & tolerandis laboribus assueti, multasque rerum varietates & temporum mutationes experti, Deo semper optimo maximo gratias agētes, omneis inimicorum insidias & iniquitates atque fortunæ flatus & refluxus temperantia & fortitudine singulari sustinebant. Ii nanque fuerunt catholici principes, qui cum aliis virtutibus, tum vero fortitudine, constantia, & patientia mortales omnes longe superauerint: propterea quod omni genere virtutis armati, & spiritu diuinitatis afflati, cœlestique gratia repleti, nihil non honestum, nihil non decorum faciebant, casus omnes aduersos qui mortalibus accidere solent, & neque humana prudentia neque ratione vlla vitari possunt, incredibili fortitudine miraque patientia perferentes. Quorum maximam atque diuinam sapientiam cum in aliis multis aduersitatibus & laboribus quos indigne plerumque patiebantur, tū in obitu liberorum non sine magna admiratione cognouimus. Nam etsi Ioannem vnicum filium, qui si vixisset, vniuerso terrarum orbi dominaturus videbatur, & Isabellam filiam Portugalliæ reginam breui spacio tēporis amiserunt, fortissimo tamen animo summo dolori restiterunt: qui nimirum duobus filiis, duobus generis, duobus nepotibus amissis exemplo magnæ patientiæ nobis esse voluerunt. Qui præterea non minori fortitudine patientiaque corporis dolores, quam animi passiones sustulerunt. Siquidem Rex Ferdinandus cum Barcinonæ in ceruice grauissimum vulnus accepisset, non modo non turbatus est animo, sed nec quidem gemit, immo animo præsentis substitit, & recentem dolorem suppressens percussorem seruari iussit incolumem. Quæ quidem res quoniam pertinet ad historiam, breuiter explicabitur. Barcinonæ siquidem cum Rex & Regina commorarentur & conuentus agerent, homo quidam nomine Ioānes Cagnamatus ex oppido Cagnamatio, quod à Barcinone passuum millia circiter quindecim distat, imaginatus, ut est humana fragilitas, se Regem futurum, si Regem occidisset, & inani cogitatione falsaque deceptus, Barcinonem veniens accinctus ferro, cuius aciem sæpe cotibus acuerat, locū non ut insanus, sed ut prudens elegit idoneum, & tempus obseruans ad Regem è demo vbi cum suis consiliariis & Barcinonæ ciuibus de negociis & rebus agendis consultaerat, egressum dissimulanter accessit, cui repente vulnus intulit crudelissimum. Quem iussu Regis, ut paulo ante diximus, à multitudinis impetu defensum, multisque tormētis affectum, ut si cuiuspiam subornatione tale facinus ausus fuisset, proderet, nihil cōsentem cum iustitia membratim viuumque forcipibus igne cādentibus diuidendum censuisset, Regina propter animæ periculum strangulari prius, deinde iam exanimem diuidi iussit. Quæ & ipsa quoque corporis dolores animosissime pertulit semper, non solum aduersæ valetudinis, sed etiam partus. In quibus nec quæsta quidem fuit vnquam, sed admirabili fortitudine, ut ab eius matronis cubiculariis accepi, dolorem vocemque suppresserat.

De studio & amore suorum erga eos, & sua in alios benignitate.

QUIBUS, ut honeste cuncta sancteque præcipiebant, sic & omnes regnorum suorum proceres omnesque populi libenter obsequebantur, & fideliter seruiiebant, cū præsertim bella gerebant, in quibus illis sese vltro offerebant, bona sua omnia & labores gratuitos pollicentes. Quorum plerique qui viribus plurimum poterāt, & opibus abundabant, nō solum labores & pecunias, sed etiam sanguinem suum profundebant. Ex quibus nonnulli fortissime præliantes vitam amiserunt, quos, ut eorum virtus & memoria conseruetur, alio loco nominauimus, qui cum regiæ dignitatis causa, tū vero Christianæ religionis honore flagrant, mortem præsertim honestā & gloriosā subire minime recusabant. Quibus Rex & Regina gratissimi principes, & viventibus, & mortuis, honoribus & sacrificiis officium debum præstiterunt, & in eorum præterea liberos & vxores magna munera contu-

cōtulere. Est enim gēs Hispaniæ omnis bellicosissima, & suis principibus qui iustitiam tuentur & fouent, fidelissima, cuius nobilitas & cuiuscunque generis homines alias omnes gentes officio rei militaris & aliis virtutibus lōge præcedūt. Quare tametsi catholici principes, vt sæpe diximus, labores magnos & aduersa multa pertulerunt, fortissimis tamen sue nationis hominibus prosperi satis fortunatique fuerunt, qui fidelissimo atq; tutissimo sapientissimorum Pontificum, fortissimorumque Ducum, Marchionum, Comitum, equitum, militumque contubernio, præsidio & obsequio maxime conquiescebant, quorum viribus & ingeniis quamplurimos & potētissimos hostes vicerunt, & principatus suos omnes absentes præsentisque tranquillissime gubernabant. Nam cum duo sint hominum *Duobus generibus hominum Principes indigent.*
 10 genera quibus magni principes indigent, quorum altero bellicis in rebus & officio rei militaris, altero in capiendis consiliis & agendis negociis vtūtur magnum numerum catholici principes vtriusque generis habuerunt. Apud quos duces exercitus excellentissimos, sapientissimos Cardinales & alios Pontifices, præsides & gubernatores, regiæ domus præfectos maiores minoresque, maximos cancellarios & procancellarios prudētissimos, vtriusque iuris & sacræ theologiæ consultos doctissimos, cubicularios obseruantissimos, fidelissimos consiliarios, patrimonii regii præfectos & thesaurarios vigilantissimos, diligentissimos secretarios cognouimus: multas præterea fœminas generosas & illustres Reginæ maxime cultrices, multas puellas & nobilium liberos vtrique seruientes, quibus regia domus exulta, multos honores magnaue munera quotidie conferebant. Quapropter ca-
 20 tholicis principibus omnes quam libentissime diligentissimeque seruiebant. Qui de se multos benemerentes, etiam infimi generis homines, ad honores magnos & altissimos dignitatis gradus euexerunt.

De regnis per catholicos principes recuperatis & aliis acquisitis.

MATRIMONIO coniuncti catholici principes regna sua recognoscētes, omnia quę sui iuris erant & ab aliis iniuste possidebantur, legibus & armis recuperare cœperūt, & in primis Castellæ regnum cuius bonam partem Portugalliæ Rex Alphōsus, vt alio loco diximus, occupauerat, post multa prælia gesta, deuictis tandem ac depulsis Portugallię
 30 copiis, ditioni suæ restituere. Subinde Granatēse Mauris perdomitis & in deditionem receptis: recuperato autem Granatæ regno principatū Ruslinonis & Ceretanix repetiuere, quod Rex Gallorum Carolus, qui principatum illum pro pecunia quam Ludouicus pater eius Ioanni Aragonum Regi Ferdinandi patri mutuauerat, multos annos obtinuerat, liberalissime restituit, sine vlla pecuniarum repetitione. Quarum summa erat ad numerū trecentorum millium aureorum, quos Galli coronas appellant. Deinde paruo interiecto tempore Neapolitanum regnum a Gallis occupatum bis in suam potestatem & imperiū redegere, sæpe Gallorum copiis profligatis: postea Nauarræ, quod quidam multos annos iniuste possidebant. De cuius regni conditione & de causis quibus ad Reges catholicos pertinebat, alibi scripsimus. Quare iure quidem repetitum ac recuperatum fuisse probari
 40 facile potest, non autem, vt nonnulli falso putauerūt, ereptum. Cuius rei causam & rationem si quis scire voluerit, inueniet in linea & successionē Regū Aragonum, in Rege Ramiro secundo. Præterea catholici principes in Hispania nōnullas ciuitates & oppida multa sibi vendicarunt, quæ nimia præteritorum regum negligentia fuerant occupata. Per legatos etiam & exercitus suos in Atlantico mari Canariæ & Indicas apud Antipodas gentes domuere, & ad cultum Christianæ religionis adduxerunt. In Africa quoque Mesillā, Oranum, Tabracam, quam Buxiam vocant, & Tripolim subegerunt. Qui si vitam lōgiorem produxissent, & aliorum principum qui semper eos res magnas & sanctas molientes impedire conabantur, inuidia caruissent, non equidem dubito quin Africa tota magnaq; pars Asiæ iam nunc Hispano parerent imperio. Quod quidem nepotes & alios successores qui non modo regnorum, sed etiam eorum virtutum sunt hæredes, & Christi nomen cultumque rebus omnibus anteponunt, adiuvante Deo facturos speramus atque prospicimus. Hoc enim Carolus & Ferdinandus fratres excellētissimi principes promittere videntur, quorum alter auum Maximilianum, alter Ferdinandum, & vterque Philippum patrem nobis repræsentant.

De Isabella reginæ morte.

ISABELLA regina multis magnisque negociis & continuis iam defatigata laboribus, in oppido quod Methymna cognomento Campo dicitur, in aduersam incidit valetudinem, qua cū dies prope quinquaginta cōfluxit. Quibus diebus cū omnes sue domus

equites, sacerdotes, & totius Hispaniæ populi per omnes ecclesias sacrificiis, orationibus, ieiuniis, & lachrymis pro eius salute profusis Deum optimum maximum deprecarentur, illa tamen prudentissima mulier cum diem vitæ suæ vltimum appropinquare sensisset, omnes admonuit ne quis vltra Deum precibus fatigaret, & ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Cuius tanta fuit honestatis & pudicitæ cura, vt etiam cum extremam reciperet vñctionem, & iam animam ageret, nudum pedem sic vngendum præbuit, vt nemini, ne familiarissimæ quidem mulieri tangendum permiserit. Testamentum autem prudentissime condidit, & regnorum suorum curam & administrationem Ferdinando Regi cōmendauit hac conditione, ne iura censusque regnorum suorum alienarentur vlllo modo. Obiit autem Hispaniarum maximum decus in oppido Methymna Campi, die vigesimo 10 sexto Nouembris anno millesimo quingentesimo quarto. Quo quidem die omnis Hispaniæ fœlicitas, omne decus, omnium virtutum pulcherrimū specimen interiit. Cuius corpus habitu Sancti Francisci reconditum animam Deo reddidit, & magno sacerdotum & equitum numero Granatam delatum sepelitur in loco satis humili, & vt testamento mandauerat, reiectis omnibus pompis. Orbata itaque Hispania clarissimo lumine, nō sine causa timere cœpit, magnusque terror omnium bonorum mentes inuasit, qui ne seditiones & bella quæ viuente Regina fuerant oppressa & extincta, renascerentur, formidabant. Cæterum Rex prudentissimus Ferdinandus post obitum Reginæ multis profusis lachrymis, multis conuocatis equitibus Reginæ peractis exequiis, Ioannam filiam, Castellæ, Legionis, & Granatæ, cæterorumque regnorum Reginam nominauit, & ab omnibus iureiurādo ex consuetudine regni vocari iussit. Erat autem Ioāna filia sub idem tempus cum Philippo marito Maximiliani Imperatoris filio in Flandriæ Comitatu. Ferdinādus autem interea ex Reginæ testamēto atque rogatu regnorum omnium curam gubernationēque suscepit, omnibus Hispanis consentientibus, & post annum à morte Isabellæ Reginæ Germanam duxit vxorem Gallorum Regis consanguineam. Qui summa diligentia summaque iustitia in sancta pace & optatā tranquillaque quiete regna omnia conseruauit. Cuius gubernatio fuit circiter biennium. Nam deinde cum venisset Philippus gener eius & Ioanna filia Idibus Aprilis anni quingētesimi sexti, renunciata cura & gubernatione regnorum Castellæ, Legionis, & Granatæ ad regna sua Aragoniæ primum se contulit, & deinde Neapolim nauigauit. Quo digresso Philippus & Ioanna coniux eius à magnatibus & populo- 30 rum Castellæ procuratoribus in oppido Pincia, quod Valladolid vocāt, Castellæ Reges vocati fuere præstito iureiurādo, & Carolus eorum filius dictus est Castellæ princeps. Erat autem Philippus iuuenis corpore validus, facie pulchra, aspectu iocūdo, animo liberali, ingenio claro, & literis adornatus, qui regnauit menses fere quatuor, & in vrbe Burgensi aduersa valetudine correptus, paucis diebus è vita decessit, die vigesimo quinto Septembris anni prænominati. Quo mortuo, Ioanna Regina viduata remanens, velex morte mariti quem vehementer amabat, vel nulla gubernandi experientia, vel alia causa gubernandi munus recusauit. Gubernatum itaque regnum fuit per consiliarios, & Franciscum Ximenium Hispaniæ Cardinalem, qui Castellæ regnū gubernarunt menses circiter vndecim, multis Castellæ magnatibus inuitis atque etiam murmurantibus. Erant autem 40 in hac gubernatione regii consiliarii, Alphonfus à Fonte cognominatus iureconsultus, & Episcopus Iacensis moribus & ætate grauis, qui consilio præsidebat, Petrus Oropesanus doctor, Canonici iuris interpres, & vita probus, Fernāndus Tellius Licentiatus, vir ingenio magnus & genere nobilis, patria Hispalensis. Erat & Garfias Moxica Licentiatus in vtroque iure, natione Guipuzcuanus, vir probus & literis ac genere clarus: item Laurentius Caruaialus doctor egregius & genere nobilis: aderat & Ludouicus Polāncus vtriusque iuris consultus. Fuerunt & alii complures, quorum nomina me latent. Regina autem Ioanna Ferdinandū patrem qui Neapoli tūc erat, ad regni gubernationē vocari iussit, qui filiæ votis annuens se venturum respondit. Cæterum quoniam multa erāt in regno Neapolis, & magna negocia, aduentum suum per aliquot menses distulit. Tandem multis filiæ 50 suæ nunciis & literis acceptis & omnibus fere Castellæ populis supplicantibus, die quarto Iunii anni quingentesimi septimi nauim conscendit, multisq; triremibus magnaue classe comitatus in Hispaniam remeauit incolumis & peroptatus, & multis malis quæ per Hispaniam mittebantur, occurrit. Qui cum tumultus & nonnullorum procerum motus oppressisset, omnes Castellæ populos tranquilla pace magnaue iustitia prope septennium gubernauit. Postea vero anno tertio decimo supra millesimum & quingētesimum ex vrbe Burgensi Pinciam, quod distat à Burgis passuum millia circiter octoginta, se contulit, vbi per annum fere commoratus est, multaue negocia confecit. Vnde discedens in cœnobium quod Meiorada dicitur, ordinis sancti Hieronymi apud oppidū Olimetum, prefe-

profectus, aduersa valetudine grauatus indies magis ac magis affligebatur, adeo vt de eius salute & spe vitæ medici fere omnes desperarēt. Quam quidem valetudinem viri quidam prudentes ex medicamentis quibusdam sibi datis ad procreandum prouenisse putauere. Quæ siue sciens siue deceptus acceperat, medicorum tamen consiliis obediens, & multis adiutus remediis interdum conualefcebat, & spem vitæ medici pollicebantur, sed pristinam valetudinem recuperare nunquam valuit, quin potius eius virtus paulatim declinabat ad mortem. Siquidem neque pedibus insistere poterat, neque familiares, vt solebat, alloquebatur, & à negociis omnibus abstinebat, cuius vultus qui serenissimus semper fuerat, non hilari, non iucundus, sed subtristis & subobscurus.

De morte Ferdinandi Regis.

QU I demum cum ex vrbe Placētia Hispalim versus in lectica veheretur, in pago paruo nomine Madrigalegio, quod est apud oppidum Guadalupum, die vigesimo secundo mensis Ianuarii, anni millesimi quingentesimi decimi sexti, Rex catholicus Ferdinā-
 20 dus & nunquā satis laudatus ecclesiæ sacramētis deuotissime receptis, Deo spiritum reddidit, annum agens ætatis suæ quartum & sexagesimum, cum regnasset annis duobus & quadraginta. Habuit autem moriens apud se præter alios nobiles Federicum Henricum Almirantem Castellæ, & Federicum à Toletō Ducē Aluanum suos fratres, alterum pa-
 20 truelem, & alterum amitinum. Aderat & Clemens Protonotarius, qui fuit vnus ex testamentariis & testamētum scripsit, cuius mihi datum fuit exemplum. Quod quia magnum volumen erat, & operi nostro minime necessariū, prætermisimus. Elegit autem sibi Rex Ferdinandus sepulturam in vrbe Granata, vt alibi scripsimus, vbi & vxor eius Isabella Regina iacebat, & nunc ambo simul iacent, & effigies vtriusq; cernuntur in alto tumulo valde conspicuo. Quo etiam Regis Philippi corpus Imperatoris Caroli iussu delatum fuit ex oppido quod Tordesillas appellant, vbi longo tempore iacuerat.

De Ferdinandi Regis & Isabella regina liberis.

M I H I de catholicis principibus summatim locuto, superest vt eorum liberos proleq; pulcherrimā nominatim reteram. Genuerūt itaq; catholici principes Ioannē vnicū filiū, qui cum Margaritā Maximiliani Imperatoris filiam vxorē duxisset adolescentulus, post confectas nuptias & variis ludis & spectaculis sumptuosissime celebratis non solum ab equitibus regiæ curiæ, sed ab omnibus etiā totius Hispaniæ populis & Siciliæ, infra annum diem vitæ suæ clausit vltimum, non sine summo dolore parētum, & lachrymis, & totius Hispaniæ atque Siciliæ consternatione summoque fletu. Obiit autem hic princeps naturæ dotibus excellens & literis adornatus, Salmaticæ, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Cuius luctuosissima mors, quæ maximo gaudio successit, nouam scribendæ tragœdiæ materiā poetis & scriptoribus præbuit. Eius corpus Auilam delatum fuit & iacet in cœnobio sancti Thomæ ordinis prædicatorii. Progenuerunt & filias
 40 quatuor, Isabellam scilicet, quæ primum nupsit Alphonso Ioanni Portugalliæ Regis filio, qui lapsu currētis equi, vt alio loco diximus, infœliciter occubuit. Quo mortuo nupsit eius vxor Emanueli Portugalliæ Regi. Secundam filiam susceperunt Ioannam, quæ nupsit Philippo Maximiliani Imperatoris filio, Carolumq; peperit Imperatorem, & Ferdinandum Vngariæ Regem: peperit & filias duas, Leonoram, quæ primū nupsit Emanueli Regi Portugalliæ, post cuius mortē nupsit Francisco Gallorū Regi: peperit & Catharinam, quæ nunc est vxor Ioannis Portugalliæ Regis. Tercio autem loco Regibus catholicis nata est Maria, quæ post obitum suæ sororis Isabellæ fuit vxor Emanuelis Portugalliæ Regis. Hęc peperit Ioannem qui nunc est Rex Portugalliæ & fratres eius atque sorores quos alibi nominauimus. Vltimam præterea genuerunt filiam Catharinam, quæ nunc est Angliæ Re-
 50 gina. Habuit etiam Ferdināus ex quadam generosa virgine, quæ fuit Euolis Vicecomes, Alphonsum Aragonēum Cæsaraugustanum Antistitem, qui patris mores & virtutes omnes sic imitatus est, sic eiuidem recta vestigia secutus, sic eum totum refert, sic denique seipsum gerit, vt non minorem ipse suarum virtutum materiam scriptoribus præbeat. Cuius animi magnitudo & naturæ fœlicitas verum quidem illud nostrum tetrastricon faciunt:

*Principe virtutes omnes qui quæris in vno,
 Alphonsum certe quæris Aragonēum.*

*Possidet hic animi dotes & corporis omnes,
 Et princeps fœlix quicquid habere potest.*

Aliud tetrastichon nostrum de eiusdem principis memoria futura.

Si genus & virtus viuunt post funera magni   Nestoris egregiam famam superabit & annos
Principis, in vita si bene facta manent,   Principis Alphonsi nomen Aragoni.

Progeniuit præterea rex Ferdinandus Ioannam Aragoneam foeminam præstantissimam, quæ nupsit Bernardino Velasco Castellæ Comestabili, viro inter Hispaniæ primarios titulis & opibus excellenti & generositate præstantissimo. Suscepit etiam filiam Mariam, ex foemina Vasconia pulcherrima nomine Toda. Progeniuit insuper & aliam Mariam, cuius mater fuit generosa de familia Pireira regni Portugalliæ. Hæ duæ sorores eiusdem nominis viuunt hodie in cœnobio Madrigalis oppidi, præsuntque cæteris monialibus.

10

De Caroli Regis aduentu in Hispaniam.

CÆTERVM Ferdinando rege mortuo Carolus eius nepos nunciis & multorum literis Cadmonitus in Hispaniam profectionem parare cœpit. Ad quem interim plures Castellæ nobiles & Aragoniæ nonnulli, qui regum catholicorum secretarii fuerant, sese cōtulerunt. Ex quibus fuit vnus Franciscus cognomento Cobus, quem Carolus Castellæ negociis secretarium præfecit de eius ingenio & moribus informatus. Postea vero rebus ad profectionem comparatis, ex Flandriæ littoribus in Hispaniā traiecit, & in oppido Villa Viciosa, quod est apud Astures enaui descendit die decima nona mensis Septēbris, anno millesimo quingentesimo decimo septimo. Hic dies paucos quiescendi causa cōmo-
 ratus, mox ad visendam matrem reginam Ioannam Turrem Syllanam se contulit. De cuius rebus quas gerere feliciter incipit, & posthac gesturus est, in eius historia Deo iuuante conscribemus.

20

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPANIAE LIBER XXII.

30

De Imperatoribus quos Hispania Romæ & Constantinopoli dedit.

POST autem Hispanorum regum nomina & successiones, dicam nunc breui, quos Hispania Romæ dedit & Constantinopoli Imperatores. Nam cum olim Romam ex prouinciis aliæ frumentum, aliæ ferrum, aliæ equos, aliæ alia munera mitterent, Hispania quidem cum his omnibus etiam mittebat Imperatores, quos hoc loco memorare constitui. His enim mirum iam modum poterit ac debet semper Hispania gloriari, quæ semper eos viros genuerit, qui vbicunque terrarum
 fuerint, primum semper locum tenuerint.

40

De Nerua Romanorum Imperatore.

POST Cæsares Imperatores qui numero duodecim fuere, Nerua primus imperauit, qui Domitiano successit. Fuit autem admodum senex & populi Romani & senatus cōsensu vocatus ad imperium. Quod cū suscepisset, omnia ipsius imperii sceptrum ex Domitiani tyrannide in maximo tumultu offēdit. Quamobrem se æquissimum atq; vtilem omnibus præstare diligenter conatus est. Vnde eius opera omnia Domitiani acta ex senatus decreto sunt abrogata, & multi exilio damnati in patriam rediere, multiq; suis bonis & fortunis multati suo beneficio ea recepere. Inter quos etiam Ioannes Euangelista ab exilio reuocatus est, & Ephesum cum magno gaudio remeauit. Verum quum post primum sui principatus annum iam senio grauaretur, & mors instaret, Reipublicæ cauens Traianum sibi adoptauit in filium. Quo adoptato cum septuagesimum ætatis excederet annū, vitæ suæ finem mox fecit. Cuius corpus in hortis Salustianis sepelientes, animam in cælū relatum senatus decreto retulerunt.

50

De Traiano Romanorum Imperatore qui Vlpus Crinetus cognominatus est.

TRAIANVS autem decoris Hispanis plurimū attulit. Nam cum à Nerua electus esset imperio suscepto res admodum inclytas gessit. Fuit enim vir in omni virtutis genere præ-

præstantissimus, & qui inter sanctos Christianos (vt multis placet) merito referendus est. Quippe qui optimos principes rerum gestarum magnificentia, & omni virtute, laude, & gloria superauit. In primis nanque imperii fines longe lateque diffudit. Germaniam enim trans Rhenum (vt Orosius scribit) in pristinum statum reduxit, Daciamq; cum alijs gentibus Romano subegit imperio. Parthos quoque recepit, & Albanis Regem dedit. Euphratem & Tigrim prouincias fecit. Armeniam insuper, Assyriamque, Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem ac Babyloniam vicit, & vsque ad Indiæ fines tenuit. Ad mare etiam rubrum accessit, in quo classem validam constituit, qua inde fines vastaret. Hic quippe omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Quinimo, vt scribit Eutropius, persæpe amicos salutationis gratia visitauit, & neminem vnquam læsit, vbique enim terrarum ita se omnibus æqualem præstitit, vt vsque ad Iustiniani magni tempora in creatione principum semper sit acclamatus, Felicior sit Augusto & Traiano melior. Honores enim imperii, diuitias, facultates, & præmia bene merentibus præ cæteris æque distribuit. Cuius tale persæpe dictum erat, talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Immunitates vrbibus inopia laborantibus vltro offerebat. Portum Anconitanum nunc mirum in modum auctum extruxit, & alia multa ædificauit. Nihil vnquam in vita egit, nihilque cogitauit, quod non ad omnium vtilitatem pertineret. Vixit annis tribus & sexaginta, in quibus decem & octo imperauit. Cuius probitatis & morum, etsi perierint scripta in historiam digesta, non tamen obtruncata est memoria, quin multa plures scripserint, à quibus nos pauca hæc sumpsimus. Igitur cum summa belli domique gloria floureret, vt Eusebius scripsit, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatē profluuiō ventris extinctus est. Cuius ossa postmodum Romam delata, in foro ibidem, in aurea vna quam ipse struxerat, sub columna quæ adhuc extat centum quadraginta pedum altitudine, sepulta sunt: cuius anima Romani senatus sententia relata est in cælum: cuius patria fuit (vt asseritur) oppidum quod Petracia Serrana dicitur.

De Hadriano Helio Romanorum Imperatore.

HADRIANVS cognomento Helius, Traiani consobrinæ filius, post Traianum imperium suscipiens multa quidem magnifice gessit. Fuit enim vir magnus & inter optimos principes non immerito numerandus. Nam liberalis, splendidus, magnificus, clemens, & vtraque lingua eruditus, necnon & Musicæ, Medicinæq; artis scientissimus fuit. Qui cum leges multas composuisset, à populo Romano ob benemerita pater appellatus est, & non modo Romanis, sed etiam Atheniensibus legem petentibus ex Draconis Solonisque sententia iura composuit. Quibus etiam bibliothecam magnificam atq; insignē construxit. Et cum vir doctissimus esset, virorum quoque doctorum, & maxime Plurarchi Chæronei, Sexti, Agathoclis, & Oenæ magni Philosophorū familiaritate vsus & delectatus est. Idemq; sacris Eleusinæ initiatus multa Atheniensibus dona contulit, eorumque pontem Cephisi fluminis alluione desolatum restituit, pontemq; sui nominis adhuc stantem super Tiberim in Vaticano fecit, ac iuxta illum sepulchrum suum miræ magnitudinis extruxit, qua mole seu sepulchro nunc Romani Pontifices pro arce vtuntur, quæ Sancti Angeli Castellum nuncupatur. Mirifice quoque ac sumptuose & alibi hic clarissimus Imperator ædificauit, & potissimum in Iudæa Hierosolymam à Tito euersam moenibus & ædificiis instaurauit, & adeo eam amplificauit, vt passionis Domini nostri Iesu Christi locū intra moenia cōcluserit, & ex suo nomine Heliam appellauit. Præcepit ne cui Iudæo, sed tantum Christianis introeundi facultas omnino daretur. Nam cum primo Christianis aduersaretur, postea cognita eorum religione eis admodū fauit, & beneficus fuit. Alexandriam quoq; Ægypti ciuitatē à Romanis dirutā sua instaurauit impensa. Murum item in Anglia duxit octoginta millibus passuum longitudinis. Tiburtinam villam, nunc ciuitatem ædificauit, & Pomponii magni sepulchrum magnificentissime extruxit, atque innumerabilia alia opéra peregit. Tandem & ipse sexagenario maior intercutis aquæ morbo apud Baias Campaniæ vrbem vitæ suæ finem fecit, & Puteolis in villa Ciceronis sepultus fuit, vbi Antoninus Pius eius successor templum pro sepulchro cōsecrauit.

De Antonino cognomine Pio Romanorum Imperatore.

ANTONINVS autem Pius, Hadriani gener & adoptione filius, Romanis quoque imperauit. Qui etsi incertum est an fuerit in Hispania natus, eius tamen originē & progenitores Hispanos fuisse plures attestantur. Fuit autē vir optimus, qui imperio suscepto tanta cum modestia & benignitate imperauit, vt merito non imperii, sed Pii cognomenū adeptus, & patriæ pater appellatus sit. Nulli quippe vnquam neq; priuatim neq; publice

acerbus fuit, & hoc verbum perſæpe dixiſſe ferunt, malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes perdere. Nam tantæ religionis, pietatis, gratiæ, humanitatis, clementiæ, iuſti-
tiæque ac modeſtiæ munere præditus erat, vt cum Numa Pompilio bonorum omnium ſententia merito comparari poſſit. Quamobrem multi reges multæque nationes, poſitis
eius iuſſu armis, ad eum controuerſias cunctasque lites deferrent, eiſdemque ſententiæ
ſtatim parerent.

De Marco Antonino Romanorum Imperatore cognomine Verò.

MARCVS etiam Antoninus cognomento Verus ad imperium fratri ſuo Antonino Pio
ſucceſſit, qui imperio ſuſcepto, res maximas geſſit. Nam (vt teſtis eſt Euſebius) Ger- 10
manos, Marcomanos, Sequanos, Sarmatasque magna virtute ſuperauit. Ad quod bellum
iturus cum non haberet vnde ſtipendia militibus ſolueret, omnem imperatoriam ſupel-
lectilem & vxoris ornatum vendidit, & precia merentibus dedit. Fuit præterea literarum
ſtudioſiſſimus, ac liberalitate clariffimus. Quapropter ab omnibus ita colebatur, vt ſacri-
legi nomen incurreret qui eius imaginem domi non haberet.

De Theodoſio Seniore Imperatore Conſtantinopolitano.

THEODOSIVS Conſtantinopolitanus Imperator Chriſtianiffimus, optimus & præ-
ſtantiffimus fuit, & Traiani, à quo ducebat originem, perſimilis. Qui poſtquam bre- 20
ui tyrannos ſuſtulit, auxilio Domini noſtri fretus, in quo maxime confidebat, & Andro-
geum ſeu Androgatum Maximini Ducem, ac Arbogaſtem Eugeniumque Galliarum ty-
rannos, & Germaniæ partiſ inuaſores ſuperauit & occidit. Quod eius hitoriæ celebratoſ
poeta Claudianus inſignis, admirans ait:

*Om̃ium dilecte Deo tibi militat æther,
Et cõiurati veniunt ad claſſica venti.*

Hunc itaque non immerito & Ambroſius & Auguſtinus de ciuitate Dei maximis laudi-
bus extollunt, cui ad militarem diſciplinam addunt etiam ingenii & religionis laudes in-
gentes. Hic enim inter alias virtutes humilitatem præcipue coluiſſe fertur. Nam cum
quia viri Theſſalonicenſes (vt in hitoriſ ſancti Petronii habetur) iudicem ſuum in thea- 30
tro occidiſſent, ira percitus eſſet, diui Ambroſii precibus eis facillime pepercit. Verum
poſtea ſuorum familiarium malicia compulſus ad quinque hominum millia iuſſit occidi.
Quod vbi diuus Ambroſius intellexit, Imperatori apud Mediolanum exiſtenti eccleſiæ
introitum, niſi pœniteret, interdixit. Quod legimus in canone de pœn. diſtinct. 2. cap. 2.
Quam quidem admonitionem ita animo æquo tulit, vt vltro Ambroſio gratias egerit, at-
que pœnituerit, & urbem ipſam laceratam inſtaurauerit, vt notatur in præmio Diſtecto-
rum. Vnde & pœnitentia peracta legem tulit, vt principum ſententiæ ſuper mortis anim-
aduerſione prolata vſque in trigefimum diem ab executoribus ſemper differrentur, qua-
tenus locus miſericordiæ reo, vel, ſi res exigeret, pœnitentia non deperiret. Quam ob rem
poſtea ſi quando ira percitus fuiſſet, hac cunctatione utebatur, vt ter alphabetum prius
proferret, quam quicquam verbo mandaret. 40

De Arcadio Imperatore Conſtantinopolitanorum.

ARCADIVS magni Theodoſii filius, Conſtantinopolis cum Honorio fratre præfuit
imperio, qui Chriſtianiffimi fuere, & bellicis in rebus ſtrenuiſſimi. Nam Ruſſinum
atque alios duces magno conatu imperium affectantes ſumma virtute oppreſſere.

De Honorio Imperatore Conſtantinopolitanorum.

HONORIVS autem Arcadio mortuo imperium tenuit vna cum Theodoſio fratris fi-
lio, vir certe moribus & religione Theodoſio patri cõſimilis. Qui cum primum im-
perium ſuſcepit, Conſtantinum tyrannum interfecit. Cuius etiam iuſſu cunctis expulſis
hæreticis pax eccleſiis reddita eſt. Itaq; pacatam relinquens Rempublicam, ſepultus iux- 50
ta Petri baſilicam iacet in pulcherrimo mauſoleo.

De Theodoſio Iunior Conſtantinopolis Imperatore.

THEODOSIVS Iunior Arcadii Imperatotis filius cum Valentiniano Placidia amitæ ſuæ
filio ſeptem & viginti annis imperauit, princeps omnino Chriſtianiffimus & huma-
nitate clariffimus, qui imperium in maxima rerum perturbatione ſuſcepit ac poſſedit.
Nam Africam ferme vniuerſam Genſerico Vandalorum regi ablatam amiſit, & Ægypti
partem deperdidit. In Pannonia quoque & Hunni Duce Attila res multas vaſtauere.
Multas etiam in Britannia calamitates, direptiones, vaſtationesque pertulit. Deinde Ve-
lego-

fegothi, Sueui, & Alani Lusitaniam Tarraconensemque Hispaniam & Aquitaniam capiētes, a Ligeri flumine vsque ad Carthaginem nouam omnia occupauere, præter Cantabros & Astures, qui pro sua cōstantia Romanorū milites cōseruauere. Quæ mala Theodosius animaduertens, Valentinianum cum Placidia matre sua statim ad regendam ac defendendam misit Hispaniam. Ipse autem Ioannem quendam tyrannum opprimens regnum omne recepit. Quo sine prole moriente Valentinianus est Imperator electus.

De Ferdinando Vngariæ Rege fratre Caroli Imperatoris.

10 **D**E Vngariæ rege Ferdinando, qui adolescentulus militiam ingressus, arma tractare cœpit, dicam breuiter quæ mihi fata promittunt, eum scilicet Hispaniæ & Christianæ Reipublicæ honori magno & augmento fore. Quem quidem fati necessitas & Dei voluntas non sine casu motuque cœlorum potentissimis ac sauiissimis Christianæ religionis hostibus opposuit, quibus hætenus fortissime restitit, & in posterum de omnibus barbaris gentibus & Christiani nominis inimicis, vt spero, Deo iuuante simul cum Carolo fratre triumphabit. Cæterum de rebus quas hic rex Ferdinandus adolescens hætenus gessit, & naturæ dotibus, multi scripserunt: & nos, Deo iuuante, præter ea quæ scripsimus in historia Cæsaris, alia quoque quæ posthac eum facturum multo maiora speramus, in honorem Dei & nostræ religionis conscribemus.

20

QVÆ DESVNT HVIC OPERI.

DESIDERABIT in hoc volumine lector & frustra requireret Hispaniæ viros illustres. De quibus non solum præteritis, sed etiam nunc viuentibus, vt in prologo & aliis in locis mentio est, numerose scripseram: sed cum illorum nomina & res gestas nostris principibus recensuissem, illi quidem etsi propter Hispaniæ fœlicitatem, quæ tot viros insignes progenuisset, valde gauisi cum laborem nostrum & industriam comprobassent, eorundem tamen voluntas & consilium fuit, vt in præsentiarū virorum illustrium catalogus non ederetur. Dicebant enim 30 prudentissimi principes, quod inter viuentes, vt est humana conditio, magna nasceretur inuidia, & iusta præterea multorum querela qui prætermissi fuissent. Fuit igitur mihi parèdum principibus nostris rem iustam præsertim atque prudenter imperantibus. Subduximus itaque de volumine viros illustres & nonnullas etiam mulieres memoratu dignas.

Quæ cum cæteris quæ mihi posthac occurrerint, in lucem proferentur in posterum. Non me igitur mentitum iudicabis benignissime lector,

& quod tibi nunc offero, libenter acci-

pias. Vale.

OPERIS LVCII MARINEI SICVLII DE REBVS
HISPANIÆ FINIS.

FRANCISCVS TARAPHA
CANONICVS BARCINONENSIS
DE ORIGINE AC REBVS GESTIS
Regum Hispania.

SERENISSIMO AC POTENTISSI-
MO HISPANIARVM PRINCIPI PHILIPPO,
eius nominis secundo, Franciscus Tarapha, Canonicus
Barcinonensis, fœlicitatem.

VANQVAM *literarum studiis non ita excellere videmur, ut nobis inde nomen comparare possimus: res tamen Hispanas à vetustatis situ utcunque vindicare semper studuimus: id quod & ceteri nostræ nationis homines pro virili parte prestare debent, præsertim ii qui & excellenti ingenio, & varia rerum eruditione, & dicendi copia pollent. Nobis satis erit, Serenissime Princeps, omnem Hispaniarum Regum, maiorum tuorum, antiquitatem, origines, successus, res gestas, obitus, aliaque scitu & cognitu non indigna, Maiestati tuæ sub hoc compendio legenda proponere. Sunt enim hic inserta pleraque illustrium hominum, locorum, populorum, & prouinciarum Hispaniæ nomina vetera & recentia, ut varietas ipsa, si nihil aliud prodesset, saltem fastidio legentium mederetur. Hæc nostra scripta ex multis præclarissimis rerum scriptoribus non sine maximo labore collecta esse, ingenue fatemur. opiniones siquidem uniuersas maluimus eligere, quam innouare. Quid enim proprium nostrum esse poterit, quum antiquitatis diligentia nihil omiserit? Hæc si Maiestati tuæ probabuntur, dabimus operam, ut reliqua quæ in manibus habemus, lucem accipiant. Sunt hæc quidem admodum exigua quæ tanto Principi dicari debeant, sed maiora in præsens non possumus. Proinde donantis animum, non munus ipsum Maiestas tua expendat: quod si præstiterit, facile intelliget, nihil à quoquam maius dari potuisse. Vale.*

FRANCISCVS TARAPHA
CANONICVS BARCINONENSIS
DE ORIGINE AC REBVS GESTIS
Regum Hispaniæ.

Tubal.

2174.

TUBAL, siue Iubal, quintogenitus Iapheti filii Noe, dictus Attalus, & ab eo quod in Mauritania obierit, Atlas Mauritanus, primus Hispaniæ regnum obtinuit, ut ex Latinis asserunt Eusebius ac Hieronymus, ex Hebræis Iosephus, & ex Chaldæis Berofus, qui refert anno à diluuiio magno 143. à creatione mundi, secundum Moyfi & Berofi sententiã 1799. & ante aduentum Saluatoris Iesu Christi (ut ex Eusebio colligitur) 2174. eum condidisse Hispaniam. Huic studium præcipuum fuit, greges & armenta atq; iumenta inducere. Hinc Tarraco cognominatus, id est, pastorum congregator: à quo Tarraco clara adhuc Hispaniæ vrbs, quæ Hispaniæ Tarraconensi nomen dedit. Vrbs est in Bætica Tubal nomini eius dicata, quam mutatis elementis posteri dixerunt Dubal, ut ex Pomponio Mela patet: hodie *Setubal* vocant. Construxit & in Vasconia quæ modo Nauarra est, vrbes duas, Tuballam & Tubellam, impræsentiarum Tafalla ac Tudela dictas. Anno autem Tubalis 115. Noe cognomento Ianus, siue Ogyges, è Phœnicia & Africa in Hispanias traiecit, & colonias duas in Gallecia, à suo siue vxorum Cham & Iapheti nomine dictas Noelas & Noeglas construxit, ut ex Beroso patet: quanquam Plinius tertio naturalis Historiæ, cap. 21. Noegas & Noelas scribat: quæ postea (ut idem tradit) dicta fuit Celtica ciuitas. Tubal primus Hispaniæ rex Hispanos legibus formauit: unde

vnde Hispanis literæ, poësis, & philosophia moralis, tempore Nini Assyriorum regis fuerit, quod pendet à Beroso, Strabone, & Hispanica memoria. Cum isto Tubale venisse Saguntum filium Chus filii Cham in Hispaniam, argumento est vetustissimum Saguntum, vulgo *Morvedre*, oppidum in regno Valentiae, amicitia populi Romani illustre: & Saga oppidum in Ceritania montibus, provinciae Tarracoenensis aut citerioris Hispaniae. Regnavit Tubal (vt refert Berosus) vsque ad 48. annum Nini regis, id est annis 155.

Anno ante Christum.

Iberus.

IBERVS patri Tubali, siue Iubali, successit in Hispaniarum regno (vt refert Berosus) anno 49. Nini Assyriorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi 2019. Ab isto rege Iberus annis dictus est, vulgo *Ebro*, & tota Hispania Iberia: inde Iberi populi. Est Iberus flumen celebre, & (vt Solinus, Strabo, & Plinius scribunt) nauigabili commercio diues, nauium per 260. millia passuum capax: fuit ab origine sua ad mare 450. millia passuum. Oritur apud Cantabros in montibus vulgo *de Santillana* agri Iuliobricensis, iuxta oppidulum, quod incolæ Fontibile nominant, tenuissimus: inde magnis amnibus auctior, primo Calaguritano exceptus agro, Tubellâ (quæ vulgo *Tudela*) Nauarræ petit oppidum, & Celsam urbem pontem olim celebrem, inde Saldubam (quæ nunc est Caesaraugusta) alluit. Illinc digressus in austrum labitur per Laleraniae populos, qui Gothalani dicuntur: auctus Cinga Sicorique amnibus, Dertusam opulentam urbem præterlabitur. Postremo in mediterraneum siue Ibericum pelagus, versus Alphacium sub Ferraria promontorio tam violenter ingreditur, vt quinquaginta passus in mare profusus, dulcis hauriatur. Construxit Iberus ciuitatem Iberiam, in provincia quæ nunc Gothallania est, non procul à ciuitate Dertusa. A Celtis qui nunc Franci sunt (teste Varrone) pars proxima Galliae Celtiberia nuncupatur, qui Celtiberis populis nomen dedere. Vnde Lucanus:

2019.

Gallorum Celtae miscentes nomen Iberis.

Et Silius:

Venere & Celta sociati nomen Iberis.

Nam Diodorus Siculus ait, Celtiberos quondam Celtaeque pro agris bello certantes, pace demum constituta, communicataque inuicem patria, mutua connubia permisisse, à qua rerum communione nomen sortiti sunt. Hi Celtae nomen imposuere Celticae ciuitati, olim Noelas (vt diximus) à qua Celticus fluuius dictus est, vt refert Plinius. Iberes qui Asiam minorem incolunt, inter Colchos & Albanos Caspios, ex Hispania profectos esse, Dionysius Alexandrinus & Priscianus Grammaticus asserunt. Hiberniam item insulam non procul ab Anglia, ab Ibero duce Hispano nominatam ferunt, qui primus magna hominum congregata multitudo, eam occupauit: siue (vt alii sentiunt) ab Ibero flumine supradicto Hispaniae celeberrimo. Regnavit Iberus annis 37. Eusebio ac Beroso testibus, vsque ad annum 33. Semiramidis Assyriorum Reginae.

Iubalda.

IUBALDA filius fuit Iberi, & Hispaniarum regnum accepit (teste Beroso) anno 34. Semiramidis Assyriorum Reginae, id est, ante aduentum salutis humanae (vt ex Eusebio colligitur) 1982. Ab isto rege mons Iubalda, siue Idubeda, circa Baticam nomen accepit. Hic Theologiam & sacra auxit, & in deliciis posuit apud Hispanos, vt interpretatio nominis ostendit: nam Iobel, magus Dei (teste Hieronymo ac Talmudistis) Eda vero, deliciae atque voluptas interpretatur. Anno vero 15. eiusdem Iubaldæ, qui fuit à diluuiio magno 350. naturæ concessit Noe cognomento Ianus, in Italia, apud montem Ianiculum qui in vrbe Roma cernitur. Regnavit Iubalda annis 64. vt supputant Berosus & Eusebius.

1982.

Brygus.

BRYGVS filius Mesæ, filii Aramæi, filii Semi, filii Noe, Hispanis imperat (teste Beroso) anno 20. Arrii Assyriorum regis, id est, ante aduentum veri Messiae 1918. vt ait Eusebius. Hic insigne sibi in vexillo castellum statuit, & plura in tota Hispania castella fundauit. Bryga enim prisca Hispanorum lingua, oppidum dicitur, Thracibus Bria, Germanis Burg. Ideo plura Hispaniae loca in hanc dictionem terminant, vt in Batica siue Andalusia, Arcobriga vulgo *Arcos*, Arabriga, Augustobriga, Brigecini populi & Brigacium siue Brigentium ciuitas, vulgo *Oniedo*, Cartobriga, Crolibriga, Deobriga, Deobrigula, Iuliobriga vulgo *Logronno*, Lancobriga vulgo *Coymbri*, Mirobriga, vrbs Imperatoria cognominata, vnde Mirobrigenes populi qui Celtici cognominantur, Midobriga vulgo *Montmayor*, Merebriga, Nertobriga, Nemetobriga vulgo *Valdenebro*, Obrica, vbi amoenus portus.

1918.

Anno ante
Christum.

tus, Segobriga vulgo *Sagorbe*, Tuntabriga, Talabriga siue Alabriga, quæ Liborâ, olim El-
bora, vulgo *Talauera*, Turobriga, Vertobriga. Ab hoc Brygo originem duxere Brygi Hi-
paniæ populi, quos teste Plinio lib. 5. cap. 32. argumento est adeo in immensum coaluisse,
vt opus eis fuerit nouis sedibus quærendis ab Europa in Asiam traicere, vbi Brygios po-
pulos condidere, quos mutata B in Ph, Phrygios posterius dixerunt. In Sabbatia quoque
Tusciæ regione colonias reliquere, in qua conditum est oppidum Brygianum, quod cor-
rupte proferimus Braccianum. Regnavit Brygus rex in Hispania, vsque ad primum annû
Balanei Xerxis Assyriorum regis, id est, annis 52. vt Eusebius tradit, & Berofus testifica-
tur. His temporibus crediderim venisse in Hispaniam Aufonem filium Aramei, cum Bry-
go nepote suo, & ab ipso Aufone originem habere Aufoniam ciuitatem, & Aufonenses
populos (qui nunc Vicenses, & Vicensis ciuitates) argumentum est vetustissimus ager il-
lius populi & ciuitas in citeriore Hispania prouinciæ Tarraconensis.

Tagus.

TAGVS cognomento Orma, teste Beroso, aut Togorma, vt Moyfes sentit Gen. 10. anno
1866. primo Balanei Xerxis Assyriorum regis in Hispania regnare cœpit, id est, ante ad-
uentum humanæ salutis (vt ex Eusebio constat) 1866. ex quo patria dicta fuit Taga. Fuit
hic filius Gomeri primogeniti Iapheti, filii Noe. Studium huius fuit, ex indigenis & in-
colis Hispaniæ auellere colonias, & deducere ad alias Hispaniæ partes tunc inhabitatas.
Tagus siquidem interpretatur auulsio: Orma, coloniæ vel incolarum. Hic Tagus non
modo in Hispaniam, sed in Albaniam Libyamque & Aphricam colonias misit, nomine
Taga & Tagorma, vt colligere licet ex Ptolemæo & cæteris cosmographis. Consanguini
enim erant Hispani Caspiis, Phœnicibus, & Pœnis, vt Varro prodit, & Plinius in 3. na-
turalis historiæ ostendit. A Tago rege Tagus fluuius celeberrimus, vulgo nuncupatus Ta-
io, nomen accepit. Arenas habet, ob quas (teste Solino) cæteris amnibus præfertur Hispani-
æ, auríferas. Piscium item ostreorumque feracissimum, gemmasque generantem, scribit
Pomponius. Oritur in altissimis Aragoniæ iugis, apud urbem Albarracinum, vel (vt alii
volunt) Securiunt oppidum, quod & Frias appellant. Hic amnis multis in locis nauigio
traicitur, per Carpentanos lapsus, Toletum præpotentem validamque urbem petit, totam-
que circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabricam, vulgus Talaueram vocat, al-
luens, Alcantaramque præterfluens, apud Vlixbonam in occidentum cadit Oceanum. Ab
scriptoribus & poetis hic amnis maxime celebratur: vnde Papinius.

Hinc Hermum, fuluog, Tagum decurrere limo.

Iuuenalis:

Omnia arena Tagi, quodq, in mare voluitur aurum.

Et in alio loco,

----- *Tanti tibi non sit, opaci*

Omnia arena Tagi. -----

Quidius:

Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Silius:

Hic certant Pactole tibi, Durisq, Tagusq,

Quisq, super Granios lucentes voluit arenas.

Regnavit Tagus rex in Hispania, vt Berofus scribit, annis triginta.

Bætis.

BÆTIS, referente Beroso, post Tagum Hispanis imperat, anno primo Armatritis Assy-
riorum regis, id est, ante salutis humanæ aduentum (vt Eusebius computat) 1836. à
quo Bætica prouincia quam nonnulli scelicem ac beatam interpretantur, nomen acce-
pit: nam in ea magnus Homerus Elysios campos collocauit. Ab hoc Bætis fluuius, vulgo
Guadalqueuir, à quo (vt Strabo & Plinius asserunt) prouincia nomen accepit, quæ postea
à Wandalis, Wandalusia, & modo Andaluzia nuncupatur. Oritur Bætis in Tarraconen-
si prouincia, non (vt alii dixerunt) Mentefa oppido, sed Tygenfi, dextra lauaque oliuiferis co-
litur oppidis, per mediam fere Bætiam, sicut nascitur, vno decurrens alueo, inter Anam
qui Guadiana dicitur, & Tagum, magnitudinis est eiusdem. hinc in Austrum declinans,
Cordubam & Hispalim Bæticiæ vrbes insignes præterlabitur, & in Atlanticum mare ma-
gno plerumque cum impetu excurrit. Hunc amnem Statius hoc modo commendauit:

Graio nobilior Melethe Bætis,

Bætiam Mantua prouocare noli.

Mar.

Martialis:

*Batis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingit aquis.
Quem Bromius, quem Pallas amat.*

Silius:

Palladio Bates umbratus cornua ramo.

Seneca:

Nomenq; terris qui dedit Batis suis.

10 **C**ondidit & ipse Bætus Rex Bætulonam ciuitatem ciuium Romanorum, vt ait Plinius, postea populatam: nunc vero oppidum in agro Barcinonenſi citerioris Hispaniæ, vulgo *Badelonam*, à quo Bæthulus flumen. Ptolemæus ſcribit Bætholon, Pomponius Mela Bætulo, vulgo *Befon* dicitur: exiguus eſt amnis iſte & vadofus: præbet tamen ſuburbanis agris celebris & pulcherrimæ vrbs Barcinonæ vtiles irrigationes. Oritur in monte pedis Senii ſiue Vinii, vt quidam appellant, & per Vallenses populos tranſit: ab orientali latere Barcinonem habet, & Balearicum ingreditur pelagus. Regnauitque Bætus Rex, vt Berofus aſſerit, annis 31.

Deabus.

20 **D**E A B V S Apher, cui cognomentum Aramea lingua fuit Gera, id eſt aduena, Græcâ Chryſeus, Latina Aureus: quod (vt ſcribit Berofus & Diodorus Siculus) à magnis diuitiis nomen aſſumpſit, & hoc cognomen tum promeruit à fodinis auri & diuitiis quas primus ibi cepit, opprimens colonias. Fuit hic filius priſci Hiarbæ Numidæ ſiue Dionyſii Libyci, filii Ammonis, filii Tritonis, filii Gogi, filii Saba, filii Cur, filii Cami, filii Noë. Hic Deabus anno 32. Armatritis Aſſyriorum Regis, ex Mauritania in Hispaniam traiecit, & illam occupauit, teſte Berofus, id eſt, anno ante aduentum Ieſu Chriſti 1805. vt in Eufebio colligitur. Ab hoc Ceabo Geryonē, ſiue à filiis Geryonibus ob memoriam patris, antiquiſſima vrbs Gerūda in citeriore Hispania dicta eſt. Regnauit Deabus, vt Berofus refert, annis 35. Per hoc tempus Oſiris iuſtus Iupiter, qui Dionyſius à Græcis & Latinis vocatur, ab Ægyptiis Oſiris monarcha (Moyſes Miſraim vocat) filius Cami (ſiue Saturni ex Rhea ſore) filii Noë, orbe peragrato, victis que Titanibus Curetibus gigantibus, in Tarteffiorum ſaltibus Hispaniæ, & Geryonibus principatu permiſſo, ab Hispania in Peloponneſum adnauigauit, teſte Berofus. Qui Curetes, filii Curis, filii Cam, filii Noë, exiſtimantur Tarteffios cognomine Curetes Hispaniæ condidiſſe: de quibus Iuſtinus inſinuat libro vltimo. His temporibus fama eſt, referente Nicolao Leonico, Iberos Noraco duce magnanimo, ad inſulâ Sardiniam perueniſſe, à quo Nora ciuitas condita eſt, quam primam Sardinia vrbe fuſſe ferunt. Noracum autem hunc Mercurio ex Erythrea Geryonis filia procreatum autumant.

Nora condita.

Geryones.

40 **G**ERYONES Lomnimii, Deabi Geryonis filii (vt refert Berofus) occiſo patre, in Hiſpaniis regnare cœperunt, anno 29. Belochi Aſſyriorum Regis, id eſt, ante aduentum Saluatoris (vt in Eufebio colligitur) 1770. & annis 43. regnauerunt. De iſtis Geryonibus ſic ait Diodorus in quinto libro: Vulgata erat per orbem fama, Chryſeum qui vniuerſæ Iberiæ imperauerat, tres habere propugnatores filios, cum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cuilibet fortiffimorum militum eſſe, quos Hercules Libycus ad ſingulare certamen prouocans ſuſtulit. Erat Hercules iſte filius Oſiridis Ægyptii. Condiditque Lomnimius Rex Geryon, in Luſitania prouincia, urbē Lomnimiam (vt in Plinio & Ptolemæo notatur) vnde Lommitani populi nominabantur: noſtris temporibus Auiâ oppidū, Græci vero denominarunt Limiam: inde Limia flumen quod Lethen appellant, ab aliis Belion & Eumenius vocatur. Labitur (vt Strabo ſcribit) ex Celtiberis & Vaccæis prope Galleciam. Poetis admodum eſt famigeratus, vnde apud inferos Lethes, id eſt, Lethæum fluuium fingunt, vt Silius de flumine iſto canit:

*Quig; ſuper Grauios lucentes voluat arenas,
Inferna populis referens obliuia Lethes.*

Hiſpalus.

HISPALVS filius fuit Herculis Libyci, qui à patre Rex creatus, Hiſpanias acceperit, teſte Berofus, anno 36. Balei Regis Aſſyriorum, id eſt, ante humanę ſalutis aduentum, vt in Eufebio computatur, 1727. Hic Hiſpalim ciuitatem, quæ nunc Sibia, vulgo *Senilla* di-

*A. n. o. an. e
Christum.*

citur, condidit: & tota Hispania quasi Hispalia ab eius coloniis dicta, ut assentitur Rodericus Toletanus Antistes, insignis historicus. Est Hispalis ciuitas ad mare Gaditanum, ubi sunt æstuaria, id est, conualles repletæ marinis aquis inundationibusque pelagi, per quas instar fluuiorum nauigantes ascendunt ad vicina oppida. Regnavitq; Hispalus, teste Beroso, annis 17.

Hispanus.

HISPANVS filius Hispali, & Libyci Herculis nepos, mortuo patre in Hispania regnare cœpit, dicente Beroso, anno primo Altadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi, ut in Eusebio colligitur, 1710. Ab hoc Hispania prouincia nomen accepit, 10
quum antea Iberia nominabatur. Hic filiam siue sororem nomine Illiberiam habuit, quæ suo nomine ciuitatem Illiberiam construxit, nunc vulgus Granatam nominat. Regnavitque Hispanus Rex annis 32. ut ait Berosus.

Hercules.

HERCULES, cui nomen est Libyus, Moyses autem Luabin denominat, Osiridis filius, filii Cami (qui Saturnus est nuncupatus) filii Noe, teste Beroso, anno 39. Altadis Assyriorum Regis, cū in Italia res memorabiles gessisset, & magnis laboribus functus esset, in Hispaniā rediit, ubi nepos eius Hispanus imperabat. Quo mortuo, Hercules ipse, quamuis admodum senex, Hispaniæ regnum suscepit, anno primo Mamiti Assyriorum Regis, 20
1678. id est, ante aduentum veri Messiae, ut in Eusebio colligitur, 1678. Hic, teste Beroso, vrbes in Hispania eius nominis ædificauit, videlicet Libyam in Pyrenæis montibus, quæ postea dicta fuit Iulia Libyca: Libysofon, quam urbem Romani per interpretationem vocauerunt Foroaugustam, inde Foroaugustani populi, ut tenet Plin. Libysoeam, Libuncam, & Liboram, quas Ptolemæus & Plin. describunt. Condidit etiam & Calpem ciuitatem in vltima Hispania, ut auctor est Strabo, cum & eiusdem nominis sit mons, vna ex metis Herculis: & in montibus Pyrenæis urbem Vrgellensem, in Hispania citeriore prouinciæ Tarraconensis. Hic columnas posuit duas ad fretum Gaditanum siue Herculeum, quasi terminos expeditionis suæ, cum ille accessisset ad interficiendos Geryones. Quidam dixerunt auctore Strabone, columnas Herculis illas dici quæ visebantur in templo Herculis aquæ 30
Gades, & erant ex ære, cubitorum octo, in quibus sumptus templi constructi erat inscriptus, de quibus sic scribit Plinius: Proxima autem faucibus utrinque impositi mōtes coercent claustra, Abila Aphricæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ: quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant. Tradunt etiam aliqui (ut Diodorus narrat) coniunctis prius montibus ab Hercule effossis, peruium Oceanum ad nostrum mare mediterraneum factum. At horum fides existimationi hominum relinquenda est. Hercules, (teste Beroso) posteros ex Araxa iuniore quæ semiuipera fingitur, reliquit Scytham iuniorem, Tussum, Agathyrsum, Peucinum, & Gythonem. Ex Galathea filia Atlantis Kytin siue Itali, cum in Italiam per Celtas transiret permissu parentum (ut Berosus insinuat) genuit illis Galathem Regem: ex Omphale Athonem: ex quinquaginta autē puellis Aramæis, quinquaginta filios Thespiades à patria dictos sustulit. Regnavit Hercules in Hispania annis 19. cum ab humanis decessisset, eius ossibus opulentum sepulchrum templumq; Hispani condidere apud Gades, ut Berosus narrat; & Pomponius Mela exprimit, & Salustius confirmat.

Hesperus.

HESPERVS (ut refert Berosus) Italus fuit, & non Maurus, ut aliqui opinantur. Fuit hic frater Atlantis, quem secum duxit Hercules, ut assentitur Rodericus Toletanus. Hunc Hesperum Hercules Libyus sibi successorem reliquit, & Hispanias regere cœpit anno 20. Mamiti Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (ut in Eusebio computatur) 1659. 1659. & annis 11. regnavit: quia Atlas Italus frater illum Hispania expulit, ac in Italiam ire cœgit, & utrobique regnavit, ut Higynus inquit, proptereaque Hispaniam & Italiam Hesperias dictas ab Hespero Rege, non à sidere, ut fingunt Græci. nam eadem ratione intermedia Gallia diceretur Hesperia: quia sicut eo sidere ab Italia in Hispaniam, ita & in Galliam Græci nauigant. Horatius non ab Hespero Rege Hesperiam, sed ab Hesperia eius filia, dictam fuisse scribit.

Atlas.

ATLAS, Kytin, siue Italus, frater Hesperii, anno primo Manchalei Assyriorum Regis (ut Berosus refert) Hispanias occupat, id est, ante aduentum salutis humanæ, anno

1648. vt in Eusebio colligitur. Hic um annis 12. regnasset, Sycoro filio Rege creato, paulo ante obitum Hesperii fratris, ab Hispania in Siciliam, & à Sicilia in Italiam contra fratrem dimicaturus, concessit in Latium. vbi Coritus Hetruscus focer Atlantis cum puero Iano iuniore filio obuantes, prohibuerunt eundem cum fratre arma conferre: permiserunt tamen, & opem cum consilio tulerunt, vt è regione Saturniæ collem Auentinum teneret, & condito oppido Capena, etiam agrum eius à se Italiam diceret, vt asserit Fabius & quamplurimi scriptores, & in historia Hetrusca probatur. Tres fuerunt Atlantes, vt Seruius tradit, quorum primus omnium Maurus, vt supra diximus, Iaphetus filius Noe, postremus omnium Græcus, horum medius focer Coriti, id est, Regis Hetrusci, Italus frater Hesperii, de quo fit sermo.

Atlantes tres.

Sycorus.

SYCORS filius Atlantis, à patre Rex creatus, (referente Beroso) anno 13. Manchalei Assyriorum Regis, Hispaniarum regnum accepit, id est, ante aduentum humanæ salutis, vt in Eusebio colligitur, 1636. Ab hoc pars Hispaniæ Sycora dicta fuit, quæ nunc est ciuitas Ilerda, inde Ilerdenses populi Surdaonum gentis, referente Phnio. Vbi & Sycoris amnis à suo nomine cognominatus fuit. Oritur autem inter Pyrenæos montes à Surdaonibus & Ceritanis, accoliturque amœnis oppidis. Post Ilerdam, Octigenem petit, & apud Machinenſiam oppidum Ibero amni se iungit, & nomen amittit. Aureas defert arenas, & potus est valde salubris. vnde Lucanus nō immerito inter primos Hispaniæ amnes commemorauit, quum dixit:

Hesperios inter Sycoris non ultimus amnis.

Regnavitque Sycorus Rex annis 45. vt Berosus insinuat.

Sicanus.

SICANVS filius Sycori, mortuo patre (vt Berosus tradit) Hispanias regere cœpit anno 8. Mameli Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 1591. Hic nomen dedit Sicanis populis in Hispania. Qui in Italiam transeuntes, quum Latium tenerent, inde à Liguribus pulsi in Siciliam traiecerunt, insulamq; humano cultui aptam fortiti. Sicaniam à suo nomine dixerunt, quum prius Trinacria, a triquetra figura, inde Trinacris dicta esset, vt Philistus refert, & a Diodoro Siculo & C. I. Solino confirmatur: vnde & Silius ait,

Post dirum Antiphata sceptrum & Cyclopica regna,

Vomere verterunt primum noua rura Sicano.

Pyrene misit populus qui nomen ab amne

Ascitum patrio terra imposuere vacanti.

Regnavitque Sicanus Rex annis 31. vt Berosus indicat, vsque ad octauum annum Spareti Regis Assyriorum, vt ex Eusebio constat.

Siceleus.

SICELEVS (vt Berosus notat) anno Spareti nono Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1566. in Hispania regnare cœpit, & annis 44. relicto Luso filio, regnavit. Ab isto Siceleo Siculi dicti fuerunt, vt Dionys. Halicarnasseus in primo libro recitat. Fuit hic Siceleus vir præcipuus in re militari, vt Xenophō refert, & Berosus prosequitur. nam ab Hispania euocatus est contra Dardanum. Omnis enim Italia & Siculi cum Siceleo duce fauebant partibus Iasi contra Dardanum, quum de regno inter eos contentio fuisset. Quumque dolo Iasium Dardanus peremisset, in Vetuloniam agro, Siceleus Aborigenes exclusit, & Dardanum Italia pepulit, & in Samothraciam compulit, vt tradit Latina historia. Triumphalia Iasiana & Cybelica quæ tempore defensoris eius Sicelei condita fuerunt, in Vetulonia quæ nunc Viterbium ciuitas est, sedente Alexandro vi. Pontifice maximo, apparuere.

Lusus.

LVSVS filius Sycelei, teste Beroso, Hispaniarum regnū accepit anno 13. Ascatadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1516. Ab hoc Lusō omnes concedunt prouinciā Lusitaniam esse dictam, quæ nunc Portugallia est, vnde Lusitani populi qui ad Aquilonem montana habitant. Hi (vt auctor est Strabo) vivebant Spartano ritu, sacrificiis dediti extra inspiciebant & fibras, futuraque providebant ex intestinis, quorum hominum maxime captiuorum diuinationes aucupabantur,

abscisas dextras Diis offerebant. Regio ista ad meridiem Tago flumine cingitur, ab occasu & septentrione Oceano, ab aurora Carpentanis populis. Hic Lusus mortuo patre in Italia Rex creatus, multas in Lusitaniam ex amicis duxit Italicas colonias: regnavitque annis (vt scribit Berosus) 31.

Siculus.

1485. **S**ICVLVS iunior, per distinctionem prisca Siculi, filii Itali (vt ait Manethon) in Hispaniis regnare cœpit anno 8. Remessis Ægyptiorū Regis, vt in Eusebio computatur, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ, 1485. & annis 61. regnavit, vt insinuat Manetho. Argantonius (vt Herodotus ait) per hoc tempus in Carteia, alio nomine Tartessa, vulgo *Tariffa* vrbe, in Bætica Hispaniæ prouincia regnabat, qui, vt Anacreon poeta cecinit, 150. vixit annos, vt scribit Plinius, 120. Silius autem dixit vixisse 300. & ob id fuisse ditissimum ætatis. Vnde ait,

*Argantoniacos armat Carteia nepotes,
Rex proauus fuit humani ditissimus aui,
Ter denos decies emensus belliger annos.*

Ab isto Argantonio crediderim nomen habuisse Argentonam oppidum in citeriore Hispania, in agro Barcinonensi: vnde Ptolemæus Argenteolam ciuitatem scribit. Est Erga amnis apud Cantabros decurrens, qui quum in amnem Iberum cadit, nomen amittit, teste Marineo Siculo.

Testa.

1424. **T**ESTA Libyus Triton (vt refert Manethon) Hispaniarum regnū accepit anno primo Menophis Ægyptiorum Regis, id est, anno ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio supputatur) 1424. Hic, vt refert Manethon, oriundus fuit ex Libyca Tritonide, patria Mineruæ Palatuæ. Testam urbem in littore Hispaniæ condidit, quam postea Teucriam vocauere Hispani, à Teucro Telamonio, nūc vero Carthageniam, siue Carthaginem nouam appellant. Ab isto Testa Rege positos fuisse Cōtestanos finitimos Bæticiæ, auctor est Ptolemæus, & ipsum nomen testatur. Horū populi non mirum si militia valent, quandoquidem ex Tritonide Minerua militiæ principe ortum habuere. Est in campis Tarraconensium oppidum vulgo Constantinum, quod crediderim à Testa Rege isto esse constructum. Regnavitque Testa annis 74. vt insinuat Manethon.

Romus.

1350. **R**OMVS filius Testæ Hispanias regere cœpit (vt refert Manethon) anno 35. Zeti Ægyptiorum Regis, id est, ante aduentum humanæ salutis 1350. vt in Eusebio cōputatur. Ab hoc Valentiam ciuitatem citerioris Hispaniæ cōditam tradunt, ab interpretatione nominis. nam Romus Aramea Græcaque lingua valens Latine ostenditur. Regnavitque Romus (vt Manethon insinuat) annis viginti nouem. Bacchus qui Græcis Dionysius, Latinis Liber pater dicitur, filius Iouis ex Semele, Cadmi Thebanorum regis filia, per hoc tempus fuit (vt in Eusebio colligitur) Iberisque dominabatur. Vnde Silius 3. Punicorum sic ait:

Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos.

Condidit hic Dionysius Nebrissam ciuitatem, prope æstuarium Hispaniæ, quam Silius à Satyris cultam dicit propter ipsum nomen: nebris enim pellem hinnuli, id est pulli ceruini, significat, qua utebantur bacchantes: vnde dicit,

*Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
Quam Satyri coluere leues. ---*

Ab hoc Baccho, Bacchus fluuius dictus est in Bætica prouincia, apud Cordubam non ignobilis, vt ait Hieronymus Paulus Barcinonensis, & Bocatius. Per hoc tempus Oscanus Vetulonienſis Italiæ imperium adeptus, plurimas colonias dedit (vt ait Manethon) sui que nominis fundauit Oscan, & à suo cognomine Betulonam, ciuitates: inde Betulus flumen in Hispania Tarraconensi, vel (vt diximus) à Bæto rege.

Palatius.

1321. **P**ALATVS, viuente patre Romo, vt Manethon insinuat, anno octauo Ramsis Ægyptiorum regis in Hispaniis regnare cœpit, id est, ante aduentum Iesu Christi 1321. vt in Eusebio colligitur. Ab his Palentiam urbem conditam fuisse, deriuatio nominis est argumento, iuxta flumen Nubis, vulgo *de Carrion* in Gallicia, in qua olim Mineruæ studium & Gym-

& Gymnasium generale Hispaniæ floruit. Populos à se dictos Palatuos fundauit, quos Ptolemæus describit. Hunc Palatuum Cacus Licinius Celtiber (vt fingūt) Vulcani filius, qui in Carpentano monte militiam exercuerat (vt quidam existimant) pepulit: vbi & victoria potitus est, & monti Caco nomen ad hanc vsque ætatem dedit, qui vulgo *Mont Cayo* nuncupatur, iuxta montes Idubedas in Aragoniæ regno. Ferunt autem Palatuū vi-
ctum, quia adolescētulus erat. Regnauitque hæc prima vice Palatuus puer, vsq; ad annum 30. Ramsis, id est, annis 18. vt in Eusebio supputari potest, dicente Manethone.

Cacus.

20 **C**ACVS Licinius Celtiber (vt Manethon insinuat) anno 31. Ramsis Ægyptiorum re-
gis, Hispanias cepit, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum (vt in Eusebio col-
ligitur) 1303. Hic dictus est filius Vulcani, quod primus in Hispania ferrū & arma milita- 1303.
ria quæ Vulcano attribuūtur, docuerit, regnauitque annis 36. Et à Palatuo qui posteriori-
bus annis illum ab Hispania propulsauit, in Italiam coactus fuit abire: non ab Hercu-
le Græco, qui natus ea tempestate nondum erat, vt fama habetur, & aliqui narrant,
vt in Eusebio computari potest. Regnauitque secundo Palatuus (vt Manethon scribit)
annis sex.

Erythrus.

20 **E**RYTHRVS Tyrionum Rex à coloniis Erythreis cognomentum desumpsisse traditur.
Qui Tyrii à mari rubro monitu oraculi nauigantes ad occidentem, templum Hercu-
lis Libyci exerunt apud Gades, à se Erythream nominatam. Pœnilingua sua Gadir, id
est Septem, nominarunt, narrat Solinus: nunc vero Caliz appellatur. Hispanias occupat
anno 7. Amenophis Ægyptiorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio
colligitur) 1261. Vnde Silius 3. Punicorum sic ait, 1261.

Hos Tyria misere domo patria incluta Gades.

Et vt Plinius in naturali historia insinuat, ab ipso populi Ceritani prope Pyrenæos mōtes
habitantes, denominati sunt, dicente Silio,

Nec Ceritani quondam Tyrinthia castra.

30 Regnauitq; Erythrus annis 69. Per hoc tempus Turiañonem ciuitatem apud montē Ca-
ci, à Tyriis & Aufoniis conditam fuisse, nonnulli opinantur: sunt autem dicti Aufonii po-
puli in citeriore Hispania, qui nunc Vicenses appellantur, ab Aufone Vlyssæ, vel ab Aufo-
ne filio Aramæi, vt supra scripsimus.

Gargoris.

GARGORIS cognomento Mellicola, ab excidio Troiano anno primo proditur in Hi-
spania imperasse (Iustino teste) id est, ante humanæ salutis aduentū 1102. Hic primus 1102.
fuit qui Hispanos colligere mella docuit, & vsque ad primum annum Ænæ Syluii Lati-
norum regis peruenit, id est, annis 70. vt in Eusebio computari potest. His temporib. Cal-
laici populi (vnde Gallecia regio, vulgo *Galizia*) à Galathe Herculis Græci filio denominati
sunt, teste Silio & Iustino. Per hoc tempus Hercules Græcus maximus pirata in Hispaniā
transfretauit, & post eum alii duces ex Græcis: vnde in dominium Græcorū Hispania tota
venit, & sub diuersis Græciæ gentibus quæ inferius enumerabuntur, per multos annos
exitit: tandem à Pœnis ab ipsa expulsi sunt. Hic Saguntinam urbem cōdidit siue restituit,
& à nomine Zacynthi comitis sui illic sepulti nominauit, vt ait Silius his versibus:

Prima Saguntinas turbauit classica portas,

Bellæque sumpta viro belli maioris amore.

Haud procul Herculei tollunt se litore muri,

Clementer crescente iugo, quis nobile nomen

Conditus excelsæ sacrauit colle Zacynthus.

Hic comes Alcide remeabat in agmine Thebas.

50 Per hæc tempora (vt auctor est Bocchus, referente Silio) idem Zacynthus comes Hercu-
lis, templum Dianæ apud Saguntum condidit, in quo trabes iuniperi posuit, quibus An-
nibal vltimus Carthaginensium Imperator, religione ductus pepercit: quæ adhuc tem-
pote Plinii, vt ipse narrat libro 16. cap. 40. stabant, nempe annis 1770. His temporibus
Ætoli Diomedem Tydei filium secuti, in Hispania quæ Lusitania dicitur, urbem condi-
derunt inter Minium & Limiam amnes, quam Tyden appellarunt à nomine Tydei patris
Diomedis. Illius ciuitatis coloni Grauii dicti sunt, nomine paululum violato, cum Grauii
appellari debuissent: vnde Silius 3. Punicorum sic ait:

*Templum Dianæ
na conditur.*

Anno ante
Christum.

Et quos nunc Grauios violato nomine Graium,
Æneam misere domus Ætolaque Tyde.

Vlyxbona.

Vlysses Ithacum per quem Troia capta & euerfa fuit, sub hæc tempora in Lusitania Hispaniæ provincia ciuitatem Vlyxbonam condidisse Solinus scribit, Ptolemæus Olisippo- nem, Plinius Salatiam, Strabo Vlyssæam vocat, vulgus Lisbonam. Ab eo nomine Vlyssiponense promontorium nunc (quod Artabrum, siue Magnum, siue Nerium) accepit nomen: vnde postea populi Artabri (vt Plinius scribit) appellati sunt, alio nomine Arotreba.

Astir Asturicæ
construit.

Astir, auriga Mænonis, interfecto apud Troiam hero, per hæc tempora in Hispaniâ nauigauit, & Asturicam urbem magnificam, vulgo *Astorgam*, construxit, Astur busque populis qui sunt vicini Cantabris & Gallecis, nomen dedit: vnde Silius,

Venit & Aurora lachrymis profusus in orbem
Diuersum, patrias fugit cum deuius oras,
Armiger Eoi non felix Mænonis Astir.

Ab isto oppidum Astir, siue Astigis, vulgo *Ectia*, & colonia Astigitana dicta fuit, referente Plinio: postea vero ab Octauiano Augusto, Augusta Firma. Astura flumen, vulgo *Astorga*, ab eodẽ Astir denominatum est, transit per Astorgam ciuitatem, & cum Durio amni miscetur, amittit nomen. Ab hoc flumine Astures, ære hominum genus, nomen accepere: vnde Lucanus,

Hic præter Latias acies erat impiger Astur.

Aurum etiam apud eos effoditur, quod præclare describitur à Silio, his versibus:

Sed scelerum causas aperit Deus Astur auarus.
Visceribus late telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.

Teucer, auctore Trogo & Homero, peracto bello Troiano, in Hispaniæ littus cum classe appulit, & locum vbi postea fuit noua Carthago, occupauit. vnde ait Silius,

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

Et decimo quinto libro Punicorum sic ait:

Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nunc Carthago.

Ptolemæus illam Spartariam appellat, vulgus Cartagenam. Sed Strabo illam ait fundasse Hasdrubalem, generum Amilcaris Carthaginensium Imperatoris, vt suo loco dicetur. Tlepolemus filius Herculis Græci, vt auctor est Homerus, & refert Strabo libro decimo quarto, post captam Troiam, collecta iuuenum manu, in Iberiam nauigans, Baleares insulas habitauit: vnde Silius ait:

Iam cùm Tlepolemus sator, & cui Lyndus origo,
Feruida bella ferens Balearis.

Habidus.

HABIDVS nepos Gargoris, vt Iustinus refert, post auum Hispaniarum regnum accepit, anno secundo Æneæ Syluii Latinorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio computatur) 1122. & annis 64. regnavit, secundum nostram supputationem. Qui de Habido, & fortuna eius, & successione in Hispaniarum regnis plura requirit, Iustinum epitomatum libro quadragesimo quarto legat. A nomine istius crediderim deriuasse nomen Abilæ montis in Mauritania ad mare, qui Aphricam separat ab Europa, & Regem fuisse Helleponti in Asia, in qua Abidus vrbs antiquissima erat, vt pleriq; scribunt. Helena ciuitas Græcorum sobolis (vt Plinius scribit) hodie vulgo *Elna*, Episcopium in agro Perpiniano siue Rossillonensi, per hoc tempus condita, non ab Helena matre Constantini Magni Romanorum Imperatoris, vt aliqui opinantur.

Helena ciuitas,
hodie vulgo Elna,
condita.

Lydi.

1059.

LYDI populi à Cure fratre Osiridis, filio Cam, filii Noë, originem trahentes, vt Valerius Maximus libro secundo insinuat, & ex Eusebio colligitur, mare obtinuerunt anno ante salutis humanæ naturæ aduentum 1059. Vnde in Hispania imperasse putantur, cum ciuitates nonnullæ ab iisdem in Hispaniis conditæ sint, & annis quadraginta septem regnauerunt, vt refert Eusebius. His temporibus Ascanius filius Æneæ, secundus Latinorū rex, Albam ciuitatem in Latio condidit, à quo etiam crediderim ciuitatem Albam Hispaniæ esse constructam, quum à Latinis veteribus (vt refert Plinius & Ptolemæus) in Hispania

Alba condita.

Hispania ciuitates populosque ac colonias plures constet esse constructas. Alba hæc vulgo *Biana* denominatur. Est quoque ab ea flumen eiusdem nominis, nunc vero *Clodianus*, qui per Indicetas quos Emporitanos vocant, decurrit, Emporias Phocensium & Latinorum olim coloniam alluens. A Pyrenæis montibus funditur, & versus Midas insulas in quibus Paleopolis oppidum quoddam fuit, in Balearicum mare deuoluitur, vt Plinius narrat & Ptolemæus. Mantuam ciuitatem postea Viferiam, vulgo *Madrid* dictam, his temporibus Ocnus Tiberini Latinorum Regis filius, à nomine matris Mantus, filia Tiresiæ condidit, aliamque in Italia.

Anno ante
Christum.

Mantua vulgo
Madrid dicta.

Thracæ.

THRACÆ populi, à Tyras filio Iapheti originem trahentes, vt Eusebius insinuat, anno ante aduentum Iesu Christi 1011. mare obtinuerunt. Vnde in Hispaniis existimantur imperasse, quum ab eisdem ciuitates aliquæ in Hispaniis constructæ sint. Nam hi qui Sarmatæ siue Sauromatæ Scythæ dicuntur, in Hispania his temporibus Sufanam urbem condiderunt: vnde Silius refert,

Sufana urbs à
Scythis conditur.

Et non Saramaticos attollens Sufana muros.

Ptolemæus illam appellat Lucentum, Plinius Lucentium oppidum Latinorum. Almeriam etiam condiderunt, quæ antiquitus Abdera nominabatur, ab interpretatione nominis Abderæ ciuitatis Thracum, quam Abdera Diomedis soror condidit, & à se sic nominauit. Et lingua Thracum Bria oppidum dicitur: ideo hæc plurium locorum in Hispania sunt terminationes, vt supra 4. capitulo sub Rege nomine Brigo annotauimus.

Rhodii.

RHODII populi (referente Eusebio) ante salutis humanæ aduentum 925. mare obtinuerunt. Vnde putantur in Hispaniis imperasse, quum Rhodam ab eisdem ad radices montis Pyrenæi inueniatur esse constructam, teste Silio & Homero. Strabo autem illam denominat Rhodopen, vulgo *Roset* oppidum. Inde Rhodius flumē, quod oritur in Pyrenæis montibus. Non multum irrigat, sed apud Emporitanos in Thicim amnem demergitur, & nomen amittit. Regnauerunt siue mare obtinuerunt Rhodii, vt Eusebius testatur, annis viginti.

Phryges.

PHRYGES populi (vt Eusebius narrat) anno ante aduentum Iesu Christi 905. mare obtinuerunt: vnde putantur Hispaniis imperasse, quum nonnullæ ciuitates in Hispaniis ab eisdem inueniantur esse conditæ: & referente eodē Eusebio, annis viginti sex imperarunt. Hi Phryges, qui nunc Troiani, à Phrygia regione minoris Asiæ primo Hispani fuerunt, vt supra in capitulo quarti Regis Hispaniarum dictum est, & per hoc tempus Baleares insulas duas, quæ Græci appellantur Gymnesiæ, vulgo *Malorques*, in Hispanico mari, teste Solino, cum Baccho rege occupauerunt. Apud has repertus primum fuit vsus fundarum.

Cyprii.

CYPRII populi (dicente Eusebio) mare obtinuerunt anno ante aduentum veri Messia, 879. Et quum his temporibus ciuitates aliquæ in Hispania ab eisdem constructæ sint, putantur in Hispaniis imperasse, & quidem (vt refert Eusebius) annis triginta nouem.

Phœnicæ.

PHOENICÆ populi Asiatici, à mari quod rubrum vocatur, in hoc nostrum proficiscentes, & hanc incolentes regionem, longinquis continuo nauigationibus incubuerunt. nam teste Eusebio anno ante aduentum humanæ salutis 840. mare obtinuerunt. vnde in Hispaniis imperasse iudicantur, quum per hoc tempus in eadem prouincia à Phœnicibus pleræque ciuitates constructæ fuerint, videlicet in Bætica, Axi, siue Sexi, vel Hexi: in Erythræa insula quæ nunc *Caliz* denominatur, templum mirificum in Herculis Ægyptii honorem construxerunt, & castrum munitissimum erexerunt. In Bætica autem prouincia Melace ciuitas ab eisdem condita fuit, Malaga deinceps denominata, & annis quadraginta vno, dicente Eusebio, obtinuerunt mare. Hi Tyro Phœniciæ vrbe soluentes, Balearibus insulis quæ nunc Maiorica, diu potiti sunt, vt Silius canit:

Iam Ebusus Phœnissa mouet.

Anno ante
Christum.

Sunt hæc insulæ in mari Hispano è regione Tarraconensis, quatum incolæ (auctore Strabone) optimi erant funditores. vnde Silius,

Hic crebram fundit Baleari verbere glandem.

Phœnices qui fundas inuenerunt (auctore Plinio) illis intulis potiti, fundas æque exercuerunt: vnde vsus & imitatio remansit apud Balearicos. Has insulas Græci (vt diximus) Gymnesias, ab incolarum nuditate, qui ætatis tempore absq; vestibus incedebant: Romani Baleares, a fundæ iactu, quas rectius quam reliqui iacerent, appellarunt, Diodoro Siculo teste. Sunt qui dicunt, hos Phœnices petentes per hoc tempus Gades, quum ab Ebuso soluisent, tempestate repulso, fluminis Turia ostia subiisse, vbi vaccarum multitudinem inuenientes, flumen Turiam, id est, vaccis cultum appellauere, quas ipsi Tur patrio sermone appellant. Inde Turia ciuitati, modo *Guadalaia*, à Mauritanis inditum nomen est. Quin & Turia siue Turulios (vt Ptolemæus tenet) fluuius, Turiolum sui nominis oppidum linquens, apud Valentiam, deliciarum & nobilitatis altricem, proximus fuit. Inde crebra riuiulorum deductione tenuissimus, in mediterraneo siue Iberico mari mergitur. Claudianus sic laudat hunc amnem:

Floribus, & roseis formosus Turia ripis.

Ægyptii.

799. **A**EGYPTII populi sub duce Tarracone, post Phœnices (referente Eusebio) ante aduentum salutis humanæ 799. mare per annos 35. obtinuerunt. Vnde imperitasse eos Hispaniis creditur, quum nonnullæ ciuitates per hæc tempora ab eisdem in Hispaniis sint ædificate, idque maxime, vt opinantur aliqui, in citeriore Hispania, & ab ipso duce & nominis sui deriuatione constructa & denominata est ciuitas Tarracona. 20

Milesii.

764. **M**ILESI I populi (referente Eusebio) per annos 29. mare obtinuerunt, anno ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 764. Vnde in Hispania imperium tenuisse putatur, quum ab eisdem in partibus illis per hoc tempus ciuitates aliquæ inueniantur esse constructæ, sed in Italia plurimæ, referente Solino.

Cares.

30

735. **C**ARES populi (vt Eusebius insinuat) anno 32. Romuli, Romanorum regis primi, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum 735. mare obtinuerunt. Vnde Hispaniis imperasse creduntur, quum ab eisdem per hoc tempus aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ inueniantur. Nam Caristi populi in Hispania sunt, à deriuatione Cares, referente Ptolemæo. Imperaruntque Cares (vt Eusebius vult) annis 48.

Lesbii.

687. **L**ESBII I populi post Cares (dicente Eusebio) mare obtinuerunt. Vnde in Hispaniis eos regnasse putatur, quum ab eisdem aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ sint per hoc tempus. Regnare cœperunt, vt ex Eusebio colligitur, anno ante humanæ salutis aduentum 687. & annis 68. imperarunt. Concaui populi in Hispania, à Massagetis populis Scythiæ, qui & Lesbii, per hoc tempus originem traxerunt, vt ex Eusebio patet & Concauæ ciuitatem quam Ptolemæus scribit, condiderunt. Hi Concaui lacte cum sanguine equino in potum utebantur. vnde Silius tertio Punicorum de illis sic ait,

*Hæc qui Massagetem monstrans feritate parentem,
Cormipedis fusa satiaris Concaue vena.*

Phocenses.

619. **P**HOCENSES populi Græci (vt in Eusebio aperitur) anno 16. Tarquinii Prisci Romanorum regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 619. mare obtinuerunt annis 48. Vnde in Hispaniis regnasse creduntur, quum in iis multas ciuitates per hæc tempora construxerint. Nam Emporiam urbem maritimam inter Tarraconem & Pyrenæos montes ad mare condiderunt. Ideo quidam Emporias Phocaicas appellant: vnde Silius tertio Punicorum sic canit,

Phocaica dant Emporia mare.

Ab eisdem Emporianis Phocensibus condita est Massilia Gallia, teste Liuius: inde dicunt Massilienses à Phocensibus originem trahere. Duo quidem Emporiæ oppida antiquitus erant, muro diuisa: vnum Græci habebant, alterum Hispani. Sed Græcum oppidum mari exposi-

expositum, totum orbem muri plus minus quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior à mari trium millium passuum in circuitu murus erat, dicente Liuius. Castulo ciuitas à Castalio qui ex Phocide ac Parnaso per hoc tempus in Hispaniam traiecit, condita fuit. Vnde quidam Castulonem Parnasiam appellant, teste Silio: nunc vulgo *Castlona*, ciuitas in fine prouinciæ Bæticiæ. olim Castulonenses populi ex colonia Salarienti Latii veteris, qui Cæsariuenaes appellantur, teste Plinio.

Nabuchodonosor.

10 **N**ABUCHODONOSOR huius nominis secundus, Magni Nabuchodonosoris filius, tertiusque Chaldaeorum rex, Hispanias occupat, teste Iosepho, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ, vt ex Eusebio colligitur, 571. & quum annis 9. regnasset, dominium 571. Hispaniarum ad Carthaginensium populos transiuit.

Carthaginenses.

CARTHAGINENSES ducē Meseo Hispanias occupant, vt Iustinus insinuat, & Orosius confirmat, anno ante humanæ salutis aduentum (vt ex Eusebio computatur) 562. Nā cum Gaditani à Tyriis descendentes (vt diximus) ab inuidentibus incrementis nouæ vr- 562. bis Gaditanæ, quæ nunc Caliz dicta est, finitimis Hispaniæ populis, perpetuo bello lacefferentur, auxilium consanguineis Carthaginenses quibus etiam à Tyriis est origo (vt Iustinus in ultimo sui epitomatis refert) misere, ibique fœlici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicarunt, & maiorem fere partem prouinciæ suo imperio adiecerunt, & vsque ad dominium Romanorum illam obtinuerunt, annis fere 348. Per hoc tempus, anno ante aduentum Iesu Christi circiter 336. Hispani Maurinum Hispanum Alexandro Magno 336. Macedonum regi supplicatum Babylonem miserunt, qui cruentum dominum ultro, ne hostem exciperet, adiit, referente Orosio. His quoq; temporibus (vt Polybius refert) Carthaginenses plerosque ex Hispania milites, in supplementum contra Hieronem Syracusanorum regem, in Siciliam scripserunt. Romani in primo bello Punico, teste Liuius, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 303. (vt in Eusebio computatur) sub Appio Claudio Consule partem Hispaniæ occupauerunt. Cornelius Attilius Balbus, Gadibus genitus, 303. Romanorum Consul, anno circiter 242. ante aduentum Iesu Christi, vt in Eusebio colligitur, primus de externis, vt pote de Garamantibus triumphauit, vt scribit Solinus. Carthaginenses, rebellante Hispania, confestim Amilcarem cognomento Barcam, cum exercitu in illam mittunt anno ante aduentum Christi, vt in Eusebio computatur, 234. Qui 234. cum omnibus copiis profectus, Annibale filio comite qui tum fere nonum ætatis suæ annum agebat, superatis columnis Herculis, magnam Hispaniæ partem Carthaginensibus recuperauit, teste Polybio: & iis in locis circiter nouem commoratus annis, multis Hispaniæ ciuitatibus bello subactis, plerisque etiam, pacta salute atq; impunitate bonorum, in fidem Carthaginensium receptis, dignam tandem rebus à se gestis mortem obiit. Carthaginenses autem exercitui Asdrubalem, Amilcaris socium, siue (vt aliqui scribunt) generum, 40. præfecerunt. Hic Amilcar per hoc tempus ciuitatē Barcinonensem in citeriore Hispania, in agro Lalerano, condidit & à cognomine suo Barce nomen accepisse dicitur, vt Hieronymus Paulus Barcinonensis tenet. Prolemæus Barcinem coloniam esse cognomine Fauentiam scribit. Asdrubal gener Amilcaris, incredibili virtute imperium Carthaginensium in Hispania adauxerat, anno ante salutis humanæ aduentum, vt in Eusebio colligitur, 225. 225. Romani vero cum intelligerēt, vires Carthaginensium vsq; adeo in Hispania creuisse, ne eam quidem partem negligendam putauere: sed recuperare quod omissum fuerat, decreuerunt. Missis igitur ad Asdrubalem in Hispaniam legatis percussum cum Carthaginensibus fœdus fuit. In quo inter cætera cautum, ne liceret Carthaginensibus Iberum amnem cum armis traicere, per reliquam Hispaniam impune progredi licere. Hic Asdrubal quū regulum quendam Tagum nomine necari, & caput hastæ affixum circumferri iussisset, 50. in Hispaniis ab illius seruo Gallo, crucem & ignominiam domini ægre ferente, in tentorio confossus est, anno octauo imperii sui, dicente Silio, Orosio, & Polybio. Hic Asdrubal urbem cōdidit in Hispania, quæ à quibusdam Carthago, ab aliis Noua ciuitas appellatur, vulgo *Carthagenia* dicta est, in regione Bæticiæ, referente Strabone & Polybio. Alii Teucrum Telamonium construxisse, vt supra diximus, asserunt. Annibal cognomento Magnus, Amilcaris Barcæ filius, Carthaginensium Imperator, non obseruato fœdere quod Romani & Asdrubal pepigerunt, anno primo Olympiadis 140. vt Polybius libro tertio narrat, id est (Eusebio teste) ante aduentum Iesu Christi 217. quo ipse regnare cœpit in Hispaniis, Saguntum ciuitatem vulgo *Moruedram*, Hispaniæ citerioris, populo Romano 217.

Ante
Christum.

fidelissimam, euerit. Sed quum ciues urbem capiendam viderent, primores aurum & argentum omne in ignem iactauerunt: nam alii omnes pugnantes occisi sunt, vt Liuius scribit. Sed postea a Romanis deuictio in Italia Annibale, Carthaginensibusque ex tota Hispania depulsis, tota prouincia in dominationem Romanorum peruenit. Aranticus his temporibus. vt ait Silius tertio Punicorum, Dux erat Cordubæ ciuitatis Hispaniæ, & ab illo Arandam oppidum, à deriuatione nominis dictum esse crediderim, & Araducam regionem, vulgo Arzuam, cuius meminit Ptolemæus.

Romani.

POPVLVS Romanus, expulsis Pœnis siue Carthaginensibus ex tota Hispania, illam obtinuit, de qua Publius Scipio agnomento Africanus, Cōsul, primus fuit triumphator, post cuius obitum alii plurimi Romanorum Consules, prouinciam illam vsque ad introitum imperii Caii Iulii Cæsaris tenuerunt annis fere 155. vt in Eusebio colligitur, referente Liuius & Orosio: & in potestatem redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt, vt habetur Machabæorum octauo: pluresque ciuitates & oppida suis propriis nominibus construxerunt, restaurarunt, & denominarunt. Fuit initium dominationis Romanorum in Hispania, vt in Eusebio computari potest, anno ante salutis humanæ naturæ aduentum

214. Viriatus genere Lusitanus, referente Sillo, per hoc tempus Dux, bellum aduersus Populus Rom. sumit, eorumque Imperatores Claudium Vnimanum & C. Nigidium oppressit. Postea quum per annos quatuordecim alios Romanos duces atque exercitus protriuisset, Scipio cum aliter eum vincere non potuisset, satellites pecunia corrupit, & sic infidiis suorum interfectus est. Multa per Romanorum duces his temporibus in Hispaniis gesta fuerunt, vt in Liuius & Orosio ostenditur. Mendonius & Indibilis, Hispani fratres, per hæc tempora (vt Liuius meminit) Scipionem supradictum mirum in modum fatigarunt, & pro patriæ suæ libertate fortissime pugnantes occubuere. Numantia vrbs Hispaniæ in Celtiberia, quæ à quibusdam nunc *Soria* dicitur, iis temporibus à Romanis obsessa per annos quatuordecim, quum haberet tantum quatuor hominum millia, non solum sustinuit, sed etiâ quadraginta millia Romanorum vicit: tandem à supradicto Scipione post longam & arctissimam obsidionem deleta. Cum enim fame laborarent, nec eis daretur iusti certaminis copia, omnia sua & seipso igni immiserunt. Per hoc etiam tempus, vt Rodericus Toletanus scribit, Tolemion & Brutus duo Consules, Toletum ciuitatem condidere, annis 108. antequam Iulius Cæsar regnare cœpisset. Ptolemæus illam scribit antea Serezolam appellatam. Corduba etiam per hoc tempus à Marcello Consule Romanorum cōstructa est, teste Strabone, vrbs præstantissimis & doctrinæ principibus clara alumnis utroque Seneca & Lucano eminentissima. Turris Syllana, quæ nunc *Tordesillas* vulgo dicitur, à Sylla dictatore Romanorum his temporibus denominata est. Pompelon ciuitas regni Nauarræ primaria, per hoc tempus à Pompeio magno condita est, Strabone teste: Ptolemæus Martuam appellat. Bocchus rex Maurorum & Getuliæ, qui Iugurtham regem Numidarum generum suum Romanis tradidit, per hæc tempora (vt refert Salustius) in Hispaniam transfretauit, & à suo nomine Bocchoros populos (vt Plinius scribit) appellauit, qui nunc

Toletum con-
ditur & Cor-
duba.

175. Concordienses sunt, à Concordia Iulia ciuitate. Anno ante aduentum Iesu Christi 175. Tiberius Sempronius Gracchus procōsul, Celtiberos victos in deditionem accepit, monimentumque operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit: vnde Gracchuritanus populi, teste Plinio & Tito Liuius. His temporibus quidam sacerdos Iouis qui oppido Cluniæ Tarraconensis Hispaniæ colebatur (vt Suetonius in vita Galbæ scribit) ex penetrali somno monitus, in fatidica prorupit carmina, quorum sententia erat: Oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum. Diuus Antoninus à virgine honesta vaticinata insinuat esse carmina, pronunciata his verbis: Veniet pruna ex temporibus Hispaniæ, ante cuius conspectum gentes, vel gentium reges peribunt: ipsa vero calcibus equorum disrupta peribit.

Caius Iulius Cæsar.

CAIVS Iulius Cæsar Romanorum dictator, Hispanias occupat, vt ex Eusebio colligitur, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 59. id est, anno 12. ante imperii sui inchoationem. Hic quum Gades Hispaniæ venisset, teste Suetonio, animaduersa apud Herculis templum magni Alexandri imagine, ingemuit, quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil tum à se memorabile actum fuisset ea ætate qua iam Alexander orbem terrarum subegerat. A deriuatione nominis istius diuersæ ciuitates, oppida, atque castella (vt ait Pli-

ait Plinius) denominata sunt in Hispaniis, videlicet in Bætica, Iulia Concordia, olim Borchoris dicta, Iulia Constantia, quæ Oset, Iulia Contributa, Iulia Fama, quæ vulgo Seria, Iulia Fidentia: in Lusitania Iulia Fœlix, quæ Olyssipo, municipium ciuium Romanorum. Adhæc Iulia Virtus oppidum Bætica, conuentus Astygitani: & Iulia restituta: Iulia Myrtilis gentis veteris Latii, in mediterraneis Lusitaniæ quæ modo *Vaena*: Iulia liberalitas, quæ Eboræ: Iulia Lybica, Iulii genitor, quod Virgentum, oppidum Bætica: Iulium præsidium, quæ Scalabis, vulgo *Trugillo*, colonia est Lusitaniæ: Iulienses cognomento Astigi, populi Bætica: Iulienses Teari populi conuentus Tarraconensis: Iuliobrica oppidum Catabrorum Hispaniæ citerioris: Forum Iulium, quod Iiturgi, ciuitas Bætica: castrum Iulium quod Vria, oppidum Lusitaniæ: castrum Iulium, aliud oppidum Bætica: Tiar Iulia ciuitas: Pax Iulia ciuitas, vulgo *Badaios*. Hic Caius Iulius Cæsar, Imperator iam factus, quum annis quatuor, mensibus septem imperasset, dum Reipublicæ statum cōtra exempla maiorum pro arbitrato suo instaurat, auctoribus Bruto & Cassio, conscio etiam Senatu plurimo, in curia 24. vulneribus confossus fuit.

Octavianus Cæsar.

OCTAVIANVS Cæsar Augustus, secundus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit, anno ante aduentum Iesu Christi 42. referente Eusebio. In Hispaniā veniens, 42. Cantabrico bello per quinque annos ducto, totam Hispaniam in æternam pacem reclinavit ac reposuit. Cantabri vero Hispaniæ populi, vulgo *Biscaini*, sunt ad septentrionem, qui non solum terribiles in armis semper fuerunt, sed etiam crudeles. Nam matres in hoc bello, ne in hostium manus captæ venirent, necauerunt: & nonnulli ex Cantabris ab hostibus in crucem acti, lætitiæ præana caneant. vnde Silius sic scribit:

*Cantaber ante omneis hyemisque, æstusque, famisque
Inuictus, palmamque ex omni ferre labore
Mirus amor populo: cum pigra incanuit ætas,
Imbelles iam dudum annos peruertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati. quippe omnis in armis
Lucis causa sita est, & damnum viuere paci.*

Ab hoc Octauiano Augusto quā plurimæ ciuitates in Hispaniis denominatæ sunt, præcipue Cæsaraugusta, quæ prius Salduba nominabatur: Colonia Augusta Valeria, quæ Setabis, vulgo *Xatua*: Augusta Gemella, quæ Turia siue Tucis: Augusta Emerita vrbs Lusitaniæ, opposita Anæ fluuiio: Porta Augusta, hodie *Torquemada*: Augusta noua ciuitas Areuacorum: Augusta Brachara, vulgo *Braga*, metropolis Galliciæ: Augustobrica ciuitas Lusitaniæ, vnde Augustobricenses populi: Augusti Turris siue Lucus Augusti, vulgo *Lugo*, vnde Olucēse Episcopium in Gallicia, Plinius Aras Sextianas appellat: Augusta firma, olim Astigitana colonia. Inde Asta flumen in Bætiā cadens, & Asta colonia, quæ Plinio Regia dicitur, in qua Iulius Cæsar omnes Mundenfes duces, Pompeio fauētes, nocte occidit. Castrum Octauiani in agro Vallenfi citerioris Hispaniæ, nūc Abbatia est sancti Cucuphatis Valiensis, ordinis sancti Benedicti. Foroaugustani populi sunt Hispaniæ Tarraconensis, olim Ardetani, vt Plinius scribit: Ptolemæus vero Sedetanos vocat. Præterea Cæsar Augustus apud Tarraconem, citerioris Hispaniæ ciuitatem, anno imperii sui 38. ante aduentum Christi, illud instituit edictum quod in Euangelio Lucæ legitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto*. Et vt dicit Ioannes Lupus, ab edicto isto incipit in tota Hispania ille numerus Æris, vulgus *de la Era*, qui vsque ad Ioanhem eius nominis primum, Castellæ & Legionis regem, anno à natiuitate Saluatoris 1383. durauit. Hic Augustus Imperator annis 56. regnum obtinuit (vt ait Eusebius) id est annis 42. ante aduentum veri Messia, & post incarnationem eiusdem 15. moriturq; ætatis suæ anno septuagesimo sexto.

Tiberius.

TIBERIVS Cæsar, tertius Romanorum Imperator, post mortem Augusti Cæsaris imperium & Hispaniarum regnum accepit, anno à natiuitate Saluatoris Iesu Christi 15. 15. vt in Eusebio colligitur. Hic Hispaniam per aliquot annos sine Consularibus legatis habuit, teste Suetonio, & Hispanis petentibus permisit, vt in Tarraconensi ciuitate templū Augusto strueretur, referente Cornelio Tacito lib. i. Annalium. Ac Hispania vltior legatis missis ad Senatum, per idem tempus orauit, vt exemplo Agæ, delubrū Tiberio matriq; eius extrueret. Tandem quum annis 23. imperasset (vt dicit Eusebius) in Campania, in Villa Lucullana ab humanis discessit.

An. Chri-
sti.*Caius Caligula.*

39. **C**AIVS Cæsar Caligula, quartus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum obtinuit anno salutis humanæ 39. Et quum annis tribus, mensibus decem regnasset, teste Eusebio, à protectoribus suis in Palatio Romæ occiditur anno ætatis suæ 25. A cognomine ipsius dicta est Hispaniæ ciuitas Caligula. Inde Caliguritani populi, antiquitus vero Nascici & Fibularense. Æmilius Regulus originem ducēs ex Corduba Hispaniæ ciuitate, iis temporib. plurimos congregauit amicos, vt ab illis siue à seipso alacriter Caius Cæsar Caligula interimeretur: quod ita factum est teste Iosepho. Ab isto Æmilio Æmilianam Hispaniæ ciuitatem cuius Ptolemæus meminit, crediderim nomen accepisse. Herodes rex his temporibus à Caio ob auaritiam increpatus, in Hispaniam fugit: secutus eum quippe fuerat accusator Agrippa, cui tetrarchiam illius in Hierusalē C. Cæsar addixit. Itaque Herodes in Hispania peregrinante secum vxore decessit, vt dicit Iosephus de bello Iudaico.

Herodis tetrarchæ obitus.

Claudius Caligula.

43. **C**LAVDIVS Cæsar, Caligulæ prædicti patruus Romanorum Imperator quintus, Hispanias obtinuit anno salutis humanæ 43. vt refert Eusebius: & cum annis 13. mensib. nouem, diebus 28. regnasset, ab humanis decessit, anno ætatis suæ 64. Ab isto Claudio oppidum Claudiomerium cognominatum est. Iacobus maior Apostolus domini his temporibus vniuersam prædicando peragrauit Hispaniam, in qua nouem tantum conquisiuit discipulos. Postea in Iudæam reuersus, ab Herode Agrippa in Hierusalem obtruncatione capitis martyrium adeptus est: eius autem sacratissima ossa postmodum discipuli ipsius ad Hispanias transtulerunt, atque ibidem in vrbe Galleciæ condidere. Paulus Apostolus domini, vas electionis, per hoc tempus multis vrbibus peragratis, in Hispaniam prædicandi gratia nauigasse, veniensq; Narbonem multos conuertisse putatur.

Nero.

57. **N**ERO Cæsar, Claudii priuignus, sextus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Christi 57. qui cum Galbam in Hispania Imperatorem creatum ab exercitu cognouit, toto animo ac spe decedit: cumq; incredibilia perturbandæ, imo subruendæ Reipublicæ mala moliretur, hostis à Senatu pronunciatus, ignominiosissime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem sese interfecit. ætatis suæ anno 32. Regnauit annis 14. mensibus 7. diebus 28. (vt scribit Eusebius) atque in eo omnis Cæsarum familia consumpta est. Hispaniæ præerat sub Neronis imperio Cluius Rufus, vir facundus & pacis artibus clarus, belli haud inexpertus, teste P. Cornelio Tacito. A Nerone crediderim esse nominatos Neros & Nerios populos, & Nerium promontorium, olim Artabrum in Gallicia Hispaniæ regione. Lucius Anneus Seneca, natione Cordubensis, Philosophus Stoicus, ac Neronis magister his temporibus Romæ in precio fuit. de quo diuus Hieronymus libro de Viris illustribus meminit, dicens quia fuerit continentissimæ vitæ, eum in sanctorum catalogo positum, maxime propter frequentes epistolas Pauli ad ipsum, & ipsius ad Paulum. Hunc à Nerone Imperatore discipulo interfectum fuisse legimus, cum multa diuinarum humanarumque scripturarum edidisset documenta. Lucanus Anneus prædicti Senecæ nepos, Hispanus, natione Cordubensis, & poeta celeberrimus, hac tempestate floruit, & apud Neronem de coniuratione Pisoniana accusatus, ab eo interficitur. Latro Portius genere Hispanus, condiscipulus Senecæ, Maximi auditor, nobilis declamator fuit, cuius Seneca primo libro declamationum his verbis meminit: Latro ad scribendum se concitauerat, iungebat noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat. Torquatus quidam Cæcilius, & Euphrasius sanctissimi Christi confessores, & ipsi vno die hoc tempore apud Hispanias, mandante Nerone, martyrio coronantur. Hi autem omnes ab Apostolis Petro & Paulo episcopi apud Romam ordinati, confestim ad prædicandū verbum Dei Hispanis infidelibus fuerant directi. Vbi quum variis in vrbibus euangelizassent, & innumeram eius gentis multitudinem Christianæ fidei subiugassent, tandem Torquatus Acci, Cæcilius Illiberi, quæ nunc Granata, & Euphrasius Iliturgi ciuitatibus conditi, quievere: quorum natalitium diem 16. Kal. Iunii celebrare postea mandatum est.

Seneca à Nerone interfectus, Lucanus.

Sergius Galba.

71. **S**ERGIVS Galba septimus Romanorum Imperator, vna cum M. Othone & Vitellio Hispaniarum regnum obtinuit anno salutis humanæ 71. Dum vigeat ætas, militari laude

laude apud Germanias floruit, proconsul Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit. M. Otho in prouinciam Lusitaniam specie legationis una cum Ptolemæo comite se posuit, in qua Obultronus, Albinus, & Marcellus Romani occisi fuerunt, vt refert Cornelius Tacitus. Sed Galba vt Neronis mortem comperit, Romam venit, vbi ab Othone iugulatus est mense 7. imperii sui, teste Suetonio Tranquillo. A cognomine istius quidam dixerunt oppidum Galbam, ad radices montis Senii, in Hispania citeriori esse nuncupatum. Quintilianus rhetor atque philosophus celeberrimus, natione Calaguritanus, vt Eusebio placet, his temporibus, cū in magno esset precio, à Galba prædicto Romam perductus, ibidem scholam tenens clarissimus habitus est, qui inter
 10 cætera de Institutione oratoria duodecim libros cōposuit. Flaccus Pompeius eques Romanus, vt refert Plinius libro 15. cap. 22. primus fuit qui in Hispaniam intulit nucem iuglandem, cum sub Vitellio Imperatore militaret.

Vespasianus.

VESPASIANVS Flavius Augustus, octauus Romanorum Imperator, regnum tenuit Hispaniarum anno aduentus Iesu Christi 72. A cognomine istius Flauii crediderim
 72. esse in Hispania ciuitates sequentes cognominatas, quas Ptolemæus refert: Flauiam Gallicam, Flauiobrigam, vulgo *Bilbao*, Flauionauiam, & Flauium Brigantū, vulgo *Compostella*, vbi corpus sancti Iacobi Apostoli requiescit, Flauiam Lambriū, Iriam Flauiam, vulgo
 20 *Sancta Maria finis terra*, Interamnium Flauium. Obiit anno ætatis suæ 69. cum imperium obtinuisset annis 9. mensibus 11. diebus 22. vt Eusebius tradit.

Titus.

TITVS Augustus, Vespasiani filius, nonus Romanorum Imperator, Hispanias obtinuit anno à natiuitate Christi 81. & quū annis duobus regnasset, morbo periit in villa
 81. propria circa Sabinos, pridie Idus Septembris, ætatis suæ anno 42. teste Eusebio.

Domitianus.

DOMITIANVS, Titi frater iunior, decimus Romanorum Imperator, in regnum Hispaniarum successit anno salutis humanæ 83. & quum annis 15. mensibus quinque imperasset, occiditur ætatis suæ anno 36. referente Eusebio. Marcus Valerius Martialis poeta, per hoc tempus ex Hispania Romam veniens, propter ingenii sui magnitudinem & epigrammata confecta, magno in precio habitus est. Originem duxit ex Bilbili Hispaniæ urbem, patre Frontone, & Flaccilla matre, adultusque in Celtiberiam translatus, ibidem literas optime didicit. Hic cum sub Traiano principe senio confectus esset, in patriam rediens, ibidem diem suum obiit.

Nerua.

NERVA Cocceius, vndecimus Romanorum Imperator, claris ortus (Dione teste) natalibus, regnum Hispaniarum inchoauit anno aduentus Iesu Christi 100. Hic Marcum
 100. Vlpium Traianum, genere Hispanum, absentem adoptauit: & quū anno vno, mensibus quatuor regnasset, ab humanis discessit, ætatis suæ anno 72. vt refert Eusebius. Ab huius nomine crediderim Neruam flumen in Hispania citeriore nomen accepisse. Per idem tempus ciuitas Legio constructa vel restaurata fuit, à quatuordecim legionibus Germanorum, à Nerua Imperatore in Hispaniam missis: & Germanica Legio septima nuncupata, olim vero Subiancia, vt refert Ptolemæus. Sed à Leonogildo Gothorum rege, suo tempore Leon dicta fuit: vnde Leonicensis populi. Priscis temporibus Regia Legio, oppidum Latinorum fuerat, vt idem inquit.

Traianus.

TRAIANVS in Italica Hispaniæ ciuitate natus, Neruæ per adoptionem filius, cognomento Vlpus crinitus, duodecimus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Christi 101. Hic apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris extinctus est, anno
 101. ætatis suæ 63. mense 9. die 4. quum annis nouemdecim, mensibus 6. imperasset, referente Eusebio. His temporibus, teste Plinio libro 9. capite 5. in Gaditano Oceano visus est marinus homo, toto corpore absoluta similitudine ascendere nauigia nocturnis temporibus, statimque degrauari quas insederit partes, & si diutius permanferit, etiam mergi.

*An. Chri-
sti.*

Hadrianus.

HADRIANVS cognomento Heliſ, decimus tertius Romanorum Imperator, Hiſpa-
niarum regnum ſuſcepit anno ſalutis humanæ 120. origo cuius vetuſtior à Picētibus,
poſterior ab Hiſpanienſibus manat. Pater Ælius Hadrianus cognomento Afer fuit, con-
ſobrinus Traiani Imperatoris: mater Domitia Paulina, Gadibus orta: ſoror Paulina, nu-
pta Seruiano: vxor Sabina. Auus Marillinus, primus in ſua familia ſenator populi Roma-
ni fuit. Natus eſt Romæ 9. Kal. Februarii. Hiſpanias cum petiſſet (vt ſcribit Spartianus)
Tarracōne hyemauit, vbi ſumptu ſuo ædē Auguſti reſtituit, omnibus Hiſpanis Tarraco-
nem in conuētum vocatis, delectumq; ioculariter, vt verba ipſa ponit Marius Maximus,
detrectantibus Italicis, vehementiſſime cæteris, prudenter & caute conſuluit. Quo qui-
dem tempore non ſine gloria grauiffimum periculum adiit. Apud Tarraconem ſpaciens
per hoſpitia viridaria, ſeruum in ſe cum gladio furioſius irruētē, retētum miniſtris ac-
currentibus tradidit, & vbi furioſum eſſe conſtitit, medicis curandum dedit, in nullo o-
mnino commotus. Inde Romam venit, & quum annis 12. imperaſſet, maior ſexagenariū
apud Baias moritur, teſte Euſebio.

Titus Antoninus.

TITVS Antoninus cognomento Pius, decimus quartus Romanorum Imperator, cum
Aurelio & Lucio filiis Hiſpaniarum regnum obtinuit, anno humanæ ſalutis 141. Qui
quum annis 23. menſibus tribus imperium adminiſtraſſet, ætatis ſuæ 72. teſte Euſebio, a-
pud Lorium villam ſuam, 12. ab vrbe Roma milliario moritur. Ab Aurelio filio eiſdem
Titī Antonini crediderim Aureliam (quæ & Carriſſa) oppidum Bætici, nomen habuiſſe.
Trogus Pompeius Hiſpanus hiſ temporibus floruit, qui totius Hiſpaniæ hiſtoriam, à Belo
Nini Aſſyriorum rege, vſque ad monarchiā Cæſaris conſcripſit, & in quatuor & quadra-
ginta diſtinxit libros, quorum Iuſtinus hiſtoricus eiſ diſcipulus epitomen, id eſt abbre-
uiationem, fecit.

Marcus Antoninus.

MARCVS Antoninus Philoſophus, cognomento Verus, decimus quintus Romanorū
Imperator, vna cum Lucio Aurelio & Commodō in Hiſpaniis regnare cœpit anno
Ieſu Chriſti 164. Hic Hiſpanis Italica electione exhaustis, contra Traiani præcepta, vere-
cunde conſulit, teſte Iulio Capitolino. Per idem tempus quum Mauri Hiſpaniam prope
omnem vaſtarent, res per legatos bene geſtæ ſunt. Et ne non vbique gentium per id tem-
pus laboraretur, Sequanos & Luſitanos auctoritate compreſſit, qui ſponte res nouas mo-
liri dicebantur. Tandem vbi annis 18. menſe vno imperaſſet, in Pannonia morbo periit,
referente Euſebio.

Commodus.

COMMODVS, decimus ſextus Romanorum Imperator, mortuo Marco Antonino
Vero. Hiſpaniarum regnum accepit anno ſalutis humanæ 183. & quū annis 19. regnaſ-
ſet, apud Romam in domo Veſtiliani ſtrangulatur, teſte Euſebio. Clodius per hoc tempus
(vt author eſt Iulius Capitolinus) Hiſpanias, necnon prouincias alias deficientes ab impe-
rio, ſubegit.

Heliſ Pertinax.

HELIVS Pertinax, decimus ſeptimus Romanorum Imperator, ſeptuagenario maior,
Hex Senatus cōſulto iuſſus eſt imperare, & in Hiſpaniis regnare cœpit anno ſalutis hu-
manæ 195. & quum menſibus ſex, vna cum Iuliano imperaſſet, occiditur, vt Euſebius re-
fert. Ab hoc Iuliano crediderim Iulianos populos, qui Plinio Ceritani, nomen accepitſe.

Seuerus.

SEVERVS, decimus octauus Romanorum Imperator, Hiſpaniarum regnum inchoa-
uit anno Chriſti 196. Hic (Spartiano teſte) an. ætatis ſuæ 32. ad Hiſpanias à Marco An-
tonino Vero miſſus, ſomniauit ſibi dici, vt templum Tarracōneſe Auguſti quod iam rui-
ram minabatur, reſtitueret. Eo iam Imperatore creato, Hiſpanorum proceres multi oc-
ciſi ſunt. Moritur in Britannia, quum annis 18. regnaſſet, vt ait Euſebius.

Baſſia.

Basianus.

BASSIANVS, prædicti Seueri filius, cui Antonino Caracallæ cognomen fuit, decimus nonus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum accepit anno humanæ salutis 214. & quum annis 6. regnasset, ætatis suæ 44. interficitur, vt refert Eusebius. Ab eo crediderim Caracam Hispaniæ ciuitatem quæ nunc *Guadalaia* dicitur, nomen sumpsisse. 214.

Macrinus.

MACRINVS Opilius, vigesimus Romanorum Imperator, in Hispaniis regnare cœpit anno saluatoris Iesu Christi 220. Anno tantum vno cum imperasset, in Archelaida occiditur, vt author est Eusebius. 220.

Marcus Aurelius.

MARCVS Aurelius Antoninus, cognomēto Heliogabalus, vigesimus primus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Domini Iesu Christi 221. Quū annis quatuor imperium administrasset, tū nultu militari cū matre Seniasyra Romæ occiditur, vt Eusebius dicit. 221.

Alexander Mammææ filius.

ALEXANDER Mammææ Christianæ filius, vigesimus secundus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum suscepit anno salutis humanæ 225. annis regnauit 13. Moguntiæ tumultu militari occisus, authore Eusebio. Iulitta, ex Hispania prouincia & primoribus ciuitatis Iconiorum progeniem ducens, per hæc tempora vna cum Cyriaco filio paruulo pro Christi religione martyrium passa, cœlum ascendit, anno Domini 230. 225. 230.

Maximinus.

MAXIMINVS Iulius, vigesimus tertius Romanorum Imperator, Hispaniis dominari cœpit anno ab aduentu Iesu Christi 238. & postquam annis tribus imperasset, Aquileiæ à Pupieno occiditur, vt refert Eusebius. 238.

Gordianus.

GORDIANVS vigesimus quartus Romanorū Imperator, Hispaniarum administrationem suscepit, anno Christi 241. Annis 6. imperauit, & cum ab expeditione Parthica reuerteretur, haud longe à Romano solo interfectus est, authore Eusebio. 241.

Philippus.

PHILIPPVS, primus Imperatorum omnium Christianus, vigesimus quintus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Saluatoris Iesu Christi 247. Hic annis 7. regnauit, & apud Veronam occiditur, referente Eusebio. 247.

Decius.

DECIVS, vigesimus sextus Romanorum Imperator, Hispaniarū regnum tenere cœpit anno humanæ salutis 253. & post imperii annum vnum, menses tres, in Aprutio cum filio occiditur, teste Eusebio. Decianam ciuitatem Hispaniæ crediderim ab eo nominatam. Olimpiadus & Maximus nobiles Hispani, Cordubæ his temporibus iubente Decio, primo fustibus cæsi, deinde plumbatis, ac ad vltimum capitibus eorum securibus cæsis, martyrio coronati sunt, 17. Kal. Maii. Parmenus, Helmienas & Chrysotolus presbyteri, Lucas & Mucius diaconi, per idem tempus in ciuitate Cordubensi, præsentē persecutore Decio, variis suppliciis lacerati, ad vltimum gladio pro fide Christi trucidati sunt, 10. Calend. Maii. 253.

Gallus Hostilianus.

GALLVS Hostilianus, vigesimus septimus Romanorum Imperator, vna cū Volusiano Geius filio, Hispaniarum regnum tenere cœpit anno salutis humanæ naturæ 254. & cū annis duobus, mensibus quatuor regnassent, in Foro Flaminii, siue (vt alii putant) Interamnæ ambo interfecti sunt, vt ait Eusebius. Ab hoc Gallo crediderim Gallos populos in Lusitania iuxta paruam Augustam, & Galli portum, nomen habuisse. 254.

Valerianus.

VALERIANVS Licinius, vigesimus octauus Romanorum Imperator, vna cum Galieno filio in Hispania regnare cœpit anno ab aduētū Christi 257. & post imperii an- 257.

An. Christi.
sti.

num 15. interfecti sunt, teste Eusebio. Valeriæ quæ in Castella episcopalis est ciuitas, hodie *Quenca*, existimarim nomen ab eo inditum. Germani superiores his temporibus abraſa potiuntur Hispania: à quibus Germani, qui Oretani, & Oretum Germanicum, Estremaduræ oppidum (hodie *Calatrana* vocant) conditum: & Germanica Legio dicitur ciuitas eius regni metropolis, vulgo *Leon*, cuius in Nerua superius meminimus, quam Galienus à Germanis oppugnatam recepit. Hi item Burgenſi ciuitati (Burga siquidem Germanis oppidum dicitur) nomen imposuerunt, quum priscis temporibus Auca siue Brauum nominaretur. Laurentius Hispanus, Sixti pontificis maximi archidiaconus, per idem tempus Romæ via Tiburtina, præſente Galieno, post multa virtutum insignia & plurima tormentorum genera, quarto idus Augusti martyrium constantissime compleuit. Fructuosus Episcopus, Eugurius, & Eulogius diaconi, eadem tempeſtate pro fide, Æmiliano præſide, in ciuitate Tarraconenſi paſſi ſunt, 12. Kal. Februarii, quorum oſſa iuxta Barcinonenſem ciuitatem in monte Iouis, in ſacello ſanctæ Matronæ, requieſcunt. Emitherius & Celidonius Hispani, ſub hæc tempora primo apud Legionenſem Galliciæ ciuitatem pro confeſſione nominis Chriſti plurimis afflicti tormentis, & Calagorinam illinc perducti, martyrio coronati ſunt, quinto nonas Martii. Corpora eorum in oppido Cordona episcopatus Vrgellenſis requieſcunt.

Martyrii Laurentii Hispani
Fructuosi episcopi
et aliorum.

Claudius.

272. **C**LAUDIUS, vigesimus nonus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum obtinuit anno Ieſu Chriſti 272. Hic anno vno, menſibus nouem quum regnaſſet, ab humanis Firmii diſceſſit, vt ait Eusebio.

Aurelianus.

274. **A**VRELIANVS, trigessimus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit anno humanæ ſalutis 274. & quum annis quinque, menſibus ſex imperaſſet, inter Conſtantinopolim & Heracleam, in Cenophrurio viæ veteris, perſecutionem in Chriſtianos mouens, fulmine ictus occiditur, teſte Eusebio.

Tacitus.

279. **T**ACITVS, trigessimus primus Romanorum Imperator, Hispanias gubernare cœpit anno ſaluatoris Ieſu Chriſti 279. Hic menſe ſexto ſui imperii militari ſcelere apud pontem periit, vt ait Eusebio.

Florianus.

FLORIANVS, trigessimus secundus Romanorum Imperator, in Hispaniis imperat eodem anno, quo Tacitus, nempe 279. & diebus octoginta tantum imperio potitus, apud Tharſum interficitur, referente Eusebio.

Probus.

280. **P**ROBVS, trigessimus tertius Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno ſaluatoris 280. Hic, teſte Flauio Vopisco, Proculum & Bonofum Hispaniẽſes qui Hispanias vindicarunt, deuicit, & Hispaniis nonnullisq; aliis prouinciis permisit, vt vites haberent, vinumque conficerent. Poſt annos ſex & menſes quatuor quibus imperauerat, apud Sirmium in turri quæ vocatur ferrata, tumultu militari occiditur, vt Eusebio ſcribit.

Carus.

286. **C**ARVS, Narbonenſis, trigessimus quartus Romanorum Imperator, cum Carino & Numeriano filiis, Hispaniarum regnum accepit anno humanæ ſalutis 286. & quum annis duobus imperaſſet, apud Murgum prælio victus occiditur, vt ait Eusebio. His quoque temporibus Alemanni ſub Galerio præſide in Hispaniam penetrantes, Gallis attritis in Italiam irruerunt: ſed eorum deinde Conſtantiuſ magnam fecit ſtragem.

Diocletianus.

288. **D**IOCLETIANVS Dalmata, vna cum Maximiano cognomento Herculeo, trigessimus quintus Romanorum Imperator, Hispanias adminiſtrare cœpit anno ſalutis humanæ 288. quo tempore Conſtantiuſ, Diocletiani ſucceſſor, Hispanias cum ſummo otio tenuit. Hi cū annis 20. regnaſſent, Diocletianus Nicomedię, Maximianus Mediolanipuram

putam deposuerunt, referente Eusebio. Eulalia virgo Barcinonensis iis temporibus, sub Dacio præsidente, post multa ac varia tormenta acerbissimum martyrium passa est, pridie Idus Februarii. Iulia apud Barcinonenses, comes Eulaliae item martyris, sub præsidente Daciano, capite truncata est, ut auctor est Volaterranus. Eulia Hispalensis virgo per id tempus cum 13. esset annorum, in ciuitate Emerita, pro Christi confessione, Calphurniani præsidis iussu, primo equuleo suspensa & exungulata, demum cum ardentes lampades ad utrumque latus admotæ fuissent, igne hausto, 4. Idus Decembris, Deo spiritum reddidit. Leocadia quoque celeberrima virgo, à Daciano Hispaniæ præfecto tanquam Christiana capitur, & apud Toletum urbem carceri mancipatur: ubi cum grauissimos beatae Eulaliae Emeritensis & reliquorum martyrum audiret cruciatus, positus in oratione genibus, quinto Idus Decembris impollutum Deo reddidit spiritum. Vincentius leuita, natione Hispanus, beatissimi papæ Sixti discipulus, per hæc tempora apud Valentiam Hispaniæ urbem, vna cum Valerio ipsius urbis Episcopo, & Sabina, & Christina, acerbissimum martyrium à Daciano præsidente pertulit. eius autem celebre festum 11. Kalend. Februarii celebramus. Optatus, Lupercius, Successus, Martialis, Urbanus, Iulius, Quintilianus, Publius, Frontonus, Felix, Cæcilianus, Euotus, Primitiuus, Apodemius, & quatuor alii Saturnini nuncupati, sub eodem Daciano præsidente in ciuitate Cæsaraugustana passi sunt, decimo septimo Kalendas Maii. Carpophorus presbyter, & Abuntius diaconus, apud Hispalim ciuitatem his temporibus à crudelissimo Maximiano martyrium passi fuerunt. Engratia virgo & martyr sanctissima, apud Cæsaraugustam ciuitatem per hæc tempora sub eodem Daciano, pro Christi religione & amore ardentissimo, saeuissimis pœnis & tormentis affecta, Christo animam reddidit. Marcellus & Nona ciues Legionis, genere nobiles, hoc vixerunt sæculo. Quibus cum essent filii duodecim, horum vndecim cum patre Marcello, pro Christi religione vna die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos Nona mater ut extinctos vidit, Deum orauit, ut eam cum filio superstite à vitæ periculis eriperet. Quæ cum dixisset, repente Draco exortus est, à quo mater statim cum filio diuinitus absorpta est.

Constantius.

30 **C**ONSTANTIUS & Galerius, trigesimi sexti Romanorum Imperatores, regnum Hispaniarum tenere cœperunt anno Saluatoris trecentesimo octauo. Hi molem imperii inter se partiti, Galerius Orientem sortitus est, Italiam Constantius cum tota Africa, Hispania, & Gallia. Cæterum homo frugi, minimeque ambitiosus, Hispaniæ duntaxat Galliaque imperio contentus vixit, cuius popularitate & clementia Hispania Galliaque florebat. Regnavit cum Galerio annis quatuor, & in Britannia diem clausit extremum, auctore Eusebio.

Constantinus Magnus.

40 **C**ONSTANTINVS cognomento Magnus, trigesimus septimus Romanorum Imperator, mortuo Constantio patre, Hispaniarum regnum obtinuit, anno salutis humanæ 312. Imperium administravit annis triginta, mensibus decem, & in Acirone villa, iuxta Nicomediam mortuus est, ætatis suæ anno sexagesimo sexto, ut refert diuus Hieronymus. Iuuenius Hispanus, poeta & presbyter, genere quidem nobilis, sed virtute & doctrina nobilior per hoc tempus admodum clarus existens, Euangelia omnia quatuor libris, versibus explicauit heroicis, atque alia quædam, eodem metri genere, de sacramētis.

Constantinus.

50 **C**ONSTANTINVS eo nomine secundus, Constantius, & Constans, Constantini Magni filii, trigesimi octauæ Romanorum Imperatores, regnare cœperunt anno Christi 341. Hi tres imperium quod per manus acceperunt, ita partiti sunt, ut Constantinus natum maximus, Hispanias, Gallias, & Britanniam: Constans Italiam cum Illyrico & Græcia teneret: Constantius Thracia in qua Constantinopolis, & Asia maiori, Syria, Mesopotamia, & Ægypto potiretur. Ac Constantinus tertio quo imperium administrauerat anno, aduersus Constantem fratrem iusto prælio decertaturus, iuxta Aquileiam insidiis hostium circumuentus, anno ætatis suæ 25. occiditur. Constans decimo tertio imperii anno, haud longe à Helena (est hoc in agro Perpiniano siue Rossilonensi municipium, hodie *Elna*) in caute trucidatur, cum annos vixisset 30. Constantius autem Mopsocrenis inter Ciliciam & Cappadociam moritur, post annos viginti quatuor, menses quinque, dies duodecim, quibus

An. Christi

343. imperio præfuerat, ætatis vero suæ anno 45. vt auctor est Diuus Hieron. Gothi sub auspiciis Athanarici qui primus eius gentis rex (Michael Ritio teste) traditur, Hispaniæ fines ingressi, sedes posuerunt anno Dominicæ salutis 343. qui anno decimo tertio post Hispaniæ adeptum regnum, diem clausit extremum. Postea vero Hispani recepti sunt virtute Theodosii Cæsaris, qui Gothos annis octodecim imperata facere coegit, & in officio cōtinuit, vsque ad tempora Alarici Gothorum regis.

Julianus Apostata.

365. IULIANVS, trigessimus nonus Romanorum Imperator, cognomento Apostata, Hispaniarum regnum accepit anno Saluatoris Iesu Christi 365. Hic anno primo, mense septimo imperii sui, ætatis vero 32. interiit, vt ait diuus Hieronymus.

Iouinianus.

367. IOVINIANVS, quadragesimus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno salutis humanæ 367. & mense octauo imperii sui moritur, ætatis vero suæ trigesimo quarto, vt refert Hieronymus.

Valentinianus.

368. VALENTINIANVS & Valens, quadragesimi primi Romanorum Imperatores, Hispaniarum regnum acceperunt anno Christi 368. & annis 13. mensibus quinque imperarunt, vt habet D. Hieronymus. Damasus Papa, cognomine primus, natione Hispanus, patre Antonio, his temporibus claruit, excellētis eruditionis & sanctimonix pōtifex. Hic propemodum nonagenarius diem obiit, 3. Idus Decemb. Vigilantius presbyter Hispanus, Barcinonensem parochialem Ecclesiam (vt ait Hieronymus) per ea tempora tenuit, & ipse nonnulla religionis zelo plena conscripsit: sed humanæ laudis studio deuictus, secundam Danielis visionem prauo sensu exposuit, sanctorum quoque reliquias minime venerandas, vigilias non obseruandas, & alia friuola multa. Aquilius Seuerus in Hispania iis temporibus claruit. Hic volumen composuit quasi ὁδομεινόν, vt Diuus Hieronymus refert, totius vitæ suæ statum continens, tam prosa quam versibus, quod vocauit Catastrophen.

Gratianus.

382. GRATIANVS cum fratre Valentiniano, quadragesimus secundus Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 382. Annisque sex regnum obtinuerunt, vt refert Prosper. Prudentius episcopus Armenthiæ quæ non longe à Victoria Hispaniæ citerioris ciuitate distat, postea vero Turiaffonensis, per hos dies insignis & inclytus doctor habitus est, & aduersus Sabellianos & Iudæos multa scripsit. Obiit non absque opinione sanctitatis, eiusque festum quarto Kalendas Maii celebratur.

Valentinianus.

388. VALENTINIANVS cum Theodosio, quadragesimus tertius Romanorū Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 388. & annis septem regnum obtinuit, vt ait Prosper. Osius Episcopus Cordubæ per ea tempora præclarus in diuinis humanisque scripturis effulsit, qui cum eminentissimi esset ingenii, scripsit plura ac præclara opuscula, & inter alia de virginitate.

Theodosius.

395. THEODOSIVS, genere Hispanus, quadragesimus quartus Romanorum Imperator, cum iam per quatuordecim regnaret annos, cum Arcadio & Honorio filiis, Hispaniarum regnum gubernare cœpit anno Christi trecentesimo nonagesimo quinto. Hic Theodosius Honorio patre, & matre Thermatia, haud dubie inter optimos principes habetur, quippe qui Rempublicam Gothicis armis pene oppressam, à Gratiano ex Hispania quæ illi patria, accitus libertati restituerit. Maximum tyrannum & Andragathium præfectum eius, subito incurfu eiectos occidit, mortuisq; Gratiano & Valentiniano quibus cum illi commune fuit imperium, regnum obtinuit. Obiit Mediolani, cum annis tribus cum filiis suis imperasset, vt ait Prosper. Claudianus Poeta, natione Hispanus, per ea tempora floruit, librosq; duos, Claudianum scilicet maiorem & minorem edidit, multaq; alia celebribus sententiis & prouerbiis referta. Habundus siue Auitus presbyter Hispanus his

Claudianus
Poeta.

tempo

temporibus vixit, qui ad Orosium reuelationem & inuentionem protomartyris Stephani à Græco in Latinam linguam conscripsit. Martianus per idem tempus vrbis Barcinonensis episcopus, tam vita quam sermone clarus scripsit varia opuscula. Crediderim vero esse Pacianum.

An. Christi.

Arcadius.

ARCADIVS, quadragesimus quintus Romanorum Imperator, quum iam 12. regnasset annos cum fratre suo Honorio, Hispaniarum regnum gubernare cœpit anno aduentus veri Messiae 398. & annis 13. imperauit, teste Prospero. Paulus Orosius, presbyter Hispanus, patria Tarraconensis, diui Augustini discipulus, vir eloquens & historiarum cognitor, per hæc tempora claruit. Chronicam scripsit ab exordio mundi vsque ad sua tempora. Decessit in Aphrica apud Carthaginem, sepultus vero Romæ in templo Eusebii ad trophæa Marii.

Honorius.

HONORIVS, quadragesimus sextus Romanorum Imperator, mortuo Arcadio fratre, Hispaniarum regnum vna cum Theodosio fratre suo administrare cœpit, anno humanæ salutis 411. quo Hispanias Alarico regi Gothorum habitandis assignauit, vt scribit Platina & alii quamplurimi. Gundericus filius Modigifilli regis Vandalorum, per hæc tempora cum Alanis & Sueuis Hispanias occupauerat. Qui, vt refert diuus Antoninus, ad tantam miseriam incolas deduxerunt, vt famis indigentia humanas carnes ederent. Regnavit autem Gundericus in Gallicia annis quadraginta sex, & capta Hispali, quæ nunc *Seuilla* vocatur, quum impie elatus, manus in Ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, mox Dei iudicio à dæmone correptus interiit. Huic Gensericus frater in regno successit, & in Aphricam transiit. A Vandalis, vt quidam volunt, Wandalia, quæ Wandalusia, aut vulgo *Andaluzia*, nuncupatur. A Sueuis autem Sueuiam Baticæ oppidum cuius Ptolemæus meminit, denominari puto, quod modo Suelum, antiquitus vero *Chipiona*.

Alaricus.

ALARICVS Pannonius de gente Balthorum, nondum Hispanias intrauerat, cum Gothis ab imperio desciscendentibus, eorum rex creatus esset. cui Honorius Imperator, grata confirmatione, Hispanias ad habitandum assignauit, easque gubernare cœpit anno Christi 411. sed vigesimo tertio sui principatus anno repente fato functus est, vt refert Michael Ritus Neapolitanus. Sunt Gothi populi Scythici, circa Cimbricam Chersonesum & Noruegiam, qui nunc Sueci & Dani vocantur. Pacianus Barcinonensis episcopus his temporibus vixit, qui bene de fide sensit, Nouatianosq; scriptis suis impugnauit, & in sanctorum numerum est relatus. Eius natale septimo Idus Martii celebratur. Dexter Paciani præfulis filius, vir clarissimus, simul & Christi fidei deditus, fertur omnimodam historiam edidisse. Patria Barcinonensis, præfectusq; prætorii Theodosii principis fuit, teste libro de viris illustribus.

Athaulfus.

ATHAULFVS ob affinitatem & genus Alarici, ex consensu omnium Gothorum in defecti locum substitutus, principatum obtinuit, & in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 434. Qui matrimonio sibi iuncta Galla Placidia, Theodosii principis filia, & Arcadii Honorique Imperatorum sorore, Vandalos, Alanos, Sueuos, & Hunnos valida manu insequitur. Illi audito Athaulfi aduentu, dimissis Gallis Hispanias petunt. Athaulfus veropost deuastatas diu Gallias, primus omnium Gothorum Hispanias ingreditur, Vandalos cæterosq; barbaros cæsurus. Qui quum apud Barcinonam ciuitatem Hispaniæ citerioris maneret, dolo suorum occisus est, anno regni sui sexto, vt scribit Ritus. Sepulchri eius (authore Hieronymo Paulo Barcinonensi) in vico paradisi, sublimiore eiusdem vrbis parte, vestigia quædam extant, nempe columnarum partes, & non Herculis, vt fama habetur.

Sigericus.

SIGERICVS à stirpe proprior (vt aiunt) post Athaulfi mortem à Gothis rex creatus est, & in Hispaniis regnare cœpit anno à Christiana salute 440. Quumq; filios suos Gesericum, Wericum, Guntamendusum, Thrasamundum, & Ildericum reges & dominos, per partes Hispaniæ dimittere voluisset, pacem cum Romanis pertractando, itidem à Gothis

An. Christi.
sti.

qui eum regem creauerant, interemptus fuit, anno septimo sui regni, teste Ritio. Arcadius, Probus, Paschasius, & Eutycius, viri Hispani, per hæc tempora dudum apud Gensericum Vandalorum regem merito sapientiæ & fidelis obsequii clari habebantur. quos rex vt sibi deuinctiores faceret, in Arianam sectam transire præcepit. At illi facinus constantissime respuentes, martyrio mirabiliter occubuerunt. Puer autem Paulillus nomine, frater Paschasii & Eutycii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum regi acceptus, à professione atque amore catholicæ fidei cum nullis minis deturbari posset, diu fustibus cæsus, ad infamem seruitutem damnatus est. Eorum natale pridie Idus Nouembris celebratur.

Vallia.

10

447. **V**ALLIA post mortem Sigeriei, gubernacula Gothorum suscepit, ad hoc electus, vt pacem cum Romanis infringeret: & in Hispania regnare cœpit anno salutis humanæ 447. Hic timens à suis popularibus inuidiam, classem ad Africam occupandam summa ope comparat: sed nauium apparatus in Gaditano freto periit cum ingenti mortaliū perniciæ. Mutato vero idem rex consilio, datis optimis & lectissimis obsidibus, pacem optimam cum Honorio composuit. Insuper & Placidiam Gallam eius sororem, olim Athaulphi vxorem, restituit, quam post Athaulphi cædē penes se honorifice & honeste habuerat: seseq; obtulit cum suis Gothis aduersus Alanos qui Bæticam occupauerant, & difficillimo bello victos maxima cæde affecit, rege eorum Attaco apud Emeritam ciuitatem occiso. Fama pugnæ huius magnum incussit metum Hispaniam tenentibus. Qui super- 20 fuerunt, relictis Lusitanix sedibus, ad Gundericum Vandalorum regem, cuius supra in Honorio meminimus, in Gallicia regnantem confugerunt. Sed postea tam Vandali & Sueui, quam Alani ei subiecti sunt. A supradiçto Attaco rege crediderim deriuatum nomen Attacæ ciuitatis, de qua Ptolemæus. Vallia itaq; subita vi morbi correptus, quum annis tribus regnasset, vita functus est, vt refert Michael Ritius.

Theodoricus.

450. **T**HEODORICO post Valliam regnum Gothorum in Hispania defertur, anno Domini Iesu Christi 450. Hic apud Arelatam Narbonensis Galliæ ciuitatem, in campis Cata- 30 launicis, dum pro Romanis aduersus Attilam Hunnorum regem pugnaret, 23. anno sui regni occubuit, auctore Ritio. In quo prælio (vt Platina refert) ad centum & octoginta milia hominum vtrunque cecidisse constat, neutra declinante acie aut cedente. Tres filios ex vxore suscepit Theodoricus, videlicet Torismundum, Theodoricum, & Henricum, qui omnes gubernacula Gothorum tenuerunt, & reges fuerunt. Audentius episcopus Hispanus, magni zeli & sanctimonix vir, per hoc tempus (vt Gennadius testatur) aduersus hæreticos de fide catholica librum egregium edidit, in quo maxime contra Photinianos, Manichæos, Sabellianos, & Arianos disputans, ostendit Dominum nostrum filium Dei coæternalem. Turibius episcopus Asturicensis his temporibus innumeris claruit miraculis, & Christianam religionem ac fidem catholicam quam maxime iuuit. eius 40 festiuitas Palentix celebratur 16. Kalend. Maii.

Torismundus.

473. **T**ORISMUNDVS, siue Turismundus, mortuo Theodorico patre, omnium suffragiis Gothorum rex creatus est, & Hispanias regere cœpit anno ab humanæ salutis restitutione 473. Hic in bello quod pater contra Attilam gessit, militans, dum patris mortui reperisset cadauer, statim regiis exequiis illud apud Tolosam sepeliuit: quo sepulto, Actio Galliarum præfecto suavit, vt Hunnos superatos persequeretur. Sed ille renuens dixit & Hunnos victos, & Visigothos vereri. Quo responso Torismundus in regnum rediit, & postea à fratribus suis ob regnandi cupiditatem, anno tertio, alias septimo regni sui, inter- 50 fectus est, referente Michaele Ritio Neapolitano.

Theodoricus II.

476. **T**HEODORICVS huius nominis secundus, mortuo Torismundo fratre, regnum occupauit Hispaniarum anno salutis humanæ naturæ 476. Hic principatu suscepto, cum Rhetario Sueuorum rege Hispaniam inuadente confligens, & ad internecionem vsque prosternens, Sueuos sibi subegit, & Lusitaniam, Bæticamque & multa alia suo regno adiecit. Ex eo tempore Principes Gothorum in Hispania regnarunt, eiusque monarchiam tenuerunt, non tamen sub Hispaniæ titulo, sed Gothorum: siquidē illa Theodoricus non diu

diu finibus sui regni adiecit. Hic postea (vt aiunt) ab Henrico fratre suo eandem necis sortem obtinuit, quam Turismundus, anno gubernationis sui regni septimo, vt refert Ritus.

Henricus.

HENRICVS frater Turismundi & Theodorici, filius Theodorici primi, quem supra narrauimus, post Theodorici fratris necem, regnum Gothorum obtinuit, & Hispanias administrare cœpit anno ab aduentu Iesu Christi Saluatoris nostri 483. Hic Gothi 483. author fuit, vt scriptis legibus vterentur. Quumque etiam Arelatam & Massiliam subiugasset, Theodomorus Ostrogothorum rex Christianissimus, à Gothorum iugo, ad Catholicam fidem cōuersus, se furripuit. Regnavit autem Henricus annis decem & nouem, dum ab humanis excessit. Quo autem genere mortis obierit, non satis constat, vt Ritus scribit. Sabinus episcopus ex ciuitate Barcinonensi oriundus, his temporibus floruit, vir vtique sanctissimus atque doctissimus, & prophetiæ spiritu illustratus, in sanctorum numerum relatus est, cuius natale Idibus Februarii celebratur.

Alaricus II.

ALARICVS eius nominis secundus, in Henrici patris locum ex consensu omnium Gothorum rex creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno salutis humanæ naturæ 502. Hic Amalasintham, Theodorici Imperatoris filiam, in vxorem duxit. Erat autem 502. hac fœmina (vt ait Platina) ita Græcis & Latinis literis imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. adhuc adeo exacte linguas Barbarorum callebat, vt sine interprete iis omnibus loqueretur. Cum hoc Alarico Clodoueus rex Franciæ bello congredditur, eoque perempto in agro Volgodensi, quicquid Galliarum Gothi possidebant, ad partes Franciæ transtulit, quum hætenus reges Gothorum in Narbona Galliæ ciuitate sedem tenuissent. Sed Theodoricus socer Clodoueo bellum intulit, quod Alaricum generum interfecisset, fugatisque ingenti prælio Francis, Vasconiam recepit, receptamque pro Almarico Alarici filio, donec adoleret, gubernauit. Regnatum est Alarico annis 13. quum ab humanis discessit, referente Ritio.

Almaricus.

ALMARICVS, Alarico patre cæso, Gothorum regnum obtinuit, & Hispanias gubernare cœpit anno ab aduentu Domini 515. Hic vxorem duxit Totillam, Clodouei regis Franciæ filiam. Cui apud Barcinonam citerioris Hispaniæ ciuitatem manenti, Childebitus frater Totillæ, bellum intulit, sororis contumeliam ulturus, quæ Almarico locata, & Arianæ sectæ cum marito feruire recusans, querebatur quod ab eo indigna pateretur. Almaricus suis opibus diffusus, fugam molitus est, atque iter ad mare petiit, sed cursu ab hoste præuentus, interficitur anno sui regni octauo. Ab isto *Almaria* ciuitas dicta est, *Almaria olim Abdera dicta.* quæ antiquitus Abdera nominabatur. Gothi vero tumultuario bello leuati, in Almarici locum sibi Theutam regem creant, instante Amalasintha Almarici matre, vt ait Ritus Neapolitanus. Isidorus Episcopus, Hispani generis, Apocalypseos haud vulgaris interpretes, per hæc tempora claruit. Iustinianus Valentinæ ecclesiæ antistes his temporibus floruit, non obscurum nomen adeptus prædicatione, rerumque diuinarum studio. vixit sub Felice summo Pontifice.

Theuta.

THEUTA (vt diximus) ab Amalasintha, Almarici matre rex creatus, eam in balneo suffocandam curauit, non expectata fatali die, & Hispanias gubernare cœpit anno salutis humanæ naturæ 523. Hic frater consobrinus Almarici erat, & (vt refert Platina) ita Græcis & Latinis literis edoctus, vt Platonis disciplinam optime calluerit. In cœdem suam Gothos accendit habitus histrionici deformitate, quem palam passimque gestabat. Tempore ipsius quum Galli adhuc in Hispania Tarraconensi manerent, mortuo Almarico, lectissimos viros ei miserunt, vt eis regressum consentiret. Qui vno die tantum regressum eorum consensit, & qui superauerunt, eos necari iussit. Postea vero quum Italiam per mare cum exercitu transfretasset, ab inimicis interemptus fuit, anno imperii sui 12. mense quinto, authore Ritio.

Tendesilius.

TENDESILIVS consensu omnium Gothorum, regnum accepit Hispaniarum anno à natiuitate Christi 535. qui forte per id tempus exercitui præerat, impositus à Theuta, 535.

An. Christi.

cuius affinis esse dicebatur. Is quum mulieres libidini suæ non consentientes occidisset, apud Hispalim, quæ nunc *Seuilla* vocatur, orta seditione obruncatus est, anno primo, mense septimo regni sui, teste Ritio Neapolitano.

Agila.

537. **A**GILA post mortem Tende filii, in eius locum subrogatur, & Hispaniæ regnum suscepit anno Iesu Christi 537. Hic cum magno exercitu ad oppugnandam Cordubam à Romanis occupatam progressus, filio trucidato, magna que suorum strage perpeffa, ad Emeritam ciuitatem Bæticiæ properauit, vbi ab eisdem Gothis qui regem cum creauerant: metu Romanorum interfectus est, anno regni sui quinto, mense septimo, vt Michael Riti-
10
tius narrat.

Athanagildus.

543. **A**THANAGILDVS Gothorum rex dominatum occupat post mortem Agilæ, anno salutis humanæ naturæ 543. His namque temporibus (vt ait diuus Antoninus) legationem in Hispaniam misit Higibertus rex Franciæ ipsi Athanagildo, cum multis muneribus, petens eius filiam Brucildem in vxorem, quam impetrauit. Erat enim puella elegans, pulchra, & ingeniosa, vt refert idem Diuus Antoninus. Athanagildus autem quum apud Toletum vltioris Hispaniæ ciuitatem permanisset, morbo consumptus est, anno regni sui 15. mense 6. teste Ritio.

20

Limba.

558. **L**IMBA quam Luybam nonnulli vocant, rex tandem à Gothis qui Narbonam incolebant. creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno ab aduentu Iesu Christi 558. Hic anno secundo sui principatus Leonogildum fratrem regni successorem instituit, & quum triennio regnasset, ab humanis excessit. Leonigildus Theodosiam, Seueriani ducis nouæ Carthaginis filiam, in vxorem duxit, qui quidem Seuerianus filius Theodosii regis Gothorum fuit. Cantabriam prouinciam, Nageriam, atque Sabariam ciuitates ob rebellionem deuastauit, Leonem à se nominatam restaurauit, reliquias Sueuorum ex Hispania eiecit, rege Andeca superato (ii regnū semel in Hispania constitutū, per annos 177. tenuerāt) filiū suum natu maximū, nomine Hermelgundū, qui patri in regnum successurus erat, primo regno priuauit, quod ab Ariana perfidia qua pater languebat, ad verā cōuersus esset fidem: deinde in conuentu Hispalis in acie captum, in carcerem retrusit, manibus propriis securi percussit, anno salutis 572. Sed ad ostendendam eius gloriam, diuina miracula non defuerunt. nam ad eius corpus postmodum cantus Angelicus auditus fuit, lampadesque ardentes visæ. Eius festum 6. Idus Iulii celebratur. At Leonigildus quum in morbum incidisset, profligata valetudine (vt quidam aiunt) pœnitentiam egit. Ab his in Cantabria condita est ciuitas Recoprelim. Regnauit annis duodeuiginti, & in ciuitate Toletana excessit ab humanis, vt narrat Riti-
40
us Neapolitanus. Leander Hispalensis episcopus, Seueriani Carthaginis nouæ ducis filius, his tēporibus claruit, vir plane sanctus, & doctrina atque eloquentia præcipuus, cuius prædicatione, exemplo, ac industria tota Visigothorum gens per Recaredum eorum regem ab Ariana impietate conuersa est: quamobrem & multa ad nostri dogmatis confirmationem, & ipsius Arianae hæresis confutationem composuit. nam & eandem pestem Vandali illo ex Aphrica detulerant. Huic autem insigni viro beatus Gregorius papa adhuc monachus, Moraliū suorum librum scripsit. Tandem vitæ sanctimenia, signorum & miraculorum virtute in finem clarus, inter sanctos re-
50
larus est, cuius festum 3. Kalend. Martii celebratur. Scripsit egregius hic doctor aduersus hæreticos lib. 2. de virginitate, lib. 1. Orationum, lib. 1. de Sacrificiis, lib. 1. contra Arianos, lib. 1. de contemptu mortis, lib. 1. epistolarum, lib. 1. & alia quædam. Braulius, filius Seueriani ducis Carrhaginis, & frater Leandri & aliorum, per hæc tempora in episcopum Cæsaraugustanæ ciuitatis diuinitus electus est. Nam cum multos eligerent, subito flamma super Braulii caput omnibus visa est. Quæ innoxia coeli conuexa petens, Braulium episcopatus dignitate decorandum, cæterisque præferendum significauit. Episcopus igitur electus, religioni Christianæ multum profuit. Martinus episcopus Mandouensis his temporibus claruit, multosque verbo prædicationis ad fidem Christi conuertit, & inter alios Mironem a gente Sueua regem qui per hoc tempus Galliciam prouinciam obtinebat, cui scripsit librum de Christiani principis institutione.

Recha-

RECHAREDVS post mortem Leonigildi patris Gothorum regno successit, & in Hispania regnare cœpit, anno Saluatoris Iesu Christi 576. filiamque Childeberti Franco-
rum regis in vxorem duxit. Hic non patrem perfidum, sed fratrem martyrem sequens, ab Ariana hæresi ad veram fidem conuersus est, totamque Gothorum gentem ad Catholicam & veram fidem perduxit, nullumque in regno suo militare permisit, qui regno Dei hostis existeret per hæresin. Hic anno decimo (vt Sigisbertus ait) synodo apud Toletum duorum & septuaginta antistitum congregata, ibique Ariana hæresi abdicata & anathematizata, in catholica fide cum toto Gothorum cœtu confirmatus, Arianum dogma à finibus Hispaniæ eiiciendum curauit. Lektionen & hymnos qui horis singulis præmittuntur, concilium ipsum Toletanum approbavit. Concilio Toletano quod sub Eladio Archiepiscopo Toletano celebratum est, interfuerunt inter alios Mansonius Archiepiscopus Emeritæ, Euphemius Archiepiscopus Tarraconensis, Leander Archiepiscopus Hispalensis, Magicius Archiepiscopus Narbonensis, & Parchadus Archiepiscopus Bracarenensis. Obiit autem sanctus Dei Recharedus in ciuitate Toletana, anno sui regni 15. vt Ritijs refert.

Luyba II.

LUYBA alter à priore, quem Luymbam superius vocatum demonstrauius, post mortem patris sui Recharedi accepit imperium, & in Hispania regnare cœpit anno humanæ salutis 591. Quumque annorum duodeuiginti esset, insidijs Viæterici, illustris inter Gothos viri, interemptus est, anno primo sui regni, referente Ritio. Florentina virgo, Isidori, Fulgentii, & Leandri, aliorumque sanctorum florentissima beatissimaque soror, his temporibus cum vitam ageret sanctissimam, monasterijs quadraginta præficitur, in quibus mille virgines vitam agebant, deuotissime Deo famulantes. Demum à vita discedens, in sanctorum numerum relata est. Fulgentius, Florentinæ virginis aliorumque frater, per hæc tempora primo Astigitano episcopatu, deinde Carthaginensi præfuit, Arianos omnes, quum vir esset eruditissimus, miris operibus suis fortiter oppressit. Annum tandem agens 66. conuocatis Leandro fratre Hispalensi Episcopo, & Laureano amicissimo episcopo Gaditano, summa cum gloria Kal. Ianuariis à vita migravit. Corpus eius ex Carthagine noua Hispalim translatus est, & simul cum sancti Isidori sui fratris corpore sepultum.

Viætericus.

VIÆTERICVS, vir inter Gothos illustris, cæso Luyba, regnum sui Domini occupauit, & Hispanias regere cœpit anno ab aduentu Saluatoris 592. Hic quum suos nimis crudeliter vexaret, eodem genere necis periit, quo Luyba, anno primo quo imperare cœperat, referente Ritio.

Gundemarus.

GVNDEMARVS regnum Gothorum ac Hispaniarum, mortuo siue cæso Viæterico, sibi usurpauit anno salutis humanæ 593. Duobus hic præliis clarus habetur, quorum primo Vascones, altero Romanos deuicit. Plurimas statuit leges in fauorem ecclesiarum, præcipue quod nullus inuitus à sacris templis extrahatur. Toleti post secundum sui principatus annum ex aduersa valetudine mature diem clausit extremum, teste Ritio Neapolitano.

Sisebutus.

SISEBVTVS, consentientibus omnium Gothorum votis, nouus rex creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 595. qui verum Dei cultum, nostramque religionem mirifica pietate prosequutus est. In Aphricam trans Herculeum fretum ducto exercitu, plures in ea gentes in ditionem redegit. Regno suo Vasconiam adiecit, omnesque Hispaniæ ciuitates quæ ad Romanos defecerant, acquisiuit. Iudæos qui his temporibus Hispaniam incolebant, metu suppliciorum ad Christi fidem recipiendam compulit. Huius mentio fit distinctione 45. de Iudæis. Sunt qui dicant (inter quos est Platina) à Sisebuti demum tempore, Romanos (quibus omnes ciuitates, vt superius diximus, ademerat) in Hispania imperare desiisse. Edificauit suo sumptu Sisebutus ecclesiam sanctæ Leocadiæ in ciuitate Toletana. Regnauitque annis 26. mensibus septem, & morbo consumptus interiit, vt ait Ritijs. Eladius alter, Archiepiscopus Toletanus, per idem tempus claruit. Sanctus & doctrina copiosus Isidorus, Hispalensis Episcopus, iis temporibus mirabiliter effulsit. Hic Leandri successor, & Gregorii Papæ discipulus fuit, multaquo

An. Chri-
sti.

scripsit quæ fidem Christianam mirifice iuuant, inter quæ ista sunt: Etymologiarum lib. 20. De summo bono lib. 3. Allegoriarum lib. 3. De Astronomia lib. 1. Officiorum lib. 2. Ad sororem Roram lib. 2. Differentiarum lib. 1. Item de viris illustribus & vocabulis Grammaticis, Historiam quoque ab Adam vsque ad sua tempora, & Longobardorum gesta, sanctorum item quorundam vitas, breuem quoque Cosinographiam, & naturas rerum: ac super Pentateuchum, aliaque pene innumera. Et sanctus cum fuerit habitus, eius natale 8. Kalend. Februarii celebratur. Ioannes monachus Visigothus, Gerundensis postea episcopus, in Lusitania prouincia ortus, hac tempestate Christianam religionem & prædicatione & scriptis vbique plurimum iuuuit. Hic quum sapere aliquid per ætatem cœpisset, ardore & desiderio discendi, ex Hispania Constantinopolim petiit: vbi quum literarum Græcarum & Latinarum doctissimus euasisset, in Lusitaniam prouinciam suam rediit, atque ibidem Arianam hæresin inualescentē sua doctrina facillime confutauit. Quamobrem hæreticis odiosus, in Barcinonensem ciuitatem relegatus fuit. Demum post multas persecutiones in patriam reuersus, monasterium condidit, & multa in eo reclusus cōscripsit, ac rationem viuendi monachis dedit. Eutropius similiter Valentinus episcopus, eruditissimus vir, per hæc tempora Hispaniæ plurimum profuit, eosque doctrina & exemplo in fide continuit. Cuius vitam virtutibus & miraculis illustrem Verus Hispalensis episcopus luculento sermone postea descripsit. Eius festiuitas 6. Idus Iunii celebratur.

Recaredus secundus.

20

622. **R**ECAREDVVS eius nominis secundus, filius Sisebuti, paternum decus post eius mortem accepit, & in Hispania regnare cœpit anno ab aduentu Iesu Christi 622. & post quartum sui principatus annum ab humanis discessit.

Suintilla.

626. **S**VINTILLA Recaredi primi filius, regnum Gothorum Hispaniarumque accepit, defuncto Recaredo secundo, anno salutis humanæ naturæ 626. Hic sub Sisebuto dux fuit, & Romanos bis deuicit, & totius Hispaniæ monarchiam, exclusis omnibus Romanorum vestigiis, primus obtinuit. Fuit bello victoriosus, & (vt ait Lucas Tudenfis) inter reges Gothorum, Hispaniæ principatum non minus prudentia, quam virtute prælii auxit. Quumque 10. regnasset annis, Rachimirum filium suum in regni societatem accepit. Quoniam vero Rachimirus mature patrem secutus est, breuique post eum regnauit, non venit in ordinem per se regum, sed cum patre confunditur, vt Ritius insinuat. Alii itaque duo filii Suintillæ manserunt, Suintilla & Sifunandus, quos pater ex Theodora Sisebuti filia suscepit, qui post patrem regnauerunt. Seuerus episcopus Barcinonensis his temporibus Episcopatum assumpsit, vir quidem optimus & sanctissimus, & multarum rerum experientiam omnium iudicio consecutus, adeo vt vnus fuerit septuaginta illorum episcoporum qui leges Gothicas in Hispania condiderunt. Hic à Barbaris Gothis qui Catalonia incolebant, clauo capite confosso, martyrio coronatur 8. Idus Nouembris, anno Redemptoris Iesu Christi 638.

40

Sifunandus.

636. **S**IFUNANDVS Suintillæ primi filius, post mortem patris & Rachimiri fratris rex creatus est, & Hispanias regere cœpit anno Domini Iesu Christi 636. qui tertio sui regni anno conuentum 68. antistitum apud Toletum congregauit, in ecclesia sanctæ Leocadiæ, cui præfuit Iustus archiepiscopus Toletanus. Adfuerunt eidem synodo inter alios episcopos, Isidorus archiepiscopus Hispalensis, Escluanus archiepiscopus Narbonensis, Iulius archiepiscopus Bracharenfis, & Audax archiepiscopus Tarraconensis. Regnauerat Sifunandus annis quatuor, dum ab humanis ex ægritudine in quam inciderat, recessit, auctore Michael Ritio.

50

Suintilla II.

640. **S**VINTILLA eius nominis secundus, Suintillæ primi filius, defuncto Sifunando fratre, Gothorum Hispaniarumque regno successit anno salutis humanæ naturæ 640. Hic quintam & sextam synodum in ciuitate Toletana congregauit. Primæ & secundæ præfuit Eugenius per hæc tempora archiepiscopus Toletanus. Constabat hæc 22. episcopis, inter quos Ebraulius Cæsaraugustanus episcopus, vir morum comitate, doctrina, & vitæ fastimonia clarus. Regnauitque Suintilla annis quatuor, inque Toletana ciuitate obiit, vt scribit Michael Ritius Neapolitanus.

Tulga.

TVLGAM regia stirpe genitum, mortuo Suintilla, Gothi sibi regem creāt, anno ab aduentu Saluatoris Iesu Christi 644. Hic Catholicus & optimus rex fuit, humilis, liberalis cultor iustitiæ, dilectus à clero & populo. Confirmauit publicis legibus quæcunque decreta fuerant in conciliis Toletanis, annoq; secūdo imperii sui diem clausit extremum, referente Ritio. 644.

Sindafundus.

SINDASVNDVS regiam Gothorum vacuam occupat, illustri inter eos loco, anno Domini 646. Anno sui regni quinto synodum septimam 40. Antistitum, decimo quinto Kal. Nouembris, in ciuitate Toletana congregari fecit, archiepiscopatum Toletanum regente Eugenio. Ei inter cæteros interfuerunt Horotius Emeritæ, Antonius Hispali, & Pafchafius Tarracone Archiepiscopi. His temporibus ex Græcia in Hispaniam venit Andearseus illustris genere, cui Sindafundus consanguineam quādam suam in vxorem dedit, ex qua Eringium procreauit & Theodofredum. Fuit autē Sindafundus catholicus ac deuotus, restaurauit ecclesias per hereticos diruptas tempore Heraclii Imperatoris atui sui, annoque decimo sui principatus apud Toletum excessit ab humanis, vt ait Ritius Neapolitanus. 646.

20

Risifundus.

RISISVNDVS filius Sindafundi, post mortē patris in regno Hispaniarum successit anno ab aduentu Christi 656. Viuente hic patre in clericum puerili leuitate tonsuratus fuit, ac in episcopum electus. In regnum vero assumptus, tres synodos in ciuitate Toletana congregari iussit, sub Eugenio archiepiscopo: quarū primam anno regni sui quinto celebrauit, cui inter cæteros interfuit Horontius Archiepiscopus Hispalensis, & duo supra quinquaginta antistites, 110. vicarii generales, 121. milites. Anno septimo celebrauit secundam, sexaginta episcoporum: anno veto octauo tertiam, siue decimam ab ordine, in qua fuerunt Fegitus Archiepiscopus Hispalensis, Fructuosus Bracharenfis, & 25. Episcopi. Claruit his tēporibus Ildefonsus, vir sanctitate præclarus, discipulus Isidori monachus primo, deinde in Archiepiscopum Toleti electus. Regnauitque Risifundus annis 18. mē-sibus vndecim. Obiit in villa Bamba apud Palentiam, Kal. Septembris, teste Michaelē Ritio. 656.

Bamba.

BAMBA consensu omnium Gothorum, mortuo Risifundo, regnum Hispaniarum obtinuit anno humanæ salutis 674. Mauros Hispaniæ littora cū classe ducentarum septuaginta nauium ingressos ingenti prælio fudit, & igni classem succendit. Per hæc tempora Paulus quidam natione Gallus, adiuuante Renosindo duce Celtiberiæ (quæ nunc *Aragonia* vocatur) aduersus Bambam regem mouit. Bamba vero exercitus sui partem in Auloniam mittens, Barcinonam petiit, eiusque ciuitatis quinque viros generosos in vincula coniecit quorum nomina, Redus, Pompedus, Gontifredus, Vlfadiacus, & Nanfredus fuerunt. Parta autem Bamba cōtra Paulum & Gallos victoria, Toletum rediit, in qua anno sui regni quarto vndecimam synodum celebrari fecit sub Querico archiepiscopo Toletano, cui interfuerunt sedecim Antistites. Sunt qui dicant, hunc ex aratro ad principatum euectum Leonis Romani pontificis beneficio. Tandem ex haustu veneni quod ab Eringio (cuius in Sindafundo meminimus) datū ferunt, in grauissimum morbum incidit, ex quo quum ægre cōualuisset, anno post initum regnum vndecimo, mēse sexto, religionis habitum sumpsit in cenobio de Pampliga, ordinis Diui Benedicti, in eoque annis septenis sanctissime permansit, & ibi sepultus, vt Ritius Neapolitanus & alii scribunt. 674.

30

Eringius.

ERINGIVS filius Andearsei qui tempore Sindafundi (vt diximus) è Græcia venerat, ad religionem transgresso Bamba, dominatum occupat Hispaniarum, depulso Theodofredo Risifundi filio cui regnum perueniebat, anno salutis humanæ 686. Hic Eringius filiam suam Sifilonam Egyptæ è gente Gothorum, sobrino Bambæ, in vxorem dedit, & anno secūdo sui regni synodū ab ordine duodecimam, 36. antistitum: anno quarto, decimā tertiam, 48. Episcoporum: anno quinto, decimam quartam, 12. antistitum, sub Iuliano archiepiscopo Toletano celebrari fecit. Regnauitq; idem Eringius, dum humanis excessit, annis septem, referente Ritio. 686.

An. Chri-
sti.

Egyta.

693. **E**GYTA sobrinus Bābæ, post mortem soceri Eringii regnum Hispaniarum adeptus est anno Saluatoris Iesu Christi 693. Hic anno primo sui principatus decimam quintam synodum 61. Episcoporum sub Iuliano archiepiscopo Toletano: tertio, decimam sextam: quarto, decimam septimam, sub Philippo eiusdem ecclesiæ Archiepiscopo, celebrari fecit. Et quinque annis regno potitus, Toleti naturæ concessit, ut Ritus tradit. Iulianus cognomento Pomerius per hæc tempora (ut supra diximus) claruit. Is ex Iudæo Christianus factus, tantam omnis generis doctrinæ: præcipue autem sacrarum literarum cognitionem est consecutus, ut tertio post Ildefonsum ordine in Toletanū archiepiscopatum suffectus sit. Scripsit vir iste sanctissimus libros complures, obiitque 8. Kal. Martii, quo in ecclesia Toletana festum eius celebratur.

Vitisa.

698. **V**ITISA Egytæ filius, mortuo patre regnum occupauit Gothorū & Hispaniarum anno Iesu Christi 698. Hic Theodofredum quem Eringius regno exegerat, cōfossis oculis Cordubam relegauit, & Fauillam Ducem Cātabriæ, virum inter Gothos illustrem, Tudelæ occidit. Pelagius Fauillæ filius ob metum Vitisæ in Cantabriam aufugit, ut infra dicitur. Multa nefanda ob libidinem suam ipse Vitisa (ut aiunt) lege permisit. Sacerdotibus etenim indixit, ut quot quisque vellet aut posset alere, vxores duceret. Ipse vero nullū intentatum reliquit libidinis genus. Iudæis multa priuilegia concessit. Sed ne peccata eius impunita manerent, Rodericus Theodofredi & Reciloniæ eius vxoris filius, magno exercitu cōgregato aduersus Vitisam mouit, & dignitate regali spoliatum, Cordubam, oculis itidem confossis, anno sui regni nono ablegauit, vbi miserabiliter vitam finiuit, absque honore sepultus, referente Ritio.

Costa.

707. **C**OSTA Roderici frater ætate maior, ac Theodofredi (de quo supra nobis sermo) filius, Imperium Hispaniarum post mortem Vitisæ, consensu omnium Gothorum accepit anno salutis humanæ 707. Hic anno tertio sui regni fato functus est, duobus filiis impuberibus relictis, ut Michael Ritus Neapolitanus scribit.

Rodericus.

710. **R**ODERICVS, ad quem regnum Gothorum Hispaniarumque successionem Theodofredi patris Sindasundi filii perueniebat, omnium Gothorum suffragiis, vita functo Costæ fratre, rex creatus est, anno aduentus Saluatoris Iesu Christi 710. Hic quum filia vel vxori (ut aiunt) Iuliani Comitæ Cantabriæ stuprum intulisset, indignatus Comes, Rodericum regem perdere cupiēs, ex Africa numerosos euocauit exercitus Saracenorum, duce Muza à Miramolino rege cuius hic vices gerebat, missos. Qui in Hispaniam traiciētes anno septimo, mēse sexto eiusdem Roderici, quicquid terrarum à mari ab Pyrenæum longe lateque patet, Cantabris duntaxat & Asturibus exceptis, 30. mēsum spatio in suam conditionem redegerunt. Variis autem præliis quæ biennio per Hispaniam gesta fuerunt, ad 700. hominum millia vtrique cæsa dicuntur. Post interitum Roderici ad oppidum Xericium, Maurorum Duces partæ recēs Hispaniæ permultos imposuerunt Reges, adeo ut annis non amplius 20. ex Maurorum gente 15. Hispaniæ imperauerint. Nam cum Rex omnium votis respondere non posset, populari tumultu vel occidebatur, vel imperium deponere cogeatur. Incidit calamitosa hæc nobilis prouinciæ Hispaniæ alienatio, 13. mensis Nouembris, anno decimo septimo supra septingentos à natiuitate Christi, ut Michael Ritus scribit, & in historia Hispanica probatur.

Pelagius.

717. **P**ELAGIVS, Fauillæ ducis Cantabriæ quem Vitisa occiderat, filius, trucidato patre, ob metum Vitisæ in Asturias se recepit, ibique latitans, dū Hispania à Sarracenis esset occupata, & Rodericus in prælio concidisset, auxilio cœlesti fretus potius quā opibus quas vel nullas vel perexiguas habebat, finitimorum quorundam auxilio regnum accepit, anno Saluatoris Iesu Christi 717. Hic primo ciuitatem Legionis & nonnulla oppida recuperauit cum Alfonso Duce Cantabriæ, cui filiam suam Ermisendam dedit in vxorem: & sic Asturum Legionisque Rex appellari voluit. Qui quum in oppido Cange quod à Mauris inter alia receperat, perinaneret, fato functus est anno imperii sui 20. auctore Ritio Neapolitano: alii scribunt regnasse annos 30. Otgerius Gollantes, Germanus, cognomento Cathe-

Cathelon, his temporibus, id est, anno salutis humanæ naturæ 733. in Cathaloniam cum exercitu mouit, comitatibus eum nouem viris illustribus, sanguine claris, & virtute probatis, quorum nomina cognominaque fuerunt: Napipher Montcada, Galerádus Pinos, Hugo Mataplana, Guillerimus Ceruera, Guillermus Raymūdus Ceruello, Petrus Alemany, Raymundus Anglesola, Gispertus Ribelles, & Berengarius Rogerius Erill. Hi in obsidione Emporiæ ciuitatis, agri Gerundensis, ducem Otgerium fato amiserunt. in cuius locum surrogato Napiphero Montcada, viro illustri, ob metum Sarracenorum, cum exercitu ad Ceritaniæ loca tuta & Pyrenæos montes, vti pueros, vxores, & impedimenta reliquerant, se receperunt, ibique vsque ad aduentum Caroli Magni Imperatoris permanserunt. Sed de ingressu Otgerii surgit opinio, an à Carolo Martello missus sit, vel a Pipino, vt alii dicunt. Nam teste Paulo lib. 6. his temporibus Visigothi omnes qui citeriorem Hispaniam longe ante occupauerant, omni ope destituti, in Caroli Martelli potestatem deuenere. Nam & Luitprandus 28. Rex Longobardorum, genere Gothus, ipsi Carolo copias auxiliares transmisit: ac sic Visigothi qui trecentis quasi annis in Hispania imperauerant, funditus deleti sunt, præter paucos quos Barcinonenses liberauerant. Vnde & nunc Gotholani (vt aliqui opinantur) dicti sunt, vel à Gothis & Alanis qui promiscue citeriorem obtinebant Hispaniam. Antiquitus vero Laletani dicebantur, vulgo nunc Cathalani. Fuerunt autem Alani, Scythiæ populi prope Istrum, vnde Lucanus:

Et sequeretur duos aeterni Martis Alanos.

Fauilla.

FA V I L L A, filius Pelagii, mortuo patre, in regnum Asturiarum Legionisq; successit anno ab adætu Iesu Christi 737. Sed non diu regnavit. nam ab vrsō in venatione laniatus, 737. anno sui regni secundo occubuit.

Alfonso.

AL F O N S V S, Petri Cantabriæ Ducis è gente Gothorum filius, ob vxorem suam Ermisendam, Pelagii Regis filiam, regnum obtinuit anno salutis humanæ naturæ 739. 739. Hic regnum Nauarræ, magnamque Hispaniæ partem, & Lusitaniæ vrbes & oppida complura, eiecto Maurorum præsidio, recepit: ex quo Catholicus cognominatus est. Arianā hæresin quæ in Hispania rursus pullularat, extirpauit. Ex vxore sua filios 3. suscepit, Phroillam, Vimeranum, & Aurelium, filiamque Egimandam, & ex pellice Mauregatum. Regnavitque, quum ab humanis discessit, annis 19. Garcias Ximenes, vir strenuus, qui Rex Sobrarbæ vocabatur, in Aragonia ex stirpe Gothorum genitus, his temporibus claruit, & primus Mauros à Pyrenæorum montium finibus, aliisque propinquis locis armis depulit, ac loca multa breui tempore, quamplurimis ad eum propter victoriæ recētem famam cōuenientibus, ditioni suæ subegit, & magnam Nauarræ prouinciæ partem, fugatis Mauris, Christianis restituit. Obiitque Ximenes anno Christi 758. quum annis 30. regnasset, in ecclesia S. Ioan. Baptistæ de Petra, vulgo *de la Pennya*, à se constructa, sepultus. Gestabat Garcias Ximenes in vexillis & armis arborem viridem, & super eam crucem rubram in croceo campo. Pipinus Iunior, Caroli Martelli Imperatoris filius, collectis copiis in Sarracenos mouit, peremptoque eorum rege, partem Hispaniæ vi cepit. Tandem & ipse senio cōfectus, migravit ad Dominum, relicto post se Carolo Magno filio gloriosissimo.

Froilla.

FR O I L L A, mortuo patre Alfonso, in regnum successit anno Christi 758. 758. Hic regnum Nauarræ obtinuit propter vxorem suam Moynam. Aduersus Sarracenos Galliciam infestantes bella fœlicia gessit, cæsis quinquaginta quatuor millibus Arabum, à quibus ditissima spolia & diuitias consecutus est. Nauarros rebellantes inuasit, Vascones infestos subdidit, & in Asturias reuersus, Vimeranum fratrem manibus propriis ob inuidiam occidit. Sed postea ne peccata eiusdem impunita pertrāsirent, eodem lethi genere, quo Vimeranus, extinctus est à fratre suo Aurelio. Reliquit Froilla ex cōiuge sua filios duos, Vremundum & Alfonsum, regnavitque annis 13. in ciuitatis Ouetenis ecclesia à se condita sepultus. Garcias eius nominis secundus, cognomento Ynegues, filius Garcie Ximenes, in Sobrarbæ regnum mortuo patre successit. Pampilonā primariam ciuitatem Nauarræ, multaque oppida breui spacio temporis à Mauris liberauit, ad cultumque Christi reduxit. Regnavit. annis 30. in cœnobio Sancti Ioannis de la Pennya sepultus, anno ab

Progenies Froilla.

An. Christi.

incarnatione Christi 788. His temporibus vir quidam nomine Asnar, cum quibusdam Christianis præclari nominis, Aragonem fluuium traiciens, castella & oppida multa, lacumq; ciuitatem ad Christianam fidem reuocauit. Quibus prospere gestis, quoniam primus Aragonem superauerat, Aragoniæ prouinciæ Comes appellatus est, post cuius mortem in dicto Comitatu successit Galindus eius filius.

Aurelius.

771. **A**VRELIVS filius Alfonsi, cæso fratre suo, regiam Hispaniarum occupat dignitatem, anno ab incarnatione Saluatoris Iesu Christi 771. Hic Veremundum filium Froillæ ad inuidiam periculumque declinandum in spem successionis adoptauit. Per hæc tempora serui per omnes Hispanias cōtra dominos insurgentes, Aurelii industria verberati, in pristinam seruitutem redacti sunt. Excessit Aurelius ab humanis anno regni sui sexto, prolis expers.

Sillo.

777. **S**ILLO, gener Alfonsi Catholici Regis, cui nupta erat Egimanda, filia eiusdem Alfonsi, sororque Aurelii, depulso Veremundo quem Aurelius adoptauerat, solus regnum administravit anno salutis humanæ naturæ 777. Hic pacem ignominiosam, male tamen obseruatam, cum Arabibus firmavit, Galliciamque rebellantem domuit: & quum annis sex, vel (vt aliqui scribunt) octo regnasset, diem clausit extremum.

Mauregatus.

783. **M**AUREGATVS siue Magaretus, Alfonsi cognomento Catholici expellice filius, mortuo Sillone regnum occupat anno ab aduentu Iesu Christi 783. Sarracenorum præsidio cum quibus fœdus iunxerat, firmatus, pactus (vt aiunt) cū Maurorum regibus, quotannis virgines quasdam in stipendiū mittere. Hic Alfonso Catholico patri suo valde dissimilis fuit. Illo enim nullus optimis quibusque viris fuit deditior: hoc autem nemo sceleratis coniunctior. Illo nullus principum suo tempore castior: hoc nullus nefariis voluptatibus inclinatio. Illo nullus liberalior: isto nullus rapacior. Illo nullus animosior: hoc nullus timidior. Quæ non permittente Deo, omnium applausu è medio sublatus est, anno tertio sui regni.

Veremundus.

786. **V**EREMVNDVS, filius Vimerani, nepos Alfonsi cognomento Catholici, Mauregato iā fato functo, in regnum Hispaniarum successit anno Saluatoris Iesu Christi 786. Hic memoria repetens se adhuc priuatum in ordinem diaconatus esse cooptatum, mortua vxore sua, ex qua Raymirum & Garciam filios procreauit, Alfonsum eius cōsobrinū, Froillæ filium, pro se regnare iussit, & continuo in religionem transiit, anno regni sui secundo. Fortunius, filius Garcie cognomento Yneguis, mortuo patre in regnum Sobrabæ successit. Hic filiam Galindi, Aragoniæ Comitis, in vxorem duxit, & ratione coniugii Comitatus Aragoniæ titulos accepit: ex qua vxore Sanctium genuit filium, qui mortuo patre in regnum successit. Regnavitque Fortunius annis 27. quum ab humanis discessit.

Alfonsus II.

788. **A**LFONSVS eo nomine secundus, cognomento Castus, filius Froillæ, regnum Asturiarum Galliciarumq; accepit per resignationem (vt diximus) Veremūdi, anno Domini 788. Hic acceptis à Carolo Magno auxiliaribus copiis, superatisque Sarracenis qui fines Asturum ferro ignique populabantur, Vlyssiponam ciuitatem Lusitaniæ quæ nunc Portugalia dicitur, suæ ditioni subegit, è quorum manubiis Ouetensem & Asturicensem erexit ecclesias, dotauitque redditibus. Et vergente in senium ætate, cum improlis esset (vxorem siquidem religione ductus neque duxit, neq; mulierem attigit, vnde illi Casto cognomen) totius populi consensu Raymirus Veremundi filius Rex creatur, postquam annos 41. regnauerat. Hoc Alfonso regnante, in Ouetenfi templo fama est crucem auream, sine humano artifice factā, repente cōparuisse, quam Rex qui eam primus aspexit, sacerdotibus ostendit, & religiosissime seruari iussit. Sanctius Garcias, Fortunii filius, patre fato functo, regni gubernacula Sobrabæ accepit. Hic in Mauros ducto exercitu, tota sibi fere Nauarræ prouincia subiecta, præliū cōmittens, hostiū multitudine circumuētus, sine prole occiditur. post cuius mortē, Sarraceni regnū Nauarræ & Sobrabæ, partemq; Aragoniæ per

per aliquot annos possederunt. Etsi Sobrarbæ regnum finem accepit, vbi sub quatuor regibus 97. annis regnatum est, quorum iterum nomina & tempora subiicimus.

Sobrarbæ regum Epilogus.

1	<i>Garcias Ximenes</i>	<i>annis 30</i>	3	<i>Fortunius</i>	<i>annis 27.</i>
2	<i>Garcias Ynègues</i>	<i>annis 30</i>	4	<i>Sanctius Garcias</i>	<i>annis 10.</i>

Carolus Magnus Imperator, filius Pipini Iunioris, anno Christi 796. in Hispaniã mouens aduersus Sarracenos à fide nostra alienos, Pampilonem Cæsaraugustamque nobilissimas ciuitates vi cepit, captasque militibus suis diripiendas concessit, nullas præscribens pacis conditiones, nisi Christi fidem integre reciperent. Qui vero in præsidio Barcinonæ erant, Carolo, audita victoria, confestim deditionem fecerunt. Nam Zatus Barcinonensis præfectus cum ipsa vrbe in Caroli partes transiit. Legati quoque Oscensium ad Carolum petentes supplicatum venerunt, vt ciuitati parceret, nunciantes Sarracenos quibuscum ipsis erat ea ciuitas communis, Christianæ fidei cultum sponte suscepisse. Per hæc tempora Turpinus Remensium archiepiscopus, & nouem cum eo antistites, iussu Caroli, ædem D. Iacobi sacram Compostellæ Galliciæ dedicarunt. Mortuo autem Carolo, quū Naydo Aquitaniæ præfectus rebellasset (vt Platina & alii narrant) Abderamini Sarracenorum Regis auxiliis fretus, Ausoniam Hispaniæ citerioris urbem, quæ nunc Vicensis vocatur, dolo captam & direptam occupauit, castellaque aliquot valide munita, & magnam Hispaniæ partem, deficientibus populis occupat. Solus autem Bernardus Barcinonensium Comes, terra marique vexatus, in Imperatoris fide permansit. Sed priusquam Pipini copiæ quem Ludouicus Imperator ad id bellū præmiserat, subsidio adesse potuerint, Naydo Barcinonensem Gerundensemque agrum insigni clade affecit. Tunc Ludouicus eius nominis primus, cognomento Pius, secundus à Carolo Gallorum Imperator & filius, ex mandato patris Barcinonam venit, anno Iesu Christi 815. de pulsisque Sarracenis, mortuo iam Bernardo Comite supradicto, Iamfredo eam gubernandam dimisit, anno Christi 825. Ab hoc Iamfredo postea originem traxerunt Comites Barcinonæ. Froyllanus Episcopus Legionensis per hoc tempus clauit, cui Alfonso, eo nomine secundus Legionis Rex, facultatem dedit ædificandi monasteria & cœnobia, & eligendi monachos vita probos qui ea colerēt, & Christianæ religioni militarēt. Multa de Froyllani sanctimonia leguntur, quæ causa preuiritatis omittimus. Per hæc tempora diuus Attilanus, episcopus Zamorensis clauit, qui annum agens quintum & vicesimum, ad monasterium Moreola iuxta Zamoram se contulit: tandem creatus est episcopus Zamorensis, & sanctissime vixit, quem vita functum Urbanus secundus papa in sanctorum numerum reulit. Cuius natale tertio Nonas Octobris celebratur.

Raymirus.

RAYMIRVS filius Veremundi, regnum Asturiarum, Galliciæ, & Nauarræ, Alfonso iam re viuis sublato, paternum decus accepit anno humanæ salutis 829. Hic cum fratre suo Garcia, filio Veremundi (vt diximus) Hispalim à Sarracenis recuperauit. Vxorem duxit Vrracam, ex qua filium genuit Ordonium, qui mortuo patre in regnum successit. His temporibus Nepotianus Comes Palatinus regnum occupare tentauit, cui Raymirus festina & armata manu restitit, copiisque fugatis bello cepit, ac in monasterio retrusum vitam finire coegit. Normannis ingenti classe littora Galliciæ infestantibus, valida manu occurrit, habitoque cum iis conflictu 70. hostium naues succendit, & laceratis eorum copiis, qui euaserant, inglorios abire coegit. Hic felix Rex cum Sarracenis apud Calagorinã ciuitatem decertauit, in quo bello (vt aiunt) diuus apostolus Iacobus in albo equo pugnās apparuit & cæsis multis Arabū millibus, Calagorina cum adiacentibus locis in deditionē Raymiri deuenit. Regnauit annis sex, mensibus nouem, & in Ouetensi ciuitate (vbi diem clausit extremum) sepultus est. Per hoc tempus per Arabas siue Mauritanos, ducēti monachi ordinis S. Benedicti, vna die passi sunt pro fide Christi martyrium iuxta ciuitatem Burgensem. Victor in Ceresano oppido Hispaniæ his temporibus à Mauris corona martyrii donatus, à Christo cœlestium numero aggregatus est: cuius natale 7. Kal. Septembr. apud Burgensem diœcesin celebratur.

Ordonius.

ORDONIUS Gothorum principatum, post mortem patris sui Raymiri, obtinuit anno Christi saluatoris nostri 836. Hic aduersus Vascones rebellantes exercitum congre-

gavit, quibus subactis, & prouincia in ordinem redacta, reditum ad suos parans, comperit Arabes Lusitaniam depopulari, quos facta irruptione deuicit atque in fugam coegit. Muzam principem Sarracenorum patriam infestantem, trucidatis quadraginta equitū milibus, insigni clade affecit, & Lupum Muzæ filium Toleti imperitantem, principatui suo subiecit. Cauriam & Salmanticam à Mauris recuperauit. Vxorē duxit Mandimyam, ex qua filios sex, Alfonsum, Veremundum, Henricum, Froillam, Minium, & Ordoniū procreauit. Is quū ab humanis excederet, principatum ad decennium tenuerat. Iamfredus (cuius nobis supra fuit mētio) per id tempus Barcinonæ Comitatum regebat, qui quū ad regem Ludouicum Franciæ perrexisset, apud Narbonam ciuitatem à militibus ipsius regis, per inuidiam, affectu dominādi interemptus fuit, anno principatus sui 60. Eo mortuo, 10 filius eius vnicus Iamfredus impuber remansit in potestate Flandriæ Comitis, instātē Ludouico Rege Francorum.

Alfonsus.

846. **A**LFO NSVS eo nomine tertius, cognomento Magnus, à morte patris sui Ordonii regis germanus Galliciam vsurpare tentans, ab iisdem populis cæsus est. Cæteros autem fratres quum suspectos Alfonsus haberet, omnes oculis priuauit. Cæsaraugustam restaurauit, Lusitaniam (quæ nunc Portugallia dicitur) expulsi Sarracenis, Christianis incolendā tradidit, Conimbricam Viseumque eiusdem prouinciæ ciuitates recuperauit, Zamoram 20 condidit. Vascones præterea, Nauarrosque qui tunc à Mauris acriter oppugnabantur, ab obsidione liberauit. Hic etiam (vt scribit archiepiscopus Toletanus) templum S. Iacobi apostoli primum excitasse legitur, & Ouetense metropoliticum constituisse. Ad quē Ioannes octauus Pontifex scripsisse dicitur, hoc modo: *Ioannes seruus seruorum Dei Alfonso Hispaniæ Regi Christianissimo salutem & benedictionem.* Ex cuius scripti autoritate Hispaniæ regē in primis orthodoxum existimant. Sub hoc militasse dicitur Bernardus cognomento Carpius. Liberos habuit quatuor: Garciam, Ordonium, Froillam, & Gondissaluum, qui Archidiaconus fuit Ouetensis ecclesiæ. His temporibus refert Lucas Tudenſis, apud Cordubam à Sarracenis tunc occupatam, regnasse quendam nomine Mahometum. Alfonsus autem quum annis 40. regnasset, naturæ concessit. Per hoc tempus, videlicet anno Christi 874. vrbs Burgenſis, vulgo Burgos, olim dicta Mas Burgi, aliis Brauum, siue 30 Auca, iubente Comite Didaco domino Castellæ, nouis colonis habitari cœpta est, vt habet Hispanica historia. His temporibus apud Cordubam ciuitatem Pelagius ætatis decē fere annorum, in carcerem detrusus ab Abdarameno Rege, quum abnegare Christum nollet, martyrium glorioſe suum compleuit 6. Kal. Iulii. Iamfredus eo nomine secundus, cognomento Pilotus, à pilorum multitudine, filius (vt diximus) Iamfredi quem milites Regis Franciæ necauerunt, in Comitatu Barcinonenſi successit. Hic Salomonem qui patrem suum occiderat, manibus propriis interemit, & Comitatum Barcinonenſem ab illo prius occupatum, sibi ex iure vendicauit. Vxorē duxit Guideluindim filiam Comitis Flandriæ, ex qua liberos quatuor habuit: Radulſum qui primus fuit in ordine cœno- 40 bii Beatæ Mariæ Riuopulli, quod Iamfredus à fundamētis primitus construxerat anno Christi 888. postea vero Episcopus Vrgellenſis electus: Iamfredum qui veneno mortuus est: Mironem qui mortuo patre in Comitatibus Barcinonæ, Bisulduni, Rosilionis & Ceritanæ successit: & Sunyerum postea Comitem Vrgellenſem. Huic Iamfredo Ludouicus Rex Franciæ, quicquid in Barcinonæ, Russinonis, & Ceritanæ principatu iuris habebat, totum & integrum liberaliter dedit, vt propriis viribus aduersus Mauros prouinciam tueretur, anno incarnationis Saluatoris Christi 875. Iamfredus itaq; anno sui principatus 27. ab humanis excessit, anno Christi 912. cuius corpus in monasterium Riuopulli deportatum fuit. Sunt qui dicant, huius temporibus beati Vincentii corpus à Valētia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albienſem vltioris Gal- 50 liæ deportatum.

Garcias.

886. **G**ARC IAS gubernacula rerum patrē Alfonso defuncto subiit, anno salutis humanæ 886. Is breui tempore præclara bella contra Arabes confecit, & Ayolam Regē Maurorum cum magna præda captiuum fecit, ex qua preciosiora spolia ecclesiæ S. Saluatoris Ouetensis contulit, vbi nunc & ipse iacet sepultus, quum ad tertium annum regni sui peruenisset: nec ex se prolem reliquit. Nunilo & Alodia virgines, sorores, sub idē tempus id est, anno Christi 851. in Osca citerioris Hispaniæ ciuitate, quum in fide Christi proficientes,

ficientes, ieiuniis, orationibus, & vigiliis incumberent, à Mauris martyrium acerbissimū fortissime pertulerunt. An. Christi
sti.

Ordonius II.

ORDONIVS eo nomine secundus, in defuncti fratris locum suffectus, regnum accepit anno ab incarnatione Iesu Christi 889. Hic prudens & sagax victorias plurimas contra Arabes obtinuit, totam fere Lusitaniam deuastauit, Alarim castrum occupauit, ecclesiam Legionensem plurimis redditibus ornauit & auxit. Semel tantum à Mauris victus fuit: quo bello Legionensis & Asturienſis episcopi, viui in hostium potestate deuenere, quorum Asturienſis iussu Abderæ Maurorum Regis apud Cordubam martyrio coronatus est. Hic Ordonius quatuor Comites Castellæ qui tunc Regi Legionis subiciebantur, interposita fide publica ad se vocatos, iuxta Carrionem oppidum dolo cepit, & apud Legionem in carcere necari iussit. Fuerunt autem Comites interfecti, Nunius Ferdinandus, Donus Alnudus, Alius Didacus filius Doni, & Ferdinandus Sul. Ob quod scelus Castellæ prouincia quæ hætenus regibus Legionis parebat, à subiectione se subtraxit, quosdamque ex sua nobilitate creauit qui de publicis priuatique controuersis inter eos cognoscerent: eosque Iudices appellari placuit. Ex his alteri Nunio Rasaurauo nomen fuit, à quo Ferdinandus Gonsalvus: alteri Layno Caluo, vnde Rodericus Didacus cognomēto Cidus, viri bellica virtute illustrissimi, originem duxere. Ordonius itaque quum ex coniuge filios Alfonsum Raymirumque reliquisset, anno octauo sui principatus, mense sexto diem clausit extremum.

Froilla II.

FROILLA eo nomine secundus, Alfonsi Magni filius, post mortem Ordonii sui fratris, in se principatum transtulit, anno salutis humanæ naturæ 898. quo tamē vt fraude queſito (quum ad liberos Ordonii regnum pertineret) diutius frui non potuit. Nam vno post anno duobusq; mensibus, lepræ morbo correptus interiit, quatuor relinquens filios, Alfonsum, Raymirum, Ordonium, & Froillam nomine paterno.

Alfonſus IV.

ALFOVS eius nominis quartus, mortuo patre Froilla, in imperium successit anno Christi 899. Qui monasterium ingressus, in religionis verba iurauit, regnumq; Raymiri fratri dimisit: sed paulo post facti pœnitens, religionem quam professus erat aspernatus, regnum quo cesserat repetiit. Vnde a fratre Raymiri captus, oculis effossis luce priuatus est, Ordonio filio cui cognomen Malus, ex Imena superſtite relicto, sui regni anno 5. mense 7. At Raymiris hanc crudelitatem pietate constructi a se templi pensauit, in quo eum honorifice tumulauit. His temporibus prouincia Castellæ a Romanis olim castellorum præfectis Castellæ nomen accepit, & à iudicibus a nobilitate sua (vt diximus) creatis, regi cœpta est.

Raymiris II.

RAYMIRIS eius nominis secundus, fratre Alfonso quarto concedente, rerum potitus est anno humanæ salutis 904. Hic duos habuit filios, Ordonium & Sanctium, quorū vterque deinceps post patrem imperarunt. Hic Raymiris sociatus Ferdinando Gondisaluo primo Castellæ Comite (quem Comitatum in feudum a Rege Legionis tenuit) apud Osmam ciuitatem contra Arabes victoria gloriosa potitus est: & rursus apud Simancas grauissimo bello commisso, 80. millibus Arabum trucidatis, Abenayrum Sarracenū CæsarAugustæ Regem viuum cepit. Raymiris itaq; in principatu suo annis vndeuginti, duobusque mensibus regnauit, dum ab humanis excessit. Ennicus cognomēto Arista, ex Gothica gente, vel (vt alii volunt) ex Comitatu Pigorrenſi, per hæc tēpora, hoc est, anno Domini 912. ex montibus Pyrenæis cum exercitu descendens, magnas Maurorum copias deleuit, & victor in Nauarram rediens, princeps à Nauarris & Aragonibus eligitur: vbi armorum certaminibus ardens, fatis concessit, & Garciam Ennicum filium reliquit. Miron (vt diximus) filius Iamfredi secundi, mortuo patre, per hoc tempus, anno Iesu Christi 912. in Comitatu Barcinonenſi successit. Hic per annos 17. principatum cōtinua pace gubernauit, liberos ex vxore tres habuit: Iamfredum quem sibi successorem reliquit: Oliuanum qui Comes Bisulduni, Rossilionis, & Ceritanix fuit: & Mironem, Gerundæ Comitem & Episcopum. Obiit Miron Comes Barcinonæ, anno Domini 929. & filiis admodū parulis Sunyerum fratrem suum tutorem & principatus gubernatorem instituit.

916. **O**RDONIVS eo nomine tertius, filius natus maximus Raymiris, mortuo patre regnum suscepit anno ab adventu Christi 916. Vrracam, filiam Ferdinandi Gondissalvi Castellæ Comitis, uxorem duxit. Quem Ordonium quum Sanctius eius frater, Garcie Regis Navarrae matris suæ fratris, eiusque auunculi Ferdinandi Gondissalvi opibus, è regno deturbare tentasset, consiliaque non successissent: Ordonius Vrracam uxorem dimisit, aliamque superduxit. Cæterum quia Galicia fauebat Sanctio fratri, Ordonius congregato exercitu Gallecos perdomuit. Et quum annis 25. regnasset, Veremundum relinquens filium, naturæ concessit. Garcias Ennicus, patre Ennico Arista defuncto, in Aragoniæ regnum per hæc tempora successit, vir non minus armis strenuus, quam vita & moribus integer. Cui nupta fuit Vrraca, foemina virtutibus & genere nobilissima, ex qua natus fuit Sanctius Garcias, cognomento Abarca, forte (vt historia Aragonum narrat) cæso Vrracæ ventre, qui in regno successit.

Ordonius IV.

941. **O**RDONIVS huius nominis quartus regnare cœpit anno ab incarnatione Christi 941. Huic cognomentum fuit Malus, filiusque fuit Alfonsi quarti, vt diximus: & quia regium iniuste sibi nomen arrogavit, populus Sanctium Ordonii tertii filium in regem petebat, qui non multo post apud Cordubam Ordonium prælio victum interemit. Quamdiu regnauerit hic Ordonius, minime ob eius temporum perturbationem constat: sed ab aliquibus anni 20. ei dantur. Iamfredus eo nomine tertius his temporibus patre Mironæ defuncto, in Comitatu Barcinonæ sub patruo Sunyero tutore Vrgellensi Comite annos 16. permansit: ætatem vero pupillarem egressus, annis 19. in principatu fuit. Hic ab humanis discedens absque liberis, dominiū reliquit Bortello Sunyeri Comitis Vrgellensis filio, patrue li suo, quod Oliuanus eius frater ad gubernandum minus esset idoneus, propter linguæ balbutientis impedimentum. Non enim vocem poterat emittere, nisi prius terram manibus effodisset: vnde cognomine Abreta fuit appellatus. Obiit Iamfredus anno Domini 964. Ermengaudus Sunyeri supradicti Comitis Vrgelli filius, Episcopus Vrgellensis, per hæc tempora claruit, vir adeo pius, vt merito in sanctorum numerum relatus sit, cuius natale Kal. Nouembris celebratur.

Sanctius I.

961. **S**ANCTIVS eo nomine primus, Crassus ab habitu corporis cognominatus, filiusque Ordonii tertii, regnare cœpit anno salutis humanæ naturæ 961. Hic quum tantam saginæ molem vix ferret, ad eamque leuadam nihil intentatum relinqueret, Cordubam Abderamari regiam qui Sarracenis imperabat, impetrata prius ab eo pace, anno regni sui 13. profectus est. Vbi inter medicorum experimenta, quorum magna turba apud Abderamarum erat, herbe cuiusdam vi ad maciem deductus, haud ita multo post excessit, non sine veneni dati suspitione, filium Raymirum relinquens. Viuens Castellam quam Ferdinandus Gondissalvus a Rege Legionis in feudum tenebat, ex fœdere liberam esse iussit. Sanctius Garcias cognomento Abarca, mortuo patri in regnum successit Aragoniæ, uxoremque duxit Todam, ex qua liberos vtriusque sexus quinque habuit: Garciam Sanctium qui in regnum successit, Vrracam quæ nupsit Alfonso regi Legionis, Sanctiam quæ Raymiro Castellæ, Mariam quæ Ordonio Legionis, & Blanquam quæ Nugno Comiti Cantabrię. Fuit Sanctius bellicosissimus: siquidem Mauris victis ac depulsis à Cantabris & Pyreneorum mortium finibus, ad Naiaram ciuitatem peruenit. Regnauit Sanctius, dum ab humanis discessit, annis 56. filium Garciam Sanctium relinquens hæredem, eiusque corpus in ecclesia S. Ioannis dela Pennya humatum est. Borrellus, mortuo Iamfredo fratre patrue le (vt diximus) his temporibus principatum obtinuit Barcinonæ, quo tempore Mauri ciuitatem Barcinonam Kal. Iulii, anno Christi 985. occupauerant: sed eodem anno Borrellus eam recuperauit, & Sarracenos à tota prouincia Barcinonensi breui tempore eiecit, ibique reliquo vitæ suæ tempore tranquillissime vixit, & finem Maurorum bellis imposuit. Liberos ex uxore duos habuit, Raymundum Borrellum qui patri successit, & Ermengaudum qui Vrgelli Comes fuit: principatumque tenuit annis 28. obiit vero anno Christi 993.

Raymiris III.

974. **R**AYMIRIS eo nomine tertius, Sanctio patre defuncto, in principatu successit anno humanæ salutis 974. ætatis annum agens quintum. Ex consilio matris cum Arabibus pacem

pacem init, Gundriedum Normannorum regem, littoribus Galliciæ magna classe ap-
 pulsum, vrbesq; & municipia vastantem, cum Sanctio Gundissaluo Castellæ Comite, eo-
 rum nauigiis succensis, ad vnum interemit. Interim Arabes, violata pace quæ inter eos &
 Raymiris sancita erat, Zamoram aggressi funditus subuerterunt. Vrracam nobili ortam
 loco duxit vxorem Raymiris, tametsi ætate & actibus puer, insolentius se gereret. quapro-
 pter Galleci, contempta regis ætate, Veremundum regis Ordonii filium, regem apud
 Compostellam sibi creauerunt. Contra quem valido exercitu progressus Raymiris, præ-
 lio commisso vtrique inuicti discessere, non sine graui vtriusque gentis cede. Obiit Ray-
 miris apud Legionem ciuitatem nullis ex se liberis relictis, quum regnasset annis 25. San-
 ctius Gondissaluus, mortuo patre Ferdinando, in comitatu Castellæ successit. Ex vxore
 sua suscepit Garciam Gondissalum, & Eluiram, quæ nupta fuit Sanctio regi Aragoniæ
 & Nauarræ cognomento Maiori. Garcias Sanctius, Sanctii Garcie (dicti Abarca) filius,
 regnum Aragoniæ patre fatis functo his temporibus obtinuit. Tremuli cognomen à tre-
 more quo futura bella præsentiscens corripiebatur, assecutus est, tametsi in prælio fortis
 esset & intrepidus. Regnauit annis 28. quum ab humanis discessit. In Ecclesia S. Ioannis
 de la Penñya sepultus est, Sanctium filium relinquens, qui in regno successit. Raymundus
 Borrellus in patris Borrelli demortui locum, in Comitatu Barcinonæ, per hæc tempora
 suffectus est. Huic Berengarium filium vnicum Ermesenda vxor peperit, qui ab eo Co-
 mitatum obtinuit. Vir fuit Raymundus Borrellus in re militari strenuus. Nam ab Alfonso
 Legionis rege contra Mauros accitus, in vltiorem Hispaniam libenter profectus est, &
 præcipua parte Comitum ac militum Cathalonix instructus, iuxta Cordubam eidem Al-
 fonso magnos etiam ductanti exercitus se coniunxit. Vbi cum Mauris conflictu habito,
 strenue pugnatum est, & victoria consecuta, in Cathaloniam Raymundus Borrellus cum
 omnibus equitibus suis rediit, præter Ermengaudum fratrem suum, Vrgelli Comitē, qui
 prælium primus ingressus, à Mauris multis confossus vulneribus cecidit. Obiit autem
 Raymundus Barcinonem reuersus, anno regni sui 24. & à parta Christianis salute 1017.

Veremundus 11.

VEREMUNDVS eo nomine secundus, Ordonii tertii filius, affectato regno Legio-
 nensi potitus est, anno salutis humanæ 999. In quem ducto Almanzor Maurorū rex
 exercitu, primo quidem congressu pulsus est, sed instaurato prælio Veremundum vicit,
 atque in fugam vertit. In qua expeditione Legionem urbem expugnauit. Aggressus ex in-
 de prouinciam Galliciæ, Compostellanam diripuit ecclesiam: à corpore tamen D. Iacobi
 Apostoli abstinuit, perterritus (vt ferunt) quodam fulgore diuinitus apparente: ex eo-
 que metu soluta aluo, cum incidisset in morbum dysenterix, huic bello finem dedit. Post
 hæc autem Veremundus & Garcias coniunctis copiis, magnam Almanzori cladem intule-
 re. Itaque parta victoria Veremundo cessit. Quapropter animi dolore consternatus Al-
 manzor, paulo post è vita decessit. Veremundus autem hac victoria elatus, superbe nimis
 ac crudeliter erga omnes se habuit, & Compostellanum Ouetensemq; præfules in carce-
 rem coniecit. Cæterum Ouetensem paulo post, viso portento quodam admonitus, libera-
 uit, facinusque suum detestatus, aliis compensauit officiis. Nam S. Iacobi loca sacra quæ
 ab hostibus diruta fuerant, restituit. Duas habuit vxores: ex priore, Alfonso filium, ex
 posteriore, Terasiam filiam reliquit: quumq; annis septenis regnasset, diē clausit extremū.

Alfonsus V.

ALFONSVS eo nomine quintus, mortuo Veremundo, in Legionis regno succes-
 sit anno salutis humanæ 1006. Hic adolescens cum esset, prauo ductus consilio, 1006.
 Terasiam sororem pertinacissime recusantem ad nuptias Abdalæ qui Sarracenis Toleti
 imperabat, auxilia ab eo pactus contra regem Cordubæ, compulit. Verum enimvero Te-
 rasia virgo sancta, infidelis viri nuptias congressumq; detrectauit. Quæ quanquam sæpe
 precibus, sæpe minis vexata fuisset, mox tamen eo extincto liberata, sese Deo in cœnobio
 perpetuo dicauit. Vrracam, Garcie Ennici regis Aragoniæ filiam, Alphonsus duxit vxo-
 rem, ex qua liberi fuerūt, Veremundus qui patri successit, & Sanctia quæ prius Garcie fi-
 lio Sanctii Comitis Castellæ nupta, eo in finibus Legionis interempto, Ferdinandi matri-
 moniū, Sanctii cognomento Maioris, regis Nauarræ filii, secuta est, qui postea rex Castel-
 læ appellatus est, ac regnum Legionis per vxorem adeptus est. Agebatur annus vigesimus
 sextus ex quo Alphonsus regnare cœpit, quum in oppugnatione Visei, quod oppidum
 Mauri præsidio firmatū in Portugallia tenebant, telo vulneratus interiit. Garcias Gundis-

An. Chri-
sti.

saluus Comitatus Castellæ, defuncto patre Sanctio (vt diximus) per hæc tempora præ-
rat. Huic Sanctia filia Alfonsi quinti nupta fuit. Quo in finibus Legionis interempto, prin-
cipatum suscepit eius soror Eluira, vxor Sanctii Nauarræ regis cognomento Maioris. San-
ctius cognomento Maior, Aragoniæ & Nauarræ rex, mortuo Garcia Sanctio Tremulo
patre, in regnum successit, vxoresque duas habuit: primam nomine Eluiram, fœminam
nobilissimam, ex qua Raymirum genuit, sibi in regno Aragoniæ successorem: qua mortua
aliam superduxit, Sanctii Gondissalui Comitis Castellæ filiam, nomine Maioram, ex qua
liberos habuit, Ferdinandum, postea Legionis & Castellæ regem, Garciam Nauarræ, &
Sanctium, quem nonnulli Gonsalum nominarunt. Hic rex Vasconiæ siue Sobrarbæ fuit.
A quibus ad hoc vsque tempus, cuiusque prouinciæ descendunt ordine reges. Hic San- 10
ctius Maior quum cum Ferdinando filio ex vxore Sanctia, filia Alfonsi eius nominis quin-
ti, Legionis occupasset regnum, & idem Ferdinandus patri Sanctio curam commisisset,
appellari voluit totius Hispaniæ Imperator. Mauros siquidem omnes à Nauarræ, Arago-
niæ, Castellæ, Legionis, Portugalliæ, Cantabriæ, & Vasconum finibus exterminauit, re-
gnauitque annis quatuor & quinquaginta, dum ab humanis excessit anno Christi 1018.
cuius corpus sepultum iacet in ecclesia S. Saluatoris Ouetanæ ciuitatis apud Astures: Im-
peratricis autem eius vxoris, in ecclesia S. Ioannis de la Pennya.

Veremundus. III.

1015. **V**EREMVNDVS huius appellationis tertius, patre Alfonso interempto, continuo in 20
eius subiit locum anno humanæ salutis 1015. qui non multo post, orta dissensione in-
ter eum & Ferdinandum Sanctiæ sororis virum, apud Carrionem oppidum in apertum
Martem prorupit, collatisque signis in acie cecidit, anno imperii sui decimo. Ferdinandus
itaque victor effectus, vxoris suæ prætextu Legionis regnum occupauit, patrique suo Sanctio
Aragonie Nauarræque Regi eiusdem curam commisit, qui Castellam per Eluiram coniugē
consequutus obtinebat. Petrus quidam Compostellanus Archiepiscopus per hoc tem-
pus & fide, & eruditione, & conuersatione, moribusque insignis fuit, & inter cetera cum
beatissimæ virgini Mariæ addictissimus haberetur, nonnulla in eius laudem composuit.
Berengarius his temporibus, anno Iesu Christi 1017. mortuo patre Raymundo Borrello,
Comitatum Barcinonæ obtinuit. Qui administratione suscepta, militarem dignitatē cæ- 30
teraque virtutes principibus maxime necessarias minus exercuit: ideoque à Sarracenis ma-
gnam prouinciæ Tarraconensis partem amisit. Liberos ex vxore sua Gualia sustulit Ray-
mundum Berengarium qui in Comitatu Barcinonensi successit patri, Guillelmum Be-
rengarium Comitem Minorellæ, & Sanctium qui Prior monasterii D. Benedicti Bagen-
sis, & post mortem fratris, Comes Minorellæ fuit. Obiit autem Berengarius anno Domi-
ni 1035. cum administrationem regni habuisset annis duodeviginti.

Ferdinandus I.

1025. **F**ERDINANDVS huius nominis primus, suæ prætextu vxoris Sanctiæ (vt diximus) Le-
gionis regnum occupat anno Christi 1025. per Eluiram matrem Comitatum Castellæ 40
consequutus. Eluira namque successerat fratri Garcia Gondissaluo Comiti cui Castella
parebat. Et hucusque, à Pelagio primo regum Legionis & Asturū titulus durauit, exinde Ca-
stellæ Legionisque dicti sunt. Hic ex vxore sua liberos habuit Sanctiū, Alfonso, Garciam-
que, & Eluiram: ex pellice autē Ferdinandū, qui in collegium Cardinalium cooptatus est.
A Mauris itaque Ferdinandus rex Conymbricam ciuitatem potioremq; Portugalliæ partē
recepit. Viuens regna distribuit liberis, Sanctioque natu maximo Castellam, Alfonso Le-
gionem Asturiamque & Transimenam: filiabus Vrracæ & Eluiræ contulit Zamoram &
Taurū, Alfonso fratre id petente: Garcia vero Galliciā & Portugalliam administrandam
dedit: annoque 47. mense 8. imperii sui diem clausit extremē, in ædem D. Isidori apud Le-
gionem illatus. Rodericus Viuaris, cognomento Cidus, his temporibus clauit, qui 50
sæpe victis acie Sarracenis Valentiam recepit, atque sui iuris fecit. Huius res bellica vir-
tute gestæ, particulari commentario descriptæ circumferuntur. à quo (vt ferunt) originē
trahunt Mendoza familie. Raymiris filius Sanctii, cognomento Maioris, mortuo patre,
per hoc tempus in regno successit Aragoniæ. Vxorem duxit Ermisendam, alio nomine
Gilbigam, Armeniacis & Bigorre Comitis filiam, ex qua liberos habuit duos: Sanctium
qui successit in regno, & Gondissaluum qui Iaccésis episcopus fuit. Habuit & filias totidē:
Terasiam quæ nupsit Comiti Prouinciæ, & Sanctiā quæ Comiti Tolosane habuit præterea
spurium nomine Sanctium, cui Ayuarium & alia oppida cum suis confinibus dederat, &
Comitis titulo ornauerat. His temporibus occiso Sanctio rege Vasconiæ siue Sobrarbæ
absque

*Ferdinandi I.
soboles.*

- absque liberis, Raymiri Vascones sese tradiderunt. quæ causa fuit, ut à Ferdinando rege Castellæ fratre occideretur, anno regni sui 46. ab incarnatione Christi 1063. cuius corpus vna cum vxore sua requiescit in ecclesia S. Ioannis dela Pennya. Raymundus Berengarius eo nomine primus, defuncto patre Berengario, anno Domini Iesu Christi 1035. in principatu siue Comitatu Barcinonæ successit. Hic militari virtute præclarus, non solum partem Barcinonæ principatus à Mauris occupatam recuperauit, sed etiam Maurorum reges duodecim, campestri prælio victos, sibi tributarios fecit: vnde subiugator Hispaniæ, ac murus Christiani populi, Augustusque serenissimus denominatus est. Vxores habuit duas: ex altera nomine Helisabeta, Petrum Raymundum, & Berengarium Raymundum: ex altera dicta Almodes, Raymundum Berengarium habuit: quorum Petrus Raymundus periit veneno, à nouerca (ut aiunt) dato. Raymundus Berengarius itaq; Comes quum annis 42. regnasset, à vita migravit 6. Kal. Iunii, anno Christi 1076. & in ecclesia cathedrali Barcinonæ à se condita sepultus fuit, vna cum Almode cōiuge, in cuius sepulchro quod adhuc cernitur, intus epigramma reconditum est. *Hic est Raymundus Berengarius, Princeps Barcinonæ, Comes Gerundensis & Marchio Ausonensis, qui mortuo patre Berengario Comite, non tantum partem Barcinonæ principatus à Mauris occupatam recuperauit, verum etiam Reges duodecim Maurorum, campestri prælio victos, sibi tributarios fecit: vnde cognomen sortitus est, Propugnator & Murus Christiani populi.* Hic vna cum Almode Comitissa coniuge sua constitutiones Cathalonix, vulgo *Vsatges*, condidit. Ecclesiā hanc cathedralem Barcinonensem, sedente Guilaberto pontifice, sub honore sanctæ Crucis, sanctæq; Eulaliæ 14. Kal. Decemb. anno ab incarnatione Iesu Christi 1058. condidit, priuilegiaq; plura concessit, terminos episcopati præfixit, eandemque ecclesiā pluribus muneribus redditibusque dotauit. Garcias rex Nauarræ, ex numero eiusdem regni sextus, filius Sanctii cognomento Maioris, his temporibus congregato exercitu Castellam ingreditur, cui occurrit Ferdinandus rex frater cum copiis suis: & inito prælio, cum Garcias insolens esset, & suorum animos non haberet, in eo bello victus & cæsus est. Cui successit Sanctius eius filius. Hic Garcias Blancam filiam genuit, quæ coniunx fuit Sanctii regis Castellæ, cognomento Desiderati.

Sanctius II.

- 30 **S**ANCTIVS eo nomine secundus, cognomento Desideratus, mortuo Ferdinando patre, in regnum successit Castellæ anno Christi 1073. & non contentus eo, Legionis regnum sibi vendicauit, Alfonso fratre eiecto, qui Toletum ad regem Maurorum se recepit, vbi permansit, donec Sanctio mortuo à populis ad regni successionem reuocatus est. Blancam, Garcia Nauarræ regis filiam, duxit vxorem. Is collectis militibus Gallaicos vicit, in eoque prælio Garciam fratrem occidit. Ipse Sanctius dignum factis viræ finem sortitus est. nam anno sexto sui principatus, à Vellido dolfo per insidias interemptus fuit. Sanctius patre Raymiro defuncto, in regno Aragoniæ successit, ætate annorum 18. Feliciam vxorem duxit, ex qua tres habuit liberos: Petrum, Alfonsum, & Raymirum, qui omnes regnarunt. Aduersus Mauros magna prælia gessit, de quibus multas consecutus victorias, oppida multa recuperauit, multaque condidit, scilicet Stellam, Lunam, Ayerbem, pluraque alia. Bellum quoq; gessit cum Garcia patruo rege Nauarræ, quem vicit & occidit, & à Nauarræ populis rex appellari voluit. Hic in oppugnatione Oscensis ciuitatis sagitta percussus occubuit, anno sui principatus 45. cuius corpus primum in ecclesia Castri montis Aragonum iacuit, exinde in monasterium S. Ioannis dela Pennya translatus fuit. Ferunt huius temporibus corpus beati Andaletii siue Indaletii, Almarix ciuitatis Episcopi, ab eadem ciuitate in Ecclesiam sancti Ioannis dela Pennya deportatum. Hic Andaletius Diui Iacobi Apostoli fuit discipulus, & vnus è primis quos in Hispania S. Iacobus ad fidem conuerterat. Raymundus Berengarius huius appellationis secundus, per hoc idem tempus in Comitatu Barcinonæ mortuo patre successit, Caput stupæ cognominatus, à flaua densaq; cæsarie. Cui nupta filia Roberti Guiscardi, Messanæ & Apuliæ ducis, filium Raymundum Berengarium progeniuit. Erat hic Raymundus vir militaribus rebus bellicis gerendi fortitudine strenuus. Cuius innumeris virtutibus inuidens frater Berengarius, & principatus cupiditate permotus, occultis illi structis insidiis inter Barcinonam & Gerundam, loco vocato *Perxa del flor*, eum crudeliter occidit anno sui regni septimo, à Christi incarnatione autē 1082. Cuius mortem populus vlscisci cupiens, in fratricidam arma conuertit. at Berengarius pœnitentia ductus, in pœnam peccati, Hierosolymam profectus est: vnde reuertens, in itinere defecit. Huius Comitis tempore fuit Vrgelli Comes Hermengaudus, vulgo Gerbus, homo strenuus in armis, qui res præclaras gessit, & Belaguriū ciuitatē multaq; oppida deuictis Mauris recuperauit. Sanctius filius Garcia, Nauarræ rex in

Anno Christi.
556.

ordine septimus, per hæc tēpora claruit: cui successit Raymiris Roderici Cidi gener: huic Garcias Raymiris filius: deinde Sanctius Garcia progenitus, cognomento Sapiens. Post quem regnavit Sanctius cognomento Fortis: cui absque liberis vita functo Blanca soror successit, quæ nupsit Theobaldo Campaniæ Comiti. Ab his Theobaldus alter procreatus, matre è viuis sublata, regno potitus est, qui itidem improlis decessit, in eius locum surrogato Henrico fratre, cognomine Crasso. Hic genuit filiam Ioannam, quam nuptui tradidit Philippo Pulchro, Francorum & Nauarrorum regi, quem subsecutus est Ludouicus Hutinus filius natu maior. at hærede masculino à se non relicto, Carolus, eiusdem Philippi & Ioannæ secundus filius, vtrumq; regnum vsurpauit. Quo similiter in fata absque prole concessit, regni vtriusq; administrationem Philippus Longus, eiusdem Philippi tertius filius, adeptus est. Cumque nec hic liberos haberet superstitēs, Nauarræ regnum ad Ioannam Ludouici Hutini filiam deuenit: quæ Philippi Comitis Aureliæ vxor, maritum vi matrimonii Nauarræ regem vocauit. His successit Carolus eorum filius, similiter Comes Aurelianensis: huic autem Carolus eius filius: quo masculis carente, Blancam filiam vnicam Martino Regi Sicilia matrimonio copularunt. At Blanca mortuo Martino, ex quo nullam sobolem susceperat, secundas contraxit nuptias cum Ioanne, Ferdinandi primi Aragonum regis filio, qui fuit rex vigesimus tertius. Post quem successit Phœbus vigesimus quartus rex, idemque vltimus, vt infra habetur. Dominicus abbas Silensis, ordinis S. Benedicti, vico Canensi regionis Cantabriæ, nobili loco natus, per hæc tempora vitæ sanctimonia & miraculis clarus extitit, multaque futura prædixit: & cum ex viuis migraret anno Domini 1074. eius anima à pueris quibusdam visa est, triplici corona refulgens, in cœlum euolare. Corpus in eodem monasterio sepultum est, cuius nomen etiamnum retinet, & Silense à frequentibus filicibus cognominatur.

Alfonfus VI.

1079. **A**LFONSVS eo nomine sextus, Sanctii secundi frater, quum iam regnum Legionis & Asturum recepisset, à morte fratris obtinuit & Castellam anno salutis humanæ 1079. Toleti ciuitatem longa oblidione redegit in potestatem, eandemque Christianis incolendam tradidit, vt multa alia quæ tunc in Castellæ, Legionis, Portugalliæque prouinciis à Mauris recepta. Hoc autem tempore Mauri magnis copiis instructi, è Carthagine per Hispaniam discurrentes, omnia vastabant: quibus obuiam missus Infans cum septem Comitibus, apud oppidum quod *Alcazar de Consuegra* vulgo dicitur, omnes ad vnum interfecti fuere. A quibus occisis adhuc locus ille septem Comitum nuncupatur. Calamitatis huius causam cum rex suorum animis, nimia mollicie effceminatis imputaret, balnea aliasque id genus illecebras quas Mauri Toleti constituerant, sustulit, populum ad pristinam virtutem & seueritatem reducere conatus. Post hæc Toletanam Burgensemque basilicam multis donis ornavit. Sex habuit Alfonso vxores, ex quibus deterioris sexus liberos quinque genuit: videlicet ex Isabella, Ludouici regis Franciæ filia, Sanctiam, nuptui traditam Comiti Roderico qui in ciuitatem vulgo *Ciudad Rodrigo* novos colonos induxit. Ex Saida filia regis Sibilæ, quæ simul ad verum Dei cultum Christi que religionē transiens, appellata Maria est, Sanctiū patrui nomine suscepit, qui in acie aduersus Sarracenos cecidit. Habuit & Vrracam ex regina Constantia, quæ Raymundo Berengario Comiti Tolosæ tradita, ex ipso Comite filium nomine Alfonsū genuit. Sed mortuo Comite, iterum nupsit Alfonso regi Aragoniæ. Suscepit & Alfonso ex pellice Taresiam, quæ nupsit Henrico Comiti Lotharingiæ, dotata Galliciæ parte quæ Portugallia nunc appellatur, vnde Portugalliæ reges originem trahunt. Portugallia vero dicta est à Gallis, quasi portus Gallorum. Nam Galli in Hispaniam nauigantes, Portugallo ciuitati in Oceano mari & toti regno nomen dedere. Mortuo Henrico successit Alfonso, qui primus est Portugalliæ rex appellatus, & primus Vlyssiponam à Mauris recepit: quorū quinque simul regibus vno prælio superatis, quinque scutorum insigne, facti monumentū, posteris reliquit. Post Alfonsū in dicto regno Portugalliæ successit Sanctius, & post eius mortē Alfonso secundus, exinde Sanctius secundus, cognomēto Capella, qui hæredē reliquit Alfonsū filium huius nominis tertium. Cui successit Dionysius. Hic Alfonso Castellæ rex anno 43. naturæ concessit, nullo superstitē filio, præter Alfonsū quem genuit ex pellice Ximena, quum socius expeditionis in Syriam communi Christianorum consilio susceptæ traiecisset. His temporibus Urbanus Papa secundus Archiepiscopatum Toleranum primatum instituit totius Hispaniæ, ac regem Galliciæ cum omni diceceli S. Iacobi, anathematis vinculo ligauit, quod Episcopum in carcerem inaudita causa coniecerat. Per hoc tempus Casilda siue Casilla virgo, Canonis Toleti regis Mauritanæ gentis filia claruit, non sine sanctitatis

citatis opinione, quam Deus multis miraculis approbatam Christianis indies ostende-^{An. Chri-}
bat. Huius natale 5. Idus Aprilis celebratur. Petrus Sanctii filius, patre adhuc viuente, Riba-^{sti.}
gorciæ & Montisoniæ regis nomen acceperat: defuncto autem patre Aragonum regnum
accepit, vxoremque duxit Agnetem, ex qua Petrum filium procreauit, & Isabellam, quæ
simul cum fratre teneris annis & ante patris mortem vitam finiuit. Oſcam ciuitatem, ope
Fortunii Lizanæ cognomento Mace adiutus, vi expugnauit, & Almozabenum Mauro-
rum regem id dedecoris vlciſci cupientem in fugam coegit, capto Garcia fratre regis Ca-
stellæ, qui Mauris auxilio venerat. In cuius rei gratiam Vrbanus Papa ſecundus decimas
10 primitiaſq; & omnia beneficia Iuris patronatus omnium eccleſiarum & ciuitatum à qui-
bus infideles hoſtes eiecerat, vt ipſe & ſui ſucceſſores in perpetuum, quibus vellent, con-
ferre poſſent, exceptis epiſcopatibus, conceſſit. Obiit Petrus rex abſque liberis anno ſuæ
ætatis 35. tertio Kalend. Octobris, ab incarnatione Chriſti 1108. eique poſt mortem ſuc-
ceſſit Alſonſus frater. Raymundus Berengarius eius nominis & cognominis tertius, per-
empto parente Raymundo Berengario Caput ſtupæ dicto, in Comitatu Barcinonæ ſuc-
ceſſit. Cuius mater orbata marito, monaſteria duo condidit: alterum ordinis S. Bernardi,
in valle Mariæ Comitatus Caprariæ: alterum ordinis S. Benedicti iuxta Gerundam, quod
S. Danielis appellatur, in quo ſanctiſſimam agens vitam, diem clauſit extremum. Fuit au-
tem Raymundus Berengarius, vir omnium virtutum ſplendore præclarus. Inſulam ma-
iorem Balearium quam Maioricam vocant, & eius ciuitatem à Mauris poſſeſſam, deu-
cit: quibus expulſis, inſulanos omnes ad fidem Chriſti reduxit Kal. Februarii, anno Do-
20 mini 1113. Verum dum hic diutius commoratur, Mauri Barcinonam magnis copiis oppu-
gnarunt. Quo in Hiſpaniam reuerſo, dum Barcinonenſibus opem implorantibus fert ſup-
petias, Genuenſes quibus inſulæ Maioricæ cura demandata erat, Mauris magnū auri
pondus offerentibus ciuitatem & inſulam reſtituerunt. Barcinonam cum veniſſet, Mau-
ros ab obſidione fugauit, Ilerdæ, Dertofæ, & Valentia reges ſibi tributarios fecit. Vxorem
duxit Dulciam, Gilberti Prouinciæ Mediolanique Comitis filiam, quæ duos peperit fi-
lios, Raymundum Berengarium qui mortuo patre in Comitatum ſucceſſit, & Berenga-
rium qui Comes prouinciæ fuit, filiamque procreauit Berengariam, quæ nupſit Alphon-
ſo eius nominis ſexto, regi Caſtellæ, Legionis, & Toleti. Obiit ætate poſtrema iam ſenio
30 retardatus, anno quinquageſimo principatus ſui, ab incarnatione Chriſti 1131. Hoſpitalis
Hierofolymitani ordinis, in domo pauperū, ſibi habitus induit, quibus eius corpus inuo-
lutum iacet in monaſterio Riui pulli. Odo Epiſcopus Vrgellenſis, claro genere Comitum
Pallarienſium, & glorioſo ſanguine Barcinonenſium, & magnanimorum Aquitaniæ Co-
mitum ortus, hac tempeſtate clauit, qui vita & conuerſatione ſanctiſſimus, ob merito-
rum ſuorum excellentiam catalogo ſanctorum aſcriptus fuit: cuius feſtum pridie Kaleri
Iulii celebratur.

Alſonſus VII.

40 **A**LŒONſVS huius appellationis ſeptimus, rex Aragoniæ, mortuo Alſonſo ſexto, præte-
xtu vxoris Vrracæ Alſonſi filia, Caſtellæ Legionisq; regnum obtinuit anno huma-
næ ſalutis 1106. & principatibus regniſque coniunctis, Imperatoris nomine appellari vo-
luit. Hic comparatis magnis exercitibus, Mauros à Caſarauguſta, Tudelâ, Daroca, Bilbi-
li, quam nunc *Calatayut* Hiſpani vocant, Turiaſſone, Borgia, multiſq; oppidis aliis eie-
cit. Condidit & plura, inter quæ Burgum Pampilonis: Numantiam, vero quam Scipio Af-
fricanus olim deleuerat, Soriâ vocatis reſtaurauit. Condidit & Almazanum, Berlan-
gam, Bilforatum. Hic etſi bellicoſus, in rebus tamen diuinis negligentiôr. nam ſæpius e-
quos in eccleſiis, velut in ſtabulis habebat. Ideoque (vt fertur) cum Fragam oppugnaret,
anno regni ſui 20. iudicio Dei repente occiſus, nec mortuus nec viuus apparuit, abique li-
beris, anno Domini 1126. Clauit per hæc tempora Ioannes cognomento Ortega, Quin-
50 tana oppido Burgenſis ditionis oriundus, qui ob vitæ ſanctitatem Chriſti confeſſoribus
connumerari meruit. eius feſtum quarto nonas Iunii celebratur.

Alſonſus VIII.

ALŒONſVS eo nomine octauus, filius Raymundi Berengarii Comitſ Tolofæ, & Vr-
racæ Alſonſi ſexti Legionis Caſtellæque regis filia, mortuo Alſonſo ſeptimo Arago-
niæ rege, qui præextu vxoris Vrracæ Legionis Caſtellæq; regna ſuſceperat, in eius locū
ſueceſſit anno ſalutis humanæ 1126. liberosq; habuit ex Vrraca vxore, Sanctium qui rex
Caſtellæ, Ferdinandū qui rex Legionis fuit, & Helifaberam. Ex Berenguella conſorte ſe-
cunda, Raymundi Comitſ Barcinonæ filia, Beatricem, Ludouico ſeptimo regi Franciæ

collocatam. Hic Alphonsus ab expeditione Hierosolymitana rediens, quum domum applicuisset, anno quinquagesimo post initum regnum morbo consumptus est ad Baezam, sub arbore quadā montis cui nomen est vulgo *de Muladar*. Auicenna Hispalensis, medicæ artis scientissimus, per hæc tempora clauit, & Auerrois Cordubensis, qui multo plura quam cæteri Arabum in Aristotelem commentatus est. Raymiris filius Sanctii mortuo fratre Alfonso, per hæc tempora in regno successit, à proceribus Aragoniæ electus. Hic iam diu in Gallia, in monasterio S. Pontii de Tomeriis, religioni S. Benedicti seruiebat, & impetrata à summo Pontifice facultate, vxorem duxit filiam Comitis Peitei, ex qua vnicam progenuit Petronellam filiam, quam Raymundo Barcinonensium Comiti in vxorem dedit, & Aragoniæ regno dotaui. Hic Raymiris in Oscensi ciuitate magnam ædificauit ecclesiam, quæ S. Petri veteris dicitur, vbi monachos S. Benedicti ordinis cum redditibus instituit, & in ea post resignationem regni ad vltimum vitæ diem permansit, ibique sepultus est anno 1147. regni vero 19. Raymundus, mortuo patre Raymundo Berengario, Comitatu Barcinonæ per hoc tempus, id est, anno Christi 1131. accepit. Ei nupta fuit Petronilla, alias Vrraca (vt Iacobus Marquilles ait) Raymiris monachi Aragonum Regis filia, ex qua suscepit Alfonsum qui patri successit, & Sanctium Rosillionis & Ceritaniæ Comitem: filiasque totidem, Dulciam, quæ Sanctio Regi Portugalliæ nupta fuit, alteram Hermengauda Comiti Vrgellenfi collocatam. Hic Raymundus, mortuo rege Raymiro socero, prætextu vxoris in regno Aragoniæ successit. Veruntamen non regis ipse, sed principis Aragoniæ nomen assumpsit. Nam Raymiris rex Aragoniæ, focer ipsius, iis conditionibus regnum renunciauit, vt non rex, sed princeps diceretur, & Comes Barcinonæ: in præliis vero armis siue insignibus eiusdē Comitis vteretur, quæ sunt in campo aureo baculi quatuor rubri. Almeriam ciuitatem, Abderam prisca temporibus nuncupatam, ad Alfonsum Castellæ regem sororium suum contra Mauros instructo exercitu profectus, 6. Kal. Nouemb. anno Christi 1145. Dertosam prid. Kal. Ian. 1148. Ilerdam & Fragam ciuitates Kal. Nouemb. 1149. & alia plura loca à Mauris occupata recuperauit, eorum regibus occisis. Trecentas ecclesias ædificauit, & magnis redditibus dotaui. fuit enim princeps Christianissimus, & in rebus quæ diuinum cultum fidemq; catholicam augere videbantur, tam liberalis quam feruens & pius. Hic Berengario fratre à suis populis occiso, Comitatum prouinciæ recepit, & in necis eius vltionem, Arletum ciuitatem & alia complura oppida castellaque deleuit. Hinc in Hispaniam reuersus, obiit apud Gerundam ciuitatem in Burgo qui dicitur S. Danielis, imperii sui 368. Idus Aug. anno Domini 1162. cuius corpus in monasterium Riupulli delatum, honorifice sepultum fuit. post cuius mortem Alfonsus eius filius in regno Aragoniæ Comitatuque Barcinonæ successit.

Barcinonæ Comitum Epilogus, post Carolum Magnum Imperatorem.

1	Iamfredus	annis 60.	7	Berengarius	annis 28.
2	Iamfredus	annis 27.	8	Raymundus Berengarius	annis 42.
3	Miron	annis 17.	9	Raymundus Berengarius	annis 7.
4	Iamfredus	annis 35.	10	Raymundus Berengarius	annis 50.
5	Borrellus	annis 28.	11	Raymundus Princeps Aragoniæ & Comes Barcinonæ	annis 36.
6	Raymundus Borrellus	annis 24.			

Per hoc tempus monasterium Sanctarum Crucum in Catalonia, ordinis S. Bernardi, à Guillermo Raymundo de Montcada, Galerando de Pinos, Poncio de Cabrera Vicecomite, & Petro Alemanii constructum fuit, qui suis sumptibus illud dotauerunt. Oldegarius Tarraconensis Archiepiscopus, Barcinonensisque administrator siue Episcopus, per hoc idem tempus, fide, doctrina, ac miraculis plurimum valuit, obiitque Barcinonæ in cathedrali ecclesia sepultus, anno ab incarnatione Christi 1136. sexta Martii: cuius anniuersarium quolibet anno, dicta die, in eadem ecclesia celebratur.

Sanctius III.

1176. **S**ANCTIVS eo nomine tertius, cognomēto Desideratus, filius Alfonsi octauī, mortuo patre in Castellæ regno successit, anno humanæ salutis 1176. Hic viuentē adhuc patre vxorem duxit Blancam, Garcix Nauarræ regis filiam. ex qua filium vnicum nomine Alfonsum genuit. Ordinem militum de Calatraua instituit in regione Toletana, loco & prouincia Calatrauæ vbi cœnobium templariorum fuerat. Quumq; vno tantum regnasset anno, diē clausit in Arabia pro Christiana fide, in ea fortiter bellum gerens, vt quidā scribunt. Alfonsus siue Ildefonsus, Raymundi principis Aragoniæ filius, primus fuit Rex Arago-

Aragonum, & Barcinonæ Comes post principatum vnionem appellatus est. Multa ac præclara opera edidit, monasterium Populeti in Catalonia à fundamentis ædificauit ac dotauit, Turolium ciuitatem condidit, & Ruffillionem quam Perpinianum vocant, vel potius restaurauit. nam Turolium vulgo *Tuyr*, Turrupia siue Tintana olim appellabatur: Perpinianum vero, antiquitus Ruffinum, vulgo *Rossellon*. Vxorem duxit Sanctiam, Alfonsi Castellæ Regis dicti Imperatoris filiam, ex qua liberos vtriusque sexus sex habuit: Petrū qui in regno Aragoniæ Comitatuq; Barcinonæ successit, Alfonsum qui Comes Prouinciæ, & Ferdinandum, primo monachum Populeti, deinde Abbatem montis Aragonum: filias totidem, Constantiam quæ Vngariæ Regis vxor fuit, quo mortuo, Frederico nupsit Romanorum Imperatori: Leonoram, Comiti Tolosano traditam: & Sanctiam, filii Comitis Tolosæ coniugem. Obiit Alfonsus Rex, quum annis 34. regnasset, in oppido Perpiniano, 7. Kal. Maii, anno Christi 1196. sepultus in monasterio Populeti. Berēgarius de villa mulorum, Archiepiscopus Tarracone, per hoc tempus cum suffraganeis suis Conciliū apud Tarraconem celebrauit, anno Christi 1180. cuius & Concilii constitutione annus Dominicæ incarnationis in chartis & instrumentis notariorum scribi præceptus est, quū antea anni Francorum Regum scriberentur.

Alfonsus IX.

ALFONSVS huius nominis nonus, cognomento Bonus, Sanctio patre mortuo, Castellæ regnum obtinuit, anno ab incarnatione Christi 1177. Hic in Arabas bellū mouit, qui per id tempus Hispaniam vltiorem ex Mauritania inuaserunt, anno Domini 1212. Sed primo parum prospere. nam Sarraceni Baticam quæ nunc Granatæ est regnum, subegerunt, tenueruntque iam inde prouinciam ipsam vsque ad ætatem Ferdinandi eius nominis quinti. Mox Alfonsus ordinem militum S. Iacobi de Spata instituit, & auditis opibus ingenti prælio Sarracenos vicit, Vbedamque ciuitatem 12. Kal. Aug. anno Christi 1212. recuperauit, Miramamolinum Maurorum ducem, commisso ad Tolosam prælio vicit, in quo ducēta millia Arabum rumor est cecidisse, & crucem è cœlo apparuisse, ex quo prælio triumphum Petrus Aragonum Rex obtinuit. Eo tempore Alfonsus Rodericum præfulem Toletanum Romam misit ad impetrandas in expeditionem contra Mauros collationes. Vxorem duxit Alfonsus Leonoram, Henrici Regis Angliæ filiam, ex qua liberos vtriusq; sexus septem genuit: Sanctium qui puerilibus annis, Ferdinandum qui aduicta iā ætate in fata concesserunt, Henricum qui patri successit, Blancam quæ nupsit Ludouico cognomine septimo Regi Francorum, ex quo Ludouici Regis Francorum qui post mortem consecratus est, mater efficitur: adhæc Berengariam quæ iuncta fuit Alfonso Legionis Regi Vrracam quæ Regi Portugalliæ, & Leonoram quæ Regina fuit Aragonū, vxorque Iacobi Aragoniæ Regis. Alfonsus itaque anno 38. ex quo regnare cœperat, diē clausit extremum. Dominicus vir sanctitate insignis, ac religionis Christianæ quasi matutinum sydus, per hæc tempora in Caligurio ciuitate Hispaniæ natus, ex Canonico regulari à Deo vocatus, cum 12. fratribus sociis prædicatorum ordinem incredibili feruore fundauit, qui per Honorium tertium Pontificem maximum anno Christi 1218. approbatus & confirmatus fuit. Petrus filius Alfonsi Aragoniæ Regis, annum agens 20. mortuo patre per hoc idem tempus gubernacula regni Comitatusque Barcinonæ suscepit. Cui nupta fuit Maria Guillermi Montispeffulani filia, & Constantinopolitani Imperatoris neptis, ex qua Iacobum filium vnicum Kal. Febr. anno Domini 1196. in Montepeffulano habuit, & ex pellice Constantiam quæ Guillermo Raymundo de Montcada nupta fuit. Hic Petrus in vltiorem Hispaniam apud Idubedam ciuitatem, quæ nunc *Vbeda* dicitur, contra Mauros duce Miramamolino auxilium Regi Castellæ tulit. Qui quum in bello gerendo fortissimus haberetur, deuictis Sarracenis victoriam insignem reportauit. Hinc Romam profectus, corona panis azymi ab Innocentio Papa tertio in ecclesia S. Pancratii coronatus est. Postea vero Roma instructo exercitu discedens, contra Simonem dominum Montisfortis & Tolosanum Comitem progressus, habito conflictu eos deuicit. in quo dum Gallos fugiētes à suis longe remotus insequitur, ab hostibus fere solus interceptus, fortissime pugnant occisus est anno Christi 1213. & regni sui 17. cui Iacobus filius in regnum Aragoniæ Comitatumque Barcinonæ successit.

Henricus I.

HENRICVS eo nomine primus, Alfonsi noni filius, patre mortuo in eius locū successus est anno salutis humanæ 1215. Is biēnio post apud Palentiā urbem, dum cum sodalib. luderet, cocto latere fortuito vulnus in capite accepit, ex eoque biduo post morte oc-

A. Chri-
sti.

cubuit absque liberis. His temporibus Ioannes Hierosolymitanus rex in Hispaniam profectus est, ut Galliciæ apostoli ædem voto inuideret. Cui Henricus Berengariam sororem, Alfonso Legionis regi olim nuptam, matrimonio iunxit. Iacobus huius nominis primus, perempto patre, ut diximus, regnum Aragoniæ Comitatumque Barcinonæ obtinuit. Fortunatus & felicitis memoriæ ob res magnifice gestas appellatus est. Hic ciuitatem Maioricam pridie Kal. Februarii, anno Domini 1229. expulsis Sarracenis recuperauit, insulâ totam obtinuit. Er in Hispaniam victor cum exercitu reuersus, 4. Kal. Octobr. 1238. fugatis Mauris, Valentiam urbem prouinciamque Murcia vsque ad nouam Carthaginem adeptus est, Vxorem duxit Leonoram, Alfonsi noni Castellæ Regis filiam, ex qua Alfonso progeniuit filium qui iuuenis è vita migravit: & diuortio facto a Gregorio Papa, ob cōsanguinitatē gradus, non solum nō confirmari matrimoniū voluit, sed etiam dissoluit. Quā obrem vxorē duxit Hiolesiam, siue Ardeuram, Vngariæ Regis filiam, ex qua filios peperit tres: Petrum qui patri successit in Aragoniæ regno & Valētiæ, principatuque Barcinonæ, Iacobum qui Rex fuit Balearium, id est Maioricarum, Comesque Rosillionis, & Ceritaniæ, ac dominus Montispeffulani: & Sanctium qui Toleti Archiepiscopus præliū contra Mauros ingressus occubuit. Peperit & filias quinque, Isabellam quæ consors fuit Philippi Regis Fraciæ, cui Carcassonam in dotem tradidit, quum antea cessisset iure, si quod ei competeret in Laletania (quæ Gotholania nunc est) & Ruscinone, ut habet Michael Ritus Neapolitanus: Violantam quæ nupsit Alfonso decimo Castellæ Regi: Cōstantiam quæ fuit vxor Emanuelis fratris Regis Castellæ: Mariam & Leonoram quæ à vita paruulæ discesserunt. Ex pellice vero Teresa, Ioannis Bidauræ filia, genuit Petrum cui castrum Ayerbæ dedit, & Iacobum quem dominum castri Xericiæ fecit, in regno Valentia. Ex aliis vero fœminis suscepit Petrum Ferdinandum, cui nupta fuit filia Regis Nauarræ, & oppidum Ixar obtinuit à patre, à quo titulum & cognomen accepit: & Ferdinandum Sanctium, cui oppidum Castrum dedit, à quo eius successores à Castro cognominantur. Fuit Iacobus Rex, in re militari strenuus, omnique genere probitatis ornatus. Ordinem beatæ Mariæ de Mereede Barcinonæ instituit, sub regula S. Dominici, interuentione Raymundi de Pennya forti, Barcinonensis generalis magistri ordinis S. Dominici. Obiitque Iacobus Rex Algeiræ, quod oppidum est Valentia, ætatis suæ 80. octauo Idus Augusti, anno ab incarnatione Christi 1276. in monasterio Populeti sepultus.

Ferdinandus III.

1217. **F**ERDINANDVS eo nomine tertius, Alphonsi Legionis Regis filius, mortuo Henrico, in eius locum successit anno ab incarnatione Christi 1217. utroque regno Legionis & Castellæ potitus. Vir fuit in militaribus rebus strenuus. nam ab omnibus fere Hispaniæ finibus Mauros exegit, Hispali, Corduba, Vandalia, & Batia magna ex parte recuperatis, præter Granatæ Regem quem sibi fecit stipendiarium. De cuius rebus fortissime gestis Rodericus Archiepiscopus Toletanus magnam confecit historiam. Vxorem duxit Beatricem, Germanorum Imperatoris, vel (ut alii dicunt) Brabantia ducis filiam, quæ liberos sex ei peperit: Alfonso, Fredericum, Emanuele, Philippum qui Christiana Regis Daciæ filiam duxit vxorem, Sanctium, & Henricum. qua mortua, sibi Ioannam ex Comite Pontis editam iunxit, ex qua Ludouicum & Leonoram procreauit. Hic quum annis 45. regnasset, apud Hispalim ciuitatem à se recuperatam diem clausit extremum, anno Domini 1262. Antonius de Padua, ciuitate Vlyssiponenſi in Portugallia oriundus, ordinis minorum, his tēporibus claruit, vir utique sanctus, & multis virtutibus decoratus, à Gregorio tertio Papa in sanctorum consortium confessorum honorifice relatus, cuius natale Idibus Iunii celebratur. Bernardus presbyter Compostellanus, iuris vtriusque eruditissimus, per hoc idem tempus claruit. Conscripsit in iure Canonico quædam laude dignissima, quæ in magna habentur auctoritate. Item super quinque libris Decretalium, libr. 5. Raymūdus de Pennya forti, natione Cathalanus, ordinis prædicatorum, tertius magister generalis hac ætate claruit, in diuinis scripturis sufficiēter edoctus, ac Iuris Canonici scientia instructus, scripsit in Decretales libr. 5. item summæ de Casibus libr. 3. Constitutiones ordinis libr. 1. Hugo Barcinonensis, ordinis prædicatorum, & S. Sabinæ Cardinalis presbyter, vir doctrina ac vitæ sanctitate conspicuus, per hoc tempus in magna fuit existimatione. scripsit in totum vetus ac nouum testamentum libr. 73. & summam de Casibus valde utilem, religionis ordinationes & constitutiones sub regulari obseruantia in ordinem extantem redegit.

Alfonſus X.

1262. **A**LFOVSVS huius appellationis decimus, Ferdinando patri successit anno salutis humanæ 1262. vxoremque duxit Violantam Iacobi Aragonum Regis filiam, ex qua filiam

liam primo Berengariam, mox liberos alios septem habuit. Ferdinandum cognomento dela Cerda, cui Blanca diui Ludouici Regis Francorum filia nupsit, & patre viuente ab humanis discessit, ex vxore relinquens Alfonsum & Ferdinandum dela Cerda, à quibus domus dela Cerda originem trahit: Sanctium qui post eum regnauit: Ioannem qui Margaritam Marchionis Montisferrati filiam duxit vxorem, & multa contra Mauros bella fortissime gessit: postremo Iacobum, Petrum, Leonoram & Mariam. Alfonsus itaq; leges Hispaniarum quas vocant Partitas, aliis insuper additis illustratisque sensibus, vt ex vsu videbatur, in volumen redegit. Murciam recepit ab Arabibus, quæ in eius fide perstitit: vnde priuilegio consecuta est, vt septem coronas insignibus suis imponeret. Algarbii Comitatum Alfonso Portugalliæ Regi dedit, in dotem filia Beatricis quam ex pellice genitam ei collocauerat, quæ Dionysium peperit. Immunes præterea Reges Portugalliæ fecit, ne cogerentur conuentibus adesse qui Hispanorum lingua Curia vocatur, quibus excedere Regi Legionis & Castellæ astringebantur. Variantibus in creando Imperatore sententiis, ei Imperium vltro delatum est, suadente etiam Pontifice vt capesseret, vitæ diuelli causa. Anno 15. post electionem suam, suo iuri renunciauit apud Belgradum. His temporibus Sarraceni, anno Christi 1268. ex Aphrica soluentes vtrasque Hispanias opprimunt: sed Christiani cruce signati eos, facta irruptione, maxima cæde profligarunt. Hic Alfonsus Astronomiam sideralemque scientiam profitebatur, vnde ab eo tabulæ extant Alfonsinæ. Imperatorem Constantinopolitanum a Sultano captum, ingenti ære collato redemit. Moriensque hic excellens Rex anno 25. principatus sui, Murciæ condi voluit. Petrus Portugallensis, episcopus Tusculanus, medicus & philosophus præstantissimus, primo S. Romæ ecclesiæ Cardinalis, postmodum Papa Ioannes vigesimus primus per hæc tempora claruit. Scripsit medicis non contemnenda opuscula, inter quæ opusculum quod medici Thesaurum pauperum appellant: item problematum lib. 1. Canones medicinæ lib. 1. & Epistolarum ad diuersos lib. 1. Garcias Hispanus, luculentissimus legum explanator, tēpestas hac etiam viguit, qui & super Decretalibus egregium opus & alia plura cōposuit. Petrus filius Iacobi Aragoniæ Regis, defuncto patre, per hæc tempora in regno Comitatuque Barcinonæ successit. Huic, patre adhuc viuente, tradita fuit Constantia, Manfredi vtriusque Siciliæ Regis filia, cuius prætextu regna hæc Siciliæ obtinuit. Habuitq; ex ea liberos vtriusq; sexus sex: Alfonsum qui patri successit in Aragoniæ regno, Iacobum qui primo Rex Siciliæ & mortuo fratre Alphonso Aragoniæ fuit: Federicum qui Rex etiam Siciliæ fuit: & Petrum qui absq; principatu vitam degit: Isabellam quæ nupsit Dionysio Regi Portugalliæ: & Constantiam, vel (vt alii volunt) Violantam, quæ coniunx fuit Roberti Neapolis Regis. Petrus itaque quum apud Villafrancam oppidum Comitatus Barcinonæ permaneret, diem clausit anno ætatis suæ 55. tertio Idus Nouemb. anno Domini 1286. cuius corpus ad monasterium sanctarum crucium fuit deportatum & reconditum, Alfonso filio in regni successionem hærede constituto.

Sanctius IV.

40 **S**ANCTIVS eo nomine quartus adhuc viuo patre (vt fama habetur) Regem Castellæ se-
gessit, & mortuo successit anno salutis humanæ 1287. Contra Mauros foeliciter dimi- 1287.
cans, ei Tariffam, olim Carteiam vocatam, ademit. Regem Fessæ Maurum, ex Africa cō-
tra Hispaniam magna classe soluentem, nauali bello superauit. Mariam Infantis Alfonsi
filiam, cognomento de Molina, fratrisque Ferdinandi tertii, vxorem duxit, liberosq; qua-
tuor, Ferdinandum, Petrum, Philippum, & Henricum ex ea procreauit. Is itaque quum
annis regnasset 8. fato functus est. Alfonsus huius appellationis secundus, Petro patre de-
functo, per hæc tempora in Aragoniæ regno Comitatuque Barcinonæ successit. Homo
liberalitate fortitudineque præstantissimus fuit, & ideo Largus cognominatus. Iacobum
50 patrum qui aduersus Petrum Regem Aragonum patrem suum Gallis adhærebat, regno
Maioricarū priuauit. quo regno potitus, alterā Balearium, quæ Minorica appellatur, de-
pullis ab insula Sarracenis, ditioni suæ subegit. Vxorem nunquam duxit, ideoque Castus
cognominatus: & sic moriens anno ætatis suæ 27. absque liberis, Barcinonæ 15. Iulii Iaco-
bum fratrem Siciliæ Regem hæredem instituit, anno Christi 1292. in ecclesiā monasterii
fratrum Minorum Barcinonæ, in tumulo matris sepultus.

Ferdinandus IV.

FERDINANDVS Sanctii filius, cognomine quartus, regnum accepit anno salutis hu-
manæ 1295. quod annum agens nonum per matrem administrabat. Vnde huius pueri- 1295.
tia, illius sexu contempto, plures in eū arma sumpserunt. Nam contra Alfonsum dela Cer-

An. Christi.

da qui se Castellæ Regem dictitabat, ac Reges Nauarræ, Portugalliæ, & Aragoniæ, grauia bella per legatos gessit. Ex Constância Portugalliæ Regis filia Alfonso genuit qui Castellæ regno successit, & Leonoram quam Aragoniæ Regi Alfonso locauit. Quumque annis 13. regnasset, & nocte quadã dormire crederetur, in fata admodum iuuenis corruit, Dionysius Alfonsi decimi Regis Castellæ Legionisque nepos, his temporibus in Portugallia regnabat, qui milites Iesu Christi sub ordine Cisterciensi apud oppidum Tomarium Lusitanæ instituit sub magistro. Dicto Regi successit Alfonsus huius nominis quartus, eius filius ex vxore sua Isabella, Petri Aragonum Regis filia: Alfonso autem Petrus, dein Ferdinandus. Iacobus Siciliæ Rex, filius Petri Aragonum Regis, mortuo Alfonso fratre regnũ Aragoniæ principatumque Barcinonæ obtinuit, Fredericum fratrem in Sicilia Regem relinquens. Vxorem duxit Mariam, Alfonsi decimi Castellæ Regis filiam. Cum qua nondum deflorata, ob consanguinitatis gradum coniunctissimum (erat enim sororis filia) iussu Romani Pontificis diuortium fecit. Exinde Blancam Caroli Neapolitanorum Regis filiam duxit, ex qua liberos quinque genuit: Iacobum cui nupsit Leonora, Alfonsi decimi Castellæ Regis filia, sed ea intacta ad ordinem S. Ioannis Hierosolymitani se contulit, inde magister ordinis Mõtesani electus: Alfonsum cui Tiresia neptis Vrgelli Comitis, Guillermi Dantensæ filia, nupta fuit, & Vrgelli Comitatum prætextu vxoris obtinuit, ac in regno patri successit: Petrum primo Comitem Pratenfium, deinde Empuriarum: Raymundum Berengarium, Comitem Pratenfium Ribagorciarumque: & Ioannem qui primo Toleti Archiepiscopus, postea Tarraconensis, Alexandriaque Patriarcha est habitus. Filiastoridem: Constantiam quæ Emanueli Regis Castellæ filio nupsit: Mariam quæ Petro Castellæ Infanti: Blancam quæ præfuit monialibus monasterii Xixenæ, ordinis S. Ioannis: Violantam quæ fuit consors Tarentino principis & Isabellam quæ fuit vxor Austriæ Ducis. Ex pellice autem habuit Iacobum qui filiam Lupi Lunæ, nomine Ioanniam, in matrimonium duxit, & Comitatum Lunæ cum ea accepit. Duxit præterea Iacobus Rex, defuncta Blanca, Elisendam, nobilis Petri de Moncada filiam, quæ mortuo Rege, monasterium monialium de Petris albis, ordinis S. Claræ, iuxta Barcinonam à fundamentis instruxit ac dorauit, & ibi requiescit. Adversus Federicum fratrem Siciliæ Regem naturali prælio in Siculo mari decertas, Siculos profligauit, rebusque prospere confectis in Hispaniam reuersus, cum Valentia conuentum celebrasset, Barcinonæ aliquamdiu commoratus, obiit pridie Kal. Nouemb. anno Christi 1327. ætatis suæ 66. in ecclesia monasterii sanctarum Crucium sepultus. Alfonsum filium hæredem & successorem instituit, Iacobo primogenito abdicato, qui contra Sardos rebellantes in Sardiniam à patre missus, expeditionem Sardinia, simul & regnorum successionem recusauit.

Alfonsus X I.

1308. **A**LFONSVS huius nominis vndecimus, in patris Ferdinandi quarti locum successit anno humanæ salutis 1308. ductaque Maria, Dionysii Portugalliæ Regis filia Petrum genuit: ex Leonora de Guzman pellice, Henricum & Federicum. ex his Henricum Trastamaræ Comitem, Federicum vero diui Iacobi Magistrum instituit. Præterea Sanctium, Telium, Petrum, & Didacum, quorum vltimos duos Petrus eorum frater interimendos curauit. Alfonsus itaque in Arabas animi impetum conuertens, aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Granaræ Reges, oppido Alcala (quod Regale vocant) recuperato, foeliciter dimicauit. Calatrauæ Magistrum leuibus de causis delatum interficere iussit. Ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgensem instituit. Obiit in obsidione Castris de Gibraltar, eo die Veneris quo dominicæ passionis memoriam recolimus, quum regnasset annis 42. Ordinem nouum militiæ Christi ea tempestate Ioannes vigesimus secundus Pont. Max. instituit, qui militare sub Christo diceretur in Lusitania, & Sarracenis resisterent Bæticam & Aphricam incolentibus. Huius autem militiæ præfectus in Marino Syluensis diocesis oppido locum repositum habet, vbi principalis domus constituta, & militibus omnia bona Templariorum, annuente Rege Portugalliæ, concessa, quo liberius militiæ Christi vacarent. Cuius censor & moderator est abbas Archobasiani monasterii Cisterciensis ordinis, Vlyssiponensis diocesis, qui conscribendi & exautorandi milites facultatem habet. Alphonsus Hispalensis episcopus, ordinis Eremitarum diui Augustini, doctor celeberrimus, per hoc idem tempus clauit, cuius quidē doctrina est in precio. Hac etiam ætate Aluarius frater Minorum Hispanus, clarus habetur. Alphonsus Rex Aragonum viuente patre Iacobo in Sardiniam profectus, eam breui tempore imperio patris subegit: multis tamen præliis habitis, in quibus animi fortitudine mirabilem, & rei militaris industriam, & Ducis magni officium ostentauit. Cæsar auguste coronam

coronam regni accepit anno Christi 1327. Ex Tirefia vxore (de cuius cōiugio fuit Comes An. Chri-
Vrgelli & Vicecomes Agerensis) liberos genuit, Petrum qui patri successit, Iacobum cui^{sti.}
Comitatum Vrgelli dedit, Fredericum & Alphonsum, & alios duos, & filiam Tirefiā, qui-
primis ætatis annis è vita migrarunt. Omnes Cæsaraugustæ iacent in ecclesia S. Francisci
ordinis Minorum, apud altare maius, iuxta tumulum matris. Mortuaq; Tirefia ad quin-
tum Kal. Nouemb. anno domini 1327. Leonoram, Alfonsi decimi Castellæ Regis filiam,
duxit vxorem, ex eaque genuit Ferdinandum Dertosæ Marchionem, Ioannem qui obiit
apud auum in Castella, & Constātiā quæ nupsit Iacobo vltimo Maioricarum Regi. Al-
fonsus itaq; apud Barcinonam diem clausit extremū nono Februarii, anno Christi 1336.
10 qui iacet Ilerdæ in monasterio S. Francisci ordinis Minorum. Post cuius mortem Petrus
eius filius in regnis successit. His temporibus Ioannes papa vigesimus secundus Cæsaraugustanam, ecclesiam sibi dilectam in metropolitanam erexit, assignatis sibi quinque ca-
thedralibus ecclesiis, ex vndecim quæ Tarraconensi sub sunt. Petrus de Perpiniano, na-
tione Cathalanus, ordinis Carmelitarum, per hoc idem tempus claruit, & in scripturis di-
uinis non mediocriter eruditus, edidit multa commendatione digna. è quibus feruntur.
Quæstiones in lib. summarū pulcherrimæ: item in totum psalterium opus grande, & Ser-
mones varii.

Petrus.

20 **P**ETRVS, Alfonso patre mortuo, imperii Castellæ Legionisque habenas suscepit anno à
natiuitate Christi 1350. Blancam Borbonii ducis filiam in vxorem duxit, quam insti- 1350
gante pellice dimisit. Hic nota crudelitatis à multis accusatur nam Federicum fratrem, di-
ui Iacobi militiæ præfectum, obruncavit, Rubeum Granatæ Regem, hospitem, suam opẽ
implorantem, thesauris inhiās quos secum aduexisse putabatur, iugulauit. Exinde fratres
Telius, Sanctius, & Henricus ad Aragonum Regem se recipiunt, impetratoque auxilio
Castellæ fines adoriuntur. vnde Petrus Anglorum copiis adiutus, in eo aduersus Henri-
cum prælio, eum regni finibus exegit. Qui instaurato Francorum copiis exercitu, Petrum
regem superauit, strictoque gladio confodit vnde vigesimo sui principatus anno. Terræ-
motus maximi adeo in Hispania his temporibus, id est, anno Christi 1357. fuerunt, &
30 præsertim Hispali & Cordubæ, vt maxime earum vrbium ædificia corruerint, ingentem-
que hominum multitudinẽ opprefferint. Egidius Magnus Hispalensis Episcopus, & Sa-
binus Cardinalis dignissimus, ex nobilissima Hispaniarum familia Carrilla natus, iisdem
temporibus ob res magnas strenue à se gestas. apud Innocētium papam sextum, aliosque
summos procures, maximo est habitus in precio. cuius virtute consilius Innocētius, ex
Auinione in Italiam ad multos tyrannos & ecclesiæ Romanę rebelles comprimendos le-
gatus missus est, & Romam cum omni apparatu veniens, in primis Carolum Imperatorẽ
coronauit. Quo coronato, omnes vrbes & oppida quæ tyranni, instigante Bauaro, occu-
pauerant, breui recepit. Hic optimus ac Christianissimus pater multa Italiæ bona exem-
plo dignissima, maxime Bononiæ contulit. nam in ea vrbe Collegium impensis propriis
40 construxit, cui & redditus magnos pro scholasticis Hispanis pauperibus perpetuo alendis
assignauit. Petrus huius appellationis quartus, cognomento Cerimoniosus, in Aragonia
per hoc tempus, mortuo patre Alfonso, regni gubernationem suscepit. Hic adolescens an-
nos fere 16. natus, viuente patre, ad montes Pyrenęos se contulit insidias Leonoræ nouer-
cæ veritus, quæ studebat vt Ferdinandus eius filius post Alfonsi Regis obitum in regno
succederet. Sed regno suscepto, Ferdinandum fratrem qui multo Aragoniæ populos ad
rebellionem concitauerat, occidit, ac nōnullos Aragoniæ nobiles qui Ferdinandi factio-
nem secuti fuerant, Cæsaraugustæ capite punit. Vxores duxit quatuor, quarum prima
fuit Maria Nauarræ Regis filia, ex qua Ioānam habuit quæ vxor fuit Emporiarum Comi-
tis, & alteram filiam quæ paruula migrauit a vita. Peperit & Petrum filium, qui natus pau-
50 cis diebus obiit. Mortua Maria, Leonoram Portugalliæ Regis filiam duxit, quæ post con-
fectas nuptias per breui spacio temporis obiit. Inde Leonoram duxit Regis Siculorum fi-
liam, ex qua Ioannem & Martinum filios genuit, quorum alter ei successit in regnis, alter
Dux fuit Montisfalbi. Suscepit & filiam Leonoram, quæ nupsit Ioanni Henrici Castellæ
Regis filio. Leonora quoq; defuncta, Rex iam senio confectus, amore cuiusdam mulieris
viduæ de perditus, nomine Sibyllæ Forcianæ in Emporiarum prouincia natæ, eam demū
duxit vxorem, quæ filiam peperit vnicam nomine Isabellam, coniugio traditam Iacobo
Comiti Vrgelli & Vicomiti Agerensi. Hic petrus Henrico Trastamaræ Comiti, Castellæ
Regi fratri inuiso opem ferre non destitit, cuius auxilio Henricus Petrum fratrem Castellæ
Regem (vt diximus) occidit. Postea vero Petrus Rex Aragoniæ, in Sardiniam transiit re-

bellantem, & Genuēses ad quos Sardi defecerant, multis cladibus affecit. Hinc in Hispaniam reuersus, Iacobum Balearium Regem suæ sororis maritum, propterea quod ei obsequium denegauit, Maioricarum, Russilionis, & Ceritanix principatibus quos nomine suo tenebat in feudo, spoliavit: quas prouincias Aragonix regno coniunxit. His quoque temporibus apud Perpinianum oppidum, in Curia generali, 25. Decemb. 1351. fuit determinatum in Cathalonia, ne Calendæ à notariis in chartis scriberentur, nec ab incarnatione annus Domini, sed à natiuitate inchoaretur. Præfuit autem Rex Petrus annis 51. Barcinonæ moriens 5. Ianuarii, anno Christi 1387. natus annos 72. Corpus autem delatū est in monasterium Populeti.

Henricus II.

10

1369. **H**ENRICVS eo nomine secundus, Alfonſi vndecimi filius, interempto Petro, regno positus est anno salutis humanæ 1369. Huic nupta fuit Ioanna, Infantis Ioānis Emanuelis de la Cerda filia, ex qua Ioannem genuit qui post patrem regnavit, & Leonoram quæ nupsit Regi Nauarræ. Regnavitq; Henricus annis octo, quum è vitâ migravit apud S. Dominicum *de la Calzada*, Calagurritanēsis dioceseos. Ferdinandus filius Petri, in Portugallix regno per hoc tempus imperium regebat, cui successit Ioānes eius ex pellice filius. Hic Ferdinandus ex vxore sua vnicam habuit filiam, quæ coniunx fuit Ioannis Regis Castellæ, eo nomine primi.

Ioannes I.

20

1377. **I**OANNES eo nomine primus, Henrico patri successit anno à natiuitate Christi 1377. Hic vxorem duxit Leonoram Petri Aragonum Regis filiam, ex quâ Henricum qui patri successit, & Ferdinandum Regem postea Aragonum suscepit: qua mortua, Beatricem Ferdinandi Portugallix Regis vnicam filiam superduxit. Defunctoque Ferdinando socero, dum ius vxoris prosequitur, magna manu Portugallix fines ingressum, Ioānes Ferdinandi ex pellice filius infecta re exercitum reducere coegit, seque Portugallix Regem creauit. Hic Ioānes Rex Castellæ Henrico filio dedit in vxorem Catharinam, Ducis Lancastriensis Angli filiam, atque illum principem Asturum declarauit, obiitque equi lapsu oppressus vndecimo sui principatus anno. Ioānes nothus in Portugallix regnum (vt diximus) mortuo Ferdinando Rege, ex religione militari vocatus, per hæc tēpora claruit. Hic in omnibus admirabilis extitit. nam tres insulas extra orbem eiectas quas vulgo Dispersas vocant, regno conquisiuit, & Suram munitissimā Aphricæ urbem vi cepit, & alia multa cōfecit, ex quibus peperit sibi immortalem gloriam apud omnem posteritatem. Filios ex coniuge habuit, Eduardum qui patri successit in regno, & Petrum Infantem, Leonoramq; filiam quæ nupsit Petro Aragonum Regi, Ferdinandum virum sanctitate præclarum, quem ob religionem & vitæ abstinentiam inter beatos retulerunt, Ioannem Cypri, & Henricū qui in Atlantico mari primus nouas reperit insulas. ampliādi siquidem regni paterni desiderio quod angustis limitibus circumscribi videbat, Oceanum Hispanicum magna classe cosmographorum persuasione ingressus, varias insulas ab hominibus nunquā habitatas adinuenit: inter quas ea quæ vulgo *de Madera* nuncupatur, saccaro proferēdo est aptissima. In hanc & multas alias nouos primus induxit colonos ex Lusitania. Insulam vero S. Georgii de Picho, Flandris habitandam censuit. Ioannes eius appellationis primus, Petro Aragonum Regi defuncto, in Aragonia, Comitatu Barcinonæ, & aliis regnis successit. Vxorem duxit Mathæam Arminiensis Comititis filiam, ex qua genuit filiam nomine Ioannam, quæ nupsit Matthæo Foxæ Comiti. Defuncta Matthæa, Violantam ducis Ebaris filiam vxorem duxit, quæ peperit Iacobum Delfinum Gerundæ dictū, qui puer Cæsaraugustæ obiit: adhæc Violantam, quæ nupsit Ludouico Neapolis Regi & Andegauensium Duci. His temporibus populi Barcinonensis principatus, Aragones, Balears & Valentini tumultuantes aduersus Iudæos insurrexerunt, exceptis Cæsaraugustæ ciuibus, quos Regis præsentia compescuit. Qua persecutione in Iudæorum perniciem violenter exacta, Rex seditionis authores capite puniuit, & alios magna bonorum parte multauit. Ad Balears cum regina profectus, Maioricarum ciues, vt ducenta florenorum millia persoluerent coegit. Hinc in Tarraconensem agrum remeans, in Castilionem oppidum se recepit. Vbi per aliquot dies commoratus, in saltus & montes propinquos venatum profectus, repente è mula qua vehebatur, mortuus decidit 19. Maii, anno Christi 1396. cuius corpus ad Populetum monasterium delatum fuit iussu Martini Regis fratris eius. Benedictus eius nominis decimus tertius, Petrus de Luna antea vocatus, natione Aragonensis, per hoc idem tempus mortuo Clemente papa VII. in schismate in papatum suffectus est, qui annis 21. vsque ad concilium Constantiæ sedet.

HENRICVS huius nominis tertius, patri successit Ioanni in regno Castellæ duodecimo ætatis suæ anno, à natiuitate vero Iesu Christi 1388. Hic ex Catharina quam ei nuplisse diximus, duas filias habuit, Mariam & Catharinam, exinde Ioānem qui mortuo patre regnum obtinuit. Mariam filiam nepoti suo iunxit Alfonso Ferdinādi filio. Obiit Hēricus Toleti morbo solutus, quum annis 16. regnasset, ætatis suæ 28. Eduardus filius Ioannis Regis hac ætate in Lusitania rerum potiebatur. Hic ex vxore sua Isabella, Ferdinandi eius nominis primi Aragonum Regis filia, filium genuit Alfonsum, filiasque duas, Leonoram quæ nupsit Frederico Imperatori eius nominis tertio, & Ioannam quæ fuit vxor Hērici Castellæ Regis eius appellationis quarti. Iacobus ordinis Eremitarum, Theologus excellentissimus, natione Toletanus, per hoc tempus floruit, & vniuersam fere scripturam sacram explanauit. Edidit & insigne volumen Sophologium inscriptum, opus diuinæ sapientiæ exquirendæ peraccommodum, & multa alia. Martinus frater Ioannis Aragoniæ Regis, defuncto fratre, in regno successit. Hic regnante Ioāne Mariam Lunæ Comitis filiam vxorem duxerat, ad quam mortuo patre abiq; filio successore Comitatus Lunæ iure deuenerat. Ex hac coniuge Martinū habuit filium, qui Frederici Sicilia Regis filia matrimonio coniunctus est, & Frederico socero sine virili prole defuncto, prætenu vxoris Sicilia regnum obtinuit. Hic Martinus senior cum filio in Siciliam traiecit, ibique permansit, donec de morte fratris Ioannis Regis legatos accepit, & tunc Barcinonam delatus est, inde Cæsaraugustam peruenit, vbi Rex ab omnibus salutatus fuit Idib. Maii, anno Christi 1398. Mortua exinde Maria coniuge, duxit Margaritam Pratarum Comitis filiam, ex qua nullam prorsus habuit prolem. Discessit his temporibus ab humanis Martinus Rex Sicilia, 5. Kal. Septembris anno Domini 1409. Post cuius mortē Martinus pater menses ferme decem superuixit, & è vita migravit in monasterio vallis Domicillæ prope Barcinonā, 31. Maii, anno Iesu Christi 1410. cuius corpus ad Populetum monasterium delatum fuit, regnauitque annis 14. Vincentius Cathalanus, ordinis prædicatorum, Theologus Valētiæ oriundus, ex familia Ferrerorum originem ducens, iisdem temporibus non solum celebri doctrina, sed singulari sanctitate insignis fuit: tandē anno Christi 1418. ex hoc sæculo migravit. Et quum post mortem plurimis miraculis claruerit, Calixtus papa eius nominis tertius, eiusdem contreraneus, anno Iesu Christi 1455. in sanctorum confessorum numero eum aggregauit, eiusque festum Nonis Aprilis celebrari iussit. Scripsit sermones Quadragesimales ac festiuos, quos non minori eruditione quam doctrina refertos post se reliquit.

Ioannes II.

IOANNES huius appellationis secundus, defuncto patre, in regno Castellæ successit anno Christi 1404. adhuc infans in cunis, eiusque rem Catharina mater & Ferdinandus patruus administrarunt, donec ad quartum decimum annum perueniret, quo gubernacula regni subiit, Mariamque Ferdinandi patris filiam duxit vxorem, ex qua Henricum genuit: quæ cum mature decessisset, alteram superduxit nomine Isabellam, Ioannis Infantis filii Ioannis Regis Portugaliæ filiam, ex qua Alfonsum qui adolescens obiit, & Isabellam reginam catholicam procreauit. Henricum filium viuens in regni cōsortium assumpserat, quum anno imperii sui 50. diem clausit extremum. De eius rebus gestis & vita satis longa circumfertur historia. Alfonso V. filius Eduardi Regis Portugaliæ, princeps mansuetus & magnanimitate prudentiaq; singulari præditus, per hoc tempus, id est, anno Christi 1455. post mortem patris tutoris, Petri Infantis agnominati, regnū paternum accepit. quo mortuo, Ioannes eius filius regnauit. Lupus de Oliueto Hi palēsis, ordinis monachorum diui Hieronymi generalis prior, diuinarū scripturarum eruditissimus, per hæc tempora suum ordinem semicollapsū, verbo, exemplo, ac doctrina mirifice instaurauit, & nonnulla opuscula lectu dignissima edidit. Regulam ex dictis diui Hieronymi collectā per capita distinxit, quam Martinus papa quintus approbans, ipsius ordinis professoribus obseruandam tradidit. Deinde sermones viles & alia quædam composuit. Obiit in vrbe Romana, sepultus in ecclesia S. Alexii in monte Auentino. Ioannes Segobrigensis, vir moribus & doctrina illustris, summos sacræ Theologiæ professores eruditione ac doctrina æquauit. qui acceptum à Nicolao pontifice eius nominis quinto Episcopatum Cæsariensem renuens, ad altissimos Hispaniæ montes secessit, & ibidem paruo in monasterio magnæ sanctitatis vitam exegit: ibiq; ne ocio marcesceret viris ex Hispania accitis lingue Arabicæ peritissimis, librum Alchoranū egregio stilo in nostrā trāstulit linguam, ipsiusq; mendacia veris ac variis rationibus & argumentis refellit. Ferdinandus Ioannis huius

An. Chri-
sti.

nominis primi, vltioris Hispaniæ Regis filius, per hoc idem tēpus prętextu matris Leonorę, Petri Aragonū Regis filię (vt diximus) in regno Aragonię Comitatuque Barcinonę successit 3. nonas Septēbr. 1412. quo die coronatus fuit. Princeps omni virtutū genere cumulatifsimus, ab omnib. Hispanię populis merito celebratur. Martino. n. Aragonū Rege auunculo suo mortuo, ab Aragonię magnatib. per legatos accitus est, vt regni titulū & coronā acciperet. Leonorā Alburquerquei Comitis vltioris Hispanię admodū diuitis filiā vxorem duxit, ex qua fœlicissima orta est proles. Quinq; enim ei filii nati sunt omnib. nature donis pręstātes: Alfonsus qui patri omnib. successit in regnis, suaq; virtute ac proprio labore Neapolitanū regnum adeptus est: Ioānes qui prętextu vxoris Blācę Nauarrā obtinuit: Hēricus equitum S. Iacobi ordinis magister: Sanctius qui Alcātare & Calatrauę militię pręfecturas gessit: & Petrus qui Neapolitano bello periit: Filia quoq; duę, Maria quę nūpsit Ioāni Regi Castellę, & Leonora quę vxor fuit Eduardi Portugallię Regis. Sigismū-
 dus Imperator his tēporibus in Hispaniam venit, vt schisma iā diuturnum Ferdinandi ope
 & consilio adiutus tolleret. Sed Benedictus decimus tertius papa in sua permansit perti-
 nacia, & ex oppido Perpiniano in Infulam Penisculæ apud Valentiam se recepit. Tunc Si-
 gismundus ex Hispania ad imperium reuersus est. Ferdinandus vero Barcinonam venit.
 hinc in Aragoniam proficiscens, in Equalato oppido à vita decessit, secunda Aprilis, anno
 Christi 1416. ætatis verò 43. qui sepultus est in monasterio Populeti. Leonora autem vxor
 in vltiorē rediit Hispaniam, monasteriumq; S. Ioānis dominarū, Methimnę (quę vulgo
del Campo) cōdidit, vbi per sancte vixit annos 19. & diē clausit quinta Ianuarii, anno Domi-
 ni 1435. Alfonsus Ferdinādi Aragonię Regis filius iure primogeniture paternum regnum
 obtinuit. Hic bellicarum rerum gloriam pacis laudibus pręferens, ad regnum Neapoli-
 tanum animū adiecit. ad quod magna classe deuectus, pręfectum arcis maritimæ ad pro-
 ditionem pellexit. inde contra Renatum eiusdem Neapolis Regem exercitum mouens,
 Neapolitanam vrbem longa & durissima obsidione adeo fatigauit, vt multi fame & ine-
 dia perierint. Tandem noctu per cuniculum furtim militibus intromissis, vrbem cepit, ac
 breui tēpore proceribus domitis, vniuersum regnum in suam potestatem redegit. Hic
 sine controuersia regum principumque omnium quos nostra ætas tulerit, & sapientissi-
 mus & fortissimus habitus est. Rex inter voluptates moderatus, inter adulatōres firmus,
 inter vana pleraque principum exercitia, doctrinæ studia haud omisit. Eius facta & lau-
 des Laurentius Valla & Bartholomæus Faccius, duo pręstantissimi viri fideque dignissi-
 mi, facundissime scripta reliquerunt. Vxorem duxit Alfonsus Mariam, Henrici Castellæ
 Regis patruī sui filiam, ex qua nullam prolem suscepit. Ex concubina autem filium genuit
 Ferdinandum, quem primum Calabriæ ducem, & in Apuliæ regno ex testamento mori-
 ens hæredem instituit. Habuit filias duas, Mariam & Leonoram, quarum prior vxor fuit
 Marchionis Ferrariæ, posterior filii Ducis Suesiani. Obiit Alfonsus Neapoli in Castro
 nouo, 27. Iulii, anno Christi 1458. ætatis suæ 65. Per hoc idē tempus mortuo Penisculæ Pe-
 tro de Luna qui dicebatur Benedictus papa decimus tertius, duo Cardinales Egidii cog-
 nomento Munyos, Barcinonensem Canonicum, genere nobilem, pontificem deligunt,
 Clementemque octauum appellant, qui statim Alfonsi Regis hortatu & Cardinales crea-
 uit, & fecit quæ à pontificibus fieri consueuerunt. Verum quum Martinus papa quintus
 in gratiam cum Alfonso rediisset (erant enim hostes prius) iubente Alfonso Egidius statim
 omnia pontificatus iura deposuit. Erga quem clementia ac benignitate Martinus postea
 vsus, eum Maioricensē episcopū declarauit. Cardinales autem ab Egidio creati, sponte
 Cardinalatu se abdicarunt. Nicolaus Euboicus Saguntinus Episcopus, per hoc tempus,
 non minus Græcis quam Latinis literis eruditus, floruit. Alfonsus Borgia, natione Catha-
 lanus, patria Valētinus, iisdem temporibus papa creatus est, Calixti tertii nomine sibi im-
 posito. Vir fuit magni cōsiliū, & vtriusque iuris peracutus doctor. sedit annis tribus ac mē-
 sibus totidem, diebus sedecim. Ioannes Mena, Hispanorum poetarum celeberrimus, cla-
 ruit sub Ioanne secundo. Scripsit metro Hispano opus varium, omni que eruditionis ge-
 nere refertū. posteritatiq; adeo admirandum, vt non iniuria inter tot poetas Castellani va-
 tis cognomētum meruerit, quod & elegantissima eius carmina luce clarius indicant.

Henricus IIII.

1454. **H**ENRICVS eo nomine quartus, Ioannis principatu finito, in regno Castellæ patri
 successit anno salutis humanæ 1454. ætatis suæ 31. Blancam Ioannis Aragonum Regis
 filiam matrimonio sibi iunxit, eaque dimissa Ioannam Eduardi Portugalliæ Regis filiam
 superduxit: quæ dubium pepereritne, an sibi puellam Isabellam supposuerit, quæ vulgo
 pro Re-

pro Regis filia colebatur. Hic sobrino suo Regis Portugalliae filio, qui patri successurus erat, Isabellam eius filiam collocavit. Sed soror Henrici Isabella sua suorum principum, clam fratre, à Ferdinando Ioannis Aragonum Regis filio in uxorem duci curabat. nam rumor erat, Isabellam quae filia Henrici putabatur, a matre fuisse suppositam, quum satis constaret, Henricum genitalibus esse debilem, neque per naturam patrem fieri posse. Et sic Ferdinandus, mortuo Henrico absque liberis. cum coniuge Isabella Henrici sorore regno Castellae potitus est. Ioannes filius Alfonsi, qui per idem tempus in Portugallia regnum paternum obtinebat, filium habuit Alfonsum, qui viuentem patre Isabellam Ferdinandi eo nomine quinti Regis Castellae filiam duxit uxorem. qui Alfonsus adhuc sponsus, dum pertinacius equum currendo vrgeret, ex eo delapsus infelicitè interiit. Quapropter Ioannes pater eius sine liberis decessit. Cui successus est Emanuel, ex prole regia genitus, & eidem Regi Ioanni cognationis arctissimo vinculo coniunctus, qui Isabellam supradictam viduatam duxit uxorem. Quae quum Caesaraugustae Michaellem filium peperisset, subinde magno dolore partus obiit mortem. Michael autem nondum annos duos attigerat, cum Granatae Baticae è viuis sublatus est. Ceterum Ferdinandus ad retinendum Emanuelis Regis affinitatem, ei Mariam filiam, sororemque supradictae Isabelle missis legatis in matrimonium dedit. Ioannes cognomine secundus, Ferdinandi superioris Regis Aragonum secundo genitus, Alfonsique praedicti frater, decedente Alphonso sine legitimis filiis, in regnis Aragoniae, Siciliae, ceterisque principatibus citerioris Hispaniae per hoc
20 tempus successit. Hunc principem praeclaræ & eximiae bonitatis fuisse tradunt, & Christianae religionis praecipuum assertorem, clementia insuper animique magnitudine praecellentissimum. Qui annum agens fere vigesimum (ut diximus) Blancam Caroli Nauarræ Regis filiam duxit uxorem, ex qua filium nomine Carolum habuit qui patre adhuc viuentem fatis excessit, & filias duas: Blancam quae nupsit Henrico Castellae principi, Ioannis secundi filio, cum quo deinde diuortium fecit, illius experta naturae defectum, & in Nauarram reuersa paucis diebus decessit ab humanis: & Leonoram Gastono Comiti Foxano collocatam, quae mortuo patre, Nauarrae regnum haereditario iure consecuta, post dies 15. quibus regni administrationem sumpserat, diem clausit extremum. Ob temporis breuitatem Gastonus in serie regum non ponitur. Defuncta Blanca coniuge, Ioannam Federici Almirantis Castellae filiam duxit, ex qua totidem genuit liberos, scilicet Ferdinandum qui patri in regnis successit, Ioannam quam Ferdinandus Neapolitanorum Rex duxit uxorem, & Marinam quae nata paucis diebus obiit. Ex pellice autem Castellana progeniuit Ioannem qui Archiepiscopus fuit Caesaraugustanus, & Alfonsum ducem Villaeformosae. Ex foemina item Nauarra suscepit Ferdinandum & Mariam, qui puerilibus annis è vita migrarunt, & Leonoram Comitem Lirini, quae nupsit Ioanni Comestabili Nauarrae, & Alfonsum qui paruus defunctus est. De principe isto plurima & prope infinita referuntur summae virtutis monumenta, quae breuitati studentes omittimus. Tandem de Deo atque hominibus benemeritis, deficiens in senectute bona, Ferdinandum filium iam vltioris Hispaniae regem, in regnis Aragoniae & Siciliae cum Isabella, Henrici regis sorore, uxore haeredem dimisit, obiitque felicissimus rex Ioannes in ciuitate Barcinonensi 19. Ianuar. anno Saluatoris Iesu Christi 1479. Phœbus filius Ioannis, filii Gastoni & Leonorae regis Nauarrae, in regno successit Nauarrae, & rex fuit 24. in ordine praedicti regni. Quo sine prole decedente, Catharina eius soror Ioannis filia in regno successit, fuitque matrimonio copulata Ioanni Albrechtio, olim Nauarriorum vltimo regi, qui propter schismaticum fauorem regno priuati fuerunt à Iulio secundo summo pontifice, & dominationi Castellae regni vnito.

Ferdinandus V.

Ferdinandus eo nomine quintus, Ioannis Aragonum regis vnicus filius, praetextu uxoris Isabelle, adhuc adolescens, patreque viuentem, mortuo Henrico, Hispaniae vltioris rex efficitur anno salutis humanae 1477. & Ioanne rege patre defuncto, non solum regni Aragoniae, sed in plerisque regnis principatum obtinuit. Qui paribus auspiciis cum coniuge administrabat omnia, & partem Baticae quam Granatam vocant, a Mauris septingentos octoginta annos occupatam receperunt, pulsisque Sarracenis & Machumetica superstitione, templa Deo Opt. Max. condiderunt anno Christi 1492. & de omni regno tandem cum magna nominis gloria triumpharunt. Vnde Ferdinandus Catholici cognomen tum sortitus fuit. Hic apud Granatam Sanctam fidem ciuitatem construxit. Fortunatas Oceani meridionalis insulas anno domini 1490. regno Hispaniarum addidit, quae admirandae fertilitatis esse perhibentur. Adhuc insula quatuor proximae, videlicet S. Saluatoris, Sanctae Mariae Conceptionis, Ferdinandae, & Hispaniole, anno Christi 1493. per Christophorum

An. Christi.
sti.

rum Columbum, Hispanæ classis imperatorem, in India extra orbem in Oceano sparſæ, inuentæ & captæ fuerunt: & quo Romanorum arma olim penetrare non potuerunt, illuc hodie Hispanorum peruenit victoria, vt Petrus Martyr & alii quidam fuſiſſime narrant. Iſabella itaque regina ex Ferdinando vnicum filium Ioannem peperit, cui Margaretam de Aultria, Maximiliani Imperatoris filiam, collocauit: ſed hic nulla ſuſcepta prole, ſuperſtitibus parentibus, diem clauſit extremum. Habuit filias quatuor: Iſabellam quæ nupſit Alphonſo, Ioannis Portugalliæ regis filio, quo vita deſuncto, Emanueli regi Portugalliæ cōiuncta fuit: Ioannam quam Philippus Magnus Archidux Aultriæ, Dux Eduorū ſeu Burgundionum, Comesque Flandrenſium, Maximiliani Imperatoris filius vxorem duxit: Mariam quæ poſt mortem Iſabellæ ſororis ſuæ, nupſit Emanueli, vt diximus, Portugalliæ regi. Quarta vero & vltima fuit Catharina, quæ Arturo Angli regis filio nupſit: ſed mortuo Arturo, Henrico Regi tradita fuit, qui ex ea Mariam filiam habuit, quæ adhuc innupta viuit, iam nunc autem electa Regina Angliæ. Ex pellice autem Ferdinandus genuit Alphonſum, Cæſarauguſtæ & Montis regalis Archiepiſcopum. Ferdinandus itaque mortua Iſabella coniuge, vltioris Hispaniæ regina, quæ omnibus ingens ſui deſiderium reliquerat, quum 27. regnaſſet annis, aliam nomine Germanam, Ducis à Nabona filiam duxit vxorem, & ad regna Aragoniæ ſe conferens, Neapolim petiuit, in vltiore Hispania relicta Ioanna eius primogenita, cum Philippo viro ſuo regnante iure hæreditario. Sed Philippo deſuncto, in Hiſpaniam rediens, gubernationis nomine cum Ioanna filia regina imperium recuperauit, atque ibidem ab humanis exceſſit 22. Ianuarii, anno Chriſti 1516. cuius corpus vna cum Iſabella vxore Granatam ciuitatem detulerunt. Et ſic Aragonum regnum ſuæ diuturnitatis finem accepit, poſtquam ſub 25. regibus, 604. annis regnatum fuit, quorum iterum nomina & tempora ſubiicere placuit.

Aragoniæ regum Epilogus.

1	Ennicus Ariſta	annis 7.	14	Iacobus i.	annis 55.
2	Garcias Ennicus	annis 10.	15	Petrus iii.	annis 10.
3	Sanctius Garcias i.	annis 46.	16	Alphonſus iii.	annis 6.
4	Garcias Sanctius.	annis 18.	17	Iacobus ii.	annis 35
5	Sanctius Maior, ii.	annis 44.	18	Alphonſus iiii.	annis 8.
6	Raymirus i.	annis 46.	19	Petrus iiii.	annis 52.
7	Sanctius iii.	annis 35.	20	Ioannes i.	annis 9.
8	Petrus i.	annis 6.	21	Martinus	annis 13.
9	Alphonſus i.	annis 24.	22	Ferdinandus i.	annis 6.
10	Raymirus ii.	annis 19.	23	Alphonſus v.	annis 42.
11	Raymundus cum Petronilla	annis 15.	24	Ioannes ii.	annis 21.
12	Alphonſus ii.	annis 34.	25	Ferdinandus ſecundus	annis triginta
13	Petrus ii.	annis 25.		ſeptem.	

Franciſcus Ximenes, ordinis Minorum Cardinalis, & Archiepiſcopus Toletanus, his temporibus ſtudio Complutenſe ſuis ſumptibus inſtituit & dotaui. Emanuel rex per hæc tempora Portugalliam regebat, qui plures inſulas ab hominibus nunquam habitatas inuenit, & vſque ad Æthiopas peruenit. Hic (vt diximus) Mariam Ferdinandi & Iſabellæ filiā duxit vxorē: poſt mortē cuius, Ioānes eius filius in paterno regno ſucceſſit. Filios habuit Emanuel ex Maria Ioannem, Lodouicum, Ferdinandum, Alphonſum qui Cardinalis fuit Portugalliæ, Henricum, Eduardum, & Iſabellam quæ coniunx fuit Caroli Imperatoris regis Hispaniæ, & Beatricem conſortem Ducis Sabaudiæ. Habuit etiam Emanuel vxorē aliam, mortua Maria, nomine Leonoram, filiam Philippi regis Caſtellæ, ſororemque prædicti Imperatoris, ex qua illi nata eſt Maria quæ adhuc innupta manet. Leonora vero poſt mortem Emanuelis, Franciſco Gallorum Regi fuit collocata. Rodericus ex Borgia gente nobiliſſima Valentiz ortus, per hoc tempus ſupremum pontificatum adeptus eſt, Alexander papæ eius nominis vi. agnominatus, vir magni animi & prudentiæ recolendæ, ac beatiffimæ memoriæ auunculi ſui, Calixti papæ i i i. ſemper æmulator.

Philippus.

PHILIPPVS, magnus Eduorum ſeu Burgundionum Dux, Archidux Aultriæ Comesque Flandrenſiū, Maximiliani Imperatoris filius, prætextu Ioannæ vxoris ſuæ, mortua Iſabella

Isabella Ferdinãdi cõsorte, regna vltioris Hispaniæ obtinuit anno à partu virginis 1504. Hic filios ex vxore duos genuit, Carolum Imperatorem nunc fœliciter regnantem, regemque Hispaniarum, & Ferdinãdum regem Vngariæ & Boemiæ: & filias quatuor, Leonoram quæ coniunx fuit Emanuelis regis Portugalliæ (vt diximus) quo mortuo, Francisco Regi Franciæ copulata est, & Catharinam quæ consors fuit Ioannis regis Portugalliæ, & Isabellam quam in vxorem duxit Christiernus Daniæ & Noruegiæ Rex, & Mariam quæ nupsit Ludouico Hungariæ Regi. Hic Philippus quum annis duobus regnasset, occubuit, & Ioãna eius consors vna cum patre Ferdinando regnum obtinuit, vt scripsimus. Ioãnes huius nominis tertius, Emanuelis filius, per hoc tempus regnum Portugalliæ obtinuit, qui ex Catharina vxore genuit Ioannem qui in vxorem duxit Ioannam Caroli Imperatoris & Isabellæ filiam & Mariam quæ nupsit Philippo Hispaniarum Principi, & Valisoleti diem clausit extremum, relicto filio Carolo infante.

Carolus.

CAROLVS Romanorum Imperator, Philippi filius, nunc fœliciter regnans, mortuo Ferdinando, vna cum eadem Ioanna matre sua Hispaniarum regnum accepit anno humanæ salutis 1516. à condita Hispania 3690. à diluuiò magno Noe 3833. & à creatione mundi, secundum Moysem & Berosum, 5489. Hic vxorẽ duxit Isabellam Emanuelis Portugalliæ regis filiam, ex qua Philippum Hispaniæ principem in oppido Pincia, quod Valisoletum, vulgo *Valladolid* vocant, anno domini 1526. die Martis, 10. Cal. Iunias, cum ingenti lætitia totius Hispaniæ genuit. Is Mariam Ioannis Portugalliæ regis filiam duxit vxorem, ex qua filium habuit Carolum, vt diximus, ex cuius partu post quatrduum ipsa decessit: alter filius nomine Ferdinandus, qui puer decessit, non sine summo dolore parentum, & totius Hispaniæ lachrymis, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto. Habuit & Carolus Imperator ex Isabella vxore filias duas, Mariam quæ locata fuit Maximiliano Bohemiæ Regi, Ferdinandi Romanorum Regis filio, & Ioannã quæ nupsit Ioanni Portugalliæ Principi. De rebus itaque Caroli quas fœliciter gerere nostris temporibus perseuerat, plurimi scripserunt, & quæ posthac gesturus est, Deo fauente, in eius historia in lucem largissime & merito proferentur in posterum.

Regum Hispanorum Francisci Taraphæ Finis.

BREVIS RERVM A PHILIPPO SECUNDO CATHOLICO REGÈ GESTA- RVM DESCRIPTIO.

PHILIPPVS eo nomine secundus Hispaniæ Rex Caroli quinti Imperatoris Romanorum Augusti filius vnicus, & omnium eius regnorum ac principatuum hæres in Hispania natus & educatus, Rempubicam patris mandato iuuenis admodum adiit, eamque prudētissime fœlicissimeque summã cum nominis sui gloria gessit hætenus, & etiamnum administrat. Vxores duxit omnino quatuor. Quarum prima Maria, Ioãnis tertii Lusitanorum Regis filia, paulo post quam Carolum Principem in ætatis deinde flore sublatum enixa fuisset, è viuis excessit. Huic alteram eodem nomine coniugem superduxit, Henrici Britanniæ regis octauæ filiã, qua cum Angliæ regnum in dotem obtinuit. Sed quum illa partim ætatis ingrauescentis vitio, partim animi mœrore variis ex malis concepto oppressa, mature sine prole decederet: Elisabetham Henrici Gallorum Regis filiam natu maiorem, pace cum eo constituta, vxorem duxit, ex qua filias duas genuit etiamnum superstites. Hac demũ etiam in fata concedente, neptem Austriacam, ex Maria sorore & Maximiliano II. patruele, Romanorum Imperatore progenitam, consensu Pontificis Maximi in matrimonium accepit. Hæc illi Carolum Laurentium, festo S. Laurentii die peperisse dicitur, & plures in posterum liberos paritura speratur. Duo longinqua Belgium versus itinera suscepit: alterũ per Liguriam, Insubres, & Germaniam superiorem, tum quum ad Belgii principatũ euocaretur à patre: alterũ per Britanniam, cum eius gentis heredem Mariam vxorem duceret: & eadem pene via qua venerat, in Hispaniam rediit, continua fœlicitate inter proficiscẽdum vsus. Post cuius postremum è Belgio discessum qui anno 1559. contigit, in Hispania, 1559.

regnorum suorum meditullio quodam & centro, deinceps assidue mansit, & transmarinas
prouincias per legatos rexit. Est autem Philippus huius tempestatis princeps non tantum
potentissimus, sed etiam virtute rebusque gestis clarissimus. Moribus ingenioque mansuetus,
in pauperes egregie liberalis, eos praesertim qui pietati & Ecclesiasticae disciplinae praeter
ceteris diligenter incumbunt. Pacis & iustitiae studiosissimus, Catholicae Romanae religio-
nis obseruantissimus, eiusque propagator & illustrator maximus. Hac ille de causa, cum a-
libi multa salubriter ex sacro sancti Tridentini Concilii praescripto constituit, tum in Bel-
gio tres Archiepiscopatus, Episcopatus vero complures erexit, eosque viris lectissimis &
virtute doctrinaque praestantissimis regendos dedit. Ac ne quod ab haereticis Ecclesia de-
trimentum caperet, latas pridem à Carolo quinto patre de religione leges serio custodiri
mandauit: in fontes autem & refractarios non semel grauiter animaduerti curauit. Angliam
quoque quae Herico & Eduardo regnantibus à Catholica religione defecerat, quum prin-
cipatum in eo regno per Mariae nuptias obtineret, Ecclesiae gremio restituit. Ad haec quum
multas subinde religionum hominum colonias ex orbe nostro in Barbaras nationes de-
duxerit, tum delectos etiam aliquot patrum Societatis greges qui sub salutifero Iesu no-
mine mirifice coaluerunt, & ingentibus pro catholica fide susceptis laboribus longe late-
que non ita pridem inclarescere coeperunt, in Floridam, Mexicanam, Peruanam, aliasque
nouis orbis prouincias, religionis propagandae gratia misit. Quam ad rem eius permisso ac
voluntate locis aliquot opportunis Collegia mox erecta fuerunt, & indies complura fun-
dantur. Iuuentutis praeterea curam egregiam habuit, ut ea literis & moribus incorruptis-
simis à prima statim aetate diligenter imbueretur. Hinc in singulis Episcopatibus Belgii
ex S. Tridentini Concilii decreto semina quae vocant, aut scholas institui iussit. Nouam
apud Duacenses Academiam, omnium disciplinarum genere refertam, amplissimis priui-
legiis & honorariis propositis condidit, ut iuuentus una cum literis & pietate, Gallicum i-
dionima cuius in Belgio permagnus est usus, intra suas prouincias, minore sumptu tutoque
perdisceret. Auxit & Louanensem Vniuersitatem professionibus variis. Huc etiam
pertinet, quod Typographiam, literarum altricem & conseruatricem, ab omni prauo-
rum hominum corruptela in Belgio asseruit, eamque per probos & idoneos tantum ex-
erceadam auctoritate publica sauxit. His Plantinum, hominem in primis industrium, &
de literis optime meritum proposuit. è cuius officina, regis eiusdem beneficio, nuper in
lucem prodierunt Complutensia Biblia quinque linguarum, non recusa solum ornatus,
sed & Syriaco testamento, variisque doctorum hominum commentariis egregie locu-
pletata. His aliisque multis artibus & rationibus quas breuitatis causa nunc omittimus, Re-
publicam in pace constituit, & florentissimam efficere conatus est. Bella vero complura
quemadmodum ex usu tantum & necessitate publica suscepit, sic etiam felicissime, sed
per legatos ut plurimum, gessit. In Gallico quod primum & difficilimum duxit, caesis ad Sa-
ctoquintinum, Greuelingam, & Dunkerkam multis hostium millibus, & praecipua nobili-
tatis parte capta, Regem Henricum ad aequas pacis condiciones compulit, eaque noua
cum ipso affinitate contracta firmavit. Huius auspiciis arcem Africae munitissimam
quam vulgo del Peuol di vele adpellant, Garcias Toletanus maris Praefectus intra pau-
cos dies Turcis eripuit, impositoque firmo praesidio, tutam à piratis Hispaniam reddidit.
Feliciter & Latio pro rege bellum Albanus Dux intulit, ut Taurinis Sueffanus: sed æ-
quam deinde pacem Philippus Rex non inuitus admisit. Memingem praeterea, Balea-
rium insulam, Metymnecelo duce à Turcis recepit, & arce firmissima muniuit, quae ta-
men, expugnata mox ab hostibus classe, rursus amissa est. Res Melitenses Turcarum
armis vehementer afflictas, & pene deploratas, opportuno subsidio misso non recreauit
solum, sed actis in fugam hostibus ab interitu vindicauit. Mauros etiam in Batia tumul-
tuantes domuisse prospere dicitur. Post exortum deinde Cyprium bellum coniunctis ex
sacro foedere cum Venetis & Pontifice Maximo viribus, Ioanem Austriacum fratrem in
Turcas qui classem in Corinthiaco sinu numerosam habebant, ire iussit. Is hostes nihil ta-
le metuentes fortiter aggressus, memoranda ad omnem posteritatem victoria pene prius
oppressit, quam aduentare crederetur, & vniuersa fere classe partim capta, partim depres-
sa, caesisque multis hostium millibus. Turcas totius maris imperio exiit. Accidit insignis haec
1571. pugna pridie Nonas Octobris anno Christi 1571. Eodem porro mense post biennium, dum
inter se Mauri de regno contendunt, Illustrissimus Princeps Austriacus, à fratre cum va-
lida classe missus in Africam, nullo prohibente, Tunetum, regni caput, ingreditur, & in
deditionem accepta Bisarta, firmoque munita praesidio, Muleassem iuniorem legitimum
haeredem in regno confirmat, Amidam vero tyrannum cum uxore & liberis in Siciliam
captiuum abducit. Haec victoriarum Philippi summa, hi trophaeorum cursus fere perpe-
tuus

tuus fuit:quem tamen ipsum (vt nihil in humanis est firmum) aduersi subinde casus interruperunt. Nam vno & eodem anno, patrem, amitas duas, & cōiugem, vna cum regni Britannici insignibus amisit. Tunetani regni possessione, post annū quam illud ceperat, euersa Turcarum armis Gouleta (quod vnicum Africæ propugnaculū inuictum credebatur) exclusus eiectusq; fuit. In hæreditariis quoq; Belgii prouinciis anno 1566. scedos, Inquisitionis Hispanicæ profligandæ prætextu, tumultus ab inquietis quibusdam hominibus excitatos, & horrendam rerum sacrarū cultusq; diuini profanationē expertus est: quos motus tamen sexto demum mense præter omnium expectationem ita componi curauit à sorore Margaritha (quæ tum iis locis cum imperio præsidebat) vt æterno silentio penitus obrui potuisse videri potuerint, nisi Ducis Albani nimia seueritas & Hispanorum militū intolerāda tyrannis cicatrice obductam post refricuisset, & exitiali funestoq; bello quod multos iam annos (proh dolor) durat, occasionem dedisset. Is enim dux, regis sororis successor in Belgium missus, vbi pacatam regionē magnis stipatus copiis ingressus est, primū infirmas Geuzicorū motuū reliquias, partim iudiciorū seueritate, partim armis deuicit: deinde præsidia locis opportunis aduersus vim omnem disposuit: postremo, secundis rebus elatior factus, infausta tributa subiectis vniuersis frustra deprecantibus imperare pertinaciter cœpit. Vnde factū est, vt potior eorum pars atrocissimis Hispanorū militū iniuriis grauissime exacerbata, defecerit prorsus, & omnem salutis & libertatis recuperandæ spem in armis posuerit. Quibus innumera proscriptorū & exulum multitudo, non ex plebe tantum, sed etiam ex nobilitate Belgica sese coniunxit, & in his Auraicus princeps cum fratribus Nassouiis principē locum obtinuit, qui magnas Germanorum copias in Gelriā, Brabātiā & Hannoniā fratri Ludouico qui Montibus, Hannoniorū primaria ciuitate, grauiter obsessus ab Albano tenebatur, mox adduxit. Sed quum Ludouicus à Gallis desertus tandē se dederet, & exercitus principis fusus fugatusq; esset, debellatū plane videri tum poterat, nisi quod infecuta deinde Mechliniæ Zutphaniæq; direptio. & iniusta Nardensiū cedes cōtra pacta iusq; gentiū perpetrata, nutantes Hollandorū & Zelandorū animos qui soli victoris exercitu superandi restabant, tot sociorū stragibus exacerbatos, extrema pro salute tentare compulerūt. Hinc igitur Albanus Harlemū, non perinde munitā Hollandiæ ciuitatem, post arctam septē mensium obsidionē atq; inedia in incolumitate

30 ciuibus data vix tandem recepit. Alcmariam acriter oppugnatam non sine probro deseruit. Mittelburgum insuper, Zelandiæ caput, in hostium potestatem venit. Vario denique Marte, multis vtrunque datis acceptisq; cladibus, tum ab Albano duce qui mox in Hispaniam inglorius cum ingenti præda reuersus est, tum ab eius successore Lud. Requesentio tentata res fuit. Interiectum quoq; de pace colloquium rege permittente, magnam bonis omnibus dissidii componēdi spem fecit: sed conatui non respondit euentus. Subitus porro Gubernatoris interitus reip. Belgicæ summam ad delectos quosdam ex ordinibus proceres detulit, qui dum, recuperata per deditionem Zirczea Zelandiæ oppido, motuum sedandorum consilia agitant, importuna seditione Hispani militis, nouis turbis inuoluuntur. Sed ne latius malum hoc serperet, Ordines pleriq; cum Auraico principe certis conditionibus pacem ineunt, & coniunctis viribus externi militis iugum excutere statuunt.

40 Hoc animaduerso miles Hispanus qui paulo ante reip. hostis declaratus firmiora loca præsidio tenebat, primo Traiectum ad Mosam, deinde Antuerpiam, firmo Ordinū præsidio pridie firmatam, copiis quas vndiq; maximas celerrime pro tempore contraxerāt, ex arce inuadit, & ingenti hominū perpetrata strage diripit. In qua clade Antuerpiensi cæsa dicuntur hominū ad nouē millia quingenti, submersa quatuor millia, idq; 4. Nouemb. anno 1576. Hic quinquennalis ab Albano Duce relictī belli status, hæc plus quam tragica rerum in Belgio facies erat, cum rex Philippus, vt Catholicum principem decet, tot tantisq; suorum calamitatibus finem imponere, & vires suas in Turcos Christiani nominis hostes perpetuos conuertere desiderans, Ioannem Austriacum fratrem, militari gloria clarissimum, per celeres equos cum summa potestate in Belgium ablegauit. Vbi nunc pacandæ constituendæq; reipub. sedulam cum ordinibus operam nauare dicitur. Faxit misericors Deus, vt laudatissimus tum regis optimi, tum fratris illustrissimi conatus, scelicem exitū, & Ecclesiæ Reiq; publicæ salutarē obtineat. Viuit etiamnum in Hispania Philippus, annū ætatis agens 51. & vt diu reip. præsit, optimi cuiusq; votis expetitur. De rebus eius in America gestis, præter ea quæ supra scripsimus, nihil compertum habemus. Scribent alii copiose in posterum, quæ summus hic Heros, ad Christianæ Reipublicæ salutem & dignitatem, æterna memoria digna gesserit. Nobis hæc pauca vel-

ut digito demonstrasse, & historiæ studiosis delibasse sufficit.

IOANNIS VASÆI BRV- GENSIS RERVM HISPANICA- RVM CHRONICON.

R E V E R E N D I S . E T S E R E N I S . P R I N C I P I
ac Domino D. Henrico, S. R. E. T. T. sanctorum quatuor coronatorum Cardinali, Infanti
Portugalliae, Archiepiscopo Eborensi, Alcobaciensis monasterii Commendata-
rio, & in regnis Portugalliae summo de fide Catholica cognitori, Do-
mino suo obseruandissimo, Ioannes Vasæus S. D. P.

ATONEM illum Censorium magnifice & praeclare testatur Cicero praecepisse, Princeps Amplissime, ita comparandam esse vitam nostram, ut non minus otii, quam negotii ratio nobis constare videatur. Voluit (opinor) vir grauisimus, tantam nos rationem ducere temporis, ut ne in ocio quidem ociosi essemus, sed in eo vel de priuatis, vel de reip. commodis semper aliquid animo tractarem. Atque idem laudat P. Scipionem, eum qui primus Africanus est appellatus, quod dicere solitus esset, nunquam se minus esse ociosum, quam quum esset ociosus: vi-
delicet quia in ipso ocio de negotiis cogitabat, adeoque nunquam cessabat, ut quae res aliis languore af-
ferre solet, ipsum acueret. Horum ego virorum tam singularem ingenii praestantiam, sicut affirmare me imitatione consecutum esse, stultum ac temerarium iudico: ita non dissimulo, me laborasse semper, ut voluntate proxime accederem. Et negotii quidem mei rationem probe mihi constare arbitror, tum apud Celsitudinem tuam, tum apud alios, quibuscum hactenus vixi. Sed otii quamnam ratio à me dari poterit, quod adeo exiguum mihi suppetit, ut nullum verius quam modicum dici possit? Quid enim otii superesse potest homini totos dies in docenda iuuentute occupato? à qua functione si quid forte temporis superesse contingat, id totum cura domestica, discipulorum priuata interpellationes, corporis ac salutis necessaria cura consumat? Quorum ut nihil impediat, tamen ita nonnunquam animu à pra-
lectione publica defatigatum, adeo nauseabundum reporto, ut cum libris ac priuatis studiis rationem
aliquam habere, si maxime liceat, ne libeat quidem. Nihilominus si quid unquam vacui temporis mihi forte dies festi ac feriati fecerunt, id ne ociosum effluxisse videri posset, maximopere à me est elaboratum. Cuius rei fidem ut Amplitudini tua facerem, & quod dico, reipsa comprobarem, praeter alia quae aliquando in lucem dabo si lucis usuram Deus Opt. Max. concesserit, hoc quoque conscripsi Chroni-
con rerum Hispanicarum, opus, ut mihi quidem videtur, non minus necessarium, quam laboriosum. Quod quibus de causis susceperim, posterius latius explicabo. Volui quidem, ut Hispanorum res gestae post-
hac non Hispanae tantum, sed etiam Latinae legerentur. Nam Latina leguntur in omnibus fere gentibus: Hispana suis finibus, quanquam non exiguis, sane continentur. Et consentaneum omnino videtur, ut res haec quas Hispani gesserunt, quemadmodum orbis terrae regionibus definiuntur, sic omnibus gentibus innotescant, & quo manuum Hispanarum tela peruenerint, eodem gloria famaque penetret. Qua-
rum rerum maiestatem si dignitate orationis exaequare non potui, danda bonae voluntati venia est, quae in rebus magnis & arduis non solum laudatur, sed etiam pro facto saepe censetur, praesertim quum ea scribantur, in quibus non tam stili venustas desideretur, quam fides historiae queratur. Hanc vero lucubrationem multis nominibus sacratissimo tuo nomini, Serenissime Princeps, dedicare constitui. Primum enim quum ante annos tredecim, relicta Salmanticensi Academia praeclarissima, repudia-
tis aliis conditionibus non poenitendis, me in fidem & clientelam tuam tradidissem, quid minus alienum, quam cui vitam, cui fortunas meas credideram, eidem etiam vigilias & labores meos literarios commendare? & cui vitae subsidia deberem, eidem & lucubrationis huius patrocinium acceptum ferre? Quid: quod futurum confidebam, ut quum me tantillo ocio quod succisiuis horis corradere potui, non omnino cognouisses usum otiose, quae tua est erga studiosos humanitas, uberiorem otii copiam mihi
esses aliquando factururus. Sed postquam res mea ita tulerunt, ut Salmanticam ab Academia Senatu honesta conditione vocatus redirem, multo magis visum est mihi officium meum, ut opus tuis auspiciis atque in familia tua lucubratum, Amplitudini tuae nuncuparem, quod tum demum nouis me beneficiis cumulasti. Nam quamuis operam meam utilem esse iuuentuti Lusitanae iudicares, ac proinde discessus meus tibi submolestus esse videretur, tamen cum ita rationibus meis conducere tibi significarem, non modo solita atque usitata beneuolentiae significatione, sed etiam munere donatum me dimisisti, & ne me credereris à familia tua penitus alienauisse, filium etiam meum natu maximu in fidem & clientelam tuam adoprasti. Cuius ego beneficii magnitudinem, nisi etiam absens grata memoria prosequerer, ut mortalium ingratus omnium, merito indignus omni beneficio iudicaret. Praeter-
ea quum

ea quum soleas Theologicis studiis historia lectionem admiscere, ne vlla te fastidia possint ab assiduo studio diuellere, non ingratum me Celsitudini tue facturum arbitratus sum, si ab ipsis primordiis compendio tibi proponerem Hispania tue res gestas & inclyta facta, quam tu inter alios Principes peculiariter nobilitate, dignitate, virtutibus, exornas, amplificas, illustras. Postremo aut ego vehementer erro, aut nulli omnino Principum Hispanie poterat hoc opus conuenientius nuncupari, quam tibi Princeps sacratissime. Quid enim magis decebat, quam eam Chronici Hispania partem que de harseon diuersarum tractat extirpationibus & fidei Catholica stabilimentis, summo de fide Catholica in istis Portugallia regnis ac ditionibus iudici dedicare? de sanctis illis episcopis & vere pastoribus, antistiti sanctissimo, & veteribus illis (absit adulationis suspicio) iure comparando? de antiquis Conciliis & ecclesiasticis statutis, ei præsuli, cuius in hoc omnes vigilie, omnes cura & sollicitudines incumbunt, ut grex ei commissus quammaxime ad veram illam primitiua ecclesie pietatem componatur? de principibus religiosissimis, Principi vere religionis obseruantissimo? Adde quod hic reperies, amplissime Domine, non tam quod imitere, quam quod imitatum abs te merito gaudeas. Nam quod initio Pontificatus tui synodum Bracara omnium illius diœcesis sacerdotum conuocasti, & ecclesiasticam disciplinam aliorum vel negligentia vel conuiuentia labascentem, in integrum, quoad eius fieri potuit, restituisisti hoc habes Lucretii, S. Martini, & aliorum eiusdem sedis sanctissimorum præsulum, ut de reliquis taceam. Quod Iudaicam perfidiam tam constanter oppugnasti hoc Sisebuti Regis Christianiss. Quod cuius hæretica prauitati tam capitale bellum indixisti: hoc S. Leandri, S. Isidori, S. Alfonsi, hoc aliorum pontificum, quorum Hispania tum sanctitate gloriatur, tum meritis adiunatur. Quod Bracara collegium instituisisti, in quo pueri gratuito bonis literis & probis moribus imbuerentur à teneris, atque idem iam Eboræ tanto studio ac diligentia moliris maximo reip. bono, neque minore aliorum episcoporum exemplo: hoc quoque habes S. Isidori, ne recensendis aliis prolixus sim. Quod tanta cura & sollicitudine semper adnixus es, ut quite duce Deo militantes sacerdotes, eam seruent vitam castitatem, quam in suscipiendo tanto sacramento professi sunt: hoc sancti & venerabilis episcopi B. Montani Toletani præsulis, cuius in eare diligentia miraculo diuinitus comprobata est. Quod diœcesin tuam ipse perlustras, quum in familia tua multos habeas integritate & eruditione prestanteis viros, quorum in eare vicaria uti opera possis: hoc post alios S. Giraldu, qui in eo munere vita quæque perfusus, à visitatis omnibus ad visendos angelicos choros felicissime demigravit. Quod quoties à negotiorum strepitu secessum quæris, omnis animi tui voluptas sit inter monachos religiosissimos versari: hoc Helladii episcopi, cuius sanctitate Toletana veneratur & colitur ecclesia. Quod viduas, pupillos, omnes ex æquo pauperes tam prolixa benignitate prosequeris: hoc præter venerabiles episcopos, etiam Ricaredi, Sisebuti, & aliorum pientissimorum Regum. Quod ad ea quoque descendis, ut in ecclesiis tibi subiectis altaria niteant, sacraria sint munda, vasa luculenta, liturgie & officia ecclesiastica quam decentissime & quam deuotissime peragantur, quodque tibi sit in omneis ceremonias pia sollicitudo disposita: quam laudem in sacerdote Christi ipse quoque D. Hieronymus magni æstimat: hoc habes venerabilis Conantii episcopi, quo præceptore D. Fruentiosus ad tantam profecit sanctitatem, hoc B. Eugenii, ut de cæteris sileam. Denique hic tu Princeps vere catholicus, plurima leges de Regibus Christianissimis non inuicunda: hic Pontifex Christi vigilantissimus, de sanctissimis Hispania episcopis permulta reperies, que non dubito, quin tanto tibi gratiorem huius operis lectionem efficient, quanto singularibus virtutum exemplis impensius delectaris. Caterum, ut nulla est in rebus humanis sincera voluptas, ita hic quoque rerum vicissitudines erunt, & nonnulla interuenient parum fausta de Regibus quibusdam partim hæreticis, partim impiis & omni scelerum inquinamento pollutis, de paucis episcopis, de pastoribus verius quam pastoribus, de luctuosa illa Hispania clade, qua lectionis quidem voluptatem imminuent, sed saluari doctrina, & utili in posterum, si saperemus, exemplo docebunt, quod non minus vere quam eleganter D. scripsit Hieronymus, peccatis nostris barbarus fortes esse. Accipe igitur, Sereniss. Princeps, à cliente tibi deuotissimo munusculum, non auctoris nomine, sed eorum qui in illo describuntur, commendabile. Quod quum aliis multis de causis serenissimo tuo nomini dedicandum censui, tum hac præcipue, ut te tibi tanquam penicillo depingerem, non quin sciam, quanto opere singularis tua modestia abstiusmodi præconiis abhorreat, sed quod omnium interesse censeam, ut talem te esse cognoscant. Siquidem virtus acrioribus ad imitationem sui stimulis nos excitat, quoties in illustri posita fastigio refulget. Dominus Deus qui te tot sanctissimorum Pontificum illustrauit exemplis, curriculo præsentis vite feliciter exacto, cum eisdem immarcescibili beatitudinis laurea coronet, atque interim Serenissimam Amplitudinem tuam ad communem Christiana reip. utilitatem & sacrosanctæ fidei amplificationem quam diutissime seruet incolumem. Salmantica, X I I. Calend.

Ianuar. Anno M. D. L I.

IOANNIS VASÆI BRV- GENSIS RERVM HISPANICA- RVM CHRONICON.

ANTEQVAM Chronicon ipsum aggrediar, operaprecium mihi facturus videor, si prius consilii mei rationem aperiam, de laudibus Hispania atque antiqua administratione illius pauca quaedam velut delibem, quæq; natalem CHRISTI præcesserunt, summatim & compendio perstringam. Nam hæc, præterquam quod erunt lectu non iniucunda, etiam non minimum habebunt momenti, tum ad cognitionem ipsius Chronici, tum ad alia multa, quæ malo in lectoris opinione ac iudicio relinquere, quam in oratione mea ponere. Faciam vero, quoad eius fieri poterit, breuissime: propterea quod Florianus à Campo, & Petrus Antonius Beuter, hæc partem prolixissime simul & diligentissime, quamuis sermone vernaculo, sunt prosequuti: & tamen ita faciam, nisi me fallit mea de me opinio, vt non frustra videar post illos hunc laborem suscepisse. Laborauit in eodem argumento Latine Ioannes Gerundensis episcopus, & ita laborauit, vt minus necessaria futura fuerit hæc mea industria, si quam ille diligenter & erudite pleraque scripsit, tam emendate fuisset opus impressum. Sed ad ea quoque quæ ille pulchre ac docte collegit, plurima addemus, quæ ipsum vel seculi vitio, vel librorum penuria fefellerunt, aut quæ alia quauis de causa ponenda non putauit. Sed ad rem.

Quo consilio hæc scripserim.

CAP. I.

ATQVE alios quidem vel delectationis ratio, vel vtilitatis illecebra, vel honoris cupiditas, vel virtutis amor impellit, vt animum ad alia atque alia studia adiungant: me vero nihil horum, vti me ad historiarum cognitionem darem, commouit, sed necessitas quædam pertraxit. Nam quum in patria mea pene puer, videlicet nondum exacto decimo octauo ætatis anno, ab amicis & propinquis docendæ iuuentuti destinatus essem, tanti laboris impatiens, frequenter mecum rationem inibam, qua tam graue iugum commodè possem abiicere. Tandem Louanium profectus, atque à Rutgero Rescio professore Græco, sed iis moribus, ea vitæ integritate, ea eruditione, vt merito studiosis ac bonis omnibus mors tanti viri lugenda sit, ab eo, inquam, benigne ac liberaliter hospitio susceptus, per speciem quidem literis Hebraicis operam dabam (nam hoc prætextu missionem consequutus eram) re vera tamen iuris prudentiæ totus vacabam, neque omnino infelicitè, vt mihi quidem videbar. Sed institutum illud interruptum Hispanica profectio, quam Nicolao Clenardo incitatore ac socio, D. Ferdinandi Colonis auspiciis suscepi. Vbi tribus annis partim in aula Isabellæ Augustæ, tractandis Proregis Indiarum Occidentium negotiis, partim Hispali in numerosissima Bibliotheca Colonica consumptis, tandem Salmaticam profectus, ad intermissa legum studia, velut postliminio reuersus sum, inuitatus illuc honesta conditione à clarissimo viro Francisco à Valle Præatore Antwerpiensi, cuius tum filius Salmanticensis Ecclesiæ Prioratum (sic enim appellant) tenebat, adolescens longiore vita dignus. Sed rursus tam opportuni patroni mors importuna sic vitæ meæ rationes conturbauit, vt necessario mihi fuerit, interrupto studiorum cursu, publicæ professionis munus capeendum. Nondum tamen leges desideratas ita abdicaueram, quin ad eas aliquando mihi redeundum sperarem, vsque dum Serenissimus Princeps, & Reuerendissimus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Henricus, Portugalliæ Infans, misso Salmaticam ad id Nicolao Clenardo, me ad suscipiendam Bracarensis iuuentutis erudiendæ prouinciam vocauit. Ibi tum ea mihi res in religionem versa est. Itaque iam omne sequendarum legum consilium deposui, ratus in fatiis meis esse, vel potius Deo cuius admirabili prouidentia gubernantur omnia, ita visum, vt in eo munere cui pene puer destinatus fueram, consenscerem. Proinde ab omnibus aliis rebus cogitationes meas, curas, consilia, studia ad hoc obeundum munus contuli, id vnum spectans, vt quam Spartam nactus essem, pro mea virili exornare. Quod quanto cum fructu factum sit hætenus à me, penes alios esto iudicium. Porro quum in hoc officii genere tantum sit tædii ac molestiæ, quantum, nisi qui expertus fuerit, non facile queat æstimare: ratio aliqua quærenda fuit, quæ mihi non voluptatem ac delectationem suppeditaret, sed tædia propulsaret, & alleuamentum aliquod succrescentibus laboribus præberet.

Ad

Ad eam rem historia mihi accommodatissima visa est, quæ præter innumeras utilitates quibus lectorem cumulat, animum quoque mirifica dulcedine demulcet. Hoc igitur vnicum lassæ & cura confecti animi perfuginum ac remedium cepi, & Græcis Latinisque Historiis Hispanas etiã admiscui, scilicet ne penitus essem ignarus rerum illius regionis in qua mihi viuendum erat, neue in aliena patria bis peregrinus essem. Quarum lectio magnitudine rerum gestarum ita me recreauit, ut quas obiter prius ac perfunctorie perlustraueram, serio mox & bona fide perlegerem, neque perlegerem solum, sed etiam præcipua quæque decerperem. Dii boni, quam diuitem Hispaniam, belli pacisque artibus reperi! quãtas rerum ac fortunæ vicissitudines! quot bella prudentissime suscepta, scientissime gesta, foelicissime confecta! quam indefatigabilem vindicandę religionis Christianæ feruorem! quot omnium virtutum documenta! quot omnium rerum memorabilium exempla! Denique non animus modo iucundissimæ lectionis voluptate mihi expletus est, sed commentarius etiam iustus excreuit earum rerum, quas inter legendũ memoria dignas enotaueram. Aggre ferebam eas in tanto silentio iacere, nullam tantarum rerum memoriam apud exterarum nationes extare, nullum hætenus in tam præclaro argumẽto ingenii vires explicuisse, saltem ut res posteritatis memoria dignissimas, ab obliuione hominum atque a silentio vindicaret. Subiit paulatim huius tentandæ rei desiderium, sed quum mente repeterem, quã multa opus essent ad tantam rem cum dignitate conficiendam, quibus ego carerem, præsertim autores illi antiqui, qui de rebus Hispanorum, quamuis parce admodum & cõcise scripserunt, non sum ausus consilium meum cuiquam aperire, ne si euentus non responderet, risum pro gloria reportarem. Atque his cogitationum æstibus iactatus, dubius inter spem & metum fluctuauit, tantisper dum Georgius Cœlius, vir omnibus bonarum artium studiis ornatissimus, mihi dixit in Alcobacienſis se monasterii Bibliotheca reperisse codicem manu scriptũ, in quo essent Sanctus Isidorus & Sanctus Alfonso de viris illustribus, & alia quædam Sancti Isidori monumenta de rebus Hispaniæ. Quid ego nunc tibi referã candide lector, quantopere me beatit nuncius adeo exoptatus? Non conquieui animo, donec tam desiderato thesauro potitus sum, interposita autoritate Reuerendissimi ac Serenissimi Cardinalis & Principis D. Henrici, cuius fide ac tutela monasterium illud regitur. Compos tãdem factus, quum librum adeo expectatum oculis & animo deuorassem, reperi omnia longe maiora quam pro expectatione mea, denique talia, quæ animum nutantem & ambiguum in certam sententiam prosequendi instituti propellerent. Mox amicos quosdam certiores feci, in quorum fide ac diligentia spem aliquam auxilii ponebam. Quorum adiutus ope ac industria, Chronicon hoc conscripsi, cuius nũc priorem tomum in lucem edere constitui. propediem daturus & alterum, si laborem hunc meum non ingratum fuisse cognouero. Quem eo libentius suscepi, tum ne tam numerosus sanctorum martyrum catalogus, tot Præsules sanctissimi, viri eruditissimi & in omni scientiarum genere percelebres, tot res domi forisque præclare gestæ, diutius in obscuro essent: tum vero ut vicem aliquam Hispaniæ pro tam benigno hospitio redderem, cui nõ secus ac natali solo iam pridem affectus sum, ut in qua totidem propemodum annos atque in patria vixerim: adeo alienæ patriæ longo vsu ita consueſcimus, ut etiam propriæ anteponamus.

Quanta fuerit huius tractandæ materiæ necessitas propter externos, & etiam propter ipsos Hispanos.

CAPVT II.

VERVM ne quis operam in re parum necessaria posuisse me cauſetur, paucis declarandum duxi, quanta mihi necessitas huius tractandæ materiæ visa sit, præcipue propter exterarum nationes, quibus res in Hispania gestæ, scriptorum inopia hætenus sunt incognitę. Primum enim Idacius, Ioannes Abbas, S. Isidorus, Lucas Tudensis hætenus in tenebris latent. Rodericus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes episcopus Gerundensis, Alfonso Burgenſis, nuper quidem Xanthi Nebrissenſis opera, typis excusi prodierunt, sed ita mendosi, ut plurimis in locis intelligi nõ possint. Quanquam non minima gratia debetur Xantho Nebrissenſi, qui eos qualescunque nobis dedit, addita præsertim Antonii Nebrissenſis patris sui, viri vndecunque doctissimi, de rebus gestis Catholicorum Regum Ferdinandi & Elisabes historia perquam erudita. Qui autores quamuis vel omnes impressi essent, vel qui editi sunt, ita essent a mendis repurgati, ut sine offensione legi possent, plurima tamen silentio præterierunt, quæ mihi scitu non tantum utilia & iucunda, sed propemodum etiam necessaria videntur. Præterea Rodericus Toletanus, & quicumque illum sequuti sunt, vel sæculi vitio, vel quia fortasse deprauatis exemplaribus vsi sunt

non ita vbique fidem historiæ seruauerunt, vt non aliquando lima indigeant. Florianus à Campo, Canonicus (vt audio) Zamorensis, & Petrus Antonius Beuter Theologus Valentinus, diligentius & eruditius de rebus Hispaniæ scripserunt, sed quia vulgari sermone vsi sunt, Hispanis tantum consulere voluisse videntur. Quasi vero eæ sint Hispanorum res gestæ, quæ patriæ suæ regionibus circumscribi debeant, ac non potius, quemadmodum fama sua cunctum orbem complexæ sunt, sic ab omnibus legi mereantur? Iam vero extra Hispaniam pauci admodum scriptores res Hispanas attigerunt, idque ita dubia fide, vt plerumque tota errent via. Quarum rerum ignoratio quantas tenebras quibusdam scriptoribus offuderit, quam multos autores graueis non paucis in locis vitiauerit, iis demum fuerit manifestum qui diligenter in hoc nostro Chronico animaduernerint, quam varios diuerforum autorum locos misere deprauatos, ac proinde obsecuros non omnino, opinor, infelicitè restituiamus, vt quamuis nullum aliud operæ precium hac nostra lucubratione fecissemus, non omnino male collocata opera censi debeat. Accedit his, quod de sanctis Hispaniæ, de scriptoribus primariis, de aliis multis memoratu dignis, nemo satis haftenus pro dignitate tractauit. Nam Florianus à Campo primam tantum Chronicorum suorum partem euulgauit, quod ego quidem sciã. Petrus Antonius Beuter dum illustrandæ patriæ suæ præcipue studet, hæc atque alia huiusmodi vel tacitus præterit, vel paucis admodum perstringit. Proinde necessarium mihi visum est, excussis diligenter omne genus scriptoribus, Chronicon aliquod edere, in quo nihil eorum quæ reperire potuissem, prætermitterem. Quod si tantum apud alios inuenerit gratiæ, quantum mihi præbuit laboris & molestiæ, non erit cur me vigiliarum mearum poeniteat.

*Nihil mirandum quod homo externus de rebus Hispaniæ scripserim, quodq;
non sine exemplo faciam.*

C A P V T III.

NEQUE quisquam miretur, aut vitio dādum arbitretur, vel temeritati adscribat, quod homo peregrinus, & velut in alio natus orbe, de rebus Hispaniæ sim ausus aliquid commentari. Primum enim neq; noui quicquam facio, neque sine exemplo. Nam si considerare volumus eos qui res Romanas scriptis suis memoriæ prodiderunt, inueniemus plerosq; eorum Græcos, in quibus Polybium, Dionysium Halicarnasæum, Plutarchum, ne reliquis recensendis prolixus sim. Quin & Titus Liuius celeberrimus Romanæ conditor historiæ, non Romanus erat, sed Patavinus, quæ ciuitas Galliæ Cisalpinæ siue Togatæ erat, non Italiæ. Sed ne antiqua repetam, Paulus Æmilius Francorum historiam non Gallus, sed Italus conscripsit, & Lucius Marinæus, Siculus, non Hispanus, de rebus scripsit Hispanorum, atque vtinam parem cū Paulo Æmilio tulisset eloquentiæ palmam. Nec ego felicius Marinæum Hispaniæ natum quam Vasæum credo, crescitque mihi ex eo fiducia, quod illum videam, quomocunque scripserit, non id modo sine reprehensione, sed etiam cum laude fecisse. Quid quod ne peregrinus quidē censi debeam? Nam si Athenienses prudentissima ciuitas, in ciuium numerum referebant, quicunque apud eos essent septem annos versati: si Romani multis qui Romam nunquam viderant, ob beneficium aliquod Imperatoribus benigne præstitū, aut operam in bello strenue nauatam, ciuitatem suam dabant: non immerito me Hispani inter suos numerabunt, apud quos viginti iam annos vixi, uxorem non obsuro loco natam duxi, liberos procreaui. Adde quod eorum commodis & studiis iuuandis per multos annos ita desudaui, vt pauca admodum credam esse municipia Hispaniæ, quæ non aliquem habeant Vasæi discipulum. Non hic referam quod communem Flandri cum Hispanis dominum agnoscimus, non quod tam assiduis vltro citroque comæationibus tanta sit vtriusque gentis coniunctio & communicatio, vt prope pro iisdem haberi possint. Illud fortasse non absurde dixero, cum Hispani Brugis in solo meo natali pro ciuibz & plusquam ciuibz habeantur, & iisdem atque adeo potioribus prærogatiuis vtantur, me non iniquum postulare, si apud eos eodem censi numero velim. Et certe Hispani me haftenus non tanquam peregrinum, quanquam sunt alioqui in peregrinos clementissimi, sed tanquam ciuem, & ciuem benemeritum tractauerunt. Primum enim, in curiam Isabellæ Augustæ vt veni, quot ibi amicos reperi? Deinde Hispali quam benigne acceptus fui à viris præclaris & admodum eruditis? Salmanticiæ vero quum primum publice profiteri cœpi, quanta contēione scholastici quo studio apud Academię Rectorem egerunt, vt mihi stipendium honorarium ab Academię Senatu decerneretur? Neque Senatus grauiissimi beneuolentia cessit scholasticorū studio. Tres enim duntaxat inuenti sunt in toto Senatu, qui mihi aduersarentur, sed ita aduersarentur, vt non

vt non potuerint ornare magis. Quorum ego iniuriam, si tamen iniuria erat, libenter silentio prætereo, tum quod partim iam fato concesserunt, vt cum laruis luctandum non sit: tum quod istiusmodi res obliuisci malo, quam commemorare. Porro autem vt in Lusitaniam à Cardinali patrono meo honesta conditione atque ampliori proposita spe vocatus concessi, quantam eius gentis humanitatem atque beneuolentiam sim expertus, primum Bracaræ, deinde etiam Eboræ, neque paucis explicare possum, neque si possim, pie me facere arbitrarer, si pro iucundissimo tot annorū hospitio, & amplissimis beneficiis, tam breui, tamque vili defungerer orationis munere. Neque referre nunc paucis queam, quanta cum beneuolentiæ significatione Senatus Academiae Salmanticensis me post annos duodecim reuocandum curauit, tradita publice prouincia D. Ioāni Quignonio Cancellario, viro nō solum antiquissimo clarissimoque maiorum stemmate illustri, sed omni quoque virtutū genere exornatissimo, præterea literis polioribus, tum Græcis, tum Latinis ita exulto, vt eius exēplo mihi videatur acceptū ferri debere, quod explosa paulatim barbarie, literæ humaniores Salmanticæ caput attollere incipiant. Huius certe integritati & inculpatissime vitæ debetur, quod ex quo tēpore ipse præfectus est huic Academiae, iuentus omnis ad tantam vitæ frugalitatem & modestiam conuersa sit, vt Censorem egisse perpetuo, non Cancellarium videatur. Adeo virtus in illustri posita monumento, stimulos habet acriores aliis ad imitationem sui excitandis. Vnde non immerito S. C. C. M. Caroli Imperatoris, ante annos aliquot, prouinciam illi reformandæ Complutensis Academiae delegauit. Cæterum de huius viri laudibus, optime semper meriti de me, spaciorior alias aperiatur dicēdi cāpus. Vt igitur vnde digressa est, tandē reuertatur oratio, neque nouo exemplo homo in Flandria natus alterius gentis res gestas describere aggressus sum, neque me peregrinum Hispanis iudico: & vt maxime peregrinus essem, tamen ea de rebus ipsorum legi, cum iis viris contuli, talium opera sum adiutus, vt neque vereri debeam institutum prosequi, neque quisquam scriptis meis possit merito fidem derogare.

Qui autores de rebus Hispaniæ scripserunt Latine, atque etiam Hispanè, & quatenus eos sequor.

CAPVT IIII.

NON abs re mihi videtur hoc loco catalogum eorum autorum pertexere qui de rebus Hispaniæ ex professo commentarios ediderunt.

Ac primus quidem occurrit Idacius Galleciæ Episcopus, de quo latius in Chronico nostro, anno quadringentesimo vigesimo. Is scripsit à primo Theodosii consulatu, vsque ad annum Domini quadringentesimum nonagesimum.

Ioannes Abbas Biclariensis monasterii, & ex Abbate Episcopus Gerundensis, scripsit ab anno Iustini Iunioris Imperatoris primo, vsque ad octauum annum Mauricii Augusti, hoc est, ab anno Domini quingentesimo sexagesimo quarto, vsque ad annum quingentesimum octogesimum nonum, de quo in hoc Chronico plura reperies, anno 589.

Maximus CæsarAugustanus Episcopus, scripsit historiam de iis rebus quæ temporibus Gothorum in Hispaniis contigerunt: sed eam intercidisse credo.

Sanctus Isidorus Hispalensis archiepiscopus, historiam Gothorum, Vandalorum, & Sueuorum, vsque ad sua tempora paucis complexus est, scripsit præterea de viris illustribus. Nam in Chronicis suis pauca admodum de rebus attigit Hispaniæ.

S. Alphonsum, siue (vt alii appellant) Ildephonsum, aiunt ab anno quinto Suinthilanis regis, vbi finem fecit S. Isidorus, Gothorum historiam fuisse prosequutum: sed neque Iulianus archiepiscopus huius operis meminit, neque etiam Florianus à Campo, diligens harum rerum peruestigator, neque ego in Alcobaciensi codice reperi, neque in alio manuscripto, cuius mihi pro candore suo copiam fecit Resendius noster. Tamen in Luca

Tudēsi, in fine Reccesvinti regis, reperi hæc verba: *Hucusque Ildephonsus*. Vnde arbitror, quæcunque ille à D. Isidori tempore posuit, S. Alfonsi esse. Nam in præcedentibus ipsissima Diui Isidori verba retulit. Eiusdem sancti Alfonsi libellum de viris illustribus legi. Horum autorum, Idacii dico, Ioannis Abbæ, S. Isidori, & S. Alphonsi, quæcunque de rebus Hispaniæ reperire potui, simul cum Victore Tunnunensi Africae episcopo, propediem Deo bene iuuante, à mendis quibus scatent, quo ad eius fieri potuit, repurgata, & scholiis nostris illustrata in lucem dabimus. Indignum enim vehementer existimo, autores tam bene de Repub. Hispana & religione Christiana meritos, diutius in tenebris iacere, & blattas ac tineas pascere.

6. Iulianus, Toletanus Archiepiscopus à sancto Alfonso tertius, scripsit historiam de rebus Bambiæ regis tempore gestis: quam historiam vidi Salmanticæ in Bibliotheca Ecclesiæ Cathedralis. Idem scripsit de B. Alfonso. De quo Iuliano quid sentiam, latius in Chronico scripsi, anno 681.
7. Iulianus Lucas natione Græcus, diaconus Toletanus, scripsit historiam Hispaniæ tempore Pelagii regis, ut ait Florianus à Campo, sed eam hætenus ego non vidi. Nescio an huius sint, quæ adduntur viris illustribus de Iuliano Archiepiscopo.
8. Idem Florianus à Campo dicit, Sebastianum quendam electum Salmanticensem res Hispanas memoriæ prodidisse, à tempore Pelagii regis usque ad Alfonso Castum: Saphyrium Asturicensem Episcopum ab Alfonso Casto usque ad Bermudum siue Veremundum Podagricum: Pelagium Episcopum Ouetenensem ab hoc Bermudo usque ad finem Alfonso octavi. Sed hos ego autores, quanquam diligenter quæsitos, inuenire nondum potui. Tamen Sebastianum, Salmanticensem allegat Petrus Antonius Beuter. Pelagii Ouetenensis meminit F. Alfonsus Venerus in Enchiridio temporum.
9. Isidorus Pacensis Episcopus etiam scripsit Chronicon Hispaniæ, cuius si est Chronicon illud quod illius titulo prænotatum vidi, portentum potius dixerim, quam Chronicon, adeo prodigiose scribit, & Gothice potius quam Latine. Certe mihi tanquam in nouo quodam & inaudito idiomate desudandum fuit, ut intelligerem. Inueni & aliud Chronicon titulo Isidori Iunioris tanquam illius, ab initio mundi usque ad quintum annum Suinthilani Gothorum regis, qui fuit annus Domini sexcetesimus vigesimus sextus. Sed hoc ego Chronicon S. Isidori Hispalensis archiepiscopi, non Isidori Pacensis esse certo mihi persuadeo, præsertim quum ipse etiam S. Isidorus in Etymologiis suis, se ad eum usque annum Chronicon suum perduxisse testetur. Vidi quidem in eodem codice aliud Chronicon, Isidoro Hispalensi Episcopo inscriptum, sed quum in ultimo Trasamundi Vandalorum in Africa regis anno desinat: alterius potius atque eius Africani, quam S. Isidori Hispalensis esse arbitror, præcipue cum rationem potius cum regibus Vandalorum in Africa, quam Gothorum in Hispania habeat. Neque obest Iunioris cognomentum, quod D. Isidoro Hispalensi conuenit, non huic Pacenti. Dicitur vero D. Isidorus Iunior, propter Isidorum Cordubensem episcopum, qui Pauli Orosii tempore floruit. Quod ita esse, Etymologiarum S. Isidori titulus indicat, in cuius libri frontispicio ad hunc legitur modus: *Incipit epistola Isidori Iunioris Hispalensis episcopi ad Braulionem Cesaraugustanum (ita enim legendum) episcopum.* Hæc ego pluribus excussi propter contrarias opiniones, & sententiam meam dixi, facile cessurus, si quis compertiora in medium adducat.
10. Vidi Salmanticæ in bibliotheca collegii S. Saluatoris, quod magno Reipublicæ bono instituit D. Didacus Muros Ouetenensis episcopus, & Catholicis Regibus à secretis, doctissimorum atque integerrimorum fertilitate virorum celeberrimum, historiam Compostellanam in duos libros digestam, iussu D. Didaci primi Archiepiscopi Compostellani, in quibus primordia, successus, incrementa Ecclesiæ Compostellaniæ late describuntur. In iis libris plurima scitu digna reperi, quæ suis locis ponentur. Prioris libri autores fuisse dicuntur Munio Mindoniensis & Hugo Portugalensis episcopi: posterioris, Giraldus quidam presbyter, ut colligitur, & eiusdem Archiepiscopi familiaris.
11. Lucas Tudenis Chronicon scripsit Hispaniæ, pro illo seculo non poenitendum, sed vel temporum vel scriptorum vitio ita deprauatum, ut non facile queat à quouis intelligi. Hunc episcopum fuisse affirmant, sed ipse se in opere suo indignum diaconum appellat. An postea episcopus fuerit, nescio. Scripsit autem Chronicon suum iussu Berregariæ Reginæ, quæ mater fuit regis Ferdinandi tertii, fere eodem tempore quo scripsit Rodericus Archiepiscopus Toletanus.
12. Rodericus Ximenez Nauarrus, Archiepiscopus Toletanus, res in Hispania gestas nouem libris complexus est. Quibus subiunxit Ostrogothorum, Sueuorum, & Alanorum ac Vandalorum compendiosam historiam. Quod opus Xanthus Nebrissenis, vir, ut apparet, eruditissimus, & patris doctissimi studium in iuuandis studiis referens, in lucem edidit, sed vel exemplarium penuria, vel temporum iniuria mire vitiatum, & tamen quaecunque dedit, non minimam meretur industriæ laudem, qui quod potuit, in publicam utilitatem deprompsit. Eos libros si quis exemplarium collatione mendis expurgatos atque emaculatos euulgaret, non adeo aspernandum haberet Hispania rerum suarum monumentum, tantisper dum alius delicatiore Minerua provinciam eam aggrediatur. Scripsit præterea Rodericus iste historiam Arabum, ab exordio & origine Mahometis, quam ex Bibliotheca Reuerendissimi Cardinalis & Serenissimi Principis ac Domini mei D. Henrici sum consecutus.

Alfonſus à Palentia res Hiſpanas Latino ſermone deſcripſit, vt ſcribitur in catalogo vi-
rorum illuſtrium, qui additus eſt hiſtoriæ Ioannis regis Caſtellæ eius nominis ſecundi:
ſed eum ego autorem neque hætenus vidi, neque alibi citatum legi. Vidi quidem Hiſpali
in Bibliotheca Colonica, dum illius curam agerem, prægrande volumen de rebus Hiſpa-
niæ, & ni fallor, Romæ, certe in Italia impreſſum: ſed Roderici Palentini epiſcopi, quem
etiam Raphael Volaterranus citat, quod poſtea quoque Valliſoleti in Bibliotheca Colle-
gii Cardinalis Petri Gonſalis Mendocii vidi.

Ioannes Epiſcopus Gerundenſis compoſuit Paralipomenon, id eſt, rerum Hiſpaniæ ab
aliis relictarum, libros decem, in quibus Hiſpaniæ primordia, progreſſus & incrementa,
ac varias rerum viciffitudines ſtudioſe, nec vſquequaque inſceliciter proſequutus eſt, vſ-
que ad tempora Honorii & Arcadii Auguſtorum. Hic quoque typis excuſus, ſed non ſa-
tis emendatus. Ioannem illum appello, quamuis anonyμος producit: quia ex hiſtoria regnū
Ferdinandi & Iſabellæ ab Antonio Nebriffenſi edita, conſtat tempore belli Granatenſis,
quo tempore hanc hiſtoriam conſcripſit, vt ex procemio patet, Ioannem Epiſcopum Ge-
rundenſem fuiſſe.

Alfonſus à Carthagera Epiſcopus Burgēſis, Pauli Burgenſis epiſcopi ex legitimo ma-
trimonio filius, & in epiſcopatu ſucceſſor, præter alia opera ſcripſit anacephalæoſin regū
Hiſpaniæ, cum Roderico Toletano nuper impreſſam.

Michael Ritiſ Neapolitanus ſcripſit de regibus Hiſpaniæ libellos tres, eleganti ſtilo,
ſed admodum ſuccincto, à Gargori rege, qui fuit ex gente Curetum, vſque ad Philippum
regem, Caroli quinti ſemper Auguſti patrem. Hunc autorem mihi communicauit pro
candore ſuo perquam Reuerendus D. Emanuel Sanctus, Epiſcopus Targenſis, ſumma
vitæ integritate, nec minore ſacræ Theologiæ peritia probatiſſimus, cui ego ſum multis
nominibus admodum deuinctus.

Extat & Marii Aretii Patritii Syracuſani dialogus, nomine Caliphō, qui non pœniten-
dam continet Hiſpaniæ deſcriptionem.

Ioannes Annius Viterbienſis, præter ea quæ in Beroſum Chaldaum commentatus eſt,
libellum ſcripſit perexiguū de primis temporibus & viginti quatuor regibus Hiſpaniæ
Beroſum ſequutus. Sed huic auctori non ſatis fidei tribuunt eruditi, quemadmodum neq;
Beroſo, cuius tamen locum vnum ad verbum in Iosephi antiquitatibus reperi. Nam quæ
præterea illius citat Iosephus, non fuit mihi quærendi ocium.

L. Marinæus Siculus de rebus Hiſpaniæ ſcripſit opus varium nec inelegans, ſed in quo
multis locis diligentiam, pluribus etiam fidem deſidero. Idem ſcripſit de genealogia re-
gum Aragoniæ libros quinque.

Petrus Martyr Mediolanenſis, puerorum nobilium Catholicorum regum præceptor,
ſcripſit de orbe nouo, auſpiciis Chriſtophori Colonis reperto in Indiis Occidentalibus,
Decadas aliquot. Non enim quum hæc ſcriberem, librum ad manum habebam, ſed in iis
à quibuſdam tanquam ſuſpectæ fidei reprehenditur in nonnullis.

Ælius Antonius Nebriffenſis, cuius memoria toti Hiſpaniæ merito venerabilis eſt, li-
teris prodidit rerum à Ferdinando & Eliſabe (ita enim declinat) fœliciſſimis Hiſpania-
rum regibus geſtarum Decades duas, & belli Nauarienſis libros duos, opus & argumen-
tum tali viro dignum, ſed plerique locis plagiariorum vitio mutilum.

Damianus à Goës Luſitanus, mihi pene adhuc puero in Flandria olim cognitus, ac be-
ne de me meritis, ſcripſit de vbertate ac potentia Hiſpaniæ commentarium, non magnū
illum quidem, ſed accuratè ſcriptum & rerum varietate iucundum. Idem Dienſis Cam-
baix vrbis oppugnationem priorem ſcripſit, Petri Bembi Cardinalis & aliorum clariſſi-
morum virorum præconiis magnopere celebratam. Quin & hanc poſteriore tribus li-
bris ſtudioſe complexus eſt.

Iacobus Teuius, regii apud Conimbricam collegii profeſſor egregius, nuper Com-
mentarium de rebus apud Diū geſtis anno milleſimo quingentefimo quadrageſimo
ſexto edidit, ea ſtili venuſtate conſcriptum, vt ſi de tota hiſtoria Luſitana, quod pollice-
tur, ad rem contulerit, dubio procul effecturus ſit, vti quemadmodum Luſitania rerum
geſtarum gloria nulli prouinciæ concedit, ſic nec hiſtoriæ venuſtate cedere cuiquam
merito debeat.

Exciderat Raphael Volaterranus, qui in opere illo prægrandi clāſſem ſuam Hiſpa-
norum regibus & rebus geſtis aſſignauit, in qua tametſi nonnunquam à veritate declinet
hiſtoriæ, nihil mirandum: quin potius in gratia ac beneficio ponendum, quod quæ repe-
rire potuit, ſilentio prætereunda non putauit. Atque hos hætenus reperite potui, qui de

rebus Hispanorum Latine scripserunt ex professo : nunc qui idem patrio sermone tractauerunt argumentum, paucis dicamus.

24. Alfonsus rex, eius nominis decimus, cognomento Sapiens, cuius sunt tabulæ quæ dicuntur Alfonsinæ, ex autoribus probatis historiam Hispaniâ iussit in quatuor partes redigi, opus copiosum, & antiquo illius temporis idiomate venerabile, sed mire vitiosum, ita tamen, ut adhibito labore & collatione autorum, ex quibus collectum est, facile possit in pristinum nitorem restitui, non quin alicubi tota erret via, sed in paucis, in quibus Rodericum Toletanum tanquam autorem irrefragabilem sequitur, ut suis locis annotabimus.
25. Alfonsus vndecimus, pater regis Petri Crudelis, secundo iussit colligi atque ordinari¹⁰ tius digeri Hispanorum historias. Eius exemplar esse puto, quod mihi commodato dedit Eboræ vir ornatus ac probus Ferdinandus Nonius Leo, iuris Cæsarei Licentiat. in quo libro est historia regum Castellæ, à Ferdinando Magno, usque ad finem Ferdinandi quarti, eius qui in ciuitate Giennensi mortuus est, die sibi dicto ab iis quos iniuste iusserat de rupe præcipitari: qui Ferdinandus fuit pater huius Alfonsi vndecimi, de quo nunc loquimur.
26. Salmanticæ in Bibliotheca Franciscana repositæ sunt antiquorum Hispaniæ regum historia manu scriptæ. In eadē est historia antiqua Roderici Diaz celeberrimi Ducis, quem Sarraceni Cidum, id est Dominum, confessione virtutis ipsius appellauerunt, sed longe diuersa ab ea quæ vulgo circumfertur. Ex cuius Bibliothecæ historiis quæcunque insti-²⁰ tuto meo seruiebant, sedulo mihi annotauit reuerendus Pater F. Iacobus Hallensis Hanonius, cui non minima huius Chronici pars propter hanc diligentiam accepta ferenda est, ut suo loco dicam.
27. Dieghus à Valera historiam Hispaniæ generalem iussu Isabellæ reginæ in compendiū contraxit.
28. Ferdinandus Perez à Guzman librum edidit in modum Valerii Maximi, qui inscribitur Valerius Scholasticus. In eo titulos quidem ponit Valerii Maximi, exempla vero ex sacris Bibliis & Historia Hispana, opus, meo iudicio, tum diligentia, tum varietate laudabile.
29. Historiam Aragonum scripsit F. Galbertus, monachus ordinis D. Bernardi, opere iusto, sed quod, si laudes immodicas & non necessarias detrahas, in exiguum redigatur o-³⁰ pusculum.
30. Nauarræ historiam composuit Carolus infans illius regni, sed nondum euulgata est.
31. Extant & omnium Portugalliæ regum historiae diligenter conscriptæ, pleræque omnes à Roderico à Pina, sed nullæ hætenus typis excusæ, præter historiam regis Ioannis eius nominis secundi, quam Garfias Resendius posteritati reliquit.
32. Leguntur & Lusitanorum in India res gestæ, sed ne illæ quidem impressæ, quanquam alioqui dignissimæ quæ manibus omnium tererentur. Pridie quam hæc typis mandarentur, vidi librum vnum de lustratis ac debellatis Indis per Lusitanos, lingua Lusitana compositum à Ferdinando Lopes, & excusum Conimbricæ hoc anno.
33. Extat præterea Comitum Nonii Aluari Pereira, Brigantiæ domus autoris historia im-⁴⁰ pressa, quem Comitem Lusitaniæ Camillum recte dixeris. Eam, ut audio, Latine vertit Ioannes Ferdinandus, quem illustrissimus Brigantiæ dux Theodosius filio suo vnico Ioanni, in successionem amplissimæ ditionis nato, præceptorem prudenti consilio delegit, cuius eruditio variâ Compluti, Salmanticæ, Conimbricæ celebrior est, quam ut alienæ prædicationis indigeat.
34. Prostant & quorundam aliorum Hispaniæ regū historiae diuersis autoribus, typis excusæ, nempe Roderici vltimi Gothorum regis, sed quæ fabulæ quam historiae mihi propior videtur, Petri Crudelis, Henrici secundi, Ioannis primi, Ioannis secundi.
35. Dieghus Henricus à Castello, Henrici regis eius nominis quarti historiam conscripsit, quæ nondum euulgata est.
36. Ferdinandus à Pulgar, vir (ut aiunt) in sermone vernaculo facundus & elegans, res gestas Catholicorum regum Ferdinandi & Isabellæ quatuor tomis complexus est: sed ii quoque latent.
37. Gundisaluus Ferdinandus Ouetenensis Hispanorum in Indiis Occidentalibus bella & insignes victorias, atque omnes earum gentium ritus ac mores, ipsarum etiam regionum qualitates, & quæcunque reperit notatu digna, viginti libris persecutus est.
38. F. Ioannes Ægidius Zamorensis de rebus quoque scripsit Hispanorum, cuius Archium frequenter citatur in Fortalitio fidei. Sed ego hætenus non vidi.
39. F. Alfonsus Venerus ordinis D. Dominici, Enchiridion temporum edidit sermone Hispano,

Hispanos, in quo multa præclara de rebus Hispaniæ quæ hætenus in obscuro erant, in lucem protulit.

Laurentius à Padilla, archidiaconus Rondenſis in Eccleſia Malacitana, librum de fan- 40.
ctis emiſit Hispaniæ.

Florianus à Campo, vir, vt apparet, multæ lectionis, & indefatigabilis hac in parte 41.
diligentiæ, omneis Hispaniæ res memorabiles quatuor tomis deſcribendas ſuſcepit, quo-
rum primum tantum hætenus, quod ſciam, edidit, in quo quæcunque de primordiis Hi-
spaniæ potuerunt inueniri, ſtudioſe ac diſſuſe collegit. Reliquos ſi edidiſſet, plurimum in-
ſtituto meo momenti attuliſſet.

10 Petrus Antonius Beuter, Theologus Valentinus, idem argumentum tribus tomis cõ- 42.
plexum ſe proſitetur, tamenſi præcipuus eius ſcopus videatur, patriam ſuam Valentiam il-
luſtrare. Primum tantum hætenus vidi, erudite & cum iudicio ſcriptum. Cuius cæteras
lucubrationes ſpero mihi non paruo uſui fore, ad res illius regni, & etiam Aragonũ, com-
pendio perſtringendas, ſi contingat earum compotem fieri, antequam Chronici mei po-
ſterior tomus typis mandetur.

Nuper in lucem prodiit opus iuſtum de dignitatẽ & rebus præclaris Hispaniæ M. Pe- 43.
rri à Medina, viri eruditi, & mihi olim Hiſpali amicitia iuncti, magno, vt apparet, ſtudio e-
laboratum, & iucunda rerum varietate commendabile.

Atque hi ſunt Hiſpanicarum rerum ſcriptores quos hætenus inueſtigare potui. Eos e- 44.
20 go in hoc Chronico ſequutus ſum, non tamen quod ita in illorum verba iurauerim, vt ab
iis diſcrepare mihi religio ſit, ſi quando res poſtulet. Amici quidem illi per quos in hac
lucubratione adiutus ſum, ſed magis amica veritas, cuius in hiſtoria præcipua & prope v-
nica ratio eſſe debet. Præclare enim ſcripſit Polybius: Quemadmodum ſi quis oculos a-
nimanti effodiat, reliquum corpus inutile ſit, ita dempta ex hiſtoria veritate, narratio o-
mnis inutilis eſt.

Catalogus eorum autorum, quibus in hoc opere ſum uſus.

CAPVT V.

Nunc paucis autores eos perſtringam, quibus in hac lucubratione uſus ſum, tum vt
autoritatem dictis meis aſtruam, tum quod ingenui animi eſſe iudicem, fateri per
30 quos proſeceris. Sequar vero in recensendis eis ordinem alphabeticum.

Aelius Spartianus.

Alfonſi regis hiſtoria.

Alfonſus Burgenſis epiſcopus.

Alfonſus Sanctus.

Alfonſus Venerus monachus.

Andreas Alciatus.

Andreas Reſendius Luſitanus.

Angelus Politianus.

40 Annotationes marginales Alcobaciensis codicis,
quo multum uſus ſum, quas conſtat monachi
ſuiſſe non parum eruditi, & multæ lectionis,
quique antiquioribus uſus ſit Hiſpanicarum
rerũ monumentis, quæ quæ hodie reperiuntur.

Antonius Nebriffenſis.

Antonius pius.

Antonius Sanctus, Florentinus Archiepiſcopus.

Antonius Sabellicus.

Ariſtoteles.

50 Arrianus de rebus geſtis Alexandri Magni.

Aſconius Pedianus.

Auguſtinus Sanctus.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus.

Aurelius Caſſiodorus.

Auſonius Poeta.

Autor Floris ſanctorum Hiſpanici.

Autor vitæ Senecæ.

Bæatus Rhenanus.

Beda venerabilis Chronicon, quod mihi ma-

nuſcriptum benigne communicauit Reſendius
noſter multo caſtigatius, quam quod vulgo ex-
tat impreſſum.

Beroſus Chaldaeus.

Breuiarium Bracarenſe.

Breuiariũ Eborenſe, quod nuper L. Andreas Re-
ſendius, Reuerendiſſimi S. R. E. Cardinalis, &
ſereniſſ. Principis Infantis Portugallie, Henri-
ci Eborenſis archiepiſcopi aſpiciis ita nitori ſuo
reſtituit, vt non arbitrer aliud reperiri exa-
ctiori iudicio concinnatum. Certe Sanctorum
hiſtorias Hiſpanorũ non alibi meliori fide de-
ſcriptas reperiſſas, quas ille ante annos multos,
perluſtrata fere tota Hiſpania, tanquam quod
futurum erat præſagiens & ſummo ſtudio per-
quiſiuit, & ex eccleſiarum Cathedralium li-
bris, ubi quam emendatiſſime reperiri pote-
rant accuratiſſime deſcripſit. De hoc intelli-
gito, quotieſcunque Breuiarium Eborenſe
cito.

Breuiarium Hiſpalenſe.

Breuiarium Pompelonenſe.

Cæroli Nauarra Principis Chronica.

Columella Hiſpanus.

Compoſtellana hiſtoria.

Concilia antiqua.

Cornelius Tacitus.

Cyprianus Sanctus.

D Amianus à Goes Lusitanus.

Decretales.

Decretum.

E Rasmus Roterodamus.

Eusebius Casariensis, cuius Chronicon multis mendis quibus scatebat, repurgatum, & lectioni sincera restitutum, ex veterum codicū & præcipue Alcobaciensis collatione, propediē in lucem dabimus, Christo Opt. Max. conatus meos adiuuante, simulcum Chronico D. Hier. & Prosperi Aquitanici.

Eutropius.

F Ferdinandus Perez à Guzman.

Ferdinandus Nonius Pincianus.

Flavius Vopiscus.

Florianus à Campo.

Francorum Annales.

G Albertus monachus Aragonensis.

Gennadius.

Gregorius Gyraldus Ferrariensis, qui historiam scripsit Poetarum.

Gregorius Holander.

Gregorius Sanctus Papa.

Gregorius Sanctus Turonensis episcopus.

H Enricus Glareanus.

Hermannus Buschius.

Hermannus Contractus, cuius prior pars Chronici usque ad finem Domitiani, quo loco iterum ab anno Augusti quadragesimo secundo per annorum seriem Chronicon ducere incipit, tota propemodum ad verbum ex Bedæ venerabilis Chronico transcripta est.

Hieronymus Sanctus.

Historia Tripartita.

Iacobus Faber Stapulensis.

Iacobus Meyerus, qui Chronicon Flandricarū rerum scripsit, is pauca admodum de rebus attigit Hispanorum, sed ita exacte seruata temporis ratione, ut hominis diligētiam facile agnoscas.

Idacius Gallecie episcopus.

Ioachimus Vadianus.

Ioannes Abbas patria Scalabitanus, & Biclariensis monasterii fundator, quod Valclaram nunc vulgo dici testatur Florianus à Campo.

Ioannes Annus Viterbiensis.

Ioannes Carion.

Ioannes Chrysostomus.

Ioannes Genesius Sepulveda.

Ioannes Laziardus Cælestinus.

Ioannes Maldonadus Hispanus, qui de iis sanctis scripsit quos Burgenfis celebrat Ecclesia.

Ioannes Trittemius, alias Trittenhemius Abbas.

Iornandes.

Iosephus.

Isidorus, qui dicitur Iunior, Pacensis episcopus. Hūc ego semper appellabo Isidorum Pacensem, quia non recte Iunior cognominatur, ut præcedenti

capite declaravi.

Isidorus Sanctus, Hispalensis archiepiscopus.

Iulius Caesar.

Iulius Capitolinus.

Iulius Obsequens.

Iulius Solinus.

Iustinianus Imperator.

Iustinus Historicus.

L Aurentius à Padilla.

Lucas Tudensis.

Lucius Florus.

M Anethon Aegyptius.

Marcus Tullius Cicero.

Marius Aretius Patritius Syracusanus.

Martialis.

Matthæus Palmerius.

Metasthenes Persa.

Michael Ritius Neapolitanus.

N Icephorus, qui historiā scripsit Ecclesiasticā.

Nicolaus Clenardus, cuius schedis aliquot ²⁰ usus sum, quas post obitum ipsius magno studio consequutus, aliquando, Deo auspice, editurus sum, ubi typographi dabitur opportunitas.

P Antus AEmylius Veronensis, Francorum scriptor historia.

Paulus Burgensis episcopus, is qui scrutinium scripsit scripturarum, & alia nonnulla Theologica.

Paulus Orosius Hispanus.

Petrus à Medina.

Petrus Antonius Beuter, Theologus Valentinus. ³⁰

Petrus Crinitus.

Petrus de Natalibus episcopus, quem ego in aliquibus cum iudicio legendum censeo.

Petrus Mexias Hispalensis.

Philippus Beroaldus.

Plinius Secundus Iunior, cuius sunt epistola.

Plinius Secundus, Naturalis scriptor historia.

Plutarchus.

Polybius.

Pomponius Mela Hispanus. ⁴⁰

Procopius.

Prosper Aquitanicus.

Prudentius Poeta Hispanus.

Ptolemæus.

R Aphael Volaterranus.

Rases Historiographus Miramamolini, Marochiorum & Cordubæ Regis.

Rhosuitha virgo Saxonica ex genere Caroli Magni, quæ vitas aliquot Sanctorum carmine heroico descripsit, & inter eas Sancti Pelagii Martiris, Cordubæ pro Christo sub Abderamene passi. ⁵⁰

Robertus Abbas Montis.

Robertus Gaguinus.

Rodericus archiepiscopus Toletanus.

Rodolphus Agricola.

Ruffinus de historia Ecclesiastica.

S Alustius.

Seneca Philosophus.

*Seuerus Sulpitius, qui Chronicon scripsit vsq; ad
Æram quingentesimam quadragesimam
septimam, & vitam Diui Martini.*

Sextus Aurelius Victor.

Sidonius Apollinaris.

Sigebertus Abbas Gemblacensis.

Stephanus de urbibus.

Strabo.

Suetonius Tranquillus.

*cus Eborēsis, vir ornatus atq; humaniorib. li-
teris probe excultus, typis excusas cum catalogo
Consulū & Censorū, Roma, ubi Henrici Car-
dinalis & Infantis negocia gesserat, reuersus
attulit.*

Theodoritus de historia Ecclesiastica.

Thomas Aquinas Sanctus.

Titus Liuius.

Trebellius Pollio.

10 **T**Abula virorum triumphalium, quas Romæ
nuper inuentas in columnis marmoreis,
& ad Regem Portugallia Ioannem missas, L.
Andreas Resendius mihi benigne, vt alia mul-
ta, communicauit, visenda monumentū anti-
quitatis. Eas postea Gaspar Barrerius Canoni-

VAlerius Maximus.
Victor Sanctus episcopus Vitenſis, de perse-
cutione Vandalorum.

Victor Tunnunensis episcopus, pro quo perperā le-
gitur in Etymologiis sancti Isidori, Turonēsis.
Vincentii speculum histioriale.

His ego autoribus in hoc priore Chronico hætenus vsus sum, si qui præterea offerantur,
eorum ego catalogum posteriori tomo præponam, Deo adiuuante, neque quenquam,
quantumuis obscurum, sua gloriæ portione fraudabo. Illud quoque admonendum arbi-
tror, nihil me hoc priore tomo dixisse, cui non continuo nomen autoris adiungerē, neq;
20 id incōsulto fecisse, ne quis tanquam re parum necessaria offendatur. Cum enim multa
essent ponēda quæ alii omiserūt, multa etiam aliter quam alii hætenus dixissent, referen-
da: necessario ita faciendum putaui, vt omni sublato scrupulo, certior esset dictis meis fi-
des. id quod vsque ad excidium Gothorum perpetuo tenore seruauī, posterius non idem
facturus, nisi sicubi res ipsa requirat.

*Quorum in his Chronicis opera sum adiutus, quique mihi libros
suppeditarunt.*

C A P. VI.

30 **P**ORRO quum tam multis emendis libris fortunæ meæ vix mediocres haudquaquam
sufficerēt, præsertim continua multorū annorum caritate sic attenuatæ, vt vix alendæ
familiæ pares esse possent: præterea multi libri nulla pecunia comparabiles essent, quippe
manu scripti, atque in Bibliothecis antiquis religiose adseruari: multa denique quæ ad rē
meam facerent, nondum etiam in libros digesta essent, sed in schedas & quædā velut ad-
uersaria passim relata delitescerent: necessario mihi fuit ad eos confugiendum, qui possēt
opem rebus meis adferre. Qui quandoquidem officium benigne præstiterunt, suis laudi-
bus fraudandi non sunt, simul vt & ipsi benignitatis atque candoris sui præmium ab æquo
Lectore percipiant, & alii admoneantur, ne maligne occultantes, blattas ac tineas pascāt
iis quæ prolata in medium, & patriæ lucem, & ipsis decus, & lectori voluptatem pariter
40 atque vtilitatem præbere possent. Proinde catalogum hic paucis attexam cum aliqua gra-
tiani testificatione, tum eorum qui mihi libros suppeditauerunt, tum eorum quorum
opera sum adiutus.

Quorum primus est, nunquam sine aliqua honoris præfatione mihi nominandus, Se-
renissimus Princeps ac Dominus meus D. Henricus, Cardinalis & Infans Portugallia,
qui pro regia sua magnificentia, & in tanto dignitatis ac regii stemmatis fastigio incredi-
bili humanitate, non solum Alcobaciensem codicem ex monasterio illo suo bis mihi ius-
sit adferri, sine quo libro irritus in hoc negotio conatus meus futurus erat, sed etiam ex
Bibliotheca sua varia & copiosa multos libros suppeditauit: præcipue vero Rodericū To-
50 letanum Archiepiscopum manu scriptum, eumque tanto emendatiorem impresso, vt
ex illo innumeros locos in codice meo restituerim, ac propemodum mihi videar ipsum
integritati suæ reddidisse. Erat in eodem lib. eiusdē Roderici historia Arabū, quæ admo-
dum superius dixi, nunquā hætenus impressa. Sed non cōtentus benignissimus Princeps
hoc beneficio, si quid etiam in legendis autoribus (vt omne tempus quod ab oratione &
publicis negociis vacat, sacrorū autorū lectione transigit) obseruaret, quod instituto meo
cōduceret, humanissime mihi cōmunicauit. Huius enim est præter alia, quod ex D. Tho-
mæ commentariis in epistolam Pauli ad Galatas probauimus, D. Paulum Hispanis præ-
dicasse verbum salutis. Huic igitur, amice Lector, optimo Principi & sanctissimo Præfuli
gratiam mecum habeas pro tanto beneficio, ac salutem ipsius Deo Opt. Maximo deuotis
precibus commendes.

2. Neque monasterium Alcobaciense silentio prætereundum, censu locuples, ditione amplum, antiquitate venerandum, & in quo facile tum Diui Bernardi auctoritatem ac sanctitatem, tum Alfonsi Henrici primi Portugalliae regis magnificentiam agnoscas, de qua re suo loco dicemus. Huius igitur monasterii patribus gratiam libenter habeo, quod & codicem illum suum, quanquam iussu & auctoritate prædicti Principis, tamen non inuiti commodauerunt, & alia nonnulla de monasterii sui primordiis & institutione ultro ipsi præbuerunt.
3. Sed Ecclesiae Bracarenfis perquam reuerendo collegio multo maximas gratias debeo, quod Ferdinando Gundifaluo sacerdoti, viro probo & honesto, mihi quæ iam inde à multis annis amico permisit, ut quicquid in archiuis illius sanctæ Ecclesiae reperiret antiquitatis, id omne diligenter excuteret, & si quid reperiret quod ad rem meam pertineret, eius me compotem faceret. Quorum beneficio simul ac diligentia dicti sacerdotis, plurima sum consequutus venerandæ antiquitatis monumenta, quæ suis locis proferentur. Fuere vero huius beneficii autores viri nobilitate conspicui. Dominus Petrus à Sousa, Bracarenfis Ecclesie Cantor, ut ipsorum more loquar, & Balthasar Carnerius Scholaster, atque alii permulti, quos enumerare longum sit, sed eorum memoriam grato semper animo colam.
4. Dominus Iulianus ab Alba non postremum hic locum meretur, quem inclytus Portugalliae Rex Ioannes tertius, ob insignem ipsius integritatem & inculpatos mores, sorori suæ Dominæ Mariæ, heroidi omnibus animi corporisque dotibus incomparabili, & inter rara exempla numerandæ, primum pædagogum elegit: deinde post multa & longa virtutum ipsius experimēta, idem Rex & mariti iudicium sequuta Regina, Dominæ Mariæ, filiae suæ vnicæ, in spem ac successionem tot tantorumque regnorum enuptæ (quam Castella Principem suam magno cum gaudio vidit, sed maiore cum dolore intempestiva morte velut in herba sibi præreptam luxit, atque etiamnum luget) à secretis esse voluerūt, & nunc tandem ob tam multa ipsius & tam præclara merita episcopum Portalegrensem creauerunt. Hic, inquam, Præsul reuerendissimus quum alias optime semper meritis de me, tum vero ad hanc obeundam prouinciam quicquid habebat librorum, quicquid monumentorum Hispaniæ, quorum semper curiosus inuestigator fuit, non solum prolixè communicauit, sed etiam nonnullos ære proprio mercatus est codices quos mihi sciebat deesse. Quod beneficium nisi agnoscam & colam, merito ingratiſſimus omnium cæſear mortalium.
5. Sequitur Georgius Coelius, Serenissimi Principis ac Domini mei secretarius, & celeberrimi monasterii Sancti Georgii prope Conimbricam dignissimus Antistes, de cuius viri laudibus & eruditione quid opus est dicere, quum ipsum sua celebrent ingenii monumenta? Tamē temperare mihi non possum, quin hoc loco ponam elogium de ipso Nicolai Clenardi, viri ab omni adulationis suspitione tam alieni, quam fuit ab omnibus aliis vitiis remotissimus, quod elogium reperi in schedis quibusdam ipsius autographis. Id vero tale est: Georgius Cœlius non carmine tantum Resendio riualis, sed & oratoriis laudibus adeo bene percultus, ut paucos credam tam prope ad puritatem accedere Ciceronis. Certe Isocraticam iucunditatem lenitatemque sic refert, ut parem non viderim. Hactenus Clenardus, non inelegans ingeniorum spectator. Hic, inquam, Georgius Cœlius non solum Alcobaciensis codicis (qui mihi fuit huius instituti proa & puppis) primus index fuit, sed etiam ex Bibliotheca sua Græcis Latinisque libris instructissima plurimos libros benigne suppeditauit, qui rebus meis non mediocriter commodauerunt.
6. Martinus ab Azpilcueta Decretorum Doctor Nauarrus, ex Salmanticensi Academia, ubi erat Iuris Canonici professor primarius, ab Ioanne Portugalliae & Algarbiorū Rege, annuo mille ducatorum stipendio, eoque perpetuo, ad eandem functionem Conimbricam vocatus, atque à Domina Catharina Regina Serenissima ob egregia vitæ merita Conimbricensis Ecclesie cathedralis Cantoria (ut ita loquar) dignitate donatus, vir multis mihi nominibus suspiciendus, cuius insignis vtriusque iuris, Philosophiæ, Theologiæ peritiā, Cathurci, Tolosæ, Salmanticæ, Conimbricæ, quibus in Academiis maximo applausu & frequentissimo semper auditorio docuit, est admirabilis, sanctitas vitæ vix credibilis, & integritas morum omnibus amabilis. Hic non solum libris, consilio, iudicio suo limatissimo me iuuit, verum ex ipsa vsque Nauarræ schedas nonnullas mihi curauit adferri, quæ conatibus meis non minimum attulerunt adiumenti.
7. Atque hic mihi lacrymæ iusto dolore profiliunt, Lector amice, quod venerabilem & mihi perpetua recordatione colendum Fratrem Franciscum à victoria, sacre Theolo-

Theologiæ, dum in viuis ageret, Salmanticæ professorem primarium, in hoc catalogo ponere non liceat. Antequam enim ipsum instituti mei certiores facerem, ipsum, inquā cuius arbitrio regebar, consilio nitebar, in cuius beneuolentia acquiescebam: præsentis vitæ calamitatibus perfunctus, in sanctorum contubernium, vt ego quidem persuasum habeo, translatus fuit. Qui si vixisset, dictu mirum, quantū subsidii conatibus meis attulisset. Erat enim eruditione incredibili, lectione pene infinita, iudicio exactissimo. memoria exprompta, vt quoddam naturæ miraculum merito videretur. Gratuletur sibi sancti Dominici illustri ac religiosa familia, quod talem nacta sit virum, quo nescio equidem, an à multis annis alium habuerit sacre Theologiæ peritiorem. quod ipse quoque testatum fecisset, si tam fuisset scribendi cupidus, quam erat egregie peritus. Illud certe sine scrupulo mihi videor affirmare posse, neminem fuisse multis annis tota Hispania, omnium bonarum artium ac totius humanitatis doctiorem, vt nō immerito Nicolaus Clenardus dicere solitus sit, neminem se nosse, ne ex iis quidem qui omnem ætatem in Latinis literis triuissent, cuius ipsi tam placerent epistolæ, quam Victoriæ, qui si animum aliquando ad scribendum appelleret, orbem vniuersum fama sui nominis occuparet. Ignosce mihi cædide Lector, quod dolori meo indulgens in eius viri laudes euagatus sum, de quo pauca dicere religio est, multa non sufficiunt, nihil dicere impium. Non potui de Victoriæ filere, cum Martini ab Azpilcueta meminissem, quod eos viros communi consilio semper expertus sim præ cæteris omnibus optime de Vazæo meritos.

- 20 M. Petrus Margallus Lusitanus, Philosophiæ, iuris Pontificii, Teologiæ consultissimus, 8. & olim Salmanticensis Academiæ professor celeberrimus, nunc Canonicus Eborensis, communicatis mihi libris multis, quorum habet innumeram supellectilem, non minimam meretur benignitatis suæ laudem & gratiam, vt alia ipsius in me beneficia breuitatis studio in præsentia silentio præteream.

Clarissimus dominus Petrus à Villalon Archidiaconus Turoleus, in Cæsaraugustana 9. Ecclesia Metropolitana, & ornatissimus dominus Michael Leerma, illius olim Pædagogus, quæ mihi de rebus Aragonum deerant, studiose quæsitæ liberaliter ac benigne pro veteri amicitia mihi miserunt: quorum tanto libentius memini, quod olim mihi Salmanticæ domestica consuetudine coniuncti, iucundam diuturnamque sui memoriam in animo meo reliquerunt.

30 Duo restant qui bonam huius lucubrationis partem suo sibi iure vendicare possunt, 10. adeo mihi summam operam suam nauauerunt. Prior est L. Andreas Resendius Lusitanus, Theologus, Orator, & Poeta insignis, & Reuerendissimi ac Serenissimi Cardinalis & Principis domini Henrici à concionibus, vir antiqua mihi beneuolentia, eaque olim Louanii incepta coniunctus, & mei in Hispaniam aduentus quodammodo autor, certe incitator. Is me in hoc opere libris antiquis manu scriptis, schedis suis, iudicio copiose iuuit, neque quicquam habuit antiquitatis, cuius ipse non solum est curiosissimus, sed etiam scientissimus, quod mihi pro candore suo non benignissime communicauit. Præterea si quid mihi suboriretur scrupuli, ad illum tanquam asylum quoddam semper confugi, cuius exactissimum in re literaria iudicium non ego solum semper maximi feci, sed & Nicolaus Clenardus, cuius hoc quoque de Resendio nostro in schedis elogium reperi: Andreas Resendius, Poeta insignis, tanta carminis maiestate, tam neruosis inuentionibus donatus ab Apolline, vt si in studio poetico perduraret, tam nobilem vatem haberet Eboræ, quam genuit olim Corduba. Alter est frater Iacobus Hallensis, patria Hannoniensis, sed apud Hispanos in prouincia Sancti Iacobi regulam obseruantia Diui Francisci per annos fere quadraginta religiosissime professus, vir inculpatæ vitæ, & singulari humanitate præditus, mihi que iam inde ab eo tempore quum primum in Hispaniam veni, arctissima necessitudine coniunctissimus, & plusquam Pylades alter. qui postquam factus est huius instituti mei certior, non solum quos habere potuit libros, mihi misit, sed ex-
40 cussis omnibus Bibliothecis, & præcipue Franciscana, hoc est monasterii sui (cui ego monasterio cum aliis multis, tum hoc præcipue nomine sum deuinctissimus, quod in eo nonnulla sint inuenta monumenta historiæ Hispanæ antiquissima, quibus ego vehementer adiutus sum) quicquid inuenire potuit quod ad rem meam faceret, indefatigabili studio propria manu mihi descripsit, tantumque suscepit laborem amici causa, vt merito mecum communis huius operis autor censi debeat. certe sine ipsius opera non potuissem recte meo fungi officio.

Hunc catalogum describere libuit, tum vt talibus viris tam benemeritis de me gratiā

aliquam reponerem, tum ut alios hac grati animi testificatione animarem, ut si quid habent abstrusum aut reconditum de antiquitatibus Hispaniæ, in medium proferant, paræ gratiam relaturi: tum denique ut maior huic Chronico sit fides apud eos qui intelligent, qualium virorum fauore, operâ, auxilio fuerim adiutus.

Obtestatio ad Lectorem.

C V P. VII.

POST hæc mihi orandus es, humanissime Lector, ut hos labores meos qui certe nō fū-
re mediocres, boni consulas, & sicubi lapsus fuero (quis enim tam Lynceus, ut non ali-
quando cecutiati?) candide me ac sincero animo admoneas. Paratum enim semper expe-
rieris ad palinodiam eorum quæ perperam scripsi, idque non sine honorifica eorum mē-
tione per quos iuste atque amice admonitus fuero. Neque enim ego is sum qui non veri-
tatis quam opinionis meæ potio rem rationem ducam. Sin talis erit admonitio cui merito
cedere non debeam, tamen eo linguæ temperamēto, quod scripsi, tuebor, ut & gratia bo-
næ voluntati habeatur, & veritas non destituatur defensionis auxilio. Semper enim mihi
arrisit in primis illa Senecæ notabilis sentētia: Si merito obiurgauit aliquis, scito quia pro-
fuit: sin immerito, scito quia prodesse voluit. Atque ut quod pollicitus sum, re ipsa præstē,
duos hoc loco nominabo qui hoc munere doctē atque amice functi sunt. Prior est Ioan-
nes Genesius Sepulveda, Theologus, Philosophus, Orator insignis. De cuius singulari e-
ruditione quid opus est dicere, quum tot editis libris testatissima vulgo sit? Satis sit ad lau-
dem ipsius, quod illum ex tanto doctissimorū virorum numero Carolus quintus Impe-
rator semper Augustus potissimum delegerit, à quo res ipsius terra mariq; præclarissime
gestæ, perpetuæ memoriæ commendarentur. Is igitur quum ipsi à Maximiliano Boemiæ
rege, tum regias vices in Hispania cum vxore Maria gerente, censura huius Chronici de-
mandata esset, cādide atque erudite quædam notauit, in quibus illi nō satisfecerā. Quod
adeo non ægre tuli, ut etiam magni beneficii loco duxerim. Alter est Didacus Neila, iuris
Pontificii Doctor, & Salmanticensis Canonicus, præter incredibilem humanitatē, Græ-
cæ Latineque doctissimus. Id quod satis indicat Breuiarium trium lectionū, ab ipso iussu
Francisci Quignonii Cardinalis, auspiciis summi Pontificis ita venuste, ita erudite cōcin-
natum ut nihil supra. Hic quoq; quum lucubrationem hanc perlustrasset, & quædam de-
prehendisset quæ vel errata, vel ex autoribus deprauatis translata ipsum offenderent, eo
me candore, ea humanitate ne de facie quidem notum admonuit, ut erroribus meis hoc
quoque debeam, quod maximæ, & ut spero, perpetuæ inter nos amicitia fenestram pate-
fecerint. Sed non est silentio prætereundus Gaspar à Castro, singularis ipsius amicus, &
in compositione Breuiarii socius, vir nō solum vtriusque linguæ peritia, sed etiam eximia
pietate præstans, qui tametsi vel nulla, vel pauca notauit, tamen multa antiquitatis monu-
menta, quæ plurima summo studio per totam ferme Italiam atque Hispaniam perquisita
collegit, benigne communicauit, quibus ego saltem quæ ambigue & cum quodam scrupu-
lo dixeram, confirmare possem. Ceterum his ita præmissis, ad ea quæ de Hispania dicē-
da sunt, vertatur oratio.

Brevis descriptio ac diuisio Hispaniæ.

C A P. VIII.

HISPANIA Straboni lib. 3. corio bubulo humi protenso comparatur. Ea pelago vndiq;
cingitur, nisi qua parte Pyrenæi montis obiectu à Galliis diuiditur. Habet Hispania
ab Ortu montem Pyrenæum, qui à Veneris templo siue promontorio exortus, prope
Illiberos (Colibre hodie appellant) in Oceanum procurrit Britannicum, atque hac parte
maxime angusta est, adeo ut eo dum per Cantabriam iter facerem, in monte Diui Adria-
ni D. Ferdinādo Colone harum rerum peritissimo commonstrante, nisi fefellit aspectus, 50
vtrumque mare me vidisse meminerim, Oceanum videlicet, cui eramus proximi, atq; e-
minus, quantum oculorū prospectus ferre poterat, Mediterranei maris albicātes fluctus.
A Septentrione autem clauditur Oceano Cantabrico, ab Occasu mari occiduo, à Meri-
die freto Herculeo & mari Balearico.

Diuiditur vero Hispania in tres prouinciās, Bæticā, Lusitaniam, & Tarraconensem.
Bætica à Septentrione clauditur Ana fluuiio: ab Occasu habet eam Atlantici Oceani
partem quæ est inter ostium Anæ & fretum Herculeum: à Meridie mare Balearicum
quod est inter fretum Herculeum & Charidami promontorium, quod vulgo appellari
dicunt Cabo de Gata: ab oriente terminatur linea ducta ab hoc promontorio per Castu-
lonem

lonem ad Anam fluuium. Dicta est Bætica à Bæti fluuiio memorabili, qui prouinciam totam interfecat, qui ortus in saltu Tygēsi, decurrit in Oceanum Atlanticum, atque hodie appellatur vocabulo Arabico Guadalquivir, quod sonat fluuium magnū. Hæc prouincia posteriùs à Vandalis habitatoribus Vandalitia dicta, hodie quoque corrupto vocabulo, Andalusia dicitur.

Lusitania à Septentrione habet Durium fluuium ab ostio ipsius, vsque ad pontem qui est contra Septimancas: ab Occasu eam Oceani Atlantici partem, quæ est inter ostia Anæ & Durii: à Meridie Bætica: ab Oriente terminatur à Terraconensi, linea ducta ab Oretania veteri, vsque ad pontem qui habet è regione Septimancas. Lusitania nomen accepit à
 10 Luso Liberi patris filio, & Lyfa eiusdem Liberi socio cum Luso bacchante, vnde nunc à Luso Lusitania, nunc à Lyfa Lysitania dicitur, vt etiam annotauit L. Andreas Resendius. Lusitania, vt diximus, duobus clauditur fluminibus, Ana & Durio, interfecatur Tago omnibus his memorabilibus. Quorum Anas in Laminitano agró exoritur, è montib. Carthagini & Muriæ vicinis. Vnde triginta M. P. decurrens, obtulis totum se propere cōdit cuniculis, rursusq; stadiorum sexaginta quatuor subterraneo peracto cursu, totus renasci videtur, quemadmodum ait Marius Aretius Patritius Syracusanus, atq; ita modo se in stagna fundens (vt inquit Plin. lib. 3. c. 1.) modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, prope Myrtilim (Mertolam hodie vocāt) in Atlanticum Oceanū effunditur. Tagus in Celtiberia oritur Tarraconensis prouinciæ regione, ac pri-
 20 mum Celtiberiam, mox Carpetaniam, deinde Lusitaniam secans, prope Olisiponē in Oceanum quoq; exoneratur Atlanticum. Fluuius hic antiquis celebratus est arenis aureis, quas hodie quoq; reperiri affirmant, & esse qui ex ea re quæstum non mediocrē faciāt. Durius in Pelendonibus prouinciæ Tarraconēsis oritur, fluitq; in Meridiem vsq; ad Numantiam, quæ prope Soriā olim fuit, inde per mediam fluens Castellam, mox in Portugalliam transit, Lusitanicam ab Interamni & Transmontana diuidens, prope ciuitatem Portugallensem in Oceanum deuoluitur Occidentalem, plurimis absorptis fluminibus, quorum non infimi nominis est Thormis, quem Salmantica nobilissima disciplinarū omnium magistra, vicinitate sua nobilitat. Interamnem appello Portugalliam, quæ est inter
 30 Durium & Minium regio non minus amœna quam fertilis, quam & ipsam nonnulla irrigant flumina, quorum præcipui, Auus, cuius in ripa tota nullam cernas arborem spiniferā, hoc est, ex earum genere quæ mala Medica siue aurea, citrea, aut alia id genus producant, quod huic fluuiio cum Aleste Bracarensi fluuiio commune esse aiunt, quum tamē tota illa prouincia sit horū fructuum, si qua alia, multo fercacissima, & Nebis, quem Neue, seruato nomine, hodie appellant, & Limia celebratus antiquis fluuius, quem Lethen Græci, Obliuionem Latini nuncupauerunt. hunc falso Gerundensis Episcopus cū Minio cōfundit. Habet & alios Lusitania non pœnitendos amnes, quorum non postremus est Mūda, Conimbricensis Academiæ propinquitate celebris, Mondegum hodie nūcupant, qui & ipse aureis arenis & ramentis celebratur. Perperam idem Gerundensis Conimbricam Mundam fuisse affirmat, & eam in qua filii Pompeii fuere victi, refragantibus aperte Cæsaris
 40 commentariis. nimirum Munda oppidum erat non in Lusitania, sed Bætica. Nec minus inepte in Ptolemæo & Pomponio Mela quidam Lacobrigam Conimbricam esse asserūt, quum vel ipse Pomponius Mela Lacobrigam in Sacro promontorio ponat, de qua plura dicemus suo loco. Non longe à Munda est Vaca fluuius, hodie Vogam appellant, quem amnem non posuissē, nisi Plinius eius meminisset. In eodem tractu, nimirum octo leucis à Conimbrica, visitur etiam hodie fons ille admirabilis, quem Plinius in Catinenſi (ita enim in Plinio legendum) Hispaniæ agro ponit, qui quicquid admotum fuerit, absorbet. Cuius rei se præſente factum periculum mihi affirmavit perpetuo mihi venerandus dominus meus Henricus Cardinalis & Princeps, coram rege Ioanne & cæteris fratribus regiis, quum in arborum truncis & ramis, tum in iumento, quod fonti admotum pede, paulatim absorberi cœptum, ægre tandem à famulis extractum est. Affirmat Plinius alterum
 50 iuxta fluere, qui omnia respuat. Is hodie, si extat, saltem ignoratur. Fons ille nunc appellatur Feruentia, & ager in quo visitur, Cadima, non procul à Tentugalenſi municipio. Habet altissimos Lusitania montes, quorum vel præcipuus qui à stella cognomen habet, in cuius cacumine frequenter in lacu quodam fragmenta nauium reperiuntur, quum tamen à mari plusquam duodecim leucis distet. Quin & exæſtuare, & rempeſtatem ibi audire affirmant accolæ, quoties intumescit mare. Similia fere leguntur de monte quodam prope aquas Flauias, vulgo Chaues, in transmontana Portugallia. Portugalliam improprie Lusitaniam appellant, cū alioqui nec tota Portugallia Lusitaniæ finib. circumscripta sit, nec totam Lusitaniam complectatur: illud tamen negari non potest,

potiorem Lusitaniæ partem Portugalliæ regi parere. Diuiditur vero Portugallia in Transtaganam, Cistaganam, & Interamnem. Transtagana Bæticæ partem carpit, eam scilicet quæ ab Ana vsque ad regni limites porrigitur. Interamnis tota extra Lusitaniam est, nisi repudiata descriptione posita, Straboni magis accedamus, qui ait lib. 3. maximam Lusitanorum partem Callaicos appellatos. Huius regionis longitudo est octodecim leucæ: latitudo, qua maxima est, duodecim, alibi tatum sex, aut etiam quatuor. Atque in hoc tam exiguo terræ interuallo, præter Ecclesiam Bracarensem metropolitanam, & Portugallensem cathedralem, ac alias quinque collegiatas, reperias plusquam centum triginta monasteria, quorum pleraq; redditus habent amplissimos, præterea plus minus mille quadringentas sexaginta parochiales cum suis baptisteriis, vt scribit quidam. certe in ea parte, quæ Bracarensem agnoscit Ecclesiam, octingentæ recensentur. Ex qua re fertilitatē & antiquam religionem gentis facile agnoscas. De amœnitate vero quid opus est dicere, quum in ea numerata sint vltra viginti quinque millia fontium perennium, pontes quadrato lapide elegantissime constructi, prope ducenti, portus marini sex. Quod propterea tacendum minime duxi, quia bonitas & dignitas huius prouinciæ fere ignoratur. Huic prouinciæ adhæret ea quam Transmontanam appellant, regio optimi tritici generosique vini ferax, in qua est Brigantia, caput amplissimi ducatus, cui hodie præest, multisque annis præsit, non regio tantum stemmate inclytus, sed omnibus etiam corporis animiq; dotibus præstantissimus heros D. Theodosius, omnium eruditorum præconiis celebrâdus. Ex huius regionis montib. affirmavit mihi amplissimus Princeps & dominus meus Henricus Cardinalis, regi Ioanni fratri suo se præsentē allatum lapidem, aureis ramētis ac bracteolis plenum. Sed hætenus de Lusitania.

Reliqua Hispaniæ pars ad Tarraconensem pertinet prouinciā, quæ habet è Septentrione Oceanum Britannicum, ab OEasone (sic appellant promontoriū prope fontē Rabidum siue Fontarabiam) ad Nerium promontorium, quod hodie dicitur Finis terræ: ab Occasu Oceanum Atlanticum, à dicto promontorio vsque ad ostium Durii: à Meridie Lusitaniam & Balearici maris oram: ab Oriente Pyrenæos montes, quibus à Gallia separatur Hispania. Tarraconensis à Tarracone ciuitate nomen accepit, eius prouinciæ metropoli, ciuitate ad excipiendas Principum peregrinationes, vt inquit Strabo libr. 3. egregie nata, & in qua Imperatores iurisdictionem agitabant. Complectitur hæc prouincia 30 Murciæ regnum, & Valentia & Aragonū cum Cathalonia, Castellam veterem, Nauarræ regnum, Portugalliam Interamnem, Galleciæ regnum, Asturias, totam Cātabriam. Habet præter Durium qui in ea nascitur, & alios fluuios, Cæsari, Lucano, Silio Italico, Marziali celebratos, Iberum fluuium tantum, vt toti Hispaniæ nomen Iberiæ dederit, qui solus omnium (de quinque præcipuis loquor) reliquis in occasum vergentibus, in Austrū defluit, & in mare Balearicum exoneratur. cuius rei causam qui nosse volet, ex principiis historiæ Antonii Nebrissenis viri vndecumque doctissimi petat, quem hic in multis sequuti sumus.

Hispania primum vnica fuit prouincia proconsularis, vel potius consularis. siquidem P. Cornelius Scipio Africani maioris pater, Consul ad eam missus est contra Annibalem, 40 tametsi postea Proconsul administravit, vt ex T. Liuii lib. 1. & 2. de secundo bello Punico patet, idque anno vrbs conditæ quingentesimo trigesimo quarto, fuitque ad eum modū prouincia procōsularis per viginti tres annos (per quos administrata, posterius dicemus) donec anno vrbs conditæ quingentesimo quinquagesimo septimo, Cn. Cornelio Cethego, & Q. Minutio Rufo Coss. diuisa est in duas prouincias Prætorias siue Proconsulares. nam eodem subinde T. Liuius lib. 9. de bel. Maced. & alibi sæpe, nunc Prætores, nunc Proconsules appellat. Sed hoc interesse censeo, quod prius erat Proconsularis imperio Consulari, scilicet quia tanta esset in Hispania belli moles, nō solum aduersus ipsos Hispanos, verū etiam aduersus tres clarissimos Carthaginensium dūces, ac totidem exercitus, vt consulari opus esset imperatore & exercitu. Annibal vero ita grauis hostis immineret 50 Italiæ, vt vterque Consul ad eam tutandam necessarius esset. Quod proximum erat, Proconsul missus est imperio & potestate Consulari, donec (vt dixi) in duas diuisa est prouincias Prætorias siue Proconsulares, & per Prætores siue Proconsules administrata est imperio & dignitate Prætoria siue Proconsulari. Tametsi non ingnoro, Prætorem Asconio Pediano dici omnem magistratū, cui pareret exercitus. Ita tamen in duas prouincias dispartita est Prætorias, vt pro ratione bellorum ingruentium, si quando res ita posceret, nunc hæc, nunc illa, nonnunquam etiam vtraque simul fieret Consularis. Nam Catone Consule per Consulem vnum, ipsum nempe Catonem Censorium, & duos Prætores res gestæ sunt in Hispania. Tempore Numantini belli, & contra Sertorium, duo consulares duces

duces & exercitus, & nonnunquam tres missi sunt, vt suo loco dicemus. Hæ duæ prouinciæ dicebantur citerior & vltior. Quæ pro diuersa ratione temporum, diuersos habere limites. Primum enim citerior Hispania dicta est, quicquid in ea Romani à montibus Pyrenæis cis Iberum obtinebant: vltior, quicquid vltra. Postea prorogatis imperii finib. vetus forma prouinciarum mutata est, vt ipse quoque Plinius lib. 3. cap. 3. testatur, & citerioris Hispaniæ limites Iberum transierunt, bonamque Tarraconensis prouinciæ partem occupauerunt: & ab Asturibus per Vaccæos, & Oretanos vsque ad Carthaginem nouam porrigebatur, vt ex Paulo Orosio lib. 1. cap. 2. constat. Quo tempore vltior à Gallecia sumebat exordium, vt patet ex L. Floro, qui scribit lib. 56. ad hunc modum: D. Iunius Brutus in vltiote Hispania foeliciter aduersus Gallecios pugnavit, &c. Postremo, cedente iam in iura Romanorum tota Hispania, rursus prouinciarum termini mutati sunt ad eum modum, quem scribit Plinius lib. 3. vt tota Tarraconensis prouincia citerior esset Hispania, Bætica & Lusitania vltiorem facerent. Habebant hæ prouinciæ suos conuētus, vnde finitimi populi iura petebant. Bætica quatuor, Gaditanum, Cordubensem, Astigitanū, Hispalensem. Lusitania tres: Emeritensem, Pacensem & Scallabitanum. Scallabis hodie Sanctaren à sancta Irene nomen habet. Tarraconensis prouincia siue citerior Hispania septem: Carthaginensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarensem. Clunia Plinio lib. 3. cap. 3. in Areuacis est, atque in fine Celtiberiæ, qua parte Celtiberia Carpetaniæ iungitur. Antonius Nebrissenis & Florianus à Campo affirmant Cluniam fuisse eam quæ hodie vulgari sermone Crunna dicitur, oppidū quod ab Vxama ciuitate abest leucis sex, à Durio amne tribus, à Callaroga D. Dominici patria, duabus. Vnde & Nebrissenis Comitem illius oppidi dominum, Comitem Cluniensem appellat. Et recte illi quidem non ablucente vocabulo. Quanquam quæ olim Clunia erat, ab eo oppido quarta leucæ parte distat, neque quicquam nunc habet, præter antiquæ vrbis vestigia, & Sacellū D. Virgini sacrum, appellaturque Castro. extāt etiamnum amphitheatri & aliæ antiquitatis reliquiæ, sed & sigillum conuentus Cluniensis ibidem quinque ab hinc annis repertum, ac penes Comitem Cluniensem asseruari mihi affirmatū est. Sūt non procul Clunia & fodinæ Iaspidis præstantissimi. Perperam in Ptolemæis quibusdam impressis Clunia dicitur esse, quæ appellatur ciuitas Regalis.

30 Hispania vt scribit Gerundensis Episcopus lib. 1. paralip. cui antiqua suffragantur concilia, in quinque prouincias diuisa est tempore Constantini Pii, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Galleciam.

Hispania habuit tempore Maurorum plurimos regulos: posterius à sex regibus possessa est, Legionensi, Nauarrensi, Castellano, Aragonensi, Portugalliæ, Granatensi, qui erat Maurus. Legionense deinde cum regno Castellæ coiit. Reliqua tempore Ferdinandi regis Catholici, ad vnius Castellæ regis arbitrium & imperium, fufis pulsifq; Hispania Mauris redacta sunt, excepta Portugallia, quæ proprium habet regem.

Qui plura de Hispania nosse volet, quot habeat episcopos, quot Principes & primates viros, quibus deniq; rebus abundet, præter Marinæum Siculum, legat Damiani à Goes ea
40 de re libellum curiose ac diligenter scriptum. Nobis hæc delibasse sufficit.

De laudibus Hispaniæ.

C A P. IX.

DE laudibus Hispaniæ superfluum videtur aliquid scribere post rōt autores, qui eas pluribus verbis complexi sunt. Tamen pauca quædā perstringam, magis id adeo, ne nihil dixisse videar, quam quod necessariū existimē. Igitur illud me rito inter primas Hispaniæ laudes ponendū videtur, quod ipse quoq; Cæsar in comment. suis lib. 3. de bel. ciuili affirmat, regionem esse saluberrimam, quam illi laudē cum Galliis cōmunicauit. Sed
50 Iustinus lib. 44. Hispaniam cōtendit Gallia & Africa, sicut fertiliorem, sic aeris temperamento salubriorem, vt quæ nec violento, sicut Africa, sole torreatur, nec affiduis, vt Gallia, ventis fatigetur: adeo in omnia frugū genera fecunda, & frumenti, vini, olei, mellisq; copia redundans, vt non incolis tantum abūde victum suppeditet, sed etiam Italiæ & Romæ rerum dominæ frequenter durissimis temporibus peropportunam frumenti, armorum, vestimentorum, atque omne genus com meatuum abundantiam subministrauerit: quod T. Liuius secundo bello Punico non semel factum ostendit lib. 10. de secundo bello Pun. Hæc etiam Cæsari res in Gallia gerenti materiam fabricandis nauibus, equos, equites suggessit. Plinius libr. vltimo, cap. vltimo, primā totius orbis laudem Italiæ tribuit, proximam Hispaniæ: sed nescio equidem, an vlla parte laudis Hispania cedere debeat Italiæ,

de iis loquor, quæ ad salubritatem ac fertilitatem pertinent vtriusque regionis. Nam si quis veterum monumenta diligenter excutiat, primum illud reperiet, Hispanos frequenter Romanis vitæ submisisse subsidia, nunquam vero Romanos Hispanis: aut si miserunt, militibus suis in prouincia bellum gerentibus miserunt. Quin & ipsos Romanorum exercitus, vel in suam perniciem aliquoties aluit Hispania. vnde illud Catonis Censorii celebre dictum, Bellum se ipsum alet. Qui non solum exercitum consularem cum prætorio, sine vllis reipublicæ sumptibus, in Hispania contra ipsos Hispanos pavit, sed & grandem ex præda pecuniam militi diuisit, & in triumpho tulit argenti infecti viginti quinque millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oscensis auri quingenta quadraginta pondo. Et paucis post annis Q. Fuluius Flaccus citerioris Hispaniæ Prætor, non exercitum tantum in Hispania aluit, sed stipendium etiam impensis Hispaniæ soluit, vt affirmat lib. 10. de bel. Maced. T. Liuius, & in triumpho centum viginti quatuor coronas aureas, cum magna auri & argenti vi tulit, præter pecuniam ingentem quam exercitui dedit. Deinde auri, argenti, & reliquorum copia metallorum semper superior fuit Hispania, quantumuis hoc dissimulet Plinius, quæ his rebus adeo semper diues extitit, vt merito Posidonius apud Strabonem lib. 3. dixerit, in subterraneis Hispaniæ locis non infernum Plutonem, sed Plutem ipsum diuitiarum & opulentiæ Deum habitare, scilicet quod Hispania non diues tantum regio sibi sit, sed aliis etiam diuitias sufficiat ac suggerat. Cæterum hæc auri argenti que copia, nescio equidem maiori damno an gloriæ fuerit Hispanis. Namque diuersas gentes in Hispaniam eius auri cupiditas exciuit, præcipue Phœnicas, qui aurum vili ferum permutatione redemptum, in Græciam, Asiamque, ac nationes cæteras deferentes, maximas ex eo commercio diuitias contraxerunt, atque in Hispania tantam repererunt auri argenti que copiam, vt cum onustis nauibus superaret argentum, ac coronas ipsas ex argento cõflare sint coacti, vt præter Diodor. Siculum lib. 6. affirmat Aristoteles de mirabil. Auscul. Et tamen adeo diuitias Hispanorū exhaustæ non potuerunt, quin Carthaginenses quum in Hispaniam duce Barca (hoc enim cognomentū fuit Amilcaris) venerunt, Hispanos in Turditania, quæ Bæticæ pars erat, argenteis præsepibus & dolis videntes inuenerint, vt affirmat Strabo. Quæ res & ipsos quoque Carthaginenses in Hispaniam pellexit, atque adeo auxit illorum vires, vt Diodoro Siculo teste, neque domestico neque sociorū milite vsi, Romanos, Siculos, ac Libyas in magna adduxerint pericula, quod omneis diuitiis ob auri argenti que abundantiam superarent. nam & ipsi noua in Hispania metalla inuenerunt, & puteos effoderunt, ex quibus vnus qui Bebelo ab inuentore appellabatur, & adhuc Plinii tempore durabat, trecenta argenti pondo Annibali indies submisistrait, hoc est, iuxta æstimationem Budæi de Asse lib. 4. terna millia coronatorum aureorū in dies singulos. A quibus occupata dispoliataque Hispania, quum per multos annos eorum auaritiæ satiaret, postea etiam tres Carthaginensium potentissimos exercitus, & maximas Romanorum copias sustineret, ne sic quidem, vt quæ nouis semper metallis scaturiret, euacuari potuit, sed adeo semper sibi constitit, vt intra annos paucos, nempe opinor triginta octo, ex Hispania Romam per varios Prætores in triumphis deportata sint auri supra nouem millia nongenta nonaginta quinque pondo: coronarum autem trecentarum viginti quatuor: argenti infecti pondo sexcenta triginta duo millia, trecenta octoginta septem argenti Oscensis trecenta nonaginta octo millia, sexcenta vndecim: argenti bigati trecenta triginta octo millia, viginti tria: argenti signati innumerabilis multitudo. Non hic refero pecuniam militi tot confectis præliis diuisam, cuius iniri numerum posse vix arbitror: non L. Quintii Crispini ex Lusitanis Celtiberisque prædam, à quo scribit T. Liuius lib. 9. de bel. Maced. tantum dē auri, quantum argenti in triumpho translatum, sed quantum transtulerit, prætermisit: non M. Fuluii Nobilioris posteriorem prædā, propterea quod T. Liuius libr. 6. de bel. Maced. forte memoria lapsus, mihi bis videatur eandem rem posuisse. Illud quoque prætereo, non dubium quin plureis & ampliores prædas ex Hispanis Romani hoc annorum interuallo tulerint, sed quarum memoria simul cum T. Liuii monumentis interciderit. Quin & argenti fodinas illas taceo Carthagini nouæ vicinas, quæ populo Rom. vicenā quina drachmarum millia in dies singulos pensabant, hoc est, secundum Budæi calculum lib. 4. de Asse, duo millia quingētos coronatos, quas Budæus non recte suspicatur easdem esse cum puteo illo Annibalis, de quo loquuti sumus. Nam puteus ille Aquitanis proximus erat, vt Plinius testatur lib. 33. cap. 6. & Budæus etiam fatetur: sed argenti fodinæ, de quibus nunc loquimur, viginti tantum stadia aberāt à Carthagine notia, vt ait Strabo, quæ ab Aquitanis plurimum distat. Postremo illud etiam dissimulo, quod præter ea, quæ dicta sunt, Asturia quoque, Gallecia, & Lusitania vicena millia pondo auri singulis annis præstabant, quod ipsi quoque Plinio lib. 33.

cap. 4. stuporem facit. Verum tot deprædationibus vsq; adeo nō sunt attenuatæ vires Hispanorum, vt tum primum Romani cœperint experiri non solum inexhaustas eorum opes, verum etiam insuperabile robur animi, & virtutem bellicam tantam, quantā ducentis annis expugnare non potuerunt. quid dico ducentis annis? imo nunquā Romani tam pacatam habuere Hispaniam, vt non opus fuerit iusto exercitu. Tunc demum sensere Hispaniam non solum diuitem, verum etiam (vt ait L. Florus lib. 2. rerum ab vrbe condita) bellatricem, viris armisq; nobilem, seminarium hostilis exercitus, eruditricem Annibalis, quæ propterea victa fuit à Romanis, quod sola omnium prouinciarum non prius intellexerit vires suas, quam victa est, prius obsessa quam seipsam cognosceret. Nam si vel vniuersa contra Romanos consurgere, & vires suas conferre, atque vel imperare vel libertatem suam publice tueri animum induxisset, nō modo superari, sed ne adiri quidem ingenio situs, vt affirmat Lucius Florus, poterat, ita vndique mari Pyrenæoq; vallata est. Et tamen hæc ipsa quæ vires suas non cognouit, quæ nunquam cōmuni totius prouinciæ consilio bellum iniit, tam cruentas frequenter victorias Romanis dedit, vt sepe nihilo melior, quam victi, conditio victoris fuerit, & ex victoria nihil præter inane triumphi nomen, & miserandam suorum stragem tulerint. Longum esset hoc loco recensere, quoties apud Hispanos res Romana in summum discrimen adducta sit. Docet hoc bellum Viriaticum, Vaccæorum, Numantinum, Sertorianum. Satis sit, nullam omnino prouinciam tanto labore & cruore Romanis constitisse, adeo vt necesse habuerint aliquoties arma Hispanis adimere, ne possent ex bellis bella ferere. Quam rem adeo ægre passi sunt, vt multi mortē sibi met ipsis consciscerent, gens ferox, inquit Titus Liuius lib. 4. de bel. Maced. nullam vitam rati sine armis esse, quippe qui in acie gaudio exultare soleāt, tanquam gloriose ac fœliciter vita excessuri. quod de Celtiberis affirmat Valer. Maximus lib. 2. c. 1. Propter quam bellicæ laudis prærogatiuam Hispania tanti semper habita est, vt quum Romani duces alius Africanum, alius Asiaticum, alius Numidicum, alius aliis cognominibus se venditarerent: Imperatores postea Augusti, etiam Atticos & Francos ac Germanicos se appellaret: Hispanici cognomento tanquam sancto, & inuiolabili omnes religiosissime semper abstinerint. Solus Q. Cecilius Metellus Celtiberici nomen affectasse videtur, sed non obtinuit. Scipio quoque, qui euerfa Carthagine, non nisi Africanus dici sustinuit, diruta Numantia, non Hispanicum, non Celtibericum, sed Numantinum se appellare cœpit, contentus eo titulo futurus, nisi illi hic honos negatus fuisset. Hæc est illa Hispania, pro qua duo potentissima orbis imperia per tot annos, tanquam pro Helena, cruentissimis præliis decertarunt; ex qua cum Alexander Magnus legatos amicitiam petentes ac gratulantes accepisset, tum demum & sibi & iis qui cum eo erant, rerum dominus visus est, si Arriano credimus lib. 7. de gestis Alexandri Magni: quam pacauisse Iulius Cæsar inter præcipua militum suorum decora lib. 3. de bello ciuili commemorat: cuius defectionem cum Nero Augustus audisset, ad reliquas calamitates infractus & interritus, collapsus, animoque male fracto, diu, & sine voce, & prope intermortuus iacuit, atq; vt resipuit, veste discissa, capite conuerberato, actum de se pronunciauit. Hæc illa Hispania, quæ prima Romanis inita prouinciarum quæ quidem continentis sint, postrema omnium, ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est, si tamen perdomitam fuisse T. Liuius concedamus. Cuius vnicam ciuitatem Numantiam, Cicero pro L. Muræna terrorem imperii Romani appellat: cuius metalla auri & argenti sacra Machabæorum prædicat historia, Iosephus clarissimus Iudeorum scriptor lib. 2. de bello Iudaico concelebrat. Hæc illa Hispania quam simul cum Gallia Trebellius Pollio in D. Claudio neruos ac vires imperii Romani appellat, cuius auxilio Carthaginenses imperium Romanum ad extremam pene desperationem redegerunt: in qua vel tyrocinium fecerunt, vel bellicis artibus exercitati sunt duces, per quos Romani Græciam, Asiam, ac totū Orientem, postremo etiam Septentrionē sibi subiecerunt, cui nunc Roma ipsa, totius orbis quōdam domitrix, fasces suos submisit, quæ Barbarico iugo diu grauiter pressa, sed nunquam tota oppressa, adeo se antiquo nitore ac dignitati in integrum restituit, vt pulsus profligatisq; Barbaris, imperio suo totum fere orbem complexa sit, India Occidentali, & altero fere orbe Antipodum veteribus incognito Castellæ regibus parente: rege Portugalliæ Orientali Indiæ, & magnæ Arabum Persarumq; parti, neq; pœnitendæ Africæ portioni iura dante, vt totam ferme Africæ orā maritimam, vt plurimas insulas silentio præteream, quæ Lusitanorum imperium agnoscunt. Atq; Hispania sicut opulentia, bellica virtute, imperii amplitudine reliquas omnes prouincias vel superat, vel certe æquat: ita religionis antiquitate & veræ fidei cultu nulli omnino priores parteis concedit. Scilicet hæc duos habuit Apostolos diuini verbi annunciatores. at quos Apostolos? Iacobum Zebedæi filium, qui cum duobus aliis intimus

fuit Iesu Christi, Domini & seruatoris nostri consiliis, & Paulum vas electionis. Præter hos beatum Mancium Iesu Christi discipulum, qui omnibus sacratissimæ passionis Dominicæ mysteriis interfuit, & multos aliorum Apostolorum discipulos, à quibus sacrosanctæ fidei rudimentis imbuta, & plurimorum martyrum sanguine resperfa, præcipue vero beati Iacobi Apostoli sepulchro sanctificata, tam venerabilis toti orbi fuit, vt primo post Romam Ecclesiæ principem numero esset, sicut ex epistolis & actis Sardicēsis Concilii patet: vt ipse etiam Constantinus Magnus, quum in celebrando festo Paschali, consuetudinem Hispaniæ, Galliæ, & aliarum regionum, Orientalibus episcopis imitandam proponeret, Hispaniam reliquis prouinciis præposuerit. Eandem quoque venerationem etiam apud posteros habuit: siquidem in Concilio Remensi, quod in Gallia tempore Eugenii secundi celebratum est, communi patrum decreto statutum fuit, incendiario hæc poenitentia vt daretur, vt Hierosolymis aut in Hispania in seruitio Dei per annum vnum poeniteret. Quin & hodie votum Compostellanum inter sacrosancta & inuiolabilia censetur: Neque sane immerito hic honos habitus est Hispaniæ, quippe quæ Christianæ religionis, si qua alia, semper obseruantissima fuit, & fidem Catholicam, qua semel imbuta, sincerissime vsque coluit, hæreticis infestissima, contra quos si remedium domi deesset, foris quærebat, vt videre est in epistolis Diui Cypriani. Nullam enim hæresin diu consensit Hispania, & qui eam impiis erroribus fœdare conati sunt, aliunde plerique omnes venerunt: quod de Marco Ægyptio ipse quoque in 17. Esaiæ D. testatur Hieronymus. Priscillianum quidem Hispania genuit, si tamen genuit, sed hæreticum iam velut impium filium pia mater abdicauit pariter & ablegauit. Ariana hæresis alibi nata, alibi oppugnata, sed in Hispaniam à Gothis inducta, ibidem vno die penitus extincta est. Quin & illo ipso tempore, quo perfidiām Arianam Gothorum reges fouere conati sunt, quam multi fuerint per totam Hispaniam omnis generis Catholici, qui nullis persecutionum procellis ab orthodoxæ fidei confessione potuerunt auelli, tum numerosus martyrum chorus, tum concilia docent, Toletanum secundum, Tarraconense, Ilerdense, Gerundense, Cæsaraugustanum; quæ per ea tempora maximo Reipubl. Christianæ bono celebrata sunt. Quam pietatis laudem ad nostra vsque tempora religiosissime seruauit Hispania. Nam vt primum à Barbaricis bellis tota respirauit, nihil antiquius duxere pientissimi reges, quam vt Iudæos omnes ac Sathracenos, aut ad professionem Catholicæ fidei perducerent, aut pertinaces regni sui finibus exterminarent. Quæ laus præcipue debetur Christianissimis Ferdinando & Isabellæ Castellæ & aliorum regnorum, Emanueli Lusitaniæ & Algarbiorum regibus. cuius filius Cardinalis & Infans Henricus, talibus auis, tali patre dignissimus, auitum ac paternum fidei zelum pulchre referens, sanctæ inquisitionis munus pro Christi amore non dedignatus, non minori studio, quam pater ditionibus suis gentes eas eiecerat ab omni vel perfidiæ Iudaicæ, vel inaniæ Mahometicæ, vel cuiusvis hæreseos labe, ab omnibus quoque ritibus Christiana professione indignis vindicare Portugalliam non desinit, idque tanta prudentia, vt omnes impiorum hominum versutissimos conatus eludat: tanta integritate, vt nemo quod cauilletur, habeat tanta seueritate, vt malos exterreat: tanta rursus clementia ac mansuetudine, vt non paucos ad resipiscentiam pellat. Atque hos quidem quanta beneuolentia complectatur, quibus beneficiis prosequatur, & aliis arbitror non obscurum esse, & ego alias, Deo adiuuante, fusius persequar. Illud in præsentia tacere non possum, quod ante annos opinor, septem, cum duo Mauri iam adulta ætate ad fidem nostram conuersi, baptismi beneficiu postularent, non solum eos obuiis vlnis recepit, sed ipse pontificalibus ornatus infulis, die festo Pentecostes, Eboræ in Ecclesia sua cathedrali, salutaris aqua lauacri tinxit tanta celebritate, vt si filii fuissent fratris sui regis, fieri non potuerit honorificentius. Præterea alterum in familiam suam honesta conditione adoptauit, alterum regi in clientelam dedit. Quæ res mihi tam præclara visa est, vt nihil supra. In reliqua quoque Hispania quotquot sunt de rebus fidei cognitores, ea fide religionem officii seruant, ea integritate ac vigilantia, vt nemo quisquam hiscere contra sacrosanctæ Ecclesiæ statuta quicquam audeat. Alibi forsan impie facere non licet: in Hispania ne loqui quidē, nisi pie, conceditur. Alibi errores forte iam nati extirpantur: in Hispania ipsa etiam errorū seminata, antequam pullulent, opprimuntur. Noui ego, qui prauis alibi opinionibus imbuti, in Hispania ex animo resipuerint, & quæcunq; essent Ecclesiasticis ritibus contraria, vero vultu detestati sint. Plurima, ne prolixus sim, de Hispanorū antiqua religione ac perpetua pietate prætereo, quæ in ipso Chronico suis locis interferentur. Illud nunc dicendum, quod qua fide Hispani erga Deum, eadem & erga reges suos semper fuerunt, atque eos etiam quos pro regibus coluerunt. Quæ res in causâ fuit, vt etiam exteri reges ac Principes maximum in Hispanorum fide atque auxilio momentum sibi ducerent. Hinc est quod Annibal in Italia ad difficillima quæque Hispani

norum opera maxime utebatur, & iis plurimum fidebat, ut ex Polybio ac Tito Livio constat. Hinc, quod Aquitani ad oppugnandos Romanos auxilia & duces ex Hispania citiore accersuerunt. Hinc, quod Ch. Pompeius bello civili in cohortibus Hispanorum maximum sui exercitus robur credebat, quorum ope vincere poterat, si consulto rem gessisset. Quin & Iuba Numidiæ Rex, homo barbarus, Hispanos equites, custodiæ suæ causâ circum se habere consueverat. Plutarchus scriptor gravissimus in Sertorio autor est, hunc Iberis fuisse morem, ut qui duci alicui se deuouerent, vna cum illo morerentur. Sertorium vero ducem, licet exulem & profugum, cum multa Hispanorum millia deuota sequerentur, atque hostes prope urbem quandam prælio victores extitissent: Hispanos sui
 10 oblitos tanto studio Sertorium protexisse, ut non prius de propria salute cogitauerint, quâ ducem suum humeris asportatum in tuto posuissent. Igitur Sertorium Hispanorum fidelis opera terribilem Romanis fecit, & ipsi etiam Mithridati admirabilem, suorum scelus & insidiæ extinxerunt. Ipse quoque Octavius Augustus Calaguritanorum manum ad corporis sui custodiam usque ad deuictum Antonium habuit. Nunquam finiam, si commemorare velim, quotquot extant huius rei exempla. Sed superfluum sit in ea re diutius commorari, cuius hodie quoque non obscura vestigia, sed expressa clarissimaque extant documenta. Quænam gens toto reperitur orbe Regibus suis obsequentior, quam sint Hispani? quos quum Reges sui in remotissimas quotidie regiones, & alio (ut ille inquit) sole calentes, ad oppugnandos Barbaros mittant, ea accinguntur alacritate, quasi sine puluere & sanguine rem domi suæ gesturi. Cuius rei meo quidem iudicio merito palmariam sibi laudē
 20 vendicant Lusitani, adeo Regi suo dediti, quasi ex vnius vita pederet omnium. Studia vero literarum ac liberalium artium, quam in Hispania semper floruerint, quid attinet dicere? quum satis id ex Strabone constet, qui affirmat lib. 3. & inter reliquos Hispanos, Turditanos Bæticæ populos sapientia excessisse, & literarum studiis usos, memorandæ verustatis volumina habuisse, & poemata ac leges à sex annorum millibus versibus conscriptas. Quamquam quid Strabonis testimonio opus erat? Seneca, Silius Italicus, Pomponius Mela, Columella, Martialis, Lucanus, & alii quam plurimi satis loquuntur, quanta fuerit eo tempore literarum gloria apud Hispanos, quantumque in omni scientiarum genere semper præstiterint. Sed quanti bonas artes Hispania fecerit, manifestius ex eo est, quod affirmat in Epistolarum libro 3. Plinius, inuentum in Hispania Lartium Licinium hominem priuatum qui Plinii Secundi commentarios, quum ille procuraret in Hispania, quadringentis millibus nummum licitari non dubitauerit, hoc est decem millibus aureorum, ut erudite calculus ducit Budæus. Denique nulla vnquam fuit ætas, qua non multos in omni scientiarum genere viros, pro sæculo suo non poenitendos ediderit Hispania, quos quia suis temporibus, auspice Deo, sum positurus, consulto missos in præsentia facere decreui. Neque viros solum eruditionis gloria præstantes ostendere potest Hispania, sed fœminas quoque, quibus etiam eruditissima illa sæcula merito inuideant. Iactent aliæ nationes puellas aliquot & mulieres Latini sermonis non ignaras. Pro iis omnibus, ut alias multas Latinis literis tinctas silentio præteream, dabit Hispania Aloisiam Sygæam, virginem Toletanam, sed
 40 in aula Lusitana per multos iam annos educatam, quinque linguarum adeo peritam, ut non immerito Paulus tertius Pontifex maximus, literas illius ad se scriptas Latine, Græce, Hebraice, Syriace, atque Arabice, laudibus pariter ac faustis comprecationibus sit prosequutus, admiratus tam multiplicem ingenii fructum, & donum multiplicis linguarum scientiæ in viris quoque rarum, nedum in fœminis. Sic enim sonant verba diplomatis. Debetur hæc laus optimo patri & viro doctissimo Didaco Sygæo, qui non contentus filios optimis quibusque disciplinis instituisse, tantam in filia tot linguis imbuenda diligentiam adhibuit: nec in ea solum hanc operam posuit, sed alteram quoque filiam Angelam Græce Latineque pro ætate & sexu non mediocriter eruditam, tam exacta Musices scientia curauit perdoendam, ut cum præstantissimis illius artis professoribus contendere posse putem. Multum debet huic viro Lusitania, quippe qui vel primus, vel certe ex primis literas
 50 humaniores Lusitaniæ inuexit, postea illustrissimi Brigantiæ ducis & fratrum ipsius præceptor, nunc tandem in Regiam familiam cooptatus est, & à Rege studiorum amantissimo docendis aulae Regiæ pueris nobilibus præfectus. Filia vero Aloisia Sygæa in familia est Serenissimæ Dominiæ Mariæ principis primariæ, quæ & ipsa inter eruditas huius æui recenseri merito poterat, nisi calamitas tanto succumberet oneri, atque adeo ad tantarum laudum molem subeundam inhorresceret. Proinde finem faciam, de laudibus Hispaniæ non plura dicturus, quam quod eam merito Paulinus poeta & elegans & pius, apud Ausonium, fœlicem ac diuitem appellauit.

NVNC paucis perstringam, qui reges ac populi rerum in Hispania potiti sunt, vsque dū Carthagenenses imperiū illius occupauerūt. Qua in re profiteor me Berofum Chaldaum, Manethonem, Annium Viterbientem, Florianum à Campo, Petrum Antonium Beuterum sequi, atque ea ponere, non quæ pro compertis habeam, sed quæ apud illos reperio: quorum dictis quando antiquiorum ac grauiorum autorum calculus accesserit, addita eorum nomenclatura indicabo. Porro in temporum ratione subducenda, annorum seriem post diluuium, vsque ad vrbs Romanæ principia sequar, deinde annos ab vrbe cōdita more scriptorum Romanorum ponam, vsq; ad Christi seruatoris nostri natiuitatem, à qua communem Christianorum numerandi modum imitabor. Diluuium vero fuit anno ab orbe cōdito, nempe ab Adam, bis millesimo ducentesimo quadragesimo secundo, secundum septuaginta interpretes: at secundum Hebræos, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, quemadmodum aiunt Eusebius, S. Isidorus, Beda. Sed Hebræorum supputationem ex sacris literis confirmat & astruit Ioannes Driedon, scriptor accuratus, & Catholicus. Eam & nos sequemur.

ANNI POST DILVVIUM.

An. dilu.

20

143. **T**HVBAL filius Iaphet, nepos Noe, venit in Hispaniam, primusque eam habitauit post
258. diluuium: regnavit vero in ea 155. annos. Huius temporibus cum Noe, quem Ethnici Ianiū appellauerunt, in Hispaniam venisset duas in ea ciuitates condidisse dicitur, atque eas à nomine suo appellasse, alteram Noelam in Gallecia: alterā Noegam in Asturiis. Hanc Berosi opinionem confirmat Iosephus his verbis: Condidit autem Iobel (hic est, quem alii Thubal vocant) Iobelos, qui nostris temporibus Iberes appellantur, qui & Hispani, à quibus postea Celtiberi nuncupati sunt. Diuus quoque Hieronymus diuersis locis in commentariis in Esaïam & Ezechielem, Thubal siue Thobel, aut Italos, aut Hispanos, interpretari affirmat.
299. Mortuo Thubal successit ipsius filius Iberus, qui fluuiio Ibero nomen dedisse dicitur. Iberus vero fluuius Hispaniæ nomen Iberiæ dedit, vt post Plinium & alios autores, affirmat etiam D. Hieronymus in 66. cap. Esaïæ, & 27. Ezechielis regnavit vero Iberus 37. annos.
336. Post mortem Iberi, rerum in Hispania potitus est Idubeda filius, qui Idubedæ monti nomen dedit, regnavitque annos 64. alii Iubaldam seu Iuballam vocant.
400. Idubedæ patri subrogatus Brigus, imperauit 52. annos. Ab hoc autem ortum affirmant vocabulum Briga, siue Brica, quod perinde sonat Hispanis, atque Gallis Dunum, Germanis Burgum. Nam sicut Galli dicunt Lugdunum, Nouiodunum: Germani Friburgum: sic Hispani appellant Medobrigam, Mirobrigam, &c. Quod etiam Stephanus de vrbibus annotauit, tamen ille Bria ponat pro Brica. Erat vero Medobriga, vt hoc quoq; breuiter annotem, oppidum in Lusitania prope Portalegram urbem, nunc à Rege Ioanne tertio, titulo ciuitatis & Episcopali sede donatam, ad montem Herminium posita, qui mons hodie quoque vulgo dicitur Monte Arminno, à quo monte ipsa quoq; Medobriga hodie Arminna appellatur. Quod mihi pro suo candore communicauit Resendius noster. Vtriusque tam Medobrigæ, quam Herminii montis mentio fit in commentariis Cæsaris, seu potius Hirtii aut Oppii, vt titulus præ se fert. Mirobricam mihi olim dixit Reuerendus pater F. Franciscus à Vallisoletto, tunc præfectus monasterii Sancti Benedicti apud Zamoram, postea Abbas S. Facundi, arbitrari se esse eam, quæ hodie Ciuitas Roderici nuncupatur, eamque se opinionem concepisse ex saxo quodam, quod extat apud Bletisam oppidum, quæ nunc Ledesma dicitur, in quo præter cætera legitur ad hunc modum: **TERMINE. AVGVSTAL. INTER BLETISAM. ET. MIROBR. ET. SALM.** Cuiusmodi aliud quoque saxum, cum eadem fere inscriptione apud ipsos Ciuitates ad D. Ioannis in baptisterio reperitur. Quam ciuitatem sunt qui contēdant olim appellatā fuisse Augustobricam: & Mirobricam fuisse, qui nunc pagus Guadramiro dicitur. Sed id quam recte, ipsi viderint. Nos ad rem redeamus.
452. Post Brigum regnavit filius Tagus annos triginta, qui Tago flumini celebre apud posterios nomen dedit.
482. Betus regnum paternum hereditario iure susceptum administravit annos vnum & triginta, atq; Turditaniam literarum studiis illustravit. Huic Bætis fluuius memoratissimus nomen suum acceptum refert, à quo fluuiio, vt diximus, Bætica prouincia appellata est.

Bæto rebus humanis sublato, Hispaniæ regnum occupauit Geryon alienigena, nempe ex Libya, tenuitque annis viginti quinque, dictus alio nomine Deabus. Huius tempore ferunt Osirin, qui & Dionysius dictus est, ex Ægypto venisse in Hispaniam, oppressaque tyrannide Geryonis, regnum diuissse tribus illius filiis, sed prius admonitis, vt abstinerent à crudelitate paterna. Hic Osiris primus idololatriam induxisse dicitur Hispaniæ. Sunt qui triginta quatuor annos regnasse dicant.

Tres Geryones, tergemini (vt aiunt) fratres, regnauerunt tanta concordia, vt poeticis fabulis locum dederint, qui Geryonem tricorporeum finxerunt. Iustinus hos in parte Hispaniæ regnasse prodit, aliis alia parte regnantibus. Hos Hercules Ægyptius in vindictam patris Osiris, cuius occisi non minima ad eos pertinebat culpa, cum magnis copiis profectus, primum in conflictu vicit, deinde singulari certamine singulos occidit. Huius Herculis operum monumentum sunt colunæ, inter Calpem & Abylam montes. Huius quoque dicuntur Hispali columnæ, quæ vocuntur Herculis. Ab huius comite Zacyntho, Zacynthus appellata, quæ postea Sagūtus dicta est: cuius vrbs originem D. Hieronymus in proœmio 2. libri Commēt. in epist. Pauli ad Galatas Græcis tribuit. Ab eiusdē Herculis comite Baleone Baleares insulas appellatas indicat etiam Lucius Florus libro 60. Huic Herculi postea Tyrios templum condidisse scribit Pomponius Mela libro 3. cap. 6. conditoribus, religione, vetustate, opibus illustre. De armentis Geryonis, quæ Iustinus libro 44. prodit, Strabo fabulam confictam affirmat: idem indicare videtur Plinius libri 4. cap. 22. Arrianus autor Græcus non solum est in eadem opinione, sed etiam astruit nullum in Hispania Regem Geryonem natum fuisse, libro 2. de gestis Alexandri Magni. Episcopus Gerundensis affirmat, Herculem qui in Hispaniam venit, nō Ægyptium fuisse, sed Græcum Alcumenē ex Iouis adulterio filium. in qua opinione videtur esse & Antonius Nebrissensis, dum ait Herculem post Liberum Patrem venisse in Hispaniam. Aristoteles autor est, Herculem Hispaniæ bellum intulisse, incolarum diuitiis inuitatum. Hinc ortam receptaque apud Hispanos fuisse legem, vt argentum possidere non liceret, eamque legem adhuc Carthaginiensium temporibus durasse.

Hercules, compositis in Hispania rebus, profectionem in Italiam parans, Hispalem filium Regem Hispanis reliquit, à quo Hispalim conditam ferunt, quam postea Iulius Cæsar instaurauit atque illustrauit. Eam Strabo libro 3. suo tempore emporium fuisse affirmat. Regnauit Hispal annos 17. Lactantius Firmianus scribit libro 1. cap. 21. Herculem ex Hispania reuersum in Italiam, ritum immolandorum hominum sustulisse.

Hispalis successor & hæres regni filius Hispan siue Hispanus, rexit Hispanos annos 32. quæ ab ipso nomen hoc sortita dicitur. Huic falso ascribitur aquæ ductus Segouienfis Traiani opus, & Pharos Galleciæ, quæ turris, vt ex antiqua inscriptione patet, Augusti tempore dedicata est.

Hercules audita morte Hispanis nepotis sui, ex Italia in Hispaniam metu nouarum rerum properauit, vbi post aliquot annos senio confectus diem clausit extremum, sepultus Gadibus, vbi posterius templum illi constructum, sicuti diximus, in quo ait Pomponius Mela libro 3. capite 6. ossa eius sita fuisse.

Post Herculem Hispaniæ gubernacula suscepit Hesperus, vnus ex ducibus ipsius, à quo Hispania dicta Hesperia, sicut Italia: sed Poetæ differentię causa Italiam, Hesperiam magnam appellant,

Pulso Hespero, regnum Hispaniæ inuasit Atlas Italus frater ipsius, ac tenuit per annos vndecim. Cæterum quum Hespero in Italia res ad votum fluerent, timeretque Atlas, ne prosperitas fratris in suam perniciem verteret, relicto in Hispania Oro filio, cum magnis copiis in Italiam ad opprimendum fratrem profectus est.

Orus siue Sicorus dominatus est Hispaniæ quinque & quadraginta annis, à quo Sicorim fluuium vocatum asserunt, eum qui Ilerdā alluit. postea Ibero miscetur.

Sicorum in regno Hispaniæ sequutus est Sicanus filius, qui præfuit annis triginta vno. Ab hoc Anam fluuium nomen accepisse ferunt. Anum enim proprium fuisse nomen regis, sicut & Orum & Eleum: Sic vero, prænomen siue titulum principatus.

Sicano defuncto, Siceleus paterno regno inauguratus est, mansitque in eo annis quadraginta quatuor, cuius tempore affirmant fuisse diluuium Thessaliæ sub Deucalione & Pyrrha, & plagas per Moysen irrogatas Pharaoni iussu Dei.

Post obitum patris rex Hispaniæ creatur Lusus, obtinetque regnum triginta annos.

Deinde dominium capeffit Hispaniæ Vlus, alias Sic Vlus, potiturque eo annis plus minus sexaginta. Fuit hic, secundum aliquos, filius Lusi: secundum alios, Atlantis.

Post hunc Testa principatum sibi vendicat Hispania per annos septuaginta quatuor.
893. erat hic è Libya.

967. Testa vita defuncto, paternum regnum inix Romus, possidetque annis tribus supra triginta. Huic Regi Valentini vrbis suæ primordia ferunt accepta, quam ab eo Romam appellatam, Romani multo posterius amplificatam ac nobilitatam Valentiam appellauerunt. Huius tempore regis Phœnices primum in Hispaniam venisse dicuntur. Eodem fere tempore Bacchus, alias Iacchus. Liber Pater cognominatus, agmine magno comitatus in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, vt inquit Antonius Nebrissensis in præfatione historiæ, quam vt parem gloriam reportaret ei quam ex domita India consequutus erat. Demum victor nullum aliud Hispanis aduentus sui monumentum reliquit, quam quod Nebrissam in Bætica condidit, celebrem hodie urbem, non quia Bacchum habuerit conditorem, Deum ebriosum ac male sanum, sed quod ciuem ediderit Antonium Nebrissensem magnum decus & ornamentum Hispaniæ. Hæc vrbs olim inter æstuaria erat Bætis fluiui, nunc ab eo octo millibus passuum distat, oblimato videlicet altero illius estio quod erat meridionalius, simul cum alueo suo, vt ibidē annotauit ipse Antonius Nebrissensis. A Luso Liberi patris filio Lusitania nomen accepit, quæ eadem à Lyfa Bacchi comite dicta est Lytania, sicut superius annotauimus, atque hæc ducentis annis ante excidiū Troiæ facta scribit idem Nebrissensis ibidem.

1001. Palatuus deinde successit, Palentia conditor ac Palantia, contra quem res nouas molitus Cacus, regni partem occupauit, sed mox superatus, secundum aliquos, in monte quodam prodicionis poenas dedit, qui ab illo mons Caci dictus, hodie Moncaio vulgariter appellatur: secundum alios, in Italiam se recepit. Regnavit Palatuus septuaginta annis.

1071. Mortuo Palatuo, regnum Erythro cessit, qui regnavit sexaginta octo annis. Ab hoc Erythream insulam dictam affirmant siue Erythiam, vt appellant Pomponius Mela lib. 3. cap. 6. & Plinius libro 4. cap. 22. quam alii contra Gadeis, alii contra Lusitaniā, alii utrobique ponunt, vnde Hercules Geryonum armenta abduxerit. Sed Plinius ita illā Tyrios incolas ab Erythreo mari dixisse putat, Arrianus eiusmodi insulam in Oceano sitam negare videtur.

1139. Gargoris in patris locū successit, qui Mellicola cognominatus est, quia mellis colligendi vsum primus inuenit, vt inquit Iustinus libro 44. qui huius meminit, & Curetum in saltibus Tarthesiorum regem fuisse scribit antiquissimum, sed quo tempore gesserit principatum, non ponit. Aiunt regnasse septuaginta septem annos. Eodem tempore Troia euersa, multi Græcorum qui certis de causis in patriam redire vel non potuerunt, vel noluerunt, post varios errores in Hispaniam venerunt, diuersisque in ea sedibus confederunt. Ex quibus Teucer Telamonis filius, primū Hispaniæ littoribus appulsus, ea loca, vbi postea fuit Carthago noua, occupauit, inde in Galleciam transiit, positisque ibi sedibus genti nomen dedit, vt copiosius ait Iustinus. Ad hunc autorem Salmantice ciuitatis originem referunt, tanquam in memoriam antiquæ patrię ipsius Salaminis sic dictam. Quam tamen Stephanus Græce Elmantiçen appellat, neque huius originis meminit. Diomedes quoque in honorem patris Tydei, Tyden ciuitatem in ripa Minii fluminis condidit, quæ hodie quoque feruato nomine Tude dicitur. Astur quoque Mennonis auriga, Asturicæ à se conditæ & Asturibus populis nomen imposuit. Amphilocheus Teucrisocius, in Gallecia sui nominis urbem condidit, atque in ea obiit: socii in mediterranea Hispaniæ loca errabundi abiire. Vlysses Olisiponi ciuitati fundamentum & nomen dedit, ibique templum Palladi quam peculiariter colebat, dedicauit. Strabo libro 3. Vlyssæam urbem appellat. Mnestheus Atheniensis prope Gades appulit, vbi Mnesthei portum ponit Strabo, deinde Gadibus templo & oraclis celebratus est. Lacones Cantabriæ partem tenuerunt. Hæc partim ex autoribus in capitis huius principio nominatis, partim ex Strabone, Iustino, & Antonio Nebrissensi. Ille dam quoque Stephanus de vrbibus ad Troianos autores referre videtur, quod Ileus Troianis Apollo dicatur.

1216. Mortuo Gargore, Habis ipsius ex filia stupro nepos, per admirabiles casus & stupenda pericula singulari fortuna seruatus, successor regni ab auo adhuc viuo destinatus, vt primum regnum accepit, tantæ fuit magnitudinis, vt non frustra deorum maiestate tot periculis ereptus videretur. Quippe barbarum populum legibus iunxit, boues primo aratro domari, frumenta que sulco ferere docuit, & ex agresti cibo melioribus vesci, edio eorum quæ ipse passus fuerat, homines coegit. Ab hoc & ministeria seruilia populo interdicta, & plebs in septem vrbes diuisa. Hactenus ex Iustini libro 44. quem consulas, si nosse voles, ex quam mirandis casibus ac periculis Habis factorum benignitate seu diuina potius

tius prouidentia ad regni successionem seruatus est. Iustinus ait, mortuo Habide, regnum per multa secula à successoribus eius retentum fuisse. Ex quo constat, non vnus solū imperio totam Hispaniam paruisse, & plures habuisse reges, quam quorum memoria literarum rudimentis prodita reperiatur.

Circa hunc annum ponunt admirabilem illam siccitatem, qua negant Hispaniam per viginti sex annos vllis omnino pluuiis cœlitus irrigatam, omnes fluuios præter Iberum & Bætum exaruisse, Hispaniam fere omnem incolis exinanitam. Quod mihi quidem non sit verisimile: quia nulla eius rei memoria in veterum libris reperitur, qui rem tam stupendam ac raram procul dubio non tacuissent, quum alia minus miranda non sint passi silentio perire. Eodem fere tempore venisse aiunt in Hispaniam, nescio quos Almonides: sed hoc quoque Antonio Nebrissenſi ab aliquo fabularum concinnatore confictum videtur.

Circa hunc annum Homerus nondum cœcus, & Meleſigenes appellatus, quod illi proprium nomen fuit, in Hispania atque Italia peregrinatus est. Floruit autem Homerus post bellū Troianum annis centum sexaginta octo. Autor Herodotus in vita ipsius. Quod & Strabo satis indicat lib. 3.

Hoc tempore Celtas Galliarum populos in Hispaniam venisse aiunt, quibus cum Iberi agris bello certantes, pace demum constituta, communicataque inuicem patria, mutua connubia permittentes, hac rerum communione nomen quoque commune sortiti sunt, & Celtiberi nuncupati, quasi Gallohispanos dicas, vt ait D. Hieronymus. Ex Diodoro Siculo lib. 6. Huius rei meminit & Lucanus,

*--- Profugique à gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.*

Rhodienſes quoque in Hispaniam venere, & sub iugis Pyrenæi montis in ora maritima Rhodam urbem condidere, ad quam Cato bellum in Hispania facturum primum appulit, vt ait Titus Liuius lib. 4. de bello Macedonico. Fuit hæc ciuitas Episcopalis adhuc tempore Gothorū, nunc nihil habet præter ruinas & vestigia antiquæ urbis, ac monasterium D. Petro sacrum, vt annotauit episcopus Gerundenſis lib. 1.

Hoc tempore, aut circiter, memorabile illud incendium Pyrenæi montis contigisse volunt, quod libro 6. Diodorus Siculo factum fuisse dicit igne à pastoribus iniecto, atque hinc Pyrenæos appellatos montes. Ardente vero continuis diebus incendio, plures ex eo argenti puri riui, flammarum vi effluxere. Posidonius apud Strabonem fabulam putat. Quæ vero de Pyrene nymphea & Hercule etiam ex Silio Italico feruntur, Plinius libro tertio, cap. 1. non immerito fabulam putat. Aristoteles huius incendii meminit de mirab. Auscult.

Phœnices auri & argenti cupiditate illecti, iterum in Hispaniam venere, opesque Hispaniæ tum rudibus adhuc incognitas, vel saltem parui habitas, vili rerum permutatione redemptas, sicut superius diximus, in Græciam, Asiamque, & nationes ceteras, magno suo commodo auxerunt. Hinc Phœnicum coloniæ in Iberia, hoc est Hispania, & propinquis insulis. Hæc Diodorus Siculo lib. 6. sed tempus non notat. Caterum quod ait de commutatione argenti, cōfirmat Aristoteles de mirab. Auscult. his verbis: Primos Phœnices ferunt, quum Tartessum nauigaſſent, tantam argenti vim oleo aliisque nauticis sordibus commutasse, vt nec capere naues, nec ferre possent: quo circa coactos sub discessum, cum cætera quibus utebantur, tum anchoras etiam ex argento cōflare. Hoc quoque tempore Gades ab iisdem conditas affirmant, sed Strabo tertio eorum in Hispaniam aduentu conditas lib. 3. testatur. Vt vt est, Tyriorum certe Gades colonia, ipso etiam Plutarcho teste in Scipione. Phœnicibus Strabo Malacam quoque & Abderam attribuit lib. 3.

Celtiberi iam patriæ multitudine sua graues, in Lusitaniam transierunt, in qua multas condiderunt ciuitates, quibus nomina ab oppidis patriæ suæ imposuerunt, in quibus Segouiam siue Segobiam, quæ à Segobricensibus ædificata & sic appellata creditur, ciuitas aquæ ductu memorabili & lanificio nobilis, cui hoc nomine deuinctus sum, quod uxorem mihi non ignobilem dederit, iucundam vitæ sociam. Erat alia olim Segouia prope Cordubam, cuius Cæsar in commentariis meminit (nam & Celtæ rursus ex Lusitania in Bætiam transierunt, ibique multa oppida condiderunt) ea hodie quoque nomen retinere dicitur, sed diminutium. Segouiæ vero quam à Celtiberis dictam & conditam volunt, mentio fit apud L. Florum libro tertio, rerum ab vrbe condita in bello Sertoriano. Ex hac Celtiberorum in Lusitaniam migratione, ipsi quoque Lusitani Celtiberi appellati sunt. Vnde ait Diodorus Siculo libro 6. Celtiberorum Lusitani fortissimi sunt.

Ab urb. con. Secundum supputationem annorum quam hactenus sequuti sumus, hoc anno Roma
1562. condita est: proinde ab hoc loco annos ab vrbe condita numerabimus.

ANNI AB VRBE CONDITA.

113. **G**RÆCI ex Sicilia in Hispaniam venisse dicuntur, & aliquam eius partem occupasse, forte pellecti illecebra diuitiarum, quas Phœnices ex Hispania in omnes orbis partibus asportauerant. D. Hieronymus in Hispaniam venisse affirmat, sed quo tempore, non addidit. Eius in procemio secundi libri commentariorum in epistolam Diui Pauli ad Galatas hæc sunt verba: Ad Hispanias transgredior. Nonne Saguntum Græci ex insula Zaccyntho profecti condiderunt? & oppidum Tartessus, quod nunc vocatur Carteia, Iones Græci homines locasse referuntur? Montes quoque Hispaniarum Calpe, Idrus, Pyrene, ite insule Aphrodisiades, & Gymnesiæ, quæ vocantur Baleares, nonne Græci sermonis indicia demonstrant? Hactenus ille.
88. Carthaginenses occupasse dicuntur insulas maris Mediterranei, nempe Baleares, Ebusum, quæ est insula contra Valentiam, nullum hodie quoque generans animal noxium, sed neque aliunde allatum sustinens, quin continuo interimat: præterea Colubrariam, ita dictam, quod scateat multo & malefico genere serpentum, ut inquit Pomponius Mela lib. 2. c. 7.
129. Hoc tempore Arganthonius Tartessiorum Rex Gadibus regnasse dicitur, idque tam diu, quantum etiam ad satietatem vixisse abunde foret. Octoginta enim annis patriam suam rexit, cum ad imperium sexaginta annos natus accessisset, ut ex autoribus certis astruit Valerius Maximus libro octauo, capite 14. Vixit itaque annos centum quadraginta, licet Asinius Pollio apud eundem tantum centum triginta illi tribuat, Cicero de Senectute etiam pauciores, nempe centum viginti. Diuus tamen Basilii in epistol. ad Nepot. hunc inter viuaces numerat. Quanquam quid tam mirum, quod homo centesimum vigesimum ætatis expleuerit annum? Tales reperti sunt non pauci in Portugallia Interamni etiam nostris temporibus. Noui ego etiam Eboræ anum quandam, quæ iam decem supra centum annos computabat, quum hæc scriberem, cuius mater ad centesimum vigesimum usque peruenit. Magis mirandum, quod Lusitani apud Indos hominem repperunt, qui iam trecentesimum annum excefferat. Qui vidit, retulit mihi.
204. Phœnices & ipsi Græci, ex Ionia in Hispaniam venerunt, ut etiam affirmat Strabo lib. 4. & præter alias vrbes, etiam Emporias condiderunt, ut ait T. Liuius Decad. 4. Hos & Massilia Galliæ vrbs autores suos agnoscit.

De Carthaginensium in Hispania rebus.

C A P. XI.

- A**TQUE hic Hispaniæ status fuit usque ad Carthaginensium aduentum, quem ex nominatis autoribus descripsimus, quæ omnia, sicut pro indubitatis haberi nolim, nisi vbi classicorum autorum testimonium accedat, ita illud affirmare ex Strabone, Pomponio Mela, Plinio, Iustino, Diuo Hieronymo liquido possum, Iberos, Persas, Græcos, Phœnices, Phœnices, Celtas, & Pœnos in vniuersam Hispaniam peruenisse. Sed quo tempore incertum est.
235. Cum Gaditani à Tyro, unde & Carthaginensium origo erat, sacra Herculis per quietem iussi in Hispaniam transtulissent, urbemque ibi condidissent, inuidentibus incrementum nouæ vrbs finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceissentibus, auxilium consanguineis Carthaginenses miserunt. Ibi scilicet expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ imperio suo adiecerunt. Hæc ad verbum ex Iustini lib. 44. Quod ego aliquanto post tempore factum crediderim. Et certe Antonius Nebrissenis circiter trecentos annos ante salutarem Christi natalem ponit, paucis videlicet annis ante primum bellum Punicum.
435. Circa hunc annum, ut ex T. Liuiio & Paulo Orosio colligitur, missi sunt à Celtis & Hispanis legati ad Alexandrum Magnum amicitiam petentes, congratulantesque: quorum nomina & cultus tum primum cognouere Macedones. Ex iis etiam quidam venerunt, ut de controuersis suis arbitrium illi deferrent. Quæ res tam honorifica & ipsi Alexandro, & iis qui circa ipsum erant, visa est, ut tum maxime & sibi & suis rerum dominus visus sit. Ex Arriano libr. 7. de gest. Alex. Magni. Paulus Orosius Hispaniæ legationis Maurium vel principem vel socium nominat lib. 3. cap. 20.
455. Galli Celtici, qui (ut diximus) ex Celtiberia in Lusitaniam, & inde Bæticam effluerant,

rant, traiecto Durio amne, primum Interamnem Portugalliam, deinde Galleciam occupauerunt, & Portugallensem ciuitatem, quasi Gallorum portum, deinde Bracaram tamquam a Gallis bracatis sic appellatam, condiderunt, ut aiunt. Sed sunt qui Bracaræ originem ad Carthaginenses autores referant, & à Bragadis Bragadæ (alii tamen Bægradæ appellant) fluiui accolis conditam & appellatam affirmant: cuius rei iudicium, quia neutrius opinionis autores antiquos habeo, in medio relinquo. Illud tamen non dissimulo, Bracaram quacunque censeatur origine, per antiquam ciuitatem tanti Romanis fuisse, ut Augustæ titulo ornaretur, & ab ea quicumque habitabant inter Durium & Limiam populi, Bracari dicerentur, in quibus debellandis quot annos sudauerint Romani suo loco dicemus.

Carthaginenses Hispaniæ thesauris & etiam Hispano milite freti, Siciliam inuadunt, atque à Romanis ea prouincia cedere iussi, non solum non parent imperio Romanorum, verum etiam bello eos terra marique per viginti quatuor annos vario Marte laceſſunt, usque dum Sicilia in totum pulſa, ad extremum maris imperio exclusa, funestoque naufragio victa, à C. Luctatio conditiones accipere pacis coacti sunt. Ex Polybio & L. Floro. Quod vero principium primi belli Punici in annum ab vrbe condita quadringentesimum octogesimum nonum inciderit, constat ex Polybii lib. 1. Solini lib. 1. cap. 2. (in quo tamen in impressione Aldina perperam trecentesimo pro quadringentesimo legitur) A. Gellii libro 17. cap. 21. quanquam Plinius lib. 33. cap. 3. vno anno posterius ponat. Neque obstat, quod Titus Liuius in præfatione quartæ Decadis, quadringentos septuaginta octo annos ponat: quia locum esse mendosum clarius est, quam ut probandum sit, & legendum, octoginta septem, vel potius octoginta octo. sic erit vnus tantum atque alterius anni differentia. Consimili modo circa principium quartæ Decadis, anno quingentesimo quinquagesimo legendum arbitror: & libr. quarto eiusdem Decadis, ubi agit de ludis Romanis, quos primum Senatus à populo secretus spectauit, perperam legi, ad quingentesimum octauum annum, pro quingentesimo quinquagesimo octauum annum, nemo, opinor, mihi refragabitur, nisi qui tam ignatum fuisse Romanæ historiæ T. Liuium contendere volet, ut tot annorum numero ab aliis omnibus autoribus discreparet, quos ne deprauatos esse credam, facit tabula 3. virorum triumphalium, in qua inscriptiones multas reperio, in quibus numerus annorum cum supputatione nostra ad amissum respondet. Sed ne prolixus sim, quatuor tantum ponam. non enim antiquitates ostentare volo, sed fidem dictis meis asstruere. Prima igitur hæc est.

M. VALERIUS. M. F. M. N. MAXIM. AN. CDXC. MESSALLA. COS. DE POENIS ET REGE SICVLOR. HIERONE. XVI. K. APRIL.

Constat sane ex Polybio & Cassiodoro, hunc M. Valerium cum C. Octacilio, secundo anno belli Punici fuisse Coss. scilicet anno quadringentesimo nonagesimo, ut inscriptio habet. Secunda vero talis est.

C. DVILIVS. M. F. M. N. COS. PRIMVS. AN. CDXCIII. NAVALEM. DE. SICVL. ET. CLASSE. PœNICA. EGIT. K. INTERKAL.

Illud quoque iisdem attestantibus extra controuersiam est, Caium Cornelium & Caium Duilium quinto anno eiusdem belli fuisse Coss. hoc est, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo tertio. Illud tantum interest, quod Cornelium Polybius, C. Cassiodorus, CN. prænominat. Præterea in Polybio Duellium, pro, Duilium, non dubium quin mendose legitur. Tertia porro habet ad hunc modum.

C. AVRELIVS. L. F. CN. COTTA. COS. AN. DI. DE POENEIS. ET. SICVLEIS. IDIVS APRIL.

Hunc quoque anno duodecimo belli primi Punici Consulem fuisse ex Cassiodoro liquido constat. Est ibidem & alia inscriptio de triumpho L. Cæcili, qui sequenti anno triumphauit, sed eam missam facio: quartam tantum addam, de triumpho C. Luctatii, qui huic bello finem imposuit. Ea est ad hunc modum.

C. LVTATIVS. C. F. C. N. CATVLVS. PRO. A. DXII. COS. DE POENEIS. EX SICIL. . . . . EGIT. IIII. NONAS OCTOBR.

Hæc eo adiunxi, ut lector prudens intelligat, non frustra me affirmasse, T. Liuium illis locis esse deprauatum, atque ad eum modum restituisse: tamen si ne sic quidem probe responderet calculus. Sed in tanta rerum antiquitate, non miranda est duorum aut trium annorum differentia. Præterea ne quis ignoret, quibus rationibus & causis adductus hunc annorum numerum sequar. Nec vero existimet aliquis aduersari opinioni nostræ, quod Paulus Orosius ponat initium primi belli Punici, anno urbis conditæ 483. quia numerum in Orosio deprauatum esse, vel ex eo liquet, quod sibi non constat.

- Ab urb. con.* Carthaginēſibus tam longo bello fractis, aliud repente exarſit, minus quidem diuturnum, ſed infeſtius multo ac periculoſius, & quo res Carthaginēſium in extremum pene diſcrimen adducta eſt. id Africanum appellant, quod præter exercitum ex varia colluue diuerſiſſimarum gentium collectitium, cui reſp. ſoluendo non erat, tota fere aduerſus Carthaginēſes Africa conſurrexerat. Durauit hoc bellum tribus annis & quatuor menſibus. Ex Polybio lib. 1.
516. Compoſitis in Africa rebus, Carthaginēſes hortantibus primæ expeditionis auſpiciis, Amilcarē, cui Barca cognomen erat, cum iuſto exercitu in Hiſpaniam mittūt Annibale filio comite, qui tuin fere nonum ætatis annum agebat. Hic ſuperatis colūnis Herculis, magnam Hiſpaniæ partem Carthaginēſibus recuperauit. In iis locis annos circiter 10 nouem commotatus, multis Hiſpaniæ ciuitatibus bello ſubactis, plerisque etiam, pacta ſalute atq; impunitate bonorū, in fidē Carthaginēſium receptis, dignam tandē rebus à ſe geſtis mortem obiit. Siquidem aduerſus atrociffimos viros & potentiffimos populos bellum gerens, & maximis quibuſque periculis intrepide ſeſe, ac cum magnā omniū admiratione ſubiiciens, extremum vitæ diem morte confecit. Hæc Polybius lib. 2. Iuſtinus ait lib. 4. illū dum fortunam inconfultius ſequitur, in inſidias deductum, atque ita occiſum fuiſſe. Huic Barcinonis ciuitatis originem tribuunt.
524. Amilcari mortuo ſucceſſit Aſdrubal, ætatis florē primo Amilcari conciliatus, gener inde ob altam indolem proſectu animi adſcitus. Qui potius imperio, plura cōſilio quam vigerens, auſpiciis regulorum magis, conciliandiſque per amicitiam principū nouis gen- 20 tibus, quam bello & armis rem Carthaginēſem auxit. Idem Carthaginem nouam, ob loci opportunitatem non ſolum ad res Hiſpaniæ, verum etiam Africæ commodiſſimā condidit. Cum hoc Romani inuidentes Carthaginēſium in Hiſpania ſucceſſibus, quia metu Gallorum bellum mouere non audebant, miſſis legatis in Hiſpaniam, ſœdus percuſſerunt, quo ſœdere inter cætera cautum eſt, vt finis vtriuſque imperii Iberus amnis eſſet, quem Carthaginēſes cum armis ne tranſirent: Saguntinis mediis inter imperia duorum populorum libertas ſeruaretur. Hunc virum non modo bellicis artibus, ſed eloquentia quoque ad mouendos hominum animos pollentem, quum iam octo ferme annos obtinuiſſet imperium, barbarus quidam ſeruus ob iram interfecti ab eo domini obruncauit, comprehenſuſque à circumſtantibus, haud alio, quam ſi euaiſſet, vultu, tormentis quoq; 30 cum laceraretur, eo fuit habitu oris, vt ſuperante lætitia dolores, ridentis etiam ſpeciem præbuerit. Ex T. Liuiō & Polybio, qui illū à Gallo occiſum affirmat lib. 2.
532. In Aſdrubalis locum extemplo iuuenis Annibal prærogatiua militari in prætorium delatus eſt, ingentique omnium clamore atque aſſenſu, fauore etiam plebis ſequuto, Imperator cōſalutatus. Hic odium Romanorum pene cum lacte mātis imbibit. Nam dum pater Amilcar exercitum in Hiſpaniam traiecturus ſacrificaret, altaribus admotus, tactis ſacris, iureiurando adactus eſt, ſe quum primum per ætatem poſſet, hoſtem fore Pop. Rom. Hic vigefimo ſexto ætatis anno Imperator factus, vxorem duxit Hiſpanam nomine Imilcen, ex Caſtulone oppido non ignobili, & patris ac ſororii res geſtas ſupergreſſus, biennio vniuerſam prope Hiſpaniam domuit. Ex Polybio, Liuiō, Iuſtino, & Plutarcho. 40
534. Quas fodinas Annibal in Hiſpania inchoauerit, & quantum ex eis putēus vnus ſingulis diebus reddiderit, ſuperius diximus. Quibus opibus fretus, neq; Hiſpano cōtentus imperio, Romanos quoque atque Italiam inuadere geſtit. Cui rei dum occaſionem quærīt, Saguntum peropportunū viſum eſt, vrbs Pop. Rom. ſociā. Eam omnibus viribus oppugnat, & dum Saguntini auxilia Romanorum fruſtra expectant, ac Romani conſultationibus ac mittendis legationibus tempus terunt, crudeliter expugnat. Cui quam obſtinatis animis Saguntini ad extremū vſque reſtiterint, quantaque conſtantia & fide Pop. Rom. amicitiam conſeruauerint, qui ſcire volet, T. Liuium conſulat libro 1. Dec. 3. Habebat id temporis Annibal in armis centum quinquaginta millia hominum. Ex Polybio & T. Liuiō. 50

De ſecundo bello Punico, & Romanorum in Hiſpania rebus geſtis vſque ad Auguſtum, cum catalogo Conſulū, Proconſulū, & Prætorū Hiſpaniæ.

C A P. XII.

535. **E**A res tam indigna Romanis viſa eſt, vt bellum Carthaginēſibus indixerint, Conſulemque & Conſularem exercitum in Hiſpaniam mittendum decreuerint. Cuius rei adeo non pœnituit Annibalem, vt nihil prius duxerit, quam omnem belli molem primo quoque tempore in Italiam transferre. Igitur P. Cornelius Scipio, Africani Maioris pater, Cof.

Cof. primus Hispaniam fortitus prouinciam, atque ad eam cum exercitu profectus, ut Annibali ex Alpibus descendenti occurreret, reuersus in Italiam, Cn. Scipioni fratri prouinciam tradidit, qui primo anno Hannonem cum exercitu fudit ac cepit, & contra Asdrubalem terra marique felici successu praeliatus, præter Baleares insulas, centum viginti populos Hispanorum Romano Imperio subiecit, anno secundo, quo P. Scipio prorogato post Consulatum imperio, in prouinciam rediit. Exinde duo fratres communi consilio rem gesserunt. Ex T. Liui. Carthaginenses ante Romanorum aduentum viginti tribus annis in Hispania dominati sunt, quo tamen tempore Romani societates in ea habebant. Possidebant Hispaniã varii reguli, quales Titus Liuius nominat Mandonium Ilergetum regulum, Amusitum Lacetanorum, & alios: Polybius etiam Andubalem. Hi reguli partim eo tempore Romanos, partim Carthaginenses agnoscebant. Prius tamen summa imperii penes Carthaginenses erat. Hic obiter annotandus lapsus L. Flori libro 2. qui ait inter finem primi belli Punici & principium secundi, vix quadriennem fuisse requiem, quum viginti tres anni, ut minimum, intercesserint, nisi vel deprauatus sit Florus, vel ad alia bella respiciat: & Valerii Maximi libr. 6. cap. 6. qui Sagunti calamitatem post Scipionum in Hispania miserabilem stragem ponit, quum decem fere annis antecesserit. Cum Cn. Scipio successorem à Senatu peteret, quod filiam haberet nubilem, cui sine ipso dos expediri non posset: Senatus ne Respubl. bono duce careret, patris sibi partes sumpsit, & dote consilio vxoris & propinquorum Scipionis ex ærario constituta, puellam nuptui dedit. Valerius Maximus lib. 4. cap. 4.

Cn. & P. Scipio cum per octo annos multas res prospere gessissent in Hispania, multasque hostium strages edidissent, miserabili clade cum exercitu cæsi sunt, vnde trigesimo die alter post alterum, ut autor est T. Liuius lib. 5. Dec. 3. Quorum monumentum etiam hodie prope Tarraconem extare affirmant ex marmore affabre laborato. Mox L. Martius impiger & magni animi iuuenis, à Scipione militarem artem edoctus, collectis ex fuga milicibus, rem perditam admirabili industria restituit. Ex eodem. Ex huius L. Martii capite concionantis flammam eluxisse, ait Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. qui addit illum octo & triginta hostium millia concidisse, & magno numero in potestatem redacto, bina castra cepisse. T. Liuius addit, in præda captum clypeum argenteum pondo centum triginta octo, cum imagine Barchini Asdrubalis. Erat autem L. Martius primipili Centurio, ut ait Cicero pro Cor. Balbo, qui testatur illū primum cum Gaditanis fœdus icisse, quod scilicet illi tam duro Reip. tempore fidelem operam Romanis nauauerint.

Claudius Nero cum exercitu Proprætor in Hispaniam missus, qui L. Martio & T. Fofteio Cn. Scipionis Legato succederet. T. Liuius.

Comitiis Romæ habitis, cæteris omnibus metu recentis cladis à petitione Hispaniæ prouinciæ deterritis, P. Cor. Scipio, Scipionis occisi filius, annos natus viginti quatuor se obtulit, qui summo omnium cōsensu creatus Proconsul Hispaniæ, & cum iusto exercitu in prouinciã profectus, primum Carthaginem, magnum illius belli momentum cepit: deinde post multas res præclaro imperatore dignas, tandem Pœnos variis præliis fufos fugatosque, quinto postquam Proconsul in Hispaniam venerat anno, & post bellum cum illis in Hispaniis initum decimo quarto, penitus expulit Hispania, atque in Africam cum omni exercitu ingloriose redire coegit. Ex eodem.

Scipio pulsus Hispania Carthaginensibus, compositisque prouinciæ rebus, eam L. Lentulo & L. Manlio Acidino tradidit, ipse vero Romam rediit, urbemque ingressus, prædā ex Hispania præ se tulit in ærarium, argenti quatuordecim millia pondo trecenta quadraginta duo, & signati argenti magnum numerum. Non tamen triumphauit, quia sine magistrature res gesserat. Ex eodem. L. Lentulus & L. Manlius Acidinus Ilergetes Hispaniæ populos, in quibus Osca & Ilerda, noua molitos magno prælio fuderunt, & castris exuerunt, atque Indibilem regulum ipsorum rebellionis autorem occiderunt. Ex eodem.

Cn. Seruilio Cepione & Cn. Seruilio Geminio Coss. Anno secundi belli Punici 16. ex Hispania, vestimenta, frumentum, arma, & omne genus commeatus Romam portata sunt, ut ait T. Liuius lib. 10. Dec. 5. qui affirmat & sequenti anno magnam vim frumenti ex Hispania missam, adeo ut vilitatem annonæ Romæ fecerit.

L. Lentulus ex Hispania reuersus, Ser. Sulpitio Galba & C. Aurelio Coss. ex S. C. ouans urbem ingressus est, tulitque ex præda argenti pondo quadraginta quatuor millia, auri duo millia quadringenta quinquaginta, præter pecuniam militibus diuisam. Lentulo successit C. Cornelius Cethegus, qui & ipse magnum hostium numerum in agro Sedetano fudit. Ex eodem, Dec. 4. lib. 1.

Ab urb. con.

- L. Cornelio Lentulo & P. Iulio Appulo Coss. C. Cornelius Cethegus Proconsul Hispaniæ, absens Romæ Ædilis Curulis creatus est, atque ad magistratum gerendum venire iussus. Loco eius & Lucii Manlii Acidini, qui & ipse Romam redire iussus est, creati Proconsules Hispaniæ Cornelius Lentulus & L. Stertinius. Ibidem. L. Manlius Acidinus priuatus urbem ingressus, ex Hispania mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in ærarium tulit. Idem. Dec. 4. lib. 2.
557. Cn. Cornelio Cethego & Q. Minutio Rufo Coss. Hispania hæctenus vna proconsularis, tametsi per duos pari imperio administrata, diuisa est in duas prouincias Prætorias, citeriorem & vltiorem. Citerior Cn. Sempronio Tuditano: vltior M. Ælio contigit. Hi terminare iussi, qua vltior citeriorve Hispania terminaretur. De qua re superius latius sum loquutus. M. Ælium T. Liuius Dec. 4. lib. 3. appellat paulo post M. Heluium, nisi mēdosus est liber. Ingens eo anno in Hispania vltiore bellum coortum, Culcane & Luscinone regulis arma mouentibus. In citeriore quoque C. Sempronius prælio victus, exercitus eius fusus fugatusq;, & illustres viri in acie cæsi. Sempronius cum graui vulnere latus ex prælio, haud ita multo post expirauit. Ibidem.
558. L. Furio Purpurione & M. Claudio Marcello Coss. Q. Fabius Buteo Hispaniam vltiorem, Q. Minutius Thermus citeriorem Prætores fortiti sunt. Hoc anno iterum in Hispania bellum cceptum, scilicet quinto anno postquam simul cum Punico bello finitū erat: quia tum primum Hispani suo nomine, nullo Punico exercitu aut duce, ad arma ierāt. Hoc quoq; anno Cornelius Lentulus, qui biennio ante citeriorem Hispaniam obtinuerat, urbem ingressus, tulit præ se auri mille quingenta pondo quindecim, argenti viginti millia, signati denarios triginta quatuor millia & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex vltiore Hispania quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit, & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem & matris Matutæ, vnum in Circo maximo posuit, & his fornicibus signa aurata imposuit. Q. Minutius Thermus aduersus Budarem & Besasidem imperatores prospere pugnavit, duodecim hostium millia cæcidit, Budarem cepit, cæteros fudit fugauitque. Ibidem.
559. Gliscente tantum in Hispania bello, vt consulari & duce & exercitu opus esset, placuit patribus, vt citerior Hispania consularis esset, ad quam missus M. Portius Cato, qui postea a censura Cenforius dictus est: huic P. Manlius Prætor adiutor datus. Ap. Claudius Nero Hispaniam vltiorem fortitus est. Ita ferme Titus Liuius, & Plutarchus in Catone Cenforio. Sed ego ex iisdem colligo, & affirmare mihi posse videor, Prætoribus Paulo Manlio in citeriori: Ap. Claudio Neroni in vltiore: M. Catoni Consuli in tota Hispania imperium fuisse. Nam Catonem in vltiori quoque Hispania res gessisse ex Plutarcho constat, qui ait ex Polybio, à Catone omnium urbium muros, quæ intra Bætiam amnem sunt, vno die solo æquatos esse. Quod si quis admiratur, magis admiretur eum tribus seruis comitatum Hispaniam rexisse, & in ea intra annum quadraginta oppida cepisse, quorum alterum Valerius Maximus lib. 4. cap. 3. alterum Plutarchus literis prodidit, ex quo & T. Liuius petat, qui de Catonis in Hispania rebus gestis plura nosse desiderat. Eodem anno M. Heluius ouans urbem ingressus, tulit in ærarium argenti infecti quatuordecim millia pondo, septingenta triginta duo, & signati bigatorum xvii. millia viginti tria, & Oscensis argenti centum viginti millia, quadringenta triginta octo, ex vltiori Hispania. Q. Minutius de citeriori Hispania triumphauit, & tulit argenti pondo triginta quatuor millia, octingenta, bigatorum septuaginta octo millia, & Oscensis argenti ducenta septuaginta octo millia. Atque hic est primus triumphus, quem Romanos egisse de Hispanis reperio. Rursus T. Liuius M. Heluium appellat, quem superius M. Ælium dixit, forte quod utroq; appellaretur nomine: sed in eo lapsus memoria est, quod ait Q. Minutium M. Heluium successisse. Namque Heluius vltiorem, Q. Minutius citeriorem, vt diximus, rexit Hispaniam: deinde quod ait M. Heluium in aliena prouincia pugnasse. Siquidem Iliturgis, circa quam postrema eius victoria fuit, Plinio & Ptolemæo in Bætica ponitur, quam aliqui Giennensem esse ciuitatem suspicantur. Antonius quoque Nebrissensis in Bætica ponit, quanquam in Vocabulario ipsius Geographico, mendose oppidum Bæoticæ pro Bæticiæ impressum est.
560. P. Cornelio Scipione Africano iterum, & T. Sempronio Longo Coss. Prætores P. Cornelius Scipio Cn. filius, hoc est, Scipionis Africani patruelis, vltiorem: Sex. Digitius citeriorem Hispaniam rexerūt, rursus in prouincias Prætorias rebus compositis redactam. Horum impar fortuna fuit. Nam P. Scipio prospere omnia gessit, & Proprætor Lusitanos fudit: alter crebra magis quam digna dictu prælia fecit, & adeo pleraq; aduersa, vt vix dimidium militum quod acceperat, successori tradiderit. Eodem anno M. Portius Cato ex Hispania

Hispania triumphauit, tulitq; argenti infecti viginti quinque millia pondo, bigati centū viginti tria millia, Oscensis auri quingenta quadraginta pondo, præter pecuniam militi diuisam. Nam Plutarchus in Catone Censor. testatur singulas argenti libras viritim militibus distribuisse, illud adiicientem, melius esse multos ex Romanis argentum, quam paucos aurum habentes in urbem reuerti. T. Liuius addit, Catonem ex ferrariis argentariisq; magna vectigalia instituisse, quibus institutis locupletior inde prouincia fuit. Plutarchus indicat Scip. Maiorem Catoni in Hispania successisse, sed falsus est similitudine nominis, nisi forte lapsus est interpres. nam codicis Græci non fuit mihi copia.

L. Cornelio Merula & Q. Minutio Thermo Coss. C. Flaminio Hispania citerior, M. 561.
 10 Fuluius Nobiliori vltior forte obtigit. Quorum hic apud Toletum Vaccæos, Vectones, & Celtiberos fudit fugauitq; & Hilermum Regem viuum cepit. T. Liuius.

L. Quintio & Cn. Domitio Ænobarbo Coss. Prætores Hispaniā sortiti sunt, M. Bebius 562.
 Pamphilus citeriorem, A. Attilius Serranus vltiorem: sed primum S. C. deinde plebiscito permutatis eorum prouinciis, Flaminio Fuluiusq; prorogatum imperium est. Hoc anno Fuluius Toletum cepit operibus. Ibidem.

P. Cornelio Cn. filio Scipione & M. Attilio Glabrione Coss. L. Æmilio Paulo euenit 563.
 Hispania vltior: C. Flaminio in citeriori prorogatum imperium. Ibidem. Æmilius ad sopiendos in Hispania magnos bellorum motus exortos, missus est, non cum sex, vt cæteri Prætores, sed cum duodecim securibus, ita vt dignitas consularis imperio eius inesset. Bis
 20 collatis signis hostes superauit, interfecitq; circiter triginta hominum millia, manifesteq; apparuit victoriam ex industria eius partam fuisse. Vrbes vero ducentas quinquaginta in deditiōem recepit, pacatamq; prouinciā relinquens, ne vna quidem drachma ditior quam profectus fuerat, reuersus est. Plutarchus in vita eius. Eodem anno M. Fuluius Nobilior ex Hispania vltiore ouans urbem ingressus est, tulitq; præ se argenti bigati centū triginta millia, præterea duodecim millia pondo argenti, auri pondo cētum viginti septē, quam prædam T. Liuius lapsu forte memoriæ bis ponit Dec. 4. lib. 6.

L. Cornelio Scipione & Cn. Cælio Coss. L. Æmilio & C. Flaminio in Hispania proro- 564.
 gatum imperium. Quo anno Romani magnam in Hispania cladem acceperunt, sex milibus de exercitu suo cæsis, cæteris in fugam versis, idque in Vascetanis, vbi apud oppidū
 30 Lyconem cum Lusitanis pugnabat. Ibidem. Ego suspicor in T. Liuiō mēdose legi Vascetanis, pro Bastetanis, qui sunt in Hispania vltiori, quanquam in citeriori quoq; Vascetanos nusquam inuenio.

M. Fuluius Nobiliore & Cn. Manlio Volsone Coss. L. Plautius Hipseus Prætor fuit Hi- 565.
 spaniæ citerioris: L. Bebius Diues vltioris. Sed L. Bebius in prouinciā Hispaniā proficiscens à Liguribus circumuētus, magna parte comitum cæsa, vulneratus ipse cum paucis sine lictoribus, Massiliam profugit, & intra triduum expirauit. Qua re audita Senatus decreuit, vt P. Iunius Brutus Proprætor Hetruriæ, tradita cui videretur ex legatis prouincia & exercitu, ipse in vltiorem Hispaniā proficisceretur, eaq; prouincia ei esset. Paulo ante successoris aduentū, L. Æmilius Paulus tumultuario exercitu collecto, signis col-
 40 latis cum Lusitanis pugnavit, fusi fugatiq; sunt hostes, cæsa decem & octo millia armatorum, tria millia trecenti capti, & castra expugnata. Cuius victoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit, & supplicationes Romæ ex S. C. factæ sunt. Ibidem.

M. Valerio Messala & C. Liuius Salinatore Coss. Prætores L. Manlius Hispaniā cite- 566.
 riorem: C. Catinius vltiorem sortiti sunt. Ibidem.

M. Æmilio Lepido & C. Flaminio Coss. Prætoribus Hispaniæ prorogatum imperium, 567.
 quorum literis Romæ significatum est, Celtiberos Lusitanosq; in armis esse, vbi in T. Liuiō mendose legitur, C. Attinii, pro C. Catinii, non procul à principio libri noni.

Sp. Posthumio Albino & Q. Martio Philippo Coss. Prætores Hispaniæ creati sunt, L. 568.
 Quintius Crispinus, citerioris: C. Calpurnius Piso, vltioris. Hoc anno C. Catinius cum
 50 Lusitanis in agro Astēsi collatis signis pugnavit, sex hostiū millia cæcidit, cæteros fusos fugatosq; castris exiit, Astam oppidū cepit, sed dum iucautius subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos moritur. Hac de causa Calpurnio nunciatum, vt in prouinciā properaret, ne sine imperio esset, Asta non procul Gadibus erat. In citeriore Hispania L. Manlius Acidinus cum Celtiberis acie conflixit incerta victoria, nisi quod Celtiberi proxima nocte castra mouerunt. Post eosdē ad Calagurium oppidum prælio superauit, & castris eorum potitus est, in prælio ad duodecim hostium millia cæsa, plus duo capta, & nisi successor aduentu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent, si Liuius credimus Dec. 4. lib. 9.

Ap. Claudio Pulchro & M. Sempronio Tuditano Coss. Prætoribus Hispaniæ proro- 569.

- gatum imperium. L. Manlius ex Hispania citeriore ouans urbem ingressus, tulit coronas aureas quinquaginta duas, auri pondo centum triginta duo, argenti sexdecim millia trecenta & pronunciauit in Senatu, decem millia pondo argenti, & octoginta auri Q. Fabiū Quæstorem aduehere, id quoque se in ærarium relaturum. Prætores Hispaniæ Calpurnius & Quintius, communi animo & consilio rem gerentes, non procul Toletu cū utroque exercitu fusi, & in castra compulsi sunt, ac spoliis suis hostes ditarunt, quinque suorum millibus amissis. Quam ignominiam postea contractis Hispanorum sociorum auxiliis, & recreato à terrore aduersæ pugne exercitu, deleuerunt ad ripam Tagi, edita in hostes magna strage, quam eleganter in quarta Decade ibit T. Liuius lib. 9.
570. P. Claudio Pulchro & L. Portio Licinio Coss. Præturam sortiti sunt Hispaniæ, A. Terentius Varro, citerioris; P. Sempronius, vltioris. Eodem anno C. Calpurnius Piso & L. Quintius ex Hispania reuersi, de Lusitanis Celtiberis triumpharunt. Calpurnius coronas aureas tulit octoginta tres, & duodecim pondo argenti. Quintius tantundem auri, quantum argenti transtulit. Sed numerum aut summam prædæ T. Liuius non posuit.
571. M. Claudio Marcello & Q. Fabio Labeone Coss. Prætoribus Hispaniæ prorogatum imperium. A. Terentius Varro in agro Ausetano aliquot secunda prælia cum Celtiberis fecit, & vrbes nonnullas cepit. Ausetani in Catalonia principatu erant. Vltior in pace fuit, & Lusitani peropportune quieuerunt: quia P. Sempronius diutino morbo implicitus fuit, & tandem ibi mortuus est. Ibidem libr. 9. & 10.
572. Cn. Bebio Pamphilo & L. Æmilio Paulo Coss. Prætores habuit Hispania, citerior Q. Fuluius Flaccus, vltior P. Manlius, qui eandem prouinciam priore prætura habuerat, ut ait T. Liuius, qui in hoc videtur non constare sibi, quia superius dixit P. Manlium prætorem M. Catoni consuli in citeriore Hispania adiutorem datum, ut annotauimus anno urbis condite 559. Fuluius Flaccus Urbicam urbem (quam hodie Arbeca appellari dicit Pet. Anto. Beuter) non sine detrimento militum suorum cepit ac diripuit. P. Manlius exercitum dissipatum in vnum coegit. Ibidem. A. Terentius Varro ex Hispania citeriore ouans urbem ingressus, tulit in ærarium argenti pondo millia trecenta viginti, auri octoginta duo pondo, coronas aureas sexaginta septem.
573. P. Cornelio Lentulo & M. Bebio Pamphilo Coss. Prætoribus superioris anni in Hispania prorogatum imperium. In citeriore Hispania bellum ea ætate coortum, quantum nunquam ferme antea. idque à Celtiberis, aduersus quos Fuluius Flaccus magna quidem victoria, sed non incruenta, potitus est, de qua re latius T. Liuius.
574. A. Posthumio Albino Lusco & C. Calpurnio Pisone Coss. Prætores Hispaniam sortiti sunt, L. Posthumius vltiorem T. Sempronius Gracchus citeriorem. Huius anni principio à Q. Fulvio Flacco missi sunt ad Senatum ex Hispania T. Minutius legatus, & duo tribuni militum T. Menius, & L. Terentius Massaliota, qui duo secunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciam nunciarent, nec stipendio quod mitti solet, nec frumento portato in eum annum opus esse, & alia quæ latius prosequitur T. Liuius. Fuluius Flaccus Proprætor siue Proconsul, vltiori Celtiberiæ agro, vnde in deditionem non venerant, vastato, magis irritauit quam conterruit Celtiberos, qui obsessio saltu Manliano, Fuluium Tarraconem cum exercitu ad occursum successoris properantem, nec opinato adorti, victoriam quidem illi, sed cum magna militum iactura dedere. Ibidem.
575. Q. Fuluius ex Hispania cum magna fama rerum gestarum reuersus, quum extra urbem triumphandi causa esset, Consul factus cum L. Manlio Acidino, qui & ipse aliquot ante annis citeriorem Hispaniam rexerat, triumphans urbem ingressus cum militibus quos secum duxerat, tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor, auri pondo triginta vnum, præter argentum Oscense signatum, & pecuniam militibus diuisam, & duplex stipendium solutum. Ibidem. Hoc anno Prætoribus Hispaniæ cum suis exercitibus prorogatum imperium. Sempronius Gracchus multis reb. in Celtiberia prospere gestis, centum tria oppida intra paucos dies in deditionem accepit, & Thurriū regulū in belli societatem ex hoste accepit. L. Posthumius eadem ætate in Hispania vltiore bis aduersus Bracaros pugnavit egregie, & ad triginta quinque millia hostium occidit. vnde colligas, quanta fuerit etiam tunc frequentia illius gentis. Bracari vero dicuntur populi Interamnis Portugalliæ, qui sunt inter Duriū & Limiam fluuios. Quædam impressiones hoc loco nempe circa finem decimi libri de bello Macedonico, male habent, cum Vaccæis, pro, cum Bracaris. Quem errorē ego ex L. Flori lib. 41. natū crediderim, vbi legitur ad hunc modū: Et à Posthumio Albino Vaccæi ac Lusitani subacti sunt, &c. Sed ea lectio quæ falsa sit, exciusdē L. Flori 56. libr. constat, vbi aperte Vaccæos in citeriore Hispania ponit, & ostendit Bracaros tum in vltiore fuisse Hispania, in qua etiam Gallecios ponit, qui sunt ultra Bracaros. Præterea

Sex. Iulius Frontinus affirmat, Vaccæos à Sempronio Graccho oppugnatos. vnde constat, tam in T. Liuiio, cum Bracaris, nō cum Vaccæis, quam in L. Floro, Bracari, non Vaccæi, legendum. & ita in T. Liuiio habet impressio Badiana, ita legit Henricus Glareanus, vir vndecunque doctissimus, ita L. Andreas Resendius in T. Liuiio manu scripto legisse se mihi affirmavit.

M. Iunio Bruto & A. Manlio Volsone Coss. Prætores, in Hispania citeriore M. Titinius: 576. in vltiore T. Fonteius Capito. Hoc anno Sempronius Gracchus de Celtiberis & sociis eorum, postero die L. Posthumius de Lusitanis aliisque eiusdem regionis Hispanis triumphauit, T. Gracchus quadraginta millia pondo argenti transtulit, Albinus viginti millia.

10 T. Liuius libro 1. Decade 5.

C. Claudio Pulchro & T. Sempronio Graccho Coss. Prætoribus Hispaniæ prorogatum imperium, sed vtræque prouincia pacata fuit. Ibidem.

Cn. Cornelio Scipione Hispalo & Q. Petilio Spurino Coss. Prætoribus M. Cornelio Scipioni Maluginensi Hispania vltior: P. Licinio Crasso citerior obtigit. Sed quum sacrificiis impediri se solennibus excusarent, ne in prouinciam irent, iussi sunt aut ire, aut iurare pro concione, solenni sacrificio se prohiberi. Cum autem ambo in eadem verba iurassent, M. Titinius & Titus Fonteius Proconsules manere cū eodem imperii iure in Hispania iussi sunt. Ibidem. Huius Hispali Consul filio Cn. Cornelio Scipioni quum Hispania prouincia aliquando sorte obtigisset, decretū est, ne iret, adiecta causa, quod recte facere nesciret. Valerius Maximus libro 6. capite 3.

20 M. Lepido & Q. Mutio Coss. Ap. Claudius Cento citerioris Hispaniæ Prætor: vltioris verò quis fuerit, quia T. Liuius hoc loco mutilus est, non inuenio.

Sp. Posthumio & Q. Mutio Coss. Prætoribus Cn. Seruilio Cepioni Hispania vltior: 580. P. Furio Philo citerior contigit. Hoc anno Ap. Claudius Cento Celtiberos qui sub aduentum eius rebellauerant, magna clade affectos, imperio parere coegit. quam ob rem Romæ per diem vnum supplicatio fuit, & viginti maioribus hostiis sacrificatum. Ibidem.

L. Posthumio Albino & M. Popilio Lenate Coss. Prætores Cn. Fabius Buteo Hispaniā 581. citeriorem: M. Matienus vltiorem sortiti sunt. Idem. Perfectis comitiis, Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit. Idem. Cn. Fabius quum in prouinciam iret, Massiliæ moritur. Senatus decreuit, vt P. Furius & Cn. Seruilius, inter se sortirentur, vter prorogato imperio citeriorem Hispaniam obtineret. Sors opportuna fuit, vt P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Ibidem.

Cn. Popilio Lenate & P. Ælio Ligure Coss. Prætoribus M. Iunio Pæno citerior Hispania: 582. Sp. Lucretio vltior sorte cecidit.

P. Licinio Crasso & C. Cassio Longino Coss. à Senatu decretum est, vt vnico tantum 583. Hispania Præto regeretur, vnaque tantum prouincia esset, forte quia iam pacata erant omnia. Sortitus est autem Hispaniam L. Canuleius Prætor. Hoc anno Hispaniæ vtriusque legati Romam missi, in Senatu conquesti sunt de magistratuum Romanorum auaritia & 40 superbia, quibus ex ordine Senatorio patroni dati sunt. Et P. quidem Furius ac M. Matienus solum verterunt: pluresque accusassent, nisi (vt fama est) à patronis fuissent prohibiti. Ita præteritis silentio oblitteratis, in futurum consultum à Senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet, neve cogeret vicesimas (tributi hoc genus erat) vendere Hispanos, quanti ipse vellet, & ne præfecti in oppida sua ad cogendas pecunias imponerentur. Sed & alia noui generis hominum ex Hispania legatio venit, ex militibus Romanis & Hispanis mulieribus, cum quibus cōnubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor hominum millia: orabant, vt sibi oppidum in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, vt nomina sua apud L. Canuleium profiterentur, eorumque si quos manumississet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere: qui Carte- 50 iensium domi manere vellent, potestatem fore, vt numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam Coloniam fuisse, libertinorumque appellari. Titus Liuius Decade quinta, libro 1.

A. Hostilio Mancino & C. Attilio Coss. quis fuerit Hispaniæ Prætor, nondum inueni- 584. repotui.

Q. Martio Philippo II. & Q. Seruilio Cepione Coss. Claudius Marcellus Prætor Hispaniam obtinuit.

L. Æmilio Paulo II. & C. Licinio Crasso Coss. Publius Fonteius Prætor administra- 586. uit Hispaniam.

Q. Ælio & M. Iunio Coss. Hispania rursus in duas prouincias prætorias diuisa est, & 587.

- Ab urb. con.* Cn. Fuluii citerior, C. Licinii Neruæ vltior fors fuit, ibidem libro 5. Haftenus ex T. Li-
uio: quæ sequuntur, ex L. Floro, Paulo Orosio, & aliis mutuati sumus.
600. L. Opimio & Q. Posthumio Coss. à Lusitanis Romani per arma grauius vexati sunt. Iu-
lius Obsequens. Forte tunc accidit, quod ponit Paulus Orosius hoc anno, quanquam aliis
Coss. de Sergio Galba Prætor, qui à Lusitanis magno prælio victus, vniuerso exercitu a-
misso, ipse cum paucis vix elapsus euasit. Ipse quoq; L. Florus ait libro 47. his temporibus
à compluribus in Hispania res parum prospere gestas.
601. Q. Fuluius & T. Annius Coss. primi Calendis Ianuariis magistratum inierunt, propter
subitū Celtiberiæ bellū, vt ait Cassiodorus. Ex quo videtur Hispania hoc anno prouincia
fuisse Consularis. Etiam L. Florus dicit comitia mutata, quod Hispani rebellarēt, sed Coss. 10
non ponit, & dicit quod anno D X C V I I. Nos aliam rationem sequimur, propter causas
superius commemoratas.
602. M. Marcello & L. Valerio Coss. in Lusitania varie pugnatum. Iulius Obsequens.
603. L. Lucullo & A. Posthumio Coss. Hispaniense bellum aliquoties parum prospere ge-
stum, cum ciuitatem Romanam confudisset, tantusque Celtiberorum metus Romanos
omnes inuasisset, vt nemo inueniretur, qui vel tribunus, vel legatus ire in eam prouinciam
vellet, P. Scipio Æmilianus, ad quodcunq; militiæ genus quod sibi imperatum foret, vl-
tro se offerens, non mediocriter omnium animos ad militandi studium accendit. Quod
L. Florus libro 47. addit Vaccæos & Cantabros cum aliis populis à Lucullo subactos, non
intelligo, quum certum sit, Cantabros vsq; ad Augusti tempora fuisse indomitos, quem- 20
admodum nec illud, quod ait Marcellum Lucullo successisse, quum contra manifestum
sit, tam ex Cassiodoro quam ex aliis, Lucillum Marcello successisse. His Coss. fuisse Ser-
gii Ga' bæ calamitatem illam quam superius posuimus, scribit Paulus Orosius libro 4. ca.
21. atque addit eundem Galbam, cum Lusitanos circa Tagum habitantes voluntarios in
deditionem accepisset, per scelus circumpositis militibus inermes incautosque prostra-
uisse. Quæ res vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam maximi tumultus
causa fuit.
608. Cn. Cornelio Lentulo & L. Mummio Coss. Viriatus in Hispania genere Lusitanus, vir
calliditatis acerrimæ, ex venatore, vt ait L. Florus, vel pastore, vt Paulus Orosius libro 5.
capite 4. latro, ex latrone subito dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Ro- 30
mulus, non contentus suorum libertatem defendere, magnam in Romanos stragem edi-
dit per quatuordecim annos, & omnia citra vltraque Iberum & Tagum igni ferroque po-
pulus, & castra Prætorum & Consulum aggredi ausus, neq; id irritum successu, maximo
terrori Romanis fuit. Huic primo C. Vetilius Prætor occurrit, sed cæso vsque ad interne-
cionem pene omni exercitu, vix ipse cum paucis fuga elapsus euasit. Ex L. Floro libro 2.
rer. ab urb. cond. & Paulo Orosio libro 5. capite 4.
609. Q. Fabio Maximo & L. Hostilio Coss. Viriatus C. Plautium Prætorem multis præliis
fractum fugauit. Paulus Orosius ibidem.
610. Ser. Galba & L. Aurelio Coss. Claudius Vnimanus, cum magno apparatu belli contra 40
Viriatum quasi pro abolenda superiore macula missus, amissis copiis vniuersis, infamiam
præteritam cumulauit, Viriatus trabeas, fasceis, cæteraque insignia Romana in montibus
suis trophæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis acri prælio
confluxere, cecidere septuaginta Lusitani, trecenti viginti Romani. Lusitanis hac victoria
securis ac sparsis, vnus eorum à circumfusus equitibus Romanis pedes ipse deprehensus, e-
quo vnus equitis læcea perfosso, & capite ipsius ad vnum gladii ictum defecto, ita omnes
metu perculit, vt prospectantibus cunctis equitibus Romanis, ipse contemptum atque o-
ciosus abscesserit. Idem Orosius.
611. Ap. Claudio & Q. Cæcilio Metello Coss. hoc, opinor, anno Viriatus C. Nigidium op-
pressit, Prætorem, vt arbitror, Romanum. quod annotauit Plinius de viris illustribus. Vi-
riatus hoc rerum successu tantum terrorem Romanis intulit, vt aduersus eum Consulari 50
& duce & exercitu opus esset. Itaque rursus Hispania consularis prouincia facta est, & ci-
terior Quinto Metello Proconsuli decreta. quod ex eo constat, quod L. Florus affirmat,
illum Proconsulem in Celtiberia res gessisse, sicut mox dicemus.
612. L. Metello & Q. Fabio Maximo Coss. Q. Cæcilius Metellus quanta seueritate militarē
disciplinam seruauerit, Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. docere poterit. Sed illud in eo mi-
hi laudabilius videtur quod idem refert lib. 5. c. 1. Metellum, dum Centobricam obsidio-
ne premeret, & Centobricenses Rethogenis filios qui ad eum transferat, machine ictibus
obiecissent: humanitatem iniquæ victoriæ prætulisse, atq; obsidione abstinuisse. Qua
clementia omnium Celtiberi animos cepit. Eodē tempore, Fabius Consul contra Lu-
sitanos

sitanos & Viriatum dimicans, Bacciam oppidum obsidione depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis castellis recepit. Paulus Orosius libro 5. capite 4. Bacciam aliqui volunt esse, quæ hodie Baza dicitur, in regno Mutciæ. cui opinioni non refragarer, præsertim alludente vocabulo vernaculo, nisi tam procul abesset à Lusitanis. Iulius Obsequens ait, hoc anno dubie aduersus Viriatum ab exercitu Romano dimicatum.

Cn. Cepione & Q. Pompeio Coss. Q. Fabius Proconsul maximam Lusitaniæ partem, 613.
expugnatis multis urbibus, recepit. Sed quantum Metellus clementiæ suæ decus sibi peperit, tantam contraxit Fabius crudelitatis labem. Quingentis enim principibus eorum quos societate inuitatos deditionis iure susceperat, manus præcidit: facinus etiam vltimis
10 barbaris Scythiæ execrabile, ut ait Paulus Orosius. Valer. Max. excusare Fabium velle videtur, quod transfugæ fuerint, quibus ea pœna sit irrogata perfidiæ suæ merito. Pompeius Cos. Numantinorum fines ingressus, cū maxima clade discessit, omni pene exercitu profligato & plurima nobilitate interempta. Paulus Orosius ibidem. Idem Termestinos subegit, & cum eisdem ac Numantinis pacem fecit. L. Florus lib. 54.

Q. Cepione & C. Lælio Coss. Q. Fabius Proconsul rebus in Hispania prospere gestis 614.
labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. L. Florus. Sed idem ait Viriatum à Fabio oppressum. Plinius scribit hanc pacem cum Pompilio factam, in qua quā alia dedisset, arma vero retinuisset, bellum renouasse. Vt cunque est, Seruilius Cepio eius belli confecti gloriam captans, quum aliter vincere nō posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent, atque hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse. Quæ victoria quia emptæ erat, à Senatu improbata, & percussores indigni præmio iudicati. Ita Viriatus qui per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriuerat, insidiis suorum interfectus est. Ex L. Floro, Plinio, & Orosio. Cicero lib. 2. Offic. scribit C. Lælium qui Sapiens dicebatur, hunc scilicet qui hoc anno Consul fuit, Viriatum, dum Prætor esset, fregisse & comminuisse, ferocitatemque eius ita repressisse, ut facile bellum reliquis traderet.

Cn. Pisone, & M. Pompilio Coss. M. Pompilio citerior Hispania prouincia fuit, ut ex L. 615.
Floro constat, libro 55.

P. Cornel. Scipione Nasica & D. Iunio Bruto Coss. C. Matienus accusatus est apud Tri- 616.
30 bunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio numo vniuit. L. Florus ibidem. Iunius Brutus Cos. in Hispania iis qui sub Viriato militauerant, agros oppidumque dedit, quæ Valentia vocata est. M. Pompilius Proconsul à Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam cēsuerat, cum exercitu fusus fugatusque. Ibidem. Hunc Pompeium alii vocant. Belli Numantini causam L. Florus ita iniustam fuisse affirmat, ut non temere vilius fuerit iniustior. Segedenses enim socios & consanguineos suos, Romanorum manibus elapsos Numantini exceperāt. Habita pro eis deprecatio nihil valuit. Porro cum se ab omni armorum cōtagione remouerēt, in legitimi foederis precium iussi sunt arma deponere. Hoc sic à Numantinis acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim Megara viro fortissimo duce ad arma conuer-
40 si sunt. Hactenus Florus libro 2. rer. ab urb. cond.

M. Æmilio & C. Hostilio Mancino Coss. C. Hostilio Mancino Hispania citerior aduer- 617.
sus Numantiam prouincia fuit, cui præter auspicia contraria & alia prodigia, illud quoque accidit, ut ab Herculis portu in prouinciā soluēti talis vox sine vlllo autore ad aures perueniret, Mane mane Mancine. Postea victus à Numantinis & castris exutus, cum spes nulla seruādi exercitus esset, pacē cum iis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus vetuit. Trigintā millia Romanorum à quatuor Numantinorum millibus victa erāt, ut ait L. Florus libro 55. Ac ne illam quidem à Numantinis obtinuisset, sed ad vnum omnes circumuēti periissent, nisi interposuisset fidē suam Tiber. Gracchus Quæstor ipsius, cuius apud Numantinos gratia magna erat, propter memoriam patris Gracchi, qui iā bellum aduersus I-
50 beros gerens, pacem cum Numantinis firmauerat, eamque semper apud populum recte iusteq; defenderat. Sed hic operæ precium est animaduertere Numantinorum fidem & integritatem etiam aduersus hostes. Cum enim inter cæteram prædam, tabulas quoque abstulissent, in quibus quæsturæ suæ rationes Gracchus conscripserat, eaque res sollicitum eum haberet, cum quatuor familiaribus ad Numantinos profectus, rogauit eos, ut sibi tabulas reddi iuberent, ne inimicorum calumniis obnoxius fieret, si rationem administrationis suæ reddere non posset. intra urbem humaniter inuitatus & conuiuio liberaliter exceptus, non solum tabulas suas recepit, sed potestatem etiam, ut ex præda quicquid vellent, secum deportaret. Autor Plutarchus in vita Gracchi. Eodem anno D. Iunius Proconsul Lusitaniam urbium expugnationibus vsque ad Oceanum perdomuit,

Ab urb. con.

& quum fluuium Obliuionem transire milites Romani nollent, male de nomine fluuii ominantes, raptum à signifero signum ipse transtulit, & sic, vt transgrederebantur, persuasit. Hæc fere Lucius Florus lib. 55. Vbi illud notandum, quod Romani in expugnandis Bracaris quadraginta annos desudarunt. Tot enim numerantur ab eo anno, quo primum L. Posthumius aduersus eos pugnasse legitur. Abest vero Obliuio siue Limia fluuius, Lethen Græci appellant, ab Augusta Bracarorum metropoli leucis quinque, vt vulgari more loquar. Illud quoque non prætermittendum, quod cum tota pene Lusitania se Bruto deditisset, sola Cinania pertinaciter arma retinens, tentata redemptione, propemodum vno ore legis respondit: ferrum sibi à maioribus, quo urbem tuerentur, non aurum quo libertatem ab imperatore auaro emeret, relictum. Melius sine dubio, inquit Valerius Maximus libro 6. capite 4. homines nostri sanguinis hæc dixissent, quam audissent.

618. P. Furio & Sex. Attilio Serrano Coss. P. Furius provinciam fortitus, Q. Metellum, & Qu. Pompeium consulares viros, & ipsi vehementer inimicos, legatos secum ire coegit, fiduciam non solum fortem, sed etiam temerariam exhibens, quæ duobus acerrimis odiis latera sua cingere ausa est, vsumque ministerii vix tutum in amicis, è sinu inimicorum petere sustinuit. Valerius Maximus libro 3. capite 7. Decius Iunius Brutus foeliciter aduersus Gallecios pugnavit. Nam sexaginta millia eorum qui Lusitanis auxilio venerat, asperimo bello & difficili, quum incautos circueuisset, oppressit. M. Æmilius Lepidus Proconsul, Vaccæos innoxiam gentem & supplicem, etiam prohibente Senatu, pertinaciter expugnare tentauit. Sed accepta clade non minus turpi quam Numantina, grauissimas improbæ pertinaciæ pœnas dedit, sex millibus Romanorum iustissime cæsis: reliqui castris exuti, armis etiam perditis vix euaserunt. Ex L. Floro libro 56. & Paulo Orosio libro 5. capite 4. qui addit, his præliis aduersis militem Romanum ita hebetatum, vt conspecto Hispano, hostem diffugiens, vinci se prius crederet, quam videri. Idem affirmat L. Florus, ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quenquam sustinere potuisse. Hoc anno ad soluendum Numantini foederis religione populum Romanum, Mancinus turpissimi foederis autor deditus est Numantinis, & nudato corpore, manibus à tergo reuinctis, ad portas Numantinorum est expositus, ibique vsque ad noctem manes, à suis desertus, ab hoste autem non susceptus, lachrymabile vtrisque spectaculum præbuit. Quod à Romanis iniuste factum, & eos à Numantinis non tantum fortitudine, sed etiam iustitia, fide, misericordia victos, non minus erudite, quam vere disputat Paulus Orosius libro 5. capite 4. & 5. Atque ita sane est, quantumuis excusare Romanos Cicero nitatur libro 3. Offic. Numantini Mancini deditioem non recipientes, aut inuiolatam pacem solam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiserant, reposebant. Idem. Hoc tempore tribus exercitibus Consularibus res in Hispania gestæ, nimirum à Furio Consule & duobus Proconsulibus. tanta erat moles belli.

619. Ser. Fulvio & Q. Calphurnio Coss. vtri Consulum Hispania provincia fuerit, an M. Æmilio prorogatum imperium, quod ex accepta clade non est verisimile, quia scriptum non inuenio, affirmare non possum. Illud tantum Iulius Obsequens memoriæ prodidit, apud Numantiam res male gestas, exercitum Romanum oppressum.
620. Cum vitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est vltro Scipioni Africano à Senatu populoque Romano Consulatus, cum Candidatus non esset, eique sine sorte bellum contra Numantinos decretum. Igitur Consul simul cum C. Fulvio Flacco factus, atque in Hispaniam profectus, primo militarem disciplinam restituit, & quæcunque voluptatis causa comparata erant, summouit, exercitumq; ad quous subeundos labores exercuit: deinde commisso prælio, primo Numantinos Romani fugere, deinde increpatione & minis Consulibus incitati, eosdem, quod nunquam quisquam sperare ausus esset, videre fugientes. Scipio vltra bellum cum eis audendum non esse professus, obsidione Numantiam conclusit. & fossa circumdedit. Ex Valerio Maximo, L. Floro, & Paulo Orosio. Quid sibi velit L. Florus, quum ait Scipionem Consulem factum, scilicet lutum ea lege quæ vetabat quenquam intra decem annos iterum Consulem fieri, non intelligo: quia inter primum Scipionis Consulatum, quo Carthaginem deleuit, & secundum, quatuordecim intercesserunt anni. Vaccæi obsessi, liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt, vt ait L. Florus, sed à quibus fuerint obsessi, non addit. Nam Scipioni satis aduersus Numantinos negotii fuit.

621. C. Mutio & L. Calphurnio Coss. Numantini diu conclusi & fame trucidati, deditioem sui obtulerunt, si tolerabilia iuberentur. Sed cum Scipio veram & sine exceptione victoriam vellet, neque iustæ pugnae facultatem daret, vt tanquam viris mori liceret, tandem repleti carne semicruda & celia (ea erat ex frumento potio à calefaciendo sic dicta) duabus

duabus portis eruperunt, & atrox certamen atque usque ad periculum Romanorum ediderunt. Ex eo praelio compositis ordinibus, nec sicut fugientes, in urbem reuersi, postremo destinata morte, clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne consumpti sunt. Ita Numantia quae per annos quatuordecim sola quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta Romanorum millia non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisq; foederibus affecit, oppressa nullum de se gaudium hosti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur, neq; vnde triumphum dederit, Roma vidit. Praeda, ut de pauperibus, nulla, arma & vestes ignis absumpsit, triumphus tantum fuit de nomine, imo Romani se magis euasisse, quam vicisse Numantinos dixerunt. Ex L. Floro, & Paulo Orosio. Erat Numantia urbs in modico colle sita, non procul ab amne Durio, sine muro ac turribus, ut ait L. Florus, quamuis Paulus Orosius muros habuisse dicat. Erat prope urbem, quae nunc appellatur Soria. Multi affirmant fuisse Zamoram, quod quam falsum sit, Plinius ostendit, qui ortum Durii fluminis circa Numantiam ponit. Illud quoq; non abs re videtur admonere, nonnullos etiam celebres eruditione viros, loco Pomponii Melae male distincto, sed peius intellecto falsos, Numantiam dixisse, & in praelectionibus suis exposuisse Caesaraugustam. Locus Pomponii Melae lib. 2. cap. 6. sic habet: In Tarraconensi clarissima fuerunt Pallantia & Numantia, nunc est Caesaraugusta. Dicit Pomponius, Caesaraugustam suo tempore clarissimam fuisse Tarraconensis mediterraneae urbem, quemadmodum olim Numantia fuerat, non quod quae olim Numantia dicta esset, tunc diceretur Caesaraugusta.

P. Popilio & P. Sulpitio Coss. Scipio, cum deleta Numantia per ceteras Hispaniae gentes pacem componeret, Tiresum quendam Celticum principem consuluit, qua ope Numantia aut prius inuicta durasset, aut post fuisset euersa. Tiresus respondit, Concordia inuicta, discordia exitio fuit. Paulus Orosius lib. 5. c. 8.

Q. Caecilio Metello & T. Quintio Coss. Q. Metellus Coss. Baleares insulas quas Graeci Gymnesias, hodie Hispani Maioricam & Minoricam appellant, bello peruagatus edocuit, & piraticam infestationem quae ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cede compressit. Paulus Orosius lib. 5. c. 13.

Hoc anno aut circiter, quantum ex Plutarcho in vita Marii colligere licet, C. Marius, is qui postea septies Consul fuit, Praetor vltioris Hispaniae, provinciam latrociniiis repurgavit, atque effecit ut praedari non amplius honestum putarent.

P. Artilio, vel (secundum Cassiodorum) Rutilio & C. Manilio Coss. exercitus Romanus a Lusitanis caesus. Iulius Obsequens.

C. Mario III. & C. Fl. Fimbria Coss. Cimbri vastatis omnibus quae circa Rhodanum & Pyrenaeum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati sunt, reuersiq; in Galliam, bellicosus Theutonius se iunxerunt. L. Florus lib. 67.

C. Mario III. & Q. Lutatius Coss. Lusitanis deuictis, Hispania vltior pacata fuit. Iulius Obsequens.

M. Antonio & A. Posthumio Coss. Lusitani rebellantes subacti. Iulius Obsequens. Idem ait, eodem anno parum prospere in Lusitania a Romanis pugnatum. Eodem anno L. Cornelius Dolabella Proconsul triumphauit ex Hispania vltiore de Lusitanis, 5. Kalend. Februarias, ut patet ex quinta tabula virorum triumphalium. Porro hunc in catalogo Consul non inuenio: proinde aut Praetorem aut Proconsularem imperio missum arbitror. Nam superius admonuimus T. Liuium sine discrimine eisdem nunc Praetores, nunc Proconsules appellare.

Q. Metello & T. Didio Coss. Hispani variis praeliis deuicti. Iulius Obsequens.

Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Crasso Coss. Celtiberi subacti. Idem.

T. Didius Proconsul ex Hispania triumphauit de Celtiberis, 4. Idus Iunias. P. Licinius

Crassus Proconsul triumphum egit de Lusitanis, pridie Idus Iunias. Ex quinta tabula virorum triumphalium. Huius Crassi meminit & Asconius Pedianus. Ex his apparet, hoc quoque tempore in Hispania duos fuisse exercitus Consulares, & T. Didio per quatuor annos, P. Crasso per tres fuisse prorogatum imperium. Sub hoc T. Didio tribunus militum fuit Sertorius, ut ait Plutarchus in vita eius. Eodem anno Hispaniae principes qui rebellabant, per Nasicam supplicio consumpti, dirutis urbibus. Iulius Obsequens.

L. Cinna II. & C. Mario VII. Coss. M. Crassus quum videret patrem & fratrem a Cinna & Mario occisos, idem periculum metuens, tribus tantum comitibus & decem seruis assumptis, quanta maxima potuit celeritate, in Hispaniam contendit, vbi olim sub

Ab urb. con. patre Imperatore militans, permultos amicos sibi comparauerat, atque in agro quodam maritimo, in spelunca quadam latitauit. vbi quanta fide ac benignitate habitus à Vibio Paciaco, cuius ager ille erat, qui scire volet, Plutarchum in vita eius consulat. Latuit ibi menses octo, donec de morte Cinnae nuncium accepit.

673. Q. Sertorius, vir summæ quidē, sed calamitosæ virtutis, vt inquit L. Florus, quum Marianarum esset partium, Syllam fugiens in Hispaniam se contulit. inde cum in Africam, & Baleares insulas, atque ipsas etiam Fortunatas penetrasset, reuersus in Hispaniam, delatū à Lusitanis accepit imperium, atque Hispaniam totam armavit, & varios Romanorum duces atq; exercitus, partim per se, partim per duces suos, & præcipue Herculeum Quæstorem vicit ac fudit, ipsum quoque Metellum Pium Proconsulem, virum ætatis suæ amplissimum, in eas angustias redegit, vt L. Lollius ex Narbonensi prouincia auxilio venire cogeretur, Pompeius Magnus Proconsulari imperio cum summa festinatione adiutor Metello mitteretur. Ex L. Floro, Plutarcho, & Orosio.

677. Hoc anno Pompeius missus in Hispaniam, vt colligitur ex Plutarcho in vita Luculli, & epistola ipsius Pompeii ad Senatum, quæ addita est Salustio. Eodem anno, nempe M. Æmilio, & D. Bruto Coss. Didius Lælius Legatus Pompeii aduersus Sertorium, occisus inter pabulatores. Iulius Obsequens.

678. Cn. Octauio & C. Scribonio Coss. exercitus Romani à Sertorio in Hispania cæsi. Idem.

683. Sertorius hostis Metello & Pompeio ita par, vt sæpius victor, adeo grauis Romanis exercitibus imminerebat, vt Metellus præmia publice, nec ea mediocria statueret, si quis Sertorium occideret, conatus prodicione consequi, quod bello non poterat. Ita Sertorius anno ducatus sui decimo domestica fraude oppressus, à M. Perpenna & aliis coniuratis occisus in conuiuio, bello finem fecit, & Romanis victoriam sine gloria dedit. Omnes Sertorianæ necis conscii partim à Pompeio, partim à Maurusiis interfecti sunt, neque quisquam euasit, præter vnum Aufidium, qui in quadam villa barbara inops inuisusque consenuit. Ex L. Floro lib. 96. & 3. rer. ab urb. cond. Plutarcho in Sertorio, & Paulo Orosio lib. 5. cap. 23. Hic mihi temperare non possum, quin adscribam Pauli Orosii verba, quæ in singularem Hispaniæ laudem habent ad hunc modum: Fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos inuictissimosque reges suos ad deditionem reip. dederit, nullū vnquam tyrannorum ab initio vsque in hodiernum diem, vel de se editum misit, vel in se extrinsecus incurrentem viuum potentemve dimisit. Hactenus ille. Hic Sertorius gymnasium in Osca vrbe instituit, in quo nobilium filios, traditis præceptoribus, Græcis ac Latinis literis erudiri curauit. Plutarchus in vita eius. Huic Sertorio Eborenses ciuitatis suæ primordia accepta fuerunt, & aquæ ductum insignem aquæ Argenteæ, vt patet ex inscriptione marmoris antiqui: quod se vidisse ac optima fide transcripsisse affirmat Resendius noster, mihi que pro suo singulari candore in hanc formam transcriptum dedit.

Q. SERTOR.

HONOREM NOMINIS SVI. ET COH. FORT..

EBORENSVM MVNIC. VET. EMER. VIRTVTIS ERGO.

DON. DON. BELLO CELTIBERICO. DEQVE MANVBIIS.

IN PVBLIC. MVNIC. EIVS VTILITATEM. VRB.

MOENIVIT. EOQVE AQVAM DIVERSEIS IN DVCT.

VNVN CONLECTEIS FONTIB. PERDVENDAM CVRAV.

Erat in arcu Eboræ, ad portam nouam. Ex qua inscriptione videtur Eboræ Sertorio antiquior esse.

684. Sertorio occiso, ciuitates omnes Hispaniæ ultro ac sine mora in deditionem venerunt, duæ tantum restiterunt, Vxama & Calagurris: quarum Vxamam (hodie Osma) Pompeius euertit, Calagurrim Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infameis escas miseranda inopia coactam vltima cæde incendioq; deleuit. Ex Paulo Orosio. De qua re vide Valer. Maximum, qui Calagurrim à Pompeio obsessam scribit lib. 7. cap. 6. Cn. Pompeius edomita Hispania & ad triumphum redire festinans, Pompelonem siue Pompeioplin de nomine suo condidit, vt ex D. Hieronymo contra Vigilantium patet.

685. Q. Metello Cretico & Q. Hortensio Coss. P. Piso Proconsul de Hispania triumphauit. Asconius Pedianus in orat. contra Pison.

690. L. Cæsare & C. Martio Figulo Coss. Cn. Piso adolescens perditus, quia cum Catilina cre-

nā creditus est coniurasse ad cædem Senatus faciendam, in Hispaniam à Senatu per honorem legationis ablegatus, dum iniurias facit prouincialibus, occisus est, vt quidam credebant, à Cn. Pompeii clientibus, Pompeio non inuito. Idem in oratione contra Anton. & Catil. Eius rei meminit Suetonius Tranquillus in Cæsare cap. 9. qui ait etiam C. Iul. Cæsarem cum Pisone conspirasse, & Pisoni Hispaniam prouinciā ob suspicionem vrbanae coniurationis vltro extra ordinem datam. Huius rei meminit & Salustius in Catilinaria.

Q. Calidius M. Calidii oratoris pater, circa hæc tempora Præturam gessit Hispaniæ. A. 692. sconijs Pedianus in 2. Act. in Verrem.

10 Eodem fere tempore, Tubero quidam Prætor fuit vltioris Hispaniæ, cuius C. Iulius 693. Cæsar Quæstor in ea prouincia fuit, vt autor est Plutarchus in Cæsare. Quo tempore Cæsar Gadibus animaduersa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit, quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil dum à se memorabile actum esset in ea ætate, quā iam Alexander orbem terrarum subegisset. Suetonius cap. 7.

Q. Metello & L. Afranio Coss. C. Iulius Cæsar Prætor vltiorem sortitus est Hispaniā: & Tuberonis filium Quæstorem suum creauit. Quo anno Gallicos & Lusitanos Romano subiecit imperio, & bellicis rebus optime constitutis, togatas nihilo deterius in pace disposuit: præcipue vero finiendis debitorum creditorumq; disceptationibus intentus, iussit, vt ex debitorum prouentibus duas quidem creditor parteis singulis annis desumeret, reliqua dominis, quod ad æri alieno satisfecisset, frueretur. Quibus rebus magna 20 sibi parta gloria, quum Romam Comitibus Consularibus rediisset, neque vt per amicos absenti sibi Consulatum petere liceret, impetrare potuisset, Catone præsertim aduersante, omisso triumpho cuius gratia extra urbem aliquandiu moratus de more fuerat, ad Consulatum ingressus animum adiecit neque id irritum conatu. Suetonius & Plutarchus. Iulius Obsequens ait, hoc anno Lusitanos & Gallicos fuisse deuictos.

C. Iulio Cæsare & M. Calpurnio Bibulo Coss. triumphatus ille & societas inter Pompeium, Cæsarem, & Crassum coit, & Cæsar Galliam, Crassus Asiam, Pompeius inuasit Hispaniam, quam postea per legatos administravit, vt ait Plutarchus in Cæsare & Catone. Ex L. Floro, lib. 4. rer. ab urb. cond.

30 L. Pisone & A. Gabinio Coss. hoc anno, nempe quo exulauit Cicero, P. Lentulus citiorem Hispaniam cum imperio obtinuit Prætor, vt ego opinor. Nam sequenti anno Consul fuit. Ex epistola Ciceronis 9. libri primi. 696.

Cn. Lentulo & L. Philippo Coss. Q. Metellus Nepos Proconsul fuit Hispaniæ, vt ex 698. Plutarcho colligitur in Cæsare. Eodem anno Aquitani aduersus Romanos pugnaturi missis legatis auxilia & duces ex Hispania accersuerunt, & eos præcipue duces bello præfecerunt, qui vna cum Sertorio militauerant. Ex commentariis Cæsaribus, & Paulo Orosio, lib. 6. cap. 8.

40 L. Lentulo & M. Marcello Coss. Pompeius vtramque obtinebat Hispaniam, quas per 705. legatos administrabat. Ii fuere L. Afranius, M. Petreius, & Marcus Varro qui vltiorem regebat Hispaniam. Contra quos Iulius Cæsar ex ardecente iam ciuili bello profectus, multis præliis Petreium Afraniumq; superatos composita fœderis pactione dimisit, duas legiones à Marco Varrone recepit, totamque Hispaniam sibi pacificauit, idque quadraginta diebus, postquam in Hispaniam & hostium conspectum venerat. Ex commentariis Cæsaribus, Plutarcho, & Paulo Orosio lib. 6. cap. 15.

C. Iulio Cæsare Cos. & Dictatore, per annos aliquot Hispanias ipsius auspiciis rexere, 706. M. Lepidus Proconsul citiorem, Q. Cassius vltiorem. Ex Commentariis Cæsaribus, lib. 4. de bello Alexandrino.

50 Q. Furio & P. Vaticano Coss. quo anno in pugna Pharsalica victus fuit Pompeius, Q. 708. Cassio qui ob insignem auaritiam exosus erat prouinciæ, succedit C. Trebonius, Proconsul factus vltioris Hispaniæ. Ex iisdem.

C. Iulio Cæsare IIII. & Fabio Maximo Coss. Q. Fabius Cos. triumphauit ex Hispania 710. tertio Idus Octobris, vt patet ex sexta tabula virorum triumphalium. Huius sit mentio in commentariis Cæsaribus. Eodem anno Cæsar in Hispaniam contra filios Pompeii qui bellum ibi instaurauerunt, proficiscitur, eosque apud Mundam Bætica urbem vicit, tam anticipiti prælio, vt Cæsar publice testatus sit, sæpe alias se pro victoria, sed tunc pro vita dimicasse. Hæc victoria eodem die parta est, quo Pompeius pater ante annos quatuor bellum gesturus ab vrbe aufugerat. Ex Plutarcho in Cæsare, & Paulo Orosio, lib. 6. cap. 16.

712. Q. Pedius M. F. Proconsul hoc anno, vel sequenti, triumphauit ex Hispania Idibus Decembris, vt patet ex tabula sexta virorum triumphalium.
713. M. Lepido & L. Planco Coss. M. Æmilius Lepidus II. III. vir R. P. triumphauit ex Hispania. Ibidem.
717. Cn. Domitius Calvinus Proconsul, ex Hispania triumphauit decimo sexto Kalend. Sextiles. Ibidem. Videtur prorogatum illi fuisse imperium. Nam triennio ante Consul fuerat.
719. C. Norbanus Flaccus Proconsul, ex Hispania triumphauit quarto Idus Octob. Ex eadem tabula. Hic quoque triennio ante Consul fuerat.
721. Hoc anno C. Asinius Pollio imperium videtur habuisse vltioris Hispaniæ, vt patet ex 10 lib. 10. epist. famil. Cicer. vbi sunt tres ipsius epistolæ Cordubæ scriptæ.
726. Augusto VI. & M. Agrippa II. Coss. Imperator Augustus parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures, fortissimas Hispaniæ gentes, suis vti legibus sineret, aperuit Iani portas, & in Hispanias ipse cum exercitu profectus, eos intra quatuor annos, vel per se, vt Paulus Orosius lib. 6. c. 21. vel per legatos suos Antistiū, Firmium, & Agrippam, quum ipse in Tarraconis maritimis hybernaret, vt ait L. Florus lib. 4. rer. ab urb. cond. domuit, & legibus ad cultiorem vitæ vsum traductos, in prouinciæ formam redegit, vt autor est Iustinus lib. 44. Tunc Augustum apud Tarraconem legati Indorum & Scytharum cum muneribus adierunt, quemadmodum olim Alexandrum Magnum Hispanorum Gallorumque legati apud Babylonem contemplatione pacis adierant. Ex Orosio & L. Floro. Augustus pacata Hispania in Italiam rediturus, milites qui ætatem militarem excedebant, & emeriti erant, in ea prouincia reliquit, concessitque eis vt in Lusitania urbem conderent, quæ à militibus emeritis Emerita dicta est, ab Augusto Augusta cognominata, hodie seruato vocabulo Merida dicitur. S. Isidorus & Calepinus ex Diomede. Tunc quoque Cæsaraugusta, quæ Salduba prius dicebatur, ab eodem Augusto amplificata nomen accepit, vt annotauit episcopus Gerundensis, & ex Pomponio Mela facile colligitur.
727. C. Augusto Cæsare VI. & M. Agrippa Coss. Sex. Appuleius Proconsul ex Hispania triumphauit 7. Kal. Febr. vt patet ex septima tabula virorum triumphalium.
745. Hoc anno, qui fuit Augusti Cæsaris trigessimus quintus, C. Iulius Hyginus cognomen- 30 to Polyhistor, Grammaticus insignis claruit, quem Suetonius Hispanum fuisse affirmat, licet aliqui Alexandrinum fuisse velint.

Hæc hætenus de Hispanorum & Romanorum in Hispania rebus gestis, vsque ad Iesu Christi Seruatoris nostri natiuitatem, inuenire magno labore potui, quæ te precor candide lector, vt boni consulas.

Quomodo administrata sit Hispania à Natiuitate Christi vsque ad Gothos: & Catalogus Imperatorum qui imperauerunt Hispaniæ, donec à Gothis occupata est.

CAPVT XIII.

40

AT QVÆ ad hunc quidem modum per Consules, Proconsules & Prætores administrata est Hispania, vsque ad natalem Christi salutiferum. Postea quoque eandem fere administratæ Hispaniæ rationem inuenio, prope vsque ad tempora Maximiniani & Diocletiani Imperatorum. Nam & sub Tibetio Cæsare, L. Pisonem citerioris Hispaniæ Prætorem lego apud Cornelium Tacitum, & in ff. tit. de abigeis, Diui Adriani Augusti rescriptum ad Consulem Bæticæ, atque ad l. Corneliam de Sicariis, eundem Imperatorem Ignatii Taurini Proconsulis Bæticæ factum reperio comprobasse. Inuenio & Præsidem Hispaniæ Menium Probum, ff. de interdictis & relegatis: sed hoc nomen generale erat, & ad omnes qui prouincias regebant, quocunque ordine aut titulo censerentur, pertinebat, sicut docetur in titulo de officio præsidis. Strabo autor est, suo tempore (vixit vero temporibus Augusti & Tiberii) Bæticam plebi attributam fuisse, ad quam mitteretur Prætor, qui Legatum haberet & Quæstorem: reliquam Hispaniam Cæsaris fuisse, ad quam duos Legatos mitti solitos, Prætorium, & Consularem: Prætorium, qui alterum secum Legatū habebat, Lusitanis Bæticæ vicinis ad Durium vsque ius dixisse: quod reliquū esset Hispaniæ, Prætori siue Legato Consulari subditum fuisse, haud indignum habenti exercitum, tribus ordinibus ac tribus Légatis instructū, quorum vnus cum duobus ordinibus trans Durium Callaicos, Astures & Cantabros, alius alteram Hispaniæ citerioris maritimam partem, tertius interiorem prouinciā seruabat, & in pace atq; Italica viuendi forma continebat,

nebat, adeo ut etiam togata subinde veste vterentur. Imperatorem in oris maritimis, maxime ad Carthaginem & Tarraconem iurisdictionem agitare solitum, idque præcipue tempore hyberno. Nam æstiuo aliquam prouinciæ partem obire consueſſe, intuentem quæ emendationis indigerent. Et hæc quidem tempore Strabonis. Sed poſterius, Imperatoribus omnia ſibi vendicantibus, prouinciæ quoque ipſorum arbitrio ac nutu adminiſtrata ſunt, neque ſemper eodem modo. Namque Hiſpania, primis illis Imperatoribus regnantibus, in duas etiam tum diuiſa prouincias, poſtea vna tantum prouincia facta, & per vñ recta, ſed quæ varios haberet legatos & tribunos. Circa tēpora Maximiniani & Diocletiani per Comites cœpta eſt regi, quos ſi abeſſe prouincia quacunque de cauſa contingeret, per vicarios regebatur: ut ex variis titulis Codicis Iuſtiniani conſtat, vbi reperimus 10 Seuerum Comitem Hiſpaniæ, tit. de fide inſtrumentorum, l. 14. & tit. de Seruis fugitiuis, lex eſt, nempe ſexta, Imperatoris Conſtantini ad Tiberium Comitem Hiſpaniæ. Qui Tiberius videtur ex vicario factus Comes Hiſpaniæ. Nam in eodem Codice de Donationibus ante nuptias, lex eſt eiſdem Imperatoris ad Tiberium vicarium Hiſpaniæ. Sed & in tit. de acquirenda & retinenda poſſeſſione, lex eſt A A. Arcadii & Honorii, ad Petronium vicarium Hiſpaniæ. Poſtremo vero tempore Gothorum, quæ portio Hiſpaniæ Romanis obtemperabat, per Duces & Præfectos adminiſtrata eſt: quanquā ea ſane per exigua pars erat, nimirum maritima Carthaginenſis prouinciæ, & Cantabriæ, atque Aſturiarum pars, ut ex ipſo Chronico conſtabit. Nunc vero ponamus catalogum eorum Imperatorum qui 20 totius Hiſpaniæ imperium habuerunt, quorū merito primus numeratur Auguſtus, quippe qui primus, deuictis Cantabris & Aſturbus, imperiū totius Hiſpaniæ Romanis dedit, à quo tempore catalogi noſtri initium faciemus.

1	Octavius Auguſtus an. 36. nempe à domitis Cantabris & Aſturbus.	25	Gordianus an. 6.
2	Tiberius an. 23.	26	Philippus an. 7. Sulpitio & Iſidoro tantum 6.
3	Caius Caligula an. 3. men. 10. dies 8. ut ait Suetonius.	27	Decius an. 1. men. 3.
4	Claudius an. 13. men. 8. dies 20.	28	Gallus & Voluſianus an. 2. men. 4.
30 5	Nero an. 13. men. 8. dies 14.	29	Valerianus & Gallienus an. 15.
6	Galba men. 7.	30	Claudius an. 1. men. 9.
7	Otho men. 3.	31	Aurelianus an. 5. men. 6.
8	Vitellius men. 8.	32	Tacitus men. 6.
9	Veſpaſianus an. 10. dies 10.	33	Probus an. 6. men. 4.
10	Titus an. 2. men. 2. dies 20.	34	Carus cum filiis an. 2.
11	Domitianus an. 15. men. 5.	35	Diocletianus & Maximinianus an. 20.
12	Nerua an. 1. men. 4.	36	Galerius an. 2.
13	Traianus an. 19. men. 6. Secundum aliquos an. 20.	37	Conſtantine an. 30. men. 10.
40 14	Adrianus an. 21. Alii tribuunt illi an. 20.	38	Conſtantine, Conſtantine, & Conſtans, an. 24. men. 5. dies 12.
15	T. Antoninus Pius an. 23. Bedæ & S. Iſidoro an. 22.	39	Iulianus an. 2. men. 8. Iſidoro & aliis an. 1. men. 8.
16	M. Antoninus an. 19. men. 1.	40	Iouinianus men. 8.
17	Commodus an. 13.	41	Valentinianus & Valens an. 13. men. 5. Aliis an. 14.
18	Helius Pertinax men. 6. Aliis tantum 85. dies.	42	Gratianus cum Valentiniano fratre an. 6.
19	Seuerus an. 18.	43	Valentinianus cum Theodoſio an. 7.
20	Antonin. Caracalla an. 6. Bedæ & Iſidoro 7.	44	Theodoſius cum filiis an. 3.
21	Macrinus an. 1. Alii addunt men. 2.	45	Arcadius cum Honorio an. 13.
50 22	M. Aurelius Antoninus an. 4.	46	Honorius cum Theodoſio fratris filio an. 16. aliis 15.
23	Alexander an. 13.		Horum annò primò Vandali, Alani, Sueui, tribus annis in Gallia exactis, Hiſpaniam inuadunt, Romanosque eiſ poſſeſſione exuunt.
24	Maximinus an. 3.		

De Vandalis, Alanis, & Sueuis.

CAP. XIII.

VANDALI, Sueui, Alani Scythicæ originis populi, atq; à Gothiſ pulſi ſuis ſedibus, è patria in Pannoniam, quam à Conſtantino acceperunt, inde euocati à Stilicone in Galliam tranſierunt: è Gallia metu Gothorum in Hiſpaniam ſe receperunt, qua poſt miſe-

randam duorum annorum stragem tripartito inter se diuisa, Vandali & Sueui Galleciam possederunt, Vandali Silingi Baticam, Alani Lusitaniam & Celtiberiam, quæ sola in Romanorum permanerat fide, & Reges habuerunt, eos qui sequuntur: Sueui Hermericum, Alani Athacem, Vandali Silingi Gundericum. Alani cum Rege suo Athace à Romanis, auxiliante Walia Gothorum Rege, ad internecionem pene cæsi, in Gunderici Regis fidem recepti, Sueuis se iunxerunt, neque postea Regem aut regionem propriam habuerunt. Vandali relicta Hispania metu Gothorum, decimo nono anno quam in eam venerant, in Africam concesserunt. Ex quo tempore duo in Hispania regna fuere, Gothorum & Sueuorum: pars tamen aliqua, nempe Celtiberia, Romanis parebat, quam Gothi paulatim carpentes, tandem imperio suo totam adiunxerunt.

De Gothorum & Sueuorum Regibus.

C A P. XV.

GOTHORVM historiam vsque ad captam ab Alarico urbem Romam, elegantissime pariter atque eruditissime redegit in compendium Ioânes Ludouicus Viues, & doctissimis suis in libros Diui Augustini de ciuitate Deicommentariis præposuit. Nos ea tantum hic ponemus, quæ sunt instituto nostro necessaria. Gothos Scythiæ populos esse, & eos qui olim Getæ appellati sunt, apud quos Ouidius exulasse se scribit, multi volūt. In hac opinione sunt D. Hieronymus in quæstionibus super Genesin, Paulus Orosius libro 1. c. 20 16. D. Isidorus, ipse etiam Claudianus, qui bellum quod Stilico contra Alaricum Gothorum Regem gessit, Geticum appellat. Sidonius quoque Apollinaris passim Gothos Getas appellat. Sunt tamen qui Gothos longissime à Getis distare contendunt, quippe Sarmatis interiectis & mari Sarmatico siue Gothico. Vt ut est, hi populi Romanis prouinciis sæpe graues & infesti, à multis Romanis Imperatoribus cruentis attriti fuere præliis, sed à Constantino Magno tanta clade affecti, ut per multos annos cogerentur agere quietem. Postea tempore Valentis Imperatoris, Gothi ab Hunnis, qui & ipsi Scythiæ populi erant, sed immaniores, sedibus suis pulsi, supplices ab Imperatore petierunt, ut liceret sibi stipendiariis Po. Ro. Mysiam citra Danubium flumen incolere, fidem & auxilium suum aduersus reliquorum Scytharum incursus Po. Ro. polliciti. Quare impetrata, quum à Lupicino & 30 Maximo, qui Duumiri diuidendis agris missi erant, auare crudeliterque tractarētur, impatientes atque efferati tanta indignitate, cæsis Romanis ducibus & præsidio, Mysiam totam inuadunt, atque in Thraciam proximam transeunt, omnia ferro ac flammis late populantes. Quibus Valens Imperator cum iusto exercitu profectus obuiam, Romanis fuffis fugatisque ipse saucius, dum fuga sibi salutem quærit, in villula quadam viuus à Gothis iusto Dei iudicio crematur, ut suo loco dicemus. Impetus vero Gothorū qui iam Byzantium obsidione premebant, Valentiniani Augusti virtute paulisper retardatus est, vsque dum Theodosius ex Hispania accitus, & confors factus imperii, ita eos multis præliis fregit, ut supplices pacem petere coegerit. Tandem post mortem Theodosii, à Rufino & Stilicone, qui tutores Arcadio & Honorio relictī, alter sibi, alter filio imperium quærebant, 40 & ita demum se voti compotes fieri posse credebant, si reipublicæ statum quam maxime turbarent: ab iis, inquam, Gothi in Italiam contra Romanos acciti, magnum vbique terrorem fecerunt. Sed ea quoque re infelicitè cedente, tandem fraude Stiliconis Imperatori detecta, & pactis induciis, Gallias Hispaniasque ad habitandum obtinuerūt, quas Imperator infestantibus barbaris aliis, se retinere posse, desperabat. Quæ præterea de Gothīs dicenda erant, suis locis referentur. Illud tamen in præsentia omittendum non est, quod Gothi morte Regis sui Hermanarici, qui illis imperauit tempore Constantini Magni, in Ostrogothos & Vesogothos diuisi sunt, hoc est Orientales & Occidentales Gothos. Vesogothos Nicephorus Hypogothos appellat. Fuere præterea inter eos duæ illustrissimæ regięque familiæ: inter Vesogothos Balthi, à moribus sic vocati, ita enim apud eos ap- 50 pellantur audaces: inter Ostrogothos vero Amali, ab Amalo summo duce & Rege sic nuncupati. Vesogothi per Italiam in Galliam, inde in Hispaniam venere, atque in ea regnum per annos plus minus trecentos octoginta sex possederunt, donec à Mauris pene vsque ad vnum omnes deleti sunt. Ostrogothi vero Zenonis Imperatoris tempore in Italia regnare cœperunt. Sed quoniam Sueui per multos annos in Hispania diuisum à Gothīs regnum Galleciæ possederunt, catalogum Regum vtriusque gentis simul ponemus, initio factō ab Athanarico Gothorum Rege, sicut scriptores omnes Hispani faciunt, tametsi primus in Hispaniam venerit Athaulphus.

An. dom. Reges Gothorum in Hispania.

369. Athanaricus an.13.
 382. Alaricus an.28.
 411. Athaulphus an.6.
 416. Sigericus an.1.
 417. Wallia an.22.
 439. Theodoredus an.14.
 453. Thurismundus an.1.
 454. Theodoricus an.13.
 467. Euricus an.17.
 484. Alaricus an.23.
 507. Gesalaricus an.4.
 511. Theodoricus Italia Rex pro nepotē regnat in Hispania an.15.
 526. Amalaricus an.5.
 531. Theudius an.17.men.5.
 548. Theudisclus an.1.
 549. Aguilā an.5.
 554. Athanagildus an.14.
 Interregnum quinque mensium.
 568. Luiba siue Loyba an.1.
 569. Leonigildus an.18. Nam duo anni Luibæ Regis illi annūmerantur. Hunc Beda Leuigildū appellat more Gothorum, qui pro eo ponunt eu. Theodosius pro Theodosius, quod hodie quoque Lusitanis familiare est.

Reges Sueuorum in Gallecia.

408. Hermericus an.32.
 440. Rechila an.7.
 448. Rectarius an.9.
 457. Maldra an.3.
 460. Frumarius an.4.
 464. Remismundus, qui cum tota gente Ariana hæresi infectus fuit, in quo errore gens illa per annos fere centum perseuerauit, cuius temporis Reges non reperiuntur, quippe indigni, quorum nomina in animis hominum vigerent.

- An. dom.
 Theodimirus Catholicus an.6. 563.
 Miro an.13. 569.
 Eboricus an.2. 582.
 Andeca tyrannus 584.
 Sueuorum regnum deletum est tempore Leonigildi Gothorum Regis, postquam regnauerunt in Hispania annis centum septuaginta septem, ut autor est D. Isidorus. 585.

Reges Gothorum & Sueuorum.

- Recaredus primus Gothorum Regum Catholicus an.15. 586.
 Loiba an.2. 601.
 Vitericus an.7. 603.
 Gundemirus siue Gundemarus an.7. 610.
 Sisebutus Rex Christianissimus annis octo, mens. sex. 612.
 Recaredus, secundum alios mens. 3. secundum alios 7. Constantinus Phrygio dicit, quod anno uno mensibus quinque. 620.
 Cintila, qui primus Hispania monarchiam habuit Romanis in totum pulsus 10. 621.
 Sisenandus an.5. 631.
 Cintila an.6. 636.
 Tulcas an.2. 642.
 Cindasvunthus an.6. 644.
 Reccesvunthus an.24. 650.
 Bamba, alius dictus Wamba. an.8. Aliis an.9. 672.
 men.1.
 Eringius, alias Eruigius an.7. 682.
 Egica, alias Egipsa an.15. 689.
 Vitiza an.9. 704.
 Rodericus regnauit an.3. sed duos simul cum Vitiza, vnum tantum per se. Hoc Rege antiquissima Gothorum nobilitas ab impuris Mauris extincta est. 713.

Catalogus Regum Legionensium & Castellæ, à Pelagio vsque ad tempora nostra.

CAP. XVI.

ACCEPTA tam insigni calamitate, quæ in montes Asturiæ confugerant Christianorum reliquiæ, Pelagium ex Regio Gothorum sanguine, recuperandæ Hispaniæ diuina clementia seruatum, Regem consalutarunt anno quinto post excidium Hispaniæ, ut in duobus antiquissimis libris inueni, sed qui cladem illam Hispanicam anno domini septingentesimo duodecimo ponunt, secundum Isidorum Pacensem. Igitur regnum Pelagii ab anno septingentesimo decimo sexto auspicabimur. Regnauit igitur

716. 1 Pelagius an.19. Secundum aliquos 20.
 735. 2 Fasila filius eius an.2.men.6.
 737. 3 Alfonsus Catholicus an.19.men.1.die.1.
 756. 4 Froila an.11.men.5.dies 20. Secundum alios an.13.
 767. 5 Aurelius, Alfonsi Catholici filius an.6.men.6.
 774. 6 Silo an.9.men.1.die.1.
 783. 7 Mauregatus an.5.men.6.
 789. 8 Veremundus an.3. Secundum alios 2.
 791. 9 Alfonsus II. cognomento Castus an.41.
 Sed anni Mauregati & Veremundi Alfonsi Casto adscribuntur.

- 10 Ramirus vel Ranimirus an.6.men.9. 824.
 11 Ordonius an.10. 831.
 12 Alfonsus III. cognomento Magnus an.46. 841.
 13 Garcias an.3. 887.
 14 Ordonius II. an.8.men.6. 290.
 Hoc tempore Castella per Comites regebatur, quos hic Ordodius interposita fide publica euocatos ad se, necari iussit. Quam perfidiam Castellani inique ferentes, e gente sua iudices duos elegerunt, quorum alter iuri dicundo, alter bellicis rebus præesset. Fuerunt ii, (tis Numinus Rasura, auus Ferdinandi Gūdisalui Comi-

- An. dom.* Latinus Calvus, abauus Roderici à Biuar, qui Cidus dictus est. Alii Flauium Caluum appellant.
898. 15 Froila II. an. 1. men. 2.
899. 16 Alfonsus IV. an. 5. men. 7.
905. 17 Ramirus siue Ranimirus II. an. 19. men. 2. Hoc tempore Ferdinandus Gundisaluus rerū potitus est in Castella, & primus Comes fuit.
924. 18 Ordonius III. an. 5. men. 6.
- 19 Ordonius IV. cognomento Malus. Huic nulli dantur anni.
929. 20 Sanctius Crassus an. 12.
941. 21 Ramirus siue Ranimirus III. an. 25. Huius anno primo mortuus Ferdinandus Gundisaluus, Castella Comes, cui successit Garfias Ferdinandus filius.
966. 22 Veremundus II. an. 17.
983. 23 Alfonsus V. an. 27. Huius tempore Regis mortuus est Garfias Ferdinandus, secundus Castella Comes, cui successit Sanctius Comes.
1010. 24 Veremundus III. an. 10.
- 25 Hoc Rege Legionē sibus imperante, per mortem Sanctii Comitis, dominium Castella hereditario iure ad Sanctium Maiorem Nauarra Regem, qui Sanctii Comitis filiam uxorem duxerat, translatus est. Is se non Comitem, sed Regem Castella scripsit. Atque ab eo tempore Castella regio titulo semper & merito decorata est. Huic regi, quia filius eius Ferdinandus, ipso adhuc superstite, regnavit in Castella, per annos duodecim, nulli hic assignantur anni. Quē cum quatuor haberet filios, Ferdinandum reliquit Castella Regem.
1020. 26 Occiso Veremundo Ferdinandus Magnus Castella Rex, Legionensē quoque regnum propter uxorem suam Veremundi sororem (nam ille sine liberis decessit) consequutus est, & regnavit an. 40. Quanquam inueni in Chronicis quibusdam per antiquis, quod annis 46. & mensibus. 6. Hic sub mortem tribus filiis regna sua diuisit, deditque Sanctio nati maximo regnū Castella, Alfonso regnum Legionis & Asturiarum, Garfia regnum Gallecia cum Portugallia.
1060. 27 Sanctius II. huius impatiens regnorum diuisionis, altero fratre pulso, altero in vincula coniecto, regna ipsorum occupauit: regnavit sex annos, occisus per fraudem à Vellido proditore.
1066. 28 Alfonsus VI. frater Sanctii, an. 43. Hic Toletum Christianis restituit.
- 29 Vrraca filia Pegis Alfonsi, cum marito Alfonso Rege Aragonum, an. 4. sed ii Alfonsi septimo attribuuntur.
1108. 30 Alfonsus VII. dictus Imperator Hispania, nepos ex filia Alfonsi VI. an. 51. Huius morte rursum separatū est regnū Legionis à regno Castella. Nam duos reliquit filios, Sanctium & Ferdinandum. Quorum
1159. 31 Sanctius III. cognomento Desideratus, fuit Rex Castella anno vno.
- 32 Ferdinandus II. Legionis, an. 31.
- 33 Alfonsus VIII. Sanctii III. filius, regnavit in Castella an. 53.
- 34 Alfonsus IX. Ferdinandi secundi filius, Rex Legionis an. 8.
- 35 Henricus Alfonsi VIII. filius, tegula casu occisus apud Palentiam, regnavit in Castella an. 2.
- 36 Ferdinandus III. Alfonsi IX. filius, utroque regno Castella & Legionis potitus est an. 35. Hic Cordubam & Hispalim Christianis reddidit, & Sanctus habetur, ac multis miraculis clarus.
- Ab hoc tempore regnum Castella & regnum Legionis perpetuo unita fuerunt.
- 37 Alfonsus X. an. 32. Hic fuit electus Imperator Romanorum.
- 38 Sanctius IV. an. 11.
- 39 Ferdinandus IV. an. 15. Hic dicitur mortuus dicto sibi die à duobus, quos iniuste iusserat tantquam homicidiū reos occidi. Alii morte fatali defunctum asserunt.
- 40 Alfonsus XI. an. 40. Hic potitus est celeberrima victoria, auxilio Alfonsi Portugallia Regis socii sui ad flumen Salatum, contra infinitas Barbarorum copias.
- 41 Petrus cognomento Crudelis, an. 19. Hic à fratre Henrico occisus est.
- 42 Henricus II. an. 10.
- 43 Ioannes an. 11. Hic dum inconsulte rem gerit, & prudentiorum consilio parere recusat, memorabili victoria fusus est à Lusitanis. tandem Compluti casu equi oppressus fato concessit.
- 44 Henricus III. an. 16. Dictus est Valetudinarius.
- 45 Ioannes II. an. 47.
- 46 Henricus IV. an. 20. men. 4. dies 22.
- 47 Isabella & Ferdinandus V. an. 30. Hi Reges vere Catholici, expugnato regno Granatensi, Sarracenos Hispania penitus exterminarunt: Iudeos vel Christum agnoscere, vel regnis suis exulare coegerunt: Mauros quoque qui ex Granatensi bello remanserant, vel ad fidem Christianam reduxerunt, vel Hispania cedere compulerunt: contra eos qui fidem Christo in baptismo datam non seruarent, aut alio quouis modo ab orthodoxa fide aberrarent, sancta Inquisitionis officium instituerunt, atque alia quamplurima gesserunt perpetua recordatione dignissima, quæ suis locis declarabuntur. Per hos regnum Aragonia, Valentia, Sicilia, ac Neapolitanum cum aliis quæ ad Ferdinandum hereditaria successione pertinebant, regno Castella & Legionis iuncta sunt, & etiam regnū Granata, quod ipsi à Sarracenorum tyrannide vindicauerunt.
- 48 Philippus Archidux Austria Caroli V. Imperatoris

- An. dom. ratoris pater an. 2. Hic Comitatum Flandria cum reliquis ditionibus regno Castella uniuit, & immatura morte præreptus, magnū sui desiderium omnibus reliquit.
1506. 49 Rursus Ferdinandus V. Rex Aragonum & utriusque Sicilia, regnat in Castella pro Carolo nepote suo, simul cum Ioanna filia sua, Philippi Regis uxore an. 10. Quo temporis interuallo regnum Nauarra vi bellica expugnatum regnis Castella sociauit.
1516. 50 Carolus Romanorum Imperator, eius nominis quintus, semper Augustus, regnis Castella, Legionis, Aragonia, Nauarra, Valentia, Grana-

ta, & reliquis inauguratus, regnat iam in Hispania trigesimum quintum annum. Quem Dominus Deus ad commune Hispania & totius Christiana Reipub. commodū per multos annos seruare dignetur incolumē, simul cum Principe Philippo filio, regnorū ac ditionum omnium successore designato.

Nonē supra quadraginta numerauimus Legionis & Castella Reges, quorum viginti tres solū fuerūt Reges Legionis & Asturiarū: quatuor in Castella sola regnauerūt: reliqui utroque regno potiti sunt.

Catalogus Regum Nauarra.

CAP. XVII.

SICUT Christiani, qui à clade illa Hispaniæ miseranda reliqui in montes Astutiarum se contulerant, Pelagium Regem salutauerant: sic qui ad iuga montis Pyrenæi salutis ergo se receperant, Garciam Ximenium, Gothici generis nobilem virum, communi consilio Regem dixerunt. A quo Reges Nauarra & Aragoniæ descendunt.

716. 1 Garcias Ximenius, qui dictus est rex Supraboram (vulgo Sobrarbe) Hic cum sexcentis equitibus (non n. plures habebat) multas magnasq. in Sarracenos strages edidit, magnamq. Nauarra partē Christianæ religioni restituit. regnauit an. 42.

758. 2 Garcias Ennicus, & ipse multis aduersus Mauros felicibus præliis insignis an. 44. Hic se appellauit Regem Pompelonensem, à Pompelone ciuitate quam Mauris ademit.

802. 3 Fortunius Garcias an. 13. Hic ducta uxore Galindi, Aragoniæ Comitissæ filia, Comitatus Aragonia titulum accepit.

815. 4 Sanctius Garcias an. 20. Hic à Mauris in prælio occisus sine herede decessit.

Hic oritur magnus scrupulus ex varietate eorum qui de rebus scripserunt Nauarra, dum Marinæ Siculus affirmat, Nauarram iterum à Mauris occupatam, in illorum fuisse potestate vsq. ad tempora Caroli Magni, hoc est annum Domini 912: sed Gallorū annales mortem Caroli Magni ponunt an. 814. ut Marinai sententia penitus videatur explodenda. Frater Galbertus Fabritius, qui vitas scripsit Regum Aragoniæ, ait inter Sanctium Garciam & Ennicum Aristam, nullum intercessisse tempus. Sed hic rursus sibi non constat, dum Fortunio Garciæ alibi tribuit an. 20. alibi 13. D. Martinus ab Azpilcueta doctor Nauarrus, & iuris Pontificii in Academia Conimbricensi professor primarius, vir multis nominibus mihi obseruandus, misit ad me catalogum Regum Nauarra, missum sibi à D. Francisco à Lodosâ Nauarro, viro antiquæ nobilitatis & harū rerum peritissimo, qui in oppido quodam (Pōtem Regiæ appellant) Reges omnes Nauarra cum suis insignibus in atrio adium suarum, quas illic extruxit superbissimas, eleganter habet de-

pictos. Is vero in eo Catalogo affirmat, mortuo Sanctio Garcia interregnum fuisse quatuor annorum, dum mitterent, qui decretum adferret Summi Pōtificis, & leges quibus uteretur Nauarra, regnū interim administratū per XII. viros regia potestate & autoritate.

- 5 Ennicus Arista vnctus & coronatus Rex, primus appellatus est Rex Nauarra, & ab eo reliqui omnes. Regnauit an. 31. aliqui tamen dāt illi 20. annos.

- 6 Garcias Eniegus an. 30. secundū aliquos. Alii nonē annos detrahunt, & vnum a regini regnasse scribunt, quos ego sequendos arbitror. Hic à Mauris in prælio occisus fuit. Rursus aiunt fuisse interregnum octodecim annorum, dum educaretur Sanctius Auarca, qui exemptus vtero matris à Mauris lancea perfoſa, à nobili quodam fuit educatus. Sed nos nullum annorū interuallum ponimus. Nam anni huius interregni Sanctio adscribendi sunt, vt constet annorum numerus.

- 7 Sanctius Garcesus Auarca, an. 36. Hic à peronibus, calceamētū genere, quo puer utebatur (Hispani Auarcas appellāt) ita cognominat⁹ est.

- 8 Garcias Tremulus, an. 35. 927.

- 9 Sanctius Maior, an. 54. 962.

- 10 Garcias Sanctii Maioris filius, an. 51. 1018.

- 11 Sanctius Garcias, an. 7. secundum opinionem quorundam. 1069.

- 12 Sanctius Ranimirus, an. 18. Fuit hic secundus Rex Aragonum. 1076.

- 13 Petrus, an. 14. Hic fuit 3. Rex Aragonum. 1094.

- 14 Alfonsus, an. 18. Fuit hic 4. Rex Aragonū. 1108.

- 15 Garcias Ranimirus, siue Ranimirus, an. 25. Mortuus ex casu equi. 1126.

- 16 Sanctius Sapiens, an. 44. 1151.

- 17 Sanctius Fortis, an. 40. 1195.

- 18 Tibaldus, an. 19. 1235.

- An. dom.* 19 *Tibaldus II. gener S. Lubouici Regis Francia,*
 1254. *an. 17. Iacobus Meyerus Theobaldum appel-*
lat, & dicit apud Tunetem cū Isabella, S. Lu-
douici filia, peste extinctum esse.
1271. 20 *Henricus, an. 3.*
1274. 21 *Philippus Pulcher, qui & Rex Gallia, an. 36.*
1316. 22 *Ludouicus Vtinus, Rex etiam Gallia, an. 9.*
Nam, ut ait Robertus Gaguinus, viuo patre,
per matris obitum coronatus est Pompelone, &
appellatus Rex Nauarra.
1319. 23 *Philippus Lōgus, & ipse Rex Gallia, exclusa*
filia Ludouici Vtini, ad quam iure hereditario
regnum redibat: atq; ex eo tempore dicunt a-
pud Gallos filias non esse heredes regni: regna-
uit an. 6. vel secundū annales Gallorū, quinq;.
1325. 24 *Carolus Pulcher, Rex etiam Gallia, an. 6. se-*
cundum annales Gallorum.
1331. 25 *Philippus III. nomine uxoris sue Ioāna, qua*
filia erat Ludouici Vtini, an. 15.
1346. 26 *Carolus II. an. 37. Sed hic anno demū 1350.*
per mortē matris regnare cæpit, ut ex Chroni-
cis Caroli Principis Nauarra constat.
1386. 27 *Carolus III. an. 39.*
1415. 28 *Ioannes, Ferdinandi Aragonū Regis filius,*
& Ferdinādi Regis Catholici pater, an. 40. cū
- hoc regnauit Carolus filius post mortē matris, An. do.*
rebellis patri.
- 29 *Gastonus Comes Phoxensis, dies 15.* 1479.
- 30 *Phæbus an. 2. Forte vsque ad eum diem sub a-* 1481.
lienatutela vixit.
- 31 *Ioannes Labritensis coronatus est Pompelo-* 1494.
ne. Nam Catharina cū qua regnum dotale ac-
cepit, ad eum vsq; diem sub tutela matris fue-
rat, ut ex Antonio Nebrissensē apparet. Cui re-
gnum à Rege Ferdinādo legitimis de causis ad-
emptum est, anno 1512.
- 32 *Ferdinādus Rex Catholicus, auus maternus* 1512.
Caroli Imperatoris, an. 4.
- 33 *Carolus Imperat. semper Augustus, cui Deus* 1516.
Opt. Max. vitam incolumem quam diutissime
prorogare dignetur.
Itaq; tres & triginta fuerunt Nauarra Re-
ges, quāquam quatuor illi primi non sint dicti
reges Nauarra, sed Suprarborū & Ripagortia.
Nauarram, siue, ut alii appellant, Nauariam
(ut hoc quoque obiter annotemus) Antonius
Nebrissensis à cāporum planicie dictam putat.
Nam cāporū planas areas Hispani Nauas ap-
pellant. Hos tempore Gothorum Ruccones ap-
pellatos affirmant.

Catalogus Regum Aragoniæ.

CAP. XVIII.

A R A G O N E N S E S à Tarraconensibus corrupto vocabulo dici, non inerudite opina-
 tur doctissimus Antonius Nebrissensis, neque immerito somnium censet, quod nō
 nulli de Aragonē fluuiō, & ara Herculis, ac ludis agonalibus speciose finxerunt. Nam si
 vocabulum Aragoniæ tam antiquum esset, mirum ni apud antiquos scriptores inueniret-
 ur. Inuenio quidem in conciliis & decretis Pontificum epistolam Hormisdæ Pape ad Sa-
 cratium Aragonum Regem, sed viri eruditi consulti à me, responderunt non satis fidendū
 titulis illius libri, alioqui vere aurei. Præterea in antiquis Hispanorum scriptorum monu-
 mentis aliqui pro Ruccones legūt Aragonēs, & pro Aregiam Aragoniam: sed ne hoc qui-
 dem tanti est, ut fidem facere debeat. Proinde Antonio Nebrissensī hætenus accedo, ces-
 surus, si quis melius aliquid afferat.

1013. 1 *Aragonum primus Rex omnīū calculis nū-*
meratur Ranimirus, pietate singulari in nouer-
cam celebris, Sancti Maioris filius, qui quibus
meritis eo regno sit potitus, suo loco dicemus.
regnauit an. 40.
1058. 2 *Sanctius an. 36. qui fuit etiā Rex Nauarra.*
1094. 3 *Petrus, qui fuit & Nauarra, an. 14. Hic im-*
petrauit ab Urbano Papa decimas, & ius pa-
tronatus, ut vocant, Ecclesiarum Nauarra.
1108. 4 *Alfonsus, Petri frater & heres, an. 18.*
1126. 5 *Ranimirus Alfonsi frater, ex monacho Rex,*
an. 19. ut aiunt. Hic memorabile exemplum
edidit in regni sui proceres qui ipsum tāquam
monachū paruipēdebāt. Sunt qui affirmēt il-
lum filia sua Raimundo Berēgario Barcinonis
Comiti desposā, ad institutū monasticū rediisse,
ac prpterea fortasse numerus annorum non
respondet.
1145. 6 *Raimundus Berēgarius decimus Comes Bar-*
cinonis, nomen Petronilla cōiugis suæ obrinuit
- regnum Aragonia, regnauit an. 32. Per hūc*
Comitatus Barcinonensis iūctus est regno A-
ragonia. Hic quamdiu vixit, Principem se ap-
pellauit Aragonum, non Regem: ita enim in
conditionibus matrimonii conuenerat.
- 7 *Alfonsus II. secundus Raimūdi filius, an. 34.* 1169.
- 8 *Petrus II. Alfonsi filius, an. 10. tametsi dicūt* 1203.
quod 17. sed numerus annorum nō respondet.
Hic à Papa Innocentio 3. Roma coronatus est,
& priuilegium obtinuit, ut successores sui Cæ-
sarAugusta coronarentur ab Archiepiscopo
Tarraconensi.
- 9 *Iacobus an. 62. mens. 9. dies 9. Hic Baleares* 1213.
insulas, & regnū Valentia ac Murtia à Mau-
ris recepit. Constantinus Phrygioponit anno
1241. sed fallitur.
- 10 *Petrus III. an. 9. Hic per mortem Manfre-* 1276.
di soceri fuit primus regū Aragonia R. Sicilia.
- 11 *Alfonsus III. an. 6.* 1286.
- 12 *Iacobus II. an. 35.* 1292.

- An. dom. 13 *Alfonsus IV. cognomento Benignus, an. 8.* 17 *Ferdinandus cognomento Honestus, frater An. dom.*
 1327. 14 *Petrus IV. cognomento Ceremoniosus, an.* *Henrici Regis Castella, cognomento Valetudi-* 1410.
 1331. 51. *Hic obiit citatus ad tribunal Christi à pro-* *narii, an. 5.*
curatoribus Ecclesie Tarraconensis, cuius pa- 18 *Alfonsus V. cognomento Magnanimus, 1416.*
trimonium tyrannice voluit usurpare. Cita- *Ferdinandi filius, primus Aragonie Regum*
tus est autem in sexagesimum diem, atq; ipso *Rex Neapolitanus, an. 42.*
vadimonii die obiit. de qua re suo loco copiosius 19 *Ioannes Nauarra Rex, frater Alfonsi, & 1458.*
Deo annuente dicemus. *pater Ferdinandi Regis Catholici, an. 20.*
 1387. 15 *Ioannes, an. 9. men. 4. Hic in venatu subito* 20 *Ferdinandus V. Rex Catholicus, an. 37. 1516.*
delapsus equo, seu (ut alii) mula, mortuus est. 21 *Carolus V. Imperator semper Augustus, qui 1516.*
Alii dicunt lapsu equi oppressum, confracta *hodie feliciter regnat, regnabitq; quandiu di-*
cervice, repente expirasse. *uinæ clementia placuerit.*
 1396. 16 *Martinus frater Ioannis, cognomento Hu-* *Numerantur hæcenus Reges Aragonie unus &*
manus, an. 14. *viginti.*

Catalogus Regum Portugallie.

C A P. X I X.

PORTUGALLIAM primum dedit Ferdinandus Rex cognomento Magnus, cum titulo regio filio suo Garfiaz, simul cum Gallecia: quem Garfiam, Sanctius frater diuisionem regnorum agre ferens, bello captum in vincula coniecit, & dominium ipsius inuasit. Sed, occiso Sanctio, Alfonsus rex eius nominis sex us, is qui Toletum a Sarracenorum fædo dominatu aueruit, fratrum suorum regnis omnibus potitus, aliquanto post filiam suam Tarasiam Henrico Comiti deipondit, eiq; prouinciã Portugallie dotalem dedit, cum titulo Comitatus. Erat hic Henricus, ut aiunt Lusitani, Hungarus: ut Castellani, Constantinopolitanus. Sed Iacobus Meyerus, rerum Flandricarum scriptor diligentissimus simul & eruditissimus, Lotharingum fuisse affirmat. Qui Constantinopolitanum asserunt, eo deceptos arbitror, quod cum Bisuntinus fuisse legatur, quæ ciuitas Burgundie Comitatus est metropolitana, olim Lotharingie attributa, byzantinum intelligunt, & Constantinopolitanum faciunt. Nam quæ nunc Constantinopolis dicitur, olim Byzantium appellata fuit. Quin & Sebastianus Munsterus in Cosinographia sua Lotharingum facit. Hic Henricus fuit Alfonsus sexto gratissimus propter insignem probitatē & rei militaris induitiam, rerumque in Portugallia potitus est vique ad annum Domini 1112.

1112. 1 *Henrico Comiti successit Alfonsus, Henrici filius. Hic ducem Portugallie se appellauit, vsus hoc titulo per an. 27. usq; ad memorabilem illam pugnam in agro Orichiensis contra Ismarium & alios quatuor Sarracenorum reges. Quod praelium commissurus, rex ab exercitu saluatus est. indignum enim videbatur, nisi rex aduersus tot reges bellum iniret. Regnavit postea annos 46. Hic totam fere Portugalliam, quantam nunc est, à Sarracenorum tyrannide liberavit. Reliqua suo loco.* *neruos Reipublicæ & 41. oppida Portugallie partim instaurauit, partim à fundamentis extruxit.*
 1185. 2 *Sanctius Alfonsi filius, an. 26. Hic quoque multis rebus aduersus Mauros præclare gestis celebratur.* 7 *Alfonsus III. an. 31. Hic interfuit illi memorabili praelio cum Alfonsus XI. rege Castelle, genero suo, quod gestum est contra Alibohacen regem Marrochiorum & de Benamarin, atq; alios 4. reges, in quo desiderata sunt quadringenta quinquaginta Sarracenorum milia, Christiani milites tantum viginti.* 1325.
 1211. 3 *Alfonsus II. an. 12. & hic multa præclara facinora in Mauros edidit.* 8 *Petrus. an. 10. men. 7. dies 18. Hic procuratores & causidicos è regno sustulit: acerrimus fuit scelerum vindex: dixit regem, quo die nulli benefecerit, regio nomine indignum.* 1357.
 1223. 4 *Sanctius II. an. 26. Sed duobus postremis rexit pro illo Portugalliam Alfonsus Comes Bononiensis, frater ipsius, iussu Innocentii III. summi Pontificis, apud quem Sanctius delatus fuit, quod animo esset nimis omisso in administratione regni.* 9 *Ferdinandus, an. 16. men. 9.* 1367.
 1247. 5 *Alfonsus III. Comes Bononiensis, & ex administratore rex Portugallie, an. 32. Hic ducta uxore Beatrice, filia Alfonsi X. regis Castelle, regnum Algarbiorum in dotem accepit.* 10 *Ioannes filius regis Petri, sed illegitimus, ex Magistro militia ordinis Cisterciensis de Aunys, declaratus rex Portugallie, auxilio Nonni Aluari Pereira, regnum Portugallie à Castellanis iam pene nobiliū defectione possessum recepit. Regnavit an. 50. & Septam Africa ciuitatem Mauris ademptam, Lusitanis dedit.* 1383.
 1279. 6 *Dionysius, an. 46. Hic agricolas appellauit* 11 *Eduardus, an. 5. Huius ex filia Leonora repositus extitit Maximilianus Augustus.* 1433.
 12 *Alfonsus V. an. 43. Hic primus Africanum titulum meruit, multis magnisq; in Africa victoriis* 1438.

- An. dom.* *positus, & merito regum omnium dici maximus poterat, nisi in auspiciis coniugium fecisset ultima regni ipsius minus prospera.*
1481. 13 *Ioannes II. an. 14. men. 2. Rex magnanimus, sed nobilitatem parum habuit propitiam. Huius etiam hodie corpus integrum esse affirmant qui viderunt, in monasterio Victorienſi, quod vulgo dicitur Bathalha.*
1495. 14 *Emanuel, nepos Regis Eduardi ex filio Ferdinando, an. 26. Hic Iudeos & Sarracenos regno suo exterminavit, nisi qui fidem Christianam amplectebantur, & alia plurima gessit memoratu dignissima, quæ suis locis declarabuntur.*
- 15 *Ioannes III. Hic hodie feliciter regnat, quietis ac tranquillitatis regni sui studiosissimus, religionis monastica instaurator vigilantissimus, studiorum ac bonarum artium fautor benignissimus. Eum cum Catharina coniuge serenissima, & Ioanne filio Rege designato, quæ diutissime regno suo Dominus Deus servare dignetur incolumem.*
- An. dom.* 1521.
- 10

Catalogus episcopatus Hispaniæ, tempore Romanorum & Gothorum.

C A P. X X.

ENumeratis ad hunc modum, quotquot hætenus tota Hispania regnasse leguntur, Regibus, operæ precium mihi facturus videor, si antiquos episcopatus Hispaniæ breuiter recenseam, qui à temporibus Romanorum & Gothorum extiterunt: propterea quod hoc tum gratum lectori, tum etiam utile futurum censeam restituendis multis locis, qui in antiquis conciliis harum rerum ignorantia leguntur mire deprauati. Laboravi in hac re supra quam quisquam facile credat, neque tamen mihi per omnia satisfeci, propterea quod volumen conciliorum Hispaniæ & decretorum, ut à diuo Isidoro & eius successoribus descriptum fuit, ad manum habere non potui. Nam in editis conciliorum voluminibus ea tantum ex conciliis Hispaniæ leguntur, quæ ad communem ecclesiasticæ disciplinæ institutionem faciebant, relictis iis quæ ad Hispaniam peculiariter pertinebant. Hæc vero res adeo mihi cordi fuit, ut si vitæ meæ rationes paterentur, non inuitus totam Hispaniam peragraturus fuero, ad excutiendas ecclesiarum cathedralium & antiquorum monasteriorum bibliothecas. Sed erunt alii fortasse, qui ampliore præditi ocio, provinciam hanc diligentius obibunt. Interim lector æquus & candidus hunc meum conatum boni consulat. Episcopatus vero, ut ex antiquis conciliis decerpsi, ordine alphabetico ponendos censui. Et primus quidem

ABDERTANVS, pro quo mendose in conciliis impressis Ablritanus legitur. Ciuitas est Baticæ maritima, non procul Charidami promontorio. Aliqui arbitrantur esse eam, quam hodie Almeriam appellant. Gerundensis ait esse eam, quæ hodie Vera dicitur. Sed priorem opinionem plures sequuntur. Episcopatus antiquissimus, cuius primus Episcopus sanctus Ctesiphon, beati Iacobi Apostoli discipulus, ut suo loco dicemus.

Accitanus. Acci ciuitas est regni Granatensis, quam hodie appellant Guadix. Huius ciuitatis episcopus fuit S. Torquatus, beati Iacobi apostoli discipulus. Huius quoque ciuitatis episcopus Camerinus interfuit Concilio Eliberitano, quod tempore Constantini Magni celebratum est. Hic episcopus erat provinciæ Carthaginensis.

Adensis. Huius fit mentio in tertio concilio Toletano, ubi tamen in margine notatum est, alios codices habere Addianensis. Adebam ponit Ptolemæus in Tarraconensi provincia non procul Dertosa. Aliud hic non habeo quod dicam, nisi forte mendosum sit pro Dianensis.

Agabrensis. in Batica est Agabra, vulgo Cabra. Nunc non habet episcopum.

Agathensis. Hic est provinciæ Narbonensis. Nam illius quoque provinciæ episcopi ad concilia Toletana conueniebant.

Agragensis. Huius episcopi mentio fit in secundo concilio Toletano, sed qui fuerit, hætenus ignoro. Agram D. Cyprianus in concilio Carthaginensi numerat inter episcopatus Africae. Nam inde in Hispaniam ad concilia veniebant, præcipue ex provincia Tingitana. Ego tamen suspicor deprauate Agragensis, pro, Agabrensis, vel potius Agathensis, selegi. quod ex subscriptionibus secundi & tertii concilii Toletani poterat astrui, nisi tot anni intercessissent. Nam utrobique Nibridius subscribit. qui in altero Agarensis, in altero Agathensis dicitur.

Arcobricensis. Arcobricam aliqui in Batica ponunt, & aiunt esse eam quæ hodie Arcos dicitur, caput ampli Ducatus. Sed Arcobricensis episcopatus in Tarraconensi provincia erat, in qua etiam Plinius & Ptolemæus Arcobricam ponunt, non procul Bilbili. Et Antoninus Pius inter Segontiam ponit & Bilbilim. Ut hoc credam, adducor concilio Toletano nono, in quo Arcobricensis episcopi mentio fit: quod mihi concilium, ut suo loco dicam, non generale totius Hispaniæ, sed provinciale Carthaginensis siue Toletanæ pro-

nae prouinciæ fuisse videtur. Præterea, quod in neutro Hispalensi concilio Arcobricensis episcopi mentio fiat. Erat & Arcobricensis Africae episcopus, vt ex conciliis Carthagenensibus constat.

Afindonensis. Hic in Bætica Hispalensem agnoscebat. Erat autem Afindum, quæ hodie Medina Sidonia dicitur, caput amplissimi Ducatus. Burgenfis tamen arbitratur esse quod hodie Xeritium dicitur, quam Gerūdensis Sisaponem dictam arbitratur. Hodie nō est episcopus Afindonensis, sicut nec Arcobricensis. Forte episcopatus ille Gades translatus. Nam episcopum Gaditanum in antiquis commentariis non reperimus.

10 Astigitanus. Hic quoque in Bætica Hispali suberat, nunc est Archidiaconatus Hispalensis ecclesiæ, nisi me fallit memoria. Astigi vrbs erat percelebris, & conuentus Po. Ro. hodie quoque non ignobilis, vulgo dicitur Eciia.

Asturicensis. Vulgo Astorga. Hodie quoque dignitatem retinet episcopalem. Tunc Bracarensem agnoscebat.

Auelensis, opinor legendum, Abulensis. Vulgo Auila, ciuitas & episcopatus celebrior, quam vt alicuius declarationis indigeat.

Augustæ. In Sardicensi concilio sic inuenio: Domitianus episcopus ciuitatis Augustæ. Qui concilia edidit, F. Petrus Crabbe Machliniensis, de Hispania intelligit. Sed de quâ vrbe intelligatur, non est interpretatu facile. Nam & Bracaram lego Augustam, & Asturicam Augustam, & Plinius ait Setabienses Augustanos appellatos. Ego tamen de Bracara intelligo, quæ peculiari quadam prærogatiua Augusta appellata est, vt ex Plinio constat: præsertim quum Florentinus episcopus Emeritæ eidem concilio interfuerit.

20 Aurienfis siue Aurisinus, hodie Orenfis in Gallecia, tunc Bracarenfi parebat, nunc Compostellanum agnoscit.

Aufonensis, Gerundenfi est in Cataloniae principatu, episcopus Vicensis siue Vicquensis.

Auxitanus. Vt ego quidem arbitror, Auxitanus scribitur, pro, Aucitanus. Erat autem Auca ciuitas supra Burgos, circiter viginti millia passuum, in monte Iubeda, qui hodie dicitur Saltus Aucensis, vt autor est Antonius Nebrissenfis. Hic erat sedes episcopalis, quæ tempore Alfonsi sexti, eius qui Christianis restituit Toletum, translata est in ciuitatē Burgensem, anno Domini millesimo nonagesimo septimo, autoritate Urbani 11. vt post Gerundensem annotauit F. Alfonsus Venerus. Aucæ vrbs vestigia cum nomine etiam hodie extant. Auxitanus episcopus præfedit, aut saltē primus subscripsit in concilio Eliberitano.

Auzensis Gerundenfi idem est, qui Aufonensis, nisi forte scriptū sit Auzensis pro Aucensis. Sic erit idem cum Auxitano.

BARCINONENSIS hodie quoque celebrior est, quam vt aliqua annotatione illustrari possit, ciuitas quæ titulos regum & Imperatorum illustrat.

40 Bassitanus. Bastetania Plinio regio est Hispaniæ citerioris, in qua est Osca. Huiuscemodi episcopatus hodie non extat. Bassitanus episcopus Eutychanus interfuit concilio Eliberitano.

Bastitanus. Bastetania Refendio est, quæ vulgo dicitur Baza in regno Murciae. Annotauit quoque Antonius Nebrissenfis siue filius suus, in lexico suo Geographico, Bastetanorum mentionem fieri in monumento quod est Carthagini nouæ. Nunc episcopum non habet.

Beterrenfis, Galliae est Narbonensis. Beterras enim non procul Narbona ponit Antoninus Pius.

Bigastrenfis. Huius fit mentio in concilio Toletano vndecimo: in margine tamen annotatur alibi Bistargensis, alibi Bigerrenfis legi. Quisquis est, videtur fuisse prouinciæ Carthagenensis.

50 Bigerrenfis. Bigerra Petro Antonio Beutero ciuitas est Hispaniæ, quæ hodie dicitur Beiar, caput amplissimi Ducatus, cuius Dux Illustrissimus D. Franciscus à Stuniga ab hinc annis, opinor, quatuor, ex hac vita decessit, vir præter antiquissima nobilitatis stemmata, multis virtutibus & etiam literarum studiis excultus. Cuius olim singularem erga me humanitatem Salmanticae expertus, nisi grata recordatione colam, merito ingratus audiam.

Bracarenfis. Aufonius Poeta qui circa tempora Diui Hieronymi scripsit, in catalogo vrbiū illustrium Bracaram, Emeritam, Cordubam, Tarraconem, quatuor præcipuas Hispaniæ ciuitates ponit. vnde colligimus, vsque ad tempora Gothorum, florentissimam fuisse Bracaram, non solum conuentu Romanorum, sed etiam sede metropo-

litana tantæ' autoritatis, vt quum S. Turibus Asturicensis episcopus iussu B. Leonis Papæ contra Priscillianistas Synodum totius conuocasset Hispaniæ, decreta concilii ad Baleonium Bracarensem miserint episcopum, tanquam quæ cuperent ipsius autoritate confirmari. Hæc etiam hodie cum Toletum de primatu contendit Hispaniæ, ob id, opinor, quod cum Toletum in potestate esset Maurorum, omnes Hispaniæ episcopi Bracarensem agnoscerent, quæ prima metropolitanarum ecclesiarum à Mahometistarum tyrannide liberata fuit. Ego certe professionem obedientiæ Mindoniensis, Asturicensis, Tudensis, Lamecensis, Olisiponenfis, Zamorensis, Auriensis episcoporum, Bracarenfi Archiepiscopo factam vidi, etiam post Toletum Sarracenis ademptum, & epistolam Alfonsi Hispaniæ Imperatoris ad Ioannem Bracarensem Archiepiscopum super confirmatione episcopi Lucensis, quum tamen nescio, an Compostella iam suum haberet Archiepiscopum. Bracarenfi ego me ciuitati, propter eximiam gentis humanitatem, qua me per triennium benignissime tractauit, & migrantem magno dolore, multisque lachrymis prosequuta est, deuinctissimum esse libenter profiteor. Illud non prætereundum silentio, quod in concilio tertio Toletano reperio duas subscriptiones Bracarenfis episcopi, quarum altera ad hunc habet modum: *Pantardus ec.ca. Bracarenfis metr. Galleciæ pro. episcopus, &c.* Altera vero sic: *Iulianus Bracarenfis ecc. episcopus subs.* Similiter inuenio duos episcopos Emeritenses, & nonnullarum item aliarum ecclesiarum. De qua re diu multumque cogitanti, hoc mihi venit in mentem, episcopos ecclesiarum catholicos à Leouigildo sedibus suis deturbatos in exilium, vt ex ipsis Chronicis & D. Gregorio constat, pro iis alios Arianæ hæreseos 20 defensores substitutos: postea vero catholicos ex testamento & mandato Leouigildi per Recaredum reuocatos, ac sedibus suis restitutos: illos qui intrusi fuerant, suspicor, postquam cum rege & regina & tota Gothorum nobilitate Arianam hæresin publice in concilio Toletano abiurauerant, & Catholicæ fidei professioni subscripserant, quemadmodum ex actis ipsius concilii multos fecisse certum est, in gratiam & episcoporum catholicorum communionem receptos, nomen retinuisse episcopi, & legitimis episcopis successores designatos. Quod vt ita credam, quarti concilii Toletani autoritate ducor, in quo Iulianus, qui in tertio, titulo Bracarenfis episcopi subscripsit, iam metropolitanum episcopum Bracarensem se appellat. Illud quoque manifestius, quod in tertio concilio Toletano, Beccila Lucensis episcopus qui inter abiuratores episcopos nomen suum profite- 30 tur, postea in eodem concilio inter Catholicos actis & constitutionibus concilii subscrit, quum tamen prius Pantardus Bracarenfis Ecclesiæ metropolitani episcopus, tam pro se quam pro fratre suo Nitigisio, ciuitatis Lucensis episcopo, subscribere se profiteatur. Idem de aliis intelligendum. Hæc mea est de hac re opinio, quæ si quibus non probabitur, per me non stabit quo minus suo quisque fruatur iudicio.

Britoleensis. Ciuitas erat in Portugallia Interamni, prope Vianam, quæ dicitur de Camigna, quæ Bracarensem agnoscebat metropolitanum episcopum. Eius adhuc extare vestigia mihi affirmavit Resendius noster. Illud certe ex Chronicis regis Alfonsi constat, quod episcopatus Britoleensis fuerit Tudensi conterminus.

Britonorum. Britoni Resendio iidem qui Britoleenses. Hæc ciuitas postea Maurorum 40 tyrannide liberata episcopum habuit, qui consecrationi Ecclesiæ B. Iacobi interfuit, vt patet ex Roderico Archiepiscopo Toletano. Quando vero fuerit vastata, ignoratur.

CÆSARAVGVSTANVS. Cæsaraugusta à Cæsare Augusto amplificata, quum prius Salubava vocaretur, autore Plinio lib. 5. cap. 18. Hæc tam copioso sanctissimorum martyrum sanguine respersa, imo vero sanctificata est, vt venerari magis quam laudare libeat. Episcopatus antiquissimus, cuius episcopum Felicem à sanctitate & orthodoxa fide laudat D. Cyprianus lib. 1. cap. 5. Huius ciuitatis episcopus Valerius interfuit concilio Eliberitano, & Costus Sardicensi. Cæsaraugusta tempore Ioannis XXI. Papæ, metropolitana dignitate merito donata est.

Calagurritanus. Calagurris, hodie Calahorra dicitur, ciuitas celeberrima ciue M. Fabio Quintiliano. Nunc episcopum habet D. Ioannem Bernardum, virum ob insignem vitæ integritatem & singularem eruditionem, editis iam libris celebrem, ea dignitate multo dignissimum, mihi olim in aula Isabellæ Augustæ cognitum. Huic quoque ciuitati quidam falso ciuem adscribunt sanctissimum Christi confessorem B. Dominicum, Prædicatorii ordinis autorem, quum ille non Calaguri natus sit, sed Calarogæ oppido Oxomensis diocesis. Affinitas vocum videtur errori locum dedisse. Pro Calarogæ, sciulus quispiam in breuiario Romano trium lectionum supposuisse videtur, Calaguræ.

Caliabrensis. opinor ita mendose legi, pro, Colibriensis, hodie Colimbriensis siue Conimbricensis dicitur, non tantum ecclesiæ cathedrali, sed etiam celeberrima Acade- mia in-

miainsignis. Illud tamen annotandum, in octauo concilio Toletano vtrunque reperiri, videlicet Colibriensem siue Caliabrensem, & Conimbricensem, ad hunc modum: *Celidonius Caliabrensis episcopus*, & paulo post, *Sisebertus Conimbricensis episcopus*. Quæ res adiuuat opinionem Resendii nostri, qui arbitratur Colibriam esse, quæ hodie Conimbrica dicitur, quam & D. Isidorus Colibriam appellat: Conimbricam vero, quæ hodie Condexa vetus, nihil habens præter antiquitatis vestigia. De qua re ipse Resendius aliquando latius in antiquitatibus Lusitaniæ.

Carcassonenfis, in prouincia est Narbonensi.

Carthaginensis. Hæc vsq; ad tempora Gothorum præcipua sedes fuit Hispaniæ, vt suo loco latius dicemus. Hodie nomen & dignitatem retinet episcopalem.

10 Castulonensis. Castulo ciuitas erat Hispaniæ primaria, cuius episcopus Annianus Sardicensi interfuit concilio, Hodie oppidum ignobile, dicitur Calsona, & seruat antiquitatis suæ vestigia, sed episcopo caret.

Catralaucensis. Huius ciuitatis episcopus Secundinus concilio interfuit Eliberitano. Catralauci Ptolemæo sunt in Lusitania Celtica. Quod præterea dicam, non habeo.

Cauritenfis. Hodie Coria in Lusitania.

Conimbricensis. De hac ciuitate quæ dicenda erant, in ciuitate Caliabrensi diximus. Conimbrica olim caput erat regni Portugalliæ.

20 Complutensis. Hodie Alcala de Henares, à fluuio Henari sic dicta, nunc episcopum non habet, sed Academiā nobilem & Ecclesiam collegiatā, cuius omnes canonici sunt Theologi. quod vtinam sit in aliis Hispaniæ ciuitatibus, saltem quæ Academias habent. Debet hoc Complutum maximo illi F. Francisco Ximenio, ordinis D. Francisci, Cardinali, Archiepiscopo Toletano, & Hispaniæ gubernatori. Sed de Compluto alias Deo adiuuante plura dicemus. Illud tantum non omittendum, errare eos qui Complutum Guadalaiarēses esse dicunt, quum Guadalaiarēses prius dicti sint Carraccenses. D. Isidorus Complutum dicit esse sexagesimo milliario à Toletō.

30 Cordubensis. Hic episcopatus antiquissimus est, & propter Osium episcopum celebratissimus. Ei hodie præest D. Leopoldus, Maximiliani Augusti filius. Corduba Colonia Patritia dicta, & Marcelli ædificium, vt inquit Strabo, sed cuius Marcelli, hætenus incertum. Ego arbitror illius qui tempore belli ciuilis inter Cæsarem & Pompeium, res in Hispania gessit, de quo in Commentariis Cæsaris. Vt hoc existimem, ea præcipue ratione adducor, quod ante illud tempus nusquā inueniamus Cordubæ mentionem, quod ego quidem meminerim, nisi apud Silium Italicum libr. 3. de secundo bello Punico, vbi sic inquit,

Nec decus aurifera cessauit Corduba terra.

Illud valde miror, T. Liuium in descriptione illius belli, cū multam Bæticarum urbium mentionem fecerit, tamen Cordubæ non meminisse.

Corficanus. Hic ex Corsica insula in Hispaniam venit ad concilium Eliberitanum, nomine Catonius.

40 DERTOSANVS. Nomen hodie retinet in Aragonia, ad Iberum fluuium. Adrianus sextus, ex Decano Louaniensi in episcopum Dertosanum, ex episcopo Dertosano & Cardinali, in summum Pontificem assumptus. Huius ciuitatis primum episcopum S. Rufum, Simonis Cyrenæi filium fuisse aiunt, vt suo loco dicemus.

Dianensis, nunc Denia, prouinciæ erat Carthaginensis, nunc Marchionem habet, episcopum non habet.

50 Dumienfis monasterii. Sunt qui hunc episcopatum fuisse arbitrentur eum qui hodie Mindonensis dicitur, sed hi tota errant via. Dumienfe monasterium prope Bracaram erat, cuius ecclesia etiam hodie extat, antiquitatem suam referens. Huius monasterii conditor & primus episcopus fuit S. Martinus, quem Bracari adhuc cognominant Dumiensem, vt ex decimo concilio Toletano patet. Huius etiam mentio fit in tertio concilio Toletano. Hoc monasterium adhuc tempore Gothorum vnitum fuit Bracarenfi Ecclesiæ. Nam in decimo sexto concilio Toletano subscripsit Fœlix, qui se Bracarensem & Dumiensem episcopum appellauit, vt ex libro Canonum annotatum reperi in Roderico Archiepiscopo Toletano manu scripto, cuius mihi copiā fecit serenissimus dominus meus Cardinalis & Infans D. Henricus.

EGABRENSIS, idem qui Agabrensis. Antonius Nebrissenfis interdum Egabrensis, interdum Ægabrensis scribit. Tamen in concilio Toletano octauo primum ponitur Selua Egabrensis episcopus, deinde Baucada Agabrensis episcopus, vbi suspicor in altero lo-

co ponēdum Egarenfis, fiue Egurenfis: nifi eiufdem ecclefiæ duo fimul epifcopi fuerint, alter re vera, alter titulo tenus, & fucceffor designatus.

Egarenfis. Ne Egaram quidem reperio, fed Egurros populos in ea regione Hispaniæ, vbi eft hodie Medina, quæ vulgo dicitur de rio seco

Egitanus. Scribendum erat Igæditanus, vt antiqua monumenta declarant. Igædita ciuitas erat Lufitaniæ, nunc vicus obfcurus Edania dictus. Epifcopalis fedes in Guardiam ciuitatem translata eft.

Egobinenfis. In concilio Toletano duodecimo reperio Memorium Egobinunsem epifcopum, fed quis fuerit, penitus ignoro. Suspicerer effe mēdum, pro, Segobienfi vel Segobricenfi, nifi in eodem concilio vtriusque fcriptio fequeretur. In margine annotatum eft, alias legi Egofenfis. Egofam Ptolemæus in Catalonia ponit, nō procul Gerunda.

Eborenfis. Elborenfem Romani appellant. Eborā ciuitas eft Lufitaniæ celeberrima, & frequenti regum Portugalliæ domicilio nobiliffima, cuius epifcopatus ex eo videtur antiquiffimus, quod B. Mancium Iefu Chrifti difcipulum habuerit primum diuini verbi annuntiatorem, & vt veriffimile eft, epifcopum. Huius etiam ciuitatis epifcopus Quintianus Eliberitano concilio interfuit. Anno millefimo quingentefimo quadregefimo Eborenfis ecclefia metropolitana facta eft, autoritate Pauli I I I. primusque Archiepifcopus qui nunc præeft, multisque annis feliciter præfit, fereniffimus Princeps, & Reuerendifsimus S. R. E. Cardinalis, Dominus meus, D. Henricus Portugalliæ Infans.

Eliberitanus. Eliberis ciuitas erat populofa & magna, duabus diftans leucis à Granata, quin & Granatæ hodie quoque extat porta Eliberitana. Nam quæ leguntur in libris Hispanis, de nescio qua filia Herculis & nomine Garnatæ, mera videntur nugamenta. In ditio-
ne Eliberitana caftellum erat Granatæ, quæ dicebatur vrbs ludæorum, quia à ludæis condita, vt annotauit Rases Sarracenus hiftoriographus Miramolini, Marrochiorū & Cordubæ regis. Gregorii Eliberitani Bæticæ epifcopi meminit D. Hieronymus. Plinius hanc Eliberim appellat, diftinguens ab Illiberi, quæ eft ad radices montis Pyrenæi prope Veneris templum. Alii vtramque eodem modo Illiberim appellant. Sedes Eliberitana Granatam translata eft, quæ & ipfa nunc metropolis eft. Quæ præterea dicenda reftabant, dicemus in Illiberi.

Eliocrotenfis. Eliocrotam reperio in itineralio Antonini Pii, qui ponit eā viginti quinque millibus paffuum à Carthagine Spartaria diftātem, itinere quo à Carthagine itur Caftulonem. Huius epifcopus Succellus interfuit concilio Eliberitano. In aliis cōciliis nullā Eliocrotenfis epifcopi mentionem inuenio: forte quia tempore Gothorum defuit effe epifcopatus, & à Vandalis diruta eft Eliocrota, quo tempore Carthaginem euerterunt.

Elnenfis. Legendum erat, Helenenfis. Helena ciuitas eft Galliæ Narbonenfis, iuncta Hispaniæ, quam dicitur Helena Constantini Magni mater, vel Conftans in honorem auia condidiffe, vbi Conftans mortuus eft, vt poft D. Hieronymum fcribunt Eutropius, & Paulus Orofius libro 7. capite 29. Duabus plus minus leucis abeft à Pyrenæis montib. Hodie quoque nomen & dignitatem epifcopalem retinet.

Emeritanus. Emerita Augusta à militibus Augufti, vt diximus, emeritis fic dicta, metropolis erat totius Lufitaniæ, nunc neque epifcopum habet, neque quicquam memorabile, præter ruinas & antiquitatis fuæ veftigia. Dignitas metropolitana à Calixto fecundo Pontifice Romano Compoftellam translata eft, de quare fuo loco fufius agemus. Qui affirmant dignitatem hāc ex Emerita Ouetum, ex Ouetō Compoftellam fuiſſe translata, falluntur. Nam neque diplomata Ioānis oḡtaui Pontificis Romani, quibus autoritas metropolitana Ouetenſi ecclefiæ conceditur, neque Calixti ſecundi, quibus Compoftellana ecclefia archiepifcopali ſede ſublimatur, vllam huius rei mentionem faciunt.

Eminienfis. Plinio teſte legendum erat Eumenienſis, tametiſi apud Antoninum Pium & Ptolemæum etiam legatur Eminium. Erat autem Eminium, ſiue Euminium, ciuitas & flumen eiufdem nominis inter Conimbricam & Portugallenfem ciuitatem, vt ex Plinio, & clarius ex Antonino Pio conſtat. Aliqui opinantur, neque inepte, fuiſſe oppidum illud quod nunc appellatur Agada, ſitum ad flumen eiufdem nominis.

Ergauicenſis. Ergauica vrbs eſt Aragoniæ, quæ nunc appellatur Alcauniz, ſed epifcopum non habet.

GERVNDENSIS in Catalonia dignitatem antiquā retinet, ſed mutato paululum nomine vulgo Girona dicitur.

Gerabricēſis, in concilio Toletano oḡtauo legitur, pro quo annotatum eſt in margine, alias legi, Agiriēſis, quam vocem nuſquam hætenus reperire potui. Proinde ſi vera eſt lectio, ſcribendum erat, Ierabricenſis: quanquam etiam apud Antoninum Pium ſemel legitur

gitur Gerabrica, forte æque mendose. nam postea legitur Ierabrica, vt nos legendum dicimus. Erat autem, vt ex Antonino Pio constat, Ierabrica inter Olisiponem & Scablabin. Refendio videtur fuisse, quam nunc Alanqueram vocant: nec abludit Antonini Pii descriptio.

HISPALENSIS. Hispalis hodie Siuilia dicitur, maiestatem ac dignitatem antiquam retinet. Quæ de etymologia huius vocis Rodericus Toletanus ex S. Isidori etymologiis refert, mihi non arrident. Ciuitatem esse peruetustam non nego, sed à Iulio Cæsare amplificatam ac nobilitatam, & alii scriptores, inter quos etiam S. Isidorus, testantur, & ego ex eo præcipue arbitror, quod apud T. Liuium nulla fiat eius mentio, quum tamen bella describat in Bætica gesta. Hispalensis præsul tempore Hormisdæ Papæ in Lusitania & Bætica, hoc est tota vltiore Hispania, vires habebat Romani Pontificis, sicut alibi annotauimus.

ILERDENSIS. Ilerda, hodie Lerida dicitur, in regno Aragoniæ ad Sicorim fluuium: sedem retinet episcopalem, & Academiam non ignobilem.

Ilicensis. Ilice ciuitas Hispaniæ Tarraconensis, ad mare Balearicum sita, in regno Valentiniæ, vnde sinus Ilicitanus, nunc alii vocari aiunt Alicante, alii Elche, quod magis alludit ad vocabulum antiquum. Episcopum iam non habet.

Ilicitanus idem cum Ilicensi.

Ilipensis. Ilipa in Bætica erat, cuius Episcopus Hispalensem agnoscebat Archiepiscopum, vt ex primo concilio Hispalensi apparet, & Hispalensis quoque conuentus erat auctore Plinio, sed quæ fuerit, mihi non constat: tamen nonnulla mihi suspicio est, fuisse Ilipam, quæ hodie Niebla dicitur. Quæ suspicionem ex Archiepiscopo Toletano concepi lib. 3. cap. 23, apud quem inuenitur aliquoties Elepa. ita enim in codice manu scripto legitur, non Elepla, vt habent impressi codices, pro quo vocabulo in Chronicis Alfonsi decimi semper est Niebra. Quod si doctis non probabitur, non magnopere contendam.

Illiberitanus. Illiberis ad radices montis Pyrenæi posita, contra mare Balearicum, Prolemæo Eliberis siue Eliberi dicta, nunc vulgo Colibre appellatur. Gerundensis affirmat hic celebratum primum Hispaniæ concilium quod Eliberitanum dicitur, sub Constantino Magno. Quamquam alii celebratum contendunt Eliberi, quam diximus fuisse prope Granatam. Ego tamen hactenus Gerundensi magis accedo.

Immontinensis. In Concilio Constantinopolitano 150. episcoporum, quod sub B. Damaso summo Pontifice celebratum est, ita legitur: *Prouincia Hispania siue Spania* (ita enim scribunt Græci) *Agrius Immontinensis*, & in margine, *alias Laminitanus*. Immontinensis quis sit, nusquam legi, nisi forte legendum sit Imomontensis, sicut Imopyrenæus, de quo mox dicemus. Sed hoc pro diuinatione, non assertionem haberi velim. Laminitanos ponit Plinius in Carthaginensi prouincia & conuentu.

Imopyrenæus. In concilio Toletano octauo sic legitur: *Donus Imopyrenæus episcopus*. Hic mihi videtur fuisse episcopus Rhodensis. Erat enim Rhoda, de qua alibi diximus, in radice Pyrenæi montis posita, & episcopum olim habuit, vt annotauit episcopus Gerundensis, cui hoc magis credo, quod vir eruditus ea quæ ad suam pertinerent diocesis, accuratius esse perscrutatus videatur.

Impuritanus. Non dubium, quin Emporitanus legendum sit, ab Emporiis, de quibus iam diximus nunc ad Gerundensem pertinet diocesis.

Iugastrensis. In margine alias Iuncariensis, vel Intercatiensis. De Iugastrensi nihil dum inueni. Iuncaria prope Gerundam erat, nunc redacta ad parui momenti oppidum, vt annotauit Gerundensis. Intercatia non procul Asturica ponitur Antonino Pio.

Iriensis. Iria Flauia ciuitas Galleciæ maritima, quæ nunc appellatur Padron, ad quam appulit corpus B. Iacobi Apostoli. Huius sedes tempore Alfonsi Casti translata est Compostellam, sub Theodomiro episcopo Iriensi viro sancto, cui diuinitus reuelatum est, vbi occultaretur corpus Apostoli, vt post historiam Compostellanam annotauit F. Alfonsus Venerus, qui ait Iriam à tempore Mironis Regis Sueuorum, quo tempore sedes illius episcopalis instituta est, vsque ad sedis translationem, quindecim habuisse episcopos, quorum primus fuerit Andreas vir sanctus, cuius successor Dominicus tertio Toletano interfuit concilio, in quo Ariana hæresis abdicata est.

Italicensis. Italica, Silii Italici, Traiani Augusti, Adriani Augusti patria, prope Hispam erat, vt ex Antonino Pio manifestum est: nunc ignoratur.

LABRIONENSIS. Legendum opinor, Lambrionensis. Erat autem Flauia Lambria prope Limiam, in Portugallia Interamni.

Lacobricensis. Duas innenio Lacobricas, alteram in promontorio Sacro, quod vulgo promontorium D. Vincentii appellatur, cuius nunc ruinæ & antiquorū ædificiorum vestigia extant, prope Lagos Algarbiorum urbem, in vico qui Lusitanica lingua dicitur à Lagoa: alteram ponit Plinius in Vaccæis, & Antoninus Pius XLV. millibus passuum à Palentia, in itinere, quo ab Asturica itur Tarraconem. Sed vtrius harum fuerit dignitas episcopalis, quis in tanta rei vetustate affirmet?

Lamecensis. Lameca etiam hodie in Portugallia ad Durium amnem sedem retinet episcopalem.

Legionensis. Legio Gemina, siue (vt aliqui volunt) Germanica, & regni titulo & dignitate cathedrali etiam hodie celebratur. Hæc singulari priuilegio iam inde à temporibus Gothorum sedi tantum Apostolicæ subiecta, metropolitanum episcopum non agnoscit.

Lotonensis. Narbonensis est prouinciæ, nunc Lodonensis dicitur. Pro eodem legitur forte mendose in concilio sexto Toletano Lotenensis.

Lucensis. Duos inuenio Lucenses episcopos in tertio concilio Toletano, quorum alter in Galleciæ prouincia, hodie Lugo dicitur, & Sueuorum tempore metropolitanus erat, vt ex conciliis patet: de altero quid sentiam, in Bracarensi declaratum est. Chronica Regis Alfonsi Lucensem in Tarraconensi ponunt: sed in Tudensi, vnde ea ad verbum translata sunt, pro Luca legitur Auca.

MAGALONENSIS in Narbonensi est prouincia. Huius ciuitatis episcopus secundo Bracarensi concilio interfuit.

Malacitanus in Bætica, hodie nomen retinet, Malaga.

Mentefanus. Mentefa in Bætica Resendio est, quæ nunc dicitur Montio, neque ab ludente vocabulo, & Roderico Archiepiscopo Toletano propemodum affirmante, dum ait lib. 3. cap. 22. Mentefam fuisse prope Giennium. Mentefanus episcopus postea in Giennensem translatus est. Mentefanus episcopus Pardius Eliberitano concilio interfuit.

NARBONENSIS in Galliis notior, quam vt de eo quicquam dicendum sit.

Nemaufensis in Narbonensi prouincia, hodie Nimes.

Nouiensis. Nouium Ptolemæo in Gallecia ponitur, & sunt qui arbitrentur esse urbem eam quæ hodie Noya appellatur: sed an de ea dicatur episcopus Nouiensis, penes eruditiores esto iudicium.

OLISIPONENSIS. De Olisipone tacere quam pauca dicere satius est. Ea inter celeberrimas non dico Hispaniæ, sed totius Europæ ciuitates merito nō postremum locum obtinet. Tempore Gothorum Emeriteni suberat ecclesiæ, postea Bracarēsi. Errant qui sub Hispalensi fuisse scribunt. Tempore Ioannis Portugalliæ Regis eius nominis primi, ex cathedrali ecclesia facta est metropolitana.

Orcelis. In concilio Arelateni secundo, quod tempore Constantini Magni celebratum est, in subscriptionibus ita reperio: *Ex Hispania ciuitate Orcelis, Naitalis, presbyter, Ceterius diaconus.* Eam ciuitatem Ptolemæus in Baltitanis ponit. Non desunt qui pro Orcelis, Ocelis siue Ocelilegendum putent, & de Ocelo Durii, quam Antonius Nebriffensis & nonnulli alii Zamoram esse suspicantur. Ego iudicium huius rei in medio relinquo.

Oretanus. Oretani in confinio sunt Tarraconensis Bæticiæ & Lusitaniæ. Vulgo Calatraua. Nunc episcopum non habent, sed conuentum equitum militiæ ordinis Cisterciensis, qui cognominatur à Calatraua.

Oscensis nomen adhuc retinet & dignitatem in Aragonia. Præter hæc Academiam habet non ignobilem.

Ossonobensis. Ossonoba ciuitas erat in regno Algarbiorum, prope ciuitatem quæ dicitur Pharus. Mauris dicta est Exuba. In locum episcopi Ossonobēsis successit Siluensis. Ossonobensis episcopus Vincentius interfuit concilio Eliberitano.

Oxomensis, pro quo perperam aliquoties legitur in conciliis Oxouiensis, nomen & antiquam sedem retinet. vulgo enim Osma dicitur. Hæc ciuitas Plinio & Ptolemæo Vxama nominatur.

PACENSIS. Pacem Iuliam existimant quidam esse eam quæ Badaioz hodie dicitur, & Pacensis episcopatus nomen retinet. sed vehementer hallucinantur, cū Pax Iulia proprie sit in Lusitania, quæ Beia nunc appellatur: quod ex Antonini Pii itinerariō clarius est, quam vt negari possit. Præterea in Chronico quodam perantiquo, cuius mihi copiam fecit Resendius noster, reperi Begiam ciuitatem adhuc tempore Maurorum Pacam appellatam. Conuentus etiam erat Romanorum celebris. Nunc quidem ciuitatis

nomen

nomen retinet, sed episcopalis sedes simul cum titulo in Badaïocensem ciuitatem translata est. Cui nunc sedi merito præsidet illustrissimus D. Franciscus à Nauarra, non tantum inclyto regum Nauarræ stemmate clarissimus, sed etiam sanctitate vitæ, grauitate, eruditione multa, & omnibus animi corporisque dotibus excultissimus. Alii episcopum Pacensem ab ipso statim initio dictum affirmant à Pace Augusta, vrbe & colonia Romanorum, Anæ fluuii apposita. Nam Pax Augusta Maurorum corruptione in Baxaugus, deinde in Badaxos degenerauit. Quæ vrbs quamquam ex parte Bæticiæ apposita est Anæ fluuii, tamen quia Lusitanæ iurisdictioni contributa erat à Romanis, idcirco ab eis inter Lusitanas censebatur. Quæ ratio eadem est Metellinensis colonix. Horum me admonuit Ioannes Genesius Sepulveda.

10 Palentinensis. Palentia nihil adhuc de nomine & pristina dignitate mutauit, nisi quod olim Palantia dicta est.

Pampelonensis, seu potius Pompilonensis. Ne Pampelona quidem quicquam ab auctoritate & appellatione pristina degenerauit, caput regni Nauarræ, & episcopatus antiquissimus, vt ex iis patebit quæ suo loco de S. Saturnino dicemus.

Placentinus. Placentia quoque hac ætate antiquo nomine & honore censetur.

Portugallensis. Hæc ciuitas ad ostium Durii sita, & amplo portu nobilis ac populosa, tantæ auctoritatis, vt non episcopo solum, sed etiam Regibus Portugalliæ titulum dederit. Ea Antonino Pio, si probe constat lectio, Cale dicitur.

20 SALMANTICENSIS. De Salmantica diximus alibi. Ea nunc est non solum episcopali dignitate venerabilis, sed etiam plurima nobilitate illustris, & Academia magnificentissima à Ferdinando Rege nominis eius tertio ac sancto instituta, adeo celebris, vt alieni præconii haudquaquam indigeat. Episcopum habet D. Petrum à Castro, inclyto Lusitanorum Regum stemmate clarissimum, sed quem ego non tam natalium splendore, quam præstanti sacrarum literarum peritia prædicandum censeo, cuius illum egregia documenta cum in disputationibus publicis, tum in sacris ad populum concionibus præbentem, non sine magna voluptate animi frequenter audiui.

30 Segobienensis. De Segobia & eius origine alibi diximus. Ea nomen & decus antiquum obtinet, ciuitas lanificio & aquæ ductu visendo nobilis: in qua mihi inter cetera illud in primis adhibuit, quod illic neminem vidi ociosum, neque mendicum, nisi qui per ætatem, aut morbum opus facere non posset. Nulli deest, vnde victum quærat, aut in quo se exerceat: quod vtrinam perinde fieret in aliis Hispaniæ ciuitatibus. Antonino Pio Segobia, Plinio Sagouia dicitur, nisi fallor. Ea quoque Præsulem habet D. Gasparem à Cunniga primariæ nobilitatis virum, atque illustris Mirandæ Comitis filium, à Carolo Augusto Salmantica, quum nihil minus vel ambiret vel cogitaret, à publica sacra Theologiæ professione ad obeundum episcopi munus magno tum vitæ integerrimæ, tum præstantissimæ eruditionis merito vocatum.

Segobricensis. Segobrica in Aragoniæ regno, nunc quoque episcopum habet, & non nihil mutato nomine, Segorbia dicitur.

40 Segontinus. Segontia prope in cōfinio Castellæ & Aragoniæ sita, de nomine antiquo & episcopali sede nihil mutauit. Hanc perperam aliqui Saguntum fuisse dicunt. Quamquam docti nonnulli arbitrantur eam à Saguntinis, post euerfionem vrbis suæ eo commigrantibus conditam.

Setabiensis. Setabis, siue (vt in antiquis epitaphiis scribitur) Setabis, in regno Valentix, nunc Xatiua dicitur, sed episcopum non habet.

50 Sibariensis. In concilio Eliberitano inter alios episcopos subscripsit etiam Ianuarius Sibariensis episcopus, in margine alias Salariensis. Sibarim in Hispania nusquam inuenio, neque adduci possum, vt suspicer Sibariensem, pro, Sarabriensem scriptum. Nam Sarabrim alii Zamoram, alii Taurum fuisse volunt, pro quo in Antonino nescio an perperam legitur Sabaria, & verisimile est aliquem in ea regione fuisse episcopatum, cui successerit Zamoræsis. Salarias duas in Hispania ponit Ptolemæus, alteram in Oretanis non procul Castulone, vt etiam ex Plinio colligitur, alteram in Bastitanis, non longe ab Abula. Reliqua in lectoris iudicio relinquo. Illud tamen addam, tempore concilii Eliberitani aliquot in Hispania fuisse episcopatus, quorum in conciliis tempore Gothorum celebratis nulla reperitur mentio.

Sitalensis, in duodecimo concilio Toletano, vbi in margine alias Sitianensis, alias Sitenensis. Sitia Plinio oppidum est Bæticiæ Cordubensis conuentus. Nihil præterea de hac ciuitate legi.

Suffetulensis. Suffetula ciuitas est Africæ, vt ex D. Cypriano, & S. Victore Vitenfi

episcopo constat. Sed apud D. Cyprianum in libris impressis mendose legitur in concilio Carthagenensi, Priuatianus à Suficula, pro, Suffetula. Antoninus Pius huius ciuitatis meminit, & dicit abesse à Carthagine M. P. CLXXII.

Tabetanus. Hunc quoq; Africanum fuisse suspicor ex eo, quod apud D. Cyprianum inter subscriptiones reliquas inuenio: N. à Tabeis.

Tarraconensis. Tarracotam celebris fuit pristinis temporibus, vt nomen amplissime prouinciæ dederit, & conuentum habuerit amplissimum: hætenus metropolitanam dignitatem retinet, in regno Aragoniæ ciuitas maritima. Huius ecclesiæ antiquitas ex Prudentio constat, qui episcopum eius martyrem cum duobus diaconis eleganti hymno celebrat.

Tirassonenfis, pro Turiaffonenfis, vt ex Plinio & Ptolemæo legendum constat. Turiaffo enim ciuitas est Aragoniæ, quæ nunc vulgo Tarazona dicitur, non procul à finibus regni Nauarræ: hodie quoque episcopum habet.

Toletanus. Toletanæ ecclesiæ antiquitatem, maiestatem, opulentiam, elegantiam, si dicere velim, nescio hercle an satis pro dignitate possim. De hac re multi multa scripserunt, nos quoque quædam suis locis delibauimus. Illud in præsentia satis sit dixisse, Archiepiscopum Toletanum in Hispania, post Reges ac Regiam prolem, nulli esse neq; dignitate, neque fortunæ amplitudine secundum.

Tuccitanus. Tucca in Bætica erat, non procul Castulone, vt ex epitaphiis constat, quæ vidi apud Andream Resendium. Plinius ait fuisse conuentus Astigitani. Nunc quæ fuerit, ignoratur, tantum abest, vt episcopum habeat.

Tudensis. Tude siue Tyde in Galleciâ ad Minium amnem sita, nunc Tuy appellatur, & etiam nunc dignitate cathedrali gaudet.

Tullicensis. Tullicam Ptolemæus in Hispania prope Cantabros ponit, in Autrigonibus, quorum caput Calagurris est, vt annotauit Episcopus Gerundensis. Quam tamen Ptolemæus in Vasconibus ponit.

VALENTINVS. Valentia regni ampli metropolis, & ciuitas ipsa magnificentissima, notior est, quam de qua dicendum aliquid sit. Illud tantum animaduersione dignum, quod in concilio Toletano tertio tres inuenio Valentinos episcopos, Wiligisclum, Celsinum, Murilam. De duobus idem dicendum arbitror, quod de Bracarenfibus & Lucensibus diximus, quia Wiligisclus inter episcopos abiurantes subscribit. Tertius forte fuit ex Valentia Galliæ.

Valericensis. Valeria olim dicebatur, quæ nunc Conciâ, vulgo Cuenca dicitur, & episcopus Conciensis dicitur, qui Valericensis appellabatur.

Vellensis. Forte Velienfis, nam Veliam Ptolemæus in Autrigonibus ponit prope Bardulos. Bardulia vero dicebatur olim, quæ nunc Castella verus.

Vesciensis. Vesci oppidum Plinio, sed & Ptolemæo in regno Granatæ ponitur. In Decretalibus extat epistola Innocentii III. ad Archiepiscopum Tarraconensem, in qua fit mentio episcopi Vicensis. Sed eum esse opinor, qui nunc Vicquensis dicitur. Nam ciuitas Vesciensis tunc in potestate erat Maurorum. Quæ vero fuerit, mihi nondum constat.

Visensis siue Viseensis. Viseum ciuitas Portugalliæ non ignobilis, dignitatem antiquam & nomen retinet.

Vrcitanus. Vrci oppidum, quantum ex Plinio & Ptolemæo patet, non procul Murcia erat, forte quod nunc appellatur Almeria, & Pomponio Melæ dicitur Vrgi. Alii dicunt esse oppidum Aragoniæ in confinibus regni Nauarræ, quod hodie Verga appellatur. Hoc ego potius Virgi appellatum crediderim.

Vrgelitanus, alias Vrgellensis, in regno Aragoniæ hodie nomen & episcopalem sedem retinet.

Has vsque ad Gothorum in Hispania excidium ciuitates episcopali sede insignes reperire potui, ex quibus quædam in ignobiles vicos redactæ sunt, & ruinas antiquæ superbix tantum ostentant, præclarum inconstantix rerum humanarum documentum:

quædam funditus interierunt, scilicet ne nobis caduci homunciones immortalitatem vana spe mentiamur, quum etiam præclarissimæ vrbes ita intercidant, vt ne nomen quidem aut vestigium vllum supersit.

POST vindicatam à Barbarorum tyrannide Hispaniam, partim antiquis ciuitatibus episcopalis dignitas restituta est, partim noui episcopatus instituti, nimirum qui sequuntur.

Badaiocensis, hodie quoque Pacensis dicitur, mutata tamen sede, quod alii negant. De qua re superius in Pacensi latius diximus.

Burgensis, mutata sede ex Auca ciuitate antiqua, de qua iam dictum est, in Burgensem ciuitatem insignem, & Castellæ veteris (hoc est Barduliæ) metropolin. Ea nunc episcopum habet reuerendissimum Cardinalem, D. Franciscum à Bobadilia, maiorum imaginibus clarissimum, sed integritate vitæ, & optimarum disciplinarum studiis, atque eruditione multa clariorem, cui velut bonarum artium patrono, vitâ longissimam & omnia prospera merito studiosi omnes optare debent.

Ciuitatensis, in confinio Castellæ & Portugalliæ. Ciuitatensium mentio fit in epistola decretali Hilarii Papæ, quæ extat priori tomo conciliorum. Sed ex ea non constat, quod tum episcopum habuerint.

Compostellanus. Compostella primum villa, deinde municipium, postremo ciuitas episcopali sede nobilis, vt ait Paschalis Pontifex Rom. in diplomate quo illam ecclesiam pallii honore donat. Compostellanus episcopus Iriensi mutata sede, sed retento nomine dictus est Iriensis, à tempore Alfonsi Casti, quo tempore sanctissimū beati Apostoli corpus Theodomiro Iriensi episcopo sanctissimæ vitæ viro reuelatum est, vsque ad Alfonsum sextum. Cuius tempore Vrbanus Papa eius nominis secundus, anno pontificatus sui octauo, hoc est, anno Domini millesimo nonagesimo quarto siue quinto, precibus Dalmachii ex Cluniacensi monacho Iriensis episcopi, & sedem & omnia quæcunque Iriensis ecclesiæ fuerant, Compostellam transtulit, & Compostellanū deinceps appellari, non Iriensem episcopum iussit. Præterea Compostellanam ecclesiam hac prærogatiua donauit, vt quæ ad illud vsque tempus Bracarensem Archiepiscopū agnouerat, nulli in posterum, præterquam Romano Pontifici, metropolitano subesset Episcopo. Quæ omnia successor ipsius Paschalis, qui Cardinalis adhuc legatus in Hispania fuerat, paulo post confirmauit, simul illud adiecit, vt Cardinales in ecclesia Compostellana crearentur.

Postea quoque anno Domini supra millesimum centesimo quarto, Præsulem Compostellanum pallii honore cumulauit. Postremo Calixtus secundus, anno Pontificatus sui secundo, & salutis nostræ plus minus, millesimo centesimo vigesimo secundo, Compostellanam ecclesiam metropolitana dignitate sublimauit, & in eam omnia Emeritenſis ecclesiæ iura transtulit, omnesque illius suffraganeos Compostellano Archiepiscopo parere iussit. Id quod fecit adductus tum singulari sua in B. Iacobum & Compostellanam Ecclesiam pietate, præsertim quod in ea frater ipsius Raimūduſ, Tolosæ Comes, Alfonsi VI. pater sepultus esset, tum precib. ipsius Alfonsi Hispaniæ Imperatoris, cuius ipse patruus erat, & olim puerum in ea ecclesia sacro baptismi lauacro tinxerat, atque in Regem vnixerat. Nec his contentus D. Didaco Compostellano Archiepiscopo vices suas in Bracarenſi & Emeritenſi prouincia commisit. Hæc eo accuratius ex historia Compostellana collegi, in qua & Apostolicæ de iis rebus literæ descriptæ sunt, quod quæ hætenus super hac re vulgo prodita leguntur, non satis mihi videantur autoritatis habere. Habet nunc Compostella præsulem Reuerendissimum Cardinalem, D. Ioannem à Toletō, ex illustrissima Toletana familia, virum antiquo stemmate & multis animi dotibus præclarum.

Eunensis. Eunensem in Aragonēſi prouincia ponit Marinæus Siculus, sed esse Elnensem siue Helenensem suspicor, de quo suo loco dicemus. Alioqui ingenue fateor, me de Eunensi episcopo nusquam alibi quicquam legiſſe, atque adeo ne audiſſe quidem.

Gaditanus, à Gadibus insula celebri, quæ hodie dicitur Calis.

Giennensis, ex Mentefano nomen & sedem mutauit, vt diximus.

Granatenſis. De Granatę origine in Eliberitano scripsi, quæ in Rase Miramolini Marrochiorum & Cordubæ Regis historiographo reperi. Ea igitur ex castello nō admodum celebri eo amplitudinis creuit, vt metropolis ampli & opulenti regni fuerit, quod regib. Barbaris, vt ait Antonius Nebrissenſis in principio de bello Granatenſi, singulis annis decies centena millia ducatorum aureorum pendebat. Eam Reges Catholici Barbarorum tyrannide liberatam, metropolitanam merito fecerunt, fortasse Eliberitana sede illuc translata, sed pallii iure amplificata. De qua re suo loco latius.

Guadicensis, olim Accitanus, nomen tantum mutauit.

Guardienſis, hodie quoque corrupto vocabulo Egitanenſis dicitur, mutata tamen ſede, vt in Egitano diximus. Hunc epiſcopatum Rex Portugalliæ Ioannes III. in duos diuiſit, Guardianſem & Portalegrenſem, nimirum quod amplior videretur, quam vt ab vno recte adminiſtrari poſſet.

Lerienſis, in Portugallia non procul Conimbrica, epiſcopatus nuper inſtitutus auctoritate Pauli III. ſummi Pontificis, præſulem habet perquam Reuerendum Patrem F. Blaſium, ordinis Diui Hieronymi, virum integritate vitæ omnibus valde commendatum, & ſeuerum monaſticæ obſeruantia inſtauratore.

Mindonienſis, vulgo Mondõnedo in Gallecia. F. Antonius a Gueuara, ciuitatis huius epiſcopus, memoriæ prodidit in epiſtola quadam, ſedem epiſcopalẽ ex Ribadeo ciuitate Galleciæ translata in Mindonienſem. Perperam nonnulli Mindonienſem cum Dumienſi confundunt, vt ſuo loco declaratum eſt. In hiſtoria Compoſtellana inuenio epiſcopum Mindonienſem olim etiam Vallibrienſem appellatum.

Mirandenſis. Miranda hæc ciuitas eſt in Portugallia quam appellauimus Tranſmontanam, non procul Brigantia, ad Durium amnem ſita. Eam ante annos, opinor, ſex, Ioannes Portugalliæ Rex epiſcopali ſede donauit, ex auctoritate Pauli III. ſummi Pontificis. Primum in ea epiſcopum inſtituit dominum Toribium Lupum, virum ob integritatem vitæ ac prudentiam ſingularem, & alias animi dotes, hoc honore digniſſimum.

Ouetenſis. Hanc eccleſiam Froila, quartus ab Hiſpaniæ recuperatione Rex, ædificaffe & cathedralem cõſtituiſſe dicitur, quam poſtea Leo Papa tertius rogatu Regis Alphonſi Caſti metropolitana fecerit: ſed ex hiſtoria Roderici Archiepiſcopi Toletani conſtat, hoc non à Leone III. ſed Ioanne VII. neque ſub Alphonſo Caſto, ſed Alphonſo Magno factum, vbi etiam ipſum exemplar Apoſtolicarum ſuper ea re literarum extat. Ouetenſis eccleſia ſemper venerabilis extitit, multitudine ſanctiſſimarum reliquiarum, quæ tempore illo miſerabilis excidii ex omni Hiſpania in Aſturias comportatæ, demum in ea eccleſia repositæ ſunt, vbi etiam hodie ſumma cum veneratione ſeruantur. De qua re ſuo loco plura dicemus.

Portalegrenſis. Hic epiſcopatus ab hinc biennio inſtitutus à Paulo III. rogatu Ioannis Portugalliæ & Algarbiorum Regis, ex ea Guardianſis epiſcopatus parte quæ trãs Tagum longius aberat, quam vt ab vno rite adminiſtrari poſſe videretur. Præſulem habet dominum Iulianum ab Alba, multis magniſque animi dotibus ornaſſimum, ſed pluribus & maioribus vitæ meritis ſuſpiciendum, denique de cura ouium ſuarum & officio recte faciendo ita ſolicitus, vt verum paſtorem facile agnoſcas.

Syluenſis in regno Algarbiorum, mutata ſede, Oſſonobenſi ſucceſſit, vti iam dictum eſt.

Zamorenſis an alicui ſucceſſerit, in tanta rei antiquitate, non eſt interpretatu facile. Sunt tamen qui affirmant, de nouo inſtitutum epiſcopatum, petente Alphonſo Hiſpaniarum Imperatore, à Calixto ſecundo Romano Pontifice, circa annum Domini milleſimum centeſimum decimum nonum, Pontificatus Calixti anno primo, eaque de re extare inſtrumenta Pontificia & Imperatoria in archiuis illius eccleſiæ. Primum vero Zamorenſem epiſcopum fuiſſe quendam Bernardum Toletanum Canonicum, qui obiit anno Domini milleſimo centeſimo quadrageſimo nono. Succeſſiſſe huic Stephanum virum ſanctum. Aliqui Zamorenſem dixerunt fuiſſe Numantinum epiſcopum. Sed Epiſcopus Numantinus nunquam fuit. Numantia enim multo ante ſalutarem Chriſti natalem diruta, nullo poſt tempore fuit inſtaurata. Atque hæc de epiſcopis Hiſpaniæ.

Poſtremo illud addendum videtur, de primatu Hiſpaniæ penes quem fuerit, certo decerni non poſſe. Nam in conciliis primum Archiepiſcopi, deinde Epiſcopi ſecundum ordinationis ſuæ tempus ſedebant. quod patet tum ex ipſis conciliorum ſubſcriptionibus, tum ex primi concilii Bracarenſis capite vigefimo quarto. Sed quantum ex Hiſpanorum annalibus colligi poteſt, primatus Hiſpaniæ primum in Hiſpalenſi fuit eccleſia, deinde Toletana, vſque ad excidium illud Hiſpaniæ funeſtum. Poſtea vero quum Toletum adhuc eſſet in Barbarorum poteſtate, Bracarenſis Archiepiſcopus ea dignitate functus eſt, vt ex iis conſtare poteſt, quæ ex eccleſiæ Bracarenſis archiuis diximus, dum de Bracarenſi præſule loqueremur. Denique reſtituto Chriſtianis Toletum, dum Bracarenſis acquiſitam ſemel dignitatem ſibi vendicat, Toletanus amiſſam poſtliminii iure reperit, contentio inter eos orta eſt, vt ex primo libro Decretalium apparet, & adhuc ſub iudice lis eſt.

Illud quoque obiter dicendum, ne quem offendant, quod in ipſo Chronici curſu frequenter

quenter Toletanum Episcopum, Hispalensem Episcopum, non Archiepiscopum, dicimus. Nam rationem illius temporis sequimur, quo tempore tam Episcopi quam Archiepiscopi, ex æquo vocabantur Episcopi, sed Archiepiscopi metropolitani cognomine distinguebantur. Solus Pontifex Romanus dicebatur Archiepiscopus, quippe omnium episcoporum summus & vere princeps: quod ex antiquis conciliis manifestum est.

De Æra, & quantum differat ab anno natiuitatis Christi.

C A P. X X I I.

- 10 **P**OSTREMO loco dicendum videtur aliquid de Æra, & quot annis prior sit anno natiuitatis Christi. Inter alias designandi temporis rationes, Hispani præcipue hac vsi sunt, non solum ecclesiasticis in rebus, verum etiam in scripturis prophanis, vt annos per Æras distinguerent, quod apud alias nationes non perinde vsitatum fuit. Vnde in conciliis antiquis raro admodum Æram inuenias, præterquam in iis quæ in Hispania celebrata sunt. Quod opinionem Gerundensis episcopi adiuuat, qui ait hanc Augusti constitutionem de orbe describendo, atque ære in tributum dando in Hispania Tarracone factam esse, multis annis antequam promulgaretur. Quod vt affirmare non audeam, donec aliunde certius mihi constet, ita non temere factum arbitror, vt Hispani præ cæteris nationibus hoc notandi temporis modo peculiariter vterentur. Sed illud
- 20 mirum qua auctoritate affirmauerit idem, Æram anno Christi tantum viginti sex annis priorem esse, & errare eos qui plures addant, quum contrarium omnes, tam qui Latine, quam qui vernaculo sermone de rebus Hispaniæ scripserunt, sentiant, atque omnes ex æquo annum natiuitatis Christi Æra triginta octo annis posteriorem ponant. Quod duorum grauissimorum auctoritate scriptorum probandum duxi, tametsi res extra controuersiam aleam esse videatur. In Eusebio Alcobaciensi manuscripto, in quarto Augusti Cæsaris anno, hæc verba in ipso contextu reperi: *Hoc tempore edicto Augusti Cæsaris as in tributum & census dari iubetur, ex quo æra collecta est.* Quæ verba in Eusebiis impressis, nescio qua de causa, omissa sunt. Igitur quatuor annis si addas triginta octo, habebis quadragesimum secundum Augusti annum: quo anno natus est Iesus Christus mundi seruator. Si quis forte tergieretur, & calumniari velit, hanc annotationem esse
- 30 supposititiam, quod in vulgatis exemplaribus non reperiatur: habeo Diui Isidori auctoritatem, qui aperte dicit in Chron. Gothorum, anno ante Æram constitutam duodecimo, pro accipiendò Reipub. imperio, Cn. Pompeium & C. Iul. Cæsarem arma ciuilia commouisse. Hoc verò factum est L. Paulo & C. Marcello Coss. à quibus vsque ad quartum Augusti annum, Cassiodorus duodecim annos numerat. Idem S. Isidorus paulo post, primum Valeriani & Gallieni Imperatorum annum, Æra ducētesima nonagesima quarta fuisse dicit, cui numero si octo & triginta detrahas annos, habebis annum domini ducentessimum quinquagesimum sextum, quo anno Eusebius eos inauguratos imperio scribit. Vnde mihi suspicari libet, Augustum Cæsarem iam tum, quum inito Trium-
- 40 uiratu cum Lepido & Antonio imperium orbis, velut censum aut hæreditatem paternam, inter se partiti sunt, hoc edictum conscripsisse, quod multis post annis promulgauerit, ac forte in Hispania tum, quum domitis Cantabris & Asturibus, vniuersa Hispania tranquilla ac pacata potitus est. Cuius edicti quum mentio fiat in Euangelio Luc. 2. & etiam Iosephi libro Antiquitatum 18. mirum est Romanos scriptores nihil omnino meminisse. Quod vero ab illo edicto hæc designandi temporis ratio exorta sit, præter alios docet S. Isidorus Etymolog. lib. 5. cap. 36. his verbis: Æra singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto, quando primum censu excogitato, Romanum orbem descripsit. Dicta autem Æra, ex eo quod omnis orbis æs reddere professus est Reipub. Hactenus ille. Dicta est quidem Æra, non tamen inde natum vocabulum, quod multo antiquius
- 50 est. Nam Lucilius Poeta eo vsus est ad hunc modum: *Æra numeri subducta improbe.* Errat enim Æra, numeri nota in moneta, designans quantum valebat. quod post Nonium Marcellum, etiã notauit Ambrosius Calepinus. Hæc vero tēporis per Æras significandi ratio, in Aragonia sublata est à rege Petro eius nominis quarto, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octauo, in conuentibus Valentix celebratis, vt annotauit Petrus Antonius Beuter: in Castella vero, anno millesimo trecētesimo octogesimo tertio, ab Ioanne Rege eius nominis primo, dum conuentum regni sui Segobiæ ageret: postremo etiam in Portugallia, ab Rege Ioanne primo, postquam Septam Africæ urbē munitissimam vi bellica Sarracenis ademit, circiter annum domini millesimum quadringentesimum decimum quintum. Atque ita communi omnium Hispaniæ regum de-

creto cautum est, ut in actis publicis anni à natiuitate Christi in posterum perpetuo numerarentur. Postquam hæc scripsissem, admonitus sum à Ioanne Genesio Sepulveda, longe aliam esse Æræ originem, quam à S. Isidoro & aliis scriptoribus prodita sit. Cuius de hac re annotationem, quia nō solum ingeniosa, verum etiam erudita mihi visa est, ad verbum hic adscribendam duxi. Ea habet ad hunc modum. In Augusti Principis gratiam, Hispani non solum urbem ad ripam Iberi amnis Cæsaraugustam nominarunt, sed etiam temporum rationem, ut Romani ab urbe condita, sic ipsi ab Augusti Cæsaris principatu repetere constituerunt. Mansitque ea consuetudo ad annum vsque Christi nati millesimum trecentesium octogesimum tertium. Tunc enim lege cautum est ab Ioanne primo Castellæ Rege, ut deinde anni & tempora à Christi natali die, velut à capite, 10 deducerentur, omissa Æra Cæsaris. De cuius initio & nomine multa à multis tum veteribus, tum recentioribus falso tradita sunt, nec quisquam quem quidem vel legerim vel audierim, quæstioni satisfecit. Erroris autem origo fuit, quod hæc temporum ratio Æra nuncupata, Christi natale triginta octo annis antecedit. at hoc incidisse constat in quadragesimum secundum annum Augusti principatus, cuius initium scriptorum consuetudo idem quod Triumviratus facit. Huius igitur quatuor annorum interualli consideratio, multorum ex nostris ingenia torfit, qui cum exitum non inuenirent, in varias & commentitias opiniones, atque adeo mera somnia discesserunt, quæ refellere nec huius loci est, nec magni negotii, ut ipsi alias pluribus verbis explicuimus. Caterum non fuerit alienum, quemadmodum mihi omnia diligenter perpendenti, & veterum de temporibus illis monumenta collustranti difficultas expediri posse visa est, paucis explicare. Sic enim existimo, ut res ipsa docet, veteres Hispanos ea ratione gratiam ab Augusto Cæsare inire molientes, non ab ipso statim principio Triumviratus initium huiusmodi supputationis Æræque constituisse, cum Augustus, Antonius, & Lepidus communi cōsilio & auctoritate rem Romanam administrare cœperunt: sed ab eo tempore, cum orbe partito, Hispania, & Gallia, & reliquæ citra Ionium mare regiones occiduas, in vnius Augusti imperium concessere, & reliquus orbis ad Orientem Antonio permissus est, Africa vero attributa Lepido. Quam partitionem factam fuisse post bellum Perusinū, statim post Lucii Antonii consulatum, hoc est quarto Triumviratus anno, qui fuit Hircio & Pāsa Coss. & tertio post anno, cum Publio Seruilio Lucium Antonium fuisse Consulem, Aurelius 30 Cassiodorus est autor. Æra igitur qua multos annos atque sæcula, præter aliarum gētium consuetudinem, vsi sunt Hispani, recte, ut est, sic Augusti Cæsaris nominatur, initiumque sumpsit ab anno cum Hispaniarum imperium ad ipsum solum delatum est, qui annus, ut exposui constatque, tricesimus octauus ante natum Christum numeratur. Huius vero vocis Æra, quam noster Isidorus, autor alioquin grauissimus, & fere posteris, ad æream monetam & tributum ab Augusto Cæsare in descriptione orbis imperatum referendam falso putarunt, rationem paucis explicabo. Veteres enim initio (ut equidem pro comperito exploratumque habeo) scripturas claudentes, tempus ad hunc modum adscribebant: Acta fuerunt hæc, exempli gratia, Cordubæ, pridie Calendas Maii. Annus erat Augusti Cæsaris centesimus quinquagesimus. Deinde breuitatis causa sic verba ad annum pertinentia signabāt, A. ER. A. CÆS. CL. initia duntaxat verborum punctis distincta pro totis verbis notantes, vetustissimo properantium librariorum more. Et huiusmodi multa in tabulis æneis & lapidibus olim scripta licet animaduertere. Postea librariorum tabellionumque temeritate & inscitia cunctis ablatis, scribi cœpit, ÆRA CÆS. & ab aliis magis etiam properantibus ÆRA, duntaxat adhibito numero per notas. Quo errore latius serpente, quæuis annorum ab aliquo velut capite deducta ratio, primum ab Hispanis, deinde à cæteris astrologis Æra cœpit nuncupari. Hactenus ille. Postea vero rogavi virum doctissimum Didacum Neilam Canonicum Salmanticensem, uti per literas percontaretur Sepulvedam, an aliquam haberet opinionis suæ auctoritatem. Respondit ingenue, ut candidum virum decebat, nullam se habere præter coniecturam verisimilem. Mox 50 Resendum consului, ne quid inexploratum relinquerem. Is mihi respondit ad hunc modum.

L. Andr. Resendius Ioanni Vasæo viro doctissimo S.

CIRCITER Cal. Maias Vasæe literas tuas adcepi, datas nonis Februarii Salmanticæ. Adcepi autem Conimbricæ, quo me Regia auctoritas (ita enim blandiri mihi malo, quam vim adpellare) transtulerat, hoc est, ab honesto & quieto otio in negotium turbulentissimum, à musæo in pistrinū, vbi sine vlla intermissione ad extremā defatigationem est molendum. Nec satis scio quid conquerar, neque quid non conquerar, nisi quod hoc

hoc quidquid est, irato meo genio mihi cōtigisse certo ego scio. Non igitur vacauit, imo ne nunc quidem vacat, postulationi tuæ adcuratius paulo respondere, vti amico amicū par erat, tamen ne nulla ex parte satisfaciam tibi, cui equidem semper ex omni, pro tua in me beneuolētia, studui satisfacere, scito me de Æra nihilo plus cogniti, nihilo plus comperti habere nunc, quam habuerim tunc, quum de eare præsens mecum egisti. Neque ego de initio eius loquor. Nam satis manifeste adparet, incepisse ex eo tempore, quo ex partitione Triumvirali vtraque Hesperia Octauio cessit, post annos quatuor quam est interfectus C. Cæsar. Loquor autem de origine tantum vocabuli, vnde videlicet Æra nominetur, quæve nominis eius causa fuerit. Nam quod alii ab ære dando, id est, à censu, qui Augusti indictione soluebatur, Æram nominatam arbitrantur, non admodum probō: multo etiam minus, quod alii ab hero, id est domino, heram dici volunt, quasi dominationem. Commentum autem Genesii Sepuluedæ, quo ex compendio scriptionis A. E. R. A. Cæsid est, annus erat Augusti Cæsaris, fecisse imperitos Ærā Cæsaris, nobis nititur persuadere, fateor, non sine admiratione, propter hominis eruditionem, legi. Libenter enim ab illo quærerem, num literarum illarum compendium existimet scribis tātum fuisse cognitum, quasi esset simile illi Hebræorum elementorum arcano, quod apud ipsos Cabala nominatur, aut hieroglyphicis notis, quib. vetus Ægyptiorum obducta implicataque erat sapientia, quarum mysteria quum solis essent cognita sacerdotibus, à patribus adcepta quasi per manus posteris proderentur, an magis compendiarium istam formulam etiam in vulgus emanasse arbitretur. Huic parti si, vt doctum facere æquum est, adsentiat: respondeat, quonam tempore Hispanos autemet in tantam animi, vt ita loquar, supinitatem deuenisse, stantibus ne adhuc in Hispania Romanis rebus, ac vigente imperio, an postea quam conlabi ad Gothorum irruptionem cœpere? Florentibus rebus id fieri nequaquam potuit, quum Latina lingua multum non Romani modo qui in Hispania erant, sed ipsi etiam Hispani vterentur. Ad hæc, quum Hispania primum in provincias duas, hoc est citeriorem & vltiorem, deinde in treis, Tarraconēsem, Bæticam, & Lusitaniā esset diuisa, tum deinceps propter magnitudinem diuisa trifariam Tarraconensi, Gallecia facta sit quarta, Carthaginēsis vero quinta, vt scribit ad Valentinianum Sextus Rufus, nec ibi finis, sed diuisa quoque Lusitania, sexta numero cœperit esse Vettonia: atque hæc omnes prouinciæ siue consulis, siue procons. siue prætoribus, siue proprætoribus, siue præsidibus, siue legatis regerentur: præterea scribis, logistis, tabulariis, tabellionibus, hominibus vel Romanis, vel certe Romanæ linguæ peritis, plenæ essent, etiam vsque ad tempora Maiorani Cæsaris, qui regnare cœpit circiter annum Seruatoris nostri CCCCLXXII. consentaneum profecto non est, ignorasse eos vim harum litterarum A. E. R. A. Si autem postquam in Hispanias Gothi inuaserūt, id accidisse dicat, rursus quærerem, subito ne id, an paulatim potius? Subito ac repente extinctam fuisse notitiam illorum verborum quibus tam frequenter in tabulis vterentur, persuaderi ego non possum, nisi me doceat Genesius, lethargo fuisse tum simul correptos Hispanos omnes. Paulatim euenit, inquiet. En rursus eodem luto, in eadem hæremus salebra, vt nimis sane videatur esse mirum, vix centum annorum interuallo, in tantum rem obsoleuisse, vt etiam ad Leandrum illum, ac adeo Isidorum, multæ tum eruditionis tum diligentie hominem, vulgarissimus quatuor illarum literarum intellectus minime perueniret, vt consilia vetustissima, nempe Bracarense primum Æra DCX. & Hispalense prius Æra DCXXV. celebrata prætermittamus: vt prætermittamus etiam veteres in saxi inscriptiones Æra DX. & DXX. & DL. factas, hoc est, sub Anastasio, & maiore Iustiniano. Sed quid quod sub Arcadio & Honorio circa annū nati Seruatoris cccc. integris etiā dum, aut certe minima ex parte adcisus in Hispania rebus, Diuus Faustus Regiensis in Gallia episcopus, scriptor satis luculentus, Ære vtitur vocabulo? Quibus verba priore de Spiritu sancto libro, ita habent: Sacer autem numerus diximus, quia trecenti in Æra siue supputatione, signum crucis: decem & octo vero, Iesu adorandum nomen ostendunt. Quibus ego verbis partim, partim etiam ipsa ratione adducor, vt credam, neque ab ære dādo vocatam Æram, vt putauit Isidorus, neque ab hero heram, vt somniant nonnulli, sed simpliciter à nota numeri, quod Æra, sit nota vel supputatio, vt Faustus interpretatur. Ad quā rationem Alphonsus Hispaniarum Rex suam temporum supputationem Æram adpellet. Si quis autem roget, satis ne id Latine: respondebo Nonii Marcelli verbis, Æra, inquit, numeri nota. Lucilius libro 29. Hæc est ratio peruersa, Æra numeri subducta improbe. Igitur ab initio, ratio hæc numerandi tempora, ab vsque Augusto cœpta, Æra nominata est. Neque mouere quenquam debet, eius vocabuli vsum apud probatos auctores minime inueniri.

An. Dom.

*Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi,*

Ait Horatius. Meus Vassæ huc inclinat animus. Sicui aliud placuerit, suo fruatur iudicio. Hæc ille. Atque hæc quidem sunt, quæ de Æra diligenti studio perquisita inuenire potui. Placuit vero horum sententiam doctissimorum virorum adscribere, de qua iudicium meum in medio relinquo. Nam utriusque singulari eruditioni tantum tribuo, ut ab alterutro dissentire religio mihi sit. Prudens lector id sequatur, quod magis ipsi probabitur. Nunc Chronicon ipsum, Deo bene fortunante, aggrediamur.

10

C H R O N I C O N R E R V M H I - S P A N I C A R V M , A N A T I V I T A T E C H R I S T I , V S Q V E A D A N N V M M I L - L E S I M V M V I G E S I M V M .

- I** **Q**UAE nocte natus est Iesus Christus, illuxit vniuersæ Hispaniæ nubes candida, tantæ claritatis atque etiam caloris, ut instar Solis esset meridiani, ut patet ex historia Regis Alfonsi decimi par. 1. capit. 107. Verum non hoc soli contigit Hispaniæ, siquidem eam noctem omni luce clariorem fuisse, scribit in sermone de Natiuitate Christi D. Cyprianus, siue quisquis est illius autor, qui certe fuisse pius & eruditus negari nec potest nec debet. Hoc fere tempore floruit Sextilius Hana poeta Cordubensis, qui de laude & interitu Marci Tullii carmen composuit. Petrus Crinitus lib. de poet. Lat. 3. Quod carmen recitauit in domo Messalæ Coruini, ut ait Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet.
- 16 Primo Tiberii anno, Hispanis petentibus permissum à Senatu Romano, ut in Tarracoenfi Colonia templum Augusto strueretur, datumq; in omnes prouincias exëplum. 30
Cornelius Tacitus lib. 3. Tiberius Cæsar Cantabros & vicinas gētes latrocinia exercentes, ab Augusto oppressos, ex Augusti Cæsaris instituto, tribus militum ordinibus impositis, non modo pacatos, sed etiam vrbani præditi moribus effecit. Strabo libro tertio. Huic Tiberio Principi nunciauit Olisiponensium legatio ob id missa, visum auditumq; in quodam specu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma, ut autor est Plinius lib. 9. cap. 5 qui scribit in eodem litore spectatam Nereidem squamis hispido corpore, etiam qua parte humanam effigiem habet, cuius morientis etiam gannitum tristem accolas audiuisse longe.
- 24 Anno Tiberii nono, Vibius Serenus Proconsul vltioris Hispaniæ, de vi publica damnatus, ob atrocitatem temporum, in insulam Amorgum (vna erat ex Cycladibus) deportatur. 40
Cornelius Tacitus lib. 4.
- 26 Hispania vltior, missis ad Senatum legatis, orauit ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique eius extrueret. quod Tiberius illis negauit, eleganti ac modesta oratione testatus, mortalem se esse, atque hominum officio fungi malle in animis illorum, quæ templis coli: tantum hoc à ciuibus & sociis petere, ut quodocunque concesserit, cum laude & bonis recordationibus famam nominis ipsius prosequantur. Idem. Eodem anno agrestis quidam nationis Terrestinæ, in Hispania citeriori L. Pisonem eius prouinciæ Prætorem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, vno vulnere in mortem affecit, qui tandem deprehensus, cum tormentis edere socios adigeretur, voce magna sermone patrio frustra se interrogari clamitauit: adisterent socii ac spectarent, nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret: idemq; cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu se proripuit custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Piso Terrestinorum (Termes oppidum est Plinio & Ptolemæo inter Cluniā & Vxamam) dolo cæsus habetur, quia pecunias è publico interceptas acrius, quam tolerarent Barbari, cogebat. Idem.
- 35 Seruio Galba & L. Sylla Coss. Sex. Marius Hispanorum ditissimus, defertur incestasse filiam, & saxo Tarpeio deiicitur, non dubium, quin magnitudo pecuniæ ei malo vertirit. Idem lib. 5.

D. Iaco-

D. Iacobus Apostolus filius Zebedæi in Hispania prædicauit Euangelium Christi, & in tota prouincia nouem duntaxat ad fidem nostram conuertisse dicitur. Quamuis beatus Calixtus in epistola translationis ipsius, dicat illum plures habuisse discipulos, sed duodecim speciales, quorū nouem, dum adhuc uiueret, in Gallecia elegisse. cuius tempore prædicationis in Ciuitate Cæsaraugusta templum Virgini matri dedicauit, ipsius admonitu, (quod vulgo dicitur, *nuestra senhora del pilar*) etiam hodie plurimis nobilitatum miraculis, vt Petrus Antonius Beuter Beati Calixti Papæ & aliorum autorum testimoniis confirmat. Atque hæc fuit prima Christianorū toto orbe Ecclesia, vt est constans à multis retro seculis ac perpetua fama & memoria, per quam multa antiquorū gesta, teste Magno Basilio in epist. ad Nepot. nobis velut per manus tradita sunt. Apostolus vero, duobus discipulis in Hispania prædicationis causa relictis, cum reliquis in Iudæam rediit. Beatus Calixtus Papa.

Caius Cæsar Caligula Romanum suscepit imperium, cuius tempore Herodes, suadente Herodiade incesta Philippi fratris vxore, pro qua Ioannes Baptista occisus erat, ad petendam Cæsarum amicitiam Romam venit: sed accusatus ab Agrippa, Tetrarchiam perdidit, fugiensq; in Hispaniam cum Herodiade, mœrore consumptus est, vt autores sunt Seuerus Sulpitius & Beda. Eodem anno, aut saltem sequenti, natus est Cordubæ M. Anneus Lucanus Poeta, patre L. Anneo Mela, Senecæ Philosophi fratre, matre vero C. Acilia Acilii Lucani Oratoris filia, IIII. Nonas Nouembris, C. Cæsare Augusto Germanico iterum, & L. Cæsiano Coss. Cunas infantis quibus ferebatur, apes circumuolitasse, osq; insedisse memoriæ proditum est, dulcem & facundum poetam portendentes. Infans octimestris Romam delatus est. Hæc partim ex Petro Crinito lib. 3. de Poet. Lat. partim ex alijs. Fuere hoc tempore Cordubæ duæ illustres familiæ ac nobiles, altera Annea, ex qua plerique insignes doctrina viri nati sunt, ab hac Lucanus, Senecæ, & alii Annei dicuntur: altera Acilia, ex qua Acilius Lucanus Orator, Lucani auus paternus, & Acilius Buta vir prætorius. Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet.

Anno primo Tiberii Claudii Cæsaris, D. Iacobus Apostolus ab Herode Agrippa capite truncatus, vt autor est Eusebius in historia ecclesiastica, libri secundi, capite nono: quamuis idem in Chronicis dicat decollatum anno trigesimo sexto. Occisus est autem vigesimo quinto die Martii, corpus vero nauigio impositum à discipulis, appulit in Hispaniam octauo calendas Augusti, quo die præcipuum ipsius festum ab ecclesia celebratur, ac depositum est in petra, cuius durities cessit sancto corpori, in ciuitate quæ olim Iria Flauia, nunc vulgo Padron dicitur. Tandem post longas, sed vanas D. Lupæ & Reguli siue Præsidis illius prouinciæ illusiones, & vtrunque per clarissima miracula ad fidem Christi conuersum, corpus Apostoli à discipulis translatum est Compostellam, atq; ibidem sepultum tertio Cal. Ianuarias, quo die translatio ipsius tota Hispania celebratur. Ita ferme qui de sanctis Hispaniæ scripserunt. Sed ex epistola beati Leonis III. Papæ constat ab iisdem discipulis, à quibus corpus Apostoli nocte sublatum metu Iudæorum, & ab Ioppe naue diuinitus præparata ad Iriam Galleciæ portum delatum est, ad prædiū quoddam quod à dicta vrbe ferme decem & octo millibus passuum aberat, deportatum, vbi (inquit B. Leo) nunc veneratur: & in crypta quadam diruto minutatim idolo à paganis constructo, ac reclusa tellure conditum est facta super domuncula cū altari, sed quæ domuncula (vt annotauit L. Andreas Resendius) crescēte indies fide, aucta & locupletata est celebri per orbem sepulchro. Vide Breuiarium Eborense nuper à Resendio recognitum. Sed operæ precium videtur hoc loco subiungere, quod de hac re in Historia compostellana reperi. id est huiusmodi. Occidit Herodes Iacobum fratrem Ioannis gladio. Cuius beatissimi Apostoli corpus venerandum Iudæi maleuolentia & inuidia ducti nec sepelire voluerunt, nec à Christianis qui tunc temporis Hierosolymis erant, sepeliri permiserunt: sed (sicut Leo Papa in epistola quam de eius passione & corporis ipsius in Hispaniam translatione ad Hispanos destinauit, affirmat) integrum corpus cum capite extra ciuitatem proicientes, canibus, auibus, atque feris deuorandum commendandumque exposuerunt. Sed eius discipuli ab eo adhuc viuente præmoniti, vt corpus suum in Hispaniam transferrent tumultum, totum corpus cum capite, teste Leone Papa, nocturno tempore arripientes, ad litus vsque maris citato calle perueniunt. Vbi dum solliciti de nauigio quo transfretarent in Hispaniam, essent, nauim diuinitus paratam in litore maris inuenerunt. Quam Deo gratias vnanimiter agentes, imposito sacratissimo corpore, læti conscenderunt, & Scylla cum Charybdi ac periculosis Syrtibus menu Dominigubernante deuittatis, primum ad Iriensem portum foelici cursu peruenērūt, deinde venerabile corpus ad locū qui tunc Liberum donū, nunc Cōpostella

An. Dom. dicitur, deferentes, sub marmoreis arcubus sepelierunt. Hos vero discipulos, eodem auctore & aliis multis, Diuus Iacobus in Hispania fide Christiana imbuit, qui corpus magistri pro Christo passi in Hispaniam sequuti sunt, & inde Romam profecti, atque ab Apostolis Petro & Paulo infulis episcopalibus ornat, ad prædicandum verbum Dei in Hispanias iterum missi sunt, & ibidem pro Christi fide quam prædicabant, martyrio affecti. S. Cecilius, primus episcopus Eliberitanus prope Granatam. S. Euphrasius, primus episcopus Illiturgitanus in Batia, hoc est, ut aliqui affirmant, Giennensis. S. Secundus, primus episcopus Abulensis. S. Indallentius, primus episcopus Vrcitanus, quod oppidum sunt qui in Aragonia esse affirmant, in confinibus Nauarræ, & appellari hodie Verga. Huius reliquiarum pars in Ecclesia Burgenfi. S. Ctesiphon, episcopus Abderitanus, secundum alios, secundum Beatum Calixtum Virgitanus. Erat autem Virgi, quam nunc Almeriam vocari aiunt, non procul Abdera, ut ex Pomponio Mela constat. Vide quæ de Vrcitano episcopatu suo loco diximus. S. Hefychius episcopus Carthesanus, vel secundum Beatum Calixtum, Carcesitanus prope Asturicam fuisse aiunt. Reliqui duo S. Athanasius & S. Theodorus iuxta S. Apostoli corpus quod indefinenter vigilantes seruauerant, alter ad dextram, alter ad sinistram, à populis quos Deo lucrifecerant, sepulti sunt: quos Petrus Anton. Beuter libri primi capite vigesimo tertio ab Apostolo ex Hispania in Iudæam redeunte, Cæsaraugustæ relictos, alterum episcopum, alterum presbyterum scribit. Sed hoc cum epistola B. Leonis non concordat. Beatus Petrus martyr, primus Bracarenfis episcopus, etiam fuit S. Iacobi Apostoli discipulus, ut Bracarenfis cantat Ecclesia. Hoc tempore, nimirum sub Imperatore Claudio, floruit (ut erudite colligit Ioachim Vadianus) Pomponius Mela nobilis Cosmographus Hispanus, ex Mellaria oppido Bæticiæ, ut ipse scribit lib. 2. capite 6. Atque hæc ipsa Mellaria nobis etiam dedit Turannium Gracculam, quem citat Plinius in præfatione libri tertii Naturalis Historiæ.

46 Anneus Seneca Philosophus Cordubensis, ab exilio quo missus à Claudio per inuidiam fuerat, reuocatur, procurante Agrippina Claudii noua coniuge ac matre Neronis, & Prætor Romanus designatur. Cor. Tacitus lib. 12.

50 Tiberius Claudius Nero vndecimo ætatis anno adoptatus à Claudio, Anneo Senecæ philosopho iam tunc Senatori in disciplinam traditus est. Suetonius Tranquillus. Quod Agrippina curasse creditur, ut consiliis eius ad spem dominationis vteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria beneficii, & insensus Claudio dolore iniuriæ videbatur. Cor. Tacitus. Hic est ille Seneca philosophus Stoicus & Orator clarissimus, Socionis philosophi discipulus, cuius hodie præclara ingenii monumenta extant. Cuius tam tenax fuit memoria, ut duo nominum millia, quo ordine erant dicta, referret, & ducetos amplius versus semel auditos, ab ultimo incipiens, vsque ad primum recitaret, ut ipse de se refert in præfatione declamationum suarum. Anneum Senecam Romæ non solum Præto-
torem, sed etiam Consulem fuisse reperio, simul cum Trebellio Maximo, autote Senatus, consulti Trebelliani, quos Cassiodorus propterea in Catalogo consulum non posuit, quia honestamenta potius nominis, quam insignia potestatis habuerunt: ita ut quæren-
dum reliquerint quibus Coss. Consulatum gesserint, quemadmodum de Seneca & aliis aliquot ait Aufonius in Paneg. Gratia. Ideo horum Consulatum Cassiodorus, opinor, Neroni adscribit. Huius filius fuit L. Anneus Seneca, Tragœdiarum scriptor celeberrimus, Cordubensis & ipse, ut autor est Rodolphus Agricola in commentario quem scripsit in præfationem declamationum Senecæ. Habuit & alios duos filios, Nouatum & Melam, quem Rodolphus Agricola Lucani Poetæ patrem dicit. Ego tamen Eusebium sequutus, Melam Lucani patrem, fratrem fuisse Senecæ dixi. Habuit enim Seneca fratres duos Gallionem & Melam, ut ex Cornelio Tacito constat. Quanquam qui animadu-
uerterit Senecam & Lucanum eodem fere tempore neci datos à Nerone, atque ætatem
utriusque consideret, fortasse Rodolpho Agricolæ credat, Senecam philosophum non
patrum, sed auum fuisse Lucani. Eodem fere tempore floruit Latro Portius Hispanus,
eximius orator, & Senecæ admodum familiaris, ut videre est in Præfatione declamationum Senecæ. Per hæc tempora memoriæ prodidit Pet. Ant. Beuter, S. Saturninū, postea Tolosanum episcopum, à Diuo Petro Roma missum in Hispaniam ad prædicandum
verbum Dei. Venit vero Pompelonem, & septem dierum spatium quadraginta hominum
millia ad Christum conuertit, ut Pompelonensis legit ecclesia, & in his S. Firminum ci-
uem Pompelonensem Episcopum & martyrem. De quo suo loco.

61 Nero Othonem qui Galbæ in imperio successit, charissimū ipsi & omnium consilio-
rum, secretorumque participem, ut Poppæa amica eius sine rivali potiretur, per causam
legationis

legationis in Lusitaniā misit, eiq; prouinciæ præfecit. Quam Otho administravit quæstorius per decem annos moderatione ac abstinētia singulari. Cor. Tacitus lib. 13. & Suetonius in Othone capite tertio. *An. dom.*

Octauo Neronis anno, Anneus Seneca nō ignarus criminationum quibus ipsum mali apud Neronem ad deteriores iam inclinātem adoriebantur, per speciem senectutis & aduersæ valetudinis, eleganti ratione petiit à Nerone, vt liceret sibi publicis negotiis & fortunis omnibus secedenti in ocium se abdere. cuius orationem subdola responsione ac multum beneuolentiæ mentita, Nero velut clauum clauo pepulit, & securum esse iussit. Corn. Tacitus lib. 14.

10 Marcus Anneus Lucanus poeta in Pisoniana coniuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico præbuit, pridie calendas Maias, anno ætatis suæ XXVII. vel XXVIII. Partim ex Chronicis Eusebii, partim ex aliis. Eusebius dicit, Melam patrem quadriennio post bona filii à Nerone promeruisse: sed contrarium asserit lib. 15. Corn. Tacitus, interfecti filii rem familiarem acrius requirentem, à Fabio Romano accusatum, tanquam coniurationis consciū, assimulatis Lucani literis, quas cum Nero qui opibus eius inhiabat, ad ipsum ferri iussisset, soluta vena promptissimam mortis viam sibi quæsiuisse. Lucano mortuo, cuius superstitis gloriæ inuidebat, in monumento marmoreo Nero elogium hoc posuit, quod Romæ inuentum dicit Petrus Crinitus libro tertio de poet. Lat. M. ANNEO. LVCANO. CORDVBENSI. POETÆ. BENEFICIO. NERONIS. CÆ. FAMA

20 SERVATA.

Eodem anno Iunius Anneus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propria se manu interfecit, mortem eius Nerone in præsentiam suam differente. Eusebius.

Nero Senecam præceptorem suum ad necem compulit, quamuis sæpe comineatum petenti, bonique cedenti persancte iurasset, suspectam se frustra, periurumq; se potius quam nociturum ei, vt inquit Suetonius in Nerone cap. 35. Iussus est autē à Nerone mortem suo arbitrio sibi parare. Igitur apertis primum venis brachiorum & crurum, cum lentius sanguis ex venis senio arctatis efflueret, venenū quale Socrates in carcere bibit, hausit intrepidus: & quum ne sic quidem moreretur, in feruens demum balneum illatus, vt calor veneno vires suppeditaret, pauca de animæ immortalitate philosophatus, & consolatus Paulinam vxorem & amicos præsentēs, mortuus est. Corn. Tacitus lib. 15. & Rodolphus Agricola, vbi supra. Mortuus est autem maior annis 114. vt ex ipsius Senecæ præfatione in declamationes suas facile est colligere. Ait enim, Ciceronem se audire potuisse, nisi bellorum ciuiliū furor obstitisset, quo se intra suam coloniā continuit. Porro inter bellum ciuile Cæsaris & Pompeii, quo tempore aptum se fuisse dicit audiendo Ciceroni, & mortem Senecæ, intercesserunt plus minus 116. anni, vt affirmare liquido possimus, ipsum centesimum vigesimum ætatis annum excessisse. Paulina scissis venis comitem ac sociam se mortis marito voluit præstare, sed fluente sensim sanguine, siue desiderio vitæ, siue admonitu Neronis incepto destitit, vt in eodem loco scribit Corn. Tacitus. Hoc tempore floruit L. Iunius Moderatus Columella Hispanus, ex municipio Gaditano, vt ipse aliquot locis lib. 8. cap. 16. & lib. 10. cap. 7. testatur. Scribit enim lib. 1. de agricultura, quæ ex L. Volusio consulari viro audierit. Quem consulem fuisse cum C. Cæsare Caligula, scribit Holoander, anno Domini 43. quo anno mortuus est Cæsar Caligula. Hunc ego Senecæ postposui, quia illius meminit. Hoc quoq; anno produnt annales Hispanici, beatum Paulum Apostolum in Hispania prædicasse Euangelium Christi, & multos ad illius fidem adduxisse. De qua re quoniam variæ sunt opiniones, quod partim studio proprio, partim amicorum admonitu ex grauib; autoribus annotaui, paulo diffusius explicandum duxi. Et Gelasius quidē Paulum ad Hispanias venisse negat, 22. q. 2. c. Bea. Paul. Sed D. Chrysostomus illo antiquior affirmat, homil. 7. scribens ad hunc modum: Postquam vero Romam ingressus est, ibi quoq; quanta cum modestia annunciat veritatem? quanta cum libertate obstruit ora impiorum? Verum nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit. Diuus quoq; Hieronymus, tametsi in epistola quadam contra Iulium significare videtur, Paulum antequam profectionem in Hispaniam animo destinātam susciperet, à Nerone in vincula coniectum, & in commentariis in epistolam Pauli ad Ephes. cap. 3. ambigue scribat, D. Paulum ad Hispanias vel perrexisse, vel ire disposuisse: tamen idem in Esaia cap. 11. scribēs affirmat his verbis: Quod de vnus Pauli Apostoli exemplo intelligamus, qui per Pamphiliam, & Asiam, & Macedoniam, & Achaiam, & diuersas insulas atq; prouincias ad Italiam quoq; & (vt ipse scribit) ad Hispanias alienigenarum portatus est nauibus. Sed idem scribens in Amos prophetā cap. 5. clarius hoc asruit, ad hunc modum: Qui vocatus à Domino, effusus est super faciem vniuersæ terræ, vt præ-

An. dom. dicaret Euangelium de Hierosolymis vsque ad Illyricum, & ædificaret non super alterius fundamentum, vbi iam fuerat prædicatum, sed vsque ad Hispanias tenderet, & a mari rubro, imo ab Oceano vsq; ad Oceanum curreret, imitans dominum suum & solem iustitiæ. Sophronius quoq; Hierosolymitanus Patriarcha in eadē est opinione, vt ait Iacobus Faber Stapulensis in commentariis in epistolam ad Romanos cap. 15. Sed ipsius Fabri verba, cum Sophronii sententia, operæ precium fuerit adscribere. Ea sunt eiusmodi: Sed dices. Profectus ne est aliquando Paulus Apostolus in Hispaniam? Credo quidem. Quod & Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus reliquit scriptum. Scribit enim, Italias, Gallias & Hispanias transitu, beatissimi Pauli illustratas. Qui (vt refert) cum in domo Probi illustri cuiusdam viri hospitio susceptus in Hispania fuisset, & Xantippe vxor eiusdē Probi modestiam hospitis sedulius in eum intenta admiraretur, diuina voluntate factum esse, vt dū sic intenta vultui peregrini inhæreret, appareret ante frōtem Pauli quasi literis aureis scriptum: PAVLVS APOSTOLVS PRÆDICATOR CHRISTI. Quæ cum prænuncia fama multa de Apostolo audisset, & diu desiderasset vultum se posse videre Apostoli, gaudio pariter resoluta & stupore, cum lachrymis corruit ad pedes Apostoli. edocta autē mysteria Christi, cum viro & familia Christo regenerata est, regno æternæ beatitudinis adinuento. Sed & traditur Philotheus, eius regionis Princeps, Paulo adhæsisse, factus Christi confessor. O quam fœlices, qui cum æterno regnum permutāt terrenum! Hactenus. Sed & D. Gregorius idem affirmat in moralibus lib. 31. c. 37. & D. Isidorus in eadem est opinione, in libello quem scripsit de ortu & vita vel obitu Sanctorum Patrum, cuius hæc sunt verba: Incipiēs enim ab Hierosolymis vsque ad Illyricum & Italiam Hispaniamq; processit, ac nomen Christi multarum manifestauit gentium populis, quibus non fuerat declaratū. Sanctus quoque Thomas idem affirmat in commētariis in epistolam D. Pauli ad Galatas c. 2. hoc pacto: Vocat autem prædicationem suam cursum, propter velocitatem doctrine sue: quia in modico tempore, à Hierusalem vsque in Illyricum, & vsq; in Hispaniam prædicauit Euangelium. Non ignoro eundem in commētariis in epistolam ad Romanos cap. 15. hanc quæstionem in medio relinquere, adductū autoritate Gelasii, cuius paulo ante meminimus. Cæterum vt quod de hac res sentio, dicam, subiiciens tamen semper quæcunq; dixero saniori ac meliori iudicio, neque mihi D. Paulus bis affirmasse sine causa videtur in eodem capite, se profecturum in Hispaniam, neque autores graues & sancti hoc temere de illo memoriæ prōditum reliquisse. At nusquam in Hispania fuisse legitur in actis Apostolorum. Sed Lucas historiam tantum vsque ad quartum Neronis annum prosequutus est. Paulus vere Apostolus vltimo Neronis anno, hoc est decimo quarto, passus est, neque res illius gestæ decem annorum sacrarum literarum oraculis traditæ sunt, & tamē illum interea fuisse ociosum, credendum non est: præsertim quum D. Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum literis mandauerit, eum post biennium quo in libera mansit custodia, dimissum à Nerone, vt Euangelium Christi in Occidentis quoque partibus prædicaret. Idem fere scribit & Beda. Hæc altius repetenda duxi, quod plurimum ad Hispaniæ laudem pertinere censeam, si constet eam tanti Apostoli fuisse prædicatione sanctificatam. Neque vero proprio Marte collegi omnia hæc, sed adiutus sum primum opera serenissimi Domini mei D. Henrici Cardinalis, Infantis Portugalliæ, Deinde Fratris Francisci Forrerii ordinis Prædicatorii, vix vlli hac tempestate meo quidem iudicio, cōcionandi dexteritate secundi. Neque defuit Frater Innocentius ex instituto D. Hieronymi, vir religiosus, mihiq; amicus, & literis elegantioribus excultus. Nec silentio prætereundus est Frater Alexius Salamanca, ex D. Francisci familia, vir egregie peritus, qui & ipse mihi operam suam hac in re præstitit non inutilem. Postremo M. Gregorius Gallus Theologus, & sacrorum Bibliorum in Salamanticēsi Academia professor laudatissimus, sed à Carolo Augusto ad Concilium euocatus, mihi Quodlibeticam quæstionem suam ostendit, in qua fufius hoc argumentum tractat, & argumenta eorum qui refrangantur huic opinioni, non minus acute quam erudite diluit atque conuincit. Paulus Confessor, Diui Pauli Apostoli discipulus, atque in Hispania prædicationis Euangelicæ socius, à magistro relictus in Hispania, & factus Narbonensis demum episcopus, completo diligenter officio, clarus miraculis ibidem in domino quieuit. Celebratur festum illius pridie Idus Decembris Archiepiscopus Florentinus huius meminit, & Prudentius: & Petrus de Natalibus, ac Petrus Antonius Beuter libr. 1. cap. 21. affirmant esse Paulum Sergium quem Paulus Apostolus ad fidem conuertit Actuum. 13. S. Rufus Simonis Cyrenæi filius, Pauli Apostoli discipulus ac socius, fuit primus Episcopus Dertofanus. Pet. Ant. Breuter. vbi supra.

spalim, cuius Consulatus eo fuit celebrior, quod eodem anno mortuus sit Nero, publica Romanorum calamitas, & imperii dedecus. Hic poeta defunctus Consulatu, totum se à publicis negociis ad ocium poeticum & studia cōuertit, vt etiam in Nutritiis testatur Angelus Politianus. Possedit hic prædium Vergilii in agro Neapolitano, & Academicā villam Ciceronis. Martialis libr. 7. & 11. epigram. Hermannus Buschius, vir diligens & eruditus, ac de bonis literis optime meritis, scribit illum ter fuisse Consulem, idque Martialis epigrammate confirmat. quod nescio equidem, an de hoc Silio, an de aliis (nam plures fue-
 10 re) intelligendum sit: præsertim cum primum eius Consulatum fuisse dicant, quo anno mortuus est Nero. Quo Consulatu perfunctum, ipse quoque Martialis autor est, illum in ocium literarium relictā vrbe se abdidiſſe. Plinius quoque à Nerone cōsulem factum ait, sed sapius fuisse Consulem non addit. Hunc Petrus Crinitus libr. 4. de Poet. Lat. affirmat tradi ex Italica Hispaniæ ciuitate oriundum, sed Romæ natum. Quo tempore mortuus est Nero, magistratum gessit in Hispania Cluius Rufus, vir facundus & magnæ autoritatis, cuius honorifica fit mentio in epistolis Plinii lib. 6. & 9. Eodem anno, paulo ante mortem Neronis, inter alias prouincias, Hispania quoque tam nefarium pertaxa Principem, à Romano defecit Imperio. Cuius motus compescendi prouincia quum tradita esset Sergio Galbæ, qui Tarraconensem prouinciā per octo annos varie & inæqualiter rexerat, ipse sibi melius quā Neroni cōsultū cupiens, præsertim à quo mandata de nece ipsius ad procuratores clam missa deprehenderat, ita sibi omnium illic deuinxit animos, vt cōsa-
 20 lutatus sit Imperator, non refragante exercitu. Ad quod præter alia signa & auspicia, vehementer confirmatus est vaticinio fatidicæ puellæ, quæ ante ducentos annos cecinerat oriturum quandoque ex Hispania Principem dominumq; rerum. Illud quoque mirabile accidit illi, vt cum prouinciā ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero è ministris acerram tenenti capillus repente toto capite canesceret. Quo significari interpreta-
 bantur mutationem rerum, successurumq; iuueni senem, hoc est, ipsum Neroni. Hæc ferme ex Suetonio in Nerone cap. 42. & Galbæ cap. 8. 9. 10. Fabius Quintilianus Callagurri oppido Hispaniæ (Aufonius Callagorrim vocat) natus, adolescens admodum à Galba Romanam perducitur, patre vsus erudito viro, & in reipub. suæ administratione honestissime versato. Eusebius & Angelus Politianus in præf. Quint.

30 Sub hæc tempora, Vespasianus Imperator Augustus, iactatus procellis reipub. Latii ius 72. vniuersæ Hispaniæ tribuit, hoc est, ius petendi magistratus, & vt eadem gauderent immunitate, qua Romani. sic enim interpretatur Andreas Alciatus libr. dispun. 2. cap. 1. Plinius in Naturali historia l. 3. c. 3. Eodem fere tempore accidit Lartio Licinio Prætorio viro, iura reddenti in Hispania Carthagine, vt mordenti tuber deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret, quemadmodum autor est Plinius in Naturali historia libro 29. capite 3.

Belilla Hispana, serua Iesu Christi, requieuit in domino, obiit Æra 115. hoc est, anno 77. domini septuagesimo septimo. Hoc monumentum, cum aliis antiquissimam Hispanorū religionem testantibus, paucis ab hinc annis prope Cantabriam inuentum scribit Alfonso Venerus in Enchiridio temporum.

40 Fabius Quintilianus cum agendis causis maximum sibi nomen comparasset, primus 90. Romæ scholam publicam instituit, atque ex fisco salarium accepit. Eusebius & Angelus Politianus loco iam dicto, qui discipulos eius fuisse dicit Iuvenalem & Plinium Iuniore, qui patronum se fidelē Bæticis opem ipsius implorantibus, in grauissimis causis præstitit, de qua re vide epistolas ipsius. Iuvenalē sunt qui Hispanis adscribāt, q̄ ego neq; affirmare possum, neq; refellere. Illud recte cōmemini, ante annos xv. vidisse me Segobiæ, dum illic in aula Isabellæ Augustæ agerem, in turri quadā è regione portæ Diui Andreæ, saxum cuius hæc erat inscriptio: PVBLIO IYVENALI IYVENALIS. Sed non arbitror esse de hoc Iuuenali. Hoc tempore celebres fuere multi poetæ Hispani, quorum præcipuus M. Valerius Martialis, natus Bilbili (quam hodie Calataiud appellāt, dictam Mauris Calataiub, à Mauro quodam Aiub qui ruinas illius instaurauit, sed loco aliquantulum remoto à veteri Bilbili) Romæ variis ornatus honoribus, vt equestri dignitate, Prætura, iure trium liberorū. Hunc Ælius Verus Imperator suum solet appellare Vergilium. Qui iam etate prouectior, res vrbanas pertaxus, & in patriam reuersus, non multo post diem suum obiit. Petrus Crinitus libr. 4. de Poet. Lat. Mortem Martialis deplorat Plinius in epistolis lib. 3. epist. vlt. Caninus Poeta Gaditanus. Decianus Emeritēsis, cuius virtutes & vtriusque linguæ peritiā, eleganti epigrammate celebrat Martialis lib. 1. Fuit hic Poeta & philosophus, vt annotauit Gregorius Gyraldus. Licianus eiusdem cum Martiali patriæ. Hos tres Martialis vnico epigrammate lib. 1. complexus est. Lucium quoque poetam Hispanum ponit hoc tempo-
 50

An. dom. re, nempe sub Domitiano, Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet. & ait imitatum fuisse Horatium Flaccum. M. Vnicus poeta, Martialis consanguineus. Idem.

97. Domitianus Imperator, secundus post Neronem persequitur Christianos. Eusebius. In hac persecutione Beatus Eugenius primus Toletanus episcopus, S. Dionysii Areopagitæ discipulus, dum peracto in Hispania Euangelicæ prædicationis officio magistrum reniseret, prope Lutetiam, Christum prædicans, a gentili quodam capite cæsus est, atq; in lacum proiectus: vnde ducentis post annis, ab Hercoldo quodam ciue Romano diuinitus admonito exemptus ac sepultus est. Laurentius Padilia Historicus Hispanus, & S. Antoninus.

98. Cocceius Nerua iam senex, nimirum anno ætatis sexagesimo septimo, Romano est inauguratus imperio, per quem (vt inquit Paulus Orosius) re vera afflictæ Reipublicæ diuina prouisio consuluit. Hic primo edicto suo cunctos exulés reuocauit. vnde & Ioannes Apostolus hac generali liberatus indulgentia, rediit Ephesum. Hunc Chronica Hispana fuisse Hispanum asserunt. Certe Sextus Aurelius Victor extra Italiam genitum affirmat. Sed paulo post parum sibi constans Narniensi oppido genitum scribit, quod Plinius lib. 3. cap. 14. in sexta regione Italiæ constituit.

100. Vlpus Traianus Hispanus, atque (vt autor est Eusebius cum Eutropio) Italicæ natus, Reipublicæ gubernacula Nerua tradente atque eum adoptante suscepit, sumptis imperii insignibus apud Agrippinam Galliæ urbem. Hic in persequendis Christianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detractantes interfici præcepisset, plurimique interficerentur, Plinii Secundi admonitu rescriptis leuioribus temperauit edictum. Paulus Orosius libro 7. cap. 12. De hac re vide Plinii epistolas libro 10. Sub hoc Principe imperium Romanum, quod inertia Cæsarum quasi consenuerat, mouit lacertos, & præter spem omnium, senectus illius quasi reddita iuuentute, reuirit. L. Florus lib. 1. rerum ab urb. cond. De anima Traiani Imp. à pœnis inferni per B. Gregorium Papam asserta, quid sentiendum sit, consule Theologos, & inter eos S. Antoninum Archiepiscopum Florentinum par. 2. tit. 12. cap. 3. §. 8. In hac persecutione Beatus Mancius ciuis Romanus, Iesu Christi discipulus, Eboræ sub Præside Validio pro fide Christi martyrio affectus est. Fuit vero vnus ex iis qui Christo eunti Hierosolyma substrauerunt vestimenta in via. Hic & in cœna cum discipulis recubuit, & domino lauanti pedes apostolorum, sedulo pro suo modulo ministrauit, & cæteris Dominicæ passionis ac resurrectionis mysteriis interfuit. Alfonsi Regis Chronica hoc tempore, Laurentius Padilia sub Nerone passum scribit, & reliquias ipsius adseruari in oppidulo quodam prope Medinam, quæ cognominatur vulgo de rio seco. Qui plura de eius vita nosse volet, consulat breuiarium Eborense.

106. Traianus nobilitauit Hispaniam variis ædificiis, atque inter cætera construi iussit super Tagum, pōtem à se cognominatum, qui nunc vulgo dicitur Dalcantara, opus superbum & imperatoria maiestate dignum, in quo etiam hodie sequentes visuntur inscriptiones. Ex vtraque parte arcus.

IMP. CÆSARI. DIVI. NERVÆ. F. NERVÆ. TRAIANO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF. MAX. TRIB. POTES. VIII. IMP. VI. COS. V. P. P.

Sub arcum tabula est ex vno latere.

MVNICIPIA

PROVINCIAE

LVSITANIAE STIRE CONLATA

QVÆ OPVS PONTIS PERFECERVNT

ICÆDITANI

LANCIENSES OPPIDANI.

TALORI

INTERANNIENSES.

COLARNI

LANCIENSES TRANSCVDANI

ARAVI

MEIDVBRIGENSES

ARABRIGENSES

BANIENSES

PÆSVRES

Erant quatuor similes, sed aliarum trium solæ vacuæ sedes apparent.

Supralimen superius ædis D. Iuliani, in principio pontis.

IMP, NERVÆ. TRAIANO. CÆSARI. AV-
GVSTO. GERMANICO. DACICO.
SACRVM.

TEMPLVM IN RVPE TAGI SVPERIS ET CÆSARE PLENVM.
ARS VBI MATERIA VINCITVR IPSA SVA.
QVIS QVALI DEDERIT VOTO FORTASSE REQVIRET
CVRA VIATORVM QVOS NOVA FAMA IVVAT.
INGENTEM VASTA PONTEM QVOD MOLE PEREGIT.
SACRA LITA TVRO FECIT HONORE LACER.
QVI. PONTEM FECIT LACER ET NOVA TEMPLA DICAVIT.
ILLIC SE SOLV. . . . . VOTA LITANT.
PONTEM PERPETVI MANSVRVM IN SECVLA MVNDI.
FECIT DIVINA NOBILIS ARTE LACER.
IDEM ROMVLEIS TEMPLVM CVM CÆS. DIVIS.
CONSTITVIT. FELIX VTRAQVE CAUSA SACRI.
CIVLIVS. LACER. H. S. F. ET DEDICAVIT, AMICO. CVRIO,
LACONE ICÆDITANO.

Huius quoque opus ab eruditis creditur aquæductus ille Segobienſis viſendæ ſtructuræ, & in qua facile Romanam magnificentiam agnoſcas. In hac mecum opinione eſt Florianus à Campo, & Petrus Anto. Beuter lib. i. cap. 10. Rodericus Archiepiſcopus Toletanus lib. i. cap. 7. Hiſpani ſive Hiſpano Regi adſcribit, ſed fallitur. Traianus ex 14. legionibus, quas ad comprimendos Prouincialium populorum motus conſcripſerat, duas in Hiſpaniam miſit, vt quæ vrbes in editioribus locis erant ædificatæ, ſolo æquarentur, atque in locis planioribus & ad rebellandum minus idoneis extruerentur. A quibus diruta Sublãtia, Legio Geminia condita à militibus ſeptimæ legionis nomen accepit, quæ hodie regni Legionenſis metropolis eſt. Sũt qui hoc Nerua imperante factum ſcribant. Illud in præſentia non videtur ſilentio prætereundum, eſſe nonnullos, & eos eruditos ac celebres viros, qui ciuitatem hanc Legionem Germanicam appellatam affirmant, Ptolemæi autoritatem ſequuti. In qua ſententia & ego hætenus fui, donec à viro graui & erudito Didaco Neila, Canonico Salmanticenſi, admonitus ſum, Legionē Geminam ſive Geminiam, nõ Germanicam olim dictam, & Ptolemæi codicem mendofum videri: propterea quod cū à legione ſeptima conditam vel ex ipſo Ptolemæo conſtet, tamen nuſquam tota Hiſpania, legionis ſeptimæ Germanicæ nomen in vetuſtis ſaxorum inſcriptionibus reperiri hætenus potuerit, legionis vero ſeptimæ Geminæ perſape, Cuiuſmodi multas inſcriptiones inuenit, mihi que oſtendit vir ornatiffimus Gaſpar à Caſtro, curioſiſſimus harum rerum inueſtigatior, & primus huius erroris vindex, quod ego quidē ſciam. Quam rem eo ſtudioſius indagauit, vt verum patriæ ſuæ nomen è tenebris erueret in lucem. Multa enim huius rei monumenta deſcripſit, & mihi pro ſua humanitate cõmunicauit, ex quibus pauca quædam in medium proferam, & legionum nomina, vt via Appia non ita pridem in columna marmorea reperta & in ædes Cardinalis S. Floræ translata ſunt, ſubiungam, vt manifeſtũ ſit ſtudioſo lectori, non coniecturis tantum opinionem hãc niti, ſed etiam grauioribus teſtimoniis fulciri. Et prima quidem inſcriptio reperta in Portugallia, quam Tranſmontanam vocant, apud aquas Flauias, vulgo Chaues, in ædibus Simonis Guedes, habet ad hunc modum:

IMP. CÆS. VESP. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. X. IMP. XX. P. P. COS. IX.

IMP. VESP. CÆS. AVG. F. PONT. TRIB. POT. VIII. IMP. XIII. COS. VI.

Hoc loco iam olim erant eraſi duo verſus, nec dubium quin de Domitiano.

C. CALPETANO. RANTIO. QVIRINALI. VAL. FESTO. LEG. AVG. PR. PR.

D. CORNELIO, MÆCIANO, LEG, AVG. L. ARRVNTIO, MAXIMO, PROC,
AVG. LEG. VII. GEM, FEL.

CIVITATES, X.

AQVIFLAVIENSES, AOBRIGENS
BIBALI, COELERNI, EQVÆSI
INTERAMICI, LIMICI, ÆBISOC
QVARQVERNI, TAMAGANI

An. dom. Altera est in pago cui Ruiforco nomen, duabus leucis cum dimidia à ciuitate Legionen-
fi, in templo D. Iuliani, in tabula prægrandi marmorea. Ea habet ad hunc modum:

IMP, CÆSARI
M, AVREL, ANTO
NINO, PIO, FELI
CI, AVG. PARTHI
MAX, BRIT, MAX
GERMAN. MAX.
PONTIF, MAX
TRIB. POT, XVIII
COS, IIII, IMP, III
P, P, PROC
EQVITES, IN
HIS ACTARIVS
LEG, VII. GEM
ANT, P, FEL, DE
VOTI, NVMINI
MAGESTATIQ, EIVS

Quin & ipsa ciuitate Legionenfi multi lateres inuenti sunt cum hac inscriptione.

LEG, VII, P, F.

Plures inscriptiones adferre in medium possem, quibus idem confirmatur, quas idem
Gaspar à Castro diligenter obseruatas ac descriptas mihi communicauit, nisi præstare vi-
deretur ipsa Legionum nomina, vt Roma missa sunt, hic apponere.

NOMINA LEG.

II. AVG.	II. ADIVT.	IIII. SCYTH.
VI. VICTR.	III. FLAV.	XVI. FLAV.
XX. VICTR.	VII. CLAV.	VI. FERRA.
VIII. AVG.	I. ITALIC.	X. FRETE.
XXII, PRIM.	V, MACED.	III. CYREN.
I. MINER,	XI, CLAVD.	II. TRAIAN.
XXX, VLP.	XIII. GEM,	III. AVG.
I, ADIVT	XII, FVLM.	VII. GEM.
X, GEM	XV, APOLL.	II. ITALIC.
XIIII, GEM.	III, GALLIC.	III. ITALIC.
I, PARTH	II, PARTH.	III. PARTH.

De hac quoq; re consulendum Resendum duxi, virum omnis antiquitatis scientissi-
mum, cuius mihi sententia, quamuis Ptolemæi locus quem facile deprauatum affirmare
non audet, præsertim suffragante codice Græco, scrupulum faciat, eodem inclinare vide-
tur, vt ex eius ad me patet epistola, cuius partem transcribere hic ad verbum opere præciū
duxī, cum ipsis Legionum nominibus, quæ ipse ad me misit. Arbitror enim hoc studiosis
non minus gratum quam vtile futurum. De altero epistolæ tuæ capite nunc agam. Ais te
à viro doctissimo Salmaticensi Canonico admonitum candide, quasi nō recte Legionem
urbem Legionem Germanicā appellaris, quum potius Legionem Geminam debuisses.
idque esse ita, videri quum ex Legionū nominibus quæ Romæ in columna via Appia ad-
huc extant, quæq; benigne tibi à viro illo doctissimo scribis cōmunicata, tum vero ex in-
scriptione quæ à latere coctili inuenta sit in eadem vrbe, quæ esset ad hūc modum: LEG.
VII. GEM. P. F. id est, vt ego interpretor, Legio septima Gemina, pia, fidelis. De ista
inscriptione coctili tūc iudicabo, quum oculis videro. Neq; enim ego temere soleo hisce
rebus fidem adiungere, quum præsertim inscriptionis ipsius trūcatæ illa tantum verba mi-
feris. Sed donemus ibi esse. Etiam ne ex ea patet, ab Legione septima Gemina urbem Le-
gionensem esse cōditam, an lateritiæ istæ literæ alterius rei causa Legionis septimæ Gemi-
næ meminerūt? Hoc prius si cōstat, emendādus erit Ptolemæus, qui lib. Geographiæ se-
cundo, inter Asturiæ ciuitates Legionem v i i. Germanicam ponit, vel expendendum,
num eadem sit legio v i i. Gemina, quæ legio v i i. Germanica: eoq; magis, quod ex An-
tonini itinerario, vbi describitur iter à Mediolano per Alpes Cottias vsq; Calleciam, ad le-
guas v i i. Geminam, quod ego legendum puto ad Leg. v i i. Geminam, videtur opi-
nio ista confirmari. Tametsi Antoninianum hoc itinerarium mire est deprauatum. Sin
vero illud non constat, nec eadem sit legio v i i. Gemina, cum Germanica VII. imo etiam
si vna

si vna eademq; sit, Ptolemæi autem codex fidei sit minus fluxa, interim licebit nobis, opinor, maximum virum grauiissimumque auctorem imitari. Nomina vero legionum quæ misisti ad nosco quidem, sed non sola. Longe enim plura inueniuntur. Ego quæ tumultuaria lectione ex auctoribus colligere modo potui, ad te mitto, simul orationem quam nuper habui de laudibus Regis nostri. Quod præterea scribam, habeo nihil, nisi me tui esse, ut qui maxime, & quum maxime, studiosum. Vale. Conimbricæ, IIII. Nonas Iulii M. D. LI.

Legionum appellationes.

I.	<i>Adiutrix.</i>	XIII.	<i>Gem. VI. AG.</i>
10 II.	<i>Adiutrix.</i>	XIII.	<i>Gem. VALE.</i>
	<i>Alauda.</i>	XIII.	<i>Gem. FE.</i>
V.	<i>Alauda.</i>	XIII.	<i>Gem. FL.</i>
VI.	<i>Alauda.</i>	XIII.	<i>Gem. POET.</i>
VII.	<i>Alauda.</i>	XIII.	<i>Gem. OLIM.</i>
VIII.	<i>Alauda.</i>	XIV.	<i>Gem.</i>
IX.	<i>Alauda.</i>	XIX.	<i>Gem.</i>
X.	<i>Alauda.</i>	VI.	<i>Germanica.</i>
	<i>Amerina.</i>	VII.	<i>Germanica.</i>
VIII.	<i>Antoniniana.</i>	X.	<i>Germ.</i>
20 X.	<i>Antoniniana.</i>	XIII.	<i>Germ.</i>
XV.	<i>Apollinaris.</i>	XIV.	<i>Germ.</i>
II.	<i>Augustalis.</i>	Germaniæ inferioris, leg. primani. <i>Quintana</i>	
III.	<i>AVG.</i>	ni, & XV. & XVI. legiones.	
VIII.	<i>AVG.</i>	I.	<i>Italica.</i>
IX.	<i>Britannica.</i>	II.	<i>Italic.</i>
VI.	<i>CLAVD.</i>	IV.	<i>Macedonica.</i>
VII.	<i>CLAVD.</i>	V.	<i>Maced.</i>
X.	<i>Claud.</i>	I.	<i>Minervia.</i>
XI.	<i>Claud.</i>	Mœsiacæ legiones	
30	<i>Commoda P. F. constans.</i>	I.	<i>Mæsiaca.</i>
III.	<i>Cyrenaica.</i>	XVIII.	<i>PRIMIG.</i>
VI.	<i>Ferratensis.</i>	XXII.	<i>PRIM.</i>
XII.	<i>Flam.</i>	XXII.	<i>P. R.</i>
III.	<i>Flauiana.</i>	Pannonicæ legiones.	
IV.	<i>FLAV.</i>	I.	<i>Pannonic.</i>
XVI.	<i>FLAV.</i>	VIII.	<i>Pannon. Iulia.</i>
X.	<i>Fretensis.</i>	I.	<i>PARTHICA.</i>
	<i>Fulminea, vel Fulminatrix, Keraynobolos.</i>	II.	<i>PARTH.</i>
	<i>Gallica.</i>	III.	<i>PARTH.</i>
40 VII.	<i>Galbiana.</i>	XXI.	<i>RAPAX.</i>
VII.	<i>Gemella, vel</i>	Sarmaticæ legiones.	
VII.	<i>GEM.</i>	I.	<i>Adiutrix. P. F. Seueriana.</i>
VIII.	<i>Gem.</i>	II.	<i>Adiutrix. P. F. Seueriana.</i>
X.	<i>Gem.</i>	I.	<i>Traiana.</i>
XIII.	<i>Gem. Antoniniana.</i>	II.	<i>Traiana. Fortis.</i>
XIII.	<i>Gem. imp. Neron.</i>	III.	<i>Traiana.</i>
	<i>Tiber.</i>	VI.	<i>Victrix.</i>
XIII.	<i>Gem. imp. CC.</i>	XVIII.	<i>Victrix.</i>
XIII.	<i>Gem. MV.</i>	XX.	<i>Victrix.</i>
50 XIII.	<i>Gem. CAMIL.</i>	Vitellianæ legiones.	
XIII.	<i>Gem. GA.</i>	XXI.	<i>Vitelliana.</i>
XIII.	<i>Gem. IVN.</i>	XXX.	<i>Vlpia.</i>
XIII.	<i>Gem. A.</i>	XXXV.	<i>VLP.</i>

Haftenus Resendius. Illud hic addendū videtur, non deesse qui arbitrentur, viam quæ Argentea vulgo etiam nunc appellatur, & Salmantica, aut non procul inde Emeritam usque, deinde (ut plerique affirmant) Hispalim ducit, à Traiano lapidibus stratam ac munitam, atq; iis colūnis quæ adhuc, quanquā plurimis locis collapsæ, visuntur, certis interuallis distincta. Sed illud opus Traiano antiquius, & ab Hadriano Augusto restitutū, ex sequenti patet inscript. quæ passim in illis colūnis legitur, quam idem Gaspar à Castro mihi misit ad hunc modum:

IMP. CÆSAR
 DIVI. TRAIANI. PAR
 THICI. F. DIVI. NER
 VÆ. NEPOS. TRAIA
 NVS. HADRIANVS
 AVG. PONTIF. MAX.
 TRIB. POT. V. COS
 III. RESTITVIT

CXLIX.

10

Hoc tempore claruit Voconius Victor Poeta, ipse quidem Romanus, sed cuius mater è primis fuit citerioris Hispaniæ, vt annotavit Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet. De Voconio, vide epistolas Plinii, & Martialem.

110. Persecutio in Christianos quam Traianus mouerat, Plinii Iunioris cōsilio mitigata est. Eusebius.

112. Plinius Secundus qui naturalem scripsit Historiam, dum Vesuuii montis inuisit incendium, crassiore caligine obstructo spiritu, clausoque stomacho, periit. Eusebius & Plinius Iunior lib. 6. epist. Hic in Hispania procurauit, eodem autore lib. 3. epist.

119. Ælius Hadrianus Hispanus Italicæ natus, & consobrinæ Traiani filius, Romanum suscepit imperium, & parens patriæ appellatus, atque vxor eius dicta Augusta. Hic per Quadratum Apostolorum discipulum, & Aristidem, ac Serenum Granium de Christiana religione instructus, per epistolam Minutio Fundano Asiæ Proconsuli præcepit, ne cui liceret Christianos sine obiectu criminis & probatione dānare. Quin & Christianos Hierosolymis agentes multis fauoribus est persecutus, vrbe ipsis concessa, expulsis Iudæis. Quā urbem muris instauratam, à nomine suo Æliam appellari iussit. Eusebius & Paulus Orosius lib. 7. cap. 13. Hadrianus cum Tarracone hybernaret, quo Hispanos omnes ad conuentum euocauerat, ædem Augusti suo sumptu restituit. Quo tempore nō sine gloria maximum periculum adiit. Nam cum apud Tarraconem per hospitium viridaria spatia retur, & seruus quidam in ipsum gladio furiosus irrueret, retentum illum ministris accurrentibus tradidit, & vbi furiosum esse cōstitit, nihil animo turbatus, medicis curandum dedit. Ælius Spartianus.

137. Bellum Iudaicum in Palestina finem accepit, rebus Iudæorū penitus oppressis, inquit Eusebius. Quos vero Hadrianus in eo bello Iudæos cepit, in Hispaniam exulatum misit. Atque hæc fuit decima illorum captiuitas. Porro ex eo tempore ad fœlicissima vsq; tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ, atque etiam Emanuelis inuicti Portugalliæ Regis, publicæ in Hispania Iudæorum Synagogæ fuere. Per. Anto. Beuter lib. 1. cap. 19. Quod ipsum D. Hieronymus affirmare videtur, dum in commentariis in Amos prophetam cap. 8. ait ad hunc modum: Ablata est eis lex, & prophetæ æterno conticuere silentio, mouentur à mari ad mare, & ab Oceano Britannico vsque ad Oceanum Atlanticum, id est, ab Occidente ad Meridiem, & ab Aquilone vsque ad Orientem, toto orbe peregrini. Hadrianum Ælius Spartianus Romæ natum dicit, Sextus Aurelius Victor Adriæ oppido agri Piceni, sicut Traianum ex vrbe Tudertina: sed vterque tota errat via. Nam Eusebius cum Eutropio, & Orosio, & Seuero Sulpitio, vtrunq; natum Italicæ prope Hispalim in Hispania scribunt. Numisma Bracaræ aureum vidi, ponderis duorum plus minus ducatorum, quod vtriusque habebat inscriptionem, Traiani & Hadriani.

140. T. Aurelius Fuluius Antoninus Pius, Hadriani gener, factus est Imperator Romanorum, sub quo floruit Iustinus Historicus, qui Trogi Pompeii historiam contraxit in compendium, atque Antonino Pio dedicauit. Quidam hunc Hispanum dicunt, quod mihi nondum constat. Hispani annales aiunt, hunc eundem cum Iustino philosopho & martyre qui sub hoc Imperatore, Crescente Cynico persequente, gloriose pro Christo sanguinem fudit. Quod mihi non sit verisimile: primum, quod Diuus Hieronymus nullam in hoc Iustino mentionem epitomes facit: deinde, quod dubito, an Iustinus Trogi abbreviator Christianus fuerit. Illud satis liquet, sacræ historiæ non admodum fuisse peritum, quum ab his quæ scribuntur in Genesi, non vno tantum loco dissentiat. Postremo, quod epitome Iustini, historici titulum præ se ferat, non Philosophi. Quocirca persuasum habeo, duos eodem tempore fuisse Iustinos, alterum philosophum, alterum historicum. Hoc quoque tempore scribunt floruisse Pompeium Trogum, quem etiam fuisse Hi-

se Hi-

se Hispanum affirmant. Quorum neutrum probabile mihi videtur. Nam Iustinus in fine penultimi libri, tam ipsum, quam maiores ipsius Volsceis Italię populis adscribit, & in principio libri 43. Romam patriam ipsius vocat. Quod vero ante hunc Imperatorem scripserit, manifestum est ex Iustino, qui in calce libri penultimi, patrem ipsius sub Caio Cæsare militasse, epistolarumque, legationum & anuli curam habuisse testatur. Inter Cæsaris autem monarchiam & Antoninum Pium numerantur anni plus minus 185. Clarius autem studet constare ex Plinio Secundo, qui in sua Naturali historia frequenter citat Trogum Pompeium, quum ipse sub Tito Vespasiano illud opus lucubrauerit. Vnde potius crediderim. Trogum Pompeium Octauii Augusti tempore scripsisse historiam, præsertim quum illam tantum ad illius vsque tempora persecutus sit. Hæc libuit accuratius expendere, nõ quod Hispanorum gloriæ quicquam delibatum velim, aut quos illi viros claros & eruditos alii adscribunt, detrahare, sed quod mihi videatur Hispania domesticis opibus ditior, quam quæ peregrinis & aliunde mendicatis ornari falso debeat: præterea, vt opiniones non veras ex animis hominum reuellerem.

S. Firminus ciuis & episcopus Pompelonensis, & Senatorii apud suos ordinis, dum in 156. Hispania & Gallia multos ad Christi fidem prædicatione sua conuertisset, in vrbe Ambianensi, iussu Longini & Sebastiani iudicum, propter populi tumultum clam noctu decollatus, martyrii lauream accepit, circa annum Domini 156. Fuit hic S. Saturnini, vt diximus, discipulus, ab Honesto sacerdote eiusdem sancti discipulo fidem Christi doctus, & ab Honorato episcopo Tolosano, S. Saturnini (vt arbitror) successore, factus episcopus, de cuius inuentione corporis suo tempore dicemus. Ex Breuiario Pompelonensi.

M. Antoninus Verus philosophus inauguratus est imperio Romano, qui sanctitate vi- 163. tæ omnibus ante se Principibus antecelluit. Natus is quidem Romæ, sed oriundus ex Hispania. Nam proauus paternus Annius Verus Prætorius, ex Succubitano municipio prouinciæ Baticæ, ex Hispania, factus est Senator. Iulius Capitolinus. Idem autor est, huius Imperatoris tempore Mauros Hispanias prope omneis vastasse, ac M. Antoninum per legatos bene res gessisse: præterea eundem res in Hispania, quæ per Lusitaniã turbatę erant, composuisse.

Seuerus factus est Romanorum Imperator, qui prius sorte creatus erat Quæstor Bati- 195. cæ, sed quia Baticam Mauri populabantur, pro Batica Sardinia illi est attributa. Aelius Spartianus.

Hoc anno, aut circiter, mota est in Christianos quinta persecutio imperante Seue- 200. ro, in qua Felix presbyter, Fortunatus, & Archilochus diaconi, à Beato Irenæo Lugdunensi episcopo ad prædicandum Valentinis in Hispaniam missi, sub Præside Cornelio pro fide Christi & prædicatione Euangelica, post non æstimandos cruciatus securi sunt percussi, quod ciues essent Romani. Pet. Ant. Beuter, & Petrus de Natalib. Hos martyres Chronica Regis Alfonsi nona persecutione sub Claudio passos testantur. Laurentius Padilia in quarta persecutione ponit, quæ fuit sub Marco Antonino Vero, in qua manifestum est ex Hermanno Contracto, S. Irenæum martyrio coronatum. Martyres istos quidam Valentinię Gallicę attribuunt.

Maximinus Imperator Romanus sextam in Christianos persecutionem exercuit, in 239. qua S. Maximus prope Tarraconem cum aliis multis martyrio coronatus est Pet. Anto. Beuter. Huius Maximini monumenta sunt, Bracaræ Augustæ vicus & porta Maximini quæ hodie quoque post tot secula nomen retinent. Certum est, Romanos omnes Imperatores tum per se, tum per magistratus, res præclaras in Hispania gessisse: quod tū ex plurimis ipsorum monumentis, tum ex antiquis numismatis constat. Quæ ego omnium fere Imperatorum inscripta nominibus vidi, & pleraq; etiam habeo penes me, multa largitus amicis.

Hoc anno, secundum Eusebii supputationem, Antherus Papa epistolam scripsit ad e- 241. piscepos Baticæ & Toletanę prouincię, pietatis ac diuini spiritus plenissimam, in qua statuit, episcopum non debere migrare in aliam sedem, nisi publicę necessitatis & utilitatis, non priuati commodi causa.

Lucius Papa epistolam scripsit ad episcopos Galliæ & Hispaniæ consolatoriam &horta- 256. toriam de iis quæ ad officium pertinent episcoporum. Ea extat priori tomo Conciliorum. Eodem fere tempore, aut paulo post, nempe sub Stephano Papa, Diuus Cyprianus Carthaginensis episcopus, epistolam scripsit pietatis & eruditionis plenissimam, cum reliquis episcopis in concilio congregatis, ad Felicem presbyterum & plebem Legionensem atq; Asturicensem, & Aelium diaconum & plebem Emeritensem, in qua de cõmuni aliorum patrum sententiã decernit, Basilidem & Martialem idololatrię crimine cõma-

An. dom.

culatos, & nefandorum facinorum conscientia victos, episcopatum gerere & sacerdotium dei administrare non oportere, ac proinde recte priuatos ea dignitate, & alios in locum eorum subrogatos. Videtur alter eorum Legionensis, alter Emeritensis fuisse episcopus. Sabinum in Basilidis locum suffectum ipse D. Cyprianus aperte testatur. Præterea colligi videtur, Legionenses atque Asturicenses eo tempore eidem episcopo fuisse subiectos, licet postea diuini episcopatus fuerint. In eadem epistola mentio fit Felicis episcopi Cæsaraugustani, quem collegam & fidei cultorem & defensorem veritatis appellat. Epistola extat in operibus illius priore tomo libro 1. epist. 5. Eius initium, Cum in vnum conuenissemus.

257. Durante adhuc Deciana ac Valeriana persecutione quæ post Neronem fuit octaua, 10
admirabili certamine pro Christi gloria certauit constantissimus martyr beatus Laurentius Hispanus, Leuita, Archidiaconus, & Cancellarius summi Pontificis, quem Sanctus Xistus Papa, quum ad Toletanum venisset concilium, Cæsaraugusta, qua iter fecerat, Romam secum duxit, vt autor est beatus Vincentius ordinis Prædicatorum, in sermone de hoc Sancto. Huius sancti martyris gloriosam passionem, cuius tanta, D. Augustino teste, gloria extitit, vt mundum illuminauerit vniuersum, eleganti hymno profecutus est Prudentius. Qui de sanctis Hispaniæ scripserunt, Oscensem fuisse dicunt, inter quos est beatus Vicentius quem modo citauimus, qui addit illum Cæsaraugustæ literis operam dedisse. In hac persecutione, quæ fuit multo maxima, Tarracone sub Æmiliano præfide, imperantibus iam Valeriano & Galliëno, pro asserenda fide Christi sanguinem suum fuderunt 20
Fructuosus episcopus Tarraconensis, & duo eiusdem Diaconi Augurius & Eulogius, de quorum passione elegans extat hymnus Prudentii. Cordubæ passus est Parmenius presbyter cum aliis. Hermannus Contractus. Carthagine trecenti martyres, dicti Candida massa, sed in Africa, vt autor est Prudentius, in hymno de passione Diui Cypriani, non in Hispania, vt opinantur alii.
260. Huius tam nefariæ persecutionis autor Valerianus, mox à Sapore Persarum Rege captus, Imperator populi Romani, ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit, hanc infamis officii, donec vixit, damnationem sortitus, vt ipse acclius humi Regem semper ascensurum in equum, non manu sua, sed dorso attolleret. Galliënus vero tam claro Dei iudicio territus, tamque misero collegæ exemplo permotus, pacem ecclesiis trepida satisfactiōe restituit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 22. Hic obiter annotandū, Hermannū Contractum hoc loco vbi de hac agit persecutione, quā Decio non exacte subducta temporis ratione attribuit, vitio librariorum coruptum, sic restituendum. Veronæ Zenon episcopus. In Hispania Tarracone, Fructuosus episcopus, Augurius & Eulogius diaconi. Fuit enim Zenon episcopus Veronensis, non tantum sanctitate, sed etiam eximia sacrarum literarum peritia clarus, quemadmodum videre est in his quæ ex monumentis ipsius in Bibliotheca Vaticana perlustratis, citat in Catena sua quam ex antiquissimis quibusq; autoribus, tum Græcis, tum Latinis, & eorum plerisque omnibus nunquam impressis, maximo labore & industria contexuit in Genesin, & parat in totum Pentateuchum Reuerendissimus D. Aloysius Lippomanus, eiusdem ciuitatis fratri suo subrogatus episcopus, 40
Patritius Venetus, natalium splendore, literarum peritia, morum integritate, vitæ sanctimonia clarissimus, nuper apud Ioannem Portugalliæ & Algarbiorum Regem legatione Apostolica functus. Qualeis si multos haberet Legatos Romanus Pontifex, vel citra argumenta obmutescerent, quotquot his temporibus tam impie ac nefarie Romanæ sedi oblatrant. Reliqui vero tres fuerunt Hispani, non sub Decio passi, vt ait Hermannus Contractus, sed sub Galliëno, vt autor est Prudentius. In hac persecutione octaua, martyrum catalogo accessit S. Narcissus, qui ex Alpibus venit in Hispaniam ad prædicandum Gerundensibus. Petrus Antonius Beuter lib. 1. cap. 24.
265. Anno 265. aut secundum Eusebium, 266. Germani vltiores abrafa potiuntur Hispania, ac Tarraconem deuastant, per duodecim fere annos omnia ferro & incendiis ac rapinis miscentes, vt ait Paulus Orosius lib. 7. cap. 22. Beatus Rhenanus lib. 1. rerum Germ. dicit fuisse Sueuos, qui Galleciæ regnum occupauerint. Quod tamen multo post contingit, quemadmodum suo loco patebit.
266. Circa hunc annum Sixtus Pontifex Maximus scripsit ad episcopos Hispaniarum epistolam grauem de accusatione episcoporum, quæ inter decretales ipsius epistolas extat, priore tomo Conciliorum.
270. Dionysius Papa epistolam scripsit ad Seuerum Cordubensem, vt apparet, episcopum, de diuisione ecclesiarum parochialium prouinciæ Cordubensis, accusatione presbyterorum & episcoporum, quæ extat ibidem.

Imperante Claudio, Tetricus inuasit Hispanias & Gallias, neruos & vires Imperii Ro-
mani. Trebellius Pollio. An. dom. 272.

Probus Romanum sortitus Imperium, permisit Gallis omnib. & Hispanis vt vires ha-
berent, vinumque conficerent. Flavius Vopiscus. Huius temporibus Hispani aduersus
Romanos res nouas moliti sunt, quia illos Saturninus pacasse se dicit, qui huius Imperato-
ris tempore in Oriente occupauit imperium. Idem. Eodem tempore Bonosus quoque
stupenda bibacitate celebris origine Britannus, sed educatione Hispaniensis, in Germa-
nia vsurpauit imperium. Idem. 278.

Hoc anno, secundum Eusebium, Eutychianus Pontifex Romanus scripsit ad Ioan-
nem (opinor Hispalensem) & omnes Bæticæ prouinciæ episcopos, epistolam sanctā, quo-
modo deberent subditos de incarnatione Seruatoris nostri informare. Ex priore tomo
Conciliorum. 284.

Diocletianus in Oriente Maximianus Herculus in Occidente, mense Martio, die
sancto Paschæ, secundum Eusebium, secundum Historiam tripartitam die passionis Do-
minicæ, vastari ecclesias, affligi, interficiq; Christianos decimo post Neronem, loco præ-
cipiunt. Quæ persecutio omnibus fere antea actis diuturnior atq; immanior fuit. Nam per
decem annos incendiis Ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, cædibus martyrum
miserabiliter acta est. Paulus Orosius lib. 7. cap. 25. Huius persecutionis non minima laus
debetur Hispaniæ, atque haud scio, an vlla tunc prouincia plus effuderit sanguinis pro fide
& nomine Christi. Sola Cæsaraugusta, ni fallor, potest hac parte contendere cum quauis
nō dico ciuitate, sed prouincia, vt eleganter testatur Prudentius in hymno de octodecim
martyribus Cæsaraugustanis. Vt igitur ab ea catalogum exordiamur eorum martyrum
qui durante hac persecutione martyrii lauream adepti sunt: passi sunt Cæsaraugustæ mar-
tyres Lusitani:

*Optatus, Publius, Luperus, Fronto.
Successus, Felix, Marcialis, Cacilianus,
Urbanus, Euentius, Iulius, Primitius,
Quintilianus, Apodemius, & quatuor Saturnini.*

Quos omneis simul cum duobus confessoribus Caio & Crementio, Prudentius eleganti
celebrauit hymno. Quatuor illos Saturninos, quorū nomina renuente metri lege nō po-
fuit Prudentius, dicunt fuisse Cassianum, Matutinum, Faustum, Ianuariū. Ego tamē su-
spicor fuisse alios. S. Engratis (vulgo Engratia) virgo nobilis, filia Dinastæ seu Principis qui
rerum in Lusitania potiebatur, & Ducilimitaneo Rhodani prouinciæ Narbonensis Gal-
liæ desponsata, quæ sola proprie passioni fuit superstes, vt canit Prudentius in hymno iam
dicto, vbi passionem illius paucis perstringit, de cuius vita qui plura volet, consulat Bre-
uiarium Eborense à Resendio recognitum. Dacianus Hispaniæ id temporis Præses, atque
sedulus huius persecutionis minister, vbi vidit crudelitatem suam Christianorum suc-
cumbere constantiæ, dolo pensandum ratus quod viribus deerat, dispositis ad omnes Cæ-
saraugustæ portas militibus in insidiis, per præconem edici iubet, quicumque Christia-
ni in ciuitate essent, si continuo discedant, impune atque illæfos abituros. Illi vero gaudio
exultantes, neque quicquam suspicantes fraudis, subito sese agmine portis effundunt
psallentes Deo, & gratias agentes: sed mox in militum insidias illapsi, simul omnes pro
Christi nomine sanguinem obruncati effundunt. Quorum corpora ne à Christianis,
siqui forte remanerent, occulte sepeliri atque adseruari possent, iussit in vnum collecta a-
ceruum cremari, permittis quotquot in vinculis erant facinorosis ac maleficis hominib.
vt cinerum quoque confusio esset. Sed nihil potuit aduersus diuinam prouidentiam hu-
mana malitia. Postquam enim redacti fuerunt in cineres, repente sanctorum martyrum
cineres apparuerunt niue candidiores, aliorum vero carbone quouis atriores. Præterea
pluuia cœlitus dimissa, reliquias sanctorū in massas candidas redegit, vnde id nomen ho-
die quoque retinent, atque adseruantur summa cum veneratione in templo diuæ Encra-
tidis, cum reliquiis huius sanctissime virginis, & octodecim martyrum, in monasterio quod
in ciuitate ad ad honorem Dei & sanctorum martyrum magnifice instaurauit catholicus
Rex Ferdinandus, ac monachis Diui Hieronymi habitandum dedit. Celebratur vero
festum horum innumerabilium martyrum tertio Nonas Nouembris, quorum nomi-
na ignorantur quidem, sed scripta sunt in libro vitæ. Ex Flore Sanctorum. S. Lamber-
tus eodem tempore, cū nollet abnegare fidem Christi, ab hero suo cui in agriculturæ ser-
uiebat officio, capite truncatus, mox capite in manus resumpto (mira res, sed vera) ultra
quatuor passuum millia profectus est, ad locū vbi prædicti iacebant martyres occisi: quo cū

An. dom. peruenisset, elata voce dixit, Exultabunt sancti in gloria. Responderunt sancti martyres, Et lætabuntur in cubilibus suis, atque acclinavit se illis. Ibidem.

SAGVNTI, (nunc vulgo Moruedre, quasi murus vetus) prope Valentiam Aragoniæ, sub eodem Præside, gloriosum certamen pro fide Christiana certavit D. Vincentius Cæsaraugustanus (vt Prudentius aperte testatur, non Oscensis, vt vulgo creditur) & (vt inquit diuus Augustinus) vere Vincentius, omnia mortis pericula fortissime vicit. de cuius admirabili passione vide Prudentium. Nuper quoque L. And. Resendius passionem ac translationem ipsius ad Olisiponem ciuitatem, heroico carmine grauitè est prosequutus. S. Valerius Cæsaraugustanus episcopus, in exilio prope Valentiam diem suum obiit. Per. 10 Ant. Beuter.

BARCINONE passus sub eodem Daciano S. Cucufas, & S. Eulalia virgo, variis iisque grauiissimis cruciata tormentis, & S. Iulia virgo. Laurentius Padilia cum aliis. Corpus S. Cucufatis Parisiis in Ecclesia S. Victoris adseruari memoriæ prodidit Petrus de Natalibus, & etiam Laurentius à Padilia, sed in templo S. Mauricii.

GERVNDÆ, S. Fœlix S. Narcissi diaconus, & vt aliqui volunt, S. Cucufatis frater, cuius mentionem facit Prudentius, sicut & Sancti Cucufatis. Sunt qui hoc tempore B. Narcissum dicant passum, de quo iam diximus. S. Cucufas & S. Fœlix passi sunt à Ruffino Daciani legato, sed prius Gallerio Proconsule, & Maximiano Præsidi, dum in illos variis tormentis desæuirent, diuino supplicio peremptis. Ex Breuiario Eborensi. 20

Prope Barcinonem, in oppido quod tunc dicebatur Castrum Octauianum, nunc S. Cucufatis, martyrio affecti sunt S. Seuerus episcopus Barcinonensis, clauo ferreo in caput impacto, post multa verbera, & cum eo quatuor sacerdotes, & S. Emitterius gladio percussi. Laurentius à Padilia.

CARTHAGINÈ (de ealiquor quæ in Hispania dicitur Carthago noua, Pœnorum opus) Saturnino Proconsule, pro fide & religione Christi gladio percussi sunt S. Speratus, Natalius, Cirinus, Beturius, Felix, Aquilinus, Letarius, Ianuarius, Generosa, Bassia siue Bessia, Donata, Secunda. Autor est præter alios Marinæus Siculus. Sed hos ego potius imperantibus Gallieno & Valeriano passos crediderim, quo tempore Saturninum Consulem lego. Verum an is sit qui in martyres istos tyrannidem suam exercuerit, neque asserere possum, neque negare. 30

CALAGVRI, S. Hemeterius & Cheledonius milites legionarii, filii Marcelli Centurionis, & fratres Facundi & Primitiui, de quibus Prudentii extat hymnus, in quo dicit ignorari tempus, quo tempore passi sunt: sed Chronica Hispana huic adscribunt persecutioni. quod ita esse, ex Eborensi Breuiario constat.

COMPLVTI, Iustus & Pastor fratres adolēcentes, quæ nomina deprauata sunt in Hermannō Contracto, vbi perperam legitur, Iustinus & Hastar, pro Iustus & Pastor. Sicut in eodem paulo ante Oucufas, pro, Cucufas. Horum quoque mentionem facit Prudentius.

TOLETI, S. Leocadia, in cuius ecclesia posterius celebrata sunt pleraque omnia concilia Toletana. Sunt autem tria illic huic diuæ templa: primum vbi nata, alterum vbi passa, postremum vbi sepulta. Huius sanctæ virginis ac martyris corpus tempore Maurorum à Christianis Coloniam Agrippinæ delatū fuit. Vnde D. Ioanna, Caroli quinti Imp. semper Augusti mater, brachium illius è Flandria deportatum, Toletanæ ecclesiæ dono dedit. Laurentius Padilia. 40

ABVLÆ (vulgo Auila) sub Daciano Præsidi S. Vincentius, alius ab illo de quo iam diximus, cum sororibus Sabina & Christetide. Ciues sunt Eborenses in Portugallia, non oppidi vulgo dicti Talauera, vt quidā inepte somniant. Marinæus Siculus falso putauit, hunc eundem esse cum Diuo Vincentio Cæsaraugustano. Visuntur adhuc Eboræ plantarum S. Vincentii vestigia in lapide, in quo cum ad aram Iouis sacrificandi causa positus esset, lapis velut figuli lutum mollitus, plantarum eius impressionem recepit. Verum & hæc, & ipsa passionis historia, in Eborensi Breuiario fusiùs & melius describuntur. 50

EMERITÆ Augustæ, quæ tunc Lusitaniæ prouinciæ metropolis fuit, Prudentio teste, beata Eulalia virgo nobilis, duodecim annorum, à Donato presbytero fidem Christi detecta, cum S. Iulia comite, sub Calpurniano Daciani legato, cuius gloriosam & admirabilem passionem eleganti carmine descripsit Prudentius. S. Estertius, Victor, Theogenes. Laurentius Padilia. S. Fides & Sabina, vt ait Ferdinandus Perez de Guzman. Raphael Volaterranus memoriæ prodidit, S. Lucretiam virginem etiam Hispanam & martyrem, sub Daciano passam Emeritæ. Cuius meminit etiam Petrus de Natalibus.

CORDVBÆ, S. Aciscus cum Victoria sorore sub Dione Daciani, opinor, legato, & S. Zoylus, siue, vt appellat Prudentius, Zoellus (cui viuo renes à tergo extracti fuerunt) cum

nouem focis. Petrus de Natalibus. In eadem persecutione sub Eugenio legato vel præfide, pro Christi fide martyrio creduntur affecti S. Paulus Diaconus, S. Æmilianus, Hieremias, Eulogius, Faustus, Ianuarius, Martialis, quinaribus & auribus abscissis, confractis dentibus, igni tandem perierunt, S. Flora, S. Maria. sed sancti Faustus, Ianuarius, Martialis, S. Marcelli martyris filii fuerunt, fratres sanctorum Facundi & Primitiui. Ornatur & aliis Corduba Patritia martyribus, Helia, Isidoro, Isaac, Leouigildo, Christophoro, Perfecto presbytero, Athanasio, Secundino, Petro, Auentio, Faudila, Adulpho & Ioanne, Salomone, Heleo, Narcisso, Lucio & Minutio Diaconis, Abundo, Vigildo, Olympiade & Maximo, quos duos postremos sub Decio passos affirmat Laurētius à Padilia. Reliqui quo tempore passi sint, hætenus inopia scriptorum incertum est. Arbitror tamē aliquos ex istis tempore Gothorum ab Arianis martyrio affectos, vt Leouigildum, Faudilam, Adulphum, quorum ipsa quoq; nomina Gothicum quidam resonant.

HISPALI, S. Carpophorus, & Abundius, S. Petrus, S. Florentinus, S. Iusta & Rufina virgines, partim sub ipso Daciano, partim sub Diogeniano Daciani legato. Corpus beatæ Iustæ ex altissimo puteo in quem proiectum erat; & ossa beatæ Rufinæ, cuius corpus in amphitheatro combustum fuerat, a venerabili Sabino episcopo, in cœmiterio suburbii Hispalensis sepulta fuerunt. Ex Breuiario Eborensi.

ITALICÆ, S. Gerontius episcopus & martyr.

MALACÆ, S. Cyriacus & S. Paula virgo.

ASTÆ, (quæ fuit Colonia Romanorum in Bætica, prope Gades) S. Honorius, Eutychius Stephanus. Laurentius Padilia.

PROPE Gades, ad fundum Vrsonianum conuentus Gaditani, siue (vt alii volunt) Astigitani, circa finem huius persecutionis, S. Seruandus & Germanus, sub Viatore vicariam præfecturam agente: S. Germanus sepultus Emeritæ, S. Seruandus Hispali. Ex Breuiario Eborensi.

OLISIPONE, S. Verissimus cum sororibus suis Maxima & Iulia pro fide Christi capite truncati sunt, & in mare præcipitati, postea apparuerunt: quo loco in honorem illorum ædificatum est monasterium quod vulgo dicitur Ad sanctos, monialium ordinis militiæ Diui Iacobi. In hac persecutione passus est Romæ Beatus Pantaleon, cuius corpus posterius à Romanis fugientibus persecutionem barbarorum, deuectum est in Portugalliam, atq; in ciuitate Portugallensi multis etiam nunc claret miraculis.

BRACARÆ Augustæ, passionem S. Victoris, cuius illic templum est iuxta fluuium Alesten, eodem tempore fuisse opinor, & sanctorum martyrum Syluestri, Cucufati, Sufannæ, S. Torquati, atq; aliorum martyrum, quorum memoria diuturnitate & scriptorum penuria exoleuit. Neque enim dubitandum est, quum diues tum Bracara fuerit (vt inquit Aufonius qui eā inter quatuor præcipuas Hispaniæ ciuitates nominat) & conuentus celeberrimus. Pop. Rom. quin multorum martyrum sanguine respersa sit, quorum adhuc subobscura fama passim illic restat.

IN TVDENSI ciuitate Sancta Euphemia. Ferdinandus Perez.

IN ASTVRIIS (nomen vrbis non proditur) B. Felix Complutensis, & Anastasius, & S. Digna.

IN LEGIONENSI, pro Christianæ fidei confessione sanguinem fuderunt, Claudius, Lupercus & Victorius fratres, sub Diogeniano Daciani legato. Quorum corpora in eadem ciuitate in monasterio Diui Benedicti summa cum veneratione seruantur. Hos F. Alfonsus Venerus, sanctorum Martielis & Nonæ eiusdem ciuitatis ciuium filios fuisse scribit. Sed L. Marinæus Siculus dicit, Martielem duodecim habuisse filios, quorum vndecim eodem die crudelissimo affectos martyrio, Nonam vero extincto cum filiis marito, paruulum qui restabat filium complexam, orasse Deum, vt ipsam cum filiolo miseriis præsentis vitæ subduceret, atque exorto repente lacu cum prole diuinitus absorptam, ad quem lacum templum illi conditum, quod S. Nonæ dicitur. Cæterum fuerunt martyres isti filii non Martielis, vt illi dicunt, sed B. Marcelli prius Centurionis legionis Traianæ, viri nobilis, ac multis honoribus militaribus & emeritis stipendiis honestati, postea martyris, qui Anitio Fausto & Gallo Coss. Legionibus apud Galleciam natalem Augustorum diem celebrantibus, quum sacrificare monitus baltheum & spatham proiiceret, & Christianum se profiteretur, à Fortunato tribuno legionis vinctos ad urbem Legionensem ductus est, & inde Tingin Mauritanæ Tingitanæ metropolin ad Agricolanum Præfectorum prætorii vices agentē missus, & ibi propter bellica decora capitis abscissione punitus. Acta huius rei habes in Eborensi Breuiario, per L. Andreæ Resendium diligenter & fideliter translata ex Ecclesia Compostellana. Filii huius Diui Marcelli fuerunt,

An. dom. Claudius, Lupercus, Victorius, Facundus, Primitivus, Hemeterius, Cheledonius, Faustus, Ianuarius, Martialis, Seruandus, & Germanus, martyres omnes, de quibus suo loco in hac ipsa persecutione diximus.

Ad Ceam fluuium passi sunt sub Attico Præside Facundus & Primitivus prædicti S. Marcelli martyris filii, quo loco nunc oppidum S. Facundi reliquiis horum martyrum & monasterio Diui Benedicti nobile. Prope ciuitatem Burgensem (quâquam incertum an eodem tempore) sub Eglisio præfecto passæ sunt pro Christo, S. Centolla & Sancta Helena. S. Centollæ corpus, regnante Alfonso decimo, à Gundisaluo episcopo in Burgensem Ecclesiam translatum est. Ioannes Maldonadus. In hac quoque persecutione (locus non proditur) S. Vincentius & Orontius, & S. Victor Leuita, qui hospitio eos acceperat, & pater Sancti Victoris, ab Aquilina coniuge in confessione fidei confirmatus, capite sunt cæsi. Quorum corpora dum à Pontio episcopo diuinitus admonito in Italiam plaustro imposita deferrentur, ad ciuitatem Hebredunensem bobus subsistentibus, nec ulterius procedere volentibus, sepulta sunt. Petrus de Natalibus. Eodem tempore in sanctorum martyrum sodalicium relati sunt S. Eugurius, Iulius, Iulianus, Vincētius, Fructuosus, Cassianus, Eutychius, & S. Bibiana. Laurentius Padilia. Sed quedam S. Fructuosum & Eugurium attinet, arbitror esse eosdem quos sub Valleriano & Gallieno, passos diximus. Hi sunt sancti Christi martyres, quos his temporibus, aut saltem circa hæc tempora passos reperire hætenus potui, quibus Hispania cum aliis multis, tum hoc præcipue nomine felix, apud Deū patronis merito gloriatur. Nec dubito, quin multo plures fuerint, sed quorum nomina Christo cui militarunt, nota, suffragia nobis salutaria sunt. Quorum si mihi liceat aliquâdo frui patrocinio, satis amplum laboris mei præmium recepisse merito gloriabor. Nec moueat quenquam, quod alios aliis Præsidibus passos diximus. Nam nihil mirum, si Hispania per decem annos quibus durauit huius persecutionis tempestas, à diuersis administrata sit Præsidibus. Præterea certum est, Dacianum, quum vnus tam multis persequēdis Christianis non sufficeret, per legatos multa gessisse. Quem constat ex vita Diui Georgii, huius tempore persecutionis, igne cœlitus demisso conflagraisse. Hac tempestate vixit etiam Beatus Prudentius Hispanus, ex ea Cantabriæ prouincia quæ nunc dicitur Alaba, episcopus Tarraconensis & confessor domini, cuius festum celebratur vigesimo octauo die Aprilis. F. Alfonsus Venerus. Alius hic est à Prudentio poeta. Claruit eodem tempore Ruffus Festus Auienus, poeta eruditus & elegans, quem Hispanum fuisse putat, vt inquit Petrus Crinitus libro quinto de Poet. Lat. Hunc etiam Abidnum in antiquis codicibus appellari notauit Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet.

315. Hoc anno, aut secundum alios, 311. Melciades Pontifex Romanus ad Marinum, Benedictum, Leontium, & alios Hispaniarum episcopos epistolam scripsit, tam sancto Pontifici dignam, de primatu sedis Romanæ, qua etiam responderet ad quæstionem illorum, utrū maius sit sacramentum manus impositio, id est confirmatio, an baptismus. Ex priore tomo Conciliorum.

326. Celebrata est mense Iunio sancta Synodus Nicena 318. episcoporum, quæ fuit prima, teste Eusebio, sed œcumenica. Nam concilia generalia prouinciarum prius celebrata legimus, vt Carthaginense sub Beato Cypriano, sed & Beda in Chronicis dicit, imperante Helio Pertinace, concilium in Cæsarea Palæstinæ à Theophilo & aliis episcopis super celebratione Paschæ celebratum. Scribit Ioannes Abbas, quod concilium Nicenum fuit anno Constantini vigesimo, hoc est, Christi 329. sed ex actis ipsius concilii, & epistola Osi constat, celebratum hoc Concilium consularu Paulini & Iuliani, qui cadit in annum decimum septimum Constantini, id est, annum Domini 326. Celebratum est autem 13. calendas Iulias. Interfuit huic Synodo Theophilus Gothorum episcopus, vt ait Socrates in historia Tripartita libro 5. capite 38. vnde liquet falsum esse quod aiunt, Gothos vsque ad Valentis Imperatoris tempora Christum penitus ignorauisse. Huic sancto concilio Niceno Osius episcopus Cordubensis interfuit, & bonam multamque in eo nauauit operam, vt etiam annotauit Petrus Messias in vita Constantini Imperatoris, scriptor diligens & multæ lectionis, mihi que olim Hispali cognitus. Imo vero præfuisse videtur concilio, & in eo vicem Romani gessisse Pontificis, cum Victore & Vincentio presbyteris Romanis, quos nunc Cardinales appellamus: quod apparet ex præfatione Sardicensis concilii. Præterea extat illius in actis concilii Niceni epistola, in qua ipse & Macarius Constantinopolitanus episcopus & presbyteri iam dicti postulant, quæ in eo concilio gesta erant, Syluestri summi Pontificis consensu & calculo confirmari. Historia Tripartita libro 6. cap. 20. testatur Osum Cordubæ Hispaniæ præfulem ad hoc concilium ab Imperatore Constantino præmissum, vt flammā ab Ario tunc excitatam extingueret:

gueretur: etiā Sabellii Libyensis hæretici dogma destruxisse. Interfuit Osius Episcopus etiam concilio Gangrensi, quod eodem fere anno in Paphlagonia celebratum est. Priore tomo Conciliorum. Quæ præterea de Osiō dicenda restant, suis locis dicentur.

Floruit sub Constantino Imperatore Iuuentus, nobilissimi generis Hispanus presbyter, qui versibus heroicis, pene ad verbum transferens, Euangelicam historiam quatuor libris conscripsit, & alia nonnulla eodem metro ad Sacramentorum ordinem pertinentia. D. Hieronymus & Seuerus Sulpitius. 329.

Constantinus Imperator magnas adduxit copias in Hispaniam, ut barbaras nationes quæ Galleciam, Bæticam, atque omnem oram maritimam varie occupauerant, expelleret: atque Hispanos in monteis & inaccessa loca profugos sedibus suis restitueret. Quod ut effecit, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Chronica Regis Alfonsi. Iussit enim celebrari concilium Illiberitanum à 19. Episcopis, in Illiberi, quæ est in radicibus montis Pyrenæi, non ea quæ fuit prope Granatam, cui concilio Helenam Constantini Magni matrem cum Constante nepote, cui in partitione Imperii Gallias & Hispanias Constantinus pater dederat, interfuisse affirmat Ioannes episcopus Gerundensis. In hoc concilio Hispania in quinque prouincias diuisa est: Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, & Galleciam: & singulis prouinciis assignati sunt episcopi metropolitani. Citeriori Hispaniæ Tarraconensis, Carpetaniæ Carthaginensis, in cuius locum postea successit Toletanus (ut etiam ex Diuo Alfonso colligere est, apud quem frequenter de Toletanis Episcopis sic inuenies, *Carthaginensis prouinciæ metropolitanus Episcopus*) Bæticæ Hispalensis, Emeritensis Lusitanix, Galleciæ Bracarensis. Ex Ioanne episcopo Gerundensi lib. 1. Huic concilio interfuerunt Osius Cordubensis episcopus (quamuis Petrus Antonius Beuter Conscium Osi præcessorem, & hoc concilium ante Nicenam Synodum fuisse dicat) & Quintianus Eborensis episcopus. Ex priore tomo Conciliorum. Quod propter antiquitatem S. Eborensis ecclesiæ adiunctum volui, quam Chronica Regis Alfonsi hoc tempore non ponunt. Quo loco quæcunque ponuntur, ut ingenue fatear, ægroti veteris somnia pleraque omnia mihi videntur. Multos enim episcopatus ibi lego, quorum in antiquis conciliis nulla fit mentio.

Constantinus Magnus prope Nicomediam moritur, anno ætatis suæ 66. Quem 341. dicit Eusebius extremo vitæ tempore ab Eusebio Nicomediæ episcopo baptizatum, in Arianum dogma declinasse. cui opinioni subscribit S. Isidorus. Sed Historia ecclesiastica lib. 10. cap. 11. ac Theodorus contrarium sentiunt. Siquidem Rufinus in historia ecclesiastica, Constantiam Constantini sororem, à presbytero quodam Ariano infectam veneno, presbyterum eundem sub mortem commendasse Constantino, Constantinum vero eiusdem presbyteri suasu Arium ab exilio reuocasse, ac iussisse, uti quod de fide sentiret, scripto exponeret. sed eam expositionem Imperator ad Hierosolymitani concilii remisit examen, neque illum in communionem recipere voluit ante iudicium & probationem Ecclesiæ, ut est in historia Tripartita lib. 3. cap. 6. Præterea verum quidem est, quod Athanasium Magnum falsis Arianorum persuasionibus in exilium Treuiros misit in Galliam, sed ante mortem honeste reuocari iussit. Postremo, cum Nicomediæ ægrotans fatalem vitæ diem suspicaretur adesse, gratiam sacri baptismatis recepit. Distulerat enim usque ad illud tempus, in Iordane fluuio desiderans salutaris aquæ lauro tingi. Ibidem cap. 12. & Theodorus in historia sua ecclesiastica lib. 1. cap. 31. in qua hæc verba subiungit: Rex quidem in melius transiit regnum. Augustinus Steuchus Eugubinus erudite probat, non solum falsum esse quod ab episcopo hæretico baptizatus sit, sed etiam quod baptismum usque ad finem vitæ distulerit. Quod si verum esset, non potuisse sine baptismo interesse Niceno concilio, nec cum sanctis Patribus preces habere. Quod de baptismo quidam dixerunt, balneum calidarum aquarum fuisse recuperandæ valetudinis ergo. Quod patri adscribitur, de filio intelligendum. Idem etiam 340. apparet ex edicto ipsius Constantini, quod extat priori tomo Conciliorum. Huius Imperatoris mortem Eusebius ponit anno 340. Hermannus Contractus 343. Ego Paulum Orosium sequutus sum, qui dicit fuisse anno ab vrbe condita 1092. Constantinum Magnum quum de vniuersa Hispania, tum vero de Bracara Augusta præclare meritum constaret ex numismatis antiquis, quorum illic maxima multitudo etiam hodie manibus hominum teritur, cum imagine & inscriptione Constantini.

Impietas Ariana Constantii Regis fulta præsidio, exiliis, carceribus, & variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes Catholicos episcopos persecuta est. Eusebius. Hoc tempore Osius Cordubensis episcopus pro Catholice fidei professione missus est in exilium, de quo extat hoc Athanasii Magni in Apologia elogium: De ma-

An. dom. ximo autem & optimo fene & vere confessore Oſio etiam loqui superfluum. Omnibus enim notum est, quod etiam hunc in exilium deportari fecerunt. Non enim ignobilis, sed omnibus noscitur esse notissimus. Cui namque non præfuit Synodo? aut recte loquens, non satisfecit vniuersis? Quæ ecclesia huius patrocini memoriam non habet? Quis aliquando dolens, cum venisset ad eum, non decessit sanus? Quis indigens quum petisset, non meruit quod poposcit? Et tamen etiam contra hunc talia præsumpserunt, quod impia eorum molimina cognoscēs noluerit propria subscriptione firmare. Hæc ille. Ex priore tomo Conciliorum.

350. Pacianus Barcinonēsis episcopus, vitæ puritate ac sanctimonia & eruditione clarus celebratur, & sub Theodosio Principe in vltima senectute mortuus est. De quo vide Diuū Hieronymum descriptoribus ecclesiasticis.

351. Natus est Cæsaraugustæ Aurelius Prudentius Clemens, Philippo & Salia Coss. vt ipse de se testatur in præfatione libri Cathemerinon, vbi sic inquit:

*Irrepsit subito canities seni,
Oblitum veteris me Salia Consul is admonens.*

Ita enim legendum, non quemadmodum hætenus etiam à doctis deprauate legebatur. Atque hanc huius loci restitutionem non mihi debes candide lector, sed L. Andreæ Resendio, qui mihi locum hunc atque alios nonnullos, qua est humanitate, communicauit, cuius ego in his rebus limatissimo iudicio non immerito plurimum tribuo. Is in hoc autore ad amissum plurima restituit, quemadmodum re ipsa experieris, si quando, quos sub li-
ma premit in Prudentium Commentarios, per occupationes serias potuerit euulgare. Locum errori mihi dedisse videtur titulus Prudentii. Sic enim legitur, Aurelii Prudentii Clementis V. C. quod perperam interpretantur, Viri Consularis, & Massiliæ fuisse Consulem somniant, quum legendum sit, viri clarissimi, vt erudite scribit Andreas Alciatus libro 3. dispunct. capite 4.

352. Hoc anno celebratum est concilium Sardicense, nempe vndecimo anno post mortem Constantini, Ruffino & Eusebio Consulibus, in quo vel præcipuam operam nauauit Oſius Cordubensis episcopus, iam longæuus, & vt est in epistola eiusdem Synodi, atque Historia Tripartita libro quarto capite 23. propter ætatem & confessionem, tantumque laborem omni honore dignus. Tamē Cassiodorus hos Cōsules nono post mortem Con-
stantini ponit anno. ego Tripartitam historiam sequor. Porro quod Oſium in hoc concilio præfedis dicunt, contrarium ex subscriptionibus ipsius concilii constat, in quibus Oſius non primo loco, vt in Synodo Nicæna, sed quadragesimo quarto ponitur, quum tamen sententiæ concilii prope omnes ipsius sint. Quin & alii quatuor episcopi Hispani ante Oſium subscripserunt, nempe Annianus Castulonensis, Coſtus Cæsaraugustanus, Domitianus ciuitatis Augustæ (de quo vide in titulo de episcopatibus Hispaniæ) Florentinus Emeritæ, qui simul cum Oſio interfuerunt, & præter eos Prætextatus Episcopus Barcinonensis.

354. Constantius Imperator, quum apud Ariminū numerosam vtriusque orbis Synodum episcopalem collegisset, cupiens aduersus Catholicam fidem Arii venena reuoluere, & Ecclesiam Dei tyrannica vsurpatione turbare, Oſium interrogauit solenni legatione episcoporum missa, vtrum in concilio Nicæno cui ipse interfuerat, Homusion vnus cum patre substantiæ filium, sicut Catholici, an Homœusion, similis cum patre substantiæ filium, sicut Ariani, Patres illi trecenti octodecim confiteri decreuissent. Oſius vero siue per longam ætatem, siue assentatione Principis respondit, vtrosque recte sentire. Quæ sententia tam stulte prolata, tam ab ipsis Arianis, quam catholicis vno ore derisa & refutata est, & post hanc consultationem nomen illius inter Catholicos episcopos decessores eius minime recitatur. Ex priore tomo Conciliorum. Hanc Synodum, si tamen Synodus appellanda est, ac non potius conciliabulum, D. Hieronymus in additionibus ad Eusebium, anno trecentesimo sexagesimo tertio ponit, sed quia acta Conciliorum Synodum istam Syrmienſi concilio, de quo iam dicemus, præponunt, quod ex historia Tripartita constat, anno sequenti, nempe post consulatum Sergii & Nigriani celebratum, ego eundem ordinem sequutus sum.

355. Constantius à Diuo Athanasio ad sanam mētem conuersus, quum prauis Arianorum suasis in pristinam relapsus esset insaniam, concilium contra Catholicos Syrmii collegit, quo Oſium Cordubensem Pontificem tunc celeberrimum omnium, vt etiam Tripartita testatur historia libro 5. capite 16. qui Arianorum molimine paulo ante in exilium missus fuerat, euocauit, & inuitum venire compulit. Qui cum eis consentire respueret, tormēta longæuus plagasq; perpeſsus est: vnde etiam necessitate vehemēti expositionibus

tunc editis consensit atque subscripsit. Ex priore tomo Conciliorum. Sed operæ precium fuerit hoc loco adscribere, quæ Sanctus Isidorus de Osio memoriæ prodidit libro de viris illustribus, admiranda me hercle ac relatu digna. Inquit igitur ad hunc modum: Osius Cordubensis Ecclesiæ episcopus scripsit ad sororem de laude virginitatis epistolam, pulchro ac diserto comptam eloquio. In Sardicensi etiam concilio quamplurimas ipse edidit sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, accersitus à Constantio Principe minisque perterritus, metuens ne senex & diues damna rerum vel exilium pateretur, ilico Arianæ impietati consensit. Cuius quidem vitam, ut meruit, confestim exitus crudelis finiuit. Nam post impiam (ut ait quidam) Osi præuaricationem, dum
 10 Sanctus Gregorius Eliberitanus episcopus, in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantis præfecti vicario, ut mitteret eum in exilium. At ille, Non audeo, inquit, episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab episcopatu deieceris. Ut autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet dare sententiam, appellat Christum totis fidei suæ viscibus exclamans, Christe Deus qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam perferri sententiam aduersum me minimum seruum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam perferre dignare per vltionem. Non ego quasi metuens de exilio fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed ut multi
 20 à præuaricationis errore liberentur, cum præseptum viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu quasi regalis imperii, cum sententiam conaretur exprimere, os vertit distorquens pariter & ceruicem, ac desursum in terram eliditur atque ilico expirauit. Tunc admirantibus cunctis, etiam Clementinus ille gentilis expauit, & licet esset iudex, tamen timens ne in se simile supplicium iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri, obsecrans ut sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio arbitrio, quam mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius, ex numero vindicantium integram fidem habens, nec in fugam versus est, nec passus exilium. Vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare. Hactenus Sanctus Isidorus. Tamen Diuus Augustinus contra Parmenianum, innocentem Osum & catholicum contra hæreticorum calumnias astruit. Illud mirum, quum Diuus Hieronymus Gregorii mentionem fecerit, tamen Osi non meminisse. Ioannes Trittemius Osum ponit anno trecentesimo nonagesimo. Sed arbitror illum Æram pro anno Domini accepisse, alioqui non constat ratio temporis.

Petrus Casaraugustæ Orator insignis docet. Diuus Hieronymus in additionibus ad 360. Eusebium.

Mortuo Liberio, Sanctus Damasus ordinatur Rom. Pontifex, numero trigesimus 369. quintus. Fuit hic natus Vimarani oppido Portugalliæ, inter Durium & Minium, tribus leucis à Bracara Augusta, sicut Bracarensis cantat Ecclesia. Hic elegans habuit ingenium in componendis versibus. Diuus Hieronymus huic sancto Pontifici fuit à libellis synodicalibus, atque in eremum reuersus multas ad illum dedit epistolas, inter quas vnam singularem tomo secundo, cuius initium, *Quoniam vetusto*: in qua luculenter ostendit, quantopere sedem Apostolicam venerabatur. Vide Breuiarium Eborense, à Resendio nitori suo restitutum. Sunt qui Sanctum Damasum anno trecentesimo septuagesimo primo Pontificatum summum iniisse scribant, sed illi Liberio subrogant Felicem, qui sedit anno vno, menses quatuor, dies duos. Verum hunc alii tanquam Arianum inter Pontifices non ponunt. Eodem anno Athanaricus electus est in Regem Gothorum siue Getarum, à quo scriptores Hispanicarum rerum Gothorum Reges numerare incipiunt. Sed Rodericus Toletanus & Alfonsus Burgenfis episcopus in hoc lapsi sunt, quod illius regnum ab anno trecentesimo quadagesimo tertio auspiciantur, quum vel ipsis testibus sub Valente
 40 fuerit, non Constantio. Rectius igitur Sanctus Isidorus, qui dicit hunc regnare cœpisse Æra quadringentesima septima, anno quinto Valētis, in quo tribus tantum annis ab Eusebii supputatione discrepat, à qua vnico tantum anno differunt Chronica Regis Alfonsi decimi, sicut & Lucas Tudensis. Hic Christianos crudelissime persequutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrii sublimauit, quorum tamen plurimi in Romanorum solum non trepidi, velut ad hosteis, sed certi quod ad fratres, pro Christi confessione fugerunt. Paulus Orosius lib. 7. cap. 32.

Floruit Gregorius Bæticus Eliberitanus episcopus, vsque ad extremam senectutem, 374. floruit, inquam, non solum doctrina & scriptis, sed etiam puritate vitæ ac fidei Catholicæ, neque se vnquam Arianæ miscuit prauitati. Diuus Hieronymus & Seuerus. Hic est ille

An. dom. Gregorius beatus, quem Osius Cordubensis episcopus, episcopatu, quia ipsi communicare nollet, deturbare voluit, ut iam commemorauimus. Eodem tempore sub Valentiniano Principe claruit in Hispania Aquilius Seuerus, de quo vide D. Hieronymum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

377. Corpus Sancti Firmini Pompelonensis ciuis & episcopi reuelatum est Saluio Ambianensi episcopo, decimo tertio die Ianuarii, quo die subito maximus calor factus est, & campi floruerunt, multisque miraculis hic dies insignis fuit. Ex Breuiario Pompelonensi. Eodem anno secundum Sanctum Isidorum, secundum vero historiam Tripartitam, cui Alfonsi Regis Chronica cōcinunt, 379. Gothi rebus inter Athanaricum & Frigidernum (alii Fridigernum appellant) diuisis, mutuis se vulneribus attriuerunt. Sed dum Athanaricus rerum potitus, à Valente fidei Catholicæ doctores postulat, Imperator Arianae fautor hæreseos, missis sacerdotibus hæreticis, eadem illos imbuit impietate, quā nobilis illa Gothorum gens infecta fuit per ducentos tredecim annos, hoc est, usque ad tempora Recaredi Regis Catholici, qui à beato Leandro veram fidem edoctus, in Tolētana Synodo & publico Patrum confesso omnem hæresin abiurauit, & se ac suos Catholicæ orthodoxæ mancipauit fidei. Ex Sancto Isidoro. Sed quomodo Gothi in Arianam impietatem seducti sunt, quando hanc rem non satis accurate, atque aliqua ex parte, ne fideliter quidem, scriptores Hispani tradidere, non abs re fuerit explicatius paulo repetere. Gothi igitur à fide Catholica quam profitebantur, Valentis Imperatoris & Eudoxii Arianorum episcopi sollicitatione, in Arianam perfidiam lapsi sunt, ad hunc modum. Quum transito Istro, ciuili inter se bello conflictarentur in duas factiones diuisi, & Athanaricus Fridigernum vicisset: Fridigernus Romanorum ad quos desciiuit ope, rursus Athanaricum vicit. Pro quo beneficio Valenti gratificari cupiens, cum suis omnibus dogma religionis ipsius amplexus est. Hæc in historia Tripartita libro octauo capite 13. Theodorus vero in histor. ecclesiast. libro 4. cap. ultimo dicit, quod cum Gothi transgressi Istrum, pacem cum Valente fecissent, Eudoxius suggessit Imperatori, ut ei Gothi cōmunicarent, quia communio vnius dogmatis firmiorem faceret pacem. Quod consilium quum Valenti placeret, exegit à Gothorum ducibus, ut dogmatum quoque concordiam retinerent. Illi vero negarunt se paternam posse mutare doctrinam. Tum Eudoxius Vlphilam Gothorum episcopum verbis pecuniisque flectens, effecit, ut Barbari cōmunionem amplecterentur Imperatoris, dicens certamen esse verborum, non differētiam dogmatum. Huius Vlphilæ magna erat apud Gothos autoritas & irrefragabilis, qui literas Gothicas inuenit, ac diuinas scripturas in vernaculam illorum linguam conuertit. D. Isidorus Gulphilam appellat, Hispanæ historiæ vitiose Gudillam nominant.

379. Valens Imperator instinctu dæmonis necromantiam fecit, ut sciret de successu imperii, cui dæmon quatuor literas demonstrauit, Th. E. O. D. dicens hoc nomen post Valentem Imperii culmen accepturum. Vnde Imperator zelo ductus peremit multos, quos tyrannidem ambire iudicauit. Occidebantur itaque Theodori, Theodoti, Theoduli, & quicumque has literas in capite sui nominis habuissent: inter quos etiam Theodosius quidam, vir fortis, ex Hispana prouincia genus ducens, occisus est. Historia Tripartita libro 7. capite 35. Hic est Comes Theodosius, Theodosii Imperatoris pater, qui contra Firmum res nouas in Africa molientem & regnum vsurpantē cum exercitu missus, Mauros multis præliis fregit, ipsum Firmum coegit ad mortem, & totam cum Mauritania Africam ad Imperatoris reduxit obsequium. Postea vero inuidia & calumnia quorundam (ea nimirum quam diximus) iussus apud Carthaginem interfici, baptizari voluit in remissionē peccatorum. At postquam sacramentum Christi quod quæsierat, adsecutus est, post gloriosam seculi vitam, etiam de vita æterna securus, percussori iugulū ultro præbuit. Paulus Orosius libro 7. capite 33.

381. Hoc anno secundum Diuum Hieronymum, secundum Sanctum Isidorum trecentesimo septuagesimo octauo, nimirum Æra 416. Gothi alios suis sedibus deturbare soliti, ab Hunnis pelluntur, quorum vim dum ferre nequeunt, transito Danubio Valenti Imperatori se dedentes, Thraciam habitandam accipiunt, sed seruitutis impatientes mox rebellant, ac Valentem bello superatum & iaculo vulneratum, in villula quadam, quo cōfugerat, supposito igni succendunt. Itaque iusto Dei iudicio ipsi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsurus fuit. Sanctus Isidorus, & Orosius. Sed Orosius dicit hoc decimo tertio anno Imperii Valentis factum, hoc est, anno Domini 380. nimirum anno ab vrbe condita 1132. Sic enim omnino legendum, non 1122. ut erat in libro quo ego vsus sum. Cum Orosio consentit Tudenfis.

382. Decio Ausonio Gallo & Olybrio Consulibus, Gratianus Augustus quum afflictum & prope

prope collapsum Reipublicæ statum videret, eadem prouisione qua quondam legerat Nerua Hispanum virum Traianum, per quem Respublica reparata est : legit & ipse, atq; Orienti præfecit Theodosium virum Hispanum, ex prouincia Bærica. Qui afflictam Reipublicam ira Dei, reparandam eiusdem misericordia ratus, Christi fretus auxilio, Alanos, Hunnos, & Gothos formidatos maioribus, etiam Alexandro illi Magno populos, multis magnisque præliis vicit ac fudit. Paulus Orosius ibidem. Hoc loco in Prospero Aquitanico mendose legitur, Musonio & Olybrio Consulibus, pro Aufonio, in ipso statim Chronici sui principio. Hic Theodosius tam propter parentum nobilitatem, quam propter fortitudinem propriam nominatissimus habebatur, & propter hanc causam inuidia parium iudicum fatigatus in Hispania morabatur, vbi & ortus fuerat & nutritus. Vnde illum euocatum Imperator Magistrum militum fecit, & cum exercitu ad Barbaros misit. in quibus ille tantam stragem edidit, vt Imperator, nisi missis qui res actas inspicerent, credere non potuerit. Huic per somnium visus Sanctus Melitius Antiochenus præsul chlamydē dare imperialem, & corona caput ornare. Historia Tripartita libri noni capite quarto. De sanctitate & admirandis virtutibus Placillæ vxoris huius Theodosii, vide Historiam Tripartitam eodem libro capite trigesimo & trigesimo primo. Hoc tempore S. Paulinus in Hispaniam se cōtulit ex Italia, vitam monasticam professurus, vt quietius religioni vacare posset. Fuit hic poeta non illepidus, & Romæ magnis perfunctus honoribus, vt ex Aufonio patet, cuius extant ad Paulinum epistolæ, & Paulini ad Aufonium. Hunc ego non leuibus coniecturis adducor, vt credam fuisse Paulinum illum Nolanæ ciuitatis episcopum, ad quem extat D. Hieronymi epistola de institutione Monachi, tametsi Petrus Crinitus diuersum sentiat, non dissimulans interim, alios in hac esse opinionem. Gregorius Gyraldus Burdegalensem fuisse dicit, & Pontium Paulinum appellat, atque opinionem Criniti sequitur. præterea dicit, quod Christianus factus, Diuo Augustino atque Ambrosio multum vsus est, quodq; ab illis Barcinonem in Hispaniam missus, sacris initiatus est. quod magis opinionem meam auget. Eodem anno Priscillianus, Abulensis in Hispania episcopus, ex Manichæorum & Gnosticorum dogmate hæresin nominis sui condidit. Prosper Aquitanicus, qui hoc loco in libris vulgo impressis mire deprauatus est. Sic enim legitur : Priscianus episcopus de Gallatia. qui locus ex Alcobaciensi codice sic restituendus est : Priscillianus episcopus de Gallecia. Nam quod Priscillianus, non Priscianus legendum sit, ex Diuo Augustino patet ad Quoduultdeum, vnde Prosperi verba desumpta sunt. Nam quamuis Abula, cuius episcopus Priscillianus fuit, in Gallecia non sit, fieri tamen potest, vt Galleciam patriam habuerit. Certe quod Hispanus fuerit, non Galata, ex Diuo Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem contra Pelagium, ac Diuo Augustino patet. Idem affirmat clarissime Diuus Isidorus in etymologiis lib. 8. capite 1. Abylæ vero fuit episcopus, non eius quæ est Phœniees in Syria, vt in scholiis suis annotauit Erasmus, sed eius quæ est in Hispania. Nam si vel in Gallatia, vt mendose legitur in Prospero, vel in Syria, vt inquit Erasmus, fuisset episcopus : ad Orientalem, non Occidentalem pertinuisset ecclesiam, & in Constantinopolitano 180. Patrum concilio, quod tunc celebratum est, non Burdegalensi condemnatus fuisset.

Theodosius Thessalonicæ grauiter ægrotans, à Basilio eiusdem ciuitatis episcopo baptisum suscepit. Prosper Aquitanicus. 381.

Hoc anno secundum Prosperum Aquitanicum, secundum Isidorum anno trecentesimo octogesimo primo, nempe Æra quadringentesima decima nona (hoc tamen vtrique cum Luca Tudensi conuenit, quod anno Theodosii tertio) Athanaricus Gothorum Rex, iuncto cum Romanis fœdere, Constantinopolim ad Theodosium Imperatorem profectus, decimo quinto die quam ab eo fuisset honorifice susceptus, obiit. Gothi Imperatoris benignitate ac virtutibus allekti, illius se tradiderunt imperio. Sanctus Isidorus & Paulus Orosius.

Anno Theodosii quarto, Gothi indignum genere suo rati parere Romanis, quorum sæpe vires bello fregissent, abiecto iugo Alaricum Regem creant. Isidorus ac Lucas Tudensis dicunt Æra quadringentesima vigesima factum, hoc est, anno trecentesimo octogesimo secundo. Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & illum sequuti Alfonso Carthaginensis & Didacus Valera, dicunt Gothos Romanis sine duce proprio paruisse viginti sex aut viginti octo annos. Sigebertus Gemblacensis & Chronica Regis Alfonsi, quod quatuordecim, in quo Iornandem sequuti sunt. Lucas Tudensis, quod septem. Sed in hoc autore numerus Æræ ita mendosus est, vt in argumentum trahi non possit. Ego Isidorum sequor, apud quem numerus annorū Alarici, Prosperi calculo probe responder. Hanc annorum differentiam ex eo natam arbitror, quod Rodericus Toletanus cōtra fi-

An. dom. dem historię, Athanarici regnum anno trecentesimo quadragesimo tertio, hoc est, Æra trecentesima octogesima prima cœpisse scribit, vt iam dictum est.

387. Damasus Papa migravit ex hoc seculo, sedit in cathedra Petri octodecim annos, mensibus duos, dies decem. Petrus Antonius Beuter Tarraconensem fuisse dicit, Marinæus Siculus Madritio ciuem adscribit, sed multæ (vt diximus) Hispaniæ Ecclesiæ Vimaransensem fuisse affirmât. Damaso successit Siricius, cuius extat ad Himerium Tarraconensem episcopum epistola decretalis, Apostolica doctrina & autoritate plena, quam iussit Carthaginensibus, Lusitanis, Bæticis & aliis finitimis episcopis transmitti. Ea extat in priore Conciliorum tomo. In Prospero pro Siricius, mendose legitur Vrsinus.
388. Priscillianus hæreticus, cum in synodo Burdegalensi se damnandum intelligeret, ad Imperatorem seu potius tyrannum Maximum prouocauit, auditusque Treueris ab Eudodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum aliquot sectatoribus, atque inter eos Matroniano (Latronianum alii vocant) Hispano, viro erudito, & in opere metrico veteribus comparando. Ex Prospero Aquitanico & Diuo Hieronymo. Hos duos, Priscillianum dico & Matronianum, Petrus de Natalibus etiam in sanctorum Martyrum (si diis placet) catalogum cooptauit, & quod indignius est, Diui Hieronymi autoritate formium suum voluit confirmare, quum ex Diuo Hieronymo constet, impudentissimos fuisse hæreticos, atque etiam spurcissimos. Eodem tempore floruit Ithacius Hispaniarum episcopus, cuius etiam in Priscilliano meminit D. Hieronymus. Is librum sub apologetici specie edidit, in quo detestanda Priscilliani dogmata, & maleficiorum arteis, & libidinum probra demonstrauit. Idem cum Vrsatio ob mortem Priscilliani quem accusauerant, ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatus fuit, atque ibi diem suum obiit. S. Isidorus. Sigebertus Gemblacensis dicit propterea communione priuatos, quod episcopi nefas esse ducerent, cuiuscunque modi hominem episcoporum accusatione necari. Hunc Ithacium Ioânes Tritemius eundem esse asserit cum Idacio Hispaniarum episcopo, qui Chronicon scripsit à primo Theodosii Consulatu vsque ad annum quadringentesimum nonagesimum, sed fallitur. Siquidem Idacius in Chronico suo testatur, se anno demum Honorii decimo, hoc est, anno Domini plus minus quadringentesimo decimo septimo, ad Deum esse conuersum. Erasmus apud D. Hieronymum in Priscilliano, pro Vrsatio legit Hylatium, sed (pace tanti viri dixerim) hac in parte illi non assentior. Nam S. Isidorus, Sigebertus Gemblacensis, & Hermannus Contractus dicunt, Vrsatium cum Ithacio ob accusationem Priscilliani cōmunione ecclesiæ priuatum, & exilio multatum: apud quos, si vllum fuisset in vocabulo mendum, non esset tanta lectionis concordia. Eadem tempestate Tiberianus Bæticus quum à suspicione Priscillianæ se purgasset hæreses, tandem post cædem Priscilliani & sociorum tēdio victus exilii, mutauit propositum, & canis reuersus ad vomitum, filiam virginem Deo dicatam nuptui tradidit, vt auctor est D. Hieronymus, qui non minus vere quam pie tribuit impietati, quod quidam hoc tempore (pro dolor) nullo exemplo, nulla autoritate, sed sola impietate huius quoque dementiæ suggestrice pietatem mentiuntur. Sed vnum tantum hæresiarcham, & paucos aliquot illius sectatores in Hispania est inuenire: nunc videamus, qui floruerint id temporis in eadem viri vere catholici. Lucinius Bæticus, vir nobilis ac pius, qui Diui Hieronymi sodalium suis opibus iuuuit, quique sex notariis seu librariis scriptoribus Bethlehem missis, omnia Diui Hieronymi opera describi sibi curauit. Cuius extat Diui Hieronymi epitaphium ad Theodoram vxorē, sed quæ ab illo sororis habita sit loco. Abigatis presbyter, quem de cæcitate consolatur D. Hieronymus. Abundius Auitus presbyter, qui epistolam Luciani viri sancti de reuelatione corporis S. Stephani ad omnes ecclesias missam, Latino sermone transtulit. Gennadius. Ad hunc quoque scripsit D. Hieronymus. Imo vero duos Auitos ciues suos, eodem tempore viros eruditos ponit Paulus Orosius, in epistola ad D. Augustinum, de errore Priscillianistarum & Origenistarū. Olympus Hispanus episcopus, qui scripsit aduersus eos qui naturam, & non arbitrium, in culpam vocabant. Gennadius. Audentius episcopus, magnus & strenuus aduersus omnes hæreticos fidei propugnator, scripsit aduersus Manichæos, Sabellianos, & Arianos, & præcipue contra Photinianos. Gennadius. Hunc ego ex D. Alfonso colligo episcopum fuisse Toletanum, numero octauum. vnde id coniiciam, paulo post in primo concilio Toletano latius explicabo. Vigilantius natione Gallus, patria, vt ex D. Hieronymo colligitur, Pompelonensis, Barcinonensis parochiæ presbyter, in sanctorum martyrum reliquias & sacerdotum castitatem furiose debacchari cœpit. Cuius deliramentis ac venenatis dictis Diuus Hieronymus, Riparii ac Desiderii Hispanorum presbyterorum rogatu, magno zelo & feruore fidei respondit. Quæ epistola non mediocre dabit antidotū aduersus quorundā nostri tēporis in sanctos Dei

Dei seruos blasphemias, in quibus Vigilantius, aut illo antiquior Eunomius, velut alter Euphorbus, renatus videtur. Quasi vero Diuus Basilus, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Prudentius, Gregorius, & alii eiusdem ordinis, qui reliquias sanctorum maximo cultu venerandas esse, non minus exemplo quam scriptis testati sunt: imo vniuersa haec ecclesia diuino destituta praesidio delirauerit, ipsi soli, si diis placet, nunc tandem acceperint spiritum sapientiae & intellectus. Sed nihil mirum in seruos Dei contumeliosos esse, quum in Dominum ipsum & sanctissimam ipsius sponsam ecclesiam nihilo modestius sese gesserint. Vigilantii meminit & Gennadius.

Ad hunc usque annum Diuus Hieronymus prosequutus est opus suum descriptori-
 10 bus ecclesiasticis, nimirum usque ad annum Theodosii decimum quartum, ut ipse testa-
 tur, & etiam Sigebertus Gemblacensis. Quod opus dedicauit Dextro Barcinonensi, Prae-
 fecto praetorii Principis Theodosii, & Paciani Barcinonensis episcopi, de quo superius lo-
 quuti sumus, filio, ut ait Raphael Volaterranus. Hieronymus huius Dextri meminit in eo-
 dem opere, & ait omnimodam scripsisse historiam, sed nihil addit, unde constet eundem
 esse cui opus dedicatum est. Eodem tempore Prudentius Poeta Lyricus in Hispania cla-
 ruit, & in Republica Romana variis perfunctus honoribus, mundanarum rerum perta-
 sus, totum se ad scribendas vario carmine res ecclesiasticas contulit. Quem tanti fecit ec-
 clesia, ut aliquot illius hymnos in diuinis officiis cantari sanxerit.

Theodosius Honorium filium natu minorem, in eodem loco, quo Arcadium prius, 395.
 20 Caesarem creat. Prosper Aquitanicus. Nam posteaquam imperium consortis habere coe-
 pit, senior Augusti retento nomine, ad consortium allecto Caesaris nomen tribuebat, qui
 tamen Augustali maiestati ut superiori deferret, erantque Caesares, quasi designati Augu-
 sti, ut nostra tempestate electi Reges Romanorum, quemadmodum luculenter & cru-
 dite praeter alios annotauit L. Andreas Resendius in sch. liis suis in Vincentium Leuitam
 & martyrem, cuius passionem & translationem duplicem carmine (ut diximus) heroico
 celebrauit.

Theodosius post multas & eas insignes Deo duce aduersus varios tyrannos victorias 397.
 (de quibus vide Paulum Orosium) post poenitentiam Thessalonicensis crudelitatis, Me-
 diolani sub Diuo Ambrosio, ut vere catholicum Principem decebat, actam (de qua con-
 30 sule Diuum Augustinum) quum iam septendecim regnasset annos, ut ait Iornandes, mori-
 tur Mediolani. Hunc Iornandes de regno & tempore success. dicit Thessalonicæ ab A-
 natholio Sancto episcopo baptizatum, admodum ecclesiae religiosum enituisse proroga-
 torem, Reipublicæque defensorem eximium. Corpus defuncti Constantinopolim alla-
 tum, ibique sepultum.

Arcadius & Honorius imperare coeperunt, hic in Occidente, ille in Oriente. Fuerunt 398.
 quidem, ut autor est Claudianus, in Hispania nati, sed foris educati. Paulus Orosius Hi-
 spanus, Diui Augustini discipulus, & elogio Diui Hieronymi commendatus, hoc tempo-
 re claruit, qui scripsit aduersus calumniatores Christiani nominis qui dicebant defectum
 Reipublicæ Romanæ Christi doctrina inuectum, libros septem hortatu Diui Augustini,
 40 in quibus totius pene mundi temporis calamitates & miseras ac bellorum inquietudines
 replicans, ostendit magis Christianæ obseruantiae esse, quod contra meritum suum res Ro-
 mana adhuc duraret, & pace culturæ Dei pacatum retineret imperium. Gennadius. Pro-
 sequutus est vero hanc historiam, ab initio mundi, usque ad tempora Waliae Gothorum
 Regis. Fuit autem Paulus Orosius non Cordubensis, ut opinantur quidam, sed potius
 Tarraconensis, ut ait Raphael Volaterranus, & ex ipsius historia colligere licet, ubi loqui-
 tur de Germanorum in Hispaniam sub Gallieno irruptione. De Orosio scribit ad hunc
 modum Beatus Augustinus ad Diuum Hieronymum: Venit ad me religiosus iuuenis,
 catholica fide frater, ætate filius, honore compresbyter, noster Orosius, vigil ingenio, pa-
 ratus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans. Hic Orosius a
 50 Beato Augustino ad Diuum Hieronymum missus pro discenda animæ ratione, rediens
 reliquias Beati Stephani primi martyris tunc nuper inuentas, primus intulit Occidenti.
 Gennadius.

Gothi in Alaticum & Ragadaisum diuisi, mutuis sese lacerant caedibus, sed postea in 399.
 Romanorum excidium conspirantes, deprædari Italiam communi consilio instituunt. S.
 Isidorus, & Lucas Tudenis. Sed addit Sanctus Isidorus, quod anno Arcadii & Honorii 400.
 quarto: atque ita conspiratio ista in annum quadringentesimum incidit.

Arcadius & Honorius ne non per omnia religiosissimo patri similes essent, per totum 401.
 mundum, quæ Romanum patebat imperium, idolorum templa dirui ac solo adæquari præ-
 ceperunt. Sigebertus.

Tempore Arcadii & Honorii, Flauio Stilicone Consule, celebratum est Toleti primum concilium à 19. episcopis, præfidente Patrono episcopo, contra hæresin Priscilliani, in quo constitutum est, vt sacerdotes Hispaniæ viuerent in perpetuo cœlibatu. De cuius Concilii cap. 21. (quoniam scrupulus iste mouetur in priore tomo Conciliorum Colonici impressorum) hoc mihi videtur, non esse proprium huius concilii, sed ab aliquo huius concilii actis affutum, propterea quod idem tractaret argumentum. Quod patet, quia concilium illud vnde hoc caput translatum est, Leonis Papæ iussu, 40. plus minus post annis, per S. Turibium Asturinensem episcopum celebratum est, cuius episcopi nomen inter episcopos huius Toleranæ synodi non adscribitur, cum tamen ipsius in illo concilio iussu Leonis celebrato, præcipua fuerit autoritas, vt ex epistola decretali 10 Leonis Papæ constat, quæ in priore extat Conciliorum tomo. Inter episcopos qui subscripserunt huic concilio, nominatur Asturius, quem ego Toletanum fuisse præfulem arbitror, cui reliquæ sanctorum martyrum Iusti & Pastoris reuelatæ diuinitus fuerunt. Sed præstat ipsius S. Alfonsi de eo verba recensere, ex quibus hanc concepi opinionem. Dicit igitur ad hunc modum: Austurius post Audentium in Toletana vrbe sedis metropolis, prouinciæ Carthaginis, Pontifex successor, vir egregius, adsignans opera virtutum plus exemplo viuendi, quam calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cœlo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulchro. Nam cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione commonitus, Complutensi sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo mil- 20 liario situm est, Dei martyres perscrutari. Qui concitus adcurrentes, quos & tellus aggeris & obliuio temporis presserat, in lucem & gloriam terrenæ cognitionis prouehendos inuenit. Quibus repertis redire ad sedem renuens, seruitute simul & assiduitate sanctis innexus, diem clausit extremum. Cuius tamen sedem, donec vixit, nemo adiit. Inde (vt antiquitas fert) in Toletum sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus. Hactenus S. Alfonsus. Ex cuius verbis, præter alias coniecturas quas breuitatis causa missas facio, colligo & Audentium cuius superius meminimus, Toletanum fuisse pontificem, & hunc Asturium de quo loquitur S. Alfonsus, huic primo Toletano interfuisse concilio. Ego quid sentiam exposui, paratus cedere, si quis certius aliquid attulerit. Hoc concilium Toletanum alii anno quadringentesimo septimo ponunt. Ratio diuersitatis ex ipsius con- 30 cilio titulo nascitur. Scribitur enim celebratum Stilicone Consule, sed non declaratur, vtrum fuerit priore an posteriore consulatu. Bis enim Consul fuit, anno quadringentesimo secundo & quadringentesimo septimo, vt ex Prospero Aquitanico & Aurelio Cassiodoro constat.

407. Anno Arcadii & Honorii decimo, Ragadaifus Gothorum Rex, genere Scytha, cultu idololatra, cum ducentis armatorum millibus Italiam populabundus ingreditur, spondens se Christianorum sanguine diis suis litaturum, si victoriam illi cōcederent. Sed exercitus eius in Fesulanorum montium verticibus interclusus à Stilicone Romanorum duce & Consule, fame magis quam ferro consumptus est, ipse demum Ragadaifus captus & interfectus. Sanctus Isidorus. Tanta multitudo captiuorum Gothorum fuisse 40 dicitur, vt vilissimarum pecudum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Paulus Orosius libro 7. capit. 37. qui hanc Gothorum cladem copiosius describit. Huius Regis in Italiam cum tam numerosis copiis aduentus, magno timore Romam concussit, & concursum excitauit Paganorum clamitantium, hostem esse cum virium copia, tum maxime deorum præsidio vincendum: potentem autem urbem ideo destitutam & mature perituram, quia Deos & sacra perdiderit, magnis querelis ubique agebatur, & continuo de repetendis sacris celebrandisque tractabatur. Quorum vt blasphemiam reprimerent, D. Augustinus doctissimos illos & omni pietate refertissimos de ciuitate Dei libros cōscripsit, & Orosius Hormestā suum. Ex Paulo Orosio & Siegberto.

410. Vandali, Alani, Sueui, relictis Galliis quas per annos aliquot misere depopulati fuerant, Hispanias inuadunt, biennio ante Romam duce Alarico Gothorum Rege captam, teste Paulo Orosio, quem hac in parte sequor, quippe Hispanum autorem, & qui testis huius rei fuit oculatus. Prosper Aquitanicus & Cassiodorus sequenti anno Hispaniam à Vandalis occupatam scribunt, nempe anno Honorii secundo. Idem dicunt Seuerus & Idacius, sed addunt, quod Æra quadringentesima quadregesima septima, hoc est, anno Domini quadringentesimo nono, & dicit Idacius, quod quarto Idus Octobris, D. Isidorus, quod Æra quadringentesima quadregesima sexta, hoc est, anno Domini quadringentesimo septimo. Idem dicit alio in loco in historia Gothorum, quod Honorii anno decimo quinto, sed hoc intelligendum est de iis annis quibus Honorius cum Arcadio fratre impera-

imperauit, qui est secundus annus Honorii cum Theodosio Arcadii filio. Atq; ita cū Pro-
spero Aquitanico & Cassiodoro concordat. Imperabat tum Vandalis (Vandilos appellat
Procopius) Gundericus, Sueuis Hermericus, Alanis Resplandianus. Procopius lib. 3. de
bel. Vand. ait primum Vandilorum in Hispania Regem Gogidiscum appellatum, & ad-
dit eos cum Honorio Imperatore conuenisse, vt sedes in Hispania haberent, minime ta-
men cæteris habitatoribus nocentes, neque præscriptionis iure vti vllò vnquam tempo-
re possent. Quem Procopius appellat Gogidiscum, Nicephorus vocat Modigiscum, &
eum ait in Hispania mortuum.

Honorius Alarico Gothorum Regi pro pace optima & quibuscunque sedibus suppli- 412
10 citer ac (vt ait Orosius) simpliciter oranti, inito cum Senatu consilio, vt Gothos Italia ex-
pelleret, Gallias Hispaniasque quas iam pene perdiderat, concedit. Qua donatione sacro
oraculo confirmata, quum ad concessas sibi Gallias Alaricus proficisceretur, Stilico qui
filio suo Eucherico, Christianæ fidei infestissimo hosti, captans imperium, res Romanas
quam maxime turbare studebat, die sancto Paschæ, in Gothos nec opinantes ex insidiis
Saulo Hebræo duce irruit, ac primo impetu victor, postea à Gothis turpiter victus est in
Alpibus Cocciis. Ex Procopio & Sigeberto. Proinde Alaricus hac perfidia exasperatus
ac vindictæ cupidus, Italiam repetit, Romam obsessam magno impetu capit Calendis A-
prilis, ac deprædatus urbem, omnia ferro ac flammis miscet. Sacris tamen locis, & iis qui
ad ea confugerant, vim belli abstinet, & si quid ex locis sacris ab aliquo sciret asportatum,
20 magna cum reuerentia iubet restitui, testatus se cum Romanis bellum gerere, non cum
Sanctis & Apostolis Dei. vnde & multi pagani Christianis se miscentes, Christiani no-
minis prætextu salutē sibi pepererunt. Hæc omnia latissime & elegantissime describit O-
rosius. Sed liber quo ego sum vsus, mendosus est. Ait enim, irruptionem urbis ab Alari-
co factam, anno ab vrbe condita 1174. cum legendum sit, 1164. vt constet ratio tempo-
ris, quemadmodum etiam legitur in codice manu scripto & libris emendatius impressis.
quod obiter admonitum volui, & ita habet Beda, sed addit, quod nono Calend. Septem-
bris: quod opinor errore librarium factum. Alaricus triduum urbis direptioni immo-
ratus Roma discessit, & per Campaniam ac Lucaniam simili clade peracta, in Africam
cum opibus totius Italiæ nauigans, facto naufragio in Siciliam rursus eiectus, paucis post
30 diebus Consentia rebus excessit humanis. Ex Iornande & Sigeberto. Regnavit secun-
dum aliquos viginti sex annis, secundum Beatum Isidorum, viginti octo, sepultus à Go-
this superbo monumento, in alueo fluuii Barentini, prope eandem ciuitatem, quem flu-
uium hac de causa deriuauerunt, aquis denuo in locum suum reductis: sed ne locus ali-
quando posset cognosci, fossores omnes ad vnum interemerunt. Iornandes in libro re-
rum Gothicarum.

Gothi Ataulphum Alarici consanguineum, & forma ac mente conspicuum, Regem 413
creant. Qui suscepto regno Romam reuersus, si quid remanserat, more locustarum abra-
sit, nec tantum priuatis diuitiis Romam spoliauit, sed etiam publicis, Imperatore Hono-
rio resistere non valente. Iornandes ibidem. Hic in animo habuit, oblitterato nomine Ro-
mano, solum omne Romanum Gothorum imperium facere, & Romam Gothiam appel-
40 lare. Verum multa experientia doctus, Gothos propter effrenatam barbariem legibus
parere nullo modo posse, sine quibus nulla Respublica constare potest, gloriam potius ex
restituendo in integrum augendoque Romano nomine quæsiuit, vt haberetur Romanæ
restitutionis autor, qui non potuit esse immutator. Paulus Orosius libro 7. cap. vlt. Eodem
anno Gogidiscum, quo Rege Vandali Hispaniam ingressi sunt, autore Procopio, mortuū,
& ei Gundericum substitutum scribit Sigebertus Abbas, quauis apud illum Modigiscus
pro Gogidiscus, de quo nomine iam diximus, legitur. D. Isidorus præcedenti anno ponit,
Chronica Hispana sequenti. Hoc quoque anno Constantinus tyrānus per Constantium
Comitem, Honorii Imperatoris ducem, apud Arelatum occiditur. Hic Constantinus a-
50 pud Britannias occiso Gratiano tyranno, ex infima militia, sola specie nominis, sine meri-
to virtutis electus, cōtinuo in Gallias transiit, vnde iudices in Hispanias misit. Quos cum
prouinciæ obediēter accepissent, Didymus & Verianianus (Seuerianum alii appellant)
fratres nobiles ac locupletes, patriam suam propriis impensis & clientelis tueri, & iusto
Imperatori conseruare aduersus tyrannos conati sunt, atque Pyrenæi claustris occupatis,
eos Hispania prohibere. Aduersus hos Constantinus tyrannus filium suum Constantem,
ex monacho Cæsarem factū, cum barbaris quibsdā militibus qui Honoriaci dicebantur,
in Hispanias misit. Hinc (vt ait Orosius) apud Hispanias prima mali labes. Nā barbari mili-
tes, occisis fratribus iam dictis, occupatis Pyrenæi claustris, in pretium victoriæ prædan-
di licentiam cōsequuti, illecti præda & abundātia regionis, quo magis impunitum scelus

An. dom.

foret, atque ipsis plusliceret, prodita Pyrenæi custodia quæ ipsis erat commissa, barbaras gentes quæ per Gallias vagabantur, Hispaniis immittunt, seq; ipsis adiungunt. Atque ita Vandali, Alani, & cæteri barbari, sicut superius diximus, in Hispaniam venere. Ex Orosio lib. 7. cap. 40. Antonius Sabellicus affirmat, fratres illos Didymum & Seuerianum Palentinos fuisse. ac proinde Palentino primos omnium hostiliter fuisse captos & afflictos, Toletum frustra tentatum, Olisiponenses auro pacem redemisse. Hunc Constantem Geruntius comes suus apud Viennam Galliæ occidit. Idem. Cum ex Hispania reuertisset, ut ait Paulus Æmilius.

414 Maximo tyranno in Hispania regnum ablatum, sed vita concessa, eo quod modestia humilitatis affectati imperii inuidiam non merebatur. Prosper. Eodem anno Athaulphus Gothorum Rex, Placidiam Theodosii Magni filiam, & Honorii sororem, quam Gothi Romæ ceperant, in Foro Iulii ciuitate Æmiliæ matrimonio sibi iunxit, ex qua nullam prolem sustulit, & relicta Italia in Gallias transit. S. Isidorus & Iornandes. Hispania per biennium Barbarorum gladio ac direptionibus, fame, peste, moribus bestiarum grauius vexata. Sigebertus post Orosium.

415 Barbaræ gentes post graues rerum atque hominum vastationes, & magnos cruentosque discursus, habita sorte, Hispaniarum possessionem inter se distribuunt. Alani Carthaginensem prouinciam & Lusitaniam fortiuntur: pars Vandalorum qui Silingi dicebantur, Bæticam insedere: reliqui vero Vandali cum Sueuis Galleciam occupauere. Partim ex Orosio, partim ex Seuerio, qui dicit hæc contigisse biennio post captam Romam. Sola Celtiberia mansit in fide & potestate Romanorum, defendente & obtinente Constantino Patritio. Chronica Regis Alfonsi. Resplandiano Alanorum Regi defuncto successit Atax. Chron. Hisp.

416 Hoc anno secundum Gregorium Haloandrum, secundum alios anno 413. Innocentius Papa epistolam scripsit ad episcopos in Toletana Synodo congregatos. Cuius concilii in libris conciliorum nulla fit mentio. unde constat, plura Toleti celebrata concilia, quam quæ vulgo extant, & numerum qui in libris Conciliorum reperitur, intelligendum de iis quæ sunt diuulgata, non de celebratis. Neque quisquam hanc epistolam tempore primi concilii Toletani scriptam credat. Nam nihil in eo constitutum est eorum quæ hac epistola decretali præscribuntur.

417 Athaulphus Rex qui Placidia vxoris, probata religionis fœminæ, consiliis delinitus, Honorio ut leuiro deferens, relicta illi Italia, in Gallias se contulerat: misertus calamitatis Hispanorum quam à barbaris nationibus patiebantur, in Hispaniam obuiam tantis malis iturus profectus, Barcinone à suis inter familiareis fabulas est interfecit. Iornandes & Orosius. Sed Iornandes addit illum tertio anno, postquam Gallias Hispaniasque domuisset, occubuisse, illo perforato gladio Vernulfi, de cuius solitus erat ridere statura. Idacius scribit Athaulphum Narbone Placidiam vxorem duxisse, & inde à Constantio Patritio pulsum, Hispanias petiisse. Petrus Antonius Beuter autor est, illum Barcinone cum sex filiis quos ex alia ante Placidiam coniuge susceperat, occisum, & monumento eius hoc insculptum Epitaphium.

BELLIPOTENS VALIDA NATVS DE GENTE GOTHORVM

HIC CVM SEX NATIS REX ATHAULPHE IACES.

AVSVS ES HISPANAS PRIMVS DESCENDERE IN ORAS

QVEM COMITABANTVR MILIA MVLTÀ VIRVM.

GENS TVA TVNC DEMVM NATOS ET TE INVIDIOSA PEREMIT

QVEM POST AMPLEXA EST BARCINO MAGNA GEMENS.

Sed quintus versus claudicat, forte superest demum, quod obiter admonendum duxi. Athaulpho successit Segericus (D. Isidorus Siericum appellat, nisi mendosus sit liber) qui cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus esset, suorum fraude peremptus, mox vitam cum regno reliquit. Orosius & Iornandes, apud quem opinor corrupte Regericum, pro, Segericum legi. Athaulphus regnauit annos sex. Segericum Rodericus Toletanus & illum sequutus Alfonsus Carthaginensis vno anno regnasse scribunt. Sed Paulus Orosius, Iornandes, S. Isidorus, mox ut regnare cœpit, occisum affirmant. Sigebertus Abbas Toletano subscribit. Prosper Aquitanicus & Seuerus Segericum hunc inter Vesogothorum reges non ponunt, propter breuitatem temporis, quia videtur regnum iniisse, non possedisse: quapropter Walliam Athaulpho subrogant. Sed Prosper Aquitanicus hoc loco mire deprauatus est, hoc pacto restituendus ex Alcobaciensi codice antiquo: Athaulphus Gothorum Rex à quodam suorum vulneratus interiit, regnumque eius Wallia, peremptis qui idem cupere intelligebantur, inuasit. Sequenti quoque anno

ratione

tatione in eodem, quanquam, pro, quamque, & Gallia, pro, Wallia mendose legitur.

Wallia Rex à Gothis ad hoc creatus est, vt pacē cum Romanis infringeret, ad hoc or- 418.
dinatus à Deo, vt pacem confirmaret. Paulus Orosius lib. 7. cap. vltimo.

Hunc viginti duos regnasse annos, testes sunt Hispanorum Annales vernaculo sermo-
ne conscripti iussu Regis Alfonſi, atque ita esse, facile ex Prospero Aquitanico ac Paulo
Orosio colligitur: quanquā Archiepiscopus Toletanus, & illum per omnia imitatus Bur-
genſis, tres tantum annos regnasse scribant. Quos ego S. Isidori parum emendatis exem-
plaribus deceptos arbitror, apud quem idem legitur, sed non dubium quin mendose. idq;
ex Luca Tudensi satis constat, qui S. Isidori vestigiis ita inhæret, vt eadem ferme verba re-
ferat. Sed & Tudensis rursus ita deprauatus est, vt facile restitui nō possit. Simili modo vi-
tiose legitur hoc loco in Sigeberto Gemblacensi, annis duobus, pro, viginti duobus, quod
ex ipso libro manifestius est, quam vt probandum sit. Hic Placidiam Theodosii Magni fi-
liam honorifice apud se honesteque habitam, Honorio fratri pacem ipsius expetens, red-
didit, quæ Constantio Comiti nuptui tradita, Valentinianum peperit, Honorii successo-
rem. Paulus Orosius, Prosper, & Sigebertus. Eodem anno Paulus Orosius, à D. Hierony-
mo ad S. Augustinum responsa de animæ ratione referens, reliquias S. Stephani cum hi-
storia inuentionis in Africam attulit. Sigebertus.

Wallia cum Honorio Imperatore pacē pepigit, & Romanæ securitati periculum suum 419.
obtulit, vt aduersum cæteras gentes quæ per Hispanias confedissent, sibi pugnaret, & Ro-
manis vinceret. Quo tempore & Alanorum, Vandalorum, Suevorumque Reges Honō-
rio Imperatori ad hunc scripserunt modum. Tu cum omnibus pacem habe, omniumque
obsides accipe, nos nobiscum configimus, nobis perimus, tibi vincimur: immortalis ve-
ro quæstus erit Reipublicæ tuæ, si vtrique pereamus. Orosius.

Isidorus Senior Cordubensis episcopus, scripsit ad Paulum Orosium, claruitq; sub Ho- 420.
norio. Ioannes Tritemius & Petrus Messias. Eodem anno Idacius scriptor Hispanus ad
dominum conuersus est, vt ipse de se testatur. Hic postea fuit, vt inquit Sigebertus, Lemi-
cæ Hispaniarum vrbis episcopus, & Chronicon scripsit à primo Theodosii consulatu vsq;
ad annum quadragesimum nonagesimum, quod auspiciatur à Diuo Ioāne Chrysostomo.
Sed nomen vrbis cuius dicitur fuisse episcopus, neque in conciliis antiquis, neq; vsquam
alibi inuenire potui. In Alcobaciensi codice antiquo dicitur Idacius Galleciæ episcopus.
Proinde suspicor in Sigeberto legendum, Lamecæ Hispaniarum vrbis episcopus. Nam &
episcopatus Lamecensis perantiquus est, vt ex conciliis patet, & ea Portugalliæ pars olim
Galleciæ tribuebatur. Sed ego hoc in aliorū iudicio relinquo, Eodem anno Wallia à Cō-
stantio Patricio euocatus, Alanis & Vandalis qui Lusitaniam & Bæticam tenebant, bellū
infert. Seuerus.

Wallia Alanos qui Vandalis & Sueuis dominabatur, in eas redegit angustias Atace Re- 421.
ge ipsorum cæso, vt pauci qui cladi superfuere, Gunderico in Gallecia Vandalorum Regi
se iunxerint ac subiecerint. Fuit vero hoc prælium apud Emeritā, vt auctor est Sabellicus.
Idem extinxit & Vandalos Silingos qui Bæticam occupabant. Ipse confecto Hispaniensi
bello, cum classe traicere in Africam parat, in freto Gaditano grauissima iactatus tempe-
state, memor illius sub Alarico naufragii, cœpto destitit, & Hispania relicta, Gallias repe-
tiuit. Vbi ab Imperatore ob res bene gestas secūda Aquitania (ita etiam in Prospero legen-
dum. teste Alcobaciensi codice) & ciuitatibus aliquot vicinis donatus est, hoc est, à Tolo-
sa vsque ad Oceanum, vt inquit Idacius. Ex S. Isidoro, & Seuerō. Huius rei meminit & Si-
donius Apollinaris in paneg. Antemii Augusti. Hoc anno, id est, Æra 459. S. Isidorus par-
titionem possessionis Hispaniarum inter Vandalos, Alanos, & Sueuos factam scribit, quā
nos anno 415. posuimus: sed suspicor in Isidoro numerum esse vitiatum. Vsq; ad hunc an-
num Paulus Orosius prosequutus est historiam suam, hoc est, vsq; ad annum mundi 5618.
vt ipse in fine sui operis testatur.

50 Alani indomiti, nec alieni patientes imperii, à Gunderico, cuius se fidei tradiderāt, de- 422.
sciscunt, & Carthaginensem prouinciam ac Lusitaniam repetunt, & sine Rege terras eas
incolunt, vectigales tamen Romanis. Chronica Regis Alfonſi. Ab Alanis Alanqueram
patriam suam dictam non inscite putat Damianus à Goues, dictā vero Alanqueram cor-
rupto vocabulo, pro, Alankerquam, hoc est Alanorum phanum. Ea vrbs Romanis olim
dicebatur Ierabrica, vt Resendus arbitratur, cuius opinio ex Antonini Pii itinerario pro-
be constare vigetur. Iidem Gothis misti, Gothalanix nomē dederunt prouinciæ, quæ nūc
Cathaloniam dicitur, vt auctor est Raphael Volaterranus. Sed vero ppior videtur Beati Rhe-
nani opinio, qui lib. 1. rer. Germ. Catthalaniam dictam scribit ab Alanis, & Catthis, qui
cum Alanis iuncti, in eam Hispaniæ partem proruperunt.

An. dom.

423. Inter Gundericum Vandalorum regem, & Hermericum Sueuorum, quem alii Ermanaricum, Idacius Ermigarium appellat, dissensione orta, Sueui à Vandalis in Narbaforū montibus obsidentur. Seuerus. Quamquam in Seuero Sulpitio est, in Erbaforū montibus. Ego tamen apud Ptolemæum Narbaforū inuenio. Constantius Comes ob egregia in Remp. merita in societatem imperii ab Honorio coopatur. Prosper Aquitanicus.
424. Vandali, omiſſa Sueuorum obsidione, relicta Gallecia, in Bæticam transierunt. Seuerus. Sed prius rex eorum Balearicas Tarraconensis prouinciæ insulas (Maioricam & Minoricam hodie appellat) deprædatus est, & Carthaginem Spartariam euertit, deinde exercitum in Bæticam duxit. S. Isidorus. Aliqui anno 427. factum dicunt. Mortuo Constantio Imperatore, missus est exercitus ad Hispanias contra Vandalos, duce Craſtino, (Castinum constanter appellat codex Alcobaciensis) qui dux Bonifacium virum bellicis artibus præclarum inepto & iniurioso imperio ab expeditionis suæ societate auertit. Nam ille periculofum sibi atq; indignum ratus sequi, quem discordem superbientemq; expertus esset, celeriter se ad portum vr̄bis, atq; inde ad Africam proripuit. Quæ res Reip. multorum laborum initium fuit. Prosper.
429. Gundericus Vandalorum rex Balearibus insulis dispoliatis, & euerſa Carthagine, ducto in Bæticam exercitu, Hispalim diruit, & omnia cæde ac prædis miscet. Sed dum autoritate regiæ potestatis, irreuerenter manus impias in Basilicâ diui Vincentii martyris vellet extendere, repente Dei iudicio in foribus templi dæmone correptus interiit Idacius, & S. Isidorus, & Seuerus. Iornandes in literas misit, Gogidisco Vandalorum regi duos successisse filios, Gontharim, quem nos Gundericum diximus, & Gizerichum, illum ex matrimonio legitimo, hunc nothum, cui quod esset armorum peritus, & frater adhuc puer, rerum summa delata est. Gontharim quidam putant a fratre interfectum: sed Vandali illum dicunt in Hispaniâ Germanis (Sueuos, opinor, intelligit) captum, paloque infixum, iam in Africa Gizericho res gerente. Cæterum cum Idacius, Seuerus, sanctus Isidorus, Lucas Tudenſis, Alfonsus Rex cognomento Sapiens contrarium sentiant, eos potius sequendos duxi. Nicephorus quoque Gontarin appellat, quem nos hic Gundericum dicimus.
430. Defuncto Gunderico succedit Gizericus, siue (vt Iornandes appellat) Gizerichus, quem Idacius Gayzaricum nominat. Regnavit hic, secundum S. Isidorum & Lucam Tudenſem, quadraginta annos: secundum Sigebertum & Chronica regis Alfonsi, quadraginta octo. Sunt qui Genfericum appellant. Hoc anno Prosper Aquitanicus dicit Vandalos à Gothis exclusos, ex Hispaniis in Africam transisse, de qua re paulo post dicemus. Cum Prospero concordat Cassiodorus. Eodem tempore, Hierio & Ardabure Coss. Valia siue Wallia contra Vandalos fines ipsius, hoc est, Hispaniam prædis vastanteis, mouet exercitum. Iornandes.
432. Idem dicit Sigebertus, sed biennio post factum dicit, nempe anno 432. Atque ita Wallia bis oppugnauit Vandalos.
433. In Hispaniis viginti ferme hominum millia contra Vandalos pugnantium cæsa, inquit Sigebertus. Siquidem illi alioqui natura feroces, Rege iuvene ac bellicoso freti, magnam in hosteis edidere stragem. Chronica regis Alfonsi. Sed Gizericus partim à Bonifacio Comite, Aetii fraudulentis consiliis à Repub. alienato, inuitatus, partim Gothorum odia veritus, cum Vandalis & omnibus eorum familiis in Africam traiecit, & eam prouinciā miseris modis adflixit. Sigebertus. Traiectus vero Vandalorum in Africam fuit mense Maio, vt inquit Idacius. Vandalis in Africam translatis, soli in Hispania Sueui rerum potiti sunt. Quorum rex Hermericus hoc anno in magnum & longum incidit languorem, quo per septem annos continuato, tandem consumptus est. Ita S. Isidorus, ac Tudenſis, & qui præterea de rebus Hispaniæ scripserunt. Sed Idacius autor est, prædantem Lusitaniâ, quum haud procul Emerita S. Martyri Eulaliæ iniurias inferret, ultione diuina peremptum. Cuius deprædationis quum Gayfaricus (ita enim appellat, vt diximus, Gizericum Vandalorum regem) in Africam transire parans admonitus esset, recurſu cum aliquam multis suorum facto, maleficos & impios fudit fugauitq;. Ermigarius vero (ita Hermericum idem nominat) cum eis quos secum habebat, arrepto, vt putauit, euro velocius fugæ præsidio, in flumine Ana diuino brachio præcipitatus interiit. Quo ita extincto, mox quo cœperat Gayfaricus enauigat. Hæc ille.
437. Wallia Gothorum rex Vandalos odio persequens, etiam in Africam eos persequi disposuit, sed morte præuentus obiit, eiq; in regnum Theodoricus successit. Vandali Africam vniuersam deuastant rapinis, cæde, incendiis, nulli sexui, nulli parcentes ætati vel ordini. Diuus Augustinus in sermonibus ad fratres in cremo, si tamen illius sunt. Sigebertus

tus eadem ferme verbapōnit, sed anno 439. quem in hoc, vt in omnibus fere, sequitur in Chronicis suis Rex Alfonsus. Quem diuus Augustinus & Sigebertus Theodoricum vocant, Hispanis scriptorib. Theodoredus, S. Isidoro Theodoredus, Idacio Theodorus dicitur. Et secundum Sigebertum, anno 439. regno Gothorum præfectus est, regnauitque annos 14. Tametsi S. Isidorus & illum sequentes Tudenſis & Archiepiſcopus Toletanus, 33. annos regnaſſe ſcribant, attribuentes illi annos quos Walliæ detrahūt, quem tres tantum annos regni gubernacula tenuiſſe aſſerunt, mortuum anno 419. Sed quum Proſper Aquitanicus qui illo tempore floruit, & Paulus Oroſius, ac Iornādes cōtrarium ſentiant, eos potius autores ſequendos duxi, præſertim quum ſuſpicer, numerum anni in Diuo Isidoro eſſe corruptum. Hanc vero differentiam annorum ex eo natam arbitror, quod D. Isidorus ait, Theodoredum regno Gothorum initiatum anno Theodoſii Iunioris nono. Qui, ſi intelligas de annis quibus Honorio patruo fuit conſors imperii, incidit in annum domini 419. Si vero de iis intelligas quibus ipſe potitus imperio, Valentinianum cōſobrinum in ſocietatem aſſumpſit imperii, cadit in annum, ſecundum Proſperum, 435. ſecundum alios, 436. atq; ita parū ab opinione noſtra diſcrepat. Eodem anno, nempe 437. Hermericus lōgo morbo pene cōfectus, paulo ante mortē, pacem cum Gallecis quos in parte prouincię regno proprio vtentes aliquandiu vexauerat, fecit, Rechilanem filium in regni conſortium cooptauit, & hæredem nuncupauit. Eundem cum exercitu in Bæticam contra Andenotum Romanæ militiæ ducem miſit. Quem Andenotum cum magnis copiis Rechila ad Singilim Bæticæ fluuium fudit, magno auri argentiq; pondere potitus. Poſtea reuerſus per Luſitaniam, obſedit Emeritam, atque expugnatam regno ſuo adiunxit. S. Isidorus cum reliquis.

Pax cum Vandalis facta, magis neceſſaria quam vtilis aut honeſta, data eis ad habitandum Africæ portione, & certis finibus, quos ne excederent, idque addita iuriſiurandi religione, vt inquit S. Isidorus ac Tudenſis. Factum eſt hoc tertio Idus Februarii, vt inquit Proſper Aquitanicus & Caſſiodorus. Sigebertus anno 443. pacem hanc factam ſcribit: ſed ego Proſpero & Caſſiodoro magis accedo.

Theodoredus Gothorum Rex Aquitanico regno non contentus, rupto cum Romanis fœdere, vicina illorum municipia occupat, Narbonēſi oppido maxime infeſtus, quod cum diu obſidione & fame laboraſſet, per Littorium Comitem ab vtroque periculo liberatum. Siquidem per ſingulos equites binis tritici modiis aduectis, ſtrenuiſſime & hoſteis in fugam vertit, & ciuitatem annona impleuit. Proſper Aquitanicus, & partim Sanctus Isidorus.

Hermericus quum triginta duos annos imperaſſet Sueuis, poſt ſeptem annorum continuum languorem, moriens Rechilani filio regnū hæreditaria ſucceſſione reliquit. Qui Rechila ſeptem regnauit annos, & Hiſpali expugnata, Bæticam & Carthaginēſem prouinciā ditioni ſuæ ſubiecit. S. Isidorus. Lucas Tudenſis nouē annos regnaſſe ſcribit Rechilanem. Rodericus Toletanus octo, cui ſubſcribunt Chronica Regis Alſonſi. Vnde in diuo Isidoro ſuſpicio mendoſe ſeptem legi, pro octo. Proſper Aquitanicus ſcribit, hoc anno bellum aduerſus Gothos Hunnis auxiliātibus geſtum. Eodem anno teſtis eſt Sigebertus, Beatum Auguſtinum, Vandalis Hipponem ciuitatem ipſius decimum tertium iam meſem obſidentibus, migrāſſe ad Deum. Sed Proſper Aquitanicus glorioſam ipſius mortem anno 433. ponit.

Silingorū in Bætica nomen à Rechilane extinctum. Chronica Regis Alſonſi. Sabinus epiſcopo Hiſpali per factionem expulſo, in locum eius Epiphanius ordinatur fraude, non iure. Idacius. Giſericus Vandalorum Rex, ex catholico factus apoſtata, & Ariana cultor hæreſeos, intra habitationis ſuæ limites fidem Catholicam Ariana impietate ſubuertere volens, epiſcopos perſequitur. Proſper Aquitanicus. Eodem tempore quatuor Hiſpani viri, Arcadius, Probus, Paſchaſius, Eutychiſ, dudum apud Giſericum merito ſapientiæ & fidelis obſequii clari habebantur, quos rex vt copulatiores ſibi faceret, in Ariana ſectam tranſire præcepit. At illi tam nefarium atque impium facinus conſtantiſſime reſpuentes, excitato in rabidiſſimam iram Barbaro, primum proſcripti, deinde in exilium acti, tum atrociſſimis cruciati ſuppliciis, ad poſtremum diuerſis mortibus interempti, illuſtri martyrio mirabiliter occubuerunt. Proſper Aquitanicus. Puer autem Paulillus nomine, frater Paſchaſii & Eutychii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum Regi acceptus, à profeſſione atq; amore Catholicæ fidei cum nullis minis deturbari poſſet, diu ſuſtibus cæſus, ad infamem ſeruitutem damnatus eſt, nec ideo, vt apparet, interfectus, ne ſuperata ſæuitia impii Regis, etiam illa ætas gloriaretur. Idem. Horum etiam mentionem facit S. Isidorus. Chronica Regis Alſonſi paſſionem eorum anno 446. adſcri-

An. dom. bunt. Verum quum Prosper eo tempore vixerit, autorem ipsum sequi malui.

442. Aduersum Gothos in Gallia prospere pugnatum. Prosper. Littorius Comes qui secunda ab Actio Patritio potestate Hunnis contra Gothos auxiliantibus præerat, dum Actii gloriam superare cōtendit, dumque aruspicum responsis & dæmonum significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conseruit, fecitque intelligi, quantum illa eorum quæ periit manus, prodesse potuerit, si potioribus cōsiliis quam sua temeritate vti maluisset, quando tantam ipse hostibus cladem intulit, vt nisi inconsideranter præliatus captiuitatem incidisset, dubitandum foret, vtri potius parti victoria adscriberetur. Ex Prospero Aquitanico, apud quem perperam hoc loco, secundæ ab Actio patritio potestati, legitur, pro, secunda potestate, quemadmodū ego ex Alcobaciensi codice restitui. Pax inter Romanos & Gothos facta, cum eam post ancipitis pugnae lachrymabile experimentum humiliter quam vnquam ante poposcissent. Idem. Actio componendis rebus in Gallia occupato, Gisericus nihil tale metuentibus Romanis, violata sacramenti religione, 14. Cal. Nouemb. Carthaginem dolo pacis inuadit ac deprædatur, omnesq; opes eius, excruciatu diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius suum vertit, sacerdotes ecclesiis pellit, martyres multos facit, templa prophanat, eaq; non iam diuini cultus loca, sed suorum iussit esse habitacula, in vniuersum captiui populi ordinem sæuus, sed præcipue nobilitati & religioni infensus, vt non discerneretur, hominibus magis an Deo bellum intulisset. Ex eodem & S. Isidoro. Rex Alfonso Sigebertum sequutus, anno 436. factum hoc ponit.

443. Gisericus Siciliam grauitè affligens, accepto nuncio de Sebastiano ab Hispania ad Africam transeunte, celeriter Carthaginem rediit, ratus periculosum sibi ac suis fore, si vir bellandi peritus, recipiendæ Carthagini incubuisset. Verum ille amicum se magis quam hostem videri volens, diuersa omnia apud barbaros, quam præsumpserat, reperit, eaque spes causa illi maxima & calamitatis & infœlicis mortis fuit. Prosper Aquitanicus. Hoc anno Chronica regis Alfonsi, Sigeberto autore, dicunt pacem inter Romanos & Vandalos per Tricarium Comitem factam, quam nos anno 438. posuimus.

445. Cum Giserico ab Augusto Valentiniano pax confirmata, & certis spaciis Africa inter vtrunq; diuisa est. Prosper. In Gisericum apud suos de successu rerum superbientem quidam optimates ipsius conspirauerunt, sed molitione detecta, multi ab eo suppliciis excruciatu atq; extincti sunt. Cumq; idem audendum etiā aliis videretur, multis regis suspicio fuit exitio, vt hac sui cura plus virium perderet, quam si bello superaretur. Idem. Sigebertus Abbas ait, hoc anno Theodoricum Hispanias inuasisse. Rechila Sueuorum rex, pace regnum suum confirmare studens, Carperaniam prouinciam Romanis reddidit. Chronica Regis Alfonsi.

447. Rechila Emeritæ sub cultu (vt fertur) gentilitatis vitam finit. Sanctus Isidorus.

448. Reccarius Rechilani filius, iam factus Catholicus, Sueuorum rex constituitur, & regnat annis nouem. Vxorem duxit Theodoredi Gothorum regis filiam, quo coniugio tam amplo ingenteis spiritus & spes magnas animo concepit. Ex sancto Isidoro & Luca Tudenfi.

449. Reccarius Vasconum regionē depopulatur, deinde ad focerum profectus, Cæsaraugustam in reditu Gothorum auxilio vastat: Tarraconensem prouinciam Romanis subiectam inuadit: Carthaginensem regionem quam pater ipsius pacis ergo Romanis reddiderat, in prædam mittit, atq; hoc rerum successu lætus ac triumphabundus ad suos reuertitur. Ex S. Isidoro.

450. Circa hunc annum Leo Papa scripsit epistolam ad S. Turibium (ita enim in conciliis legendum, vt ex principio primi concilii Bracarensis constat) qua illum hortatur ad conuocandum conciliū generale Galleciæ, ad extirpandos errores Priscillianistarum, atq; ostendit hanc hæresin ex omnibus aliarum hæreseon fecibus & sentina conflata. Præterea statuit, vt inter Catholicos non censeatur, quisquis vtitur scripturis ab ecclesia Catholica damnatis. Cuius Leonis præcepto Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, & Bælici episcopi, facto inter se concilio, regulam fidei contra Priscilliani hæresin conscripserunt, ad Baileonium Bracarensis Ecclesiæ Præsulem direxerunt. Ex priore tomo Conciliorum. Fuit hic S. Turibius Hispanus, ex prouincia Galleciæ, Asturicensis episcopus, cuius eximia sanctitas multis miraculis cōfirmata est. Eodem tempore floruit Iulianus cognomento Pomerius, natione Maurus, qui octo libros de anima per modum dialogi conscripsit, in quorum octauo Tertulliani consentiens erroribus, dicit animam esse corpoream. Scripsit & alios libros. S. Isidorus. Ioannes Tritemius dicit hunc fuisse Toletanum Archiepiscopum. Cæterum nescio, an deceptus sit eo, quod alium celebret Ecclesia Toletana Iulianum Præsulem, scientia & vitæ meritis clarum. Potius crediderim hunc esse

esse Pomerium, quem in fine scriptorum ecclesiasticorum describit Gennadius.

In Africa exarsit persecutio Vandalorum in Christianos, adeo ut diuinos libros exurent, & de sacris palliis ac vestibus vestimenta sibi facerent. Valerianus episcopus sanctus octogenarius, nolens diuina sacramenta prophanis tradere, à Rege Giserico omni vrbe ac domo exclusus, reliquum vitæ usque ad mortem sub dio nudus transegit. Ex Sigeberto.

Attila Hunnorum Rex, Walameris Ostrogothorum Regis, & Ardarici Gepidarum Regis, & multarum septentrionalium gentium fretus auxilio, à Pannoniis egressus, occidentale inuasit imperium cum quingentis armatorum millibus. Et primo per Gallias tanto furore grassatus est, ut nulla ciuitas eorum subterfugerit rabiem. Ex Sigeberto & Paulo Emilio. Huius Attilæ mentem ad vastationem orbis paratam, multis muneribus Gisericus Vandalorum Rex ad Vesegothorum bella precipitauit, metuens ne Theodoricus (hic est quem nos Theodoredum diximus) Rex filia uisceretur iniuriam. Quæ Hunericho Giserici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio letabatur, sed postea, ut erat ille etiam in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo ueneni ab ea parati, eam putatis naribus, spolians decore naturali, patri suo ad Gallias remisit, ut turpe funus miseranda semper offerret, & crudelitas qua etiam mouentur externi, vindictam patris efficacius impetraret. Iornandes. Attilæ aduentum ubi præsensit Aetius, unicum rerum Romanarum columen, misit Auitum ad Gothos suatum, ut Hunnis resisterent. hoc enim Attilæ esse consilium, ut in primis Romanorum vires excindantur: sed non quieturum, nisi paulo post & Gothos ipsos penitus obterat. de monarchia namque cogitare Attilam. Gothus his auditis, auxilium suum Aetio pollicetur. Beatus Rhenanus ex Sidonio Apollinari in Panegyri. Auiti foci. Theodoredus igitur Gothorum Rex, quatuor filiis domi relictis, nempe Frederico, Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantum Thorismundum & Theodoricum maiores natu participes laboris assumit, & in auxilium Romanorum contra Hunnos Aurelianensem urbem iam obsidenteis, & Gallias fœde vastanteis proficiscitur. Ex Iornande & Beato Rhenano.

Factum est illud memorabile prælium in campis Catalaunicis, prope Tolosam, in quo Francorum Annales cum Sigeberto Abbate & Iacobo Meyero tradunt cecidisse centum octoginta millia hominum. Iornandes ait cæsa utriusque partis 162. millia, exceptis nonaginta millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus. Diuus Isidorus, & ante illum Idacius, atque utrumque sequuti scriptores Hispani produnt, supra trecenta hominum millia cæsa. Huic prælio quinque Reges interfuere, Attila Hunnorum, caput belli: Talamirus, siue (ut alii appellant) Walamer Ostrogothorum: Theodoredus Vesegothorum: Ardaricus Gepidarum: Marouæus Francorum. Theodoredus in hoc conflictu, incertum à quo, peremptus est. Idacius & Sanctus Isidorus hanc pugnam præcedenti anno ponunt. Hermannus Contractus & Matthæus Palmerius anno 450. Ego multorum auctoritate fretus, & præcipue Seueri Sulpitii atque Cassiodori, hoc anno ponere malui. Occiso Theodoredus, Thurismundus filius eius regnum suscipit, & patri iusta debito honore persoluit. Hic Hunnos prælio fusos ad internecionem delere constituit. Cuius consilii cum Aetium Romanum ducem certiore fecisset, ille veritus ne gens per se ferox & irrequieta, tot victoriis elata, in Romanos tandem impetum faceret, subdole suasisit illi, ut domum profectus rationibus suis consuleret, antequam fratres regnum absentis inuaderent. Quod consilium ne ipsi quidem Aetio lætum fuit, ut qui paulo post à Valentiniano Imperatore occisus fuit, quod effugii locum Attilæ quem debellare potuit, præbuisset. S. Isidorus & alii.

Attila Vesegothos bello aggressus, victus à Thurismundo rediit inglorius. Sigebertus. Alii dicunt, & inter eos Archiepiscopus Toletanus, quod Thurismundus Alanis ab Attila bello oppressis suppetias profectus, Attilam fudit fugauitque, & trans Danubium pristinas petere sedes coegit.

Thurismundus anno regni sui tertio ægrotans, dum sanguinem tollit de vena, ab Ascalcruo cliente inimicos nunciante, armis subtractis peremptus est, una tamen manu quam liberam habebat, scalpellum tenens (ita enim in Iornande legendum, non scabellum) sanguinis sui extitit ultor, aliquam multos sibi insidiantes extinguens. Iornandes. Diuus Isidorus autor est, Thurismundum primo regni anno à fratrib. Theodorico & Frigelarico (forte Frederico) letho datum. Annotationes marginales libri Alcobaciensis sex annos regnasse testantur: Iornandes & Sigebertus, cum Chronicis Regis Alfonsi, tres annos imperasse scribunt, quibus ego magis accedo. Quin & Seuerus Sulpitius quarto Martiani anno occisum scribit, tamen si hoc loco valde deprauatus. Theodoricus mortuo fratri succedit, & regnat tredecim annos.

- Ab. dom.* Valentinianus Imperator ab amicis Aetii patricii in cāpo Martio occiditur. Maximus tyrannus imperium inuadit, & Eudoxiam Valentiniani vxorem inuitam sibi toro iunxit, vt eius maiestate prouincias exercitusque sibi conciliaret. sed illa tātæ iniuriæ impatiens; Gisericum Vandalorum Regem ad vindicandam coniugis sui mortem & tantam ignominiam inuitat. qui Afrorum, Numidarum, Mauroium, populariumque delectu habito, ad trecenta mortalium millia in Italiam trāsmisit, vrbem Romam metu trepidam ingressus, Maximum occidit, tertio à nece Valentiniani mēse, Romam per quatuordecim dies dispoliat, Valentiniani viduam ac filias cum multis Romanorum millibus captiuas abducit. Demū per legatos postulata ab Imperatore pace, Eudoxiā cum filiabus Constantino-¹⁰ polin remittit, vnam tamen ex iis, quæ nuberet filio suo, retinet. Ex Procopio, Sancto Isidoro, & Paulo Æmilio. Hoc alii alio anno ponunt, ego Cassiodorum sequutus sum & Seuerum, qui Maximum septuagesimo imperii die, terrore Vandalorum tumultu vulgi occisum dicit, ante ingressum Giserici. Theodoricus Gothorū Rex, pro datis aduersus Gallos subsidiis, permissu Imperatoris Hispaniam ingressus, primus in ea obtinuit imperium. Cui dum Rechiarius Sueuorum Rex, cum magnis copiis obuiam proficiscitur, ad Vibicum fluuium, duodecimo ab Asturica milliari, collatis signis dimicant. quo prælio fusus fugatusq; Rechiarius, fuga sibi salutem quæsiuit, arreptaque naui in Africam cursum instituit, in fidem ac tutelam Vandalorum se traditurus: sed aduersa procella Tyrrheni ostiū reperiçus, & in Portugallēsis ciuitatis portum eieçtus, captus ad Theodoricū perducitur atque occiditur. Ex Iornande & Diuo Isidoro, qui marinæ fugæ non meminit, sed²⁰ tantum in Portugallensem ciuitatem telo ictum confugisse scribit. Lucas Tudenis autor est, Theodoricum ex eo loco Bracaram profectū, cuius ciuitatis direptionem, si non cruentam, lamentabilem tamen fuisse, & Romanam magnam captiuitatem, eo quod incaute se Gothis tradidissent. Theodoricus rerum aduersus Sueuos potitus, rerū Sueuicarum summam commēdat Acliulfo Auerno, qui illos Theodorici auspiciis regeret. Sed vix discesserat Gothus, quum ille & fidei & officii sui oblitus, Regē se salutare iubet, & regnum sibi vendicat, neque Regem tam bene de se meritum agnoscit. Quo scelere exasperatus Theodoricus, confestim contra illum mouet, atque in primo cōflictu regno pariter & vita exuit, atque ita sensit iratum quem propitium seruare non potuit. Ex Iornāde. Sueui rebellionis suę pœnitentia moti, non solum veniam quam supplices per sacerdotes suos po-³⁰ stulabant, consequuti sunt à Theodorico: sed etiam, vt ex gente sua Regem pro suo arbitratu crearet. Ex eodem. Igitur quę supererant gentis reliquię, in extrema parte Galleciæ, Masdram Massilæ filium Regem creat. Ex Sancto Isidoro. Theodoricus his rebus gestis, traducto in Lusitaniam exercitu, Emeritam deprædari constituit sed Sancti Martyris Eulalię perterritus ostentis, impiis cœptis destitit, atq; exercitum tripartito diuisum, partim Chérula duce in Bæticam misit, quo mense Iulio (vt inquit Idacius) peruenerunt, partim Sigerico & Nepotiano ducibus in Galleciam, à quibus Sueui apud Lucum sæua deprædatione vastati sunt. Cum reliquo exercitu ipse in Galliam Gothicam reuersus est. Ex B. Isidoro. Eodem anno Sabinus episcopus Hispalensis, post viginti annos quam certauerat, expulsus ex Galliis ad propriam rediit sedem. Idacius:⁴⁰
458. Agrippinus Comes Narbonē Theodorico Regi proditione tradidit. Diuus Isidorus. Sueui in duas factiones diuisi, alii Masdram (vt diximus) Massilæ filium: alii Frautam Regem salutant. Sed Frauta mox defuncto, Sueui qui pro illo stabāt, Rechimundum illi subrogant. Qui cum Masdra (quem Diuus Isidorus nunc Masdram, nunc Maldram appellat, nisi mendosus est liber) inita pace, pariter Lusitaniam deprædatur. Ex eodem. Chronica Regis Alfonsi Frautam octo annis regnasse testantur, sed Frautam & Frumarium pro eodem accipiunt, quum sint diuersi, vt ex Diuo Isidoro & Luca Tudenis patet.
460. Masdra à suis interfecto, postquā tres regnasset annos, inter Frumarium & Recchimū-⁵⁰ dum oritur de regno Sueuorum contentio. Frumarius cum Sueuis suæ factionis, Flauicēsis vrbs conuentum graui euertit excidio: Recchimūdus vicina sibi pariter Aurienis & Lucensis conuentus maritima depopulatur. Ex Diuo Isidoro. Maiorianus Imperator Occidentis in Hispaniam venit Cæsaraugustam, vt inde parata classe Vandalos bello adoriretur: sed proditione suorum cōsilio Vandalis detecto, irritus voti in Italiam reuersus, à Recimere patritio occisus est. Ex Annotationibus libri Alcobaciensis & Roderico Archiepiscopo Toletano. Seuerus Sulpitius dicit, naueis eius quib. in Africam traicere volebat, captas à Vandalis in Hispania circa Carthaginem Spartariam.
462. Idacius scribit hoc anno in conuentu Bracarensi visum portetum duorum natorum, sed quæ subiungit, assequi non potui, ita mendosus erat liber.
464. Frumario Sueuorum Rege mortuo, Remismundus Masdrę filius (hunc S. Isidorus alio^{loca}

locò Arismundum appellat) omnibus Sueuis in ditionem suam redactis, regnat, & pacem cum Gallecis firmat. Ex S. Isidoro. Huius regis tempore Ajax natione Gallus, factus apostata Arianus, inter Sueuos regis auxilio, hostis Catholicæ fidei ac diuinę Trinitatis emergit, & Ariana virus hæreseos ex Gallica Gothorum gente delatum, in Sueuos sparsit. Quo contagio gens illa cum multis regibus mansit infecta, vsque dum regnante Theodomiro, Ariana impietatis errore destructo, Sueui fauente rege, & annitente S. Martino Dumien-
 10 peratoris anno quinto, Eredicus frater Theodorici regis, pugnans cum Francis, occiditur, iuxta Ligerim Gallia Celtica fluium. Seuerus.

Gisericum Vandalorum Regem iterum in Italiam cum exercitu nauigantem, Asilicus patricius nauali prælio superauit, & redire Carthaginem compulit. Matthæus Palmerius, vbi dispiciat prudens Lector, an forte legendum sit Basiliscus. 466.

Circa hunc annum cum Papa Hilarius Romæ celebraret concilium, Ascanius Tarraconensis metropolitanus episcopus, & alii episcopi eiusdem prouincię scripserunt ad eum, Nundinarium episcopum Barcinonensem, & Siluarium episcopum Calaguritanum designasse sibi episcopos successores. Quorum factum ab Hilario Papa & vniuersa Synodo vehementer est improbatum, & episcopi subrogati cedere iussi, vt ex ipsius Papæ decretali epistola patet, in qua Ciuitatensium mentio fit. quod propter eos adiungo, qui Ciuitatensem urbem parum antiquam putant. 467.

Remismundus Sueuorum Rex legatos ad Theodoricum Gothorum Regem fœderis causa mittit, à quo per eosdem legatos & Sallanum Gothum ex palatino officio, & arma & filiam coniugem accepit. Quo honore sublatus in Lusitaniã profectus, Conimbricam (Colibriam vocat Diuus Isidorus) specie pacis deceptam diripit, & Olisiponem tradente Lusidio qui ciuitati præerat, occupat. Eodẽ anno, nimirum Leonis Imperatoris decimo, Theodoricus Rex ab Eurico fratre Tolosæ fuit occisus. Seuerus & Sigebertus. At Diuus Isidorus dicit, quod anno Leonis octauo, hoc est, anno Domini quadringentesimo sexagesimo septimo. Occiso Theodorico, Euricus frater ipsius (Eoricum alii vocant) ex fratri-
 30 cida factus est Rex Gothorum, & regnauit secundum sanctum Isidorum annis septendecim, secundum Sigebertum nouendecim. Diuus Gregorius Turonensis viginti septem annos regnasse scribit lib. 2. cap. 10. sed suspicor esse mendum, quemadmodum & illud, quod hic Rex eidem auctori ibidem cap. 25. Euarix dicitur.

Euricus principio regni continuo Lusitaniã depredatur, ac missis exercitibus, Pompeionem, Cesaraugustam, Tarraconensem prouinciã, atque etiam Hispaniam superiorem in potestatem suam redigit. Sanctus Isidorus. Idacius decimo sexto Leonis anno factum dicit, vt suo loco dicemus. Et quum Romani imperii vacillationem cerneret, Arelatum & Massiliã bello captas regno suo adiecit. Idem, & Iornandes. Nam Gisericus Vandalorum Rex curauit, vt Orientale imperium Ostrogothi, Hesperium siue Occidentale Vesogothi vastarent, vt in vtraque Republica hostibus decernerentibus, ipse in Africa quietus regnaret. Idem Iornandes. Scribit Sigebertus Euricum, dum Gallias occupare nititur, Riothimum Britonum Regem, ad defensionem Galliarum Romanis auxilio venientem, bello contriuisse. Eodem anno moritur Gisericus Vandalorum rex, anno regni sui quadregesimo. Hic testamento cavit, successionem regnandi inter filios suos ordinata, vt fratri morienti frater succederet, sine vlla controuersia filiorum, & post filios suos, quicumque ex genere virilis prolis proximo sanguinis gradu illum attingeret, atque ex his, qui aetate præcederet. Procopius & Sigebertus. Huius regis mortem Chronica regis Alfonsi, Sigebertum sequuta, ponunt anno 477. Ego Sanctum Isidorum sequi malui. Mortuo Gisericus successit Honorichus filius. D. Isidorus Vgnericũ appellat, qui multo crudelius, patrẽ
 40 persequutus est Christianos. Hic Valentiniani Imp. & Eudoxię Augustę filiã vxorẽ habuit.

Honorichus secundo regni sui anno, in Christianos sæuiens, circiter quatuor millia in duriora exilia relegauit, martyres multos fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis ademptis perfectius loquuti sunt. S. Isidorus. Sigebertus quater mille nongentos septuaginta sex in exilium missos ait. Beda addit, quod in exilium missis ac fugatis plusquã trecentis triginta quatuor episcopis Catholicis, eorum ecclesias clausurit, plebem variis affecerit suppliciis, & innumeris quidem manus abscindens, linguas quoque præciderit, nec tamen loquelam Catholicę confessionis eripere potuerit. Huius rei meminit & Iustinianus Imperator C. de off. præf. præf. & oculata fide sibi constare testatur. Hoc tempore Eugenius Carthaginensis episcopus & omnis clerus eius contra Ariana hæresin
 472.

- An. dom.* Vandalorum fortiter pro Christi fide certant. Sigebertus. Sed ego in anni numero Sancti Isidori supputationem sequor, ne quis errore factum existimet.
473. Carthagine liberatus abbas cum sex fratrib. à Rege Honoricho carcere, catenis, igni, & vectibus ad martyrium vsque cruciatur. Idem Sigebertus. Fratrum vero nomina hæc sunt, auctore Victore episcopo, qui hanc persecutionem cui ipse interfuit, descripsit: Bonifacius diaconus, Seruus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, Septimus monachus, & Maximus monachus.
475. Gauderit Comes Gothorum, Hispanias per Pompelonem, Cæsaraugustam, & vicinas vrbes obtinuit. Heldefredus quoque cum Vincentio Hispaniarum Duce obsessa Tarracone, maritimis vrbibus potitus est. Idacius & Seuerus. 10
476. Honorichus solito crudelius in Christianos exarsit, omnes Africæ episcopos per speciem synodi euocatos, vsq; ad quadringētos quadraginta quatuor in exilium relegauit, & eorum ecclesias vel clausit, vel Arianis dedit, plebemque variis suppliciis afflixit. Letum Neptensem episcopum igni traditum martyrio coronauit. Eugenium Carthaginensem episcopum cum clericis suis plusquam quingētis, variis tormentis excruciatos exilio condemnauit. Partim ex sancto Isidoro, partim ex Sigeberto.
477. Hoc anno secundum sanctum Isidorum, secundum Lucam Tudensem sequenti, Honorichus octauo regni sui anno, post innumerabiles in Christianos crudelitates, iudicio Dei percussus, vt Arius pater eius, interioribus cunctis effusus, miserabiliter vitam finiit. S. Isidorus. Sigebertus Abbas scribit vermibus scatentem expirasse. Idem dicit & Victor e- 20
piscopus. Regnavit annos septem, mensis quinq; vt ait Lucas Tudenfis. Victor episcopus dicit, quod mēsis decem supra septem annos regnauerit. Mortuo Honoricho subrogatus est Guntamūdus, qui regnavit annis duodecim, & restituta pace ecclesiæ, catholicos ab exilio reuocauit. Sanctus Isidorus. Procopius libro 3. de bello Vandalico, istum Gundabundum appellat, & dicit Genzonis fuisse filium, qui Gēzon Giserici Regis filius fuit natu maior, & addit hunc Gundabundum Christianos imitatione suorum, grauioribus etiam suppliciis afflixisse. Sigebertus dicit nouem tantum regnasse annos. Sed Sancto Isidoro subscribit Procopius.
482. Cum Rex Gothorum Euricus, Arelate suos euocasset ad colloquium, atque ii de more gentis tela manibus tenerent, vidit Rex colorem ferri repente mutari. alia enim tela colo- 30
re viridi, alia roseo, alia nigro, alia croceo naturalē ferri colorem mutarunt, vt annotarunt post Sanctum Isidorum Lucas Tudenfis & Rodericus Archiepiscopus Toletanus.
483. Euricus Rex Arelati fatalis vadimonii diem obiit, cum regnasset secundum communem omnium opinionem, annos 17. secundum alios, 16. Neq; enim audiendos arbitrer, qui 19. annos regno functum produnt. Hic primus Gothis leges scripto dedit, neque immerito à Sancto Isidoro inter alios legislatores censetur, vt annotauit Alfonso episcopus Burgenfis. De Eurico siue Eorico Rege scribit Sanctus Gregorius Turonensis episcopus libri secundi cap. 25. quod ex Hispania in Gallias egressus, persecutionem in Catholicos mouit, & sacrorum templorum aditus spinis iussit obserari, scilicet vt raritas ingrediendi, obliuionem faceret fidei. Huius rei, quanquam subobscure, meminit Sidonius Apollina- 40
ris, in epistola ad Basilium libro septimo, vbi mendose legi puto, Et Varix, pro Euarix, vel potius, Euricus. Eodem anno post mortem patris sui creatus est Rex Gothorum apud Tolosam Alaricus, anno Zenonis Imperatoris septimo, vt ait Seuerus: vt vero Sanctus Isidorus & Annotationes marginales libri Alcobaciensis, anno decimo. Quæ diuersitas ex eo nascitur, quod alii Zenonem anno Domini quadringentesimo septuagesimo quarto Imperium iniisse scribunt, inter quos est Hermannus Contractus: alii biennio post, vt Mathæus Palmerius. Hic Alaricus Teudetufam filiam Vittigis Ostrogothorum Regis vxorem habuit, vt ait Procopius libro primo de bello Gothico. Paulus Æmilius dicit hūc fuisse nonum à magno illo Alarico qui Romam cepit, & vxorē habuisse Theodorici Ostrogothorum & Italiæ Regis filiam, idque verisimilius est. Quod vero ea vocata sit Amala- 50
fuenta, præter Archiepiscopum Rodericum Toletanum, & qui eum sequuti sunt, nemo affirmat. Imo vero Cassiodorus autor est cum aliis aliquot, Amalasuintham Theodorici huius filiam Eutharico nupsisse, ex quo coniugio natus est Athalaricus, qui post aui mortem regnavit in Italia, præmatura morte extinctus. Regnavit hic Alaricus viginti tres annos, autore Sancto Isidoro.
489. Guntamundo Vandalorum Regi defuncto successit Trasamūdus frater eius, & regnavit annis viginti septem, menses quatuor, vt ait Sanctus Isidorus. Fuit hic vir indole sapientiæ maxima, tum animi magnitudine maiores omneis antecedens, Christianos non pœnis corporis aut supplicii, vt alii, sed præmiis & honoribus omnibus ad deferendam fidem

fidem inuitabat, non auscultanteis minime plectebat, fuit Anastasio principi charissimus. Procopius libro 3. de bello Vādalorum. Sed Diuus Isidorus dicit in historia Vādalorum, quod Ariana percitus infania, persecutionem in Christianos instaurauit, & cētum viginti episcopos in Sardiniam relegauit. Idem dicit & Beda, sed ait ducentos viginti episcopos clausis eorum ecclesiis, in exiliū missos. Verum Isidorus etiam in Chronico tantum centum viginti ponit.

In Minio Hispaniæ fluuiio pisces capti sunt, in quorum squamis videbatur inscripta Æ- 490.
ra præsentis anni, vt ait Sigebertus. Annotationes marginales libri Alcobaciēsis testantur, hoc anno, id est, Anastasii Imperatoris septimo, Sacos in Hispaniā irrupisse, Asterio & Præ-
10 fidio Coss. de qua re nihil vsquam alibi legi, nisi quod Plinius Sacas in Scythia ponit, libro sexto, capite 17.

Hoc tempore floruit, & ab Arianis pro asserēda fide Catholica multa passus est sanctus 496.
Fulgentius Ruspenſis episcopus, eruditione, facundia & sanctitate illustris. Quem Chro-
nica Regis Alfonsi postea martyrio coronatum testantur. Raphael Volaterranus Toleta-
num fuisse scribit, professione monachum, ab Arianis in exilium relegatum, postea reuo-
catum anno vno ante obitum, præfulatu abdicato, antiquum repetiisse cœnobium. Flo-
ruit sub Anastasio primo Imperatore & Gelasio Papa. Huius beati Fulgentii vidi librum
de fide incarnationis filii Dei ad Scarilam, & alium de interrogatis quæstionibus ad Fer-
randum ecclesiæ Carthaginēsis diaconum, & alium de regula veræ fidei ad Petrum. Re-
20 liqua illius opera recenset S. Isidorus.

Burdunellus in Hispania tyrannidem assumit. Annotationes marginales libri Alcoba- 497.
ciēsis. Intelligo hunc vsurpasse imperium eius Hispaniæ partis quæ Romanis parebat.

Hoc anno, nempe Anastasii Imperatoris sexto, Consule Anastasio Augusto, Gothi in 498.
Hispaniis sedes acceperunt, & Burdunellus à suis traditus, & Tolosæ tauro æneo imposi-
tus crematus est. Annotationes marginales libri Alcobaciēsis. Trasamundus in Chri-
stianos sæuit. Ibidem.

Anno septimo Anastasii, Olympius quidā episcopus Arianus, dum in balneis apud re- 499.
giam vrbem blasphemat in sanctissimam Trinitatem, tribus iaculis igneis, angelo mini-
strante, in piscina aquæ frigidæ percussus, vitam impie simul & prodigiose finiuit. Victor
30 episcopus Africanus. Aliqui hoc anno 497. factum arbitrantur, nempe ii qui Anastasium
iniisse imperium anno 490. putant. Sunt qui hoc Carthagine factum dicāt, nimirum quia
dicitur apud regiam vrbem contigisse, sed non animaduertunt, quod vrbs regia tempo-
ris illius scriptoribus dicitur in Orientali imperio Constantinopolis, in Africa Carthago,
in Hispania Toletum. Ex Nicephoro enim cōstat, quod hoc miraculum factum sit Con-
stantinopoli.

Anno Anastasii nono, Patritio & Hypatio Coss. Deuterius Arianus episcopus dum 501.
quendam nomine Barbarum baptizaret, & male distinguens Trinitatem, diceret, Ego te
baptizo in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto: aqua repente disparuit, & vas con-
fractum est. Ex Nicephoro & Sigeberto, qui hoc ait contigisse Constantinopoli. Victor
40 episcopus Tunnunensis & sanctus Isidorus paulo aliter referunt, dicentes Barbam appel-
latum episcopum, qui baptizauit ad eum modum. sed ego mendum esse suspicor. Illud
constat ex omnibus, quod qui baptizandus erat, viso miraculo conuersus sit ad veram fi-
dem. Hoc anno Annales Francorum ponūt initium belli inter Clodoueum Francorum
Regem, qui & Ludouicus dictus est, & Alaricum Gothorum, ex quo acerrimæ inter v-
trunque Principem & populum exarserunt inimicitia. Causa belli fuit præter religionis
disparitatem (nam Franci noua religione pii, Gothos Ariana impietate pollutos oderant)
quod Alaricus, cuius pater auusque amantissimi Francorum Regum fuissent, exules ho-
steisq; eorū recipiebat colebatq;: & cum de colloquio ageretur, insidias vitæ suæ Francus
rex paratas ab eo se comperisse dicebat. Que contentio animorum eo vsq; exarsit, vt sub-
50 motis cæteris ad ostentationem virtutis Reges inter se singulari certamine cōflicturi fue-
runt, nisi Theodorico Ostrogothorum & Italiæ Rege sollicitante, bellum illud in Burgun-
dionum Regem ad tempus translatum fuisset. Paulus Æmilius.

Fœdus ictum inter Clodoueum Francorum, & Alaricum Gothorum Reges. Sigeber- 506.
tus. Hoc anno, hoc est, 14. Anastasii, Messala Consule, Gothi Detorsam ingressi, & Petrus
tyrannus interfectus, caputque eius Cæsaraugustam deportatum est. Annotationes mar-
ginales libri Alcobaciēsis.

Alaricus Clodoueo Regi molitus insidias, fœdus violat. Sigebertus.

Prælium commissum inter Alaricum & Clodoueū in Piſtonibus, decimo ab vrbe la- 508.
pide, in campis Vogladensibus, in quo Alaricus à Clodoueo deiectus equo dicitur. 509.

An. dom. Tunc duo Gothorum equites, regis sui casu magis irritati quam territi, antequam rex regem conficere, & opima spolia capere posset, diuersi hastas equorumque cursum in vtrunque eius latus dirigunt, qui beneficio lorice & auxilio Clodouici iuuenum fortissimi, æquato Marte, incruentus periculum euitauit. Stratum Alaricum pedes Francus attollere se conantem confodit. Gothi fugæ se mandarunt. In Burdegalensium finibus Gothi qui prælio abfuerant, ausi fortunam prælii tentare, tanta cæde victi sunt, vt is locus Campus Arianus etiam nunc vocitetur. Hoc bello vouit rex Clodoueus Lutetiæ templū sanctis Apostolis Petro ac Paulo sacrum, in suburbio, quod nunc est S. Genouefæ, in cuius diuæ tutela ea vrbs est. Paulus Æmilius. Eadem ferme S. Gregorius Turonensis lib. 2. cap. 37. Diuus Isidorus, & illum sequuti scriptores Hispani, hunc regem Francorum Fluduinum appellant, & ponunt mortem Alarici anno quingentesimo sexto, quum tamen anno decimo septimo Anastasii Imperatoris occisum dicat. Cuius diuersitatis causam superius anno quadringentesimo nonagesimo nono posuimus. Seuerus Sulpitius mortem Alarici anno decimo quinto Anastasii ponit. Illud quoq; admonere nō ab re fuerit, quod in Roderico Archiepiscopo Toletano impresso perperam hoc loco pro Pictauium, Patauium legitur. Hoc successu ferox Clodoueus, omnē fere Aquitaniā Gothis ademptam regno suo adiecit, etiam Tolosam regni sedem. Præterea Germanorum adiutus auxilio, Carcassonem urbē obsedit, in qua vrbe erat Solomonis preciosissima & spectatu dignissima supellex, quam ingētis precii gemmis ornatam, ex Hierosolymis Romani quondam auxerant: Alaricus senior, quum Romam cepit, in prædam suam conuertit. Non tamen potiti sunt ea vrbe Franci, sed aduentante Theodorico Ostrogothorum & Italiæ Rege, soluerunt obsidionem. Procopius libro 1. de bello Gothorum. Occiso à Francis Alarico, Gefalaricus frater eius, Eurici Regis ex concubina filius, Narbone creatus est Rex. Nam Amalaricus, Alarici ex filia Theodorici Gothorum in Italia Regis filius, vix dum quinquennis, nondum erat maturus imperio. Hic secundum sanctum Isidorum, regnauit annis quatuor, tametsi alii plureis, alii pauciores annos illi attribuant. Hūc alii Gefalaricum, alii Geseleycum, alii Gefaleicum, Procopius Gafelicum appellat. Hic vt ignobili matre editus, ita animo degener extitit, & dum Narbonem à Gundebadis Burgundionum Regis impetu defendere non posset, cum maxima suorum clade, Barcinonem ignominiosa fuga se contulit, ibiq; turpiter delituit, donec à Theodorico regno fascibus exutus est. Partim ex Seuero, partim ex S. Isidoro.

510. Theodoricus Ostrogothorum & Italiæ Rex cōtra Francos, ad vlciscendam generi sui necem, octoginta armatorum millia misit duce Ilba (Helbanem alii vocant) Gepidarum Comite, qui Gothis coniuncti, victoria potiti sunt: Frācorum viginti millia & eo amplius desiderata. Prouincia ad Ostrogothos, Vasconia ad Vefegothos rediit. Ex annalibus Frācorum. Eodem anno Gefalaricus Goericum Barcinone in palatio interficit, & paulo post ab Ilba duce Theodorici ab Hispania fugatus, Africam petit. Annotation. margin. libri Alcobaciensis.
511. Gefalaricus post frustra petitum in Africa Vādalorum auxilium & varios errores, tandem apud Druentium Galliæ fluuium interiit, & prius regnum, mox vitam perdidit. S. Isidorus. Eodem anno Theodoricus Iunior, Ostrogothorū & Italiæ Rex, cum iam octodecim annos non sine gloria regnasset in Italia, venit in Hispaniam, atque ibi per quindecim annos Amalarici nepotis sui paruuli tutelā gessit, & Gothorum regnum administravit. S. Isidorus. Alii ingressum eius in Hispaniam anno 513. ponunt. In hoc tamen omnes consentiunt, quod 21. anno Anastasii.
515. Mortuo Clodoueo Frācorum Rege, regnum in quatuor fratres diuiditur: Childeberto Parrisii, Clotario Sueffiones, Clodamiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices imperia fuerunt, omnesque Reges consalutati, ac primum omnium pacem cum Amalarico Alarici filio firmauerunt, data illi in matrimonium sorore Clotilde, Tolosatiumque præfectura restituta. Paulus Æmilius. Pacem hanc cum Amalarico firmatam intellige, quia Theodoricus non suo, sed nepotis sui nomine res in Hispania gessit: & sororem pactam, non datam Amalarico, qui id temporis nondum ex ephebis excesserat. Illud quoq; animaduertendum, neque Gallicarum rerum scriptores, neque vllos alios præter Hispanos, memoriæ proditum reliquisse, Theodoricum hūc, de quo loquimur, in Hispania res gessisse. Ego tamen vt Hispanis scriptoribus magis accedam, & autoritate diui Isidori, & libro Conciliorum moueor, in quo, vt continuo videbimus, sub hoc Theodorico, quamuis Ariano, concilia celebrata describuntur, quæ nisi de annis quibus in Hispania ille regnauit, intelligi non possunt.
516. Hoc anno, Sanctus Isidorus author est, mortuo Trasamundo, Ilderichum Honorichi

ex Valentiniani Imperatoris filia natum, Vandalis imperare cœpisse, sed à Trasamundo ante mortem sacramento obstrictum, ne, quandiu regnaret, ecclesiam Catholicis aperiret, aut priuilegia redderet. Qui à matre fide recta imbutus, ne iurisiurandi religionē violaret, antequam iniret imperium, Christianos ab exilio reuocat, ecclesias sacerdotibus restituit, atq; ita demum regno inauguratur. Sanctus Isidorus. Hoc factum post annum septuagesimum quartum hæreticæ profanationis, inquit Beda. Procopius testatur, hunc æque in Christianos atque in suos mitem, armis tamen minime fuisse idoneum, quibus Amerem propinquum præfecisse, qui ob fortitudinem alter Achillès est appellatus. Regnavit annos septem, menses quatuor. Eodem anno, nimirum Theodorici Iunioris sexto, consulatu Petri, celebratum est Tarracone concilium decem episcoporum, octauo Idus Nouembris. In quo concilio, præsidente Ioanne eius ciuitatis episcopo metropolitano, inter alia multa statutum est, vt obseruatio diei Dominici incipiatur à sabbato. Atque hinc fortassis emanauit consuetudo in totam fere Hispaniam, cessandi die sabbato ab omni opere sub horam vespertinam. Ex priori tomo Conciliorum. Hoc concilium alii alio anno ponunt. Ego diuum Isidorum sequor, cui calculus Cassiodori ad annum quadrat.

Hormisda ad summum Pontificatum euectus est, qui vices suas Salustio Hispalensi episcopo metropolitano commisit, per prouincias Bæticam & Lusitaniam: per reliquam vero Hispaniam, Ioanni, opinor, Tarraconensi episcopo. Huius extant aliquot ad Episcopos Hispaniæ epistolæ decretales, in priore tomo Conciliorum.

Mense Iunio eiusdem anni celebratum est concilium Gerundense à septem episcopis, Agapito Consule, anno Theodorici 7. sub præfule ciuitatis illius Fortuniano. Ex priori tomo Conciliorum. Eodem anno celebratum auit cōcilium Cæsaraugustanum, à duodecim episcopis, sub Lucio episcopo Cæsaraugustano, quarto nonas Octobris, in quo præter alia decretum est, ne quis vsurpet nomen doctoris, nisi cui iure cōceditur. Ibidem. Petrus Antonius Beuter sequenti anno ponit.

Gilimer Ilderichum per tyrannidem regno Vandalorum deturbat, & cum filiis carcerum custodiae mancipat, regnū ipse inuadit, & multos Africæ nobiles partim opibus, partim vita spoliatur. S. Isidorus. Beda Gilimerum appellat. Hic Gilimer fuit, vt ait Procopius, Genzonis, de quo superius loquuti sumus, filius, & malis artibus ac falsis apud Vádalos calumniis Ilderichum regno priuauit, & cum Amere atque eius fratre Euagene carceri tradidit, atque Amerem postea excæcavit, neque vllis Iustiniani Imperatoris monitis à male cœptis abduci potuit. Quare Imperator soluto bello Persico, bellū illi facere statuit, quod Procopius duobus libris prolixè describit, vt cui ipse interfuit. Sigebertus hūc Gilimerū ponit anno 528. & addit ita fuisse crudelem, vt ne parentibus quidem parceret.

Hoc anno, id est Theodorici Iunioris decimo quinto, celebratum est octauo Idus Augusti concilium Ilerdense, ab octo episcopis, sub Sergio illius ciuitatis id temporis episcopo. Ex priori tomo Conciliorum. Eodem anno mense Decēbri, celebratum est cōcilium Valentinum sex episcoporum, sub Celsino illius ciuitatis episcopo, in quo statutū est præter alia, vt euāgelium legatur ante offertorium, vt catechumeni & pœnitentes qui non offerebant, audiant euangelium, antequam exeant ecclesia: quod etiam annotauit Petrus Antonius Beuter. Ibidem. Ex his conciliis colligi posse videtur, eam Tarraconensis Hispaniæ partem quæ Romanis parebat, totam fuisse Catholicam, vt in qua tot concilia tam libere celebrata sint. Quod ex eo clarius est, quod affirmat S. Isidorus, Ioānem postea Gerundensem episcopum, ab Ariano Gothorum Rege Leouigildo Barcinonem exilii causa relegatum. Eodem quoque anno, Theodoricus Ostrogothorum Rex quum Hispaniam per quindecim annos rexisset, nō sine gloria, nisi quod alienus à fide Catholica & acerrimus Arianæ sectator perfidiæ, regnum Vesogothorum Amalarico nepoti iam adulto tradidit, atq; in Italiam est reuersus, vbi ob instauratam Romam, & redintegratos illius muros, auream statuam à Senatu meruit. S. Isidorus. Lucas Tudensis addit hunc in Hispania vxorem duxisse ex prima Hispanorū origine, cuius precibus Hispanos omneis libertate donasse: ex ea filium sustulisse Seuerianum, sanctorum Leandri & Isidori atque aliorum patrem.

Amalaricus, Theodorico tutelam ipsius iam regno maturi abdicantē, Gothi in Gallia Aquitania & Hispania imperare incipit, quanquam Gallicarum rerum scriptores, vt admonuimus, omneis Theodorici annos Amalarico tribuant, qui hoc anno mortem ipsius ponunt, de qua re suo loco dicemus. Regnavit annis quinque, vt ait Sanctus Isidorus. Iustinianus Imperator admonitus per somnium à Leto martyre, exercitum in

An. dom. Africam Belesario duce contra Gilimerem mittit : qui Belesarius Gontimerum & Gebamundum fratres Regis primo prælio fudit, Gilimerem in fugam cōuertit, Africam recepit nonagesimo septimo, quam Vādali regionem illam occupauerunt, anno. Gilimer vero in primo Belesarii occurſu, ante conflictum, Ilderichum Regem & quosdam eius affines obtruncavit. Demum captus cum omnibus suis opibus Iustiniano Constantinopolin adducitur. Sic Vandalorum regnum cum omni populo ac stirpe deletur, quod permanſit annis centum tredecim, à Gunderico Rege vsque ad Gilimeris interitum. S. Isidorus. Cuius ſupputatio iis aſtipulatur qui anno Domini quadringenteſimo decimo tertio, Vandalos in Hispaniam irruiffe ſcribunt. Ex quorū albo eſt Sigebertus, qui excidium regni Vandalici ponit anno quingēteſimo trigeſimo tertio, ſicut & Matthæus Palmerius. Sed Iustinianus C. de off. præf. præ. lib. I. §. 1. dicit Africam per annos centum & quinque à Vandalis fuiſſe captiuam, ſi locus non eſt mendoſus.

530. Anno quinto Amalarici Regis celebratum ſecundum cōcilium Toletanum octo epiſcoporum, ſub Mōtano præſule Toletano. Ex priore tomo Conciliorum. Scribit S. Isidorus in hiſt. Goth. & illum ſequutus Rodericus Toletanus, concilium hoc peractum anno ſecundo Theudii Regis, qui quamuis eſſet hæreticus, pacem tamen indulſit eccleſiæ, adeo vti catholicis epiſcopis poteſtatem concederet in urbem regiam conueniendi, & quæcunque ad diſciplinam eccleſiaſticam pertinerent, libere inſtituendi. Cæterum ex ipſius concilii vltimo capite liquido cōſtat, ſub Amalarico Rege, nō Theudio celebratum. Fortaſſis aliud Concilium eo regnante Toleti celebratum eſt, quod in aliorum cōciliorum numerum non ſit relatum, de quo D. Isidorus loquitur. Mōtanus vero quem huic Synodo præſediſſe diximus, fuit poſt Celſum Toletanæ ſedis metropolitanus epiſcopus, vita & eruditione clarus. Qui antiquiſſima fidelique relatione narratur, ad propulſandam cōiugalſ conuerſationis infamiam, candenteis prunas tamdiu tenuiſſe veſte, dum ſacrum perageret, eoque peracto nec prunæ ignem, nec veſtis inuenta eſt amiſſiſſe decorem. Scripſit ad Palētinis epiſtolam, in qua preſbyteros chriſma conficere, & epiſcopos alienæ diœceſis eccleſias conſecrare, magna dicitur autoritate prohibere. Claruit ſub Amalarico Rege, & nouem annis pōtificatus tenuit dignitatem. Ex S. Alſonſo. Eodem anno Stephanus quidam Hispaniarum præfectus efficitur, atque idem anno tertio præfecturæ ſuæ, in Gerundenſi ciuitate, in concilio diſcinctus eſt. Annōt. marg. Alcobac. Memoria prodiſt Sigebertus, hoc anno epiſcopos quosdam in Africa orthodoxos linguis radicitus exciſis à Vandalis, poſterius clare loquēdo multis miraculo fuiſſe. Quod miraculum vnus eorum auxit, qui in ſuperbiam elatus, conſeſtim diuino priuatus munere obmutuit. Sed hoc ſub Gilimere tyranno factum eſt. Clotildis Francorū Regum ſoror, à Gothiſ Arianis, in quos enuſerat ipſa pia, ignominioſe duriterque tractabatur : via euntem cœno lapidibuſq; inceſſebant. Saucia imbutum cruore ſudarium ad fratres Reges miſit, quo velut literiſ ſanguine exaratiſ ira perciti Franci, in Gothoſ ducunt. Amalaricus apud Narbonem prælio victus, dum Barcinonem fugere parat, ab exercitu contemptuſ occiditur. Clotildis dum à fratre Childeberto reducitur, in itinere fato conſeſſit, Pariſiſ iuxta patrem ſepulta. Ex annaliſ Francorum & S. Iſidoro. Sed vt dixi, hiſtoriæ Gallorum anno 525. factum hoc aſſerunt. Robertuſ Gaguinuſ addit, Toletū à Frāciſ expugnatum ac diſpoliatum, & multa inde vaſa ſacra templiſ Franciæ diſtributa. Totam hanc rem fuſiuſ atq; explicatiuſ proſequitur S. Gregoriuſ Turonenſiſ libro 3. capite 9. cuiuſ verba non pigebit adſcribere. Ea habent ad hunc modum : Clotildis multas inſidias ab Amalarico viro ſuo propter fidem Catholicam patiebatur. Nam pleruſque procedente illa ad ſanctam eccleſiam, ſtercora & diuerſoſ fœtores proiici ſuper eam imperabat. Ad extremum autem tanta eam crudelitate dicitur cecidiſſe, vt infectum de proprio ſanguine ſudarium fratri trāſmitteret. Vnde ille maxime commotus, Hiſpaniaſ appetiuit. Amalaricuſ vero hæc audiens, nauciſ ad fugiendum parat. Porro imminēte Childeberto, cum Amalaricuſ nauem deberet aſcendere, in mentem venit, multitudinem ſe precioſorum lapidum in theſauro ſuo reliquiſſe. Cumq; ad eoſdem petendoſ in ciuitatem regrederetur, ab exercitu in porta excluſuſ eſt. Videns autem ſe non poſſe euadere, ad eccleſiaſ Chriſtianorū confugere cœpit. Sed priuſquam limina ſancta cōtingeret, vnus emiſſa manu lancea, eum mortali ictu ſauciauit, ibique decedens reddidit ſpirituſ. Tunc Childebertuſ cum magniſ theſauriſ ſororem aſſumptam ſecum abducere cupiebat, ſed, neſciō quo caſu, in via mortua eſt, & poſtea Pariſioſ allata, iuxta patrem ſuum Clodouæuſ ſepulta eſt. Childebertuſ vero inter reliquoſ theſauroſ, miniſteria eccleſiarum precioſiſſima detulit. Nam 60. caliceſ, 15. patinaſ, 20. Euangeliorum capſaſ detulit, omnia ex auro puriſſimo, & gemmiſ precioſiſ ornata. Sed nō eſt paſſuſ ea cōfringi. cuncta enim eccleſiſ & baſiliciſ ſanctorum diſpenſauit ac tradidit. Hactenuſ ille.

Poſt

fringi. cuncta enim ecclesiis & basilicis sanctorum dispensauit ac tradidit. Haftenus ille. *An. dom.*

Post Amalaricum Theudius regnat, quem alii Theodatum, alii Ethiudi appellant. Reg- 531.
nauit annis 17. mensibus quinque, ut ait Sanctus Isidorus. Hunc Procopius lib. 1. de bello
Gothorum, alibi Theodim, alibi Theudam appellat, dicitque eum à Theodorico exercitui
Vesegothorum praefectum, ducta ex Hispaniis nobilissima coniuge imperium usurpasse,
idque viuo adhuc Theodorico & Amalarico. Iornandes nominat eum Thiodim, & ait fu-
isse armigerum Theodorici Ostrogothorum Regis, ac tutorem Amalarico in Hispaniae
regno datum. Quae hoc loco ponit Rodericus Archiepiscopus Toletanus ex Procopio ma-
le intellecta, de Theudio ex Italia accito, & eius male grata impietate in Amalasuentam
10 ram bene de se meritam, ad Ostrogothorum in Italia pertinent historiam. Alius enim fuit
Theodatus ille siue Theodahatus, ut Conradus Peutinger ex veteri numismate argenteo
appellatum asserit, qui pietatis oblitus, Amalasuentam cui debebat regnum, in balneo stran-
gulari fecit: alius Theudius Gothorum in Aquitania & Hispania Rex. Toletani errorem
sequutus est in Chronicis suis Rex Alfonsus. Anno Theudii primo, Franci magnis copiis
Hispanias ingressi, Tarraconensem prouinciam depopulabatur. Quos Gothi duce The-
odisco adeo in arctum coegerunt, interclusis Hispaniae obicibus, ut necesse fuerit hosti-
bus, vnius diei noctisque spacium precibus & multo auro fugae suae redimere. Quae vero
misera turba huic spacio superfuit, funesta caede consumpta est. Cuius victoriae gloriam
postea Gothorum apud Septam calamitas obscurauit. Ex Sancto Isidoro.

20 Aprugius Pacensis ecclesiae episcopus floruit, qui sacras literas ita exposuit ingeniose, ut 532.
veteres praeter illo non videantur exposuisse. scripsit in Apocalypsin. Ex eodem de viris illu-
stribus.

Bracarum celebratum est primum concilium ab octo episcopis, praesidente Lucretio Bra- 536.
carenfi episcopo metropolitano, Calendis Maii, ut habent Chronica Regis Alfonsi. nam
numerus Aerae in Codice Conciliorum vitiosus est. Huic concilio Beatus Martinus adhuc
Dumiensis episcopus interfuit.

Iustinianus episcopus Valentinus hoc tempore vita & scriptis claruit, ut autor est San- 540.
ctus Isidorus. Hic tres habuit fratres episcopos eadem matre natos, Iustum Vrgellitanae se-
dis episcopum, Nebridium Agragensis, atque Elpidium. Ioannes Tritemius & Petrus
30 Messias. Nebridius & Iustus interfuerunt secundo concilio Toletano. Iustus Vrgellita-
nus episcopus, frater Iustiniani, scripsit in Cantica canticorum. Sanctus Isidorus.

Childebertus eiusque frater Clotarius, Caesaraugustam deficere ab haeresi Ariana co- 542.
gunt, plurimasque in Hispania vrbes expugnant. Tunica Vincentii martyris pro spoliis o-
pimis & amplis exuuiis asportata, eique diuo aedes suburbana extructa, quae nunc D. Ger-
mani est. Annales Francorum. Sed Robertus Gaguinus libro 1. ait Caesaraugustanos, dum
obsidione premerentur, desperatis omnibus rebus ad diuinam opem facta supplicatione
confugisse. Cuius rei factum certiozem Regem Francorum à rustico quodam, quum Chri-
stianos esse cognouisset, euocato ad se episcopo, pacta Diui Vincentii veste, obsidionem
soluisse atque abiisse. Quae consentanea sunt cum iis quae Sigebertus de eadem re in Chro-
40 nicis suis scribit. De qua re sic in Annotationibus marginalibus libri Alcobaciensis scri-
ptum reperi: Anno 17. Iustiniani (id est, secundum aliquos 542. secundum alios vero 544.)
quinque Reges Francorum per Pampelonem Hispanias ingressi, Caesaraugustam vene-
runt, quam per octodecim dies obsessam, & omnem fere Tarraconensem prouinciam de-
populatione attriuerunt. Eodem tempore inguinalis plaga totam fere contriuit Hispaniam.
Ex eodem Alcobaciensi libro.

Hoc tempore, qui de Sanctis Hispaniae scripserunt, memoriae mandant, Beatum Lau- 544.
reanum Hispalensem Archiepiscopum, natione Pannonium, missis à Totila Ariano tunc
in Italia Ostrogothis imperante, qui ipsum occideret, angeli admonitu in vltroneum ex-
50 iisse exilium, ac septem post annis eiusdem Totilae imperio in Francia capite truncatum:
caput Hispalim delatum ciuitatem multis calamitatibus quibus toto hoc septennio labo-
rauerat, asseruisse: corpus à Beato Eusebio Arelatenfi episcopo in Bituriensi ciuitate pie
sepultum.

Gothi traiecto freto Herculeo, Romanos qui Septam inuaserat, magna vi oppugnant. 546.
Sed dum die Dominico religionis ergo bello abstinentes, incautius se gerunt, repentina
hostium oppressione ita sunt ad vnum omnes intereptione caesi, ut ne nuncius quidem
tantae cladis relictus sit.

Tam tristem nuncium non diu morata Regis Theudii mors fuit. nam vulneratus est à 547.
quodam qui iamdudum dementis speciem, ut Regem deciperet, simulauerat. Finxit

- An. dom.* enim arte insaniam, perfoditq; Regem. Quo ille vulnere prostratus occubuit, Fertur vero inter effusionem sanguinis coniurasse præsenteis, ne quis interficeret percussorem, affirmans se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus ducem suum sollicitatus occidisset. Ex S. Isidoro.
548. Theudisclius siue Theodisclius Theudii dux, regno Gothorum præficitur. Qui dum multorum magnatum connubia nefaria libidine publice pollueret, atque ob id mortem plerisque moliretur, præuētus coniuratorum manu, Hispali inter epulas iugulatur. Ex eodem. Lucas Tudensis ait, hunc fuisse nepotem ex sorore Totilæ Regis. Iornandes eum Thiodigis glossam appellat. Sanctus Isidorus tribuit illi annum vnum, Annotationes Alcobacienses addunt septem menses.
549. Hoc anno secundum Beatum Isidorum, secundum alios sequenti, Aguila Gothorum Rex constituitur, & regnat annis quinque. Hic dum factò Cordubensibus bello, in contemptum Christianæ religionis sepulchrum beatissimorum martyrum Aciscii ac Victoriæ polluere & prophanare præsumeret, dignas impietatis temerariæ pœnas luit. Nam & filium in eo conflictu & thesauros omneis amisit, & ipse victus turpi fuga Emeritā se contulit. S. Isidorus. Rex iste Iornandi Haftenusagil dicitur. Annotationes Alcobaciensis codicis dicunt regnasse annis quinque, mensibus sex: Sigebertus annos nouem, sed fallitur.
553. Ostrogothorum nomen & imperiū in Italia Iustiniani Imperatoris auspiciis deletum, testantur Chronica Regis Alfonsi. Matthæus Palmerius biennio post factum scribit. Athanagildus regno Gothorum per tyrānidē inhians, dum Hispali exercitum Aguilæ, vel (vt Diuus Isidorus declinat) Aguilanis, contra se missum fudisset, Gothi veriti ne Romani huius occasione seditionis Hispaniam inuaderēt, Aguilam Emeritæ interficiunt, & Athanagildum Regem creant. Ex Sancto Isidoro.
554. Athanagildus, vt autor est Sanctus Isidorus, regnum quod inuaserat, voluntate Gothorum est consecutus, sed quæ ad deturbandum regno Aguilanempoposcerat à Iustiniano Imperatore, Romanorum & Græcorum auxilia, submouere Hispania non potuit, aduersus quos variis postea casibus sæpe confligit. Regnavit annos 14. & secundum alios, 15. Autor est Lucas Tudensis, hunc Regem fidem Catholicam occulte coluisse, & Christianos omni fauore amplexum.
555. Huius tempore Regis, celebris fuit in Hispania Sancti Æmiliani confessoris sanctitas, qui natus in regione Castellæ veteris finitima Cantabriæ, quæ vulgo dicitur Rioia, à sancto viro Felice Christianæ fidei formulam edoctus, ex opilione factus est eremi cultor, vbi deditus contemplationi atq; orationi, vitam ad centesimum vsq; annum cum incredibili sanctitate produxit, & post mortē innumeris claruit miraculis. Ex iis qui scribunt de sanctis Hispaniæ.
562. In Gallia Gothica mōs quidam Rhodano imminens, editis per multos dies mugitibus tauri instar, tandem ab alio monte contiguo diuulsus, cum domibus, ecclesiis, hominibus ac iumentis, præceps in Rhodanum corruit. Sigebertus.
563. Theodomirus in Gallecia factus est Rex Sueuorum, per quem annitente S. Martino Dumienſi episcopo, postea Bracarēſi Archiepiscopo, Sueui descuerunt ab Ariana perfidia. Cuius studio & industria pax ecclesiæ amplificata est, & multa in ecclesiasticis disciplinis in Galleciæ prouincia sunt instituta. Sanctus Isidorus.
564. Anno Theodomiri secundo (quāuis in conciliis legatur, Ariamiri) decimo octauo Calendas Ianuarias, celebratum est Bracarē secundum cōcilium, à duodecim episcopis, præſidente S. Martino, iam tū Bracarenſis ecclesiæ episcopo metropolitano. Qui (vt ait S. Isidorus) ex Orientalibus regionibus in Galleciam venit, & eam gētem ab Ariana impietate ad veræ fidei cultum reduxit. Scripsit de differentiis quatuor virtutum, quem librum se legiſſe Beatus Isidorus profitetur. Scripsit & epistolas varias omnium virtutum exhortatorias. Idem. Ioannes Tritemius autor est, eum ad Mironem Regem scripſiſſe de quatuor virtutibus cardinalibus formulam vitæ honestæ. In Lectionario ecclesiæ Bracarenſis scriptum reperitur, eundem tractatum cōpoſuiſſe de castigatione rusticorum qui iam in fide manentes honorem idolis exhibebant. In concilio Toletano decimo, dicitur hic Sanctus Martinus Dumienſe monasterium construxiſſe (de quo alibi diximus latius) cuius fuit episcopus, antequam ad Bracarenſem eſſet promotus metropolitana ecclesia. Idem Sanctus Martinus in compendium contraxit concilia Oriētalīa, & Nigefio Lucenſi episcopo metropolitano, ac toti concilio Lucenſi trāsmiſit. Ex priori tomo cōciliorum. Hoc concilium Lucenſe circa hunc annum celebratum est, Calēdis Ianuariis, sub Theodomiſſo Rege Sueuorum, sub quo & Bracarenſe, ad cōfirmandam fidem Catholicam, & constituendum ecclesiæ statum. In eo concilio ecclesiæ Bracarenſi metropolitana, & alii

liis Galleciæ ecclesiis cathedralibus, sui cuiq; fines assignati sunt, quos ne excederent. Ex archiuis ecclesiæ Bracarensis, vbi pro Nigelio Lucensi episcopo, legitur Nitigio. Meminit huius rei & Lucas Tudenfis in Rege Bamba, & dicit Adaulphum episcopum Legionensem huic interfuisse concilio.

Hoc anno, nempe Iustini Imperatoris secundo, Athanagildus Gothorū Rex fato concessit Toleti, cui successit Luiba. Ioānes Abbas, & Sanctus Isidorus, qui addit mortuo Athanagildo fuisse interregnum quinq; mensium. Lucas Tudenfis dicit, quod septem annorum, sed nō dubiū, quin hoc loco sit deprauatus. Causa interregni ex eo nata est, quod Gothi non conueniebant in electione Regis. Huius Athanagildi filia altera, nomine Brunechildis, nupsit Sigeberto Mediomatricum in Francia Regi: altera, nomine Galsenta, Chilperico Sueffionū Regi, fratri Sigeberti Regis. quæ Galsenta cum Fredegundem pellicem ferre non posset, mortua in mariti lecto inuenta est. Ex annalibus Francorum. Robertus Gaguinus addit, Regem Chilpericum blandimentis & illecebris pellicis deprauatum, vxorem per noctis silentium laqueo strangulasse. Plerique scriptores Hispani mortem Athanagildi anno 566. ponunt. Ego Ioannem Abbatē & Sanctū Isidorum eius temporis scriptores sequor. Hoc anno mortuus est Iulianus episcopus Eborensis, cuius monumentum ad Diui Michaelis de Machede, tribus leucis ab Ebora, repertum, domi suæ habet Andreas Resendius noster, cum alio Pauli presbyteri, qui requieuit in pace, Æra quingentesima octogesima secunda, hoc est, anno Domini quingentesimo quadragesimo quarto. Apud eundem vidi epitaphium cuiusdā Seueri Presbyteri Pacensis, qui diem suum obiit Æra sexcentesima duodecima, hoc est, anno Domini quingentesimo septuagesimo quarto. Hæc ad notandam religionis antiquitatem in Traustagana Lusitania adscripsi. Idem Resendius mihi affirmavit, plura monumenta venerandæ antiquitatis in eadem Diui Michaelis ecclesia etiam hodie seruari, atque ex ædificiorum vestigiis apparere, non obscurum illic Eborensis episcopatus municipium olim extitisse.

Anno Iustini Iunioris tertio, Leouigildus Luibæ Regis frater germanus, à fratre superstitē in regni societatem assumptus, citeriori Hispaniæ præficitur, qui Gosuintham Athanagildi viduam matrimonio sibi iunxisse dicitur, & prouinciam Gothorum quæ multorum rebellione fuerat imminuta, ad pristinos renouasse terminos. Ioannes Abbas. Alii dicunt eum vxorem habuisse Theodosiam, filiam Seueriani Ducis Carthaginēsis & Theodora: ex qua sustulerit Hermenegildū & Recaredum. Vnde verisimile est, eum alteram alteri superduxisse. Nam quod prædicti filii ex Gosuintha nō sint, ex eo patet, quod Ioannes Abbas, temporis illius scriptor affirmat, Leouigildum filio maiori Hermenegildo & vxorem & regni partem ad regnandum dedisse, anno regni sui vndecimo, quo tempore ille, si ex Gosuintha natus esset, vt plurimum decem natus annos, nec matrimonio nec regno maturus esse poterat. atq; hoc ita esse postea clarius constabit. Seuerianus ille, Theodorici Ostrogothorum & Italiæ Regis (vt diximus) filius, ex vxore Theodora, in clyto Gothorum Regum sanguine progeneratus, suscepit hos filios, Sanctum Leandrum & Sanctum Isidorum Archiepiscopos Hispalenses, Sanctum Fulgentium episcopum primum Astigitanum, deinde Carthaginensem: Florentiam sanctarum virginū monasteriis præfectam. Breuiarium Hispalense addit Sanctum Braulium Cæsaraugustanum episcopum, virum multarum linguarū & sacre scripturæ peritissimum, & Iustinam quæ quinquaginta sanctarum virginum monasteriis præfuerit: sed Iustinam istā arbitror esse eam quæ aliis Florentia dicitur. Braulii vero, de quo in quinto cōcilio Toletano dicemus, quum Diuus Isidorus meminit, nihil tamē addit, vnde fratrem ipsius fuisse colligamus. Sed nec ipse Braulius siue Braulio in iis quæ viris illustribus Diui Isidori de ipso D. Isidoro addidit, vllā huius rei mentionem facit, neque ego arbitror illius fratrem fuisse, sed amicū plusquam fraterna charitate coniunctū. Lucas Tudenfis in literas misit, Luibam, Athanagildo etiam dū superstitē, Narbone à Gothis Regem creatum, 7. annis in Gallia Gothica regnasse, & illo mortuo, tres in Hispania, quorum trium secundo anno Leouigildum non solum successorem, sed etiam participē regni constituisse, ac Hispaniæ administrationi præfecisse, ipsum Galliæ regno contentum. Eundem Sanctus Isidorus tres annos regnasse scribit. Ioannes Abbas quinque.

Leouigildus Rex loca Bastetanæ & Malacitanæ vrbis repulsis militibus vastat, & victor ad suos redit. Ioannes Abbas. In Gallecia Miro post Theodomirum Rex Sueuorum efficitur, & regnat annis tredecim. Idem, & Sanctus Isidorus.

Leouigildus Asinodam fortissimam ciuitatem, de qua iam diximus, proditione cuiusdam Framidanci nocte occupat, & milibus interfectis, ad Gothorum reuocat iura. Ioannes Abbas. Milites vero qui hæc loca occupauerant, Romanos fuisse arbitror. Nam

An. dom. Lucas Tudenſis autor eſt, Iuſtiniani milites quos Athanagildus auxilii cauſa euocauerat, à Leouigildo profligatos, & alioqui Romanos ab illo diuerſis præliis ſuperatos, atque ampliatum Hiſpaniæ imperium, in qua Gothi anguſtis antea finibus concludebantur. Donatus Abbas monaſterii Seruiani quod erat Setabi, miraculis adhuc viuus hoc tempore claruit. Ioannes Abbas. Hic Donatus & profeſſione & opere monachus, cuiuſdam eremita discipulus in Africa fertur extiſſe. Qui vim Barbararum gētium imminere proſpiciens, atq; ouilis ſui diſſipationem & pericula veritus, cum monachis plus minus ſeptuaginta, & copioſa librorum ſuppellectile in Hiſpaniam commeauit. Vbi reſigioſæ atq; illuſtris ſceminæ Mincheæ ſubſidiis & opibus adiutus, Seruitanum monaſterium conſtruxit. Hic primus in Hiſpaniam monaſtica obſeruantia vſum & regulam dicitur induxiſſe, tam viuus adhuc virtutum exemplis nobilis, quam deſunctus memorię claritate ſublimis. Ex Diuo Alſonſo. Porro quod vitæ monaſtica regulam & formā in Hiſpaniam hoc ſancto viro autore illatam refert, id ego intelligendū arbitror, poſt Hiſpaniam à Barbaris nationibus deformatam. Nam ſuperius oſtendimus, anno trecēteſimo octogefimo primo, Paulinum monachum, vt religioni monaſtica commodius vacaret, relicta patria in Hiſpaniam ſeceſſiſſe. quod haud dubie non feciſſet, niſi in ea diſciplina monaſtica vigiſſet.

570. Leouigildus Rex Gothorum, Cordubæ ciuitatē diu Gothis rebellem noctu occupat, & cæſis hoſtibus propriam facit, multasque vrbes & caſtella, interfecta ruſticorum multitudine in Gothorum dominium reuocat. Ioānes Abbas. Dominus Helenenſis eccleſiæ episcopus, clarus habetur. Idem. Miro Sueuorum Rex bellum contra Aragoſes mouet. Idem. Cæterum quos hic Aragoſes dicit, Sanctus Iſidorus Rucones, Lucas Tudenſis Vaſcones appellat. ex qua lectionis diuerſitate non dubium, quin mendoſus ſit locus. mihi Lucæ Tudenſis lectio magis arridet, atque ita de Nauarris intelligitur. fruatur ſuo quiſque iudicio.

571. Luiba Rex moritur. Hiſpania omnis & Gallia Narbonenſis in iura & poteſtatem Leouigildi cedit. Ioannes Abbas. tamen Sanctus Iſidorus Luibæ ſiue Luibanis mortem anno quingentefimo ſexageſimo nono ponit. Leouigildus Sabariam ingreſſus, Sapos vaſtat, & prouinciam totam in ſuā redigit poteſtatem, duosque filios ſuos ex amiſſa coniuge, Hermenegildum & Recaredum, conſorteis regni facit. Ioannes Abbas. Quo loco vide, an, Sabaudiam & Sabaudos, legendum ſit. Saltem ita intellexiſſe hunc locum videtur Iacobus Valera. Hanc opinionem confirmat episcopus Burgenſis, in quo videtur mendose legi Sabandriam, pro, Sabaudiam. Maſſona Emeritenſis eccleſiæ episcopus, in Chriſtianæ fidei dogmate clarus habetur. Ioannes Abbas. Hiſpani & Frāci de Paſcha celebrando diſſentiunt, Hiſpanis, duodecimo Calendas Aprilis: Francis vero, decimo quarto Calendas Maii Paſcha celebrantibus: ſed Francos recte celebraſſe miraculo manifeſtū fuit. Nam fontes in Hiſpania qui ſabbato ſancto Paſchæ diuinitus repleti ad baptizandum ſolebant, non in Hiſpanorum, ſed in Francorum Paſcha repleti ſunt. Sigebertus Abbas. Idem ponit Robertus Gaguinus, tametiſi in numero Calendarum non nihil variet. Illud hoc loco non prætermittendum, quod ipſe quoq; Gregorius Turonenſis episcopus qui circa hæc tempora floruit, fontes in Hiſpania fuiſſe qui diuinitus replerentur, teſtatur, quā alias, tum 40 libro 1. cap. 22.

572. Leouigildus Rex Cantabriam ingreſſus, occupatores illius prouinciæ interficit, Amariam occupat, opes eorum inuadit, & prouinciam in ſuam redigit poteſtatem. Ioannes Abbas.

573. Leouigildus Aregēſes montē ingreditur, Aſpidium loci ſeniores cum vxore & filiis captiuos ducit, opesque eius & loca ſui iuris facit. Idem.

574. Leouigildus Sueuorum in Gallecia fines conturbat, & Regi Mironi, per legatos rogatus, pacem exiguo tempore tribuit. Idem.

576. Leouigildus Rex Oroſpedam montem ingreditur, & ciuitates atque caſtella eiſdem prouinciæ expugnat, ac ſuam prouinciam facit, neque multo poſt ibidē ruſtici rebellantes à Gothis opprimuntur, & poſt hæc integra à Gothis poſſidetur Oroſpēda. Ioan. Abbas.

577. Leouigildus, extinctis vndiq; tyrānis & occupatoribus Hiſpaniæ, requie potitus, cum plebe recedit, & ciuitatem in Celtiberia condidit, quam à nomine filii Ricopolin (vulgo Ripol) nuncupauit, eam miro opere mœnibus & ſuburbanis adornauit, & priuilegia populo nouæ vrbis inſtituit. Idem. Eodem tempore Ioannes, Emeritenſis eccleſiæ preſbyter, clarus habetur. Idem.

578. Leouigildus filio ſuo Hermenegildo Sigeberti Regis Francorum filiam matrimonio, & pro-

& prouincię partem ad regnandū tribuit. Idem. Paulus Æmilius eam Iugundim appellat, & etiam Sanctus Gregorius Turonensis. Leouigildo queta pace regnante, aduersarii securitatem domestica rixa cōturbat. Nam eodem anno filius eius Hermenegildus, factione Gofuinthæ Reginæ tyrannidem assumens, in Hispali ciuitate rebellionē facta recluditur, & alias ciuitates atque castella in societatem rebellionis suæ pellicit. Quæ res Hispaniæ prouincię maioris exitii causa, quam hostiū infestatio, fuit. Idem Ioannes Abbas. Nouellus Complutensis episcopus celebratur. Idem.

Leouigildus Rex in vrbe Toletana Synodum Episcoporū sectæ Arianae congregat, & antiquam heresin nouo errore cumulat, ausus inter cetera hæresis suæ contagia, etiam re-
 10 baptizare catholicos, neq; id ex plebe solum, sed etiam ex sacerdotalis ordinis dignitate, inter quos Vincentium Cæsaraugustanum ex episcopo apostatam factum, & tanquam e cœlo in infernum proiectum. Qua seductione plurimi in Arianam uesaniam declinauerunt. Partim ex Ioanne Abba, partim ex Sancto Isidoro.

Seuerus Malacitanæ vrbis episcopus scripsit contra Vincentium Cæsaraugustanum episcopum, in prauitatem Arianam lapsū. Qui Vincētius collega fuit Liciniani Carthaginensis episcopi, vt ait Petrus Messias, scripsit etiam de virginitate ad sororem. Sanctus Isidorus & Ioannes Tritemius. Leouigildus partem Vasconia occupat, & ciuitatem nomine Victoriacum condit. Ioannes Abbas. Eodem anno natus est Mahometes, pessima Christianę religionis calamitas, patrē Abdalia, matre Emina, ex genere Agar & Ismahelis.
 20 Qui annus in Arabia tanta siccitate & penuria frugum insignis fuit, vt herbis uescerentur campestribus inopia panis. Rodericus Toletanus in historia Arabum. Quod autem dicit natum anno nono Leouigildi, sequitur opinionem eorum qui Leouigildū iniisse regnum anno quingentesimo septuagesimo secūdo affirmant, alioqui numerus anni probe per omnia respondet. Porro quod addit Æra sexcentesima, legendum est, sexcentesima decima octaua. quod eodem libro clarius cōstat, quam vt probandum sit. Ait enim mortuum Æra sexcentesima sexagesima sexta, quum tantum vixerit 49. annis.

Leouigildus exercitum ad opprimendam filii tyrannidem colligit, & ciuitatem Hispalensem obsidet, ac rebellem filium graui obsidione premit. Cui Miro Sueuorum Rex ad expugnandam Hispalim suppetias venit. Leouigildus Hispalim nunc fame, nunc ferro,
 30 nunc Batis deriuatione conturbat. Ioannes Abbas. Miro in ea obsidione diem clausit extremum, cui Eburicus filius siue Eboricus in regnum Galleciæ succedit. Idem, & Sanctus Isidorus.

Leouigildus muros Italicæ antiquę ciuitatis restaurat, quę res maximum impedimentum Hispalensi populo exhibuit. Ioannes Abbas. Vnde colligo, Italicam admodum propinquam fuisse Hispali, atque à Mauris post tempora Gothorum dirutam & subuersam. Andeca in Gallecia Sueuorum regnum cum tyrannide inuadit, & Sifegutia relicta Mironis Regis in coniugem accepta, Eboricum regno priuat, & in monasterium retrudit, ac monachum facit. Idem. Leouigildus Hispalim expugnat, ciuitates & castella à filio usurpata recipit, nec multo post filium Hermenegildum Cordubæ capit, & regno priuatum
 40 Valentiam in exilium mittit. Idem. Cum Leouigildus ad hunc modum filium rebellem persequeretur, & exercitus eius, vt fit, loca sancta hostiliter infestaret: monasterium erat Sancti Martini inter Saguntum & Carthaginem Spartariam, cuius monachi audito hostium aduentu, derelicto Abbate sene, se in fugam dant, atq; in quadam insula maris abscondunt. Profecti ad monasterium Gothi dum bona monasterii sine custode deserta diripiunt, Abbatem senio incuruatum, sed sanctitate rectū offendunt, eductoque vnus gladio quasi amputaturus ceruicē eius, resupinus ruit, ac spiritum subito exhalauit. Quo viso reliqui perterrefacti fugerunt. Huius rei fides quum Regi constaret, quæcunque monasterio fuerant ablata, iussit restitui. Hoc sibi non multo post quam contigerat, nunciatum fuisse affirmat Sanctus Gregorius Turonensis, in libro de gloria confessorum cap. 12. Leouigildus vbi vidit tanta miracula per seruos Dei qui nostrę religionis erant, fieri, vocatum
 50 ad se vnum ex episcopis suis, hoc est Arianis, secreto rogauit: Quid ita tandem vos, sicut hi qui se Christianos appellant, nulla signa editis in populum secundum fidem vestram? At ille, Sæpe, inquit, cæcis visum restitui, & surdis auditum. Quin & nunc satisfacere expectationi tuæ queam. Mox hæreticum quendam decem aureis corruptum clam subornauit, vt in itinere quo Regi transeundum erat, clausis oculis residens, episcopi opē imploreret, vt in virtute fidei suæ perditum lumen misero restitueret. Quod quum ille ex cōposito fecisset, episcopus cum magna arrogantia manus oculis eius imponens ait, Secundū fidem meam fiat tibi. Vix dum hæc dixerat episcopus, quum oculi infelicis hominis ita obferati sunt cum graui dolore, vt non solū visum penitus amiserit, verū etiam dolum quem

An. dom. auaritia impellente confinxerat, euulgauerit. Ex eodem autore & libro cap. 13. Eodem fere tempore in Hispania accidisse affirmat idem vir sanctus, vt Christianus cum hæretico pro fide sua certaret, cumque Arianus ille nullis scripturarum testimoniis posset à pertinacia sua diuelli: Saltem miraculis, inquit qui catholicus erat, virtutem indiuiduæ Trinitatis experire. En anulum aureum digito detractum in ignem proiicio, tu candentem collige. Postquam vidit anulum in igne candentem, conuersus ad hæreticum, Si vera est, inquit, assertio tua, exime anulum hunc ab igne. Deinde illo tergiuersante, ait: Immensa Trinitas Deus, si aliquid indignum te credo, ostende: certe si recta est fides mea, nihil præualeant hæc incendia saua: & sublatum ab igne anulum diutissime manu sine offensione vlla tenuit, ac pudente hæretico catholicos reliquos in fidei suæ constantia roborauit. Ex eodem, cap. 14. Eutropius Abbas monasterii Seruitani, discipulus sancti Donati floret, de quo paulo post latius loquemur. Ioannes Abbas.

584. Leouigildus Galleciā vastat, Andecanem Regem captum regno exuit, Sueuorum gentem, thesauros, patriam, in suam potestatem redigit, ac Gothorum prouinciam facit. Andeca regno priuatus tenditur, & honore presbyterii post regnum honoratur, & quod Eborico Regis filio ac Regi suo fecerat, passus, in urbem Pacensem exilio relegatur. Idem. Ita tunc Sueuorum regnum deletum in Gothos transfertur, quod centum septuaginta septem annos durasse affirmat sanctus Isidorus in historia Sueuorum. Hermenegildus in urbe Tarraconensi à Sisberto interficitur. Ioannes Abbas, & eadem ferme sanctus Gregorius Turonensis episcopus libro octauo, capite vigesimo octauo. Equidem vehementer 20
admiror autores hos, quum id temporis in viuis agerent, hæc de Hermenegildo scribere, quem vt martyrem, pro fide Catholica à patre Ariano occisum, Hispana veneratur ecclesia, cui merito reliqui omnes harum rerum scriptores suffragantur, & ante alios omnes Diuus Gregorius Papa. Qui in Dialogis scribit libr. tertio, capite trigesimo primo, quum Rex Liugildus (ita enim appellat, nisi mendosus est liber) Herminigildum filium à sancto Leandro Hispalensi episcopo Catholicam fidem edoctum, neque premiis allicere, neque minis perterritum attrahere ad Arianā posset perfidiam, priuatum regno rebus expoliasse omnibus, deinde in arctam concluso custodiam, collum manusque ferro ligasse, denique ipso Paschalis festiuitatis die, intempeste noctis silentio Arianum ad illum misisse episcopum, ex cuius manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet. Cum vero ille 30
non solum detrectasset, sed etiam grauius episcopi perfidi vesaniam increpuisset, pater in furorem versus, missis apparitoribus filium occidi iussit. Quod illi, securi cerebro Sancti Martyris impacta, effectum dederunt. Cuius mors multis celebrata fuit miraculis. Nam coeptus est in nocturno silentio psalmodiæ cantus ad Regis & Martyris corpus audiri, & accensæ lampades apparere. Idem dicit & Beda adhuc modum: Hermenegildus Leuigildi Gothorum Regis filius, ob fidei Catholicæ confessionem inexpugnabilem, à patre Ariano regni priuatus infulis, & in carcerem ac vincula proiectus, ad extremum nocte sancta Dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum coeleste pro terreno Rex & martyr intrauit. Hactenus ille, qui locus in exemplaribus impressis deprauatus est. Equidem arbitror Gothos, visis tam insignibus miraculis, in Regis sui gratiam confinxisse, 40
se, Dominum Hermenegildum à Sisberto occisum. Quo rumore decēptos Ioannem Abbam & Sanctum Gregorium Turonensem, hæc de illius morte memoriæ prodidisse. Huius S. martyris meritis adscribit idem Diuus Gregorius, quod vniuersa Gothorum gens ad Catholicam fidem per Ricaredum Regem cōuersa sit, videlicet, quod granum in terram mortuum, multum fructum attulerit. Fidem huius sancti martyris Gallicarum rerum scriptores partim Sancti Leandri doctrinæ, partim vxoris Francæ sanctitati acceptam ferunt, & addunt illum metu patris ira successi, cum ducibus Imperatoris Mauricii quibus Hispani limitis custodia credita erat, foedere icto, vxorem è recenti partu languentem, filiumque infantem apud eos deposuisse: cumque esset à patre securi percussus, vxorem ab Augusti ducibus in Africam cum filio transuectam: Childebertum Francorum Regem, 50
spe recuperandæ cum prole sororis, amicitie Augusti restitutum, ipsum in Gothos mouisse, ad vlciscendam leuiri sui mortē. Hæc fere Paulus Æmilius. Robertus Gaguinus adiungit, Iugundin, dum ad Imperatorem duceretur, in itinere morore periisse. Sanctus Gregorius Turonensis libri octauo cap. vigesimo octauo, dicit in Africa mortuam ac sepultam, filium Constantinopolin ductum. Reliqua sese habent, non vt Paulus Æmilius, vir alioqui doctus ac diligens, scribit, sed vt nos ex autoribus probatis, & qui res gestas sui temporis oculata fide scribebant, retulimus. Galli prouinciam Narbonensem cum exercitu inuadunt, ad quos missus Ricaredus, victoriam de inimicis reportauit. Ioannes Abbas. S. Gregorius Turonensis addit Ricaredum Narbonam usque venisse, & intra terminos Gallicarum

liarum prædas egisse. Malaricus in Gallecia per tyrannidem regnare cupiens, à Leouigildi ducibus cōprehensus, Leouigildo vinctus sistitur. Idem. Hoc tempore S. Leandri Hispanensis episcopi nomen celebre fuit. Idem. Fuit hic Diuo Gregorio familiari coniunctus amicitia, quam contraxerunt Constantinopoli, dum illuc diuum Gregoriū sedis Apostolicæ responsa (erat enim Romani pontificis Apocrisarius antè summum Pontificatum) beatum Leandrum, pro causa fidei, Regis Gothorum legatio pertraxisset. Huic D. Gregorius expositionem moralem in Iob dedicauit, & pallium misit, vt ex epistolis ipsius patet. Huius inter hos sanctos mutux necessitudinis sanctum & venerabile monumentum dicitur & creditur imago sanctissimæ virginis matris, quæ maximo omnium gentium cōcursu colitur, ad amnem Lupi, vulgo Guadalupe. Eam Sanctus Gregorius beato Leandro dono misisse affirmatur. Lucas Tudensis addit, Sueuos à beato Leandro aqua salutari perfusos.

Leouigildus decimo octauo regni sui anno moritur Toleti, quæ Diuus Gregorius autor est post occisum Hermenegildū facti pœnituisse, & Catholicæ fidei veritatem agnouisse, non tamen vsque ad obtinendam salutem pertinuisse, cumq; ad extrema peruenisset, filium Ricaredum Sancto Leandro commendasse, vt in illo idem conaretur, quod in fratre perfecerat. Ex Diuo Gregorio. De morte Leouigildi Regis paulo aliter scribit Sanctus Gregorius Turonensis libro 8. capite vltimo ad hunc modum: Leouigildus (Lennieldus mendose ibi legitur) Rex Hispanorum ægrotare cœpit, sed vt quidam afferunt, pœnitentiam pro errore hæretico agens, & obtestans, ne huic hæresi quisquam reperiretur consentaneus, in legem Catholicam transiit, & per septem dies in fletu perdurans, pro iis quæ contra Deum inique molitus est, spiritum exhalauit. Hæc ille. Hic Leouigildus multos nobiles ac potenteis viros neci dedit, primus ærarium de rapinis ecclesiæ ac ciuium, & spoliis hostium locupletauit, primus solio & purpura regali vsus est, quum ante ipsum Gothorum Reges & concessum & vestitum haberent cum aliis nobilibus communem; leges ab Eurico latas emendauit, sublatis atque additis iis quæ ex vsu esse Reipublicæ videbantur. Obiit Toleti morte acerrima, ac sub mortē præcepit filio Ricaredo, vt episcopos Catholicos ab exilio reuocaret, & beatum Leandrum coleret, vt patrem. Ex Sancto Isidoro & Luca Tudensi. Mortuo patri succedit Ricaredus, anno Mauricii Imperatoris quarto. Ioannes Abbas. Hunc Lucas Tudensis autor est à beato Leandro coronatum: regnauit annos quindecim.

Sisbertus interfector Hermenegildi, turpissima morte perimitur. Ioannes Abbas. Ricaredus primo regni sui anno, mense decimo, Deo adiuuante Catholicus efficitur, & sacerdotes sectæ Arianæ sapienti colloquio aggressus, ratione potius quàm imperio ad fidem Catholicam facit conuerti gentemque omnem Gothorum & Sueuorum ad vnitatem & pacem reuocat ecclesiæ Christianæ. Ex eodem. Idem scribit & Beda. Ricaredus Rex aliena à præcessoribus suis direpta, & in fiscū relata placide ac benigne restituit, ecclesiarum & monasteriorum conditor ac ditator efficitur. Idem. Desiderius Francorum dux Gothis infestus superatur, & cæsa Francorum multitudine in acie moritur. Idem.

Quidam ex Arianis, nempe Sunna episcopus & Segga, cum quibusdam tyrannidem assumere cupientes deteguntur. Conuicti, Sunna exilio multatur, Segga manibus amputatis in Galleciam exul relegatur. Ioannes Abbas.

Vldila episcopus cum Gofuintha Regina insidiantes Ricaredo, produntur, & fidei Catholicæ communionem quam sub specie Christiana quasi sumebant, proiecisse publicantur. Quo malo in cognitionem hominum deducto, Vldila exilio condemnatur: Gofuintha Catholicis semper infesta, tandem fato concessit. Idem. Francorum exercitus à Gonteranno Rege missus, duce Basone Galliam Narbonensem inuasit, & iuxta Carcassonem castra posuit. Quos Claudius Lusitanæ dux à Ricaredo missus, in fugam contērtit, & dictū mirum, sexaginta ferme hominum millia, cum trecentis plus minus militibus partim occidit, partim fugauit, dispoliatis ipsorum castris. Hanc tam insignem victoriam non immerito conuersioni ac fidei Ricaredi acceptam ferunt. Idem Sanctus Isidorus affirmat, nullam vnquam in Hispaniis vel maiorem in bello, vel similem extitisse victoriam. Lucas Tudensis autor est, hosteis illos venisse in auxilium & opem Arianorum.

Anno Ricaredi quarto, & Mauricii Imperatoris octauo, celebratum est tertium concilium Toletanum, in quo Rex Ricaredus cum Regina Badda vxore sua & omnibus Gothis abiurauit hæresin Arianā, & in publico Patrum concilio professus est fidem Catholicam, & æqualitatem personarum in sanctissima Trinitate. Celebratum est autem octavo Idus Maias, ab episcopis Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, qui fuerunt numero sexaginta

An. dom. duo, & præter hos, quinque aliorum episcoporum vicarii. Metropolitani episcopi præfuerunt, Mausona Emeritenfis, Leander Hispalensis, quem Lucas Tudenfis primatem Hispaniæ fuisse dicit & legatum Romanæ ecclesiæ, Euphemius Toletanus, Pantardus Bra-
carenfis, Nigetius Narbonenfis, Stephanus Tarraconenfis. Archiepiscopus Toletanus, & illum fequuti alii nonnulli, aiunt Helladium Toletanum huic interfuisse concilio, sed hic aliquanto posterius Toletanam rexit ecclesiã, vt ex Beato Alfonso constat. Petrus Antonius Beuter affirmat Sanctum Idaliũ Barcinonensem episcopum in hoc fuisse concilio, sed nomen illius in codice Conciliorum non inuenio. Ab his partibus condemnatum est, & Hispaniæ finibus exterminatum Arianorum dogma, quo nobilitas Gothica per du-
centos tredecim annos infecta fuerat. Ioannes Abbas tradit, summam synodalis negocii 10
fuisse in hoc concilio penes Sanctum Leandrum Hispalensem episcopum, & beatissimum Eutropium, monasterii Seruitani Abbatem. In huius concilii decimo quarto capite statutum, ne quis Iudæus fungi possit officio publico. Hoc concilium alii alio anno ponunt, ego codicem Conciliorum sequor, in quo etiam in diuersis editionibus constanter legi-
tur, celebratum Æra sexcentesima vigesima septima. Idem habent Annotationes margi-
nales libri Alcobaciensis in Sanctum Isidorum. Si igitur anno Christi quingentesimo octo-
gesimo nono addas annos triginta octo, habebis Æram Cæsaris sexcentesimam vigesi-
mam septimam. Ricaredo orthodoxo quieta pace regnanti domesticæ tēduntur insidiæ. Nam quidam ex cubiculo eius, & prouinciæ dux, nomine Argimundus, tyrannidem af-
fectans aduersus Regem conspirat, ita vt eum, si posset, regno priuaret & vita. Sed nefan- 20
di eius consilii detecta machinatione comprehensus, & vinculis ferreis constrictus, habi-
ta quæstione, focii eius impia molimina confessi, digna sunt ultione interfecti. Ipse vero Argimundus qui regno inhiabat, primum verberibus cæsus, deinde turpiter decaluatus, posthæc dextera amputata exemplum omnibus asino infidens Toleti dedit, ne famuli ad-
uersus dominos insurgant. Ioannes Abbas. Vsq; ad hunc annum prosequutus est Chro-
nicon suum Ioannes Abbas, quod exorsus fuerat ab anno Iustini Imperatoris primo. Fuit hic episcopus Gerundenfis, natione Gothus, prouincia Lusitanus, natus (vt inquit Diuus Isidorus) Scalabi. Qui cum septendecim annos Constantinopoli studuisset, & Græce La-
tineq; doctus, in Hispaniam reuersus, à Leouigildo Rege, quod Arianam nollet hæresin
profiteri, decennali multatus exilio, Barcinonem relegatus fuisset : tandem à Ricaredo 30
Rege Christianissimo reuocatus, monasterium Biclariense (vulgo Valclara) condidit, & monachis suis doctrina & exemplo vitæ præluxit, multaue ingenii monumēta reliquit. Ex Sancto Isidoro & Ioanne Trittemio.

590. Cum Ricaredus Rex constitutionem superius dictam in cōcilio Toletano contra Iu-
dæorum perfidiam edidisset, ii in quos prolata fuerat, rectitudinem mentis regię inflecte-
re, pecuniarum summam offerendo, moliti sunt. Sed Rex Catholicus Dei iudicio placere
studens, innocentiam auro prætulit. Quod factum in epistolis suis libro 7. Diuus Grego-
rius meritis laudibus extollit. Eodem fere tempore, Ricaredus post conuersionem suam,
munera ad sedem Apostolicã cui tum Diuus Gregorius præerat, misit per Abbates quos-
dam & Probinum presbyterum. Pro quibus muneribus Diuus Gregorius accurata epi- 40
stola gratias egit, & vicissim illi misit clauim ferream ex catena, qua Diui Petri Apostoli
collum in martyrio ligatum fuerat, & crucem, in qua lignum Dominicæ crucis, & capil-
li beati Ioannis Baptistæ inerant, & pallium pro beato Leandro. Ex epistolis Diui Grego-
rii. Eodem anno celebratum est primum conciliũ Hispalense ab octo episcopis, præfiden-
te beato Leandro, eius ecclesiæ episcopo metropolitano, pridie Nonas Nou. Ex conciliis.

591. Hoc tempore floruerunt in Hispania multi viri, tum vitæ sanctitate, tum eximia erudi-
tione celebres. Mausona Emeritenfis, de quo iam diximus. Leander Hispalensis. Eutro-
pius Abbas, deinde episcopus Valentinus. Seuerus episcopus Malacitanus. Licinianus pri-
mum Carthaginensis, deinde Malacitanus episcopus, Constantinopoli ab æmulis vene-
no extinctus, multa scripsit. Ioannes Trittemius & Sanctus Isidorus, Sanctus Fulgentius, 50
episcopus primũ Astigitanus, deinde Carthaginensis, Sancti Leandri frater, Hebræi, Græ-
ci, Arabici, Syri, ac Latini sermonis peritissimus, scripsit in Euangelia, Esaiam, duodecim
prophetas, Pentateuchum & libros Regum : interfuit concilio Toletano, in quo damna-
ta est Ariana hæresis & omnis Paganorum perfidia : obiit anno ætatis suæ sexagesimo sex-
to Calendis Ianuarii. Ex Breuiario Hispalensi. Ioannes Abbas, deinde episcopus Gerun-
denfis, de quo iam diximus.

594. Clotosinda Childeberti Mediomatricum in Francia Regis soror, Ricaredo Regi nu-
bit, & pax inter vtrumque populum facta fœdere coit. Ex Paulo Æmilio & Annalibus
Francorum.

Hoc tempore Beatus Gregorius Papa, misso in Hispaniam Ioanne defensore, iussit la- *An. dom.*
nuarium Malacitanæ sedis episcopum, coniuratione quorundā episcopatu suo deiectum 598:
restitui, ac tam nefariæ impietatis autores debita poenitentia multari. Ex epistolis Diui
Gregorii.

Ricaredus quum per annos quindecim Gothis tāta benignitate imperasset, ut merito 601:
Pater patriæ salutaretur, relicto maximo sui desiderio, rebus humanis sublatus est Toleti:
Hic leges Gothicas in compendium contraxit, Romanos multis præliis vicit, & eorum
multas vrbes ditioni suæ adiecit, Gothorum imperium florentissimum reddidit, atq; Hi-
spaniā, omni hæreseos labe perpurgauit, ut Alfonso Episcopus Burgenfis affirmet, ab e-
ius tempore nullam postea hæresin aliam in Hispania publice repertā. Idem Rex religio-
sissimus, coronam suam auream Gerundæ ad altare Diui Felicis obtulit, ut autor est Ro-
dericus Archiepiscopus Toletanus libro 3. capite 8. Mortuo Ricaredo successit Loiba si-
ue Luiba filius, anno Mauricii 19. De quo Sanctus Isidorus ad hunc ferme modū: Luiba
ignobili quidem matre progenitus, sed indole virtutis insignis. Quem in primo flore ado-
lescentiæ Tintericus sumpta tyrannide, innocuū regno deiecit, præcisq; dextera occidit
anno ætatis suæ decimosexto (quanquam in Alcobaciensi codice erat vicefimo) regni ve-
ro secundo. Ex quibus Sancti Isidori verbis colligo, hunc Luibā fuisse nothum. Nam con-
stat quidem Ricaredum patrem duas habuisse vxores, sed priorem, nempe Baddam, Ar-
turi Britannicæ Regis filiam fuisse aiunt, posteriorem regio Francorum sanguine manife-
stum est editam.

Beatus Leander Hispalensis Archiepiscopus tertio Idus Martii ex huius vitæ miseriis 603:
est in cœlestium contubernium translatus. Relegatus in exilium ab Arianis multa scrip-
sit, atque egregiam eruditionis ac sanctitatis famam reliquit, quam plurima post mortem
auxerunt miracula. Successit illi Sanctus Isidorus frater ipsius germanus. Eodem anno,
nempe Mauricii duodecimo, Vitericus (Vintericum alii vocant) regnū Gothorum oc-
ciso Luiba inuadit, vir ille quidem bello strenuus, sed parū felix. qui quum Romanos va-
riis lacefferet præliis, semper decessit inglorius. Hic quum variis probris regni sui decus
obscurauit, tum illo præcipue, quod Arianā hæresin reuocare conatus sit, ut autor est Lu-
cas Tudensis. Regnavit annos septem.

Hoc anno Mahometem pseudoprophetam Cordubæ hæreseos suæ virus diffunderé 605:
in Hispanos conatum produnt. Quæ res quū Sancto Isidoro qui id temporis Roma, quo
ad concilium à summo Pontifice vocatus fuerat, redibat, innotuisset, atq; ad capiendum
illum misisset: ille siue à dæmone, siue ab illo quopiam admonitus, fuga sibi consulens, in
Africam rediit. Ex Fortalitio fidei, & Breuiario Eborensi.

Theodoricus Mediomatricum Rex, Hermembergā Viterici Regis filiam, iustam 607:
vxorem suam ad patrē remisit, integram ab se, aduerso rumore, quod ferretur pellicibus
ad infaniam vsque deuinctus, sancti nobilissimique connubii vsu perfrui, & virginis flo-
rem delibare non posse, velut maleficis artibus carminibusque prohibitus. Paulus Æmi-
lius, qui Vitericum Bertricū appellat, sicut Robertus Gaguinus Detericum, qui causam
huius diuortii Brunechildi adscribit.

His temporibus fuit Aurasius, Tolētānæ sedis metropolitanæ episcopus, virtute, auto- 609:
ritate, atque eruditione clarus, & Catholicæ doctrinæ acerrimus defensor & custos, vi-
xit in sacerdotio temporibus Viterici, Gundamiri, & exordiis Sisebuti, duodecim ferme
annis. Ex Beato Alfonso. Eodem anno Vitericus inter epulas coniuratione suorum oc-
ciditur, & iusto Dei iudicio, sicut innocētem Luibam gladio peremerat, ita vicissim gla-
dio periit. Sanctus Isidorus. Nihil in vita gessit præclarum, nisi quod Seguntiam per du-
ces suos Romanis ademit. Corpus eius viliter elatum, vilius est sepultum. Idem.

Occiso Viterico Gundemirus, siue (ut alii appellāt) Gundamirus, Rex Gothorū crea- 610:
tur, & regnat annos duos, incepto regnate anno Phocæ Imperatoris sexto, qui secundum
alios incidit in annum præcedentem. Sed Sanctus Isidorus addit, quod Æra sexcentesi-
ma quadagesima octaua, hoc est, anno Domini sexcētesimo decimo, quem ego sequor,
non alios qui initia regni eius anno sexcentesimo decimo quarto adscribunt. Gundemi-
rus in principio statim regni sui cavit, ne violarentur qui ad loca sacra cōfugissent. Alfon-
sus Burgenfis. Idem Vascones vna expeditione vastauit, altera militem Romanum obsē-
dit. Sanctus Isidorus. Hoc tempore Mahometes tres vxores duxit, sed his non contentus,
nefaria ac promiscua octodecim vxorū libidine pollutus est, & variis elusionibus ac præ-
stigijs technis, miraculum sui apud imperitam plebem fecit. Ex Roderico Toletano in
historiis Arabum. Maximus Cæsaraugustanus episcopus, vir eruditus claret, qui scripsit
de rebus gestis Gothorum in Hispaniis. Sanctus Isidorus, & Ioannes Trittemius.

- An. dom.* Gúdemirus propria morte decessit Toleti, cui successit Sisebutus, Rex optimus & religionis Catholicæ cultor acerrimus, quippe ad bellicam gloriam eloquentiæ atq; eruditionis decus adiecit, vt autor est Rodericus Toletanus. Regnavit annos octo. Sanctus Isidorus. Isidorus Pacensis, Lucas Tudenfis, Matthæus Palmerius hoc anno regnum iniisse constanter scribunt. Equidem nescio, qua autoritate alii contrarium sentiant. Ferdinandus Perez scribit hunc stabiliuisse in Hispania immunitatem ecclesiarum, & ne qui ad eas confugerent, violarentur: quod alii Gundemiro tribuunt.
612. Hoc anno secundum aliquos, secundum alios vero sequenti, Deus dedit factus est Romanus Pontifex, qui ad Gordianū Hispaniarum ecclesiæ episcopū epistolam dedit contra eos qui sabbato Paschali die proprios filios suos ex sacro lauacro susceperant, quos iubet ab vxoribus suis iam commatribus perpetuo abstinere, vtq; vxores dotem recipiant. Fragmentum epistolæ in priori Conciliorum tomo extat, sed non additur, cuius ecclesiæ Gordianus ille episcopus fuerit.
613. Sisebutus Iudæos coegit Christum agnoscere. Eorum tamen aliquot millia in Galliam effugerunt, qui iuncti veteribus sectæ suæ incolis ingentem numerum fecerunt. Turpe videbatur Franco, à Gothis eiectionis nostræ hosteis indomitos, finibus suis receptos diutius retinere, ac Gothis religione cedere. Dagobertus igitur Rex diem præstituit, intra quam quicumque mortalium religionem nostram non profiterentur, hosteis iudicarentur, comprehensique capite luerent. Plures tum eorum exilium pietati antetulere: reliqui Christiani effecti, incolumes māsere. Hoc veræ religioni datū, certo documento est Sisebutus Rex, qui hanc palmam Iudæorū vel animo sanandorum, vel procul exigendorum prior ferēs, milites Romani imperii qui Hispano limiti tutando præsidebant, eiecit, quasq; in extremis finibus vrbes, oppida, castella, arces, vicos, fines, iuga montium tenebant, regno suo adiūxit. Hæc fere Paulus Æmilius. Addit Iacobus Meyerus, eadem tēpestate Anglos à Rege Carcomberto sublati idolis vera religione imbutos. Sunt qui dicant, hoc à Sisebuto principio regni sui factum: sed Diuus Isidorus dicit in Etymologiis libro 5. capite vlt. quod anno Heraclii quinto, & Sisebuti quarto. Quo loco in libris impressis perperam legitur, Sepulti Sisebuti. Memoria proditum est, plusquam triginta Iudæorum millia hac Regis promulgatione ad Christi fidē conuersa. Hoc tempore floruit venerabilis Helladius, Toletanæ sedis metropolitanus episcopus, quē sanctitatis præconio clarum Toletana veneratur ecclesia, vt ait Rodericus Toletanus lib. 2. capite 17. Fuit vero Helladius ex aulico monachus, in monasterio Agaliensi, in quo & beatus Alfonsus: deinde ex monacho episcopus, sed inuitus, Aurasii successor iam senio confectus, exemplo vitæ quam scriptis clarior. Rexit ecclesiam Toletanā octodecim annis & vltimo vitæ suæ tempore Beatum Alfonsum Leuitā fecit, atque in principio Sisenandi Regis gloriam cœlestis regni bona plenus senectute consequutus est. Ex Sancto Alfonso.
617. Mahometes quinto Sisebuti Regis anno, prædiuitis viduæ nuptiis locupletatus, ingentis animo spiritus concepit, nec contentus opinione prophetæ, ad regnum animum adiecit, & Africam atq; alias prouincias haud irritò conatu, ad rebellionem contra Romanos incitauit. neque huic rebellionis euentus defuit. Nam Agareni rerū aduersus Romanos potiti, primum in Africa, deinde Damasci in Syria, Mahometē Regem alacri studio consalutarunt. Ex Roderico Toletano in historia Arabum. Primus annus regni Arabum. Isidorus Pacensis.
618. Hoc anno, aut circiter, Agapetus ex milite prophano monachus, deinde episcopus Cordubensis, reuelatione diuina inuenit corpus Sancti Zoili martyris Cordubēsis, quod solenni pompa, comitante clero ac populo, transtulit in Ecclesiam Sancti Felicis. D. Laurentius Padilia & alii multi. Verum hic non Agapetus, sed Agapius appellandus est, vt ex secundo Hispalensi concilio colligitur, vbi Diuus Isidorus dicit, illum fuisse ecclesiasticæ disciplinæ ignarum, vt facile colligi possit, ex milite factum episcopum.
619. Anno Sisebuti septimo, mense Decēbri, celebratum est Hispali secundum concilium ab octo episcopis, præsidente Sancto Isidoro, contra Acephalos hæreticos qui duarum in Christo naturarum proprietatē negabant, ita dictos, quod nullus inueniatur autor, à quo sint orti. Interfuit huic Synodo episcopus quidā Syrus, acerrimus prædictæ hæreseos propugnator, qui post longam disputationis pertinaciā, argumentis Sancti Isidori & aliorum sanctorum patrum conuictus, ad rectam & orthodoxam fidem conuersus est, vt ex duodecimo capite ipsius concilii constat.
620. Mahometes in Arabia cum Sergio monacho sectam Sarracenorum inchoat perniciosissimam, magnum æterni Dei prophetam se dicens. Quæ tam dira lues quum paruo negotio extingui initio potuisset, desidia & ignauia Romanorum Principum eo creuit, vt

Aſiam totam atque Africam, & bonam tandem Europæ partem contaminauerit. Quos
 vëro populos tam tetrīs opinionibus imbuit, Sarracenos ex Dei præcepto vocari dicebat,
 à Sarra legitima vxore Abrahæ, quaſi legitimos diuinæ p̄miſſionis ſucceſſores. Ex Iaco-
 bo Meyero ac Matthæo Palmerio. In ſchedis quibuſdā Nicolai Clenardi, viri vñdecun-
 que doctiſſimi, legi, quas ille in Africa Feſæ conſcripſit, dum illic Arabicarū literarum pe-
 ritiam ad bellum Antimahometicum quod parabat, ſi longiorem lucis vſuram Dominus
 Deus concedere voluiſſet viro longiſſima vita digniſſimo, indefatigabili ſtudio conſecta-
 batur: legi, inquam, in ſchedis illis, totum Mahometiſmum decem Iudæorum commen-
 tum fuiſſe: hoc Iudæos excogitaſſe, vt Chriſtianis inſignem aliquem excitarent hoſtem,
 10 ac de ea re librum extare apud Iudæos. Idem mihi olim Hiſpali retulit Germanus qui-
 dam, vir probus & eruditus, qui multos annos in Africa ſuorum negocia geſſerat, & dum
 reditum pararet in Hiſpaniam, ſiniſtris auſpiciis captus, duram apud Mauros ſeruitutem
 ſeruiuerat. Is mihi affirmauit, audiſſe ſe à viris grauibus in Africa, Iudæum quēdam aſtu-
 tum, angelum ſe mentitum, Mahometi nocturnis illuſionibus perſuaſiſſe, vt ridicula
 multa & à natura rerum abhorrentia Alcorano ſuo infercitet, vti Iudæos tam ſtultæ legis
 ludibrio à ſecta Mahometica auerteret.

Siſebutus anno regni ſui octauo, menſe ſexto, rebus exceſſit humanis, quem alii pro- 621.
 prio morbo, alii immoderato medicamento hauſtu, alii veneno ſcribunt interfectum, vt
 autor eſt Sanctus Iſidorus. Siſebuti Regis duas leges reperi, alteram, qua omnes ſucceſſo-
 20 res ſuos ſub perpetua maledictionis cenſura obſtringit, quicumque Regum mancipium
 Chriſtianū Iudæo ſeruire vel famulari permiſerit: alteram, vt omnis aut in expeditionem
 exercitus non progrediens, aut de exercitu fugiēs, teſtimonio dignitatis ſuæ irreuocabi-
 liter careret. Quam poſteriore, vt duram & Reipublicæ damnosa, temperamēto ſuo
 mitigauit Flauius Eringius. Ex duodecimo concilio Toletano. Hic Aſtures rebelles, miſ-
 ſo in eos exercitu, imperata facere coegit, bis de Romanis triūphauit, in prælio ſcelix, poſt
 victoriam adeo clemēs, vt hoſteis captos perſoluto pro iis precio remitteret immunes, at-
 que omnem theſaurum in captiuorum redemptionem benigne profunderet. Idem To-
 leti eccleſiam Sanctæ Leocadiæ miro opere fundauit. Ex Sācto Iſidoro & Luca Tudenſi.
 Poſt mortem patris regnat filius eius Recaredus adhuc paruulus, ſed tum propter ætatem
 30 adhuc tenellam, tum propter regni breuitatem, nihil relatu dignum geſſit. ideo à Diuo I-
 ſidoro & Luca Tudenſi in catalogo Regum non ponitur. Hunc Iſidorus Pacenſis ait tres
 tantum menſeis regnaſſe: Rodericus Toletanus ſeptem, quem ſequitur Alſonſus epiſco-
 pus Burgenſis. Eodem anno, nēpe Heraclii Imperatoris decimo, creatus eſt Rex Gotho-
 rum Suinthilla, Recaredi primi filius, vt ait Michael Ritiſ, cui ſubſcribit Lucas Tuden-
 ſis, qui addit eum ſub Siſebuto Rege duxiſſe exercitum, & Theodoram dicti Regis filiam
 duxiſſe vxorem, ex qua Siſenandum & Cindaſiunthum filios ſuſtulſiſſe: quod tamen fal-
 ſum eſt, vt ex ſequentibus patebit. Hic primus omnium Gothici nominis Regum, expul-
 ſis proſtigatiſque Romanis, Hiſpaniæ monarchiam conſequutus eſt, vt ait Sanctus Iſido-
 40 rus. Ex hoc loco, ſicut ex aliis nōnullis, conſtare videtur, apud Gothos non fuiſſe morem,
 vt filii neceſſario patribus in regno ſuccederent, ſed eos regnaſſe qui à magnatibus & po-
 pulo digni regno iudicati eligerentur. Imo vero ſi quis alia ratione Regiæ maiestatis am-
 biret ſaltigium, Catholicorum conſortio priuandus, & diuino anathemate condemnan-
 dus cenſebatur, vt patet ex quinto concilio Toletano.

Vaſcones Tarraconenſem provinciam infeſtabant, quos Suinthilla Rex, ducto in eos 622.
 exereitu, in ordinem redegit, atq; ad expiandam rebellionis culpam, ciuitatem Oligitim
 propriis ipſorum ſtipendiis ædificare compulſit. Sanctus Iſidorus. Hanc ciuitatem alii in
 Nauarra dicūt eſſe eam quæ vulgo dicitur Olit, alii in Caſtella veteri, quæ vernaculo no-
 mine Valladoliit nuncupatur: ſed adhuc ſub iudice lis eſt.

Ioannes ex monacho epiſcopus Cæſarauguſtanus, Maximi, de quo iam diximus, ſuc- 623.
 50 ceſſor, vir ſcriptis & eruditione clarus, ſed clarior ſanctitate & exemplo vitæ, præfuit ec-
 cleſiæ ſuæ duodecim annis, & ſcripſit nonnulla de eccleſiaſticis officiis & inquirenda ſo-
 lennitate Paſchali, temporibus Siſebuti & Suinthillanis Regum. Ex Beato Alſonſo.

Vſque ad hunc annum, nempe quintum Suinthillanis (ſic enim declinat Sanctus Iſido- 626.
 rus & B. Alſonſus) Gothorum hiſtoriam proſequutus. S. Iſidorus, & numerat ab exordio
 Athanarici Regis vſque ad hunc annum, ducentos quinquaginta ſex annos. Poſuit vero
 principium Athanarici ſcæ quadringenteſima ſeptima, hoc eſt, anno Domini trecente-
 ſimo ſexageſimo nono, cui ſummæ ſi addas ducētos quinquaginta ſex, prope ad amuſſim
 reſpondet calculus. Fiunt enim anni ſexcenti viginti quinque. Porro vñius anni in tanto
 temporum interuallo modica eſt differentia. Hoc additum volui, ne quis arbitretur, me

An. dom. temere ac sine delectu potius sequutū Dium Isidorum in ratione temporis subducēda, quam alios. Equidem frequenter admiror, quo autore Rodericus Toletanus ab eodem constanter dissentiat, quum tamen Lucas Tudēsis cum illo per omnia conueniat, tametsi numero annorum ad prodigium vsque mendoso. Nam in Chronicis regis Alfonsi minus mirandum, si errores sequuta Toletani ad eundem impeerint lapidem.

628. Mortuus est anno Heraclyi decimo septimo Mahometes, & sepultus in inferno. Qui cum prædixisset se decimo regni sui anno moriturum, sed tertio post mortem die resuscitatum iri, discipulus quidam ipsius nomine Albimar, experiri volens, num vera prædicaret, venenum obtulit. quo ille hausto, vt sensit imminere mortem, dixit astantibus, quod per aquam essent accepturi remissionem peccatorum, & continuo expirauit. Discipuli vero custodiebant corpus expectantes rei euentum, sed tandem foetoris impatientes reliquerunt, quod vndecimo post die quū reuiserent, inuenerunt à canibus laceratum. Hæc fere Lucas Tudenfis. Eodem anno tremuit terra, & gladii figura per dies fere triginta in cœlo apparuit. Chronica Regis Alfonsi. Mortuo Mahometi successit in regno Arabum Abubacar, de genere Mahometis, & regnauit tribus annis. Lucas Tudenfis.

629. Suintilla Rex Rechimirum filium in regni societatem cooptrauit, simulque cum eo patribus auspiciis regnum administravit. Qui Rechimirus quia eodem fere cum patre mortuus est tempore, ideo in ordinem Regum non venit, sed cum patre confunditur, vt post Rodericum Toletanum annotauit Michael Ritiis.

631. Hoc anno Suinthillanem Regem fatali morbo peremptum & honorifice elatum scribunt Hispani scriptores, qui Regē istum variis laudibus optimo Rege dignis cumulant, pauperum patrem appellantes. Et fieri quidem potest, imò non dubito, quin principio regni talis fuerit, alioquin nunquam Sanctus Isidorus Regem illaudabilem falsis ornasset præconiis. Sed quod mutauit ingenium, neque regale diadema ad finem vsque vitæ tueri potuerit, ex Paulo Æmilio constat, qui scribit ad hunc modum: Mortuo Sisebuto Regi clarissimo, haudquaquam pari gloria successerat Sentilla (ita enim appellat) cuius cum Vesegothos ferocem gentem puderet pœniteretque, Sisenandus æmulus regni, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, auxilium impetrauit. Abundantius & Venerandus duces, nobilitatem Burgundionum Cæsaraugustam duxere: continuoque Vesegothi à Sentilla ad eum quem Dagobertus Regem dabat, defecere. Is decem pondo auri Francis appendit, quæ ædi Diui Dionysii absoluendæ attributa sunt. Hæc ille. Neque veto solum fascibus regni sui exutus, verum etiam comitum patrum decreto excommunicatus est, in quarto concilio Toletano, vt ex ipsius concilii actis constat libro vltimo vbi ad hunc legimus modum: De Suinthillane vero (Simithilanem codices impressi vocant, sed mendose) qui propria scelera metuens, seipsum regno priuauit, & potestatis fascibus exuit, id cum gentis consultu decernimus, vt neque eum, vel vxorem eius, propter mala quæ commiserunt, neque filios eius vnitati nostræ vnquam consociemus, nec eos ad honores à quibus ob iniquitatem deiecti sunt, aliquando promoueamus. Quique etiam, sicut in fastigio regni habentur extranei, ita à possessione rerum quas de miserorum sumptibus auxerunt, manēant alieni, præter id quod pietate piissimi Principis nostri fuerint consequuti. Non aliter & Geillanem memorati Suinthillanis & sanguine & scelere fratrem, qui nec in germanitatis fide stabilis extitit, nec fidem gloriofo domino nostro pollicitam conseruauit. Hunc ergo cum coniuge sua, sicut & ante factū est, à societate gentis atque cōsortio nostro placuit separari: nec in amissis facultatibus, in quibus per iniquitatem creuerant, reduces fieri, præter id quod consequuti fuerint pietate clementissimi Principis. Hæc ibi. vbi illud quoque obiter annorandum, quanta fuerit id temporis episcoporum autoritas tam apud Reges, quam in populo, vt etiam in ipsos Reges censuram suam exercerent. Suinthillane ad hunc modum regni fascibus deturbato, Sisenandus Rex creatus, quem Lucas Tudenfis ac Michael Ritiis Suinthillanis filium fuisse affirmāt, sed falso, vt ex actis quarti cōcilii Toletani modo relatis cōstat. Regnauit annos quinque, mensibus vndecim. Isidorus Pacensis ait, Sisenandum per tyrānidem regnum inuasisse. Eodem anno Abubacar defuncto, Emer Arabum succedit imperio, & regnat annis decem. Ex Isidoro Pacensi & Roderico Toletano. Alii Homer appellant, sed Isidorus Pacensis Emer constanter nūcupat.

633. Anno Sisenadi Regis 3. celebratū est 4. Concilium Toletanum, mēse Decēbri, in templo S. Leocadię. Interfuerūt huic concilio episcopi metropolitani, S. Isidorus Hispalensis, Iustus Toletanus, Iulianus Bracarēsis, Stephanus Emeritensis, Audax Tarraconēsis, Siluā Narbonēsis, cū aliis 60. episcopis, inter quos fuit Sifiscus Eborēsis episcopus. Præter hos fuerūt & octo aliorum episcoporum vicarii. Rodericus Archiepiscopus Toletanus dicit huic

huic interfuisse concilio sexaginta episcopos connumeratis eorum vicariis qui iustis de causis impediti venire non potuerunt, inter quos Mironem vicarium Emeritensis episcopi metropolitani. Isidorus Pacensis dicit 66. fuisse episcopos. Neque desunt qui septuaginta in hoc concilio episcopos fuisse dicant. In hac Synodo excussum est ac disputatum, an qui à Sisebuto Rege vi adacti fuissent ad accipiendum baptismum, obligarentur ad seruandam Christianæ fidei professionem: decretumq; à patribus, vt qui iam sacro lauacro tincti essent, cogerentur ad seruandam fidem quam acceperant: sed ne posterius Iudæi compellerentur ad baptismum. Ex ipsis Conciliis. In hoc concilio inter alia multa præclara duo præcipuè instituta sunt, alterum iussu Regis Sisenandi, vt omnes ingenui clerici pro officio religionis, ab omni publica indictione atque labore habeantur immunes, vt liberi Deo seruiant, nulla; præpediti necessitate, ab ecclesiasticis officiis retrahantur, idque capite 46. alterum, ne Iudæi, aut qui ex Iudæis sunt, officia publica appetant, quod sub hac occasione iniuriam Christianis facerent. Præter ea in eiusdem concilii capite octauo, causa benedictionis cerei in vigilia Dominicæ Resurrectionis exponitur, ideo scilicet benedici, vt sacre Resurrectionis Christi mysterium, quod tempore huius noctis votiuè aduenit, benedictione sanctificati luminis suscipiamus. In nono quoque capite salutari constitutione præcipitur, vt oratio Dominica quotidie dicatur. quotidiana enim orationem esse, & quotidiana ac minima peccata delere. Denique toto capite Dominicæ orationis virtus & efficacia docetur.

20 Nontinus siue Nonnicus, Ioannis in Gerundensi episcopatu successor, professione 643 monachus, simplicitate conspicuus, actibus sanctus, non hominum diutina deliberatione, vt inquit B. Alfonso, sed Dei per homines celeri definitione in pontificatum fuit adscitus. Assiduus hic fuit ad sepulchrum S. Felicis martyris, rexit ecclesiam magis meritum exemplis, quam verborum edictis. Hic & viuus & defunctus multis dicitur claruisse miraculis. Vixit temporibus Suinthilanis & Sisenandi Regum. Ex B. Alfonso.

Iustus præsul Toletanus, Helladii in disciplina monastica discipulus, & in episcopali 646 dignitate successor, sed præmatura morte sublatus, acri vir ingenio, quique ecclesiæ videbatur profuturus, si vita respondisset ingenio. Verum quia diaconus adhuc, Helladio præceptori & præfui suo fastu superbiæ insultauerat, ipse tertio pontificatus sui anno in reprobum versus sensum, ob intemperantiam morum, à ministris altaris sui, dormiens laqueo strangulatus expirauit. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterii patrem epistolam, in qua astruit susceptum gregem nullo modo relinquendū. Ex eodem. Huic Iusto cum Gerontius quidam presbyter, Principis sui gratia & fauore fretus, per contemptum aduersaretur, tam repentino motu vim perdidit intellectus, vt omnia medicorum experimenta non medelam conferrent, sed morbum grauarent. Eo deniq; creuit commotio mentis, vt ante mortem & colloquium ipsius & aspectus horrore esset omnibus. Ex eodem. Hoc anno, nempe sexto Sisenandi Regis, Iudæi Tolerani qui à Rege Sisebuto ad fidem compulsi fuerant, ultro cerimonias & ritus Iudaicos abiurauerunt, professi, si quem ad eos deficere deprehenderent, eum se lapidibus obruturos, aut si Rex vitam illi concedere vellet, bona eius cederent fisco, & perpetuam seruiret seruitutem. Ex Fortalitio fidei, vbi nomina Regum deprauata leguntur. Eodem anno, decimo nono die post Iustum episcopum, obiit Sisenandus Rex Gothorum. Ex B. Alfonso. Mortuus est autem Toleti, vt ait Tudenfis. Defuncto Sisenando successit Cinthilla, quem nonnulli, & inter eos Michael Ritus & Petrus Antonius Beuter, affirmant fuisse filium Suinthilanis Regis, sicut & Sisenandum: sed neutrum mihi fit verisimile ex iis quæ ex quarto Concilio Toletano annotaui. Regnavit annis sex.

Primo anno Cinthillæ Regis celebratum est Toleti quintum Concilium, in templo 647 S. Leocadiæ, à 24. episcopis, præfidente Eugenio præfule Toletano. In quo Concilio Braulii (quem Braulionem alii appellant) Cæsaraugustani episcopi magna laus extitit, qui Ioanni episcopo cuius superius mentionem fecimus, successit, ac præter alia opuscula scripsit vitam S. Æmiliani monachi. Præfuit ecclesiæ Cæsaraugustanæ ferme 20. annis, obiit tempore Cindasiunthi Regis. B. Alfonso. In hoc concilio dicitur S. Isidorus mortem suam prædixisse. Eugenius iste Toletanus episcopus qui huic concilio præfuit, vel saltem interfuit, Helladii in monastica disciplina discipulus extitit, cum Iusto præcessore suo lectoris functus officio, vir cum aliarum disciplinarum, tum vero Astronomiæ ad miraculum usque peritus. Hunc Helladius ad pontificatum tractus, è monasterio secum duxit, atque ad ecclesiasticos ordines promouit. Gubernauit Ecclesiam Toletanam vndecim annis, regnantibus Cinthilla, Tulgane, & Cindasiuntho. Ex B. Alfonso. Ab hoc Eugenio cum Lusidius diaconus amicitia seculari astrictus, violenter honorem presbyterii & prædia

An. Dom. quædam extorsisset, in reprobum versus sensum, tali vexatus est morbo, ut vitæ tædio mortem optaret, tanto miserior, quanto desiderata mors diutius differebatur. Ex eodem. Eodem anno S. Isidorus Hispalensis ecclesiæ metropolitanus episcopus & Hispaniæ primas, celebrato sacro, ouibus suis cælesti pabulo pastis, quum mortem suam prædixisset, & sublati in cælum manibus, data benedictione supremum vale populo dixisset, sanctissimam animam auctori suo reddidit pridie Nonas Aprilis. Hunc B. Alfonsus ait, quadraginta ferme annis Hispalensem rexisset ecclesiam, ac tanta in dicendo gratia polluisse, ut auditores sæpe in stuporem verteret. Aiunt examen apum ipsi infanti visum in os ingredi & egredi, & in cælum usque euolare: quod de B. Ambrosio legitur. Idem iam factus episcopus collegium construxit Hispali, ubi bona ingenia erudirentur, in quo multi florere, inter quos Beatus Alfonsus post Toletanus episcopus, & Braulio Cæsaraugustanus. Ex Breuiario Eborensi. Lucas Tudensis & alii mortem eius aliquot annis posteriorem faciunt, sed cum ex actis Conciliorum manifestum sit, ipsum inter quintum ac sextum Concilium Toletanum hanc vitam caducam & temporariam æterna beatitudine commutasse, veritatem ipsam quam aliorum iudicium sequi malui. Quam utilem sanctus iste nauauerit operam ecclesiæ catholicæ, cum ex aliis multis, tum vero ex decretis constat, quorum non minima pars ex huius Diuini lucubrationibus decerpta est. S. Isidorus inter polygraphos merito numeratur, atque hæc reliquit ingenii sui & omnimodæ eruditionis monumenta:

De ortu & obitu Sanctorum patrum.
De differentiis rerum libros duos ad Fulgen-
tium episcopum fratrem suum.
Librum proæmiorum Sacra scriptura.
Synonymorum, siue de consolatione anima-
rum, libros duos.
De natura rerum, ad Regem Sisebutum.
De genere officiorum, libros duos.
Sententiarum libros tres ex moralibus D.
Gregorii.
De Arithmetica.
De nominibus Legis & Euangeliorum, li-

brum unum.
De hæresibus, librum unum.
De perfectione virginittatis ad Florentiam
sororem, libros duos.
De viris illustribus.
De regula monastica, librum unum.
Historiam Regum Gothorum, Vandalorum
& Sueuorum.
Quæstionum in Pentateuchum, libros duos.
Etymologiarum libros viginti, ad Brauli-
um siue Braulionem Cæsaraugustanum episco-
pum.

- 638 Anno Cinthillæ secundo, sexto Idus Ianuarii, celebratum est Toleti sextum Concilium in Ecclesia S. Leocadiæ, sub episcopis metropolitanis Eugenio Toletano, Honorato Hispalensi, Iuliano Bracarenfi, Protasio Tarraconensi, Silua siue Selua Narbonensi, & quadraginta quatuor aliis episcopis, & sex eorum vicariis qui iustis de causis impediti non poterant interesse. Huic concilio quoque interfuit Sifiscus Eborensis episcopus. Ex conciliis. In huius concilii Canone tertio, a Patribus cum consensu Regis & optimatum atque illustrium virorum statutum & sanctum est, ut quisquis succedentium temporum regni fortiretur apicem, non ante conscenderet regiam sedem, quam inter reliqua conditionum sacramenta polliceretur, nullum se non catholicum permitturum in suo regno degere. Si vero, postquam ad regni gubernacula accessisset, huius ipse temerator existeret promissi, esset anathema maranatha in conspectu sempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. Similiter & omnes qui cum eo consentirent. Quam sanctorum Patrum sententiam pie sequutus Ferdinandus Rex cognomento Catholicus, dum regnorum suorum finibus expulit atque exterminauit Iudæos & Sarracenos, ut etiam annotauit R. pater F. Bartholomæus Carranza Mirandensis, vir pius & eruditus, qui Concilia omnia pio atque utili studio in epitomen redegit.
- 639 Hoc tempore celebris fuit Tonantius (Conantium in libris antiquis lego) post Maurilanem Palentinæ sedis episcopus, vir & animo & corpore reuerendus, & ordinandis ecclesiasticis officiis præcipue intentus. In cantu ecclesiastico multa edidit. Orationes etiam conscripsit de omnium proprietate psalmodum. Vixit in pontificatu plus triginta annis, nimirum ab ultimo tempore Vicerici Regis, usque ad tempora Cinthillæ. Ex B. Alfons.
- 641 Mortuo Cinthilla, regnat Tulcas annis duobus, iuuenis indole regia præditus, & omnibus virtutibus optimo Principe dignis ornatus, qui de regno Gothorum & Hispania tota bene meritus videbatur, si vita longior contigisset. Mortuus est Toleti, magno sui desiderio relicto: Tulganem alii appellant. Sigebertus Abbas ait, propter pueritiæ leuitatem regno priuatum, atque ad ecclesiasticos ordines relegatum. Cæterum nisi Sigebert-

bertus fidelior est in historia, quam supputatione temporum, de iis loquor quæ ad Reges Gothorum pertinent, non magnam illi fidem habeo. Mortuo Omar Rege Arabum, imperat Mauris Autumar, vel secundum alios Azamam, duodecim annis. quo regnante multum decreuit imperio Romanorum, magnaue regno Maurorum accessio facta est. Hic Attuman Isidoro Pacensi dicitur, & Attoman. *An. Dom.*

Mortuo Tulca anno regni sui secundo, Cindasiunthus vacuum Gothorum regiam 642 occupat, & regnat solus sex annos, & cum filio Flauio Reccesuntho quatuor, ac septem menses, vt ex Isidoro Pacensi, Luca Tudenfi, Chronicis Alfonsi decimi, & annotationibus Alcobacienfibus colligo, quanquam inter eos deprauatione librorum magna sit differentia. Hic à summo Pontifice priuilegium obtinuit, vt primatus Hispaniæ pro arbitrio episcoporum esset, vel Toleti, vel Hispali. Huius tempore tota Hispania summa tranquillitate conqueuit. Lucas Tudenfis.

Theodiscus Græcus Honorato in Hispalensi præfultu successerat, vir multarum linguarum peritus, qui quamuis esset speciosus pelle decora, introrsum tamen turpis, astutam vulpem, imo vero lupum rapacem sub specie ouis occultabat: quod re ipsa comprobauit. Siquidem D. Isidori libros de naturis rerum & medicina, atque arte notoria, nondum editos corripit, in odium fidei, & adulterauit, optima quæque refecans ac falsa supponens, atque ita in linguam Arabicam opera cuiusdam Arabis transtulit. Propter quod & alia multa quibus perfidia ipsius innotuit, synodali sententia ab Archiepiscopali dignitate depositus, ad Arabes se contulit, & sectæ Mahometicæ adhæsit, atque ob hanc causam primatus Hispaniæ ab Ecclesia Hispalensi in Toletanam translatus est. Ex Luca Tudenfi. 643

Anno Flauii Cindasiunthi quinto celebratum est Toleti septimum concilium, decimo quinto Calendas Nouembris, præfidente Orontio Emeritenfi metropolitano episcopo. Præter hunc interfuerunt alii tres metropolitani, Eugenius Toletanus, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & alii episcopi, numero omnes quadraginta, tametsi in Conciliis vulgo impressis tantum numerentur triginta octo. forte duo fuere aliorum episcoporum vicarii. Isidorus Pacensis & illum sequutus Rodericus Archiepiscopus Toletanus, dicunt in hoc concilio triginta tantum fuisse episcopos cum omni clero, & vicariis eorum qui vel morbo impediti, vel inopia, venire non poterant, & palatino collegio. Fuisse vero inter episcopos & vicarios eorum quadraginta. In hoc concilio Taio (Talonem alii appellant) Cæsaraugustanus episcopus, ab Rege & vniuerso concilio Romanam missus est ad quærenda moralia Beati Gregorii, quæ in Hispaniis quorundam negligentia perierant. Cumque à summo pontifice (opinor Theodoro, vel Martino primo) de die in diem reiiceretur, quasi in tam numerosa bibliotheca non possent reperiri: pius episcopus in basilica Apostolorum Petri & Pauli, noctem vnā in orationibus & lachrymis traduxit insomnem, ac circa medium noctis beatorum Apostolorum atque ipsius S. Gregorii ac S. Augustini monitis & indicio voti compos effectus, magna cum gloria reuertit ad suos. Ex iisdem autoribus. 645

Hoc anno, secundum Isidorum Pacensem, secundum Lucam Tudensem, sequenti, 647 Flauius Reccesunthus à patre Cindasiuntho cooptatus regnauit, vt diximus, cum patre annos quatuor, menses septem, solus vero octodecim annos, menses vndecim. Fuit hic deuotus Catholicæ fidei cultor, & sacrarum literarum perquam studiosus, templa & sacra altaria variis ornamentis exornauit. Partim ex Isidoro Pacensi & Luca Tudenfi, partim ex Archiepiscopo Toletano.

Eodem anno mortuo Eugenio Toletano præfule, subrogatus est alter Eugenius, qui 651 postea fuit in diuorum numerum relatus, is videlicet qui B. Alfonsum in illius ecclesiæ regimine præcessit. Hic cum esset Ecclesiæ Toletanæ clericus, vita delectatus monachorum, Cæsaraugustam profectus, monastico sese mancipauit instituto, & martyrum sepulchris assidue deuotus inhæsit. Vnde principis imperio reuocatus, & præter voluntatem suam ad episcopatum Toletanum promotus, eruditione, scriptis, & sanctitate vitæ nomē sibi fecit celeberrimum. Scripsit librum de S. Trinitate, atque alia nonnulla tam carmine quam prosa, & Dracontii Hexameron iam vetustate vitiatum, suo nitori restituit, & de septimo die, quæ in Dracontio desiderabantur, suppleuit. Tenuit episcopalem dignitatem duodecim ferme annis, temporibus Cindasiunthi & Reccesunthi Regum, sepultus tandem in basilica S. Leocadiæ. Ex B. Alfonso. Dracontius iste fuisse videtur Hispanus, quantum ex S. Isidoro colligi potest, floruit temporibus Iustiniani Imp. & Athanagildi Regis Gothorum, composuit Hexameron creationis mundi.

Mortuus est Toleti morte naturali Cindasiunthus Rex, quem tamen aliqui veneno 652

An. Dom.

produnt periisse. Ex Chronicis Alfonsi decimi. Hoc quoque anno, nempe quinto Recce-
 cesiunthi regis, celebratum est Toleti octauum concilium, in basilica pratorienſi Apo-
 ſtolorum Petri & Pauli, sexto Calendas Ianuarii, præſente rege. Cui concilio interfue-
 runt quatuor metropolitani epiſcopi, Orontius Emeritenſis, Eugenius Toletanus, Anto-
 nius Hiſpalenſis, Potamius Bracarenſis, & alii epiſcopi quadraginta octo, ac decem alio-
 rum epiſcoporum vicarii, abbates cum Archipreſbytero & primicerio Toletano duode-
 cim, Comites vero & viri illuſtres quindecim. Interfuit huic cōcilio Abientius epiſcopus
 Eborenſis. Videtur & B. Alſonſus huic interfuiſſe concilio. Nam inter abbates refertur
 Ildephonſus Abbas. Certum eſt enim S. Alſonſum qui & Hildephonſus dicitur, id tem-
 poris abbatem fuiſſe monaſterii Agalienſis, quæ nunc eſt eccleſia ſanctorum Coſmæ &
 Damiani in ſuburbio Toletano. Ex actis huius concilii colligi poſſe videtur, maioris ea
 tempeſtate dignitatis fuiſſe Comites quam Duces. Ita enim ſcribitur: Ella Comes &
 Dux. Fandila Comes & Dux. In hoc concilio inter alia multa ſingularem pietatem ſpi-
 rantia, hoc quoque memorabili exemplo ſtatutum eſt, vt ſolus ille accedat ad ſacra Dei
 myſteria tractanda, quem morum innocentia & literarum ſplendor reddunt illuſtrem.
 Illud præterea cautum eſt, quod hodie pro dolor nimis multi peſſimo exemplo negli-
 gunt, vt ſi quis ſine ineuitabili neceſſitate atque fragilitate, aut euidenti languore, ſeu et-
 iam impoſſibilitate ætatis, diebus quadrageſimæ carnibus veſci præſumeret, non ſolum
 reus eſſet reſurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab eiſdem diei ſancta com-
 munionem, præterea toto illo anno ab omni carniſu eſu abſtineret. Quos vero vel ætas, vel
 languor, vel neceſſitas excuſaret, non ante prohibita violare præſumerent, quam à ſacer-
 dote permiſſum accepiſſent. Hæc ibi canone 8. & 9. Ex poſteriori tomo Conciliorum.

653. S. Irene ad Nabanim Luſitaniæ fluuium, in oppido Thomar, pro pudicitia & amore
 Chriſti paſſa eſt ab iis quorum libidini caſtitem ſuam virgo Deo dicata prostituere no-
 luit, proiecta ab occiſoribus in Nabanim, per Tagum delata eſt Scalabim, vbi ſepulta no-
 men vrbi dedit. Huius glorioſæ virginis martyrium L. Andreas Reſendius latius explica-
 uit in Breuiario Eborenſi. Eodem anno Autumar ſiue Azaman Arabum rege à ſuis inter-
 fecto, Moabias regnauit annis viginti quinque. Rodericus Toletanus. Iſidorus Pacenſis
 ponit anno ſuperiore.

654. Anno ſeptimo Recceſiunthi regis, menſe Nouembri, celebratum eſt Toleti conci-
 lium nonum à ſedecim epiſcopis, in basilica beatæ Mariæ ſemper virginis, ſub Eugenio
 præſule Toletano. Ex Conciliis. In huius concilii decimo canone decretum fuit, vt filii
 clericorum cuiuſcunque ordinis, ab epiſcopo ad ſubdiaconum, non ſolum hæreditatem
 paternam nunquam acciperent, ſed etiam in ſeruitutem illius eccleſiæ, de cuius ſacerdo-
 tis vel miniſtri ignominia nati eſſent, iure perenni traderentur.

655. Anno octauo eiſdem regis celebratum eſt Toleti in eccleſia Apoſtolorum Petri &
 Pauli decimum concilium Toletanum, ſub beato Eugenio Archiepiſcopo Toletano, &
 Fugitiuo Hiſpalenſi, & Potamio Bracarenſi, & viginti duobus aliis epiſcopis, in quo in-
 ſtitutum eſt feſtum beatæ Mariæ ſemper virginis, quod etiam nunc tota Hiſpania cele-
 bratur, octauo die ante natiuitatem Chriſti ſeruatoris noſtri. Quo die celebratur idẽ of-
 ficium quod celebrari conſuevit in feſto Annunciationis eiſdem ſacraſſimæ virginis.
 Inſtitutum vero eſt hoc feſtum, quia dies ſolennis annunciationis, frequenter cadit in
 diem ita propinquum paſſioni aut reſurrectioni Dominicæ, vt ab eccleſia & populo Chri-
 ſtiano proprio die de more celebrari non poſſit. Ex Conciliis. In eodem cōcilio venerabi-
 lis Potamius Bracarenſis eccleſiæ metropolitanus epiſcopus, non ſine multis aliorū ſan-
 ctorum Patrum lachrymis ac ſuſpiriis, propria atq; vltronea confeſſione ſe adminiſtratio-
 ne epiſcopatus ſui abdicari poſtulauit, quod tactu ſcæmineo ſorduiſſet. Subrogatus eſt illi
 S. Fructuoſus eccleſiæ Dumienſis epiſcopus, ita tamen, vt Potamius nomen retineret e-
 piſcopi, quod ipſe ſibi propria ſui criminis confeſſione abſtulerat. Ex conciliis. Vtinam o-
 mnes hoc tempore vitam eccleſiaſticam profeſſi, hoc peccatum perinde exhorrent, ſc
 aut humana fragilitate commiſſum pari pœnitentia contendere expiare. Ioannes Trit-
 temius memorię prodiit, feſtum diuæ virginis, de quo diximus, à diuo Alſonſo inſtitu-
 tum, & eſſe illud quod nunc communi conſuetudine & conſenſu celebratur ſexto Idus
 Decembris. Sed errat tota via. Quanquam non negauerim feſtum hoc celebrius factum
 Hiſpanis, propterea quod beatiffima virgo Maria eo die S. Alſonſo apparuit, vt ſuo loco
 dicemus. Trittemii errorem ſequutus eſt Gregorius Gyraldus, dicens feſtum Conce-
 ptionis diuæ virginis à beato Alſonſo inſtitutum. S. vero Fructuoſus qui in hoc Toletano
 concilio electus eſt Archiepiſcopus, Bracarenſis, regio ſtemmate clarus, & Ducis exerci-
 tus Hiſpaniæ filius, Conantii epiſcopi cuius ſuperius meminimus, diſcipulus, multorum

mona-

monasteriorum in Hispania, atque inter ea Complutensis cœnobii (quod aiunt hodie appellari Sant Iusto daltar) in Gallecia conditor extitit, demum Bracarensis ecclesiæ præful, & viuis adhuc, & præfenti vita defunctus, multis effulsit miraculis. Huius opus est monasterium prope Bracaram, in modico colle situm, quod nunc quoque S. Fructuosi dicitur, atque a deuotis ac religiosis fratribus ordinis D. Francisci, sed rigidioris obseruantię habitatur. In quo facile antiquam structuram & in structuræ ratione venerandam conditoris sanctitatem agnoscas. Ibi adhuc sepulchrum sanctissimi viri visitur, sed corpore Compostellam translato vacuum, nisi quod fimbria vestis sacerdotalis cum qua de more sepultus fuit, & os vnum ex reliquiis ipsius, paucis ab hinc annis in eo fuit inuentum, dum in eo monasterio Guardianum, vt ipsorum more loquar, ageret vir probus ac pius F. Christophorus à Vimarais, qui mihi hæc retulit. Eodem anno Solis eclipsis, & stellæ in meridie visæ, Hispaniam omnem territauerunt. Isidorus Pacensis.

Mortuo Beato Eugenio Toletanæ sedis episcopo metropolitano subrogatur S. Alfonsus (quem alii Illefonsum, alii Ildefonsum, atque etiam Hildephonsum appellant) claro natus loco, & S. Isidori discipulus, cuius tempore duo hæretici ex Gallia Gothica in Hispaniam venerunt, & inuiolatam beatissimæ semper virginis Mariæ virginitatem sacrilego ore polluere conati sunt, insanum ac blasphemum Heluidii dogma restaurare volentes. Horum alteri Teudio nomen, alteri Pelagio fuit. Quos beatus Pontifex Alfonsus & facundiæ gratia & scripturarum testimoniis ita refutauit, vt confusionis & verecundiæ plenos Hispania cedere coegerit. Quod obsequium tam gratum sacratissimæ virgini matri extitit, vt sanctorum agminibus stipata ipsi apparuerit, cum B. Alphonsum ad matutinas horas de nocte se conferret clero comitatus & populo, librum quem de perpetua ipsius virginitate scripserat, manu gestans, idque 15. Calendas Ianuarias, quo die (vt diximus) ex decimi cœcilii Toletani decreto commemoratio Annunciationis gloriosissimæ virginis tota Hispania celebratur, neque solum apparuerit, sed vestem etiam sacram qua in faciendare diuina vteretur, dederit, tanquam diuinæ gratiæ & fauoris sui pignus & obsidem. Quæ vestis etiam hodie, summa cum religione, in adytis ecclesiæ Toletanæ seruatur, quanquam non desunt qui in Ouetensi ecclesia esse dicant. Neque post beatum Alphonsum quisquam præful Toleranus ausus est ea veste uti, præter Sisebertum Archiepiscopum, qui temeritate sua de dignitate & sede episcopali deturbatus, in exilio vitam miseram ac tristem exegit. Hæc fere ex Roderico Archiepiscopo Toletano, qui tamen in hoc lapsus est, quod alterum horum hæreticorum Heluidium appellauerit, quum impium Heluidii dogma multis ante annis à D. Hieronymo non minus erudite quam pie fuerit extinctum. Ex hoc tempore festum illud sacratissimæ virginis, quod festum Expectationis diuæ virginis hodie plerique appellant, crediderim celebrius factum Hispanis, quum tamen decem ante annis plus minus institutum sit, quamuis multi libri Hispano sermone conscripti contrarium dicant. Ordinatus est episcopus S. Alfonsus in ecclesia S. Leocadiæ, cuius sanctissimæ virginis corpus, postquam per multa secula latuerat ignotum, ipsa se illi reuelante, primus patefecit. Ex breuiario Eborensi. Liber vero ipsius quem de perpetua diuinæ matris virginitate scripsit, contra Iouiniani, Heluidii, & Pelagii hæresin, quemque sanctissima virgo Maria tanto munere & elogio commendauit, etiam hodie in plerisque Hispaniæ ecclesiis extat manu scriptus, præsertim in Eborensi. Ex eo sunt lectiones eius festi, de quo iam diximus. Equidem miror nondum typis excusum, præsertim quum stylo sit pro illo seculo satis eleganti, & pietatem spiret sanctissimo præfule dignam.

B. Alfonsus quum ecclesiam Toletanam rexisset annos nouem, menses duos, præfentis vitæ miserandos labores æterna gloria & perpetua quiete commutauit, sepultus in ecclesia sanctæ Leocadiæ, ad pedes B. Eugenio præcessoris & auunculi sui. Qui propter eloquentiæ suauitatem, os aureum, hoc est, Chrysostomus dictus est, & propter soliditatem doctrinæ, Ancora fidei. Res gestas Gothorum ab anno quinto Suintillæ regis, vbi finem scribendi fecit S. Isidorus, vsque ad hunc annum, nempe decimum octauum Flauii Reccesinthusi prosequutus est. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano. De vita S. Alfonsi vide Breuiarium Eborense, qui illic S. Ildephonsum dicitur.

Flauius Reccesinthus quum regnasset annos octodecim, menses vndecim, fatali morte decessit Toleti, Calendis Septembris, vt inquit Rodericus Toletanus, relicto filio Theodofredo patre Roderici vltimi Gothorum regis, vt autor est Lucas Tudensis: sepultus est in oppidulo quodam suo quod tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Palentino. Lucas Tudensis dicit obiisse Calendis Aprilis, sed arbitror librum mendosum. Eodem die quo Reccesinthus fato concessit, inter ipsos ploratus ac lamen-

An. Dom.

ta, regnum Bambæ (alii Wambanem appellant) ab omnibus delatū est, qui superstitē adhuc Reccesuintho, multorum tacitis præiudiciis rex Gothorum destinatus fuerat. Sed nullis precibus aut lachrymis adduci potuit, ut regnum susceperet, usque dum quidam ē ducibus ense stricto extrema illi minatus est, nisi in preces Gothorum concederet. Cessit tandem minis magis quam precibus, atque vnde vigesimo post die Toleti vnctus est in regem. Cæterum dum Toleti in primaria ecclesia beatæ Mariæ semper virginis vngere-
tur à Quirico primate, in omnium conspectu vapor quidam fumo similis ē capite illius visus est ascendisse, in modum columnæ, & apicē vertice in altum subuolare. Professus est de more fidem Catholicam cum sacramento iurandi, & leges priorum regū confirmavit, atque ita omnes in verba illius solenni carmine iurauerunt. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano, Luca Tudenſi, & Roderico Toletano. Petrus Antonius Beuter ait Bambam filium fuisse Reccesuinthi, sed nescio quo autore. Aliqui memoriæ proditum reliquerunt, Bambam agricolam fuisse, atque diuino indicio ab aratro ad regni sceptrā pertractum verius quam ductum. Sed ego fabulam speciose confictam arbitror, præsertim cum in veterum monumentis nulla huius rei mentio fiat.

673. Initia regni Bambæ nouarum rerum studio turbatiora fuere. siquidem Hildericus Nemaufensis vr̄bis Comes, auxilio Gumildi Magalonensis episcopi, & Ramiri Abbatis contra Gothorum statuta, Iudæos in patriam reuocauit, & totam Galliam Gothicā à fide regis perfida rebellione abduxit. Cuius impio conatui quia venerabilis Aregius Nemaufensis episcopus assentiri noluit, sanctum virum sede sua deturbauit, & tyrannica temeritate Ramirum Nemaufensem episcopum creatum, contra sacrorum Canonum statuta, à duobus episcopis coniurationis suæ sociis fecit consecrari. Huius rei Bamba certior factus, Paulum ducem cum iusto exercitu contra illos misit, hominem Græca origine & fide. qui fidei oblitus, ac suæ gentis ingenium referens, copiis regiis contra ipsum regem est abusus, & perfidia cum hostibus communicata, rex ab iis salutatus, omnia hostilia contra Bambam cui sacramenti religione fidem suam obstrinxerat, molitus est: & ut conatui vires suppetere, ecclesias omni auro atque argento dispoliauit, ac Francorum & Vasconum auxilia ingenti pecunia redemit. Sed ut nunquam bene succedunt facta improba, Bamba coniuratæ rebellionis conscius, præmissis copiis ac diuiso exercitu, ipse subsequutus, rebelles ciuitates & inter eas Gerundam ac Barcinonem partim deditione, partim vi, breui recepit, ac proditorum potitus est tam gloriosa victoria, ut angelorum dicitur præſidiis tam arduum bellum tam paruo tempore, nempe sex mensium spatio, tam feliciter confecisse, præsertim quum tam procul abesset. Consequutus vero est hanc victoriam, quo die primum regni sui annum compleuit, hoc est, Calendis Septembribus, ut iam diximus. Post victoriam & coniuratos in potestatem suam reductos, Bamba Nemaufi ruinas restituit, quæcunque Pauli avaritia sacris ædibus fuerant ablata, summa diligentia reddi iubet, Argebadi Narbonensis Archiepiscopi precibus qui ad hoc sacris indutus vestibibus venerat, proditoribus vitam condonat, supplicium sibi reſeruat. Lupum Francorum ducem qui dicebatur hostilia moliri in Biterrensi regione, sola aduentus sui fama in fugam conuertit. His ex animi sententia peractis, Toletum gloriæ plenus reuertitur, sexto post mense quam illinc decesserat, ubi solenni gratulatione, faustis acclamationibus & maximo omnium applausu receptus est. Hostes suos in triumpho duxit, raso capite & barba, nudis pedibus, faccis indutos & camelis impositos. Sed Paulus omnium coryphæus, qui regis titulum vsurpauerat, corona picea insignis, longa suorum comitante ceterua, ludibrium factus omnium, tandem cum suis omnibus perpetuo carceri mancipatur, scilicet, ut qui se supra meritum extulerant, pro merito viuerent ac morerentur in gloria. Hanc historiam copiosius explicarunt Hispanicarum rerum scriptores tam Latini quam Vernaculi, præcipue vero Iulianus Toletanus præsul, qui de hac cōiuratione commentarium conscripsit: nobis summam rei paucis perstrinxisse sufficiat. Bamba compositis rebus, Toletum muro, turribus, & ædificiis elegantibus exornauit, atque in turri quadam hos versus marmori inſculpendos curauit:

EREXIT FAVTORE DEO REX INCLYTVS VRBEM

BAMBA, SVÆ CELEBREM PROTENDENS GENTIS HONOREM.

Conſimiliter & hos versus in porta proxima ponti qui dicitur Dalcantara:

VOS DOMINI SANCTI, QVORVM HIC PRÆSENTIA FVLGET,

HANC VRBEM ET PLEBEM SOLITO SERVATE FAVORE.

675. Bamba anno regni sui quarto, pacato regno res quoque ecclesiasticas ut componeret, concilium Toleti indixit, & celebrari fecit à Quirico vr̄bis Regiæ primate, & sedecim episcopis, ac nonnullis aliorum episcoporum qui iustis de causis venire non poterant, vica-

vicariis. Quia Synodo vehemēter recreati sunt patres. nam decimus octauus annus erat, ex quo non fuerat facta copia concilii. Celebratum vero septimo Idus Nouembris. In hoc concilio Bamba suos cuique metropolitano suffraganeos episcopos assignauit, & episcopatus omneis Hispaniæ & Galliæ Gothicæ suis terminis de Patrum consensu distinxit, sequutus in ea re priorum Regum exempla, quorum ante se historias & res gestas hac de causa legi publice iussit. Lucensem ac Legionensem ciuitatem nulli metropolitano subiectam esse voluit, sed immunem vtramque manere, sicut ad ea vsq; tempora fuerant. Præterea statutum hac Synodo, vt clerici omnes seruarent regulam S. Isidori. Item si quis Regi aliquid daret pro beneficio ecclesiastico, anathemate perpetuo feriretur. Hæc omnia Lucas Tudensis. Quæ si vera sunt, mirum sane videri debet, tantum Carthaginensis prouinciæ conuocatos fuisse episcopos, quum omnium res ageretur. Illud vero de beneficiis vel ordinibus per munera consequendis, non in hoc, sed sexto & octauo concilio vetitum reperio. Quod vero concilium hoc non generale totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, sed prouinciale Carthaginensis prouinciæ fuerit, ex ipso concilii principio cōstat. Vbi sic legitur, In nomine sanctæ Trinitatis, collectis in vnum Carthaginensium prouinciæ Sacerdotibus, &c. Proinde suspicor, quæ de episcopatuum distinctis terminis referuntur, in alio concilio statuta esse, præsertim quum ex fine huius concilii constet, Wambanum (ita enim ibi appellatur) tunc instituisse, vt singulis annis concilium celebraretur. Eodem anno celebratum est Bracaræ tertium concilium nouem Episcoporum, præsidente Leodigio Archiepiscopo Bracarensi, cui concilio interfuit Iulianus Hispalensis episcopus metropolitani. In alio Conciliorum codice inuenio decem huic concilio interfuisse episcopos.

Ducentæ septuaginta naues Arabum quæ ad Hispaniæ litora appulerant, & maritima omnia cædibus ac rapinis fœde vastauerant, missò Bambæ exercitu igni conflagrarunt, & Arabes omnes partim gladio cæsi, partim in captiuitatem abducti. Lucas Tudensis & alii. 676.

Moabius Arabum Rex moritur, succedit Hizit filius, & regnat annos tres. Toletanus. 678. Isidorus Pacensis dicit fuisse Maulæ filium.

Bamba vitam monasticam professio succedit Eringius (quem alii Eruigium appellat) 681. per tyrannidem ad hunc modum. Regnante Cindasiuntho, vir quidam nobilis nomine Ardaustus ab Imperatore suo pulsus, è Græcia venit in Hispaniam, atque in fidem Regis se commisit, quem Cindasiunthus non solum benigne accepit, sed etiam consobrina sua nuptum illi data, affinem sibi fecit. Ex eo coniugio Eringius natus, qui nutritus & educatus in domo regia, non contentus inter Comites referri, ad regnum etiam aspirauit, ad quod viam quacunque ratione affectans, tandem Bambæ Regi letiferam miscuisse potionem dicitur, cuius haustu mox Regis memoria turbata est, ac mox ipse Rex paulatim alienari mente cœpit. Quod cum animaduertisset Quiricus, vrbis Regiæ metropolitani episcopus, & proceres peiora veriti, Sacramentis ecclesiæ communiendum Regem in omnem euentum decreuerunt, quæ Sacramenta religiosus ac pius Rex deuote suscepit, ac demum sibi redditus, regno nuncium remisit, vitam monasticam professus in oppidulo quodam quod vulgari sermone Pampliga dicitur, prope Burgensem ciuitatem. Regnum Eringius inualit, excluso Theodofredo Reccesunthi Regis filio, iusto ac legitimo regni hærede. Ita vno ore produnt omnes Hispanicarum rerum scriptores, quos ego quidem videre potui, à quibus tamen multum discrepant acta concilii Toletani duodecimi, in cuius concilii capite primo confirmatur electio Eringii Regis, & vniuersa Synodus testatur sibi & scriptis & testimoniis constare, Eringium à Wambane (ita enim appellat) electum Regem, antequam se monasticæ vitæ consecraret, & consecrationem ipsius ab eodem Rege Iuliano præfuli studiose commendatam. Regnauit Bamba annos nouem, mensem vnum, vixit in monasterio septem annos. Archiepiscopus Toletanus. Eringius initio regni leges Gothicas recognouit, & à S. Isidoro institutas nomine suo fecit euulgari. ne ecclesiæ nomine forum iudiciale agi videretur, Romanæ sedis assensu cauit, vt nullus Archiepiscopus subditus esset primati. Præterea Cixilonem filiam suam Egicæ, primario inter Gothos viro, Bambæ Regis consobriino vxorem dedit, metu (vt aiunt) Theofredi, ne principia regni eius turbaret. Lucas Tudensis & alii. Vxor huius in concilio decimo tertio Liubigotto appellatur. Eodem anno, hoc est, Flauii Eringii primo, celebratum est Toleti duodecimum concilium mense Ianuario, cuius modo mentionem feci, in basilica Apostolorum Petri & Pauli. Cui concilio Isidorus Pacensis dicit triginta quinque episcopos interfuisse, sed ego vnum & quadraginta reperio, præter Annibodium Subdmeri Complutensis episcopi vicarium. interfuerunt præterea

An. Dom.

quinque abbates, & tredecim viri illustres. Præsedit Iulianus Hispalensis Archiepiscopus, cui adfuerunt Iulianus Toletanus, pro quo in Conciliis mendose legitur Iulius, Luiba Bracarenfis, Stephanus Emeritenfis, Cyprianus Tarraconenfis. Interfuit huic concilio Tructimundus Eborenfis episcopus. Ex huius concilii capite sexto constat iam tum electionem episcoporum fuisse Regum Hispaniæ, sed quæ electio debebat ab episcopis, & præcipue Toletano, cui erat à summo Pontifice generalis faciendi concilii potestas, probari. Idem etiam constat ex epistola Braulionis Cæsaraugustani episcopi ad S. Isidorum, quæ præfixa est operi etymologiarum S. Isidori, in qua scribit ad hunc modum: Speciali quoque gratia fretus, speciali Domino, in quo vires sanctæ ecclesiæ consistunt, suggero: vt quia Eusebius noster metropolitanus discessit, habeas misericordiæ curâ, & hoc filiolo tuo nostro Domino suggeras, vt illum illi loco præficiat, cuius doctrinæ sanctitas cæteris sit vitæ forma. Atq; sic respondet S. Isidorus: De constituendo episcopo Tarraconensi, non eam quam petisti, sensi sententiam Regis, licet tamen & ipse adhuc vbi certius conuertat animum, illi manet incertum. Hæc ibi. In eodem concilio fit mentio S. Pinenii confessoris, cuius corpus in monasterio quodam oppiduli cuiusdam Emeritenfis diocesis debito quiescebat honore. In hoc concilio abrogati sunt episcopatus quidam, à Wambane Rege in oppidulis quibusdam obscuris non satis consulto instituti. Hæc omnia ex actis ipsius concilii, tomo posteriore. Hic Arabum Rege mortuo, successit Mauia filius, qui tertiam partem tributum omnibus condonauit, hac liberalitate gratus omnibus, sed sexto regni sui mense rebus humanis sublatus est. Inde regnum Arabum in Maroan & Abdaliam diuisum, & incertum etiam vulgus studia in contraria scissum est, atque ex hac dissensione regnum per quatuor fere annos infinitis cædibus & bellis intestinis male affectum est. Maroan vt vires sibi contrariualem compararet, pollicitus est Constantino Pogonato Imperatori tributum annuum auri pondo tria millia, seruorum honestorum & equorum totidem, ea lege vt ipsi contra æmulum faueret. quod tributum per nouem annos solum ait Isidorus Pacensis. Quare offensi Arabes, repudiato Maroan, omnes ad Abdaliam descuerunt. Ex Archiepiscopo Toletano & Baptista Egnatio, qui ait hoc tributum à Mauia Sarracenorum duce promissum. Annotauit hoc etiam Petrus Antonius Beuter.

684. Anno Eringii Regis quarto celebratum est Toleti decimum tertium concilium Toletanum, pridie nonas Nouembris, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, à quadraginta octo episcopis, Archiepiscopis tribus, Toletano, Bracarenfi, Emeritenfi, iisdem qui duodecimo interfuerant, sed Tarraconenfis & Narbonenfis miserunt suos vicarios. Ex Archiepiscopo Toletano. Hoc concilium aliqui anno 683. celebratum aiunt, nempe Æra septingentesima vigesima prima, & à quinquaginta octo episcopis. In cuius quinto capite graui comminatione prohibetur, ne quis vel Rex, vel cuiuscunque conditionis alius, defuncti Regis vxorem superstitem connubio sibi copulare, aut adulterina pollutione contaminare audeat. Qui contra fecerit, ab omni Christianorum communione secludatur, & sulphureis cum diabolo contradatur ignibus exurendus.

685. Celebratum est Toleti decimum quartum concilium Toletanum, quod inter concilia vulgo impressa non extabat, donec Reuerendus Pater F. Bartholomæus Carranza, instituti D. Dominici, hæc quoque quatuor concilia quæ ignorabantur, ex antiquis bibliothecis, & præcipue monasterii S. Facundi in lucem eruit. Interfuere sedecim episcopi & vicarii absentium, metropolitani suos misere vicarios: Luiba Bracarenfis Resesundum, Florisindus Hispalensis Gaudentium, Stephanus Emeritenfis Maximum abbatem, Sumifredus Narbonenfis Pacarum abbatem, vel (vt ait Toletanus) Ioannem, Cyprianus Tarraconenfis Vitellianum: celebratum vero 12. Calendas Decembris, die Dominico. Hoc concilium non fuit generale totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, sed prouinciale tantum, à septemdecim episcopis Carthaginenfis prouinciæ celebratum, 18. Calendas Decembr. assistentibus tamen vicariis primarum sedium iam nominatis, vt eadem in aliis quoque Hispaniæ prouinciis conuocato in omnibus concilio, tractata & confirmata instar essent generalis concilii. Quod eo tempore fieri non potuit, tum propter hyberni temporis iniurias, tum quod pontifices non ita pridem à generali concilio domum reuersi, cōmode cōgregari tam cito non poterant. Causa vero huius cōcilii hæc fuit, quod Romanus Pontifex ad Flauium Eringium Regem & episcopos Hispaniæ miserat acta Concilii sexti Constantinopolitani, quod aliquot ante annis sub Cōstantino quarto cōuocatum à Dono Rom. Pont. sub Agathone cœptum, sub Leone II. absolutum fuerat, ad cōdemnandum errorem illorum qui Apollinaris errorem atq; hæresin renouantes, duas in Christo naturas negabant. Ea voluit Romanus Pontifex Leo ab omnibus Hispaniæ episco-

episcopis Synodali auctoritate confirmata, per totam Hispaniam & Galliam Gothicam diuulgari, quemadmodum factum est. Fuit id temporis Archiepiscopus Toletanus Iulianus Pomerius, stirpe quidem Iudaica, sed parentibus Christianis natus, & Toleti cuius urbis ciuis erat, sacro baptismatis lauacro lotus, Catholicę fidei cultor acerrimus, vir eruditus, & multis ingenii sui monumentis clarus, quibus Hispaniam omnem illustrauit, tanta vitę sanctitate, vt Toletanę ecclesię inter diuos referatur, S. Eugenii discipulus. Hęc fere ex Archiepiscopo Toletano & Hagiographis Hispanię. Archiepiscopus Toletanus hoc loco significare videtur, hunc Iulianum Pomerium alium esse ab eo qui interfuit duodecimo concilio Toletano. In quo vehementer hallucinatur. siquidē Iulianus iste Quirico successit, vt ipsemet alio in loco affirmat, & rexit ecclesiā Toletanam annis decem, mense vno, & septem diebus, nempe vsq; ad tertium annum Egicę siue Egicanis Regis, quo anno ex hoc sæculo migravit ad Dominum, pridie nonas Martias, vt ait is qui vitam illius beato Alfonso subiunxit, qui neq; Pomerii cognomentum illi tribuit, neq; Iudaicę originis mentionē vllam facit. Vnde suspicor eos qui hęc de illo prodiderūt, eo fuisse deceptos, quod alius fuit Iulianus Pomerius, de quo scribit S. Isidorus, de quo & nos superius suo loco scripsimus. Fuit vero huic sancto viro Iuliano indiuidua societas, & plusquā fraterna amicitia cum Guidila Leuita viro sancto, cū quo pietatis studiis innutritus, vitę se monasticę mancipare decreuerat: sed Deo aliud disponente, Guidila diem suum obiit anno Bambę Principis octauo, sexto Idus Septembris, sepultus in monasterio S. Felicis, in Canensi oppido: Iulianus vero post mortem Quirici ad ecclesię Toletanę promotus est primatum. Ex eodem vitę eius scriptore. Eodem anno Abdalia Sarracenorum Rex moritur, aut saltem regno expellitur, regnat Abdemelic annis 21. vt ait Archiepiscopus Toletanus, tamen si Chronica Regis Alfonsi tantum dicant regnasse octodecim annos. Isidorus Pacensis dat illi annos 20. & dicit regnare cępisse Æra septingentesima vigesima prima, hoc est, anno Domini sexcentesimo octogesimo tertio. Isidorus Pacensis memorię tradidit, tempore Eringii maximam fuisse famem tota Hispania.

Eringius Toleti propria morte defunctus, postquam septem regnasset annos, regnum Egicę siue Egicani genero suo reliquit. Qui vt primum fuit inauguratus regno, vxorem suam Eringii filiam repudiavit, propter nefarium scelus quod Eringius in Bambā Regem auunculum ipsius Egicę commiserat, filium tamen Vitizam ex ea susceptum regni heredem destinavit, quem voluit in Tudensi Gallecię oppido residere, proinde quasi filius Rex esset Sueuorum, pater Gothorum. Lucas Tudensis.

Egica primo anno regni sui cōcilium decimum quintum indixit Toleti, in quo absolui postulauit quum ab aliis rebus, tum vero à iureiurando quod Eringio contra ius & æquum præstiterat. Celebratum vero concilium hoc quinto Idus Maii, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, sub Iuliano Primatę presule Toletano, Maximo Emeritenfi, Faustino Bracarenfi, Floresindo Hispalensi, Sunfredo siue Sunifredo Narbonēsi, Sisuldo vicario Cypriani Tarraconensis. Fuerunt in hoc concilio præter quinque vicarios absentium, vnus & sexaginta episcopi. Quo tempore quia in Narbonensi prouincia inguinali peste laboratum est, episcopi qui ad eam prouinciam pertinebant, ab hoc concilio excusati sunt, sed ea lege, vt acta huius Concilii in singulis ecclesiis Cathedralibus publice recitarentur atque admitterentur, cōtrarium facienti anathema & quintę facultatum portionis mulcta, pœna esset. Ex Archiepiscopo Toletano & aliis. Biennio ante Iulianus Toletanus Præsul librum respōsionis fidei suę, vel suo, vel omnium Hispanię Præsulum nomine, ad Benedictum secundum tunc Romanum Pontificem miserat, in quo affirmabat tres in Christo substantias, verbum, corpus, & animam, præterea alia quædam axiomata Theologica. Quę omnia Benedictus incautius, vt est in ipso concilio, lecta improbavit, & Iulianum ad retractanda quę dixerat, aut saltem testimoniis atq; scripturarum & doctorum auctoritate munienda, non scripto, sed nuncio adhortatus est. In hoc igitur Concilio Iulianus omnia illa cum sexaginta episcopis diligēter excussa, rationibus, sacre scripturę testimoniis, & ecclesiasticorum scriptorum autoribus, pie ac catholice dicta confirmat, atq; assertionem tot episcoporum subscriptionibus munitam, Romam ad sedem Apostolicam misit, cum versibus aliquot in laudem Imperatoris (opinor Iustiniani 11.) Quę Romę benigne accepta, & ab omnibus recepta atque approbata sunt, ipso etiā Imperatore subscribente, atq; *Laus tua Deus in fines terra*, sæpius acclamante. Legati ad eam rem missi, cum honore & gratiarum actionibus reuersi sunt. Partim ex actis ipsius Concilii, partim ex Roderico Toletano libri 3. capite decimotertio. In summa conciliorum dicitur Idibus Maii celebratum, & interfuisse etiam Gallię pontifices, & decima facultatum pars statuta huius Concilii violanti mulcta constituitur.

An. Dom.

Mortuo Iuliano Archiepiscopo Toletano pridie Nonas Martias, vt diximus, successit illi Sisibertus, is cuius mentionem superius anno 662. fecimus.

693 Anno sexto Egicæ siue Egicanis Regis, nonis Maii celebratum est Toleti decimum sextum Concilium, in quo Sisibertus Toletanus Archiepiscopus merito culpæ suæ de sede ac dignitate sua depositus est ab vniuersa Synodo. Decreuerunt vero Patres de nulla re agendum in Concilio, priusquam pastor ac præsul daretur ecclesiæ Toletanæ. Igitur Felix Hispalensis Archiepiscopus translatus est ad ecclesiam Toletanam, Faustinus Bracarenensis ad Hispalensem, Felix Portugalensis episcopus ad Bracarensem. Emeritenensis, ac Narbonensis, iidem quos superiore Concilio posuimus, Vera Tarraconensis. Ex Archiepiscopo Toletano. Causa depositionis Sisiberti siue Sisberti in ipsius Concilii nono capite declaratur, qui scilicet ad depositionem Regis Egicæ attentauit, in cuius facinoris pœnam, loco & honore, in exilium perpetuum relegatus, priuatus est, bonis omnibus confiscatis, & à Concilio excommunicatus, ita vt nisi in mortis articulo, ad communionem non posset admitti, secundum antiquorum Canonum sanctionem. Statutum quoque, vt quicumque religiosi, cuiuscunque religionis, aut ordinis, aut honoris, talia in Principem suum attentarent, simili pœna multarentur.

694 Quinto Idus Nouembris celebrata est Toleti decima septima Synodus, in ecclesia S. Leocadiæ, in qua corpus eius tum quiescebat, ab iisdem episcopis qui Concilio superiori interfuerunt. In qua Synodo Egica Rex humi prostratus, Patrum orationibus deuote se commendauit, & ad multa, de quibus ad ipsos referebat, responderi sibi postulauit. Ex Toletano & aliis. Hic obiter annotandum quod in margine Roderici Toletani manuscripti, cuius mihi copiam fecit Serenissimus ac Reuerendissimus Dominus meus D. Henricus Cardinalis & Infans Portugalliæ, adscriptum reperi, Felicem istum Bracarensem Archiepiscopum in hoc Concilio, se Bracarensem ac Dumiensem episcopum scribere in libro Canonum. Quæ res eorum opinionem adiuuat, qui Dumiensem ecclesiam arbitrantur, non Mindoniensem, vt quidam volunt, sed eam quæ prope Bracaram etiam hodie S. Martini Dumienensis dicitur. Hoc tempore Iudæi perfidi non solum tunicam sacri baptismatis Christiani quam susceperant, macularunt, sed etiam contra regem regnumque conspirare ausi sunt, in quos hæc pœna statuta, vt omnibus suis rebus nudati, tam ipsi perfidi, quam vxores eorum & filii, ac reliqua posteritas per cunctas Hispaniarum prouincias, seruituti subiacerent perpetuæ, manerentq; vsquequaq; dispersæ. Præterea quicumque eosdem Iudæos in seruitutem reciperent, in nullo eos permetterent rituum suorum cerimonias celebrare aut colere. Filii vero eorum à septimo ætatis anno nullam cum parentibus suis habitationem aut societatem habere permetterentur, sed fidelissimis Christianis nutriendi traderentur, & filiæ eorum ac filii Christianis in matrimonium darentur, ne infidelium patrum suorum semitas quibuslibet occasionibus iterare possent. Ex eiusdem Concilii cap. octauo.

698 Egica tribus annis ante mortem iam senio grauis, filium suum ex Cixilone vxore Vitizam regni hæredem fecit & consortem, ac Tudæ in Gallecia, cui regno ipsum peculiariter præfecit, sedem habere voluit. Vbi etiam Fasila dux Cantabriæ, filius Cindasiunthi Regis agebat, in exilium ab Egica nouarum rerum metu relegatus. Eum Vitiza instigante vxore Fasilæ, cum qua Vitiza clam consueuerat, claua in capite ita percussit, vt ex eo vulnere paucis post diebus obierit prope Vrbicum fluuium, in oppido quod tunc Duodecim manus, nunc Palatium dicitur. Fuit hic Fasila, pater Regis Pelagii, instauratoris Hispaniæ. Ex Luca Tuden. & Archiep. Toletano.

701 Egica Toleti propria morte decessit, & honorifice sepultus est: quem Lucas Tudenensis sapientis ac patientis elogio decorat, ac ter cum Francis dubia victoria pugnasse scribit, quod tamen apud alios non inueni. Mortuo patri successit Vitiza, Rex flagitiosus, & omni scelerum ac libidinum genere inquinatissimus. qui quanquam principio regni clementiam ac liberalitatem simulata pietate mentiretur, tamen mox ad proprium ingenium rediit. Primo anno regni concilium in Ecclesia S. Petri, in suburbio Toletano, super administratione regni cum episcopis & primatibus celebrauit. Theodofredum Cordubæ exulantem erutis oculis excæcauit, ne, quia graciosus erat populo & Rege Reccesuntho natus, aliquando ad regnum aspiraret. Idem moliebatur & Pelagio, Fasilæ ducis filio, sed ille in Cantabriam profectus, fuga sibi salutem quæsiuit. Ex Luca Tudenfi & Roderico Toletano.

702 Mortuo Felice præfule Toletano, successit Gundericus, vir eruditione, sanctitate & miraculis clarus. Ex iisdem & Isidoro Pacensi. Vitiza hætenus occulte malus & impudicus, deposito omni pudore, publice coepit habenas laxare libidini, & vxores mul-

tas, plures concubinas domi habuit, ac proceres regni, exemplum suum ut sequerentur, *An. Dom.* hortatus est, nec non & plebi idem impune licere voluit. Verum pontifices ac sacerdotes veritus, ne tam effreni proteruitati obuiam irent, & populum ab obsequio tam perdit Regis censuris ecclesiasticis deterrerent, eos quoque eadem voluptatis illecebra sibi deuinciendos duxit. Edixit igitur sacerdotibus, ut quot quisque vellet aut posset, uxores vel concubinas domi alerent, neue constitutionibus Pontificiis contrarium iubentibus obtemperarent. Ex iisdem autoribus.

Defuncto Gunderico Archiepiscopo Toletano successus est Sinderedus, quo præfule 704 Toletum venit in potestatem Maurorum. Archiep. Toletan.

10 Vitiza per speciem pacis ciuitates omnes Hispaniæ, præter Toletum, Legionem, & A- 707 sturicam, muris nudauit, videlicet metum alicuius rebellionis conscientia sibi suggerente. Ex Luca Tudensi. Archiepiscopus Toletanus addit, eum omnem armorum usum sustulisse, ne haberent quo ipsi resisterent. sed hoc Lucas Tudensis à Roderico Rege factum scribit, idque subdolo consilio Iuliani Comit. quippe qui mentitus amicum, autor illi fuerit, ut quoniam tranquilla pace frueretur, neque ullus esset alicunde belli metus, iuberet arma omnia in Galliam Gothicam asportari & Africam, aduersus nec opinatos Francorum & Maurorum insultus. Eodem anno mortuo Abdemelic, imperat Mauris Vlit annis vndecim. Hic Hispaniam Gothis ademptam imperio suo adiecit. Archiepiscopus Toletanus.

20 Vitiza ne pensi aliquid habere videretur, Sinderedum Archiepiscopum sede Toleta- 709 na quo iure quaque iniuria deturbat, & Oppam fratrem suum (aliqui filium arbitrantur) ingerit, & ne quicquam sibi ad extremam impietatem reliqui faceret, ecclesiarum priuilegia & prærogatiuas violat, Iudæos velut postliminio in Hispaniam reuocat, & eos maioribus immunitatibus, quam quibus ecclesia gaudere solet, donat. Ex eodem.

Theodofredus dux, quem diximus à Vitiza oculis captum, Cordubæ, ubi tanquam in 710 exilio procul aula regia vivebat, uxorem duxit Recilonem, regio Gothorum sanguine natam. Ex ea filium sustulit Rodericum, cui Roderico nonnulli scriptores Costam fratrem addunt. Huic Roderico Vitiza eandem irrogare cæcitatem, quam patri suo, meditabatur. Sed cautus ille ac prudens ad Romanos, opem contra tam crudelem tyrannum 30 imploraturus, confugit. Quorum auxilio propter Reccesiuinthi aui gratiam benigne adiutus, prospere contra Vitizam pugnavit, & prælio captum ac regno deturbatum eodem supplicio merito affecit. quo ille Theodofredum præter omne ius & fas multauerat, sibi-que regnum Gothorum suffragiis & Senatus Romani fauore vendicauit. Vitiza suo præfuso exemplo, regno & oculis orbatus, Cordubæ vitam miseram & ingloriam in exilio traxit. Ex eodem & aliis. Hanc de Vitiza vindictam nonnulli rerum Hispanicarum scriptores Costæ Roderici fratri adscribunt, quem annos quinque regnasse affirmant: sed neque hoc temporum ratio patitur, neque Isidorus Pacensis, Lucas Tudensis, Rodericus Toletanus, Rex Alfonsus decimus, præcipui Hispaniæ historiæ scriptores, Costam in catalogo Regum Gothorum ponunt, imo ne nomen quidem Costæ monumētis suis proditum 40 reliquerunt. Quos ego autores sequutus, illum quoque missum feci.

Rodericus inauspicato sortitus Gothorum imperium, non dissimilis fuit Vitizæ, siue 711 morum crudelitatem spectes, siue libidinis intemperantiam. nam & filios Vitizæ Sisibertum & Ebam, non contentus regno spoliasse paterno, multis probris atque iniuriis affectos exules fecit, & Iuliani Comit. filia Cabæ, quæ in domo regia inter alias illustrium matronarum filias de more educabatur, dum pater regio nomine legationem in Africa obibat, vitium obtulit, in municipio quod vulgo dicitur Pancoruo. Quæ fuit prima mali labes Hispaniæ, & sequentium calamitatum seminarium.

50 Iulianus Comes ira stuprata ab Rege filia siue (ut quidam volunt) vxoris percitus, 712 priuatam iniuriam publico malo vlcisci desiderans, in Africam ad Muzam illius prouinciæ præfectum se contulit, atque ei se totius Hispaniæ imperium traditurum promittit, si iustum exercitum & auxilia necessaria dare non recuset. Muza rem omnem ad Vlit Arabum Imperatorem (Miramolinum ipsi vocant) desert. Qui fraudem veritus, non fidentum Iuliani pollicitis censet, fidem illius in paucis militibus explorandam, si promissis respondeat, tum demum ampliores illi copias credi posse. Igitur ex præcepto Vlit dantur Iuliano centum equites, quadringenti pedites. Quos ille per angustias freti Herculei traductos, gentilitio suo exercitui iunxit. Quibus copiis Bæticæ ac Lusitaniæ oram fœde depopulatus, milites Africanos, præda & bellicis spoliis onustos, ad Muzam reduxit. Ex Roderico Toletano & aliis. Sindericus Toletanus præsul tam periculoso Reip. statu conterritus, relictis ouibus in Italiam decessit, tanquam mercenarius,

An. Dom. non pastor. Qui ætate atq; auctoritate præstabant, Vrbanum, virum sanctitate insignem, episcopum elegerunt. Nam Olpas quem Vitiza fratrem suum, expulso Sinderedo, per vim ac nefas in Toletanam sedem intruserat, iam regnante Roderico, nullo numero apud Toletanos erat. Ex eodem & Isidoro Pacensi. Hic Sinderedus Romæ interfuit & subscripsit concilio quod Gregorius tertius celebrauit, anno Leonis Augusti sexto. Ex posteriore Conciliorum tomo.

713 Muza iam expertus fidem Iuliani, duodecim millia militum illi dat duce Tarif Strabo, quos Iulianus clam mercatorum nauibus impositos, in montem Calpen traducit, qui mons & locus à Duce Sarracenorum nomen mutuatus ac dictus Gebel Tarif, hoc est mons Tarif, hodie corrupto vocabulo Gibraltar dicitur. Idem & Tarifæ vrbi à se captæ 10 nomen dedit, quam alii Carteiam, alii Mellariam prius dictam contendunt. Hic exercitus Hispalim muris nudatam & alias vrbes diripit, totam Bæticam & bonam Lusitaniæ partem prædis ac rapinis infestam reddit. Quæ res vbi ad aures Roderici Regis peruenisset, Eneconem siue Inachum (quem alii Sanctium appellant) consobrinum suum cum exercitu per tumultum collecto Mauris obuiam misit. Sed Gothi armorum longa pace insolentes, facile ab hostibus bello exercitatissimis victi sunt. Ea victoria maiores Iuliano & Africanis spiritus subdidit. Ex Luca Tudenfi & Roderico Toletano.

714 Rodericus vbi animaduertit hostium audaciam & numerum crescere (infinita enim Barbarorum multitudo, Hispanicarum opum cupiditate ac spe illecta, sese ex Africa in Hispaniam effuderat) & rem ad exitium regni vergere: conscripto exercitu & conuocata 20 omni nobilitate regni, sed nondum congregatis omnibus, contra hosteis mouit, reperiensq; hostibus ad amnem qui Guadalete vulgo dicitur, rebusque omnibus ad conflictum comparatis, prope Assidonam vrbem quam Xeritium appellari dicunt, die Dominico, pridie nonas Septembr. classicum cani iussit. Pugnatum est vtrinq; per octo dies dubio fere Marte, quamuis Gothi & longa pace & duorum annorum fame fracti, multum de pristino robore amiserant. Aduit iis præliis spectator, & suæ cuiusque virtutis testis Rex Rodericus, corona aurea, regali trabea, calceis gemmis auroque distinctis, curru eburneo insignis. Ita enim solenne erat Gothis, Reges adesse conflictibus, vt milites tanquam pro capite regio defendendo fortius pugnarent. Sed octauo die qui erat Dominicus, 30 Gothi iam longo labore labascentibus, Rex Rodericus, vt semel aleam rerum experiretur, equo suo Orelia vectus, ac suos ad conseruandam ac tuendam gloriam tot annis partam cohortatus, magnam in Sarracenos stragem edidit. Sed in tanta hostium multitudine, dum semper integri fessis succedunt, Gothi impetum illorum diutius sustinere non potuerunt, præsertim filiis Vitizæ Regis, quibus cornua exercitus Rodericus commiserat, victoriam hosti spe regni sibi facta prodentibus. Ita vertentes terga occisione cæsi sunt, & imperium Hispaniæ quod per annos tam multos tenuerant, amiserunt. Ex Roderico & aliis. Antonius à Gueuara in epistola ad Alfonsum Burg. Episc. scribit, hoc prælium infaustum, die Dominico, tertio nonas Iulias commissum, sub auroram, ad fluuium Bedalac. In hoc prælio omnis Gothorum nobilitas cecidit, tota Hispania in ditionem 40 Sarracenorum venit, præter Astures & Cantabros, qui mortalium vltimi in Romanorum potestatem venerant, & nouissimi ab eis defecerant, & cum Gothi Hispanis iura darent, nunquam imperata fecere, suis semper legibus vsi. Paulus Æmilius. De Roderico Rege quid actum sit ignoratur: alii in acie occisum affirmant, alii negant. Sunt qui equum ipsius & insignia regalia in volutabro quodam inuenta produnt, corpus vero nusquam apparuisse. Apud Viseum ciuitatem Portugalliæ monumentum extat, cum huiusmodi epitaphio:

HIC IACET RODERICVS, VLTIMVS REX GOTHORVM. MALEDICTVS FVROR IMPIVS IVLIANI, QVIA PERTINAX, ET INDIGNATIO, QVIA DVRA VESANVS FVRIA, ANIMOSVS FVRORE, OBLITVS 50 FIDELITATIS, IMMEMOR RELIGIONIS, CONTEMPTOR DIVINITATIS, CRVDELIS IN SE, HOMICIDA IN DOMINVM, HOSTIS IN DOMESTICOS, VASTATOR IN PATRIAM, REVS IN OMNES, MEMORIA EIVS IN OMNI ORE AMARESCET, ET NOMEN EIVS IN ÆTERNVM PVTRESCET.

Neque vero impius Iulianus tam nefarium scelus impune tulit. Siquidem Ferdinandus Nunius Pincianus, vir multifariæ lectionis, ex antiquis historiis memoriæ prodidit, vxorem Iuliani à Barbaris proditionem laudantibus, sed nō proditorem, lapidibus obrutam

tam, filium è turri Septensi præcipitem actum, ipsam vero Iulianum omnibus possessio-
nibus exutum, miseram mortem obiisse in vinculis, in Aragonia, in arce quadam terri-
torii Oscensis: quanquam de Iuliano alii diuersum sentiant, vt suo loco dicemus. Dura-
uit regnum Gothorum à primo anno Athanarici Regis, secundum supputationem diui
Isidori, trecentos quadraginta quatuor annos. Mauri hoc rerū successu elati, quanquam
sedecim millia hominum eo bello amisissent, totam ferme Hispaniam partim vi, partim
deditione ac metu, partim promissis in potestatem redigunt, octo mensium spatio, vt ait
Antonius à Gueuara, vt alii, quatuordecim, secundum alios biennio. Quanquam nō de-
sunt qui annos quinque in ea re consumptos asseuerent, hac opinor ratione moti, quod
10 quinto demum post anno, Pelagius restaurandæ Hispaniæ natus, apud Astures declara-
tus sit Rex. Interea Mauri Hispaniam omnibus opibus misere despoliarūt, inter alia men-
sam smaragdinam sustulerunt immensæ magnitudinis atque inæstimabilis precii. Ea
prædæ illecebra vsque adeo efferauit Maurorum duces in mutuam perniciem, vt Mi-
chael Ritus autor sit, intra viginti annos, quindecim in Hispania Maurorum Reges fuis-
se. In Alcobaciensi codice annotatum reperi, quod Sarraceni Gothos de regno suo expu-
lerunt Æra septingentesima quadregesima nona, hoc est, anno Domini septingentesimo
vndecimo, & potiti sunt Hispania anno sequenti, hoc est, septingentesimo duodecimo,
postquam Gothi dominati essent Hispaniæ trecentos octoginta tres annos. Egressos au-
tem Gothos de terra sua Æra trecentesima quadregesima nona, anno scilicet Domini
20 trecentesimo vndecimo, venisse vero in Hispaniam Æra trecentesima sexagesima sexta,
nempe anno salutis humanæ trecentesimo vigesimo octauo, nimirum decimo octauo
anno, postquam egressi sunt patriam suam. Isidorus Pacensis hanc Hispaniæ calamitatem
Æra septingentesima quinquagesima, hoc est, anno Domini septingentesimo duodeci-
mo ponit, alii alio. nos vulgatiorem opinionem sequuti sumus. In alio codice peruetusto
manu scripto inueni hæc verba: In Æra quadringentesima cœperunt Gothi regnare, vs-
que in Æram septingentesimam quadregesimam septimam. Qui per trecentos quinqu-
aginta duos annos, & menses quatuor, & dies quinque Hispaniam obtinuerunt, donec in-
gressus fuit transmarinus dux Sarracenorum nomine Taric. Qui Roderico vltimo Rege
Gothorum, die quinta feria, hora sexta, Æra septingentesima quadregesima octaua inter-
30 fecto, totam ferme Hispaniam armis cepit, & tunc Sarraceni in Asturiis annos quinque
regnauerunt. Hæc ibi. Atque ita Hispaniæ excidium cadit in annum Domini septingen-
tesimum decimum quartum, quo anno nos ponimus. Sed numerus Æræ ab Alcobacien-
si codice variat: quod eo fit, quia alii alio anno Gothos regnare cœpisse testantur.

Dominica Palmarum Toletum fraude Iudæorum proditū fuit Ismahelitis siue Mau-
ris, dum Christiani nihil minus suspicantes, extra urbem ad diuæ Leocadiæ de more va-
carent audiendo verbo diuino. Ex Fortalitia fidei. Eodem anno Muza Africæ præfectus,
auditis rebus quas Tarif in Hispania præclare ac feliciter gesserat, motus inuidia atque a-
uaritiæ stimulis agitatus, venit & ipse in Hispaniam cum magnis Barbarorum copiis, &
iunctus Tarif, ab eo prædam omnem quam habebat maximam, abstulit, deinde simul,
40 quamuis mutuo inuicem odio flagrant, Cæsaraugustam & alias Hispaniæ ciuitates ac
municipia expugnant.

Dum Hispania tam miseris laceratur modis, pientissimus Deus non oblitus misericor-
diæ suæ, Pelagio Fasilæ Cantabriæ Ducis, vt diximus, filio, misit in mentem, vt è Canta-
bria vbi latebat, in Asturias veniret, atque animum ad opem patriæ ferendam adiceret.
Erat ei forte soror facie venusta ac liberali, cuius amore perditus Numatius siue Munuza
(nam utroque modo appellatur) Christianus quidem ille, sed Sarracenis fœderatus, & ab
illis Gigionensi territorio præfectus, quum nullam inueniret aliam rationem potiundæ
illius, Pelagium per speciem legationis ad Muzam ablegauit, atque interim sororem eius
interposita matrimonii fide violauit. Quam iniuriam Pelagius reuersus, vt par erat, indi-
50 gne ferens, tamen pro tempore dissimulauit, atque accepta sorore in interiora Asturia-
rum se contulit, in omnem vindicandæ iniuriæ occasionem intentus. Munuza vicissim
ablatam sibi uxorem, seque contemptum dolens, Pelagium apud Sarracenorum præfe-
ctos detulit, tanquam qui nouis rebus studeret. Illi vero istiusmodi conatibus tempestiue
obuiam eundum rati, confestim Munuzæ magnas copias ad opprimendum Pelagium
mittunt. Cumque parum abesset, quin illum nec opinantem opprimerent, Pelagius cer-
tior factus, transito Pionia fluuio, in vallem Canicen peruenit, vbi multos Christianos
metu hostium latitantes inuenit, quos facta spe auxilii diuini, ad audendum aliquid pro
salute patriæ adhortatus, alacres admodum ad quoduis pro vindicanda patria & religio-
ne Christiana subeundum periculum reddidit, adeoque sibi obnoxios fecit, vt omnes

An. Dom. cum communi suffragio ducem elegerint, Regemque salutauerint. ad quem quotidie plures, tanquam ad asylum quoddam diuinitus datum confugiebant. Exercitus Arabum infectare voti irritus, Cordubam est reuersus. Regnauit Pelagius annis 19. Sicut in Asturiarum montibus Pelagium, sic quæ ex Cæsaraugusta & aliis Aragoniæ ac Nauarræ oppidis in monte Pyrenæos se receperant Christianorum reliquiæ, Garfiam Ximeniū, inclyto Gothorum sanguine natum, regem consalutarunt. Hic multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, cum sexcentis equitibus (non enim maiorem habebat exercitum) ditionis suæ pomeria non mediocriter ampliavit. Regnauit annis quadraginta duobus, sepultus ad Diui Ioannis à Pegna. ita enim ecclesia illa à rupe vasta cognominatur, quam à Ioanne Anachoreta viro sancto extructam, & à duobus fratribus Cæsaraugustanis religiose habitatam, rex hic Garfias Ximenius ædificiis & censu nobilitauit, celebre postea multorum regum monumentum. 10

717. Interim multi Christiani dulcedine patriæ pellecti, in variis Hispaniæ ciuitatibus manere, qui tributarii & vectigales permixti sunt in instituto & lege Christiana viuere, atque omnibus vti ritibus ecclesiasticis. Inter quos præcipue florere viri sanctitate, eruditione, atque etiam miraculis clari, Urbanus Toletanus, qui reliquias omnes Toletanæ ecclesiæ in Asturias transtulit, Frodoarius Accitanus episcopus, Euantius Archidiaconus Toletanus, quorum doctrina & exemplis Christiani in tuenda fide Catholica, & ferendis patienter aduersitatibus, non mediocriter confirmati sunt. Claruit hoc tempore, præter alios episcopos viros religiosos, Hispali Ioannes episcopus, sanctitate vitæ, sacrarum litterarum peritia, miraculis celebratus, qui ad doctrinam posterorum, sacram scripturam in linguam Arabicam transtulit. Hi omnes quandiu vixerunt, Pontificalibus officiis functi sunt, & Christianis verbum salutis annunciare non cessauerunt. Durauit vero hæc libertas Christianis vsque ad Almohadum in Hispaniam aduentum, qui nullos omnino Christianos inter suos viuere passi sunt, sed quotquot capere poterant, aut fidem Christi abnegare coegerunt, aut crudeli martyrio peremerunt. Erant & Almohades Arabum genus, qui in Hispania Barbaris imperare cœperunt tempore Alfonsi septimi, de quibus suo loco dicemus. Christiani vero qui inter Arabes, quo diximus modo, viuebant, Mozarabes dicebantur, hoc est mixti Arabibus. Vnde & officium ecclesiasticum quo illi à S. Leandro & S. Isidoro instituto tunc utebantur, & omnis Hispania vsa est vsque ad tempora Alfonsi sexti, quo tempore autoritate Gregorii Papæ septimi mutatum est, etiam hodie Mozarabe nuncupatur. Hoc officium hodie quoque seruatur Toleti in sex parochiis, & in ecclesia cathedrali, in sacello F. Francisci Ximenii Cardinalis, & Archiepiscopi Toletani, Salmanticæ quoque statis diebus in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in peristyllo templi summi. 30

Cuius officii modum & ordinem non abs re futurum arbitror, si summatim perstringam. paucis enim cognitum existimo, quum alioqui multum habeat pietatis. Eisdem celebratur vestibus sacris, quibus hodie vulgo vtuntur sacerdotes, & ad singulas vestes singulis vtuntur precationibus. Deinde sacerdos facta exhomologesi ad altare, capite demisso, dicit ad hunc modum: Per gloriam nominis tui Christe fili Dei viui, & per intercessionem sanctæ Mariæ virginis, & beati Iacobi, & omnium sanctorum tuorum, auxiliare & miserere indignis seruis tuis, & esto in medio nostri Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Mox conuertit se ad librum in dextro altaris cornu positum, ac dicit antiphonam in modum introitus, cum duobus versibus, &, Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui Sancto in sæcula sæculorum, Amen. Sicut etiam in concilio Toletano quarto cautum est, vt ad eum modum dicatur. Ad quemlibet versum repetunt partem antiphonæ, more responsoriorum nostrorum, vt vulgato more loquar. Gloria in excelsis, dicitur integre more Romano. Sacerdos cantando dicit, Per omnia semper sæcula sæculorum. Neque ante orationem dicitur, Oremus, neque in fine, Per Dominum, sed tantum respondetur, Amen. Deinde dicit sacerdos, Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Postea, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio libri Esaïæ Prophetæ. Respondetur, Deo gratias. mox legitur prophetia. Quæ lecta, rursum sacerdos, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Inde dicitur tractus duorum vel trium versuum. Quo finito sacerdos inquit: Silentium facite. Sequentia epistolæ Pauli Apostoli, &c. Respondetur, Deo gratias. Mox canitur siue recitatur epistola. Post quam libro in alterum altaris cornu translato, continuo dicitur Euangelium ad hunc modum: Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio sancti Euangelii, &c. Respondetur, Gloria tibi Domine. Finito Euangelio respon- 50

respondetur, Amen: mox sacerdos, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. *An. Dom.* Postea dicitur Alleluia cum versu, sicut nunc ante Euangelium. quod dum cantatur, sacerdos offert hostiam cum calice, utens orationibus aliquot deuotis, quas hic retene longum esset: mox thura adolet, non secus atque hodie fit. Quibus peractis, sacerdos ante medium altaris dicit alta voce, Adiuuate me fratres in orationibus vestris, & orate pro me ad Deum. Respondet chorus, Adiuuet te Pater & Filius & Spiritus Sanctus. Deinde cantatur sacrificium, nempe antiphona cum duobus vel tribus versibus. quod dum fit, sacerdos lauat manus dicens, Lauabo inter, &c. ac benedicit oblationem tribus digitis: postea inclinatus ante altare, summissa voce dicit, Accedat ad te in humilitate spiritus, &c. nam oratio longiuscula est, sed valde deuota, quam claudit elatiore voce dicēs, Per te Deus meus, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum, Amen. Incipitur nunc missa. Sacerdos: Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum, &c. Oratio de tempore vel sancto, sine Oremus: in cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos: Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus & viuis, & omnia regis in secula seculorum. Respondetur, Amen. Si est festum alicuius sancti, prius legitur aliquid de vita sancti, deinde fit oratio faciens mentionem etiam de miraculis vel doctrina sancti. Mox sacerdos eleuatis manibus dicit, Oremus. Respondet chorus: Hagios, Hagios, Hagios, Domine Deus Rex æternæ gloriæ, tibi laus & gratia. Deinde fiunt orationes pro ecclesia catholica, pro captiuis, infirmis, & tribulatis, cum commemoratione Apostolorum, Martyrū, quorum multa nomina recitantur, & Pausantium. quo nomine illic intelligi puto sanctos Dei confessores, qui in Domino & sancta pace quiescunt. nam multa nomina recitantur, & inter ea Ambrosii, Augustini, Fulgentii, Leandri, Isidori, &c. & omnium pausantium. Deinde dicit sacerdos aliam orationem festo ac diei congruam, qua finita respondetur, Amen. Sacerdos: Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium defunctorum in sæcula sæculorum. Chorus: Amen. Mox fit oratio ad pacem, qua finita dicit sacerdos, quia tu es vera pax nostra, &c. mox sublati in cœlum manibus dicit: Gratia Dei patris omnipotentis, & dilectio Domini nostri Iesu Christi, & communicatio Spiritus Sancti, sit semper cum omnibus nobis. Respondet Chorus, Et cum hominibus bonæ voluntatis. Rursus presbyter: Quomodo astatis, pacem facite. tunc Chorus cantat responsum, Pacem meam do vobis, &c. Interea sacerdos accipit panem de patina, dicens: Habere osculum dilectionis & pacis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. mox dat panem diacono vel puero, puer populo. Sacerdos iunctis manibus inclinatus dicit, introibo ad altare Dei. Respon. Ad Deum, &c. Postea manibus super calicem positis, inquit, Aures ad Dominum. Respon. Habemus ad Dominum. Sacerdos: Sursum corda. Respon. Leuemus ad Dominum. Sacerdos inclinatus iunctis manibus, Deo ac Domino nostro Iesu Christo Filio Dei, qui est in cœlis, dignas laudes, dignasque gratias referamus, & dicens hæc postrema verba, attollit manus in altum. Respondet Chorus: Dignum & iustum est. Sacerdos: Dignum & iustum est, &c. sequitur enim longa & deuota illatio, post quam dicitur, Sanctus, fere more nunc visitato. Deinde post duas orationes breues, fit consecratio iisdem omnino verbis, quibus hodie vtitur ecclesia: mox leuatur sacrosancta Eucharistia. Postea dictis duabus orationibus succinctis, sacerdos accipit corpus Domini de patina, & ponit super calicem apertum, ut hodie quoque fit, ac dicit alta voce, Dominus sit semper vobiscum. Respon. Et cum spiritu tuo. Sacerdos: Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus: & eleuat secundo corpus Christi, ut videatur a populo. Mox cantatur symbolum fidei, ita ut est in concilio Niceno. Quod dum fit, Sacerdos frangit Eucharistiam per medium, & ponit dimidiatam partem in patina, & ex altera parte facit quinque particulas, ex altera vero quatuor, deinde ponit omnes simul in patina in modum crucis, habetque suum quæque particula nomen. Quinque priores dicuntur Corporatio, Natiuitas, Circuncisio, Apparitio, Passio: quatuor reliquæ, Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum. Postea digitis super calicem accurate purgatis, & cooperto calice, facit Memento pro viuis, ut ipsorum more loquar. Mox dicitur oratio Dominica ad hunc modum: Verbum patris quod caro factum est, ut habitares in nobis, præsta nobis, ut qui te venisse iam credimus, ab omni peccatorum eruamur contagione, cum præceptionis tuæ oraculis proclamauerimus in terris: Pater noster, qui es in cœlis. Respondetur, Amen. & eodem modo respondetur ad singulas petitiones, præterquam ad illam, Panem nostrum, &c. ad quam respondetur, Quia tu es Deus. Deinde dicit orationē deuotissimam, quæ incipit, Liberati à malis, &c. & tundendo pectus dicit, Pone Domine finem peccatis. Qua finita, acceptam particulam, quæ dicitur Regnum, præmissa oratione ponit super calicem: mox addita alia immittit in il-

An. Dom.

lum. Post hæc dicit: Humiliate vos benedictioni, & certis quibusdam formalis benedicit populo. Mox fit secundum Memento, ut sic loquar, pro defunctis. Quo peracto, recipit corpus & sanguinem Domini cum quibusdam deuotis precationibus, atque interim cātatur à choro, Gustate & videte, quam suavis est Dominus, &c. Absoluta communione cātatur antiphona, Refecti Christi corpore, &c. & libro in sinistrum cornu altaris translato, dicit sacerdos orationem, in cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos, Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuus, & omnia regis in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu. Postea presbyter vel diaconus: Solennia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votum nostrum sit acceptum cum pace. Respondetur, Deo gratias. Quam diu sacris operatur sacerdos, nunquam se conuertit ad populum. Atque hic erat modus celebrandi apud Hispanos tempore Gothorum, quo etiam postea vsi sunt, vsque ad tempora Alfonso sexti, sicut diximus. Quomodo vero sublatus sit, suo loco dicemus. F. Ioannes Laziardus Coelestinus in epitome vniuersalis hystoriæ mentionem facit huius sacrificandi ritus, sed paucis, vbi illud addit, quod quando leuatur Eucharistia, diaconus cantat alta voce, Videte in quem creditis. Sed hoc in Hispania non seruatur.

717. Eodem anno, nempe 717. Muza & Tarif Barbarorum duces vocati sunt ab Vlit Miramolino ad reddendam rationem rerum gestarum. Qui dum se iuineri accingerent, Muza filium suum Abdulaziz Hispaniæ præfecit. Qui cum sedem Hispalis fixisset, Egilone Roderici Gothorum Regis vxorem duxisse fertur, de qua re paulo post dicemus. Tarif certior factus, quod Pelagius collectis ad se Christianorum reliquiis, Rex ab eis salutatus esset, ægre ferens rem iudicio suo tam indignam, Alchaman virum rei bellicæ peritum, contra eum cum magnis copiis misit, cui addidit Oppam Hispalensem quondam Archiepiscopum, si forte vel verborum lenocinio, vel promissis, vel etiam minis ipsum ab instituto posset auertere. De quorum aduentu, quum nunciatum Pelagio esset, cum suis omnibus in Auseuam montem progressus, mille secum selectiores in specum quandam prægrandem duxit, reliquos qui bello videbantur minus idonei, iussit in præcipitiis montis euentum rei expectare. Mox Oppa. (Olpam alii appellant) ad Pelagium missus, dolere se ex animo vicem illius dicebat, qui tam exiguis atque imbellibus fretus copiis, resistere se posse tanto exercitui vana spe crederet. Gothorum potentiam & bellicam gloriam Arabum virtute fractam, atque ad nihilum redactam: quid se futurum speraret, cuius nullæ essent vires. Proinde ne se ac miseram gentem in vnius horæ discrimen daret, sed rebus suis consulere, dum aliqua misericordiæ spes in victoris clementia esset. Quod ni mature faciat, eam subeundam fore fortunam, quam hostis iratus dederit. Ad quæ Pelagius animo intrepidus fere in hunc respondit modum: Satis illum iam verborum Christiano nomini dedisse, desineret tandem falsis persuasionibus miserorum animos ludificari, atque à tuenda religione Christiana auertere. Se non suis copiis confisum quas sciebat quam haberet exiguas, tam numerofo hostium agmini resistere ausum esse, sed diuini spe auxilii fretum, contra cuius numen nulla quicquam valeat humana potentia: hac spe fultum, non illius technas, non hostium minas, non Barbarorum tela timere, sed quicumque futurus sit rei exitus, forti animo ad ferendam omnem pro Christi fide asserenda fortunam paratum esse, neque dubitare se, quin tandem futurum sit, ut clementissimus Deus suorum misereatur. Postquam animaduertit Oppas constantiam Pelagii, regressus ad Barbarorum duces, ait verba nihil prodesse, nullam nisi in armis spem esse. Continuo cœperunt Barbari specum, in qua cum suis latitabat Pelagius diuinam opem ex intimis animi penetrabilibus implorans, omni tormentorum ac telorum genere oppugnare: sed Dei singulari beneficio factum est, ut tela retro in suorum perniciem verterentur, sine vilo Christianorum incommodo. Dicuntur propriis telis circiter viginti Barbarorum millia periisse. Quæ res tam ingenteis spiritus Christianis subdidit, ut specu egressi, magnam in reliquos stragem ediderint, Alchaman ducem hostium occiderint, Oppam ceperint, de quo quid actum sit, memoriæ proditum non reperitur. Quicumque Barbarorum hanc stragem effugere potuerunt, in abrupta montium fugientes, partim Christianorum armis perierunt, partim montis ruina oppressi sunt. Hanc tam insignem victoriam diuino munere consequuti sunt Christiani anno Domini septingentesimo decimo octauo.

718. Eodem anno Tarif & Muza ad Vlit Miramolinum profecti sunt: sed anteuertens Tarif, ita Muzam apud Miramolinum detulit, ut non solum non fuerit benigne susceptus, sed etiam grâdi pecunia multatus. Ex qua re paulo post dolore cōtabuit. Hæc horum ducum vocationem Rases dicit fuisse quarto anno post cladem Hispaniæ: Isidorus Pacensis deci-

decimo quinto mense. Paucis post diebus mortuo Vlit, Zuleima frater ipsius Arabum successit imperio, regnavitque annis tribus. Alahor siue Alhor (hunc Zuleima in locum Muzae praefecerat, quamvis alii Vlit adhuc superstitem missum dicant) ubi audiuit stragem suorum Pelagii auspiciis factam, suspicatus insidias à Iuliano & filiis Vitiza, bonis omnibus illos & vita multavit. Quod quidam Muzae quoque adscribunt.

Abdulaziz, qui, ut diximus, ducta Roderici Regis vxore, Hispali sedem regni fixerat, 719. cum vxoris suasu contra Maurorum consuetudinem, titulum ac diadema regium usurparet, coniuratione suorum, dum orationi vacaret, tertio regni sui anno obrutur. Existimabant enim illum ad Christianorum sectam descivisse. Post quem regnavit Aiub 10 menseis quinque, dies viginti, qui sedem regni Cordubam transtulit, ut ait Rases. Post Aiub regnat in Hispania Alahor Abderamenis filius, annos duos, menses novem. Hic Arabes qui in prima Hispaniae expugnatione fuerant, crudeliter habuisse dicitur, ut thesauros quibus eos potitos existimabat, extorqueret. Rases Alahor post Abdulaziz, quem ipse vocat Abelaaziz, & Aiub ponit, sed meo iudicio illi in numerum praefectorum suorum Regum Hispaniae non recte veniunt, quippe qui legitimo imperio functi non sunt. Quin & hos alii aliis annis ponunt: ego eum numerum sequor, qui mihi visus est vero propior. Eodem anno, nempe Ara septingentesima quinquagesima septima (ut ait Isidorus Pacensis) eclipsis solis fuit per totam Hispaniam, ab hora secundum alios sexta, secundum alios septima, usque ad horam nonam tanta, ut stellae tanquam de nocte lucerent. Zuleima Ho- 20 mar & Izit filios fratris sui, successores imperii Arabici designat.

Mortuo Zuleima, Homar & Izit imperium Arabum assument, sed mox Homar re- 720. bus humanis sublato, solus Izit regnat annis quatuor. Hic misit Adham filium Melic in Hispaniam, qui aliis dicitur Abraham. is Hispaniam rexit annis duobus cum dimidio, quem Rodericus Toletanus nunc Adham, nunc Azam appellat, atque eius iussu pontem Cordubensem constructum ait. Addit Rases hunc à Mauris quintam partem bonorum omnium petivisse, per speciem dandi pauperibus, sed re vera, ut eos ita opprimeret, ne in illum possent aliquando resurgere. Toletanus ait illum oppidis & castellis in Hispania per vim captis quintam partem, deditis vero decimam fortunarum omnium tributum nomine imposuisse. Mortuus est Dertosa, ut inquit Rases, dum à vastatione Turiaffonensis civitatis rediret, ut inquit Toletanus. Eodem tempore Arabes Pyrenaeos montes transgressi, Galliam Gothicam misere vexant, & capta Narbone, Tolosam obsident, duce Zama, ut inquit Toletanus, cui à Gallis occiso Abderamenem sufficiunt, donec alius à Miramolino dux mitteretur. Chronica Regis Alfonsi hunc Zamam eundem faciunt cum Azam siue Adham. Denique tanta est nominum confusio, ut non facile explorati aliquid scribi possit. Quam ex eo natam arbitror, quod per varios Hispania regeretur, quibus tamen omnibus vnus praerat, qui Cordubae Rex dicebatur, quantum ex veterum monumentis conicere datur.

Pelagius Rex, confluentibus vndiquaque ad ipsum nuncio recentis victoriae Christi- 722. anis, fortior factus, Legionem civitatem Mauris eripit, & fortiter contra Sarracenos audendo, quasi signum aliquod ad bene de Rep. Christiana sperandum attollit. Idem di- 40 missis Gothorum Regum insignibus, insignia cepit leonem rubrum in campo candido, quibus hodie quoque Reges Legionenses utuntur.

Mortuo Isid Miramolino succedit Iscan frater ipsius, qui regnavit annis 21. Hic in O- 725. rientem per duces & legatos suos multa praecleara gessit, in Occidente vero nihil memoratu dignum, adeo deditus accumulandae pecuniae, ut omnes praecessores suos opulentia vicerit.

Anno Arabum 107. Ihahea praeficitur Hispaniae, ut inquit Isidorus Pacensis. Huius 727. mentio fit in Chronicis Regis Alfonsi, ubi dicitur hic regnasse in Hispania annis duobus cum dimidio.

50 Eudo Dux Aquitaniae victus fugatusque à Carolo Martello Rege Francorum, Sarracenos ex Hispania contra illum in auxilium suum euocat. Qui numero ad quadringenta hominum millia, cum vxoribus, liberis, ac seruis, duce Abderamene (Abdiramam Galli scriptores appellant) tanquam in certas sedes ex Hispania in Vasconiam venere, quacunque iter facerent, tum sacra, tum prophana nullo discrimine hostiliter depopulantes. Ex annalibus Francorum & Iacobo Meyero.

Carolus Martellus adiuvante Eudone, qui Barbarorum aduentu pressus, facile ad pacem inclinaverat, ante urbem Turonensem gravissimo praelio cum Sarracenis conflixit, & incredibilem in eos stragem edidit. Nam cecidere ad trecenta septuaginta quinque Barbarorum millia, in quibus Abderamen cum omni prope nobilitate sua: ex Christia-

- An. Dom.* nis tantum mille quingenti desiderati, sicut ex ipsius Caroli Martelli literis, ad Stephanum secundum Romanum Pontificem, constare affirmat Iacobus Meyerus.
732. Mortuo Ishaia, mittitur in Hispaniam Adaifa Alcazazin, vir levis ingenii, & ob id paucis post diebus regno pulsus, cui subrogatus est Hiemen, qui & ipse quinto regni mense defunctus, successorem reliquit Autuman. Quin & huic ipsi post quatuor mensibus defuncto, successit in regnum Cordubæ atque administrationem totius Hispaniæ Alham. qui ob crudelitatem suis inuisus, decimo post mense, iussu Iscanis Miramolini, regno pariter & vita priuatus est.
733. Eudo Aquitaniæ dux fato concessit, Hunoldus & Vaifarum filii ut Aquitaniam recipiant, Sarracenos in auxilium accersunt, qui incendiis ac direptionibus usque ad Burgundiam pene omnia vastarunt. Quibus Carolus Martellus cum copiis occurrit, & cedere coegit. Ex Annalibus Francorum. ubi nescio qua autoritate legitur, Vesogothos & Arianos in auxilium vocatos, cum Ariana hæresis in Hispania fere centum quinquaginta annis ante fuerit extincta, & etiam Gothorum siue Vesogothorum nomen iam tum deletum extiterit, & quæ supererant illorum reliquiæ, tuendis suis finibus tantum haberent negotii, ut alienos infestare non liberet. Proinde non Vesogothos illic, neque Arianos, sed Sarracenos legendum iudico.
735. Pelagius multis rebus aduersus Barbaros præclare gestis, multisque receptis oppidis moritur, sepultus apud Canicas. Non ignoro alios mortem ipsius ponere 732. sed & ego antiquos autores habeo, & certis de causis hunc annorum numerum sequor. Successit illi Fasila filius, qui regnavit annos duos, menses sex. Eodem anno Sarraceni maioribus quam antea copiis ex Hispaniis Gallias repetunt, & Auenionem proditione occupant, atque etiam Narbonem. Ex Annalibus Francorum.
736. Carolus Martellus multorum validis adiutus auxiliis, obuam Sarracenis profectus, Auenionem expugnat, Athinus Barbarorum rex Narbonem fugit, Amoreus & ipse rex Sarracenorum Narbonensibus obsessis opem dum ferret, cum toto suo exercitu ad interuentionem cæsus prope Illiberim. Athinus rex relicta Narbone fugit, Martellus reliquias belli persequitur non sine multarum urbium incendiis. Ex Annalibus Francorum & Iacobo Meyero. Rodericus Toletanus aliter hæc refert, sed abludere mihi multum à veritate videtur historiæ.
737. Fasila dum inconsultius venationi operam daret, ab urso laniatus est. Succedit illi Alfonso cognomento Catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, ex genere Ricaredi Catholici Gothorum regis, gener regis Pelagii. Nam filiam eius Ormisendam uxorem duxit, ex qua filios tres sustulit, Froilam & Vimarandum & Aurelium, ac filiam unam nomine Odifindam, præter quos habuit & Mauregatum ex concubina. regnavit annis nouendecim, mense uno, die uno. Hic religionis Christianæ non solum obseruator studiosissimus extitit, sed etiam amplificator felicissimus. Nam Lucensem ciuitatem, Tudem, Asturicam, bonam Castellæ partem, Abulam usque Christianis restituit, in Portugallia quoque Bracaram anno regni sui secundo, atque in multis ciuitatibus episcopos instituit, ecclesias ornamentis necessariis, ut in tali tempore, magnifice ornauit, sacros libros summo studio perquisitos in locis sacris reposuit, denique talem se præstitit, ut tam Deo quam hominibus fuerit amabilis.
741. Frodoarius, Urbanus, Euantius, & alii viri sancti, de quibus superius sumus loquuti, hoc anno, nempe Æra septingentesima septuagesima nona, in sancta pace quieuerunt, ut ait Isidorus Pacensis.
744. Circa hunc annum, hoc est, Æra septingentesima octogesima secunda, doctrina & sanctitate floruit Cixlia, ab incunabulis educatus in obsequio Dei, præsul Toletanus, qui nouem annis episcopatu inter Christianos qui misti Arabibus Toleti vivebant, functus est. Ex eodem.
747. Hoc anno, vel secundum alios, præcedenti, Nonis Aprilis, die Dominico, Cordubæ, hora prima, secunda & tertia, cunctis videntibus, tres soles in cælo miro modo lucentes, & quasi pallentes, falce ignea vel smaragdinea præcedente visi sunt. Ex eodem. Toletanus addit intolerabilem famem secutam esse. Eodem fere tempore Petrus Toletanæ sedis episcopus, cognomento Pulcher, claruit, & ad Christianos Hispali habitantes de pascha erranter celebrato libellum elegantem conscripsit.
748. Huius tempore regis Iscan Miramolinus moritur, suscipit imperium Vlid, contra quem Hispania rebellionem insurrexit. Ad quos motus sedandos Abubacar in Hispaniam cum imperio missus, paucis post diebus occisus est. Huic successerat Abdemelic. Abdemelic vero regnavit anno uno & successit Ocæ, siue Ochæ, qui illum regno expulerat, atque inter-

terim regnauerat annis quinque. Nam ante Ocham Abdemelic annis quatuor, ante Abdemelic Abderamen tribus fere annis, ante illum Mahometes duobus mensibus, ante hunc Manes exiguo tempore, ante Manem Alhatam, de quo superius diximus. Hæc fere ex Roderico Toletano. Nam Rases multum diuersa prodidit. Vlid imperauit annis duobus. In Hispania occiso Abubacar regnat Redoam. hunc Toban appellat Toletanus, nisi mendosus est liber. Regnauit hic admodum exiguo tempore.

Mortuo Vlid, imperium adepti sunt Arabum Abraham frater Vlid & Maroan : sed Maroan anno secundo occidit Abraham, & solus regnauit annis sex. Ex qua cæde magnæ seditiones inter Arabes exortæ sunt.

10 Thoaba regno præficitur Hispaniæ, vir bellicosus ac nobilis, sed post annum vnum regno pariter & vita cessit.

Iuzef siue Iuzaf regnaturus mittitur in Hispaniam, qui fuit admodum iniquus Christianis. Huius tempore dicit Rodericus Toletanus visos Cordubæ tres illos soles, de quibus diximus. Addit Rases toto biennio non pluuisse in Hispania, atque inde totam Hispaniam maxima rei frumentariæ & aliarum rerum inopia laborasse. Videtur hic regnasse nouem annos. Iuzaf siue Iuzef Arabibus dicitur, quem nos Iosephum appellamus.

Hoc anno secundum antiquissimos quosdam commetarios quos sequutus sum, mortuus est Alfonso Catholicus, in cuius transitu psallentium voces auditæ dicuntur in ære: Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo considerat, ablatum est à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Sepultus est cum vxore Ormisenda in ecclesia diuæ virginis, in territorio Canicensi. Patri defuncto successit filius Froila, & regnauit annos vndecim, menses quinque, dies viginti, sicut in Alcobaciensi codice, & alio Chronico perantiquo, atque etiam historia Compostellana reperi. à qua opinione nō multum discrepāt Chronica Regis Alfonsi quæ duodecim illi tribuunt. Toletanus & qui illum sequuntur, tredecim annos regnasse affirmant. Hic quanquam alioqui malus & crudelis, tamen diuino fauore vsus est, quia licentiam coniugalem qua sacerdotes Hispaniæ à tempore Vitizæ fuerant vsi penitus sustulit, eosque castitatem & continentiā quam sacri canones præscribunt, seruare coegit.

Froila cum duce Cordubensium Omar, vel (vt alii volunt) Iuzef, qui Galleciæ fines infestabat, collatis signis, insigni victoria potitus, cæcidit hostium quinquaginta quatuor millia, ducem cum paucis qui cædi supererant, in turpem fugam conuertit. Ingens gloria nisi tantum decus obscurasset scelus admissum in fratrem Vimaranum, quem, quod omnibus ob formam & egregiam indolem charus esset, veritus ne fauore populari fretus ad regnum aspiraret, impia morte peremit, cuius tamen sceleris poenitentiā ductus, filium eius Veremundum in regni successionem adoptauit. Hic Ouetensem ciuitatem condidisse & cathedrali sede fertur ornasse. Huius tempore Regis venit in Hispaniam Abderamen, eamque occupauit, primum fugato, deinde occiso Iuzef, seq; Miramolinum Hispaniæ & Regem Cordubæ appellari iussit, regnauit annis 33. Atque hoc primum tempore Hispania Miramolino Babylonie subiecta & vectigalis esse desiit. Hoc factum, secundum 40 Toletanum, anno Arabum centesimo quadragesimo secundo, qui cadit in annum Domini septingentesimum sexagesimum. At secundum Rases, anno illorum centesimo trigésimo octauo, hoc est, quatuor annis prius. Addit Rases hunc fuisse Moabiæ ex agricola Regis filium. Idem ait, quum Abderamen exercitum moueret ad expugnandam Valentiam, Christianos metu illius perterritos, corpus diui Vincentii quem tanquā Deum adorabant, & miraculorum fama celebrabant (loquitur enim vt Sarracenus) secum fugientes asportasse. quos homines Allibohaces eques Fecensis postea venatum profectus, ad oram maris in Algarbio, in fine montis qui mare illud ingreditur, reperit & homines quidem occidit, pueros captiuos abduxit, corpus vero Sancti illic reliquit. Locus ille priscis dictus est Promontorium sacrum, forte præfagio rei futuræ. Nunc appellatur promontorium diui Vincentii. Hæc omnia Andreas Resendius in scholiis in Vincentium suū martyrem & leuitam copiosius ad verbum ex ipso quoq; Rase expressa profectus est, ex quo, & ipso quoque Rase, cuius ille mihi copiam pro sua humanitate fecit, ego pauca hæc delibauī. Quæ hoc loco in Chronicis vulgaribus leguntur de Caroli Magni cum patre Pipino discordia, & aduentu in Hispaniam ad Galafrium Regem Toletanum, deq; Galiana Galafrii Regis filia ab eo mutuo amata, atq; in Galliam abducta, & postquam esset salutaris aqua lauacri tincta, in conjugem accepta, quia apud alios autores non inuenio, cōsulto missa facio. Toletanus quidem leuiter huius rei meminit, sed nihil affirmat. Sebastianus tamen Munsterus in Cosmographiæ suæ lib. 3. Galianam Carolomāno Caroli Magni fratri primam vxorem tribuit.

- An. Dom.* Mortuus est Garfias Ximenius, primus, ut diximus, Suprarbrorum in Nauarra rex, cui
 758. successit Garfias Ennicus, & regnavit annos 44. Hic Pompelonem primariam Nauarræ ciuitatem, & multas circumquaque arces ac municipia, à dira Barbarorum tyrannide liberauit, atque Christi Opt. Max. cultum reduxit. Sepultus & hic ad diui Ioannis, apud patrem.
760. Verus Archiepiscopus Hispalensis, etuditione, scriptis, & vita clarus, floruit sub Pipino, ut inquit Ioannes Trittemius.
767. Froila in vindictam fratris occisi, à fratre vicissim Aurelio occisus est, ut aiunt Tudenfis & Burgenfis: ut alii, à suis, relicto filio Alfonso Casto, & filia Ximena, matre Bernardi Carpiensis, ex vxore Monina siue Menina, quam ex nobilitate gentis Nauarræ ad conciliandos eos duxerat. Post eum regnavit Aurelius frater ipsius, parricidio regnum adeptus. regnavit autem annis sex, & totidem mensibus. Quo regnante, bellum seruile in Hispania exarsit, seruis contra dominos arma sumentibus, quod tamen regis prudentia mox sopitum est, & serui in pristinam seruitutem redacti. Nulla illius contra Sarracenos prælia leguntur. Tandem rebus humanis sublatus, apud Canicas sepultus est.
771. Mortuus est Asnar primus Aragoniæ Comes, qui Iaccam ciuitatem & multas arces atque oppida de Barbarorum foeda seruitute ad Christianæ religionis cultum reduxit. Successit illi filius Galindus.
774. Silo, nomine vxoris, regnum Legionis & Asturiarum consequutus est. Duxerat enim Odifindam Alfonsi Catholici filiam. Hic principio regni pacem cum Sarracenis pepigit, ad opprimendos qui rebus nouis studebant, & imperium eius detrectabant. Sed cum neque filios haberet, neque spem suscipiendæ prolis, animam à negociis regni ad ocium & quietem auertit, administratio & summa rerum penes Alfonsum Castum erat, Odifinda regina amita ipsius hoc procurante. Regnavit annis nouem, mense vno, die vno. Ita in Alcobaciensi codice & alio Chronico perantiquo, atque etiam in historia Compostellana reperi. Tamen Toletanus, & illum sequuti, tantum octo annis regnasse aiunt. Idnabala Sarracenus, Cæsaraugustæ regulus, ab Abutauro & Deuisfezo aliisque Sarracenorum regibus domestica seditione regno pulsus, à Carolo Magno cuius opem implorauerat, Cæsaraugusta obsessa, & certis conditionibus dedita, restitutus est, & finitimi reges vectigales facti. In conditionibus hoc erat, ut Christi famulos concionanteis audirent. Ex annalibus Francorum & Iacobo Meyero. Quæ hic de offensione Caroli Magni in reditu addunt, posterius contigerunt, ut non solum ex Chronicis Hispanorum, sed etiam Sigeberto constat. Illud quoque adiiciunt, Pompelonem eodem tempore à Carolo Magno captam, quod Aragonensium rerum scriptores negant, & Garfiæ Ennico tribuunt, ut diximus.
783. Mortuo Silone, atque Oueti ad diui Ioannis Euangelistæ, quam ecclesiam ipse ædificauerat, sepulto, regnum Legionis & Asturiarum communi omnium magnatum suffragio delatum est Alfonso Casto. Quod quum iniisset Alfonsus, Mauregarius patruus ipsius, & Alfonsi Catholici ex pellice filius, comparatis Sarracenorum auxiliis ipsum regno deturbauit, atque in eam Cantabriæ partem quæ Alaba dicitur, recipere se ad suos compulit. Auxilia vero Barbarorum turpissimo præcio præter omne fas ac decorum redemit, nimirum annuo tributo quinquaginta nobilium virginum, & totidem plebeiarum. tot enim singulis annis illorum nefandæ libidini, ex pacto, Rex ipse impurissimus exposuit. Quapropter merito propter hoc & alia vitia, tum Deo, tum hominibus exosus fuit. Regnavit annis quinque, mensibus sex, quibus exactis, apud Prauiam urbem rex prauus sepultus est. Tudenfis in numero annorum iam mihi suffragatur. Ait enim ipsum regnum inuasisse Æra octingentesima vigesima prima, sicut codex Alcobaciensis, & Chronicon perantiquum, cuius mihi copiam fecit Resendius. Quod ideo adiunxi, ne quis arbitretur, me temere à Toletano & aliis dissentire. Sed Silonem ad D. Saluatoris sepultum esse, non ad D. Ioannis, ex monumenti inscriptione patet, quod paulo post referemus.
787. Hoc anno, nempe Arabum centesimo sexagesimo nono, Abderamenis iussu & expensis cœpta est ædificari Mesquita Cordubensis (Mesquitas Arabes templa sua appellant) opere adeo superbo, ut omnes Sarracenorum Mesquitas facile superaret. Quod opus hodie quoque visitur Cordubæ, consecratum in ecclesiam cathedralem, & amplitudine & columnarum multitudine admirandum. Eodem anno mortuus est Abderamen Hispaniæ Miramolinus. Reliquit vndecim filios & nouem filias, sepultus est in arce Cordubensi. Successit illi filius suus, qui Toletano dicitur Hissem, Alfonso regi Ixeca, Rasi Ismien.

Isimien. quem Zuleima frater regno conatus exturbare, non solum spe sua decidit, sed etiam tota Hispania cedere iussus est. Regnavit annis septem, mensibus ac diebus totidem. *An. Domini.*

Mauregato defuncto successit Veremundus Vimarani filius, regnavit annos duos, vel secundum alios, tres. Nam reuocans in memoriam, quod esset olim ad sacrum diaconatus ordinem promotus, regnum Alfonso Casto cessit, & vxore Imilone, ex qua filios duos Ranimirum & Gatsiam sustulerat, posterius abstinuit. Vixit postea cum Alfonso Casto annos quatuor, menses sex, sepultus cum vxore Oueti. *789.*

Alfonso Castus tandem regno suo restitutus est, maximo omnium applausu, qui a perpetua vitæ castitate cognomentum hoc meruit, vir omnibus virtutibus optimo principe dignis præditus. Regnavit annis vno & quadraginta: sed anni Mauregati & Veremundi huic adscribuntur. *791.*

Iacobus Meyerus in Chronico rerum Flandricarum ait, hoc tempore Olisiponem ab Alfonso rege, ope Caroli Magni, a Barbaris receptam, & Barcinonem ciuitatem recuperatam. Idem affirmat Platina in vita Leonis tertii. Et Barcinonem quidem per hæc tempora a Carolo Mauris ademptam reperio, sed Olisiponis receptæ in Annalibus Hispanorum, quos ego quidem videre potui, mentio nulla extat. Inuenio quidem Olisiponem bis a Sarracenorum tyrannide liberatam, semel ab Alphonso sexto, eo qui Toletum Christianæ religioni restituit, idque Æra millesima centesima trigesima prima, hoc est, anno Domini millesimo nonagesimo tertio, ut ex codice Alcobaciensi & alio Chronico perantiquo notaui, quum tamen Toletanus eius rei non meminerit: posterius ab Alphonso Henrico, primo Portugalliae rege, anno Domini millesimo centesimo quadragesimo septimo. Porro quod ab Alfonso Casto recuperata fuerit (nam alius Alfonsus rex Caroli Magni tempore non extitit) hæcenus nusquam alibi legi. Eodem fere tempore rex Alfonsus ecclesiam S. Saluatoris Ouetensis ciuitatis extruendam curauit, & in eam transtulit reliquias quæ Toletum & ex reliqua Hispania in Asturias delatæ fuerant: simul & arcam reliquiarum, quæ ex Hierosolymis tempore Mahometis Hispalim naui aduecta, inde Toletum delata, demum post annos sexaginta quinque in Asturias asportata fuerat. In eadem crucem auream gemmis preciosis distinctam reposuit, quam angeli duo, peregrino habitu aurifices se esse testari, miro opere fabrefecerant, nimirum Deo Opt. Max. sanctitatem optimi regis tam insigni miraculo illustrante. Ita ferme qui de rebus Hispaniæ scripserunt. Sed Silonem esse templi illius autorem, constat ex monumento quod est Oueti in ingressu basilicæ Sancti Saluatoris: ubi legitur ducenties septuagies, *791.*

SILO PRINCEPS FECIT.

T I C E F S P E C N C E P S F E C I T
I C E F S P E C N I N C E P S F E C I
C E F S P E C N I R I N C E P S F E C
E F S P E C N I R P R I N C E P S F E
F S P E C N I R P O P R I N C E P S F
S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
E C N I R P O L I S I L O P R I N C E
P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
F S I E C N I R P O P R I N C E P S F
E F S I E C N I R P R I N C E P S F E
C N I R I N C E P S F E C
C N I N C E P S F E C I
C N C E P S F E C I T

Colo.

TL.

ma levis.

An. Dom.

793. Anno Alphonſi Caſti tertio Dux quidam Sarracenorum cum magnis copiis ad Aſtu-
rias depopulandas venit, ſed Alphonſus hoſteis magno animo depulit occiſis ſeptuagin-
ta millibus cum duce ipſorum.

794. Ixeca Miramolinus Hiſpaniæ, Cordubæ Rex defunctus, ſucceſſorem reliquit Hiliha-
tam filium, qui regnavit annos viginti ſex, menſes decem, dies quindecim. Hic equitum
quinque millia ad corporis ſui cuſtodiam delegit, partim Chriſtianos qui à fide defece-
rant, partim eunuchos.

798. Hoc anno ad ſummum Pontificatū B. Leo tertius euectus eſt, cuius auctoritate Com-
poſtella ſedem & dignitatem episcopale ſortita eſt, rogatu (vt aiunt) Caroli Magni. Cum
enim venerabile corpus Apoſtoli id temporis uſque latuiſſet, Theodomiro episcopo I-
rieniſi diuinitus reuelatum eſt. Cuius rei fama excitus Carolus Magnus, eo peregrination-
is cauſa, vt erat vir religioſiſſimus, proſectus, deinde Leonem Papam rogauit, vt locum
adeo ſanctum & venerandum episcopali dignitate nobilitaret. Facile conceſſit in tam
piam petitionem pientiſſimus Pontifex, & Irieniſem ſedem Compoſtellam tranſtulit, ita
tamen, vt episcopi Irieniſis titulum retineret. Quod ita obſeruatum eſt uſque ad annum
circiter octingenteſimum ſeptuageſimū ſeptimum: quo tempore Ioannes octauus Pon-
tifex Romanus eccleſiam ab Archiepiscopatu Bracarenſi exemit, & metropolitanam fe-
cit. Placuit hoc Alphonſo Caſto, & ciuitatē Compoſtellanam eccleſiæ illi cum aliis pro-
uentibus ac muneribus dono dedit, vt annotauit Alphonſus Venetus ex Chronico quodā
quod ad D. Dominici Legionē ſeruari ait. Poſtremus episcopus Iriæ, & primus Compo-
ſtellæ fuit Theodomirus vir ſanctus. Hæc ſicut ab aliis prodita ſunt, referre hoc loco li-
buit propter eos quibus hæc quoque placent. Cæterum quæ fuerint eccleſiæ Compo-
ſtellanæ primordia & incrementa, ſuperius in capite de recentioribus Hiſpaniarum epi-
ſcopatibus, ex Compoſtellana hiſtoria & Apoſtolicis diuerſorum Pontificum literis ex-
plicauimus. Nunc operæ precium facturum mihi videor, ſi quæ de ratione occultati atq; igno-
rati ſanctiſſimi ſepulchri, ac de reuelatione eiſdem in hiſtoria Compoſtellana reperi, hoc
loco ſubiungam. Ea uero habent ad hunc modum. Floruerat autem antiquitus illo loco
(de Compoſtella loquitur) inter Catholica fidei cultores Chriſtiana religio. Sed tempo-
re perſecutionis ingruente, & ſuperba paganorum tyrannide Chriſtiani nominis digni-
tatem cōculcante, totus fere Chriſtianæ religionis cultus longo iam tempore euanuerat.
In toto igitur tempore Sarracenorum, & longo etiam tempore poſt reſtitutionem fide-
lium, veneranda Beati Apoſtoli tumba, nullius Chriſtiani accēſſu frequentata, fruticum
ſylvarumq; ſpiſſitudine manſit diutiſſime cooperta, nulliq; uſque ad tempus Theodomi-
ri Irieniſis episcopi fuit reuelata aut cognita. Sed quando omnipotenti Deo placuit eccle-
ſiam ſuam laborantem viſitare, & eiſ aduerſitatem in proſperitatis tranquillitatem con-
uertere, ſtatim tempus ſuo potenti imperio mutauit, Regnū Hiſpaniæ tranſtulit, & gen-
tili ſuperſtitione per regionem Hiſpaniam conculcatam & proſus annullatam Chriſti
ſui fidem inibi ſuſcitauit. Ante autem illius peſtis expulſionem, Mirus bonæ memoriæ
Rex, diuina diſpenſatione regni ſceptra ſuſcipiens, primus Pontificales ſedes per Hiſpa-
niæ prouincias, iuxta Romanæ eccleſiæ normam, diuina gratia inſpirante conſtituit, &
Andream in episcopum eligens, Irieniſis cathedræ primitus ſublimauit. Hinc equidē hos
infra ſcriptos ordine ſucceſſiſſe legimus, quorum nullam proſecto præter nomina noti-
tiam habemus. 2 Dominicum, 3 Samuelem, 4 Gotomarum, 5 Vincibilem, 6 Feli-
cem, 7 Hildiulſum, 8 Seluam, 9 Leoſindum ſiue Theoſindum, 10 Enulam alias Be-
nulam, 11 Romanum, 12 Auguſtinum, 13 Honoratum, 14 Hindulphum. Prænota-
tis autem episcopis fertur ſucceſſiſſe Theodomirus, eadem cathedra diuina diſpenſante
gratia ſublimatus. In cuius tempore diuinæ maiestatis omnipotentia Occidentalem ec-
cleſiam, ſepulchro tanti Apoſtoli reuelato, viſitare & illuminare dignata eſt. Qualiter au-
tem reuelatum fuerit, ſequens pagina patefacit. Quidam namq; perſonati & magnæ au-
toritatis viri, præfato episcopo retulerunt, luminaria in nemore quod ſuper beati Iacobi
tumbam diuturna uetustate excreuerat, nocturno tempore ardentia multoties uidiſſe, i-
biq; angelos ſibi frequentius apparuiſſe. Quo audito ipſemet ad eum locū, ubi illi ſe talia
uidiſſe aſſerebant, accēſſit, & luminaria in prædicto loco ardentia propriis oculis procul
dubio aſpexit. Diuina igitur inſpiratus gratia, præfatum nemuſculum feſtinanter adiit, &
diligentius circunſpiciens, quandam domunculam marmoream tumbam intra ſe conti-
nentem inter ſyluas & frutices inuenit. Qua inuenta, Deo gratias referens, Caſti Regis Il-
deſonſi qui tunc in Hiſpania regnabat, præſentiā incunctatē adiuit, eiq; rem vt audierat,
& propriis oculis uiderat, ueraciter notificauit. Ipſe uero tantę audientiæ gaudio diſfuſus,
citato calle has partes intrauit, & ad honorem tanti Apoſtoli eccleſiam reſtaurans, epi-
ſcopium Irieniſis ſedis in hunc locum qui Compoſtella dicitur, multorum episcoporum ac
Dei

Dei seruatorum, nobiliumque virorum autoritate, atque priuilegio regali commutauit. *An. Dom.* Hoc autem sub tempore Caroli Magni factum esse, multis referētibus audiuius. Theodorus vero episcopus tanto fidentius oculos mentis ad cœlestis patriæ considerationem erigebat, quanto frequentius beatum Iacobum, post basilicam sibi factam, miraculis & virtutibus coruscare conspiciebat. Spe ergo cœlestium præditus, aliquanto interiecto tempore, vitam securus effudit finali sorte interueniente. Hæc ad verbum ex Historia Compostellana, cuius mihi copiam Salmanticæ fecerunt integerrimi atq; ornatissimi Collegæ Collegii S. Saluatoris, cui ego Collegio propter antiquam erga me beneuolentiam plurimum debeo.

- 10 Zuleima & Abdalia patrui Halihatam, quos diximus ab Ixeca pulsos Hispania, audita 799.
morte fratris, cum exercitu hostili ex Africa in Hispaniam transferunt ad inuadendum imperium noui regis. Quo non segniter obuiam eunte, alter illorum occisus est cum bona parte exercitus, alter in fugam versus: paulo post ultro se in fidem nepotis dedit, & magnis illius beneficiis usus est.

Mortuo Garlia Ennico, secundo Suprarbrorum in Nauarra Rege, successit Fortunius 802.
Garfias, qui regnavit annis tredecim, & ducta vxore Galindi Aragoniæ Comitissæ filia, Aragoniæ Comitatus titulum accepit, ut iam dictum est. Regnavit annis tredecim.

- Hoc anno aiunt Carolum accepisse cladem illam insignem apud Roncis vallem, in 809.
qua multa Galliæ nobilitas cecidit: sed ea clades ita varie ab autoribus refertur, dum alii dicunt in accessu factam, quando Hispanos qui Alfonso regi regnum ipsi deferenti refragabantur, oppugnatum venit: alii gestis in Hispania rebus, in reditu offendisse. Ut ut est, illud inter omnes scriptores tam Hispanos, quam Gallos constat, Carolum Magnum in saltibus Pyrenæis insigni clade affectum, cæsis aliquot ducibus ipsius, in quibus Rolando Caroli ex sorore nepote, & aliquot ex iis quos Franciæ Pares appellant, ut ait Robertus Gaguinus, atque amissis omnibus impedimentis bellicis. Præcipua opera in eo conflictu fuisse dicitur Massilli regis Cæsaraugustæ, cuius etiam Paulus Æmilius mentionem facit, & Bernardi Carpiensis. Hic nepos erat Alfonsi regis ex Ximena sorore, quem illa ex fur-tiuo cōcubitu Sanctii Comitissæ, interposita tamen coniugii fide, suscepit. Quod quum Alfonso regi innotuisset, rem indignam grauissime ferens, sororem in Parthenonem abdidit, Sanctium in arcem Lunæ vinctum conclusit, vinculorum & vitæ terminum eundem constituens. Bernardum apud se pro filio eduxit, cuius admirabilis in re bellica virtus, multis magnisque præliis frequenter enituit. Eodem anno, vel potius superiore, Sarraceni qui Toleti habitabant, immodica felicitate insolentes, & dulci (ut inquit ille) fortuna ebrii, aduersus Halihatam Miramolinum suum insurrexerunt, iussa illius detrectantes. Quod quamuis ægre esset regi Barbaro, tamen aduersus populum præpotentem astu potius agendum ratus, quam vi, misit eo Oscensis ciuitatis præfectum, hominem apud illos gratiosum, à quo regerentur, omnem rebellionis causam ab illis in præfectos suos transferens, tanquam qui à religione officii sui declinarent. Per quem præfectum non admodum ab simili techna rebellionis autores puniuit, & reliquos metu imperata facere 40 coegit, atque olim Tarquinius Superbus Gabinos per Sextum Tarquinium filium subegit: Misit enim illuc filium Abderamenem cum exercitu, qui cum se ad bellum Christianis inferendum venisse simularet, in arcem intromissus quam præfectus ille in medio urbis per fraudem construxerat, quo loco postea D. Christophoro ædes ædificata est, primores per speciem conuiuii ad se vocatos, dispositis ad eam rem apparitoribus, trucidari fecit ad quinque millia. Quorum infortunio reliqui perterriti, veniam supplices poposcerunt, ac deinceps in fide & officio permanserunt. Rem totam fusius Rodericus Toletanus prosequitur in Arabum historia, & post illum in Chronicis Alfonso decimus. Nobis summam rei velut adumbrasse sufficiat. Eodem anno duo Arabum duces diuisis exercitibus in Galleciam populabundi venerunt, sed Alfonso rege non segniter a 50 gente occisi, non solum repulsi sunt.

Fortunius Garfias, tertius Suprarbrorum in Nauarra rex, fato concessit, post quem 815.
regnavit Sanctius Garfias annis 20. Hic se appellauit regem & Comitem, multaque aduersus Sarracenos præclara gessit, & bonam Nauarræ partem à Barbarorum tyrannide sibi vendicauit: demum ab eis in prælio, dum incautius in hosteis irruit, occisus sine hærede decessit. Bernardus Carpiensis dum multis magnisque obsequiis regem sibi deuinxisset, & illum in variis dubiisque præliis tantum non ab hostibus oppressum liberasset, obnixè orauit eum, ut patrem ipsius vinculis solueret. Quod cum constanter sibi negaretur, se à fide regis alienauit, & cum aliquot viris primariis sanguine si-

- An. Dom.* biunctis, in Saldaniam ditionem suam secessit, vnde crebris excursionibus ditiones Regis non leuibus incommodis affecit.
816. Mahometes quidam Emeritensis, Abderamenem Halihata filium fugiens, in fidem Regis Alphonfi receptus est, & terras, vbi habitaret, accepit: sed post biennium reuersus ad ingenium, violauit fidem, neque ita multo post perfidia pœnas capite luit, cæsis quinquaginta millibus Sarracenorum. tantum enim exercitum collegerat.
817. Mauri suburbii Cordubensis opibus suis freti, nouis rebus studere cœperunt, sed mature ab Halihata oppressi resipuerunt.
819. Sarracenis mutuo bello implicitis, Christiani Barcinonem occupant. Ad quam recuperandam dum Halihatas, pace cum patris suis composita, se compararet, morbo correptus interiit. Reliquit filios nouendecim, filias vero viginti nouem. Post eum regnauit Abderamen filius eius, qui instituit, vt apud Mauros filii patrum hæredes essent. Nam ad eum vsque diem, fere defunctorum bona ad fratres, & aliquando etiam ad alienos redibant, omissis filiis.
820. Barcino iterum à Sarracenis recepta.
824. Alphonfus Castus iam animam agens, coram se Regem declarari ac saluari fecit Ranimirum, Veremundi Regis diaconi filium, quum alioqui regni successio ad Bernardum Carpiensem nepotem suum ex sorore Ximena lege rediret. Mox ipso defuncto, atque Oueti ad diuæ Virginis, quam ecclesiam ipse construxerat, sepulto, regnauit Ranimirus annis sex, mensibus nouem. Qui quum principio regni in Castella veteri quæ Bardulia olim nominata est, matrimonii causa abesset, Nepotianus Comes Palatii regnum collectitio exercitu inuasit. Cuius rei factus certior Ranimirus, haud segniter se ad opprimendum hostem comparauit, quem prælio victum & captum erutis oculis in monasterium detrussit. Ranimiro regnante, fato concessit Theodomirus primus Compostellæ episcopus, cui sepulchrum B. Iacobi reuelatum diximus. Successit ei Athaulfus vir sanctus, qui populū sibi commissum diuini verbi pabulo quanta potuit vigilantia paut. Ex historia Compostellana.
825. Anno regni secundo Sarraceni à Ranimiro per legatos petierunt, vt tributum Christianarum virginum, quod Mauregatus annum promiserat, ex pacto solueret, si pacem cum eis ratam esse vellet. Ranimirus re cum primoribus regni communicata respondit, se tam indignis pactis stare nolle, atque adeo ne pacem quidem illorum velle. Quod vt re ipsa comprobaret, conscripto iusto exercitu, agros illorum vastare cœpit Anagarum vsque. Sed & hostes cum numerosissimis copiis obuiam profecti, ancipiti prælio cum Ranimiro conflixere, tantisper dum nox pugnam diremit. Christiani beneficio noctis periculo erepti, in locum editiorem (Clauigium dicebatur) se receperunt, vbi de rei euentu solliciti, noctem totam lachrymis & precationibus transegerunt, opem diuinam toto pectore implorantes. Mox Regem somno oppressum D. Iacobus Apostolus in somnis iubet de exitu pugna securum esse, victoriam Christianorum haud dubie fore, se Apostolum Iacobum esse, cui tutela Hispaniæ commissa sit, cuius propitium numen postero die in prælio experturi sint: tantum animis ab omni vitiorum inquinamento, salutari confessione expiatis, & sacrosancto corporis Dominici sacramento communitis, ad conflictum postridie spe pleni procederent. Rex insomnium episcopis & magnatibus commemorat, qui tam faustum omen læti accipiunt, atque Apostoli iussa diligenter facessunt. Mox se ad prælium alacris animis comparant, tam certo pignore freti, Dei ac sancti Iacobi numen inuocantes, tantamque in Sarracenos stragem edidere, vt supra sexaginta millia Barbarorum in acie cæsa sint. D. Iacobus in eo conflictu equo candido, vexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicuus apparuit. Rex Calagurrim & nonnulla alia municipia atque arces finitimas recepit. Ab eo tempore receptum est Hispanis, in præliis omnibus, præcipue si cum infidelibus ac paganis res est, Dei ac diui Iacobi numen implorare, quod ipsis pro militari tessera est. Ranimirus ne ingratus esset Apostolo pro tam insigni beneficio, de communi præsulum ac nobilium consilio statuit, vt pro singulis bouum iugis, certa tritici mensura, qua in soluendis primitiis vtuntur, & de singulis vini modiis altera vini singulis annis Diuo Iacobo solueretur. Quod hodie quoque nonnullis in locis soluitur, & votum appellatur, idque vere: nam communi Regis, præsidum, magnatum, ac plebis consensu perpetuo votum est, cum durissimis execrationibus, si quis in posterum violaret. Præterea vt in spoliis ac manubiis diuidendis ecclesia D. Iacobi in sortem veniret, atque vnus equitis numero esset. Extant de ea re literæ ipsius Regis Ranimiri, datæ Calagurri mense Maio, vel secundum alios, Iunio, quo mense victoriam hanc consequutus videtur, in quibus hæc omnia, quo diximus modo, referuntur, & voti institutio atque confirmatio de-

tio declaratur. Quæ literæ singulis annis in ecclesiis metropoli Compostellanæ subiectis vulgo recitantur. Quin & Paschalis Rom. Pontificis literas Apostolicas vidi, anno Pontificatus sui quarto datas, quibus ea vota confirmat. Eodem tempore Dieghus Valera ordinem militiæ diui Iacobi institutum ait, quamuis F. Alfonsus Venerus principium illius circa annum Domini millesimum centesimum sexagesimum ponat, in qua opinione est & Raphael Volaterranus, & post illum Antonius Nebrissenfis. Sed ego illis nequaquam accedo, ac Valerianam opinionem magis probo, tum quod eo tempore iusta instituendi causa fuerit, tum quod diploma regis Fernandi primi vidi, & exemplar eius penes me habeo de institutione monasterii S. Spiritus Salmanticæ, in quo & huius ordinis, & magistri illius, & commendatariorum multa mentio fit, quemadmodum suo loco parebit. Porro Ferdinandus hic cœpit regnare anno Domini 1020. vel secundum alios, 1017.

Magna Normannorum classis in Galleciam appulit. quæ cum hostiliter omnia vastaret, Ranimirus obuiam profectus, magna illos clade affecit, & septuaginta naueis incendit. Reliqui Hispalim profecti, depopulati omnia, magnam inde prædam egerunt. In quodam libro vetusto reperi, tempore Ordonii centum naues Normannorum in Galleciam venisse, & post triennium ad suos rediisse.

Domitis hostibus, domestica seditione Ranimirus agitatus est. Siquidem Alderedus & Piniolus (alii Primalum, alii Priamum appellant) Comites ac proceres palatii cum septem filiis, regem nefaria coniuratione regno deturbare conati sunt, sed non respondente euentu, oculi Alderedo effossi, alter cum filiis morte multatus est.

Ranimirus fato concessit, sepultus Oueti, filios reliquit Ordonium & Garciam ex Vraca vxore religiosissima fœmina, quæ ecclesiam D. Iacobi & Sancti Saluatoris multis magnisque muneribus profecuta est. Inter multa & præclara Ranimiri decora, hoc non in vltimis laudum ponendum est, quod fratrem Garciam tanta pietate & beneuolentia semper complexus est, vt eodem cum ipso numero & autoritate esset. Regnat post eum filius eius Ordonius annis decem, & ex vxore Momadona quinque filios sustulit, Alfonsum regni hæredem, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam. Hic principio regni Vascones rebelles ad obsequium suum subactos redegit, & Mauros ditionem ipsius infestantes magna vi depulit, ac ciuitates Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam, Patriam, habitatoribus frequenteis reddidit. Apud hunc regem Athaulphus tertius Compostellæ episcopus, vir sanctus & pius, à quatuor ecclesiæ suæ seruis de crimine pessimo delatus est. Quare audita rex magno furore percitus, ac tam nefandum crimen in episcopo detestatus, Athaulphum ad se vocari iussit. Qui die sancto Cœnæ Domini quum in curiam venisset, recta in templum operaturus sacris profectus est. Cumque à suis admoneretur, vt prius regem adiret, respondit in templo maiorem esse regem qui prius salutandus esset. Demum peracta re diuina, vt erat sacris indutus vestibus, recta ad ædem regiam profectus est. Rex vero taurum indomitum à canibus venaticis irritatum, in sanctum præfulem immitti iussit, vt qui tanti criminis reus deferebatur, impetu ferocissimi tauri dilaniaretur. Sed taurus, facto ab Athaulpho signaculo sanctæ crucis, mansuetifsimus ad eum accessit, & cornua in manibus eius, tanquam si exemptilia habuisset, dimisit, atque in syluam, vnde adductus erat, rediit, itaque sanctus Dei illæsus euasit. Rex vero & qui cum eo erant primariæ nobilitatis viri, conspecto tam insigni miraculo, ad pedes ipsius prociderunt, & sceleris sui veniam supplices poposcerunt. Ipse autem iuxta Apostoli doctrinam pro malis bona reddens, benigne condonauit, atque eadem hora pontificatus suo nuncium remittens, in Asturiarum solitudines repudiato mundo soli Deo vacaturus secessit, vbi exemplum sanctæ conuersationis aliis relinquens, aliquam multis post annis naturæ debita persoluit. Ex historia Compostellana. Rodericus Toletanus hoc plusquam centum annis posterius ponit, & attribuit Veremundo secundo, quem ait eo plus fidei habuisse delatoribus Athaulphi, quod filius esset Comitis Gundisalui, à quo Sanctius rex veneno sublatus fuit. Præterea subiungit Athaulphum, Rege in salutato, postquam delatores diris execrationibus deuouisset, discessisse atque in itinere tertio post die defunctum. Sed res ita se habet, vt nos ex historia Compostellana & alio libro peruetusto retulimus, in quo tamen libro reperio, quod regi maledixerit. Toletani errorem sequutus est rex Alfonsus & alii post eum.

Muza Abenheazim origine quidem Gothus, sed professione Sarracenus, contra Abderamenem Hispaniæ Miramolinum & Cordubæ regem insurrexit, & Cæsaraugustam, Oscam, Tudellam, Toletum occupauit. quibus ciuitatibus non cōtentus, in Cataloniam populabundus expeditiones egit, quin & in Galliam vsque hostili agmine processit. Quo rerum successu elatus, Hispaniæ regem saluari se iussit. Mox Albaidam urbem Ordonii

regis expugnat, & muris ac propugnaculis egregie munit. Quod ubi cognouit Ordonius, nihil cunctatus, ad recipiendam urbem & exturbandos Barbaros profectus, urbem obsidione cinxit: cumque opem obsessis laturus aduentaret Muza, Ordonius copiis suis bipartito diuisis, partem ad continuandam obsidionem reliquit, partem contra Muzam duxit. cum quo signis collatis cruentum in Sarracenos certamen edidit, ex quibus cæsa equitum duodecim millia, & in iis Garfias Muzæ gener, peditum infinita prope multitudo. Muza tribus vulneribus grauius saucius, fuga mortem euasit. Lecta spolia auri, argenti, & omne genus alterius supellectilis ditissima. Lupus Muzæ filius, Toletanæ urbis præfectus, se in fidem & clientelam Ordonii dedit, multis & ampliis illius ornatus beneficiis, operam vicissim regi fidelem & strenuam in variis contra Barbaros præliis præstitit. 16

835. Ordonius Cauriam & Salmanticam expugnauit, occisis eorum regulis, & infinita Sarracenorum multitudine, partim cæsa, partim in captiuitatem abducta. Eodem anno, Fortunio Garfia Suprarbrorum in Nauarra rege à Sarracenis, ut diximus, occiso, interregnum fuit quatuor annorum, de quo vide quæ notauimus in catalogo regum Nauarræ. Eodem fere tempore Abderamen plateas ac vias Cordubenses lapideo pavimento strauit, & per tubulos plumbeos ex montibus aquam in ciuitatem duxit, eam quæ hodie scaturit prope templum summum, quæ illorum Mesquita, ut diximus, erat.

839. Ennicus Arista populari suffragio electus rex, vnctus & coronatus, primusque rex Nauarræ, sed certis conditionibus, appellatus nimirum ut in eos æquis legibus vteretur, atque ut iudex esset medius inter regem & populum, si quid controuersie oriretur, isque Aragoniæ iustitia appellaretur. Arista cognominatus est ab ardore bellandi, regnauit annos 31. Mortuus est Abderamen, & reliquit quadraginta quinque filios, & quadraginta duas filias. Suscepit imperium paternum Mahometes filius & regnauit triginta quinque annis, ut ait Toletanus, ut vero Rases annis 34. & mensibus sex: nec audiendos puto, qui triginta nouem annos illi tribuunt. Cuius initio regni, Toletani contra ipsum rebellauerunt, implorato auxilio Ordonii regis, qui filium illuc cum non pœnitendo exercitu misit. At vero Mahometes contra illos mouens, insidiis opportuno loco dispositis, ipse cum paucis in conspectum venit. Quod conspicati Toletani, contempta paucitate portis se effundunt, atque in hostem ruunt. Qui simulata fuga, ubi clausum & circumfusum insidiis hostem habuit, versis signis, omnibus inuadendi signum dedit. Tunc Toletani graueis leuitatis suæ pœnas dedere, cæsa Toletanorum tredecim, Christianorum octo millia. 20 30

841. Ordonius Oueti podagra periit, sepultus ad diuæ Virginis, relicto magno sui desiderio. Regnauit post illum Alfonsus tertius cognomento Magnus, annis quadraginta sex. Quatuordecim erat annorū, quum regno inauguratus est. Cuius initia regni Froila quidam Veremundus turbauit regno inhians. qui dum rex in Alabam Cantabriæ prouinciā se recepit, comparaturus exercitum, à senatu Ouetensi ob tyrannidem occisus est. Oppresso aduersario, Alfonsus rex ad suos reuersus, magno cum honore receptus est, mox Sublantiam ac Céiam muris ac turribus communiuit, atque habitatoribus frequentauit. Deinde Comes quidam nomine Eilo ad inuadendum regnum animum adiecit, & Alabenses ad rebellandum incitauit, sed aduentu regis terri Alabenses meliora polliciti, veniam consequuti sunt, Comes in catenis Ouetum ductus est. 40

842. Duces Sarracenorum duo Imundar & Alcaman Legionem oppugnatam venerunt, sed magna virtute repulsi sunt. Alfonsus Magnus ut vacuus aliis curis Sarracenos commodius debellare posset, cum Nauarris & Gallis foedus coiit, atque ex nobilitate Gallica uxorem duxit Amelinam, quæ postèrus Ximena dicta est, ex qua suscepit quatuor filios, Garfiam, Ordonium, Froilam, Gundifaluū, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Quæ hic ponuntur in Chronicis regis Alfonsi, de Pompelone à Mahomete Miramolino obsessa, & Fortunio rege capto, & post viginti annos soluto, deque Fortunii viuacitate, quippe qui centum viginti quinque annos vixerit, quia Chronicis Nauarræ & Aragoniæ ex diametro repugnant, neque temporum ratio respondet, consulto prætermitto, quum tamen Rodericus Archiepiscopus Toletanus quem Nauarrum fuisse affirmant, in historia Arabum hoc ipsum memoria proditum reliquerit. 50

843. Alfonsus Magnus præterquam quod pietatis studio thesauros paternos in ecclesias & pauperes erogauit, etiam ecclesiam diui Iacobi quæ terrea prius erat, lapide quadrato construi iussit, & columnis marmoreis exornauit.

844. Toletani fines Christianorum hostiliter depopulantes, profligati sunt. Bernardus Carpiensis qui omnibus his præliis interfuit, quum frustra sæpe rogasset regem, ut patrem ipsius solueret, grauius commotus, in territorio Salmanticensi, in colle quodā arcem com-

cem communiuit, quod Carpium appellatum est, à quo & ipse Carpiensis dictus est. Ex quo regiones fines frequentibus excursionibus infestos reddidit, eoque angustiae regem adduxit, ut ad pacis conditiones descendere coactus sit, patremque ipsius se redditurum promiserit, si ipse Carpium regi dederet. Accepit conditionem Bernardus, sed Comites missi ad soluendum atque adducendum patrem, iam fato functum inuenerunt. Rex tamen etiam mortuum adduci iubet, atque ita compositum, ut uiuus videretur, ipse quoque in occursum eius cum Bernardo prodiit. Qui cum patrem defunctum reperisset, fortunam suam detestari ac deplorare coepit, qui & patre orbatus esset, & arce sua Carpiensi. Rex ait, non esse locum lachrymis, alia consilia quaereret, & regnis ipsius quam primum cederet. Ita ad Gallos profectus dicitur, atque ab illis magnifice susceptus Bernardus Carpiensis, vir maximis viris comparandus, si fortuna virtuti respondisset.

Alfonsus rex Conimbricam à Sarracenis obsessam liberauit.

859.

Ennico Arista defuncto, Nauarræ regnum iniit Garfias Eniecus filius ipsius, vir non minus integritate vitæ, quam armis præstans, qui uxorem duxit Vrracam, sceminam primariam, cum qua iam grauida ac partui vicina, dum incautius per montes iter faceret, nec opinato hostium insultu oppressus, fortiter pro fide dimicans interiit. Regina quoque letali vulnere in utero confossa periit, illæso tamen infantulo. Accidit vero, ut iam digressis Barbaris nobilis quidam cui Gueuaræ nomen fuisse affirmant, ad eum locum forte accederet, & infantem per vulnus manum extendentem & velut eluctantem conspiceretur. Miseratus vtriusque vicem, cæso matris utero eduxit infantem, ac domi suæ diligenter eduxit, quod non sine testibus factum est, ut quando res ipsa posceret, facto fides constaret. Regnavit hic Garfias annis 30. iis tamen alii nouem detrahunt, quibus ego magis accedo.

860.

Alfonsus Toletanos crebris excursionibus eo redegit, ut trium annorum inducias magno redimere coacti sint. Eodem fere tempore ecclesiam sanctorum martyrum Facundi & Primitiui magnifice construxit, quam posterius Sarraceni diruerunt.

864.

Hoc anno, nempe æra nongentesima quarta, decessit ex hac vita sanctissimus Compostellæ præsul Athaulphus, cuius vitæ integritas & innocentia eo miraculo diuinitus probata est, quod superius anno octingentesimo trigesimo primo retulimus. Infula vero cum qua sacrum illo die celebrauit, tantæ virtutis extitit, ut si quis alicui iusiurandum daturus, illam indueret, & forte periurus esset, ea exui nequaquam valeret. Sisnandus huic quartus illius ecclesiæ successit episcopus, adeo labori sanctæ prædicationis intentus, ut despectis secularium rerum negotiis, contemplationi totus inhæreretur. Is vitam ac sanctitatem decessoris sui mente repetens, ardenti pietatis studio in Asturias se contulit, & sancti viri corpus Compostellam translatum, cum summa reuerentia sepeliuit. De quo Sisnando suo loco plura dicemus.

866.

Hoc anno excessit è rebus humanis Mahometes Miramolinus Hispaniæ, secundum numerum Alfonsi decimi. Toletanus & Rases aliquot annis posteriorem ponunt. Reliquit 34. filios, & 20. filias. Hic cum forte die quodam in horto regio deambulare, & quidam de astantibus diceret, Quam amœnū viridarium, quam pulchra dies, quam iucundum seculum, nisi mors omnia disturbaret: Erras, inquit rex. nam nisi mors esset, ego nequaquam regnarem. Ex Archiepiscopo Toletano. Successit filius eius Almundir, qui regnavit annis duobus secundum Toletanum, secundum Raseñ vero anno vno, sex mensibus, dies quindecim. Reliquit sex filios, filias septem.

874.

Post mortem Almundir, Abdalia in fratris locum receptus, regnavit annis viginti quinque.

876.

Rex Alfonsus ecclesiam Sancti Iacobi, quam nouam, ut diximus, construxerat, reditis annis, auro, argento, gemmis preciosis, vestibus sacris locupletavit, eandem Ioannis octavi autoritate consecrari fecit. Cuius consecrationi ac dedicationi interfuerunt episcopi sequentes: Vincentius Legionensis, Gometius Asturicensis, Hermenegildus Ouerensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sisnandus Iriensis, Recaredus Lucensis, Theodindus Britoniensis, quorum ciuitates iam à Christianis possidebantur. Præterea Ioannes Aucensis, Dulcidius Salmanticensis, Iacobus Cauriensis, Faustus Conimbricensis, Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Visensis, Guimagus Portugallensis, Argimirus Bracarensis, Heleca Cæsaraugustanus, quorum ciuitates partim à Sarracenis occupatæ, partim desertæ erant. Episcopi vero partitis sibi territoriis, in diocesi Ouetensi, vitam ut poterant, exigebant: vnde olim Ouetum ciuitas episcoporum dicta est, ut annotauit Archiepiscopus Toletanus, apud quem lib. 5. cap. 17. extat exemplar literarum Apostolicarum

877.

An. Dom.

Ioannis octauī, de consecratione ecclesiæ S. Iacobi. Huius rei mentio fit etiam in historia Compostellana. Sed in alio libro peruetusto inueni, quod consecrata fuit æra nongentesima vigesima septima, quinto Nonas Maii, hoc est, anno Domini octingentesimo octogesimo nono. Sed eo iam tempore Alfonsus Magnus ad superos migrauerat ex hac vita. Proinde suspicor numerum æræ vitiosum, & legendum æra nongentesima decima septima, hoc est, anno Domini octingentesimo septuagesimo nono. Eodem fere tempore ecclesia Ouetensis, auctoritate eiusdem Ioannis Octauī, rogatu Alfonsi regis, metropolitana facta est, quod nullus esset in Hispania metropolitanus episcopus. Nam reliquæ ciuitates quæ metropolitanæ quondam fuerunt, Barbarorum graue iugum trahebant. Bracara etsi multo ante Sarracenis erepta, tamen in congeriem versa lapidū, vt ex archiuis eiusdem ecclesiæ constat, ne episcopū quidem, nisi titulo tenus, habebat. Quæcunq; vero ecclesiæ Bracarensis erant vsque ad muros ipsius ciuitatis, Rex Ordonius, superiorne, an aliquis ex posterioribus, ecclesiæ D. Iacobi donauit. Paulo post sub eodē Pontifice Compostellanam ecclesiam metropolitanā factam aiunt, rogatu Caroli tertii regis Francorū, qui Caluus cognominatus est. Ita fere qui de Sanctis Hispaniæ scripserunt, cuius rei miror nullam extare mentionem, neque apud Tudensem, neque apud Archiepiscopum Toletanum, neque in Chronicis regis Alfonsi. Gerundensis episcopus autor est, Emeritensis ecclesiæ metropolitanam dignitatem primum in Ouetensem, deinde in Compostellanam fuisse translata, immunitate tamen Ecclesiæ Ouetensi concessa. Laurentius à Padilia qui inter cæteros superioris opinionis autor est, addit circa annum Domini centesimum vigesimum supra millesimum, à Calixto Papa eius nominis secundo, quæcunque Emeritensis ecclesiæ iurisdictioni subesse solent, in Ecclesiam Compostellanam translata fuisse. Sed de hac re vide, quæ superius in capite de recentioribus episcopatibus scripsimus.

884. Alfonsus rex Zamoram profectus, filium Gassiam in vincula coniecit, quod matris instinctu, & soceri Munionis auxilio, contra ipsum hostilia moliretur, ac regno inhiaret. Quæ res cæteros filios, vinculis fraternis grauitèr exacerbatos, in ipsum vehementer excitauit. Zamoram siue Zemoram hic rex Alfonsus instaurasse atque à Mauris obsessam liberasse, & hoc nomen ex euentu militis vaccam nigram vocantis (eas enim armentarii vulgariter moras appellant) imposuisse dicitur, & in ea templum S. Saluatoris condidisse. Sed Florianus aliam huius nominis rationem ponit. Affirmat enim Zamoram quæ olim Sentica dicta sit, post Arabum vastationem Medinam Zamorrathi ab eis appellatam, atque ea voce ciuitatem Turquesarum significari. Nam Medinā accentu in vltima ciuitatem sonat Arabibus: Zamorrathi lapis Cyaneus est, quem Turquesam vulgo dicimus. Ideo autem sic ab illis appellatam arbitratur, quod scateant rupes omnes in toto tractu Zamorensi vena lapidis Cyanei. Idem affirmat hanc ciuitatem à Ferdinando rege, Sancti & Alfonsi patre, instauratam, postquam fuit ab Almanzore & incendiis consumpta & funditus diruta. Alii etiam huius nominis etymologiam dare volunt, & adhuc sub iudice lis est.

886. Alfonsus filiorum persecutionibus grauitèr pressus, eaque molestia defungi cupiens, 40 regnum Garfiæ filio cessit, ipse Compostellam orationis causa ad visitanda beati Iacobi limina profectus est, postea semel atque iterum expeditiones secundas in Sarracenos fecit.

887. Alfonsus rex vita bene peracta, & regno laudabiliter administrato decessit ex hac vita Zamoræ, inde Asturicam delatus, non multo post tempore translatus Ouetum, ad diuæ Virginis conditus est eodem monumento cum vxore Ximena, quæ tamen viuum maritum debita pietate prosequuta non est. Successit patri Garfias primogenitus, regnavit tribus annis, qui initio regni contra Arabes in expeditionem profectus, graui illos damno affecit, capto illorum regulo Ayola, qui tamen custodum incuria effugit. Demum nulla alia re insigni gesta Zamoræ fato concessit, nullo relicto hærede, inde delatus Ouetum, 50 ibique sepultus est.

890. Post eum regnavit frater ipsius Ordonius secundus, annis octo, mensibus sex. Hic patri similis multa præclara gessit, & eo adhuc superstite, hostili agmine in Baticam vsque profectus male Barbaros multauit: deinde initio regni Talabricam obsedit, & occisis qui obsessis suppetias venerant, hostibus pariter & vrbe potitus est. Postea cum duce Cordubensi & rege Tingitanæ ad diui Stephani in ripa Durii collatis signis, gloriosa victoria triumphabundus ad suos rediit. Non multo post, contra Emeritam ducto exercitu, Lusitaniā adeo ferro atq; igni vastauit, vt Lusitani desperatis rebus, inducias magno redimere coacti sint. A qua expeditione Legionē magno cum honore reuersus, ecclesiā cathedralem

lem quæ prius extra ciuitatem erat, in palatium ipsius ciuitatis propter Sarracenorum insultus, de concilio Fruminii episcopi & aliorum præsulorum transtulit, atque in honorem diuę virginis dedicauit. In qua ipse à duodecim episcopis regio diademate fuit insignitus.

Garfia Enieco rege Nauarrę occiso in conflictu, vt supra diximus, octodecim annorum interregnum fuisse aiunt, tantisper dum Sanctius Garcesius Auarca educaretur, qui tamen anni Sanctio Garcesio adsignandi sunt, alioqui male responderet annorum calculus. Cum igitur Nauarri & Aragones indictis comitiis Iaccam ad creandum regem conuenissent, nutritius Garcesii adolescentem peronatum, & rusticis indutum vestibus, magnatibus exhibuit, Garfię Enieci filium & legitimum regni successorem affirmans. Cuius rei fides cum prolatis monumentis constaret, omnes inopinato atque incredibili gaudio perfusi, magnis gratulationibus, faustisq; acclamationibus regem consalutarunt, qui à peronibus quibus vti consueuerat, quas Auarcas Hispani appellant, Auarca cognominatus est. Vxorem habuit Thodam siue Theodam, ex qua Garfię Sanctii, Vrracę, Sanctię, Marię, Velasquitę, quam alii Blancam appellant, pater fuit, regnauit annis triginta sex, deinde multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, ex hac vita decessit, sepultus ad Diui Ioannis à Pegna.

Rex Cordubensis tot Ordonii regis in suos expeditiones indigne ferens, cum maximis copiis in Galleciam vsq; venit, cum quo ancipiti prælio confligit Ordonius, sed tandem multis vtrunque cæsis, æquo Marte discessum est. Idem non multo post, conuocata infinita Sarracenorum etiam ex ipsa vsque Africa multitudine, Nauarrę fines hostili agmine ingressus, omnia ferro ac flammis miscere cœpit. cui cum imparem se Nauarrę rex videret, auxilia regis Ordonii poposcit. Nec ea cunctanter præstitit Ordonius, sed ad vallem Iuncariam hosti obuiam factus, prælium impigre commisit, in quo Deo ita volente, Sarraceni superiores fuere. De qua re, quæ Resendius noster ex libris, opinor, ecclesię Compostellę olim descripsit, hic adscribere visum est. Ea habent ad hunc modum. Ordonius rex in valle Iuncaria victus ab Abderamine Miramolino Hispanię & rege Cordubę, multis vtrunque cæsis, & duobus episcopis captis, Dulcidio Salmanticensi & Hermoigio Tudensi, & Cordubam in diros carceres abductis, quorum Hermoigius impatiens ingrauescente ætate ac pertæsus, Pelagium sobrinum suum pro se obsidem dedit, tantisper dum reuersus ad suos, captiuus missis illum redimeret. Cuius pulchritudine captus Abderamen, per iocum illum tangens, & lasciuis blandimentis sanctum & pudicum iuuenem vel in sectam suam nefariam, vel nefandos amores pellicere dum tentaret, Tolle canis, inquit Pelagius, & scissa veste ostendit se malle pro Christo mori, quam vitiiis inquinatum viuere. Cumque tyranni lenocinia nihil aduersus illius constantiam proficeret, amore in furorem verso, imperat ministris, vt forcipibus ferreis strictū membratim scindant, atque in flumen proiciant. Quod illi mandatum non pigre facientes, ab hora diei tertia vsq; ad vesperam, non dicendis crudelitatibus in eum debacchati sunt. Tandem amputatis tibiis, brachio, manibus, ceruice, in fluuium præcipitarunt, ex quo Christianorum diligentia extractus, sepulturę datus est. Caput in cœmiterio S. Cypriani, reliquum corpus ad S. Genesii sepultum est. Passus est die Dominico, hora decima, septimo Calendas Iulii, Iesum Christum semper inuocans, natus annos xiv. mensis sex. Hac tenus ex commentario Resendii. Passionem huius sanctissimi martyris heroico carmine descripsit Rhosuita, virgo nobilis de gente Saxonica, quæ per ea tempora floruit, sed rem paulo aliter refert, nimirum quod Abderamen collecto exercitu in Galleciam profectus, & victoria potitus, 12. Comites cum Principe ceperit, & aliis pacto precio dimissis, Principi tantam imperauerit pecunię summam, vt soluendo nõ esset. Quare ipsum duris constrictum vinculis, Cordubam secum adducere parauit, sed filius Pelagius senectutis & conditionis paternę misertus, persuaso patre, vicaria seruitute ipsum redemit, & captiuus Cordubam ductus est. De cuius pulchritudine cum nunciatum esset Abderamini, impurus homo nefando illius amore exardescens, adductum ad se adolescentem blandimentis in amorem sui pellicere conatus, cum adeo nihil proficeret, vt osculum porrigenti pugnum Pelagius impingeret, iussit furiosus tyrannus, vt funda machinali trans Bætium fluuium eiacularus scopulosis rupibus illideretur. Ex quo periculo Dei gratia cum euasisset, regis iussu gladio percussus, martyrii coronam accepit. Corpus in aquam proiectum à piscatoribus inuentum, ac Christianis magno venditum, & religiose sepultum, plurimis claruit miraculis. Sic illa martyrium huius sancti refert: sed neque Princeps captus est, neque Pelagius principis filius fuit. Verum non mirandum, si tam præcul distanti, res aliquanto aliter quam gesta est, relata fuerit, quum alioqui summa rei eodem redeat.

An. Dom.

896. Ordonius hac offensione magis irritatus quam territus, instaurato exercitu regiones Barbarorum ingressus, magnam in illos cædem fecit, plurimæque illorū oppida sibi subiecit. Vnde præda onustus Zamoram reuersus, quantum voluptatis ex tam felici conceperat expeditione, tanto mœrore affectus est ex morte vxoris, quam defunctam reperit. Sed tot belli decora, fraus illa obscurauit, qua Ordonius Comites Castellæ Nunium Ferdinandum, & Almondarem Album cum filio huius Didaco ac Ferdinando Ansuri, publica fide per speciem colloquii euocatos, primum in vincula coniecit, deinde neci dedit. Habuit hic tres vxores, Geloiram siue Eluiram, Araguntium ex Gallecia, quam repudiavit, Santinam siue Sanctiam, Garfiæ Enieci Nauarræ regis filiam. tandem Zamoræ rebus humanis sublatus, sepultus est Legione in ecclesia cathedrali.

898. Ordonii regnum Froila frater inuasit, eoque annum & menses duos potitus est. Hic ex vxore sua Muninadonia liberos sustulit Alfonso, Ordonium, Ranimirum, & alium ex concubina, cuius nomen silentio oblitteratum est. Nihil hic laude dignum gessit. Filios Olmudi viri nobilis innocentes morte affecit, & fratrem eorum Fronimium, Legionensem episcopum, exilio in fontem multauit. Tandem lepra percussus vitam ingloriam finiuit, sepultus Legione, cuius morte Legionensis episcopus suæ sedi restitutus est. Hoc tempore Castellæ prouincia propter scelus Ordonii regis in Comites suos admissum, à fide regum Legionensium defecit, atque ex nobilitate sua duos iudices communi consensu creauit, quorum alter de rebus ciuilibus, alter de bellicis cognosceret. Ii fuere Nunius Rasura, auus Ferdinandi Gundisalui, primi Castellæ Comitis, & Flauius Caluus, abauus Roderici Diaz à Biuar qui Cidus cognominatus est. Nunius Rasura Castellæ veteris fines Pisorgam siue Pisoricam fluuium posuit, qui eam à regno Legionensi disterneret. In codice quodam admodum vetusto reperi, hunc Ordonium regem duos episcopatus, Mindoniensem & Legionensem instituisse. Quod de Mindoniensi facile crediderim: sed Legionensem restituit, non instituit. Nam Legionensis episcopatus in antiquis conciliis plurima fit mentio.

899. Froila defuncto, quia filii Froilæ nondum per ætatem regno maturi erant, regnum à proceribus aulae Alfonso quarto, Ordonii regis filio, delatum est. Quod quum per annos quinque & menses septem administrasset, leuitate magis quam pietate ductus vitam monasticam ad diui Facundi professus, regnum fratri Ranimiro cessit, postquam ex vxore Ximena, filia Sanctii regis Nauarræ, Ordonium Malum sustulisset. Verum post pœnitentia ductus, quum ad regnū amissum aspiraret, à Ranimiro perpetuo carceri mancipatus est. Alii tamen, inter quos Lucas Tudensis, Alfonso hunc & Ranimirum Froilæ filios fuisse affirmant. Quibus ego magis accederem, nisi iidem dicerent filios Froilæ, quia Alfonso fauebant, pariter cum illo excæcatos.

905. Ranimirus frater, Alfonso oculis orbato atque in carcerem recluso, regnauit annos vnde uiginti, menses duos. Hic pœnitentia ductus eorum quæ in fratrem & nepotēs admiserat, monasterium Diuo Iuliano sacrum non procul Legione condidit, in quo illis quamdiu vixerunt, omnia necessaria benigne ac pie suppeditauit, vbi & sepulti sunt, simul cum regina Ximena, Alfonso quarti vxore. Principio regni, fines Toletanorum infesto agmine ingressus, Madritiū cepit & muris nudauit, ac spoliis onustus cum magno captiuorum grege ad suos reuersus est. Qua re offensi Sarraceni, magnis copiis Castellam innadunt. Quod quum Ferdinandus Gundisaluus, magnus ille Castellæ Comes, qui tum forte Castellæ dominio cum titulo Comitis inauguratus fuerat, Ranimiro regi nuntiaffet, ille nihil cunctatus Comiti se iunxit, ac iunctis exercitibus copias Arabum apud Oxomam ciuitatem fundunt fugantq; multis tamen illorum occisis. Hinc factū dicit Tudensis, vt Castellani iterum se in fidem regum Legionensium dederint. Postea cōtra Cæsaraugustam dicti principes coniunctis copiis profecti, Regulum Abenaia imperata facere coegerunt, & se suæque omnia in fidem & clientelam Ranimiri dedere. Sed ille præfenti metu ac periculo liberatus, fidem violauit, & Abderamini Miramolino cui iam ante sacramento militari obstrictus erat, iunctus, cum illo ad vastandam Castellam venit. Sed ad Septimancas fusi, die festo sanctorum Iusti & Pastoris, qui est octauo Idus Augusti, cecidere Barbarorum, secundum Tudensem & Toletanum, octoginta: secundum Pet. Ant. Beuterum, triginta millia. In Toletano manu scripto ponuntur septuaginta millia. Abenaia captus, Abderamen cum viginti tantum equitibus fuga sibi consuluit. Reliqui capti apud Alfondigam oppidum, quo se receperant. Hoc tempore fuit eclipsis solis per horam integram.

915. Sarraceni hortatu & fauore duorum magnatum Legionensium, Ferdinandi Gundisalui & Didaci Munionis, per ripam Thormis agrum Salmanticensem ingressi, omnia longe

longe lateque depopulati sunt. Quod Ranimirus indignissime tulit, non tam ob Barbarorum insultum, quam quod suorum clientum instinctu factum esset. Proinde Barbaros male multatos in fugam conuertit, nobiles vero carceri mancipauit, quos tamen paulo post metu seditionis soluit, sed prius iuratos, se constanter ac fideliter in amicitia & obsequio eius permanfuros.

Hoc anno Abderaminem Miramolinum Hispaniæ, & Cordubæ Regem regnum in. 918.
uisse aiunt, nimirum anno Arabum trecentesimo: verum hoc ratio historiæ non patitur.

Nam iam aliquot ante annis res gessisse, præter alios omnes, etiam ipse Archiepiscopus Toletanus, ex quo hæc annotauimus, testatur: nisi velimus dicere, ipsum patris auspiciis
10 eagegisse. sed ne hoc quidem verisimile videtur, neque vllum eius rei testimonium in autoribus apparet. Regnauit quinquaginta annis.

Hoc anno, secundum historiam Compostellanam, fato concessit Sisnandus quartus 920.
Compostellanus episcopus, cuius tanta fuit fama sanctitatis, vt Ioannes Papa, opinor, decimus (nam audiendi non sunt, qui decimum tertium fuisse dicunt) per literas & tabellarium proprium se precibus ipsius commendauerit. Mortuus est autem senio confectus. In cuius obitu, voces auditæ sunt angelorum canentium, Veni electe Dei, & intra in gaudium Domini tui. Hic ecclesiam S. Iacobi amplificauit, & duo monasteria Compostellæ condidit, quorum alterum etiam hodie D. Martini dicitur, eo consilio, vt si quis ecclesiæ seniorum sub regula ac disciplina D. Benedicti, criminum sordes poenitentiae
20 lachrymis expiare vellet, opportunitate loci non destitueretur. Extruxit & prochodochium, vel potius gerontocomium, quod Louium S. Felicis appellatum est, quia in illo S. Felicis reliquiæ reconditæ erant: vt quicumque ex familia ecclesiæ Compostellanæ senio grauarentur, illuc se ad quietem tanquam emeriti conferrent, & ecclesiæ facultatibus alerentur. Præterea quotquot reperire potuit ex genere eorum qui sanctum episcopum & auunculum ipsius tam nefanda proditione apud Regem detulerāt, regio decreto & autoritate ecclesiæ Compostellanæ, ad obeunda seruilia ministeria in perpetuam seruitutem tradidit. Successit illi Gundesindus quintus Compostellanus præsul, & Comitatus cuiusdam filius: sed hic dum mundo quam Deo magis deditus esset, vitam non fati pio sine clausisse dicitur. De qua re mater eius matrona pia, graui confecta dolore, &
30 de anima filii vehementer sollicita, ante aram beatissimi Iacobi Apostoli diuinam misericordiam dies noctesque non destitit implorare, & fletibus, precationibus, ieiuniis, elemosynis sibi demereri, interposito diui Iacobi patrocinio, donec quadam nocte in templo eiusdem Apostoli, vocem hanc audiuit: Scias filium tuum hac nocte ad electorū societatem admissum fuisse. Ex historia Compostellana. Gundesindo subrogatus est Hermigildus sextus Compostellanus episcopus, de quo quæ in historia Compostellana legi, quia mihi non solum notatu digna, sed etiam ad exemplū pertinere visa sunt, ad verbum hic transcribenda duxi. Ea sunt huiusmodi. Hermigildus in episcopum electus, post electionem prauis desideriis huius præsentis exilii deditus, dum vixit, iniquitatis dominio mentis colla submisit. Cum autem paulo ante diem sui exitus vehementi ira commoue-
40 retur, cuidam viduæ vnam vaccam cuius lacte se filiosque suos pascebat, auferri præcepit. Altera ergo die ei cum militibus suis inter epulas sedenti, dapifer suus vnum ex intestinis illius vaccæ, quod Galleco vocabulo Duplicia nuncupatur, in scutella argentea inter alia fercula apposuit. Ipse vero dapum diuersitate iam distentus, atque nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morfu appositæ dupliciæ quam comedere voluit, medio ventris, eis qui intererant videntibus, crepuit. Postquam autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, à quamplurimis audiuius, & etiam ipsius combustionis signa propriis oculis ipsi conspeximus. Hæc ibi. In alio libro antiquo legi, quod œconomus huius episcopi, vaccam illam accepit à vidua octo filios habente. Quæ cum ad pedes Pontificis cum lachrymis se proiecisset, nullam consequi misericordiam potuerit. Reliqua respondent,
50 sed illud adiicitur, quod Hermigildus iste præsul lumbos præcinctos non habuerit.

Ranimirus vltimo regni sui anno Talabricam in regno Toletano obsedit, cui dum 923.
Sarraceni resistere conantur, ad duodecim fere millia cæsi, septem millia capti sunt. Confectis his bellis totus ad pietatis studia conuersus, monasteria aliquot condidit: primum Legione iuxta Palatium regium, in quo Geloiram siue Eluiram filiam suam, ex regina Tarasia, Garfiæ Tremuli Nauarræ Regis sorore, Deo dicauit: alterum Diuo Andreæ Apostolo, & Diuo Christophoro sacrum, ad fluuium Ceam: tertium in honorem sanctissimæ Virginis, in ripa Durii: quartum in valle Ornæ, quæ nunc dicitur Destriana, inquit Toletanus, Diuo Michaeli dicauit: Filium Ordonium Vrracæ, Ferdinandi Gundisalui Castellæ Comitatus filia, matrimonio iunxit.

Ranimirus Ouetum orationis causa profectus, in morbum fatalem incidit. unde Legionem delatus, & sacramentis ecclesiasticis pie communitus, abdicato quod à fratre susceperat regno, atque in hæc verba prorumpens cum lachrymis: Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc: Dominus mihi adiutor, non timebo, quid faciat mihi homo: mox animam auctori suo reddidit. Sepultus Legione ad Diui Saluatoris, quod monasterium filia suæ, vt diximus, construxerat. Patris defuncti regnum excepit Ordonius tertius, quem Sanctius frater auxilio Regis Nauarræ auunculi & Ferdinandi Gundifalui Castellæ Comitis fretus, regno deturbare conatus est. Sed consiliis non succedentibus, Ordonius rem tam indignam iniquo animo ferens, Vrracam vxorem Comitis filiam repudiavit, eique Eluiram superduxit, ex qua suscepit Veremundum Podagricum, regnavit annos quinque, menses sex. Mortuus est Zamoræ, sepultus Legione ad Diui Saluatoris. Huius tempore Regis, Almanzor Sarracenorum dux bellicosus, & primariæ post Abderamenem autoritatis, cum exercitu numerofo contra Castellam venit, cui Ferdinandus Gundifaluus Comes, nihil animo fractus, obuiam ire constituit, & animatis suis qui numero tantum trecenti erant, dum cæteri ad expeditionem se comparât, ipse venatum profectus, atque aprum ardentius sequutus, ad monasteriolum Diui Petri, quod in ripa Aslantia fluminis vepribus ac dumetis obsitum latebat, forte delatus est. Quo cum peruenisset, religione motus loci, preces deuotas Deo cum lachrymis obtulit, patriam & se suosque omneis illi ex animo commendans. Mox à Pelagio monacho sancto ad pauperem cœnam inuitatus, totam noctem in precationibus & lachrymis traduxit. Postridie vero ab eodem Pelagio de fœlici euentu prælii certus, alacrisque ad suos reuersus, magno animo in hostes ruens, tantam in illos cum tam exiguis copiis stragem dedit, vt vix Almanzor ipse cum paucis effugerit. Quo tam felici successu lætus, & spoliis diues reuersus ad suos, Pelagium monachum cum sodalitis suo multis magnisque beneficiis cumulauit. Hoc fere tempore Burghensem ciuitatem à Comite Didaco, cognomēto Porcello, conditam aiunt: sed F. Alfonsus Venerus conditionem siue instaurationem illius multo antiquiorem facit, nempe anno octingentesimo septuagesimo quarto. Ordonius Comiti Castellæ reconciliatus, auxilia illi mittit, quibus Sarracenos in ripa Durii ad Diui Stephani oppidum fudit.

927. Sanctius Auarca Rex Nauarræ fatali morte peremptus, siue (vt aliqui produnt) à Comite Castellæ in acie occisus, in quo conflictu & ipse Comes letali vulnere affectus fuerat, obiit multis rebus præclare gestis. Cui successit filius eius Garfias qui Tremulus cognominatus est, quod in primo congressu præliorum contremiscere, & toto corpore perhorrescere sit solitus, quum alioqui in ipso conflictu fortissimus esset, & omnium maxime intrepidus. Michael Ritus temulentum cognominat, nescio an ipse satis sobrius. Forte tremulenti vocabulum quod apud scriptores alios inuenit, quo & Raphael Volaterranus vitur, vitiatum putauit. Hic omnibus virtutibus egregio Principe dignis cumulatus, maximas sæpe de Barbaris victorias consequutus est, & regnavit annis triginta quinque, tametsi Marinæ Siculus tantum viginti octo ponat. Vxorem duxit Constantiam, fœminam primariæ nobilitatis ex Asturiis, ex qua Sanctium Maiorem sustulit, qui dictus est Imperator Hispaniæ, sepultus ad diui Ioannis à Pegna.

929. Ordonio tertio successit Ordonius quartus, filius Alfonsi quarti, cui Ordonio malitia sua & cognomentum Mali indidit, & regnum pariter cum vita ademit. Siquidem à Sanctio Crasso prope Cordubam occisus dicitur. Huic nulli adscribuntur anni, quia neque legitimus regni successor, & alioqui tam malus, indignus iudicatus est qui in Regum catalogo poneretur. Sanctius qui à mole saginæ qua prægrauabatur, Crassus cognominatus est, filius Ranimiri, & frater Ordonii tertii, regnavit annis 12. Qui tantæ pinguedinis impatiens, quum ad eam leuandam nihil intentatum reliquisset, ex consilio Garfiæ Regis Nauarræ, ad Abderamenem Miramolinum & Cordubæ Regem facta cum eo pace profectus, atque honorifice susceptus, inter experimenta medicorum quorum erat apud Abderamenem magna turba, virtute cuiusdam herbæ curatus, atque ad maciem deductus est. Postea reuersus, magna ab eodem auxilia accepit ad recuperandum regnum quod Ordonius Malus auxilio Comitis Castellæ inuaserat. Sed Ordonius audito aduentu Sanctii, vt erat animo degener, desperatis rebus ad Comitem socerum suum fugit. Nam Comes Castellæ, filiam suam Vrracam ab Ordonio tertio repudiatam, nuptum illi dederat: sed perspecta eius ignauia, simul & filiam ademit, & illum finibus suis exclusit.

931. Almanzor memor acceptæ cladis, & maculam tantam abolere cupiens, non solum collecta in Hispania, sed ex ipsa vsque Africa euocata, tanquam pro communi afferenda

religione, infinita Barbarorum multitudine, vastandam Castellam venit. At Ferdinandus Gundifaluus Comes cum quadringentis quinquaginta equitibus & quindecim millibus peditum obuiam profectus, maiori eos quam prius clade affecit. Continuatum est per tres dies prælium, nisi quantum nox interualli reficiendis corporibus dedit. Postremo die diuus Iacobus in acie visus Christianis laborantibus opem ferre. Quod Pelagius monachus iam fato functus, in somnis Comiti futurum prædixerat. Nam Comes priusquam tam ancipiti prælio se committeret, ad monasterium Diui Petri, de quo iam diximus, Pelagii precibus se commendaturus accesserat. Quem ut cognouit mortem obisse, ægre animo affectus, ab eodem in somnis confirmatus est.

- 10 Tarasia Regina Legionensis, Sanctii Auaræ Regis Nauarræ filia, capitali odio in Co- 932.
mitem Castellæ incensa, quod patrem ipsius occidisset, cupida vindictæ, per speciem beneuolentiæ persuasit illi, ut Sanctiam Garfiæ Tremuli filiam, neptem ipsius ex fratre, vxorem duceret. Quod coniugium cum Comiti haud aspernandum videretur, illa fratrem Garfiæ Nauarræ Regem clam per literas hortata est, ne occasione vlciscendæ mortis paternæ deesset, Comitem illuc ad petendam Sanctiam filiam eius ex pacto iturum, ne inimicum elabi e manibus inultum permitteret. Paruit consiliis sororis Garfiæ, & contra fidem datam Comitem in vinculis duriter habuit. Quod quum Sanctia Comiti sua causa contrigiße cognouit, oblita sui sexus, oblita dignitatis, animo sumpto plusquam virili, acceptaque coniugii fide, Comitem carcere eductum in Castellam magno suo periculo sequuta, & matrimonio iuncta, memorabile in omne æuum amoris ac fidei coniugalium exemplum fuit.

Garfiæ Nauarræ Rex, tanquam ablata filia vindicaturus iniuriam, infesto agmine in 933.
Castellam venit, sed commisso prælio captus, quod Comiti fecerat, vicissim passus est. Verum paucis post mensibus, vinculis filia precibus solutus, in regnum suum reuersus est. Cæterum de his rebus in historia Nauarræ nulla fit mentio.

- Comes Castellæ à Legionensi Rege vocatus ad comitia, tametsi fraudem prælagiret, 936.
tamen potiore fidei quam salutis suæ rationem ducens, septem duntaxat comitatus equitibus, eo profectus est. Quo quum peruenisset, nihil sefellit euentus expectationem suam. Mox enim in vincula duci iussus est, atque in catenis adseruari, inuidia stimulante.
- 30 Quæ res cum male Castellanos haberet, Sanctia Comitissæ vxor per omnia sui similis, imo
vero hac in re se ipsa superior, maritum quoquo pacto liberandum duxit, & peregrinantis induta personam, Compostellam proficisci religionis ergo finxit, factoque per Legionem itinere, primum copiam videndi mariti sibi fieri postulauit, deinde petiit, ut ea saltem nocte sine carenis esset. Rex per omnia satisfaciendum voluntati tantæ matronæ duxit. At illa postridie antelucano, mutatis cum marito vestibus, vicaria captiuitate illum liberauit. Cumque Comitem iam esse in tuto arbitraretur, Regi nunciat se in carcere teneri, rogare, ut solueret, neque durius quicquam in fœminam regiam & cognatam suam confunderet. Rex ubi dolum sensit, primo stomachari, mox admirari constantiam ac virtutem Sanctiæ, postremo laudata illius in maritum pietate, cum honorifico comitatu iussit ad
40 Comitem deduci. Ita bis maritum singulari pietate maximis periculis liberauit Sanctia, digna cuius laudes omnes libri personarent.

Hoc ferme tempore Sanctius Rex Castellam quam Ferdinandus Gundifaluus in fe- 937.
dum tenebat, ex fœdere liberam esse iussit, propter æs alienum cui ipse soluendo non erat. Per eosdem fere dies Rex Sanctius, renouato cum Abderamene fœdere, misit ad illum Velasum episcopum Legionensem cum aliis legatis qui peterent ab illo corpus Pelagii martyris, de cuius glorioso martyrio superius diximus. Quod post mortem illius Legionem a latum, a filio Ranimiro maxima cum veneratione depositum est in theca argentea, in monasterio quodam quod Rex ea gratia construxerat.

- Alfonfus Venerus memoriæ prodidit, hoc anno ignem e mari ortum, in diuersas 939.
50 Hispaniæ parteis Zamoram vsque diffusum, multa Hispaniæ oppida incendio consumpsisse. Huius tempore Regis, Saraceni Legionem obsedisse dicuntur, sed magna virtute repulsi, rei infecta in gloriâ decessisse.

Sanctius Gallicos rebelles domuit ad Durium vsque, cumque Comitem quendam 940.
Ganditaluum bello petiturus videretur, ille rebus suis timens, supplex ad Regem venit, seque & sua omnia illius fidei dedens, ad omnia imperata semper præsto se fore pollicitus. Sed aliud ore ac fronte præ se ferebat, aliud pectore celabat homo impurus. Nam postquam illi iam fides apud Regem erat synceræ veræque amicitia, omnis diuini atque humani iuris oblitus, venenum domino ac Regi suo in pomo miscuit. Quod ubi Sanctius hausisset, mortem imminere sentiens, Legionem properauit, sed tertio post die in

An. Dom. itinere obiit, sepultus Legione iuxta patrem, ad Diui Saluatoris. In libro quodam vetusto reperi, Sanctium Regem cum Portugallensis regionis Comitibus sub iurisiurandi vinculo, firmæ pacis fœdus cōstituisse. In quo libro Gundisaluus qui venenum Regi suo miscuit, non Comes, sed Consul appellatur. Vbi quæ de Regis morte legi, tacenda non putaui. Fides penes autorem libri sit. Dicitur vero ibi Regina (Gudo appellatur, nisi mendosus est liber) maritum in itinere dum Legionem tēderet, defunctum in ripa Minii honorifice sepeliuisse, in monasterio de Castrelo (ita enim ibi legitur, sed mēdum suspicor) vbi cum ipsa Dei obsequio se cum aliis deuouisset, & sabbathis omnibus Deum pro Regis anima deprecaretur, Sanctium, maritum quondam suum, ante altare prostratæ apparuisse, duabus catenis vinctum, totidem diabolis hinc inde tenentibus, atque hortatum vt perseueraret orare pro eo: recte enim facere. Post quadraginta deinde dies quos ipsa in ieiunio & fletu & eleemosynis transegerat, rursus sabbato die oranti ante altare visum, albis ornatum vestibus, & pelle quam ipsa cuidam sacerdoti in eleemosynam pro anima Regis dederat, ac testatum iam se à dæmonum potestate liberum, & nonnulla de paradiso atque inferno loquutum disparuisse. Quem cum ipsa vellet amplecti, nec posset, partem pellis tulit, quæ ad diui Stephani in ripa Sili delata, atque in pelle sacerdotis deesse inuenta, miraculo fidem fecit abbati & cunctis monasterii monachis, qui rem oculata fide sunt experti. Huius tempore Regis, Abderamenem Miramolimum & Cordubæ Regem mortuum tradunt. Cuius mortem Toletanus in historia Arabum aliquot annis posteriore facit, nempe anno Arabum 350. hoc est, anno Domini 968. nam superius primum annum illorum, anno Domini sexcentesimo decimo octauo posuimus. Sed suspicor Toletanum esse deprauatum. Regnavit post eum Halihatan filius 16. annis, mensibus duobus.

941. Defuncto patri successit in regno Legionis & Asturiarum Ranimirus tertius, quo positus est annis 25. Huius primo anno Normanni duce Gūderico Rege suo, classe centum nauium in Galleciam ingressi, totam regionem, præcipue circa Compostellam, misere depopulati sunt, omnia igni ac ferro deuastantes, etiam Sisnandum archiepiscopum Cōpostellanum occiderunt. Cumque iam præda & captiuis onusti, ad naues in patriam redituri properarent, à Comite Gundisaluo Sanctio præter opinionem oppressi, vna omnes cum Rege suo occisione cæsi, pœnas impietatis in Deum atque Apostolum eius diuum Iacobum dederunt: classis quoque eorum tota igni immisso conflagrauit. Sisnandus iste qui à Normannis occisus est, Hermigildi successor fuit, & septimus Compostellæ præsul qui propter crebras Normannorum & aliarum gentium incursiones, Compostellam mœnibus ac turribus cinxit, & vallo ac fossis communiuit. Sed cum nobilitate sua fretus (erat enim Menendi Comitibus filius & Gundesundi episcopi nepos) tyrannū verius quam episcopum ageret, & facultates ecclesiasticas parentibus & quibus libebat, immoderate largiretur: à Rege Sanctio in carcerem tenebrosū datus est, & Rodosindus Cellæ nouæ monachus illi suffectus, octauus Compostellanus episcopus. Sed mortuo Sanctio, Sisnandus vinculis solutus, armatus Compostellam festo natalis Domini est ingressus, atque in dormitorium vbi sanctus episcopus cum aliis senioribus & ecclesiasticis viris de more quiescebat, stricto in Rodosindum gladio caput illi dormienti præcidere voluit. Rodosindus ad tumultum expergefactus, nihil animo turbatus, hæc illi verba dixit: Qui mihi mortifero gladio Sisnande minaris, mortifero gladio violenter confodiaris. Mox episcopatu cedens, ad monasterium, tanquam ad portum tranquillitatis se recepit, vbi post aliquot annos vita sancte exacta, obdormiuit in Domino. Anno sequenti, Normannorum aduentu Dominica quadragesimæ nunciato, Sisnandus eos Fornellos vsque sequutus, & prælio adortus, sanctissimi Rodosindi maledictionis sagitta percussus, occisus est. Ex historia Compostellana, vbi dicitur hoc contigisse æra millesima decima sexta, hoc est, anno Domini 988. Sed numerus æræ procul dubio vitiatus est. Eodem anno hominem exiit Ferdinandus Gundisaluus, primus Comes Castellæ, atque eidem perpetuo honore celebrandus, sepultus ad diui Petri, quod monasterium ab Aslantia flumine cognominatum, ipse ædificiis & possessionibus amplificauit. Successit patri Garfias Ferdinandus, & ipse acerrimus religionis Christianæ & Castellæ vindex. Præfuit Castellæ annis plus minus vno & quinquaginta. Primum illius prælium fuit cum Barbaris, ad Gormatium oppidum. In quo prælio res notatu digna contigit. Nam Comes Garfias die quodam cum Sarracenis acie conflicturus, ad rem diuinam audiendam cum templum adiret, forte aderat Ferdinandus Antolinus, vir præter antiquam nobilitatem, veræ virtutis obseruantissimus, cui pro more erat nunquam egredi templo, donec finis officii diuinis imponeretur. Comes peracto sacro, cum suis ad ineundum prælium proficiscitur. Ferdinandus
- Anto-

Antolinus orationi corpore pariter ac mente inhærens, nihil eorum quæ gerebantur, animaduertit, cum interim famuli qui cum equo & armis pro foribus astabant, ut est querulum famulorum genus, domini moram incusarent, ignauix non religioni adscribentes. Sed Deus Opt. Max. qui suos nunquam negligit, serui sui pietatem & innocentiam memorabili miraculo confirmauit. Nam dum ille precationi totus vacat, alius, nempe genius eius bonus, effigiem ipsius indutus, tam strenue res in eo conflictu gessit, ut omnes Ferdinando Antolino illius diei victoriam acceptam ferrent. Cumque finito prælio questus non inueniretur (nam ille & re cognita, metu infamix se absconderat) apparuerunt in equo & armis illius omnia vulnerum vestigia, quæ ille ipsius personam indutus, in acie
 10 visus est accepisse. Quæ res & miraculum fecit insignius, & ipsius innocentiam ac pietatem magis illustrauit, nec vano documento demonstrauit, quanto plus aduersus hostium impetus sincera precatio & pura animi pietas, quam bellica virtus aut armorum strepitus possit. Quæ de vxore Garfæ Argentina, alterius nuptias incesto adulterio sequuta, ad quam ipse vindicandam iniuriam peregrini habitu in Galliam profectus sit, quæque de Sanctia illius Argentinæ priuigna, cuius ope vxorem perfidam cum adultero occiderit, & eandem Sanctiam vxorem in Castellam duxerit, in historia quam vocant generalem, referuntur: fabulosa esse arbitror, vel ex eo, quod Frater Alfonsus Venerus, citans partem testamenti ipsius ex archiuis ciuitatis Burgenfis, vxorem eius Oniam appellat. Præterea addunt, dum abesset hic Comes ad vindicandam eam iniuriam, Sarracenos cum
 20 numerofo exercitu Castellam ingressos, territorium Burgenfe longe lateque depopulatos esse & in monasterium Diui Petri à Cardenia solo æquasse, occisis in eo ducentis monachis, simul cum Donno Sanctio abbate ex ordine atque instituto Diui Benedicti, quos Deo hostiam sanctam & acceptabilem obtulerunt. Horum tamen martyrium Frater Alfonsus Venerus anno octingentesimo trigesimo quarto fuisse affirmat. Ut ut est, illud constat, monasterium ab hoc Comite instauratum, quod præterea trium insignium virorum sepultura nobilitatum est, Flauii Calui Iudicis Castellæ, Garfæ Ferdinandi Comitis, de quo nunc agimus, & Cidi Roderici Dias. Huius tempore Comitis nobilitas Castellæ aucta est. Nam quum tempore patris ipsius trecenti, ut plurimum, equites nobiles fuissent, regnante Garfæ quingenti atque etiam sexcenti fuerunt.

30 Hoc anno Abderainen Halihatan Rex Cordubæ mouit duodecimam persecutionem 950. in Christianos dictos Mozarabes, de cuius vocabuli ratione iam dictum est. Hæc persecutio tantum in Hispania facta est. Edixit vero Abderamen, ut quicumque Christiani uiderent in ditione Maurorum, vel abnegarent fidem Christi, vel morte pœnas luerent. Quo tempore pro fide Christi Cordubæ passi sunt Aurelius, Georgius, Felix, cum vxoribus Natalia, Crescentia & Liliofa, mense Augusto. In oppido Bosca prope Nageram pro afferenda fide Christi gladio percussæ sunt, mense Octobri, sorores germanæ Nuni-lio & Alodia, quarum corpora dicuntur in Italiam delata, adseruari Bononiæ. Breuiarium Hispalense dicit sequenti anno passas. Eodem tempore passus est consimile martyrium Beatus Victor, natus in oppido Cereso Burgenfis diœceseos, qui precibus suis patri-
 40 am a decennali barbarorum obsidione liberauit, sacris suis concionibus multos apostatas & Sarracenos ad Christi fidem conuertit. Corpus eius in municipio Villorado cum maxima ueneratione colitur. In eadem persecutione martyrii coronam adepta est S. Eusebia uirgo, cuius corpus colitur in Iacca, Aragoniæ ciuitate primaria. Sunt qui eodem tempore fuisse dicant martyrium ducentorum monachorum ordinis D. Benedicti, cum Abbate Sanctio, in monasterio Diui Petri à Cardenia, cuius martyrii paulo ante meminimus. Hanc persecutionem aliqui ponunt anno octingentesimo quinquagesimo primo, sed non recte, ut mihi quidem uidetur.

Hoc anno, ut circiter, quantum ex ordine historiæ colligere possum, mortuo Haliha-
 50 tam Miramolino Rege Cordubæ, successit filius eius Hissen, & regnauit annis triginta tribus, mensibus quatuor.

Anno regni decimo quarto Ranimirus vxorem duxit Vrracam, & per ætatem (nam 955. quinquennis erat, quum regno inauguratus est) insolentior factus, matris amitæque cõ-
 filiis obsurdescens, Comites Galleciæ contra se exacerbauit. Qui impatientes iniuriæ, Veremundum Ordonii filium, Compostellæ, ubi educatus fuerat, Regem creauerunt. Ita-
 que regnum in duos diuisum, bellis ciuilibus atque intestinis maximo malo publico exardere cœpit, quæ per biennium durauerunt. Semel collatis signis dimicatum, sed æ-
 quo Marte, neutro victo, in inclinate, discessum est. Veremundus iram fratris fugiens, ad Almanzorem se contulit. Lucas Tudensis autor est, multos ex utraque parte deside-
 ratos.

An. Dom.

962. Mortuo Garfia Tremulo successit Sanctius Maior, qui posterius dictus est Imperator Hispaniæ, de quo suo loco plura dicemus, regnavit annis 54. Eius exordium regni hoc anno posui, quamvis alii posterius ponant: quia priuilegium citat Galbertus monachus hoc anno factum, in quo se Regem appellat.

963. Circa hæc tempora Pelagius, Comitis Roderici Velasqui filius, ex Lucensi factus est nonus Compostellanus episcopus. qui cum seculari potentia & natalium splendore fretus, multagereret officio suo indigna, & maiores ac seniores honoribus moueret ac deprimeret, iuniores atque indignos sublimaret: à Veremundo quem Galleciæ proceres Ordonio infensi, Regem sibi constituerant, episcopatu pulsus est, atque in illius locum subrogatus Petrus de Monforio, abbas monasterii quod ante altaria vocabatur, à Beato Sisnando constitutum. Hic episcopus tanta vitæ sanctitate, tam religiosis moribus omnibus præluxit, ut Veremundus eius virtutibus commotus, Compostellanae ecclesiæ, quicquid aliorum episcoporum temporibus amiserat, præceperit restitui. Interea Rodericus Velasquus & pater Pelagii episcopi cum cæteris Consulibus huius prouinciæ, Sarracenos cum duce eorum Almanzore in Galleciam euocauerunt. Qui Compostellam profecti, maiorem partem parietis ecclesiæ S. Iacobi diruerunt, intacto tamen sacratissimo ipsius altari. Cæterum Apostolus, ne se tantum scelus inultum abstulisse gloriarentur, tanto eos dysenterię morbo percussit, ut plurimis morbo consumptis, pauci in patriam reduces fuerint. Almanzor ubi tantam suorum cladem vidit, suos dicitur consuluisse, quisnam ille esset tanæ internecionis autor. Qui responderunt, vnum ex discipulis filii Mariæ virginis ibi sepultum. Quo ille audito, pœnitentia rerum gestarum ductus, fugam quam maxime potuit, accelerauit. Sed in itinere repentino correptus morbo, apud Medinam Celi, ubi sepultus est, animam in sinum Mahometis infelicitè tradidit. Rex continuo pietate motus Compostellam venit, & ecclesiam Apostoli dirutam, Petro episcopo adiuuante, instaurauit. Qua post instaurationem consecrata, Petrus episcopus obdormiuit in Domino. Successit illi Pelagius Didaci, qui propter superbiam, interueniente Dei iudicio, à principibus terræ ignominiose eiectus est. Huic Vimara frater successor fuit. Sed & hic dum prætextu religionis non Deo, sed commodis suis seruiret, siue casu, siue proditione, in Minio demersus est. Post quem rexit Compostellanam ecclesiam alius quidam ex familia Vimaræ, cuius nomen literis proditum non inueni. Hic à Veremundo Rege propter scelera sua vinculis traditus est. Hæc omnia ex historia Compostellana.

965. Ranimirus morbo correptus obiit Legionē, conditusque est in monasterio Destriana, cuius iam mentio facta est: decessit vero sine liberis. Proinde regni successio ad Veremundum Ordonij tertii filium lege rediit, qui regnavit annis septemdecim. Interea Alcoraxis Rex Hispalensis Portugalliam totam infesto agmine depopulatus est, atque in Galleciam transgressus, Compostellam usque peruenit, ac ciuitatem diruit. Propter quod piaculum simul omnes tam atroci infirmitate cœlitus percussi sunt, ut nulli aut perpauca superstitēs in patriam reuersi fuerint. Veremundus Rex multas virtutes quibus præditus erat, hoc vitio deformauit, quod delatoribus plus nimio attentas aures accommodaret. Idem Veremundus duabus sororibus incesto cōcubitu se miscuit, ex quarum altera sustulit Ordonium, ex altera Eluiram. Postea duxit uxorem Velasquitam, ex qua Christianæ pater fuit, quæ nupta Ordonio Cæco, Ranimiri Regis filio, peperit Alfonsum, Ordonium, Pelagium, Alfonsam. Alfonsa vero ex Pelagio diacono Froilæ filio enixa est Comitem Petrum Ordonium, Pelagium, Munionem, matrem Comitis Sueri ac fratris eius, & Tarasiam Comitem, qui Infantes Carrionis appellati sunt (Infantes appellant Hispani Regum filios & nepotes) quia mater eorum Carrionis domina erat, in qua vrbe templum D. Pelagio ædificauit. Post repudiata Velasquita, Eluiram adulterino connubio sibi sociauit ex qua Alfonsum ac Tarasiam suscepit. His principis peccatis tam nefariis Deus infensus, acerrimum Christianis hostem excitauit, qui proprio nomine Mahometes Ibne Abēhamur dictus est. Sed quia Hissen Miramolino adhuc puero adiutor datus est, Alhagib appellatus fuit, quod perinde sonat, ac si proregē dicas. Penes hūc summa rerum erat: Hissen vero etiam adultus nomine ac titulo tenus imperabat. Hic cum bellicosus esset, Almanzorē, hoc est defensorē se iussit appellari. Viginti sex annis imperium exercuit. Quo annorum spacio bis & quinquagies Christianorum fines ingressus, & magna eos clade affecit, Legioni, Castellæ, ac Nauarræ formidabilis. Huius metu Christiani corpora sanctorum Pelagii, & Froilani episcopi, & Regum defunctorum, Legionē atque Asturica in Asturias transtulerunt, præfagientes id quod accidit, Almanzorem sequenti anno ad expugnandam Legionem venturum. Quam obsedit, & captam portis ac turribus nudauit. Quo tempore Gulielmi Gundisalui Comitis Galleciæ præstans

animi virtus apparuit. Cui cum grauiter ægrotanti periculum vrbis nunciatum esset, le- *An. Dom.*
ctica se ad eam partem, vbi maxime laborabatur, armatum deferri iussit, atque ex ea vr-
bem per triduum fortissime defendit, neq; minus fortiter pro patria mortem oppetiit.

Rodericus Velasquez, vir apprime nobilis genere, sed animo degener, instinctu Lam- 969
bræ vxoris, in odium Gundisalui Gustii leuiri sui & septem filiorum qui Infantes Laræ si-
ue de Salas dicti sunt, inflammatus, patrem cum filiis Sarracenis prodidit. Pater nihil su-
spicans mali, per speciem legationis cum epistola proditrice, Bellerophontis instar, ad Al-
manzorem missus, quum iussus esset occidi, Almanzore tantam perfidiam detestante, in
carcere seruatus Cordubæ, atque ibi liberaliter habitus est. Filii cum nutritio Nunio Sa-
lido simulata expeditione, in Barbarorum insidias deducti, atque à Roderico auunculo,
cuius hortatu eo profecti erant, destituti, quum viuos se dedere Sarracenis nollent, ma-
gna in illos edita strage, fortiter omnes occubuerunt. Capita Cordubam delata, & patri
in carcere ostensa, calamitatem eius geminarunt. Sed Almanzor misertus vicem Gundi-
salui Gustii, eum muneribus ornatum liberum ad suos remisit. Verum non inultum tam
nefarium scelus fuit. Siquidem pater ex Maura quadam eius obsequio destinata, quæ cre-
dita est Almanzor's soror, filium sustulit cui Mudarræ Gundisaluo nomen fuit. Hic adul-
tus euasit in virum strenuum & patris iniuriam ac fratrum necem fortiter vitus est, occi-
so Roderico Velasquez: postea Lambram post mortem Garfiæ Comitis Castellæ, cui illa
sanguine iuncta erat, viuam combussit.

20 Almanzor, vastata Lusitania, populabundus in Galleciam transiit Compostellam vs- 975
que, quam ciuitatem miserando deformauit incendio, ipsum quoque sanctissimi Apo-
stoli venerabile sepulchrum violaturus, nisi fulmine repentino deterritus fuisset. Cam-
panas minores in symbolum victoriæ abstulit, quæ in Mezquita Cordubensi pro lampa-
dibus essent. Sed non inultum tam impium sacrilegium extitit. siquidem totus fere exer-
citus dysenteria extinctus est, cui malo qui superfuere, peste perierunt. Almanzor victo-
riam ingloriam & calamitosam domum retulit. De hac re & obitu Almanzor's paulo an-
te diximus.

Almanzor collectis maioribus copiis, rursus ad vastandam Castellam venit, cui Re- 981
ges Legionis & Nauarræ coniunctis viribus obuiam iuerunt, & cōmissio acri prælio quod
30 noctis interuētū diremptum fuit, ad eas angustias Almanzorem redegerunt, vt turpi fu-
ga sibi suisq; consulere coactus sit. Quæ res tam ægre illum habuit, vt paucis post diebus,
tantæ ignominia impatiens, inedia vitam finierit. Successit illi in administratione rerum
(nam Hissen Miramolius adhuc in viuis agebat) Abdemelic filius, qui superuixit patri
annis sex, mēsis octo. Superius ex historia Compostellana diximus, Almanzorē, dum
à templi Compostellani vastatione, suis fere omnibus dysenteria morbo amissis, fugeret,
apud Medinam Celi vita defunctum. Alii hæc quæ modo diximus, referunt de morte
ipsius. Sequatur prudens lector, quod magis arriserit. Illud tamen non tacebo, historiam
Compostellanam multo antiquiorem Tudenfi & Roderico Toletano, & apud me ma-
ioris esse autoritatis. Quin & Lucas Tudenfis autor est, Almanzorem dysenteria periisse,
40 decimo tertio quam Christianos afflixerat anno, & addit illum ter & quinquagies con-
tra Christianos mouisse. Postea sibi non constans, hæc repetit quæ modo diximus, & di-
cit apud Medinam Celi mortuum. Feri potest vt & alii eo tempore duces Arabum Al-
manzores sint appellati, præsertim quum virtutis ac dignitatis cognomentum fuerit. Ab-
demelic rursus cum exercitu Legionem venit, ad diruenda illa quæ pater intacta relique-
rat: sed à Garfiâ Comite Castellæ magna virtute repulsus, nunquam postea Christianos
bello laceffere ausus fuit.

Hispania maxima siccitate & rei frumentaria angustia laborauit. Eius rei causa fuit, 982
quod Rex falsis delationibus captus, Gudesteum siue Gudestinum Ouetensem episco-
pum, sede sua exturbatum, in vinculis haberet. Quem vt solutum sedi suæ restituit, mox
50 terra pluuiis irrigata, & magna omnium rerū vilitas sequuta est. Eodem anno Veremun-
dus qui à podagra qua grauitur torquebatur, Podagricus appellatus est, extremum vitæ
diem clausit, peccatis pœnitentia expiatis, in oppido Berizo, vbi sepultus, paulo post à fi-
lio Legionem translatus, & communium vxore Eluira monumento conditus est.

Post patris obitum regno inauguratus est Alfonsus quintus, eoq; functus annis 27. & 983
iam adultus vxorem duxit Geloiram siue Eluiram, filiam Menendi Gundisalui Comitis
Galleciæ & vxoris eius Maioris, à quibus educatus fuerat: ex qua Veremundum regni he-
redem, & Sanctiam Ferdinandi Magni vxorem, filios habuit, per quam morte fratris re-
gnum Legionense regno Castellæ vnitum est. Hic Alfonsus sororem Tarasiam reniten-
tem atq; inuitam, Abdaliæ Sarracenorum apud Toletum Regi nuptū dedit, pactus ab eo

An. Dom. auxilia contra Regem Cordubæ. Verum cum Abdalia virginis florem delibare vellet, neque monentem, ne virginem Christo desponsatam vitaret, alioqui non inultum fore, audiret: repente grauiſſimo correptus morbo, quum de vita se periclitari sentiret, illam multis muneribus cumulatam, Legionem ad fratrem remisit. Quæ in parthenonem D. Pelagii se conferens, & inter monachas nomen professa, reliquum vitæ sanctissime traduxit.

987. In Chronico quodam perantiquo hæc verba reperi: Æra 1025. Almazor Iben Amer cepit Conimbricam tertio Calendas Iulii, & sicut à multis senibus audiuius, deserta fuit annis septem, postea reædificauerunt eam Ismahelitz, & tenuerunt eam annis septuaginta. Hæc ibi. In Alcobaciensi quoq; codice hæc verba reperi: Almanzor cepit Colimbriam æra 1025. quarto Calendas Iulii. Quod quanquam non conueniat cum numero annorum quem sequuti sumus, tamen annotandum duxi. Diximus enim sequuti historias vulgatas, Lusitaniam ab eo vastatam anno 985. quin & alii triennio ante factum aiunt. Imo vero Rodericus Toleranus Archiepiscopus sibi ipsi non constat. Nam in historia Gothica ponit mortem Almanzoris, quo tempore nos posuimus: in Arabum historia, anno Arabum 367. qui cadit in annum Domini nonagesimum octogesimum quintum. Abdemelic rebus humanis sublato, successit in principatum Abderamen frater eius, qui ob malitiam & vitia quibus inquinatus erat, nondum exacto quinto mense, à suis occisus est. Hic autem erat trigesimus tertius annus imperii Hissen, quo anno multis ad imperium Arabum aspirantibus, ipse deturbatus est: Zulema vero auxilio Sanctii Comitis Castellæ, tandem regno potitus est, cum magna strage Barbarorum. Sed & ipse paucis interiectis mensibus, ab Abmohadi regno exutus est.

988. Diffidium inter Garſiam Castellæ Comitem & Sanctium filium exortum, magnam Barbaris sæuendi in Christianos fenestram aperuit. Quam occasione tam opportunam non negligentes, Abulam, Cluniam, ac Diui Stephani municipium occuparunt. Cuius rei indignitatem non ferens Garſias Comes, cum iis quos secum paucos habebat (nam Castellani in diuerſa studia scissi erant) in hosteis ruit, quumque propter paucitatem suorum vincere non posset, fortiter pro patria pugnans captus est, & plurimis iisque letalibus affectus vulneribus, ex quibus paucis post diebus expirauit. F. Alfonsus Venerus ponit mortem eius anno 995. Successit in eius locum Sanctius filius, omnibus egregii principis dotibus ornatus, qui patris mortem grauer ferens, nihil sibi duxit antiquius, quàm vt eam primo quoq; tempore vlcisceretur. Proinde cōuocatis auxiliis Legionensium & Nauarorum, graueis expeditiones in Toletanos & Cordubenses ac maiores prædas egit, quæq; deprædari non poterat, ferro ac flammis depopulatus est. Corpus patris à Sarracenis redemptum, ad D. Petri Cardeniensis honorifice sepeliuit. Huic mater amore cuiusdam Principis Sarraceni flagrans, eiusq; nuptias ambiens, venenatum poculum parauit, ne quid obstaculi esset tam scelerato cōiugio. Quod quum ipse animaduertisset, matrem adegit, vt poculum quod filio miscuerat, ipsa hauriret. Sic ipsa suo nocens exemplo periit. Cuius rei pœnitētia ductus, Oniense monasterium condidit, atq; ab Onia matre sic cognominauit, eique monasterio filiam suam Tigridiam præfecit. In quo & ipse vita defunctus sepeliri voluit. Hoc monasterium ex parthenone, paulo post, monachorum diui Benedicti regulam profitentium habitaculum factum est.

1002. Apud Arabes multis imperium sibi vendicantibus, & aliis alio inclinantibus, intestina seditione grauer per hos annos laboratum est.

1003. Alfonsus Rex Legionensem ciuitatem inſtaurauit, & Regum defunctorum corpora quæ Arabum metu in Asturias asportata fuerant, Legionem referri iussit, atque ad Diui Ioannis Baptistæ, quam ecclesiam ipse condidit, sub altari Diui Martini reponi. Cordubæ post Hissen regnauit Zulema, post hunc rursus Hissen, quo iterum expulso, Hali, post Hali Cazin, simul cum Abderamene. Sed Abderamen à suis desertus, atq; in prælio contra Granatenses occisus, soli Cazin imperium reliquit. Post hunc Hiaias, post Hiaiam Abderamen mense vno, diebus septendecim. Deinde Mahometes quidam anno vno, mensibus quatuor. Post hunc Hissen annis duobus, diebus quatuor, postea expulsus. Postremo quidam Humeia magna iuuenum caterua stipatus, regem se saluari iussit. Cumque sui monerent, vt tempori cederet, totam ciuitatem intestina seditione misceri, ac proinde vitæ periculum imminere: Hodie, inquit, me Regem agnoscite, & cras, si lubet, interficite. Quo non homines impellit ambitio! atq; hic regni Cordubensis finis fuit. Ab hoc enim tempore, vt quisq; Arabum potestate ac fauore plebis præstabat, ita imperium & regum titulum alibi atq; alibi vsurpabat.

1010. Alfonsus Rex dum Viseum in Portugallia obsidens, die quodam incautius sine armis urbem

urbem circumlustrat, sagitta in scapulis letaliter ictus, vitam finiuit: vnde soluta obsidione Legionem delatus, iuxta patrem ac matrem sepultus est. Veremundus tertius patri successit, regnavitque annis decem, cuius præcipuum studium extitit in oppidis, ecclesiis, ac monasteriis quæ à Sarracenis diruta erant, instaurandis. Vxorem habuit Tarasiam, Sanctii Castellæ Comitis filiam, ex qua sustulit filium Alfonsum, qui puerili ætate decessit.

Mortuo Sanctio Comite Castellæ, filius Garfias paternum principatum excepit, vix dum natus annos tredecim. Qui dum ad Veremundum Regem proficisceretur, ducturus uxorem Sanctiam Veremundi sororem, Legionem secundum aliquos in porta ecclesiæ S. Saluatoris, à filiis Comitis Velæ siue Vegilæ, quem Ferdinandus Gundifalvus Comes propter insolentias principatu suo exterminauerat, atque apud Barbaros exulare compulerat, per prodicionem occiditur. Qui letale vulnus dedit, Rodericus Vela, siue Vegila, susceptor Garfiæ ex sacro baptismi lauacro erat. Fuere vero tres tantisceleris autores, Rodericus, Didacus, & Eniecus, quos Sanctius Maior Rex Nauarræ, diris exemplis apud Monzonem oppidum trucidauit. Idem Sanctiam Veremundi sororem ac Garfiæ Comitis sponsam, filio suo Ferdinando despondit, per quam regnum Legionis regno Castellæ iunctum est. Mortuo Garfia Comite, Sanctius Maior Rex Nauarræ, nomine uxoris suæ Eluiræ, vel secundum alios Maioris, quæ Sanctii Comitis filia erat, dominium Castellæ accepit, seque non Castellæ Comitem, sed Regem scripsit. Atque ex eo tempore non Comites, sed Reges Castellæ appellati sunt.

Sanctius Castella potitus magnas expeditiones in Mauros egit, quos Cordubam vsq; persequutus, magnis cladibus affecit: vnde gloriæ plenus & spoliis onustus domum triumphabundus reuersus est. Sed vt nihil est ab omni parte beatum, tanti triumphilætitiam domestica funestauit calamitas. Contigit enim vt Sanctius in militiam proficiscens, equum quem habebat vt præstantissimum, ita charissimum, Reginæ solícite commendaret. Nam id temporis propter continuos bellorum motus, & nec opinatos Sarracenorum insultus, tam Reges quam nobiles, equos & arma eodem quo thalamum loco habebant, ne mora esset, quin audito classico, continuo in procinctu essent. Absente patre, filius Garfias è tribus natu maximus, pulchritudine illectus equi, copiam illius à Regina matre fieri sibi poposcit. Mater in petitionem filii prona concessit, sed monita mox à præfecto vel domus regiæ vel equorum, quem Petrum à Sesse nominatum ferunt, molestum id Sanctio fore: quem prius equum filio concesserat, negauit. Quare Garfias graui succensus ira, suspiciones in matrem atrocissimas atque ab omni pietate alienissimas concepit, matrem alterius secretis monitis filii preces posthabuisse, non de nihilo esse, quod præfecto equorum, quam filio suo primogenito gratificari maluerit. Vnde hæc nisi ex clandestina cum illo consuetudine nasci: Deinde quæ tam nefarie suspicabatur, mox ira stimulante, vera sibi esse persuadet, & matrem cuius etiam fontis famam omni studio tueri debuerat, innocentem adulterii ream apud patrem, vbi primum reuerteretur, agere constituit. Et vt delationi fides constaret, Ferdinandum fratrem in societatem sceleris pellicere conatur. Sed Ferdinandus atrocitate rei perculsus, primo scelus adeo nefarium detestari, deinde fratrem à tam execrandis consiliis dehortari, quorum ipsa quoq; recordatio esset horribilis: postremo cum furdo caneret, monere sua illa vt ita misceret, ne ipsum admisceret. Sed Garfias fratrem vrgerè non destitit, donec iureiurando se astrinxit, saltem non proditurum scelus fraternali. His dolis instructus & furoris stimulis exagitatus, matrem nihil minus cogitantem, falsissimi criminis apud patrem accusat. Percussit res inopinata Regis animum, idque eo magis, quod Regina nullam vnquam sinistri rumoris in se fabulam dedisset. Cumque hinc Reginæ celebrata pudicitia & integra semper fama crimini fidem detraheret, illinc filius non de nihilo matris nomen de adulterio delaturus videretur: Rex diu animo suspensus neutro satis inclinauit, donec rogatus ea de re Ferdinandus, magis non affirmavit, quam negavit. Tum vero Rex grauiori suspicione ac dolore commotus, Reginam in vinculis diligenter adseruari iubet, ipse rem omnem ad nobilium & magnatum concilium deferret, & quid ea de re faciendum ipsis videatur, rogat. Omnium communi sententia statutum est, vt regina vel armis aut legibus se suamque pudicitiam tueatur, vel ignibus incesta tradatur. Sed quum nemo inueniretur qui vel armis vel iure contendere cum Regis filiis auderet. Ranimirus Sanctii Maioris (vt Aragonensium rerum scriptores contendunt) ex alia uxore (vt alii affirmant) ex concubina filius, misertus noueræ vicem, de cuius innocentia iam propemodum sibi constabat, causam illius defensurum se præter omnium opinionem profertur, & fratres ad singulare certamen prouocat. Cæterum dum causæ discutiuntur, dum omnia ad duellum

An. Dom.

necessaria comparantur, forte monachus quidam, vir spectatæ virtutis, & magnæ apud
 omnes ob vitæ merita autoritatis, filios Regis clam aggreditur, ac proposito Dei formi-
 dando iudicio, & atrocitate rei ob oculos posita, declaravit, quam ab omni humanitate
 sit alienum, matrem falso accusare: quam certa atq; seuera Dei vindicta eos maneret, quã
 cito sint perituri qui matris innocentia atrocissimi criminis labem asperferint, nisi matu-
 re resipiscant: hoc dedecus non ad Reginam tantum pertinere, sed ad ipsum etiam Re-
 gem, atque adeo ad Hispaniam totam, cuius statum iam profligatis hostibus quietum, tam
 nefando scelere perturbassent. His atque aliis rebus propositis, ita illos commouit, ut pec-
 catum suum multis cum lachrymis ac suspiriis sint confessi. Mox patris genibus aduolu-
 ti, veniam supplices deprecati sunt. Rex condonaturum se negavit, tantisper dum veniam 10
 à Regina matre, quam adeo crudeliter offenderant, impetrarent. Quin si ius suum ipsa
 persequi vellet, eodem illos affecturum supplicio, quod illi lege statutum erat. Porro Re-
 gina tum Regis & multorum nobilium, & præcipue monachi illius precibus mota, tum
 vero filiorum suorum lachrymis ac singultibus, & animo materno victa, veniam hac lege
 dedit, ut Ranimirus Aragoniam cum titulo Regis virtutis suæ mercedem acciperet: Gar-
 sias tanti sceleris auctor, Castellæ, hoc est, regni materni hæres ne esset. Quod cum omni-
 bus, etiam filiis placeret, ipsa Ranimirum cui sæpe benedixit, filium ac legitimum hære-
 dem sibi adoptavit. Atque hoc regni Aragonum initium fuit. Sed sicut virtus Ranimiri
 præmio donata est, ita non inultum tantæ impietatis facinus extitit. Nam Garcias poste-
 rius à fratre Ferdinando in prælio fuit occisus, ut latius suo loco declarabitur. Sanctius 20
 Maior certior factus quod virgines Deo dicatæ in monasterio Oniensi, non duceret vi-
 tam professione sua dignam, consilio suorum & autoritate summi Pontificis, monachis
 Diui Benedicti regulam seruantibus dedit, misso prius in Galliam Paterno sacerdote, vi-
 ro probatæ vitæ, cum aliis duodecim viris religiosis, ad monasterium Cluniacense, qui ri-
 tus omnes & disciplinam regulæ Diui Benedicti diligenter perdiscerent. Quibus reuer-
 sis monasterium Diui Ioannis à Pegna dedit. Monasterio vero Oniensi prius Garciã quen-
 dam præfecit Abbatem, deinde fama sanctitatis B. Inachi motus, qui in montosis Arago-
 niæ locis vitam degebat ab omni mundano strepitu procul semotam, quum per nuncios
 nihil proficeret, ipse eo profectus inuitum ac reluctantem ad suscipiendum Oniësis mo-
 nasterii regimen abduxit. Quam provinciam vir ille diuinus ea vitæ integritate ac sancti- 30
 monia exegit, ut inter sanctos merito relatus fuerit. Idem Rex Palentiam instauravit, atq;
 ibi ecclesiam cathedralem in honorem S. Antolini condidit, multiq; possessionibus ac
 privilegiis donavit, atque inter cætera, ut episcopus etiam Comes esset. Instaurandæ vero
 ciuitatis & ecclesiæ Palentinæ hanc fuisse occasionem ferunt. Cum Sanctius Rex vena-
 tionis operam daret, forte aprum ardentius infectatus, ad locum usque persecutus est, ubi
 olim D. Antolini ecclesia fuerat. Sed Rex totus in aprum intentus, ac religionem loci non
 animaduertens, dum altari acclinantem traicere venabulo parat, brachium sibi dirigu-
 isse subito sensit. Mox cognito errore suo, ante altare prostratus, Dei misericordiam ac S.
 Antolini opem tantis cum lachrymis imploravit, ut confestim brachii usum receperit.
 Pro quo beneficio, simul & expiando delicto suo, ecclesiam Palentinam magnifice pro 40
 tempore extructam, dignitati pristina restituit, & Palentiam ipsam ex sylua ciuitatem fre-
 quentem fecit. Habuit hic Rex quatuor filios ex diuersis vxoribus, Garciam, Ferdinan-
 dum, Sanctium, Ranimirum. Quibus regna sua diuisit, & Garciæ quidem dedit regnum
 Nauarræ: Ferdinando, Castellæ: Sanctio, quem alii Gundisaluum appellant, Vasconia siue
 Suprarbrorum: Ranimiro, Aragonia, quæ ad id usque tempus Comitatus, non regni
 titulo, sicut Castellæ, censebatur. Hic Sanctius Hispania Imperator appellatus est, reda-
 ctis ad eius imperium omnibus Hispania ditionibus, quæ Christiani nominis erant. Eum
 duas habuisse vxores lego: alteram Vrracam, ex qua fortasse Ranimiri pater fuit: alteram
 Eluiram siue Geloiram, Sanctii Castellæ Comitis filiam, quam alii Maiorem appellant. Ex
 qua Castellana historię scriptores duos filios sustulisse scribunt, Garciam & Ferdinandum: 50
 Aragonenses tertium addunt, Sanctium. F. Galbertus Fabritius eum Caiam habuisse te-
 statur vxorem ex nobilitate Aragonia, ex qua suscepisse Ranimirum. Sed si hoc verum
 est, tres habuerit vxores necesse est, quum idem diploma huius Regis ponat, in quo Re-
 gina Vrraca subscribit. Sanctii Comitis filiam, cum qua Castellam dotalem accepit, ne-
 mo scriptorum quos ego quidem vidisse meminerim, Vrracam appellat. Sanctii Maioris
 mortem alii anno 1016. alii 1017. alii 1018. alii 1020. ponunt: nobis in tanta autorum diuer-
 sitate nihil pro comperto affirmare licet.

Orta inter Regem Legionensium Veremundum & Ferdinandum Regem Castellæ
 dis-

discordia de finibus regnorum, eo creuit, vt vtrinque ad arma ventum sit: collatisque signis ad Carrionem fluuium, Veremundus in acie ceciderit, atque eius morte Ferdinandus Rex Castellæ nomine vxoris Sanctiæ, quæ Veremundi vnica soror & hæres erat, Legionis accessione locupletatus sit.

Ioannes Vascæus candido Lectori S.

Hactenus priorem tomum prosequi visum est, in quo ne te offendat Lector charissime, quod in annorum subducendo calculo à vulgatis autoribus nonnihil variatum sit. neque enim sine vetustissimorum codicum autoritate factum est. Quamquam aliqui differentia hac, vbi maxima, quatuor annorum, aliquando trium, nonnunquam duorum annorum, aut etiam vnius est. Eam ex eo natam arbitror, quod Pelagii regnum alii ab anno supra septingentesimum decimo sexto, alii decimo nono auspiciantur. Ego numerum quem primum in Isidoro Pacensi, vetustissimo earum rerum quæ circa excidium Hispaniæ contigerunt, scriptore, deinde in aliis antiquissimis Chronicis reperi, perpetuo tenore sequutus sum. In rebus Nauarræ & Aragonum quia inexplicabilis annorum confusio erat, eum numerum seruauimus, non qui verissimus esset, sed qui vero proximus videretur. Reliqua fere cum aliis consentiunt, nisi quod quædam quæ fabulæ plus habebant quam historia, consulto rescui. Præterea scibi à receptis Chronicis dissentio, grauium virorum autoritate, quæ dico, confirmata sunt. Quem laborem meum qui certe maior fuit quam quisquam facile æstimare possit, si gratum tibi fuisse cognouero, sedulo curabo, vt reliquam Chronicæ partem propediem habeas. Vale candido Lector, & fruiere.

I D E M E I D E M.

CVM primum hoc opus excudi cœptum est, non ignarus, quam fallax & labilis sit humana memoria, quam multa soleant etiam intentissimos oculos & maximam hominis diligentiam fugere, præter alios amicos, etiam oravi virum grauissimum atque eruditissimum Didacum Neilam, canonicum Salmanticensem, vt totam hanc lucubrationem accuratius perlustraret, & deposita paulisper amici persona, censoriam virgulam sumeret, ac si quid erratum vel à me vel à Typographis, si quid obscure vel ambigue dictum, si quid denique quod scrupulum lectori quocunque modo facere queat, reperi-
 30 ret, id obelisco vel iugularet, vel saltem notaret. Dedit vir humanissimus hanc operam amico non solum libenter, sed etiam bona fide atque accurato iudicio, & paucula quædam deprehendit, quæ te, lector amice, si non offendere, certe remorari posse videbantur. Ea in gratiam tuam subiectis annotatiunculis partim explicare, partim eliminare volui, ne non tibi per omnia videar satisfacisse. Vale & hanc quoque diligentiam meam boni confule. Pag. 576. lin. 34. Gallia Togata erat non Italia] Non ignoro Patavium Plinio in decima Italiæ regione poni, & Italiam eidem à Varo fluuiio incipere: sed veterum opinionem sequor, quibus Gallia Cisalpina prouincia erat extra Italiam, & Rubicon fluuius Galliæ Cisalpinæ siue Togatæ atque Italiæ terminus. Quod ex autoribus antiquis clarius est, quam vt probandum sit, ne ipso quidem Plinio refragante, Rubiconem quondam
 40 fuisse Italiæ finem. Si cui tamen hoc non placebit, pro Italiæ, legat, Latii. Pag. 595. lin. 12. Calpen & Abylam] Pomponius Mela ipsos montes columnas Herculis appellat, idque bis, nempe lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 6. Sed ego Diodorum Siculum sequutus sum, qui libro quinto scribit, Herculem peragrata maiori parte Africæ, ad Oceanum qui est ad Gades, peruenisse, ibique positus ab vtraque continentis parte columnis, cum exercitu in Hispaniam transiisse. In qua opinione est & Pindari interpres Græcus, quamuis post vestigatos ibi Geryonis boues positas dicat, vt etiam annotauit in Chiliadibus Erasmus. Seruius quoque scribens in vndecimum librum Æneidos, columnas Herculis legi dicit in Ponto & in Hispania. Apud Strabonem longa de hac re disputatio est: sed tandem Diodori sententiæ magis accedit. Ptolemæus ambigue loquitur ad hunc modum, Calpe mons &
 50 columna. Quod tamen de veris columnis quosdam intellexisse, testis est prima Africæ tabula, in qua ex vtraque freti Herculei parte columnæ appictæ sunt. Plinius ad Pomponii Melæ sententiam magis inclinare videtur. Pag. 596. lin. 19. Palantia ac Palentia] Palantiam ad Turia ripam non procul Valentia, & eius ruinas adhuc extare scribit Petrus Antonius Beuter. Sed & Ptolemæus illic, nempe in Edetanis, Palantiam fluuium ponit, sed oppidi non meminit. Alioqui Palantia censetur eruditis, quæ nunc Palentia. Pag. 622. lin. 3.] Huic annotationi videtur addendum Antonium Sabellicum locum dedisse illi errori. Nam subinde D. Dominicum Calagurritanum appellat. Pag. eadem lin. 50. Dertosanus] Dertosam, Ilerdam, Tarraconem in Aragonia posui, non quin fatear esse in Cataloniæ principatu quem ab Aragoniæ regno Cinga fluuius, Lucano cognominatus rapax, ad

Frágæ oppidi pontem determinat: sed cum videam eum etiam principatum ab autoribus neotericis Aragoniæ vocabulo censerī, sequendos eos duxi, adductus præcipue auctoritate Gerundensis Episcopi, scriptoris non omnino penitendi, qui ait ad hunc modum: Cathedrales Aragoniæ Helna siue Helena, Gerundensis, Segobricensis, Maioricensis, Dertocensis, Vrgellensis, Ilerdensis, &c. *Pag. 656. lin. 20. Pompelonenſis*] Non diffiteor hanc ciuitatem esse Hispaniæ, non Galliæ, quippe quæ metropolis est regni Nauaræ. Sed quia D. Hieronymus aperte Gallum affirmat, neque obscure Pompelone natum declarat, nihil mutare libuit. Nisi forte aliam Pompeius in Gallia urbem condidit, cuius rei nulla extat mentio. *Pag. 666. lin. 19. Tyrrheni*] Ita Iornandes, qui non dubiū, quin Tyrrhenum ostium, quanquam improprie & nimis large sumpto vocabulo, appellat fretum Herculeum, scilicet vbi Tyrrhenum mare exoneratur in Oceanum. *Pag. 681. lin. 29. Hoc anno Mahometem*] Ita de Mahomete memoriæ prodiderunt Hispanicarum rerum scriptores, inter quos Tudenſis, & Resendius in vita S. Isidori quam in Eborensi breuiario posuit. Ex aliis vero scriptoribus non modo in Hispaniam, sed ne in Africam quidem venisse videtur, quam aliquanto post ab eius successoribus occupatam aiunt. Cæterum quum hi tantum ea de Mahomete scribant, quæ potentiam nactus & opes gessit, fieri potest, vt priuatus adhuc in Hispaniam ad tentandam fortunæ aleam venerit, præsertim quum quos sequutus sum autores, initio prædicationis suæ hoc factum affirmant. Ego iudicium huius rei in medio relinquo. Præterea Sabellicus & alii autores, Calipham Mahometis successorem appellant. *Pag. 676. lin. 20. Cum patris suis*] Lege, cum reliquis hostibus. Alioqui si Chronica Regis Alfonsi sequimur, historia sibi ipsi repugnat, vt ex anno septingentesimo nonagesimo nono patet. Atq; hæc hætenus.

CHRONICI IOANNIS VASÆI BRVGENSIS
ADPROBATIO, SIVE PVBLICVM DE
eo clarissimorum totius Hispaniæ & Lusitaniæ virorum
testimonium atq; iudicium.

Hoc opus prius in Portugallia iussu reuerendissimi Cardinalis & Serenissimi Principis D. Henri-
ci Infantis Portugallia, & in omnibus regnis ac ditionibus Regis fratris sui, summi de fide Ca-
tholica iudicis, fuit examinatum Eboræ (vbi & lucubratum) ab admodum Reuerendo D. Emanuel
Sancto, episcopo Targensi ac sacra Theologia Doctore grauissimo, & approbatum. Postea vero etiam
Valladolitim mandato Serenissimi D. Maximiliani Boemiæ Regis, à viro undecunque doctissimo, Io-
anne Genesio Sepulveda, oratore philosopho, Theologo consummatissimo, & Caroli Quinti Imperato-
ris historiographo: qui non solum probauit, sed etiam multa in eo se reperisse scitu digna, & ad veram
Hispaniæ laudem pertinentia, chirographo suo testatus est.

LECTORIS.

Exemplaria quibus vsi sumus, præsertim Granatensia, adeo deprauata erant, vt pluri-
mis in locis intelligi non potuerint. Nos igitur, quod in hoc genere scriptorum tutius
esse duximus, iis quæ typographica videbantur vitis sublati, in cæteris aut nihil, aut cer-
te per pauca mutauimus: ac ea cuique pro suo iudicio corrigenda reliquimus. Quod qui-
dem facile erit ei cui tempus & libri suppetiuerint: nec id sine fructu fieret. Nam qui ho-
sce nostros scriptores vel cum Diodoro, Ptolemæo, Strabone, Mela, Plinio, & cæteris
quos citant autoribus, Gerundensem præsertim cum Liuiio, Salustio atque Cæsare: vel
ipſos inter sese, & præcipue cum Vasæo contulerit, maximam interdum diuersitatem, &
errata fortassis nec pauca, nec leuia deprehendet: quæ tamen immutare nolimus, ne te-
mere à nostris autoribus discessisse videremur. Sic, exempli gratia, pag. 17. versu 50. *Scala-*
biscus legendum ex Ptolemæo: p. 28. versu 23. *Belonem* ex Mela & Plinio: p. 83. v. 26. *P. In-*
nius, & ibid. versu 33. *Caius Catinius*, ex Liuiio: pag. 126. v. 36. *Vllam*, & ibid. v. 43. *L. Iunium*
Patiecum, ex Hircio de bello Hispaniensi: Sic collato loco qui est pag. 19. v. 33. cum eo qui
habetur pag. 325. versu 20. hunc illo longe emendatiorem comperies. Sic Toletanum
pag. 788. versu 19. & 39. intelliges ex Vasæo pag. 688. v. 10. & 19. Idem in reliquis experiri
poteris, vbi libuerit. Rursus, ex ipsa rerum serie numerum annos Domini denotantem
sæpius emendaueris. Vt pag. 149. v. 3. rectius legeres *DCXXXV*. Nam ab hoc capite vs-
que ad trigessimum quintum vbique scribendum *DC*, & à trigesimo quinto vsque ad pri-
mum tertiæ partis, *DCC*. non *DCCC*. Sunt etiam aliqua, quæ licet à librariis commissa
videantur, malimus tamen coniecturam nostram de iis tuo iudicio submittere, quam
certum

Certum quid pronuntiare. Pagina igitur 13. v. 20. *Tarraconensi* legendum videtur. pag. 27. v. 21. in *Asturiis*. pag. 32. v. 46. *vocavit*, ad. pag. 34. v. 43. *Rhodiis*. pag. 34. v. 41. *urbis*. pag. 36. v. 41. XII. p. 139. v. 8. *sanit*. p. 311. v. 35. *diuturnis*. p. 163. v. 10. *apud Ieremiam*. p. 609. v. 13. *admone-ri*. p. 623. v. 6. *aliquanto*. p. 679. v. 10. *confessum*. pag. 697. v. 1. *filiam*, &c. *actam*. Deponentia quoque pro passivis, activa pro deponentibus, nominativi absolute positi pro ablativis cōsequentia, nominum & in primis propriorum exoticorumve variæ scripturæ & inflexiones, adiectivorum comparationes, phrasæ, aliaque eius generis inusitata, Lector, occurrent: sed quæ tanta non sint, ut rebus ipsis quidpiam detrahant. Quæ vero nostram diligentiam effugerunt, hæc sunt. Pag. 53. v. 43. *lege considerare*. pag. 120. v. 3. *are*. pag. 148. v. 30. 10 II. pag. 169. v. 55. *Et Palat*. p. 187. v. 19. *innitis*. p. 612. v. 12. *Agrippa*. p. 633. v. 42. *concilia*. Porro Gothos & Gothorum ab initio scripsimus, auctoritatem Suidæ secuti: postmodum vero Gothos & Gothorum, inducti maxime Athaulphi regis epitaphio, quod est apud Vaseum pag. 660. v. 41. ubi prima in Gothorum corripitur. Sed parum interest, utro modo scribatur. Tu vale, & nobis bene precare.

LAURENTII VAL-

LAE, PATRITII ROMANI,

DE REBUS A FERDINANDO ARAGO-

NIE REGE GESTIS LIBRI TRES.

Proœmium.

30 *N*gravi diligentique historia rerum gestarum quanta sit vel scriptori difficultas, vel lectori utilitas, et si plerique conditores oratoriae artis, quæ historia mater est, atque historici ipsi librorum suorum principiis testantur: tamen detrahunt nobis philosophi quidam, & ii permagni ac pervetusti, cum multum in prima, tum plus in posteriore parte, anteferentes historico poetam, quod dicant illum propius ad philosophiam accedere, quia in generalibus versetur, & propositis factis exemplis in uniuersum præcipiat: ut Homerus, qui non tam superiorum virorum gesta narrat, quam quo modo futuri boni sapientesque efficiantur, instituit. Historicum enim tantum narrare qualis unus quispiam, aut alter fuerit, veluti Thucydides, qui gesta

Periclis, Lysandri, aliorumque nonnullorum sui temporis scribit. Ita primas partes tribuunt philoso-
 40 phis, secundas poetis, tertias postremasque historicis. Ego vero cum huic nequaquam opinioni assentiar, tamen poetis multo plus quam illi faciunt, tribuo, adeo ut eos aut comparem philosophis, aut anteponam: sed non continuo historicis præferam, ac ne fortasse quidem conferam. Decet enim opus quod aggredieris, libero ore defendere. Itaque primum poetas cum philosophis, deinde cum historicis, tum hos ipsos cum philosophis componam. Principio siquid momenti antiquitas habet, ut certe habet, poetæ philosophis, imo sophis antiquiores fuisse reperiuntur. Siquidem Homerus atque Hesiodus non modo ante Pythagoram, qui primus philosophus, sed ante illos quoque septem qui sophi, id est sapientes, vocati sunt, extiterunt. Quod si in eadem materia & hi & illi versantur, profecto apparebit plus esse peres priores quam posteriores auctoritatis, laudis dignitatis. An non in eadem materia utrique versantur? Quid enim habent hi qui se studiosos sapientiae vocant, quod poeta non tractet? nonne Em-
 50 pedocles, Aratus, Lucretius, Varro de naturalibus ac cælestibus disputarunt? non Vergilius de aruis, vinetis, arbutis, animalibus, animisque etiam defunctorum, adiuncta physica ratione, cecinit? non multi de medicina versibus conscripserunt? Quid autem quod ad moralem pertinet, Satyri aliud quam disputando, præcipiendoque mores informant? ad quem ipsum finem Tragici, Comici, ceterique poetæ, sed sub persona tendunt. Nam de Dialectica scribere versibus, quodammodo ineptum sit, utpote dura quadam scientia & aspera: quanquam non defuerunt, qui & de hac, & de ceteris liberalibus artibus poemata panxerint. Quare quisquis est, qui poetas, non dico in numero philosophantium non ponat: sed cur existimet minus iis qui se peculiariter philosophos appellant, hoc nomine dignos esse? qui etiam priores philosophari cœperunt, & ubi ab istis differunt, melius philosophantur. Habet enim institutio illa sapientiæ sub persona miram quandam auctoritatem, & quasi maiestatem,

cum eximia modestia laude coniunctam: ut apud Homerum cum legimus quid egerunt dixeruntque, Nestor, Agamemnon, Priamus, Hector, Antenor, multo magis ad virtutem incendimur, quam ex ullis philosophorum preceptis. Adeo ipsum quoque autorem tacita quadam caritate complectimur. Nam præcipere aliis velle, fere odiosum est, quod arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim nostra sublimis ac superba, ut rectam præceptionem tanquam à sapientiore dedignatur accipere, sic eidem oblique per exempla & blande subeunti acquiescit: cum præsertim illa velut pictura personarum, & spem inducat animo, & stimulos emulationis incutiat. Ex quo Horatius non tantum suo iure, sed vere de Homero loquens, poetam uno eodemque in loco, non modo philosophis comparat, inquit,

Rurfus quid virtus & quid sapientia possit,

Vtile proposuit nobis exemplar Vlyssæ. verum etiam antefert, cum inquit:

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,

Plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicit.

Quod si vel pares vel potius superiores philosophis censendi sunt poeta: reliquum est, quare non sint historicis maiores, ne dicam pares, ostendant. In quo illud pro nostra in poetam benevolentia donamus, historiam non fuisse poetam priorem: etsi prior fuit. Nam ut apud Latinos priora sunt annalia quam poemata: sic apud Græcos, & Dares Phrygius, & Dictys Cretensis, si vere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec fieri potest ut poeta fragmenta sua, non in rerum gestarum veritate, velut fundamentis adificet. Nam ne quid de antiquis historicis dicam, quorum est Trismegistus, quem Mercurium putant, certe Iupiter in columna aurea, ut esset monumentum posteris, gesta sua perscripsit. Sed hoc, ut dixi, donamus, satis habemus demonstrare, cum idem sit propositi historico quod poeta, ut proficit, 20 etiam delectet, nimirum tanto robustiorem esse historiam quanto est verior. At non versatur circa uniuersalia. Imo vero versatur. nulla enim alia causa huius operis est, quam ut per exempla nos doceat. Vnde à Cicerone his verbis laudata est: Historia testis temporis, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuncia vetustatis. An est quisquam qui credat admirabiles illas in historiis orationes utique veras fuisse, & non ab eloquenti ac sapienti opsce personis, temporibus, rebus accommodatas, quibus nos eloqui & sapere docerent? quid in eius natura personarum grauissima testimonia, quid laudes, quid vituperationes, quid multa alia doctrina atque sapientia plena? nonne in uniuersum præcipiunt? Neque vero si solam, ut sic dicam, cutem rerum respiciamus, semper poësis tendit ad uniuersalia. Nam Pindarus, Simonides, Alcaeus, alique Lyrici singulorum laudes, & quidem viuentium, ne dicam mercede, cecinerunt. Elegiacos & eorum similes transeo, qui suos amores plerumque tractauerunt. Et contra Xenophon magis optimi Regis effinxit, quam veram Cyri exposuit vitam. Nam de 30 AEsopotaceo, qui fabellas prosa oratione composuit. Pudor me tenet & reuerentia Homeri atque Vergilii, plura de hac re exequendi. Ideoque iam historiam comparabo cum istorum qui nobis litteram intentant, philosophia, quorum nemo merus professusque philosophus comparandus est, neque Homero Græcus, neque Vergilio Latinus, imo ne Salustio quidem, ac Livio, nonnullisque aliis historicis. Etenim quantum ego quidem iudicare possum, plus grauitatis, plus prudentiæ, plus ciuilis sapientiæ in orationibus historici exhibent, quam in preceptis ulli philosophi. Et si vera fateri non piget, ex historia fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam postea alii in præcepta redegerunt, plurima morum, plurima omnis sapientiæ doctrina. Siquidem historicos philosophis priores fuisse docuimus. Et si diuinorum quoque hic facere mentionem volumus: & Moses historicus, quo nemo prior scriptor extat nec 40 sapientior: & Euangelistæ, quibus nihil sapientius, nil aliud quam historici sunt appellandi. Verum ut contra gentiles gentilium documentis agamus, sicut superius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem ubi quaestio est, Quintiliani testimonio confirmemus, qui ait: Neque ea solum quæ talibus disciplinis continentur, sed magis etiam quæ sunt tradita antiquitus, dicta & facta præclare & nosse, & animo semper agitare conueniet. Quæ profecto nusquam plura maioraque, quam in nostra ciuitatis monumentis reperiemus. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabricii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, alique innumera- biles? Quantum enim Græci præceptis valent, tantum Romani, quod est maius, exemplis. Vbi sunt qui utilitatem historiae cauillantur? quam maiorem quam in philosophia esse, & ratione & autoritate conuincimus. Postquam de utilitate satis diximus, superest ut aliquid adhuc, quæ pars prima à nobis 50 proposita erat, de difficultate dicamus. Oportet in historico esse, præter ipsam mirabilem quandam & multis sane dotibus exaggeratam scribendi scientiam, alia multa sine quibus non possit suum munus implere: primum in cognoscenda re, solertiam, acumen, iudicium. Nam quotus quisque gerundis rebus, qui scribit interfuit? Qui vero interfuerunt, non modo, sed à diuersis partibus steterint, inter se dissentire solent, sed etiam se ab eisdem. Raro namque eadem res à pluribus eodem modo narratur, partim studio aut odio: partim vanitate, cum aliqua quæ scire poterat, nesciens videri vult scire, vel non vult videri nescire: partim credulitate, cum aliis quibuscumque referentibus temere credidit. Vix enim fieri potest, ut unus omnia quæ in re gerenda contingunt, sensibus suis perceperit. Nonne igitur ad huiusmodi veritatem eruendam historico opus est non minori accuratone ac sagacitate, quam aut iudici in de-

in deprehendendo vero ac iusto, aut medico in prauidendo morbo atque curando? Deinde ubi non aliena, sed tua notitia niteris, tuumque ipsius testimonium profiteris, quanta cura ac diligentia est efficere, ne illi parti cum qua eras, ut Timagenes & Dicaearchus in historia Alexandri, ut Xenophon in historia Cyri iunioris, ut Oppius Hirciusve in historia Caesaris, fauere videaris? Nam de his qui de suis ipsorum gestis scripserunt, non attinet dicere hoc tempore, neque de iis qui olim ab aliis scriptas historias retractant tantum atque expoliunt: non veri, ut quibusdam placet, dicendi historici. Postremo quanta est opus ad hanc rem fide, atque constantia, ne quid maleuolentia, ne quid inuidia, neque terrore: rursus ne quid gratia, ne quid spei, ne quid precibus, ne quid ambitioni, ne quid auctoritati tribuas: utique cum de tua, aut de paulo superiore memoria scribas, & de his quibuscum viuis, aut de eorum parentibus ac necessariis? In quo haud dubie & poetis & philosophis historici sunt anteponendi. Hac nos in vniuersum ad commendationem historiae historiciq; satis est esse praefatos: de praesenti autem materia, aut de me priuatim dicere nihil sane visum est. Sed quoniam de Hispano rege locuturus sum Ferdinando, qui primus e Castella regno Aragoniae potitus est, aliquid de ipsa Hispania altius repetam.

LAURENTII VALLÆ DE REBUS A FERDINANDO ARAGONIAE REGE GESTIS LIBER I.

20

EUROPAM tertiam orbis terrarum esse partem, fere traditum est: eamque Africa haud multo maiorem. Nonnulli fecere mediam, Africa illi subiecta, eorum qui tertiam volunt. Quidam non secundam magnitudine dicunt esse, sed primam. Nos vero receptam opinionem, & plurium auctoritatem de numero sequentes, sicut magnitudinis quaestionem in ambiguo relinquimus, quia parui refert hic de ea pluribus dicere: ita palmam Europae tribuimus in omni prope genere dignitatis. Quod nisi & planum esset, & aures Latinorum Graecorumque assentirentur, multis doctorum hominum testimoniis demonstrarem: nunc publica persuasione, communique consensu contentus sum. Ipsa autem Europa nusquam aptius cenuenientiusque initium sumere dicenda est, quam ubi primum se ab Africa dirimit, non flumine aut monte, ut alibi fit, sed freto Oceani & mediterranei maris, hoc est in Hispania: quam caput Europae, & si illa trium dignissima est, caput orbis terrarum fateri licet. Ex quo plerique in describendo orbe, ab Hispania veluti à capite inceperunt. Neque est, quod aliqui dicant mundi caput in oriente esse, pedes vero in occasu, ad quem vergit Hispania: plusque inesse dignitatis ubi lux oritur, quam ubi tenebrae. Nam si coeli cardinem, & ut Graeci dicunt, polum, consideremus, qui septentrio est: profecto non caput pedesque spectandi sunt, sed dextera, à qua occasum, & sinistra, à qua ortum constat esse. Neque idem dici de antarctico polo in contrarium potest. Si enim proprium rotae est circumagi in dextrum, nimirum arcticus caput erit, in cuius dextrum, non antarcticus, in cuius laeuum mundus rotatur. Verum sicut ad celum Hispania, qua vergit in occasum, in dextra esse censenda est, ita ad ipsum orbem terrarum, quia certissimum est caput Europae, caput nominari potest, nihil obstante eo, quod de dignitate orientis opponitur. Nam nullius rei principium est suo fine praestantius. Neque alibi prius oriuntur tenebrae, quam ubi prius orta est lux. Et in oriente ut dies, ita nox prior est, ut ab eis etiam tenebrae venire videantur. Oriens videt primum solem quasi florentem, occidens postremum quasi fructiferum. illi dant lumen, nos accipimus: ab illorum hospitio prodit, à nostro excipitur: de iis ad nos, de nobis ad eos com meat. Sed superuacuum est de hoc cum orientalibus contendere, qui nullum certum locum, ubi apud eos pars orbis tertia recte incipiat, possint ostendere, ut nos in Hispania facimus: quam iure meritoque caput debere dici Europae terrarumque, probauimus. Hanc Romani cum rerum potirentur, in duas diuisere prouincias, citeriorem, vltioremque: quarum vtraque suas regiones certis distinctas finibus ac vocabulis habebat, quae hodie pene mutata sunt, ut necesse habeam, cum praesentibus futurisque hominibus scribam, non priscis nominibus uti, sed nostro seculo ac iam longa aetate visitatis, si ab omnibus legentibus intelligi velim, ut veteres quoque ipsos video factitasse. Nam & haec & caetera loca fere diuersis subinde vocibus appellata sunt. Et vetus sermo nihil aliud est, quam vetus loquendi consuetudo. Quis enim in Italia in qua sumus, pro his vocibus quibus utimur, intelligat nuncupantem Brutios, Lucanos, Samnites, Campanos, Volcos, Equos, Hernicos, Umbros, Ethruscos, Gallos, Boios, Insubres? ut admirari soleam, unde factum sit, quod regionum prope omnium sint immutata nomina, cum urbibus

50

sua fere constant. Itaque in hac re non vetustatis auctoritatem sequar, sed nostrorum temporum consuetudini obsequar. Sed in hac ipsa consuetudine opus est iudicio. Nam ut Florentiam potius dixerim quam Fluentiam, & Ferrariam quam forum Arrii, & Papiam quam Ticinum, & urbem Castellum quam Tifernum, & alia multa: ita non Ianuam sed Genuam, non Cumas sed Comum (nam Cumæ iuxta Baias non extant) non Barcinonam sed Barcelonam, non Siciliam nisi insulam, quam Homerus vocauit suo iure Trinacriam. In superioribus enim etsi auctoritatem ex libris repetere possumus, eam tamen consuetudo diuturna superauit: in posterioribus autem usus loquendi cum ipsa auctoritate ac vetustate consentit. Igitur Hispania cuius partes regionesque magis quam vrbes alia sortitæ sunt nomina, non tam quinque in regna diuiditur, quam quinque regibus paret, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, Nauarræ, Granatæ. Multo omnium latissimum est Castellæ, quod obuersum fere oceano, duobus veluti brachiis Portugalliam Granatamque completitur, sinistro Granatâ in mediterraneo mari, dextro Portugalliam, quod est multo longius. Nam Vascones Galliamque attingit, quæ nunc à Germaniæ quadam gente, Francia dicitur: res omnibus, nisi Hieronymus tradidisset, futura ignota. In Castella ex omnibus potentissima est Ispalis, quam vulgo Sibiliâ dicunt: in Portugallia Olisippona. Quod nomen ab iis corrumpitur, qui velut ab Vlyssæ Vlyxbonam dicunt, nescientes Vlyssis illius viri nomen, sed sic à Latinis esse corruptum, præterea Vlyssæ illuc non nauigasse, postremo hanc vocem, si Græcam originem sectari libet, ab equis ductam. Ibi enim à multis est Græcorum Latinorumque traditum, equas Fauonio qui idem Zephyrus est, flanti obuersas tempore certo concipere, eumque partum esse perniciosissimum, licet triennium non excedat. Opinor Homerum secutos, qui iugales Achillis equos ad Oceanum Zephyro patre genitos tradit. In Granata vrbs eiusdem nominis, quæ regioni nomen dedit, olim vocata. Ab interno autem mari secundum Carthaginem incipit regnum: quæ ab vrbe Valentia, sicut de Granata diximus, nomen accipit, quia caput regni est, omnium Hispaniæ urbium, ut fertur, amenissima, olim Romanorum colonia, postea non minima ex parte Cathalanorum. nam vtriusque gentis proprie eadem est lingua, finitimæ alioqui, iunctisque littoribus, quorum tractus parum differunt. Sed in mediterraneis multo plus possidet Cathalonia, cuius metropolis quidem est Terracon, celeberrima vero Ilerda, validissima autem atque pulcherrima Barcellona. Eius finis ex altero latere ad montes Pyrenæos extenditur, & ad Narbonensem usque prouinciā quæ nunc vulgo tantum prouincia dicitur, licet non seruatis usquequaque limitibus. A tergo autem harum duarum sedet Aragonia veluti maxima natu, & primigenia sororum, à qua proprie rex appellatur. Cuius metropolis est Cæsaraugusta, vbi reges ab eius archiepiscopo, qui primus regni dicitur, diadema accipiunt. Horum lingua similior est mediterraneis Castellanis, à quibus magna ex parte cinguntur, quam Cathalanis aut Valentinis. Et de origine quidem horum nominum, non putarem faciundum, ut redderem causam, nisi quædam de ea literis tradita scirem, quæ mihi non plane probantur: ea tamen iudicio aliorum relinquam. Atque ut de Cathalonia de qua vetustior est narratio, quam de Aragonia (nam de Valentia quæ nomen antiquum obtinet, nihil quaeritur) prius dicam: aiunt fuisse Rogerium quendam cui cognomen erat Cathalo, ad debellandas Hispanias à Carolo Magno missum cum magno exercitu ac flore Galliarum, eumque cum vix quidpiam Hispaniæ subegisset, breue intra tempus morbo extinctum, cum summa post eius obitum perniciæ suorum. Vnde parum verisimile est, ab hoc viro prouinciæ nomen impositum, quam non subegerit, & à qua quodammodo subactus sit. Non enim calamitatis acceptæ, sed partæ gloriæ testimonio debet nomen esse prouinciæ. Quapropter non me poenitet eius sententiæ esse, ut hoc nomen non recens sit, sed admodum vetus, cum legamus certe apud Plutarchum in vita Sertorii, urbem quandam egregiam illic fuisse, nomine Cathalonem, & eius incolas, Cathalonios nuncupatos. Quod autem latius sit propagatum id nomen, non esse mirandum, nonnulla sunt exempla documento: ut ea ipsa quorum modo memini, Valentia, Granata, Francia. Et Aprutium apud veteres vna vrbs erat, quam vulgo Teranum vocant, vbi adhuc reliquæ antiquitatis extant, cum dicitur antistes Aprutinus. At nunc non urbem modo, sed ingentem quoque prouinciā completitur. Et Campaniam à Capua dictam, multos auctores habemus. de veteri Campania loquor, quæ nunc terra laboris, id est culturæ, dicitur, non de ea, quæ cur ita vocetur, non aliā quam ignorance puto fuisse causam, quemadmodum illā Italiæ partem quæ olim Græcia maior dicebatur, vocare Siciliam. Quid alia longius querimus? ipsa Aragonia, de qua dicere secundo loco proposuerā, si istis credimus, appellata est à fluuio quodam eius nominis, qui illic ortus Iberum influit. In cuius vicina loca, Christiani vim hostium deuirantes fuga, se receperant. Ego ut de hac secunda satisfaciam

eiam, non satis implet apud me nominis fidem, aut tantulus fluuius, aut talis causa: ideoque malim dicere aliunde descendisse illam vocem, vel ex eo quod legimus apud Ptolemaeum fuisse populos quos Iberus interfuit, nomine Aurigones, nempe vbi media Aragonia est. Nam confutare eos qui dicunt Terraconem, quasi terram agonū, & Vrgellum, quasi vrgens bellum, & Barcinonam, quasi barcam nonam, aliaq; ridicula etymologiae, Græca, Latinaq; ac Barbaramiscientes, ineptum sit: satis superque falsitas se ipsa confutat. Quod genus sunt ea quæ de Hercule in Hispania narrantur, quæ ne longius reprehendam, sat erit Plinium audire qui de naturali historia ait: Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror: quæ iterum appellat portentosa Græciæ mendacia. Hæc nos tot verbis differuisse de iis regnis, in quibus nostra materia versatur, non fuit alienum. Superest quinta & minima pars, regnum Nauarræ, cuius præcipua vrbs est Pompelon, partim Hispanis aliis, partim Ausetanis, Vasconibus, Aquitanisque circumdatum: ideoque sicut Aragonia, nulla sui parte pertingit ad mare. Vbi nonnihil mirandum est, quod tam parua regio per se cum exiguis aliquot aliis populis, suam linguam habet adeo abhorrentem à cætera Hispania, vt non magis abhorreat Hebræa, vel Græca. Nam & Granatensium, quæ & ipsa discrepat, vt hæc lingua, non alia est, quam Syrorum, Afrorum, Maurorum, à quibus angusto traiectu diuisi sunt, & à quibus leges & instituta ceperunt. Reliqui enim Hispani, etsi differunt sermone, tamen ita, vt Itali inter se, vt Galli & Germani differunt. Cæterum horum quatuor Christianorum

10 Regum, præter Portugallensem, alii ex eadem stirpe, id est, ab eodem auo progeniti sunt, qui fuit Rex Castellæ tantum, vt cæteri maiores, nomine Ioannes. Is duos filios ex vxore Helianora, Petri filia, sororeque etiam, ex matre, Ioannis & Martini, qui tres gradatim Reges Aragoniæ fuerunt, Henricum & Ferdinandum genuit, moriensque regnum Henrico primigenio per manus tradidit. Hic cum esset in omni virtutum genere cuicunque optimorum Regum par, in bellica laude maioribus respondere non potuit, incommoda semper ac prope perdita valetudine. Quo minus ei prosperitas corporis in fratre impigro iuvene, & generosi ac regii animi grata erat, minusque hominem ob id fraterne tractabat. Quod ille moderate ferens, quantum licebat, se à regia frequentanda abstinebat, & quia in belli artibus celsioribusque virtutibus non dabatur, in his mediocribus suam indolem ostendebat, affabilitate, liberalitate, consiliis dandis, re familiari augenda, liberis erudiendis, corpore exercendo. Brutus auunculi odium, suspectas virtutes habentis, simulata deuitauit infania: Maioris tamen operis est, illud aperta virtute deuitare, & odium pariter & inuidiam vincere. Augebat autem suspicionem Regis (nihil est enim Regum animo suspicius) quod videbat fauorem studiumque populorum propensum in fratrem, non modo quod optima valetudine, quod tanta animi indole erat, verumetiam quod prouentu filiorum foelix videbatur. Nam Rex aliquandiu prolem cum non sustulisset, tandem Mariam sustulit, quam certè tres quatuorue filii Ferdinandi, ætate antecedeabant: Alfonsus qui postea in regno Aragonum patri successit, Ioannes qui Nauarræ regnum adeptus est, Henricus qui magister sancti Iacobi, & Sanctius qui

40 magister Calatrauæ fuerunt. Nam Petrus multo minor cæteris fuit, tanto iunior Maria, quanto maior Helianora sororibus, quarum altera fuit regina Castellæ, altera Portugalliæ. Ita Rex, aut orbus, aut vnica pater, & fratris & populorum animum, tum sibi, tum filiarum pertimescebat. Ideoq; procures omnes ac ciuitates iureiurando adegit ad profitendam illam regni hæredem, futuramq; Reginam. Hanc deinde adhuc intra infantia annos Alfonso, prout licebat per ætatem, despondit, adductus quidem, ne regnum paternum in externam familiam delaberetur, neue fratrem populosque irritaret, ascito sibi pro genero homine peregrino, sed tamen non ex minima parte propter mirificam in Alfonso puero (erat enim quam illa maior quinque annis) indolem & incredibilem gratiam, à Deo commodiorem filium sibi optare se non posse dicebat. Enimuero Alfonso non in ea modo

50 ætate puerili vterque parens, sed quoad vixerunt, vnice certatimq; dilexerunt, amarunt, complexi sunt: ita vt alii liberi (res enim erat minime obscura) etiamsi excellenti omnes indole, tamen nihil essent ad Alfonso, non minus ob alia charum, quam quod filius foret. Ea erat in vsu & consuetudine benignitas, suauitas, probitas: ea in sermone prudètia, moderatio, iocunditas: is in rebus agendis vigor, ea magnitudo animi, is contemptus pecuniarum, appetitusque amicitiarum & gloriæ. Quæ omnia & decor oris, & membrorum concinnitas habilitasque condiebat. Ea denique in parentes pietas, obseruantia, credes nihil eum magis studere, quam vt illis gratum facere posset. Hanc ipsam obseruatiam pietatemque in Regem quoque transtulerat. Ex quo per causam sponsæ familiarius eo Rex arctiusque quam patre utebatur, & vt generum Regis, imo & regni successorem,

præcedere volebat. Sed profecto raro respondent euenta propositis nostris, vt intelligere
 possimus, consilia humana vtiq; diuina ratione superari. Alter fratrum sperat se relicturum
 Mariam suam Castellæ Reginam, cū alter frater qui nō sperabat, suam Mariam relicturus
 esset. Ille putat se hos coniuges regni sui facturum hæredes, & hic qui non putabat, sui fa-
 cturus erat. Nam non ita multo post, Regina concepit, & filium edidit, cui Rex imposuit
 nomen quod fuerat patris. Huic puero etsi iure naturæ & paterna voluntate debebatur
 regnum, tamen filiam non aliter quam primigeniam, quod nomen proprium est eius cu-
 ius futura successio est, pater vocari præcepit, & testamento cavit, neutiquam alium fi-
 lio, si orbus liberis decederet, quam sororem succedere. Verum nato regni hæredē, etsi
 filia plurimum videbatur amisisse, plus tamen eius sponsus, cui iam desperandum erat 10
 non modo regnum, verumetiam sponsæ coniugium Rege defuncto. Nam quomodo
 Reginam collocaturam esse nuptum filiam priuato potius viro, quam vel alicui ex Bri-
 tannia quam nunc Angliam vocant, principi, vnde ipsa traheret originem? In quod post-
 ea periculum deuentum est, atque adeo de nuptiis actum erat, nisi puella alium virum se
 quam Alfonso accepturam pernegasset. Et hoc iam declarato Aragoniæ Rege Ferdi-
 nando, nedum ideo adhuc priuatam vitam agente non metueretur, sed quemadmodum
 præter spem Alfonso regni successio obuenerat, iterumque præter opinionem de mani-
 bus exciderat: ita ad postremum præter spem opinionemque regnum aliud adeptus est,
 vt iam tunc à pueritia varietatem fortunæ, quam pleraque vita expertus est, auspicaretur.
 Sed de Alfonso posterius late dicendum erit, nunc ad patres reuertamur. Non fuisse au- 20
 tem abhorrentem ab re bellica Henrici Regis animum, vel ex eo patet, quod affecta va-
 letudine comparauit exercitum quem aduersus Granatenſes educeret, atq; eduxisset, ni-
 si grauantem morbo celerius opinione hominum excessisset e vita. Hanc certe secum tulit
 laudem, quod pro religione bellum suscipere destinasset. Reliquit autem & filii & regni
 autores, tutoresq; secundum Reginam, treis sibi maxime spectatos: Sancium Rodericum
 Daualos, præfectum militiæ, quo sine controuersia nemo erat illa tempeſtate apud Re-
 gem, nec integrior, nec strenuitate præstantior: Petrum Valasci & Rogerium Lopizum
 Stuenigam. Ei defuncto vbi Ferdinandus cum omni cœtu procerum regio more iusta
 perſoluit, reliquum erat, vt is qui futurus esset Rex, voce præfecti militiæ nuncuparetur.
 Quem autem is nuncupauerit, instituto patriæ pro Rege habetur, & eius vocem cæteri 30
 cum læto clamore excipiunt. Sed hic tunc quid ageret hæſitabat, etsi regnū puero datum
 volebat. Monēbatur autem cum suo ipsius iudicio, tum procerum populorumq; fremitu.
 Non enim esse ex vſu regni expectare donec anniculus adoleuerit, si modo adoleſcere,
 daretur, cum Ferdinandus iam adultus præſto ſit: expectare qualis puer ille ſit euasurus,
 cum aſſitis, qualis voto expetendus eſſet: committere regni gubernacula regiis ſatellitibus,
 & eū qui ſit Rege, patre, fratre, regali animo clarus, excludi à paterno regno, ac ſubii-
 ci cum tanta ſobole regii generis libidini tutorum, vt per ſpeciē adminiſtrationis in exi-
 lium agant, in carcerem conſiciant, in necem cum omni ſtirpe præcipitent, quo ipſi im-
 punius tyrannidem occupent, vel ſato vel fraude extincto pupillo, vt florētiffimæ domus
 familia breui tempore omnis in nihilum recidat. Præſtare igitur vt Ferdinandus ſuccedat 40
 in regnum, illudq; poſtea Marię primigeniæ fratris, Alſonſoq; primigenio ſuo, quos prius
 iurauerant populi in ſe regnatos, per manus tradat, aut Ioanni, ſi dignior qui regnet vi-
 debitur. Hæc atq; huiuscemodi verba exaudiens præfectus, vt tenebat manu vexillum,
 ſtabatq; ante Ferdinandum atque omnem cœtum, vti ſe omni inuidia exolueret, Quem,
 inquit, me iubet filii Regis Ferdinande nuncupare Regem? te ne, an Alſonſum, an Ioan-
 nem? Fecit hac interrogatone, quod ipſe erat in aliena, illum in ſua ipſius cauſa arbitrum.
 Hic reſponſum illud omnium ſeculorum memoria dignum, & vox æternis literis dedi-
 canda: ac neſcio an niſi in fabulis ſimile factum, aut par inueniri queat, ſacro quodam re-
 bus humanis exemplo, vt diſcerent homines plus pietatem officiumq; in ſuos eſſe quam
 regnum. Cuius tamen rei fama per omnes ferme terras, non minus quam pro merito eſt 50
 peruagata. Tot cauſis, tanta occaſione, tanto hominum conſenſu, ad tantam ſpem voca-
 tus, non integritatem animi flexit, non conſilium diſtulit, non vocem proferre dubitauit.
 Sed protinus, Ecquem, inquit, alium nūcupabis quam Ioannem? Quod ſi non audeſ, me
 imitare ipſum: aſſumpto in humero infantulo, ſicut erat ſtatura ſublīmi, ex loco ſuperiore
 exclamauit: IOANNES EST REX. dicite omnes, REX IOANNES. Quam vocē admirati vni-
 uerſi & ipſi ſubſecuti ſunt clamantes identidem, REX IOANNES. Ita Ferdinandus hac
 conſilii celeritate, non dato hominibus ſpacio deliberandi, rapuit eorum excuſſitq; iudi-
 cium. At tacite defuncto Regi exprobrauit inconfultam ſuſpicionem, qui talem fratrem,
 ſe quoque meliorem, non belle tractaſſet: ac nequid de animo eius in dubium reuocari
 queat

queat, omne reliquum vitæ tempus declarat Ferdinandum non aliter perseuerasse quam
 inceperat. Postea vero quam suæ fidei ac virtutis sub oculis omnium tale specimen dedit,
 insequentibus diebus cum videret apparatus belli solutum iri, quod nemo vnus ad eam
 rem administrandam satis idoneus putaretur, neq; procures qui ex aliis nationibus, in ho-
 norem religionis ad id bellum conuenerant, decorum sibi ducerent, sub iis tribus aut eo-
 rum aliquo militare, se ducem pollicitus est. Atq; ita volentibus gaudentibusque cunctis,
 summa gerendi belli ei defertur. Cui se comitem iturum cum ingenti necessariorum ma-
 nu promisit Sanctius Rogeus episcopus Palentinus, non indecorum sibi existimans pro
 religione arma tractare, vir maximi animi, maiorisq; & consilii & fidei. Hoc communi a-
 10 mico nisi Ferdinandus ac regina inter se transigunt, vt dimidium regni, qua parte ad ho-
 stes obiectum est, velut fiduciarium ditioni ac procurationi Ferdinandi cedat, suumque
 munus sit rem bellicam administrare: cætera quæ extra periculum posita sunt, reginæ ob-
 temperent. Interea Rex barbarus qui contra se parari bellum acceperat, postquam de
 languore, mox de obitu regis certior factus est, defunctum se periculo existimans, in ce-
 perat iam non nihil de cura remittere. At vbi delectum Ferdinandum ducem comperit, vel
 magis timuisse dicitur, quod non per alium, vt rex fuerat, sed per se esset bella gesturus: il-
 loque ætatis ac virium flore ostentaturus virtutem, quoad posset per occasionem, vt se di-
 gnum auo, dignum patre, dignum fratre, dignum etiam regno, indicaret: annixurus quo-
 que vt sibi & auctoritatē, & potentiam compararet. Igitur ad transmarinos reges mittit, vt
 20 primo quoque tempore traiciant auxilia, & omni humana ope iuuent Hispanam circun-
 cisionem aduersus incredibilem Christianorum multitudinem. In ea enim re positum
 decus generis religionisque, ne aut in seruitutem redigantur, aut sacra, ni trucidari ma-
 lint, mutare cogantur. Etenim hunc regem transmarini sacrosanctum & sentiunt, & no-
 minant, quod pro tutela religionis oppositus est contra vim Christianam, in ceruicibus
 suis imminentem. Ipse quammaximas potest, equitanis peditanisque copias cogit, omnes
 aditus, qua venturos hostes suspicabatur, interceptit intercuditve, præsidia disponit, oppi-
 da, castellaq; fossis, aggeribus, propugnaculis, turribus, stationibus munit, omniq; & tor-
 mentorum & telorum genere instruit. Nostro autem imperatori maiorem multo belli mo-
 lem fore, si transmarina mittantur auxilia, videnti, prima curarum fuit classem compara-
 30 re, atq; eam ad rationem temporis instructam habere. Itaque episcopum Palentinum, &
 Laurentium Zuarem, magistrum sancti Iacobi, & generum eius Garciam Fernandum,
 secundum à magistro, quem magnum commendatorem vocant, cum maxima copiarum
 parte præmittit. Ipse Ispali ad maturandam classem aliquot dies consumit, quid faciendū
 sit, præfectum (is fuit Ioannes Henrix) docet. Summa hæc fuit, non minus pecuniam ad
 hostes, quam equos, arma, milites subuehi prohiberet. Nam his corpora aduersariorum
 armantur, viresq; adduntur: illa nostrorum animi plærunq; tentantur, & velut exarman-
 tur, & nostræ rationes in discrimen perniciemque deducuntur, vt postea re ipsa comper-
 tum est. His confectis, Ferdinandus cum reliqua parte exercitus venit ad castra quæ erāt
 posita ad Setanillium, quod oppidum in media conualle, imminetibus vtrinque rupi-
 40 bus collibusque, despicitur. Ab vtroq; latere extra teli iactum, & licet in depresso loco se-
 deat, tamen in edita aliquantulum & circuncisa petra situm est: flumine cuius idem quod
 ipsius est nomen, petrae radices subluente pene circumfluū: deniq; & natura & opere e-
 gregie munitum, ad orientem Granatæ vergens. Et iam appetebat solstitium æstiuum.
 multum enim temporis exequiis apparandis, consiliis habendis, rebus componendis, ex-
 tractum erat. Ibi pro situ loci, quoniam cæteris tormentis parum profici videt Ferdinan-
 dus, turrim quæ muro admoueretur, excitare instituit: magnū opus & laboriosum, qui-
 pe ab eo loco expugnanda vrbs, qua tantum aditur, qui locus non minus celsō muro ac
 turribus, quam reliquus ambitus amne tutus est. Interea cum turris, muscoli, vineæ, cæ-
 teraq; machinæ, vt cuique datum negotium est, fiunt: Ferdinandus præter quotidianas
 50 expeditiones, cum eadem copiarum parte cum qua venerat, oppida duo, Prineam & Pe-
 gum, paucis diebus expugnat: erant enim parua. Tum oppidum Zaram aggressus, positus
 ante portam castris, asperrime oppugnat, magnoque cum periculo, multisq; cum vulne-
 ribus quotidie dimicabatur, & vtrinque nonnulli cadebant, cum nostri primum replere
 fossas, deinde arietibus muros subruere, postremo scalas admouere: illi contra his omni-
 bus nostros prohibere niterentur, nec nisi tormentis res atque omni genere missilium a-
 gebatur. Sed oppidani tinctis veneno sagittis vtentes, nostros ad vsum veneni vicissim
 compulerunt. Tandem hinc machinis discussa muri parte, illinc ariete subruente tur-
 rim, intra tricesimum diem, ex quo die obsidere cœptum est, deditionem facere cogun-

tur, ut cum binis vestibis demigrent. Erant autem ad tria millia permiscui sexus ætatisque. Vrbs militibus in pretium laboris & vulnerum diripienda conceditur: transcribunturque ibi incolæ, eisque ager Prineanus, Peganus, Zaranus, pro cuiusque conditione ac merito diuiditur: sed ita ut nemo Agarenam linguam teneret, pro colono admitteretur, nequando sermonis commercio Christianis ac barbaris intercederet consuetudo, quippe ad prodicionem facilima occasio. Hos Granatam versus abeuntes, & propter viros, paruulosque liberos, ac senes, tardius iter facientes, Didacus, Demanus Adelitus, comparata omni Almuganeorum manu, de quo genere hominum postea dicemus, profectus à castris Setanillis, quæ aberant decem millibus passuum, assecutus est in angustis quibusdam, & ad vnum omnes occidit, siue odio gentis, siue prædæ spe, quod crederet eos aurum ferre, siue vlciscendæ iniuriæ alicuius gratia, siue alterius persuasu in victoris inuidiam. Eum reuersus Ferdinandus cum ad pœnam deposceret ac primos sociorum, interponebant plerique preces, ut veniam daret, quorum aliqui eo impensius absolutum optabant, ut inuidiam in Ferdinandum conflarent, qui tantum captiuorum è manibus dimisisset. Hoc autem negante se veniam dare posse, nisi fama periclitari vellet, ac fidem datam rupisse, responsum est à multis partibus, non permissurum exercitum, sanguine Christianorum, canibus illis parentari, resque iam ad seditionem spectabat. Ferdinandus qui sciret multos adesse qui inuiderent, multos qui odissent, multos qui ob factiosam potentiam non possent à se, utpote recenti duce, in officio teneri, pronuntiavit, Didacum sociosque se donare quidem capitis impunitate, sed non tamen crimine absolueret ac quantum in ipso esset, vnum Didacum ignominia notare, ut cum omnibus quæ peccauit hac leni multatione decidat. Iam tum apparebat contumaces nonnullorum esse animos, & gloriæ ducis aduersari. Sed huic eo tempore opus erat dissimulatione & lenitate, non ira aut sæuitia. Dum hæc in mediterraneis aguntur, præfectus classis duas triremes dimittit, quæ si quas in traiectu barbarorum naues viderint, interceptiant, ut quid apud hostes agitur, explorent. Illæ paucis diebus biremes duas Mauro-
rum, cursum in Hispaniam tenentes, nocte insequuntur: quarum altera quæ pergere ausa est, cum tota nocte elusisset, demum albente cœlo in potestatem triremium venit, & secum socia missas dicit, nuntiatum quam ad diem præsidium expectaretur, percunctatumque vtrum semel rex Granatensis mitti auxilia vellet, an quod tutius, per partes & furtim: altera vero conuersa velificatione, eo vnde venerat relata, nuntiat mare obsideri ab hostibus, quot autem nauibus inexploratum habere, duas se tantum Liburnicas obtulisse, cæteras putare in occulto esse, sociam non dubitare à duabus interceptam. Hæc ubi hostis accepit, non per partes, sed semel tota classe agendum ducit, & eo diligentius naues instruit ornatque, quod Hispanas iam in salo esse audiebat, quas fallere toties in traiectu non posset. At nostræ continuis postea diebus prænaugantes omnem illam Africæ oram, ut certius rem explorent, comprehensis aliquot nauculariis negotiatoribus, discunt accelerari nauium apparatus quæ in Hispaniam subsidio mittantur, ac duas & viginti triremes iusta magnitudine, ac iusto numero militum, quatuor eadem forma, sed grandiores cum sexagenis singulas electissimis equis. Hoc explorato nostræ confestim ad suum locum reuersæ, lembum iterum cum secundo nuncio ad præfectum mittunt, qui rem doceat. Præfectus non ita multis diebus cæteras naues in salum deducit, ad eundem forte quo hostiles erant numerum, paratisque iam antea rebus omnibus instruit armatque: ad hæc complures onerarias cum commeatu ampliore, nequando mittendum pro eo longius foret, cumque machinis, siqua ad mare oppida expugnanda essent. Comitabantur autem has quamplura nauigia minora. Nec diu postquam transitum obsidere cœperant, expectatum est. Nam vix sexto die, duæ Liburnicæ nostrarum quæ procul magis quam cæteræ à freto aberant, sub ipsum solis ortum conspiciantur classem hostium non longius à se quam duodecim millibus passuum, nec à terra quam bistantum. Datoque protinus quod conuenerat signo, socia venire festinant ad transitum, quia hostium proras tendere vident, occupant, leuatisque armamentis, ac suspensis remis, parati expectant, ut aut retro tendere, aut priusquam littori appellant, cōferre manus cogantur. Et iam erant dimidio fere, quam ab initio viciniore hostibus modo quiescentes, modo lente remigantes, atque interim, ita præfectus iusserat, circiter iam horam diei secundam cibum sumentes. At Maurus cum ad primum conspectum totius classis aliquantum vela demisisset, non nihil vel in deliberando, vel in præparando se ad bellum, cursum repressisset, nauigationem deflectit, eo consilio, ut triremes ab aliis seiungat quæ subsidio remorum carerent, ne cum tot pariter nauibus sibi sit dimicandum. Ita complicatis
velis

velis in aduersum pene ventum, secundum terram remigare pergunt. Præfectus cognito dolo, alio inuicem dolo vtendum putat, confestimque & quam maxime poterat, furtim strenuissimum quenque ex aliis nauigiis in trireme accitum, iubet occulte quiescere, nauigiaque ipsa de industria segnius sequi, quasi subsequi nequeant: dehinc cæteris præcipit, cum signum dabitur, non nisi remiges, quo multitudo dissimuletur, exclament, veluti sumpto animo, quia illi fugere videantur. Vehementius autem à nostris qui assequi cupiebant, quam ab illis remigabatur, qui & hostes fatigare volebant, nec ipsi cum triremibus pugnam detrectare, si aliter eo quo tenderent, peruenire non possent. Cum iam prope tribus stadiis nostri abessent, nisi sicut erat constitutum, clamorem tollunt. Il-
 10 li omiſſis remis vela faciunt, conuerſisque proris Malacam petunt. Noſtri quoque idem faciunt, breuique tempore à ſuis remotiores, quam ab hoſtili terra, hoſtem adipiſcuntur. Tum ille, prout præceptū ſibi erat, ne à latere, aut à tergo noſtris nauium feriretur, quantum poteſt, obuertiſ proris aduerſas proras excipit, imbre ſagittarum ad ipſum incurſum vtrinque in alteros emiſſo. Mox coniectis ab Hiſpano in quamcunque dabatur Africa-
 20 norum nauem, ferreis manibus, res non tam ſagittis ac iaculis, quam pilis iaculiſque gerebatur, vtriſque non modo pro gloria, imperio, libertate, vita, ſed etiam pro religione annitentibus. Addebat non leues illis ſtimulos, quod in conſpectu ſuorum, & de eorum quoque ſalute ac libertate pugnant, quos auxilia diu expectantes deſertum iri neſas videbatur. Sed Hiſpani & robore, & numero, & religione ſuperiores, magnam multitudinem
 30 barbarorum trucidant, plurimique in hoſtilem claſſem inſilientes, paſſim cædunt, capiunt, mergunt, aquis late cruore infectis. Tandem aliquot nauibus expugnatis, cæteri effuſa fuga terram petunt, arenisque proras impingunt, malentes vitæ quam claſſi famæque conſulere. Ita victi atque exuti, quia victores atque inſtructi nequibant, Granatenſibus auxilio venerunt. Hæ naues partim ab ipſis, ne à victoribus retraherentur, concrematae ſunt, partim à noſtris, quod eas extrahere non poſſent, cum ex turri Carbonaria, quæ eſt in littore Malacæ (illuc enim impactæ ſunt) defenderentur. Decem ex omnibus, aut in pugna, aut in fuga, cum ſuis remigibus, nautis, militibus, atq; omni armatura captæ ſunt: præterea duæ hippagines integris equis ornamentisque. Nam totidem ex omni claſſe, cum rem inclinare vidiffent, occupatiſ aliis atque ſatagentibus, fugæ ſe mandaue-
 40 rant: quas poſtea claſſis Portugalleniſ cum Septam oppidum in anguſtiis freti poſitum inuaſit, repertas in ſicco, deduxit vacuas atque abduxit. Rex Granatenſis vbi accepit ab auxiliariis ſuis prælio nauali male pugnatum, quosdam non ex inſimo loco viros ex noſtris corripit auro, quos ſciebat animo alieno à duce eſſe. Abſtinebo nominibus eorum, quos enim nemo pro certo peccaſſe conuicit, malignum ſit à me veluti certi criminis cōdema-
 50 nari, & quos dux ipſe putauit ſubticendos, ego quoque ſubticebo. Veruſne rumor an fictus fuerit, ii quos rumor tetigit, ipſi viderint: ſatis certe dedecoris ſuſtinuere ex ea infamia. Crediti enim ſunt ita rotas axesque quibus turris innitebatur, per certos homines vitiaſſe, vt ad primum ſtatim motum turris ſubſideret. Hoc ſatis ad impediendum atque eludendum illius anni conatum eſſe videbatur, ita vt in reliquum tempus inferre
 60 bellum Ferdinandus, aut non auderet, aut non poſſet, aut minus commodè poſſet. Turrim autem reficere etiam ſi cordi eſſet, ſi perfidia ſociorum non diſſuaderet, ſi temporis ſpatium pateretur: tamen rem frumentariam qua maxime laborabat exercitus, non permiſſuram exiſtinabant. Siquidem multo exilior expectatione hominum illa æſtate meſſis fuerat, & exercitus ex dimidio erat maior quam pro commoditate, adeo multitudo ipſa nonnunquam, ne victoria potiamur, in cauſa eſt. Ferdinandus vt lætus ex nauali victoria, bonæque ſpei ac fiducia plenus, cum iam machinæ ad finem perueniſſent, ita ſollicitus ob penuriam rei frumentariæ, non prius de expugnatione oppidi, vbi nonnihil
 70 dura proponebatur dimicatio, agendum conſtituit, quam milites animo ac corpore refe-
 80 ciſſet præda ingenti bouum atque iouium. nam ſubtractus militibus cibus, non modo, membris vires, ſed etiam animæ quæ magis quam corpus pugnat, vis ſubtrahitur. Paſcebantur autē ferme omnia pecua Granatenſium in valle Cartanæ, triginta à Setanillio mil-
 90 lib. paſſuum. Hanc omnem multitudinē ſi poſſit, aut quantam maximā poſſit (erat ad triginta millia capitum bouini pecoris, & quinquaginta ouium) vt abigat, negotiū dat Laurentio, & Garſiæ, quos ſupra diximus. Illi cum quatuor millibus equitum leuiter armatorum, totidemq; peditum profecti, quinque & viginti milliaribus conſectis, noctu in valle quadā altis coarctata montibus, ſilentio ſede capta quieſcunt, ac de quarta vigilia, recen-
 100 tibus equis, iter peragunt, relicto ad cuſtodiendas montium fauces præſidio duum milliū peditum: non quia eadē via reuerti conſtituerent, ſed vt ab hoſte conſpecti, ii qui montes inſediſſent, ſpeciem præberent prædatoriæ manus illac reuerſuræ, ignari tamen ipſi con-

filii ducis sui. Sed in difficili re domestici quoque celandi sunt, & perinde atque hostes
 fallendi: præclareque cum exercitu ac populo agitur, si dum maiori parti bene consultum
 sit, minori male consulitur. Quanquam non defuit ad eripiendos è periculo socios cura,
 postquam prius consilium fortuna approbat. Facto ex improviso in greges armenta que
 Laurentius incursum, spatii satis ad cogendam prædam habuit, priusquàm ingens manus ho-
 stium in apertis campis eum posset inhibere. Plurimi vel viso præsidio, vel ex aliorum voce
 cognito, esse ad introitum vallis qua prædones venissent, illuc qua cuique proximū est
 recurrunt, ut reuertentem cum præda hostem intercludant, exuantque. Laurentius in-
 terea collocatis in medio armentis gregibusque, longiore via, sed tutiore, castra versus cur-
 sum intendit: oves quas sequi nequibant, præter paucas quas aut in equis, aut in humeris
 occisas discerptasque socii ferebant, omnes omisit, iubens suos illis parcere, tanquam ali-
 quando commodius prædæ futuris. Ambo autem cum maiori equitatus parte curabant,
 in postremis Laurentius & Garfias, leuia cum insequentibus assidue certamina conse-
 rentes. Et cum aliquantulum processissent, ut ab se insequendo hostem cohiberent, & so-
 ciis, sicut ceniectura colligebant, aut circumfessis, aut circumsedendis suppetias irent:
 Garfias cum dimidio postremi equitatus redit, eos qui ad insequendum properabant, in
 via fundit fugatque, & ad socios admissis equis peruenit, iam satagentes, & fraude loco-
 rum ab hostibus circumuentos. Sed conspecto equitatu qui iam subibat vallem, opinatus
 hostis adesse omnes cum præda, vndique per decliues colles cum clamore decurrit, transi-
 tu prohibiturus. Idem quoque nostri qui relictī fuerant, arbitrati, & à præsentī periculo
 non nihil relaxati, recepto animo & ipsi descendunt, breuique suis iunguntur. Hic in ea
 valle acre prælium surgit, illis quasi præda traducenda esset annitentibus, nostris angus-
 tias discrimenque sensim inter pugnandum euadentibus. Garfias dum in mediis telis
 versatur, sinistra ei veru transfoditur. Tandem multis acceptis utrinque vulneribus, ali-
 quot ex nostris, multis ex altera parte interemptis, se in tutum recepit, siue quod hostis
 subsequi prædam putaret, quam recuperare malebat, quam cum istis abire volentibus
 periclitari fortunam belli, siue quod ad eos qui abigeret pecora, redire censeret magis ex
 usu esse. Sed iam illi quoque tuto abibant. Ita utriusque diuersis ex locis sub idem fere tempus,
 tertio quam profecti sunt die, qui fuit Iouis, in castra hora pomeridiana peruenerunt. Ea
 carne se exercitus illa nocte quam peruigilem comessando atque perpotando traduxit, in
 præeritum paut, reseruatis in duos insequentes dies iocinoribus, quod diceret iocino-
 ra apud eos pro carne non esse. Compluribus diebus ea sagina refecto exercitu, cum iam
 omnia in procinctu essent Ferdinandus primo die, productis musculis, fossam exterior-
 rem repleti imperat, quo possit muris admoueri turris. Sed maiore negotio secunda
 fossa altero die oppleta est; oppidanis non modo missilibus, ut priore die fecerant, im-
 pedire conantibus, verum etiam eruptione facta, securibus, ignibusque. Virtus ta-
 men militis, & spes oblata diripiendæ urbis, omnia impedimenta vincebat. Tertio au-
 tem die cum omnes copiarum in armis essent, paratis machinis, aliis ad subruendos mu-
 ros, cum hilari vociferatione turrim quam extruxerant, qui iussi erant, moliri cœperunt.
 Ea ad primum statim conatum succumbentibus axibus, mox rotis, tota subsedit, & cum
 magno metu periculoque eorum qui & desuper & prope erant, reddito sonitu pependit,
 acclamantibusque ad subsidium plerisque, ii qui inclusi erant, prodire festinauerunt. Ad
 quem tam inopinatum utrique parti casum nostri stupere, dolere, pudere, inter se la-
 mentari, detrimenti tantum quod accipiebant, dedecusque, ac queri proditorem, &
 mustrare, quisnam autor proditoris fuisset. Exulcerabat quoque hanc indignatio-
 nem laticia obsessorum, qui ex tanto ac tam præsentī discrimine erepti, animos tolle-
 bant, ferociioresque, quasi vicissent, se ostentabant, Deum pro ipsorum causa pugnare
 iactantes. Nam numen adfuisse, non casum, aut fraudem intercessisse existimabant. Om-
 nino nusquam magis impie atque inexplabiliter proditio grassatur, quam in bello con-
 tra religionis hostes. Vbi quæ sibi successerunt prospera scelere nostrorum, ea di-
 uinitus euenisse interpretantur, regente proditorem in posterum quoque tempus,
 eo qui ad prodendum nostros sollicitauit atque induxit. Ex quo fit, ut tam prompto il-
 li animo in bellum ruant, cupidores interdum inferendæ plagæ quam cauendæ, quod
 persuasum habent, se & occisores & occisos in bello magnam apud summum Deum
 mercedem adepturos. Percussus tanto casu Ferdinandus, adhibet in consilium
 fidelissimos quosque, & ad eos refert, quid consilii sit ineundum. Dura inibatur
 ex omni parte ratio. Inquireret fontes, quos magnos viros esse suspicabatur. At
 ne Adelittum quidem potuerat vlscisci. Reficeret turrim. At magnum dispen-
 dium, & ut in fame magis ac magis inualecente, in dies militum contumacia
 propo-

proponeretur. Rediret infecta re. At non aliorum culpa, sed ducis argueretur. Tunc Sani-
 cius episcopus, Ego, inquit, Ferdinande à sapientibus viris accepi, vbi necesse est aliquid
 fieri, aut contra, vbi quid fieri possibile non est, ibi nullum relinqui consultationi locum.
 Nos Setanillium obsidemus, fames nos obsidet, & quidem arctius, cum qua nisi quacun-
 que ratione decidimus, vereor ne nos ante expugnet, quam à nobis oppidum expugne-
 tur. Quod si quis morbus aut pestilentia in tuo exercitu contigisset, profecto de mutan-
 do loco, atq; recedendo non dubitaremus. Nunc fame in nobis orta idem facere dubita-
 mus? plus quam pestifero morbo, & quæ ad maiora scelera homines inducit quam vllus
 morbus. Deficit nos res frumentaria, nec suffici aliunde potest. Cedamus igitur necessita-
 10 ti, & quod effici nequit, non instemus efficere. Neque est quod istum discessum putes ti-
 bi deformem fore. Tu terra mariq; victor redis, tu breui tempore maiora multorum opi-
 nione fecisti, tu quantum in te est oppidum hoc expugnasti: quod in manū tuam non ve-
 nerit, id non tibi, sed temporibus, sed sterilitati, sed perfidiæ sociorū assignandum est. Pro
 re comperta habes dolum versatum esse in turri subruenda, & pro comperto habeas licet,
 neq; aliter in reliquum tempus expectes, non iam in turri, sed in tuo capite. An huc vsque
 progredi contentam sceleratorū audaciam censes? Erras si minoris audaciæ putas hoc fe-
 cisse, quam tibi venenū dare. Viuo rege cum procul abesses à rebus agendis, tamē multos
 patiebaris inuidos, & qui te perditū vellent: quid eos nunc facturos suspicaris quos maio-
 rem ipsoꝝ spe potentiam gloriamq; adeptus offendis ac torques? In quos si inquirere cœ-
 20 peris, quamuis non tantū in his præsentibus crimen esse arb. tror, seditionē in castris ex-
 citaueris, iocundūq; hostibus spectaculū præbueris, & extremum huius militiæ actū fœ-
 daueris, plus habiturus apud populos detractionis ex asperitate vltionis, quam beneuolē-
 tiæ & laudis. Relinque itaque eos qui te, qui nomē Hispanū, qui religionē læserunt, ho-
 minū iudicio rumoriq; puniendos. Quod si neq; penuria rei frumentariæ neq; sociorum
 perfidia nos manere permittit, & satis magna cum gloria redimus, quid agendū est, nisi vt
 te domū recipias, comparaturus in proximū annum, & fideliorē tibi, & commodiore nu-
 mero manum? Hæc vbi Ferdinandus audiuit, iussit in quartū diem profectiōē pronun-
 tiari. Interea ne lata omnino profectio esset hostibus, circuniectos agros ferro igniq; va-
 stari, quibus ob spem potiundi oppidi hætenus parcitū erat. Terrio die fumantibus quo-
 30 quo versus ex incendio Setanillianis agris, profectus cum omnib. copiis Ferdinandus v-
 bi in campum Mauri peruenit, vnde omnem exercitum subiicere oculis poterat, in sit nu-
 merum militum recensuitq; (quod in aduentu non fecerat) equitū ad triginta, peditum
 ad sex & octoginta millia. Quod vbi egit, partem missam fecit, partem ad certa loca hy-
 bernaturam dimisit. Atq; ita diuersis itineribus, vt cuiq; aut cōmodum, aut imperatum
 fuit, discessum est. Dimissis copiis Ferdinandus ad curanda opera pacis animum intēdit,
 & vbi apud populos principesq; venerabilis magis atq; charus iustitia ac sapientia effectus
 est, bellum reparat, coacto exercitu non ex potentissimis ducibus, magna quemq; manu
 sequente, sed ex medio ordine hominum, probatos, nō multos ducentium, cum minimo
 lixarum calorumq; numero. Nam hoc genus castra auget, non aciem. Ideoq; multo ma-
 40 ior hic quam superior fuit exercitus: sed tanto vtilior, ad sedecim tantum millia equitum
 quadraginta peditum. Rei quoque frumentariæ (nam insequens annus fertilis sane fuit)
 ita prospectum est, vt nulla in parte Hispaniæ minor quam in castris, aut penuria, aut ca-
 ritas esset. Classis autem eo anno nulla in salo, præter duas naues speculatorias, fuit. Nam
 barbaro aliam reficiendi aut consilium non fuit, aut fiducia defuit. Verumtamen per o-
 mne interim tempus, Africani principes in Hispaniam clandestinō traiectu militem atq;
 arma summisserant, prouidentes rei Hispanæ, si rursus bellū à Ferdinando inferretur. Hic
 cum Ispali hyemasset, iam vere ineunte, edicit omnibus decurionibus, tribunis, præfectis
 copiarum, vt in diem certum præsto sibi essent ad Eifam, quod est oppidum finitimū ho-
 stibus. His interea diebus Helianora vxor, rarissimi exempli mulier, quotidie antelucana
 50 diligentia, nudis pedibus, duarum tantum familiarum comitatu, visebatur ire ad ædem
 diuæ Mariæ, cognomine custodientis: quia maiorum memoria delapso illic in puteum
 infantulo quodam, ad inuocationem matris mota matre Domini, succreuit ad oram vs-
 que putei aqua, & incolumem filium matri restituit. Hanc in ipso digressu maiorem in mo-
 dum anxiam Ferdinandus cohortans, Quid tu, inquit, vxor tantopere sollicitudine mei te
 afflictas? Deus quem semper religiose coluimus, & causa optima propter quam nunc in
 expeditionem eo, & apparatus belli, & fides sociorum promittunt me tibi cum victoria
 reuersurum. Ex quo te bono animo esse, & non demisso decet, ne maritum in hostes eun-
 tem infausito prosequi omine iudicare. Nam desiderium mei solabere aspectu colloquio-
 que communium liberorū. Ex quibus Alfonsum abs te, ne ægrotū animum exulcerem,

nolo abducere, fraudoque me ipsum voluptate, ut tu ea fruaris. Caueq; si me amas, ne liberi nostri ex tuo mœrore mœstitiam contrahant. Qualis enim aspectus est matrisfamilias, talis & totius familiae est. In qua cohortanda, ac curanda, sustinebis etiam vires meas, & in hac te militia exercebis, cum ego pro religione, pro gloria domus, pro amplitudine vestra, in alia militia ago. Tu vero mi Alphonse, etsi iucundissimum mihi erat indulgere tibi cupienti tyrocinium sub patre duce, tamen ne matrem solitudine tui maceres, apud eam manebis, donec rebus prospere ire incipientibus, illa te venire permittat. Interea perge, ut facis, dare operam virtutibus, & in primis affectum quem mihi præstabas, in matrem confer. Cito autem, ut spero & opto, te è castris accersam, quo particeps sis paternæ laudis. Hæc locutus, filios deinceps amplexus osculatusque, abiit cum flore copiarum vexillis præcedentibus, quorum primum habebat imaginem Domini nostri in cruce pendentis: alterum matris eius, cum angelo Gabriele conceptum Spiritus sancti annuntiante: tertium sancti Iacobi: quartum erat regni: deinde reliqua. Atque hoc ordine à cætero exercitu exceptus est, ubi cum pauculis diebus stativa habita essent, Anticheram versus quæ ad Aquilonem Granatæ vergit, castra mouit. Cumque in agrum hostilem peruentum est, magna vis ferarum excitata est ex consuetis locis propter diutinam, ut fit in bello, desuetudinē rusticorum ab agris. Quæ feræ ab agmine armatorum in quod inciderant, fugientes, cum in aliud & subinde aliud incurrerent, fugatæ atque exterritæ hominum vociferationibus, tandem conficiebantur, aut viuæ præsertim defessæ fugitando, in potestatem multorum manusq; veniebant. Cum aues etiam multæ, tantis vndiq; vocibus inuicem ad capiendam venationem adhortantium confusæ attonitæque, ac toties reuolando defatigatæ, aut hastis in aere percutiebantur, aut manibus humi capiebantur. Hunc in modum milites ludibundi victoriæ ob id prædamq; augurantes, ut est illa natio auguriis dedita, in conspectum Anticheræ venerunt. Est autem id oppidum ad radices collis accliuæ, cuius arx saxo extructa in decliui supercilio vrbi imminet, disclusa ab altiore colle qui perpetuis montibus ad iuga Granatæ excurrit. Mediam vallem proxima petra fluuius magnis gurgitibus erumpens secatur, intra teli iactum utrique colli vicinus, & muros, qua parte in plana se porrigunt, radens flexo alueo. Dicebatur aliquando à superiore colle venisse auxilia Anticherensibus, cum obsiderentur, eoque non redactos in deditionem, cum cibis iam armisque defecti essent. Hunc locum cum imperator in primis occupandum duxisset, episcopus sibi id negotii desumpsit, eumq; fossa primū, & vallo in sequentibus diebus, per otium muro, ac materiā ad staturā hominis circumdedit. Idem fecit in inferioribus Ferdinandus munitionibus, quantum dabatur mœnia concludens, crebra nunc huc nunc illuc oppidanorū eruptione opus distinente. A tergo partim iuncti carri clauderant, partim fossa & vallum. His confectis, aquatione & fluuiio oppidanos prohibere constituit. Nam intra muros, vnus puteus tantum esse non ignorabatur, & is amarioris aquæ, quales fore cæteros, si plures fodere oppidani tentassent, credibile erat. Quotidie autem acre prælium conferebatur, nec interdium tantum, sed noctibus quoque, cum illi porta quæ ad flumen fert, egressi aquarentur. Et auertere quidem cursum fluminis imperator volebat, sed plurimus proponebatur labor, ac plurimorum dierū: verū malebat milites in alio exerceri opere. Itaq; de secunda vigilia, præparato cespite ac materia, ante portam, in citeriore ripa aggerē iaci iubet, ac stationē muniri, collocatisq; tormentis cum sagittariorum cohorte, egressu portæ oppidanos prohibuit. Qua ex re actū de salute obsessorum erat, nisi magistra inuentionis necessitate à superiore aluei parte, suffossa tellure, aquam deriuassent, quæ cursum, ne res deprehenderetur, nō perferret. At ne qua viâ furtum hostibus suboleret, totis noctibus de muro carrucis ad capita vectium confertis, quibus funes ad vasa alligati inerant, aquabant. Interea labore assiduo excitabatur machina, duo de viginti carris imposita, proceram scalam sustinens, pronam nonnihil atq; pendentem, ut stante extra intimam fossam, machina procumbens, scala sese in muros, aut in turrim vsque porrigeret, lata ab imo ad summum decem pedes, ita sublimis ut in ea centum armati possent insistere. Subterque intra machinam, quasi in equo Troiano, totidē alii latebant, post illos priores, si turris obtentā esset, ascensuri cum ministris, rebusq; ad expugnationem, ad refactionem, ad curationē vulnerum plagarumq; necessariis. Duæ præterea minores vtrinq; machinæ, quasi comites, senis innixæ carris, ex vtraq; singulis surgentibus trabibus, instar naualium malorū, quæ caueas in vertice, & ut nunc in nauibus fieri videmus, velut capita ferebāt, recepturas quaternos arcuballistarios, iā delectos, & inter omnes præcipue insignes, quorū singuli ictus singulis aureis donabantur, ita ut bini tenderēt per vices, bini sagittarent: ne quem in muris non modo consistere, sed ne membrū quidem proferre permitterent. Fuit autem consilium ducis, non ad consummationem machi-

machinam perducere, sed animos hostium oculosque fallere facta in speciem machina,
 ut cum compendio temporis, tum incolumitati suorum consuleret alio genere expugna-
 tionis. Ideo enim ratio agendorum cuniculorum (hoc enim genus expugnationis insti-
 tuebat) & brevis & tuta habetur , quod hostis nullam ex aduerso oppugnationem præ-
 parat, & incautus, & nonnunquam dormiens opprimitur. Sed acri est opus diligentia, ne
 insidiæ deprehendantur, ut tunc diligenter prouisum erat. Siquidem ædificatio turris a-
 uocabat hostis animum ab omni alia defensione, & humus è cuniculis egesta post eam
 lignorum molem commodè latebat, & sonus suffodientium ad strepitum fabrorum non
 exaudiebatur. Et cuniculi quidem à principio vni erant, mox in diuersa tendebant : vna
 10 via quæ ad turrim effodiendam, altera quæ intra mœnia euaderet, ut pariter succensa ac
 collapsa turri, & à cuniculis erumperetur, & ab exterioribus irrumperetur. Sed ut quoti-
 dianis deprehendimus experimentis , maximas plurimasque opportunitates corrumpi
 ac perdi vel minimis causis, ita ibi vsu venit. Nam quidam ex iis qui in statione ripæ excu-
 babant, forte totum diem in defodiendis cuniculis insumpserat, intempesta autem nocte
 cum ad vicem vigiliarum excitaretur à socio, & quia surgere nolebat, increparetur, irato
 ac maiore sono vocis excusauit defatigationem, quia illo die solem non vidisset defessus,
 ac defodiens in sepulchro stans, non iacens, humatusque cum nondum homo defuisset esse,
 & cum effodit cuniculos, ipse cuniculus factus esset. Ea vox à quodā qui muros eregio-
 ne custodiebat, excepta est, ut sunt acrioribus auribus qui magis timent, statimque ad
 20 magistratus delata. Nec mora, cæteris omissis summa cura, nunquam intermisso opere,
 ad cuniculos tertia nocte, quo tempore à nostris cessabatur, peruenerunt, eosque quan-
 tum proxime caput ipsum poterant, obstruxerunt, & adhibitis custodiis, opus subterra-
 neum destitui coegerunt, & aliud ut sic dicam supramurale maiori studio peragi. Et iam
 peractum prope erat, cum barbarus rex dicitur propediem non modo se obsessos libera-
 turum iactasse, sed etiam obsidentes oppressurum. Sic enim fore, ut non modo quod è fi-
 de regis erga suos aqua, telis, & non nihil cibo defectos, sed etiam quod dignitate faceret,
 & venerat in spem hanc, propter immensam hominum quam præter aduectitiam ex o-
 mni regno collegerat. Nam satis constat eam ad decem millia equitum, & centum & vi-
 ginti millia peditum fuisse, vix ullis impedimentis, ullisque calonibus ac lixis, compluri-
 30 um mulierum comitatu quæ cum in via castrisque cibos, tum in prælio potum submini-
 strarent. Adeo nemini virorū vacabat fere nisi pugnare. Addidit etiam facto superbiam
 barbarus: noluit ipse huic expeditioni præesse, quod diceret ab re esse, regem nisi aduer-
 sus regem exire in bellum. Quasi vero non sint non solum alii principes interdum maio-
 res regibus, ideoque regaliore, ut olim Romani imperatores. Sed certe qui obsidet alte-
 rius regnum, ipso rege obsesso non inferior censendus est. Ferdinandum enim Infantem
 esse Castellæ, ideo aduersus hunc duos Granatæ se mittere Infantes. Metu fortassis hoc
 fecit, quod videri voluit fecisse consilio. Semper enim vitia nostra honestatis aliquo ve-
 iamēto prætegimus. Infantes autem in omni Hispania regis filii vocantur. Quem mo-
 rem, ut alia plurima, suspicari libet sumptum esse è vetusta Romanorum consuetudine,
 40 apud quos, ut Hieronymus prodidit, filii etiam grandes à parentibus infantes vocitaban-
 tur. Nisi forte referimus ad Græcos, quorum studia fuisse in Hispania reperio, qui indi-
 stincto vocabulo filios puerosque appellant *παῖδες*, sicut vxores quoque atque mulieres
γυναῖκες: quod fieri in pleraque Hispania agnoscimus. Hebræi quoque filios iam adultos &
 viros, ut Dauid Absalonem, appellabant pueros. Et sane puer ab infante parum distat, cū
 infans etiam puer nominetur. Infantum igitur aduentu palam facto, per transfugas quos-
 dam Christianos perculsi sunt animi nostrorum, tum tanta multitudine, tum quasi fato
 datum esset, ut dum in eo esset, ut caperetur vrbs, tunc ipsi necesse haberent ab vrbe re-
 cedere. Quos imperator exhortandos existimans, aduocata concione, in huiusmodi
 verba habuit orationem. Quæ res vobis commilitones mei sollicitudinem ac metum in-
 50 cutit, eadem mihi gaudium, siquid mihi creditis, pariter & spem facit, spem inquam ce-
 lerioris maiorisque victoriæ. Gaudium quidem, quod video nihil subesse prodicionis in
 nostro exercitu. Non enim tentaret fortunam belli hostis, si sperasset se, ut superiore bel-
 lo, animos aliquorum posse corrumpere. Itaque & meæ felicitàti & vestræ virtuti gratula-
 tor, quod vestra pectora ne sollicitare quidem ausus est. Spem autem, quod deleta semel
 hostium acie, oppidum hoc continuo in manus veniet, cætera subsequuntur, cursus vi-
 ctoriæ ad Granatā vsque perueniet. Neque vero interest vestræ virtutis, quos ex omni mihi
 numero delegi, quosque aduersus Cyri, aut Darii, aut Xerxis exercitum educere auderem,
 extimescere hanc regis Granatensis tumultuariam manum, & ex ignauissimis quibusque
 collectam, turbaque non viribus aut scientia militari fidentem, atque ex maxima parte iner-
 mem, neque tam ad pugnandum, quam ad terrendum, aut aliquid per occasionē faciendum

missam, cui ne rex quidem ipse credere se ausus est, sine comœatu, sine impedimentis, sine bellicis tormentis. Quæ si nos triduum intra castra contineamus, dissoluatur ac redire cogatur. Sed Deus prohibeat, ut illi nos in castris velut obsessos qui obsidemus cernant, & terrere videantur. Neque ego multis mihi, sed fortibus ac bene armatis copiis opus esse duxi, cum liceret multis uti. Mihi credite, si aliæ nunc domo nobis auxilio copiar adueniant, & meo & vestro nomine aduentum earum, dolorem ausum dicere, etiam missas facerem. Quæ enim laus est imperatori, atque eius locis qui gloriæ studeant, si non arte bellica vincant ac virtute, sed numero? Potitur is quidem imperator atque exercitus in hunc modum præda, sed quæ generosis animis multo dulcior est, gloria caret. At ego vos non modo ad maiorem gloriam voco, sed ad maiorem etiam prædam. Sicut enim cum maior numerus vincit, nonnulli exortes lucri sunt, ita cum vincit minor, omnes afficiuntur emolumento. Nam quod quidam dicunt, se moueri, quasi fatale sit nobis, cum ad expugnandam urbem ventum sit, expugnationem ipsam impediri. Id vero inane & ridiculum est, quasi vero res semper eodem ordine eant, cum plerumque videamus ire diuerso. An non superiore bello expugnaui Zaram? non alia nonnulla oppida? Ergo non eadem illorum quæ Setanillii fortuna, ita neque erit istius. Ecquid simile in eo atque in hoc bello? in quo plurimi affuerunt qui nunc absunt, assunt plurimi qui tunc aberant. Ad hæc in illo fames, proditio, item naues vtrique multæ, terrestres hostium exercitus nullus fuit: in hoc est affatim ita victus, fides procerum militumque, naues vtrique nullæ, & vtrique terrestres copiar. Quare siquid similitudo aut dissimilitudo facit, quoniam plurima hic atque illic dissimilia sunt, diuersum finem hunc ab illo fore credamus, confidamusque in eo sub cuius imagine in acie stabimus. Ideo Setanillii potendi spe nos frustratos esse, ut probata deo nostra constantia, adauctaque illorum superbia, aperto bello nobiscum congressos fundamus, cum summa & illorum calamitate, & nostra lætitia, vtilitate, gloria. Quæ cum ita sint, istum indignum virtute vestra metum, & istam superstitiosam opinionem deponite: nihilque aliud nisi de fortitudine, de laude, de victoria, de præda, & ante omnia de Deo cogitetis. Ego quod ad me attinet, dabo operam ne in duce vestro consilium atque industriam desideretis. Hæc ubi dixit, animosque omnium alacriores factos cognouit, iubet ut in posterum diem parati sint ad expeditionem, neve quis castris longius exeat, donec de itinere hostium compertum sit. Nam vulgabatur iam hostem mouisse. Sub vesperum exploratores quoque verum dimittit, qui renuncient, qua ex parte illum aduentare aut videant, aut audiant. Noctu nihil certi explorari potuit. Prima luce alii alibi quosdam equites se procul vidisse nunciant, & ipsos ut credebatur, vel ad explorandum, vel ad fallendum destinandumque missos. Ascendente iam die ac calescente, cum imperator cibum maturius capi præcepisset, vnus speculatorum, subditis calcaribus, anhelanti equo, & ipse anhelans castra intrat, & ut cuique obuius sit, nunciat hostes aduentare, non quidem à se visos, sed quos ex puluere venire intelligat, per buccam Asini (hoc nomen faucibus eius montis est) transituros. Ad quem nuntium imperator signa canere iubet, & omnes in armis esse, & in sua quemque statione, equitesque protinus ad vexilla cum equis præsto esse, simulque Petrum Pontium Marresanum, sane strenuum decurionem dimittit ad certius explorandum, quantæ copiar, quo in loco castra positar, aut quid acturæ, & hæc renunciare episcopo, qui maxime obnoxius venturis hostibus videbatur, quique secundus à duce habebatur. Ipse suspicatus aliquas hostium turmas longius in ipso aduentu excursuras, gratia prædandi vel iumenta, vel pecora, vel homines, cum maiori equitatus parte circuit castra, ex idoneo loco illos aggressurus, interclusurusque, atque in tergis hæsurus. Sed tanta celeritas hostium fuit, ut priusquam hic eo quo intendebat euaderet, ad superiora castra peruenerint. Nam simul ac Petrum Pontium viderunt, siue continuato quem instituerant cursu, siue ob eum ipsum velut exploratorem magis moti, laxatis habenis virum insequuntur, aliique subinde atque alii, ut quisque maxime effuso cursu persequi poterat, ut ipsi pronuntiis essent: usque adeo vix satis spatii Petro fuit ad se coniiciendum in claustra portæ castrorum quæ petebat. Ibi pugna non iusta acie incipitur, decursantibus atque obequantibus munitiones barbaris, si qua transitum facere possent, assidue aliis super alios applicantibus. Episcopus cum sua manu pro munitionibus acri animo pugnans, non sinebat quempiam egredi equitum suorum, donec imperator aduenisset, aut iussisset. Sed tū aliquandiu nihil auxiliorum, neque à duce, neque ab inferioribus castris mitteretur, nihilque ei præciperetur, sibi per se præcipiendum putauit, sumptoque è re præsentis consilio, antequam hostium & numerus & audacia increpseret, consensu equis, receptoque in medium peditatu, vtraque porta cum clamore erumpit, incautosque ac dispersos inuadit.

dit, & impetu ipso atq; impressione loco non nihil mouet, mox etiam propellit: ibiq; paulum prælum hæsit, & iam prope æquo Marte dimicabatur, nec diu res Christianorum erat futura superior, nisi qui in inferiorib. castris erant equites, cognito prælio, cum quinque cohortibus superuenissent, credentes & imperatorem ipsum versari in pugna. Barbaris quoque non modo equites subinde auxilio veniebant, sed iam pedites aderant, & vterq; Infans adesse videbatur, alter peditum adhortator: collatoque pede de copiarum pedestres manus conferebant, & contempta Christianorum paucitate, Maometam se in manibus habere victoriam, alacri vociferatione testabantur. Interim accepto & clamore & nuncio, imperator iubet nunciari iis qui ad castra sunt, relicto quod satis ad præsidium esset, cæ-
10 teros citissime ferre suppetias superioribus castris. Ipse eodem quo constituerat itinere, sed maiore occasione quam sperauerat, quasi ex occulto in barbaros equites, renouato clamore è latere incurrit, aciemq; ipso impetu auertit, & labentibus ab equo plurimis in fugam conuertit. Nostri qui modo laborabant, addito animo instant cedentibus, missi q; à duce ad pedites auxilio equitibus, eadem illic fortuna pedestris certaminis fuit. Proculcabantur iam pedites, non a nostrorum modo equis, sed etiam à suorum, cum in latus magis quam retro propulsi essent primo incursu. Iam omnis ex inferioribus castris exercitus se proiecerat, & alibi effusa, alibi confusa fuga, petentem tuta hostem inuenit. Hic vndiq; barbarorum ingens cædes, passim arma abiicientium, siue vt leuius fugerent, siue
20 vt minus ad cædendum prouocarent victorē. Ita arma quæ & ad protegendum dominū, & ad feriendum hostem inuenta sunt, in contrarium vsum mutabantur, quod neque dominos protegebāt, & vt illi ab hoste ferirentur, nisi abiecta faciebant. Iam nemo aliorum de inferenda aliis morte, sed de sua vitanda cogitabat. Ipsi quoq; Infantes vt Ferdinandū, omittis aliis, instare cum delecta equitum ala sibi solis cognouerant, eximia pernicitate eorum vti sunt, in quam maxime utili re poterant, non in quam maxime speciosa, salutē laudi prælata, tanto turpius inter suorum fugam, anhelitum, lamentationes euntes, quanto splendidius paulo ante aduenerant. Erat opere præteritum videre in tanta hominum multitudine, quæ terga dabat, aut prosternebatur, non vnum armorum colorem, sed vnū vestimentorum, aut duos. Siquidem non alia veste amicti erant, quam rubra venetae, aut ex ambobus discolorē. Multi de rupibus vel à turba arctante deiiciebantur, vel ipsi se deiiciebant, quorum alii nuda humo diffracti, alii cotibus lacerati, alii vepribus confixi in-
30 nexiq; viscebantur. Multi se ferarum ritu in dumos abdebant, & cum manus hominū vitant, eo se immergunt, vnde sine hominum subsidio emergere non possint. Nullus in seruitutem acceptus, nulli pepercit ferrum, nisi mulieribus quæ cum in via, tum vero in castris, & vltra castra captæ sunt. Nam ipso victoriæ cursu, castra nondum munitionib. cincta, capta direpta q; sunt, licet parū plena essent. Nec longius illinc processum est, & quod angustiarum quædam subeundę erant, & quod plurimi in colligendis spoliis ferendisq; captiuis equis substituerant, & quod parum iam ante noctem profici poterat, & laborē extrahi in noctem multam, in media hostium terra, parum tutum videbatur. Nam sæpe occasio rei bene gerendæ victos ad spem victoriæ inuitat, & extrema victoriæ negligētius admini-
40 nistrata, calamitatem victoriæ afferunt. Id potius quod supererat temporis, visum est expugnationi dandum Coccia oppidi, quod in faucibus ipsis buccæ Asini situm est. Oppidani quibus denunciātū erat, nisi se dederent, extrema passuros: si dederent, cum omnib. quæ quisq; ferre posset, abituros: primū se imperata facturos negauerunt, deinde vbi tantam manum circumfundi viderunt, se obtemperaturos dixerunt. Quibus responderi iubet imperator, quandoquidē non statim paruerunt, se non relinquere eis nisi vestimenta: si punctum temporis in pertinacia perstiterint, ne libertatem quidē relicturum, nec de nece etiam fore securos. Hoc terrore permoti sese dediderunt, oppidum vero militib. ad direptionem concessum. Tunc semel data vitæ venia hostibus, & quia multum funiculi apud captiuas repertum erat, quoscunq; iam barbarorum capiebant, præsertim aut lati-
50 tantem, aut asperitate veprium circumuentum colligabant, poscentiū misericordiam, & vltro manus in habitum eorum qui vincuntur, componentium. Res mira dictu, quibus vinculis alligatum hostem se tradituros suis foeminis promiserant, iis vinculis ipsis inspectantibus eisdem foeminis alligati sunt. Ideoq; iuste videbantur, vt vincirentur, non trucidarentur, orare: quod etiam impetrauerūt, posteaquā iustitia suæ causæ innotuit. Dux profligato barbaro exercitu, oppido recepto, præsidio imposito, illinc primis tenebris rediit, ac præeuntibus cereis & latera viæ passim incenduntibus, vt qui vagi palantesque persequendis hostibus abierant longius, vestigia nanciscerentur, in castra pertuenit. Capta tunc signa militaria ad duo millia, candida ferme omnia. Vnum præterea Granatæ, cuius in medio pictum erat granatum (ita enim malum punicum vulgo vocant) hians &

phœnicea grana exerens. Numerus autem captiuorum cæſorumque magis à ſuis quam à noſtris initus eſt, deſiderataque ſunt, vt eorum conſeſſione compertum eſt, ad triginta millia virorum, quingentaſque mulieres, quæ ob contumeliam quæ illi ſexui fit, magis illis doluere, quam totidem viri ex noſtris. Nonnulli ex caſtris epiſcopi, vix plures ex aliis, nec ſane multi vulnerati. Cuius victoriæ cum magnam laudem epiſcopus, magnam fortitudo militum retulit, tum multo maiorem ipſe imperator, qui & ante rem militem animaffet, & in re nihil ad ſuperandum hoſtem reliqui feciſſet. Ipſe tamen ſœlicitati ſuæ fuorumque, hoc eſt fauori diuino, victoriam ſe debere præcipue dicebat. Paucis poſtea diebus, cum odor cadauerum æſtuo calore adiutus, infeſtaret caſtra, non modo præſenti ſaſtidio, ſed etiam periculo impoſterum peſtilentiæ, dux præcepit, vt tracta vnco & in acervos collecta ſuccenderentur. Ex quo intellectum eſt, quod diuturna deſuetudine dediceramus, non plurimis lignis opus eſſe ad cremanda humana cadauera, præſertim vt tum erant ſolibus incocta, & adipibus qui deſluebant, non nihil alimenti flammæ præbentibus. Oſſa tamen promiſcua atque inhumata manſerunt, ne roguſ ſimilem priſcis hominibus ſortirentur. Quorum ideo cremabantur corpora, vt oſſa cum cineribus legerentur ad ſepeliendum. Horum vero is exitus fuit, vt primum vita, deinde veſtitu qui deformitatem operit, tum carne, poſtremo ſepultura, etiam apud inferos quiete viduerentur. Sed per eoſdem dies quibus hæc ad Anticheram geruntur, dux aliæ pugne diuerſis in locis eodem prope modo geſtæ ſunt, ſed hoc diuerſo, quod ſicut hic caſtra noſtra hoſtes, ita illic aliena oppida noſtri adorti ſunt, infelici & ipſi euentu, niſi fortuna af-
 10
 20
 fuiſſet. Sed quod aliquanto prius fuit, prius narrabimur. Quatuor oppida ſunt finitima Antichera, quorum nomina ſunt, Humeda, Baieza, Graen, Cheſada. Horum incolæ circiter ad tria millia, ex ſexta parte equeſtres, cum fama exiſſet, non modo bellatores, ſed omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, etiam ſœminas Granatenſes iſſe in expeditionem, conſtituunt in illorum agrum facere incurſionem, & à muris vſque prædas abigere: nunquam enim ſe tantam occaſionem, nec habuiſſe, nec habituros: itaque læti alacresque proficiſcuntur. Res primo proſpere ire, neminem prædatoribus obuiam cum armis ſe ferre vident, paſtores & eos raros ad primum incurſum diffugere, pecora relinquere, vnum ſalutis ſuæ auxilium ponere in arduis murisque ſubeundis. Sic heſterna calamitas (nam pridie proſtigati fuerant) omnes per terreſecerat. ita ſecurius ingen-
 30
 tem prædam cogunt, abiguntque retro qua venerant. Re autem palam facta in vrbe per eos qui euaserant, & ipſi Granatenſes è turribus proſpiciunt prædones, & quia in diuerſam à caſtris viam abibant, non eſſe de numero victorum coniectura colligunt, ſed finitimos per occaſionem ad prædandum ſolicitados. Igitur ne finitimis quoque ludibrio eſſent, raptim armis ſumptis, ad quinque millia peditum, quingentosque equites, hoſtem veſtigiis inſequuntur, feſſosque & ad radicem montis ſtratos, partimque dormientes ſub noctem nanciſcuntur, incautos aggrediuntur, non paucos trucidant. Cæteri ſemiſomni, qua cuique proximum eſt, diffugiunt, fere duo millia in montem aſcendunt, à quo nuſquam niſi eadem via deſcenſus eſſet. Hoſtes quia & ipſi, & equi de via feſſi erant, cum illuc curſu veniſſent, ſatius putarunt differre per noctis tempus, expu-
 40
 gnare eos qui iugum montis aſcenderant, cum præſertim ſine pugna ſeſe dedituros crederent: aut ſi hos vellent omittere, greges abactos non finire per noctem paſcere, ſed defatigatos ad nouum laborem impellere, non erat ratio. Sicque diſpoſitis qui obſeſſos, & qui pecora in paſcuſ diſtributa cuſtodiant, cibum quem poterant, deinde quietem capiunt, lucemque expectant, tunc quid conſilii iucundum ſit, deliberaturi. Tubicines autem cum fremitus hoſtium ac tumultus ab altera parte miſceri cœpiſſet, & cum iis multi alii ad trecentos numero infrenatis protinus equis fugam intenderunt, beneficioque noctis elapſi ſunt, ſed alioſum quam in patriam verſus. Verum cum equos inedia ac labore conſectos, & præſertim nocturno ignotoque itinere adigere vix poſſent, delituerunt in colle quodam, equis in prato vt quieſcerent paſcerentque alligatis. qui-
 50
 bus de tertia vigilia receptis conſenſiſque, vbi longo ambitu montem circuiſſent, obuium habent quendam, nomine Petrum Mendociam, adoleſcentem, maioris quam pro ætate, & animi & conſilii & roboris, vt ipſe declarat exitus. Hunc alii ſeu quod parcerent, ſeu quod diffiderent ætati, ſecum educere recuſauerant. eam contumeliam non tolerans adoleſcens, atque ira plenus, in ſequenti nocte, adhuc intempeſta, cum aliquot equitibus prædatum domo egreſſus eſt, affirmans ſe facturum periculum an illa in ætate vir eſſet. Qui cum ad montem vbi ciues obſidebantur, appropinquaret, iam iam pro prædatore futurus præda, deo amico obuſus fit trecentis illis, cognitaque ex aſpectu eorum fortuna, paucis rem geſtam docetur: hortantes eoſdem vt ſecum feſtinato redi-
 ret,

ret, ipse è contrario vt secum potius irent, huiusmodi oratione persuasit. Audite
 quæso amici pauca. nam rem vobis honestam, vt spero, atque vtilem proponam, quam
 eligatis licet, si placuerit sociis. Ac ciuibus nostris nihil reliqui est, vt audio, quin aut
 fame absumantur, aut hosti se dedant. hoc detrimentum quantum sit, ipsi videtis.
 Quibus si opem non ferimus, cum liceat, mortis eorum aut seruitutis: sin ferimus, vitæ
 libertatisque autores erimus. At quomodo ferre opem licet? eodem quo patrem meum
 simili in casu sociis tulisse, ex ipso sæpe audiui, quod referre temporis angustiae non si-
 nunt: tamen similitudinem ex meo consilio cognoscetis. Circueamus hunc collem,
 vnde à sociis videri, ab hostibus non videri possimus, & dum vicini erimus, ab ea
 10 parte quæ ad castra fert, tubæ atque cornua bellicum canent, sine vlllo nostro cla-
 more, ne paucitas fortasse prodatur. nostri intellecto dolo & ipsi auxilium ab impera-
 tore missum venire simulantes, quippe necessitas cogit omnia audere, præcipiti cur-
 su ferentur. Qua noua audacia fidem faciente has tubas esse aduenientium socio-
 rum, illi vt spero terga dabunt, aut certe nostros abire permittent, retro se recipi-
 entes intutum. Neque vero strenuos viros esse hos existimare debetis, etsi vos fu-
 gauerunt. Cuius rei hæc documenta habeo: quod soli omnium, tanquam minime
 strenui, in vrbe relictæ sunt: quod nisi noctu vos, nisi incautos dormientesque in-
 uadere ausi non sunt. At certe reliquæ sunt profligati exercitus. Namque heri pro-
 pius solis occasum, rumor de victoria imperatoris domi maximus erat, quod iam i-
 20 stos, si de numero illorum non sunt, rescisse oportet. Vtrouis tamen modo tales
 sunt, quibus paruus terror maximum metum incutiat. quod si tantum ad descen-
 sum nostrorum summuebuntur, ciues nostros è perniciæ eripuerimus, nullo no-
 stro cum periculo, & ingenti cum gloria. Si, quod magis & opto & spero, percul-
 si metu atque exanimati, longius fugam capeissent, aut in prima fuga opprimentur, cum
 maiori gloria & gratia erimus socii prædarum participesque victoriæ. Quare agite, quod
 bene verat, & meum consilium, & me ducem sequamini. Hæc locutus pergit: alii, cre-
 deres non inuitatos, sed imperatos, vno omnes animo sequuntur. Ille antecedebar, fun-
 gens speculatoris officio, atque illis qui erant in iugo se ostendens. Non enim ea nocte
 præ solitudine illi somnum ceperant, mirabantur tamen quid rei futurum esset, & iam
 30 diluculum erat, cum ad exitum supinæ vallis quæ ad hostes ferebat, cernentibus sociis,
 circiter duo stadia ab hostibus, ventum est. Ibi tubæ cornuaque cecinere bellicum. Et
 socii iandudum dolo percepto, omnes strictis gladiis, reddito clamore, decurrunt, semi-
 somnos attonitosque inuadunt. Illi duplici clamore & clangore circumuenti, prius quo
 fugiant, quam quo tela sumant, circumspiciunt, fugientium terga Christiani cædunt, si-
 mulque Mendocia ex vociferatione fugientium insequentiumque, quo in statu res sit
 coniectans, in apertum prodire festinat, magis ac magis tubis concrepantibus. vbi
 conspicatus fugientes, cum comitatu pariter insequitur. Tandemque multis morta-
 libus trucidatis, multis captis, maiorem calamitatem reddunt quam acceperunt, &
 prædam non modo desperatam, sed multo etiam spe ac voto maiorem reportant. Ita
 40 hominis quem vt necdum virum in societatem admittere noluerant, virtute libera-
 ti sunt, & victi victoriam consecuti. Nec vero maligni in agnoscendo beneficio fue-
 runt, facta illi potestate, quæcunque vellet eligendi, aut si mallet, omnia sumendi:
 qua tamen vti noluit, nisi prædam ad arbitrium suum partiendi. Ex qua tertiam par-
 tem sibi tubicinibusque ac sociis quos reuocauerat, distribuendam adiudicauit: re-
 liquas virilibus partibus inter se diuidendas censuit, quoniam par periculum, labor,
 audacia extitisset. Atque in hunc modum gnare acta opera, pleni prædarum, ac læ-
 ti, præterquam quod aliquot è suis amiserant, reuertuntur. Sed tantus fuit propriæ sa-
 luti metus, ea recuperata, vt minor de aliena morte dolor sentiretur. At centum numero
 desiderati sunt, cæteri aut ad victoriam suorum è latebris prodierunt, aut, quæ mini-
 50 ma pars fuit, per dumos, colles elapsi, tristem nuncium domum reportauerant, ita vt
 iam pro deploratis omnes essent. Quo magis & latus & admirandus eorum reditus
 cum præda fuit, vnum Mendociam in cælum tollentium, quasi singularem ducem,
 quem domi pridie pro non idoneo adhuc milite reliquissent ac respuissent. Altera
 pugna non ab oppidanis, sed à castrensibus viris incepta est. Erat in castris eques
 quidam nomine Ioannes Mars Sceretenfis, quondam Agarenæ superstitionis, im-
 piger iuuenis, viribus animo respondentibus. Hic hortatus sodales suos, vt in a-
 grum Malacanum incurrentes, agerent prædas, ad centum homines quos paupertas
 audaces faciebat, coegit. Profecti cum iam octo millibus passuum ab vrbe abessent, sub
 lucem trecentos, vt colligi poterat, equites ex aduerso se ferentes conspiciunt, moxque

conspiciuntur inuicem, parua iam utroque dirimente intercapedine. Cæteros, quod te deprehensos arbitrarentur, fugere volentes, Ioannes oratione retinuit, & ut hostem quoque inuaderent, induxit. Socii, ut ipse vestri aduentus, & ut fors tulit, vestri periculi autor sum: sic meum est, vestri reditus ac vestra salutis curam habere, non solum mea. Si locus hic ubi sumus satis apertus ad fugam esset, si satis etiam distantia ab hostibus, nimirum non tam ferox temerariusque sum, ut pugnam moramue suaderem. Nunc cum & locum ceperimus angustum, quo veniremus occultius, & hostis non absit longius quadringentis passibus, ut opinor recentioribus quam nos equis, quam spem salutis tantam ponimus in vna celeritate equorum? A fessis plus quinque & viginti millibus passuum remetiendum est. Quos isti incompósitos ac dissipatos insecuti, ut quemque primum assequerentur, trucidabunt, & ut eorum habeo animum, usque ad vnum. Non enim firmiores nostri equi, aut, ut dixi, recentiores sunt ad perferendum cursum. Modo tres quatuorue illorum qui plures nobis sunt, si pernicipibus equis insideant, instabunt fugientibus, terga cadent, & aut morari compellent, aut ritu ouium caprarumque mactabunt singuli plurimos. Ut renouemus in nobis ea quæ de Rolando Arnaldo in hac regione gesta memorantur, qualia fuisse Hectoris, Æneæ, Achillis, aliorumque priscorum, frequenter audiui. Ex quo non mortem defugiemus, sed honestam mortem refugerimus. Est autem honesta mors in pugna, non in fuga, ad quam mortem fortior vos hortari ausum, si nihil aliud sit reliqui: nunc etiam spes salutis ac victoriæ ostenditur, si fortunam belli tentemus. Sæpe enim pauciores vel consilio, vel virtute, vel quod maximum est, necessitate, ac desperatione vicerunt. Magna res est proponere animo, aut vincendum, aut mortem dedecusque atque omnia extrema patienda. Sæpe infirmiores feræ quæ in aperto singulas robustiorum ferarum fugissent, cum se inclusas viderunt, contracta rabie, aduersus plures insurgunt, & nonnunquam ciuiare & fugere compellunt. Ego vidi vulpem vnam, vulneratis plerisque canibus, euasisse. Nos ergo tot vulpes cum rem nostram in angusto videamus positam, paulo plures canes extimescemus inuadere, si incolumes & cum laude volumus euadere: quid, quod nostrum adiuvat fortuna consilium? si inuadimus, speciem præbebimus, nos partem insidiatorum esse, non totam manum. Neque enim compertum habent numerum nostrum. videtis ut lente cunctanterque veniunt, ut duos longius præmiserunt explorandi causa, & ipsos hæsitantes & circumspicientes. Audendum igitur antequam certum explorent, & tanquam fiducia sociorum qui lateant, feroces simus, ferociter irruamus. Victoria imperatoris nostri omnia facit eis formidolosa, nobis audenda. Vnde aut victores cum præda & gloria redibimus, aut certe honestissimam mortem oppetemus. Quam nefas est appellare mortem, fruituros apud parentem vitæ vitæ æterna. Speroque in Iesu Christo qui me de pristina mortalitate ad spem æternitatis reuocauit, eum hanc meam spem non frustraturum, atque eius inuocato nomine, feror in suos hostes. Hoc dicens adacto equo, in duos antecursores, & iam proximi erant, infesta hasta dirigit cursum. Illi propere terga dant, cæteri Christiani insequuntur. At barbari qui ad responsum exploratorum suspensi erant, visa eorum subita fuga hostiumque incursu turbantur, & inter pugnae fugæque consilium commiscuntur, & aliis terga dantibus, alii perterrentur, atque ita iam omnibus in fugam versis Christiani irruunt. Sed postremi non tam cito vertentes terga, quippe qui rem non videbant, ut in locis non admodum latis, impedimento erant prioribus fugere volentibus. Sic data facultas est Ioanni sociisque cadendi, sternendi, capiendi, quanquam nulli fere curæ erat capere, nisi prius bene multos ex maiore turba quam ipsi essent interemissent. Nec destiterunt insequi, donec & propius urbem erant, & plus dimidium hominum conciderant. Paucisque captiuis, sed plerisque equis captis, ad castra reuertuntur, equis qui aut saucii aut afflicti subsequi nequibant, ne hosti profuturi essent, subneruatis. Ad horum ingressum admirabantur omnium oculi, unde tot sine vectoribus equos, tot eorum strata. Nam multi terna quaternaue strata atque ephippia gestabant. Quærebant nonnulli, vel ioco, vel serio, an socios cum equis amisissent. Respondit quidam, immo interrogate equos ipsos, & ornamenta ac vestes, quosnam socios amiserunt. Ioannes etiam facetius, ut sumus in victoria faceti & dicaces: Nos vero in nemore sumus venati, & quot animalia nostras manus effugerunt, non perdidimus, perdidimus quot non effugerunt: hæc sola nec effugerunt, nec perdidimus. Et hæc quidem nostrorum in oppida hostium incursiones, totidem sunt illorum circa castra munitionesque nostrorum aliquanto posteriores, quasi & ipsi audendum sibi eodem genere existimarent. Sed mirum profecto fit mihi cogitanti, omnem quæ per id tempus tentata est incursionem, fuisse non minus infauistam quam temerariam. Sed temeritatem Christianorum in bonum, Maometanorum vero in malum

lum deduxit Deus. Prior autem ad eos pertinet, de quibus me promisi dicturum, Adeltos, Almoganenosq; ita hos appellat ea Hispaniæ pars, vbi hæc sciëntia, si ita appellanda est, viget: quorum alteri sunt duces ac velut magistri, alteri comites ac discipuli. Horum ars ac peritia est, ex volatu auium, ex voce, ex ferarum occursum aliarumq; rerum plurimarum, ariolari quid boni malique sit euenturum: deq; auguriis omnibus prognosticis habent libros diligentissime scriptos, horum vt dixi magistri. quæ opinio vsque ab Homero vtique iam superioribus nata temporibus, apud plerosq; poetas, historicos, philosophos, sibi fidem vendicauit, multique de ea scripserunt, partim qui assererent, partim, quorum de numero ego sum, qui improbarent atq; refellerent. Est alia horum peritia quam compertissimã

10 probat experientia, inuestigare transitus, non equorum modo iumentorumque, sed hominum quoq;, per vestitam, per nudam, per duram humum, per lapides, per saxa, per cotes, vt nec numerus eorum qui transierunt, vnquam fere eos fallat. Ideoq; non segniter ac tarde, sed vt venaticos canes dicas, quibus si Latine sit nomen dandum, nullum decentius dari queat, quam inuestigatores, cum in vestigiis vestigandis exerceantur. Quos si mihi permittam ita appellari potius, quam eo prope rusticano nomine, non sim insolentiæ accusandus. Habenda enim ratio est decoris in loquendo, cum vtique accurate scribimus. Quod si hoc conceditur, illud multo magis concessum iri necesse est, quos vulgo Caballerios vocant Græci (de his quoque nunc pariter mihi dicendum est) eos vocare eque-
20 cios, ne eorum sequamur errorem qui verba Vlpiani scribentis de iure ciuili, male accipientes, vocant milites. quod nomen eorum proprium est qui militat, præsertim sacramento illo militiæ obligati. Nec id posset aliæ rei adaptari sine maxima perturbatione librorum qui & scripti sunt, & scribentur. Ideoq; eruditiores in hanc significationem eo nomine non vtuntur, quod tamen cum emendare conantur, in simile vitium incurrunt. Qui quia caballerius à caballo dicitur, quasi rusticitatem hanc soni reformidantes, pro eo equitem substituunt. Sed cum eques habeat suam significationem apud omnes autores, sicut miles in eandem quam modo diximus, si aliter accipimus, quam fert consuetudo librorum, incidemus in perturbationem. Quare quis non videt rebus nouis esse accommodanda noua nomina? vt veteres, à quibus præcepta habemus, & exempla sumimus, fastitarunt. Nec nos non minimum operæpretium est esse præfatos: nunc eque-
30 cios sine reprehensionis metu dicemus. Hi numero centum fuerunt, inter primos eius ordinis, nonnulli aduenæ ex Africa, cæteri indigenæ, qui se apud regem deuouerant, nunquam reuersuros ad cõspectum illius, nisi præclarum aliquod aduersus Christianos facinus edidissent: incitati, vt colligi potest, non modo regis charitate, sed æmulatione gloriæ quorundã ex Christianis, qui decem millibus passuum à castris stationem tuebantur, tum ne quis trans-
40 euntem comitatum interciperet, tum ne quis domum se reciperet, treceti numero iureiurando adacti, se locum nullo terrore deserturos: & quia in mentibus militum, & fere omnium plus valet poenæ metus quam religio, poena addita, vt si eques defereret, armis equoq; exueretur: sin pedes, certo plagarum numero inspectantibus sociis cæderetur. Hos barbari eque-
50 cii cum viribus freti, tum improviso aduentu, sperabant se oppressuros, interceptaque re frumentaria, stationem retenturos, donec aut rex auxilia misisset, aut sibi alias manere conducibile visum esset. Obseruato itaq; tempore per occultos transuersasque tramites, vno tantum contento qui cibum ferret mulione, veniebant. Cum inuestigatores eorum iter numerumque odorati, mittunt breuiori via ad stationarios nuntium, docentq; quid acturi sint: ipsi coacto raptim suorum globo, vestigia insequi instant, & vbi sub oculis fuit hostis, quam occultissime poterant subsequuntur, vt lateant credentem se latere alios, fallantque cum fallit. Iamque ad torrentem eque-
60 cii peruenerant, cum pauci in statione quæ supra vltiorem ripam posita erat, interlucere. Hic ex composito ab iis qui à tergo & à fronte erant, velut in deprehensos, simul exclamatum est. Quo ancipiti terrore consternati eque-
70 cii, quia conuertere retro cursum difficile erat, & plures sequi equites, quam in statione equestres esse vident, ire pergunt, & in alueum se demittunt, tanquam per aduersam ripam cum aliquantum processissent, viam inuenturi. quæ multum eos fefellit opinio. Nam vbi paulo plus quam iactum sagittæ per glaream præcurris-
80 sent, offendunt rupem ex qua torrens cursum quoties habet, in præceps cadit. Ibi subsistentes eque-
90 cii circumspectant attoniti, & consilii inopes, à fronte rupe, à tergo ponte qui inflato torrenti imponi solebat, per stationarios deiecto, ab vtroque latere ripis, & eas hoste premēte interclusi, & vt se dederent, nisi perire mallēt, vndique exaudientes, & infesta ac suspensa tela cernentes, dixerunt se dedere: iussique non descendere ab equis, sed se longa cunctos serie colligare fune quem victores deiecerant. Ita iuncti ex alueo processerunt, scutis ex corio factis, qualibus Mauri semper atque Afri sunt vsi, ad sinistram partem

ephippiorum appensis, lancea subter dextrum femur iacente. Atque ita cum inauratis
 calcaribus, aliisque equestrum insignibus, cum magna exultatione ducentium, quod
 hoc sua arte potuissent, ad imperatorem perducuntur. Quo ille spectaculo ita magnos ri-
 sus excitasse fertur, ut vix unquam sit visus risisse hilarius, dixisseque circumfusus inuesti-
 gatoribus, ac præ victoria gloriabundis, quoniam puderet captiuos in illo cultu conspici,
 exuerent, & cum sibi haberent: significans per lusum, illorum spolia se dare dono iis qui
 cepissent. Venio nunc ad postremam barbarorum incursionem. Domuerat per eos dies
 imperator circumferendo arma, partim terrore, Cozam, Sebar, Alzanam, Maram, alia-
 que nonnulla oppida. Hostes ob id timentes Antidonæ, quæ abest ab Antichera milli-
 bus passuum decem, & ut illi loquuntur duabus leugis, magno cum comitatu militum
 illuc rem frumentariam supportauerant. Nec eo contenti, fiducia vicini receptus allekti
 sunt ad tentandam excursionem, si quid prædæ abigere possent, fortasse quod audire-
 rant viderantve multa iumenta pascere aliquot stadiis longe à castris. Pascebant autem
 illa, quod aut macriora, aut quod minus valida, aut quod minus necessaria dominis es-
 sent, aut releuandi sumptus, ut sit, gratia in loco herbido ad præterfluentem amnem no-
 mine Gorzam. In hæc illi, & in custodes, si quos nacti sunt, impetum faciunt. Sed eos ut
 primum contendere in castra versus prospexit noster speculator, signum fumo fecit quo
 nostri excitati, armis repente sumptis, prouolant. Insidebat speculator in petra, inter v-
 tranque urbem pari interuallo, nomine Pegna amatorum, hoc est Petra amantium. Hu-
 ius nominis causam, quia non iniucunda auditu est, satius est perstringere quam omite-
 re. Iuuenis quispiam (nomen non traditur, nec patria, sed tantum natio, quod esset Hi-
 spanus) seu bello, seu latrocinio captiuus, Granatæ duobus tribusve annis seruitutem ser-
 uauit, utente domino sua opera in rebus urbanis atque domesticis. Filia capta tum forma,
 tum lepore linguæ, tum liberalibus moribus adulescentis, hominem illexit, & ipsum mu-
 tuo flagrantem specie puellæ & elegantia. idem cum viderent, nec in præsentiarum liberam
 sibi esse consuetudinem, nec diu futuram, cum alter feruus esset, altera nubilus: præterea
 periculosam utriusque rem atque capitalem: constituerant per occasionem ambo fugere. Sed
 adulescens honestius, quod ipse ad suos, à suis illa abibat, nisi religionis ratio constitit,
 quod ne credam, sequentia inducunt. Profecti cum ad petram peruenissent, fessaque mu-
 lier requiesceret: ecce pater cum aliquot comitibus, omnes equis vecti, citato cursu in-
 quebantur. Amantes quod unum ad tempus erat præsidium, per petræ cautes rependo in-
 cacumen euadunt. Pater puellæ cum applicuit, frendens atque terribilis, imperiosis, con-
 tumeliosisque verbis, iubere ut confestim descendant, non descendantibus minitari, ex-
 tremam se in illos exempla editurum. Cæteri admonere, hortari, cum virum, tum præcipue
 puellam, ut ad pedes domini, patrisque se abicerent, misericordiam magis quam ultionem
 experturos, ne iratum magis exacerbarent. Illis nec imperata, nec admonita faciētibz, de-
 lapsi omnes ab equis, in petram alius alia parte, non minus manibus quam pedibus enite-
 bantur. Iuuenis contra è superno obmoliens saxa, & omnia arma aduocans, euulsis glebis
 stipitibusque, nunc huc, nunc illuc ab ascendēdo deterrebat. Eo metu ab incepto desisten-
 ti, pater exæstuans mittit unum ex comitibus ad accersenda ex vicino vico auxilia, ma-
 ximeque sagittarios. Quibus continuo æcurrentibus, videntes obsessi se captum iri, hoc est
 omnia suppliciorum contumeliarumque genera passuros: quid verborum lachrymarumque
 ediderint ignotum est. Certe arcto inuicem complexu, & ut credibile est, osculantes, se-
 se deiecerunt ab ea parte quæ ad patrem familias spectabat, atque in eo complexu perlati
 extinctique sunt. Fertur omnes qui aderant, præter senem illum, & qui mox audierunt, v-
 triusque fortunam fuisse miseratos, nonnullos etiam iacentibus amplexisque illachryma-
 tos, quos non prius amor quam vita defecisset, ut defuncti quoque voluntario illo comple-
 xu inter se adhuc amare testarentur. Ibi sene inuito, ambo, sicut erant vestiti constrictique,
 sepulti sunt, & petræ ob eam rem nomen inditum. Huius euentus etsi non nihil me quoque
 miseratio subit, tamen misericordia indignos ob id fuisse apud Deum existimo, quod &
 puella amores suos videtur, non religionem secuta, & iuuenis audacior fuisse cum rapi-
 na ad se vendicandum in libertatem, quam prius sine rapina, quæ causa, ut iter sibi tardius,
 & persecutores acriores, & minorem spem veniæ pararet, extitit. Præterea neuter in ex-
 tremis suis rebus bene de Dei bonitate sensit. Ab hoc loco prædam agentes barbaros, no-
 stri quicquid in medio spaciis & cursu emensi, premere incipiunt, urgentque illos, sensim
 sese in tuta recipientes. Tandem non procul à muris, undique aggressi fundunt, cadunt-
 que ad duo millia hominum, ac multis captis, receptaque præda, ita incolumes reuertun-
 tur, ut duo modo desiderati sint, pauci vulnerati. Paucis post hæc diebus turris deambu-
 latoria perfecta est: in qua eo plus temporis consumptum est, ut ne quid vlla ex parte, qua-
 le a-

le alias contigit, accidere posset. Oppidani qui iam pridem muros ciliciis, storiis, centonibus, stragulis, culcitris ad medium vsque contexerant aduersus sagittas bombardasque nunc etiam propugnacula contabulant, & omni humana ope verticem suæ turris muniunt, & contra aduentum nostræ hinc atque hinc tormenta disponunt. Sed aduersus quidem hæc, utpote cum cernerentur, à nostris prouideri poterat. Verum non plus inaptis præfidiis spei ponentes oppidani quam in occultis, hunc in modum constituerunt fallere contignationem: quæ media in turri sua erant, diruunt, ac totum id quod vacui erat, sparto, stupa, cannabo, & aliis quæ facile ignis corripit, explent ac referciunt, relicto foramine instar fenestellæ paulo infra turris coronam, unde erumpens incendium scalam nostram sese porrigentem comprehenderet. Et successit astutia, si succedere est ad modicum tempus fauere fortunam, quo grauius rursus affligat. Imperator primum iubet, quanta erat latitudo machinarum, in fossam quæ castris proxima est (nam tres erant) suum aggerem deuolui lignis, bidentibus, marris. Mox mediam lignis minutioribus ad oras vsque compleri. Ea oppidani noctu egressi incendunt. In sequenti die, puluere ac ruderibus, non sine certamine, locus idem cætero solo æquatus, productisque musculis, multum de aggeribus tertiæ fossæ in ipsam deiectum, non propter machinæ commoditatem, quæ hanc fossam non erat transitura, sed quo pedites procurrare ad succendendas portas possent. Tertio quam hoc factum est die, imperator sub exortum aurore signa canere imperat, & omnes in armis esse, ut die incipiente urbem, quo cuique loco præceptum est, corona cingant. Qua hora ipse equo vectus, apparatus telorum instrumentorumque ad implendas iungendasque pontibus fossas, scalas, dolabras, aliaque huiusmodi recognoscit, milites nunc omnes, nunc nominatim aliquos adhortatur admonetque virtutis. Hos cum obambulasset, iubet omnes, antequam machinæ promoueantur, bombardas ictus emittere, ne siquid propugnaculorum discusserint, hosti spatium sit ad reficiendum. Sub hæc machinæ promotæ sunt vsque ad laborem tertiæ fossæ, & dum scala iam iam, demisso ponte, tactura cacumen hostilis turris esset: oppidani ignem turri suæ immittunt, cæteraque spiracula obstruunt, ut omne incendium per vnum illud foramen erumperet. quod incendium angusto exitu iaculatum, globosque flammarum longe, lateque, ac sursum spargens, in scalam pontemque turbinem suum fert, & eos qui insistebant, non modo ardore vexat, sed etiam superantibus flammis, prospectu priuat. Ibi triste spectaculum cum lymphathi milites præsentis ardore amburerentur, & ne scala cremata, deorsum ruerent, timerent, & nec satis consilii ad redeundum esset. Ad hæc oppidani præter cætera missilia, lapides bombardarum nostrarum quos ex omni vrbe collectos in turrim subuexerant, deuoluebant, cum magna strage eorum qui in scala insistebant. Sed protinus cognito periculo machina retracta est, & cum pons à turri cui admotus erat, recedit, iam femiustulatus excussus est, atque altera parte sese deflexit, nonnullosque incendium ac lapides armis non ruinam deuitantes, deiecit, cum magno inspectantium suorum gemitu. Quorum corpora nisi reciperentur, non se cibum imperator gustaturum iurauit. Sic nostri magno ardore inter tela ac saxa sub muris cadauera receperunt, eaque cum cæteris honorifice sepulta sunt, ipso duce comitante funeris pompam. Erant enim viri tum alias præstantes, tum vero eo tempore ob insignem animi magnitudinem delecti. Quod si post hanc acceptam calamitatem, copiarum illarum non antea subsidio urbis venissent, haud scio an dux suos à suscepta persuasione reuocare potuisset, non esse fatale, Anticheram ut Setanillium expugnabilem nostris esse: frustra tentata aquarum subtractione, cuniculis, turri, qualis fortuna aut peior in acie contra tot barbarorum copias timeretur. Nunc victoriæ superiorum dierum eos succumbere animo non sinebant, & ultro quidam alios timidius sentientes increpabant. Ad hæc honos ab imperatore defunctis habitus, & exhortatio, ac præmiorum pollicitatio erigebat. Paucos intra dies scala resecta est, & aduersus incendium tabulata, quibus scala substructa erat coriis crassioribus, amphimalisque aceto maceratis intecta, atque asseribus latera munita, interque scalam ac pontem, in modum cataractæ interposita ianua, quæ in tempore posset aperiri, claudique contra saxa, quæ superne deiecta per scalam deuoluerentur. Octauo die cum iterum producenda machina foret, hora diei tertia, dum iam cibum iussi cepissent milites, Ferdinandus his verbis est adhortatus. Quod superioribus diebus impedimento fuit cōmilitones, id emendatum satis est, ut ipsi videtis. Quod reliquum est, non nisi in vestra manu positum est. Neque vero tantum in turri spem ponimus, quanquam in ea maximam, aliter non nisi qui per hanc ascensuri sunt, alloquerer. Sed ab omni parte vrbs capi potest, cum vndique oppugnatur, dum cæteri scalas muris admoueant, dum portas aliumve locum subruent, si illuc recurret hostis, minus negotii iis qui in machinis sunt, exhibebi-

tur, si aduersus hos vehementius pugnabitur, facilius aliis ad ingrediendam urbem erit occasio. Sic vniuersi mutuo auxilio eritis, & forte qua minime speramus, ut aliquando scimus euenisse, expugnatio incipiet. Raro eodem euentu res sequitur, ad quem consilia direximus. Ideo omnia in ipsa rerum administratione sunt exploranda, ut siquid in quo fidebamus spem destituat, id compenset aliud, in quo minus fidebamus, ut venator facit, qui dispositis per diuersa loca retibus, interdum plus prædæ nanciscitur ubi minus opinabatur, ubi magis sperabat, ibi aut minorem spe, aut nullam venationem nactus. Vobis vero nunc minime præcipites fossæ sunt, iam semioppletæ superioribus diebus, multisque in locis pontibus strata, iam prope ad ipsos muros iter est. Vindicate ergo acceptam nuper turpitudinem, reddite hostibus vicem, vlciscimini socios quos incendium, 10
flaxa, ruina extinxit. Docete nullo in genere pugnae vos inferiores istis esse. Pauciores multo cum essetis, non dolo adorti, non noctu, non magna belli arte, tantum hostium exercitum qui vos adoriebatur, sola virtute superastis, nunc pauciores eorundem superare nequibitis? Hic videbitur ille vester ardor, quem multis in certaminibus iam ostendistis, hic operam suam is nauabit, cui dux, cui nomen Hispanum, cui laus, cui religio curæ erit. Non tanta res hic, quanta in acie nuper agebatur, agitur: sed ob famam, ob vindictam sociorum, ob satisfactionem iracundiæ prope dixerim maior. alio bello ad expugnandum Setanillium venimus, infecto negotio recessimus: nunc ad expugnandam Anticheram venimus, quam o si, quod horret animus, & lingua vix audet fari, non expugnauerimus, quidni infecto negotio victi non victores discedemus? Au- 20
ferre igitur tantum dedecus a vobis, a patria, a me, & quod præcipuum esse debet, a nomine Christiano. Nam si nullo periculo ac nullo sanguine nobis mors constaret, quid tandem meriti apud Deum compararemus? Itaque quia nonnulli ex nostris perierunt, siue quis periturus est, non est quod deterreamini. Si enim isti in sua superstitione nixi, si cæteris in bellis homines mercede conducti, propositis periculis non coercentur, eo deformius erit vos, tot aliis accedentibus causis, deterreri. Vos vero qui scalam ascensuri estis, sigillatim hortari habeo, a quibus maximus terror hosti est, & unde principium victoriæ nasci debet, ne lapides obsint, ianua interposita obstat: ne incendium lædat, coriis, centonibus, asscribus prouisum est. Nunc vestrum est strenuitate ac celeritate uti, ut cum nostra machina superet hostium turrim, vos eos pro turri 30
pugnantes superetis, facto in eam protinus impetu, ne illis vestra mora & animum addatis, & spatium detis ad tela in vos ingerenda. Tu Didace Ferdinandi Dechines cape hoc vexillum regium, quod tibi in manus trado, facitoque ut memor sis hoc a me suspiciendum esse, aut super hostilem turrim sublime, & ventilante aura vibrans, aut a turri eadem prono vertice suspensum, quorum altero nihil speciosius nobis, altero nihil deformius accidere potest. Hac oratione habita, omnes ad munia sua diuisit, dispositisque mox vniuersis, machina processit, & cum tempus affuit, deiecta cataracta, multos eorum qui pro turri stabant, ruina sua compressit, eodemque temporis puncto prorumpens flammarum e foramine procella (repleuerant enim eadem materia turrim) in scalam fertur, nec vulgari igni, sed incendiario agebatur, cui aqua resisti non potest. Is ignis 40
coria ac cætera madentia adeptus, siue ipso humore aleretur, siue repelleretur, cum horrifono strepitu in cælum quo sagittæ mitti nequeant, assidue ferebatur, conuoluens flammæ pilas, humano capite maiores. Interea Didacus vix bene delapsa cataracta, in auratum longeque refulgentem clypeum sinistra præferens, dextraque vexillum sustinens, crepitantibus toto corpore missilibus, in turrim primus defiluit, vel fortior quam octauo die alii fuerant, vel felicior. Hunc alii a tergo insequuntur, strictisque telis in reliquos inuadunt. Illi tum casu suorum, tum nostrorum audacia territi, breui certamine edito per ligneum pontem qui turrim muro iungebat (nam lapideum diruerant) propere delabuntur, eumque ubi transiere, funibus suspensum soluunt, qui partim decidit, partim ad parietem turris hæres pependit, ne victores in muros, atque inde in urbem possent descen- 50
dere. Sic interclusis, nec hostem lædere, nec sociorum multos in angustum locum recipere dabatur, etsi assidue succedebant. Cæteri qui sequebantur, non cum viris, sed cum flammis pugnabant, quas præparato ad hunc casum aceto cohibere nitebantur, subinde coria, cilicia, ligna perfundentes. Videres alios cum vasis plenis ascendere, alios cum inanibus descendere, alios implere, alios porrigere, ubiq; festinari, urgere, hortari vocibus, clamoribusq; ut sit in domorum incendio, cuncta misceri, cæteris prope ad tale spectaculū euentumq; intentis. Nec hos, ii qui in muris erant, magnopere infestabant, a nostris sagittariis prohibiti, adeo totus labor ad machinam erat, nec de urbe, sed de machina expugnanda res esse videbatur, & qui obsidebant obsessi, & qui obsidebantur obsidere, & qui expu-

expugnabantur, expugnatores suos expugnare. Etiam nonnihil timebatur, ne durante incendio scala labefieret. Iam etiam qui in turrim euaserant, sibi metuebant, ne calore solutus fornix decideret, utique ruina pontis concussus, & multitudine grauis eorum qui ascenderant, nescii nullum esse in muros à turri descensum, & reuerti per scalam flagitiosum sane existimabant, & in eos vndique ab oppidanis sagittabatur. Hoc vnum interim præstabant, ne prope turrim in muris hostis consisteret, ut non tantopere socii ab accessu portæ arcerentur: ne tamen clandestino aditu alimenta ignibus ferrentur, impedire non poterant. Imperator ob id anxius circuire muros, & hortari omnes, ut qua cuique proximum esset, ad mœnia succederent, quo certamen à machina turrique aliquantum auerteretur. Sed cum obequitat, animaduertit foramen quoddam in imo muro, paululum supra solum, quo ex foramine, ad magnitudinem pene hominis capacem, à quæ pluuiæ ex vrbe profluere solerent. Percontatus ex quodam qui in vrbe diu fuerat diuersatus, fit rei certior. Ergo impigris viris negotium dat, ut foramen refringant, ac subeant. Ipse in diuersum ab illo locum, quo hostem falleret, omnem transfert molem belli, & se de industria adhortatorem militum ostendit. Illi interim patefacto latius muro subeunt, aliosque furtim atque alios admittunt, donec conflato ingenti globo, per urbem ad portam turris procurrunt, multos trucidant, fores refringunt, qui foris sunt & ipsi adiuvant. Sed vndique concurrentibus oppidanis, acerrimum intra muros prælium oritur, & dum de possessione vrbs certatur, muri deseruntur ab illis, à nostris occupantur. Tandemque reuulsis portarum foribus, victores Christiani insuaduntur, atque vndique barbaros aggressi, in medio interimunt, domos diripiunt, easque dominorum sanguine aspergunt, nulli ex puberibus vita reservata est, multi in templum, multi in arcem confugerunt. Sed multo magis præses arcis, quam Deus præses templi implorantibus opem tulit. Nam & audius nostri rapinæ gratia ad templum properarunt, & locum illum magis consentaneum talibus victimis existimauerunt. Natabat omne humano erudore pavimentum, & gemitu morientium templum mugiebat, & à morientibus mortuisque vestitis detrahebantur. Multi nec opinantes domi sunt oppressi. Horum vnus etiam texens, qui cum audisset urbem expugnatam, non obserauit fores, non fugit, non etiam surrexit, sed tanquam fieri non posset, texere perseuerauit, atque ita sedens telam suam, antequam detexta esset, sanguine suo tinxit. Qui vero in turri stabant, ne expertes prædæ essent, accepto fune sese demiserunt. Imperator quoque simul atque patefactam portam vidit, cum prætoria cohorte infestis signis intrauit, adhuc durante prælio, cuius conspectu, siquid adhuc in oppidanis erat animi ad pugnandum, cecidit, nonnullique dum victorem fugiunt, ad pedes eius procumbentes vita donati sunt. Mulieres etiam complures cum paruulis liberis accurrentes, quod vitæ suæ timerent, certis hominibus commendatæ sunt: imperatumque præconi, ut cum tumultus direptionis resedisset, ediceret, nulli mulieri vim afferri, quæ Christianam se fore polliceretur. Quæcunque autem talis fuerit, daturum se operam, ne impudicam esse necesse esset. Sic stanti in media platea Ferdinando, obuiam venit Didacus Ferdinandi, scuto ita confosso, sagittisque hirsuto, atque ita lacerato, ut vix nouæ plagæ locus foret, longeque grauiore pondere quam ab initio fuisset. Hic vltro porrigenti gratulabundam dextram imperatori, nominatimque compellanti: Ego, inquit, imperator, imperii tui memor, turrim occupavi, hostem deieci, vexillum statui. Sed profecto mira res accidit, infestam hostibus turrim conscendimus, ea potiti descendere nequiuimus. Quod difficilimum factu putabamus, facile fecimus: quod autem facile ac prouum, ad id hæsimus, & interrupto, velut in fluuio, ponte, cursus victoriæ substitit. Verum ut hinc ex inopinato fortunatibi aduersata est, ita alia ex parte præter opinionem propitia fuit, volens omnem hanc victoriæ laudem penes te vnum esse. Cui respondens imperator, Equidem victoriam hanc, ut decet nos sentire, refero Deo acceptam, & secundum Deum tibi, qui quantum abs te expectaui, abunde præstitisti. Ideoque tuum præmium suo in loco est. Direpta vrbe caduceatorem ad eos qui in arce sunt, mittit, habere illos in oculis exemplum, qualia, ni se dedant, passuri sint. Eisdem petentibus triginta dierum inducias, & nisi intra eos rex auxilia misisset, dedituros arcem spondentibus, incolumi tamen libertate ac fortunis, non plus quam bis septem dierum induciæ impetratæ sunt. Ad quam diem cum nihil auxiliorum ab rege summissum esset, arcem dediderunt, fortunaque priuatas capere permissi sunt, facta etiam eis potestas eundi quo vellent. Qui Granatam abiire, iis ducentorum equitum præsidium ad certum locum deducendis præfecit: si qui in Castellam mallent, iis non defuturam commodam conditionem promisit. Atque ita pars ad sinistram per medium equitum qui deducturi erant, Granatam versus

abiit, pars in exercitu remansit, humane ab omnibus & benigne tractata. Antichæ-
ra incepta obsideri, oppugnata, expugnataque, & arx dedita, atque omnia egregia faci-
nora gesta sunt ab imperatore Martis die, quod eum diem existimaret, Marti, hoc est bel-
lo, dedicatum, non exactissima quidem ille ac plane sapienti ratione, sed tamen ut rebus
Martis excusata. Oppidum à Christianis sacerdotibus expiatum est, & nouis incolis qui
modo Agarenam linguam nescirent, cum agro diuisum: datumque negotium ut muri
refarcirentur, qui multo magis intrinsecus quassati, ad assiduos bombardarum ictus,
quam foris visebantur, sexto quam domo profectum est mense. Ibique certior fit de re-
bus Aragoniæ. Nam antea de morte Martini regis nuntium acceperat, eamque rem se-
dulo suppresserat, ne quid aut hostibus spei, aut suis curæ iniiceret. Alfonso quoque fi-
lius post victoriam de Granatensibus, quotidie literis orantem ut se in castra accerferet,
iussit expectare propediem aduentum patris, cum quo in Aragoniam iturus esset. Igitur
ex nuntiis intelligens res Aragoniæ, nisi eam propius accederet, non recte habituras, eo
proficisci constituit, aduocatoque procerum consilio, in hæc verba differt. Re bene ac
feliciter gesta procères, exacta iam ætate, appetit autumnus, ut quicquid ante hyemem
agi posset, id non magni sane momenti esse censendum sit. At maximi momenti est cu-
ram in res Aragoniæ me intendere, meo pariter & publico nomine. Iam primum plerof-
que vestrum audisse reor, auunculum meum Martinum regem diem suum obiisse, anno
vertente post mortem Martini filii, quem ego cum classe venturum ad hoc bellum, sicut
vterque promiserat, sperabam. Ex quo primum præsidio, deinde consobрино, tum auun-
culo priuatus sum, duobus regibus, nulli principum nostra memoria secundis. Horum
morte regnum Aragoniæ ad me, tanquam cæteris proximior, pertinet, ut semper à
consultis viris accepi. Sed id mea absentia ne vi occupetur, summo opere verendum est,
& ut ad me perfertur, non via iudiciorum aut iuris, sed factionibus, potentia, armis a-
gitur. Quod si pro iustitia sua annitentes qui litigant, tamen ægre obtinent quod po-
stulant: quid futurum de non annitente putandum est, inter tot competitores? & in a-
liis litibus plerumque satis est habere bonam causam, bonumque iudicem: & in lite
de regno contra improbitatem aduersariorum, male nobiscum agitur, si in sola & cau-
sa & iudicis bonitate spem ponimus. Armis ac potentia contra hostem armatum po-
tentemque opus est. Itaque siquid apud vos gratia mea valet, quæso mihi vestro con-
silio vires huius belli aliqua ex parte illuc transferre liceat, ut populos ad recte iudi-
candum nostra auctoritate inducamus: cum præsertim hæc res non modo ad beneuo-
lentiam mei, ad honoremque iustitiæ spectet, sed etiam ad amplitudinem regni, ad
gloriam Hispaniæ, ad incrementum religionis. Etenim si alius quam ego rex Arago-
num creetur, inter quem ac regem Castellæ, ut memoria patrum scimus accidisse,
discordia ex qua bella oriuntur, incidat: an speramus occupatos nos duplici Marte,
ex utrisque hostibus victoriam reportaturos? Hoc ego, ne si occulta quidem fuerint
odia, nedum si aperta, sperauerim futurum. Quid si non simultas, sed inuidia suberit?
quæ nonnunquam magis ad nocendum valet, quam ullus affectus: & odia conciliatio-
nem recipiunt, inuidia nullo pacto conciliari potest: & hoc peius nocere solet, quo ma-
gis ex occulto grassatur. Quid si metus? an aliquid est, quod maiores aut crebriores cau-
sas habeat ad male cogitandum? Castellæ regnum in omni Hispania maximum est: hoc
cætera ne dicam oderunt, inuidentque, certe metuunt, & ab eo sicut infirmiores qua-
drupedes volucresve à leone aut ab aquila cauent. Nam rex Aragonum etsi præpotens
est, ac maris, ut aiunt, dominus, tamen eius vires multo minores fama sunt. Quode-
nim Sardinia regnum male pacatum, ac prope nominis Catalani inimicum, adiuuaret
Aragoniæ regem bella gerentem cum rege Castellæ? Quid Sicilia? quæ vix didicit iu-
gum ferre alienigenarum, quæque, ut audio, iam nunc non satis quieta est. Omnis igi-
tur vis atque omne robur regis illius residet in Hispania: quæ Hispania cum nostra ne-
quaquam est comparanda. ex quo necesse est humana imbecillitate metuat potentiorē.
Ideoque inter eos reges fere conuenit, veluti conspiratos, & inter se ament, regem Ca-
stellæ vel destructum, vel diminutum vellent. Quid si accedat auaritia, omnium vitiorū
magistra & parens? an si affulserit spes Aragoniæ regi aliquo portu oppidove regni Gra-
natensis pro mercede potiendi, speratis fore, ut non inueniat causas, cur ab hoste contra
nos stet in bello? Quid? si hæc omnia, aut certe plura subsint, odium, inuidia, metus, spes:
quo tandē tempore existimatis regnum hoc in nostram potestatem esse venturū? Quod
nostra ætate hoc incommodi usu non venit, propinquitas regum Aragoniæ cum nostra
domo, in causa fuit. Ea iam extincta, in pristinum dissidium primo quoque tempore redibi-
tur: ne autem redeatur, vna ratione effici potest, ut hæc duo regna sanguine cohæreant,

hoc est, ut ego rex illius regni declarer. Quod commodum nimirum tanto plus erit, quam fuit rege Martino, Ioanne, ac Petro, quanto ego coniunctior sum huic genti, quam illi fuerunt. Vnde consociatis viribus vtriusque regni, nullo negotio barbarum perdomabimus, ut breui tempore duo regna alia nostræ genti subsint, quod nunquam fando est cognitum, nec de reliquis quoque duobus sit desperandum. Ita quod in primis opto, & quo nihil mihi videre est longius, omnis Hispania Christianis principibus obtemperabit. Quare vestrum est probare sententiam meam, ac causæ favere, quicunque publice quidem amplitudinem laudemque & religionis & patriæ amatis, priuatim vero dignitatem meam, potentiam, gloriam iustitia & industria quæsitam, non sine aliqua ratione vestrorum commodorum, qui de me estis benemeriti, quos multo prolixius remunerare ac magnificentius poterō rex quam priuatus. Nullum enim ex omni mea felicitate vberiorē fructum percipere me arbitror, quam dum iis quibus debeo gratiam, & quidem cumulatissimam, referam. Hęc Ferdinandus. Cæteri pro se quisque approbare consilium & laudare. Tum Sancius Palentinus episcopus: Ego imperator adeo non aduersor sententiæ tuæ, ut nisi tu occupasses, istud ipse pro mea in te fide & beneuolentia, tibi consilium daturus fuero. Age igitur Deo bene iuuante, regnum quod, ut ego quidem sentio, tuum est, capeffe. Castellanus multis ad te deferentibus, quia tuum non putasti, capefferē veritus es. Nam ut nulla quantauis occasione ad præripiendum alterius regnum debemus allici, ita nullo labore nulloque periculo abstinere à nostro asserendo. Nec quicquam abiectius est hominē qui paruo accedit animo ad vendicandum hæreditarium regnum. Quod siquid ob id laboris, difficultatis, sumptus, periculi subeundum sit, non obtinenti certe contendisse turpe non erit; obtinenti autem eo gloriosius, quod pene sua industria comparasse regnum iudicabitur. Et sane præstabilius est regem se facere, quam ab alio fieri, nec alteri fortunam suam, sed sibi debere: & cum paternum nominas regnū, nominare etiam regnum tuum, quod non per manus traditum sit, sed manu partum ac receptum. Quare si tuis vis esse similis, caue committas, ut nullum tēpus interponas, quin regnum quod & successionē, & quod in rege primum duco, virtute tuum est, ab iniustis hæredibus ac regnare indignis eripias, & tibi quātū humana ratio valet, asseras. Ad quod vires meas quantulacūq; sunt, meam operam, sedulitatē, studium, industriam, officium polliceor ac defero. Deniq; nunquam te ab isto proposito, dum de iure iudicatum sit, reuocare tentabo. Huius orationem aliis maiorem in modum laudantibus, & se ad similia præstanda singulis pollicentibus, magis confirmatus Ferdinandus, discessum in diem tertium edicit. Quo die cum iam milites præsidio vrbs imposuisset, vna cum armorum cibariorumque copia, plenus gaudii ob victoriam, ac spei ob futurum regnum, ex Antichera recessit, tertiisque castris cum parte copiarum Ispalim domumque peruenit, cum quibus copiis propius Aragoniam iret, cæteras in sua domicilia redire iussit. Quæ autem posthac consecuta sunt, ne subnectamus facit, quod multa, ut tempore priora sunt sic ordine præuertenda, quæ hætenus non attigimus, ne seriem rerum cohærentium quæ eodem in loco gestæ sunt, interromperemus, duo quodammodo historiarum corpora confundentes, idque sæpius, si suis quæque temporibus acta redderentur. Nunc peractis illius Hispaniæ gestis, ad alterius Hispaniæ narrationem animum conuertimus, & de Granata per Castellam, velut pedibus, in Aragoniam Cataloniæque transimus, nouam materiam principiumque sumpturi, non repetito temporis cursu, supra hunc ipsum, de quo nunc scriptum est, annum, sed annum non eiusdem nominis. Quippe is de quo proxime locuti sumus, est post millesimum quadringentesimum ab ortu domini decimus, à quo vero nunc ordiemur, nonus.

LAVRENTII VALLÆ DE

REBUS A FERDINANDO ARAGO-

NIÆ REGE GESTIS LIBER II.

Hoc anno Martinus Sicilię rex, Martini Aragoniæ regis filius, apud Calarim, post ingentem de Sardis victoriam, receptaque complura oppida, paucis diebus febri extinguitur: febri non contracta ex æsti-
 10 uo tempore, quo in omni Sardinia graue cœlum est, quia nondum media æstas erat: non aquarum noxio halitu, quia Calaris à stagnis quæ multa sunt in ea insula, non admodum infestatur: non ex intemperie cœli, aut contagione, quia nemo suorum ægrotauit. Quo magis inopinata mors eius tum sibi tum sociis fuit, eoq; luctuosior, utique in illo & virtutis flore
 & ætatis. Tertium enim & tricesimum annum agebat, æqualis Ferdinando, aut anno maior, infœlici quodam omine, siquid omina sunt, ante patrem factus rex, quasi ante patrem
 vita defuncturus. Nec magis nomine suo lugendus, quam patris, cui vnicus erat iam senescenti: neque tam ætate, vnum namque & quinquaginta annos natus erat, quam habitu
 20 corporis, obesi nimium ac præpinguis, & veterno grauescentis. Accedebat his & ætatis & corporis incommodis quaternæ: malum in primis gaudio lætitiæq; curandum. Sic affecto
 nuntius de morte filii affertur, ex quo quantus patrem mœror dolorq;, quanta item perturbatio
 populos peruasert, sibi quisq; natura & experimento duce subiicere potest. Omnium tamen cogitatio ac sermo erat, quisnam regi futurus hære destinaretur. At ii qui
 apud regē amplissimi erant, partim illius beneuolentiæ, partim ut suæ ipsorum potētiae cō-
 fulerent, quo tales apud filiū, quales apud patrē forent, & forsitan tutores relinquerentur,
 non ita multo post exequias, suadēt ut primo quoq; tempore capiat vxorē. nam olim iam
 regina decesserat, quæ fuerat Comes Iuriæ. Consulendū enim regno, consulendū regio
 generi, consulendū etiā reliquæ ætati, quam cum vxore liberisq; traduceret iucundio-
 30 rem. Rex autem etsi multis rationib. aduersabatur, quod senescens, quod inutili corpore, quod ægrotus esset: tamen ut potissimum obiiciebat, non esse opus coniugio, cū nepotem
 haberet Fœdericum iam infantiae annos egressum, qui maturior ad successionem, quam
 qui postea nascerentur, foret, qui sibi non alio quam filii loco esset. Sed cum illi præferrēt
 filium nepoti, legitimū illegitimo, plures vni, certum in multis liberis, quam incertum
 in vno, tandem acquieuit: nec præcepit, ut ab aliis vxor prospiceretur sibi, sed ipse per se,
 inter duas adulescentulas quæ sub vxore domi creuerant, aliquandiu hæsitauit, am-
 bas forma insignes, & summo loco natas: Cæciliam Iacobi Comitis Vrgellensis sororem,
 & Margaritam neptem Ioannis Comitis Pratenfis. nam Petrus pater mortem obierat.
 Sed ut erat prudentissimus rex, si cepisset vxorem Cæciliam, vidit fore, ut frater illius se
 viuo quidem regem agere vellet, ita animo regnū conceperat: mortuo autē, per fas perq;
 40 nefas ad se populos contraheret. Præterea, ne quid in auiū nepotemque machinaretur. His
 rationibus vel solis, vel summis adductus, Margaritam prælegendam putauit, non sola
 formæ præstantia, ut quidam nimis iuuenili animo & quasi amatorio opinantur, nec ut
 simulatum est, quod medici magis hanc ad conceptus idoneam iudicarent. Vix mensis à
 nuptiarum die intercesserat, cum legati ab rege Ludouico venerunt. Ludouicum etsi
 nonnulli regem fuisse negant, tamen regem appellabo, quia multi fuisse regem affirmant
 cum quibus quam cum illis excusatiū atque humanius est peccare, nescientem ab vtra
 parte peccetur. Hi legati ab rege Franciæ quoque venisse dicuntur, quo maior legationi
 adesset autoritas. Eorum primus fuit episcopus Conferranensis, qui orationem habuit,
 50 illa tempestate inter suos omnis iuris diuini humanique consultissimus, denique elo-
 quentissimus. Nam ita constat inter eos qui affuerunt, nullum se literate loquentem, elo-
 quentiorē, nec ante nec postea audisse. Quam tamen orationem, nemo eorum qui lau-
 dant, memoria tenet ad verbum, sed sententiās aliquas & præcipua capita, quæ commo-
 dius in oratione regis, ne bis dicantur, à me ponentur. Hic cum cerneret regem subinde
 orationi suæ, ut putabat, indormientem, oculis conuiuentibus, capiteq; demisso sterteret,
 interstitebat. Rex contra, cognoscens cur interquiesceret, iubebat eum pergere: non e-
 nim se dormire, etsi clausis oculis sterteret, aut si corpus præ morbo dormiret, non tamen
 dormire animum. Atque hoc sæpius facienti, inquit: an tuæ orationi indormierim, an
 inuigilauerim, & ex mea responsione intelligas licet. Itaque vbi loquendi finem fecit e-
 piscopo-

piteopus, Quinque, ait, capita continet tua oratio, quorum singulis eodem ordine re-
 spondebo. Primum quod me salutasti verbis Ludouici regis tui, mihi affinis, agnosco e-
 gregiam erga me illius beneuolentiam, quod profecto mutuum sit, nec minus eum mihi
 fateor esse cordi propter sua in me officia, fidem, amorem, quam propter affinitatem.
 Quod autem secundo loco nunciandam mihi duxit victoriam suam qua potitus est ad-
 uersus Ladislaum, in hoc quoque fecit amice, cum sciret me non mediocrem de suis
 prosperis voluptatem esse capturum, quam & illi & mihi propriam perpetuamque opto.
 Nec minus in eo quod tertium fuit, amorem suum erga nos declarauit, quod quemad-
 modum me victoria sua gauisurum sperauit, ita se meam cladem dolere ostendit, misso
 10 ad me sapientissimo viro qui consolaretur, quæ profecto consolatio talis est, ut quemuis
 paternum mœrorem mitigare posset qui modo tantus non esset, quantus hic meus, qui
 filium, & virum, & vnicum, & regem, & cum omni virtute, tum in patrem charitate præ-
 ditum, & orbum liberis, amisi. Vtunque tamen & miseratio amici grata est, & consola-
 tio sapientis non nihil molestiæ leuauit. Precarique habeo cœlestem regem, ut regem a-
 micum hoc vulnus quo ego saucius confectusque sum, non sinat experiri. Nam quod
 quarto loco posuisti, longa oratione executus, successionem, si sine liberis decessero, ad
 vxorem eius filiumue pertinere: istud vero mihi non constat: tu quoque velut in dubia
 re, multa verba fecisti. Ideoque non est, ut accipiam puerum ac matrem eius, sicut postu-
 lasti, cum & ipse verbis euangelicis respondere possim, Quod iustum fuerit dabo vobis.
 20 Ais ideo mihi accersendum Ludouicum puerum, ut iam nunc in nostra regia, & inter
 populos velut futurus rex, assuescat, percepturus mores, linguam, discrimina persona-
 rum, ingenia regionum, ne postea cum res poscet, rudis ad gubernacula regni accedat.
 Hoc ego multis de causis, ne agam, deducor. Primum quia huiusmodi præiudicio non
 faciam iniuriam aliis qui vobis in successionis iure non cedunt. Si enim vobis acquiescā,
 quid aliud quam vobiscum ius hoc facere pronuntiem? Deinde si quis alius in iure suc-
 cedendi, aut sit, aut fiat, aut nascatur potior vobis, qui tandem honor istum puerum con-
 sequetur quem à vobis honoratum vultis, si ab adita atque administrata regni possessio-
 ne dimittatur, & velut expellatur? Non enim deest qui se potiozem vobis putet, non de-
 est qui fieri possit, non deest mihi spes suscipiendæ sobolis, confidoque clementiæ Dei,
 30 quod sicut afflixit me, faciens de patre orbum, ita vulneri meo medicabitur, de orbo fa-
 ciens patrem, ex hac dilectissima mihi coniuge (assidebat enim ei regina) & certe vterq;
 quantum in nobis est, enitemur ut parentes simus (ad quod verbum cum ambo surrise-
 runt, tum vero ceteri arriserunt) Medici quoque spem faciunt, qui aiunt facilius ex ho-
 mine prouectioris ætatis, ac puella, quam ex utroq; adolescente filios gigni. Et nihilomi-
 nus quod gaudium oculorum huius meorumq; erit, si in hac aueritate atq; in hac spe tol-
 lendæ prolis, videmus domi versari alienum puerum, quasi nostri versari regni, id est no-
 stræ orbitatis hæredem, haud dubie infaustum omen & acerbum augurium. In quo non
 parum miror affinem meum, eiusq; subrequiro prudentiam, qui sub ipsis pene nuptiarū
 auspiciis de successore meo agendum putauit, nec de successore tantum, sed de adoptiuo
 40 quasi nec duxissem vxorem, nec vellem ducere, aut ex ducta liberos (quod omen Deus
 auertat) non essem sublaturus. Quod tamen si non continget, alienusq; mihi successurus
 est hæres, quid mea magis refert, aut quid prius antiquiusue debet videri, quam prospici-
 cere regem proceribus ac populis meis, ex quo iustum imperium, firmum præsidium,
 perpetuam pacem nanciscantur: proceribus inquā meis ac populis, quorū sanguine par-
 tim in Sicilia, partim in Sardinia recipienda, ego & filii vsi sumus. Quorum pleriq; aut li-
 beros, aut parētes, aut fratres, aut alio modo propinquos desiderāt, pro domus meæ am-
 plitudine amissos. Neq; enim minus regiū puto, populos suos, & præsertim de principe o-
 ptime meritos, post obitū suum recte gubernandos curare, quā viuente recte gubernare.
 Ex quo testificatū relinquam apud omnes iudiciū meum, ut si domesticus mihi hæres nō
 50 fuerit, ii ad quos pertinebit, sequantur meā defuncti vel rationē vel autoritatē. Neq; vero
 quod vltimo loco posuisti, abnuo vestrā postulationē, ut permittā causam de successionē
 iā nunc quoq; agitari. Non enim ita delicato animo ac parum forti sum in obeūda morte,
 ut de successore meo disputari, etiā tam recēter à nuptiis, pati æquis auribus nequeam. Fi-
 lius meus facit, ut hæc pati possim, & mortem non multo plus timeam causā mea, quam
 optem. Nihilque est quod magis vitam meam oblectet, quam futuræ prolis solatia, siue
 mas siue foemina futura est. Nam ut tu vis, quod facile passus sum te dicere, in paterno
 regno si mas filius defecerit, foemina potest succedere, & quidem ante omnes mares
 qui regem coniunctissimo gradu non attingant. Idque tu ita præsentī constantique
 animo affirmasti, ut præsentius atque constantius affirmasse viderim neminem.

Siquidem de fortunis omnibus atque capite vis dimicare, si quis naturali iure vel scripto demonstret, hoc introductum in Aragoniam esse, foeminam in regnum non posse succedere. Istam ego te sponsonem facere non sinam, militaribus magis viris decoram, quam literatis, ne dicam pontificibus. Placet itaque in commune referri ad consultos, de iure competitorum, quidnam de successione regni mei diuinum ius humanumque decernat. Ipse quoque dum per occupationes licebit, praesidebo huic causae. Multo enim praestat me viuo sospiteque, ac disceptatore, discuti litem iudiciis ac verbis, quam me vel defuncto, vel morbo ætateque affecto, vi & armis. Hæc locuto rege, discessum est. Mox cum in cubiculum rex introiisset, multusque de his rebus, ab iis qui circumstitebāt, dum sermo haberetur, Vtinam, inquit Guilielmus Moncada, rex ex te prolem siue marem, siue foeminam primo quoque tempore videamus, quæ & viventi patri, ac diu sit iucunditati, & defuncto succedat. Cæterum si (quod absit) aliter Deo cordi sit, non video quin Ludouicus puer in succedendo primas habeat partes, qui nepos sit ex filia regis Ioannis fratris tui, hoc est, quin ipsa Iolans eius mater, regnum quod fuit patris assequatur. Non vereor enim loqui de iure competitorum apud te, non tanquam regem, sed tanquam disceptatorem ac iudicem, ut te ipse fecisti. Nam qui debent regis esse potius hæredes quàm liberi? Atqui filia ex liberis est, & cum sola fuerit, locum liberorum implet. Hæc nisi tu frater extitisses, regnum paternum adipisci debebat. quod siquid sexus impedimento est, etsi nihil hoc impedire volunt, en filium pro se tibi nobisque offert, ex matre Catalanum, cui ius suum hæreditarium cedit. Atque dicenti, plerique qui intermisso strepitu colloquendi, silentium tenuerant, assentiebantur. Tum Bernardus Centellias: Immo vero iustius multo debetur successio Iacobo Comiti Vrgellenfi. Nam ista foemina cum alleget nobis puerum, plane fatetur ad se regnum peruenire non posse, eadem ratione qua nec patris potuit esse hæres, cum sola superstes extitisset. Quod ergo ius ipsa non habet, id profecto alteri tradere non potest. Itaque exclusis foeminis, inter mares est disquirendum, quis regi sit proximus. Is sine controuersia erit Comes Vrgellensis cuius pater qui proxime est mortuus, eodem auo, quo tu progenitus es patre Ioanne, qui successurus Alfonso regi erat, nisi Petrus pater tuus maior natu fuisset. Nunc (quod tamen Deus non sinat) deficiente Petri sanguine, ad fratrem seu fratris liberos redeat regnum, sicut ad te rediit paternum regnum, fratre defuncto. Quod si quid momenti habet foemineus sexus, adest vxor Comitis, filia patris tui, vel patri successura vel fratri, quæ certe tibi coniunctior est, quam fratris filia. Itaque quod sexus adimit, id ex viro, cui & ipsi ius est, in successione supplebitur, atque ita ambo coniuges, mutuo auxilio innixi, iustitiam omnem hæreditatis implebunt. Tum Bernardus Villalicus, Recte, inquit, Bernardus Centellia locutus esset, si in eodem pares non haberet, atque ut ego sentio, superiores Nam si placet ad priores patrum redire, certe prior est Alfonso Dux Gandiæ, & frater eius profocer tuus rex, Comes Pratenfis, patre Petro, auo Ioanne Rege, qui fuit tuus proauus patruo Alfonso, auo tuo. Ita eodem te illi contingunt gradu, quo tu Comitem Vrgellensem: sed tanto venerabiliores quam ille, quanto propius accedunt ad tuos maiores, tantoque digniores qui succedant, quanto proximiores iis regibus sunt, unde quasi ex fonte regni origo emanauit. Eo quidem magis quod hi succedent Ioanni auo, ille vero Alfonso proauo. Nam quod ais de vxore, tantum tibi respondeo, eam non modo ex non regina, sed etiam ex nondum vxore genitam esse. Sibyllam enim qualis antequam regina fuerit, omnes scimus. Feret autem hæc rex me dicentem, vel quia, ut inquit Bernardus Centellia, in hac causa iudex est, vel quia loquor ea quæ grata debent esse nostræ regiæ, cum ob alia, tum vero ob hoc quod ago causam aui sui, vel fratris aui. Hæc dicenti Villalico, nemo audientium nec assensus est, nec contradixit. Tum Rex, Equidem, inquit, si locus hic iudicandi est, iudicarem aliquid inter hos quorum causas egistis. Sed quid attinet de his pronuntiare, cum sit adhuc alius competitor, qui vereor ne istos omnes excludat. Ferdinandus Infans Castellæ, natus ex Helianora mea sorore, non dico natu maiore quam hæc est ex Sibylla nata, sed ex eadem matre, qua ego sum genita. Dux autem Gandiæ, & profocer meus, ac Vrgelli Comes, mares illi quidem sunt, sed eos in eadem pono conditione, qua foeminas. Nemo enim sic in regno, aut vlla in hæreditate succedit, quod de progenie sit illius à quo primum hæreditas profecta est. Nam hoc modo ad eos deferretur hæreditas regni, qui ex vetustis priscisque regibus oriundi sunt: sed non ita est. Verum sicut intercisa fontis vena, atque alio deriuata, totus prioris cursus alueus aqua priuatur, ita tota progenies eius, qui semel à successione paterni fontis exclusus est, in perpetuum exarescit, nec nisi aliquo flexu redeuntem è latere aquam recipere potest, hoc est, dum

cur-

cursus iterum interruptus, in proximum canalem deriuatur. Id fit, dum rex aut quicum-
 que rerum dominus sine liberis decedit, eius regnum ac bona lege naturæ ad proximum
 quenque defertur. Nam cum res sint vltimi domini, non autem superiorum, qui suum
 ius in alterum transmiserunt: nimirum vt quisque maxime coniunctus huic erit, ita plu-
 rimum iuris in succedendo sibi vendicabit. Quod cum ita sit, non quis proximus sit supe-
 rioribus regibus Alfonso, Petro, Ioanni quærendum est, sed quis mihi cuius regnum est,
 & in cuius alueo postremus defluit regni riuus. Proximior autem mihi nemo est ea quæ
 ex iisdem parentibus genita est, & eius filius præponendus est mihi fratris mei nepoti, cæ-
 terisque qui me longiore propinquitate contingunt. Nam quod dicitur, fœminas non
 10 succedere, id intelligitur, quando & mares proximi sunt. Dux autem Gandiæ, & Comes
 Vrgelli, tot à me gradibus remoti, non sunt mihi proximi: & Iolante fratris filia, ac Isabel-
 la sorore, Helianora est mihi proximior. Ego illud vobis affirmare possum, nullum eorum
 quem cupitis, regem magis ex vsu regni fore, quam Ferdinandum. Sed vos studia parti-
 um trahunt: quid autem conducibile vobis sit, non peruidetis. Habetis igitur testifica-
 rum iudicium meum, si quid forte de me aliud factum sit, prius quam res disponantur.
 Verum magis quam pro valetudine corporis, hodie & audiendo, & loquendo laboraui.
 Et hoc quidem grauissimi ac sincerissimi regis testimonium fuit, quod non modo per vr-
 bem Barcelloнам, in cuius suburbano prædio hæc gesta sunt, sed per omnes nationes e-
 ius ac prouincias demanauit, magnamque Ferdinando auctoritatem comparauit. Cate-
 20 rum rex etsi hæc & sentiebat & dixerat, tamen omni diligentia, cura, auctoritate, gratia,
 precibus, pollicitationibus, nepoti suo studebat. Nam delectis iudicibus, per omne cog-
 noscendæ causæ tempus nihil reliquit, quin ius successionis Fœderici esse declarare-
 tur, & eo quotidie impensius, quod assidue magis ac magis liberos se gignere posse de-
 sperabat. Sunt enim qui dicant, nullo pacto, nec medicorum arte, nec multifari-
 is machinis, potuisse eum vel concumbere cum muliere, vel puellæ virginitatem deme-
 re: licet mater aliæque nonnullæ fœminæ velut ministræ puellæ adessent, licet viri quo-
 que aliquot auxilio regi essent, qui ventre quasi appensum per fascias à lacunari penden-
 tes, quibus tumor proni ventris cohiberetur, demitterent eum sensim in gremium puel-
 læ, ac sustinerent. Sed hæc verecundius forsitan in silentio reponuntur. Commendabat
 30 igitur Fœdericum memoria patris, studium aui: sed hæc omnia vitium natalium apud
 iudices corrumpebat. Ideoque longe fauorabiliores erant Ludouicus & Comes Vr-
 gelli. Illum commendabat nomen patris, amicitiaque cum Rege Aragonum, & mutua
 hospitia vtriusque gentis. Adhæc respectus matris, quæ proximi regis filia in oculis &
 consuetudine virorum mulierumque Cataloniæ adoleuerat, auia cum regina Iolans,
 quæ præfens modo veteres amicos, pro filia, pro nepote, modo veteres amicos clientef-
 que mariti obsecrabat, vt memores essent defuncti regis beneficiorum. Hunc gratiosum
 faciebat, quod ex virili stirpe regiæ domus, quod iuuenis, quod eximia specie corporis,
 quod præfens, ipse non pro alio, sed pro sese singulos prensabat, orabat, donis promissif-
 que implebat. Itaque apud iudices, non minus ambitione quam disceptatione agebatur.
 40 Quod Ferdinandus vbi per suos comperit, legatos ad regem mittit, orans ne permetteret
 in iudicio suffragiis potius, quam legibus agi. Rex illum recte dicere, & æqua postulare,
 respondit, seque daturum operam, vt res ordine irent. Verum hoc præstare non poterat,
 quia ipse in primis eo vitio laborabat, si vitium appellandum est, & non pietas, pro vnica
 spe familiæ suæ anniti, vt nepos in regno succederet. Qui postquam animaduertit nihil
 sibi spei fore in iudicio (nam hoc ei iudices confitebantur) iussit illos extrahere tempus,
 nec quicquam de iure competitorum palam facere, donec ipse alia ratione mentes po-
 pulorum conciliaret. Alfonso rege præsidente lata lex fuerat, ne quis illegitimus in regno
 succederet, ita nunc se præsidente, per populos præsentes, quibus idem liceat quod supe-
 rioribus, exceptionem vnus obtinere, non vi aut imperio aut auctoritate, sed cum mi-
 50 serabili aspectu, vt pote collocato ad gremium orbi regis populo, tum summissa ora-
 tione, darent hoc senectuti suæ, darent orbitati, darent precibus ac lachrymis, sine-
 rent se cum hac lætitia diem suum obire, quod relinquat nepotem hæredem, ne ex-
 ulceretur hoc quoque dolore altero vulnere, quo non minus affligeretur, quam ex il-
 lo quod filium perdidit. Illo enim amisisse filium, hoc amissurum esse regnum. Da-
 rent meritis suis qui Siculum regnum Aragonico adiecisset, darent meritis filii qui Sar-
 diniam amissam Cataloniæ non parua ex parte restituisset, darent vnico duorum re-
 gum filio: iuuenis, qui mortuus est: senis, qui nisi impetrat, cito comes illi futurus sit. Non
 enim præponi illegitimum legitimis se postulare, sed eum pro legitimo esse. Qui cum alii
 nulli potiores sint, nulli iniuriam facturum est, neq; plane esse illegitimū ex patre ecclibe,

ac matre innupta genitum. Hoc si in priuatis semper valuit, multo magis debere valere in regibus, quos sola contentos vxore esse, vix postulandum est, & in bellis aut longinquis regionibus agentes, vt vxores habeant fieri non potest: neque exclusos à successione fuisse filios ancillarum Iacob, neque eandem causam Salomoni obstitisse, quo minus ad regnum tolleretur, cum tamen non modo non solus, qualis Fœdericus, sed ne primus quidem ex Dauid liberis esset, & alia plurima omnibus ex gentibus huius generis exempla. Atque quo facilius honestiusque peruinceret, vt est ingeniosa charitas, vidit operæ pretium fore, natales nepotis emendari per summum pontificem. Neque enim id difficile factum, & hoc effecto non ausuros, etiam si qui minus vellent, populos aduersari regi roganti pro eo qui iam illegitimus non esset. Erat autem summus apud eos pontifex, affinis 10 pueri, matrisque consanguineus, Petrus de Luna, nomine Benedictus. Ad hunc rex Dertusæ agentem scribit, rogans vt Barcellonam, captato tempore, quasi per causam alterius negotii, ne res patefieret, se conferret. Interea Comes Vrgellensis è diuerso non minus & ipse laborabat, vel ob hoc sollicitior quam rex, quod ille alteri, hic sibi consultum volebat. Et cum Cataloniam iam suarum partium existimaret, quod in ea natales, domum, potentiam, clientelas suas ac patris auique haberet: Valentiam quoque multis officiis, largitionibus, studiis deuinctam sibi reddidisset, vt vix constaret, ab vtris magis obseruaretur, Villaragutis, atque Centelliis, quæ sunt duæ illic summæ atque diuersæ inter se factiones. Tamen nihil actum esse censuit, nisi idem in Aragonia, vbi caput rerum est, effecisset. Sunt autem in Aragonia nomina factionum, Luna, & Vrræa. Lunam iam sibi conciliauerat, ascito sibi Antonio Luna, qui tunc principatum factionis obtinebat: diuersam 20 vero factionem non modo ob odia partium infensam habebat, sed etiam quia studeret Ludouico competitori in regno, autore ac duce Garsia Heredia archiepiscopo Cæsaraugustano (erat enim is beneficiarius domus Franciæ. hoc profecto pessimum est in petitione regni, quod nemo iuri, omnes amicitia fauent) secundum hunc propinquo eius Egidio Roizæ, Aragoniæ gubernatore: cuius filius Ioannes in Herediam familiam fuerat adoptatus. Ex quo fauor Ludouici propter summos magistratus in Aragonia plus pollebat. Hos Comes vbi blanditiis promissisque pellicere se posse desperauit, excogitauit quo modo illorum diminueret potetiam, suorum adaugeret, simul se dominum causæ constitueret. Postulat ab rege vt in Aragoniam gubernator delegetur, qui magistratus 30 soli regis primigenio tribui solet: contendit cum alia quædam esse ex vsu prouinciæ, tum vero illud ex vsu regii fisci, si rationes iam compluribus annis repetantur rerum administratarum. Rex etli nihil minus volebat, quam Aragoniam velut arcem regnorum, ab hoc regnum affectante occupari, & quasi eum adoptasset hoc magistratu, exire famam, simulque sine causa sincerissimum ac prudentissimum virum à magistratu amouere: tamen admonito Comite, caueret quid ageret, postulata concessit, neque id magnopere inuitus, tum sperans illo absente, commodius cum Papa confectum iri negotium nepotis, tum volens conciliari maiora in Aragonia homini odia, quo minus temeritas prospera esset. Dat itaque ad gubernatorem atque archiepiscopum clandestinas literas, vt aduersus Comitem iure suo vtantur, nullam tamen de literis ipsis, vt saluus sit pudor regis 40 sinceritatis, mentionem habeant. Comes diuulgato rumore, se iam pro indubitato haberi successore ab rege, cum magistratus qui soli primigenio regis indulgeatur, sibi indultus sit, cum magno apparatu Cæsaraugustam venit, stipatus omni factione Lunensi, poscitque se admitti in possessionem. Ei gubernator prætorque quem iustitiam vocant, atque archiepiscopus, cum cæteris suæ factionis intercedunt, negantque illi ex lege præfidem licere esse, nec regem velle reuocare legem quam non possit, sed impudicitia Comitum non ausum refragari, ne hominem odisse diceretur, ita tamen id concessisse, quatenus ratum lege esset, ac populi admitterent, nunc nec legem admittere, nec populo. Hic multa altercatio, mox seditio, dehinc res ad manum vocatur, quotidieque leuia prælia, prope ciuilia conferuntur. Ex quo sunt qui dicant, à quo homine primum excitatum est, 50 & iis regionibus bellum intestinum, in eius domo subuertenda, tandem esse restinctum. Pauculis diebus superuenit Ioannes Ferrandis auxilio patri, auunculo, partibusque, cum magna armatorum manu: urbemque ingressus, ante pugnam commissam, Comitem è foro domum fugat, dumque expugnare domum aggreditur, ille per posticum quod ad flumen fert, cum cæteris abiit. Sunt qui habitu dissimulato, ac sine comite, nec equo sed pedibus fugisse dicant, quod falsum esse compertum habeo. Illud quoque non minus falso dici, ab rege præceptum illis literis, vt Comitem interficiendum curarent, quod non modo abhorret à vero, sed etiam à regis ingenio mitissimi ac iustissimi, & qui sæpe dixerit, nolle se regni ius auferre ei cuius foret, nec si centum alia sibi regna adeptum iri

existimaret, meminisse se Christianum esse, cuius æternum regnum foret, si recte egisset: rursusque æternum supplicium, si prave. Si cito relicturus esset hoc regnum, petiturusque illud, cur insolito scelere commacularet manus pro alio quem vellet hæredem, cum ne pro se quidem commaculaturus esset? Regnum sibi eripi non posse, post sua fata, eius fore cui Deus destinasset: prophetare tamen audere, qui non via iuris, sed factionibus dolisque regnum affectaret, eum ad regnum non esse peruenturum, Comitem significans. hæc respondit iis qui suadebant: non enim deerant, qui suaderent ut Comitem tolleretur. Ille ex Casta Augusta fugatus Aragoniaque, in Cataloniam Ballegierum domum suam sese receperat, non reuersus Barcelonam: siue ob euentus indignationem pudoremque: siue quod vitaret urbem nonnihil pestilentem, quam rex quoque deuiterat, primum habitans in prædio suo cui nomen Pulcher Aspectus, de quo supra dixi, deinde in habitaculis monasterii in Valle Donzellæ, non procul à muris: siue ne interesset pompæ legitimisationis Fœderici, nam & ab iis qui cum papa Barcellona erant, susurrabatur, & Siculorum legati præ se ferebant, qui omnibus precibus obsecrantes regem, ut eis regem præficeret Fœdericum, ex Siculo rege, & de Siculis optime merito, & ex matre Sicula, & in insula ipsa genitum, confessionem ab eo expresserant voluntatis, qua erat auus in nepotem: siue ut vitaret suspicionem sceleris quod ab eo per uxorem & matrem creditur admissum. Referam non omnibus rem notam, nec passim diuulgatam ob Comitum, ut creditur, tanquam futuri regis vel metum vel gratiam: sed tamen inter domesticos, à quibus ego accepi, viris bonis & grauibus, agitatum, & prope compertam. Dicitur Comes pro deplorata habuisse spem suam, si legitimatio fieret per summum pontificem, deinde per Aragonenses, exceptio vnus Fœderici in lege quæ est contra illegitimos lata. Ad quod ipsum quasi de publico consensu venisse gubernatorem, proxime audierat. Omnium enim rerum certior quotidie fiebat per uxorem & matrem, quæ per causam propinquitatis ne pedem quidem ab regina discedebant: quam etiam studiosam causæ Comitum reddiderant, & ab ea Centelliam familiam vnde ipsa materno genere erat, conciliatam habebant. Hæ mulieres die Iouis, ante diem Dominicum solennibus legitimisationis destinatum, quæ erant futuræ Calendæ Iunii, vesperi dicuntur anserem saginatum quem opipare concinnarant, assum regis ministris porrexisse, per speciem demerendæ reginæ, ut regem & adhibitis & quartana torpidum ad Venerem procreationis gratia exorarent. De quo anserem ubi comedit rex, statim vehementi dolore stomachi conflictari cepit ac lamentari, moxque ardentissima febre infusa, signaque & maculæ quædam in defuncti corpore (secundo autem die defunctus est) apparuerunt: quanquā potuerunt esse signa pestilentie. Nam quod dubium est in tanta re, id ego nolo fieri mea asseueratione certum. Omnes enim fere ex eadem domo, post regem vel peste vel febre extincti sunt, quales etiam plurimi ex ciuitate. Potest & id in causa regis fuisse, non malitia, sed simplicitas mulierum atque stultitia, quæ quotidie citra medicorum conscientiam, cibariis ad Venerem quam ad salutem aptioribus inferciebant virum, vnguentisque oblinebant. Siquidem defuncto rege, & domo, ut fit, à fœminis subito derelicta, est inuenta cellula his cibariis vnguentisque diffusa. Vtunque res administrata sit, certe Comes in morte regis præter cætera hanc spem secutus dicitur, quod gubernatoris munus inuitis inimicis administrare posset, cum id per legem defuncto rege non prohiberetur: aut saltem impunius archiepiscopum cæterosque de medio tollere, ut nihil sibi posthac superesset impedimenti. Cui rei euentus ipse testimonium dedit. Ut autem ad rem redeam, ubi totam illam noctem rex per æstus atque cruciatus insomniæ duxisset, cum illuxit, legati Barcellona multique proceres lectulū circumsteterunt, multi mortiferam sentientes, & inter se confusurantes, sed in horas magis ac magis ad extrema vitæ spiritus properare videbatur. Cum interea mater Comitum atque vxor regem adeunt, rogantque ut nunc saltem in ipso extremo vitæ tempore Comitem declararet regni successorem. Non respondentem, atque ut solebat, sed alio somno subdormitanti, apprehendit matrona vestem à pectore, atque inquit, filii mei est regni successio, filii mei, quem tu succedere vetas contra fas iusque. Ad quam ille inspiciens, Ego, inquit, ignoro istud, & ita esse non credo. Simulque Guilielmus Moncada, & vnus legatorum, retracta manu à brachio fœminæ, admonuerunt, ut reuerentius tangeret regem. Postridie deplorata iam eius salus, ne maturius præfocaretur, constituunt in sella amictum tenui tantum amiculo, ac dispectoratum. erant enim soles æstiuus. Illuc eum complures adierunt, & iam quasi defunctum lamentabantur, & in primis Siculi legati, Fœdericum sibi regem dari, cum fletu lachrymisque poscebant. Quibus rex ingemiscens, verbis ac vultu quantum poterat, commendauit. Tum legati Barcellonaenses nequid responsum regis fortasse scrupuli moueret imposterum adhibitis tabellionibus in-

terrogarunt, iuberetne eius regna esse cui iure deberentur: ita se iubere respondit. Præclarum profecto responsum, vel quod mulieribus, vel quod Siculis, vel quod Barcello-
 nenſibus reddidit. Primum quidem liberum, ingenuum, ac præfractum, sed sine bile atq;
 indignatione: alterum vero molle atque affectus plenum, sed ita ut iustitiæ magis quam
 affectui se parere ostenderet: ultimum autem simplex ac solidum, ut nihil petendum sibi
 existimaret, nullo competitorum in succedendo populis proceribusq; commendato. Iam
 omnis familia per domum præpemodum lymphata ferebatur, iam cubacula illa quæ nu-
 per ornamentis, mulierum symphoniis, atque omni iucunditatum genere exultauerant,
 deferuntur, denudantur, & velut ad hostium aduentum, aut si Erynnis inuasisset, lugu-
 bria videntur ac feralia, cunctis partim occultius, partim apertius emigrantibus. Quorū
 vnus fuit Egidius Aragoniæ gubernator, qui intelligens quam infestos haberet inimicos,
 per causam dormiendi, meridie cubiculū suum intrauit, & mutato habitu cum regio cō-
 fessore Barcello-nam abiit, rumorq; fuit, conatos esse quosdam in domo regis vincula ei
 iniicere. credo hanc opinionem ex eo ortam, quod Comes certis hominibus negotium
 dederat, ut ei vincula iniicerent, captumque ducerent, aut necarent. Nam Barcellona,
 cum eo venit gubernator, plena armatorū erat, ex maxima parte eorum qui Comiti stu-
 debant, & intrantes urbem, perque viam euntes, ciuitas sciscitabatur, an rex adhuc spira-
 ret, an ibi gubernator Aragoniæ adesset? Quo maturius ille tantopere se quæri ab inimi-
 cis cognoscens, sibi delitescendum putauit. Atque ea nocte, cum secus atq; consuetudo
 ferebat, clausæ forent portæ, audiebat è domo in qua latebat, in propinqua vbi multi ver-
 sabantur armati, colloquentes, admirantes, quærentes, vbi est gubernator? quid de eo fa-
 ctum est? quo abiit? Hic autem vbi multa iam die apertæ iam portæ essent, non equum,
 sed nauigium conscendit, Paniscolamque quæ sibi amica erat, se contulit. Hæc retuli, ut
 quam violento ad affectationem regni fuerit animo Comes Vrgellensis, appareat. Nunc
 referam id, quod an veneni, an pestis, an alterius rei signum sit, medici viderint. Quod i-
 pse qui vidit, quid fuerit se scire negat, idemque regem veneno periisse non credit. Is est
 Borra scurrarum eximius, quatuor & octoginta hodie natus annos, necdum à scurrando
 vacans. De quo nequis miretur me facere mentionem, in tanta fuit apud complures sem-
 per reges dignitate dicam, an opinione, an beneuolentia, ut cum in libris meis fastidire
 non debeam, quem reges nullo quamlibet serio in negotio fastidierunt: cum præsertim,
 quod apud vulgi opinionem valet, plurimum diues sit, adeo ut ad centum millia aureorū
 profiteri possit. Vir profecto natus ad exprobandum literarum scientiæque ac sapientiæ
 studiosis, qui doctrinam non veri contemplatione, non summi boni fine, non ipsa virtu-
 tum laude, sed pecunia, & vmbatili populorum honore metiuntur. Ad hos quotidianum
 Borra conuiuium pertinet dicentis, plus se & pecuniæ & honoris comparasse, dum stul-
 tum agit, quam qui literarum & sapientiæ studiosi vocantur. Quod cum audiunt pleriq;
 literati, ornatumque hominis regalem vident, & erubescunt, & dolent, & si vera fateri
 volunt, etiam inuident: nimirum infra omnes scurras, histriones, mimosque detrudendi,
 male meriti de liberalibus artibus, quibus inuidiosam velunt esse vitam scurrilem. Hic i-
 gitur Borra de numero erat eorum qui suis rebus, non sibi timerent, in quibus absportan-
 dis cum aliquot horis districtus fuisset, tandem ad conspectum rediit regis. Cui ille vix
 suppetente voce, Vnde, inquit, domine Borra, qui tandiu abfuisti? Hic simul ut rem dis-
 simularet, simul ut regem cupidum suauis alloqui, si posset, hilaritate afficeret: Ego vero,
 inquit, è vicina vinea redeo, vbi nescio qui hinnulū meum per caudam ad ficum suspen-
 derant, quasi ficos furto edisset, qui nondum maturi sunt. Ad hanc facetam vocem rex
 cum arrisisset, mox animam celerius agere cœpit. Borra, ut erat ex aduerso, videbat vm-
 bram quandam breue loci spatium occupantem, paulatim à medio ventre ascendentem,
 prout anima cōtinenter inferiora relinquebat. Id viderit ne, an videre visus sit, an cōuexi-
 tas aliqua corporis obumbrauerit, fides penes oculos eius sit. Vbi ad guttur euasit, & ipsa
 euauit, & rex animam efflauit. Ita Martinus rex, vel diutinæ quartanæ languore, vel
 tunc grassante morbo, vel incommoda habitudine corporis, vel infando veneno, vel in-
 consultis vxoris medicamentis, vel mœrore amissi filii, vel horum plerisque excessit è vi-
 ta, omnium Aragoniæ regum & potentissimus (nam nullus ante eum Siciliam tenuerat) &
 ultimus ex familia Comitum Barcello-næ, in quem regnum Aragoniæ transierat, filia regis
 quæ patri successerat, in matrimonium accepta. Ex quo mirari habeo, quid in mentē ve-
 nerit illi regi atq; Aragonensibus populis, velle non licere in regnum succedere fœminæ,
 cum ex hac regina & vir Catalanus in regiam dignitatē conscenderit: quæ res etiā natio-
 ni gloriosa est, & Aragonia maiorem in modum maiestatem suam propagauerit, adiecta ei
 quasi appendice Catalonia, quæ viribus ad illam sesquialtera est. Siquidem cum rex A-
 ragoniæ

ragoniæ nuncupatur, Catalonia quoq; princeps subintelligitur, hoc est quod ambarum
 vnus idemq; rex, sed ab vna quæ sit dignior, nuncupatur. Quare haud dubitem dicere re-
 gem illum, suæq; ætatis homines qui contra fœminam decreuerunt, fecisse quod sui ma-
 iores non faciendum existimauerunt. Mortis Martini nonnullæ res, vt creduntur, præ-
 nuntiæ fuerunt. Eodem mense fuit eclipsis lunæ toto sydere obductæ, circiter horæ spa-
 tium: item terræ motus semel, cum mane surgeret, iterum cum poculum à pincernæ ma-
 nu accepturus esset. Cumq; dixisset, Mors magni alicuius viri terræ motu significatur: in-
 quit ex intimis quidam, Nunc nostræ timeo parti: ad eum rex, Ego non sum magnus, vbi
 adest maior? maior me papa est, de illo igitur terræ motus loquitur, non de me. Erat au-
 tem tunc Benedictus Barcellonæ, ipse vero eodem in prædio suburbano. Itaque visus est
 minus soluisse audientibus quæstionem terræ motus, quam innodasse. Ex quo animi suo-
 rum magis anxii esse cœperunt. Nam in tota Hispania non modo Benedictus qui sub vm-
 bra regis latebat, sed nemo alius cum Martino erat comparandus. Corpus defuncti à me-
 dicis curatum, & ad tricesimum vsque diem in publico reseruatum est, vt ex omnibus re-
 gnis homines conuenientes agnoscerent. Sed maiore cura reginam Comes asseruandam
 curauit, vt vix miseræ cubiculo pedem liceret efferre: verbo quidem, quod diceret du-
 bium esse, an grauida è rege foret: re autē, quod vereretur, ne ex altero postea concipiens,
 è rege se concepisse mentiretur. Siquidem & apud iuris consultos, & apud physicos rece-
 pta opinio est, incertum tempus esse pariendi, & in vndecimum vsque, & interdū in ter-
 tumdecimum mensem extrahi partum posse: & hæc quidem domestica sunt. Publice
 autem post defunctum sepultumq; regem patefacta est magis apertis studiis ianua, & o-
 misso iudiciorum ordine, pro se quisque impensius quotidie parare arma, clientes con-
 trahere, concire cuiusq; generis homines, suas partes augere, consultare cum suis, nec do-
 mestica tantū, sed externa etiam auxilia accersere, donare, polliceri, nihil remittere: ma-
 gisq; ac magis in dies ad vim spectare res videbatur, & regnū eius fore qui plurimum pos-
 set. Poterat autē plurimum tunc Comes Vrgellensis, Fœderico morte aui prope destitu-
 to, & per ætatem magis adhortando, quam adhortante, Duce Gandiæ non per se, sed per
 alios auxilia rogante, Ludouico & Ferdinando extra regnum proculq; agentibus: vt Co-
 mes ex quatuor competitoribus, duorū qui aderant iam victor esset, duorū qui aberant,
 alterum non timeret, quem nemo fere priuatū defenderet, alterius cuius adiutrix factio
 Vireæ esset, propediem victor videretur. Adeo iam de capiendis regiis insignibus, appel-
 landoq; se rege deliberabat. Quod vbi resciuere Catalonia vrbes, summopere dissuase-
 runt, amissurum ea via illum omne suum ius, omne hominum studium, nec à Catalonia
 sed ab Aragonia incipiendum esse. Cataloniam quidē studiosam eius semper fore, verum
 tantam labem minime subituram esse, vt regem ipsa & prima & sola faciat, contra suas &
 quidem maiores natu sorores. expectaret quid eligendi iudices pronuntiarent. Iam con-
 cilium, quod illi parlamentū vocant, cogi ex omnibus prouinciis in Calatauibio. Sed hoc
 illi molestum erat, quod res in Aragonia, quod archiepiscopo autore, quasi naui guber-
 natore, administrarentur. Quid enim sperandū sibi de brachio ecclesiastico (quatuor e-
 nim brachia in Aragonia faciunt) cuius caput sit archiepiscopus, competitoris studiosus,
 sui inimicus, cum quo Benedictus papa faciat, vt omnia communi abbatorū consilio geri
 videantur? Quid de nobilium equestrumq; cum gubernator prætorq; tam sibi infensi,
 quam archiepiscopo obnoxii sint, cum alter affinis, alter gener illi esset? Quid de brachio
 ciuitatum, quod vocant regale, quorum plerique superiorum vel autoritatē vel gratiam
 sequuntur? Eo quidem magis, quod dabat operam archiepiscopus, vt concilium Cæsar-
 augustam transferretur: idque recte ac iure fieri per suos papa asseuerabat. Quod si fieret,
 multo meliores fore partes Ludouici intelligens Comes, vtriq; minatus est: archiepisco-
 po se pro pileo pontificali impositurum cassidem ignitam: papæ rasurum esse verticē non
 aqua, sicut fieri solet, ante perfusum. Interea quotidie cædes seditionesque per prouin-
 cias fiebant, nec cuiusquā autoritas aut potestas ire obuiam poterat: nemo satis alteri cre-
 dere, nemo obtemperare, ipsa capita inter se dissidere, ac digladiari. Vsq; adeo iam in con-
 temptum venerant exteris. Siquidē in Sicilia, de quo postea dicemus, Bernardus Caprera
 res nouas moliebatur, & insulæ regnum affectabat. Cuius non minor metus incescit ani-
 mos eorum qui bonum publicū & gloriam Aragoniæ curam habebant, quam quis Ara-
 goniæ rex esset, cum plus damni fieret, alienata Sicilia, quam quolibet competitorū rege
 facto. Igitur omnia plena motus, timoris,urbationum, ac periculorum, & velut in tem-
 pestate multorum ventorū, cum inter nautas non modo litigatur de gubernando, sed et-
 iam pugnatur. Huc accedebat, quod Ludouicus suasu archiepiscopi, quo maior causæ suæ
 esset & autoritas & gratia, miserat ad fines Catalonia copias militū, nuntiosq; ad conciliū,

qui hortarentur ad iustitiam, nihil metueret, præsto esse copias aduersus perturbatores ordinis iudiciorum & iuris, nec defuturas pecunias. Idem facit Ferdinandus, non ignorans à Ludouico non minus illa in fauorem fieri iuris priuati quam publici, & contra Comitum factionibus armisq; cælum ac terras miscentem, autoritate armorum esse agendum. Ferdinandum quantum fauor in aduersarios propensus lædebat, tantum recens gloria rerum gestarum commendabat, quod mari terraque victor redisset, quod imperium Castellæ ampliasset, quod pro re Christiana fortissime ac foelicissime dimicasset, quod nisi ad expediendam litem de successionem venisset, prope iam regem barbarum debellasset: & de eo quotidie magis ac magis homines fauorabiliter & sentiebant & loquebantur. Ex quo animaduertens Comes, iam duos externos competitores in dies maiorem sibi auctoritatem comparare, idque archiepiscopi opera, facinus exequi festinat, & quod minatus fuerat, perpetrare. Itaque Antonio Lunæ negotium dat, vt hominem per speciem colloqui euocatum obtruncet. Erat autem Antonius etsi diuersæ factionis, tamen per familiaris archiepiscopo, ac pene cliens. Nam annuis quasi stipendiis ab eo donabatur, & eodē mense septingentos aureos Aragonicos acceperat. Id dicitur fecisse archiepiscopus, quod cum fuisset tutor Ioannis Ferrandis, fraudarat pupillū dimidiata hæreditate, eamque in Blascum qui gentilis atque agnatus suus erat, transtulerat, indignū existimans tantam generis sui hæreditatem, tam in alienum deferri, nulla ei qui ex ipsa domo esset relicta portione. Is cum postea cerneret Ioannem erecto ac sublimi animo virum, Blascum vero segniori ac longe imparem, vidit fore, vt se defuncto, ac nedum quidem defuncto, Ioannes Blascum hæreditariis bonis exueret. Ea re præsidium homini infirmiori aduersus potentiorē in diuersa factione comparauit, propinquum suum in contraria acie ponens, ducem hostium intra sua castra versari patiens ac volens, vnde mortis suæ origo defluxit. Et postea cum rerū merita nesciamus, iudicia diuina mirari solemus. Enimvero hanc quam retuli causam, paucissimi notam habent. Neq; ego nunc de iudicio Dei in vniuersum pronunciasse intelligar. Scio equidem iustos sæpe multatos infortunio fuisse, & iniquos secundissima fortuna vsos. Sed nonnunquam sapientissimi non longe absunt à coniectanda Dei voluntate, cum patrem ille aut dominum agere videtur. Archiepiscopum è Calatauibio reuertentē, atq; in oppido Almuma agentē, Antonius ait se adire velle colloqui gratia. Etenim sæpe eum pro familiaritate interuisebat, collocatisque ad insidias in proximo nemore ducentis equitibus hastatis, & ex parte magna loricatoris, ipse cum paucis armatis procedit. Nam armati tum omnes fere qui ex factionibus professi erant, incedeabant, ac præmittit è vicino ad archiepiscopum, qui dicat se ad colloquium venire. Eo hic nuntio lætatus, tanquam aliquid quo gauderet ab amico auditurus, consensu mulo, obuam egressus est, decē duodecimve comitibus: Nam festinantia plures vndique conuenire non sciuerat. Ille tardius de industria iter faciens, plus duobus stadiis procul à muris archiepiscopum excepit. Cumque se mutuo salutassent, hic illum filii, ille hunc patris nomine: Ecquid, inquit Antonius, eritne rex Comes Vrgelli? Nō me viuo respondit. Ego, inquit, aut te capto, aut mactato. Mactato respondit fortasse, captiuo nequaquam. Atque hæc dicenti frenosq; flectenti Antonius colaphum in medio ore incussit, arreptoq; protinus gladio, caput ferit, refugientem cæteri vulnerant, subinde caput muli, vt ab instituto cursu auerterent, percutientes. inter eos Antonii armiger, qui vnus lanceam gerebat, ea subitus brachium adducta, incurrens præcipitavit è mulo, atq; ita iacentem contrucidarunt, manumque inter cætera vulnera amputarunt. Ita is qui diadema imponere regis debebat, imperio eius qui diadema sperabat, teterrima morte est affectus, ultores angelos relinquens, ne vnquam in sellam regiam illi daretur ascendere, per quem summi in regno antistitis corpus foedissime confossum lacèratumque iacuiisset. Ideoque statim diuinum, si recte æstimemus, numen apparuit. Nam si tantum animi ad inuadendam urbem illis, quantum ad aggrediendum facinus fuisset, haud dubie sublata lis erat, & oppressa factione Vrrea, Comes regiam dignitatem vel extorsisset, vel imptraffet. Nunc sceleris, non voti, compos effectus est, dum hostem debilitatum mancumque magis de fuga, quam de ultione cogitaturū putat, tam procul posito Ludouico, à quo peterentur auxilia: nec in mentem venit ei, plæriscq; animalibus auctiora arma in fuga esse, & ingenium ex necessitatibus crescere. Dato hunc in modū spatio inimicis ad sibi consulendum, illi tamen illatæ iniuriæ dolore, tum inferendæ metu, ad proximum ac magis valdum Ferdinandi, de cuius iure bene quoq; sentiebant, præsidium confugiunt, longe decepta aduersariorum spe, qui à semel suscepta causa in aliam descituros hostes nō suspicabantur: ignari plus posse odium quam beneuolentiam, & dolorem quam gratiam, & cupiditatē se ab atroci iniuria vlciscendi, quam alieno honori inferuendi. Blascus quoq;

qui

qui ingressio Antonio opem tulisset, nunc ingressus cum potētia aliis opem ferre, nisi sceleratissimus videri vellet, & à bonis cadere, coactus est. Ferdinandus intelligens ex vna re tria sibi commoda fore, quod partes suæ roborarentur, quod competitorum qui validissimi erant, alter debilitaretur, alter hostes supra caput acerrimos habiturus esset, non grauate auxilia misit. Perijt autem archiepiscopus anno circumactio, ab obitu regis eodem mense. Cuius morte solutum concilium est Calatauibii, & postmodum conuentus prouinciales agi incepti, ab Aragonensibus in Alcamitio, à Valentinis in Tragera, à Catalanis Dertusæ, quod hæc oppida finitima sunt aliis duabus prouinciis. Quo difficilius fuit, inter distractos conuentus, mature deliberari, cum præsertim quotidie maiora confere-

10 rentur in Aragonia certamina, gubernatore volente prouinciā in officio tenere ac quiete, Comite, accersitis è Vasconia & trans montes copiis, annitente reliquias aduersæ factionis euertere, & suam rebus gerendis præficere. Tandem post aliquot menses, per conuentus vniuersos, hoc est, per terna brachia, Valentis & Catalonia, ecclesiastica, patriaria, plebeia, vltra quatuor illa Aragoniæ quæ diximus, locus delectus est in Aragonia, oppidum Capsa, mandatumque gubernatori vt dispositis præfidiis armatorum, curaret ne quid respublica detrimenti caperet, quoad interregnum duraret. Ibi cum alia multa, tum vero de iudicibus deligendis tractabatur. Interea Comes non eadem qua in Aragonia, sed non multum dissimili iniustitia, par propemodum sui fauoris ac partium naufragium fecit, Valentis primum ab alienatis à se Centelliis, deinde suæ factionis propugnatoribus

20 Villaragutis profligatis. Materies calamitatis hinc ortum accepit. Ioannes Balliera præses quem & ipsum gubernatorem vocant, ita infesto ferebatur animo pro Villaragutis contra Centellias, vt non gubernatoris sed carnificis munus se crederet accepisse, nullum opportunius vel vltioni vel iniuriæ tempus ratus quam illud interregni demens atque insipiens, qui non intelligeret neminem vehementius delinquere magistratum, quam qui personam præsidis gerit, & quod multo magis est, etiam regis qui vita excessit: tunc etiam præses nulla ex parte suus, sed totus ciuium, totus reip. est, & quasi canis in ouili sine custode, cum magis vigilandum latrandumque pro grege est. At iste insito partium odio pro cane lupus effectus, aut peior lupo canis, absente pastore partem gregis, qui colorem et si Centellianum habebat, non tantum fugabat, sed trucidabat quoque, ad quadraginta nu-

30 mero, & eo amplius. constat honestos homines per fas perque nefas, vel suspendisse, vel securi percussisse. Adhæc vicos oppidaque Centelliarum, asperitate iudiciorum exhaurienda curauerat. Hæc cum ad Comitem deferret Bernardus Centellia, qui princeps familiæ erat, quotidieque comploraret: ille negligentius lentiusque ferre videbatur, nec curare, et si videri volebat iniuriam propulsandam, videlicet quod vereretur præsidem cui addicta plebs erat, offendere: atque eo remissius agebat, quod Villaraguti Lunis, & Centellis Vreais in Aragonia responderēt. Sic expressa necessitas Centelliis, ab eodem implorare auxiliū, à quo implorasse atque impetrasse Vreais videbant: eo facilius quod regina Margarita, conciliatrix fauoris, aliena à Comite erat, vel ob contumeliam acceptam, vel ob suspicionem regis extincti. Simulque indignum ducebant, cum de iure competitorum ambi-

40 guum esset, Comiti contra alios adesse. Missis itaque ad Ferdinandum, item ad Vreais nuntiis qui auxilia implerent, Gilbertus Centellia Bernardi frater, cum bene magna clientum manu in agrum Valentinum incursionem facit, & ad sex millium capitum promiscui pecoris, quæ erant Ioannis Villaraguti subgubernatoris, abigit, dicens illum per corruptelam iudiciorum, cum ex aliis, tum vero ex Centellianis vicis, eum pecorum quæstum fecisse. Ad hunc coercendum Valentini magistratus tum publico tum priuato nomine equitatum, quo ipsi non multo utebantur, à Comite accersunt. Ille confestim quadringentos equites Vasconum mittit, Raimundo Perelioso præfecto, inter primos Catalanorum procerum, forti ac strenuo. Sed ii fere sub idem tempus applicuerunt ad oppidum, cui nomen est Castellioni, ad flumen Borrianam, quo Ioannes Ferrandis applicuit,

50 cum septingentis equitibus Saguntum, quod nunc vocant Murum veterem, quam urbem Centellis suæ factionis studiosam tenebant, pene mediam inter Castellionem atque Valentiam, hinc quatuor, illinc sex leugis distantem, atque vtrinque transitu prohibentem. Nam à dextro latere perpetui montes ad mediterraneam Hispaniā porrecti, nisi plurium dierum circuitu Valentiam ire vetant: à sinistro oppidum Puteoli, & alia loca natura atque opere munita, facile transitū intersepiunt. Adhæc inter Saguntum Valentiamque interiectæ paludes, utique hybernis auctibus laxiores, vt tum erant: vix tamen intercapedinem litoris ad transitum relinquebant. Quas angustias maris ac paludis obsidere aduersus Valentinis transituros, vt colligi coniectura poterat, constituerant. Horum vtrorumque aduentu percepto, præses Valentinus fremere ac furere, quod auxilia hostibus venissent, sua

peruenire non possent, & quod inimicis non modo impune esset læsisse, sed etiam ad vltiorem iniuriam animus facultasque accessisset, & quod gubernator Aragoniæ in alienam prouinciā aduersus alterum gubernatorem per contemptum arma misisset. Torigitur irritatis causis, iubet in posterum diem omnes qui per ætatem valetudinemque possent, qui arma haberent, præsto sibi essent in foro armati: vt primum socio ad Castellionem reciperent: deinde vicos ac prædia Centelliarum atque sociorum igne ferroque vastarent. Eadem nocte ad Ioannem Ferrandis atque Castellanos qui cum eo erant equites, citatissimo cursu superuenit Comes Castri cum cohorte fortissimorum iuuenum a Ferdinando missus, ne quid factio atque arma Comitis Vrgellensis in Valentiniæ finibus perturbaret. Vbi illuxit, populus Valentinus sub armis, ad duodeviginti millia peditum ac ducentos equites, ad locum præsto fuit, maxima ex parte inuitus, quod & bellum ciuile detestaretur, & quod Centellianæ factionis plerique studiosi essent, quos præses præcipue arma sumere imperauerat, tum vt experiretur quam obedienter imperata facerent, animaduersurus in contumaces (nam capitale edixerat, si quis eorum non adesset) tum ne urbem diuersæ factionis hominibus relinqueret, si tantum suos eduxisset. Hæc est conditio tyrannorum, aut tyrannis similibus, vt suis ciuibus nec absentibus nec præsentibus satis confidant, etsi confidere necesse habent: ideoque plerumque cum res in periculum vocatur, ab alterutris cladem accipiunt, vt nunc videmus contigisse. Nam cum iis copiis gubernator sub signis vbi ad angustias venit, videt procul instructos ex aduerso hostes, magis illos quidem ad intercludendum iter paratos, quam inuadendum. Erant enim pauci, ac pene nulli ad tantam multitudinem, sed spes seditionis hostilis, & fiducia equitatus, & victoriæ pretium excitabat animos. Bernardus, iussis subsistere suis, progressus in medium, iubet aliquos è diuerso in colloquium mitti. His missis, ait: Nihil minus se cupere, quam aduersus patriam bellum gerere. Ideo nulla dum arma intulisse, vltum priuatas iniurias esse, etsi non satis pro indignitate vltum, vlturumque si inimici iniurias facere pergant, cohibere vim, non afferre, velle rogare illos, vt à lædendo temperent, satis habentes quod ciuitatem arbitrio suo moderentur, parumper expectent dum rex declaretur. nolit esse ciuile belli causa, in quo vtrauis pars vincat, vtrisque si patriam amant, esse doliturum, se agnoscere ciues suos, amicos, propinquos. Denique cogitaret præses non tam hostili animo omnes qui secum essent, pugnaturus contra nomen Centellianum quam Castellanos, atque Aragonenses contra Bellerianum, se quidem cum paucis domesticis esse, & sociis qui plures sunt ac pugnantissimi, vt è cæde reuocare non possit: illum vero cum multis etiam inuitis, quibus bello commisso, vt pugnent, imperare nequeat. Hæc vbi magistratus audire, signum timoris interpretati sunt, ob idque ferociores effecti, non pactationibus agendum esse respondent, aduersus exules & patriæ proditores, sed gladiis. Se regem esse, quoad regni controuersia est, proinde aut se permittat ei qui pro rege est, aut pugnam capestant. Ille tum magna voce exclamat, ne interpretarentur se diffidentia virium illa loqui, sed patriæ charitate, prouiderent prius quam gladii stringerentur, ne tristem eum diem & infaustum patriæ redderent. Et cum nonnulli à magistratu iussi obstreperet ac conuiciarentur, tamquam tempus terenti: Deum (inquit) qui ex alto intuetur, testor, & vos homines qui adestis, & te rabellio, vt mihi publicus testis sis, inuitum me ac coactum ad pugnandum descendere cum ciuibus meis. Vos tamen amici, quos istic mihi plurimos esse scio, quæso ne committatis, vt amici vestri aut vos feriant, aut feriantur à vobis. Sunt qui opinentur illum dolo ad colloquium venisse, vt fereret inter hostes discordiam, plurimi que à pugna se vel abstinerent, vel subducerent, prout factum est, sed ipsorum malo. Ego sicut doli incertus sum, ita illud certum habeo sacerdotum testimonio, Bernardum maluisse & amicis consultum esse, & patriæ, quam dimicatum. Post hæc verba ad suos regressus, renuntiat quid vltro citroque dictum sit. Socii concepta ira atque spe venientibus occurrunt, & quā in parte volitare præsidem cernunt, cum robore equitum impressionem faciunt. Locus angustus pauciores adiuuat, aliquandiu acerrime, & præcipue inter equites dimicatur. Ibi duo ex primoribus Castellanorum equitum cadunt cum aliquot sociorum, sed eo acrius cæteri ingerunt, & præsidem ob regalia vestis insignia conspicuum circumstant, atque obruncant, plurimosque comitum adiciunt, cæteri in fugam vertuntur: pedites quoque qui circa ducem pugnant, quia hostem à tergo adoriri non poterant, & ab alia equitum manu confertisque peditibus distinebantur, aliquantū sustinere certamen, sed minus acri animo, quod multos sociorum non periculo, sed spectaculo adesse cernebant, quasi pugnandi eis propter angustias copia non esset. At vbi ducem cum multis obruncatum, cæterosque equites fugientes cognouerunt, & ipsi in fugam vertuntur, miscenturque cum aliis qui manus non conseruerant. Sed Castellani qui Centellianos & Villaragutos non inter-

internoscerent, ut in quemque incidebant, promiscue sine discrimine feriebant. Illi qui cum sociis stante acie ferrum non strinxerant, non profligatis sociis stringere cogebantur. Sed quis aut vincientium ferociam, aut fugientium ignauiam, reprimere potest? Cadunt igitur Valentini ex omni genere ac sternuntur, versisque in fugam omnibus terga caduntur, nec fuga eis saluti erat, cum equitatum hærentem tergis euitare non possent. Videres itaque hos in altum mare, illos in limosam paludem, velut in castra penetrantes, & dum tutiora ab accessu equorum petunt, in voragines ac depressa labentes, nec fere præ armorum pondere emergentes. noua ubique facies, insolitus tumultus ac clamor. eodem tempore terrestris prælium tam angusto in loco gerebatur, ac cædes fiebat, mari
10 palude, ac interiecta inter hæc terra, tribus diuersis locis continenter cruore imburis. Nec omnes gladio mors absuñebat, sed etiam aqua multos, & vtroque genere. Quod nisi Bernardus & Ferrandis intercessissent, hinc ferrum suorum compescentes, hinc Valentinis iter fugamque patefacientes ac præeuntes, insignis inter paucas calamitas eo die Valentinis accepta esset. Perierunt tamen ex iis illo prælio, & postea ex vulneribus ad quatuor millia virorum. Cæteri quos neque mare, neque palus, neque gladius hausit, fuga se in urbem receperunt, & ad duo ii quos dixi obstitissent, veriti urbem direptum iri, victores cum victis in portas irrupissent, & quod incredibile videatur, tanta ciuitas ac
20 tam frequens a tantulis copiis direpta fuisset atque euerfa: eoque missis in urbem Bernardus aliquot ex suo numero principibus amicorum, ipse Saguntum se recepit, cum paucis captiuis aduersæ factionis. Cæterum neque hanc humanitatem in ciues suos, neque superiorem pugnae deprecationem, tantæ laudi tribuo Bernardo, quanto dedecori illam immanitatem atque insuauitiam, quod reuertens iussit amputari caput præsidis, ac præfixum hastæ tradi filio puero quem ceperat, in urbem usque gestandum, ut in altissimo postmodum trabe suffixum pro trophæo statueret. Neque enim sic crudelitas inimici vlciscenda est, ut crudelior ipse iudiceris. Adeo minus immane facturum fuerat filium super paternum cruorem iugulasse, quam religiosum illud patris ac filii pignus polluisse, ac ludibrio habuisse. In sequentibus diebus à populo Valentino acciti Centellæ, magistratus ex corpore suo creant, remque publicam ad se omnem transferunt: mox Castellanos accersunt, ire ad ciuitatem ut suspicabantur iratam formidantes. Sed ii ciues necesse habebant alius veniam dare, qui sibi ipsis ab eisdem victoribus veniam precarentur.
30 Raimundus audita pugna fertur dixisse, se agnoscere fortunam Comitum, cuius ducum alterius tardum ac timidum consilium in Aragonia fuisset, alterius repentinum ac præferox Valentia. Nam si diem horamque certaminis cum Raimundo præses communicasset, in eam cladem ventum non esset. Sed videlicet nimia fiducia, quæ frequenter potentiores partes euertit, præsidem in ruinam impulit, & priuatam & publicam. Itaque Raimundus vnum præsidem inculpans ac detestans, infecto negotio rediit. Porro victoria hæc longe plurimum, non dico momenti, sed autoritatis contulit causæ Ferdinandi, coegitque iudicia maturari, antequam omni ex parte intestinis bellis prouinciæ vexarentur. Delecti itaque sunt nouem iudices, ex singulis prouinciis terni. Imparem enim
40 numerum ad finiendas vel lites, vel consultationes, Hispani multo commodiorem existimant: & id temporis non poterat sententia pro aliquo competitorum ferri, nisi à sequis altera parte iudicum, immo singularum prouinciarum: quippe cum necesse esset, duos ex singulis prouinciis iudices conuenire. Prouincias appello parum proprie, quæ sunt tantum gentes à populo Romano victæ, sed ego vsitatum vulgo morem sequor, quia tria regna, ut mallet, dicere non possum propter Cataloniam, quæ regnum non est, partamen duobus regnis. Non ab re fuerit, & nomina iudicum & qualitates referre, ut posteritas sciat, quos viros tantæ rei præficiendos ex suo quoque corpore consilia tanta existimauerint. Ex Aragonia quidem delecti sunt, Dominicus Ramus episcopus Oscensis, quem postea Ilerdensem, ad extremum archiepiscopum Terraconensem, eundemque
50 cardinalem scimus nuper diem suum obiisse, post omnes collegas illius iudicii, in quo ipse sedebat primus: de cuius scientia, vita, autoritate dicere, parum attinet, cum iudicia hominum, hoc est, honores habiti, testimonium dicant. Franciscus Aranda, vestitu ac barba horridiore, quod videlicet renuntiasset rebus humanis, alioqui ita accommodatus ad domos principum quibus diu præfuerat, moderandas, ut nusquam non & in consultandis, & in administrandis rebus ac maturandis, primas obtinuerit partes, idque sola naturæ bonitate atque ingenii dotibus, citra ullam scientiam, ac citra vllas propemodum literas, ut appareat ex homine natiuis bonis excellenti formari potius præcepta sapientiæ, quam ex præceptis sapientiæ formari hominem excellentem. In quo illud præcipue admirabantur, cum quasi pater esset,

ut quasi tutor potentissimi cuiusque, tam modico exiguoque contentus foret : ideoque
 libertatis miræ, ac nemini obnoxius erat. Berengarius Bardeffinus, quo neminem neque
 illius neque huius temporis iurisconsultum in Hispania senes meminerunt maioris auto-
 ritatis fuisse, & perinde ad tantas opes peruenisse. Ex Valentia, Ferrarius dominus Car-
 tusiæ, non tam scientia (erat enim in iure ciuili perdoctus) quam conscientia optima,
 prudentiaque, ac grauitate singulari insignis. Vincentius Ferrarius eius frater, ordinis
 prædicatorum, cuius admirabilis in concionando laus ad exterarum vsque nationes est per-
 uagata, princeps haud dubie sui temporis oratorum duntaxat illiterate loquentium, & si
 vera memorantur, miraculis clarus, & ante & post obitam mortem. Petrus Bernardus,
 iuris ita peritus, ut Valentia nemini postferretur, vita quoque casta & integra. Ex Cata-
 lonia, Franciscus Sagarriga Terraconensis archiepiscopus, cum doctus sane in ciuili ac
 pontificio iure, tum vero ita facundus, ut ei primæ partes in eloquentia tribuerentur, &
 qui non minora ornamenta naturæ ad facunde pronuntiandum: quam episcopus Con-
 ferranensis cum in contentionem venissent, iudicatus est habere. Bernardus Vallis sic-
 cæ, quem non tanti faciebant, quod in iure ciuili nulli suorum foret secundus, & in di-
 cendo sane admodum valeret, quanti quod pleræque causas gratis defenſitabat: neque
 ex patrociniis potentiorum fauores, neque ex humiliorum gloriam captabat. Guiliel-
 mus Gnaspes vir, ut in Hispania literis satis eruditus ac cultus, atque ex omni Barcellona,
 cum prudentissimus tum sincerissimus iudicatus. Hi iudices quo primo die ingressuri
 iudicium erant, corpus domini inspectante populo communiter acceperunt. Deinde
 continuos triginta dies, præter feriatos, partium aduocatos audierunt, quoties & quan-
 diu cuique libuit dicere. Libellos, disputationes, cæteraque in scriptis probationum ge-
 nera seorsum singula accipiebant. Reliquam diei partem in consultando soli consume-
 bant. Postea vero quam nihil cuiquam libitum est verborum ac scriptorum proferre,
 conclusi sunt in oppidi arce, hac lege ut illinc prodire fas non esset, nisi rege declarato.
 Qui sermones ab iis inter se habiti, vel ante quam includerentur, vel ubi inclusi sunt, an
 multum an parum, nihil ne dubitatum dissensumque sit, incompertum mihi est: quia nec
 aliquis deprehendit, & ipsi nihil intercessisse dissensionis significauerunt, siue quod ita
 fuerit, siue quod suæ grauitatis censuerint esse consiliorum arcana reticere, siue quod
 morem Hispanum custodierint, quo nefas habetur, post euitam à senatu sententiam
 mentionem de his facere qui ab ea sententia quæ superata est, steterint, & nihilo minus
 parui interest scire quid intus quæsitum sit, cum sciamus quid propalam declaratum est.
 Octauo die quam se concluderāt, qui fuit profestus diei qui celebratur in honorem prin-
 cipis apostolorum mense Iunio, conuocatis partibus ad sententiam audiendam, iudices
 in loco edito ante valuas templi confederunt. Gradus autem templi qui multi sunt, & sta-
 tim plateam ac tecta omnia, vnde prospici iudicium poterat, omnis ætas sexusque reple-
 uerat, clausisque portis armati muros ac vicos, nequid turbæ fieret, tuebantur. Tum Vin-
 centius à cœtu collegarum surrexit, suggestumque pro gradibus positum, & ad populos
 obuersum conscendit, atque oratiunculam habuit quæ dignitatem quandam sententiæ
 compararet, tum instrumentum in quo scripta erat sententia, capit aperitque. Pende-
 bant ab vno omnium ora, mentesque inter spem metumque sollicitæ. Non sic ad exspe-
 ctationem pugnæ suspensi sunt animi eorum qui de turribus domibusque populares suos
 cum hostibus decertantes prospectant. Nunquam post hominum memoriam tanta cau-
 sa in iudiciis versata fuerat. Nemo non illuc suos affectus tulerat, nihil sane quisquam su-
 spicabatur, nihil de futuro diuinare poterat, omnia prospera cupiditas, omnia improspe-
 ra timor subiiciebat. Ipse quoque pronuntiator cum partem primam sententiæ recitasset,
 & ad nomen regis aduentaret, subinde magis expectationem hominum suspendebat,
 interloquens: Ecquem putatis iam Regem vestrum esse? quo maxime gaudebitis, qui
 maxime optandus est. Et cum aliquoties interfatus ardentem attentionem magis incen-
 disse: Infantem Castellæ Ferdinandum recitauit Regem declaratum. Ad quod nomen
 tantus exultantis turbæ clamor excitatus est, plerisque assurgentibus ac discursantibus,
 ut reliqua recitationis pars non fuerit exaudita, præsertim militaribus vndique vocibus
 tubisque ac cornibus, præterea bombardis obstrepentibus. Dicta sententia, ad tres con-
 uentus nuntii cum literis quæ rem docerent, missi sunt, ad Calatauibium, ad Tregeriam,
 Dertusamque. Qui simul ubi re cognouerunt Ferdinandum esse Regem, Accipe dixe-
 runt, literasque passim per vrbes dimisere, legatosque ad excipiendum Regem à Castel-
 la Aragoniam ingressurum delegere. Postridie quam Rex declaratus est, cum audiret
 Vincentius, ad eumque referrentur voces nonnullorum causantium, non indigenam
 Regem, qualis Comes Vrgelli futurus erat, sed alienigenam factum, eodem in loco ora-
 tio-

tionem habuit, dicens: vbi de iure successionis quaesitum sit, ibi non esse causam, cur de persona mentio haberetur. Nam Comes Vrgelli cuius vicem nonnulli dolerent, tantum abesse vt comparandus fuerit cum Ferdinando, vt iureiurando interposito & teste conscientia collegarum iudicatus sit à duce Gandiæ in succedendo superari. Quod autem ad personam pertinet, esse Ferdinandū matre Catalanum, Comitem Vrgelli Lombardum, illum patre Rege ex eadem natione, qua Reges Aragoniæ, dignitate vultus ac corporis tanta, vt sit nulli secundus, & quasi ad regnandum natus. Animo autem ac virtute, siue inter suos, siue inter hostes, vt si morem prudentium quorundam populorum sequi liceret, non minus eligendus ad regnum fuerit, quam per iudicium successionis declarandus, quæ laus nequaquam vlla ex parte in Comite agnosceretur. Quare non modo æquo sed etiam libenti animo, Regem sibi diuinitus datum expectarent atque exciperent. Et alia in hanc sententiam plura, quæ tamen infitos atque impressos diu affectus, & ab iis natam opinionem non potuerunt omnino excutere. Per vniuersas tamen vrbes tam libentibus auribus nuntius declarati Regis exceptus est, vt omnes fere sibi hunc inter competitores Regem optatum speratumque fuisse videri vellent. Valentia quoque vix bene obductis cicatricibus, vniuersi clausis tabernis officinisque lætitiā tot diebus celebrarunt, vt iubendi fuerint per magistratum, omissis feriis ad opera reuerti. Ferdināus primum per publicas literas certior factus se Regem declaratum, deinde legatos ad excipiendum ingredientem regnum suum delectos, & ad se iter habentes Aragoniam versus contendit. Cumque ad fines regni aduenteret, legati Aragoniæ Valentiaque introgressi nonnihil Castellam obuiam Regi, ex equis delapsi sunt ac manum deosculati: Cataloniæ vero intra fines substitērunt, neque ingrediente Aragoniam Rege ex equis descendērunt, quorum ego neutros neque reprehendere, neque alteris præponere ausim. Nam priores illi officiosum existimarunt non excipere Regem suum, velut ex limine domus, sed prodire in viam, & obuiam progressos introducere, habito maiore honore, quam qui paribus haberi solet. Pares enim ex equis sibi dextras porrigunt. Posteriores vero magis consentaneum putarunt, non egredi in alienum, sed ex solo patrio Regem in possessionem regni admittere, neque descendere ab equis nouo exemplo, quod superioribus regibus sciebant non fuisse factitatum. Sunt enim varii mores hominum variaque sententia, suis quæque defensoribus tutæ atque honestæ. Rex tamen horum nulli manum porrexit, sub humero sinistro admouit, præterquam Francisco Clementi episcopo Barcello-nensi, qui fuerat patriarcha Hierosolymitanus, quem quia nouerat suæ partis cupidissimum fuisse, suauitatus est. Atque ita communiter legati cum ingenti ex omnibus regnis manu procerum Calatauibium, mox Cæsaraugustam deduxerunt. Vbi non multos dies est commoratus, dum pacificaret interposita sua autoritate dissidentes, neque regis existimauit munus esse, meminisse iniuriarum quas priuatus acceperat, & odiorum quæ aduersus se nonnulli gessissent. Nam qui priuato hostes extitissent, postea regi non hostes sed clientes esse, & quibus prius ipse infensus fuisset, post regium nomen, patronum, tutorem, patrem esse debere, nec præterita sed sequentia delicta cognoscere. His in concordiam reuocatis, idem de Valentinis qui ibidem aderant, etsi nonnulli saluum sibi ius esse quo semper illa natio vsa est, inter se belligerandi postulabant, effecit. Nemo enim gerere inimicitias æquum sibi censebat, cum videret regem suas deposuisse, & in neutros se propensorem ostendere, paratum & passos & inferentes iniuriam vlcersi. Est quidem hic apud illius gentis proceres mos, siue æqua siue iniqua ratione introductus, impune inter se certamina conferendi, quo pugnaciores reddantur, si belli terror à duobus potentissimis regibus ingruat, vtrunque latus prementibus Franciæ, atque Castellæ. Sed regis potestatis fulgor quoties audet, ac iusta causa subest, gliscentia hæc simultatum certamina quasi nubila repellit & discutit. Forte iis diebus dum hæc geruntur, Alfonsus Regis primigenius, vix adolescentiam ingressus, cum isset venatum, nactus est eximia magnitudine aprum, quem, vt velocissimo equo vehebatur, præcipue vrgebat, cupiens aut solus occidere, aut primus ferire. nec procul aberat Iberus longe maximum Hispaniæ flumen, Cæsaraugustæ muros præterfluens. Huc aper seu calu, seu vti in locum iam sibi antea notum, cursum intendit, perque ripas atque inuia se demittens, aquas ingreditur. Alfonsus à tergo instans, ac iam iam feriens, eadem ripa & semita consequitur, ac ne tam insignem prædam, hoc est tam insignem cum laude victoriam, quam in manibus habebat, amitteret, & ipse adacto equo flumen intrat, immemor quantum periculi adiret, natantemque feram natanti equo infesta vrget hasta, quasi illam posset in tam rapido fluuio capere. Hoc spectaculo Bernardus Centellia (eius curæ commissus adolescentulus erat) exanimatus, reuocare pergentem clamoribus

cum non posset, ipse quoque cum aliis nonnullis aquas ineunt, magis verentes infamiam destituti filii regis, quam vitæ periculum. Ille inter natandum quoad poterat, ferire conatus, in vltiorem ripam euasit, atque illinc aliquandiu persecutus, strenue occidit, & maximi apri, & maximi fluminis victor. Rex vbi resciuit, inter cogitationem periculi, & admirationem facti, nec indignationem nec lætitiā ostendit, nolens neque strenuitatem reprehendere, neque audaciam nimiam adiuuare. Hac ex indole Alfonso futura magnanimitatis specimen dedit, sicut patientiæ ac mansuetudinis ex eo quod egit post ea diebus. Concesserat rex venatum, non tam ex more, quam vt Petrum ex filiis minimum circiter nouem annos natum, venationibus, vt sic dicam, initiaret. Atque vbi bona diei parte, & suos & filiorum oculos animosque multifaria venatione paut, iussit filium ad tenerum adhuc aprum, canis morsu retentum, fauciumque accedere, atque illum hasta ex equo ferire, vt tanquam præda à se capta lætus vigorem animo præsumeret. Cum in hoc occupatus est puer, & multi cum risu hilaritateque exhortantes, vt fit, circumfunduntur, & vt spectaculo intersint immiscentur, indignissima res contigit. Equus cui infidebat Bernardus Centellia, Alfonso, vt diximus, datus custos, tanquam Achilli Phoenix, calcem magna vi incussit adolescenti in exteriori parte genu sinistri. nesciebat ille calcitrosus esse equum, quippe quem commodato forte eo die accepisset. Ad eum ictum Alfonso non exclamans, neque ingemiscens (pudebat enim à dolore vinci) tantum ad plagam apposuit manum, & represso gemitu, dissimulare magnitudinem mali conabatur: sed pallor infecutus & rigor, & quod iam iam collapsurus videbatur, dolorem ingentem periculosamque plagam indicabant. Tum inter amplexus multorum qui accurrerant, ex equo humi depositus cum esset, pro loci opportunitate vulnus obligabatur, multisque in extremo adolescentulum esse mussitantibus, aliis circumfremementibus, aliis nuntiatum regi qui non nihil aberat, euntibus: fuerunt qui Bernardo suaderent vt fugam capesseret, ne aduenientis iram Regis opperiretur: solus frater ne faceret, dissuasit. Fore enim vt velut noxium ac sceleris conscium, multi sequerentur etiam Regis iniussu. Nam quisquis fugit, alios quodammodo inuitat ad insequendum, à quibus vel retrahendus esset cum dedecore, vel puniendus in fuga, ob facti vltionem. Siquidem impune est peccasse iis, qui vt Regi gratificarentur, alios offenderunt. Rex audita re cum attonitus accurrisset, fremensque diceret, Vbi est qui primigenium meum mihi peremit? ille reluctans dolori, vultu ac voce erectiore quam pro viribus, Nihil est, inquit, periculi pater, nihil mali erit, solent huiusmodi contingere, equus me non homo percussit. Hæc verba velut pro amico timentis, extenuarunt & apud patrem & apud cæteros culpæ atrocitatem. Quanta autem hæc fuerit animi præstantia fortitudoque declarat quod aliquot diebus per extremos dolores sine vlla recreatione iactatus est, desperantibus iam medicis quin plagam facer ignis corripere, nisi superuenisset chirurgicus quidam Ferdinandus Alfonsi, vir dignus, vel hac vna curatione, qui literis memoriæque mandetur. Recepta salubritate filii, Rex Dertusa, vbi se tenebat papa, deinde Ilerda studiorum nutricula, Barcellona peruenit, ibique concilium generale prouinciæ Cataloniæ indicit. Necdum se Regem Siciliæ appellari volebat, priusquam illius possessionem recepisset. affectabat enim regnum Bernardus Caprera, nomen ac spiritus aui referens, qui ornatissimam Genuensium classē bello vicit & cepit. Huic quidem spem faciebat, quod per mortem Martini Aragonia intestinis bellis laborabat, quod in Sicilia neminem neque potentiæ, neque factionis, neque autoritatis maioris sciebat, adhuc quod erat prætor insulæ, quem magistratum iustitiarum vocant. Nam Blancam Regis Nauarrensis filiam, quæ fuerat vxor Regis Martini filii, vt scēminam contemnebat, eamque vt spoliaret ac se auget, autoritate priua tam videri volebat. quod defuncto Rege cuius partibusungebatur, exauctorata esset. Se autem cum antea, tum vero nunc esse summum magistratum, & ad quæ spectet mode rari prouinciam. Neque vero ob id modo aduersabatur regi, vt primus ipse ac solus magistratus esset, quo facilius regnum occuparet, sed vt illam quoque in matrimonium acciperet, quo maiorem sibi autoritatem compararet, ad regium nomen assumendum. Faciebat præterea spem vicinitas Ladislai, autoritasque alterius summi pontificis, si plures eodem tempore possunt summi pontifices esse. Nam tunc de pontificatu contendebant, Benedictus, Gregorius, Ioannes. Colorem autem iuris præbebat, quod defuncta sine liberis Maria Siciliæ regina, regnum ad Martinum eius virum non potuerat peruenire, nec deinde ad Martinum patrem, eoque illum Regem esse debere quem sibi Siculi ipsi delegissent. Cogitabat & aliam apud se ipsum causam, quod si Blancam in matrimonium accepisset, vendicaret sibi ob hoc quoque regnum, quod Blanca Mariæ, vt propinquæ succederet. Siquidem Maria proneptis fuerat Regis Nauarræ ex filia, quæ fuit

fuit prima vxor Regis Petri, vnde vxor Regis Fœderici mater eius genita erat. Ex quo intelligi licet, quod præpostere Bernardus ageret, veluti alienam à regno Siciliæ Blancam inſequatur, cuius hæreditario iure regnum ſibi deſtinabat aſſerere. Hac cogitatione qua fallere alios volebat, vt mea fert opinio, tam callidus, tam vaſer vir non fallebatur. Neque enim eum fugiebat, multo proximiorẽ Mariæ fuiſſe Martinum patrem, vtpote auunculum, vti modo oſtendi, pariter & conſobrinum, cuius mater, ſoror Fœderici Regis fuiſſet, vtroque ex parente. Quod ius propinquitatis erat in Helianora regina Caſtellæ, cuius filius Ferdinandus eodem gradu propinquitatis contingebat hanc, quo Martinus, qui fuit vir ſuus vere Rex Siciliæ non modo viua vxore, ſed etiam mortua, cum præſertim Siculi Regem, & ante mortem vxoris, & ea mortua agnouiffent. Sed Bernardo ſi regno reginaque vxore potitus eſſet, quantulumcunque ius ſatis ſibi fore videbatur. Hoc in loco mihi conſideranti Mariam, quæ patri in regno ſucceſſit, Martinum vel alterum, vel vtrumque, qui in ius fœminæ ſucceſſor fuit, Bernardum qui tenui hæreditarii regni apud fœminam filo, velut anchora nauem ſpei ſuæ firmabat: ſubit admiratio de Aragonenſibus, qui nolebant propinquos Regis ex fœmina in ſuo regno ſuccedere, cum velint ſuos hoc eodem iure ſuccedere in alieno. Itaque ſic, ne alia repetantur, Ferdinandus in regno Aragoniæ potuit ſuccedere, quo modo Martinus in Siculo. In hoc, ſicut dixi, Bernardus non fallebatur, fallebatur in eo quod multo maioris haberi debet & erroris & detrimenti. Erat ei in optatis eximia ſingulariſque Reginæ pulchritudo, & in tam dubiis rebus atque arduis amare vacabat, aut vacare videbatur: cum potius optandum foret, illam minus ſpecioſam eſſe, hoc eſt minus ſuperbam ac ſtudioſam, vtique viro nec iuueni nec formoſo. Ea propter ſi propalam in matrimonium peteret, extimeſcebat ne reſpueretur, neue factum ſuum non ſatis idoneo colore tegere poſſet: quippe qui credi volebat, velle inſulam in officio tenere, donec in Aragonia inter regnum. Conſtituit itaque dolo atque inſidiis rem tractare, ſi id parum procederet, blanditiis ac promiſſis, ad extremum adhibere terrorem atque vim. Tenebat ſe per id tempus Regina in vrbe Catina, vbi arx inter primas tuta, & mari vicina eſt, ſed diuerſabatur fere in propinquo monaſterio cum ſanctimonialibus, quod nullarum eſſet quam illarum conſuetudo, vel aptior viduæ fœminæ, vel ad famam honeſtior. Hoc in loco Bernardus eam comprehendere cum paraſſet, illa ſeu admonita à ſuſpicantibus, ſeu certior facta à ſcientibus, in arcem furtim conceſſit. Quæ de re Bernardus maiorem in modum dolens, non modo quod deceptus ſpe foret, verum etiam quod vehementi conflagraret inuidia, qui dolo in Reginam vteretur: miſit ad eam qui de colloquio agerent. cupere enim ſe purgare inuidiam & ſuſpicionem ab illius animo adimere. Nec abnuuit Regina. Verum quia parum fidei vterque alteri haberet, conuentum eſt, vt illa de puppi triremis, hic de ponte, quo littori nauis iungitur, ſermonem faceret. Ille poſt multa verba quæ ad purgationem facti attinebant, dicitur intuliſſe coniugii mentionem, & ad ea turbato vultu Regina ſubieciffe, Hui ſenex ſcabide, nec plura his, auertensque ſe iuſſiſſe Raimundum Torres (is erat dominus triremis, ſolusque aderat) retraheret longius à terra triremim. Is protinus imperans remigibus in altum referre nauim, coegit Capreram conantem excuſare præſentem orationem, cum præterita facta male purgaſſet, propere deſilire de ponte, ne in mare cum ipſo ponte decideret. Hic vero pernegabat poſtea ſe de coniugio appellafſe Reginam, ideoque nec eam ſtudioſe reſpondiſſe: ſed hanc ſibi contumeliam ab inimico impoſitam, qui magis vt incommodaret ei quem oderat, illic triremim habuiſſet, quam vt Reginæ gratificaretur. Quæ dicenti non deſuiſſent, qui crederent, etſi ſciebant nauem adhuc ſtante eo in ponte reductam fuiſſe, niſi quæ inſecuta ſunt indicafſent, non modo affectaſſe vxorem, quo facilius honeſtiusque regno potiretur, ſed etiam corpus adamaſſe. Erat enim vir alioqui in primis mulierofus, vt neſcires Martem ne magis an Venerem coleret. Lapiſus hac iterum ſpe, & per contumeliam eluſus abiit indignans ac minabundus, ſe monſtraturum illi quæ in conſulte ageret, quæ recuſaret cum ſummo magiſtrato conſilia in publicam ſalutem agitare, potiusque cum aliis priuatis hominibus conſultaret, & ſeorſum haberet conciliabula, cum iam priuata eſſet. Itaque comparatis copiis, partim vi, partim minis, partim auctoritate ciuitates plurimas ab illius ditione ad ſuam transfert. Idem propediẽ facturum de Syracuſis videbatur. Quæ urbem nõ vt regiã, ſed vt peculiare, traditamq; ſibi pro vitæ dignitate, Regina cordi habes magiſq; quæ cæteras amittere verita, illuc ſe cõfert, accerſitq; Sanciũ Doris Egidii, de quo ſupra diximus, filiũ præfectumq; classiariũ, quẽ vulgo Almiracũ vocant, quod ſciebat ſimultates gerere cum Bernardo Caprera, vt rationem iniret, quæ tam violẽto viro queat obſiſtere. Is cum ad eã vna cum ſubpræfecto in arcẽ veniſſet,

Bernardus se ratus, ut dicebat, matrem cum pullis una capturum esse, eodem accurrat cum septingentis equitibus, ac mille peditibus, arcemque prætergressus urbem inuadit, ac nemine repugnante, tum propter metum, tum propter gratiam ac factionem recipit: comitibus Sancii quæ potuerunt fuga elapsis, quos Sancius in arcem admittere noluit, quod re cibaria admodum tenui utebantur. Vix recepta vrbe, Bernardus arcem obsidere atque oppugnare instituit, præterdens urbem quidem redigere se voluisse in suam potestatem, quo teneret in officio, donec de iure Regis in Aragonia disquireretur: arcem vero obsidere, non tam ob Reginam quæ non nihil ab officio recederet, quam ob Sancium capitalissimum suum, qui cum semper alias in se male cogitauit, tum maxime id temporis post reconciliatam gratiam arma contra se sumpsit, & aduersus præsidem consilia 10 cum primoribus de administrando bello agit. Est autem arx, Marchettum vocant, in iis angustiis, quæ porthmos Græce dicuntur, quasi limite quodam inter continentem, ut sic dicam, & urbem pene insulam, & sic olim vocabatur, cum non vrbs, sed tertia pars vrbs esset. Has angustias duo portus coarctant, maior minorque. supra maiorem arx posita est, breui muro cum porta arcem portumque iungente, ab altera parte longiore muro, & sine porta, ad minorem portum producto. Ita nemo terrestri itinere urbem aut ingredi aut egredi potest, nisi per portam arcis subiectam. Eam portam cum repentino aduentu Bernardus occupasset, custodiri iusserat, dum urbem vel cepisset, vel desperasset, neue fortassis re infecta, confecta hostes commodam fugam nanciscerentur. Vtraque itaque fronte terræ occupata, arcem & ab vrbe, & à continente munitionibus cingit, stationes ex- 20 truit, præsidia disponit, oppidanis seu voluntariis seu inuitis nunquam intermisso labore adiuuantibus, ac nequa nauis à portu maiori (nam id à minori propter angustum aditum non timebatur) subuenire posset, vtraque castra ducto super aquas ponte committit, machinisque erectis ac tormentis saxa iaculantibus, obsessos quotidie oppugnat, ne noctibus quidem ad quietem datis, & quod minime decebat amatorem (honus sit auribus) firmum ac peiora fimo, quæ teterrimum odorem remittunt, sæpius quam saxa in arcis tecta iaciebat, nolens deesse fortunæ, ut dictitabat, votis suis aspiranti. Et si paucorum dierum cibos esse obsessis ei compertum erat, tamen nihil longius videbatur, quam ut Reginam quam cupiebat uxorem, ac tantopere amabat, & Almiracum quem nec minus oderat, & suis consiliis aduersum præcipue timebat, redigeret in suam potestatem, id est, ante- 30 quam Rex in Aragonia constitueretur, ipse se Regem in Sicilia faceret. Huic tantæ rei conficiendæ & liuor & perfidia, si ei credimus, impedimento fuerunt: si cæteris, auaritia: & ut ipse arbitror, irreligio. Siquidem laudes eius hæc duo præcipue vitia foedabant, factorum contemptus, ac tenacitas. Quorum alterum numinibus, alterum hominibus in primis inuisum est. Quanquam in eo non fuerunt illæ virtutes quæ amabilem reddunt, humanitas, affabilitas, comitas, clementia, largitas, magnificentia: sed quæ venerabilem, atque interdum horrendum, seueritas, austeritas, tolerantia laborum, inedia, alboris, æstus, vigiliarum, multatio fontium ac negligentium segniumque, & his similia. Erat in eisdem castris Ioannes Moncada, frater Antonii Comitis Darnonis, cui postea in paterna hæreditate successit. Hic cæteris quidem in rebus Bernardi partes fouebat, sed in oppu- 40 gnanda Regina dissentiens, cum verbis hominem à sententia reuocare non posset, clam armatis sociis, salutato duce, ac retinere conante, erupit e castris, nonnullis qui cæteros quosunque possent ad similiter agendum suaderent relictis. Ad eum se in tutiora insulæ loca recipientem, Sanciani confluunt, itemque alii qui melius de re Catalana sentiebant, & rebus nouis Bernardi infensi erant; atque paucis diebus ex composito sub exortum auroræ Raimundus cum sua triremi ante portum Syracusanum præsto fuit, & Ioannes Moncada cum trecentis equitibus, totidemque peditibus ligones dolabraque ferentibus, castra inuadit, fossas implet, vallum rescindit, præsidium deiicit, atque in ipsa castra irrumpit. Cumque vndique ad arma conclamatur ac discurritur, & ut quisque primum tela ceperat, ad periculum properat: Ioannes obuios quosque ipso impetu propellens ac 50 sternens, ad pontem peruenerat, triremi ad tumultum excitata, atque ad constitutum locum festinante. Sed ii qui in vltioribus castris erant, raptim sumptis armis, cum auxilium alteris castris ferunt, in ipso ponte Ioanni occurrunt. Ibi pugna oritur, paucis ad prohibendum transitum sufficientibus: & nox, & angustia loci, & suspensa super aquas machina, pedestribus quam equestribus aptior, ancipitem magis atque horribiliorem pugnam reddebat. Ad hæc à tergo magis ac magis atrox certamen accendebatur. Cum interim Bernardus in medio suorum volitans, alios ut arma capiant, alios ut dimicent exhortans, multos castigans atque increpans, nulli satis fidens, atque vbique insidias suspi- cans, omnia ipse munera obibat. Ioannes è diuerso, nunc ad primos, nunc ad medios
nunc,

nunc ad postremos recurrebat, iam eos qui ad vltiorem partem pontis obstiterāt, sum-
mouerat, ac multi suorum peruaferāt: nec magno distabant inter se ipsi duces spatio, cum
Ioannes Bernardum agnoscit. erat enim sine galea, & linteum, sicut ē cubili surrexerat,
circundatum capiti gerebat. Tunc Ioannes exclamat ad socios, vt eum solum peterent,
cuius caput linteō cernerent obuolutum. Atque ita à plurimis Bernardus petebatur, &
fortasse summum discrimen adiisset, nisi cognita re linteum abiiecisset, paulumque donec
galeam caperet, declinasset atque latuisset. Ibi reuersus ad pontem prælium maiore manu
suorum iam senescens ac languidum redintegrat: & cum omnis moles belli in pontem
contrahitur, pons ipse soluitur, multosque mortales maiori quidem cum metu quam
10 cum noxa in mare exposuit, sed maiori dolore damnoque Regina, quam eorum qui de-
ciderunt. Quippe eo ipso tempore quo trepida illa ad descendendum in pontem, & in-
de in triremum accingitur, pons interruptus est, atque ea præcipue parte qua descenden-
dum erat. Sic enim tabulata ac trabes disiectæ atque euersæ sunt, vt quasi dedita operâ ex-
itum ad euadendum in triremum interseperint. Sed patefacta porta muri ab auxiliariis
qui in vltiora transierant, vtique adiuuantibus nauticis, & iis qui in arce erant, cæteri
per portam non fugiendo, sed se recipiendo ingressi, potiuntur vltioribus castris, in vr-
bem aut quocunque poterant plerisque Capreranis militibus qui in iis castris fuerant, fu-
ga tendentibus. Cæteri aut capti sunt, aut ad veniam petendam, priusquam caperentur, se
contulerunt. Simulque Syracusani superueniunt: qui vt Bernardum iuuissent, si vincen-
tem reperissent (nam superiores in bello adiuuare tutius est) sic meliorem nacti Regina
20 conditionem, se illi (nec mentiebantur) auxilio venisse dixerunt. Atque ita soluta obsi-
dio, recuperata vrbs, & regina sine trepidatione in nauem imposita est: Sanciusque ne
quam ansam præberet Bernardo ad reginam propter ipsorum simultates offendendam,
cum Ioanne sociisque abiit ad suam & reginæ iniuriam vlciscendam. Et dum hic atque
ille ad roborandas pro se quisque vires elaborant, legati interim ē Catalonia Drepanum
appulsi sunt, missi ad reconciliandum Bernardum cum regina & Sancio, consulendum-
que regno, nequid tale in Sicilia, quale apud eos, aut deterius accideret. Venerat autem
regina iam Panormum, tenebatque se in domo regia, quæ dicitur illorum lingua Hoste-
rium, posita super littus maris, à fronte vero ad caput ingentis plateæ & fori, qua ad mare
30 exitur, quōdam aperto prospectu, nunc quantum ipsum forum ac campus est, fornicibus
in speciem muri prospectum intersepientibus, in quorum pene extremo porta est, quæ
nonnunquam vehementi Aquilone vndis alluitur. Hac in domo, tantaque in vrbe, qua
nulla populis in ea insula frequentior est, nihil sibi timebat regina, præcipue post aduen-
tum legatorum. Atqui Bernardo ea vrbs maxime opportuna insidiis, quod illic nihil ca-
ueretur, videbatur: nec domus inopportuna, quod remota à frequentia vicinorum es-
set, & legatorum aduentus securiorem & magis indiligentem redderet, & alioqui ma-
turandum erat, antequam quod suspicabatur, à legatis iuberetur. Itaque compositis in-
sidiis, omnia itinera obsidet, ne quis reginam admonere, aut legati se prius adire possent.
Nulli illo triduo ab oppidis Bernardi quæ illic multa possidebat, iter Panormum versus
40 patuit: eoque Petrum Martini, qui postea fuit scriba portionis, nuntium legatorū iuben-
tium triremim quæ ad Panormum esset, primo quoque die ad se venire, duobus diebus
& dimidiato apud se retinuit in oppido Alcamo. Sed nimirum fraudis ac sceleris plarun-
que comes est aduersa fortuna. Si nuntio per eum licuisset eodem die Panormum perue-
nire, proxima nocte triremis dominus ē statione soluisset: nunc ea triremis prædam ē fau-
cibus lupi hiantis ac iamiam rapientis eripuit. Enimvero tertia die sub meridiem profe-
ctus, intempesta nocte Panormum furtiu aditū ingressus est, nec tamen ciuitatem fefel-
lit. Nam ad eius aduentum, vt insolito tempore, strepitus tumultuantium excitatus est, &
clamor aliorum alios inclamantium, & vbi erat plus timoris, vociferatio aut trepidan-
tium, aut adhortantium, & necesse est maiorem videri sonum in silentio noctis. Multi
50 nomen Capræ compellabant, non ex suis, sed ex aliis qui hominis milites agnoscebāt.
Ita notitia rei ad reginam peruenit. Illa se magis, quam urbem inuadi intelligens, exa-
nimata ē cubili profilit, domus multo magis quam vrbs muliebri metu ac lamentatio-
ne confunditur, ne spatium quidem illis vestiendi datur, cum pro sua, tum vero pro do-
minæ pudore sollicitis. Timor ipse ac festinatio satagentibus ad celeritatem impedin-
to est. Seminudæ igitur atq; neglecto capillo ē cubiculis erumpunt, & inter primas regi-
na, quod consilium ineant, quo se conferant, ignorant: & cum mature factū opus est, in i-
psa calamitatis impendentis fuga hæsitant. Iamq; inter deliberationē ac festinantiam, vel-
ut ex incendio per gradus lymphatæ, in viam se proiecerant, cum in mentem venit vicinē
60 itis emis. Nam arcium altera, quam longa vrbs est, distabat, altera mari adibatur. Ibi capto

consilio, & iam magis ac magis in vrbe tumultuari audiebāt, succincte & repressa lamentatione, cursum capeffunt, & campum quanta nunquam celeritate, & prope vno spiritu transmittunt, perque portam egressæ, inter quas velocissimam aiunt fuisse reginam, vt quæ maxime timebat, aquas ingrediuntur, subductis supra genua vestibus, nec reformidantes, aut vadi altitudinem, aut humoris algorem, cum tempus anni adhuc hybernum esset, sed vt quæque prima veniebat, secura maris & frigoris intrabat. Etenim fuga ipsa tam effusa, maiorem illis imaginationem hostis, velut in tergis earum hærentis, impresserat. Dignum profecto risu spectaculū, si cui ridere in tali casu vacaret, & alienum periculum turpitudinemque spectare voluptati foret. Mulieres crinibus pene passis, nocturna tantum veste indutæ, aut altera quoque circumuolutæ magis quam amictæ, & inter eas regina vt dignitate, sic celeritate præcipua, quasi pro corona currentes in stadio, diuaticatæque ad femora irrupere in mare pene glaciatum. Sed huius timoris, turpitudinis, risus, frigoris, & cuius audus erat captiuitatis, Bernardus postea pœnas vicemque persoluit. Ibant per mare non ausæ vocare nauarchum, ne ab hoste exaudirentur: pauci famuli quibus regina nonnullæque aliæ innitebantur, vocatum nauarchum orabant, vt periclitantibus adesset. Statimque ille à vigilibus qui rem videbant, admonitus, obuoluta veste, è cubiculo stupefactus exiit, iussitque remigibus admouere triremim, & deiecta scapha reginam cæterasque tanquam è naufragio attonitas exanguesque excepit. Cum hæc triremim, Bernardus in domum ingreditur, compertaque ad nauem fuga reginæ, execratus diem, En, inquit, tertio manus meas effugit: atque ita indignabundus ad cubiculum reginæ perrexit, intrauitque. Vbi cernens cubile turbatum, quale solet ad subitum timorem relinqui: Perdicem, ait, perdidi, sed nidum teneo: protinusque depositis vestibus, vt adhuc erat tepidum subit, ac per totum se volutans, & subinde spiritum per nares trahens, significabat more venatici canis ad lustrum feræ, ipso se odore delectari. Tanta ei fuit inter maximarum rerum conatus cura amoris, tanta etiam intemperantia, vt quod in primis dissimulatum oportuit, & quod antea pernegauerat, id nunc detegeret atque fateretur. Sed opinor posteaquam prope iam deprensus esset, fauorabile sibi apud eam ducebat, si amator videretur. Illa sequentibus diebus ad Soloentum deuecta est, oppidum in dextro littore Panormi positum, decem millibus passuum remotum. Legati interim, quia triremis tardius opinione veniebat, terrestri itinere Panormum veniunt: quos Bernardus quotidie inani spe pascens, reginam nunc blanditiis, nunc terroribus adoriebatur, adeo vt arce Panormitana, quæ palatium dicitur, castris circumdata, Soloentum se conferret, ostentans se reginæ vti strenuum in equitando, & amari dignum: cum tamen, vt constat, robustius equitaret quam decentius. Iam nemini pro ambiguo erat, eum & reginam coniugem, & regnum petere. legati quoque, cauere quid ageret, monebant. Sed ille contumaces rebellesque coercere, è dignitate sui magistratus esse respondebat, esse ex suis hostibus qui cum principibus Italiæ fœdus inierint. Ita quod suum crimen erat, quo magis abesse ab eo videretur, vt sunt peruersorum hominum artes, alteri prior obiebat. Verum tunc animus regni affectator apparuit, vbi declarato rege Ferdinando, ab incepto non destitit. Tandem Antonius Moncada cum suis, tum vero copiis Sanctii, sed vt dicebat, auspiciis reginæ, tanquam summi in insula magistratus, obuiam venit, ac per nuntios agit, vt à Panormitanæ arcis obsidione discedat, quas vrbes, quæque oppida recepit, restituat, eam superiorem agnoscat. Ille se responsurum per se ipsum, renuntiare iubet, legatosque subsequutus, cum maiore copiarum parte occurrit, cumque aliquamdiu instructa acie vterque steterisset, neutri incipere certamen, cum ambo in loco tuto essent, visum est. Paucis diebus, siue prodicione Vasconis cuiusdam, vt sui dictitant, siue calliditate hostis, dum partem valli qui extra muros est, circuit, ac stationes recognoscit, improuiso hostium aduentu circumuentus est, & cum aliquantisper gladio se in orbem tutatus esset, captus. Itaq; qui capere reginam conabatur, qui coniugio, qui amor, qui regno acquirendo operam dabat, iam tantum de amittendis bonis, de seruitute sua, de morte cogitabat. Traditus enim in manus Sancii, ductusq; in castellum cui nomen Mota, atque ibi ab inimico in cisternam vacuam demissus est. Nec ita multo post ad immensam pluuiam laxatis cadurcis, tanquam fortuito id accidisset, cum ex imperio factū esset, riui in cisternam defluebant, eamq; replebant. Bernardus identidē vociferante, auxiliūq; implorante, nemo ei domesticorū respondebat, tanquam obstrepēte eorum auribus pluuiæ, ne audirent, & ad alium quendam locū quo imber penetraret, occupati essent, donec innatante iam lectulo, non procul à vitæ periculo erat. Tunc quidam veluti tunc primū audisset, ab ore cisternæ respondet, ac festinabundus domino nuntiat, qui miseranti similis. propere succurri imperauit. Educitur è profundo

fundo lacu, obscuraque testudine Bernardus, modo Siciliae regulus, veste, capillo, toto corpore madenti, & hoc, ut vix credibile videatur, ex pluvia. Atque hic fuit horrendi carceris exitus, sed in locum transitus omni carcere grauiorem, etsi non grauior esse videbatur, ita res ei abominanda contigit. Aliquot adulatus diebus homini à quo custodiebatur, ubi sibi factum esse familiarem beneuolumque existimat, tentat pretio corrumpere, daturum se, si liberetur opera illius (ut solent qui vita periclitantur) montes aureos, in praesentia antequam illinc pedes efferat, mille aureos. Custos respondet, se ea nocte deliberare velle, idque spatium dari impetrat. Rem confestim ad Sancium defert, iubetur ut mane petenti annuat, pecuniamque in manum tradi sibi curet, ceteraque quae agenda sint docetur. Mane deliberatum sibi esse ut adiuuaret calamitosum, iurat se, ut Bernardus excogitarat, è fenestra turris eum per funes demissurum. Eo die pecunia per amicos clanculum affertur, pernumeraturque. Proxima nocte, de tertia vigilia summisso fune caligis complicatis, nulla amictus tunica demittitur, custode, ut validius conturbaret miseri consilium, urgente ad descendendum, tanquam anxius esset, ne in fuga deprehenderetur. Ille noctis pariter & timoris tenebris confusus, dum celerius quam manus ferunt, lubrico fune delabitur, adaptatis ad id retibus induitur, & ritu ferae cassibus captæ, hæsit: ita ut nec sese deicere, etsi præceps casus erat, posset, nec receptus in fenestram ullus daretur. Si ferrum ad manum fuisset, mortem fortassis sibi ipsi conscisset, sed mors id loci pudenda quoque erat, atque inimico iucunda, & auaritia iniuriæ aliquando vlciscendæ, contumacem vitam ad perpetiendam dedecora faciebat. Nocturnum frigus, & postea solem adurentem corpus non sensit, cum animum magis dolor vreret. Non tam è tenebris cisternæ produci in lucem optauerat, quam nunc è luce reduci in tenebras. Ita totum diem retibus inuolutus, ac plane irretitus, tanquam Mars in adulterio Veneris, ridiculum simul, ac miserandum plurimis spectaculum fuit. Cuius turpitudini hic quoque cumulus accessit, ut cum ad transitum notorum atque honestorum virorum faciem vellet auertere, prohiberetur, ne illis posteriora ostenderet: nec quod cibo ac potu caruerit eo die doluit, sed quod ea quæ nisi remotis arbitris decore non fiunt, presentibus arbitris facere non licuit. Receptus vesperi eodem unde fugerat, si fugisse est è carcere in laqueum incidere, aliis quoque ludibriis non caruit: donec rege Ferdinando poscente per legatum suum victus productus est, ac legato traditus, à quo solutus ad regem protinus in Cataloniam Barcellonamque se contulit, & in pristino apud illum honore habitus est. Hunc exitum habuit conatus occupandæ Siciliae Bernardi Capreræ. Cui si res prospere cessisset, haud minus inter Hispanos Italicosque bellum excitasset, quam olim pro eadem insula inter Pœnos atque Romanos, aut Athenienses Lacedæmoniosque exarsit. Recepta itaque insula, rex Ferdinandus Siciliae quoque regem se nominari voluit. quod antea noluisse, haud in postrema equidem magnanimitatis parte posuerim. Nam quas res nec possidemus, nec possidere contendimus, eas non belle, nec generose titulo tenus vendicamus. Quas ubi adipisci contingit, tunc erectus atque sublimis animus, facti sui & apud se & apud alios percipit vberimum fructum.

40
 LAURENTII VALLÆ DE
 REBUS A FERDINANDO ARAGONIÆ REGE GESTIS LIBER III.

50
INTER competitores Caprera etsi non fuit numeratus, tamen numerari potest in vno duntaxat regno. Non enim minus est petere regnum bello, quam iudicio. In quo fortunam Ferdinando, sicut in cæteris, fuisse propitiam cognoscimus, quod Caprera victus, non victor fuit: haud tamen ex competitoribus aut primus aut postremus fuit, quem Ferdinandus ad genua sua procumbentem viderit, sed secundus. Siquidem primas partes, ut vir integer ac paci consulens, cum summa omnium laudatione præsumperat Dux Gandiæ. Nam quod Comes exemplum Ducis non imitaretur, amici excusabant morbum, in quem incidisse credibile erat, tum propter mororem frustratæ spei, tum quod se, quasi lucem inuisam haberet, assidue intra cubiculum tenebat, ubi per speciem morborum ac morbi consilia coquebat. Quod Catalani suspicantes, veriti nequid ille rerum nouarum moliretur, consulendum & publicæ quieti & priuatæ hominis dignitati ac saluti putauerunt. Cuius vicem alioqui dolebant, quod

infinitos sumptus fecisset, nec pro dignitate in posterum posset vivere, nisi ad dissoluen-
 dum æs alienum, & ad repigneranda oppida adiuuaretur. Hanc æquam atque humanam
 causam existimantes, ex communi Catalanorum voluntate primores Barcellonensium
 regem adeunt, orantque ut olim competitoris sui conditionis misereatur, non eum con-
 tra regem, sed pro se omni conatu pugnasse, esse regis munificentis nobilissimum vi-
 rum, quem non culpa, sed casus, aut potius virtus affligerit, & pecunia subleuare, & ho-
 nore augere, & alia in hanc sententiam. In quibus faciliores aures regis quam Comitum,
 ut contumax in agnoscendo rege non esset, habuerunt. Miserant enim ad eum quoque
 legatos. Tandem grauib. amicorum consiliis obtemperans, dimisit ad regem tres
 legatos, Raimundum Perilios, Franciscum de Villanoua, & Dalmaum Cicereram, qui
 pro absente iusiurandum offerrent de fide regi præstanda. Quibus vicissim rex spon-
 dit, se habiturum in eo honore Comitem, ut medius inter regios filios sederet, primi-
 genio ac secundo præcedentibus, magistro sancti Iacobi, & magistro Calatrauz, Petro-
 que eum sequentibus: indulta quam in primis poposcerat licentia, ut si nunquam in con-
 spectum regis veniret, fraudi non esset. Ad hæc luiturum æs alienum quod ille contra-
 xerat, & oppida quæ oppignerauerat, adiecturumque in compensationem sumptuum
 quos fecisset, sexaginta millia aureorum, nec non alia & ornamenta & adiumenta. Pa-
 rum constat, an integra fide Comes Ferdinandum regem agnouerit, promissaque ad-
 mouerit, an tempus extrahi voluerit, dum rei agenda adesset occasio. Nam neque vl-
 lus honos satis se dignus videbatur, qui regnum animo conceperat, & hæc pecunia nihil
 esse ad illam quam erogauerat, quæ tanta fuit, ut eam nemo vnquam putasset tam cito
 faciendis sumptibus fuisse perituram. Habuerat ille à patre relicta scrinia aureis argen-
 teisque pro regionum diuersitate numismatis referta: & quod fando vix cognitum est,
 malleo cuneata, idque non avaritiæ modo, sed lusus ac contumeliæ gratia. Hospites e-
 nim qui permulti ad eum familiariter diuertebant, sciscitabatur cuiusnam generis pecu-
 nia indigerent. Respondentes eius generis, ut in quam quisque prouinciam iter haberet,
 adducebat ad scrinia, & quantum vellent, capere iubebat, frustra que conantes capere
 deridebat, & hos sibi de amicis iocos comparabat, nouo genere dissimulandæ avaritiæ,
 iactandarumque opum: quod haud ab re diuinitus esset castigandum. Successitque fi-
 lius qui breui exinanitis scriniis obæratu viueret, & ex iis nihil sibi nisi curas mœrores-
 que contraxerit, & ad extremam quoque perniciem. Verum dum ita transactum esset in-
 ter regem & Comitem, iamque concilium fieri cœptum, Fœdericus puer qui & ipse fuerat
 cōpetitor, idemque Comes Lunæ, urbem ingressus est, eo apparatu, ut vix elegantiori Mar-
 tinum patrem, aut Martinum auum fuerit aditurus. Trecentos enim equites ad nume-
 rum arcium quibus singulos præfecerat, ducebat, & quod inuidiosius est, vexillum per-
 mixtis Aragoniæ ac Siciliæ signis, & ad regii vexilli magnitudinem, sericis quoque fim-
 briis Valentino artificio adornantibus. Hunc in modum per mediam urbem splendido
 velatus sagulo, lente ac triumphantis ritu equis euntibus ferebatur, quacunque transi-
 bat maribus ei fœminisque bonæ præcantibus: nonnullis illachrymantibus, vltroque mi-
 serantibus desiderio parentum regum, nonnullis etiam dicentibus: Hic erat, hic esse
 debebat, hic utinam foret rex. Ille apparatus pompæ apud mentes eorum, atque illa æ-
 tas puerilis fauorem conciliabat. Res leuis atque inanis, perinde atque illa facerent ad
 promerendam regiam dignitatem. Sed vulgus ut ex imperitis atque inconsultis plærisque
 constat, sic imperite plærunque iudicat & inconsulte, ut desinamus mirari, siquid quod
 diuinitus accadat, mirandum est, quod sæpe nos Deus plectit nescientes quid petamus.
 Præsentibus nunquam contenti sumus, absentia ducimus potiora, eisdem ubi potiti su-
 mus, diuersa desideramus. Hunc si auus instituisset hæredem, causarentur se pro rege pue-
 rum sortitos, ut tutorum plurium non principis vnus arbitrio seruiendum sit, eumque re-
 scissis legibus illegitimum, matre Sicula, nec ea regis concubina, sed vulgatissimo scorto,
 ne incredibile sit esse suppositum. Nec intelligebant se constare his vocibus inuidiam
 puero, sua alioqui sponte sibi inuidiam conflanti, eo fastu apud regem, cui ut in recenti re-
 gno, necesse erat omnia esse suspecta. Verum non puerum (quid enim delinquere puer po-
 test?) seuerus censor castiget, sed magistros atque auctores, qui dum populis ostentare re-
 gii pueri excellentiam volunt, principi prodiderunt, cui nihil æque inuisum est, ac munus
 suum honoremque ab altero vlla ratione usurpari. Neque id ad leniendam insolentiam satis
 fuit, quod filius regis defuncti fuisset, quod præsentis propinquus esset, quod summo
 quoque pontifici affinis & charus. Nemo enim sic alieno honore gaudet, ut illo iacturam
 sui facere velit. Ideoque melius cum puero actum esset, si cætera sic summissemus, ut ip-
 sam regis adorationem. Nam ubi ad ianuam regis peruenit, ex equo delapsus, ante ipsam ia-
 nuam

nam genu posuit, iterum ad aulae hostium, tertio ad fores conclavis in quo rex eum excepturus sedebat, postremo ad pedes regis. Cui rex assurgens dexteram porrexit, eumque amplexatum exosculatumque ori suo admouit, osculumque mutuum dedit. Deinde percunctatur, quid ita sero venisset. Ille, quod in apparando comitatu tempus trivisset, respondet. Nec multis verbis ultro citroque habitis, iubet ut apud primigenium coenaturus maneat. Ille inuitatum à propinquis foeminis in domum aui se esse, ac promississe ait: cum idem postridie excusasset, tertio die apud primigenium laute acceptus est. Cumque secundum prandium omnes pueri regi praesto fuissent, rex sermonem intulit de sumptu domestico, quæsiuitque à puero, quid ita magnos sumptus faceret in tanto comitatu alendo. Ille

10 ut puer respondet, nullum ob id se facere sumptum, sed eos pro se vnumquemque, cum sit singularum artium magistratus. tot enim, inquit, habeo oppida castellaque. Admiratus rex tum tantam pueri potentiam, tum suas, ut regis, tenues opes: Tu vero, inquit, foeliciter, honeste, atque ipso rege regalius, cæterique tui ordinis quibus sua iura constant, quorum nemo non ex suis oppidis plus multo percipit quam rex proportionem ex suis, ut haud dubie vectigalia nostra ad nihilum redacta sint, idque tum negligentia regum, tum fraude ac perfidia subditorum. Olim Comes Barcellonæ percipiebat ex Catalonia librarum quadringena millia, nunc piget ac pudet, quantum percipimus, dicere, pene precario regnamus. Nec mihi in dubio est nostram auctoritatem apud alios reges non satis amplam haberi, & quodammodo contemni, cum auxilia bellorum aliarumque rerum magnarum à

20 populis nostris corrogare habeamus, deque eorum arbitrio pendeamus. Certe cum paternum regnum, & hoc inuicem considero, illic regnum videtur, hic procuratio esse: & postea aiunt præter cæteras gentes, Catalani se fideles esse in regem. Equidē nolim quicquam detractum de laude meorum populorum, sed utinam verius quam gloriosius dicerent. Nam si recte aestimemus, sibi fideliores esse quam regi, reperientur. non dico quia non est causa cur rebellent, ut sit apud illos qui onera ab regibus imposita ferre nequeunt, veluti decem tribus Israel quæ à Salomone desciverunt, & alii multi, & hodie in Italia præcipue, sed quia regem suum patrimonio exuunt, quod nulli alii populi faciunt, ut in hoc sint, pace Catalanorum dictum sit, fideliores appellandi. Atque si qui rebellent, ideo rebellant, ut ius suum retineant: hi vero idcirco à rebellando abstinent, ut ius regium præri-

30 piant. At enim aiunt se ab regibus illa coemisse: taceo quantum fraude interceptum est. Quis ignorat nunquam reges ea vendituros fuisse, nisi pecunia ad necessitates indiguissent, nec aliter à populis auxilia impetrare potuissent. En fides in principem admiranda. non habent aurum quo illius necessitates subleuent, habent quo dignitatem exhauriant. Et ego de bonitate atque humanitate populorum loquor, qui non vetiti sed sponte auctoritatem regiam nec imminuerent, nec paterentur imminui. Nunc etiam vetantur lege, in quam iurauerunt, qua sancitum est, nequid regi liceat de patrimonio alienare, & si quis ab eo quippiā vel emerit, vel pignori acceperit, eum continuo proditoris crimine incurrere, vocarique apud Aragonenses traditorem, apud Catalanos baram. Verum nisi propositum animi mei præripiat mors, regni decus profligatum pessundatumque instaurabo at-

40 que restituam: nec desinam dum ostendam, absit inuidia dicto, non minorem regio nomini per me quam mihi per regium nomen obuénisse dignitatem. Quid enim attinet externa comparare, si interna non reparas: & alios redigere in seruitutem, si domum tuam non afferas in libertatem? Ego pro ampliando filii fratris regno bella gessi, pro asserendo meo ipsius segnior ero? Sed nondum rescindendi vlceris tempus est, ut nuper Cæsar augustæ cognoscere licuit, cum in vectigali aduectitii vini tam acres, ut aiunt, publicæ libertatis exhibuere se defensores. Experiar apertius ubi eorum tam celebrata in regem fides, ubi bonitas, ubi iustitia? Est quidem optandum, ut quod postulamus, non grauentur: sin minus, & asperis & mollibus medicamentis utemur. Certūque est mihi, si ius meum neque extorquere, neque impetrare potero, paterni regni pecunia redimere, ut non imbecillior sim

50 ego regni propugnator, quam cæteri oppugnatores. Hæc inter domesticos atque intimos locutus, ubi in alios sermones diuertisset, iubet Fœdericum, ut vexillum illud quod tulerat, afferri mandet. Nam cupere alterum simile fieri sibi, quod exquisito quodam modo elaboratum esset. Ille protinus læte atque hilariter afferri imperat, nihil vitii subesse suspicans. Allatum rex contemplans, laudare artificium, laudare materiam, dicere non aliud sibi velle. Denique accersito vexillario qui simile conficeret, impetrat à puero facili ac volente accommodari ad exemplar imitandum. Opifex ut erat iussus, eo exemplo vexillum fecit, sed transuersa fascia coloris Veneti, quæ indicaret, consueto apud magnas familias more, illegitimos natales. Rex id ad se postea perlatum, tradi Fœderico præcepit, & quidē cum elogio, quod illud Ferdinando, hoc Fœderico dignum esset. Sed edoctus puer

à suis, fasciam illam ignominiae esse argumentum, nunquam postea nisi album gessit, & breue vexillum: hāud clam testatus, ægro se ferre animo, regis castigationem & contumaciam aduersus summum imperium, vel præsumens vel detegens. quasi vero tolerandum id regi fuerit, quempiam sibi regios honores vendicare, & eum præsertim qui videri poterat hoc facto testari, ad se regni spectare successionem. Cæca omnino res est ambitio, & præposteris vitur plerumque consiliis. Nostram dignitatem anxie tuemur, retinereque ad vnguem, ut dicitur, volumus: alios, ne dicam tanto superiores, suam retinere non patimur, atque dedignamur. Ego Ferdinandum sicubi vnquam, in hoc certe loco regem egisse confirmo, magistris pueri qui peruerse docerent, magis quam puero reprehensis. Qui si sapuissent, non vltiori contumacia iram regis irritassent, nec animum tenerum atq; obnoxium vanis opinionibus imbuissent. Ergo qui ex nimio fastu populi studia plaususque captauerat, ab ipso censore plausibus studiisque spoliatus est, nemoq; non, præcipue prudentum ac bonorum, censuram probauit atq; laudauit. Paucis diebus dum hæc gesta sunt, alia censura rex vsus est aduersus Comitem Vrgellensem, quam nonnulli asperiores aliquanto fuisse volunt. Sed ut ita sit, profecto tantula res non impulisset animum ad rebellionem, nisi ægrotum atque corruptum. Habebat hic odio capitali Ioannem Raimundum Comitem Cardonæ: occulte quidem, quod cum iureiurando se deuouisset, neminem alium se habiturum pro rege quam Comitem Vrgellensem, tamen iusiurandum rescidisset: propalam autem cum alia multa, tum quod castella nonnulla occupasset, quæ Comitibus Vrgellensis essent. Ea de re fecialem, quem Araldum vocant, Barcello-

mittit, indutum veste, pictas conscriptasque habente prodiones inimici, qui vniuersam urbem perequians passim, ut quosq; honestissimos haberet obuios percunctaretur, nunquid Ioannem Raimundum Cardonæ Comitem nossent. Respondentibusq; se nosse, oraret primum inspicerent, perlegerentque quæ ipse ferret, deinde renuntiarent homini, se vocari verbis Iacobi Comitibus Vrgelli ad singulare certamen, rege cum cæteris principibus certamini præfessuris, & alia huiusmodi ludibria. Quæ cum fecialis exequeretur, fremere multi, alii gaudere, alii dolere, prout quisque animo affectus erat, tota deniq; ciuitas mota rei nouitate, omnis sexus ætatis, cōditionis, nihil aliud loqui ac quærere, & regis expectare iudicium. Ille ubi rem rescituit, iubet Araldū comprehendī, denudariq; & quacunq; transisset pictus inscriptusq;, eadem vrbis parte virgis cædi, ipsum corpus pro veste pingentibus atq; scribingentibus, talemq; remitti ad herum, siue rei indignitate motus quod se præsentem tantum licentiæ temeritati daretur, pessimo in posterum exemplo, siue quod iniuriam Comitibus Cardonæ mallet vltimā pœna leuissimi hominis, quam bellū inter duos proceres excitari, siue noller, si forte ad certamen venirent, præsidere, cum eo quod hunc prodicionis, id est iurisiurandi non seruati arguere videri poterat adhuc residere regios spiritus in pectore arguentis. Id ego etsi rei militaris periti quidam negēt fuisse fas regi facere, quia iure gentium sancti sunt feciales, tamen iure riteq; fecisse existimo. Non fecialium numero hi homines habendi sunt, qui pudore neglecto & alieno & suo, non certamen indicunt, sed ignominia afficiunt propter quam iure certamina cōmittuntur. Verēcunda debet actio esse iure prouocantis, vel ob hoc, ne iniuria prouocare videatur. Hanc contumeliam sui nuntii plus quā ægro animo tulisse dicitur Iacobus, non æstimens quanto ægrius ferēda fuit ea quam ipse faciebat. Sed in affecto corpore atq; languido, exigua offensa magno momento est ad letiferum languorē. Quanquam haud scio, an hunc colorem apud homines quæsierit ad rebellandum. Enimvero faciebat ei animos Henricus regis Angliæ filius, vir iam tum bello singularis, qui nuper in Galliam intestino bello laborantem transierat, auxilio futurus partibus Comitibus Aureliani. Itaq; seu iam antea cum illo cōposuerat, seu nunc primum composuit, Illedam duodecim millibus passuum à Ballagerio distantē, improviso aduentu cōstituit noctu occupare, corruptis è plebe quibusdam, qui portam adulterinis clauibus aperirent. Fert autem ea porta ad Ballagerium, ab eoq; ut mos in plaribusq; vrbibus est, nomen accepit. Dabat etiam prodicioni opportunitatē, quod ea pars vrbis ædificiis sane infrequens est. Neque vero magna in potiēda re dimicatio proponebatur, cum plurimas clientelas, multos ex nobilitate beneficiarios, non paucos è plebe obæratos haberet. Itaque constituta nocte cum duobus millibus pedum ex dimidio leuiter armatorum aduenit, certos hortos, ut sunt ibi fere parietibus horticircundati, adulterinis quoque clauibus apertos intrat, illinc militis qui proditores in muris stantes aduentus sui certiores faciant. Porta referatur ac longo ordine succeditur, & iam quadringentorum numerum, qui ingressi fuerunt, expleuerant: cum interim res incredibilis mirandæque nouitatis contigit, & quæ numen aduersum intercessisset testetur. Qualia quæties olim cōtingebant, Deum ipsum è cœlo delapsum esse potæ

finge-

fingebant. Tubicen quidam qui haud procul ab ea porta habitabat, loco parum celebri,
 quo licentius caneret, forte ea ipsa hora surrexerat eius rei gratia: qua solent qui sæpius
 bibunt, quod genus est in primis tibicinum. Utque sunt leues atque improbi, per noctem
 inflare tubam cœpit, ita ut erat nudus (nam messis iam instabat) & socium qui in arce ex-
 cubabat prouocare. Ille nihil moratus, ne probior sodale foret, prouocanti respondet.
 Dumque ad huius cantum prouocator subinde requiescit, sentit è vicino tumultuari, &
 discursare armatos. Enimuero extimuerant qui erant introgressi, ne res deprehensa es-
 set, & inconsulte atque cum strepitu ad portam se recipiebant, volentes propius à suis
 quam ab oppidanis abesse. Nox, & sceleris conscientia, & timor si agnoscerentur, & for-
 10° tuna ut videbatur aduersa, debilitabat animos. Re noua perturbatur tubicē, in locum vn-
 de commodius prospici poterat porta, conuolat, cernitque armatos, non tantum audit,
 & luna pernox erat. Animaduertens itaque urbem suam, nisi iam iam succurratur, ab
 hoste captum iri, ac fortasse direptum: non ad ensē, lanceam, clypeumque, sed ad vtili-
 ora, ut in illo casu, arma, tubam recurrit, atque cum sonum quo populus exercitusve ad
 arma conclamatur, inflauit, eo quidem audacius quod sciret socium, eumque ex magis
 celebri loco ciuitatem excitaturum, prout factum est. Ad horum amborum terribilem
 sonitum ciues conclamant, punctoque temporis in vias procurrunt. Dalmaus quoque
 Murus citato agmine scholasticorum, cum multis luminibus de vertice vrbs in forum
 venit, ciuibusq; se iungit, & facto cuncti globo ad portam feruntur, sonum clangentis si-
 20° ne intermissione tubæ sequentes. Nemo fere llerdensium est, ac pene in omni Catalonia,
 quin propter intestinas etiam priuatorum discordias, arma domi habeat, saltem gladi-
 um, lanceam, pugionem, clypeum: nec domi modo, sed ad latus fere, atque in manu. Si-
 quidem in concilia de communi re consulturis, & in templa oraturis, arma portare vitio
 non datur. Horum impetum non ausi sustinere qui introierant, repelluntur, cum interim
 Comes audito tumultu, rapto cætero agmine aduolat, & quia dolus improspere cesserat,
 vi conatur irrupere, eumque aliquandiu tentasset, frustra fuit. Tandem oratione blan-
 da amicam ciuitatem appellans, ac merita commemorans, & plura pollicens, responsum
 accepit, se nihil nisi ut ab llerdensibus capi possit, loquendo manendove proficere. Sic
 ille vetitus abiit, atque præ impotenti ira messes llerdensium ferro ignique corruptit, ex
 30° quo acerbissimum in se ciuitatis illius odium, concitauit, credique meruit idem in vrbe si
 potitus esset, fuisse facturum. De proditoribus autem conuictis confessisque supplicium
 sumptum est. Proditione infelicitè tentata Comes eo frequentiores nuntios missitare
 ad principes confederatos, ut quamprimum auxilia mittantur, occupandum esse, ante-
 quam Rex comparet exercitum. Etiam hæc res animos omnium non modo Catalano-
 rum, verum etiam finitimorum erexerat. Erant enim & ipsi finitimi sua sponte cupidi re-
 rum nouarum, & ingentibus promissis à Comite plecti. Et confitendum certe est, plu-
 rimum in hac re egisse fortunam, quæ & Comitis imprudentiam, & Regis virtutem red-
 deret insigniorem. Per idem enim tempus defuncto Angliæ Rege, filius ad capeffendum
 regnum in patriam nauigauit, relictis quibusdam præfectis qui magis promitterent ma-
 40° gnum quam mediocre in præsentia auxilium ferrent. Ea de re finitimorum principum
 ardor atque audacia refrixit, præsertim cum tantam è diuerso diligentiam Regis, tantum
 consilium, tantas vires animaduenterent. Iam primum Rex comperta defectione Comi-
 tis, bellum cæteris rebus præuertendum sibi existimauit, sed non ita ut concilium tanta
 cura coactum dissolu eret, aut suspensum teneret. Verum cum & belli administratio, &
 pacis consultatio præsentiam suam desiderarent, maluit bellum sibi desumere, vbi non cū
 suis, sed cum hoste res esset, consultationi, vbi minus periculi versabatur, vicarium præfi-
 cere Alonsum filium. Huic adolescentulo ad rātam rem magis deerat autoritas dignita-
 tis, quam animi prudentia. Ideoq; Ioanne Ferrandis, & Guilhelmo Moncada ad conciliū
 referentibus, vniuersi Alonsum, quibus solennib. perierat, pro primogenio acceperunt,
 50° id quod nunquā Catalani alteri Regis filio dūtaxat vniuersi & publico consilio præstite-
 rant. Rex interea dum maiores copias parat, Franciscum Herillū cum mediocri manu ad
 coercendos Comitis conatus præire iubet, simulque ad extrema regni, qua transituros
 hostes suspicabatur, expeditos milites dimittit, finitimos principes monet ac territat, ne
 quibus peregrinis copiis in regnum suum præbeant transitum. Tanta autem fuit diligen-
 tia in mittendis nuntiis, quo cuncta explorata, prouisa, cauta forent, ut eodem die re-
 sponsa acciperet ab his qui longius sexaginta millibus passuum abessent, non ignarus
 antiquius esse atque præstantius arcere bella, quam gerere. Postquam de transitu ho-
 stium intercludendo, retinendisque in officio finitimis, curam egit, post mediam æsta-
 tem, iam cæteris oppidis quæ Comitis erant, vel in fidem acceptis, vel in deditionem

redactis, Ballagerium, vbi se hostis tenebat, castra mouit, oppidum situ & opere & arce
 tutissimum, præter oppidanos defensum mille & quingentis peditibus, trecentisque e-
 quitibus. Qui quotidie nunc hac nunc illa porta egressi, cum obsidentibus, vel castrame-
 tantibus, vel castrametatis, certamina conferebant. Erant Regis copiae ex Castellanis Ca-
 talanisque promiscuae, ad octo millia peditum, quatuor equitum. Sed acrius certamen
 erat machinarum, præcipueque bombardarum, quæ vtrinque prorumpebant: plurimum
 tamen è castris ac maiorum, quarum nonnullæ erant, & vastitate & violentia mirabiles.
 Atque quo crepitus horribilior, & ictus perniciosior foret, omnes non eodem momen-
 to, sed pene puncto temporis laxabantur, ad quarum impulsus puluereus ex discussis
 parietibus fumus diu in arce visebatur. Sunt qui uxorem Comitis per nuntium orasse ¹⁹
 Regem affirmant, prægnanti parceret: nam foetum ex matris pauore ad sonum percussio-
 rum parietum atque tectorum in vtero subuerti, cum amborum vitæ periculo: Regem-
 que respondisse, eligeret quam vellet arcis partem, in ea tuto mansuram, prohibitis illuc
 tendere ictus, qui machinas temperarent, sed ea lege, ne cum viro communiter vtere-
 tur: nec illam voluisse accipere huiusmodi conditionem, velut impiam ac turpem, sibi
 omni periculo acerbiores. Non enim in periculis modo, sed in morte quoque viri nolle
 ab eo separari, nec quicquam sibi iucundum, nisi cum illo commune, cuius incolumita-
 tem cuperet sua calamitate depacisci. Sunt qui dicant eos qui in muris erant, quotidie
 probra iecisse in Ferdinandum, nec eum, sed Iacobum Regem appellasse. Sunt qui velint
 per quosdam induciarum dies, in Regem transeuntem è muris multa missilia coniecta, ²⁹
 duobusque confossum telis, cui insidebat equum concidisse, Rege supra collapsa, illos-
 que quasi victores exclamasse, extinctum Ferdinandum, Regemque Iacobum regnatu-
 rum, nec ullis præterea verborum abstinuisse contumeliis. Ob quod tantum periculum,
 tantamque iniuriam, simulque ob violatam fidem, iurasse Regem, Iacobum non impu-
 ne esse laturum: statimque cunctas incendi machinas iussisse, vt ne nocturnæ quidem
 quieti parceretur, licet purgante Comite per uxorem: quippe hæc ad Regem commea-
 re & tractare inter vtrosque cœperat. Nam postquam Comes ex multis qui ab Anglicis
 præfectis mittebantur internunciis, vnum aut alterum ægre peruenisse ad se cognouit,
 eosque fortius quam tutius hortantes, non putauit extremum sibi tempus, etsi pene ex-
 tremum erat, expectandum, ne nullus relinqueretur apud hostem veniæ locus: cum præ- ³⁹
 fertim in dies singulos, per causam dimicandi, sui milites ad Regem transirent, tum eo-
 dem metu commoti, quo Comes ipse, tum quia stipendia, quod primum apud militum
 animos est, sponsonibus ac precibus magis quam rebus soluerentur. Multum etiam spei
 in vxore, quod matertera Regis esset, ponebat: multum in proceribus, & inter primos in
 duce Gandiæ, qui in castris aderat, apud Regem summæ & autoritatis & gratiæ, qui pro
 amico & propinquo, & nobilissimo viro officiosè laborabat, ac mutua mandata perfere-
 bat. Sed Rex intelligebat illum frustratum omni spe ad deditiorem descendere, & ali-
 quantum in alienis precibus, nihil in sua causa confidere, quod urbem nocturnis insidiis
 occupare voluisset, quod finitimos principes ad arma sollicitasset, quod externos Reges,
 quantum in ipso esset, in Cataloniam adduxisset, quod denique se Regem facere, eiecto ⁴⁹
 que Ferdinando, constituisset, præter ea quæ ex Ballagerio, vel factis, vel dictis iniuriose
 fecisset. Nec immerito iram Regis summopere verebatur, maioremque esse culpam,
 quam quæ facilem veniam, aut leuem poenam mereretur. Impetratum tamen est, vt ni-
 hil in vita, membrorumque iacturæ pateretur, cætera & ipsum conspectum, & ipsam di-
 em impetraturum amici asseuerabant. Sunt qui addant, Regem promississe materteræ,
 proceribusque orantibus, nec diutinam captiuitatem fore, nec extra regnum. id magis
 vulgatum est, quam constat, & ab Rege magis non denegatum poscentibus, quam pro-
 missum. Progreditur igitur Iacobus è natali oppido, suaque domo, sed iam non sua, qui
 suus iam ipsius non esset, equo sedens, mœsto magis quam demisso vultu, coma ac barba
 flaua, gladio, qualis heroum mos fuit, pendenti ex humero, oculis omnium in eum intē- ⁵⁹
 tis ac fortunam miserantibus. Cui iam portam egredienti obuiam fit miles quidam, non-
 dum obducta ingentis cicatrice vulneris quod pro illo pugnans in capite acceperat: & vt
 erat ipso corporis habitu miserabilis, opem orat, ne militem suum plagæ morbo, fami,
 nuditati, tanquam immanibus feris conficiendum, relinquat. Huic Comes, Tu quidem
 recte, sed ego te miserabilior, qui nō modo nihil quod dem, sed ne me quidem, metipsum
 habeo. Quid loquor? agedum miles, habeo quod dem. gerebat lorica hamis contexta,
 non confertam, non paruæ pecuniæ, eam protinus sibi detractam militi dedit, cūctis qui
 aderant talem fortunam in tanta virtute prope desistentibus. Vbi ad conspectū Regis ve-
 nit, in angusta sedentis sella, extra iactum lapidis ex equo descendit, genuq; posuit, pau-
 lumq;

lūmq; progressus, iterum adorauit, tertio non procul ab Rege cum adorasset, nec Rex assurgeret, nullumq; dum signum clementiæ in vultu ostenderet, erumpebant omnib. lachrymæ gemitusque ac singultus, cogitantibus, quæ è spe, & in quam recidisset, cui genua submittenti ad pedes sedentis in regia sella paulo ante competitoris, in tanto procerum amicorum cœtu, ne salutationem quidem aut clementem vultum impetrare fas esset: cum præsertim regis Petri filia, eademque matertera ad pedes sororis filii aduoluta, muliebribus precibus veniam marito precaretur. Rex commotos assistentium ac flentes vultus in-
10° tuens, Prospexisset sibi, inquit, mature, & non ad vltimum obstinationis peruenisset, nūc postquam venenum in nos omne consumpsit, ad clementiam venit, voluntas tamen eadē perstat quæ fuit. Cui detur iterum grassandi materia, iam denuo de nostra perniciē cogitabit. Necessitas hoc ab eo officium expressit. Volūtatī igitur quæ nulla neq; erga nos, neque ad bonum & æquum est, nihil debemus: necessitati, quæ promissimus, abūde præstābimus. Vlteriorib. autem beneficiis nos ita subito in eum vti, mores sui dissuadent, ne nobis iterum officiat bene fecisse, & anguē gelu enectum nostro lare refocillasse. Meis tamē morib. quam istius potius vtor, & mihi quam ipsi ero similior. Tu vero Aluare ducito tecum hūc in aliquod pro sua dignitate tentoriū. Hic finis conatuū Iacobi Aragoniī fuit, vt minus deformis quam Bernardi Capreræ, ita multo miserabilior: quippe ex tanta regni assequendi spe, ex maximis opib. ex ingenti populariū atq; optimatum fauore, vulgata iā fama velut Regis futuri, in perpetuū carcerē ergastulumve cōiecti. cuius calamitatis hæc
20° quoq; accessio fuit, vt quem adire nunquā, etiā si ab eo cum summo honore excipiendus esset, cōstituerat, Regem videre nō sustinens, eum victus captiuusq;, & quod extremum malorum est, omnis spei vacuus adorauerit. Tertio mense quā obsideri Ballagerium cōptū est, & oppidum & dominus in deditiōē venerunt. Finisq; bellis atq; certaminib. in omnibus quæ Regi Aragonum parent regionib. impositus est. Eadem in castra maiorum in Italia rerum allatus est nuncius: Ladislaum Regem Neapoli vel febre, vel veneno paucis dieb. quā illuc lāguens applicuerat demortuum esse. Is simul ac Ferdinādum audierat declaratum Regē, legatos miserat, qui gratularentur: præterea de fœderatione cōtra Ludouicum cōmunem amborum hostem agerēt. Ferdinādus vbi gratias egit, quod legatos ad gratulādum ille misisset, quod ad fœderationem attinet, amicitia, inquit, Ladislai charā quidem sibi esse & expetendā, fœderationem vero aduersus Ludouicum inire, non esse suæ æquitatis. Filium illius cōpetitorem suum fuisse, hostem eum nunquā: nunc sublata æmulatione, agnoscere se vtrumq; & amicum & propinquum. Quorum pater consobrina vir esset, filius ex consobrina eadem natus, promptioremq; se esse ad amicitiam inter
30° ambos Reges conciliandam, quam ad inimicitiam fouendam. Suadere vtriusq; ne toties in fortunarum vitæq; veniant aleam, ne vrbes suas absumi eueritiq; velint potius, quam aliquantulum de suo iure decedere. Nihil pace iucūdius, nihil bello esse tristius. Quod autem ad se ac regnum suum pertineat, magis è commodo suo fore, vtrumq; Regem, aut vtrumq; habere aut facere sibi amicum, neutri fauēdo, hoc ipso, vt neuter offendatur, quā alteri fauendo, alterum inimicum. De Ladislai virtutibus vitiisque dicerem, nisi res longius à proposito nos retraheret. Huic successit Ioanna fato quodam intra breue spatium, tot regnis ad fœminas recidentibus, quemadmodum paulo post contigit de regno Nauarræ, quod postea Ioannes Ferdinandi secundus ab Alfonso filius, matrimonii iure sortitus est, cum Neapolitanum sperauisset. Nam de coniugio cum Ioanna regina conuenierat, ad quam cum se deferret maritus, in ipso itinere vxorem nupsisse accepit Iacobo Comiti Marciæ, viro in primis strenuo, & qui sub Ferdinando in vtraq; expeditione aduersus Granatenses militauerat. Huius facti culpam nescio an ipsi adscribā, aut suaseribus qui in Gallicanam quam in Hispanam gentem propensiores, Gallicum virum præeligere cogerunt, infausto atque infelici euentu, tum ipsis coniugibus, tum reip. Neapolitanorum. Hunc semper exitum habent quæ ab infandis illicitisque inceperunt. Verum id me maxime angit atque afficit, quod iram diuinam aut non intelligunt homines, aut post interiectum aliquod tempus obliuiscuntur. Vti nunc reginæ sui ciues suaserunt, moxque dissuaserunt, vt Ioannem Regis filium virum acciperet, sic iterum Alfonso vt adoptaret filium, deinde abdicaret. Magna tamen criminis portio penes ipsam quoque fuit, nullo minus amantem, quam maritorum, aut filiorum, in alterum fratrum fallacem vxorem, in alterum pessimam matrem. De qua cum multa in sequentibus libris dicenda sint hæc pauca attigisse sit satis, ad significandam temporum memoriam. Nunc eodem vnde discessimus reuertamur. Confecto bello, Rex ex Ballagerio digressus, specie prope triumphantis in Aragoniā, Cæsaraugustāq; versus iter intēdit, diadema accepturus, maior etiā ac venerabilior quam abierat. Nam prius populi sui strenuitatem eius tantum audiuerāt,

nunc etiam præsentēs cognouerant. Exoratus ab Illerdensibus qui maxime victoria ea exultabant, ut illac transiret, non transiuit solum, sed etiam apud eos mansit complures dies. Vbi Alfonsus peractis iam conuentibus, patri occurrit, atque ita Cæsaraugustam peruenerunt. Conuocati autem ad solennia coronationis sunt, veneruntque ex omni ferme Hispania proceres. Portugallenses soli, præter Granatenses, non affuerunt, quod alieno à Castellanis animo essent: quorum Rex alioqui haud dubie, sicut Rex Nauarræ, regalibus festis ceremoniisque affuisset. Constat inter omnes qui illi festo vel præfuerunt, vel interfuerunt, nec uidisse nec audisse celebriores splendidioresque pompas atque ceremonias. Ideoque de ea satius est tacere, quam parum dicere, ne aut longiores simus, aut non pro dignitate perstringamus. Augebant autem iucunditatem solennitatis, quod quinque filii circa patrem visabantur, quorum medius inspectante omni cœtu, patrem, priusquam regali chrismate tingeretur, cinxit ense equestris, utpote præditus illa dignitate, quod magister equestris sancti Iacobi esset. Nondum enim Rex equestris erat, quales alii multi, quorum & Rex Petrus auus eius, fuerunt, & talem priusquam Regem necesse est esse. Sed aiunt eum qui creatus est Rex, posse sibi suapte autoritate tribuere illam auctoritatem. Hæc est recepta hominum opinio, hæc militarium virorum velut sanctio, quasi quisquam sibi ipsi queat esse autor, ac se ornare dignitate, aut si habet, eam prærogatiua Regii culminis opus sit ab altero quoque accipere, aut sacrosancta maiestas quæ ritu sacerdotum vngitur, unde Christi vocantur, necesse habeat post hæc titulo equestris decorari, exili, friuolo, & ex ignorantia nato ausim dicere. quod pace cum aliorum, tum præcipue regum dictum sit, contumeliam regiæ maiestati faciunt, qui hanc dignitatem, si hoc nomen meretur, suscipiunt: non secus atque si supra diadema fertum ex rosis floribusque suspenderent. Postquam Rex ab episcopo Oscensi, quia Cæsaraugustana sedes vacabat, archiepiscopi partibus fungente, vinctus coronatusque est, deducitur ab omni illa celebritate è templo per urbem sub vexillis, primum in domum regiam, deinde in idem templum, in quo noctem illam peruigil armatusque iuxta vexilla, accensa ingenti vi cereorum, venerabunde religioseque permansit. Postridie Alfonsum primogenium Gerundæ principem creat, quæ est peculiaris dignitas eius filii qui patri in regnum est successurus. Hic quoque die quidem cum mirifica pompa per populos suo diademate coronatus obequitauit: nocte vero iuxta vexilla peruigilium egit. Cæteraque haud admodum magna, nec ita digna memoratu, satius est omitti. Eodem anno legati à Sigismundo qui concilio Constantiensi præerat, ut Romanorum imperator, venerunt, postulantes vellet certum locum & tempus constituere, in quo possent vterque de republica Christianorum, quæ ad summum pontificatum pertinent, communicare. Eadem mandata habebant ad Benedictum, itemque ad Regem Castellæ. Rex animaduertens totum pondus hoc suis humeris incumbere, non modo quod vtriusque regni vnus ipse gubernaculum teneret, sed etiam quod Benedictum ad vnitatem ecclesiæ solus adhortari posset, & prope impellere, legatum ad imperatorem misit, quem habuit honoratissimum Ioannem Iscleri dominum, ex vetusta regum stirpe, & in literis humanitatis ex omni Hispania nulli secundum: idque quod mirabile sit, sine præceptore. ea est vehementis ingenii, & immortalis memoriæ felicitas. neminem ne ex iis quidem qui omnem operam atque omne tempus in studiis ponunt, videre mihi contigit, in quotidiano sermone abundantiorum veterum testimoniis præceptisque referendis. Auget etiam admirationem, quod corpus athleticum, decorque vultus ab omni eum studio reuocare debuisset, nisi ab ineunte adolescentia, non excellere literis puduisset, quem nemo nec genere, nec opibus, nec corporis atque animi dotibus, ex sua gente antecelleret. Huic mandatum est, non modo ut locum tempusque atque alia imperatori nota faceret, sed etiam ut eum eximio comitatu deduceret Perpinianum. Hunc namque locum delegerat, ubi certior factus esset, papam Regemque illo se contulisse. Vbi legati imperatoris functi legatione apud Benedictum, in Castellam iter intenderant, Rex à papa per nuntios petit, quem ad locum diemque libeat in colloquium vtrunque conuenire. Responso accepto, Moreliam, id nomen est loco, sed anticipato die venit, quasi officii gratia papam excepturus. Enimuero modestioris animi habetur præstolari nos eum qui par maiorve sit nobis, quam velle ut ille nos præstoletur. Id papa iniquo sane animo tulit, interpretatus se tanquam ad superiorem videri venisse, cum Rex ad papam ut inferior venire debuisset, nec excusationem vel officii, vel ignorantiae volebat accipere, usque adeo ut vicario eius qui dixit, Discite à me qui mitis sum & humilis corde, professâ dominatur ambitio. Multæ sunt latebræ in pectoribus humanis, atque abditi recessus. Id ipsum fortassis obtendebat papa, ut aliquaratione postulatis Regis non acquiesceret: itaque re infecta digressi sunt. Iterum post dies complures, cum

papa in oppido cui nomen est sancto Matthæo ageret, illuc eum adiit, persuasitq; vt Perpinianum vna se conferrent, ne causam suam absentia, veluti diffidentia damnare videretur. Contendebant autem de papatu in tria membra lacerato, ac tria capita diducto: Benedictus, qui Clementi: Gregorius, qui Innocentio: Ioannes, qui Alexandro successerat. Sed cum prius celebrare nuptias primigenii decreuisset, impetrat ab eodem, vt Valentia ad sanctificandos coniuges proficiscatur. Extructoque mirifico apparatu atq; omnifaria pompa quæ cum die coronationis certaret, aduenit Sancius episcopus Palentinus ducēs sponsam, pronubus & velut parens puellæ, cum Henrico Infante qui pro Rege Castellæ Perpinianum pergebat, cumq; omni nobilitate Castellana, eam benedicens & suo & matris, à qua vices acceperat, nomine, sponso tradidit. Quos ambos dehinc summus pōtifex vt moris est sacerdotum, in templo multis cum ceremoniis sanctificauit atq; deduxit. Exornauit autem lætitiā nuptialem, tum anni tempus (sub extremum enim veris erat) tum natia soli cœliq; temperies, pene ad nuptias contrahendas nata. Siquidem liquet nusquā in omni Hispania vrbs sitū esse clementiorem. Quod indicant cum alia multa, tum vero horti non tantum citris confiti, sed etiam citreis parietib. viuente materia conclusi: vt dubites horti ne sint, an ædes. Nam cum nihil aliud insit quam arbores frugiferæ atq; felices manu positæ, institutæ, digestæ, quid nisi horti dicēdi sunt? Rursus cum audis extrinsecus esse parietes, intus autem aulam, conclauia, curiā: item sacella, altaria, sedilia canonicorū, thronum episcopi, & cætera huiusmodi, non aliud quam ædes esse succurrit. Sunt enim parietes ex truncis citriorū confecti, & tamen frondibus vestiti, vt perspicui introrsum nequeant, ne dum intrari. Ita cū rami adolescunt intorquētur atq; inflectuntur, ita insiti atq; inserti, confiti atq; conferti coalescūt, vt omnes rimæ expleantur, vt nihil vacui relinquatur, vt pariter firmitatis ex truncis, & decoris ex frondibus ratio constet. Eodem pacto introrsum quæ enumeravi composita sunt, clericis per se, laicisq; deseruiētia. Pauimentum laterculo quadrato, vitreatoque ac picto constratum est: vt non alias apud Elysium sedes beatorum, in nemoribus lucisque poetæ sint imaginati: nec aliæ quodammodo in paradiso terrestri innocentium hominum futuræ fuerint. Hi horti intra muros Valentia sunt: proxime eis amœnitate sunt, alteri extra pomœrium, secundum regiam domum quā pōs fluuium amplectens, vrbi pene coniungit. Celebratio hæc per quindecim circiter dies extracta est. Post totidem ferme dies, nequa gaudia sine calamitate aliqua traducantur, sicut raro tristitia sine aliquo solatio sunt (sic enim nos Deus admonet subinde, & nostræ fragilitatis, & suæ clementiæ) accidit vt Rex sicut sedebat cū domesticis colloquens, subita defectione corporis delaberetur, & inter assistentium succurrentes manus aliquandiu intermoreretur, rumorq; in vniuersa non solum domo, sed vrbe quoq; vulgaretur, repentina morte subtractum. Medici, vt in extremo casu opitularentur, acciti, dicuntur se occultasse præ metu, neve in præteritum negligentia, neve in præsens inscientiæ poenas luerent. Laborauerat quidē Rex ex renibus, vir alioqui prospera ac vegeta valetudine. Subitum autem morbum pituitæ volunt incurrisse ex assidua māsione sub dio per noctem: ad hæc frequentiore edulio cucumeris cuiusdam, quem vocant malignanum. Accitis tamē indigenis medicis, fomenta adhibita sunt aliæq; curationes: atque ita reuixit. Postero die post acceptam potionem cum melius haberet, gratulabantur ei nonnulli, quod hunc in modum vaticinio defunctus esset. Etenim fertur quidam siue ex prægnosticis corporis præsagiens, siue oraculo aliquo instinctus (nam astrologiæ prædicere mortes non tribuo) dissipasse famam, nondum exacto quadriennio Regem vita defuncturum. Rex tamē neque prophetanti plane crediderat, neq; nunc magnopere consolantib. acquiescebat: plus suæ conscientia de valetudine sui corporis fidei habebat, quam in vtramq; partem aliorum verbis. Vbi aliquantulum conualuisse visus est, hærebat in dubio, an appetente atq; instante tempore Perpinianum se conferret: an Alfonso pro se mitteret. Atque vt ipse ambigebat, ita diuersæ erant suadentium sententiæ, vel potius voluntates. Pauci namque in consulendo quod sentiunt, plærique quod cupiunt, loquuntur: vt non sine causa Regis prudentia præstare cæteris debeat, cui non satis sit displicere quæ dicantur, nisi etiam quo animo dicantur. Nam frequenter consilium quod alioqui optimum videbatur, deprehensa consulentis obliqua voluntate, auctoritatem perdit, ac velut inane contemnitur. Non attinet affectus causasque omnium qui consulebant, ac mysteria proferre: tantum quid suaderent, & quibus rationibus adduci se dicerent, satis est attigisse. Alii hortabantur ad constitutum locum ire, ne imperatorem, ne summum pontificem, ne concilium senatumque Christianorum, ne gloriam suam contemptui haberet. Alii rursus adhortabantur, nunc rogantes nequid salutis suæ anteferreret, parceret domui quæ ex sua vnius vita penderet: nunc admonentes nihil transigi, nisi incolumi salute posse, nemini magis

quam pro viribus esse præstandum, excusare licere suam cuique incommodam valetudinem, cum præsertim id per alios recte administrari possit. Rex verecundia tactus, ne in tanto theatro ubi papa & imperator digladiaturi essent, incusaretur, quod filium adolescentem quam se interesse maluisset, honestatem saluti præposuit, si salus honeste negligi potest. Facto igitur profectionis suæ papa certiore per complures antea dies, ne rursus quod in Moreliâ contigit, vsu veniret, cum omni familia mare ascendit. Nam neque reginæ tam affecta valetudine virum non comitari fas erat, & cum plæraque per Alphonsum in patris vicem administranda essent, inhumanum videbatur vxorem puellulam nuper ductam, domi solam in vrbe peregrina relinquere. Profectæ autem sunt eodem aliæ duæ reginæ Iolanta & Margarita Glores, humanæ conditionis exemplum. Nullæ enim foeminae infelicius viris orbantur quam reginæ sine communibus liberis. Iunior grandiori comes iit veluti matri, cum Sigismundo acturæ de cõcilianda amicitia, ineundoque fœdere inter generum & Ferdinandum, ad recuperandum illi regnum Neapolitanum. Rex prope omnem suæ ditionis oram quam longa est emensus, pluribus diebus aduersa tempestate vsus est, & cum altum tenere nollet, sed quo minus iactaretur, terram legeret, eo diutius iactatus est. Transierat autem iam æquinoctium autumnale, atque ita vexatus, ut per omne tempus quo fuit Perpiniani, decubuerit, nec vnquam equo vectus sit, ægreque aduenienti imperatori obuiam processerit. Nam papa (ut diximus) anteuenerat. Quod si Ferdinandus officiose & ex sua Cæsarisque dignitate egit, ut certe egit, quod illum præuenit, prudentium relinquo iudicio, an idem sit de illa Moreliana antecessione sentendum. Quantum autem certaminis fuerit Perpiniani inter multos canes ac vetulam vulpem, & prælongum est relatu, & à nostro non nihil opere alienum. Cuius viri quantus animo vigor, quanta viuacitas fuerit, hinc fides documentumque accipi potest, quod iam ab omnibus fere destitutus quos sibi affuturos sperauerat, die quodam septem horis disputationem extraxit. Defatigatisque audiendo omnibus, ac plarisque iam abeuntibus, dicere perseuerauit citra signum vllum defatigationis, cum maior esset septem & septuaginta annis. Nitebatur autem probare tum verum se papam esse, tum si renunciandum ob commune commodum foret, in se vno nonnullisque Romanis canonicis quos ipse nuncupasset, consistere summi pontificis electionem. Nam se vnum omnium esse indubitatum cardinalem, ab indubitato creatum papa: cum cæteri qui se eodem nomine appellarent, creati essent tempore schismatis, ut incertum sit, an veri sint cardinales, & ob id an rite deligere summum pontificem possint. Aduersus hanc orationem multis iam annis commentatam meditatamque, cum Rex eodem recideret (quid enim intererat an nulla ratione vellet abdicare se papatu, an vlla) hortabatur Rex ut concordia ecclesiæ, ut saluti animarum, ut conscientia consulere: commonefaciebat Alphonfus (nam is quam pater ad eum frequentius ventitabat) ut trepidationem animi, ut corporis periculum, ut præsentem & apud posteros futuram infamiam deuitaret: minabatur imperator suam vniuersalisque concilii censuram: obsecrabant amici ac familiares, ut certa commoda, quamuis minora, quam incerta quantumlibet magna, si qua modo magna supersint, præponeret. Non deesse spem recuperandæ dignitatis: quippe in tanta virtute ac literatura, qua non modo præstaret iis qui de papatu secum contenderent, sed prope nemini cederet. certe summum cardinalem, & secundum à papa futurum, si alius fieret. Post quem defunctum aliam spem fore, habiturum legationes perpetuas, quibus pene par summo pontifici esset. Afferebatur ab omnibus exemplum Gregorii ac Ioannis, quorum vterque pontificatu se abdicare vel spondebat, vel cogendus esse dicebatur. At ille qui annum papatum mallet, quam longissimam vitam priuatus viuere, quique iam dediscere non posset alium quam papam agere, cætera neglexit præ vmbra illius nominis. Itaque infecto negotio, ac principibus legationibusque desertis, Colibrium abiit, ibique mare conscendit, ac Paniscolam petiit. Hoc loco Rex insignem atque maiorem multo quam videatur rem fecit, quod illum pro conuictio pronuntiari præcepit, neminemque ex suis & Regis Castellæ prouinciis ad Petrum Lunam, sed concilium Constantiense rerum sacerdotalium gratia pergere. Nam se autorem ille cogendi concilii de Rege declarando, se deligendorum iudicem principem, se iudicii maturandi ducem, se ut iudices ita sentirent atque auderent, effectorem fuisse, dicebat. Nec id omnino falso prædicabat. Qua spe fretus non existimauit fore, ut ab eo Rege defereretur, de quo tam meritis esset. Sed is qui neglecta valetudine ad diem venisset, ut de iure papatus disquireretur, non potuit animum inducere post cognitam huius vel iniustitiam vel obstinationem, ut criminis tanti particeps ei esset: voluitque hominem huiusmodi veluti sectione aut adustione sanare, ne totus interiret. Duo quoque familiarissimi illius atque eloquentissimi viri, Vincentius Ferras-

Ferrarius, & Philippus Malia: alter Perpiniani decretum regis aduersus Petrū quondam Benedictum, notum populis fecit: alter pro legato Constantiam missus est. Quate ausim affirmare, Ferdinandum regem ad vnitatem ecclesiæ plus quam cæteros principes, etiam quam ipsum Sigismundū contulisse. Ille vt concilium in sua vrbe ad finē perduceretur, vehementer annixus est: hic (vt cætera transeam) pontificatū ex vrribus suis exemit, amicissimum ac de se optime meritū virum à sede domoq; sua eiecit, & omnem prope Hispaniam concilio & ignoto summo pontifici donauit. Quarto demum mense ab omnib. Perpiniano discessum est. Qua in vrbe omni eo tempore victum gratuitū imperatori legatistque præbitū, & cuncta non carius mercato fuisse homines, quam prius cōsueuerant, ¹⁰ nora sunt, quam vt in tantis rebus memoranda sint. Reuersus illinc Férdinandus rex itinere terrestri ob tædium maris, nondum desæuiente hyeme, Barcelлонam peruenit, extenuato corporis habitu præ diutino morbo, cuius ortum ignota causa attulit, incrementū nauigatio, accessionē cura laborq; rerum cum imperatore ac papa componendārū, moeror quoq; ex discessu tam obstinato amici, & necessitate sua, qui primus eum quodāmodo ferire gladio regio coactus est. Addita sunt ad extremum ex ira atq; indignatione ægritudine alimenta, & morti calcaria. Orta est ira atq; indignatio ex re quam animo quidē iam pridem præuiderat, sed asperiorē opinione sua expertus est. Et alioqui ægroti hominis, vt corpus, ita animū grauius afficit omnis offensa. Paucis diebus quam Barcelлонam venit, cum se nihil sane ex morbo conualescere animaduerneret, dixit inter domesticos se ²⁰ in animo habere Castellam petere: primum vt in cælo ac solo natali maturius ad bonam valetudinem rediret: deinde vt negotia regis pueri recognosceret, atq; ordinaret: tum vt Granatēse bellū necessitate intermissum instauraret, cum propter superiores causas, tum vero vt eo parto, atq; in manus Ioannis regis tradito, vicissim ab eodē grandi pecunia adiuuaretur ad luendum regni sui patrimonium. Sed multo magis esse è sua tū dignitate tū utilitate, si citra alterius opem, & mutuo acceptam pecuniam, sola autoritate à suis populis quod suum esset recuperaret. Itaq; aptius tempus esse ad rem tentandā, priusquam in Castellam iret, ne res ipsa diuturnitate obduresceret, neve pecuniam hanc nisi ea indigeret, cogendam curaret. Quæ cum cogi commodè nisi se præsentē non posset, necessarium erat eodem iterum se redire, si obstinatos ad restituendū gratis patrimonium regium ³⁰ populos suos intellexisset. Nam quod se absente per alium isti ad hoc ipsum adducerentur, non erat sperandum. Voluit igitur à minimis tentare Barcelлонensium animos. Siquidem vt minimū est, si pretium æstimes, regem vectigal pendere ciuib. suis: ita maximū, si rei indignitatem, præcipue in emundis obsoniis, cuius vectigalis immunes sunt clerici, atque olim nobiles erāt. Quæ res adhuc in controuersia est. Et contigit forte prima pugna cum Ianio, à quo regius dispensator obsonium mercatus, in soluendo pretio cum portionē illam vectigalis non connumeraret, primum lis, mox clamor, postremo atrox tumultus exoritur. Res hinc ad regem, illinc ad senatum magistratusq; defertur. Omnia utrobq; ira, sollicitudine, querimoniis, minis implentur. Rex iubet accersi principē magistratuum senatorumve, quos consiliarios vocant, numero quinque. Quorum princeps est, qui sæpius ⁴⁰ cæteris eum magistratū gessit: vocaturque consilii caput. Is erat Ioannes Ceuillerius, qui veluti ad mortem vocatus, cum detrectare non posset, inito concilio inter primores ciuitatis, iussus est bene sperare: si periret ipse, se parentaturos ei sanguine omnium qui apud regē essent. Neminem, si moriendum sit, honestius vnquam aut mortuū, aut vindicatū esse, præstaret patriæ generosam animi indolem, redderet cæteros suo exemplo ad capefendam virtutē alacriores. Nullum veterum Romanorū præclarius fuisse facinus: hoc quoq; æternæ memoriæ literisq; mandandū. Hæc tametsi excitabant animum, tamē magis ad non pereundum confirmabat, quod clausis tabernis videbat magnam partem populi in armis esse, & magistratibus operam suam polliceri. Disposita itaq; re familiari, cōditoq; testamento, occlusis hostiis ac fenestris domus, extincto igni, sedentibus in pauimento vxore atq; filiabus, prosequentibus aliquantulū collegis, ac cæteris veluti damnatum destinatumq; inspectantibus ac miserantibus, ad regiam pergit. Iam magis ac magis tumultus inualescebat, iam vulgus passim fremere audiebatur, & se inuicē acuebant, nec exhortatores ex primoribus vsquam deerant. Ipsi etiam magistratus palam consiliariorū regis culpam hanc esse dicebant, ideoq; si male cōsultum sit in principem consilii publici, neminem ex his qui cum rege sunt, eadem vitaturum, præter vxorem ac primogenitum. Nam hæ tres personæ apud eos sacrosanctæ habentur: Rex, regina, atq; successor in regno: quanquam ille Gerundæ per eos dies agebat. Vbi peruenit Ceuillerius ad ianuam cōclauis, vbi ab rege expectabatur, pulsat ianuam. nam ministros in prima aula (vt moris est) reliquerat. Ianitor semiaperto hostio, quis esset interrogat, an Ioannes Ceuillerius.

Hic aliquid fauoris ex nomine magistratus acquirere volēs, cōsiliarius, inquit, sum ciuitatis. an Ceuillerius? ciuitatis inquā cōsiliarius. Respōde an Ceuillerius. Respōdeo quod cōsiliarius. Responde quod rogo: nam alium quā Ceuilleriū intromittere iussus nō sum. An me intromitas, an excludas, in tua est manu: ego cōsiliarius vnus, sed pro omnib. sum. Idcoq; parui refert interrogare de nomine. Hæc cum ille ad regē detulisset: Aperi, inquit, Ceuillerio. Ex pertinacia enim se Ceuillerium esse confitetur, & contumaciam qua mecum vsurus est, in istis verbis quæ dixit hætenus, præfert. Cum ingressus est hic, & regem adorauit: Quo mihi, rex inquit, istam adorationem tanquam regi, quem cogis veluti subditum pendere vectigal, & quidem subditum tibi tuisq; collegis? Nam cui tributum vectigalq; penditur, nisi his qui pendi cogunt? Vos ergo me ad hanc seruitutem cogere potestis? vos regem vestrum tributarium vectigalemq; facere vultis? vos regiam maiestatem vestro, si nomen meretur, magistratui obnoxia addictamq; videri non erubescitis? Quod (ni vos reges, nō ego, aut superiores rege estis) monstri profecto ac prodigii simile, regem ciuib. suis pendere vectigalia. Episcopus, abbates, priores, canonici, & quicunq; sunt ordinis clericalis, immunitate hac fruuntur. Nobiles pro eadem recuperanda litigant: nam olim fruebantur. Nos reges infra nobiles, infra humilimos quosq; clericorum, quatenus ad immunitatem huius vectigalis pertinet, erimus? Non afferam è regno patris mei, non ex aliis huius ætatis exempla. Certe Lacedæmonii apud quos bini reges erant, & magis perpetui consules quam reges, ita parum in vrbe, multum in bello poterant: voluerunt illos huius contumeliæ exortes esse. Taceo gentilia. Quis vnquam Hebræorum regum aliquando vectigal audiuit pependisse, & non potius regi vectigalia esse pensitata? Non id nunc postulo, vt mihi illa pensitentur, quanquam & possem, sed vt regię dignitatis ratio constet. Neq; enim de pecunia res est, de qua si certaretur, pudendum vobis erat tantulū sumptum regi vestro non gratificari: sed de pudore meo, de autoritate huius sedis, de fama apud exterarum nationes. Quibus rebus cum vos tantopere aduersemini, quid aliud nisi cupidos esse significatis nostræ turpitudinis, dedecoris, infamiæ, sine vlla vestra, si saperetur, laude ac dignitate? Et cum decorum vobis pulchrumq; ducatis regem vestrum afficere contumeliis, tamen de vestra in regem fide atq; charitate apud nos aliasque nationes gloriamini. Dedecus potius vestrum ac contumaciam perfidiamq; confiteamini. Licet & vobis persuasistis, hæc indigna mihi toleranda esse. Ego regnum filii fratris propagaui, e go statum clericalē, quantum per vnum regem præstari poterat, direxi, schismate ex Hispania expulso, meum ipsius ius negligam? ac maiestatem regiam ab improbis, ne vi magis videar vos quam ratione velle coercere. Nec ignoro id vnum quod responsuri sitis: sed istud commodius vbi abs te prolatum fuerit (vt spero) confutabitur. Quare datur tibi potestas pro te respondendi tuisq; collegis. Tum Ceuillerius, Recte tu quidem rex, quod ais vnum esse quod responsurus sum, & id quod opinor diuinas. Sed hoc ipsum vnū magni sane momenti, & quod in te cōformidasti attingere. Scis enim te iureiurando adactū promississe conseruaturum nostra priuilegia, nec aliquod eorum rescindere conaturū. Idem superiores reges vt promiserunt, sic excoluerunt. Quos cur nolis imitari rex, sed potius damnare, iusiurandumq; tuum polluere, ac promissa tua facere irrita, magnopere miramur, & tua pariter ac nostra causa dolemus: tua, qui (cum bona venia dictum sit) iniuste facis: nostra, quibus iniuria fit. Ex quo pariter optamus tuam honestatem & nostram utilitatem incolumem esse. Neq; indignum duxeris rex clarissime, te pro nostra in principē nostrum obseruantia à nobis vel admoneri vel rogari, vt & pudori tuo & quieti tuorum populorum cōsulas. Sed ego plus quam vnum pergo dicere, nec de iure tantum loqui videor, sed etiam (quod absit) cōsiliū dare. Quare id vnum quod inceperam dicere, pro nostro iure dictum sit, vectigalia reip. esse, non tua, eaq; cōditione nos te regem accepisse, teq; iureiurando interposito rata nobis hæc fore recepisse: ideoq; nos sanctius (iterū pace tua dictum sit) certare quam te. Verum quid ad tuam honestatem pertineat, ipse videris. Id tamen quod meum est, ac meorum collegarū, testatum apud te volumus, vt quantum coneris, intelligas, citius nos vitam quam istam libertatem tibi concessuros. Neq; enim honestior ac gloriosior nobis obitus contingere potest quam pro libertate, pro ornamentis, pro amplitudine patriæ. Nec minus nos defunctos celebrabunt ciues nostri quam suos celebrant Athenienses atq; Romani: tametsi, quod maximū est, merces nostra apud Deū veluti martyriū (martyres enim sunt qui veritati ac iustitiæ assunt) nobis proponitur. Quo magis, vt bonos & Christianos decet, quod facere volebam, admonere te habeo. Prospicito quo progrediaris, neve innocentia tuæ ciuitatis ac tuorū saluti male cōsulas. Non enim moriemur, si moriemur, inulti. Cum hæc rex audisset, conuerso ad assistentes vultu, Quanta versatur, inquit, in pectoribus humanis vesania: qui sub vmbra iustitiæ nō intelligunt

gunt patrocinium se auaritiæ vanitatisque præstare, & si pro ea pereant, non temerarie ac furiose perire, sed fortiter. Refers mihi non modo Athenienses Romanosque, sed etiam martyres: quasi tu pro honesto, pro vero, pro religione contendas, qui ne pro patria quidem verba facis, sed pro scelere, perfidia, superbia. Quo de periculo nunc agitur? & propter quod tantas rerum verborumque procellas cietis? Credo templa spoliantur, innoxii homines ad necem suppliciumque rapiuntur, ærarium denique, ne dicam grauiora, compilatur: pro quo conseruando tantum concitari tumultum deformissimum erat. Vectigal carnis similitumque ne rex pendat ciuibus suis, id vos tantopere commouet? in hoc salus & amplitudo patriæ vertitur? pro hoc tibi mortem oppetere honestissimum ac gloriosissimum est? hoc te Atheniensibus, hoc te Romanis, hoc martyribus similem faciet? O rem inauditam, regem suum in seruitutem ciuium suorum redigi velle! Id vero pulchrum, laudabile, & immortalis gloria dignum est? An non hæc abiectissimorum hominum contumacia est, atque ambitio, & Luciferi arrogantia? qui dicit, Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis altissimo. Iam posuistis vobis sedem ad Aquilonem, iam similes mihi estis, & nisi fallor etiam maiores. At enim iureiurando adacti sumus ad promittendum. Vos adegistis? an mihi erat integrum nolle iurare ac promittere, cui proponebatur conditio? Si regni possessionem vellem, iurandum pariter ac promittendum. Quid si non promittam? Rex non ero. Videtis quonam modo promittere cogitis, ac iurare, immo peierare. Peierare enim est, non ex animi sententia iurare: Cuius tamen rei penes vos culpa est, nulla penes me. Ego enim id me præstiturum promisi (neque aliter licebat) quatenus iustum sit. Nunc regni leges quas iuraui de cōseruando patrimonio regis, hoc me præstare prohibent. Quas infringere, quam istud iusiurandum, maius crimen est. Nam de superioribus regibus quorum culpa aut necessitate in hoc deuētum est, nolo dicere. Non enim regum nomina, sed egregia facinora habent autoritatem. Illi nauem hanc ad suum iudicium moderati sunt: ego qui nunc eius clauum teneo, non exemplum, sed rationem sequar. Iuraui: si recte, seruandum est: si secus, corrigendum. Neque enim iusiurandum est, quod nec ius, nec iurandum est. Sed quid ego aduersus hunc disputo qui non modo rationibus, sed minis mecum agere ausus est, & tumultum ciuitatis & cædem meorum ostendere? Hoc plus est quam vectigalis iura defendere. Secede paulisper in conclaue illud interius. Ille ubi introiit, vt postea retulit, circumferebat oculos, si quem laqueum, si quem gladium, si quem humorem ubi præfocaretur, si quam fenestram qua præcipitaretur, videret. Omnia imaginabatur, omnia timebat, omnem sonum strepitumque horrebat, tanquam nex sibi iamiam inferretur: & verba regis apud se voluentem aduentus sui pœnitere inceperat. Interea rex cum cæteris consultabat. Omnes obsecrabant, præcipue Garaus Ceruellio præses Cataloniæ, Guilielmus Raimundus Moncada, Bernardus Caprera, ne quid in consiliarium ciuitatis male consuleret, neve præsentem furorem plebis imperitiæ magis irritaret. daret rei spatium, nondum adesse maturitatem. Quod nunc negat, id ultro postea delaturos. Motum plebis esse torrenti similem, qui ad breue tempus inflatus perennibus aquis concitatus fertur, mox æstum ac feruorem perditurus. cogitaret quod ipse perspicere poterat. necdum tantum beneuolentiæ contractum esse inter se & gentem Catalanā, vt onus hoc libentibus animis possent accipere. Eius rei causam esse, quod aliter quam fert eorum consuetudo, parum se familiarem præbuerit, ob ingentes fortasse curas atque occupationes tot regnorum. Additum quoque est, non esse tentandum quid facere audeant, qui primigenio dicere ausi sunt die quodam in dissensione de supplicio fontis cuiusdam, nondum exiccatum esse atramentum, quo exarata sunt instrumenta declarationis de successione, & præter leges moresque iam fieri. Ignorabat id rei ipse rex. Namque eo in tempore in castris agebat. Qua audita vehementer commotus iussit euocari Ceuillerium, ad certam se mortem euocari opinantem. Atque ei propè exangui, & timorem ipso vultus habitu atque incessu declaranti, inquit: Quid ita mortis metu apud te ipsum non videris esse, qui tibi pulchram ac gloriosam contra regem tuum mortem ducis? Ne timeto, viue, vt collegis tuis atque ciuibus respondeas, vectigalia vestra vobis incolumia esse, meque cedente ab hac pugna penes vos quidē esse victoriam, sed non tamen de me triumphaturos. His dictis Ceuillerius abiit, veluti qui de mediis hostium telis ægre elapsus est. Quem timorem magna apud ciues gloria compensauit. Et sane si pro patria contendisse dicendus est, eximiam magnanimitatis meruit laudē. Hunc subsecuti sunt, Garaus præses, & Guilielmus Moncada, vectigalque ex suo pernumerauerunt, ne regē illi qui sibi solui utique volebant, soluere coegisse viderentur. Postero die rex, nullis præter domesticos præmonitis, ex vrbe excessit, lectica vectus. Id cum palam factum est in ciuitate, partim letabantur quod tanta tempestas sedata esset: partim vicem regiæ dignitatis

dolebant, quod tali à suis ciuibus contumelia afficeretur, succensebantque superbiæ atque avaritiæ magistratuum: partim, & hi plerique omnes, dolebant vicem suam, qui per magnis quæstibus ex regis absentia fraudarentur. Enimvero quemadmodum in præfenti certamine ciues fauebant causæ ciuitatis, ita puostquam resedit feruor animorum, ad repentinum turbati regis discessum, æquam fuisse causam eius affirmabāt. Mittunt ergo qui orent, ne discedat ab eorum solo, neve hunc in modum declaret infenso se in suam ciuitatē animo esse, futuros se in officio, pensaturos obsequiis aliis, si quid offendiſet. Hic cum regē circiter sex millia passuum extra murum nacti essent, breui responsione remissi sunt. Sunt qui dicant eum respondiſse, si rediret, vt petebant, illorum malo rediturum, & si viueret, Barcello nam castigaturum. Sed nō perinde compertum est, vt pro vero queat affirmari. Et si dictum est, non nisi inter intimos dictum, vt aliquo potius familiarium vicem regis indignantium dictum est, atque ab aliis exceptum: ideo non ita pro magno habitum. Vbi ad Aqualatam venit, quod oppidum Barcellona abest paulo plus itinere diei, grauius egrotare cœpit. Quem ad locum accurrit Alfonsus filius, nam Petrus aderat: duo, secundus ac tertius, in Castella cum patruale degebant: Sancius paucis antea diebus, sed pater ignorabat, calculo decesserat paterno morbo. Hunc Deus ita præmisit, vt mortuum patrem in alio seculo exciperet, iucundus ac gratus post mortem, qui moriens nullum illi doloris vulnus inflixisset. Magnum itaque patri morienti solatium fuit, nesciſſe Sancium defunctum: sed maius, affuisse Alfonsum. In huius ore, in huius alloquio, in huius pietate acquiescebat, huius se præsentia existimabat diutius viuere, huic illud mirabile, quod non ab omnibus æque ac magnum est ponderatur, testimonium reddidit: Ex septem liberis nulli magis obitum suum doliturum esse, quam Alfonso qui defuncto patre foret regnaturus, ideoque si non primigenius extitisset Alfonsus, huic quantum in se esset, regnum relinqueret. Extracta est valetudo duos circiter menses, eoq; omnis nobilitas suorum regnorum atque Castellæ non ad id modo oppidum confluxerat, sed ad vicina quoque. Nam cuncti sedulitatem atque officium suum declarare studebant, non tantum regi, sed filio. Ibi testamentum condidit. Legata plurima reliquit, religiosa plæraque, ita vt non suppetereſt pecuniæ quas relinquebat. Ante se mortuum stipendiorum quæ domesticis atque officialibus quocunque ex tempore debebantur, pernumerari voluit, & ab illis ipsis certior fieri an pernumerata essent. Hæc atque cætera quæ ad animæ salutem, ad domus incolumitatem, ad regni stabilitatem pertinebant, vbi prouidit, inter suorum colloquia atque amplexus ad extremum vsque halitum plane loquens, velut in soporem solueretur, animam efflauit, quarto nonas Aprilis anni sextidecimi post millesimum quadringentesimumque. Cuius obitu præmaturo magnam non solum Hispania illa, verum etiam nomen Christianū iacturam fecit. Nemo enim regum Ferdinando maturius Granatam, ne dicamus Africam, subegisset. Siquidem constituerat non magis numero quam delectu militum Aragoniæ atq; Castellæ Granatam urbem obsidere, binis è regione positis castris, vnīs Aragonum, alteris Castellanorum, vt certatim pro gloria gentis vel religionis dimicarent. Sed nonnunquam optimi principes culpa populorum ab æterno iudice subtrahuntur. Nam magis subditorum quam sua eum viuere intererat. Cuius fere vita, sicut in plerisque licet, ex iucundis sane fuit tristibusq; permixta. Etenim Ferdinandus rege patre ortus fuit, sed illum ante tempus amisit. Ornamenta sortitus est animi corporisq; sed ea apud fratrem minus fauorabilia fuerunt. Felix fuit prouentu liberorum, sed ob hoc liuore proximorū perstrictus. Vidit filium regis generū, sed ne spe laboretur extimuit. Rursus, vt à malis incipientes in bonis desinamus, in administratione regni ac belli à fratre præteritus est, sed amicorum præsidio sua virtus non est destituta. Proditus ad Setanillium, sed aliis victoriis cladē compensauit. Ad Anticheram sæpe frustratus, ad extremum voti compos effectus est. Rursusq; regnum hæreditarium sperauit, sed multis difficultatibus est iactatus. Adeptus est possessionem regni, sed rebelles cum magno status sui periculo compescere necesse habuit. Diadema cum tanto pompæ splendore accepit, nuptiasq; celeberrimas filii vidit, sed subito morbo decubuit. Aspexit Cæsarem in domo sua & papam, regiam opem auxiliumq; deprecantem, sed contumacia suorū exulceratus est. Ita quicquid ex iusto vitæ spatio supererat, vt multa læta, sic multa fortassis tristitia fuisset expertus: veluti illud quod ex quinque filiis, quasi dexteræ digitis, vnum iam se perdidisse rescisset. Quod si quemadmodum à sapientibus dictum est, acerbiora sunt aduersa, quam iucundiora prospera, dicamus præclare cum Ferdinando esse actum, quod viridis adhuc & in media ætate excessit è vita: cum præsertim hoc secum gaudiū tulerit, quod tribus regibus proximis denegatum erat, vt filio regnū per manus traderet, ne dicam tali filio, quali nemo vnquā meliore gloriatus est. Fuit autē Ferdinandus natura sane sublimi, ab omni

tamen remota fastu: animo fidenti atque intrepido, sed aduersus iustitiam veritatemque demisso ac pusillo. In contumaces nocentesque; vehemens, sed erga eos qui allegarent necessitudines, paupertatem, morbum, ætatem, aliasque misericordiae causas clementissimus. Amator bellicae gloriae, sed ita ut pacem præoptaret. Liberalis inter primos, sed non nisi religionis ac meriti causa. in admittendis ad intima domus turbis procerum, & exercenda familiariter cum plurimis consuetudine non ita facilis, ut reges superiores extiterant, sed qui nunquam claudi fores voluerit his qui se indigerent, & in coetu aut in itinere faciendo, si quem non facile posse accedere videbat, iuberet homini viam aperiri, & ad loquendum hortaretur, comiterque & audiret & responderet. Ab obscenitate non factorum modo, sed etiam dictorum ita abhorrens, ut pene nimius putaretur. Cibi vini; nullo paratu ad gulam, sed ob dignitatem personae magnifico ac splendido. Veneris incredibili temperantia, & ut affirmabant, intra matrimonii sanctitatem. Nam ut incertum est, cum alia cum foemina post coniugium habuisse usum, ita nulla non nocte cum vxore cubasse compertum est. Neminem domesticorum patiebatur scortum in domum ducere, licet cuncta ut resciret flagitia domestica, fieri non poterat. Si resciebat, praesenti poena pledebatur. Forte die quodam cum apud eum inter familiares controuersia foret atque altercatio, vter praestantior in bello extitisset, Hector an Achilles, interuenit Ioannes Ferrandis, quaesivitque; quanam tanta omnium altercatio esset: nemo enim non alterutri parti aderat. ubi controuersiam audiuit, Absit, inquit, optime rex in hoc apud te quaeri patiaris, & fortissimum omnium & longe præclarissimum Hectorem cum foedo ac flagitioso Achille comparari. Qua admonitione adductus rex, edixit, si quis domi suae Achillem nominaret, continuo eum nunquam reuerfurum exploderent. Caste quidem rex ac religiose: sed Ioannes imperite sane atque indocte, homo quidem grauis probusque; ac strenuus, sed idiota. Apud Homerum quidem qui haec scripsit, longe abhorrent Achilles ac Patroclus ab omni suspitione flagitii. Quorum alter non modo Hectorem, sed omnes Troianos, auxiliareque; principes atque exercitus, solus fugauit, & nisi dii obstitissent, contrucidasset, ita ut ne vnus quidem fuerit superfuturus: alter qui aliquantulo maior natu erat, aut par Hectori fuit, aut fortior. Qualis fuit etiam Agamemnon. Nam Aiace atque Diomedem fortiores Hectore fuisse, qui eundem poetam sumpserunt in manus, non ambigunt. Itaque in hoc errore non qui accepit, sed qui dedit consilium, reprehendendus est. Fuit enim Ferdinandus parum excultus literis, sed ut illo seculo, & ut in Hispana nobilitate, non indoctus: doctorum tamen mirifice fautor, & suorum ad studia hortator. Nulli domesticorum salarium numerari voluit, nisi qui testimonium a sacerdote attulisset eo anno se esse confessum, & corpus ac calicem Domini communicasse. In honorem beatissimae virginis ad Anticheram instituit, ut fasciam albam, quam stolam vocant, transuersam ad pectus cum hydriala volentes ferrent ab institutore impositam, certa lege ieiuniorum ac precationum. Execrantium numina punitor acerrimus. Aleatores ut pestes exosus. Nil enim boni viri adesse existimabat aleatoribus & blasphemis. Pro absentibus & quos ipse misisset, quam pro his qui aderant diligentior: quippe qui scripta eorum nomina in priuato quodam libello habebat, & quoties quippiam vacaret, quod conferendum esset, ad illud tanquam ad ephemeridem se conferebat. Nec petentibus statim beneficia indulgebat, sed duo haec prius animaduvertebat, an alteri indultum esset, & an alius dignior. Nihil intercedente pecunia contulit: nam eius minime avarus. Auxitque pecunia sua quam à Castella aduexerat, Aragoniam, Valentiam, Cataloniam. Ideoque ægre ferebat non posse munificentiam consuetam exercere in tanta prouentuum exiguitate ex suis regnis: solitus dicere, non agere regem qui non plus quam posceretur, donaret. In patrimonio regali tuendo tenax: quod qui alienaret, aiebat inimicos potius sibi parare quam amicos, quia ex subditis illos quosdam regulos faceret, semper sollicitos ac suspicantes eorum iura licentiamque; iri deminutum. Statura fuit supra iustam, aspectu graui ac suauis, colore candido, satis plenis membris ac satis robustis. Elatus autem est maiori funerum pompa quam quispiam omnis memoriae Aragonum rex, inter proceres prope totius Hispaniae, maiori; & tempore & viarum spatio. Plus enim triginta millibus passuum ab Aqualata remotum est templum sanctae Mariae ad Populatum, ubi reges Aragoniae sepeliuntur. Ita Ferdinandus rex non in sepulchra regum Castellae suorum maiorum, sed in regum Aragoniae illatus est. Illinc nemo regum qui ex ea familia fuit, abest, praeter Ferdinandum: & hic nemo rex adest, praeter hunc eundem ex aliena familia.

AELII ANTONII NE- BRISSENSIS, EX GRAM- MATICO ET RHETORE HISTORIOGRA-

PHI REGII, RERVM A FERDINANDO ET

*Elisabe Hispaniarum felicissimis Regibus ge-
starum, Decades duæ.*

10

EIVSDEM AD CLARISS. HISPANIARVM, ATQVE VTRIVSQUE SICILIAE, INSVLARVMQVE MARIS NOSTRI moderatore Ferdinandum diuinatio in scribenda historia.

NON possum non magnifacere tuum de me iudicium, clarissime Princeps, quod ex tanta doctissimorum virorum copia, qui per omne ditiosis tua imperium diffusi sunt, me potissimum delegeris, cui immortalia tua gesta Latino sermone describenda mandares. Vereor tamen ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi euenerit, quale Alexandro Macedonum Regi. Ille namque, ut scis, post superatam omnem Asiam & Aegyptum Magni cognomen adeptus edicto publice vetuit, ne quisquam ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles, nemo ex typis æream duceret, nisi Lysippus, nemo in anulorum usus gemmis insculperet, nisi Pyrgoteles: cum essent illi tres quisque in sua arte eminentissimus. Hoc nimirum famigeratus ille vir faciebat sapientissime, ne quisquam opifex artis imperitia quicquam ex vera facie deprauaret. Quod si fuisset Alexander tam solers in nominandis autoribus qui literis mandarent res ab eo gestas & victorias, quibus totum prope orbem terrarum illustravit, quam fuit in deligendis artificibus qui lineamenta & corporis ductus effingerent, nihil profecto in tanto Principe desideraretur quod ad summam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita fit: ut nihil unquam natura omni ex parte absoluerit (tanquam ceteris non sit habitura, si vni cuncta concesserit) ille cui neque ingenium, neque doctrina, sed neque rerum usus defuit in cunctis artibus quæ sunt homine libero dignæ, una tantum in re legitur fuisse deceptus. Ex tanta namque poetarum, historicorum oratorumque copia, quibus tunc abundabat Græciæ, unum Chærilum delegit qui res à se gestas carmine describeret, cum esset omnium sui temporis poeta ineptissimus, inuitans etiam illum proposita laboris mercede, pro singulis versibus aureo Philippo, magni ponderis moneta, quam pater Philippus percuti iusserat. Hac sunt à me clarissime Rex tam multis repetita, non quo velim me Apelli comparare ad depingendos fortuna tuae successus incredibiles, non Lysippo ad exprimendas ingenii tui dotes innumeras, non Pyrgoteli ad scalpendas figendasque posteritatis memoriae animi tui virtutes. Non commemoro nunc illas quæ sub fortuna dominio posita sunt, potentia, victoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior: non illas quæ sunt hominis propriae, qua homo est, temperantia, fortitudo, mansuetudo, liberalitas, comitas, in quibus etiam priuatos excellis: sed illas quæ sunt Regum propriae, magnificentia, magnitudo animi, clementia, iustitia, seueritas, grauitas, in cunctos mortales beneficentia, rerum omnium sub fortuna positarum contemptus. Quod vero Celsitudo tua me præ ceteris delegerit, cuius humeris tantam rerum molem imponeres, non deerunt qui existiment, te non minori fuisse in errore, quam fuerit Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Chæriilo inferiorem, quippe qui fuerit posteritatis iudicio poeta non contemnendus. Sed Alexandrum in tanta doctissimorum virorum multitudine qui tempestate illa floruerunt, non delegisse optimum, quis non possit iure reprehendere? Tu vero Princeps inuictissime, quos habebas Onesicritos, quos Callisthenes, quos Clitarchos, quos Aristobulos, quos Ptolemaeos quos alios complures viros eruditissimos itineris tui comites, ut in deligendo historiographo non facilis esset ista deliberatio? Sed quod apud nos huiusmodi viri non facile reperiuntur, in Italiam puto eundum fuit, ut Angelus Politianus, ut Picus Mirandula, ut Hermolans Barbarus, aut ex iis qui supersunt, ut Antonius Flaminus, ut Aldus Romanus inde adscisceretur.

20

30

40

50

retur. Non tamen opinor satis tuto peregrinis hominibus historiæ fides concederetur, Italis maxime, nullius rei magis quam gloriæ avaris. Invident nobis laudem, indignantur quod illis imperitemus, coniurarunt inter se omnes odisse peregrinos, nosque Barbaros opicosque vocantes infami appellatione fœdant. Quodque M. C. ad filium de Græcis scribit, possumus & nos de Italis dicere, quandounque gens ista nobis literas dabit, omnia corrumpet. An qui Latine linguæ alterum lumen Quintilianum, qui Silium Italicum, quos Hispanos fuisse constat, qui alios complures, non veriti legem Fanniam de plagiariis, extorquere conantur, pure ac sincere Hispanarum rerum historiam prosequuntur? Quid? quod res nostræ non minus ignotæ sunt illis quam nobis Italica, atque ut est in adagio illo vulgari: Multo callidior est insipiens domi suæ, quam sapiens alienæ? Sed esto, 10 æque illis ac nobis res Hispaniæ sint notæ, utri magis ex animo res ipsas scribeant, illi qui simulatæ cuiusdam libertatis amore regium nomen odere, regumque imperia detrectant, an nos qui sine Regibus degere nescimus, qui religiose Reges salutare consuevimus, de quorum salute non minus quam de nostra solliciti sumus, quos non minori obseruantia colimus quam ducem suum apiculæ? Et quoniam, ut inquit poeta, vitiis nemo sine nascitur, optimusque ille est, qui minimis urgetur, uter vitia mitiorem in partem nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui Strabonem filium amat, pærum vocat, varum, eum qui sit vatia siue compernis. Apelles ille nunquam satis in arte pingendi laudatus, cum Antigoni Regis imaginem pingeret, qui altero lumine orbatus erat, catagrapham, id est, obliquam fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse videretur, tantumque ab honestiori parte ostendit, cum posset totam ostendere. Erit itaque historia tanquam pi- 20 ctura, pulchra extollet, turpia, si tolerabilia sunt, dissimulabit, si latere non possunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatque potius vitium specie virtutis & umbra, quam is qui sit fortis, à timido vocetur audax, ab audaci timidus. Atqui dicet quispiam, prima historia virtus est, ut verà narret. Sit ita sane: sed si paululum est à veritate declinandum, quia non est cuiusque medium assequi, tutius atque magis ingenuum in favorabiliorem partem declinare. Quando igitur ab Italia his rationibus excludimur, forsan ex Pannonia, aut ex Germania, aut ex Gallia suppetias implorabimus? Quid si apud nationes illas non minus literatorum hominum penuria est, quam in Hispania? Quid igitur in tanta rerum difficultate faciendum fuit? Nimirum, ut si optimi non possunt, eligantur tolerabiles aut minus mali. Hæc forsan causa te Princeps sapientissime in mediocris literaturæ hominem impegit. Qui si non sumus ex prima classe, possumus tamen in secunda censerī, & si non possumus magnitudinem rerum gestarum stylo exæquare, at certe conabimur, ut imbecillitatem nostram 30 atque ingenij paruitatem studio ac diligentia compensemus: etsi Latinas literas in Latio non didicimus, nec in Sarmatia quidem, sed in Batica, quæ (ut inquit Strabo) prima omnium Hispanorum se in Romanos ritus & linguam transformavit: etsi Romanum sermonem Romæ non didicimus, nec Lilybæi quidem, sed Bononiæ, urbe scilicet omnium bonarum artium altrice. Neque adeo à Musarum fonte abhorremus, ut non simus corruales Columellæ, Canio, Silio, Hæmæ, duobus Senecis, unicoque Lucano, aliisque poetis Cordubensibus, quamvis scribat Cicero pingue quiddam illas & peregrinum sonare. Quid? quod his in rebus quas scripturi sumus, aut ipsi interfuimus, cum gererentur, aut ab iis qui interfuerunt, accepimus: & quasi diuinare fore, ut aliquando hanc operam nauaturus essem, ita omnia inquirēbam, omnia explorabam, omnia notabam. Vale Princeps clementissime, 40 quo sospite nunquam res Hispana detrimentum patietur. Ex municipio Complutensi ad idus Aprilis, anno salutis Christianæ M D I X.

AE LII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, EX GRAMMATICO ET RHETORE
HISTORIOGRAPHI REGII, AD BENEVOLVM CAN-
didumque lectorem, vt Ferdinandi & Elisabes Princi-
pum auspiciis præclare res gestas legat,
exhortatio.

VLVM fuit tempus, candide lector, in quo res Hispana ab idoneis scripto-
ribus magis illustrari cuperent, quam illud in quo nostra respublica Ferdi-
nando & Elisabe Principibus administrata est. Nunquam enim ad aetatem
nostram Hispania finitimis, nunquam longinquis nationibus arma circumtu-
lit, quin potius è diuerso semper exterarum gentium praeda fuit. Atque vt à ca-
tactismo illo ingenti exordiamur, in quo totus orbis terrarum aquis obrutus
est, ac præter illas octo animas quas litera sacra commemorant, omne morta-
le genus intercidit: Iubal siue Tubal (nam de nomine inter autores non satis constat) primus in Hispa-
niam venit missus à Noa, quem Berosus Chaldaeus Ianum patrem interpretatur, sub quo diluuius illa
fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est in Hispania anno post diluuium circiter centesimo quin-
quagesimo, ante salutem vero Christianam supra bis millesimum centesimo septuagesimo, regnavitque
annos centum quinquaginta quatuor. Cuius anno centesimo sextodecimo ipse Noa venit in Hispa-
niam, ubi duas urbes condidit Noelam & Noegam, priorem in Gallicia, quam ex nomine nurus suae
Iapeti uxoris cognominavit, aliam in Asturibus, dictam ex nomine alterius suae nurus Chamis
uxoris. Iubali successit Iberus, ex cuius nomine dicta putatur Iberia atque Iberus amnis. Cui rursus Iu-
balda, à quo mons Iubeda cognominatus, qui postea dictus est Aucensis supra Burgos triginta millia
passuum, in quo sedem regni sui fixisse autor est Berosus. Atque ita deinceps ex eadem familia Reges alii
successerunt, de quibus alibi differemus, & quo ordine apud Celtiberos rerum potiti sunt. Curetes
præterea Iouis educatores Gargoro duce ex Creta in Iberiam venire, qui Tartessus saltu occupato qua-
tuor millibus passuum à Calpe Tartessi, quæ postea cognominata est Carteia regnauerunt, unde totam
provinciam moderati sunt. Eo in saltu bellum contra gigantes per ea tempora gestum est, quod, quem-
admodum poeta dicunt, postea in Thesalia fuit finitum. Gargoro deinde successit Abydus ex filia ne-
pos, atque deinceps alii Reges, ex eadem familia, donec ad Arganthonium ventum est, quem regnasse
annos octoginta, vixisse autem centum quinquaginta autores sunt Anacreon, Herodotus, Strabo, &
ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius, aliique complures. Ante excidium Troiae, annos prope ducentos,
quo tempore Israeliticum populum iudicabat Debora cum Baracho, qui fuit ante salutem Christia-
nam annus millesimus circiter quadringentesimus, Dionysius, qui & Liber pater est cognominatus,
cum exercitu in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, quam ut parem gloriam repor-
taret ei quam ex superata India retulerat. Itaque victor nullum aliud sui aduentus apud nos vestigi-
um reliquit, quam quod in Batia inter æstuaria Batis fluminis Nebrissam patriam meam condidit,
quodque ex Lysia itineris sui comite ac socio Lysitaniam appellavit, atque ut in aliis multis, ypsilo ver-
so in u vocalem, postea cognominata est Lusitania. Eodem præterea tempore Zacynthis & ipsi quoque
Herculis comites ex Zacyntho maris Ionii insula, non procul à Cephalonia quam superioribus annis
exercitus noster expugnauit, Hispaniam petiere, qui Sagunto urbe condita, Diana quam ex patria se-
cum aduexerant, templum in signe construxerunt. Cuius religione inductus Hannibal cum oppidum
expugnaretur, iussit parci & templo & iis qui se in templum receperant. autor est Plinius, qui etiam
addit, adhuc suo tempore durasse trabes ex iunipero, quibus templi contignatio erat contexta. Post
Liberum patrem annos prope centum sub tempus Gedeonis iudicis Israel Hercules, quicumque tandem
ille fuerit, Hispaniam illustravit, qui superato Geryone victor in patriam rediit, Ceretanis via sua
comitibus relictis, qui Pyrenæi montis radices incoluerunt. Nam quod de Pyrene nympha ab Hercule
compressa Silius Italicus prodit, tanquam fabulam Plinius excludit. Illa vero quæ de Caco siue Caio
monte, & de Hispano, Liberia, Pyrrhoque dicuntur, à nugiendo quodam fabulatore conficta sunt.
Troia eversa, ex Græcorum reliquiis complures eodem quoque tempore in Hispaniam nauigarunt, at-
que in primis Diomedes Tydei Aetolorum Regis filius, qui post excidium Troiae cum comperisset
Aegialam uxorem à Cilleboro Stheneli filio adulteratam, præ pudore in Italiam migravit, conditaque
in Appulia urbe Argirippa, atque inde in Hispaniam prouectus Tyden in Gallicia urbem ex nomine
Tydei patris sui dictam fundavit, populosque inter Minium & Lethen fluuios rexit, quos nomine
corrupto pro Graiis, hoc est, Græcis, u litera interiecta Grauios dixerunt. Sub idem quoque tempus
Teucer

- Teucer Telamonis filius, atque Aiace frater, quos pater ad bellum Troianum miserat ea lege, ut alter sine altero non rediret, mortuo Aiace cum à patre in patriam non reciperetur, in Cyprum nauigauit, ubi Salamine urbe condita in Hispaniam prouectus, Carthaginem nouam, quæ & Spartaria cognominata est, à fundamentis excitauit, quam postea Hasdrubal Carthaginensium dux restituit. Tencrietiam comites Hellen & Amphiloehus in Galliciam inde profecti duo condiderunt oppida ex suis nominibus appellata. Vlysses præterea in decennali illo suo errore Hispaniæ exteriores lustrauit oras, ubi Olyssiponem urbem ex suo nomine cognominatam fundauit, atque ibi Minerva quam peculiari-
 10° riter colebat, templum erexit. Auctor est Asclepiades Myrleanus, qui in Turdetania prouincia Batice litterarii ludi magister fuit. Is monumenta quadam de Vlyssis errore in templo illo se uidisse commemorat, parmas suspensas, & aplustra, rostraque naualia. Per idem tempus, quemadmodum scribit Silius Italicus, Astur auriga Menæon, quem Titonus ex Auriga genuit, in Hispaniam quoque nauibus est appulsus, ubi Asturica urbi à se condita atque Asturibus nomen ex suo nomine communicauit. In eandem quoque Hispaniam Iberes Asia populos Albanis Colchisq, finitimos uenisse, auctor est M. Varro. Sunt tamen qui dicant nostros in Asiaticam Iberiam penetrasse, quod est consentaneum ei quod in parte superiori de Ibero Rege scripsimus, ut in dubio relinquatur, utri populi alteris nomē indiderint. Ex Asia quoque in Hispaniam nauigauere Phœnices octingentis annis ante Christianam salutem, quo tempore maris imperio potiti sunt. Causa uero huc nauigandi fuit mercium permutandarum ratio, auri maxime & argenti & aris, quæ ex incendio Pyrenæi montis fluxisse auctor est Diodorus Siculus. Condiderunt etiam in ea nauigatione urbes quamplurimas in insulis Hispaniæ adiacentibus, utraq, Baleares, hoc est maiorem minoremq, utramq, Pityusam, id est, Ebusum & Ophiusam, & in Oceano exteriori Gades Herculis cognominatas: in continenti quoque in nostri maris ora Mellariam, Malacam, Hexos, Abderam. Ex Phocide inter Atticam & Bæoticam regione penetrarunt in Hispaniam Græci, urbemq, in collimitio Batice & Tarraconensis prouinciæ fundauerunt Castulonem, ex nomine Castalii fontis in monte Parnasso, à quo Musæ Castalides cognominatæ sunt. Ex eadem urbe Hannibal uxorem duxit Himilcen, ex qua natus est illi Aspar in obsidione Sagunti. Massilienses etiam à Phœnibus oriundi Emporias Indigetorum urbem, & à qua non longe Rhodii Rhoden, condiderunt. Lacedæmonii quoque Laconimurgos & Laconium in Batice, & aliorum Laconium in Lusitania posuere. Venere præterea variis temporibus Persæ, Massigetæ, Sarmatæ, Celtæ, qui per omnem Hispaniam oppida complura excitarunt. Annos circiter tercentos ante Christianam salutem Gaditani cum terra mariq, florere, atque illorum potentia inuidiosa foret, à finitimis bello la-
 30° cessiti suppetias à Carthaginensibus petierunt, qui non modo consanguineis supplicibus opitulati sunt, sed & Hispanis bellum intulere. Quo deinceps cum validiori exercitu Barcam, deinde Hamilcarem duces suos miserunt. Hic per annos nouem magnis rebus gestis in insidias ab hostibus illectus occiditur. In huius locum Hasdrubal gener est substitutus, qui & ipse octo annis omnem Hispaniam usque ad Iberum amnem Carthaginensium ditioni subegit, & fœdus cum Romanis renouauit, ut Iberus finis esset utriusq, imperii, Saguntinis qui in parte Carthaginensium erant exceptis propterea quod eo tempore in societatem Romanorum fuerant recepti. Sed & Hasdrubal à seruo, qui ut mortem domini ulcisceretur, occisus est. In eius locum Hannibal Hamilcaris filius Imperator ab exercitu salutat^{us} succedit, qui Sagunto expugnata, quod reliquum fuerat Romanorum, suo imperio adiecit. Circa ipsa
 40° belli Punici secundi initia, Cn. & P. Scipiones in Hispaniam cum exercitu à Romanis missi, primo aduentu magnam prouinciæ partem in studia partesq, Romanorum flexere. Sed illis occisis cum omnia essent incerta, nemog, inueniretur qui succedere illis uellet, P. Scipio P. Scipionis nuper occisi filius, qui postea Aphricanus est cognominatus, imperium sibi depoposcit, atq, in Hispaniam profectus exclusis Carthaginensibus uniuersam populo Romano restituit. Atq, ita sub Romanorum dominatione fuit ad Gothorum, Vandalorum, Alanorumq, tempora annos propemodum sexcentos. Hos Roderico ultimo Gothorum Rege fugarunt, atque Hispaniarum possessione spoliauere Pæni Mauriq, qui totam fere aut magna ex parte per annos circiter septingentos quinquaginta tenuere, quoad nostra ætate ductus atque auspiciis optimorum Principum Ferdinandi & Elisabes pulsus est, atq, Hispania tota sibi ipsi restituta est. Quod uero Plato in eo dialogo qui Timæus inscribitur, atq, iterum in volumine quod de
 50° bello Atlantico scribit, Atlantes ex Erythea insula Hispaniæ adiacenti per Galliam Italianq, cum magno exercitu omnia populates inuasisse Athenas, atq, tandem ab Atheniensibus fusos deletosq, totum hoc commentitium videri potest, quanquam Plato, non ut fabulam, sed quasi veram historiam se narrare testetur. Nam neque quæ sit Erythea insula Gadibus contigua ego uideo, neq, alios Atlantes noui, nisi qui sunt in Aphrica continenti: nisi forte, quod refert Plinius, in totum abstulit terras mare quod nunc Atlanticum dicitur. Illud præterea quod in historia quam vocant generalem, vulgo legitur, uenisse in Hispaniam nescio quos Almonides, nemo arbitror dicet mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut quo postea concesserint. Quin potius ausim affirmare, nunquam fuisse tale genus hominum, sed totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinnatore. Nisi forte quisquam uelit dicere, sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum volumine

scribit Mycillum Alemonidem ex Græcia in Italiam penetrasse, ibique Crotonem urbem condidisse, licereque historico atq; poetæ, undecumque accepta materia, suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit accolæ Sicoris fluminis Hispani qui agrum Ilerdensem rigat, venisse in Siciliam atq; ex suo flumine Sicania nomen illi indidisse, cui Seruius quoq; Grammaticus astipulatur, quid? si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui à Sicano Rege ante belli Troiani tempora eo nauiganti ut regnaret, dictam fuisse putant? Sed esto, Hispani Sicoris accolæ venerint in Siciliam, hæc erit rara avis in terris, nigroq; simillima cygno, quemadmodum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenses ad imperium eo acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonfus eorundem Rex fortunatissimus, huius nostri Ferdinandi Regis patruus, Neapolitanorum atque Appulorum regno potitus est. Sed unde obsecro tanta ignauia nostrorum animos occupauit, ut per tot annorum volumina non modo non laceſſerint bello exterarum nationes, sed neq; se ipsos ab hostium incurſu tutati sint. Quo minus ignoscendum nobis est, quod non arma, non equi, non commeatus, non reliqua belli instrumenta, non denique animus ad propulsandas atque etiam ad inferendas iniurias deest. Quid? quod ea est regionis natura, ut ab omni latere munita sit, hinc mari nostro, illinc Atlantico atq; Britannico, atque ubi continenti adnectitur, arduis præruptisque montibus inaccessibilis. Hispania, inquit Florus, nunquam animus fuit aduersum Romanos uniuersa consurgere, nunquam inferre vires suas libuit, neque libertatem suam tueri publice, alioqui ita undique mari Pyrenæoq; vallata est, ut ingeniosus nec adiri quidem potuerit. Sed antea à Romanis obſeſſa est, quam se ipsa cognosceret, & sola omnium prouinciæ vires suas, posteaquam victa est, intellexit. Hæc Florus. Vnde igitur tam graui torpere passa est sua regna veterno? An quia gentes extræ aut soli malignitate, aut finium angustia laborantes, cum nouas sibi quærerent sedes, audita cæli clementia atq; terræ fertilitate eo se contulerunt, cum è diuerso indigenæ omnium rerum copia affluentes nullam haberent causam quæ illos cogeret patriam deferere? An quia cæteræ nationes quantumvis liberæ, ducibus suis in bello haud grauate obtemperant, facili meq; sub disciplina militari continentur? Ex quo fit, ut milites neq; tam crebros commeatus petant, neque sint aut emansores, aut stationum suarum desertores. At Hispanis ea est animi peruiacia, ut neque cupiditate aliis imperitandi, neque communis libertatis defendendæ causa, neq; vitæ dulcedine persuasi alteri quam Regi suo parere velint. Quare euocati non facile conueniunt, coactiq; diu perſtare nequeunt. An quia cæli vertigine impulsuq; syderum ab ortu ad occasum lege quadam fatali regna transmutantur? idq; experimento haud dubio videmus, quod cum ex paradiso voluptatis qui ad Orientem solem à Deo plantatus est, primi parentes egressi genus hominum propagassent, prima monarchia in Assyrios, & ab Assyriis in Medos, & a Medis in Persas, & a Persis in Macedones, & a Macedonibus in Romanos, & a Romanis in Gallos Germanosq; cum cæli conuersione translata est. Nunc vero quis est qui non intelligat, quanquam titulus imperij sit in Germania, rem tamen ipsam esse penes Hispanos Principes, qui Italia magna partis atq; maris nostri insularum domini iam moliuntur bella in Africam transmittere, atq; missis classibus cæli motum secuti iam pertingunt insulas Indorum populis adiacentes. Neq; eo contenti, alterius orbis magna parte explorata parum abest, ut Hispania atq; Africa finis occiduus cum orbis terrarum fronte orientali adiungatur. Sed ut ad nostri sermonis exordium redeamus, vides amice lector, quantæ se nobis res describendæ offerant, non modo bella, quæ fuerunt necessaria ad stabilienda regnorum fundamenta cum Lusitanis, ut Hispania daretur unum caput, cum Pœnis & Gallis ad consuendos refarciendosq; sinus qui fuerant auulsi, cum Italis ad augendas imperij vires, cum Indorum insularis ad propagandam Christiani nominis religionem. Quid illa domestica? repurgasse religionem, vindicasse reip. vectigalia, hoc est, regale patrimonium, ius suum cuiq; reddidisse. Vides, inquam, quam longe lateq; pateat rerum scribendarum campus, ut quanquam natura neget, ipsa tamen materiæ amplitudo, indulgentissimiq; Principis nostri fauor, ingenij vires perquam exiguas excitare possit.

AE LII ANTONII NEBRIS- SENSIS, REGII HISTORIOGRA-

PHI, EXCVSATORIA PRÆFATIO, IN QVA ENVME-

*rat difficultates quæ scriptorem rerum gestarum, tam Hispana-
rum quam Hispaniensium, ex locorum personarumque & a-
liarum rerum temporis nostri nominibus con-
sequuntur.*

SCRIPTURO mihi res Hispanas atque Hispanienses, quæ Ferdinā-
di atque Elisabes Principum auspiciis gestæ sunt, ingens quædam syl-
ua occurfat, immensumque aperitur opus, & quod ab vnius hominis
integra ætate perfici non possit, nedum ab homine præcipiti iam se-
nio confecto. Et quanquam sunt multa quæ mentis meæ aciem per-
stringunt, nihil tamen est quod me magis à scribendo deterreat, quā
locorum atque hominum propria nomina, quæ maiori ex parte vsq;
adeo sunt aspera & dura, vt nullo cultu molliri, nulla diligentia possint mansuescere. Ac-
cessit altera non minor difficultas in nominandis Latine publicis magistratibus, cum in
plærisque alia sit nostro tempore forma reip. quam ea quæ

*Hoc in loco in Nebrissensis autographis desideratur folium, quod ab improbo
aliquo suffuratum non dubito.*

rissima omnium fœminarum, atque proinde omni immortalitate dignissima huius no-
minis tertia Hispaniarum Regina. Frâciscus Noianus in Sicilia Cephalœditanus episco-
pus & Antonius Geraldinus Apostolicæ sedis logotheta, viri pangendis carminibus o-
mniumque qui apud nos peregrinati sunt (Petrum Martyrem meum semper excipio) e-
ruditissimi, atq; ingenio propemodum singulari, in epigrammatis ad eandem Reginam
scriptis Elisabetam vocabant, quam appellationem ipsa non dissimulanter auersabatur.
Baptista Mantuanus adhuc licentius alludens ad nomen Didus, Elisam dixit adiecto Bel-
læ cognomento. Alii ex Euangelio cognominem Zachariæ vxori Elisabet vocitabant.
Quid si nos non Elisabet, non forma declinabili extensione vnius syllabæ Elisabetam, nō
Elisam Bellam, non corrupto nomine Isabelam, sed Elisaben cum doctissimorum virorū
vsu ex declinatione Græca dixerimus. Nam cum sit hæc vox origine Hebraica, eius lite-
ratura ex Hebræo fonte petenda est. Duas omnino huius nominis fœminas in sacra scri-
ptura legimus, alteram in veteri Testamento, filiam Aminadab atque Aaron sacerdotis
vxorem, alteram ex qua, vt Euangelista scribit, Zacharias Ioānem Baptistam genuit, quæ
prioris illius Elisabes quasi gentilis nomen referebat, cum præsertim fuerit ex eadem fa-
milia. Vxor, inquit, Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabe. Sic enim de-
bere scribi, & non per t exile, vt Græci, vel per th aspiratum in fine, vt Latini scribunt, ex
Hebraica literatura manifestum est. Interpretaturq; Dei mei iuramentum, siue Dei mei
septima, siue Dei mei saturitas. Sabe namq; per sin scriptum, iuramentum siue septem si-
gnificat, per same vero, abundantiam, ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudista, o-
mnibusq; Hebræis. Vnde tamen siue t exile, siue th aspiratum in hoc nomine irreperit, a-
liubi disputauimus. Nos vero interim cum plærisq; viris doctissimis Elisabe accentu in
penultima acuto eademq; breui ex Græcorum regula proferemus, quæ etiam si sit breuis
ex Græcorum regula, vltima existente longa non patitur accentum in tertiam à fine sylla-
bam transferri.

Tertia difficultas à magistratibus.

TERTIA difficultas accessit à nominibus Principum, magistratuūq; , & officiorum,
Tex eo quod apud antiquiores aliæ fuerunt rerum publicarum formæ quam sint no-
stro sæculo, atque proinde alii magistratus, cum præsertim ex aristocratia Romanorum
Latina appellationes in regiam gubernationem sint transferendæ. Sed sunt quædam no-
mina Latina, quæ ex æquo Hispanis respondent, vt Regi, Rei: Duci, Duque: Comiti Cō-
de. Quædam cum sint multa, atque proinde videantur esse diuersa, in idem tamen reci-
dunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, sub Consulibus fuit Magister

equitum, sub Imperatoribus Præfectus prætorio, is magistratus à nostris dicitur Capitan de la guarda, cum alioqui Præfectus prætorio sit prouocationum Iudex. E diuerso idem nomen aliquando variis accommodatur officiis, vt præses, ei qui præsidio tenet arcem, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocant, & ei qui urbem, siue castellum, siue mōtium iuga, vel fauces, siue locum alium armis tuetur, Capitan de guarnicion vulgo dicitur. Qui præterea Hispane dicitur Corregidor, si urbem siue municipium præsidio tenet, præses est: si rem fisci agit, procurator: si tantum iuri dicundo præest, prætor: si vice regis fungitur, proconsul. Sunt etiam vocabula, quibus nihil in altera gubernatione respondet, vt ei quod est Dictator siue Censor apud Romanos, nihil respondet apud nos, & ei quod est apud nos Marques aut Almiranté, nihil respondet apud Romanos. Quare in huiusmodi rebus nomina fingenda sunt, vt illum appellemus Marchionem, quasi à marcha, hunc classis præfectum, aut si te magis Græca delectant, Nauarchum siue Architalasum dicere licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtuntur, neque Græce neque Latine diceretur, cum nullum sit nomen quod ex duobus peregrinis componatur. Atque idem de aliis rebus est faciendum quæ non constant natura, sed hominum arbitrio cotidie mutantur. Ex hoc genere sunt vestes, arma, nauës, vasa, instrumenta machinæ. Trecenti, aut non multo plures anni sunt, ex quo inuentum est hoc tormenti genus, quam vocant bombardam, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cum res nuper inuentas non possis Latine dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidam doctus nimis audacter de Ostia Tiberina dixit: Tunfa iacet bombis ardentibus Ostia, &c. Alii sulphurarias aut nitarias machinas, aut aliquid tale fingere ausi sunt. Nam sclopetra quod à sono dicatur, hoc est, ab spiritu illo sonoro qui ex buccarum perflatarum compressu erumpit, haud dubium est. Cum sit igitur à nobis omnium quæ scripturi sumus, reddenda ratio, illarum maxime quæ possunt lectorum vel auditorum aures offendere, visum est, anteaquam rem ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorum communem vsum tanta licentia vti simus, ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi non penitus aliena, diuertere: atque imprimis de iis quæ ad locorum rationem, hoc est ad cosmographiam pertinent.

Descriptio totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriente, qua est angustior, aquarum diuortiis Pyrenæi mōtis à Gallia distinguitur. Is à Veneris templo, quod est promontorium prope Illiberos, initium capit. inde in ipsam Hispaniam, hoc est, in Caurum ventum incumbens porrigitur, desinit in ora septentrionalis Oceani ad OEasonem. Vnde ipsius Hispaniæ septentrionale incipit latus, tenditque in Zephyrum, id est, occasum æquinoctialem per Vasconum, Cantabrorum, Asturum, Callaicorumq; littora, terminaturque in Nerio Artabrorum promontorio. Ab eo latus occidentale inchoatur, rectaque in Austrum per Callaicam Lusitanamque oram ad sacrum promontorium tenditur, deinde per Bæticæ littora hyemalem ortum versus ad fretum Herculeum contrahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilam Aphricæ promontoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculem, quemadmodum est in fabulis, fuerant continentes. Atque ita nouo Nostri maris nomine Hispaniam à læua, à dextra Mauritaniæ Tingitanam relinquens, ortum æquinoctialem, & quo vltius procedit, magisque Europam vndis obruens, dum se per Bæticæ atque Tarraconensis prouinciæ oram meridionalem explicat, Hispaniam contrahit ad promontorium siue templum Veneris, vnde paulo ante illam fecimus exordium capere. Atque in hunc modum longior quam fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæum non modo confini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodum inquit Strabo, exhibet nobis imaginem pellis vaccinæ in solo explicatæ. Interiora Hispaniæ in tres partes diuiduntur, in Bæticam, Lusitaniam, Tarraconensemque. Hæc citerior, illæ ambæ vno nomine Hispania vltior vocitantur. Bætica à septentrione terminatur Ana fluuiio: ab occasu Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostium fretumque Herculeum: à meridie mari Nostro, quod est inter fretum & Charidemi promontorium: ab oriente vero terminatur linea quæ protenditur à promontorio eodem per Castulonem, cuius vestigia hodie monstrantur, quindecim millibus passuum occidentem æquinoctialem versus à Biatia, deinde recta ad fluuium Anam, vbi est oppidum quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania à septentrione terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua erumpit in Oceanum Atlanticum flumine aduerso, ad pontem qui est è regione ad Septimancas. Ab occasu terminatur pelago Atlantico quod est inter Duriam atq;

atque Anæ fluuium. A meridie habet latus quod diximus à septentrione Bæticam habere. Ab oriente terminatur linea recta, quæ ducitur ab Oretania veteri ad pontem Duria, qui nunc est contra Septimancas. Quod reliquum est Hispaniæ complectitur prouincia Tarraconensis, quæ habet terminos à septentrione Oceanum Britannicum, ab OEasone ad Netium siue Artabrorum promontorium: ab occasu littus quod est inter idem promontorium & Duria ostium in Atlantico Oceano, & latera orientalia quæ diximus Bæticam & Lusitaniam habere. A Meridie terminatur latere quod à septentrione dedimus Lusitania, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promontorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenæos montes, quibus diximus Hispaniam à Gallia determinari. Ex iis
10 quæ dicta sunt, conuincitur error illorum qui eam quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniam appellant: cum Lusitania latius pateat, quippe quæ complectatur Caucurium, Castra Cecilia, Castra Iulia, Placentiam, Abilam, Salmanticam, & eam quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; è diuerso pars illa Tarraconensis prouinciæ, quæ interiacet Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallensium regi contributa est, quam tamen in historia Lusitanorum regem nominauimus, ita tamen ut per totam eius potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ rex, Tarraconensium regem semper in historia diximus, cum alioqui Tarraconensis prouincia præter Bæticam & Lusitaniam, omne quod reliquum est Hispaniæ contineat, apud antiquissimos tamen Romanos Tarraconensis tantum vocabatur portio illa breuis quæ citra Iberum amnem erat, dicta à Tarracone eiusdem regionis vrbe nobilissima. Neque sunt audiendi qui furore quodam Bellonæ perciti diuinant, aut illa quæ somniarunt, dicunt se pro comperto habere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine, appellato sic ex eo, quod Hercules quo tempore in Hispaniam venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes sacrificaturus: itaque dictus Arago ab ara & agendo, vnde sit postea ductum Aragoniæ nomen. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri defendi possent. Quæ vulgo nunc Andaluzia, Gothorū temporibus à Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata, ea putatur esse quæ fuerit apud Græcos & Romanos Bætica, & nos totam Bæticam Vandalia contineri dicimus, sed non idcirco tota Bætica est Vandalia. Nam Murgi, Mentesa, Vbeta, Biatia, Tarraconensi prouinciæ cedunt, quæ tamen sub Vandalia cōprehenduntur. Portio illa quoq;
30 Bætica, quæ protenditur inter Anam fluuium montesq; Marianos, quæ Magistratibus diui Iacobi & Traiano ponti contributa est, à nemine in Vandalia connumeratur. Quare & nos non omnia dabimus antiquitati, sed neq; semper incertū vulgus sequemur: fugiemus tamen, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, sequemurq; voces sermoni Latino vsitatas, etiamsi tantundem non valeant. Itaq; Portugallensium regem Lusitanorū potius appellabimus, & Aragonensium regem potius Tarraconensium, & Nauariorū potius Vasconum, & Castellanorum potius Hispanorum, non ignorantes Lusitaniam & Tarraconensem & Vasconiam latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine continebatur Narbonensis prouincia Neumasium vsq; & Auenionem, deinde sub Romanis
40 principibus contracti sunt fines ad Pyrenæum. Atq; iterum Gothi reges ad terminos illā priscos extenderunt. Vnde & in cōciliis quæ sub Gothorum principibus in Hispania sunt habita, Narbonenses, & Bessenses, & Carcassenses, & Carpentoractenses, & Helenenses, & Beterrenses Episcopi nomina sua in decretis subscripserunt.

De montibus Hispaniæ

INTER Hispaniæ montes Pyrenæi altitudine cæteros excedunt, cognominati, ut Silius Italicus in primo Punicorum volumine scribit, à Pyrene nympha Bebrycis Indigenæ principis filia, quam Hercules illac traiciens violato iure hospitii vitiauit. Aut si quis non admittit poetarū fabulas, quemadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis historiæ scribit totum illud de Pyrene fabulosum esse, credat Diodoro Siculo, qui libro sexto bibliothecæ prodit, dictos Pyrenæos esse à pyr vocabulo Græco, quod Latine vertitur ignis, quo montes illi diu conflagrarunt. Hi, sicut in superioribus dictū est, posteaquam à templo Veneris ad OEasonem determinarunt Gallias ab Hispania, per Cantabros & Astures maritimos porrecti occidentem æquinoctiale versus in Gallecia tandem euanescent. Iidem præterea montes ab ortu solis in occasum porrigunt brachium per mediam Hispaniæ longitudinem paribus interuallis, ad eos quos diximus protendi per oram maritimā ab OEasone in Galliciā. Hoc Pyrenæi brachium distinguit Hispanos, ut hi vocentur Citeramontani, illi vero Ultramontani, terminaturq; ad in ora Lusitaniæ occidentali. Est & Iubeda mons, quem Saltū Aucensem hodie vocant, ab Auca vrbe antiquissima vnde

incipit, cuius vestigia cum nomine adhuc visuntur iuxta Villam Francam, oppidum supra Burgos circiter viginti passuum millia. Dictus est autem hic mons Iubeda à Iubaida Iberi regis filio qui à Berofo Chaldaeo ibidem regnasse traditur. Hic mons ab Auca prorexitur meridiem versus æque distanter Pyrenæis montibus, arcens Iberum amnem ne fluat in occasum, quo cætera Hispaniæ flumina maiora influant in mare occidentale. Mons quoque Orospea initium capit non longe à noua Carthagine, tenditque in occasum per nostri maris oram maritimam tangens Iliberos, Malacam, Arundam: deficitque tandem in Atlantici maris ora contra Herculis Gades. Mariani montes incipiunt à Tygenfi saltu, porrigunturque occasum versus per mediam Bæticam, euanescuntque in mari Atlantico. Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alii complures Hispaniæ montes, sed ut brachia siue articuli superiorum quatuor sunt, aut per se colles potius dicendi, quam montes.

De maximis fluminibus Hispaniæ.

FLVMINA, quemadmodum & montes, crebro memorantur in historiis, propterea quod sunt à natura posita quasi fines regionum æterni, per quos in cognitionem multarum rerum peruenimus. Quare visum est de omnibus Hispaniæ qui maxime principes sunt, alio id delibare, & in primis de quo Lucanus, *Qui ferit Hesperiam post omnia flumina Bætis*. Hic ortus in Saltu Tygenfi non longe à Castaone fluit in occasum, atque ab Andugaro Bæticam mediam secatur, & provinciæ nomen imponens, eius vrbes nobilissimas Cordubam, Italicam, Romuleamque quondam Hispalim vocitatam præterlabitur. Hæc à Pœnis deinde Ispilia, & à barbaris postea inuersis literis prioribus, & permutata, Sibia dicta, nunc Seuilla nominatur. Tandemque per vnum ostium exit in mare iuxta municipium quod Luciferi templum ab antiquis dicebatur. Olim hic fluuius duo habuit ostia, quorum alterum quod erat meridionalius, oblimatum est cum alueo eodem pertendente à Nebrissa per Astam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile soluitur illa dubitatio quæ solet harum rerum curiosos mouere, & me ipsum plerumque ambiguum reddidit. Cum Strabone, Ptolemæo, Mela, Plinio, omnibus cosmographis autoribus, Nebrissa & Asta colonia inter æstuaria Bætis positæ sint, qui potuit fieri, ut hodie non paucioribus quam octonis passuum millibus à flumine distent? Nimirum, quia ut statim dixi, alueus ille qui Nebrissam & Astam præterfluebat, oblimatus est, sicut tamen, ut illius vestigia hodie visantur cum æstuariis atque diorygibus manu factis, ut inquit Strabo, ad exportandas scaphis & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Sed quemadmodum à Bæti fluuiio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuersa Iberia cognominata est, qui vnus ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Austros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in occasum delabantur. Cuius rei causa altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cogniti ab ortu Solis ad occasum porriguntur excelsi montes, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad septentrionem, partim ad meridiem. Hi montes dum per Indias tendunt, appellantur Caucasus: cum per Syrias, Taurus: cum per Ciliciam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterum per Isthmon interiacentem sinum Arabicum atque mare Nostrum, deinde per mediam Aphricam procurrens usque ad maris Atlantici promontorium. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus qui diuidunt Thraciam à Macedonia, qui deinceps respondent alpiibus Italiæ, à quibus per omnem longitudinem surgunt in Apenninum. Tum per Cæmenos montes medias Gallias pertendentes applicantur Pyrenæo, à quo, quemadmodum paulo ante diximus, porriguntur montes qui Hispaniam diuidunt per mediam longitudinem, desinuntque in ora maris Atlantici iuxta Lusitaniæ oppidum. Cum itaque omnes fluuii capitales ex causa superius tradita partim in septentrionem, partim in meridiem delabantur, sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad occasum, euntque recta in Atlanticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, ut diximus, à Septentrione labitur in Austrum, ab Iubeda monte prohibitus ire occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano provinciæ Tarraconensis ortus, nunc se in terræ cuniculos mergens, nunc in stagna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri secundo flumine Bætica à Lusitania determinat, præterlabiturque Ceciliam Gemellinam, Emeritam, Pacemque Augustam Lusitaniæ vrbes præclaras, factoque flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia non procul à Tagus effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpetaniam secatur, deinde Talabricam præterfluit, & à ponte quem nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniam diuidit mediam, atque non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Oceanum. Hic à Poetis aureas arenas in mare traditur voluere, quod non omnino fabulosum est, cum cernamus nunc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius

annis

annis oritur in Pelendonibus prouinciæ Tarraconensis, fluitq; in meridiem quoad perueniat Numantiam urbem Celtiberorum clarissimam, deinde flectitur occasum versus, præterfluensq; Cluniensis conuentus oppida nobilissima à ponte qui situs est è regione ad Septimancas, Lusitaniæ à Tarraconensi determinat, per Turrem fellarum, Taurum, & Ocelum, tandem exit in Oceanum Atlanticum iuxta urbem quam vocant portum Calaicorum. In Lusitania flumen est Munda in eadem ortum, exitque in Oceanum quoque occidentalem. Est & in Bætica ciuitas eiusdem nominis, iuxta quam Cæsar Pompeii liberos superauit, bellisque ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt qui accipiant urbem pro fluuiio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumen & urbem intersint centum parasangæ, aut non multo minus. Limiam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obliuionis appellauere, & Minium amnem quoque insignem eiusdem Galliciæ, quem Poetæ dicunt voluere in pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de omnibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse sufficiat, nunc de regionibus, populis, urbibusq; differendum est.

CÆTERA DESUNT.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, HISPANARVM RERVM
FERDINANDO REGE ET ELISABE REGINA GESTARUM, primæ Decadis
Liber primus.

Premittit quadam necessaria ad sequentis historiæ declarationem.

CAPVT I.

NRICVS huius nominis tertius Hispaniarum rex, qui ex longa valetudine Valetudiniarius est cognominatus, cum obiret diem suum, Ioannem bimulum fere puerum quem ex Catharina filia Ducis Ioannis ab Alencastro Britanni susceperat, sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fratris, hæredem regni que successorē ex testamento reliquit. Qui cum ad pubertatis annos peruenisset, vxorem duxit Mariam patruo atque tutore suo Ferdinando genitam, ex qua Enriquum primogenitum procreauit. Hæc posteaquam vita functa est, alteram superinduxit Elisaben, Ioanne Ioannis Lusitanorum regis filio natam: ex qua duos suscepit liberos, Elisaben matri cognominem, quæ postea Hispanorum auspiciatissima regina fuit, & Alphonsum, qui inter ipsa statim regni exordia mortē immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit, Ferdinandi atque Elisabes vxoris historiam Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt, vt ostendamus quo iure, vel quo potius nomine ad Hispaniæ reipublicæ moderationem peruenerit, & qua via Ferdinandum prouinciæ Tarraconensis atque insularum nostri maris regem designatum coniugio sortita est. Enriquus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum rex, Ioanne patre defuncto regni administrationem iniit, qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliquot expeditiones in Mauros Baticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesque in summa tranquillitate continuit. Hic cum adhuc princeps esset (sic enim vocant Hispani filium regis primogenitum, qui omnium procerum & ciuitatum populorumque iureiurando futurus rex designatur) Blancham Ioannis Nauariæ atque deinceps Tarraconensium regis filiam duxit vxorem, sed ab illius nuptiis se continuit, siue impotentia suæ conscius, siue ex alia quadam ratione incognita. vnde ingentes sequutæ sunt querelæ atque dissensiones, altero in alterum sterilitatis causam reiiciente: donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est, qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege coniugali soluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram superincoxit Ioannam Eduardi regis Lusitanorum filiam, ex qua nihilo magis quam ex priorē liberos genuit. Cumque apud omnes Hispanos atque exterās quoque nationes con-

staret regis infœcunditas, idque multis experimentis virginum corruptarum, natu grandiorum, atque mulierum etiam vulgo prostituerum omnibus testatum esset, quinto anno postea quam conuenerant, regina præter omnium spem deprehensa est concepisse: neque fuit qui dubitaret illam à quodam ex regis amicis adulteratam, cuius nomen honoris causa etiam nunc tacendum esse decreui. Sunt qui opinentur regem ipsum ex ca-cozeliaper manus, vti aiunt, in manus amico potiundam tradidisse. Quæ res cum non solum apud regni primores, sed etiam apud infimæ conditionis homines certo certior esset, indignitate rei omnes permoti regem aduersari detestarique: reginam vero non dissimulanter odisse, quod virum tam insigni macula dedecorauerit: ipsum vero tanti sceleris autorem violatæ fidei publicæ atque prodicionis insimulare. Non de- 10 fuerunt interea præsules & religiosi atque ordinis equestris boni viri, qui cum sermone præsentibus, tum per literas absentes regem hortarentur, suaderentque foetum illum male ominatum turpique ex adulterio conceptum ablegaret aliquo, vbi lateret æternum: atq; eadem via & regis ipsius ignominia dilueretur, & regni perniciofa illa fax intercideret. At rex secum reputans reginæ conceptum non posse celari, atque proinde si partus cuiuscumque alterius nomine exponeretur, magnum dedecus inde subeundum, nullum exhortationibus monitisque amicorum reliquit locum: quin potius quicquid regina peperisset, decreuit tollere atque pro suo educare. Peperit itaque filiam, cui inditum est nomen Ioannæ, quæ multorum postea malorum causa fuit.

Ioanna Enriqui designatur Princeps, eaque abiurata Alphonsus substituitur salutaturque rex, ex partium dissidio pugnatur, vinciturque Alphonsus.

C A P V T II.

REx cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætereundum, si puellam profiteretur ex se genitam, simul etiam vt suæ virilitatis argumentum aliquod relinqueret: ex primoribus regni alios pollicitationibus, quosdam etiam præmiis, nonnullos quoq; precibus, complures & minis, cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumque procuratores inducens eo rem deduxit, vt supposititiam illam recens natam pro vera filia iureiurando principem regnique hæredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestum. Quæ res cum publice transigeretur, à plærisque tamen secreto reclamatum est, dicentibus se iusto terrore compulso peierasse, propterea quod regis potentia esset illis tunc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remque ipsam professi palam à rege desciiuerunt, missis oratoribus qui dicerent illi, se nolle stare iuriurando quod esset ab illis extortum, aut minis, aut illicitis pactationibus: quin potius illum per superos, perq; maiorum suorum manes, & per ipsius regni maiestatem obtestabantur, puellam vel ipso teste atq; iudice ex fœdo concubitu genitam abdicaret, ablegaretq; aliquo vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Petiere insuper vt Hispanæ reip. prospiceret, ne quid detrimenti pateretur: quod fieri non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minorem declararet principem hæredem regniq; successorem. At rex permotus siue conscientia, quæ valet pro mille testibus: siue quod verebatur, ne procures atq; populi, nisi id faceret, se ab imperio subducerent: siue quod intelligebat, vno omnium consensu fratrem expeti, qui sibi succederet: oratoribus respondet, quandoquidē iusta & honesta petebat se illorum precibus velle acquiescere: id quod est ab eo factum ē vestigio. Nam & Alphonsum fratrem principem sibi successorem regniq; hæredem declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinum viris qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundissima fuit. Nam ex ea principis hæredisq; nuncupatione pax Hispanæ reip. haud dubie promittebatur. Cum deinde rex cœpisset omnia ex arbitrio paucorum agere, quippe qui erant illi voluptatum administri, idq; regni primores ægre ferret, cum vellent aliquid rerum nouitatem experiri, publica utilitate neglecta, & quisq; sua comoda securus, dissidium fecere. 50 Nam & altera pars Alphonsum principem designatum salutauit regem, dicens non esse parandum homini tam molli & effœminato, tamq; rerum gerendarum negligenti & securo, & qui neque proprio decori parceret, neq; publice tranquillitati prospiceret. Quare apium exemplo eum qui sit deterior ex duobus regibus, neci dedendum, ignauumq; fucos pecus à præsepibus arcendum. Altera vero pars Enricum secuta excusare, quod esset rex, & ab illo quidē vnctus in regem, cuius manu cor regis est, & per quem reges regnant. Quodque si ex ea causa rex esset abdicandus, quod male rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius ætatis tunc erat Alphonsus, regnaturus erat: attestante

testante scriptura sacra, Væ terræ illi, cuius rex est puer. His se vtraque pars rationibus tuebatur apud multitudinem, re autem vera secreto sua quisque commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtriusque bello decernendi, quam cunctando vtriusque regis potentiam infirmandi, quo facilius possent deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento compertum est. Sed cum vtraque pars exercitus cogeret, atque opportunam castris sedem exploraret, Vmetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est, ut qui eo potiretur, meliorem esset belli conditionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam regi qui potiore videbatur causam habuisse, exemplo illius pugnae quæ eodem in loco Ioanni regi de Ferdinandi liberis victoria dederat. Congregatis igitur vtrinque copiis, cum de conditionibus pacis non posset conuenire, neque fieri, quin signis collatis dimicaretur, victoria penes Enriquum mansit. Quod vero ea pugna citra voluntatem primorum fuerit, ex eo facile cõiectare licet, quod victores in persequendis belli reliquiis non perstiterunt. bellum namque non tam finire quam protrahere volebant. Cum essent in procinctu acies, diceretque quispiam, Nullane ratio inueniri potest qua prælium hoc possit dirimi? Optime, facetus quidam homo respondit. Quæ nam inquit ille. At hic rursus, si alter exercitus aufugerit.

Alphonsus obit, illiusque partes hortantur Elisaben sororem, ut regni sceptrum arripiat: quod illa recusat.

20

CAPVT III.

ALPHONSVS acie superatus sub tutoribus illis qui sibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres, obiitque diem suum Chardeniosæ agri Abilenfis exiguo pago, in pestilentia illa infami quæ per id tempus grassabatur. Erant autem ea tempestate cum illo qui suarum partium studia fouebant, Alphonsus Charillus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes Patiequus qui ex Marchione Villenati Magister militiæ diui Iacobi Spathiferi fuit, Aluarus à Stunica Comes Placentinus, qui deinceps fuit Areuacorum Dux, Alphonsus Pimentellus Comes Beneuentatus, atque alii complures omnium ordinum viri principes. Qui ex morte sui ducis animo consternati, formidantes Enriqui regis auctam ex victoria potentiam, quem probris & maledictis per literas perque acclamationes sæpe lacefierant, nullum aliud sibi præsidium ab irato rege inueniebant, quam si in demortui fratris locum Elisaben sororem quæ eodem tempore atque in eadem erat vrbe, substituerent, reginamque salutarerent. Sic enim posse & factionem suam confirmare, & commissorum impunitatē assequi, cum esset præsertim regis filia atque soror vnica, ad quam non minus hæreditariū regni ius, quam ad Alphonsum fratrem germanū pertinebat. Adeunt itaque illam, & dicta acceptaque salute, Alphonsus antistes Toletanus cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi fere sermonē habuit. Si apud Deum immortalē vota nostra valuisent, optima Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc fruereris, & nos habere-mus regē quem sequeremur obseruaremusque. Sed quando superis ita visum est, ut ille raperetur, ne malitia forte mutaret mentē, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nunc restas altera spes atque vnica lux, quæ possit Hispaniæ reip. tenebras illustrare. Quanta reipublicæ labes ab Enriquo fratre orta est, ex eo tempore quo supposititiā illā, & quam simulabat esse filiam, hæredem reginamque futuram etiam iureiurando procerū interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tempus illud primū tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatū genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisque & iniuriæ nullum tum esset discrimen, coacti sumus quasi in demortui regis locum regem alterū nobis sufficere, qui illius negligentia rem perditā instauraret. At nunc illo acerba nec indigna minus morte perempto, quid reliquum est, nisi quod bonum, fœlix, faustumque sit, ut regni gubernacula suscipias, fessisque rebus atque luxatis operam tuam opemque accomodes? Neque est quod oblatam à nobis conditionē recuses, nisi maior te ipsam, tuosque ciues ire perditū. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu consertū pertinet, non arripis occasionē, vide ne frater auctus hac quoque parte quam nos tibi tradimus, totam regni molē in subdititiā illam tui æmulam transeat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensi. At illa ex recenti fratris obitu in mœrore ac luctu degens, paululū lachrymis & cogitatione morata, paucis tandem respondit. Ego venerande Præsul, vosque principes mihi charissimi, voluntatem istam quam geritis erga me, admodum laudo, atque proinde magnifacio, & si quando mihi dabitur facultas, gratiam vobis cumulatissime referam. Sed qualis antehac mihi animus fuerit, quemque in præsentiarum habeam, quia, ut intelligo, vobis perspectum non est, breui

ostendam. Quo tempore frater meus idemque germanus mihi dulcissimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enriquo fratre communi viuebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sanæ mentis probaret fraternas acies, alternaq; bella, p̄fanis decertare odiis? quis fas & nefas misceri, legesq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur. Sed quoniam sic fata voluerunt, vt ex duob. alter alteri cesserit, nō cenſeo amplius repugnādū eſſe diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestissimis argumentis declarauit, quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atq; iterum cum fratri vitam abstulit. Quod si vos, ô amici Hispanæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, vt res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipse deferendum eſſe iudicauit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam i- 10 pſo qui ab aliquibus dicebatur eſſe pater, iudice, abdicata eſt illa quam dicitis mei æmulā ſi me Ioannis regis filiam, ſi dignam tanto nomine putatis, efficite per ipſum regem, perq; reliquos Hispaniæ proceres, vt res Hispana in alienam familiam illegitime non transferatur, sed poſt fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur eſſe cauſa.

Agitur de concilianda Eliſabe regi fratri, & Archiepiſcopus Hiſpalenſis negotium ſuſcepit.

C A P V T I I I I.

Is rationibus commoti proceres abierunt, abdubitantes quam potissimum viam inferrent. Quos ancipiti consilio distractos Ioannes Patiequus Magister equestris ordinis sub diuo Iacobo merentis in hunc modum allocutus est. Quæ sit magnanimæ huius puellæ mens, sapientissimi viri, quod consilium videtis: quam non libido regnandi, non odia in partis aduersæ studiosos flexerunt, eam nos miremur oratione in sententiam nostram non potuisse impelli? Credite mihi ô proceres, magnum quiddam hæc indoles promittit. Non est puellæ huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes quibus nunc vſa est, confutare aut refellere potest? Quis enim non videt reipublicæ, atque etiam nobis ipsiſ magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum quod vtrisque perniciosum est? Nā timor ille noster à rege quē offēdimus, facile sedari potest vel per ipsam regni participem factam sororem, cuius ea est prudentia, vt vel vno verbo nos possit face- 30 re illi beneuolos. Quid? quod ego pulcherrime noui regis ipsius ingenium? in media iracundia, etiam minima excusatione placabilis est. Quare sententiam meam ego breui vobis ostendam. Sororem cenſeo fratri conciliandam ea conditione, vt ille solus imperio potiatur, illa vero si fuerit superstes, in regni admiſtrationem ſuccedat, idq; ex gentis noſtræ conſuetudine, procerum procuratorumque totius Hispaniæ iureiurando ſanciat. In Magiſtri ſententiam omnes pedibus manibusque tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo poſſit obſiſtere, tametſi non erat illis ignotum ipſum iam pridem cogitaſſe de reditu in gratiam cum rege, quippe qui cotidie apud omnes teſtaretur, prædicareturque illum vnicum benefactorem ſuum, ſeque omnium fortunarum ſuarum illius eſſe debitorem. Ex quo factum eſt, vt omnes factionis illius ſocii, atque ille imprimis, 40 cœpiſſent agere de concordia inter fratrem & ſororem. Is namque autor fuit, vt Alphoſus Fonſeca Archiepiſcopus Hiſpalenſis, vir bonus atque dicendi non imperitus, & qui vtriusque partis eſſet amicus, regem adiret, atque imprimis ab illo venia petita, de pacis conditionibus ageret. Qui vt erat homo ad res agendas natus, non grauante negotium ſuſcipiens regem adit, apud quem huiuſmodi ſermone vſus eſt. Cum in conſtituendo rege, clariffime Princeps, omnia virtutum genera ſint neceſſaria, & quæ poſſint illum, & bonum virum facere, & ſapientem: dux tamen iure videntur primas ſibi vendicare ſedes, clementia & iuſtitia, quæ ſolæ poſſunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipſe clementiſſimus iuſtiſſimuſque eſt. His duabus ita moderatur orbem, vt in ſuis operibus nunquam altera ſine altera reperiatur. Pars illa, optime rex, quæ fratrem tuum ſeque- 50 batur, forte ſibi perſuaſerat ſe à tua Celſitudine duriuſcule tractari, quod videbat te propenſiori quodam modo amicis quos tibi priuatim delegeras, indulgere, quodque beneficia quæ conſueuerunt à regali beneficentia proficiſci, non peruenirent ad illos prodignitate. Sed eſto partim inuidia, partim indignatio illos à te alienauerit, iam pudet eos pigetque facti, iam fatentur ſe & tuo Marte, & diuina ſententia victos. Erit igitur clementiæ tuæ, & illos facere tibi obſequentes amicos, errata illis condonando, & iuſtitia, ſi regni tui vires ſparſas recollegeris, compoſueriſq; rerum ſtatum præſentē, & deinde futura trāquillitati proſpexeris. Quod vtrumq; vno tuo ſingulari beneficio in remp. efficies, ſi ſororem iam prope vno omniū conſenſu principē nō modo expectatā, ſed animo quoq; designatam,

gnatam, tu tibi illam successuram, regnique legitimam hæredem declaraueris: atque eadem via te ab omni molestia liberabis, omnesque primores obnoxios tibi facies, & rebus Hispanis quietem pacemque in longum relinques, efficiesque ut misericordia & veritas obuient simul, & iustitia & pax osculentur se. At Rex tametsi erat illis non dissimulanter iratus, à quibus hæc petebantur, benigne tamen patienterque Archiepiscopum audiuit, responditque se die postero illi responsa daturum, atque ita illum in hæc verba dimisit. Erant familiares atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis forori, altera quæ partis supposititiæ illius filix sustinebat. Qui audita legatione cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento posse huc vel illuc impelli, regem
10 aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulterinæ Regis filix partes tuebantur, dicebant venisse tempus in quo Deus traderet hostes in manus suas, quando spoliati duce, atque consilii inopes, nesciebant quo se conferrent, nisi ad eum quem re & verbis læserant. Reuocaretque in memoriam, quo pacto ab imperio suo descuerunt, atque contra diuina & humana iura creato sibi Rege, armati etiam in acie contra suum verum Regem decertauerint. Meminisset quæ probra & maledicta in vulgus sparserint, atque etiam ad principes exterarum gentium scripserint ea quæ de maiestate regia confinxerunt prædicaueruntque, quibus etiam scorta & prostibulæ meretrices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi,
20 non modo veniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello persequendos, exagitandosque ad extremas mundi oras, quo abluerent commissa, dignasque pro suis sceleribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea hominum superbiam, vel impudentiam potius, qui cum debuissent petere veniam supplices, postularent suo arbitrio designari debere principem regnique hæredem, imponentes legem quam victores victis imponere consueuerunt. At pars altera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque socordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, siue quod intelligebant regni hæreditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant mala impendentia nullum esse habitura finem, nisi frater & soror rediret in gratiam, obtestabantur Regem, ut ex hostibus faceret amicos illos qui antehac sibi obstiterant, simul etiam sororem sibi beneuolam faceret, declararetque illam principem re-
30 gnorumque futuram hæredem, si foret sibi aliquando superstes. Erant qui suaderent illi omnia superiora per simulationem esse facienda, quoad soror in potestatem suam redigeretur. posse enim tunc illam alicui externarum gentium principi matrimonio locare, atque eadem via tradere filix, siue putatiux, siue ex se genitæ, regnum, quod à maioribus suis receperat.

Regem dubium in Elisabeth partes Andreas Caprarius promiorem facit: statuunturq; pacis conditiones.

C A P V T V.

40 **E**X tā variis sententiis Regē ancipitē, dubiumq; quid faceret, Andreas Caprarius quem Magisterio domus præfecerat, & cui ex omnib. amicis magis fidebat quā nulli alteri, hunc in modū est allocutus. Etsi intelligo, clarissime Rex, me apud Celsitudinē tuam nō habere tantū autoritatis, ut audeā te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ & obsequii quod tibi debeo, testatū apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio quo te implicitū esse video. Audiui nuper ex quodā viro doctissimo qui se philosophum profitebatur, scriptū esse apud Platonē, tantum quemq; in sua rep. debere contendere, quantum ciuib. suis persuadere posset. Nam quemadmodum patri, sic etiam patriæ non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atque omnium ordinum viris persuasum est, hanc quam Regina vxor tua peperit, non esse ex te genitam, idq; factum est
50 illis probabile argumentis, quæ nos amici tui qui sæpe cum populo disceptamus, nulla ratione possumus dissoluere. Si tibi animus est, quam cupis credi tuam esse filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam est nemo qui non indignetur parere illi, ad quē regni successio iure nō pertinet. Quod si viderint te arces munitionesq; & castella præsidio firmare, atq; amicis tuis credere, ut post obitum tuum filix tradant, hoc est patriæ vim afferre, hoc est contendere plus quam effici possit, hoc est Gigantum more, contra superos pugnare, voluntatiq; diuinæ obistere. Neq; imperio tuo subditi magis id patientur, quam si velis illos in manus infidelium tradere. Si respublica Hispana loqui posset, non aliud opinor diceret, quam quod ego nunc sentio, esse videlicet ignoscendum illis qui pro fratre tuo contra te arma sumpserunt, qui forte non tam offendendi tui causa, quam vtilitati

publicæ prospiciendi id fecerunt. Deinde sororem tibi conciliandam, tractandamque proinde ac si esset filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, ut tu sine prole decessurus esses, illique regni successionem volens nolenſque decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur esse debitores, tibiſque libentiſſime obtemperabunt, tu ſummo ocio & tranquillitate frueris, res Hiſpaniæ in dies magis magiſque effloſcent. Pro quibus in re-publicam meritis illud præmium tibi dabitur, quod omnibus qui commiſſum ſibi imperium conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, à Deo propoſitum eſt. In hanc ſententiam quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facillime acquieuit, iubetque vocari Archiepiſcopum, cui reſpondet, velle ſe reipublicæ & communis vtilitatis cauſa condonare illorum errata qui ab imperio ſuo deſciuerint: velle præterea sororem ſibi conciliare, atque in principem regniſque ſucceſtricem cooptare, modo illa in ſua verba perſancte iuret ſuo iniuſſu nuptum ire mortalium nemini. Suſcipit Archiepiſcopus ſe & illorum quibus eſt conceſſa venia, & ſororis designandæ Principis, & Hiſpaniæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam manſueto benignoque ingenio. Tum agi cœptum de conditionibus pacis, iſtumque ſœdus eſt in hæc pacta conuentum: Imprimis, ut ſoror princeps designanda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magiſter, & ex reliquis qui in eadem cauſa fuerunt, qui vellent, regalem curiam frequentarent, quo per omnem Hiſpaniam reditus in gratiam atque concordiam illuſtrior eſſet: quodque Rex intra quatrimeſtre tempus Reginam ex furtiuo illo concubitu filiam dimitteret in Luſitaniam, curaretque per pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum ſœdus coniugale cum illa inierat, ad præſinitum tempus fuere legibus ſoluti, experiundi tantum gratia in vtro eſſet gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi eſſet cum priori vxore: tum demum, ut in alimenta ſumptuſque nouæ principis decerneret ſtipendiaria oppida cum iuriſdictione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipiis Methymnam campeſtrem, Vlmetum, Aſcalonem. Ipſa vero Princeps iurauit ſtatibus hiſ conditionibus, niſi per Regem fratrem liceret, ſe nemini mortalium nupturam. Conſtitutum eſt præterea ad præſinitum diem, ut Rex & ſoror conuenirēt in æde ac cœnobio diui Hieronymi, quod eſt ad locum quod vulgus Guiſandi tauros appellat.

*Enriquus & Eliſabes ſoror conueniunt, rursus designatur princeps,
& Ioanna regina fugit.*

C A P V T V I.

ERAT ea tempeſtate Rex in oppido quod ipſe plurimum frequentabat, antiqui Carpetaniæ Mantuam vocabant, noſtra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis reſponſo conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordine eccleſiaſtico Toletanus & Hiſpalenſis Archiepiſcopi, & Enicus Manriquus præſul Caurienſis. Ex ordine vero militari Magiſter diui Iacobi, & Placentinus, Beneuentanuſque, & Oſorinus, Comites, alique complures vtriuſque ordinis principes viri. Rex vero ex Madrito profeſtus, venit ad Cadahaluſum, qui in agro Aſcalonitano pergrandis eſt vicus. Locus in quem conſtitutum eſt ſe conuenturos, diſtabat vtrinque interuallo pari. Quo poſteaquam conuenerunt, ſeque inuicem ſalutarunt, Rex benigne ac comiter ſororem longo poſt tempore viſam breuiter allocutus eſt. nam cætera dixit, ſe in aliud tempus reſeruare. Tunc accedens diui Iacobi Magiſter, genua Regis amplexus, pauca pro ſe atque pro cæteris qui in eadem cauſa fuerunt, eſt locutus, partim excuſans, partim conſitens ſuum atque aliorum errorem, pollicens ſuo atque ſociorum nomine compenſaturos ſe obſequiorum crebritate priſtinas offenſiones, ſi quid fuiſſet in quo læſerint regiam maiestatem. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipſum inuitatus Antonius Venerius Apoſtolici ſedis legatus, idemque Legionenſis Epicoſopus, & qui deinceps fuit Conchenſis præſul, atque S. R. E. Cardinalis. Is petente ipſo Rege abſoluit, atque relaxauit à priori iure iurando illos omnes qui iam pridem Madriti iurauerant principem regniſque hæredem futuram illam quæ falſo dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipſe declarauit extemplo imperii ſucceſſionem, hæreditatemque, ac regni dominium ad ſororem pertinere, quemadmodum & antea Alphonſum fratrem futurum Regem designauerat. Quo intercepto in ſuperſtitem vnicam ſororem hæreditarium ius eſſet deuolutum. Nam quæ ſua dicebatur eſſe filia, illam abiurabat, abdicabatque perinde atque alienam. Iurauitque euēſtigio in Apoſtolici legati verba, ſe hanc vnicam ſororem regni hæredem agnoſcere, & præteream

eam neminē, atq; hāc hæredis institutionē declarationēq; sub eodē iureiurando affirmavit se nunquam per se aut per alium quempiam interpellaturum. Idemque coegit omnes omnium ordinum viros, summates & infimates, qui aderant, iureiurando sancire. Per edicta quoq; præcepit, ut omnes ciues, oppidani, municipes, & populi suo imperio subditi idem secum iurarent, atque si contingeret, ipsum ē vita priorem excedere, haberent illam certam, legitimam, & indubitatam Reginam. Edixit præterea, ut omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Ocaniam, vbi futurus erat conuentus procerum, in quo de statu reipublicæ decerneretur. Per idem fere tempus Ioanna Regis vxor quæ mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Petro à Castella ex sorore nepoti suo, in arce quam ipse ædificauerat munitissimam Alahegiis. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatum esset cunctis, oculos in adolescentem coniecit, & non multos post dies comperta est ex eo prægnans, neque eo contenta, ausa quoque est ingens facinus. Agit cum adolescente, ut illam per muros noctu deducat. Composita re cum fefellisset custodes primum, deinde circitores & vigiles, lapsa per funes, atque erepens, tandem veredo imposita duce adultero postridie Butracum venit, quo in loco erat Ioanna filia quam ex furtiuo concubitu genuerat, obseruabaturque publice ab Enriquo Mendoza Tendillano Comite. Exactis diebus paucis, Rex cum sorore principe cæteroque procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoque ciuitatum & municipiorum eodem conuenerunt, quemadmodum per Regis edicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius sororem loco principis hæredisque, & post eiusdem obitum pro vera, certa, legitimaque Regina.

*Agitur de coniugio Elisabes principis cum Alphonso Lusitanorum rege,
& cum Ferdinando Sicilia.*

CAPVT VII.

30 **A**LTERA vero pars quæ Vmetano prælio Enriquum Regem secuta fuerat, indagnabatur, quod non fuisset habita ipsorum ratio in illa Regis Principisque concordia: nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui vtrique illud idem iureiurando sanxerunt. Hi fuerunt Marchio sanctæ Iulianæ, Comes Pharius, Episcopus Secontinus, alique complures eiusdem factionis. At Rex, siue Magistri Spatharii suasu, siue quod ipse per se natura erat varius & mutabilis, nihil eorum exquebatur, de quibus cum sorore transactum erat, quin ē diuerso per literas egit, ut Alphonsus Rex Lusitanorum qui tunc orbatu erat vxore, peteret coniugio sororem principem designatam, eoque venit Archiepiscopus Olyssiponensis cum literis, & mandatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus ē contrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Sicilia, ac Principi hæredi Ioannis Tarraconensis Regis. 40 Qui, ut posset commodius atque citra vllam suspicionem peragere negotium, concessit Hyppemos ditionis suæ municipium, cœpitque exequi rem per Gutterrium Cardenium ipsius Principis structorem, ut spretis Lusitanorum Regis conditionibus, acquiesceret potius Regi Sicilia. Rationes autem quæ possent illam in Sicilia Regem pellicere, atque ē diuerso à Lusitanorum Principe deterrere, complures fuere, sed illa imprimis quod Enriqui fratris consilia eo tendere videbantur, ut sororem extra regni limites ablegaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret quod cupiebat, id est, quo posset commodius subdituam filiam in regni successionem substituere. Ex quo illud efficiebatur, ut quoniam Lusitanorum Rex haberet ex priori coniuge filium hæredem, si susciperet ex ea liberos, relinqueret eos exhæredes. 50 sin minus suscepisset, ipsa nihilominus maneret indotata. At Rex Sicilia idemque Tarraconensium Princeps designatus, qui necdum vxorem duxerat neque liberos procrearat, non modo posset habere filium qui succederet in gubernationem, sed etiam posse fieri, ut auitum regnum cum regno dotali coniungeretur. Accedebat ætatis æqualitas, quæ ad animos conciliandos valet plurimum, cum alioqui Lusitanus esset natu grandior. Eo quoque accedebat, quod si res in discrimen esset ventura, ut inter duos Principes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Sicilia idemque Tarraconensium Princeps habebat in Hispania ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniunctos, qui cuperent ipsum potius quam alienum regnare, & qui si vires suas cum ipsius Principis viribus coniunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania æmulam illam atque in ipsius regni perniciem genitam

eradicare. His suasionibus apud Elisaben Principem Gutterrius utebatur. Quas illa secū reputans, simul etiam quod videbat fratrem Regem nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes & municipia, quemadmodum inter eos conuenerat, sed illud imprimis quod frater nihil aliud moliebatur quam ipsam ex Hispania pellere, atque perinde regni successionē spoliare, facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obistere, qui per se atque per amicos instabat, vt in hoc sibi obsequeretur, promittens (vt aiunt) maria & auri montes. Quare vtriusque partis rationibus obtusa, & dubia quid potissimum sequeretur, tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ proceres velle deferre, precata Deū imprimis, vt quod reipublicę foret vtile, sibi que honestum, id illis animum induceret. Sed cum vtraque pars instantius vrgeret, atque intelligeret plerosque omnes ex proceribus atque infimæ mediocrisque conditionis hominibus in Sicilia Regem propensiores, Olyssiponensi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandem, & quæ non tam sua quam omnium communis esset, cum Hispaniæ primoribus commentari: atque ita demum re cum omnibus communicata, se per oratores summam totius negotii missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorem Toletano præfuli responderet, si per primores procereq; regni sibi liceret, se facturam quod ille tam instanter efflagitabat.

Enriquez à pactis conuentis discedit, atque in Baticam profecturus Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.

C A P V T V I I I.

CÆTERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationesque suas in cassum recidisse, veritus ne se inuito soror nuberet, cui minime ipse vellet, cœpit agere cum amicis quo pacto illam posset in vincula coniicere: idque fecisset, nisi timeret ne proceres ab eo desciscerent, illamque bello vindicarent. At Toletano præfuli factus est infestior, tanquā auctori conciliatorique matrimonii sororis cum Rege Sicilia. Succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hic nunc cumulus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia inturbaret consilia. Itaque cum pararet cohortes quæ illum comprehenderent, suspicio fuit Magistrum Spatharium fecisse Præsidem omni de re certiorē, monuisseque vt caueret sibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine propinquus, quam quod secreto fouebat alterius partis primores, vt ex illa cunctatione discordiæ in dies crescerent, vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ accessiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum, nunquam sinebat alteram partem euadere superiorem, sed subleuabat semper partem quæ esset abiectior. His arribus & alterutra pars & illius ope indigebat, & ipsius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blanditiis, neque precibus, sed neque minis posset sororem in sententiam suam attrahere, neque auderet illam in vincula coniicere, statuit ad tempus dissimulare, atque in Baticam proficisci, vt conciliaret sibi vrbes, & municipia, atque illius prouinciæ primores qui Alphonfi fratris factionem aduersam secuti fuerant. Et quo id facilius assequeretur, extorsit à sorore literas quibus significaretur cum illo reditus in gratiam, neque alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi vt res vtrique communes agerentur. Profectusque est cum illo Magister Spatharius aliique complures ex primoribus. Princeps vero vt daret inferias, iustaque persolueret Alphonso fratri defuncto, profecta est Areuacum municipium illud ornatissimū, quod decretum erat in sumptus Elisabes Regina ipsius Principis & Alphonfi Regis matri. Tenebatur autem præsidio à Placentino Comite, qui veritus ne Princeps illum excluderet, atque municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magistrum, vt Rex donaret ipsum & municipio & Areuacorum Ducis cognomine. Magister vero reputans si rem perageret, eadem via & Regis potentiam debilitari, simul etiam & Comitem Placentinum qui eo tempore inter Hispaniæ proceres eminebat, apprehensa municipii possessione in ea tantum re implicitū fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipii titulo sub Ducis nomine. Quod Rex fecit non grauante, siue vt sorori negotium faceretur, siue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profusam omnes omnium ordinum viri ægre ferebant, partim inuidia, quod videbant Comitem Placentinum in dies fieri potentiorē, partim quod regiæ vires huiusmodi largitionibus minuebantur, partim etiam quod Regina viduæ miserebantur calamitatem, cum illud vnicum suæ viduitatis subsidium eripiebatur. Princeps itaque ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentaret.

tarēt. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successionem ad Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutam, simul etiam peti coniugio à duobus Principibus sibi ex factione publica infensis, quod illorum erat vterque confœderatus Britannorum Regi, veritus ne ab altero illorum duceretur vxor, atq; proinde partis aduersæ vires auferrentur, & suæ decreverent, statuit mittere legatos qui peterent illam cōiugio Caroli fratris sui Aquitaniæ Ducis. Erat autem legationis eius princeps S. R. E. Cardinalis. Cum interim Princeps obtunderetur cotidie rationibus, vt in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur, ecce legatio à Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempestate Elisabe Princeps in municipio Matricali, quod quemadmodum de Areuaco diximus, erat decretum Elisabes Reginæ matri. Quo posteaquam oratores accessere, dataque est illis copia Principis adeundæ, cum assisterent aliquot ex optimatibus qui illam affectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

Cardinalis oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum regis fratri coniugem petit, cui excusans se illa respondet.

CAPVT IX.

NISI Galliarum regnum atque Principum Hispaniæ vetus amicitia & fœdus æternum apud omnes nationes testatum esset, atque iam inde à multis illustribus officiis confirmata societas, poteram ego clarissima Princeps multa nunc commemorare quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac causa de qua oratores aduenimus, nolo profit nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos atque socios, idemque semper de re communi sensisse. Non nobis profit Celsitudinis tuæ competitorum semper fuisse aduersæ factionis, semperque Britannorum Regi confœderatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicitias & incurabile odium inter vtrosque populos confirmatum multis stragibus hinc inde acceptis. Illa tantum prosequar quæ sunt propria huius causæ, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorum Rex, petit Rex Siciliæ, petit Aquitaniæ Dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit deligendus. Lusitanorum Rex omnino excluditur, & quod est natu grandior, & quod habet filium hæredem, vnde quot tuæ dignitati sequantur incommoda, facile est videre, querelæ propter ætatum disparilitatem, quod filii à patre futuri essent exhæredes, quod inter Lusitanos & Hispanos semper est simultas, atq; vtriusq; partis alterius contemptio. Atqui Siciliæ Rex tametsi ætate florescit, noster tamen illi non cedit & corporis elegantia, & ingenii acrimonia, & animi sapientia. Sed neque est illi potentia inferior. Neque enim Aquitania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu cœli, prouinciæ Tarraconensi cedit. Esto tamen sint vtriq; omnia paria, non valebunt in electione hinc amicitia, illinc inimicitia paternæ & auitæ? nō sumus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicitias? Quod si apud eos qui vita exceßerunt, aliquis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectabit vtriusque Regis defuncti manes. Quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt, ita & posterius sui in eadem maneant charitate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur? idque Rex Ludouicus curabit atq; conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum æmula disceptandum, vnde tibi certius, vnde firmitus subsidium putas venturum à Lusitanorum Tarraconensiumve principibus, an à Galliarum Rege potentissimo? Quare vt vno verbo legationis huius mandata colligam, Rex Gallorum offert tuæ præstantiæ coniugio bellissimum fratrem, viribus ingenioq; præstantem, patrimonio amplissimo præditum, cuius maiores cum maioribus tuis vixerunt in summa concordia: quo pignore & antiqua fœdera renouabuntur, & vtriusq; regni vires cotidie magis magisq; inualescent. Idq; vt facias, non solum te vehementer rogat, tibiq;, oblitus se Regem, supplicat, atq; eo nomine omnia quæ possidet, non modo vtenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa respondet, recordationem auitæ amicitia atq; societatis antiquæ fuisse multo iucundissimam, & si quando rerum Hispaniarum potiretur, se curaturam vt idem fœdus vinculis firmioribus sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo quem erga se resq; suas ostendebat, quodq; dignam existimaret, cui fratrem matrimonio coniugi peteret: sed se ea de re omnem curam in regni proceres optimatesque reiecisse, quandoquidem sibi nō esset pater qui patrimonium fundaret, neq; frater qui vtriusq; parentis curam sustineret. Rogabat præterea Cardinalem, vt se apud Regem excusaret, quod nō fuerit in potestate sua, vt illius voluntati obsequeretur, quoniam hæc deliberatio iam nō ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat. In hæc verba oratores dimissi, re infecta domū redierunt.

*Elisaben quid faceret dubiam, structoris impellit oratio ut Ferdinando Sicilia
Regi nubat: celebranturq; nuptiæ.*

CAPUT X.

AT Princeps non tam à competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiarum præfulibus, religiosis, optimatibus ciuitatum, regni primoribus, domesticis ac familiaribus, ut ex tam longa deliberatione tandem decerneret, cui potissimum vellet nubere: quanquam plerisque omnibus videretur Sicilia Regem esse cæteris præferendum. Id etiam ut faceret, Enriqui fratris amici ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam obtestabanturque illam, ut prospiceret rebus Hispanis, quæ proculdubio tendebant in interitum, nisi daret operam, quemadmodum ex se prolem relinqueret. Sed imprimis structor ille suus qui hac de re sæpius cum illa familiariter loquebatur, cogitans secum hunc esse virginum morem, ut præ pudore nolint facile connubio præbere assensum, his illam verbis adortus est. Scio ego, clarissima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, non ad ipsas, sed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atque ad ipsos in quorum potestate sunt, adiri solere: tuæ vero Celsitudini omnia hæc propinquitatis vincula fors ademit. Pater qui hac de re imprimis consultare debuit, obiit diem suum. Mater quæ secundas post illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis suæ dolori indulgens in luctu ac mœrore degit. Frater qui debuit utriusque succedere, te indotatam regno spoliare nititur. Familiares & amici restant soli, qui non sine lachrymis tibi supplicant, ne stabilendi regni quod tuæ posteritati relinquas, tantam occasionem oblatam amittas. Hoc te Prælati omnes ecclesiastici obsecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omnium ordinum Hispani, conscientiam tuam testantur, ne fraudes illos legitimis successoribus, ne sinas regnum Hispaniæ in alienam transire dominationem, ne des locum, ut frater à te vera indubitataque hærede, in subditiuiam atque ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te à tribus potentissimis Principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo sedeat. Quod si te pudor impedit, quo minus edas nomen, dicam ego quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Sicilia Regem, eundemque Tarraconensem Principem, est tibi coæuus, est robore atque animi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos à viribus & diuitiis præpollentes. Proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atque vniuersæ Hispaniæ reipublicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, Quando, inquit, omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam numine atque diuina prouidentia euenisse. Quare vos o amici efficite quod videbitur è republica debere fieri, neque amplius hac de re sententiam meam expectetis. Quicquid enim de me statueritis id ratum, firmum, gratumque habebo. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorrem Archiepiscopum Toletanum, qui huius mei sensus semper mihi fuit autor. Quem ego certo scio, cum acceperit hunc nuncium, peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum pergrandem, quo se iam Princeps è Matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti sunt Valladolidum, vbi tunc erat Archithalassus Fredericus Regis Sicilia maternus auus, alique complures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad sponsaliorum pacta conuenta nuptiarumque lætitiæ celebrandam. Rex ipse Sicilia idemque Tarraconensem Princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo Comite à Triuinio, qui deinceps fuit Dux Naiarensis, atque ex prouincia Tarraconensi aliis quamplurimis proceribus optimatibusque. Longum esset enumerare, qui complexus & quanta gaudia vtriusque partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tantorum Principum celebratæ sunt. Nemo enim fere fuit qui non lætitiæ gestiret, non exultaret, non Deo gratias ageret: non municipium, non ciuitas, quæ non supplicationes ludosque publicos decerneret.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S -
S E N S I S , R E R V M H I S P A N A R V M
A T Q V E H I S P A N I E N S I V M H I -
storici, Decadis primæ Liber
secundus.

10

De epistolis Ferdinandi & Elisabæ Principum ad Enriquum regem missis.

C A P V T I.

N V P T I I S fœliciter peractis, instauratisque repotiis, visum est Principibus facere omni de re certiorum Enriquum regem, atque per literas excusare, quod illius iniussu nupserit soror. Missæ itaque per honestos viros literæ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hispaniarum regi, fratrique pientissimo, Elisabæ Princeps eademq; soror bene agere. Non sum ignara te mihi succensere, quod iniussu tuo regi Siciliae nupserim. Sed cum audieris causas rationesque quæ me id facere coegerunt, facile opinor placaberis. Nam si aliqua in re culpa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanissime rex (neque enim te latere potuit) quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regium sibi nomen assumpsit, & quam mihi dissidiū illud displicebat, quamq; detestarer inter duos fratres decertari de regno quod alter possidebat, alter si foret superstes, possessurus erat. Scis præterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnum quod mihi ab aduersariis tuis offerebatur, abdicauerim, dicens te superstiti nō licere regnare. Adhuc nihil est in meis operibus quod tibi displicere possit. Iussisti me venire quo tu volebas, declarasti me Hispaniæ Principem, fecisti quod iure debuisti facere, tamen si ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es te intra quatuor
30 tuos menses repudiaturū vxorem, si vxor appellanda est, quam neque per iura diuina neque humana tibi habere licebat, missurumq; in Lusitaniā cum filia tali matre digna. Pollicitus quoq; es te mihi traditurum in sumptus oppida quædam vectigalia. Acta transacta omnia, iuraui stantibus his conditionibus, te inuito me nupturū nemini. Posses tu me eo nomine periurii accusare, si fecisses illa quæ te facturū mihi promissisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nunquid tradidisti municipia & vrbes, unde hoc inane principatus sustinerem? Omitto cætera quæ sunt omnibus nota, quo me nittebaris obtrudere, alteramq; quasi in demortui locū substituere. Quādo igitur tu mihi nō
40 prospexisti, prospexi egomet mihi. Conscientiam tuam recale, comperies me fecisse nihil cuius pudeat pigeatve. Sed omnia hæc omissa faciāmus. Mihi nunc idem est animus qui fuit semper, te diligere vt fratrem, te colere vt patrem, te obseruare vt regem, precarique Deum immortalē, vt quam diutissime viuas. Quod si tu aliud cogitas, aut me cupis regni hæreditatē mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatum, cōtestabor vicinos reges, deferam querelam meam denique ad Deum immortalem. Hæc sunt, quæ putaui ex cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei sensum tibi declararē. Quæ sequuntur, meo atq; dulcissimi coniugis mei nomine rogo, vt quæ gesta sunt, boni consulas, probesq; nosq; ambos in filiorum numerum adoptes, vitæque necisq; ius penes te sit, perinde ac si ex te essemus procreati. Vale. At Siciliae rex in hunc modum. Et si decretum mihi fuerat non dare literas ad illustrissimam Dignationem tuam, quod mihi foret compertum, quali animo esses in me, coniugemque meam, eandemque sororem tuam, non potui tamen non obsequi voluntati illius, cui nihil denegare possum, quæ me admonuit, vt aliquid omnino ad te scriberem. Sed impræsentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi vt peram ab humanitate tua obtesterque, vt quæ facta sunt te absente, æquiori animo feras, quoniam Deo imprimis auspice, & cunctorum deinde summatarum infimatarumque consensu facta sunt. Neque te iniquorum consilia transuersum agant, qui sua commoda, non tua & quæ reipublicæ sunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgēs, & nos erimus tibi filii obsequentes, & si fueris nobis rex mitissimus & nos erimus tibi clientes obseruantissimi. Cætera per amicum ac familiarē meū Petrū

Vaccam qui isthuc cum his literis ac mandatis proficiscitur, commodius loquemur. Cui ut Dignatio tua fidem habeat, vehementer oro. Vale. At rex ut erat natura incertus animi, siue Magistri illius Spatharii suasu, cuius arbitrio agebat omnia, non literis, non mandatis, non viris qui ad eum fuerunt missi, respondit aliud quicquam, nisi velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, ut ex illorum consilio daret responsum quid facturum esset.

Magister Sancti Iacobi agit per literas cum rege Gallorum, ut Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat uxorem.

CAPVT II.

19

AT Spatharius Magister qui ægerrime tulerat matrimonium illud, dies noctesq; nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labefactaretque successionem illam Principum qui iam omnium ordinum consensu fuerant adiurati. Angebat callidissimi hominis spiritum, quod ex illarum nuptiarum fœdere dissoluebatur patrimonii sui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura Infantium. sic enim appellant Hispani filios regum post primogenitum, qui posteaquam adiuratus est successor atq; regni hæres, dicitur Princeps. Filii namq; Ferdinandi illius qui Ioannis regis fuerat tutor, atque ex tutela fuit adscitus ad Tarraconensium ac Siculorum insularumq; nostri maris imperiū Infantes sunt cognominati. unde & Gentilitii agri qui hodie à Mendocinis possidentur, 20 Infantatus appellatur. Igitur cum Enriqus Princeps adhuc ab Ioanne rege patre suo disliceret, hic Ioannes Patiequus autor fuit, ut pater cum filio rediret in gratiā, ut ex ea concordia vtriusque copiis viribusq; coniunctis Ioannes Nauariorum rex, idemq; pater Ferdinandi huius Siciliæ regis & Tarraconensium Principis, cum Enriquo fratre, qui & ipse fuit vnus ex Infantibus, regno pellerentur, spoliarenturq; Gentilitiis hæreditatibus, quæ illis ex testamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulsus fugatisq; bello, bona publicata sunt, ex qua bonorū publicatione Marchionatus Villenenfis Ioanni Patiequo cessit, quem deinde transtulit in filium primogenitum hæredem. Magistratus quoq; ordinis Cisterciensis à Calatraua cognominatus, quo fuerat multatus Alphonsus Ferdinandi regis Tarraconensium filius, eodem iure, siue iniuria, ad Petrum Geryonum eiusdem 30 Ioannis Patiequi fratrem deuolutus erat. Qui cum videret Hispaniæ regnum per illas nuptias ad regem Siciliæ peruenturum, veritus ne postliminii iure Marchionatus & fratris Magistratus ab illo repeterentur, nihil omittebat, nihil intentatum relinquebat, quo minus omnia inturbaret, cœlumque ac terram misceret. Itaque secreto mittit literas ad Ludouicum Galliarum regem, hortans illum, ut mitteret petitum connubio Ioannam quæ dicebatur Enriqui regis filia, fratri suo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iam pridem fuerat repudiatum ab Elisabe Principe, quemadmodum in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriqus rex erat in oppido quod vocant Methymnam ad campum, emporium illustre Hispanorum. Atqui rex Galliarum qui ex petitione illa passus fuerat repulsam, iratus Elisabæ Principi, & quod sibi atque fratri suo cōducere videbantur huiusmodi nup- 40 tias cum Ioanna Principe altera designata, atque iterum si opus esset designanda: mittit oratores, quorum princeps fuit idem Cardinalis S. R. E. quem superius dictum est venisse ex simili causa petitum Elisaben principem. Erant cum Enriquo rege Methymnæ complures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispalensis, Episcopi Secontinus & Burgenfis, Rodericus Pimentellus Comes Beneuentanus. Quo cum venisset Cardinalis, honorificeq; esset exceptus, vsus est eadem prope oratione qua in petenda Elisabe Principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum atq; Hispanorū regum antiquam amicitiam, sociosque penates, quod fœdus dicebat nunc arctiori vinculo posse cōnecti, si regis filia traderetur coniux Duci Aquitaniæ. Ostentabat præterea Gallorū regis potentiam, si inter duos principes de regni possessione decernendum foret. 50 At rex Enriqus, & quod forori erat infensus, & à Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iurisiurandi ratione quo illā principem declarauerat, non curans quod ex tam turpi facinore multa sequeretur mala: respondet se libentissime velle facere, quod petebatur, seq; daturum operam, ut quamprimū fieri posset, filia princeps regniq; hæres à cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causā interpellari posset, dixit se statim velle exequi quod spondebat. Itaq; comitatus quibus dictū est proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, vbi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentante rege profecta est in occursum cum filia virgine iam nubili, ad quatuor millia passuum stipa-

stipata ex primoribus Marchione Sanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tendillano, aliisque compluribus ex eadem familia viris nobilissimis. Atque ita in medio agro utriusque consistentes, pro pudor Hispani sanguinis, illi iidem qui ad Tauros Guisandi, atque iterum ad Ocaniam Elisaben iurauerant Principem, nunc eandem abiurarunt, atque in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hispaniæ Principem hæredemque iureiurando rursus sanxerunt, perinde ac si, ut clauus clauo, sic iuramentum periurio refrigeretur.

Sponsalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriqus literis Ferdinandi & Elisabes Principum incusatur.

CAPVT III.

O Tempora, ô mores! strenui milites illi & duces qui sub priscis regibus fuere, cum pro religione atque pro republica multum sanguinem fudissent, equum & arma mererant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera quasi magnam virtutis suæ præmium assequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri procures pro iurifurandi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ suæ precium urbem paciscitur, alius municipium, alius arcis præsidium, unde iniquam possit exercere dominationem agrosque populetur, alius tertias decimarum ad com meatus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Episcopatum, alius Magistratum, & quisque pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates & populi sibi ipsis consulissent, sequi integros venturis Principibus reseruassent, actum erat de pulcherrima Hispanorum republica: nullam certe hodie haberemus. Histransactis, Cardinalis procuratorio nomine Ducis Aquitanie & noua Princeps se inuicem coementes, ille promissis arris, hæc spe regni dotalis, ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt, signatæ tabulæ, dictum foeliciter, ingens cœna sedet, nihil aliud defuit, nisi ut iaceret gremio noua nupta mariti: inde Segouiam regiam urbem profecti, unde Cardinalis cum cæteris oratoribus collegis dimissus est. Et populi, ciuitatesque, & optimates, immo vero optimus quisque, audita sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyrenæum, & ex altera parte cogerentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserabantur fortunam Hispaniæ, ita flebant omnes casus impendentes, & quæcunque solent in bellis intestinis accidere. Erant tamen plerique omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantque in dies & regem & Magistrum, tanquam omnium impendentium malorum autores concinnatoresque, sed Magistrum imprimis, qui nouam Aquitanorum Ducis sponsam curauit, ut in potestatem suam redigeretur, quo pignore uti atque abuti posset regia potestate pro arbitrio suo. Quo nuncio ad Ferdinandum Elisabenque Principes delato, cum intelligerent omnia iam ad arma spectare, constituerunt antea quam aliud quicquam molirentur, obtestationibus ipsum regem ab incepto detertere. Qui si nolet absistere, illum diris imprecationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum quæ inde prouentura foret.

Literæ autem in hunc fere sensum scriptæ. Superiori anno misimus ad Celsitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus contineretur excusatio, quod te inconsulto iniimus fœdera coniugalia, quodque id non est à nobis peractum eo animo, ut regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius ut liberius illi obsequeremur, inseruiremusque non tanquam alieni, sed ut filii obnoxii atque obærat, cuius animi nostri certa quedam pignora nos daturus esse pollicebamur. Responsum est certi nihil potuisse nobis rescribi, nisi re communicata prius cum quibusdam ex regni primoribus quos Celsitudo tua erat ad hoc ipsum conuocaturus. Quod responsum expectantes nihil interim omisimus eorum quæ probos atque obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & sentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Testes sunt complures ciuitates & municipia, quibus suauimus, ut tibi tuisque iussis obsequerentur, atque imprimis ornatissimum hoc oppidum Valladolidum quod à Celsitudine regia plane descuerat. Quod si aliud officium nostrum desideratur, parati sumus illud crebritate obsequiorum resarcire. Erit itaque tuum iubere, nostrum vero iussis obtemperare. Cum vero supplicationis nostræ oraculum expectaremus, non modo nihil responsum, sed etiam facti sumus certiores te animo in nos hostili excitare exterarum gentium nostræ inuisas in perniciem euerisionemque reipublicæ Hispanæ, quodque ægrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam suauis quorumdam hominum, qui neque tuum obsequium, neque publicam utilitatem, sed propria commoda sequuntur. Nam quæ alia potuit esse causa tantæ nouitatis post iuratam à te imprimis, deinde à cunctis summatis & infimatis, re-

gni successione nobis per iura diuina & humana debitam, cum præsertim nihil omiserimus eorum quæ filios erga parentes facere oportuerit? Quod si nos, cum eo simus animo, non impetramus tanquam à patre, at liceat nobis obtinere tanquam à bono viro iustoque iudice, ut ius nostrum non amittamus. Id autem quo pacto libere possit fieri, nos hanc rationem excogitauimus, nisi alia potius tuæ videbitur prouidentia. Constituatur municipium natura arteque munitum, idque teneatur præsidio quatuor ex regni primoribus, ex utraque parte duobus, qui sub fide publica præstent securitatem de suo iure disceptantibus, atque etiam ipsis iudicibus de causa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hispaniæ procuratores, & viri religiosi probatæ fidei, iidemque doctissimi quotquot in regno parari possint, qui persancte imprimis iurati se decreturos quod ex iure decernendū esse censuerint, audiant rationes quas utraque pars pro suo iure tuendo attulerit. Quorum sententiæ ex hoc tempore nos staturos pariturosque, nequam prouocatos pollicemur, cui discrimini causam nostram subiicimus, ne ciuilibus atque peregrinis armis diuini cultus obseruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atque ut ad breuiorem numerum iudices redigantur, simul etiam, ut suspecti reiciantur, liceat utrique parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot visum fuerit, ex omni numero reprobare. Quod si, ut plerumque fit, inter ipsos iudices non conuenierit, est Petrus Verascus Comes Pharius vir bonus, idemque sapiens, vel utriusque partis, vel potius omnium consensu huiusmodi iudicatus. Is cum quatuor viris religiosis, quatuor ordinum prælatis, beatorum Francisci, Dominici, Hieronymi, Cartuxensis, qui & ipsi iureiurandi addicti pro arbitrio suo atque conscientia decernant atque componant inter partes quid sequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non sine vlla doli suspitione submittimus causam nostram iudicio talium virorum, petimus obtestamurque per ipsum qui est iudex viuorum & mortuorum, scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neque hoc quidem impetramus, ipsam cœli pietatem quæ talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis pœnam. Nos plane omni scelere immunes erimus, tibi omnia reip. atque diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia rex nihil respondit aliud quam ipsam potius sororem fuisse autorem omnium malorum quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito, immo etiam prohibente, ausa esset maritum sibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur, in se ipsam, atque in eos quibus talia placebant, potius esse retorquenda.

Sepulueda, Arunda, Agreda, Turdesella municipia Ferdinando & Elisabethæ Principibus se dedunt.

CAPVT IV.

AT Principes habito regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis contulerunt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hispaniarum Archithalassi, ibique aliquot dies manserunt, expectantes quid rex interim moliretur. Magister vero ille Spatharius cui nihil vnquam satis fuit, petiit à rege artis suæ stipendium Sepuluedam municipium ornatissimum, quod sibi atque posteris suis hæreditario cederet iure. Quod rex non grauante, quemadmodum & alia huiusmodi multa concessit, paratus etiam donare quicquid per improbitatem ille ausus esset petere. Id fuit initium, ut vrbes, oppida, municipia, castella, & arces, non habita vlla regis ratione desciscerent, quando videbant patrimonium regale tam facili ex causa dissipari. Sepuluedani itaque facti certiores de municipii sui alienatione, munire oppidum vallo & fossa, reficere muros & pinnas, disponere pluteos & propugnacula, intendere tormenta & machinas, parati vitam pro libertate pacisci, magis virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua regis iussa & interminationes flectere potuerunt. Sed quia deerat illis tam præclari facinoris autor, adsciuerunt sibi Principes, ad quos videbant eius oppidi quemadmodum aliarum omnium rerum possessionem ex iure peruenturam. Qui nuncio accepto, ne amitterent occasionem, accurrerunt. Itaque in hunc modum oppido sunt potiti, atque ex eisdem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complutum, ubi erat Archiepiscopus Toletanus, ibique per aliquot dies morati sunt. Per idem vero tempus Arundam ad Durium municipium pulcherrimum, quod erat decretum Ioannæ reginæ sumptibus, pulsas qui eiusdem reginæ nomine res administrabant, se quoque Principibus dederunt. In eorundem quoque potestatem venit Agreda municipium item celebre, quo rex donauerat Ludouicum Cincinnatum Comitem Methymnæ celi. At oppidani quanquam ex hoste detrimenta multa pertulerant populatis agris

agris & parte oppidi ambusta, nihilominus tamen se in libertatem vendicarunt. Per idem quoque tempus castrum Inui præses, qui longe lateque per vias publicas, perque agros vicofque grassabatur, præsidio occupauerat oppidum Turdesellas ad Durium flumen. Id hac ratione venit in Principum potestatem. Erat Alphonsus Quintanilla vnus ex familiaribus Elisabes Principis, vir ingeniosus & prudens, & cuius opera posteaquam Principes rerum potiti sunt, fuit in repub. singularis. Is egit cum quibusdam oppidanis, vt deceptis vigilibus & circitoribus, ostenderent aditus per quos Principum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse cum Duce Albanorum intempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt, alteri à Durii fluminis parte secreto scaphis cymbisque inuecti, alteri à parte fluminis aduersa, tandemque admissi oppido sunt potiti. Præses vero per tenebras fugiens in castrum Inui se recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in ditionem Principum anno à natali Christiano millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo.

*De morte Caroli Aquitania Ducis. Laborat quoque Henricus, vt det filia sponsum
Alphonsum Lusitanorum regem, & deinde Enricum
Enrici filium.*

CAPVT V.

20 **A**NNO insequenti Carolus Aquitaniae Dux, cui auibus sinistris Ioannam filiam putatiuam, immo nec putatiuam quidem, Enricus rex desponderat, veneno extinctus est, cum esset OEasone Vangionum Aquitaniae municipio nobili. Fuerunt qui opinarentur à Ludouico fratre Gallorum rege perpetratum id facinus, propterea quod sentiebat cum Ducibus Britannorum Burgundiorumque, acerrimis hostibus regis, aliisque quamplurimis qui in illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enricum regem peruenisset, doluit plus quam pro materia, cum præsertim hominis ingenium esset, vt ille doleret nihil quod soleat homini dolorem incutere. Itaque exclusus illa spe aliam viam aggressus est. Agit per nuncios cum Alphonso Lusitanorum rege, vt conueniant ad Pacem Augustam, quæ ciuitas est in collimitio vtriusque regni, commentaturi scilicet de rebus ad vtriusque regis vtilitatem spectantibus. Igitur constituto loco & tempore conueniunt ad præscriptum. Qui collocuti inter se quædam communia, paucaque ad rem pertinentia, cætera quæ ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos & familiares. Petebat Lusitanorum rex arraboni siue pignori earum rerum, quæ spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & castella, arcesque in limitibus vtriusque regni: id quod Enricus nullo pacto præstare poterat, propterea quod illius vires & potentia erat iam perexigua, atque multo minor autoritas in alienandis maxime rebus quæ ad regale patrimonium pertinerent. Quare nihil est effectum iis de rebus propter quas eo conuenerant. Fuit suspicio Lusitanorum regem declinasse coniugium illud propositis conditionibus, quas intelligebat adimpleri non posse, re autem vera alias fuisse causas: siue quod diffidebat iuri neptis ex

30 sorore, eo quod iam erat diuulgatum reginae sororis adulterium, neque poterat salua conscientia huiusmodi uxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda: siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Siciliae regem, qui præter suas vires quæ erant alioqui satis validæ, haberet in regno de quo certandum erat, complures ex primoribus sanguine & affinitate propinquos, atque alios complures amicos, ad hæc ipsius regis Siciliae propria. Quid quod iam præiudicata atque adiurata erat regni successio Elisabæ Principi ab optimo quoque viro, atque urbium populorumque procuratoribus? Itaque ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine uxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem suam suorumque complures annos videbatur duraturum. Atque infecto negotio digressi sunt. Exclusus ea quoque spe Enricus rex, iniecit animum

40 alio. Erat Enricus Ioannis Tarraconensium regis ex Enrico fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere quod Ulmetano prælio acceperat, diem suum obiit, perinde atque filium ex se genitum educarat. Huic Enricus rex destinat despondere quam volebat nuncupari filiam, vt inter patruels de regno dotali disceptaretur, agitque per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitem, qui erat Enrico propinquus arctissimo sanguinis vinculo, vt ascisceret illum ex Tarraconensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur à Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito à patruo rege commeatu, properat ad regni spem, tamen si sciebat, cum patruole sibi fore decertandum, cuius aduentus Enrico regi fuit iucundissimus.

Magister sancti Iacobi disturbat Ioanna sponsalia cum Enriquo Enriqui filio, obtinet Madriti arcem, petitque Segouiensem.

CAPVT VI.

INTER Spatharium Magistrum & Comitem Beneuentanum illius generum erat non obscura similtas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratum illum assequendi, focer quibusdam cauillis anteuerit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima. Videns itaq; Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquem alioqui propinquum suum, veritus ne si ad regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi labes aliqua suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cœpitque disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cumque rex instaret perducere rem ad id quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicitias cum genero, atque proinde cum Principe futuro, petebatq; à rege arcem Madriti, quo posset tuto in curia permanere, quandoquidem rex municipium illud frequenter consueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum regi, iam inde ab eo tempore quo descuerat, sequebaturq; partes Alphonfi fratris, & Magister ipse fatebatur se eo nomine multum villico debere, sed in hac re quæ sibi esset tam conducibilis & opportuna, non debere illum, dicebat, sibi obfistere, cum præsertim aliis in rebus quæ ad illius vtilitatem honoremque pertinerent, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualem se esse profitebatur, ex lege quæ de amicitia est a philosophis constituta, negocium erat dimetiendum. Ea est, quod amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequantur amico grandia commoda: & quæ poterant esse maiora quam sui capitis securitas? quæ proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata, militisque sui præsidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ atque parum grati animi inculcationes valuerunt, quin Magister ex præcepto regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat, causatus iterum pericula quæ sibi inde tam a genero quam a futuro Principe impendebant, neque satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandam Madriti arcem, nisi etiam Segouienensis adiungeretur, propterea quod illud quoque oppidum & maiori quidem anni parte Rex frequentaret se autem non posse consistere, nisi vbi Rex senatusque regius & curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex Regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelligens se delusum Magistri dolis & quod post traditam illi arcem Madriti petebat rursus Segouiensem, quam si traderet, suspicabatur pari ratione aliud quicquam petiturum, cœpit subindignari Magistro. neque enim id palam facere audebat, veritus ne si beneficium beneficio non cummularet, omni sua spe fraudaretur, & amicum qualitercunque fidum perderet, maxime cum in illius potestate filia esset, quam cupiebat Enriquo Infanti quamprimum collocare. In ea igitur perplexitate positus, dubiusque quid faceret, secutus est tandem aleatorum perditum illud consilium:

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor.

Imperat præsidii, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui cœpit illudere regis iussa, dicens nihilo magis Magistrum effecturum quæ pollicetur arce obtenta, eo argumento, quod qui vna in re fidem fefellerit, credibile esset & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum regis villico inimicitia confirmata, neque id iam occultis odiis, sed palam, donec ventum est ad arma, Magistro nitente oppugnare arcem, præside non modo propugnare, sed ipsum oppugnatorem vrbe atq; suburbio pelleret: id quod factum est, nec difficulter quidem. Nam & portæ vrbis, & templa, cæteraque munita loca tenebantur à præside, in quem oppidani erant propensiores, vti in bonum ciuem, potiorumque causam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Mendoza Episcopus Secontinus à Sixto Pontifice huius nominis quarto creatus est S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctæ crucis, vocatusque est deinceps Cardinalis Hispanus. Iisdem præterea diebus Michaelus cognomento Lucas, quem rex Comestabilem creauerat, per tumultum à Mentefena plebe armis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Verascus Comes Pharius, idemque regis cubicularius maximus.

*De aduentu Vicecancellarii Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriqus redit
in gratiam cum sorore Principe, & deinde frustratur.*

C A P V T V I I.

A N N O inſequenti, qui fuit quartus & ſeptuageſimus ſupra milieſimum quadringen-
teſimum, Rodericus S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum poteſtate lega-
ti de latere venit in Hispaniam. Qui primo ſuo aduentu cœpit agere de concordia inter
Enriquum Regem, & ſororem coniugemque illius Principes designatos, quibus impri-
mis curauit Magiſtrum reconciliandum, quod intelligebat illum eſſe inimicitiarum ca-
put atque interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum videret ex ea cum Magiſtro recon-
ciliatione conſilia ſua impediri, & ipſe per amicos egit, quemadmodum Principes in gra-
tiam ſecum redirent. Qui cum eius accitu veniſſent Segouiam, eos benigne excepit, at-
que verbo & opere illos honorifice tractauit. At Principes è diuerſo ſe poſthac Regi ob-
fecuturos, neque ab illius voluntate deinceps vnguem trãſuerſum declinatu-
ros profeſ-
ſi ſunt, ſimul etiam ſe illi oſenſuros dicebant, quibus præſtigiis à quibuſdam hominibus
eluderetur, qui non ipſius Regis decus, non reipub. vtilitatem, ſed ſua propria com-
moda ſequerentur. Hic reditus in gratiam Magiſtro permoleſtus fuit, cœpitque & ipſe nouas a-
liunde amicitias quærere. Venit itaque Collarium, quod municipium erat Ducis Albur-
querqueri (is erat qui putabatur à cunctis ſubdituæ Principis alterius pater) agitque
cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduerſæ partes, ſed imprimis contra
Regis villicum qui conatus ſuos in obtinenda Segouienſi arce impedierit. Interim ho-
mo callidus, & qui nihil vnquam intentatum, nihil inauſum relinqueret, ſecreto Regem
ſolicitat, ſi vellet omnia ex voto ſibi ſuccedere, filiamque ſine controuerſia cui deſtina-
rat, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret, nullo interpellante regno potiri, at-
que poſt obitum certam regni hæredem filiam relinquere, vno facto hæc omnia facili-
me poſſe confici, ſi principes ſimul & Archiepiſcopus Toletanus cum Andrea Caprario
in vincula coniicerentur. Ex altera quoque parte Comes Beneuentanus qui ſummo pe-
re cupiebat propinqui ſui cum ſubditua Principe nuptias quamprimum confici, Re-
gem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo verſus
impelli leuiſſimus, ſimul etiam maturandi filix matrimonii cupidus, neque minus Tole-
tani præſulis puniendi auidus, non veritus fidei atque violatæ amicitix iura ſoluere, non
abnu-
it ſcelus oblatum. Ad quod peragendum conſtitutum eſt, vt milites clam intra vr-
bem certis in locis diſponerentur, qui ſigno dato erumperent ex compoſito, remque cõ-
ficerent. Non deſuerunt qui Regi dicerent tam peſſimi exempli facinus non attentan-
dum. Poſſe enim fieri, vt ciuitates & populi indignitate rei permoti iudices aſſertoresque
accurrerent, ipſiusque Regis capite lueretur, quicquid conſiliarii peſſimi delirarent. Cer-
tiores facti Principes omnium quæ aduerſum ſe gegerentur, Ferdinandus in caſtellum
munitiſſimum Turocanum ſe recepit. Eliſabe vero vxor tametiſi admonebatur à cun-
ctis, vt & ipſa quoque ad tempus ſecederet, voluit potius fortunam ſuam atque amico-
rum fidem experiri, magnoque animo, magna-
que ſui fiducia perſtat in vrbe, curatque
per Regis villicum cæterosque amicos fidos, portas, & templa, & vrbis loca munitiſſima
præſidio firmari, ne quid detrimenti ab aduerſariis capere poſſet. Rex cum videret ſe
frustratum ſua ſpe, ceſſit vrbem ſorori, ſequæ Madritum contulit, quem è veſtigio ſecu-
tus eſt Magiſter, vt odii ſtimulos ac-
tiores admoueret in ſororem, coniugemque ipſius, at-
que imprimis in villicum Segouienſis arcis præſidem, tanquam in præcipuum excludē-
di ab vrbe Regis autorem.

*De caſtri Iulienſis arce Magiſtro ſancti Iacobi tradita, deq; illius obitu, & con-
certationibus inter competitores Magiſtratus.*

C A P V T V I I I.

I N T E R vrbes & municipia quibus Rex Magiſtrum donauerat, fuerant caſtra Iulia,
Iquod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio ſitus, & ciuium opulentia in Luſi-
tania nobiliſſimum. Eius arcem ſub fide publica tenebat præſidio Gratianus quidam co-
gnomine Seſlius, qui nolebat Magiſtro poſſeſſionem cedere, quamquam eſſet id ſibi à
Rege crebro imperatum, cauſatus neſcio quos ſumptus quos in munitiones & milites
præſidarios diſtribuiſſet. Qua de cauſa Rex eo proſectus non potuit alia conditione Gra-
tianum arcis præſidio extrudere, quam ſi hæreditario iure concederetur illi caſtellum

sancti Fœlicis Callaicorum cognomento. Quo die tradita est arx cui Magister suo nō minetradi voluit, ipse ex abscessu quodam pernicioso in altera maxilla oborto diem suum obiit in vico sanctæ Crucis, qui distat à castris Iuliis austrum versus duodecim millibus passuum. Cum animam singultaret moriens, quærebat identidem ab adstantibus, an Iulienſis arx præſidi ſuo iam eſſet tradita. Pulchra in morte cogitatio, atque vitæ exactæ ſimilima. Sed proh Deus immortalis, quam diſſimilis hic Epaminundæ illius Thebani, qui cum apud Mantineam quo prælio Lacedæmonios ſuperavit, pro patria pugnans vulnus illud letale accepiſſet, noluit ferrum ex vulnere trahere, quoad audiuit victoriam penes Thebanos eſſe, quærens quo in ſtatu res Thebana foret: hic vero quærit moriens, an arx iniuria & contra rempub. ſibi donata præſidi ſuo per manus, vti aiunt, tradita ſit. Sed neque qui precio arcem prodidit, ſuperuixit diu. Siquidem à Sancti Fœlicis ſui inquilinis, lapidibus per tumultum obrutus, pœnas ſuæ proditiſſionis debitas exoluit. Ex obitu Magiſtrialiquot ſequutę ſunt ſimilitates, atque Spathiferorum ordinis diſſidium inter duos acerrimos Magiſtratus competitores, Rodericum Manricum Parietinum Comitum, eiufdem militiæ Commendatarium à Secura, & Alphonſum Cardeniensẽ provincię Legionenſis commendatarium maximum. Cumque illius ordinis duę ſint provincię, Legionis altera, cuius conuentus eſt ſub primore diui Marci, altera Caſtellæ, cuius conuentui præſidet primor Vclenſis, vterque ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationẽ tredecim commẽdatariorum, ad quos Magiſtri electionem ex ipſius ordinis conſuetudine atque decreto pertinebat. Parietinus namque Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, à Primore Vclenſi: Cõmendatarius maximus è diuerſo, à Primore ſancti Marci, cum præſertim in ipſius ordinis conſtitutionibus eſſet definitum, comitia debere fieri in illius provincię conuentu, in qua Magiſter diem ſuum obiret, obiſſe autem deceſſorem in agro Caſtroiulienſi, qui proculdubio ad Legionis provinciam pertinebat. In hac controuerſia ſuffragatoribus ab vtroque Primore conuocatis, vterque ex competitoribus eligitur, ſalutaturque Magiſter, Comes Parietinus Caſtellanę provincię, Commendatarius maximus Legionenſis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Ioannis Patiequi deceſſoris Magiſtri filius, idemque Marchio Villenatium, dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicaffe Magiſtratum in manus ſummi Pontificis, ſpectaretque in dies Apoſtolicę ſedis confirmationem, habereque ſui ſtudioſos fautoresque nonnullos ex tredecim viris, atque imprimis Oſornini Comitibus Caſtellanę provincię Commendatarii maximi ſuffragationem non contemnendam.

De inſtitutione prima ordinis militia Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus eſt.

CAPVT IX.

SED quando in Spathiferorum ordinis, ipſiusque Magiſtratus, quæ dignitas poſt regiſam apud Hiſpanos habetur prima, mentionem incidimus, neque ſatis conſtat inter autores, quo tempore, aut quibus initiis, & per quos fuerit tam inſignis militia conſtituta, viſum eſt hoc in loco quid hac de re pro comperto habeamus exponere. Sunt qui dicant hunc ordinem cœpiſſe ſub Alphonſo, cui foret cognomen Caſto, Chriſtianæ ſalutis anno circiter vigesimo ſupra octingentefimum. Sed neque produnt quis fuerit ordinis inſtituendi autor, aut quis illi tanta vectigalia donauerit, vnde tam numerofus exercitus ali poſſit, aut quid tam longo temporis ſpatio per enſiferos equites ſit geſtum, cum nulla ipſorum in hitoriarum libris quos ego legerim, mentio ſit habita. Quantum vero ex priuilegiis huic ordini conceſſis colligere poſſumus, hæc militia videtur initium habuiſſe ſub Alphonſo Hiſpanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertii Pontificis maximi, anno Pontificatus ſui ſeptimo decimo, ſalutis vero Chriſtianæ ſexto & ſeptuageſimo ſupra milleſimum centefimum, in fauorem ordinis priuilegiũ conceſſum. In quo refertur fuiſſe in Hiſpania temporibus illis viros quosdam nobiles ordinis equeſtris, qui ſe ipſos omniaque bona ſua Chriſti militiæ deuouerunt, profeſſi quoad viuerent, ſe geſturos bellum contra nominis Chriſtiani hoſtes Sarracenos, qui totam prope Baticam magnamque Tarraconenſis provincię partem occupauerant, tenuerantque per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempeſtate equitum illorum facultates perquam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti caſtella, & ea quidem munitiſſima poſſiderent, quæ ſubobſcuris nominibus in ipſo priuilegio numerantur. Per idẽ tẽpus Magiſter ipſe cui Petro Ferdinandi nomen erat, cū plariſq; ſui ordinis equi-

equitibus Romam profectus, suo atque suorum omnium fratrum nomine rem omnem cum personis Apostolicæ sedis subiecit, supplicauitque vt ab eadem in proprios ac peculi-ares filios admitterentur, traderetque illis viuendi normam: id quod est à pontifice factū. Nam & illos in filiorum suscepit locum, & bona omnia sub Apostolicæ sedis patrimonio reposuit, normamque viuendi tradidit, quam deinceps in ordinem cum monitorio pœ-nali Magister Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atque eiusdem militiæ admodum studiosus, quam nostra quoque ætate recensuit confirmauitque Iulius secundus Pontifex maximus anno Christianæ salutis septimo supra millesimum quingentesi-mum. Ex paruo itaque illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentia hic e-
10 questris ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare possit, quas copias beneficio Principum acquisiuit, ob insignes res gestas in bello quod sine in-termissione contra Mauros Bæticæ iniustos possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili qua Miramamolínū superauimus, sub Petro Ario eiusdē ordi-nis Magistro singularem operam nauauit, quæ victoria parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentesium, Hispanorum Rege Alphonso nono. Atque deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vbetæ, & Cordubæ perquam strenue hic ordo mili-tauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento, ensifero-
20 rum equitum Magister, firmissimum tenuit præsidium. Fuere deinde huius ordinis Ma-gistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ contra nomi-nis Christiani hostes Mahumetis cultores gesta sunt. Vnde militia hæc diui Iacobi nomi-ne instituta, ex præda hostium, Regumque beneficio, & Pontificum benignitate opulē-tiam, ex crebris victoriis immortalem gloriam consecuta est. Sed de ordinis huius origi-ne atque regulæ primordiis fortasse plura hoc in loco, quam oportuerit, dicta sunt, cum de magnis rebus satius fuerit omnino silere quam pauca dicere.

De Marchione Villenate comprehenso & absoluto, & de obitu Enriqui Re-gis, eiusq. habitu & moribus.

CAPVT X.

30 SED vteo vnde digressi sumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patiequus Magi-stratus obtinendi causa suffragatores ambit, simulans innocentia suæ fiduciam, sed re-vera cupiditate quadam præcipiti, Osornino Comiti qui & ipse eo dignitatis aspirabat, se satis inconsideratè credidit, à quo ex insidiis quas parauerat, comprehensus, & in arcem commendati sibi oppiduli Fontis dominæ cognominati perductus, custodiæ adseruan-dus traditur. Cuius rei nuncius cum ad Regem esset delatus, magis quam pro materia, & quam Regem decebat, ægre tulit. Amabat namque præ cæteris omnibus amicis Marchi-onem, atque illa potissimum causa fuit Osornino Comiti eum comprehendendi, quod
40 putabat illo pignore se habiturum magis propitium ipsum Regem ad magistratus conse-cutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abstemius, lithanicus tamen & ne-phriticus & ileosus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametsi à medicis prohiberetur iter facere, intentantibus imminens periculum quod inde seque-batur, nihilo tamen segnius iter arripuit. Quem affectati sunt Cardinalis Hispanus, Com-estabilis, idemque Comes Pharius, Marchio sanctæ Iulianæ, Comes Beneuentanus, Co-mes item Cluniensis, alique complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præ-terea eodem Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgēsis. Qui omnes pro parte sua negocio insistentes, rem sic transegerunt, vt Marchio sub certis conditionibus tandem
50 absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi, de concordia Regis cum Principibus, sed dum altera pars Regem placat, exulcerat altera, nihil est confectum. Rex vero cum in dies morbi conualescerent, nihil iam medicis promittentibus, Madritum rediit, vbi vi-ta defunctus est, quinto decimo posteaquam eo concesserat die, qui fuit tertius ante I-dus Decembris, anno à natali Christi quarto & septuagesimo supra millesimum qua-dringentesimum: regnauitque annos viginti, menses quatuor, dies duos & viginti: vixit annos quinquaginta. Deposuit corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madri-tum, deinde non multos post dies translatus est in monasterium Guadalupi, vbi cum moreretur se humandum præceperat. Inferias duxit, curauitque funus, & cum depone-retur cadauer, & cum transferretur, Cardinalis Hispanus, qui Mausoleum quoque illi, vt benefactori suo, simulachrumque faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacer-dotum collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum quod cum solennitate, quemadmodum dicitur, fecerit, repertum est nullū, nisi quatenus cū moreretur, dictauit

pauca voluntatis suæ verba , quæ notis excepit Ioannes Ouetanus, cui ex omnibus Secretariis maiorem habebat fidem. In quibus continebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatem atque voluntatis exequendæ Cardinali Hispano & Marchioni Villenati. De Principe vero quæ diceretur ipsius filia putatiua, fieret quod ab eisdem testamentariis & insuper à Marchione sanctæ Iulianæ & Areuacorum Duce & Comite Beneuentano faciendum decerneretur. Fuit statura aliquanto procerior, corpore bene cō-
 pacto, facie latiuscula, nasoque complanato, citra deformitatem tamen. Delectabatur plurimum in venationibus, propter quas frequenter petebat solitudines & loca deserta. Insumebat multum temporis in Musica, tum audiens cantores fidicinesque, tum ipse per se fidibus accinens, & quidem cum vocis quadam suauitate. Erat mirum in modum ædi-
 ficandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædesque sacras à fundamentis exci-
 tauit, monasteriaque construxit, locupletauitque vectigalibus & donariis. Fuit natura clementior quam regnorum gubernatores decet, profusior in largitionibus quam Regum magnificentia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationibus. Vtebatur vestibus, neque ex preciosa materia, neque figura exquisitiori, sed qualibus mediocris conditionis ciues honeste vti possent. Exercitum pergrandem alebat, tum prætorianarum cohortium, quæ semper exuberarent in armis, tum etiam euocatorum, quibus vtrisque summa fide stipendia statutis temporibus reddi curabat, & hæc omnia usque ad regni sui annum decimum, in dies conualuerunt. vnde non subditis modo, verum etiam finitimis Regibus erat verendus, cum subito paulatim omnia defluere atque
 deinde in præceps ire cœperunt, alteroque decimo tantarum gloriarum intercidit, ut ne vestigium quidem illius vllum relinqueretur. Nam & amicorum suasu, quæ prima labes mali fuit illi, prætorianas cohortes emisit, quibus exarmatus cum voluptatibus suis indulget, primum ab iis quibus fidebat, deinde ab alienioribus contemptui simul & ludibrio haberi cœptus est, atque eo tandem calamitatis deuenit, ut ex publicis vectigalibus nihil aliud reciperet, quam quod per regni primores gubernatoresque ciuitatum licebat. Quæ omnia fortissime patiebatur, non tam ex insensibilitate, cum alioqui natura esset ingeniosissimus, quam ex quadam sibi innata animi æquitate, iocabaturque sæpe in fortunam suam. nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac perquam facetus. Cum aliquando insimularetur quibusdam de rebus quarum non erat sibi conscius, Miror, inquit, cur me
 non insimulant quoque quod monetam ferio, quod de falsariis dici consuevit. Cumque illius iussis non obtemperaret quispiam, non abibit mihi impune dicebat. nemo enim me vnquam læsit qui non è vestigio debitas mihi pœnas exoluerit. Sed de vita & moribus plura, si contigerit nobis aliquando illius historiam latiori stylo prosequi.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S -

S E N S I S, R E R V M H I S P A N A R V M

A T Q V E H I S P A N I E N S I V M H I -

storici, Decadis primæ Liber

tertius.

Elisabe cum Ferdinando coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui obsequium exhibuerunt, qui resistere contumaces.

C A P V T I.

Vo tempore Enriqus Rex vita defunctus est, Elisabe Princeps agebat Segouix. Quæ cum primum facta est de obitu fratris certior, inferias illi iustaque magnificentissime persoluit, seque Reginam declarari salutarique ab omnibus curauit. Nam coniux ea tempestate aberat, ex bello Ruscinocensi multis negociis in Tarraconensi prouincia implicitus. Paucis enim mensibus ante Ioannes pater Perpiniæ obsidione à Gallis oppressus, suppetias à filio implorauerat, qui comparato quam maximum potuit exercitu ex Hispanis Tarraconensibusque, tum grauis, tum leuis armaturæ militibus, patrem de facienda sub iniquis conditionibus deditio-
 ne

ne cogitantem,repentino suo aduentu obsidione liberauit.Segouienſes ciues editiſſimo ſuggeſtu facto,quo omnium ordinum viri conuenerant,ſigna vexillaque regia ſubſtulerunt,inclamantes identidem Ferdinandum Regem,Reginamque Eliſaben iuſtos,legitimos,& indubitatos hæredes ac dominos Hiſpaniarum naturales. Ipiſi deinde Reginæ in ſubiectionis argumentum ex patria conſuetudine manus exoſculati,ſub fide publica iurarunt,ſe futuros illi atque ſuo coniugi ſubditos fideles,obnoxios,atque iuſſorum omniũ obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio ſanctæ Iulianæ,Dux Albanus,Comeſtabilis,idemque Comes Pharius,Beltranus Dux Alburquerqueus, Comes Triuinius,Architalaſſus quoque Alphoſus Enriqui ipſius Ferdinandi Regis auunculus, 10 alique complures regni proceres,optimatesque ciuitatum. Ac præterea ex antiſtitum numero imprimis Cardinalis Hiſpanus, idemque Archiepiſcopus Toletanus, alique Præſules eodem conuenerunt, qui Reginæ fidem quoque ſuam iureiurando ſimili obſtrinxerunt.Quibus aliqua ex cauſa facultas veniendi non fuit,miſere procuratores, qui ſuo nomine idem munus exequerentur. Qui omnes poſtea eandem fidelitatem ſe præſtatuſos Ferdinando Regi,perſancte polliciti ſunt. Is namque accepto nuncio rerum omnium quæ gerebantur,ad Reginam vxorem magnis itineribus contendit.Atqui alia ex parte Areuacorum Dux,Villenas Marchio,in cuius poteſtate adſeruabatur Ioanna,quæ falſo dictabatur Princeps, Magiſter à Calatraua,Vrenas Comes, Marchionis vterque patrueſis,neque eodem venerunt,neque ſuos miſere procuratores qui obſequium debi- 20 tum Regibusque nuper creatis exhiberi ſolitum deferrent. Areuacorum namque Dux petebat Areuaci titulum, atque Ioanni filio Magiſtratum à Traiani ponte confirmari. Marchio petebat Marchionatum, quo Ioannes Tarraconenſium Rex fuerat ſuperiori bello ciuili ſpoliatus,verebaturque à Rege filio repetendum:inſuper & vrbes, municipia, caſtella,veſtigalia, quæ pater ſuus Ioannes Patiequus ex patrimonio regali fuerat depeculatus. His adiungebat Magiſtratum diui Iacobi quo pater fuerat perfunctus,debere ſibi reddi,cum reliquis omnibus quæ ſibi hæreditario iure obuenerant.Neque tantum ea efflagitabat quæ ad ſe pertinere diceret,ſed quæ ad fratres,ad propinquos,ad clientes, ad amicos,quæ omnia, ſi Principes illis indulgiſſent, magnum regale patrimonio,atque proinde reſpublica Hiſpana detrimentum pateretur. At Principes interim tempori ce- 30 dere,reſponſa in longum protrahere,dubios præmiis pollicitationibusque allicere, amicos honorifice alloquendo,comiterque tractando in fide retinere.In perduelles nihil noui decretum.Creati ſunt quæſtores maximi Gutterius Cardenius,quem ſuperiori parte diximus fuiſſe matrimonii conciliandi autorem præcipuum.Gondiſaluus Caconius, & ipſe quoque Reginæ antiquus familiaris:adiectus & tertius Rodericus Vlloa,qui & ipſe Enriquo Regi fuerat quæſtor quoque maximus.

Legati ad Regem Gallorum mittuntur qui de fœdere confirmando & de Ruſcinone cum illo agant:interq; Regem & reginam diſceptatio.

C A P V T I I.

40

ATQVI Rex & Regina vt aliquod ſpecimen futuræ gubernationis oſtenderent, ſæuire iuſſerunt iuſtitix adminiſtros in graſſatores,latrones,homicidas, depeculatores, reliquosque id genus facinorofos homines.Quæ res quemadmodum optimum quæque ad bene de reſpublica ſperandum erexit,ita criminoſos alienauit,coegitque ſclerum ſuorum impunitatem quærentes ſe perduellibus adiungere. Horum cum eſſet magna copia,ex qua partes aduerſæ videbantur inualeſcere,temperari iuſſum eſt ab hac iuris animaduerſione,data maleficiorum impunitate ab ea die,in qua regni gubernacula ini- 50 erunt. Ex antiqua præterea conſuetudine obſeruata inter Hiſpanorum & Gallorum Reges,vt cum eorum quiſpiam decederet,alter de illius obitu fieret certior, miſſi oratores qui Ludouico Galliarum Regi nunciarent Enriquem vita functum, fœdusque & antiquam ſocietatem renouarent,ſimul etiam Regem admonerent,vt ſi amici,ſi boni,ſi iuſti Principis munere fungi vellet,reſtitueret Ioãni Tarraconenſium Regi Comitatum Ruſcinonis,quem illi Gothalanico bello ſub certis conditionibus oppignerauerat,quib.non obſeruatis ad priſtinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enriqui obitu aliquot ſui doloris argumenta monſtrauit,atque è diuerſo de noua Regis & Reginæ ſucceſſione oratoribus eſt gratulatus,velleque ſe libentiſſime antiqua fœdera inſtaurare reſpondit. Quod vero ad Ruſcinonis Comitatum attinebat,dixit ſe nihil ex conditionibus oppignerationis immutaſſe,quin potius debere ſibi ſummam illam aureorum ſtipendii nomine quod bello Barcinonenſi ſuus exercitus meruerat, velleque ſe mittere

iuriconsultum qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri, quoad stipendium sibi redderetur. Venit itaque consultus, cum Principes essent Vandaliti, disputataque est causa in senatu regio, cumque nihil inter partes ea de re conueniret, decretum ut tam ad iuris disquisitionem, quam ad fœdera renouanda mitterentur vtrunque oratores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rē omnem transigerent. Per idem vero tempus cum Rex & Regina Segouix agerent, cœptum est inter virum & uxorem de iure successionis gubernationisque disceptari, non tam amulationis dissidiique causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit, sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstitē eademque hærede succederet ex propinquis is qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia aliisque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispaniæ qui erant Regi sanguine propinqui, asseuerabant, quandoquidem Enriqus sine prole decesserat, successionem ad Ioannem Tarraconensem Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginæ coniugem pertinere successionem, regni que administrationem non quasi dotalis, sed quasi hæreditarii. E diuerso pro parte Reginæ obiicitur ex legibus atque Hispanorum cōsuetudine, Castellanos præsertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, fœminas esse legitimas hæredes, regni que idoneas moderatrices, afferebanturque exempla iam inde ab Infante Pelagio repetita, cuius filia Ormisinda cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni hæreditatem successit, nupsitque Alphonso qui Catholicus est cognominatus. Odifinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. E regione etiam Castellæ afferebantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina hæreditario iure obtinuit Castellæ Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanos Rex fuit. Vrraca etiam quæ Raimundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensem Regi nupsit, Castellani atque Legionensis regni hæres fuit. Berenguela quoque, Enriquo fratre immatura morte Pallantiæ intercepto, regni hæreditatem adiit. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Idem è contrario asseuerabant, ex historiis nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta hærede fœmina, ex laterali serie quisquam in regni gubernationem adscisceretur, quo iure Ioannes Tarraconensis Rex omnino excluderetur. Quod vero ad regni administrationem attinebat, pro parte ipsius Reginæ obiectum est, ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat. Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum dotis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure qui rei dominus non est, aut regale patrimonium administrare, aut in bene merentes ex regio censu collocare beneficia, aut arcium præsidia sub publica fide alicui potest credere? Hæc partium concertatio, tandem hunc in modum composita est, regni hæreditatem successionemque ad ipsam Reginam pertinere, tametsi fœminam, propterea quod esset vnica Ioannis Regis filia superstitēs à Regibus Castellæ & Legionis recto stemmate descendens, neque posse ad alium quemquam pertinere hæredem qui per lineam lateralem ab eisdem Regibus descenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni administrationem, in tribus præsertim illis quæ in parte superiori memorata sunt. Hunc itaque in modum rebus compositis, Regina his verbis Regem allocuta est.

Post disceptationis definitionem oratio Regina ad Regem.

C A P V T III.

NIL opus fuerat ô iucundissime coniux altercatione tam longa, vbi tantā est animorum coniunctio. Nam si quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritissimo, in sponsalibus hæc fuisse verba sponsæ ad sponsum, vbi tu Caius, ibi ego Caia, hoc est, vbi tu dominus, ibi ego domina, cur mihi non liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoque Rex? qui cum sis mihi coniux dulcissimus, idemque dominus non modo meus, sed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum cōsultis decretum sit, nihilo minus tu Hispaniarum Rex es, quam ego Regina, mihi que hoc animo sedet, aeternumque sede-

sedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio administranda permittere, cum præsertim futuri sint nobis omnium rerum nostrarum communes hæredes. Sed quando ita visum est regni primoribus qui hoc negotium in controuersiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire possit, ex legibus & consuetudine Hispanorum decidisse. Vides optime cõiux vnicam esse nobis filiam Elisaben, ad quam, nisi quicquam Deus interim prospexerit, regni successio ex Hispanorum legibus pertinebit. Quod si quispiam ex regia stirpe stemmate recto non descendens asseret rem Hispanam ad se pertinere, quia vir: non ad communem filiam, quia foemina: labefactaret profecto, aut, quod Deus auertat, forsan posteritatis nostræ seriem conuelleret. Quæ res
10 quam sit indigna vel miseranda potius, nemo est qui non intelligat. Sed esto, sine vlla controuersia rerum potiatur ex nobis genita, nubatque cuipiam externo Principi, num minus periculum inde sequetur, si regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque potest, vt ille quisquis est nobis futurus gener, arcium præsidia, publicorum vectigalium quæsturas, dignitates ecclesiasticas, atque publicos magistratus ad eos sit delaturus, non qui sint Hispaniarum indigenæ, sed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris decisio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, sed fuerit quasi quoddam præiudicium ad ea quæ possunt aliquando contingere. Atqui rege intelligente quæ sunt ab vxore perorata, non solum veritati consentanea, sed esse quoque iusta & æqua, imperatum est ab vtroque, vt hac de re impofterum non disceptaretur, constitutumque inter
20 eos, vt diplomata, & dicta, literæque publicæ sub vtriusque nomine ederentur, quodq; sigilli characteres sub Hispani Tarraconensisq; regni insignibus fierent. In moneta quoque percutienda vtriusque imago cum nominibus in typis excuderetur.

*Villenatium Marchio & Archiepiscopus Toletanus prætendunt causas à regis
& regina obsequio discedendi.*

CAPVT IIII.

VM hæc Segouix geruntur, Marchio Villenatium literas cum mandatis ad regem reginamque mittit, quibus postulabat Magistratum sancti Iacobi sibi debere decerni, quo dicebat patrem suum Ioannem Pariequum adhuc viuentem se abdicasse, ea conditione, vt sibi traderetur, quodque subditiua illa Princeps quæ suæ fidei credita erat, locaretur viro decenti, pro personarum dignitate constituta dote. Quorum vtrumque si denegaretur sibi, se habiturum causam iustissimam, vt aliunde sibi rebusque suis prospiceret, quasi vellet interminari se facturum dissidium cum reliquis primoribus earundem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationem responsum est, tametsi Ioanna quæ falso diceretur esse Princeps, non erat iis natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dissidium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse habitam Enriqui regis filiam, quodq; Magistratus iam esset partim in potestate Comitum parietini, partim Commendatarii maximi Legionensis prouinciæ,
40 quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherrime meritis: vt tamen res ad concordiam regniq; tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decenti marito collocare, libellosq; supplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Marchioni à sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam sequestro deponendam, ne ante aut post illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hispana respublica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio respondit se non traditurum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam, nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestre non conueniret, cœpit res in dissidium tendere. Marchioni accedebant omnes qui scelerum suorum pœnas extimescebant, quique erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdem Marchionis fratres patruces, omnesque illorum clientelæ, quæ per Hispanias
50 longe lateque patebant. At Marchio interim per fidos internuncios clanculum agebat cum Alphonso Lusitanorum rege, eodemque Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seque habere dicebat eiusdem consilii socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinem, quæ sufficeret rem inceptam conficere. Archiepiscopus Toletanus qui vsque ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellionem, cœpit prætereundere causas quibus honeste posset à regibus ad perduellium partes desciscere. Poscit ab illis munera quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore quo fuerant adiurati Principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia cōplura, qualia solent ab iis qui occasionem quærunt ab amicitia discedēdi. Atqui rex memor obsequiorum, atque hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cœpit

hominem placare, tum datis præsentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellando, tum communes mittendo amicos qui illum in fide retinerent, obtestarenturque ne vellet ab officio desistere. Ipse præterea rex per seipsum eadem omnia exequabatur, etiam diuersorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstiterat nemini. At ille nihilo magis flecti, aut sententia sua pelli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obstinatius in cœptis persistebat. Neque fuit qui dubitaret, pertinaciæ suæ causam extitisse æmulationem quam non dissimulanter gerebat cum Petro Mendoza S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex omnibus rex & regina plurimum indulgebant, cum esset Archiepiscopus alioqui natura factiosus, & qui plurimum delectaretur armorum strepitu, familiaque nobilissimorum hominum ampliori. Atque ita cum neque blanditiis, neque precibus, neque pollicitationibus Principum vllum reliquisset locum, frendens, fremensque, & minabundus ex curia discessit, stimulosque perduellibus facesque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non multos post dies rex & regina Segouia profecti Methymnam campestrem venere, petieruntque à Duce Albano eiusdem municipii arcem quæ ipsius præsidio tenebatur, id quod ille haud grauate fecit. nam continuo arcem tradidit, cui Principes tradi iusserunt. Deinde Valladolidum iter facientes, ab oppidanis magnificentissime excepti sunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eodem ciuium populorumque procuratores qui antea non venerant, obsequium debitum sub fide publica oblaturi. inualecebantque in horas causæ iustioris auxilia.

Marchio per literas Lusitanorum regem ad bellum capeffendum hortatur, regisque ad Marchionem responsum.

CAPVT V.

INTEREA Marchio non cessat sollicitare quos secum ad studia Ioannæ Principis trahat, simulque mittit ad Lusitanorum regem literas cum mandatis in hanc sententiam. Iam sibi exploratum esse, quemadmodum ex obitu Enriqui regis hæreditas cum administratione deuoluta erat ad Ioannam filiam, quam omnes primores bis iam iureiurando declarauerant Principem, regnique paterni hæredem vnicam. Quodque rex Siciliæ atque 30 Elifabe coniux, humano atque diuino iure contempto, rem Hispanam nihil omnino ad se pertinentem arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno atque auito imperio spoliata, non habere alium quemquam ad quem cōfugeret quam ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidem potentissimus, & qui posset illam solus ab iniuria vindicare. Obtestabaturque, vt puellam omni præsidio destitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor, non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, idque fore factu facilimum, si comparentur vtrarumque partium vires. Habiturum illum ex primoribus Hispaniæ belli firmissima robora, atque imprimis se fratresque suos patruels, Magistrum à Calatraua, atque Comitem Vrenatem, nec non fororum suarum maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilarium, Comitem 40 Beneuentanum, Archiepiscopum præterea Toletanum, Ducesque Areuaci atque Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientelis, atque hi omnes hostes ex professo infestissimi: quatuordecim quoque vrbes, quæ nihil aliud expectant, nisi ducem quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum regis sibi nomen assumpserit, atque in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniæ Principibus futuros qui declarent odia sua in aduersarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat superioribus, omnia Hispaniæ oppida in duas factiones esse diuisa, quarum alteræ necesse erat vt Lusitanorum partes sequerentur. Iam vero quod ad ipsos belligerendi imperatores attinet, regis Siciliæ vires esse perquam exiguas, quippe qui esset in summa rerum omnium egestate, & in maximo ære alieno, & qui non modo non haberet, vnde posset stipendia militibus soluere, sed neque ad sumptus cotidianos pecunias, nisi emendicatas, aut violenter extortas. E diuerso Lusitanorum regem habere exercitum robore ac numero firmissimum: habere pecuniarum tantam vim, quæ sufficiat ad alendū milites, quo ad res conficiatur: habere com meatus, cæteraque alia belli adiumenta. Cumque semel per Hispanorum agros vel vnam excursionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolæ, mercatoresque illum sequantur, seque eius arbitrio ac fidei continuo tradant. Ad hæc Lusitanus, tametsi animo secum versabat quātum facinus aggrediretur, quamque foret arduū cum possessore in ipsis regni penetralibus decertare, rescribit tamen velle se oblatam belli conditionem accipere, neque tantum ex sorore sua nepti regnum asserere, sed & illam

& illam cupere matrimonio sibi complecti, seque ad breue tempus cum exercitu quam maximo posset, intraturum per mediam Hispaniam, qua sibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipsum, ut cœptis insisteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur. Simul etiam scribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam suarum partium, quam alienarum: ad illos, ut in fide retineret: ad hos, ut præmiis pollicitationibusque ad studia sua pelliceret. Stimulabat eius animum repulsa quam fuerat passus ex eo tempore quo Elisaben Principem coniugio petierat: regnandi præterea immoderata cupiditas, imperiique terminos pulchritudo prorogandi. Obseruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, simul & opulentia, tantarumque gloria rerum. Sed antequam rem ipsam adoriretur, placuit experiri sui regni proceres, & quali animo erga se forent explorare. Consilio itaque ex omnium ordinum viris habito, suam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope consensu pedibus manibusque in regis sententiam iere, siue quod intelligebant, id sibi animo sedere, neque posse iam a proposito dimoueri, siue quod illorum quisque sperabat, aut ex bello prædam ingentem, aut ex victoria dignitates amplissimas, aut ex rerum nouitate fortunarum suarum accessiones, quorum omnium esset in Hispania permagna facultas. Dicebant præterea non esse amplius hac de re consultandum, sed cum primum fieri posset, rem exequendam, antequam hostium vires magis magisque inualescerent.

*Lusitani regis per legatos obtestatio, ut rex & regina iuri suo cedant,
cui respondent.*

CAPVT VI.

CERTVS propositi sui Lusitanus, compositis belligerendi conditionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cum Archiepiscopo Toletano, cum reliquis omnibus earundem partium studiosis, mittit ordinis equestris virum quendam nobilem, qui procuratorio nomine desponderet sibi Ioannam ex sorore sua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Sosium equitem auratum, qui diceret regi & reginæ eo ipso tempore Valladolidi commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem fuisse filiam Enriqui regis legitimam, bisque iurata Principem, regnique hæredem successricemque bis declaratam, eoque iure post obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere. Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare, rogareque illos obtestarique, ut sibi regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure atque futuræ coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, utri debeat regni possessio cedere. Itaque debere illos quoque interim se regni administratione abdicare, & veluti sequestro deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorum possessio, cui dandam esse leges iuraque decreuerint. Quod si nihilominus perstare obstinate vellent, neque ab incepto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturque Deum immortalem, ut omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani Principis legationem, rex & regina ex cōsultatione procerum qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atque exulcerare vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præferim sororis adulterium esset illi compertissimum, neptisque spurcos natales vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilii particeps. Rogabant etiam obtestabanturque ne violaret affinitatis propinquitatisque tot pignora, ac præterea inter Hispanorum Lusitanorumque reges amicitiam, multis & illustribus officiis confirmatam: neque auscultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, sed propriæ utilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quærentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse qui per omnes Hispanias perque exterarum nationes diuulgarint, hanc Ioannam non modo non fuisse, sed neque esse potuisse regis Enriqui filiam, ob eamque causam descivisse à suo rege, comparatoque exercitu collatis signis contra illum depugnasse: homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iureiurando sanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis quo Enriqus rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum successione dotali, seque noluisse conditionem accipere, non ob

aliam causam, nisi quod de regni hæreditate sibi non satis ex iure constaret. Quæ omnia si animo defæcato, omnibusque mentis perturbationibus libero perspiceret, non aggredetur negotium quod esset cum vtriusque populi cædibus tot incommoda illaturum. Quod persistere vellet, neq; ab incepto desistere, id potius iure ageret quam iniuria, se paratos esse ius suum bonorum atq; proinde sapientissimorum virorum iudicio submittere. Nam quod ille de possessionis cessione dicebat tãtisper, dum de iure disceptaretur, neque iustum neque honestum petere. Sin vero potius ferro quam iure velit decernere, securaturos, vt regnum quod Dei benignitate possident, viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, vt omnia mala quæ inde secutura sunt, in illorum autorem incentiuumque retorqueat. In hoc responsum Lusitanus orator dimissus est. 10

Rex & Regina Marchionem atque Archiepiscopum frustra tentant in officio retinere, atque utraque pars se bello parat.

CAPVT VII.

Rex vero & Regina ex postulatione Lusitani respõsoq; illius oratori dato perspicientes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, nequid tamen intentatum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obtestarique ne vellent mala malis accumulare, atque igni fomitem oleumque addere camino, non quo timide aut summis agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, neque suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaque bonos atque prudentes viros, imprimisq; ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in saniores mentem rediret, reducerentque in memoriam, fuisse patrem eius qui fuerit primus autor desciscendi ab Enriquo rege ad Alphonsum fratrem, vnde quot Hispanæ reipub. detrimenta sint secuta, neminem esse qui ignoraret. Nunc vero filium patris vestigia insilendo, quid aliud esset, quam Patiequorum familiã ad Hispanorum perniciem Principum lege quadam fatali fuisse ortam? Videret ne maiorum suorum scelera ipse cum posteritate sua lueret, recordareturq; originis familiæ suæ, quæ pari ex causa Lusitaniam amisit. Quis enim ignoraret Patiequos fuisse Lusitanorum exules? Quod si res suæ in eo statu forent, vt reparari nullo modo possent, neminem mirari, si in occasu proprio decerneret omnia secum inuoluere. Nunc autem si velit, posse illum rupta, conuulsa refarcire. Velle namque ipsos publicæ vtilitatis causa omnia errata illi condonare, atq; obliuione sempiterna delere. Qui ad Archiepiscopum missi sunt oratores, nihil benignius retulerunt. Respondisse namq; perquam superbe ac minaciter, seque habere iustissimas desciscendi causas, quod non sibi debitus honor haberetur, quodque in alia fortuna promissis pollicitationibusq;, nunc in prospera fraudatus esset. Minabaturque ostensurum se nunc, quid esset Archiepiscopum Toletanum lædere. Exulcerabat hominis atrocitatem Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiscopus nimium indulgebat, vir superstitiosus, ac plane impostor, & callidus, seu versare dolos, seu certæ occumbere morti, quem Marchio subornauerat, præmiisque corruerat, vt se in familiam illam insinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocalios, idemque Archiepiscopi frater, cui fratris consilia non placebant, exhortabatur illum, atq; etiam liberius increpabat, quod ex causa tam leui tam insignem communi familiæ vellet infamiæ notam inurere, quodq; iustissimorum Principum gratiam, tot annorū obsequiis collectam, occasione minima effunderet. Hoc ipsum familiares & amici, hoc ipsum orabant omnes qui bene consultum illi esse volebant. Sed qui obstinato animo semel obduruerunt, deteriores admoniti fiunt: quare neq; blanditiis Principum, neque fratris exhortationibus, neque amicorum consiliis locum reliquit vllum, neque magis incepto mouetur, quam si dura silex, aut steter Marpesia cautes. Ex insolenti Marchionis & Archiepiscopi responso grandis amicorum secuta est immutatio, non eorum modo qui suorum scelerum conscii nihil magis quam rerū omnium perturbationē optabant, sed eorū etiam qui antea putabantur esse pacis amatores. Nam viri religiosi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atq; fere optimus quisq; spemque metumq; inter dubii animo peiora verebantur. Omnes itaq; in duas factiones diuisi, suum quisq; ducem insequi statuit, Lusitanum illi, hi vero regem & reginam. Prima igitur prouidentissimis Hispanorum Principibus cura fuit scribere ad ciuitates, quo in statu res esset, hortariq; vt vrbes, oppida, castella, muris, fossis, aggeribus, vallibusq; munirent, machinisq; instruerent, vigiles circitoresq; adhiberent, excubias exploratoresq; dimitterent, qui hostis consilia, quidq; moliretur, captarent. Ad primores quoque regni literas dederunt, quibus faciebant illos, & de Lusitani legatione, & de responso illi

illi reddito certiores. Hortabantur etiam eosdem, rogabantque, ut ad belli expeditiones, quod proculdubio impendebat, omnes essent parati. Interim Lusitanus audito Hispanorum Principum responso, simul etiam factus certior, quo animo in se forent Marchio, & Archiepiscopus, Areuacorumque Dux, atque eorum appendices, auxilia vndecunque potest sibi contrahit, & quam maximum potest exercitum comparat, Hispanorumque perduelles admonet, ad certum diem sint in armorum procinctu, ut communi consilio atque ex composito vno tempore rem gerant.

Rex Valladolidi manet, & regina Toletum proficiscitur.

10

CAPVT VIII.

ERANT illa tempestate Valladolidi rex & regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione, nihil amplius cunctandum esse rati, constituere, ut rex Valladolidi maneret prospecturus citramontanis regionibus, regina vero Toletum proficisceretur, vnde Bæticas aliasque vltimontanas Hispaniæ regiones in fide retineret, prospiceretque ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius Duces Infantatus, atque Albanorum, & Comestabilis idemque Comes Pharius. Tentauit regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tempore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquæ memor, atque obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa præsens hominem conuenire, blanditiisque ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaque per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tametsi homo prudens, idemque singulari quadam facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipsum antea missi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quàm alii propinqui & familiares, qui fere omnes, præter vnum Ferdinandum illum Alarconium quem diximus à Marchione subornatum, studebant ad iustiorum causam ipsum reducere. Atqui rex cum videret in huiusmodi temporum motibus omnia etiam tuta esse timenda, statuit ire Salmanticam, atque deinde Zamoram, ut illarum ciuitatum optimates, decuriones ordinis equestris viri, atque tribuni plebis iurarent iterum in sua verba, renouarentque fidem publicam quam sibi atque regiæ coniugi obstrinxerant, cum primum regnare cœpissent: id quod omnes præstiterunt, atque imprimis Alphonsus Valentinus castrorum Metatus, qui Zamoranam arcem præsidio tenebat. Taurum urbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et si enim arx oppidi tenebatur à Roderico Vlloa regio quæstore maximo, regisque & regiæ perquam studioso: frater tamen illius natu maior, Ioannes Vlloa, disposuerat præsidia per loca urbis munitissima, obfirmaueratque contra arcem stationes latronibus armatis perpulchre instructas. Idem sæuebat in ciues quos putabat suæ tyrannidi obstaturos. Nam & Enriquo rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atque pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virum, aliosque complures nobilissimos ciues quos dominationi suæ formidolosos existimabat, bonis spoliatis in exilium miserat. Is igitur timens scelerum suorum debitas pœnas, statuit ad Lusitanum desciscere, illique urbem tradere, sperans se eo munere admissorum impunitatem assecuturum. Erat castri Inui præses & ipse quoque parium facinorum conscius, atque grassatorum latronumque receptor, qui non satis fidens regis & regiæ fidei publicæ, atque promissis quibus illum non solum patris criminibus donabant, sed etiam se multis illum beneficiis cumulatuos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populosque finitimos confirmat, Bæticæ colonias & oppida quæ illi ab initio obsequia sua detulerant, ut in fide permaneant hortatur, suspectos & dubios partim minis, partim pollicitationibus ad studia sua trahere conatur. In eos vero qui se hostes ex professo declararent, inimicitias bellumque gererent, Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui se diui Iacobi militiæ Magistrum profitebatur, rei administrandæ negocium commendat. Ipsa Valladolidum ad regem proficiscitur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsum, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino qui non iuste, sed violenter in ipsos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deque se in libertatem asserendo, seque suis Principibus dedendo agere incipiunt, arma corripunt, arcem impositam vrbi obsident, Marchionis amicos, & qui ab illo iuri dicundo, aut vectigalibus exigendis præfecti erant, vrbe fugant, Parietinum Comitem orant, ut auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiendum negotium mittat. At ille non impiger cum præsen-

tribus copiis accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamque operam ad id pollicetur, oppidanorum animos erigit, atque hortatur ut arcem obsidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem peruenisset, contrahit copias quam maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex iis quas Magister à Calatraua in proximo habebant paratas, ut se Lusitano coniungerent. Cumque satis magno exercitu se ad soluendam obsidionem accingeret, iamque aduertaret, oppidanos trepidantes ac dubios, iamque incepti poenitentes, Parietinus Comes, ut magno animo sint, neque se duce quicquam timeant, hortatur. Confirmavit illorum animos opportunus aduentus Alphonsi Fonseca oppidi Caucensis & Alahegiurum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilenfi, quos rex & regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti, stationes extra urbem, & in agrum spectantes, firmiori præsidio muniunt. Itaque Marchio à dissoluendæ obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transtulit, atque imprimis oppida, & castella, arcesque suæ ditioni subditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum secuti exemplum, ad hostes desciscerent. Ad Lusitanum præterea litteras mittit, nihil esse actum scribens, nisi properet, atque suo aduentu opem ferat, partesque dissipatas atque conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitibus fidei ex pacto cōuento tradit.

Marchio Lusitanum hortatur per litteras, ut properet, & venit. Rex & Regina Lusitania bellum inferunt.

CAPVT IX.

MARCHIO cum intelligeret posse fieri, ut alia quoque oppida, castella, & arces quæ pro illo stabant, Alcaracenorum exempla sequerentur, litteras ad Lusitanum dat, ut quam celerrime veniat, omnem bene gerendæ rei vim in celeritate positam esse scribit: quod si remissius agat, fore ut partium suarum feruor quem spes excitauerat, cum illius mora refrigeraret. Ioannam vero Principem quam Enriqus moriens illius fidei credidit, ab Ascalone in castra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus rex etsi iam paratus erat, ut viam ingrederetur, hostiumque fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui procures, tam ecclesiastici, quam sæculares, quorum & ex ordine equestri elegantissimus & strenuissimus quisque, sed neque superioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alii agros vendebant, alii oppignerabant, alii pretio viliori locabant. Atque ut est hominum genus superbum & arrogans, ex sumptuosiori cultu facti arrogantiores, nihil non sibi pollicebantur, & imprimis regis & reginæ fugam in suam Tarraconensem, neque spectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebantur inter se profugorum spolia, deinde oppida, municipia, castella, vicos, agros eorum qui fuissent Siciliæ regem reginamque coniugem secuti. Atque ita Placentiam perueniunt, quæ tunc sub Areuacorum Ducis ditione erat: eodemque Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ reginam profitebatur. Deinde in media urbis area suggesto rex & regina resident, dataque & accepta fide sponsalia contrahunt, acclamant lictores, & omnes qui aderant, una voce, Viuant, Viuant Alphonsus Lusitaniæ rex & Ioanna Hispaniæ regina. Tunc nouorum Principum ex Hispanorum consuetudine manus auersas exosculantur, fidemque suam illi iureiurando obstringunt. Habitaque deinde consultatione quo potissimum iter arriperent, Areuacum placuit, propterea quod & com meatu rerum omnium abundabat, & ad bellum cum hostibus, pacisque cum finitimis res gerendas erat locus opportunus. Cæterum rex & regina cum accepissent nuncium earum rerum quæ Placentiæ gesta sunt, atque hostes Areuaci, hoc est, in mediis regni penetralibus consedis, seque Hispaniæ reges iussisse appellari, & ipsi quoque se Lusitaniæ reges appellari, atque Limitaneis in ipsam Lusitaniam bellum inferri iusserunt. A Pace augusta visum est Lusitaniam inuadere, atque in ipsis regni penetralibus Nodarum castellum expugnant, & regi reginæque Hispaniarum subiiciunt, qui arcis præsidium Martino cuidam Septempublicano ciuitatis Hispalensis Viginti quatuor viro credunt. Isti triennio in fide permanfit, Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudesque in prædam agens, captos, nisi qui se redimerent, in vinculis seruans. Cumque omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius inter sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemque Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumque patria extorris in exilio esset, alteramque prodicionem moliretur, deprehendi timens, nescitur quo profugus exilium mutauit. Alphonsus quoque Monroius qui se Tra-

se Traiani pontis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorum fines transgressus Alegrerum cepit, biennioque tenuit multa incommoda finitimis inferens. Tandemque à Lusitanis obsessus, cum non potuisset mitti auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditionem facere. Alphonfus præterea Cardenius Legionensis prouinciæ Commodatarius maximus, & qui se ex parte Magistrum militiæ sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitaniæ fines pergrandi equitatu coacto excursiones maximas fecit, prædamque ingentem reportans, domum se recepit. In ea quoque Tarracoenensis prouinciæ parte quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ contributa est, & ea Galliciæ quæ è regione ad septentrionem adiacet, nihilo secius excursions, populationes & latrocinia vtrinque aguntur, atque intra ipsos Galliciæ terminos, Petrus Aluarides à Sotomaiori, qui pro Lusitano stabat, Tyden urbem quæ ad Episcopum Tydensem pertinebat, non magno negotio capit, iussitque se eius regionis Vicecomitem appellari. Atq; ut est genus illud hominum à labore in libidinem, & ab alienarum rerum abstinentia proclive ad latrocinia & rapinas, post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

Lusitanus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamoram capit, Hispanus copias parat, Lusitanum obsidet.

CAPVT X.

ALPHONSVS Lusitanorum Rex auctus amplissimis regnorum titulis, reputans secum quantam rem inchoasset, quodque sine ignominia non posset iam ab incepto desistere, præter illos quos in Hispania habebat ex professo hostium suorum hostes, statuit à finitimis auxilia sibi asciscere, atque in primis à Gallorum Rege, cum quo sciebat aduersarium suum pro Ruscinonis Comitatu repetendo belligerandi causas Tarracoensem Principem eundemque Regem Siciliæ habere necessarias. Mittit itaque legatos ad Gallum, atque per illos ostendit, quam iusto titulo Hispaniæ regnum dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partem maiorem potioremq; & ad rem conficiendam nihil aliud deesse, quam fautorem moderatoremq; cuius auspiciis res tâta gereretur. Hunc esse vnum Gallorum Regem, & præter eum neminem Hispanos omnes æstimare. Gallus suæ gentis vitio non satis constans in fœdere quod iam inde ab initio cum Rege & Regina contraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mentio facta erat, quem non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouumque cum Lusitano icit, & quo expeditior esset ad bellum Hispaniæ inferendum, cum Eduardo Britannorū Rege, qui bellum Galliæ illaturus ex Britania ingenti classe cum exercitu quam maximo mare traiecerat, is namque veniebat in primis ut Carolo Burgundionum Duci suppetias ferret, atque deinde ut ipse per se auitas maiorumque suorum antiquas inimicitias persequeretur. Transegit vero in hunc modum, ut induciæ in septennium proximum constituerentur, Gallus Britanno centum coronatorum aureorum millia statim daret, atque deinceps quotannis quinquagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus (sic enim à Gallis appellatur quem Hispani Principem Regis regniq; hæredem vocant) Britannorum Regis filiam duceret uxorem. Liber itaq; in præsentiarum Gallus ab OEasone Aquitaniæ oppido in Barduliâ Hispaniæ regionem bellum infert. Ioannes Vlloa Taurum Lusitano tradidit, qui arcem expugnauit quæ pro Roderico Vlloa fratre suo quæstore maximo Hispaniæ stabat, eidem Ioanni credit. Ioannem deinde Porrium qui Zamoranæ ciuitatis per partem populi facile princeps erat, pollicitationibus allicit, ut urbem sibi tradat, generumq; suum Hispaniæ Metatum, qui urbis arcem præsidio tenebat, secum inducat, ut suam factionem sequatur. Magnam pecuniarum vim illico se daturum promittit, atque deinde post rem peractam agri Zamorani ad certum incolarum numerum vicis & castellis se illos donaturum. Quod cum Rex Ferdinandus persensisset, mittit ad illos nuncium, rogans ut in fide permaneant, neque iusiurandum quo se sibi Reginæque consorti obstrinxerant, cum magna ipsorum infamia violarent, fideique suæ ingentia præmia illos relaturos pollicetur. Quod si ad tenendam urbem grandiori præsidio erat opus se missurum cohortes quæ illis viderentur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis præsidii in ciuibus esse, dolere vero se perfidiæ insimulari, non se iis maioribus ortum qui talia facerent: nihilo minus tamen de prodicionis conditionibus eum Lusitano agit, atque accepto precio urbem illi prodit, secumque in eandem prodicionem Metatum arcis præsidem trahit. Lusitani vexilla cum suis vulturibus attollunt, Regemque Hispaniæ cum uxore identidem inclamitant. Urbe Rex potitus arcem eidem Metato credidit, pontis vero præsidium

Francisco Valdesio Ioannis Porrii ex sorore nepoti committit, atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam coniugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recensent, euoacntque omnes quos ante monuerant, vt essent in procinctu, & parati ad bellum futurum, & qui equo merebant, suas immunitates ex antiquo Hispaniarum more promittit, & alios quoque propositis præmiis & honoribus prouocat. Conuenerunt præterea omnes ex omnibus oppidis, ciuitatibus, & municipiis totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, præterquam illi quibus alterius factionis duces negotium faceſſebant. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mendoza Cardinalis Hispaniarum cum illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atque ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Clunienſis Comes, Alphonsus Enriqus Archithalassus Hispaniæ, Garſias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriqus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Veraſcus Hispaniarum Comeſtabilis idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriqus Triuinius Comes, Petrus Oſorius Aſturicenſis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinarum Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Māriqus Caſtaneti Comes, Gabriel Manriqus frater eius Oſorninus Comes. Alii quoque ſummates & infimates Præſules, atque ordinis equeſtris mediocriſque conditionis & opibus cenſiti viri ſuperioribus acceſſerunt. Dux à Methymna Aſindica cum ſibi affectis Hiſpalenſibus, & Ægabrenſis Comes non venerunt, ſed neque fuerunt vocati, propterea quod alteri cum Marchione Gaditano qui Aſindum opprimebat, alteri cum Alphonso Aquilario qui per fauorem populi omnibus omnium ordinum ciuibus imperitabat, erat diſſidium. Qui proculdubio diuerſarum partium habebantur, neque dubitabāt, quin Marchionem Villenatem atque totam factionem illam ſequerentur, cum præſertim duæ illius ſorores vtrique eſſent nuptæ. Beltranus à Cueua dubius erat vtram in partem traheretur: hinc amor in ſuppoſititiā illam quæ vulgo putabatur eſſe illius filia, quod neque ipſe inficiabatur: hinc timor, quod in huius belli diſcrimine victoria in Regem & Reginam videbatur eſſe propenſior. Hi omnes quos enumerauimus, Valladoliti congregatis acceſſerunt, quos à Toletō Regina exciuerat, atque obiter quos à Segouia, & ab Abila locis finitimis coegerat, eumque exercitum cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere luſtrari militum numerum, cenſaque ſunt cataphractorum equitum quatuor millia, leuis armaturæ octo millia, peditum vero ex Callaicis, Aſturibus & Bardulis, Citraq; montanis ad triginta millia. Tot tantisque copiis Rex auctus diſtribuit exercitum in quinque & triginta cohortes, motisque ſignis ad Dorii dextram ſecundo flumine Taurum petit, vbi eo tempore Luſitanus erat. Qui cernens hoſtem & militum numero atque robore & populorum fauore longe ſuperiorem, continuit ſe intra muros vrbiſque munitiones, ceſſitque tempori, non auſus credere ſe campo Martique communi. Hiſpanus ad quinque horas in procinctu armorum ordinatiſque ehortibus in medio campo ſtetit, expectans an Luſitanus quicquam auderet, velletque fortunam belli experiri.

Æ LII ANTONII NEBRIS.

SENSIS, RERVM HISPANARVM

AC HISPANIENSIVM HISTORICI,

Decadis primæ Liber

quartus.

De nuntiis hinc inde miſſis, ac prouocationibus vltro citroque ad pugnam factis, deq; penuria quam exercitus noſter eſt paſſus.

CAPVT I.

FERNANDVS vbi ſe fruſtra in armis eſſe, neque ab hoſte copiam pugnandi fieri videt, Gomezium Manricum ad Luſitanum mittit qui hæc illi nunciaret: Meminiſſe eum debere, Rodericum Soſiam domeſticum ſuum nuper à ſe miſſum poſtulatū, vti Fernandus atque Iſabella eius vxor ex iis regnis quæ ad Ioannam eius neptem quam vxorem ſibi deſponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideque reſpondiſſe, mirari ſe, quod tantus

Prin-

Princeps, tot egregiis artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamque iniustam petere vellet. Rogasse etiam se ne tantam seditionem cædium, incendiorum, non solum in Castellæ Legionisque regnis, sed in ipsa etiam Lusitania excitaret, ut armis relictis, æquitatis iurisque partes amplexus, ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitū infesto eorum inuasisse regna, regioque titulo abusum esse. Proinde Fernandum hæc in summa dicere, se instructis copiis ad oppidum suum Taurum eo animo opperiri, ut lacessenti quouis modo responderet. Petere se, ut ex tribus vnum, quod malit, Alphonfus eligat: primum, ut ex ea parte regni quam vi occupasset, regio etiam nomine quod perperam sibi arrogasset, abnegato, quam primum egrediatur: si quod autem ius sponsa eius sibi esse contenderet, causa coram summo Pontifice ageretur, quod is decreuisset, id utriusque parti ratum fore. Deinde, ut quoniam Alphonfus collatis signis cum Fernando se dimicare velle, professus esset, ne cunctaretur in pugnam descendere, nullam per eum moram fieri. Quod si neutrum placeret, quoniam opibus & copiis impar esset, ne tot homines innoxii duorum causa præliis & cædibus conficerentur, singulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum Dei ope, quam iniuste Alphonfus id negotium aggressus esset, eo duello planum fore. Ad hæc Lusitanus per Alphonsum Ferreram respondit: Sibi ius esse Castellæ Legionisque regna repetendi, utpote sponso Ioannæ Reginae quam Enriqui Regis filiam hæredem esse constabat, cuique etiam tres regni ordines publico consensu simul & iureiurando patris regnum tradiderant. Quare postulare se iterum, ut Fernandus cum vxore sua Regina Siciliæ à Castella quam occupatam habebat, primum discederet, deinde placere sibi, ut coram Pontifice maximo ius suum vterque persequeretur. Nam quod ad pugnam ad quam Fernandus prouocat, attinet, se regni sui proceres vna cum copiis quas diuersis in locis diuisas haberet, quamprimum euocaturum, ut exercitu coacto in aciem descendat. Quod vero de singulari certamine Fernandus proposuisset, se id pro statu & communi salute omnium non detrectare, modo inter ipsos prius conueniat, qua ratione, & loci, & pugnae inter vtrumque conferendæ periculum præstari possit, ne victor suo frustretur præmio. aliter enim frustra alterutrum victurum esse. Cuius rei firmitudinem alio modo obtineri non posse, nisi ab utroque Rege Isabella simul & Ioanna, pro quibus ambo Reges in contentionem de iure regni venissent, obsides darentur. Quæ ubi Fernandus nuntiata sunt, videri sibi respondit, Alphonsum verbis non armis de iure regni certare velle, frustra etiam ea causari Lusitanum, cum iudex præsto non esset qui litem dirimeret, neque sibi honestiores validioresque causas de fore, quod Enriqus Rex cum regni sui proceribus, approbante etiam rem summi Pontificis legato, Isabellam Principem hæredem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium consensum iureiurando vallatum. Ad hæc Enricum ipsum, paulo ante quam è vita decederet, conuentum Segouiæ agere decreuisse, ubi conuocatis totius regni magnatibus & ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellæ confirmaretur. Eiusque decreti autores fuisse, cum proceres multos Castellæ Primates, virosque alios religionis, consilio, litterisque præstantes: tum Marchionem Villenarem qui nunc pro Lusitano staret. Conscium etiam sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quam nullo iure ad regni petitionem Ioanna niteretur. Iam vero quo liberius inter eos singulare certamen fieri, & victor victoria facilius frui possit, quando per alios Reges aut nationes securitas ea præstari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oportere: ut duos pro se Castellanos Alphonfus, duos item Fernandus Lusitanos eligant, notæ probitatis & fidei viros, qui solemnibus sacramentis astricti, pari equitum numero ab insidiis & violentia campum certaminis tutum liberumque reddant, ut in tali re fieri solet. Paratum esse se, intra triduum, quod sua intersit exhibere. Indecorum enim esse tantis Principibus, negotium id in longius tempus differri. Quod autem de obsidibus Alphonfus peteret, indignum nimis esse Ioannam cum Isabella conferri, longe maximum inter vtramque esse discrimen, quod cum omnibus tum Alphonso ipsi ignotum esse non poterat: daturum se tamen Principem filiæ obsidem, & alia insuper quæ ad præstandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Isabella obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiamsi ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo sæpe ab utroque missis remissisque nunciis, ubi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanum quærere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat: triduoque ibi statiuā habita sunt. Quo tempore tanta commensus inopia in castris fuit, ut ad decem denarios in eas mensuras annona peruenerit,

quæ pridie duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res indies magis ingravescebat. Nullum enim frumentum aliunde in castra supportari poterat. Ex iis namque oppidis & castellis quibus circa Taurum Lusitanus præsidia imposuerat, eorum præfecti cum magna armatorum manu egressi, frumentatum euntes prælio laceßere, prædas vndique agere, importata omnia intercipere, denique itineribus interclusis nostros frumento facile prohibere. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare cœpit. Nouerat enim, Lusitanum copia rerum omnium abundare, sibi non commeatum modo, sed pecuniam etiam deesse, vnde militibus stipendia persolueret, aliaque ad vsum belli necessaria compararet. Præterea hostem obsidione premi non posse. Nam neque Durius vado transiri poterat, & vltra eum magna vi militum opus erat quæ egredientibus oppido Lusitanis oblißeret, quorum magna manus cum Rege mœnibus continebatur. Nullasque denique ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum in dies fieret, castra moueri. Hoc autem cum militibus iis cognitum esset, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum quod cum tãtas copias Rex coegisset quibus facile bellum patratum iri omnibus persuasum esset, ita discederet, quin aliquid memoratu dignum egisset, neque enim eam posthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquosque Duces transferre, quod ea Regi consulerent, quæ non ex dignitate ipsius, sed ex usu atque dignitate sua essent, qui non contenti seditionibus bellisque pristinis, nunc denovo protrahendi belli causas quærerent, vt interim ab vtroque Rege fauorem & præmia emererentur, suisque priuatis commodis consulerent, & potestatem regiam imminuerent. Postremo aliquot eorum Regem ipsum adire, procures criminari, quod fidem ei debitam non seruarent, quod aperte illi imponerent, quod suæ ipsorum vtilitatis potius quàm dignitatis regiæ rationem haberent. Sibi ipsi Rex prouideret, se ad omnia quæ aggredi vellet, patrandam paratos esse, Regem suum non deserturos, quoad bellum conficeretur. Quæ cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris oriri cœpit, his indigne ferentibus, quod à vulgo militum falsoque accusarentur, dum ex commodo Regis atque è re publica cuncta prouiderent, illis in suspitione sua atque accusatione perseuerantibus. Denique Rex vt qui vtrorumque fidem integram esse sciret, magnatum qui vrgenti necessitati & damnis imminentibus occurrerent, militum qui magna erga Regem suum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos, nunc illos seorsum allocutus, magnates apud milites defendere, commeatum, rerumque aliarum inopiam excusare, belli denique difficultatem ostendere, ad hæc militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorandum ratus, castra confestim mouere iussit.

*Rex & regina ex Segouienfi arce ararium accipiunt, ex ecclesiis argenti dimidi. m.
Villena & Requena capiuntur.*

C A P V T II.

C O N C L A M A T I S vasis castrisque desertis, Hispanus Methymnam, atque ex Turdesellis Regina eodem tendit, cœptumque est consultari de conquirendis pecuniis vndecunque honeste possent. neque enim erat vnde militibus stipendia soluerentur. Nã in superiori militia iam exhaustum erat ignotum illud argenti pondus & auri, quod Enriqus Rex in Segouienfi arce deposuerat, quodque Andreas Caprarius, arcis Præsidesdemque eiusdem Regis villicus Lusitano postulanti denegauit, Regique ac Reginae vltro tradidit. Quo facto magnam ab illis gratiam iniit, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præsidio atque aliis compluribus beneficiis donatus est. Cumque ex superioribus bellis & ex præsentis rerum omnium perturbatione ciuitates & populi essent extenuati, non sunt ausi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque à se in aduersarium transferret. Plarisque omnibus visum est, argentum quod erat in ecclesiis diuino cultui dedicatum, in præsentis vsus debere mutuo accipi, idque non esse nouum, sed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri visitatum: vt pecuniæ & templorum vasa quæ ornamenti causa fuerant donata, in huiusmodi necessitates conuerterentur, quando & in ipsam ædium sacrarum vtilitatem erogatio illa esset cessura, neque minus emolumentum prouenturum esse ecclesiis & monasteriis, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate quam bene iuuante Deo sperabant omnes, quam ipsæ ciuitates & populi ex pace quæ victoriam sequeretur. Quid quod negotio confecto supererat tempus, in quo possent ablata multiplicato scenore restitui? Quod

Quod senatusconsultum cum ad Regem Reginamque delatum esset, principio auersati sunt atque a tali sacrilegio abstinendum esse censuerunt. Sed cum illos præfens necessitas vrgeret, neque instans periculum remedii moram pateretur, coacti sunt ad prouerbi-um illud quod est frequens in ore Hispanorum: In extrema necessitate res Deo etiam dicatas non esse nefas ex sacrario tollere. Constitutumque est, vt argenti dimidium tolleretur ex vasis quæ diuino cultui minus essent necessaria. Cautum est præterea ecclesiis, vt ex tricies centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, solutio fieret. Quod ecclesiarum Præfules atque omnis clerus habita ratione temporum & regis necessitatis non grauare fieri passi sunt. Primoribusque monasterio-
10 rum diui Hieronymi in sua cuique prouincia ea cura demandata est, vt sine vlla fraude argentum illud aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes qui se Diui Iacobi militiæ Magistrum dici volebat, & Ægabrensis Comes iussu Regis & Reginæ, Magistrum à Calatraua & Vrenatium Comitem fratrem eius, & vtriusque patruelem Villenarium Marchionem bello laceſſebant. Atque imprimis ciuitatem Regiam quæ grandi præsidio violenter à Magistro tenebatur, in libertatem asserunt, in obsequiumque Regis & Reginæ reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos agros & castella quæ ditionis Magistri erant, bello vastant, aut à tributariis vectigalia exigunt. Quod negotium impedimento fuit, ne à Magistro in auxiliū belli Lusitano auxilia mitterentur, cum neque ipse ad Magistratus sui tuenda loca satis præsidii haberet. Comes
20 deinde Ægabrensis ex certis causis in Bæticam suam se recepit, in Comitem Parietinum omnem reigerendæ curam reiiciens. Ille vero ex ciuitate regia Vclesium se recipit, vt inde Marchionatus incolæ infestaret aut tributa exigere. Sed incolæ, quod Lusitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebant. Villenates oppidani cum cernerent finitimis in locis regium Præfectum qui sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcem obsidione cingunt, Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis spoliatos oppido fugant. Ex Tarraconensi prouincia venere auxilio copiæ, quæ obsessos adeo coarctarunt, vt paucis diebus seipsos arcemque victori dediderint. Villenatum exemplum ceteri Marchionatus incolæ secuti, partim sponte sua, partim formidine in imperium se regium transtulerunt, sed omnes Rex & Re-
30 gina in tutelam suam reposuere ea lege, ne vnquam à corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Præfectus, quam Marchionis nomine præsidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, præuertit & ipse illorum conatus, arcemque Regi & Reginæ tradidit. His difficultatibus Marchio in angustias positus, nesciebat, quo se potissimum conuerteret. Angebant præterea illum reliquarum arcium suarum Præsides, vt mitteret pecunias, commeatus, & subsidia, quibus possent munitio-nes fidei suæ commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per cetera municipia castella, arcesque suas dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magister à Calatraua, eiusque frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum, aliique eiusdem sectæ fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxi-
40 lia promissa transmittere.

*Agitur de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet,
 Regina Legionis Germanicæ turres.*

C A P V T I I I.

ATQVI Lusitanus videns se ab iis destitutum quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, simul etiam regni sui penetrabilia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinque mille illos cataphractos equi-
50 tes quos se missuros ad commune bellum administrandum polliciti sunt, incusans etiam illos quod non ante miserint, cum sæpe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondent, se habere in armis promissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad ruendas vrbes, oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant. Se quoque ipsos multis periculis obnoxios, rerumque suarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad regni fastigium euehant. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto litteras ad Lusitanum mittit, consulens, an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus cōditionibus ea de re vellet agi. Ad quæ Lusitanus, cum cerneret se desertum ab iis quibus maxime fidebat, responderet sibi placere concordiam, seque in Lusitaniam suam rediturum, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamoræ vrbium quas obtine-

bat, & Callaici regni, quæ omnia Lusitaniæ suæ annecteret. Perebat insuper magnam pecuniarum vim, quas dicebat se in militum stipendia reliquosque expeditionis illius apparatus distribuisse. Ad hæc Lusitani postulata per eundem Cardinalem magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubia etiamnum fortuna belli penderent, se tamen non permissuram, ut vel minimus vicus ex regno à maioribus suis accepto imminueretur, cum è diuerso nihil magis animo sedeat, quam quemadmodum imperii fines propagare possit: passuram tamen, ut pro redimenda Hispani orbis tranquillitate dependere-
 tur illi tantum auri, quantum bonis viris vtriusque partis æstimatoribus videretur. Sed cum ea de re vltro citroque per honestos viros ageretur, neque satis inter partes conueniret, nuncius à ciuitate Burgenfi est allatus, qui diceret Ioannem à Stunica qui pro Areuacorum Duce patruo suo arcem præsidio tenebat, militum auxilio ad id missio eruptiones in urbem crebras diu noctuque facere, ciues trucidare, prædas in arcem conuehere, iamque demolitum ex armorum vico ad tercentum domos, quæ fuerant arcis munitionibus proximæ, neque posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimum sibi mittatur auxilium. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lusitanam sectabatur, excursions longe lateque per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hunc nuncium principes grauius commoti, curam animi quam acerrimam intendunt, ut ciuitati bene de se meritæ, & quæ totius regni caput esset, semperque habita fuisset, auxiliares copias quamprimum mitterent, quas Rex cum grandiori exercitu mox sequeretur, qui arcem obsidione cingeret. Subsidiariisque militibus dati Duces Alphonsus Arellanius, Comes Aquilarius, Petrus Manriqueus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrencensis. Qui cum primum in urbem venerunt, stationes quam maxime possunt arci admovent, atque ædiculæ diuæ genitricis proximæ, quam vallo, fossa, ballistis, tormentis, machinisque munierant, unde facilius erumpere, commodiusque ciuibz detrimenta inferri possent. Ex arce præterea per musculos egressi agros populabantur, frumentatores lignatoresque intercipiebant. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, conuocato peditatu ex Asturibus, Cantabris, Vasconibus, finitimisque populis, cum equitatu, quem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoque eodem Alphonsus à Villa formosa Dux, ipsius Regis frater nothus: venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intima extremaque urbis parte muniri stationes, valloque ac fossa duplici arcem ædemque illam sacram cingi, ne cui aditus aut reditus pateret. Interim Regina quæ Valladoliti manserat, à Germanica legione nuncium accipit, Alphonsum quendam cognomento Blancam, secreto agere cum Lusitano de tradendis turribz quas urbi super impositas præsidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis præsidem accersiri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam è republica id esset. At ille cum tradendi moram faceret prætextu sarcinulas exportandi, non antea permisit à se abire, quam imperata exequeretur, Xanthoque à Castella munitionem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolum rediit. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasque machinas quibus arcem oppugnaret, & quia ædes illa sacra videbatur oppugnatu facilius, simul etiam quod ea capta obsidio angustius premeretur, iubet intendi machinas, atque quantum fieri potest, ecclesiæ admoventi. Inuadunt ædis munimenta omni genere missilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenentes deturbant, oppugnatur propugnaturque vehementer, utrobique cadentium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex cum videret suorum cædem, quâquam multo maiora damna inferebant obsessis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaque ab oppugnatione desistere, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis, Præclarum, inquit, facinus hodie gestum est à vobis milites fortissimi, quod hostibus intra munitionum septa circunvallatis maiorem cladem intulistis quam vos acceperitis. Sed hoc vos consolari potestis, quod illi contra patriam impia arma sumpserunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauissimæ poenæ, vos pietatis vestræ debita præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosque oppugnationi craftinè parate, quam non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit præcipites. Erant in ædis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæsa, maior vulnerata, reliqua exantlatis laboribus defessa erat. Deerant præterea illis non solum fouendis vulneribus medicamenta, sed etiam victui necessaria. Itaque timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditione cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus

Bürgensis Episcopi frater. Is paciscitur cum rege suisque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod rex victoriæ diffideret, sed quod natura erat clementissimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

Lusitanus parat se ad soluendam Bürgensis arcis obsidionem, & Centifontani Comitum cum Lusitanis pugnam tumultuaria.

CAPVT IV.

10 **A**EDIS munitione obtenta promouentur arcis stationes, obsessi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fiducia, illis propugnandi desperatio. Est in medio arcis impluuium profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hunc rex imperat à sex partibus agere cuniculos. Quos cum hostes præsentiscerent, cœperunt & ipsi transuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorū qui obsidebantur, eo deterior conditio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fouebat auxilii spes quod à Lusitano expectabant, idque cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Areuacorum Ducem, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versarentur, futurumque, vt non possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientelas, tum per seipsum partas, tum à maioribus veluti hæreditario quodam iure susceptas, ex eo tempore quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non solum honorifica, sed etiam firmissimum sui patrimonii fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaque cum accepisset, prædiciarios suos in tanta rerum omnium angustia versari, dat eidem Ioanni Sarmiento litteras cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus quæ apud Burgos gererentur, certiorum: quodque si castellum illud, à quo, tanquam à capite, Hispaniæ regnum Castella est cognominata, in hostium potestatem deueniret, se non modo facturum grandem patrimonii sui iacturam, sed neque ipsum quidem facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur: cum præsertim vtriusque partis fautores, & qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos cōiecerint, spectantes, quem fortuna rerum sequatur euentum, haud dubium, inclinaturos omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat obtestabaturque, vt obsessis quamprimum ferret suppetias, nisi mallet hostibus cum regni possessione victoriam tradere. Stimulatus eo nuncio Lusitanus, reputans secum vera esse omnia quæ ab Areuacorum Duce dicerentur, tamen si habebat copias imminutas ex eo numero quem à principio belli ex Lusitania secum adduxerat, quod pars suorum desiderio ex longa mora in patriam redi erat, pars ex cœli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuariis quibusdam pugnis profligata, statuit tamē quantum posset exercitū contrahere, opemque obsessis ferre, antequam de faciendā deditione cogitarent. Tauroque profectus Areuacum se cum præsentī exercitū contulit, cui se Archiepiscopus Toletanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducētes, eidemque non modo auxiliares manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnituros alium Hispanorum regem attestati sunt. Erat illa tempestate regina Valladoliti, quæ facta certior de aduentu hostis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutterium Cardenium quæstorem suum maximum Methymniam ad campum, Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Ulmetum, qui non paterentur Lusitanos libere per agros vicosque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non desinit, rectaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani cōtinebant, in condenso quodam spineto insidias collocat, mittit excursores qui agros populentur. Quos ingentem præ se agentes prædā Lusitani facta ex oppido eruptione è vestigio insequuntur, quoad ventum est in insidias. Vnde Comes prodiens iubet signa inferri, antequam subsidio augeretur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum sententia fuit anceps. erant enim qui dicerent cedendum esse tempori, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete peditum equitum equorumque recens alacritas, à tergo subsidia in horas succedentia: nostris vero militum paucitas, ex noctis hesternæ laboribus corporum lassitudo, auxiliorum præterea nulla spes. Quare canendum esse receptui censebant, antequam hostes ab exploratoribus cognoscerent, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alii dicebant turpem esse fugam, neque

committendum, ut Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando tetitur, iam ultimis nostrorum excursoribus primi Lusitanorum instabant, neque poterant pauci multorum impetum sustinere. Missi qui ferrent opem laborantibus, crescunt utrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari coeptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos, partim vulneratos, partim ex multo labore defessos, in proximam se verrucam recipit, collectisque ex pugnis reliquiis Ulmetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti, cum erepta ex hostibus præda spoliisque Areuacum rediere.

Regina Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiaque residet. Comes Beneuentanus Baltanasi capitur.

10

CAPUT V.

LUSITANUS interim non cessat partium suarum fautores, ut ad præscriptum diem sibi adsint, conuocare, & quam maximis copiis ferre opem obsessis festinent, hortatur. Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitum Vrenati oppidum, proficiscitur, ut illic auxiliares copias expectaret. At regina eius rei facta certior Pallantiâ ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Archithalassus, Comesque Beneuentanus, & alii complures Hispanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui capient hostis consilia, ut quum primum iter arripuerit, faciant se certiores, ut illum à tergo insequeretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simule etiam, ut hostibus commeatus intercluderet, disponit præsidia in locis Pinnæ Fideli finitimis, inter quos erat Baltanasi oppidulum neque arte, neque natura satis munitum, sed muro semiruto, fossaque non bene eruderata. Hoc sibi Comes Beneuentanus præsidio suorum collocando deposcit, unde multa incommoda hostibus inferre posset. Stationes in locis iniuriæ obnoxiiis disponit, vigilantesque distribuit, ne aduentu hostium repentino opprimatur, alioqui erat animo tam excelso, ut nihil à partis aduersæ copiis omnibus formidaret. Socii vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, ut locum non multo negotio munitum defereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illum ex munitione tam propinqua deturbent, idque haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neque precibus neque exhortationibus ullum reliquit locum, quin potius in incepto persistas, excursoribus cotidie mittit qui populentur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresque intercipient. Atqui Lusitanus videns se ab hostibus contemni, paucosque intra macerias parietesque potius quam muros se continentes commeatus sibi intercludere, decernit castellum oppugnare, atque tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempesta, atque sub lucem per ruinosas murorum partes castellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant fornacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina cœli deiecerant, magnaque ex parte per intervalla nudauerant incolas. Eos aditus Lusitani inuadunt: Stationarii milites vigilum circitorumque clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, sequique ab hostibus non tam muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemque nomine proprio cum honoris præfatione appellans stationes circuit, laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiundi, illinc desperatio, si hostis admittatur, utrorumque animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur utrobique strages maxima, vis vi repellitur. Atque ita partim instando, partim cedendo pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerant intra munitiones recepti, bisque sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem diffractam irrumpunt Lusitani, obstantes impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angustiorum quendam occupat, ubi fortiter pugnans vulneratur, capiturque. Lusitanus ea victoria spoliisque superbus, cum Comite aliisque principibus viris quasi in pompa triumphali præmissis, Pinnam Fidelem rediit. Eam calamitatē rex & regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id quod Pimentelorum familia est in Hispania facile princeps, Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritissimus, talem amicum tamque obsequentem suæ partis socium amisisse, non poterant non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis, regina secum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam quod rumor increbrescebat, illum habere iter ad Burgensis arcis obsidionem soluendam, contrahit præsidia quæ per locos hosti finitimos disposuerat, ut cum primum ille castra moueret, ipsa e vestigio consequeretur, copiasque suas cum mariti regis exercitu iungeret, aut ex communi consilio alter à fronte, alter à tergo ho-

go hostem ancipiti pugna distraherent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgere, tormentis ac machinis muntiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilantiam, alterius in obsidione premenda, alterius in auxiliariis copiis vndique contrahendis, seque duobus exercitibus futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum: simul etiam, quod audiebat, Zamoranos vel le ad hostes deficere, diuertit ab instituto itinere, vt Zamoram Taurumq; validiori præsidio firmaret, putans illas duas vrbes esse regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Lusitaniæ suæ confines, eoque consilio Areuacū rediit. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorum familia, Beneuentani Comitis soror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationē sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cum sociis qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide quam victi victoribus dederant, soluerentur, ea conditione vt partis aduersæ arma non iuuarent. Dantur obsides Comitis filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur, Maiorica, Portellum, Villa alba, quæ Lusitanus firmissimo præsidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tamen magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanū transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremque se exhibuit.

20 *Marchio amissa Ocania quam præsidio tenebat, Lusitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat.*

CAPVT VI.

ANNO insequenti, qui fuit à salute Christiana sextus & septuagesimus supra millesimum quadringentesimum, in ipso statim anni exordio, Ocanienses quibus Marchio grauissimum imposuerat præsidium, coeperunt agere cum Centifontano Comite, cumque Ioanne Ripario qui eo tempore Toleti cōmorabatur, de tradendo per illos municipio regi & reginæ, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atque imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos à Marchione reuocant, vnoque omnium consensu præsidarios milites oppido pellunt. Accurrunt ex templo à Centifontano Comite subsidia, quem sequitur cum Toletanis cohortibus Ioānes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorū Magistro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, simul etiam videns opes maximas & patrimonium quod à patre acceperat amplissimum indies minui, commeatum à Lusitano petit, & quam maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione quam ex nuncio acceperat. Vgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui Iacobi militiæ Magister, nitebaturque paucis oppidulis quæ supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat literas ad Lusitanum, commemorās quanto studio & fide sit illius signa secutus, quodque sibi pollicitus fuerit eo tempore quo illi vxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturum, neque passurū, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam si sciret omnes vires suas fortunæ belli opponere: addebat insuper, quod noluerit sequi partis aduersæ duces, quanquam magnis cōditionibus inuitaretur: nunc vero eo se calamitatis deuenisse, vt parum absit, quin non omne patrimonium à suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius regis, ad quem pertinebat suarum partium studiosos tueri, atq; seruare incolumes. Itaque orabat obtestabaturq; regem, vt cum exercitu copiisque omnibus quamprimum Taurinos montes traiceret, conferretq; se Madritum, quod oppidum cum arce ipse præsidio teneret. futurum namq; vt inde commodius assequeretur quod concupiebat. Erant namq; in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atq; Magister à Calatrava, qui essent in tota prope Carpetania facile principes, suas quoq; vires non esse adeo exhaustas, vt ex cæde quam esset hostibus illaturus, non sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet confidere, fore vt Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæq; proximæ vrbes, municipia, & castella se illius fidei maiestatiq; dedant. Esse præterea in Bætica Marchionem Gaditanum, qui Asindum armis & equis oppidum perquam nobile firmissimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarē, qui Cordubam, qua nulla est in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnum è suis municipiis possideret, vtrumq; duarum sororū viros, vtrumq; rei militaris peritissimum. Esse alios complures, qui cum primum audierint ipsum cum præpotēti exercitu in Carpetania cōfedis, declaraturi essent animi sui sensum quē antehac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis vltimæq; necessitati non opitularetur, neminē esse tam perditum, tamq; con-

filiū inopem, qui vellet sequi ducem cuius suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes querelasque Marchionis ad proceres senatumque suum refert, illorumque sententiam exquirat. Omnibus visum nullo modo illi montes esse traiciendū, afferebantque rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem esset, atque illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarum rex, qui possideret citerioris Hispaniæ oppida Valladolido & Methymnæ adiacentia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ & ciuium frequentia munitissimas, atque Lusitaniæ suæ finitimas, Taurum, Zamoramque, quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde transferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non discessionem, sed fugam, cum esset hostis in conspectu, iam iamque decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaque Marchioni, vt consuleret interim rebus suis qua ratione melius posset, se daturum operam pollicetur, vt cum primum per temporis occasionem posset, omnia damna refarciantur, amissa restituantur, seq; illum amplissimis beneficiis cumulaturum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occasionemque, modo honeste possit, ad regem, reginamque desciscendi quærir, modo sibi amissa, ex quo Lusitanum sequi cœpit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodenda hostibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationem patefecit, quatuorque ex primoribus oppidanis deprehensis non est ausus in illos iure suo vti, metuens ne per tumultum populus concitaretur. Regina quoque videns hostem à mittendis ad Burgensem arcem auxiliaribus copiis destituisse, & ipsa Valladolidum rediit, præsidiaque, quam maxime potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicosque Lusitani vagarentur. Neque cessat interim blanditiis, donis, pollicitationibus, precibusque aduersæ partis sectatores pellicere.

*Zamorani pontis atque urbis præter arcem Ferdinando facta
deditio.*

CAPVT VII.

ERAT Zamorani, pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi regi atque reginæ familiaris, & à quibus honoribus amplissimis atque muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit regina, vt sibi pontis munitionem tradat, aditusque in urbem patefaciat. Non abnuat ille conditionem, cum Petro Mazariëco quem ipse pontis præfecturæ substituerat, de re commentatur, qui cum esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impellit, vt reginæ per omnia obsequatur. Constitutum est, vt rex ab obsidione Burgenfi adscisceretur, sine quo tantam rem non posse peragi existimabatur. Neque enim sola modo pontis munitio, sed & tota ciuitas cum Lusitanorum Principe vna opera videbatur tradi. Huius consilii perpauci fuere conscii. Rex eius negotii factus certior, simulat se minus recte valere, & quo valetudinem suam commodius curare posset, velle se intra cubiculum ad paucos dies continere. Obsidionis curam fratri notho reliquisque primoribus qui cum eo tunc erant, communita re commendat. Ipse cum duobus tantum ex familiarissimis, de media nocte Valladolidum arripit iter. Nec latere potuit Lusitanum ea res, siue quispiam secretum prodidit, siue quod audiebat exercitus ab hostibus conuocari, siue quod multis suspicionibus non nimium fidebat iam Francisco illi Valdesio. Quem iubet rex ad se accersiri. Respondent sui, abiisse nescio quo. Statuit ea nocte siue dolo siue viribus pontis munitione potiri. Mittit Ioannem Porrium qui erat Valdesii propinquus, atq; omnium consiliorum socius, qui diceret Petro Mazariëco qui præsidio pontem obtinebat, aperiret pontis aditus, simulans se ea nocte milites trans flumen velle mittere qui hostium fines popularentur, re autem vera, vt intra munitionem recepti, præsidem cum præsidio loco deturbaret. At præses id quod erat suspicatus, respondet non esse illud tempus quo deberent armati intra arcem recipi, se tamen postridie sub lucem imperata facturum. Quod responsum tametsi visum est Lusitano suspicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei propediem declarandum. Interea præses ex immani lapide ducit alterum murum à parte munitionis interiori, quæ spectat urbem, nunciumque ad Ferdinandum regem mittit, qui dicat conspersionem esse detectam, Lusitanoque esse in animo pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre suppetias, nisi mallet cum ponte spem omnem potiundæ urbis amittere. Prima luce mittit Lusitanus Ioannē illum Porriū cum equitibus centū cataphractis qui iussa exequerentur. Qui cum ad pontis primum accessissent caput, sagittis, sclopetris lapidi-

lapidibusque pulsi fugatique sunt, in clamatumque est à præfidiariis, Ferdinandum atque Elisabethen se agnoscere Hispaniarum principes, at præterea neminem. Quæ vox cum ad Lusitanum perlata esset, ira percitus omnes ad arma vocat, ipseque armatus adest, pontemque omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim sui regis pudore, partim formidine commoti, testudine adacta, munitionis portas incendio corripunt, putantesque nihil esse aliud quod aditus intercluderet, non sine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium sibi iam confectum existimarent, offendunt alterum murum à parte munitionis interiori. Pugnatur utrinque vehementer, hi ut vallum quod obsistebat demolirentur, illi ut vallum cum vita propugnarent. Lusitanos tamen ab incepto arcebat fumus ex incendio quod ipsi portis admouerant, quodque ex tanta ipsorum multitudine cum pauci pugnarent, plures vulnerabantur. nullum namque telum erat inane, cum ediuerso Pontani præter laborem sudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hostibus acciperent. Durauit ea oppugnatio à prima luce ad horam eius diei vespertinam, cum interim Lusitanus non suorum strage permotus, non quod tanto dispendio nihil proficiebatur, suos exhortari non cessat, quemque ex amicis nomine appellans, stimulosque admouens, increpans etiam segniores, quæ res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum sic affectum Archiepiscopus Toletanus hunc in modum alloquitur. Non est mihi ignotum clarissime rex, indignationem istam in proditores illos esse iustissimam. Sed quid opus est tanta sanguinis effusione, ubi nihil proficitur? Quod si te in ultionem ira præcipitat, non minus commiseratio in tuos reuocare debet. Audiui ego quendam ex numero illorum septem quos Græcia iactat sapientes, dicere solitum, victoriam non esse optandam quæ sanguine constatura esset. Quid igitur ille diceret de pugna quæ sine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel constantia potius, patientiaque, rebelles illi pontis munitiones tueantur. An putas id facturos fuisse, aut te præsentem tale aliquid ausuros, nisi expectarent quam celerrime sibi auxilia missum iri? Noui ego hostium mores, neque omisso tantam sibi oblatam occasionem. Quod si à me, Princeps optime, sententiam exigis, censeo tempori cedendum, neque expectandum quoad hostes robore ac numero plures intra mœnia recepti sint, neque arbitror cum illis esse pugnandum per urbis vias, per domos, perque religiosa Deorum templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus iubet ab oppugnatione receptui canere, timensque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare, comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa suppellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem secutus est Porrius ille Ioannes, veritus iram Principum, quos iam pridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum euestigio Aluarius Mendozius cum exercitu per alteram portam urbis ingreditur, Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas explorat, spoliat, comprehenditque, quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obsidione cingit, summisque viribus oppugnat: illi contra se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse rex, cum Archithalasso, Duceque Albano, aliisque principibus viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipsi priores de deditionis conditionibus agere, ut sospites cum rebus quas possent comportare secum, dimitterentur. Quod rex clementissimus haud difficulter indulgit, & quod natura mitissimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem cui potissimum intendebat, ecclesia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad regem suum conferunt. Quos ut consolaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotium non constare capiendis amittendisque arcibus, castellis, aut urbibus, sed vno prælio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturis: mittitque continuo ad filium Lusitanorum Principem designatum literas cum mandatis, quibus imperat, ut omne Lusitanix robur in vnum exercitum contrahat, sibi que quam cum maximis possit copiis, cum primum euocaretur, adsit. Rex vrbe potitus, Metati bona Ioannisque Porrii aliorumque rebellium publicat, atque imprimis murum vallo fossaque munitum inter arcem & urbem duci iubet. A parte quoque urbis extrema vndecim munitissimas stationes disponit, firmissimisque præfidiis instruxit. Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum machinarumque genera comportari, & reliqua omnia parari quæ obsidioni oppugnationique futuræ vsui forent.

DVM hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnatio non cessat, sed neque præsidiorum crebræ in obsessores urbemque eruptiones, vnde crebri ab utraque parte milites cadebant. Sed cum viderent obsessi suorum numerum cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere, rem satis magnam se facere arbitantes si fidei suæ arcem commissam tuerentur. Quæ res obsessores admonuit, stationes arcis ad iactum lapidis ad mouere. Ex qua vicinitate orta est ab utraq; parte collo- 10
quendi familiaritas, illis iactantibus se in dies Lusitani auxilium expectare, idq; se pro cō-
perto habere, Gallorum quoq; regem aduentare cum ingentibus copiis, populaturumq;
Vasconum Cantabrorumq; fines, tandem longa obsidione fessis opem laturum, quæ spes
faciebat eos obstinatiores, in clamitabantq; diu noctuq; voce quadam Stentoria gemi-
nantes identidem Alphonfi atque Lusitaniæ nomen. At nostri contra, O stulti, dicebant,
qui ab usque Lusitania expectetis auxilium in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallo-
rum leuitate spes vestras posueritis. O perituri, atq; temeritatis vestræ poenam propediem
luituri, non pudet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere ho-
stes? Ecquis putaret Zamoranos Lusitaniæ finitimos, paucorum potentia oppressos ad
nos descivisse, Burgenses vero Castellanorum columen a suis Principibus Castellanis ad 20
Lusitanos deficere? Resipiscite miseri ciues, atque ad vos tandē redite, reuocate in men-
tem vestram vulnus quod vobis cotidie obicitur, sub Ioanne primo horum Principum
nostrorum proauo acceptum. Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus esset, usq;
adeo Castellæ Castellanorumque nomen illis fuit odiosum, ut potius sint passi Magistrū
Auisium, quamuis nothum & ex professione fratrem religiosum, nihilque ad illum regni
administratione pertinente, in Lusitania regnare, quam regem Castellanorum ipsis præ-
sidere. Nunc vero vos cum habere possitis regem Castellani Castellanisque regibus
procreatum, coniugalique fide cum vera indubitataque Ioannis secundi regis filia, le-
gitimaque hærede, potius sequimini generis inuisi regem, præsertim coniunctum ma-
trimonio vxori ex turpi adulterio conceptæ? Qui neque vobis auxilio esse potest, ne- 30
que vestris laboribus quos ipsius nomine exantlastis, gratiam referre, qui ex medio iti-
nere, cum ad vos laturus auxilium properaret, nostrorum Principum timore reuocatus
Zamoram quasi ex limine ad sui regni latebras fugiturus se recipit, atque inde iterum
pulsus Taurum, hoc est ad latronum speluncam, potentissimus iste rex vester aufugit.
Circumspicite demum ô miseri ciues, & cernetis bonam murorum partem tormentis
machinisque labefactum impendere, quæ si vos destituerit nudos, satiabit, opinor, san-
guine vestro inimicorum hostiumque oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinibus-
que spectaculum perquam triste exhibebitis. Itaq; dum licet, ad victorū potius clemen-
tiam misericordiamque confugite. Mitissimi sunt, erroribus vestris ignoscent. Neque vos
solum vobis rei que publicæ vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamenta vestra re 40
stituent atq; etiam fortasse cumulabunt. His vocibus obsessi visi sunt paululum acquie-
scere. Videbant namq; propemodum vera esse quæ ab hostibus dicerentur, atq; illud im-
primis, quod muri pars maxima ruinam minabatur, quodq; auxiliorum nulla spes certa
esset, quodque commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse
parendum, quam faciendam turpem deditionem. Alii non poterant adduci, ut putarent
se auxilio ab Areuacorum Duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitione
quid esset illis faciendum. Plærique tamen censebant non esse illis vltimam necessitatem
expectandam, cum victor daturus esset, quas vellet condiciones, non quas victi peterent.
Dum tēpus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente 50
corrui, alterumque patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fe-
cerant, qui & ipse cum tormentis pertundi cœpisset, alterius muri collapsi pars impedi-
bat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neque muri
possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidarii milites partim vulneribus, par-
tim languore, partim lassitudine, atque simul omnes cunctarum rerum penuria labora-
rent, cœpit assentiri illis quorum sententiā fuerat, agendum esse conditionibus quibus se
victori dederent. Conuocatoq; ad id Comestabili, cui rex discedens fratriq; notho sum-
mam belli commiserat, pacti sunt se tradituros arcem, si à rege reginaque vitæ incolu-
mitate atque erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuentis regina
ex Valladolido accersitur, illa properanter Burgos venit, arcē recipit, rebelles venia con-
donat,

donat, illisque bona restitui iubet. Compositisque ciuitatis clarissimæ rebus, Valladolidum redit, atque inde Tordefellas, vt esset hosti propior, ad incutiendum terrorem, captandumque quid ille consilii caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tempus venit eodem Petrus Stunica Ducis Areuacorum filius primogenitus, qui dissidebat plurimum à via cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginamque fuerant non obscura, semperque de illis bene sentiebat, honorificeque loquebatur, quod ipsum Princeps non latebat. Is, cum primum facta est Reginam alloquendi copia, cœpit exponere quanto studio ac diligentia, quanta obseruantia & pietate regalibus iussis obtemperauerit, quodque nihil vnquam reliquerit faciendum quod putaret ad ipsius Reginæ Regisque statum pertinere, eaque fiducia venire dixit, vt peteret patri veniam, ne filio plecteretur parentis culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissæ: addebat quoque id quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ conscius, omnem rei domesticæ curam administrationis ad vxorem quæ sibi esset nouerca transtulisse. Ea quoque Ioannem filium ab Alcantara Magistrum ordinis Cisterciensis faceret, omne fas atque nefas, omnia iura diuina simul & humana misuisse, omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur, dissipasse, omnemque totius familiæ statum qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe maximis periculis obiecis-
se. Nunc vero dicebat se venisse missum à patre qui illius nomine sua omnia poneret in ipsius Reginæ potestate, vt omnibus rebus quæ ad se, quæ ad patrem, quæque ad nouercam pertinerent, pro arbitrio suo vteretur. At Regina tametsi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamen habita ratione ipsius Petri ad quem spectabat familiæ illius hæreditaria successio, quodque pater senio confectus omnem domus atque voluntatis suæ administrationem ad vxorem transtulerat, quæ cupiditate quadam omnibus parentibus ingenta filios extollendi viam illam intuasit, omnes venia condonauit, sibi que eo beneficio reddidit impofterum obsequentissimos. Areuacum eo pacto recuperatum est, Ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni filio cum insignibus & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiam, ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contulerat. Dictum est in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum illis antiquum fœdus quod fuerat à multis annis inter Gallorum Hispanorumque principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanumque de regni successione disceptari, iniecit animum in Ruscinonis Comitatum quem Ferdinandus à Ludouico petebat debere restitui, repudiatoque priori fœdere cum Lusitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos, ratus illud esse tempus rei bene gerendæ, bellumque hostibus inferendi, compositis cum Britannorum Rege simultatibus, mittit Oeasonem armatorum quadraginta millia, qui Vasconum fines Hispaniæ contributos ferro ignique vastarent, imprimisque castellum & loci situ & hominum structura munitissimum, fontem Rabiam nostro sæculo indigenæ appellant, quod in ipso Hispaniæ citerioris Aquitanicæque Galliæ collimitio situm est, habens portum in secessu Britannici maris, atque à latere flumen nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, castellumque præterfluens, in ipsum portum influit. Itaque Galli traiecto flumine, quod per æstus reciprocationem non erat difficile, vicos populantur, castellaque finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Burgis (nam Rex interea Zamoranam arcem obsidione premebat) quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitem à Salinis, cum facultate habendi delectus, conuocandique ad arma finitimos, & comportandi commeatus, faciendique alia quæ forent vsui ad bellum gerendum. Ipsa præterea mittit literas ad omnes Vasconum Cantabrorumq; & Asturum populos, vt cuncti ad regni fines ab hostibus tuendos confluant, seque Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoque Gamboam virum rei militaris peritum præsidio castelli præficit, qui cum mille delectorum militum indigenarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, stationes, turres & murorum propugnacula scorpionibus, catapultis, tormentis, machinisque instruit. Neque Galli segnius omnia quæ ad oppugnationem castelli erant necessaria, vndique comportant. Erant cum Gallis ex Vasconum finitimis gregarii leuis armaturæ pedites complures, qui per anfractus, deuiosque tramites, callesque occultos, in nostrorum fines penetrabant, multa que detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognomento Purgeta, vir strenuus atque regionum illarum peritissimus, qui cum in vico fonti Rabiæ propinquo cum Vasconibus ad

mille numero confedisset, indigenę stimulat, partim detrimentis quę ab illo acceperant, partim quod videbant se à tam paucis contemni, collecta manu trium millium levis armaturę peditum, nocte intempesta illos adoriuntur, & somno vinoque sepultos, alios trucidant, alios fundunt, fugantque in Gallorum castra quę non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripunt, ipsumque præfectum cum ducentis qui erant cum eo, comburunt, seque in fontem Rabiam ad suos recipiunt. Tribus millibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra. nā bombardis, colubrinis, serpentinis, aliisque sulphurariis machinis propius accedere prohibebantur. Itaque statuunt ducere fossam decem pedum altitudinis, non rectam, ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram, nunc ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam opponunt, constituuntque non ex loco superiori, sed ex æquo fossę & vallo cum Gallis pugnare, quando loci angustia non his magis quam illis faueret. Murorum quoque altitudinem demoliuntur, ne ruinę ex machinarum concussu labefactatę, in ipsorum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo & fossę castelli admotam, non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populisque finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptisque montium iugis in plana descendentes, pugna laceffebant eos qui tuendis castris relinquebantur. pugnatur utrobique. Galli pro castris, Hispani pro murorum defensione, cadunt ab utraque parte complures. Sed oppidanis crescebat spes, quod laceffiti non referebant pedem: Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferebant, quodque non poterant obsessis auxilia & commeatus intercludere, propterea quod per æstus pelagi, nauēs non poterant prohiberi ad muros accedere: ipsi è contrario victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hispanorum classe commeatus sibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra, tumultuariis pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent, Oëasonem redierunt, quod oppidum à fonte Rabia millibus passuum viginti abest.

Gallorum Rex à fonte Rabia suo exercitu pulso, maiori apparatu obsidionem repetit.

C A P V T IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesq; addit machinas omnium generum: iubet maiorem commeatus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidione desisterent: imperat ne ab oppugnatione diu noctuque cessent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea Fonterabiani reditum verentes hostium fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuissimum quemq; militem adsciscunt. Regina quoque mittit eodem grauis armaturę militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum à Cam- po, Ioannem Lezcanum, Ioannemq; Salazarum, sulphurariamq; ingentis magnitudinis machinam, aliq; tormentorum genera, machinariosq; præfectos, earum rerum peritissimos. Igitur cum nuncius attulisset, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna spe attollunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Vtrinq; igitur missilibus telis, machinarumq; globis lapideis, plumbeis, ferreis, editur vtrisque cædes maxima, sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnant. Qui videntes suorum coaceruatas cadauerum strages, castra reducerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum sociis incendio conflagrasse. Is aberat à fonte Rabia quatuor fere millibus passuum. Die postero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an possent castra propius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulorumq; & tramitum peritissimi, magnam hostium partem circūueniunt, atq; ex tutiori loco miseranda cæde conficiunt, compluresq; cum spoliis machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesternā se recipiunt castra, dieq; insequenti cautius exercitum mouent, vitantq; insidias, perq; fossam illam machinas oppido admovent, castraq; locant, neque potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hostium numerus erat multo amplior, & ex lassitudine diei hesterni fatigati statuunt se intra munitiones continere, oppidumque modo tueri: atque ita per bimestre spacium, illi muros, hi castra machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuariis se pugnis laceffunt.

Rex

Rex obsidionem continuat, neq; à Lusitano laceſſitus deſiſtit. Tandem Regina ſuaſu in certamen deſcendens, ille non ſuſtinet.

CAPVT X.

Rex interim Zamoræ non ceſſat hoſtes obſeſſos vrgerè, atque Metatum alia ex parte blanditiis pellicere, vt tradat ſibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem, omniumque bonorum dignitatumque reſtitutionem, ſed etiam maximorum præmiorum acceſſiones: ex parte alia præconiis & acclamationibus declarabat illum eoſque qui cum illo ſentirent, infidelitatis, proditionis, læſæque maiestatis reos. Illi vero contra ſuorum ſclerum conſcientia, nihil ſidum ſibi fore putantes, ſimul etiam quod in horas expectabant Luſitanum ſibi auxilio venturum, perſtabant inceptis, ſequè in ſumma rerum omnium difficultate, patientia obdurabant. Videns itaque Rex tempus longa obſidione teri, iubet machinas validiores aliaque neceſſaria futuræ oppugnationi comportari. Luſitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, aliasque ſulphurarias, ligneasq; machinas Zamoram aduehi, omnes copias armari iubet, atque ipſe proficiſcitur contra, vt illas intercipiat. Exploratum namque habebat, hoſtis exercitum non eſſe tantum, qui obſidioni continuandæ, & machinarum ſubſidio poſſet ſufficere. Itaq; alterum è duobus erat illi neceſſarium, aut machinas amittere, aut obſidionem ſoluere. Cumque à Zamora non amplius quatuor millibus paſſuum diſtaret, nuncium accepit, machinas omnes iã in hoſtium caſtra receptas. Ea ſpe Luſitanus deluſus, mittit caduceatores qui dicant Regi, ſe veniſſe vt cum illo armis decerneret, medioq; illum campo expectare, niſi mallet ſibi regni poſſeſſione cedere, ſequè in Tarraconenſem ſuam cum coniuge recipere. Iuuenes, & ſtrenuiſſimus quiſq; ac bello viuida virtus, eam conditionem oblatam libentiſſime accipiunt, pugnamq; alacri animo depoſcunt. At Rex Luſitani mandata refert ad proceres, & quod reſponſum hoſti redderetur, exquirat. Atque imprimis placuit rogare ſententiam Comitem Albenſem, cuius fides egregia in Principes, prudentia ſingularis, atque militaris diſciplinæ admirabilis quædam ſolertia fuit. Is pro conſuetudine ſua, hac breui oratione eſt uſus. Maluiſſem ego clariſſime Rex aliorum ſententiam hac de re prius audire, quàm dicere meam. Sed quando præter ordinem à Celſitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo abſoluam, quid ego de præſenti negotio ſentiam. Si nobis eſſent duo exercitus, optime Rex, vt altero poſſes obſidionem hanc continuare, & altero collatis ſignis cum hoſte conſigere, adhuc ſubdubitarem, an vtrumq; certamen nobis eſſet ſubeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neq; copiarum ſunt tantæ, vt vtrique negotio ſufficiant, neque vllò modo ſemel incepta obſidio ſoluenda eſt. Tu Regum clariſſime cinxiſti obſidione hanc arcem quæ ad hoſtes deſcuerat Luſitanus cunctis artibus nititur obſidionem ſoluere. De hoc eſt inter vos certamen, vt tu perſtes in cœptis, ille vero ſuis opem ferat, quod quia non poteſt recta efficere, aliam aggreditur viam. Laceſſit te ad pugnam, quam ſi admiferis, ille aſſequitur quod vult, tu ab incepto deſiſtis: ille ſit voti compos, tu operam & impenſam perdideris. Neque eſt quod quis poſſet obiicere, tibi non eſſe animum & vires ad decernendū cum hoſte, quando quidem non audes credere te campo Martique cōmuni. Immo vero tu, ô Rex, in medio campo ſtas, hoſtemque in omnes horas illius arcem obſidens expectas. Quod ſi tu nō inuadis illum, cur ipſe non inuadit te? Iam vero ex diſciplina militari ſatis conſtat, illū eſſe victorem qui perſtat in eo quod ſemel cœpit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opē ferre: de hoc inter vos nunc omnis contentio. Tu igitur victor, ſi perſtas, ille victus, ſi quod proficitur, non efficit. Atq; vt vno verbo ſententiam meam colligam, nullo modo cenſeo ab hac obſidione ceſſandum, quoad negotium conficiatur. Eo confecto, tunc poteris libere, quo velis, exercitum ducere, atque alias cohortes quæ ad intercludendos hoſti commeatus nunc ſunt in præſidia diſtributæ, vt ſe tibi adiungant euocare. Conueniunt præterea ex obſidione Bùrgenſis arcis copiarum, & quas indies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuante Deo poteris hoſti facultatem pugnandi offerre. In hanc Albenſis Comitis ſententiam, quia videbatur tempori accommodatior, omnes pedibus manibusque ierunt. Per caduceatores vero reſponſum eſt Luſitano, ſi cordi illi erat acie decertare, veniret opem ſuis laturus, & à parte vrbs extima experiretur armis, vter exercitus foret ſuperior. Nam Regi ſtatutum eſſe in obſidione perſiſtere quoad expugnaretur arx, poenæque ab iis qui illam præſidio tenerent exigere. Luſitanus videns ſe deluſum ea ſpe qua fuerat egreſſus, Taurum rediit, expectans Zamorenſis obſidionis euentum, ſimul etiam & copias quas filius Princeps erat ex Luſitania ducturus. Complures interea

frumentatorum, pabulatorum, lignatorum, exploratorumque vtriusque partis occur-
 siones atque pugnae tumultuariæ fiebant, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant superio-
 res, nunc illatis acceptisque vulneribus mutua cæde conflictabantur. Vnum tamen præ-
 lium non est silentio dissimulandum, quod ab Hispania duce Aluaro Mendoza, à Lusita-
 nia Comite Pinnamatorio commissum peractumque est. Nam cum ad intercipiendos
 hostium commeatus hi à Tauro, à Zamora illi fuissent progressi, atque se in medio cam-
 po procul conspexissent, tanta ferocia inuicem irruerunt, adeoque obstinate pugnam ad
 horas quatuor produxere, ut neque iam eminus hastis & missilibus, neque cominus gla-
 diis & pugionibus, sed pugnis & lacertis rem gererent neutri alteris cedentes, cū ex quin-
 gentis vix iam ducenti superessent, qui possent arma tractare. Lusitanis demum fulis fu-
 gatisque, Hispani spoliis potiti sunt, ipsumque hostium ducem cum aliquot ex commili-
 tonibus captum, Zamoram victores non incruenti deportarunt. Regina quæ eo tempo-
 re Valladolidi erat, cum accepisset Lusitani audaciam, vel potius temeritatem eo progres-
 sam, ut etiam Regem cōugem fuerit ausus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama stu-
 dia populorum erga se alienaret, quod laceffit ad certamen non descenderit, iubet e-
 uocari prætorianas cohortes, & eas quæ fuerant sparsæ per diuersa præsidia ad interclu-
 dendos hostium commeatus, Cardinalem Hispanum rogat, ut cum præsentibus copiis
 ad Regem proficiscatur. Ad quem dat litteras, ut det operam quemadmodum non inter-
 missa obsidione detur è diuerso hosti pugnandi copia: id esse magnum momentum asse-
 rens, ad retinendos in fide animos illorum qui leui opinione ducti huc & illuc impellun-
 tur. E Gallicia interim Petrus Aluarus Oforius Lemnius Comes misit cataphractorum e-
 quitum cohortem, peditatumque pulcherrimum ad duo millia hominum belli peritissi-
 morum. Venit præterea Comes à Monte regio cum alteris copiis ex eadem regione. In-
 structis itaque stationibus paratisque reliquis quæ ad premendam obsidionem videban-
 tur necessaria, placuit ire quæsitum hostes qui se in Tauri latebris continebant. Profici-
 scebantur acies instructæ sine vllis sarcinis, sine impedimentis vllis. Neque enim ibant ad
 ludicra feriat, sed expediti ad pugnam. Cumque iam abesset exercitus à Tauro duobus
 fere passuum millibus, missi sunt caduceatores qui offerrent hosti pugnandi facultatem.
 At ille videns se prælio imparem, conditionem oblatam noluit accipere, seq; intra vrbis
 munitiones continuit, nisi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egressi, tumul-
 tuarias quasdam pugnas proludentes inierunt. Hispanus vero cum per horas quatuor ho-
 stem in medio campo esset oppertus, iussit canere receptui, seque Zamoram ad continu-
 andam arcis obsidionem recepit.

Æ LII ANTONII NEBRIS-
 SENSIS, RERVM HISPANARVM
 A C^H HISPANIENSIVM H I-
 storici, Decadis primæ Liber
 quintus.

*Quod Ioannes Princeps ex Lusitania cum exercitu pergrandi ad patrem venit, qui suis atq; filii
 copiis, & Archiepiscopi cohortibus obsidionem Zamora parat soluere.*

CAPVT I.

VISITANVS cum videret se Burgenſi arce Zamoranaque ciuitate
 exclusum, atque proinde illorum studia qui sibi fuerant autores alie-
 nos fines inuadendi, paulatim ad hostes deficere, euocat filium Lusi-
 taniæ Principem, quem antea iusserat habere militum delectus, impe-
 ratque, ut cum exercitu quam maximo possit, ad se venire festinet.
 Qui patris iussui obtemperans, coactis ex omni regno equitum pedi-
 tumque ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hostem
 fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiasque suas paternis auxiliariisque &
 gregariis coniunxit. Auctus itaque atque recreatus Lusitanorum recenti exercitu Al-
 phonsus, putansque se habere satis virium ad decernendum acie cum hostibus, antequam
 belli

belli fortunam experiretur, mittit litteras ad partium suarum Duces, atque imprimis ad Aluarum à Stunica Ducem Placentinum, quem nesciebat, aut se nescire simulabat, ad hostes defecisse, nuncians venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copiis, vel leque se hostem ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori eum obsidione premere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitu rem conficeret, rogabat Ducem, ut sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse namque dicebat tempus, in quo vel vno conflictu posset hostis profligari, & arx Burgenfis cum reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lusitani postulationem, Dux, Non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxilium, quem in summa rerum omnium difficultate deseruit. Inde quærat sibi suppetias, ubi non sit cognitum quo pacto Burgenfis arcis præsidium reliquerit hosti trucidandum, nisi victoris clementia præsidarios nostros, utcumque meritos, seruasset incolumes. Itaque se non agnoscere nunc alios principes, nisi à quibus acceperit beneficia, neque alios habere hostes, nisi à quibus acceperit tantam rei familiaris iacturam. Accepisse autem à Ferdinando Rege, atque ab eius consorte Regina, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonii sui certam firmitudinem: ab illo autem venisse sibi complura detrimenta. Quare se illum pro hoste habiturum, siquidem ille hostis est habendus, qui nobis affert incommoda. In hæc verba Lusitani dimissus est nuncius. A Marchione Villenate reliquisque vltromontanis nihil copiarum potuit accedere Lusitano, propterea quod & ipsi erant eodem bello impliciti cum Regis & Regina præfectis. Constituit itaque cum suo, atque exercitu filii, cumque auxiliariis. Archiepiscopi cohortibus (nam is solus cum Lusitano mansit) quærere hostem, non qua debuit via. Nam cum ciuitas ciuitatisque arx obsessa posita sit in ripa Durii, quæ pertinet ad prouinciā Tarraconensem, ipse de prima nocte exercitum per aduersam ripam secundo flumine adducit, & postridie à prima luce cum omnibus copiis ad pontis caput exercitus hostibus apparuit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset accedere. Rex cum videret hostem interposito grandi flumine castrametatum, non poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimenti, aut hostibus emolumentum afferre posset. Nam neque poterat illac arcem obsidione liberare, neque suis commeatus intercludere, sed neque cum suo exercitu, etiam si cuperet, decernere. Erant tamen complures ex nostris qui cuperent per ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis & tormentis repellebantur. Consilium autem Lusitani postea fuisse compertum est, quod cum perspiceret se imparem soluendæ arcis obsidione, volebat captare aliquid fauoris ex rumore qui solet per vulgum spargi. Mittit namque litteras ad partium suarum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamoram, cinxisseque Regem hostem suum obsidione, quem Deo propitio putabat se tenere conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum rumorem spargi in finibus Hispaniæ suæque Lusitaniæ, sed & dimisit tabellarios ea de re ad Galliarum Regem, ad Italiæ Principes, ad Imperatorem, ad summum denique Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateque falsa, quicquam vtilitatis sibi comparare, aut verbis & inani fama, non viribus & armis res foret decernenda. Ea fama tametsi vana, non nihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vellet hostis honorem aucupari, vnde si campi libertas daretur, esset reportaturus malam crucem. Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id temporis Tordefellis morabatur. Mittit itaque Ducem à Villa formosa, & Comitem à Triunio cum millenis equitibus, qui teneant præsidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula distant à Zamora ex ea parte qua Lusitanus castra metabatur, vicens millibus passuum, vnde commeatus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum conditio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub ætheris axe: nostris vero ex domibus & diuersoriis, si quando esset opus, ad pugnam exeundum. Cœptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos Principes, constitutumque ut Lusitanus secreto per noctis tenebras cymba traiceret flumen, ad partem ripæ in qua Hispanorum Rex illum ad certam horam oppelleretur, cumque hora constituta sefellisset vtrumque semel atque iterum, cessatum est ab ea commentatione, neque defuerunt qui interpretarentur, non sine diuina quadam prouidentia rem interturbatam. Eratque alioqui Regina in animo, quo auerteret mala quæ solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingenti summa auri & argenti, qua & Ioannæ Principi dos constitueretur, & in Lusitani exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam quærebant viam, qua honorificentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

Quod Lusitanus de mutandis castris cogitat, petitque inducias, quo id commodius agat.

C A P V T II.

C V M' eo in loco Lusitanus casto labore quindecim dies consumpsisset, videretque commeatus ab hostium præfidiis interceptos, quodque alia ex parte aeris inclementia vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in Taurum suam in hyberna recipere. Idque quo posset commodius exequi, excogitavit huiusmodi commentum. Mittit noctu clam Aluarum Briganini Ducis filium, atque Antonium Nunium iurisconsultum percelebrem, qui procuratorio nomine constituent cum Rege aliquot induciarum dies, sub eo prætextu, quod illo tempore possit agi de concordia inter ipsos Principes: re autem vera, ut sine detrimento sui exercitus posset castra relinquere, seque ad hospitia nota conferre. Qui cymba per flumen traiectione adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones. Rex desert negotium ad suum illud augustius secretiusque consilium. Omnibus visum est, neque iusta, neque honesta Lusitanum petere. Tunc ventum est ad id cuius causa venerant, ut daretur tempus quo posset agi de concordia: constitueruntque induciarum dies quindecim, quibus utriusque possent hinc inde libere commeare, conuentusque ea de re fieri, tum etiam ipsius Reginae quæ tunc aberat, sententiâ exquirere. Erant qui Regi suaderent concedendas inducias, esseque opus regium hosti supplici petita condonare, cum vel eo ipso se inferiorem fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, ut ex eo loco tutius castra moueret, & illud quidem esse Regi perquam honorificum, si qui veniebat suis opem laturus, re infecta rediret. Addebant præterea Lusitanum esse in solo alieno, sibi que alioqui infesto: faceretque indies sumptus maiores quam sua vectigalia censusque paterentur. Quare necesse erat illius nervos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter esse fugiendum in patriam, aut cladem maximam accipiendam. At Cardinalis Hispanus, & quibus erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse concedendas decernunt, quas non alia ex causa hostis peteret, quam ut eo temporis intervallo tuto posset vasa conclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo circuatas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse opus regium supplici postulata hosti concedere: immo vero inquit esse animi degeneris atque demissi, ab hostis temeritate in tanta occasione poenas non exigere, qui sit ausus castra castris conferre, non quidem medio in campo, iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci commoditate, atque dolis, quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. Quod vero illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiorem, victumque fateretur, neque vnquam posthac vires resumpturum: immo vero isti subiiciunt, iam hostis assecutus est quod ab initio concupierat, disseminare per omnes Hispanias perque totum nominis Christiani orbem, se habere copias quibus posset intercludere aduersarium, qui tametsi arcem obsideret, ipse arctiori obsidione premeretur? Qui rumor etsi vanus erat, non nihil falsæ opinionis apud homines credulos rerumque nouarum auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in officio perstant, aut à fide publica desciscunt. Quare non esse dissimulandam tantam hostis temeritatem, qui penetret in regna aliena, metetur castra, & tollat ubi & quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falsos, unde sit ignominiam reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperii nostri limitibus dedecorosum, neque villo modo tolerandum, quin totis viribus in tanti facinoris ultionem iretur: quid non faciendum est in illum quem non puduit tumultuaria castra statis legitimisque castris opponere, non quidem campo explicito & aperto, & qua oportuerat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quasi latro ex insidiis rem gerens, occupatis angustiis, atque medio flumine interiecto, ne posset cum illo æquo Marte configi? Quas ob res, inuictissime Princeps, si nos consulis quid aduersarii tui oratoribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse concedendas, qui pro arbitrio suo huc atque illuc castra mouendo nos deludat, sed in eo potius insistendum, quo pacto temeritatis poenas debitas luat, simul etiam, ut qui ex falsis rumoribus ab illo sparsis acceperant tuas copias ab illius tumultuario exercitu obsessas, cognoscant non impune id ab illo attentatum, atque stultitiæ suæ iusta præmia tulisse. Nam quid opus est, inquit, inducias illi concedere, cui velit nolit castra deferere, seque in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem conferre necesse sit? Neque enim diu possunt durare quibus omnia sunt aduersa, castra in media hyeme sub dio, detrimenta ab hostibus in horas illata, & quod omnium est difficilimum, commeatus interclusi, atque proinde rerum omnium

omnium penuria. Quod si tibi ô clarissime rex, atq; dulcissimæ coniugi animo sedet, pro communi vtilitate, id quod aduersarius petit, quodq; tuis omnibus nō displicet, cum hoste decidere, modo pacis conditiones sint tolerabiles, præscribe illi tempus breue, intra quod negotium transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquam discedere. Quæ sententia quia videbatur conducibilior, cum regi placuisset, iubet secundum eam per Cardinalem Hispanum oratoribus responsum dari. Quos in secretius altiusque consilium accitos, in hunc modum est allocutus. Quod regis vestri nomine postulatum est oratores nobilissimi, de componenda similitate hac inter Hispanos Lusitanosque, non omnino displicet religiosissimis Principibus nostris, neque illorum senatui prouidentissim-

10 mo, modo interueniant pacis conditiones honestæ, non quæ paulo ante sunt à vobis expositæ, sed quas vtriusque partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in statu res Hispana, atque proinde Lusitana sit? Nos numero plures, atq; robore præstantiores, arcem vestram oblidione premimus, cui vos infirmitatis vestræ conscii aperto Marte suppetias ferre non audetis. Nos dōmi nostræ omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni cōmeatus genere destituti in solo alieno fortunam laceffitis. Nos medio in campo expectamus hostem, vos veluti ex arce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac disputatione in aliud tempus omissa, Princeps noster iubet impræsentiarum hoc breuiter vobis dari responsum, regi vestro referendum: Si illius animo sedet, vt de pacis conditionibus agatur, & quoq; sibi placere dicit, quando tam prope sunt, vt internuncii crebro commeare, atq;

20 in horas singulas ire & redire possint, constituatur breue induciarum tempus, in quo negotium transigatur. Alioqui, si de pacis conditionibus inter eos non conuenerit, se non permissurum, vt pro arbitrio suo castra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & sentiat vter illorum viribus & armis euadat superior. In hæc verba oratores dimissi, in castra redierunt.

Quod Lusitanus castra mutat, atque Hispani abeuntem persequuntur.

CAPVT III.

30 **H**Oc responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra mouere, seque in Taurum suam recipere, & quia hostium excubitores pontisq; custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum atque sine vlllo strepitu expediri. Itaq; præmittit calones, lixas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipse interea equites peditesque in suos ordines redigit, ac tempore noctis antelucano castra deferit, impedimenta q; Taurum versus subsequitur. At vigilantes excubitoresq; sub primam lucem castra viris, equis, & iumentis vacua cernentes, regi nunciant hostes abiisse. Qui extemplo imperat omnes armari, atque per pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atque expectare, quoad dispositis ordinibus hostem insequatur. Obstabant erumpere volentibus non modo pontis angustia, sed & vallum fossæq; & aliæ munitiones

40 tum castris, tum etiā ponti à nostris prætentæ, obstabat etiam ipsa erumpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alii tam longas moras non passi, per fluminis lapideos obices euadunt, aut flumen tranant, aut scaphis & lintribus traiciunt, tanta erat cum hoste cōgrediendi libido, sed non potuit fieri quin in tanta difficultate transeundi bona pars diei laboretur. Et quia vt quisq; prior eruperat, ita hostē insequabatur, atque agmine in composito procedebat, mittit rex Iacobum à Castris Cæciliis cum bis centum equitibus qui præuertant immorenturque temere incedentium profectiōnem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam instrui ex contubernalibus, & regiis amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas à Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Vlmetum, Methymna, Valladolidū,

50 cataphractis equis atq; equitibus insignes. Huic præfecit Enriquum Enriquez regiæ domus œconomum maximum. Instrui quoq; imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ ordine suo disponit. Primam ductabat Aluarus Mendoza, quem rex & regina nuper Castris cognomento Xericii Comitum crearant, hanc quoq; sequebantur duo quæsttores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Villosa: alteram cohortem ducebāt patruelles duo Alphonsus Fonseca Episcopus Abilensis, & Alphonsus item Fonseca, cuius oppida erant Cauca & Alahegi: tertiam Petrus Guzmanus: quartam Bernardus Francus: quintam Petrus Verafcus: sextam Vascus Viuaris Gonfalui Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atq; rei militaris periti. Ad cohortis prætorianæ sinistram, Cardinalis Hispanus primam cohortē ducebat: alteram Garcias Albanorū ad Tormim fluuium

Dux: tertiam Enriquus, Enriquez Albenſium ad Aliſtem Comes: quartam Garſias Oſorius, qui nepotis ſui Marchionis Aſturicēſis copias equeſtres pedestresq; ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua ſclopentarios, ſagittatores, haſtatos, velites, omnemq; peditatum collocat, atque ſic totum exercitum ſeruatis ordinibus iubet procedere, quoad ventum eſt ad anguſtias quæ media regione inter Taurum Zamoramq; hoc eſt, decem millibus paſſuum, vtrinq; ſitæ ſunt. Has cliuorum arduitas flumini à dextra incumbentium atque à læua ipſius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana ſit, latioresque vias admittat. Et quia poſituri ſumus ante oculos inter potentiſſimos reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnãdi auſpicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tanta res geritur, impræſentiarum eſt à nobis explicandus, cum præſertim à nobiliſſimis hiftoriarum ſcriptoribus huiusmodi locorum deſcriptio non ſolum particularis, verum etiam totius regionis nunquam ſit prætermiſſa.

Quod Numantia non eſt ea quæ vulgo dicitur Zamora, ſed Soria, aut vicus, in agro illius.

CAPVT IIII.

POſt exactam ſtudioſorum meorum rationem, cum primũ in Hiſpaniam ex Italia rediſſet, offendi opinionem diſſeminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atque inueſtigandæ antiquitatis curioſos, qui dicerent, aſſeuerateque ſtultitiam ſuam defenderent, Numantiam illam nobilem quæ per annos viginti Romanorum duces non ſolum ſuſtinuit, ſed pluries fregit proſtigauitque, eam eſſe quæ ſit noſtra tempeſtate Zamora: non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum & Neoterici quidam ſcriptores hoc dicunt, & quod antiquiſſimi coſmographi & hiftorici ſcribunt Numantiam ad Dorium flumen eſſe ſitam. Sed ſi perconteris, qui ſunt autores illi quos iſti ſuæ peruiaciæ teſtes citant, obiiciant nescio quem Lucam Tydenſem, & Fratrem quendam Ægidium Zamoranum, atq; alios eiufdem claſſis viros obſcuros, quos ego nunquam legi, neq; me non legiſſe pudet. Atque vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Hiftoriam generalẽ, quæ ſit ab Alphonſo huius nominis decimo Hiſpaniarum rege perquam illuſtri, aut illius iuſſu concinnata. Sed quantæ ſit autoritatis imperita multitudo, aliis quoq; in rebus experimento cotidie diſcimus. Nam quod ad nouos attinet ſcriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitantur ſomnia. Quod vero de Alphonſi afferebant hiftoria, nemo reperiretur hodie qui operis illius patrociniũ ſuſciperet. Sed quid opus eſt in re tam manifeſta verbis contendere? Stant contra probatiſſimorum autorum teſtimonia, qui manifeſte oſtendũt, neq; ſub vlla dubitatione reliquũt, quid hac de retinere debeamus, atque huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorii fontes ad occaſum ſolis vergere facit, ſi ad Numantiæ ſitum comparentur, cum ſit Zamora illis occidentalior, atque per longitudinem diſtet à Numantia partibus quatuor, quibus in parallelo qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus & quadraginta, in quo ſitæ ſunt Numantia & Zamora, reſpondent circiter bis centum millia paſſuum, quæ diſtantia nunc propemodum reperitur inter Zamoram, & Numantiam, quam nos Soriã interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc pontis veſtigia ſeruantem. Eſt & aliã ratio breuiter demonſtrans Numantiã non eam eſſe quæ ſit hodie Zamora, ex Strabone, qui Numantiam facit octingentis ſtadiis, hoc eſt centum millibus paſſuum, à Cæſarea Auguſta diſtare, & Antonini Pii itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc eſt, octo minus. Atqui Zamora, inquiunt, ad Dorium ſita eſt, id quod omnes de Numantia dicunt. Eſto, ſed non ex eo colligitur eandem eſſe urbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdeſellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram. Quod vel ex eo nouum eſſe putamus, quod neq; Gothorum temporibus, ſed neque Romanorum uſquam Zamoræ ſit mentio, niſi forte, quod aliis compluribus oppidis accidit, in Ocelum Dorii ſucceſſit. Sed vt eo, vnde digreſſi ſumus, tandem redeamus, qui Hiſpaniam in tres prouincias diuiſere, per Dorium amnem Luſitaniam à Tarraconenſi diſtinguunt, atque ita, vt fluuius ab ortu ſolis ad occaſum incedens Luſitaniam ad læuam, ad dextram vero Tarraconenſem relinquat, in qua poſita eſt Zamora, numeraturque inter populos quos antiqui vocabant Vaccæos. Hos à Veſtonibus Luſitanix populis Dorius amnis diſterminat, atque vtroſque per pontem, de quo dictum eſt, ad commercia peragenda coniungit. Cumque Luſitanorum ſtatiua Tauri reſiderent, atque Zamoranæ arcis obſidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum qui ſuis laborantibus opem

opem ferre volebat secundo flumine, atque eadem ripa exercitum ducere. Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel utroque hostibus imparem putabat, Taurinum pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam translatus est.

*Deliberatur à nostris, utrum in castra sit redeundum, an potius hostis Taurum
vsque persequendus.*

CAPVT V.

10 **C**UM itaque ventum est in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam quæ
à Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos aut ternos mili-
tes, substitit exercitus, atque in se conglobari cœpit. Regi; nunciatum est hostes iam eo
progressos, ut prius se possent in Taurum suam recipere, quam nostros angustias illas eu-
dere. Iubet itaque vocari procures, cohortiumque præfectos, & quid pro tempore loco-
que faciendum sit, exquirat. Quibusdam videbatur redeundum esse in castra & diuerso-
ria nota, quoniam anteaquam tantus exercitus fauces traiceret, iam foret nox, in qua ni-
hil aliud ageretur, quam suos frustra vexare, & viros equitesque fame sitique confectos
periculo exponere. Nam quod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat qui non di-
ceret, & Lusitanum fugisse, & Hispanum eo usque persecutum, quoad illum in latebras suas
20 occultaret. Ad hæc Cardinalis, Nondum, inquit, satis liquet rex clarissime, hostisne fu-
giat, an agmine composito proficiscatur, & quoniam adhuc neque exercitus noster vidit
hostem, neque ille nos, non deerit qui dicat, neque hostes fugatos, neque nostros fuisse
ausos abeuntes prosequi. Liceat itaque mihi per tuam Celsitudinem angustias illas eu-
dere cum paucis equitibus, ut colle hoc superato possim libere de hostium copiis iudica-
re, atque inde ea de re meam sententiam dicere. Alioqui non ausim decernere, fugiant
ne hostes, an potius læti exultantesque se in tabernacula sua recipiant. Assensus est rex Car-
dinalis sententiæ, hortaturque illum, ut id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrum
Guzmanum cum parte cohortis quam ducabat, acciri iubet, cliuumque faucium illarum
superat, ad verticemque montis peruenit, unde Lusitanorum copias æstimare posset quam
30 facile. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil
denique per tumultum fieri. Igitur ad regem redit, quæ viderit exponit, atque sententiam
suam præter aliorum opinionem dicit. Vidi (inquit) inuictissime rex, atque meis oculis
contemplatus sum Lusitanorum acies ordinatas incedere, magisque expectare insequen-
tes quam fugere? An non Lusitanorum superbia verbaque magnifica sunt omnibus nota?
Pudet certe magna locutos cedere, atque timidissimo cuique aliquando redit in præcor-
dia virtus. Estque credibile veroque similimum Lusitanum animo extimare quantum sub-
iturus sit dedecus, si hostem fugiat quem ultro ad certamen laceggerit. Idque nunc agit pe-
detentim incedens, ut possit aliquando dicere, se non fugisse, sed medio in campo expe-
ctasse hostem, cum præsertim nemo fugientem possit vere appellare ab eo quem non vi-
40 det. Quod si hoc ex loco nostræ copiarum domum redierint, anteaquam hostem videant, at-
que ab hoste videantur, relinquetur in dubio apud absentes, eosque qui nascituri sunt, uter
vestrum ex hoc die victoriam reportauerit. Quid quod antehac ex militibus nostris stre-
nuissimis, quisque illum diem sibi dari optabat, in quo decerneretur quæstio illa inter Hi-
spanos Lusitanosque diu agitata, utri forent viribus animisque præstantiores? Quod si nunc
in tanta occasione subtrahantur à pugna, refrigescet profecto ardor ille, virtusque inexer-
cita languēbit. Atqui dicet quispiam, si citra cruorem victoria ex hostibus comparari po-
test, quid opus est acies in pugnam committere? Immo vero rex optime, si hodie in fortu-
nam prælii non descendis, bellum hoc de die in diem protrahetur, neque vnquam tuto in
Hispania solus regnabis. Nunquam Cæsar imperium orbis obtinuisset, si non cum Pom-
50 peio conflisisset, nunquam Augustus monarchiam, si non cum Antonio, atque ut est in
fabulis, cœlum suo feruire tonanti, Non nisi sæuorum potuit post bella Gigantum. Sed ut
vetera illa omittamus, non hoc in Hispania nostra experimento sæpe didicimus? Si Ioan-
nes focer tuus non cum patre patruisque tuis ad Ulmetum conflisisset, neque regnasset
utrique postea securus: neque Enriqus coniugis tuæ frater regnum illud suum qualecum-
que continuasset, si non cum Alphonso germano item fratre in eodē loco fortunam quo-
que belli fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarissime rex, nisi ut bene iuuante Deo
tuisque auspiciis hostem regni alieni affectorem inuadas? ex quo siue fugerit, trophæum,
siue expectauerit, triumphum haud dubium sis hodie reportaturus.

ATQVI rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantulum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cum cerneret suorum omnium alacritatem, atque animi præstantiam clamoresque dari sibi hostem deposcentium, iubet exercitum angustias illas euadere, atque rursus in suum ordinem redigi. Vocatisque ducibus cohortiumque præfectis, admonet illos, ut magno animo sint, meminertq; verborū quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Lusitanorū arrogantia temeritateq; sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suam quemq; prouinciam bonis aui-¹⁰ bus ire, atque, ut rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortem profecti, quid cuique faciendum sit docent, atque ita euasis faucibus eodem in ordine quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cum intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quantum dedecus esset in fuga, potiusque pulcher-²⁰ rimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atque in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare. Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atque hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam constituit ex amicis, & familiaribus, atq; aulicis purpuratis, ac præterea ex Hispanis viros quosdam non obscuros qui sub illo stipendia faciebant, adiungit, quibus addit Comitem Pharium, qui & ipse turmam equitum ex suis adduxerat. His omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem. Huius ad læuam erat cohors quam Ioannes regis filius idemque Lusitanorum Princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborensis episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens stlopetariorum & sagittatorum numerus, atq; diuersorum generum tormenta, & machinæ carris impositæ. Ad dextram cohortis regiæ erat Pharii Comitis manus, ex suis atq; fratris Guimarani Comitis militibus structa. hanc sequebatur Archiepiscopi Toletani cohors, postquam villæ regiæ montisq; Sacri Comitum cohortes duæ. Peditatus omnis quatuor in partes distributus non procul à prætoriana cohorte ad fluminis ripam dispositus erat. Tunc rex acciri iubet duces, primoresq; exercitus, quos in hanc sententiam dicitur allocutus. Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis,³⁰ venit dies in quo decerneretur quæstio illa inueterata inter vos aduersariosq; vestros, utri sint armis animisque potiores. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnandi iustiorē, decertandum est cum illis quorum maiores à maioribus nostris sunt ad Aliubarotam superati. Neq; obstiterit, quod illi intra patriam, nos extorres: illi omnibus rebus abundantes, nos omni commeatu destituti sumus. Necessitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabie concitados in hostem ire præcipientes, ut post victoriam bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste aburuntur. Sic animati Duces à rege discedunt, suos quisq; hortatur, ut forti magnoque sint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusque cohortes militari gradu cōtra se inuicem ten-⁴⁰ dunt, quoad ventum est ad spacium, vnde à ferentariis res agi posset.

De pugna inter Hispanos Lusitanosque ad Taurum.

CAPVT VII.

INTERIM Alphonsus Fonseca, quem diximus ad regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit à rege dari sibi primas certaminis ineundi partes, idem petit Aluarus Mendoza, idem alii eiusdem ordinis, quibus erat incurrendum in Lusitanorum Principis aciem. Quibus rex, Immo simul omnes, inquit, inuadite, cuius agmen video equitatu peditatuq; confertissimum. Sex igitur illæ cohortes quas diximus ad Hispani dex-⁵⁰ tram positas, signo vtrinque tubarum dato, in Lusitani Principis atque Eborensis Episcopi cohortes signis collatis incurrunt, sed magna pars tormentorū globis stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus saucia ex pugna discedit. Alii cum in hostiū robur firmissimum incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus sinistri cohortes receperunt. Igitur cornu nostrorum dextro fuso fugatoq;, in sinistro quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors prætoria cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inuadit, editur hinc atq; illinc magna strages, pugnatum est ad tres horas nusquam inclinante victoria.

viſtoria. Sed fortuna tandem cœpit aſpirare noſtris, atque hoſtem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque perſequentium illata cædes, neq; Princeps ſuus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaq; fuſi palantesque alii alia via Taurum petebant, alii ſe in flumen præcipites dabant, mortemq; timore mortis oppetebant, quorum cadauera ſecundo amni deuecta, poſtridie eius diei cum armis ſpoliisq; viſa ſunt. Illud pro certo compertum eſt, ex Luſitanis multo plures flumine abſorptos, quam ferro cæſos occubuiſſe. Luſitanus cum fuſas fugatasque cerneret copias ſuas, hoſtemq; fugientibus inſtare, neque ſubſidii quicquam à filio ſuperuenire, ne in aduerſæ partis armatos incideret, viam quæ Taurum ducebat, declinans, cum paucis dubia iam luce ad Caſtrum Inui tendit, vbi ab arcis præſide ſuarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum eſt Luſitani vexillū, cuius erat inſigne vultur, ſed Petri Veraſci & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum eſt vt aſſeruaretur, ab hoſtibus poſtea eſt receptum. Vnde non ſine cauſa inter Hiſpanos Luſitanosq; in hunc vſq; diem diſceptatur, captum ne fuerit, an non vexillum illud regium. Illud certe inter vtroſq; ſatis conſtat, ſigniferum ipſum in prælio comprehenſum, Zamoramque deuectum, armisq; ſpoliatum, quæ regis & reginæ iuſſu in Hiſpanorum regum conditorio, quod eſt Toleti in maximo diuæ Mariæ, vſque in hunc diem ſuſpenſa cernuntur. Capta ſunt & alia quoq; octo ſigna, & cum anteſignano complures alii viri nobiles. Eorum qui ex alterutra parte deſiderati ſunt, non potuit certus numerus colligi: fuiſſe autem cæſos multo plures, quam toto huius belli tempore, nemo vnquam dubitauit. Ex noſtris vnus tantum captus eſt, Enriqus Enriquez Albenſium ad Liſtim Comes, qui putans ſe non deſerendum à ſuis, dum perſequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini pontis caput exterius vſque progreſſus eſt. Vbi circumſpiciens an ſe quiſquam ex ſuis ſequeretur, à Luſitanis eſt comprehenſus, Taurumq; perductus. Atqui Luſitanorum Princeps cernens patris copias fuſas proſtigatasque, contrahit ſuam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus ſubſidium præſtet. Et quamquam nocte iam aduentante dubiaque luce ſupererat animus quibuſdam ex noſtris Ducibus, cohortem illam inuadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites peditesq; per omnem campum ſparſos, partim in hoſtibus perſequendis, partim in cadaueribus occiſorū ſpoliandis, inſtabatq; nox, in qua nihil inſigne agi poterat, cum præſertim in horas pluuiæ increbrefceret. Tum Hiſpanus cum intelligeret in campo nihil iam hoſtile, nihil inſeſtū, ſed victoriam penes ſuos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale atq; Albanorum Duce qui campum colligerent, ipſe per noctis tenebras, pluuiæque vrgente, ad inceptam obſidionē redire properat. Erat namq; ſuſpicio, Luſitanum per alteram fluminis ripam copiarum partem potuiſſe præmittere, quæ ſtationes raris cuſtodibus munitas diſturbarent, & obſeſſis cum commeatu recentes armatos immittere.

Quid Luſitani fugati fecerunt Tauri rege ſuo amiſſo.

CAPVT VIII.

40 **Q**uo tempore Luſitanus acies ducebat eo conſilio, de quo in ſuperioribus dictum eſt, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum præſidio, ne interim oppidani ad hoſtē deficerent. Qui videns Luſitanos ſuos fuſos fugatosque, inermes, cæſos, mutilatis membris truncos, atque interrogatos quo modo ſe Luſitanorum haberet, aut vbi eſſet, nihil certi reſpondere, ſuſpicatus proditiōis aliquid ab Hiſpanis ſubeſſe, iubet portas obſtrui, muros turreſque præſidio firmari, ne cum Lucanis Hiſpanos quoque intra munitiones admitteret. Toletanus præſul, & qui ſub illo militabant Hiſpani, & qui ex prælio fugerant Luſitani, Ducem orabant, ne de rege ſuo bene meritos excluderet, ſimul etiam à perſequentibus imminere periculum dictitabant, ſi non intra mœnia reciperentur: vulneratique imprimis ad cælum vſque clamores tollebant, crudelitatem in ſe à ſuis exprobrabant. At Luſitanus Princeps poſteaquam ex ſuis quos potuit, in ſuam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admiſſus Archiepiſcopum deducit ſecum atque alios omnes in ſuum quemque diuerſorium excipi iubet. Qui poſteaquam partem ſuorum numero abeſſe comperit, vt erat ingenti animo, vix diſſimulat regis amiſſi damnum, premitque altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præſulis Toletani fides ſuſpecta, atque aliorum Hiſpanorum qui in partibus ſuis merebāt. Nam quæ poteſt miſerior eſſe conditiō, quam illorum qui neque amicis audent conſidere? Iubet itaque vulneratos curari, feſſos recreari, mœſtos bene ſperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux cui fuerat à rege cuſtodia vrbis credita, poteſt ſe cōtinere, quin omnibus manifeſta doloris ſigna depromat, prorumpit in la-

chrymas, pulsat pectus, comam vellit, vestes dilacerat, atque in quoscunque obuios deferti regis inuidiam concitat. O degeneres, inquit, & ingrati, beneficiorumque immemores, ubi est Dux vester? ubi Rex? ubi Dominus? ubi specimē? ubi Lusitanæ reip. columē? Non potuistis seruare vnum, in quo salus omnium continebatur, vitaque omnium sita erat? Non pudet vos venire, postque Ducem vestrum desertum proditumque, hominum conspectum intueri? Ab apibus saltem condiscere debuistis obseruare regem, quæ ductorem circumstant suum fremitu denso, stipantque frequentes, & sæpe attollunt humeris, & corpora bello obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt quæ in pace quondam pollicebamini, in regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio ignaui & desertores. Itaque non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amicitia legem violastis, quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non nisi vocatos. Hæc & huiusmodi mæstus ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, scelerisque admissi conscientia, nihil respondebant, sed fortunam suam lamentabantur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atque imprimis præfullem Lusitanum, non tam res male gesta damnaque in prælio accepta cruciabant, quam quod relicta potiori causa, pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab iis in quorum partibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud hospitem suum variis sermonibus noctem producit, quid de filio, quid de cohortiū præfectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu dissimulabat, stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit certiores, quo illum pugna tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seque suis expectatum reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se hilarem benignumque exhibet, atque reginæ literas tantæ victoriæ nuncias mittit, quæ Turdesellis eo tempore morabatur belli euentum expectans. Supplicationes itaque solennesque pompas decernit, puluinaria in tēplis iubet sterni, ipsa nudis pedibus ex aula regia ad ædem vsque diui Pauli extra muros progreditur, laudans & magnificans Deum, atque gratias agens pro tantis in se, consortemque suum, omnemque exercitum collatis beneficiis.

Zamorana arx capitur. Magister à Calatrana, & Vrenatium Comes à Lusitano desciscunt, à quo Toletanus discedit.

CAPVT IX.

INTEREA rex imperat obsidionem arctari, stationes & machinas arcis admoueri, utque se ad oppugnationem parent, voce præconis edicit. Quod Alphonsus Valentinus arcis præfectus cum videret à Lusitano nihil auxilii amplius expectandum, quippe quem acceperat in acie profligatum, agit per Cardinalem cui erat consanguinitate propinquus, ut pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium famuliciumque regium restitueretur, dicebat velle se, omniaque sua, vitæ necisque arbitrium regiæ maiestati dedere. Cardinalis propinqui misericordia commotus, excusare apud regem ætatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius socerum conferre, respondere pro illo fidelem deinceps operam perpetuamque in reges Hispanorum obseruantiam. Annuit rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti erratum, omnia bona restituit, arcem recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congesserat. Erant qui à rege peterent illa omnia spolia nomine in manubias redigenda, vnde refarcirentur damna in eo bello à multis accepta. At rex neque sibi quicquam inde accepit, neque aliis habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce, validiorique præsidio commeatuque munita, Methymnam ad campum proficiscitur, quo se venturam ad certam diem ex Turdesellis regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud regem & reginam laborat de conciliandis obsequio regio duobus egregiis fratribus, altero à Calatrana Cisterciensis militiæ magistro, altero Comite Vrenati, quos Villenatium Marchio patrui natu maior ad Lusitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, despondet Comiti filiam, atque à principibus impunitatem erratorum pollicetur. Principes vero nostri tametsi intelligebant ex ignoscendi facilitate quantum mali sequeretur, reputantes tamen si duos iuuenes ætate florentes, armis instructos, opibus copiosos ab aduersario subtraherent sibi obsequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & suas augendi vires, & hostiles debilitandi, Comestabilis precibus acquiescunt,

quiescunt, errata condonant, illosque deinceps suorum numero esse iubent. Toletanus quoque Archiepiscopus cum fieret quotidie certior, omnia quæ ad ipsum præsulatus ratione pertinebant iura impediri, atque oppida, municipia, castella, & arces partim à circumstantibus præfidiis vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit à Lusitano commeatum facultatemque; ad suos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum quæ illum comitetur, quoad se ad suos reciperet. Id cum Hispano Regi compertum esset, mittit Petrum Manricum Comitem à Triuinio cum sua cohortisque prætorianæ parte, qui illum persequeretur, præhensumque ad curiam perduceret. Sed ille antea se Complutum, quod erat suæ ditionis oppidum, recepit, quam Comes eum consequi potuisset. Ea itaque frustratus spe, ad Regem Reginamque redit. Inter illos qui Lusitani partibus fauebant, erat Attenciæ arcis præses, natura hominumque labore munitissimæ, qui non contentus regiis vectigalibus quæ ex salinis opima percipiebat, finitimos populabatur agros, atque in remotiores quoque excursiones faciebat. Erat præterea terræ illius indigena Garfias quidam Brauus ordinis equestris, vir acer & strenuus. Is agit cum famulo quodam præsidis, ut qua nocte sortiretur vigiliam, ex muro dmitteret funem, per quem scælæ sursum attollerentur. Quod cum ex voto processisset, scandit primus omnium Garfias ipse, tum alii centum instructi armis quos ad negotiū peragendum duxerat, comprehensoque præside, vxore, omniq; familia, potitus est optimis spoliis, quibus propter insignem viri operam in arce recuperanda, à Rege atque Regina donatus est. estimata sunt spolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis postea diebus oppugnat Camarenam. oppidulum id erat, quo se recipiebat Ioannes quidam Touarius, famosus alter latrunculus, atque viarum grassator insignis, qui & ipsi Lusitani partes sequebantur. Quibus duobus monstris è medio sublatis, pax regionibus illis restituta est.

Lusitanus redit in regnum autum, petiturus inde Gallia Regem: & quæ Madriti gesta sunt.

CAPVT X.

30 **L**USITANVS cum videret se acie superatum, amissis duabus arcibus quibus plurimum fidebat, Burgenfi ac Zamorana, debilem, & ab iis qui fuerunt autores tanti belli inchoandi, desertum, suarum quoque partium fautores indies minui, quid consilii caperet ignarus, huc atque illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam quam iturus ad bellum peregrinum pecuniis exhauserat. Turpe putabat venire in conditiones quas victor hostis proponebat. Vires suas impares iam prælio expertus erat. Pecuniæ unde nouum exercitum conduceret, aut stipendia præsentis solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed unde peteret, nisi ab eo cum quo nuper fœdus inierat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello lacefferat? Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere, unde facilius tutiusque nauigare posset. Itaque partem copiarum per arces, castella, & munitiones, quæ adhuc pro se in officio perstabant, in præfidiarias cohortes distribuit, partem secum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Villosa qui sibi Taurum urbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat, Marialbanorum Comitem in vrbe cum validiori præsidio relinquit, præfidiorumque præfectis edicit, ut quam diu ipse abesset, hostium agros populentur, ferro & igni omnia vastent, seque breui ex Gallia cum auxiliaribus copiis venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Mantuam interpretamur, erant, inquam, duæ factiones, quarum altera cuius caput erat Ioannes Zapata, vir qui inter indigenas nobilis & factiosus Marchionem Villenatem sequebatur, qui non modo arcem, verum etiam totum oppidum firmissimo præsidio tenebat, cui præfecit Rodericum Castanetum Cifontani Comitis fratrem, pulsique alterius factionis principibus, propterea quod Regis & Reginæ partes tuebantur, soli Marchionarii oppidum habitabant. Nam plebs sequitur fortunam, ut semper, & odit præsentem statum, & concupiscit nouum. Erat pulsæ factionis caput Petrus Nunius à Toletis, equestris ordinis vir. Is agit cum clientibus & amicis quos in oppido habebat quamplurimos, quemadmodum intra incenia reciperetur, si maiores copias quam essent præfidiariæ conduceret. Communicat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus. omnibus visa est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem operam non solum Regi & Reginæ, sed etiam vniuersæ Hispanæ reip. nauaturos. Dux Reginam consulit quid

fibi in tali negotio faciendum esset. At illa, ut ad rem conficiendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætoria tres cataphractorum equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne à Roboribus, Ioanne item à Turribus: quibus imperat, ut Ducis iussa faceant, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copiis à Regina missis, simul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse adiumento, cum omnibus suæ domus grauis & levis armaturæ militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis præfectus sensisset (neque enim tantus belli apparatus latere potuit) fugat ex oppido quos suspicabatur partis aduersæ fautores, plebem in partes regias procliuem minis terret, muros portasque oppidi præsidio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. Atqui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur, oppidum arctissima obsidione cingit, commeatus intercludit, ut quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet præterea cuniculos agere ad portam qua itur Guadalaiaram, cui præsidebat Petrus Aiala ex ordine equestri diui Iacobi commendatarius, qui suspicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte suffossas iam lignis incumbere, atque supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris quæ inter obsessores merebat, in aduersæ factionis partes acrius sæuaret, cœpit agere cum Duce de tradendo oppido certis conditionibus, quibus præcipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime quibuscum erant inimicitia ex inueterato factionis aduersæ odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchionis præfectus cum omni præsidio se in arcem recipit commeatu, armis, tormentisque munitissimam. Sed nihilo secius illam Dux arctiori obsidione premit, musculosque duplices à parte arcis extrema ducit, atque viris, armis, machinisque munit, ut non modo quisquam ingredi aut egredi non posset, verum etiam si maior exercitus aliunde veniret auxilio, nihil obsessis vsui esse posset. Alterum quoque murum duxit per partem quæ est inter arcem oppidanorumque domos, intermissis quibusdam aditibus per quos tumultuariis pugnis se inuicem lacerarent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Reginem. Ceciderunt & alii complures viri nobiles, & obscuro, tam ex obsessis, quam ex obsessores. Ex munitionibus præterea quas in agro Madritano infederant Ioannes ille Zapata & Petrus à Corduba, cotidie fiebant excursiones, incendia, cædes, populationesque pecudum, & armentorum, vsque ad oppidi loca suburbana, quoad profectum est à Duce, ut certis in locis equitum præsidia disponderentur, qui latrunculos illos passim exultantes in latebras suas cogerent se recipere, atque hunc in modum obsidio in duos menses protrahita est.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S S.

S E N S I S, R E R V M H I S P A N A R V M

A C H I S P A N I E N S I V M H I

storici, Decadis primæ Liber
sextus.

*Matricali Panhispanion celebratur, ubi cœptum est de societate quam fraternitatem
vocat, constituenda agi.*

C A P V T I.

V M hæc Madriti geruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina, senatusque regius, Matricali citra montes in Vectonibus oppido celebri erat. Ibi quoque Panhispanion, id est omnium ciuitatum municipiorumque Hispaniæ conuentus, agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quibus cum aliæ res complures decretæ sunt, tum vel maxime quod Elisabe iunior vno omnium consensu declarata est Hispaniarum Princeps, atque hæres regnorūque succetrix, quod & iureiurando sanxerunt ciuitatum municipiorumque procuratores, si modo proles

les virilis Regi & Reginæ non contigisset. Cœptum est agi præterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates, ad hoc potissimum institutæ, ut latrocinia cædesque in viis publicis & agris perpetratæ vindicarentur, quæ mala in vrbes quoque & municipia vicosque tyrannorum arcibus subiectos adeo serpebant, ut domi forisque nihil esset tutum, sed ubique terror, ubique pavor, & plurima mortis imago, eoque miseriarum deuentum est, ut grassantibus sceleratis hominibus, nemo iam esset vir bonus, & pie iusteque viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentissime dimidium fortunarum suarum non pacisceretur. Idque cum omnes vellent, omnes cuperent, de quo nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat qui negotium assumeret, atque rem tam desperatam aggrederetur, & morbo tam pernicioso medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quasi signum aliquod ad bene de Hispana rep. sperandum sustulit Alphonsus Quintanilla, equestris ordinis vir nobilis, ingeniosus, acer, & vehemens, idemque fisci rationumque regiarum quæstor maximus. Hic ortus ex Asturibus montanis facile ostendit, summos viros in obscura quoque patria plærumque nasci, at è contrario ignobiles in patria illustri. Et quo maior tantæ rei peragendæ accederet autoritas, assumit sibi socium Iohannem Ortegam. Ambo Regem Reginamque conueniunt, quo in statu res Hispana sit commemorant, quid in tanta rerum omnium perturbatione debeat & possit fieri, demonstrant, hoc bonos omnes, hoc in commune populos exposcere, nil aliud deesse quam regiam facultatem, ut bene iuuante Deo negotium perageretur. Placuit iustissimis Principibus opportunus sermo, ad rem exequendam hortantur, autoritatem suam omnibus in rebus decernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adeunt, mala quæ sustineant impræsentiarum, quæque in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt, ex negligentia quot pericula impendeant, atque è diuerso ex prouidentia quot bona sequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ii quorum procuratorio nomine res agebant, placuit constitui diem & locum, in quibus hæc disputanda essent. Locum in quem vndique confluerent, placuit esse Donias. Quo posteaquam ad constitutum tempus conuenerunt, cœptumque esset de re cuius causa venerant disceptari, alii aliud sentiebant, altercationibusque tempus consumeabant frustra, & contentio illa eodem est deducta, ut omnes in eo iam essent articulo, ut quisque ad suos re infecta rediret. Quorum dissensionem cum Alphonsus Quintanilla sensisset, videns omnes suos conatus cessisse frustra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum dissimili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

Alphonse Quintanilla concio pro ineunda Hispanorum societate.

C A P V T I I.

SI quisquam ex vobis est, viri Hispani, qui miretur, cur ego qui neque ingenio, neque doctrina, neque multa rerum experientia præditus desumpserim mihi, vel potius arrogauerim hoc dicendi munus, desinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes institutaque ab ineunte mea pueritia suscepta cognouerit. Ego, viri optimi, cum statuissem omne tempus meum in aula regia consumere, atque sine equalium meorum inuidia, obsequium meum infelicitissimo Regi primum, ac deinde inuictissimis his Principibus meis præstitissem, nunquam destiti cogitare, si qua in re Hispanis meis accommodus esse possem. Habeo huius animi mei testes cum alios quamplurimos, tum maxime ex vestro numero non paucos, qui ex me sæpe audierunt partim publice in huiusmodi locis verba facientem, partim priuate in sermone familiari, quam me hic status reip. non delectaret, in quo bonorum nulla aut certe perquam exigua ratio haberetur, malorum vero passim grassaretur impunitas. Neque id quidem Principum nostrorum vitio, quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari potest, sed temporum culpa, quæ non sinunt illos animaduertere in facinorosos, atque pro dignitate bonos præmiis afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iustitiam, ius suum cuique tribuere. Itaque cum nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulissemus ad illos de sermonibus quos de ineunda inter Hispanos societate Matricali habere cœpimus, per quam omnia in meliorem statum reformari possent, incredibile dictu est, quanta sint voluptate affecti, quanta gestierint lætitia, quanta nobis diligentia, studio, & cura commendarint, ut vobiscum de tanto tamque inopinato bono ageremus, operam omnem atque autoritatem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad rem cuius causa huc venistis, redeamus. Negotium est quod non modo animos vestros à summo excitare, verumetiam ad facino-

rosorum hominum ultionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris quas in agris, in pastionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars aut pactione aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppressione, de filiorum integritate, de filiarum pudicitia, de vxorum castitate, de clientum vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regisque vectigalibus, quæ si non fide summa & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue censum vestrum distribui omnia quæ ad illorum sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neque per noctem domo egredi, neque per diem extra urbium munitiones prodire auderis. Agitur de pietate, de religione, deque omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atque in indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi vt bonis auibus ineatur societas quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totque commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes quæ nos Deo atque proinde hominibus faciant beneuolos, quæ nos ira atque proinde libidine superatis, duabus animi pestibus ingentis, reddant nobis ipsis amicos? Et quoniam satis demonstratum est hanc societatem, siue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, superest vt ostendamus, an possit fieri, & à nobis quidem fieri, ac præterea facile & à nobis fieri. Nam de impossibilibus, aut simpliciter, aut à nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, nemo deliberat per se, nec alios in consultationem admittit. Quod autem id de quo est præfens cōsulatio, posset fieri, & à nobis quidem fieri, & facile fieri, notius est quam quod demonstrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deest plerisque omnibus conferendi voluntas, abundamus viris armisque, neque opus est aliunde illa accersere. Habemus auctoritatem Principum qui nostris inceptis fauent. Habemus causam potiore, hoc est, iustam contra iniquos, quietis amatorum contra seditiosos, multos, & fortes viros contra paucos & ex scelerum conscientia pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustissimi nostri Principes regnare cœperunt, cum iussissent in huiusmodi homines acriter animaduertendum, id quod est Segouix gestum. Mirum dictum, vno atque altero ad suspendium adacto, repente omnes alii aufugere, neque vsquam deinde visi sunt. Qui status in hunc vsque diem permansisset, si non Lusitanorum illa tempestas quietem nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam quæ sub Enriquo Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis & grassatoribus essent obsessæ, cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent, nonne ad primam præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quoad ipsi administri suis legibus abusi sunt, atque ditionis suæ terminos transgressi. Ex quo necesse fuit ab Enriquo societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non potest, quibus non est alia cura quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia coercere, ac præterea nihil. Erunt fortasse nonnulli qui huic sententiæ meæ obstant, dicantque non posse iis de rebus facile conuentus fieri ex tam longinquis regionibus, aut si fiant, in conferendis stipibus non fore concordēs. Erunt præterea qui dicant huiusmodi societates non posse diu consistere, quod in aliis quoque huiusmodi societatibus factitatum sumus experti. Et quos interim æquo iure coegerimus viuere, aut illi in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores quam antea fuerint. Immo vero si opus fuerit, non magna erit difficultas semel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus aut nundinas fieri, quemadmodum pastores menstruas faciunt, quas vocant mestas, atque etiam nunc annuas, quæ sunt solenniores. Illi pro re tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni substantia nostra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad stipium collationem attinet, nemo est qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui sit omni patrimonio redimendum. Nemo est qui cum hac de re sum locutus, qui non gestiat, qui non pruriat, qui non percupiat vndeunque depromere, æstuarē, extricare, quod sit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timeant, ne si aliquando dissoluantur istæ societates, acrius insurgant arcium præfides in subiectos populos, in quos antehac exercebant iniquam dominationem, qui receptabāt latrones, qui facinorosos tuebantur: quin potius si nos intra ditionis nostræ terminos cōtinuerimus, si nos nobismet ipsis non defuerimus, si condiderimus leges, quibus sacrum hoc collegium sanciat, non modo non dissoluetur, sed manebit, æternumque durabit, quandiu pessima hominum seges suborietur. An inter ciuitatis regis incolæ Talabricensesque potuit per annos quamplurimos permanere qualiscumque illa fraternitas ab hominibus obscuris instituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam grassatoribus refertam attulit, & vos Hispani, procures illos saltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? Expergiscimini aliquando viri Hispani, & à maioribus vestris ingentes animos concipite, quam iustam habeatis causam recogitate, cum quo hostium

genere vobis res gerenda est intelligite, in facinororum hominum ultionem insurgite. Pro quibus meritis non solum in hac vita mercedem opimam laborum vestrorum consequemini, sed etiam in beatorum numero vestra nomina transcribentur.

Hispanorum societatis leges, legumque executores constituuntur.

CAPUT III.

POSTEA QUAM dicendi finem Quintanilla fecit, visi sunt omnes propemodum illius orationi atque sententiæ acquiescere, postulatumque est una omnium voce, ut conderentur leges, quibus sacra societas illa sanciretur, atque stipis conferendæ statueretur modus, & militum numerus qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa cederet, duraretque in æternum, cautum est, ut esset temporaria. Summa concilii ad Principes deuoluta est, & ab illis ad secretiorem illum augustumque senatum, quo res Hispana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data est facultas optimis quibusdam viris ex ordine equestri, atque utriusque iuris agendarumque rerum peritis, numerus militum decretus bis mille equites, per classes vero stipibus distribuendis præfecti sunt viri boni, suarum rerum frugales, alienarum vero abstinentissimi. Constitutum est præterea collegium ex bonis prudentibusque viris, quos Hispani consuevere deputatos appellare. His præsidere voluerunt Lupum Riparium Carthaginensem Episcopum. Nemo unquam à principio putauit societatem illam tandiu permanfuram, siue quod in primo illo triennio putabant à viarum latrocinii grassationibusque posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoque posset dissolui. Constitutæ itaque sunt ab initio tumultuariæ quædam leges, quippe quas putabant non longo tempore duraturas, sed qualescumque illæ fuerint, nihilo minus confirmatæ sunt, additumque robur, regiaque autoritas, cum esset curia Matricali anno salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumque postea ex triennio in triennium & deinceps societas illa propagaretur, & ex negotiorum varietate cotidie noui casus emergerent, opus quoque fuit nouo Principum remedio. Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi exequendique iudicii facultatem haberet, quinque: primus in illos qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnusque, aut vim aliquam in loco deserto intulissent: secundus in eos qui illa eadem facinorosa in populo commisisset, perpetratoque scelere solum vertisset, in fugamque se proripuisset: tertius in eos qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent, aut incendia valuis apponerent, aut scalis ad motis diuitas noctu conscenderent: quartus in eos qui stuprum in cuiusque ætatis, aut sexus, aut conditionis hominem inferrent: quintus in eos qui iuris iudiciumque executores impedirent, quo minus rem demandatam exequerentur. Constituuntque, ut in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipiis, castellis, vicisque grandioribus, bini pedanei iudices quotannis crearentur, & executor unus, qui haberet facultatem iudicandi, determinandi, absoluendi, condemnandi, sententiamque exequendi, in iis duntaxat casibus quinque. Si quid autem præter hos quinque casus legibus expressos emerisisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem ne illam, an ad ordinarios recurrendum esset, placuit rem integram ad ipsos Principes deferri, ex quorum arbitrio ea de re aut nouæ leges conderentur, aut si videretur, iuri communi definendum relinquerent. His itaque ordinatis omnes ciuitates, oppida, populique sanctam & salubrem illam fraternitatem inierunt, præterquam illi qui dominos priuatos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerent, vnas quas fraternitati, alteras quas priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata esset, non modo non renuit, sed ultro illos qui dominationi suæ subditi erant, hortatus est, ne tam utilem, iustam, honestamque societatem recusarent. Huius exemplo reliqui omnes Hispaniæ procere secuti sunt, neque secutos fuisse postea poenituit.

De Cantapetra Regis & Regine iussu obseffa, deq. Beneuentani Comitum liberatione.

CAPUT IV.

POST victoriam partam ex ea pugna qua in agro Taurino Dorii fluminis pugnatum est, Lusitani partes paulatim defluere, Regisque ac Reginæ procedere in melius cœperunt. Amissæ namque munitiones quæ pro Lusitano steterant, ad Hispanos Principes

accrescebant, & ii quibus autoribus ille tantum negocium inchoauerat, partim suis difficultatibus impliciti, partim fortunam secuti victoris, auxilia promissa non mittebant. Sola itaque Taurus cum paucis adiacentibus castellis & oppidulis in fide permanfit, inter quæ fuerunt castrum Inui, Septem ecclesiæ, Cantapetra, vnde Lusitani excursiones crebras in agros finitimos faciebant. Quas vt compescerent, visum est Principibus nostris Cantapetram in primis debere obsideri, propterea quod & captu facilior videbatur, & ad res deinceps gerendas locus opportunior, & quod impræsentiarum latrones grassatoresque plura nocumenta quam aliunde inferebant, non solum in vicos agrosque finitimos Salmanticensium, Methymnatium, Matricalensium, sed etiam in longinquiora loca, excursiones populationesque crebras facientes. Erat oppidum illud nō ingenio loci, quippe quod erat in planicie situm, non arte, neque hominum cura munitum, cuiusmodi sunt episcopia, hoc est episcoporum prædia, quorum vsus fructus non perpetuus, sed temporarius est, & cum illorum vita terminatur, neque tam futuris prospiciunt, quam præsentibus vtuntur fruunturque. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia muniuit, atq; aggere, vallo, fossaque præcipiti, & cuniculis rectis, transuersisque, & murorum cauis inexpugnabilem reddidit, ex equitibus peditibusque addidit strenuissimum quemque, quibus præfecit Alphonsum Petridem Viuarium, paris strenuitatis & audaciæ virum. At noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinasque eo comportari iubet, stationes à tergo & à fronte munitas disponit, militesque per illas distribuit, præfectosque accommodat, quid cuique sit agendum, præcipit. Contra castrum Inui Septemque ecclesias certis in locis præsidia disponit, ad compescendas latronum excursiones per agros, ne pabulatorum, lignatorumque, ac frumentatorum ministeria interciperent, & quia necesse erat Regem ipsum Panhispanio quod Matricali agebatur, interesse, obsidionis curam Duci à villa Formosa fratri notho, & Comiti à Triuinio commendat, ipse itque reditque viam, toties quoties vtroque illius præsentia opus erat. Nullum interea tempus ocio dabatur, quin stationarii milites stationes muris promouerent, machinarii tormentis moenia quaterent, sclopetarii glandibus, arcuarii sagittis, fastibularii lapidibus obsessos lacefferent. At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improviso securos impetere, tumultuariisque pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinque cædes maxima, sed in Lusitanos proportionem multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui suppleri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaque ad Regem suum, quo in statu res sit, certiores faciunt, nisi supplementum cohortibus reficiendis mittat, non posse diutius obsidionem sustineri, neque fieri, quin se aut victori dedant, aut ferro fameque mors oppetenda sit. At Lusitanus recēsitis copiis quas habebat imminutas, tum suorum abitu, qui desiderio domus sine comœatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus victuque maligno, tum quod ex auxiliariis nemo apud eum remanserat, cum non auderet ad soluendam obsidionem recta proficisci, ad alias artes se contulit, exercitum statuit in Salmanticensem agrum ducere, vicos igni ferroque vastare, eo consilio, vt noster intermissa obsidione suis laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locum daret, & ad comœatus aliaque necessaria importanda, & ad permutandos bene valentibus ægros, vegetis integrisque fessos atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent, huiusmodi populationibus insistere non esse opus regium, sed latronum grassatorumque: illud vero magnificum, generosum, atque ingentis animi opus, suis laborantibus opitulari, in summis periculis positos media ex morte recipere. Quod si non suppetebant vires, vt cum hoste signis collatis decertare posset, vastationem illam vicorum, agrorumque populationem, honestius tutiusque per præfectos fieri posse dicebant. Erant qui suaderent, vt ad Gallorum Regis pacta promissaque recurreret, quādo inclinatis rebus ac propemodum perditis non erat vnde subsidium maius certiusque sperari posset. Alii contra, leuitati Gallicæ non multum esse fidendum, cum præsertim quo tempore fœdus illud initum fuerat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quæ nunc aduersa refragaretur. His sententiis Lusitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequeretur quod ab initio constituerat, in agrumque Salmanticensem ducit exercitum. Quod vbi noster comperit, cum parte exercitus Comitem à Triuinio mittit, qui Lusitani conatibus aduersetur, seque cum Salmanticensibus iungat. Id cum Lusitanus ex interceptis exploratoribus accepisset, simul etiam & Hispanum, cui non erat par, Comitem subsequi, reputans secum non esse è dignitate regia cum Comite pugnare, neque prudentis cum superiore configere, cœpit se paulatim in Taurum suam, hoc est in latebras notas, recipere. Sed ne suos in tanto periculo defereret, cœpit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipse Beneuentanum Comitem data fide absolueret, oppidaque & castella quæ secreto data erant, redderet,

deret, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionem-
que Cantapetræ tolleret, ea lege, ut præsidarii milites anno ab armis cessarent: id quod
Pharii Comitis interuentu peractum est. Beneuentano Comiti in damni accepti compen-
sationem à rege & regina aureorum ducalium millia decem dono data, la corona quo-
que ciuitatis cum portu iam pridem illi facta, rursus confirmata est, imperatumque arcis præ-
fidi, ut illam Comiti traderet. At oppidani tametsi seditionibus intestinis erant discordes,
ad hoc vnum facta conspiratione, arcem in Comitis potestate positam videntes, seque à
regali corona alienatos, pro communi libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra
marique oppugnant. Cæterum Comes ex familiaribus cognatisque, & amicis, ac gre-
gariis militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittat. Oppidani vero ex instan-
ti periculo facti acriores, obsidionem premunt, stationes à terrâ marique muniunt, diu no-
cturneque obsessis negocium faceffunt. Comes denique cum eo quod semel intenderat, nihil
proniceret, spe frustratus, cum oleum perdidisset & impensam, ab incepto desistit. At ci-
ues magna cum sua lætitia ex Comitis seruitute in perpetuam se libertatem vendicarunt.

*De profectioe regis ad patrem, deque fontis Rabidi obsidione ab eodem rege
obiter soluta.*

CAPVT V.

20 **C**VM hæc apud Vætones in Hispania geruntur superiori, Ioannes Tarraconensem
rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sæpe cum mandatis filium pellexerat,
ut cum sibi per instantium negociorum intermissione liceret, veniret ad se commen-
taturus de rebus quæ ad vtriusque commoda regni que gubernationem pertinerent. Erant
eo tempore rex & regina Valladoliti. Sed rex ut patris voluntati obsequeretur, in Tarra-
conensem regnum proficiscitur: regina vero Turdesellas cum præsentis exercitu, ut se Lusitani
conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoque tempus Gallo-
rum rex fontem Rabidum obsideri iusserat, atque in Bardulos finitimos vicorum dire-
ptiones agrorumque populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio rex noster posteaquam
patris desiderio satisfecerat, & rebus propter quas venerat ordinatis, ad Cantabrorum vr-
bem Victoriâ venit, atque ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisque
30 Hispaniæ populis, ad quinquaginta peditum millia diuerforum generum armaturæ coe-
git, omni que hoc belli apparatu ad fontis Rabidi obsidionem proficiscitur. Iam Galli de ad-
uentu regis cum exercitu intellexerant, regemque suum quid illis faciendum esset, consu-
luerant, illisque responderat, ut cederent tempori, seque OEatonem reciperent, ibique hyber-
narent, vere proximo eandem obsidionem redintegraturi: nec secus atque sunt iussi, fa-
ciunt. Noster vero de Gallorum abitu factus certior, & ipse quoque suas copias dimittit. V-
trosque Bardulos, montanosque populos lustrat imperio suo legibusque obsequentes laudat,
in criminosos animaduertit, totamque prouinciâ pacatam relinquit, atque ad res in-
choatas reginamque rediens, controuersias procerum ex regno Nauariæ obiter compo-
40 nit. Nam erant ex illis qui Pompeiopolim urbem totius regni metropolim, aliaque oppida
& castella vellent illi tradere, atque se ipsos omnesque fortunas suas illius fidei permittere.
Quod rex auersatus renuit, Phœboque ex sorore sua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem
Comitem, Petrumque Peraltanum simulates composuit, & cum æternam pacem non pos-
set, inducias temporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officii partes esse ratus o-
peram suam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum regem mittit, Hispanorum
Gallorumque antiquam societatem amicitiamque commemorat, Bardulorum officia in Gal-
los, inimicitias in Britanos ex professo narrat, in quos nunc sœuire armaque inferre iubeat,
in illorum fauorem qui quondam fuerint illi hostes acerrimi. Rogat, immo obsecrat, ob-
testaturque, ut à tanta rei indignitate se abstineat, neque velit amicos veteres inimicis permu-
50 tare. Nam quod ad Ruscinonis Comitatum pertinebat, non erat tanti, ut tam inueterata
societas solueretur, cum præsertim si quid fractum aut dissutum erat, facile posset refici
ac refarciri, si ad vtriusque regni collimitium mitteretur vtrinque viri boni & sapientes, quo-
rum arbitratu & sententia lites contentionesque sedarentur. Per eundem Cardinalis fami-
liarem Gallorum rex rescribit, non displicere sibi redditus in gratiam cum Principibus Hi-
spanis, si conditionibus æquis negocium transigeretur, & Lusitani quoque qui se illi com-
mendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem inchoatam vltro citroque internuncius
commeat remeatque, quoad ventum est ad illud, ut in annum induciæ constituerentur,
quo tempore dissensiones inter Hispanorum Gallorumque reges transigerentur, ex qua
transactione totus Lusitani conatus pendebat.

Quo tempore in Hispania superiori à rege nostro hæc gerebantur, Dux Infantatus in Carpetania Madriti arcem quæ adhuc pro Marchione stabat, iussu Principum obsidione cingebat. Comes Parietinus qui, vt sæpe dictum est, diui Iacobi Magistrum militiæ se profitebatur, Vclesium oppidum illius ordinis alterum caput proficiscitur, oppidoque potitus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blanditiis, & pollicitationibus nihil profecisset, 10 minis agere cœpit, & nisi pareat, se arcem obsessurum, neque quieturum, quoad illam expugnet, pœnasque ab illo exacturum quas proditores solent pendere. At præses vir constans fortisq; nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni commeatus genere munit, seque ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magister hominis pertinaciam cernens arcem obsidet, perq; bimestre spacium obsessos eo angustiarum redigit, vt iam & ad victum necessaria, & ad ægotantium medicamenta, & ad vulneratorum remedia, omnia quibus erat opus, deficerent. Quo in statu sit res, Marchionē præses certiore facit, & nisi quamprimum suppetias ferat, nullam esse moram quin qualicunque conditione faciat deditiorem. Erat eo tempore Marchio Compluti cum Archiepiscopo Toletano, cuius vtriusq; idem erat sensus de re communi. Qui videntes ex illa arcis cum 20 oppidulo amissione, quam magnum detrimentum sequeretur, ad impendentis ac futuri belli opportunitatem, simul etiam quod Lupus Vascus Archiepiscopi frater, atq; eiusdem factionis perquam studiosus, qui præsidio tenebat Optum ciuitatem finitimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquisque, & aliis eiusdem sectæ participibus cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia, qui numerus multo superabat obsessores. Non potuit Magistrum latere tantus belli apparatus qui contra se fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumq; præfectos, ac primarios viros refert, quæ sit eorū sententia, exquirat. Omnibus visum tempori esse cedendum, neq; expectandum, vt tanta spes fortunæ belli committeretur. posse namque alio tempore obsidionem illam commodius repeti & tutius continuari. At Magister, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine 30 rerum quas gesserat, magnam sui fiduciam habens, fretus quoq; meliori causa, & cui nō dubitabat diuum Iacobum cuius tesseram belliq; insignia gerebat, propitium fautoremque fore, obfirmat animum, commilitonibusque respondit se velle in obsidione præstare, vitamq; si opus sit, pro laude atque maiorum suorum dignitate pacisci. Cum vidissent illum commilitones animo tam obstinato, vt neq; passum ab incepto retrocedere vellet, alacres operi se accingunt, fossas murorum eruderant, aggeres vallosq; erigunt, propugnaculis mœnium pinnisq; pluteos appendunt, stationes vero crebras vallo fossaq; munitas contra arcem disponunt, & fortissimo quoq; milite cōplent. Nunquam putarant Archiepiscopus & Marchio, Magistrum tantas copias expectaturum. Sed cum ad oppidi muros accessissent, stlopetarū glandibus, scorpionumq; sagittis repulsi: per extrariam arcis portam, posticumq; admissi, in stationes agmine facto irrumpunt. Pugnatum est vtrinq; vehementer ab ortu solis ad occasum. Cadebant ex vtraque parte multi, sed à Marchionis & Archiepiscopi multo plures, propterea quod iniquitas loci hos impēdiebat, illos vero adiuuabat, & quia succincti venerant putantes Magistrum non expectaturum hostes, neque machinas ad oppugnandum, neq; victum ad permanendum, neque commeatum & necessaria ad arcem instruendam: opus intermittunt, atque in tempus aliud differunt, receptisque vulneratis & ægotis, atq; in eorum locum validis robustisque suffectis, ad suos quisque reuertitur, intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoque commeatu, grandiori; exercitu redituri. Eodem tempore, quemadmodū paulo ante diximus, Dux Infantatus Madritanam arcem regis & reginæ iussu obsidebat. Qui factus certior Toletanum Marchionemq; à Compluto Vclesium versus copias ducere, carrisque & plaustris 50 numerosas grandæq; machinas magnamq; vim commeatus secum vehere, partem exercitus retinet ad cōtinuandam obsidionem, partem Magistro mittit in auxilium ad distribuendos Marchionis, & Toletani præsulis conatus, copiisq; Furtatū fratrem præficit, monetq; quid illum facere oporteat. Ille, qua hostes venturi erant, locum opportunū occupat, Magistrum de aduentu suo, & qua de causa venerit, certiore facit. Ille vero refectus recreatusq; tam insperato auxilio, munitis stationibus tantum relicta obsidione cum reliqua exercitus parte auxiliaribus se cohortibus adiungit. Iamq; hostes aduentabant, iam se medio in campo mutuo cōspiciebant, neq; amplius inuicem aberant, quam quo telorum ictus

ictus poterant pertingere. Continuerunt se tamen, & neutri in alteros irruerunt: quia orto iam vespere non supererat lux ad decernendum armis. Itaque locum tutiorem ad pernoctandum vtrique sibi eligunt, ordinatisque cohortibus, in armorum procinctu vtrique expectant, quid aleri molirentur. Marchio vero & Archiepiscopus cum perspicerent se nō posse exequi id cuius causa venerant, nisi armis viam aperirent, veriti summam omnium rerum suarum fortunæ vnus prælii committere, sub ipsum mediæ noctis silentium in castellum quoddam quod pro ipsis stabat, neque longe aberat, se recipiunt, posteroque die sine vlla spe arcis recuperandæ Complutum rediere. Atqui præses praesidiarii-
que milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse
10 diutius famem tolerare, deditionem faciunt, rebus propriis quæ ante obsidionem possederant, & vita quæ iam in potestate victoris erat, concessa.

Lusitanorum rex Tauro relicta in regnum suum redit, atque inde ad Gallorum regem proficiscitur, & quid illic egerit.

CAPVT VII.

LVSITANVS rex cum videret se delusum ab iis quibus autoribus tantum negocium susceperat, atque omnia cessisse aliter quam ab initio putauit, Marialbano Comiti arcis vrbisque Tauri præsidium commendat (nam Ioannes Villoa ille qui sibi urbem tradi-
derat, repentina morte interceptus erat) dispositisque præsidiis per castella & arces quæ
20 pro illo stabant, ducta secum Ioanna e-
forore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuq; secum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neque iam spes vlla esset reliqua, nisi in Gallorum regis fœdere quod pepigerat, pollicitationibusq; quas illi iureiurando sanxit, statuit iam non per literas, non per nuncios legatosque, sed per seipsum res suas agere, ordinataq; regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticum necessariis implet, conscensa naue prætoria in Galliam Narbonensemq; nauigat, Massiliæq; vrbis portum subit, regemque Gallorum qui in Turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certiore facit. Gallus eo nuncio lætus, aut lætitiâ vultu simulans, honorifice hospitem excipi benigneq; tractari iubet, & pro regia dignitate omnia ministrari. At Lusitanus iter suum eo dirigit, vbi rex Gallorum esse dicebatur. Rusticabatur autem
30 eo tempore non longe à turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare, oppidoque propinquum esse, mittit in occursum qui rogent dicantq; vt ex nauigationibus viæque laboribus in oppido quiesceret, seque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroq; habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies Gallorum rex Parisios proficiscitur, quem subsecutus est Lusitanus, qui videns regem aliis negociis implicitum, sua vero quorum causa tam longam viam terra marique fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos &
40 graues viros regisque amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in Galliam, commo-
morentque ictum fœdus spemque auxilii quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes, ipsius regis, quo Ruscinonis Comitatum repetere audent, suos, cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Esseque tanti regis etiam si non de sua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos, supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere: hoc esse regum opus honorificentius quam regnare. Quare oblitus se regem, genuaque amplectens orabat obtestabaturque, ne in causa tam iusta & honesta defereret, fortunæque regum miseretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste. Sed neque fortunas suas tam esse perditas vt non haberet regnum auitum adhuc incolume, atq; in ipso vnde summo-
50 ueretur, vrbes, oppida, castella, procures, viros principes ac primarios, quorū idem sit cum illo sensus de repub. Hispana. Ad rem tamen conficiendam vnum tantum deesse caput, ducem, moderatoremq;, cuius auspiciis omnia gererentur, eum esse regem Galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Lusitani petitionem, ac potius promissi ac debiti exactionem, Gallus per eosdem internuncios respondet, non debere mirari Lusitanū, si homo tot tantisq; negociis implicitus ad res illius non respexerit. Sum (inquit) ô amici sollicitus bellorum quæ mihi (vt videtis) impendent, alterum hinc à Burgundionum Duce, alterum illinc à Britannorum rege, quorum conatibus reprimendis binæ copiæ sunt comparandæ, quas iam oportebat fuisse conscriptas, præter eas quæ sunt OEasone cōtra Bardulos Hispaniæque superioris incolas, quibus erat sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua

bellum erat gerendum fieret iustior, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta consuetudinem Romanæ ecclesiæ vxorem ducere. Alioqui neque ille posset esse rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas sanguinis, quæ esset impedimento quo minus iure posset fieri, supplicandum esse à summo Pontifice, vt illos à legibus solueret, quem prohiberēt in iura connubii matrimoniumq; conuenire. Hoc regis Gallorum responso Lusitanus non multū lætus, exequitur tamen quod Gallus monebat. Literæq; supplices ab vtroq; ea de re ad summum Pontificem datæ, cœptumq; in curia de negotio disceptari, neq; defuerunt vtriusq; partis aduocati qui rem in summam difficultatem deducerent. Vrgebant Pontificem regis & reginæ Hispaniarum legati, dicentes ex illa dispensatione, si concederetur, sequerentur multa detrimenta per omnem Hispaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atque dari materiam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumq; dispensationes huiusmodi conciliandæ pacis & tollendarum litium contentionumq; causa concedi debeant, nunc concederetur in seminarium discordiæ ac simultatis, non modo ipsorum regum, sed etiam summatum, & infimatum, & mediocris conditionis hominum odia, inimicitia, dissensiones orirentur, & quæ bello implicitos sequi consueuerunt. Instabant ex altera parte Gallorum regis legati & procuratores, dicentes iniuste sibi denegari quod aliis concedi solet, neq; regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones in cassum cederent. Quibus Pontifex videbatur fauere, propterea quod opera Gallorum regis indigebat ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicam pertinentes. Tandem vicit utilitas, dispensationem concedit, datq; Lusitano perferendam, secreto tamen, ne res aduersariis nunciaretur. Interea Lusitanus ad Burgundiæ Ducem proficiscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas, experiri volens, si posset illum cum rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias à Gallo posset habere. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus in bello quod cum Lotingiæ Duce gerebat. Locuti que inter se multa de conditione reditus in gratiam Ducis cum rege Gallo, Lusitanus partes negotii peragendi suscipit, rediensq; Parisios nuncium accipit de morte Burgundionum Ducis, in prælio quo pugnatum est cum Lotingiorum Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux sine liberis decesserat sexus virilis, ex Gallorum legibus ad coronam corpusque regnorum Galliæ deuoluebatur. Rex occasionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc vnum agit, Lusitanum dimittit, in Hispaniam vt redeat hortatur, seque confecto Burgundiæ negotio missurum maiores copias quæ se limitaneis coniungant qui erant OEasone, pollicetur, Lusitanus omni iam spe fraudatus, eo miseriæ fortunarum suarum deuenit, vt de religionis ingressu cogitaret, idque Hierosolymis, vt esset longius, quam quo rerum Hispaniarum nuncius peruenire posset, fecissetque, nisi à familiaribus, atq; imprimis à Phario Comite qui illum in tota peregrinatione illa fuerat secutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia à Gallorum rege petita & ob-
tenta, eadem via remeans mari in Lusitaniam suam qua venerat, reuersus est.

De Segouienſi arce dolo à Maledonato capta, & à regina rursus in potestatem suam redacta.

CAPVT VIII.

ANDREAS Caprarius, quem in parte superiori sæpe diximus sub Enriquo rege fuisse regiæ domus villicum, atque Segouienſis arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediam Hispaniam irruperat, regi & reginæ familiarissimus fuit propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti, Lusitano relicto partes illorum secutus est, thesaurosq; regis Enriqui quos in arce seruandos deposuerat, opportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita Principum voluntatem demeruit, tantamq; ab illis gratiam inierat, vt non modo nihil ex iis quæ antea possidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficiis & honoribus accumularent, inter quæ arcis præsidium vrbsque tutelam, & quod grande pignus amoris erga illum & illius erga se fidei fuit, quod unicâ filiam Elisaben iuniore iam Principem designatam (nondum enim Ioannes erat natus) illi ad seruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonsus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius arcem sui loco tenendam crediderat, quam postea Petro à Bouadilla socero suo Beatricis Bouadillæ vxoris suæ patri tradi iusserat. Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitq; amplius quam pro materia decebat, habitaq; temporum ratione, in quo non modo sceleris quod parabat, impunitatem assequeretur, verumetiam grâde aliquod sibi prouenturū, cœpit cogitare quemadmodum arcem prenderet, Elisabenq; Principem in po-

- in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum rege & regina, si posset, proditionis precium pacisceretur: quod si non liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo, ut ingrediendi arcem & exeundi facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno quod erat in arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ usus, & cum vix à pluribus versari posset, armat quatuor facinoris quod incipit conscios. Arma fuerunt occulta, & quæ facile regi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset oriri proditionis suspicio. In arcis portas irruunt, ianitorem trucidant, præsidem in vincula coniiciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus non potuisse nisi à plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam, ubi Elisabe Princeps erat, se recipiunt.
- 10 Cum illam proditores oppugnarent, nihilque proficerent, reliquas arcis munitiones & propugnacula occupant, & quia pauci erant ad tantam rem tuendam, ex ciuibus qui alterius erant factionis, complures admittunt. Ioannes Arius ciuitatis præsul, qui propter similtates, quas cum villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actæ nuncium accurrit, seque vrbs primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quæ à villico stabant, non magno negotio capiunt. Regina certior facta earum rerum quæ Segouix gerebantur, eo iter arripit. Iamque vrbi aduentabat, cum ciuitatis proceres, legatos ad illam in occursum mittunt, qui supplicent illi ne admittat secum in urbem Comitem Beneuentanum, quippe qui pedibus manibusque fauebat villico, eiusque vxori Beatrici Bouadellæ. Quod nisi prohiberetur urbem intrare, posse fieri ut populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius reginæ offensam & villici atque eius vxoris perniciem cederet. Ad quam petitionem regina respondet, iniquum esse quod Segouientes ciues vellent imponere leges Principibus, quas subditis consueuerunt imponere reges, victoresque victis. Ite igitur (inquit) atque meis verbis dicite illis, ut desinant insanire, molianturque aliquid quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, urbem cum vniuerso comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumque arcis pars à ciuibus teneretur, pars ab iis qui in auxilium villici præsidisque confluxerunt, neque cessarent missilibus se laceßere: Cardinalis & Beneuentanus Comes, alique quibus regina auscultabat, suadebant illi ut arcis portas claudi iuberet, ne si furor populi frequentis arcem occuparet, pugna confereretur, quam nemo, nec ipsa quidem, posset dirimere. At illa contra iubet omnes portas aperire, populumque admitti
- 30 quantum arcis impluuium capere posset. Quos regina ex superiori loco comiter allocuta, Dicite, inquit, o amici, quis furor agitat vos, aut quid sibi vult in media rerum omnium tranquillitate hic armorum tumultus? Si quid est quod in rem vestram sit, aut malæ tractationis aliquam habetis in villicum actionem, en ego adsum, quæ remedium ponam, neque patiar à quoquam ex iis quibus iustitiam aut partem aliquam reipubl. administrandam commendavi, iniuriam fieri. Omnes vna voce conclamant, Excludatur villicus, cuius insolentias atque suorum pati non possumus. At illa iubet omnes qui à ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario, ex munitionibus pelli, eiusque præsidium Gonsalo Aconi reginæ domus œconomo & quæstori maximo sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, ut deputent certos, bonos, sapientesque viros, qui deferant ad ipsam, aut ad eos
- 40 quibus ipsa causæ cognitionem commiserit, querelas illorum quos Caprarius aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgauit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam compertum est postea, totum illud inuidia & maleuolentia quorundam nobilium esse conflatum. Quare regina & arcis præsidium & alia ornamenta dignitatis illi restitui iubet.

*De Archiepiscopi Toletani & Marchionis Villenatis cum rege & regina
reditu in gratiam.*

CAPUT IX.

- 30 QVANTA pertinacia & rebellionē Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio Lusitanorum regis partes secuti sunt, in libris superioribus demonstratum est, eoque fortuna illos deduxerat, ut nihil iam quærerent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, sequi ad melioris causæ principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamque rei conficiendæ magnam in rege Tarraconensem habebant, qui de illorum re-
ditu in gratiam cum rege & regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesque viros & religiosos, qui errata excusent, poenitentiamque erratorum exponant, & petant veniam, voluntatemque in posterum intermissa obsequia emendandi declarent. Acta est causa diligenter apud regem & reginam per amicos, quorum orationi & precibus accesserunt literæ à Tarraconensem rege qui conficiendo negotio plurimum studebat. At Principes no-

stri habita ratione temporis & fortunæ quæ in rebus bellicis plurimū dominatur, & paruo momento huc & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiscopi, quæ apud ipsos fuerunt illustria, quo tempore in multarum rerum difficultate laborabāt, & quod Marchio trahebat secum multas nobilissimasq; familias propinquorū & affinium amicorumq; qui illum sequebantur: statuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio & rex patri, & regina socero obsequeretur, simul etiam vt illos ex hostibus amicos facerent, exequerenturq; Vergilianum illud quod fuerat Romanorum peculiare, *Parcere subiectis, & debellare superbos*. Atq; vt beneficium beneficio cumularent, vectigalia & bona quorum vsu illis fuerat interdictum, restitui iubent. Sed & Lupus Vascus Archiepiscopi frater Optum urbem cum arce tradidit, tametsi ab Enriquo rege hæreditario iure fuerat 10 ea donatus. Madriti quoq; arcem quam Dux Infantatus longa obsidione premebat, regis & reginæ arbitrio relinquit. Castrorum etiam Iuliorum arcem quæ Præfidi Petro à Beatria pro se stabat, sequestro tradendam Gonsalo ab Auila pollicetur, quoad sibi satisfiat quibusdam de rebus ex pacto conuenito quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iureiurando sanxerunt, se permansuros in fide atq; obsequio regis & reginæ, seq; pro hostib. habituros quos illi hostes esse, & pro amicis quos illi amicos esse decreuerint. Archiepiscopus insuper ad summum Pontificem sedemq; Apostolicam dat literas de suo reditu in gratiam cum rege & regina, partim excusans se quod fecerit tot mutationes in exhibendo suis Principibus obequo, partim accusans pœnitentiamq; agens quod abiurata 20 Elisabe Principe ac deinde regina, quam antea iurauerat, Ioannam subdituam Enriqui regis filiam iureiurando Principem reginamq; postea designauerit. Nunc vero se bonafide redisse in ipsorum gratiam quos læserat, idq; affecutum non tam suis meritis, quam illorum singulari humanitate atq; clementia. Quare à sanctitate sua precabatur supplicabatq; vt quod à se factum erat, boni consuleret, atque in bonam partem acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum rex trecentarum & eo amplius nauium Eubœam insulam Bœotiæ adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcidem urbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisque muros quatiens, atque vicissim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaque diei hora capit. Turci victores debacchati sunt in omnem sexum & ætatē, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladē acceperant 30

Æ L I I ANTONII NEBRIS-
S E N S I S, R E R V M H I S P A N A R V M
A T Q V E H I S P A N I E N S I V M H I-
storici, Decadis primæ Liber
septimus.

40

Qua ratione Taurus ciuitas quæ pro Lusitanorum rege stabat, pastoris cuiusdam industria recepta est.

CAPVT I.

V M adhuc per ea tempora rex esset cum Ioanne patre in prouincia Tarraconensi, regina vero Segouix, quo venerat pacificandæ ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione quam induxit Maledonatus, de quo dictum est in superioribus: venit ex insperato nuncius qui fecit ipsam ipsa lætitia lætorem, Taurum urbem in potestatem præfectorū uorū venisse sine vlllo militum sanguine, sine vlllo dispendio, sine detrimento deniq; vlllo. Quæ res in hunc modum gesta est. Pastor quidam ouium Bartholomæus nomine, ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonsecam Abilensem Episcopum, dixitq; daturum se viam qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatum fuisset. Quonam, inquit, modo, Episcopus, aut vnde id compertū haberet? Ego, inquit, iam inde à puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas paui atque obseruaui, frequenterq; illas egi pastū in cliuum illum arduum, qua est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vnquam attentarit, nec reptando

ptando quidem per eum ascendere. Sed neque vnquam in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaque Lusitani ab illa murorum parte securi non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore qui illum sequerentur, viderentque an esset credibile, posse fieri quod pastor promittebat se præstiturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorum radices euadunt, ascendunt, descendunt, mediaque in vrbe consistunt, non canis, non gallus, non anser, non denique vllus mortalium strepitus auditur. Neq; id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Redunt itaq; ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrât. Episcopus munitionum duces qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longinqui-
10° bus, per literas facit certiores. Omnibus placuit rem debere experiri. Mittunt itaq; sexcētum armatos qui pastorem sequantur, & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua possunt. Sed inter eundum venit illis in mentem, posse fieri vt opportunitas illa tantumq; rerum omnium silentium ex composito cum pastore fuisset factum, neque committendum, vt vnus hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli, tantæ copię periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus & quid facerent dubiis, Petrus Verafcus, vnus ex iis qui partem copiarum ducebant, in hunc modum locutus est. Audite obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem vestram laudo atque probo. neq; enim vnquam nocuit prospicere, vnde pericula possint inguere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum
20° aliquem subesse. In eum statum res iam deducta est, vt nō possimus nisi magna cum ignominia negotio inexperto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendum. Nam audaces fortuna plærunque iuuare solet, quemadmodum & timidum perdere, & ingens gloria sine magno labore atque periculo comparari minime potest. Cumque omnes hærent inter spem metumque dubii, nescirent quid facerent, Antonius Fonseca adolescens animosus ætatis feruore percitus in muros tendit, sequitur illum Petrus Verafcus, atque hunc Vascus Viuarius, puduit reliquos non suum quenque duce sequi, neque cessatum est, quoad omnes in urbem sunt recepti. Fuerūt autem hi sexcenti milites, reliqui omnes iussi sunt tenere locum qui erat contra certam quandam ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoque fracta porta reciperentur intra urbem. Qui urbem tenebant, in partes duas distributi, altera forum occupant, altera portam vrbis inuadunt, portarum claustra serasque refringunt, suos qui expectabant, admittunt. Prima coitio fuit cum Lusitanis, qui urbem circumibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiusdem facti conscios, cum Comite ac duce suo in arcem se recipiunt. Qui cum vidisset totam urbem in potestatem hostium redactam, arce deserta se cum suis in castrum Inui recipit. At Maria Sarmenti Ioannis Villox vxor arcem occupat, cumque notis & domesticis familiaribusque suis propugnat, non quo proposuerit sibi à Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori conditione arcis deditionem faceret. Ad huius rei nuncium Regina accurrit, urbem magno omnium plausu atque lætitia ingreditur, ciuib; qui exulabant, bona restitui iubet, pastori qui tam præclari facinoris autor fuit, in alimenta hæreditario iure & quod ad posteros illius transfiret, decreuit quantum ad honestum victum sufficeret, illum præterea omnemque illius posteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti quæ arcem tenebat, erat soror Iacobi Sarmenti Comitæ Salinarum, qui in toto illo bello Regem Reginamque secutus, non vltimam operam nauauit, erantque multi alii affines & propinqui qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt partes supplicandi pro illius vita fortunisque. Causasque supplicandi præferebant, quod erat fœmina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa, quodque omni tempore belli nunquam maiestatem regiam verbo læsisset. nam re qui poterat? cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit importunius, neque minus suorum amicus: non post illius mortem, cum arcem Lusitanus occupauit.
30° Nunc vero cum munitio illa videretur esse in eius potestate, illamque armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum quæ in hoc bello gerendæ essent, impediret, sed vt fidei & misericordiæ illius se dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum Comitæ & affinium propinquorumque obsequiis omnem culpam condonauit, omnesque illius clientes domesticosque ac familiares scelere absoluit, arcem capit, munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Villox maritus vi atq; iniuria tenebat, Iacobo Benaudio metatori regio iubet restitui. Atq; in hunc modum ciuitate composita, omnibusq; rebus in ordinem redactis, Valladolidum proficiscitur. eo Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitanum bellum renouant.

C A P V T I I.

EO tempore Regina nuncium accepit de obitu Roderici Enrici Manriquei Comitis Parietini, qui se Magistrum dici malebat Diui Iacobi. Nam partem illam Magistratus quæ pertinet ad prouinciam Castellæ, possidebat. Accipit etiam Alphonsum Cardenium prouinciæ Legionensis commendatarium maximum cum multis cohortibus Vclesium properare, ut à tredecim commendatariis qui ex instituto illius ordinis antiquo soli habent ius nouum creandi Magistratû, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis in- 10
stituto fieri deberet. At quia Regi & Reginæ omnes tres regni Hispani magistratus regio censui annumerare animus erat, quod & postea fecerunt : Regina ut instantis electionis comitia impediret, triduo Vclesium ex Valladolido venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerant, quos Regina iubet aduocari, atque illos in hunc modum alloquitur. Scitis spathiferi immo vero cruciferi milites, quod Magistratus diui Iacobi ab initio constitutus est tuendæ atq; ex occasione ampliandæ religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot castella, tot arces, tot munitiones à regibus, prælatis, à bonis viris & honestis sunt concessæ. Sed quoniam aliquando ad eosdem vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime qui cum Granatensibus Mauris bellum gerebant, autoritate sedis Apostolicæ administrationem eius inierunt, aut concedi filiis Regum primogenitis, aut viris illustribus pro- 20
curarunt. Nunc vero cum sit nobis in animo, posteaquam Hispaniarum bella quiescerint, omnem armorum impetum in Mauros transferre, è repub. nostra esse duximus, ut interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad commendatarium maximum attinet, ego curabo ut boni consulat, & pro fide quam erga me regemque habet, non ægre laturus sit. Ad hoc vero perficiendum duas modo à vobis res peto: primum, ut suffragationem istam impræsentiarum differatis: alterum, ut ab Apostolica sede per libellos supplices petatis, ut pro Magistro, sine quo ordinis corpus esse non potest, det vobis Hispanorum Regē, quod non modo erit vnicuique vestrum utile, sed & vniuerso ordini honorificum. Consilii huius sui commendatarium maximum facit participem, idque ut æquo animo ferat, ab eo 30
petit, seque pollicetur si de iure suo experiri vellet, non obstaturam, quo minus ius suum persequeretur. Commendatarii quod à Regina sunt iussi, faciunt libenter. nam & comitia dissimulant, & à summo Pontifice pro administratione ordinis regem sibi deposcunt. Commendatarius vero maximus utcumque Reginæ imperium acceperit, assensus est illi, & vultu hilari nihilo segnius ad bellum cum Lusitanis gerendum in suam prouinciam redit. Interim dum hæc Vclesii à Regina geruntur, Rex è Bardulia Taurum venit, recēditisque cohortibus quæ erant in stationibus & præsidiis contra castrum Inui, aliaque castella, & munitiones quæ pro Lusitano stabant, commendataque bellicæ rei summa Ducem à Villa formosa fratri notho, & Comiti Phario Hispaniæ Comestabili, ipse Ocaniam proficiscitur, ubi Regina erat, & inde vterque Toletum se confert, ubi pro victoria toties 40
parta & periculis euasis in bello Lusitano concepta vota persoluunt. Diui Francisci cœnobium, & templum illi annexum sub nomine diui Ioannis ædificant, & omnia quidem magnificentissime & pro dignitate regia absoluta. inde Madritum profecti accipiunt nūcium, per fines Pacis Augustæ & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniam rursus hostiliter irruere, atque omnia ferro ignique vastari. Scribunt itaque ad Commendatarium maximum Legionensis prouinciæ, & ad Laurentium Suarium Comitem Emporitanum, quibus commendant tuendorum finium custodiam, cum facultate, quoties opus esset, euocandi ad arma omnes qui aut stipendia regia merebant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinque in aliorum finibus excursions, agrorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, cædes, captiuorum venditiones per- 50
mutationesque, & multo maiora facinora quam ab hostibus nominis Christiani fieri cōsueuerunt. Nec segnius in ciuitatis Roderici finibus res agitur. Nam ex munitionib. quæ pro Lusitano stabant, erumpebant latrones grassatoresque eo audacius frequentiusque, quod audiebant Lusitanos intra fines Hispaniæ versari. Negocio itaq; in regium consilium misso, cum alii aliud sentirent, & à qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, ut Regina in partem illam Lusitanæ, quæ ad Pacem Augustam pertinet: Rex vero traiecto monte Tauro, contra castrum Inui & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

Ferdinandus Rex castella quæ pro Lusitano adhuc stabant simul obsideri iubet.

C A P V T III.

CUM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre notho & Comestabili cum cohortibus, quibus illos præfecerat, de obsidendis castellis illis unde tot mala oriebantur, animum intendit, & quomodo id fieri posset commodius, in consultationem mittit. Euocatisque equitibus peditibusque omnis generis armaturæ, 10 ex ciuitatibus oppidisque finitimis, vno die quatuor castella, distributis cohortibus, obsidione cingi iubet, Alphonso Foncecæ Abilenfi Episcopo, & alteri Alphonso Foncecæ Caucentium & Alahegiorum domino, & Vasco Viuario Salmanticensis Episcopi fratri, Cantapetræ negocium mandat, Septem ecclesiarum munitionem fratri notho, Cappularum Petro Guzmano, Castrum vero Inui Ludouico Hemerobii Comitis filio, & Frederico Manrico. Paucis post diebus Cappularum præses, concessa sibi & vita & fortunis, deditionem fecit, præfectusque obsidionis illius ad castrum Inui ire iubetur. Dux à Villa formosa posteaquam Septem ecclesiarum munitionem bimestri tempore tormentis, machinis, crebrisque oppugnationibus afflixisset, adeo concussit, eoque angustię rem deduxit, ut tantum vita concessa egeret obsessos in deditionem venire. Omnes latrocinio infames, atque sceleribus insignes, quos interim poterant intercipere, Rex iubet patibulo suspendi. Quo terrore perculsi qui Cantapetram præsidio tenebant, & ipsi de deditione facienda cogitare cœperunt, quod & factum est illis facultate libera in Lusitaniam suam redeundi. Solum restabat iam castrum Inui, in quod Rex transferri iubet totam belli & aliarum obsidionum molem, iussitque metari bina castra, altera ad Dorium flumen, altera in agro suburbano, quæ prohiberent ne terra aut aqua commeatus in oppidum importaretur. Post aliquot dies Regi videbatur oppidum debere oppugnari, quia ita erat omnibus necessariis instructum, ut longo tempore obsidio esset duratura. Erant qui oppugnationem illam in aliud tempus esse differendam censerent, quoad obsessorum vires & victui necessaria deficerent, & rumor ad eos perueniret, de sociorum deditione. E diuerso alii instandum esse oppugnationi dicebant, propterea quod instabat hyems, in qua neque milites sub dio hyemare, neque equi pasci, neque machinæ puluisque nitrarius defendi posset, quin corrumperetur. Capto vero oppido posse obsidionem ar- 30 cis continuari, quoad caperetur à militibus facile tolerantibus sub recto temporis iniuriam. Huic sententiæ Rex accedit, iubetque postridie sub primam lucem tormenta & machinas intendi, fossas ea parte qua oppugnatio erat ineunda, rudere atque materia compleri, testudines, pluteos, arietes, scalasque parare. Erumpunt obsessi hostesque accedere prohibent, missilibusque submouent. Pugnatur aliquando cominus, editur vtrinque cædes maxima, durat pugna per totum diem, quoad nox aduentans utrosque dirimit. Postridie reperunt idem opus, atque deinceps idem faciunt vsque in decimum diem, quoad & fossæ sunt oppletæ, valli & propugnacula diruta, scalæ admouentur muris, quos 40 præfidiarii fessi laboribusque confecti deserunt, atque in arcem moliuntur. Diu noctuque pugnatur. Erant qui arcem præsidio tenebant, plures quam quadraginta strenui milites, & ex scelerum conscientia fortes, & qui nullum periculum formidarent. Rex hoc in statu obsidionem relinquens, ceteraque præfectis commendans, Methymnam ad campum se confert res alias creaturus.

Rex Ferdinandus montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat.

C A P V T IV.

ERAT Salmanticæ prætor maximus Garfias Osorius, is detulit ad Regem, Rodericum quendam Maledonatum ordinis equestris virum, eundemque Salmanticensem ciuem, tenere præsidio arcem munitam quæ ad ciuitatem pertineret, cognominatum Leonis montem, unde in finitimos agricolas, pastoresque, atque in viatores interdum longinquius, iniquam exerceret dominationem, quem nihil puderet iura diuina & humana violare, non æquo iure cum suis ciuibus viuere, non maiores obseruare, non à minorum iniuria se abstinere. Accedebat his omnibus falsarii crimen, quod monetam autoritate sua feriebat, veraque permutabat, fugitiuorum denique receptator erat, & facinorosorum omnium asylum. Quod ubi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus

Salmanticam iter arripit, ad prætorem clanculum diuertit, vbi sit Rodericus ille Maledonatus requirit. Domi suæ aiunt cum aliis ordinis sui esse. Conscendit equum Rex, prætorem cum executore officiali satellitibusque ianuam obsideri iubet. Atqui Maledonatus interclusam sibi viam qua fugeret cernens, per solaria, tabulataque, perque tectorum imbrices elapsus, in diui Francisci ædem se recipit. Rex imperat monasterium obsideri, & nisi à fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atque si fuerit opus effringi. Egreditur cum fratribus sacrae domus custos, Regis genua complectitur, supplicat vt ignoscat homini, vel ob eam causam, quod ad religiosam domum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis naturaque indulgentissimus, precibus fratrum commotus, hominem quantumuis criminofum, vita condonat, modo arcem quam iniuria tenebat, regiae potestati traderet. Fratres Regis iussa exequuntur, fugituum ex latebris produnt, cum Regis ministris in vinculis ducunt: quo arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid suis dicere debeat, præscribit. Ille suos ex arce sub fide publica egredi ad se iubet, & Vos, inquit, ô amici, quo me mea traxerit fortuna, videtis, libertas mea in potestate Regis est, sed vita in manibus vestris. Nunc experiar an quo tempore vos mihi autorauis, præstatis fidem quam mihi dedistis, iidemque permanetis quos fore vos estis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atque vt Regi suam arcem, quia iam mea non est, sine mora tradat, nisi mauult & maritum perdere, atque omnem familiam nostram proditionis ignominia æternum notari. Cæterum illi in arcem recepti, siue vxore volente, siue nolente, clamant se nolle arcem tradere, nisi magnis atque insignibus donentur præmiis. Quod si Rex in præsidem sæuierit, se facturos minantur, vt ille non inultus ad manes descenderet. Nam Lusitanorum res non vsque adeo erant deperditæ, vt non possent redintegrare bellum in Hispania, seque non adeo parui esse momenti, vt quo ipsi inclamarent, non & eodem statuta propenderet. Hæc & huiusmodi verba ex munitione homines perditum blaterabant. Cumque iam vinctis manibus, & lugubri veste, vultuque miserando, eo loci deducere-
 tor Maledonatus, vnde crudele spectaculum ex arce videri posset, iam iamque carnifex gladium stringeret, iugulique partem tentaret qua ferrum immergeret, clamabat identidem miserabilis homo, perfidiamque suorum exprobrabat, sed præcipue in vxorē querelas suas referebat. Hæc est illa fides, inquit, ô vxor, qua matrimonii fœdus iniuimus: hic amor, hæc pietas est illa quam te mihi exhibituram in prosperis & in aduersis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum sic morientem parui facias. Neque me Rex iubet occidi, cum suum repetit, neque carnifex hic qui iussus ligauit manus, mucronemque iugulo intentat, sed familiares & amici mei, sed tu simul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus qui munitionem tenebant commoti, deditiōem faciunt, atque ex pacto præsidem suum à morte redimunt, sibi que libertatem abeundi quo velint à Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis potestatem redacta, Rex Salmanticam, & è Salmantica Inui castrum regreditur obsidionis statum reuiscendi causa.

*Castrorum Iuliorum arcem quam præses adhuc pro Marchione tenebat,
 Regina tandem obtinet.*

CAPVT V.

REGINA Madriti à Rege quo tempore digressa est, fanum illud in toto orbe famigeratum, quod est ad amnem Lupi, religiosè adit, atque inde mittit vnum è secretariis suis ad Petrum è Biatia, qui Castrorum Iuliorum arci pro Villenatum Marchione præsidebat, atque vt ex pacto conuento quod cum illo factum erat, munitionem Gonsaluo ab Abila tradere sequestro tenendam postulat, quoad Marchioni de certis quibusdam rebus fieret satisfactio. Præses per eundem secretarium respondet, se viuo nunquam in regiam potestatem arcem sibi creditam esse venturam, non si sciat se omnia perpeffurum, quæ longo tempore obfessi perpeti consueuerunt. Ad hoc præsidis responsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet quod exequi non posset, arcemque sine effectu obsideret, mittit alterum qui blanditiis & pollicitationibus, præmiis & muneribus illum pelliceret. At ille multo durior factus non modo ab incepto non mouetur, sed orat hortaturque Reginam, ne ad urbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinem suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure suo possit facere. Regina hoc responso indignata, dignas tanta Principe iras concipit, omnis armaturæ milites conuocari, & ex eadem prouincia vbi res agebatur, finitimos acciri, parari omnia quæ ad

ad obsidionem oppugnationemque forent necessaria, ipsaque ad castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata veniebat, apparatu magnifico, sed maiori lætitia omnium est excepta. Igitur omnes qui è Bætica, & ex prouincia, locisque finitimis erant euocati, ad præscriptum tempus eo conuenerunt. Quibus à Calatraua Magister qui cum Marchione patruele suo iam in Regis & Reginae gratiam redierat, & Alphonsus Monroius qui se Magistrum à Traiani ponte profitebatur, se agglomerant. Accesserunt præterea proceres alii qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitam operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinarii quoque omnia tormentorum genera ex finitimis locis comportare iussi, cæteraque parari quibus erat opus. Tum Regina non iam blanditiis & 10 pollicitationibus, vt antea, sed comminationibus terrorem incutiens præsidem aggreditur, atque nisi pareat, se non cessaturam minatur, quoad illum prodicionis atque maiestatis reum peragat, pœnasque debitas scelerum suorum pendat. Ad hæc præses Reginae supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non dubitabat, imperata facturum, si Regina iuberet. Nam se qui autoratus obnoxiusque illi esset, non debere nec posse facere, neminem esse quin fateretur. Placuit Reginae consilium, dat literas ad Marchionem, vtque ad se veniat, illum rogat, idque quod è re vtriusque negotium futurum dicit. Marchio etsi non ignorabat, qua de causa vocaretur, tantumque præsidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginae indignationem in se concitaret, venit, & quod Regina voluit exequitur, præsidique præcipit, vt Reginae 20 iussis obtemperet. Regina arcis potita cum potuisset illam cuiuscumque alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonsaluo illi ab Abila, cui ex pacto cum Marchione vt diximus, sequestro deponenda erat, credit, atque ex conuento cum Marchione vt satisfiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cæcilia itinere vnus diei proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, læsisque satisfieri iubet, dumque ædilitates & decurionatus, villicatumque oppidi constituit, qui magistratus quotannis suffragatorum punctis creabantur, & in comitiis oriebantur contentiones, & ex contentionibus cædes, & vulnera: immortale odium, & non sanabile vulnus. Statuit deinceps vt non annui, sed perpetui magistratus essent. Primi autem in hunc modum creati sunt. Ex vtraque factione 30 certiquidam viri ex ipsis nominati sunt, ex his sortiri iussi quis cuique magistratui cederet, & cui fors contingeret, eius officium cum vita finiretur, atque deinde in eius locum is sufficeretur, quem Rex & Regina, atque deinceps qui pro tempore regni culmen obtineret, sufficiendum esse decreuerint. His peractis Regina Hispalim versus molitur viam, quo cundi necessitas vrgebat.

Regina Hispalim adit, & quid illic egerit, multis verbis enumerat.

CAPVT VI.

40 CAVSA tam longam viam adeundi Reginae fuit, quod lumen illud non modo Bæticae, verum etiam totius Hispaniae propemodum erat extinctum bello cum finitimis urbibus, quæ alioqui sibi fuerant contributæ, & quasi urbis metropolitanæ, hoc est matricis, filia & partita membra, Asindum, Astygi, Carmonia, dissensionibus duorum eiusdem ciuitatis qui totum populum in duas partes distrahebant, à Methymna Asindica Enriqueus Guzman Ducis, Roderici Põtii à Germanica Legione Marchionis Gaditani. Nō erat plebis à patribus dissensio illa, non ordinis equestris à senatu & plebe, non sacrorum ordinum à profanis, sed omnia totius corporis membra in factiones binas quæque partita, inter patrem & filium, inter virum & vxorem, inter fratres propinquos & affines discordia & simultates, hinc odia & inimicitia, quæ non sinebant illos esse quietos. Latius adhuc serpebat malum, quod se ad aliarum ciuitatum ditionem extēdebat. Nā Cordubæ 50 duæ quoque erant factiones, altera quæ Alphonsum Aquilarium Montillæ dominum, altera quæ Iacobum à Corduba Ægabrensem Comitem sequebatur, atq; hic ducem à Methymna Asindica, ille Marchioni Gaditano foederatus. Igitur Regina partem illam Bæticae quæ non solum vestigalia Regibus pendere consuevit ad belli supplendas necessitates, verum etiam ad ornamenta pacis extraordinariosq; sumptus sufficit, Hispalim venit. Quæ ciuitas ex gentis illius consuetudine ludos magnificentissime parat, urbem fertis & coronis, aulæis & tapetis, velis & caustis, fontib. aqua & vino scaruriētib. ornat, magnaq; omnium ordinum læticia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium precibus

à Deo immortalī postulata. Deducitur deinde ad templum illud insigne virgini Deiparæ dedicatum, ex consortio cum diuo Clemente martyre atque Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat à Ferdinando dicata, propterea quod in die illius festi urbem illam ex Maurorum potestate ceperat, atque ad Christianam religionem restituit. Diua igitur Dei genitrice eademque virgine salutata, habitisque gratis pro tot tantisque erga se coniugemque suum Regem beneficiis, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant à maioribus suis pauimento vermiculato, parietibus museacis, laquearibus cedrinis, in Pœnorum morem arte Punica constructa. Cumque ex itinere laboris per aliquot dies quieuiſſet à negotiis, audissetque ciuium querelas de ciuilibus criminalibusque causis à multis temporibus non decisis, iubet institui septimum quemque diem Veneris, in quo ipsa pro tribunali sedens ius diceret. Sedebant ex altera parte præfules qui curiam comitabantur, & ex altera regii senatores & ciuilis pontificique iuris peritissimi, ante se subsidebant tabelliones, scribæ, secretarii, & qui præerant à commentariis, astabant & qui insignia regia præferunt lictores. nullæ dilationes, nullæ nundinæ, nisi in diem perendinum tergiuersantibus reis conceduntur, si qua lis adeo implicita quæ non posset breui tempore finiri, delegabat diffinendam alicui ex iurisconsultissimis. Mirum dictu, intra bimestre tempus omnes quæ impendebant compositæ lites, aut per se ipsam, aut per illos quibus causæ delegabantur. In sceleratos facinorososque, in depeculatores decoctoresque, in adulteros & stupratores, in grassatores & latrones animaduersum est, præterquam in eos qui vertere solum, aut in exilium timore aufugerunt. At ciues cum viderent urbem malefactoribus plenam, & esse neminem fere quem non labes aliquatangeret, si iustitiæ rigor in vniuersos sæuieret, fore ut ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum Solisium Episcopum Gaditanum, qui eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinale atque Archiepiscopo Hispanensi vicarium prouisoremque agebat in illa ecclesia. Is cum magna populi multitudine ex omnibus ordinibus collecta Reginam adit, proque venia impetranda longam orationem habet, locisque cõmunibus vitur in cõmendanda iustitia & misericordia, veritate & pace, ita tamen ut sit propensior in pacem & misericordiam, afferebatque illud ex Psalmographo : Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt : & de Samaritano, hoc est de Iesu Saluatore nostro, qui vulnerato à latronibus in quos inciderrat, infudit vinum & oleum, sed plus olei quod leniret dolorem, quam vini quod excita-

ret : itemque illud, Vt sitis filii patris qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos. Quodque etsi nulla hominum societas sine iustitia diu stare non posset, tamen cum iam flagitia & facinora crebrescant, iustitiæ munus restringendum est, nisi quatenus exemplo aliorum temeritas est coercenda. Sed quid facias cum omnes pariter in eadem labem trahuntur? quid cum in eodem sunt? Quid igitur faciemus, inquires, ô Regina omnium mortalium clarissima atque proinde indulgentissima? Nimirum ut confugas ad sententiam illam Poetæ quæ iam abiit in adagium, Quidquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladium non expresserit, omnia in antiquam solitudinem redigentur. Audacius aliquid dicam optima Princeps, quæ hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello in quo cum Lusitanorum Rege non de gloria, sed de summa imperii decertastis, inclinante iam ad vos victoria, omnia pro iure vestro persequi velletis, nonne incideretis in illud prouerbium etiam vulgo comprobatum, Summum ius, summa iniuria est? an non potius illam sequeremini sententiam Senecæ Poetæ tragici in Hercule furenti?

*Si æterna semper odia mortales agent,
Nec cœptus vnquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella. Tum vastis ager
Squalebit aruis, subdita tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit,
Victo necesse est.*

Adiecit tandem in peroratione miserationis fomenta, quæ Reginam faciendæ iustitiæ cupidam compescuit, eoque deduxit, ut omnes donaret venia, omnique à crimine absolueret, præterquam eos qui aut hæreseos impietate, aut æris alieni debito erant obnoxii.

*Ducis à Methymna oratio apud reginam contra Marchionem, &
Marchionis excusatio.*

CAPVT VII.

POSTEA QUAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud reginam criminantur, altero in alterum omnem culpam reiiciente. Dux à Methymna Asindica occasione arrepta priorem locum occupat, atque in hunc prope modum est allocutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum reges decessores tuos charissima Princeps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispanam remp. beneficia extent, neminem esse opinor, quem lateat. Nam vt o-

mittam illa vetera, non est silendum quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphonfus Petrides Guzmanus, qui præsidio Mellariam (eam existimo esse quæ nunc dicitur Tarifa) pro Sancio Hispanorum huius nominis rege quarto tuebatur, cum obsideretur à Ioanne regis fratre exule auxiliariis copiis, Bellamarinorum regis Abeniuza copiis adiutus, admonereturque vt munitionem traderet in Maurorum hostium potestatem, nisi mallet filium suum qui à Mauro rege in vinculis tenebatur, ante ipsius patris oculos trucidari, non modo arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miraculo stupefactus hostis & filium iugulari iussit, & deditionis spe sublata obsidionem soluit. Illud quoque omnibus notum, quo pacto

Enriquus Guzmanus Nebulæ Comes, secundus Ioannes Alphonfi primi Comitis eiusdem oppidi filius, idemque Alphonfi Petridæ Guzmani nepos, cum terra marique oppugnaret Gebeltaricum, à terra Ioannes filius pater meus, à maris Oceani parte ipse pater idemque auus meus classiariis oppugnatoribus, æstu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scaphâ recepisset, potuissetq; incolumis euadere, dum misericordia pereuntium plures admittit quam nauigium potuisset sustinere, ipse cum omnibus periit. Quid de patre meo primo à Methymna Asindica Duce Ioanne Guzmano dicam? qua fide, qua constantia, qua vigilantia bello plus quam ciuili quod pater tuus gessit cum fratribus suis patrue libus Ferdinandique Tarraconensium regis patru sui filiis, hanc ipsam urbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitimæ ad illos defecissent? Qua sceleritate, immo

qua celeritate Gebeltaricum illam familiæ nostræ fatalem post centum & triginta annos à Mauris possessam recepit, Christianæque fidei reddidit. Sed nolo maiorum meorum obsequia in reges suos debita commemorare (nam genus, & proauos, & quæ non facimus ipsi, vix ea nostra voco) sed tantum mea, quæ quia omnibus nota sunt, paucis perstringam. Quanta labes vniuersam Hispaniam inuasit, posteaquam Enriquus frater tuus gubernationis habenas remisit, seq; totum paucorum amicorum arbitrio tractandum dedit, nosti clarissima Princeps, omnes ciuitates siue volentes, siue nolentes, aliquem sibi ducem ex primoribus finitimis ascuerunt, malueruntque tyrannorum impotentiam pati, quam suo regi seruire. Huic ciuitati duo imminabant qui de principatu parati erant decertare, ego, vt ingenue fatear, & Rodoricus Pontius Marchio Gaditanus, sed dispari ex

causa: ego, vt patriam mihi charissimam conseruarem, atque in obsequio regi suo debito continerem, atque in eo statu quo illam à maioribus meis accepi, perstare suaderem: ille vero, vt quacunque ratione posset, eam labefactaret. Vterque quidem nostrum ciuis & indigena, sed qua pietate fuerimus in remp. Hispalensem, non dico me & illum qui in hæc tempora incidimus, sed mei atque illius maiores, qui fuerant contemporanei ciues ipsi sunt testes, cum mei semper coluerint hanc urbem quasi matrem, illius vero tractauerint quasi nouercam. Et nunc vterque nostrum in suo studio permanet, atque maiorum suorum instituta persequitur. Omitto Enriquo rege quid vterque nostrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed posteaquam Celsitudo tua Hispanarum rerum potita es, facta regni diuisione per Marchionem Villenatem, ego prior pro vobis in hac vrbe

signa acclamationemq; sustuli: ille vero siue scelerum suorum pœnas timens, siue quod est ingenio rerum nouarum cupido, statim adhæsit iis ducibus qui primi sumpserunt arma contra vos Reges clarissimi, atque gubernationis vestræ initia interturbare sunt conati, & ipse quoque per se cum Lusitanorum Rege cœpit agere, quemadmodum illi hæc urbem traderet. Habet Asindum equis & armis nobilem ciuitatem grandi præsidio oppressam, pulsas ciuibus qui illius audaciæ non obtemperabāt. Habet arcem cum oppido Alcalá ad fluum Iram in agro propemodum suburbano huius ciuitatis. Habet complures facinororum suorum adiutores & conscios, qui nihil magis spectant quam huius vrbis direptionem, atque imprimis Ferdinandum Ariam metatorem, qui Tarifam in freto Gaditano castellum munitissimum & Vtrariam pergrande municipium cum arce munitum tenet.

Quid autem hoc tempore cogitet, argumento est, quod neque per literas quicquam benignum ad Celsitudinem vestram scripserit quo se excusaret, neque nunc quidem, cum sit tam prope, obseruantiam suam erga vos declaraturus venit. Erit igitur iustitiæ tuæ regina clarissima, bene de te deque patria sua meritos præmiis afficere, male vero meritos male perdere, atque imprimis hanc ciuitatem vobis atque maioribus vestris obsequentem malis perniciosissq; ciuibus purgare, bonis autem pacisq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationem regina comiter & benigne respondet, obsequia sua erga regiam Celsitudinem & maiorum suorum benefacta in remp. Hispanam sibi esse gratissima, atque eo nomine se habituram rationem, vt non frustra fecerint ea quæ ex officio boni viri facere tenebantur. Quod vero ad Marchionem pertinebat, se ea causa potissimum Hispalim venisse dixit, vt illius vrbs statum componeret pacificaretque. At Marchio videns se eo fortunæ delapsus, vt si quid antea simulauerat, iam simulare non posset, cum præsertim nihil vnquam palam fecerit, quod posset dici factum in quo regia maiestas imminueretur, Hispalim venit vno tantum familiari comitatus, atque à ianitoribus in conclaue admissus, quo se iam regina receperat, suspicatus longa Ducis oratione & causa quæ videbatur esse melior persuasam, alia via se insinuauit, breuiterque illam sic allocutus est. En tibi regina, præpotens Marchio ille Gaditanus quem aduersarii mei apud te criminati sunt, in manibus tuis est. Veni non vt crimina illorum in ipsos autores retorquerem, delicatissimas aures tuas obtundens, sed vt in me ab illis obiecta purgarem, atque innocentiam meam ostenderem, quæ me securum facit, vt sine vlla fide publica huc venirem: veni inquam, non vt alios accusem, sed vt me ipsum à suspitione de me concepta excusem. Dicunt aduersarii mei me tenere armis oppressam Asindum & Alcalá ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi cui Celsitudo tuaiusserit. Quod si etiam iis quæ mei patrimonii sunt, opus est, ex hoc loco & tempore tibi trado, quâdo me ipsum quoque tibi tradidi. Quod vero ad suspicionem de me habitam attinet, si vllum fuerit repertum factum aut dictum in quo Celsitudinem vestram læserim, ecce me paratum vt læsæ maiestatis crimen tuæ Celsitudinis arbitrio luam. Quod si fui negligentior in declarando hunc animi mei sensum, hic ipse aduersarius meus fuit in causa qui mihi domi negocium faceſſebat. Hac Marchionis oratione regina placata ad tradendas munitiones illum omni crimine absolutum dimisit.

Quod Regina receptis munitionibus quæ ad Hispalim pertinebant, totam regionem illam pacauit.

CAPUT VIII.

NVNQVAM putarat Dux à Methymna Asindica Marchionem Gaditanum eo venturum, sed neque familiares amici opinati fuerant, quod obsequium exhiberet reginæ, arcemque Asindicam traderet cui regina tradendam esse iuberet. Nunc vero cum viderent omnia cecidisse aliter quam existimarant, omnes spes suas inanisque cogitationes abiecerunt, atque se paulatim ad alia studia tranſtulere. Nam antea toti à spe belli gerendi contra Marchionem pendebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuitiis agrestibus quas rustici, agricolæ, & pastores illius iussibus subditi possidebant. Nunc vero alios curare mercaturam, alios prædia colere, alios rem pecuariam exercere, & ex opificibus turbaque urbana suam quisq; artem repetere. Itaq; arce Asindica à Marchione tradita Ioanni à Robreto & munitione Alcalá ad Iram fluuium, imperat Duci à Methymna, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones quæ ad ciuitatem Hispalensem pertinebant, idque non est cunctatus facere, ne videretur in exequendis reginæ iussis segnior quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fraxinetum, Arechium, Aracena, Alanisum, Constância: citra montes Nebrissa, Capita sancti Ioannis, Ponticulus, quibus præsidere iussit bonos viros ciues Hispalenses, qui modo fuissent alterutrius factionis exortes. Iussit quoque nomine suo Ferdinando Ariæ metatori qui præsidio Vtrariam tenebat, vt oppidum cum arce Hispalensibus redderet: Mellariam quoque quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso, cuius præsidium hæreditario iure ad illum pertinebat. Ad hæc reginæ iussa præmeditatus respondet, iniuste secum agi, si quod semel iure possedit, sibi inuito subripiatur, arces illas ab Enriquo rege sub fide publica Gonſalo Saauedræ patri suo perpetuo iure traditas, seque illius hæredem esse indubitatum: simul etiam præſidi qui pro illo Vtrariæ arcem tenebat, iubet vt se muniaturque, polliceturque si regina obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præſes non minori animo iussa metatoris accipit quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat ad se co-

se comitesque suos propugnandos, qui & ipsi parati erant aut munitionem creditam tutari, aut indubitata mortem oppetere. Regina hominum pertinaciam audiens iubet illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas, & qui ex curialibus armari potuerunt, & eos qui sponte sua huic se necessitati obtulerunt, eodē mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit. Atque ita per dies circiter quadraginta nihil præmittitur eorum quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueuerunt. Igitur regina cum videret negotium in dies protelari, Guterrium Cardenium quæstorem suum maximum mittit, ut quo in statu sit res, inquirat, & quibus esset opus, cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur ut deditiōē faciat, antea quam reginæ indignationem in se conuertat: quod nisi faciat, atque potius fortunam quam rationē experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pereundum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditiōis cōditiones velle audire, quin potius malle omnia perpeti quæ victi à victoribus perpeti consueuerunt, quæstor maximus videns se nihil proficere, neq; à peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugnationem à quatuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, stlopetras, & scorpiones, arietes, testudinesque intendi præcipit, atq; sub primi lumina solis & ortus negotium incipi, quod sine vlla intermissione ad vesperam vsque perdurauit. Cum ex vtraque parte plures cecidissent, neque iam obsessi oppugnantium vires sustinere possent, cum recentes ex oppugnantibus fessis vulneratisq; succederent, neque obsessis requies vlla daretur, tandem victi succubuerunt. Omnes caesi, aut ad mortem vulnerati, præter duos & viginti, qui postridie Hispalim ad reginam in vinculis transuecti suspendio vitam finierunt. Nam præses imprimis pugnans miserabiliter & digne iam perierat.

Quod regina dum esset Hispali, Ioannem peperit, qui fuit deinceps primogenitus Princeps atque hæres designatus.

CAPVT IX.

DV M hæc administrantur à regina Hispali, rex non cessat castri Inui obsidionem interuifere, atque mittere in consultationem frequenter, si quo modo arx illa, siue do-
30 lo, siue pactione, siue quocunque alio modo sine viribus capi posset. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, velletq; rex non multo sanguinis dispendio negotium confici: reficit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera quibus se absente opus esset, imperat fieri, ipse ad reginam properat, in Bæticis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, regina quæ ex longo temporis interuallo non pepererat, atque ea ex causa iam se inter effœtas numerabat, ex inopinato prægnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem regnorum hæredem, expuncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab aliis iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes Princeps anno à salute Christiana millesimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio, Kal. Iulias. Ingens ex
40 eo nuncio secuta est lætitia per omnes terras Hispanorum Principum imperio subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensium rex per legatos petiit inducias à rege & regina, responsumque legatis, induciarum condiciones placere, sibi modo soluerent censum à Granatensium regibus Hispaniarum Principibus pendi solitum. Legati rursus missi eadem de re, quod ad exactionem census pertinebat, respondent, reges illos qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetariis officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus quibus se ab exactione illa tributaria liberarent. At nostri, tametsi responsum illud superbia arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illæ v-
50 trisque conducebant, & Lusitanorum temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebellionem vlcisci Metatoris Ferdinandi Saavedræ. Principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur cohortes cum præfectis qui illum quærant, quæsitumque vndecunq; ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetq; complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerant illustria, utcumq; merito venia donata bona honoresq; restituti, præsidium Tarifæ cum arce Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi qui tres Carmo- nenses arces præsidio tenebat, imperatum, ut illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dim- rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem regis & reginæ iram veritus nulla condi-

tione tradit, traditasque Guterio Cardenio quæstori maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello, quemadmodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat, obsequiorum suorum fiducia petita à rege & regina, supplicatq; velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari, se fuisse tredecim commendatariorum suffragiis creatum, Magistratu atq; totius ordinis consensu pro Magistro expeti, seque ita meritum de republica Hispana vt repulsam pati non mereretur. Regina vero etsi cupiebat dignitatem illam in regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarii maximi tam præclare de se meriti, à rege petit, vt illi cedat, neque vllam esse rationem, vt in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubet itaq; illū à tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis consensu & vna omnium voce Magistrum creari, mittuntque libellos supplices ad Pontificem Max. vt electio illa Apostolicæ sedis autoritate confirmetur, id quod est à summo Pontifice concessum. Quæstor vero maximus in locum Magistri in commendatarium maximum est successus.

Rex Victoriam proficiscitur, vt cum Ioanne patre quasdam res commentaretur, & inde Hispalim ad reginam redit.

C A P V T X.

PACATIS Baticæ contentionibus, munitionibusque receptis, rex animo reuifendi patrem Tarraconensem regem à regina digressus, ad castra Iulia venit, quorum arcem quam Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in Xanthum ab Aquila, ciuem equitemque Abilensem transferri iubet, præsidioque & necessariis aliis rebus instruit. Inde Victoriam recta proficiscitur, quo iam pridem constitutum erat Tarraconensem regem esse venturum, & quidem iam aduentabat. Cum filius in occursum patri progrediens, iam congrederentur, filius patris dextram manu prensans conatur illam exosculari, atque ille diu reluctatus manum subducit, seque ad filii sinistram locat. Cumque ad Tarraconensis diuersorium sic venissent, Hispanus equo descendens patrem volebat in domum deducere. At ille, Absit, inquit, à me atque à dignitate tua, fili charissime, vt cum sis rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui omnes ex eadem stirpe propagari obsequium & obseruantiam debent, ego sim tibi dexter, & tu mecum sinister, hoc est exterior incedas, atque ita pater filium comitatus est vsque ad illius diuersorium, & inde ad suum rediit. Ortus est deinde sermo inter Palatinos, vt fieri solet, an recte pater primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterque rex erat, & Tarraconensis hospes Hispani filii, atque idcirco maiori honore afficiendus, & iis accedebat, quod erat pater. At alii dicebant recte factum esse, quod tamen reges erant, sed tamen ita dispares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præsens † vir iuris consultissimus, & orator satis vehemens & probatus, atque antiquitatum & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus iis de rebus ignaris respondit recte fecisse vtrumque regem, & patrem qui filio primas concesserit, & filium qui acceperit: atque imprimis afferebat illud quod Q. Fabius Maximus consul, cum pater proconsul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit licitori, vt iuberet patrem ex equo descendere, qui iussus paruit, filiumque collaudauit. Atque hunc tenorem vterque in deferendis alteri honoribus, per totos illos viginti dies quibus Victoriam sunt commorati, in sedendo & assurgendo, in deducendo & reducendo, & cæteris in rebus omnibus in quibus vita humana prioris & posterioris ordinem posuit, seruauit. Igitur cum primum de re comuni cœpissent inter se commentari, primum de regno Nauariæ constitutum est, vt decerneretur Phœbo ex filia nepoti regis Tarraconensis, conseruareturque in eo tanquam vnus familiæ regum Tarraconensis prouinciæ, tamen non per agnationem, sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoque sunt multa alia ad regni Tarraconensis, & Siciliæ, & insularum nostri maris administrationem pertinentia. Inde digressi, Tarraconensis Tarraconensem suam, & Hispanus castri Inui obsidionem reuifit, quam offendit ex voto perpulchre instructam, & obsessos iam ad deditionem clamantes, & libenter iam de se dedendi conditionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atque omnium rerum quæ ad victum pertinebant, copia defecti. Cum enim res in eo esset statu, vt facile transigi posset, cœptum est agi de arcis deditione, & rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus sic conuenerūt, vt præses cum suis satellitibus bonisque liberi abirent quocumq; vel-

lent,

lent, arcemque regis arbitrio relinquerent, traditamque demoliri atq; solo æquari iussit: illi vero in Lusitaniam transmigrarunt. His peractis rex Hispalim ad reginam proficiscitur, atque inde Cordubam ire cōstituunt, vt quemadmodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaque sua pacarent. Sed antea quam inde discederent, vt futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti vt liceret sibi per regiam potestatem æquo iure cum Duce à Methymna in patria communi viuere, responderunt non esse è republica Hispalensi, vt reditus in urbem illi pateret. Quod cum Marchio ægre tulisset, vt ipso exulante æmulus in vrbe maneret, Duci quoque a Methymna idem imperarunt. Illis namque absentibus facile poterat ciuitas esse quæta, cum causæ disceptandi tollerentur.

DECADIS PRIMÆ ET LIBRI SEPTIMI FINIS.

Reliqui tres temporum iniuria desiderantur.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, AVTORITATE REGIA HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVH HISTORICI,

in secundam Decadem, quæ est de bello Granatensi, PRÆFATIO,

in qua ostenditur, neque Principibus Hispanis fuisse vnquam ad bellum inferendum vires maiores, neque hostibus ad propulsandum auctiores.

EQVITVR bellum Granatense, quod & temporis spacio, & expeditionum apparatu, & hostium robore, & locorū difficultate fuit maximum omnium quæ post deletas Gotthorū opes in Hispania vnquam gesta sunt. Superiorū namque regum in Mauros expeditiones partim tumultuaria, partim intercisæ multorū annorum intercapedine fuerunt. At posteaquam semel Principes nostri bellum hostibus inferre decreuerunt, nunquam cessatū est, quoad per cōtinentes annos prope decem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus suis, non in æstiuis, non deniq; in hybernis, quin potius prioris cuiusq; victoria finis, principium erat sequētis. Quod si te ad belli apparatū conuertas, nihil defuit quod ad maximæ potentia vires ostendandas pertineret, non peditum, equitumq; cataphractorū, non leuis armatura numerus incredibilis, non carrucariorum, mulionū suffraganeorum, non calorum, lixarum, pabulatorū copiosa multitudo, non tormentorum machinarumq; genus vllum, non com meatus vsq; ad satietatem terra mariq; aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nunquam ad ea tempora res Maurorum fuerūt auctiores, & militum numero, robore, exercitatione armorū, atq; ad exercitus stipendiisq; persoluenda ditiores. Ad septies mille stipendiarios equites è publico in belli procinctu semper habebant, præter euocatorum gregariorumq; innumeram multitudinē. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, solita sit per singulas urbis portas, quæ numero erant septem, ferentiariorum sagittatorumq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militum persoluenda, arces muniendas, machinas aptandas, aliq; ad tantum bellū necessaria, si quis tractus illius angustias, & soli malignitatem, præruptaq; montium consideret, incredibile quod sum dicturus videbitur: dicam tamen nihilominus, septies centum mille aureos patrios regi suo Granata regnum quotannis pendebat, qui numerus ratione ponderis in ducales nostros aureos in decies centum mille excrecit. Vnde igitur dicit quispiam sub Principibus nostris tanta fisci diminutio regni illius facta est? Quia nimirum alia tributorū ratio sub illorum regibus quondā fuit, quam nunc est sub nostris. Illorum imprimis agricola & pastores frugum pecudumq; regi suo pendebant septimas, quemadmodū nostri sacerdotibus & ecclesiæ, atq; ipsi etiam tantum decimas. Illis quibus non erant filii, necesse erat regem ex asse relinquere heredem, & quibus erāt. pro virili portione cum illis cohæredē instituere. Quo præterea die nouella pecudes aut armenta cuiusq; signo inurebantur, tertiam partē valoris quanti æstimabatur, fisco annotabant. Iam vero exportoriis, vecturis, delationibus, calumniis, innumeris exactionibus, incredibile dictū est, quantum regius census augetetur. At vero apud nostros nihil tale, aut si quid est, perquam modicū est. Quare nihil mirandū, si tantis copiis tantisq; rerum omnium facultatibus hostes freti, tandiu potuerunt Principum nostrorum potentiam sustinere. Sed bene quod tandem penes illos victoria fuit, qui erant, quemadmodum iure, ita & armis potiores.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S -
S E N S I S , R E R V M H I S P A N A R V M
A C H I S P A N I E N S I V M H I -
storici, Decadis secundæ Liber
primus.

*Enumerat causas, cur iuste Hispani Principes bellum Granatensibus Mauris intulerunt:
& quemadmodum Zahara castellum in collimitio situm à Mauris
captum est.*

C A P V T I.

COMPOSITIS Hispaniæ rebus, quemadmodum in superioribus decem libris præscriptum est, iam Principum nostrorum fortuna laborabat in inueniendis causis quæ illos ocio ac longa pace indormientes excitarent. Etsi enim iam inde ab ineunte regni sui exordio illa maxima cura eorum animis infederat, quo pacto delere possent dedecus illud Hispaniæ, atque proinde totius Christianæ religionis insigne opprobrium, ingruentia tamen negocia non sinebant illos de tanti belli magnitudine cogitare, cum præsertim ex superioribus bellis atque rerum omnium perturbatione Hispana resp. esset penitus labefactata. Et quamquam nulla belli iustior poterat videri causa, quam pro religione contra nominis Christiani hostes arma corripere, cum aliqui philosophi tradant, eos qui intellectu viget atque ratione, suapte natura Barbarorum esse dominos, atq; eodem iure bellum illis iuste inferri posse: accedebant tamen aliæ propiores causæ, quæ non tam patiebantur nostros tam longo tempore desidere, atque illa imprimis, quod ab externis nationibus iam pridem probro nobis obiciebatur, quod non modo hostes in conspectu nostro, atq; ante oculos positos non submoueremus, verum etiam crebris nos iniuriis ultro lacescentes vix possemus sustinere. Quis enim ab orbe nostro tam remotus, atq; rerum nostrarum tam ignarus erat, qui nesciret agrorum populatio-
nis, armentorum gregumq; cum suis pastoribus direptiones, vicorum, castellorum expugnationes ab immanissimis hostibus illatas? Erat & altera causa quæ nos propensiori quodam modo stimulabat, ea quæ maiorum nostrorum socordia fuerant abalienata, quæq; ad nos hæreditario quodam iure pertinebant, iusta clarigatione ac longi postliminii iure non repetere. Quid quod hostes cotidie magis magisque inualescebant, & in dies plura minabantur, atq; præclare nobiscum agi putabamus, si æquo cum illis iure Hispanarum rerum imperio potiremur? Superioribus his causis accessit alia propinquior adhuc, quæ belli hostibus inferendi occasionem adhuc faceret iustiore. Nam Principes nostri dum student bella intestina dissensionesq; ciuiles componere, atq; piratarum grassatorumque latrocinia coercere, ac præterea leges ferre quibus futuræ tranquillitatis pacisq; fundamenta iacerentur, permiserant temporarias cum hostibus inducias fieri. Erat ea tempestate Maurorum rex Hali Abenhazan, vir in bellicis artibus apprimè doctus, nec minus rerum nouarum cupidus. Is cum intelligeret nostros aliis in rebus occupatos, factus certior Zaharam (castellum id erat media regione inter Asindum Arundamque situm) negligentius custodiri, ac præsidio esse vacuum, arripit occasionem, & contra fas, iuraq; fecialia, ac induciarum pacta conuenta castellum noctu oppugnat, ac non multo negotio capit, arcis præsidem præfidiariosq; obtruncat, matres, virgines, viros, puerosq; victos cum armentis & gregibus pecudum in speciem triumphi ducens, arce castelloq; validiori præsidio munitis, victor se ad suos recipit. Eo tempore rex & regina Methymnæ ad campum agebant, qui eorum quæ ad Zaharam gesta sunt accepto nuncio, nihil cunctandum esse rati, omnia consilia in hostes vertunt, arma parant, exercitus conscribunt, pecunias vndeunque honeste possunt, magna cum diligentia conquirunt, cum primum fieri possit, bellum hostibus illaturi, illa maxime fiducia lati, quod violati fœderis iurisq; gentium nefas ab hostibus primum steterit. Et ne quid interea detrimenti limitanei paterentur, scribunt ad ciuitatum præfectos, ad arcium castellorumque præfides, & ad eos duces quibus prouinciæ Bæticæ, atque Murgitani regni ex antiqua Hispanorum consuetudine finium tuendorum cura demandata est, vt excubent in armis, arces atque oppida muniant, limitesque summa vigilantia tueantur. Alphonso præterea Cardenio, equestris ordinis qui sub diui Iacobi nomine dicatus est Magistro, per literas imperant, vt quam maximo possit equitatu Astygitanam coloniam infideat:

insideat: alterius quoque militiæ à Calatraua Cisterciensis Magistro Roderico Tellio Gironi, vt Mentesium præsidio teneat: omnibusque in commune edicunt, vt non modo hostium excursiones per agros compescant, verum etiam ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddant. Quæ omnia nihilo secius quam illis sunt imperata, exequuntur.

Quemadmodum Alama duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hispalensis præfecto, expugnata & capta est.

C A P V T II.

DVM hæc per vtriusque partis limitaneos aguntur, Iacobus Merulus quem Rex & Regina ciuitatis Hispalensis prætoribus senatoribusque assessorem dederant, atque impendentis belli necessitatibus præfecerant, agit per exploratores, ac semitarum diuerticulorumque viros peritos, vt pertentent oppidum aliquod, siue castellum hostile, si quo modo possit à nostris intercipi. Paucis post diebus referunt Malacam urbem maritimam segniter, atque mediterraneam Alamam negligentius ab hostibus obseruari. Merulus rem omnem ad Rodericum Pontium Marchionem Gaditanum refert, atque vterque Petrum Enriquez prouinciæ Bæticæ præfectum in consilium adsciscunt. Cumque de alterutra vrbe petenda diutius consultassent, placuit tandem Alamam debere peti, propterea quod videbatur expugnatu captuque facilius. Omnibus visum facinus præclarum, atque omni laude dignissimum, & in quod esset totis viribus incumbendum. Sed quia grandiori exercitu opus erat, hortantur alios proceres arciumque præfides, vt veniant ipsi, aut auxiliares mittant copias. Enriquum Guzmanum à Methymna Afindica Ducem huius consilii non fecere participem, ob antiquas similitudines quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant. Coiere ad negotium peragendum leuis armaturæ equitum ad tria millia, peditum aliquanto numerus amplior, qui per montium anfractus perque iuga vallesque depressas, noctu magis quam die iter facientes, non sine magna difficultate perueniunt tandem nocte intempesta in conuallem quæ aberat ab Alama passuum circiter duo millia. Trecenti ex omni numero strenui milites iubentur sequi duces itineris. Cumque urbem propius accessissent, præmittunt excubias, vt capterent quid apud hostes agatur. Referunt ab arcis parte omnia esse quieta, non circumtorum exhortationes, non vigilum acclamationes, non denique vllum audiri strepitum. Igitur per amicæ noctis silentium scalas muro exteriori admouent, scandit primus omnium Ioannes Ortega, qui se profitebatur scalarium, vir paratus in vtrumque facinus, siue rem conficere, seu certæ occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paræ audaciæ vir, ab Astygi vrbe nobilissimus eques, sed à quodam familiari suo instantis periculi admonitus locum cedit. Ille gradum occupat, qui ab scalario interrogatus, quis tu es, qui me sequeris? Ioannes, ait, ille Toletanus. Subiicit Ortega, A Toleto in tanta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nam paulo post experieris. Tum sequitur Martinus ipse Galindus, & post illos conscendunt alii triginta, qui occupato exteriori arcis pomærio transiliunt murum interiorem, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosque ex eadem arcæ auxilio subeuntes pari ratione conficiunt. In quo Toletanus ille, quemadmodum erat pollicitus, egregie rem gessit. Capiuntur mulierculæ cum pueris, præfidiarii ex muro deturbantur. Nostræ arce potiti seras postici in agrum spectantis frangunt, socios in arcem ad se recipiunt. Oppidani qui in media vrbis parte siti, summa in pace securi agebant nihil tale formidantes, terrore subito perculsi corripiunt arma, vt arci quamprimum suppetias ferant. Quam ab hostibus occupatam videntes, murorum turres & propugnacula, ciuitatis portas & templa præsidio muniunt, vias ad arcem spectantes vallo, & fossa, beronibusque occludunt, eoque ferreos arcus, scorpionès, ballistas, sclopetras, & alia tormentorum genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plumbeas, & saxeos orbes in arcis portam pariter intendunt, metuentes id quod erat futurum, vt inde hostes ad urbem diripiendam erumperent. Augebat illis animum ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabant suorum auxilia, tum à castellis oppidisque finitimis, tum etiam à Granata ipsa equitum peditumque egregia altrice, quæ non amplius quam triginta millia passuum aberat, & quæ vnus diei itinere posset longe maiorem exercitum auxilio submittere quam noster esset. Quod ipsum nostros vehementer angebat. intelligebant namque, si eo die tota vrbs in potestatem suam non venisset, omnes suos labores frustra susceptos, atque

postridie tantam hostium multitudinem superuenturam, vt neque arcem tueri, neque cum illis configere, neque illorum impetus sustinere, neque se demum nisi maximo accepto detrimento posse ad suos recipere. Interim dum quid consilii capiant, duces exquirunt, Xanthus ab Abila Carmonensis arcis præfectus, vir nobilis, atque animi præceps, qui & ipse insignem equitum cohortem ductabat, Est ne quisquam ex vobis, inquit, viri fortissimi, qui me in hostes erumpere volentem sequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse Arcuensis arcis præses, qui ait, Ego te, mi Xanthæ, etsi nemo alius, sequar. Vnum & commune periculum, vna salus ambobus erit. Qui alios vt sequerentur exhortati, vix prima portarum limina attigerant, & in medio statim eruptionis conatu hostium telis obruuntur. Eorum cæde nostri animo consternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo se consilio ex tantis angustiiis explicent. Visum est quibusdam arcem demoliri, seque ante quam hostes auxilio veniant, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouinciæ Baticæ præfectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus præsens, ac bello viuida virtus, arcem nullo modo deferendam esse censent. Causabantur illi imprimis difficiles in urbem aditus, hostium auxilio subeuntium in breui tempore aduentum, ac præterea rerum commeatus penuriam. Hi vero contendunt ab incepto nullo modo esse desistendum, & quando in arce capienda semel sibi bene cessit, vtgendos esse successus, atque viam inueniendam qua tota vrbs capiatur, & quo alacrius rem adorianatur, ciuitas diripienda militibus proponitur, vt quod cuique ex præda cesserit, extra sortem possideat, neque in manubias redigatur. Itaque placuit demoliri partem muri qui arcem ab vrbe dirimebat. Per vrbs ruinas nostri duce Marchione agmine facto erumpunt, alii per arcis partem, alii per muros, qua parte erant arci continentes. Alii domorum culmina conscendunt, alii parietes communes suffodiunt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndique vehementer, eminus telis, cominus gladiis. Hos prædæ atque victoriæ spes alit, illos vrbs amissæ desperatio agit præcipientes, vtrosque auxiliorum aduentus acuit, nostros, vt ante hostium aduentum rem peragant, illos, vt partem vrbs captæ integram feruent, qua suos oppem laturos receptent. Pugnatum est tota die ad vespæram. Mauri deinde paulatim pugna cedere, seque in templum quod non longe à muris erat recipere. At nostri, ne quid intra muros esset hostile, oppugnationem templi non differunt, testudines pluresque parietibus admovent, arietibus limina quatunt, apponunt incendia, obfessi tandem partim capiuntur, partim trucidantur. Atque ita nostri præda ingenti, & grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierant, florentissima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnum Zaharæ ab hostibus illatum compensauimus, præterquam quod ad futuri belli momentum plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu inuictum est. Parua Zaharæ amissæ in limitibus præsertim accepta iactura, atque ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorum detrimento dira calamitas atque perniciēs erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidam senex non dissimulauit, qui cum primum de Zahara expugnata nuncius Granatam est allatus, Aut me, inquit, mea fallunt oracula, aut de regno Maurorum in Hispania quod per tot annos possederant, actum est.

Quod Granatensium Rex ex Alama nuncio cum ingenti exercitu venit, atque oppidum à nostris captum oppugnat.

C A P V T III.

EX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ consecuta est. Principio nemo erat qui crederet nostros tantum facinus aggressuros, vt urbem in mediis regni penetralibus sitam attentarent. Sed postea quam vnus & item alter rem certiore facit, atque alius tantum arcem, alius partem quoque vrbs, alius totam urbem captam nunciat, omnes in commune fortunam suam lamentari, lugere regnum quod tanto tempore possederant, breui periturum. Rex ipse tanti mali nuncio percuttus rem ad populi primores refert, quod possit esse tantæ calamitatis remedium exquirat. Placuit totis viribus incumbendum, vt quam primum suis laborantibus, atque in vltimo periculo constitutis, ex præsentibus copiis suppetias ferat. Deinde cum omni equitatu, peditatuque, atque tota regni mole laborandum, vt hostem in mediis regni visceribus exultantem abigant. Missi itaque subsidio mille armaturæ leuis equites, qui postridie eius diei quam vrbs capta

capta est, sub primam lucem visi, muros bis terque obequitarunt, videntesque omnia iam in hostium potestatem redacta, neque quicquam auxilii suis præstare posse, redierunt. Rex interea scribit ad omnes omnium præfectos atque arcium præsidēs, ut pro negotii magnitudine cogant exercitus quam maximos possint, atque ad Alamam obsidendam quatr duo conueniant. Intelligebat nanque omnem spem vr̄bis recuperandæ in celeritate positam esse, antea quam hostes se validiori præsidio muniant, & maiores Christianorum copiarum confluant, atque tormenta & machinæ cum grandiori comœtu eo comportentur. Qui nihilo secius quam sunt iussi, ad locum tempusque constitutum omnes conueniunt. Erat equitum ingens numerus, sed peditum incredibilis multitudo, inter quos sagittatores stlopetarii que complures. Castris positis constituunt ab omnibus simul partibus vr̄bem incessere, non diu, non noctu ab oppugnatione desistere, ut nostri ancipiti periculo distracti, atque vigiliis & laboribus defessi cederent. At duces nostri multitudine hostium commoti nihilo segnius agunt, milites per murorum pinnas propugnaculaque partiuntur, cohortes quæ laborantibus opem ferant, certis in locis disponunt. Ipsi per vr̄bis pomœria propugnatores hortantur, ne in tanto discrimine rem somnuculose negligenterque agant, At hostes tametsi non venerant instructi machinis sulphurariisque tormentis, magno tamen animo, vel potius temeraria quadam desperatione, muros vndique adoriuntur, pluteos ac testudines murorum radicibus admouent, fundamenta suffodiunt, arietant portas, scalas admouent, nullumque tempus intermittunt in quo non hostibus obsessis negotium faceßant. At nostri etsi numero pauciores erant, non modo superfuit animus ad deturbandum hostes, verum etiam ausu portas erumpere, oppugnantes vltro incessabant. Cadebant ex illis complures, propterea quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatum propugnatumque est oppidum eo die summis vtrunque viribus. Sed Mauri cernentes nihil se ea oppugnatione proficere, statuunt flumen quod vr̄bem præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis usus interciperetur, cum alioqui non essent in vr̄be fontes, non putei, non cisternæ, coacti sunt pro aqua cum hostibus pugnam conferere. Cumque ex vtraque parte complures caderent, non potuit effici quo minus hostes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vr̄be pertendens ad flumen, aquationis vsui iam pridem ab oppidanis comparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aquatores summo uerentur, non potuit euitari, quin pro vsu rei tam necessariæ ab vtrisque diu noctuque pugnaretur, atque plures vtrunque caderent. Laborabant præterea nostri aliarum rerum multarum inopia. Nā cum iam inde ab initio vr̄bs capta diriperetur, multitudo ignara consiliorum, putans vr̄bem non eo expugnatam ut muniretur præsidio, sed ut direpta dirutaque desereretur, frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt, atque corrumpunt alia quæ possent aliquando vsui esse futura. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi ab vr̄bibus finitimis per literas auxilia petunt, proceres primoresque populorum ad ferendas suppetias hortantur, quanto in periculo sint exponunt. Ducem à Methymna Afindica ob memoratas simultates veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deterio rem sibi implacatioremque, cum præsertim de tanta re illum à principio non consuluerint. Ad Regem præterea Reginamque scribunt, quo in statu res sit, enarrant, atque ut copias auxiliares quamprimum curent mittendas, hortantur.

De auxiliaribus copiis cum comœtu obsessis misso, & quod Rex ex Methymna profectus magnis itineribus properat, ut negotio interesset.

CAPVT IV.

50 **N**VNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas nostrorum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capeßenda concitare, atque suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriqus à Methymna Afindica Dux, simultatum quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut obliuione sempiterna memoriam delens, aut ad tempus dissimulans, equites peditesque auxilii ditionis, aut sua æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud mensarios ingentem pecuniarum acervum, vnde stipendia gregariis militibus persoluerentur.

Atque in hunc modum quam maximo exercitu comparato, accedunt alteræ copiæ à Corduba, Aſtygi, Hiſpali, Aſindo, cæteriſque oppidis & municipiis in hoſtium collimatio poſitis. Conueniunt præterea eodem Comes Ægabrenſis & Alphonſus Aquilarius atq; limitaneorum præfecti, qui omnes grandi rerum omnium commeatu, & qui poſſet ſibi obſeſſiſque ſufficere, iumentis impoſito, Alamam contendunt. Mirum tam breui tempore tantam equitum peditumque multitudinem potuiſſe vnum in locum conuenire, atque tanto omnium conſenſu tantaque animi alacritate ad præclarum facinus peragendum coniuraſſe. Erat ea tempeſtate Rex & Regina Methymnæ ad campum, qui nuncio accepto de Alama à noſtris expugnata, & deinde ab hoſtibus obſeſſa, nihil cunctandum eſſe rati, cunctis viribus opitulandum eſſe intercluſis decernunt, ad Beticæ prouinciæ ciuitates, oppida, caſtella, arciumque præſides, & ad limitaneorum præfectos ſcribunt, vt ſint in armorum procinctu. Ipſe vero Rex quo die nuncium accepit, à Regina digreſſus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus Dux Alburquerquerus, Petrus Manriquus Comes à Triuinio, Enicus Mendoza Comes quoque à Tendilla, quibus ſe deinde adiunxit Ioannes Siluius Cifontanus Comes, ex Toletto vrbe regia progrediens in occurſum. Cumque perueniſſent ad Amuzum (oppidum eſt id à Corduba diſtans ſeptentrionem verſus paſſuum circiter millia viginti) mittit literas ad Ducem Methymnæum, ad Comitē Ægabrenſem, ad Alphonſum Aquilarium, & ad alios cohortium præfectos, imperans illis ne properent, ſequē expectent, velle ſe dicere ferendo ſubſidio intereſſe. Atqui duces qui iam intra hoſtium fines exercitum ductabant, cum grandi armorum commeatuſque impedimento, putantes iam non eſſe integrum, ſed neque tutum retrocedere, tum quod obſeſſi laborabant in ſumma rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, reſcribunt ad Celſitudinem ſuam ſe voluiſſe illius iuſſis obtemperare, ſed rem eo loci deductam, vt iam non ſit in ipſorum poteſtate, vt ſaluis rebus poſſent repedare. Orabant obteſtabanturque illum, quando aliud fieri non poterat, id quod feciſſent, boni conſuleret. At Rex nihilo ſegnius inſtitutum iter peragit, quoad ventum eſt ad locum quem accolæ Pontonem magiſtri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neque poſſe illum ob memoratas cauſas expectare, properabat tamen vt copias conſequeretur, niſi periculi à finitimis hoſtibus imminētis admonitus fuiſſet. Itaque ſtatuit Ramblæ rei euentum expectans immorari. Vbi vero poſtridie nuncium accepit de hoſtium fuga, deque Alamæ obſidione ſoluta Cordubam rediit, quo venturam eſſe Reginam conuenerat, cum qua de futuri belli ratione conſultaretur. Conſtabat namque Granatenſes Mauros, dum haberent hoſtem in agro propemodum ſuburbano, nunquam quieturos, ſed neque ceſſaturos ab obſidione repetenda, quoad urbem amiſſam recuperarent. Ex quo alterum è duobus erat neceſſarium, aut urbem relinquendam, aut bellum eſſe continenter gerendum. Nam quod erat tertium, alternis menſibus tam grandem exercitum cogere, qui ſufficeret ad commeatus importandos, infiniti cuiuſdam erat ſumptus, & vnde multo maius detrimentum noſtri quam hoſtes acciperent.

Soluitur Alama obſidio, commeatus in urbem importatur, Dux à Methymna cum Marchione ex antiqua ſimultate in gratiam redit.

CAPVT V.

MA V R V S deſerta obſidione cum ſe Granatam recepſſet, noſtri ſumma rerum omnium inopia laborantes ſpem metumque inter dubii pendebant, cum ſpeculatores nunciant auxiliares noſtrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atque in occurſum venientium hilares procedunt. Ruunt vtrique in amplexus & oscula, dicunt accipiuntque ſalutem. Hi percontari, illi narrare pericula geſtiunt. Hos iuuat beneficia in tam bene meritos collocare, hi conſeruatores atque vitæ ſalutiſque ſuæ autores venerantur. Iam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi alacritate Dux à Methymna ſe geſſit principem in contrahendis auxiliis, quantaque liberalitate in ſtipendio militibus perſoluendo fuerit uſus, quantos præterea labores in ductando exercitu ſubierit, cum alioqui potuiſſet iure ſuo in aduerſarii calamitate, aut lætari, aut ſaltem diſſimulare. Ipſe prior Ducem adit, atque poſt arctiſſimos amplexus dicta acceptaque ſalute huiuſmodi verbis eſt uſus. Hic dies, clariſſime Dux, mihi que imprimis obſeruande, controuerſis ſimultatibusque noſtris finem impoſuit, idemque ſpero initium neceſſitudinis

tudinis, amorisque inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficii à te hodie accepti, atque salutis quam tibi vni acceptam refero, & tu è diuerso cum de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meæ salutis autorem fuisse lætabere. Sed quando neque fortuna tua desiderat, vt tuis in me beneficiis gratiam referam, neque pro tui animi magnitudine id à me exigis, reliquum est, vt Deus immortalis & mens sibi conscia recti præmia digna ferant. Ad quæ breuiter Methymnæus Dux, Missa, inquit, isthæc fac perquam illustri Marchio. Neque enim decet in causa maxime religionis Christianæ bonos viros priuatarum simultatum meminisse, quin potius omnes offensas, si quæ hinc inde, aut illatæ, aut acceptæ sunt, condonemus patriæ atque nomini Christiano, æternaque obliuione sepeliamus. Nunc quando bene vtrisque cessit, genialis agatur iste dies, sitque inter nos gratiæ reconciliatæ testis sempiternus. Iungunt itaque hospitia, & quemadmodum est in adagio illo veteri, pares cum paribus facillime congregantur. Sed quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliaris miles hospitem suum seruis, ancillis, armis, omnique preciosa suppellectili adauctum, coepit inuidere, atq; alius alium mussans extimulare, Cur non, inquit, & nos quoque ex præda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio quam isti in capienda vrbe laborauimus? Neque enim minor est labor, quam quærere, parta tueri. Itaque cum postridie de relinquendo in vrbe præsidio, deque reducendo exercitu à ductoribus ageretur, coeptum est non iam obscure, sed palam atque pro concione publica disceptari de præda inter præsidarios subsidiariosque diuidenda. Hi namq; dicebant deberi sibi non modo partem spoliolum, sed & omnem prædam, quando vt ait pœta,

Non minor est labor, quam quærere, parta tueri.

An qui in summa rerum omnium difficultate atque angustia positi, iam iam in hostium potestatem venturi erant, aut cædem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitæ salutisque suæ autoribus? pellem, inquit scriptura sacra, pro pelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure legibusque iam inde ab ipsa hominum origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt, sui iuris omniumque bonorum suorum facultatem amiserunt, atque sui ipsorum dominium in victores transtulere. At vos, inquit, omniaque bona vestra, tam ea quæ antea iure possidebatis, quam ea quæ nunc ex belli huius manubiis obuenerunt, vestri iuris esse desinere, cum iam iam in hostium potestatem ventura essent, nisi nos auxilium tulissemus. Quæ igitur inuidia est, non concedere partem illis qui vobis omnia reddiderunt, vitam, libertatem, fortunasque omnes, tam iure antea possessas, quam nunc ex bello aduentitias? Illi vero contra, Immo, inquit, quæ æquitas, quod iure nostrum semel esse coepit, quodque vigiliis, & laboribus, atque insuper vitæ periculo nobis accessit, atque in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle præripere? At liberaistis obsidione detentos, aperuistis viam qua ciuibus vestris in patriam reditus pateret, fecistis quod ex iurediuiuo & humano facere debuistis. Nunc vero pro eo mercedem exigere, quod vltro bene fecistis, quæ humanitas est? immo quis pudor atque inciuilitas, beneficium semel bene collocatum exprobrare? His se stimulis atque iurgiis in rixam, & ex rixa se in pugnam prouocantes Dux à Methymna sic alloquitur. Quo pergitis ô commilitones mei, quis furor iraque mentem præcipitat? hoc tantum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorum fortunæ accessione tantam rei bene gestæ gloriam commaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, vt cum ciuibus nostris pugnam confereremus, an potius vt ex periculo & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habeant illi parua atque minuta fortunæ bona, quæ sibi sorte sua obtigerunt, dum modo vos beneficentiæ vestræ conscientia fruamini, quæ sola bonis atque sapientibus viris præmium recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarissimi deque omnibus bene meriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarii cesserunt, puduitque illos incepisse quod non fuerunt consecuti. Tum exercitus parte cum omni commeatu quem importauerant, in vrbe præsidio relicto, cæteri cum Duce & Marchione in domos quisque suas læti redierunt.

Maurus Alama obsidionem repetit. Regina Cordubam venit: bellum Mauris apparatu maiori decernitur.

CAPVT VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama discessu, obsidionem maiore belli apparatu repetit. atque die noctuque omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hispalensis ciuitatis præfectus, & Martinus a Corduba ex familia Comitum Ægabrensis, & Ferdinandus Carillus vir nobilis, qui relictæ fuerant urbis tuendæ causa præfecti, stationes distribuunt, vigilantes circitoresque partiuntur, & qua parte murus erat infirmior, strenuissimus quisque miles collocatur. Cumque per aliquot dies continuos omne tempus mutatis oppugnatoribus nostros ad lassitudinem usque oppugnando defatigassent, statuunt in matutino quodam diei crepusculo, qua parte munitionis nulla erat suspicio, scalas admoovere. Iamque vigilibus trucidatis ad septuaginta intra urbem recepti erant, atque ascendentium numerus magis magisque augebatur. Ad clamorem tesserae nostri excitati arma corripunt, admissosque intra moenia hostes cædunt, fugant, atque impulsos ex muris deturbant. Actum erat de retinenda urbe, deque omnibus qui illam præsidio tenebant, actum quoque de omni spe regni illius recuperandi quod per septingentos annos hostes possederant, si non Hispanæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi causa atque aptandi spicula sagittis peruigilem seruasset, qui hostium sciens si repitum, socios dormientes ad arma capienda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarum ille politor, quam Romanis anser ille Capitolinus, qui Senones moenia subeuntes iamque pinna murorum prensantes primus omnium sensit, atque clangore suo vigilantes propugnatoresque excitauit. Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermittit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnatoribus, atque tota illius regni mole auctus, urbem amissam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnæ reliquerat, cum ad bellum quod cum Mauris gerebatur in Bæticam proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus comparari, & ad euocatos qui regia stipendia merebant, literas dat, quibus omnes hortatur, vt ad certum diem sint in armorum procinctu, & se cum Rege agglomerent, vt quam maximo fieri possit exercitu hostium fines adoriantur. Comestabilem quoque Hispaniarum accersiri iubet, vt superioris Hispaniæ citra Taurum montem pro se & pro Rege gubernationem commendet. Qui veniens & qua ex causa iussus sit venire factus certior, hac vna in re dicit se cogi non posse, neque debere, vt Rege suo militante, atque cum hostibus rem gerente. Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obsequium pronam voluntatem non laudare, laudatumque vt suum in bello munus exequeretur, seque, vt ad Regem quamprimum fieri possit conferret, hortatur. Proinciæ deinde administrationem in Architalassum Regis transfert, quem regii consilii iureconsultis præficit atque prætoribus maximis, quibus in locis opus erat, constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicæ resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri atque senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis & loci situs erat notus, qui Regi & Reginæ suadebant, vt demolirentur urbem, quæ nisi magno totius Hispaniæ dispendio retineri non posset. Nam cum esset in mediis hostium penetrabilibus sita, esse opus quotannis quater aut quinquies commeatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogere-tur. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt eversa funditus Alama, consilia verterentur omnia, quemadmodum Loxa posset capi, quæ minori sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obsideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum præsertim illa tempestate Bætica rei frumentariæ penuria laboraret, fatisque esset quod Rex cum præsentis exercitu commeatum importaret Alamam, siue placeret urbem dirui, siue muniti, prædidiarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina quæ propagandi fines Hispaniæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiam qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum a gerendo bello quod semel inchoauerant, & cuius causa quo tempore aliis rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum quod ex hostium potestate in suam ditionem venerat, & vnde totius belli futuri auspi-

auspicia erant capienda, nullo modo esse deferendum, sed potius in eo laborandū, quem-
admodum castella, & oppida, munitionesque finitimæ caperentur, vnde hostibus da-
mna inferrentur, & Alamæ nostræ quies tranquillitasque perueniret. Huic reginæ tam
piæ honestæque voluntati rex accessit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui absen-
tes postea aduenerunt, assensu sunt, seque ad bellum quod impendebat, parant, atque a-
laci animo se ad arma accingunt. Rex cum proceribus qui aderant, & cum præsentī ex-
ercitu, Astygitanam coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis ecclesiastici Pe-
trus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispalensi fuit Tole-
tanus antistes, ex eadem familia Iacobus Furtatus, ex episcopo Palantino Archiepisco-
pus Hispalensis, & Alexandrinus Patriarcha & S. R. E. Cardinalis: ordinis equestris
Magistri, Alphonsus Cardenius militiæ diui Iacobi, Rodericus Tellus Cisterciensis mi-
litiæ à Calatraua, à ponte Traiani, hoc est ab Alcantara, Magister Ioannes Stunica non
adfuit, quia ætate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus: ex sæculari militia
Dux à villa formosa regis frater nothus, Ludouicus Cincinnatus à Methymna cœli Dux,
Ænicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux, Beltranus à Cauea Albur-
querquerus Dux, Petrus Verafcus Hispaniarum Comestabilis, Rodericus Pontius à Le-
gione Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio, Alphonsus
Tellus Vrenatum Comes, Iacobus à Corduba Ægabrensis Comes, Petrus Manri-
quus à Triuinio Comes, Ænicus Lupides Mendoza Tendillanus Comes, Ioannes Sil-
uius Centifontanus Comes, Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, Alphonsus à
Corduba domus Aquilariæ dominus: alii quoque ex equestri ordine viri principes, qui
partim acciti à regina, partim rogati, partim sponte, partim vltro venerunt. Nec defue-
runt duo quæstores maximi, Ioannes Chaconius, & Rodericus Vlloa: regii præterea cen-
sus & fisci procuratores, domusque regiæ villicus maximus Enriquus Enriquides. Tum
lustrato exercitu censi sunt equites ad octo millia, peditum vero numerus amplior, ordi-
natisque cohortibus ex Astygi colonia cum ingenti com meatu Alamam petit. Iacobum
Merulum aliosque duces & milites qui cum illo erant, laudat, laudatosque à præsentī
militia soluit. In Meruli locum Ludouicum Ferdinandum Comitem à Palma sufficit, &
quadringentorum equitum cum suis ducibus præsidium illi relinquit, urbem, quibus in
locis erat opus, munit, atque omnium rerum copia quæ sunt ad victum necessaria, in tri-
mestre tempus instruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, Mezquitas illi vocant, quas
ex profano ritu expiatis Cardinalis Hispanus regis & reginæ iussu Christianæ religioni
dedicauit: primam Dominicæ incarnationis nomine: alteram diui Iacobi Hispanorum
patroni: tertiam Michaelis archangeli. Has regina vasis aureis argenteisque, vestibus &
aulæis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum necessaria sunt,
adornauit. Ipsa quoque religionis ardore commota, suis digitis textilia quædam velami-
na laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum suarum monumenta extant.

*Rex Granatensium agros populatur, Loxam obsidet, atque obsidionem
intermittit.*

CAPVT VII.

His ad Alamam peractis, rex anteaquam Cordubam rediret, campos Granatæ adia-
centes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores succidit, & omnia vasta
reddit. Interea regina non cessat alios principes qui regem non fuerant secuti, literis con-
uocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt se futuro bello quod in Loxam paraba-
tur, accingant hortatur. Ex omnibus quoque locis vndecunq; fieri poterat commodius,
frumenta, vina, succidia, reliquumque omnem com meatum in certum tempus locum-
que comportari, machinas quoque & tormenta, cæteraque omnia quibus ad obsidio-
nē opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent nostros omni bellico appara-
tu in illorum perniciem coniurasse, & ipsi vires & consilia quibus se tueantur arceantque
nostros, excogitant, aggeribus, fossis, vallis, & præpugnaculis, muris & pinnis, vrbes, op-
pida, & castella muniunt, in quanto sint periculo transmarinos Mauros faciunt certio-
res, atque auxiliares ab illis copias & ad victum necessaria implorant. At Principes no-
stri illorum consilia præuertūt. nam ingenti omnis generis nauigiorum classe in freto Ga-
ditano comparata, vtriusque Mauritaniæ littora, portusq; & stationes lustrari iubent, ne
quisquam ex illis ad suos iuuandos transmeare, aut aliqua in re opitulari posset. Igitur rex
cum exercitu quem regina parauerat, dum ipse Alamam instruit, Granatensiumq; agros

Eccc

populatur, cumque omni com meatu quem vnum in locum comportari iusserat, ad alterum exercitum proficiscitur, atque vtriusque exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atque inter oliueta suburbana, quæ in vallibus & collibus confita Singilis amnis præterlabitur, castrametari iubet. Erat prope urbem cliuus ex Loxensium religione sancto Alboaceni suo dicatus, in quo propterea quod urbi impendebat, & stationes in eo dispositæ videbantur posse hostium eruptiones cōpescere, & castra reddere tutiora, iubet rex confidere Rodericum Tellium militiæ à Calatraua Magistrum, & Vrenatium Comitem illius fratrem, Gaditanum quoque Villenatemq; Marchiones, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, strenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum peditatumque ductabant. Cæteros, pro commodo quemque suo, atque obsidionis quæ parabatur, tabernacula figere & tentoria collocare iubet. Erant in urbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta sub duce rei militaris experientissimo, Alatarum, hoc est Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris laceſcebant nostros, multaque illis damna inferebant. Et quia castra erant anfractibus præruptisq; montium intercisa, non poterant sibi inuicem auxilia mittere. Quarto die posteaquam Mauri sunt obsessi, bonam armatorum partem in insidiis collocant, partem in eos mittunt qui sancti Alboaceni cliuum infederant. Committitur pugna cum stationariis, atque his militibus qui erant in præsidio positi contra subitas Maurorum eruptiones, accurrunt subsidiarii, hostesque subeuntes in fugam compellunt, fugientesq; persequuntur immemores castrorum quæ sine defensoribus & deserta reliquerant. Interea ex insidiis Mauri prodeuntes ex altera 20 parte cliuum conscendunt, castra oppugnant, capiuntq;. Quod cum nostris esset nuntiatum, in castra iam capta redeunt, eos hostes ex urbe insequuntur, nostri ancipiti pugna distracti, cum illis qui castra diripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex aliis castris auxiliaribus copiis subeuntibus hostes fundunt, fugant, atq; intra sua moenia includunt. In ea pugna complures primarii viri ceciderunt, sed in primis Rodericus Tellius à Calatraua Magister duabus sagittis confixus interiit. Cuius mors non modo regi & regi- 30 næ, sed quia curialium iuuenum erat princeps, vniuersæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo essent, non modo ii qui Alboaceni cliuum, sed etiam illi qui alia loca infederant, cum neutri possent in hostium superuentu aliis auxilium ferre, statuit castra in locum tutiorem procul ab urbe reducere, quoad geminatis copiis binæ aut terna castra possit urbi ad mouere. Neq; enim aliter poterat obsidio coarctari, quominus obsessi socios auxiliares possent admittere, & ea quæ ad victum necessaria erant, in urbem importari. Itaq; statuit postridie eius diei castra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari castra iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarii milites, & qui sub nullo certo duce militabant, cum viderent procerum tentoria reuelli, sarcinas & impedimenta in vehes aptari, cliuumq; Alboaceni ab infessoribus deferri, atq; ab hostibus occupari, suspicati auxiliares copias nocte hesternâ intra urbem admissas hostium numerum auxisse, omnem spem suæ salutis in fuga posuerunt. Non illos pudor retinuit, non desertorum castrorum ignominia, non timor, qui plerumque degeneres animos arguit, quemadmodum 40 generosos fiducia ex periculo explicat. Supererat hosti animus ad persequendos fugientes, nisi rex equum conscendens procerum cohortes lustrasset, acies trepidantium stitisset, labentesq; animos in pugnam reuocasset. In eo conflictu Comestabilis tria vulnera in facie accepit. Dux à Methymna cæli equo deiectus, ab iis qui illum obseruabant, pugnae restitutus est. Comes Tendillanus qui stationem habuit urbis munitionibus proximam, præter modum telis hostium impetitus cessisset in interitum, nisi Franciscus Stunica qui patris sui Placentini Ducis cohortes ductabat, accurrisset, atq; in summo periculo positum vitæ pugnaq; reddidisset. Gaditanus Marchio illa die insignem operam nauauit, qui cum suis pugnans non solum hostes repressit, verum etiam cædem in eos ingentem edidit, atque in urbis muros impegit. In hunc itaq; modum mulionibus, & laxis, calonibusque spatium atq; tempus datum colligendi sarcinas & impedimenta, iumentisq; & carris im- 50 nendi, nisi quatenus vehiculorum defectu magna rei frumentariæ copia est relicta. Regina earum rerum quæ ad Loxam non satis feliciter gestæ sunt, facta certior, indoluit plus quam pro materia decuit, sed premens altum corde dolorem, spem vultu simulat, seque maiori animo erigit ad ea quæ restabant peragenda.

Maurus Alamam iterum obsidet, noster obsidionem soluit, urbemque com meatu instruit.

QVI Alamæ præsidio cum Palmenfi Comite aliisque ducibus à rege sunt relictæ, cum
 audissent Loxæ obsidionem solutam, regemque copias inde mouisse, ex cuius capti-
 uitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem pericu-
 losamque, quod pro comperto habebant, hostes non quieturos, quoad Alamam in suam
 redigerent potestatem: mussantes inter se dicebant, non esse expectandum donec hostes
 venirent, eosque obsidione cingerent, quin potius urbem esse diruendam, ipsos cum spo-
 liis atque omni præda debere se ad suos tutioraque loca recipere. At Comes & qui cum eo
 duces in urbis præsidio erant, intelligentes quam ignominiosum ac turpe facinus esset,
 urbem suæ fidei creditam deferere disfluadent hortanturque ne tale aliquid cogitarent,
 10 nunc precibus orant, nunc minis deterrent, nunc admonent, ut in regis aduentum rem
 integram reseruēt, neque quicquam interea ea de re statuunt. His rationibus milites con-
 firmati obfirmant animos ad se urbemque sibi commissam tuendam, aut mortem pulchram
 sibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam, regemque nostrum
 cum exercitu se Cordubam recepisse, cum duobus equitum millibus, & ingenti peditum
 numero Alamam inuadit, diu noctuque oppugnat, nostri propugnant, in eoque dies aliquot
 insistitur. Sed obsessos alimenta viresque deficere, atque in dies propugnantium nume-
 rus minui, vigiliarum laborumque vicissitudo crescere. Illos tamen recreabat reficiebat-
 que una, & ea quidem certissima spes, quod breui rex suppetias esset allaturus cum ingen-
 ti rerum omnium comœtu. neque illos sua opinio fefellit. nam & ad constitutum diem
 20 venit, obsessores impugnantisque fugauit, urbem alimentis & aliarum rerum copia in-
 struxit, duces militesque fessos recentioribus permutauit. Nam Palmenfis Comitis in
 locum, Ludouicum Oforium ecclesiæ Asturiensis Archidiaconum, qui postea Mente-
 fanus Præsul fuit, virum probum suffecit. Hisque rebus peractis alteram per Granatensium
 agros excursionem facit, prædiorum villas, speculatorumque turres diruit, frumenta fru-
 gesque in herba corrumpit, pecora armentaue abigit, pastores agrorumque cultores
 in speciem triumphante se captiuos agit, atque sic cum integro exercitu Cordubam vi-
 ctor redit. Quanta esset Principum nostrorum potentia, quantaque animi magnitudi-
 ne bellum hoc inchoarunt, vel ex eo animaduerti potest, quod hoc eodem anno quater
 coegerunt exercitum, quam maximus poterat ex vniuersa Hispania comparari, quater
 30 hostium fines hostiliter ingressi omnia illius regni penetralia proculcarunt. Vnde secuta
 est tanta rerum penuria quæ ad victum pertinent, ut nisi gens illa cibi parcissima, vini ab-
 stemia, frigoris calorisque patiens, propositique tenax fuisset, vel sola huius anni indigen-
 tia potuisset illos in sui rerumque omnium suarum deditionem cogere. Sed neque in
 aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, verum et-
 iam cum magis afflictæ esse viderentur, ad hostes lacessendos supererat audacia. Osten-
 derunt hoc in obsidione Canneti, quod erat castellum nostrum in collimitio vtriusque
 regni positum. namque dum hostes intra ipsorum fines omnia vastant populanturque,
 illi intra nostros Cannetum oppugnant, capiunt, diripiuntque, & cum præda vtriusque
 sexus, atque omnis ætatis conditionisque mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid
 40 quod eodem ipso tempore, cum inter patrem & filium de summa regni certamen esset,
 omnesque ciuium populorumque vires in duas factiones essent diuisæ, quarum altera
 patrem, altera filium sequebatur, neutra tamen à nobis in perniciem alterius auxilium
 petiit, sed ipsi inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu con-
 filioque bellum publice gerebant? Nam cum pater in regni sui primores quosdam no-
 biles sæuitiam exerceret, proximi & affines non ausi alium sibi regem creare, filium lo-
 co patris delegerunt, statueruntque in regni culmine, Granata urbe metropoli cum suis
 munitionibus illi tradita: pater regno pulsus Bastam urbem amicam se contulit. Inde
 simultates inter patrem & filium ortæ, atque inde cædes, mortesque, & odia consecuti.
 Interea pater per temporis occasionem Alambram urbis arcem quæ pro filio stabat,
 50 admotis scalis intercipit, præsidioque munit, inde per vias publicas erumpit, ciues suas
 quisque partes secuti urbe in media vbique pugnant. Sed factio quæ filium sequeba-
 tur, superior euadit, aduersariosque tota ex urbe fugat, Alambram captam recipit, suo-
 que regi restituit. Et quamquam concordia illa discors hostium inter se victoriam no-
 stram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio ultimo, quo si-
 ne multo sanguinis dispendio, minori que negotio se omniaque sua, tam sacra, quam
 profana, nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, ut rex & regina aliis quoque re-
 bus prospicerent, quam illis quæ ad insequentis anni bellum pertinebant, antea quam
 à Corduba discederent, limitaneos ducesque limitaneorum certis in locis disponunt,
 Petrum Comitem à Triuinio, quem paulo ante Anagarensem Ducem creauerant,

Mentefanis finibus præesse voluerunt, Alphonsum Cardenium diui Iacobi militiæ magistrum in Astygitanis confidere. His duobus maximis imperatoribus iubent cæteros Duces, Comites, Marchiones, & præfectos ciuitatum oppidorumque prætores, & arcium castellorumque præsides obtemperare, commendantque non solum vt fines ab hostium incurſu tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adorianr, atque omnia ferro & igni populentur. His rebus ita compositis cum regina conualuisset e partu quo Ioannam regnorum postea hæredem successricem fuerat enixa, cum rege Madritum proficiscitur.

Rex & regina Madriti Hispanas societates reformant, pecunias undecunque honeste possunt, æruscant, Nauariæ res nouas inchoant.

10

CAPVT IX.

PRIMA nostrorum Principum posteaquam venere Madritum, cura fuit reformandi atque in pristinum statum redigendi societates, siue (vt Hispanorum vulgus nunc loquitur) fraternitates, quæ pro viatorum securitate fuerant in Matricalensi Panhispanio constitutæ. Legum autem illarum quibus societates illæ fuerunt sancitæ, transgressores violatoresque multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eiiciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouinciis iussi in vnum locum conuenire. is fuit Pintum, quod est oppidulū dioceseos Toletanæ. 20
Ii detulerunt querelas earum rerum quæ vsquam in Hispania perpetratæ sunt. Quod facinus mansit impunitum: in eos vero præter modum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ærarium depeculati sunt, qui partem administrationis sibi commissæ negligentius exercuerunt. Dati quoque iudices qui repetundarum accusatos aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi nouas leges, atque abrogandi veteres, prout reipublicæ vtilitas exigere videretur. Et quia reconditum ærarium, neque fiscus regiisque census erat satis ad tantæ maiestatis molem sustinendam, statuunt, undecumque honeste possent, pecunias æruscare. Ab Hispanæ societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo millia, qui iumenta omni genere commeatus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A sede quoque Apostolica 30
auxilium implorauere ad stipendia militibus persoluenda, tam iis qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam iis qui in certis Hispaniarum partibus, quæ nondum satis erant pacatæ, in præsidiis agebant, quam iis etiam quibus erat opus ad custodiam Principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est à Pontifice summo cum senatus Apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium ecclesiasticorum classes, vt in redditibus onerandis ex iustitia distributiua nemini fieret iniuria. Ex ecclesiæ quoque thesauro bullas mittit, quæ cruciferis in Christianorum hostes euntibus concedi solent, ea lege vt stipēs ex fidelibus emendicatæ, non alia in re quam in ipso bello cum hostibus gerendo infumerentur. Ad extraordinarios vero sumptus à merca- 40
toribus, opitecensibusque, & assiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia regiæ domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini visa est iniqua, cum præsertim illud mutuum quod impræsentiarum dabatur, suo tempore ad dominos esset redditurum. Per ea tempora nuncius regi & reginæ allatus est Phœbum Phœbi Nauariensis regis filium, atque Foxani Comititis pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in ætatis flore diem suum obiisse, ex cuius morte in Catharinam sororem regni hæreditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumque ad eas simultates quæ inter Gallos & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariæ regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei quem Catharina maritum sortiretur, cœptum est in secretiori curiæ senatu agi, quemadmodum 50
inter Ioannem Hispaniarum Principem & Catharinam Nauariæ reginam sponsalia fierent, decretumque vt ad hoc peragendum mitterentur legati ad reginæ matrem, qui illam de recenti obitu filii consolarentur, & de filiæ matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoque censuerunt copias quæ Nauariæ vrbes, oppida, castella, mitionesque occuparent, firmarentque præsidiis, vt pro nobis starent, si quod de matrimonio cœptum esset, transigeretur. Missus itaque ex senatu regio Rodericus Maledonatus à Talabrica iuris consultissimus, qui legationis summam Nauariæ Principi exponit, quot & quanta inde comoda sequerentur, enumerat, enarrat præterea quanta honoris accessio Nauariæ reginæ fieret, si Hispaniarum Principi nuptui daretur. Ad quæ Nauariæ Princeps, tamen si affectu

affectu Gallis quam Hispanis erat propensior, comiter tamen oratori respōdet, se eo nomine posse foelicem appellari, si contingeret sibi Hispaniarum Principem sortiri genorum, atque parentes illius regem & reginam, tot tantarumque rerum dominos, inter affines numerare. Sed ea de re inconsulto rege fratre suo, quicquam certi respondere, non esse honestum: illo tamen consulto se missuram regi & reginæ responsum ad ea quæ proposita legatio continebat. Atque ita legatus re infecta rediit. Interea Ioannes Riparius qui Hispanarum cohortium præfectus erat, missus in Nauariam, vt se iungeret Lerinatum Comiti cui regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque & magnam illius regni partem affectu præsidioque obtinebat, vtque communi vtriusque consilio rem gererent, seque ad excipiendos Gallorum impetus pararent, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatum in Mauros bellum refrigesceret, & res in Nauaria inchoatæ cessarent, rex & regina prouincias inter se diuiserunt. Hæc superiorem Hispaniæ partem quæ Nauariæ finitima est, ille Bæticam est sortitus.

Rex in Gallicia proficiscitur, contentiones inter Comites Lemnium & Beneuentanum componit.

CAPVT X.

ANTEA quam rex in Bæticam proficisceretur, res nouæ in Gallicia ortæ illius iterum remoratae sunt. Nam cum Ferdinandus à Cunia cui rex & regina illius regni gubernationem commiserant, inter cætera oppida & castella quæ superioribus annis a corona regia fuerant abalienata, in censum regalem redegisset, arcem quoque Augusti Luco impositam, quæ cum oppido ad Lucensem ecclesiam pertinebat, siue iure, siue iniuria, ditioni regis subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarus Osorius Lemni Comes, Pontifisque Ferrati dominus, atque illius regni totius omnium facile Princeps, qui spoliati fratris dolore commotus arcem obsidet, tametsi regis & reginæ præsidio teneretur. Quorum iussibus vt ab incepto desisteret, cum excusationes quasdam ineptas afferens non obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, rex magnis itineribus in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundem accepisset nuncium de arcis obsidione soluta, nihilominus ire pergit, sed anteaquam Asturicam urbem accessisset, de Comitibus morte certior factus est, ibique per aliquot dies substitit, quoad tumultus quosdam sedaret qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virilis sexus non fuerant liberi, præterquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus hæc idem instituit, isque viuens in bonorum possessionem misit, oppida, castella, arces, munitionesque tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem continuat, quem propinqui & affines, domestici & familiares, focii & amici quos auus habebat quamplurimos, atque vniuersa prope modum Gallecorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitibus Lemnii filiabus vna erat desponsata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodem iure asseuerabat omnia defuncti Comitibus bona ad nulum suum pertinere, idque se non solum iure, sed etiam si opus foret, armis persecuturum. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento possideret, & quod natalium defectus per apostolicæ sedis literas iam esset suppletus. Itaque cum alter iam possideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere maluerunt. Vterque suos conuocat, ad arma omnia spectant. Atqui rex quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicæ immoratus est. Iubet imprimis, vt Comites, vterque suos quos habebant in armis, domum quemque suam remitterent, deinde vt ad se veniant, iusque coram ipso persequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota componi posset, se redditurum cuique quod suum esset, pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciunt. nam & quisque copias dimittit, ad regem venit, causamque suam apud illum defendit, aduersarii rationes impugnat. Rex litem arbitrio iudicum diiudicandam remittit, aliisque rebus ordinatis Madritum se ad reginam confert. vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperant exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tametsi honeste poterant dissimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam non interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano à Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis & Venetorum, Florenti-

norum & Ferdinandi regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiæ
 principes, & ciuitates quæ sub reip. forma gubernantur. Ferdinandi Florentinorumq; co-
 pia in agro Romano castra metantur, ciuitatem eo angustia deducunt, quam obsessi per-
 peti consueuerunt. Superuenit deinde Pontificis Venetorumq; exercitus, hostesq; ex im-
 prouiso adortus, fundit, fugatq; castra diripit. Ferdinandus copias suas recipit, bellumq;
 instat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt,
 neque erat unde tantis malis remedium afferri posset, nisi Principes nostri partim obser-
 uantia erga Pontificem, partim Ferdinandi regis cognatione, partim etiam populorum o-
 mnium misericordia permoti, componendæ discordiæ curam suscepissent. Mittunt itaq;
 oratores ad Pontificem maximum, ad Venetos, ad Florentinos, & ad alios principes, & 10
 ciuitates quæ illos sequebantur, rogantque vt relictis armis concordia potius & paci ac-
 quiescant, se velle inter vtrosq; de pacis conditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes
 Gerundensis Episcopus, & Bartholomeus Berrius iuris legumq; peritus. Qui ab omnibus
 ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos & illos ambiendo Principum nostrorum no-
 mine, nunc exhortationibus & monitis, nunc precibus & promissis, ita omnium animos
 flexerunt, vt non solû concordia paciq; faciendæ sint assensi, verum etiâ regi & reginæ eo
 nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis molestiis curisq; liberauerint. Mis-
 sâ hac de re literæ breues à Pontifice, missâ & ab Apostolico Senatu, missâ quoq; à popu-
 li Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma postridie Calendarum Ianuarii datæ, anno à
 salute Christiana tertio & octogesimo super millesimum quadringentesimû. Paucis die- 20
 bus postea quam negotium peractum est, in hunc modum, procuratoribus Principum
 vocatis in senaculum, Pontifex pacem pacisq; conditiones pronunciare facit, regis & re-
 ginæ legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibusq; flexis, sedentes pileatosque lau-
 dat, Principibusq; à quibus missi sunt, pro tam benigna opera gratias agit. Inter pacis con-
 ditiones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neq;
 venit vocatus, neque conditionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis oc-
 cupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timentes
 in ipsorum excidium omnes Italiæ principes coniurasse, Turcarum societatem inire in-
 ciunt, vt eorum auxilio & se tueantur, & reliquis omnibus non modo Italis, sed etiam
 Christi nomine signatis bellum inferant. Eosdem Turcas Neapolitanorum rex in Vene- 30
 torum perniciem allicere tentat. Ad regem & reginam Treuentinum Comitem mittit,
 qui pro suscepto labore gratias agat, certioresque faciat, quemadmodum Veneti concor-
 diam totius Italiæ auersati, cum Turcis societatem inire parant, vt Italiæ bellum inferant,
 atq; imprimis Sicilia, insulisq; adiacentibus, quæ periculo maiori essent expositæ. Quare
 huiusmodi homines pro publicis hostibus habendos, quippe qui ex aliorum iactura vi-
 uant, atque cum aliorum detrimento vires suas augere conentur. Ad hanc Treuentini
 Comitum legationem rex & regina respondent, se Venetos Venetorumq; Ducem inter a-
 micos numerare, neque illos adhuc fecisse quicquam cur essent ex amicitia semel inita
 submouendi, se tamen missuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui suaderent, vt mo-
 destius agerent, seque intra fines suos continerent. Quod si nollent assentiri, atque in me- 40
 liorem viam redire, tunc se non modo illorum amicitiam abdicaturos, verum etiam illos
 pro hostibus habituros. Atque ita orator dimissus ad regem suum reuersus est.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S.

S E N S I S, R E R V M H I S P A N A R V M

A C H I S P A N I E N S I V M H I-

storici, Decadis secundæ Liber

secundus.

50

De Canaria insula regis & regina auspiciis à Petro Vera duce expugnata.

C A P V T I.

VAS I deessent Principibus nostris domestica negocia quibus intenderent,
 ita nulli parcentes labori animum suum huc atq; illuc diuidunt, in partesque
 rapiunt varias, perq; omnia versant. Nam cum esset in manibus, atq; inter o-
 culos haberent Granatense bellum, in quo tam de gloria, quam de summa
 impe-

imperii certandum erat, haberentque res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamen suas in alterum orbem mittunt, non modo sæculi nostri hominibus, verum etiam quantum suspicamur antiquis omnibus incognitum. Et quemadmodum in historiæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico qui Europæ atque Aphricæ latera occidentalia abluit, complures sunt insulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ: atque rursus, adiacentes duplices sunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes. De remotis Hispaniæ adiacentibus alias diximus, & fortasse dicturi sumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco scripturi sumus, pauca dicenda sunt.

10 Canarias à canum magnitudine dictas fuisse Plinius in historia naturali autor est, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiusmodi canes. A Græcis Fortunatæ sunt cognominatæ, de quibus tam poetæ quam historici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolemæus, Martianus, Plinius, atque alii auctores, tam Græci, quam Latini explicant, sed quibus non possumus nomina reddere, quibus nostro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumque ambitus & incolarum mores descriptos reliquerunt. Sed qua ex causa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata est, ignoratur, nauigationis defectu id esse factum credibile est. Illud certe constat, illarum notitiam ad nos peruenisse ab hinc annos circiter viginti supra centum, sub initium regni Ioannis huius nominis secundi, qui sub Catharina matre & Ferdinando patruo

20 tutoribus regnare orsus est, anno à salute Christiana millesimo quadringentesimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, ut aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur siue quod ab iis qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, siue quod fortunam suam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cœpit, atque in primam incidit, quam nostro tempore Lázarotam corrupte, pro eo quod est lanceam ruptam, siue fractam, aut ipse ex facto vocauit, aut ab aliis sic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomenta fortunæ vnum est fortis. de qua Columella in horto:

Et celebres fortis fortuna dicite laudes.

30 Varro quoque de lingua Latina, Dies, inquit, fortis fortunæ dicti à Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauerat. Has duas insulas Bethancorus in cultum vitæ melioris Christianamque religionem conuertit. Huius Bethācori hæredes Hispalensib. quibusdā ciuibus precio māciparūt, ex his deinde in alios, & ex aliis in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinandum Arium deuolutum est. Horum maiores Gomeram & Ferream non magno negotio expugnarunt, in eundemque cultum religionemque reduxerunt, nunc Guillelmus Paraza illas sub Comititis titulo possidet. Restabāt adhuc ex septem insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ & inertia turpes, sed ingenio loci,

40 & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quasi prædia suburbana Hispaniis iungere, classem parari, armis commeatuque instrui iubent, Petrum à Vera, & Alphonsum Moxicam, viros strenuos, atque terrestris naualisque pugnae expertissimos præficiunt. Insulam derepente inuadunt. Barbari se more suo præparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præustis, non saxi & lapidibus ex fundis & fustibulis, sed lacertorum viribus, quasi ex ballista, aut tormento aliquo sulfurario contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo contingerent. Iam vero ad excipiendos euitandosque ictus tanta erat dexteritas, ut teli venientis plagam sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispali, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris qui illud fieri sæpe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in

50 eodem vestigio sinistri pedis insistent, ab octo passibus volentibus illum saxo petere, se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione venientem ictum fugiebat, tantoque periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreū quadrantem porrexisset. Quod ad victum vestitumque pertinet, tanta cibi potusque parsimonia, tanta omnium membrorum nuditas, ut facile & in promptu habere possent omnia quibus ad propulandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiusmodi hominum genere ducibus nostris habendum erat negotium. Quibus accedebat altera difficultas, ex inopia commeatus, qui longa nauigatione ex Hispania vsque aduehendus erat, & quod bellum non collatis signis gerendum erat, ut ex vno prælio breui

tempore victoria in alterutram partem declinaret, sed quod expectandum erat, quoad hostis pugnare vellet, ita se in cryptas & cuniculos, in cauernas & ferarum latibula abderant, ut nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed Principum nostrorum fortuna, quorum auspiciis res gerebatur, occasionem attulit, qua negotium compendio finiretur. Erant in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus & iniuriis vltro citroque illatis ita discordes, ut nulla satisfactio posset illos in concordiam reducere. Ex his alterum nostri duces sibi conciliant, eiusque opera utuntur ad alterum Regem profligandum, atque ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginae potestatem venit. Ciuitas qualiscunq; tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamque ex Rubicone, quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopi sedes transfertur. Rex cuius ope nostri duces vti sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ, Teneriphion & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphonso ab Augusti luco rem gerente aliarum quinque numero, & cultu & religione accesserunt.

Strages nostrorum in præruptis ad Malacham iugis accepta, Magistro diui Iacobi & Marchione Gaditano ducibus.

C A P V T II.

REGEM & Reginam ex tot tantisque victoriis exultantes, ne ex continuis successibus arrogantes fierent, fortuna, vel potius diuina quædam prouidentia, dignata est admonere illos, ut meminissent se mortales esse, atque iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendum. Hoc Regem admonuit, cum ad Loxam castra metatus obsidionem vrbs parabat, & perturbato exercitu rem inchoatam reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas quam ad Malacham suis in ducibus experti sunt. Erat, quemadmodum in libro superiori dictum est, in Astygitana colonia Alphonso Cardenius, diui Iacobi militiæ Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerant. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius à Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul à Malacha mari nostro impendentes, Axarquiam Mauri sua lingua vocant, qui incoherentur ab agricolis & pastoribus, unde magna præda ex hostibus auahi posset. Esse præterea Malacham equitibus exhaustam, & loca per quæ noster exercitus permeare & remeare sine vlllo impedimento posset. Et quia ad loca penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces & præfectos rei militaris deferunt, hortanturque ut ad tam insigne negotium peragendum omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus Comes, qui prætoribus decurionibusque populi Hispalensis assistebat, Alphonso à Corduba domus Aquilariæ dominus, Petrus Enriqui prouinciæ Bæticæ præfectus, Garfias Manriqui Cordubæ, & Ioannes Koboreus Asindi prætores maximi, arcium quoque præfides, & regii exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum & oppidorum populis quibus præfidebant, ex composito ad diem certum Antiquariæ, quæ ciuitas est in hostium collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neque enim omnes bellum hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videnti studium, alios emendi vendendique, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaque non tam exercitus ad pugnam paratus, in qua plerunque pauci superant multos, quam hominum quædam multitudo inordinata, numerositas, & frequentia, quæ impedimento sibi esse solet. Et quamquam iam decreuerant, Axarquiam esse petendam, denuo cœptum est consultari, in quas potissimum partes copiæ ducerentur. Nam erant qui dicerent Axarquiam esse confragosam, atque præruptis montium anfractibus intercisam. Tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quo illos exploratorum error impeggerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonso domus Aquilariæ domino, & prouinciæ Bæticæ præfecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militiæ diui Iacobi Magister, mediæ Comiti Gentifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchionique Gaditano cui Asindenses accedebant. Cæteri omnes internas has copias distributi, ab Antiquaria inauspicatis auihus profecti, die insequenti ad vesperam locum destinatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo temporis interuallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus & armentis in loca tutiora. Pylas faucesque montium,

& semitarum diuerticula occupant, armatisq; muniunt. Copiarum nostrarum primi in finitimos locos sparguntur, villas vicosque cultoribus vacuos incendunt, saltus ab armentariis pastoribusq; desertos reperiunt. Extremorum equites quos Magister diui Iacobi ducabat, cum in con fractuosa quædam loca incidissent, neque se satis explicare possent, ex castello proximo quod Moclinetum appellant, erumpentes hostes inuadunt, turbatos atque quo se vertant incertos cédunt cominus, & saxis sagittisq; & telis eminus petunt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu quem habebat paratissimum, illosq; ex angustiis in quibus hærebant, in patentiores expedit campos. Superueniunt etiam qui omnem exercitum ducabant principes, quid consilii capiant in
10 commune consultant. Inter omnes conuenit, se ab exploratoribus & itinerum mensoribus fuisse deceptos, qui in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti quam emolumenti essent reportaturi, relinquendam esse prædam quam pertenuem & exiguam collegerat, deniq; consulendum esse saluti, quocumque modo possent. nam honeste iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria conclusis hostium arbitrio esset pereundum. Nā quid facerent bidui inedia confecti, diei noctisq; laboribus & vigiliis defessi, ab hostibus vndique circumuenientibus interclusi? Superuenit aliud malum, quod fuit omnium perniciosissimum, quod in tenebris res esset gerenda, & in locis quos ipsi ignorabant, hostibus erant noti. Itinerum duces iussi vt exercitum, qua melius ratione fieri posset, ex illis angustiis in apertos campos perducerent, vbi aut collatis signis cum hostibus sit pugnandum,
20 aut vade reducibus in domum cuiq; suam esset redeundum. At illi contra, siue quod iter ignorabant, siue quod illis Dei voluntas omnem mentem abstulit, incipiunt ducere per arduum & saxis dumisq; cliuum inæqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamq; oboriebantur tenebræ, cū sentiunt iuga montium, qua illis eundum erat, ab hostibus occupata. Regrediuntur itaque, & in vallem quam mediam torrens quidam præruptus secabat, inopes consilii descendunt. Erant à tergo præterea montes in præcipiti stantes, atque vallibus impendentes, quos iam hostes occupauerant. Nostri ancipites, & quo se potissimum verterent dubii, stabant attoniti, expectantes quid hostes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus more suo montes & valles implent, crebros excitant ignes, saxa rotatilia rupeq; in hostes deturbant, atq; interim ausi cominus accedere, in illos, tamquam in signum positos, scorpionum sagittas, stlopetarum glandes, fundarum & fustibulorum saxa dirigunt, neq; veniebat telum quod in cassum mitteretur, atque ita ad mediā
30 vsq; noctem nulla quies data. Cum Magister, Quousq; degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam vinctæ, necari? At si desunt vires, ô viri, non desit animus ad aperiendam viam, qua nobis aut saltem salutem consequamur, aut honestā mortem oppetamus. Et simul hoc dicens cliuum ascendere cœpit, quem signis præsentis reliqui omnes qui sub illo merebant, secuti sunt, quoad ventum est ad montis iuga, quæ iam hostes infederant. ibi pugnatum est acriter, compluresque vtrinque ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, signumque cum eo amissum, cæsus quoque Ioanne Ofornius ipsi Magistro arcta sanguinis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioannes Bazanus, & alii eque-
40 stris ordinis complures viri nobilissimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplum secutus duce itinerum altero, atque alia ex parte eundem cliuum conscendit, atque incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoque locum eligit, in quo subsidiariam disponit aciem, qua & se tueretur, & eos qui sequebantur palantes sparsosq; ad se reciperet. Magister vero ex montium iugis repulsus, ad eos duces qui se à tergo sequebantur, adglomerat, & quod reliquum erat noctis, in excipiendis hostium telis consumunt. Neque illis profuit in alteram se vallem recipere: nam & in eisdem iugis hostes se medios interposuerunt, ne se Marchioni coniungerent. Qui tametsi iuga montium euaserat, ociosus non erat. Dum enim expectat illos qui à tergo sequebantur, non potuit effici, quo minus cum hostibus esset pugnandum. Sed quæ potuit esse pugna, in qua ex altera parte vegeti & recentes, ex altera defatigati & lassierant? alteri alacres ex præsentī victoria, alteri ex
50 accepta calamitate animo deiectioni? In ea pugna Marchio tres fratres amisit, Iacobum, Lupum, atque Beltrandum, duos quoque ex fratribus nepotes Laurentium & Emanuelum. Quibus vero superfuerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegerunt: reliqui omnes aut cæsi, aut capti sunt. Magister militiæ sancti Iacobi, & Alphonfus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus, nacti prius quisque suos itinerum duces per loca tesqua & inuia, & qua neque hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus Comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquandiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedit, captusque cum Petro Siluio fratre suo in urbem Granatam in vinculis est ductus.

Capti quoque sunt præfides arcium Antiquariæ, Moronis, & Afindi, Bernardinus Manriquus, Ioannes à Pineto, & Ioannes Montifalvus, & alii complures viri nobiles, quos erat infinitum numerare. Illud quoque non omittendum, quod superat omnem fidem, binos aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vinculis captos, senos, aut octonos. Quid memoro viros? Mulieres quoque ex vrbe Malacha egressæ ante se captiuos agebant, vt liqueat illud non hominum fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potentes de sede, & exaltare humiles. Id quod Lacedæmonius Chilon sciscitanti Æsopo quid Iupiter faceret, respondit, extollit mites, atque superbos deprimat. Hic est Iupiter noster, id est, iuuans pater, hic & sol iustitiæ, qui vt ait Macrobius, fulgentia obscurat, & quæ sunt in obscuro illuminat. Idem est Nemesis, hoc est indignatio, qui virginis effigie contra superbiam incolitur.

Maurorum Rex iunior ab Ægabrense Comite, & regii ministerii præfecto in pugna capitur.

C A P V T III.

EX tanto mœrore & luctu recreauit refecitque gentem Hispanam Dei benignitas, ne acceptæ calamitatis desperatione languescens ad inchoatum bellum fieret remissior, castigauit namque Hispanorum superbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, sed ne per insolentiam hostes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum stare fauorem, vel his duobus argumentis demonstratum est, quod, vt paulo ante diximus, ex vno atque simplici regno duos Reges excitauit, quodque nunc dicturi sumus, alter illorum in nostrorum Principum venit potestatem. Quis enim non videt, ex discordia illa patris cum filio factum esse dissidium, vnde victoria nostra de hostibus originem duxit? Saluatore nostro prædicente, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quæ res in hunc modum est gesta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior qui patre potentior erat, cernens se apud suos, vel ex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini esset infensor, atque belligerandi cupidior, quam maximum potest equitatum peditumque, tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neque ita enim dissidebant animis, vt non maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaque parato exercitu, quos potissimum fines hostium inuaderent consultantibus, placuit in Cordubenses & Astygitanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacham accepta, totus ille tractus erat equitum peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt. Nuncius ad Ægabrensem Comitem venit, qui ex Vaena oppido suo pergrandi equitum peditumque semper habebat cohortes ad huiusmodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerii regii præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed exercitus specie in hostes eunt. Non credet posteritas quod ego nunc scripturus sum, sed neque præsentis credent, si qui sunt ad quos scripta mea peruenient, sed neque ego crederem, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes qui mihi attestabuntur, quorum aliqui interfuerunt, alii ab iis qui interfuerunt, audierunt, aut si adeo sunt curiosi, ab ipsis audire possunt. Si acie iusta signisque collatis fuisset dimicandum, cuique nostrum cum denis, decem cum centenariis, & centum cum millenis res fuisset peragenda. Mauri cum audissent nostros aduentare, castra tollunt, equos conscendunt, pedites Rex iubet ex armentis, pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis copiis expectat, an se hostes persequantur, interdum pedites quos præmiserat, subsequitur. Iamque transierat locum quem indigenæ Martini Condifali torrentem appellant, qui sex passuum millibus à Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtrique. Mauri, quid nostri auderent (nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant) nostri, quoad se pedites qui sequebantur, sibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex vtrisque agmine facto signis infestis inuadunt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnam faciunt, quæ à tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicii prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatarium. Qui barbaricum illud more suo inclamantes, quo etiam nos clamore, cum hostium vires extenuare volumus, vti solemus, excipiunt nostros ex aduerso venientes, tanto conatu, tantisque viribus irruentes, vt neque primos quidem incursum sustinere potuerint. Hoc est illud grande miraculum, & quod aliis incredibile visum iri præfatus sum. Versi deinde omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Alphon-

phonfus à Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præfenti equitatu superuenit, hostesque fugientes auertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse à fronte, Comes Ægabrensis atque regii ministerii præfectus à tergo ferientes, magnam in illos stragem edunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos qui passim fugientes ceciderant. Rex ipse captus, Alatar & duces alii hostium cæsi, atque ita victores nostri ex eo conflictu redierunt in morem triumphi, cum captiuis & præda quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuus extra sortem Comiti donatus, apud quem honorifice atque pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur, à Rege & Regina Comitibus insignibus additum est coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clypei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerii Regis præfectus fuerat particeps, eadem insignia atque insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus & ob eandem causam illi communicata sunt.

Belli apparatus: census illorum qui cum Rege ad Granatensis regni populationem profecturi erant.

CAPVT IIII.

IN TER cætera negocia quæ ad senatum regium cotidie referebantur, nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis esset ineunda. Cumque ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilii aut commeatus à Mauritania inueheretur, atque in finibus adhiberentur custodes, ne à terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionem aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum vicorumque incendia, arborum frugumque succisiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogerentur in deditionem venire. Dispositis itaque à terra marique custodibus, conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabiles, Metati, prouinciarum urbiumque præfecti, arciumque præsides, vtque veniant cum suis cohortibus regia autoritate monentur, at in diem locumque certum, vbi Rex esset, omnes conuenire iussi. Coierunt itaque in loco qui ab incolis appellatur Carectum, vbi facto censu, inuenta sunt equitum cataphractorum atque leuis armaturæ decem millia, peditum armatorum ad pugnam, ad succidendas arbores frugesque instrumentis rusticis armatorum triginta millia, fabrorum & machinatorum ingens numerus, mulionum, agasonumque, & carrucariorum, qui iumenta, asinos, bouesque agerent, quadraginta millia, præter lixarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum, coquorum, dulciariorum numerosam multitudinem, meretricum prostibularumque, & eorum qui exercitu nulli sunt vsui, sed magno potius impedimento, magnam turbam. Exercitus vero à Rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes à Palma, priores sunt commissæ partes: posteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni à Septo maiori Conchelli domino, & cohortium à Duce Infantatus missarum, & quas Dux à Methymna cæli misit, præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris domino. Mediarum partium cohortes hunc in modum dispositæ. Primam ducebat Garsias Lupides Patellanus Cisterciensis militiæ à Calatraua Magister: secundam à monte regio Comes: tertiam Franciscus à Stunica præfectus copiarum quas Dux Placentinus pater, & quas eiusdem Ducis filius Cisterciensis militiæ à Ponte Traiani Magister misit: quartam Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorum filius: quintam Dux Triciensis, cum iis qui sub illo merebant, & qui à Mentefa, & Vbeta, & Biacia venerant: sextam Dux Alburquerquerus, & Ioannes à Methymna Asindica Ducis filius, qui ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidiaria cohorte quæ aliis omnibus maior atque firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidemque leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoria Regis & Reginæ fuerant delecti. Hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio. Signum vero regium præferebat Alphonfus Siluius. nam Ioannes Siluius cuius hæreditario iure illud erat munus, Granatæ

in vinculis adseruabatur, ex clade quam ad Malacham accepimus, quemadmodum in superiori parte dictum est, captus. Ex alia quoque parte pedites cum suis centurionibus in cohortes distributi locos opportunos tenere iussi, ballistas, & tormenta, aliasque machinas obseruabant equites peditesque, ab Hispali, & Corduba, atque Astygirana colonia, & reliqua omni Bætica missi. Copiis hunc in modum ordinatis ventum est in locum quem Indigenæ Equitum collem appellant, vbi ea nocte substiterunt. Postridie eius diei hostium fines ingressi, prope Illoram oppidum arte & ingenio loci munitissimum castrametati sunt, oppidani ex munitionibus erumpunt, & cum primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam prætentant. Sed nostrorum viribus impulsus cedunt, insequuntur nostri, atque vtrique simul oppidi suburbia intrant. Inde quoque hostes repulsi, in castellum arcemque se recipiunt, vnde sagittis telisque petebant eos qui frumenti areas mœnibus propinquas incendebant. Inde quoque tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, missilibusque fugantur, atque ita incendium peractum est. Et quia oppidum expugnari non potuit, incensa quoque suburbia, missi quoque à Rege Comes Ægabrensis, & domus Aquilariæ dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi castellorumque agros vastarent. Atque ita non modo Illora & Illoræ finitima prædia igni ferroque corrupta sunt, sed & omnia quæ intra quatuor millia passuum erant, in cineres fauillasque abierunt.

Tagara oppidum capitur, Alama commeatu instruitur, Tendillanus Comes præsidio sufficitur.

C A P V T V.

HIs rebus ad Illoram Montemque frigidum peractis, castra mutantur in locos, vnde possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam quacumque tantus exercitus procedebat, non solum pedites ad hoc munus designati, vt runcinis, falcibusque messoriis & fœnariis, atque rusticis securibus, omnia arborum genera frugesque vastarent, sed & ipse castrorum tractus omnia sternebat, & milites è castris egressi, villas, vicosque finitimos, & molas aquarias, molendinaque dolabris demoliebantur. Erat Tagara oppidum non minus quam superiora munitum, quod inter Alamam & Loxam positum, nostris perniciosum, hostibus vero accommodum. Hoc iubet Rex oppugnari. Fabri lignarii & ferrarii operi se accingunt, testudines, arietesque, pluteos, vineas, turreseque ligneas aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris admovent, atque murorum fundamenta rutabulis & bidentibus subruere tentant. Extra muros, & intra mœnia vehementer laboratur, neque vllum interea telorum cessat genus, oppugnatores ballistis & tormētis, propugnatores cæmenticiis lapidibus, & ollis sulfure ac pice plenis, & admoto igne ardentibus rem suam agunt. Obsessi tandem nostris instantibus cedunt, atque deserta murorum defensione, in castellum arcemque se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt. Capto oppido cœptum est deliberari de arce oppugnanda. Erant qui dicerent abstinendum esse ab oppugnatione, propterea quod muri erant crassiores, atque signino opere ex calce & arena compacti, neque aderant sulfurariæ machinæ ita grandes, quibus tam solida materia dirui posset. Alii dicebant admouendas esse machinas, atque tentandum putres ne essent muri, an ita firmi, vt præsentis machinæ non possent illos demoliri. Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat vtriusque sexus & ætatis multitudo, quæ eo se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur se dedere. Iubet itaque arcem à quatuor partibus oppugnari, Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilariæ domino primam commendat: Triciensi Duci, & Ludouico Ferranti Palmæ Comiti alteram: Garfiæ Ferranti Manrico cum copiis Cordubensibus tertiam: Ferdinando Veraasco qui Ducis Infantatus copias ducebat, alteram ex turribus quæ pro arcis porta stabat oppugnandam committit. Quisque illorum quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negocium capit, pugnatur, propugnaturque pro viribus ab vtrisque. Durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtraque parte complures viri nobiles, inter quos Enriquus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod vtrique erant defatigati, vt amplius durare non possent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri & vehementi conatu, ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere cœperint cum oppugnatoribus de deditioe agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negocium cum Rege transigeretur, & sub fide publica missus illorum sacerdos (Alfaqui

vocant illi) qui ipsorum nomine regi arcem traderet, si vellet miseris vitam atque libertatem cum bonorū retentione concedere. Vitam rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod ausi sunt bis oppugnationem expectare. Et erant Mauri qui dicerent mortem potius oppetendam, quam ut se sine vlla conditione dederent: alii nihil excipientes, & regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dissidio vires hostium atque animos defecisse, instant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt. Præda regis arbitrio pro cuiusque dignitate & rei bene gestæ merito distributa, arcem cum castello & oppido placuit dirui, atque solo adæquari. Inde rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumentorum vehibus instruit quibus commeatus importabatur, atque vrbis præsidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatque ut non modo arcem tueantur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferant.

*Granatensium agrorum vastatio, atque regis in Cordubensem coloniam
reditus.*

CAPVT VI.

10 **I**NST R V C T O Alamæ penario, & vrbis munitionibus relictis, omnis cura regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa, cur tanto exercitu, tantoque rerum omnium apparatu, hostium fines ingressus est, ut urbem quæ erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum peditumque armatorum multitudine referta, ut nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia quæ in viâ aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ à dextris sinistrisque intra quatuor millia passuum ab utroque latere continebantur, ut erant vici, villæ, armentorū stabula, magalia pecorum, speculæ, & turres, quo se pastores & agricolæ temporibus dubiis atque suspectis recipiebant. Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in oppidulo Alendino quod à Granata quatuor millia passuum distat, castra figunt. Est illud oppidum ad radices Orospe dæ montis positum, contra collem Niuosum, ab eo sic dictum, quod niuibz semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atque omnium generum arboretis confitus, vbi non sunt arbores, sata omni frumentorum genere, atque leguminum, & panici, culta sunt. Hæc omnia rex iubet succidi, & sterni, atque lumariis & messoriiis falcibus meti. Dum hæc à peditibus fiunt, equites, ut illos à quocumque superuentu securos reddant, certis in locis dispositi tumultuarias pugnas cum hostibus exercent, qui deinde armatorū peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt diripiuntque, & frumenti areas oppido propinquas igni corrumpunt. Die insequenti rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo dispositis suburbanos Granatæ agros populabundus inuadit, atque proxime urbem cum subsidiaria cohorte tota die ad vesperam vsque cōsistit, dum arborum messiumque strages conficeretur. Et quia totus ager ille fossis incilibus, atque voraginosi aquæ ductibus intercisus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus explorata erant, certis in locis præsidiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum arborum messiumque studio intentis pericula prohibeant, securitatemque præstent. Populatione itaque agrorum peracta hostes cum viderent se nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes, aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia quæ nostris vsui esse poterant, intercipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto atque regis sententia, iubet mutari castra. Et cum adhuc tem-

40 pus superesset, in quo aliquid fieri posset, quod ad bellum inchoatum nostris conducere, hostibus nocumento foret, deficiente tamen commeatu earum maxime rerum quæ ad victum pertinent, coacti sumus domum quisque suam repedare. Rex igitur Cordubam petit, vbi stipendia militibus, atque arborum messiumque succisoribus pactam mercedem persolui iubet. Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos à mari classe ingenti, à terra crebris præsidiis, regni penetrabilia ferro ignique desolata, mittunt ad regem legatos, qui pollicerentur suo atque regis ipsorum nomine se reddituros quotannis vim maximam Granatensium aureorum, atque in eius tributis pignus impræsentiarum se duros obsides nobilium filios, atque ex regio sanguine procreatos. Rex negotium in quo de re tanta agebatur, ad reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur, intenta

rebus quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouinciæ illius administrationē pertinebāt. At regina tamen si nihil magis optabat, atque ab immortali Deo precabatur, quam ut videret diem, in quo vrbe Granata & Granatæ regno potiretur, ad regis consultationem respondet, non placere sibi vllas hostibus inducias concedi. Sed quia multa simul restabant peragenda, non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de Ceretaniæ deque Ruscinonis Comitatu iam pridem lis pendebat, atque de Nauaria quoque spectabatur, non displicere tamen temporarias hostibus inducias concedi, dum modo sequestro deponerēt arces & castella, quo pignore tributum illud quod se reddituros quotannis pollicebantur, esset certum, neque dubia fide soluendum. Nam quod de obsidibus dicebant, apud illos qui non multi obsides faciunt, nihil certi afferebat. De castellis & oppidis sequestro deponendis non placuit hostibus, sed neque regi & reginæ de dandis obsidibus conditio. Res itaque infecta mansit, & reginæ iussu quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior, imperatum, ut fines diligentius utique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, unde aliquid alimenti hostibus accederet: quin potius ipsa patiebatur ex re sua pecuniarum partem contribui, quam huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum hostibus fieri.

De reddenda libertate Maurorum regi iuniori deliberatur, & primo quod non sit reddenda.

C A P V T VII.

CUM adhuc rex Cordubæ & regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum regis iunioris mater, & qui factionem illius sectabantur, miserunt legatos qui agerent cum rege nostro, quemadmodum rex qui apud Ægabrensem Comitem in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle redimere: imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum qui se in Granatæ regno sequebantur: deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributum nomine quotannis Hispanorum regibus penderetur: tum Christianorum qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoque numero eorum quos rex ipse nominaret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Ægabrensem Comitem, utque ducat, aut mittat ad se Maurorum regem, petit. At ille non grauante iussu regis obsecutus, regem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum rege accipitur, gratiasque illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit. Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præfidi adseruandum tradit, ipsum regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed bene ut de se deque regina coniuge speraret, illi nunciari iussit, utque interim hac vna spe captiuitatem suam consolaretur. Ad hæc tam benigna reginæ voluntatis oracula Maurus respondet, se non posse sub tantis actam beneficis Principibus in luctu atque mœrore esse, & quod vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc necessitate compulsus facere id quod, cum esset liber, summopere concupierat, hoc est, subiicere se illorum potestati, ut ab illis acciperet regnum Granatense, quemadmodum auus paternus suus illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorum rege secundo, socero suo, atque reginæ suæ consortis patre fortunatissimo. Et quia regis præsentia aliis compluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus quas regina in Nauariæ finibus inchoauerat, sed etiam in iis quæ in prouincia Tarraconensi per vrbium præfectos atque ciuitatum gubernatores administrabantur, antea quam rex ex Bætica proficisceretur, prospiciens bello quod cum Mauris acceptum atque deinceps gerendum erat, disposuit, quibus in locis oportebat, limitaneorum militum cohortes, quibus præfecit & duces qui fines ab hostium incurfibus tuerentur, & quoties illis videretur, bellum inuicem inferrent. Quod vero ad regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ciuibus, atque ciuilibus & pontificii iuris consultissimis, sed ecclesiarum etiam prælatis, & totius Hispaniæ principibus viris. Mauri regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant, quemadmodum paulo ante diximus, perpetuam Hispanorum regibus successionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christianis qui in Granatensi regno inuenirentur, tercentum eorum quos rex noster nominasset. Daturos quoque se impræsentiarum pollicebantur obsides, filium vnicum regis legitimum cum aliis Maurorum illustrium filiis, eorum scilicet qui essent factionis eiusdem studiosi. Postulabant etiam captiui regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida & castella, quæ post captiuitatem

tatem suam ab illo desciuerant ad regem seniore[m] patrem suum, idq; nisi mature fieret, alios ex desperatione suæ libertatis illorum exempla secuturos. Sententiæ procerum, atq; infirmatum etiam, ea de re fuerunt variæ. Alii dicebant nulla conditione reddendum esse qui semel in vinculis teneretur: alii contra, non modo reddendū esse libertati, verum etiā auctum præmiis & honoribus dimittendum, afferebantq; vtriq; rationes quibus sententiam suam tuerentur. Eorum qui priorem defendebant, princeps erat diui Iacobi Magister, qui post longam in senatu regio disceptationem huiusmodi apud regem habuit orationem. Tria, inquit, sunt, clarissime rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hostibus inferendo deliberatur: primū de genere belli: alterū, quibus mediis conatus nostri victoriam consequantur: tertium, quo pacto ea quæ victoria nobis peperit, quam diutissime conseruari possint. Genus belli est ita iustum & honestum, vt nullum magis esse possit, ita vtile & necessarium, vt nullo modo sit dissimulandum. Nam quid honestius excogitari potest, quam pro Christiana religione contra nominis Christiani hostes arma induere? Quid iustius, quam repetere armis ea quæ iniuste nobis fuerunt erepta? Quid magis necessarium, quam aduersarios nostris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines nostros propagare, atq; hostium limites compescere? Sed hac de re nulla mihi cōtrouersia est cum iis qui huic meæ sententiæ refragantur, idem sentimus, in eodem statu causæ sumus, de hoc omnis contentio est, sit ne reddendus libertati Rex captus, an potius æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum sit impendenti bello conducibilius, nunc disceptamus. Est autem hoc bellum cui nunc insistimus, non ita difficile, vt sit extimescendum, non ita facile, vt sit contemnendum. Quare pro belli magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia sunt quærenda, sed ea tantum quæ nos honeste iuuare possunt. Nunc autem pensitatis vtriusq; partis viribus, omnia sunt nobis potiora, militum numerus copiosior, corporis atq; animi vires multo alacriores, belli gerendi duces præstantiores, machinæ & quibus hostes petantur, & quibus nos ab hostibus tueamur, magnitudinis & multitudinis incredibilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timeant, & quid nos speremus, vel hoc est argumentum maximum, quod sæpe tentarunt emere pacem, vel saltem inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributii nomine perpetuam seruitutem. Quam oblatam conditionem quasi turpem reiecastis, quia vobis erat in animo non per partes, sed totam simul extinguere gentē Mahumeticam ex Hispania. Et quid prodest, postea quam hoc bellum inchoatum est, tot fecisse belli apparatus, tot expeditiones, toties congregasse populos, tot adiisse labores & pericula, si nunc in medio rerum conatu negotium infectum relinquitur? Quod si hunc regem quem in vinculis habetis, iuri suo restituitis, omnia hæc perdidimus, vt de nobis dici possit illud quod est in Græcorum prouerbio: Oleum perdit & impensam, qui bouem mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt isti, pro libertate sua offert duodecim millia aureorū annua. Dicāt mihi obsecro, quanta portio est hæc ex summa illorum millionum quæ in hoc superiori biennio exhausta sunt in huius belli sumptus? non dico ex vectigalibus regiis & fisco, ex mutuis & exactionibus, impositionibus & tributis, ex cruciatis & Apostolicæ sedis subsidiis, sed ex violenta conuocatione & delectu ciuitatū, oppidorum, ex coactione angariarum & perangariarum, per omnes totius regni populos. Atq; vt iam veniam ad vltimū ex tribus illis quæ proposui me dicturū, quomodo possint quæ in bello parta sunt, quam diutissime retineri, quæro ab istis, si captiuo regi libertas redditur? an cum libertate etiā pars illa regni quam nunc possidebat, condonanda est? & altera pars contra quam gesturus est bellū, cui cessura est? illi ne, an vobis à quibus in auxiliū belli copias petit? Respōdebitis, opinor, quod vtraque pars vobis est cessura, quoniam semel seruitio suo libertatem emit, & vt iurisconsulti dicunt, quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit. Ita ne o cæci fidentū est libertati alicuius, quam necessitas dedit? Omnis seruitus violenta est. nihil autē est violentum quod diutius permanere possit. Cum viderit se liberum, dicet se non teneri reddere quæ necessitate coactus pollicitus est se daturū. Est igitur vero quam similitimum, quod libertus hic vester non nobis, sed sibi ipsi militabit. Quid quod neutra Maurorū factio isti obtemperabit? Non quæ patrem sequitur obseruantia suæ religionis & obsequiū quod illi debent, non quæ ipsum sequitur, cum cum viderint deuinctum regibus qui alienam religionem sequuntur. Atque, vt vno verbo sententiam meam tibi, o clarissime rex, ostendam, ita sentio, bellum hoc proseguendum esse, regem captiuum retinendum esse in vinculis, ne ex hoste vno, & eo quidem senecta ætate confecto, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robustiores: neque in libertate nomine tributii pendant vobis quantum & quandiu ipsi volent, sed in seruitute, & sub munitionibus vestro præsidio instructis, reddat quotannis quantum Celsitudo vestra reddendū esse statuerit:

EORVM qui in senatu regio partem alteram tuebantur, sentiebantq; captiuum regem
 libertate donadum esse, princeps erat Rodericus Pontius à Germanica legione Mar-
 chio Gaditanus, qui hac de re iussus à rege sententiam dicere, huiusmodi habuit oratio-
 nem. Ex tribus rebus quas Magister militiæ diui Iacobi vir perquam illustris proposuit, de
 prima nullum est mihi cum illo certamen. nam de bello hoc prosequendo quid ego in se-
 cretiori senatu vestro, atque hoc in loco publice, & aliis in locis cum familiaribus meis &
 amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarissime rex, & illi quibuscum hac de re sæpe
 sum locutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atque imprimis discernendum, an
 ex miserandi huius regis captiuitate Celsitudini regiæ, si detineatur in vinculis, aliquid
 honoris accesserit magis, quam gloriæ & veræ laudis accederet, si libertate donaretur.
 Fuit quidem regiæ maiestatis vestræ, ab vno atque altero ex subditis regem hostium
 prælio superari, captiuum in pompam triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum
 immortalem obsecro, quid habet honoris? Quid quod apud genus hoc hominum non
 est ita sanctum ac venerabile nomen regium, quemadmodum apud nos? itaque pro libi-
 dine atque leui ex causa reges abdicant, proscribunt, occidunt, atque in eorum locum al-
 ios sufficiunt. Quod si in viuos & incolumes, atque in sua potestate constitutos hoc au-
 dent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod sæculo no-
 stro fecerunt hoc ipso rege capto, quem nunc in vinculis habemus, plæriq; omnes suæ fa-
 ctionis ad regem patrem descuerunt, oblitæ & nominis, & fidei quam suo regi obstrinx-
 erant, vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuum regem, sed ex media plebe
 obscurum hominem. Sed videamus nunc, & æqua lance perpendamus, quid vtilitatis ex
 hac regis captiuitate nobis accrescat, aut è diuerso quid detrimēti ex eius libertate. Dum
 inter se pater & filius dissidebant, atque de principatu belligerabant, vterq; negocium no-
 strum agebat, vterque nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorū vires, vt & nobis resi-
 stere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic rex captus est, & in
 vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negociū nobis acces-
 sit quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in vnum corpus coierunt. Quid igitur
 tū, inquit optime rex, tu faciendum censes? nimirum vt redintegretur discordia inter
 patrem & filium reges, & se mutuis vulneribus conficiant, vt non sit nobis cum vno du-
 plici bellum gerendum, sed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans fa-
 ciat aduersarii nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa & timor, ne pater & fi-
 lius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redeant in gratiam. Hoc inter priuatos pas-
 sim fieri solet, inter reges vero nunquam, si semel regnandi dulcedine inescati sunt. Quo-
 ties legimus, non solum apud poetas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim
 domesticos, patres à filiis regno eiectos in exilio vixisse? Nam fratres à fratribus vulgare
 est, vsq; adeo, vt, quod ait poeta, nulla vnquam potestas consortem patiat. Quare pater
 & filius nunquam cessabunt inter se certare, ille de regni possessione tuenda, hic de patre
 ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atque non solum hic
 dimittendus, sed etiam si potest fieri, tertius aliquis submittendus, vt si vnum è tribus fors
 interceperit, nunquam desint regni competitores. Neque multi faciendum est quod de
 rebellionē isti formidant, si non permanferit in officio. nam & ingrati crimen apud illum
 manebit, si fidem violauerit, apud te vero beneficentiæ, atque magni animi opus immor-
 tale, cuius nunquam pœnitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentiæ
 magnitudinē ostendes, cum audierint, regi cum quo bellum gesseris, dedisse libertatē,
 & in regni partē restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris præstare monstra-
 bis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo nostro viuo & vero tribuimus, opti-
 mum & maximum appellantes, optimum propter beneficentiā qua erga cunctos mor-
 tales vtitur, & maximum propter omnipotentiam quæ non per partes, vt cætera, sed per
 omnia se extendit. Per beneficentiā igitur captiuum donabis libertate, per potentiā non
 timebis rebellionē. Dicant igitur nunc isti qui huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fa-
 uorabilior, & magis ad pulchritudinē honestatemq; accedens, mea, in qua dico regem ca-
 ptiuum libertate donandū, an sua, in qua dicunt in vinculis ac seruitute detinendū. Cum-
 que tria sint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & ho-
 nestum, quæ vtilitas prouenit ex vnus non regis iam, sed hominis in seruitute & vinculis
 positi captiuitate, cuius neq; tū possis vti opera, neq; sui precio redimere? Quæ voluptas
 ex eius vinculis? an stridor ille catenarum, & manicarū, compedumq; strepitus delectat?
 Quæ

Quæ pulchritudo & honestas, vt te iuuet benefecisse, & benefactorum frui conscientia, atque vnde spectare possis gloriam immortalem? Hæc Marchionis sententia plærosque mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex iis etiam qui antea refragabantur, atque imprimis rex ipse visus est propensior in eandem sententiam. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoque illi assentiebant, placuit rem integram ad reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi quæ Marchio sentiebat, præsertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorum suorum exemplo multi Maurorum reges olim illi fuerint subditi atque tributarii. Iussus itaque rex iunior venire Cordubam, regis nostri ad genua supplex cum dextram manum auersam exosculari vellet, eamque vt porrigeret, ab assistantibus admoneretur, propterea quod subditus & tributarius, Facerem, inquit, rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus, comiter atque honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo liber-
 10 tus, conceptis verbis iurauit se staturum pactis conuentis rerum omnium quæ transacta fuerant, atque intra certum tempus omnia executurum, atque ita liber, & multa suppellectili & vestium ornamentis donatus in regnum suum rediit, ex cohorte prætoria adhibitis custodibus, qui illum in patriam prosequerentur, incolumemque reducerent.

Maurorum regis senioris copiae à Palmensi Comite ad Lupariam turrim deletæ.

CAPVT IX.

20

MAURORVM rege iuniore dimisso, ordinatisque rebus quæ ad limites Beticæ tuendos, & ad bellum hostibus inferendum pertinebant, rex è Corduba profectus iter suum ad reginam tendit, quæ per id tempus Victoriæ in Cantabris morabatur, atque obiter illustrauit fanum illud per omnes Hispanias celebre, quod ad amnem Lupi diuæ matri Deiparæ dedicatum est, in quo nouendialibus vigiliis ex nostro religionis more operatus est. Interea Mauri qui regem seniore sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse à rege nostro non modo inducias & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas quæ patrem sequebantur, ad odium quod antea illius habebant ex publica similitudine, accessit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam atq; nefariam, & contra
 30 Mahumeti legem fecisse, quod cum Christianis foedus percussisset in perniciem suæ gentis. Sed & plerique illorum qui eum antea sequebantur, suæ religionis amore ducti ab illo ad seniore regem defecerunt. Cumque audissent regem nostrum ad superiores Hispaniæ partes profectum, coegerunt totas Granatensis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus & peditibus facto pergrandi exercitu, statuunt Beticæ nostræ fines inuadere, populari agros, & ferro atque igni omnia vastare. Erat genus hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui prædandi atque homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almogauares lingua Punica vtriq; vocant. Ex iis Christiani septem fines hostium transgressi, dum ex vertice quodam montis interdum speculantur, quo in lo-
 40 co noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites qui ad Hispalim & Asindum pertinent. Hi omnia speculatione cui erant intenti, partiti inter se locos, quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicum Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominum, eo tempore ac postea Comitem, alius ad Astygitanam coloniam, alius ad Asindum, alii ad arcium præfides & cohortium præfectos eunt, illosque monent, quo proficiscantur, & quid essent facturi. Palmensis Comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum præsentibus copiis in certum locum coeant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & aliis qui se illi agglomerarant, pergit in occursum, eo quod suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas faucesque montium peditum præsidio muni-
 50 erunt, ne postea occupatis à nostris, confecto negotio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursionem populationesq; missa, altera quæ firmior erat, in insidiis collocata est. Excursionem in Vtrariæ agros faciunt, per camposque sparsi prædas agunt. In eos Portucarrerius cum sociis & commilitonibus exercitum mouet, in eosque palantes irruit, ipsi se ad insidias recipiunt. Nostri cedentibus instant, quoad ventum est ad insidias. Et quia in partes duas erant diuisi, in anteriore Moroni & Vrsinæ oppidorum præfides, & cohortium Magistri à ponte Traiani, & Hispanæ societatis præfecti, in hos insidiarum subseffores erumpunt. Pugnatur æquo Marte ab vtrisque, fractisq; hastis iam cominus gladiis & pugionibus res agebatur. Superuenit Portucarrerius cum recentibus copiis, & non magno negotio hostes in fugam vertit, atq; in

duas partes diuisos, alteram persequitur, altera in Marchionem Gaditanum casu incidit, cum ad hunc nuncium auxilio veniret Asidenſibus, & ſuis comitatibus. Caſi ſunt complures ex hoſtium principibus, & capta ſigna quindecim, quæ Portucarrerius cum huius victoriæ nuncio miſit ad reginam, quæ eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lætitia ex eo nuncio, vt publice ſint decreta ſupplicationes, candelæ, & funalia p̄r vrbis vicos accenſa. Regina vero tanti facinoris autorem, eiufq; victoriæ ſocios collaudat. Vxorem Palmenſis Comitibus veſte auro intertexa donat, qua in feſto Magorum quos vulgus appellat reges, quotannis vteretur, vt illius diei in quo tanta res geſta eſt, ſempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos poſt dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepiſſet, Zaharam caſtellum, quod in belli huius initio diximus à Mauris captum, exhaustum eſſe incolis, & negligentius obſeruari, atque non difficile capi poſſe, Portucarrerium eundem adſciſcit, & ex Aſindo atque finitimis vndecunque potuit, equitatum ſibi adiungit, perque mediæ noctis ſilentium Zaharam proficiſcitur. Iuxta muros ſecreto quodam loco armatos decem ponit, & poſt illos proxime alios ſeptuaginta, ipſe autem cum reliqua manu non longe in inſidiis latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus qui per campos graſſarentur. Ex caſtello erumpunt equites ad ſeptuaginta (neque enim plures erant) quos ſequuntur vigilēs, & circitores, & qui nocte heſterna in ſtationibus fuerant, murorumque cuſtodiam deferunt. non enim putabant interdum caſtellum oppugnari poſſe. Interea ex militibus noſtris vnus ſcalas munitionibus admouet, murum ſcandit, quem decem illi ſequuntur, quos diximus, partemque muri occupant, pugnamque cum caſtellanis conferunt. Accurrunt reliqui ſeptuaginta, atque vnā ex portis capiunt. Qui ex caſtello eruperant, cum audiſſent hoſtes intra munitiones admiſſos, ad mœnia ſe recipiunt, quos inſequuntur qui latebant in inſidiis, & cum fugientibus ſimul caſtelli portas intrant. Caſtellani in arcem coeuntes obſidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obſidione durare non poterant, ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipſis autem abeundi quo vellent permiſſa libertas. Atque ita caſtellum nuper amiſſum Marchionis induſtria receptum eſt.

*Tendillani Comitibus in vrbe Alama ſtratagema inſigne, atque aliæ res
ibidem geſtæ.*

CAPVT X.

HOC in loco reſtat nobis narrandum ſtratagema illud inſigne, quod non ſolum per omnem Hiſpaniam celebratur, ſed per vniuerſum nominis Chriſtiani orbē circumfertur. Autor illius atque inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem rex & regina præfecerant cohortium præſidio quas ad Alamam tutandam reliquerant. Is cum primum huius negotii adminiſtrationem ſuſcepit, milites nimia ſolutus licentia coercuit, atque imprimis Scipionis Æmiliani, & Q. Metelli exempla ſecutus, aleatores & ſorta, popinas & cauponas, & cætera exercitus impedimenta è caſtris ſuſtulit, ipſos milites in ſtudiis equeſtribus pedestribusque exercuit, in Granatenſes agros, quoties dabatur occasio, excuſſores atque exploratores mittebat, neq; vnquam ipſe quieſcebat, neque hoſtes quietos eſſe patiebatur. Tantumq; terrorem Mauris finitimis incuſſerat, vt neq; ſuburbana prædia excolendi tempus locumq; daret, neque ſaltem intra cubiculum ſomnos perpetes ducere liceret. Hyems illa quæ præceſſerat, fuit pluuiioſa, muriq; putres ebibebant imbres ex ſtillicidiis cadentes, cum ſubito cōpagibus ſaxorū ſolutis corruerunt, magnamque vrbis partē nudam reliquere. Quod ſi caſus tantæ calamitatis ad hoſtium aures perueniſſet, actum erat iterum de Alama, multoſq; per annos regni illius excidium immortum fuiſſet. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præſidiarios omnes inuaſit, vt ex deſperatione nihil iam niſi de fuga & de vrbe deferenda cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atq; vt ait Poeta, Duris vrgens in rebus egeſtas, & illud: Ingenium mala ſæpe mōuent, & illud quoque: Et labor ingenium miſeris dedit. Iubet itaq; Comes Tendillanus qua parte murus ingentem fenestram patefecerat, conſutis linteis prætendi muri ſpeciem, tam ſimilem vero, vt procul aſpicientibus nulla videretur eſſe differentia inter verum & aſſimulatum. Et ne quis transfuga proderet hoſtibus quid intra urbem accidiſſet, iubet diligentius portas & poſticos cuſtodiri, ne quiſpiam temere intraret, & egrederetur, aut mœnia tranſiliret. Iubet interea partem muri lapſam ſubſtrui non opere tumultuario, ſed ex calce & cæmenticiis lapidibus multo firmitus, quam antea fuerat. Sæpe hoſtium exploratores venerant captantes ex occulto quid apud noſtros ageretur, ſæpe etiam excuſſores equites urbem obequitabant, nunquam tamen ſenſe-

senferunt quicquam in ea parte murorum fuisse immutatum, non colorem, non speciem non quicquam aliud vnde ruina illa posset percipi. Cumque rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod stipendia suo tempore non soluerentur, neque de futura solutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad stipendia soluenda iam essent à Celsitudine regia decretæ, seq; non modo indies, sed in horas singulas spectare illas, quare vt bono animo forent, hortatur, polliceturque se daturum interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerum venalium commercia exercerent, fidemque suam interponit vmbrales illas pecunias veris se redempturum. Ex charta igitur panucea facit schedulas sua manu atque subscriptione signatas, quibus imponit nomina, precium quantum quæque sit valitura, quasdam vocans numos aureos, quasdam argenteos, quasdam æreos, & in vnoquoque genere plures differentia, puta asses, semisses, trientes, quadrantes. Iubet vt nemo supposititias illas pecunias recuset. Ex illis fictitiis pecuniis stipendia militibus persoluta sunt, & per illas emptiones venditionesque factæ: tanta fuit Comitis autoritas atque reuerentia. Idem quoque sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, constituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Ambasiæ diem suum obiit, cui successit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorū Rex animaduerti iussit in Vergancensem Ducem, de quo suspicio erat cum aliis ex eiusdem regni nobilibus in Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium missi, Lusitanorum Comestabilis, & Comes Pharius, & Aluarus à Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis & Reginæ senatus princeps.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S

S E N S I S, H I S P A N A R V M A C H I

S P A N I E N S I V M R E R V M H I

storici, Decadis secundæ Liber

tertius.

De Ruscinonis & Ceretania Comitatu reddendo, & legationibus hinc inde ea de re missis.

CAPVT I.

LUDOVICVS, de quo in fine libri superioris diximus, cum moreretur testamento suo iussit, Ruscinonis, & Ceretaniæ Comitatus Ioannis Tarraconensium Regis hæredibus restitui, & qui viuens nec Ioanni viuenti, neq; illo vita functo Ferdinando filio hæredi reddendum curauit, idem morti proximus, conscientia teste coactus, legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam soluens, mittit literas ad eos qui arces præsidio tenebant, vt transferrēt possessionem in illos quos Rex & Regina Hispanorum Principes nominassent. Interim Ludouicus moritur, quibus negocium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionē differunt, quoad Carolus Rex Ludouici successor consuleretur, an quicquam noui ea de re vellet decernere. Qui per literas iubet executionem testamenti & restitutionem illam debere prote-
lari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet: mittitq; oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & suam in regnum Gallia successionem nunciarent, dicerentque sibi gratam fore societatem atque amicitiam maiorum suorum cum Hispanorum Regibus ab antiquis temporibus obseruatam, & vt ipsi quoque, si ipsis videretur, inuiolabiliter obseruaret. Cui legationi à Rege & Regina responsum est, se dolere, atque ægre ferre obitum clarissimi Regis patris sui, tum quod erat amicus atque fœdere sibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atque sociorum & amicorum socius & amicus, & quod magis in Rege laudandum est, iustus ac timens Deum. Quod tamen eum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicosque & socios conseruaret, atque in officio retineret, eo nomine se gaudere dixerunt, seque breui missuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem consolarentur, partim congratularentur illi de noua regni successionem, simul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarent, & vt

quod pater moriens de Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatibus legauerat, executioni mādaret. In hæc verba oratores dimissi redierunt. Nec multo post missi legati duo, Ioannes Riparius vir domi & militiæ insignis, & cum eo Ioannes Arius vnus ex regiis senatoribus, & qui postea fuit Episcopus Segobiensis, qui cum literis & mandatis, simul etiam & publicis instrumentis, atque facultate faciendi omnia quæ Regis & Reginæ nomine facienda essent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas nostro tempore vocant turre in Turonia, quo cum venissent, publice legatio exposita est, atque omnia peracta quæ in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex scripto responderi iubet, sibi omnia esse grata quæ Regis & Reginæ Hispaniarum nomine fuerunt exposita. Quod vero ad Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatus attinebat, quia inde videbatur instaurandæ societatis 10 & amicitiae fundamentum pendere, respondet sine vlla conditione sibi placere fœdus cum Hispanorum Regibus, quemadmodum à maioribus suis semper fuerat percussum. De Comitatibus vero Ruscinonis & Ceretaniæ reddendis, sibi non constare quo iure possideret, atque si è possessione cedendum sibi foret, aliam rationem futuram cum Hispanorum Regibus, eorum scilicet qui Castellæ appellantur, atque aliam cum Tarracoenis Rege qui per Reginam coniugem Hispaniæ dotalis regno successit. Quare ea de causa dicit se missurum legatos viros bonos, & legum iurisq; peritos, qui causam omnem cum Hispanorum iureconsultis disputent atque decident, quid vtrique parti sit faciendum: quo minus antiquum fœdus inter Hispanos Gallosque violetur. Hoc responso nostris oratoribus dato, quia videbant negotium cuius causâ venerant, in longum tempus 20 differri, neque vnquam habiturum esse finem, statuunt contestari Regem ipsum, regiumque senatum, atque illius regni triplicem virorum ordinem, vt quoniam per ipsos staret, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum Gallorumque societas instauraretur, neque iustam esse causam, cur rei effectus impediretur, immo prætextum non reddendi Comitatus illos quos iure diuino & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atque imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si vsquam iustitia est & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atque alios omnes qui partem aliquam publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimenti ex ea causa alterutri regno accidisset, in caput illorum recideret qui tantorum malorum occasionem dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore multarum quæ sunt fœderis 30 violatoribus impositæ, præter iurisiurandi contemptam religionem, quæ solum Deum habet ultorem. Ad hanc oratorum contestationem Gallorum Rex iubet responderi illud idem quod antea responderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle & quidem libentissime stare pactis conuentis, & antiquo fœderi quod maiores sui pepigerant cum Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos, Ruscinonem vero & Ceretaniam quæ Gothalanæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Castellam, cum qua fœdus ab antiquo percussum erat: nihilo minus tamen se missurum legatos pollicetur, qui in ipsius Regis & Reginæ curia quæstionem illam disceptent decidentque, atque deinde fœdus sanciant atque confirmant. Atque ita oratores infecto negotio cuius causâ venerant, dimissi sunt, atq; à Rege digressi redierunt.

40

Oratores à Gallorum Rege dimissi cum responso dubio de confirmando fœdere.

C A P V T II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso quod Hispanorum Principum oratoribus dederat, nihil aliud sequi, quam inter duos potentissimos Reges dissidium in vtriusque regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus atque imprimis Ioannē Riparium, qui legationis erat princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior esset Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate nondum regnandi funda- 50 menta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam suum illud responsum quod dederat, leniret interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet quam illorum beneuolentiam societatemq;: & quod de Ruscinone & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent: & quoniam cum Rege & Regina graria & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodum fœdus illud instauraretur, atque pro virili sua parte inter vtrosque Principes autor esset pacis. Et quo magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui possent. Et per structorem suum qui argentum illud detulerat, rogabat, vt munuscula sua nō sperneret, sed tanquam pignus & monumentum amoris sui erga illum seruaret, daturus multo

multo plura si rem inchoatam perficeret. Ioannes Riparius reputans secum id quod futurum erat, nunquam fœdus illud bona fide percutiendum esse, remque eo venturam, ut non bono & æquo, sed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem contemneret, sed ne vllum beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo post exerciturus esset. Hoc Gallorum Rex ægerrime tulit, neque potuit vincere oratoris contumaciam, quamquam iterum atque identidem misisset rogatum, ne munera sua sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorum Regis intellexissent, rem omnem ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalaniam, & Ruscinonis, & Ceretaniae fines, incipereque iubent, ex ea parte bellum inferre
10 Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum causæ, quod Gallorum Regis ex sorore Nauariae Regina neptis, quam Hispaniarum Regina cupiebat matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causata ætatum disparilitatem, nupsit Ioanni Labritensium domini filio. Natione & animi affectu Gallus erat, neque dubium, quin bello Gallico inchoato Gallum sequeretur, atque per Nauariae fines daret Gallis aditum in Hispaniam hostiliter penetrandam. Visum est Regi & Reginae, atque belli gerendi cōsilio præfectis, occupare, præsidioque munire in ipso Nauariae regno castella, & munitiones aliquas quæ pro illis starent. Munierunt itaque Tutelam, castellum arte & natura firmissimum, atque finibus custodiendis præsidia disposuerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumque bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hispania acciperet.

20

Rege & Regina absentibus bellum cum Mauris per Hispanos proceres continuatur.

C A P V T III.

QVAM QVAM Rex & Regina cum eodem hoste duobus maximis bellis essent impliciti, altero Ruscinonensi pro vendicando Comitatu quem amiserant, & altero Nauariensi, quod putabant ereptam sibi partem illam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habebant, in suum corpus redituram, magis tamen stimula-
bat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur atque refrigescibat. Et
30 ne duces per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atque per literas hortantur illos, ut aliquid agant interea quod ad bellum postea gerendum conducat, utque agrorum populationibus & incendiis intendant, neque hostes in pace quietos esse sinant. Proceres itaque Hispani se ipsos inuicem hortati cum quam maximis possunt copiis Cordubam conueniunt, atque inde profecti Antiquariae campos petunt. Vbi exercitu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium consensu belli gerendi maximos duces deligunt Magistrum militiæ diui Iacobi, & Marchionem Gaditanum, & Alphonsum domus Aquilariae dominum. Qui tres exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuique sit agendum ordinant, castra nebulonibus & scortis, aliisque impedimentis purgant. Partes exercitus priores
40 sortiuntur domus Aquilariae dominus, & regii ministerii præfectus, & Portucarrerius Palmenfis Comes, & prætorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus: posteriores vero Commendatarius maximus à Calatraua militiæ cum Asindensium & Astygitanorum, & Carmonensium Ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militiæ diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus à Corduba, & Ferdinandus Carillus. Hi tres cohortium prætorianarum duces, exercitibus hunc in modum ordinatis, campos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt, ne pedites, dum sata, segetesque, & messes sternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atque aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazara-
50 bonellæ, & Sabineti, & Cartimæ vallibus, quibus in locis non defuerunt equitum peditumque pugnae tumultuariæ, ad Cartimam præcipue, vnde pro hortorum suburbano-
rum defensione equites cum peditibus ex castello erumpentes, cum priori exercitu nostro ausi sunt pugnam conferere, sed tandem repressi, castelli que muris impacti, hortorum defensionem suburbanaeque ædificia hostibus diripienda reliquerunt. Inde in Pupianæ agros arboretaque pergentes paria fecerunt ad Alauendinum usque, cuius incolæ cum du-
cibus paciscebantur se daturos captiuos omnes Christianos quos in vinculis habebant, dummodo arboribus parceretur: fecissentque duces, nisi quod arborum succisores per agros sparsi iam prope omnia corruperant, in humumque deiecerant. Pars quoque exercitus trans Cartimitanos montes traiecta in Pupianæ, & Churianæ, & Tympanitidis turris agris quicquid

frugiferum inuentum est, ferro ignique vastauit. Dum hæc intra regni Granatenſis Viſcera gerebantur, classis ex Hispali & Afindo è regione ad Malacam ad nostri maris oram maritimam acceſſerat omni genere commeatus onuſta, vnde refocillato exercitu tota belli moles in Malacitanos campos incubuit, omnia diſturbat, nihil relinquit intactum ex iis quæ agri procreant, quæ boues arant, quæ homines ædificant, omnia, inquam, humi ſtrata iacent, totumque negocium intra dies quadraginta peractum eſt. Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque inde domum quiſque ſuam repetit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus locumque conuenirent, vt cum Rege quem breui venturum eſſe expectabant, Granatenſes agros populaturi redirent, ſimuletiam vt Alamæ penarium quod iam exhaustum eſſe putabatur, omni commeatus 10 genere inſtruerent.

Rex & Regina Turiaſſonam ad Tarraconenſium conuentum peragendum proficiſcuntur.

C A P V T IIII.

DV M hæc in partibus diuerſis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina è Bardulorum finibus profecti Victoriæ eodem tempore conuenerunt. Et quia inſtabat dies, Turiaſſonæ celebrandus erat Tarraconenſium conuentus iam pridem inſtitutus, Rex & Regi- 20 na ſimuleodem peruenerunt. Conuenerunt præterea omnes regni primores, ciuitatumque & municipiorum procuratores, partim ſponte ſua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina ſiſci procuratores in conuentu propoſuerunt, ærarium regium, & pecunias regiis ſumptibus decretas, exhaustas eſſe, impendere quoque multa quibus opus eſſet ad bella quæ neceſſario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruſcinonis & Ceretaniæ Comitatibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde ſtipendia ſolui poſſent prætorianis cohortibus, ſine quibus regni ſumma conſtare non poteſt. Procuratores quoque ciuitatum & populorum detulerunt querelas ex iniuriis à potenti- 30 oribus illatis, & legibus in iudicio non ſeruatis, & fori conſuetudine obſoleta. Succreſcebantque in dies negocia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermiſſione redintegrabatur, quæ ſuperioribus annis per Aprilem menſem fieri conſueuerant, qui iam maiori ex parte lapſus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia quæ ſuboriebantur, in aliud tempus diſſerre, conuentumque illum tantopere expetitum incipiunt ſoluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata eſſent, alterum cum Gallis, & cum Mauris alterum: cœptū eſt in ſenatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur. nam duo maxima bella ſimul adminiſtrari poſſe non videbatur. Regina quæ nihil magis præ oculis habebat, quam Mahumeticum nomen ex vniuerſa Hispania tollere, Bæticiamque prouinciā ex limitanea mediam facere, huic bello inten- dendum eſſe dicebat: Rex vero pro Ruſcinonis & Ceretaniæ Comitatu retinendo poti- 40 us laborandum eſſe, quanto iuſtius videbatur, ſua repetere, quam inuadere aliena. Simul etiam dicebat, ſemper fore occaſionem Mauros bello laceſſendi, at Gallos, nulla vnquam fuit maior, cum Rex puer, & ſub tutoribus eſſet, multiſque in regni nouitate negociis implicitus. Pro vtraque parte non deerant rationes, vtrum bellum foret proſequendum, ſed cum omnes cernerent Reginā tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammata, plærique illius ſententiæ acquieſcebāt. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduerſari, hanc rationem excogitauit. Quid, inquit, ô coniunx dulciſſime, ſi Deo iuuante vtrūque poteſt fieri? partiamur copias, tu cum tuis Tarraconenſibus, & Valentiniſ, & Gotha- 50 lanis, & Hiſpanorum Caſtellanorumque aliquot cohortibus Gallicum bellum procura- to, ego bellum cum Mauris tanto ſumptu, & impēſis, & laboribus inchoatum proſequar. In hanc Reginæ ſententiā vtraque pars pedibus manibusque abierunt. Rex ad peragendum Turiaſſonæ conuentum manſit. Regina vero Bæticiam verſus iter tendit, quam Petrus Mendoza Cardinalis Hiſpanus eſt proſecutus. Qui cum Toletum aduentaffent, Toletanus Clerus Cardinali obuiam proceſſit, atque illum admonuit, vt conſuetudinem ab antiquis temporibus obſeruata non perturbaret. Ea erat, vt cum primum illius eccleſiæ antiſtes urbem ingrederetur, ſenatores, & equites, & ex ciuibz nobiliſſimi, & le- gum iudiciiſque adminiſtri, illum equo, aut mula, aut alio vehiculo inſedentem pedites ſtiparent, atque in templum vſque deducerent, vbi ſtipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium quod agebatur, Cardinalem pompam illam re- 60 cuſantem rogat, vt munus ſuum exequatur, atque per ipſam non eſt, quo minus conſue- tum

tum morem non perturbet. Absit à me, inquit ille, ô Regina omnium, quæque fuerunt, clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam vt liceat Celsitudini tuæ præstare obsequium debitum, & à tuis subditis exhiberi consuetum. Et quæ potest esse perniciosior consuetudo, quam quæ faciat me minus obsequentem illi cuius munere mihi constat quicquid habeo, quicquid possideo? Frangatur itaq; potius inepta hæc consuetudo, quæ iubet me ingratitude criminem incurrere, quam vt quispiam possit dicere, quod Cardinalis Hispanus vel vno temporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus consuetum morem obseruari, aliud tempus erit, in quo sine mea ignominia & pudore possit hæc ciuitatis consuetudo retineri, & si-
 10 mul hoc dicens regalis mulæ habenas prensat, atque in vrbis portas agit. Tres igitur dies quibus resurrectionis dominicæ Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam continuatur, in Oretaniamque tandem perueniunt. Lustratisque Mentesa, Biacia, Vbeta, Castulone, & Andugaro vrbibus, deprauatos illarum ciuitatum mores emendauit, talos, & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiusmodi fortunæ ludicra, aleatoresque omnium generum sustulit, atque in alea se exercentes à prætoribus & iustitiæ ministris animaduerti grauiter iussit. Mirum dictu quod breui tempore vix reperiatur, qui se vidisse talis quempiam ludere, diceret, cum antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellariis vinariis nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiscitur, quo iusserat conuocari omnes qui superioribus annis ad bellum
 20 hoc gerendum vocari consueuerant, & postea nomina sua dederunt.

Rex Turiaffona in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiscitur, & Alora capitur.

CAPVT V.

REX qui Turiaffonæ ad conuentum peragendum manserat, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellum pro Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu vendicando, intelligens in bellum quod Mauris inferendum erat, præsentiam suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispaniæ procures conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tormenta parari iussit, à Gallia vsque & Germania machinariis accersitis. Erat præterea vehiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum commeatus, tum machinarum, & quia Rex non putabatur esse venturus, Regina Cardinali rei militaris summam commendat, ducemq; maximum creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, cœptumq; denuo consultari, quod belli genus inchoandum esset. Alii dicebant insistendum esse in eo quod semel inceperant, in agrorum scilicet populatione, pastuorum direptione, vicorum villarumq; vastatione, quæ iam hostes ad summam propè inopiam redegerant, atque adhibita nostri maris acriori custodia, & à finibus prouiso ne quid alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam vt interiores agri vastarentur. Alii dicebant genus illud hominum non esse, quales cæteri sunt
 30 mortales, sed tenui victu, nullo vini usu, inedia & sitis, frigoris & caloris, & aliarum naturæ iniuriarum patientissimi, & qui huiusmodi essent, longam obsidionem passuros cum longo obfessorum dispendio. Rex & Regina rationibus quæ pro vtraque parte referebantur perspectis, Aloram imprimis debere obsideri censent, propterea quod inde plura nocumenta nostris finibus ingruerant, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autem facile capi, non erat dubium, considerata murorum & munitionis fragilitate, & machinarum numero & magnitudine. Et ne consilium hoc Aloræ petendi ad hostes perueniret, secreto paucis comunicatum est, atq; rumor in vulgum spargi iussus, quod tota belli moles in Loxam parabatur. neque enim putabant Aloram posse vllis viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatæ, simulantes atque prædicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Aloræ confederunt. Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis disponi iubet, turres & muros saxeis orbibus tundi, neq; cessatum est à tormentorum lusu, quoad turres duæ cum parte muri intercepta repente corruunt. Interea Mauri citra murum qui ceciderat, tentarunt alterum ducere, sed sagittis, & stlopetis, & minorum machinarum ictibus repulsi non potuerunt opus perficere. Sed attoniti & amentes defensione deserta præsidem suum hortantur, contestanturque, vt se atque oppidum quam meliori possit conditione Regis misericordiæ dederet. Iamque parabatur oppugnatio ea parte qua muri turreſque ceciderant, iam plutei & scalæ, iam arietes & testudines, iam turres lignæ ciconiæque muris admouebantur, cum tres Mauri perfugæ ad
 40
 50

Regem veniunt, quo in statu sint hostes, narrāt, si vita & bonis mobilibus donentur, nullam esse moram quin se atque oppidum dedant pollicentur. Rex per interpretem iubet oppidanis conditionem se dedendi: illi præsidem, velit, nolit, deditionem facere compellunt. Captum est oppidum vñdecimo Kalendas Iulias, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo octogesimo quarto, Christiani captiui qui erant in oppido, à Rege sunt redempti, fanum quod erat hostium Mezquita, in honorem atque nomen diuæ matris Dei incarnationi dominicæ dedicatum, præsidium oppidi cum ducentis equitibus totidemque peditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmenfi commendatum est, murorum turriumque ruinæ instauratæ, Mauri sub fide publica iussi abire quo vellent.

Cartimitanæ vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occisio.

CAPVT VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, se atque omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem atque tutelam suam. Marchio negotium ad Regem refert. Rex respondet, vt illos suscipiat, fidemque publicam nomine suo cum illis interponat, modo stent promissis de fidelitate & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eiusdem vallis oppidum munitissimum Cazarabonellam tendit, quam obsidione, quam potest arctissime, cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias & diuerticula nota cum nostris locorum ignaris tumultuarias pugnas conferunt, cadunt ex nostris complures non magno hostium detrimento. Cohortium præfecti videntes suos extra ordinem palantes fusosque imprudenter ruere, iubent canere receptui, minusque audientes, atque nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipsi quoque in idem periculum incidere. Atque imprimis Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, qui dum suos colligit, atque in ordine reuocare nititur, ex sagitta lethale vulnus accipit. Agebat annum ætatis quartum & vigesimum, dederatque sui magnum specimen, qualis futurus esset vir, cum in adolescentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, sed præcipue Regi & Reginæ, non solum propterea quod in ætatis flore generosus adolescens cecidit, sed quia instantis belli successum retardauit. Nam & ex eius morte hostibus accreuit animus, & nostris imminutus est, tantaque fuit vnius hominis iactura, vt qui paulo ante se dediderant, statim rebellarint, & qui se dedere parabant, deditionem facere recusauerint. Facta est tamen nihilo minus agrorum vastatio, ita vt per totam vallem Cartimitanam colligendæ frugis nulla spes relinqueretur. Cumque omnibus visum est, per id temporis nihil restare quod agi posset, placuit domum redire, & ipso quidem Rege non aduersante. At Regina, quæ tota pendebat ex spe atque nuncio rerum quæ in exercitu agerentur, noctesque & dies non cessabat mittere arma, commeatum, pecunias, & alia quæ ad bellum prosequendum videbantur necessaria, cum audisset Regem cum omni exercitu redire, iamque in Antiquariæ campis castra metatum, mittit literas cum mandatis, scribens se mirari, cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi possit, cur rei bene gerendæ occasionem relinqueret: & quando exercitum haberet paratum, & machinas, & alia omnia quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Granatenses agros popularetur, aut oppidum aliquod obsideret, aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerent. Puduit Regem atque procures in studio belli contra nominis Christiani hostes gerendi superatos fuisse à Regina, turbatisque iam ordinibus, atque militibus ex parte dimissis, cohortes reuocant, in ordinemque reducunt, atque in Granatensium agros redeunt, & quod ex superioribus populationibus relictum fuerat, vicorum & villarum arbores frugesque succidunt, domorum tectorumque ædificia demoliuntur: Dilarumque oppidum ad radices niuosi montis positum, & Vrigarum, & Aciliam, in suburbano Granatæ ipsius posita, direptioni exponunt, frumenti atque panici areas comburunt, molas aquarias, partim longinquas, partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe erumperent qui in populatores agrorum arborumque succifores grassarentur, Rex cum cohorte prætorica contra vrbis portas duobus ab vrbe passuum millibus stetit, quoad negotium confectum est. Ex alia parte

parte regina hortata fuerat, atque rogarat Ducem à Methymna Afindica, & Ægabrensem Comitem, ut dum rex ad Granatam moraretur, non essent ociosi, sed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hostium fines inuaderent. Qui reginæ iussis obtemperantes pro virili parte quæ illis contigit, nihil omiserunt intactum quod hostibus vsui esse posset. Atque rebus utrobique in hunc modum gestis, recentem comneatum, quinquies mille iumentorum vehes quas regina miserat, rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano Comite Guterio Patellano præsidio urbis supposito, Cordubam petit cum integro exercitu, quoad regina consuleretur, nunquid vellet opus aliud incipi antea quam in domum quisque suam dimitteretur.

Septenilum oppidum expugnatur, & Arundenses campi vastantur, atque rex & regina Hispali agunt hyemem.

CAPVT VII.

AT regina cui nullum tempus erat gratum, siue iucundum, quod non in bello cum Mauris consumeretur, & cur, inquit, hæc anni pars vltima sic præteribit iners, quominus aliquid agatur? Sed quid potissimum ageretur, non satis constabat, visumque est tandem plarisque omnibus, Septenilum oppidum cum castello in finibus vtriusque regni positum debere tentari, quo expugnato, & fines nostri ex ea parte pacabantur, & hostium interius fierent angustiores. Igitur rex cum exercitu, cohortibus, quemadmodum superius dictum est, ordinatis, è Corduba profectus, Marchionem Gaditanum cum duobus equitum millibus & conuenienti peditatu præmittit, qui ut fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus & rusticis aliquos comprehendere, à quibus accepit, nullos esse hospites, sed castelli tantum incolas & habitatores, qui tamen putarentur ad moenia munitionesque tuendas posse sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisque & tormentis suis in locis dispositis, machinarii & tormentorum præfecti opus suum aggrediuntur, perque dies tres noctesque continuas non cessant maioribus tormentis turre murumque quaterere, minoribus vero intra muros saxeos orbes passim intorquere. Principio cum obsideretur, coeperunt cum nostris pugnae simulachra conferere, sed cum viderent se non esse numero pares, & sagittarum ictibus, & stlopetarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri, statuunt continere se intra munitiones, portas oppidi non solum obserant, sed struunt opere ex lapidibus & mortario claudunt. Cumque intellexissent parari oppugnationem cui non poterant resistere, cum viribus & armis non sufficerent, coeperunt de se dedendi conditionibus agere. Quod facile impetrarunt, quoniam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti aestimanda, ut vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari oportuerit. Iussi sunt igitur ex conditione, ut bonis suis suffarcinati abirent, datis custodibus qui illos ad Arundam usque terminos deducerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium cum ducentis equitibus Francisco Enriquez commendat, quos armis & alimentis instructos relinquit. Ipse cum exercitu, cohortibus ordinatis, Arundam quæ octo millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis & armis nobilem, & quæ illo tempore Afindum, aut Astygitanam coloniam, animis & viribus æquabat, contendit. Potuissetque urbem obsidere, sed quia instabat hyems, satius esse duxit, non tentare quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica & urbana populatus, demolitus est. Rex itaque ex Arunda, & regina ex Corduba ad certum diem Hispali conueniunt, ubi hyemem illam totam permanserunt, non solum regni gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum quod erat cum Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neque limitanei qui Alamæ, & Aloræ, & Septenili in præsidiis erant relictæ, fuerunt interea feriati, in fines hostium excursiones cotidie populationesque faciebant, & quibus poterant in rebus regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

Hispanæ societatis conuentus Orgazii agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur.

CAPVT VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonfus à Quintanilla, & prouisor à villa Franca Sinuatores, quibus rex & regina autoritate sua curam demandauerunt, ad omnia quæ ad illam pertinerent, sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentum. Cumque de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum à Toledo distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenerunt eodem Dux

à Villa formosa regis frater nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum scilicet qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphonsus Burgenfis Conchenfis Episcopus, qui eodem tempore regii senatus erat princeps. Inter cætera quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt & de nouo sancita, Alphonsus Quintanilla nomine regis & reginæ exposuit, id quod omnibus erat notum, quam exhaustum esset publicum ærarium, & res fisci in quanta esset egestate, quot præterea sumptus emergerent cotidie, qui nulla euitari possent ratione, nisi totius regni summâ perditum iri vellêt. Quod si rem saluam Hispanam esse cupiebant, opus esse, vt non ægre ferrent, si per omnes Hispaniarû tributarios populos exactiones pecuniariæ spargerentur. Cumque de summa disceptaretur, quantum esset exigendum ad præsentem necessitatem supplendam, placuit aureorum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad instruenda armis & alimentis oppida in mediis hostium penetralibus relictâ, quibus imprimis prospiciendum erat. A cæteris autem rebus quæ videbantur impræsentiarum non ita necessaria, iussit regina supersederi, ne exactiones continuarentur, simulve exigèrentur.

Quod Ioannes Lusitanorum rex Ducem Auiseum patruelem suum occidit.

C A P V T IX.

SV B idem tempus Ioannes Lusitanorum rex Ducem Auiseum patruelem suum pro-
Spria manu confodit. Causa autem occidendi ex anno superiori pendebat, quo tempore iusserat exerceri quæstionem contra Ducem Guimaranensem læsæ maiestatis reum, quem damnatum iure capitali supplicio puniri fecerat, atque illius fratres & propinquos, amicos & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui & amici cœperunt minus familiares se regi exhibere, obsequia consueta, & debita, minus obedire: rex non ita beneuolum ac familiarem se illis præstare, inde quærelæ & detractiones, atq; in regem maledicta passim disseminare. Non potuit regem latere, quæ illi minus prouide in vulgus spargebant, patefacta est illi tandem coniuratio, aut certæ cōiurationis suspicio. Ea erat de rege occidendo, deq; in eius locum sufficiendo Duce Auiseo, qui iam quasi rex salutabatur, ambiebatur, neq; immaturos honores adolescens imprudens abnuebat, iam se coli, obseruari, atq; adorari patiebatur. Neque deerant adulescentes, hoc est blandi inimici, neq; Astrologi, & Mathematici, qui ex geneleos horoscopo illi regnû portenderêt. Harum rerû factus certior rex, qui alioqui adolescentem diligebat, quod frater illius erat patruelem, quod vxoris frater, quod adolescens annos vnde uiginti natus, secreto apprehēdit illum, quasi filium monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, ætatemq; suam consideret, quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdem artibus permanerêt, rex magnanimus in adolescentem succensus, non poterat iam iram à multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando uidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terque petit, humiq; porrectum extendit, dicens: Siccinè, ô proditor, te putabas pro rege tuo regnaturum. Nunc morerè, atque affer nuncium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquant. Sæuitum est deinde in illius coniurationis socios, sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquæ. Ad tanti facinoris nuncium quem rex & regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quò pacto res gesta est. Nam erant qui dicerent, Ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu regis, atque de illo quæstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce rex fecerat. Miserunt itaque legatos qui Lusitani acerbitatem in Ducem patruelem suum temperarent lenirentque, ac suaderent nullam vnquam de morte hominis cunctationem esse longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manricus Legionensis episcopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconensi provincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quanquam apud regem oratorio nomine functi non sunt, alterum tamen quod in mandatis habuerunt, sunt executi, atque mortui Ducis matrem pro tempore & pro materia sunt consolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad Hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

C A P V T X.

IN superiori libro scriptum est, causam iunioris regis dimittendi fuisse, vt cum seniore de summa regni certaret, utq; mutuis odiis, cædibus se vterq; cōficeret, & nobis inter se decer-

decernentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quam à principio putabamus. Et si enim inter patrem & filium de principatu magna erat similtas, & quæ nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suæ religionis amor, qui non passus est auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti. Quare iuniore rege libertati suæ restituto, quia videbatur non sibi, sed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo suis factus est infensor, neque iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atque inde auxiliaribus copiis nostrorum adiutus, gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illum suis magis inuisum. Interea Mauri cum viderent, regem seniore annis & laboribus fessum, rem bellicam negligentius administrare, alium sibi ducem eligunt, ipsius regis senioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiserunt. Hic coepit sollicitare Almeriæ sacerdotes quos illi vocant Alfaquies, atque multa pollicitus per religionem suam rogare, vt sibi viam aperirent, qua possent iuniorem regem capere, quippe qui iam non Mahumetæus, sed Christianus erat, Christianorumque sectator. Sacerdotes conditionem accipiunt, atque ex potentioribus oppidanis alios sibi adiungunt, tempus locumque constituunt, quo & quando Baadilus sit venturus. Venit itaque cum equitatu peditatuque, quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita est illi ciuitas. Rex iunior cum quæreretur, furtim elapsus est. Frater illius minor in domo regia est inuentus, qui cum aliis eiusdem factionis sectatoribus cæsus, trucidatusque est. Atque ita ciuitas in potestate regis senioris venit, sed coactus tandem est, se regni administratione abdicare, & Baadilus frater pro rege salutatus habitusque est.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S

S E N S I S, H I S P A N A R V M A T Q V E

H I S P A N I E N S I V M R E R V M H I

storici, Decadis secundæ Liber

quartus.

Insequentis anni millesimi quadringentesimi octogesimi quinti apparatus belli.

CAPVT I.

40 **E**TSI omne tempus illud quo rex & regina Hispali fuerunt, (fuit autem semestris) consumptum est in administratione reip. tum animaduertendo in eos qui partem sibi commissam negligentius administrarunt, tum in eos qui ob ius dicendum repetundarum postulabantur, in legationibus præterea audiendis quæ à diuersis partibus orbis mittebantur: nullus tamen in aula Principum frequentior erat sermo, quam de bello quod anno instanti, qui à natali Christiano erat millesimus quadringentesimus octogesimus quintus, gerendum erat. Hoc in senatu publico, hoc in illo secretiori qui ad rem procurandam institutus est, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in ecclesiis, in monasteriis, in viis, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis, de nulla alia re sermo oriebatur, quam de belli expeditione quæ parabatur. Anno superiori cum exercitus dimittebatur, omnes fuerunt admoniti, vt in annum sequentem primo vere in procinctu armorum essent parati, atque vt Cordubæ adessent iussi, hoc secundo ac tertio in huius anni initio factum est. Omnes ad prædictum tempus locumque conuenerunt, perinde ac iussi sunt, & multo quidem quam antea instructiores. Iam machinæ, & tormenta sulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant: iam carri & plaustra, boues & iumenta conuenerant, neq; aliud deerat quam dux qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit. nam ad præscriptum tempus rex & regina cum omni sexus foeminei prole regia, & ex regni primoribus qui regiam curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitu in vnum locum congregato, in tanta procerum totius Hispaniæ celebritate maius certamen erat de ostentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & sumptu cotidiano, in culina & penu, omnium generum epulis vndecumque petitis, vt cōiuiua sumptuosiora pararent, quam de armorum cura

quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agitare, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex & regina per honestos & religiosos viros procerum principes rogaverunt, atque obtestati sunt ut ab eiusmodi inordinatis sumptibus temperarent, potiusque intra modum, & parcius quam sumptuariæ permittunt leges se gererent, quam eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipsi faciunt, imprimis vno aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius conuiuia exercere volebant, luxuriæ suæ pudebat plures abhibere testes. Mirum dictu, omnes certatim frugalitati operam dare, modestius mensas struere, minores abacos apponere, exoletorum numerum minorem mensæ adhibere. eorum qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, ut multum, reductus. 10 Hic mos præferendi funalia per multos dies duravit. Fuit deinde inter belli duces contentio, ut instantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, neque regi consilium displicuit. Sed prius alia oppida expugnari, opus esse, quo tutius itinere terrestri in castra commeatus importari possent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum est castellum Montis frigidi furtim capi, si quo modo per tenebras id fieri potuisset, sed frustra id tentatum est. Erant qui dicerent obsidendum esse castellum, ne quid à tergo relinqueretur hostile. Alii vero dicebant castellum illud non esse tanti, ut tantus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaque regi, totam belli molem inde promoueri in maioris negotii oppidum aliquod obsidendum. 20

Cartima & Coinum castella munitissima obsidentur, & Benaniaque ex oppidum diruitur.

C A P V T II.

CVMOQUE duo essent castella inter se proxima quæ ratio exigebat debere oppugnari, anteaquam Malaca obsideretur, & proceres atque rei militaris periti duces, utrum prius oppugnandum esset, inter se decertarent (Coinum & Cartima ea erant) Quid prohibet, inquit rex, quando copiæ supersunt, utrumque castellum obsideri? Hoc placet omnibus, quia regi placuit. Mittit itaque Magistrum militiæ diui Iacobi, & Hispaniæ Comestabilem, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, & Portucarrerium Comitē Palmensem, qui Cartimam obsidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & Comitem Cluniensem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hispani cohortibus, & præfectum Baticæ mittit, qui eodem ipso temporis articulo Coinum obsideant. Rex ipse in utriusque castelli conspectu medius castra metatur, unde utriusque obsessoribus quoties opus esset, posset auxilia submittere. Postridie eius diei obequitauit duo illa castella, captans ubi commodius castra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ qui anno superiori intercedente Marchione Gaditano Hispanorum regum obsequio se dediderant, deinde ad Coinum accepta clade rebellant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia se iterum dediderunt, causati quod non in potestate sua fuerit in fide permanere. Benamaxichum vocabatur oppidum, quod huiusmodi dedititii incolebant. Quos rex benigne allocutus, muneribusque affectos hortatus est, ut essent constantes in obsequio, neque se, ut antea fecerant, tam cito mutarent. Quod si minus possent facere, saltem se medios atque sequestres inter utrosque seruarent, quoad omnis illa regio in Christianorum ditionem redigeretur. Agros illorum interea & saltus, fata & arboreta, rustica & urbana prædia iussit non attingi, neque aliter tractari quam si Christiani essent, atque in hunc modum incolumes dimissi sunt, atque proinde scelices, si conditionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis, factique sunt multo quam antea deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod ubi regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumque dirui, in viros qui ex oppugnatione superfuerant, passim sæuiri, ex primoribus oppidanis octo supra centum patibulo suffigi. Cætera multitudo ex omni sexu & ætate sub hasta venum data, atque in manubias redacta est. Quæ res quemadmodum Benamaxichi gesta est, per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in castellis omnibus & oppidis finitimis. Per eosdem quoque interpretes totius vallis incolas omnes admonuit, ut se regis clementiæ dederent, neque vellent victimam experiri fortunam, atque omnia perpeti quæ victoribus in victos facere collibuisse. Benamaxitanorum exemplum poterat vicinos populos mouere, sed illi nihilo secius perstant, seque pro vita ac libertate tuenda periculis omnibus exponunt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum, ac machinarum ad eos mittit qui Cartimam obsidebant, partem ipse

Ipse ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones quas arte ac natura validissimas habet, vndique cinctum est arborum densis atque confragosis nemoribus, aggeribus & maceriis præruptas vias, incilibus fossis vorticosos riuulos facientibus, vt difficile sit peruium, nisi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota sunt. Huic rex iubet admoueri stationes, quam potest arctissime, oppidani quam longissime possunt à muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conferta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta & machinæ suum opus exercent, murum ac turres extrarias crebris ictibus quatiunt. Neque cessatum à murorum concussione, quoad magna pars cum suis turribus cecidit, latusque apertum hostibus reliquit.

Coinum frustra oppugnatur à nostris, Gomeritis adiuantibus Coinates, sed tandem utrique se dedunt.

CAPVT III.

EST in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi, sed mercede conducti à Eliis populis bella gerunt, Gomerites appellant, nomen, vt videtur, deductum à Gomer filio Iapheth, de quo in libro Geneseos, & in Paralipomenis. Et nisi Iosephus in antiquitatibus, & Hieronymus in Hebraicis quæstionibus, posteritati Iapheth tribuerent incolatum Asiæ, & nominatos à Gomer Iapheth filio primogenito scriberent fuisse cognominatos Galatas, qui procul dubio populi sunt Asiatici, videri poterant Gomeritæ, à Gomer filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi de quibus hoc in loco loquimur, non ad Gomer filium Iapheth, sed ad Phuth filium Cham filii Noæ referuntur, quibus partes Libyæ cesserunt habitandæ. quare hi Gomeritæ non à Gomer filio Iapheth, sed à Phuth filio Cham, sunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis quos diximus Libyam incolere, appellatur nostro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinque insulis Fortunatis la Gomera. Eo igitur tempore quo obsidebatur Coinum, ingens multitudo Gomeritarum, quos diximus Mauritaniam incolere, fretum Herculeum traicere, non tam vt stipendia inter suos mererent, quam amore religionis inducti, & Munda, quod diximus castellum Coino proximum, confedere, captantes occasionem obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod regem nostrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curæ inuigilantem, ne quispiam ingrederetur, aut egrederetur? Quare custodiis alios custodes adhibuit, excubias extra castra per tramites & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ atque temeritati imperuium. Ex Gomeritis namque vnus, Si quis, inquit, est viri fortissimi, quæ Coinatum fortuna moueat, me sequatur: & simul hoc dicens sequentibus aliis compluribus in medios custodes irruit, viamque vi aperit, & ad horam Coinates ex composito facta eruptione stationes nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, suos intra mœnia recipiunt, atque tam præsentī opportunoque auxilio adiuti animum ad se acius tutandos erigunt. At rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, plures & testudines aptari, arietes & ciconias muris atque ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Anagarensi & Beneuentano Comiti mandat, atque alios qui succederent, ordinat. Dumque alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem præuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuiis quibusque pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plussculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum est acriter, atque ex nostris complures ceciderunt redintegrante pugnam sepius Petro Alarconio. Qui cum à suis admoneretur, vt se à pugna subtraheret, Non, inquit, ea de causa in hoc certamen descendi, vt quispiam posset dicere Alarconium vidisse terga hosti vertentem. Atque ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confossus est. Cecidit & Tellus Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fugam conuersi adiuvante magna ex parte muliercularum manu, quæ ex solariis & fenestris iactu lapidum, regularum, & vrceorum, singularem viris operam nauarunt.

Atque hunc in modum hostes mœnibus exclusi sunt, oppidi oppugnatione deserta est, sed non cessatum interea à murorum concussione, & saxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil intactum relinquentium.

Haftenus in Nebrissensis archetypis & protocollis inuentum est, cætera incuria quorundam & furorum rapacitate, nihil aliud rimantium quam quomodo auctorum lucubrationibus insidiantur, perierunt.

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S
S E N S I S , E X G R A M M A T I C O E T
R H E T O R E H I S T O R I C I R E G I I , D E B E L -
lo Nauariensi libri duo.

Præfatio de antiquitate, nomine, & situ regni Nauariensis.

INTER Gallos Hispanosque, gentes belligerandi cupidas, natura ingenii hu-
 mani conscia Pyrenæi montis præcipitia posuit, ut utrique populi se intra fines
 suos continerent. Sed quo non penetrat hominis ambitiosa temeritas? Ecce
 Gotthi Narbonensem Galliam Hispaniæ annectunt, profugique à gente vetu-
 sta Gallorum Celta permiscet nomen Iberis. Sed omittamus nunc illa vetera,
 non videmus etate nostra partem Brachata Gallie Tarraconensi cōtributam?
 non vidimus nuper factionis Gallicæ principi Nauariam seruientem? Tamet-
 si diuersa fuit ratio alteris in alterorum solo permutatis finibus aberrandi. Neque enim Gallia Nar-
 bonensis sub Gotthis tantum principibus Hispaniæ portio fuit, verum etiam sub Romanis, atque ante
 Romanorum tempora totus ille tractus Hispaniæ annumeratus est. At Nauariam, quis æquus re-
 rum æstimator iudicet, ab Hispania posse disiungi? An cum natura voluerit nos à Barbarorum incur-
 su præruptissimorum montium obiectu esse tutos, pateremur hostes intra patriæ nostræ regiones de-
 bacchari? Quam ob causam hæc cura magnanima illi viragini Elisabæ Hispaniarum reginæ semper
 insidebat, quemadmodum angulus ille à toto suo corpore diuulsus, vel permutatione, vel dotis nomine,
 vel alia quacunque honesta ratione in formam pristinam redigeretur: semperque Horatianum illud
 in ore habebat:

O si angulus ille Proximus accedat, nostros qui cœdat Iberos.

Nam præter iungendi pulchritudinem, verebatur ab ea parte nunquam Gallos esse quieturos. Hoc bis
 per oratores egit, & quidem summa diligentia, atque etiam iniquis conditionibus attentauit, ut Ca-
 tharina Phoxensis Comitissæ filia unica, atque proinde illius regni hæres Ioanni filio Hispaniarum prin-
 cipi nuberet, atque eadem via dotale regnum in suum corpus rediret. Sed fortuna in omnibus aliis in-
 dulgentissima hoc unum illius felicitati denegauit, quippe quæ alia via tantæ rei gloriam dulcissimo
 coniugi reseruabat. Vtrunque tamen Nauaria illa quæ antea fuerat abscissa, iam nostra est, nobis ces-
 sit, in censu nostro numeratur. Sed priusquam dicamus quo iure, quibusque viribus in nostram vene-
 rit potestatem, pauca nobis de nomine, de situ, de natura regionis præmittenda sunt. Nauaria nomen
 est nouum, nuperque excogitatum, dicta quantum assequi possumus coniectura, quod Hispani vocant
 Nauas camporum arcas planas, arboribusque purgatas, quæ tamen habeant in circuitu syluas, dume-
 taque fruticosa, & inde Nauaria fortasse dicta loca quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc
 regionem fere incolunt Vascones, in quibus ista numerantur, Pompelo imprimis regionis caput, quam
 Strabo Pompeiopolin vocat, sic dictam, quod sit à Pompeio Magno, aut eius nomine condita, quo tem-
 pore contra Sertorium in ea regione bellum gessit Metello missus adiutor à senatu. Est & Iturissa, &
 Alantona, & Cascantum, & quæ iam pridem nobis cesserant Tricium, Lucronium, & Quintiliani
 oratoris patria Calaguris. Terra tum pecori, tum agricolationi apprime fertilis, & quamquam Pyre-
 næo apposita, longe tamen Celtiberos, & Bardulos utrinque finitimos, & aeris clementia, & solis be-
 nignitate superat. Habet Nauaria in Galliam Aquitaniam duas tantum pylas, hoc est portas, siue ad-
 itus, alteram per Runcatas valles, alteram per vallem Runcetanorum. Ronzas, hoc est runcas, Hispani
 vocant vepretarum conibus instrumentis succisa. Vnde utraque valles illæ, quæ non aliam quam run-
 cationis culturam admittunt, runceta possunt recte appellari, & populi huiusmodi locorum incolæ
 Runcetani. Vtrunque aditum Benearnensis Galliæ regiuncula excipit, dicta à Benearno oppido, quod
 Antonino Pio autore distat à Casaraugusta millia passuum centum duodecim, atque à summo Pyre-
 næo eadem via millibus passuum sex & triginta. Sed antea quam de bello Nauariensi scribere inci-
 piam, quia video complures dubitare, frequenterque disputare, quo iure Hispani Naua-
 riam inuaserint, inuasamque subegerint, pauca de huius belli
 iure hoc in loco dicamus.

ÆLII ANTONII NEBRIS-
SENSIS DE BELLO NAVARIENSI
LIBER PRIOR.

*De iure gentium, & diuino, atque humano, quo Hispani orbis moderator Na-
uariam obtinuit.*

CAPVT I.

10
20
30
40
50
T si regni propugnandi libido non omnino caret vitii suspi-
cione, cum Reges magis debeant fines tueri suos, quam in-
uadere alienos: fit tamen aliquando, vt necessitate cogantur
bellum suscipere, quod esset alioqui iniustum, atque proinde
nefarium. Hinc est illud Augustini in quarto de ciuitate Dei
volumine, Belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilata-
re regnum, malis videtur foelicitas, bonis necessitas, sed quia
peius esset, vt iniuriosi iustioribus dominarentur, non incō-
grue ista necessitas facit ex causa aliqua iniqua iustissimam.
Vnde factum est, vt iniquitas illorum quibuscum bella iusta
sunt, regnum adiuerit, vt cresceret. Itaque Romani iusta
bella gerendo imperium ita magnum acquirere potuerunt, quia sortiti sunt hostes inui-
stos, quibuscum bella iusta gererentur. Atque ita causas ex causis trahendo, eo vsque per-
uenerunt, vt totius nostri orbis imperio potirentur. Nunquam enim hostibus bellum in-
dixere, nisi per legatum facta imprimis clarigatione, deinde per sacerdotem fecialem de-
uotione, dirarumque imprecatione. Quare nihil mirandum est, si rector, idemque mun-
di arbiter, qui dat adimitque regna, in cuius manu cor Regis est, & per quem Reges re-
gnant, abstulit mentem Nauariorum Regi, indurauitque cor illius, vt noster belli geren-
di causam haberet iustiore, atque proinde membrum illud abscissum in suum corpus
restitueretur. Neque iniuria id, quod aduersarii putant, sed per leges diuinas & huma-
nas, pontificias & ciuiles, perque ius ipsum quod natura omnia animalia docuit, quodq;
per omnes gentes ita disseminatum est, vt nulla sit natio tam barbara, atque à communi
sensu tam abhorrens, quæ non illi naturæ legi acquiescat, vt arma tenenti omnia det, qui
iusta negat. Nam quid iniustius excogitari poterat, quam ad iustum bellum proficiscenti
negare aditum, viamque ex iure gentium cunctis mortalibus communem? Cum præser-
tim de regni indemnitate illi fatis caueretur. Quid? non ex lege diuina quæ naturali con-
sentanea est, Moyfi præcipitur, vt inuadat, ac deinceps possideat regnum Seon Regis A-
morphæorum, propterea quod denegauit filiis Israel tendentibus in terram promissionis
transitum per fines suos? Misit, inquit scriptura in libro Num. Israel nuncios ad Seon Re-
gem Amorphæorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam, non decli-
nabimus in agros, nec vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec
transierimus fines tuos. Qui concedere noluit, quin potius exercitu congregato egressus
est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnavitque contra eum, à quo percussus est in
ore gladii, & possessa est terra eius. Tulit ergo Israel omnes ciuitates eius, & habitauit in
vrbibus Amorrhæi. Eadem prope atque eisdem verbis scribuntur in Deuteron. In primo
quoq; Machabæorū volumine, Iudas, inquit, ex Galaaditis superatis rediens victor in ter-
ram Iuda venit vsq; Ephrō, & hæc ciuitas magna, & munita valde in media via sita, & nō
erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per mediū iter erat. Et incluserūt se qui erāt in
ciuitate, & obstruxerūt portas lapidib. & misit ad eos Iudas verbis pacificis dicēs, transea-
mus per terrā vestram, vt eamus in terrā nostrā, & nemo vobis nocebit, tantum pedibus
trāsibimus. Et nolebāt eis aperire. Et oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte: &
tradita est ciuitas in manu eius, & peremerunt omnem masculum in ore gladii, & eradi-
cauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. Huius-
modi exemplis manifeste ostenditur, quæ sit Dei voluntas transformantis
imperia, & mutantis regna, qui indurat cor Seon Regis Amorphæorum & Ephronita-
rum, vt horum spoliis Iudas potiretur, & illorum ciuitates Israeliticus populus iuste pos-
sideret, sub illo prætextu, quod negauerunt id quod iure gentium erat commune,

sicut fluminis aqua, aeris spiritus, solis lumen. Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariam materno rem gerente auo, à Ioanne in Carolum, hoc est, à Gallis ad Hispanos reducere? & quæ alia potuit iustior esse causa, quam quod regnum iniuste acquisitum iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorem Ioannis Nauariæ ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatam, quæ fuit Enriquo huius nominis Hispanorum Regum quarto nupta, ac deinde repudiata, venenò intercepta à Leonora sorore, eiusque marito Foxensi Comite, ut ad ipsos regni successio perueniret? id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim posteaquam sibi regium nomen adoptauit, miserabiliter & digne periit. Sed ex ea & Comite Phoxensi natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstiti Catharina sorore, qua sinistris auibus Ioanni ultimo Nauariensium Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Exodo Hebræorum legislator est interminatus? Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me. Illud quoque ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, stolones non agent radices altas, neque stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoque Pontificias & ciuiles Ioannes Nauariæ Rex vere potuit regnò spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorum fautor, atque proinde hæreticus læsæque maiestatis reus, atque eodem iure intestabilis ipse, & omnis eius posteritas gentilitio regno mulctanda, quod vtriusque iuris consultissimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisque probant, ex eo quod in sequentis historiæ contextu narrabimus.

Quod Nauaria Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismatici fautor.

CAPVT II.

LVDOVICVS Gallorum Rex more gentis suæ homo leuissimus, non contentus se intra pelliculam suam, hoc est intra regni sui fines, continere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, quærit ex Italiæ principibus amicos & socios, non optimates ex ciuitatibus, non iustos oppidorum dominos, sed quos audiebat violentam in subiectos exercere dominationem, quos rerum nouarum cupidos norat, quos denique ex professione hostes ecclesiæ Romanæ sciebat. Torquebat tamen illum talia molientem Iulius secundus Pontifex Max. patrimonii ecclesiastici vindex acerrimus, idemque fortissimus propugnator, quem solum videbat conatibus suis obstaturum, ac præterea neminem. Agit cum Georgio S. R. E. Cardinale Rotomagensi tempestate illa utcumque de Pontifice merito, in Gallia tamen legato à latere, homine ambizioso, nec minus res nouas moliendi cupido, ut cum reliquis apostolici senatus conscriptis patribus quos ambire posset ipse per se, quosque antea Rex ipse pecunia muneribusque corruperat, indicant Pontifici œcumenicum concilium, crimina intendant, testes subornent, qui dicant se vidisse quod non viderint, per quæ cogatur pontificatu se abdicare rigidus ille patrimonii ecclesiastici defensor, ut in eius locum adoptetur quispiam, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat. Ex omni patrum numero quinque tantum ad se pellexit. Nam alii omnes in officio apud Pontificem permanserunt, quos prouentibus ecclesiasticis, si quos habebant in Gallia, mulctauit, Gallis omnibus qui subditionis suæ imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoque iussit, ne apostolicis literis quispiam obtemperaret, ex ecclesiæ subditis amicis & sociis quos potuit sibi conciliauit, quos non potuit, pro hostibus habendos esse censuit, atque hunc in modum schismate, id est, diuisione facta, inconsutilem illam nostri Saluatoris tunicam, hoc est ecclesiæ vnitatem, lacerauit, quam neque satellites quidem & Christi carnifices soluere sunt ausi, seque publicum hostem professus Ecclesiæ Romanæ apostolicoque senatui bellum indixit. Interim Bononia capitur à Pontifice, pulsa Bentiuolorum familia, quibus miserranda ciuitas miseram seruierat seruitutem. Flaminia quoque ciuitates ad ecclesiam pertinentes Venetis iniuste possidentibus detraxit. Ferrariam præterea, quam & Mutinam sequebatur, ex manibus Alphonsi ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si non hæc dira pestis negocium interpellasset. Ferrarienses namque atque proinde Mutinenses nihil aliud sperabant, quam siue iure, siue iniuriâ dedere se Pontifici, atque ab Alphonso decidere, qui non modo in ciues sæuissimam tyrannidem exercebat, sed & tributum

butum, & tributariam obedientiam Pontificibus debitā denegabat. Sed cum iam securis ad arboris radicem admoueretur, ad quem Alphonfus confugeret, nisi ad fugitiuorum receptatorem, ad tyrannorum propugnatorem, ad facinororum hominum singulare subsidium? Igitur Pontifex, quod iure non poterat, viribus affecuturus Bononiam venit, ut ex proximo rem gerat. Eo senatum apostolicum conuocat. Ad sunt omnes præter paucos illos nigri genii notatos cauterio. Et ecce Gallorum Regis præfectus qui Mediolanum præsidio tenebat, Bononiam venit cum exercitu, urbem obsidet cum suo Pontifice, tormentis machinisque oppugnat, atque fortassis rem peregisset, nisi exercitus Hispanus à Neapoli, duce Fabricio Columna Pontifici suppetias tulisset, coegissetque Gallos se in
10 Mediolanum suam recipere. Sed alia ex parte Gallus ecclesiæ hostes fouere non cessat, Bentiuolis Bononiam extorribus exercitum tradit, qui, dum Pontifex Rauennæ ageret, recepti in urbem à proditoribus quibusdam Bononiensibus, omnia sacra & profana, diuina & humana miscuerunt, arcem munitam à Pontifice sumptu immodico demoluntur, statuam æream Pontificis nomine dicatam deturbant, subiectisque ignibus confundunt, ecclesiæ insignia radunt, in quorum loco Gallica reponunt edicta, præconia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales amicaeque Pontificis partes sæuiunt. Interea Cardinales illi qui ad ecclesiæ hostes transfugerant, non concilium, sed concilii umbram simulant. Nam quis appellaret concilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod spiritu denique viuificante caret? Pontificem citant, alios nostri orbis Principes conuocant, terminos intra quos sint conuocaturi præscribunt, de summa vniuersalis ecclesiæ decernere statuunt. Locum placuit esse Pisas, tempus Kalendas Septembris, utrunque tamen frustra. Nam & Florentini prohibiti sunt Pisas accedere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non cessat illos ad ecclesiæ unitatem hortari, ne sint tantorum causa malorum commonefacere, præscribit terminos, primo quinquaginta dierum, deinde quindecim, deinde octo intra quos resipiscerent, & ad meliorem sensum redire possent, & ne quid fraudis subesse suspicerentur, interponit fidem publicam, cuius sponsores offert ipsum senatus apostolici consensum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores, Pontificis indulgentiam interpretantur timorem, & à crimine maiores sumunt animos, multoque pertinacius insistant cœptis. Igitur Pontifex
30 ira percitus, quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles contumacesque stringit, honorum insignibus expoliat, dignitatibus ecclesiasticis, beneficiis omnibus multat obtentis, & ad obtinenda posthac inhabiles & indignos facit: ipsos atque ipsorum fautores schismaticos, atque proinde hæreticos declarat, bona publicat, ad huius sententiæ executionem Christianos Principes inuocat, atque imprimis nostrum, ut ecclesiæ causam tueatur. Qui tametsi eo tempore in Africi belli expeditione implicitus erat, atque in ipso Herculeum fretum traiciendi articulo intentus, nihilominus tamen respexit ad Petri nauiculam fluctuantem, & omissa in aliud tempus Africa, & exercitu quem in Mauros parauerat, classe comparata, equitum peditumque bonam partem in Italiam mittit, seque ut Neapolitano præsidio iungant, ducibus atque cohortium præfectis imperat, ut si qua in re fuisset opus, voluntati Pontificis obsequerentur. Antea tamen Gallum, quocum non modo affinitas, sed etiam fœdus arctissimum erat, ut ab ecclesiæ iniuria se abstineat, ne hostes illius foueat, ne se sceleratis immisceat hominibus monet, initam cum illo amicitiam commemorat, quæ necessario soluenda erat, si ille contra ecclesiam, ipse pro ecclesia staret. Itaque franguntur fœdera, rumpitur amicitia, affinitas, quia vinculo arctiori conglutinata erat, dissolui non potuit. Bononia interim Pontificis iussu à nostris obsidetur, Galli Bentiuolis auxilia mittunt, & quia indies augebantur, cessere nostri, illi Rauennam obsident, nostri dum obsessis auxilia ferunt, non potuit euitari fatale illud, simul & lachrymabile prælium, in quo propius fuere periculo qui vicere. Nam & victoria tandem apud Gallos permansit, non
40 illa quidem incruenta, sed ut aiunt Cadmea, quippe in qua multo plures ex hostibus quam ex nostris ceciderunt. Ex victoria Galli vitio gentis suæ facti insolentiores Rauennam oppugnant, expugnatamque diripiunt, in omnem sexum & ætatem bacchantur, non templis, non ædibus sacris, non Christo dicatis virginibus parcunt, tantumque Italiæ vniuersæ terrorem iniecere, ut de vrbe deferenda iam Romani agerent, idque fecissent, nisi magnitudo animi atque præstantia Pontificis, trepidantes & attonitos, & iam nihil aliud quam de fuga cogitantes in vrbe retinuisset, deque rep. Christiana bene sperare iussisset. P. Cornelius Scipio nondum Africano similis, qui post Cannensem cladem, cum ex reliquiis Canusium plures perfugissent, deque deferenda Italia nobilissimi quidam adolescentes deliberarent, stricto super capita consultantium gladio iurauit

se pro hoste habiturum, qui non in sua verba iurasset, effecitq; vt omnes iureiurando àstringerentur, nunquam se Italiam deserturos. In hæc diuertimus, vt ostēderemus, quod præter ius illud naturale ac diuinum, etiā per leges pontificias & ciuiles debuit regno mulctari Nauariæ Rex, quod per literas apostolicas identidem admonitus Gallum schismatis concinnatorem noluit deferere.

Quod Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, regemq; Nauariæ dubium sollicitat.

CAPVT III.

10

IGITUR Hispani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magisque sæuire, illorum furori nihil iam posse obistere, concutit illud consiliorum pectus fœcundum, & qua via pestilenti occurrat morbo, dies noctesque cogitat, statuit hostis vires quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquum Britannorum Regem, eundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia pertinebat, vt Ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iustior esset repetendi causa, apostolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoque occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæsarem consocerum suum, atque Caroli maximi Burgundionum Ducis ex filia nepotis tutorem sollicitat, vt ab vtriusque Germaniæ finibus Gallum adoriatur. Italiæ respublicas quæ belli euentum ancipites expectabant, ad societatem inuitat. Mittit itaque Britannus copias suas, quæ in collimitio Bastulorum Aquitanorumq; considerent, quibus vt se Hispanorum exercitus iungeret commodius, per Nauariam inter aperiendum erat, cuius Rex in Gallorum partes videbatur esse propensior, siue quod natione Gallus erat, siue quod patrimonii sui bona pars in Gallia erat, quam, si sequeretur Hispanorum studia, videbatur amissurus, cum alioqui esset Principis nostri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenses dominos, primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritensis domini filium, de Nauariæ regno, iure viribusque certaretur, haberetque vtraque pars suos fautores, Phoxenses Gallum, Labritensis Hispanum, nostro studio Ioannem obtinuisse regnum? & eo nomine quæcumque fortuna sequeretur, adiutatissimus Hispanorum cliens esse deberet. Igitur ne quid detrimenti exercitus noster per alienos fines incedens pateretur, petit à Ioanne certa quædam pignora, quæ siue volentem, siue nolentem cogant in fide permanere, & quæ ea essent quærenti, tres arces responsum est, Stellam, Amaiam, & ad Pyrenæi Galliam spectantis radices sanctum Ioannem. post negocium peractum reddendas: interea tamen apud sequestros deponerentur Hispanos, viros nobiles & ingenuos, qui fide publica interposita pacta conuenta seruarent. pollicetur præterea noster, se redditurum Arcos & Guardiam oppidula duo, quæ quondam Nauariæ regno fuerant contributa, indemnitate insuper, quacunque regiū exercitus progredieretur, protectionem quoque si Gallus bellum in Nauariam intentasset vnquam. De arcibus illis tribus sibi placere Ioannes respondet, de sequentibus non placere, nisi facerent indigenæ, dumque tempus de die in diem protrahit, secreto Gallum omnibus iis de rebus facit certiore, sibi que vt auxilia mittat, quam primum etiam atque etiam implorat, Hispanos esse in armorum procinctu, sibi que viam ferro aperiendam, si non sit qui obstat, non esse dubium. Nuntius earum rerum quæ in Hispania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit conscriptorum patrum frequentem senatum, bono animo vt sint hortatur, ex Hispania, vt quondam sæpe, ita & in præsentiarum perditæ rei spectandam esse salutem dicit. Quare iuuandus est (inquit) optimus ille Princeps, in communes bonorum omnium hostes noster vterque stringendus est gladius, atque dum secularem alterum acuiamus, interim spirituales alterū in schismaticorum ceruices intētemus. Consultant itaque patres conscripti, quid nam sit de Nauariorum Rege decernendum, fit senatus decretum, in quod omnes pedibus manibusque eunt, declaratus est schismaticus, atque proinde hæreticus, quia identidem admonitus pertinacius agebat, & se iam non obscure Gallum profitebatur, mulctatur regno, & omnibus fortunis, non modo ipse, sed & vxor, & filii cum omni posteritate sua, in Hispanum omne ius regnandi transfertur. Gallus interim omnes copias suas contrahit, & quas in Italia in præsidiiis habebat & quas in Italiis, aliasque in Germania conscribit, Ioanni suo quamprimum possit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noster negocium peragit. Intelligens namque belli momenta in celeritate magis quam in militum robore posita esse, Fœderico à Toleto Albanorum ad Tormim duci consobrino suo instantis belli summam commendat,

dat, præfectumque exercitus maximum, siue (vt more nostro loquar) ducem generalem facit, quid illi faciendum sit edocet, vt quam celerrime Nauariæ fines inuadat hortatur, vt rem gerat strenue monet, & quia nullum esse bellum iustum nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & indictum, ne quid inexpertum relinquat, sæpe monitum adhuc monendum esse dicit. Per Metatum qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, nisi è vestigio petitas arces, in quos vsus dictum est, traderet, se omnia rapturum quæ citra & vltra Pyrenæum ad illum pertinerent. Atque in hæc verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionibus nihilo melior factus, interea Gallum sollicitat, atque si vult saluis rebus adesse, properet auxilium ferre: neque iam simulationi locum esse denunciat, se ab Hispano pro hoste haberi, hostem cum ingenti exercitu in limitibus esse, neque inuadendi regni occasionem intermissurum, quod omni præsidio vacuum esse optimè nouerat.

Nostrorum militum numerus censetur, & qua via Pompelo cum magna regionis parte capta est.

C A P V T IV.

ERANT in exercitu nostro, partim ex stipendiatis militibus, partim ab Hispanis processibus ad hoc bellum missis, cataphractorum equitum mille, & mediocris armaturæ mille quingenti, peditum vero ad sex millia, qui omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam sic appellant Bastulorum urbem in Nauariæ collimitio sitam. Igitur Albanus iussu Regis qui tempestate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites grauis armaturæ in centurias distribuit, singulis centuriones præficit, leuioris armaturæ equites per suos duces partitur, pedites præterea in suos ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum machinarumque vis maxima, iumentorum quoque ac commeatus pro militum numero copia satis magna, atque hoc belli apparatu Nauariæ fines ingreditur. Nauaria iam inde à multis sæculis in duas factiones diuisa est, Agramontanorum alteram, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus Comes Lerinas idemque Nauariæ Comestabilis, atque Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadam singulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri cohortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege suo similtates apud nos agebat regno extorris. At nunc in patriam reduci minutula quædam oppida & castella, quæ antea fuerant in illius clientela, nulla vi coacta se dedunt, alia præ timore in deditiorem veniunt. Albanus non dedititiis modo, sed etiam dubiis parcendum esse iubet, neque in alios quam in perduelles contumacesque sæuiendum esse præcipit: quæ Albani Ducis modestia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumque nihil offendisset hostile, & quod progredienti posset obistere, quinis castris peruenit ad locum qui ab ipsa totius regni capite Pompelone distat passuum millibus octo, vnde vrbs ipsa facile perspicipotera, illic metari castra iubet, præterea quod locus erat tum pabulationi, tum aquationi, tum lignationi commodus. Ioannes interea cum videret fortunas suas eo angustiarum deductas, vt neque iam fallere hostem posset, neque Gallum deserere integrum sibi videretur, statuit dotale regnum dulcesque relinquere sedes, non ausus hostem domi spectare, omnemque recuperandi regni spem in Gallorum leuitate posuit. Quærentibus vero ciuib. suis quid illos vellet facere, si hostes ingruerent, vt se tuerentur quândiu possent, respondit: sin minus, tempori cederent, salutique consulerent, dummodo scirent se breui rediturum cum multo grandioribus Gallorum copiis, quam essent Hispanæ. Atque triduo ante discessit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cerneret se præsidio destitutos, & à Rege suo desertos, atque ex alia parte hostem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant & fidem. Mittunt itaque oratores ex populi primoribus, qui cum victore de conditionibus deditiõis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti mandata exponunt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Post longam concertationem, Albanus in pauca verba sententiam colligit. Non solere, inquit, victoribus victos dare leges, sed ab illis datas accipere. Ite igitur & vestris ciuib. hæc dicta reportate, aut mihi extemplo sine vllis conditionibus se tradant, omnia sacra & publica in manus meas permittant, ipsi cum libertate fortunis priuatis fruantur: aut si non placet illis hæc conditio, sciant se passuros omnia quæ in urbium expugnationibus accidere solent, omnis ætatis & sexus cædes, sacrarum priuatarumque rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimissi, promissa minasque Ducis ad suos perferunt. Et ne

tempus in cassum abiret, atque interea hostis rem suam perageret, Albanus instandum esse ratus, postridie eius diei signa tolli iubet, copias omnes suas explicat, atque in suos ordines redigit, urbem versus agmine infesto tendit. Cumque propius accessisset, tantum terrorem oppidanis incussit, ut mulierculæ & pueri è muris manus tenderent supplices victoris misericordiam implorantes. At procures nihil iam de Gallico subsidio spectantes eosdem oratores remittunt, se velle Ducis imperata facere dicunt, modo illis diecula cōcedatur, non quo tam breui tempore auxiliares è Gallia copias spectarent, sed quo se possent apud reliquos mortales, atque imprimis Regi suo excusare, quod neque momento quidem temporis hostem sustinuerint. Castris itaque in suburbio positis, tota illa nox in vigiliis perpes agitur, ne quid hostis ex loci occasione moliretur. Die insequenti qui fuit 10 Dominicus, idemque diui Iacobi Zebedæi festo celebris, atque alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hispani iubilei à natali Christiano millesimus quingentesimus duodecimus, magistratus ex vrbe progrediuntur, atque omnium ciuium nomine se fortunasque suas omnes Ducis fidei dedunt, stetque ut promissis pactisque conuentis, orant obtestanturque. At ille nihil moratus urbem ingreditur, inque ipso portarum limine in verba vnus ex primoribus procuratorio nostri Principis nomine iurat, se atque proinde Regem suum, cuius auspiciis atque imperio rem gerebat, obseruaturum priuilegia, immunitates, libertates tum publice, tum priuatim à Regibus suis antea concessas, neque passurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius si in fide permanserint, aliis multo maioribus præmiis cumulaturum. Tum portarum claues in argumentum possessionis illi concessæ, atque hunc in modum ciuitas primaria cum omni regione contributa, præter admodum pauca, Hispaniæ suæ annumerata est, cum fuisset per annos circiter sexcentos (ut ab Enico Arista incipiamus) per indigenas, aut aliunde ascitos Reges gubernata. 20

De toto Nauariæ regno cum Pompelone pacato.

CAPVT V.

ALBANVS ciuitatis statu composito, præsidiiisque quibus in locis opus erat dispositis, nuncios ad reliqua oppida, vicosque, & castella, & munitiones, ac pagos mittit, quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet, ut matricis ciuitatis exempla sequantur admonet, idque per lictores, præcones, tibicines agit. At illi siue nunciorum contemptu, siue quod indies Regem suum cum auxiliariis copiis expectabant, siue quod nondum quid essent acturi constituerant, inducias consultationi tempusque petunt, nuncios inanes dubiosque remittunt. Dux vero instandum esse ratus, dumque per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obsidesque deditiois pignora mittant, proscripturum se illorum capita, publicaturum bona, omniaque direptioni daturum minatur: alioqui se non minori facilitate illos suscepturum quam Pompelonenses. Ad has Ducis minas pollicitationesque permoti omnes statuunt se dedere, sub eisdem conditionibus quibus se 40 metropolitani ciuitatis incolæ dediderant. Fuere autem oppida & municipia hæc fere, Elumberri, Sangnessa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos Escuanosque, qui præruptissimorum montium atque locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neque se venturo cum auxiliis Regi suo reseruare. Hispanus interea non cessat copias submittere, Nauariensemque exercitum augere, non modo ad præsidia municipatim distribuenda, tuendosque regni fines, verum etiam ad prosequendum Regem profugum, qui dicebatur ex Benearnensibus, Vasconibus, Transpyrenæis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quibus amissi regni fines inuaderet, quando Gallorum suppetiæ immorabantur. Cum Runcitanis vallisque Salazarriæ incolis agit, ut se muniant tueanturque, se velle apud eos Gallorum auxilia spectare 50 dicit. Albanus à Rege suo admonitus Antonium à Cunia Zamoranum Episcopum ad Ioannem mittit, qui illi suadeat, ut resipiscat tandem, atque Hispanis partibus adhæreat, neque omnem suam spem in Gallorum auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mandatis, futurum ut regnum restitueretur: sin aliter sit animatus, videat ne omnia quæ sua causa sint prouentura, in autoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat, in media comprehensus via atque non satis modeste habitus est. Dubiumque fuit, iussu ne Regis, an Benearnensium perfidia sit factum, qui natura immanes non legibus humanis & diuinis, sed neque legi naturæ, atque proinde iurigentium astricti sunt. Sed quod à Rege tam fœdum facinus sit impe-

imperatum non caruit suspicione, quod iuris humani violatores clarigatione iusta postulatam non reddiderint, neque Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redemptus est. Eratq; in animo Duci exercitum in autores violati iuris inducere, nisi quod Tutela, Olitū, Taphalia, Stellatesque iam cum præside suo consentientes, cum audissent Ioannē cum Valestribus quibusdam populis montium prærupta occupasse, cœperūt hærere, atque se ancipites in belli euentum referuare. Sed noster ne quid hostile à tergo relinqueret, substitit, vindictamque in aliud tempus distulit, conuersusque ad rebelles, siue dubios, omnia parauit, atque in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Rūcetanos Escuanosque, siue vt se Britannis coniungeret ad cōmune bellum gerendum, libuit experiri Pompelonenses animos, & quali fide in absentem futuri essent, prætentare. Coactis itaque in diui Francisci æde, huiusmodi apud illos orationem habuisse dicitur.

Albani Ducis ad Pompelonenses oratio, atque iurisiurandi de futura illorum fidelitate extorsio.

CAPVT VI.

SI apud ignotos sermo mihi facilius esset, ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non Principis nostri res præclare gestas, quæ adeo notæ sunt, vt cum admiratione per totum orbem terrarū circum ferantur: non potenti æmulo ac competitori superato, dotalis regni membrā diuersā in suum corpus redacta: non bonam Hispaniæ partē à Pœnis per multa sæcula possessā, quasi longo postliminio Christianæ religioni redditam: non classes armatas in Pericœcos, in Antichthones, in Ascios missas, superatosq; alterius orbis incolas, quos nemo vnquam attigerat, sed neque audierat quidem, aut suspicatus fuerat: nō purgatam religionem, pulsas aut regeneratis Hebræis, Mauris reconciliatis, pseudochristianis atq; omnium ordinum simulatis falsisq; fratribus in meliorem statum reductis. Quæ adeo sunt illustria, vt non modo vobis qui propemodum adfuitis, verum etiam cunctorum mortaliū oculis sese quotidie ingerant, adeo stupenda, vt nulla vnquam ex hominum memoria delere possit obliuio. Sed hæc omnia fuere partim inaudita cuiusdam fœlicitatis, partim singularis ac pene diuinæ prouidentiae. His tamen omiſſis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro iustior? quis clementior? quis æquitatis bonitatisq; obseruantior? Sed hæc virtutes regiæ sunt: quid illæ priuatæ? liberalitas, comitas, affabilitas; cum maiestatis grauitate semper in vultu hilaritas. Quis igitur se non putet beatum à tali principe gubernari? atque etiam beatiorē, cui liceat conspectu propiore frui? De titulo forsā dubitatis, doctoribus ciuilibus ac pontificii iuris consultissimis credite, bonis viris atque religiosis credere, ipsi deniq; vniuersali ecclesiæ atq; Apostolico senatui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, Apostolicæ sedis hostem publicum, atque reum læsæ maiestatis declararunt, bonā publicarunt, primo occupanti, atque nominatim Principi nostro concesserunt. Aut igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen est inane, aut Rex vester diis & hominibus inuisus, infamis, intestabilis, ex Christianorum communione segregandus est, cui si quis est qui adhæreat, qui faueat, qui Regē putet, qui Regē nominet, similis illi est, atq; vt Apostolus ait, cōmunicat operibus eius. Atqui dicet quispiam ex vobis vici Pompelonenses, quis unquam audiuit Regem, & eum quidem Regem qui superiorem non habet, vocari in ius, inauditum causaq; indicta condemnari, regnoq; spoliari? quasi nouum sit, & nūc primum ad aures vestras peruenerit à summo sacerdote Reges mulctari regno, atq; imperio Imperatores? Non Zacharias Pontifex Childericū Gallorum Regem abdicare secoactū, atq; religionem ingredi compulsū, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit, inque illius locum Pipinum substituit? Non idem Pōtifex Desiderium Longobardorū Regem nouissimum, eundemq; ecclesiæ hostem regno priuauit? Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinum, & Leonem oriētis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othionem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Fœdericū Siciliæ Regē impotentius persequebatur? Non Inocentius quartus eundē Fœdericum vtraq; Sicilia & imperio mulctauit, propterea quod Apostolicis præceptis non obedierit? Longum esset alios complures ex summorum Pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis etiam leuioribus Imperatores, Reges, Principes, ex summo rerum fastigio deiecerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes & prophetae Reges impios, principesq; iniquos, regnorū administratione aut mulctarunt, aut mulctandi causa fuerunt? Sic per Samuelem prophetam Saul Rex regno excidit, sic per Ioiadan

Hhhh

Pontificem Athalia Regina, Sic per Hieremiam Sedechias, sic per Heliam Achaz, sic per Danielelem Nabuchodonosor, & Balthasafar Chaldæorum Reges, sic alii complures ex causa simili non solū regno, sed & vita priuati sunt. Et dubitat quispiam omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsomet testante data est omnis potestas in cælo & in terra? an de successoribus ambigitur, deq; potestate illis communicata? non est opinor quispiam ita demens, vt hoc dicat. Consulite igitur in medium ciues optimi, & quo in statu res vestræ sint, considerate. Rex meus tam armis, quam iure & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo de iure certare, curam hanc in duos reicite, arma deponere victori expedit, victo necesse est, cui semel victas manus dedistis, eidē & animos dedite. Noluit Ioannes vobis esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi à Gallorum Rege mittendo, cur non & hic vobiscum expectauit, & qui pro tali tantaque vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam Principi meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello arma in Aquitaniam transferre, atq; vt vos in medio Hispaniæ regno tranquilla pace fruamini, Benearnenses, atque Transpyrenæos, Vascones armis debellare, nequid interea per ocium moliamini, exigit à vobis fidem publicam iurisq; iurandi sanctissimam religionem, vt quod vobis foelix, faustum, fortunatumq; sit, iam non Galli, sed Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini: quod erit vobis non minus vtile, quam iucundū, Regi certe nostro quam gratissimum. Ad hanc Albani orationem postulatum est, vt in diem perendinum responsum differretur, idq; supplicibus est concessum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus suis, redeunt ad diem constitutum, referuntque in mandatis, placere omnibus in cōmuni se victoris legibus subiicere, atq; in illius verba iurare, se præstatueros omne obsequium quod subditi regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Hispanorum namq; vulgus inter subditum & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis & consuetis tantū legibus moribq; obsequitur, atq; iuris dicundi magistratibus paret: at vasallus quicquid domino suo libitum fuerit, sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has supplicum voces Albanus, Non æquum, inquit, postulatis viri Pompelonnenses, qui victori modum imperandi præscribere vultis. Quod nisi exemplo abiurata pristini Regis vestri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permansuros, quandiu rerum vestrarum potietur, experiemini profecto, & quidē breui, quid victor armatus idemque iratus possit. At illi videntes tergiuersationi suæ nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege, conceptis verbis iurant, se deinceps Hispanos atq; Hispanis Principibus dedititios fore, obtestantes ipsum Ducem, vt dictis promissisq; stare, id quod est à Rege postea confirmatum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyrenæum transilit, vt se Britannis agglomeret.

C A P V T V I I .

DVx Albanorum cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeritate & occasione, quam in robore numeroq; militum consistere, cum præsertim ex vultu verbisque omnium alacritatem videret, statuit trans Pyrenæum bella transmittere vt totius negotii reliquias conficeret, seque deinceps Britannorum castris adiungeret, qui iam in Aquitaniæ finibus metabantur, vt omnium deinde consilio vterq; exercitus Aquitanicū bellum administraret. Præmittit itaq; equitum tres turmas, peditum vero ad tria millia, quorum præfectis imperat, vt Pyrenæi angustias, qua per Runcatas valles iter in Gallias patet, occupent, sanctiq; Ioannis castellum cum arce ad montis radicem positum, quod iam inde ab initio belli nostris cesserat, validiori præsidio firment. Castellani namq; præsidariis non penitus obtemperabant, quin potius cum Transpyrenæis obsidere moliebantur. Erant præterea Escuanorum, Runcetanorumq; & Salazarensum valles, quæ aliquatenus culturam patiuntur, non satis pacatæ, ad quarum incolas, ne quid à tergo lateribusq; detrimenti inferrent, partem exercitus mitti iubet, qui non magno negotio rem confecit, & cum obsidibus in castra se receperunt. At in Garritanæ vallis incolas acrius sæuitum est, tum quod Hispaniæ iugum non facile patiebantur, tum etiam vt aliis exemplo essent, quāta illos pericula manerent. Quo terrore finitimi omnes perculsi pars in tutiores montium recessus fugerunt, pars victorum arbitrio paruere. Accessit quoque nostris castellum nomine mons Gelarus, opera & industria † Villalbani centurionum præfecti. Qui cum audisset Gallorum copias aduentare, paulatimq; Saluaterræ quod est oppidum † in dies increbescere, vt hostem longius submoueret, castellum expugnat, validissimoque tercentorum

torum militum præsidio, triumq; centurionum præfectura munit. Quo cum auxiliares Galliaccessissent, facile à præfidiariis repulsi sunt. Erat in animo Hispanorum moderatori confecto bello Aquitanico Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorem sensum quandoque redisset, qui cum Locronium venisset, ut futuri belli necessitatibus prospiceret, accepto nuncio de Zamorani præfulis præhensione, atque vi contra ius gentium illata, dignas tanto Principe concipit iras, totusq; in ultionem iuris religionisque violatæ insurgit. Atque imprimis concionibus crebris imperat publicari, declararique schismaticos, Ludouicum Gallorum Regem, illiusque impietatis adiutores fautoresque, ac nominatim Nauariorum Regem, qui iam non dissimulante se hostem ecclesiæ profitebatur. Intelli-

10 gensq; omnia iam ad arma spectare, bello prius hostibus indicto paulatim copias Albanorum Duci submittit, tum ex euocatorum numero, tum ex curialium euocatorumq; iuuentute, qui mira animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebant. Igitur Albanus cum perspiciceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe castellisque præsidio, quantum esse opus intelligebat, exercitum Pyrenen versus mouet, primaq; castra die altero metatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub Alphonso Hispanorum Rege cognomine Casto, cum Mauritanorum auxiliaribus copiis, duodecim illi Pares in toto orbe decantati cum Imperatore suo Carolo Magno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus, dum tormenta & machinæ per montium cliuos rupiumque an-

20 fractus præcipitiaq; trahuntur, dum commeatus & impedimenta vndique comportantur, dum ex militibus tardiores emanforesq; expectabat, tandem Pyrenæos saltus, atq; aquarum diuortia transgreditur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, bellique apparatus exponit, omne Nauariæ regnum Hispanis cecidisse, nihil restare peragendum, nisi quod ad Britannos ipsos pertineret. Hortatur illos, ut copias simul iungant, Aquitaniamq; inuadant, Vaionamque imprimis, ne quid à tergo relinqueretur hostile. Erant in Britannorum exercitu sagittatorum ad octo millia: manus robore atq; animo præstans. His accedebant ex auxiliaribus Germanis hastatorum sclopetariorumque sexcenti, qui si se Hispanis agglomerassent, atq; vno consilio rem gessissent, nemo dubitabat, non modo Vaionam breui tempore expugnari potuisse, sed victrices copias nihil prohibiturum, quin intra paucos

30 dies in agro Burdegalensi metarentur. At Britanni mandatorum sui Regis immemores, cœperunt inter se tumultuari, atque in varias sententias abire. Alii namque instantis hyemis inclementiam causabantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conducere, alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli sollicitabat. Erant qui opinarentur, cohortium præfectus atq; exercitus duces à Gallo pecunia corruptos cecidisse militum voluntati, alii suspicabantur ex incerta quadam causa à suo Rege clanculum reuocatos. Quare vno omnium summatum atq; infirmatum consensu respondent, temporis importunitati obsequendum esse, atq; in patria commodius hybernaturus, quam sub pellibus, & in tabernaculis, in solo alieno: pollicentur tamen se cum primo veread inchoatum bellum redituros. Datoq; responso naues conscendunt, seque in Britan-

40 niam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum responso, statuit sancti Ioannis arcem castellumq; munire: montem vero Gelatum quia non facile præsidio teneri poterat, ne eo hostes aliquando potirentur, dirui soloq; æquari iubet. Post Britannorum namq; discessum erat illi in animo, non tam alienos fines inuadere, quam Nauariæ regnum pacare, pacatumque tueri.

Quod Gallorum copiis Ioannes Rex auctus ad urbis se obsidionem parat.

C A P V T V I I I.

50 I N T E R I M Gallus accepto nuncio rerum quæ inter Hispanos Gallosque ultro citroq; gerebantur, quodque Britanni se in patriam recepissent, quod præterea Hispani illius copias longe à Nauariæ finibus submouerent, decernit maiori belli apparatu negotium facessere, turpe existimans Regem qui suâ causâ regnum amiserat, in pristinum statum non reducere. Igitur præsidia quæ varus in Cisalpinæ Galliæ locis disposuerat, ad se vocat, ex Alpinis quoq; Taurinis, Sueuis, atq; Germanis ad octo militum millia conducit, leuis armaturæ equites Epiroticos complures adiungit, machinâs vnde cunq; potest comportari iubet, & quia Hispanus per præfectos rem gerebat, ipse quoq; summam belli Delphino commendat. Dephinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui in demortui Regis locum successurus est. Addit & alios duces qui

Delphino obsequantur, Dom. Palizam, Dom. Borbonium, Dom. Dilautre, viros nobilissimos, & qui copias ingentes ducere consueverant. Quibus belli gerendi rationem in hunc modum præscribit, ut ad certum diem omnes ad limites conueniant, seq; Ioanni Regi, copiisque illius quas ex Benearnensibus Vasconibusque contraxerat, ac præterea limitaneis qui regni fines tuebantur, aliisque earumdem partium studiosis adiungerent. Quibus in eundem locum ad constitutum diem coactis, visum est summo duci debere imprimis exercitum lustrari, censaq; sunt grauis, & leuis, mediocriq; armaturæ peditū ad viginti millia, sclopetariorum, hastatorumq; & sagittariorum par numerus: ex equorū præterea transuectione probatorum equitū ad quatuor millia Gallorum cōsuetudine multiplicata. Tum copiarū ad hunc modum partitæ, Ioāni Regi, cui adhibitus est Dom. Paliza Comes, Germanorum duo millia, Vasconum Benearnensiumq; peditum quatuor millia, atq; equites mille decreti. Dom. Borbonio, atq; alteri Dom. Delautre decernuntur ex Benearnensib. Vasconibusq; decem millia, quibus adduntur equites quadringenti. Reliquas vero copias Delphinus sibi retinuit. Rex igitur Ioannes per Runcetanorum valles copias sibi creditas ducens, obiter castellum obsidet, cui præsidebat Valdesius cohortis prætoriaræ præfectus, cum peditibus qui nuper in castris seditionem fecerant. Oppugnatur castellum vehementer ea parte quā facilius captu videbatur, sed nō minori animo à præfidiariis propugnatur. Postridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdesius quid alios facere oporteret demonstrans, duabus tragulis perussus occumbit. Ex cuius cæde negotio non magno castellum capitur. Seditiosi milites illi passim trucidantur, præter paucos qui se in arcem receperant, quin & ipsi facta deditione armis spoliati euasere. Ex alia vero parte Borbonius cum suo consorte Bardulorum fines depopulantur, vicos ferro igniq; vastant, atque sancti Sebastiani oppidanis & finitimis tantum terroris incutiunt, ut satis habuerint se defendere, nedum Hispano exercitui superpetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, ut quando semel illi bene cessit, Pompelonem recta copias ducat, se Albanorum Ducem, quocunq; se receperit, obseruaturum, curaturumq; ne suis laborantibus auxilio esse possit, ipse urbē obsidione premat, experiaturque an in suis quondam ciuib. pristinus amor obseruantiaq; resideat. At ille metatus est castra duodecim prope millibus passuum ab urbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua molirentur. Quod si è vestigio urbem propius copias admouisset, quia non satis firmo erat præsidio munita, potuisset, & suis ad res nouas moliendas animum addere, & non magno labore hostem ex toto regno fugare, cum præsertim statim ad suum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia, signa pro eo sustulissent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrenæis montibus Pompelonem se recepit:

C A P V T I X.

Sed interim Antonius Fonseca alter ex duob. maximis quæstoribus, vir domi militiarq; speritus, & qui in re bellica fortunam semper habuit obsequentem, cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis, per noctis silentium mira celeritate superuenit, oppidaque iam ab alienata nobis restituit, atq; obsidib. acceptis præsidio firmavit: ipse vero cū reliqua cohortium parte se in urbē recepit. Sed neq; Stellatēs diu in fide permansere. nam & præsidio excluso ad Ioannem descuerūt, & acclamationibus crebris perfid. ā suam testati sunt. Neq; violati iuris pœna fuerūt immunes. Frāciscus namq; Beamōtanus Nauariēsis Comestabilis frater collecta indigenarū manu de repente superuenit, portā occupat, oppidumq; ferro, igni, & direptione vastandū exponit, defectionis autores partim gladio cædūt, partim se in arcē recipiunt, quam ille obsidione, quā potest arctissime, cingit, mœniaq; firmitiori quam potest præsidio munit. Albanus præterea cum videret Gallorū copias in dies augeri, suas vero quotidie imminui, statuit non decernere cū hostibus æquo Marte, signisq; collatis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaq; relicto præsidio in sancti Ioānis castello, quod solū Transpyrenæum à nobis stabat (nam mons Gelatus, ne hostes eo potirentur, iam in flāmas cineresq; abierat) statuit iugo montis superato Pompelonē totius regni columnem se recipere, urbemque tutari, in qua vna re totius belli summa victoriæque vertebatur. Quod sentiens Delphinus Ioannē Regem monet, ut Hispanorū summo Duci, quem erat credibile per Runcatas valles profecturū, se à fronte opponeret, seq; à tergo persecuturū hostem pollicetur, ut ancipiti discrimine circumuallatus, & dubius quo se potissimum verteret, cum spoliis victoriam hostibus cedat. At ille tametsi instans periculum intelligebat, dissimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumque timorem præ se ferens, cum magno tubarum, musicorumque instrumentorum, & bellicarum machinarum strepitu, sub meridiem

diem castra mouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetum confidet, postridie vero duodecim millibus passuum confectis, altera metatur castra ad locum quem incolæ Risonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est certior ab eo loco duobus tantum millibus passuum Regem cum Dom. Paliza distare, esseque illis in animo à tertia noctis vigilia copias mouere, atque montium portas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompelonensem. At vero Albanus intelligens periculum instans, eoque se necessitatis deuenisse, vt alieno tempore atque ex inferiori loco esset illi cum hoste maioribus copiis aucto decernendum, cum præsertim Delphinum à tergo instaturum putaret, à secunda noctis vigilia magno cum silentio castra mouet. Et ne abeuntes hostis persentisceret, recta via prætorias per montium diuerticula, perque anfractus condensaque sylvarum, copias ducit, donec superatis Pyrenæi iugis in loca plana descenderunt. Fonseca interim factus certior earum rerum quæ in vtrisque castris gerebantur, simulat se per noctem velle eruptionem facere, atque Ioannis Regis castra de improviso inuadere. Hortatur secreto fortissimum quenque, vt se ad tam præclarum facinus paret, sic tamen, vt simulatio ad hostes per exploratores perueniat, qui rem quasi veram Regi nunciant. At ille superuentus hostium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, excubitoresque maiori cum diligentia disponit, atque in statione omnes manere iubet. existimabat nanque urbanas atque castrenses hostium copias ex composito castra sua inuasuras. Atque ita delusus de intercludendis hostibus portisque occupandis oblitus est, tandem sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem copiasque Hispanorum reduces se in urbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum moderator, regii ministerii præfectum, quem postea Marchionem Comariensem creauit, cum cohortibus mittit, qui stellatis arcis obsidionem premeret, atque diu noctuque oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanque magnum in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere, in potestatem Hispanorum arx venisset. At præfectus rem non somniculose gerens, tormentis, machinis, crebrisque armatorum oppugnationibus, eo angustiarum arcis præsidem deduxit, vt coactus sit pacisci, nisi intra paucos dies à Rege suo obsidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimentis traditurum. Ex pacto igitur arx tradita magnam nostris spem, maiorem hostibus desperationem attulit.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTERIOR.

Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus maiores copias contrahit.

C A P V T I.

IOANNES Rex cum videret omnes suos conatus multo aliter cessisse quam putarat, non tam fortunam suam quam negligentiam propriam inculpans, missis à Delphino duobus alteris Germanorum millibus, ad urbem se oppugnationem parat, copiasque suas vrbi primum ostentans, vt ciuibus animum adderet res nouas moliendi, non longe ab vrbe castra disponit, interque metandum nostri voluerant castra turbare, pugnaque tumultuaria quid hostes auderent experiri, nisi dux tuædis potius mœnibus, quam extra muros pugnandi tempus illud esse admonuisset. Partitur itaque milites per stationes, certisque in locis præsidia disponit, quibus fortissimum quemque ex proceribus præficit. Lumina per compita domorumque omnes fenestras accendi iubet. Ex factione Agramontanorum quos putabat suspectos, vrbe pellit, vtque hostium fidem exploraret, sub medium noctis silentium, subornat tumultus simulati conscios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorum cùlmina prensare dicant, atque tota castra in vrbi oppugnationem ruere: iubet itaque signa moueri, tubas & cornua bellicum canere. Accurrit quisque ad stationem sibi destinatam, ibi oppidani quem animum apud res Hispanas haberent, facile ostenderunt, fideique suæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem inclamitantes, quid sibi faciendum esset à Duce flagitabant, nec ab armorum concussione cessatum est, quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioannes Rex è castris copiarum partem educit, ex vrbe præterea strenuissimus quisque eruptionem facit, ex quo non potuit effici, quin animosi iuuenes cum paris animi iuuenibus congre-

Hhhh 3.

rentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui aliis duobus altero equite, & altero pedite comitatus, sese in armis ostendebat, solus inuadit, hastaque in sinistrum humerum impacta, illum equo deturbat. Ibi Pinnalosa ex cohorte prætorie eques nobilissimus, vnum ex equitibus Epirotarum aggressus, cum se ille ad alios gentis suæ decem recepisset, illo omisso alium ex eodem numero, qui procerior videbatur, hasta medium transfixit, cumque instarent cæteri, vt pudorem suum & commilitonis cædem vlciscerentur, noster ex illorum medio elapsus paulatim se ad suos incolumē recepit. Die insequenti Ioannes iterum cohortes per vrbs suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis suæ ciues aliquid noui molirentur. neq; enim adduci poterat, vt existimaret ciues suos in tam præsentia auxilio quieturos. Erat inter amicos regio ex Vasconibus vir nobilis, idemq; auratus eques, qui genere, diuitiis, animiq; ac corporis robore præstantior aliis videbatur, sed vt in eiusmodi fortuna plarunq; contingit, superbus, arrogans, iracundus, atq; animi præceps facilius cedit, Baronem Alimacum cognomine appellabant. Cumq; Regis præsentia suos in pugnam accenderet, nostriq; impetum multitudinis non sustinentes, sub vrbs mœnia, vallum, munitionesque se reciperent, puduit Vasconem digna modo atque indigna locutum, non aliquid egregium de se præstare. Isque alios qui à tergo sequerentur hortatus, equo calcaribus incitato, in medios hostes haud dubium periturus incurrit. Vbi à duobus peditibus excipitur, equoque deturbatus facta deditione tentauit se tribus aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quàm aureorum cupidi, superbum illum atque arrogantem, & adhuc plura miserabiliter pollicentem trucidarunt. Sunt qui dicant Nauariensis Comestabilis iussu propter antiquas cum illo similitudines occisum. Huius cæde alii deterriti paulatim pugna excessere, seque iam non patriæ assertores & vindices, sed hostes professi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana sacraque miscent.

De suburbani agri à Gallis facta vastatione, & de prima vrbs oppugnatione.

C A P V T I I.

ERANT in suburbano agro sacrarū virginū templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potissimum Barbarorū impetus apparuit. Alii namque sponсарum Christi stupro incumbunt, alii cellarum penetralia rimantur, alii stricto ense necem ædituis virginibus minantur, nisi auri argentique defossa vasa indicent, alii frangunt, diruunt, resupinant quicquid illis sit obuium. Sed illud sacrilegium non est silentio prætereundum, quod à trecetorum Germanorum præfecto commissum est. Neque enim contentus sanctuaria profanasse, adyti fores effringit, argentuum sacratissimi corporis Christi conditorium rapit, atq; irreuerenter hostiam illam viuam Deoque placentē in medio altari sistit. Cumque ab æditua templi increparetur, quod rā inhoneste corpus Domini Deique nostri attrectaret, Hic, inquit, non Germanorum, sed Hispanorum Deus est. Sed piaculi huius vindictam iustum Dei iudicium in aliud tempus distulit, illud tamē non dissimulauit, quod ab altero Germano commissum est, qui cum sacrarii alterius fores effregisset, hostiamque quasi profanum cibum deuorasset, conditorium ipsum auro argentoq; adfabre cælatū, in priuatos vsus conuertisset, non multo post distento paulatim ventre medius crepuit, communicata scilicet cum illo proditoris ludæ pœna, quandoquidē in mūdi Saluatorem par fuit vtriusque sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? audi facinus indignum clarissimi viri, qui erat filius nothus domini Labritensis, idemq; Ioannis Regis frater. Is quasi rem diuinam auditurus venit in templū, peractoque sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusq; vestibus illum spoliatur, vasa sacra quibus sanguis corpusq; dominicum ministratur, diripit profanatq; Meminerat, opinor, verbi domini quod in Exodo præceperat: Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus. At hic qui ad rem sacram inanis venerat, dum vacua pudet redire manu, vasa sacra, vestesq; sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Hæc omnia in conspectu atque ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamē, siue volens, siue inuitus, dissimulabat. Cumque videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterum vrbs oppugnare, atque iterū experiri ciuium suorum fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro se auderent. At illi siue præsidii metu quod suis capitibus imminabat, siue quod fortunam victoris secuti iam non dissimulantes, sed ex animo à Gallis ad Hispanos descuerant, à fide his data non discessere. Repulsus igitur inde non sine magna suorum strage, non ad priora castra, sed ad alia quæ longius ab vrbe aberant, se recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam suam lamentabatur. videbat namque milites auxiliares, tum etiam suos, nō tam vrbs capiendæ, quam prædæ cupidos

pidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniariae atq; proinde commea-
tus difficultas, sed imprimis quod hyems impendebat, in qua si semel exercitus dissoluere-
tur, non facile postea cogeretur. Statuit itaque semel de summa regni decernere, urbemq;
totis Gallorum Germanorumq; viribus oppugnare. Quam ob causam alteras à Delphino
copias machinasq; oppugatorias implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arie-
tes, testudines, vineasque parat, totusq; in futuræ oppugnationis imagine versatur. At domi-
nus Paliza qui constantiam Hispanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bel-
lo bis erat expertus Hispanorum robur animiq; vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negoci-
um, quod efficere non possit, etiamsi omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur:
10 quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum qui suæ curæ
demandati essent, neque permissurum, etiamsi cupiant, vires suas in cassum effundere. His
ducum altercationibus vltro citroque agitat, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis suæ
militibus, hoc est, Benearnensibus, Labritensibus, Phoxensibus, Transpyrenæisq; Vasconi-
bus primas partes occupet, se autem cum Gallis Germanisq; subsidio futurum, siue obsessis
animus supersit facta eruptione in hostes ingruere, siue, quod erat credibile, Hispanus mo-
derator suppetias obsidione laborantibus suis mitteret.

De apparatu partis vtriusque ad diei insequentis oppugnationem propugnationemque.

20

CAPVT III.

FAMES interea non minus obsessores quam obsessos vrgebat, atque vtrosque præcipita-
bat negocium omne in compendium mittere, obsessos, vt se ex obsidionis expedirent
angustia, obsessores, vt capta vrbe spoliis onusti se in patriam aut in hyberna reciperet. Rex
itaque alteris Germanorum copiis à Delphino auctus, atque tormentis machinisque mu-
nitus, vrbi oppugnationem parat, totusque in hanc vnam cogitationem fertur, non tam vt
recuperata ciuitate potiretur, quam vt animus ex ciuium suorum sanguine satiaretur. Agri-
colas, pastoresque, & omnem rusticam iuuentutem in ciuium perniciem natura pro-
pensam conuocat, illisque vrbis direptionem proponit. Quod oppidani formidan-
tes ducem obtestabantur, ne exponeret illos irato Regi trucidandos, neve vxores libe-
rosque rapi, bonaque distrahi sineret. Quare illius genibus obuoluti supplicabant Hispan-
um Regem faceret certiore, quo in statu res Pompelonensium esset, mitteretque
30 quamprimum suppetias quæ sufficerent hostem ex Hispaniarum finibus propulsare, hoc
ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestatem patrociniūque dedi-
dere. Ad hoc Albanus, Ego, inquit, ô amici, si fidem vestram exploratam haberem, super-
est mihi animus præsentibus copiis urbem hanc, vtcunque munitam, non solum defende-
re, sed etiam in medio campo cum hostibus signis collatis decernere. Nunc vero satis ha-
beo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contendunt. Sed vos interim bono ani-
mo este, quiescite, atque defensores vestros pro vobis mœnibusque vestris decertantes spe-
ctate. Hoc Ducis sermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hispanum Regem li-
40 teras dant, hostium vires & quid ab eis timeant, exponunt, vt fortunarum suarum miserea-
tur, orant obsecrantque. Igitur Hispanus ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum
ex Cantabris, Bardulis, Asturibus, locisque finitimis cogit, alios qui longius aberant euoca-
ri iubet, aut vt in armorum procinctu sint, hortatur. Præsentibus copiis Triciensium Du-
cem præficit, atque superuenientibus, vt se illi agglomerent ad certum diem locumq;, im-
perat, Ducem, vt quamprimum laborantibus opem ferat, hortatur. Qui quam celerrimè
potest, ad Reginæ pontem, quem locum ministerii regii præfectus præsidio tenebat, recta
proficiscitur. Dumque auxiliares copias expectat, nuncios Albano Duci mittit, qui dicant
se missum à Rege cum exercitu, laturum suppetias illi pro vtriusque arbitrio, proinde facé-
50 ret se certiore de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Adhæc Albanus rescribit,
vt coacto exercitu in eodem loco resideret, se illi significaturum tempus, quādo illius sub-
sidio foret opus. Esse vero è rep. Hispana expectare, quid interea hostes molirètur. Neq; enim
dubitabat prope diē oppugnatos vrbe, sed nihil inde periculi impedire. ea sibi erat fidu-
cia ex militū suorum alacritate. Cumq; iam oppugnationis dies cōstituta instaret, cōperit ex
trāsugis & exploratoribus, qua ex parte hostes vrbe inuasuri essent. Ea erat statio Antonio
Fonsæ quætori maximo decreta, propterea q; murus è vetustate putris, atq; proinde rui-
nosus erat, neq; in tam præcipiti necessitate à quouis alio facile muniri posset, cum propter
nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiam propter singularem quandam viri soler-
tiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab incunte adolescentia non solum

interfuit, verum etiam præfuit quam sæpiſſime. Is itaque partem muri quæ ab æde diui Iacobi protenditur ad portam qua itur ad diui Franciſci templum, aggere, foſſa, valloq; muniri iubet, atque paris longitudinis latitudiniſq; decem pedum alterum murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauca trabibuſq; contexta, beronibuſque harona oppletis, & culcitris præmunit. Hunc imitatus Petrus Lupides Patellanus, in ſtatione ſua munitionem alteram erigit inter flumen vrbisq; muros, complexus molam quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alii præterea partem muri ſibi designatam fulciunt, erigunt, inſtaurant, propugnaculiſque prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, inſeſtiſque ſignis ad urbem recta proficiſcitur, & quam proxime poteſt caſtra metari iubet. Poſtero deinde die qui fuit feſtus, diuæ Catharinæ nomine relatus in faſtos, cū prima luce machinæ ſulphurariæ, non contra quæſtoris maximi ſtationē, vt putabatur, ſed è regione ad murum qui Oſormini Comitſ filio Garſiæ Manrico fuerat demandatus, viſæ ſunt. Neque toto eo die ceſſatum eſt à torquendis ſaxeis orbibus, quoad bona muri pars cum ſuis munitionibus ſolo æquaretur. Sed pro muro putri, beronibuſque caducis, firmiſſima armatorum acies ſucceſſit. Nam cum commendatarius maximus pro muris ſe hoſtibus oſtendiſſet, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negotio reſeruādus erat. Sed illos ſuperueniens dux, è loco tam periculoſo iuſſit ſecedere, atq; hoſtem potius inter muri ruinas expectare monuit, quam ſe tormentorum ictibus imprudenter obiectare. Sed nox ſuperueniens certamen in aliud tempus diſtulit, requieſq; data eſt, non tam ſomno, quam reſciendis muris, munitionibuſque reponendis.

De ſecunda oppugnatione vrbis à Gallis facta, & è diuerſo de Hiſpanorum propugnatione.

C A P V T I V.

DI E inſequenti omne tempus in quatiendis mœnibus contritum eſt, non tanto impetu quanto ſuperiori. Nox deinde quæ præceſſit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuiis, compotationibuſq; ludis, iociſque, & iubilis, cantilenis, & clamoribus acta eſt, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & viciffim Dom. Paliza tabernacula frequentat. Alii primos ſibi ſcalarum aſcenſus depoſcunt, alii ſe ſigna poſituros inter murorum ruinas pollicentur, alii ex Hiſpanorum manibus arma detracturos, alii denique niſi, conſecto negotio in caſtra non relatuſque pedem. At Rex è diuerſo iis qui primum ſigna in urbem retuliſſent, millenos aureos ſpondet, qui primi, qui ſecundi, qui deinceps manibus ruinarum ſumma preſaſſent, gradatim præmia proponit. Dom. Paliza barbam permulcēs manu, At ego, inquit, prædico vobis ô milites, neminem veſtrum ad nos rediturum, ſi promiſſa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citantur, ſeq; vt oppugnationi parent, edicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita eſt, omnis ætas, omnis ſexus ad pomœria munitioneſque concurrunt. Neque enim armati ſolū ſtationes ſibi decretas & designata ſubſidia occupant, ſed & ſenes emeriti ac pueri imbelles contos & ſudes conuehunt, atque pro viribus ſuis quiſque ſaxa trabesque comportat. Mulierculæ ollas, ahenaque caldaria, feruenti oleo, reſina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros ſubeuntiū capita fundant. Atqui Dux Albanus murum qui partim dirutus, partim conquaſſatus erat, ne qua pars ductoris præſentia teſtimonioq; orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonſecæ quæſtori maximo, alteram Ferdinando à Vega diui Iacobi commendatario maximo commendat, tertiā ipſe ſibi retinuit. Cumque ſtrenuiſſimus quiſque primas inſtantis periculi partes ſibi depoſceret, ne præſcriptus ordo turbaretur, iubet ſuum quemque locum, ſibi iam inde à principio conſignatum tenere, deinde tria diſponit ſubſidia quæ viciffim laborantibus à prima fronte ſuccedat. Prætoriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtramque partem proſpiciat, à fronte ſi quo in loco eſſet opus ſubſidio, & oppidani aliquid à tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dum hoſtis incurſum omnes expectant, vt forti, magnoque, & præſenti animo eſſent, hortatur. Aliis Hiſpanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis ſuperioribus in Bardulorum finibus ad Fōtem Rabidum, & ad Salſulas in Gallia Narbonenſi obtinuerat. Repetebat aliis Alſonſo Rege cognomine Caſto, Carolū Magnū cum ſuis duodecim Paribus in eo ipſo loco fuſos, fugatos, præſtigatoſque. Admonebat præterea, ne terrerent eos Germanorum vaſta corporis moles vultuſque truculenti, meminifſentque potius, quod hiſtorici de illis produnt, habere cognationem quandam & ſimilitudinem cum ſuis niuib; quæ frigore rigentes calore reſoluuntur, & quemadmodum primi eorum impetus maiores eſſent quam virorum, ita & ſequentes, poſteaquam caluerint,

rint, esse minores quam sceminarum. Dum hæc intra muros geruntur, Ioannes Rex copias suas explicat, atq; ex amicis, familiaribusq; & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi sequebantur purpureum signum quibusdam aureis baltheis variegatum. Hos observabant ex Transpyrenæis Vasconibusq; sagittatores, sclopetarii, & velites ad octo peditum millia, post quos Germanorum sex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphactorum millibus Dominus Paliza tuebatur, ne quid à tergo auxilia nostra molirentur, oppugnatorumq; ordinem inturbarent. Ad utrumq; armatorum latus, Benearnensium Labritensium, Phoxensiumq; & gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arietes, testudines, aliaq; oppugnatoria instrumenta comportabat. Cumq; bona diei pars iam esset peracta, armatiq; omnes in procinctu essent, machinarii simul tormenta in partem muri librant, quæ in hoc fuerat reservata, ut cū ictibus concussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi qui se Regis obsequio deuoverant antesignanum suum secuti fossam euadunt, munitionesq; subeunt, & ruinarum fastigia manu presant, pila, hastaq; ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Hos Germanorum quoq; altera cohors sequitur, non tam proposita Rege præmii spe ducta, quam gloria inferendi signa sua in urbem. At contra Hispani arma armis, signa signis obuia conferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachiis, pectora pectoribus impellunt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non fustibulorum, fundarumq; lapides, non sclopetarum glandes plumbeæ, non machinarum faxei orbes contorti. Erat stans in præcipiti turris propugnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Commendatarium maximum imprimis, Villalbanumq; Chiliarchum, quorum insignis opera huius diei fuit. Similis ruina oppressit Petrum Manricum, cui semianimi ex pugna subtracto Ioannes Ramirus Cisterciensis ordinis à Galatraua eques religiosus successit. Neque quæ storis maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atq; aliorum stationes lustrans, voce manu, & autoritate multa simul faciebat, frequentius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbis penetralia hostibus denudabat. Eam igitur quia faciliores aditus ostendere videbatur, summis viribus oppugnant, sed non minoribus à nostris propugnatur. Cumq; neutri alteris cedere statuisent, edebatur interim magna vtrinque cædes. Neque iam nostri pro mœnibus, atq; superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto muro quasi in medio posuit Deus omnia campo, daturus tandem victoriam causæ meliori. Tum Galli cernentes se nihil proficere, atque plura vulnera accipere quam inferre, paulatim pugna excedunt, atque in tabernacula pedem referunt humeris portantes duo de viginti insignium virorum cadauera relictis in media fossa duobus signis, quique illa obstinate pertinaciterque tuebantur numero prope cætum immortui hærentes, atque illa cõplexi. Interea Rex accitis notariis dictabat epistolas quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellariis daret, quibus faceret illos certiores rerum omnium quæ ad Pompelonem gerebantur, neq; restabat quicquid apponendum, nisi qua die, quotaque hora fuisset vrbs capta. Sed cum vidisset omnes negotio infecto se in castra recipere, alios fessos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura pallidos, audissetque sua causa tot amicos, familiaresque cæsos, flens, eiulansque, pectusque plangens, Agnosco, inquit, fortunam meam, eoque miseriarum me adductum, ut nulla possit me fortuna facere felicem.

De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis qui minabundi ad Ducem venerunt.

CAPUT V.

REGEM sic afflictum affectumq; Germanorum primores conueniunt, bono animo esse, deque suo regno bene sperare iubent, pollicentur se die postero negocium suscepturos, effecturosque quod aliorum ignavia non esset factum, ac tradituros se per manus urbem cum suis ciuibus, ut se de illorum sanguine ad satietatem usque vlcisceretur. His pollicitationibus recreatus reffectusque Rex, illis gratias agit, illorum fidei fortitudini que se atque fortunas suas commendat. Re omni perditâ, & complorata, quicquid acquisierit in illorum potestate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret hostes intermissa pugna secedere, quasi victor, utq; suos animaret, alienisq; terrorem incuteret, iubet tympana cum cymbalis tintinnabulisque pulsari, tubas, cornuaque, ingensque classicum edere, & quasi

quasi victos ac fugientes clamoribus prosequi. Sed anteaquam in prætorium se ille reciperet, murorum interrupta minasque inuilit, ac refici instaurarique iubet, fossas & pomœria eruderari, mœnia quoque eo diligentius adseruari, quo propius hostes essent, atque male gestæ rei pudore magis iratos. Vulneratos deinde consolatur, fortes laudat, atque omnes comiter benigneque affatur. Die insequenti, qui fuit Christo à mortuis resurgenti dictus, Hispani pro mœnibus in procinctu armati steterunt, expectantes Germanos acrius quam in hesternâ oppugnatione incessuros. Sed cum ad multam diem omnia in castris quiescentia vidissent, in alias curas animum conuertere. Alii munitiones reficere, alii arma insubulare, præpilare hastas, spicula producere. Pars iuuenum quæ pugnandi erat audior, portis erumpit, pugnasque tumultuarias conserit. Erant inter eos ex Hispani Regis amicis & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconensi prouincia eques auratus, qui sclopetariæ glandis ictu perfossus subito corruit, magnumque moriens amicis quos habebat quamplurimos, desiderium sui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus, tibicine militari præuio, ad Nauariensis Comestabilis stationem recta tendunt, velle se cum duce commentari non nihil dicunt, quod in rem communem exercitus vtriusque foret. Albanus quamquam statuerat nullam conditionem audire quæ ab hostibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atque dicendi quid sibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum qui procacior videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego, clarissime Dux, Germanorum mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tamen si non sibi, sed illis militent, à quibus sint mercede conducti, non tamen fide minori ac diligentia bellagerant, quam si aut de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatarum millia virorum conducti à Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis. Quem maioribus Regis vestri viribus regno pulsum, viribus quoque restitui vult Gallorum Rex, cuius causa regnum amiserat. Quod vero antehac multa sunt facta quæ Regis vestri maiestatem offendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, ut Hispanorum audacia cum suo duce pœnas suæ peruicaciæ mox sit luitura, venimus rogatum atque admonitum, ne velitis experiri extrema illa quæ victi à victoribus armatis iratisque perpeti consueuerunt. Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, valloque nudatis, omnique auxilio destitutis, contra Germanorum tot phalanges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, ut aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem oppetant? Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed sponte nostra, ut animum nostrum vobis declarem, & quod nos in simili fortuna positi faceremus. Quid illud esset quispiam diceret: nimirum cederemus tempori, atque victori herbam porrigentes veniam petere-mus. Quo in statu res vestræ sint, videris, quæ vos pericula maneat, circumspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla conditione victoris arbitrio dederitis. Mites atque benigni sunt duces nostri, ex fortuna sua metientur vestram, omne ius belli vobis remittent, atque incolumes abire sinent, armis tantum aliisque ornamentis spoliatos, quæ vobis etiam (ea est illorum mansuetudo) forte condonassent, nisi in prædam manubiasque Germanorum iam pridem fuissent ab ipso Rege designata.

De Ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquenda Gallorum consilium.

C A P V T V I.

ATQVI Dux noster, tametsi erat natura placidus, atque ineptiarum huiusmodi contemptor ac derisor potius, subiratus tamen his Germani verbis, Vana, inquit, spes vos, ó Germani, tenet, qui ex animo vestro putatis Hispanos, nisi cibo potuque ad satietatem usque refectos, languidius arma tractare. Nesciebatis Hispanos in fame similes esse lupis, quos improba ventris exegit cæcos rabies, per ignes, per tela, per hostes, cibum, si desit, querere? Quod si numero pauciores, fameque debilitatos, atque hostium cæde fessos, interceptisque muris nudatos nos putabatis, cur cessastis hodie occasionem arripere, sociisque vestris cæsis, fulis, fugatisque opem ferre, atque in oppugnationem inchoatam succedere? cum præsertim bona diei pars superesset, in qua possetis auaritiæ vestræ cupiditatem explere. Quod si feriata vobis hæc dies fuit, crastina experiri potestis, an Hispanos vires defecerint, idque ut faciatis rogo vos, sitisque primi, in quos, quicquid virium nobis restat, effundamus. Hi nanque commilitones mei dedignantur iam ignauos hostes sibi dari, neque præberi materiam, vnde possint egregium aliquid facinus edere. In hæc verba illos dimisit, interminatus ne posthac, aut illi, aut alius quisquam huiusmodi nugas ad se perfe-

se perferant, sed aut veniant armati perfidia suæ poenas luituri, aut victi supplice quæ à victoribus veniam petentes. Nam quod egregius Poeta de populo Rom. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius usurpare:

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Hoc responso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt, Hispanorumque alacritatem vigoremque animi sociis exponunt. Fames interea magna, magisque indies extra intraque muros crescere, utrosque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere, sed Regem acrius urgebat, quem non modo commeatus & pecuniæ deficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum etiam quod ingentes copiae ab Hispano Rege mittebantur, quæ suppetias Albano duci ferrent: quæ si semel intra urbem reciperentur, omnis spes sua in ventos esset abitura. Supplex itaque Germanos rogat, ut stent promissis, fidem seruent, nihil spei sibi iam esse relictum nisi in illorum fortitudine, hostium spolia civiumque bona illorum potestati tradit, prætestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem civium expetere. Poenituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos, tamque arduum ac difficile negotium suscepisse, puduit tamen illos promissa non reddere. Respondent itaque perendinum in diem urbem captam se per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam perniciosæ pollicitationis Dominus Palizæ factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque præfectos ac centuriones in vincula coniicit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam inconsideratam imprudensque attentarent, unde non solum ipsi miserabiliter & digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiæ, atque rei male gestæ notam inurerent. Quod si tale aliquid posthac unquam admiserint, per Galli Principis genium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum. Deinde in Regis prætorium tendit, quem cum se pugna aptantem offendisset, acerbius quam regia dignitas sustineret, increpat illum, temeritatique illi crimen obicit, quippe qui tætet in castrum vires effundere, atque florētissimas copias internecioni hostibus dedere. Quod si tam præceps animi & consilii erat, ut suum tempus fortunamque non agnosceret, idque penitus volebat, ut rei perditæ se suosque omnes adderet, se tamen non passurum, ut exercitum sibi à Rege commissum hostibus sine causa trucidandum obiceret. Sed neque censebat diutius in obsidione permanendum, cum iam hyems impenderet, famesque indies cresceret, nec esset unde commeatus in castra satis comode comportari posset. Multi sermones cum Rege Regisque familiaribus in hac disputatione consumpti sunt. Sed Rex tandem inuitus cessit consilio Dom. Palizæ, placuitque postridie obsidionem soluere, & sub primam lucem vasa conclamare, signaque tollere.

Quod Galli soluta obsidione discedunt, quo die Dux Triciensis cum auxiliaribus copiis venit.

CAPUT VII.

IGITUR nocte insequenti à quarta vigilia, dum tormenta machinæque carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu peditatuque, quasi ad pugnam paratæ in procinctu steterunt. Principio nostri putarunt Gallos se ad oppugnationem parare, quam erecto & alacri animo expectabant, sed cum illos vidissent in diuersum paulatim secedere, omnes subito portis ruinisque murorum erumpunt, hostesque insequentes ad pugnam laeessunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribusque aut morbo confectum erat, negligentes, compositis ordinibus beneficio noctis se in tuta receperunt, finemque insequendi nostri imposuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quantum quisque poterat, hostes insequabantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in urbem sunt regressi: id quod gestum pridie calendas Decembris, qui est diui Andreæ nomine relatus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntque in procinctu quasi pugnaturi, siue ut suos aberrantes ex fuga reciperent, aut si nostri persequerentur, ut pugnarent, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel ut tutiores in fines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis cum auxiliaribus copiis ad urbem accessit. erant in comitatu illius regalis ministerii Præses, quem diximus Regina pontem insedisse, Dux Seobriensis Hispani Regis fratris patruelis, Dux à Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius, Comes ab Acuto monte, Comes à Ripa Gorza, & reliqua fere omnis regalis curiæ iuventus. Quos sequebantur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraque fulgentes. Peditum vero generis omnis armaturæ numerus fuit sex millium, quos

ductabant Gometius Buitronus. Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Crescebat indies auxilium quod ad Reginæ pontem cogeatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigiliis, laboribusque confecti, Gallorum vegetam atque recentem multitudinem sustinere diutius non possent, cum præsentibus copiis, atq; quam maximo potest commeatu, in auxilium properat. Cuius aduentus etsi omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sæuitiam in se domosque suas pertimefcebant: Albano tamen Duci non satis cōstabat, fuerit ne gratus, an potius molestus. Dolebat namque solidam sibi gloriam eripi, quam nemo cum altero quocunque libenter patitur esse communem: quique animi magnitudine præcellunt, libentius se fortunæ periculis exponunt, quam rei bene gerendæ gloriam cum altero participant. Itaque sæpe Duce¹⁰ Triciensem per literas & nuncios hortatus est, ne ferret suppetias, ni accersitus, sibi satis præsidii esse, non solum ad propulsandas ex vrbe hostium oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atque medio campo collatis signis confligendum. Hos animos illi dabant Hispaniæ lumina, quæ in suo erant comitatu, & qui maioribus sæpe rebus non solum interfuere, sed etiam præfuerunt: atque in primis duo fulmina belli, Antonius Fonseca quæstor maximus, & Caucensium & Alaheiorum dominus Ferdinandus à Vega Cōmendatarius maximus à Castella. nam alter à Legione Germanica tantum huic negotio interfuit. Coronarii quoque Centurionum præfecti Villalbanus & Rengiphus, quorum opera compluribus aliis in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tempore non defuerunt. Sed neque²⁰ Petrus Lupides Patellanus cum gentili suo Ioanne Patellano, Ludouicus quoque à Corduba Comarensis Marchionis filius, atque alter Ludouicus à Cauta, Petrus & Ioannes ambo à Cunta cognominati, Iacobus Rogius, atque eodem cognomēto Rodericus Diaz, Petrus Manricus, & Manricus quoque Garfias Comitissæ Ossormini filius, Iacobus Merulus Ioannis filius animos atque nomen cognomenq; aui referens, Ioannes & Garfias uterque à Vulba cognominati, Comestabilis, Nauariensis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonfus Carillus, Petrus à Tapia, Ioannes à Castella, Aluarus à Luna, Iacobus à Vera, Sanctius à Leiuia, Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionem à Villafranca magni ducis filium inter cæteros memorem? qui per vestigia patris idem hoc tempore silebitur, atque aliàs meritis laudibus non fraudabitur. Quid alios complures eiusdem ordinis viros? quos infinitum erat memorare, quorum fiducia nihil erat quod ma³⁰gnanimus Dux sibi non polliceretur, victoriam ex hostibus maxime, quam præ manibus habebat. Vt cunque tamen erat animatus, agit hospitem lætum, Ducemque aduentatam longe ab oppidi portis excipit, atque data acceptaque salute in templū Misericordiæ, quod erat extra muros, quam honorificentissime potest, illum collocat. Copias vero auxiliares eadem castrametari iubet, qua paulo ante Germani infederant. Hic dies, quo & Galli soluerunt obsidionem, & auxilium nostris superuenit, fuit calendarum Decembris.

Quo pacto Galli in fugam conuersi, iterum urbem obsidione cingere simulant, deque nuncio per feciales ab illis misso, ducum nostrorum responso.

40

C A P V T V I I I.

POSTRIDIE vero eiusdem diei, Galli qui nostris insequentibus trans fluminis pōtem se in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumq; iam ab vrbe quatuor millibus passuum abessent, nostri que putarent, illos nihil nisi de canendo receptui cogitare, derepente urbem versus redierunt, incertum qua ex causa. Sed quia trahas, claustraque, & carros præmiserāt, non erat dubium, illos substituisse primum, ac deinde regressos, vt sui exercitus reliquias colligerent, atque præcedentium impedimentorum terga redderent tutiora. Interim Dux noster non cessat Bardulos, & Vascones, Cantabrosque exhortari per nuncios, vt vias cor⁵⁰rumpant, atque arborum ramis fossisque & aggeribus faciant imperuias, atque hostes fame ac frigore confectos ex superiori loco incesserent. Sed Galli cum intelligerent nostros non esse numero pares ad decertandum Marte dubio, puderetque illos huius belli principio magna pollicitos, nunc in gloriosos abiectosque discedere, decreuerunt subsistere. Atque vt velamen aliquod pudori prætenderent, disponunt acies, cohortesque in ordinem redigunt, mittuntque feciales ad Duces nostros, qui decernendi locum tempusque indicant, quod ipsum fuit argumento, illos non militum numero, non animi robore, non vlla alia re, quam commeatus victusque penuria ab vrbis obsidione destituisse. Ad hanc fecialium contestationem vterque Dux alterum rogat, vt respondeat, comiterque in collegam partes

partes suas reiicit. Sed vicit tandem Albani Ducis vrbalitas. Erat autem Dux Triciensis, cum de rebus bellicis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactantior. is cum alias multa facere & ex more suo solitus esset arroganter dicere, in expeditionis huius initio, duo potissimum illius dicta circumferuntur. Nam cum Gallorum Rex Hispanorum paupertatem exprobrans diceret, Non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum emendicata stipes stipendio militum soluendo sufficerent (hoc male falsus Rex dicebat, alludens ad pecunias, quæ ex sedis apostolicæ indulgentiis ad belli Mauritanii sumptus exigebantur) Quid, inquit Triciensis Dux, nostra refert, armis an calathis hostium ora contundamus? Calathis namq; solent mendici stipes, frustaq; & quadras panis rogatas excipere. Cumq; illi
10 rursus Albani Ducis auxilio proficiscendi Rex noster multa benigne polliceretur, seque summissurum non solum copias commeatumque rerum omnium quæ sunt ad bellum necessaria, sed etiam pecunias stipendio militibus persoluendo necessarias, cepit subcinere carmen illud quod est in ore omnium: *Vamos nos dixo el mi Tio a Paris essa ciudad.* Ac si diceret, nisi me copiarum militum, commeatus, stipendiaque deficient, nulla per me mora erit, quin victor Parisios usque perueniam. Igitur nunc libertate usus fecialibus respondet, se non ea causa venisse, neque id sibi à Principe a quo mittebatur, mandatum ut collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, ut obsessam urbem firmiori præsidio muniret. Neque enim, inquit, de eo nunc certamen est, vter exercitus medio in campo sit armis superior, sed ex duobus Principibus vter Nauariæ regno potiat, in eoque nunc victoriæ momen-
20 tum consistere, ut ille victor sit, qui semel parta defenderit possederitque: ille victus, qui præterdit hostem possessione deturbare, nec tamen, quod aggreditur efficit. Quod si Gallis, inquit, tantum animi superest, ut velint nobiscum armis experiri, expectent aliquos dies, dum Hispanorum copiarum quæ me sequuntur à tergo, in vnum locum conueniant: tunc se cum collega suo non modo in agro Pompelonensi, sed in mediis campis pugnandi copiam duros. Hoc per feciales responso accepto, Galli è vestigio, ut erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaque se in patriam atque ad suos recipiunt.

Quæ admodum Dominus Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem consolatur. Ducumque nostrorum de persequendis hostibus consultatio.

30

CAPVT IX.

Ex interim Ioannes qui usque in tempus illud spem metumque inter dubius atque animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret suos, atque illos maxime quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat, non solum vrbis obsidionem deferere, sed etiam sic abire, ac si eo nunquam essent redituri: non ut antea spem vultu simulans, premens altum corde dolorem, non fortunam suam lamentis questionibusque incusans, sed præ nimio dolore omnem tristitiæ imaginem facie ac vultu præferebat, urbemque nunquam amplius videndam, dotalesque agros identidem respiciens, attonite
40 milis hærebat. Quem sic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex historia, multisque rationibus ex cõmuni vita depromptis, consolari nitebatur. Sed ille tanquam ægrotus iam deploratus, ac de salute desperans, nulla medicorum fomenta admittebat, neque se aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atque re male gesta patrimonio orbatus? idque non tam aduersa fortuna, quam sua culpa: quippe qui nescierit inter duos Reges potentissimos se medium sequestremque præstare aut si non posset vtrumque, alterum ex illis saltem demereri. Atqui Duces nostri cum viderent hostes nihil iam nisi de reditu in patriam, domosque suos, atque diuersoria nota cogitare, quid in tali tempore facto opus esset, inter se consultant. Albanus palantes, fusos, & fame ac frigore confectos ad internecionem usque persequendos esse dicebat, neque rei bene gerendæ occasionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, gloriosamque o-
50 mittendam esse. Triciensi vero dissimulandam esse hostium fugam, neque illis instandum, ne ex desperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde est notum illud carmen:

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Afferebatque multorum exempla, qui necessitate compulsi ex victis euasere victores. Referebat præterea Pyrrhi Epirotarum Regis præceptum illud memorabile: Hostibus fugientibus non esse pertinaciter instandum. Petebat Albanus à Triciensi ex exercitu quem vegetum recentemque ductabat, aliquot equitum turmas, peditumque cohortes, quæ hostem abeuntem insequerentur. nam suas causabatur partim vigiliis, partim morbis laboribusque confectas. At ille cui non placebat consilium illud de insequendis hostibus, di-

cebat, se non ea causa venisse, ut medio in campo confligeret, sed ut obsessis, atque ultima necessitate & angustia positus opem ferret, idque à Rege sibi inprimis fuisse mandatum. Atque hunc in modum alter ab altero digressi sunt, Triciensisque Lucronium cum suo exercitu ad Regem redit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacataque permanfit, quoad illam ordinaret, atque per manus traderet, cui Rex tradendam esse decreuisset. Sed ne hostis intrepidus securusque sic impune abiret, mittit literas ad viros principes qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germanique iter faciebant, hortaturque illos, ut fugientibus negotium facebant, neque sinant illos sic quietos abire. Qui non segnius quam imperatum est, iussa exsequuntur. Nam & Gongoræ dominus trecentos ducens equites, agmina sequebatur, neque præ frigore ac fame consequi cessat. nam prima luce adortus, partim cæsis, partim 10 captis, cum ducentis equitibus spoliisque militaribus per medias urbis portas viasque publicas victor regreditur. Ex altera quoque parte Lizari dominus cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorum agmina insecutus inuadit Germanos, quos machinis asseruandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnum coisse, impetumque illorum non posse sustinere, glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneque iniecto instantes glandibus perturbant, ipsique per fumum sulphurariasque tenebras elapsi, per anfractus sylvarumque diuerticula fugiunt. Quos ubi Barduli aufugisse intellexerunt (nam in principio subesse insidias aliquas suspicabantur) machinas inuadunt, iumentisque tenuiores reportandas imponunt, maiores vero plaustris catrisque trahendas applicant. At non mediocri negotio in urbem aduehant, non sine quadam triumphi specie. nam & armatorum peditum ingens multitudo præcedebat, & non minor sequebatur ac- 20 clamantium vno ore: Io Triumphe. Quod gestum est idibus Decembris, hoc

est, postridie eius diei in quo Diuz Luciz festum celebratur, anno à salute Christiana millesimo quingentesimo duodecimo.

ANTONII NEBRISSENSIS HISTORIA-
RVM FINIS.

DE REBUS GESTIS A
FRANCISCO XIMENIO CIS-
NERIO, ARCHIEPISCOPO TOLETANO,
LIBRI OCTO, AVTHORE ALVARO GOMEZIO:

NUNC PRIMUM IN GERMANIA REC-
*si: quibus inscriptiones aliquot Tarraconenses ex historia
Hispanica Ludouici Pontis adiunctæ sunt.*

Omnia studio IOAN. SAMBVCI PANNONII, Cæs. Maiest.
consiliarij & historici.

IN EFFIGIEM CLARISSIMI VIRI
FRANCISCI XIMENII Toletani Præsulis,
Simonis Cugnæ Riberæ, Lusitani,
epigramma.

*Qui stupet ex humili me peruenisse cucullo,
Præsulis ad culmen, Cardineumq; decus,
Adiunctumq; sagis sceptrum, Libyamq; subactam,
Totq; Deo, & Musis templa dicata sacris:
Virtutes potius stupeat, quibus orbis, & omnis
Cessit honos, tituli, purpura, regna, duces.*

PHILIPPO II. HISPANIA.

RVM REGI CATHOLICO ET POTEN-

tissimo, doctor Agorreta Rector, & Academia Complutensis, perpetuam felicitatem optat.

PEST temporis natura, Philippe magne, ut res hominum quamlibet præclaras, paulatim cæca obliuionis caligine inuol- 10
uat: contra cuius iniurias nullum aptius excogitari potuit re-
medium ad rerum diuturnitatem, quam ut à disertis viris scri-
berentur. Hac enim litterarum arte diuinitus inuenta, factum
esse videmus, ut quæ multis seculis à nostra ætate sunt remota,
in oculis hominum recentia versentur. Scimus, multa erudi-
torum hominum monumenta quotidie in lucem prodire, quæ
tuo nomini augustissimo dicata, approbationem & laudem
consequuntur: sed nullum inter ea esse existimamus, quod ma-
iori merito substanti regis patrocínio in manus hominum ve-
nire debeat, quam hi libri, qui tuæ maiestati à nobis offerun- 20
tur, & dicantur. Nam cum nostræ gentis magnorum virorum tum facta, tum dicta dignif-
sima sint, quæ apud exterarum nationes celebrentur, nulla quidem certe digniora videbun-
tur, quæ sempiternæ memoriæ commendentur, quam quæ Franciscus Ximenius Cisne-
rius, Archiepiscopus Toletanus, & Hispaniæ Cardinalis gessit: siue quis illius viri fortu-
nam, siue incrementa per gradus, siue animum ad maxima quæque natum, siue egregia e-
ius facinora mente complectatur. Curauimus ergo diligenter, ne Ximenii gesta amplissi-
ma, & dignitatis plena, ab hominum memoria euellerentur: quod necessario euenturum
videbamus, ni, antequam monumenta, quæ apud priuatos homines erant, aut animam qui
rebus ipsis interfuerunt agerent, ab interitu litterarum ope vindicarentur. Præcipua vero
nobis cura fuit, ut quantum pro virili cauere possemus, nulla, aut perpauca essent, quæ cor- 30
datis viris in hisce libris, non quidem verbosis, aut ineptis, quibus omnis ratio otii, & nego-
tii, illius magni viri, & post hominum memoriam clarissimi, constat, displicere possent. Su-
scipe igitur rex Philippe qua soles fronte, munus hoc quod tibi offerimus: quo præter vul-
gares illas historiarum vtilitates, innumera de rebus gerendis documenta his tuis tempori-
bus pernecessaria continentur. Multa hinc Philippi aui tui, & Caroli patris inuenies, non-
nulla etiam tua præclarissima facta attinguntur, ut quæ sunt pro dignitate à tuis historicis
conscribenda: sed in primis multa pro aui tui Ferdinandi Catholici recensentur, cuius con-
silia Ximenius plurimum iuuuit: nihil enim vnquam eo inconsulto rex ille sapientissimus
tentandum esse duxit. Iam vero quæ per Ximenium Hispaniæ præfectum gesta sunt, & 40
quanta eius conrentione & periculo, duris illis temporibus regia maiestas seruata fuerit,
quoniam longa narratione in his libris explicantur, non est cur nunc repetamus. Illinc
tua maiestas aperte colliget, quantum Ximenio debeatur: qui post tot insignia beneficia,
quibus vniuersam Hispaniam affecit, & quotidie afficit, omnium fere magnatum odia
subierit, dum regnum stabilire regi Carolo adhuc puero, & absenti laborat. Hæc si pro
merito considerentur, mirabitur nemo, quod has litterarum sedes omni indulgentiæ rex
potentissimus foues, iure & virtute tutaris, & omni studio ut indies sint illustriores curas.
Experta est nuper hæc Academia quanti illam facias, cum illorum audaciam, qui eius li-
bertati insidiantur, tua autoritate compressisti: & litterarum studiosos suo iure & legibus
frui, qua polles maiestate, iussisti. Ingentes tibi gratias agit hæc tua Academia: cur enim 50
tuam non dicamus, cuius tu patronus Optim. Maxim. à Ximenio appellatus es? & quæ in
medio regnorum tuorum sita, Hispaniæ tuæ ornamento est maximo? Gratias, inquam, ti-
bi agit, quod tua tutela & præsidio contra criminales maleuolos, in litterarum otio gratif-
simo, honestissimis disciplinis omnem operam dat. Quis enim nescit, omnibus scholis
publicis, quotquot homines memoria vel scripto repetere possunt, immunitates complu-
res à principibus viris, & pontificibus maxim. fuisse semper concessas? & inter eas prima-
rium locum tenere, ne qui sua nomina militiæ literariæ dederunt, alibi quàm sub Academiæ
iudice litigare cogantur? Quæ immunitates & priuilegia si infringerentur, nec iuuentus
ita frequens ad litterarum studia conueniret, nec animus inquiet ea securitate disciplinis
vacare

vacare posset, quam harum rerum natura postulat. Neque enim minus silent sapientiæ artes inter molestissimas imperiosorum hominum lites, quam inter bellicos tumultus. Pro tali igitur, & tam magno beneficio, hoc quod possumus diligenter præstabimus: ut hæc nostra literaria respub. sacris semper studiis sit occupata, & tales in eis progressus faciat, ut quoties reipubl. vsus postulauerit, multi viri præsto sint, qui votis tuæ maiestatis satisfacere possint: quod hætenus in rebus arduis abunde præstiterunt, quando eorum doctrina est requisita. Vale Rex potentissime, quem Deus ad defensionem Christianæ reipubl. diu nobis saluum & incolumem seruet.

ALVARVS GOMEZVS CASTRVS TOLETANVS, AD HORVM

LIBRORVM LECTOREM QVOS DE GESTIS

Francisci Ximenij Cisnerij, Archiepiscopi To-
letani, & Hispaniæ Cardinalis,
scribebat.

*S*EPE mecum demiratus sum lector optime, quæ esset hæc tam sapientissimorum hominum Complutensium negligentia, ut amplissimi viri qui hanc illi Academiam condidit, præclara facta paulatim intermori sinerent: & cum tot felicissima ingenia in eloquentiæ studio Compluti florerent, scriptorem rerum, splendoris & gloriæ plenarum, ab Academia non curari, aut multos passim non inueniri, qui ultro laborem scribendi subirent. Ergo cum hoc mecum assidue voluerem, subiit animum meum mira quædam cupiditas Francisci Ximenii res gestas scribendi: non quidem compendii alicuius gratia, sed vi quadam, & impulsu fatali. Nam hic animi affectus, statim ut Complutum veni ad honestas disciplinas cognoscendas, me mirifice tenuit, crevitque mecum ad hanc usque ætatem. Illud tamen me semper male habuit, quod nec unde res scribendæ sufficerentur, nec otium ad eas pro dignitate tractandas erat. Sed postea Deo viam parante, Bernardino Alcaracio, scholastico Toletano, viro humanissimo, & opibus in urbe sua pollenti, Toletum sum vocatus. Vbi cum ad Ioannem Vergaram qui Ximenio à secretis fuerat, doctrinæ & dignitatis causa, quæ utraque in eo homine suprema fuerunt, assidue venirem, & de prudentia, magnanimitate, ceterisque Ximenii virtutibus sæpenumero tractarem, tandem homini, quamuis senio & morbis atrocissimis vexato, eam scribendi cupiditatem inieci, ut de Ximenii rebus illustrandis cogitare cæperit. Ergo primo illo animi calore, exordia tanti principis, & incunabula adeo luculenter scripsit, ut etiam si id breui chartarum numero explicuerit, multum tamen Vergaræ debeamus qui res à paucis cognitæ, & in ea fortunæ conditione quam Ximenius priatus tenuit positæ, tam diligenter è tenebris eruerit. Magnum me fecisse operæ pretium arbitrabar, quod ad rem tam difficilem capeffendam eius animum permouissem: nam profecto dignum rerum suarum scriptorem vir clarissimus nactus erat: sed ardore illo ob morbos ingrauescentes extincto, toto quod postea vixit triennio nihil omnino scripsit: non quod voluntas illi deesset, sed quod mentis alacritas, quæ rebus huiusmodi conscribendis pernecessaria est, mortis vicinitate evanuerat. Postquam vir ille, longiore vita dignissimus, viuere desit, Academia Complutensis, quæ ad rem procurandam, sibi posterisque suis gloriosam, sese demum excitauerat: mihi, quem ex Vergaræ communicatione, quo pacto res uniuersa tractanda esset, nosse arbitrabatur, operosam illam scribendi curam demandauit, quanquam nulla ex parte cum illo sim comparandus: Susceptis igitur Vergariæ commentariis, reliquisque monumentis, quæ ad eam rem parauerat, ad Didacum Lupum Aialam, templi Toletani vicarium me contuli: Fuerat is in Ximenii familia à puero educatus, & crescente ætate maximis negotiis præpositus, quare gestorum ferme omnium certissimam notitiam ab eo me habiturum existimabam. Neque me fefellit opinio: nam literarum fasciculos complures mihi obtulit, quibus non solum ea continebantur, quæ cum Rege Ferdinando de Oranica expeditione conuenta fuerunt, & quæ à Ximenio gesta sunt, sed etiam quæ cum Carolo apud Belgas agente Ximenius regnorum gubernator per arcanas notas tractauerat: unde sapientis viri consilia, cogitationes, & sensus licet cognoscere. Nactus sum, & Vallegii canonici Seguntini, qui Cardi-

nali Ximenio à cubiculo fuerat, commentarium Hispano sermone de rebus Ximenii, diligenter quidem scriptum, sed ultra Philippi in Hispaniam aduentum non est progressus. Hunc commentarium Andreas Cuesta doctor theologus, qui postea Episcopus Legionensis fuit, è Nauarra deferendum ad me curauit. Incertum erat à quo Cuesta suscepisset: donec cum ad historiam edendam, Academia Complutensis regii senatus, de more, approbationem curat, vir amplissimus & clarissimus Didacus Spinoso, qui ad Senatus regii & Inquisitionis praefecturas, quas nostri praesidentias vocant, assumptus fuit, & nuper magno eius merito Cardinalis Hispaniae, & Episcopus Seguntinus creatus est, suum esse dixit, sibi que restitui petiit: sed posteaquam in Academia scriniis asseruari cognouit, liberali animo dono dedit. Venit etiam in meas manus commentarius autographus Floriani Ocampi, regii historici, de Ximenio, quem ille ad Vergaram vulgari sermone miserat, cum hanc historiam scribere meditaretur. Dedit etiam Academia Complutensis, si qua ad hanc rem facientia monumenta habuerat: nonnullique viri ex Ximenii aula, qui adhuc supererant, permulta retulerunt, quae quamuis literis mandari non poterant, tamen si à nobis ignorata fuissent, multum gratia nostra hac historia fuerat amissura. Porro annales Lauren-
vii Galindi Carauaiali, quibus vir grauisissimus, rerumque illarum cum primis particeps, quin-
quaginta ferme annorum memoriam complexus est, haud vulgariter meam operam inuenerunt. Hac te studiose lector nescire nolui: ut tibi ratio constaret nostri laboris, & scires nihil temere à nobis creditum, nihil ad gratiam, aut odium alicuius confectum hisce libris contineri, sed omnia inuestigata & eruta ex publicis actis, epistolisque regum, & Ximenii, & ex magnorum virorum scriptis, quae recensuimus. Post opus vero conscriptum, usus sum candidissimo iudice Francisco Varga, viro doctissimo & integerrimo, multorumque negotiorum usu prudentissimo, qui post im-
petratam à Rege Philippo II. vitae quietem in Cislensi secessu, attentissime hos libros audiuit, & amice monuit, si quid erat quod animum offenderet. Et ut ingenue fatear, multa eius consilio sunt addita, multa immutata, multa etiam expuncta. Huic tanta nostrae diligentiae & cura, accessit approbatio Ioan. Paccii Castri regiae historiae scriptoris, cui supremus senatus hanc nostram historiam explorandam & corrigendam dedit: quam adeo attente perlustrauit, ut non modo ea quae muneris sui erant, sed si quid oscitanter, aut improprie dictum, si quid parum apto loco collocatum, si quid delicatas aures erat offe-
surum, insigni candore & eruditione animaduernerit. Vale.

ALVARI GOMEZII TO-
LETANI DE FRANCISCI XI-
MENII CISNERII, HISPANIÆ CARDINALIS ET
ARCHIEPISCOPI TOLETANI, VITA ET REBUS
gestis, Libri octo.

LIBER PRIMVS.

ISNERIS, haud ignobili municipio in regno Legionensi anti-
tiqua gens Ximeniorum est: in qua honestissimi, & immu-
nis conditionis homines permulti fuerunt, nonnulli etiam e-
questri dignitate, de more nostro, aucti. Nam Gonzalus Xi-
menius Cisnerius cognomento Bonus, ad Villazar Cínero-
rum suburbanum, in æde virginis Mariæ sepultus est. Huius
sepulcrum candido è marmore constructum, & clypeus ap-
pensus, satis demonstrant hominis nobilitatem. Est enim cly-
peus quindecim tetragonis (quos nostri iaqueles vocant) de-
pictus, & Bandæ baltheo intransuersum diuisus. Sunt autem
tetragoni gentis Ximenæ insignia: Banda vero, ordinis e-
questris à rege Alfonso x i instituti: ad quem non nisi nobi-
les admittebantur. Sunt circum illud Sacellum gentilitia quædam prædia ad Ximenios
pertinentia: quibus & eius delubri, & sepulchri cura est. Quos autem liberos, quamve
sobolem Gonzalus ille bonus reliquerit, posterorum incuria incertum est. Hoc saltem ex
vetustis membranis anno m c c c x c v i scriptis constat, Ioannem Ximenium Cisnerium,
Ximenii Archiepiscopi proauum, sodalitat's titulo sancti Iacobi quæ adhuc Cisneris durat
primum abbatem (sic enim præfectos sodalitatum vocant) fuisse: ad quam viri duntaxat
nobiles admittuntur. Hi vero socii statis quibusdam diebus Gonzali Boni manibus paren-
tant: vnde eam sodalitatem à Ioanne Ximenio fuisse institutam populariter creditur. Nam
à Gonzalo Bono genus Ioannem ducere, cuncti municipes pro certo habent, cui Toribi-
us filius fuit. In æde Diuo Petro sacra Cisneris, est sepulchrum Ioannis familiæ commune,
intra ædiculam probe cōstructam, in qua Franciscus Ximenius Archiepiscopus sacra heb-
domadaria constituit, redditibus ad eam rem necessariis sua pecunia cōparatis. Toribius Io-
annis Ximenii filius tres liberos procreauit: Garciam, Aluarum, & Alphonsum: à quibus
duplex Ximeniorum familia processit. Siquidem Garcias, & deinceps eius posteri anti-
quos adhuc Ximeniorum penates possident: nā cum maior natu esset & ingenio (et a iunt)
difficili & præfracto, generoso tamen præditus, fratrib. amandatis, gentilitia prædia sibi af-
feruit. Is primarium locum quoad vixit Cisneris obtinuit, summis quibusq; municipii ho-
noribus functus, filias viris nobilibus elocauit: Nā Garcias eius filius, quē virilis sobolis vni-
cum suscepit, Benedictino ordini initiatus, primum Pinciano cœnobio Prior, Monti de-
inde Serrato abbas præfuit: cuius in sancti Laurentii, ad Garcias patris Sacellum, monu-
menta nonnulla cernuntur. Ex Maria quæ maior natu fuit, Ioanna procreata est, Garcias
Villaroello matrimonio iuncta: qui in Africam cum Ximenio Archiepiscopo traiecit, non
ille quidem Castorlanus præfectus, sed manipulorum quorundam in ea expeditione du-
ctor. Hæc Ioanna utpote Gonzali Boni hæres, quosdam eius sepulchri violatores, qui au-
rata calcaria, aliaq; item militaria ornāmēta subripuerant, diris, de more Christiano, deuo-
uit, & sacris arcuit. Villaroellus ex Ioāna vxore Mariam suscepit, quæ Sanctio Brauo, virō
nobili nupta, Brauū peperit, virum sane præstantē, & manu strenuum, cuius rei signa per-
multa dedit aduersus Mauros pro Rep. dimicans: qui Garcias Ximenii Archiepiscopi pa-
trui domū in præsentia tenet. Aluarus & Alphonsus, duro Garcias fratris ingenio cedentes,
Campēsi regione relicta, in transmontanā sese contulerūt. Verum Aluarus post Garcias
fratris mortē Cisneros repetens, in partē sortis paternæ ablata, Garcias domum sibi vindi-
cauit, qua tamen postea sponte Ioānæ cōsobrinæ cessit: nam nullos hic liberos procreasse
traditur. Alphonsus vero, à quo Ximenii Archiepiscopi causa, multo illustrior familia de-
riuat, Turrilacunæ forte subsistens, cum coactiones numarias curaret, quæ ex Romani
Pontificis condonationibus regis fisco debebantur, virginē honestam, bonis progenerā cu-
ius forma captus est, vxorem duxit, quæ Maria vocabatur. Ex hac Franciscum Ximenium
maiores natu, Ioannem & Bernardinū sustulit. Franciscus de quo agimus, die iustitico dum
sacro fonte tingitur, Gonzalus dictus est, Alfonso (vt opinor) patre, illius Gonzali Boni

maioris sui memoriam sic conseruare cupiente: sed hoc nomen postea, religionis Franciscanæ cui se addixit causa mutauit. His rationibus adducti nonnulli, ex vetusta & illustri Cisneriorum gente, quæ (vt ex nostris monumentis constat) plurimis & splendidissimis familiis, aut principum, aut claritatem dedit, eum originem ducere affirmant. Nam Didacus Fernandus Mendozius, in libello quem de stemmatibus, & nobilium in Hispania familiarum insignibus edidit, scriptum reliquit, Cardinalem Gonzaluum Mendozium iure quodam propinquitatis incitatum, Ximenium tam studiose prouehendum, & ornandum curasse. Nam vt genealogi nostri testantur, Didacus Furtatus Mendozius, Admirantus, Leonoram Garfiae Lassi Iunioris, & Metiæ Cisneriæ filiam vxorem duxit, ex quibus Inachus Santillanæ Marchio nascitur, Petri Gonzalui Cardinalis pater. Nos tamen 10 apud grauissimum præfulem Ximenii clarissimam virtutem, plusquam vllum cognationis vinculum valuisse pro certo habemus. Hunc igitur parentes, iam inde ab ipsis incunabulis ecclesiastico ordini dedicatum, honeste, & sancte educauerunt: puerilibusque literarum rudimentis domi institutum, ad grammaticæ præceptores Complutum miserunt, qui ibi etiam id temporis habebantur non ignobiles. Quod propter loci vicinitatem, mihi verisimilius videtur, quam quod in Vallegii commentario legimus, Roam scilicet, Sirueletani comitis oppidum, ad patrum sacerdotem missum, qui illum paulo post in Cuel-laris oppidi gymnasium, quod in eo tractu multis retro annis percelebre fuit, ire iussit. Aluarum illum Vallegius forte innuit, quem nullos liberos habuisse diximus. Sed is sane (vt existimo) errat: nam nec Aluarum sacerdotem fuisse scimus, & Ximenius puer à parēti- 20 bus in domum Garfiae Ximenii missus est, qui Aluari & Alfonsi minorum natu frater fuit. Hinc, vbi satis in eius disciplinæ cognitione promouisset, Salmanticam florentissimam omnium doctrinarum Academiam rediens, ciuilem, Pontificiique iuris studiis operam non inutilem, neque infelicem dedit. Nam & priuatim haud multo post tempore domi suæ ius docuit, & paternum sumptum collecta ex auditoribus stipe leuasse dicitur, sibi que laudem et ingenii & industriæ peperisse. Ad optimarum vero artium, ac diuinarum in primis literarum cognitionem propensissimus, quicquid temporis ex iuris studio subducere poterat, theologiæ impertiebat, non grauatus etiam in publicis philosophiæ, theologiæq; scholis operam dare magistro Roensi celeberrimo tunc harum doctrinarum professori. Ergo iuris curriculo peracto, in patriam reuersus, ex parentis Alphonsi autoritate, 30 qui forenses causas procurabat, Romam contendere statuit, peruulgato nimirum omnium mortalium affectu sese à dira egestatis tyrannide vindicandi. In ea peregrinatione, cum in latrones semel atque iterum incidisset, viatico, veste, ipso etiam quo vehebatur equo despoliatus, apud Aquas Sextias iter susceptum sistere coactus est, donec commodum præteriens Brunetus quidam, qui eius Salmanticæ contubernalis fuerat, pecuniam mutauit, & in communis itineris societatem (vterq; enim Romam contendebat) admisit. Dum Ximenius Romæ causis sese actitandis exercet, morte patris nunciata domum continuo rediit. Certe matris viduitati, & fratrum orbitati commode se posse subuenire arbitrabatur, si saltem Pontificium diploma impetraret, cuius vi & potestate sacerdotum ali- quod inter suos indipisci posset: literas vulgo expectatiuas vocant. Harum igitur literarum 40 quas obtinuit autoritate, Archipresbyteratum Vzedæ oppidi, tunc forte vacuum factum occupauit, sacerdotium quidem minime opimum, sibi tamen cum natalis soli vicinitate, tum iurisdictionis, quæ ipsos etiam Turrilacunenses amplecteretur, dignitate peropportunum. Is sacerdotia vindicandi modus, apud omnes Episcopos inuidiosus est, quod iure suo fraudari videantur: vnde quibus ad resistendum minor vis est, vel inuiti cedere coguntur. Cum Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano, homine potentissimo & cerebroso, negotium fuit tractandum, qui domesticum quendam sacerdotio statim præfecerat. Quare grauissima Antistitis offensione contracta, & captus, & custodiæ traditus, in penitentiore Vzedanæ arcis turri, quæ ipsi deinde Archiepiscopo facto pro gazophylacio fuit, non sine vinculis tenebatur. Hunc, inter cæteras custodias mœstum & conticentem, non 50 ignobilis conditionis sacerdos, eius oppidi ciuis, qui in vinculis etiam erat, perhumaniter solatus, sic finem dicendi fecisse dicitur: Depone mœrorem, quo angeris, vir optime nam in hoc ipso quo teneris vinctus cubiculo, Ioannes Zerezuella Aluari illius magni Comestabilis frater, grauioribus vinculis constrictus, acerbiorum custodiam passus est: cui ad Pontificatum Toletanum assumpto rerum præteritarum & iniquæ sortis memoria iucunda fuit. Quin postquam tuæ frontis probitatem, totiusque corporis dignitatem sum contem- platus, talem tibi rerum commutationem futuram animus mihi iam dudum diuinat. Egit illi gratias pro tam blando sermone Ximenius: sed duriora principia esse dixit, quam vt exitum tam felicem essent habitura. Non defuerunt aliquot huiusmodi præ- dictiones

dictiones, & ostenta, quibus eius futura magnitudo quantum curæ immortalibus esset, prædiuinari, animaduertiq; potuit: quæ profecto non commemorassem, nisi id exemplo summorum historicorum a me fieret: & à viris grauissimis relata mihi essent qui id non semel à maioribus suis audiuisse affirmauerunt. Quare non verebor suis locis aliqua interferere, quæ illum non humano aliquo fauore, aut cæca fortunæ temeritate, sed potius diuino consilio & nutu ad tot res amplissimas gerendas destinatum fuisse ostendunt. Ab hac Vzedanæ arcis custodia, haud ita multo post ad arcem oppidi sancti Torquati, publicum fontium sacerdotum carcerem translatus, complures ibi dies detentus, vna sacrarum literarum lectione duram fortunæ, in qua versabatur, conditionem tolerabat: donec Archiepiscopus per Bondiani comitis nepotis sui vxorem tandem exoratus, abiecta cessionis spe quam de iure sacerdotii extorquere à capto conabatur, liberum hominem abire permisit. Ille conceptam semel Antistitis indignationem veritus, ne quæ sita, vt sit, non tantum expectata occasione, rursus erumperet, solum vertere statuit, atque ab vniuersa illius ditione ipse se exilio spontaneo multauit. Quocirca composita cum capellano maximo ecclesiæ Seguntinæ mutua sacerdotiorum permutatione, Capellaniam quam maximam appellant, ecclesiasticæ dignitatis titulo insignem, adeptus est, sed nonnullo, quod vberioris prouentus esset quam Archipresbyteratus, annuæ pensionis onere prægrauatam. Ioannes Vallegius aliter facta hæc fuisse dicit: nam ei statim vt à Salmantica in patriam peruenit, Alphonsum Carillum, eius virtute cognita vltro sacram Turrilacunæ Talamancæ, & Vzedæ præfecturam detulisse: postea tamen Archipresbyteratus Vzedani causa, quem sibi sine Carrilli auctoritate ex summi Pontificis diplomate vindicauerat, simultate orta, in vincula (vt supra dictum est) coniectum, clam deinde exolutum, Romam ad ius obtinendum petiisse: indeq; lite composita reuersum, permutationem illam fecisse. Sed quoniam hominem officiosissimum id inconsulto hero facturum fuisse, verisimile non est: & leuioris momenti res illa erat, quam vt fido ministro Carrillus indignaretur: placuit Florianum Ocampum, & Ioannem Vergaram sequi, qui de eo dissidio ita vt diximus prodiderunt. Sed vtcunq; eagesta sint, Seguntiam Ximenium petiisse constat: vbi ita integre vitam instituit, vt ab omnibus bonis eius amicitia certatim ambiretur: inter quos familiarissime usus est Ioanne Lupo Medinensi, Almázani Archidiacono, viro singulari morum probitate, atq; rerum gerendarum prudentia prædito, tum etiam opibus & auctoritate pollentis: cui iam tunc author Ximenius fuit eius Collegii literarii condendi, quod in suburbio Seguntino ius Academiæ publicæ tenet. Qua in re, non obscurum sane documentum dedit, animi ad literas prouehendas propensi, secumq; tale aliquid meditantis, modo fortuna par votis offerretur. Fuit per ea tempora diuinus quidam in multis ad extruendas Academiæ per Hispaniam ardor: nam partim pacis beneficio inuitati, quæ perinde atq; vernum tempus in arboribus flores, ita hæc omnes bonas artes aura quadam indulgenti euocat: partim Dei Opt. Max. consilio, barbariem & ignorantiam ab Hispania relegatæ iam parantis, Franciscus Aluarus Toletanam erexit: Magister Rodericus à sancta Ælia, qui dictionarium ecclesiasticum composuit, Hispalensem: Fernandus Talabricensis Hieronymianus, primus eius vrbs Antistes Granatensem: quam Daualus successor & collegio, & redditibus adauxit. Quin & aliquot postea annis, adhuc eodem studio in quorundam animis durante, Mercatus Abulensis Episcopus, in mediis Cantabrorum montibus Onatinam: in Batica Gironius Vreniæ regulus Vrsanensem: Alexander v. Pont. Max. Valentinam: sed ferme inter primos Complutensem Ximenius. Ergo cum is Seguntia ægeret, iam vitæ & diuitiarum modo constituto, totum sese ad diuinarum literarum studium conuertit, adhibito etiam Hebræo præceptore perdiscendæ Hebraicæ, Chaldaicæque linguæ desiderio: nam à ciuilibus & forensibus studiis adeo natura sua abhorrebat, vt multo serio affirmantem audiuerint, quicquid illius disciplinæ pectore concepisset, se si fieri posset, libenter euomiturum. Interea Petrus Gonzalvus Mendozius Cardinalis, qui & Seguntinus Episcopus erat, magna hominis fama permotus nihil talè cogitanti, aut ambienti vicariam detulit vniuersæ diocesis administrationem. Quod ille munus quanta potuit contentione recusauit, & deprecatus est. Sed cum Antistes potentissimus acrius instaret, & vrgeret, subiit tandem onus ne illius auctoritatem cōtemnere videretur. Susceptum igitur munus tanta animi moderatione prudentiaq; gerebat, vt vniuersi facile intelligerent, neminē inuenire posse, qui ab omni vel auaritiæ vel insolentiæ labe magis abhorreret. Quo factū est, vt ab Antistite suo plurimi fieret, & sacerdotiis nō contēnendis augetur: & simul maiore bonorū omniū beneuolentiā comparauerit. Nam Alphons. Sylua Cifontanus comes, ad Granatensem expeditionē profectus, dum egregie pugnat à mauris est captus. Hic

ergo Granatæ cum intra custodias haberetur, Ximenium quem præstare vitæ integritate sciebat, ditioni suæ vniuersæ præfecit, remq; publicam, & familiarem, eius fidei & tutelæ commendauit. Cum itaque Seguntia, in litibus ecclesiasticis iudicandis cæteris omnibus abunde satisfaceret, sibi vnitantum displicebat: nimirum mens diuinis afflueta rebus quæ ab illo vitæ strepitu in tutissimum otium se iam receperat, haud ferre poterat tempus ferè omnerebus sordidis impendi. Quare suas meditationes, & assidua cum Deo colloquia suspirabat: non tamen reperire modum poterat, quo se à suscepto munere extricaret, & in pristinam libertatem assereret. Cœpit ergo monachatum cogitare: nam hæc sola via Ximenio reliqua videbatur, qua & Cardinali Mendozio satisfaceret, & sui voti compos esset. Cum rem ad amicorum quamplurimos detulisset, illorum nonnulli haudquaquam 10 pari spiritu afflati, magnopere hominem ab eo consilio dehortari, ac detertere conabantur. At ille cum obfirmato in ea sententia animo, hanc viam liberatorem nostrum Christum Opt. Max. commonstrasse diceret, qua illum expeditius mortales sequerentur: amici diuinitus hanc homini mentem datam intelligentes, minime quidem repugnandum rati, de sacerdotiis quibus præerat cum eo agere cœperunt, vt ad Bernardinum eius fratrem natu minimum deferri, operam daret. Vagabatur tunc temporis adolescens, nec satis constabat vbi nam locorum ageret. Prouidendum ergo dicebant, qua fieri posset, ne egestate oppressus, vt qui & parentum iam pridem auxilio, & nunc fraterna ope destitutus esset, malis artibus victum quæreret. Ille dictis amicorum cedens, successores sacerdotiorum ipsos constituit, fratrem interim illis commendans, modo idoneus esse videretur. 20 Domesticis rebus vtcunq; compositis, Diui Francisci instituto, quod ex toto potissimum monachismo delegit, sese mancipauit. Cum vero eius ordinis monasterium nuper Toleti à catholicis regibus Ferdinando & Isabella conditum, synceræ & antiquæ religionis cultu florere audiret, illius se sodalibus adiunxit. Elapso vero tyrocinio quod probationis annum vocant, huic se vitæ instituto professione solēni addixit, assumpta (vt diximus) Francisci appellatione, quo in nomen quoque ipsum, haud minus quam in familiam adoptatus videretur. In Vallegii commentario legi, Mendozium Cardinalem ægre quidem tulisse priuari se, suamq; Episcopen integerrimo vicario: & nonnullis quibus cum familiariter agere erat solitus dixisse, magnum virum Ximenium esse: & augurari se, ab illo cœnobio ad præclarissimam aliquam dignitatem abducendum: quod si eueniret, in magnum 30 cessurum totius Reipub. Christianæ emolumentum. Hoc prudentissimi viri dictum in hominum memoriis hæsit, & rei euentus veram esse vulgaris Græci versus sententiam docuit: Bene qui coniciet, vatem hunc perhibetō optimum. Toleti igitur monachus factus, tanta continuo, tamq; præclara veræ pietatis documenta dare cœpit, vt breui maximam de se sanctissimi viri opinionem excitaret. Sed offendeat hominem quietis & tranquillitatis percupidum, celebritas loci: quo frequens & virorum & fœminarum turba variis de rebus interpellantium quotidie confluebat. Ergo vt ad solitudinem quandam mitteretur magnis precibus obtinuit. Quare in angustam quandam perpaucorum sodalium domunculam, non longe à circumfusa frequentium castaneorum sylua Castanetum vocant, amandatus est. Hic ille iam voti compos factus cælestem quandam vitam cœpit 40 meditari: satagebat corpus inedia, & labore, & vigilia attenuatum, animi imperio subigere: mentem precatione, lectione, & contemplatione exercitam in sublime tollere. Inuitabat ad hoc, præter loci silentium, ac solitudinem lucus quidam vicinus tam proceris & densis arboribus, vt vix inter nitentis solis dubium lumen per meridiem admitteret. Hic sese ille penitissime recondebat, vno duntaxat diuinarum scripturarum codice comiratus: vbi post mentem sacra lectione refectam, precationibus intentus, nunc positus genibus, nunc herbido solo recumbens, totus à sensibus propemodum abstractus, in supernam regionem ferebatur. Multo post tempore humanis negotiis redditus, hanc solitudinem solebat requirere: & sub aureis laquearibus positus, tuguriolum quod ad vitandas cœli iniurias hoc loco construxerat, sæpenumero suspirabat. Illinc nonnunquam à sui ordinis magistris Toletum euocabatur, quo ille inuitus, sed tamen veniebat. Mirum quiddam accidisse fertur dum aliquando hoc iter faceret. Erat illi vir comes Sanctiacus, sui ordinis monachus, vir integritate vitæ ac simplicitate Christiana insignis: cum multa nocte Aiofrinum non longe à Toletum oppidum peruenissent, in frugibus ad titurationem paratis recumbentes indormierunt. Euigilauit Petrus, & Ximenium inclamans, Te nunc (inquit) 50 ô pater Archiepiscopum Toletanum venerabar, galero etiam rubro insignitum: Deum optimum Max. precor, vt insomnium à se, vt credo, missum verum efficiat. Ximenius autē nihilo ob id cōnotior, dormi(ait) obsecro: nam hæc sunt mera somni ludibria. Hoc memoriam

moria mandare libuit, tum propter Sanctiati sanctimoniam, tum propter ostenta, quæ
 Ximenii potentiam præcesserunt. Sed ille nullis diuitiis Castaneti secessum cōmutasset,
 quo tamen haud ita diu frui potuit: nam Franciscani ordinis mos est, vt subinde monachi
 sedes mutent. Verum eius votis Deo fauente, æqualis facta est permutatio: commigra-
 re enim iussus est in perpusillum aliud monasterium, quod à proximo salictō Salzedam no-
 stri vocant, nec amœnitate, nec solitudine Castaneto inferius. Ibi multo incultiore &
 horridiorem vitam agebat: nam & vino abstinuit, & herbis aqua elixis, vt mitiores essent,
 ad cibum utebatur. Sed neque hoc quidem viuendi genus diutius sequi, vt proposuerat,
 permixtum fuit: breui siquidem illius monasterioli Guardianus (vt vocant) factus minus
 10 illilicuit vt instuerat viuere. Hoc munus inuito & recusanti datum, summa cum laude,
 in primis verò tam nullo supercilio gerebat, vt monachos exemplo potius quàm imperio
 in officio contineret. Nam & infirma quæq; ministeria sibi vltro assumebat, & nonnun-
 quam aliorum operam præstabat tam lubenti animo, vt omnes pro virili anniterentur, se-
 se ita gerere in muniis demandatis, vt Ximenius necesse non haberet ipsorum etiam res a-
 gere: vsque adeò verum est vim acrem imperandi esse, si ductor ipse præcedat. Quocirca
 contra prioris instituti sententiam, rebus iam gerendis intendere actionis industriam ani-
 mi contemplationi coniungere, operam omnem suam foras quoque ad res extremas cu-
 randas perducere coactus fuit. Enim vero pugilem Deus hætenus in vmbra exercitum,
 in mediam ecclesiæ arenam parabat immittere: quem è latebris illis syluestribus hac potif-
 20 simum ratione produxit in lucem. Erat hoc tempore Petrus Gonzalus Mendozius Car-
 dinalis, qui ex Seguntino Episcopo Hispalensis Archiepiscopus, ac deinde Toletanus fa-
 ctus fuerat, in summa apud reges catholicos authoritate & gratia: Isabellæ vero reginæ
 supra fœmineum captum prudentissimæ in primis carus. Erant autem priores reginæ par-
 tes in administratione regnorum, quæ iure hæreditario ad illam peruenerant, quam mari-
 ti: quanuis vtriusque primæ esse viderentur. Igitur cum regina Granata vrbe non ita pri-
 dem è Maurorum potestate recepta, in Castellæ regnum discedere pararet: huius Mendo-
 zii Cardinalis fidei ac diligentia commisit, & summo opere commendauit, vt quempiam
 spectatæ religionis & probitatis quæreret, qui ipsi ab arcanis confessionibus esset: nam qui
 eam operam hætenus reginæ præstiterat Fernandus Talabricensis Hieronymianus eximia
 30 sanctitate vir, ex Abulensi Episcopo, nuper Granatensis Archiepiscopus factus, aula re-
 licta in vrbe sua remanserat, anno M. CCCC. XCII. quo hæc sunt gesta. Cardinalis qui
 nimis sollicitam hac de re sentiebat esse reginam, non esse dixit opus longa indagine: habe-
 re enim se hominem illi ministerio ad vnguem factum atque formatum. Ergo illi Francis-
 cum Ximenium, suum olim Seguntinum vicarium, tunc vero Salzedæ Guardianum,
 suis coloribus accuratissime depingit: se tamen vereri affirmat, ne homo prisca seueritatis
 & sanctimonie, suam illam contemplationem quietam, & vitæ modum quantumuis in-
 cultum, velit conditione alia mutare. Regina Cardinalis sermone permota, quem scie-
 bat non temere, qua erat prudentia, quenquam laudare solitum, flagrare cœpit studio ho-
 minem videndi, atque alloquendi familiariter: quare Cardinali mandat, vti illum aliquam
 40 ob causam accersat. Ximenius per literas Cardinalis accitus, quanquam ægerrime à seces-
 su illo Salcedano diuellebatur, tamen ne optimo patrono deesse videretur, ad illum in re-
 gium comitatum venit. Vbi communicatis quæ Cardinalis voluit negotiis, à regina dein-
 de, tanquam per occasionem vocatus, iniectis variis sermonibus prudentissima fœmina
 Ximenii animum interrogando & percontando elicere satagebat. ille regio conspectu,
 alloquiove, nihilo commotior factus, vultu atque habitu corporis sedatæ mentis compo-
 sitionem præ se ferente, tum oratione ipsa sapientissimis sententiis plena, quæ vera est la-
 tentis animi imago, facile reginam in sui admirationem adduxit, & conceptam de se opi-
 nionem impleuit. Post aliquot dies rogatus est, vt reginæ esset à cōfessionibus: quod onus ea se
 respōdit conditione subiturū, si regiū comitatū sectari non cogeretur: se quoties sua opera
 50 regina indigeret venturū eius iussu, mox tamen rediturū in suū cœuobiū: nec aliud multis
 precibus à Ximenio impetrari potuit. Magna tunc erat Ximenii fama apud omnes Hispa-
 nos, ob eius integritatem, & sanctimoniam. Nam regina apud maritum, cæterosq; viros
 prudentes, non cessabat Ximenii dotes laudare: reperisse se hominem dicens omnibus
 pietatis, religionis, & sapientiæ numeris absolutum. Certè Petrus Martyr regum catho-
 licorum historicus, qui styli ruditatem rerum à se traditarum fide egregiè compensat, in
 epistolis scribit, eum ex abditis syluis extractum, vultus pallore, & ob vitæ asperitatem to-
 tius corporis obducta macie, Paulum, aut Hilarionem, eremi incolas post tot seculum in lu-
 cem retulisse magnamq; sui apud regios comites admirationem concitasse. Relictis enim

Seguntinis sacerdotiis, fortunaque nequaquam aspernanda, in semotam solitudinem secessisse, & cum viuendi rigorem deliciis, quas aulici tantopere confectantur, prætulisse, haut vulgariter mentes hominum commouit. Nec dubitat Petrus Martyr ipsum Augustini acumine, Hieronymi abstinencia, Ambrosii seueritate exornare: Addit præterea ab eius sodalibus iactatum fuisse mentis plerunque veluti excessu, aut cum cælitibus ipsis collocutum, aut certe rebus ipsorum contemplandis occupatum, sensuum quendam stuporem & alienationem subire solitum. Illud etiam à viris doctis memoratur: cum de itinere lassus esset, confedisse propter aquæ riuulum: cuius comes inedia minus ferens (nam vterque erat impransus) modo non animam videbatur agere. Qui dum Ximenius ut vires colligat hortatur, & ut in memoriam Dei prouidentiam, & curam quam habet de vi- 10 libus etiam passeribus, reuocet, vidisse fertur purissimum panem petrae quæ riuulo imminabat, impositum: quem inter se partiti, & aqua sumpta, quod itineris superabat conficere potuerunt. Cum ergo Ximenius in magna esset apud reginam autoritate, atque omnia fere Reipublicæ negotia de eius consilio & sententia gererentur: accidit ut Ioannes Tolosus magistratu Prouinciali, qui & per ampla dignitas est, & per triennium durat, se abdicaret: erat enim vir à negotiis alienus, & contemplationi supra quam credi potest deditus. Vnde Ximenius à concilio sui ordinis in cœnobio Franciscanorū quarto à Burgis lapide, in Tolosatis locum absens suffectus est: quanquam monachi veriti fuisse perhibentur, ne homo rerum istarum nequaquam appetens, magistratum qui illi mandabatur, recusaret. At ille quod paulo ante cum reginæ nullas operas debebat, omni ratione depulisset, per libenter 20 accepit: ut occasione huius muneris, quod assiduas habet occupationes, haud ita frequenter ad reginam & aulam venire cogi posset. Sed nihilo rarius ob hoc ab illa accersebatur: in cuius sinum non solum occultas animi noxas quas in Deum commiserat, sed quicquid publica aut priuata negotia molestiæ aut sollicitudinis incusserant, familiariter & amice effundebat: quæ cum semper maximis de causis in illa fortuna oriantur, necesse est, ut mole sua eos etiam quibus cum communicantur, obruant: aut saltem ingenti sollicitudine & tumultu eorum animos impleant. Quocirca quantum fieri poterat ad reginam itiones vitabat. Cum itaque vtriusque Castellæ prouincia, tam quæ cis montes, quam quæ ultra est, Ximenio visenda, & peragrandæ esset (erat enim amplior quam nunc est ministri Prouincialis administratio) multæque res examinandæ & describendæ essent, monachum ali- 30 quem quærere cœpit, & ætatis vigore, & ingenii dexteritate præditum, quem in laborum partem assumeret. Quade re dum Compluri forte moraretur, & cum Ioanne Marquina Complutensis monasterii Guardiano sedulo ageret: peropportune (inquit) hoc mihi ut curem mandas: nam non ita pridem adolescens quidam huc à Toletis aduenit, qui in nostrum sodalitium per me cooptatus præclaram indolem præ se ferre videtur: nam & viu- uido ingenio, totiusque corporis vegeta natura, omnia industriæ & virtutis munera, ni male coniecto, mihi pollicetur: prorsusque iis rebus quibus ipse in præsentia tractandis indiges, apparet aptus: pulchris enim literis, celerique tractu manu minime torpenti scribit: vnum est tamen cur à nobis diuelli doleamus, quod cum voce & artis musicæ peritia ex- 40 cellat, magnam noster chorus iacturam est factururus. Nam totam pueritiam inter pueros templi Toletani ministerio dicatos egit: post vero in quoddam Collegium migravit, quod Franciscus Aluarus Toletanus scholasticus in horum puerorum gratiam domi suæ instituit, antequam Academiam Toletanam conderet, ubi latinas literas discerent. Permotus Marquinæ sermonibus Ximenius, ad se Franciscum Ruizium (hoc enim erat adolescenti nomen) quamprimum duci iubet: cuius liberali aspectu delectatus sibi sodalem delegit, & ad vitæ finem retinuit: eiusque fidem & utilem operam in rebus maximis & grauissimis expertus, primum quidem Mirebrigæ Episcopum, Ciuitatensem nostri dicunt, postremo Abulensem faciendū curauit. Igitur Ximenius in suscepto munere strenue gerendo totus occupatus, eo quo priuatus solebat apparatu singula prouinciæ contubernia lustrabat: hoc est, vnico duntaxat sodale viæ comite, & asello quo & sarcinæ nōn- 50 læ portarentur, & defessus nonnunquam sodalis veheretur: ipse enim religionis suæ tenax, nisi ægritudo aliqua cogeret, semper iter pedibus conficiebat. Ostiatim ab utroque petebatur cibus, nisi illum nonnunquam ex itinere male habentem Franciscus Ruizius ut quiesceret moneret, sibi que eas partes concederet, orabat. Nam Ximenius ad hanc rem plane ineptus, plerumque domum vacuus redibat, & oleribus tantum vescebatur. Quocirca Ruizius si quando acrius de mendicatione faciendâ contēderet, hisce verbis obiurgare solebat: Quin tandem non sentis o pater, minime te ad has operas esse aptum, aut genitū? non omnib. omnia diu cōcesserunt, Tu precib. & meditationi vacato: & mihi hanc mendicandâ prouinciâ relinque. Aliquando dū Bæticam ex officii ratione perlustraret, ad fretū Herculeum

leum, vbi Calpe mons est, quem nunc Gibraltarum ex corrupta Arabica nomenclatione appellant, appulit. Hic & Africae terrae conspectu inuitatus, & quod iam diu desiderio teneretur eo traiciendi, quod & diuum Franciscum fecisse didicerat, coepit de nauigatione cogitare. Ardebat Ximenius miro quodam desiderio transmarinis hominibus Christum annunciandi, paratus supplicia & mortem subire. At quoniam per viros religiosos certior factus fuerat, foeminam ordinis sui cultricem (ex his quas vulgo Beatas vocant) ibidem esse, vitae & morum sanctitate claram, & quae diuorum praesentia saepenumero frui crederetur: captato extemplo foeminae colloquio, ad eam rem quam animo conceperat eius sententiam prius requisivit. Deterruit hominem vates mulier, & vt a proposito desisteret effecit: seruari enim eum ad res maximas perficiendas dicebat, in quibus grauiora certamina sustinenda forent, quam si inter barbaras & Punicas nationes versaretur. Retardatus Beatae dictis sententiam mutauit: & e Baetica rursus ad Reginam quae illum per literas vt mature ad se veniret rogabat, in Castellam rediit. Accidit per id tempus ad reginae votum de Ximenio apud se diutius retinendo, per opportuna occasio: coeperat enim ille summo studio cum Regina agere, vt quod iam olim a Regibus nostris tentatum erat, atque minima ex parte confectum, per delectos quosdam censores perficiendum curaret, qui corrigendis atque in veterem disciplinam reuocandis omnibus omnium ordinum per totam regiam ditionem, tum virorum, tum foeminarum monasteriis, animum intenderent. Obsoleuisse omnem vbiq; prisci monachismi sinceritatem ingemiscebat: maxime vero apud suos Minoritanos, quibus vt nascentibus arctior quondam & sanctior disciplina fuerat, ita collapsis, & degenerantibus altior casus atque turpior contigerat. Nam praeter vitae licentiam, quae sane labe communis per id tempus religiosis collegiis propemodum esse videbatur, pleraque illorum sodalitia aduersus tam commendatam illam a diuo Francisco paupertatem, praedia vbiq; cum rustica, tum urbana, vectigaliaque, & census obtinebant. Huius instituti qui erant, conuentuales fratres, & claustrales passim dicebantur. Hi pleraque omnia magnifica, frequentissimaque incolebant Hispaniae monasteria: illi vero, quos propter accuratorem ordinis sui obseruationem fratres obseruantes appellabant, pauca quaedam, eaque exigua coenobia obtinebant. Per speciem autem huius censurae, quam illi visitationem vocabant, hoc Prouincialis Ximenius agebat, vt conuentualium fratrum domus vel prece, vel pretio, quacunque demum arte atque astutia in obseruantium potestatem traducerentur. Ei negotio, quoniam cum opulentis & potentibus aduersariis contendendum erat, cum se imparem esse videret, reginae fauore decreuit vti, atque longius solito apud illam morari: quae ea de causa Ximenio longe beneuolentior & aequior erat, & ipse competitoribus terribilior, & formidolosior. Quod sane consilium pietatis quidem plenum, grauissimarum tamen dissensionum atque turbarum fuisse causam constat. Nam & statim in Archiepiscopum Tolctanum assumptus, nondum ea de causa Prouinciali praefectura abdicata, cum adhuc acrius potestate auctus instaret de claustralibus illis reformatendis, exortus est quidam Laurentius Vacca, sancti Spiritus monasterii Segobienensis commendatarius, qui praetextu Pontificiae concessionis, sibi facultatem esse asseuerabat, quoscunque vellet conuentuales in sancti Spiritus libertatem asserendi: hoc est arctam Minoritanorum disciplinam in suam quandam laxiorem commutandi. Is sanctissimos Ximenii conatus diplomatibus Pontificiis eludebat. Nemo erat licentiae paulo amantior, qui non apud illum rationem inueniret, qua semel susceptam religionem abiiceret, seque ab excommunicationis vinculo exolueret. Itaque fiebat, vt quantum vigilantissimus censor ad priscam sanctimoniam sodales suos diligenti studio reuocare niteretur, tantum ille commentitiis priuilegiis ad petulantiam & immodestiam desisteret. Qua de causa ab optimis & religiosissimis principibus Ximenius impetrauit, vt is salua summi Pontificis autoritate, qua praeter fas & ius abutebatur, per regios lictores in vincula coniiceretur: ibique tantisper poenas laesae religionis daret, donec susceptum negotium Ximenius conficeret: remque omnem e Reip. Christianae utilitate, suique ordinis integritate componeret. Laurentius tamen e vinculis aufugiens Romam ad Ascanium Sfortiam Cardinalem contendit, quem patronum quondam habuerat: vt eius praesidio cum seuerissimi hominis indignationem vitaret, tum in regum nostrorum gratiam rediret: qui Ximenii studia tantopere iuuantes, non nisi per magnos intercessores placari posse existimabat. Suscepit illum benigne Ascanius: deque eius innocentia facile sine aduersario persuasus, literas fauoris plenas ad reges dat: & Petrum Martyrem Mediolanensem virum doctum, & in rebus gerendis strenuum, per epistolam rogat, vt suo nomine Ximenium adeat: detque operam, vt si patria tandem Laurentius propter summi Pontificis recte administratam concessionem carere debeat, saltem ablata per summam iniuriam supellex, & intercepti ex facultatibus suis

fructus illi restituantur. Inuitus id Petrus Martyr fecit, qui probe rem omnem, ut erat, cognouerat: ne quid tamen in officio cessaret, Ximenium adiuit, eique Ascanii mandata exposuit. Ad quem Ximenius (ut idem Martyr in epistolis scribit) contracta & obducta fronte conuersus, hominem (inquit) Petre Martyr, qui tam sancta regum decreta ausus fuerit rescindere tueris? minatusque in reginæ odium venturum si verbum amplius pro eo faceret, abire iussit. Hoc idem ut actum fuit, ad Ascanium Martyr rescripsit: simulque ipsum à patrocínio Laurentii Vaccæ, qui tanta inuidia apud nostros laboraret, dehortatus est, multa obiter de Ximenii sanctimonia, grauitate, & prudentia commemorans. Procefferat iam biennium, & eo amplius, ex quo Ximenius à Cardinali Mendozio Toletano præfule accitus ad reginam venerat: qui difficili correptus morbo, relicta aula in urbem Guadalfajaram, natale solum, coactus est secedere. Post dies aliquot morbo ingrauescente, Reges qui in Cismontanis ætatem consumpserant, cum salutem hominis præstantissimi, sibi que multis maximisque de causis carissimi, propemodum deploratam comperissent, ad Transmontanos visendi illius causa venire constituunt. Annus M. cccc. xciiii. ad finem vergebat, quando illi recta Guadalfajaram veniunt, ubi decumbentem familiarissime salutarunt, beneque sperare iusserunt. Quod si quid humanitus accideret, suam operam & auctoritatem sunt polliciti ad res omnes, quæcunque illi curæ cordique essent, conficiendas. Cardinalis augusto illo tantorum Principum conspectu exhilaratus, post actas officiosissime regibus gratias, sub motis arbitris multa cum ipsis de rebus ad rem publicam pertinentibus egisse, multa item quæ sibi videbantur utilia, pro sua erga illos pietate, atque fide, moribundus consuluisse dicebatur. Ex quibus tria potissimum fama vulgauit. Primum, ut pacem cum Francorum rege omni ratione perpetuo conseruandam curarent: deinde, ut serenissimum iuuentutis principem Ioannem filium, quem imperii sui successorem fore sperabant, Ioannæ illi quam excellentem vocabant, quæ Alphonso Portugallensium regi pacta de Castellæ imperio certauit, matrimonio iungerent: postremo, quod magni referre putaret, ut mediocris conditionis hominem, modo aliis integritatis, prudentiæ, grauitatis, & doctrinæ dotibus præditus esset, in Pontificatum Toletanum sufficerent: quod item posteris ut idem facerent, inuiolabili exemplo demandarent: eam esse, inquit, eius sedis amplitudinem, & potentiam, ut haud tuto committeretur cui & natalium splendor, & numerosæ familiæ patrocínium esset. Afferebatur autem in exemplum, quantum molestiarum Alphonso Carrillus eis exhibuisset, regi Portugalliæ adhærens. Habere eos virum omnibus numeris ad eam dignitatem obtinendam absolutum, Franciscum Ximenium Franciscanorum sodalium Prouincialem, quem sibi demortuo successorem darent. Verum è duobus primis alterum Ferdinandus, ut docuit euentus, aspernatus est: nam dum Gallicam potentiam suæ dignitatis æmulam vidit, nihil minus in animo habuit, quam pacem cum Gallo firmare: quod non sine graui reipublicæ incommodo ad hæc usque tempora accidisse vidimus: donec per Philippum pronepotem huius nominis II. Hispaniæ regem potentissimum, non solum fœderibus, sed Isabellæ Vallesiæ Henrici II. Gallorum regis filiæ felicissimo coniugio, pax ingenti vtriusque regni lætitia diutissime duratura inita fuit. Alterum vero ita reginam male habuit, quam in sceptris Hispanica, ex Ioannæ illius excellentis repulsa, ius habere certum erat, ut hominem alioqui prudentem, sibi que non vulgariter carum, palam desipere ex morbo iactauerit. Tertium tamen, quod ad imperii conseruationem pertinere videretur, auidis auribus suscepisse dicuntur. Quamquam rogatus postea à regibus Ximenius quid de ea re sentiret, longe aliam sententiam sibi esse dixit: neque enim alium decere magis ad amplissimum Pontificatum vocari, quam hominem tam stemmatibus, quam propinquorum & clientum familia clarissimum. Nam præter Hispanorum erga reges suos obseruantiam, qua semper illos colunt, postquam regia potentia tot amplissimorum regnorum incrementis adaucta est, minime verendum esse, ut villos vnquam motus Archiepiscopi Toletani sint concitaturi. Ex altera autem parte perdifficile sibi videri, hominem humili fortunæ assuetum, & innutritum, repente eum animum posse suscipere, qui ad tantam rem pro dignitate gerendam aptus esset. Quare reginæ suadebat, ut Didacum Furtadum Tendillani comitis filium, ex eadem etiam Mendoziorum familia, Petri Gonsalui Cardinalis ex fratre nepotem, qui Alexandrini Patriarchæ titulo condecoratus, pontificatum Hispalensem obtinebat, aliis qui eum ambiebant reiectis, Toletano præficeret: id enim è reipublicæ utilitate multis de causis esse videbatur. At Cardinalis digressis regibus, anno insequenti paucos post dies naturæ concessit, vir sane omnibus modis magnus. Nam præter

ter clarissimum tum natalium, tum fortunæ, tum dignitatis splendorem, quæ in illo ornamenta summa erant, incredibilem animi sublimitatem cum pari morum facilitate, elegantiaque coniunxerat: ut merito locum in Republ. summo proximum ad supremum usque diem tenuerit. Post eius ergo mortem, cura continuo reges incessit Archiepiscopum Toletanum suffiendi: nam Petri Gonzalvi Cardinalis hominis prudentissimi de ea re sub mortem sententia eorum animis infixæ remanserat. Rursus Archiepiscopi Toletani autoritas tanta semper apud Hispanos fuit, ut si quando de rebus ad Rempubl. pertinentibus ageretur, is statim post regem sententiam diceret: nihilque vnquam illo inconsulto, aut rogatum aut decretum sit: Vnde & maximus regni Cancellarius, & Pontificum Hispanorum primas ingenti potentia & dignitate iam olim creatus, adhuc his titulis suo iure nominatur. Nam quamvis antiquus ille splendor, quem quondam tenuit, non omnino perierit, tamen multum ex prima quam obtinebat potestate amisit: & longe infra illam maiestatem est, qua nostri illum maiores exornarunt. Idcirco Toletanæ Ecclesiæ sacerdotes, quamdiu ius designandi apud eos fuit, anxie & solícite despiciebant, qualem virum ad eam rem deligerent. Itaque aut homines virtute præstantissimi, aut maiorum natalibus clari, ad amplissimam dignitatem assumebantur. De Gotthorum temporibus, post cladem illam quam ab Arabibus Hispania sustinuit, & qua omnia ferme rerum antiquarum monumenta perierunt, nihil est quod certum tradi possit: quanquam ex conciliis Toletanis constat, sæpenumero viros ex Gotthico sanguine illustres Toletanæ sedi præfuisse: quibus & concilia cogendi, deque rebus sacris tractandi frequentem usum fuisse, accepimus. Postea tamen Gotthico nomine & Christiana gente per Africanos Arabes ex Hispania ablata, præter paucos qui in montibus Asturum & Cantabrorum diuino beneficio ad patriam recuperandam, religionemque reducendam sunt seruati: Alfonsus VI. Hispaniæ rex anno M. C. LXXVII. XV. calendas Ianuarii, sexto post mense ab expugnata Toletō, conuocatis regni principibus, Archiepiscopis, & Abbatibus, per multisque aliis piis, & religiosis viris, Bernardum hominem Gallum, pietate, morum innocentia, animi magnitudine, & prudentia commendatum, quem non ita pridem Alfonsus ex Gallia, ut sanctorum Facundi & Primitiui monasterio præesset, accersierat, Toletanum Antistitem creauit: & vrbi clarissimæ ac totius Hispaniæ principi Pontificatus in Hispania primatum restituit: Urbano secundo Pontificē maximo ad regis efflagitationem libenter concedente. Postea vero rex idem oppidis multis, arcibus, villis, opulentisque prædiis Pontificiam dignitatem locupletauit. Igitur tanta illico Antistitis Toletani autoritas fuit, ut Bernardus ex Hierosolymitana quam instituerat expeditione Toletum Roma rediens, viros quos ex diuersis Galliarum partibus literis & moribus exornatos secum adduxerat, ferme vniuersis Hispaniæ ecclesiis præficiendos episcopos curauerit. Ex his Raimundum quem Vraniensi ecclesiæ præposuerat, successorem in Toletana habuit: cui Alfonsus Rex Oretano tractu expugnato, eorum locorum ecclesias Toletano Pontificatui adiecit, parte quoque vectigalium quæ ad regem pertinebant, religiose & liberaliter concessa. Tres aut quatuor huic successerunt, quorum plerique Bernardi comites fuerunt, ut ex cognominibus colligere licet, neque enim alia monumenta supersunt, quos sola morum probitate & doctrinæ opinione ad eam dignitatem euectos fuisse, credibile est. Nam paulo post viris ex primaria Hispanorum nobilitate Pontificatum amplissimum ambientibus, non nisi regum filiis, aut cognatis cedebat. Siquidem duos Sanctios, alterum Castellæ, alterum Aragoniæ regum filios, non longe ab ipsis principiis ad id sacerdotium electos esse legimus. Quod cum serie perpetua, præterquam in paucis quibusdam, usque ad Franciscum Ximenium, de quo agimus, obseruatum sit: in eam amplitudinem Pontificatus Toletanus creuit, ut regibus non ita grata iam esset tanta Archiepiscoporum potentia. Quas ob res Ferdinandus, & Isabella, reges catholici, huic dignitati virum qui nobilitate, & clientela valeret, noluerunt præficere. Sic ergo Archiepiscopatus Toletanus ad homines mediocris quidem fortunæ, sed virtutis & probitatis spectatæ quasi postliminio deuenit. Atque ita Petro Gonfaluō Mendozio vita functo, cum diu reges secum deliberarent, quem in demortui locum sufficerent, nam & Didacus Mendozius Archiepiscopus Hispalensis totius nobilitatis studiis ei succedere ante alios contendebat: Regina (ut Ximenius postea referebat) Ioannem Belalcazarem ex Astuni-ga familia, qui non ita pridem Belalcazario principatu relicto, Franciscano ordini se addixerat, designare voluit: Rex certe pro filio Alfonso Aragonio Cæsaraugustano Antistite vehementer laborabat. Sed posteaquam vxorem virilis animi foeminam, ne-

que precibus, neque blanditiis, neque odio denique in suam sententiam pertrahere potuit, facile totam eam curam ex animo reiecit. Regina vero cuius arbitrio res con-
 ficienda erat, quamvis Ioannis Belalcazaris, de quo diximus, sanctimoniam ante o-
 culos haberet: cum nullius ex optimatibus familiam tanta potentiae accessione auge-
 re vellet, variis consiliis fluctuabat. Sed tandem in iurisconsultum quendam Orope-
 sam nomine, regium senatorem, animus inclinavit, virum sane praestanti morum in-
 tegritate atque gravitate praeditum, qui aetate iam fessa domesticae quieti veniam a re-
 gibus impetrarat. Hunc ergo regina communicato cum Ximenio provinciali consilio
 Archiepiscopum Toletanum designare statuit. Quare suo apud Pontif. Maxim. le-
 gato per literas mandat, ut suae nominationi apostolicam auctoritatem more maio-
 rum interponendam curaret. Verum haud ita multo post religiosae mulieris animo
 est obortus scrupulus, quod Prouincialis viri optimi rationem nullam habuisset, quam-
 libet ab eiusmodi honoribus abhorrentis. Nam qui procul ab omni ambitione sunt,
 & nulla imperandi aliis cupidine ducuntur, ad magistratus, praefecturas, munera de-
 nique omnia obeunda, vel inuitos esse pertrahendos optime nouerat. Huic errori op-
 porrune succurri posse videbatur: nam Romae habendus erat ea de re non semel le-
 gitimus Patrum senatus, & ob frequentiam negotiorum credibile erat non defutura
 impedimenta, quae priorem designationem morarentur. Igitur misso magnis itineri-
 bus veredario, legatum suum regina mutatae sententiae admonens, Franciscum Xi-
 menium provincialem designari iubet Antistitem Toletanum: eiusque designationis
 sancitam auctoritatem & literis Apostolicis (quas breues vocant) praescriptam, ma-
 gna ad se celeritate perferri, iusto diplomati expediendo dilatione, ut fieri solet, im-
 petrata. Romae igitur negotia ex sententia reginae processerunt: cum interim omnia
 inscio Ximenio, secreto gererentur. Sunt qui Oropesam oblatam dignitatem, quod
 ei gerendae imparem sese arbitraretur, constanti animo renuisse dicant. Erat iam dum
 haec confecta sunt, ad solenne quadragesimae ieiunium anni M. CDXCV. deuolutum
 tempus: quare necessario Madritum, ubi Regina aderat, Ximenius venit, qui illi a
 confessionibus erat: & postquam muneri suo satisfecisset, in spei coenobium, quod
 Ocannae est, discedere parabat: quo sacris interesse posset, quae solenni Christiano-
 rum ritu, in memoriam dominici funeris celebrantur. Iam Franciscum Ruizium so-
 dalem admonuerat, ut asellum, quo vehi solebat, sterneret: simulque aliquid herba-
 rum condiret, ne impransae viam ingrederentur. Sed insperato, dum haec moliantur,
 Castellus vnus ex cubiculariis reginae ad Ximenium venit, & priusquam discedat ad
 Reginam maturet, iubet. Doluit ille eo nuntio accepto, veritus ne quid, tempore
 praesertim tam sacro, impedimenti accideret. Continuo ergo ad Reginam adiuit, se-
 se quanto ocius posset explicaturus. Regina Romani Pontificis literas tunc allatas, post
 sermones aliis de rebus, ex consulto primum iniectos, in manus tradidit: & videto,
 inquit, quae quidnam hisce literis summus Pont. sibi velit. Prouincialis ad primam
 statim inscriptionem, quae sic a tergo erat (venerabili fratri nostro Francisco Xime-
 nio electo Toletano) vehementer commotus, depositis continuo in reginae gremio
 obfignatis literis, & nihil ad se pertinere inquires, de scabello surrexit: atque nul-
 la, ut solebat, expectata missione, vultu admodum conturbato ad sodalem abiit. At
 regina, quae erat gravitate, dissimulandum interim rata, dum scilicet interiecta tem-
 poris morula animum hominis rei nouitate perculsum redderet sedatiorem, abire in
 praesens facile permisit, petita tamen priusquam cubiculo egrederetur ab eo facultate,
 quicquid literarum illud erat resignandi. Paulo post Henricum Auricium Villadae do-
 minum, regisque aunculum, eiusque familiae praefectum, & Aluarum Portugallium
 regii senatus praesidem, summa viros dignitate, ad provincialem mittit, qui peterent
 ne vel Reginae quae illum tanti faciebat, vel Pontificis Maximi, cuius in ipsum impe-
 rii ius esset, auctoritatem contemneret: quin utriusque voluntati, imo diuinae potius
 vocationi facilem se dictoque audientem praerberet. Simulque alia in eam sententiam
 adderent mandat, quae ad hominis ingenium emolliendum facere viderentur. Illi su-
 scepio negotio ad monasterium venientes, cum comperissent provincialem iam du-
 dum inde profectum, Pintum versus contendere, citatis equis eam viam ingressi, ho-
 minem cum duobus sui ordinis sociis ad tertium ab oppido lapidem consequuntur pe-
 dibus iter facientem: reductumque paulisper e via, post multum sermonem, vltro ci-
 troque habitum, huc tandem perpulere, ut relicto itinere quod instituerat, Madri-
 tum reuerteretur. Igitur cum & reginae, & procerum omnium hortatu precibusque
 rogaretur, ut delatam dignitatem capefferet, fortem omnino animum atque inuictum
 pre-

præstabat, semper propositi sui tenax: adeo ut Gutterius Cardenas è reginæ intimis, Ximenium aliquando de ea re compellans dixerit: Non est pater cur nos suspensos teneas; nam si annuis, Archiepiscopi Toletani ratione: siue renuis, magnanimitatis tuæ; & religionis causa, manus tuæ sunt à nobis deosculandæ. Reges paulo post Burgos deuenierunt, quo allatæ sunt literæ Pontif. Maxim. ad Ximenium prouincialem, quibus illum non modo hortabatur, sed pro suo in eum iure imperabat, uti Pontificatum Toletanum, cui rite præfectus esset, omni posthabita mora acciperet. Hic ille nihil amplius repugnandum ratus animo dolenti & inuito se ceruicem submittere asperrimo iugo, post sex ferme menses quibus hac de re controuersum fuerat, professus est: nihil tamen addubitabat, quin Deus Optim. Maxim. qui incundi tanti muneris author fuisset, obeundi quoque adiutor esset futurus: illud semper excipiens, si nullis conditionibus, nullave pensione prægrauatam eam dignitatem darent. Nam finitris quibusdam rumoribus sparsum fuerat, eius mediocritati quemuis sumptum sufficientem fore, quocirca prouentibus modicis, qui tamen idonei essent, contentum, rogibus qui magna & religiosa meditabantur, reliquis qui superfuissent libenter cessurum. Non ideo indignati aut offensi sunt reges: quinimo incredibile dictu fuit, quantâ regum animos, procerumque omnium lætitia pertraserit, quod ab eo tandem impetratum fuerit, ut Archiepiscopus Toletanus, hoc est, inter regni primarios auctoritate & opibus primus esse non recusaret. Tanta est virtutis vis, & tam potens verus potentia honorumque contemptus. Digressi Burgis paulo post reges cum Turiassonem nobilem quondam Romanorum coloniam, & nunc regni Tarraconensis non obscuram urbem, venissent: ibi Franciscus Ximenius Archiepiscopus designatus in diui Francisci æde magna celebritate, astantibus etiam regibus, v. Idus Octobris (qui dies Franciscanis sacer, octauus à diui Francisci festo numeratur) solenni ritu inunctus, consecratusque est. Sacris vero peractis confestim ad reges accedens, illorum dexteras per speciem deosculandi de more appetens, non tam (inquit) quod beneficio vestro reges inclyti, Archiepiscopus factus sum, vestras exosculari manus velim, quam quod eas mihi vos confidam porrecturos esse officii mei adiutrices: ut tandem mihi liceat in cælo archiepiscopi locum mereri. Reges contra quod illè per speciem regii cultus fecerat, re ipsa religionis ergo facientes, & post vniuersi qui aderant proceres, eius manum venerabundi sunt deosculati. Deinde omnium aulicorum congratulantium comitatu ingenti quoque quacunque præteribat populi plausu, in domum suam reductus est. Mittit illico per totam diocesim Toletanam præstantes viros, qui oppidis, arcibus, & præsidiis novos custodes & præfectos designarent, quorum fidem verbis conceptis Antistiti per iusiurandum de more astringerent: cæterosque omnes, tum sacri tum profani fori ministros, donec sibi per otium lustrare liceat, quam idoneos & strenuos præficiant. Est enim ingens numerus in hoc pontificatu honorum, præfecturarum, & munerum, quæ temere quibuscumque, propter oppidorum celebritatem, nunquam committuntur. Erat illi quoque prouidendum de perampla cum dignitatis, tum opulentia plena, Castorlæ præfectura, quam Petrus Furtadus Petri Gonzalui cardinalis frater eo viuente semper obtinuerat. Quocirca cum reguli quidam ex Mendoza familia ad Ximenium venissent, reginæ nomine (ut aiebant) rogantes, ut Petrus rursus per eum præficeretur, ne cogeretur priuati habitu ab administratione prouinciæ discedere: futurum enim perquam iniquum, neque ingratitudine insigni cariturum, si Gonzalui quondam patroni immemor, cuius nempe auctoritate & testimonio in tam sublimis fastigium conscendisset, fratrem modo dignitate deturbaret, qua Gonsalvus illum decorauerat. Solent reges dum rogant cogere, nec tam id precibus videbatur agi, quam imperio. At Ximenius excelsi animi, quem diu intra syluas obscuras presserat, aperta iam documenta exhibens, renunciare Reginæ iubet, se quod petitur nequaquam facturum. Potero (inquit) rursus ad priuatam vitam & humilem cucullum, vnde inuitus abstractus sum, redire, neque enim vnquam hanc dignitatem ambiui: cæterum Toletanum Pontificatum mutilum, aut gleba vna imminutum nunquam profecto suscipiam. Audita voce tam constanti, ad reginam reguli cum responso redierunt, non tam Ximenii robur apud illam collaudantes, quam ingratum animum obicientes: neque ea de re verbum amplius est factum. Post aliquot vero dies, cum nihil tale iam expectaretur, forte Antistiti aulam ingresso Furtadus obuius factus est: qui alio cum vellet iter diuertere, nam Ximenii conspectum, veluti ab eo læsus, vitabat: voce paulo altiore illum honorifice appellat, & Castorlæ præfectum salutat; addens se pro certo habere,

talem se regibus, Reipublicæ, & præfui suo Toletano præstaturum, qualem hætenus sub fratre illustrissimo. Hunc igitur quandiu vixit, in magno pretio & honore habuit, & Castorlæ imperio præesse voluit. Ergo tanta fortunæ dignitatisque accessione, nouus antiſtes ceu nouus quoque homo factus, parem extemplo personam tanto fastigio induere visus est, nihil iam nisi sublime & excelsum animo agitans: seu quod ita natura comparatum sit, vt magni animi magnis honoribus fiant apti, sed quod diuinitus huic sane homini ad res magnas gerendas, vt cætera instrumenta, sic quod primum omnium est, par animi robur & magnitudo data fuerit. Primum igitur diœcesi suæ constituendæ vehementer intentus, consiliarios, seu assessores iuri dicundo, tum morum censores (quos visitatores appellant) homines cum doctrina, tum vitæ integritate præstantes vndique conquisitos, sibi asciiuit. 10
Quod vero ad rem priuatam attinet, nullam sane aut sumptuosi, aut magnifici apparatus rationem per id tempus habere, vnquamve habiturus videbatur: non frequentis familiæ, non pretiosæ supellectilis: quin priscam illam sanctorum pontificum frugalitatem, cum Francisci sui humilitate coniungere visus est. Nam asello quo solebat vehebatur monachis sui ordinis affectantibus, aut ibat pedibus. Non argento mensam, non aulaeis parietes ornabat. Totum porro annum censum statuerat ita partiti: vt ex parte dimidia præsentibus egenorum necessitatibus subueniretur, reliqua vero deductis cum familiæ, tum Pontificatus necessariis sumptibus, in opera publica quæ religionis cultui prouehendo, iuuandisque sacrarum literarum studiis necessaria essent impenderetur. Totum ergo semissem pauperum vsibus destinatum Ioanni Cardennæ Burgenſi, viro Theologo, & anti- 20
qui moris homini, quem piis præfecerat largitionibus, vnica syngrapha decreuit, nulla expensæ ratione deferenda, in egenos distribuendum. Verum deinde succedentibus maximorum sumptuum occasionibus, in primis vero graui ære alieno, ex effusa in Granatenses nouos Christianos liberalitate contracto, semissis illius largitionem, ad arbitrariam distributionem redigere coactus est. Quod sane consilium in dies magis necessarium animaduertebat. cū impositam sibi tum moderatoris, tum pacificatoris publici personam, dubiis turbulentisque Reipubl. temporibus, cerneret sine magna pecuniæ vi sustineri non posse. Ad familiæ quoque frequentiam, domesticumque cultum, atque ornatum, paulo post Pont. Maximi hortatu pertractus est. Quam quidem mutationem quoniam eius æmuli, quos egregia virtus semper est habitura, leuitati animi eo tempore ascripserunt, non alienum ab instituto erit literarum exemplum, quas ad Ximenium Pont. Max. ea de re mi- 30
sit, adscribere: quod sic habet.

DILECTO filio Francisco, electo Toletano, Alexander Papa sextus. Dilecte fili salutem, & apostolicam benedictionem. Sancta & vniuersalis Ecclesia, sicut te ignorare non putamus, ad instar cœlestis Hierusalem, multis ac diuersis decoratur ornatibus: in quibus, sicut in excessu præuaricando peccatur, ita in defectu nimium declinando erratur. Grata est Deo & laudabilis cuiuslibet status condecens obseruantia. Et propterea quicumque, præsertim prælati Ecclesiæ sicut in moribus, ita in habitu & incessu, studere debent, ne nimio fastu superbi, neve nimia abiectione superstitiosi esse videantur, cum vtroque auctoritas ecclesiasticæ disciplinæ vileſcat. Eam ob rem hortamur te, vt postquam te sancta sedes Apostolica de inferiori statu ad Archiepiscopalem dignitatem euexit, quemadmodum te in interiori conscientia secundum Deum viuere intelligimus, de quo plurimum gaudemus, ita extrinsecus iuxta condecenciam status tui, habitu scilicet, familia, & cæteris ad dignitatis decorem conuenientibus te habere & obseruare coneris. Datis Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die xv. Decembris, M. CD. XCV. Pontificatus nostri anno I I I I. Sic ergo Pontif. auctoritate impulsus, cui minus audientem esse religio erat, vix tunc sibi imperare potuit, vt familiam modice augeret, domum vtcunque ornaret, & lautiore denique vitæ cultu vteretur. Procedente tamen deinde tempore, animaduertens quantum splendor hic vitæ apud vulgus momenti habeat, ad vindicandum à contemptu publicæ personæ dignitatem, quam in pretio haberi permagni ad quietem publicam refert: non modo ad iustam familiæ frequentiam, mensarum magnificentiam, & elegantiam, ad omnis quoque apparatus gloriam amplitudinemque peruenit, sed cultum etiam sibi accersuit non incuriosum. Nam & holoserica veste superinduebatur, & pretiosis pellibus, sed præcipue leucophæis (quod vesti scilicet Franciscanæ concolores essent) utebatur. Longo post tempore dum Reipublicæ gubernandæ præſſet, Beltranum Metinensem regium apud nouum orbem senatorem, vestem illi obtulisse aiunt, rarissimis pellibus ornatam ex animalibus transmarinis, quæ tribus ducatorum aureorum millibus æstimabatur. Retinuit quidem illam Ximenius demi per aliquot dies, ne videretur offer- 40
ren- 50

rentem contemnere, sed paulo post ad Beltranum remisit morbi prætextu, quo postremo laboravit, quasi sibi parum commodus eotempore eiusmodi cultus & necessarius esset. Mirum quiddam in illis pellibus fuisse traditur: nam si quando explicabantur, aut quouis modo agitabantur, suauitas quædam odoris ex illis afflabatur, quæ totum opplebat locum. Lectos item sericis & purpureis stragulis ornatos, cum tamen ille Franciscanæ regulæ ad ultimum usque spiritum obseruantissimus fuerit, & sindones lineas semper respuerit: & sæpe à ministris deprehensus sit mollibus culcitris, & pretiosis pannis electo ablatis in nudis tabulis, aut humi somnum carpere. At in familiaribus, tam primo hoc tempore, quam deinceps recipiendis, maximum morum delectum habuit: nam

10 & inculpatam vitam, omnique turpitudinis non modo labe, sed & suspicione vacantem exigebat. Pueros vero ingenuos ferculorum ad mensam ministros seuerissima disciplina continebat, pædagogo admoto qui illorum ingenia bonarum litterarum rudimentis excoleret: à quibus & ipse nonnunquam diurni studii operam exigebat. Familiæ porro vniuersæ, hoc ipso Pontificatus sui rudimento, non exigua pars ex Franciscanis sodalibus constabat. Decem quippe ex illis spectata probitate viros contubernales sibi delegerat, quorum societate religiosæ vitæ memoriam, & quoad eius fieri posset formam quoque tueri, perque eos sacra officii sui munera exequi destinarat. Quo fiebat, ut penes huius ordinis viros futuram iam inde partem maximam Pontificatum, honorum, magistratuumque sacrorum omnes arbitrarentur: tanta erat Archiepiscopi in illos, tanta

20 Reginæ in Archiepiscopum amoris & benevolentiae significatio. Vnde non vulgares spes sibi proposuerunt, non ii modo qui familiari illo Archiepiscopi usu atque conuictu fruebantur, sed alii etiam eiusdem ordinis viri, insigni aliqua religionis atque doctrinæ opinione clari. Qui si apud aulæ primates, & autoritate & gratia pollerent, porrigente utcumque manum Archiepiscopo, facile emerfuri credebantur. Sed utrosque fane sua spes fefellit: omnino enim Ximenius, seu quod religiosos homines longe ab humani ambitus scopulis retrahendos esse iudicaret, seu certo quodam alio consilio: nihil sane suis illis contubernalibus publicorum negotiorum vel communicabat ipse, vel ab aliis sinebat communicari. Interuementes vero, quales permulti rerum alienarum curiosi, & fumos vendere soliti, in aula regia esse consueuerunt, ad eos ingredi haud temere patiebatur:

30 sed neque pedem in palatium inferre, aut inter procures aulicos versari permittebat: adeo ut angustius, in Archiepiscopi ædibus agere, quam in suis cœnobiis viderentur. Cum viris ordinis sui primariis quoties familiares sermones conferre contigerat, nihil aliud quam de tuenda religionis disciplina, de continendis in officio sodalibus, de precationis, lectionisque frequentia, aliisque id genus exercendis pietatis studiis, non sine summa oris gravitate differebat. Quare non vulgari inuidia apud monachos laborare cœpit, quasi ordinis sui ornandi parum studiosus: nec verebantur nonnulli sinistros sermones de nimia hominis seueritate in vulgus spargere. Accidit per id tempus, ut Franciscani ordinis summus magister (quem illi ministrum generalem vocant) ex vrbe Roma in Hispaniam muneris sui exercendi causa veniret. Nam quod quidam in hoc illum à Ximenii æmulis conspiratione facta accitum putant, quo illius opera ad faceffendum Ximenio negotium abuterentur, affirmare nolim. Illud certe satis constat, homines sui ordinis ministri generalis

40 aures grauissimis in Ximenium criminationibus onerasse. Nam insignem eius liuorem & malevolentiam criminabantur: qui cum monachos doctrinæ & religionis laude præstantissimos facile posset in amplissimis dignitatibus collocare, maximo deinde vsui atque ornamento vniuerso ordini futuros, non modo ipsorum incrementis non faueret, sed & reginæ animum sua sponte ordini deuotissimum aliorum deflectere, atque abalienare conaretur. Sed neque in fratrem suum vterinum Franciscano quoque ordini initiatum quem secum haberet, vlla amoris significatione propensum esse. Multa præterea in eius ingenium moresque indigne iacentes, quæcunque nimirum exulceratis animis odium, ob spes frustratas suggerebat. At ille homo quidem externus, rerumque nostrarum ignarus, & suapte Ximenio magnopere infensus (erat enim conuentualis) vita, & studio, facile tot calumniis irritatus, in Ximenii perniciem cœpit incumbere, palam & impotenter iactitans minime inquieturum, donec eum è fastigio quo indigne conscendisset, deturbatum, ad sordes pristinas reuocaret. Reginam ergo adit: & post paruum temporis à prima salutatione moram, eius attentione, tanquam de re magna dicturus, efflagitata, mirari se dixit, quonam consilio Franciscum Ximenium ad tantum honoris & potentiae culmen prouexisset: cum nec natalium splendore moueri potuerit, nec doctrinæ opinione, cum omnium iuxta bonarum disciplinarum ignorans habere-

tur. Nam iurisperitiam in qua se exercuisse dicebatur, à limine tantum (quod aiunt) salutauerat. Iam vero eximiam quampiam prudentiam, rerumve gerendarum vsum, quì potuisset ex solis Seguntiensium sacrificulorum iudiciis, quibus breui alioqui tempore praeuisset, tam vberem tamque regiis negotiis tractandis accommodatam sibi comparasse? Quod si vulgata illa ac proinde fallax summæ sanctitatis opinio, qua supremos ipsos cælitès proxime credebatur accedere, ad eum augendum ipsam impulisset, caueret hæc fictas sanctitudines, quæ nec horum temporum aut morum essent: satisque nobiscum præclare agi putaret, si vitam vtcunque innocentem præstaremus. Quod si mentis caliginem remoueret, satis magnum habere poterat argumentum animi levis & inconstantis, quod non ita pridem in totius domus & familiæ ratione designauerat. Nam ab austeriori norma, quæ monachum decebat, ad sybariticum luxum traduxerat, non sine magna omnium reprehensione. Quod si vellet commemorare ingenii acerbiteriam, rigidos, agrestesque mores, orationem asperam & insuauem, nulloque lepore conditam, ad hæc pallorem accersitum, tristitiam & supercilium, tum demum intellecturam quantum à proposito aberrasset. Hæc enim omnia animi tumidi & arrogantis propria esse, non autem veræ sanctitatis indicia, ut regina existimabat. Nam syncera sanctitas suavis est, & mitis, placida, hilaris, & tractabilis. Quare non esse cur dubitaret, quin fucum suæ simplicitati plane factum fuerit. Nam quod delatum honorem tam longa ille cunctatione distulisset, vulpini hoc ingenii potius quam sancti indicium fuisse. Siquidem probi, nec dissimulatores viri, ut non ambiunt honores, atque magistratus, ita ritè atque incorruptè delatos modestè accipiunt, non tam præesse quam prodesse cupientes. Quare oportere quidem etiam atque etiam circumspiceret, qua nam tandem ratione tanto huic ecclesiæ Toletanæ vulnere mederi posset, nisi suæ existimationis, atque adeo etiam animæ salutis obliuisci potius vellet. Nam nihili hominem, ad ea se dignitate abdicandum adigere, cui par esse gerendæ nequeat, nihil profecto negotii esse. His permulta addidit conuictorum & fœditatis plena. Atque iam regina continebat, quin procacem hominem, & inuerecundum, è conspectu suo rapi, atque exportari iuberet: verum quid suam maiestatem deceret memòr, sese continuit. Ergo nihil aliud quam satisne sanus esset, ad verbosam eius orationem subiecit: & an qui cum loqueretur intelligeret? Hic ille acerbius irritatus, Satis (inquit) sanus sum, neque qui cum loquar ignoro, nempe cum Isabella regina, quæ pauculus pulvis est, ut ego. Et simul consurgens foras furenti similis abiit. Multum Archiepiscopi causam iuuit generalis ministri tam effusa petulantia, quæ reginæ quidem iram & indignationem meruit potius, quàm gratiam aut assensum. Facile sapientissima fœmina intellexit, morbo illum animi stimulatam potius, quàm certo vlllo iudicio ductum, in tam illotum sermonem prorupisse. Interim Ximenius quanquam mature satis quid in ipsius, caput minister ille moliretur amicorum indicio intellexerat, recti conscientia fretus, tantum abfuit, ut vel reginæ aures (id quod illi facillimum factu fuisset) duceret præoccupandas, aut certe post intentam calumniam, de apologia cogitaret, ut nec verbum vllum ea de re cuiquam facere sustinuerit: nec ministro quidem vllam offensi animi specie præbuerit: quin singulari illum studio, mirificaque pietate colere, venerarique persistebat. Itaque omnia Ximenio moderate dissimulanterque ferente, facile totus ille sæuentis inuidiæ feruor contempuit, & paulo post in fumum euauit. Porro quamquam nihil aduersus sodales illos suos, quos sibi domesticos elegerat, querelarum habere præ se ferebat, quos neque conscios quidem illius in se coniurationis fuisse existimabat, tamen vel æmulorum aliorum tædio, vel quod arctam viuendi normam istis displicere sentiebat, quæsiuit occasionibus alium alio, in cœnobium quenque suum amandauit, tribus modo retentis, Francisco Ruizio, Didaco Camachio, & Didaco Villalano, qui Ximenio ab arcânis confessionibus, & à priuatis sacrificiis essent. Quibus leges pendenti in tabula præscriptas dedisse fertur, varias quidem illas, sed quæ huc tandem omnes tenderent, ut intra suum angulum abditi, ab omni negotiorum strepitu, & ab omni profanorum hominum commercio abstinerent. Hæc tamen tam rigida illis imposita viuendi conditio in causa fuit, ut ad honores emergerent, fauentem non nihil Ximenio. De Francisco Ruizio diximus: Didacus vero Villalanus cum validis lateribus ad populum concionaretur, & aptus esset affectibus permouendis, regius concionator est factus, & in Abderitanum deinde episcopum assumptus. Quartus his annumerandus est Bernardinus Archiepiscopi germanus: nam nec morum equabilitate, nec iudicio satis sano erat præditus. Hic n. ut supra commemorauimus, cum à Nauarra rediit opera Ximenii amicorum, & fratrem

fratrem Monachum factum rescivit, eidem ordini se addixerat. Sed non erat cuiquam illorum trium, quos Ximenius domi habebat conferendus : ac proinde fortunam infelicem sortitus, verum esse satis declaravit, suam moribus fortunam vnumquemque fingere. De quo, quoniam fraternam indignationem commeritus, domo Antistitis per hæc ferme principia perpetuo pulsus miseram atque calamitosam vitam duxit, pauca præfanda sunt. Erat Bernardinus in monachatu haud vulgariter pius & religiosus, quamobrem fratri erat carior. Sub ipsa etiam Pontificatus tempora, non modo consiliorum particeps, sed & totius Pontificiæ familiæ primus, ut par erat, habebatur. Aiunt tamen in eo Ximenium desiderasse animi constantiam, circumspectionem, & in rebus tractandis prudentiam. Nonnunquam enim naturali quadam temeritate, non sanæ mentis dabat indicia : sed quicquid id erat, fraterna benevolentia dissimulabatur. Ac cum ægre animi vitia contineantur, præsertim ubi paululum licentia accedit, Bernardinus insolentior factus, cum neminem sibi apud fratrem præferri pateretur, non solum Archiepiscopi amicis & ministris, sed ipsi etiam, dum omnia pro libidine tractare cupit, cœpit esse grauis. Nam quicumque eum, aut leui facto, aut dicto offendisset, domo Pontificia, fratre inconsulto, statim pellebatur. Quod si quid illum Ximenius obiurgaret, eadem erga eum libertate uti : grauibz verbis inuehi : eius œconomiam impudenter culpare : protinusque locum aliquo in propinquius cœnobium mutare : aliquotque dies conceptam indignationem absentia mora testificabatur. Mansueto animo ea omnia Ximenius tolerabat, & simul atque ira fratri deferbuerat, rursus ad se admittebat : nullumque amplius rei ante actæ verbum faciebat. Accidit tamen, ut aliquando iratior multo quam solebat Bernardinus Compluto Guadalaiaram sese receperit : ubi bilis impetu vehementer agitatus, nulla fratris Archiepiscopi ratione habita, libellum quendam scripsit, quadraginta & amplius rerum capita continentem, quibus non modo Archiepiscopi mores, sed familiæ luxum & intemperantiam, & totius Pontificiæ ditionis sub Antistite fratre licentiam, falso & immerito taxabat. Ea cum Ioanne Viana probo homine, & sibi amico, cæterum fideli fratris ministro communicauit, dictitans quam primum occasio daretur, se libellum in manus reginae traditurum. Nihil iniquius Ximenius (animo alioqui excelsus) ferebat, quam si aliquid sinistrum apud reginam de se iactaretur. Id Viana cum Ximenio statim notum fecisset, illico per sedulos ministros agit, ut captus Bernardinus deferretur, & simul quæ scripsisse ferebatur. Ergo vniuersis thecis, & armariis eius reclusis, tandem libellus inuentus est : ipseque acerbæ custodiæ traditus, atque paulo post Guadalaiaram deportatus : ubi indignabundus & animi impositi biennio integro decumbens, contumaciæ quidem morbum concoquere potuit, ni etiam insanix vitio miser laborasset. Sanius tamen post illa factus, fratris læsi clementia implorata, rursus humanissime receptus fuit. Sed ut vulgo dici solet, qui semel bonam mentem amisit, haud facile curari potest. Ægrotabat Compluti Ximenius & aderat Bernardinus frater : accidit vero, ut tunc causa quædam apud Archiepiscopi iudices ageretur, Bernardinus vero in alteram partem adeo inclinauerat, ut litem suam fecisse videretur. Iudices enim ex suo arbitrio sententiam quamuis iniquam ut proferrent impulit. Id Ximenius euestigio rescivit, altera parte nimirum proclamante, & iudicum suorum sententiam rescidit, morbo interim ob indignationem adaucto. Hic insane Bernardinus fremere : & specie visendi fratris ad illum ingressus, multa primum conqueri cœpit, & quod ipse in nullo pretio apud eum esset : multa deinde iudicum nomine, quos graui infamia eo pacto notasset, prorsusque despicatissimos fecisset. Inualidus ob morbum Ximenii animus solitum in eo tolerando vigorem retinere non valens, acri illum oratione increpat : & ut taceat pro imperio iubet, alioqui statim in vincula coniiciendum minatur. Bernardinus puluinari quo caput Ximenii fulciebatur arrepto, os obturauit : & tanta vi guttur vtraque manu furibundus compressit, ut omni facultate ministros inclamandi adempta, qui in proximo cubiculo excubabant, modo non animam efflauerit. Bernardinus siue quod eum iam mortuum credidit, seu rei atrocitate deterritus, nec animi præsentia nefario sceleri absoluendo necessaria præditus, de cubiculo dissimulanter exiens, ministris ne strepitu dormientem excitarent admonitis, in obscuram latebram se proiecit, vnde rei euentum aucuparetur. Aderat inter ministros adolescens quidam Auellaneda, qui paulo quam cæteri attentior, vultum Bernardini immutatum conspicatus, vocem etiam titubantem, gressus inconcinnos & ferme vacillantes subnotauit. Ergo sinistri quippiam accidisse suspicatus, præsertim quod Ximenium & Bernardinum vicissim iurgantes audierat, suspensis passibus ad Archiepi-

scopi lectum accedens, ex vultus pallore, & ex frequenti suspirio animo illum defecisse credidit: facios aduocat, & ad medicos accersendos aduocat: qui id vimorbi accidisse existimantes, quod medicæ artis erat, sedulo faciebant, sed vt in re subita & ambigua, velut celsipitantes. Donec ille ad se reuersus, nihil celans aut dissimulans, fratrem palam inculcare cœpit, scelestum, sacrilegum, parricidam appellat: remque vt acta fuerat exponit. Sunt qui Bernardini furorem non ob sententiam rescissam abortum fuisse dicant: sed sacerdotiorum quorundam causa, quæ cum à fratre petiisset, nec potuisset impetrare, eo tandem insanix peruenit, vt fratrem strangulare voluerit. Ergo Bernardinus per gnauos exploratores conquisitus, Turrigios oppidum iuxta Toletum, olearum fertilitate celebre, compedibus vinctus abducitur: vt in humili tunc temporis cœnobio, vitam sordidam, vt meruerat, traduceret. Quod in commune ab omnibus monachis curatum est, quibus Bernardini facinus indignissimum visum fuerat. Tarasix tamen Auriquesix matronæ sanctissimæ benignitate, quæ Turrigiorum ditionem eo tempore tenebat, bona molestiæ pars ablata fuit, quam in custodia pertulisset. Ab eo tempore tanto ille odio Ximenio fuit, vt nullius vnquam precibus simultatem deposuerit: nec hominem amplius videre sustinuerit, nedum alloqui, aut in familiam recipere. Amor enim quo vehementior aut coniunctior est, si iustis de causis aliquando lædatur, nunquam ad pristinam charitatem redit, nec offensione oblitterata coalescit. Ferdinandus Rex longo post tempore vix à Ximenio impetrauit, vt mitius contra fratrem germanum præsertim absentem ageret, eumque benigne iuaret. Assignauit ergo Bernardino octogena numum millia in singulos annos, ea conditione tamen, ne vnquam in eius conspectum veniret. Hunc ego Bernardinum extremam pene senectam agentem puer olim Compluti vidi, molli otio & genio indulgentem. Erat statura procera, fronte perfricta, vultum in modum rubro flammeoque, naso prælongo, & incuruo, oculis introrsum reductis, totiusque corporis firma quidem compactione, sed macra. Auellanedæ vero sedulitatem semper ante oculos Ximenius habuit: nam & adolescentiæ vitio sapius peccantem paterna emendabat indulgentia, præter seueritatis suæ consuetudinem: & ne quid illi dum viueret deesse posset, benignissime prouidit. Sed vt ad initia pontificatus reuertamur: vt primum Ecclesia Toletana rescivit Ximenium in Aragonia vbi tunc agebat inauguratum, legatos ad eum mittit Franciscum Aluarum Toletanum, & Ioannem Quintanapalliam canonicos, illum iurisperitum, hunc theologum, qui illi totius Ecclesiæ nomine gratularentur. Quibus cum longum sermonem habuit: & multa se dixit cupere denuo instituere, & multa corrigere, & in antiquum statum restituere, quæ in rem communem essent cessura: sed illud in primis, vt canonici & eorum focii, qui portionarii dicebantur, ad vitæ cõmunitatem, quoad eius fieri posset, redirent, qui iam diu ad vitam secularem & vagam descuerant. Vt saltem altaris ministri, qui per hebdomadarum vices sacra faciunt, illis diebus intra claustra templi continerentur, quo religiosius munere fungerentur suo: se vero vt bona domicilia extruerentur curaturum, quibus commode vti possent. Legatis vero diligenter mandat, vt id ad capitulum referant, & primo quoque tempore ea de re decretum faciendum curent. Legati quamuis rei difficultatem probe intelligerent, noluerunt tamen quid sentirent aperire: sed eius mandata ad capitulum bona fide relatueros, quemadmodum iubebantur, promittunt. Canonici vero per legatos de Antistitis sui voluntate certiores facti, mirum quam fuerint reinouitate & insolentia commoti. Non tam quidem quod intolerandum videretur, tres illos sacrorum ministros pauculis diebus intra ædem sacram contineri, quam quod vererentur ne homo seuerus & restituendæ veteris disciplinæ cupidissimus, qui tunc summa contentione agitabat, vt omnes omnium religiosorum virorum sceminarumque per vniuersam Hispaniam societates ad prisca viuendi instituta reuocarentur, dem quoque de canonicis suis cogitaret. Auxit illorum suspicionem Ximenii ad præfectum fabricæ mandatum, vt super interiori templi porticu, quæ impluuium viridario consitum, ad mea vsque tempora cingebat, domicilia construeret: in quibus multo plures quam illi tres sacerdotes laxè habitare possent. Quare inito statim secreto consilio, Alphonsum Albornozium canonicum, qui & capellani maioris dignitateungebatur, prudentem virum, & industrium, Romam ad Pontificem Maxim. aliis negotiorum causis prætextis, mittunt, qui præsentem ecclesiæ Toletanæ statum capituli nomine tueretur: & Archiepiscopum si opus esset, in ius vocaret, vt res nouas moliri desineret. Sed Ximenius qui paulo post ista rescivit, non esse cessandum ratus,

ratus, viatores, satellitesque, non sine autoritate regia statim in portum misit, qui Albornozium comprehenderent. Sed quanuis magnis itineribus profecti, nauim conscendisse, & plenis velis nauigasse reppererunt. Sed Ximenius vir prudens & experiens, ita posse euenire ratus, vno tempore ad portum satellites, & Romam expeditissimam triremem mittit, qua viri sibi cari & strenui cum mandatis regiis vehebantur, qui Garfiaz Lasso, tunc apud Pontif. Oratori edicerent, vt quamprimum Albornozius appulisset, ablata in urbem veniendi facultate, vincum in Hispaniam remitteret. Lassus statim vt regias literas accepit, & rem totam intellexit, Ostiam contendit, vbi quinque dies Albornozii celeritatem anteuertit: tot enim cum esset ibi moratus, descendentem de naui vocauit ad coenam. Vbi postquam de Hispaniae rebus multa inter se collocuti sunt, regia illi mandata exponit: & Centurioni in custodiam traditus rursus in Hispaniam traicere cogitur. Postquam Valentiam appulit, ad Attienza arcem translatus est, & tandem Complutum ad Antistitem deducitur: vbi totos fere duo de viginti menses partim vincus, partim in libera custodia retentus fuit. Carceris molestiae duriores Albornozio exhibebantur, quam mitis Ximenii natura ferebat. Sed cum punitio potius regis nomine, quam suo fieret, non nisi regis intercessione dimitendum putabat. Solent etiam qui nouam aliquam potestatem ineunt, seueritatem quandam pene inexorabilem sub ipsa principatus initia exercere, quo asperi & formidolosi vulgo habeantur. Sic enim qui contumaci sunt ingenio, & nouarum rerum auidi, sibi cauere curant: & in officio facilius omnes continentur. Interea Ximenius Toletum profectus, vt se Albornozius sequeretur iussit: & cum illic relinquendus crederetur, rursus secum Complutum reduxit, vbi tandem missum fieri placuit. Vfus fuit Albornozius fidelissima opera Tamai eius ministri in maritimo itinere vincus, & post etiam Complui: adeo vt se maximam suae calamitatis partem, in verbis & consiliis prudentis famuli deposuisse fateretur. Quare post omnes turbas sedatas iam liber, Tamaium gratitudinis ergo portionarium Toletanum faciundum curauit. Ximenius qui Tamai pietatem erga herum, & fidem ac sedulitatem à viris laudatis praedicari audierat, post Albornozii mortem, in familiam suam asciuit, & domus suae praefectum esse voluit: ac canonicum Toletanum creauit, vt summum bene nauatae operae pretium. De statu ecclesiae mutando, aut de sacrorum ministris intra ecclesiam continendis, mentionem nullam ab eo factam Vergara existimat. Ego Didacum Lupum Aialam aliquando dicere audiui, Ximenium in priuatis sermonibus, quos interdum ad canonicos habuit, de ea suspicione sese purgasse, qua ad regularem viuendi modum eos reducere velle insimulabatur. Quanquam nonnulli referunt, vsum illum aliquando ad hanc rem exemplo tenuissimi panni Leucophæi, quem canonici Ximenio obtulerunt, vt inde sibi vestem clericalem conficiendam curaret: tunc enim pannum laudasse, sed conditionem non probasse: vtcunque enim res caderent, sub Diui Francisci cuculla vitam viuere decreuisse se, dixit. Iubebat ergo, vt ipsi etiam canonici ad Augustini regulam se compararent & viuerent, quam multis adhuc caeremoniis referrent. Sed sibi propositum esse dicebat Heliae verba vsurpans, non in igne, neque in commotione, sed in auræ tenuis placidissimo sibilo, hoc est, in lenitate & mansuetudine, omnia cum ecclesia sua tractare, & componere. De hebdomadariis autem ministris se non quidem praecipere, suadere tamen vt inter se ea de re agerent & tractarent, qua nihil sibi aut religiosius, aut sanctius videbatur. Ego vt his de rebus asseuerare nihil possum, ita ex aedificii perampla structura, & ex sermone cum legatis ecclesiae in Aragonia habito, & ex portæ forma quam ad vicum crepidarium adaperuerat, suis & ciuitatis Toletanae quæ adhuc visuntur insignibus ornatam, eam quæ iactabatur animi sui sententiam fuisse, conicere licet: cæterum tumultus & turbas emersuras prauidentem, nihil amplius de vtraque re siue priuatim, siue publice Toleti egisse. Habitacula vero illa, magnifico atque sumptuoso opere constructa, in pontificalis palatii partem concessisse videmus. Post celebratum in Aragonia conuentum, & res omnes compositas, reges Almazanum oppidum in Castellæ limine situm peruenerunt. Sed rex paucos post dies, ad comprimendos Caroli Gallorum regis motus, qui in Gerundensium fines hostilia moliri nunciabatur, in Cataloniam rediit. Regina vero Burgos Ximenio adstante profecta est: vbi Lauretum oppidum septentrionalis Oceani portu celebre adire constituit, vt Ioannam filiam suam ad Philippum Austrium sponsum, Maximiliani Cæsaris filium, traiecturam ad naues deduceret. Sed cum itineris difficultas (nam per angustias quasdam & infestas montium salebras eundum erat) atque oppidorum vicorumque infrequentia tot homi-

num millia, qui reginam comitabantur, cum tanto præsertim apparatu & tot impedimen-
tis excipere non posset: Archiepiscopus, qui omnes omnium occasionum articulos ad ec-
clesiam Toletanam visendam captabat, idoneum tempus nactus, facile à regina impetra-
uit, ut sibi tandem abesseliceret, dum illa Burgos rediret. Ergo Complutum Toletanorum
pontificum regiam sine vlla mora profectus, postquam se ibi ab externis negotiis feriatum
videt, ea solum in animo versabat, quæ ad boni pontificis partes bene agendas necessaria
esse arbitrabatur. Quocirca ecclesiam Toletanam inuisere, & conuentum sacerdotum
(quem Synodum dicunt) indicere, demum rotam diocesim circumlustrare cogita-
bat. Sed antequam proficisceretur, aream circumspectis amplissimis & magnificis æ-
dibus in studiorum collegium ædificandis aptissimam. Cum ergo in his designandis 10
cum architectis esset occupatissimus, regina quæ à Laurentano portu Burgos redierat,
Ximenii absentiam, cuius consilio multum se iuuari sentiebat, diutius ferre noluit,
& hominem ad se accersiu: cunctantem vero & causas moræ neccentem, tandem oc-
casionem instantium Ioannis filii nuptiarum cum Margarita Maximiliani Augusti filia o-
mnino ad se venire iubet: negabat enim principem iuuentutis, in tot tantorumque re-
gnorum spem natum, per alium quam per primatem Hispaniarum matrimonio iungi de-
bere. Ergo magna omnium celebritate, atque ordinum frequentia, nuptiæ coniunctæ
sunt III. nonas Aprilis, anno M. cccc. xcvii. quibus ipse stipulandis & sanciendo in-
terfuit, & matrimonii solennia in conspectu regum religiose iuxta & splendide peregit.
Post hæc cum discessurum se iam ad cœpta negotia arbitraretur, miserando quodam ca- 20
tu præter votum manere fuit coactus. Alphonsus Cardenas Gutterii Cardenæ filius, ma-
gnæ spei iuuenis, dum inter æquales in ludis nuptialibus, qui magnificentissimi ob prin-
cipes facti sunt, equum incautius admittit, dorso excussus corruit, & ceruice fracta, è
vestigio animam efflauit magno omnium mœrore. Erat Gutterius Cardenas reginæ per-
familiaris, & intimorum consiliorum particeps: vnde haud vulgariter ob eius calamita-
tem doluit. Allevabat ægritudinem Ximenius pio & prudenti sermone: nec minus a-
cerbum Gutterii patris vulnus consolando leniebat. Postquam illa mœstitia nouis (ut
fieri solet) rebus subnascentibus excussa est: decreuerunt reges, terminos quibus Ca-
stellæ a Lusitania distinguitur visere, & obiter Pintiam etiam, & Metinam. Hæc Xime-
nio per opportuna occasio visa est Toletum proficiscendi, ad res sui pontificatus agendas. 30
Commeatu igitur à regina accepto, Archiepiscopus Complutum venit, & paucos post
dies Toletum de nocte accedere instituerat, fastidiens omnino apparatus illum, atque
fastum, quo noui Antistites primo aduentu urbem inuehi consueuerunt. At cum id ci-
uitati vehementer ingratum esse intellexisset, eorum votis obsecutus est. Sed quo ma-
gis ille humanam gloriam fugitabat, hoc illa perseverantius solidam eius virtutem seque-
batur. Neminem Toletanorum præsulum tanta frequentia, tanto ciuium studio & ap-
plausu exceptum esse comperimus. Est quidem illa ciuitas pontificum suorum obser-
uantissima, quos haud secus ac numen quoddam cælitus demissum solet venerari: sed
communibus Archiepiscopos colendi causis peculiare quædam in Ximenio esse fama
vulgauerat, quæ hominum studia mirum in modum excitarunt, ad eius vultum & totius 40
corporis habitum propius contemp'andum. Ergo ubi dies aduentus eius adfuit, cunctus
populus, omnis ætas, sexus, atque ordo, ut est vrbs frequentissima, per portas se effundens,
campos omnes qua venturus expectabatur, late compleuit. Vbi vero ad primum ab vrbe
lapidem Archiepiscopus appropinquare nunciatur, ornatissimus maximi templi clerus,
duplici agminis serie obuiam processit. Mulæ erant nitidæ & insignes, quibus singuli de
more sacerdotum Hispanorum sedebant. Præcedebant autem vnumquemque sui ante-
ambulones purpura fulgentes. Substitit Ximenius media via, quem omnes venerabundi
salutarunt, & deosculatis manibus omnia illi bona precabantur. Paulo deinde ulterius pro-
cedenti, præfectus vrbs cum omnibus imperii sui satellitibus, & clarissimus decurionum
ordo, cum primariis ciuitatis, quos viatores & accensi præbant, occurrunt: subsistentique 50
rursus singuli præteruerti felicem aduentum optabant, honorificis verbis appellantes. Hi-
storicus nostras Fernandus Pulgarus homo incorruptæ fidei, & sua lingua satis eloquens,
cuius historiam Antonius Nebrissenis latinam fecit, scriptum reliquit, fuisse solenne, ut in
primo pontificis Toletani in urbem aduentu, præfectus vrbs cum suis ministris, & ipsi
etiam decuriones vrbs post salutatum extra urbem Antistitem, cum ad portam vrbs
ventum esset, dimissis equis pedibus irent, equitantem Archiepiscopum comitantes vsque
ad templum maximum: sed huiusmodi honore Petrum Gonzalum Mendozium Cardi-
nalem Archiepiscopum Toletanum, in gratiam Isabellæ reginæ, in cuius comitatu urbem
primum ingressus est, sponte abstinuisse. Verum siue hoc eo tempore in Gonzalui adula-
tio-

monem primo sit tentatum, siue re vera hoc officii genus Toletanis olim Pontificibus (quaerant maiores nostri religione) delatum fuerit, seculo certe nostro compertum est obsoleuisse. Ad portam igitur urbis cum venisset Ximenius, tam conferta multitudo aditum obstruxerat, ut nonnulli de vita fuerint periclitati. Iam vero postquam urbem est ingressus, omnes fenestras foeminae puerique occupauerant: summa tectorum culmina insidentium mortalium pondere laborabant: loca altiora omnia suspensis hominum vestigiis tenebantur. Tam densa denique vias turba compleuerat, ut vix summa satellitum apparitorumque contentione angustus trames procedentibus aperiretur. Sic tandem ad augustissimi templi vestibulum, amplissimo ornatum apparatu, praecipitante diei vespera peruenit: ibi à sacerdotibus, qui venienti obuiam processerant, sacro amictu velatis excipitur. Et post adoratam more maiorum sacrosanctae crucis pretiosissimam particulam, quam iam olim Ecclesia Toletana dono regum in thesauris asseruat, pro foribus astanti liber oblatus est, in quo ecclesiae Tolerantiae instituta, legesque continentur: quas ille ratas se habiturum conceptis verbis pollicitus, in illas de more iurauit. Inde in templi adyta religioso sacerdotum concentu inductus, post habitam supplicationem ad aram maximam, in Pontificale palatium, quod in proximo est, deducitur. Tertio vero postquam aduenerat die canonicis in curiam suam per edictum vocatis, in hanc fere sententiam verba fecisse dicitur.

10 QVAM inuitus fratres charissimi, in hunc quem videtis dignitatis gradum ascenderim, neminem vestrum arbitror ignorare: quam vero immeritus illum occupem, nemo nouit praeter me, qui sub onere tam recenti gemere iam incipiam, & nutare. Quo magis equidem sentio, non ab ipso modo numine subsidium mihi summis precibus implorandum, sed opem atque auxilium vndecunque, sed à vobis in primis fratres obseruandi, petendum esse, tanta in Deum pietate, tanta prudentia & virtute praeditis: quorum votis & rogationibus ad numina caelestia, & consilio in rebus gerendis, plurimum utilitatis me capturum spero. Confido enim vos mihi omnem operam, consilium, studiumque praestaturos, ut non in hac modo ecclesia, sed in vniuersa adeo diocesi nostra cultus diuinus augeatur, mores formentur, ecclesiasticae denique disciplinae vigor, si non omnino instaureretur (hoc enim optare magis corruptissimo hoc seculo, quam sperare licet) ad quandam certe praeae integritatis imaginem componatur. Cuius quidem voti me facile compotem futurum spero, cum vos in primis videam ad omne virtutis exemplum formatos. Aequum est enim, ut qui ceteris sacerdotibus in ditae nostrae superiores emolumentis & dignitate estis, morum quoque sanctimonia sitis. Quae enim eruditio aut disciplina ad vestros ciues, qui à rebus sacris profani sunt, dimanare poterat, si vos officia vestra contemneretis, opinionum dissidiis laborantes? & non potius tum vestrum cultu, totiusque corporis motu, atque gestu, tum mutua inter vos pace, sanctis colloquiis, & bonis operibus, interiorem hominem vere sacerdotio dignum populo (ut facitis) ostenderetis? Ego sane, ut aperte vobiscum agam, quoscunque hac via ad caelestem Hierusalem ascendentes, de virtute in virtutem procedere animaduertero, horum profecto non modo conatibus adero, sed commodis etiam, dignitateque augebo: si quis vero (quod abominor) terrestrem Hiericho descendens, in latrocinia vitiorum, à quibus saucietur, inciderit, huius certe vulneribus, euangelici Samaritani exemplo, oleum superfundam, & vinum: sed ita ut multo magis ille olei lenitatem, quam viui sit austeritatem experturus: nisi ubi putre vulnus (quod Deus auertat) sectione, vitioneue indigebit. Nam nec ab hac quidem quamlibet inuitus temperare potero, cum intelligam quicquid in vobis huiusmodi fuerit, à me vno apud supremum iudicem seuerissime exigendum. Verum meliora profecto atque digniora de tam graui, tamque honesto ordine, speranda mihi esse persuadeo, aduersus quem officiis potius & humanitate, quam summo iure mihi esse agendum video. Quoniam vero iam dudum meditor synodum sacerdotum nostrae diocesis, rei ecclesiasticae constituendae causa, Complutum in-

30 dicere, magnopere vos hortor, ut legatos vestros illuc mittatis, qui ex prisco maiorum instituto rebus gerendis intersint. Interim si quid vobis videbitur, in hac ipsa ecclesia, vel alibi per nostram ditionem, matura censura indigere, magnam monitoribus sum gratiam habiturus. Huic orationi cum per Decanum reuerenter responsum esset, discessum est. Dati deinde dies aliquot procerum & ciuium salutationibus, à quibus quam poterat citissime se expediebat: nam volumen sacrum in proxima mensa apertum semper erat, ad cuius lectionem, nisi quid esset serio tractandum, post primas statim salutationes sese conuertebat: quod cuius mediocriter attento, ne homini rebus grauissimis occupato negotium ultra faceretur, indicium erat. Habita est etiam non postrema supplicum libellorum ratio, ple-

40 tisque quidem eius generis quibus esset liberalitate potius, quam oratione vlla respondendi-

dum: quos in fasciculos dispositos, ad largitionibus præpositum mittebat, qui votis omnium suarum arbitrio satisfacere curabat. ita fiebat ut numerosior in dies ab palatii limina petitorum turba conflueret: adeo sane ut constet, Archiepiscopum quo die urbe profectus est flagitatorum multitudine exitu domus fuisse prohibitum, donec largitor prouido consilio iactatis, quos diuidendos parauerat, nummis, peruium iter fecit exeunti. Multa ergo ille Tolero quibus ibi commoratus est paucis diebus, præclara constituit: multa composuit, tum ad cleri populi que disciplinam, tum ad summi templi, cæterarumque ædium sacramenta facta tecta, suppellectilem, censum, totius denique diuini cultus splendorem pertinentia: quæ longum esset sigillatim persequi. Vnum tamen non omittam, propter exempli claritatem, & rei difficultatem cum primis memorabile. Offendebatur quicumque templum Tolero adibant sacelli illius angustis, quod Capellam maiorem vocant, ubi ara maxima solennibus sacris operandis erecta est: erat enim dimidio ferme quam nunc est angustior: quod delubri magnificentia indignum esse omnes iactabant. Porro vnica erat laxandi ratio, si sanctæ Crucis ædícula quæ illi continens est, sacello adderetur: quod facile factum erat diruto pariete medio. Erat autem ædícula illa regum opus venerandæ antiquitatis, veterum quos vocant regum tumulis percelebris: nempe Alphonsi septimi, qui Hispaniæ dictus est Imperator, & Sancti huius filii cognomento Desiderati, & item Sancti alterius ex Alphonso decimo geniti: præter alios regni stirpis principes viros, quorum illic manibus per proprios sacerdotes quotidianis inferiis parentabatur. Quare multis retro seculis nefas visum fuerat, de diruenda regia capella cogitare. At Ximenius re statim perpen-
 sa, ædiculam regiam capellæ maximæ iungendam, & regum reliquias ad eandem transferendas decreuit. Regiis porro sacerdotibus ædiculam aliam sacris suis faciendis assignauit, tanta quidem celeritate, ut sub ipsum discessum præfecto fabricæ negotium dederit rei primo quoque tempore conficiendæ. Verum huic decreto post Archiepiscopi abitum regii sacerdotes summa contentione intercedentes, rem ad capitulum detulerunt: patres obtestanter, ne suo se sacello exturbari, neu sacra clarissimorum regum sepulchra, quæ illi certa quadam religione ducti cineribus suis delegissent, violari paterentur. Patres quanquam Antistitis sui consilium cum ecclesiæ dignitate coniunctum esse liquido videbant, tamen ne Petri Mendozii Cardinalis Archiepiscopi monumentum, quod proxime dextrum summi altaris latus constructum erat, prolato altaris situ, longius relinqueretur, regionum sacerdotum causam tuendam suscipiunt. Hactenus tamen ut per legatos reginam orarent, tantisper negotium differri vellent, donec ipsa in rem præsentem veniens, (expectabatur enim propediem in urbem ventura) de re tota pro imperio constitueret: sperabant enim Cardinalis sui, cui tantopere viuenti fauisset, etiam sepulturæ rationem habituram. Regina cum capituli postulatis facile annuisset, paulo post in urbem veniens, re oculis subiecta, Ximenii consilium laudauit. Ita regii sacelli spatium capellæ maximæ cessit: ubi ara maxima denuo constructa, & ingenti sacrorum signorum pægmate, quod ad summum vsque templi fornicem sublatum videmus, exornata: regii tumuli vtrinque in edto locati, summa quidem tum illorum dignitate, tum ædificii ipsius elegantia, atque decore, Mendocii vero Cardinalis monumentum longiuscule quidem ab ara ipsa seruetum mansit. Verum id sane incommodum, honorificentissima regionum monumentorum societate abunde pensatum est. Porro regiis sacrificiis ædícula non longe a Capella maxima attributa: quæ olim sancti Spiritus nuncupata, sanctæ crucis titulum in prioris sacelli memoriam suscepit. Archiepiscopus ubi Complutum venit, conuentum primum suorum sacerdotum celebravit. Quo in conuentu multa de Reipublice ecclesiasticæ utilitate decreta sunt facta: quæ postea in secundo conuentu Talabricæ habito retractata & confirmata vulgavit. Eorum publicæ tabulæ quoniam ætatis iniuria interciderunt, atque ab insequentibus Archiepiscopis multa dissimulato nomine in ipsorum acta translata sunt: nonnulla referre, potissimum quæ viri pietatem & prudentiam declarant, non ab re esse existimaui. Sacerdotibus presbyteris facultatem eligendi sacerdotem dedit, ad quem occulta peccata deferrent, vicaria huic potestate data de quibuslibet commissis absoluendis, quorum ad se duntaxat ex legibus sacris cognitio pertineret: ne forte rem diuinam peragere volentes huius rei obice retardarentur. Quod sub id tempus sæpe contingebat, cum nondum tam multi Pont. Max. priuilegia ad id faciendum, ut nunc, adepti essent. Primariis sacerdotibus, (quos curas vulgo vocant) præcepit, ut singulis dominicis diebus post horas vespertinas (quas completorium vocant) campanæ sonitu, vicorum sibi subiectorum pueros ad Deipatæ Virginis salutationem conuocarent: ibique eos per se aut per ædituum, Christianæ religionis symbola edocerent. Quod ab eo tempore, non sine magno puerorum in Christiana pietate profectu, ad ætatem nostram perseverat. Quoniam sacre aquæ usus, quæ pro foribus templorum est, negligi-

negligentia passim interciderat, leuibus peccatis lustrandis more maiorum instituta & consecrata, ut cuncti ecclesias ingredientibus ea se diligenter aspergerent, multa etiam proposita cauit. Iam quoniam sacra patina circumferri solet deosculanda, & peruersa quadam ciuilitate inducta erant mutua rogationes, quibus praetermissis graues offensiones & inimicitiae inter ciues exoriebantur: cauerat Alphonsus Carrillus, ut minister qui patinam gestabat, statim ac quisquam proximum rogare coepisset, ad altare patinam reduceret. Ximinius quidem noluit ceteros osculo patinae immerentes priuari propter vnus ineptam ciuilitatem, sed subito ad alium transire, nulla illius ratione habita: & ut sic fieret, graui multa contra ministrum & parochum indicta cauit. Forensium causarum diuturnitatem ex variis aduocatorum allegationibus proficisci certo sciens, quas in fraudem publicae utilitatis ob priuatum ipsorum emolumentum introduxerant, maximo sanctae Synodi applausu sic ad certam breuitatem reduxit: ne quis in ditione sua iudex, siue is ecclesiasticus siue laicus esset, in leuioris momenti causis libellum vllum admitteret: sed de plano (ut aiunt) illas dirimeret & iudicaret. In reliquis vero, ut maiorum decreta seruarentur: & post vnum & alterum libellum, quibus causae fundamenta ab vtraque parte concluduntur, positionum & interrogationum libelli secundum quos & ipsi litigantes iurati respondeant, & testes etiam qui producuntur quid sentiant declarare teneantur, & tandem vltimus libellus offerretur, qui & contrariorum dictis refutandis, & suorum confirmandis sit satis: vltra quem si vel denuo testes darentur, vel libellus porrigeretur, omnia essent reiicienda ut inepta. Quod si altera pars forum mutaret, exceptionemve aliam de nullitate (ut aiunt) opponeret, id intra octo tantum dies cognosceretur, & sexto post die sententia, quam interlocutoriam vocant, proferretur, & diffinitiva continuo post vigesimum. Decreuerant superioribus temporibus Archiepiscopi, ut sacerdos qui continuis quatuor mensibus sacerdotio abesset, eo statim priuaretur citra vllam allegationem: huiusmodi priuationem Ximinius abrogauit, & ad ius commune reduxit: facile enim prece, aut munere, aut gratia haec poenae eludebantur, & sacerdos teste conscientia fructus perceptos suos facere non poterat. At nunc Tridentini concilii beneficio, his atque aliis incommodis obuiam itum est. Ceterum res duas cum primis vtilis & necessarias Ximinius primus tunc excogitauit: alteram, ut parochi librum in suis ecclesiis habeant, in quo nomina eorum qui lustrali aqua per baptismum expiantur, descripta sint, additis insuper patrum, & compatrum (quos vocant) nominibus, anno etiam, die, & mense praenotatis. Quo sane prouidenti decreto sceleratis multorum diuortiiis occursum fuit: quos si quando legitimae uxoris fastidium ceperat, falsis testibus subornatis compatratus praetextu, matrimoniis illicitis copulabantur. Quin & ad tutelarum curationes, ad sacros ordines suscipiendos, ad haereditates & sacerdotia ineunda, ad milleque alios usus posteris se iuuari sentiunt. Alteram, ut parochi, quadagesimali ieiunio ineunte, eorum nomina conscribant qui Christiano ritu confessiones arcanas, quibus tenentur sacerdotibus, fecerint: eaque ad Antistitem ipsum, aut ad Toletanum Complutensemve vicarios, ut ratio territorii exposcit, intra dies quadraginta teneantur deferre: sic enim Antistites certi esse possunt diuinis & pontificiis praeceptis esse satisfactum. Iubentur etiam ut ab ipsis certiores fiant, si quid publici, aut noui reatus exortum sit, quod ipsorum auctoritate corrigi debeat. Quae duae res magno cum ecclesiasticae disciplinae fructu adhuc in nostra dioecesi obseruantur, & inde ad alias deriuatae sunt: nunquam vero sine ingenti iactura immutabuntur, aut intermittentur. Quaedam vero circa pietatem diuinis debitam religiose sanxit, secutus in plerisque Christi III. Pont. Max. instituta. Diem praesentationis Dei genitricis Mariae, I. calendae Octobris, solenni pompa, & festo apparatu coli iussit, XII. vero calendae Aprilis, eadem solennitate D. Iosephum virginis matris sponsum, ut coleretur, non solum sanxit, sed in calendarium Toletanum, in quo desiderabatur, referri iussit. Diui Francisci diem festum esse voluit, & sic in honore est dies eius habitus vsque ad Taueram Archiepiscopum Toletanum, qui in ordinem redegit. Iulianum Pomerium Archiepiscopum Toletanum, ob vitae sanctimoniam, & eruditionem sacrarum litterarum olim inter diuos relatum, sed temporum negligentia minus cultum quam vita inculpata & scriptis meruerat, calendario etiam Toletano ut adscriberetur curauit, & eius diem pridie nonas Martii sua in ecclesia celebrari. Hic praeter diuinis de rebus volumina, scripsit etiam historiam de rebus gestis a rege Bamba sub quo ille vixerat, quae in bibliothecis Hispaniae asseruatur. His absolutis, ad publici usus opera, quibus instituendis natura propensissimus erat, se conuertit: nam religiosas virorum foeminarumque domos, virginum maritandarum gynaecea, studiosorum collegia construere in animum induxerat. Cum primis vero liberalium artium & diuinarum litterarum studiis, quarum ille semper amore flagrauit prouehendis, Academiae Complutensis coeptum edificium vrgendum esse putabat: cuius qui-

dem augendæ ornandæque, adusque vitæ exitum, curam & cogitationem nunquam remisit. Dum hæc per Ximenium in diœcesi sua geruntur, monasticorum ordinum correctio, quam summopere ut fieret curabat, grauissimis vbique motibus ac seditionibus agitabatur: siquidem fratribus conuentualibus passim tumultuantibus, non pauci insigni nobilitate atque authoritate viri fauebant, cum aliis quidem de causis, tum hac potissimum, quod antiqua maiorum suorum sepulchra, sacellaque sumptuoso opere exædificata, atque annuis censibus aucta sacrorum ibidem perpetuo celebrandorum causa, in horum cœnobiis erant: quæ facile peritura existimabant, si fratres obseruantes, quibus censuum huiusmodi immobiliumque bonorum possessio interdicta est, conuentualium loco substituerentur. Neesse enim esse videbant, ut bona ipsa atque census aliorum dilaberentur: illa enim partim fœminarum cœnobiis, partim fratrum obseruantium literariis collegiis instituendis applicanda esse vulgo ferebatur. Verum hisce difficultatibus in Hispania regia authoritate per Ximenium succurrebatur. Romæ autem, ubi præcipuus causæ vniuersæ cardo vertebatur, longe maiora impedimenta atque incommoda peruincenda erant. Proferebantur pacta quædam conuenta, olim inter conuentuales minoritanos, & fratres obseruantes † P. secundi, & Sixti quarti, Rom. Pont. authoritate firmata, quibus inter alia cæuebatur, ne fratres obseruantes conuentualium fratrum cœnobia, domosve, aut alias possessiones etiam sedis Apostolicæ permissu reciperent. Aduersus illam conuentionem, in hac monasteriorum reformatione fuerant nonnullæ conuentualium domus Ximenii opera, dum reginæ à confessionibus esset, ab obseruantibus receptæ, & regulari obseruantia, veteribus earum colonis consentientibus vindicatæ: qui precibus & præmio illecti, domos suas obseruantibus reliquerant: idque nihil superiorum Pont. prohibitione obstante, Alexan. Sex. Pont. Max. authoritate probatum fuerat: & obseruantibus, uti domos & monasteria conuentualium, de habitantium fratrum consensu recipere, ac libere retinere possent, permissum. Qua ratione fiebat, ut ex conuentualium cœnobiis nonnulla ad obseruantium ordinem transferrentur. Id incommodum ne latius serperet, minister generalis, qui conuentualis erat, & perpetuo magistratus fungebatur (nam nunc per sexennium tantum retinetur) ab eodem Alexandro summa contentione impetrauit, ut in ea monasteriorum correctione minimè liceret eam curam gerentibus, sine certis quibusdam adiunctis sociis conuentualis instituti fratribus, ab ipso generali ministro designatis, officio suo fungi. Hos igitur Roma missos cum à regiis correctoribus (quos reformatores vocant) contemptui haberi, nec ullam ipsis in eo ministerio authoritatem deferri intellexisset, Pontif. Maximum miris modis ad iracundiam prouocat, tanquam illius authoritati potissimum illuderetur: corrogatoque Cardinalium quorundam fauore, qui conuentualium partibus studebant, edictum à Pont. Max. de amplissimi etiam senatus sententia promulgatur, quo vniuerso censuræ huius atque emendationis monasticæ negotio supersederi iubebatur: datis de ea re ad Catholicos reges, quorum authoritate res gerebatur, breuibus literis, quas regina ad se statim allatas ad Ximenium mittendas curauit: erant autem hoc exemplo.

CHARISSIMIS in Christo filiis nostris, Ferdinando regi, & Elisabeth reginæ Hispaniarum catholicis, Alexander Papa sextus. Charissimi in Christo filii nostri salutem & Apostolicam benedictionem. Ut imponatur finis dissensionibus, & querelis quæ continuo affertur, à fratribus præsertim ordinis minorum sancti Francisci, propter commissam in istis regnis & dominiis vestris reformationem: pro qua à generali aliqui sui ordinis istuc transmissi, ut simul cum prælatis per nos ad id deputatis huic negotio intenderent, officio suo minime fungi permittuntur, & variis iniuriis (ut afferunt) se affectos conqueruntur: decretum fuit in consistorio, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium vnanimi consilio, ut tam ipsis transmissis fratribus, quam per nos deputatis huic reformationi commissariis inhiberetur, ut in huiusmodi reformatione, & eius executione non procederent: sed supersederent. donec veritate per nos intellecta prouideretur, & aliud mandarem. Quemadmodum maiestates vestræ ex litteris venerabilis fratris nostri G. Episcopi Portuensis Cardinalis Vlixbonensis, eiusdem ordinis vice protectoris, & dilecti filii Garfiae Lassi Oratoris nostri, ad quas nos remittimus, plenius intelligent. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die nona Nouembris, M. cccc. xcvi. Pontificatus nostri anno sexto.

Hoc nuntio Ximenius maiorem in modum commotus est: facile enim vir prudens animaduerebat, hoc Pontificis interdicto quanquam in speciem temporario, illud potissimum agi, ut causa tota in præsens sopita, perpetua deinde dissimulatione exstingueretur: hac enim via solet plerumque perplexis negotiis exitus inueniri. Sed ut erat ingenio acri, & ani-

animo magno, maximis semper difficultatibus sese opponebat. Quare obice ardentior factus reginam adit, eamque à tam molesto negotio propemodum abhorrentem confirmat: solitæque suæ constantiæ atque animi præstantis ut sit memor admonet: & summo studio orat, atque obtestatur, ne causam tam piam deserat. Molestissimam haud dubie rem esse, odii, tædii, laborisquo plenissimam, sed tanto perseverantius in eam incumbendum. Fieri enim non posse, quin tandem Christus Opt. Maxim. tam sancta consilia esset numine suo fortunaturus. His verbis regina animum collegit, & Ximenio quicquid gratia & fauore suo apud Pontif. Maxim. effici posset, benigne promittit, dum modo negotii pondus ipse subeat, donec ad optatum exitum perducatur. Hoc cumulatissime Ximenio de se pollicente, denuo rem vrgendam censet: & simul quid sibi præsentī occasione constituendum videretur, quid Romæ, quid alibi providendum exponit. Ximenii igitur opera, labore, & industria effectum est, ut summus Pont. interdicto illo sublato, totam eam censuram & reformationem non modo exequendam decerneret, sed Ximenio ipsi, vna cum Catanensi Pont. internuntio, ac Giennensi Episcopis statim committeret exercendam. Sed tam arcto quidem mandato, quod aduersariorum improuitati datum fuisse videbatur, ut non liceret ulli ex tribus Pontif. vicarium pro se constituere, sed per seipso mandatum exequi tenerentur. Hoc decretum cum prorsus inane esse animaduertit (nec enim fieri poterat ut ipse, eiusve collegæ tot prouincias obirent, & tot adirent monasteria) non conquieuit, donec vicarios pro arbitrio substituendi facultatem impetraret. Ita negotium procedere de integro cœpit, & diuina tandem ope compositis aut sublatiis maximis, quæ in dies exoriebantur, difficultatibus, transactum omnino est atque confectum: monasteriaque omnia (paucis quibusdam exceptis) ad eum quem cernimus obseruantie atque religionis statum reducta sunt, tanta quidem Ximenii laude, ut inter egregia eius præclaraque facinora vnum hoc censendum sane sit maximum & clarissimum: vel ob rei difficultatem, vel ob publicam vtilitatem, tanto ex hac religionis reformatione fructu percepto. Si quis monasticam disciplinam illius seculi in memoriam reuocare volet, aut aliarum hoc tempore nationum monasteria cum nostris conferre curret, facile intelliget verissimam esse quæ diximus. Igitur hac tempestate quicquid in monasteriis nostris modestiæ, religionis, continentie, sanctitatisque est, huic viro referti debet acceptum. His difficultatibus incredibili quadam constantia euidetis, sentiens Ximenius sibi cum huiusmodi hominibus non semel, atque iterum esse colluctandum: qui ei prætentu pontificalium literarum, aut diplomatum, atque etiam Apostolici palatii officiorum aut præfecturarum, quotidie graues & molesti futuri essent, sese ab eius foro eximentes, atq; ad Pont. Max. causas suas pertinere proclamantes: ne qua ergo hinc viuendi licentia in diocesi sua emergeret, quam omnium virtutum generibus exornatam & illustratam cupiebat, ab Alexandro VI. aduersus istorum immunitates summa Pontif. consensione, qui sanctissimis Ximenii conatibus prorsus esse annuendum iudicauit, breues litteras huiusmodi obtinuit.

VENERABILI fratri Francisco Ximenio Archiepiscopo Toletano, Alexander Papa VI. Venerabilis frater, salutem & Apostolicam benedictionem. Cum sicut nobis nuper exponi fecisti, in tuis ciuitate & diocesi Toletana complures personæ ecclesiasticæ fore noscantur, quæ pro eo quod nostri & Apostolicæ sedis officiales existant, tuam ordinariam iurisdictionem eludunt, & videntes se non posse à te corrigi multa enormia committere non verentur: quæ nullatenus auderent, si à tua iurisdictione se exemptos esse non cognoscerent: nos volentes desuper providere, fraternitati tuæ, de qua in his & in aliis specialem domino fiduciam habemus, contra tales personas sub prætextu huiusmodi exemptionum iurisdictionem tuam ordinariam effugere volentes, autoritate nostra procedendi, & illos iuris remediis compescendi, omniaque alia & singula in præmissis, & circa ea necessaria quomodolibet & opportuna, faciendi, gerendi, & exequendi, quæ facere posses, si officiales nostri, & dictæ sedis non essent, plenam & liberam tenore præsentium concedimus facultatem: non obstantibus præmissis, atque constitutionibus & ordinationibus apostolicis, cæterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ, apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die xxiii. Iunii, millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Has cum ille gratas suscepisset, partim earum autoritate, partim regii fauoris auxilio, quod sibi benigne quoties opus erat dabatur, ita in omni disciplina & sanctitate diocesim suam continebat, ut homines denuo renati viderentur, & bellum omnibus vitiis indictum, priscamque illam seueritatem rediisse: quæ probum vindicem adepta, animos hominum ad virtutem natos, etsi arduo & difficili negotio, tandem veluti postliminii iure in suam possessionem repperit. Erat porro id temporis Ximenius sic animatus, ut in palatina versari aula, regiumve comitatum sectari, è re sua esse non arbitraretur, nisi maximum, atque cui.

dentissimum operæpretium sperari posset. Quare si quando ad reges ibat, protinus omnes id non sine magna Reipub. utilitate fieri dicebant. Certe nihilo minorem publicæ administrationis curam gerebat, quam muneris Pontificii: omnia enim diligentissime circumspeciebat, ac perlustrabat: & quicquid in aulicis officiis, civilibus muneribus, iurisdicundi præfecturis, publicæ pecuniæ exactiõibus, in vniuersa denique Reipubl. tractatione dignum emendatione videbatur, ad reginam extemplo referebat. Inter multa vero quæ ab ipso vtiliter, atque è Reip. commodo, curata hoc tempore atque confecta sunt, vnum Ioannes Vergara commemorat: quod vt perpetuam populis peperit felicitatem, ita perpetua laude tribuendum illi est magnæ virtutis testimonium. Vexabantur miseri populares toto Castellæ Legionisque regno, id est per vniuersam reginæ cathol. ditionem, durissima vectigalis exactiõne, quod alcabalam nostri vocant: ea est decima rerum omnium quæ venduntur, aut permutantur. Quod tributum genus proauorum nostrorum memoria ad tempus, & velut præcario impositum, vt esset vnde rex contra Mauros tunc bellum gerere posset, posteriorum temporum patientia perpetuauit. Hoc vectigal multo fiebat grauius & iniquius magna publicanorum acerbitate atque auaritia, & innumeris præterea litibus, & calumniis ob merces omnino non professas, vel minoris professas, quam distractæ essent: adeo vt populis omnibus, non vno alioqui onere pressis, tam impudens expilatio intolerabilis prorsus videretur. Iam vero quibus aliquid pecuniæ ex vectigali, vel perpetua vel temporaria assignatione, vel stipendii salariiue nomine, aut alia de causa autoritate regia attributum erat, vix id multo post tempore, & summa quæ debebatur accisa, recipiebant. Vtique adeo nihil à publicanis, decumanisque sine quæstu & munere priuatim annumerabatur. Horum autem rapacitati cum variis promulgatis legibus occurrere tentatum esset, reprimi quidem in præsens, nunquam tamen omnino comprimi posse videbatur. Quin ex ipsis nonnunquam legibus atque sanctionibus grauiora (vt fieri solet) suboriebantur incommoda. Nam cum ad vitandas quotidianas lites de mercium pretiis disceptantium, lata lex esset, vt iuratis venditoribus crederetur: tanta paulo post deprehensa est periuriorum, quæ verbis conceptis apud iudices dabantur, frequentia, vt nihil iam vulgo vilius esset, quam iurifurandi religio, nilve magis vsurpatum quam ipsius violatio. Fouebat vero publicanorum auaritiam ingens potissimum potentium generosissimorumque aulicorum numerus: qui partim vectigalibus illis locandis atque exercendis, partim illorum rationibus subducendis, conferendis, conficiendisque, luculentissimo salario præpositi, damno publico ditabantur. Tanti igitur mali à Repub. auertendi curam suscipiens Ximenius, adhibito in consilium Ioanne Lupo Cantabro, argentariæ coactionis callentissimo, rationem excogitauit, per quam eiusmodi vectigalia sine vlla deminutione ad fiscum peruenirent: & quæ ex eis concessa esset pecunia, in priuatorum hominum vsus cum fide & in tempore persolueretur. Igitur regia autoritate sancitum est, vt vniuersa annuæ pecuniæ summa (quanta videlicet id temporis ex decumanorum redemptione in fiscum recipiebatur) ciuitatibus, municipiis, oppidis, pro cuiusque frequentia, opulentia, & negotiationis modo distributa imperaretur: quæ per suos cuiusque populi coactores à singulis negotiatoribus, opificibus, venalitiis, propolis cogeretur, & regiis quæstoribus, aut ex horum assignationibus priuatis hominibus prompte numeraretur. Extraordinariis autem decimis quæ, vel externarum mercium nomine, vel ex venditionibus ciuium qui mercaturam non exercerent, fisco deberentur, redemptioni ciuium relictæ sunt. Ita ingenti populorum consensu atque plausu, publicam temporum felicitatem gratulantium, tota illa decumanorum, redemptorum, mancûpum pulsa collutiue, quies publica, & velut libertas parta est: & vniuersorum illud periuriorum, vexationum, deceptionumque seminarium è Reip. visceribus stirpitus euulsum est atque deletum. Hactenus perseuerat hic cogendorum eiusmodi vectigalium mos (quem vulgus encabezamentum appellat) adaucta tamen pro temporum ratione summa, qui nullo vñquam tempore sine magno Reip. malo mutabitur. Hoc quamuis multo post à Ximenio fuerit constitutum, quando scilicet sub extremum vitæ curriculum regnorum gubernationi præfuit, vt ex litteris ipsius ad Carolum regem apud Belgas agentem satis constat, videtur tamen multo ante de hac re pertractasse cum Isabella regina: nam eius testamento, vt primo quoque tempore fieret, iussum est. Ergo re tam præclara ad Reip. utilitatem constituta, in diocesim Toletanam reuersus, ne familiæ suæ deesse videretur, quamuis eius rei curam inuitus susciperet, tamen de vxore Ioanni Ximenio fratri, qui secundus natus erat, quærenda inter familiares tractare cœpit. Oblata est autem honestissima conditio: nam Madriti Ioannes Zapata nuper è viuis sublatus, Petri Zapatæ Baraiarum domini, cognomento lusci, frater filiam nubilem Helionoram legitime procreatam, sub Mariæ Luxanæ vxoris tutela reliquerat, pulchritudine & genere præstantem. Igitur cum Maria

Luxana Archiepiscopi animum & potentiam consideraret, facile mulier prudentissima præuidit, si natam Ioanni Ximenio traderet, optime se illam collocasse omnibus visum iri. Matre ergo curante, & Archiepiscopo annuente, sponsalia sunt facta. Cæterum ut erat ab omni fastu alienissimus, statim post peractas nuptias, Turrilacunam ut frater cum vxore concederet, iussit: ubi in priuato loco, eoque Pontificiæ ditionis, & proprio vtriusque natali solo, frugalius & commodius vitam agerent. Atque ita per id temporis modicis quibusdam possessionibus Ioannem fratrem contentum esse voluit, quibus colendis occuparetur, nam cætera ad victum & familiam necessaria facile ex Archiepiscopi liberalitate suppeditabantur. Hic dum Turrilacunæ commoratur, tres ex Helionora liberos suscepit: Benedictum Cisnerium, Diui Benedicti die natum: & Ioannam, quæ Alphonso Mendozio, Cluniensis comitis maioris natu filio nupsit: & Mariam, quæ aliquot post mortem Archiepiscopi annis, Petro Zapatæ consobrino collocata est, qui postea Baraiarum possessio cecidit, Petro Lusco, qui ei auunculus erat, absque liberis decedente. Benedictus qui in spem succedendi in caput gentis Cisneriæ, & familiæ nomen educabatur, in adolescentia liberaliter fuit institutus, & postea Petronillam Mendoziam primariam fœminam, ducis Infantatus ex sorore neptem, vxorem duxit. Huic Archiepiscopus magnam dotem dixit, attributis peramplis redditibus & possessionibus, peculiari Ximenii labore & industria partis, dum Oranum expugnat, & gubernationi regnorum præest: nam bona ecclesiastica, in usus iure canonico designatos, nemo religiosius & solidius insumpsit. Helionora in ipso ætatis flore, Archiepiscopo superstite, fatis prærepta fuit, lachrymas & luctum marito relinquens. Erat insigni probitate & pudicitia: atque digna prorsus, quæ Archiepiscopi nurus esset. Benedictus literis Græcis & Latinis eruditus, magnam de se spem concitauit: erat enim ingenii acrimonia, & acumine mirabili præditus. Sed acutus ille & vehemens spiritus, qui raro sine furore prouenit, rebus gerendis parum aptum faciebat. Studiis literarum oblectabatur: & sæpe Madrito, ubi inter suos viuere constituit, studiorum causa Complutum diuertebat: ubi ut Academiæ patronus colebatur, & familiaritate doctorum hominū gaudebat, in quos erat beneficus & liberalis. Lupum Alphonsum Ferreram politioris literaturæ professorem magnopere coluit, à quo dicendi artem studiose audiebat. Reges ob mortem immaturam Ioannis principis nimio mœrore pene obruti, sub mensem Nouembrem iam hyeme appetente, anno M. cccc. xcvi. Valentia profecti, quæ ad pontem Tagi, quem Traiani vocant, in Lusitania sita est, Complutum veniunt, ubi tunc Ximenius aderat: cuius piissimis verbis modum reginalachrymis & ægrimonix posuerat: nam illam ut filii morte afflictam consolaretur non multo ante inuiserat. Quanquam ob Margaritæ abortum quam grauidam Ioannes princeps reliquerat, aulæ luctus fuerat renouatus. Hospitium in domo Pontificia simul cum regibus eo tempore Ximenius habuit, quod eius auctoritati datum fuit. Sub finem April. anni insequentis Toletum reges concesserunt. Ximenius vero de sua diocesi sollicitus, synodum sacerdotum quam secundam indixerat, dum illi Toleti dimorantur, Talabricæ congregandam curat, & in ædibus sui hospitis Ioannis Aialæ, viri in eo oppido primarii, magna sacerdotum frequentia pie & religiose habuit. Nam singulis ferme diebus Ximenius pontificio ornatu sacra celebrabat: concionesque de rebus ad sanctam Synodum spectantibus, à viris doctrina & probitate claris habebantur: ob quas Gregorius Castellus iudex pontificius, magnam apud omnes gratiam, sed apud Ximenium potissimum inuit. Ibi ea omnia quæ priore Synodo constituta fuerant, rursus approbata, & confirmata sunt: multa item de nouo adiecta. Ex quibus vnum cum primis egregium, & ad morum licentiam emendandam necessarium esse visum fuit: ut in futurum scilicet, singulis quibusque annis Synodus saltem semel haberetur. Sed siue humanarum rerum accadat conditio, siue potius negligentia nostra & culpa, nihil minus curamus quam quæ maxime ex nostro usu sunt. Varia deinde negotiorum mole passim in Repub. gliscente, eiusmodi Synodi per eum cogi amplius nequiverunt: neq; post hæc à Ximenio habitas, vlla ætas nostra, præterquam semel à Ioanne Trauera, conuocatas viderat. Sed per œcumenicum concilium Tridenti celebratum, magna Episcoporum & doctorum hominum frequentia, non modo cuiusq; Episcopatus priuatas, sed prouinciales etiam Synodos fieri sancitum fuit: quas cura & religione Philippi regis catholici, frequentes cogi & haberi in Hispania videmus.

LIBER SECVNDVS.

POST conuentus sacerdotum celebratos, vulgatosq; anno eius seculi M. cccc. xcv. dum sacris profanisq; suæ diœceseos rebus componendis Talabricæ totus intentus esset, reginæ quæ Toleti agebat, & Cæsaraugustam proficisci parabat, vbi solennes conuentus habendi erant de rebus permultis ad Reip. utilitatem pertinentibus, literæ sunt redditæ, quibus iubebatur, vt quamprimum reginam sequeretur: cuius opera & cōsiliū magno vsui essent futura. Patuit illico Ximenius, & Cō-
 10 plutum quo reges iter contulerant, properat: vbi paucis diebus commoratus, in Toletana & Complutensi præfectura, quæ in sua diœcesi amplissimæ sunt, duos grauissimos viros, Villalpandum, & Friasium, vicarios constituit: & regium è vestigio comitatum est secutus. Iter illi per Seguntiam necessario faciundum fuit, vbi prima pontificatus gerendi rudimēta vicarius Petri Gonzalui Mendozii exercuerat. Sacerdotes Seguntienfes ad Fontem calidum, id est vico nomen, obuiam prodeuntes, primatem venerabūdi salutarunt: senes præfertim, qui longæ ætatis beneficio quondam vicarium viderant. Ille omnes comiter susceptos cupidissimos sui dimittit. Nam qui hominum, quibus cum viuunt, tractandorum artē nouerunt, quosdam stimulos, & plenos veri amoris impetus, suæ erga eos beneuolentiæ, re-
 20 linquere consueuerunt. Ventum est Harizam proximum nostris limitibus Aragoniæ oppidum: vbi illustri apparatu à sacerdotibus susceptus, quamuis alieni regni ditionem ingressus, suiq; iuris in primis tenacissimi, crucem tamen, quæ de more patrum, Toletanum Antistitem celsa præcedit, illic quoque antecedere se iussit. Meminerat, Petrum Gonzalū Mendozium præclarissimo elogio testamento declarasse, crucem argenteam, quam sacro ecclesiæ Toletanæ ærario legauit, Granatæ olim in Alhambrana arce pro vexillo erectā, prima deditæ vrbis auspicia demonstrasse: seque semper aut iter facientem, aut in vrbibus diuersantem, per Compostellanam, Hispalensem, Granatensem, Cæsaraugustanam, Tarraconensem, Valentiam, aliasque omnes diœceses præcessisse, vt primatus insigne. Hæ-
 30 noris prærogatiua, regū, populorumq; consensu Toletanis præsulibus meritissime data est. Cum Cæsaraugustam accessit, quo reges haud ita dudum peruenerant, voluit sine vllō strepitu urbem ingredi, sed procures non permiserunt. Nam inter alios, Alphonsus Aragonius catholici regis Ferdinandi filius, Cæsaraugustanus Antistes, & Aragoniæ regnis gubernandis præfectus, humanissimis officiis Toletanum præsulē prosequutus est. Hic cum res graues incidissent, quibus tractandis Ximenii præsentia necessaria fuit, nulla in re quātum prudentia valeret magis ostendit, quam cum Isabella regnorum hæres, in Emanuelis Lusitani coniugis cōplexu, qui illuc venerat vna cum vxore, post Ioannis principis mortem, regnorum successioni ab Aragoniis destinandus, acerbissimo fato erepta fuit. Nam Aragonii Valentini, & Catalonii ingenti controuersia in dubium vertebant, an successio illorum regnorum, ad foeminam posset iure deuolui. Sed partus doloribus subito correpta, quorū impotentia & vi infirma alioqui puella sufficere non valens, animam efflauit. Quæ, vt scriptores eius temporis testantur, longissima vita digna fuerat. Nam vt nomine, & vultu, ita quoq;
 40 animi dotibus matrem clarissimam referebat, corpore tamen macro magis & gracili. Cum ergo è dolore grauitè laboraret, Ximenium accersi regina iubet, vt in tam graui discrimine parturientem religiosis dictis confirmaret, & ad omnem fortunæ casum paratā faceret. Hoc ita prudenter Ximenius effecit, vt cum eam ex vultus coniectura morti proximā iam esse præsentiret, piissimis sermonibus sic mortem contemnendam esse persuaserit, vt hac vita mortali spreta ad Deum quamprimum euolare concupisceret. Vix ex vtero prodeunte infantulo, animam in Ximenii manibus Isabella emisit, non indignantem aut mœrentē, quod ante diem in ætatis flore occumberet, sed potius viri sanctissimi monitis exultantem & lætam obnixe. In illa vltima vitæ respiratione, à Ximenio petiit, vt desolatorum parentū
 50 curam susciperet: & ne quid ex subito casu incommodi caperent, prouideret: nam eos proculdubio tam graui ictu consternandos esse certo nouerat. Fecit id sedulo Ximenius: & cū vtrūque parentem mœstissimum offendisset, & Isabellam apud Deum Opt. Maxim. agere profusis lachrymis dixisset: tanta commiseratio regum animos inuasit, vt Antistitem bono animo esse iuberent: & se mortales esse, & mortalem genuisse dicerent, & ob temporis transacti vsuram immortalī Deo grātiās agere. Hic iam fronte confirmata Ximenius, cœpit apud eos de rerum mortalium inconstantia grauitè differere, bene actum esse cū principe filia prædicans, quæ è terrena possessione, & caduca, ad immortalem & cœlestem translata esset. Quod aperte declarabatur, cum ex dictis pietatis & sanctimonie plenis,
 quæ

quæ moribunda protulit, tum ex rebus paulo antea actis, quibus mortem sciuisse aperte intelligebatur. Crebro enim fœminis palatinis dicebat, vna cum partu mortem quoq; sibi adfuturam. Quocirca priusquam tempus partus accederet, conscientiam suam diligenter excussit, & viros religione & sanctimonia claros assiduos sibi & frequentes adesse voluit: quibus cum multum sermonem de alterius vitæ mysteriis habuit. Quæ omnia etsi regum animis maiorem dolendi causam darent, quod se tali hærede priuatos intelligerent, eū tamen dolorem regibus cum multis aliis communem esse, Ximenius dicebat, quorum permultum intererat eam diutius superesse. Cæterum Deo Opt. Max. ea omnia curæ futura, cum præsertim editus in lucem infantulus vulnus maternæ mortis mitigaret, & animos res

10 nouas meditantium contineret, beneque de omnibus sperare faceret. Nam vt naturali patrioque affectu eos concitari, nemini mirum videri deberet, ita quoque summæ sapientiæ & excelsæ cuiusdam virtutis esse, qualem omnes ab illis exposcebant, vulgares naturæ affectus superare, & potius animum ad æquitatem componere, quam se nequiequam affligere. His, atque aliis sermonibus confirmati reges, optimo Antistiti pro tam beneuola & sapienti oratione gratias agentes, bonam doloris partem deposuerunt: atque nepotis in quæ vniuersa regnorum successio inclinauerat, cura suscepta, non multo post lustralibus aquis aspergendum curauerunt, Michaelis nomine indito. Qui ex Ximenii consilio, lectica aureis stragulis exornata in complexu nutricum per tetius ciuitatis vicos circumlatus est: quo nimirum mœror sedaretur, qui ex insperata Isabellæ principis morte, omnium ani-

20 mos occupauerat. Quamquam & hic quoque ferme biennio post, cum ex matris imbecillitate multum contraxisset: Granatæ obiit: & ad Ioannam maiorem natu filiam, quæ Philippo Maximiliani Imperatoris filio nupserat, hæreditas peruenit, fatis nimirum Carolum rerum imperio parantibus. Hac miserrima catastrophe Aragoniæ conuentibus solutis, in Castellam reges reuertuntur, & vna Ximenius Antistes. Quibus Ocannam nobile ac fertile oppidum in Carpentania aduenientibus, ille Complutum statim reuertitur: neque enim moram, sine aliqua maxima causa, in regum aula facere (quod superius dictū est) proposuerat. Decurrebat iam annus à Christo nato supra millesimum quingentesimus, sui vero Pontificatus quintus: quo tempore cum aliquid otii sibi fuisse concessum videret, quod secundo ab hinc anno meditari cœperat, de studioforum collegio Compluti erigendo, omni

30 ni opera vrgendum curauit. Nam tertio postquam electus est anno, qui quadringentesimus nonagesimus octauus eius seculi fuit, iam ille aream Compluti designauerat, totiusq; ædificii symmetriam, ex Petri Gumelii præstantissimi architecti arte adumbratam comprobauerat. Quod sane nobis argumento est, simul cum proposita pontificatus suscipiendi sententia, literariam domum ædificandam sibi proposuisse. Toto igitur semestri tempore in hoc intentus, pridie Idus Martias, hora ferme post meridiem quarta, cruce Franciscani cœnobii præeunte, & sodalibus religiose supplicationem facientibus, iacta sunt collegii diuo Illesonso dicati fundamenta. Quibus ille proscindendis adfuit, & antequam lapis primus poneretur, quod felix factumque esset, puris precibus ad Deum fufis, auspicatissima oratione, & signo crucis locum expiauit, Geniumque Complutensem illustriorem fecit. Illic enim

40 sub Sanctio quarto Castellæ rege, qui Ferox cognominatus est, Gonzalum II. Archiepiscopum Toletanum scholam condidisse certum est, eisdem immunitatib. præditam quibus Pintianum gymnasium: vt ex diplomate regio, quod Compluti adseruatur, satis cōstat. Nimirum situs hilaritas, & vicini fluminis amœnitas cum pari cæli benignitate, modo nō clamare videbantur sedes illas musis aptissimas esse. Ergo illico aurea & argentea numismata per Gonzalum Zegri (qui tunc forte Ximenio comes fuit) fundamētis de more priusco sunt iniecta: & imaguncula palmi longitudine ex ære fusæ, sacco, & cucullo Franciscanum monachum referens, dextro frontispicii latere, cōcauo loco post primum lapidem in fundamento est collocata: intra cuius cauum pectus pergamena charta (vt aiunt) inclusa fuit, Francisci Ximenii fundatoris, & Petri Gumelii architecti, & anni, mensis, & diei, quibus ea geri cœpta sunt, memoriam seruans. Mirum est hunc diem à sapiētissima Academia inter fastos suos repositum nō fuisse, & religione maxima celebratum: quemadmodū olim natales vrbium dies colebantur, & nunc dedicationes basilicarum & templorum colūtur. Cum præsertim exemplis innumeris eius diei felicitatem fulgere videamus, tam ingēti doctrinæ lucē Hispanæ reip. & huic potissimum Transmontanæ regioni parta. Dum in Academiam cōstituendam Ximenius incūberet, & totus in re præclarissima esset, reges Granatā nuper è Maurorū ditione multis laborib. & ingenti virtute receptā, ad eam cōfirmandam, & in officio retinendam, prudentissimo cōsilio venerunt. Vbi cum multæ res passim occurrerēt, quæ regib. alioqui prudentissimis negotium facerent, dubiosq; & suspensos tenerent, Ximenii præsentia necessariā visa fuit: cuius solertia & consilio ancipites illæ

50

res expedirentur. Quapropter ad reges illico venire iussus, quod tum gerebat intermittere coactus, vniuersæ fabricæ cura Balthanaso viro optimo & illarum rerum peritissimo commissa, Granatam venit: vnde reges post mensem Hispalim profecti sunt: Ximenius vero donec reuerterentur Granatæ mansit. Multa interea ad illius vrbis tranquillitatem, multa ad mutua Christianorum cum Mauris commercia, multa denique ad religionem ipsam spectantia excogitauit. Nam cum diuina prouidentia & beneficio, Ferdinandus Talabrichensis Hieronymiani ordinis sodalis, vir sanctimonia & doctrina clarus, ad eius vrbis Pontificatum assumptus esset, facile Ximenius ab homine minime ambizioso obtinuit, vt concordibus animis de illorum salute inter se communicarent, eosque omni cura & diligentia ad Christi fidem reducendos curarent. Quod cum diligenter secum considerassent, hæc demum ratio ad id exequendum potior visa fuit. Vocatis primum ad se sacerdotum illorum principibus (quos illi Morabitos & Alfaquinos vocant) cum iis quotidie mansuete & comiter de rebus ad religionem spectantibus disputare, nihil per vim cum illis agere, sed potius omni libertatis genere eorum animos sibi deuinciendos curare, quod & fecerunt. Nā partim sericeis telis, partim rubris pileis coccineo grano tinctis, quibus gens illa impense delectatur, non contemnenda summa comparatis, donatos à se dimittebant. Qui nuper igitur contempti & captiui esse videbantur, æqua libertate & splendore cum victoribus se frui cernentes, animis paulatim erga nostros conciliatis, Christi dogmata amplecti cœperunt: populoq; deinceps suadere, vt mendaci Mahometo abnegato, Christum verum Deū sequerentur. Fuit id adeo prouidens & salubre consilium, vt intra paucos dies Alfaquino- rum authoritatem turbæ secutæ, ad Baptismum petendum cateruatim conuolarent. Nam dies quidam inter fastos relatus est, quo plusquam tria millia hominum lustrali aqua expiata sunt. Quos cum non posset Ximenius priuatim singulos de ecclesiastico more tingere, decreuit aspersorio vniuersos lustrare, quod merfionis simplicis locum habuit. Cœpta est fieri eiusmodi conuersio, xv. Kalend. Ianuarias anno Domini m. cccc. xcix. qui dies Gothicis temporibus, Recesuintho rege procurante, Angelicæ ad Deiparam virginem legationi, ex institutione Eugenii II. Archiepiscopi Toletani, nō autem Ildefonsi (vt vulgo creditur) cōsecratus, religiosissime & persancte colitur. Cum hoc igitur auspiciatissimo die bona quadam Ximenii fortuna, tanta res fieri cœpta sit, ingentis huius beneficii causa, quo resp. Granatensis tunc per eum affecta fuit, Deiparæ virgini, sub cuius tutela ecclesia Tol- tana est, solennia sacra cum Granatæ, tum Toleti eo die quotannis facienda curauit. Hæc nunc duabus his celeberrimis vrbibus magna senatus religiosi cura celebrari, & confici videmus. Bona pars Granatensis vrbis iam fidē Christi libentissimis animis susceperat, quando exorti sunt quidam contumaces & rebelles, qui paternarum traditionum nimis studiosi, dolentesq; priscam Maurorum superstitionem in Hispania funditus eo exemplo perire, populi animos crebris concionibus à Christianismo vehementer deterrebant. Hos omnes Ximenius, ne quid detrimenti nouellæ illæ plantationes caperent, vinculis coercitos in custodia detinuit: & quod eius ingenio repugnabat, indignis modis tractari permittebat. Inter hos Zegri quidam, partim ob generis nobilitatem, partim ob egregias animi & corporis dotes, authoritate præstabat. Nam sermone hominum iactabatur, e patritia illius Abenhamaris familia, qui rhythmis vernaculis passim à nostris hominibus decantatur, rectam originem trahere. Is magnopere assidua contra suos increpatione Ximenii pios conatus retardabat. Qua de causa decreuit Ximenius, omni fere humanitate deposita, seuera in eum ratione animaduertere, & ei quem comitate & beneficentia nullo modo potuerat placare, atrocia remedia admouere. Data est cura cicurandi hominem Petro Leoni, Ximenii à sacris ministro, qui vere animo leonino præditus adeo fortiter in ea re se gessit, vt hominem alioqui ferum, & immani animi truculentia reluctantem, mansuetum & humilem reddiderit, prorsusq; Ximenii voluntati obtemperantem. Nam aliquot post dies, siue impotentia difficilis conuinctus, siue potius diuino ad id adspirante fauore, qui omnibus hominibus ad salutem præsto est, Zegri ad Alfaquinum Christianorum (sic enim dixisse memoria proditur) se deduci quamprimum postulat. Deducitur vinc-tus vt erat, & squalidus: qui à Ximenio petit, vt quo posset libere eloqui, vinculis illum iuberet exoluere: neque enim quicquam pro rato habendum esse, quod ab homine captiuo compedibus & manicis constricto diceretur. Ille vinculis leuatis, continuo genibus volutatus, terram primum, deinde manum propriam, ex Maurorum ritu à prisca gentium adoratione dimanante, deosculatus, se velle fieri Christianum dixit: id enim sibi ea nocte manifesta visione ab Alà (ita enim Mauri Deum vocant) admonitum: seque diuinitus ad eam rem vocari certo scire. Quod tunc proculdubio se declaraturum esse confidebat, quando tale quippiam accidisset, vbi eius fides erga Christianos exposceretur: vt interim taceret, quantum mo- menti

manti ad rem quam in præsencia parabat Ximenius, sua ad Christum conuersio allatura
 esset. Sed nã ego ridens (inquit) stultus sum, qui aliunde momenta requiro, quam ab hoc
 tuo ferocissimo leone, cui si nostri semel committantur, nemo erit, qui non illico Chri-
 stianus fiat. Hoc autem renidenti vultu, quasi subnotare vellet Leonis erga se acerbiteriam.
 Latior ea de re quam credi potest Ximenius, ablatis captiuitatis vestibus, totoque illo pæ-
 dore absterfo quem ex diuturna eaq; grauissima custodia contraxerat, veste coccinea &
 sericea indutum, ad sacrum fontem venire iubet. Vbi ille per baptismum reuiuiscens, no-
 men simul cum religione mutauit: & Gonzalum Ferdinandium Zegri se appellari voluit:
 quoniam olim adolescens, in latissima illa planitie quæ ante urbem Granatam est, cum ma-
 10 gno Gonzalo Ferdinandio, forti dimicatione & ancipiti certamine, manum conferuerat,
 viresq; ducis præstantissimi cum singulari humanitate expertus fuerat: & potissimum in
 gratiam optimi Antistitis, quem magni Gonzali amicum, ob eius excellentiam, esse scie-
 bat: certe illum officiis non vulgaribus, in sui amorem pellicere curauerat. Quæ de causa
 cum paulo ante Neapolim Gonzalus magna instructus classe iterum nauigaret, regnum il-
 lud è Gallorum faucibus, quod, irritis fœderibus factis, per vim & fraudem occupauerant,
 crepturus: itineri accinctus ad Ximenium venit: nihil prosperum sibi fore existimans, si
 Antistite optimo & sibi amicissimo in salutato oram soluisset. Commodissima accidit Xi-
 menii consiliis hæc Gonzali Ferdinandi Zegri conuersio: nam simul atq; id vulgatum fuit,
 Mauri quibus prisca superstitio cordi erat, animis mutatis, Christianismo inicianur. Tan-
 20 tum potest vnus hominis apud populum authoritas, qui sua virtute & animi præstantia fi-
 dem sibi & amorem inter suos peperit. Quinquaginta millibus nummum in singulos an-
 nos à Ximenio Zegri donatus, non modo Christianæ religioni apud suos dilatanda, sed &
 Reip. commodis augendis multis in rebus postea vsui fuit: quemadmodum in Ferdinandi
 regis catholici historiis traditur. Hoc successu exultans Ximenius, occasionem tam com-
 modam vrgendam, & totum Mahumetanum errorem penitus ex animis illorum, quando
 oportunitas dabatur, extirpandum esse ratus, nihil illorum opiniones morabatur, qui in-
 ueteratam consuetudinem paulatim aboleri consultius esse censent: id enim tantum in re-
 bus parui momenti, & vbi de animarum salute nõ agitur, locum habere existimabat. Ergo
 Alfaqunis ad omnia obsequia eo tempore exhibenda promptis, Alchoranos, id est, suæ su-
 30 perstitutionis grauissimos libros, & omnes cuiuscunq; authoris & generis essent Mahumeta-
 næ impietatis codices, facile sine edicto, aut vi, vt in publicum adducerentur impetrauit.
 Quinq; millia voluminum sunt ferme congregata, quæ variis vmbilicis, punica arte, & o-
 pere distincta, auro etiam & argento exornata, non oculos modo, sed animos quoque spe-
 ctantium rapiebant. Multi eis se donari à Ximenio petierunt, sed nemini quicquam con-
 cessum est. Ignibus omnia, publica in pyra, ad vnum exuri, præterquam aliquot ad rem me-
 dicam pertinentia, cuius gens illa, non sine magno profectu studiosissima semper fuit, quæ
 propter saluberrimæ artis dignitatem, ex incendio illo liberata, in Bibliotheca Complutensi
 nunc seruatur. Hactenus quidem prospero cursu Antistiti nostro propositum successerat:
 & quanuis res difficillimas & grauissimas sit aggressus, incomparabili tamẽ prudentia, qua
 40 semper est vsus, omnes ex voto confecerat. Non deerant tamen quibus indignum esse vi-
 debatur, prorsusq; ab instituto Christiano alienum, quenquam per vim aut huiusmodi ar-
 tibus, ad fidem Christi capeffendã adigere, cuius vnicus scopus mansuetudo est, & prom-
 pta in primis, ac sincera voluntas. Cum præsertim Toletanis conciliis, quorũ tam celebris
 apud omnes Christianos authoritas est, seuerè admodum sancitum sit, nemini vim ad cre-
 dendum Christo inferendam. Cæterum ille consilium in ea re suum secutus fuit, pauloque
 post ad durissimum scopulum alidens, vt in rebus humanis, quoties aliquid præclarũ ten-
 tatur, parata semper inuidia est, quæ ardua quæq; negotia subuertit, milleque impedimẽtis
 obstitit, animi sui constantiã ostendit, quantumq; robur pectori inesset, in acerbissimo casu
 declarauit. Est in vrbe Granata locus, qui Albaizinus à Mauris appellatur, regio prærupta,
 50 & reliquæ vrbi imminens, & suis mœnibus ab eadem separata, quæ domorum plusquam
 quinq; millibus habitatur. Illuc forte fortuna, quidã ex Ximenii familia venerat, cui nomẽ
 Salzedus erat, duob. ministris comitatus, ex iis qui pedites Ximenium præbãt. Hos Albai-
 zinenses aliquot cõspicati, qui iam dudum priuata aliqua de causa Salzedo infensi erãt, ver-
 bis primũ asperis & duris eos accipiẽtes, deinde obiurgatoriis, & contumeliosis, postremo
 vesanis, & furore plenis, mutuo sese cœperunt accendere, & in eam tandem rabiẽ deue-
 nerũt, quæ mentis aciem & rationem obscurãs, vulnera demũ, & homicidia patrat. Pedites
 igitur duo illi ministri ferro sunt miserabiliter confessi, eademq; Salzedum fortuna secuta
 fuisset, nisi cõmodum se proripuisset, & Mauræ mulieris beneficio sub lecto occultus tan-
 tisper delituisse, quoad ille tumultus sedaretur. Sed nõ ita facile sedari potuit, nã clamori-

bus hinc inde increbrescentibus, cum adhuc captiuorum pectoribus dulcissima liberratis imago obuersaretur, occasionem eiusdem recuperandæ sibi dari auide exoptantibus. cœpit vniuersus Albaizinus concuti, & hinc & inde arma conclamari. Excita demum tota ciuitas est, & omnium animi ad res nouas erecti, nihil magis quam defectionem minabantur. Agebatur in singulas horas furor, quoque minus resisti poterat, eo maiores vires capiebat. Superuenit interea nox, quæ omnia incommoda auget, sed timori potissimum incrementa magna addit, animis bonorum vltro sese contrahentibus, & faciem illam tenebrarum formidantibus. Mali vero homines per noctis licentiam pudore ac metu liberi, citra vltius reuerentiam, impune quidlibet tentare audent. Quare illico vniuersi Granatenses, siue quod dissimulantes Ximenio tanquam suæ superstitionis euerfori infesti, iram & odium iamdudum occultabant, siue potius quod ex eius familia suos illos rituales esse agnouerant, quibus cum nuper ad Albaizinum contentio habitafuerat, demum Ximenii obsidere instituunt: & quem paulo ante cantilenis per vicos celebrabant, liberalitatem eius prædicantes, quam in se demerendis nullis sumptibus parcens exhibuerat, tunc quæ vulgileuitas est, mutatis animis domum eius cingunt, eumque e medio tollere volunt, aut certe vniuersam eius familiam, cui opus prædæ quam indignati erant. Suadebant plerique Antistiti, vt turbarum furorem in tempore euitaret, prociuisque ad Alhambram se conferret, id est vrbs Granatensis præsidium, vbi cohortis prætorix dux cum electissimis militibus ad tuendam ciuitatem excubat. Pium consilium refutauit Ximenius, indignumque sua grauitate duxit, sedes alio ea nocte mutare, cum præsertim periculum esset, ne eo absente in familiam sæuiretur. Idcirco ad omnem fortunam paratus, maluit communem euentum cum suis expectare, quam quicquam alienum sua constantia facere. Nox illa fuit terroris plena, totaque infamis peracta est. Nam fidi famuli pro hero solliciti, herus contra illorum curam gerens, mutuis officiis sibi prospiciebant: nihilque esse in tanto metu remittendum arbitrabantur, quod ad salutem suam pertineret. Vt autem aurora diluxit, quoniam tumultus duraturi videbantur, Tendillano comite ad se accersito, qui Alhambræ custodiæ præfectus erat, ciuitatis curam magnopere commendat, atque suos prætorianos milites, qui ducenti plus minus habebantur, vt paratos in procinctu habeat. Ipse interim prudentia sua omnia tentare, nullum lapidem non mouere. nunc Alfaquinos, nunc turbas alloqui, semperque nostris spes bonas ostendere, vt facile eos motus comprimendos, pristinamque vrbi serenitatem Deo Opt. Max. annuente restituendam esse crederent: quod tamen ante decimum diem factum non fuit. Neque enim, quamuis omnem diligentiam, omneque studium ille adhibuisset, ante id tempus pacari potuit. Tertio statim post coortam seditionem die, cum vellet Ximenius nuncium quam velocissimum ad reges mittere, quo de his omnibus quem admodum acciderant edocerentur, iamque iter adornaret, accessit vir eius ciuitatis patritius Cisnerus nomine, qui se Æthiopem habere dixit, pedibus in singulos dies octoginta quatuor millia passuum, si opus esset, facile conficientem: cui si negotium demandaret, intra biduum reges proculdubio literas quas mandaret recepturos affirmabat. Facile Ximenius persuasus est, & Æthiope ad se venire iussu literarum fasciculum dat, quem in manus reginæ, aut si id minusliceret, Almazano regio secretario traderet. Digreditur omnia promittens Æthiops, qui, vt est hominum sordidorum ingenium, nihil suam existimationem reputantium, ad secundum, aut tertium diuersorium sese epulis & vino obruens, in sequentem diem iacuit. Quinque dies præterierant neque vquam Hispalim quo mittebatur peruenerat. Accidit id periniquo fato Ximenio, sed vt nonnullis videbatur, commérito, qui misero homuncioni, & vt genus id hominum est, non satis mentis compoti, tantam rem commiserit. Quanquam ingens turbatio homini quantunvis constanti solet mentis dimidium eripere. Nam cum variis curis distrahitur animus, mirum non est si omnia non præcaueat. Peruenerat interea ad reges Granatensis tumultus fama, eumque multis partibus adauxerat, totam ciuitatem rursus in ditionem Maurorum venisse, & tam atroci & graui iacturæ Ximenium Teletanum auistatem occasionem omnem dedisse, dum studio nimis pertinaci Mauros, homines adhuc rudes, & traditionum suarum tenaces, nullis præmissis catechismis, aut doctrinis, subito vellet Christianos fieri. Stupor in primis reginam tenebat, quæ ferme iam rumoribus credens, de Antistitis sui prudentia dubitabat, cum ab eo nihil per tot dies renuntari, nihil quod factum excusaret, aut afferri, aut scribi videret. Regem vero, cui tot ingentibus laboribus, tot difficultatibus, vrbs illius expugnatio constiterat, grauis quidam dolor occupabat, adeo vt iram conceptam non dissimulans, indignabundus ad reginam quæ Ximenium excusabat dixisse vulgatum sit. En tot maiorum nostrorum, & nostros triumphos, Hispanæ nobilitatis sanguine & sudore partos, ob Ximenii tui stultam peruiaciam, memento temporis

poris dissipatos, & euersos. Hæc regis tam iusta, vt tunc omnibus videbatur, increpatio eò mentem reginæ acrius pupugit, quoniam nondum coniugis animo excidisse sentiebat Alphonfi Aragonii filii honores præreptos, & Ximenii prælati iniuriam. Anxia igitur animi regina, literas doloris & querimonix plenas ad Ximenium quam primum dedit. Quas cū ille recepisset, tandē secum cogitare cœpit, quantum rebus detrimenti proueniret ex ignauis & socordibus ministris: si quidem impuri Æthiopis causa, laudē suam & authoritatem, in offensionē & contemptionem apud reges venisse animaduvertebat. Qua de causa deinceps cauit, vt probos & strenuos homines, vel ad minima quæque negotia susciperet, hoc sepe numero inter familiares dictitans: Qui operam exactam in conficiendis negotiis cap-
10 tat, exactos etiam, ad ea ministros conquirat oportet, magnoque illos in pretio habeat. At qui faciliē quoslibet sine examinatione ad ardua vel leuia tractanda ex æquo admittit, is plerunque rem malē gerit, nec habet quem accusare possit negligentix, præter seipsum. Ergo vt regum indignationem, & conceptam iracundiam mitigaret, Franciscum Ruizium sodalem suum cum mandatis Hispalim ad reges misit, statim se illuc venturum promittēs rationem omnium illis redditurus, simul ac motus Granatenses resedissent. Adeo rem omnem Ruizius à principio eleganter edocuit, adeo singula per partes differuit, vt regum animos, serie rerum actarum audita, leniuerit, & suo patrono priscam beneuolentiam restituerit. Post vero Ximenius Hispalim veniens, omnem præsentia sua, si qua remanserat, offensionem absterfit. Nam omne animi sui Consilium circa res Granatenses accuratius
20 patefacit. quod se tantisper Reges cælauisse dicebat, ne quid sibi impedimento essent ad id opus quod parabat peragendum. Sumptibus igitur immodicis consideratis, quibus profusissimas largitiones in Mauros fecerat, & vitæ discrimine quod sustinuerat animaduerso, cū nullius ad id autoritate, aut imperio cogeretur, aut vllum inde emolumentū, nisi vnicam Dei Opt. Max. gloriam & laudem captaret, non solum omnis indignatio discussa est, omnisq; ratio offensionis abolita, verū magnæ illi actæ sunt gratiæ, quod rem tam difficilem animo primum concipere ausus, ad exitum tam felicem perduxisset. Nam cū Albai- zinenfes læsæ maiestatis lege tenerentur, conditioque illis proposita esset, vtrum supplicium mallent, an baptismum: ad Christum omnes ad vnum sunt reducti, & simul quicquid in reliqua vrbe infidelis turbæ supererat. Quos omnes Archiepiscopus Granatensis, in par-
30 tem gregis sibi commissi receptos, sedulò vt par erat, Ximenio adiuuante, Christianis mysteriis per singulos dies imbuendos perstudiose & sanctissime curauit. Sacris etiam missarum, cæterisq; diuinis psalmodiis, quæ ex antiquorum patrum traditione, in orthodoxis ecclesiis decantantur, eos interesse consuefaciebant. Sed quoniam Granatensis Archiepiscopus lectiones, quæ interdum ex veteri, aut ex nouo testamento, horis præsertim nocturnis occurrebant, vulgari eorum idiomate recitari passim demandabat, librosque excudi permittebat, qui adhuc ex eo tempore in nostram ætatem durāt, quibus aliquot missarum solennia, & nonnullæ euangeliorum partes in Arabicam linguam translata continentur, secutus vt credo, quod Paulus ad Corinthios scripsit, Ximenius qui Paulum longe aliter interpretatur, indignū esse, & penè par piaculo dicebat, margaritas ante porcos proicere,
40 hoc est, hominibus nondū bene in religione confirmatis sacra nostra irridenda, aut contemnenda proponere. Hac enim mundi senescentis calamitosa, & deploranda ætate, quando hominum vulgarium mentes tam longe ab illa puritate, quam Pauli temporibus retinebant, degenerarunt nihil minus conuenire, quàm sacrosancta illa, & non nisi à viris integerrimis & sanctissimis percepta oracula idiomatibus vernaculis vulgari, quæ indocti, vt Petrus Apostolus ait, ad suam perniciem detorquent. Nam talem esse vulgi naturam dicebat, vt obuium quodque & expositum contemnat, abditum verò & inaccessum in pretio habeat & reuereatur. Idcirco vt quæque gens prudentissima, fuit, ita quàm longe à mysteriis suis profanum vulgus & turbas arcuisse, quin & ipsum Christum, sapientiam summi patris, multa quoque non alia causa in parabolis dixisse assererat, quàm vt à turbis imperitis absconderet, suisq; discipulis seorsum reuelaret. Placere quidem sibi eos sermone vul-
50 gari libros circumferri, qui ab hominibus piis scripti, aut optimorum exemplorum enarratione, aut ardentibus verbis, & grauibus rationibus, prudentique adeo, & maturo dicendi stylo animos prorsus deiectos exeitarent, & ab his rebus, quæ sensibus se offerunt, ad illa diuina contemplanda reuocarent, quales ipse in vulgus edendos, quamprimum esset otium, me ditabatur, Cæterum nouum & vetus instrumentum, in quibus multa sunt, quæ doctum & attentum lectorem, castumque & pium hominem requirunt, tribus illis linguis asseruanda esse, quas non sine maximi mysterii causa carissimi filii capiti, in acerbissimo quod patiebatur supplicio, Deus opt. max. superponi voluit. Iam verò diuinans affirmabat, tunc demum magnam Christianæ religionis perniciem adfuturam, quando vtriusque testa-

menti oracula, in vernaculas linguas vulgarentur. Id enim pessimis quibusque vulgarium hominum ignorantia abutentibus, ad vniuersum catholicæ ecclesiæ statum labefactandum, paratam occasionem subministraturum: cum nihil sit facilius, quam stultæ plebeculæ imponere, sapientiæ præsertim opinionem sibi ex vulgatis mysteriis arroganti. His tam prudentibus Ximenii dictis, nonnihil ab eius consilii progressu temperatum est, quanuis eis, qui Talabricensi fauebant, visa sint paulò duriora. Cæterum plusquam vellemus veracem Ximenii sententiam, rerum quas cerminus euentus, comprobauit. Magnè deinceps apud omnes venerationi Ximenius esse cœpit, siquidem tam graui affectus incommodo, & tam arctis angustiis circumuentus, neque ipse animo defecerat, neque se in latebras abdiderat, aut regum suorum conspectum fugerat. Porro plus mentis acie videre, quam solent homines, credebatur, quòd re ancipiti, neque planè confirmata, barbaræ ciuitate adhuc suum Mahumetum spirante, tanta animi contentione, vt Christi doctrinam amplecterentur, laborauerat & effecerat. Idem ferme consiliū Fernandus Cortesius amplissimi imperii Mexicani expugnator, cuius antiquorum Imperatorum æquandus, siue longissimam, eamque difficillimam ad ignotas terras nauigationem, siue rerum gestarum magnitudinem consideremus, secutus proditur: qui incredibili audacia, & ingenti Christianæ religionis amore, simul atque urbem aliquam in potestate ceperat, illico templa feruidus intrabat, & cunctis attonitis animique eius præsentiam admirantibus, aris dæmonum expiatis, eorumq; imaginibus euerfis, Christi crucem reponebat: illamque adorandam prædicabat, vique adhibita, repugnantes nonnunquam cogebat. Ordo rerum à Ximenio gestarum me admonet, vt quid ad harum gentium tunc repertarum salutem & vtilitatem, ab optimo antistite excogitatum sit, paucis exponā. Nonnullis antè annis, quam hæc quæ modo dicebamus fierent, Christophori Columbi Genuensis solerti industria, incogniti orbis notitia ad reges nostros allata fuerat. Vbi cum multa graua & Christianis hominibus indigna per nostros duces, & centuriones, reliquumq; item Hispanorum militum vulgus, qui illuc cōmeauerant, patrari nunciaretur aduersus illas gētes, alioqui imbelles, & inermes, statim Ximenius, dum Hispali apud reges moratur, cœpit cogitare, quo pacto his malis succurreretur. Nam cum omnes illuc traicientes, vnico tantummodo opum congerēdarum studio tenerentur, vnicaq; illa inexplebili auri cupidine, terras sub alio sole iacentes, quærerent, primò de deprædandis, & spoliandis miseris hominibus & ni aurum proderet male mulctandis, post de erudiendis, & Christo initiandis, maligna & perfunctoria cura agebant. Idcirco regibus Ximenius suavit, vt viros religiosos, sanctimonia & integritate vitæ præstantes, ad eam rem curandam transmitterent, qui solutioris vitæ licentiam omnem comprimerent. Id statim religiosissimi principes effecerunt, & de Ximenii consilio & voluntate, cum cæteris viris, qui ex omnibus Hispaniæ cœnobiis electissimi conquisiti sunt, vnà quoque sunt profecti Franciscus Ruizius Ximenii comes, Ioannes Trassierrus, & Ioannes Robledus, omnes Ximenio carissimi, & intimi: quorum cum ille probatissimos mores, & insignem eruditionem cum non vulgari pietate coniunctam abunde nosset, voluit magis humano affectui pro tempore cedere, quam Christi nomini & gloriæ deesse. Multum enim interesse existimabat, per quos in tam barbaris tamq; latè patētibus terris fides prima plantaretur, & coleretur. Ex his Franciscus Ruizius, cū cæli mutationem sustinendam parum firmo corpore esset, incommodissima valetudine vexatus, post semestrem tempus, ad reges, & antistitem suum rediit, Francisco Boadillo Hispaniolæ præfecto, in custodia secum adducto, vt repetundarum reus ageretur, & variarum criminationum quæ aduersus illum opponebantur, apud regium senatum rationem redderet. His rebus confectis, & ad hunc modum ex voto compositis, quoniam ex Granatensibus molestiis cæterisque omnibus immedicis curis, quas ob reipub. commodum sponte subibat, permultum tædii & languoris Ximenius contraxerat, annuente regina, cui potissimum eius absentia molestissima erat, in diocesium suam, à qua iamdiu abfuerat, rediit. Complutum Natalem Domini celebraturus venit, qui iam supra millesimum quingentesimus secundus numerabatur. Tamē antequam Hispali discederet, cum aliquando diui Lazari Nosocomiū, quod extramuros vrbs de more est, inuiseret, & ægrorum frequentia reditus impares esse intellexisset, vt tricena millia nummum in singulos annos compararentur, curauit: quibus eo morbo laborantibus aliqua ex parte subueniretur. Dum Compluti Ximenius moratur, Academiae molem quam parabat adurgens, & pōtificiæ suæ ditioni omni studio & cura pspiciens, Alpuxarrēses, qui mōtes niuosos vrbi Granatæ imminētes incolunt, partim Granatensibus indignati, quòd cæremonias patrias reliquissent, partim ne ipsi quoque ad easdem deferendas cogerentur veriti, præruptorum montium quos habitant natura freti, defectionem adorti sunt. Hæc res non mediocriter animos regum conturbauit,

bauit, nam in expugnanda prouincia, nullibi durius aut periculosius laboratum & dimicatum fuerat. Cuncti in Ximenium denuo fremere, eiusque rursus consilium improbare, quod pertimescendæ illius seditionis causa & origo videbatur. Idcirco per literas à regina reuocatus rursus Granatam venire cogitur, operibus ædificiorum quibus intendebat, interruptis. Quò cum iter studiosè faceret, antequam ad urbem Granatam perueniret, omnem tumultum regis virtute sedatum fuisse, & Alpuxarrenses, totumque illum saltum habitantes, qui à colore Sierra Vermigia nostra tempestate, olim Orospeða Græco nomine propter tramites rupib. impeditos est appellatus, acri prælio & cruento deuictos, tandè Christi sacra suscepisse per amicorum literas agnouit. Cuius rei nuncio lætitia magna, ut

10 equum erat, affectus fuisset, ni Alphonsum Aguilarium, magni Gonzalui fratrem, in eo prælio occubuisse intellexisset, dum stationem quandam tempore incommodissimo tueri cōtendit. Nam noctis tenebris occupatus, & imbribus penè obrutus, miserabiliter montis faucibus interclusus, trucidatus fuit. Cecidit pugnans innumeralibus vulneribus confossus, & postremò immanissimi hostes eius cadauer in frustra disseuerunt. Periit simul magna familiarium ac fidorum manus, qui ut illum defenderent fortissimè depugnarunt. Permultum ea victoria animos Ximenio obtrectantium placauit, qui totam illam querimoniam de Mauris ad sacra nostra coactis deposuerunt. Ximenium Granatam ingredientem reges benignissimè susceperunt: cui in Alhembrana arce, vbi Catholici reges diuersabantur, locus ad manendum est datus: omnique genere comitatis, & fauoris, liberaliter est tractatus. Dum igitur duorum ferme mensium spatio, arcanis grauissimisque de rebus cum regibus assidue agit, & cum nobiliorib. ex Maurorū gente hominibus, qui se hortante Christi religionem susceperant, libenter versatur, & fidei Christianæ ab eis rationē exposcit, in morbum grauissimū hac de causa (ut creditur) incidit. Est urbs Granata non quidem à malo punico hiantē dicta, ut vulgò creditur: nam Granata Maurorū lingua horreorum domus est, ut periti illius sermonis interpretantur, fabellam ad id peruectam recensentes, de principe foemina, quæ antiquæ Iliberis incola, ex cuius ruinis Granatam esse ædificatam volunt, sua illic frumenta recondebat. Tota urbs quinque collibus assurgit: in medio Alcazaba, & Alhambra est, quæ ex altera parte turribus Vermigiis, ex altera verò Albaizino clauduntur. Hic in duo iuga diuisus, quintum monticulum ad septentrionem constituit: cui horti, quos Hinadamares vocant, iunguntur. Imminent urbi montes perpetuis niuib. tecti, quos Serram niuosam vocant: Alhambra regiam & prætoriam cohortem, eiusque præfectum (ut supra demonstrauimus) tene. Quæ quoniam loco excelsa posita est, ventis tenuibus assidue perflatur. Ea verò Alhambræ pars, vbi Ximenius honoris causa à regibus manere est iussus, latis fenestris portisque patentibus aerem illum copiosissimum admittit. Vnde homo assiduis curis confectus, ac propterea corpore imbecillo, in ægritudinem grauissimam incidit. Quæ cum longior videretur, parumque medici remediis vulgaribus proficerent: reges quos sollicitudo incredibilis tenebat, lecto accumbentem salutarūt, & dulcissimis verbis consolati, & bono ut esset animo hortati sunt. Malè habuit humanissimam reginam, & Ximenii in primis amantem,

40 tanta virium in eo diminutio: idcirco digressa, agitare cum medicis cæpit, an habitaculi & loci mutatione eius saluti consultum iri crederent. Quibus in re ancipiti & parum cognita omnia tentanda esse suadentibus, regina per nuncios obnixè postulat, ut quoniam medici è salute sua id esse statuebant, quibus in capitis periculo non obtemperare piaculum est, mutatis sedibus Genalarifum adeat. Is est locus Alcazabam versus, extra Alhambra positus, viridariis & hortis amœnissimus, quò nimirum vernis temporibus exhilarandi animi causa Granatæ reges se conferre consueuerant: inde quod est prospectus iucundissimus in bonam ciuitatis partem, quæ intuentium oculos subiecta urbe miraratione & varietate oblectat. Paruit regiis mandatis Ximenius: sed neque ob hoc melius se habere sentiebat. Mensis vnus iam elapsus erat, postquam ille Genalarifum

50 migrauerat: indiesque deteriori valetudine vsus, morbo vires maiores assumente, marasum grauissimum contraxit: in idque febris genus incidisse videbatur, quæ Græco nomine hectice appellatur: quoniam ossibus inhærens, consueta & familiari tæbe vix sentitur, donec corpus exedit. Nihil medici interea inconsultum nihil intentatum aut inexpertum relinquebant. Regina ad illum, quod eximie cuiusdam beneuolentiæ indicium erat, iterum visendum anxia diuertit. Omni sermonum genere iacentem confirmat, beneque eum sperare iubet. Sed morbi importuni & sæui, principum hominum præsentiam non verentur: nihilque minus illis deprecantibus aut iubentibus, in mortalia corpora sæuire desinunt. Erat ferme ad maciem extremam reductus Ximenius, medicis omnibus nihil se amplius ad eius sa-

litem præstare posse apertè præsentibus. Forte nobilis ex Mauris mulieribus femina
 Franciscæ nomine, quæ quondam Christi sacra, Ximenii lustrica asperione, inter ceteros
 suscepit, & quam Zauilio sportularum & penoris præfecto, fidelissimo ex suis ministro,
 matrimonio collocauerat, dum ad multam noctem in Ximenii cubiculo intimorum fa-
 miliarium colloquiis interesset, de eius valetudine inter se tractantium, ad Ximenium, il-
 lis astantibus accessit: & nosse se (inquit) Granatæ permultos rei medicæ peritissimos, qui
 nulli medicorum Christianorum cederent, sed potissimum mulierem, hac de causa in ma-
 gno pretio apud omnes habitam: quæ longæ ætatis beneficio edocta (erat enim plusquam
 octogenaria) sine vlla venarum sectione, & sine vlllo pharmaco, solis vñctionibus morbos
 depelleret, corporaque in pristinam sanitatem restitueret. Quod si eam liberet accersiri,
 non dubitabat, quin Deo fauente, salutem esset recepturus. Placuit Franciscæ oratio. Et
 quoniam salutis dulcedo magna est, etiam eius spes hominum animos mirè afficit: vnde
 cuius se medicum proficenti, quod viri sapientes iam olim annotarunt, incunctanter fides
 habetur. Sed non tam id facere exoptatæ salutis imaginem alii existimant (quanquam est
 omnibus ea suauissima) quam sinistram opinionem de medicis vulgò conceptam plerun-
 que temere se gerentibus. Neque enim multum referre existimatur, his aut hominibus
 imperitis, æquè vtrisque in tenebris errantibus, desperatam salutem committere. Accer-
 sita illico est vetula, quæ venis exploratis, & ventre pertentato, non esse medicis insultan-
 dum, dicit, si morbum periculo & difficultate plenum artis vi depellere nequiuissent: se ta-
 men, Deo auxiliante, sub cuius tutela tantus vir spiritum ducebat, sperare ante octo dies ad
 pristinam salutem Ximenium reducturam, vñctionum duntaxat & herbarum beneficio.
 Vnum tamen interea præmii loco deponere, vt id medicis insciis ageretur: qui authorita-
 ti suæ consulentes, huiusmodi medelas ab illiteratis hominibus profectas verbis atrocibus
 consueverant improbare: statimque ad artis suæ præscripta, pugnis quibusdam verborum,
 quarum illa imperita erat, omnem rem deducendam curarent. Quod etsi illa parum mo-
 rabatur, remediorum suorum nempe conscia, permultum tamen ægrotantis interesse, ne
 quid ei scrupuli aut suspicionis ex illorum dictis suboriretur: quasi verò dona sanitatum,
 non magis numinis beneficio, quàm ope vlla humana comparentur. Æquum postulare
 visa est mulier: & ne quid deinceps medicis innotesceret, curatum est. Ergo per noctis
 tenebras iam omnibus digressis, sedula anus ad Ximenium veniebat: eumque nemine re-
 pugnantè vñctionibus fouebat, leniterque oleo condito perfricabat: donec tandem affi-
 duis medelis, intra octo dierum præscriptum tempus, fidem suam mulier liberauit. Nam-
 que omni feбри liberum Ximenium hilaritati solitæ restituit: & qui se in lecto vix moue-
 re poterat, iam pedibus ambulare gestiebat: quod per probam seruatricem facilè con-
 cessum fuit. Interim tamen dum firmior reddebatur, gestatione vti iubet: & anteme-
 ridiano præsertim tempore, qua flumen Darrus præterfluit, animi securus & rranquil-
 lus, vt aliquot spatia obambulans conficeret. Nam à maioribus longo experimento
 obseruatum erat, Darri auras adeò salutare esse, vt vel vnico earum remedio, sæpe æ-
 gri desperati conualuerint: & idcirco grabatis decumbentes, quando aliter fieri nequi-
 ret, ad ponticulum Darri educi solitos, qua iter ab Alhambra ad Alcazabam est. Est e-
 nim riuus alioqui aurifer, quod ipso nomine indicari ferunt, de auro in Darrum per A-
 rabes mutato, barbarè nimirum prolata voce. Quod ego quamuis argutè excogita-
 tum, non tamen esse verum existimo, sed fortasse Græca potius nomenclatura, quales
 multæ passim in vernaculalingua seruantur, Darrum quasi Diarrheon dictum, quod in-
 ter Alcazabam & Alhambram fluat, urbemque interseindat, ad differentiam Singilis
 fluminis, quod ad turres Vermigias per campum, qui à rege appellationem habet, ab vr-
 be distans non nihil feratur. Cum verò paululum vires confirmasset, vt quamprimum
 in patriam terram contenderet monuit, familiarium locorum beneficio pristinam sa-
 lutem prorsus habiturus. Facta sunt omnia ex eius præscripto, nam illico adhortan-
 tibus regibus, Ximenius in Castellam profectus, antequam Complutum quò iter in-
 stituerat veniret, integra iam sanitate fruebatur. Ibi ergo patrii cæli indulgentia, &
 otii nunquam antea concessi beneficio, rursus animum ad cœpta opera conuertit. Sed
 quoniam in eum locum, ex omnibus reipubl. Christianæ Gymnasis, bonas literas iam-
 diu ab Hispania exulantes reducendas, vt diximus, curabat, ad Complutum exornan-
 dum sese comparauit. Igitur viam illam, quæ maxima appellatur, rectitudine & lon-
 gitudine conspicuam, cœno ex aquarum pluuiarum sordibus, quæ propter loci pla-
 nitiam stagnabant, oppletam, lapidibus vniuersam sterni iussit, & medio alueo pau-
 lum deprimi, quo aquæ præcipientes sensim laberentur, illamque puram & vicinis de-
 mibus innocuam relinquerent. Hanc aliquot post annis Alfonsus F. nseca, tertius
 à Xime-

à Ximenio antistes, vir politioris vitæ, & totius elegantia gnarus, ad eam pulchritudinem, quam nunc cernimus, reduxit, ablatis ligneis columnis, & earum loco marmoreis substitutis. Aiunt tunc animum Ximenio fuisse viam illam maximam ad portam usque Mantuanam continuare, omnibus ædificiis quæ sese obiter obicerent dirutis, sed negotiorum multitudine, rerumque grauiorum interuentu, quod proposuerat nequaquam effecisse. Interea dum hæc gerebantur, Frâciscus Ferrera, Cõplutensis ecclesiæ abbas, qui quarto ferme antè anno Româ missus à Ximenio fuerat, de Academia Complutensis erectione cum Romano Pontif. acturus, vir sanè industrius, & ad congressum potentiorum aptus, obrentis literis, diplomatibusque illis quas breues vocant, ad eam rem conficiendam necessariis, ad Ximenium venit. Ex partim Alexandri sexti, partim Iulii secundi indulgentia, omni benignitate, omnib. gratiis & fauore refertæ, liberalissimè concessæ sunt. Quas postea Leo x. ingeniorum & studiorum magnus fautor, incrementis multis confirmauit. Fuit enim Ximenius quo tempore vixit, summis pontificibus carus, tum propter summam in sedem apostolicam perpetuò reuerentiam, tum propter non vulgaria, in eodum priuatim officia de quibus suis in locis dicemus. Sub hæc eadem tempora Philippus catholicorum regum gener, & Ioanna eius vxor, Fontarabiam, extremum Hispaniæ oppidum & Galliæ oppositum, quod priscum Olearsum fuisse creditur, peruenerant, literis accersiti, ob magna reipublicæ negotia. Philippus, vt prægnanti Ioannæ consuleret, iter per Gallias eo tempore facere instituit: vbi comiter per Gallum accepti, omnique regia magnificentia tractati, in Hispaniam dimissi sunt. Postquam Toletum principes nostros venire, vt ibi hæreditariæ successionis à populis Hispanis destinarentur, Ximenius literis reginæ certior factus est, quæ iam Toleti eos opperiebatur, continuò Compluti discedens Toletum, nouis principibus, cum cæteris omnibus Hispaniæ proceribus, qui illuc conueniebât, reuerentiam exhibiturus venit, & aduentum faustum eis glatulaturus, qui tam longinquis regionibus emensis, Diuis iuuantibus, incolumes tandem in suam Hispaniam venissent. Per octo ferme dies, quibus Ximenius principes antecesserat, omnem curam intendit, vt senatus, populusque Toletanus, tanto imperio designandos principes, quàm splendidissimo posset apparatu ad se primò venientes exciperet. Fecit id sedulò officiosa ciuitas, regibus suis demerendis alioqui propensa: nam per omnes vicos, & vrbis plateas, publica lætitia certatim ab omnibus colebatur. Ximenius eo quo ingressi sunt die, qui anni millesimi quingentesimi secundi, septimus Mali numerabatur, pontificalibus ornamentis indutus ad templi vestibulum, intra portam indulgentiarum, vbi ara pro tempore extructa crucis signum rasili auro & mira gemmarum copia ornatum ostentabat, venientes opperiebatur. Postquam postrati crucem adorarunt, à Ximenio venerabundè sunt erecti & ad templi aram maximam deducti, vnde post preces ad Deum fusas, in regiam ad parètes profecti sunt. Quinq; ferme menses Toleti ea de causa moratus Ximenius est, parum quidem aulicas delicias curans, cæteraq; hominum militarium oblectamenta, quibus per eos dies regius comitatus sese exhilarabat. Ergo intentionem ad ea conuertit, quæ iam diu animo meditabatur. Intelligebat sanè vir prudens sacrorum voluminum lectionem, quæ Biblia Græco nomine passim appellantur, cunctis qui sacris initiati sunt, sed præsertim theologis maximè esse necessariam, nullibiq; magis eisdem illos rerum theologicarum studiosos dormire, quàm in ea versanda tractandaq; idque potissimum è trium linguarum ignorance, provenire Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, quibus non solû quicquid scitu dignum est in omnibus disciplinis profanis, est proditum, sed sacra omnia continentur. Diuinabat vir prudentissimus, in tanta hominum nostrorum inertia, diuinas literas negligentium, impios homines quamprimum exorituros, qui earum lectione armati, & ad suos affectus detorquentes, Christi ecclesiam ausu quidem nefario, & immani, à nostrata men imperitia profecto, impugnare, & euertere tentarent. Quin antiquissima quæque Christianæ religionis tempora secum reputans, diuina prouidentia ita esse factum videbat, vt quemadmodum à prudentibus imperatoribus ex hostium, cum quibus dimicant, pugnandi natura, ratio & consilia sumuntur, ita quoque aduersus dæmonum artes, qui ingeniis humanis percallidè abutuntur, remedia quoque ex eodem fonte petenda esse. Christus enim opt. max. vnde omnis sapientia ad homines emanat, sanctos ecclesiæ Christianæ patres per quasdam doctrinarum vicissitudines, aduersus emergētes hostes conuenientibus armis prudentia sua instruxit. Ximenius, qui ex publica morum corruptela, ipsorumque adeo religionis principum immoderantia, vulpeculas aliquas in occulto nutriti coniectabat, quæ vineam mysticam cum minus expectaretur demoliri tentarent, neque ad id aliunde comparato præsidio, quam ex sacrorum voluminum perperam intellectorum promptuario, non abs re timere cœpit, ne nostri imparati, & in vtriusq; testamenti libris peregrini & hospites depre-

henderentur. Magni igitur Origenis diligentiam imitatus, qui hexaplis illis decantatis, omnes sacrorum voluminum, quæ tunc habebantur, translationes in vnum coniunxerat, editionem Bibliorum faciendam curauit. In ea veteris testamenti libri ternis columnis per singulas paginas sunt distincti. Prima Hebraicam lectionem tenet, medivulgarem, qua nunc utimur, tertia versionem Græcam LXX. interpretum translatione etiam Latina illustratam. In margine verò inferiori, ne quid desideraretur, Chaldaica, quam vocant, paraphrasis subiecta est, Latina versione è regione apposita. At nouum testamentum Græcam lectionem quam emendatissimam, & vulgarem translationem habet. Additum est postremum volumen Hebraicarum dictionum eruditum & copiosum Onomasticon, ab eius linguæ peritis valde laudatum. Id in aliquot bibliorum huiusmodi libris, quorundam incuria, qui eos asseruandos susceperant, non sine graui iactura, desideratur. Res fuit cum primis operosa, & magnifica, & quæ non modò tam ingentem principem, sed etiam ingentis animi virum, ad difficultates omnes euincendas rem tam arduam comitantes, requireret. Accersiuit continuò ad se homines vtriusque literaturæ peritissimos, Demetrium Cretensem natione Græcum, Antonium Nebrissensem, Lopidem Astunigam, & Ferdinandum Pintianum, Græcarum literarum & Latinarum professores, quorum scripta & studiosa monumenta passim nunc in manibus habentur: Alphonsum medicum Complutensem, Paulum Coronellum, & Alphonsum Zamoram, Hebræarum rerum consultissimos: qui cum olim inter suos publicas scholas fuissent moderati, tunc Christianæ fidei sacris ex animo susceptis, ecclesiæ ortho-
doxæ domestici & alumni essent, meritò ad tantum negotium à Ximenio sunt vocati: quod illorum virtuti, eruditioni & constantiæ, merito est commissum. Cum his viris de suo consilio sermones confert, liberalissimè impensas promittit, & singulos præmiis propositis priuatim inuitat. Ante omnia festinandum admonet, ne, ut sunt res mortales caducæ, & fluxæ, aut illi patrono ad eam rem promptissimo, aut ipse tam accommodis adiutoribus priuaretur, quorum præsentiam & operam pluris quam vllas pretiosas possessiones aut diuitias æstimaret. Accenduntur cuncti Ximenii verbis, & ab eo die, donec vltima manus fuit imposita, nihil est à viris eruditissimis cessatum. Conquisiti sunt vndique, vtriusque testamenti vetustissimi codices, ad quorum fidem castigatio excudendorum fieret, & vitiosa loca sanarentur, & quæ dubia & obscura essent illustrata col-
lucerent. Sed potissimum adiumento fuerunt Bibliothecæ Vaticanæ venerandæ antiquitatis apographi, quorum copia per Leonem X. Pontific. Maximum benignissimè Ximenio facta est, cuius iam tum magnificentiam demiratus, cœpit hominem in magno pretio habere: & eius consilium, quamuis in vltimis terris positi, quoties reipubl. Christianæ negotia postulabant, in rebus arduis requirere. LXX. tamen translationis explicatio, partim ab aliquot Academiæ Complutensis eruditis hominibus, qui iam tunc sub Demetrio & Pinciano præceptoribus in Græcis literis non vulgariter profecerant, partim à Demetrio, Pinciano, & Astuniga, adeò feliciter confecta fuit, ut nihil à LXX. interpretibus iuxta Græcam eruditionem sit dictum, qualia permulta apud eos habentur, quod à nostris in tanta breuitate fuerit prætermisum. Fuit inter hos ad hoc munus vocatus Ioannes Vergara, cui libri, quos vulgò Sapientiales vocant (ut ab eo sæpius audiui) explicandi sunt commissi: in quibus multa quæ in vulgata translatione difficilia esse videbatur, in antiquam lectionem restituit: nihilque magis seni, cum otio fruebatur, sibi dicebat in votis esse, quam librum ecclesiastici (quem Panaretum vocant) scholiis aliquot illustrare: sed tardauit præclarum institutum incommodissima valetudo. Durauit ab hoc anno, qui M. D. II. Christi nati fuit, annos continuos plus minus quindecim de sacris bibliis edendis cura: ut penè cum Ximenii vita, finem quoque editio suscepit. Vbi si per partes narrandum esset quantum laboris exhaustum sit, quantum tædii & fastidii deuoratum à viris illis operi præfectis, in exemplaribus excutiendis, quamque multiplici & ardua negotiorum mole Ximenius interim alio euocaretur, nimium profectò in eis dicendis immoraremur. At illud vnū quod ad impensas à Ximenio in ea re absoluenda factas pertinet, reticendum nequaquam est. Septem Hebræa exemplaria quæ nunc Compluti habentur, quatuor milibus aureorum ex diuersis regionibus sibi comparasse, Alphonsus Zamora Hebræarum literarum professor, sæpenumero referebat: ut interim de Græcis & Latinis taceam, quorum illa ab vrbe Roma, hæc tum ex peregrinis locis, tum ex variis in Hispania bibliothecis, ab octingētis ferme annis characterib. Gothicis scripta, magnis sumptib. Complutū sunt delata. Iam verò Chalcographorum & scribarum salaria, doctorum hominum non vulgaris præmia, mercedes internuntiiis propositas, quibus ad codices vetustos adipiscendos uteba-

vtebatur, assiduam denique subministrantium cateruam, quam ad res quæ insperato e-
 mergebant expediendas sustentabat, & mille alia, quæ longum esset referre, si bene quis
 ratione subducta numeret, quinquaginta millium aureorum, & amplius, summam confi-
 ciet: quod & maiores natu frequenter dicere audiui. Hac tandem diligentia, & authori-
 tate, & liberalitate, opus illud absolutissimum prodiit Leoni x. Pontif. Maxim. dicatum,
 cum in testimonium grati animi, tum quod vniuersa, quæ ad sacrarum literarum illustra-
 tionem pertinent, nemini magis quam Romano Pont. penes quem tota ecclesiæ Christi-
 anæ autoritas est, consecrari & offerri debeant. Opus me hercule miraculo par, & cu-
 ius tanta apud omnes qui vbicunque terrarum in sacris literis versantur, veneratio est, vt
 10 ad Complutensium bibliorum exemplum, quicquid aliubi excuditur, certatim reuo-
 cetur: & in sapientissimorum virorum scriptis, quoties de lectione sacra controuerti-
 tur, testimonia ab eisdem petita proferantur. Hoc ergo, quod diuini beneficii loco e-
 go quidem reponendum arbitror, signo dato, mentes nostrorum hominum, atque adeo
 mortalium cæterorum, ad sacras literas tractandas sese conuerterunt, & velut ex lon-
 go veterno ad sacra mysteria perscrutanda euigilarunt: quæ, vt in procæmiis huic operi
 per viros illos eminentissimos propositis, sapienter & copiose dicitur, multam lucem, ne
 vniuersam pene dixerim, ex linguarum cognitione, quibus vtrumque testamentum
 scriptum est, suscipiunt. Audiui Ioannem Brocarium Compl. excusorem, Arnoldi
 Guilielmi Brocarii filium, sæpenumero ad æquales dixisse, eo ipso die quo vltima ma-
 20 nus à patre operis excusationi imposita fuit, se puerum eleganter vestitum cum vltimo
 bibliorum volumine ad Ximenium venisse: qui impendio lætatus ita cælum suspici-
 ens acclamauit: Grates tibi ago summe Christe, quod rem magnopere à me curatam
 ad optatum finem perduxeris. Et ad familiares continuo conuersus, equidem (inquit)
 cum multa ardua & difficilia reipub. causa hætenus gesserim, nihil est amici, de quo
 mihi magis gratulari debeatis, quam de hac bibliorum editione: quæ vna sacros reli-
 gionis nostræ fontes tempore perquam necessario aperit: vnde multo purior theologia
 disciplina haurietur, quam à riuis postea deductis. Non satis animi sui magnitudini Xi-
 menius ingens hoc bibliorum edendorum opus esse arbitrabatur, adhuc alia secum vol-
 uebat, quæ morte præuentus absoluere non potuit. Nam vt Ioannem Vergaram, aliosque
 30 complures, qui eo tempore apud eum vixerunt, dicentes audiui, Aristotelicorum volu-
 minum editionem parabat: vt singulæ paginarum facies ternis columnis distinguerentur:
 quarum prima græca Aristotelis verba emendatissime contineret: media vulgatam trans-
 lationem: extrema vero nouam quandam, & liberiores versionem: vt eis veluti com-
 mentariis, scriptoris alioqui difficilis, sensus abditi illustrarentur. Nam ad earum di-
 sciplinarum cognitionem, quas in schola sua tractandas proposuerat, eum quoque au-
 thorem pernecessarium esse intelligebat. Atque ad nouam illam versionem faciendam,
 viros aliquot in græcis & philosophicis literis doctissimos accersendos vndecunque cu-
 rasse. Huic rei inter alios qui adhuc conquirebantur, Ioannes Vergara designatus est:
 qui diligenter latinos fecit octo de physico auditu libros, tres de anima, Metaphysices
 40 vero quatuordecim. Hi Toleti in templi maximi bibliotheca seruantur. At cum bi-
 bliorum editioni Aristotelica esset successura, atque illa nondum absoluta Ximenius è
 viuis sublatum sit, mortis præoccupantis iniuria, quæ semper viris magnanimis perini-
 qua & immatura accidit, præclari operis ingenti spe studiosos homines frustraui. Ve-
 rum hæc ad eruditorum virorum studia iuuanda esse videbantur. Illiterata vero & im-
 perita turba, quorum maxima vbique copia est, ne vanis fabulis, aut Milesiacis hi-
 storiis, quibus mores corrumpuntur, siue legendis, siue audiendis, intenderet: li-
 bros aliquot sanctimonia & pietate plenos, quibus ipse se olim priuatus oblectauerat, par-
 tim latine edendos, partim in linguam vernaculam per viros prudentes transferendos, eos-
 que non sine magnis impensis vulgandos curauit. Hi sunt Catherinæ Senensis epistolæ,
 50 Angelæ Fulginatis, & Metildis opuscula, Ioannis Climaci gradus, Vincentii Ferrerii, &
 Claræ virginis cœnobitarum suorum viuendi instituta, Christi vitæ meditationes, quas
 Landolphus Carthusiensis scripsit, Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis vita: qui omnes,
 si Landolphum demas, cuius adhuc memoria recens est, propter excellentem vitæ purita-
 tem, incorruptos & grauissimos mores, in diuorum numerum relati, scriptorum suorum
 pietatem commendant: veraque documenta exhibent, quibus in tanta hominum peruer-
 sitate, & in tanta omnium viuendi licentia, ad arduam illam virtutis viam rectum iter dirige-
 re possimus. Sed cum hi libri partim ab antistite per cœnobia diuisi, partim à bibliopolis e-
 uestigio distracti fuerint, paucissimi nunc inueniuntur, & sui pretium raritate adaugent.

At verò cū diuinis cantibus obeundis musici libri mutili & laceri in ecclesiis haberentur, veritus ne quando illorum inopia diuinæ laudes intermitterentur, quæ mirum in modum, illa præsertim simplici modulatione, quam Gregorianam vocant, piorum animos religione afficiunt, in membranis vniuersam officii diuini seriem multis voluminibus excudi iussit, appositis etiam musicis notis, quæ per suam diœcesim distribuit. Hæc si nunc excudenda forent, magnis sumptibus & impensis opus esset. Durant adhuc ex illis multa, sed quæ senio & casibus tandem conficiuntur, nisi alter Ximenio similis exoriat, qui eius vestigiis insistens in integrum facta tecta restituat. Ne quid tamen relinqueret quod ad publicam vtilitatem videretur pertinere, non solum earum rerum studia quæ disciplinarum difficultatibus peruincendis, rebusque grauissimis tractandis inseruiunt, sibi esse excitanda proposuit, sed etiam agrorum excolendorum, atque adeo vitæ rusticæ vniuersa exercitia. Nam quemadmodum illis studiis animi pascuntur, ita his corpora victum & subsidium percipiunt. Alterutris autem homines si occupentur, beatam vitam domi, forisque agent. Tres fratres Talabricæ orti sunt Ferreræ nuncupati, ingeniosi sanè, & sua quisque eorum arte eruditus. Natus maior studiis eloquentiæ deditus, oratoriam Compluti professus est. Secundus musicæ artis studiosus, organis pulsandis in diui Ildephonsi delubro per Ximenium præfectus fuit. Tertius in rei rusticæ scriptoribus legendis versatus, in eamque exercendam natura propensus, Geponicæ artis callentissimus euasit. De ca diligenter scriberet præcipit, præmiis etiam propositis, vt indocti & rustici homines, qui tunc agriculturam indignissimè tractabāt, aliquid vulgari lingua quod legerent & edicerent ad manum haberent, ne disciplina honestissima periret. Hoc ille argumentum ita foeliciter tractauit, vt iure cum priscis illis contendat qui græcè latinè de ea re scripserunt. Quanti verò fiant quæ scripsit, testimonio sunt crebræ illorum voluminum editiones, nostris nimirum hominibus ea semper auide exoptantibus. His igitur rebus, vtpote operæ & curæ leuioris, vsque in annum ab hoc de quo diximus quintum occupatus, aliud etiam constituit non sine magna laude. Hoc de Mozarabum sacris instaurandis fuit, cum Toleti ageret. Nam cū per id tempus cæteri (vt diximus) aulæ proceres, totusque regius comitatus ob publicam lætitiā, ludis diuersis intenti essent, Ximenius sui templi bibliothecam inuisere statuit, vbi complures codices venerandæ antiquitatis, manu præsertim scriptos, asseruari certior factus fuerat. Cæterum quoniam incommodo & iniquo loco positam deprehendit (nam & luce, & aura puriore carebat) libris itidem malignè instructam, cū alioqui amplissimi redditus, quibus templi fabrica dotata est, illam vel Vaticanæ parem, vel si quæ aliæ celebres habentur, facili possent negotio facere: statim de ea apparatus & copiosius ornanda, & in locum meliorem mutanda cœpit agere. Confecissetque sanè vir celsi spiritus, quæ proposuerat, nisi tot rerum grauissimarum cura eius animum euestigio occupasset. Relictus tamen est posteris locus rempub. in re tam clara & magnifica iuuandi. Neque enim tam ingentis ditionis princeps, qualis Archiepiscopus Toletanus est, solum concionibus ad populum habendis, puerisve sacro oleo ex Christiano ritu confirmandis & eleemosynis distribuendis, aut vicis suæ diœceseos peragrandis, templisque inuisendis, & id genus aliis, quæ certè magni momenti, eiusque muneris sunt, contentus esse debet: sed excelsissima quæque concipere, expeditiones in Mauros adornare, littoribus nostris ab hostium incursionibus tranquillitatem parere, totius regni molem sustinere, tumultuantes populos sedare, reges vt præclara conentur adhortari, doctos homines & ingenia prouehere, disciplinis nitorem restituere, rem literariam pro viribus iuuare, mores denique prauos corrigere, bellum vitiis omnibus indicare, eorumque prorsus radices extirpare. Quæ omnia adeo cumulatè Ximenius præstitit, vt ad summum fastigium ea dignitas tunc perducta, inclinationem quam videmus minata videatur. Nam inclytam illam Toletanorum præsulum auctoritatem, quorum nutu diuina & profana in Hispania gerebantur, ab hoc tam egregiè & constanter conseruatam, successores paulatim amiserunt: non tam ipsorum (vt opinor) culpa, quàm humanarum rerum natura, quæ cuncta nouis rationibus ad senium paulatim perducit. Sed certè multa fuisse inueniet, qui res attentius consideraerit, quæ illam Ximenio magnitudinem pepererunt. Anna Castella, matrona prudentissima, & in nostra ciuitate cum primis nobilis, tria potissimum numerabat: quod solitos redditus Archiepiscopatus nullis pensionibus accisos percepisset: quod Ferdinandum vices filiorum gerentem, vicarium potius principem, quàm propriarium (vt aiunt) regem habuisset: cui nimirum tam necessariæ fuissent Ximenii operæ, quàm Ximenio regis fauor & beneficentia. Vitimò quod his occasionibus peropportune oblatis, animum illi natura parem dedisset, vt se ea fortuna dignum agnosceret: proque dignitatis & rerum magnitudine, in eis omnibus, vt virum magnanimum decebat, se gegeret.

ret. Quibus rebus tandem factum est, ut totius reipub. cura suscepta, ferme biennium rerum summa præfuerit, vniuersis regulis & Hispaniæ populis nihil contra tentare audentibus. Sed ad Templi Toletani bibliothecam, quo illum venisse dixeramus, redeo: vbi cum singulos libros diligenter excuteret, de omnibusque certior fieri vellet, ut si quando usus exposceret, haud eorum codicum inopia laboraret, forte ad quædam vetusta volumina in membranis Gotthicis characteribus scripta peruenit. Sed antequam ad ea quæ circa hæc volumina Ximenius gessit, dicenda accedo, pauca mihi de Gotthicis sacris narranda sunt. Gens Visigothica (hoc est) qui occidentales dicebantur Gotthi, quo tempore Hispaniam pene vniuersam Honorii imperatoris permissu occupauit, cum esset Arrianæ impietatis dogmate infecta, tantam catholicis eius prouinciæ ecclesiis perturbationem inuexit, ut cultus diuini in varios ritus cæremoniasque diuisi fuerint: & neque inter orthodoxos quidem ipsos, vna vel sacrificandi vel horarias preces (quæ canonicæ dicuntur) psallendi consuetudo esset. Sed postquam vniuersa Gotthorum gens, Leandri & Fulgentii studio, post annum centesimum circiter quadragesimum ex quo in Hispaniam venerat, antiqua impietate abdicata, orthodoxam fidem vna cum suo rege Recaredo cupidissime accepisset: pace ecclesiis restituta, de sacris communi consilio constituendis agitari cœptum est: idque potissimum in vrbe regia. sic enim Toletum post aduentum Gotthorum, qui sedem regni illuc transtulerunt, cognominabant, cum antea (ut Rodericus Toletanus pontif. rerum Gotthicarum diligens scriptor tradit) à Vandalis, & Selingis, Germaniæ gentibus, qui vna in Hispaniam commigrarunt, Hispalis vrbs regia, & vocata & habitata fuerit. Toleti igitur conuentu episcoporum indicto (quod concilium quartum Toletanum fuisse ferunt) patrum decreto sancitum est, ut in vniuersis Hispaniæ ecclesiis, preces priuatæ, missarum oblationes, & omnes publicæ psalmodiæ, vnico & eodem exemplo à sacerdotibus celebrarentur. Cura hunc ordinem instituendi Isidoro pontifici Hispalensi, summa tunc sanctimonia & doctrina claro, demandata fuit: Quanquam in hoc authores variant: nonnulli enim Leandrum Hispalensis ecclesiæ antiquiorem antistitem ei muneri præfectum asserunt, cui Isidorus comes datus fuerit. sed illud constat, ab Isidoro eum ritum Isidorianum officium fuisse nuncupatum. Perseuerauit in Hispanis ecclesiis hæc sacrorum religio, quædiu res Gotthorum in ea floruerunt: hoc est centum viginti circiter annos, vsque ad miserandam illam calamitatem, cum per Mauros Arabesque, vniuersa pene regio cæde incendiisque vastata, fusis, fugatisque Hispanorum copiis, in barbarorum ditionem venit. Cum autem in publica clade, vrbs quoque ipsa regia in hostium potestatem, idque ea conditione venisset, ut oppidanis liceret Christiano ritu, legibus, moribusque in ea viuere: quamuis pleaque ciuium multitudo spontaneum exilium Arabicæ prætulit seruituti, nonnulli tamen quibus patrii domesticique lares cariores libertate fuerunt, conditione accepta, sub Arabum & Maurorum imperio sacris suis retentis, in vrbe manserunt. Ergo eiusmodi homines quod Arabibus permitti viuerent, Mistarabes appellati sunt, & illorum ecclesiasticus ritus, officium Mistarabum. Quæ vox cum temporis dicturnitate, tum barbarorum lingua est corrupta, & in Mozarabum degenerauit, qua nunc vulgus vtitur. Igitur iis qui sic inter Arabes Toleti manserunt, sex ecclesiæ in quibus rem diuinam facerent à Mauris permixtæ sunt, diuorum Marci, Lucæ, Sebastiani, Torquati, Eulaliæ & Iustæ numinibus dedicatæ: in quibus ritum illum Isidorianum, qui incolumi florenti que ciuitate in templis omnibus canebatur, captiua etiam quadringentos ferme annos conseruauerunt, quod Toletanum officium appellabatur. At vero vrbe ipsa diuina tandem benignitate, Alfonsique regis Ferdinandi magni F. felicibus auspiciis recuperata, cum de sacris in ea instaurandis restituendisque ageretur, rex Ricardi Massiliensis abbatis suasu, & Constantiæ reginæ vxoris assidua instigatione, ritum sacrorum à diuo Gregorio olim institutum Toletano prætulit, quamuis populis clamantibus, usum suorum sacrorum tot seculis inter medios barbaros conseruatum, per summam iniuriam aboleri. Quæ vero de singulari militum certamine, altero pro Gotthicis sacris, altero pro Gregorianis dimicantem, deoque pyra in medio foro Toleti incensa dicuntur, in quam sacri vtriusque officii codices coniecti sunt, apud alios authores qui de ea re scripserunt explicati, & vberius, legi poterunt. Sed tamen ut rex animos barbarum leniret adhuc sacra sua auferri frementium, dum in vrbe nuper recuperata inter varias basilicarum, fanorum, ædiumque sacrarum dedicationes, paroeciales in primis (quas vulgo parrochiales vocant) ecclesiæ regionatim constituerentur, ad quas populus rei diuinæ causa conueniret, sui que limites per vices domosque singulis definirentur, solis illis sex ecclesiis, in quibus Isidorianus ritus, vel inter hostes per tot annos durauerat, fines nulli præscripti sunt, sed sui cuique Mozarabes, illorumque posteris, vbi illos intra extrave urbem in agro Toletano morari contingeret, immunitatibus, & priuilegiis non

vulgaribus concessis, pro parrochianis & tribulibus assignati fuerunt. Quandiu ergo illi Mozarabes eorumq; posteri floruerunt, suam quisq; ecclesiam, sacraq; gentilia frequentarunt. Sed paulatim familiis deficientibus, ritus etiam ille deficere, & Gregorianus sensim in sex etiam illas ecclesias introduci coepit. Tandem ergo factum est, ut non nisi paucis quibusdam statis, festisq; diebus, eo ritu in illis sacrificaretur. Literarum verò Gotthicarum characteres Latinis nostris non multum sunt ab similes: nonnulli enim eadem sunt forma, alii verò dissimili: quos per Gudillam quendam Episcopum, vnà cum fidei nostræ rudimentis, genti Gotthorum traditos ferunt: qui primum Gotthici, deinde Toletani, postremo Mozarabum appellati sunt. Ferunt etiam veteris ac noui testamenti libros, in vulgarem Gotthorum linguam per hunc Gudillam translatos fuisse. Igitur cum ad ea volumina Ximenius venisset, de re tota (ut supra narratum est) edoctus, indignum esse & graue iudicauit, sanctissimas priscorum Hispanorum cæremonias à viris præclaris institutas, & miraculorum testimoniis comprobatas, in tantam desuetudinem venisse, ut iam iam interituræ esse viderentur. Coepit rem altius considerare: & ut erat priscarum cæremoniarum studiosissimus, Mozarabum ritus instaurandi curam suscepit: adhibitisque viris quotquot extabant eius rei peritis, primum libros omnes quibus sacra illa continerentur, Gotthicis characteribus conscriptos, in vulgaris literaturæ formam redigendos, impressoriisq; formis excudendos curauit. Quibus non sine magna impensa in exempla innumera vulgatis, ad extremam templi partem, occidentem versus, in ædícula quæ corporis Christi dicebatur, sacellum eleganti structura ædificauit, in quo tredecim sacerdotum collegium, adiunctis tribus ministris, instituit, quos Mozarabes sodales appellauit. Hoc collegium idoneis prouentibus annuis instructum sub capituli Toletani patrociniò constituit. Ipsis porro sacerdotibus perpetuam horum sacrorum curationem demandauit: ut eo ritu singulis dieb. sacrificare, horatiæq; preces concinere solenne esset. Ad quos & sex Mozarabum ecclesiarum sacerdotia pertinere voluit: quæ quoties vacua esse contingeret, ipsi optare possent sacerdotes, quibus illa Archiepiscopus conferret: aliasq; leges addidit, quas non est operæpretium referre. Sic ergo sacra illa per Ximenium restituta, & ab interitu vindicata sunt: in cuius restitutionis memoriam cenotaphium reparatori in medio sacello honorifice erectum cernitur, impendente desuper coccineo galero, Cardinalitiis honoris insigni. Per hæc tempora, cum nondum Toleti publica pauperum iuuandorum, qualis nunc est, cura increbuisse, duo mediocris conditionis homines, Hieronymus Madritus, & Petrus Zalmear, partim suis pecuniolis, partim diuitum religiosorum erogationibus, ad quos studiorum suorum rationem deferrebant, aliquot ex afflictis, & ægrotis pauperibus, in vnum locum cogere, eisq; medicorum consilio salutarem opem ministrare, miseris viduis præsidio esse, orbitati pupillorum subuenire, milleque alia huiusmodi opera pietatis plena, Deo subinde aspirante, perficere coeperunt. Celebre statim in vrbe nostra eorum studium est habitum, neclatuit vigilantem pastorem: nam & frequenter de moribus suæ ciuitatis interrogabat, & de actis singulorum inquirebat. Vocari ad se Hieronymum iubet: cuius pietatem postquam ex variis sermonibus cum eo habitis abunde cognouit, mactæ animi eum esse hortatur, & ut tam salubrem occupationem non intermittat, humanissime monet: videat etiam quibus in rebus ipse vsui esse posset, nam in eis omnibus se aut consilio, aut auctoritate, aut pecunia iuuaturum, suppetiæque laturum: idque statim re ipsa præstitit: aliquot nummorum millibus ad pauperum curam Hieronymo datis. Mirum est, quantum roboris & efficaciz ex hac Ximenii pollicitatione Hieronymus cepit: illico enim sodalitatem instituit, quæ tam publicis, quam priuatis egenorum, præsertim quos pudentes vocant, necessitatibus pro virili succurreret: ita enim eos appellamus, qui ostiatim mendicare erubescunt, & domi nimis anguste, & arctè viuunt. Porro cum negotium susceptum ex voluntate succederet, Hieronymus ad Ximenium notitiam omnium deferret: qui Complutum discedere volens, liberam facultatem Hieronymo & sodalibus dat, quicquid in ea re vellent instituendi. Hieronymus de sodalitatis consecratione, deque eius legibus agenda ratur, conuocatis sodalibus, primum ne quid sine numinum tutela fieret, eam immaculatæ Dei genitricis conceptioni dedicauit. Deinde communi omnium consensu sancitum fuit, ut quoniam misericors Hieronymi animus tantam rem exordiendi occasio fuisset, qui de nocte ad pauperes quærendos vigilabat: posthac singulis annis, à Calend. Nouembr. vsque ad finem Martii, duo sodales cum sodalitatis viatore, sub noctem concubiam, per omnes vrbs vices præeunte laterna obambulant: & quos ex vagis & egenis hominibus sub dio alicubi pernoctantes deprehenderent, eos in ædem sodalitatis deducerent. Quæ si fortè præ hospitum turba angustior esse aliquando contingeret, in alia publica pauperum hospitia deferrent, diplomate regio, quod ea de causa

de causa eis concessum fuerat, grauiā interminante, si quis praefectorum hospitium non recluderet. Deinde permulta alia inter se pepigerunt, omnia ad miserorum opem spectantia. Cum igitur sodalitatē suā, optimis & praeclaris institutis instructā Hieronymus esse videret, non statim ad Antistitem contendit: nam ut res hominum & caducā, & mutabiles sunt, verebatur ne ille conceptus sub initiis ardor paulatim intermitteretur: sed toto ferme triennio, sodalium, suāque constantiae periculum facere voluit. Quod ubi prospere succedere conspiceret, & animos omnium magis quotidie accendi, diuinā vim tandem inesse ratus, sub annum eius seculi M. D. V. ad Archiepiscopum Complutum venit, suae operae rationem redditurus. Ille hominis strenuitatem demiratus, eius diligentia non vulgaribus verbis collaudata, quantam ex ea voluptatem susceperit, priusquam Compluto Hieronymus discederet, opibus peramplis donatis declarauit. Nam primum, quoniam ea tempestate ob squalidum & impluuium caelum, frugum inopia laborabatur, lectissimi frumenti quatuor millia & amplius modiorum, sodalitati in usus pauperum distribuendos dedit. Haec summa ob immane grani pretium admirationi fuit. Idcirco sanctae Dei genitricis conceptionis de Ximēnio anniuersaria sacra quotannis fiunt, sodalibus ad coenobium Franciscanorum solenni pompa venientibus. Deinde quoniam pharmacis & medicamentis ad aegrotantium curam comparandis, vicena nummum millia, nongētos item frumenti modios in singulos annos quoad vixit contulit: Ascensionis dominicae die, quo ille celebrem victoriam, Orano capta, ex Afris hostibus reportauit, in eodem coenobio, solennibus sacris laudes cantibus & Ximēnio offerunt. Rursus quia tria millia nummum aureorum dedit, quibus pasqua mirae vbertatis non longe à Talabrica coempta sunt, quae nunc maximos prouentus reddunt, quotidieque nouis incrementis augentur, Calend. Nouemb. ac postridie eius diei, sacris in aede propria Ximēnio parentatur: deque ipsius praeclaris gestis apud sodales frequentes concio habetur. Sed quoniam eius auctoritate & nutu institutio sodalitatē facta est, & condonationes suas (quas indulgentias appellant) quo maiori religione sodalium animos deuinciret, ille quoque concessit: in Augustinianorum coenobio, sub idibus Augusti, ad aram virginis matris, quae Gratiae cognomen habet, in Ximēnii memoriam festum diem concelebrant, stipe quinquaginta pauperibus tributa. Aediculam, quae iuxta domum Antistitis Toleti est, postico ad viam publicam adaperto, sacris peragendis Ximēnius tradidit: qua in diem praesentem sodales fruuntur, nemine ex posteris pontificibus aut rescindente, aut aegre ferente. Annus eius seculi quintus elapsus iam erat, sextusque ferme ad finem properabat, quando Calend. Nouemb. sodalitas Conceptionis Dei parae titulo, in nostra vrbe promulgata fuit: quae deinde in haec usque tempora creuit feliciter Ximēnii auspiciis. In huius institutionis monumentum, quarto nonas Octob. qui dies beato Francisco religiosus est, huic diuo, tanquam Ximēnii tutelari, sodales sacra faciunt: quinquaginta sportulas totidem egenis distribuunt: & anniuersario, funebribusque hostiis Ximēnii animam & cognatorum expiant. Porro aediculae pontificiae traditae gratia, sacra per tria paschata pro pontificibus Toletanis religiosissimo apparatu peraguntur: & singulis quibusque hebdomadam sabbathis, pro eorum salute sub vesperam preces ad Virginem funduntur. Procedente deinde tempore, xvii. post anno, cum iam Ximēnius viuere desiisset, ad Adrianum qui in Hispania vice regisungebatur, in Pontificem Maxim. per id tempus assumptum, Tarraconam Hieronymus venit: eaque omnia ut sodalitati confirmaret, quae Ximēnius olim concesserat, deprecatus est. Adrianus Ximēnii memor libentissimo animo praestitit. Multi horum imitatione allecti, nouas subinde rationes in nostra vrbe excogitare pergunt, quibus ciuium indigentiae subuenitur, & peregrinorum necessitati prouidetur, omnium denique difficultatibus incredibili studio consulitur: adeo ut nullibi locorum, tot calamitatum quibus humana vita diuexatur, plura aut maiora remedia, quam Toleti esse certum sit.

LIBER TERTIVS.

Ubi haec Toleti à Ximēnio geruntur, principibus quos iam satietas ludorum ceperat, rursus ad feriores cogitationes, resque intermissas mentem conuertentibus, alius alio, quo eos priuata ac publica negotia vocabant, discessit. Nam Ferdinandus rex, quoniam Gallum ob detrimenta nuper à Gonzalo Magno illata vehementer, dolentem, delectus per Gallias vniuersas, facere, exercitusque ad Salsas praesidium expugnandum parere, per suos exploratores certior factus fuerat: per mediam aetatem Cataloniam contendit, Ruscinensem prouinciā confirma-

turus. Philippus & Ioanna patrem subsequentes, Aransuesia nemora, non longè à Toletodistantia deueniunt: vbi innumera aprorum, caprearum, & ceruorum multitudo spatiosissimis septis coercita, regiis venationibus oblectationem & copiam subministrat: vnde ad Aragonios iter statim facturi erant, successioni regnorum designandi. At regina Madritum reuertitur: quoniam cum non multò post omnes essent in vnum conuenturi, peropportuna stationem regio comitatui oppidum id esse iudicabat. Ximenius verò Complutum profectus est, surgenti scholæ fastigium impositurus, cui nuper dum Toleti commoratur, decies centies nummum perpetuò percipiendum è prouentibus regiis comparauerat. Ea prima (vt aiunt) Academia largitio ab eo facta fuit: quod tam benignum & munificum principium spem ingentem studiosis dedit. futuræ propediem maiestatis. Anni iam quingentesimi secundi finis instabat, quando Ximenius Complutum venit. Sub initium verò quingentesimi tertii, paulò post Calend. Ianuarias, Isabella regina mutato consilio Madrito Complutum & ipsa proficiscitur. Nam cum proximo autumnò insalubris aeris causa in febriculam incidisset, virisque aliquot primariis extinctis, interque eos Didaco Furtato Archiepiscopo Hispalensi, S. R. E. Cardinali, intra quintum duntaxat diem in oculis eius sublato, non mediocriter turbata fuisset, Ximenii præsentiam sibi vsui fore existimauit. Nam & dolorem ob præstantium virorum mortem conceptum ita se posse mitigare sperabat, & sapientissimi hominis alloquiis molestias quoque lenituram, quæ sibi ingentes suboriebatur ob Philippi generi sententiam, qui ad Belgas per medias Gallias redire tempore nimis importuno instituerat. Nam cum cæli inclementia bonam Philippi familiæ partem absump-
 10
 20
 30
 40
 50
 60
 70
 80
 90
 100
 110
 120
 130
 140
 150
 160
 170
 180
 190
 200
 210
 220
 230
 240
 250
 260
 270
 280
 290
 300
 310
 320
 330
 340
 350
 360
 370
 380
 390
 400
 410
 420
 430
 440
 450
 460
 470
 480
 490
 500
 510
 520
 530
 540
 550
 560
 570
 580
 590
 600
 610
 620
 630
 640
 650
 660
 670
 680
 690
 700
 710
 720
 730
 740
 750
 760
 770
 780
 790
 800
 810
 820
 830
 840
 850
 860
 870
 880
 890
 900
 910
 920
 930
 940
 950
 960
 970
 980
 990
 1000
 1010
 1020
 1030
 1040
 1050
 1060
 1070
 1080
 1090
 1100
 1110
 1120
 1130
 1140
 1150
 1160
 1170
 1180
 1190
 1200
 1210
 1220
 1230
 1240
 1250
 1260
 1270
 1280
 1290
 1300
 1310
 1320
 1330
 1340
 1350
 1360
 1370
 1380
 1390
 1400
 1410
 1420
 1430
 1440
 1450
 1460
 1470
 1480
 1490
 1500
 1510
 1520
 1530
 1540
 1550
 1560
 1570
 1580
 1590
 1600
 1610
 1620
 1630
 1640
 1650
 1660
 1670
 1680
 1690
 1700
 1710
 1720
 1730
 1740
 1750
 1760
 1770
 1780
 1790
 1800
 1810
 1820
 1830
 1840
 1850
 1860
 1870
 1880
 1890
 1900
 1910
 1920
 1930
 1940
 1950
 1960
 1970
 1980
 1990
 2000
 2010
 2020
 2030
 2040
 2050
 2060
 2070
 2080
 2090
 2100
 2110
 2120
 2130
 2140
 2150
 2160
 2170
 2180
 2190
 2200
 2210
 2220
 2230
 2240
 2250
 2260
 2270
 2280
 2290
 2300
 2310
 2320
 2330
 2340
 2350
 2360
 2370
 2380
 2390
 2400
 2410
 2420
 2430
 2440
 2450
 2460
 2470
 2480
 2490
 2500
 2510
 2520
 2530
 2540
 2550
 2560
 2570
 2580
 2590
 2600
 2610
 2620
 2630
 2640
 2650
 2660
 2670
 2680
 2690
 2700
 2710
 2720
 2730
 2740
 2750
 2760
 2770
 2780
 2790
 2800
 2810
 2820
 2830
 2840
 2850
 2860
 2870
 2880
 2890
 2900
 2910
 2920
 2930
 2940
 2950
 2960
 2970
 2980
 2990
 3000
 3010
 3020
 3030
 3040
 3050
 3060
 3070
 3080
 3090
 3100
 3110
 3120
 3130
 3140
 3150
 3160
 3170
 3180
 3190
 3200
 3210
 3220
 3230
 3240
 3250
 3260
 3270
 3280
 3290
 3300
 3310
 3320
 3330
 3340
 3350
 3360
 3370
 3380
 3390
 3400
 3410
 3420
 3430
 3440
 3450
 3460
 3470
 3480
 3490
 3500
 3510
 3520
 3530
 3540
 3550
 3560
 3570
 3580
 3590
 3600
 3610
 3620
 3630
 3640
 3650
 3660
 3670
 3680
 3690
 3700
 3710
 3720
 3730
 3740
 3750
 3760
 3770
 3780
 3790
 3800
 3810
 3820
 3830
 3840
 3850
 3860
 3870
 3880
 3890
 3900
 3910
 3920
 3930
 3940
 3950
 3960
 3970
 3980
 3990
 4000
 4010
 4020
 4030
 4040
 4050
 4060
 4070
 4080
 4090
 4100
 4110
 4120
 4130
 4140
 4150
 4160
 4170
 4180
 4190
 4200
 4210
 4220
 4230
 4240
 4250
 4260
 4270
 4280
 4290
 4300
 4310
 4320
 4330
 4340
 4350
 4360
 4370
 4380
 4390
 4400
 4410
 4420
 4430
 4440
 4450
 4460
 4470
 4480
 4490
 4500
 4510
 4520
 4530
 4540
 4550
 4560
 4570
 4580
 4590
 4600
 4610
 4620
 4630
 4640
 4650
 4660
 4670
 4680
 4690
 4700
 4710
 4720
 4730
 4740
 4750
 4760
 4770
 4780
 4790
 4800
 4810
 4820
 4830
 4840
 4850
 4860
 4870
 4880
 4890
 4900
 4910
 4920
 4930
 4940
 4950
 4960
 4970
 4980
 4990
 5000
 5010
 5020
 5030
 5040
 5050
 5060
 5070
 5080
 5090
 5100
 5110
 5120
 5130
 5140
 5150
 5160
 5170
 5180
 5190
 5200
 5210
 5220
 5230
 5240
 5250
 5260
 5270
 5280
 5290
 5300
 5310
 5320
 5330
 5340
 5350
 5360
 5370
 5380
 5390
 5400
 5410
 5420
 5430
 5440
 5450
 5460
 5470
 5480
 5490
 5500
 5510
 5520
 5530
 5540
 5550
 5560
 5570
 5580
 5590
 5600
 5610
 5620
 5630
 5640
 5650
 5660
 5670
 5680
 5690
 5700
 5710
 5720
 5730
 5740
 5750
 5760
 5770
 5780
 5790
 5800
 5810
 5820
 5830
 5840
 5850
 5860
 5870
 5880
 5890
 5900
 5910
 5920
 5930
 5940
 5950
 5960
 5970
 5980
 5990
 6000
 6010
 6020
 6030
 6040
 6050
 6060
 6070
 6080
 6090
 6100
 6110
 6120
 6130
 6140
 6150
 6160
 6170
 6180
 6190
 6200
 6210
 6220
 6230
 6240
 6250
 6260
 6270
 6280
 6290
 6300
 6310
 6320
 6330
 6340
 6350
 6360
 6370
 6380
 6390
 6400
 6410
 6420
 6430
 6440
 6450
 6460
 6470
 6480
 6490
 6500
 6510
 6520
 6530
 6540
 6550
 6560
 6570
 6580
 6590
 6600
 6610
 6620
 6630
 6640
 6650
 6660
 6670
 6680
 6690
 6700
 6710
 6720
 6730
 6740
 6750
 6760
 6770
 6780
 6790
 6800
 6810
 6820
 6830
 6840
 6850
 6860
 6870
 6880
 6890
 6900
 6910
 6920
 6930
 6940
 6950
 6960
 6970
 6980
 6990
 7000
 7010
 7020
 7030
 7040
 7050
 7060
 7070
 7080
 7090
 7100
 7110
 7120
 7130
 7140
 7150
 7160
 7170
 7180
 7190
 7200
 7210
 7220
 7230
 7240
 7250
 7260
 7270
 7280
 7290
 7300
 7310
 7320
 7330
 7340
 7350
 7360
 7370
 7380
 7390
 7400
 7410
 7420
 7430
 7440
 7450
 7460
 7470
 7480
 7490
 7500
 7510
 7520
 7530
 7540
 7550
 7560
 7570
 7580
 7590
 7600
 7610
 7620
 7630
 7640
 7650
 7660
 7670
 7680
 7690
 7700
 7710
 7720
 7730
 7740
 7750
 7760
 7770
 7780
 7790
 7800
 7810
 7820
 7830
 7840
 7850
 7860
 7870
 7880
 7890
 7900
 7910
 7920
 7930
 7940
 7950
 7960
 7970
 7980
 7990
 8000
 8010
 8020
 8030
 8040
 8050
 8060
 8070
 8080
 8090
 8100
 8110
 8120
 8130
 8140
 8150
 8160
 8170
 8180
 8190
 8200
 8210
 8220
 8230
 8240
 8250
 8260
 8270
 8280
 8290
 8300
 8310
 8320
 8330
 8340
 8350
 8360
 8370
 8380
 8390
 8400
 8410
 8420
 8430
 8440
 8450
 8460
 8470
 8480
 8490
 8500
 8510
 8520
 8530
 8540
 8550
 8560
 8570
 8580
 8590
 8600
 8610
 8620
 8630
 8640
 8650
 8660
 8670
 8680
 8690
 8700
 8710
 8720
 8730
 8740
 8750
 8760
 8770
 8780
 8790
 8800
 8810
 8820
 8830
 8840
 8850
 8860
 8870
 8880
 8890
 8900
 8910
 8920
 8930
 8940
 8950
 8960
 8970
 8980
 8990
 9000
 9010
 9020
 9030
 9040
 9050
 9060
 9070
 9080
 9090
 9100
 9110
 9120
 9130
 9140
 9150
 9160
 9170
 9180
 9190
 9200
 9210
 9220
 9230
 9240
 9250
 9260
 9270
 9280
 9290
 9300
 9310
 9320
 9330
 9340
 9350
 9360
 9370
 9380
 9390
 9400
 9410
 9420
 9430
 9440
 9450
 9460
 9470
 9480
 9490
 9500
 9510
 9520
 9530
 9540
 9550
 9560
 9570
 9580
 9590
 9600
 9610
 9620
 9630
 9640
 9650
 9660
 9670
 9680
 9690
 9700
 9710
 9720
 9730
 9740
 9750
 9760
 9770
 9780
 9790
 9800
 9810
 9820
 9830
 9840
 9850
 9860
 9870
 9880
 9890
 9900
 9910
 9920
 9930
 9940
 9950
 9960
 9970
 9980
 9990
 10000

tunam esse miseriores, quòd in excelsò loco constitutis, nil eorum quæ faciunt aut meditantur latere potest, aut in obscuro esse: & quòd durioribus molestiis, ut pote res graui-
ores tractantes, quàm vulgares homines corripuntur. Vnde virum illum impensè lauda-
uit, cui cum à rege suo quidvis optandi facultas data esset, dato (inquit) quæ voles ô rex,
dummodo è tuis non sit secretis. Patienter ergo naturæ leges ferret, seque hominem na-
tam esse agnosceret. Quod si quando voluptatem aliquam ex suscepta filia percepisset, æ-
quū esse ut molestias & incòmoda patienter ferret, memor animi illius virilis, quem sem-
per omnibus in negotiis præstitisset. His atq; aliis habitis assiduè colloquiis, ita animum v-
triusq; confirmavit, ut quanuis rex, qui ex Aragonia ad eam febricula (ut diximus) lang-
10 uentem visendam venerat, rursus ad bellum parua facta mora Perpennianum, quò tota
vis hostium inclinabat, redierit: & regina nihilo viri absentia commotior, sed po-
tius pristinæ virtutis & dignitatis memor, delectus per totam Hispaniam facere, præsidia-
riasq; legiones incredibili celeritate conscriptas ad maritum Perpennianum mitteret. In-
terea tamen aeris intemperie per autumnum contracta nondum cessante Gutterius Car-
denas Machedæ regulus, vir apud reginam magnæ authoritatis, atque omni ornamentò-
rum genere ab ea decoratus, patricio sancti Iacobi equitum ordini in citeriori Hispania
præfectus, quem Legionis maximum commendatarium vocant, Compluti pridie Cal.
Febr. fatis concessit. Hunc morti proximum cum Ximenius viseret, eius conspectu valde
est exhilaratus: & ut erat eleganti & acuto ingenio, nihil soliti vigoris in eo temporis arti-
20 culo remittens, multum (inquit) ô Antistes, de tua hac officiosa humanitate obæratu de
vita discedo: neque enim par eat ut è domo tua hospite in salutato tam longum iter factu-
rus proficisceretur. Nam honoris & dignitatis causa, in domo pontificia ubi reges diuersabā-
tur, locus quoque Gutterio datus erat. Percussus est Ximenii animus ad ea verba, & cò-
munis conditionis recordatio mentem hominis, alioqui grauissimi, strinxit. Cæterum
prudenter dissimulato dolore, vultuq; hilaritatem præ se ferente, ut religioni satisfaceret
curauit: tabu a sq; testamenti obsignaret, quas fallaci ægrotantium spe, nunquam se hanc
lucem relinquituros existimantium, imperfectas adhuc seruabat. Mœror est omnibus ob tan-
ti viri mortem obortus: sed multò grauior Isabellæ reginæ, quam fors iniqua variis modis
exercebat: nihil enim acerbius ferebat, quàm fidis ministris priuari. Sed eum mitigauit
30 Lucinæ benignitas: sexto enim idus Martias, Ioanna facili partu Ferdinandum in lucem
edidit: quem die Lustrico Ximenius magna solennitate baptizauit, & aui nomen impo-
suit, Naiarensi, & Ascalonio regulis compatribus, Mirandio verò patinam cum salino &
calice præferente. At Ximenius Complutum ornandi & augendi occasionem per oppor-
tunam nactus, vectigalium immunitatem Complutensibus à regina petit, apud quos tan-
tus esset princeps natus. Ut quoniam liberalibus disciplinis in eo oppido domicilium pa-
rabatur, liberi quoque à regiis exactionibus perpetuò essent: ita enim breui futurum, ut
locus insigniter illustratus & adauctus, Hispanam iuventutem ad studia exercenda inui-
taret. Facile in publica lætitia impetratum est: & in hunc vsq; diem ad beneficii impetrati
monumentum, Complutensis resp. Ferdinandi cunas & crepundia seruat. Dum omni hi-
40 laritatis genere regius comitatus ob natum puerum Compluti se oblectat, casus Ximenio
inopinanti oblatu, est, quo animi sui lenitatem declararet. Postquam reges Complutum
venerunt, Ximenius silèrium opinor captans, aula sua alioqui capacissima relicta, longe ad
Vaennæ cuiusdam domum commigravit: quæ in via maxima ad Guadalfaiaræ por-
tam est. Ibi strepitu insolito interpellatus, quid rei esset ministros rogat: qui vinctum
quendam capite plectendum à lictoribus duci respondent. Processit ad fenestram, & de
crimine per lictores edoctus, ne vltius procederet vinctumque solui iussit, ut quò vellet
abiret: hoc sacrae suæ dignitati pietatis ergò concedendum esse dictitans. Placuit omnibus
Ximenii factum, eoque gratius & iucundius fuit, quod die hilaritatis & lætitiæ pleno, quo
regius puer in hanc lucem editus fuerat, nece hominis quantumlibet noxii oppidum pol-
50 lui & funestari videbatur. Igitur Compluti per vernum tempus morati reges, ubi per æsta-
tem quoq; fuissent, nisi immodici quibus oppidum illud infestatur calores, insalubrem lo-
cum reddidissent: tertio enim nonas Iulias Ioannes Ciaconius Carthagini nouæ & Mur-
genibus præpositus (quem nostri patrio nomine adelantatum vocant) extinctus, non mi-
nori quàm Hutterius dolore Isabellam reginam affecerat. Erat enim vterq; ei carus: nul-
liq; magis ad sua consilia intima admittebantur. Idcirco sibi quoque non mediocriter ti-
mens, præmatura festinatione Compluto Madritum reuertitur. Ximenius vero Briocā
proficiscitur: id est suæ ditionis oppidum æstatis ardoribus ferendis accommodum. Nam
montanis in locis Septentrionem versus situm, & gelidarum aquarum scaturigine abun-
dans, æstum multo leniorem facit. Quæ de causa in antiquis monumentis reperitur, olim

Toletanæ ecclesiæ principales sacerdotes (qui dignitates dicuntur) proprias domos Briocæ habuisse, quo molestissima ea anni tempestate, non secus quam Tybur Romani secedebant. De cuius oppidi principio, quæque item ratione ad Archiepiscopos Toletanos deuenit, non grauabor quæ mihi cognita sunt referre: ne dum hæc sensim contemnuntur, rerum vetustarum quoque memoria pereat. Cum Alfonso Legionis rex, magni illius Ferdinandi filius, Sancti fratris sæuitiam fugeret, regno pulsus ad Almeonem Maurorum regem Toletum profugus & supplex venit: vbi barbari principis benignitate usus, nihil illi ad pristinam fortunam defuit, præter regium diadema. Et quoniam Maurorum conuictu offendebar, locus in suburbanis hortis, qui regii dicuntur, ad habitandum est datus, quæ Tagus angustissimis faucibus inter duos montes premitur. Gaudebat porro ferarum venationibus, quare hanc de qua agimus Briocam, nulla tum temporis habitatione, præterquam turris ædificio insignem, à Mauro rege liberaliter donatam suscepit: vbi vniuersum venatorium apparatus hominesque feras confectandi & figendi peritos, animi remittendi causa, habuit: vt quoties à bellis finitimorum Arabum otium esset, quibus cum gratiâ Almeoni rependens, assidue præliabatur, venatione sese oblectaret. Postea Toletoto quoque regni Toletani tractu, Dei beneficio sub ditionem suam redacto, regnum enim Castellæ iam mortuo fratre adeptus erat: cum Bernardum ecclesiæ Toletanæ Archiepiscopum (vt diximus) præfecisset, pietatis erga Deum memor, cui apud barbarum populum diuersans vota captiuus sæpe nuncupauerat, inter cætera non ignobilia oppida quæ Rodericus Toletanus Antistes in historiis suis enumerat, Briocam etiam Archiepiscopo Bernardo donauit: vbi venatorum illorum posteritas durauit, donec Ioannes tertius Toletanus Archiepiscopus, commoditatem loci contemplatus, diui Petri parochia ibi exædificata, municipium constituit. Quo quidem tempore factum existimo, vt ecclesiæ Toletanæ sacerdotes opportunitate loci allecti, ad æstiuæ syderis ardorem vitandum, qui non mediocris sub Toletano etiam cælo est, domos sibi construxerint, ad quas quotannis migrarent, donec subterranea sibi in vrbe domicilia, petris durissimis perfossis, pararunt, additis etiam cisternarum deliciis, vnde Tagi aquam frigidissimam æstate hauriunt, quare Briocam ire superuacaneum putarunt. Huc cum se recepisset Ximenius, siue quod ab ingentibus Complutici caloribus ad frigidas auras subito migrasset, siue potius quod insalubris anni tempestas fragili corpori non pepercerit, grauiter Briocæ ægrotare cœpit, & tota ferme pontificia familia. Quæ de causa sanctum Torquatum, suæ quoque ditionis oppidum, Complutensi cælo propinquius, sed quod in edito monticulo sit, multo minus quam Complutum æstiosum, cum suis commigravit, vbi curandis corporibus intenti mirifice omnes recreati sunt. Interim regina ad eum crebro nuntios mittebat, quibus de eius salute certior fieret, & illum de omnibus reipublicæ negotiis consulebat. Siquidem reginæ quod Ioannæ filia gratificaretur, nihil æquè ac de profectione ad Philippum cogitanti, Madrito Segouiam venerat: id est extremum Vacceorum oppidum, proximumque Carpetanorum finibus, Traiani celeberrimo ponte, aut potius marmoreo aquæ ductu nobile: vnde ad Methinam Campensem progrediendū erat, vt illic lentè ad Cantabricum Oceanum veniretur. Regina Segouia dum Ferdinandus coniux cum Gallo ad Salsas dimicat dimorante, Ioanna omnis moræ impatiens Methinam profecta est. Vbi cum optatissimas literas à Philippo suscepisset, quibus vt ad se veniret inuitabat, nulla suæ dignitatis, nulla parentis ratione habita, quam bidui itinere visere quiuisset, subito sarcinis conuasatis insalutata matre, comites ad profectionem conuocat: & reginæ maiestatis oblita è cubiculo quamprimum exilient, moras si quæ trahi videbantur, castigabat. Eo die profecta esset, si per Ioannem Fonseca Burgensem Antistitem, qui propter egregiam morum grauitatem custos ei à parentibus est datus, & Ioannem à Corduba oppidi præfectum licuisset. Quibus illa necem minata, cum nihilominus intercedere persisterent, nuntii quamprimum ad reginam mittuntur, qui de his omnibus certiores facerent, obserata interim Methinensi arce, vbi differuabatur, ne quid præcipiti deliberatione faceret. Ioanna verò cum irrita sua consilia videret, totam illam noctem sequentesque, donec mater festinabunda aduenit, sub dio insonnes in arcis cauædio egit. Quæ de causa Ximenius, qui diutino morbo liberatus, natalem Christi celebraturus Complutum venerat, sub initium anni M. D. IV. Methinam à regibus accersitur. De cuius consilio, deque regum sententia, classis in Lauretano portu, quæ Ioannam ad Philippum traiceret, apparatus. Illa vt omnia instructa fuerunt, Calend. Martiis (qui dies ob Tauricam victoriam, quam Lusitanis fuis Ferdinandus obtinuit, inter fastos, apud Hispanos est) è complexu mœstissimæ parentis Oceani fluctus emensura discessit. Ergo postquam in optatissimam terram peruenit, à marito Philippo amantissimè suscepta fuit. Sed cum per id tempus puellæ cuiusdam amoribus Philippi animus

animus implicatus esset, quam secum comitem Ioanna adduxerat, zelotypiæ stimulis vehementer exagitata, criminationibus, iurgiis, & tragædiis totam Philippi regiam implevit. Et cum ad eam per pellicis æmulos delatum esset, flaua puellæ cæsarie Philippum coniugem in primis captum fuisse, rabie concepta cæsariam statim abrasit: puellæq; miserabiliter insultans pulchram faciem vibicibus scedauit. Indignatus amans adolescens, non iam amplius dissimulata ira, apertis contumeliis & atrocibus verbis, vxoris dicitur peruicaciam multasse, atque ab eius congressu dies non paucos abstinuisset. Hæc ubi regibus nostris, arcanis notis per fidos tabellarios renuntiata sunt, non mediocri dolore affecti, partim ob natæ intractabile ingenium, partim ob parum regiam in Philippo genero considerationem, vterque grauiter ægrotare cœpit. Nam rex in febrim tertianam incidit, regina verò in continuam: quare anxietate & morbo afflictæ iacebant, dum alter de alterius salute sollicitus erat. Nam & rex sui discriminis oblitus, medicos ne quid in regina curanda prætermitterent monebat: cuius si saluti consulerent, suæ quoque consultum esse crederent. Regina verò ad omnem strepitum intenta pauebat, assidueq; medicos intrantes adiurabat ne quid sibi de regis valetudine importuno officio mētirentur, quæ vna res morbu adaugebat. Interea Ximenius diem nullum intermittebat, quin vtriusque lecto assideret, omniaque diligenter circumspiceret, quæ ad eorum salutem pertinere videbantur. Rege in pristinam sanitatem restituto, fata in reginam inclinare videbantur: nam putridum & verendum vlcus, quod ex assiduis ad Granatam equitationibus contraxisse aiunt, mortiferè serpebat. Veruntamen cum id malum corpora per lentas moras depascere soleat: desperatam reginæ salutem, vtcunque tamen nouis subinde oblectamentis cuncti subleuare, & fouere nitebantur. Nam quidquid vnquam siue militiæ, siue domi præclarum accidisset, decumbenti recensebatur. Si qui illustres fortunæ homines è Neapoli captiui mittebantur, ubi Gonzalus admirabili virtute inclytam operam regi coniugi, & reip. nauabat, ad se introductos recipiebat, & de hominis magnanimi, & sibi multis de causis carissimi gestis, cupidissimè percontabatur. Si qui etiam ex cæteris nationibus Hispanicarum rerum fama permoti, ad regiæ eius maiestatem visendâ diuertissent, tametsi ultimo morbo afflictæ, eorum colloquiis nequaquâ grauabatur, & humanissimis sermonibus susceptos, animi plusquam virilis in ea dotes admirâtes à se dimittebat. Inter quos è Venetis hominibus Hieronymus Vianellus fuit, qui pede auspicatissimo in Hispaniâ venit. Nam totius Africanæ expeditionis, quam in Orano expugnanda Ximenius fecit, quamq; Ximenii suasu Didacus Fernandus à Corduba, ad portum magnū, quem Punica lingua Mesalcabir appellat, occupandum paulò antè fecerat, id est totum huius hominis consilio factum. Hic cum ad regū dexterarum osculandas Methinam venisset, crucem auri purissimi gemmis interlucente reginæ obtulit: inter quas carbunculus, quam espinellam vulgus appellat, corrupto nomine pro spinthera, scintillas enim contra solem emittit, quales Plinius carchedonios masculos esse dicit, quorum singuli, modò factitii non sint, pretium mille aureorum nonnunquam exæquant. Is cum ad Ximenium salutandum continuo venisset, annulum adamante selectissimo insignitum, quem apud se venalem habebat, Antistiti ostendit: de cuius pretio cum Ximenius rogasset, quinq; millia nummum aureorum esse dixit: qui pretii magnitudine commotus, quanto (inquit) melius ea summa quinque millibus militum laborantium succurere, nummo aureo in singulos collato, quam omnes Indicos adamantes possidere: atque ita Vianellum eo tempore dimisit. Tunc etiam Franciscani instituti sodalis, cœnobii quod Hierosolymis ob Christi Dei sepulchrum cunctis Christiani nominis cultoribus in summa reuerentia est, Guardianus, ad reges nostros ab Ægyptio Sultano legatus venit, nam is nondum Turcarum viribus euersus, adhuc Syriacis regionibus præerat, Hic monachus antequam Hierosolymis discederet, cum tam longinquos terrarū tractus, totque sibi marium & montium spatia emetienda esse consideraret, supplex à Campsone Sultano petiit, vt discedenti Dominicum sepulchrum adorare & conspicerè liceret, instar id sibi ingentis viatici ad tam difficile iter futurum. Est sacer ille locus custodibus & repagulis munitus, qui nisi euidentissimo emolumento maximoque operæ pretio, inaccessibilis esse consuevit. Obtinuit id facile homo professione religionis inops, & qui in solam Sultani gratiam tam laboriosam legationem capessebat. Quò cum venerabundus aliquot cœnobii sui sodalibus stipatus intrasset, & debitam adorationem exhibuisset, tabulam marmoream in sepulchri fundo conspexit, longam pedes tres, latam vnum, liuidis maculis aspersam, vt è Chio marmore secta videri posset. Hanc etiam vt liceret tollere à Sultano impetrauit: quâ in quinque æquales diuisit partes, & aris sacrosanctæ Eucharistiæ dedicauit, de more Christiano consecratas. Hasce aras secum adduxit, & inter Christianæ religionis Supremos principes, magni id muneris loco suscipientes, distribuit. Nam Alexandro

sexto Pontifici Max. vnam: Bernardino Carauaiallo sanctæ Crucis in Hierusalem Cardinali, quod eam veluti propriam possessionem titulo Hierusalem sibi assereret, alteram: Isabellæ reginæ tertiam: Francisco Ximenio Archiepiscopo Toletano quartam: vltimam verò Emanueli regi Lusitano, heroi omnibus modis incomparabili, & qui ad antarcticum vsque polum Crucis nomen studiosè dilatauerat. Fuit id donum reginæ gratissimum, eoque in primis exhilarata recreari visa est. Ximenius qui omnem animi sui voluptatem in sacre synaxis celebratione collocauerat, vbi aram illam è Dominico sepulchro est nactus verè triumphabat: & per annos xii. quod illi tempus viuendi fuit, nunquam alibi præterquam in ea ara, diuina se Eucharistia refecit, Franciscanis sodalibus qui illū sequebantur, idem faciendi facultate cōcessa. Moriēs verò (vt ex testamēti tabulis apparet) ecclesiæ Toletanæ dulce amoris monumentum & pignus, inter cætera pretiosa ornamenta legauit. Quo autem in loco reperta, & per quem ad ipsum allata fuerit, eius testamento, ne quid posset dubitari, declarari voluit. Dum Methinæ ob reginæ morbum complusculos dies Ximenius moratur, loci vicinitate monitus, de sacro funebri Cisneris, in maiorum suorum antiquo domicilio instituendo, ad hunc modum egisse certum est. Annua vestigalia ex regis in eo municipio prouentibus comparauit, quæ municipalibus sacerdotibus sunt tradita: vt in vestibulis lineis, singulis quibusque dominicis diebus, pomeridianis horis, posttridie verò antemeridianis, ad sancti Petri ædem, vbi Toribius Ximenii auus proprio sacello conditus est, maiorum manus expiare teneantur, & etiam ad sancti Laurentii, vbi antiquum Ximeniorum monumentum, sacello item peruetusto habetur. Durant Cisneris adhuc hæc sacra, præterquam quod vigesimo ab hinc anno, sacerdotes ad sacra facienda vestibulis lineis indui desierunt, & neglecto Toribii sacello, ad aram maximam diui Petri sacra faciunt. Sartis tectis sacellorum curandis vestigalia etiam comparauit, Garfiaz Villaroellio quem postea Castorlæ præfectum creauit, administratione perpetua demãdata. Sed postquam aliò domicilium mutauit eius posterius curam nonnihil remiserunt. Certè Academia Complutensis rei honestissimæ operam nauabit, si quæ Ximenius multis in locis in eius memoriam reliquit, perlustrari & ex testamento fieri curauerit. Priusquam Ximenius Methinam veniret, vt morbo liberatus fuit, Toletum ire voluit. Nam à principio sui pontificatus mirè concupiuit sacerdotum mores emendare, & in eorum acta & vitam inquirere. Fuerat quidem bis Toleti, sed nullam agendi occasionem nactus fuerat. Nam primo in urbem suam venienti, vbi omnia gratulatione & plausu strepebant, non tam asperitas emendationis, quàm felicitas compellandi conueniebat. Secundo verò regibus in eam urbem ad res amplissimas conuenientibus, ac proinde diuersarum gentium turbis refertam, multò difficilior occasio offerebatur ad vitia hominum sacrorum inquirenda. Tunc verò cum cogitaret ad eam rem perficiendā Toletum iter facere, reginæ mandatis id quo minus prosequeretur prohibitus, statuit quas per se non poterat officii sui functiones per vicarios administrare. In primis igitur in vitā moresque sacerdotum ecclesiæ Toletanæ quæstionem decernit, quam Visitationem vocant: eamque doctori Villalpando vicario suo generali, vna cum Fernando Fonseca eiusdem ecclesiæ canonico, exequendam mandat. Incredibile dictu est, quam hoc decretum grauius molesteque ecclesia tulerit: & quàm obstinatis animis se illi omnes opposuerint: citius se extrema omnia passuros clamitantes, quàm vt ab vilo præterquam ab ipso Antistite in ipsos inquireretur. Interposita est ad sedem apostolicam solennis prouocatio, censoresque communi consilio reiecti sunt. Qui ex canonicis sese acrius opponebant, tres potissimum esse videbantur, Sepulueda, Barzana, & Orticius cognomento Nuntius, quod vices Pontificis Rom. in Hispania aliquando gessisset. Hos Villalpandus ex archiepiscopi præscripto comprehendendos curat, & Archiepiscopalibus municipiorum arcibus in custodiam tradit. Veriti sunt canonici ne Ximenius regiam maiestatem in ipsos irritaret: quare legationem ad reginam decernunt. Missi legati cum in reginæ conspectū quæ id temporis apud Methinam Campensem morabatur, admissi essent: Franciscus Aluarius ecclesiæ Toletanæ scholasticus, vnus ex legatis, cui cæteri ob prouectiorem ætatem, & insignem rerum peritiā dicendi locum sponte concesserunt, reginæ primū beneuolentia ex eius singulari iustitia, & rei sacre tuendæ studio prudenter captata, inuitos quidem & dolentes ad eam causam aduersus præfulem suum tractandum venire, se dixit: cum præsertim ecclesia Toletana adeo suorum Antistitum obseruantissima semper fuisset, vt apud calumniatores & parum æquos homines in assentationis vitium verteretur. At quoniam infimulatos apud eius maiestatem se esse cognouerant, læsæ suum Antistitem obedientiæ quod censores quosdam morum ab eo aduersus ipsos destinatos contumaciter & cōtempnim reiecissent, quasi vt nulla de vita actionibusque suis ratio proprio Antistiti constaret, niterentur, se ad eius præsentiam conuenisse contumaciæ crimen depulsuros. Neque enim

enim sibi vnquam eum animum fuisse, censorium de moribus suis iudicium deprecandi-
 sed id duntaxat ne per vicarios leuiter, & languide, remissequē, quod alias solent, in se cen-
 sura fieret, sed potius serio, & seuerio iudicio, cuiusmodi à tali Antistite antiquæ asperitatis
 homine, expectandum proculdubio erat. Nam eam esse capituli Toletani auctoritatem,
 vt minimè deceret in illius sacerdotes ab alio quàm à suo pōtifice inquiri. Quare eius ma-
 iores, qui illud religiosissimum templū condiderunt, censoriam de ecclesiæ Toletanæ mi-
 nistris explorationem adeo esse cum ipsius dignitate coniunctam semper existimauerunt,
 vt si aliquando per alium quàm per antistitem suum exerceretur, salua neutiquā consiste-
 re valeret. Ergo diuinum eius celsitudinis ingenium, summumque honestatis & virtutis
 10° studium, quod in illa præcipuè relucebat, obtestari, vt etiam atq; etiam consideraret, an
 crimini sibi imputandum esset, quod acutum sui antistitis mucrone aduersus se strin-
 gendum peterent, ministrorum obtusum declinaret. Id enim in votis capitulo Toletano
 cum primis esse, pro certo haberet, antistitis sui fulmina, quantumuis formidanda & terri-
 bilia, vtpote à viro veteris disciplinæ rigido exactore vibrata, cum graui potius cunctorum
 periculo subire velle, quàm cum omni venia & remissione ad examen ab æqualibus vo-
 cari. Qui si nihil aliud, certè æquales, & pares essent: & nihilominus, quod illorum pace
 diceretur, censoria seueritate indigerent. Veniret pastor in ouile suum, vt iuxta diuini vatis
 oraculum, infirmum solidare, ægrotanti mederi, confractum alligare, errantem in caulam
 20° reducere studeret: nec mercenariis functionem suam, euangelio reclamante, commen-
 daret: eos extemplo omnium primos obsequentissimos experturus filios, & quod
 æquum & religiosum esset, officii sui studiosos adiutores. Alioqui persuasum haberet,
 quod ipsi liceret præter fas & ius imperare, sibi vicissim licere non obsequi. Quod si con-
 fidentius apud eius maiestatem videretur loquuti, mini mē id confidentiam esse crederet,
 imò magis constantem fiduciam, quam nimirū ipsis atq; adeo foelicissimo suorum tempo-
 rum seculo, æquissimum planeq; diuinum eius celsitudinis imperium per vniuersam Hi-
 spaniam peperisset, in quo certissima spe, supremis iuxta ac infimis iure suo vti concedere-
 tur. Ob quæ minus ab ea in præsentia tolerandum esset, quod ipsis itineri accinctis per
 antistitem factum fuisset: qui tres optimates & præcipuos viros ex amplissimo ecclesiæ
 30° Toletanæ ordine, tanquam fontes ad ergastula abduci iussisset. Quare similem fortunam
 metuentes, ad susceptum iter maturandum animos alioqui deiectos excitasse. Ad hæc re-
 gina partim solita grauitate, partim morbi causa coacta, paucis respondit. Ad aures suas
 peruenisse detrectatum ab ecclesia Toletana imperium pontificium: cæterum moris sui
 haudquaquam esse, priusquam rem totam cognitam compertamque haberet, festinare ad
 malè de quoque, nedum de tam graui societate, sentiendum. Libenter se capituli men-
 tem intellexisse, dignam illam quidem viris bonis, ac religiosis: proinde bono animo es-
 sent, solitudinemq; omnem deponerent, sperantes nihil de ea re statuendum, quod non
 sit è dignitate Toletanæ ecclesiæ futurum. Illis dimissis, cum regina probari sibi capituli
 causam Ximenio significasset: ille arrepta occasione, quamuis reginæ morbo, cui in o-
 mnibus adesse cupiebat, ad discedendum retardabatur, de profectione in Toletanam di-
 40° œcesim agere cœpit, necessarium inquiens omnino esse, vt quod officium per absentem
 præstare nequiret, coram ipse exequeretur: nec posse animum religionē exoluere, cum
 cogitaret tertium iam apud se destinauisse eam morum censuram facere, neque tamen id
 præstitisset. Regina iustam ab illo causam agi videns, perhumaniter veniam abeundi de-
 dit, illud etiam adiiciens, quando ille à diœcesi sua tam ægrè abesset, daturam se operam,
 vt ipsa cum coniuge, totoq; adeo regio comitatu in Toletanam diœcesim quàm primum
 venirent. Sed mors reginæ promissa dissipauit, neque est amplius à Ximenio visa. Erant
 id temporis, qui existimarent, Ximenium suos illos censores, quos à capitulo reiectum iri
 non dubitaret, astuto consilio designasse, vt hac arte discedendi facultatem, quod euen-
 tus docuit, à regina extorqueret. Sed id verisimile esse non videtur, in tanto vitæ discrimi-
 50° ne reginam ab homine illi deuotissimo relictam, præsertim causis ementitis. Tentauit
 nostris temporibus Ioannes Martinus Siliceus, cum similem morum censuram exercere
 vellet, rem multò quidem minoris momenti, quam non valuit obtinere. Dicebat se qui-
 dem pro Ecclesiæ dignitate nemini in re tanta vicariam operam committere velle, sed per
 seipsum, semotis arbitris, ex dignitate vt sibi videbatur censuram peragere, vno duntaxat
 excepto, qui delationes omnium describeret. Hunc autem qui sibi à secretis erat, pateren-
 tur vice notarii aduocari. Obnixè reuinit Toletanum capitulum, & ingenti conrentione o-
 borra, cum antistes suum notarium, capitulum verò suum deligendum contenderet:
 tandem Siliceus neutro assumpto ipse sibi notarius fuit. Hoc cum primis nostris amplitu-
 dinem, Siliceo humanitatem conciliabat: cum summus apud Hispanos præsul, in inqui-

rendis sacerdotum suorum peccatis notarii vices agere dignaretur: isque solus esset arcanorum erratorum conscius, qui si dissimulasset, ad alium non emanarent: sin punire aut emendare decreuisset, rectius id & honestius esset confecturus. Nonnunquam etiam cum scribendi laboris tæderet, capituli notario, suis omnino reiectis utebatur. Igitur non sine graui animi mœtore quod optimam reginam tam graui morbo affectam defereret, post quatuor menses Methinæ actos, Toletum primo ad censuram faciendam, quæ tandem iuxta capituli voluntatem facta est. Complutum deinde redire cogitur: vbi & surgentis Academiæ opus, & Iusti templi structura, & bibliorum sacrorum editio, eius præsentiam videbantur requirere. Nam quamuis viri diligentia præstantes, quos rebus illis conficiendis præfecerat, omne studium & operam adhiberent, nullum tamen patroni præsentia vrget. 10
 Nam si qua res est, in qua vetus habeat proterbium locum, quod domini oculus multo nitidior em equum reddit, quam hordeum, ea est certe ædificatio: in qua vere accidit quod de Amphione fabulantur poetæ, ad cuius vocem sine vlllo labore lapides murorum locis, dolati & expoliti vltro reponebantur. Satis hæc aliquis existimasset, in quibus Ximenius absoluendis occupatus, ad aliarum rerum cogitationem animum quantumuis capacem non diuerteret. Est enim hominis prudentis minime montes montibus imponere gigantum more, sed suas potius vires metiri, animosque captum suum excedentes non expectata Neme. coercere, comprimereque. At Ximenius, cui mentem humana mensura maiorem nascenti fata benigna tribuerunt, quam paulatim virtus comes adauxit, post Hieronymi Vianelli aduentum, qui omnes Africa partes probe tenebat, & ad eius expugnationem propter maritimæ oræ cognitionem assidue hortabatur, bellum Africanum meditari cœpit. Sed interea dum regem conuenire posset, quo cum de hac re ageret, intellexit complures esse foeminas honestis natas parentibus, quarum pudicitia ob rerum penuriam periclitabatur. Quare religiosarum mulierum cœnobia passim per suam diœcesim condere necessarium esse iudicauit: vbi puellæ, quæ ob rem angustam illocabiles essent, aut quæ sponte sua à nuptiis abhorrent, longe à virorum congressibus semotæ, Deo opt. max. dicatæ virginitatem perpetuo colerent. Nam quamuis multa eiusmodi loca, piis iam olim hominibus in re præclara studiose contendentibus, in Toletana diœcesi structa essent, annonæ indies caritate ingrauescente, mulierumque numero tripla (vt solet) proportionem virorum supergresso, nihil in hac re amplianda vnquam fiet, quod nimium aut inutile dici possit. 30
 Ergo inter cætera ædificia quæ Compluti fiebant, ædem etiam sacrarum foeminarum erigendam curauit, titulo sancti Ioannis pœnitentis: cui collegium egenarum puellarum, nouitio ac prudenti inuento, sub nomine diuæ Isabellæ adiunxit: quæ de illarum custodis voluntate (quam matrem vocant) & diui Francisci in eo oppido Guardiani consilio, iuxta præscriptas ab eo leges coeptatæ, tandiu illic in omni disciplina & custodia degerent, donec lubricum ætatis prætergressæ, aut se diuino obsequio mancipari, aut nubere constituerent. Quod si in illam partem inclinarent, ad vota facienda citra vllius pecuniæ dotis nomine numerationem admitterentur. Si vero nuptiis indulgere mallent, viro frugi & probò collocatæ, dotem ex cœnobii prouentibus susciperent, quos ille vbere & copiosos gradum summa ætis comparauit. Nam olim cum ministrum (vt dictum est) prouincialem ageret, nonnullarum virginum animos in cœnobiis degentium grauibz furiis diuexari intellexit, quod vt parum ingeniorum suorum consciæ, aut cognatorum coactæ autoritate, aut egestatis durissimo imperio se sodalitatis mysteriis addixissent. Quamobrem humanissimo consilio excogitauit, quo pacto sui exploratione habita, partim dotis erogatione facta, illis incommodis succurreretur. Curam hoc conficiendi Gregorio Fernando viro industrio, & probitate claro, in diuæ Mariæ templo, quod Compluti insigne est, beneficiario commisit: qui opere nondum absoluto è viuis discessit, seque illic tanquam in fundo à se culto, fidus colonus humari demandauit. Eius cœnobii institutio ob fructum in dies non mediocrem inde prouenieutem adeo grata antistiti fuit, vt cum olim Toleti agens quingenta millia nummum eroganda in ea vrbe perpetuo reliquisset, quorum triginta, de virg/nibus dote cassis iam tunc sollicitus, earum nuptiis deputari voluerat, ducenta vero ad miserorum hominum redemptionem, qui apud infideles captiui tenebantur, inque tabulis testamenti obliuississet, quas anno M. D. XII. condiderat, postea mutata sententia, anno M. D. XIII. per codicillos resciderit, cœnobiumque alterum huic persimile Ioannis itidem pœnitentis cognomine, Toleti ex ea summa quorannis colligenda ædificandum, & tuendum cauerit. Addidit insuper nummorum decies centies ex ære ad priuatos vsus seposito continuo numerandum, cuius nempe præsidio res domesticis vsibus necessariæ, reliquæque omnis penarius apparatus beneficio fructuosissimo emerentur, cœnobiumque deinceps aduentantibus suo tempore prouentibus beatissima vbertate gauderet. Quod

ret. Quod si anticipata vectigalium solutione illa fuissent comparanda, totam œconomiam rationem conturbassent. Cum postea Franciscus Ruizius Abulensis episcopus patronimemor ibi sepeliri decreuisset, sacerdotiis quibusdam institutis per cœnobii matrem confendis, pretiosa item donata suppellectile, tum aulæorum, tum argenti & auri, & postremo cœnobio in hæredem nominato, factum est ut non solum egenæ virguncula in eo vitam honestissime traducant, quarum de causa id est institutum, sed ex vniuersa ciuitatis ingenuitate puellæ innumeræ, in id collegium suscipi ambiant, quæ aut parentum patrocinio orbata, aut propter formam sollicitatæ, aut paterna domo ob nouercaie dissidium pulsa, iustum tempus nuptiarum expectantes, famæ illibatae testimonio illic fruuntur. Hanc laudem tam insigniter Complutense obtinuit, ut ex toto eius regionis tractu illuc puellæ disciplinæ gratia confluant, nostrisque temporibus Philippus II. Hispaniarum rex inter cætera humanitatis, magnificentiæ, & sanctimoniam exempla, quæ ab eo passim eduntur, eo vno abunde commendetur, quod aulicorum ministrorum filias, eorum præsertim qui in secundo ministrantium gradu constituuntur, quinquaginta & adhuc amplius numero, in eo cœnobio studiose & pudice educandas curat. Regium profecto & præclarum opus, diuisque omnibus, sed Ximenio inprimis iucundum, qui clarissimis suis monumentis, tanti principis testimonio magnum decus & honorem addi cernit. Ergo ne hoc Complutense cœnobium illam quam diximus egestatem pateretur, si sumptus faceret ante prouentus perceptos: multis tum millibus nummum statim numeratis, tum fruimenti modiorum, omni ab eis solitudinem abstulit, & tranquillitatem illam induxit, quæ ab omni profana cura sequestratis hominib. ad religionem cui se semel dicarunt tuendam, necessaria est. Ut interim illa non recenseam, calices, patinas, pretiosamque crucem, quondam regum Aragoniæ delicias, ex argento purissimo: præterea culcitræ, stragula, tapetia & aulæa, quæ ex omni sua opulenta suppellectile, huic cœnobio Complutensi, testamento, & binis item codicillis legauit. Postquam hæc Compluti acta sunt, de Mozarabum officio, quod Toleti Melchiori Gurrizio Genuensi librorum impressori edendum demandauerat, & de multis aliis quæ ad ecclesiam suam spectabant acturus, Toletum proficiscitur. Officii Mozarabum libri tunc per illum in publicum dati, ut res omnes usu consumuntur, nunc ita ferme iam exhausti sunt, ut volumen quod missale vocant, me vidente, triginta aureis Toleti constituerit. Nam ab omnibus doctis & piis hominibus, quibus huius officii notitia est, tam missale quam breuiarium certatim expetitur: ipseque adeo Paulus II. Pontifex maximus missis Toletum legatis ab ecclesia nostra officium hoc petierit: & Gothicæ pietatis monumentum in bibliotheca Vaticana asseruari iusserit. Opus profecto vtrunque, siue sacrarum precationum grauitatem, siue hymnorum elegantiam, siue rerum gestarum per antiquos patres, & martyres, non vulgares historias quispiam consideret, magno in pretio & veneratione habendum. Utinam aliquis exoriatur actorum Ximenii æmulus, qui sacra hæc Mozarabum volumina euulget rursus. Astunigam, Nebrissensem, Pintianum, & Coronellum, reliquosque sacrorum bibliorum curatores secum Ximenius Toletum adduxit. Volebat enim quoties sibi per otium facultas daretur, eorum studiis interesse, & sacrarum rerum difficultatibus enucleandis totum id temporis, quod à negotiis succidere liceret, impendere. Porro cum crebro ad illum tam Hebræa, quam Græca exemplaria ex diuersis locis, per conductos ministros, non sine magna impensa mitterentur, gaudebat viros earum linguarum peritos apud se habere, qui de certa librorum æstimatione & fide edocerent. Volebat etiam in re tam graui, quæ propter illius temporis ignorantiam, apud plerosque male audiuerat, sua præsentia & autoritate honestare, & à calumniantium criminationib. asserere. Illic ergo totam ætatem est dimoratus, partim egenis subueniendis, partim moribus emendandis intentus. Iam bona pars autumnus transierat, cum nuntius ad eum citatis itineribus à rege venit, qui Isabellam reginam totius Hispaniæ, aut orbis potius ornamentum, vitali aura spoliata VI. Cal. Decembris, Methinæ decessisse significabat. Quare Taurum oppidum quo se rex profecturus accingebat, quam celerrime posset festinare: ut qui inter testamenti executores appellatus fuisset, reginæ sui amantissimæ, deque eo tam bene meritiæ non deesset: cui iam munere viuendi cassa executionem postremæ voluntatis, tanquam fido amico commendauerat. Ut interea non commemoraret, quantum sibi remedium, & leuamen contra instantis doloris acerbicatem, eius præsentia esset allatura. Præscripsit etiam itineris conficiendi rationem, & processionis diem: ne imprudens qua Granatam reginæ cadatuer ex testamento defereretur veniens, funus comitari cogeretur: quo facto omnes regis rationes conturbarentur. Vnum esse quod inuitus absque eius consilio fecisset, ob celeritatem quam reipublicæ utilitas in eo negotio conficiendo efflagitare videbatur. Nam eo quo regina ob-

iit die, imo vix integræ horæ post eius mortem interiecto spatio, erecto pro tempore in
 medio nundinali Methinæ foro tabulato, regis Castellæ titulum solenniter deposuisse : &
 sublati per Federicum Albæ regulum, more Hispano, vexillis, feciales præcones Philip-
 pum generum & Ioannam filiam faustis vocibus reges proclamari iussisse. Quod præclaro
 in primis & prudenti consilio factum est ad omnem calumniam affectati regni depellen-
 dam: quam factionis aduersæ reguli, qui Aragonio nomini infesti, vt quam primum ad
 regnum auitum discederet, adolescentis Philippi auribus occultis criminationibus assi-
 due instillabant. Quod vbi Ximenio nuntiatum fuit, quamuis ad omnem animi ægritudi-
 nem dissimulandam exercitatissimo, lachrymæ pietatis in reginam indices obortæ sunt:
 & voce præter solitum lamentabili reginam eo tempore defecisse dixit, cuius nunquam
 similem sol visurus esset, siue animi magnitudinem, siue pectoris puritatem, siue religio-
 nis Christianæ cultum, siue iustitiæ curam, quam æque omnibus tribuebat, siue legum
 præscarum conseruationem, aut pro tempore condendarum studium, siue annonæ vber-
 tatem diligentia sua vbique partam, quod in primis regium & popolare est, considerare
 quispiam voluisset. Atque in hunc modum oratione de eius virtutibus inter familiares
 longiuscule producta, animum ex tristissimo nuntio afflictum non nihil remisit, & sine vl-
 la mora iusta itinera facere instituit: quibus Taurum, quæ antiqua Sarabis à nonnullis cre-
 ditur, iuxta regis præscriptum perueniret. Erant ea tempestate hyberni imbres adeo magni
 & assidui, vt inter eos qui reginæ cadauer deferebant, agitatum & initum fuerit, illud To-
 leti deponere, donec cæli inclementia desæuaret, viaque facilis pateret. Nam itinera mul-
 titudine aquarum exundantia (si Petro Martyri fides habetur, qui funus sequebatur) maris
 vastitatem (sic enim ille ait) referebant: maioresque à se difficultates esse perpeffas dicit,
 quam in longissima peregrinatione qua per Ægeos Ioniosque rugitus, in Africam Asiam-
 que, deinde ad maximam urbium Caurum, quam Memphim esse aiunt, legatus peruenit.
 Ximenius tamen haud propterea retardatus, iter per medias plunias, pietate & fide labo-
 rem vincentibus, extemplo arripuit. Non est prætereundum quod in Gonzali Oneten-
 sis commentariis reperi, occurrisse scilicet puellam custodem ouium feretrum reginæ du-
 centibus, quæ sciscitata cuius id cadauer esset, proh vitiorum (inquit) magnum trium-
 phum: nam hodie è seuerissimis quibus coercita tenebantur repagulis, soluuntur. Cuius
 vox cum rerum euentum tam certum habuisset, vaticinii loco tunc est habita. Postridie
 eius diei, quo Ximenius Taurum accessit, in primo illo post reginæ obitum congressu adeo
 fortem animum, vereque regium Ferdinandus ostendit, vt obuius Ximenio ad cubiculi
 ianuam procedens comiter & hilariter exceperit, & manifesta signa exhibuerit lætitiæ, ob
 Ximenii præsentiam conceptæ: quod incredibili gaudio vniuersos qui aderant affecit.
 Nam hætenus rex in morore & lachrymis squalidus, consolationem nullius admiserat.
 Dum sedes antistiti deferebatur, rex nihilominus honoris causa stetit: quod à nostris regi-
 bus in Hispania, non nisi viris meritissimis, quorum prudentia & fides spectata sit, exhibe-
 ri, & id perraro, solet. Poterat hoc sane blandientis regis obsequium videri, Ximenium iam
 ea arte captantis ad novos tumultus & rerum mutationes, quas ex Isbellæ reginæ obitu
 propeoem futuras præuidebat, nisi iam olim frequentibus exemplis quanto eum in pretio
 haberet, quantumque eius dignitas sibi curæ esset, in omni oblata occasione declarasset.
 Memini, me aliquando de his rebus cum Didaco Lupo Aiala Ximenii intimo & fidissimo
 ministro agentem, audisse quid ab rege Garrouillis, municipio in Lusitania Cauriæ proxi-
 mo, esset factum. Accersuerat eo Ximenium rex, vt de principis filii morte reginam cer-
 tiorem faceret, & piis verbis confirmaret. Meridiabatur Ximenius, custosque Didacus A-
 iala pro foribus erat. Rex Ximenium allocuturus insperato aduenit. Extemplo Didacus fo-
 res cœpit recludere, vt dormientem excitaret. Sed rex vetuit, & commodiori (inquit) tem-
 pore veniam. Ergo Ximenius tam honorifice à rege susceptus, ferme duarum horarum spa-
 tium semotis arbitris cum illo collocutus est, domumque corpus curaturus discessit: erat
 enim è proximo itinere admodum lassus. Eo digrediēte rex honoris causa extra cubiculum
 processit, & cum Ximenius se in genua dimitteret, quod se tā insigni comitate prosequere-
 tur: rex etiā caput detexit, & hilari vultu dimisit. Sunt quidē hæc parua & minuta, sed à re-
 gib. apud nostros subditis exhibita, multū momēti & admirationis adferūt. Executores te-
 stamenti singulis fere dieb. conueniebant. Hi autē fuerūt, rex & Ximenius, Antonius Fōse-
 ca, & Ioannes Velasquides, Didacusq; Deza Archiepiscopus Palentinus, & Ioannes Lopi-
 des CæsarAugustanus eius secretarius. Hi de rebus ad tempus, pertinentibus, magna cura
 & consideratione, inter se diligenter consultabant. Rex interim hilarior solito per oppidi
 vicos, Ximenio adhortante, obequitabat, & consuetis remissionibus paulatim mororem
 depo-

deponebat. Tunc fuerunt promulgatae leges Tauricae, quae Isabellae reginae providentia, ad reip. foelicitatem, & ad lites dirimendas praetentissimum remedium, de Ferdinandi coniugis, multorumque in ea re peritissimorum virorum consilio, excogitatae & adinventae sunt. Ex testamenti reginae clausulis, tres sunt quae potissimum ad regem pertinebant: & quarum cognitio ad ea quae postea dicenda sunt necessaria videtur. Prima, ut Ioanna filia ab Hispania absente, aut laboris sua regna administrandi recusante, aut minus id propter aliquam priuatam causam facere valente, Ferdinandus maritus rerum summae praesesset: donec Carolus ex Philippo & Ioanna maior natu filius, vigesimum annum aetatis attingeret. Nam de Philippo genero, aut quod illi peculiariter infensa, quod filiam indignè tractasset, aut

10 quod Hispanis rebus moderandis quarum instructum esse existimabat, nullam omnino mentionem fecit. Altera, ut in rerum a Ferdinando marito gestarum, & laborum in Granatensi provincia expugnanda susceptorum memoriam, praemium decies centena millia nummum, nec non dimidiam ex nuper repertis antipodibus prouentuum partem, quoad vitam superi concessissent, quotannis perciperet. Tertia, ut trium opulentissimorum equestrium ordinum sancti Iacobi, Balatrae, & Aicatarum magisteriis, quae indulgente Romano Pontifice magistrorum officio abrogato, quae regiae potestatis aemuli tranquillitatem reipubl. laederent, Ferdinandus & Isabella reges non ita pridem sibi vindicauerant, per vitae suae tempus potiretur. Curauit enim ut administratione regnorum commissa, & tantarum opum prouentibus, nihil pristinae mariti auctoritati praeter regium Castellae titulum detrahi videretur.

20 Proceres illi quibus Aragonium nomen infestum erat, Ferdinandi regis praesentiam auersantes, ad haec simulatque vulgata sunt fremere: Philippum, cuius ingenio parum propter aetatem callido, se abusueros sperabant, accersendum: Ferdinandum ad patria regna primo quaeque tempore pellendum, urgere. In hoc praeter ceteris Emanuellus, qui diu apud Maximilianum Caesarem Ferdinandi legatus fuerat, totis viribus incumberebat. Is enim siue patrimonii dilatandi causa, siue potius primas partes apud Philippum habendi cupiditate, simulatque regem nam obuisse intellexit, ad Philippum regem conuolauit: apud quem omni adnitebatur studio, ut nihil cum focero pacisceretur: sed ut is quam primum à Castella discedens ad haereditaria regna, quibus deberet contentus esse, migraret. Nonnihil Ferdinandi pectus hac animorum & rerum mutatione infractum fuit. Et con-

30 stans ille aequi & boni, vxore viuente, vindex, affectibus procerum nonnihil indulgere cepit, & Aragonium secessum formidare. Neque tantum praeteritorum temporum, rerumque gestarum ratio apud eum valuerunt, quam praesentis status inuersio: quae nimirum suas cogitationes de magnis negotiis absoluendis retardabat, comprimebatque. Quod dum Ximenius adinaduertisset, vir robusto & incorrupto animo, omnem operam & curam pollicitus ad eius dignitatem tuendam, nutantem animum regis confirmat: virosque aliquot spectatae fidei ad Philippum generum mittendos adhortatur, qui eum Hispanicarum rerum rationem edoceant, & cupidos rerum nouarum regulorum animos deiecant: qui mutua rerum simultate, suis commodis seruire satagerent. Adolescentem rerum imperitum, nullosque veteratores aut vafros homines adhuc expertum, multò tutius in foceri fidem,

40 qui horum hominum multos iam annos notitiam habeat, quique solam eius regiam maiestatem conseruare & augere intendat, quam in eorum praedam venire, qui ex eorum discordia rerum suarum incrementa captant. Neque enim generum regem esse abnuere: in cuius rei testimonium, in medio mœrore & iustissimis lachrymis, eo ipso quo coniunx morte praerepta est die, regio se titulo spoliauit, nomine tantum administratoris sibi in Castellae regnis assumpto. Veniret ille modò cum Ioanna vxore, & experiretur non tantum cupidum regnandi focerum esse, quam pessimi delatores dixissent: qui velut furiae facibus accensis, utrunque curabant inflammare. Huic rei gerendae praeficiuntur Lupus Conchillus, & Michael Ferrera Aragonenses iuuenes: ex quibus Conchillus priuatim

50 mittebatur, ut quandiu Philippus apud Belgas moraretur, Ioannae semper reginae adesset, & quidquid rei secretioris filia cum patre Fernando tractare vellet, eo tantum arbitrio fieret. His rebus ita constitutis dum omnia suspensa & in expectatione sunt, anni m. d. v. ferme tertia pars iam elapsa erat: Ferdinandus nihilominus administrationi reipubl. intendere, & Castellani regni utilitati, in cuius ille motibus comprimendis, & finibus amplificandis, tantum periculi & laboris exhauserat, prospicere. Ximenius verò à reip. negotiis parumper liber, qui religionis & diuorum eximius cultor, semper aliquid secum versabat, quod hunc tam pium affectum incenderet, in memoriam reuocauit diui Ildephonsi corpus Zamorae asseruari, quam Senticam olim appellatam esse nonnulli existimant, & xvi. millibus passuum à Tauro distat. Incessit ergo illum mira quaedam cupido visendi, & venerandi reliquias viri sanctissimi, qui & Deiparae virginis munere & alloquio

perillustis est, & ecclesiæ Toletanæ pontificatum adeò integrè & vigilanter tempore durissimo, dum schismata & hæreses vigeant, administravit, ut diuinos sibi honores inter diuos relato comparauerit. Dolebat Toletanam ecclesiam eo esse thesauro spoliata, & nihil magis ex illa calamitosa Hispaniæ vastatione, quam sub Roderico ultimo Gothorum rege sustinuit, in familiari colloquio deplorabat, quàm sanctissimi Ildephonsi corpus, vestemque sacram, per virginem matrem cælitus ad eum deductam, quæ in Ouetana ecclesia est, à templi Toletani adytis per alienas sedes exulare. Per opportunum ad eam rem gerendam Petrus Biuerus visus est: tum quòd equestri ordinis Zamoræ ciuis esset, & in sacerdotum ciuiumque senatu permultos cognatos, & amicos, quorum id opera & patrocinio fieret, habebat: tum etiam quòd intimus & carus Ximenio, optimam operam patrono erat nauaturus, ut voti compos fieret. Eius ergo autoritate & cura id duntaxat impetrari potuit, ut quàm dissimulanter id fieri posset, Ximenius Francisco Ruizio sodale, & duobus à cubiculo ministris comitatus, totidemque anteambulonibus, Zamorā de nocte occultus veniret. Accipit ergo conditionem læta fronte Ximenius, gratiis pro tam sedula cura Biuero actis. Cum omnia iam appa-
rata essent, subito Zamorense mutatis animis, ne se Tauro moueret per eundem Biuerum renunciant: neque enim de ea re tam arcano consilio potuisse tractari, quin ad notitiam multorum dimanauerit: qui tam grauitè & molestè tulerunt, ut vniuersa Zamorensis ciuitas fortunarum omnium discrimen, suorumque ciuium internecionem subire parata sit potius, quam facultatem ullam dare Ildephonsi corpus cernendi. Quæ autem tam subitæ mutationis causa fuerit, nihil pro certo compertum habeo: nisi quòd nonnulli ridicula & pro tempore conficta excusatione, religione quapiam prohiberi se dixerunt: vocem scilicet humana augustiorem è penetralibus, ubi Ildephonsus asseruatur, prodeuntem audiuisse, quæ manes sanctissimos sollicitare vetabat. Sed verisimilius est, potentissimi hominis & intrepidi ingenium timuisse, ne quid de possessione quondam sua tentaret, aut graues lites intenderet sanctissimis reliquiis conspectis, quæ diuinum odorem vndiq; spirarent, vereq; illam puritatem retinerent, quam Ildephonsus olim in illo exuuiò coluit. Experimento enim constare, eamq; esse rerum naturam, ut quæ sub aspectum veniunt acrioribus stimulis animos hominū commouere soleant. Egrè id Ximenius tulit, qui delusus à Zamorensibus videbatur: & illorum sententia cognita, quantum (inquit) priuati hominis conditio principis fortunæ præstat: Nam si ego detrìto, ut olim solebam, sacco indutus, ad Zamorensium ecclesiam venissem, sine ullo negotio, quod frustra rogavi essem affecutus. His dictis omnem deinceps huius rei curam proiecit, & rege Segouiam concedente, Tauro Complutum reuertitur: quanquam in quorundam scriptis reperio regi comitem semper fuisse, donec Ferdinandus & Philippus conuenerunt. Sed verisimile non est, cum tot res Ximenius Compluti interrupta reliquisset, difficultatis & laboris plenas, quib. absoluendis eius præsentia necessaria erat. Interea reip. rebus è clanculariis consiliis, & occultis congressibus, in lucem se efferentibus legati duo è Belgis venerunt, Philibertus Burgundius Veranius princeps, & Andreas Burgius patria Cremonensis, Italo ingenio, & literarum studiis clarus: alter à Philippo genero, alter à Maximiliano Cæsare Philippi patre, ad eas res omnes, quæ non mediocriter reip. statum perturbabant, cognoscendas & tractandas missi. His in primis mandatum erat, Emanuello aliisq; Hispaniæ proceribus omni vi & studio id contendentibus, ut Ferdinandus Castella cederet. Erat regi adolescenti & imperandi cupido facillè persuasum, speciosam quandam seruitutem se sub Ferdinandi tutela acturum, dulciq; illa regnandi libertate sub soceri pædagogica disciplina cariturum. Belgis verò, qui Philippo intimi erant, Hispanarum opum auaritia captis, ingentia lucra proposita fuerant, si inter socerum & generum fœdus nullum iniuri permitterent. Quas ob causas nihil aliud à legatis extorqueri poterat, quàm ut Ferdinandus Ioannæ filiæ patrimonio relicto, in sua regna quamprimum discederet. Qua vna re tumultuantium regulorum studia, cæterorumque omnium, qui nouis rebus inhiabant, mirum in modum augebantur, & gliscebant. Dabant naturæ degeneris documentum, quòd impudenti insultatione, regem de ipsis, & repub. optimè meritum, vellicabant & perpungebant. Quibus ille altissima patientia dissimulatis, aut aliorum quàm fierent acceptis, temporis successus expectabat. Res enim ipsæ se demum proditurae erant, & Philippus malo suo doctus sententiam suam erat mutaturus. Sed subito exoritur, quòd non mediocriter Ferdinandi animum, quantum vis excelsum, & fortunæ ictibus superiorem, debilitauit, & penè infregit. Lupus Conchillus, quem ad Ioannam reginam supra fuisse missum demonstraui, cum eam de his rebus certiore faceret, procerumque artes & consilia declararet, quibus Philippum coniugem à patre Ferdinando abalienare conabantur, parentem per literas secretiores adhortatur, ut si quid

quid apud eum carissimæ filiæ preces valerent, nullo modo ea regna defereret, quæ ipse vna cum Isabella matre, tot seditionibus & tumultibus nutantia, tot hostilibus armis vicinorum Maurotum impetita, securitate perpetua stabiliuerant. Quod si ad id, præter ius ex testamento reginæ Isabellæ, solennes tabulæ necessariæ essent, quibus facultas regni administrandi, donec Philippus in Castellam appelleret, daretur, se vel nolente marito quamprimum missuram. Quare curis & molestia liber degeret: nam simulatque in Castellam ventum esset, omnia ex eius sententia componenda fore. Has literas, Conchillus Ferreræ, quem supra consiliorum participem cum eo ad reginam venisse diximus, ad Ferdinandum perferendas dedit, quod nemo ad id exequendum aptior quam vir Aragonius videretur: qui & soli natalis communitate, & multorum beneficiorum causa, quibus illum cohonestauerat, Ferdinando regi obstrictus erat. Is autem siue timore deterritus, ne si res palam fieret, Belgis pœnas atroces daret, siue captandi Philippi cupidus, parum fidei & officii memor, rem vniuersam ad Philippum defert, eique literas in manus tradit. Philippus postquam mittendarum literarum & totius consilii authorem Lupum Conchillum fuisse intellexit: iracundia percitus, tanquam nefario in crimine & capitali fraude deprehensum, in tetrum carcerem detrudi iubet: ubi loci pœdore & vligine caput intabuit, & defluuium capillorum passus, vitæ periculum subiit. Id medicaminis viribus, quo se petiitum eo tempore aiebat, Conchillus accidisse arbitrabatur: atque ita in familiari colloquio senex olim iactabat, mentem sibi postea per interualla vacillasse. Nec Conchilli pœna Philippus contentus fuit: nam vniuersam vxoris familiam, Aragoniorum hominum, causariis missionibus atque adeo cæterorum omnium, quos ad Belgas venienti pater tradiderat, obdurato animo immutauit, paucis duntaxat retentis, quibus ne se incio in Hispaniam scriberent, seuerissima admonitione edixit. Ferebatur etiam Philippus cum Gallorum rege Ludouico fœdus iniisse, ad deturbandum è Castella socerum si per vim aliquid tentasset. Nam Carolo Philippi filio Claudia Ludouici filia, maximis conditionibus despondebatur. Galli tamen proceres id non probantes, pacta cum Philippo conuenta mutarunt: & Francisco Angulæ regulo, ad quem nisi Ludouico proles virilis nasceretur, sceptrum de more maiorum pertinebant, elocata est: ne minoris Britannia successio, cum Claudia materni iuris & patrilmonii hærede, ad Carolum postea deuolueretur. De his omnibus Ferdinandus certior factus, cum se peruersis corruptisque Belgarum studiis foris vrgeri cerne-
ret, domi vero suorum ingratitude & inuidia premi, minime esse malis cedendum ratus, Ximenium confestim accersit, ut illum regulorum potentia opponeret, qui apud Belgicos legatos, in regis contemptum assidue versabantur: & ut cum eo conferret, quid super Conchilli vinculis esset agendum. Quod quamuis alta dissimulatione celauerat, animo tamen hærebat, præsertim postquam aperta simultate & odio rem agi vidit. Paruit statim Ximenius, regi que suo tot difficultatibus & molestiis laboranti, deesse noluit. Venit citato itinere Segouiam, & regem monumentis gestarum rerum clarum, Castellæ Reipub. amantissimum, mansuetudineque morum commendabilem, cuius in omnes Castellæ regulos extabant merita, vno aut altero ex proceribus, qui aut propter sanguinis coniunctionem, aut propter intimam familiaritatem eius dignitatem tuebantur, comitatum inuenit. Cæteri enim (ut dixi) apud Philibertum & Andream legatos assidui, omni insultationis genere regi suo bilem mouebant. Ximenius incitis omnibus Segouiam ingressus, ut erat de via puluerulentus, antequam regem saluaret, legatos qui iam epulis paratis discumbere volebant, ad se quam primum venire iubet: res enim esse maximi momenti, quæ se festinabundum Segouiam venire coegissent: nec vulgare periculum emerfurum, nisi in tempore succurreretur, omnemque moram quæ rebus gerendis semper nocuit, nunc perniciosam insanabilemque fore. Commoti sunt legati Belgæ, quamuis proceribus id extenuantibus atque ut inanes terrores contemnentibus. Gratias igitur se Ximenio agere pro suscepto labore benigne respondent, & se à prandio ad illum venturos, & ex eius præscripto omnia effecturos, quæ ad remp. pertineant, promittunt. Instat Ximenius ut relictis epulis properent, neque enim id genus negotium esse, ut dilationem ullam pateretur. Parent legati, & in regiam quo iam se ille contulerat veniunt. Egit primo de Philippi rebus prudenter satis & grauitur: & improbare se dixit, quod soceri probitati & candori diffidens, sese vulturibus deuorandum committeret, lupisque hiantibus prædam appararet. Deinde de Conchilli carcere, & Aragoniorum amandatione, rei indignitatem verbis etiam exaggerans, quod Philippus leuibus de causis tam graui animi exulcerati signa aduersus socerum, de illo multis in rebus benemeritum dedisset. Quare nuncios per equos dispositos ad Philippum mittendos censet, per quos de Conchillo dimittendo, atque in pristinam dignitatem restituendo, cum illo agant. Nam si ulterius progrediretur, videret ne soceri animum ad-

uersus se irriteret: cui nihil aliud quàm reip. Hispanæ commodum curanti, non defutura esse optimatum studia, qui illum quantumuis Gallico præsidio & potentia instructum, donec sanius consilium reciperet, ab horum regnorū accessu prohiberēt. Attoniti ad tantam dictorum libertatem legati, & durum Ximenii ingenium cognoscentes, ne quid nouarum rerum in tam iusta indignatione, partim rex multitudini carus, partim antistes potentissimus molirentur, antequam dapes repeterent, nuncios cum literis ad Philippum miserunt de rebus per Ximenium tractatis: monentes vt omnia in melius mutaret, donec ipse in Hispaniam veniens, rebus pro voluntate compositis, sceptrum teneret. Nūc verò Ferdinandum & Ximenium timendos esse, qui reip. commodis tuendis, eisque proculdubio studentes, ne eorum voluntati obtemperaretur, magno ad res gerendas impedimento futurierant. Hæc postquam Philippo, intimisque suis renunciata sunt, cuncta ex Ximenii præscripto fiunt. Conchillus vinculis liber in dignitatem ablatā restituitur, & de fœderibus cū socero agitur. Ille vt erat perspicaci ingenio & prudentia præditus, nihil firmum fore eorum quæ tractarentur prædiuinās, dum hæc cum genero agit, Gallum ad amicitiam inuitantem, quanuis omnia superiora petentem, non abnuente Ximenio recepit. Ximenius ab hoc tempore vsq; ad regis Philippi mortem, & Ferdinandi in Hispaniam reditum, magna reip. vtilitate variis procellis per id tempus perturbatæ, nunquam à regio comitatu discessit. Mittuntur ad Gallum legati Cifontius comes, & Thomas Malfelitus Aragonii senatus præfectus: quib. authoribus, etsi iniquissimis conditionibus, fœdera tamen percussa sunt. Gallus iuri Neapolitano cederet, dummodo Ferdinandus Germanam neptem quanuis ipse ætatis multò prouectioris esset, vxorem duceret (erat enim duo de viginti annos nata) cui Ferdinandus rex maior erat auūculus: nam ex vetusta Foxiorum comitū familia paternum genus, maternum à regio Aragonum & Cantabrorū stemmate ducebat. Quod si germana absq; liberū successionem decederet, vrbs Neapolis atq; adeo vniuersa regni pars, quam Federico deturbato Hispanus & Gallus partiti fuerant, rursus in potentiam Gallorum veniret: atque in summam, vt videbatur, Hispanorum iniuriam, quibus fusi sanguinis, & ingentium laborum præmium, iure belli oppida quædam & vrbes hostium donata fuerant, rursus prioribus dominis totius defectionis authoribus, Aragonio nomini infensissimis, restituerentur. Post hæc quingenta aureorum millia decennio pēderentur, in singulos annos continuos quinquagena. Quæ etsi Ferdinandi authoritati, qui paulo ante de Gallo tot deuicto præliis triumphauerat, non mediocriter officiebant, & partā gloriam magna ex parte obscurabant, non reiicienda esse eo tempore visa sunt. Postquam hæc Philippus rescivit, indignissimè tulit: & cū se à Gallo delusum esse sentiret, ac soceri vires multum ea affinitate adauctas, quanuis indignabūdos pacem cum socero inire cogitur: & cum vxore in gratiam rediens, tabulas tandem ad eum mittit, quibus regnorum administrationi æqua cum ipsis potestate præficitur. Salmanticam interea Ferdinandus & Ximenius vna è Segouia venerant, vbi mense Decembri Ximenio nutiatum fuit, Petrū Furtatum Cazorlæ præfectum, Guadalafiaræ è viuis decessisse. Eius prouinciæ cura quoniam ad eū pertinebat, statim viros strenuos & industros illic mittit, qui omnes præsidarios custodes, iurifurandi solenni religione post Furtati mortem iam exolutos, sibi denuo de more obstringerent, & publicæ tranquillitati prouiderent: ac vectigaliū prouentuūq; collectioni, quæ solent in huiusmodi rerum occasionibus rapacissimo cuiq; prædæ esse, diligēter & studiosè attenderent. Hac diligentia, qua in omnibus rebus tempore semper necessario est vsus, animos hominū quietos continuit: cunctosq; motus & seditiosas cogitationes e pectoribus eorum euulsit. Nihil vltra ea de re tunc constituendum esse existimauit, sagaci (vt nonnulli dicebant) consilio, vt negotio in posterum dilato, regi de se benemerito occasionem pro aliquo intercedēdi præriperet. Quanuis differre se aiebat hoc negotium in aptius tempus, quādo regis animus hilarior esset, & minus curis premeretur. Est verò Cazorla (siue magis Castorlā appellare libet, nā ita ab historicis nostris vocitari deprehendo) antiqua (ni fallor) apud Strabonē Catastaon: nā haud procul ab ea Segura mons est, quē argenteū vocat, vnde Bætis fōtes erūpunt: & adhuc nostra tēpestas plūbi & aliorum metallorū fodinæ sunt, quarum ēt Strabo meminit. Ea quoniā olim à Roderico Toletano Antistite, viro præter insignē, prout illa tēpora ferebāt, eruditionē, & in pace & bello claro, è barbarorū imperio liberata fuerat, Ferdinādo tertio Hispaniarum rege id benignissime cōcedēte, in Toletanorum pontificum ditionem venit: in quorum potestate trecentorum annorum & amplius spatium durauit, donec sub Ioanne Tauera, ad Camarasiū Francisci Cobi filiū trāsata fuit. Instabāt interea Ianuarii Calēdæ, nouaque omnia cū noui anni luce, qui supra millesimum d. vi. numerabatur, ex fœderibus inter reges ictis, nō siue magna bonorū letitia sperabantur. Nec eos fefellit euētus: nā octauo idus Ianuarias, quo die Magorū ad Christum

Christum natum adorandum aduentus religiosissime à nostris colitur, publica præconum regionum voce, concordia regis Ferdinandi cum eius liberis pronuntiatur. Quare regia deinceps diplomata Ferdinandi, Philippi, & Ioannæ nomen præferebant. Non deerant & senioribus sinistri vates, qui longa rerum experientia, & grandis ætatis vitio, omnia in peiorem partem detorquerent. Nam in eum vsum tantisper simulari dicebant, donec Philippus in Hispaniam se reciperet, & socrum in Aragoniam pelleret. Illam enim diplomatum præfationem in qua Ferdinandus prænominabatur, quem nullo in loco positum vel-
 10 lent, oppido quam ingratam Philippo & Belgis futuram. Ferdinandus statim Segouiam rediit, vt venatione se oblectaret, cuius studio & exercitatione mirum in modum recrea-
 20 batur. Vere ineunte certior factus est, Philippum & Ioannam vela fecisse, propediemque in Hispaniam appulsuros. Supplicationes pro eorum prospera nauigatione ad diuos omnes susceptæ sunt, & non contemnenda nummorum summa per sacerdotum collegia, & per sacrarum virginum contubernia distributa. Quare Segouia discedens, Valleoletum (quæ antiqua Pintia est) proficiscitur: vt Oceano propinquior, simulatque compertum habuisset Asturum terram eos attigisse, qua è Belgis soluentibus veniendum erat, facile illis obuiam procederet. Illi interea maris inconstantiam experientes, tempestatibus grauissimis iactati, vt. Calendas Maias magnum Calletix portum deuenerunt, olim Brigantinum, nunc Corunnam dictum, quasi Columnam (Incolæ enim sic turrim vocabant) non quod
 30 ibi ab Hercule secundæ columnæ, quod viri docti nonnulli crediderunt, eo in loco collocatæ sint, decepti (vt opinor) fabella quæ inter nostros circumfertur: turrim illam ab Hercule constructam, in qua speculum arte quadam arcana posuerit, in quo naues vel longissimo spatio distantes contemplari liceret. In tam ridiculam opinionem ignoratione vocum sunt delapsi. Nam cum turrim speculam vocarent, speculum illi, quod diximus, confinxerunt. Sed quoniam hanc Augusti turrim titulo esse memorabilem nonnulli authores tradiderunt, adscribemus & titulum, qui seorsim ab ipsa turri insculptus est, optima fide transcriptum.

M A R T I

A V G. S A C R.

G. S E V I V S.

L V P V S

A R C H I T E C T V S

A. F. D A N I E N S I S

L V S I T A N V S E X V L

Simulatque Ferdinandus reges aduentasse rescivit, iustis itineribus Valleoleto Compostellam contendit. Post eum Ximenius viæ se dedit, primoque ipso quo discessit die, Villumbrale oppidum peruenit, suæ ditionis municipium, lampadum oleo templi Toletani à maioribus religiose dedicatum, bis decem millia passuum Valleoleto distans. Quo pacto autem à Toletani Pontificis ditione longe sepositum oppidum in ipsius potestatem venerit, non grauabor recensere, quemadmodum in templi Toletani adytis scriptum depre-
 40 hendi. Alfonsus octauus Hispaniæ rex, cui crux in aere se ostendens victoriæ aduersus Mauros significationem certissimam dedit, Ferdinando Sanctio, qui regis abaco præfectus erat, ob sedulam in munere suo obeundo operam, id oppidum dono dedit. Ipse vero siue colonorum molestias non ferens, siue potius animi pietate inductus, quam Alda vxor, fœmina religiosissima fouebat, cum Roderico Ximenio Archiepiscopo Toletano pactus est, se illi oppidum cum agris communibus traditurum, modo pensionis annuæ nomine, aureos denarios trecentos, & frumenti Toletani quinquaginta trimodios susciperet, hi è Compluti prouentibus, illi è salinis Villinchonis, in spartario tractu pendendi. Hæc pacta Ferdinandus tertius Hispaniæ rex, Alfonsi octaui è Berengaria nepos, templi Toletani &
 50 Pontificatus eximius cultor, vt fierent benigne permisit: & diplomate regio testatus est, se id municipium cum vniuersa regiuncula subiecta, Toletanis pontificibus concedere, eo pacto quo Alfonsus eius auus Ferdinando Sanctio donauerat, qui ei à custodia poculorum erat. Fuit hic Ferdinandus tam insigni erga Deum pietate, vt inter omnes Hispaniæ reges Sancti cognomen obtinuerit: multisque præliis cum Mauris confertis, victor spoliis onustus redierit. Nam Cordubam, & Hispalim, clarissimas vrbes, atque adeo maiorem Bæticæ partem, diuina ope & auxilio è Maurorum tyrannide recepit. Huius optimi regis beneficio augustissima templi Toletani tecta debentur: quæ, cum adhuc per centum, & amplius annos, ex quo ea vrbs in potestatem Christianorum venerat, Arabici delubri formam retinerent, miserriam illam Hispaniæ cladem probroso quodam monumento referebant,

curante id Roderico Antistite, viro grauiſſimo & magnanimo, in eam faciem exaſſificata ſunt, qua Chriſtiani homines vti conſueuerunt. Huic rei exordiendæ Ferdinandus rex, & Rodericus Antistes, præclaro exemplo auſpices fuerunt, primos in templi fundamentis lapides venerabundi collocantes. Ea nondum quadringentorum annorum ſpatio, in eum fulgorem & maiestatem creuerunt, vt nihil illis auguſtius in toto Chriſtiano orbe viſatur. Nam paulatim ex religioſorum principum & piorum hominum liberalitate, ea ſacrorum reddituum portio quæ ſartis tectis curandis cedit, octogies centena millia nummorum ſummam efficit. Altero poſtquam Ximenius acceſſit die publice ſacris in templo interfuit: & quoniam agrorum ſqualore, & pluuiarum aquarum inopia, eo anno vniuerſa Hispania laborauerat, hominum animi afflicti erant: placuit religioſiſſimo præſuli, poſt peracta ſacra, vetuſtum quod extra oppidum eſt ſacellum adire, quem omnes ſupplicantes ſecuti ſunt, crucis vexillo (vt ſolet) præeunte & ſacerdotibus in veſtibus lineis vtrinq; procedentibus, pluuiæ eliciendæ cauſa. Ea ingens & copioſiſſima antequam in oppidum rediretur effuſa, & per plures dies continuata, non ſolum circum circa regionem, ſed cæteras omnes Hispaniæ partes admirabili fecunditate affecit. Hoc tantum beneficium Ximenii ſanctitate à numine conſeſſum, plerique dixerunt. Hinc ad Ferdinandum properauit: qui iam dudum in Calaciæ Lucenſibus, ad Molinam oppidum, quam Ptolemæi Oliuam nonnulli eſſe dicunt, liberos Compoſtellam venientes expectabat. Hic aliquot dies Ferdinandus commoratus eſt: quod Philippus & Ioanna maris tempeſtate iſtati, lente à portu procederent, & homo alioqui in omni negotio attentus, hac mora regulis parum beneuolus occaſionem dedit, vt animum Philippi præoccuparent, & iuuenis incauti facilitate aduerſus eum abuterentur. Nam quod in Belgis Emanuellus cœperat, cæteri omnes facti-
onis ſuæ principes, nouis additis calumniis, perfecerunt. Regem præſtantiſſimum, aut inuidia regni affectati onerabant, aut ſi id minus probare poterant, conſortis eſſe impati-
entem criminabantur: & in animo habere, ſi prolem è Germana vxore ſuſcipere contin-
geret, Caſtellanicis opibus Aragonenſium potentiam adaugere, eamque noſtris ſcep-
tris æqualem, aut æmulam facere. Philippus animo inſenſiſſimo Germanæ nuptias ſemper
acceperat, quod eas in ſuum detrimentum & contumeliam eſſe factas crederet. Quare
his tam opportunis criminationibus aures vſque adeo faciles dedit, vt Compoſtellam tan-
dem accedens, quo Ferdinandus erat venturus, vt de rebus ad rem publicam pertinenti-
bus cum genere ageret, non expectato ſocero, quamprimum inde diſcedere, alioque iter
ſelectere, quam inter eos per legatos Fernandum Vegam, Calleticiæ protegem, & Raimun-
dum Catdonam conuenerat, inſtituerit, Ioannæque conſpectum patri denegauerit, nihil-
que eorum quæ per præcones Salmanticæ ſunt pronuntiata firmum ratumve habuerit. Ita-
que iter per montium pene inuiorum anfractus, ne ſibi obuium ſocerum haberet, ad A-
quaſcalidas (quod oppidum Orenſe nunc dicitur) quanta potuit celeritate conueſtit. Id v-
bi Ferdinandus reſciuit, doluit quod parum prudenter Molinæ commoratus, regulos a-
pud generum non anteuerſiſſet, de quorum ingenio & maleuolentia, nihil boni ſperan-
dum fuerat. Ergo diſſimulato dolore, vt erat in aduerſis tolerandis prudentiſſimus, de
tam aperta generi contumelia Ximenio ad ſe accerſito conqueritur: ſuamque negligenti-
am damnans, non nihil etiam Ximenium de ea re culpat, qui ceſſantem non admonuiſ-
ſet. Ille vero minime in ea re deſuiſſe reſpondit: & vt memoria repeteret rogabat, quoties
admonuiſſet, vt armatus, & copiis militaribus inſtructus, res controverſas cum genere
componeret. Nam regulorum animi nimium in Ferdinandum exulcerati, haud alia rati-
ne refringi, aut in officio contineri poterant. Sed poſtquam ei durum & acerbum videri
intellexit, vocem compreſſiſſe, nihilque amplius ſuper ea re ſibi tractandum exiſtimauſſe.
Quare videret ipſe, quid nunc tandem eſſet faciendum, vt fractis rebus ſuccurreretur: li-
benter enim ſe omnia executurum. Conuenit inter vtrunq; vt Ximenius quamprimum
ad Philippum iret, eiufq; animo pertentato, daret operam vt omnem conceptam maleuo-
lentiam ex regulorum rumoribus, deponeret: eiufq; animum leniret, & tractabilem quæ-
rat dextertate redderet. Suſcepit eius rei curam Ximenius, & ferme ſub menſis Maii prin-
cipium Molina proſectus, Compoſtellam ad Philippum ibat: ſed per nuntios, quos præmi-
ſerat, cognouit, Philippum Compoſtella diſceſſiſſe, atq; via faciliiori neglecta, iter impedi-
tius (vt dixi) ſuſcepiſſe. Doluit Ximenius, & quod nihil iâ fieri à Philippo videbat, & quod
bona ſpe eſſet fruſtratus. Nam ſperabat Ferdinandum à genere opera ſua Compoſtellam
vocandum, atq; inde coniunctis animis Caſtellam bonis auſpiciis ingreſſuros, & ſine vlla
æmulatione aut ſimultate, de rerum ſumma ſimul conſulturos: hac vero publica mu-
tux concordia imagine regulorum & vulgi animos conquiætu-
ros. Cæterum ea itineris
mura-

mutatione palam fecerat, se focerum auersari & fugere. Quare nihil iam amplius prætexi
 poterat, quod Philippi alienationem excusaret. Dolebat etiam sibi occasionem præripi, ad
 religiosissimam sancti Iacobi ædem accedendi, ubi & sacra celebrare voluisset, & quouis
 pietatis genere diuum Hispaniæ tutelarem demereri. Cogitur Ximenius Orense diuerte-
 re, vt primo quoque tempore Philippum conueniret, gliscentemque illam simultatem
 coerceret. Iter per montes illos facienti vicus quidam occurrit, in cuius peruetusto &
 male facto templo, diuæ Euphemix corpus asseruabatur: cuius præsens patrociniū innu-
 meris per eam regionem editis miraculis, cum alii finitimi populi, tum præsertim accolæ
 Giguri, in quorum tractu Orense oppidum, & vicus ille est, frequenter senserunt. Ad eam
 10 visendam continuo Antistes venit: quam quoniam ob vici inopiam parum pro dignita-
 te contineri comperit, ære suo ædiculam diuæ exædificari iussit, ubi ornatiori apparatu
 coleretur: quæ postea (vt audio) Orense translata est. Sedecim millia passuum vicus ille
 ab Orense aberat: & dum his rebus occupatur Ximenius, quantumuis postea festinan-
 tius solito iter fecerit, tamen Philippus & Ioanna anteuerentes Orensem peruenerant.
 Hoc ille moleste tulit: cupiebat enim Philippum, oppidum percelebre ingredientem,
 comitari. Igitur hora ferme diei sexta, reges intra oppidum sunt recepti: Ximenius vero
 sub noctis crepusculum, statim Franciscum Ruizium sodalem suum ad Philippum & Io-
 annam suo nomine salutandos misit, seque venisse nuntiaret, & tempus aptum ad collo-
 quium peteret. Benigne Ruizium Philippus suscepit, & gaudere se dixit mirum in mo-
 20 dum de Ximenii aduentu, & vt die sequenti ad se veniat iubet: cuius præsentiam sibi
 cum primis gratam futuram humanissimis verbis significat. Gauisi sunt etiam proceres
 aliquot, qui bonam spem conceperant, eius prudentia & grauissimo consilio contro-
 uersias inter reges componendas. Ergo Ximenius postquam sacris interfuisset, ad Phi-
 lippum venit: qui accedentem omni honoris & comitatus genere, in omnium con-
 spectu recepit. Nam præter primatis pontificiam dignitatem, cui omnem honorem re-
 ges nostri deferre consueuerunt, noueratiam olim Philippus, quanta esset in eo ampli-
 tudo, quanta grauitas, & morum sanctimonia. Per duarum & amplius horarum spa-
 tium, sine arbitris collocuti, prandio interpellante sunt digressi. Cœpit illico Xime-
 nii domus crebris procerum itionibus frequentari, quos ille omnes incredibili comita-
 30 te accipiebat, quam prudentia sua ita cum innata seueritate coniungebat, vt nemo eo
 aut grauior, aut iucundior sit habitus, quanquam seueritati semper propior. Interea
 Philippum conuenire non cessabat, deque rebus cum Ferdinando componendis a-
 gere: in quibus omnibus postquam satis instructus Philippus fuit, easque cum inti-
 mis suis communicauit, ierant Belgarum principes, Veranius, Laxaus, & Villas, &
 cum his Andreas Burgo, qui Philippo à secretis erat. Hi ergo iussi sunt ad Ximenium
 venire, regisque sententiam declarare. Factum est id pridie sacramentalium, idque ad
 multam noctem. In sequenti die bene mane, postquam diei religioni sacris peractis sa-
 tisfactum à Ximenio fuit, penetrare ingressus, & cæteris digredi iussis, Vallegium ad
 se vocat: obseratisque cubiculi foribus, vt ad Ferdinandum epistolam scribat, imita-
 40 to eius ad vnguem chirographo, iubet. Nam huius rei gnarus Vallegius, sæpe illum scri-
 bendi labore leuabat, quoties ad principes viros scribendum erat. Ergo epistolam in
 hunc modum dictauit: Se cum Philippo genero omni cura & diligentia egisse: intimos
 suos sæpius conuenisse: quibus regulorum animos aperuisset: vt intelligerent, nihil a-
 liud quam priuata patrimonia ex regum suorum discordiis adaugere velle: & Ferdinan-
 dum virum optimum & de Philippo optime meritum, imo vero de tota Hispania, è medio
 tollere vellent: quoniam illorum voluntates & consilia percallebat. Quare diligenter vi-
 derent, ne regulorum versutia & astu circumuenirentur. Nam si blandis illorum dictis
 decepti, sese illorum fidei commisissent, re ipsa postea cognituros, quam sana sint eius con-
 50 filia. Quare rebus suis melius prospecturos, si Philippus sub foceri tutelam receptus, illi se
 totum crederet: qui longa rerum experientia edoctus, rerumque nostrarum abunde peri-
 tus, quid in Philippi rem esset percalleret, & quo pacto apud eos homines regia authoritas
 esset conseruanda. Neque enim aliud Philippum agere, qui focero repulso, se Emanuel-
 lo & cæteris tradebat, quam si crus sibi proprium abscinderet, & eius loco ligneum, a-
 rundinaceumve supponeret. Socrus solere quidem nuribus infestas esse, propterea quod
 sexus imbecillitate pati nequeunt filios ab illis allici, quasi id sibi amoris detraharur. At so-
 ceros semper esse generis beneuolos, eoque magis eorum res curare, omnique studio ad-
 augere & prouehere contendunt, quod sic filiarum commodis, suæque posteritati prospici-
 cere certo sciunt. Eum vero potissimum affectum nunc in focero rege acriorem esse, qui
 virili prole destitutus, omnem spem in filia collocarat: cuius causa natura ipsa urgente, &

propriis compendiis ita exposcentibus pro virili curaturus esset, ut Philippus quem ascie-
 rat in filiae coniugium, & sub cuius potestate, iure nuptiarum, tot principatus futuri erant,
 & nepotes item gignendi tanti imperii successores, sibi iam seniori, & corporis viribus ob
 ætatem ferme destituto, iuuenili robore adesset, & regnorum molem sustineret, foci
 prudentia adiutus. Cæterum nihil apud illos, super hac re, tot rationibus effecisse: siue
 quod semper difficile fuit, opiniones quibus semel animus imbutus est euellere, siue quod
 plerique hominum malis consiliis maiorem fidem habent: & quod principes Belgarum
 certi essent, si in foci gratiam Philippus rediret, primas apud illum partes se non esse ha-
 bituros, totamque illam priuatarum vtilitatum conceptam spem in fumos abituram. Itaque
 hanc sibi fenestram occlusam esse cum Ximenius vidisset, sese ad id tractandum conuer-
 tit, ut Ferdinandus in Granatensi regno, quod ipse tantis laboribus & sudore ceperat, re-
 gnaret. Esse adhuc gentes illas libertatis antiquæ, & superstitionis memores, semperque
 nouis rebus intentas: quare hominis præsentia indigere, cuius auctoritatem & cōspectum
 vererentur, quique illos in officio contineret. Nemo vero ad eam rem eo rege commo-
 dior, cuius magna vi & bonis auspiciis tota illa regio subiugata fuit: & cui omnes montium
 & viarum aditus, omnesque locorum stationes notæ essent. Sed cum neque hoc ab ipsis
 impetrasset, qui in primis id sibi euincendum esse persuasissent, ut Ferdinandus e Castella
 discederet: alioqui Philippum, neque commode, neque tuto regnare posse: illis tandem
 conditionibus contentum esse oportuit, quæ in reginæ testamento continentur. Nempe
 ut ex bombycini opificii quæstu, qui Granatæ permagnus est, decies centena millia num-
 mum quotannis caperet: & sancti Iacobi, Callatrae, & Alcantaræ, militarium ordinum
 maximis magistratibus, quoad viueret, frueretur: & noui orbis, qui eius & Isabellæ vxoris
 auspiciis patefactus est, reddituum (qui tunc quinquagies centena millia nummum, aut ali-
 quanto amplius erant) dimidiam partem sine vlla controuersia perciperet. Hæc pacta
 quamuis fortassis non aspernanda viderentur, non admodum sibi arridere Ximenius di-
 cebat: sed quando aliter fieri, nequiret, illis tandem conditionibus ut non omnino malis
 acquieuisse. A Philippo autem se non discessurum, donec foci & gener in conspectus
 mutuus venirent. Interea de omnibus rebus quæ illic gererentur, certiores eum conti-
 nuo facturum. Hæc postquam ad hunc modum scripta sunt, priuato signo quod diui Frá-
 cisci imaginem tenebat, epistola est obsignata, & Mirandæ cursori in manus tradita, ut quæ
 celerrime posset Molinam contenderet, & regi traderet. Rescripsit ad Ximenium Ferdi-
 nandus literas amoris & beneuolentiæ plenas: in quibus pro tam sedula opera, quæ tam fa-
 cile & tam breui tempore, res tam difficiles & arduas confecisset, gratias agebat. Gratiora
 enim sine sanguine & tumultu mediocria illa sibi contigisse, quam per vim aut tyrannidis
 imaginem maxima quæque obtinere. Nam cum talis mortalium conditio sit, ut non nisi i-
 sti (quod aiunt) sapiant, se iam quidem certe diuinare, Philippum tandem malis edoctum,
 eius operam non ita multo post sponte sua requisiturum. Dictum est supra, de Castorlæ
 præfectura post mortem Didaci Furtati à Ximenio prouisum, quoniam iactauerat, ut di-
 ximus, expectare se latiorum in Ferdinando animum, multis de causis mœrente, & affe-
 cto. At res ipsa in præsentia indicauit, prudentissimum virum noui regis aduentum expe-
 ctauisse, quo suam voluntatem confirmaret. Atque ita cum super ea re cum Philippo e-
 gisset, & aliquando Garfiæ Villaroello comite ad eum adiunisset, ut regis manum osculare-
 tur iussit, qui illum Castorlæ præfectura benigne donasset. Erat Villaroellus Ximenio ca-
 rus, multisque de causis perquam coniunctus. Nam Garfiæ Ximenius, de quo diximus,
 Ioanni Villaroello viro nobili, oppidi sancti Martini ad fontem domino, Beatricem filiam
 vxorem dedit: ex qua natus Garfiæ Villaroellus, de quo agimus, fuit: eo nempe cognatio-
 nis gradu Ximenio propinquus, quem iurisperiti propius sobrino appellant. Hunc omni
 ornamento & honore decorare Ximenius instituit: partim quod in eo præclara indoles
 iam olim reluceret: partim quod Garfiæ Ximenio patruo, ita se referre gratiam existima-
 bat, pro beneficiis quibus puer quondam ab eo affectus fuerat. Quin & moriens Archi-
 presbytero nepoti legatum reliquit, erat enim Ximenius Vzede Archipresbyter, ut alias
 diximus. Philippus & Ioanna, quoniam lassitudinem ex mari contractam, nondum de-
 posuerant, aliquot dies Aquiscalidis corporum curandorum causa se continuerunt. Hu-
 ius vrbs situs in Cilicinis est, olim Amphilocopolis dicta, & deinde Amphilochia: nam
 eam Amphilochus, qui Teucrum ex Troia in Hispaniam est secutus, condidisse dicitur.
 Romani tamen Calletia deuicta Aquas calidas vocarunt, quod prope eam fons sit, cuius a-
 qua tanta inflammatione perpetuo feruet, ut quibus ignis usum expectare fastidium est,
 aut quos inopia vrget, illic oua, carnes, & obsonia percoquant. Sed præsertim vitularum
 capitibus radendis, quarum ea regio feracissima est, magno est vsui. Nam citra vllam co-
 quo-

quorum molestiam, dicto citius ablatis pilis, coria pura relinquuntur. Thermæ inde saluberrimæ deriuantur, variis ægritudinibus salutare. Sueui, qui ex illa Scytharum gentium inundatione, vniuersam Hispaniam subiugarunt, ea Calleriæ parte post Romanos occupata, proprio idiomate Warmse appellare cœperunt: id est, lacum, siue flumen, aut fontem calidum (sc enim particula aquam significat) quæ cognominatio paulum immutata adhuc durat. Quare non sunt audiendi, qui ab auricopia, quod ex proximo Minio fluuio colligebatur, dictum esse prodiderunt. Per multa in eo tractu sunt, quæ urbem amœnam & nobilem faciunt: sed potissimum excellentis vini abundantia, fructusque varii arborum circum circa adnascentes. Hic cum aliquando ad templum maximum Ximenius venisset, 10 quod Episcopo & Canonicis sodalibus exornatum est, multa perspexit, quæ raritate, & arte commendabantur: & inter alia signum Christi in cruce pendentis vetusta indigenarum religione venerabili, iam olim miraculis clarum, eiusdemque (vt ferebatur) artificis qui Burgis huiusmodi signum in Augustiniano cœnobio dicauit, hominû cultu celeberrimû: cuius illud apud Burgeneses mirabile circumfertur, quod Iudæi domum pollicem crucifixi clam mutilantis, cruoris riuulus continenter fluens, manifesto indicio prodiderit. Locus in quo collocatum erat, non satis commodus Ximenio visus fuit: luce enim totus replebatur, vnde bona religiosi affectus pars detrahebatur. Quare sacerdotes qui eum comitabantur admonuit, vt in aliam sedem transferrent: quam ipse, omnibus approbantibus, designare grauatus non est. Viginti ferme dies Aquiscalidis commoratus Philippus, iter susceptum 20 perficere contendit: constituerat enim Pintiam venire, atque inde Burgos: vt ibi publici conuentus haberentur, resque omnes per cuiusque ciuitatis procuratores & legatos, ex Hispaniæ utilitate tractarentur. Sanabriam, altero postquam profectus est die, Ximenio eum comitante venit: cuius opera & industria curatum fuit, vt postquam iam cum Ferdinando conuenerat, in colloquium etiam veniret, & simultatis depositæ claram apud omnes significationem daret. Obtemperauit Philippus: sed quoniam gnauus aliquis vir necessarius erat, qui & tempus & locum colloquio aptum, & rebus tractandis modum & ordinem constitueret, Emanuellus peraccommodus videbatur. Sed ille rerum aduersus Ferdinandum actarum conscius, nolebat in eius præsentiam, nisi de sua salute tutus, venire. Dati ergo sunt obsides Fadricus Albæ regulus, & Antonius Fonseca, vir inter Vacceos princeps, qui Ferdinando intime cari, eum in omnem fortunam sequi decreuerant. Hi 30 statim vt ad Philippum venerunt, missi ad Ximenium sunt: à quo humaniter & laute excepti, mutua inter eos lætitia, eam hilares noctem transegerunt. Interea Ferdinandus Sanabriam versus iter suscepit, quo Philippus recta venturus erat. Asturica, & Beneuentum in medio occurrebant, qua illi necessario transeundum erat: sed Pimentellus & Oforius reguli, quorum illa oppida erant, parum propensi in Ferdinandum, ne in ea reciperetur edicunt. Quod vt non multum Ferdinandus curauit, qui fortunæ mutationes prudenter ferebat, sic illis multum laudis detraxit. Cordatis enim omnibus iniquum & graue visum est, tantum subditis in eorum nuper dominum licere. Altero post datos obsides die, Philippus Sanabria, ad soceri colloquium, qui non longe aberat profectus est, magna regulorum 40 multitudine, tam Belgarum, quam Hispanorum comitante. Præcedebat manus mille peditum Germanorum, acie ita probe apparata & instructa, vt prælii faciem plane referret. Subsequebantur sagittarii equites, inter quos Philippus vehebatur, sinistrum latus Emanuello, dextrum vero Ximenio claudente. Quatuor ferme millia passuum à Sanabria emenso, Ferdinadus, qui totidem ferme è Riua nigro progressus fuerat, obuiam fit, nihil bellicum aut infestum præ se ferens, sed vt rebus tranquillis & pacificis consueuerat, ducentis è suis stipatus, qui mulabus vehebantur, ense tantum accincti, & virtis puniceis, more patrio capita obuoluti, Hispanicisque palliis contexti, quæ Caputia vocant, parum ad pugnandum aptis. Qua sane specie innocentiam suam ita Ferdinandus apud omnes commendauit, vt qui, vel ei iniquissimi erant, eo tempore fateri cogerentur, neminem 50 vel prudentiorem eo rege, vel moderatiorem esse. Qui iudiciis & animis incorrupti erant, non solum eius prudentiam & modestiam laudabant, sed pessimis illis instigatoribus taciti indignabantur, quorum causa, Philippus velut victor insultans, socerum inermem armatus exciperet: cui ob Hispaniæ reipub. conseruationem, totiusque suæ dignitatis amplificationem (vt interim affinitatis vincula taceantur, quæ paternis proxima sunt) multipliciter obnoxius erat. Paululum antequam in generi conspectum veniret, in proximo tumulto Ferdinandus resedit, vt ita locum prætereuntibus daret. Qui omnes eo reuerenter salutato, ordine suo recta procedebant: inter quos armati manipuli pilas ferreas tormentis contorquentes, de militum more salutarunt: & ad iactum lapidis promoti, erectis hastis (nam ita iussi fuerant) vtrunque regem circumstete-

rūt. Ea sane res quæ ferme in cōtumeliā & dolorem ab eius æmulis excogitata videbatur, ampliorem Ferdinando dignitatem attulit. Sic enim factum est, vt proceres qui Philippum sequebantur, etiam qui Ferdinando irati erant, militaribus turmis interclusi, omnem reuerentiam vel inuiti præstiterunt, dum more regio eum saluant. Quos ille omnes comiter susceptos, nulla offensionis significatione data, renidenti vultu dimittebat. Inter eos veniebat Manricus Naiarenis regulus, thorace ferreo indutus, & vitta bombycina circumtectus, quem armiger sequebatur, manu item militum non contemnenda circumstipatus. Huic priuatæ cum Ferdinando rege intercesserant similitates: eoque magis sese hoc apparatu & Philippo commendari, & infestior Ferdinando existimari volebat. Quem ad se Ferdinandus accedentem leniter & blande subridens, Maeste Manrique (inquit) esto hac animi præstantia, semper enim memor es tui, neque vnquam boni militis exemplum præ te ferre desinis. Notabatur enim passim Manricus elatioris & gloriosi animi. Ad quem ille, qualis qualis sum, talē Philippo & tibi me dedo. Gasias Lassus, qui apud Alexandrum vi. Pontific. Max. Legatus Ferdinandi regis fuerat, totam illam salutationem hilariorem & lætiores fecit. Nam cum regem salutaturus accederet, in eius humeros Ferdinandus brachia iniecit, & manibus leniter demulcens (inquit) Gasia tibi gratulor ob humeros latiores, & miror quod spatio tam breui multo obesior factus sis, eo dicto satis facere declarans occultorum armorum sarcinam, quibus vestitus erat. Omnis enim nobilitas sic præmunita veniebat, vt si quid forte Ferdinandus attencallet, parati omnes ad resistendū essent. Prope iam ad clium in quo Ferdinandus constiterat Philippus accedebat, cum ille se mouit, & obuiam venienti processit. Philippus statim ac socerum conspexit, speciem se ab equo demittentis dat, & ad pedes eius se proicientis. At ne id faceret Ferdinandus instat, & celeritate Philippum anteuertit, qui equo hærens detecto capite, manus de osculandas suppliciter petebat. Ferdinandus quantum ex mula licuit vniuersum complexus, caput & genas deosculatus est. Deinde mutuis alloquutionibus, quæ coniunctissimos animos indicarent, se salutauerunt. Hæc in vasta planitie quatuor millia passuum à Sanabria distantī, in omnium ferme Hispanorum regulorum conspectu gerebantur. Sed quo sermones commodius inter se reges conferrent, in proximum sacellum, quod forte aderat, ad priuata colloquia secesserunt. Quos Ximenius & Emanuellus, cæteris semotis comitati sunt. Sed cum & ipsi quoque illuc cum regibus ingressi essent, neque id Ximenio placeret, qui longe ab eo colloquio Emanuellum ablegare cuperet, ad eum statim conuersus, qua erat frontis seueritate præditus, demus (inquit) principibus nostris colloquendi locum: nam est prorsus inurbanum, nos priuatis eorum sermonibus interesse velle. Quare tu hinc discedito: ego vero ad fores obseruans, ianitoris officium in præsentia præstabo. Nihil contra hiscere Emanuellus potuit, sed statim ad regulos digressus voluntati Ximenii satisfecit: qui obseratis sacelli ianuis, tertius apud reges in podio sedit, quod pastores & agricolæ confidendi causa è terra construxerant. Per duarum ferme horarum spatium colloquuti sunt. Multa Ferdinandus exposulauit: quod sibi tam fideliter eius & reipub. utilitatem procuranti, sine vlla ratione diffidisset, & potius fidem iis habuisset, qui priuatis commodis prospicientes, inter vtriuque discordias ferebant. Cæterum, quando iam eo res loci deducta esset, vt sibi necessario è Castellæ regnis discedendum foret, videret quibus se hominibus committeret. Atque simul regulorum sigillatim mentione habita, vniuscuiusque ingenium patefecit: quantum cuique fidendum, quibusque artibus essent tractandi, rex prudentissimus, & earum rerum ob diuturnum vsum probe callens, magna animi solertia declarauit. Sed in primis hortatus est, vt Ximenium quem digito monstrabat, reuerentia & caritate, quæ patri debetur, prosequeretur. Vnum cum esse cuius incorruptis consiliis tuto posset credere, & omnes intimos animi sensus apud eum deponere. Quare ab eius sententia nunquam dissentiret, etiam si quæ mente ipse concepisset, potiora sibi viderentur. Multa enim esse, quæ prima specie inexpertis fugienda censerentur, altius tamen vt homines experientes facere consueuerunt, introspecta, longe alia videbantur, aliamque protinus faciem ostentabant. Eam autem rerum cognitionem, sacrumque per sapientiam vaticinium, non nisi post longum vsum, quem acris & attenta consideratio comitaretur, mortalibus contingere. Se iam diu Ximenii sanctimoniam, atque in rebus gerendis dexteritatem, multis experimentis cognitam habere: scireque se plerisque regulorum res suas priuatas magis cordi esse, quam regum suorum, aut publicas: quorum consiliis si obsequeretur, se non dubitare, quin tandem in eiusmodi rei familiaris angustias esset deuenturus, vt nemo per vniuersam eius ditionem, se vno esset calamitosior, aut miserior. Ita se facturum Philippus recepit, multaque se excusans respondit, quæ ita

Ita tunc aut foci præsentia commotus simulabat, aut sic rem habere sentiebat. In tam longa autem confabulatione, nec Ferdinandus Ioannæ filiæ præsentiam à genero petiit, nec contra Philippus cupidissimo patri obtulit: quod ànimi nonnihil offensi claram Ferdinando & Ximénio significationem dedit. Ergo omni comitatus & amoris specie, regulis videtibus, data, è sacello digressi, ad proprias stationes, quæ non longe aberant, proficiscuntur. Erant in agri illius finibus oppidula tria, duobus millibus passuum inter se distantia, quorum ignobilia & obscura nomina præclarissimorum regum congressus æternum celebrabit: ea sunt Vime, Peque, Remesal: in quæ Ferdinandus, & Philippus, & Ximénius corporis curandi causa discesserunt. Horum nominum interpretatio ob Hispani sermonis ambiguitatem, dicacibus hominibus cauillandi & ludendi locum dedit. Nam si quis nomina illa interpretetur, significare videbuntur, vidi, peccaui, comas vellam. Quasi reges pœnitentia ducti, quod in mutuum colloquium venissent, inde animis offensioribus discesserint: ut statim perquam manifesta signa sunt data. Nam priusquam inde pedem Ferdinandus mouisset, nuntium graue & permolestum à Philippo accepit, ut scilicet aliud iter quam Philippus faceret, ne in regione sterili & incommoda, sibi mutuo impedimento essent. Proinde Philippus Beneuentum, Villafamilam Ferdinandus est profectus: ubi variis ludorum spectaculis à Pimentello recreatus, per quindecim dies cōtinuos sese oblectauit. Accidit, ut die quæ agitandis tauris dabatur, Ximénius ad regem sese conferret, ante cuius ædes maximus circus ad taurorum spectacula vndique conclusus, aditum perangustum Ximénio dedit: atque

ita paucis stipantibus (nec enim vniuersus eius comitatus admitti potuit) lento, ut solebat, gradu per medium circum pergebat. Et quoniam sole iam inclinante, omnes intentis animis commissionem ludorum expectabant, parum Ximénium transeuntem, quibus ea cura demandata erat, considerantes, taurum ferocissimum emisit: qui illico in Ximénii comites irruens quosdam illorum male multauit: qui interempti proculdubio fuissent, nisi peropportune regia cohors in auxilium accurrens taurum vndique confodisset. Interea intrepido vultu, & gradu composito Ximénius perseuerans, nullam animi commotionem præ se ferens, intra regiam se recepit. Quem ut incolumem Philippus vidit, num timuisset hilariter rogabat: ille vero negabat, semper enim bene sperauisse de cohorte regia, præsto affutura. Cæterum ad Pimentellum conuersus, iubet (inquit) oppidi duumuiris,

ne tantopere deinceps spectaculorum aut ludorum sint auidi, ut prætereuntium incolumitatem negligant. Pimentellus subridens, postquam (inquit) publica præconis voce de tauro iam emittendo proclamatum est, sibi quisque ô Antistes, si sapit, caueat. Hinc Pintiam Philippus recta contendit, quo item Ferdinandus, quanquam itinere diuerso veniebat. Is cum Tudellam quæ ad Duriam flumen est accessisset, octo millibus passuum à Pintia distantem, Philippumque in villam Muzientem venisse intellexisset, quæ propior Pintia, quam Tudella est, ægre ferebat sibi cum Ioanna filia colloquendi facultatem non dari, cuius vnus causa tuæ dignitatis immemor, tot contumelias à Philippo genero, siue potius ab eius deprauatoribus, sustinebat. Quare iterum in conspectum ire cogitur, & generi animum, si quo pacto queat inflectere, Ximénio sequestro pertentat. Eius quidem

voluntati per quam inuitus Ximénius annuit: intelligebat enim nihil aliud sic Ferdinandum facere, quam se deridendum inimicis proponere: & suam constantiam, & auctoritatem quam olim in omnibus rebus retinere consueuisset, obscurare & deterere. Conuenit tamen inter vtrunque, ut quoniam nisi Emanuello adiuuante, nihil quod frugi esset confici posset, prius per Ferdinandum Vegam, qui Emanuello intime carus erat, neque à Ferdinando rege alienus, animus illius conciliaretur. Sed quanuis Vega id egregie curauerit, multaque illi præmia, & vberiores ex concordia vtilitates proposuerit, ille tamen nihilo beneuolentior factus, animo iam pridem indurato respondit: Nolle se beneficium vllum ab Aragonio rege accipere: quare ne quid amplius obtundat: hanc esse summam, se quamdiu aliquid apud regem Philippum gratia aut auctoritate valeret, nunquam passurum, ut Ferdinandus cum Philippo in Castella maneat, & simul sceptrum moderentur. Id quanuis Ferdinandus ægre tulerit, nullamque bonam ad res quas parabat spem esse videret, curauit tamen strenue, operam Ximénio apud Philippum nauante, ut rursus antequam Pintiam gener veniret, congredierentur. Id Ranedi ignobili vico quatuor millia passuum à Pintia distante, præsentem Ximénio, circa nonas Iulias factum est. Durioris animi signa in eo congressu Philippus dedit: neque illum foci auctoritas, neque vlla Ximénii præsentia, à proposito reuocare potuerunt, solum hoc vnum crebrius dictitantem; è reipublicæ vtilitate esse, ut quamprimum Ferdinandus è Castella discederet. Cui Ferdinandus: Quando ita (inquit) animo tuo sedet, ego quidem in Aragoniā ibo, tu ne quid fœdera violes curato. Sic ergo filia conspectu denegato, & omni

spe remanendi abiecta, in Aragoniam profectus est. Fadricus Albæ dux, & Bernardus Rogius Dianii marchio omnem cum Ferdinando casum subire prompti, fortunæ reflantis incursionem nihil sunt veriti: nam cæteris amicis regem deferentibus, hi non modo in Aragoniam, sed in Italiam quoque, quo utriusque Siciliæ rebus providendis Ferdinandus properabat, secuti fuissent, nisi princeps prudentissimus prohibuisset. At Alfonsus Fonseca, Alfonsi Fonsæ Compostellani Antistitis filius, cum Romam eo tempore priuatis de causis traicere instituisset, demerendi Ferdinandum occasionem nactus, se illi comitem itineris dedit: & Neapolim officii gratia, cum eo appulit. Decreuerat (ut diximus) Ximenius, nunquam à Philippi comitatu discedere, donec eiusmodi turbæ & dissidia inter socerum & generum componerentur: sed multo magis id apud se constituit, postquam vidit absente Ferdinando, piaculum esse iuuenem regem in tam lubrica ætate, & dura rerum occasione, fidi consilii egentem relinqui. Proinde vigilantissimis vicariis gregis sui cura demãdata, quoad vixit Philippus, ei assiduus fuit. Si quid vero in sua diœceli grauioris censuræ aut animaduersionis dignum emergebat, ut ad se deferretur iusserat. Dum reges Tudelæ & Muzienti commorabantur, crinita stella (quam cometam vocant) in cælo viscebatur, ad Arcton inclinans, quæ Muzienti villulæ imminere videbatur. Hanc ob rem varii sermones vulgo iactabantur: alii reipublicæ tumultum & bella ciuilia promittere: alii regi Philippo exitium. Qui vero melius de rebus sperabant, vim suam exercuisse ducebant, in Ferdinandi regis discessu. Ætatem ferme totam, in vicis Pintia proximis Philippus consumpsit: nam in urbem ingredi pertinaci animo regina negabat. Tandem arte & astu effectum est, ut regina sub primum Septembrem Pintiam ingrederetur. Quod Pintianis gratissimum accidit, qui splendida pompa, & solenni apparatu reges suos accipere expectauerant. Dum illie commoratur Philippus, iurgium Mendozio Zenetensi cum Pimentello Beneuentano fuit: quod in tantam simultatem creuit, ut utriusque familiares & propinqui ad arma concurrerent. Res erat cum primis formidabilis: nam Zenetensi Mendoziorum familia præsto aderat: Beneuentano autem, plerique proceres. Zenetensis partes inferiores videbantur: nam quanuis Didacus Infantatus dux, Bernardinus Clunienfis, Inachus Tendillanus, qui salutorum regum causa, eo tempore Pintiam venerant, Zenetensi suppetias ferrent, impares cæteris erant. Modicum enim & inermè comitatum, qualis togatis conueniens erat, nihil tale timētes adduxerant. At vulgari Hispanorum parçemia non ab re inter nostros iactatur, nullibi magis pa-

30
noplîa requiri, quam in nuptiis & publicis ludis. Id cum Garfias Mendozius Matallanensis abbas sensisset, qui populo Pintiano carus, in eo oppido multum pollebat, Michaelis cymbalum pulsari iussit, quod nisi magna aliqua de causa fieri non solet, & Garfiam abbatē conclamari. Tanta populi armati multitudo ob has voces in Zenetensis domum, vbi Garfias aderat, confluit, ut alterius factionis proceres manifestam perniciem timentes, de regis ut aiunt voluntate, qui se id non sentire simulabat, nuntios continuo ad Ximenium miserint: ut quamprimū ad Mendocios egressus, seditionē gliscentem comprimendam curaret: qui multo ante Bernardini comestabilis suasu, ad id faciendum sese parauerat. Erat comestabilis Pimētello leuir & Mendozis iam olim amicus, quare utrosque saluos cupiebat. Ximenius Clunienfis opera, quo cum amicitia intercedebat, ad hanc rixam componendam est usus.

40
Cui, è Zenetensis domo vbi populus tumultuabatur accersito, rei indignitatem, cladē imminentem, iustam regis indignationem grauibz verbis ante oculos proponit: & Pimētellum è populi furore, qui eius ædes iam frequens cinxerat, prudentia sua ut liberet, rogat. Ille mula qua forte vehebatur, in Pimentelli domum, tanquā vnus ex aduersariis venit, atque Pimentello suadet, ut obuoluto capite in mulā etiam desiliat, si salutem carā haberet. Quo factō extra urbem illum abduxit, & populus est delusus Garfia approbātē. Erat Garfias Didaci ducis infantatus patruus Iunqueræ oppidi ad Guadalfaiaram dominus, cuius posterigentilitiam adhuc hæreditatē Iunqueram tenēt. Vix Ximenius has turbas pacauerat, cum ecce aliud euestigio oritur, quod ad se priuatim pertinebat: Gonsalus Gallecus, & Petrus Mercatus, è regii comitatus quatuor viris, Franciscum Ribā Compostellanæ diœcesis pri-

50
mis duntaxat sacris initiatū, certā ob causam cōprehendi iusserunt. De ea re Alfonsus Fōseca Cōpostellanus antistes certior factus, Gonsalū Vllōā iudicē ad eā rē à se legatū ad eos mittit, qui ni ecclesiasticæ iurisdictioni Ribas restitueretur, regios quatuor viros de more Christiano a sacris arceret. Quod cum tandē Vllōa fecisset, illi ad Ximeniū primatē prouocant: qui ut erat antiquarū consuetudinū religiosus obseruator, iurisq; sibi debiti maximus vindex, occasionē libēter arripuit: obsoletāq; illā primatis antistitis potestatē auide amplexus totā causam cōtinuo ad se deferēdā curat: & per literas suas Cōpostellanū ex iuris forma inhibet. Id adeo grauitè Compostellanus tulit, ut durissimo libello, acerbitate & cōtumelia referto, ad Ximenii literas responderit. Huius libelli exemplum Gaspar Quiroga omnium

mnum bonorum studiorum, sed potissimum antiquitatis cultor, qui ex regis senatoribus
 vnus ad senatus Italici præfecturam nuper magna cunctorum approbatione assumptus est,
 copiam mihi benigne fecit. Pintia parum moratus Philippus, Burgos vt decreuerat petere
 contendit. In eam urbem maxima totius ciuitatis lætitia septimo idus Sept. excipitur: Xi-
 menio in eius urbis vico, cui hortus regius cognomen est, Ioannis Orenzi nobilis mercato-
 ris domus in hospitium datur. Igitur cum Pintia de rebus reip. agi cœptum est, nihil erat
 parui aut magni momenti, quod non Emanuelli consilio gereretur: cuius (vt diximus) apud
 regem, non sine magna quorundam inuidia, summa erat gratia. Id cum male Ximenium
 haberet, cui propositum erat Philippum æque omnib. carum reddere, occasionem sibi da-
 10 ri cupiebat, qua Emanuelli studia reprimeret, & ab eo regis animum nonnihil abalienare
 posset. Erat hoc cum primis difficile, sed vir intrepidi & ingentis animi, nihil ea difficultate
 deterrebat. Hæc diuinitus optanti est oblata: nam cum Beltranus Saltus, vnus ex iis qui
 rationibus regis præfecti erant, semel ad Ximenium cum libellis venisset, deq; eis omnib.
 familiariter cum eo ageret, diplomata quædam ostendit, quibus bombycini opificii quæ-
 stus, qui in Granatensi regno (vt diximus) peramplus est, & ex pacto Aquis calidis inito, cu-
 rante Ximenio, Ferdinando cesserat, redemptoribus in decennium locabatur. Hoc sibi in ma-
 nus tradi serena fronte Ximenius postulat: & omnib. inspectantibus medium dirupit, &
 fragmenta Vallegio eius cubiculario vt asseruet iubet. Ad Beltranum vero conuersus, Hoc,
 inquit, Beltrane amicitia nostra dato, quod non statim vt tibi caput amputetur, apud regem
 20 curo: cui tu fidei fractæ infamiam concilias, atq; in tam apertam simultatem cum sui amantissimo
 focero committis. Tactus dolore ob eam rem Beltranus, omnem culpam in Emanuellum, ratio-
 num regiarum magistrum, reicere: cuius sc. consilio & iussu, ea omnia cōfecta essent. Nimis
 graue præsentib. visum fuit, etiam si nemo hiscere audebat, regia chirographa ad hunc modum
 lacerari. Ximenius ne quem calumniatorib. calumniandi locum daret, priusquam id aliunde
 Philippus rescuisset, se in eius conspectum dedit: atq; aduentus sui causa declarata, quantum
 damni, perfidia, &urbationis ex illo chirographo esset emerfurum, planum fecit. Cœpit de-
 inde apud eum grauissime differere, quanta calamitas & perniciēs rebus Hispanicis propte-
 rea immineret, quod peruersis quorundam consiliis, nihil ex æquo & bono fieret: parum ei esse
 cognitas hominum nostrorum mentes. Quare nisi in tempore sibi cauere, non dubitare quin
 30 res eo esset deuentura miseria & calamitatis, vt nisi à numine aliquo, in integrum restitui non
 posset. In præsentia vero nullum se præsentius remedium videre, quam vt honesta ex causa E-
 manuellus aliquo amandetur. Durum id esse Philippo videbatur: quoniam ita se illi, suaq; tra-
 diderat, vt non sine magna molestia ab eo se posse explicari crederet. Cæterum quoniam
 Ximenii dicta, utpote ex animo cum prudenti, tum sincero profecta, eius mentem altius
 penetrauerant, mandatorum Ferdinandi memor, se ipsi totum libenter committit. Multa
 in medium adducta sunt, in quibus Emanuellus foris occupari poterat: Sed tandem Ximenio
 visum fuit, vt Romam legatus mitteretur: id enim cum primis honestum esse, & q. nulla iusta
 ex causa recusari possit. Placuit Philippo, & propediem se id effecturum Ximenio est polli-
 citus: tamen in eius gratiam molestiam hanc iubiret rogat, vt negotia secretioris consilii,
 40 quæ singulis diebus Veneris cum rege de more tractabantur, pridie eius diei cum eo com-
 municarentur, & suam sententiam interponeret, quæ multum momenti omni in re esset
 habitura. Ingentes gratias Ximenius habuit ob conceptam de se opinionem, sed deprecabatur
 prouinciam, vt quæ inuidia cum primis esset exposita, & immensi laboris plena. At
 cum rex in proposito persisteret, & Ximenio nihil antiquius esset, quam publicis commo-
 dis quacunque data occasione consulere, tandem expugnari libenter tulit: atque ita dein-
 ceptus usque ad Philippi mortem, non sine magno suæ virtutis testimonio, regis senatus præ-
 fectus, cæterique procures, qui ab arcanis erant, die Iouis ad eum veniebant: nihilque Phi-
 lippus decernebat Ximenio inconsulto. Viunt adhuc Toleti ex primaria nobilitate ho-
 mines, qui hoc memoria tenent. Solent enim adolescentum, præsertim ingenuorum ani-
 50 mis, ea virtutis & honoris siue insignia siue testimonia, quæ raro vel viris excellentibus dā-
 tur, ob illam gloriæ, ad quam optimus quisque propensus est, cupiditatem, tenaciter hære-
 re. Multum debilitari Emanuelli consilia ab hoc tempore cœperunt: ciuiliior deinde, &
 modestior, non sine multorum lætitia, est factus. Crebro deinceps ad Ximenium venire om-
 nemque illi reuerentiam deferre, simulque secum cogitare cœpit, de eo viro obsequiis
 demerendo, cuius virtutem & integritatem multo suis consiliis præstare intelligebat. Præ-
 sagisse Emanuellum aliquis posset existimare, quod non multo post Philippo accidit. Nam
 XIII. Cal. Oct. sese oblectandi gratia in agrum eques processit, vbi equum admissum in
 gyros aliquot circumegit. Ea nocte, siue quod paulo antequam in campum prodiret,
 parua pilæ lusu, quo se crebro exercere consueuerat, delassatus, sudore oborto frigidam

bibisset, non expectata refrigerati corporis constipatione, siue alia de causa, in lentam fe-
 brim incidit, non sine lateris affecti suspitione. Petrus Martyr refert in epistolis, accepisse
 se a Martino medico, ciue suo, & studiorum socio, Philippum partim animi afflictum tædio, qui
 se circumueniri à proceribus sentiret, prædamque indies singulis fieri, partim mole curarum
 obrutum, eam ægritudinem contraxisse: nam & illum aliquando in secretiori cubiculo,
 ad hunc modum conquerentem audiuisse. Quis me in has coniecit misérias, & specioso
 magni regis nomine grauatum in hanc rerum inopiam pertraxit? Mene vel meis stipato-
 ribus & ministris, quos spe præmiorum illectos vix à Belgis reuelli, annua stipendia persol-
 uere non posse, quibus hæreditariæ tantum ditionis meæ præsidio abunde satisfaciebam, & re-
 gifico sumptu meam & uxoris familiam exhibebam? Vbi regem ægrotare Ximenius rescivit, 10
 eius medicum Petrum Ianguam, sua in arte percelebrem mittit, qui morbi qualitatem cog-
 nosceret, & opem qua posset ferret. Belgæ medici ad regem ingredi omnino prohibuissent,
 nisi Philippus certior factus adduci iussisset. Is ad Ximenium reuersus, in summo periculo re-
 gem esse dicit: idque factum Belgarum medicorum ignorance, qui plane morbi natura non
 perspecta (abscesserat enim in sinistrum latus non parua sanguinis infecti copia) venam scinde-
 re neglexissent. Se tamen ab illis irrisum esse cum hæc diceret, ut qui Belgarum temperaturam &
 habitum ignoraret. Quare curaret Ximenius quæ facto opus essent, ut in Philippi salute o-
 mnino deplorata. Igitur rumore in singulas horas crescente, quo regem deterius multo se
 habere ferebatur, reguli frequentiores ad Ximenium ventitantes omnes rumusculos ad
 eum deferabant, & priuatim multa cum eo tractantes rei euentum suspensi expectabant. 20
 Tandem 19. Cal. Octob. regem in ultimo vitæ discrimine esse passim vulgatur. Erat totius
 ciuitatis miserrima species: cum nemo, qui regem in adolescentiæ vigore, veluti florē de-
 ceptum, è medio tolli videret, à lachrymis temperare posset. Cōuenire post meridiem in
 domum Ximenii vniuersi principes, qui Philippi comitatum sequebantur: ubi ad multam
 noctem, ut fieri solet, varia consilia sunt habita. Postridie eius diei, cum lethali singultu pe-
 ctus Philippi quateretur, & sensus ferme omnes moribundum destituerent, principum con-
 uentus apud Ximenium denuo factus est, de tranquillitate reip. statim seruanda, quando-
 quidem res in eo statu esset. Sic enim, quamprimum ille viuere desisset, regio funeri & re-
 gine consolandæ tuto vacare possent. Erant in eo consilio totius Hispanicæ nobilitatis vi-
 ri primarii, Mendozius Infantatus dux, Velasquez Friasiorum princeps, equitum in Castel- 30
 la magister (quem Comitem stabuli, magnæ apud nostros dignitatis vocabulo appellant)
 Henricus Methinensium dux, qui in Vacceis sunt, & Egorros nonnulli esse existimant (hunc
 nostri ob maritimæ oræ præfecturam, Almirantum vocant) Pimentellus Beneuenti comes,
 Paciecus Ascaloniæ dux, Cueua, & Manricus, ille Alburqueciorum, hic Naiarensium dux,
 Rogius Dianii marchio, Aialas Fonsalitanus comes, Emanuellus & Fonseca, rationum apud
 regem summi magistri. Principio apud eos, de primario aliquo viro designando actum est,
 penes quem post mortem Philippi summa rerum esset: quandoquidem Ioanna regina pa-
 rum (ut diximus) mentis compos, & Carolus filius adhuc ætate immatura, minimè essent
 tam lato imperio gubernando apti. Nonnullorum sententia fuit, ut Ferdinandus ex itine-
 re, quo Neapolim contendebat, quamprimum in Hispaniam accerferetur, quem ad eam 40
 rem administrandam commendabant. Multi horum sententiis, siue quod contrariæ factio-
 nis proceres Ferdinandi discessu, odiis satisfecerant, siue quod neminem ex æqualibus su-
 periores habere æquo animo ferre potuissent, manifestis signis coeperunt adplaudere. Ef-
 fect in eas inclinatum, nisi Pimentellus acerbissimè Ferdinando infensus, indignabundus
 dixisset: Apage obsecro Hispani proceres, nihil vestra virtute indignum decernatis. An
 quem nuper, quod nobis grauis & molestus esset, tanta animi consensione eiecimus, rursus
 ad imperium imprudenter admitteremus? An non videris eum iniuriæ recentis memorem,
 nostris capitibus insultaturum? & ut est animi sensus dissimulandi & premendi peritissimus
 artifex, etiam si omnem lenitatem præ se ferat, atque in principio comiter arrideat, tandem
 pœnas longè contumelia illata maiores, à nobis sumpturum? Vobis quidem liberum erit 50
 quod libebit statuere: ego tamen iam hinc in vestro omnium conspectu polliceor, priusquam rex
 Aragonius Castellæ regna gubernaturus redeat, duo paria thoracum, quos apud me ad
 militares usus seruo, constanti animo in bello detriturum. Eo Pimentelli sermone reguli
 commoti, in eius sententiam vniuersi consenserunt. Quod cum animaduertisset Ximenius,
 qui hactenus ut mentis eorum exploraret in silentio seie cōtinuerat, nihil amplius expectan-
 dum ratus, ne ulterius tacendo, illis tanquam Ferdinandi fautor, suspectus foret, aduersus
 quem post Pimentelli orationem omnes grauiter fuisse concitados sentiebat, tempori pru-
 denter cedens, etiam si præter animi sui constantiam, qui semper Ferdinandi partibus
 adhærerat, quoniam reipublicæ nimis studiosum, & iustitiam obseruantissimum esse cogno-
 scebat,

ſcebar, ad hunc modum exorſus eſt. Non ſatis intelligo proceres, quæ vos cauſa diutius in
 hac re deliberanda detineat, cum veſtra amplitudine, & maiorum veſtrorum authoritate,
 qui vel regibus ſuis viuentibus ſeſe, quoties vtilitas rei publicæ poſceret, opponebant, indi-
 gnum ſit, vt in præſenti ſtatu, quo niſi forte conclamatum iam eſt, continuo vt videtis rege
 carebimus, alium præterquam ex vobis ipſis, Hiſpano imperio curetis præficiendum. Nun-
 quam negabo Ferdinandum regem, longa rerum experientia edoctum, vel populis im-
 maniſſimis regendis peraccommodum eſſe: Verum nõ vique adeo eius me amicitia tra-
 didi, vt patrii decoris & dignitatis oblitus, non intelligam, non modo fruſtra, ſed etiam im-
 pic ab alienis præſidia peti, cum demi tot viris præſtantibus abundemus. Sat ille noſtrorum
 10 dum licuit curam regnorum geſſit: nam (ni fallor) per quadraginta annos rempublicam no-
 ſtram eſt moderatus. Suam ergo ditionem bonis auſpiciis deinceps curet: nam vobis non
 deerunt optima conſilia, vt Deo annuente, rebus ſuccurratis, regique veſtro ſua regna in-
 columbia conſeruetis. Proinde omnia ſublata cura, in id vnum incumbite, vt vnum ex
 vobis tandem deligatis, non dicam prudentia aut integritate aliis præſtantiſſimam (nam in hac
 parte cum omnes his virtutibus inſtructi ſitis, errori locus eſſe non poteſt) ſed qui authori-
 tate & gratia populis commendatus, maiori ab illis beneuolentia colatur. Nam & huic ob-
 remperatiores erunt, & eius conſueſcita & amata voce, non ſecus atque equi generoſi fræno,
 in omnem partem facile ſelectentur. Ita eſt enim natura comparatum, vt non omnes parem
 gratiam apud populos obtineant: imo nonnulli ita à popularitate abſunt, vt ſine vlla certa
 20 ratione plerique ſint odio. Ego quidem certe quem elegeritis, non ſecus colam quam re-
 gem ipſum, cuius vicarias vices geret: & omni ope & conſilio adnitar, vt eum ceteri eadem
 pietate proſequantur. His præter expectationem à Ximenio dictis, ita principum animi de-
 mulſi ſunt, vt dici non poſſit quanta fuerint lætitia perfuſi. Metuebant enim ne tumultus
 populares excitarentur, ſi Ximenius cuius tanta erat potentia, Ferdinandum euocandum
 contēdiſſet. Quare de cōmuni ſententia decretum eſt, vt quoniam nemo erat, qui magis
 morum ſanctimonia, & authoritate, quàm Ximenius, apud plebem vniuerſam polleret,
 aut cunctis proceribus carior, vt qui nullis propinquitatum cognationibus cuiquam eo-
 rum obnoxius eſſet, is vnus ex omni optimatum & regulorum numero, reginæ cuſtos, Ca-
 rolique pueri protector designaretur, Comite ſtabuli, & Naiarenſium duce, quadam pla-
 30 nē triumiuratus ſpecie, in communicationem conſiliorum aſſumptis: donec poſt Philippi
 regis mortem, procerum conſilio iterum coacto, quid eſſet deinceps faciendum decerne-
 retur. Ab hora eius diei meridiana, vſque in mediam noctem protracti ſermones, Ximenio
 conſuetum cœnandi tempus abſtulerunt. Nam cum die qui ſequebatur, religionis cau-
 ſa eſus carniū interdictus eſſet, qui iam ex horologiorum ſono præcedenti diei ſucceſ-
 ſiſſe videbatur, non licere œconomus putabat, apparatus carniū epulas apponere, Xi-
 menium conſulere decreuit, qui quod parum credendum horologiis cenſeret (inter quæ
 raro conuenit, moderantium vitio) Accumbamus (inquit) intrepide, adhuc enim ad
 mediæ noctis terminum integram horam deeſſe non dubito. Hoc dicto conuiuiarum a-
 nimi fuerunt religione exoluti. Poſtridie eius diei Philippum vita fundum Ximenio eſt
 40 nuntiatum: quod eius animum, vt par erat, vehementer afflixit. Sed poſtquam remotis
 arbitris dolori ſatiſfecit, quanuis obſcurnata facie in publicum progredi cuperet, non po-
 tuit adeo obdurare, quin magna mœſtiſſimi animi indicia vultu proderet. Poſtquam in
 aulam venit, reginam in penetralibus domus luctu & dolore pene obrutam, magna
 prudentia nec minori grauitate vſus, non quidem ne ſe affligeret ſuadebat, ſed cumula-
 tiſſimas rationes addidit, cur à nemine in tanta calamitate eius ſletus eſſet inhibendus.
 Cum vero doloris vim per lachrymas exhaustum ſenſit, omnia conſolationis lenimen-
 ta piſſimis & grauiffimis verbis admouit. Pridie proceribus placuerat, vt Ximenius
 poſt Philippi mortem in regia maneret. Quare locus illi dignitate plenus in parte ædium
 anteriore eſt datus, qua in viam publicam proſpectus eſt. Totus is dies regis cadaueri
 50 calce & aromatibus condiendo, & plumbeis oculis apparandis datus eſt. Ipſe regis ve-
 ſtibus more patrio indutus, alto in lecto, oſtro & auro exornato compoſitus, ſcep-
 tris vtrinque iacentibus, & enſe ad pectus admoto, velut ſomno indulgens viſebatur. Libe-
 rum fuit per eum diem omnibus eius vultum, & quæ diximus ornamenta intueri, do-
 nec Miſaſtores Cartuſianorum cœnobium, quod modico à Burgis ſpatio diſtat, trāſlatum
 cadauer eſt. Hoc ipſo mortis Philippi die Velafcus, & Manricus, nam Ximenius pontificiæ
 authoritatis cauſa in palatio remanſit, equis veſti urbem perluſtrarunt, & celebrioribus
 in plateis publica præconis voce omnes admonuerunt, vt nemo armatus obambularet,
 alioqui centum ſlagris cædendus. Qui enſem, pugio-
 nem, ſicam, aut cultrum
 ſringeret, dextra mutilaretur. Sanguinem cuiuſquam qui effunderet, aut potentio-

ris alicuius familiam appellasset, capite plecteretur. Vt flagitiosi qui sese in domos regulorum recepissent, nemine vetante, illico extraherentur. Quod si quis priuatæ conditionis homo, eis vindex, aut fautor esset, flagris caderetur: Reguli vero pecunia magna mularentur. Eius edicti promulgatione, ad turbas comprimendas non mediocre operæpretium factum est: nam regulorum animi, parum huiusmodi triumvirorum sanctionibus commouebantur. Postero die in secretius cubiculum Ximenius secedens, Vallegio vt solebat, quoties aliquid arcanum ad reges scribendum erat, ad se vocato, Ferdinandum illico per literas de omnibus, quæ post discessum eius acciderant, priusquam Barchinona solueret, certiores facere instituit. Nam quantum ex breui transacti temporis mora, quæ à Ranedi colloquio ad eum vsque diem intercesserat, licebat coniectare, adhuc Barchinoni esse credebatur. Literarum autem hæc erat summa: Philippum celeri morbo magna omnium mœstitia præreptum esse, proceres inter se dissidere, & propter varietatem consiliorum, nihil esse certi quid omnino fieri deberet. Nam cum multi eorum æqualem dignitatis honorem tenerent, quenquam præferri grauitè ferre, & nouis rebus, vt iam olim consueverunt, studere. Ioannam reginam animi impotentia totam in mœrore & squalore esse. Proinde si quid regnorum quondam charissimorum cura, si quid filia desolata amore tangeretur, Italas res, quarum status quietus erat, in præsentia dimitteret, & protinus in Castellam rediret. Non se dubitare, vt humani affectus sunt, quin propter ingratas procerum nostrorum voluntates exulcerato animo hinc discessisset: cæterum eius esse magnanimitatis & prudentiæ, hisce rebus vel tantillum non commoveri. Quod si vereretur ne rursus ad eundem lapidem esset offendendum, sibi que denuo cum proceribus rixandum, suam ipsæ fidem interponere, suamque opem simul polliceri, in Castellæ regnis eam tunc tranquillitatem habiturum, qualem nunquam vel Isabella coniuge viuente obtinisset. Hæc literas obsignatas ad Ludouicum Ferrerium, qui Ferdinandi legatus apud Philippum manserat, perferri iubet: quas ad suum regem per nuntium aliquem, qui mutatis subinde equis volet, perferendas curet. Interea Didacus Guevara, qui Philippo à poculis fuerat, aliquot è regia custodia susceptis militibus, incertum quo è triumviris iubente, à Burgis Simancas cum diplomate regio præpropere venit: quibus edicebatur, vt Ferdinandus puer Philippi filius, qui in eo oppido, sub Petri Nonnii Gusmani, Calatrauæ præfecti maximi educatione & custodia tenebatur, in oppidi arcem reciperetur, Guevara, & militibus comitantibus, & etiam Gusmano sed cum paucis ministris, donec secundis tabulis quid esset faciendum à rege admonerentur. Sed Ramirus Gusmanus Petri præfecti ex patre nepos, qui Catanensis episcopus erat (vt Gonsalvus Ouetensis, qui illis rebus interfuit, scribit) diligenter & studiose Guevaram reiecit: partim quod de Philippi morte Catanensis certus, tabularum fidem eleuaret, quæ octauo Cal. à rege signari tam firma manu, quam autographum præ se ferebat, non potuerant: partim quod longe tutius, & è reipublicæ vtilitate esse iudicaret, si Pintiam frequentissimum & nobile oppidum Ferdinandus iam tunc transferretur, ne in potentioris alicuius potestatem veniret, qui rempublicam inturbaret. Quod etsi ægre à Simancensibus impetrari potuisset, qui id in sui contumeliam fieri, vt pote quibus parum fideretur, interpretabantur: tamen Pintiani magistratus qui illic in regio tribunali publici iudices sedent, & magna apud nostros autoritate sunt, ad eos cum non mediocri armatorum manu venientes, & causas quæ ad hanc rem faciendam impellerent declarantes, tandem effecerunt, vt regius puer Pintiam commigraret, Guevara honesta è causa reiecto. Datus est potior apud puerum locus cccc. viris Simancensibus: qui ea conditione ipsum Pintiam venire concesserunt. Per opporrunum id Catanensis consilium habitum fuisse Ouetensis testatur, nempe fidei in rem. plenum. At cum sit (vt diximus) ambiguum, cuius autoritate Didacus Guevara Simancas venerit, ex his quæ postea anno xvii. acta sunt, factum id fuisse Ximenii iussu quispiam iure potest coniectare. Nam vt erat occasionibus præoccupandis promptus, eius illico pueri, à quo maxima pars quietis penderet, rationem non vulgariter habendam constituerat. Vnde fortasse quoddam seminarium animi parum in Petrum Gusmanum, totam quo eius familiam beneuoli, Ximenio datum fuit, qui ea è re præfractos eorum mores notauerat: Adeo paruis de causis magnarum rerum momenta amittuntur, facile humano animo ad sinistras opiniones concipiendas inclinante. In ea rerum mutatione proceres nimium solliciti, rursus eo die apud Ximenium in consilium veniunt. Erat iam numerus auctior Astuniga Beiarensi duce, & Astuniga Mirandæ comite, Cordubaque iuuentutis aulicæ magistro, & Villaroellio Castorlæ præfecto, multisque aliis in vnum confluentibus. Nam in rebus afflictis, quæ in commune ad omnes pertinent, etiam diuersarum factionum homines, & qui mutuo se oderunt, conuenire solent. Sed Velascus priscarum simultatum erga Manricum tenax, priusquam ad publica

erga Manricum tenax, priusquam ad publica tractanda accederetur, se hoc ab eis efflagitare dixit, ut Manricus cogeretur, iuxta leges & consuetudines Hispaniæ illi satisfacere, in quibus ab illo insigniter læsus esset: alioqui manu propria vindictam sumpturum. Multa ab alterutro vicissim sunt iactata, dum alter alterum prodicionis insinuat, seque mutuo maledictis, partim veris, partim falsis proscindunt. Ximenius, qui si longius similitates procederent, graues fore tumultus videbat, Nondum (inquit) humatus est Philippus, & vos iam diffidiis studetis, quos multo magis deceret, concordibus animis mecum animaduerrere, quo pacto reipublicæ suo rege orbata consulatur. Nam in Bætica (ut audio) Henricus Sidoniæ dux nouas turbas concitat, & parum honesto titulo innixus, Gibraltarum armatus obsidet. Idcirco vnus tandem de reginæ nostræ autoritate, rebus gerendis, & regio senatui præficiatur, cuius dictis omnes obediant: alioqui nihil vnquam bene administrabitur, sed omnia potius in manifestam perniciem ruent. Non potuit cominodiori ratione, gliscenti discordiæ à Ximenio succurri, quàm Bætici motus mentione iniecta. Nam quod sibi quisque facile condonat, in altero minimè ferendum esse censet. Vnum omnes è Ximenii sententia, designandum vnanimis proclamant, qui de amplissimæ curiæ consilio, vbi duodecim viri literis & autoritate insignes maiora subselliâ tenent, reipublicæ prouideat, cui omnes sine prouocatione obtemperent. Ximenium autem sine controuersia eligendum esse censent, quo nemo esset ad eam rem aptior: Nam quânuis illi laboriosa prouincia esse videretur, qua tamen in rempublicam caritate erat, non dubitabant, quin id oneris libenter esset subiturus. Quo vero id commodius gereret, mille aurei annui, ex regio ærario, numerarentur, quibus impensæ publicæ fierent, & ipse sacris redditibus parceret, quos egenis subueniendis, & multis aliis caritatis operibus tam studiosè erogabat. Difficile id esse Ximenio videbatur, præsertim in tam diuersis regulorum studiis, tamen cum intelligeret bonam eorum partem ad Maximilianum Philippi patrem è Germania vocandum animari, cui Hispaniæ regna, donec Carolus nepos adolereretur, gubernanda traderentur, verius ne hac ratione Ferdinando regi, cuius præsentiam necessariam esse videbat, reditus ad nostros interciperetur, non duxit id muneris quantumuis molesti recusandum. Quare libenter se in illorum, & reip. gratiam, onus illud subiturum dixit. Nam quânuis ætate erat imbecilla, tamen Dei Opt. Max. auxilio & eorum consiliis adiutus sperabat se bonorum votis satisfacturum. Cæterum oblatam nummorum summam regio se fisco libenter concedere, eos enim prouentus diuino beneficio sibi contigisse qui per amplè tam egenorum subuentioni, quàm reip. adiuuandæ pares essent, cuius egestati & angustia viri boni succurrere tenentur, sed in primis pontifices, nam reges semper se excipere. Vnum id tamè viderent, ne quid à se quispiam iniquè peteret, aut per vim tentaret: illud enim nunquam concessurum, violentiæ autem crimen seuerissimè animaduersurum. Nam ut tunc ne ipse ad id munus assumeretur, in eorū voce & potestate erat, ita si semel optaretur, nemini amplius iam liberū fore eius volūtatī, præsertim honesta sonanti repugnare. Proinde iterum atq; iterum secum considerarent quid expediret, se enim nulla tanta necessitudine, aut amicitia cuiquam hominum obstringi, ut veri & æqui rationem, non sit semper potior habiturus. Grauior nonnullis Ximenii oratio videbatur quàm pro ipsorum voluntate. Cæterum iusta dicenti omnes assenserunt, seque ea omnia præstatueros promiserunt. Abrogatum fuit ab eo die Triumvirale, de quo diximus, imperium, & omnia vnus Ximenii arbitrio tradita: qui partim regii senatus cura suscepta, eiusque numero, qui eo tempore imminutus habebatur, virorum præstantium delectu suffecto, partim communicatione de rebus omnibus, quæ serui aliquid continerent, cum proceribus habita, facile omnes ad opinionem suam traxit, remq; publ. mirum in modum adiuuit. Sed quoniam paucissimos quosq; esse intelligebat qui honesti ratione ducti, meliora sequeretur & tueretur, instructam aliquam armatorum manum, quæ ad omnem motum præsto esset, comparandum existimauit. Proinde Vianellum Venetum, de quo supra diximus, cuius fidem, prudentiam, & bellicam virtutem egregiè probabat, accersiuit, & re diligenter cum eo communicata, stipendium annuum illi constituit, ob rei bellicæ curam, auri libram cum semisse. Ille verò quingentos leuis armaturæ milites magna celeritate conscribit, quos armis instructos extra urbem in loca spatiosiora quotidie educebat, vbi exercerentur & ad quamlibet belli occasionem promptiores fierent. Sic nouarum rerum audi à proposito deterriti in officio retinebantur, quanquam qui Ximenium minus amabant, seditionis id esse seminarium dicebant. Per totum septennium, & amplius fuerant Hispani, post Granatæ expugnationem, alta pace vsi, & omne armorum genus rubigine ob incuriam perierat. Quamobrem Ximenius, qui reipublicæ quietem in vnico armorū præsidio collocabat, Gonsalum Reinosum nobilem è familia sua virum, ad Asturum ferra-

rias officinas, quæ non longe aberant, in Cantabriam mittit, ut mille è chalybe thoracès,
 hastas bis mille, & tormenta leuiora, quibus pilæ ferreæ contorquerentur, quingenta, ad
 se quanta posset celeritate adduceret. Interim reginæ, & palatii custodiæ prætorianam co-
 hortem præficit, quæ & ipse quoties necessitas exposcere videbatur, stipatus progredieba-
 tur. Huius cohortis curam Granatensis provinciæ præfecto demandauit, quem Adelanta-
 tum Hispani vocant. Is erat Alphonsi Cardenæ maior natu filius, qui cordatus & manu
 strenuus esse videbatur, patre, qui maximus erat ordinis sancti Iacobi commendatarius, ea
 de re gratias Ximenio non vulgares agente. Erant, ut diximus, qui cum nondum Ximenii
 virtutem & robur nossent, eius consiliis & actis detraherent, omnia vana quædam terricu-
 lamenta esse dictitantes. Hominis enim plane stolidi esse, ea tyronum manu quenquam
 magnatum posse compesci credere, si quid nouæ rei conaretur. At ille Dei opt. max. præsi-
 dio fretus, quem sanctissime semper coluit, & proprio animi vigore adiutus, quo ab omni
 ignauia & oscitantia erat alienissimus, adeo integre & magnanime se gessit, ut similitates re-
 gulorum admirabili prudentia consopiuert, & externos motus qui per Sidoniæ ducem a-
 pud Gibraltarum, ut diximus, acciderant, diligentia insigni coercuerit. Nam diplomata à
 regina, quæ ob mœrorem mente aliquantulum læsa esse credebatur, & subscribere recusa-
 bat, extorsit: per quæ finitimis circumcirca regionibus, ut Gibraltar laboranti succur-
 rant, & Sidoniana obsidione liberent, ducemque ipsum capiendum quamprimum cu-
 rent, edicebatur, præmiis etiam capienti non vulgaribus propositis. Dum hæc geruntur,
 nuncius de Philippi morte ad Ferdinandum regem missus, quem in Ebusa insula fuerat
 consecutus, literas lachrymarum & mœstitiæ plenas attulit. Dolorem quem de genere su-
 blato conceperat, multis verbis exaggerat: Ximenio gratias pro beneuolentiâ & fide erga
 se agit: grauiusque & inique pertulisse dicit, quod non id, antequam vela fecisset, rescie-
 rit. nam omnibus in aliud tempus reiectis negotiis, ad Hispaniæ reipub. conseruationem, o-
 mnem suam curam conuertisset. Cæterum iam integrum sibi non esse, retro pedem refer-
 re: quandoquidem eius aduentus Neapoli vulgatus, omnium animos erexerat, ubi mul-
 ta erant magni momenti agenda, quæ suam præsentiam requirebant. Quare fieri non pos-
 se sine maxima Neapolitanæ reipub. iactura, tanta præsertim classis instructæ impensa fa-
 cta, illuc non appellere. Se tamen fidem suam obstringere, ea negotia, quanta posset festi-
 natione, confecturum, illicoque in Hispaniam reuersurum. Interea summopere rogare, ut
 quando non sine diuorum numine Hispanis regnis tempore maxime necessario datus es-
 set, charitatis in remp. memor, rebus moderandis, ut quidem faciebat, sedulus incumbe-
 ret: minimeque gentium aut mœrentem reginam, aut negotia nutantia defereret: crebras-
 que de singulis rebus ad illum daret literas. Ximenius suscepta huiusmodi epistola, tan-
 ta lætitia perfusus est, ut eam Velasco & Mendozio, nonnullisque aliis, quorum in rem-
 pub. fidem multis rationibus exploratam habebat, ostenderit: qui pari gaudio affecti sunt.
 Nam rumores quidam incerti ferebantur, Ferdinandum Neapolitanis rebus, quæ faction-
 um diffidiis impeditæ erant, non facile se explicaturum: difficilemque fore eius per ea
 tempora in Hispaniam reditum. quo magis qui diuersas partes tuebantur, de accersendo
 Maximiliano imperatore urgebant. Non satis cauto consilio tam propera literarum osten-
 sio à Ximenio facta videbatur. Nam cum Ferdinandi propositum ad diuersæ factionis ho-
 mines emanasset, nimiam in eo releundi cupidinem cauillantes traducebant: cuius nem-
 pe causa, suis sese inimicis submitteret, & propriis regnis externa anteponeret. Hi ergo
 cum eius præsentiam sustinere non possent, antequam Neapoli Ferdinandus se expediret,
 assiduis ad Maximilianum legationibus missis, eius aduentum impedire conabantur. Hoc
 cum Ximenius præsensit, denuo procerum consilio apud se coacto, multa adhuc esse in tā-
 ta mole regnorum dixit, quibus perficiendis haud parem se esse videbat. Nam cum reginæ
 causa, quæ mentis morbo egrotabat, non sibi plena potestas esset ad res omnes pro arbitrio
 gubernandas, necesse esse vnum aliquem rebus præficere, cuius illa aut præsentiam verere-
 tur, aut rerum vniuersarum curam, citra sententiæ mutationem, illi demandaret. Esse e-
 nim aliquot ecclesiās, præsulibus suis eo tempore orbatas, non sine maxima religionis iac-
 tura. Eæ erant Segouiensis, Placentina & Ouetensis: quibus pastores suos nō dari, piculū
 erat. Iam tribunalia, quibus causæ religionis examinabantur, & vnde totius regni tranquil-
 litas pendebat, non posse deteriori in statu esse. Quandoquidem Petrus Corduba Pliegia-
 nus Marchio, cōfractis vectib. carceris, in quo fontes religionis causa tenebantur, omnib.
 discedendi quo vellent libertatem dedisset, in maximum Hispaniam gubernantium op-
 probrium. Eius autem generis negotium id esse, ut nisi exempli seueritate, ceteri à se simili
 perpetranda deterrentur, funditus reip. fundamenta subuerterentur. Ut interm taceret
 reginæ prægnantis valetudinem: cui tum ob partus laborem, tum ob mentem afflictam, nō
 medio-

mediocre periculum immineret. At vero neminem huic rei, si recte iudicare vellent, aut Iocero Maximiliano, aut patre Ferdinando aptiorem futurum: quorum vterque cum propriis rebus occupatus esset, precibus erant eo tempore exorandi. Suam ergo sententiam si poscerent, eam esse, ut omnes simul ad reginam irent, ab eaque vel magna importunitate exculperent, vtrum è duobus comitem, moderatoremque sceptrorum in Hispaniam venire vellet? Neque enim æquum esse ea inconsulta de tanta re aliquid decernere. Placuit vniuersis Ximenii consilium: atque inde ad reginam profecti, eius sententiam super ea re exquirunt. Illis ergo, quod regina post mariti mortem facere solebat, per fenestellam ad colloquium admissis, acuta, prudentique oratione, qualem vix animo integro constantissimoque dixisset, ad hunc modum respondisse fertur: Esse sibi in animo fixum, regni occupationibus liberam, viduali secessu vitam transigere: nam & sibi molestissimas esse, neque se satis aptam eo muneri pro dignitate obeundo sentire. Quod si Carolus suus ea foret ætate, ut è Belgis in Hispaniam traiciens, regendi molem sustinere posset, id esse cum primis ab omnibus optandum. At quoniam id fieri non poterat, magis patrem Ferdinandum, ut ad se veniret placere, cui rerum Hispanicarum notitia esset, quique hæc Castellana regna multis modis labefactata, maximis laboribus restituerat, & adauxerat. Maximiliano vero sat negotiorum & curarum esse ex imperii Romani, quod suis humeris sustinebat, pondere. Quod si illi, ex horum regnorum administratione, quorum mores & instituta parum nouerat, noua cura superponeretur, proculdubio succubiturum. At de episcopis prouidendis, esse quidem perquam necessarium, verum se sceminam rerum istarum ignaram esse: expectarent donec veniret pater, cui merita cuiusque nota essent. Vrgente Ximeno, & cæteris proceribus, ut aliquot eorum, qui aderant, in consilium adhibitis, id examen facere dignaretur, ne interea ex absentia pastorum, morum corruptela, & circa religionem errores varii exorirentur. Grauius fore arbitror (inquit) si pastores gregibus regendis ineptos, aut inutiles delegero: nam fieri potest ut quisque vestrum priuatas amicitias habeat, quibus gratificari cum primis studeat. Instantibus vero, ut quando ita animo sederet, ad patrem ut reditum maturaret, scriberet: protinus ad mentis suæ inconstantiam rediens, nolle se patrem Italis rebus occupatissimum in nouos labores conicere, respondit: neque ut anni tempore incommodissimo sese mari iactandum committeret. Quod si ipsis secus videretur, id à patre per literas exposcant. Hoc reginæ responso habito discesserunt reguli, nihilque ultra de Maximiliano vocando, à contrariæ partis proceribus est actum. Andreas Burgo Maximiliani imperatoris legatus, semper in vulgus spargebat Maximilianum in Hispaniam venturum, quantumcunque regina prohiberet. Nam Petrus Martyr Andreæ ad, cum de his rebus exposculantem dixisse scribit: id sibi primum in mandatis esse, ut Ferdinandi reditum quoquo pacto posset impedire. Demirabantur plerique quodnam id esset delirii genus in regina, quæ tam commodis & prudentibus responsis regulatorum conatus elusisset. Quod si tabulæ subsignandæ traderentur, quæ ad reipublicæ vtilitatem pertinerent, etiam si à supplicibus per lachrymas peteretur, nihil tandem obtineri poterat. Qui melius id considerabant, mulieres natura suspicaces esse aiebant, regina vero tunc atrabile exagitata, nullis ex ratione præfidiis adiuta, vehementius in id incumberebat. Nam siue Belgicæ pellicis (ut ferebatur) veneficiis, siue id morbi malitia acciderat, illa quidem imaginandi vi & memoria pollebat, at prudentia ad distinguendum res propositas, carebat. Hæc enim virtus sanam & multo vsu edoctam mentem postulat. Cœpit inter hæc reginam Burgorum vrbis tædere: quare Ximeno ad se vocato, ut se, regiumque comitatum alio transferat petit, neque enim in ea se vrbe manere velle amplius, in qua Philippus mortem obiisset. Durum id esse Ximeno visum fuit, qui vterum gerenti impendio metuebat: at instanti repugnare non licebat, cui pro ratione voluntas erat. Idcirco Ximenius ut illi satisfaceret, de procerum sententia Pintiam eundum esse proposuit. Est in medio itinere Torquemata oppidum, olim Porta augusta vocitata, Bensetriale (ut à nostris appellatur) municipium, quoniam nullius principis subiecta imperio, propriis legibus tantum gubernetur, seque eius protectioni pro voluntate tradat, quem magis beneficium patronum esse senserit. vnde & nomen accepisse creditur. Eo peruentum est pridie dominicæ Natiuitatis, vbi reginæ placuit subsistere. Annus millesimus quingentesimus septimus numerabatur, sub cuius initium, xix. Calendas Ianuarias, regina Catherinam Torquematæ peperit, quæ postea Lusitanæ regi nupsit. Annus hic pestilentia & annonæ caritate Hispaniæ vniuersæ grauissimus fuit: atque ita cum Torquematæ morbus ille contagiosus cœpisset sæuere, & aliquot regias ancillas in ipso palatio absumsisset: nulla Ximenii admonitione, qui crebro cum ea de hac re egit, inde pedem mouere voluit: ægram enim sese dicebat, neque satis è partus labore viribus resectam. Ximenius de aliorum salute magis quam de sua so-

licitus, regium senatum Pallantiam transfert: quem comitentur iubet, quotquot Torquematz inhabitare commodè nequirent. Ipse verò cum aliquot regulis, quorum Velascus primas partes apud illum obtinebat, reginæ semper assiduus fuit. Tunc è regio senatu amoti sunt, quos Philippus, instigantibus Belgis pecunia corruptis, incautè delegerat, illique omnes rursus recepti, quos Ferdinandus ei muneri præfecerat. Quod siue id regina præceperit, siue potius Ximenius ita reip. conducere arbitratus, suo consilio & procerum fecerit, reginam sic iubere vulgatum fuit. Quod nonnullis ridiculum esse & inane videbatur, tantopere reginā de mutandis senatoribus sollicitam credere, quæ Belgicos sacrorum officiorum cantores immutari passā non fuerit, & annua stipēdia numerari, eorumq; maximam rationem haberi, iussisset. Hoc ipso tempore auiti Cisnerorum municipii Ximenius memor, quod & Benfetriale est, ad antiquos maiorum lares visendos profectus est, ut Cisnerii tradunt. Garfiæ Ximenii domum ingressus, cognationis officia in tanto positus fastigio non neglexit. Eam tunc domum Maria Garfiæ filia possessionum auitarum hæres, nam masculorum successio defecerat, tenebat. Ximenium ad se venientem Cisnerii omni apparatu & pompa excipiunt: eos ille contrā quid in reip. suæ utilitatē se fieri cuperēt, rogat. Qui, ut antiquorum hominum mos fuit, cum in numero non haberent quibus indigerent, vnius duntaxat incommodi, quo tunc impendiò vrgebantur, remedium postulant. Ut quoniam per publicos ministros, quos Castellæ præfectus (quem Adelantatum vocant) ad eos mittebat, assiduis iniuriis diuexarentur, apud regium senatum curaret, rogarent, liceret ipsis municipales duumvros, ad suas causas & lites disceptandas, quotannis creare. Hoc eius opera paulò post effectum est, & nunc etiam eo munere fruuntur. Pestilentia igitur magis ac magis sæuiente, regina sub Aprilis finem de discedendo cogitare cepit: non longius tamen quàm per duo milia passuum ab eo loco progredi voluit. Est villula quæ Furnilli vocatur, quā transeundum erat Pallantiam petentibus, vbi diuitis agricolæ domus reginæ arrisit, ut quæ peraptè ædificata erat, & prospectu amœnissimo fruebatur. Quare nulla Ximenii, neque aliorum procerum ratione habita, vterius esse procedendum pernégauit. Qui cum ut Pallantiam se conferret suaderent: viduam non decere respondit, in magnificis oppidis, aut frequentibus vrbibus, moram facere. Præclaro mehercle, & celebrando exemplo, modò ex sanæ mentis consilio id profectum esset. Dum Furnillis morantur, varii tumultus è diuersis locis quotidie renunciabantur. Nam Methinæ nobili emporio in creatione abbatis Methinensis, paulatim procedentibus iurgiis inter eos penes quos creandū ius erat, ita ciues vniuersi mutuò exarserunt, ut armati medio in foro multi se confoderint. Dionysius Castrus, Roderici Osorii gener, Lemiorum comes, Ponferratam olim suæ ditionis particulam, tunc verò ob dissidia inter Osorium & Pimentellum super ea re habita, per regem tanquam publicum protectorem & sequestre ab illorum iniuriis vindicatam, per vim præsidio imposito occupauerat. Vbeda ad prisca similitudines rediens, Molinensibus Carolum, Cueuiis Ferdinandum appellantis, qui iam olim in ea vrbe fuerunt factionum capita, in armis erant, & multi vulnerati renuntiabantur, Antonio Manrico vrbis præfecto, qui contrarius Ferdinandinis erat, ad id manifestam (ut aiunt) occasionem dante. Neq; minori in seditione Abula & Toletum clarissimæ vrbes esse ferebantur. Inachus Tendillæ comes Granatensem provinciam in periculo esse per nuntios declarauerat: quoniam milites qui oram maritimam tuebantur, ob stipendia non soluta irritati, sacramento exolui poscerent: quorum multi non expectato exauthoramento, stationes suas iam deseruissent. Hæc omnia Ximenium animi anxium & suspensum tenebant. Nā partim ob reginæ obseruantiam, ad quā, quanuis nihil proficeretur, referenda erant, partim ob proximum Ferdinandi regis aduentum, ut frequentibus literis pollicebatur, illi omnia huiusmodi negotia integra reseruare statuerat. Neque enim satis tutum esse sibi existimabat, quo tempore omnium animi ad res nouas erecti erant, nondum planè confirmata regendi potestate, sese tam grauib. causis immiscere. Sed quoniam eiusmodi erant, ut nec contemni, nec dissimulari possent, proceribus in consilium vocatis, quo remedio incommoda quæ diximus propulsari quirent, tractauit. Visum fuit quantumuis subitaneum, aut pro tempore natum remedium interponeretur, magni momenti eo in articulo futurum. Neque enim ea remedia tunc quæri oportere, quæ vim mali penitus euellāt sed quæ tantisper dum Ferdinandus veniat, ne vterius grassentur, impediāt. Quare Ximenii cure, & prudentiæ, qui Velascū consiliorum socium assumeret, omnia relinquenda esse censuerunt. Nam & Vbedam executores regii sunt missi, qui in seditionis authores capitali pœna de more animaduernerent. Toletani & Abulenses, ut quiescerent, à seditionibus cessantes, magna interminatione, si sec' facerēt, sunt moniti. Tendillano libera potestas data est,

à coactoribus cuiusvis ordinis pecuniam exigendi, eamque in milites suos erogandi. Sed
 quoniam sinistre de se suspicandi Tendillanus occasionem dederat, Molinenses eius fa-
 uore fretos, Vbeda seditionibus studere, manifesto eius rei indicio, quod Antonium Man-
 ricum, de quo diximus, libenter hospitio Granatæ suscepisset: quo cum arcanos sermones
 habuisset, etiam atque etiam quid faceret caueret iussus est, & ut sese reipublicæ fidem cu-
 stodem & ministrum, maiorum suorum exemplo, præstaret. At in Lemiorum comitem,
 quoniam grauius delictum fuerat, Pimentellus Beneuentanus, & Fredericus Albæ regu-
 lus, qui ob affinitatem nuper contractam, in Castri perniciem conspirauerant, duces rei-
 pub. deliguntur. Hoc Ferdinandi regis exemplo factum fuit: nam ille apud Granatam oc-
 10 cupatus, Roderico Oforio eadem tentanti, Pimentellum, qui cum Oforio de Ponferrata
 contendebat, callido quidem consilio opposuerat. Quanquam eo tempore Ponferrata, ab
 Oforio capta, non nisi regis præsentia recepta fuit. At nunc Pimentellus & Albanus con-
 iuncti, cum validam militum manum conscripissent, iamque in Castrum proficiscerentur:
 ille partim ob proximum Ferdinandi aduentum, partim quod si ferro decernendum
 esset, longe alias vires requiri, & longe alios apparatus faciendos esse sentiebat, se arma de-
 ponere, & omnia pro Ferdinandi arbitrio facturum ad Ximenium scripsit. Interea tamen
 se regis nomine Ponferratæ mansurum, omnesque motus Callaicos sedaturum, qui ut ea
 gens in martem est prona, non parum multi futuri credebantur. Ad quæ Ximenius paucis
 respondit: ni mature Ponferrata discederet, indeque præsidium militare educeret, non
 20 modo Albanum, & Pimentellum, quorum tamen virtuti multum fidebat, sed vniuersas
 Castellæ vires, ad eum perdendum statim concitaturum. Ille soceri periculo edoctus,
 quem vniuersis possessionibus ea de causa Ferdinandus priuauerat, confestim paruit. Dū
 his reipub. negotiis distineretur, non deerant etiam priuata sacerdotiorum negotia in dice-
 cesi sua. Nam cum Raneræ, quæ in Carpetania sita est, beneficio, quod Curatum vocant,
 de Ximenii voluntate Petrus Martyr præfectus esset: Bernardinus Mendozius, Didaci
 Mendozii Infantatus ducis frater, Guadalfaiarici tractus, in cuius solo Rainera est, Archi-
 diaconus, literis quas vulgo expectatiuas vocant, ab Alexandro Pont. Max. olim impetra-
 tis, eam sibi præfecturam armis & vi vindicare conabatur. Quod multis de causis Xime-
 nius ægre tulit: nam Alexandri, qui iam dudum obierat, illius modi priuilegia nihil tunc
 efficaciam continere dicebat: quo prætextu sibi fraudem fieri, vimque locis sacris, suisque
 30 ministris inferri, non modo graue & inhonestum, sed flagitiosum & impium iudicabat. Id-
 circo literas expostulatrices ad eum dat, & à præsentem Mendozio, ut fratrem in officio con-
 tineat, eumque seuerè increpet, exposcit: multisque verbis obsecrat, ne sibi ansam, aut oc-
 casionem dari ferat, sese propriis armis (hæc est sacrorum interdictis, & pontificia autori-
 tate) vindicandi. Quod si ea negligerentur, esse sibi quoque militares copias, multo arma-
 tis satellitibus præstantiores, quos Bernardinus veluti in bellicum præsidium, in eius con-
 tumeliam in æde sacra Raneræ collocauerat. Optima monenti Mendozius paruit: atque
 ita se Ximenius ea molestia liberauit. Nihil tamen animum eius æque sauciauit, quam
 quod per eosdem dies Petro Cordubæ iuuenum regionum præfecto in Africa accidit.
 Nam cum eius opera portus magnus, qui Maurorum lingua Mersalcabir dicitur, Cartha-
 40 gini nouæ in Hispania oppositus, in nostrorum potestatem venisset, eumque præsidio mi-
 litari tueretur: aliquid egregium patrandi cupidine incensus, in interiorem Africam, cum
 tribus peditum millibus, aliquotque item cataphractis equitibus penetrauit: sed inauspica-
 to prælio cum Mauris dimicans, pene omnes, hostium innumerata multitudo vndique
 confluente, sunt perempti. Quod magis ac magis Ximenii animum confirmauit ad expe-
 ditionem Africanam, quam iam diu secum meditabatur, suscipiendam. Dum his in Hispa-
 nia curis Ximenius distringitur: Ferdinandus, quem vniuersæ Italiæ gratulationes, ipsius-
 que adeo Pontificis Maxim. Iulii II. honorifica per nuntios gratulatio, & ictum cum Lu-
 douico Gallorum rege foedus, iniuriarum obliuisci fecerant, à Neapoli, vbi omnia ex vo-
 50 to composuerat, in Hispaniam rediens, Sauonam Genuensium urbem, ante diem quar-
 tum Cal. Iul. appulit. Eo Gallus neptis suæ visendæ prætextu, quam (ut diximus) Ferdinan-
 dus vxorem duxerat, venit: & multa de vtriusque rebus, quæ antea per sequestres & nun-
 tios tractabantur, præsentem egerunt, Gonsalo Fernando cognomento Magno, & Anto-
 nio Palaucino Pont. Maxim. Legato tantum ad colloquium admissis. Digrediuntur reges
 animis coniunctissimis, & Gallo in sua redeunte, Ferdinandus prospero cursu in Laleta-
 niam traiecit, quæ pars est Catalonia: vbi ab omni nobilitate officiosissime salutatus, re-
 ceptus est. Deinde in Castellam diu cupitam profectus, ab vniuersis proceribus, qui ad il-
 lum festinatis itineribus conuolauerant, multis obsequiis & gratulationibus excipitur: qui

nullam interim offensi aut alienati animi significationem dedit, sed omnibus benigne ar-
 fit. Nam vel Emanuellum ipsum, cui multis de causis non iniuria offensus esse existimaba-
 tur, Naiarensum reguli, quo cum amicitia ei intercedebat, custodia cōcessit. Quanquam
 ut erat Emanuellus animi sagacis & prouidi, parum fudit Ferdinandi dissimulationi. Sed dū
 ille aliis atq; aliis negotiis occupatur, decepto aut dissimulante custode, simulatque per oc-
 casionem licuit, iter ad Belgas continuo arripuit. Quod paulo ante non expectato Ferdi-
 nandi aduentu, Villas, & Veranius, aliq; nonnulli Belgarum principes fecerant, statim ac
 Philippus obierat, ad Carolum Philippi filium confugientes. Quanquam sunt qui ad regē
 Gallorum diuertisse dicunt, ut eius literis Ferdinando commendarentur: qui rerum ab il-
 lis gestarum gnarus, Placet sane (inquit) ad eum ita scribere, ut talem erga vos benignitatē 1●
 exhibeat, qualem vos vestris officiis promeremini. At regina ut patrem per nuntios aduen-
 ta, rescivit, quanquam nullo signo letitiæ dato, in ultimos Castellæ fines venire voluit, ad
 excipiendum patrem, nisi Ximenii autoritate, qui ea de re Ferdinandi literis admonitus
 iam erat, prohibita fuisset. Proinde Furnillis relictis, Tortoles oppidulum non longe distās,
 nocturnis itineribus, ut solebat, proficiscitur. Quam cum Ximenius nonnunquam admo-
 neret, ne iter noctu, tempore sane incommodissimo faceret: hoc est (inquit) viduæ scēminæ
 perquam decorum: nam sole maritali ablato, solis lumen oportet fugiat. Atque ita facibus
 longo ordine præeuntib; & mariti fererrum cingentibus, viæ se de nocte dabat, nouo, neq;
 vnquam antea audito exemplo. Modicis itineribus Ferdinandus ad Ioannam filiam con-
 tendens, quod crebris regulatorum occurribus impediretur, quarto Cal. Sept. Tortoles ve- 2●
 nit: ubi patria quadam caritate illachrymans in mutuos filiaæ amplexus effusus, & hortam a-
 nimo lætitiā aperte declarabat. Illa vero, quod vix quispiam in tam pertinaci mœre ex-
 pectaret, lachrymas quidem nullas effudit, quæ illi post pellicem cum marito deprehensam,
 nimia vi doloris, aruisse dicuntur: hilarescentis animi signa non pauca, neq; obscura dedit.
 Sermonibus vitro citroq; habitis, ad multam noctem euigilarunt, Ximenio duntaxat arbi-
 tro. Priusquam colloquium dirimeretur, cæteris aulicis iam admissis, cum de loco regum
 habitationi apto agitari cœptum fuisset, & regina patrem rogaret, ut suo arbitrio illum o-
 ptaret, & Ferdinandus eam curam honoris gratia in filiam reiceret: tandem placuit, ut san-
 ctam Mariam Campensem, oppidum satis celebre viginti millia passuum à Burgis distans,
 concederet. Nam & annonæ abundantia illic erat, & reginaæ affectui mos geri videbatur.
 Inter cætera quæ dum in Italia Ferdinandus morabatur, cum Iulio Pont. Max. egit, hoc v- 3●
 num ab eo efflagitauit, ut Ximenius vir omni laude cumulatifsimus, atque maximæ autho-
 ritatis, utpote Hispaniarum primas, in Cardinalium amplissimum senatum cooptraretur,
 cum Cardinalis Hispaniæ titulo, quem patrum memoria Petrus Gonsalvus obtinuerat, &
 aliquot ante annis Petrus Friasius Vxamenis Episcopus, ab Enrico tertio Hispaniarum re-
 ge, magno in pretio & honore habitus. Igitur cum id Ferdinandus Ximenio impetrasset,
 secumq; ipse insignia tantę dignitatis asportauisset, quod amoris in eum testimonium haud
 vulgare fuit, voluisset quidem, ut primo quoq; tempore magno apparatu & celebritate, Xi-
 menius galero purpureo insigniretur: sed regina id pertinacissime vetuit, indignum esse vi-
 duitate sua clamitans, quicquam lætum se præsepte geri. Quod si id ita animo sederet, di-
 uerterent in aliquem proximum vicum, atq; ibidem meritissimum Antistitem, omni ho- 4●
 nore & hilaritate prosequerētur: se enim aurea & serica tapetia, & quicquid amplius orna-
 mentorum ad eam rem necessarium esset, è gazophylacio regio deprompturam, & quo-
 cunq; locorum conuenissent, libenti animo missuram. Obtemperauit regina Ferdinandus,
 quamuis animo dolenti & perinuito: neq; enim tãtam rē mysteriorū & religionis plenā hu-
 mili in loco & parū regi comitatus capaci geri voluisset. Accersitus est è Pallatia vrbe Ioā-
 nes Rufus Pōt. Max. nuncius. nā regina (ut diximus) per vicos ignobiles & angustos diuer-
 sante, illuc multi ex procerib; sese cōtulerāt. Quoniā autē æstatis calores nondū deferbuerāt,
 vestes purpureę ex serico vndulato Ximenio sunt apparatæ. Accidit autē, ut cū ad eū visen-
 dum Ferdinandus rex venisset, & ambo in domo Ximenii morarentur, nuncius Pontifici-
 us aduentaret, & iam in proximo esse Ferdinando & Ximenio nūtiaretur, voluit illico pro- 5●
 dire obuiam rex, sed eo usq; se continuit, donec vestibis purpureis Ximenius indutus sese
 comitem regi adiungeret. Tanta fuit regi potentissimo comitas, & tanta præfuli optimo di-
 guitas, ut neq; illum id honoris præstare dedeceret, neq; hunc admittere. Oppidulū quod-
 dam, quod in propinquo erat ad ea usq; tempora obscurum, incolæ Mahamudum appel-
 lant, ad ea sacra celebranda pro tempore accommodum esse visum est. Illuc cum rege fer-
 me proceres omnes conuenerunt, & Ioanne Rufo sacra curante, rubro galero Ximenius
 decoratur. Literæ vero summi Pont. super eare ad Ximenium missæ, quoniam tunc sunt
 publice perlectæ, non abs re fuerit posteris quoque in hisce commentariis tradere: quas
 nobis

nobis ecclesiæ Toletanæ sacerdotes ex adytis suis, vbi asseruantur, describendas obtulerunt. Nam Ximenius beneuolentiæ & officii causa, Toletum mittendas curauit: & priuata eius epistola, amanter de Pont. Max. collato in se beneficio certiores fecit. Rogat etiam vt supplicationes ad Deum haberentur, qui reipub. Christianæ in primis, deinde si-
bi felix & faustum esse annueret.

VENERABILI FRATRI

NOSTRO FRANCISCO S. R. E. PRES-

bytero Cardinali, Iulius I. Pont. Max.

dilecte fili, salutem & apostolicam benedictionem. Inducti præclaris meritis & virtutibus tuis contemplatione etiam carissimi in Christo filii nostri Aragonum, Sicilia, regis catholici, qui hoc à nobis per literas & oratores instantissime petiit, hodie in consistorio nostro secreto, S. R. E. Cardinalium consortio, & collegio te aggregauimus, sperantes quòd eidem S. R. E. cuius iam honorabile membrum es, utilis eris & honorificus, illiusque auctoritatem pro viribus conseruabis, & augebis. Datis Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris:

Die xvii. Maii, M. D. vii. Pontificatus nostri anno quarto.

ACTVM est id, maxima omnium aulicorum lætitia, xix. Cal. Octob. quo die Petrus Nauarrus, vir in bellicis rebus spectatæ virtutis arcis Burgenfis præsidium, quod dux Naiarensum ibidem collocauerat, ad deditionem faciendam cœgerat. Quanta autem ea cooptatio patrum purpuratorum approbatione, Iulio Pont. Max. rogante facta fuerit, literarum multorum, qui ex nostris eo tempore Romæ agebant declarauerunt: quarum mihi copiam eadem S. Ecclesiæ Toletanæ adyta suppeditauerunt, vt multarum etiam rerum aliarum, quæ huic operi necessaria videbantur. Erat quidem Ximenii nomen vel apud exte-
ras gentes iam celebre, sed conceptam de ipso opinionem non mediocriter regis Ferdi-
nandi fauor & studium adauxerat: qui incredibili cura & voluntate, vt grauissimis quibusque muneribus præficeretur contendebat. Quare post sacre purpuræ dignitatem concessam, vt causis religionis examinandis supremi iudicis partes sustineret (quæ Inquisitorem generalem vocant) à Pont. Max. obtinuit. Huius magistratus tanta auctoritas & maiestas est, vt nemo sit quantumuis magnus, quem non liberè queat in iudicium vocare, meritasque pœnas irrogare. Institutum est huiusmodi tribunal, magna totius regni consensione, ab Ferdinando rege de quo agimus, & Isabella vxore, procurante vt id constitueretur Petro Gonsalio Mendozio, qui tunc Episcopus Hispalensis erat, anno M. CD. LXXVII. & Xisto v. Pont. Max. approbante. Thomas Torquemata, ordinis Dominicani sodalis, & Segobiensi monasterio præfectus (quem vulgus priorem vocant) vir theologus, & vitæ sanctimonia clarus, ad hoc munus consilio Gonsalui Mendozii tunc fuit assumptus. Huius præclari, & sacri magistratus, cum statim Hispania vtilitatem maximam sensit contra iudaizantes, tum verò his calamitosis temporibus, contra tot sectarum pestem experti sumus incomparabilem, & nunquam satis pro merito æstimandam. Sed quoniam quo tempore Philippus rex in Hispaniam traiecit, sub Deza Episcopo Hispalensi, qui huic tribunali præerat, & Luzero Inquisitore Cordubensi, magni motus Cordubæ exorti sunt, Petro Corduba Plegii Marchione causam quorundam hominum, qui de violata religione accusabantur, protegente: rex Ferdinandus id memoria voluens, multum referre intellexit, virum aliquem, qui auctoritate, prudentia, & vitæ integritate polleret, ad tribunal grauissimum moderandum assumi. Nemo autem occurrit, qui omnibus numeris absolutior esset, & aptior ad tantum munus dignissimè exequendum, quàm Ximenius. Idcirco simul cum cardinalitio honore, huius magistratus moderationem ad eum deferri, à Pont. Max. postulauit. Hæc simul atque impetrata sunt, illico Ferdinandus eum, autographa epistola, de vtraque re certiores fecit: cuius exemplum, quod Franciscus Hispaniæ regis Philippi II. cubicularius minister, mihi benignè obtulit, hic libuit adscribere.

FERDINANDVS REX

REVERENDISSIMO DOMINO PATRI CARD.

Hispaniarum, Archiepiscopo Toletano S.

Vm tuam ingentem virtutem, cum insigni pietate coniunctam experimento exploratam habeam, & quanto in pretio & honore habendus sis cognoscam, teque ipsum quanto ampliore dignitate obtinueris, tanto maiori, tum religioni tum publica tranquillitati, non modo istorum regnorum, sed & aliorum presidio futurum esse, mihi persuadeam, simul etiam dum quantum tibi debeam, frequenter memini, dedi operam, ut me id supplicante, e beatissimo patre nostro in S. R. E. Cardinalium numerum hesterno senatu cooptareris. Id tu obsecro beneficium suscipe eo amore, qualis in me ad impetrandum fuit. Ad hac cum Archiepiscopus Hispalensis sese Inquisitoris generalis praefectura, quam in Castella regnis exercebat, per literas ad me datas abdicauerit, curavi etiam ut Pont. Max. ad sanctum hoc munus moderandum Reuerendissimam paternitatem tuam designaret. Porro duo sunt, quae mihi à te in praesentia petantur, vnum ut pietati & religioni consulas, optimis quibusque viris, qui omnibus affectibus potissimum sint liberi, ad tanti muneris partes assumptis alcerum, ut omni ratione, & diligentia, ne quid Archiepiscopi Hispalensis auctoritati detrahatur, caueas. De quo etiam si te admoneri superuacaneum esse videam, mihi tamen de eius dignitate sollicito, ut ita faciam mens suadet. Vtriusque rei testimonia ad te ut propediem mittantur curabo. Haecenus ad te non scripsi, quoniam à remis ad velum (ut aiunt) in procinctu semper fui at Deo, ut spero, iuuante, ultimo instantis S. Spiritus celebritatis die, vela faciam: nam me hucusque cupientem, maxima negotia retardauerunt. Vale, manu propria, Neapoli xv. Calend. Iun. anno M. D. VII.

Hic grauissimo statim ut praefectus est muneri, tabulas publicas, quarum exemplum in Complutensibus scriniis habetur, per vniuersas Hispaniae ecclesias dedit: quib. id potissimum agebatur, quo pacto recens ad fidem conuersi, liberiq; eorum, & familia vniuersa in religionis reb. sese gererent, & qualiter sacris deberent interesse: & quib. item rudimentis & exordiis, paulatim ad Christianam fidem instruerentur. Rursus à quibus rebus cauendum esset, utpote Iudaicis, & Mahometicis caeremoniis, maleficis ritibus, & magicis incantationibus, cæterisque omnibus superstitionis actibus, qui à dæmonibus sunt inducti. Nam de blasphemis, & nefariis vocibus, quibus homines impii diuos omnes, imò & Deum ipsum impetunt, quoniam legibus regiis seuerè vindicatur, id vnum additum fuit in his tabulis, suam quoque illos experturos indignationem. Hæc verò comminatio mirum est quantum momenti apud nostros semper habuerit. Quoniam verò seuera Luzeri animaduersio multorum animos turbauerat, primo quoque tempore de eo agendum ratus, curauit ut deposito magistratu, rerum à se gestarum rationem daturus, ut rei solent, ad se veniret. Fuit id cum primis speciosum, & multis hominibus oppidò quam gratum. Testes sunt in medium producti, quorum ille opera aduersus innoxios vsus dicebatur. Ingentia causarum volumina, quibus damnatorum crimina continebantur, assidua Ximenii & aliorum iudicum cura, qui supremas in inquisitionis curia partes cum eo tenebant, lectitata & expensa sunt. Luzerus crebrò de omnibus interrogatus Burgos victus asportatur: ibique arcis praefecto sub arcta custodia asseruandus traditur. Sed re omnì accuratè examinata, cum in illum animaduertendi causa satis idonea non inueniretur, liber tandem abire permissus est, & Hispali, in cuius vrbe templo maximo sacerdotium canonicus obtinuerat, diu priuatam vitam vixit. Priusquam huic volumini finem imponamus, commodum videtur, de Hierosolymitana expeditione, ad quam sub hoc tempore Ximenius Ferdinandum, & Emanuele Lusitaniae regem assiduis sermonibus non cessabat adhortari, non nihil posteritati tradere. Nam ut ex literis Emanuelis, quæ in Academia Complutensis scriniis, regio signo, ceraque propendenti Lusitano sermone scriptæ seruantur, intelligere licet, anno sexto qui hunc antecessit, paulò antequam Hispaniam Philippus à Belgis appelleret, suadente & curante Ximenio, de foedere inter Ferdinandum Hispanum, & Emanuele Lusitanum, & Enricum Britannum feriendo agebatur: ut mutuis animis, & exercitibus, aduersus Saracenos proficiscerentur, Dominicum sepulchrum recuperaturi. Quanta in eam rem animi contentione Ximenius intenderet, abunde Emanuelis verba declarant: quæ suis ferme verbis, quantum potui fideliter

fideliter & circumscriptè apponam : quoniam nihil potuit honorificentius , aut præstan-
 tius in alicuius cōmendationem scribi à rege rerum gestarum gloria inclyto. Ferdinandi
 (inquit) focer prudentia, cum excellenti animi magnitudine coniuncta, nosterque item
 & Enrici Leuiri ad hanc rem ardor & propensio, concorsque animorum affectus, diuino
 in primis fauore adiuuante, sine quo nunquam aliquid in terris præclare geritur, facile
 me in spem ingentem erigunt, vota tua suum finem habitura. Quæ quantum ex
 literis tuis intelleximus, semper eò tendunt, vt Mahumetana secta deleatur, & om-
 nes qui extra cœtum Christianorum sunt, dominico gregi tandem coniungantur,
 fiatque vnum ouile, & vnus pastor. Id autem fausta hac & felici expeditione, ita cumula-
 10 tē euenturum speramus, vt propediem victoriis exultantes, sanctissimū Christi corpus te
 ad sepulchrum dominicum sacra faciente, è tuis manibus focer & duo generi, magna
 lætitia & voluptate perfusi, genibus flexis sumpturi simus. Crede enim mihi, quòd
 pòst Ferdinandi regis ad hanc rem paratam voluntatem, cuius auspiciis mirificè confi-
 dimus, nihil meum animum magis confirmauit, nec confirmauit modò, sed altero
 tanto etiam adauxit, quam tuum ad hanc rem feruorē, diligentiam curamque intueri, sine
 quibus nihil eorum quæ à te prudenter singulis in rebus animaduertuntur, potuissent ad
 me perscribi : quæ mihi maximo argumento sunt Deo annuente prouinciam hanc
 assumi. Quare id tibi vnum persuadeas velim, multò magis mihi pretiosum & carum
 20 esse, te nobiscum huius expeditionis participem venire, quam si rex quispiam potentissi-
 mus, sese nobis socium adiungeret. Neque enim solùm opibus tuis, & autoritate, quæ
 neutiquam contemnenda sunt, præsidio nobis & vsui eris, sed augurii fortunatissimi
 spem præsentia tua semper suggeret. Nam id ex tua pietate, & quam perpetuò colis, mo-
 rum sanctimonia pro certo habemus, nihil vnquam aduersum, aut triste eis, quibus cum
 verferis, accidere posse. Siquidem à viris sapientissimis accepimus, idque oraculis nostris
 testatum retinemus, Deum immortalem beneuolentiorē in eos esse, à quibus purè &
 religiosè, quemadmodum tu facis, colitur. Sæpe etiam ob vnus viri dignitatem &
 merita vniuersorum noxas condonari : quemadmodum è diuerso, ob vnus flagitium
 & scelus totam aliquando rempubl. eueriti. In iis vero quæ ex longa consideratione,
 quā in legendis historiis adhibuisti, vbi de simili expeditione agitur, prudentissimè disse-
 30 ris, permulta sanè exempla recensentur, quæ parum alioqui animatos deterrent, &
 promptos & paratos commonefaciunt & cautiore reddunt. Ea etsi nos quoq; iam pro-
 spexeramus, abste tamen admoneri, grato & lubenti animo suscepimus. Nam & sen-
 tentia nostra tuo calculo confirmata fuit, & ampliorem de ea recogitandi materiam nobis
 obtulisti : vt quando coram de eis agendum sit, ea quæ nobis vsui sunt futura, accuratè ex-
 pendere valeamus. Effet enim omni culpa dignus, qui ex aliorum periculis non sape-
 ret. At tu Antistes optime : planè curā non vulgarem præ te fers, ingentisq; tuæ sollicitudi-
 nis non mediocre mihi testimonium præstas, cum eorum omnium, quæ ad hanc rem effi-
 ciendam conducunt, tanta sis cognitione instructus. Nec enim oræ matitimæ sinus, nau-
 40 um stationes, & abditos in ipso pelago scopulos, quisquam est in oriente naclerus, qui
 distinctius posset explicare. Iam quæ de belli gerēdi forma à te dicuntur, ita aptè, & con-
 uenienter, ita fortiter & robustè disponuntur, vt nihil aliud tractasse videaris. Idcirco
 quanuis hoc vltimum esse videamus, neque de eo prius disputandum, quam cæteris
 omnibus (vt oportet) compositis, quid nos quoque de eo sentiamus, à te tam luculenter
 prouocati, breui sermone aperuimus. Hæc ex Emanuelis literis decerpta, satis de-
 monstrant sollicitum in primis Ximenii animum, de Mahumetana gente extirpanda :
 qui tanta diligentia, & sedulitate, trium potentissimorum regum concordiam ad eam
 rem perficiendam curaret. In hoc quidem negotio Emanuelis pietas mirificè eni-
 tuit, magnam voluntatem, insignem fortitudinem, ingentem in Christo fiduciam præ-
 se ferentis.

50 Qua tamen de causa ea expeditio non sit confecta, nihil certi quòd scribam
 habeo : nisi quòd partim ex Philippi regis in Hispaniam aduentu, cuius occasione
 omnia mutari, & aliam (vt suprà diximus) faciem ostendere cœperunt, partim ex Iu-
 lii Pontificis Maximi cum Gallo dissidiis, in quibus apostolicæ sedi laboranti, sub-
 ueniendum fuit, Ferdinandi & Ximenii conatus ad bellum sanctissimum suscipien-
 dum impeditos fuisse par est credere. Præsertim cum multa deinceps ex eo fonte
 continenter acciderint, quæ domesticam tranquillitatem interturbant, & cun-
 ctam de bellis externis curam abstulerunt. Quam difficilè autem ad huiusmodi res
 conficiendas principum animi coire soleant, quantæque in ipsis difficultates subinde

orientur, Francisci Vallesii Gallorum regis, prudens mehercle de hac re dictum, & sapienter & eleganter declarauit. Ille enim cum captiuus ad Imperatorem Carolum v. qui tunc Madriti erat, per Hispaniam, Alarcone, aliisque primariis viris comitantibus, iter faceret, & Compluti meridiatus esset, coepit victoris imaginem qui iam propè erat, mœsto vultu cogitare: & cum nihil iis qui adstabant loqueretur, Petrus Lassus, vt ægrimoniam discuteret, bono animo (inquit) esto rex, neque te ad hostem venire existimato, sed potius ad principem mitissimum & humanissimum: in cuius postquam conspectum veneris, cuncta ex tua voluntate fient. Nam iam ego hinc concordiam inter vos elauibus trabalibus fixam, ortam video: qua non solum Christiana resp. cõfirmetur, sed Mahumetana secta deleatur. Nam Turcis tanto terrori eritis, vt paribus armis conspirantes, & cæteris Christianis principibus ad eandem prouinciam prouocatis, vrbẽ Hierosolymitanam sine vlllo negotio expugnetis. Franciscus ad hæc respondisse fertur, longè maius negotium in conspirando Lasse erit, quam in expugnando. Prospiciebat enim prudentissimus rex, duos æqua potestate principes, quorum alter parem, alter priorem nequaquam feiret, difficilè mutuam consensionem habituros. Illorum ergo principum Christianorum discordiis nostrisque flagitiis, eas vires barbari sumpserunt, vt difficilior expugnationis ratio iam facta fuerit, quam pro Ximenii eo tempore opinione. Cum tamen Franciscus rex, Academia visendæ causa in Ildephonsi ædem venisset, eumque rector, ac literarii patres, per omnes scholas circumduxissent, vbi singuli professores de suis disciplinis disceptabant: postquam attento & consideranti animo cuncta tacitus perlustrauit, Rem (inquit) Ximenius vester animo concepit, eamque (vt video) absoluit, quã ego aggredi neutiquam ausus fuisset, veritus ne conanti effectus tantæ rei non succederet. Nã Parisiensis schola qua mea Gallia iure gloriatur, opus regum multorum est. Hoc sanè potentissimi, atque erecti animi regis testimonio, illustri alioqui Academia, non mediocris commendatio parata est. Sed nos ad eius amplitudinem pro virili describendam, quandoquidem ita series historiarum poscit, Deo auspice, accedemus.

LIBER QVARTVS.

AD eam partem historiarum deuenimus, in qua nobis de Academia Complutensis principiis & institutis, & literatorum hominum subsidis ad vitam ducendam, est agendum, & etiam de profectibus studiorum, quandiu Ximenius superstes fuit. Ergo postquam ille Cardinalitia purpura insignitus, & Inquisitor generalis factus fuit, rex Ferdinandus sub Octobris initium Burgos se contulit: neque enim reip. negotia patiebantur, amplius eum per vicos ignobiles vagari, & ægræ filia, ac parum sibi constanti, cum publico omnium detrimento obtemperare. Regina verò cum id intellexisset, nec quicquam illi repugnandum esse rata, ea tandem conditione annuit, si modò sibi liberum esset, apud Arcos oppidum quindecim stadiis à Burgis distans, cum Philippi coniugis feretro manere: neque enim animo imperare posse, vt eã urbem rursus inuideret, in qua coiunx sibi dulcissimus fuisset ereptus. Cum rege Burgos Ximenius venit, fuitque in eius comitatu ad extremum vsque Augusti mensis insequentis anni. Quo quidem tempore, rex Petri Aquilarii marchionis Plegiani plectendi causa, quod regium executorem irreuerenter & indignè tractasset, Cordubam profectus est. Ximenius verò à Compluto nuntium lætissimum accepit, scholam suam non ita pridem à nouis colonis habitari coeptam. exorsumque Petrum Lermam Burgensem, quem ille Burgis paulò antè eadẽ causa Complutum miserat, librum Aristotelis de moribus, non parua scolasticorum frequentia, prout illa tempora ferebant, interpretari. Quæ quidem prima lectio, non sine felici bene in posterum de moribus Academia sperandi augurio, publicè est habita. Regisigitur absentia peropportunè Ximenius vsus, Complutum Academiam suam visurus venit. Die xxvi. mensis Iulii, Annæ Deiparæ virginis genitrici sacro, studiosorum iuuenum colonia à Salmantica Complutum Ximenii iussu deducta, diui Ildephonsi ædes faustis auspiciis, in totius Hispaniæ profectum, & commodum sempiternum, habitatura iniuit. Eorum verò nomina (neque enim in obscuro fas est delitescant, qui tam præclaræ rei principium dederunt) à maioribus hæc fuisse accepimus: Petrus Campus, Michael Carrascus, Fernandus Balbasius, Bartholomæus Castrus, Petrus Sanctacrucius, Antonius Rodericus, Ioannes Fontius. Qui omnes intra ædes Ildephonsi, sub eius diei crepusculum recepti, quas deinceps collegii nomine sumus vocaturi, triclinium escarium ingressi, quod peramplam & fatis

& satis spatiosam collegii sui maiestatem præ se fert, epulis hilares accubuerunt. Collegarum numerum triginta tres esse placuit, quibus duodecim sacerdotes, (quos capellanos vocant) sodales dedit. His idem vestitus, habitatio, & mensa communis est: omni reipublicæ cura hos liberos esse, nullumque ius suffragiorum per leges habere cavit: addita insuper causa, quoniam Deo dicati essent. Hi sacra singulis diebus in collegio peragunt, Ximenii conditoris, eiusque parentum & cognatorum, atque collegarum defunctorum manes, perpetuis parentationibus, statis quibusdam diebus, expiantes. Ægrotantium sodalium curam gerunt: pauperibus deputatas sportulas, atque reliquias epularum diuidunt. Duo ex his, qui capellani maximi vocantur, parochorum ius, ex summi Pontificis auctoritate, in collegas tenent, cæterosque alios qui collegium inhabitant. Sunt alia officio & religione plena horum curæ commissa, quæ in Academiæ decretis continentur. Vnum tamen dicam lege benignissima à Ximenio prouisum esse: ut scholasticis sacerdotibus, quos inopia rerum necessariarum premit, non desset unde viuerent, sacra pro eius ac piorum defunctorum requie celebrantibus, certi redditus ut deputati essent iussit, unde illis in singulos dies velut sportulæ darentur, ne à suis studiis cessarent. Postridie illius diei, septem illi viri collegarum primitiæ, peculiari sodalitatis vestitu, qualem nunc videmus, ornati, in publicum prodierunt. Is est talaris amictus, fului coloris, nulla parte adaperitus, nisi qua caput profertur, & brachia per scissuras laterum exeruntur. Est autem qua ceruicem attingit, altiusculus, ut collum undique vestiatur, fibulis quatuor astrictus. Ab humero sinistro dependet vtrinque eiusdem panni & coloris fascia quædam, palmari latitudine, longitudine verò ferè amictum æquat: sed quæ retro proiicitur, in multò latius spatium definit, spira quadam sinuosis plicaturis assuta. Hæc autem est veluti insigne collegii primarii, cæteris enim non licet sic vestiri. Hic ergo amictus adeò collegas condecorat, & speciosos reddit, ut quantum illorum plerique satis matura non sint ætate, senatorum personam probè referant, planeque digni esse iudicentur penes quos reipublicæ gubernatio sit. Nam horum arbitrio & prouidentia, orbis ille disciplinarum nouis subinde luminibus clarus, perpetuò est circumuertendus. Pridie diuæ Annæ, qui dies Iacobo Apostolo diuo Hispaniarum tutelari sacer est, ab Ildephōsi sacello in Iacobi ædem, quæ tertiam parochiam Compluti constituit, quingentis ferme scholasticis comitantibus (is enim numerus, ut qui adfuerunt sunt testati, ex finitimis locis confluxerat) rudi pompa, si ad præsentem maiestatem respiciamus, ac prout in illis initiis licuit, satis splendida, ventum fuit. Nam Petrus Lerma, quem Iusti & Pastoris abbatem Ximenius creauerat, & exiguus ille qui tunc erat canonicorum ac cæterorum sacerdotum in eo templo numerus, supplicationem sedulo curauerat. Nondum in pileis laureatorum, tot versicolores apices præfulgebant, nec sceptrigeri regnum literarium, quale nunc est, ostentabant, & tamen Complutenses ciues impendio hilares, faustum sibi diem non cessabant gratulari, ac veluti animo præsentire oppidi sui exorientem felicitatem. Qua de causa Ximenius pietatis & sacræ religionis, in primis cultor religionis, legibus quas inter cæteras scholæ suæ tulit, in perpetuum cavit, ut eo die singulis annis literaria respublica in eam ædem sacra factura frequens conueniret: ortusque sui ea ratione memor, ad nouam sobolem subinde educendam, & prouentus vberrimos præstandos sacri concionatoris voce concitaretur. Vbi priuatim regum Hispaniarum salutem & fortunas, deinde cæterorum quorum protectioni & fidei scholam suam commissam esse voluit, supplicibus votis Deo, & Iacobo Hispaniarum apud cælites patrono, commendandam demandauit. Statim igitur ut Ferdinandus Burgis discedens, quod circiter idus Iulias factum fuit, Cordubā est profectus, Ximenius opportunam occasionem nactus, sub Augusti finē Complutū venit: vbi collegii sui rebus consideratis, præclarisque illis initiis perspectis, quib. ingens studiorum spes ostendebatur: illico viros doctissimos, partim Salmantica, partim Lutetia Parisiorū, quæ semper bonarū artium emporium est habita, ad disciplinarū professionē accersendos doctores curauit: idque tanta sollicitudine & diligētia, ut ante Lucæ festū, quod sub idus Octob. celebratur: quodque singulis annis studiis in Hispania per vniuersas scholas principiū dat, omnes ferme professores seu regentes (ut ille appellare maluit) cōuenerint. Theologicæ scholæ, quā nomenclium eo tempore vocabāt, Gonsalū Ægidiū Burghensem præfecit, ingenii peramœni virū, atque varia doctrinarū suppellectile exornatū: cuius tenacissima memoria adeò admirationi fuit, ut hac vna potissimū re ingētis opinionē doctrinæ apud omnes cōparauerit: quāquam sunt qui mihi retulerint, eā memoriæ vim morbo grauissimo, postquā à Parisiis in patriam rediit, amisisse. Dedit suæ memoriæ specimē, apud Ximeniū, cum Carolo Bouillo Samarobrino nō in celebri theologo disputās. Hic n. cum dictū diui Augustini, in patrociniū suæ opinionis citaret, nihil contra se facere Gonsalus proclamauit: nam præterquā quod non

in eo libro Augustini, quem Bouillus citauerat, ea authoritas continebatur, multa verba deesse dicto dicebat, quæ omnia protinus continuata serie recitans, memoriam aduersario vacillare exprobrauit, quæ illi neque librum certum, neq; libri caput fideliter suggessisset: Hic ille est, inquit, Bouille, quem tu non ita pridem, bonum in re literaria tyronem, in-
 tet iuuenes nostros appellasti. Bouillus ad hæc hominis doctrinam & memoriam miratus: non iam (inquit) spei bonæ tyronem te Gonsale, sed veteranum doctorem venerabor. Illi-
 coque ad Ximenium conuersus, multis eum verbis commendauit. Quod gratissimum Ximenio accidisse, vultus & frōtis indicio declarauit. Eius aliquot carmina, memoria ma-
 gis hominum, quam scripto vlllo circumferuntur, & acuminis & iudicii plena. Scoti lectio-
 ni Clementem, sodalem Franciscanum, virum in illius authoris libris versatum, claramq; 10
 ex eius Cimmeriis tenebris & non contemnendam doctrinam, eruentē. Erat alioqui Cle-
 mens impeditioris naturæ, carebat enim ex temporali respondendi facultate, & frontis cō-
 fusionem, rebus præsertim subitis, patiebatur. Quare raro quæsitores illos, quos columna-
 res vocant, admittebat. Nam nonnulli lectione peracta, præceptorem è gymnasio theolo-
 gico egredientem, & ad columnam quæ è regione est stantem, vanis nonnunquam inter-
 rogationibus, ostentationis potius gratia, quam vllius bonæ frugis, impudenter nimis in-
 terpellant, & obtundunt. S. Thomæ enarrationi, Petrum Siruellum Darocensem, indefessi
 in studiis laboris hominem, librisq; perpetuo adhærentem, cuius permulta scripta, quæ pas-
 sim inter philosophiæ studiosos publice edita circumferuntur, eius diligentiam & eruditi-
 onem non vulgarem indicant. Hunc ego puer iam octogenarius Compluti vidi, adhuc 20
 vigorem suum retinentem: cuius illud dictum in ore omnium tunc habebatur, nunquam à
 se diē suauius peragi, quam cū populus tauroboliis, aliisve publicis ludis occupatus, edes sibi
 liberis interuentoribus faciebat: solidus enim ille dies studiis dabatur. Nam quicquid tē-
 poris studiis non impertiebatur, perire existimabat. Penuria auditorum eius gymnasium
 semper laborabat. Cuius rei causam cum aliquando rogaretur, ad hunc modum (vt aiunt)
 respondebat: S. Thomæ doctrinam incomparabilem quidem esse, prorsusq; cubicis figuris
 persimilem, quæ vtcunq; iaciantur firmiter sedent, ceterum cibi solidi instar, nisi lento vē-
 triculi calore percoquatur, nullum est corpori alimentum allatura: Id autem Hispanorum
 ingeniis repugnare, quibus omnis mora molestiam incutit. Logicæ, & Philosophiæ studiis
 Michaellem Pardum Burgensem, cuius in ea re eximia diligentia multis exemplis Parisiis 30
 innotuerat, quiq; dum vixit Gallicam illam viuēdi libertatem sine vllius querela perpetuo
 tenuit: Antonium item Moraliū Cordubensem, Ambrosii Morali regii historiographi
 patrem, qui nunc in iuuentute nobili moderanda valde laudatur, virum tam philosophicis
 quam medicis studiis eo tempore celebrem, & cuius opera Ximenius persepe est vsus. Me-
 dicorum scholæ Tarraconam, & Cartagenam, viros percelebres. Hunc ego Compluti fa-
 miliariter cognoui, elegantia morum in primis commendabilem, vultusq; quadam hilari-
 tate præditum, qua mire animos ægrotantium recreabat: atq; ea de causa principibus viris,
 ad quorum morbos curandos persepe missus est, valde gratum. Hic dum Veranicæ, quod
 est Vacceorum oppidum, Delphino, & Duci Aureliensi Francisci Gallorum regis filiis, qui
 pro patre captiuo obsides sunt dati, Caroli v. imperatoris iussu, operam medicam præstitit. 40
 Græcæ linguæ Demetrium Cretensem ex Italia accersitum, ac post eum Ferdinandū Non-
 nium Pintianum: è quorum scholis Franciscus Vergara, Ioannis Vergaræ frater, Laurētius
 Balbus Liliensis prodierunt, viri eruditione & ingenio præstantes, veterib. illis sine iniuria
 vlla comparandi. Vnum tamen addam, quod Ximenii prudentiam maxime commendat.
 Nam dum legibus suis (quas constitutiones vocant) singulis professoribus quid agendum
 præscriberet, cautumq; esset, vt auditoribus deficientibus, stipēdia item cathedrarū cessa-
 rent, de Græcæ linguæ præfectura fanciens sic ait: Quoniam Græca lingua, Latini sermonis
 atq; adeo aliarum scientiarum fons & origo est, quiuis numerus auditorum, de quorū in-
 dōle & profectu bene speretur in ea, sufficiens esto. Præuidebat enim vir prudentissimus,
 paucissimis semper quibusq; quorum nempe animus ab studio lucri alienus, ad disciplina-
 rum arcana rimanda promptus esset, Græcæ linguæ cognitionem cordi futuram: atq; ita
 eius curandæ, & prouidendæ rationem, minime quidem quemadmodum in ceteris disci-
 plinis ad auditores, qui perrari & negligentes futuri erant, sed ad Rectoris, & triumuirorū
 (quos Consiliaries appellant) suffragia, pertinere voluit. Hebrææ linguæ Paulum Coronel-
 lum, de quo supra diximus, cum de bibliorum excussione tractaremus. Rhetorum gymna-
 sio Fernandum Alphonsum Ferraram Talabricensem, hominem ingenio promptum, & ex-
 temporali facundia præstantem. Ferunt illum arroganti natura præditum, non dubitasse
 in omnem messē falcem mittere, deq; re omni literaria iudicium ferre: adeo vt aduersus
 Aristotelem libellum edere non erubuerit. Fuit quidem ille reprehensus à plerisq; Acade-
 miæ

mia magistris, sed ab Ægidio Gonfalo, & Bartholomæo Castro multo acrius, adeo ut senex
 rubere suffusus, & æstuans hæserit. Rhetorum gymnasio hoc priuilegium Ximenius de-
 dit, ut semel ad id moderandum assumptus, perpetuâ dum vixerit teneat præfecturam, nisi
 iustæ aliquæ causæ interuenerint, quæ illum gymnasio decedere cogant. Nam in aliarum
 disciplinarum scholis, ut professores officio suo & munere diligentius fungerentur, voluit
 ut peracto quadriennio exauthorati, rursus discrimen petitionis subirent, nouiq; iterum
 candidati haberentur. Prospiciebat enim vir sapiens, annis ingrauescentib. segniores mor-
 tales natura fieri, & nulla re magis in officio perstatuos, quam si æmulos paratos viderent,
 semperq; ancipitis euentus sollicitudine tenerentur. Quid tamē secutus, diuersum in Rhe-
 10 torica fieri voluerit, mihi sane certum non est: nisi forte, quod cōiectare licet, homini pru-
 denti & rerum humanarum probe perito, exacte quidem cognitum fuisse, viros excellen-
 tes in omni re perraros semper fuisse, in eloquentia tamen longe rariores. Nam & perpau-
 cos eo ingenio esse, qui multiplici disciplinæ pares pro rei dignitate sint, & magnam homi-
 num partem lucri cupiditate in transuersum raptam, potius artib. quæstuosis, quā eloquē-
 tiæ, cuius in præsentia neglectior est vsus, operam suam libenter impendere animaduerte-
 bat. Iuri ciuili ne vllus in Academia sua esset locus, lege seuerissima cauit: cur autem id fe-
 cerit, statim dicemus. Iuri pontificio interpretando Lorancam quendam, & Salceum præ-
 fecit, homines quidem non admodum celebres, sed qui rudimentis eius facultatis traden-
 dis sufficere poterant: quanquam postea legem de ea re ferens, viros in vtroq; iure præstā-
 20 tes ad id munus eligendos esse voluit: ut si quæ inter Academiæ patres controuersæ, aut
 potius aduersus rēmp. literariam orirentur, essent in ea iuris periti, qui non tantum profes-
 sorum munus implerent, sed etiam consulere & patrocinari possent. Libet legis ipsius ali-
 quot in præsentia verba recensere, ut intelligant omnes, quantum Ximenius auersatus fue-
 rit nimiam curam in iure perdiscendo. Nam cum Theologica, & liberalium artium studia
 suo tempore contemni videret, cumq; his linguarum cognitionem, hæc tria ante alia à iu-
 uentute literarum studiosa, in Academia quam condebat quæri voluit. Sed audiamus legis
 verba. Cum duæ celeberrimæ apud nostros Academiæ habeantur, in quib. iuris vtriusque
 scientia, magno cum fructu, & laude ingenti traditur, iuris ciuilis peritiæ in hoc gymnasio
 locus non esto. Ius pontif. eo vsq; tradatur, quatenus eius peritiæ ad sacros ordines in hac
 30 Toletana diœcesi suscipiendos, nostræ synodales constitutiones necessariam esse cauent.
 Duo professores sacrorum canonum, quam maxime docti & instructi haberi poterunt, in
 hoc nostro collegio sunt. Sic igitur ille cum alioqui his disciplinis parum faueret, hone-
 stissimam causam prætexuit, quod vnam præterierit, & alterius paruum rationem habue-
 rit. Cum aliquando Ximenius apud eorum gymnasium qui Philosophiam naturalē pro-
 fitentur sederet, turbamq; scholasticorum oculis circumlustraret, conspexit forte pontifi-
 cii iuris præceptorem cum discipulis lectione peracta egredientem, & astantib. dixisse a-
 iunt, Profecto ex animi mei sententia vobiscum actum est. Occupate ergo illa inferiora la-
 tibula, ut aliis mihi carioribus disciplinis, hæc splendiora & illustriora loca relinquatis. In
 hac autem sententia erat, non quidem contemptu illarum disciplinarū, quas sentiebat esse
 40 reip. necessarias, si vitio hominum non corrumpantur. Sed cum vir prudentissimus vtrius-
 que iuris cognitionem Salmanticæ, & Pintæ doceri intelligeret, Theologiam vero iacere,
 hanc sibi omnibus modis exornandam, & augendam proposuerat. Singulis professoribus,
 eo quem diximus delectu ascitis, necessarium visum est vnum aliquem creare, qui omnes
 in officio continere posset. Is autem opibus, & censu non exiguo, ut imperio & maiestate
 polleret, indigere videbatur. Quamobrem diu secum Ximenius agitauit, an Salmanticen-
 sis scholæ exemplo vnum è nobilib. adolescentibus, qui studiorum causa Complutū con-
 uenirent, rectorem constitueret, penes quem senatus cogendi, & salaria professorib. distri-
 buendi, & nouos præceptores in demortuorum locum, aut eorū qui docendi munere fun-
 cti essent substituendi, ius esset. Præter hunc vero, etiam magistrum scholarum litib. audi-
 50 endis, & fontib. puniendis præficeret. An potius è collegis Ildefonsi vnum aliquem vtriq;
 muneri præficeret, qui annuo tantum tempore duraret. Videbat hac forma primum il-
 lud collegium multum augeri, contra vero si hæc potentia in partes diuideretur, imbecil-
 liorem & seditiosorem futuram: præterquam quod iuuenem illum è nobilitate Rectorem
 probare non poterat, quod pari conditione omnes in ludo literario se exercentes viuere
 deberent: cæteris vero imperaturum longe aliam rationem sequi oporteret, nec fieri posse
 ut ex æquo cum cæteris ageret. Scholarum vero magistrū, siue is esset Iusti & Pastoris scho-
 lasticus, minus virium habiturum, quam tanto imperio conueniret: est enim Iusti & Pasto-
 ris templum longe infra Salmanticense, si quis redditus & opulentiam consideret. His ra-
 tionib. persuasus, Ildephonfi collegii Rectorem, dignum esse existimauit, quæ Academiæ

gubernandæ præficeret. Sic. n. & collegii sui authoritati, & supremæ illi potestati consultū iri, sibi persuasit. Nam cum in singulos annos ingentem pecuniæ summā, in Academia v-
sus impendendam penes se redactam habiturus esset, satis hinc illi neruorum ad tām di-
gnitatem tuendam accessurum: & Ildefonsi collegis, quos maxime auctos esse cupiebat,
authoritatem magnam conciliari: cum vnus ex eis ad præstantissimam omnium dignitatē
eligendus esset, cui omnes obtemperarent. Dedit tamen illi ex eisdem collegis annuos tri-
umuiros, quos proprio nomine consiliarios appellauit, quorum solum suffragiis & senten-
tiis, ne semper essent à suis studiis collegæ interpellandi, pleraq; negotia disponenda foret.
Quoties vero aliquid maioris momenti tractandum incideret, ad collegas referendum esse
iussit, deq; omnium sententia decernendum. Quod si id ad totius Academiae utilitatem at-
tineret, maioribus comitiis agendum esse voluit: & ex omnib. disciplinis eos dūtaxat, qui-
bus insigne magisterii datum esset, ad senatū per apparitores esse cogendos. Fuit hæc ratio
satis idonea ad rectoris magistratum cohonestandum: nam illico magno in pretio haberi
coeptus fuit, atq; æque cum ipso Ximenio venerari. Nunc vero cum præter sceptrigeros, li-
ctorem, Quæstorem, & Tabelliones duos, quos illi Ximenius per leges dedit, nouis subin-
de rebus in tanta amplitudine emergentibus, multi in dies ministri addantur: quoties extra
collegium prodire rectori accidit, quod nunquam nisi grauib. de causis fit, nihil est eius co-
mratu honestius, aut dignius. Præfectus est primus huic amplissimo muneri, anno M.D.
VIII. sub Lucæ festum (nam eo tempore ad eum eligendum, ex Ximenii lege senatus cogi-
tur) Petrus Campus, iuuenis iam tunc magnæ expectationis atq; ea de causa in collegarum
numerum (vt diximus) assumptus Huic præter ingenium, & morum probitatē, species di-
gna imperio contigerat: ea. n. erat oris dignitate, atq; apta totius corporis habitudine, vt
ad sui venerationem facile omnes alliceret. Constituit etiam ad Parisiensis scholæ exem-
plum, Academiae Cancellarium, qui honorum titulos (quos vulgò gradus vocant) studiofis
tribueret, & simul cum quatuor viris, qui examinationi iuuenum in liberalibus disciplinis
quotannis præficiuntur, præsens esset: omnibusq; literariis actibus iure suo interesset. Hūc
Abbatem Iusti & Pastoris perpetuo esse voluit: vt maiori authoritate munus suum posset
obire. Ad eam rem Petrum Lermam doctorem Parisiensem Ximenius assumpsit, de quo
latius aliàs dicemus. Compositis ad hunc modum quæ ad tradendas disciplinas pertine-
bant, maximam sibi suæ scholæ partem peractam arbitrabatur: quoniam id vnum esse sibi
persuaserat, vnde frequentia in primis studiorum expectaretur, si viri in singulis doctrinis
præclari Academiae gymnasia moderarentur. Nec sua eum opinio fefellit, nam animorum
illa contentio, in rerum primordiis semper exultans, tantopere studiosos accendit, vt breuī
in tantam frequentiam Complutensis Academia creuerit, quæ illā cæteris Hispaniæ scho-
lis quanuis florentissimis, æquauerit. Illico enim ex vniuersis Hispaniæ partibus ingens nu-
merus studentium confluxit: & præceptores multitudine incitati nullis laboribus inde-
fessi parcebant. Plurimum autem nascenti Academiae profuit benignitas indulgentissimi
patroni, non sine summa prudentia. Propositis enim præmiis, & obseruantia priuilegiorū,
præceptores vndecunq; alliciebat, & miram scholasticorum copiam. Nam vt conditores
nouarum vrbiū solent securitatem ædificatis aedibus promittere, vt ciuium copia non de-
sit: sic qui Academiam construit, indulgentem esse oportet & in erratis nonnullis conui-
uentem. Conueniebant per ea tempora Complutum iuuenes ex diuersis locis, qui tam æ-
tatis feruore, quam noua libertatis, & gymnasii assurgentis licentia, veluti pulli indomiti,
primum in oppidi præfectum, fonte quoque qui ad suspendium ducebatur ablato, dein-
de in regium executorem insultantes, fabro argentario, qui Guadalfajaræ capitale quid cō-
miserat, ex eius manibus per vim erepto. Sed illud factum iuuenili ætati condonandum, vt
risu dignum, Ximenius esse dixit: hoc vero apud regem alioqui frementem sapienter ele-
uauit: scholæ id esse ebullientis spumam dictitans, quæ illico esset feruorem repressura. Er-
rat faber argentarius arte sua celebris, sacris poculis quæ Ildephonsi sacello parabantur ne-
cessarius: vnde Ximenii voluntate magis quam villo temerario scholasticorum impetu ser-
uatus à nonnullis dicitur. Ille autem alter, qui iam iam ceruicem laqueo præbebat, voce cu-
iusdam scholastici fuit ereptus. Nam cum dixisset, quæ est hæc ô iuuenes studiosi socordia,
& animorum deiectio? Vobis ne præsentibus, & maxime hoc sacro tempore, quod Christi
functi dicatum est, patiemini miseri hominis cadauer pendere? ita sunt animi omnium in-
citati, vt agmine in præfectum, lictorēs, & satellites facto, fontem nihil tale expectantem li-
berauerint, & ad proximum diui Francisci cœnobium duxerint. Id cum acerbissime oppi-
di præfectus ferret: nullamq; de illis vindictam posset sumere, nam scholasticorum adole-
scentum multitudo per momenti crescebat: suadente Carolo Mendozio Ximenii cubi-
culario, qui Compluti certis de certis de causis tum temporis agebat, vnus è vinctis vulgo
satis

satis notus subito est raptus, & a fino impositus publice verberatus, præcone proclamante
 scholasticum illum esse, & plecti ob seditionem paulo ante factam. Fuiſſet id priori casu a-
 trocius, nam simul atq; præconem audierunt, illico iuuenes nihil rationis aut penſi habē-
 tes, eum iterum crepturi conuolant, cladem & incendium oppido minitantes, niſi homi-
 nem, qui verberatur, agnouiffent, & impoſturam ſibi factam intellexiffent. Quamobrem
 pacatis animis, riſu in tanta turbatione oborto, ſinguli in ſua ſe tecta receperunt: licet gra-
 uiter offenſis oppidanis, quibus ea iuuenum insolentia, nimis terribilis, & formidanda vi-
 ſa fuit: ſed Carolus Mendozius blanda oratione furentes deliniuit: deq; ea re ad Ximeniū
 ſcripſit: qui indulgentem patrem imitatus, cum ſe in eos acerbe vindicaturū reſcripſiſſet,
 10 tamen non longo poſt tempore Complutum veniens, oppidanorum prudentia collauda-
 ta, qui in ſanis adoleſcentibus pro tempore ceſſiſſent, ſeſe pro illis ſponſorem dedit, nihil
 vnquam tale commiſſuros: idq; ita quandiu ille vixit, euenit. Florebat quidem his de
 cauſis Complutenſe gymnaſium, maximamq; in dies expectationem dabat, bonas literas
 in Hiſpania reuicturas: Ximeniiq; pectus gaudium occupabat, cum iuuentutem contem-
 plaretur, à qua veluti foelici plantario foecundiffimæ arbores ſperabantur, quarum mira-
 biles fructus breui per totam Hiſpaniam eſſent aſportandi. Sed vt ſunt res humanæ inſta-
 biles, ſubito accidit. quod animum Ximenii haud mediocriter afflixit. Nam viri illi præſtā-
 tes, quibus munus docendi datum diximus, partim Ximenii fauore abutentes, partim Sal-
 maticenſis Academiae pollicitis inuitati (verebantur enim Salmaticenſes, ne ſua ſchola nō
 20 ita floreret, ſi Complutenſis tam inſignes haberet profeſſores) ſalaria ſibi maiora dari poſ-
 cebant. Id cum Ximenius, ad eos prouehendos alioqui munificus, indignum eſſe & impu-
 dens duceret, ſemper enim vir in promittendo parcus, bene de ipſo ſperaret edixerat, cœ-
 pit animo non nihil commoueri. Nulla enim re magis ingenui & liberales viri indignātur,
 quam ſuorum diffidentia, quos ſecuros eſſe iuſſerant de ſuo in eos animo & voluntate, nec
 tamen ceſſant putide, & inepte, illorum mentem pertentare: ſuboritur enim faſtidium, quod
 paulatim amorem in odium vertit. Cum itaq; præceptores illi Ximenio diſplicerent, non-
 dum integro ſexennio exacto, omnes cœrtatim, ſed alius alio maturius, Compluto profe-
 cti, duro nimis & iniquo tempore naſcentem ſcholam deſeruerunt. Nam Gonzalus Ferre-
 ra Pintianus, aliq; nonnulli, inter quos Alphonſus Cordubenſis fuit, cuius in artibus libe-
 30 ralibus tradendis non vulgaris diligentia laudabatur, in Salmaticenſe gymnaſium cōceſ-
 ſere. Sunt autem illos comitati complures iuuenes ingenioli, & proueſti diſciplinis: ſed po-
 tiſſimum Gonſalum, cuius mira erat in docendo dexteritas, & extemporalis faciūdia: quod
 acrius Ximenio bilem commouere potuit. Accidit etiam, vt Bartholomæus Caſtrus, cuius
 obiurgationem Ferrera ſuſtinere non potuit, Ximenio propter eius virtutem & doctrinā
 impenſe carus, Romam diſcedere conſtituerit, ſpe magnarum rerum concepta, quamuis
 cauſam honeſtiores obtenderet, linguarum videlicet, & literaturæ politioris amorem.
 Veruntamen cum parum Salmantica Gonſalo arrideret, placidis nondum culta diſcipli-
 nis, & Alphonſus ob insolentiam ſcholæ Auguſtini cucullum induiſſet, Ferrera autem le-
 pra importuna laboraret: Ximenius cum iſta reſciuit, Genius hic eſt (inquit) Complutēſis
 40 Academiae, iſtorum facta iuſta ratione vlciſcens, qui meam liberalitatem & indulgentiam,
 tam ſuperbis animis, ſine vlla cauſa ſpreuerunt. Iſtorum vos caſus iam vidiftis: at ſibi Ca-
 ſtrus vt caueat moneo: nam nescio quid ſiniſtrum mihi de eo mens præſagit. Non multis
 poſt menſibus ad Ximenium allatum fuit, Bartholomæum Caſtrum ſpe ſua fruſtratum, &
 vrbis Romæ tandem tædio affectum, dum in Hiſpaniam Oſtia ſoluiffet, miſerandum nau-
 fragium paſſum. Quod ſane indicauit, quæ à pontificibus ſacris dicuntur, vana non eſſe.
 Debilitatus non nihil hoc euentu ſtudentium ardor videbatur: veruntamen aureus ille Ma-
 ronius ramus, nullibi magis quam in gymnaſiis diſciplinarum naſcitur, vereq; de eo ſapien-
 tiſſimus poeta cecinit: Vno auulſo non deficit alter. Protinus. n. poſt illorum diſceſſum in-
 digenæ ſunt præceptores ſuffecti, aliq; deinceps ſucceſſerunt, quorum opera & eruditio-
 ne in eam claritatem & gloriam Complutenſis ſchola proueſta eſt, quā nūc videmus. Hoc
 50 in loco de Fernando Balbaſio, qui ſexto rector fuit, pauca dicenda ſunt, quoniā in eius ma-
 giſtratu nonnulla acciderunt, quæ cum Ximenii rebus videntur coniuncta, verecunde ta-
 men & parce: viuit enim adhuc Compluti octogenario maior, viridi tamē & molli ſenectā,
 vniuerſis literariis honorib. magna cum laude & dignitate functus. Ad eam ætatē ſine vllis
 ſenectutis moleſtiis perueniſſe creditur, ob placidā & mitem qua præditus eſt naturā. Hūc
 virum Ximenio carum fuiſſe permulta oſtendunt: nam & opimis ſacerdotiis illū honeſta-
 uit, & poſtquā ſtudioſū ſuorū curricula peregit, extremis Ximenii temporibus, ad eius fa-
 miliā accerſitus fuit, vt diſputationib. theologicis intereſſet: quas ille poſt epulas ſingulis
 dieb. lōgiuſcule, cū delectationis, tū valetudinis cauſa producebat. Nā homo regis nego-

tiis occupatus, grauiissimisq; rebus, hac vna duntaxat utebatur animi remissione. Adeo enim semper sapientiae studia amauit, ut huiusmodi quaestiones illi essent pro ludo, & relaxatione. Nec his tantum quae publice habebantur contentus fuit, sed ad interius cubiculum horis praesertim nocturnis, priuatas quoq; commutationes addebat, viris illis literatis praesentibus, inter quos non ignobili apud Ximenium loco Balbasius est habitus. Is anno M. D. XIII. in rectoratus dignitatem Michaeli Carraseo successit: quo tempore Ximenius rebus Academiae absoluedis Compluti agens assiduus instabat. Accidit aut, ut Ferdinandus rex ob medicatas epulas, quas ei Germanam reginam, dum prolem discupit, propinasse fama erat, male habens, sub Calend. Ianuarias à Madrito profectus, Compluto iter faceret, in secessus illos amoenissimos Segouianos, ubi se venationibus oblectaret, procul ab aulico strepitu & interpellationib. negotiorum. Gratum id Ximenio & peroptatum accidit. Nam cum Oranicæ expeditionis causa non nihil dissidii intercessisset, tam opportuno regis interuentu ad omne genus lætitiæ exhibendum sese comparauit. At quid libentius ab eo exhiberetur, quam nouæ Academiae, & reipublicæ literariæ ostentatio? Quæ regi peræque ac Ximenio conditori voluptati futura erat, cum Hispaniam suam schola florentissima adaucta videret, quæ Parisiensis gymnasii æmula, illius laudem ad nos esset translatura. Venit igitur in Ildephonfi collegium Ferdinandus, Ximenio latus claudente, ubi magna totius populi literarii lætitia exceptus, singulas scholas diligenter perlustrauit, & professores studiose audiuit. Sed ædificiorum magnificentiam contemplatus, Ximenio qui prope aderat compellato, Omnia (inquit) mihi mirifice arrident: sed terrena hæc structura, operis æternitati, quæ æquum est te animo concepisse, parum quidem videtur accommoda. Ad quæ Ximenius respondisse fertur: Ita est, ô rex, sed huiusmodi esse oportet opus hominis festinantis, & ne morte præoccupetur timentis. At ni mea mihi vaticinia blandiuntur, quam ego terrenam populo huic literarum studioso trado, ipse sibi marmoream conficiet. Neq; eum fefellit sua diuinatio. Nam postea anno XLIII. Io. Turbalanus rector, amplum illud orthographiæ prospectum, totamq; parietum seriem, quæ ab Ildephonfi sacello versus diui Francisci cœnobium protenditur, aliquot ex collegis reclamantibus, quibus & immodici sumptus displicebant, & terrena alioqui moles firma adhuc, & diu duratura videbatur, solo nihil cunctatus æquauit: quod rimulas aliquot in tam ingenti ædificio contemplatus, ruinam minari, aut iactauerit, aut pro certo habuerit. Satis constat dum parietes fornacei diruerentur, multa ferrea instrumenta, ob murorum duritiem, penitus confecta, & disrupta fuisse. Cœpit illico marmoreum opus assurgere, tam accurata fabricum arte, ut non modo ædes æternas fecisse videantur, sed vario ornamento & sculptura insignes, & pulcerrimas. Verum est enim quod Pindarus cecinit, operis principio vestibulum quod à longe resplēdeat, apponendum esse. Interea rector patribus Academiae stipatus, cum à collegio in regis occursum progressus esset, præeuntes eius sceptrigeros, rabduchi regii, qui & ipsi sceptragerebāt, cōspicati, voce intentiori, ut sceptrā submittant, aut deponant inelamant: neq; enim fas esse, ut præsentē rege, cuiquam subditorum huiusmodi insignia præferretur. At humanissimus rex, nihilo ea de re maiestatem suam imminui sentiens, ut solito more procedant iubet: musarum inquiens illas ædes esse, in quibus fas poscebat, ut musarum sacris initiati regnarent. Præclarissimo id sanè exemplo factum fuit, non tamen summis principibus inusitato. Nam cum magnus ille Pompeius, vniuersi pene orbis triumphator, aliquando Athenas venisset, atque Posidonium Philosophum doctrinæ opinione eo tempore percelebrem inuisere instituisset, neque enim euocare ad se passus fuit, fores de more à lictore percuti vetuit, & fasces ianuæ submisit, sapientis hominis & eruditi reuerentia. Cum gratias Ximenius Ferdinando regi ageret, pro tam humana erga suam scholam comitate, honorificentia & splendoris plena: Rector ad regis genua iam procumbens, manus osculandas suppliciter petebat, & libenter à rege exceptus, cum aliquid ab eo rogandus videretur, occasionem Rectorem suum honorandi Ximenius nactus, minime eam auolare sinens, sic regi dixisse fertur: Ni tibi, ô rex, molestum est futurum, edisserat rector tua in præsentia, quæ me absente in Academia gesta sunt: & tibi breuiter seriem studiorum recenseat, omnemq; aliam huius suæ reipub. rationem: mihi enim in res diuersas & multas distracto, minus ad id præstandū facultatis aut memoriæ est. Placuit regi humanissimo, ut rector medius incederet, sic enim melius quæ vellent referre, vterq; erat intellecturus. Narrauit ille diserte, quæ ad illud tēpus pertinere putauit, factis nonnullis in ambulatione spatiis ad prima ferme noctis lumina: unde occasio rixæ inter scholasticos adolescentes, & regios pueros data est. Nam iam vesperscente, pueri regis cum facibus adesse iubentur, qui ut sunt mire petulantes, cœperunt acriter scholasticos iuuenes dictariis impetere, & cauillis mordere: scholastici vero nec puerorum nobilitate, nec quod in regia essent familia retardati, tetidem regerunt conuicia.

cia. Paulatim deniq; ad manus ventum est: & illis scholasticorum facies facibus vstulanti-
 bus, his vero fustibus & saxis se vlciscentibus, tantus excitatus est tumultus, & clamor, vt
 necesse fuerit rem omnem regi aperire. Qui quanuis ad animi motus compescēdos, & dif-
 simulandos, mire erat compositus, non potuit indignationem reprimere. Et ad Ximenium
 conuersus, hæc sunt (inquit) præmia meæ semper lenitatis. Nam si isti tui scholastici, cū pri-
 mum in regios ministros irreuerenter se gesserunt, fuissent vt merebantur multati, nō per-
 uenissent ad tantam impudentiam, vt me præse, in meam familiam tam procaciter irru-
 erent. Dum hæc à rege indignante dicebantur, patribus aliquot literariis curatibus, tumul-
 tus ille sedatus fuerat, sed potissimum Bernardini Comitis Cluniēsis opera. Is enim schola-
 10 sticis acriter increpat, & aulicis pueris blande demulsis, qua erat inter vtrosq; authorita-
 te, facile iras conceptas deliniuit: cunctisq; studiosis hominibus, non sine magna volupta-
 te, illius viri pietate grauis imaginem retulit, qui apud nobilem poetam, vulgi sæuiantis a-
 nimos dictis regere dicitur. At Ximenius dolentis vultum præ se ferens, Inest (inquit) ô rex,
 & formicæ sua bilis: nemo est tam deiecto animo qui se vlcisci, nedum defendere non co-
 netur: sed videt tua maiestas vt subito omnis tumultus est compressus voce viri vnus? Re-
 pressit animum rex, & subdolens quod puerorum rixa esset cōmotus, ad hilariores sermo-
 nes se conuertit: & Academiæ magnificentia, & disciplinarum exercitiis collaudatis, in re-
 giam se recepit. His ipsis diebus, Antonius Nebrissenis Salmanticensis scholæ odio, ad Xi-
 menium quem olim deseruerat, vltro tanquam ad portum rediit, vt in Compl. Academiæ
 20 gremio, sine vlllo tempestatis metu, quodcunq; æui superesset conquiesceret. Fuerat ad Sal-
 manticensem scholam vocatus, ob mortem cuiusdam Petri Vitinnis, qui primariam gram-
 maticæ cathedram, vt vocant, habuerat. Dignum sua eruditione esse putauit Nebrissenis,
 in luce illius Academiæ versari, & senectuti suæ consulere, amplissimo & perpetuo stipēdio
 suscepto: nec enim dubitabat, quin in sua arte cæteris omnib. esset præferendus. Sed rem
 longe aliter euenisse sensit: nam cum duos haberet competitores, Ferreram senem, cuius à
 nobis facta est mentio, & Castellum, qui Ferreræ in eruditione nullo modo erat cōparan-
 dus, nedum Nebrissenis. Vtrunq; tamen hic longo suffragiorum interuallo superauit. Ergo
 Helena, quam tres ambiebant, Castello cessit: siue is muneribus, siue pollicitationibus, siue
 aliis artib. puerorum animos, quorū suffragiis statur, deceperit. Impatientissime hæc repul-
 30 sam Nebrissenis ferens, ad Ximenium venit, & patronū optimum appellauit: sibi delibe-
 ratum esse dicens, nunquam à Compluto pedem discedere, quod & præstitit: ibi enim ob-
 iit ingenti omnium mœrore, & honorifice sepultus est. Excepit illum Ximenius perhumā-
 niter, & quinquaginta nummum millia, & quadringentos frumenti modios stipendii loco
 in singulos annos constituit: quod tunc habitum est amplissimum. Meruerat id, & multo
 maiora, hominis eruditio, cui Hispania debet, quicquid habet bonarum literarum. Ergo
 quanuis à Ximenio rogaretur vt sibi parceret, genioq; suo indulgeret, post tot in literarum
 studiis & peregrinationib. labores, non ideo optimus senex à publica bonorum authorum
 interpretatione cessauit, summa semper auditorum frequentia stipatus. Itaq; ab eo tempo-
 re Ximenius tantum honoris Nebrissenis habuit, vt semper illum honorifice appellauerit,
 40 & ad se venientem nunquam non exceperit vultu hilari: & quoties ab ædibus suis in colle-
 gium veniebat, ad officinam excusoriam, prope quam Nebrissenis habitabat, iter consulto
 flectebat, & cum eo è fenestra prospectante, longos interdum sermones habebat, vel de re-
 bus quas inter legendum assequi non potuerat, vel de negotiis Academiæ. Sed hoc præ-
 tereundū non videtur, displicuisse Nebrissenis locum quem Academiæ Ximenius quæsi-
 uisset, idq; duplici nomine & quod insalubris ob vicinitatem fluminis & planitiem arcuo-
 sam esset (neq; enim probabat Platonis consilium, quo Academiam lyceo præferebat) & q̃
 ad ditionem pertinebat Pontificum Toletanorum, quibus cum assidua essent futura lites,
 & de iurisdictione, & de tribuendis beneficiis templi Iusti & Pastoris. His de rebus sub Epi-
 phaniæ diem cum Ximenio per occasionem egisse aiunt: est enim solenne tunc principes
 50 viros domi suæ salutare, & boni ominis causa, felicē illis annū nouū optare: q̃ clientū præ-
 cipue officiū est erga patronos. Nā cū quæreret à Nebrissenis, quid sibi de nascente Acade-
 mia videretur, amplissimā & præclarā esse retulit. Sed duo illa quæ dixit desiderare, locū sc.
 corporib. salubriorē, & ex patrimonio Ximenii, vt ad eius hæredes transfiret. Commotum
 fuisse Ximenium his dictis constat: sed cum totā secū rem, demisso, vt solebat, vultu confi-
 derasset, hoc tantū respondit: Ego ô bone, hæc quæ vides fundamenta ieci, & curaui quan-
 tū humana ratione cauere pōt, vt sint perpetua, reliquū est vt Deus opt. max. incrementum
 addat, & rem suā tueatur: vana enim est hominū ædificatio, & sollicitudo, ni Deus auspex &
 custos fuerit. Solebant quotannis maiores nostri oratione funebri, & publicis Academiæ
 exequiis, Nebrissenis, tanquā homini de vniuersa republica benemerito parētare, sed quo-

nam id negligentia obsoleuerat, anno M.D.LXII. per rectorem Didacum Lopidem Ocā-
 nensem ex patrum consensu decretum est, ut id deinceps instituto olim die instauraretur,
 venientib. in Ildephonſi ædē cunctis Academiæ patribus, & studiosa literarum iuuentute.
 Qui vero secus fecissent, iurisiurandi violati, quod de rectori obediendo datur, teneretur.
 Ergo postquā duo illi viri sunt à Ximenio constituti, Rector sc. & Cancellarius, principes
 Academiæ, penes quos rerum summa esset, illum annua potestate, hunc perpetua: videbat,
 hos satis esse eius opinioni facturos, si suo quisq; munere fungeretur. Animaduertebat etiā
 præceptorum diligentiam, & industriam, ex auditorum frequentia constare. Igitur ad iu-
 uentutis in disciplinis incrementū, & ne copia alimentorū destitueretur, præclaram ratio-
 nem excogitauit, quinq; tum tēporis collegiis institutis, quibus pauperes adolescentes, alii 10
 triennio, alii quadriennio alerentur. Nam cum multi ingenio, & natura ad disciplinas apto
 priuatarum facultatum inopia, indolem illam, quæ ad virtutis culmen euehere posset, vili-
 bus & nonnunquā sordidis ministeriis, necessitate, grauissimo dæmone, cogente addice-
 rent: ne id accideret, quinq; contubernia parari iussit, in quibus qui rectoris & triumuiro-
 rum suffragiis comprobati essent, tempus vnicuiq; designatum diuersarentur. Ædes igitur
 peramplæ ex ædificatæ sunt, quarū singulæ peculiari alicuius diui tutelæ sunt dicatæ, à quo
 & nomen acceperunt. Grammaticorum schola binas suscepit, alteras diuo Eugenio, primo
 Toletanorum antistiti consecratas, alteras diuo Isidoro Hispanorum indigenæ, ex Gotthi-
 co sanguine, cuius admirabilis doctrina multis in rebus rempublicam iuuat. Nam ut conci-
 lia in Hispania celebrarentur curauit, & libros cōplures summa doctrina & religione scri- 20
 psit. Harum ædium singulis, virum morib. & doctrina præstantē præfecit: qui ternos grā-
 maticæ præceptores, ad puerorum institutionem per classes suas distinctos, conducit. Ho-
 rum primus rudimentis tradendis, alter prouectionibus instituendis, tertius vtroq; super-
 gressis, ad elegantiorē rationem, priusquā ad alias disciplinas discedant, formandis, omni
 cura & vigilantia intendit. Eosdem Latinæ linguæ authores, in utroq; Grammaticorū col-
 legio, sex illi doctores publice interpretantur: partim ut ipsi mutua æmulatione excitetur,
 partim ut discipuli de eisdem sententiis inter se agere possint, & animaduertant an sui præ-
 ceptores idem senserint. Hac collatione & ingenia exercentur, & videntur singuli binos
 audiisse magistros, & in re maxime necessaria & perdifficili, si quis rem ut par est conside-
 ret, non inutiles profectus faciunt. In his collegiis quadraginta duo adolescentes, ex aliorū 30
 numero desumpti, triennio aluntur: qui sæpenumero ab initiis illis, ad contubernia reliqua
 per gradus promoti, victa egestate, in viros magnos & præclaros euaserunt. Horum præce-
 ptores, xv. quoque die, vicissim tribus discipulis suorum magistrorum de rebus Gramma-
 ticiſ sententias defendentibus, aduersariis contra impugnātibus, in gymnasium quod ma-
 ius ob capacitatem vocant, conueniunt: vbi multæ eius disciplinæ difficultates enodantur,
 pueriq; ex mutua contentione non mediocriter iuuantur. Quoniam vero ad cæteratū di-
 sciplinarum cognitionem, permultum interest bene pueros in Grammaticis institui: nul-
 laque maior studiorum pernicies sit, quam si ignoratis linguæ Latinæ fundamentis, con-
 tur quis cæteras disciplinas superstruere, quæ Latine traditæ sunt ab authoribus: hac quoq;
 in parte sapientissimus Academiæ conditor, curauit ut caueretur. Nam horum collegiorū 40
 præfectis, quoties adolescentibus ab vna grammaticæ classe ad aliam transeundum esset,
 quantum in grammaticis rudimentis profecissent explorare iussit: animosq; ecrū non me-
 diocri religione obstrinxit, ne immeritis & parum prouectis, ad maiora progredi concederent.
 Quod si ad alias disciplinas conscendendum foret, rectori de examinatore creādo cu-
 ram dedit. Huic muneri, Francisco Fontinouilla rectore, anno XLII. ab Academia condi-
 ta, Alfonso Matamoros Hispalensis, primū est præfectus, vir multiplici eruditione, & La-
 tini sermonis puritate excellens ut ex libris quos hætenus edidit, omnes intelligunt. Hic v-
 nus, ni cum podagra, aliisq; morbis assidue luctaretur, potuit & eloquentiæ studia mirū in
 modum prouehere, & Academiæ nostræ multo maiori esse ornamento. Dialecticæ & phi-
 losophiæ studiis, binæ itidem ædes cōtributæ sunt: alteræ diuæ Balbinæ dedicatæ, cuius ti- 50
 tulus Ximenio cardinali factus datus fuit: hæ quadragenos octonos singulis quibusq; annis
 recipiebant, qui dialecticæ primo anno rudimentis, secundo Aristotelicis de ea re libris, in-
 genti præceptorum labore, assiduis exercitationibus, per pugnas literarias instituerentur.
 Alteræ sub diuæ Catherinæ titulo, ad quas tertio quoq; anno è diuæ Balbinæ collegio qui
 commigrabant, naturalibus & sapientiæ, quam postnaturalem philosophiā appellant, tra-
 ditionibus pari cura per bienniū instruebantur: hi metaphysici, illi vero phisici in Xime-
 nii legibus vocantur. Sed in Balbinæ collegio viginti illi quatuor, qui Aristotelis dialecticæ
 operam dabant, alios qui rudimentis vacabant, anno antecederant: quo temporis spatio, &
 in Catherinæ metaphysici, phisicos præcurrebant. Hac de causā priores illi, ut iam vete-
 rani

fani, in secundos ut tyrones imperium exercebant: nec ob hoc ulla à principio discordia è-
 xorta est. Atque ita cōtinua quadam conuersione illis abeuntib. noni succedunt: quod de pý-
 ris hortorum Alcinoi Homerus dixit. Nam quadriennio integro peracto, quod semper in
 cōtinuo cursu est, ad novos praeceptores stipendia cathedrarum quotānis redeunt. Perpe-
 tuo sub Lucæ festū duo praeceptores deliguntur, qui toto quadriennio in philosophica scho-
 la insudent. Hac nimirum ratione efficitur, ut octo doctores in eadē semper areaverfentur,
 qui logices rudimēta, aut Aristotelis de eadē arte institutiones, aut libros de physico audi-
 tu, ceteraq; ad naturalem philosophiam spectantia, aut primam philosophiam, quam sapiē-
 tiam vocant, incredibili æmulatione docēt. Sic autem octo, quos diximus, doctores distri-
 buuntur, ut singulis quas numeramus disciplinis, bini cōtribuātur: quos (ut dixi) regētes ap-
 pellāt. Singuli duodecim adolefcētes ex auditorib. sortiuntur, qui ad has sodalitates, de quib.
 diximus, paupertatis causa suscipiuntur. Hi suis periodis confectis, primo baccalaureatus
 deinde licētię titulis donātur: & postremo ad quadriēniū finē magistrali flosculo (ea est mer-
 ces laborū, insigniuntur. Cōgrediuntur etiā horum praeceptores, quindenis, ut grāmatici, qui-
 busq; Saturni dieb. ad sua placita studiose tuēda. Ne quid vero otiosum habeatur, proximis
 post praeceptorum cōgressum sabbathis, Academia spectāte, praeceptoribusq; ipsis rē totā
 moderantib. discipuli quoq; de eisdē disputant. Tā ad illas, quā ad has disputationes frequē-
 tissima cōuenit Academia: semperq; rector, & cācellarius, nisi qui dpiā magni momēti im-
 pediat, præsētia sua disputantium ingenia excitāt, & spectaculū dignius esse faciūt. Aedifi-
 cata est & domus alia, titulo matris Dei, ubi egrotantes scholastici curentur: sed angustior
 facta est architectorum negligentia, cum Ximenius ut laxitate cæteras domos superaret
 iussisset. Culpabat enim quod in nosocomiis vulgo fit: nam eodem in cubiculō multi di-
 uersis morbis affecti, & plerumque contagiosis iacent: quos noxiis vaporibus vicissim
 infici, & mutuis gemitibus affligi, & vicinorum morte consternari dicebat: quare de secū-
 da construenda cogitauit. Fuit ea domus peropportuna occasio, ut theologicū sodalitū
 de quo iam Ximenius sermonem fecerat, felicibus auspiciis institueretur. Nam cum Ilde-
 phonsi aedes Theologis hominib. parata esset, iisq; simul reip. literarię cura demandaretur,
 nec essarium esse videbatur, collegiū aliud à reliquis separatū cōstituere, ubi aliquot iuue-
 nes studiosi, ab omni cura vacui, Theologię perdiscēdę liberius attenderent, indeq; in Il-
 dophōsi cōmigrarent. Interea tamen dum id efficiebatur, nonnulli ad eam rem delecti sunt,
 qui per aliorum contubernia hospites sine certis larib. alebantur: donec sexto ab Academia
 cōdita anno, Fernando Balbasio rectore, hanc de qua diximus matris Dei domum, viginti
 quatuor sodales sunt translati, quorum decē & octo Theologię, reliqui sex medicinę va-
 carent. Hoc genio adeo felici factum fuit, adeoq; in ea duarū præclarissimarū disciplinarū
 studia egregie tractātur, ut singulis quibusq; quadriēniis (nam id tēpus ad cōmorandū da-
 tur) veluti quēdam exactissima officina, bonos artifices educat, qui partim in Ildephōsi col-
 legium suffecti, partim ad alias scholas, aut ad principes viros vocati, magno cū aliorū fru-
 ctu doctrinę suę documenta proferant. Hic legūlatoris prudentia, antequam ad alia præ-
 tereo, notanda est: qui cum in eo collegio veluti ludū quendā institueret, in quo Theologię
 & Medicinę studia per gnauos athletas, huic rei duntaxat destinatos, exercerētur: neminē
 ad id admittendū cavit, q. ad licentiatus (ut vocant) gradū, in liberalib. disciplinis nō perue-
 nisset: cū alioqui vel mediocriter in dialectica instructū in Ildephonsi suscipi permiserit. Sa-
 tis enim sua amplitudine hāc esse tutā vir prudēs prouiderat: aut certe in tāta illius collegii
 maiestate, nouis subinde negotiis emergētib. nonnullos requiri, qui nō tā literarū præsidio,
 quā rerū agēdarū dexteritate pollerēt. Posteriores tamē, quos lōga rerū experientia quid sit fa-
 ctu cōducibilius docuit, neminem ad Ildephōsi admittūt, nisi probe in Theologicis versā-
 tū, aut qui publice aliquā eius disciplinę peritiā exhibuerit. Ne quid tamen Ximenius vir
 officii plenus videretur prætermisisse, Franciscani ordinis, cuius ipse olim instituto sese ad-
 dixerat, inter hæc quoque ratione habita: intra collegium Ildephonsi, dignitatis ergo
 loco per accōmodo, & ab habitatione collegarū diuiso, ædes alias ædificandas curauit, ubi
 tredecim monachis, duobusq; eiusdem sodalitatis ministris, victui necessaria prout in lege
 de hac re data habetur, suppeditantur: qui ordinis sui multis exoluti laboriosis praeceptis,
 vni literarum studio vacāt. Dedit Ximenius in ea lege pietatis suę egregium testimonium.
 Nam quoniā (inquit) huius religiosi collegii condendi consiliū ea de causa à me susceptū
 est, ne diui Francisci in hoc oppido cœnobium Academia occasione, ita magistris prouin-
 cialibus iubentibus, scholasticos sodales habere cogatur, qui nimirum literariis exercitiis
 monasterii silentium & tranquillitatē inturbent: si quando in eo ultra duos vel tres qui
 grāmaticā discant, versari contigerit, nunc tredecim illi è collegio pellantur: ac eorū loco
 laici sacerdotes per rectorē & collegas sufficiantur. At Academia in amplitudinem, quam

quam nunc habet, crescente, ea legis pars mitiori sententia correctâ fuit. Nâ ingens numerus monachorum literarum gratia ex vniuersa Hispania in cœnobium recipitur. Credibile enim est, Deo esse pergratum, in vtroque hominum religiosorum cœtu sapientiam vna cum pietate exerceri. Huic de quo diximus Franciscanorum sodalitis, Apostolorum Petri & Pauli titulum ob eam rationem dedit, quoniam vt ex Arteagæ epistolis, qui Ximenii procurator apud summum Pont. fuit, constat eo tempore quo Leo x. Pont. Max. xxxi. Cardinales creauit, consilium Ximenio fuit de S. Balbinæ titulo mutando, proque eo basilicæ Apostolorum Petri & Pauli intra urbem assumendo: & quod is titulus summi honoris in vrbe esse soleat, & quod ea basilica cœnobium Franciscanorum, religione & dignitate præclarum esset. Is autem titulus anno eius seculi xvi. mense Iunio, in eo senatu quo 10 Cardinales sunt creati, per Sum. Pont. Ximenio concessus fuit. Sed Arteaga, quod nihil certi de Ximenii sententia super ea re haberet, nihil voluit inconsulto patrono constituere. Quamobrem Pont. Max. proximo senatu eum honorem Cardinali Columnæ contulit: affirmabat enim, suo Ximenium contentum esse. Ximenius tamen ea de re ab Arteaga certior factus, se libenter admittere respondit, dum putat adhuc rem esse integram. Ob hoc ergo, illius basilicæ titulum Franciscanorum collegio, quemadmodum dialecticorum Balbinæ, tribuit. Cum post aliquot dies Arteaga Ximenii voluntate cognita, titulum basilicæ apud Pont. Max. postularet, magistrum cæremoniarum adire iussus, libro in quo tituli Cardinalium prænotantur, producto, Cardinali Columnæ fuisse datum inuenit. Quare multū ob id cum magistro cæremoniarum exostulans, tandem re infecta domum abiit: adeo semper rebus paratis dilatio noxia fuit. Horum contuberniorum cura, rectori & triumuiris est commissâ: neq; aliorum quam ipsorum suffragiis, ad sodalitatum iura candidati ad- 20 mittuntur, præter nonnullos, qui patronorum Academiæ voluntate assumi debent, aut certorum hominum, aut ciuitatum, quibus Ximenius, vtpote sibi caris, aut propinquis eam facultatem dedit. Sux vero Academiæ patronos & vindices, quorum fauorem in rebus arctis & difficilibus Complutense gymnasium imploraret, quinque potissimum esse voluit, Hispaniarum regem, sanctæ Balbinæ Cardinalem, Archiepiscopum Toletanum, Infantatus ducem, & Cluniensem comitem. Ratio autem satis constat, cur quos retulimus patronos nominauerit. Nam reges semper oportet propitios habere: Toletanum vero Archiepiscopum, quod Complutum eius esset ditionis, & plurimum posset Academiam iuuare si literas amaret. iam vero è re Academiæ esse sciebat, habere Romæ protectorem, qui apud Pontificem Maximum, si quando vsus postulasset, eius causam ageret, & simul titulum quē 30 gesserat, quodammodo illustrare voluit: Mendozios vero tam ducē, quam comitē, partim quia ob vicinitatem præsto esse poterāt Academiæ laboranti, partim ob affinitatem cum ea familia contractam. Factū est ergo tot collegiorū ædificatione, vt eorū veluti esca adolescentēs studiosi illecti, frequētes in Academiā vndecunq; cōfluerent: nâ vnus præbendę (vt vulgo appellatur) causa, quadraginta aut amplius scholastici cōueniūt. Idcirco cū eā peropportunā esse occasionē Ximenius videret, ad cōtinuum incrementum & frequētiā suę Academiæ, vir prudentissimus ita ad verbū in lege de collegiis præcepit. At si tātum incrementi Academiæ reditus susceperint, quod præter has sodalitates, alia adhuc collegia extrui possint, possessiones & census emanant, atq; ad studiosos iuuenes alendos, citra vllum præ- 40 finitum numerum nouæ ædes perpetuo instituantur. Hisce igitur collegiis institutis, vnde veluti per gradus, ad Ildephonsi ascenditur, nouisque subinde columnis, sine vllō vnquam ruinæ metu, Academia fulcitur: præter assidua exercitamenta, quæ pro cuiusque disciplinæ ratione inter ipsos sodales habenda legibus super ea re latis sancita sunt, collationem titulorum (quos gradus appellāt) Parisiensis Academiæ exemplo faciendam esse, duabus legibus, quæ de licētiis vocātur, sanxit. Nâ cum apud omnes Academias, quæ sapientum viro- rum cōsilio conditæ sunt, post absolutos labores, qui in disciplinis percipiēdis tolerātur, tituli quidam honorum propositi sint, quibus veluti mercede & præmio studiosi iuuenes cō- 50 decorati, maiore auctoritatem & celebrius nomen assequantur: Parisiensis scholæ conditores æmulationem Hesiodicam probātes, in tribus potissimum disciplinis, quæ magis difficiles & necessarię videbantur, Philosophia, Medicina & Theologia, non quidem peracta doctrinarum curricula, quæ singulis disciplinis absoluendis proposita sunt, sed vniuscuiusque viri laborem & industriam contemplandam esse censuerunt. Proinde in liberalibus disciplinis, vno duntaxat confecto lustro, eiusdem classis adolescentes per viros doctissimos examinantur, & catalogus quidam pro cuiusq; peritia cōscribitur, omnium, qui ad eā rē nomina sua dederūt. Exploratione autē peracta, Academię patrib. ceteraq; iuuetute præsentib. graui præconis voce, suspēsis accētib. catalogus quem dixi recitatur. In Theologia id ipsum, sed grauius & accuratius fit, & non nisi duobus lustris peractis, in quorum secundo di-

do diuersis actibus (quos vocant) & conflictibus Theologicus miles publice examinatur. Ergo adeo variis quæstionibus quas Theologi patres ex lege proponunt, pertentatur, ut necesse sane sit doctrinam non vulgarem sibi comparauerit, si apte respondere velit, dignusque tandem illo ordine censeretur, quo nihil habet Hispania nostra grauius. Sed cum omnes hi actus, sint ei qui patrum iudicium subit pertimescendi, illa certe actio quæ à collegii appellatione Alphonsina dicitur, ut Parisiis Sorbonica, longo interuallo cæteras vincit. Nam secundo quoque sub extremum Aprilem anno, ab hora ferme diei secunda, usque ad vndecimam protenditur. In hac qui sui periculum ut fiat poscit, longa quadam commentatione, eaque, prout quisque valet, eruditissima, placita sua antiquorum patrum testimoniis confirmat, multa etiam ex recentioribus adducit, si qui de illis quæ tractat scripserunt. Ingens silentium, & animorum intentio est, ad eum audiendum, donec finem dicendi facit. Ergo cum satis sibi visus est dixisse, difficiles quæstiones contentione acerrima explicantur: prorsusque, iuxta Menandri dictum, dies ille vel calumniam, vel gloriam, respondenti parit. Liberi prorsus fiunt ab arena literarum athletæ Theologi ultimo secundi lustri anno, Calendis Nouembribus. Statim sub eiusdem mensis idus, nisi causa aliqua grauior retardet, in theatro congregantur: sic enim vocant locum in Academia capacissimum, quadrata figura, multis vndique septuagradibus, recto laqueato à cæli iniuriis tutum, multis tamen à superiore parte fenestris lucem admittentibus, per quas etiam prospicere licet, quæ in theatro geruntur. Nam & comediæ ibi recitantur, & orationes habentur, quæ frequentiam auditorum desiderant. Ergo ad hos in theatro (ut dixi) congregatos nuntium cancellarius mittit, qui longa & eleganti oratione, comitiorum diem, in quo licentiæ, ut vocant, gradum, ad Theologicum apicem obtinendum prope adesse nuntiat: atque de Theologiæ, deque competitorum laudibus oratione habita, epistolium singulis porrigit. Illi vicissim respondent, labores suos & vigilias enarrantes. Res est cum prius spectaculo digna, magnoque vtrinque apparatu agitur: nam & nuntius scenici viatoris habitu, tubis hinc inde raucum incinentibus, à cancellarii domo in theatrum iter facit, cuius gradus omnes à confessoribus iam sunt occupati. In eius medio orchestra erecta est, ubi competitores stantes visuntur, causam suam studiose acturi. Postridie eius diei, totius Academiae concursu, in ecclesiam Iusti & Pastoris conuenientes, illam præconis vocem inter spem & metum constituti, expectant. Nam rector & cancellarius, Theologi quoque patres in secretiorem locum magna religione ingrediuntur, ut iudicium de competitoribus ferant. Ingens est interea populi studiosi sollicitudo: nam prout quisque huic, aut illi fauet, ita variis rumores sparguntur: & quo nostri homines repulsam impatientius ferunt, eo acius studiis diuersis incenduntur. Progreditur tandem ordine amplissimo Theologicus senatus, & post omnes cum rectore cancellarius, in manu catalogum coronandorum tenens. Prænotantur singuli progredientium vultus, unde sæpe euentus diuinatur. Sed nonnunquam per arcanos amicorum nutus, competitores suam sortem intelligunt, & magnam sollicitudinis partem deponunt. Hic rursus animi omnium eriguntur, competitorisque ipsi pallentibus genis ingeniorum iudicium, in quo qui velit cedere rarus esse fertur, tremebundi auscultant. Facto itaque per præconem silentio, animis ambientium, orationicula per cancellarium de more confirmatis, fusca voce, & trepidanti sono, catalogi seriem inclamare præco incipit: Sequitur ordo licentiandorum, in sacra Theologiæ facultate, & cætera quæ in eo decreto conceptis verbis, donec ad seriem ipsam deueniatur, dicuntur. Tubæ interim classicum canunt, totusque locus terrore plenus, præsentium animis stuporem incutit, mireque iuuenum mentes inflammat, ad similes honores cum dignitate & gloria consecrandos. Ita quoque alternis annis & medici faciunt: sed eorum scholarum numero candidatorum, quam pompæ maiestate & apparatu, à sacro Theologiæ gymnasio, ut æquum est, vincitur. Iam statim ab ipsis Academiae primordiis magnum quoddam odiorum seminarium, promptamque seditionibus materiam, eum ordinem titulorum fore apparuit. Nam cum Ximenius sexto ab Academia condita anno, in dies magis ac magis numero scholasticorum crescente, primum Theologorum catalogum recitare iussisset, volens sua præsentia rem grauiissimam condecorare, & simul animos studiosorum iuuenum accendere, conuocatis ad se competitoribus, qui nouem tunc fuisse feruntur, in templum Iusti & Pastoris, promiscua scholasticorum & indigenarum multitudine, quæ ad nouum spectaculum frequentissima conuenerat, processit. Medius inter rectorem & cancellarium Antistes sedit. Duo è regione subsellia candidatis erant posita: è quorum posteriore in anterieus, quod prope aderat, iuxta seriem à præcone pronuntiandam sedendum illis erat: qui mos in hunc usque diem durat. Contingit autem plerumque, ut qui studii antiquioris causa, in posteriori scamno primarium locum occupat, in anteriori po-

stremus sedeat: quod grauissimum ignominiae & dedecoris genus inter scholasticos habetur. Ille ergo cui hoc accidit, pudore victus, lucem & hominum conspectum vitat, donec paulatim dolor euanesceat, dieiq; illius obliuio subrepat. Erat tunc competitoribus Ximenii praesentia, non minus dignitatis quam formidinis & anxietatis causa. Nec enim solum honoris certamen, sed praemiorum & diuitiarum erat: quoniam res apud patronum gerebatur, à quo singulorum fortunae pendebant. Primus ergo omnium applausu, Ferdinandus Balbasi vocatus est: qui et si rectoratus praeclare ante annum gesti, aliarumq; rerum ratione innotuerat, eo testimonio egregie commendatus, illam auctoritatem quam supra diximus, apud Ximenium quoad vixit retinuit. Viuit adhuc optimus senex, Academiamque nostram venerandis canis illustrat. Mihi certe ad has commentationes ex dignitate 10
absoluendas, Dei singulari beneficio ad hunc usque diem seruatus videtur. Erat igitur inter competitores quidam Valladarius, vir non contemnendus, & sacri sermonis egregius ecclesiastes, qui cum tardius quam pro eius opinione ad anterius subsellium vocaretur (octauus enim appellatus esse fertur) adeo grauiter moram illam tulit, ut totius corporis conuulsionem ex concepto timore sit passus, & tandem ad sedem designatam occupandam surgens, madidum locum multa vrina reliquerit. Notauit Ximenius rem omnem, & inde digressus cum Theologis patribus egisse fertur de abroganda illius iudicii seueritate, aut in leniorem formam transferenda: variis sententiis eorum quos ad rem differendam adhibuerat dictis. omnes fere non esse mutandum iudicii ordinem sentiebant. Vnus Ximenius mitius esse omnino agendum putabat, & hanc sententiam dixit. Si duo (inquit) competitores 20
duntaxat fuerint, ad secretam illam curiam, ubi patres Theologi congregantur vocati, iudicium sententiam auscultent, publice tamen simul appellentur: si vero tres, publice quidem primus vocetur, reliquis duob. simul appellatis: atque ita pro numeri ratione, paucis aliquot per seriem vocatis, reliqui adesse promiscue iubeantur. Vicit tunc Ximenii auctoritas, negotiumq; Ioanni Raedo canonico Toletano commendatur, qui vnus ex iudicib. causarum pontificalium erat, quos vulgo Rotae auditores vocant: sed morbo ex quo periit occupatus, cum nihil super ea re agere potuisset, Ximenio interea persuasum fuit, maximum momentum ad excitandos iuuenum animos, in ea serie esse, & non sine graui studiorum iactura in aliam faciem aliquando mutadam. Itaque prudens antistes aliorum consilium suo praetulit. Valladario tamen in contumeliae susceptae solatium, optimi sacerdotium benignissime donauit. Fuiisset 30
ea Ximenii sententia proculdubio aptissimum remedium ad molem discordiarum euandam, quam postea non sine Academiae detrimento saepe sumus experti. Tot ergo collegiis aedificatis, & tot incitamentis studiorum propositis, nihil iam ad letissimam ex Academia messem, vberesq; fructus reportandos deesse videbatur. At Ximenius omnib. animantibus natura insitum animaduertebat, ut de rebus ad viuendum necessariis cura quadam peculiari teneantur, quae multo acrior humanis mentibus innascitur. Homines enim non solum praesentem victum curant, sed de futura senectute solliciti sunt. Ne igitur qui literarum studia sectantur, hac cura de victu parando afflicti, minus disciplinis vacarent: attentius cogitare coepit, quam ratione studiosorum animis tam grauem sollicitudinem eximeret. Cum ergo suam Academiam ex viris theologis potissimum constare animaduertetet, quorum studia 40
sunt magis ad pietatem & veram sapientiam, quam ad vllum lucrum intenta: nam ut Dionysius Vasquius dicere solebat, sacrilegio proximum est ex theologia opes expectare: non cessabat Ximenius hac de re inter familiares agere. Accidit vero ut cum Adriano Florétio Traiectensi, qui postea Pont. Max. creatus fuit, loqueretur, inciderit mentio de Academia Complutensi, & se Ximenius prandium quidem parasse satis opiparum suis conuiuiis dixit, non tamen hactenus assecutum quemadmodum illis coenam etiam daret. Quaesuit Adrianus quid per coenam intelligeret: cui Ximenius, Theologi (inquit) mei quandiu in collegiis quae exaedificauimus versabuntur, habebunt unde viuant, sed cum senuerint, aut cum peractis studiorum curriculis Academia relinquenda erit, nondum satis commodam inire rationem potui, unde victum habere possint. Collaudauit Adrianus Ximenii curas semper 50
ad bene merendum de studiosis intentas, ad id tamen quod cogitabat Louanienfis Academiae rationem peropportunam esse affirmavit, in qua Lamberti comitis beneficio, diui Petri templum religiosis & doctis viris praeclarum, sacerdotiis dotatum est, quae in eius Academiae magistros pro titulorum antiquitate distribuuntur: cuius & ipse quoque Adrianus Theologici tituli causa eo tempore Decanus haberetur. Tametsi initio cum id gymnasium per Ioanem Brabantiae ducem, Antonii filium, anno ab orbe seruato M. CD. XXVI. conditum est, nullus locus theologis fuisset. Pergrata fuit Ximenio Adriani ratio, viamque illam commodissimam esse statim iudicauit, & ad Compl. Theologorum indigentiam subueniendum, & ad scholae frequentiam adaugendam: praesertim cum plusquam dimidium negotii, si vera vulgaris sententia

tia, ex Alphonſi Carrilli Toletani Archiepiſcopi liberalitate conſecutum eſſet, qui huic rei
 peraptum principium dediffe videbatur. Is enim vt erat animo excelſo, Iuſti & Paſtoris
 ſuo tempore parochialem Complutiædem, quam olim pii homines in beatiffimorū mar-
 tyrum memoriam, pauperem ſane & humilem, prout illa tempora ferebant, exædificaue-
 rant, collegiatam (vt vocant) fecit, incitatus loci religione, in quo duo inclyti germani fra-
 tres pro Chriſti fide ceruices ſecuri Romanæ ſuppoſuerunt, ſæuiantibus Diocletiano &
 Herculio Auguſtis in Chriſtianos per totum Romanum orbem. Fuit autem hæc perfec-
 tio decima, vt ſcribit Eutropius. Seruatur adhuc à Complutenſibus lapis prægrandis, illo-
 rum puerorum ſanguine reſperſus: pueri enim erant, vix adoleſcētiam ingreſſi, cum à Da-
 10 ciano prouinciæ præſide vt ducerentur iuſſi ſunt, & in campo, qui laudabilis (vt hiftoriæ ec-
 cleſiaſtica tradunt) vocabatur, violatæ Romanæ ſuperſtitionis pœnas dederunt. Horum
 martyrum reliquiæ, annuente Pio v. Pont. Max. votis & efflagitationi Philippi ii. Hispani-
 arum regis Catholici, ab Oſca Aragoniæ vrbe, Complutum ſunt translatae. Quo nonis
 Martiis anno ſalutis humanæ M. D. LX. i. x. deſideratiſſimæ peruenerunt. Receptæque ſunt
 incredibili Carpetanorum omnium lætitia, & noſtræ Academiae & Eccleſiæ, quæ iam olim
 Iuſto & Paſtori, magno illorum merito, dicata fuerat, memorabili apparatu, & pompa no-
 biliffima. Ergo Carrillus à Sixto ii. Pont. Max. facultate impetrata, viginti ſex ſacerdotes
 inſtituit, quorum ſeptem vocantur dignitates, inter quas præcipua eſt abbatis: Ex xix. au-
 tem qui ſuperant, duodecim ſunt Canonici, & ſeptem portionarii. Templum vero male
 20 ſartum, & inuris fatiſcentibus humileq; vt erat, reliquit, cum omnem curam ad cœnobium
 Franciſcanorum exædificandum tranſtuliffet, vbi ſe humari voluit. Eam igitur commo-
 ditatem ad Academiam tanta cum amplitudine adaugendam Ximenius naſtus, à Leone
 x. Pont. Max. omni diligentiâ & liberalitate obtinuit, vt Compl. Academiae, templum Iuſti
 & Paſtoris contribuereſſet, cuius ſacerdotiis, quæ beneficia vocantur, rectore procurante,
 Theologiæ & liberalium doctrinarum magiſtri nullo impediante potirentur. Hæc enim
 de cauſa aureorum nummorum centum & quinquaginta millia in Vzedana arce ſepoſue-
 rat, vnde decem & ſeptem canonici ſacerdotes, duodecim itidem portionarii poſtea ſunt
 additi. Theologi ergo in Canonicos, Philoſophi in portionarios, prout quiſque in titulis
 præceſſerat, per rectorem & triumuiros cooptati, à rege tandem aſſumendi ſunt: ad cuius
 30 tutelam iure, quod patronatus vocant, ea omnia pertinere voluit. Templum autem ad To-
 letani imaginem, ſi licet magnis parua componere, ſpatioſis fornicibus extruendum cura-
 uit. Lucem, re nulla luminibus obſtruente, ſic admittit, vt mira ſit ſemper totius fani hilari-
 tas, quæ in templo Toletano deſideratur. Ad ſerta tecta perpetuo conſeruanda, pluſquam
 mille nummos aureos in ſingulos annos reliquit. Inuenio in Artheagæ epiſtolis conſilium
 Antiſtiti fuiſſe, vnam ex præbendis iuris Pontificii profeſſori dare, ne Theologi ſacerdotes
 ex iuris ignorantia cauſas perderent, ſed haberent domi certum & fidelem patronum, quæ
 poſſent conſulere. At quo minus id fecerit, leges à ſe de rebus Academiae datae, in cauſa fu-
 erunt. Nam iuris Pontificii profeſſori ad abſoluendam illius diſciplinæ periodum, quadri-
 ennii tempus præſinitur: quo peracto, cū ſe ſe munere proſitendi abdicet, ſacerdotio quoq;
 40 abdicari, quod alioqui perpetuum cōfertur, neceſſe erat. Nūc autē ad duodecim illas præ-
 bendas per Alphonſum Carrillū inſtitutas, pontificii iuris periti nonnunquam admittuntur.
 Nā cum Archiepiſcopi qui Ximenio ſucceſſerunt, Carrillana ſacerdotia ad ſuā curā perti-
 nere, cū Academia ſtrenue cōtendiſſent, regis opera tādē pactum eſt, vt alternis per ſin-
 gulos mēſes imperiis, in demortuorū ſacerdotū locū, aut alio quouis modo ab eo tēplo ab-
 euntū Toletanus Pōt. ſiue Theologū, ſiue iuris pōtificii peritū, qui aut apice doctorali co-
 honeſtatus, aut facultatē ad eū obtinēdum in aliqua ex quinq; Academiaiſ cōſecutus fuiſſet
 (hæc autē ſunt, Pariſienſis, Bononiienſis, Salmanticensis, Cōplutenſis, & Valliſoletana) Rector
 vero Cōplutēſes magiſtros, iuxta ſeriē titulorū ſufficeret. Trecenos nūmos aureos in annos
 ſingulos ſacerdotes canonici, quinquagenos portionarii percipiūt, ſummā quidē non ad-
 50 modum ampliā, verū quæ literatis hominib. ſit ſatis: nā mediocritas illis maxime eſt optan-
 da, qui ſe ſapiētīæ ſtudiis addixerūt. Certe modicis illis prouentib. tranquille & beate vitam
 agūt, & ſepe opulentiorem fortunam oblatam contemnunt. Eſt ſane collegium illud omni
 dignum reuerentiâ, & à cordatis viris ſuſcipiendum. Nam tituli quos tot laboribus pepe-
 rerunt, & menta incana, & totius corporis macies, quam nimio ſtudio contraxerunt, & hæ-
 bitus ipſe nulla induſtria, ſed ſola ſapiētia & virtute formatus, vel barbarorū immanes ani-
 mos ad ſui venerationē flecterent. Carolus v. Romanorum Imperator, in quo præter ceteras
 virtutes, quæ in illo heroe fuerunt maximæ, hoc etiam poſteritas ſemper eſt laudatura,
 quod bonis ingeniis & doctis hominibus plurimum detulit, cum aliquando Complu-
 tum veniſſet, & in eo templo ſacris adſuturus, Cæſareum puluinar ad aram maximam

stratum offendisset, illo deserto ad chorum sacerdotum processisse fertur, interq; eos priuatus consedisse: eius dici hanc se perdere nolle gloriam dicens, vt tot eruditis & præclaris viris etiam sit Carolus Cæsar annumeratus. Ad octauum idus Augusti, qui dies Iusto & Pastori apud nostros sacer est, Ildephonsi collegæ ad sacram ædem veniunt, alternique inter sacerdotes sedent, & sese inuicem contuentes, illi ob tales successores sibi gratulantur, hi virtutum illorum æmuli, ad illos exæquandos, aut si licuerit vincendos accenduntur: tacitisque animorum sententiis Laconicum illud carmen vicissim sibi ecciaunt, Nos fuimus olim strenui iuuentuli: præstantiores nos futuri olim sumus. Hi Canonici sacerdotes rectori per omnia obtemperant: cui tantum in eorum vitam inquirere licet: quod Archiepiscopis Toletanis inuidiosum semper fuit. Senatus doctorum Theologorum, quoties aliquid decernendum est, quod ad eorum gymnasium spectat, per rectorem cogitur: quod & in cæteris disciplinis, earum publicis professoribus & laureatis accersitis, fit. Interim rector priuatum cum solis Ildephonsi collegis, singulis semel mensibus, secundum Ximenii legem, senatum habet: in quo de iis quæ ad singulas disciplinas pertinent agitur, relatis per rectorem, quæ prius cum professoribus & laureatis tractata fuerant. Et si qui munera sibi commissa grauitur exercent, hoc in loco adauctis salariis cohonestantur: si qui vero remisse & negligenter, ni reprehensi sese excitauerint, iuxta Ximenii de electione professorum legem, sine vlla prouocatione seuerissime ordine pelluntur. Multa sunt adhuc ad reip. literariæ gubernationem sancte & prudenter à Ximenio instituta, de quibus dicere superse-
deo, quoniam (vt dixi) non ita pridem publicis typis excusa sunt, vbi totius Academiae mo-
res, & egregiam ex Ximenii effingentis studio imaginem, quæ harum rerum voluptate du-
citur, non sine animi delectatione contemplabitur. Sed nos ad Academiam nascentem re-
deamus, cuius is fulgor statim fuit, vt Hieronymiani gymnasii collegium, quod in suburba-
no Seguntiensis ius & priuilegia publicæ Academiae tenet, collegæ ipsi, post mortem Ioan-
nis Lupi Medinensis Almazani Archidiaconi, qui illud condiderat, Complutum transfer-
re, & Compluteni Academiae adiungere conarentur. Ximenius tamen migrationem illâ,
tametsi rationibus suis peropportuna, omnino prohibuit. Quod si quis causam requirat,
Ioannes Vergara hanc fuisse scripsit. Fuit olim Ximenius Seguntiensis ecclesiæ capellanus
maximus, & tunc huius Archidiaconi, viri singulari morum integritate atque prudentia
præditi, familiaritate in primis vsus est. Indignum ergo esse amicitia inter vtrunq; vicissim
cultus homo officiosus existimauit, si carissimi hominis memoria ex coniunctione Acade-
miarum periret: quod euenturum minime dubitabat. At Salmanticensis schola sui gymna-
sii solitudinem è diuerso metuens. Lunam iuris pontificii doctorem, & magistrum Orte-
gam philosophiæ professorem ad Ximenium legatos misit, qui ab eo obnixè efflagitarent,
vt suam illam literariam remp. ad Academiam Salmanticensem transferret: vt è duobus
tam celebribus & inclytis populis, vna tandem schola coalesceret, quæ non modo Parisiën-
sem esset obscuratura, sed antiquæ Athenarum gloriæ æmula & æqualis euaderet. Memi-
nisset quod ab Antonio Nebrißensi, homine doctrina & prudentia claro, non ita pridem,
(vt acceperant) dictum esset, perpetuas fore cum Pontificibus Toletanis Academiae Com-
pluteni lites: & tempus tandem aliquando futurum, quando omnia eius decreta & leges,
aut Archiepiscopis ipsis curantibus, aut hominibus Theologis parum quid esset faciendū
prospicientibus, abrogarentur. Quod proculdubio euitaretur, si petitis annueret, & diui-
nitus oblata occasione vti vellet. Siquidem Salmanticensibus, ex iuris vtriusq; peritiis, in qua
id gymnasium florentissimum esset, consilium ad eos conseruandos non defuturum: & ob-
ditionem in ea vrbe regiam, nullam cum æmulis Archiepiscopis controuersiam, aut con-
tentionem habendam. Quod si hæc fortasse contemneret, vtpote in temporis venturi am-
biguitate posita, geniumq; suum præstantiorem esse existimaret, quam vt quid tale vnquā
timeretur, saltem loci situ insalabri deterritus, quod & Nebrißensem addidisse fama erat,
sese exorari sustineret, desineretq; tandem, vnica dumtaxat camporum amœnitate captus,
quæ vernantibus agris spatiosa planities alliciebat, bonorum ingeniorum commune sepul-
chrum condere. Quod se non infausti ominis causa dicere aiebant, sed vt omnia obstantia
tanto principi proponerent, & ad vnam urbem sapientiæ ædificandam, quæ parem nun-
quam habuisset, aut habitura foret, eius animum mouerent. Hoc autem vnicum eis propo-
situm esse, vel ex eo cognoscere posset, quod præter communis gymnasii ius, id enim ad
publicam quietem erat necessarium, nihil amplius ab illo peterent. Ad eam Salmanticen-
sium legationem Ximenius hoc vnum respondiisse fertur: libenter se quidem conditionē
accepturum, modo in ea intra urbem planitie quæ ad eam Franciscanam est, suam sibi A-
cademiam exedificare permetterent, quæ Parisiensis instar, suo iure & rectore fruens, pro-
priis legibus gubernaretur. Id Salmanticenses apertam esse repulsam intelligentes, re infe-
cta, ad

cta ad suos redierunt. Inter alia multa quæ sunt per Ximenium præclare suscepta & confecta, duo sunt in oculis omnium posita, Academia Complutensis de qua hætenus egimus, & bellum Africanum de quo nunc sumus dicturi. Visum est enim has duas res maximas eodem volumine complecti, ut quantum vir egregie cordatus, pace & bello valuerit, ex earum inter se collatione planum fiat. Sed ut fidem nostræ narrationi omnes habeant, aliqua de eius viri ingenio, & de causis quæ eum ad id bellum impulerunt, necessario præfanda esse duxi. Ita enim admiratio, quæ ex rerum magnarum narratione nascetur, apud homines prudentes est vanitate caritura, si veris rationibus se persuaderi intelligant, nihilque nos domi nostræ natum ad res exaggerandas afferre. Ergo Ximenium animo excelso
 10 & magno fuisse, nemo qui paulo accuratius gesta ipsius considerauerit, inficiari poterit. Nam ut cætera in præsentia non commemorem, quo tempore Academiæ construendæ & exornandæ intentus erat, & eam rem solum curare videbatur, longe diuersis curis distractus bellum etiam aduersus Africam meditabatur, deq; eius apparatu, instrumentis, & ordine, cum rege per certos homines, & per literas agebat, donec re ad effectum perducta, voti sanctissimi compos factus fuit. Nescires ad quam rem ille propensior natura esset, disciplinis prouehendis, & pacis muneribus obeundis, an potius bellicis studiis exercendis. Nam qui tot literaria monumenta de quibus egimus animo reuoluerit, qui tot librorum excusiones, tot cœnobîa exædificata, tantam reip. in officio continendæ curam conspexerit, togæ proculdubio tantum cultorem fuisse credet. Ego tamen dum vniuersas eius actio-
 20 nes comparo, magis ad bellica exercitia à natura effectum esse iudico. Erat enim vir animi inuicti & sublimis omniaque in melius asserere conantis, & mirabili solertia à natura præditus: & qui persuasum haberet, non alia ratione animos humanos imperia aliorum laturos, nisi vi facta aut adhibita. Quare pro certo affirmare solebat, nullum vnquam principem exteris populis formidini, aut suis reuerentiæ fuisse, nisi comparato militum exercitu, atque omnibus belli instrumentis ad manum paratis. Dedit huius rei præclarum argumentum, cum Hispaniæ gubernandæ præfectus, hoc de quo agimus in primis cavit. Quo quidem tempore veteranos milites dixisse certum est, nunquam antea militares viros tanto in pretio vel honore habitos, aut stipendia certius ad diem illis fuisse numerata. Sed hoc nostrum de eo iudicium ex Africano bello certum esse, luce clarius (ut existimo) apparebit.
 30 Quod si illustriora monumenta sunt quæ ille ad pacem pertinentia reliquit, fecit id suæ vitæ institutum atq; sacri Pontificatus persona, cui nihil minus quam vulnera & cædes conueniunt, & totus ille tumultus quò Mars & Bellona gaudent. Quod si vitæ diuersum genus siue fors, siue potius Deus dedisset, summis ducibus fuisset proculdubio annumerandus. Sed nunc ad huius belli causas explicandas veniamus. Venit in Hispaniam (ut dixi) Hieronymus Vianellus, vir industrius, & rerum Africanarum in primis peritus: sunt enim Venetici cum distrahendis, tum importandis mercibus, rebusq; aliis ad vitam vtilibus vniuersi intenti, & in cunctas fere orbis regiones penetrant, vnde multorum vrbes & mores notos habent. Is ergo cum Ximenii animum ad bellum contra Africam suscipiendum ex eius sermonibus propensum cognosceret, cœpit cum eo de portubus, stationibus, atque de vniuersa maritima ora, quæ Hispaniam spectat, agere: sed potissimum quam ratione portus ille magnus, quem ea de causa Mersalcabir Mauri appellant, obsideri & expugnari posset. Gratissimi sermones hi Ximenio fuerunt, nam si is portus in potestate Hispanorum esset, facillimum aditum haberi sentiebat ad vniuersam Africam capiendam. Est enim ille portus vel ingentis classis capacissimus, nullibique in continua Africæ ora naues tutius aut commodius esse possunt. Atque vtinam principibus nostris, quos grauissima reipublicæ negotia hætenus sollicitos habuerunt, liceat aliquando potentes vires suas in Africanam gentem conuertere: haud iis angustiis quibus in præsentia premeremur, nec cum Algerio prædone, aliisve ignobilibus piratis, quibus animos Turcæ tyrannus facit, tam ancipiti Marte contenderemus. Quo mihi magis Ximenii conatus admirationi sunt, verè enim ad reipublicæ salutem & felicitatem natus, id vnum quoad vixit curauit, ut oram illam maritimam nostram faceret. Qua sane intentione regi Ferdinando, ut Bugiam & Tripolim caperet, Orano expugnata, author fuit: & Carolo v. Imperatori, ut Guletæ præsidium occuparet. At ea partim hostibus cesserunt, partim ne reliquis spoliemur quotidie timemus. Igitur Ximenius Vianellum consiliis suis peropportunum aduenisse videns, ad colloquia perhuc manè inuitat, edicitq; ianitoribus, ut Vianello ad se venienti semper sit aditus liber. Ille igitur ut erat liberali ingenio, Ximenio operam in ea re suam sedulo præstitit. Nam & eorum locorum situm diligenti sermone declarauit: & quoniam eiusmodi descriptiones, nisi oculis subiiciantur, non solent omnino imaginationi nostræ quales sunt hæere, tabulam manibus suis peraccommode apparatus attulit, in qua conformatis è cera signis, oppidum
 50

portui magno proximū, & arcem iconicē (vt aiunt) finxit: tum deinde colles & monticulos, hisque ipsis subiectas valles, & viam, quā ad speculam, quæ facis dicitur, deueniebatur. Ea est in prærupto cliuo, quā nostris ascensus ad Oranum erat futurus. Locus ipse arduus est, & vndique rupibus inaccessis inuius, præterquā quibusdam angustis, quæ ex forma, sedes ab incolis appellatur. Iuxta has specula quam diximus confurgit, quæ ex altera parte Oranū, Mersalcabir ex altera prospicit, face continuo de nocte prælucente Græcorū Pharis non admodum ab similibus. Sequebatur statim Oranum vrbs cello quodam in colle posita, mœnibus, & turribus, ac loci situ munita, quæ mari altera parte alluitur, altera variis pomariis ac irriguis fontibus cincta, in sui cupidinem quemuis regem pellicere potest, nedū Ximenium, quem iam fatalis ardor ad eam gloriam obrinendam incitabat. Est id Mauritanix celeberrimum oppidum, fuitq; olim mercatorum nundinis & commercijs clarum, soli felicitate Beticæ nostræ par, celi salubritate & temperie præstantius. Hinc factum est vt totius Europæ hospitibus frequens, in non mediocrem opulentiam creuerit, atq; Afris piratis occasionem præbuerit totam Hispaniæ oram diuexandi. Quin ipsi mercatores præsidium illic militare alebant, ad se suasq; merces ab omni iniuria hostili vindicandum. Liberris legibus Oranitæ vivebant, præterquam quod Trimesemio regi tributum quoddam quotannis pendebant: cuius coactori ex regiis ministris in urbem ingrediendi facultas tantum erat, nec præterea vllam habebat potestatem, aut iurisdictionem. Florente ciuitate plusquam sex millia domorum numerabantur: quæ cum ædificiorum magnitudine, tum pulchritudine, mirum in modum urbem ornabant. Iam verò frequentia templorum, collegiorum, xenodochiorum, balneorum, cæterarumque ædium publicarum, adeo multa erat, vt quamlibet urbem præclaram & illustrem facere possent. Prærupti loci situs parum aptam frugibus aut arboribus efficit: sunt tamen huic incommodo circum circa regiones remedio, assidue in eam frumentum importantes, adeo vt nulla ex re certius vectigal Orani sit, quam ex furnis & aquariis molis. Variis id oppidum nominibus vocatur à recentioribus: nam alii Madauram, alii Aeram, Auranum etiam nonnulli vocant: Afri hodie Guharum appellant. Omnia autem hæc nomina locum accliuem, & ventis expositum significāt. Hinc igitur nostrates Oranum dixerunt. An vero hæc vrbs antiqua sit, & eius fiat à priscis authoribus mentio, quoniam mihi non satis constat, consultius faciam, si hanc curam aliis reliquero. Ergo ex dictis Vianelli, & descriptione loci quam proposuerat, facile Ximenius intellexit, frustra se quicquam tentaturū, nisi portus ille magnus à nostris præoccuparetur. Quare ad hoc omne studium conuertens, cum rege Ferdinando rem omnem communicat, & vt mature rescribat quid fieri velit, impense rogat. Erat quidem rex sua sponte satis animatus ad bellum Africanum gerendum, sed re nummaria minus se esse instructum dicebat, quod bello Granatensi & Italicis impensis, eius ærarium fere esset exhaustum: esse ergo bonam voluntatem, sed suos conatus neruis belli destitui. His cognitis, Ximenius quæ & Hispaniæ clades stimulabat, ex qua per maximum dedecus, prædæ ab Afris quotidie abigebantur, & religionis prouehendæ amor miro quodam ardore impellebat, ne præsentē occasionem amitteret, quam Vianelli præsentia promittere videbatur: & ne totius aulicæ iuuentutis voluntas, quam huius belli cupidam esse sentiebat, dilatione interiecta languesceret, regi continuo pollicitus est, eam se pecuniam mutuo daturum, qua exercitus sustineri per bimestre spatium passet, ad Mersalcabir in Africa expugnandum, vt reipublicæ Christianæ hostes à nostris littoribus arcerentur. Instructissima ergo classis apparatur, & delectus iuuentutis per vniuersam Hispaniam fiunt. Aulicorum adolescentum magistro totius belli imperium committitur. Is erat Didacus Fernandus Corduba, vir spectatæ virtutis & prudentiæ, qui illico ex veteranorum militum numero, socios & participes laboris ascieuit viros selectos, & rei bellicæ peritos: sed potissimum Ramundum Cardonam classis regiæ, & Didacum Veram tormentorum regionum præfectos, & Gonsalum Aioram prætorianæ cohortis ducem, & Petrum Lopidem Horoscum cognomento Zagalum, sed ante alios Hieronymum Vianellum, viæ indicem & commonstratorem. Tercio nonas Sept. Malaca soluunt: nostrum littus deinde legentes, Euris nonnihil retardantibus, sexto Idus Almeriam, quam nonnulli antiquam Abderam esse volunt, veniunt: tertio post die Mersalcabir appellant. Afri tamen, qui per suos exploratores de Hispanorum classe certiores facti, iam dudum in specula & vigilia erant, vt eos portum attingentes viderunt, fundis, tormentis & sagittis hostem propellere, & submouere tentauerunt: sed virtute nostrorum militum cum omnis conatus irritus fuisset, crebris ignibus de more eius gentis in speculis accensis, fumi indicio, paruo sane temporis spatio nostrorum aduentus vniuersæ ferme Mauritanix innotuit. Statim vt diluxit, tanta Maurorum & Numidarum, qui per eos cāpos vagantur, cum equitum tum peditum multitudo congregata fuit, vt omnes vndique colles arma-

armatis hostibus replerentur. Hi ergo magna animi constantia ad littus descendebant, Hispanos ne terram Africam contingerent prohiberi. At eas omnes difficultates nostrae vincentes, inuitis hostibus, portum tenuerunt. E nauibus extemplo egressi, prout in illis angustiis licuit, cum praesertim hostium telis undique impeterentur, castrametati sunt. Alterum diem in exploranda regione, in castris muniendis, & auxiliis Afrorum, quae ab Orano, aliisque partibus assidue veniebant, deturbandis, occupati fuerunt. Duces interea, donec aliquid memoria dignum effecissent, nullum nuncium ad regem remiserunt. Id cum animos cunctorum sollicitos teneret, omnes rumores, qui varii prout in re incerta fieri solet ferebantur, auide captabant. Anceps erat victoriae euentus, propter egregiam hostium virtutem, sed praesertim arcis praefecti, qui singulari vigilantia & fortitudine praesidium eius fidei commissum tuebatur. Petra ubi id praesidium est, maris undis ex omni parte alluitur, praeterquam qua meridiem spectat. Ab ea autem parte collis quidam praeruptus attollitur, cuius statio & hostibus erat necessaria, & nostris peropportuna ad praesidium ipsum expugnandum. Hunc collem ex hostium potestate eripere, cum totius exercitus viribus Hispani contenderent, eo tandem ut sunt potiti, quamuis non sine sanguine, protinus in spem maximam sunt erecti, Mersalcabir quoque potiundi. Interea rex Trimesenius Maurorum & Numidarum exercitum miserat, qui dum variis praeliis cum nostris configunt, ut est Mars anceps, nunc illi, nunc nostri victores fuerunt, & milites utrinque desiderati. Porro praesidii praefectus, qui summa (ut dixi) diligentia, nostrorum conatibus obuiam semper ibat, dum inter propugnacula reficiendis tormentis attendit, glande ferrea a nauibus emissa percussus occubuit. Permagni momenti ad rem bene gerendam unius viri mors nostris fuit: nam ab eo tempore hostes debilitati omnia remisse & timide gerere. Tandem cum neque subsidio sibi veniri, neque nauibus comitatus comportari posset, nostris mare & itinera omnia intercludentibus, seque partim ex nauibus, partim ex colle occupato, omni tormentorum genere impugnari vident, de ditione agere coeperunt, dummodo aliquot dierum induciae ad deliberandum darentur. Igitur inter nostros, & Mauros sic conuenit, quod si rex Trimesenius copiosiori exercitu auxilium per tempus induciarum non tulisset, Mersalcabir extemplo Hispanis cederet. Elapsis diebus cum ne quicquam regis subsidium expectaretur, totidem dies adiiciendos petunt, quibus si etiam Trimesenius cessaret, ipsi omni sacramento exoluti, oppidum simul & arcem traderent. Cum ergo omnes dies pactionis bellicae exiissent, postridie mane Didacus Fernandus exercitu ante portam, quae Oranum ducit, agminatim instructo, classicum canere iubens, antequam armis infestum aliquid tentaret, per faciem alta voce pro mœnibus admonuit: Quandoquidem Mauris per dies induciarum, nihil auxilii a suis aduenisset, ipsi, uxores, liberiq; eorum Mersalcabir secundum pacta indemnes exirent: quicquid eorum corporibus possent exportarent, quocumque liberet, nemine per vim auferente, adueherent. Qui ex nostris abeuntes laxisset, aut alio quouis modo contra pacta cum Mauris fecisset, capitis multa ducem foederis violati religione exolueret. Illico oppidi portis referatis, dies tres impetrati sunt ad suppellectilem concessam conuasandam. Toto illo ttduo Didaco Fernando pro portis sedente, per medias acies Mauri transibant, rerum adamatarum quicquid poterant asportantes. Nemo ex nostro exercitu inuentus est, qui vel dicto Mauros offenderet, praeter unum ex gregariis militibus cuius nomen in obscuro est, qui avaritiae morbo correptus, aut, ut quidam narrant, libidinis, Maurae foeminae iniurius esse coepit. Erat is in postremis ordinibus, quare latere posse confidebat. At indigne Mauris id ferentibus, miserabili voce contra pacta conuenta agi clamitabant: nam & penates relictos, & arcis tradita tacita exprobratio, dolore & ira animos repleuerat. Illico ad aures Didaci peruenit, qui antiquo & seверо Hispaniarum instituto pilis militem transigi imperauit: quod uniuerso exercitui & exemplo, & pauori fuit. Oppido itaque veteribus incolis destituto, nostri exultantes quinquagesimo postquam Malaca soluerunt die, potiuntur: & Hispano praesidio arcem muniētes, ad regem & Ximenium triremem miserunt, quae victoriam partam nuntiaret. Aiunt post Mersalcabir occupatum, multos ex Mauris qui Oranum incolebant, cum uniuersa familia & facultatibus Trimesenium se contulisse: nam eam urbem statim a nostris oppugnatum iri nihil dubitabant. Postea tamen cum toto quadriennio cessatum a nostris esset, omnes Oranum reuersi sunt, existimantes Hispanos satis habuisse portus magni receptaculo a Mauris erepto, ora nostrae securitatem comparasse. Unus tamen praediues Maurus, qui camelo auro onusta Orano discesserat, magnopere redeuntes deterrebat: qui propositi tenax expugnatae urbis cladē effugit. Didacus interim cum aliquot dies Afrorum comitatu corpora suorum curari permisset: nam quamuis multa Mauri exportauerāt, cum ea pretiosissima quaeque fuissent, multa quoque intacta, praesertim quae ad victum pertinent, remanserunt. Ergo praestantissimis qui-

busque ad custodiam Mersalcabir per Didacum ex vniuerso exercitu delectis, ceteram multitudinem in Hispaniam redire iussit. Nam & res nummaria fere omnis consumpta erat, & nihil quod ultra tentaret occurrebat. Ad Oranum enim oppugnandum, loci situ, & ciuium frequentia, & militari exercitu munitum, longe maiores vires requiri videbat, quā quæ tunc sibi adessent. Regis tamen imperium expectare constituit. Interea non cessauit omni ratione & cura, portum, oppidum, ipsamq; arcem ad nostrorum usum, tum reficere, tum denuo formare. Postquam regi, & Ximenio rerum earum suafori, victoria nota fuit, dici non potest, quanta lætitia non solum vtriusque animum, sed vniuersum Regis comitatum, totamque Hispaniam perfuderit: omnes enim anxios & mœstos tenuerat, tam diuturnum de Didaco Fernando, deque eius classe per menstruum fere tempus, silentium. Oratio dierum supplicationes per vniuersam Hispaniam sunt indictæ, quibus Deo Opt. max. gratiæ agerentur, quod eum Africæ portum Hispani cepissent, vnde non modo securitas littoribus nostris comparata esset, sed ingens aditus patefactus ad omnem Africæ oram occupandam. Venerunt non multo post ad regem aliquot ex tribunis militaribus à Didaco missi, Didacus Vera, Gonsalus Aiora, Petrus Lopides Horoscus, quem Mauri Alzagalum (vt diximus) ob singularem in rebus bellicis strenuitatem, vocabant. Hic ex spoliis Mauro- rum, baculum ex selecto hebeno, eximii tum læuoris tum nigredinis, Cadin (ita enim Mauri pontifices suos & seniores vocant) gestamen, ad Ximenium detulit. Quo in gratiam Alzagali cum aliquot dies Ximenius usus esset, Complutum ad Academiam suam, victoriæ Africanæ monumentum, & amici viri optimi pignus misit. Rex vero postquam quæ per Didacum Fernandum gesta sunt, & quibus opus esset cognouisset, centum leuis armaturæ equites, pedites quadringentos ad Didacum in Africam traiciendos curat. Horum ducem Rodericum Diasium Rogium, virum nobilem, & fortissimum constituit. Didacum vero Fernandum ad se accersit, vicaria magni portus custodia Roderico interim tradita. Didacus à rege benignissime susceptus est, & Ximenio eius virtutem apud regem collaudante, multis præmiis & honoribus affectus, Mersalcabirana etiam præfectura donatur. Nam cū eius fortitudine & industria in potestatem nostram deuenisset, à nemine melius, veluti in re propria laboranti, defendi posse iure credebatur. Tria millia nummorum aureorum, quæ summa, prout illa tempora ferebant, ad capiendum illud præsidium satis fuit, in singulos annos ad retinendum assignata sunt. Haud est obliuionis tenebris premendum Roderici Diasii factum: is enim non ignauam in absentia præfecti operam nauans, cum crebras eruptiones in hostes faceret, & rebus rusticis occupatos de improviso adoriretur, & frequenter prædam ex agris ageret, regionemque omnem incursionibus vastaret: Mauri tot damnis & rapinis grauissime permoti, sese ad illum, quoquo modo possent, opprimendum parant. Ergo cum de more agros popularetur, interclusus est à Mauris. Erant perpauci milites qui Rodericum sequebantur, præ hostium multitudine: quare in re desperata bono usus consilio, suos breui, sed acri oratione cohortatus, ne inulti perirent, sed Hispani nominis memores, se ducem sequerentur, & per medios hostes viam, quæ sola patebat, salutis facerent, simulque equum adigit, & in confertos Mauros irruens, tantam eorum stragem fecit, vt quocunque incederet, ingens esset hostium trepidatio. Hispani vero milites tanti du- cis exemplo excitati fortissime dimicantes, hostes terga dare coegerunt. Narratur mirabilis ictus, quem hoc die Rodericus coniectione hastæ fecit. Insequebatur Maurum equitem, qui cum equo fideret velociore, dum putat se euasurum, terga dedit. In hunc Rodericus tanta vi hastam cōtorfit, vt hoste transfuerberato, ligneum ephippii capitulum, & equi ceruicem perfoderit. Certum est hostes hoc terribili ictu animaduerso perterritos, coepisse laxis habenis fugere. Multo post tempore durasse inter Mauros prouerbii loco aiunt, vt quibus irati essent, ictum præfecti Mazalquibirani imprecarentur. Dum hæc in Africa geruntur, Philippi è Belgis aduentus, quemadmodum in tertio volumine late sumus executi, regis Ferdinandi conatum, & Ximenii antistitis institutum retardauit: qui maritimam Africæ oram, atq; adeo totam ipsam Mauritaniam regionem, Hispano imperio subiicere proposuerant, satis enim per ea tempora ab utroque laboratum esse constat, vt reipublicæ commodis consuleretur. Nam & tumultus regulum compresserunt, & regnorum imperium quod post regis Philippi mortem labefactatum fuit, in priorem ordinem & statutum reduxerunt. Non cessabat Didacus Fernandus è Mersalcabirina arce assiduas in Mauros incursiones facere, ex quibus cum victoriam sæpe reportasset, decreuit tandem cum tribus peditem millibus, iusto prælio Oranenses prouocare. Nam cum Mauri non ita pridem oppidum in Hispaniæ ora situm interneccione vastassent, vtriusque sexus vniuersis incolis ad vnum trucidatis, aut captis, insolentiores ex ea re facti, Didaco cladem minitabantur, & vt portum magnum reciperent omni apparatu & studio curabant. Sed vt fors belli anceps

semper

semper & incerta est, anno eius seculi septimo sub Idus ferme Iulias, cum egregie Didacus cum illis dimicasset, magna iactura suscepta victus prælio discessit. Eo nuntio Ximenius, cæteri; principes qui apud Ioannam reginam aderant (nam nondum Neapoli Ferdinandus venerat) adeo grauius perculsi sunt, ut illico Ximenius ad expeditionem diu exoptatam fuerit nauigaturus, nisi reginæ valetudo, & reip. status, eius studium & conatum retardasset, & in primis Ferdinandi regis absentia, sine cuius auspiciis & nutu, nihil rite confici posse existimabat. Ergo simul ac rex venit, & Hispaniæ res sunt compositæ, Ximenius cum eo agere cœpit, ut vel ipse rex in Africam traiceret, vel Ximenio eam prouinciam traderet. Indignum enim esse, & pene intolerabile, ut tali à Deo immortalis opportunitate

10 oblata, taliq; aditu ad vniuersam Africam debellandam dato, ipsi otiosi & negligentes sederent, spectantes quemadmodum tot captiuorum Christianorum millia, cum maximo totius Hispaniæ nationis dedecore, passim abducerentur. Erat quidem rex in Ximenii sententiam propensus, quamuis reguli varie super hac re sentirent. Nam nonnulli, qui cum ipsi nihil præclarum faciant, id ab aliis fieri sustinere nequeunt, Ximenium ut immodice ambitiosum inculcabant, qui præter instituti sui rationem, præterque personæ decorum quam gerebat, cædibus se pollueri vellet, & pro lituo & galero, hastam & galeam ambiret. Atque ex re, quæ tunc in omnium ore versabatur, occasione capta, ridiculum esse passim iactabant, Gonçalum Fernandum tot victoriis in Italia partis, quæ merito magni imperatoris cognomentum illi peperissent, è bello reuocatum, orbiculos quibus preces annumerari solent, Pintiaæ voluere, antistitem vero Toletanum cædes & lanienam optare. Hanc autem rerum commutationem, esse portenti similem aiebant, & ut reip. parum faustam, sacris omnibus expiandam. Sed hi nostrorum annalium ignari, pontificum Toletanorum strenue semper in debellandis religionis hostibus apud suos reges nauatam operam, aut non intelligebant, aut præ inuidia dissimulabant. Alii hominem dementem, & temerariū vocabant, quod bellorum difficultatibus parum consideratis, res maiores animo præsumeret, quam pro illius facultate & captu. Opus enim esse ad id bellum rege aliquo potentissimo & industrio, nec non rerum bellicarum perito, qualis Ferdinandus erat: alioqui nec hostibus terrore, neque suis reuerentiæ fore. Porro militum animos ad imperatoris a-

30 morem inflammare solet assidua in castris præsentia, somni & ciborum communio, & eadem in periculis fortuna, quæ singula longe à Ximenii instituto aberant: qui vanis quorundam promissis lactatus in eam fuisset sententiam inductus: quod extremæ leuitatis, & animi parum sani testimonium non mediocre esse affirmabant. Alii tamen qui sibi videbantur prudentiores, non adeo aiebant Ximenium insanire, ut huic se negotio parem esse crederet: sed hominem imperandi cupidum, resq; omnes pro arbitrio componendi, regem atq; adeo vniuersam Hispaniæ nobilitatem in Africam amandare, his prætextibus studere, ut ipse interim summæ rerum præfectus, de republ. pro voluntate statuatur. Quod si malo nodo malus quoque quærendus est cuneus, regi alteram conditionis partem minime quidem esse recusandam: sed potius Ximenio concedendum, ut in Africam cum exercitu traiciat, quandoquidem id tantopere se discupere simularet. Rex Ximenio multo erat æquior, quod eius probitatem, atq; illam potissimum ad hostes religionis extirpandos animi propensionem multis argumentis nouisset. Quare eius proposito apud regulos palam collaudato, sibi nimis Ximenii sententiam placere declarauit: esseq; illi gratias pro merito agendas, quod vir tanta ætate prouectus, & diuturnis laboribus pene confectus, ad durissimum Martis opus religionis dilatandæ studio, & reip. defendendæ amore, sese ardore iuuenili offerret. Idcirco sanctissimis eius conatibus omnino fauendum, & omnibus regni viribus optimi præsulis consilium, religionis & pietatis plenum, mature esse exequendum. Nihil contra eo tempore amplius est actum, sed statim decretum ut reip. triremes, naues longæ & rostratæ, ad Ximenii imperium, siue Malacæ, siue Carthagini nouæ præsto essent, ut cō-

40 meatus ad eam rem necessarii ex proximis locis empti comportarentur, & materia quæ sexcentis doliis conficiendis satis esset, ad aquationes in terra hostili faciendas: nam primæ nauigationi ex portu Menesthei, quem S. Mariæ vocant, & ex Cæsaris castris, quæ nunc Xerezium, aqua erat haurienda. Ut sulphur etiam & nitrum ex regiis fodinis, aut priuatis, nemine prohibente, ad pulueres tormentarios conficiendos, aut assumere aut coemere liceret: & ut commendatarii, quos vocant, nullo missionis genere uti, aut pro se vicarium dare possent, nisi legitima de causa: sed omnes tanquam ad remp. contra paganos defendendam, suis stipendiis in hoc bello militarent. Ut milites stipendiarii, qui Abulam, Arcualum, Segobiam, Medinam Campensem, Ulmetum, Fontiuerum, Salmanticam, Vacceorū oppida, & qui Trusillum, & Cereris castra in Lusitanis habitant, certo quodam regis stipendio, ad militares vsus sunt adstricti, regiis literis euocarentur. Ut quotquot panis nautici pō-

50

do, Malacæ per regiones procuratores, parata essent, Ximenio venderentur. Ut comæatus qui per regem cōferendus ex pactis esset, ad portum vnde Ximenio soluendum esset, regis ōpera adueheretur. Ut quoniam ad militarem licentiam coercendam pōtencia persona parum apta esset, ex regis quatuor uiris, qui capitalibus causis in comitatu principis præsunt, duo saltem ad legiones Ximenii mitterentur, qui de illis reb. cognoscerent. Hi fuerūt Gallecus, & Aguirrus, quibus omnia ad exercitum pertinentia, prout vsus poscere videretur, constituendi suprema facultas est data. Intererat Ximenius horum duorum cōsilio, & suo arbitrio omnia moderabatur. Sed prudentissime curabat, ut per regiones ministros discerni cuncti arbitrarentur. Nam regia authoritate prætena, quæ inter nostros semper fuit sacrosancta, facile omnes in officio cōtinebantur. Data etiam sunt regis tabellæ nonnullæ manu regis subscriptæ, & eius sigillo impressæ, puræ tamen, quæ cum opus esset scribebantur, & earum vi & potestate totidem iudices vicarii creabantur, eiusdē cum duumiris facultatis, ad milites puniendos. Nam hoc etiam Ximenii industria cōfectum est, ne vir religiosus, & tanta dignitate præditus, ad huiusmodi castigationes se demittere videretur. His itaq; apud regem decretis, atq; per Ximenii procuratores acceptis, operi Ximenius accinctus est. Porro Gōsalo magno in primis hortante, Petrum Nauarrum Oliueti Comitē, ducem egregium, & rei bellicæ peritum, qui viri fortissimi exēpla in Gōsali exercitu permulta ediderat, & qui tunc Gōsalum secutus, in Hispania apud regem erat, ad se accersit. Is nō ita pridem Beleziam rupem (Pegnonum nostri vocant) quæ in Africano littore est, è potestate Maurorum receperat. Ergo cum Nauarro omnia sua cōsilia cōmunicat, & quid in singulis rebus faciendum esset ab eo edoctus, imperatorem totius exercitus Nauarrum designat: & ut cohortes Italicas quæ sub Gōsalo magno meruerant, cōtinuo recipiat, edicit: & ut Malacam proficiscatur, & regis classis cōmeatus exploret, quos à Varga senatore regio, aut eius nomine à procuratore Villalupo traditos, Carthaginem curet asportādos. Nauarro itaq; ad eas res curandas digresso, Ximenius militum delectus per diocesim suā facit, & ex Bætica, Catalonia, Aragonia, Cantabria, & Asturia, selectas aliquot legiones conscripsit, ex quib. exercitus factus est ad eam rem quam parabat peraccomodus: nam equum quatuor millia, peditū decem millia recensentur. Tribunos militū (quos coronellos nostri vocant) Rodericum Moschosum, Altamiranum Comitem, Ioannem Spinofam, Alphonsum Vanegam, Gonsalum Aioram, Petrum Ariam in hastarum ludo celebrem, atq; inde patrio idiomate iustatorem cognominatū, & Ioannem Villaluam Cantabrum. Erant omnes hi viri bellicis victoriis adeo clari, ut sæpe homines maiores natu qui reb. illis interfuerūt, dicētes audiuerim exercitū Ximenii eos tūc duces & coronellos habuisse, quorum singulis, nō modo huius belli summa, sed cuiuslibet alterius, quod difficilius & grāuius esset, tuto quidē cōmitti potuisset. Suberāt eis nō inglorii manipulares duces, ac cēturiones: quinam fuerint, quibusve manipulis aut cohortib. præpositi, adhuc in superstitū memoriis durat. Ergo Petrus Castellus Cōplutenses milites ducebat. Villarcellus Turrilacunenses, Vzedanos & Talamācenses. Bernardinus Menesius Talabricēses, & sagittarios transōtanos: nā hi Iadæ, quæ apud eos copiosissime nascitur, beneficio, ex qua sagittas faciūt, eā artē mirifice callēt. Bustamātus titularis episcopus, & parochus Hipponēsis, Guardianos, Romeralios, & Liliēses. Ioannes Mōtanus, Hipponenses, Valliuerdanos, & quos Moros iuxta Toletū cis Tagū sitos, hoc est colonos, lingua nostra appellat. Alvarus Salazarus, Toletanos. Sāctus Petrus ciuis Toletanus, Illescēses, qui sunt Toletum cis Tagū proximi. Hactenus gentē ex Toletana diocesi memorauimus. Quos vero Bætica Asturia & Cātabria miserūt, aliæve circūcirca regiones, Ioāni Giēnio Bastetano, & Ioāni Bustamāto Cōplutēsi sunt cōmissi. Sed quoniā plusquā octingēti milites, nullo stipēdio cōducti, aut vlla sacramēti ratione addicti, Ximeniū in Africā (ponte sua secuti sunt, iis Requelmus Bastetanus dux præfectus est. In epistolis Ximenii ad procuratores suos, quos eo tēpore apud regē habebat datis aliorū ducū & quæstorū nomina reperio: quib. ob egregiam operā sibi in Africa nauatam, cupit ut rex beneficia & munera pro meritis donet: inter quos, Garridū, Vadillū, Argueslū, & Maderellū Cēturiones cōmendat, & licentiātū etiā Zaratem ad cognoscēdas causas per duūuiros suffectū. Ergo e quilib. ducēdis Garfias Villaroellus Castorlæ præfectus cōstitutus est: Vianello magisteriū castrorū defertur: nā ille & regionē bene nosse, & quo loco castra essēt metāda, & qua parte hostes adoriēdi, & quæ præsidia pro loci ratione augeri aut minui deberēt, & quæ loca itē forēt custodiis tuēda & cōfirmāda, solus exacte callere credebatur. Ximenius qui frustra apparari cætera intelligebat, nisi pecuniæ, quæ belli herui semper sunt habitæ, vel in lōgum tēpus suppeterent, aliquot retro annis de Africana expeditione cogitans, prouido in posterum cōsilio non mediocres opes cōgregauerat. Sed belli casus incertos esse sciēs, stultissimū esse iudicabat ad terram hostilē, subductus ad calculū rationibus

nibus, proficisci. Ergo ne difficultate rei nūmarię aliquando premeretur, ad Toletanū capitulum scripsit, ut sibi subsidio essent, missa quātam possent nummorum summa. Nam si olim post Hispaniā a Mauris occupatā, ecclesiasticis redditibus exercitus parabantur, ut ab hostibus reciperetur, multo causatius id nunc ab ipsis poscebatur, ne Hispania rursus in priscas illas misérias recideret: præsertim cum ipse, qui eorum caput esset, nō solum suas facultates infumeret, sed se quoq; in manifestum vitę discrimē, pro religionis defensione & augmēto obiiceret. Res erat eo tempore huiusmodi subsidiū in Hispania infrequens, & nō nisi maximis & euidentibus periculis, cum videndum erat ne quid detrimēti respub. Christiana caperet, à Pōtif. Romanis indicta. Nam sacerdotia quo quomodo per reges grauari, inuidiosum & iniquū censebatur: semperq; aliquid infustum & durum, id attentantibus accidisse, obseruatū fuit. Sed capitulū nec rei insolentia commotū est, nec graue aliquid in antistite suum dixit, aut immunitatē suam imminui vllō modo idcirco existimauit. Imo animis prōptissimis, non modo opes & facultates, sed omnē operam ad eam rē polliciti, multi discedētem ad mare vsq; secuti sunt: qui nisi ab eo Tolerū redire coacti essent, nō dubitassent in Africā traicere, atq; ibi si opus esset, consertis manib. cum hostib. pugnare. Sunt apud me Ximenii ad regem Ferdinandum epistolę, quibus de hac capituli sui erogatione scribit, penē gaudio gestiens, quoniā alię dięceses & ecclesię exemplū essent habiturę, ad Africanam Ximenii expeditionē stipe collata iuuandā, q; & fieri iam affirmat. Quo magis mionr nullā huius rei memoriā, nullumve monumentū in ecclesię Toletanę archiuis haberi. Nisi forte, ne exemplū sequerentur archiepiscopi successuri, & q; liberalitate sacerdotū factū erat, tempore maxime necessario, ad exactiones per vim faciendas ob priuata commoda addūcerentur, communiter curatū est, ut vestigium nullum remaneret. Est quidē certe solennis hic rapinarū modus, nonnulla precario obtinere à populis, q̄ post iure suo potentiores exigant. quasi lege teneantur præstare. Totus hic annus com meatibus apparādīs, pecunia colligenda, & exercitu congregando, à Ximenio Compluti consumptus est. Octauus qui deinde secutus est, non sine maximis molestiis Ximenio accidit. Nam cum militum legiones ex omni Hispania selectas cōscripsisset, duces egregios illis præfecisset, belli Africani fama ad hostes vsq; penetrasset, & omnia deniq; in procinctu essent, nō defuerūt peruersi homines, qui semel conceptā opinionē ē regis animo conuellere tentarent, & falsis afflictis causis, Ximenii propositū inutile esse calūniarentur: vanū, & temerariū esse clamixātes, tātimomēti rem, ab homine tractari, qui in monasteriis & solitudinib. cucullo indutus, semper delituisse, nec vnquā hostes, aut castra vidisset. Ad hęc subiiciebant, belli impensas à rege attentē considerādas: neq; n. fieri posse, ut tam copiosam pecuniā Ximenius cōgregasset, q̄ ad tanti belli molem sustinendā esset satis. Facile n. homini plus satis ppēso ad hoc bellū Africanū, imponi potuisse ab iis q; priuata sua emolumēta sectātur. Post exhaustā vero pecuniā, necesse erat re infecta discedere, & classem regiā, & Hispanā iuuetutē, velit nolit, hostiū arbitrio relinquere. His sermonib. atq; aliis rex deterritus, bellum Africanū differre parat, & patētis conuentis cum Ximenio per dilationē deesse incipit. Regii vero pcuratores, quib. classis reficiendę cura, eamq; cum omni nautica suppellectile Ximenii nauarchis tradendi cōmissa est, auaritię morbo corrupti, illo occasionis momēto abutebantur, à quo cūcti Ximenii conatus eo tēpore pendeat. Quare Petro Nauarro, q; ad hoc missus fuerat neq; cymbā vnā dederūt, nedū tot illa panis nautici pondo, & poscę dolia, ut cū rege cōuenerat. Nā cum ciborū nauticorū copiam illi ad regios epibatas iam pridē cōparassent, Ximenio indigenti pluris vēdere volebat: q; si fecissent, haud contemnendū lucrum corrasissent. Petrus quoq; Nauarrus militaris ingenii homo, cum ea impedimeta Ximenii consiliis obiici cōspiceret, ipse quoq; in diuersum mutat⁹, dum suis cōmodis, q̄ non nisi ex præda constabāt, consulere eupit, classem regiā, quoquo modo posset, clam Ximenio, ad se transferre curat. Ergo regiis amicis persuadet, Onei pre montorii præsidium, quod infra Oranum versus fretum Herculeum est, multo facilius expugnari posse, atq; inde in totam Africę maritimam oram incursionem commodissime fieri. Differebatur etiam commendatariorum euocatio, & stipendiariis nihil adhuc per regem denunciatum fuerat. Iam vero si quando Ximenii procurator, regios de ea re cōsiliarios regem ve ipsum appellaret, aliis atq; aliis causis eludebatur. Nam prout anni tempestas erat, aut hyemis instantis obiiciebatur rigor, aut Malacę aut Carthaginis pelagus, vnde scilicet soluendum erat, adhuc esse intractabile, aut æstatis in Africa terra immodicus ardor, aut difficilis com meatus importatio, si præsertim, vtille meditabatur, hyberno tempore exercitum traiceret. De his rebus Ximenius certior factus, quamuis indigne secum agi consideraret, constanti animo in re proposita perseuerandum censens, rursus ad regem epistolas misit, partim supplices, partim ex postulatorias, in quibus per religionem, quam vterq; tueri studebat, per necessitudi-

nem, per pietatem qua regem semper coluerat, per assiduos, quos ad id tempus in repub. conseruanda sustinuerat labores, obtestabatur atq; obsecrabat, ne pateretur rem tantam concidere: néve eius existimationi, aut necessariis & optimis conatibus, vlllo modo deesse vellet. Eo enim vsq; rem processisse, vt retrocedere iam nequaquã liceret. Nec posse iterũ, qualis tunc erat, exercitum cogi speraret: nam delusi milites, fidem non erant amplius habituri, sed indignabundi, militari sacramento exoluti, alia castra, aliumq; imperatorẽ quæsituri: sibi vero, vt interim pecuniam, quam non mediocrem impenderat, taceret, multis de causis iniuriam fieri. Nam præter non leuem temeritatis notam, quam ipse subibat, si bellũ susceptum dimitteret (neq; enim palam omnibus futurum, cuius id culpa accidisset) Tolentani primatis dignitas non mediocri cõtumelia afficiebatur, cuius ea potentia semper fuit, 10 vt exercitum alere, atq; è Maurorum potestate oppida & vrbes munitissimas recipere, solita fuerit. Nunc vero, cum opibus sit multo augustior, quam illa tempestate erat, & accederet tanti regis fauor, nescire se aiebat, quid homines non essent oblocuturi, si ccepta interrumperentur. Nam quod se maleuoli homines amentem vocabant, ad regis potius existimationem putabat pertinere, qui eiusmodi hominem ad supremum orbis sacerdotiũ subuexisset. Iam vero quod anni tempus obiiciebatur, meram esse tergiuersationem ad conatus suos retardandos: quandoquidẽ eo ipso tempore non ita pridem Didacus Fernandus, Mersalcabiranum præsidium cepisset, & tunc per mediam hyemem, è Belezia rupe scaphas, cymbas, & maiora nauigia commeatũ importandorum causa, quotidie Malacam incolumia appulisse gertum sit. Ne tamen vllam transmarinã famem, aut tumultus militares ve 20 reretur, se rerum futurarum prouidum, trium aut quatuor mensium cibaria, & militum stipendia, iam pridem comparauisse. Quod si vltius bellum esset protrahendum, vt fieri posset, habere se facultates, vnde sumptus suppeditaretur, & certa ecclesiarum subsidia, vt paulo ante regi significauerat. Quare neutiquam in eo temporis articulo, & rerum omniũ cardine, cessandum erat. Porro ad se nuper delatum fuisse, Gratianum, & nonnullos alios, Carthaginem, Murgos & Hispalim, à Nauarro missos, ad nouos quosdam delectus faciundos, classemq; regiam ad alia tẽtanda abduci: vtrunq; vero esse impediendum, si saluam rẽ esse vellet. Nã quod de Onco præsidio dicebatur, prorsus esse inutile, aut potius perniciosum: neq; enim inde, imo vero neque ex vniuersa Africa, littoribus nostris tantum damni, quantum ex vnica Orano inferri. Neq; rursus tam opportunum aditum, ad Africam occu- 30 pandam, aut vastandam ex Onco futurum, quam ex Orano vrbe opulenta & portuosa. Solere autem grauiores sumptus, & maiora militum damna, in oppidulis expugnandis interdum fieri, quam in magnis vrbibus. Quod si adhuc in mutãda sententia persisteret, se quidem habere quod ageret Toleti & Compluti, de bello aut Africano, ne verbum quidẽ facturum, sed sua conscientia contentum quieturum: exercitum vero statim dimissurum, ne aliquid mali accideret ex otiosis militibus. Multa alia in Ximenii epistolis continẽtur, quæ chirographæ Compluti asseruantur: vnde & religionem Christianam dilatandi amor, & in rebus gerendis dexteritas, & imperatore exercitatissimo digna prudentia, & animi robur ad summas difficultates superandas, compluresq; aliæ virtutes intelliguntur, quæ in bello, & pace summum illum virum fuisse declarant. Vnam è multis libuit Latinam facere que- 40 relarum plenam, quam eo tempore v. idus Oct. ad Didacum Lupum Aialam dedit. Regias literas, tuasq; simul recepi, quibus non tam commotus aut indignatus (quæ enim hominis priuati aduersus regem indignatio esse potest?) quam stupore correptus fui. Dolui tot hominum millia, qui partim apud me iam erant, partim vero meo iussu multis in locis ad bellum Africanum conscripti, subito sine vlla causa dimitti. Præterea tam multiplicem commeatum, tot ærea tormenta, quæ aut à me sunt fusa, aut empta. relinqui passim, quasi temere fuerint parata. Insiderunt quidem militares viri in fraudem spe certi emolumenti, sed nos grauiorem iacturam fecimus, nimirum fidei, & authoritatis. Optandum est vt in posterum regia maiestas de hisce rebus maturius & prouidentius caueat. Omedẽ virum probũ, & prudentem, ad Petrum Nauarrum mitto, qui hanc illi rerum commutationem 50 narret. Vtinam nec Vargæ, nec eius familiari Villalupo, de hac in me contumelia, atq; adeo in totam remp. Deus opt. max. irascatur, qui tot improbis astutiis, & commentis, ne scelestissima mēdacia cmmemorem, nobiscum egerunt. Sed vix credo valituros diuinam vindictam effugere. Vale. His tam iustis querelis commotus rex, maleuolorum & inuidorum sermonibus reiectis, ad Ximenium scripsit, vt in proximum ver exercitum retineat, & nihil de intentione suscepta remittat: fidemque suam denuo interponit, se pollicitis nequaquam defuturum. Regis responso Ximenius est confirmatus, sed nouæ statim difficultates sunt exortæ. Nam cum commeatus secundum pacta conuenta Carthaginem, vnde Ximenius traicere parabat, è Malacitano portu transferendi fo-
rent,

ient, erant apud regem, qui nec Petro Nauarro, nec Ximenio dandos censerent. Posse enim fieri, ut ab hostibus interciperentur, aut absumerentur à nostris in alios usus, qui è re publica non essent, unde classis regia magnum esset detrimentum captura. Idcirco regem consultius facturum, si eos in Mersalcabiranam arcem, custodiæ præfecto asseruandos mitteret, qui simulatq; Ximenii classis incolumis ad eum portum appulisset, omnia illi necessaria ministraret. Non placuit Ximenio illorum sententia, partim quod stultese facturum iudicaret, si tot secum milites in armis, & magnam cæterorū hominum multitudinem duceret, victum vero quo sint alendi, in alterius potestate haberi sineret: partim quod ex reb. anteactis verebatur, ne postquam eum exercitu ad custodiæ Mersalcabiranæ præsidium appulisset, ut sunt militum animi contumaces & seditiosi, commeatus denegaretur. Siquidem non ita pridem Didacum Fernandum custodiæ præfectum ab rege redeuntē, in præsidium recipere tandiu distulerunt, donec aliquot mensium quæ debebantur stipēdia, persoluerentur. Rursus Villalupus, qui commeatus curator erat, Vargæ (ut credebatur) suasu, cum iam nullus tergiuersationi relinqueretur locus, tandem animum auaritia infectū patefecit: negauit enim se quem habebat commeatum cuiquam daturum, nisi pecunia præfenti numerata: ea enim omnia suis sumptib. comparata esse, quare nihil regis mandatum ad se attinere. Indigne quoq; hanc Villalupi conditionem Ximenius tulit. & ad Vargam regium Senatorem scripsit, ut in epistolis reperio: Quod si ea molestia, atq; belli mora pecunia tandem redimenda erat, ex ecclesiæ Toletanæ subsidio suppleretur, potius quā ex summa in militum stipendium parata, quam vel quadrante imminuere, cum classem trans mare in terram hostilem duceret, non esset sani hominis consilium. Vargas in cuius rem non erat, ut hæc ad regis aures peruenirent, omnia ex Ximenii voluntate fecit: in eum tamē omnem culpam reiciens, Didaco Lupo Ximenii procuratori dixit, ut non cuiusquā negligentiam archiepiscopus culparet, sed suam potius ignauiam, qui tandiu otiosus sederet. Cū hoc Ximenius rescieuit, hisce verbis respondit: Mirari se hominem prudentem, de re quam ignoraret, ad eum modum loqui: se enim omnium aliarum occupationū vacuū, ad hanc vnam rem expeditum esse: nihilq; aliud operiri ad iter suum quam primum maturandum, nisi ut hæc quæ de commeatu agebantur, inter ipsos rata constarent. Nam quod nuper sibi Didacus Lupus scripserat, ut quoniam in extrema linea negotium versabatur, ipse Carthaginem proficisceretur (illum enim omnia ex eius voluntate extemplo confecturum) minime faciendum duxisse. Quoniam si quid iterum impedimenti obiceretur, sua quidem permultum referre, pedem Compluto non mouere. Quid enim ignominiosius aut pudendum magis sibi accidere posset, quam si postquam vniuersam Hispaniam delectib. concitauisset, & ordinibus instructis modo non classicum cecinisset, antequam ad mare accederet ludibrio & despectui esset & domum irrisus redire cogeretur. Fuerunt adhuc alia quæ Ximenii profectionem remorabantur: nam neq; ordinum militarium commendatarii, qui euocati fuerant, conueniebant neq; milites stipēdiarii ad diem præstitutū mitterebantur. Sed quauis hæc illum moratura viderentur, primo tamen vere succedentis anni, qui eius seculi nonus censebatur, Nauarro ad se vocato, cæterisq; militaribus tribunis, quid sit cuiq; faciendum mandat. Malacam petiit Nauarrus, classem Carthaginem deducturus, & alii sunt alio profecti, ut ex diuersis locis, vbi milites in hybernis expectauerant, Carthaginem quoq; collecto exercitu, ad certū quendam diem properarent. Octauum à dominicæ Resurrectionis festo, qui eo anno in diem xvii. Cal. Maii inciderat, hunc fuisse in epistolis reperio. Ipse vero familiarib. suis ac domestica turba stipatus, nec non præsidiorum Pontificiorū custodibus, quos ad vnum Complutū accersierat, Toletū religionis causa proficiscitur. Erant vero tunc præsidiorum custodes, xxiiii. nunc autē post Castorlæ prouinciā in feudum datam quatuordecim tantum in libris quæstorum numerantur. Qui Ximeniū affectabantur oēs lucentib. armis, equis alacribus, & cæteris impedimentis, quæ bello sunt necessaria, bene instructi & ornati incedebant. Nam omnib. sua liberalitate, præsul benigne quæ vsui necessaria forent, pro cuiusq; dignitate suppeditauerat. Præsidiorum custodes coccineis vestibus, peregrino grano tinctis, notiores quocunq; in agmine comitantū splendebāt. Quare non solū spectantiū oculi pulchritudine agminis oblectabātur, sed victoriā quā illi precabantur, ex alacritate omnium diuinabāt. Toleti expeditionis suæ causis capituli patrib. corā declaratis, & ecclesiasticis reb. cōpositis (Ioanni enim Velasco Calagurritano Antistiti, quē in Ximenii senatu principē locū tenuisse diximus, Toletanæ dioceseos curā cōmiserat, & cōmēdauerat) supplicationib. assiduis per oēs aras & cœnobla, p victoriā decretis, diuos patrios precatus, sed virginē matrē ante alios, cuius numē in Toletano templo semper præsens habetur, ut ea res fauste prospereq; eueniret, iustis i-

tineribus ad excitum suum Carthaginem contendit. Voluerant ex patribus capituli non pauci Ximenium comitari, sed ipse proposito eorum collaudato, duos tantum admisit, qui eum Carthaginē vsq; sequerentur: vnde postquam Ximenius vela fecisset, Toletum erant cū suis familiis & comitib. reuersuri, ecclesiæ commodis studendū esse dicens, cuius multum intererat eorū præsētia non destitui. Quin sua quoq; priuatim de causa in omnē fortunæ successum curare se vt incolumes essent. Nā parui semper momenti à viris sapientib. sunt arma existimata, nisi domi, vnde vires in exercitū dimanant, prudens & fidū consiliū relinquatur. Ex duob. illis quos Ximenius delegerat, alter Franciscus Aluarus scholasticus Toletanus fuit, qui (vt dixi) Academiā Toleti condidit, vir iuris peritissimus, qui prudentiā & industriā non vulgarē multiplici rerum vsu comparauerat. Hic octoginta ex familia sua 10 comitantibus, habitu militari speciose ornatis, Ximenii animum valde oblectauit. Alter Carolus Mendozius fuit, sanctæ Leocadiæ abbas, qui postea ad Decani dignitatē ascendit. Hic maiorū nobilitate & propria virtute clarus, Ximenii cubiculo iam olim præfectus, atq; huius belli Africani maximus suscipiendi suator fuerat. Toletum itaq; sub finem mensis Februarii, die cinerum proficiscitur, atq; per suā ditionem qua commodum erat iter faciens, Romeralios & Lilienses præteruectus, egenorum inopiæ succurrebat: atq; eorum vxores, qui militiæ nomen dederant, solabatur: monebatq; vt bene sperarent. Lilio ad Didacū Lupum Aialā v. Cal. Martias literas dedit, quib. se iter institutum prosequi dicit, & pridie nonarum Carthagini adfuturum. Et quoniam criminatores non cessabant de Ximenii incōsiderantia apud regem obloqui, quasi pecuniā paratam ad classis traiectionē non haberet, 20 vt regem adeat iubet, & certiorē faciat se tantam argenti signati summā Malacā ad classem reficiendā misisse, vt omnib. abunde prouisis, plusquā decem millia aureorum ad alios vsus essent superatura. Ergo per Marcā (vt vocant) Aragoniā, & per Murgitanos ad diē præstitutum Carthaginē venit: vbi cuncti eius præsētia exhilarati, nūo quodam ardore rem inceptam perficere cupiebant. Nam extemplo Nauarrus, ad eum Malaca profectus, venit, & omnia diligenter à se prouisa, quæ ad classem instruendam pertinebant, ostendit: sed quo minus Carthaginem appulerit, Eurorum flatib. hætenus prohibitam fuisse, tamen intra decimum diem, quando quidem illi flatus remittebantur, sperabat Carthaginem peruenturam. Scripserat Ximenius ad Spinofam tribunū militarē, de stipendiariis cohortium regiarum militib. daret operā, vt quamprimum collectos antequā classis solueret, adduce- 30 ret. Quod si euocati per regē non essent, tumultuarium exercitum cogeret: neq; enim par erat, vt classis idoneā tempestatem nacta, retardaretur. Nihil ad id tempus Spinosa rescripserat: sed vir prudens statim coniecit, regios ministros ea in re negligentes fuisse, neq; vllam euocationem esse factā. Quare Valdesium cohortis prætoriæ ducē cum duob. aureorum nummum millibus, ad Spinofam mittit, & vt quanta celeritate possent manum aliquā militū facerent, quæ in euocandorū locum succederet, imperat. Porro dum omnia quæ cōmode cōposita Ximenius esse cupit, illud ēt, quo celerius regi nuntiari quid in Afica ab eo gereretur posset, prouidit, vt modicis interuallis, per planiores vias equi disponerētur. Cur rendi autē & properandi curā Mirandæ veredario, magnopere commendauit. Id quo diligenter fieret, binos & vicenos aureos nummos in mensem tum ei, tum eius sodali, quē in 40 partē laboris recepturus erat, assignat. Tantā vero victoriæ spē conceperat, vt quoniā eo ipso tempore, regē in Italiam ad Neapolim continendā peditum cohortes mittere cognouerat, ad eum scripserit, se simulatq; Africanam expeditionem confecisset, partem exercitus in Italiam missurum, seque ipsum etiam, si opus esset, traiecturum: quare ad se quid fieri vellet sigillatim scriberet, omnia enim ex reipublicæ utilitate, & dignitate regia curaturū. Rursus dum in anchoris ventū expectat, ad Lupum procuratorem scripsit, se felicem euentum de re suscepta sperare. Regē ergo suo nomine cōmonefaciat, vt de tuenda Orano iam cogitare incipiat: neq; enim minorē diligentiam, aut impensas ad eam postea retinendam, quam ad expugnandā in præsētia requiri. Quoniā vero Didacus Vera tormentorū præfectus, eo tempore reip. rebus occupatus aberat, vt regē de dando Veræ vicario consulat 50 iubet: sibi enim Fernandum Veræ filium ad paternum munus obeundum satis aptum videri. Dum hæc Carthagine geruntur, bimestre tempus est elapsū: neque enim vt constitutum fuerat, sub mensem Aprilem proficisci licuit, nouis subinde difficultatibus, quæ nauigationē impedirent, emergentibus: quarū hæc fuit potissima. Cum Carthaginem oēs cōuenissent, nihilq; ad vela faciendā iam deesset, tumultuarii milites cœperunt, neque se inde discessuros minari, nisi stipendiis numeratis, quæ sibi cum militiæ sacramento obligarentur, duces spondidissent. Huius tumultus authorē, Arnoldum quendā Cōplutensem fuisse dicunt, vilem homuncionem, atq; sordido centenarii futoris opificio à pueritia additum

Eo res processit, ut bona pars exercitus secederet, & collem proximum occupauerit, atque
pila & gladios ostentantes, difficilem pacationem promittere viderentur. Ximenius ea de
re grauiter (ut par erat) commotus fuit: nam cum paulo ante Petrus Nauarrus nouarum re-
rum cupidus classem alio diuertere tentasset, neque adhuc quid ille moliretur satis certus es-
set, stipis numerationem, donec in Africam appelleretur, consulto distulerat. Vianellus, cui
ius castrorum datum fuerat, potestate tradita exercens, si quos ex seditiosis militibus com-
prehendere poterat, morte multabat: nam aut laqueo gula frangebatur, aut pilis transfigeban-
tur, ut more militari solet fieri. Id cum Ximenio nuntiatum esset, Garfia Villaroellum Castor-
lae praefectum ad eum mittit, qui suo nomine ut mitius ageret admoneret. Nam quauis ea ef-
10 set castrorum consuetudo, Pontificia tamen persona lenitas potius & mansuetudo, quam im-
modica seueritas decebat: praesertim cum bona militum partem ex pontificalibus municipiis,
a liberorum & coniugum complexibus, ad belli labores ipse pertraxisset. Id fortasse durius quam
par erat Villaroellus Vianello exposuit: unde procacius aliquid in ipsum & Ximenium effu-
dit. Cuius superbum & insolens responsum, quale solet esse militum, non putauit Villaroellus
verbis retundendum, sed ferro potius decernendum. Gladio ergo stricto hominem adortus, ca-
put grauiter percussit. Sed Ximenii indignationem veritus, in arcem continuo se recepit, cuius
custodiam Villaroellus quidam tenebat, huic de quo agimus genere propinquus. Vianellum vul-
neratum fuisse permolestum Ximenius tulit, nec minus ad arcem Villaroellum confugisse doluit.
Reddebat autem causas non ineptas, cur nec ille vulnerari, nec hic dare se fugam debuerit, viris
20 etiam militibus approbantibus. Venti ex voto flare coeperant, sed expectandum fuit donec
Vianellus conualesceret, praesertim seditione militum adhuc durante. Sed Salazarus Toleta-
norum dux, vir eloquentia militari praestans, & plerisque militibus notus, communi sententia e-
lectus est, qui ad milites tumultuantes orator mitteretur. Is ergo militum sic pectora flexit &
leniuit, ut de concordia agere coeperint. Sed quia haec solida esse non poterat, ne stipendia
soluerentur, & Ximenius tam milites quam Nauarrum de habitu suspectos haberet, opportu-
no Fr. Aluari consilio decretum est, ut per praefectum omnes vocarentur ad pecuniam, in nauibus re-
cipiendam. Adducuntur sacci nummorum aureorum pleni, festa fronde coronati, cunctis vide-
tibus, & tympanorum tubarumque sonum audientibus, quae pretiosum metallum in nauim prae-
toria comitabantur, ubi quaestor sedebat, stipendia quae cuique deberentur, numeraturus. Hoc
30 spectaculo ita sunt omnes inflammati, ut incredibili festinatione ad unum naues conscenderint se-
ditionis obliti. Ximenius ea militum alacritate impense laetus, ipse quoque in idus Maii die do-
minico portu statim soluturus, nauim ingreditur: sed usque in diem quartum in anchoris ma-
nere coactus est, propter parum idoneam tempestatem. Duces interea ad se sollicitus vo-
cabat, & singulis quibusque tribunorum ac centurionum, officium demandatum in memo-
riam reducebat. Haec quae de militum tumultu diximus, tales causas manifestas habuerunt:
ceterum ut ex Ximenii epistolis ad regem sub id tempus scriptis colligere licet, tota eius
seditionis culpa, in Petrum Nauarrum, veluti in fontem & principium reiiicitur. Is enim I-
talicis rapinis assuetus, omniaque ex voluntate tribunorum, qui cum eo in Italia meruerant,
agens, ex quibus non parum multos huius belli comites secum ducebat, pactis quae chiro-
40 grapho cum Ximenio firmauerat neglectis, clanculariis obreftationibus & mendaciis, mi-
litum animos abalienauerat, dum fidem Ximenii apud eos eleuat, & mercedem promissam
calumniis dubiam facit. Nam cum inter eum & Ximenium conuenisset, pecuniam non ut
alias consueffet, tribunis committendam, sed per quaestorem suum, ipsis militibus viritim
diuidendam: quandoquidem experimento cognitum erat, id in detrimentum militum
vergere: qui saepenumero aut stipendio fraudabantur, aut si id non contingeret, diutius di-
lato, rerum necessariorum, donec tribunis liberet, indigentia laborabant: aut certe mili-
tum numerum tribuni mentientes, quod & nunc quoque passim fit, sibi per maximam a-
uaritiam quicquid supererat vindicabant. Ea igitur pacta conuenta simulatque tribuni
Carthaginem appulerunt, per Nauarrum recisa sunt: & aut de summa rerum periclitan-
50 dum erat, aut tribunis pecunia numeranda. Conuenerat etiam, ut dimidia pars praedae
hostilis quaecunque caperetur, ad id bellum gerendum cederet, atque apud sequestros ad
militares usus primo quoque tempore deponeretur. Sed hoc etiam irritum Nauarrus fe-
cit. Nam per illos dies, quibus Carthagine Ximenius commoratus est, oram maritimam
infestabat, & nonnulla ex hostibus capta sunt, quae praedae nomine censeretur debuerant, nihil
tamen in commune attulit, sed militaribus elusionibus ad priuatos usus, & nonnullorum
aliorum conuertit. Ximenii verba haec ad Franciscum Ruizium sunt: His me artibus
Nauarrus tractabat. Quod si quid ex petitis renuerem, aut me quod ageretur senti-
re indicarem: illico milites ad tumultum concitabantur. Sed quoniam personae meae
ratio, ut id more militari vindicarem, non permittebat, & Nauarrum habebam, qui
id ex imperio commissio vindicare potuisset, non modo illum haec in re adiutorem aut col-

legam non habui, sed omnino aduersarium sensi. Verum omnia potius mihi toleranda duxi, quam in eo temporis articulo vniuersum negotium subuertere: quod nisi ita facere animum induxisset, prorsus fuit euenturum. Habes causam Carthaginensium seditionum, quæ me non mediocriter discruciauerunt. Quocirca creditum est, Villaroellum Ximenii consiliorum participem, aliquid huiusmodi bile percitum Vianello exprobrasse, qui Nauarro consentiebat, & in milites, quasi illorum peccatum esset, seuerius (vt diximus) animaduertebat. Classis ergo octoginta actuariis nauibus, decem maximis triremibus, quas nunc regias galeras vocant, constabat: præter permulta nauigia minora, & scaphas maioribus feruientes. Vehebantur autem decem millia peditum, equitum vero quatuor millia, & lixarum calonumque numerus necessarius. Postridie idus Maias ventum secundum noctis classis est: quare sublati anchoris, hora ferme diei tertia, portu Carthag. soluunt. Ex literis Aluari scholastici ad Diegum Lupum Aialam satis constat, Cardinalem corporis maciem ex solitudine contraxisse, non tamen ob id animi vires imbecilliores factas, & magna totius exercitus alacritate vela quo diximus die fecisse, certissima victoriæ spe concepta. Adeo iusti belli causam militum animos excitare & inflammare valet, præsertim ob religionem suscepti. Postridie eius diei multa iam nocte, Ximenius ad Africam secundis ventis appulit. Is autem dies religiosissimus eo anno fuit, quoniam Christi seruatoris in cælum ascensus eo die celebrabatur. Classis sub meridiem ab speculantibus Mauris visa est, cum distarent quadraginta millibus passuum. Omnia montium cacumina signo ex arce, quæ Facis appellatur dato, fumare cœperunt. Quo sane significabatur hostium exercitum iam aduen-
tasse, & idcirco oportere, vt cuncti ad eos repellendos sese compararent. Ximenius, Mer-
salcabirano præfecto recipiente, portum ingressus est. Obtexerant iam omnia crassæ tenebræ, cum Ximenio nuntiatum est, classem vniuersam ad eundem portum saluam appulisse, & hostes magnopere conterritos, nostrorum audaciam & virtutem considerantes, qui locis ignotis & hostilibus, per noctis caliginem sese committerent: tantaque animorum præsentia, non expectata luce, neque stationibus exploratis, portum tamen tenuissent. Mirum sane fuit, naues sibi vicissim cladi non fuisse, dum portus angustias nocte illuni subeunt, alteram in alteram impingens. Per eam noctem Ximenius somnum non capit, sed sollicitus in anchoris mansit, dum singulis quid postero die faciendum esset per partes diuidit. Nauarro, qui & ipse quoque vt Imperatorem optimum decebat, forti sermone cunctos ordines ad prælium in-
cendebat, eius diei victoriam commendauit. In eo enim solo totius rei summam versari, & soli tantæ rei gloriam referuari, multis audientibus dicebat. Ad se enim præter impensas, & sollicitudinem omnes cohortandi, & regem admonendi quemadmodum quisque se in eo bello gereret, nihil, aut certe parum pertinere. Multi ex ducibus eius alloquio fiducia pleni, lucem non esse expectandam existimabant: sed in primis Ximenius, cui omnis mora, non modo longa & grauis videbatur, sed suis conatibus impedimento & damno esse. Itaque inter omnes conuenit, vt quoniam plurimum momenti ad victoriam haberet, prærupti cliui occupatio, quem inter Oranum & portum confurgere diximus, de media nocte irruendum esse putabant, dum nihil tale hostes timebant, & præsidium in cliuo positum negligentius custodiebatur. Nec esse Numidarum multitudinem expectandam, qui vigiliarum fumis
admoniti, ante auroram omnes illos colles essent præoccupaturi. Interea actuariis nauibus, & triremibus per oram maritimam ad urbem accedendum esse, vt eodem tempore tormentis è nauibus. Oranum quateretur, & præsidium è cliuo deturbaretur. Neceffe enim esse, vt dum vni rei succurrere laborant, alteram destituant: quare alterutram capi oportere. Sed postquam pedites omnes è nauibus ante lucem egredi cœpissent, Nauarrus incertum quo consilio, scaphis & cymbis ablatis, quibus equi erant traiiciendi oram legens, ad Oranum contendit. Hic vt retulere qui per id tempus vixerunt, nunquam probauit classem tam numerofo equite onerari: esse enim dicebat ardua & difficilia loca, nihilque minus quam equitatu apta. Ergo animi sui sententiam secutus, de egressione equitum, vt parum necessaria, nequaquam curasse, sed vniuersis nauigiis arreptis, eorum ad urbem specie, terrorē hostibus iniicere voluisse. Id post-
quam Ximenio renuntiatus fuit, existimans Nauarrum, vt imperii æmulum, in suam id contumeliā fecisse, indignabundus ex arce, quo se ad curandum corpus receperat, subito exiit, & equites quamprimum qua ratione fieri potuit egredi iubet, atque ad auxiliū peditibus ferendum vrget. Ne quid tamē à mari, aut à tergo ex vallibus, quæ ad prærupti collis radices profundissimæ iacent, detrimenti à nostris caperetur (est enim gens Punica, insidiosa, & fraudulenta) oram maritimæ, & vallium faucibus præsidium apposuit. Hac cura & diligentia, plus exercitui salutis & auxilii ad victoriam attulit, quam cæteri omnes dum strenue pugnant. Postea enim compertum fuit, complures ex Mauris in insidiis collocatos fuisse, qui nihil hostile ea de causa tentare sunt ausi. Quod nisi Ximenius prudentissimo consilio cauisset, pauci

pauci ex hostibus repente nostros adorti, magnum terrorem inopinantibus & perniciem intulissent. De quibus ipse ad Franciscum Ruizium scribens, illius egressionis confusionem deplorat, & culpam omnem in Nauarrum detorquet, atque Dei vnus fauore & ope acta illius diei ad felicem exitum prouenisse affirmat: nec se, quamuis id sedulo curauerit, efficere potuisse, vt tertia pars equitum e nauibus in tempore descenderit. Quod si suis cōsiliis Nauarrus paruisset, omnes ad vnurn Numidæ equites, qui in auxilium Maurorum venerant, proculdubio cecidissent. Qui primus ex equitibus in Africam descendit, Carauaius quidam esse fertur, Pontificalium ædium quæ Compluti amplæ sunt, eo tempore curator. Quare rei præelare gestæ Ximenius memor, strenuum equitem, qui Carauaium referret, e naui sedulo defilientem lata in tabula depingi, atque in diui Bernardini æde quam ille postea Orani dedicauit, affigi iussit, quæ in hunc vsque diem incolumis visitur. Multum alacritatis & animi, præsentia sua exercitui eo die Ximenius attulit. Nam e Mersalcabirana arce suorum caterua stipatus, cum ad portum (vt diximus) egrederetur, nouitate & insolentia spectaculi, ducum animos & militum perculit. Neque enim imperatorem suum splendenti clypeo, aut casside ex chimæra ignes vomente formidabilem intuebantur, sed Pontificalibus vestibus indutum, sacerdotibus & religiosis viris ex utroque latere stipatum, & cruce argentea pro vexillo præeunte, quam Algora canonicus Seguntienensis ex officio gestare solebat, tunc vero frater Fernandus, validis lateribus, & procera statura homo, quo ex Franciscanis sodalibus Ximenius familiariter utebatur equa alba insidens gerebat, gladio Hispano super saccum Franciscanum accinctus, quemadmodum & cæteri religiosi viri, qui eo die, iubente Ximenio, armis se munierant. Hora ferme diei sexta, omnis peditatus in quatuor agmina per tribunos militares dispositus, totam illam planiciem occupabat, quæ ante arcem Mersalcabiranam est. Sed quoniam in tanta festinatione milites debilitata corpora curare non valuerant, atq; veneris die qui tunc illuxerat, carnibus vesci religio erat, trepidantes cunctorum animos (neq; enim quid ederent, præter laridum & porcina, ex classis comætu suppetebat) Ximenius bene ominando religione exoluit, & qua pollebat authoritate, facultatem carnes edendi dedit. Ergo postquam cibo refecti sunt, ad se omnes conuocat, & ad hunc modum allocutus est. Si existimarem Hispani viri, fortibus animis, vllis verbis aut necessitudinibus fiduciam addi, haud ego ad vos in præsentia, homo parum ad loquendum instructus, & in castrensi vita nunquam versatus, sed vnus aliquis ex vestris ducibus prodisset, quem & eloquentia præstare, & vobis beneuolentia & laborum communione coniunctum esse intellexissem. At quoniam mihi persuasum est, vos omnes ad hanc Africanam expeditionem inflâmatos esse in qua & Dei opt. max. causa agitur, & reip. conseruatio vertitur: quid autem religioni & patriæ omnes debeamus, neminem vestrum arbitror ignorare: cum bellum inquam sacrum geramus, pro aris & focis, vt dici solet: volui hoc potissimum tempore, quando ad alex iactum deuentum est, ego ipse alacritatem vestram intueri, & animorum præstantiam contemplari. Audiebatis multis iam annis, littora Hispana ab hostibus nostris misere vastari: abduci liberos vestros in durissimam Afrorum seruitutem: filias & vxores indigne violari: terrorem deniq; maximum omnium capitibus imminere. Cupiebatis cum illis cōfligere, tot iniuriarum vindictam sumpturi. Id vt vobis liceret, cum a me crebris vocibus patria efflagitasset, decreui tandem selectos milites, quales vos estis, per viros præstantissimos congregare. Viderunt ex cunctis Hispaniæ vrbibus matres familias nos egredientes, & ad aras templorum fusæ nostram victoriam Deo commendarunt. Expectant cum triumpho nostrum reditum, liberosq; suos ex Maurorum ergastulis vestra virtute solutos, in amplexu se iam iam habituras sperant. Habetis ante oculos, quem tam diu optastis diem. En illa regio infesta & inimica, adsunt hostes adhuc insultantes, & vestrum sanguinem impotenter sitientes. Quare præsentibus estote animis atq; orbi vniuerso hodie declarate, non tam robur vobis ad patriam defendendam hucusq; defuisse, quam occasione & insignem aliquem ducem, qui vos ad hanc laudem obtinendam instigaret & conduceret. Ego ante alios primus memet periculo obiciam, qui sic animatus huc tandem prodiiui, vt aut strenue dimicantes hodie victoriam adipiscamur, aut si id minime superi concesserint, quod abominor, omnes pariter confossi concidamus. Nam vbi melius Antistes Deo sacer occupet, quam pro religione depugnans. Nec ego primus hanc gloriam videbor assecutus: sic enim multi qui me in Toletana dignitate antecesserunt, mortem pulcherrimam pugnales oppetiere. Hæc dicens aciem procedere iubebat, seque militibus comitem dabat. Cuncti eius oratione mirum in modum incitati Ximenium circumstere, orantes vt pugna abscederet, ipsisque prælii conflictum committeret: eam enim operam religioni & reip. nauaturos, vt ipsum suscepti negotii nunquam pœniteret. Cessit

communibus omnium precibus Ximenius: atque ætatis & personæ suæ memor, in Petrum Nauarrum eam curam reiiciens, Mersalcabiranam arcem se recepit: sacram ædificulam ingressus, quæ diuo Michaeli dedicata est, ingenua procumbens, passis manibus in cælum intentus, multis lachrymis Deum precabatur, ut suis Christianis præsidio esset. Petrus Nauarrus ut ingentem Maurorum & Numidarum multitudinem colles occupasse vidit, ne nostri quos maritimi æstus, & labor eius diei lassauerant, impares in congressu essent timuit: belli autem principio parum prospere nostris succedente, fiduciam & vires hostibus auctum iri non dubitabat. Quare secum deliberare cœpit, an in posterum diem conflictum differret, intereaque hostes in timore contineret, an alacritatem militum secutus, tandem de summa belli eo die decerneret. Ut cunctationem magis approbaret, diei tēpestas in primis faciebat (erat enim hora propemodum nona) metuebat igitur ne iam appetentibus tenebris prælium inceptum intermitteretur, & noctis interuentu noua exoriretur rerum facies: paruo enim momento belli res plerunque in alteram partem inclinat. Animi itaque dubius ad Ximenium redire decreuit, eius sententiam antequam quicquam tentaret rogaturus. Is experientissimi Imperatoris dubitatione permultum commotus, neque quid consuleret satis certus cum se collegisset, in hac (inquit) vir fortissime pugna, Christus summi patris filius & seductor Maurorum Mahometus in certamen descendunt, omnem cunctationem non solum damnosam, sed impiam esse arbitror. Quare omni deposita formidine, milites tuos, ut cum hostibus manus conserant iubeto: certa enim mihi spes est, te hodie victoriam magna cum laude reportaturum. Diuinum id potius oraculum quam ullius hominis consilium fuisset, quæ sunt postea insecuta declararunt: nisi enim eo die pugnatum fuisset, Oranum capi non poterat. Vix post tres horas à capta vrbe, Trimesenius Messuarus, qui autoritate & potentia à rege est secundus, cum magna peditum & equitum vi, in auxilium Orani venit: qui vrbis captiuitate & direptione cognita, nil tentandum contra Hispanos victores ratus, ad regem suum rediit. Ergo Nauarrus ad exercitū reuersus, qui in quatuor agmina quadrata erat diuisus, quorum singula bis mille & quingentis militibus constabant, sibi vnum agmen asciuit, quo per omnes partes discurrens, cæteris laborantibus auxilio esse posset. Tormenta bellica, quæ Ximenii diligentia, simul cum equitibus, in tanta festinatione è nauibus educi potuerunt, puluere tormentario, reliquisq; apparatus instructa subsequi iussit. His ad hunc modum constitutis, tubis classicum incinentibus, & omnibus Iacobum diuum Hispaniæ tutelarem inclamantibus, recta ad clium occupandum, & inde hostes deturbandos, infestis signis & armis contendere imperat. Illi vero haud segnes, per loca aspera & difficilia, gradu militari, prout tubæ cymbalæq; præcinebant incedentes, iras taciti in Mauros acuebant. Illi è montis vertice partim telorum iactu, partim crebra lapidum ingentium volutione, nostrorum ascensum omni ratione prohibere nitebantur. Qui è Mauris paulo audaciores erant, ab stationibus non nihil discedentes, loci opportunitate confisi (facilis enim erat ad suos regressus) nostros ad manus conserendas prouocabant. Erant quidem nostri Ducum & tribunorum imperio iussi, ne locum vlllo pacto deferere auderent, antequam verticem occuparent: non tamen defuerunt, qui Maurorum insolentiā ferre non potuerint. Inter quos nonnulli Gualdalfaiarense, promptiori animo & manu, facinus aliquod strenuum ante alios edere cupientes, longius ad prouocatores progressi, temeritatis poenas dederunt. Nam Ludouicus Contreras interemptus fuit, & reliqui ut ad suos reuerterentur, vi sunt coacti. Mauri vero propter primi congressus fortunam læti amputatum Ludouici caput, veluti Christianorum pereuntium primitias, ad urbem ferendum curant, quod in nostrum ludibrium pueris per vicos rotandum est traditum. Erat Ludouicus altero oculo orbatus quod cum vetulæ auguratrices, quarum ingens numerus apud Mauros est, animaduertissent, dira superstitione tactæ ad suos inclamare cœperunt, certam esse Orani captiuitatem proinde salutis suæ quisq; pro viribus in tempore consuleret: id aperte numina declarare, cum is qui ex hostibus ferro primus occubisset, luscus esset. Tantus tamen vulgi de capite abscisso mutuo sibi gratulantis concursus fuit, ut ad subterranea ergastula, quibus Christiani vincti asservabantur, dolorem & miseras aucturi detulerint, Alfaquini esse dictitantes: ita enim ex suorum pontificum nomine, Archiepiscopum nostrum appellabant. Id cum Franciscus quidam Deolodatus audiisset, qui in Ximenii familia aliquando vixerat, & in Mersalcabirana opugnatione à Mauris captus toto quadriennio in vinculis fuerat, caput sibi ostendi postulauit. Postquam faciem, & oculi etiam orbitatem perspexit, non hoc (inquit) caput Alfaquini nostri est, ut vos vane putatis, sed alicuius gregarii militis. Interea nostri in aduersum niti, ad montem occupandum: sed festinantes à nebulis attris, quæ subito & montis cacumen, & ipsos etiam Mauros è conspectu abstulit, retardati sunt.

Hunc

Hunc tamen casum in augurium secutæ cladis Mauri acceperunt, ut ipsi postea dicebant. Nostri ergo pertinacibus & constantibus animis, tantum reptando & contendendo effecerunt, ut capacissimum aquæ locum, à quo in prima statim montis ora venæ nitidissimæ defluunt, quem Mauri ingenti contentione defendebant, sibi per vim & per neces occupauerint. Erant ob viæ difficilis molestiam, & festinandi studium, in solo præsertim ardenti & æstuoso, nostri fatigati: quibus multum roboris & fiduciæ dedit aqua eo tempore occupata. Quare tormentis inter ficeta & suburbanas quasdam habitationes collocatis, Maurorum agmina glandibus ferreis & non mediocris magnitudinis lapidibus male multabant. Nauarrus & aliquot selecti milites, tantam ferro stragem ediderunt, ut terribili metu debilitati Mauri, vim illorum sustinere nequiverint, sed terga dantes montem deseruerint, nostrisque liber transitus sit relictus. Maurorum fuga conspecta adeo animose nostri sunt insecuti, ut militaris ordinis obliti, & ducum imperia parum attendentes, per subiectam Orano planiciem sese aduersus fugientes effuderint. Hæc turbatio & ordinum confusio, qua sese milites per campos insequendi auiditate ad urbem tam late explicarunt, non inutilis fuit ut timebatur: nam terrorem maximum Mauris incussit, multo maiorem exercitum quam erat, ea specie existimantibus. Interea classis non cessabat Orani muros quater, quamuis Mauri pro virili sese defendere satagerent, & crebris tormentorum ictibus nostros impeterent. Accidit vero ut tormentarius magister, tam bene collineauerit pilam ferream contra præstantissimam Maurorum machinam, ut illam confregerit, & loco deturba-

10 uerit. Exinde hostium ictus remissiores fuerunt, adeo ut nostri è trirēibus desilientes, terrestribus copiis sese coniungere potuerint. Coniuncti fortissime dimicantes effecere, ne fugientibus hostibus pateret aditus in urbem, sed coacti fuerint, præter casam (quod aiunt) fugere, viis omnibus per nostrum militem occupatis. Dum hæc geruntur, sex Christianorum signa in summa vrbis arce sunt conspecta, & paulo post intra semihoræ spatium, omnia mœnia nostrorum vexillis tenebantur. Nam nostri milites per hastas mirabili pernicitate reptantes, dicto citius omnia præfidiis obsederant. Tanto ergo impetu consensum fuit, ut postea id per otium considerantes, vix fieri potuisse crederent ipsi authores. Nam parta victoria, cum idem efficere laborarent, nunquam successit: nunc muros altitudine, nunc hastarum polita læuitate, & flexibili materia, militum studium & conatum retardantibus.

30 Adeo ad res præclaras gerendas necessarius est ille ardor, quo animi incalescunt cum res vera agitur. Sola cohortis pontificiæ præfectus, fuit primus qui reptando in muros conscendit: nam diuum Iacobum & Ximenii auspicia inclamans, & è summis mœnibus Ximenii vexillum ostentans, victoriam partam nuntiauit. Complures intra urbem è muris desilientes, portis reueratis, aditum reliquis militibus dederunt. Mauri re insperata perterriti, & suorum militum præsidio destituti, ob subitam nostrorum irruptionem, multi se in facella (quas mesquitas vocant) recepere, alii in munitas quorundam diuitum ædes, nonnulli quibus animus erat promptior, patentioribus locis cūuenerunt, vltima aduersus hostes experiri parati. At ubi vniuersum nostrorum exercitum urbem ingredi viderunt, totamq; illam formidandam aciem per omnes vicos circumfundi, veriti ne omnino spes fugæ interciperetur,

40 vrbis portas petiuerunt, si forte cum irrumpentium confusa multitudine ipsi elabi quoquo modo possint. Ex nostris equitibus, quibus ut diximus Villaroellus Castorlanus præerat, plures quam ducenti, id quod futurum erat rati, ante portam Trimeseniam cōsistentes, qua hostibus fugiendum erat, pene ad vnum omnes confodissent, nisi subitus Villaroelli catus eis salutem insperatam attulisset. Ille enim ab hostibus nihil periculi esse cogitans, quos in diuersa dispersos esse nouerat, prædæ solum inhiabat. At centum & quinquaginta Arabum equites, qui non minus quam nostri prædandi erant cupidi, ut mos gentis illius est, in socios victos omni perfidiæ genere insultandi, in hortis suburbanis delitescabant. Hi vltimos equitum subito adorti, tantum Villaroello terrorem iniecerunt, magnum aliquē exercitum à Trimesenio rege venisse existimanti, ut dum ad nostros inconsulte se recipit, equum ami-

50 ferit Arabis hasta perfoßum. Hoc vnus è cornicinibus, qui equites sequebatur, videns pro pudor (inquit) Hispani equites, cur fugitis vestros captiuos? Hi Arabes nuper vestras manus effugientes, in hosce hortos se receperunt, si qua possint mortem effugere. His verbis nostri sese collegerunt, & impressione facta, Arabes in fugam verterunt, nonnullis occisis. Decem ex nostris Arabum hastis confossi perierant, antequam se colligerent: inter quos Pezuelensem, Didacum Quiralum, Franciscum Vaezum, Ferdinadum Cauiam Complutenses, cecidisse accepi. Exercitus qui Oranum victor occupauit, tanto ardebat odio cōtra alienæ religionis homines, ut nulli ætati aut sexui pepercerit: omnia ferro & igne vastabantur. Hanc stragē pulchris carminib. Consalus Ægidius in cōmentariolo de bello Africano, descripsit. Igitur nostri humanitatis obliti, ut in victoria fieri solet, nullū sæuicdi finē facturi

videbatur, nisi nox lucē ademisset, & receptui signa fuissent data. Quisq; ad suā stationē & Ducē properabat: sed tāta erat militū confusio, qui Maurorū domos diripiebāt: seq; spoliis rū argenti facti, infectiq; rū variæ supellectilis locupletabant, vt nullo modo contineri potuerint. Rursus ergo ad direptionem redeunt, atque omnia vrbis loca paucis exceptis, occupant, occiso ingenti hostium numero: & epulis, quas sibi illi in cœnam parauerant, diei famem nostri depulerunt. Sed tandem somnus ex labore & vino obortus eos oppressit & cruentis hostium cadaueribus tanta securitate & fiducia indormierunt, vt permulti in Orani vrbis plateis ad multam diem stertuerint. Nauarrus interea vigilantibus centurionibus per opportuna loca dispositis, excubias fieri diligenter iubet: & iusfidias Maurorum timens, nunquam militare sagum exuit: quod illi perpetuum in bello fuit, erat enim somni parcissimus. Postero postquam illuxit die, Nauarrus omnia strenui Imperatoris munera executus, vrbem circumlustrat. Cum tot passim cadauera miserandis vulneribus perfossa nostri contuerentur, hostili furore & rabie, quæ in pectoribus humanis ex bellica contentione innascuntur, mitigatis, misericordia & communis fortunæ recordatione tacti, palam illachrymabantur: & ad deditionem eos perhumaniter inuitabant, qui vel ad mesquitas; vel ad loca aliqua tuta confugerant. Perculit potissimum nostrorum animos lactens infantula, quæ in media via matri interemptæ adreperat, & vellicata per blanditias papilla, colludens sugere tentabat. Hanc Georgio Baracaldo, qui Ximenio ab epistolis fuit, dum sub corona captiui veneunt, exiguo prætio cessisse Agidius scribit, & à se postea in Hispania visam. Huius persimilem casum Aristides Thebanus, qui Apellis æqualis fuit, pinxisse fertur. Oppido enim capto ad matris in moribundæ mammam infans repperat, adeoq; mirum artificem fuisse aiunt in affectibus exprimendis, vt mater sentire videretur, & timere ne pro lacte sanguinē infans lamberet. Illico Nauarrus ad mesquitas & prædarias domos expugnandas milites quosdam selectos mittit, ipse circum circa regionem explorat: vt priusquam Ximenius ex Mersalcabirana arce Oranum veniat, omnia tuta forent. Illi qui ad mesquitas capiendas sunt profecti, tanto impetu hostes sunt adorti, vt quamuis egregie seq; & loca tuerentur suscepta, inde tamen nostrorum militum virtute deturbati, tandem victoribus cesserint: totaq; vrbis in deditionem sit redacta. Arianarum fratrum virtus quos Cantabria miserat, principium loca illa capiendi dedit. Nam cum ad mesquitam maximam præclare utrinq; dimicaretur, hi comitesq; nonnulli robore suo freti, ædis fastigia reptando occupauerunt: in quos cum tela ab hostibus frequentia iacerentur, essentq; animi dubii, an in Maurorum confertissimam multitudinem sese immitterent (nam diutius eo in loco consistere nequibant) nihil amplius cunctati, se in medios hostes, magna animi præstantia præcipientes dederunt. Sic ad vnum hostibus captis, maxima mesquita in potestatem nostram venit, & reliqua deinceps loca, in quibus Mauris spei aliquid, aut fiduciæ remanserat. Viri multi insignes & præclari ex hostibus cecidisse dicuntur, sed promiscui vulgi quatuor millia, & aliquanto plures. Certe omnes plateæ & viæ, adeo cadaueribus erant plenæ, vt necesse esset ambulatium pedibus conculcari. De captiuorum numero, parum conuenit inter eos qui per epistolas tunc amicos certiores de his rebus fecerunt. Allii enim quinque millia fuisse, alii octo scribunt: vt Hieronymus Iulianus scribendarum epistolarum Baracaldo socius. Ex nostris triginta sunt desiderati, qui in montis expugnatione perierant. Præda adeo ingens & opulenta fertur, vt non solum tribuni militares & duces, inter quos quendam fuisse certum est, cui decem millia ducatorum obuenerint, sed ipsi quoq; gregarii milites, atq; adeo calones & lixæ auro & argento diuites discesserint. Quingentis millibus nummum aureorum Orani præda integra æstimata est: quod neutiquam mirum videbitur, vrbis opulentiam & diuitas reputanti. Mil-le & quingentas tum mercatorum, tum artificum officinas Hieronymus Iulianus se per id tempus Orani numerasse tradit: quod si admittimus, vix in tribus præcipuis Hispaniæ oppidis, in quibus nundinæ frequentes sunt, tot reperientur. Non defuerunt ad bellum Africanum suscipiendum, neque postea in prælii discrimine ostenta, quæ neutiquam recensuissem, nisi eius temporis scriptores constanter ea non modo asseuerarint, sed sacris concionibus in templis euulganda, multis obtestationibus tanquam rem admirandam commendauerint. Aliquot ante diebus, cum dilationibus de quibus diximus, in Hispania Ximenius detineretur, ad Vaionā Carpetaniæ vicū, vbi Tagusa modicus fluuius non longe à Toletō in Xaramam capaciorē confluens, frequenti per cymbam vectorum tractu, locum ignobilem alioqui illustrat, crucē per aliquot dies visam esse ferunt: de qua cum crebri sermones in comitatu regio fierent, eisq; Ximenius al quando interesset, multiq; causam sciscitarentur, quid potissimū sibi crux vellet Vaionæ viculo imminens, quidā vt apparet non inertis ingenii homo, Ximenio præsentī dixit: Te ô Antistes crux admonet,

vt expe-

vt expeditionem susceptam matures; nam Vaiona parum à Veayna distare vides. Porro Veayna Hispanorum lingua id significat, quod vade cito, si quis Latine interpretetur. Simili diuinatione in voce satyrus, cuius imago Alexandro dum Tyrum obsidet, per quietem oblata fuit, Aristander vates eam esse capiendam pronunciauit. Portu egredientibus, crux in Africa primo sese obtulit. Igitur Cazalla titularis Episcopus, crucē in limine portus conspicatus (nam is de ea re iussu Ximenii, ad Villalpandum Toletanum Vicarium scripsit) ad milites conuersus, in hoc (inquit) signo vincemus. Quod enim quinto nonas Maias, Toleti in templo maximo concionantem me audiuiſtis, cū de crucis dominicæ inuentione tractaremus, nos nempe crucem dominicam repetitum in Africam tendere;

10 quam perfidi Mauri Mahometo duce ex illis locis impiè deturbassent, en se nobis in vestibulo offert, vobisq; certum victoriæ augurium dat. Aper deinde immanis, è proximis saltibus per medias acies ferociter pertransiens, clamore nostrorum continuo exorto, quasi ex composito factum esset, Mahometum esse omnes conclamarunt, & militum telis transfixus est. Ingens vulturum multitudo, cædem Maurorum palam significantium, hostium exercitum circumuolabat, nunquam ad nostros deflectentes vt prisca sapientum dicta vera esse depræhēsa sint, qui vultures exercitus sequi prodiderunt, eosq; potissimum diligenter oberrare, quorum internecionem futuram esse triduo ante præsenſerint. Leones item per syluas frementes à circumuicinis Mauris audiebantur, qui post prælium commissum, ad cadauera deuoranda de nocte conuenerunt. Cum à nostris caperetur, duplex

20 item Iris visa est Orano imminere: quas cum Carolus Mendozius Friasio iurisperito ostenderet, subito veluti diuinans, Oranum in nostram potestatem venisse, exclamat. Hoc cum Ximenius rescivit, prænuncia cælo (inquit) venisti Iris, nobis victoriam ratam factura. Atq; ad familiares conuersus, in scholis philosophorum, Irim non modo tempestatem, sed pugnam etiam significare, audiisse se dixit: Iam vero eius geminationem pugnæ atrocitatem proculdubio indicare: penes quos tamen victoria esset futura à Dei opt. max. pendere voluntate. Certe nauæ tempestate iactari, aeris inde serenitatem arguunt, nos item speremus rerum immutationem: sic enim qui hætenus famelici & siticulosi, montis ascensu prohibebantur, urbem occupabunt. Hæc dicendi nuntius aduenit, qui urbem esse captam declarauit. Admirabile videbitur quod dicturus sum, sed nihil certius

30 eo tempore est habitum, ac proinde multorum scriptis testificatum: nam præter priuatorum hominum epistolas, Gonſalus Ægidius, & quidam innominatus author, qui commentariolis Latine editis, huius pugnæ seriem ediderunt, magna hoc asseueratione affirmant: solem scilicet, quatuor & amplius horas, cursum suum continuisse. Nam cum à nostris mons appetebatur, dies palam inclinare cœperat, fermeq; sol iam occāſui proximus esse videbatur: quod vnum (vt diximus) Nauarrum ad montis radicem, priusquam prælium tentaret reputantem, non mediocriter conturbauerat. Hoc etiam Ximenium considerasse aiunt, prudenter tamen tacuisse, donec res hæc mirabilis omnibus vulgata fuit. Animaduertisse hoc etiam nonnullos ex Mauris affirmant, qui rei nouitate perculsi, sacrum susceperint baptisma. Certe in eo prælio. quo temporibus nostris Carolus v. Romanorum

40 imperator Ioannem Federicum Saxonem fudit, diem quoque longiorem fuisse scribunt, quam eò tempore cursu solari esse potuisset, quod & ipse Cæsar affirmabat. Huiusmodi autem miracula an ex opinione humana nascentur (res enim maximas & difficiles breui tempore absolui non credimus) an lux illa vere tardior fuerit, præpotentis Dei voluntate, non est consilium persequi. Igitur Ximenius captæ vrbis nuntio impendio lætus, noctem illam hilarem, in hymnis, & gratiarum actionibus somni immemor inter suos traduxit. Postridie eius diei triremibus Oranum petere placuit, vt salebroſi itineris difficultates vitaret. Fruebatur inter nauigandum pulcherrimo vrbis aspectu, menianis frequentibus, & candidissimis turribus collucentibus. Ad terram expositus, crucis vexillo præeunte, & victore milite stipatus, urbem ingressus, lætis omnium acclamationibus suscipitur, laudes Deo optim.

50 max. victoriarum largitori incinentium, & Ximenium gentium barbararum victorē proclamantium. Qua ille re mirifice oblectatus, Dauidis versiculum sublimi voce protulit, ita vt ab omnibus exaudiri posset: Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ad Alcazaiam (hoc est ad arcem maximam) è vestigio perrexit: neque enim alteri præterquam Ximenio aditus ad eam se daturum præfectus affirmauerat. Postquam receptus fuit, clauēs iunt ei traditæ: & protinus trecenti ex Christianis captiui, qui dira seruitute à Mauris præmebantur, ex arcis ergastulis in lucem sunt producti, atque optatā libertate donati. Oblata est illi vniuersa præda tāquam præcipuo imperatori, quæ publice iussa fuerat afferri. Ille quamuis multa pretio & elegantia insignia videbantur, nihil ad rem suā priuatam tranſtulit: sed quædam in publicos exercitus vsus, quemadmodum cum Nauarro conue-

nerat, quædam ad regem deportanda seposita fuerunt. Ducibus deinde, & tribunis militaribus vocatis, virtutem illorum publice collaudauit, & pro tam fortiter nauata opera benignissime gratias egit: & torquibus, armillis, & Numidicis phaleris, aliisque item militaribus præmiis, prout quisque merebatur, donauit. Cadauera extra urbem vt eiicerentur curatum est, quorum foetor urbem pene infecerat, & periculum erat ne aer, qui facile alienas impressiones recipit pestilentes afflatus conciperet, & corrûperetur. Negotium id fuit cum primis operosum & molestum: nequēnim paruo tempore tam ingens foetidorum cadauerum multitudo expelli poterat, neque facile erat homines inuenire qui vespillones agerent. Idcirco aut in scrobes profundos sunt immissa, & aggesta terra contecta aut per vicos alia ignibus incensis combusta, alia vstulata. Sed vix efficere omni cura potuerunt, vt multis post diebus à Ximenii discessu, cadauera per Orani vias non iacerent permulta: adeo vbi lucrum non est, vulgus laborem etiam sibi necessarium fugit. Bellica instrumenta ærea, quæ mœniis diruendis ob ingentem magnitudinem sunt idonea, plusquam sexaginta instructissima sunt capta: Catapultarum, Scorpionum, Balistarum & iaculorum immensus numerus. Quare miraculo proximum esse videri possit, atque ideo Ximenii auspiciis, eiusque pietati ascribi solet, urbem Mauritanix celeberrimam, tot apparatibus bellicis refertam, tam florenti iuuentute, ac tot præfidiis Numidarum (quos Arabes vocant) abundantem, quæ vel sex mensium obsidione vix expugnari posse credebatur, tanta celeritate & paruo temporis spatio, tam denique incruenta nostrorum victoria, captam esse. Erat in ore omnium, id quod Cæsar Pharnace deuicto ad Senatum scripsit, Veni, vidi, vici, ob festinationem celeritatemque qua hoc bellum Africanum confectum fuit. Quare Ximenii virtus & fortuna, omnium literis & memoria hominum est celebranda, qui Oranum nondum visam, eo ipso quo appulerat die vicerit, subegerit, & occupauerit. Quanquam nunc verum esse, quod inter veteres præcæmias circumfertur, suam quenque moribus & industria fortunam fingere, ostendemus. Nam portarum occlusio, qua Mauri & Numidæ exclusi sunt, non ideo facta est, ne si cum Mauris etiam Arabes reciperentur, horum tyrannidi seruiendum esset, vt vulgo iactabatur. Multo verisimilior causa est, quæ ab Oranensibus nonnullis adhuc superstitionibus refertur. Hi enim qui inter captiuos aut dedititios ducti, in vicis Gualdalfaiaræ proximis vitam agunt, prodictione suorum ciuium urbem esse captam mihi retulerunt. Sed non ab re fuerit de ingenio & moribus Arabum (quos Alarabes passim vocamus) non nihil præfari: vt sic intelligatur, quæ de occlusionē portarum dicta est causa. Est gens in Africa, quæ deserta loca in tentoriis incolit, vnde primum Scenitæ sunt dicti, sine legibus, sine certis laribus, sine vlllo mansuetioris vitæ cultu. Hi quod potissimum eam Africæ partem occupauerint quæ Numidia dicitur, à Romanis Numidæ sunt vocati, nostri vero Alarabes (vt dixi) appellant, quo nomine à Mauris etiam dicuntur. Erant. n. Arabiæ desertæ quondam indigenæ, qui per Ægyptum in Africam venerunt, & bonam eius partem armis subegere, rei pecuariæ in primis addicti, latrocinii & cædibus intenti, nullamque vel fidei vel iustitiæ rationem habentes. Hi assiduis exercitationibus & vitæ rigore duratis corporibus, ad vsum militiæ peraccommodi semper fuerunt, atque cum Mauris, quoties à bellis externis otium est, perpetuas pugnas exercent. At si quando ex alienis regionibus hostes adueniant, illico se cum Mauris coniungunt, & veluti religionis & communis patriæ prætextu, stipendio conducti vindices se illorum profitentur. Non tamen urbibus suscipiuntur, quoniam alienis opibus insidiantur, nullaque legum pœna, aut dominorum querelis à solitis rapinis abstinēt. Hi dum res Mauris prospere succedunt, non ignaui aut segnes operas suas præstant: at si vinci Mauros contingat, tanta est Numidarum in eos sæuitia, tanta deprædandi superatos libido, vt præ illorum truculentia, quiuīs hostes mitissimi habeantur. Igitur Oranenses prælii exitum prospicientes, idcirco portas suis ad urbem confugientibus non aperuisse, ab omnibus ferme tunc creditum est, & à prodictionis authoribus in vulgus Maurorum sparsum. Nam principio huiusmodi rumore vulgato, rem credibilem & faciliorem prodictionem fecerunt. Alarabum scilicet equitatum à rege Trimesenio auxilio missum, vrbe mœnibusque excludendum esse, iuris iurandi etiam religione cunctos portarum custodes obstringendos, ne quem eorum ingredi sinerent: suos etiam aditu urbis tantisper prohibendos, donec Numidis fuga dispersis, nihil damni ab eis timeretur. At re vera priusquam Ximenius expeditionem Africanam susciperet, de prodenda Orano cum Mauris egit. Est enim illi genti peculiare, se mutuis pactis fallere, & nec patriæ quidem fidem seruare. Diximus supra, Didacum Fernandum, Mersalcabiranæ arcis præfectum, dum anno tertio à capto oppido, parum prospere cum Oranensibus manum conserit non sine clade suorum fuscum: multi enim ex nostris sunt desiderati, multi item capti.

Inter

Inter hos igitur duo præstantes duces in Maurorum manus venerunt, Alphonſus Martos, & qui hunc dignitate ſuperabat, Martinus Argotus Cordubenſis, Didaci Fernandi propinquus, vt Oranenſis ille, à quo iſta accepi, mihi retulit. Hi vtpote viri fortes & præclari, Hameto Acanixo, homini inter ſuos primario, cuſtodiendi traduntur: apud quē aliquot menſes detenti donec redimerentur, indulgenter tractati ſunt. Interea ſiue ob priuata erga ciues ſuos Acanixi odia, ſiue ob noſtrorum induſtriam, de tradenda vrbe inter ipſos agitatū eſt, adeo ſecretis clandeſtinisque conſiliis, vt per biennium nihil eius negotii ad alios dimanauerit, præterquam ad Cattorram Iudaum, Orani tidem vrbiſ incolam, quem ad proditiōnem faciendam & ſequeſtrum & adiutorem habuerunt. Huius rei argumenta permulta ſane ſunt: nam & hi ex Numidarum moribus cauſis conquiſitis, de portis militibus ſuis nō reſerendis authores fuerunt: & in vrbiſ direptione, cæteris omnibus exhaustis & vaſtatis, Acanixi & Cattoræ domus, magna noſtrorum ducum ſolicitudine, ne quid læderentur curatum fuit. Deinde vero rebus iam pacatis, ad regem & Ximenium eoſdem in Hiſpaniam veniſſe certum eſt, à quibus perpetuos redditus, vnde viuerent, ſuſceperunt. Quin vt nihil ad fidem faciendam deeſſet, Martini Argoti filia, qui in cuſtodia apud Acanixum fuerat, Acanixi filio nupſit, vt inter parentes conuenerat. Is Acanixi filius, qui ob Chriſtianam religionem ſuſceptam, nomen mutauit, & Ludouicus Fernandus eſt dictus, in familia Didaci Fernandi, cum Merſalquibiro præeſſet, diu manſit: poſtea ab eodem Oraniticam præfecturam obtinente, vrbiſ decurio eſt factus. Deſeruit aliquando noſtros, vt eſt gens illa infida & mobilis, ad Trimeſeniorum regem deficiens, ſed ruruſ redire cupienti iidem honores delati ſunt, & redditus & opes quæ regio ſiſco ceſſerant, ſine vlliſ oboli iactura reſtitutæ. Aiunt Ximenio dubitanti, an exercitū maris æſtu & iactatione feſſum, hora diei (vt diximus) poſtmeridiana ad vrbiſ munitæ expugnationem mitteret, ab eiſdem nuntium veniſſe, qui admoneret vt rem paratam minime differret: nam ſi eo die ceſſaretur, protinuſ Trimeſeniorum auxilium adfuturum, quod vniuerſos Ximenii conatus erat proculdubio in multos dies retardaturum. Cedrinum etiam Alcazabæ in Orano cuſtodem, Acanixo neceſſitudine ſanguinis coniunctum, proditiōis participem fuiſſe pro certo habetur: nam hic arcis clauē in ea turbatione anxie (vt apparebat) quærens, vt poſticum aliasque arcis ianuas fugientibus adaperiret, nuſquam inuenire potuit: famuli enim (vt aiebat) negligentia, in inuolucra quædam coniecta fuerant, quæ poſtea tempore minime neceſſario ſunt repertæ. Hæc vt expoſui geſta fuiſſe, ex homine Oranienſi Guadalſajaræ didici, qui cognatione proditoribus propinquus, ea tempeſtate octodecim annos natus à noſtris eſt captus, atque Didaco Mendozio infantatus duci iure mancipii datus, à quo poſtea libertate & agello donatus, Malaguillæ oppido apud Guadalſajar am religioſe & innocenter vixit, ſuperſtitionis abnegatæ cauſa Deo optimo maximo ingentes gratias agens. Solebat enim quod de Themistocele fertur apophthegmate ſibi gratulari: Perieram ni periſſem. Ergo Ximenius, altero poſtquam Oranum ingreſſus eſt die, obequitans per loca vrbiſ celeberrima, eiſ ſitum eſt contemplatus, & quid in ſingulis partibus reſciendum, aut noua molitione conſtruendum attente conſiderauit. Ad meſquitas deinde deſcendens, ritibus Mahometanis conſpurcatis, vt emundarentur & expurgarentur curauit. Erat forte Dominicus dies, qui cum in tertium decimum Calendas Iunias, diuo Bernardino dicatum incidiſſet, religionem mire auxit. Curauit igitur vt meſquitæ more Chriſtiano conſecrarentur, quo omnes ſacris intereſſe poſſent: & religioni ſatisfacientes, ad reliqua in terra hoſtili, magnos animos conciperent. Igitur meſquitā maximā, Mariæ victrici & angeleæ ad eam annūtiationi dedicauit. In hoc autem templo, cenotaphio ad orā maximam cōſtituto, vt ſibi anniuerſario ſacro 15. Cal. Iul. quo die Oranum capta fuit, parentarent inſtituit, xxx. M. nummum ad hanc operam in perpetuum datis. Alteram, vbi multi ex Mauris occubuerant, diuo Iacobo Hiſpanicæ virtutis conſeruatori, in quibus ſtatim ſacerdotes noſtri ſacra fecerunt, & ſupplicationes ſunt habitæ: Sed quoniam diuo Bernardino, partim ob egregiam viri ſanctitatem, partim ob communem monachatus religionem, Ximenius peculiari affectu deuotus erat, ne eum præteriſſe videretur, Xenodochium quod ægrotantibus militibus parabat, Bernardino tutelari conſecrauit, memor ſcilicet pietatis, qua ille olim Senarum nobile Xenodochium, in flore ætatis conſtitutus adminiſtrandum ſuſcepit, cæteris miniſtris fugientibus ob peſtem, quæ quam dixi Heturriæ vrbem, Bernardini patriam, & totam etiam Italiam occupauerat. Perpetuum in eo fundauit ſacerdotium Ximenius, vt eſſet qui ægrotantibus ſacra miniſtraret, impetratis à ſummo pontifice multis indulgentiis, & facultate abſoluendi etiam à reatibus pontifici Romano reſeruatis. At quoniam religionis cura Ximenio ante omnia cordi erat, quam ſciret mirum in modum ſodalitatibus monachorum ali, & pro-

moueri, ædes item binas dedicauit, alteras Franciscanis, alteras Dominicanis, in qua-
 rum singulis monachi alerentur seni. Iam vero quod multi inter captiuos Iudæi erant, quo-
 rum pleriq; ex illa esse migratione existimabantur, qua ex Hispania vndecimo ante anno, à
 catholicis regibus pulsi fuerant, vehementer timuit, vt ex eius epistolis ad regem constat,
 ne in tam recenti eorum qui in Hispania remanserant, ad Christi fidem conuerſione, non-
 nulli pristinæ superstitionis memores, & vigilantiam inquisitorum metuentes, clam ex
 Hispania Oranum fugerent. Quare officii sui authoritate fungens, Yiedram virum religio-
 sum & eruditum inquisitorem, ad ea omnia diligenter exploranda constituit. Mirum est
 & pene fidem omnem exuperare videtur, Ximenium hominem senem, tot negotiorum
 fluctibus pene obrutum, & ob suorum militum fidem parum stabilem, & rerum humana-
 rum inconstantiam, atq; adeo dubiam regii animi erga eum propensionem nimis anxius,
 tantum roboris & vigoris habuisse, vt non solum res militares, & quæ ad tutelam vr-
 bis pertinebant, vigilantissime constituerit, sed res etiam sacras, quod in summo otio solet fie-
 ri, omni adhibita cura disposuerit & cuncta quæ ad episcopi munus spectant, admirabili
 consilio prouiderit. His tandem rebus factum est, vt quamuis sæpius à Mauris ea vrbs im-
 petita fuerit, nihilominus optimi præsulis auspiciis, sub regum nostrorum potestate dureret.
 Dum hæc Orani aguntur, Fernandus Didaci Veræ filius, à Ximenio nuntius ad regem
 destinatus est, qui rei totius vt gesta fuit, & notitiam & seriem sigillatim in tabellis ferret.
 Trimesenii Orani captiuitate, direptione, & vastitate cognita, nam octoginta tantum-
 modo Mauros ex vniuersis Orani ciuib; euasisse compertum fuit, cæteris omnibus aut in-
 teremptis, aut captis, Christianos qui mercaturæ causa, aut alia quauis ratione illic dege-
 bant, ad vnum gladio peremerunt: atque eodem furore in Iudeorum gentem, quæ fre-
 quens Africæ vrbes incolit, quasi Christianis cognatione coniunctam, sæuierunt, tanta
 vulgi seditione & tumultu, vt rex intra arcem se contineret, nec foras exire sit ausus,
 quanuis impendio doleret, fidei suæ commissos trucidari. Tantus ergo timor Hispanici
 nominis vniuersam Mauritaniam occupauerat, vt Trimesenii, alique populi vicini trepi-
 dantes, desertis oppidis ad regnum vsque Fezanum secederent: Dubius animi Ximenius
 fuit, an fortunæ successum sequeretur, & ad reliquam Africæ oram exercitum suum &
 classem conuerteret, an potius ætati & saluti suæ consulens, summa belli Nauarro tradita
 ipse rursus in Hispaniam remearet. Sed quamuis bellici labores animo obuersarentur, &
 militares mores parum eius instituto quadrarent, tamen ingenium, animusque ille maxi-
 ma quæq; natura sua appetens, omnem vincebat difficultatem. Quare cum mare rursus
 traiciendum consideraret, præsentem autem gloriam, & victoriam ex altera parte sibi
 proponeret, & Christianæ religionis propagationem, quam alterius industria & opera fie-
 ri indignū sua fortuna iudicabat, ad reliqua pro virili persequēda iam animū inclinabat.
 Sed vt sunt res hominū mutabiles & fluxæ, aliquot causæ partim ex occulto partim ex Na-
 uarri æmulatione prodierūt, quib; in diuersum mutatus, Nauarro summo imperatore desi-
 gnato, ipse protinus in Hispaniam traiecit. Id præter multorum opinionem accidit, quie-
 ius constantia & magnanimitate alienum esse omnino existimabant, post tot molestias in
 congregando exercitu & in nauigatione deuoratas, post victoriam tanta cum laude & fe-
 licitate obtentam, quæ solet animos militum efferre ad res ampliores conficiendas, & in
 tanto Afrorum hominum metu, lampada in ipso cursus principio tam gloriose micantem,
 alteri suæ laudi inuidenti tradere. At si quis rem ipsam nudam attentius consideret, & in
 memoriam Deiotari regis ad M. Crassum responsum reducat, cum nimirum sexagenario
 maior, ad bellum Parthis inferendum per Galatiam iret, Ximenii laudem augebit potius
 quam vlla vel ignauia, vel timoris nota deteret. Iusto enim ambiciosior haberi poterat, si
 suæ ætatis, personæ, & pontificatus immemor, cum hominibus illius modi vitam agere
 in castris maluisset, quam in patriæ solo inter viros sapientes, religiosos, & sobrios. Deinde
 cum nihil sit belli successibus inconstantius, Orano vrbe opulentissima multumq; nostris
 littoribus infesta, quod sibi vnicum propositum fuerat, tam facile capta, non erat viri pru-
 dentis Martis aleam toties experiri velle, sed potius successorem sibi in prouincia tam la-
 boriosa & incerta petere, aut sua authoritate, quod & fecit, constituere. Cæterum ad
 hanc communem causam, peculiare aliquot accessere, quæ virum propositi tenacem, &
 constantis ætatis ab incepto demouissent. Principio Nauarrus, cui hominis cucullati,
 vt ipse iactabat, gloria inuidiosa erat, indignationis iam dudum dissimulatæ manifesta in-
 dicia, partim apud Ximenium, partim inter tribunos & milites dedit. Neque enim sibi
 homini rerum bellicarum experientissimo ferendum esse villo modo existimabat, vt Xi-
 menius antistes te gæ muneribus semper dedicatus, in imperio militari præferretur. Ac-
 cidit forte vt Nauarri miles Ximenii famulū inter rixandum occideret. De ea re cum Xi-
 menius

menius Nauarrum obiurgaret, & multa, ut sit, utrinque dicerentur, Nauarrus bili & iracundia
 stimulantibus, tandem pectoris arcana reclusit. Grauibz enim verbis Ximenium allo-
 quitur, cum esse in causa, quod sibi milites parum essent morigeri, & tot tumultus in ex-
 exercitu exurgerent. Quod si illinc ipse discessisset, sibiq; vni belli negotia relinquerentur,
 non dubitare breui temporis spatio magnam se Africæ partem subacturum. Nunc vero o-
 mnia quæcunq; animo concepisset, eius præsentia impediri: nunquam enim duorum im-
 peria bene coaluisse, & inde semper multo maiorem exercitibus cladem quam ab hostium
 telis contigisse. Quare bonis ausibus in Hispaniam proficisceretur, satis enim gloriæ repor-
 tare vrbe Mauritan. & præcipue tã veloci victoria capta. Quod si adhuc in proposito per-
 10 sisteret, sciret se non alio quam priuati iure in exercitu esse diuersaturum. Nam reliqua o-
 mnia quæ deinceps agerentur, non amplius eius auspiciis, sed catholici regis erant con-
 ficienda: ipsi enim ad Oranum capiendam à rege munus esse tantum delatum, quo expleto,
 imperium abrogatum esse, donec rex aliud decreuisset. Oranum vero, quam Toletano-
 rum pontificum ditioni, nisi rex impensas pecunias reddidisset, addicere parabat, se tubis
 præcinentibus & signiferis vexilla pandentibus, ipso audiente, regium nomen acclama-
 turum. Desineret itaq; per vanas cogitationes regis potestati, aut incrementis homo pri-
 uatus inuidere, capefferet antistitis munus, pila, & gladios militibz concederet. Atque ab
 eo irreuerenter profiliens, ad ea quæ dixerat conficienda abiit. Aduersus tam confiden-
 tem militaris hominis orationem, nihil respondendum Ximenius esse duxit: nam & id
 20 tunc dissimulauit, & ad strepitum regem acclamantium, nulla suorum cum rege pactorum
 ratione habita, non modo nihil intercessit, aut prohibuit, sed nulla animi offensione osten-
 sa, Nauarrum postmodum ad se vocatum, benignissime & comiter tractauit, & quid in sin-
 gulis rebus faciendum esset, antequam nauigaret, edixit. Tamen post aduentum suum li-
 teras ad regem Compluto dedit querelarum plenas, quibus & Nauarri iniurias, & rapaci-
 tatem exposuit. Illud etiam rumore percrebuit, obiecisse Nauarrum Ximenio tenacita-
 tem, & minus liberalem animum in stipendiis numerandis, cum, ut diximus, vniuersam præ-
 dam, nulla eius parte ad usus suos seposita, auferendam Ximenius benigne militibus con-
 cessisset: & quicquid ad victum & stipendia pertinebat, die quo Carthagine soluit, in trime-
 stre tempus largissime prouidisset. Quæ de re in epistola quæ altero postquam Carthagi-
 30 nem redierat die, ad Lupum data est, sic ait: Dum hæc scriberem literæ tuæ mihi redditæ
 sunt. in quibus vanos sermones & mendaciis refertos legi, qui à nostris æmulis de exerci-
 tu parum benigne à me curato impudenter iactantur, eos tibi contemnendos esse duco:
 simus factorum conscientia contenti, siquidem nunquam exercitus, aut stipendiorum sub
 manu numeratione, aut com meatu militari, ut hic noster abundauit: ut nihil interim de di-
 sciplina castrensi dicam, quæ citra arrogantiam, vel cum antiqua comparari potest: quoni-
 am hæc omnia eadem frontis firmitate, qua ab hominibus impudentibus dicuntur, à nobis
 itidem sunt prætereunda. Deum optimum maximum precemur ut quæ reliqua sunt Afri-
 cani belli eodem cursu & tenore perficiantur. De quo quidem spem præclaram habeo,
 quandoquidem qui scrutatur corda Deus, omnes meos conatus in se unum dirigi nouit. Sed
 40 tu regem admoneto ut suis triremibus, quibus Solerium præesse voluit, quamprimum pro-
 uidendum curet: carent enim omni com meatu. Nam ni ego optimi ducis, qui rei publi-
 cæ multis in rebus vsui esse potest, misertus essem, & panis nautici octoginta contulissem
 centipondia, milites inedia periissent. His igitur de rebus Ximenium commotum, ne to-
 ties sibi cum hominibus illis quos ad eum modum bella efferauerant, esset colluctandum,
 primo quoque tempore in Hispaniam traicere decreuit. Certe in suis ad regem & procu-
 ratores epistolis, hanc potissimam causam discedendi affert. Ad Franciscum Ruizium, qui
 ad regem internuntius venerat, in hunc modum scribit. Utinam quod me sæpe dicentem
 audiuisti, meæ dioeceseos & Murgitanæ prouinciæ militibus contentus, expeditionem A-
 fricanam suscepissem neque vnquam in mentem venisset, Italico bello assuetas legiones
 50 accersere: vel si id tandem necessarium erat, mihi cum illis bene, aut saltem non adeo ma-
 le conueniret, nam huic rei me deuouerem, & census & opes impenderem, ut vniuersam
 Africam superaremus. Hisce verbis plane assentirem (sunt enim sine vlllo furo, ex animi
 sensu, ut apparet, deprompta) nisi constantior opinio fuisset, literarum fasciculum, quem
 rex ad Nauarrum dederat, in Ximenii manus primum deuenisse. Nam dum quicquid ac-
 cidere potest prudenter timet, portus præfectis iusserat, ut quicquid literarum ex Hispania
 veniret, ad se primum diligenter curarent deferendum. Rex igitur Nauarro per literas man-
 dabat ut tãisper Ximenium à traiciendo auerteret, dum eius præsentia rebz agendis necessaria fo-
 ret. Id homo senex & ob atram bilem suspiciosus, in suum damnum & perniciem tractari credidit,
 quasi laboribus imparẽ breui moriturum Ximenium rex diceret. Ergo se ætate ferme extrema

esse videns, & anni tempus feruentissimum instare, in regione præsertim ad Austrum interiori, continuo metuere febres cœpit, & Nauarrum, Villaroellum, Didacum Veram cæterosq; omnes tribunos ad se vocatos, benigne & perhumaniter alloquitur: discessusq; sui, quem illis statim futurum significauit, speciosas causas permultas dat. Deinde Nauarrum, sese illi conciliâs, supremum imperatorem vocat, cui tanquam duci præstantissimo, totius Africæ subigendæ triumphum decernendum speraret, honorifice dicit: seq; intellexisse, præsentiam suam, hoc est, hominis ob senium cunctantis & morosi, ad lubricas belli occasiones viuida ingenia & ætatem requirentis, minime aptam esse. Præterea in rem totius exercitus futurum esse dicebat, si ipse in Hispaniam nauiget: nam apud regē sua autoritate opus esse, ad negotium vrgendum: alioqui vt sunt ministrorum regionum ingenia & mores, se non dubitare, quin & duces, & milites sint rerum inopia laboraturi. 10 Quare patienter sustinerent eius discessum, non tam suæ ætati aut valetudini parcentis, quam ipsorum commodis consulentis. Interim vero se vniuersum commeatum traditurum, quem in vsus proprios parauerat. Habere enim vini Græci apud se doliorum sex millia, totidemq; triticeæ farinæ modios, & panis nautici numerosam molem: lardi item, & salitarum carniū, aliarumq; rerum non leuem copiam, vnde exercitus per aliquot menses non maligne ali posset. Addidit etiam, se pro certo comperisse, plusquam centum & tredecim scrobes, quos Siros vocamus, frumento plenos Orani esse. Posthæc, sermonem ad Nauarrum conuertit. Quod te (inquit) præsentē quidam Geneuensis affirmavit, centum scilicet & quinquaginta millia modiorum tritici in hac vrbe recondita esse: 20 quorum notitiam Almoxarifus (sic enim publicum quæstorem Mauri vocant) qui in tuis vinclis esset, & alter, de quo ego te priuatim admonui, habent. Quare non est cur id debeam in præsentia altius repetere, cum tu id optime scias. Quod si hæc ita habent, vt plane credo, erit vnde victus exercitui plus quam biennio suppetat. Sed timeo ne magistrorum nauticorum vitio, qui captiuorum ingentem numerum in nauigia & triremes ingesserūt, clam quæ ad manum sunt subripiantur: quod tu tamen solícite pro tua diligentia animaduertes, scio enim te nullam illis peccandi facultatem in hac parte per socordiam concessurum. Sed ante alia dandâ esse operam arbitror, vt tantum quotidie farinæ subigatur, quantum exercitus inopiam leuet: quicquid inde pecuniæ obuenerit, ad te vnum extemplo deferatur: quod tu murorum ruinis reparandis, nouis ædificiis extruendis, cæterisque militiæ necessitatibus subleuandis, vt optimum imperatorem decet, es asseruaturus. De cadaueribus occisorum aut comburendis, aut humandis, ne pestilentia ex corruptione aeris orta, victorem perdat exercitum, non est cur moneam: nec de militibus quidem per incursiones in terram hostilem faciendas exercendis: cum tu optime noueris, quantopere sit curandum ne exercitus torpeat: à te enim aliquando audiui, expedire vt cohortibus aliquot in vrbe quæ illam tueri valeât retētis, cæteris legionib. stationes in castris per hortos suburbanos darentur: quod mihi admodū placuit. sic enim in continua futuri sunt vigilia ad urbem, quæ tumultibus castrensibus libera beatius aget, & melius imperatori parebit. Iam vero de pabulatoribus deligendis, qui maturas segetes in urbem conuehāt, antequam hostes qui illas demessuerant, & per agros passim iacere sinūt, aut afferant, aut igne comburant, vt vobis incōmodent, tu ipse (vt audio) agere cœpisti, & mihi vehemēter probatur. 40 Delitōre Mauritanix, triremibus & cæteris nauigiis, quæ facile bis homines in armis circumferent, infestando tu etiam sæpius coram me proposuisti, ni memoria vacillat. Ad reficiendas verò naues, quæ solutæ sunt, tuis procuratoribus sexcentas auri libras appendi iubebo: quod post dimissam concionem factum fuisse, in epistolis suis scribit. Deinde Villaroelo Alcazauæ custodiā cōmisit: qui permittēte Ximenio Alphonsum Castellā Complutensem ciuē vicariū designauit, trecentis militib. Castorlanis, & quinquaginta selectis equitibus ad præsidium datis. Ne quid tamen cōmeatus exercitui decederet, ex Castorlana præfectura, quæ propter Africæ vicinitatē, ex vniuersa ditione sua paratior ad eā rem est visa, farinæ triticeæ ceterarumq; rerū ad victum opportunarū quicquid esset necessariū 50 donec rex arcis custodiæ prouideret, asportari iussit. Quod Villaroellū egregie curasse ex Ximenii epistolis constat, in quib. ad regē scribitur, Alcazauæ præsidio in 5. vsq; mensem per Castorlanū præfectū esse prouisum. Hac Ximenii erga exercitū suū benignitate & cura ita sunt vniuersi cōmoti, vt multis verbis deprecārētur, ne ipsos in regione inimica deferret: eius enim auspiciis ex Hispania profectos rem eo vsq; feliciter gessisse: nunc vero ad sui imperatoris absentiam, fortunæ quoq; mutationē timere. Inter quos, primus Nauarrus præ se ferebat, ob non ita pridem irreuerenter habitos sermones pudorē & pœnitentiam quandā. Dec. Cal. Iunias Ximenius ex Oranico portu in Hispaniā vela fecit: eoq; ipso quo soluerat die, mira temporis opportunitate, nullis præterquam suis familiaribus, & aliquot ministris

ministris comitatus, Carthaginem venit. Nam summa securitate lictoribus nostris per ipsum parta, prætoriana cohorte in exercitu, & bona familiæ parte, ad usum Castorlani præfecti relictis, ipse primus facti sui utilitatem sensit, expedito & inermi apparatu traiciens Septem diebus Ximenius Carthagine moratus est; in quibus dici non potest, quantum negotiorum molem confecerit, quam diuersis rebus studuerit, quantum commodorum exercitui comparauerit. Primum enim ad circumuicina Tarraconensis, & Bæticiæ oppida literas simul & nuntios misit, iubens imperatoria quam ad eam rem obtinebat autoritate, ut quam primum commeatum & cætera necessaria Oranum importarent, pretium vel iusto maius suscepturi. Quicquid farinæ ex finitimis locis potuit corrādere, & quicquid apothecarum vasa Carthagini continebant, Oranum asportandum curauit. Quæstōres item duos constituit, qui inter se mutuas operas dantes, alter cibarios panes vndecunque posset, primum Carthagini congregaret, deinde Oranum ad alterum transmitteret. Qui prout res poscere videbatur, exercitui & ciuibus stipe numerata distribueret, summam autem quotidie ad Nauarrum deferret, quemadmodum illi discedēs promiserat. Villalupo regiæ classis procuratori mille nummos aureos contulit, ut Malacæ itidem farinam coemeret. Dedit etiam celocem probe compactam, & instructam, qua crebras hinc inde vecturas faceret: & quemadmodum mercatores solent, ex pretio primo distractæ farinæ, aliam item coemeret. Tantum se in hoc negotio effecisse in epistolis ad regem testatur, ut cū omnes certatim quicquid panis aut farinæ Carthagini erat Oranum detulissent, quo ipse die Complutum profectus est, ne effula, quantumlibet magno pretio oblato, Carthagini inueniri potuerit. Regem autem monet, ut ad eam oram maritimam certos homines mittat, qui eius exemplo rem vrgeant: consultius tamen esse, ut granum transferatur, quam aut farina, aut panis cibarius. Dum ista agebantur, literas à suis accepit, quos Orani reliquerat, quibus certior factus est, quemadmodum nauium magistri, quorum operam & nauigia in bimestre tempus conduxerat, & integram mercedem soluerat, multo ante quam pacta conuenta implerent, easdem naues cum nauiculariis, & cæteris instrumentis, mercatoribus & aliis vectoribus locassent, transuehendis, præsertim Mancipiis & multa supellectili ex Orani præda, stipulatione inter ipsos facta, ut dimidia pars omnis prædæ traiciendæ nauium magistris cederet pro vectura, dūmodo captiuos alerent donec in terram exponerentur. Hæc autem cibaria, quæ tanto Mancipiorum numero satis esse potuerunt, ex publica anthona fuisse subtracta. His cognitis literas ad Nauarrum dat, quibus ut in ea omnia inquirat iubet, & magistrōs cogat per bimestre tempus, ex pacto vecturam facere, & postea propter læsam quam dederat imperatori fidem, in tantū temporis spatium sine vlla mercede seruire cogat, quantum delicti grauitas exposcere videretur. Quin & sarcinas eorum excutiat: nam & furtim deducta præda, quam quæstoribus regis nō declarauissent, eisq; insciis, ad traiectionem conuassent: & quæ vecturæ nomine acceperāt, centum millibus nummum aureorum, quæ regio fisco deberentur, æstimari posse. Habere autem se panis nautici non mediocrem copiam, sed tātisper mittere distulisse, donec ea omnia ab eo confecta esse sciret: neque enim se velle quod ad militares vsus parauerat, in caponantium utilitatem cedere. De excursionibus autem, multum se quoque doluisse ait, non ita frequentes fieri, ut inter ipsos conuenerat. Nam post suum discessum, semel ad sextum lapidem extra urbem cum exercitu processisse cognouerat: qui cum in ducentos Numidarum equites, & octingentos pedites incidisset, & omnes ad vnum potuisset trucidare, & suum exercitum præda augere, maluisset sine vlla dimicatione Oranum milites reducere. Id qua de causa factum sit, ab eo homine minime formidoloso, aut ignauo, præsertim cum militum fortitudine & numero superior esset, nondum assequi potuisse. Illud vero prudenti consilio, ut imperatorem solertem decebat, Nauarrum fecisse, viros militares qui Africæ situm, & illius gentis mores nouerant, cum de hoc rogarem, differentes audiui. Esse enim Numidis & Mauris solenne atebant, partiam aliquam manum nitide vestitam, & in equis hærentem melioribus, velut incaute procedentem præmittere, cuius despoliandæ cupidine hostes accensi, à maioribus copiis, subito ex insidiis erumpentibus, circumueniantur. Est enim illa tellus propter depressas valles quibus abundat, occultandis militibus peraccommoda. His omnibus multisq; aliis, per Ximeniū procuratis & prouisis, calorem Bæticiæ regionis senili corpore, eoque laboribus confecto, sustinere non valens, tertio Calendas lunias Complutum proficiscitur. Sed ne maturæ fruges ob messorum raritatem perirent, omnes agricolas, quos ex pontificia ditione in militiam secum duxerat, reducendos in proprios lares curauit. Homo enim circumspectus & innocens ne quid detrimenti suis subditis deferretur, summopere curauit: ut ex hac agricolarum reductione quiuis intelliget, sed multo apertius ex

testamenti sui tabulis, in quibus Ioannem Martinum Cardenam canonicum Toletanum, Didacum Gonfaluum Barcum, duumuiros designat, qui vniuersam diocesim perlustrarent, & quicquid damni Africani belli causa eius incolæ pertulisse inuenient, pecunia sua extemplo numerata refarciant. Hoc vero diligenter fuisse procuratum, ex secundis Ximenii tabulis quas anno M. D. X I I I. condidit, satis constat. Adeo hæc omnia viuens facere maluit, quam testamento ut fierent cauere. Cum iustis itineribus iam prope Complutum venisset, Petrus Campus Complutensis gymnasii rector duos ex collegis obuiam ad eum salutandum misit, qui eum ferme vnius diei itinere anteuenterunt, quod Ximenio gratissimum fuit. Mensa eos eo die excepit, ut Ildephonsi collegas solebat: ut indulgens pater, qui diu liberorum præsentia caruit, ad eos sæpe vultum conuertens, de rebus literariis gymnasii interrogabat: quantum cœpta ædificia assurgerent, qualem spem disciplinæ promitterent, quantus numerus scholasticorum conueniret, qualem vigorem adolescentum ingenia ostentarent. Denique qui modo turbarum strepitu classicum sonantium aures occupatas habuerat, ad musarum modulos conuersus, totus erat in re literaria. Mirabantur collegæ hominis prudentiam, nihil minus quam gloriosum affectum ob res gestas præferentis. Existimauerant enim nihil apud eum eo tempore, nisi castra, & captiuos Mauros, & Africam audituros. Ille vero premebat omnia iam acta alto silentio, & de re præsentis verba faciebat: donec Balbasius, qui inter salutatores venerat, ex vultus pallore & macie occasionem captans, bene consultum fuisse dixit, quod relicto transmarino & æstuoso cælo, Orano capta ad sui cupidos tempestiue rediisset. Hic ille quasi exprobatam sibi ignauitatem interpretaretur, reconditum animi sensum aperuit. Non tu satis (inquit) animi mei robur Balbasi nosti: dedisses mihi fidelem exercitum, ego fortasse non Orani modo, sed totius Africæ superatæ victoriam, quantumuis sim corpore effæcto, reportassem. Hoc idem & Friasio primum, deinde Lupo Aialæ dixisse certum est. Hinc Complutum est profectus, cui tam ciues, quam literarii ordines, obuiam perrexerunt, qui lætis salutationibus incolumem reditum & foelicem victoriam gratulabantur. Præcedebant antistitem captiui Mauri, & cameli auro argentoque ex præda Africana onustæ. Volumina etiam Arabicis characteribus conscripta ad astrologiam & medicinam spectantia, ut suam bibliothecam exornaret. Alcazauæ, portarumque vrbis repagula, & clauæ, candelabra, & pelues, mesquitarum, quibus Mauri ad suas lotiones vtuntur, & Arabici litui, quos annafilos vocamus. Multa ex his in tholo templi diuo Ildephõso dicati suspensa fuerunt, quæ adhuc Compluti magno studio visuntur. Nonnulla etiam Talabricam missa sunt, præsertim cuiusdam Oranensis portæ clauæ, quæ adhuc Talabricensis vocatur, quoniam à Bernardino Menesio Talabricensium duce capta fuit, & in sacello Deiparæ virginis quod extra oppidum est, vexillo rubro iuxta pendente, quod lunam cæruleam (ut Mauri solent) insigne habet, asseruari aiunt. Res erant sane applausu & specie triumpho par: quæ cum celebrare Complutenses vellent, mœniorum partem diruerunt, qua Ximenius in oppidum reciperetur. Tamen modestiæ suæ memor, nullo pacto illac ingredi voluit, quanquam Complutensibus nimis deprecantibus. Compluti aliquot menses valetudinis restituendæ causa, commoratus est: nam Toletum quo religionis ergo venire cupiebat, ire noluit, ne immodicis honoribus quos parari nouerat, oneraretur: & ut salutationes regulatorum euitaret qui ad eam urbem simul atque Ximenius aduentasset venturi credebantur. Hac etiam de causa Pintiam, vbi rex aderat, venire recusauit. Homo enim ad res serias & grauitatem factus, huiusmodi officiis, quæ ille inepta vocabat, nimis grauari se dicebat. Fecit interim ecclesiæ Toleranæ patres de aduentu suo certiores, & rogat ut dierum aliquot supplicationes pro incolumi reditu suo decernerent: nam se eorum puris ad Deum precibus, in bellicis periculis vehementer adiutum esse dicebat: quæ statim decretæ pro dignitate sunt. Diximus Fernandum Veram Didaci tormentorum præfecti filium, Orano capta ad regem cum Ximenii literis venisse nuntium quod magni beneficii loco Didacus pater à Ximenio habuerat: solent enim reges primos huiusmodi de rebus nuntios præmiis neutiquam contemnendis donare. At Fernandus ætatis vitio parum prudens, non admodum properabat, sed delicate iter faciens ad multum diem dormiebat à prandio ludebat alea, literarum fasciculum negligenter iacere sinens. Eius ingenium quidam ex militibus cum abunde cognouisset, discedentem, per vestigia sensim & dissimulanter insequitur: & occasione oblata. primo aut secundo diuersorio literas suffuratus, ad regem properat, & præmia quæ Veram capere oportebat, interceptit. Ximenius vero iam bis ad eundem lapidem offensus, Granatensis æthiopis memor, ob cuius desidiæ pene regiam beneuolentiam amiserat, quanquam ob præsentem successum nihil erat quod trepidaretur, tamen ne in parte aliqua officii cessasse videretur, Franciscum Ruizium cuius etiam opera in Granatensis

tenſis æthiopis damno uſum eſſe diximus, cū mandatis copioſioribus, pro ut res denuo na-
 tæ poſcebant, mittit. Nam cum Zaratenſem iuriſconſultum, alterum ex militaribus du-
 umuiris, cauſis Orani diſceptandis, ac iuri dicundo præfecifſet, literas querelarū plenas ab
 eo acceperat, de iis quæ poſt eius diſceſſum, ab exercitus principibus, ſed à Nauaro po-
 tiſſimum, & Vianello gerebantur. Omnia ſcilicet per ſummam auaritiā ab illis agi:
 quicquid frumenti aliunde deportabatur, ad eorum horrea transferri: nihil niſi per ipſos
 Orani venale eſſe: quicquid furfurum, & vitioſæ annonæ apud ſe haberent, miſeræ
 plebi quo vellent pretio diuendere. Rurſus Vianellum magiſtri caſtrorū auctoritate uſum,
 edicto publico vetuiſſe, ne quid amplius cōmeatus ex locis vicinis inferretur. His denique
 10 artibus factum eſſe, ut poſt tam prouidam Ximenii de inuehendo com meatu curam, poſt
 tam largam panis nautiei collatam ab eo copiam, in maxima rerū penuria verſarentur: ſeq;
 intercedentem, cum ea quæ fiebant indigniſſima eſſe exiſtimaret, peſſumē ab illis acceptū
 & vltima ſi quid vltra contenderet, eſſe comminatos. Qua propter ſe præfecturæ munere
 abdicauifſe, facultate poſtulata magiſtratu de poſito in Hiſpaniam traiciendi. Id cū nequā-
 quam ipſi concederetur (verebantur enim ne tam certo & domeſtico teſtimonio, apud re-
 gem traducerentur) in ſummo ſe dolore & ſqualore futurum interim, dum per regem ab
 illis ærumnis eriperetur. Nam quod de Nauarri ingenio aliās à Ximenio audierat: hominē
 ſcilicet eſſe vaſtum, bellis & vitæ caſtrenſi aſſuetum, & rebus ciuilibus tractandis perquā
 ineptum, id ſe planē experimēto didiciſſe. Quare daret operam, ut aliquis moribus incor-
 20 ruptis, & rerum gerendarum prudentia inſtructus, ad rem tanta fortunæ proſperitate par-
 tam conſeruandam, quamprimum mitteretur. Quod enim in tanta tumultuantium, & o-
 mnia per ſcelus agentium militarium hominum confuſione, incolumis Orani reſp. perma-
 neret, Ximenii omnino in Deum adſcribere pietati, qui diuino magis auxilio, quā vlla
 humana ope urbem illam cepiſſet. His igitur literis à Zaratenſi præfecto ſuſceptis, de his o-
 mnibus ad regem ſcribit: & ut Nauarro imperatoriam poteſtatem quam ipſe contulerat
 confirmet, poſcit: ſed rerum ciuiliū & reip. gubernandæ curam alii mandet. Deinde ne-
 ceſſarium videri, ut ei qui Orani præfectus eſſet, Merſalcabiranus portus cederet: pericu-
 loſum enim exiſtimabat, eam præfecturam inter duos partiri: ne fortasſe ex opinionum
 diſſenſione, in tam coniuncto negotio contra regiam maiestatem & publica commoda
 30 peccaretur. Idcirco ſecum conſideraret, an Didacus Fernandus, qui Merſalcabiranam cū-
 ſtodiam tenebat, & cuius in re bellica virtus, & in rebus tractandis induſtria perſpecta erat,
 ei negotio conueniret: & tantisper dum de Didaco Fernando conſultabatur, iuberet Na-
 uarrum ad incurſiones faciendas Orano egredi, urbis cura Roderico Rogio viro forti &
 vigilantia tradita, qui propter Didaci Fernandi abſentiam, vicariam operam in Merſalca-
 birana præfectura dabat. Porro ad urbis cuſtodiam duo millia peditum neceſſaria eſſe e-
 xſtimabat, equites verò trecentos: quanquam horum numerus in dies augendus videba-
 tur. Quæ verò cū ad religionis & Dei cultum, tum ad officia tam priuata, quam publi-
 ca, & ad agros, domos, & peculia diuidenda pertinerent, ſic eſſe tractanda videbantur, ut
 primū ſacerdotes templis iam dedicatis cooptarentur, quibus cenſus & lares designa-
 40 rentur. Deinde colonos deducendos, qui religionis fertilitate, & cæli benignitate capti vr-
 bem ſaluam cuperent, & arua excolerēt, & ut iam indigenæ pro aris & focis depugnarent.
 Alioqui ſi ea peregrinis, & ſtatim vendituris, beneficii & muneris loco erat daturus, fruſtra
 ſe tot labores ſuſcepifſe, cū omnia breui eſſent ruitura. Porro colonos ea lege Oranum
 eſſe deducendos, ut continuum biennium pedem inde non moueant, nec abeſſe illis lice-
 at vltra duos meſes: ſi ſecus fecerint, ius coloniæ amiſſuros. Iam verò qui designati fuerint
 intra duos meſes Oranum ire teneantur. Publicus cenſus aut communia paſcua nemini
 vnquam priuato donentur, ſed aut publicis uſibus relinquuntur, aut ad Dei cultum &
 delubrorum. Quod ſi commendatarii, ut ſæpius cum rege tractauerat, Oranum
 tandem mitterentur, qui hoſtibus noſtris oppoſiti oram maritimam tuerentur, vniuerſæ
 70 proculdubio Africæ terrorem incuterent. Se quidem permultum reipublicæ intereſſe
 cenſere, ut quemadmodum ad Portugalliæ fines Alcatarenſes, & in confinio Granatenſi-
 um Oretani, quondam à maioribus noſtris, quando Caſtella partim Maurorum vicinitate
 partim Portugallenſibus diſcordiis laborarent, conſtituti eſſent: & Rhodi Hieroſolymi-
 tani Turcarum regionibus proximi, eorum inſultus & conatus retardarent: ita nunc quā-
 do diuino beneficio, atq; ipſius felicifſimo regno, inteſtinis tumultibus Hiſpania liberata
 eſt, & eius fines vltra mare prolati, ſaltem commendatarii ſancti Iacobi, qui in Veſeſano
 cœnobio ſunt, & qui illuc ſolenni ritu initiandi conueniūt, Oranū in nouū cœnobiū trāſ-
 migrarēt, in caſtris omnino futuri, donec poſt cōfecta vicesima ſtipēdia, iā emeriti militia
 ſoluerentur. Hoc ſanē ſi tunc regi placuiſſet, non modo Oranum tutā haberemus, quæ ob
 Turcarum cū Mauris coniunctionem tam ancipiti cuſtodia retinetur, ſed de totius Africæ

possessione decertaremus. At rex sibi facultatem donandi commendas, ea ratione adimi videns, causis quesitis, negocium vtile, & vt multis videtur necessarium, quoad vixit distulit. De quo postea Ximenius rerum summæ præfectus, quanuis crebros sermones habuerit, nihil tamen tentandū duxit, donec coram cum Carolo de re ardua & impedita ageret. Nam Bartolus, qui militaris disciplinæ studio cum primis tenebatur, facile Ximenio assensurus videbatur: sed morte ante regem conspectum præuentus, hæc & alia multa, cum maximo reipub. incommodo, imperfecta & informia reliquit. Iuxta præscriptam à Ximenio formam, omnia propemodum à rege sunt curata. Nam de colonis deducendis, de agris diuidundis, de vtraq; præfectura Didaco Fernão tradēda, è vestigio sunt cōfecta. Quæ verò ad religionē, ad publicos mores, ad reipublicæ officia spectabāt, ferme intra triennium constituta sunt. Nam regiarum tabularum exēpla, tertio ab hoc anno qui duodecimus eius sæculi erat, data, & deinde per tabelliones Onofrium Garfiam, Melchiorem Nonnium, partim anno quatuordecimo, partim decimo, sub Alphonso Fonseca Archiepiscopo signata, apud me habui, nunc verò ea Compl. Academia tenet, in quibus ex Hispania coloni Oranū deduci, agros ipsis & Maurorum prædia diuidi, sex sacerdotes in templo maximo sacris more Christiano faciundis cooptari, quibus itidem sex domos dari iubētur, prope templum ipsum quoad fieri posset, ad accommodam habitationem hominum religiosorum. Alcazauæ & Castello, quod ab altera parte vrbis Trimeseniū versus Didacus Vera prudenti consilio, statim sub discessum Ximenii ex ædificauit (Razalcazar, quasi minorem arcem, Oranienses appellant) singuli sacerdotes deputari mandantur. Pace igitur & ingenti tranquillitate litoribus nostris ex Orani captiuitate constituta, dum Ximenius Compluti ædē musarum, quam felicibus auspiciis exorsus fuerat, perficere animū intendit, non cessabat regem adhortari, ne exercitui Africano deesset, & recenti victoria exultantibus militibus fauore suo vires adaugeret: nam debilitatis Maurorum animis, victorem exercitum facile reliquam maris Africani oram in potestatem suam redacturum. Quod & anno insequenti factum est: nam eo ineunte, sub nonas Ianuarii, die ob Magorum adorationem religiosissimo, Bugia vrbis celeberrima à Nauarro in Africa capitur, quam nonnulli Iuliam Cæsaream, Iubæ quondam regiam, esse putant. Ea nō minus Hispanis quàm Oranum infesta erat, muris altissimis antiquitatis venerandæ cingebatur: nam Romanam esse structuram lapides ipsi testantur. Copiosior illam & ditior populus quam Oranū incolebat, sed minus bello exercitatus, magisq; deliciis & voluptatib. deditus. Nonnulli inter quos est Io. Leo Africanus scriptor, minimo negotio rege continuo cū omnibus ciuib. in fugam conuerso, captā fuisse dicūt. At ex nostris Petrus Martyr author est, aduētū Nauarri, cognito, fœminas, senes, pueros, & omnem bello inutile multitudinē vrbe à Bugianis pulsam, ceteros qui cū rege remanserāt, ducentis tormētōrū machinis super mœnia vrbis collocatis, vnde lapides ferreiq; globi in nostros cōtorquebantur, primò fortiter restitisse, regēq; ipsum non contemnendo cū peditatu, tū equitatu, montem vrbi adiacentē occupasse, vt maiore vi ex superiori loco in Nauarri exercitū irrueret, sed omnes machinarū quæ in mœnibus collocatæ erāt iaculationes, magistrorum tormentariorū imperitia irritas fuisse: qua occasione nostris locū, è nauibus egrediendi esse datum: qui bene stipati, & crebro sclopetarū & scorpionum iactu, in cliuum quē rex tenebat processerunt. Cū ergo nō mediocriter plumbeis globulis & sagittis exercitus Maurorū perturbaretur, vbi cominus ventū est, & hastis atq; ensibus agi cœptum, vim nostrorū Mauri non tulerunt, sed ad vrbē vniuersi se recipere laborabant. Hispani perneciter hostes insecuti, illis commisti vrbem vnā ingrediuntur, eāq; tandem victores capiunt. Petrus Arias cognomento Iustator, quē inter coronellos recensuimus, suis præclaro exēplo fuit: nam inter primos murū cōscendit, & Maurorū signifero deturbato, illius vexillo arepto suum substituit: & præsidium quod prope aderat, admirabili præstantia occupat. Res accidisset nostris felicissima, nisi Rodericum Moschosum Alamiæ Comitē, acerbo mortis genere eo prælio desiderari cōtigisset. Hic nō hostili vulnere occidit, sed Hispani militis medicata sagitta, quam in scorpīi vmbilico aptauerat, & oculos in hostes, occasionem feriendi captans, coniciens, minus qui à tergo confertim premebāt cauens, sagitta emissa est ipso nolente, & Moschosum inter primos fortiter pugnante lethali vulnere percussit. Ille oculis in cælū sublatis, gratias Deo immortalī egisse dicitur, quod pro Christi religione aduersus Mauros dimicās occūberet. Vnū præmaturæ & asperæ mortis solatiū suscipere se dixit, quod non illico cadendum illi fuerit: nam interea dum spiritus superaret, tale suæ specimen virtutis erat daturus, vt meritò esset à suis complorandus. Ergo ceteros exhortans in hostes processit, tantumq; manu dum potuit peregit, vt magna pars victoriæ, quā nostri eo die sunt cōsecuti, Moschofo è Nauarri testimonio debeatur. Cōmuni totius exercitus luctu, eius corpus sepulturæ datum est, & fortissimus iuuenis præstantis impera-

Imperatoris voce in totius exercitus conspectu funebri oratione est laudatus. Eius mortē postquā rescivit Ximenius, molestē tulit: nā in Oranica expeditione, cum viuidū in iuvene animū animaduertisset, ei primas partes post Nauarrū in exercitu detulerat. Erat iam cunctis Africæ nationib. Nauarrī nomen cū primis formidabile: qui his successibus elatus, regē Bugianum quinto post mense urbem suam recuperare molientē, castris spoliātū ad eō potenter fregit, ut nihil postea hostile tentauerit: sed regno & fortunis exutus, priuam vitam inglorius egerit. Ibi rursus Petri Arias virtus emicuit: nam præsidio quod occupauerat per Nauarrum præfectus est, & barbaris per octo horas pertinaci contentione oppugnātibus, hostium imperū sustinuit, egregieq; locum cōmissum est tutatus, quinq; duntaxat militib. adiuantibus: nam cæteri ægrotabāt. Idcirco auitis suæ familiæ insignibus castellū addidit, septē hostiū scalis admotis, quas ipse ferramētis sustulit. Hic est ille Arias, qui aduersus noui orbis anthropophagos, quos Charibes vocāt, classē à Ferdinando catholico rege suscepta missus est. Huius factū sub mortis tēpus percelebre & inauditū alias fertur. Diutina & insanabili ægritudine correptus, crebrò ad sacra audiēda in templū itabat, vbi eius sepultura effossa & aperta erat, in quā quotidie peractis sacris descendebat, iacebatq; quātus erat: deinde lustrali aqua aspersus, & funebribus precationibus expiatus domum redibat. Hoc se facere vxori & amicis dicebat, ut sic paulatim assuesceret illiusmodi habitationi, quæ sibi tam diuturna futura erat. Fuit quidem magnum intrepidi animi argumentum, toties terrā subiisse, & parētationes audiisse. Quāquam si quis rem penitus rimetur, potius huiusmodi facta atræ bili adscribet, quā vlli animi virtuti. Pari cū Bugiano successū, tertio post mēse, vi. Cal. Augus. Tripolis per Nauarrū capitur: eiusq; vrbis præfectus vna cū familia, captiui Mesanam in Siciliam mittuntur, vbi aliquot annos in custodia habiti, tādē à Carolo v. Imperatore (ut erat admirabili humanitate) Tripolim libertati pristinæ restituti redierunt. Ob huius vrbis captiuitatem non modò Hispaniæ rex, & Ximenius victoriæ particeps, ingentem lætitiā susceperunt: sed cū Pontif. Max. ad urbem hæc ipsa nuntiata fuissent, adeo ei & senatui Cardinalium grata acciderunt, ut aliquot dierum supplicationibus decretis, ad diuorū puluinaria publica omnium lætitia sit processum, regis catholici magnanimitatem, Hispanam virtutem, & Ximenii præstantiam collaudantibus, quem harum rerum suaforem, & perpetuum apud regem instigatorem esse cognouissent. Antetamen mensibus aliquot, dum eam oram orientem versus Nauarrus circūnauigat, ad Cercinnā insulā Lotophagitis proximā, Vianellus vir præstanti animo & robore præditus, & rerū bellicarū notitia clarus, parū cauto & prudētī ausu, morte miserrima trucidatus est. Nam cū x. Cal. Martias ad eam insulam Hispanorum classis deuenisset, oppidis quidem vacuam reppererunt, ut nostra etiam tempestate est: tantū enim sunt frequentia pastorum mapalia, aliquotq; item ex Mauris agricolæ qui partim gregibus alendis, partim terram excolēdo vitam inermē agūt. Huc Nauarrus appulit, ut classem aqua indigētē subleuaret. Ergo Vianellus aquationē factururus egreditur, & loci situ circūlustrato tres dulcis aquæ puteos reperit: ad eos explorādos Nauarrus accessit: erant autē cœno oppleti. nam postquā Mauri alios puteos interiūs effoderant, hi neglecti erant. Postero die, qui iam tertius ab accessu in insulam erat, Vianellus excitatus à Nauarro obnixē contendit, ut sibi aliquot militibus datis, curam puteos expurgandi, & aquam ad naues inuehendi demandet. Annuit Nauarrus. Ille verò quadringentis militibus assumptis, ita gnauiter in eo se gessit, ut circiter meridiem opus susceptum absolutum dederit. Ergo fossis puteos circūdat, & in orbem hastas defigit, interpositis alternatim sclopetis. Vbi Nauarrus eō aduenit, spectaculo delectatus, Vianellū id impēsē efflagitantē ad puteorum custodiā reliquit. Animo id parū lubētī Nauarrum fecisse testimonio satis magno est, quod inde discedens dixisse fertur: rem quam fortianimo Vianellus confecit, temerario & iuuenili consilio tueri studet: facile enim ē navibus in terra hostili, velut canes in Nilo, aquam sumeremus. Vianellus dum puteos expurgat, signiferū nō nihil in re demādata cessantē, nō modò verbis duris homo superbus & iracūdu oburgauerat, sed pugnis insuper & vulneribus additis, barbæ pilos per cōtumeliā vulerat: is indignis modis sic leui de causā à Vianello tractatus, quanuis eo tēpore irā conceptā dissimulauit, impia proditione iniuriam illatam vlcisci decreuit. Igitur sub primis tenebris ad agricolas Mauros qui Cercinnam incolebāt profectus, se Hispanorum ad puteos custodiā, sine vllō negotio in manus traditurum pollicitus est. Nocte intempesta signifero ducente, Mauri exploratoribus sine vllō strepitu præmissis, cū Hispanos nihil minus quā irruptionem inimicā cogitantes, somno oppressos esse cognouissent, in eos irruentes, tribus duntaxat exceptis, vniuersos obtruncāt. Ex his alterū ad regē Tunetis, alterū ad Xecum Lotophagorū regem, veluti de nostris triumphantes mittūt: tertius ex vulnerib. susceptis penē exanimis, inter obtruncatos relictus est. Reuertebantur interea viginti

milites, qui ad naues commeatus deuehēdi causa, eo ipso die sub Solē occidentē à Vianellō
 ire iussi fuerāt. Qui barbaras voces Maurorū audiētes, & quid accidisset statim cōiectātes
 (quod in tenebris facillē fuit) quā commodē licuit, sese occultauerunt. Mauri dilaniatione
 nostrorū prāter spem tam ex voto facta, sulphure sclopetarū incenso, ingētē sonitū exultā-
 tes excitarunt. Nauarrus, qui Vianelli & militū in Insula degentium sollicitus, somno inter-
 rupto noctem anxiam illam transegerat, vbi parum apta temporis hora (erat enim matuti-
 num crepusculum) sclopetarum sonitum audiuit, extemplo percussus, sagatus, vt in castris
 dormire consueuerat, ē lecto profiliit, & clasticum incinens vniuersum exercitum ad terrā
 eduxit. Mauri tamen, qui ob victoriam adeptam elati, rectā in littus ad naues properabant,
 vt si nostros negligentes offenderent, pari successu opprimerent, simulatque Nauarrum 10
 acies suas instruentem conspexerunt, terga dantes, ad interiora insulæ, in latebras & antra
 se recipiunt. Ille autem noster, qui inter cadauera semimortuus remanserat, vt Mauros fu-
 gientes vidit, necessitate vires sufficiente, ad nostros reptans vix tandem peruenit. Is defi-
 cienti & collapsa voce, tribunum quendam militarem, & Franciscanum monachum allo-
 quitur: quibus Vianelli contumaciam, signiferi prodicionem, Maurorum aduentum ordi-
 ne exponit. Sed ante omnia Vianellum culpat, qui læsi militis & iniuriæ illatæ immemor,
 vigilias procul à castris posuerit, quas hostes inopinantes opprēsserunt: oportuerat enim
 milites etiam intra castra constituere, qui per solidam noctem excubarent. Ad ea cognos-
 cēda Didacus Pacciecus tribunus militaris, cum exploratoribus à Nauarro mittitur, à quo
 postquam de omnibus abunde certior factus fuit, dissimulato dolore, vt exercitus naues 20
 protinus cōscendat iubet, & anchoras euestigio soluit. Nihilō infractior eo casu Nauarrus,
 Tripolim. & postea Lotophagorum insulam, quæ Meninx dicitur, Sicilia littoribus infe-
 stam, vastare instituit. quo metu Neapolitanæ triremes liberatæ, quas ei oræ rex Ferdinan-
 dus, paulò antè in Italiam veniens, præposuerat, facilius mare Tyrrhenum nauigaturæ erāt.
 Minimo negotio eam insulam in potestatem suam redacturus Nauarrus fuerat, nisi Garcias
 à Toletō, Albani reguli maior natu filius, fortis animi & magnæ spei iuuenis, sub procin-
 ctum ipsum adueniens infausta & immatura morte Nauarri consilia prorsus interuertisset.
 Nauarrus enim solis declinationem expectandam omnino censebat: erat enim sub extre-
 mum Augustum dies diuo Augustino sacer, nostris tamen ater & nefastus. Lotophagi
 quid hora diei feruentissima futurum esset præuidentes, situlas, aheneos vrceos, & alia id 30
 genus vasa hauriendæ aquę accōmoda, funibus appēsa sitibundis iuxta puteos apposuerūt,
 vt aquam morte emerent. Siquidem dum æstuantium præcordiorum rabiem aquæ haustu
 extinguere certatim laborant, quanuis ex insidiis prodeuntes Mauri equites in corpora
 eorum vndique sæuirent, nullis vulneribus inflictis ab aquis depelli poterant, nec vllum
 mortis genus recusabāt: miserandum sanè spectaculū, ipsisq; etiam trucidatoribus horrē-
 dum. Circiter quatuor millia egregiorū militum, cum suis tribunis & ducibus, pauci ferro,
 siti complures & arenosæ terræ voraginosi specubus (vt Martyr scribit) submersi perie-
 runt. Si qui tamen ad naues se receperunt, eadem semper fortuna persequente, cum nihil
 humoris quod haurirent inuenissent, ferme omnes siti sunt enecti. Nam dum foeminæ
 quæ in nauibus erant, Insulę vastationem proculdubio futuram credunt, lauandis vestibus 40
 & vasculis, omnem ferè classis aquam effuderant. Discedit inde Nauarrus mœrens: Me-
 ningem insulam, cui arbor lotos in ea multa iam Homericis temporibus nomen dederat,
 olim Cæsarum creatione nobilem, nunc verò clade Hispanorum infamem, diris, vt nefa-
 stam, execratur. Erat in Lotophagite Gerapolis vrbs, hinc fortasse tota insula Girba appel-
 lata est: sic enim illam Eutropius rerū Romanarū scriptor vocat. Hinc Nauarro prima mali
 labes: nam cum eius fraude id accidisse vulgò iactaretur, rex Ferdinandus vt Albano regu-
 lo gratificaretur, tertio deinde anno Nauarrum cruento illo prælio & Rauennam habito
 captum, neglexit. Sic ob priuatam & commentitiam, vt nonnulli arbitrantur, causam, for-
 tis miles & præstans imperator, qui reip. multis in rebus opera egregiè nauata profuerat,
 adhuc firma ætate, in squalore relictus est: donec postea Gallorū partes secutus, rursus à no- 50
 stris est captus, & Neapoli in custodia vbi asseruabatur, tēdio vitę mortē sibi cōsciuisse cre-
 ditū est. Cuius cadauer, quod inglorium in templo sanctæ Mariæ nouæ priuato in loco ia-
 cebat, Dux Sueffanus in facellū magni Gōsali, quod in eodē tēplo est, trāstulit, cōstructo e-
 tiā magnifico sepulchro, & epigrammate in sculpto, quod sic habet: Offibus & memoriæ
 Petri Nauarri Cantabri, solerti in expugnandis vrbibus arte clarissimi, Gonsalvus Ferdi-
 nādus Ludouici filius, Magni Gonsalui nepos, Sueffæ princeps, Ducē Gallorū partes secu-
 tū pio sepulchri munere honestauit: cū hoc in se habeat præclara virtus, vt vel in hoste sit
 admirabilis. Hunc ergo vitæ exitū Nauarrus & Vianellus habuere, qui Ximenii gloriæ &
 virtuti inuidentes, malam illi gratiam acceptorum beneficiorum retulerunt, ingrati ani-
 mi, ne

mi, ne dicam impii, abunde testimonium dantes. Est epistola Zarati iurisperiti, qui Orano præfectus fuit, ad Ximeniũ, cuius extremi versus ad hanc rē faciētes, sic habēt: Cum tot beneficiorũ generibus à te Nauarrus, atque eius intimi, quos satis nosti, decorati & subleuati sint: nā nī tu prouidē & perhumanē annonæ castrensi subuenisses, ipsi cum exercitu omnino fuerant perituri: tamen sic verbis amaris in te debacchantur, ac si vxores eorũ raptuisses, aut maiorum monumēta violasses, aliquidve in eos atrocius gessisses: hæc vna causa me in primis cogit, vt missionē ab hoc loco vel importunē flagitem. A Vianello magistro castrorum cauendum tibi esse cēseo: nihil enim syncero, nihil amico, nihil cādido in te animo facit, aut loquitur. Hic ergo tunc erat rerũ nostrarũ in Africa status, Ximenius postquā
 10 Orani victoriam non ita recentem in hominum memoria esse credidit, & se minus seris gratulationibus obtundendum, Compluto Toletum patrum desiderio satisfacturus venit sed in primis, vt vota quæ in periculis transmarinis constitutus vouerat, in virginis Deiparæ templo maximo, vbi illa coli gaudet, supplex redderet. Durant ad nostram ætatem sacri dies, in monumentum Africanæ victoriæ instituti, quibus postridie dominicæ Ascensionis atq; altero insequēti, templi maximi sacerdotes sacra in crucis dominicæ honorem, & Ximenii suorumq; propinquorũ parentationem, faciunt, amplis redditibus in hoc cōtributis. Ad sacram verò templi Toletani supellectilem renouandam, tria nummorum aureorum millia anno eius seculi xiiii. per duumuiros testamentarios donari iussit, pecunia à Didaco Samartinio, quæstore pontificio, statim numerata.

LIBER QVINTVS.

Hæc vbi ritè peracta sunt, de Bastetana ecclesia, quam nunc Bazam vocant, ab Episcopo Acitano extorquenda, quæ fauore reginæ Isabellæ sub Gonsaluo Mendozio Archiepiscopo Toletano, fuerat occupata, Ximenius apud patres capituli egit: cuncta templi scrinia, ad antiquas tabulas proferendas, in quibus Bastetanæ ecclesiæ mentio esset, vt excuterentur curauit: atque de ipsa repetenda patrum sententiis decretum est factum. Deinde Illescis ædem sacrarum sceminarum Deiparæ virgini dedicandam curauit, annuis prouentibus perpulchrè instructam. Post aliquot verò dies Complutum rediit, de absoluenda Academia sollicitus. Interea duo negotia, vt sunt res mortales in vtranque partem alternæ, permolesta illi acciderunt: alterum cum Episcopo Oranenſi, de ecclesiæ Oranicæ possessione: alterum cum rege nostro eam urbem regni ditioni vindicare cupienti. Duræ partes Ximenii in hoc erant nam propter regis ad hanc rem studium, impar Ximenius negotio habebatur. Rursus procures, qui fasciculum literarum à rege ad Nauarrum missum in Ximenii manus venisse suspicabantur, regem Ximenio inſensum futurum facillè credebant: quod vt eueniret, omni studio conabantur. Non
 40 dum illorum procerum animi, quos Ximenius in gratiam regis prudentissimè comprefserat, pacati erant: idcirco peropportunam vtrunque committendi occasionem quam diu optauerant, nacti esse videbantur. Ergo causis vndecunq; conquisitis hominem de rege, deq; repub. ipsa benemeritum variè exagitare non cessabant. Rem etiam aliam occultis cuniculis agebant, vt subuerso scilicet Ximenio, facilius regem postea deturbarēt. Quare Ferdinandum, sponte sua Ximenio iniquum, ita grauiter nouis calumniis perpulerunt, vt impensæ quæ ad Africanũ bellum, per Ximeniũ (vt diximus) sunt factæ, & ex pactis conuentis statim illi soluendæ erant, tunc ea de causa denegarentur. Opponebant regis procuratores Oranicam prædam adeò fuisse opulentam, vt Ximenii sumptibus par esse posset: remq; periniquam futurã, si postquā gloria & diuitiis onustus Orano venisset, à rege alte
 50 ram mercedem impensarum postularet. Ille contrà nil se ex præda abstulisse asseuerabat, præterquam Arabica quædam volumina, nonnullaq; alia magis speciosa quàm vtilia, quæ ad victoriæ monumentum Compl. asseruabantur. Quod si impensarum regem pœniteret, cederet Orani possessione Pontif. Toletano, & se omnem sumptum remissurum. Videbatur nonnullis hæc conditio neutriquam regi reiicienda, Ximeniumque nouæ victoriæ causa hallucinantem, haud satis considerare, quantum negotii & sumptus Pontif. Toletanis incuteret, ea vrbe tradita quæ per exigua emolumenta esset allatura: imò verò quæ in regione hostili trans mare constituta, assiduis incursibus impetenda foret, & nouis subinde sumptibus defendenda. Non displicebat regii census procuratoribus ea sententia, qui regis patrimonium liberare ab impensis cupiebāt. Nam Toletanam ecclesiã imparem futuram

videbant, ad Oranum diutius tutandam, & necessario regis opem imploraturam, aut oppidum minimo addicturam. Alii verò, quibus instituta maiorum magis nota, & quibus sanior mens & consilium erat, neutiquam sumptus aut impensarum causa, aliquid regi esse committendum aiebant, ob quod aliquando dolere posset. Meminisset enim illam miseram Hispaniæ vastationem, non aliam ob rem magis accidisse, quàm quòd scelestus Iulianus Spartariæ Comes, & Tingitaniæ prouinciæ præfectus, illac aditum in Hispaniam Mauris dederit. Videret ergo ne Orano tradita, præsertim si portus custodia Orani præfecto, vt Ximenius petierat, committeretur, in talem aliquando fortunam rex incideret, qualem infelix Rodericus passus fuit. Quod si præsules, aut homines alioqui sacros, fideiiores esse existimabat, meminisset etiã Oppam Toletanum Antistitem, Iuliani conatibus eo tempore in primis inseruisse. Præsertim cum iam diu Hispaniæ regibus vsitatum ac penè solenne legibusque cautum fuisset, ne limitanea præsidia, aut oppida vllis vnquam priuatis darentur. Idcirco vt de cæteris siceretur, Agredam oppidum in Aragoniæ confinio positum, à Montacutanis comitibus ablatum fuisse, & eius loco Almazanum suffectum. Baſteranam item urbem mari proximam, & Africæ oppositam, ab Archiepiscopo Toletano detractam Vzetano oppido pro ea substituto. quæ res necessaria semper est habita, vt cum Garſias Iuannius Pantuſſa, Toletanæ urbis & ciuis & præfectus, in Murgitana prouincia præsidia mari vicina possideret, Niuellam scilicet, & Neopotum, Alphonsus rex cognomento sapiens, illis sibi vindicatis, Maganum, & Mozeionium, vicos Toletum proximos, Iuanio dederit: vt ex tabulis regiis, quas rotatas vocant, apud Iuanii successores, qui Pantuſſarã nunc 20 appellationem in vrbe nostra tenent, videre licet. Addebant huius sententiæ suafores, quòd si aliqua fortè obicerentur, quæ in talibus locis sitæ priuatorum hominum possessiones essent, verustiores causas ad ea prætendi, quàm vt in præsentia conuelli deberent. Vicit hæc tandem apud regem sententiã, & illico de impensis reddendis actũ fuit: quas quauis malignè & vix extorserit, redditæ tamen Ximenio fuerunt. Mittitur interea Complutum executor regius, qui primum cunctam Ximenii suppellectilem excutiat, deinde priuatorum hominum, qui prædæ participes fuisse credebantur. Id autem impotenter ab eo, & contumeliosè, per Antistitis Toletani oppida, vbi militum delectus habitus fuerant, factum esse à maioribus accepi. Nam mancipia, quæ sub corona veniant, Maurica stragula, Numidicæ vittæ, & quicquid deniq; aut pretiosũ aut vile prædæ cesserat, rursus fuit in aceruũ 30 redactum, vt inde regi quinta pars tribueretur. Res fuit Ximenio grauis & molesta, præsertim cum iniqua & indigna contingeret: siquidem maior pars exercitus cum imperatore Nauarro & tribunis militaribus in Africa manserat, quibus præda opulentior & nitidior cesserat: Nunc verò tennes homines & agricolæ vexabantur, qui dum à peculio & opificiis suis absunt, plus ex re familiari amiserant, quàm ex præda in bello compauerant. Exigebatur etiam à Ximenii quæstoribus rationum libelli, in quibus subducendis multò parcius & tenuius agebatur, quàm in cumino secando, iuxta veterem parcemiam, sordidi homines & auari solent. Hæc ille ita forti animo & generoso tulit, vt nullam offensæ patientiæ significationem, nullam vocem, aut arrogantem, aut superbam ediderit. Reuocabat enim in memoriã, prisca Themistoelis & Scipionis exempla: & quod magis eum consolari poterat, æ- 40 qualis sui Gonsali ducis cognomento Magni, qui nuper Neapolitani regni præfectura relicta, ad similes scopulos cum regii census procuratoribus in reddendis rationib. impegerat: etiam si, qua erat hic ingenii dexteritate & elegantia, facietis dictariis contumelias circa eam rem illatas urbanè eluserat, Ximenii tamen virile pectus paria cum Gonsali dexteritate faciebat. A regiis ergo rationibus explicatus, gratias pro redditis impensis egit: & ad omne deinceps obsequiũ se paratũ promptũ est pollicitus. Quod vt erat magnanimi & excelſi spiritus, multiplici officio in reb. quæ postea emerſerũt, iniuriarũ oblitus præstitit. Alterũ verò negotiũ quod Episcopus Oranensis faceſſebat, ab hoc principio occasionẽ, nõ omnino temerè ab aduersario animaduersã habuit. Aliquot recto annis priusquã de Orano capiẽda ageretur, Lodouicus Guilielmus ordinis Frãcisani sodalis, Episcopus per Põ- 50 tif. Max. creatus est titulo Auriensis diocesis: solent enim huiusmodi Episcopatus tribui titulo tenus, donec vrbes illæ ad Christianos iure postliminiũ redeãt. Cũ igitur Guilielmus passim Auriensem Episcopũ se vocitaret, isq; Oranensis tum ab ipso, tũ à vulgo omnibus esse crederetur, simulatq; Oranũ nostrorũ virtute in potestatẽ Christianorũ venit, veluti nihil iniquũ aut alienum petens, sed potiùs iure sibi acquisito vtens, litem Ximenio intendit, nã nihil precibus aut fauore effecerat, de Orani ecclesia, quã suã esse credebat, repetenda, ad quod Pont. Max. diplomata ostẽdebat, quibus illico vt Oranũ capta, est ei se ritè suffici curauerat. Ximenius verò, qui rẽ quã arcu suo (vt sacre literæ loquũtur) atq; ad eò militũ suæ ditionis sanguine & sudore pepererat, ex cõditionibus cũ rege Ferdinãdo pactis, diocesi Toleta-

Toletanæ applicare, & coniugare in primis operam dabat: vt vel eius possessionis memoria succedentes Antistites ad res consimiles efficiendas incitarentur. Anxius tamen & sollicitus, ne quid propterea damni Guilielmus sustineret, propriæ ecclesiæ possessione deturbatus, viros antiquitatum, & memoriarum priscarum peritos ad se vocat, & de Orani vetustate inquirat. Illi verò, consultis prouincialibus de Episcopatuū diuisionibus libris, & Africanis conciliis, vbi nomina Episcoporum & diocesum subsignantur, situ item locorum explorato, ac vetustis vrbibus cum recentibus comparatis, ad hunc modum Ximenio responderunt: Oranum nouam ædificationem esse, quod partim ex antiquorum cosmographorum libris eliciebatur, qui ad portum magnum, qui Mersalcabir dicitur, nullam celebrem habitationem, qualis Oranica nunc visitur, constituunt: partim ex Maurorum ipsorum monumentis, vbi Oranum Trimeseniorum colonia esse proditur, & non ita longè à patrum memoria per Numidas structa. Quod si ita, vt credebant, esset, nullam antiquā appellationē huic vrbi in præsentia dandam censebant. Quod si ideo Guilielmus Auriensem appellabat, quod cum Guaharam nomine à colonis indito conueniebat, videret sanè vir parum istarum rerum peritus, ne ita causam suam omnino euerteret: cum nimirū diocesum Africanarū nomina iam olim ex monumētis prouincialib. sint cognita, quæ multò antè ipsis imposita fuerūt, quàm à barbaris occupata regio esset. Quod si ex barbaro nomine argumentū capiebat, confiteretur necesse erat, post barbaricam irruptionem Episcopatum in ea vrbe constitutum fuisse: quod quàm absurdū & ridiculū foret, ipse paululū attendens intueri poterat. Rursus cum ex libris prouincialibus, tum ex synodis in Africa habitis, vbi de Metropolitanis eius prouinciæ ecclesiis mentio est, Carthaginensis & Tingitana recensentur: ex quibus Tingitanæ, Setinensem siue Elissenam, Bugianam, & Hipponensem subiiciunt, nulla Auriensis mentione facta. Quod si tunc ea ecclesia fuisset, cum multò propior & vicinior, quàm vlla prædictarum Tingi metropoli esset, dubium non est, quin diuiores illam inter primas fuerint numeraturi: Carthaginensi verò Tripolitanam, Icosiensem, Horocellorū, pluresque alias, quæ ad orientē è freto Herculeo vergūt, inter quas Auriensis numeratur, quæ ab eo loco in quo Oranū est, plusquā passuū octoginta millia distat, si bene situs regionis consideretur, & librorū computatio subducatur. Accedit quòd Orano Trimesenio proxima, tātoq; illa & magnitudine, & dignitate inferior, neutiquam erat tam insignis nota Trimesenio inurēda, vt hac præterita, Oranū pontificiā ecclesiam haberet. His rationibus Ximenius persuasus, Guilielmo ecclesiam suam alibi quærat terrarum iubet: neque enim se viuo vnquam permissurum eam fraudem Toletanæ diocesi fieri, vt contra regia pacta & iustas sponsones, Oranicæ ecclesiæ possessione priuaretur. Nam, vt ex Didaci Lupi instructionibus apparet, quas eo tempore à Ximenio apud reges procurandas accepit, antequam in Africam traiceret, inter cæteras stipulationes, quæ solennibus tabulis hinc inde sunt habitæ, vnum illud præcipuū fuit, quòd Oranica ecclesia collegiatæ titulo Toletanæ adiungeretur, abbatix, dignitatibus & sacerdotibus per Pont. Max. institutis, quorū abbas in Toletana ecclesia locum dignitatis in templo maximo, & sedem haberet: quorū nominatio iure patronatus regi nostro in perpetuum concessa esset, & protinus ab Archiepiscopo Toletano confirmaretur. Id Guilielmus ægrè tulit, & vndecunque conuocatis auxiliis, regium tribunal, atque adeo regis ipsius aures querimoniis aduersus Ximenium onerat: se possessione propria per omne nefas deturbari: Pontif. Max. diplomata parui pendii: & demum ab aduersario potentissimo, non tam ex æquo vinci, quàm per vim & iniuriā obrui. Hæc cum assiduè ab illo iactaretur, tandē biennio post literas ad Ximenium à rege impetrat, quarū autographū exēplū apud me est, quibus omni studio modo nō orat, vt huic liti finē imponat: & si quas habet Pōtificis Maximi tabulas, quod sæpe affirmauerat de collegiata ecclesiæ Toletanæ subiecta Orani erigēda, quāprimū ad supremū regis tribunal proferat: vt tam Guilielmi, quàm ipsius diplomatibus exactè perspectis, quid sit tandem decernendum innotescat, alioqui post tam benignam obtestationem in proferendis tabulis cesset, se nullius rei priuatę ratione habita, solū quod iuris esset, facturū. Harū literarum causa Ximenius cum Guilielmo non aspernādis conditionibus litem cōponere & sopire parat. Nam eum abbatem Orani creandum pollicetur: abbatiamque ipsam Tolerti in templo maximo, dignitatis titulo (vt dictum est) cōhonestandam, sacerdotio insuper, quod portionem vocant, ad dignitatem tuendam addito. Sed dum Guilielmus ad huc se plura à Ximenio extorsurum sperat, conditiones oblatas respuit: tabulas Pontif. Max. vt proferebat instat: & quicquid causæ suæ profuturum existimabat, apud regios iudices declarat. Tunc Ximenius seueritatis innatæ memor, diplomata quidem Pont. nulla (vt opinor) protulit, ceterum regē de cōditionibus Guilielmo propositis, per procuratores suos admonuit: qui apud eum prouincialium commētariariorum testimonia, quibus Oranū recens esse colo-

nia ostendebatur, cæterasque omnes Antistitis sui rationes referentes, simulq; pacta in memoriam reuocantes, quæ cum Ximenio ante Africanam expeditionem inierat, de erigenda collegiata ecclesiâ, quæ Toletanæ diocesi adiungeretur, regis animum à Guilhelmo alienarunt: & partim negotiorum maiorum causa, quæ sunt illico in Italia oborta, partim regis egritudine & tædio, nunquã Guilhelmus amplius aditum ad eum habuit. Cũ verò à morte regis Ximenius imperii gubernacula suscepit, sensit tandem avarus senex, quanto sibi commodius fuisset, vel cum iuris sui dispendio, nedum in re tam ancipiti & dubia, benignas Ximenii conditiones accepisse: nec rerum maiorum captandarum spe, paratam fortunã stolidè abiicisse. Vixit itaque pœnitentia sera cruciatus, prorsusque à Ximenio neglectus: raro enim homo priscæ seueritatis in gratiam cum illis redibat, qui iustam eius indignationem meruissent. In actis tamen Alphonsi Fonsæ Archiepiscopi Toletani inueni, Guilhelmum post Ximenii mortem rursus ad litem suam rediisse, & Alphonsum Fonsæ (vt erat vir singulari humanitate) easdem cum Ximenio conditiones obtulisse: quas ille litigationis molestias ferre nolens, & simul occasionis præteritæ exemplo prudentior factus, libenter quidem amplexus est: atq; ita anno eius seculi xxvi. ferme ineunte (nam sub mensem Ianuarium hæc ipsa gerebantur) Fonsæ Archiepiscopo apud regem curante, literæ ab eo ad Clementem vii. Pont. Max. & ad ducem Sueffanum, Cæsareum apud Pontificem internuntium (nã iã Carolus v. rebus potiebatur) super ea re datur. Porro in Sueffani mandatis, ea quæ à me narrata sunt de pactis regis catholici cum Ximenio initis, de ecclesiâ collegiata Orani erigenda, de ea vrbe per Ximenium expugnata, de ecclesiæ institutione propter regis Ferdinandi imbecillè senectâ dilata, de ea primo quoq; tẽpore instituenda copiosissimè agebatur. Quid tamen post illud apud Pont. Max. effectum fuerit, sanè mihi compertum non est. At quantum ex ecclesiæ Toletanæ actis coniectare licet, res adhuc anceps relicta fuit. Nam certè Pont. Max. nil cõcessisse id magno argumẽto est, quòd cùm Romæ differri negotium Guilhelmus cõquereretur, seq; titulo Auriensis ecclesiæ eius fide fretum abdicauisse, quinquaginta millia nũmum Guilhelmo quotannis percipienda, donec diplomata Romana adducerentur, liberaliter consignasse: ex quibus partem aliquam suscepisse, chirographo suo Guilhelmus testatur. Sed cùm Romæ nihil ageretur, tandẽ Guilhelmus Oranum concessit, vicarii à Fonsæ instituti nomine ecclesiæ Oranicæ fructus percepturus: quos cùm exiguos & tenues, vt in regione hostili deprehendisset, rursus in Hispaniam rediit. Cuius aduentus parum gratus Fonsæ fuit: ob quod alteras à rege literas ad Fonscã impetrare coactus est, quibus illũ Carolus obtestatur, vt saltẽ summã illã quinquaginta milliũ nũmũ, misero seni, atque in extrema inopia constituto, nequaquam denegaret. Cùm ergo ad eum statum res producta esset, ecclesiæ Toletanæ patres, vt ex actis eorum apparet, voluntati Fonsæ consenserunt, ad dignitatem Oranicæ abbatix in templo suo constituendam: licet se angustissimè sedere, ob sacerdotiorum multitudinem dicerent. Cùm ergo hucusque processisset, mirandum est, quæ causa retardare potuerit, vt res hætenus infecta remanserit. Nisi fortè aut Pontif. max. religio fuit, rem vetustam circa Auriensem titulum, aliter quàm vulgo acciperetur, declarare: aut præfulem Toletanum piguit, impensas non mediocres ad collegiatam ecclesiam Orani, loco parum ab hostili iniuria tuto, erigendam facere. Hanc remissionem Guilhelmi mors superueniens adauxit: cuius potissimum importunis petitionibus, res parum antistiti Toletano grata intermissa fuit. Igitur mansit Oranum Toletanæ diocesis in Africa portio: qua de causa cùm hostium incurſibus perpetuò ab eo tempore vexetur, & militariũ hominum qui ad eius custodiam illic viuunt licentia, religionis studium pertenuè habeatur, sacerdotes à rege Ferdinando per Ximenium instituti, armis magis quam libris, & prædæ potius quàm pietati assueti, minoris fiunt quàm vt canonicorum nomen obtineant: abbasque ille qui præponendus curabatur, vicarii nomine in præsentia contentus, solo Pont. Toletani nutu, nulla regis necessaria nominatione, vt videmus, eligitur. Nam Bartholomæus Miranda, inter initia sui pontif. vicarium Oranensem in demortui locum suffecit, isque adhuc ecclesiæ illius præfectura potitur. Ingens contentio nobis cum reipublicæ hostibus, ab eo tempore pro Orano & portu magno mansit, nostris fortiter defendentibus, illis acriter incurſantibus. Nam sub extremũ Ximenii vitæ annũ, semel à Turcis impetita fuit, Horuscio Ænobarbo duce: rursus ætate nostra Turcarum auxilio semel, Martino Alcaudeto præfecturam Orani tenente, anno M. D. Lvi. & iterũ Alphonso Corduba anno M. D. Lxiii. vbi Martini Cordubæ, Alcaudeti filii, ingens virtus emicuit, in Masalquibirano præsidio defendendo contra innumeram hostium multitudinem. Post hostium fugam, Deo immortalis à Philippo Rege, & vniuersa Hispania gratiæ actæ sunt: persuasumque fuit Ximenii meritis, qui sacris armis & religiosis auxiliis, diuino potius quàm humano præsidio, ea præſidia adeò reipub. necessaria expugnauiſſet, hoc

nostro tempore obsidione fuisse liberata. Haftenus de Africana Ximenii expeditione, quam ille nullis sumptibus aut labori parcens, reip. causa, Deo virum magnanimum, & ad publica commoda procuranda natum, proculdubio instigante, suscepit. Igitur postquam Oranica negotia ad eum modum composita sunt, otium Ximenius à rebus publicis per id tempus nactus, Compluti de rebus, quas iamdudum meditatus fuerat, quamprimum perficiendis curabat. Atque ita sub annum eius seculi decimum, ædem Illeis in honorem Deiparæ dedicatam, Araozo penoris præfecto absoluendam mandat. Turrilacunæ, quod illi solum natale fuit, aream peraccommodam & spatiosam signat, ad ædem alteram Deiparæ erigendam: eius enim cultui deditum fuisse, tot præclara monumenta virgini matri dicata manifestis argumentis demonstrant, in qua Franciscani sodales sanctissimæ Virginis numen religiosis precibus, & obsequiis demerentur. Inde ad sancti Auditis delubrum venit, quod non longè à Turrilacuna, inter rupes Buitragiorum est. Locus certè nemorum solitudine, & aquarum scaturientium abundantia peramœnus. Eius Priore (sic enim ædis præfectum appellant) ad se vocato, postquam in mores eius ex officio pastoralis inquisiisset, quos corruptissimos habere nouerat, de auferenda ab eo præfectura, & aliis prouentibus ei magis profuturis compensanda, agere cœpit. Inde Complutum ad Academiam reuertitur, quam supra omnes alias operum institutorum curas, tanquam dilectam filiollâ, singulari studio adaugendâ & exornandâ curabat. Erat inter Ioannis Ximenii fratris liberos, Ioanna Cisneria, ob honestos & ingenuos mores peculiari affectu Ximenio grata: qua de causa de eius in matrimonio locatione sollicitus, virum aliquem nobilè ingenio facili & mansueto, maritum ei iamdiu quærebat. Proponebantur sanè ab amicis aliquot regulorum filii, ad quos primigenii iure hæreditas paterna pertinebat: sed his tanquam impendiò sumptuosos semper reiectis, semper ad natu minores inclinabat, quod eis mediocri dote satisfacturum se esse arbitraretur. Oblatus tandem quærenti est Petrus Gonsaluius, Didaci Ducis Infantatus ex fratre Aluaro nepos, qui nondum ex ephēbis egressus, indolem maioribus dignam præ se ferebat. Hic aliquot post annis multa suæ virtutis exempla in Italia protulit, Vallis Siculæ Marchionatum in dotem vxoris accepit. Is tunc Ximenio satis dignus fuit habitus, cui Ioanna nuptui daretur: tabulis publicis, ut solet, nuptiarum stipulatio, Didaco duce tutore collaudante, facta est: & extemplo Gonsaluius in antistitis familiam spōsus nepti, quod faustum felixq; esset, magna omnium lætitia fuit ascitus. Sed aliter visum est superis, neq; enim ratæ ex nuptiæ fuerunt. Dum hæc à Ximenio Compluti aguntur, Villaroellus Castorlanus præfectus in præfecturam suam Orano venerat: ubi dum ab antea actis laboribus se quieturum sperat, ut sunt hominum spes fallaces, cum ciue suo ingenuæ conditionis homine simultate suscepta, eò tandem furoris res processit, ut eum ferro perimi curauerit, & paternos quos incolebat penates, solo per noctem intempestam æquauerit. Vxor & cognati tam atroci facinore permoti, squalenti & luctuoso habitu, ad regem vindictam petitori veniunt. Ad inquirendum de ea re quatuoruir Cornelius Castorlam mittitur. Id simulatq; Ximenius cognouit, dedit operam, ut ante eius aduentum Villaroellus rei personam gerens, ante regium tribunal continuò sisteretur & largissimè pecunia vxori & propinquis occisio rogata, & ad sui defensionem purgatione adhibita, mortui manibus expiatis, ea se tandem noxa liberaret. Vulnus nondum obductū, quod Ximenius in animo ex Oranica Villaroelli, ad Trimesenii portâ, negligentia susceperat, rursus recruduit: & ignauia, ut ipse sibi persuaserat, aduersus hostes, ferociam in subditos adiungi videns, dici non potest quam grauiter id tulerit: & quantum dum vixit Villaroello semper infensus fuerit. Interea rex cum sub veris initium ad Aragonios conuentus proficisci vellet, Madritum ad se Ximenium accersit: qui Ferdinandi nepotis custodia suscepta regni tantisper gubernaculo insistat, donec Aragonii conuentus perageretur: quod sub primum Septembrē factū fuit. Quare cum rex in Castellâ rediisset, extemplo Ximenius Complutum concessit. Illuc cum venisset, Ioannem Castellam Salmanticensem Episcopum, diem suum obiisse cognouit: cumq; apud ipsum de episcopo illi ecclesiæ sufficiendo inter familiares ageretur, non defuerunt, qui de Francisco Ruizio eius sodale, quanuis subtimidè, & parum apertè, Ximenii seueritatis & ingenii conscii, explorabundè tamē mentionē fecerint. Nam ex frequentib; Ximenii mandatis, quæ eius nomine ad regē ferebat, & præsertim ex narratione belli Africani, quâ Orano profectus corā rege prudenti & iucundo sermone exposuit, non solum erat regi Ferdinando notus, sed carus etiam: unde amplam spem secum reportauerat, tali aliqua qualis præsens erat, occasione oblata, non se frustra ad regem ventitasse. Grauius id accepisse Ximenium Ioannes Vergara referebat, qui quanuis eo tempore in antistitis familia non esset, ab antiquioribus tamen ministris audierat, neminem ex Ximenii familiaribus, neque adeo Ruiziū ipsum, eius opera aut commendatione, ad dignitates quas habuerunt, gradus fecisse: sed sua potius

ipforum industria, Ximenii fauore obliquis consiliis ad ambitionem suam abutentium.
 Nam id vnū vir religiosus, & rerum earū experiēs apud se statuerat, vt nemo ex his qui sibi
 cari, aut alias quoquomodo curæ essent, ad hos honores, quos partim animi tranquillita-
 tem lædere, partim periculo plenoseffe cognoscebat, se curante vnquam prouheretur.
 Veruntamen quanuis hoc ita esse non inficiabor, alii qui adhuc viuūt, in Ximenii domo id
 tempus diuersantes, longè aliter mihi retulerunt. Nam cū Franciscum Ruizium semper
 plurimi Ximenius fecerit, eūq; cuius rei gerendæ parē esse abūde existimauerit, ad episco-
 palem dignitatem promouendum iudicauerat. Atq; ita Arteagā vnum è cubiculariis Ma-
 dritum ad regem misisse certum est: qui Salmanticensē ecclesiam Ruizio peteret. Libē-
 ter se id facturum fuisse rex Arteagæ respondit, nisi pridie eius diei Francisco Bouadillo
 Marchionis Moiani filio, in gratiam matris contulissent: cuius in aulam fœmineam, dum
 reginis sedulò inseruit, permulta quidem merita extiterant. Quod si Rodericopolitanam,
 quam ciuitatem vocant, à Bouadillo relictam tantisper suscipere vellet, donec amplior se
 offerret, in qua Ruizius suam virtutem pro dignitate ostenderet, se extemplo id effecturum.
 Quod & præstitit: nam ferme quadriennio post, cū eger rex per saltus se oblectaret, & ani-
 mi causa in Segobiæ syluis venationi operam daret, cū forte Abulensis episcopatus pon-
 tifice defecisset, Didacus Lupus Aiala Ximenii procurator, atque Ruizio amicitia coniun-
 ctissimus, ad regem venit, & quod Madriti promississet in memoriam reuocauit. Cui verbis
 beneuolentia & fauore plenis ad hunc modum respondisse ferunt: Memineris tu potius
 Lupe de diplomatibus Roma asportandis, nam ego me iam antequam tu venires promissis
 Ruizio, siue potius Ximenio, exolueram: quem ego vnum, propter eius in me præclara be-
 neficia, nulla vnquam occasione fallere vellem. Huius secundæ Lupi petitionis Ximeni-
 um ignarum fuisse, proculdubio ex Vergaræ testimonio affirmare ausim. Satis enim sege-
 ris ad pietatem exercendam in Rodericopolitana ecclesia Ruizio datum esse arbitrabatur:
 idq; sæpius significauerat. Etenim crebris apud eum sermonibus vsurpabat. Si me audis, ni-
 hil vltra ambies: nam quantum sollicitudinis & molestiarum, summi honoris & dignita-
 tum gradus, sub fulgore qui præfertur, occultent, à meis rebus plenè discere potuisti. Id-
 circo non tam regi gratias tunc egisse, quam offensi animi indicia commōstrasse, quod id
 per Didacum Lupum factum esset. Nil memorabilius à Ximenio factum, hoc anno com-
 peri, Bastetanæ ecclesiæ ad Toletanam diœcesim reductione. Nam cū decretum à patri-
 bus Toletani capituli, Ximenio præfente de ea ecclesia repetenda, factum fuisset: simulat-
 que otium nactus fuit, ad id conandum vires suas & animum conuerit. Est sanè difficile &
 arduum, rem quam semel quispiam iure, vel iniuria occupauerit, rursū extorquere, & in
 tuam possessionem vindicare, sed multo laboriosius quæ ab ecclesiis tenentur. Cū igitur
 reges catholici, Ferdinandus & Isabella, conatu felicissimo ac religiosissimo, Granatē se re-
 gnum expugnare aggressi sunt, quanuis in id sedulò & potenter intēdere decreuerant, in-
 tellexere tamē Granatam, regiam & munitissimam urbē, nulla vi, aut dolo debellari posse,
 ni vicina oppida prius caperentur: vt lignatores si quando magnā arborē euertere conten-
 dunt, ablaqueare solent, & paulatim radices quibus nititur, rescindere. Ergo inter alias vrbs
 Bastetana fuit, quæ vt in commentariis Ferdinandi Pulgarii habetur, obsidione sex men-
 sium vexata, tandem anno M. CCCC. LXXXIX. ante diem tertium Non. Decembris in
 potestatem Hispanorum venit, plusquam quingentis ex nostris qui in ergastulis captiui
 continebantur, deditioe ea liberatis. Curarunt illico religiosi principes, de ciuitate per sa-
 cērdotes nostros lustranda, deque præfuli proprio committenda: vt à Dei optimi maximi
 cultu principium faciētes, felici reliqua successu prouenirent. Annales rerum nostrarum
 tunc consulti sunt, & acta sacrorum librorum inspecta: atq; tandem intellectum est Baste-
 tanam urbem ad Toletanam diœcesim pertinere. Nam anno Domini M. CC. XXI. tertio
 decimo Calēdas Februarii, qui dies Fabiano & Sebastiano Martyribus sacer est, Talamancæ
 diœcesis Toletanæ oppido, Ferdinando III. & Berengaria matre præsentibus, Alfon-
 sus Tellius Meneses, qui quondam montosis ad Toletum locis, quæ se illa regio Lusitanicæ
 antiquæ coniūgit, oppida quædam limitanea condiderat, puta Cedenillam, Malamone-
 tam, & quod à duabus sororibus nomen tenet, quæ religionis ergo ecclesiæ Toletanæ, atq;
 eius Pontificibus dono dedit. Id cū Toleti diuulgatum esset, magna contentione apud re-
 gem actum est, vt Rodericus Toletanus antistēs, senatui populoq; Toletano oppidis iis
 cederet, quæ illorum vsibus peropportuna erant. Sed anno M. CC. XLV. solenni stipulatione
 confectum fuit, vt intra quadriennium, si Bastetana vrbs è potestate Maurorū erepta esse
 ecclesiæ & archiepiscopo Toletano addiceretur, & statim præsidia, quæ circumcirca eam
 rex cœperat, traderentur. Non facilè tamen in præsentia affirmauerim, an ad Bastetanam à
 rege petendam aliquo iure Rodericus egerit: res enim sunt peruetustæ, & parum cognitæ,
 in qui-

in quibus quod certi tradatur nihil est. Bastetanam verò nunquam à rege fuisse captam, paulò attentius quæ gesta sunt consideranti satis constare potest. Nam de Vzeda, Ezna-
tophari, & aliorum oppidorum pro Bastetana à rege facta commutatione agitur, & rex li-
teris ad Sanctium filium Archiepiscopum datis, Roderico iam defuncto, de Bastetana vr-
be primo quoq; tempore obsidenda scribit. Illud certè satis constat, ad Ferdinandum v.
sub Maurorum imperio eam urbem fuisse, archiepiscopis Toletanis suum ius retinentibus,
si quando in Christianorum potestatem veniret. Ergo postquam ea vrbs capta est, Car-
dinalis Gonfaluus Mendozius archiepiscopus Toletanus vicarium suum in ea constituit,
sacris prius procuratis. Acis vrbs pari à nostris fortuna eodem mense capitur, quæ nunc
10 Arabico nomine Guadix appellatur. Hæc quoniã olim episcopatu decorata inueniebatur,
& tunc hostium causa diœceseos angustiis laborabat, visum est regibus, vt autoritate
summi Pont. Bastetana vrbs propinqua ad Acitanũ episcopũ pertineret: & vt Toletana,
ditione territorioq; suo amplissimo contenta esset. Ab eo tẽpore, in Acitanæ ecclesiæ pote-
state Bastetana fuit. Nam cùm Garfias Quixada, Franciscani ordinis sodalis, Acitanus epif-
copus fuit creatus, vt erat apud aulicos ferme omnes graciosus, facilè à regina obtinuit, vt
Bastetana vrbs Gõsaluio cardinale dissimulante, diœcesi Guadixianę cederet. Ergo Xime-
nius rē indignā esse arbitrabatur, pōtificatus Toletani amplitudinē diminutā & accisam ef-
se, in gratiā præsulis Guadixiani. Et quanuis pro tẽpore dissimulādū esse duceret, altè tamẽ
20 animo ea iniuria impressa erat, & decreuerat simulatq; occasio data esset, Bastetanā ablatā
ecclesiæ Toletanæ postliminio restituere. Igitur cū à publicis rebus eo tẽpore vacaret, atq;
ob bellū Africanũ assidue per eos dies in locis maritimis cōmoraretur, de Bastetana repe-
tenda, cū Acitano episcopo ex iure agere cœpit. Nā cū ad cōmeatus, reliquaq; omnia bel-
li instrumenta deportāda crebrò Singilienses, Bastetani, & Acitani, aliq; itẽ maritimæ illi-
us regionis incolæ conuenirēt, querelæ ad Ximeniũ (vt sunt vulgi mores, ad calumniā ma-
gistratibus faciendam propẽsi) deferēbātur, de sacris male per Episcopos Acitanos procu-
ratis, deq; disciplinæ Christianæ corruptela ob Mahumetanę gētis vicinitatē. Sed Bastetani
antè alios instabāt, vt memor esset antiquorũ cliētũ, neq; tā bonus patronus, sub alieno do-
minio illos degere permetteret. His assiduis Bastetanorũ vocibus Ximenius cōmotus, sub
mẽsem Februariũ, apud iudicē à Pont. Max. delegatũ, litem episcopo Acitano intendit: Ca-
30 pita rerũ ab eo proposita, quantũ ex publicis notariorum tabulis colligere licuit, hæc fer-
me sunt. Primum, In ecclesiæ Toletanæ tabulariis inter cætera venerādæ antiquitatis mo-
numenta, mēbranas sigillis regiis & Pontif. consignatas esse, in quibus, ex regis Ferdinandi
tertii & Sanctii archiepiscopi Toletani pactis conuentis, ius Bastetanæ vrbs possessioni re-
giæ conceditur, Vzeta & Eznatorofo oppidis pro ea datis, aliquotq; item nummorum mil-
libus perpetuò percipiēdis. Nā vt ex serie literarũ apparet, Roderico Ximenio Toletano
antistiti, in cuius demortui locũ Sāctius successerat, Ferdinādus rex Bastetanā ditionē sub
ea cōditione dederat, si Mitaculo cederet. Id erat oppidũ in Bæticæ cōfiniis, ad publicā viā
qua Toletũ itur positũ: in quod Rodericus, dū Orei Maurorum viribus resistit, nouā co-
loniam curauit deducere, loco scilicet ad impetus hostium infringendos peraccommodo:
40 quanuis vt ipse in historiis Gotthorũ scribit, ab operis continuatione, ob crebras pluuias, &
innundationes, sub ipsis initiis retardatus sit. Postea verò quoniam rex Bastetanā urbē tan-
quam vsibus suis necessariam repetebat, Sanctius Archiepiscopus regis parentis voluntati
obtemperans, annuentibus etiam capituli patribus, & publicis tabulis interuenientibus,
Bastetanæ vrbs ius in regem ac suos successores trāstulit. Et nō solũ diplomata in quibus
donatio facta continebatur, regi sunt tradita, sed & literæ etiā ad Rodericũ Toletanũ datæ
quibus intra quadriennium se ecclesiæ Toletanæ vniuersam Bastetanam possessionem,
prout cōuenerat, traditurũ pollicebatur: itẽque aliæ ad Sanctiũ filiũ missæ, quæ sub mẽsem
Maium instantis anni se id effecturum continebant. De iure verò pontificio in Basteta-
na vrbe exercendo per Archiepiscopos Toletanos, Cælestini ii. & Urbani iii. concessio-
50 nes, sub Gonfaluio & Martino antistitibus Toletanis datæ, in publicis nostræ ecclesiæ ta-
bulariis repositæ aptissimè loquuntur. Fuit hic Rodericus vir plæclarus, pietate in primis
sed bello etiam atque eruditione memorabilis, vt eius scripta & egregia in reip. monu-
mentatestantur. Nam eius armis (vt suprā dictum est) Castorlana præfectura, aliæque op-
pida à Mauris sunt recepta. Id igitur cū Archiepiscopi Toletani, ex actis suis ita
esse cognouissent, iuris sui seruandi causa, quoties decimarum sacrarum publicæ redem-
ptiones in diœcesi Toletana agebantur, semper tam Toleti quàm Castorlæ, inter cæteros
annuos fructus, Bastetana etiā annona, de more taxāda proponebatur. Cōstat ex Alphõsi
Carilli Archiepiscopi Toletani tabulis, Bastetanũ arhidiaconatũ cuidā sacerdoti etiā si ni-
hil percepturo ab eo tributũ: ne huiusmodi actiones neglectę, Toletanę ecclesiæ fraudi ef-

sent. Quin & anno Domini M. CCC. XXX. Ægidius Albornozius Archiepiscopus Toletanus, cuius egregiam & admirabilem virtutem, sedes Apostolica seruata, atque adeo Italia vniuersa fessit: cum rex Alfonsus XI. Auenzaidi præsidium (quod Alcala Mauri vocant) obsideret, iuris Bastetani Archiepiscopis Toletanis debiti memor, Bastetanam urbem obsidendam duxit: quam cum graui oppugnatione premeret, Farachius Granatæ rex, qui eius loci possessione priuari rationibus suis incommodissimum esse iudicabat, cum Alphonsi rege per legatos egit, se Auenzaidanum præsidium sponte traditurum, si Ægidius Archiepiscopus à Bastetana expugnatione cessaret. Ægidius tamen iuri suo cauens, grauate id ferebat. Sed rex optimus & æqui obseruantissimus, ne id vnquam ecclesiæ Toletanæ fraudi esset, fide regia interposita cauit: & collegiatam ecclesiam Virgini matri dicatam Auenzaidi cōdidit, in quam Metropolitanus ius Archiepiscopus Toletanus haberet, & oppidū Alcalam regiam vocauit, obliterata Auenzaidi appellatione. Quæ omnia in gratiam Ægidii archiepiscopi facta magnam vim habere constat, in rebus huiusmodi tam antiquis, vt Ximenius ius suum recuperare potuerit. Porro inter ceteros PP. RR. qui ecclesiam Toletanam multis prærogatiuis auxerunt, Calixtus & Urbanus, ius Metropolitanus archiepiscopis tribuerunt in eos episcopos, qui proprium metropolitanum Saracenorum incursionem amisissent. Quas ob res Gonsaluius Mendozius archiepiscopus Toletanus, statim vt à regibus catholicis Bastetana & Escua reparatæ sunt, earum curam suscepit, & mesquitas ritu Christiano lustrauit, ecclesias & sacerdotes instituit, templa dedicauit, atq; omnia alia pontificia munera cum suis vicariis exercuit: quæ ius etiam archiepiscopi Toletani non vulgariter stabilire potuerunt, si quæ recensuimus non fuissent satis. Igitur causa coram summi pontificis iudice, hisce omnibus allegationibus per Ximenium acta est, secundum quem lis est data: Prouocatum est ab Acitano, & secundus iudex à P. M. quem Ximenius frustra reiicere laborauit, quanuis sibi & suis rebus illum inimicum esse clamitaret. Hic ergo latam sententiam rescidit, & secundum Acitanum pronunciauit. Sed Ximenius ad tres viros appellauit à P. M. in Hispania nominatos, qui priorem sententiam confirmandam esse censuerunt. Acitanus qui his actis sese de more opposuerat, duras agere partes intelligens, litem deseruit, & tranquillitati suæ consuluit: neq; amplius negotium Ximenio exhibuit. Ab eo tempore in nostram vsq; ætatem, Archiepiscopus Toletanus ius pontificium in vrbe Bastetana exercuit: & ecclesia nostra, ob Ximenii diligentiam, ea diocesis suæ parte priuata non fuit: cui si fors successores similes dedisset, longè aliam faciem maiestatis ecclesiæ Toletanæ ostentaret. Ergo Acitanus, quanuis tunc quieuit, & trium Archiepiscoporum, qui post Ximenium continuò successerunt tempore, nihil efficere potuerit: tamen sub Ioanne Martino Siliceo, in cuius pontificatu multi motus in diocesi Toletana fuerunt, rursus lis Bastetana vires sumpsit, & antistiti Acitano cessit, iure Metropolitanus apud Toletanum duntaxat seruato. Quanquam in actis ecclesiæ Toletanæ inuenio, Ioannem Taueram principium litis componendæ dedisse, Bernardino Alcarazio scholastico Toletano, ad eam rem gerendam substituto. Nec est regum catholicorum dissimulanda pietas, in quorum potestatem simulatque vrbs Bastetana venit, priscorum sacrorum quæ in ea fuit memores atque Bastetani episcopi olim percelebris, ecclesiam primariam Annuniationi Deiparæ virginis dedicauerunt: & Abbata, canonicisque sacerdotibus exornatam perpetuis redditibus magna liberalitate donarunt, vt ex tabulis quæ de erectione Bastetanae ecclesiæ extant, licet cognoscere. Insequens annus Ximenium itineribus exercuit, neque vt destinauerat, cœpta ædificia perficere, aut optati otii fructus quos meditabatur percipere potuit. Nam cum regis animum Girbiana clades, quam nostra classis sub Garfia Ducis Albæ filio sustinuerat, nimis commouisset, decreuit Gadibus numerosam validissimamq; classem apparare, vt in Africam exercitum potentissimum ipsemet traiceret: & illatam Garfiæ necem, magna hostium vastatione, vindicaret. Idcirco sub vndecimi anni initium Madrito Hispalim proficiscitur. Sed siue in Africam properebat, siue potius Galli regis conatus cupiebat infringere, qui Iulium Pont. Maxim. priuatis de causis opprimere conabatur: nihil tentare voluit sine Ximenii autoritate & consilio: quare vt se Hispalim sequatur iubet. Igitur mense Ianuario, pluuio cælo, & inundantibus fluminibus, necesse habuit Compluto discedere. Vbi regis expeditio per Hispaniam vulgata est, ingens concursus omnium ordinum Hispalim fit: neque enim reguli solum: sed antistites & plerique sacerdotes primarii illuc conuenerunt, promptis animis, & ardentibus votis, regem ad bellum tam iustum comitaturi. Erat Ximenio Turrigiis prætereundum: quod cum Tharasia Antiquesia eius oppidi princeps rescivit, quæ (vt diximus) pietate insigni fæmina, iam olim Ximenii adhuc monachi studiosa fuerat, & cupiebat pro dignitate tantū hospitem accipere, atque eius cōspectu & colloquiis frui: sed verebatur, ne homo durior: & harū lautiarum

tiarum, auersator, alio diuerteret, & insalutatam linqueret. Quare rumorē in vulgus sparset, se per id tempus Turrigiis abesse. Crediderat Ximenius sic esse, & Turrigios ingressos rectā in ædes principales processit. Qui vbi Tharasiā illic adesse nouit, & in eius occursum properare, ab ædium limine indignabundus in Franciscanorum cœnobium diuertit, nihil publicas elegantiorum hominū leges moratus, qui inciuile & indignū homine bene educato esse censent, primarias fœminas, obsequiis præsertim & humanitatis officiis certantes fastidiosè aut rusticè negligere. Ergo Tharasia insalutata bene mane iter susceptū die altera profequitur, & Guadalupum religionis causa venit. Id est Hieronymianorum cœnobium, templumq; amplissimū virgini matri dicatum, quod religionis ergo ab vniuersa Hispania frequētatur, regum & priuatorum hominum donis opulentum, in cuius facta tecta, & hospitalitatis sumptum, per Hispaniam quam latè patet, stipis cogitur. Aliquot ibi diēs commoratus, solita in diuos pietate, munera illi fano obtulit, & iter institutum est profecutus. Erat igitur (vt diximus) summa hyems, & incommoda ad iter faciendum tempestas, ob frequentes & maximos imbres, quibus nō solum amnes, sed riui quoque torrentes adeo sunt aucti, vt vado transiri non possent. Occurrebant paludes cœnosæ, hominibus & iumentis inuiæ, quæ tunc aqua pluuiæ collecta vias rumpebant. Qua de causa à principio Ianuarii Compluto profectus, vix paulò ante Calendas Martias Hispalim venire potuit, vt ex epistolis eius constat. Cùm Furnillos oppidum ignobile peruenit, hilariter & amplè acceptus fuit, ob antiqua Ximenii beneficia, quæ incolis contulerat. Est in proximo flumen Matagellum, cuius ripæ rhododendro vestiuntur, quæ arbor lauro est foliis similis, & floribus nihil à rosis differt, vnde Rododaphne etiam vocatur. Hæc quadrupedibus venenum est, cuius vim nonnulla tūc iumenta experta sunt, quæ passim vagantia folia deuorant, est enim sempiterna fronde. In huius fluminis traiectione Ximenius non præter solitam humanitatem curauit vt omnes percommode transirent: & quibus mulæ ob rhododaphnem depastam perierant, ex suis vt restituerentur iussit, aut nummos vnde emerent dari. Ab eo loco Cordubam profectus est, sed propter diluuiem necesse fuit, vt in quadam villa rustica, quales in Bætica frequentes sunt, maneret. Locus erat tam numerosæ familiæ angustus: sed quisque vt potuit ad noctem transigendam sibi consuluit, passim ignibus per villam incensis. Guadalquanam postridie Idus Februarias peruenit, vbi Cornarus Aurifex Hispali profectus, cum literis Didaci Lupi occurrit, quibus hospitium sibi in ædibus Petri Anriqui Bætici præfecti, paratū esse intellexit: quoniam Saiauedræ Marcalci domus, quam cupiuerat, Gonsalo Fernandio Magno à metatoribus regiis designata fuerat. Ximenius perbenigne respondit, se ædibus paratis contentū esse, & maximè gratū accidisse, quod à domo Saiauedræ petenda destiterit, quando Magno Gonsalio homini sibi amicissimo, & de se præclare merito, attributā nouisset. Erat in Ximenio ad viros excellentes demerēdos, atque honorificis modis tractādos, innatus & peculiariis affectus, quæ quoties occasio offerebatur, ostēdebat. Decimo quarto Calēdas Martias, cùm Cantillanā prope Hispalim sitā venisset, Didacum Lupū certiorē fecit, se postridie eius diei Rinconatæ vicō meridiaturū, & paulò antè vesperā ingressurū Hispalim. Id vt à rege rescitū fuit, obuiam venienti octo millia passuum, cunctis proceribus regem officii causa comitantibus, processit: Id enim semper honoris Ximenio exhibebat, nonnullis ægrè ferentibus, quibus tanta hominis potētia infesta erat. Interea dum Hispali cōmoratur, & clāssis in Africā instructissima paratur, quæ terrori vniuersis Africanis erat, Roma nuntii deuenerūt, per quas Iulius secundus Pontifex Max. regē nostrū certiorē faciebat, aliquot ex senatū patres cōspiratiōe facta, Ludouico Gallorū regē opē ferētē, se Pōtificatu deturbare velle, & in ordinē redigendū inuerecūdis vocib. iactare: id autem ea de causa fieri, quoniam priuatis & immodestis eorum affectibus ipse non obtemperaret. Iamque Pisis concilium indixisse, atq; alterum Christi vicariū scelerato & nefando ausu, regē etiam Gallo annuente, adorauisse. Præcipuum verò coniurationis auctorem esse Bernardinum Caruaialium Hispanum, quem & reliquos omnes pessimi facti socios se per summum dedecus, vt meriti fuerant, senatu amouisse dicebat. Quare ad regis catholici præsidium confugere, & eius auxilium aduersus Gallum implorare: in primis verò ab ipso efflagitare, vt Caruaialium diris solenniter, à Christianorum cœtū separatū, sacerdotiis quæ in Hispania obtinebat, deiciat, atque pari ignominia infamem, & à regnis suis alienum pronuntiet. Res indignissima Ferdinando pontificiæ authoritatis maximo semper assertori & vindici est visa. Idcirco cùm Ximenio cæterisque proceribus & episcopis, qui Hispalim conuenerāt, de ea re deliberat. Respondere omnes frustra externa bella aduersus hostes religionis quæri, si interim domi intestinis bellis caput impeteretur. Igitur mutata sententia, ab Africæ limine Ferdinandus pedem referens, in Italiā vires suas &

arma conuertit: Caruaialio pontificatum Seguntinum detraxit, cui Fredericum Portugalium præfecit. Ximenius in quem multa Iulii pontif. extabant merita (nam ab ipso in senatum Cardinaliū allectus, inquisitoris maximi officio ad regis votū cohonestatus, & Academia Complutensis non mediocribus priuilegiis aucta fuerat) peculiari etiā affectu in Iulium propensus, quem incredibili animi vigore ecclesiæ patrimonium tueri animaduertebat, & tyrannorum conatus & vires infringere: per procuratores nuntiari iubet, vt nulla aduersariorum potentia aut machina debilitatus, à proposito suscepto discedat, neve pessimis hominibus rempublicam Christianam euertendam & dilaniandam permittat. Se autem pro debita pietate & obseruantia in sedem Apostolicam, & Dei vicarium, quadringenties nummum aureorum statim ad urbem per publicos argentarios numeraturum: seque ipsum, si opus foret, exercitum coacturum, & in Italiam iturum. Voluerat quidem rex consilium de pontifici subueniendo celari, incunte autem vere Malaca soluere, quasi Africā peteret, & in medio cursu ad Italiā obuertere: sed fieri non potuit, quin hæc artes Gallus præferret, & inter suos iactauerit, se illū planè esse Saracenum, quē cognatus Ferdinandus classe Gaditana oppugnare & euertere pararet. Dedit igitur operam quam potuit maximam, ne imparatus opprimeretur: & quæ necessaria ad futurum bellum videbantur, vt in promptu essent laborauit. Multis interea prodigiis perterrefacta Italia trepidabat: nam Mutinæ ad diui Frācis ci cænobium faces noctu aere ardere sunt visæ interdiuq; in eodem loco effigies humanæ strictis ensibus cominus adstare, & sese inuicem confedere. Cremæ verò Mediolanensi municipio, die medio tam densæ nubes cælum obtexerunt & tenebræ sunt secutæ adeò atræ, vt obscuriores nemo meminisset. Insolito fragore fremebant nubila, fulgura terribili lumine splendentia diem ablatum in hunc vsum reducebant, vt igneo colore cuncta rutilantia, imaginem mundi quondam arfuri ostentarent. Commisti pluuiis lapides immodici ponderis, immanique mole cadebant. Certè Petrus Martyr lapidem Mediolanum allatum fuisse scribit, decem & cētum Mediolanensium librarū quatuor singulæ octo & viginti vnciis constant, quem tacti religione ciues studiosè afferuauissent. Particulam ex disruptis ad se missam in Hispaniam dicit, quam non sine maxima admiratione rex Ferdinandus, præsepte magno Gonsalio, est contemplatus. Color erat semiglaucus, odor sulphureus, pōdus auro nō leuius, marchessitæ metallariæ persimilis. Porro in Hispania eius anni tēpestas inæqualis, prodigii loco etiā habebatur. Nam per menses Maium & Iunium, quādo Hispalenses Africæ proximi, longeque à Boreæ statu semoti immodicis solent caloribus vrgeri, ita subitis frigoribus horrescebant, vt focis luculentis hyemem alieno tempore ingruentem sustinerent. Ea fuit tam insignis mutatio, vt hirundines & ciconiæ, quæ ante Calendas Februarias, vt solent, spem veris attulerant, mensibus æstiuis hyemem sæuientem tolerare non potuerint, & ad latibula, quibus se à frigoribus defendū redierint. Sequentibus verò Decembri & Ianuario, cū iam rex Burgos concessisset, vbi propter vicinos aquilones oleæ non proueniunt, & vix rarò maturescunt: ea fuit aeris temperies, & tam blandè Fauonii spirarunt, vt papiliones volitarent, & muscæ passim nō sine molestia mensis assiderent. Non defuerunt in domo Ximenii casus tragici & omnes si: nam cū Hispali ageret, quidam Mendoza eius lecticarius, in furorem quo per intervalla corripiebatur, incidit. Is cū morbum ex primis & sibi notis vestigiis ingruere sensit, templum frequentius præter solitum ingredi, ad omnes aras supplicare adumbrata quadam religione. Tandem cū ad aram maximam in genua procubisset, suspiriis & gemitu miserabili, non sine multis lachrymis omnium astantium oculos in se conuertit, & dicto citius, vt erat supplicantis habitu, se pugione quo præcingebatur, iugulauit. Decidit extemplo in caput exanimis, & magno tumultu exorto, multi rem dirā aut templo, aut sacerdot. b. pronunciari iactarunt. Id non mediocriter Ximenium conturbauit: qui eò magis hoc casu tangebatur, quòd hominem dementem, & tam manifesta insania ægrotantem, intra domū contineri non iusserit, aut certos custodes non curauerit admouendos. Non multò post anno eius seculi x i r. sub idus Ianuarias, Burgis rege conuentus agente, melior templi maximi pars qua tota moles amplissimæ forniciis tholo connectitur, graui dāno & iactura corruit. Quadraginta millia nummū aureorū ad eā reparandā impēsa esse dicuntur. Fuit tamē innoxia, nec vllus mortalium ruina periit: accidit n. sub noctē. Quòd si alia diei parte decidisset, fieri nō posset, quin multi, tū profani, tū sacri homines fuissent obtriti. Præuiderat eā ruinā nauclerus quidā, architecturæ (vt aiūt) peritus. Nam quadraginta dies antequā fornix lapsa est, operosam testudinē fuerat contēplatus, & structuræ vitiū aduertit, templiq; sacerdotes monuit, ni in tēpore succurreretur, breui ruinā futurā. Sed illi risu eius diuinationē, vt plerūque in his reb. accidere solet, quæ diuinitus futura sūt, exceperūt, firmiorē testudinē esse persuasi quā vt nautici hominis dictis nutaret. Ergo postquā rex Hispalim relinquere decreuisset,

uisset, Ximenius quoque sub mensem Iunium, non multò post furiosi leſticarii necem, ante regis disceſſum, in diœceſim ſuam venire inſtituit. Faciliori certè reditu eſt uſus, quàm aduentu, ut ipſe ad Didacum Lupum ſcripſit, ſe bene valentem & hilarem venire: gaudereque quòd regionem impendiò æſtuoſam, eo anni tempore reliquerit. Dum in itinere eſſet, ex literis ſuorum intellexit, Ioãni Cabrera Toletano archidiacono, coadiutorem à Romano pontifice, propter ſenium datũ. Semper eccleſiæ Toletanæ viſa eſt coadiutoris impetratio inuidioſa & iniqua. adeò ut grauibus pœnis multandum cenſerent, non ſolùm impetratorem, ſed etiam eos qui permiſiſſent, ut ex actis conſtat. At Ioannes, homo illuſtris, & regio favore viuente fratre, & Bouadilla fratris vxore, ſuffultus, non dubitauit contra veterem morem priuilegiis Roma petitis vti: neque enim in vrbe patroni deerant, qui eius partes ſedulò tractarent. Ximenius qui priſcorum inſtitutorum ſemper maximus vindex fuit, ſolito animi robore uſus, impetratas tabulas à capitulo Toletano impediendas, Romæ verò abrogandas, ſtatim apud regem & pontificem maximum curat. Dum hæc per capitulũ geruntur, Illeſcis per aliquot dies manere decreuit. Prudenti ſanè conſilio, ne rei inuidioſæ & quæ non poterat ſine mutua animorum exaſperatione vtrinque tractari, vir ſeuerus cogereſſet intereſſe, & aliquid authoritate ſua indignum, dum animi incenduntur, palà diceret. Ergo Complutum regia mandata expectaturus venit: interim cœptis ædificiis aliorumque fundamentis iaciendis, ut ſtauerat, præſentia ſua inſtaturus. Hic ex Africa ad regem legatos veniſſe certior factus eſt. Nam cum classiſ Gaditanæ terror vniuerſam Africam occupaveſſet, rex Trimeſenius, aliquotque item Mauritanie minores principes, regis noſtri potentiam formidantes, de pace cum eo componenda, de captiuis reſtituendis, & tributis pendendis, ſubmiſſis animis agere inſtituerunt: quanquam rege Fezano eam ſententiã diſſuadente, & graui atque acerbo ſermone eorum ignauiam & inertiam increpante. Ille enim potentia ſuæ ditionis cõfiſus, & quòd à littoribus noſtris longius ſe motus tardius ad ſe belli incommoda ventura exiſtimabat, amara & minaci ironia Ferdinandum Hiſpali agentem ad expeditionem Africanam inuitauerat. Nam ſe omnes vias paraturũ, omnique offenſa & impedimento liberis ad itinera faciendã, alacri & ardenti ſuorum opera Fezam uſque, modò vellet traſſicere, complanaturum, per commeantium rumores pollicebatur. Reges qui ſe Ferdinando dedidere, Trimeſenius & Tunezius fuerunt, cumque his Cadihame-
tus, qui licet regium nomen haud obtinebat, libera tamen ditione fruebatur, nulli ex regibus parere addiſtus. Oran: cum commercium per Iudæos interpretes petierũt, muneribus in amicitie ſignũ oblatis. Trimeſenius equos decẽ phaleris puniceis ornatos, cetras, & falconas totidem, vittas Arabicas, & pulcherrimè elaborata tapetia, & pelles equorum ephippiis aptas, ut illi nouerunt perficere. Cadihamerus, in ſignis pulchritudinis cicuratum leonem miſit. De hiſce donis in Trimeſenii literis, quarum exemplum apud Martyrem eſt, ad hunc modum dicitur: Sanè munera noſtra talia non ſunt, qualia ad regem mitti debuiffent cuius nos poteſtati ſubſicimus, cæterum monumenta, & pignora animorum noſtrorum accipito, ac veluti quaſdam indicaturas, quibus te dominum cæterarum rerum, quæ apud nos ſuperſunt conſtituimus. Gauifus eſt antiſtes ob eam legationem: nam laboris ſui fructus in
dies magis ac magis elucebat, & triũ dierũ ſupplicationes ut Toleti decerneretur, religioſiſſimè præcepit. Vrbs verò, quæ ad res huiusmodi celebrandas propenſiſſima eſt, variis ludis publicam lætitiã declarauit. Fuit hoc Ximenio gratiſſimum: nam ad Lupũ literis, v. i. idus Iulias datis ſic ait: Trimeſenii nuntium adeò non vulgari, nec mediocri affectu urbem noſtram exhilarauit, ut poſtquam omni genere lætitiæ exultarunt, quibus promiſcuũ vulgus ſeſe oblectauit ſupplicationes & conciones capituli conſulto decretæ ſint, quibus Deo immortaligratiæ ſunt habitæ, quòd gens olim ſpoliis noſtris ferox, nunc Hiſpaniæ vires reformidans, ſeſe regi noſtro tam promptis animis, & demiffis ſubiiciat. Pluris enim hoc faciendum eſſe cenſeo, quàm ſi omnis Africa ferro & cæde ſuperata foret. Algerii regulus idem conſilium cum Trimeſenio, & cæteris ſecutus, ſeſe fidei Ferdinandi tradidit, & præſidio Hiſpano Algerium fuit munitum: quod ingentis tranquillitatis cauſa littoribus noſtris ea tempeſtate fuit. Ferdinãdus interea rerum Italicarum, & Gallicæ cũ pontifice Romano ſimulatis cauſa, Burgis vrbe Gallis finitima conuentus publicos habere parat: ubi cum de rebus maximis tractare vellet, Ximenii præſentiam neceſſariam eſſe iudicans, ut Burgos veniat iubet. Quod ſel benter facturum Ximenius reſpondit, ſed ob ardentiffimos Iulii menſis calores, quo tempore literæ regiæ illi ſunt redditæ, moram duntaxat viginti dierũ petere, ad recreandas corporis ſenilis vires, ex peractò Hiſpalenſi itinere fatigatas. Poſtquam Ferdinandus Burgos peruenit, & nondum Ximenium veniſſe deprehendit, literis rurſus ut maturet ſolicitat: nam rei pub. vehemèter intereſſe, ut primo quoque tempore ad ſe veniat. Ximenius, ut omnẽ ceſſantis, aut parũ obſequētis animi culpã à ſe depelleret, quod

regem, ut scripserat, Burgos accedentem non praeuertisset, morbum iliacum sibi familiarem excusauit, quem per eos dies solito acerbiorum expertus esset. Sed cum iam meliusculè se haberet, daturum operam ut sub Augusti idus, Burgis praesto regi esset. Sed quauis id facere curauit, extremo Augusto Burgos est ingressus. In ædibus Salinarii Comitis hospitium illi honoris causa datum est: unde Ferdinandus Caroli frater, migrare à Ferdinando auo iussus fuerat. Id verò neutiquam Ximenius tulit, siue principis pueri dignitati cedens, siue ut ex epistolis eius colligitur, quoniam domos quæ circumerant, ad suam familiam excipiendam angustas esse iudicauit: tum etiam quod ex suis procuratoribus cognouerat, Salinariam Comitem foeminam grandæuam ædes illas inhabitare, ad quas & Maria etiam Villosa eius propinqua quamprimum erat uetura. Nolebat igitur, 10
austerioris disciplinæ per omnia cultor, foemineo contubernio uti, unde vel sibi, vel familiaris molestia crearetur. Itaque in amplam Didaci Sorienfis domum, ad diui Aegidii portam concessit. Hic cum aliquando Ferdinandum puerum cum Ximenio deambulante rex è fenestrapalatii conspexisset, voce intentiori dixisse fertur: Euge nepos tali comite, à cuius latere, si quid mihi credis, numquam discedes. Postquam Ximenius in ædem Palatinam puerum deduxit, & petita uenia discedere pararet, coepit ille constanti vultu contendere, quasi Archiepiscopum in hospitium esset comitaturus, rege etiam nepotem hortante ut id faceret. Ximenius id ut par erat non tulit, gratias cumulatissimè agens, & pueri indolem miratus, domum abiit. Urbium nostrarum procuratores Burgos iam conuenerant, & publicis conuentibus agi coeptis, multa tractabantur ad reipublicæ utilitatem pertinentia. Rex 20
interdum in propinqua nemora tempestate anni peraccommoda (erat enim mensis October) ad ceruorum uenationem qua maximè oblectabatur, prodibat. Solent enim sub Vergiliarum exortum impotenter ad Venerem stimulari, cuius vi & cupidine perciti mortem minus cauēt, & venatorum insidiis expositi medicatis sagittis feriuntur. Tunc legati à Pōt. Max. & rege Gallorum Burgos uenerunt. De fœdere cum Venetis aduersus Gallum isto certior Ferdinandus fiebat, qui in partem vocatus, deberet Galli furorem reprimere, & ecclesiæ laboranti suppetias ferre. Haud erat rerum earum Ferdinādus ignarus: nam aliquot retro mensibus Maximilianum Romanorum regem, & Anglū generū, Venetamque rempublicam aduersus Gallum sollicitauerat, quem in Italia dominari æquo ferre animo non poterat, quod proculdubio futurum videbat, si Pontifex Maximus deturbaretur. Totus 30
ergo ille Hispalensis & Gaditanus apparatus magnam inuidiam contra Gallum apud omnes Christianos excitauit, ut qui vires Hispaniæ à paganorum faucibus in Italiam auerteret. Quod quā inuitus Ferdinandus fecerit, literæ longissimæ ad Ximenium postridie idus Octobris datæ multis rationibus declarant. Eorum autographū exemplū per Almazanum secretarium scriptū, & regis ipsius chirographo notatum, quoniam in manus meas deuenit, compendio inferendum hoc loco duxi. Reuerendissime in Christo pater, Tole-tane pontifex, Hispaniarū primas, Cæcellarie maxime, & summe Inquisitor aduersus hæreticam prauitatem, qui nobis semper cōiunctione amicus, obseruantia parens es habitus. Ipse tu mihi consiliorum meorum particeps abunde testimonio esse potes, quot rationes hactenus inierim, quantamque industriam & cogitationem adhibuerim, ut Bononia, & 40
reliquæ vrbes & oppida, quibus Romana ecclesiæ per regē Gallorū priuata est, Pont. Max. restituerentur, ne tumultus & schismata in repub. Christiana acciderent. Id quoniam neutiquam efficere potuimus, ecclesiæ clamoribus & querelis concitati auxilium nostrum assidue implorantis, reuerentia & obsequio qua omnes reges Christiani in illam tenentur moti, commodis priuatis posthabitis, & expeditione, quam aduersus reipublicæ hostes paraueram, prætermissa, ad sedis Apostolicæ immunitatem defendendam, & Christi vicarium conseruandum, nostræque religionis caput tuendum, & in pristinam auctoritatem asserendum, Deo Opt. Max. cuius causa agitur, auspice, omnes meas vires conuertere decreui. Ad eam rem ex dignitate nostra gerendā, quarto nonas Octobris, die tibi fausto ob diui Francisci religionem fœdus cum Pōt. Max. & illustrissima Venetorū Rep. pepigimus, 50
quod ut vulgaretur curauimus, locū in eo serenissimis imperatori fratri nostro, & Anglorū regi carissimo filio, ut per legatos petierūt, relinquētes. Porro intra vigesimū diuulgati fœderis diem, Raimūdus Cardona, qui vices nostras Neapoli agit, imperator exercitus ad Pontificiam restitutionē per principem fœderis declaratus, ex templo cum mille ducentis cataphractis equitibus, & lenis armaturæ circiter mille, & decē millibus peditū Hispanorū & tot bellicis tormētis, quæ satis ad vsum exercitus sufficiāt, iustis itineribus ad quæredum hostē, & loca per ipsum occupata recuperanda procedet. Hunc sequetur Termenensis dux, cum sexcentis pontificiis equitibus. Ab altero latere, quod à Septentrione est, Venetæ acies Gallū circūuenient. Mare verò copiosa pariter, & perualida classe occupauimus, quod melius

lius quæ cupimus assequamur. Etenim duo sunt nobis ante omnia curanda, ne quis princeps, aut Italiae regulus ecclesiae dignitate aduersis armis ullo pacto labefacter: deinde ut cum iis, qui ecclesiae loca praeter fas tenent, bonis conditionibus, si per eos licuerit, potius quam cruentis certaminibus res tota componamus. Quocirca maximo studio & affectu peto, ad omnes templorum aras. Deum immortalem supplicandum cures, ut ecclesiae suae causam tueri, & eius unionem conseruare, vniuersoque Christiano orbi pacem & concordiam propitius conferre velit: sic enim ab intestinis dissidiis liberi, aduersus Christianae religionis hostes cuncti vnanimes dimicabimus: quod ut fiat, in concilii Lateranensis indictione Pontificis Max. se curaturum pollicetur. Quæ omnia cum reuerendo episcopo Bertonorense, Pontificis Max. nuntio, quæ iam Barcinonam appulisse, & ad nos recta venire scimus, tibi esse communicanda censeo. Dū hæc scribo, ex Galliis allatum est, ad Pisenum concilium, quotquot conveniunt, inuitos trahi: literæ postridie nonas Oct. sunt datæ. Ex Anglia serenissimus gener noster eandem nobiscum fortunam foederis initi experturum se promittit: eius literæ quarto Calen. Octob. sunt datæ. Ab imperatore Maximiliano omnia secundum nostram voluntatem offeruntur: literæ sunt benevolentiae, & optimæ spei plenæ, ante tertium diem Cal. Oct. scriptæ. Eâ principum Christianorum consensionem intuentes, ne quid intetatum relinqueremus, quod maleuoli homines obiicere, aut saltim, quod magis veremus, numina incusare possent, rursus Gallum fratrem nostrum admonuimus, ut ab armis in ecclesiam infestis suos milites discedere cogat: nam si secus faxit, vires nostras nos vniuersas illi opposituros, quod ecclesiae

authoritatem defendamus, & vim omnem & tyrannicum impetum à comuni matre propulsemus. Vale reuerendissime in Christo pater Cardinalis, nobis care, & dilecte amice ac domine, Deus Opt. Max. in omne tempus tui curam suscipiat. Datis in oppido sanctæ Crucis, xvi. Cal. Nouemb. anno salutis nostræ M.D. xi. Hæc ad Ximenium Burgis agentem tam prolixè scripsit, ut bellum quod parabat, tandem per virum grauissimum vulgaretur, & constaret ratio, cur in Africam apparatus expeditio aliò transferebatur: ne quis per leuitatem sententiam mutatam crederet. Solent enim reges quæ arcanis consiliis diu occultauerunt, tandem per viros preclaros, & apud populum in pretio habitos enuntiare: ut rebus propositis auctoritatem addant, & à se inuidiam depellant. Hoc ipso anno dum mense Iulio Compluti ageret, nuptias irritandas curauit, quas (ut superius retulimus) Ioanna Cisneria cum Petro Gonsaluo Medozio contraxerat: causam

verò & rei gestæ seriè simplici narratione exponam. Petrus hic Gonsaluius Inachi Infantatus ducis secundi nepos fuit: nam Aluarus eius pater Inachi filius fuerat ex Maria Luna uxore, minor verò natu Didaco fratre ad quem Infantatus dominium deuenit. Hunc Aluarum Maria mater illius magni Comestabilis filia, quod patris nomen retineret, cuius memoriam quamuis exagitatam aboleri dolebat, gentilitia hæreditate, quam à patre obtinuerat, Inacho etiam marito laudante donat: in qua non ignobilia oppida Turris Stephani, Abrami, castellum Vaiuellæ, Montes clari, & quod à ficu nomen habet continebantur. Aluarus Tharasiam Carrillam Alphonfi Carrilli filiam, qui Pinti oppidi in Carpetania erat dominus, uxorem duxit: ex qua hunc Petrum Gonsaluium, de quo agimus, habuit. Interim moritur Inachus dux, & non multo post ipse Aluarus fatis quoque concessit. Didacus verò dux tertius, cum ex Maria Pimentella lectissima foemina filios quoque iam genuisset: Inachum qui dux quartus ætate mea vixit, vir per omnia magnus, qui post operam reipublice egregie nauatam, senectam in literarum studiis transegit, & Rodericum minorem natum Monticlarorum marchionem, dum cupit filium suum potius quam fratris augere, cum Maria matre contendit, ut mutatis legati tabulis Petrum Gonsalium expungeret, & Rodericum substitueret: se enim apud regem curaturum, ut simul cum hæreditate marchionis titulo cumlaretur. Quare futurum, ut præpotenti & inclytæ familiæ non mediocri ornamentum accederet, si duo infantatus ducis liberi, alter ducatum Mendoziae gentis proprium, alter non contemnendum marchionatum possideret. Nam de Petro Gonsaluo nepote parum anxia ut esset iubebat: satis enim nummatum socerum, & quiduis facere potentem Archiepiscopum Toletanum habere, cui, vellet nollet, charissimæ neptis cura suscipienda esset. Mouit his dictis foeminae animum, & ut sententiam mutaret persuasit. Atque ita quicquid hac de re tabularum apud Tharasiam nuntium seruabatur, ruptum fuit. Id postquam Ximenius rescivit, aliquot ex suis familiaribus, homines industrios & prudentes Guadalfaram mittit, qui à Didaco duce, ut Gonsalui tutore, rationem patrimonii commissi exposcerent: neque enim acta cum matre adhuc palam euulgata fuerant. Didacus verò ad rationem eo tempore non reddendam causas obtendens, Ximenium eludere conabatur, ut ab ea re prosequenda tædio victus desisteret, & adolescens sponso contentus esset, quem tot aurore stemmata commendabant. Sensit Didaci machinas Ximenius, idcirco ætatis infirmitatem in Gonsaluo causatus (neque enim annum quatuordecimum attigerat) nuptias neptis, quæ etiam propter ætatem nubilis non erat, irritas fecit. Hoc

enim vnum erat, quod in tam manifesta iniuria, aduersus hominem potētem, agere potuit. Bernardinus Clunienſis Comes, qui ex eadem Médozia familia erat, cū Ioannam Gonſaluo haud dari cognouiſſet, Ximenii authoritatem apud regem conſiderans, qui cū priuatæ quædam Bernardino rationes erant, ob vicini præſulis ad res multas auxilium, ſed poſtiſſimum ad Belennæ cauſam, cuius vicos, montes, & pascua, dux Infantatus præterius in Clunienſis iniuriam occupanda curabat, Alphoſo filio comitatus Clunienſis hæredi vt daretur optabat: deq; ea re, ita vt ad Ximeniū peruenire poſſet, inter ſuos familiares agebant. Cōditio erat cum primis Ximenio ambienda, ne dum accipienda cū offerebatur. Nam ob nobiliſſimam Mendoziorum familiam, & opulentum Clunienſem comitatum, a præcipuis Hiſpaniæ regulis ad filiarum ſuarū nuptias Alphonſus certatim expetebatur. Proinde poſtquam Ximenius intellexit, quanquam hominis animus religioſe timebat, ne propter nobilitatē generis & bene fundatas diuitias, maiorem dotem Bernardinus poſceret, quā par eſſet a Chriſtiano & pio Antiſtite numerari: cōceptæ tamen Academiæ molem, quam omnibus præſidiis fulcire cupiebat, & cœnobiorū institutiones, atque ſacrarum ædium numeroſa ædificia, quæ ille vt abſoluerētur aſſidue vrgebat: reputans, Deo aſpice eas nuptias oblatas credidit, quibus & ſuæ genti patrocinium, & præclaris operib. deſenſionem, & tutelā eſſet relicturus. Neptem igitur Alphoſo collocauit, ſuorum omnium, ſed Academiæ in primis, velut cariſſimæ filiæ, curam & incrementum Clunienſium fidei commendans. Ex Ioanna Alphonſus liberos ſuſcepit Laurentium Suarium, qui nunc Cluniæ dominium tenet, virum honeſtiſſimis rebus deditum, qui Carolum Cæſarem, & Philippum eius filiū aſſectatus, virtutis ſuæ periculū frequenter fecit: & Alphonſum Mendozium alti animi, & ad omnia virtutis ſtudia natum iuuenem, & doctorem Theologum, Ildephonſi ædis collegam, qui anno Domini M. D. LXV. ad ſupremum rectoratus gradum lectus, me animi dubiū & ceſſantem, vt has de Ximenio, qui eius patruus maior fuit, commētationes in publicum dare, cōpulit. Sunt hiſ alii generoſi fratres, quorum inſignē & præclarā virtutē, alii ſuis ſcriptis memorabūt. Anno M. D. XII. Ximenius ad Nauarræ regem, ex Iulii II. Pontif. Max. & Apoſtolicæ ſedis authoritate, regno priuandum, Ferdinandum ſecutus eſt: erat enim ſchiſmatis Piſani, & belli aduersus Pontif. & Apoſtolicam ſedem ſuſcepti vna cum Gallo Nauarrus fautor. Ante tamē quam Burgis rex moueret, ſub reſurrectionis dominicæ feſtum Ximenium Complutū reſuſcitauimus, & Toleti celebrationi dominicæ paſſi nſ adfuſſe vt rebus in diœceſi cōpoſitis, ad bellum paratior proficiſceretur: vbi cū ſæpenumero annonæ caritate inopem plebeculam in vrbe noſtra premi videret, & publicanorum iniquitate apud paucos frumentū recondi, cum vrbis præfecto egit, vt horrea publica, more Romano, Toleti inſtituerentur. Nam Romani, vt erant mirabili prudentia, non vno tantum loco, ſed ſingulis vrbis regionibus cōſtruenda curarunt. Primus Ximenius frumenti nonaginta mil. mod. populo Toletano donauit, nouis granariis aſſeruādos, & quotānis in reip. vſus diſtrahendos. Hanc curam ſenatus Toletanus ſuſcepit, qui vt ſe haud ingratos Antiſtiti ſuo bēne merenti oſtenderent, pridie nonas Octob. altero poſt feſtum diui Franciſci die, Ximenii manes anniuerſario ſacro, in ſacello Mozatabum, vniuerſi cōgregati expiant. Concio per Franciſcanum monachum è cœnobio regio de eius laudibus & geſtis habetur, quam quotannis repetit: tam cupidiffime ciues noſtri, qui frequentiffimi cōueniunt, auſcultant. Dura ſunt hæc frumenta in horreis, maximo cum re pub. emolumento, vſque ad XXI. eius ſæculi annū, quo popularib. tumultibus exortis, & effræni licentia ignobiliſſimis quibuſq; cuncta per ſeditionem diripientibus, magnā ex parte perierūt. Sed nemo hætenus ex præſulibus noſtris fuit, qui rem cum primis ad miſeros inopes ſubleuandos neceſſariam, reparare vel denuo adaugere curauerit. Noſter tamen Senatus, quod prædonum manus eo tempore effugit, diligenter collegerunt, & in præſentia, vt eſt grani pretium, ſummā quinque mil. aureorum nummūm conficit. Quod ſi quis ad calculos reuocet, annonam illius temporis nō minorem ſummam eſſe intelliget, quæ nunc in publico vrbis ærario ſeruatur, quā quæ olim à Ximenio eſt data. Hoc ergo remedio in cæli ſqualore miſeris ciuib. ſubuenitur, non ſolum Toleti, ſed Compl. etiam, & Turrilacunæ, & Ciſneris, vbi huiſmodi horrea ex Ximenii liberalitate incolumia durant. Et in ſumma frumenti difficultate, cū in aliis locis magno pretio ſtatim numerato, vix è priuatorum granariis extrahitur, in hiſ de quibus diximus, quinque denariis trēs tritici modios (tanti enim Ximenius vēdi voluit) licet ciuib. emere. Sed quanuis Toleti ea direptio frumenti acciderit, vrbs beneficium collatum vniuerſario celebrare non ceſſat, atque in huius rei monumentum in medio vrbis prætorio: vbi Senatus de more habetur, inſcriptio eſt, qua Ximenii liberalitas declaratur: idem Complutenſes præſtiterunt, incifo epigrammate ad forum olitorium, quod ſic habet:

Æthere seu largus, seu parcus decidat imber,

Larga est Compluti tempus in omne Ceres.

Dum annonæ tam piè & liberaliter Ximenius prouidet, Talabricæ Toletanorum Antistitum celebri municipio, monumentum marmoreum à rustico terram altius moliente repertum est, literis Romanis hoc exemplo insculptum.

†
LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANN.

A. PLVS MINVS LXXV. REQVIEVIT IN

PACE DIE VIII. KALENDAS IVLIAS

AERA D. XXXXVIII.

10 Id cum Ximenius rescuisset homo pietatis eximius cultor, cum ex epitaphii serie, & literis A & N, atque ex crucis imagine Christianum esse Litorium intelligeret, eius ossa & cippū, in Deiparæ sacellum, quod extra oppidum est, sub mensem Maium deferenda curauit. Si æræ ratio attentius subducatur, Christianam religionem in Hispania longè ante mille & quinquaginta annos floruisse reperiet: cū sepulchralia Christianorum marmora Romanis literis publicè notarentur. Mense Augusto rediit Ximenius ad regem, rebus Nauarræ Locronii intentum. Certè semper fuit tanta Ximenio boni & æqui cura, & tam accurata religionis obseruantia, ut iustā belli causam fuisse ex sola eius viri præsentia credi possit. Diu enim regem nostrum est moratus, suadens ut omnia prius tentet, quā ad arma descendat: 10 fieri enim posse, ut Nauarrus interea saniorē sententiam capefferet. Sed postquam Michael Pompelensis sacerdos legatis nostris scripta quædam tradidit ad Ferdinandum deferenda, quæ ille in nummaria secretarii regis Nauarræ crumena inuenerat, quem rex ferro domi confoderat cum concubina deprehensum, visum est Ximenio bellum non esse vltius differendū, & regem ad illud conficiendum libero impetu ferri permisit. In illis quæ diximus secretarii scriptis hæc ferme capita fœderis quod cū Gallo Nauarrus percusserat recēsebantur. Ferdinando Pont. Max. suppetias ferenti transitū in Italiam vterq; denegaret. Itē quotiescunq; Gallo visum fuisset, Nauarrus Hispaniam infestaret. Gallus Nauarro Fosseiorum patrimonium, quod dux Nemorensis, Germanæ reginæ frater possidebat, restitueret. Omnia quæ à parente suo Alebritesi principe per reges Gallos ablata essent, Nauarro resti- 30 tuerentur. Gallus stipendia Nauarro cōferat, qualia regiam personam decent, qui tanto cū regis Hispani odio Gallico sceptro sese subiiciat. Gallus vniuersis regni sui viribus contendat, ut ea loca quæ à Nauarræ limitibus Gamonalum vsq; duobus millibus passuum citra Burgos sunt, vxori suæ Catharinæ reddātur: quod olim maiorū suorum possessionē fuisse ex antiquis monumentis constaret. His itaq; apud regem nostrū & Hispanos principes lectis, cum omnia iniuriæ plena per nefariam cupidinē, tanto cū reip. nostræ & Apostolicæ sedis detrimento geri palam esset, Ximenius regi socium & belli participem cū suis copiis se dedit. Dum Ferdinandus Locronii ageret, & tristior esset, quod exercitus noster in angustis quibusdā teneri nunciaretur, Santillum ad regē Ximenius cū madatis misit, ut hac occasione regē exhilararet. Erat Santillus Complutensis ciuis, homo dicax & vrbānus, qui 40 tamen salibus candidis semper est vsus, ob quod apud Ximenium grātosus erat, & regi nō ingratus. Hic ad regē ingressus, facultatem sibi dari postulabat Pampelonem eundi: se enim Gallorū exercitum in fugam posse conuertere. Rege dissimulante cum Santillus instaret, atq; magnifica & gloriosa de se promitteret, rex aliquanto hilarior, si tu Santille (inquit) me ut iactas amares, iam oportebat Pampelonē venisse, & ducē Albanum, cæterosq; qui obsidentur egregios milites, ab hostium incurſu, manu ista pugnaci defendisse. Proceres omnes qui apud regē aderant, eum sermonem, non tam ad Santillum, quā ad se dictū interpretati, inde discedentes tanto ardore aduolauerūt, ut postero die se omnes ad vnū, apud Pampelonis muros, in auxilium suorū armati sisterent. Tantum regis vocula efficit ad nobilium pectora excitanda. Quocirca quoties huiusmodi pericula ingruunt, solent reges 50 ad eorum locorū confinia proficisci, in quæ belli tempestas superuentura creditur. Nam illō regem cuncti sequuntur, & præstantissimis quibusq; ad eū confluentibus, præsentiamq; eius necessariò reuerentibus, omnia è reip. vtilitate fiunt. Quod neminem Ferdinando rege diligentius & crebrius fecisse ex eius actis satis constat: vnde pleraque ex animi sententia confecit. Valdesii prætorianæ cohortis præfecti, cuius, cū de Africano bello ageremus, mentio facta est, egregium factū memoriæ mandare operæpretium erit. Nam cætera quæ ad bellum Nauarræ pertinent, & quemadmodum illud regnum Castellæ cesserit, quoniam à viris disertis scripta sunt, nō est cur actum agamus, denuo repetentes. Ergo Valdesius, cū paucis aliquot antea mensibus, à rege Ferdinando ad Raimundum Cardonā cum mandatis missus esset, ne apud Rauennam cum Gallis confligeret, & quanuis magnis itinerib.

profectus fuit: eò peruenire non potuit ante prælium commissum, in quo fortissimè etiam
 dimicauit. Post verò ad regem reuersus, quo in statu res esset indicauit, & suæ festinationis
 rationem exposuit, vnde celèrius tantum viæ confici non potuerit constaret. Rex ob cla-
 dem præsentem grauitèr commotus, nã tu (inquit) Valdesi, tibi prospicere nosti, qui ex tã
 ancipiti dimicatione incolumis ad nos venisti. Id dictũ adeò Valdesiũ, nullius ignauia aut
 timoris sibi consciũ, pupugit, vt dissimulato pro tempore opprobrio, hoc ipso de quo agi-
 mus Nauarrensi bello Lacedæmonio Leonida nequaquam inferior, in Roncalionæ vallis
 faucibus, cum quadringentis tãtummodo militibus, vniuerso Gallorum exercitui se con-
 stantèr opposuit. Palliza Gallicarum legionũ imperator, qui cũ olim Valdesio amicitia in-
 tercesserat, eum obnixè deprecabatur, vt præsidio quopiam occupato cederet necessitati, 10
 neq; vim vniuersam & Germanorum & Vasconum, in se ac suos irritaret: nunquam tamẽ
 potuit à proposito diuelli, donec ad vnũ cuncti interempti sunt, non sine magnã Gallorum
 cæde: adeò excelsi animi viri contumelias ferre non possunt. Interea nostri dum Valdesius
 hostes moratur, Loberiũ & Tafallam, munitissimas arcès, ad deditionẽ compulerũt. In-
 tercluserat enim Fonscã, quo duce hæc gerebantur, omnes vias, ne quid de subsidio Gal-
 lorũ aduẽtũ sciri posset, & Nauarris spes omnis auxilii adimeretur. Successit annus xiii.
 cuius principia Iulii i. Pont. Max. morte, & Ferdinandi regis lethali morbo lugubria fue-
 rũt. Duo quidem Frãscani sodales pietate & literis præclari, Gallorũ legati venire dice-
 bantur, Anna eorum regina, foemina religiosissima, pace in curante: quamobrẽ Ximenius
 apud regem maiorem eius anni partẽ fuit. Pintiam sub mensem Augustum sodales Franci- 20
 cani Iacobò quodam Hispano reginæ Gallicæ familiarĩ comitati, ingressi sunt, nec planẽ
 quid attulerint, quidve postea cum illis actum sit, in monumentis nostris reperio. Post le-
 gatorũ discessum aulicaruuentus quò regem graui morbo affectum exhilararẽt, ludos
 militares (quos vulgo lustras appellant) sumptuosè & splendidè apparat. Qui ad huiusmodi
 ludos ceteros prouocãt, solẽt libellos publicè affigere, quibus ludorũ conditiones cõtine-
 tur. Hos prouocatores præsto adesse oportet cuicunq; illos in certamina poscenti, vnde
 Manutentores à nostris vocantur, qui & armorum splendore, & ornamentorũ opulentia
 atq; elegãtia præstare solẽt. Hi tunc quinq; fuerũt, inter quos eminebat Alphõsus Mẽdoza
 Cluniẽsis, qui partim noua Antistitis affinitate, partim Ioãne Spõse amore exultãs, sumptu-
 osius quã Ximenius vellet, se in diẽ ludorũ ornauit: nam septies millia nummũ aureorũ ab 30
 Alphonso feruntur impẽsa, qui elegantis & sciti cultus præmium tulisset, nisi manu multo
 ceteris promptior & alacrior per ludorũ iudices esset iudicatus. Idcirco elegantia Ioanni
 Velasco Bernardini comestabilis notho tributum fuit. Acti sunt hi ludi idibus Augusti
 in Germanæ reginæ conspectu, loco Pintia celeberrimo, quem Rinconatam appellant.
 Ludos quoq; regi proximus Ximenius spectauit, coactus nimia Alphonso Cluniensis effla-
 gitatione. Didacus Lupus Mendoza rationum Ximenii magister, dum Ximenii chirogra-
 pho pecuniam impensam ad ludos quos diximus de more signari posceret, indignum esse
 dixit tantum sumptum in re ludrica fecisse. Cui Ximenius: postquam, inquit, hunc gene-
 rum suscepimus, ad nostram magnificẽtiam pertinet, vt suæ personæ splendidè subseruiat,
 alioqui sordes nobis obiicerẽtur, à quibus longè abhorremus: præsertim cũ sumptus nec 40
 nimius fuerit, nec omnino perierit, sic. n. regẽ morbo afflictũ oblectare curauimus. Dũ hæc
 Pintia gerebatur, Ioãnes Cáperus architectus cõtĩ ædis Turrilacunitanæ curã Ximenius ad
 regẽ discedens commiserat, eo absente contra pacta conuenta Salmanticam ad templi ma-
 ximĩ structurã abierat, operis diuturnioris illecebra, & spe maioris mercedis inuitatus. Xi-
 menius, cui omnis mora interposita grauissima erat, crebrò. n. solebat vsurpare fallacẽ esse
 senis sponsonem, Petrũ Consalũ Valeram, virũ probũ & prudentem misit, qui vi stipula-
 tionum Camperum victum perduceret. Camperus, qui robustum Ximenii animum no-
 uerat, intra templi penetralia latuit, canibus etiã, qui dormienti excubias agerent, comita-
 tus. Sed fide à Ximenio data si audi non futurũ eius aduentũ, Madritum venit ad rem com-
 ponendam: nam rex illuc disc edere ob salubritatem cæli Carpetani decreuerat. Quere- 50
 batur Camperus ex pactis initis iacturam non mediocrẽ sibi obuenerẽ, cui quadra-
 gies mille nummum vltra pactam mercedem addidit, vt statim Turrilacunam ad cœno-
 bium ædificandum rediret. Camperus dum nimis festinat, parum attentè ad perpendicu-
 lum parietes exegit: quare necesse fuit omnia ad iacta vsquẽ fundamenta demoliri. Tole-
 rauit id æquiori animo Ximenius, qui sciebat quã faciliẽ homines etiam periti laban-
 tur, atque ob id erratum commodiore deinceps Campero vti potuit. Absolutum est id
 opus magnis impensis: nam cũ in patriæ suæ gratiam præclarum & magnificum esse
 vellet, præter sumptuosam ædificii molem, aquæ etiam perennis largissimam ve-
 nam, è vicinis collibus magno labore deducendam curauit. Rupes durissimæ malleis
 sunt

sunt fractæ, montes cauati, & aquæ ductus validis fornicib. cōstructi, quibus aqua ad Castellam profluit, vnde in cœnobio purgatissima recipitur. Decies centenis millibus nummum aquæ duntaxat deductio Ximenio cōstitit. Vasa verò tã ad vsum sacrorũ aurea & argentea, quã ad cœnobii ministeria ænea, & siglina Talabrica aduecta, quæ mirabili tectorio obducta, & variis picturis decorata æneis non cedunt, permulta dedit. Indumenta etiam, quibus sacerdotes in sacris vterentur, & stragula tapetiaq; altaribus & pauimentis exornandis, ex auro, serico & lana nobilissima confecta, benignissimè tribuit. Visum etiam est domum Ioannis Ximenii fratris, quod in ea natus esset, & puer reptasset, ædificio multò ampliori augere, & Benedicto nepoti addicere. Prædia itidē fraterna reparauit: & anti-

10 quũ Hispaniæ morē secutus, ea vt alienari non possent cauit, in perpetuũ suæ familiæ monumentum. Reip. etiam ter decies mille frumenti modios facili opera perpetuò adseruandos, in publ. vsus largitus est. Quo vnico præsidio ad hũc vsq; diē, in annonæ caritate Turrilacuna multũ iuuatur. Sub hæc tempora Leo x. Pontif. Max. qui Iulio 11. successit, vir excelsi animi, & bonorum ingeniorũ fautor, sanctorum Apostolorũ Petri & Pauli ædem, quæ palatio Pontificio Romæ cōiuncta est, temporis vetustate collapsam, & rudis seclī inscitia prauè ædificatam, Iulii 11. exemplũ secutus, qui primus id est aggressus, in meliorem formam redigere decreuit, optimis quibusq; architectis, sculptoribus & pictoribus conquisitis, ad eius operis molem illustrandam. Sed quoniam non mediocris pecuniæ summa ad tantam rem necessaria erat, priuilegia quædam quas Bullas vocant, in Hispania fuerunt,

20 rege nostro annuente, promulgata, quæ certam stipem tribuentibus dabantur. Ximenius, vt erat priscæ religionis tenacissimus, laudabat quidem eos, qui in templi Apostolici constructionem suas pecunias largiebantur, sed priuilegia ob id dari, contra vetustos ecclesiæ ritus, nunquã probare voluit: & quid de hac re sentiret ad Pont. Max. prudentissimè scripsit, & regi Ferdinãdo in priuatis colloquiis, sine vllo fuco declarauit. Anno xiiii. insequente, dum rex morbi grauitate & fastidio afflictus, varia loca Hispaniæ pererrat, Ximenius Complutum ad opera sua vrgenda reuertitur, & duo cœnobia Ioannis cognomento pœnitentis, alterum Toleti, Compluti alterũ, quæ iam diu (vt diximus) ædificari cœperant, tandem absoluta sunt: quanquam Complutense, ob assiduam Ximenii præsentiam, à virginibus ante hoc tempus inhabitabatur. Toletanum certè hoc anno dedicatum fuit, & totius

30 vrbs applausu delectæ sceminæ in Francisci normam iurarunt, & puellæ quæ post aut nubere, aut in cœnobio manere deberēt, earũ magistræ sunt traditæ, vt piè & sobriè educarētur, instituerenturq;. In hac sacra æde Franciscus Ruizius Ximenii sodalis, Episcopus Abulensis, humari voluit, monumento è marmore candidissimo, à Panormo Siciliæ allato, quod ob mollem signorum cælaturam, mirè laudatur. Auxit etiam in patroni benemerētis gratiam illud cœnobium, additis sex sacerdotibus ad rem sacram quotidie faciendam, & perpetuis redditibus, ad aliquot puellas dote cassas quotannis collocandas. Compluti, quod Ximenius peculiari studio illud oppidum ornare curabat, rem vtilem, & iam diu excogitatam facere adgressus est, quæ tamen non successit ex voto. Habet Complutũ à merid. e. vltra flumen, quo alluitur, perpetuos colles, qui nonnunquã in montes assurgunt, nullis tamen dumis aut arboribus vestitos. Hoc verò non tam soli sterilitate, quam negligentia incolarum euenire existimabat: dedit igitur operã, vt diligēter plantæ ponerētur, & multi glandium modii, in scrobibus emollitis seminarentur: nam ilices quauis tellure prouenire audierat, & vtilissimas fore sciebat tum pecori alendo, tũ lignis cædendis, quorum inopia Complutenses laborant. Sed fuit (vt diximus) irritus labor, occulta quapiam locorum ratione: aut quod verò similius est, quia illi montes herbam pecori sufficiunt, & non ea cura fuerunt custodiri, qua oportebat, ne teneræ plantæ, aut semina latentia passim cōculcarentur, præsertim totius territorii incolis reclamantibus, in quorum damna seminabantur: oportuisset enim complures annos compascuis agris caruisse. Interea Leo Pont. Max. Lateranense cōcilium, quod Iulius II. indixerat, ritè inceptum perficere curabat: multaq; apud

38 Ximenium de rogarionibus, & concilii decretis, partim literario conflictu, partim familiarī sermone agitabantur. Grata permultum Ximenio fuerunt quæ de magistris scholarum, & adolescentium institutoribus, à concilio præcipi audiuit. Nam cùm eo tempore suæ Academiæ infantiam generoso, & nulla prauitate infecto lacte imbuere, & alere curaret, dici non potest quanto applausu decretum illud complexus sit, quo sancitur, vt non solum iuuentus in liberalibus disciplinis erudiretur, sed in iis etiam, quæ ad religionis Christianæ notitiã pertinet: qualia sunt præceptorũ diuinorũ, fidei articulorũ, hymnorũ psalmodiarumque cognitio, & quicquid de vitis sanctorum per probatos auctores scriptum habetur. Hæc omnia festis potissimum diebus, nulla aliorum studiorum intermista commentatione, præterquam quæ de moribus est, in gymnasiis tradi iubebantur. Quo

etiam tempore non solum missarum sacrificiis, sed concionibus sacris, cæterisque de rebus diuinis officiis, quantum fieri possit, ut interessent admonebantur. Illud in primis collaudatum ab eo audiui, quod sacrorum ordinum initiatis seuerissimè demandabatur: ut postquam grammaticæ & dialecticæ iustam operam impendissent, rebus philosophicis, & poeticis, quinquennio duntaxat in publicis gymnasiis incumbere liceret. Quod si eorum studiorum amore capti, longiorem moram in ipsis ponere concupiscerent, id nullo modo per Academiarum præfectos permetteretur, nisi iuri etiam Pontificio, aut sacre Theologiæ, aliquid quoque laboris quasi in antidotum impartirentur. Dicebatur etiam Pontif. Max. sedulo conniti, ut fasti nostri ob solis cursum à tēpore Iulii Cæsaris non nihil variantē, in ordinem redigerentur. Nam ut ex vetustis annalibus constat, ad Pontif. Max. pertinebat anni rationē exactē tenere, & fastorum dierum rationem ritē promulgare. De hac igitur re cum apud Ximenium inter viros doctos sermo haberetur, aliusque aliud pronunciaret, Antonius Nebrissenis dixisse fertur, id sibi omnino simile videri antiquæ fabulæ, qua narratur quemadmodum diis cōsiliantibus, de orbis tumultu ob mortalium bella sedando, Iupiter habere se dixerit rem magni momēti, ad quam eorum consilio opus esset, cui si, ut sperabat, subuenirent, statim de cæteris orbis incommodis agendum foret. Instare cælites, ut tandē id proderet, se enim opera sua iuuaturos. Succurrite (inquit) miseris agricolis, quibus non sat est cum rastris, ligonibus, & aratris perpetuò contendere, ad exercendam tellurem, sed nouus etiam labor multò molestior additur, in cucurbitis quotannis expurgandis ab interiore illa medulla, & fecundissimo semine: quod ni sedulo faciant, vasis vinariis sint carituri, in magnum agriculturæ detrimentum: res ergo digna est in quam omnes incumbamus. Quare diis visum superis ut cucurbitæ vacuo ventre postea nascerētur. Næ tu (inquit Ximenius) Antoni falsa similitudine es vsus, sed hæc res est, de qua præsci & sanctissimi patres, summi quoque orbis Monarchæ studiosè & sollicitè, publicis conciliis, & priuatis cōgressibus egerūt. Mittam ad te Pauli Episcopi Forosempronienis volumen, ad me nuper ex Italia allatum, ubi errores qui ab huius rei ignorance proueniunt panduntur, & ludæorum risus, & cachinni, oscitantiam nostram cauillantium, quod Pascha domini & Dei nostri in secundo mēse immundis (ut illi aiunt) deputato, sæpenumero celebremus. Hæc cum Ximenius dixisset, Nebrissenis gratias pro tam beneuola obiurgatione actis, vera ea omnia esse fassus est, seque magis ad eum oblectandum fabellæ meminisse, quàm quòd aliter sentiret. Esquinas Abulenſis canonicus literas, quas breues vocant, à Pontif. Maximo obtinuit, quæ mense Decēbri Abulæ sunt publicatæ, quibus emolumenta, quæ tribui solēt canonicis, qui horis diuinis adsunt, ut absens etiam perciperet, concedebatur. Huic rei sese Ximenius opposuit: & ad regem scripsit incommoda, quæ inde essent prouentura, nisi in tempore caueretur. Tunc per regias literas iussi sunt urbium præfecti, ut diplomata quæ Roma afferrentur, ad supremum regis tribunal mitterentur: Esquinas etiam per terrefactus regis nomine, ni ab huiusmodi priuilegiis petendis abstineret. Annus iam quintus decimus eius seculi numerabatur, quem Ferdinando fatalem esse plerique existimabant. Frequentes ergo literæ ad Ximeniū dabātur, tū regis, tū eorū qui illi à consiliis erāt, quibus ut ad publica negotia animum conuerteret, & regi ægrotanti curarum partem detraheret rogabatur. Neque enim suis priuatis rebus agendis, rege cōnualescente, tempus defuturum. Ximenius, qua erat prudentia, facilè animaduertit laboriosum admodum sibi futurum, si regem nusquam quiescentem, per saltuosa loca affectaretur, tam imbecillo corpore, & valetudine parum firma. Videbat etiam regem permolestè ferre, si quis de rebus seriis ad remp. pertinentibus secum ageret, qui tantum erat in morbo depellendo attentus. Quare consultius se facturum, si valetudinem suam curaret, & vires seruaret in tempus opportunius & multo reip. necessarius, quod propediem futurum coniectabat. Decreuit, itaq; Compl. commorari, & res propositas de villis in vsum Academiæ construendis, ad coronidem perducere. Diximus in Butragiorum montibus, qui in confinio Vacceorum sunt, ædem sacram in remoto secessu esse, vndiq; nemorib. & montibus cinctam, prorsus musarum studiis, & diuinarum rerum contemplationi aptam. Diui nomen cui est dicata, ex antiquis quæ apud Academiam Compl. asseruantur monumentis, Auditum esse liquido constat, quanuis eius memoriam in fastis factis nullibi reperiam. Vulgò à nostris Sancto id appellatur, manifesta ab Auditui nomīne deriuatione. De primis conditoribus, nul certi quod scribam habeo, locus canonicis sacerdotibus videtur extructus: nam & chorus est psalmodiis dicendis, sedilibus dispositis constructus, & triclinium (quod refectorium vocant) per amplum, cæteraq; multa ad vitam promiscuè degendam necessaria. Fons est in proximo prædiolo, qui Domini Sancti appellationē seruat. Quin eius ossa ligneis oculis serico panno cōtectis in choro asseruabantur, donec Christophori Petrii

Petrii doctoris Theologi opera, qui diu ibi Priorē egit, monumēto ē gypso iuxta arā sunt condita. Sed quis ille Sanctius fuerit, aut quibus ortus parentibus, quove ex loco ad eos montes venerit, neque ex insignibus insculptis, neque ex vllis monumentis, aut hominum memoriis assequi potui. Famatamen quædam est, regis fuisse filium, qui ad ea loca, dum Barbari miserē Hispaniam vastarent, cum multis sanctorum reliquiis secesserit. Has postea Ximenius, præsentibus Francisco Ruizio Abulensi Episcopo, & nonnullis aliis, ē thecis detractas meliori in loco reposuit. In antiquis membranis, quæ in Academiae scriniis asseruantur, inuenio nemus sancti Auditi, de quo nunc agimus, canonicorum sacerdotum possessionem fuisse, qui ædem diuæ Leocadiæ dicatam ad Toletum colebant. Arquillinum
10 verò abbatem de sodalium Leocadiæ voluntate, & Archiepiscopi Toletani iussu, ac patrū ecclesiæ Toletanæ consensu, nemus illud regi Alphonso octauo concessisse, qui tertius vocatur in membranis, quòd ab Alphonso, qui Toletum cœpit, esset tertius. Hunc postea Ferdinando Didacio S. Iacobi militiæ magistro, quē dilectissimum sibi virum, & omni religione præditum ibi vocat, cœnobii sancti Auditi (nam ita in membranis habetur) cum vicinis nemoribus liberaliter donasse. Quis deinde cœnobii status fuerit, quive homines ipsum habitauerint, mihi planē incognitum est. Igitur hanc ædem cū à Priore de quo libro proximo diximus, Ximenius extorsisset, theologis doctoribus, qui scholasticam palæstrā absoluisent, secessum esse voluit, vt nonnulli dicunt: vbi curis omnibus vacui, sacros aucthores per otii euoluerent. Certè patres, Academiaq; Compl. cū hanc fuisse conditoris
20 mentem arbitrarentur, de eiusmodi sodalitate Compluti creanda sæpenumero sermonē contulerūt. Sed siue publica rerum cura Ximenium ab hac cogitatione dimouerit, aut loci rigor nimius, ob Boreæ assiduos flatus, sententiā mutare coegerit, certè potius id vulgo iactatum, quàm vlla Ximenii certa destinatione agitatū fuisse, par est credere. Sunt etiā nunc, qui Ximenium dicentem audiuerint, tres villas amœnitate & salubritate notabiles se ædificaturum, ad quas æstiuo, aut pestilenti, aut turbulento tempore ob populares motus, Ildephonsi collegæ migrare possent. Harum vnam diui Auditi ædem fuisse, quam in locis multis sumptuosè construxit, additis molis frumentariis, quæ à proximo riuo versarentur, non sine magna vtilitate tum villæ, tum finitimorum agricolarum. Alteram non longè ab agro Turrilacunitano, quam Aldehuelam (quasi viculum dixeris) appellant. Vbi
30 ædem diui Ildephonsi, quæ Complutensis æmula videri poterat, eisdem prope partibus, & membris distinctā, à primis fundamētis exædificauit, aptiorē tamē hyemali tēpori quàm æstiuo, sed prædio vini optimi & frumētī feracissimo ornatā, vnde maximū emolumētum collegæ capiūt. Tertiā verò Anchueli agro Cōplutēsi erigere cœpit. Sed cū parū ex animi sententia surgentem cerneret, demoliri protinus iussit, neq; amplius de reficienda cogitauit. Verūm duæ, quas diximus, villæ, satis sunt ad prædicta incōmoda euitanda. Tædium certè assiduitatis & diuturnæ in Compluti ædibus habitationis, villarū præsidio abunde discutitur. Ximenius postquā Anchueli villā demolitus est, sanctū Torquatū Cōpluto proximum, & suæ ditionis oppidū venit, vbi arcem, quæ vetustate collabebatur, tam firma structura & decora reparauit, vt pontificibus Toletanis haud aspernanda habitatio haberetur. Hoc igitur proposito, & incredibili animi præstantia & celeritate, tot præclara
40 opera construxit, quæ non solum urbem aliquam, sed totam Carpetaniam, imò verò totam Hispaniam illustrant. Auger hanc magnificentiam tenuitas prouentuum, & vectigalium archiepiscopatus Toletani, si cum opulentia & summa fructuum copia nostri temporis conferantur. Multis morbo ædificandi laborare, aliis rerum bellicarum studiosior, quam antistiti conueniret, visus est. Nonnulli literarum, & doctorum hominum fautorem mirum, in modum fuisse, cætera verò non natura sed consilio procurasse. Hæc tam varia de illo iudicia, non aliunde nata esse, constat, quàm quòd in rem semel susceptam adeò gnauiter incumbibat, vt illi solum natus, in eamq; tantum ingenio ferri videretur. Sub mensem Iulium rursus literis regis Arandam euocatur, quæ ad flumen Duriam sita est:
50 quò Augusto mēse, qua potuit festinatione, contēdit. Nam rex cū Burgis ageret, à cubiculi custodibus animo defectus, & toto corpore tremebundo repertus est, qui eius gemitu & rhonchis excitati adcurrerūt, & vix frigida adpersa, membrorumq; confricatione, in sese vt rediret effecerunt. Creditum est id regi accidisse, quòd per æstiuos calores, fenestris cubiculi apertis, & leuib. stragulis tectus, noctu dormiens aura frigidiorē & tenui, qualis Burgēsis est, afflatus fuerit: vnde illæ corporis motiones & torsiones oculorū prouenerūt. Hoc casu rex perterrefactus, Burgis relictis Arandā profectus est: Ximeniū statim ad se venire iubet, de reip. statu cum eo acturus. Nam cū ineunte anno, Germanā reginā in Aragoniā ad conuentus faciendos misisset, quoniam ipse ad alteros Burgis celebrandos procurato-

res Castellanos conuocauerat: regina rursus in Castellā reuocata, ad Aragonios absoluen-
 dos proficisci meditabatur. Acciderunt autem nonnullæ res, quæ regiam maiestatem of-
 fenderant, & magis arcano beneuolentium hominū consilio, quā publica seueritate ani-
 maduertenda erant. Vt ergo Ximenium venire nouit, ad pōtem eius oppidi, obuiam illi
 lectica processit, magna omnium admiratione, qui regem se quoquam ob ægritudinem
 difficulter mōuere nouerāt. Id enim rex perpetua quadam religione obseruauit, ut Xime-
 nium, ad regium comitatum venientem honoris gratia extra oppidi mœnia salutaturus
 progredieretur, quod me alias annotasse memini. Vt rex ad pontē peruenit, lectica descendit:
 qui dū fluiuiū magni in Hispania nominis, rapido alueo fluentē spectat, Ximenius adfuit, &
 post mutuas salutationes in oppidū colloquentes processerunt. Post aliquot dies Antoni-
 us Augustinus, regnorum Aragoniæ Vicecancellarius, reipub. malè actæ insimulatus, in
 Septimancam arcem, graui custodia seruandus, missus est. Sed hunc anno insequenti, iam
 Ximenio regni summam moderante, quod aliàs reip. esset, multis in rebus utilis, vadibus
 datis, custodia abire permisit. Inde rex sub finem Augusti Segobiam concessit: nam partim
 ob temporis calorem, partim ob ægritudinem in dies ingrauescētem in Aragoniam iturus
 non credebatur. Sed extemplo, quæ est animi ægrotantis incōstantia, quanuis cunctis pro-
 ceribus diuersum suadētibus, Aragoniam proficisci statuit, reipub. cura Ximenio deman-
 data. Vt rex Bilbilim peruenit, ibi proceres Aragonios allocutus de rebus quæ vrgere vide-
 bantur, statim Madritum rediit. Sed cum nullibi satis commodè consisteret, Placentiam in
 antiqua Lusitania urbem, ex medicorum sententia, quod mitius cælum ad hyemem transi-
 gendam habere credatur, sub Nouembrem mensem contendit. Haud diu ibi cōmoratus,
 in Albani reguli amœnissimum prædium, quod Abbatiam vocant, ad ceruorum venatio-
 nem discessit. Sed neque hoc illi ex animi sententia fuit, adeo cuncta quæ quondam placu-
 erant fastidio erant. Omnia sibi angusta & arcta in urbibus esse clamitabat, & sub dio velle
 vitam agere, vbi latè paterēt campi, optabat: tanta erat mentis anxietas, & præcordiorum
 æstuatio. Dum hic per mensem Decembrem immoratur, Adrianum Traiectensem Loua-
 nii decanum, qui à Carolo nepote legatus venerat, honorificè recepit. Sed rege negotia v-
 niuersa fastidiente, Placentiæ vbi regius comitatus degebat, aut in Guadalupi cœnobio,
 donec vocaretur expectare iussus est. Hic rursus Ximenii præsentia desideratur: nam Se-
 gouia Complutum migrauerat, de suis ædificiis sollicitus, quæ quò magis ad coronidē per-
 ducta videbantur, tanto plus manū extremam illis imponere, quod & fecit, cupiebat. Igitur
 rerum subinde pullulantium molem ad illum reicere Ferdinandus desiderans, crebris li-
 teris ad se vocauerat. Ximenius verò, quanuis nihil magis per id tempus concupisceret,
 quàm regi laboranti, & ferme extremum halitum ducenti adesse, recusabat tamen eò ve-
 nire: ne si se præsentē, quod postea euenit, regnorum moderationi præficeretur, nō tam re-
 gis de se iudicio, quàm ambitione sua factum esse videretur. Tum etiam verebatur, ne si
 cum rege in Baticam secederet, ut vulgò iactabatur, Reguli intērea, qui toties in Ferdinan-
 dum conspirauerāt, & quibus eius dominatus grauis erat, aliquid noui molirētur: præser-
 tim cum Belgæ, in quorum potestate Carolus puer erat, nihil magis quàm imperium op-
 tarent. Itaque regi ad hunc modum respondit: Se quidem omni cura & diligentia ad iter
 parasse, sed imbrium immodicè superuenientium tempestate retardatum fuisse: nam ea
 rapidorum torrentium inundatio nunciabatur, ut omnis transitus esset interceptus: post
 serenitatem verò redditā nihil certi habuisse de regis mansionē, quā subinde mutare intel-
 lexerat: quamobrem decreuisse tantisper immorari, donec certior de eā re fieret. Quod si
 in eo Lusitaniæ tractu, qui propinquior Tarraconensi est, eam hyemem transigere statue-
 ret, se quamprimū ad ipsum venturum, atque ea de causa simulatq; epiphaniæ festum cele-
 brasset, ad Talabricenses venturum, ut in extremo ad occidentem diocesis suæ limite, re-
 gis mādatum opperiretur. Quod si in Baticam ire animus esset, & Granatā, Malacā, cæ-
 terasque eius oræ vrbes peragrarē, sciret multas ob causas, de quibus latius aliàs scripserat,
 Ximenii præsentia in Tarraconensi tractu necessariā esse. Quod vero comiter & amicè A-
 drianū nepotis legatū suscepisset, id ex regia dignitate factum esse: custodes tamen (quod
 ex aliorū literis cognouerat) illi palam appositos, ut nemo eum adiret, qui regi ingratus aut
 suspectus haberetur, sibi nō probari. Neque enim cū viro probitate, aut doctrina singulari,
 & qui pacis in rēpublicā inducendæ causā venerat, ut cū seditiosis & prauis ingeniis agēdū
 esse. Postquā hæc ad regē scripsit, quod de Batica nō adeunda significauerat, adeo firmiter
 seruandū proposuerat, ut Alarcōniō, quē hospitii parandi causā, ad comitatū regiū præmi-
 serat, per Didaci literas iusserit, ut si Hispalim rex proficisci tadē decernat, ipse extēplo Cō-
 plutū redeat. Ad Adrianū vero literas humanitatis plenas dedit, quibus de eius in Hispaniā
 aduentu

aduentu gratulatur, & permoleste tulisse ait, quod eo tempore à comitatu regio abesset, in quo Adriani conspectu & consuetudine tanta cum animi voluptate frui potuisset, quem cuncti in omni virtutum & doctrinarum genere virum summum prædicarent. Cæterum simulatque de regis in loco certo mansionem cognouisset, illuc festinaturum. Nam dum per incertas sedes rex vagaretur, ætati suæ, aut valetudini tutum non esse, regem affectari. Interea regina cum ab Aragoniis conuētibus rediisset, Complutum diuertit, vbi regie & lautissime acceptam, Ximenius omni officiorum genere prosecutus est. Illa vero in amplissimis Complutensis palatii ædibus animum relaxabat, & choro suarum puellarum sine fastu intermissa, negotiorum molestias quas apud Aragonios contraxerat, deposuit. Ibi Ximenius de regis valetudine, de proposito sui ratione, & de dilatione suæ perfectionis ad regē, deq; multis aliis reip. rebus cum regina egit. Illa rursus de iliorum dolore, quo rex in abbazia vehementer laborauerat, & de lapide præmagno per viscera eiecto, cum maximo totius corporis tremore, quemadmodum ex regis literis intellexerat, Ximenio exposuit. Quo circa citatis ad eum itineribus properare, foreq; sibi oppido quam gratum si ipse se viæ comitem daret. Cæterum quando ea impedimenta, quæ dixerat, obstabant, id (inquit) facias, quod magis è rep. futurum arbitraris. Nam ego regi pro dignitate causas omnes quas retulisti ob oculos sum positura. Sed id vt pollicita fuerat perficere regina nequaquam potuit: nam fata regem importune affligebant, & quanuis omni festinatione noctu diuq; iter susceptum vrgeret, Matricalioli iamiam moribundum offendit. Quare eum alloqui, aut priuatim de rebus suis agere non potuit. Tercio postquam regina aduenerat die, rex Ferdinandus inter viuos esse desiit: quibus diebus tanta rerum moles instabat, tot negotia peragēda se offerebant, vt nihil aliud quam flere per id tempus reginæ licuerit. Nam cū ante aliquot dies rex Ferdinandus Abbatia discessisset, totamq; illam Lusitaniæ apricam regionem, quæ Arcuatum prouincia includitur, pererrando æger circumiret, aliquot dies Trugilio immoratus, quæ antiqua turris Iulii à nonnullis creditur, inde in vicum ignobilem, Guadalupini cœnobii magna ex parte prædium, cui Matricaliolum nomen est, locum sibi fatalem, venit: Nam vt audio, iam illi olim prædictum fuerat, vt Matricalium sedulo caueret. Quod quanuis rex religiosissimus idemque magni animi semper spreuisset, nihilominus humanum aliquid in ea re passus, Matricalium Vacceorum non longe à Pintia oppidam, ob nobile vinum memorabile, vitabat, sed longe memorabilius quod Alphonfi Tostati episcopi Abulensis natale solum fuerit, viri multiscii, cuius numerosa & variis de rebus cum sacris, tum profanis edita volumina, Didymo illi Alexandrino parem faciunt. Ergo tandem in Matricaliolum incidit, vt vere dictum esse constet, quid quisque vitet nō satis cautum est in horas. Multa huic ambagi similia traduntur non solum gentium historiis, sed Christianorum etiam; vt de Annibale Pœno & Atheniensibus, illo Libyssam fatalem sepulchro fugiente, his Siculam terram quærentibus: & de Federico II. imperatore, qui Florentiam astrologi monitis euitabat, & Florentiæ obiit. Sed hæc omnia meræ sunt hominum imposturæ, qui post rerum euentum huiusmodi fingunt oracula, quæ incerto auctore in vulgus sparguntur. Sunt etiam mulieres phanaticæ, quæ simulata quadam sanctimonia se futura nouisse prædicant, & principibus nimium credulis, de rebus quæ vt eueniant misere optant, facile imponunt. Sic Ferdinandus rex quanuis morbo multum præualecente, fœminæ, quam Beatam Abulensem vocabant, prædictionibus deceptus, quasi multo diutius esset victurus, neque Adrianum, qui vt hæc cognouit, Guadalupo Matricaliolum venerat, ad se recepit, q, non tam de rebus reip. acturus, quam de eius valetudine & vita sermones captaturus aduenisse diceres, neque Matienzum Franciscanum sodalem, qui illi à confessionibus erat, tempore maxime necessario admittere voluit. Aiebat enim non pietatis causa, sed potius libellorum signandorum, & peculiari ambitione impulsus venire, vt regem obtunderet: tanta erat viuendi cupido, & adeo insederant fanaticæ mulieris promissa. Sed cum aliquot supremi senatus iudices qui regem comitabantur, aliquotque etiam insignes medici ei blandis alloquiis, & beneuolis sermonibus finem instantem denuntiarent, & vt sibi ac reip. quam tanta caritate hætenus complexus fuisset consuleret, adhortarentur: tandem illorum precibus, viq; morbi victus, Adrianum ad se vocari iussit: & postquam humane salutauit, vt Guadalupum rediret mandat, quo si viueret, quamprimum se iturum dixit, ad publicas res cum Adriano componendas. Cum Matienzo etiam, per aliquot horas, semotis arbitris collocutus, & conscientia more Christiano expiata, atque venia erratorum à Deo opt. max. suppliciter petita, ad reipub. curam, Matienzi consilio conuersus, testamenti tabulas, quas non ita pridem Burgis condiderat, intimis amicis, & regiis senatoribus, qui illic aderant, inspiciendas & retractandas tradidit. In eis Ferdinandum puerū Caroli principis fratrem, gubernatorem horum regnorum constituebat, & illa tria militarium ordinū

magisteria, sancti Iacobi, Oretani, & Alcantarensis, iure hæreditario donabat. Illi ergo, multis rationibus adductis, vtrunque reprobarunt, vnde testamentum Burgense irritum est factum, & alterum denuo compositum & obsignatum. De Ferdinando gubernationi non præficiendo, etsi rex sibi persuaserat, Carolum Belgicis moribus innutritum, in Hispaniam nunquam venturum, facile acquieuit. Nam quanuis Ferdinandi indoles nihil sinistri suspicari de se permittebat, tamen rex prudentissimus facile intellexit, non defuturos peruersos homines, qui mentem pueri ob priuatas suas rationes immutarent. At de magisteriorum legato mutando, non libenter audiebat: quod Ferdinandus, quem vnice dilexerat, patrimonio regio destitutus, vitam inopem acturus videbatur. Sed cum fideles consiliarii monerent, vt quid faceret attentius inspiceret: nam si experimento pernicioso cognitum 10 abunde fuit, vel vnus ordinis magistrum regi sapius negotium faceßisse: quam discordiarum materiam se subministrare credibile erat, tribus magisteriis in vnum Ferdinandum collatis? Præsertim cum nullas maiores diuitias posset nepoti relinquere, quam Caroli fratris beneuolentiam: quare & hoc etiam legatum inductum est. Carolus ergo regina matre viuente, gubernationi reip. præficitur: quod ob patriam in Ioannam potestatem regi face-re iure licuit. Habita illico consultatio fuit, de viro magnanimo ac prudẽte, cui cura regnorum absente Carolo committeretur. Anceps erat ea designatio: nam neque ex regulis tutũ erat constituere, ob antiquas inter ipsos similitudines: neque ex hominibus mediocris fortunæ, ob ingenia Hispanorum, qui minorum imperia pati nesciunt: & quod rarissimum sit, virum inuenire paruis assuetum, qui personam tantæ rei aptam subito induere valeat. 20

Laurentius Galindus Carauaialus, iur s consultus, & regius senator, qui isti deliberationi aderat, Franciscum Ximenium Archiepiscopum Toletanum eum esse quem requirebant, dixit. Sed rex vultus auersatione, qui animi motus plerumque indicat, sibi non placere ostendit: quod verbis etiam sic confirmauit. An vos (inquit) ingenium seuerum Ximenii nõ cognoscitis, hominibus tractandis in tanta morum varietate haud accommodum? Sed cum ad hanc vocem conticuissent omnes, rex quasi diuinitus mutata sententia, sic ait. Si hominem effingere pro votisliceret ad rem de qua agimus, tractabilior rem, Ximeniũ voluissẽ: mores enim hominum quotidie degenerantes, ad priscum illum honestatis rigorem, quẽ Ximenius profitetur, exigere, magnas in rep. difficultates excitare solet. Sed vt vestrã sententiam probem, facit in primis hominis integritas, animusque semper recti & iusti appe- 30

tens: post hæc quod nulla propinquitate regulorum cuiquam coniunctus, nihil priuatis amicis est daturus. Porro beneficia, quæ ego & Isabella regina in illum cõtulimus, nostrarum rerum studiosissimum fecerunt, atque in nostro (vt sic dicam) ære est, quod quotidianis exemplis haud obscure declarauit. Ad hos regis sermones plausus adstantium est secutus: qui regi pro Ximenii designatione gratias agentes, eius sententiam vehementer collaudarunt. His atque aliis prudenter curatis, rex se morti proximum intelligens, sanctissimæ Eucharistiæ viatico suscepto, & oleo sacro vnctus, xiiii. Cal. Febr. antequam illuxisset, religiosissimæ vitæ cursum clausit, dignus qui inter reges præstãtissimos adnumeretur. De quo, in scholasticorum frequenti confesso, Ciruelus Darocensis theologus, vt illa ferebant tempora memorabilis, in oratione funebri, vnum inter reges Ferdinandum fuisse dixit, qui 40

regnandi rationem posset instituere: & ob insignem prudentiã, cum longa rerum experientia coniunctam, de recta principum gubernatione non vulgaria præcepta tradere. Exemplo Carauaialus & Vargas inter regios senatores primarii, ad Adrianum qui rerum euentũ Guadalupi expectabat, sunt missi, & iam Matricaliolum properanti occurrerunt. Postquã igitur ad vicum accesserunt, vbi Federicus à Toletodux Albanus, & Bernardinus Rogius Dianiensis marchio, & Fadricus Portugalius Seguntinus episcopus, & Ioannes Fonseca Burgenfis antistes, cum multis aliis viris primariis aduenientes præstolabantur, regis testamentum eo ipso die ante meridiem, apertum & euulgatum est: atq; eius exemplum, quod ad Belgas Carolo transmitteret, auctoritate publica, Adriano qui id iure flagitauerat, traditum fuit. Ximenius regii senatus literis Compluto Guadalupum continuo accersitur, si- 50

mulque illum certiore faciant, regis testamento, ad remp. gubernandam, donec Carolus princeps in Hispaniam veniat declaratum. Rex Granatam tumultandus effertur. Gonsalus Guzmanus Oretani magisterii clauiger, Aluarus Oforius Asturicensis antistes, Ferdinandi pueri custodes, qui Guadalupi rerum successus, vt cæteri omnes, suspensi expectauerãt, ob irritas Burgenfes tabulas, vana spe quam conceperant delusi, tacitis animis indignabantur. Sed actorum ignorantiam simulantes, Ferdinandum alumnũ impulerunt, vt iure tabularũ Burgenfiũ quib. Gubernator regnorũ absente fratre cõstituebatur, auctoritatẽ regiã usurparet: & libellos de more ad senatores regios, aliosque proceres, qui conuenerant, mitteret, quos ad se Guadalupum vocaret. In libellorum capitibus infantis nomen (sic enim principis

Principis fratres appellant) inscriptum erat, ea forma qua soli reges in Hispania vti solent. Eius rei insolentiam cum singuli ad quos dabantur iniquo animo suscepissent: vnus ex regiis senatoribus fidei publicæ, regiæque obseruantia studiosus, renuntiato (inquit) Infanti, nos Guadalupum iamiam festinare, vbi officii nostri memores debitam reuerentiam exhibebimus: regem tamen nisi Cæsarem habemus neminem. Quæ vox postquam Carolus rex Romanorum est designatus, & nō multo post Cæsar factus, prouerbii loco iactabatur, quasi certissimum imperii omen fuisset.

LIBER SEXTVS.

EXTREMVS rerum à Ximenio gestarum actus superest, in quo fatis eum ad maximum fastigium, & amplitudinem supremam subuehentibus, quæadmodum Hispaniæ sceptris absente Carolo biennium ferme moderatus fuerit, & quanta authoritate & imperio, motus qui eo tempore in republica exorti sunt, aut represserit, aut sustulerit, sumus tradituri. Nam cum regulorum nostrorū vires formidabiles persæpe regibus extiterint, magnopere Ximenio laborandum fuit, vt eius personam indueret, & maiestatem referret, cuius vicarias vices habebat, & animos nostrorum excelsos & elatos deprimeret. Hoc autem ab homine nullis natalibus, aut præclaræ familiæ gente numerosa & illustri suffulto, fieri non potuit sine maxima prudentia, summa fortitudine, & magnanimitate. Sic ergo procerum spiritus fregit, vt tunc primum resp. viderit plebem cum nobilibus ex æquo agere, & regia mandata sacrosancta haberi. Nam homo priuatus regio nomine in viros summos animaduertit, lites & controuersias, in quibus ingentia emolumenta vertebantur, & ob cauillationes, tergiuersationes, & strophas aduocatorum remp. perpetuis simultatib. erant læsuræ, diremit. Magnorum patrimoniorum & censuum possessionem, velut Herculis clauam, è potentissimis manibus ablatam ad veros dominos transtulit. Omnibus reip. ordinibus, magna religione & potentia suum ius æqualiter distribuit, neque vnquam pacatiora tempora multis ante annis in Hispania sunt visa & idcirco multo plus difficultatis & laboris duobus his annis, quam viginti prioribus, qui ab eius in Archiepiscopum creatione computantur, subeundum illi fuit. Mihi vero res ipsas scribenti via multò salebrosior & impeditior ineunda est. Nam velut vastum specum ingressi, quo magis à luce luminis recedunt, tenebris vndique crassioribus cinguntur, sic mihi ad metam properanti, extremus hic labor longe difficilior videtur, ob res grauissimas & multiplici negotiorum diuersitate implicatas. Igitur postquam de morte Ferdinandi Ximenius per literas regii senatus certior est factus, teq; ab eo, ad reip. gubernacula testamento designatum esse, venerunt in mentem non solum beneficia maxima, quæ Ferdinandus illi contulerat, & honores quos semper Ximenio detulerat, sed fors etiam humana moriendi, quæ æquo pede summa & infima conculcat. Obortæ sunt statim lachrymæ homini alioqui se uero & grauissimo: tantique regis morte, magnam infligi plagam dixit vniuerso orbi Christiano, sed Hispaniæ imprimis. Ergo ne reip. deesset, quam statim nouisurbationibus concitandam nouerat, Guadalupum ad senatum properat. In mandatis quæ Didaco Lupo ad Chebrium Caroli nutritium dedit, potissimam festinationis causam fuisse inuenio, ne Ferdinandum puerum aliquo abducerent eius custodes, & motus tempore maxime incōmodo excitarent. Vt Guadalupum peruenit, infantem Ferdinandum quamprimum adduci curauit, quem deinceps à se diuelli quandiu vixit passus non est. Germanam reginam, atq; eius scemineum comitatum omni obseruantia & cultu prosecutus, vt omnia ei quam largissime suppeterent, donec negotia componerentur, pecunia sua statim cauit. Cum ex testamento rerum summam vellet capeffere, Adrianus Caroli mandata protulit, quibus si quid humanitus Ferdinando auo accidisset, Adrianum gubernatorem declarabat, & eius nomine vt possessionem regnorum caperet iubebat. Ximenius se id permissurum negabat: vnde nonnihil controuersia inter eos ortum est. Sed cum vterque reip. causa id ageret, & pari consensu ad Caroli obsequia essent animati, facile omnis contentio fuit sublata. Nam cum ex regis Ferdinandi testamento Ximenius esset rebus præfectus, Caroli mandata expectanda esse videbantur, vt quid faciendum esset post eam Ferdinandi regis voluntatem, constaret. Porro cum ex Isabellæ Regiæ testamento, Ferdinando marito reip. moderatio relicta esset, donec Carolus nepos ad xx. annum perueniret, isq; è vita discedens Ximeniū suo loco instituisset, quicquid Ferdinando viuentis super hac re Carolus fecisset, irritū ex iure esse à nonnullis affirmabatur: præsertim cum ex Hispaniæ legibus, atq; antiqua morū

consuetudine, nullus posset externus legi, qualis Belga Adrianus erat. Placuit Adriano Caroli sententiam ea de re expectare, & interea partitis curis regni molem ambo subierunt, publicis tabulis, & quibusvis libellis, vtriusq; chirographo signatis. Ferdinandi regis morte, & Caroli principis absentia, procerum Hispanorum animi ad res novas concitandas parabantur. Nam Petrus Portocarrerius cognomento Surdaster, Ascalonii ducis frater, cuius successores nunc marchiones sunt Villanoux, cum inter Lusitanos, qui trans Anā flumen sunt, & potentia & opibus valeret, ad Magisterium sancti Iacobi occupandum, quod morte regis vacuum esset factum, Arcuates sollicitans, aspirauit. Is ergo prior cepit res novas in Hispania moliri. Speraueat eam dignitatem magnus Gonſalvus, sed post eius mortē Portocarrerius pontificis Romani diplomata comparauerat, quibus continebatur vt si is 10
superstes Ferdinando regi esset, iure sibi illud magisterium vendicaret. Sed Carolus diplomata etiam à pōtifice max. Bernardino Carauaiolo curāte obtinuerat, ad tria quæ diximus magisteria possidenda, vt regi catholico concessum fuerat. Cuius auxilio id fecerit incertum, certe Ferdinando rege incio factum esse, vel illud satis aperte declarat, quod is Ferdinando puero (vt diximus) legauerit. Cum ad Ximenium de Portocarrerli conatibus delatum esset, qui per tumultum & militarem apparatus conuentum commendatariorū ad se eligendum congregabat, de Adriani & Senatus sententia, Villafannā quatuoruirum ad eum comprimendum, regis tabulis & militari manu munitum, mittit: cuius aduentu, vt erat Villafanna vir industrius & sagax, Arcuatum prouincia à nouis rebus tentādis quieuit: & Portocarrerius sanior effectus melius sibi consuluit. Post hunc tumultum sedatum, Xi- 20
menius & regii senatores, de loco deligēdo in quo domus palatina & comitatus regius cōsisteret, variis sententiis egerunt. At Ximenius, qui nihil vnquā recte fieri posse sciebat, nisi vnus arbitrio cūcta cōponerentur, suas partes esse videns, vt diuersas voluntates & parum firmos animos, paulatim ad vnitatē reduceret & cōfirmaret, sic in omniū cōfessu dixit: Videtis viri summi, in quā ancipiti periculo pariter cū rep. versemur, nisi ad locū aliquē commigrauerimus, in quo libere munus nostrum exequamur. In principio obstandum esse vel leuissimis incommodis scitis: ne è parua scintilla, maxima (vt fieri solet) crescant incendia. Quare si nunc ista negligimus in tam præcipuo rerum cardine, vereor ne nostrum principem, & rempub. deseruisse videamur. Video plurimis ex vobis transmontanam regionem placere, quod propior Belgis sit: nam ita à regibus nostris factitatum esse dicitis, qui quoties 30
Gallici motus acciderent, aut alia externa negotia tractanda erant, illuc regium comitatum transtulerint. Recte illi quidem & prudenter, qui cum regia maiestate præditi essent, vt rerum domini ad se potentiores alliciebant viarum comites, & nihil erat quod aliunde vererentur. Nobis tamen, qui hoc præsertim tempore dum res sunt ambiguae, nihilque adhuc à Carolo sit mandatum, precario regimus, longe aliud faciendum esse censeo: locumq; eiusmodi deligendum, in quo libere ius nostrum exercentes, reipub. commodis prospiciamus. Quod si in vltromontanam profisciscamur, præterquam quod multi reguli in ea sunt, quorū potentiæ, si nouum quid moliri studuerint, pares esse nequaquam poterimus: videtis totam meam ditionem cis montes constitutam esse, vnde quam sero subsidia sint illuc peruētura, neminem vestrum ignorare existimo. Carpetani, Bætici & Lusitani absentia nostra abutē- 40
tes, difficulter in officio continebuntur. Porro rebus etiam meis consulendum esse duco: est enim mihi similtas cum viro principe, qui vt est celsi & erecti animi, vereor ne quid mihi absenti incommodet. Ob quas causas, viri sapientissimi, oppidum in hac nostra Carpetania ad eam rem assumendum esse iudico, vbi & mihi paratissima sint omnia ad cuiusvis contumaciam & insultum coercendum: & vobis nil defuturum, vt pro dignitate agatis, & me vt rectum clauum teneam, vestra prudentia adiuuetis. Vicit prudens Ximenii sententia: oppidum nullum quod Madrito esset commodius, aut magis aptum, inueniri potuit, quo statim profecti sunt. Interea Petrus Campus regius veredarius ad Belgas mittitur, cum literis ad Carolum principem, omnia quæ post Ferdinandi mortem accidissent, & quo in statu vniuersæ res essent, quidq; ille moriens mandasset continentibus. Hunc est subsequutus iustis itineribus Rengifus Abulensis, vir ad res gerendas strenuus. Petit hic locus, vt quo pacto Belgicæ res præsentē Carolo se haberent, quorumve consilio aut arbitrio regerētur, exponamus: nihil enim posthac de Ximenii actis dici potest, quin de Carolo, & Belgis qui eius curam & custodiam gerebant, sit dicendum. Ergo Carolus princeps Gandaui apud Belgas natus, & educatus fuit: Ferdināus vero eius frater, qui infans Hispaniæ dicebatur, Compluti. Quare in natali solo vterq; ad hæc vsq; tempora perseverans, alter Belgicis moribus, alter Hispanicis est imbutus. Vnde Ferdināus rex maiori hūc indulgētia & caritate prosequabatur, nec Ferdināus modo, sed cuncti ferme Hispanorū principes. Carolum. n. longe sepositum, & alieno cælo, aliisq; viuendi institutis assuefactum, nunquam in Hispaniam

niam venturum esse, multi ex nostris, sed ante omnes Ferdinandus auus credidit. Quare ad Ferdinandum puerum, regnis vicaria potestate præficiendum, atq; omni ratione adaugendum & cohonestandum, in primis incitabatur. Erāt in Caroli familia multi ex principibus Belgarum, sed hi potissimum ob nominis claritatem, & Caroli fauorem notissimi: Ioannes Saluagius Burgundii senatus præses, qui magnus postea Cancellarius fuit: Hontenius Cufius, & Roefius consilarii: Chebrius, Armastophus & Laxaus cubicularii: Laurentius Gorbottus domus regię præfectus, Carolus Lanoius hippagiorum administrator. Erat illi medicus, Bartholomeus Marlianus Mediolanensis, suę artis peritia clarus, qui symbolum illud **PLVS VLTRA** inter Herculis columnas adscriptum, in Caroli gratiam excogitauit, & Tuedensis episcopus fuit creatus, inuito & reluctante Ximenio. Chebrius inter omnes Caroli fauore excellebat, neque id immerito: nam & à puero illum enutrierat, & prudentia ingenioque ad omnia versatili, mire erat præditus. Huic tamen ob certas rationes Ferdinandus rex insensissimus erat. Certe in fœderibus quæ morti proximus cum Adriano iniuit, ante omnia cauit, vt Chebrius cubiculo cui præerat, pelleretur, neq; quicquam quod ad remp. pertineret tractaret. Hoc quanuis Chebrio ingratißimum accidit, atque ea de re feuerissime cum Adriano expostulauerit, nihil tamen potuit tempori accommodatius ab Adriano fieri, vt Ferdinandi animus, qui Carolo aliquot de causis insensus erat, placaretur. Ex nostris Ioannes Emanuellus eminebat: qui inter Ferdinandum & Philippum generum lites disseminauerat: & cum viuentē Ferdinando rege, à Margarita nuru Belgarum præfecta, in custodia detentus fuisset, post eius mortem à Carolo nepote liberatus, & in honore habitus est. Antonius etiam Astuniga Beiaris ducis frater, qui cum Didaco Toletō ducis Albæ filio, de prioratu sancti Ioannis contendebat: & Petrus Portocarrerius surdastri, de quo diximus, filius: & Ludouicus Corduba, qui ob morum elegantiam, Carolo iucundus acceptusque erat: & Alphonsus Manricus episcopus Pacensis, qui postea Archiepiscopus Hispalensis factus fuit: Petrus etiam Mota egregius concionator, Carolo ab epistolis, Chebrio ob morum facilitatem & eruditionem carus, & Carolo principi non vulgariter commendatus. Quanta ingenii solertia is fuerit vel ex hoc patere potest. Cum variæ epistolæ ex Hispania, facta atque infecta canentes (vt optimus poeta dixit) adducerentur, erant apud Belgas Hispani, qui domi suæ literas scribebant, affectis etiam amicorum subscriptionibus, & ab Hispania allatas iactabant, quibus quæ ipsi nuntiata cupiebant, continebātur, & in vulgus spargebant. Ex horum fasciculis vnas aliquando literas nactus, rebus male cohærentibus inspectis, cōfictas esse suspicatus, chartæ nota attente cōsiderata, Bruxellis scriptas esse liquido deprehendit. Hic ergo erat aulæ Belgicę status, quando Petrus Campus, & Rengifus ad Belgas profecti sunt, Ferdinandi regis mortē Carolo nuntiaturi, & Ximenum cardinalem eius testamento ad reip. gubernationē designatum. Multa doloris indicia Carolus dedit, rectore optimo post homines natos se priuatum esse dicens, suiq; amantissimo, & qui rudi eius ætati erat pernecessarius. Iacturam tamen hanc quamuis incomparabilem, non mediocriter sarciri aui sui consilio, qui Ximenum cardinalem præfecisset, cuius sapientiā multo vsu limatam, & mores grauissimos ex multorum relatione cognouisset: quanquā postremum aui sui de eo iudicium summæ commendationis instar apud se erat. Hæc ergo literis ad senatum regium datis, verbis amplissimis declarauit. Scripsit etiam ad Ferdinandū fratrem, ad Reginam Germanam aui defuncti coniugem, ad Ximenum gubernatorē, ad episcopos & ad Hispanos regulos, quibus omnibus se propediem, sub primam scilicet æstatem venturum promittebat. Interim sibi gratißimum futurum, si libenter Ximenio, & senatui, perinde ac sibi ipsi parerent: se enim certum esse omnia quæ ad rei publicæ commoda, & ad regiam dignitatē tuendam pertinerent, illos esse curaturos. Ad ea senatus, & reliqui omnes summa cum reuerentia cuncta pollicētes, officiose responderunt: quorū exempla cum aliis nonnullis, quæ ad Ximenum summi viri & grauissimi scripserunt, Compl. Academia seruat. Interea Carolus apud Belgas funeris exequias multis equis phaleratis, qui regnorum insignia præferebant, præcedentibus, & magistratuum ordinibus, & nobilitate subsequente, more patrio celebrauit. Visebantur vexilla, & rerum gestarū monumenta, quę speciem potius maximi triumphi, ni omnia atris vestibis tegerentur, præse ferebāt. Erectum etiam fuit cenotaphium, multis facibus per tabulata dispositis, sceptris & coronis regiis ornatum. Literæ consolatoriæ intermisit ob tam amplissimam hæreditatem gratulationibus, yndiq; ad Carolum quotidie mittebantur, quibus rex salutabatur: sed præcipue Leonis x. Pontif. Maximi, & Maximiliani Cæsaris, qui illi auus paternus erat epistolis: ipseque iam eo se nomine appellari, ex Belgarum familiarium consilio, quorum authoritati permultum (vt diximus) tribuebat, destinauerat. In literis quas ad Ximenum & senatum dedit, Adriano quidpiam arcani, idque magni ponderis scripsisse se dixerat, de quo cum

ipsis erat acturus. Expectare ergo se responsum audivissime: quare operam darent, ut quamprimum quid de ea re sentirent, certior fieret. Id autem erat, ut quoniam vivente matre, ad quam regnorum possessio pertinebat, regium nomen à summis principibus, per publicas literas, & legatos iam ante tributum, assumere decrevisset, ipsi libere sententiam suam dicerent: & quid leges patriæ, & maiorum instituta decernerent. Nam apud Germanos & Italos nulla utique religio erat, liberos paternarum dignitatum appellationem usurpare, parentibus etiam viventibus. Ea consultatio insolens Ximenio, & senatui visa fuit: nam præterquam quod superstite matre, regis nomen legibus patriis Carolo interdicebatur, multæ aliæ causæ se offerebant, propter quas principi hæredi eo nomine abstinendum esset. Nam ob regis catholici mortem nihil iuris amplius acquisierat, neque eo in statu reginæ morbus erat, ut 10 mentis inops omnino censeretur. Quare iterum, atque iterum videndum esse, ne ea festinata regii nominis præoccupatio, in re alioqui tranquilla & quieta, principi molestias, aut negotia compararet. Nam parum, ut ipsis quidem videbatur, ad principis vere regiam potestatem intererat, hoc aut illo nomine vocari, si cuncta eius nutu moderanda erant, & nihil prorsus impedimenti ex matris præsentia, aut mandatis esset habiturus: cum præsertim rerum novarum cupidis, non mediocris occasio præberetur, ad motus in rep. concitandos. Neque enim alius prætextus seditiosis hominibus conquisitus semper fuit, quo speciosius suorum principum imperia detrectarent, aut Remp. seditiose læderent, quam alterius regis, qui iure meliore se regnaturum contendat. Quæ cum ita esse uniuersi comprobassent, de omnium sententia communes literas quarto non. Martii ad principem dederunt: 20 quibus reuerenter, ut par erat, admonebatur, ne matre incolumi id facere tentaret. Sed Carolus, qui non tam sibi consilium eo in negotio dari cupiebat, quam senatus suffragationem habere, difficultatibus quæ proponebantur posthabitis, ex aulicorum quorundam consilio quibus id conveniens videbatur, regium nomen sibi vindicavit. Quod ut faceret, Pont. max. & patrum purpuratorum, Maximilianique Cæsaris auctoritate, atque principum necessariorum efflagitatione, se propemodum coactum fuisse, ad Ximenium & senatum scripsit: idcirco curarent, ut id apud suos ratum haberetur. Ximenio vero priuatim mandat, ut quoniam sententiam mutare integrum iam non erat, suamque in eo auctoritatem verti sentiebat, daret operam, ut absque ullius intercessione ea res cunctis probaretur. Igitur cum necessario parendum esse Ximenius videret, ne ipse solus rei insolitæ author esset, Adriano & 30 Senatoribus regiis ad auxilium assumptis, Antistites & regulos, qui eo tempore Madriti aderant, ad Lassianas ædes, in quibus ipse & Adrianus habitabant, ac Senatus quotidie cogebatur, cæteraque omnia palatii munia, more regio administrabantur, per sceptriferos & accensos conuocat. Conuenerunt autem ex regulis, Anricus Almirantus, Fadricus Albanus, Paciecus Ascalonius, Rogius Dianensis. Ex præsulibus Rogius Granatensis, Senatus regii præfectus, Fonseca Burgenis, Fadricus Seguntinus, & Franciscus Abulensis, aliquotque alii, qui tunc in regio comitatu aderant. Postquam Ximenius Caroli mandata coram omnibus exposuit, procures rei magnitudine perspecta, quid responderent dubitantes, Laurentium Galindum Carauaialium, virum rerum antiquarum & legum nostrarum cumprimis peritissimum, qui vnus è Senatu palatii causis, & cubiculi regi cognitionibus præerat, 40 ut quid super ea re sentiret ingenue exponeret, rogarunt. Ille vero, qua erat in sententiis dicendis securitate, ad hunc modum differuit: Neminem vestrum illustrissimi principes, in hoc amplissimo confessu esse arbitror, cui si res pro arbitrio gerenda fuisset, non vehementer principem adhortaretur, ut quemadmodum leges diuinæ & humanæ exposcunt, reginæ matri spiritum ducenti, honorem omnem & reuerentiam exhiberet: & regis nomen tantisper differret, donec dies ipsa, quod proximum futurum est, ultro id quod modo efflagitat, offerret. At cum post eam admonitionem, qua illum ne quid huiusmodi in præsentia conaretur obsecrauimus, palam sibi nomen & regiam dignitatem desumpserit, maxima cura dispiciendum nobis est, quo pacto id, quod multi inflexum & insolens esse censerunt, rectum & fieri solitum ostendamus. Nā eo in statu negotia esse constat, ut sine digni- 50 tatis principis nostri imminutione, atque totius reip. damno, infecta fieri non possint. Hoc in primis mihi, & omnibus vobis verissimum esse constat, principem nostrum inuitum id fecisse: nam ab eius miti ingenio, mansuetis & religiosis moribus, nihil est magis alienum, quam vis & tyrannis, Sed cum matris morbus apud omnes mortales notus sit (neque enim regum casus vilo modo in occulto esse possunt) duo reipub. Christianæ culmina, Pontif. Max. & Romanus imperator, ut regis nomen usurparet monuerunt: sic enim publica negotia poscere. Non potuit Carolus tantis principibus non parere: nec nos quidem debemus principis nostri iussa, in re præsertim non inhonesta neque insolita, ut mox ostendemus, quamuis multis aliter videatur, recusare aut deprecari. Quod ut planius intelligatur, primum

primum aliqua mihi de causis ipsis, deinde quod nihil noui fiat, dicendum est. Si Ioanna
 regina Caroli mater, Dei immortalis voluntate, suæ mentis & iudicii compos, ditionem
 Hispanam gubernare idonea esset, ea est imperii nostri amplitudo, ea maiestas, & prouin-
 ciarum regendarum moles, vt in consultationem & dubium vocaretis, an tantarum re-
 rum consiliaturo fœminæ, quamuis illa capacissima esset, committerentur. Nunc ve-
 ro in tam manifesta mentis offensione, in tam clavis animi emoti iudiciis, ei consortem da-
 re dubitabimus? Nihil earum rerum quæ per nos geruntur, qui principe hæredetanto in-
 feriores sumus, ad eam deferimus, & Carolum imperio eius parere, & principis nomine
 contentum esse volumus? Non hæc sane cohærent, aut honestam aliquam excusationem
 10 habent. At si, quod omnes sentimus, dixeritis nomen tantum illi denegari, rerum summā,
 atq; adeo imperium vniuersum concedi, in errore versaremur: putantes regio nomine illi
 denegato, quicquam gesturum, quod vel reip. vtilitatem, vel sibi decus aut gloriam com-
 parare possit: quicquid enim tentauerit, precario obtinebit. Quod si precibus agendum
 est, magno quicquid impetrauerit illi constabit. Principis nomen iure nostro, priuatum
 quid sonat: & quandiu hæredis spem tantum habet, nescio quo pacto eius mandata vel ser-
 ui negligentius peragunt. Nomen illud regis, totaq; illa palatina cohors, & imperium non
 aliunde pendens, humanos animos tacita quadam reuerentia afficit, & ad debitum cultum
 & obsequium inducit. Iam vero, vt demus subditos imperata facturos, cum externis regi-
 bus, qui eum ad tot regnorum imperium vocari taciti dolent, nihil ex æquo aget, neque il-
 20 lis titulis & honoribus Carolum prosequuntur, quibus ipse in mutuis officiis, illos vtpote
 reges, decorauerit. Neq; enim alterius dignitatis æmulus, aliquid cupidius aut studiosius
 captat, quam in re minima superiorem censerit: vt eo saltem prætextu vel suam causam æ-
 quiolem esse probet: vel illum alterum, vtpote imparem, sibi nequaquam opponendum
 esse efflagitet. Videte igitur inclyti proceres, ne dum nimium regii nominis cultores esse
 vultis, atq; id in regina mentis & consilii cassa conseruare contenditis, maiestatem reipub.
 nostræ minuatis. Et hoc quidem de causis satis esse arbitror: neq; enim omnia in sapientissi-
 morum virorum consessu, qui ea quam ego multo melius nouistis importuna oratione
 sunt dicenda. Illud, quod magis vrget, & quod rerum antiquarum imperitos insolenti no-
 uitate perturbat, filium regnorum hæredem futurum, regii nominis cōsortem fieri, & im-
 30 perium cum matre ex æquo moderari, si vos paulisper attentos præbeatis, externorū exem-
 plis præteritis, quæ ex priscis historiis apud omnes resp. sed præsertim in Romana sese offe-
 runt, ex annalibus nostris solenne esse declarabo, Primum enim Gotthorum temporibus,
 quando res Hispanæ frequentibus Episcoporum coactis synodis sunt stabilitæ, Cindasuin-
 dum regem, quem Cifnandum nonnulli vocant, post remp. religiosissime moderatā, post
 concilium septimum Toletanum celebratum, post legationem ad summum Pont. missam,
 qua beati Gregorii moralium opus, in Hispaniam deferendum curauit, & post mille alia o-
 ptimi & sanctissimi principis exempla edita, quatuor annis antequam moreretur, Recin-
 suindum filium regni participem assumpsisse legimus, atq; cum eo communicata potestate
 nihil id facere formidauisse. Sed hæc nimis vetusta mittamus. Post miseram illam vastatio-
 40 nem, quā Hispania Iuliani proditione à Mauris pertulit, Veremūdus diaconus patrio Mau-
 racato tyranno mortuo, cum anno à partu virginis DCC. LXXXIII. rex electus esset, ac duo-
 bus annis rempub. strenue administrasset, recolēs se olim sacris ordinibus initiatū esse, lu-
 relione vxore dimissa, quam prolis quæ in regno succederet suscipiendæ causa proceribus
 ac populis adhortantibus duxerat, Alphonsum consobrinum cognomēto Castum ex Na-
 uarris, ad quos Mauracati timore confugerat, reuocatum, regem secum pariter constituit:
 & nullis seditionibus intercedentibus vitam dulcissimam, & tranquillitatis plenam, qua-
 tuor & amplius annos cum eo traduxisse historiæ nostræ referunt. Huic Alphonso qui vi-
 tam cœlibem & puram egit, Ranimirus Veremundi filius successit: qui ex Iurelione, quam
 diximus, cum fratre Garfia olim susceptus, sub Alphonfi tutela paruulus relictus, cum iam
 50 adoleuisset, Alphōso id in primis curate, regno præficitur. Hic Ranimirus inter cætera vir-
 tutis suæ præclara documēta, tanta fratrem Garfiam beneuolētia complectebatur, vt siue
 pacē siue bellum gereret, nullā sibi gloriam sine eo cōquisiuerit: & tādē eius fide & amo-
 re perspectis, regni gubernaculis adinouerit: atq; ita imperii consortem effecerit, vt rerum
 nostrarum annales dubitent, an & is quoq; inter reges habeatur. Sed ne, dum omnes enu-
 mero, orationem in immensum producam, vnum aut alterum addam. Cum matre Vrraca
 parum ad rempublicam moderandam apta, Alphonfus Raimundi Tolosatis filius regna-
 uit. Ferdinandus, Hispalensis vrbs recuperator, quem res piæ, & præclare gestæ diuorum
 adscribunt numero, & cælo asserunt, post patris Alphonfi mortem, in Legionensem re-
 gem assumptus, cum matre Berenguella fœmina alioqui prudentissima, regio nomine, &

paribus sceptris, possessionem maternam (hoc est) Castellæ regna, annuentibus populis rexit. Igitur cum tot exempla viri principes adducta videatis, quibus non modo non nouū & insolens, sed consuetum, & pene patrium esse demonstrauius, & ad regni communionem, non modo filios hæredes, sed fratres, aut fratrum filios assumi: non est cur tranquillitatem reipub. frustra perturbare velimus. Nam nec Carolus regis nomen dimittet, nec si ille, quod optimo consilio vsurpauit, mutare vellet, nos eramus vlllo modo permissuri: ne in rege nostro vlla inconstantia nota hæere posset. Porro hæc summa est, non petit Carolus à vobis consilium, sed causas cur id fecerit, his literis declarat: atque eam ob rem ad nos scripsisse dicit, vt postquam suam sententiam viderimus, de nomine regio suscepto nobis gaudeamus, & illi gratulemur. Hæc cum dixisset, literas regias è sinu promit, quas omnibus audientibus recitauit, grauitate & imperio plenas. Diu intra silentium principes viri se continuerunt: nam quamuis Galindi oratio eos acriter pupugerat, priuatæ voluntates & concepta semel, ob seditiones quas futuras putabant, emolumenta, aliud prorsus faciendum suadebant. In duas ergo partes sunt diuisi: nam Ximenius cum senatu, & qui aderant Antistites, aliquotq; item ex minoribus principibus, Galindi sermonibus statim assenserunt. Anricus Almirantus, & Fadricus Albanus in contrariam sententiam inclinantes, minime id conuenire clamarunt: neq; enim exempla à Galindo adducta aliquam vim ad præsentem consultationem, aliquodve momentum habere. Quando multos ex illis quos connumerauerat, non tam veros reges, quam vsurpatores, rem necessariam & iustam fecisse, imperio ad proprios dominos delato. Vltimos vero, qui magis ad rem propositam videbantur pertinere, ob exiguum regum nostrorum ea tempestate potentiam, facile à principibus qui tunc in armis erant, potuisse cogi ad res nouas moliendas, ob præsentem vtilitatem. Nunc tamen cum Dei opt. max. beneficio, tantum Hispani sceptri maiestas creuisset, & res omnes tranquillæ & pacatæ viferentur, non esse legum sanctiones immutandas, neque ius aliquod, in re præsertim tam graui violandum. Esse enim ominosum, regni ineundi exordium facere à legum irritatione, quas cuncti reges illis initiis sacrosanctas habent, idque verbis conceptis, sacra Dei mysteria tenentes, & sibi dira increpando si secus fecerint, aut tentauerint, iurant. Idcirco satis esse principi nostro, si matre viuente, gubernatoris nomen obtineret. Omnes ad Ferdinandi memoriam conuersi, eiusque in reip. maiestate conseruanda sollicitudinem & curam laudantes, quamuis Galindi dictis peropportune prius viderentur confirmati, Caroli tamen factum non admodum probabant: adeo vt Paciecus, qui Ferdinandi rebus infensus, Caroli partes defensurus credebatur, multo magis in Almiranti & Albani sententiam declinans, cum quid sentiret efferre cogeretur, effugium potius quæsiisse, quam sententiam vllam aperte dixisse visus fuerit. Quandoquidem (inquit) Carolus à me consilium, vt dicis Galinde, non petit, neque ego importunus dabo. Murmur illico per omnes cum cœpisset oboriri, veritus Ximenius ne inde re infecta discederetur, indignabundo & severo vultu & voce vehementius & acrius intenta: De re (inquit) minime dubia, neque suffragium vestrum exposcente, in præsentia principes agitur: neque enim subditorum consensu Carolus rex ad vota sua eget: sed idcirco huc à me conuocati estis, qui commodis vestris semper studui, vt regem gratissimo officio demeremini. At vos homines agrestes imitati, leges parum vrbanas attendentes, quod ex comitate quadam datum fuit, iure vobis deberi existimatis. Hodie Madriti sine vlla mora, publica solennitate fiet, vt reliquæ vtbes exemplum id sequantur. Vocemq; illam præclaram edidit: cui ego regium quod assumpsit nomen negarem, nec parere quidem in animū induxissem. Atq; illico consilio dimisso, Petrum Corream Madriti præfectum ad se vocauit, & vt Carolum de Hispaniæ more, in prætorio primum, deinde per oppidi vicos gratulabundus & exultans regē proclamaret, decurionib. præeuntibus, & vexillis sublati, iubet. Tubarū & præconum strepitus exaudiri cœpit, cunctiq; procures ad vnum congregati præfectum certatim comitatur, & cunctis mortalibus acclamantib. Carolus rex Castellæ vocitatur: Facta est Madriti ea proclamatio, sub extremum Maium. Postridie eius diei ad cōuentus Pintianum, & Granatensem, & ad alias Castellæ vrbes, ad regulosq; omnes publico sigillo literæ sunt missæ, quibus quid Madriti per Ximenium & regium Senatum gestum esset, declarabatur: iubebantque, vt exemplum hoc secuti, ipsi quoq; Carolum principē statim regem proclamarent. Sententia autem literarū hæc fuit. Carolum regē Pont. Max. & aui sui imperatoris suasu, regnorū Castellæ & Hispaniæ possessionem simul cū regis nomine, matre Ioanna serenissima superstite, ob causas maxime conuenientes, de quibus ad Ximenium Cardinalem, & ad regium Senatū scripsit, suscepisse: quod in totius reipub. commodum celsurū nihil dubitabant. Quare ea reuerentia à se suscipi, quæ subditos decebat: vt matris reginæ nomē omnib. regiis tabulis, officii debiti, & obseruatiōe ergo prænotetur: neq; in his solum,

lum, sed vbiq̃ue in regiis muneribus reginæ tanquam præstantiori, omnes honores & obsequia deferantur. Nam tantum Carolo cordi esse, eius imbecillitati suppetias ferre, & aliqua parte laboris, quam in tanta mole regnorum sustinebat, subleuare. Igitur quod faustum felixq; esset, nomen regis, quod iustis de causis & consilio excellentium virorum sibi assumptum, Dei numine primum inuocato, deinde Iacobi apostoli tutelaris diui, lætis vocibus passim personarent: nam regem ipsum primo quoque tempore adfuturum, cuius præsentia, & optata voce plenius eius propositum essent intellecturi. Cuncti protinus obtemperarunt, tantumq; habuit Ximenii seueritas momenti, vt sine vlla populorum cunctatione, id ab omnibus approbatum sit. Reguli qui Madrito aberant, Ximenii & regii Senatus authoritatem veriti, nihil moliri sunt ausi. Sed ante omnium procerum & ciuitatum officia, Toletanæ ciuitatis studium enituit. Nam simulatque literas Ximenii, & Senatus regii accepit, incredibili ardore, & veluti quodam numine afflata, maxima omnium gratulatione, & insigni pompa, vexilla per præfectum & Senatum sunt sublata, primariis equitibus, & nobilibus, cæteros ciues egregie cohortantibus. Aragonii legum suarum obseruantissimi, quibus ex Ferdinandi catholici testamento, Alphonsus Aragonius Cæsaraugustanus Antistes præerat, contrariam omnino sententiam secuti, Carolo regium nomen denegarunt: atq; in eo perseverarunt, donec Ioanna è viuis discessit. Dum hæc à Ximenio Madriti gererantur, aliquot regulorum tumultus, primo Baticam, vbi exorti sunt, deinde veluti pestifero contagio Tarraconensem omnem peruadebant. Nam statim vt regem Catholicum obiisse fama vulgauit, Petrus Gironius Vrennarum comitis maior natu filius, militum manu non ignobili coacta, in Assidonensem ducatum irruens, Luzerum maritimum oppidum occupare conatus est: vnde si prospere succederet, ad reliquam ditionem capiendam procederet. Causam huius seditionis hanc fuisse inuenio. Ioannes Guzmanus Assidonensis dux, duas sorores diuersis temporibus duxit, Astunicæ ducis Beiarensium filias: ex quarum prima Enricum & Metiam, ex altera Aluarum liberos suscepit. Gironius Metiam viuente Enrico vxorem habuit: at quod Enricus frigida corporis constitutione (vt apparebat) natus, sterilitatem perpetuam præ se ferret, Ferdinandus rex Annam Aragoniam, ex Alphonso Antistite neptem, Aluaro Ioannis ex secunda vxore filio, tantum principatum habituro, collocauit. Interea Enricus absque liberis è vita discessit: atque Ferdinando patrocinium & fauorem præbente, Aluarus dux Assidonensis sufficitur, quamuis multum Gironio reclamante, qui Aluarum spurium esse contendebat, & ad Metiam eius vxorem principatum pertinere. Nam diuinis legibus, & pontificiis decretis vetari aiebat, ne quis duas sorores duceret. Quod si aliquando summi Pont. hoc condonauissent, id ob maximum reipub. emolumentum fuisse factum: in præsentitamen negotio, nullam huiusmodi facultatem à summo Pont. Ioannem impetrasse. Sed quoniam regis potestas Aluarum tuebatur, & diplomata pontificia ostendebantur, quorum authoritate secundum Ioannis matrimonium celebratum fuerat, Gironius parum intercessione sua profecerat. At Ferdinandi morte vulgata, sperans se armis superiorem fore, & quod iure nequiuerat per vim obtenturum, ad Luzerum oppidum obsidendum se parauit, suis inceptis ob vicinum mare cum primis opportunum. Sed Pontius Arcobricensis dux, electo præsidio oppidum præoccupans, & Gometius Solisus sancti Iacobi commendatarius, qui regis iussu arcem oppidi custodiebat, quod in maritimis priuatorum principum locis, Hispano more fieri consuevit, Gironii impetum strenue propulantes, ne oppidum eo tempore caperetur effecerunt: & Ximenio, quid Gironius tentauisset nuntiarunt. Qui de Senatus regii consensu, Hispalensibus & Cordubensibus finitimis populis, vt Pontio & Solisio præsto sint iubet: & paulo post Antonium Fonsecam, militarem virum, cum exercitu aduersus Gironium mittit, atq; cum eo Cornelium quatuoruirum, qui fontes, more Hispano, ob læsam maiestatem, securi aut laqueo plecteret. Horum aduentu Gironius perterritus obsidionem deseruit, & sic illi motus consopiti tunc fuerunt. Postea tamen simulatque hæc quæ de titulo regio diximus, rursus Gironius tumultuari cœpit: & Velasco comestabili auunculo vindice, quem alia quoque priuatæ causæ stimulabant, sese Ximenii potentia opponere, & cognatos regulos convocare, iuuenili ausu non dubitauit. Quæ de causa è Batica in Tarraconensem veniens, ad eius prouinciæ principes omni conatu sollicitandos, per Madritum, vbi Ximenius cum regio senatu erat, iter faciens, à publico abstinens factionis suæ proceribus conueniendis moratus est. Vbi parum reuerenter & ciuilitate egisse, vel amici eius fatebantur, qui cum eum adesse cuncti rescuiissent, ad Ximenium salutandum non accesserit, regis personam eo tempore gerentem. Quinimo hoc non contentus, nuntium ad Ximenium misit, qui se illac venisse certiore faceret, ad suos amicos & cognatos visendos, quasi palam illi simultatem indiceret, & Tarraconenses principes in eum concitandos minaretur. Ad quod Ximenius nihil

aliud respondisse fertur, quam ut bonis aurbus iter illud officiosum faceret. Sunt adhuc alia in Ximenii epistolis, quæ iuuenilem Gironii temeritatem, & parum sana consilia declarant. Nam Madriti à viris probis & prudentibus rogatus, cur eam seditionem tam manifesta Ximenii & regii Senatus contumelia mouendam tentaret: quoniam (inquit) nullam gratiam nobis rex, quod illi paremus, est habiturus, si eo absente, eius vicariis ex æquo paruimus. Quæ eo magis vana censebantur, quoniam nec pecuniarum, nec militum prædiis, aut ipse, aut regulorum quisquam cum Ximenio erat conferendus: qui suis duntaxat priuatis opibus, iustum exercitum alere poterat. Ille tamen in proposito persistens, ad Inachum Velasum auunculum est profectus. Nam Velasum iam dudum male habebat, quod Ximenium meditari audierat, ut quicquid primates sine titulo manifesto in regii census præiudicium possiderent, regis fisco & patrimonio cederet. Nam cum ipse ex maritimis vectigalibus non mediocres redditus perciperet, timebat ne Ximenius quoque eam rem cõuelleret vellet: quare eius potentiam imminutam cupiebat. Ne hanc rem temere aggredere-
 10
 tur, regulos omnes, qui priuatis de causis Ximenio infensi erant, conuenire statuit, ut coniunctis opibus & viribus, in perniciem Ximenii coniurarent. Præcipui inter hos fuerunt, quos facile in eius sententiam venturos arbitrabatur, Pimentellus Benauentanus, qui Cigaliis præsidium extruere prohibitus, cuius opportunitate vniuersam Campensem regionem, quoties liberet, facile infestaret, iniquo erat in Ximenium animo: & Cueua Alburquecius, & Cerda Metinensis: qui Vrenati affinitate ac cognatione proximi, censibus item temporariis à regibus donati erant: & Portugalius Seguntinus Episcopus, qui capiti suo timebat, ne si locus Ximenio daretur, Carauaialum quod iam dudum agebatur, in pontificatum Seguntinum restitueret, & ipse rursus in ordinem cogeretur, facile in suam sententiam pertrahendos confidebat. Sed ante omnes Mendozium Intantatus ducem, ob Velénatum cum comite Cluniensi controuersiam, indignatum esse sentiebat: quem si vnum ad partes suas pellicere posset, facile Ximenium è tam lata & ampla potestate deturbandum sperabat. Igitur literas statim ad Pimentellam dat, quibus se Guadalaiaram ad Mendozium proficisci scribit, de reip. commodis cum eo tractaturus: quare aut ipse protinus, quod consultius esset, ad eos veniat, aut si causis necessariis impediretur, fidelem aliquem ministrum pro se mittat. Interea Velasus nulla mora interposita, primum Cuellar oppidum ad Alburquecium, deinde Buitracum ad Mendozium properat: Gironius ad Cerdam Medinensem
 20
 30
 accersendum, cum mandatis regulorum perrexit. In epistolis, quæ per arcanas notas ad Carolum dabantur, scriptum inuenio, Mendozium ad regulos venire recusasse: simulque internunciis dixisse, in his quæ ad reip. negotia pertinerent, nihil se aduersus Ferdinandi testamentum, aut regis Caroli voluntatem tentaturum: in aliis vero paratum sane esse ad necessariorum iniurias vindicandas. Ob quod Guadalaiaram Velasum, & qui eum comitabantur profectos, illic cum Mendozio rem disceptauisse: ubi Velasus multa de Ximenii insolentia, multa de eiusdem temeritate egit: nec tolerandum vlllo pacto esse, ut noui hominis & nobilitati infensi, inimica gubernatione Hispani principes regerentur: quibus æquius multo & decentius erat, ut cucullatus homo pareret, quam ut ipse potentia abutens, optimates per ludibria agigaret. Quod si Ferdinandi regis testamento ad regni moderamē
 40
 relictus dicebatur, sat seruitutis Ferdinando viuente, se pertulisse: desinerent tandem vana mortui imperia pertimescere. Quare facultatem quam à Carolo suscepisset, Ximenius ostenderet, aut se ei aliter nequaquam pariturum. Hæc cum Velasus repetendo exacerbarer, cuncti aduersus Ximenium fremere. Mendozius, qui tunc inter eos autoritate præstantior habebatur, Sunt mihi non mediocres (inquit) aduersus Ximenium odiorum causæ: nam & per summam fidei violationem, pactum cum fratris mei filio neptis suæ coniugium irritauit, & nunc demum patrimonio meo, ne quid grauius dicam, malitiose insidiatur. Sed illud priuata res est, ipseque suas excusationes obtendit: hoc vero regii Senatus iudicio inter me & propinquum Cluniensem dirimetur. Atque ita apud me statui, nihil turbatum, quandiu abest rex noster, mouere. Noui ego utpote vicinus, Ximenii huius, magis quam vos, naturam
 50
 & ingenium. nihil cuiusquam gratiæ aut authoritati dat, neque vllius terroribus mouetur. Amplam, ut videtis, ditionem possidet, amplissimam potestatem resp. illi dat. An existimatis ignauius quam solet in præsentia se gesturum? Non arbitror: imo multo acrius in nos populi vires excitaturum, cui iam diu odio sumus. Quare aduersus rempub. nil esse tentandum censeo: eam autem necesse est lædi, si Ximenium offendamus. Aliam vos rationem cogitate, qua causas nostras apud omnes probemus: & tunc gloria maiorum me indignum iudicate, si non me primum nobilitatis vindicem aduersus huius contumaciam præstitero, & vos propinquos, affinesque meos omnibus meis viribus protexero. Id cum Mendozius grauitè simul & prudenter dixisset, illorum impetus non nihil infracti sunt, & mitius aliquid consul-
 tare

tare cœperunt. Visum est Aluarum Gometium Mendozii generum, Atanzonis & Piozii oppidorum dominum, virum prudentem, & studiis literarum amœnioribus deditum, cū mandatis ad Carolum mittere: qui illorum principum quos recensuimus nomine, Ximenium munere commisso priuari peteret, & causas apud eum eloquentē & copiose exponeret. Interea Mendozius eos splendide, lauteque tractare: & quæ est eius gentis principibus, veluti quodam hæreditario iure, magnificentia insita, omni genere ludorum oblectare, variaque illis spectacula exhibere. Ximenius qui vires eorum abunde nouerat, terrores Panicos illos vocitabat: nihilque idcirco magis mouebatur, quam si homines aliquot priuati conuenissent, quorum nulla ditio, nullaque authoritas aut facultas esset. Nam luxu
10 semper nobilitatis comite, aliisque minime necessariis sumptibus, adeo eorum census exhaustos esse dicebat, vt solum voces possent, & minas inanes spargere. Sed cum publicam quietem nonnihil turbari priuatis regulorum consiliis animaduerneret: dedit operam, vt à certis hominibus monerentur, in rem illorum esse ab incepto desistere. Quod si persisterent, se quidem posse, nullis regiis siue pecuniis, siue militibus, sed propriis duntaxat auxiliis, facile ostendere, quanto eo inferiores essent futuri, si manu aliqua, aut militari exercitu agendum esset. Cum vero legibus ac regis in primis imperio parendum esset, viderent in quæ pericula se coniicerent. Sensum igitur conuentus est, dimissus, ne quid tentasse videri possent, quod regis animum offenderet. Paulo post vt se in Ximenii amicitiam insinuarent singuli curarunt. Nam Mendozius literas ad Ximenium dedit officii plenas: Velasus intimos suos, qui illum eius verbis salutarent, à Rexis oppido misit, causatus etiam valetudinē,
20 quominus id præsens faceret. Frequentissimus nostrorum sermo est, post Mendozii orationem proceres illos constituisse, vt à Ximenio facultates peterentur, quas post regis Ferdinandi testamentum à Carolo ad remp. gubernandam habere se dicebat, atque ea de re legatos fuisse missos: quibus Ximenius, vt postero die ad se venirent, iussit: & duo millia armatorum hominum, quos per vicos Madrito proximos simulatque illuc venerat, in stationibus continendos curauerat, multiplices bellicorum tormentorum machinas, ingentem pecuniæ tum priuatæ, tum regiæ vim, stupentibus ostendisse: & vt suis renuntiarent mandasse, se nullas alias facultates præter illas à Carolo habere. Sed cum nihil tale in epistolis inueniam, vbi de Velasci conatibus, & de Mendozii responso agitur, potius hoc vulgo
30 statum crediderim, & effectum ad simile Scipionis responsum in Hispania, vt tradunt Romanarum rerum scriptores. Quanquam eo tempore Didacum Lupum ad Belgas missum esse sciam, qui de his omnibus Carolum certiore faceret: & facultatem quam amplam ab eo peteret, qua ab huiusmodi ausis regulorum animos, quoties opus esset, deterreret. Ipsi etiam reguli ad Carolum suos nuntios miserunt, qui mores Ximenii grauib. verbis crimina-
40 rentur: & reip. interesse dicerent, ne ille rebus moderandis præfectus esset: quod homo contumax & vniuersæ nobilitati infestus, semper nouas contentiones & lites concitaturus esse crederetur. Sed his cauillationibus peropportune paulo ante regius Senatus occurrebat: longa epistola ad Carolum missa, de tumultibus in Bætica, magno regii Senatus cōtemp-
50 ptu, & regiæ maiestatis offensa, ac totius reip. turbatione, à Petro Gironio factis: vbi multa quoq; obiter sunt dicta, de regulorum consiliis. Ximenius, qui si Carolus aduentum differret, sæpe ad eundem lapidem offendendum esse præuidebat: neq; enim in tam latis regnis, variis negotiis subinde exorientibus, occasiones regulis defuturas aduersus eum coniurandi, vt nouas turbas quotidie concitarent: cœpit secum attēte inquirere, quonam pacto eorum motus & tumultus cohibere posset. Erat (vt diximus) Ximenius natura ad res bellicas propensus: vnde si quando sermonibus militaribus intererat, studiose magnos duces percontabatur, qua ratione populus in officio contineri facilius posset: qua re milites melius cogerentur & allicerentur. De castrametationibus, expugnationibus etiam, & oppugnationibus oppidorum libentissime audiebat. Igitur cum aliquādo de his rebus cum rege Ferdinando priuatim ageret, qui tum prudentia, tum rei bellicæ cognitione & laude, inter ætatis
sua principes excellebat: regi in animo esse intellexit, militare exercitū quem semper ad manum haberet, ex cuiusq; ciuitatis incolis comparare & instruere. Dicebat enim experientia bellorum edoctus, delectus qui ex ignotis & vagis hominib. more maiorum haberentur, pernitiē potius quam vtilitatē in remp. inducere. Nam obscuri illi, & immodesti, atq; impuri homines, pessimisq; exēplis famosi, quocunq; accederēt ex raptō viuere: vicos & agros misere vastare: infimā plebem & rusticos homines affligere, milleq; alia scelera patrare. Quod si per singulas vrbes certi quidam ciues nomina sua ad militiam sacramento darent, qui quotiescunq; à rege vocarētur, bellica suppellectile instructi, ad omnes casus prompti, & præsto essent, innumera incommoda cessatura. Hos enim melius & liberalius educatos, atq; moribus ciuilibus præditos, liberis, vxoribus, & penatibus timentes, nihil indi-

gnum, aut atrox ausuros, sed potius totis viribus, pro focus & aris depugnatos. Quin cōmentariolos, quibus rei gerendæ forma tradebatur, aliquando per otium Ferdinandum scripsisse aiebat, & singula capita per partes digessisse: sed molestiis & ægritudinibus subinde obortis impeditum, efficere non potuisse quod tantopere moliebatur. Quæ ne forte aliquis in re ancipiti & à multis improbata, ad Ximenii sententiam confirmandam conficta putet, hæc eadem Ximenium ad Carolum scripsisse inueniet, literis quas hoc de quo agimus anno pridie idus Decemb. Madrito ad eum dedit, quarum autographum Compluti asseruatur. Hæc igitur cum Ximenius in memoriam reduxisset, & præter reliqua emolumenta, summum inde præsidium parari animaduerneret, quod reipublicæ securitatem adferre, & præsentem rerum statum mirum in modum recreare posset, de huiusmodi instituenda cœpit illico acrius cogitare. Nam nullam fortio-¹⁰ rem aut potentio-¹⁰ rem machinam esse intelligebat, ad omnium animos sedandos, & in officio continendos, quam huiusmodi exercitum ex propriis ciuibus & incolis constantem, per ciuitates singulas dispositum. Sed priusquam rem vniuersis proceribus inuidiosam, populis vero nouam attentaret, Didacum Lupum Aialam, virum experientem & strenuum, cuius fidissimam operam in negotiis quæ cum rege Ferdinando tractauerat semper expertus erat, ad Belgas transmittere necessarium esse duxit, vt Carolum de omnibus quæ in Hispania gererentur, assiduis Ximenii literis admoneret: & vt eadem opera, regia diplomata publico sigillo & proprio regis chirographo notata, à Carolo peteret, quibus facultas reipub. moderandi Ximenio confirmaretur. Nam quamuis per priuatas epistolas, id iam Carolus abunde declarauerat,²⁰ tamen in re tam graui, & proceribus odiosa, necessarium cum primis erat, vt omnia rite, & ex maiorum instituto, prout leges nostræ exposcunt, gererentur. Hunc ergo Lupum de rebus quæ cum Carolo essent agendæ, probe & diligenter instructum, ineunte Aprile proficisci iubet. Mirari Lupus, quod nihil de literis gubernationem regni confirmaturis cum eo egisset, cum id maxime ad omnium animos comprimendos, & ad res quas parabat faciendas per necessarium esse videretur. Sed prudentissimus senex, ad Lupum qui pridie Madrito profectus fuerat, cursorem itinere citato mittit, qui hæc ei epistolam propria manu scriptam tradat. Ximenius Cardinalis Didaco Lupo Aialæ S. Quod longi istius itineris præcipua causa fuit, & cuius ante omnia monitum te esse oportuit, tot negotiis & curis districtus oblitus fui. Sic est profecto, quod maxime meminisse volumus, solitudine ipsa³⁰ impedi-³⁰ ente, primum memoria elabitur: atque interdum nimia sedulitas & importuna cura, plusquam ignauia aut socordia nocent. Facultatem perquam latam, ad cuncta reipub. munera per me obeunda, à rege Carolo in primis petas volo: in qua nominatim ab eo declaretur, non modo ad regnorum moderationem concedi, sed ad tribunalia, & vrbanas præfecturas, iuridicos conuentus, & ipsum adeo regium senatum, pro voluntate mea componendos, & immutandos: ad fiscum & sensum regium explorandum, atque omnium pecuniarum, quæ per præfectos coguntur ad obolum rationes exigendum. Nam quamuis hæc omnia parce à me, & non nisi summis de causis tentabuntur, huiusmodi tamen facultatem penes me esse, permultum ad reipub. commodum & quietem interest. Hanc ergo vt erit impetrata, primo quoque tempore ad me mittes. Nihil enim interea, siue publicum⁴⁰ siue priuatum à me posse fieri, regi indicabis, ad quod non statim velut validum arietem, diplomatum de hac facultate solennitatem abesse, regii nominis aduersarii non opponant. Quod si quid hactenus egisse videor tantæ moderationis præfecto dignum, non tam epistolis translatitiis tribui potest, quas facili opera à regibus obtineri intelligunt, quam nostræ authoritati & dexteritati: me enim insensum habere reformidant. Nolim hanc nostrā petitionem Caroli familiaribus ambitiosam videri: nam ea de causa Deum obtestor, qui cuncta nouit, diu ac multum dubitavi, an mihi esset postulanda huiusmodi facultas: nihil enim æque odi, atque huiusmodi res quæ ambitionem olent, requirere, quantumuis ad publica negotia sint necessaria. Sed quid agerem, cum ad id curandum, diuina me primum instituta, regiē deinde maiestati debitum obsequium, & reip. tranquillitas, quæ hac potissimum ratione stabilitur, prorsus dubitantem & inuitum cogerent? Vale Madrito 11. non. Aprilis M. D. XVI. Sic ergo animos eorum, qui parum beneuoli erga ipsum erant, suspensos & dubios per id tempus tenuit: qui dubitare poterant, an ille tædio negotiorum correptus, reip. curam deponere meditaretur. Quod si hac de re coram cum Lupo egisset, vt sunt homines in rebus alienis curiosi, facile diuinassent, & re patefacta, omnes adhibuissent machinas ad huiusmodi concessionem impediendam aut retardandam. Nam vt Caroli adolescentiæ præfecti, quid conducibile esset diutius consultarent, facile effecissent: atq; interea resp. tumultibus vexata, multum detrimenti capere potuisset. Qualiter in eo negotio Lupus se gesserit, Ximenii testimonia partim ad Carolum, partim ad alios scripta declarāt. Nam

Nam cum secundam legationem anno xvi, sub mensem Augustum, Ximenius per Baracaldum instituisset, isque, ut erat ingenio vafro, & parum syncero, clanculariis sermonibus nonnihil Lupi fidem apud regem, de pensione Pontificatui Cauriensi in gratiam Episcopi Abulensis imponenda, labefactasset, idque tandem Ximenius ex Lupi relatu cognouisset, literas ad regem commendationis plenas, & perquam honorificas dedit, ut ita se rem habere crederet, quemadmodum ei Lupus dixisset: iis enim maioribus prognatum esse, ut nihil eorum claritate indignum vlllo vnquam tempore commissurus foret: quare non minorem eius sermonibus fidem habere posset, quam si à Ximenio coram dicerentur. Memini me in Oranisis schedis epistolam quandam deprehendisse, in qua hæc ad verbum Ximenius ad Lupum scribit. Quod vero excusas, quorundam sermonibus ad me delatum, hæc negotia parum diligenter a te curari, equidem quantum ad hanc rem pertinet, talē te semper iudicaui, ut vel rerum tuarum negligentem esse potius existimem. De aliis vero, hoc est, fide, & taciturnitate, atque honoris mei perpetua obseruantia, caue dubites quicquam alicui me crediturum, quod nostram erga te caritatem labefectet: eademq; prorsus de Petro Aiala Canariensi Episcopo sentio, quem meo nomine multum salutabis. Quanquam ni ego fallor, id est Ferdinandi regis ingenium, ut nullius vnquā persuasione egeat, ad id quod semel proposuit agendum: quemadmodum nullis vnquam verbis moueri solet, ut quod semel animo non sedit, rursus præbet. Hæc omnia declarant, quanti Lupi fides apud eum fieret, quove in pretio & opinione hominem haberet. Sane iis negotiis gerendis apud Carolum præfectus fuit Lupus, isque ad eum quotidie aditus, ut si morum seueritati, potius quam genio, vel ad tempus studere maluisset, proculdubio honoribus auctior locum in rep. haud obscurum tenuisset. Verum sua vnumquemque voluptas trahit: & modo animo suo mos geratur, reliqua omnia à plerisque contemnuntur. Ergo Ximenius, cui omnis cūctatio in rebus propositis molesta semper fuit, minime ad id quod animo conceperat, Lupi responsum, aut Belgarum decreta expectare visum est: sed exercitum, quem parare instituerat, quam ratione cogeretur, meditari cœpit. Igitur post diutinam consultationem, quam partim in Senatu, partim cum viris earum rerum peritis habuit, edictum ad omnes Castellæ ciuitates misit, ut quicumque ex earum incolis, præsertim qui ius ciuitatis & penates haberent, nomen ad delectum quem parabat darent, multis immunitatibus fruerentur. Hi milites reip. futuri erant, & quotiescunq; necessitas ingrueret, ad eam protegendā præsto cum armis futuri, & singulis quibusque dominicis diebus aciem bellico præcinctu sub populorum conspectum exhibituri, quam transuersionem vocant. Duces se illis, & qui lituis canerent, ac tympana pulsarent, reliquosq; exercitus ministros pecunia publica exhibiturum: militibus vero peculiaria priuilegia iure susceptæ militiæ concedi, ut ab exactio-nibus & tributis, quibus pendendis plebs & pagi circumuicini obnoxii sunt, puta hospitiiis regio comitatui præstandis, & de multis aliis oneribus & angariis subeundis, ad quæ vetigalis conditionis homines tenentur, immunes essent. Nihil principio eo edicto plausibilis, aut gratius vniuersæ plebi memoria nostra accidit. Nam ea ratione facile ad nobilitatem viam sibi paratam sentiebat, cum præsertim tam paruo labore, intra proprios penates, cum filiis & vxoribus ea se munera obituros intelligerent, & non solum reip. salutem consulturos, sed hostibus cunctis formidini futuros. itaq; paruo temporis spatio, plusquam triginta millia selectorum militum, ex singulis vrribus coacta sunt: qui per omnes bellicas artes sese in oculis ciuium quotidie exercentes, iucundo spectaculo erant. Rursus iuuentus, quæ nisi rebus honestis occupetur, continuo voluptatibus diffluit, à quibus plus periculi quam ab armatis hominibus imminet, ut facile parentum exemplis incitatur, cursu & saltu, & missilibus iaciendis, omnique armorum genere, & pedibus & equis mirum in modum exercebatur. Denique ludus quidam militaris aperiebatur, quo nihilo optabilius, aut iucundius Ximenio vnquam potuisset accidere: qui eo olim instituto, fortissimas nationes à viris non perinde validis superatas & domitas nouerat. Nunc vero priuatim sua permultum referre videbat, huiusmodi exercitum ad omnes casus, nullo regis aut reip. impendio, in procinctu paratum habere. Cum Madriti, per portam quæ Maurorum appellatur, Ximenius & dux Ascalonius ad aciem instructam visendam egrederentur, & extemplo milites bombardis & sclopetis, fumum sulphureum & fragorem concitassent, ab Ascalonio ciuili & beneuolo sermone monitum ferunt, caueret terrum fumum, tonitruaque illa sulphurea ne subita rerum parum assuetarum incursione, noxam aliquam contraheret. Cui Ximenius, pone metum, (inquit) ô dux, hic enim fumus & sulphurea nubes. iucundius mihi & gratius olet, quam Arabum pretiosissimi odores. Huius militiæ notitia postquam ad finitimos reges, & remotiores nationes pervenit, cuncti Ximenii consilium magnificare, & prudentiam viri ante omnia admirari, qui mirabili instituto Hispaniam non modo ab externis in-

cursuionibus tutam reddidisset, sed cunctorum mortalium facile dominam posset consti-
 tuere. Certe regi Gallorum Hispanę potentię æmulo, nihil ingratius per id tempus accidit,
 quam de huiusmodi militibus, non quidem ignotis, aut collectitiis, sed ex ipsis ciuitatum
 ordinibus, sine vlllo reipub. sumptu alendis, à Ximénio susceptam curam. Vincerus Guisæ
 Cardinali, qui apud Carolum erat, propinquitate coniunctus, mense Iunio ad Ximénium
 salutandum Madritum diuerterat: qui totius reipub. Christianę nomine, pro ea cura & in-
 stituto, gratias illi egit, atq; sponte currentem incitauit, vt tali disciplina & rei bellicę studio
 Hispanos populos in officio cōtineret, quo hostibus perpetuo essent formidini. Erat Vin-
 cerus militarium rerum peritus, & Maximiliano imperatori à consiliis, qui tunc Bauarię
 principatum æqua cum duce potestate regebat. Quade causa eo tempore in Hispaniam
 venerit, nihil certi quod affirmem, in epistolis vbi de eo agitur, inuenio: sed creditum est, à
 Maximiliano imperatore dissimulanter ad nos missum, vt quid in Hispania per Ximénium
 gereretur cognosceret: aut ipsum nostrę regionis lustranda studio iter tam longum spon-
 te suscepisse. Illud certe constat, Ximénium eius præséntia impense oblectatum, omne ge-
 nus lautitiarum, & omnem comitatem illi exhibuisse. Dicit non potest, quantum hæc no-
 ui exercitus institutio, seditiosos homines, & rerum nouarum cupidos male habuerit: qui
 omnem aditum ad tumultus excitandos sibi interclusum videbant, atq; illam quam ex re-
 gis absentia viuendi licentiam præsumperant, hac potissimum ratione euanuisse. Idcirco
 omnibus machinis & consiliis, si quomodo eam labefactare possent, aut calumniis & cri-
 minationibus inuidiosam & ingratam facere, laborarunt. Illico hæc voces ab incertis au-
 thoribus spargi sunt cœptę, acerbitalis & odiorum seminaria. Quorsum hæc insolens ex-
 exercitus forma? Quid hæc noua armorum ostentatio? An tædebat Ximénium pacis? an ho-
 mo sanguinarius & Martem spirans, tantam cōcordiam & tranquillitatem iniquis ocu-
 lis conspiciebat? hoc vnum nempe absente rege defuisse, vt populus ignobilis autoritate
 publica armaretur, ad nobilitatem euertendam & vastandam. Videret quid faceret homo
 ceruicosus, & proprię sententię tenax, qui vulgo ferocis nationis tantam vim tribueret,
 vnde eas tui bas propediem erat excitaturus, quas nulla industria coercere posset. Adde-
 bant etiam, hac militia factum esse, vt florentes ciuitates & suis muniis ea potissimum cō-
 te intentę deformarentur. & ad priscum squalorem redirent, quando incultis & barbaris
 morib. palantes homines viuebāt. Omnes enim opifices (vt sunt homines à laore ad libidi-
 nē natura procliues) desertis officinis in quibus sese exercebant, militarib. studiis intenti, id
 vnum tantummodo erant curaturi, quod illis licentiam quiduis faciēdi indulgebat. Qua-
 re rebus ad vitam necessariis ciuitates sensim priuatas, tandem inopiam sensuras, & vix ad
 pristinum statum multo post tempore redituras esse. His atq; aliis sermonibus aduersus
 Ximénii conatus passim iactatis, Legio Burgi, Salmantica, Metina Campensis, Arelalum,
 Matricalium, & Olmetum, vltromontanę vrbes, delectus qui fiebant impedire tentarunt.
 Sed quę magis acri & pertinaci animo, atq; maiori cum tumultu & seditione, Ximénii im-
 perio sese opposuit, neq; à vocibus etiam petulantibus temperauit, Pintiam fuisse, tam Ca-
 rauaialii annales, quam Ximénii epistolę produnt. Nam cum Tapia Segouienensis ad dele-
 ctum faciendum illuc venisset, Pintiani contumeliis affectum in vincula coniecerunt: &
 vt in rebus humanis fit, vbi error errori succedit, ita paulatim animi eorum exacerbati sunt
 vt nulla Ximénii ratione habita, sese præfidiis omnibus, tãquam contra hostes munierint,
 vallum & fossam circum urbem duxerint, excubias etiam de nocte & vigilias fecerint, pa-
 lamq; Ximénio restiterint, vt libertatis oppressori, & res perniciosas per vim tentanti. De
 his omnibus quę Pintię gerebantur, per aliquot ciues regii nominis studiosos Ximénius
 certior subinde fiebat, sed potissimum Zaratenis & Leguizami nuntiis, qui cum Pintiani
 conuentus quatuoruiui essent, dum Ximénii mandata studiosius exequuntur, grauias per-
 peti saepe sunt coacti. Dux potissimum causę hanc Pintianam seditionem concitarunt, al-
 tera quod Antonius Rogius Granatensis antistes, qui senatui regio præerat, aliquotq; item
 amici senatores, peculiari quadam contentione gubernatori Ximénio infesti, quicquid
 ab illo fiebat calumniabantur. Hi si quando Pintiani ad senatum legatos mittebant, priua-
 ta colloquia & clancularios sermones cum illis habebant, & Ximénium tyrannum appel-
 labant. Quod si hoc de viro iustissimo minus credibile legatis futurum putabant, demen-
 tem illum esse & temerarium, nihilque pensi in rebus habentem asseriebāt. Ea enim omnia
 nulla senatus regii autoritate, qui rem non modo inutilem, verumetiam perniciosam, eas
 militares cohōrtes videbat, sed Ximénii solius voluntate geri. Quę cum à legatis apud suos
 nuntiarentur, animi ad Ximénio resistendum augebantur. Nam virorum, qui regię maie-
 statis assertores videbantur, testimoniis audacia confirmata effræni quadam libidine cre-
 scebat. Non ergo ignobile documentum illud fuit: vnde quantum noceat gubernantium
 diuisio,

diuifio, & in reip. rebus tractandis priuatarum simultatum causa, diuersas partes & sententiam tueri, planum fuit. Altera porro causa ab vltromontanis regulis data est, qui omnem sibi potentiam, per circumuicinam regis ditionem, in qua paulo ante regnabāt, auferri dolentes, simul etiam ne quid inde licentiæ ad propria oppida dimanaret timentes, assiduis dictis & cohortationibus Pintianum senatum instigarunt, ne vlllo pacto apud se permitterent delectus illos seditiosos fieri: non enim eos ad aliud armari, quam ad reipub. vastitatē & perniciem. Quare si saperent, suis vxoribus & virginibus prospicerent, & suis facultatibus & pecuniis cauerent, quorum nihil tutum aut certum, inter milites armatos posselluri essent. Qui id maiori sedulitate apud Pintianos egerunt, Anricus Almirantus, & Oforius

10 Austuricensis episcopus fuisse dicuntur. Habebat Almirantus Pintia ius ciuitatis, vbi ob antiqua & peruerusta maiorum merita, quibus oppidum vniuersum Almiranto deuinctū est, auctoritatem minime vulgarem, veluti hæreditariam habet. Is cum forte per id tēpus apud Ximenium Madriti ageret, cuius amicitiam semper coluit, vbi Pintia delectum esse faciendum intellexit, posthabita amicitia necessitudine, priuatis commodis consulendum ratus, se id minime permissurum dixit: atq; extemplo Pintiam profectus, fratribus & propinquis conuocatis, eos motus auctoritate qua pollebat, excitauit. Oforius vero, qui parum æquo in Ximenium animo erat, postquam à Ferdinando puero, cuius ipse pueritiam instituebat, Ximenii diligentia & cura nihil sperare potuit, simul etiam vicinis Pintia municipiis, quæ partim propinqui, partim ipse possidebat timens, prætextu oppidi emendi Madrito discedens, clandestinis conciliis Pintianos etiam irritauit: quorum exemplum Burgen-

20 ses, Legionenses, ac reliqui omnes, quos paulo ante diximus, vicinis regulis curantib. sunt secuti. Hæc Ximenii animum acriter angebant: nam quamuis in cismontana regione omnia ex eius voluntate gerebantur, & in Batia Hispalis, Corduba, Giennium, Vbeda, Beata, aliaq; itidem non incelebres vrbes: in Carpetania vero Toletum & Madritum, atq; iis ipsis subiecti populi (nam Guadalafaiara Mendoziorum domicilium, eorum tunc imperio obtemperabat) In Celtiberia Seguntia, Oretum, Villenates, & Murgitani, ac tota demum trans Anam prouincia, promptissimis animis delectus fecissent: quin apud transmontanos ipsos Zamorenses, Taurini & Abulenses, cismontanos imitati Ximenio paruerant: multi quoq; ex Campensibus secuti essent, ac propemodum præter illos paucos, vniuersa Ca-

30 stella: tamen quandiu Pintiani, ac Burgen ses, atq; cæteri coniurati populi in sententia diuersa persisterent, vt sunt incerta multitudinis studia, perseueraturos Ximenius non putabat. Nam quoties aliquid quod publico imperio & auctoritate iubetur, à nonnullis quamlibet paucis impune contemnitur, cæteris quoque occasio datur, in eandem partem paulo post peccandi. Qua de causa Ximenius omnia cum Pintianis mansuete agere, & ne sibi in re cum primis vtili & necessaria impedimento essent admonere. Quod si concessionem regumve priuilegia, quibus ab huiusmodi mandatis immunes esse iuberentur, apud se haberent, curarent vt in publicum ederentur: nihil enim se per violentiam, sed omnia ex æquo & bono facturum. Illi tamen elatis animis, vicinorum regulorum patrocinio confisi, nihil ex æquo velle agere respondent, parumq; curare quid ipse faciat. Nam Pintiana ciuitas pro

40 virili conatura erat, libertatem suam tueri aduersus eius manifestam tyrannidem, donec Carolus in Hispaniam veniat. Porro in ea sententia, cum Ximenius nihil ex summo iure agere decreuisset, donec quid Carolo federet intelligeret, vsq; in annum sequentem durarunt. Ex Nauarra iam pacata octingentos equites accersit, eosq; ad Pintiam in proximis locis circumcirca collocat. Sed ne Pintiani contra se vocari existimarent, Nauarra recreandæ prætextu, quæ incursionibus exhausta erat, ad Campensem regionem transtulisse, iactatum est: in qua ob rerum omnium abundantiam, annona multo erat vilior. Lupum vero per literas monet, vt regia, quam diximus facultas, hæc etiam quæ ad tumultuantes ciuitates pertinerent cōplecteretur, & primo quoq; tempore ad se mitteret. Rem enim ante omnes necessariam impediri: quam si regis approbatio non firmaret, necesse erat, vt suæ existimationi consuleret, gubernatoris munus deponere: quod se facturum non dubitaret.

50 Porro, quoniam inuidiosæ regulorum legationes ad Carolum, & Chebrium, reliquosque principes missas esse cognouerat, quibus delectus nouitatem, & militarem licentiam criminabantur: ad Carolum scribit, vt de delectibus quæ per Castellam fiūt, nihil grauius propter quorundam calumnias existimaret: nil enim magis è reip. vtilitate vnquam in Hispania fuisse constitutum, vt leges seruarentur, & magistratus legum ministri colerentur, & regia maiestas nulla ex parte minueretur. Nam quod maleuoli dicerent, rem esse nouam & insolentem, non ob id esse reiiciendam. Quanquam si quis nostrorum regum annales euolueret, à Gothorum temporibus ad regem Enricum quartum, longa & perpetua quadam serie, duo millia equitum cataphractorum apud se reges tenuisse, quos custodiæ cohortem

vocabant. repetiret: vnde regiū nomē terrori fuit & nihil indignū per seditiosos vnquā est tentatū. Postquā verò Enricus, aut animi socordia, aut potius procerū vafritie, eā custodiā, vt parum necessariam, dimisisset illis miseriis & ærumnis, quas eius historiæ prodūt implicitus, potestatem omnem amisit. Igitur morem illum aliquanto copiosorem, quod ita tempora exposcerent, à se reuocatum esse, quo ipse citra vllas impensas regnum auitum, quietum teneret: & hostibus formidini & terrori esset. Curaret igitur ne vllis factiosorum hominum dictis auscultaret, & se totum Ximenio permetteret cuius fidem & voluntatem tot in rebus haberet exploratam. Suam vero sententiam esse, vt ad ciuitates quæ iussis minus parentes fuerunt, literas quamprimum mittat, sic acri aceto aspersas vt posthac suas res quiete agant desinantque quidquam noui in rep. moliri, nunquam enim leue accipiendum esse, si subditi vel in re minima facere imperata nolint. Et quoniam ob bellorum desuetudinem, post Granatense & Africanum bellum rara erunt arma in Hispania, petit vt è Belgarum officinis magnam vim telorum, & thoracum ferreorum, primo quoque tempore transmitti iubeat. Persuasit fidelibus consiliis Ximenius, & omnia ex eius voto sunt facta. Vt regis mandatum cum literis quas diximus, delatum est, rebellantium populorum tumultus quieuerunt: & Pintiani, qui pertinacius & clarius resistebant, positis armis, & portis apertis, Ximenii fidei se commiserunt. Ximenius, vt illis gratificaretur, concessit vt populus Pintianus publicos quosdam procuratores haberet, qui quoties senatus cogeretur adessent: & ne quid aduersus regis, aut reip. emolumentum à senatoribus fieret, vetarent: quod si persisterent, illico regem admonerent. Hoc Pintia maxime necessarium esse Ximenius duxit, quoniam multi tam ex decurionibus, quam ex ciuib. primariis, Almiranto & Beneuentano familiares & clientes erant, quorum industria & consilio multa interdum parum reip. vtilia in patronorum gratiam fiebant. Plusquam quatuor millia Pintianorum ciuium chirographa de huius rei petitione ad Ximenium feruntur missa: multa item sacerdotum ac cœnobitarum, & eorum præsertim sodalium, qui delicta desertis in locis commissa puniunt, quorum sodalitas vulgo fraternitas appellatur. Hunc exitum delectus habuerunt, quibus adiutus, munus rep. moderandi susceptum, quamuis acerrimis aduersariis reluctantibus, sine reip. offensa obire potuit. Nostra ætate rex Philippus, huiusmodi delectus & cohortes Ximenias, de summi senatus consilio instaurauit, vt sibi & reip. vtilis. Nam & duces in singulis vrbibus constituit, & immunitates militibus concessit, anno huius seculi M.D.LXV. mense Octobri. Sed quoniam frustra exercitum terra parat, qui mari etiam vt sit potens non laborat, triremibus quas eo tempore resp. obtinebat, viginti adiungendas curat: atque ita classem instruxit, maritimis regionibus benigne quæ ad eam armandam necessaria erant suppeditantibus: quæ à littoribus nostris hostium arma, & piratarum incurfus depulit. Nam statim sub mensem Iulium, cum prope Alicantum, ad insulam non longe in eo littore sitam, quinque longas Turcarum naues classis nostra obuia habuisset, acri prælio cum illis commisso, sexcentis hostibus fortiter occisis, fusæ captæque sunt, & ad Alicantum captiua remulco ductæ. Quæ de re Leonis x. Pont. max. gratulationes ad Ximenium sunt missæ, animi præstantiam, & singularem prudentiam, quæ in his rebus utebatur, commendantis. Est apud me epistolæ autographæ exemplum, Cardinalis S. Mariæ in porticu, in qua hæc verba leguntur. Superioribus diebus, cum à magnifico D. Benedicto Hurtado sanctissimus D. N. literas vestræ reuerendissimæ dominationis recepisset, eumq; diligenter ac copiose, mandata quæ ab eodem tulerat exponentem audiuiisset: libentissimo animo eius sanctitas intellexit, tam Christianas, tamq; dignas viro principe cogitationes, animo vestræ reuerendissimæ dominationis insistere: scilicet quo pacto & edificari, & armamentis instrui, & continenter teneri classis necessaria posset, contra acerrimos Christi nominis hostes: summoq; opere eius beatitudo vestram reuerendissimā dominationem cōmendauit, quod ad tam egregia & gloriosa opera animū adiecerit. Quæ vt sunt maxime principibus Christianis digna, maximeq; pro fide Christi necessaria, ita etiā non mediocre paritura sunt nomen vestræ reuerendissimæ D. cui nec tenuis à summo Deo est expectanda ex hac re merces: sed quemadmodū ex ea summū percepit, ita etiā ei minime deesse vult, quantū in ipsa erit, quin ad optimū finem deducatur: vt vestra reuerendissima dominatio poterit explorare iudicare ex breui quod ab ea scribitur eidē. Inuenio etiam in epistolis, anno insequenti antiquū apud Hispalim nauale (quod nostri Atarazanā vocāt) incuria tēporum deformatum & neglectū, à Ximenio instauratū, armamentisq; iterum reffectum fuisse. ne fortasse nauium apparatarum inopia, nostri ad littora conseruanda imparati essent, sed potius omnium animi ad naualia munera alacriores, vt solebant, efficerentur. Sed hanc solertis & prouidi hominis curam, posterī studio incredibili adauxerunt, tam late patentibus terris trans Atlanticum Oceanum continenter adiuuentis: in quarum

regionum semotas gentes, ne quid ad Ximenii magnitudinem deesset, eius quoque imperium penetrauit, atque ipsius prudentia & industria, rei necessariae & pietatis plenae, de Insularis in libertatem asserendis, principium datum est. Per haec tempora Didacus Columbus, Oceani maris Almirantus, Madriti morabatur : qui anno antea cto, ob graues æmulorum accusationes, à rege Catholico fuerat in Hispaniam accersitus. Post regis autem mortem, reip. gubernatione ad Ximenium deuoluta, eius decretum & imperium expectabat. Fuit is Didacus Christophori illius Columbi filius, qui magis diuina voluntate & consilio, quam vlla hominum diligentia aut peritia, nouum illum orbem patefecit, qui tot innumeris gentibus habitatus, tot latissimis fluminibus irriguus, tot animantibus à nostris dissimilibus, tot plantarum generibus nunquam in orbe nostro visis refertus, tot metallis & gemmis ditissimus, aliis denique sideribus, alioq; cælo suppositus, per tot annos latuerat. Igitur cum crebris, tum Almiranti, tum Insularum petitionibus Ximenius compellaretur: videretq; vir prudentissimus, ad eas lites trans Oceanum componendas homines aliquot integerrimos mittendos, qui non tam auri & argenti cupiditate, quam religionis & reip. studio ad eum laborem capeffendum inuitarentur: nullibi eos commodius posse reperiri existimauit, quam in monachorum cœnobiis, sed potissimum Hieronymianorum, quos rei priuatae tractandae industria, & negotiorum agendorum prudentia, inter ceteros pollere palam erat. Ergo Ludouicum Figueroam, & Alphonsum S. Ioannis, illum Melioratae apud Olmedum, hunc Ortega apud Burgos administrationi praefectos, & tertium cum his Bernardinum Manzanedum, qui olim magnis muneribus perfunctus, tunc emeritus erat, viros probitate & prudentia insignes, vocari iussit. Habere enim se nonnulla reip. negotia, quae illorum consilio essent peragenda. Hosce igitur tres, post multos cum illis habitos sermones, de magnitudine rerum ad quas destinabantur, & communi vtilitate reipublicae Christianae e sua opera emanatura, si vt sperabat segerent, cum summa potestate ad Lucaiorum insulas mittit, sed potissimum ad Haytinam, quam alii Hispanicam, alii sancti Dominici promiscue appellant, ab vrbe nomine quam Columbus in ea condidit, quae sola per id tempus imperio nostro cesserat, ad Almiranti & Hispanorum controuersias cognoscendas, ceteraq; omnia, quae ad indigenarum quietem & vtilitatem necessaria foret, perspicienda. Post diligentem vero cognitionem habitam, cuncta ex bono & æquo componenda, omni vi nostrorum militum & tyrannide imprimis sublata, sed ante omnia vt rudibus illis populis doctrinam Christianam sincere exponerent, maximopere commendauit. Datus est illis comes ad fontes puniendos, & reliqua munia obeunda, Alphonsus Suazus, ob vitae sanctimoniam & iuris peritiam Ximenio notus: cuius excellentem virtutem, ærumnosum illud naufragium, quod anno eius seculi M.D.XXIII. apud insulas Scorpionum fecit, abunde demonstrauit. Igitur Hispali soluentes, ad sancti Dominici urbem sub extremum Decembrem monachi peruenerunt, Suazus vero sub primum Aprilem insequentis anni. Hieronymianis apud Franciscanos diuersari placuit: qui dum pridie natalis domini horis matutinis cum hospitibus Franciscanis interfunt, eo calore ex regionis situ, quae non longe à circulo æquatore distat, correpti sunt, vt sudare & aestuare cogerentur. quo die

40 vna è vitibus recens demessæ, atque itidem maturæ ficus primis mensis fuerint appositæ. Horum imperio cum multa sint prouidenter facta, illud potissimum memorabile est. Insulari, quos rex Ferdinandus quibusdam qui in Hispania degebant, veluti patronis protegēdos commendauerat, vnde & commendatarii vocantur, Ferdinandi actis rescissis, prorsus sunt absentibus ablati. Erat enim omnino iniquum, vt homines absentes, otio & deliciis in Hispania dediti, potiores haberentur, quam fortissimi viri, qui post vastum mare emensum, magnos labores in armis tolerarunt, ob religionis & Hispani imperii prorogationem. Itaque Insulari veteranis militibus pro cuiusque labore & meritis sunt attributi. Tūc vulgo pro certo habebatur, Insularos iure belli seruos esse: quare non solum illis imperabant vt mancipiis, sed ad onera vehenda, vt iumentis, utebantur. Hieronymiani Christiana pietate id indignum & alienum esse intelligentes, quamuis non omnino in prima illa censure opinionem inueteratam abstulerint, tamen vt Insulari in vicos redigerentur, atque vt oppida incolerent effecerunt. Nam prius nullum illis municipii ius, nullum coloniae, aut priuatarum legum concedebatur: sed dominorum tantum voluntate aut stabant, aut cadebant. Curatum est ergo, vt diuinis mysteriis, & Christianae religionis documentis per sacros ministros probe imbuerentur, & tyrannica militum seruitute qua oppressi tenebantur, non nihil liberati, quoquo modo tandem respirarent. Actum id fuit magnis contentionibus, & vt in rebus nouis & incertis contingit, non adeo elaro & euidenti operæpretio. Nam cum aliae Insularum diuisiones, partim per Columbum Almirantum, partim per regios ministros iam olim factae essent, atque nunc idem per Hieronymianos no-

uam hanc tentari nostri milites instuerentur, coniectantes quod postea fuit, alias atque alias superuenturas, donec Insulani solida libertate donarentur, multi malis animis & mentibus præditi, immodicis laboribus Insulanos diuexantes, è vita tandem migrare coegerunt. Horum patrum potissimum industria artem arundinum mellitarum, totamque illam sacchari conficiendi rationem mirum in modum creuisse aiunt. Quare in Hispaniam reuerfi, magno in pretio & honore sunt habiti, vt multarum rerum viliū auctores. Sed quoniam ad dulcium arundinum officinas robusta seruitia necessaria erant: nam mollia Insulanorum corpora labori cedentia prorsus fatiscebant: nonnulli ex nostris inscio Ximenio, sequenti anno à rege Carolo apud Belgas impetrauerunt, vt ex Æthiopis mancipiis, quæ ex Nigritarum regione à Lusitanis in Hispaniam aduehuntur, quadringentos aut aliquanto plures ad nouas insulas traicere licet. Id postquam Ximenius rescivit, rem esse perniciosam palam dictitauit: atque illico ad Carolum fucum illi factum in eare scripsit: neque satis à Belgis animaduerti potuisse, quantam seditionis materiam & tumultus, nouis illis regionibus dedissent. Esse enim Æthiopes illos bellicis studiis aptos, neque omnino animis destitui ad egregie plerunque dimicandum. Sciret itaque scelerum ministros trans Oceanum misisse, a quibus rudes populi gladiatoriam audaciam condicerent, & qui aduersus Hispanorum imperium seruile bellum aliquando concitarent. Neglexit prudens consilium eo tempore Carolus, aut Chebrius potius, per quem omnia gerebantur: & non tam ad reip. commodum Ximenii monita spectare existimauerunt, quam ad tacitam aliquam querelam aut dolorem, quod eo inscio ad quem reipub. cura pertinebat, traiectio illa Æthiopum esset facta. At post eius mortem, anno eius seculi M. D. XXI. in hac ipsa Dominici de qua agimus insula, quadraginta Æthiopum conspiratione, bellum seruile excitari cœptum est. Quod nisi diuina ope, atque duorum fortissimorum militum, Melchioris Castri & Francisci Abulensis præstantia, sub primis initiis repressum & extinctum esset, ingentes motus & strages edidisset. Nam cum Castri villam non longe à sancti Dominici vrbe Æthiopes primo incursu inuasissent, eamq; hostiliter deprædatis, ultra animis ferocibus procederent, ferrum & igne Hispanis minitantes, sibiq; alios ex conseruis adiungeret: Castrius quem damni suscepti dolor premebat, nō expectato Almiranti aduentu, qui lentis itineribus, vt Castro videbatur, aduersus Æthiopes cum exercitu veniebat, vndecim equitibus, quos sex pedites comitabantur, noctes diesq; festinans rebelles seruos ad Ozoam Suazi prædiū cōsecuti sunt, qui infestis mucronibus nostros expectabant. Sed equitū impetibus aut ter dispersos, atq; rursus coeuntes, tandem fugere ad mōtes cōpulit: indeq; Almiranti aduētū deiecti, furcis ad vnū suspēsi sunt. Quod si forte Castro Almirantū expectare libuisset, Suazi villam serui proculdubio expugnauissent, & ceterum alios Æthiopes, qui in operis illic cōtinebātur, sibi adiūxissent. Deinde Azuam oppidum properare, & vi captum, quod fecissent, præfidiis munire cōstituerant: indeq; bellum aperto Marte dominis indicere, deque insulæ imperio cum Hispanis contendere. Sed nunc in Hispaniam redeamus: vbi cum Alebriensis Nauarra pulsus, auiti regni cupiditate teneretur, simulatq; regem Ferdinandum obisse cognouit, occasionem peropportunam ad Nauarram recuperandam (vt arbitrabatur) nactus, Gallicis præfidiis & militibus fretus, per valles Pyrenæorum Roncalem & Isannam instructo exercitu Nauarram ingreditur. Id non mediocriter Ximenii animū, quamuis intrepidum & constantem, perculit. Nam rebus, propter recentem Ferdinandi mortem nondum plane vt oportebat constitutis, imperium plane exercere non poterat, & regulum aliquem in Nauarram mittere, qui prouinciam illam teneret, & Alebriensi sese opponeret. Nam Fadricus Acunius Bondiani Comititis frater, qui Nauarris eo tempore præerat, impar sane esse credebatur, ad Gallorū impetus cōprimendos & propulsandos. Non quod animi robur, aut militaris industria ei deesset, sed vnus aliquis necessarius erat, qui patrimonii & propriæ ditionis virib. hostium ferociam sustinere posset: sed nemo sese offerebat ad rem difficilem adeo fubeundā. Tandem Antonius Manricus Naiarensum dux ad eam prouinciam tuendam sese obtulit, vir cōsilio & manu strenuus, & qui suam ditionē finitimam Nauarris, loco satis idoneo ad com meatus & auxilia cōparāda habebat. Id Inachum Velascum, Castellæ comestabiliē, propter antiquas cū Naiarensi similitates, Agramōtensium factioni timentē, quib. cum sibi apud Nauarros necessitudines multæ intercedebāt, male habuit. Quocirca recusationibus solenni er apud Ximenium interpositis, & impedimētis obiectis, adeo res protrahi cœpit, vt parū abfuerit, quin Nauarram Alebriensis præoccupauerit. Quod proculdubio euenisset, nisi Ferdinādus Villalua Placētinus, qui tunc tribunus militaris cū pedestribus manipulis in Nauarra erat, incredibili vigore & præstantia hostes interea irruentes fregisset. Nam cū eos in mōtiū angustis esse cognouisset, vbi veprib. & rubis, atq; præruptis saxis semitæ fallētes & impeditæ erāt, locorum diffi-

difficultatibus, & suorum virtute militum adiuuantibus, Gallorum cohortes profligauit. Ex Nauarris vero omnes principes viros, qui exercitum Gallorum ducebant, Alebriteris necessarios & fautores, paucissimis exceptis qui per loca inuia euadere potuerunt, captiuos duxit. In iis fuerunt Petrus Nauarræ Marcalcus, & eius frater Didacus Vellez, qui apud Alebriterensem rebus incolumib. in magna quondam æstimatione fuerat: Garri præterea & Gamboæ, & Vicani oppidorum domini: qui omnes Ximenii iussu ad Atienzæ præsidium, arcta custodia asseruandi, sunt abducti. Inde Marcalcus, qui inter reliquos principem locū tenere videbatur, ad Simancæ arcem translatus, vitæ captiue tædio, cum nihil rebus suis bonæ spei affulgeret, in grauißimum mœrorem incidens, anno M. D. XXI. vitam exosam abruptisse ferunt. Alebriterensis, qui dum Marcalcus cum Gallorum exercitu per saltus Pyrenæos in Nauarram ingredi curabat, S. Ioannis oppido, quod in citeriori Pyrenæorum radice est, per vim capto, arcem obsidebat, cum stragem suorum rescivit. Ergo Hispanum militem in arce defendenda constantem videns, spe omni abiecta de Nauarra capienda, in Galliam est reuersus, obsidione arcem liberans. Præfectus arcis à tergo recedentem vrgēs, extremos male multauit, & oppidum receptum fossâ & vallo munivit. His de rebus Ximenius certior factus, Villaluz per literas gratias agit, quod cum res sub nouacula esse videbantur, tam fortiter & strenue operam nauasset: & illum deinceps beneuolentia non vulgari complexus est. Quare si quid grauius in re bellica accideret, eius etiam absentis sententiam requirebat. Huius consilio & persuasione, aliquot Nauarræ præsidia, & nonnullorū

10 oppidorum muros Ximenius diruit, vt nonnulli affirmant. Certe nil potuit aptius & vtilius pro tempore excogitari. Nam cum Nauarri regem suum omni studio restituere vellēt, aut singulis in oppidis præsidia militaria erant imponenda, quod infiniti sumptus fuisset, & nostris littoribus noui milites quærendi ad hostes Africanos propulsandos, aut muri solo æquandi. quod factum est: sic enim indigenæ facilius cohiberi poterant, si res nouas molirentur: & Galli non erant in apertis vrbibus duraturi contra nostrorum vim & imperum, quæ quotidie à munitis oppidis erant facturi. Hoc Nauarri ægerrime tulerunt, quibus miserrimum spectaculum fuit, in eorum oculis oppidorum muros euerti, & arces validas ac præsidia, quæ aliquot in locis rebus nostris incommoda habebantur, à fundamentis omnino excindi. Nam tunc se debellatos. & omnem rebellandi occasionem amisisse intellexerunt. Igitur siue à Villalua incitatus, siue suopte ingenio ductus, vt erat consilii semel probati tenacissimus, rem arduam & difficilem, dicto citius confecit. Marzilla fortissimum & arte & natura præsidium, altera ex parte Aragone flumine ambiente, & muris latissimis vndiq; non sine profundis fossis cinctum, & spatiosa in planitie collocatum, sine vllis tumulis aut monticulis quibus hostes occultari, aut machinæ imponi possint, hanc cladem prudentia & virtute Annæ Velascæ euasit: quæ ablente marito Falcensi Marchione, cuius id præsidium erat, mœnia ne diruerentur curauit. Nam cum Ximenius huic rei conficiendæ Acunium præfecisset, & is à Velasca regis nomine, præsidium illud posceret, ponte ligneo sublato, adiutum Acunio negauit: & se optimam præsidii custodem, donec Carolus rex aliud iuberet, futuram proclamauit: quare Acunius infecto negotio discessit. Datus est locus Ximenii

20 æmulis obloquendi, quem præcipiti & temerario iudicio, siue potius animi furore, ad res perniciosas patrandas actum esse dicebant. Accedebant Nauarrorum querimonie oppida sua deformata contemplantium, quæ non secus ac trunca cadauera iacere dicebant. Onerabatur etiam violatæ religionis calumnia: cui non satis fuisset vetustis & nobilibus oppidis eam cladem intulisse, nisi etiam sacram diuo Francisco cum cœnobio ædem, multos per annos religiosissime ab indigenis veneratam, quæ apud Olitum oppidū erat, solo quoq; vt cætera exæquasset. Tot denique ea de re ab inuidis & maleuolis, in peiorem partem cuncta rapientibus, sunt iactatæ calumnie, vt post Ximenii mortem, colorem aliquem querentes ad pecuniam Vzedanam occupandam, eam dixerint rege iubente intercipi ad Nauarræ mœnia instauranda. Sed hæc omnia euanuerunt, & quantum ea Ximenii prouidentia vtilitatis & quietis attulerit, suis primum temporibus cognitum, qui eo admirabili stratagemate Gallum coercuerit, & postea eo mortuo, populis in Hispania seditiones concitantibus, prorsus Nauarra ad Gallos defecisset, nisi murorum præsidio destituta, nihil noui moliri ausa esset. Audiui aliquando Nauarros aliquot primarios viros de hac re disputantes, quib. Ximenii factum partim laude, partim reprehensione dignum videbatur. Nā Tafallā, Olitum, Tudellā, & si quas alias ad Aragoniæ atq; Castellæ confinia sitas, & à Gallis semotas, potuisse saluas manere, quæ facili opera à nostris defendi poterant. Et quauis Pompeio vrbs Nauarri regni caput, quam vnā Ximenius & præsidio militari firmandam, & muris, & fossis muniendam curauit, in potestatem hostium venisset, hinc nostri resistere & hostes profligare potuissent. Non enim aliam ob causam Viannæ præsidium, quod

non longe à Lucronio est, incolume esse relictum affirmabant. At Lubierum, Mendigur-
 riam, Hirundinanzum, aliquotq; item in eo situ arces, prudenti quidem consilio dirutas,
 quod nimirum Pyrenæis montibus vicinæ facile capi ab hostibus poterant, nec tam para-
 tis auxiliis defendi. Sed nonnulli qui in sermone aderant, mihi postea declararunt, hos Via-
 montensis factionis odio, harum quas diximus euerfionem collaudasse, quod Viamonten-
 sibus dominis parerent: illarum vero quod Agramontensium possessiones essent, quorum
 illi partes tuebatur, culpasse. Nam in has duas factiones, Nauarræ regnum odiis admodum
 inueteratis diuisum esse, res notior est quam ut in ea declaranda immoremur. Non multo
 post Alebriteris fatis concessit, non sine suspitione veneni, Gallorum rege, post spem Na-
 uarræ capiendæ depositam, ne assiduis Alebriteris flagitationib. vexaretur, cui se obnoxiiū 10
 esse videbat, id procurante. Sub idem tempus Ferdinandus Villalua, xi. Calend. Augusti,
 domum ad prandium reuersus, subito quodam stupore sensum correptus, quem apople-
 xiam medici appellant, in gremio vxoris animam efflauit. Creditum fuit, & hunc veneno
 interiisse. Nam ob consilium de muris diruendis Ximenio datum, maximo odio apud Na-
 uarros laborabat, Ximenius rerum ab eo gestarum memor, Stellæ oppidi in Nauarra per-
 celebris præfecturam, atq; cum ea arcis custodiam, & vrbis Placentinæ decurionatū, quæ
 singula regis Ferdinandi beneficio Villalua obtinuerat, in eius filium transtulit. Quod ut
 ratum & immotum haberetur, ad Carolum scripsit: & inter alia regum nostrorum eā sem-
 per consuetudinem memorabilem fuisse dicit, ut quæ inclytis factis beneficia parentes me-
 ruiſſent, ea quoq; illis decedentibus ad eorum filios transferrentur, præsertim si dum regi 20
 feruirent morerentur, quod Ferdinando Villalux contigerat. Nam ita homines alacrio-
 res ad munera commissa fidelius obeunda redduntur, si suæ quoque virtutis præmia ad li-
 beros esse transferenda intellexerint: quos naturali quodam affectu quam maxime orna-
 tos, & prouectos cupiunt. At cum ea quæ diximus Ximenius filio contulisset, tribunatum
 conferre noluit. Erat enim in hac sententia, ut militares tribunos (quos Coronellos appel-
 lari diximus) ab exercitibus crederet auferendos: quoniam multorum dominiū ab omni-
 bus merito damnatum, in exercitum inducebatur. Præstare itaq; vnius imperio cuncti ob-
 temperarent, quam in tot tribunos potestate diuisa, impense, tumultu, atq; demum inobe-
 dientiæ locum dari: cuius ille rei magnam in bello Oranico experientiam ceperat. Erat
 Villalua corpore valido & compacto, nec minus manu quam iudicio strenuus. Altero o- 30
 culo dum gladiis exercetur, ab aduersario orbus esse fertur, quod viris fortibus, veluti fa-
 tale quiddam esse nonnulli arbitrantur. Aiunt, Romæ Villaluam bis eodem die singulari
 certamine pugnasse, atque victorem in vtroq; pronunciatum. Nauarrorum ergo motibus
 nondum sedatis, literæ quædam arcanarum notarum, quas Lusitanus veredarius ad Gallū
 deferabat, per Salsitanæ arcis custodem interceptæ, minime quidem negligendum esse
 quod Lusitanus moliebatur, declararunt. Agebatur de sponsalibus & foederibus ineundis
 in nostri imperii damnum & offensam. Præteriiſſet veredarius, nulla facta literarum ex-
 ploratione, si, postquam Perpennanum transiuit, epistolam quam ad illius præsidii custo-
 dem afferebat, rupisset. Nam Salsitanus aliquid monstri ali ex non redditis literis suspi-
 catus, integrum fasciculum ad Ximenium misit. Accidit autem ut ille Compluti tunc effet: 40
 quare fasciculus Adriano Cardinali, ut gubernationis participi, est traditus, paulo ante so-
 lis occasum: qui rei grauitate (ut par erat) commotus, ut ad Ximenium statim properet, &
 sine mora literas in manum tradat iubet. Multa iam nocte nuntius Complutum venit, & ut
 Ximenius à somno excitaretur curat: afferre enim se negotia magni momenti, & quæ di-
 lationē ferre nequeant. Ille vero literis perlectis nulla vultus aut vocis mutatione, præter-
 quam quod nonnihil molestiæ propter intempestiuum hominis aduentum cepisse, præ se
 ferebat. Renuntiato (inquit) Adriano, me operam daturum, ut incommodis, quæ immi-
 nere videntur, obuiam eatur. Deinde ad Carolum regem de omnibus diligenter scripsit:
 & quid deinceps Lusitanus gereret, per exploratores solícite obseruabat: atq; Aialæ Fonsa-
 litano apud Lusitanum oratori, ut eum de omnibus quæ illic dicerentur, aut fieret, magno 50
 studio certorem faceret monuit. Id Fonsalitanū accurate fecisse Ximenii epistolæ decla-
 rant. Dum hæc gerebantur, lites sunt compositiæ inter Velascum & Manricum, qui ad præ-
 fecturam Nauarrorum obeundam præclaris conditionibus est profectus. Multum id rēp.
 iuuuit, & bonam Ximenio occasionem obtulit, alia negotia ex dignitate administrandi. Cō-
 plura sunt quæ Naiarensis præclarissime gessit, dum Nauarrorum regionē à Gallis tutatur,
 sed illud in primis memorabile, quod ad Carolum Ximenius scripsit: sic enim fiet ut inge-
 nia Gallorū cognoscantur, & quantum intersit viros magnanimos, nec auaritiæ morbo la-
 borantes, puinciis præficere, intelligamus. Lethæsis regulus, qui in Gallia Aquitanica prin-
 cipatum tenet, ad Naiarensē scripsit, ut ad se fidum aliquem hominem mittendū curret:
 habere

habere enim, quæ iure boni vicini nuntiare vellet, non sine magno eius commodo. Missus est Gonsalvus Pizarus, centurio, ob bellicam virtutem Naiarensi carus, illius Francisci Pizarri pater, qui Perhuanam ditissimam regionem post subactum à Cortesio Megicum, nostris patefecit. Ergo Lethensis, post longum cum Pizarro sermonem, ut Naiarensi renūtiaret maxima fide & taciturnitate commendat, se illi, Galli regis nomine, triginta millia coronatorum, aliaque ne utiquam reiicienda munera daturum, modo Gallis dissimulanter faueat, aut saltem, ne omnino se Alebriteri aduersarium ostendat: cui pro antiqua vicinitatis necessitudine ad recuperandam auitam possessionem, è qua per summam iniuriam deturbatus esset, omnis fauor aut dissimulatio officiosa debebatur. Pizarus mirari se dicit,

10 quo pacto id rex Gallus esset præstaturus, qui fidem fregisset, quam non ita pridem Hispano dedisset, de pace seruanda. Lethensis, adhuc (inquit) Pizarre ignoras, nulla rem melius, quam iurisiurandi religione contempta mortales falli? Antibi leuia esse, aut toleranda probra videntur, quibus Gallos Hispani quotidie afficiunt, & non quauis ratione vindicanda? Quæ postquam inter se collocuti sunt, atque de homine mittendo, qui responsum à Naiarensi referret, conuenisset, in Nauarram Pizarus est reuersus. Ut Naiarensis hoc rescivit, non mediocriter se esse offensum existimauit, quod de proditione à Gallo esset appellatus. Quare grauiter est minatus in nonnullorum conspectu, ita ut posset ad Lethensem dimanare, se sceleratæ legationis internuncium, aut infami suspendio puniturum, aut catenis constrictum ad Ximenium missurum. Ad Pampelonis custodiam Ferrera quidam Aragonius per

20 Ferdinandum regem designatus fuerat, à cuius vrbs defensione ne totius Nauarræ asseruatio pendere videbatur: hæc etiam ut ad Naiarensē pertineret Ximenius omni studio contendebat. Quare ad Carolum scripsit, Aragoniis & Nauarris ob veteres iam olim inimicitias & discordias, malè conuenire, & se in hac sententia esse, ut Ferrera Pampelone dimoueatur, & vir aliquis è Castellanis tam nobili vrbi præficeretur, qui Nauarris esset gratiofior: alioqui merito timeri posse, ne Nauarris cicatrices nondum obductæ recrudescerēt, & res novas cogitarent. Ferrera hac de causa Pampelonis præfectura se abdicauit: sed cui tradita fuerit, certum quod affirmem non habeo: certe Naiarensi tradita non est. Nauarrorum prouincia Ximenio rempublicam capeffenti satis negotii facefferat, cuius tranquillitati probe consultum fuerat, Naiarensē rebus præfecto: sed, ut imperiis recentē partis solet

30 euenire, nouæ subinde difficultates suboriebantur. Supremus Nauarræ senatus ad quem totius regni moderatio pertinet, pari ex vtraque factione senatorum numero (in tot enim regnum Nauarræ diuisum esse diximus) more maiorum constare oportebat. Is autem qui princeps senatus deligebatur, quem illi regentem, nos præsidētē appellamus, in quo maximum momentum ad res gerendas inest, quoties ex factione Agramontensi erat, Viamontensibus omnino iniquus. eorum commoda multipliciter lædebat: tantundem etiam, si Viamontensis præses erat, in aduersarios designabat. Quamobrem Ioannes Alebriteris Nauarræ quondam rex, atque post eum, Nauarra subacta, Ferdinandus Catholicus, præsidem externum, Senatui esse proponendum decreuerunt: qui conuentu publico celebrato, communibus crearetur suffragiis, ut leges patriæ iubent. Hoc sub illis regibus Nauarri toleratū. Sed Ximenio rēp. moderante, Belgarū principū fauore & auxilio vfi, ut Caroli voluntate ad priscam consuetudinem reuocaretur, magno studio contenderunt. Id cum Ximenius ex amicorum relatione cognouisset, ne id Carolus permetteret, multis causis in medium adductis effecit: addens etiam, nulla in re Carolum, aut Ioanne Alebriteri, aut Ferdinando auo inferiorem esse, ut eo imperium adepto aliquid Nauarri licentius conarentur. Emerfit aliud grauioris curæ, de Cardinale Alebriteri in Pompelonis Pontificatum, quo pulsus fuerat, restituendo. Nam ut id per Ximenium fieret summus Pont. contendebat, aliquotque etiam ex purpuratis patribus. Consuluit ea de re Naiarensē Ximenius: cui ille nequaquam reipub. conuenire respondit, hominem alienissimum prouinciæ prouentibus in nostrorum caput armare, unde proculdubio motus perniciosi erant

50 emerfuri. Quare consultius sibi videri, eam pecuniarum summam militibus alendis tribuere, ne prouincia exactionibus vexaretur. Et hæc quidem de Pontificatus restitutione, pro sua in regem fidelitate sentire, Nuuardanensem vero arcem, quæ ad Antistitis Pompelonensis curam spectat, quanuis tunc Cæsar Augustani Archiepiscopi diligentia viro probodemādata erat, diruendā cēsebat, aut sibi custodiendā tradi: ne si casu in Alebriteris potestatem veniret, incōmoda quæ experti iā fuerāt, renascerentur. Vtrūque ex Naiarensis sententia factum fuit, tam felici & strenua cura, ut Nauarrorum negotia, Ximenii animum ab aliis rebus tractandis, post hæc non auocarint. Postquam externi motus conquievere, intestini continuo sunt exorti. Nam cum Malacitani iam olim cum Anrico Almiranto de iudiciis mari-

timis exercendis contenderent, post regis catholici mortem, qui Anrico cognato patrocina-
 batur, occasionem nacti, tribunal, furcam, & quicquid huiusmodi potestatis insigne, in
 ora maritima ille retinebat, inconsulto Ximenio, neque ullam Senatus regii sententiā ex-
 pectantes, apud quem causa tractabatur, demoliti per tumultum sunt. Nam Castellæ Almi-
 rantus, vetusto quodam maiorum instituto, oræ maritimæ & naualibus præliis præfectus
 est, & ius in nauticos homines habet. Quod si quid controuersia naucleris inter se, aut cum
 vectoribus accidit, eius consilio & iudicio dirimitur. In cunctis ergo maritimis regionibus,
 & locis portuosis, atque rerum commerciis frequentibus, quales Hispalis & Malaca sunt,
 furcas & iudices constituebat. Id illi indignum, & contra publicam disciplinam esse pro-
 clamabāt. Nam cum semper ad eas vrbes propter maris opportunitatē, homines moribus
 corruptis confluat assidueque noua flagitia patrent, quoties per publicos lictores in ius vo-
 cabantur, Almiranti tribunal appellabant, ad quem eorū cognitionem dicebāt pertinere:
 quare pœnas frequenter euitabant, quas alioqui sub iudicibus regiis erant daturi. Accede-
 bat etiam, quod militares cohortes, quæ ad maritimam oram tuendam in his locis sunt, si
 quando ob aliquod crimen erant puniendæ, nunc ad Almiranti nunc ad regis tribunal cō-
 fugientes, iudicia eludebant. Quamobrem maritimi incolæ, vt tam grauiā incommoda e-
 uitarent, hanc Almiranti potestatem prorsus tollere, & euertere studebāt. Sed ante omnes
 Malacitani in Almiranti iudices tumultuosissime inuecti, omnem potestatem illis ademe-
 runt. Almirantus grauiiter apud Ximenium vim & contumelias conquestus est: qui acriter
 Malacitanos per literas obiurgat, & vt à violentia abstineant, iubet. Quod si quid aduersus
 Almirantum habeant, ius esse & iudicia. Quod si potestatem aduersarii verebantur, se ad-
 uersus regulorum potestatem populorum assertorem & vindicem, quantum per leges li-
 ceret, futurum. Malacitani paucis quibusdam ciuibz credentes qui eos ad tumultus ciē-
 dos missis ad Belgas criminationibus inducebant, auctoritatem Ximenii contempserunt:
 & se nihil ex iudicio cum Almiranto, donec Carolus adueniet, acturos respondent: à quo
 mandata habebant, vt suo iure interdum vterentur: moremque illum tyrannice inductum, à
 littoribus suis depellerent. statim vniuersam multitudinem ad defectionem incitantes, ci-
 uitatem in armis esse iubent. Sed ne quid hostile Ximenius tentaret, tormenta & machinas
 bellicas, per vrbs mœnia dispositas, ad omni conatu resistendū appararunt: idque tanta con-
 tentione & ardore, vt singuli ciues plurima vasa ærea in vnū congregantes, ingens tormen-
 tū conflauerint, hoc titulo superscripto: MALACITANÆ LIBERTATIS ASSERTORES F.C.
 Augebant animos eorū, epistolæ quædā à Belgarū proceribz missæ, quibz vt in libertate sua
 tuenda perstarent monebantur, se enim apud Carolum effecturos, ne eis fraudi ea rebellio
 esset. At Ximenius quem inter cæteras occupationes tranquillitatis publicæ cura in primis
 sollicitabat, Antoniū Cueva, Atratz oppidi dominū, virū bellicis studiis clarum, delectu ex
 publicis militibz momento tēporis factū (hic enim primus, militiæ institutæ fructus gratif-
 simus Ximenio fuit) cū sex millibz peditū, & quadringētis equitibus aduersus Malacitanos
 mittit. Illos primū vt regiis mādatis obediāt per feciale moneret, mādāt qd si rebelles impe-
 rata facere nolissent, tūc vt in reipub. hostes sœuiendū esse, & vrbe capta factiosos puniē-
 dos, & ciuitatē ad solitā quietē reducendā. Procedebat magnis itineribz. Cueva, iamque ad
 vrbe Antequerā venerat, quam nonnulli Singiliā esse putant, & bidui itinere à Malaca di-
 stat. Sed Malacitani consiliū mutantes, & fortunis suis consulētes, cū Almiranto iure agere,
 totamque rem ex Ximenii voluntate quem iusti amantissimum esse nouerant, transigere
 decreuerunt: nam plebs vniuersa rerum omnium egestate premebatur, Duos ex sua ciui-
 tate iurisperitos ad Antonium Cueva legatos mittunt, qui ne vltra in armis pergat suppli-
 ces deprecentur: se enim paratos esse ad Ximenii mandata exequenda: quem nunquam
 permissurum (qua est religione) sciebant, vt Malacitana littora ab Almiranticorum iudi-
 ciorum ministris, tanquam à prædonibus miserrime infestarentur. Certiorem de omni-
 bus Ximenium Cueva facit: ille vero quandoquidem ita animati essent, iubet vt sine san-
 guine negotia componat, omniaque illis polliceatur iubet, quæ salua regiæ personæ qua
 sustinebat celsitudine, tolerari & condonari possent. Quinque tantummodo punitis, qui
 seditionis authores fuerant, cæteris publice venia est data. Ad Carolum Ximenius eam ci-
 uitatem ex sententia sua, absque ferro & cædibus pacatam esse scripsit, serius tamen ob Bel-
 garum literas, quibus Malacitani fidebant, vt quiduis audere & sperare possent. Qua-
 rum literarum exempla ne vanum esse quod à se dicebatur arbitraretur, cum suis mit-
 tebat: vnde etiam illud intelligere posset, multum damni reip. creari, si res magna di-
 ligentia & consilio prouisæ, facile à suis Belgis irritarentur. Belgas enim tam longo spa-
 tio ab Hispania semoros, parum quid nostris conducat nosse. Quare (inquit) si mea autho-
 ritati

ritati prospexeris, cui tua etiam hac in parte coniuncta est, mirum in modum remp. iuue-
 ris, quæ sola existimatione & autoritate gubernateris semper stetit. Tunc etiã Velasqui-
 des Cuellar, rationum regiarum præfectus, & quæstor maximus, Guterii Velasquidis iuri-
 speriti filius, Mariæ Velascae vxoris sualu Areualum Vacceorum municipium per viam oc-
 cupare conatus est. Eius oppidi ditio attributa fuerat Ioannis secundi regis vxori post ma-
 riti mortem. Porro Guterio Velasquidi viduæ reginæ cura est demandata, & simul arcis A-
 reualensis custodia, quæ post eius mortem ad Ioannem filium deuenit. Tunc vero Caroli
 regis iussu, Areualum, Vlmctum, Matricalium, sanctam Mariam niueam, cum horum mu-
 nicipiorum territoriis, Ximenius Germanæ reginæ tradiderat: quibus quandiu viueret, vt
 10 fruiliceret. Nam cum Ferdinandus catholicus testamento cauisset, vt triginta millia num-
 mum aureorum Germanæ reginæ, ex Neapolitana regis pecunia singulis annis penderẽ-
 tur, & illa in Hispania diuersari maluisset, visum est Carolo, de Ximenii consilio conditio-
 nem accipiendam esse, vt quæ multo honestior & vtilior esset. Id cum Velasquides agi co-
 gnouisset, se Areualensis arcis præfectura, quam sibi & posteris in perpetuum acquirere
 meditabatur, ea ratione deiiciendum animaduertit. Quare cum Maria Velasca vxore ne-
 gotio communicato, clam Areualum proficisci instituit, & oppidum præsidiis militaribus
 munire, vt nullo vnquam modo Areualum in Germanæ potestatem veniret. Fuerat Vela-
 sca reginæ intima, sed tunc ob priuatas rationes illam pessime oderat, vnde Velasquidem
 maritum, ne id permetteret, vehementer instigauit. Accedebant ad hæc aliquot regulorũ
 20 cohortationes, qui Germanæ reginæ res male procedere cupiebant: Velasquidi vero opti-
 mo & ornatissimo viro, atq; quibusdam illorum affinitatis propinquitate coniuncto omnia
 bona optabant. Quare ad hoc consequendum, fauorem & auxilium pollicebantur. Xime-
 nius qui non tam illum propria voluntate, cuius integritatem & placidos mores iãdiu no-
 uerat, quam vxoris suasu ad eam rem incitari videbat, primum literis, & amicis per inter-
 nuntios sermonibus, deinde regiis epistolis, quas è Belgio ad eum beneuolentiæ plenas, dã-
 das curauerat, reuocare à proposito laborauit: minas etiam interposuit, de reipublicæ iniu-
 riis vindicandis, si minus dictis pareret. Sed plus apud Velasquidem ponderis habuerunt
 assiduæ vxoris obiurgationes, & Almiranti promissa, quam Ximenii humanæ & vtilis mo-
 nitiones. Nameo ipso tempore Almirantum ad Areuali muros accessisse certum est, & mu-
 30 nicipii primarios viros ad se vocatos dictis grauissimis monuisse, ne sibi ipsis vlllo pacto per
 ignauiam deessent, nec vlllo modo à ditione regia ad muliebre imperium, & impotentiam
 transferri paterentur, eiectione Velasquide, cuius mansuetudinem & lenitatẽ nouerant; præ-
 fertim rege absente, qui si omnium incommodorum, quæ ex hac re suboriẽtur, certior fa-
 ctus esset, longe aliter regnis suis consuluisset. Quibus etiam, vt magis ad resistendum Xi-
 menio confirmarentur, literas nonnullorum regulorum, puta Velasci comestabilis, Pimẽ-
 telli Benauentani, Mendozii Guadalfaiarensis, propriis chirographis notatas ostẽdit, qui-
 bus liberos suos cum militaribus copiis, ad Areualenses protegendos se missuros promit-
 tebant, si quid violentum, aut hostile à Ximenio tentari animaduernerent. His dictis per-
 multum animati, Velasquidem vt in sententia permaneat adhortantur: se enim potius for-
 40 tunas & vitam amissuros, quam sustineant vt sua libertate spoliati, alterius quàm regis po-
 testati tradantur. Ergo Ximenio omnia prius experiri cupiente quàm ad arma esset veni-
 endum, multos menses ea Velasquidis contentio durauit. Quam cum nulla tandem mitio-
 re ratione finiri posse videret, Cornelium quatuoruirum cum armatis cohortibus ad Are-
 ualenses comprimendos misit. Is pro Areuali portis consistens, per præcones inclamari pu-
 bliee iubet, si statim regiis mandatis parerent, contumaciæ & læsæ maiestatis veniã se pol-
 liceri: sin prauis propositis tenaces persisterent, bellum cruentum, vt eorum insania mereba-
 tur, illis indicare: & contumeliam reipublicæ illatam, multis damnis esse vindicaturum.
 Velasquidi vero defectionis auctori prodicionis infamiam denunciare, quæ ad liberos ge-
 nusque suum, vt sempiterna turpitudine deriuetur: & eius insuper bona vniuersa proscri-
 50 bere & publicare: se enim pie & iuste legatum venire, è quatuoruiris regiis vnum, ad eam
 controuersiã dirimendã. Id cū aliquot dieb. quæ ad eam clarigationẽ solennes sunt fecis-
 set, cum neque Almirantus, neque alius ex regulis quos commemorauimus, auxilium
 Velasquidi ferre, aut clientes suos, vel copias mittere, vt promiserant, ausi fuissent: tan-
 dem ille ad seipsum rediens, & malis quæ interim familiæ suæ acciderant, & rebellio-
 nis tædio fatigatus, militibus quos ad Areuali præsidium congregauerat dimissis,
 Cornelio se dedere necessarium esse duxit. Reserantur extemplo Areuali portæ
 & maxima totius populi acclamatione Cornelius quatuoruir in oppidum recipitur,
 cui arcis præfecturam, iuxta regia mandata, obtinendam tradidit. Tunc si quando
 alias, claro exemplo & manifesto documento innotuit, quantum momenti regis nomen in

Hispania teneat, modo comites secum habeat, prudentiam & magnanimitatem, quæ in Ximenio inueniebantur. De his omnibus ad Carolum Ximenius scripsit: & ne sibi aduersus omnes pugnandum esset, ipsius priuatim literis Almirantum cum primis comprimendum esse monuit: nam ubique, sed in Hispania præcipue, omnia exemplis constare aiebat. Porro, obedientiam quæ regibus debetur, rem esse fragilem, nisi adsit timor quidam & reuerentia: iam enim per omnes angulos iactari, regi Almirantum opponi in Areualensium immunitate protegenda. Quæ cum probe Carolus considerasset, omnia ex Ximenii voluntate confecit. Venit sub mensem Iunium sequentis anni ad Ximenium Velasquides, quem inter cæteras calamitates, filii Guterii Velasquidis mors, qui maior natu, successioni destinatus, ineunte Februario obierat, non mediocri dolore afflixerat: seq; & omnes fortunas 10 suas, eius fidei & humanitati commisit. Ille vero miserum ac supplicem, qua melius potuit ratione seruauit: & se apud regem sua negotia & salutem, non secus atq; hominis amici & necessarii, curaturum pollicitus est: de qua tunc sane non laborasset, si eius fidis adhortationibus potius, quam aliorum vanis consiliis obtemperare maluisset. Ergo Madriti expectare iussus, omnibus in rebus Ximenio adesse, nihil superbum aut elatum ostentare, quæsturæ suæ munus exercere, se regi obsequentem præstare, & omnia sobrie admodum & modeste agere visus est. Dum hæc geruntur, morte paulo post præuentus fuit. Quare votorum compos, id Ximenio sedulo curante, fieri non potuit. Veneni propinati suspicio, propter præproperum eius obitum (vt sunt sinistra mortalium iudicia) oborta est, sed quæ inter prudentes temeraria & inanis sit habita. Nam quod aliud præsentius venenum, quæ- 20 vel ues pestilētior, aut grauior, quam tot molestiæ in Areualensi rebellione deuorata? Tam fallax amicorum ad eam instigantium patrociniatio? Anxius & incertus in capitis periculo euentus? qui quoties animos mortalium sollicitat, dici non potest, quam acerbe discruciet. Accessit filii hæredis, quem dignitatibus & opibus ornauerat, mors imma tura: qui fecialis maximi, quem nos præconem dicimus, sacro magistratu, & Membrillana commendataria præfectura per regem Ferdinandum donatus, atque patris Velasquidis pecunia Vaquerrili oppidi possessione adauctus, gradum sibi ad ampliores dignitates & opes parauerat. Cæterum Velasquide mortuo, Ximenius multo diligentius à Carolo contendit, vt vxoris & liberorum commodis prospiceret, quos omnino destitutos videbat, ni solita regis celsitudinis beneficentia, domus viri optimi, deque rege ipso benemeriti subleuaretur, 30 conferendo in adultos filios, quæcunque pater à rege beneficia suscepisset. Nam se iudicii sui testimonium Velasquidi dare, ante seditionem Areualensem, ad quam partim vxoris iurgia, partim regulatorum suasiones reluctanter & inuitum perpulerant, optimi & præclari ciuis documenta semper dedisse: post sedatum vero tumultum summa fide munera regia, quibus est præfectus, obiisse, & præsto quoties reipublicæ vsus poscebat sibi fuisse. Solebat autem Ximenius huiusmodi testimonia rarissime cuiquam præstare. Res vero Areualenses, quæ Velasquide sublato, in Germanæ reginæ potestatem protinus concessuræ videbantur, meliorem libertatis asserendæ, Ximenio vindice, occasionem habuerunt. Nam cum Germana in mariti defuncti gratiam, Ferdinandum puerum, atq; adeò diuersam factionem complecteretur, Ximenius de Areualensium, & Vlmetanorum immunitate 40 seruanda apud Carolum agere cœpit. Neq; enim tutum esse, antiqua & valida municipia loco commodissimo ad offendendum posita, inquietæ mulieri concedere. Et vetus verbum in Hispania esse, qui Vlmetanis & Areualensibus potiri posset, totius Castellæ dominum futurum esse. Idque non solum ex nostris historiis, sed viuentium etiam memoria, ne rem admodum vetustam se afferre putet, comprobari posse: qui Ioannem Nauarræ regem, hac potissimum fiducia, quod Vlmetum ditionis suæ esset. Ioanni II. Castellæ regi bellum toties indicare ausum meminissent. Nam reginæ commodis è testamēto Ferdinandi satis consultum esse, Matricalio celebri oppido cum circumiacente territorio, pro Neapolitana commutatione dato: cuius animum iam ipse pertentauerat, & optimis rationibus effecisse, vt sibi satis esse factum credat. Nec sententiā mutasse videri posse, quanuis nuper Ve- 50 lasquide viuo, ea oppida reginæ condonanda censebat. Tūc enim Caroli regis litteras ad se totius negotii insciū fuisse delatas, quibus Areualū, & reliqua quæ diximus municipia, vt reginæ traderet iuebatur. Quod cum Velasquides impedire conaretur, se omni tandem ratione effecisse, vt Caroli mādāta sacrosancta essent. Nūc verò cum & Velasquides ultro paruisset, atq; è viuis esset sublatus, omniaq; ea loca à regis ministris cum præsidiis tenebantur, sententiā suam apertè declarare: & pro regia quā sustinet persona, quid sit factu vtilius consulere. Præsertim cum Areualenses & Vlmetani, vetusta regum priscorum priuilegia, sed potissimum Ferdinandi quarti, quæ à Carauaialis fratribus ad diuinum tribunal vadatum apud Giennium obiisse aiunt, in feriniis publicis seruent, quorū exempla ad eum mittebat,

mittebat, in quibus propter antiqua eorum oppidorum merita, magnæ ad hoc pertinent-
 res immunitates concessæ sunt. Visa sunt Carolo ea omnia, quæ à Ximenio scribebantur,
 regiis rationibus perquâ necessaria. Quare ut ipse quæ essent utiliora prospiceret, rescripsit:
 se enim rata habiturum omnia. Interea regina quorundam consiliis in diuersum mutata,
 clam Ximenio Vlmetanos sollicitat, ut se eius imperio subiiciant, mitius multo sub fœmi-
 nea lenitate, quàm sub alterius potestate experturi. Sed cum illi vnanimis repugnassent,
 rursus Ximenium, ut priorem conditionē iuxta Caroli mandata exequatur, petit: dummo-
 do manum aliquam militare aduersus Vlmetanos repugnantes mittat; sibi enim ingentem
 fraudem fieri, dum rem altius considerat, sensisse, soli Matricalensis collatione. Adaugebat
 10 hac in re Germanæ animum legatorum Belgarum consensus: nam iam quoque Laxaus A-
 driano quoque socius venerat, qui ut erant iuxta gentis ingenium, simplicioris cuiusdam
 naturæ, atque rerum nostrarum ignari, facile dictis aliorum mouebantur: & magis Ximeniū
 natiua quadā seueritate, quàm rei ipsius animaduersione ad ea omnia impedienda conci-
 tari, arbitrabantur. Ille tamen propositi constans, in re parum necessaria non multum esse
 laborandum statuens, placidis responsis tempus eximebat. Et quoniam Carolum & Bel-
 garum principes querimoniis assiduis regina fatigabat, ut eæ parum curarentur, sibi que vni
 eius rei exequutio mandaretur, admonebat. Nam quanuis Germana indignata Galliā pe-
 tere destinauisset, multo minus offensæ, aut damni ex quouis loco inferre posse, quàm apud
 nos inter factiosos agens, & fomenta seditionis ministrans. Itaque res Areualenses & Vlme-
 20 tanæ in Caroli aduentum dilatæ sunt. Non minori molestia Ioanna regina Caroli mater,
 morbo durissimo conflictans, Ximenii animum afficiebat: ea enim (ut diximus) atræ bilis
 commotione miserrimè vexata, Turdessilis Vacceorum oppido vitam difficilem transi-
 gebat: vbi pater Ferdinandus, loco certè amœno & peraccommodo, sedem ægræ & dolen-
 ti dederat. Ludouicus Ferrerius Valentinus, qui eius curæ & custodiæ præfectus erat, aut
 senectutis vitio ad res exequendas tardus, aut ignarus quo pacto grauem reginæ morbum
 tractaret curaretve, nunquam ab illa obtinere potuit, ut ex obscuris & tetrus cubiculis, quæ
 morbum contumacem insigni offensione adauxisse credebantur, ad lætiora & luminibus
 renidentia, atque auris salubrioribus afflata, habitationem mutare vellet. Lecto molli,
 & blandis lodicibus, qualibus reginæ vtuntur, somnum capere prorsus recusabat. Humi,
 30 aut tabulis, in summam obsecrantium gratiam, desuper stratis cubitare, deliciæ magnæ e-
 rant. Hyeme rigente, vestes pellibus pretiosis suffultas, aut alio quouis modo ad temporis
 iniuriam propulsandam munitas, pertinaci sententia auersabatur. Triduo omni cibo &
 potu persæpe abstinebat: neque vllis familiarium precibus ad escam sumendam adduci
 poterat. Nonnunquam quod regni gubernaculis priuata, in illa custodia asseruaretur, con-
 querebatur. Doluit Ximenius reginæ vicem, & ut rei iuxta honestæ & piæ nō deesset, cum
 ex Ludouici custodiis negligentia, tantum incrementi morbum reginæ suscepisse pro cer-
 to haberet, Ludouico Ferrerio iam ætate graui, vacationem laborum concessit, & in eius
 locum Fernandus Ducas cognomento Strata, Talabricensis ciuis subrogatur. Hic illustri
 loco natus, & rerum prudentia & industria valens, dum efferatum fœminæ animum arte
 40 quadam perapta tractat & demulcet, tandem effecit, ut cubiculo prorsus expurgato, & la-
 bris fictilibus, quibus carnes in prandium & cœnam afferebantur, eiectis, ad humanitatem
 pristinam rediret. Nam cum huiusmodi vasa quotidie mensis apponerentur, nulla efferri
 patiebatur: vnde putrescentibus obsoniis, teterrimus odor sentiebatur. Quare lecto cubans
 quietem capere cœpit, & ad rem diuinam audiendam foras prodire. & se reginam esse sen-
 tiens, vitam illam grauem & inhumanam relinquere. Id gratissimum Carolo accidit, proq;
 tam diligenti & officioso erga parentem reginam studio, gratias per literas Ximenio egit.
 Ferrerii senis incommoda, Ferrerius filius Toleti præfectura amotus adauxit. Nam cum e-
 ius negligentia omnia confusa iactari, & quorundam priuatorum libidine potiusquam vl-
 la legum obseruantia fieri Ximenius nouisset, qui ante alias Hispaniæ ciuitates Toletanam
 50 curam gerendam sibi esse peculiari officio existimabat, præfectura Ferrerium amouet, &
 Portocarrerum Palmæ comitem, virum magna laude & magnanimitate clarum, eius loco
 paulo post substituit. Sed cum nostra ciuitas in factiones duas iam olim sit diuisa, Syluiam
 & Aialanam: hæc Portocarrerum ad eum magistratum assumi priuatis de causis recusabat.
 Iam cunctis fere eius factionis primariis viris ad id violentia & armis prohibendum anima-
 tis, comes Fonsalitanus veritus, ne ea factio, in qua ipse primas tenebat, parum obsequens
 Ximenio esse videretur, quem vnice semper coluerat, Fonsalita Toletum venit, & eos mo-
 tus facile repressit, atque ita cunctis approbantibus Portocarrerus receptus est. Inter cæte-
 ra quæ in epistolis de Ferrerii iunioris amotione facta reperio, vnum sane est memorabile,
 & quod magis antiquis maiorum temporibus, quando morum rigor & seueritas vige-
 bat,

quam nostrorum temporum licentia gestum videri potest. Gallecus iurisperitus, qui Toletum in acta Ferrerii cogniturus venerat, rebus omnibus accurate inquisitis, de Ximenii sententia aliquot ex publicis ministris, quibus Ferrerius in praefectura usus fuerat, quod iustitiae exequendae praetextu, nihil non iniquum gessissent, per vicos ciuitatis, pracone praecunte, atque eorum peccata proclamante, flagellis caedi de more iussit. Simili seueritatis exemplo, grauiori tamen vindicta, in Arroium Calatrae cruciferum, nisi sibi fuga consulisset, animaduerrere iam meditabatur. Hunc enim in Zoritana commendataria praefectum, potius libidines suas explere, quam minus commissum ex dignitate obire, multorum sermonibus & querelis cognouerat. Nam honestis virginibus inuitis parentibus vim intulerat: nuptas per summam iniuriam stuprauerat: atque assidua peccandi consuetudine liberos etiam ex illis susceperat. In eius locum Sanctium Cabrerum, virum probum, Ximenius suffecit: & ad Carolum continuo scripsit, si forte Arroius ad Belgas venisset, scelus suum mendacio & summa impudentia excusaturus, eius gulam laqueo frangi imperaret. Calcenam sanctae inquisitionis Senatus secretarium, & Aguirrum e iudicibus vnum, aliquot ex causis grauissimi ordinis consortio elicit. Aguirrus vero, quod multis in rebus reip. vtilem sese praestitisset, non multo post in Senatum supremum transfertur: in quo ad extremam usque senectam durauit. His atque aliis exemplis fortitudinis & constantiae suae per Ximenium editis, tantam sibi auctoritatem apud omnes comparauit, ut nemo esset qui non impense cuperet, in eius se beneuolentiam & amicitiam insinuare. Vniuersi pene Hispaniae reguli, simultatibus & dissidiis posthabitis, vltro illi obsequentes fuerunt, pactis etiam conuentis de eius dignitate tuenda, non secus ac sua, & propinquorum. Ex Baticis Fontius Arcobricensis, ex quo Vrennas res novas moliebatur, Ximenii partes secutus est. Ipse Vrennatum Comes, cum Petro Gironio maiori natu filio, depositis odiis, quae aduersus Ximenium vana spe conceperant, rebus suis prospicientes, se neque vnguem tranuersum ab eius mandatis discrepare instituerunt: in eoque usque ad motus Villafradeos sine fraude perdurauerunt. Ex Carpetanis Paciecus Ascalonius, qui ob Toletanae urbis vicinitatem, nunquam a Ximenii voluntate discesserat, eo tempore magis confirmatus, assiduus ad eum itionibus. omnem obseruantiam & culturam exhibebat: atque ut idem faceret Georgius Vrennas, illi propinquitate coniunctus, ante oes curasse certum est. Ad eam nouam animorum coniunctionem, quanuis Ascalonius sponte sua bene erat animatus, Ioanna Anriquefia eius vxor, foemina lectissima, & diuis ob ingentem pietatem cara, permultum momenti attulisse dicitur. Illa enim cum absentiam mariti tolerare non posset, qui apud Ximenium continue agebat, Madritum venit: & coram sanctissimis Ximenii consiliis, & actionibus consideratis, intellexit diuinum honorem ab illo tantum caprari, & a summo Deo tantum pendere, illique vni fidere. Quare hoc apud coniugem frequenter commemorans, effecit tandem ut Ascalonius simulatione, si qua forte utebatur, reiecta, sincero & amico pectore hominem sanctissimum complecteretur. Ex ultramontanis, Astunigana familia, cuius dux Beiarensis princeps est, multis de causis Ximenio obstringebatur, sed potissimum ob prioratus sancti Ioannis controuersiam, quae inter ipsum & Albanum ducem erat. Almirantus, qui nisi Velasquidis negotia intercessissent, in Ximenio colendo Ascalonio inferior haud fuisset, rursus ad eius beneuolentiam rediens, Beneuentanum vna coniunxit. Hos Asturicenses, & Gallecia omnis sequebatur: Lemosio, & Andrata comitibus, id apud suos sedulo curantibus. Pauci quidam priuatis de causis, adhuc infensi Ximenio persistebant, primarii illi sane & principes viri, Mendozius Infantatus dux, Velascus Comestabilis, Fadricus a Toleto Albanus dux. Hi enim cum ad suas voluntates, Ximenii animum pertrahere nequirent, vi & potentia qua multum valebant, non tam re ipsa quid ille iuberet contemnebant, quam se id facere verbis ostentabant. Nam quoties ad rem ventum est, taciti & quieti inter suos desidebant, quemadmodum Velasquidis negotia declararunt. Igitur cum omnes motus compressi essent, atque nihil sibi negotii ab ullo ex regulis faceretur, multa partim ad reip. vtilitatem, partim ad regii census incrementum necessaria facere est aggressus. Nam primum ne tumultus denuo exorirentur, ipseque securus & liber, rebus quas proposuerat animum intenderet: tormenta bellica, & aeneas illas ac operosas machinas, quae propter ponderis immanitatem nequeunt loco facile moueri, tribus potissimum Castellae regionibus, cum priuatis magistris & praefectis, collocare instructissima decreuit: in ultramontanis, ad Metinam Campensem: in Carpetania ad Complutenses: in Batica ad Malacitanos. Ita enim si qui tumultuarentur, aut alio quouis modo aduersus rem publicam iniurii essent, non spectatis aliunde praesidiis, facile sub ipsis principiis coerceri & infringi posse. Hoc tamen ad Metinam factum tantum esse, in epistolis reperio. Nouam item pecuniam percutere, illique diui Francisci imaginem ex altera parte insculpere, tentasse aiunt,

sed Se-

sed Senatoribus regiis multum dehortantibus consilium mutasse. Deinde ad regia vectigalia cognoscenda conuersus, totamq; aulae priuatam rationem, quæ regis catholici diutino morbo multipliciter offensa, atq; perplexis ambagibus confusa erat: edictum à Carolo eius nomine promulgandum postulauit, ad tabulas omnes siue publicas, siue priuatas, quæ de rebus regiis tractarent, à quibusuis hominibus extorquendas, siue in supremo Senatu iudices, siue apud principes aut respub. legati, siue domi cubiculo præfecti, aut deniq; muneris cuiuslibet per Ferdinandum regem olim delecti, aut præpositi fuissent: vt ex in publica scrinia reconditæ, quoties vsus posceret depromerentur. Fuisset hæc res cum primis fructuosa, & ad rerum nostrarum cognitionem utilis: nescio enim quo sinistro fato, rerum apud maiores actarum negligentes, illorum instituta contemnimus: & quid illi egerint, aut qua ratione vixerint, nostris tantummodo cogitatis contenti, parum percipere aut inquirere curamus. vnde parte ad nostras actiones instruendas commodissima, vitam nostram priuamus. Nihil enim securius discitur, quam cum alieno periculo sapimus. At hæc scrinia facta non fuisse satis constat: nam cum tot rebus Ximenius distraheretur, in quibus reipub. incolumitas versabatur, nemini mirum videri debet, si omnia quæ animo proposuit, tam paruo tempore ad exitum non adduxerit. Cæterum tabulas permultas rerum publicarum, & libellos rationum à ministris illis exegisse, certum est: ex illorum enim notitia in ordinum Senatum inquisiuit, hoc est, de militarium magisteriorum censibus, de sportulis, & mensæ magistræ (quam vocant) salariis, de commendatariis præfecturis, quæ rectorum custodia carebant, de iudicibus in eorum Senatum asciscendis, deque aliis multis ad eam rem attinentibus prouidendis. Nam cum eorum magisteriorum recens esset sub regibus possessio, nullibi minus notitiæ, aut plus fraudis & iacturæ erat. At ita in eo diligenter se gessit, vt in primo cognitionis triduo omnes trium ordinum leges, omnes sanctiones, consuetudines, & decreta, quibus obtemperare militares commendatarii tenerentur, peruiderit: simul etiam quæ ad censum pertinebant, typo quoque in genere perceperit. Præfecti maximi commendatariorum, qui Ximenio in res eorum inquirenti, contradicturi procul dubio erant, aliqua interea opposuerunt, quibus se non modo à Ximenii potestate, sed à regia quoque si possent, vindicarent. Verum ea omnia tanta prudentia & dignitate à Ximenio sedata sunt, vt vniuersis commendatariis parentibus, omnia ex illius voluntate sint confecta. Sed ne aliquis fortasse requirat, quæ sint illa quæ commendatarii opposuerunt, nosque propterea, nisi aliquid de eo dixerimus, negligentia in simulet: Calatrauenses, & Alcantarani, quorum illi ad Oretum, hi ad pontem Traiani sacras suorum collegiorum ædes tenent, diplomata summorum Pontificum apud se habere iactabant, quibus eorum magisteriorum præfecturæ, iuxta Cisterciensis ordinis ritum institutæ, nulli præterquam sui ordinis Antistiti, sine maximo piaculo subiectæ esse possent. Quæ omnia vana & futilia esse, prorsusq; ad tempus eximendum adinuenta, multis rationibus Ximenius declarauit. Nam ea quæ de diplomatibus Pontificiis ferebantur, cœnobitis Cisterciensibus, qui sacris ædibus inclusi, in solitudinibus delitescunt, quemadmodum & cæteris, qui ad eum modum viuunt, religiosorum sodalitatibus, sui ordinis Antistites habere à summis Pontificibus iure quidem concessum est, quibus alienos præfici rectores indignum & indecens esset: & sub externis & rerum suarum ignaris magistratibus, omnia sursum & deorsum miscerentur. At militariibus hominibus, qui in luce clarissima apud regium comitatum, aut in castris viuunt, sacrum tantummodo Cisterciensium cognomen, certa que aliquot instituta quibus sese addicerent, data: non autem arctam cœnobarum normam, vnicamque illam abbatum iurisdictionem. Atque ita Ferdinandus catholicus Antonium Rogium Archiepiscopum Granatensem, tribus magisteriis aliquando præfecit: eorumque maiorib. comitiis omnia moderans Antonius interfuit. Quin etiam ne in primario tantum eorum magistratu accidisse id respondeatur: sancti Iacobi commendatarios, qui Augustinianum ritum sequuntur, apud Calatrauenses & Alcantaranos, multis muneribus obeundis præfuisse. Heri vero & nudiustertius, nonnulla etiam per Adrianum Caroli legatum in eorum comitiis effecta esse, quæ hanc omnino dubitationem soluerent. Meminissent enim, non ita pridem, præfecturam Calatrauæ maximam, sine solenni cruciferorum rogatione, Caroli duntaxat voluntate, quibusdam in speciem comitiorum congregatis, Petro Nunio Guzmano fuisse collatam. Quocirca multo sibi æquiora petenti, nullo modo si saperent, resisterent: neque enim posse ab incepto cessare, literis ad id efficiendum à rege missis. Quod si facerent, se operam daturum, vt quod illi iam dudum cupiebant, Petrus Nunius Guzmanus, præfectura haud rite obtenta deturbaretur. Id enim quod eorum priuilegia aperte imminuebat, contra morem illorum inauspicato factum esse, sibi quidem multum displicere. Scripsit quidem ad Carolum Ximenius hac de re sæpius: & Didacum Gueuaram, quem non ita pridem cla-

uigerum creauerat, præfectum maximum eligendum, suoque periculo alterum deiicient-
dum suscepit, qui ferme cunctorum commendatariorum odiis magistratum illum ge-
rebat: nihil tamen circa eam rem obtinuit. Igitur dum vniuersas magisteriorum rationes e-
uoluit, totumque illum militarem ordinem explorat, quadringenties centena millia num-
mum, commendatariorum periniqua dissimulatione, in singulos annos ex regiis prouenti-
bus intercipi inuenit. Nam cum illi ad bellum Mauris inferendum, limitesque nostros de-
fendendos & turandos, certum militum numerum propriis sumptibus tolerare teneantur,
id omnino prætermittentes, regiarum curarum & impensis relinquebant. Quare ut decebat prou-
uifa duo Calatrauensis magisterii oppida, quæ centenis millibus aureorum æstimabantur,
ab Aragoniis iniuste occupata, per Touillam & Cabrerum Calatrauenses commendata-
rios, regiarum rursus ditioni vindicauit. Vim tentare principio Aragonii, litem sub iudice esse
obiicere, præfidiis & militibus oppida firmare. Sed re probe per Ximenium cognita, eaque
apud ipsos declarata, post longam sub rege catholico possessionem, licet inuiti oppidis ces-
serunt. Sed quoniam Touillæ opera in eo negotio conficiendo insignior fuit, volens Xi-
menius strenui hominis diligentiam beneficio aliquo condecorare, cum paulo ante Cia-
conium quendam fisco magisteriorum Calatrauensis & Alcantarani præfectum, parum
rite creatum comperisset: neque enim facultatem ullam, tabulasve collatrices, ab ordinis
sui principibus habebat, sed vnicum duntaxat Ferdinandi catholici chirographum, quo il-
li facultas concedebatur, arcem quandam cum decessore fiscali commutandi ob munus
in Ciaconii gratiam relictum. Id autem non modo iniquum, & contra ordinum militarium
consuetudinem, ab eorum Senatu dissimulatum fuisse aiebat, sed impium quoque & rei sac-
cræ diuenditæ labe infectum. Proinde nullo modo amplius tolerandum, neque Ciaconiũ
ad priuatas eius ordinis rationes procurandas, id est enim fisco nomen, sine magna religio-
nis offensa, haberi posse. Inerat simul in Ciaconio parua muneris gerendi dexteritas, habi-
tusque ipse totius corporis contemnendus. Ideo Ximenius de totius Senatus autoritate,
fisci eum præfectura amouet, eamque ad Touillam transfert. Ne quid tamen fraudis Ciaco-
nio fieret, qui arcem fructuosam pro obtinenda præfectura dederat, ut arx illa sua redde-
retur cautum fuit. Doluit, ut par erat, Ciaconius, & grauem sibi iniuriam illatam apud Ca-
rolum conquestus, Belgarum tandem fauore effecit, ut amoto Touilla, Ximenii mandata
irrita essent: ipseque rursus præfecturæ restitueretur. Quod quauis Ximenius ægerrime
tulerit, deque eo sapius ad Carolum scripserit, nihil tamen impetrare potuit. Touillæ ve-
ro, quem præmio aliquo, vir rerum ab eo bene gestarum memor, omnino afficere cupie-
bat, de Senatus decreto Saboticam custodiam contulit: & quadraginta millia nummorum
sportulæ vice, ex communi ordinum militarium pecunia assignauit: atque ut id ratum ha-
beretur, apud Carolum studiose effecit. Quoniam vero iudicum inopia Senatus ille mili-
tariis laborabat, Tellum sancti Iacobi commendatarium, virum iuris peritia, & rerum earum
notitia per celebrem, Luxanum suum necessarium, doctrina & nobilitate clarum, Calueti
loco in Senatum elegit. Hunc Caluetum Zoritanorum municipem, quod ad id munus pa-
rum aptum iudicaret, Senatu ordinum paulo ante amouerat: cuius rei dolorem Oueten-
sis Pontificatus, quem illi postea Carolus contulit, leniuit. Voluisset ad eum modum cæteros
qui aderant in eo Senatu iudices regis iussu Ximenius explorare. Nam Oforium Episcopũ
Asturicensem, qui Senatus præses habebatur, Alarconum quoque Senatorem Senatu pel-
lendos iam meditabatur: proque Oforio Alphonsum Tellezium, coloniarum Montalbanicæ
dominum substituendum, pro Alarcono Gonsalum Fernandum marchionis Plegiani fra-
trem. Neque in hunc tantummodo militarium ordinum Senatum, sed in alios quoque qui
comitatum regum sequuntur, & post in Granatensem & Pintianum conuentum esse ac-
curate inquirendum proposuerat. Sed ne totam rei inuidiosæ molestiam, in se vnum dun-
taxat deriuaret, priuatas literas super ea re à Carolo petit, quibus de aliis Senatoribus loco
amotorum eligendis, aut nominandis à rege ipso demandaretur. Bæticæ prouinciæ, & Ca-
latrauensis (quam campum vulgo appellant) administrationibus, quæ iam diu rectoribus
carebant, Didacum Lupum Padillam, Ferdinandum Cordubam Capræ comitis fratrem,
qui postea clauiger factus est, viros domi ac militiæ egregios, & qui eisdem regionibus a-
lias præpositi operam non penitendam exhibuissent, gubernatores, hoc est, generales præ-
fectos dedit. Erant etiam aliquot eorundem ordinum præfidia, sine commedatarii milita-
ris custodia: quæ quoniam à factiosis, aut grassatoribus occupari poterant, si diutius præpo-
sito carerent, quauis in Caroli aduentum res minoris momenti differre destinauerat, cu-
stodes quoque per accommodos quæsiuit, quibus interea præfidia commendauit. Vnum ta-
men quod iam dudum secum cogitauerat, adhuc supererat, sed rei inuidia deterrebat: su-
spensusque aliquandiu fuit, an multorum simultates, & negotium odiorum plenum, sed tamen
regiis.

regiis commodis, ut sibi videbatur, necessarium capefferet. Id autem de salariis & sportulis, quæ ex publico ordinum militarium ærario dabantur, mensam vulgo magistralem (ut dixi) appellant, donec Carolus veniret auferendis. Sed tandem ad id faciendum duabus rationibus adductus fuit. Altera, quoniam regiis censibus per Ferdinandum multa pecunia obærat, necesse erat ad reip. commodis subueniendum, ut militibus merces assignata in ære alieno nequaquam esset. Nam primum Germani milites ad Carolum à Belgio traiciendum, xx. millibus aureorum conducti erant, totidem ex templo (ut postea dicemus) Gomecio Buitronio, viro inter Astures primario, deputatis: nā hoc ipso anno Carolus se vela facturum promittebat. Classi quæ oram maritimam tuebatur, reparandæ & instituendæ, octo millia numerabantur: præter multorum præsidiorum ædificia, præterque Nauarrorum provinciarum stipendia, aliaque innumera impensarum genera, quæ in tam ampla regnorum possessione facienda quotidie offerebantur. his autem omnibus sufficiendis, salariorum ablatione opportune succurri posse, cum præsertim Ferdinandi & Isabellæ regum catholicorum morte, ea quoque simul cessassent. Altera vero quæ sibi haud inferior videbatur, ut Carolus in altera regione natus, atque rerum nostrarum prorsus ignarus, dum singulis per Ximenium ablata restituit, novis proceres beneficiis obligaret, seque cunctis amabilem redderet. Quæ plane re satis ille declarabat, quæ caritate & observantia erga regiam maiestatem esset: quædoquidem modo regi suorum procerum, atque adeo omnium aliorum qui liberalitatibus regiis fruebantur, aduenienti applausus constaret, propria odia susque deque habebat. Sed dubitari potest, an hac in parte vir animi æqui & synceri recte statuerit: neque enim milites tantummodo commendatarios, sed aulicos nobiles, qui comitatum regium sequuntur, quorum ingens numerus est, salariis iam olim deputatis, & multa quæ regum beneficentia ex eorum censu proceribus quibusdam, priuatisque aliis collata fuerant, abstulit. Vbi ne affectibus suis indulgere crederetur, ex æquo amicos & alienos multauit. Nam hæredibus magni Gonsali, quem vnice viuum semper coluerat, mortuumque itidem observantia prosequeretur, plusquam quingenties centena millia nummum, hac salariorum ablatione perierunt: idque Ximenius factum suum magni faciens in epistolis ad Carolum commemorat. Tello vero homini amicissimo, quem in ordinum militarium senatum elegisse diximus, ad Batim prope Hispalim frumentariæ molæ, quæ Pelagii Correx cognomen olim tenent, ante annos quadraginta à regibus propter eius merita donatæ, rursus regio censui restitutæ, occasionem dolendi attulerunt. Magnum incrementum regiis facultatibus, ea salariorum & militarium antiquatio intulit: cæterum Ximenio ingens odium & inuidiam conflauit. Nam si paria facere volumus: haud tanti apud Carolum eius diligentia & industria habita sunt, quantum apud eos conceptum est odii, quibus viuendi auxilia insperato demebantur. Itaque immanes illæ regii splendoris, & vetustæ aulae impensæ, atque largissimi & munifici sumptus sub frugi homine prorsus sunt accisi, & intra certos carceres coerciti, illique tantummodo relictæ, qui necessarii omnino erant. Quæ in re ne quis Ximenium omnino culpet, si modo hæc culpa & non potius laus censenda est, sciat Alexandrum Seuerum Romanorum imperatorem, qui inter optimos principes ab omnibus con-

numeratur, palatii maiestatem, & disciplinam restituere studentem, neminem in palatinis haberi passum, nisi necessarium hominem, malum pupillum imperatorem esse dicens, qui ex provincialium visceribus, homines non necessarios neque reipublicæ utiles pasceret. Supremæ igitur duntaxat curiæ senatoribus, priuatis palatii præfectis & ministris, militibus limitaneis & præsidariis, quatuoruiris capitalibus, & comitatus regii licitoribus, vrbani hospitiorum, metatoribus, prætorianæ etiam cohorti, & si qui alii ad regiones vsus necessarii erant, salaria & stipendia, quæ de more illis dabantur, reliquit. Vnde Petrus Martyr, & Gonsalus Ouetenensis, temporum illorum scriptores, suis quoque salariis priuati, calamo iniuriâ illatam vlti sunt. Nam cum Ximenii præclaram virtutem antea commendassent, postea dolore instigante parum æque de illo scripserunt. Certe huiusmodi viris salaria vel de suo Ximenius dare debuerat, præsertim P. Martyri, qui in gratiam regum catholicorum Babylonica legatione functus fuerat, & multa quotidie scribebat. Sed Ximenius aliam rationem est secutus. Hoc quod de salariis, cæterisque honoribus sublati diximus, non satis adhuc mihi certum est, an Ximenii tantummodo consilio, an Caroli iussu confectum sit. Nam cum frequenter in epistolis conqueratur, sibi ut malo genio aut cacodæmoni, partes auferendi concessas esse, donandi vero prorsus detractas: & Belgis in memoriam reducat, se eorum suasu in summo odio apud suos Hispanos esse: & rursus cum nihil apud Belgas, nisi ex Ximenii sententia gereretur, cunctique eum authorem fuisse crediderint, isque alicubi idipsum confirmauerit, atque regios census augendos omni studio vbique contenderet, deque eo serio & crebro multa verba faceret: res anceps & obscura redditur. Erat illi sane

cum primis persuasum, neminem principem neque bello neque domi res magnas, & reipublicæ salutare efficere posse, nisi census regii curam haberet. parumque illam opinionem probabat, qui regem quantumvis infunderet, prodigum futurum negat: siquidem opes quantumlibet immensas assiduis largitionibus dissipari, exhauriri que. Ideoque ut in donando caute & considerate se gereret, Carolo consuluit. Porro sibi accurate disquirenti, quod patrimonio regio esset perutile, tandem visum esse ad res principis amplificandas maxime conuenire, ut sublatis quibusvis pecuniarum regiarum coactoribus, vnus tantum vir nobilis & industrius, quæstor maximus crearetur, ad quem res nummaria vniuersa perueniret, unde ad publicas aut subitas quasque necessitates parata pecunia continuo numeraretur: quæ vero superesset ad liberalitates & largitiones, alio sive vsus prout regi liberet, apud eum asseruarentur. Hoc se & alias monuisse dicebat, nescire tamen qua de causa rem perutilem contempsisset, nihilque vnquam de ea consultasset. Interim certe se permissurum non esse, ut apud Ludouicum Sanctum Aragonium, qui ex curatoribus ærariis vnus erat, magisteriorum militarium prouentus, & quicquid ex orbe nouo aduehebatur, deponeretur: quoniam maritimæ oræ tutela, præsidia omnia, & cætera quæ supra sunt commemorata, ex ea summa prouidenda essent. Sed quoniam ex statis regni vectigalibus, xx. millia aureorum Germanæ reginæ iuebantur dari, id ne fieret etiam prohibuit, quod ea ex Arcualensi solo iuxta pacta conuenta essent petenda. Nihil enim damnosius regium censum lædere dicebat, quam huiusmodi rationum confusio, & solutionis semel destinatæ mutatio. Regulorum nonnullis, aliisque item aulicis hominibus, non contemnendas nummorum summas liberaliter à Carolo donatas, parum se probare declarauit: multumque considerandum monet, ne id passim & temere fiat: semperque hoc vnum solícite dispiciat, quorumnam fidei & consilio se committat: multos enim se illi insinuatu- 10 ros, non tam regis obseruantia causa, quam priuatorum commodorum ratione. Quorum nonnullis hoc duntaxat propositum esse, regem in egestatem & angustias redigere, ut eorum operæ necessario impleretur, quas quanti libeat locent. Quemadmodum iam olim euenisse, ex priscis historiis, rerumque recentium monumentis facile cognosci poterat. Ergo secum parumper cogitaret, quanti sumptus impenderent, in reipublicæ necessitates primo quoque tempore faciendi. Illud etiam insolens & intolerabile, intra quadrimestre tempus quo regnare cœperat, ex statis vectigalibus, centies & vices centena millia, ex aliis vero regis prouentibus, plusquàm sexagies data esse: cum reges catholici, totis quibus regnauerant quadraginta annis, quantumvis benefici fuissent, eam summam non exæquassent. Quare ea omnia prorsus abscindenda esse censebat. Tabulas vero, quas à rege Ferdinādo datas Enricus Fortuna, Anricus Almirantus, & Paciecus Ascalonius ostendebant, in quibus decies centies, ex noui orbis redditibus singulis donabantur, irritas & inanes esse iudicandas. Nam quæ tempore diuturnæ & acerbissimæ ægritudinis parum considerate promissa fuerant, præstari non debere ius est. Porro Enricum Fortunam, qui cognationis vinculo Ferdinando regi perquam coniunctus, id mereri magis videri poterat, hominem esse præcipiti natura, & qui Gallorum quæsitis auxiliis, aduersus Carolum multa tentasset. Quod si liberalitatem, quæ reges in primis amabiles facit, exercere vellet, habere apud se nobilissimos ministros, qui prompte & fideliter suis iussis assidue obediuissent, quos beneficiis, quoties facultas daretur, exornare posset: iustitiam vero erga reliquos omnes ex æquo coleret. Nam iustitiæ munera sine discrimine omnibus esse tribuenda: liberalitatis vero ministris, pro cuiusque fidei sedulitate & dignitate. Tria enim sibi magnopere necessaria semper fuisse visa, quæ regis imperium ante omnia stabilirent, primum ut suum ius vnicuique tribuat, siue id æqualis conditionis homines à rege postulent, siue multum dissimiles. Deinde ut virorum militarium, præsertim qui animi fortis & strenui præclara dedissent documenta, rationem in primis habeat. Vltimum vero, quod magni momenti existimabat, ut censum regium dissipari non permittat: sed opes potius ex redditibus amplissimis continuo seponat, quibus res maximas & gloriosas adoriatur, & efficiat. Ipse enim experientia didicerat, quantum hoc referret, qui eo quadrimestri spatio, quo Carolo vicariam operam in moderandis sceptris præstiterat, tot res præclaras & egregias absoluerat. Nam Baticos motus sedauerat: terrores Nauarrorum compresserat: Malacitanorum contumaciam coercuerat: limitanea præsidia armis & militibus communiue- 20 rat: & oræ maritimæ reddiderat tranquillitatem: incursiones in Africam fecerat, classē aduersus Algerium missa: Bugiam, Pegnonum, & Melillam, Horuscii Barbarossæ obsidione liberauerat: Lusitanis ad Argillam defendendam auxilium obtulerat: & demum grande æs alienum, quod sub Ferdinando regis census contraxerat, dissoluerat. Quod si ipse alienas partes agens, & maleuolorum inuidia sæpe impeditus, hæc potuit efficere, à sumptibus super-

superuacuis abstinens: quid censendum esse crederet de se ipso rege potentissimo, & cuius
 celsitudinem subditorum inuidia attingere non potest? Quod de classe ad Algerium expu-
 gnandam missa ait, quamuis prosper successus illi defuerit, tamen ob data constantis animi
 & inuicti signa, memorabile est. Non minus enim laudis ex ea re infecta reportauit, quam
 quondam ex Orano capta. Algerium, quam nonnulli (sed vt opinor falso) antiquam Cirtā,
 Iubā & Syphacis regiam esse credunt, eo tempore sub Hispanorum potestate erat, quibus
 certum quoddam tributum quotannis pendebat. Sed cum interea Africana littora Horu-
 scius Mitylenæus pirata, cognomento Barbarossa, cum fratre minore Haredino infestaret
 Bugiamque quam nostri tenebant, occupare laboraret, & ab eius obsidione alterius bra-
 10 chii iactura repulsus esset: ab Algerianis ciuibus qui Hispanicum iugum excutere affecta-
 bant, vindex libertatis accersitus fuit: atque intra vrbis mœnia receptus, totius iuuentutis
 aduersus Hispanos dux constitutus. Haredinus cognomento quoque Barbarossa, Christi-
 ani neminis acerrimus hostis, ille est, quem Carolus iam Romanorum imperator nostris
 temporibus Tunete depulit, oræ maritimæ securitate parua. Aiunt permultum opera Mo-
 rabitorum, ad persuadendos popularium animos Horuscium adiutum fuisse: qui assidue
 proclamabant, nefas esse & rem indignissimam, generosos Mahumeti cultores, Christianis
 hostibus non solum parere, sed etiam tributa pendere. Quare Horuscium virum fortissi-
 mum & Christiano nomini infestum, qui eos ab Hispanorum seruitute liberare posset, re-
 gem capefferent: nam & occasionem peropportunam à Deo illis oblatam esse, rege Ferdi-
 20 nando per id tempus vita functo. Ximenium vero non esse cur timerent: nam quamuis O-
 rano capta Africam olim terruerat, iam adeo graui senio oppressus, & multis negotiis è re-
 gnorum gubernatione impeditus erat, vt celerrime è vita illi esset migrandum: Itaque nec
 vires neq; otium Ximenio esse, ad res iterum Africanas inuadendas. His regionibus per-
 suasæ turbæ, à Selimo Algerii principe deficientes, Horuscium regem creauerunt. Hic er-
 go vrbe Mauritaniz celebri & littorali potitus, non solum Hispaniam maritimam quoti-
 die vexabat, sed etiam ipsos Africanos regulos, auitis imperiis deturbare conabatur: vt pau-
 latim & Africam quoque ad Turcarum seruitutem traduceret, quorum armis & præsiidiis
 ex prædone rex factus fuerat. Inter hos cum Albuzeuenum Tenezium principem crudeli-
 ter vita spoliasset, Iahia Albuzeueni frater à Tenezensibus regno præficitur. Is paulo post
 filio herede relicto mortuus est. Hic continuis Horuscii incursionibus afflictus, timuit ne
 30 in eius manus incideret, & in Hispaniam tandem traicere decreuit. Ergo ad Ximenium
 accessit supplex, se eius fidei commendans, & contra communem hostem opem implorās:
 nam ob Hispanorum amicitiam, in eas calamitates & miserias se incidisse dicebat. Maluif-
 se enim maiorum suorum exemplum sequi, qui Hispaniz reges coluissent, quam Barba-
 rossa piratæ adhærere. Ximenius humane respondit, curaturum se, ne amicitiz cum Hi-
 spanis inita vnquam illum pœniteret. Delectus militum per Hispaniam haberi iubet, &
 naues quibus in Africam appellerent instrui, vt pirata à nostris littoribus arceretur. Classi
 cum Fernandum Andradam præficere vellet, impetrare non potuit: quod ex tumultuariis
 & rei militaris imperitis hominibus legiones illas coactas esse diceret: vnde potius ex illo-
 40 rum opera ignominia, quam vlla gloria expectanda esset. Ximenius cui omnis repulsa mo-
 lesta erat, ægreque ad preces descendebat, Didacum Veram tormetorum præfectum, cu-
 ius industriam & fortitudinem, in Oranica olim expeditione expertus fuerat, ad eam rem
 idoneum arbitratus, legionibus traditis ad Algerium expugnandam misit. Nonnullis parū
 attente Ximenius id fecisse visus fuit: quod is militari arrogantia inflatus esset, & casu po-
 tius, aut fortuna, quam prudentia consiliove, quo carebat, victurus crederetur. Igitur octo
 millium armatorum exercitu Didacus Vera ex Hispania soluit: in Africam ad Algerii littus
 pridie diui Hiero. qui dies ante tertium Cal. Oct. est, appulit. Mauri, qui multo ante id resc-
 uerant, finitimorum vndiq; euocatis auxiliis, ingenti Numidarum equitatu cuncto, op-
 pidum probe munierant. Horuscus cum sexcentis fortissimis Turcis sagittadi peritis, quos
 ad sui corporis custodiam ex Asia adduxerat, pro muris stans magnos suis animos ad hostiū
 50 impetum propulsandum faciebat. Didacus Vera cum milites suos ad oppidum inuadendū
 prædæ cupiditate plus satis paratos videret, in quatuor partes exercitum diuisit, sic in offi-
 cio melius contineri posse ratus, & vt à quatuor item cæli regionib. expugnationem Alge-
 rii adorirentur. Aiunt cōtentionem fuisse ortam de militibus diuidendis, inter Veram, & a-
 liquot tribunos: qui nil perniciosius fieri posse aiebant, quā exercitum in tot minutas par-
 tes frangere. Omne enim exercitus non numerosi robur, in omnium militum vnione posi-
 tum esse: præsertim cum pro certo accepissent, hostium præsidia quā instructissima & co-
 piofissima parata esse. Bene consulentib. Vera non auscultauit, qua de causa illi contuma-
 ciores facti pugnam negligentius curantes, præcipitem consilio suo agi siuerunt. Nā nostri

quadrifariam diuisi Maurorum viribus impares fuerunt. qui siue quod tribulos ferreos por-
vicos oppidi disseminassent, siue quod scrobes passim fodissent, quas leuibus virgulis & a-
rundinibus terra leui iniecta contexissent, portas oppidi patentes relinquunt. Nostri puni-
cas insidias veriti, ingressu neglecto, muros audacter conscendere conantur: qui viribus
Turcarum repulsi sunt, & aliquot capti è pinnis murorum, in contumeliam & ludibrium
suspensi. Horuscus Turcas & Numidas egredi iubet aduersus reliquas exercitus partes: qui
copiosiores atq; etiam animis, obducis nostri manifestam imprudentiam, elatioribus ir-
ruentes, Hispanum exercitum continuo fugant, atq; stragem & internecionem edunt. Di-
dacus Vera consilio & militibus destitutus, fuga sibi & filio consulendum ratus, bonam (vt
aiunt) eius diei partem, dum Mauri in nostros sauiunt, in scopulorum cauernis delituerunt. 10
Postquam in Hispaniam appulit, imprecationibus passim accipiebatur: & contumeliosis
puerorum cantilenis proscissus longe debilior Horuscio esse cantabatur, qui altero bra-
chio carebat. Infausta ab eo tempore Algerii expugnatio nostris semper fuit: nam littoris
illius importuosi stationem, male fidam nauibus semper experti sumus. Eius rei nuntium
Ximenius sub Octobrem accipit, multa iam nocte, hominibus theologis de rebus sacris di-
sputantibus assidens, Cum dictum esset, cursorem ex Africa ad fores adstare, vt intromit-
teretur iubet: & nihil sciscitatus, postquam literas ad se datas tacitus legit, sereno vultu cir-
cunstantibus dixit: Exercitus noster in Africa victus & profligatus esse nunciatur: sed par-
uam iacturam fecimus, Hispania hominibus facinorosis & audacibus exhausta est. Et rur-
sus ad quaestionem theologicam disputandam est conuersus, qua absoluta ad corpora cu- 20
randa discessum est, admirantibus cunctis Ximenii constantiam, & inuictum pectoris ro-
bur, qui nullum animi commoti signum in re aduersa & subita dedisset. Id autem, quod
Hispaniam malis hominibus exhaustam esse dixit, ex regis Ferdinandi consuetudine & cō-
uictu traxit: qui saepenumero expeditiones aliquas non alia de causa parandas esse aiebat,
quam vt furibus, sicariis, ganeonibus, & perditis hominibus iuuentus Hispana expurgaretur:
qua malorum consortio inutilis & vitiosa paulatim reddebatur. Hoc consilio iam olim
in Atheniensium rep. Periclem clarissimum imperatorem vsum esse, ex historiis nouimus:
qui singulis annis classem ornare solitus erat, vt ignaua, turbulenta, & seditiosa plebe ciui-
tatem suam leuaret. Aemuli qui ex euentibus acta aestimabant, eam expeditionem tanquā 30
parum prudenti consilio susceptam, parumque apto imperatori commendatam, apud Ca-
rolum criminabantur. Qua de causa aliquot epistolis cladis famam Ximenius extenuat: nā
mille tantum homines ex vniuerso exercitu, adnumeratis etiam captiuis, desideratos fuisse
ad Carolum scribit: & culpam in Didacum Veram aperte reiicit, tametsi iacturam nihili
esse faciendam dicat: bonam tamen spem habere, magno cum hostium damno & detrimē-
to se vindictam sumpturum. Ad Leonem vero Pont. Max. vt ex eius responsione per Petrum
Bembum edita apparet, grauius aliquid scripsisse certum est. Nam magna molestia se affe-
ctum esse Pont. respondet, quod exercitus quem in Africam Ximenius transmisisset, ma-
gnam plagam apud Algerium accepisset: vna tamen re dolorem suum leuiorem fieri, quod
ipse animo fractus non esset, neque quicquam de ipsius ardore & diligentia eam ob cau-
sam esse detractum: atque verbis amplissimis, eum ad alterum exercitum comparandum, 40
& ad rem publicam Christianam iuuandam adhortatur: animumq; illum dignum eius vir-
tute, dignum etiam autoritate quam supremam Carolus ei dabat, diutius retinendū esse,
atq; adeo saepius aduersus communes hostes incitandum: cum praesertim ex recenti, & mi-
rifica Turcarum regis contra Sultanum Aegyptium victoria, non dubium erat, quin insolēs
& exultans Turca, vere ineunte mare nostrum infestaturus esset, atq; classe inimica reple-
turus. Quod commune malum cæteris quoque principibus Christianis se indefinēter de-
nunciaturum, vt communibus votis & praesidiis, hosti potentissimo vniuersi resistent, bel-
lumq; cum eo aduersus Turcas vnanimes capebant. Ex quibus sane literis plane constat,
Ximenii amplitudinem & auctoritatem, non modo apud Hispanos clarissimam, sed etiā
apud exteras gentes illustrem fuisse. Sic enim Pont. Max. cohortationibus ad regios cona- 50
tus suscipiendos instigatur, vt soleant reges, & magni principes. Nimirū bonam negotii cō-
ficiendi partem, ex eius industria & robore pendere intelligebat. Fuit etiā sub hoc ipsum
tempus edictum Ximenii, ex regii senatus autoritate, aduersus mercatores Genuēses, qui
nostras vrbes frequentes incolunt, per vniuersam Hispaniam promulgatum, quo iubebā-
tur, vt intra centum dierum spatium, ex Hispania discederent, alioqui bonis priuandi & ca-
pite puniendi. Tam acerbi edicti causam hanc fuisse apud Martyrem reperio. Ioannes Ri-
uus, qui Didacum Veram ad Algerianam expeditionem inter praecipuos comites secutus
fuit, modicis parentibus Toleti ortus, sed bellicis artibus & animi praestantia per omnia in-
signis, longa & probe munita triremi piraticam interdum prospere exercebat. Hic in mer-
catores

catores Genuenses aliquando incidens, naues eorum & opes deprædatus, damna non me-
 diocria (vt aiebant) illis intulerat: quare sedulo curabant, vt sese occasio offerret, qua præ-
 donem vlciscerentur. Accidit igitur vt sub mensem Iulium, tres onerariæ Genuensium
 naues apud nouæ Carthaginis portum, lanarum asportandarum causa in anchoris essent.
 Nam cum ouium Hispanarum vellera, tenuitate & molitudine præstent, innumeri lana-
 rum sacci ad alias regiones ex Hispania quotannis traiciuntur. Aderant præsidii causa to-
 tidem naues, omni bellico apparatu, atq; militibus Genuensibus munitæ: quibus respub.
 iusserat, vt Ioannem Rium prædonem interea quærent, & meritas pœnas ab illo sume-
 rent. Igitur dum ea de causa in anchoris sunt, ecce classis Hispana aduenit, cui præerat Ca-
 talonius Berenguellus Muschoti dominus, vir in illa prouincia primarius, dignus qui pro-
 pter generis nobilitatem, & spectatam sui parentis erga regem Ferdinandū fidem, honori-
 ficis muneribus præficeretur, quanquam animo non nihil remisso, & ad pericula ignauo
 habebatur. Huic comes veniebat Ioannes Riuis, quem ex triremi longa Genuenses agno-
 scentes, cum sibi tradi multis obrestationibus à Berenguello petunt: cum præsertim ex fœ-
 dere cum Hispaniæ rege factò, si quis hostis alterutrius fuisset, vtriusque præsidii & armis,
 esset oblata occasione puniendus. Id cum Berenguellus arroganter despexisset, Genuensium
 præsidia irritata, quod iusta oratione impetrare nequiuert, Ioannem Rium vi adoriun-
 tur, & eius triremem tormentis pene subruunt. Commotus Berenguellus, satis inepto & de-
 genere consilio præsidariis nauibus relictis, quibus cum ob illatam iniuriam, confligendū
 erat, in nihil commeritas onerarias tormenta sua hostiliter contorquet. Vim vi repellendā
 Genuenses decernentes, cum præsertim insontes imperiti essent, tres demittunt è nauibus
 scaphas, & singulis binā tormenta imponunt, & nostram classem præfecto carentem (illico
 enim vt ad manus veniendum fuit, Berenguellus prælium deseruit, & classe neglecta terrā
 petiit) assiduis ictibus male mutant: & ex quatuor Hispanis triremibus, duas vi tormento-
 rum confregerunt: quarum altera submersa fuit. Berenguellus interea tumultu urbem cō-
 plens, eam iniuriam quæ prorsus ad læsam maiestatem pertinebat, neutiquam esse ferendā
 clamitans, machinis tormentariis in Carthaginis tutelam comparatis, Genuenses esse re-
 pellendos admonet. Cœpit pugna grauius accendi, & vt in tumultu & seditione fit, cæco
 furore concitatis animis, nihil consilii vel remedii capiebatur. Vtrinque æneæ glandes tor-
 mentis emittebantur: vrbis tecta concutiebantur: eminentiores turres concidebant: nihil
 hostilius ab immanibus Turcis misera ciuitas potuit expectare. Tandem magna vtriusque
 edita strage noctis interuentu certamen dirimitur. Hoc factum Ximenii animum acriter
 commouit: neq; enim tanti faciebat Ioannem Rium piratam à Genuensibus capi, quam
 per summam iniuriam fœdus violari, & regis nostri maiestatem contemni. scq; eo tempo-
 re sceptrum moderantem, tam manifesta contumelia affecisse. Hac ergo de causa in Genuen-
 ses edictum, quod diximus, promulgauit. Berenguellum vero ita ex ea re oderat, vt eum
 classis præfectura priuare apud regem curauerit, & ad Ioannem Velasum virum strenuū,
 & Bernardini comestabilis iam defuncti filium transferre. Sed Berenguelli patroni, id non
 tam Ximenium reip. causā: quam affectui priuato indulgentem contendere, apud regem
 identidem affirmabant: quorum dictis fidem rex habuit, & Berenguellum ferme per Xime-
 nium exauthoratum rursus pristino muneri restituit, quatuor millibus aureis ad iacturas
 sarcindas insuper additis. Quapropter Ximenius acerbiori in Berenguelli ignauiam epi-
 stola ad regem data, id neutiquam faciendum esse scripsit. Quod si Velasus propter parua
 rerum maritimarum experientiā impar esse præfecturæ credebatur, Barchionenses & Va-
 lentinos maritimos populos sese offerre, ad omnem oram Hispanam tutandam, propriis
 com meatibus & sumptibus vniuersæ classi necessariis: quorum promptam ad eam rem vo-
 luntatem, eo præsertim tempore, non esse reiiciendam. Nam postquam seculares induciæ
 cum Genuensibus pactæ exierant, veteres similitudines, quæ ob Sardiniam Mauris quōdam
 proditam inter ipsos intercedebant, capitali odio renouari videbantur. Porro mirari se di-
 cebat illorum inconsiderantiam, qui Berenguellum regia beneficentia ad augendū curauis-
 sent, qui acerbiori custodia, quam eius conterraneus Quintus, qui apud Belgas ob læsam
 maiestatem in vinculis erat, puniri meruerat. Sed nihil apud Carolum promouit, Belgis au-
 licis Berenguello studiose patrocinantibus. Eius causam tunc mire adiuuit, quod sub extre-
 mum Augustum, acri & cruēto prælio, quod magna vtriusq; partis cōtentione per solidum
 ferme diem durauit, quatuor Turcarum piraticas triremes Berenguellus nouē nostris pro-
 be instructis cepisset, Turcis ad vnum captis aut confossis: cum toto sexennio ex quo ille
 præfectus classi fuit, mare nostrum Mauris insolenter infestantibus, nihil egregium aut præ-
 clarum gessisset. Erat Ximenius suo pte ingenio fortium virorum studiosissimus: vnde ma-
 gnum Gōsalum & Bernardinum comestabilem summe coluit: Fernandum Andrādē non

vulgari comitate tractabat: compluresq; alii hac vna ratione, quamuis infimo loco nati essent, apud eum inprimis commendabantur. Quæ res eo tempore effecit, vt virorum fortium numerosa turba ad eum vndique conflueret: atque respub. militariis exercitiis florens exteris principibus, rege absente, terrori fuerit. Berenguello vero indignabatur ob semel conceptam de illo opinionem, quasi remissi & imbellis animi esset: à qua nunquam diuelli potuit. Genuenses vero, quos edicti promulgatio ob intercepta lucra & bonorum cunctorum proscriptionem male habuit, illico ad Belgas traicientes, publica legatione apud Carolum regem sese excusarunt: molestissimum id suis ciuibus accidisse, quamuis Berenguelli temeraria insolentia occasionem iustissimam dedisset: Remp. tamen eius nomini deuotissimam parum Berenguelli imprudentiam curauisse, modo fœdera cum ea iusta 10 conseruarentur: atq; ita senatum decreuisse, vt nauium illarum præfecti capitis rei continuo haberentur, cæteris vero qui præfectis consensissent, vt quamprimum patriam terram appellerent, commeritas pœnas reipublicæ darent. Verum Deum immortalem iustissimū delictorum vindicem, occasionem quam quærebant præripuisse, qui naues illas apud Nicæam, in Villafrancæ portu consistentes, subito & insperato turbine correptas, & ruptis rudentibus, anchorarumq; retinaculis, miserabili spectaculo in gyrum actas, cum viris plusquam trecentis submersisset. Cuius rei atrocitatem & durissimam fortunam adeo nihil eos commouisse, vt potius grauius tulerint, scelestos homines & fœderum violatores, diuina potius ultione periisse, quam reipublicæ vindicta, quæ in exemplum posterorum erat futura. Carolus illorum appositâ oratione placatus, quicquid noxæ admiserant benigne condonauit, & Ximenii edictum abrogandum esse placuit. Ximenius contra seuerus instare, 20 in regiam maiestatem peccantibus haud ita leuiter ignoscendum esse, & nouas causas accidisse, propter quas Genuensium bona apud sequestros essent detinenda. Ex autem huiusmodi erant: Petrus Nauarrus, quem ad Africanam expeditionem imperatorem Ximenius habuerat, cruenta illa apud Rauennam pugna, cum fortissimi militis & optimi ducis partes abunde præstitisset, à Gallis captus, & odio quorundam nostrorum, quos infensos habebat, in custodia neglectus, à rege Gallorum sollicitatus, classi Gallicæ hac (vt aiunt) cōditione præficitur, vt naualibus & pedestribus copiis, consilio & præsentia sua consuleret, manus autem cum Hispanis conferere, aut regem suum apud quem in pretio habitus stipendia fecerat, aperto Marte offendere non teneretur. Is eo tempore sedecim nauium classe 30 Massiliam veniens delectus militum studiose faciebat, nec dubium esse, quin ille totus apparatus aduersus Calabriam & Siciliam instrueretur. Nam Genuensium classis, quæ paulo ante Gallicæ adiuncta fuerat, Panormum adoriendi suspicionem dederat, Camarino & Goliscano eius vrbis primariis hominibus clam auxilium ferentibus, post Nauarri vero aduentum aperte rem gerentibus. Neq; enim alia de causa, vir eius oræ peririssimus superuenierat, nisi vt eius ductu & consilio, qui Campana & Sicula littora tam probe nouerat, totâ illam regionem infestarent. Periculum itaq; esse, ne Maximiliano Cæsare aduentum suum in Italiam differente, Gallorum potestati Mediolanum & Neapolis cederent. Addebat etiâ Barchionensium legationibus certiorum factum esse, quotidie in eorum portibus Genuenses & Gallos sese ostendere, omnemq; illum Cataloniæ tractum sub specie distrahendarum mercium illis hominibus repletum esse, qui vltro citroq; cōmeantes, frequentes nuncios in Galliam mitterent, indeq; rursus acciperet. Quæ omnia belli quidem aduersus Neapolim præparati indicia erant: sed iam tandem literis per arcanas notas scriptis, quas Cauliberensis arcis præfectus interceptas ad se miserat, vniuersam rem deprehensam esse. Nā in eis Genuenses classis suæ præfecto imperabant, vt tam à Gallis quam à cæteris confœderatis, aduersus Hispanos præsidia peterent, beneq; deinceps sperarent: nam iam fortunæ aspirantis principium sese ostenderat, celoce Hispana apud Sardiniam capta, plusquam cētum militibus instructa. Quare bono animo essent. neq; vllam rerum necessariarum inopiā timerent: nam in duabus insulis Sardinia & Sicilia, omnia prouisa & disposita esse, quo si angustiis premerentur, tuti & securi se reciperent. Idcirco sibi id sententiæ esse, vt ex supellectile Genuensi, quæ apud sequestros erat, nihil propriis dominis restitueretur, donec illi 40 motus apertius innotescerent. Nam si fœdus tādē violare nō cessarent, propria pecunia oppugnari posse. Quare tātisper suo edicto authoritas dāda, quoad de eorum erga nostros fide rei euētus testimonium daret. Neq; enim tantopere Genuensium negotiationē Hispanis regionib. necessariam esse, vt non parum multi prudentes homines reperiantur, qui nō modo eorum commercia parum esse nobis fructuosa affirmant, sed vehementer etiâ pernicioosa: quod tamen alterius considerationis esset. Porro legatos se Genuam misisse, qui de his omnib. agerent, atq; eorum animos explorarent. Hæc quidem Ximenius diligētissime monebat: sed Genuenses fidem Caroli implorantes, tandē in pristinā cōditionē, Ximenio etiam

etiam approbante restituti sunt. Nam legatis, quos ad eos miserat, benignissime susceptis, omnem suspicionem quam de Neapolitano bello conceperat, inde ademerunt. Nauarrus quoque pro veteri amicitia per Taramonam presbyterum familiarem suum, se apud Ximenium expurgauit, maritimas illas copias, totumque illum naualem apparatus, pro antiquo suo instituto aduersus hostes religionis parari affirmans: viresque suas & solitos conatus se potius aduersus Africana littora, quam contra regnum Neapolitanum, aut contra Siculam oram intendere. Dum hæc aguntur, Naiarenfis Nauarræ prorex ad Ximeniū scripsit, Caroli literis iuberi, ut equestre præsidium, quod in Nauarrorum finibus tenebat, Maximiliano imperatori, ad Brixia obfidionem in Italiam descendenti concederet. Ille enim Gallicæ potentia infringendæ causa, nepoti prospiciens, in Italiam festinabat: quoniam totum illum Insubria tractum, qui à Mediolano in Bononiam est, Gallus occupauerat: cuius copiarum in dies magis augebantur. Id ut diligenter faceret Ximenius rescripsit: sed per celeres cursores Carolum monuit, ne Brixia expugnationem imperator auus frustra tentet, esse enim, urbem natura & loco munitissimam: sed Mediolanum continuo contendat, quæ capta, non solum Brixia dominum futurum, sed vniuersa Italica opulentia, quæ ex Mediolanicis negotiationibus & commerciis, propter regionis felicitatem constat. Se vero nisi ei aliter videretur, si Neapolim Gallus intendat, validissimo ex Hispania coacto exercitu, Lutetiam versus in Gallias irrupturum. Et quoniam nonnullos ex Neapolitanis regulis, qui priuatorum negotiorum causa apud eum erant, parum comiter à Belgis aulicis tractari audiuerat, & moras in reb. quas efflagitabant iniquo animo sustinere, meminisset Neapolitanorum mores, qui leuibus de causis nonnunquam acriter irritantur: & daret operam, ut omni beneuolentia & ciuilitatis genere deliniti, domum quamprimum fieri posset redirent. Militum Hispanorum legionibus, quæ ad Neapolim eo tempore erant, in summa rerum inopia constitutis, subueniendum statim esse censere. Nam stipendia quæ meruerant numerari flagitabant, ut ex Arellano tribuno, qui à prorege eam ob causam ad se venerat, cognoscere poterat: nam in eo articulo res Italicas positas esse, ut potius regis familiaria, quam Neapolitanis militibus argentum sit negandum. Ad ceteros vero Italiae motus sedandos, Pontificis maximi animum captandum: de quo, quamuis ille omnia polliceretur, se non admodum securum esse. Nam cum non ita pridem Gallis ad conferenda cooptandaque sacerdotia liberali animo, certis sub legibus, ius concessisset, & condonationes item pontificias, quæ à crucis protectione, cruciatæ dicuntur, hæc à nobis sæpius flagitatas, nouas causas neccendo, denegauit. Id autem fieri, ut vires Gallo adaugeantur, certissimum esse: neque enim bellum cum religionis nostræ hostibus se gerere, aliamve publicam causam procurandam suscepisse, poterat prætexere: cum Hispani per nongentos annos, cum Mauris perpetua prælia conseruerint, sanguinemque suum in defensionem crucis, & religionis propagationem effuderint, & adhuc effundant. Esse itaque summum Pontifici si opus foret interdum perterrefaciendum, quemadmodum à se quoque nuper esset factum: qui liberiori epistola eum admonuerat, ut se erga reges Hispaniæ indulgentius gereret, & multa alia quæ in hanc rem esse videbantur. Quare etiam atque etiam videret, quem suo nomine legatum Romam mitteret: nam permultum in eo deligendo interesse, cuius ob Hispanorum in vrbe frequentiam magna authoritas & potentia erat. Ergo Petrus Vrrea Belgarum fauore apud regem commendatus, non quidem Hieronymo Vico successor datur, sed paricum eo potestate Romam mittitur: quam aliquot mensibus non admodum concordēs, ut in imperii consortio solet fieri, gesserunt. Nam Martinus Corillus sic ad Ximenium, cuius cum Petro Arteaga negotia Romæ procurabat, scribit de cardinalibus, qui aduersus Pont. max. cōiurasse accusabantur. Sauli (inquit) & Vrsini cardinalium causa, in portu (ut aiunt) est & propediem liberandi credūtur: nam iam cōtrouersia ad clausulam perducta est, & vades Pont. max. dati. Ingens ad hanc rem fautor, noster orator Hieronymus Vicus est, egregieque illorum partes agit: quo fit ut Petrus Vrrea eisdem aduersetur, & in contrariam partem inclinet. Neque enim fieri villo pacto potest, ut duo simul legati cōcordem operam, & regi nostro profuturā, apud Pont. vnquā præstent, nisi alter alteri cedat, à quo hi nostri lōge absunt. Nā Petrus Vrrea regio fauore insolens, legati munus arrogantius exercet: Vicus cōtra ex suis opibus, & ex fratris Raimundi cardinalis dignitate animos sumit: præsertim quod tam rerum experiētia, quā iudicii acumine & grauitate, Petro Vrreæ præstare se videt: vnde attētius auscultatur in sententiis dicēdis. Quare tēpus esse expectandum existimat, neque villo modo Vrreæ cedendum. Qui Vrreā propius nouerūt, multum eius virtuti deferunt. Nam cum Caroli iussu Mediolanum in Maximiliani ducis auxilium venisset, quem Gallus deturbare principatu contendebat, atque Heluetii, quos Maximilianus selectos apud se habebat, Hispanis anteponi niterentur, ille forti & præstanti animo Heluetiorū superbiæ sese opposuit.

illamq; celebrem vocem edidit. sæpe Hispanos Heluetiorum terga conspexisse, cum illi raro Hispanorum vultus ferre potuissent. Hæc de legatis per regem mittendis. Monebat etiam, pari cura considerandum esse, quales legati in Hispaniam à Pont. max. mitterentur: nã totius reip. tranquillitatem ex eorum ad principes suos relationibus pendere: sæpeq; numero accidisse, vt illorum stultitia aut insolentia, motus grauissimi coorti fuerint. Certiorem porro factum se esse, nuncium à Pont. Max. in Castellam mitti Laurentium Putium, Laurentii Putii cardinalis nepotem: quare in rem nostram esse vt omni conatu rex intercederet. ne homo leuissimus, & futilis ad nos mitteretur. Nam Putium cardinalem superbum esse, & auiditatis inexplabilis vitio laborare, ex suorum literis didicisse. Magnam itaq; reipublicæ Hispanæ perniciem euenturam, si hic Romæ, ille in Hispania ad res pro libito tractandas mutuam sibi operam dedissent, Dum externis rebus apud Carolum prouidentis Ximenius occupatur, multa reipublicæ nostræ propria sese interim quotidie offerebāt, in quibus constituendis eius virtus etiam elucebat. Erat in Hispania numerus eorum frequens, qui Iudæorum superstitione relicta, ad verum Dei cultum transierant: sed multi quotidie ob violatam religionem accusabantur. Et cum iudicia exercerentur, nulla testiū publicatione facta, apud regem omni studio & arte contendebant, vt a pertis testimoniis vniuersa negotia tractarentur, oblata interim ingenti quadam nummorum summa. Nam vt ex Mazuequi regii consiliarii ad Ximenium literis intelligitur, plusquam octingenta aureorum millia, eo tempore regi offerebantur: idque iam confectum per Belgas esse crebris rumoribus apud nostros iactabatur. Rursus Cathalonii apud Pont. Max. altera ex parte instabant, hoc ipsum petentes: & fortasse impetrassent pecunia oppugnantes, nisi Laurentius Putius cardinalis, Hispani nominis studiosus haberi volens, regium legatum admonuisset, qui Ximenium certiorem hac de re fecit: cuius autoritate & monitis, Cathalonii summum Pontif. sollicitare destiterunt. Ad Carolum vero mirari se Ximenius scripsit, quod ex sacrosancti Tribunalis legibus, quæ per reges catholicos tam accurato consilio examinatae & exploratae fuissent, quicquam mutari (vt aiebant) permisisset. Priuatim quoque doluisse, quod se adiutore & hortatore id esse factum à quibusdam iactaretur: cum apud Pont. Max. Cathalonii, ne id consequerentur, ipse potissimum impedimento fuisset: & multo ante apud auum Ferdinandum rei nummaria inopia laborantem, quando bellum Nauarrense gerebatur, intercessisset, ne sexcenta aureorum millia acciperet, quæ modo annuisset, continuo numerabantur: qui Christianæ religionis cultum & obseruantiam, atque in Deum immortalem insignem pietatem, pluris quam diuitias & auri aceruos faciens, illius tribunalis leges stabiles rataeque manere voluit. Haberet itaque in oculis tam præclarum & recens aui sui exemplum, ne quid mutandum in cognitione causarum, quæ ad religionem pertinent, censeret. Nam quicquid ab aduersariis obiciebatur, sub regibus catholicis in vtranque partem satis disputatum fuit: & hanc vnicam viam fuisse repertam, qua religioni labanti consuleretur. Quare si à Deo Opt. Max. incrementa etiam suscipere, & exornari cuperet, eandem quoque viam iniret, qua eius aui perpetuam sibi gloriam pepererant. Nã vt cætera exempla taceret, vnde satis constaret legem de testium nominibus non edendis immotam esse oportere: illud recensere velle, quod nuper in Talabricensi tractu acciderat: nouum quendam è Iudæo Christianum ad tribunal Inquisitionis appellatum, qui absolutus, cum in testis cuiusdam notitiam deuenisset, insidiis in solitudine dum iter facit circumuenit, & hasta transfixit. Tanta enim est ea ex re infamiae acerbitas, & tanta turpitudinis nota inuritur, vt si hoc remedio non succurratur, permulti ad hunc modum non solum in solitudine, sed in foro ipso & iudicum subfelliis, perituri atrociter sint. De quibus omnibus, si certior fieri accuratius cupiebat, habere apud se Alphonsum Manricum Cordubensem Episcopum, & Lupum Aialam procuratorem suum, qui rerum istarum magnam cognitionem tenerent. Carolus religiosissime se gerens, qua virtute ab illis adeo initiis ad vltimam vsque ætatem semper enituit, Ximenii consilium secutus, sacrosancti tribunalis auctoritatem conseruauit. Agebatur per ea tempora, de Bernardino Carauaialo Cardinali, in Seguntinum Episcopatum restituendo: nam coniurationis in Iulium secundum Pontif. Max. causa, cuius ipse princeps est habitus, sacerdotiis omnibus priuatus, insuper Senatu motus, vitam ignobilem & extorrem traduxerat. Cæterum Leonis x. benignitate, & Caroli regis fauore in Senatum iterum receptus, omnia ablata restitui postulabat, sedulo id Ximenio contendente. Successerat ei in Seguntina ecclesia Federicus Portugalius, regio Aragonum sanguine, & familiarum nobilitate perquam illustris. Magni nominis aduersarius Carauaiali negotium dubium reddebat: nam quamuis & regis voluntas, & Ximenii conatus Carauaiali causam tuebantur, aderant ex vniuersa nobilitate Federico patroni, qui rem per tumultum acturi credebantur. Nam Inachum Mendozium Infantatus ducem,

qui nuper ingenti omnium, sed potissimum studiosorum mœrore, quorum ille patronus & fautor semper fuit, anno M. D. LXV. sub mensem Septembrem fatis concessit, dicentem audiui, se eo tempore ad Ximenium à patre Didaco missum, atque cum eo multum expostulasse, quod in Federico exturbando tantopere laboraret, quem Isabellæ Aragoniæ quam nuper ipse vxorem duxerat, non vulgari propinquitatis gradu coniunctum nosset. Quæ cum liberiori oratione à se dicerentur, Ximenium quānuis irritatum, magno artificio responsum temperauisse: nam & illum seuerâ oratione corripuisse, & ita blando sermone intermisso iuuenili feruore excandescētem demulcisse, vt inde Ximenii studiosissimus, quadamque prorsus ingeniorum (vt Inachus aiebat) sympathia erga hominem amplissimum affectus discesserit: sæpeque mecum de eius animi magnitudine & constantia, singulari elogio, & honorifica & profusa mētionē, egerit: cum alioqui grauis & excelsi animi vir, non nisi optimos & meritissimos homines testimonio suo, idque parce, cohonestādos duceret. Igitur dum de Carauajalo, reducendo agitur, diœcesis Seguntina in diuersas factiones diuisa, nonnulli Carauajalo, alii Federico studebant. Hæc cum in dies pertinacius agitentur, simultatibus in odium gliscentibus, ad arma & rixas deuentum est. Et in ea diœcesi Almazanum, oppidum ditionis comitis Montacutani, in quo tumultum hac de re exortum, non aliter sedari posse visum fuit, nisi quæstore per regium Senatum misso, qui in eius authores seuerissime de more animaduerneret. Hic, vt plerunque huiusmodi iudices carnificinam exercere solent, in miseram plebem, terrorem (vt aiunt) incutiendi causa, non modo inso-

lenter, sed crudeliter & inhumane sæuire cœpit. Comes cum ad Senatum de eius immanitate & dementia retulisset, nihilque tādē ab his prouideretur, subditorum iacturis consulens, Ferdinandum Calderonum (nam id erat quæstori nomen) Almazano per vim expellit. Senatus Montacutanum, vtpote læsæ maiestatis reum, & Adrianus Ximenii socius acerbissime accusandū decreuerunt: diēque illi continuo dicendum. Id Ximenius ne utiquam permisit, iureque suo id Montacutanum fecisse dixit, qui toties apud Senatum questus, nihil remedii attulisset. Hoc autem quod de Carauajali & Federici controuersia diximus, Guterrii à Toletō Placentini præfulis morte dirēptum est: nam ea ecclesiā Carauajalo per Carolum data, Federicus Seguntinam retinuit. His ad hunc modum sedatis, cum sub Ferdinando rege, vrbium & oppidorum præfecturæ obscuris hominibus plerunque

committerentur, perpauci ex nobilitate qui eas ambirent inueniebantur. Quocirca Ximenius in hac quoque parte reipublicæ consulens, prisca nostrorum regum consuetudinē reuocata, viros ex omni nobilitate selectos, moderandis prouinciis præfecit: quorum catalogum non pigebit facere, nam nonnulla eis acciderunt, quæ si prætermitterentur, nonnihil series historiæ læderetur. Comiti Lunæ Hispalensem regionem tradidit: Fonsalitano Callaicorum fines: Palmario Toletanos: Falcensium marchioni Baecios in Bætica & Vbetanos: Ioanni Velezio huius fratri Paxaugustanos: quos ad remotissimas Lusitaniæ & Bæticæ partes amandasse dicitur, vt longe illos à Nauarris locaret, quorum permulti Alebriteris, non ita pridē pulsi, desiderio non vulgari tenebantur: Petro Reginoso Giennēses: Ioanni Zapatæ Madritēsi Astigitanos: Alcaratios Aluaro Luxano: Villenates Antonio à Corduba: Bernardino Menesio, qui Talabricensium ad Oranum (vt diximus) dux fuit, Murgitanos: Guterio Quixadæ Conchenſes: Gaditanos Alphonso Guzmanno: Bernardino Astunigæ Molinenſes: Petro Castillo Agredenſes: Alphonso Syluæ Toletano Trusillanos: Didaco Gomecio Aialæ Placentinos: Ioanni Sandio Carauajalo, Cardinalis fratri, Salmanticensis: Bertrano Gueuaræ Madritēses: Pintianis cuius prouinciæ administratæ rationem eo tempore præfectus reddebat, Lupum Zapatam, vt inuenio, designauit: Abulensib. Bernardum Matam Guadalſajarenſem; Legionensibus Gonſalum Ayoram, de quo in Africana expeditione diximus: Sanctifacundianis, & Carrionenſibus Sanctium Brauū: Ioannem Gaitanum Malacitanis. Qui quoniam sine honesta excusatione Ximenii mandatum, & regias tabulas de Gaitano recipiendo contempserunt, palam interminatus est, se iterum aduersus eos militares cohortes missurum, quæ sine vlla veniæ spe eorum fines hostiliter diriperent. Palantini tamen & Cantabri, quamuis nobilibus præfectis caruerunt, duos insignes iurisperitos sortiti sunt, Leonem & Callaicum: quorum secundus in examinanda Ferrerii præfectura, quam Toleti aliquot annos sub Ferdinando tenuit, præclaram operam (vt diximus) Ximenio commodauit. Lauretanæ tetrapoli cum Rengifum sancti Iacobi cōmendatarium designasset (hic autem est quem de morte Ferdinandi nuntium ad Belgas venisse scripsimus) & plusquā annum, quod tempus ad eapeſſendam prouinciā more maiorum definitum est, non impetrato comēatu, abfuiſſet, Villaroellum iuris item peritia clarum, & rara quidam prudentiā præditum successorem extemplo dedit: qui cum iam proximē Lauretum accessisset, per ministros, quos forte præmiserat, certior est factus, tabulas regias

è Belgio venisse, quæ Rengifo præfecturam prorogabant: & eius vicario facultatem da-
 bant, vt si quis alius præfectus mitteretur, aut eum non susciperët, aut in vincula coniice-
 ret. Id iniquo animo Ximenius accepit, atque ea de re apud Carolum & Belgas proceres
 multum exostulans, indignissime secum agi scripsit, prorsusque contra factas inter ipsos
 pactiones: conuenerat enim vt officia ad exequendam iustitiam pertinentia, quæ aut an-
 num, aut biennium durabant, Ximenii arbitrio distribuerentur. Tum quod illi tam lon-
 ge absentes, parum priuatorum hominum dexteritatem, aut ignauia cognoscebant: tum
 quod prouinciarum præfecti ni à Ximenio designati fuissent, parum obsequentes ei futuri
 erant: quandoquidem & quos ipse præfecerat, & quibus magistratum abrogare etiam po-
 terat, sæpe imperata facere imprudenter negabant. Proinde mirari se dicebat, cur sen- 10
 tentiam mutassent: timereque maxime, ne ipsis rerum nostrarum & legum ignaris, à ma-
 leuolis & pessimis fucus factus in ea re fuisset. Carolo in memoriam reducebat, quemad-
 modum non ita pridem per literas priuatas iussisset, vt eis continuo successores daret, qui à
 regionibus & prouinciis traditis ultra tempus à iure præscriptum quauis de causa abessent.
 Itemque partim eam ob rationem, partim quod Lauretana tertapolis per præfectorum ab-
 sentiam, vt sunt mores illorum hominum, graue damnum capere solet, Villaroellum ad
 eos misisse: cuius ea erat experientia, authoritas & doctrina, vt vel Toletanæ præfectu-
 ræ par esse posset. Si quis Ximenii naturam æstimauerit, generosumq; illud & contumeliæ
 impatiens ingenium in re præsertim tam manifeste iniusta, durum id accidisse arbitrabitur
 sed in hoc quoque prudentiæ suæ documenta dedit. Sentiebat enim aliter fieri non posse, 20
 quin in tanta rerum & negotiorum mole, vbi ipse vicario nomine regnabat, permulta
 interdum per regem absentem irritanda forent, quæ ille grauiter & iuste procurauisset. Sed
 eius animum non mediocriter exacerbauit Burgensis vrbs præfectura, quæ se inuito & re-
 nitente, Belgarum fauore Petro Castellæ mandata fuit. Is enim nescio quas ob cau-
 sas à Ximenio neglectus, cum nihil vnquam ab eo impetraret, ad Carolum traiecit,
 & Belgis aulicis curantibus, Burgensis vrbs præfectus constituitur: & in Hispaniam ve-
 luti de Ximenio triumphaturus reuersus, eo insalutato & inconsulto, prouinciæ curam &
 moderationem cepit. Multa ab eo in gratiam Inachi Velaschi comestabilis affinis sui, qui
 semper in ea vrbe primarium locum tenuit, facta sunt: multa item regio nomini & iuri of-
 ficientia. Nam inter alia Laræ arcem, quæ regio custodi ad eam prouinciā in officio con- 30
 tinendam, per præfectos regios committitur, pernicioso consilio Burgensi Senatui, con-
 tra pacta olim cum maioribus conuenta, custodiendam & tenendam tradidit: quanuis Po-
 mareda, qui tunc Ximenii iussu in eius acta, qui eo magistratu abierat, inquirebat, vehe-
 menter intercederet. Burgenses eius arcis custodiæ, parum prudenter Giofredum Con-
 dannium Belgam, Philippi I. regis Hospitiorum metatorem, qui ius ciuitatis apud eos ob-
 tinuerat, præfecerunt, hominem dicacem, & Velasco familiarem & assiduum. Hisce om-
 nibus commotus Ximenius, quid Burgis ageretur ad Carolum scribit: eumq; per literas
 hortatur, vt Giofredo homini ad eam rem inepto, eius arcis custodia auferatur. Idem cen-
 sebat cum Petro Castella præfecto faciendum, si Galli aut Nauarri bellum rursus, vt di-
 cebatur, instaurarent. Vtrumque vero esse à Carolo prouidendum, ne ipse cum Burgen- 40
 sibus, aut cum Petro Castella in certamen descenderet. Cum tamen de his rebus cum Di-
 daco Castella tenpli Toletani decano agerem, viro grauissimo, acerrimique iudicii, & qui
 rerum nostrarum non mediocrem notitiam habet, mirari se aiebat, quod Petrus Castellæ
 homo simplici & generoso animo, moribusq; prorsus innocentibus quicquam aduersus
 Ximenium tentasset: cum non ita pridem sub Ferdinando rege Phillippū Castellam Petri
 fratrem, Didaci decani parentem, à Ferdinando rege neglectum, vt qui Philippi generi
 partes sequutus fuisset, Ximenius multos dies benignissime fouerit & aluerit, donec ad Ca-
 rolum traiecit. Burgenses vero Ximenii indignationem veriti, sub prætextu Manzanetum
 commendandi, quem ex arcanis Ximenii notis Pomaredam nuper appellauimus (sic enim
 illum appellare libuit, nomine in Latinam linguam inclinante) quo secretius ageretur, epi- 50
 stolam reuerentiæ plenam de eo non abrogando ad Ximenium miserunt, nonnullis inte-
 rim commemoratis, quæ ille ad reip. vtilitatem facere exorsus, ad finem perducere si vrbi
 ultra præfuisse studebat: quale est, de municipalibus Burgensium legibus, quæ dispersæ
 iam diu, insigni reip. noemento vagabantur, colligendis & emendandis: item de tota Bur-
 gensi regione lustranda, deque multis fundis & vectigalibus, de agrorum etiam limitibus
 in ea per priuatos homines vsurpatis, ad publicos vsus restituendis. Nam cum de eius vo-
 luntate in Manzaneto conseruando certi essent & securi, nunquam in animum induxerūt,
 præfectum ad eam vrbe Ximenio inconsulto à Carolo missum iri. Quod tunc plane in-
 solens & insperatum accidisset, alii qui ipsi apud Belgas, tam pro debita in Ximenium ob-
 seruantia

feruantia, quam pro magna in Manzanetum caritate, quam ob eius singularem in reipublicæ utilitate procuranda industriam conceperant, summe fuerant curaturi. Porro Giofredus, quid de se Ximenius ad Carolum scripserat certior factus, ut erat dicaculus, & scurrili penellicentia, Ximenii acta cauillis & calumniis, atque amaris dictis apud Carolum & Belgas traduxit. Multos ad magnos honores Ximenius euexit, quos non est operæpretium recensere: vnum tamen aut alterum propter eorum celeberrima & clarissima nomina, & blandissimam fortunæ indulgentiam, quibus ad excelsas dignitates obtinendas gradus certe per Ximenium est factus, obiter annumerabo. Cum Dertuens Episcopus, qui in Aragonia Inquisitoris maximi officio fungebatur, diem suum obiisset, ad Carolum accurata oratione Ximenius scripsit, idque suo procuratori studiose curandum summopere commendauit, ut Adrianus Florentius imperii socius, Dertuensi ecclesiæ, & sanctæ Inquisitionis officio sufficiatur: hominem enim esse syncerum & probum, ab omni prorsus auaritia alienum: externorum insuper natalium causa, ad prouinciam factiosam illis in rebus moderandam perquam accommodum. Nam se Inquisitionem Castellæ, & illo Aragoniæ tenentibus, omnia rite & religiose procuraturum iri. Dertuensem ecclesiam Adrianum obtinuisse certum est, quæ aditum illi ad purpureum galerum, & deinde ad summum Pontificatum aperuit: de Inquisitionis officio dissimulatum est. Cordubensem itidem ecclesiam Episcopo carentem Alphonso Manrico Paxaugustano, reguli Najarensis filio, tradendam curauit: Paxaugustana vero, quam nunc Pacensem vocant, ut Motæ Búrgensi, regio secretario, homini Theologo mandaretur effecit. Manricus postea ad Hispalensem conscendit, & Ximenio mortuo Inquisitor maximus fuit. Motæ vero Palantina ecclesia cohonestato, cum iam prope culmen constitutus esset, morte præoccupatus, purpureo galero & Toletano pontificatu frui non licuit. Morte instante orationem grauitatis & sanctimoniam plenam ad suos familiares habuisse fertur: in qua postquam de fallaci hominum spe, de rerum mortalium inconstantia disseruisset, binas literas ex scriniolo quod ad manum habebat deprompsit, alteras summi Pontificis galerum offerentis, alteras Caroli iam tum Cæsaris nomen adepti, quibus ut eius salutem diuæ virginis Deiparæ, quæ Toleti pietate maxima colitur, commendaret hortabatur: & ut ipse etiā vicissim firmus & incolumis, illius ecclesiæ moderandæ curam susciperet: quæ omnia (inquit) morte impediri videtis. Sed necessitati, aut diuinæ potius voluntati parendum est; quæ hominibus Christianis quod utilius ad salutem æternam est, proculdubio tribuit. Quare ego me diuino arbitrio libentissime committo, & vos etiam quāquam multum perire vestris commodis sentiatis, debetis summi Dei decretum patienter ferre, & omnes vitæ vestræ rationes, illi ut patri indulgentissimo permittere. Sed illud memorabile est, ut prudentissimos etiam homines dormire nonnunquam intelligamus. Fuerat Mota regi Philippo Caroli patri à concionibus, post cuius mortem cum parum Ferdinando catholico esset gratus ad Belgas traiecit, ut & cæteri Philippi ministri, sed fasciculis literarum quos à nostris regulis susceperat oneratus: nam illi in Ferdinandi odium, Maximilianum imperatorem ad Hispaniæ gubernationem euocandum curabant. De ea re Ferdinandus certior factus, cum Bernardino comestabili genere suo re communicata, ut magnanimum regem decebat, Motæ profectionem nequiquam impediuit, satis enim habuit hominis conatum eludere. Nam Bernardinus Burgos profectus, ubi itineri necessaria Motam conuassare intellexit, fasciculos quos dixi literarum, per sedulos ministros clam subtrahendos curauit: quod facile vir ea in vrbe potentissimus efficere potuit. Venit ad Belgas Mota, nihil omnino de interceptis literis suspicatus. Eius aduentus, qui iam regulorum literis innotuerat, cupide ab omnibus expectabatur, quos ipse iam præsens alacriores erectioresque reddiderat, omnia regulorum nomine pollicendo: in cuius rei fidem, cunctorum ferme literas se adferre iactabat. Sed apertis vasis, ubi sublatis esse vidit, Bernardini astu & calliditate id factum fuisse, facile Carolo, & Belgis qui Ferdinandi diligentiam noverant, ut alioqui facundus persuasit. Cœperat Mota, ut homo parum cautus negligi: sed paulatim virtutis suæ multis in rebus specimen proferens, Caroli & Belgarum approbationem meruit: eamque gratiam tandem consecutus est, quæ in summo (ut dixi) fastigio illum collocauerat. Talis Ximenius in exornandis nobilibus fuit, talis in viris præclaris ad augendis: quos non solum magistratibus, beneficiis, sacerdotiis, aliisque multiplicibus emolumentis prosecutus est, sed etiam honorificos titulos, aut ipse per se dedit, aut per Carolum dandos curauit. Ioannem Paciecum Pacieci Ascaloni filium, comitem titulo sancti Stephani, patre petente, ipse nominauit. Guillelmus Peraza ex Aialæa familia, Gomeræ Comes (quæ una est ex insulis fortunatis) esse cupiebat, ut per Carolum appellaretur Ximenius effecit. Nam ut ex eius epistolis constat, Guillelmus præter suam dignitatem, & claritatem generis, Ximenii beneuolentiam priuatis officiis, regis autem multis obsequiis abunde quidem

demeruerat: quare si illo titulo cohonestaretur, gratum sibi magnopere & voluptati futurum ait: præsertim cum ex hac re nihil regis commodis deperiret, imo vero eius maiestas & fiscus magis dilataretur: prorsusque id fieret, quod in prouerbii speciem à nostris hominib. iactatur, vt concubina in matrimonium illi collocaretur. Quod huic comitis titulum per regem conferri voluerit, Pacieci autem filio per se contulerit, id opinor in causa fuit: quod de Guillielmi titulo prius est actum, & ad suam modestiam pertinere putauit, vt per regem id faciendum curaret, ne ambitione aliqua eam quoque facultatem rege inconsulto sibi assumere videretur. Laudauit eius prudentiã Carolus, quod facultate concessa vti noluisset, & vt posthac audacius se gereret imperauit. Quare in Pacieco condecorando, anno sequenti suo munere functus est: vt Carauajalus in annalibus scribit.

10

LIBER SEPTIMVS.

ANNVS decimus sextus rebus supra narratis componendis moderandisq; effluxit: decimus septimus qui Ximenio fatalis fuit, & quo Carolus in Hispaniam nauigauit, varios regulorum motus, difficiles exitus, populares denique tumultus habuit. Hi quoniam anno proximo iam cœperant, & ferme vsque ad Caroli aduentum durarunt, in principio huius voluminis narrabuntur: vt postea minus impedito sermone contentiones cum regulis habitas edisseramus. Postquam Ferdinandus catholicus obiit, Carolus per literas & frequentes nuncios pollicitus est, se vere ineunte (nam sub extremum Ianuarium Ferdinandus obierat) in Hispaniam vela facturum, quod omnibus ciuitatibus mirum in modum gratum fuisset. Veruntamen cum eius aduentus per totum eum annum dilatus esset, multa que interim accidissent, in quibus Ximenii gubernatio non satis æqua quibuscumque videbatur, iis nempe, qui rege absente res nouas moliri decreuerant, vnde eorum patrimonium auferrentur: Belgæ rerum nostrarum imperiti, & auri Hispani auidi, multa sacerdotia & officia, tum publica, tum priuata, externis hominibus, & nostratibus nonnullis, sed parum idoneis, vt Carolus tribueret effecerunt. Exportabatur interea ingens pecuniæ vis ex Hispania nemine prohibente: cœperunt populi rem præsentire, & in fraudem reip. fieri clamitabant. Accesserunt reguli nonnulli Ximenio infesti, qui vulgus incenderent, & vt rex quamprimum veniret flagitarent: & vt Belgis relictis, deuotam Hispaniam visceret adhortarentur, quæ illi potentiæ neruos, regiaq; adeo maiestatis splendorem, vna potissimum, inter amplissimos quos teneret principatus, daret. Cum autem annum elapsus esset, & adhuc etiam differri regis aduentum animaduertisset, varii rumores dispersi sunt, in multo longius spatium protrahi affirmantes. Grauius itaque fremere, & urgentius instare: nam Galli quibus Carolum in Hispaniam venire molestum & graue erat, eum natalis soli amore captum Hispaniam auersari iactauerant. Quare rationem accommodam excogitasse, qua sui cupidissimis populis fucum faceret, sibi que rursus moram ampliorem neceretur, qui duram & molestam populorum moderationem, suo ingenio & iuuenili ætati parum aptam fugiebat. Ergo decreuisse mentiebantur, simulatque classis Hispana in Belgium venisset, omnibus in speciem nauigaturi apparatis, incunctatè nauim conscendere, & iubere vt anchoræ soluantur: sed statim nauseam vehementem simulaturum, cuius prætextu in Morinos ad portum relictum esset illi redetundum. Alii vero Gallum in animum induxisse aiebant, omnibus modis eius in Hispaniam aduentum impedire: proinde Belgas aulicos parum honestis conditionibus apud Gallum curare, vt per Galliam iter Carolo concedatur. Illud Ximenius falsum fuisse affirmabat: hoc vero quod verissimilius videbatur, si ipse audiretur, nequaquam esse faciendum censebat. Gallos enim semper nobis infidos fuisse: quare ne in custodia apud Gallum retineretur, donec Neapolim & Nauarram traderet, vereri se dicebat. Rem esse inconsiderantiæ plenam, & reipublicæ vehementer perniciosam, per Galliam iter facere, in tam verisimili perfidiæ suspitione, nisi Rex Galliarum sibi obfes interea daretur. Non nihil hi motus compressi sunt, Laxa Belgæ per id tempus aduentu. Is enim quod & Philippo regi amicus fuerat, & Carolo filio tunc à cubiculo esset, per accommodus visus est. ob acutum etiam & sagax ingenium, qui Ximenio & Adriano tertius ad remp. moderandam accederet. Reguli qui in Ximenii inuidiam multa scripserant: eius potentiã in triumuiratum diuisam, infractam & imminutam fore sperabant. Nam & Adrianus eorum suasu, & instigatione ad Belgas scripserat, se imparem esse ad Ximenio resistendum, quod vir superbus & consortis impatiens, sua voluntate omnia moderaretur. Populi qui rebus nouis statim capiuntur, aliquid quod suis postulatis satisfaceret attulisse

20

30

40

50

attulisse Laxaum rati, tandiu interquieuerunt, donec alterum Adriano similem (hoc est desidiosum, & remissum hominem) temporis tantum eximendi causa missum esse, intellexisse se dicerent. Reguli tanquam id in Ximenii contumeliam factum esset, palam exultare: omni gratulatione Laxaum excipere: omni cultu & reuerentia, non tam ex animo, quàm Ximenii æmulatione, prosequi. Ximenius vero fortitudine animi, & perpetua vitæ constantia subnixus, quanuis in suæ authoritatis fraudem Laxaum venisse aperte intelligebat, adeo id dissimulanter tulit, ut non secus ac si rex aduenisset, omnes regii comitatus ordines Madritum a duentanti prodire obuiâ iusserit. Is enim primus Caroli nomine ad nos veniebat, post regis titulum assumptum. Reguli Ximenii imperio non expectato, clientibus quisque suis
10 stipatus, in occursum certatim processerunt. Adrianum nuntii Romani (duo enim tunc aderant) Burgenfis item Antistes, & Antonius Fonseca frater comitabantur. Maximi etiam præfecti militarium legionum commendatariis longo agmine præeuntibus, præfectus vrbis, & ordo decurionum nobilitate municipali adiuncta, Aragonii legati, & postremo amplissimus regii Senatus ordo, cui sanctæ Inquisitionis, & regii census, ac priuatarum rerum præfides, maiestatis ergo se adiunxerunt. Simul etiam processit Episcopus Abulensis cum Ximenii familia. Huic se comites in Ximenii gratiam addiderunt, Ascalonius Villenatum marchio, Gironius Vrrenatum Comes, marchiones Comarenfis & Aquilarius, & Beltranus Cueua, Alburquercii ducis maior natu filius, comites Oropesanus, & Fernandus Andrada, & Bernardinus Clunienfis, & Aiala Fonsalitanus, & quem Ximenius Stephani titulo nuper
20 insignierat, Ioannes Paciecus Ascalonii filius: præterea nobiles alii viri permulti, quos Gonfalus Ciaconius ducebat: nam marchio Plegianus, & Palmæ Comes, suis vterque gentilibus cinctus, Abulensi adhæsisset, nisi tunc populari fluxionis morbo, quem rheumatismum Græci vocant, laborassent. Magna mentio huius morbi inter illius temporis scriptores est: neque enim Hispaniam solum, sed Belgas etiam & Gallos atque ferme vniuersam Europam, epidemiæ cuiusdam instar, inuaserat: quemadmodum & nostra ætate accidisse vidimus anno M. D. LVII. Nemo enim adeo salubri victu, aut selecta diætâ est usus, qui non vi fluxionum febriculis & rigoribus correptus, pestilentem ægritudinem senserit. Vidiq;
30 ego cœnobîa & collegia cunctis ferme sodalibus decumbentibus, languorem illum importunum sensisse. Nostrates ut cauillis gaudent, quod ille morbus Ximenii tempore priores Belgas inuasisset, hoc vnum malorum defuisse dicebant, quod ad nos Belgæ cum cæteris miseriis transmitterent, lentam rerum moderationem & ignauos qui mittebantur præfectos subnotantes. Igitur hi omnes obuiam processerunt: solus Ximenius personæ quam gerebat ratione habita, domi suæ mansit, & ad secundas cubiculi fores progressus venientem hospitem excepit. Et quod raro solebat, ea nocte opipare & apparatè illum accepit, & omni sermonis comitate est prosecutus. Sed quoniâ palatii cōclauia potiora Ferdinãdo Caroli fratri, Germanæ itē reginæ, & Ximenio cesserāt, donec locus hospitio accōmodus in eo appareretur, Abulensis in Laxai gratiam à cubiculo suo migravit. Reguli interea ad Laxaum ventitare, & oblique ut Ximenio se in omnibus opponeret instare: illumque velut in hostem instruere & armare. Sed solitum tenorem in moderanda rep. Xi-
40 menius seruans, hominis ingenio perspecto, qui ad risus & iocos pronior erat, quam ad res cum grauitate tractandas, quod à Ximenii moribus in primis alienissimum erat, raro illum ad negotia vocabat. Quod si quādo ut id faceret necessitas vrgeret, Adriano primas tribuebat. Accidit ut complures tabulæ regię ad diuersos reipub. vsus expediendæ fuerint, quam occasionem Adrianus & Laxaus iam tunc captâtes, regulis forte submōnentibus, ad se primo tabulas deferendas curarunt, & priores partes chirographo suo occupâtes, nouissimum locum Ximenii chirographo reliquerunt. Quæ cum ad Ximenium delatæ essent, ambitione Belgarum animaduersa, vanam illorum arrogantiam contempsit: & accersito scribæ, ut tabulæ omnes quæ ad eum modum signatæ erant, rumperentur iussit: & totidem suo tantum chirographo notatæ scriberentur, & ad negotia quæ gerenda erant mitterentur. Hunc
50 morem ad regis vsque aduentum Ximenium tenuisse certum est: cum ante hoc factum ab Adriano simul signari permetteret. Nihil Belgæ repugnare sunt ausi, sed illis tamquā quartæ personæ scenæ seruientibus, solus Ximenius imperium exercebat. Magis ac magis ab eo facto indignatio æmulorum ad Ximenium inuidia onerandum creuit: Belgæque ipsi quamuis de eius integritate certi, nescio quo pacto subuereri cœperunt, ne ille tandem potentia abutens, sibi & Carolo negotium facesseret. Ideo Armaistophum virum grauiorem, & cubiculo regio præpositum, certis de rebus legatum, pari cum aliis potestate mittendum curant. Sed quoniam Ximenius, quemadmodum de Tiresia ab Homero proditur, solus inter illos sapiebat, neque tertii legati præsentia est fractus, aut segnior in rebus gerendis fuit, aut quicquam de constantia sua remisit: sed ipse solus quidquid è Reipublicæ vtilitate fa-

ciendum videbatur, parum illorum sententiis expectatis, singulari præstantia exequetur. Belgis quoque qui apud Carolum erant nihil contra imperare tentantibus. Quæ res etsi non mediocriter authoritatē Ximenio auxit, causa tamen implacabilis odii fuit, quod Ximenio mortem maturasse constantissime postea est creditum. Igitur Belgis Ximenii vires per id tempus extenuare cupientibus, de variis hominibus in Hispaniam cum potestate mittendis coeptum est agi. Nonnulli Maximilianum Imperatorem, alii Ludovicum comitem Palatinum, Carolo propinquitate coniunctum, multi Seluagium magnum Cancellarium, huic rei idoneos & necessarios designabant. nec deerant qui etiam Ferdinandum puerum ei muneri præficiendum admonerent. At Maximilianus imperii & Italiae rebus impeditus erat: Ferdinandus vero non modo propter ætatem, sed ob fraterni gradus cognationem parum commodus esse iudicabatur. Nam à Ximenio alias scriptum meminerant Ferdinandi custodiam non esse negligendam: cuius prætextu reguli: si res novæ cordi essent, magnos tumultus excitare possent. Nonnullis placebat, ut Palatinus quasi custos Ferdinandi pueritiæ daretur, legati potestate in Hispaniam veniret. Sed cōplures in Seluagium inclinabant. Hæc cum essent Ximenio nuntiata, ne vllum sibi socium mittant, qui cum sit perpetuo rixandum, per literas grauiissimis rationibus plenas, continuo egit. Quod si aliud animo federet, de successore mittendo cogitarent, quem moderandæ Hispaniæ præficerent: se enim in diocesim suam concessurum. Palatinum Ferdinando custodem venire sibi non displicere, sæpe enim cogitasse de magistris eius amouendis, totaq; adeo familia immutanda. Se quidem hætenus pro regiæ maiestatis obseruantia, & quam reip. debebat caritate, in ea moderanda & regenda integritatem omnem præstitisse: nunc autē cum propter regis ætatem, & quorundam auaritiam, magis ac magis conatus suos & voluntatem impediri videret, vereri se ne magna aliqua calamitas ex popularibus seditionibus aliud agentes opprimat. Quare Toletum se recipere decreuisse: unde velut è portu fœdam tempestatem iam imminentem, & aliena pericula spectare posset. Hæc autem mala vitari vnica posse ratione, si rege aduentum in Hispaniam differente, omnia munera, quæ ad iustitiam conseruandam pertinerent, sine vlla exceptione sibi vni prouidenda concederentur. Sic enim futurum esse, ut iudices tribunalium regionum, & eorū præfides capitales regii comitatus quatuorviri, & vrbium præfecti, census etiam regii procuratores, ex quorum fide & integritate regiæ potentiæ nerui omnino penderent, militaria item præsidia, eorumque duces & limitaneæ præfecturæ, arcanorum negotiorum & secretioris consilii comites, neque ad Belgarum quenquam, neque ad ipsum quidem Carolum donec adolesceret, sed ad se vnum pertinerent. Præfecturæ vero militarium ordinum, & Episcoporum designationes, regiæq; liberalitates & largitiones, Caroli arbitrio relinquerentur. Nam se id vnum curaturum, ut reip. dignitas non imminuatur, & ut regius census terrori hostibus sit, & ius suum vnicuiq; tribuatur. Quæ omnia laboris & sollicitudinis sunt plena, & Belgis propter rerum nostrarum inscitiam, & Carolo etiam propter ætatem, minus conuenirent. Belgæ tam libero, aut potius audaci, ut illis videbatur, Ximenii sermone conterriti, hominis integritatem & potentiam considerantes, qui vnus inter Hispanos si qui motus orirentur reprimere poterat, dissimulato quem ex eius dictis conceperant dolore (aditum enim ad remp. illo viuente interclusum sibi videbant) nihil amplius de alio legato mittendo consultarunt, sed de Carolo diutius detinendo, & Ximenio qua possint arte placando: sic enim vellet noller, argento Hispania exhaurienda erat. Quod si Carolus tandem venire cogeretur, de Ximenio tollendo deliberasse, peruulgatum fuit. Parum callido & prudenti consilio hæc tam aperte ad Belgas scripsisse Ximenius creditur. Nam certum erat, homines externos, & Hispanæ pecuniæ percupidos, neminem apud regem esse toleraturos, qui se tanta animi constantia, authoritate & potentia illorum cupiditatibus opponeret. Igitur Belgæ temporis seruientes, Ximenii sententiam impense collaudare: omnem concordiam & consensum polliceri: hortari etiam ut cuncta suo arbitratu regeret: quem solum reipub. salutarem esse aiebant. Carolum nauigationem maturaturum: idcirco daret operam ut populi tantisper conquiescerent, donec ille rebus Belgicis compositis, & idoneam tempestatem nactus, se oceano committeret: ipse classem instructam primo quoque tempore mitteret, ne quid optatam profectionem moraretur. Gratiis illis Ximenius egit, & ex mutua concordia beatissimum reipublicæ statum proculdubio futurum affirmat: ut ex eius epistolis satis constat. Maximilianus Imperator quo inconsulto nihil tunc per Belgas agebatur, nepotis dignitati consulens, & nauigandi dilationem agre ferens, Bruxellas venit: & Viluordiæ proximo Bruxellis oppido mora aliquot dierum facta, crebra variis de rebus cum Carolo colloquia habuit: sed potissimum ut Martyr scribit, de aduentu in Hispaniam maturando. Nam principum res, ut ingentes & excel-

& excelsas, ita fortunæ ludibrio magis esse expositas: proinde occasionem continuo arriperet, ne locum Hispanis cogitandi daret de reipublicæ statu mutando: nam populos iam tumultuari intellexisse se aiebat: quos perbelle pullo equino sapientes comparasse audiuerat, qui cestro stimulante, hos & illos calcibus impetit, neque ab equa parente temperat. Ximinius cui iam omnia quæ apud Belgas fiebant suspecta erant, existimans Maximilianum in ea quoque sententia esse, ut Carolus quem successorem imperio Romano destinabat, profectonem in Hispaniam differret: aut fortasse colloquia illa haberi, ut consiliis communicatis, tandem Maximilianus in Hispaniam gubernator veniret: Chebrium ea colloquia vitanda esse grauiissimis rationibus admonuit, exemplis etiam in medium adductis de cōgressibus magnorum principum fugiendis. Porro Hispaniæ populi dum vanis promissis de regis aduentu se deludi vident, ad coitiones faciendas redierunt. Neque enim iam dissimulatis technis, sed palam officia & magistratus apud aulicos Belgas venire vociferabantur. Item amplissimam pecuniam summa diligentia à Ximenio confectam, quam ut ad regis aduentum necessariam postulauerant, ad Carolum demum traiectam fuisse, sed in alios usus infami affirmabant. Porro Seluagium, & Chebrium per Zuquetum iurisperitum, & per quendam supremi Senatus duodecimuirum, regni præfecturas, supremi Senatus cooptationes, cubiculi intimi ministeria & munera, ita imprudenter & palam licitasse, ut horum officiorum possessoribus, quæ quondam nobilitati ob merita, & antiqua in reges nostros obsequia offerebantur, turpissimam conditionem de pecunia paciscenda obtulerint, quam numerata nihil de officiis auferendis esse timendum. His artibus innumerabilem pecuniæ vim per Seluagium & Chebrium coactam fuisse, vulgo ferebatur. Idcirco Burgenfes Legionensibus & Pintianis conuocatis, totaque adeo Campensi regione, de Belgarum cupiditate, & insolentia coercenda consilia ceperunt. Quibusdam rex hortandus videbatur ut in Hispaniam illico veniret, aut si id minus facere eo tempore posset, Belgas omnes e cubiculo moueret, quorum artibus, corruptelæ quas diximus exercebantur: & homines Hispanos quorum probitas perspecta esset, pro illis substitueret. Alii difficile id & graue existimantes, & metuentes ne eadem cum Belgis labe nostri etiam inficerentur, publico populorum decreto statuendum esse arbitrabantur, ne regi vlllo pacto liceret, magistratum, præfecturam, sacerdotium, cuiusvis denique generis officium aut munus, externo homini concedere: & ne crebræ illæ pecuniarum traiectiones, quæ ferme in singulos menses fiebant, vllam deinceps ob causam exercerentur. Item ne consueta & stata vectigalia, quæ ad domesticos regis usus necessaria esse iudicabantur, Ximinius inconsultis ciuitatibus mitteret: aliaque id genus permulta. quæ quamuis ex reipublicæ commodis eo tempore esse videbantur, tamen regiæ authoritati officiebant: & fenestra quædam formidabilis aperiebatur, qua caput populi sensim ostentantes, paulo post omnia pudoris repagula essent fronte obfirmata perfracturi: quod non sine miserabili & ingenti reipublicæ damno, nondum toto triennio elapso post Ximenii mortem, fecisse nouimus. Multum in re maximi momenti inter ciuitates variatum fuit. Burgenfes ut ad viuum omnia refecarentur contendebant. Pintiani & Zamorani si nonnulla in melius mutarentur, contenti erant, & pleraque Ximenii arbitrio permittebant. Postquam de rebus emendandis conuenit, plebiscita quædam iureiurando confirmarunt, interueniente Petro Castella, vrbis Burgenfis præfecto. Sed Federicus Zamoranus, qui in præfectura Legionensi Aioræ successit, multo præstantius se gessit, ut Ximinius in epistolis testatur. Nam illius vrbis decurionibus flagitantibus, ut plebiscitis sese iureiurando obstringeret, animose resistit, & peruicit. Legatos deinde ad Ximenium & Senatum regium miserunt, qui apud eos causam reipub. diuexatæ agerent, & eorum sententiam & propositum, ni rex quamprimum veniret, declararent: & simul ab eis peterent aliquem in locum conueniendi potestatem, vbi singularem vrbium legati de reipub. necessitatibus tractarent. Iusta esse populorum vota, & Ximinius & Senatus agnoscunt: videbatur enim reipub. vastitas imminere, ni ea omnia quæ illi decreuerant, rege aduentum differente, efficerentur: tamen motus populares verebantur. Et quanquam aperte repugnare iustis postulatis non sunt ausi, tamen ut conuentus tantisper differrent, donec de regis aduentu merito desperare possent, rogant: nam propediem ad futurum fama erat. Interea Ximinius & Senatus literas ad Carolum de hisce omnibus copiosas dederunt: quas quoniam grauiissimæ, & pietatis in regem plenæ sunt, Latinas utcumque facere visum fuit. Ximinius gubernator, & Senatus regius Carolo regi salutem. Pro antiqua & fideli obseruantia, quæ erga maiores, parentesque tuos, & nunc demum erga te ipsum obnoxii sumus: ut fidos ministros, optimos ciues, & consiliarios incorruptos decet, tuis reipublicæque commodis,

adquam suscipiendam, tot regni hæredibus paruo temporis interuallo extinctis Dei nutu vocatus es, necessario prospicere cogimur: teque ipsum continuo admonere ea, quæ reipublicæ conuenire visa sunt, ita enim nos culpa vacabimus, & crimine neglectæ reip. aut potius proditæ, liberi erimus. Magni principes, & suspiciendi reges, tandiu à Deo potestatem, & ab hominibus reuerentiam consequi merentur, quandiu iusto & recto imperio populos eorum fidei cõmissos regunt. Id autẽ ab ipsis fieri, nullo maiori argumento intelligi potest, quam si ad tantam molem sustinendam, adiutores & socios quam spectatissimos & idoneos elegerint. Neque enim vnus aliquis quantumlibet præclaris dotibus & virtutibus excelluerit, rebus tam diuersis obeundis par esse potest. Nam nihil aliud priscos illos centimanos esse existimamus, nisi reges consideratos & sapientes, qui peregregios & probos ministros, æque ac per seipso regna sibi commissa tuerentur. Sed fabulosa ista relinquamus, maiorum tuorum res gestas cæteris exemplis prætermittis, intueamur. Enricus tertius atauus tuus, qui propter assiduas in ætate florenti imbecillitates, valetudinarius cognominatus est, cum se viribus corporis destitutum, regio muneri imparem videret, prudentissimo consilio vsus, viros literis, & moribus, & religione præstantes ad se accersitos, magno semper in pretio habuit: eisque comitibus & consiliorum participibus adeo remp. pacatam & optime institutam tenuit, vt magno eius merito, successoribus optimi principis exemplum sit habitus. Contra Enrico quarto tuo maiori auunculo omnia dura & infausta contigerunt, quoniam eos rerũ gerendarum suafores per summam socordiam apud se retinuit, qui nullo hominum pudore, nulla Dei immortalis reuerentia, omnia fursũ ac deorsum miscntes, grauissima mala reip. intulerunt. Sed quid in aliis commemorandis immoramur? an non aui tui catholici reges, satis magno documento esse possunt? quibus id vnum ante omnia curæ fuit, muneribus publicis viros egregios, quicunq; tandem ij essent, præficere. Vnde propriis ministris, & aulæ familiaribus prætermittis, qui suo veluti iure hæc importune solent extorquere, ignotos homines, nec sibi vnquam visos, quod essent meritis suis commendati, & publica opinione celebres, præter omnium expectationem ad res magnas vocarunt. Nemo illis regnantibus ambitus est conuictus nemo lege Iulia de repetundis condemnatus: quod proh dolor, miserrimo hoc tempore frequens esse, magnopere dolemus. Fuit etiam illorum regum hoc præclarum institutum raro cuiquam summa concedere, nisi per inferiores gradus deuolutus, specimen suæ probitatis & virtutis exhibuisset: vt pro cuiusque facultate & ingenio, hæc aut illa munera deferrentur. Quam nimirum ratione factum est, vt omnia suis numeris quadrantia, concentum quendam in rep. constituerent, qualem nunquam ad id tempus videramus. His igitur artibus & consiliis, vt de cæteris taceamus, remp. aliorum principum negligentia collapsam, & sicariis hominibus, atq; tyrannicis violentiis vehementer afflictam suscipientes tibi hisce difficultatibus liberam, tradiderunt. Proinde cum Deus opt. max. sub cuius tutela reges estis, id tibi ingenium & iudicium dederit, eam prudentiam in iuuenilibus annis largitus sit, ijs denique singularibus virtutibus maiestatem tuam exornauerit, quales homini principi necessariæ sunt, æquum est vt quæ diximus animaduertas, & quantum ponderis habeant consideres. Inuenies enim grauissimam cladem, & ingentem perniciem, si hæc contemseris reipub. imminere: contra si hæc egeris, maximam quandam felicitatem promitti. Res vniuersæ à principiis suis pendent, & errores in principio solent minimo labore emendari, vt facile in viam rectam redire possimus. Sero remedium parari à sapientibus dicitur, dum mala vires diutinas sumserunt. Quare tuis pedibus Hispania vniuersa supplex prouoluta, vt eius commodis prospicias, vt hominum corruptorum cupiditates reprimas, vt gliscentia vitia cohibeas, vt tuorum regnorum tranquillitati consulas, te votis omnibus & precibus orat & obtestatur. Id autem facile fiet, si Hispaniam amplissimam & nobilissimam regionem, suorumq; principum obsequio deuotissimam, secundum leges patrias & antiqua maiorum instituta gubernari, & viuere concesseris, Vale. Carolus literis senatus receptis, vt erat mira præditus indole, quanquam duodeuigesimum annũ agebat, animaduertit sibi fideliter ab Hispanis consuli. Sed Belgæ inter quos ab infantia ad id ætatis vixerat, facile in suam sententiam pertraxerunt. Nam egregie dissimulantes, & discessum pro virili protrahentes, solitas artes tanta impudentia, non solum in Belgio, sed in Hispania etiam post Caroli aduentum palam exercuerunt, vt Seluagius magnus Cancellarius intra quadrimestre tantũmodo spatium plusquam quingenta aureorum millia in Belgium miserit. Quod si Chebrii, & aliorum compilationes ad calculum reuocarentur, infinita pecuniarũ vis asportata ex Hispania inueniretur. Huiusmodi rapinas causam seditionib. popularib. postea dedisse, quæ post Caroli ad Belgas reditũ secutæ sunt, proculdubio cõstat: sapienter. n. ab antiquis legũlatorib. dictũ est, post munerũ publicorũ vẽditiones, illico bella intestina,

intestina; & tumultus exoriri. Igitur populi cum nihil certi de Caroli aduentu audirent; & magis Hispaniam in dies exhauriri, ad propositum suum conficiendum redeunt. Ximenii & senatus fidem implorant conuentus faciendi facultatem petunt, quibus tantummodo de rege accersendo; de legū nostrarum authoritate conseruanda, de Belgarum aulicorum auaritia, de petitionibus officiorum per summum ambitum, reprimendis ageretur. Alioquin si ipsi quoque in hoc dissimularent, se pro debita in remp. & regiam maiestatem caritate & obseruantia, non expectato senatus iussu legatos super eare missuros, & ne quid respub. detrimenti caperet curaturos. Non potuit Ximenius huiusmodi ciuitatum petitionibus contradicere. Itaque in mensem Septembrem conuentus populares indicti sunt, eosque
10 ad anni extremum consulto reiecit, quod interea Carolum venturum esse crederet. Ea concessione mirum in modum ciuitates recreatae, libenter, quanuis id sub Ianuarium agebatur, in autumnum vsque quieuerunt. Ab eo die frequentes nuncios, & crebros literarum fasciculos, Ximenius ad Carolum, & ad aulicos Belgas mittere: aduentum in Hispaniam properarent admonere: non esse negligendum quod ciuitates tentabat clamitare: nulla enim re magis populos insolescere, & reuerentiā omnem exhibere, quam cum libertatem loquendi nacti sunt, & pro libidine, suas vulgo iactant querimonias: quas iustissimas esse facile perditis hominibus quorum magna est copia, pertuadent: qui eo magis timendi videbantur, quod non sine fauore quorundam regulorum ad id agendum sunt concitati. Quod si nauigatio in Hispaniam protrahenda erat, consultum fore videbatur
20 vt conuentus populares eo in oppido haberentur, vbi ipse & regius senatus aderant. Sic enim futurum, vt praesentia potentiae regiae cohibiti, minus essent arrogantes, & magis seditiosis vocibus parcerent. His demum atque aliis adhortationibus Ximenius apud Carolum effecit, vt sub extremum eius anni autumnum, classe quam ipse instructissimam misit, cū Belgis aulicis in Hispaniam traiecerit. Varia interim de Ximenii voluntate apud Carolum & in Hispania ab eius aemulis iactabantur. Nonnulli ob id motus populorum sedulo ab eo comprimi aiebant, quod imperii splendore, & regnandi cupiditate captus, omnem occasionem studiose tolleretur, quae Carolum cogere posset, vt in Hispaniam citius quam decreuerat veniret. Hanc enim ob causam pecuniam tam ingentem ad Belgas mittere assue-
30 rabant, ne eius desiderio nauigationem maturaret. Quamobrem cum Chebrio coniurasse affirmabant, & ab utroque scenae inserui. Nec defuerunt qui famosis libellis Ximenium, Chebrium, & Franciscum Ruizium, totius veluti fabulae Dauum. scommatibus & conuiciis proscinderent. Alii vero popularem esse Ximenium aiebant, in inuidiam nobilitatis, cui iam diu infensus erat. Sed afflictas huiusmodi calumnias semper neglexit: planum enim apud Carolum fecerat, quo nervos & conatus suos intenderet. Quare se conuentibus popularibus praefuturum, aperte in epistolis profitetur. Quod si secus tali tempore & occasione faceret, quid aliud esset, quam domesticis praedonibus diripiendam rempublicam deferere? De libellis vero vulgo editis, in gratiam quidem Belgarum, quorum animi acriter erant commoti, inquiri iussit, sed non admodum diligenter. Viri enim fortes, suae virtutis & praestantiae conscii, contemnere solent huiusmodi latratus canum minorum:
40 & id solatium inferioribus relinquunt, qui dictis dolore vlciscuntur. Alphonfus Castella Madriti praefectus, famosa illa carmina ad Adrianum & Laxaum detulerat: qui dentatis illis dictis minus assueti, indignissime tulerunt se vulgo deridendos propinari. Quocirca minus admirationis habet, si Adrianus postea Pontifex maximus factus, Pasquini & Marphodii statuas, vbi famosi & ridiculi libelli in vrbe affigebantur, in Tyberim proiciendo studiose curauerit. Cui Suesanus Caroli legatus per opportuno sermone dixisse fertur: Si in flumen prolicerentur, ranas illiusmodi mala carmina esse cantaturas. Quo dicto sic pontificis conatus repressit, vt amplius ea de re actum non sit. Toletum per haec tempora Ximenius venit: nam de Caroli aduentu iam certus, ad Campensem prouinciam cum regio senatu transire constiterat. Quare eam urbem, quae suae diocesis caput est, priusquam
50 discederet, inuisere decreuit: tum vt rebus sacris consuleret, & coenobiorum muliebrium aedificia, quae tam Toleti, quam Illescis eius impensa surgebant, praesens videret. Adrianus itineri comitem se dedit: quem in Ximenii inuidiam, Syluanorum factio frequens esse secuta: tum quod in Aialam Ximenius inclinare videbatur, tum etiam in Albani ducis gratiam, qui cum ingens similtas Ximenio erat. Burgenfis ciuitas de foedere ad conuentus populares ineundo, Toletum sub id tempus legatos forte miserat. At Toletani Portocarrerō authore, cui vulpes cognomen fuit, contentiohis antiquae cum Burgensibus memores, de primo suffragio in conuentibus habendo, in eo foedere esse recusantes, indictis conuentibus renunciauerunt. Quod Portocarrerus cum ad Ximenium detulisset, veluti eius sententiam quam sequi se velle simulabat, cogniturus: ille hominis callidi-

tate perspecta, priuata sunt hæc (inquit) ciuitatum negotia, de quibus nihil à me diffiniri nunc debet. Ita ille delusus abit, & Ximenius auctoritatem suam retinuit. Non minorem curam in sacerdotum turbis sedandis adhibuit, quæ sub id tempus etiâ sunt exortæ, Leone x. Pontif. Max. ex Lateranensi concilii auctoritate, fructuum sacrorum decumam à sacerdotibus vniuersis exigente. Ea autem prætextu defendendæ Christianæ reipublicæ à Pontif. Maxim. petebatur. Nam cum Selimus Turcarum princeps Ægyptio rege (quem Sultanum vocant) deuicto, & per summam ignominiam vita priuato, potentiam suam aduersus Italiam conuersurus crederetur, Pontifex maximus oram maritimam tueri cupiens & omnem aditum pro virili hostibus intercludere, vltima Concilii Lateranensis rogatione, ad sacerdotiorum decumam triennio cogendam, de patrum congregatorum sententia egit. Vehementer à nonnullis reclamatum est, quibus durum esse videbatur sacerdotia huiusmodi exactionibus grauari, contra aliorum conciliorum decreta & pontificum sanctiones: præsertim regibus Christianis, quorum id officium erat nec delectus militum nec classium apparatus ad eam rem facientibus. At Pontifex maximus eam tunc necessitatem imminere, quæ in concilio Constantiensi, sub Martino quinto prænotata erat, contendebat. Quæ enim maior causa vrgere poterat, quam publico Christiani nominis hoste Italiam & Romam urbem inuadere parante Aragonii sacerdotes, quibus & Cæsar augustanus antistes Aragoniæ prorex, & libertas qua iure illius regni omnes fruuntur, animos faciebat, Prouincialibus synodis conuocatis, de non pendenda Pontifici max. decima egerunt. Sed quoniam id Ximenii auctoritate facere, cuius summa apud Pontif. max. existimatio esset, plurimum inteterat, Cæsar augustanus & cæteri Aragonii antistites, literas ad Ximenium miserunt, quibus vt sacerdotum patrocinium suscipiat deprecantur, neque patiatur, vt se tantum auctoritatis & potentia habente, quantum nemini hætenus contigisse meminerant, sacerdotum immunitas tam magnum detrimentum caperet. Ximenius qui in Castellana prouincia id ne fieret cauerat, perhumaniter & benigne respondet, & omnem operam pollicetur ad ecclesiasticam libertatem conseruandam. Sed interea vt conuentus dissoluant monet, & rerum euentum quieti expectent: se enim cum Pontif. max. & rege Carolo ea de re diligenter acturum: & sperare, secundum sacerdotum vota negotia esse exitura. Igitur Carolum primum commonendum esse duxit: ad quem in ea sententia se esse scripsit, vt quoniam Aragonii sacerdotes coactis per antistites suos synodis principium resistendi dederant, nostri quoque suos pariter conuentus facerent, vbi veræ causæ huiusmodi exactionum tractarentur: an hæc quæ Pontif. Max. allegabatur, talis esset excuteretur: dummodo Hispanorum regum exemplo, non alibi quam in regia curia sacerdotes conuenirent, ad hæc controuersias terminandas. Ad Arteagam vero suum Romæ procuratorem scripsit, vt Pontif. Max. reuerenter adeat, & Ximenii nomine non solum decimas suæ diocesis offerat, sed totos etiam fructus, & omnem ecclesiasticam suppellectilem, & quicquid auri & argenti facti. aut infecti, in thesauris sacerdotum, aut templorum sacrariis esset repositum: sed summopere oret, vt eius sententiam de belli sacri apparatu diserte aperiat. Nam nisi iustissima de causa, nunquam se authorem futurum, vt Hispani sacerdotes, quos iam fere tumultuantes pacauerat, vectigales fierent. Iubet etiam procuratori, vt diligenter inquirat, quid de huiusmodi decimis imponendis concilium Lateranense decreuisset. Ea cum ad Pontif. Max. Arteaga retulisset, Laurentius Putius & Iulius Medices cardinales, Pontif. Max. cum primis intimi, ad hunc modum Arteagæ respondent: Nullam sacerdotibus decumam, ex concilii auctoritate, aut alio quouis modo Pontificem maximum hætenus imposuisse, neque impositurum quidem, nisi ad extremum, cum res ipsæ opem non solum poscent, sed flagitabunt, iuxta synodi Lateran. in vltima rogatione decretum. Culpam vero in Ioannem Ruffum Cusentinum episcopum, nuncium Apostolicum in Hispania, reiciebant: qui parum prudenter hæc vulgasset. Quare sacerdotes Hispaniæ, quantum ad decimas præstandas, posse in vtramque aurem dormire: & diploma pontificium procuratori ostensum est propediem edendum, vbi de Concilii Lateran. actis tractabatur. Ximenius tamen post hæc ab Arteaga nuntiata, non cessauit à sacerdotum conuocatione: quos omnes Madritum paulo antequam Arandam discederet, conuenisse certum est. Nam Petrus Martyr, qui Granatensis ecclesiæ procurator huic conuentui interfuit, vt ex eius epistolis constat, de neganda exactione cunctorum sententiis approbatum esse refert. Quorum propositum Ximenius collaudauit, & se patronum, & vindicem, si opus foret, pollicitus est. Ex epistolis nomine Leonis à Bemdo editis satis constat, nō tantum rumoribus, sed re ipsa decimam illam exactam fuisse, sed tantum in Italia, aut ditione pontificia, ni fallor. Tres potissimum Hispani principes, priuatas ob causas Ximenio infensi, pene rempublicam obruissent, Mendoza Infantus dux,

dux, Fadricus Albanus, Gironius Vrennatum comes, quibuscum vno & eodem tempore contendendum Ximénio fuit. Mendozii animus non tam ob irritas Ioannæ cum nepote nuptias exacerbat, quam quod ex affinitate inter Ximénium & Cluniensem cōtracta, Velénæ municipii litem sibi ancipitem futuram videbat, reipublicæ moderationem Ximénio tenente. Est in Carpetanorum finibus, non longe à Guadalfajara Velenna oppidum, id Ioannes Mēdozii frater possidebat, quo cum iam olim Cluniensis iure egerat, & tandē certis quibusdam conditionibus Ioannes Velennam Cluniensi vendidit. Mendozius vero auitam hæreditatem, & suis præsertim oppidis cōterminam, dolebat alterius potestati cedere: Cluniensem in ius vocat, quod Didaci aui testamēto, qui eam legitimam portionem Io-

10 anni filio legauerat, cautum esset, vt si de ea vendenda ageret, Mendozii ducatus hæres eam sibi posset asserere, eodem pretio emptori oblata. Hæc controuersia in complures annos fuit protracta. Ximénius, qui causas in immensum trahi conqueri solebat, cupiebat lites omnes finire, quæ apud regia tribunalia agebantur. Sed reguli id præsentientes, summopere curarunt, vt lites ampliarentur, donec Carolus in Hispaniam venisset. Ipse vero, ne callidis tergiversationibus eius propositum eluderent, vt de eis omnibus primo quoque tempore cognosceretur, impetrat, Baracaldo ad Belgium missō, qui id diligenter curauit. Sed quoniam post mortem Ferdinandi catholici, tabulas ad Velennatum litem ampliandam Mendozius à Carolo Belgis curantibus obtinuerat, acta rescindi periniquo animo ferebat. Quare regii Senatus, & Adriani Laxaique legatorum auxilium aduersus Ximénii potētiā im-

20 plorat, vt ea facultate Ximénius priuaretur. Pintiani tribunalis iudices, apud quos causa Velennatum disceptabatur, Ximénii de his litibus finiendis facultatem ad Velennatum litem non pertinere aiebant, quæ Caroli cognitioni seruari iussa fuerat. Sed Ximénii in re iusta indignationem veriti, eius cognitioni reliquerunt, an in tabulis ad eum missis Velennatum causa excepta esset. Ximénius hoc ad regium senatum reiecit: vbi quamuis Rogius Granatensis antistes, senatus regii præses, parum æquus Ximénio esset, æqui tamen ratione habita, secundum Ximénii voluntatem pronuntiatum fuit. Mendozius qui superari à vicino Cluniensi ferre non poterat, iterum ad Belgas sollicitandos se conuertit: & tabulas secundas obtinuit, de Velennatum lite comperendinanda. Hoc Ximénii animum alioqui constantem, haud mediocriter commouit. Nam is erat mandati tenor, vt Pintiani iudices à Ve-

30 lennatum causa abstinere iuberentur. Quod si Cluniensis aliquid opponeret ante impetratum, aduersus præsens diploma, omnino vt reiicerent imperabatur, vt in notis arcanis reperi. Rem factam se habere Mendozius credidit: & Ferdinandum Guterium Altamiranum eius familiarem, & publicum notarium, ad Ximénium misit, qui illi regis mandata denuntiarent. Timebant hi, ne Ximénius offenderetur, & aliquid illis quod nollent accideret. Sed post longam trepidationem & deliberationem, tandem regis interdictum de causa Velennatum differenda Ximénio denuntiatum est. Tandem tabulæ prudenter inter nostros dissimulata indignatione, rursus ad Carolum & Belgas scribit, indignissime secum actum esse, & diploma iniquissimum esse datum contra alteram partem. Deinde contra publicam quietem esse, velle hominem potentissimum nouis oppidis augere. Nam

40 quod de tumultibus Ximénio gubernante exorituris vulgo iactatum erat, vanissimū multis argumentis planum facere poterat. Quod si iudices, & præsidem Pintiani conuentus ipsi consulerent, nihil ex hac parte imminere periculi probe cognoscerent. In memoriam etiam reuocabat, quid rex Ferdinandus egisset, quem similibus officiis qualibus Carolum haud demeruisset, post Isabellæ Aragoniæ, Enrici Fortunæ filiæ, cum Inachō Mendozio domus hærede nuptias. Nam quamuis multum Mendozius apud regem laboraret, nunquam obtinere potuit, quin libero in foro ius suum singuli ex æquo prosequerentur. Atque ita Ferdinando viuente, apud quem Mendozius multū fauore & gratia poterat, sententiam secundum Cluniensem latam fuisse. Addebat etiam, vereri se ne ob iustitiæ inæqualem distributionem, turbæ excitarentur. Nam contumeliam & iniuriam passi, desperatione

50 quadam ad arma venire solere. Impetravit quod veluit Ximénius: & tandem Mendozio indignante, Velenna Cluniensi adiudicata est. Accidit paulo post, vt Complutensis Ximénii vicarius suum fiscalem (sic enim publicum accusatorem vocant) Guadalfajaram mitteret, publici criminis vindicandi gratia. Mendozius occasionem arripiens in Ximénium aliquid designandi, quo exulceratum animum leniret, fiscalem multis fustibus male mutari iussit: quasi in fraudem iurisdictionis Bernardini fratris, Guadalfajaræ archidiaconi, fecisset; ad quem illius modi cognitiones pertinerent: suspendium etiam minatus, si quid tale posthac auderet, Complutum dimisit. Id cum statim ad Ximénium, qui Madriti aderat, delatum esset: minimè esse dissimulandum ratus, vindicationem in Mendozium non tam quidem re ipsa parabat, quam sermonibus

circumferri permittebat: se tam ob violatam religionem, quam ob reipub. tranquillitatem læsam, sic in Mendozium processurum minabatur, vt vel principatu spoliaret, vel impetratas pœnas ex iure subire cogeret. Huiusmodi rumores iactari Mendozius durissime accipiebat: quare iræ & doloris impatiens, Petrum quendam presbyterum, qui catholici regis cantor fuerat, & in Mendozii familia tunc erat, cum mandatis conuicio & contumelia plenis, ad Ximenium Complutum, quo forte venerat, misit. Is venia impetrata, & genibus aduolutus, vt sibi liceret mandata exponere, obtinuit. Ea nihil aliud continebant, quam ex probrationem pristinæ fortunæ, & humilis conditionis, minasq; arrogantia plenas. Nam & dignitate & publicis muneribus se illum deturbaturum propediem promittebat. Constanti vultu Ximenius, sine vlla indignantis aut commoti animi significatione contumeliosam legationem audiuit, & an quid superesset dicendum, rogat. Et cum ille negasset, redito (inquit) ad tuum herum, quem iam suæ improbæ & ineptæ legationis pœnitentem inuenies. Sic res habuit: nam Mendozius iam cum familiaribus suis expostulabat Petro adueniente, quod se iratum non placassent. Petrum etiam obiurgauit, quod sibi irato paruisset. Igitur cum Mendozii legatio diuulgata per Hispaniam esset, Velascus comestabilis, qui Ximenii indignationem iusta ratione conceptam implacabilem esse existimabat, Guadalfaiaram ad Mendozium venit: & quanuis eius bilem & animum facile irritabilem prudenter repressit, maiorem tamē culpæ partem in asperos & subagrestes Ximenii mores reiecit. Suadebat tamen vt tempori cedens, cum Ximenio in gratiam rediret: quod vt fieret, se apud Ximenium omnem operam daturum, promittit. Velasci ergo dexteritate factum est, vt Ximenius omnem se simultatem positurum diceret si facti Mendozium pœniteret, & pœnas quas merebatur, ob sacrum ministrum violatum, deprecaretur. Missus est cum mandatis Friasius Ximenii familiaris ad Mendozium: & conuenit, vt certo quodam die ad fontem Carralium, vicum octo millibus passuum à Madrito distantem, Ximenius, Velascus & Mendozius pranderent, & de amicitia sarcinda agerent. Die condito, Ximenius Francisco Ruizio episcopo Abulensi, Villaroello Castorlæ præfecto, Cisnerio & Friasio, paucisq; aliis comitantibus, Fontem Carralium venit, nullis senatoribus aut proceribus, qui in curia agebant, consciis. Antecessit aliquot horas conuiuas Ximenius: & cum meridiem instare cognouisset, non expectatis conuiuiis pransus est. Vix mensæ remotæ erant, quando Velascus & Mendozius, sine vllis omnino comitibus, & vno tantum à pedibus ministro, aduenire Ximenio nunciantur, qui iam etiam pransi erant. Vix mutuis salutationibus habitis, Mendozium nondum animo ad æquitatem composito, paulo altiori sermone, ita fari cœpisse aiunt: Dum ego pie religionem coluero, regique meo fideliter obediero parum quid cæteri fremant curo. Ximenius quod principium dedisset considerans, suæ personæ feruiens, ego (inquit) is sum Mendozii, qui vel te religionis reum inquisitor maximus plectere, vel regis mandatis parum obsequente, regis vicarius obtemperare possim cogere. Velascus Mendozio acriter increpato rursus animum Ximenii leniuit: qui à principio omnes causas dissidiorum repetens, singulis ex ordine abunde satisfecit, tam de nuptiis Petri Gonsalui cum Ioanna Cisneria, quam de Velennatum cum Clunienfi lite: obiter etiam conquerens de inciuili Petri presbyteri legatione, cum ipse nihil vnquam dixerit, aut fecerit, quod Mendoziam familiam offenderet, quam ante alias semper coluisset. Meminisse etiam deberet, non ita pridem inter medias discordias, postquam se conuiciis immeritis fuisset consecutus, & post suum fiscalem pulsatum, Bernardino fratre archidiacono Gualdalfaiarensi vita functo, se Martino filio, cum nihil tale pater expectaret, multis admirantibus, nec paucioribus fortasse ægre ferentibus, archidiaconatum insperato contulisse: quod non tam exprobrandi causa se dixisse, quam cōmonendi putaret. Hæc atque alia prudenter & grauitè à Ximenio dicta sic animum Mendozii pupugerunt, vt sella assurgens, ad Ximenium vt sibi ignosceret postulaturus iret. Animaduertit hoc Ximenius, & festinantem præuenit: complexusq; amice. Ego (inquit) ni te amarem, & magni facerem, nec quæ dixi in tuam gratiam fecissem, nec meam Academiam tuæ fidei & protectioni commendassem. Dum hæc inter se agunt, sclopetarum strepitus audiri sunt cœpti, & hospitium vbi meridiebantur, plusquàm ducentis leuis armaturæ hominibus erat obsessum. Nam Ioannes Spinosa cohortis Prætorianæ præfectus, indignum esse censens, Hispaniæ proregem priuati habitu cum hominibus parum beneuolosis colloquia miscere, Fontem Carralium comitantibus prætorianis militibus, maturè venerat. Nonnihil reguli commoueri visi sunt, contra pacta conuenta agi putantes. Sed plena humanitatis Ximenii oratio animos eorum confirmauit: & nimia Spinosæ sedulitate reprehensa, qui se nihil tale iubente ad eum vicum importunus aduenisset, regulis perbenigne salutatis Madritum reuersus est. Hunc finem habuerunt Mendozii

dozii discordiæ: sed maiorem tumultum & strepitum Gironius Vrennatum princeps in reipublicam induxit. Magno & excelso animo Gironium præditum fuisse, multa eius dicta & facta demonstrant, quæ adhuc in hominum memoria seruantur: aderat quidem acumen & iudicium sed nimis liberum & audax. Commendantur quædam eius dicta, Laconica breuitate tornata, sed pleraque sale nigro adpersa. Hic igitur simulatque regis catholici mors vulgata fuit, primus Ximenii æmulus, Petro filio Assyndonensem ditionem (vt supra diximus) inuadendi auxilium tulit, quem potius reprimere debuerat. Granatensis conuentus ministros, qui Vrsanem venerant, iustitiæ exequendæ, & regionum vectigaliū colligendorum causa, pugnis, fustibus, & vulneribus percussos, quanuis Ximenii tabulas ostentantes & reipublicæ cautionem proferentes, violenter & furiose repulit. Literæ adhuc in Caruaiali annalibus seruantur, quas regius Senatus ad Carolum misit de his omnibus copiose edocentes. Hæc Ximenius, Mendozii & Albani contentionibus implicitus, prudenti consilio dissimulauit: ne cum tribus potentissimis Hispaniæ regulis vno tempore esset concertandum. Sed occasio non defuit in eum animaduertendi. Erat Ximenio (vt diximus) propositum, lites inter regulos, aliosque inferioris conditionis homines, in regiis conuentibus iamdiu agitata, & in fraudem legum protractas, finire. Inter eas Gironii & Guterii Quixadæ controuersia fuit, de Villafratro in Campensi regione, non longe à Pintia oppido, quod tunc per vim Gironius obtinebat, non sine speciosis aliquot prætextibus. Hæc causa in Pintiano conuentu ab utroque iamdiu litigabatur.

20 Quixada rem vindicare, Gironio, quam semel abstulerat, retinere contendente. Ea igitur, & aliæ permultæ causæ finitæ fuerunt. Nam de iudicium Pintianorum sententia, oppidum de quo agebatur, Quixadæ primo possessori restitutum est. Pintiani conuentus accensus, Ximenio iubente, oppidi possessionem regia autoritate Quixadæ daturus, cum aliquot regiis ministris Villafratrum proficiscitur. Id cum Gironius rescuisset, sententiam iniquam fuisse proclamans, regios executores insolitis modis pulsatos & affectos, per Rodericum Gironium eius filium ab oppidi finibus, re in secula audacissime repellit. Comites facinoris aliquot æquales Rodericus Gironius habuit, qui adolescentiæ inscitia suum negotium in tuendo Gironio agi arbitrabantur, puta Bernardinum Velascei comestabilis, Beltranum Cueuæ Alburquercii, Ferdinandum Anrici Almirandi regulorum

30 filios. Redierunt executores ad hunc modum violati Pintiam, recentia vulnera, & vultus vibicibus deformatos ostentantes. Id spectaculum cum omnibus regii nominis cultoribus graue, tum vniuersæ reipublicæ triste accidit: qui nil ex legum potestate, sed omnia per vim agi intuebantur. Didacus Ramirus Villascusanus, Malacæ antistes, qui præses conuentus Pintianierat, vir alioqui mitis & quietus, rei indignitate & atrocitate permotus, ex publicis militibus non ignobili coacta manu tubis classicum vndique incinentibus, regiam iniuriam, & reip. contumeliam ulturus, equo armatus Villafratrum proficisci parabat. Velasceus annis & prudentia maturior, periculum quod principibus iuuenibus Villafratrum tenentibus, ex læsa regis & reipub. maiestate, imminebat cernens, eo properat, & priusquam aciem Malacitanus educeret, sine vlllo armorum strepitu, sine vlla hostili

40 incursione, Villafratro eos abire coegit: & Pintiani conuentus mandata rite, & è reip. more confici iubet. Malacitanus armis depositis, & Velasco collaudato Pintiam reuertitur. Tunc tandem Pintiani senserunt, quantum esset in publicis militibus utilitatis, ad potentium hominum vires infringendas, qui tantopere eos institui prohibuerant. Postquam ad Ximenium hæc perlata sunt, Gironii insolentiam minime ferendam, aut dissimulandam esse censens, criminosis libellis, & capitali accusatione, aduersus regis Maiestatis violatores agere iubet. Sarmentum quatuoruirum ad Villafratrum flammis & ferro diruendum, cum armatis militibus mittit. Iuuenes qui Velascei dictis parentes, Villafratro opportune exierant, postquam eorum facinus in crimen vocari, & de læsa maiestate causam esse dicturos cognouerunt, Gironio sese eos aduersus Ximenium (vt aiunt) instigante, ex Villalpando,

50 quod Velascei ditionis est, præsidio militari accepto, Villafratrum rursus redierunt Quixadam deiecturi, & quamuis Ximenius omnia atrocita minaretur, eo inuito ibidem mansuri. Res durissimo in statu versabatur: nec deerant qui Ximenium culpabant, quod post Velascei officiosum factum ultra quicquam tentasset, Albano præsertim, & Mendozio paratis, ad omnes aduersus eum motus fouendos & captandos. At ille, qui se longe paratiorem sentiebat, ad regulos si quid molirentur, in officio continendos, nihilo segnitius propterea se gessit: proscriptionibus, & publicis præconum vocibus, legum contemptores, & regis maiestatis rei, Pintia & Madriti publicati sunt: libelli in celeberrimis locis propositi, & proditores proclamati, ni continuo Villafratro cederent, & ad regium senatum causam læsæ maiestatis acturi se sisterent. Dici non potest quam graua eorum parentibus & co-

gnatis, hæc omnia acciderint. Quocirca, tanquam in communi periculo, plerosque regulos cohortati sunt, ut in vnum locum conuenirent, de re tanta deliberaturi. Interea Velasus & Anricus Pintia commorantes, Malacitano in omnibus aderant, & quanuis in perniciem filiorum ea omnia fieri viderent, ne quid eius mali in ipsos recideret, regiis executoribus, quoties opus esset, præsto se futuros esse promittebant. Locum ad conueniendum nonnulli Tudellam Vacceorum, alii Portillum oppidum Aluari Lunæ custodia percelebre, ubi hæc coitio facta est. Conuenisse autem dicuntur Pimentellus Beneuentanus, Velasus comestabilis, Fadricus Albanus, Cueva Alburquercius, & Mendozii quidam procurator. Sed Ximenii robur & naturam metuentes, post longam tandem altercationem, omnia pacifice agere decernunt: & ad eum primo, deinde ad Carolum supplices literas de his rebus mittunt. Cum Ximenio submisisse se gesserunt, veniam liberis suis deprecantes: ad Carolum graua omnia de difficili Ximenii ingenio scripsere, qui Hispaniam turbis & tumultibus ob peruicaciam repleret. At Gironius senatum regium se suspectum habere profitebatur, ut qui à regis catholici tempore, in Assyndonensis reguli partes quo cum sibi magni momenti lis erat, manifeste inclinasset, & litem suam fecisse luce clarius constaret. Ximenius per Malacitanum de his rebus certior factus, quid sibi essent obiecturi cogitans, ad Carolum continuo scripsit, & pariter senatus regius, qui Villafraatensem casum, inter alia exponebat, ne mendosæ aliorum narrationi rex fidem haberet. Extrema epistolæ particula hoc continebat: Guterrii Quixadæ cum Gironio controuersia, quam tua maiestas requirit, & in tuum aduentum differri iubes, sic habet ut diximus. Porro nobis nihil priuati odii aduersus Gironium esse, ex breui gestorum summa, quam ad te mittimus, liquido constabit. Certe nemini verisimile videri debet, omnes iudices qui in publicis Hispaniæ conuentibus sedent, in vnum Gironii caput cõiurasse: præsertim cum iudiciorum, quæ quotidie fiunt, integritas, tam in distrahendis controuersis, quam in puniendis delictis, sit notissima. Quare si viri grauissimi & iuratissimi, quos in conuentibus iudices esse voluisti, Gironium insectantur, illius potius culpa cordati homines fieri credent, quam priuato iudicum odio, aut corruptela. Si Gironius impotenti & perdita audacia, cuncta confundit & perturbat, nos qui omni vigilatâ & integritate à subditis tuis iniurias propulsamus, huic ut etiam aliis quietis publicæ interturbatoribus, & omnia pro libidine exercere cupientibus, necesse est ut odio pariter & terrori simus. Atque idcirco non solum apud tuam maiestatem, sed apud omnes mortales nos traducunt, omnia mala imprecantes, non alias ob res, quam quod illorum prauis consiliis obuiam imus. Quare pro debita nostra fidelitate maiestatem tuam monendam duximus, ut si saluam tuam rempub. optas, nulli diploma de controuersis super sedendis, concedi permittas, quæ diu in iudiciis agitata, & omnibus numeris cumulata sententiam iudicum manent: hoc enim semper in alterius partis damnum fit, & causam seditiosis hominibus turbandi rempub. præbet. Iube igitur, leges patrias seruari, quarum tu custos & vindex à Deo optim. max. es datus. Dum hæc ad Carolum perferuntur, reguli non cessabant capita conferre, & mutuo sibi animos addere ad Ximenium deturbandum. Cuncti proceres præter Aquilarium & Asturiensem ex vltromontanis, ex cismontanis vero Mendozius Infantatius, qui nondum in amicitiam Ximenii redierat, Paciecus Ascalonius Gironio coniunctissimus ad resistendum Ximenio consenserant: sed viam optabant qua id iure fieri videretur. Ergo Acunius Zamorensis antistes, præcipuus seditionum popularium author, cui ad Aquilæ arcem gula fracta est, & comes Albalistanus cohortibus armatis, & militaribus tormētis, Gironio præsidium laturo Pintiam aduenerunt. Sed quoniam ciues ad defectionem sollicitabant, de iudicum regionum sententia Pintia exire coacti sunt. Velasus Cigalios ad Beneuentanum, deinde Pennafielum ad Gironium magnis itineribus proficiscitur, qui videri volebat omnem operam dare, ut Gironius eius affinis Ximenii mandatis obtemperaret, & excitatum incendium nulla ruina, sed leui aqua extingueretur. Sed longe aliam mentem habere paulo post ex literis ad Gironium datis Ximenius deprehendit, quæ Madriti interceptæ fuerunt, plenæ acerbitalis & seditionis: nam Burgensem, & Montanam prouinciæ se concitaturum pollicebatur, & Ximenio palam detrahebat, quasi impedimento esset, quominus Carolus rex leges Hispaniæ dignas regulis & populis concederet. Hasc tam criminosas & tumultuosas literas, noluit Ximenius, sua bonitate & moderatione usus, ad Carolum transmittere, quanuis illum multi instigarēt. Porro Albanus Hierosolymitani ordinis prioratu Didacum filium è vestigio spoliandum metuebat. Processerat vltra septennium hæc controuersia, & post multas cum Ximenio contentiones habitas, litem se perditurum videbat, quo nihil durius ei poterat accidere. Ergo Cuellar Alburquercii oppidum, quasi Cueuam solaturus, cuius Francisca filia Faiardi Velezani marchionis vxor, nō ita pridem

dem defuncta fuerat, Madrito proficiscitur: sed re ipsa cum eo acturus de suppetiis Beltrano eius filio, & affini Gironio, qui Villafradæ obsessi tenebatur, aduersus Ximeniū cerebrosum, & iniuriū hominē ferendis: seq; exercitus cogendi authorem & ducem professus est. At Cueva vir prudentia & consilio singulari, vt perniciosum sibi & suis consiliū mutaret monuit: nec enim aduersus Ximenium, sed omnino aduersus remp. & Carolum ista moliri monuit: quare nec se neq; vllum ex propinquis arma aduersus Ximeniū capturum. Albanus recte monenti annuit, fuit enim hic vir sui principis studiosissimus, & Madritum rediit. Interea hi qui Villafratro concludebantur, ne illorum insanix quicquam deesse videretur, Ximenii imaginem pontificalibus indumentis vestitam, præcone præeunte, per oppidi vicos (vt fama est) circumtulerunt. Hæc quanuis Ximenio nunciarentur, vocesq; multorum irreuerentes & minarum plenæ iactarentur, non ideo minus rem propositam vrgebat. Nam Sarmentus quatuoruir qui ad Villafratrum obsidendum missus fuerat, mira diligentia oppidum expugnare, ferroq; omnes quotquot aderant perimere nitebatur. Sed iuuenes cum se impares esse ad resistendum animaduenterent, Villafratrum tandem deserere, atq; suæ salutis consulere decreuerunt. Porro Sarmentus re vniuersa ex iuris formula in tabulas relata, nemine aduersante per publicum præconem pronuntiari iubet: Quandoquidē Villafratri regix iustitix executores indignis modis violati essent, prisco maiorum instituto flammis incenderetur, & muris aratro impacto, oppidi area sale adspargeretur: in monumentum vero patrati sceleris, vt nunquam deinceps vel ædificiis instaurare, vel alio quouis humano modo colere cuiquam mortaliū liceret. Gironium & Rodericum filium, cæterosq; omnes, qui auxilium tulissent, læsæ maiestatis reos peregit: & vt Gutterio Quixadæ, secundum quem lis data fuerat, damna & impensæ resarcirentur iubet. Ex templo ignis in oppidum coniicitur, tormentis bellicis vndiquaq; quatitur, totumq; ab ipsis fundamentis concidit. Septem homines, qui accenso Pintiani conuentus Gutterio Quixadæ possessionem loci vindicante, seditiosis vocibus inclamauerant, se neminem præter Gironium dominum agnoscere, virgis de Sarmenti sententia cæsi sunt. Vnus ex Anrici Almiranti familia, qui Pintix militum delectum, ad præsidium Gironio ferendum, clam fecisse dicebatur, per oppidi vicos die festo inusitato exemplo verberatus est. Tam atrocis animaduersionis in Villafratrū editæ forma, vt per Hispaniam innotuit, vires cunctorum fregit: & qui prius minaces & arrogantes incedebant, animos demiserunt. Ascalonius, qui Madriti aderat, & inter omnes has turbas Ximenii amicitiam palam ostentauerat, ea re audita, tantū doloris & ægrimonix concepit, vt per totos sex dies nemini aditus ad eum fuerit. Apud Franciscū vero Ruizium Abulensem episcopum, officii gratia ad eum venientē, de Ximenii peruiçatia, & animo difficili, atq; inexorabili, graui oratione conquestus est: vtpote qui nulla amicitix ratione habita, ita Gironiū eius propinquū tractauisset: quo facto vniuersis Hispanis regulis authoritatē, multis de causis debitā indignē imminuisset. Velasus iterum regulis Vlttramontanis sollicitatis, Mendozio infatio simul etiam adiuncto, legationē ad Ximeniū mittit per quendam Mendozii familiarē: vt quandoquidē in Villafratrum per summā Vrennatis contumeliā tam atrociter sæuitum fuisset, cessaret Gironiam familiā amplius persequi, & infastis præconū vocibus per omnia compita exagitare. Anricus Almirantus, qui nunquam Ximenio aperte inimicus fuit, Madritum ea de re cum eo expostulaturus, venit. Multa ab Almiranto, reuerenter tamē de procerum Hispanorum dignitate, & maxima in reges suos fidelitate, fuerunt commemorata. Et tandem se mirari dixit, vnde viro prudenti in mentem venisset, ista designare. Nam cum Pontifex Toletanus, cuius personā gerebat, Primas non modo inter Antistites, sed inter regulos etiam in Hispania sit, non modo aduersus nobilitatē, sed aduersus se ipsum ea omnia gerere videri poterat: qui principes viros tam dire & contumeliose frangeret. Rex enim qui nondum eorum animos, fidē, & promptas voluntates nouerat, postquam tam indignis modis tractari intellexisset, paruo in pretio erat habiturus. Quocirca etiam atq; etiam cauēret, ne in eas angustias ex quibus difficulter explicare se possent, regem, rempublicam & omnē Hispanix nobilitatē de principe suo bene merentē, coniiceret. Nota enim plerisq; esse, quæ de regulorum superbia, cōtumaci ingenio, malisq; artibus ad regem iratus scripsisset. Quare si Carolo æquissimo, potentissimoq; regi morem gerere vellet, & salutis reip. consulere, diuersa cum illis ratione agerēt, & se ad animi æquitatem componeret, omni deposita iracundia: Deniq; multa se alia prætermittere dixit, ne dolorem suum refricaret. Ximenius paucis Almiranto respondet: Nunquā sibi illorum artes placuisse qui per sæuitiam, aut aliorum iniurias, gratiam inire apud reges cutabant: reipub. curam, quam ei rex tantopere commendasset, pro virili sustinuisse. Ad Carolum quædam de regulis scripsisse, quæ ad quietem publicam pertinere videbantur, non tamen ea ver-

borum incivilitate, quæ vulgo pro cuiusque libidine iactabatur. Quod ad Gironium per-
 tinebat, satis se hætenus dissimulasse, iam eo loci rem esse, ut à Carolo tantum expediri
 posset. Interea Petrus Gironius, maior natu Gironii filius, iterum in Batica novos mili-
 tum delectus cōscribere cœpit, sed nemo se illi adiungere audebat, cūctis Ximenii indigna-
 tionē, post Vilafratrū deletā, formidantibus. Ergo Gironii quid è Belgio Carolus iuberet
 aude expectabant: nō enim interea cessabant difficiles Ximenii mores apud Carolum in-
 crepare, ut aptissimos ad seditiones concitandas. Belgæ Ximenii adhortationes, & Sena-
 tus regii literas, reiꝑ; ipsius naturam considerantes, omnia ex Ximenii sententia ut fierent
 decernunt, & eius aduersus Gironium actis autoritatē quantamq; postulabat præstite-
 runt. Ergo diploma regiū ad Senatū missum est, quo Ximenii gesta vniuersa rata esse iu-
 bebantur, & Gironiis nota læsæ maiestatis inurebatur, nisi illico se ad regium tribunal si-
 sterent, & iudicatū facerent. Tunc demū omnes intellexerūt, quantum reuerentiæ & ho-
 noris, cum publicis legibus & institutis, tum earum ministris & iudicibus esset deinceps
 perpetuo deferendū. Ascalonius, qui Gironii fortunas in præcipiti positas videt, amici-
 tiam Ximenii novis officiis demereri studet, & omnes temporū opportunitates captans,
 ad Ximenii animū, quoties occasio dabatur, placandū, tandemq; factum est, ut Gironius
 ad Ximeniū supplex veniret, paratus omne iudicium subire. Ergo ex Ascalonii sententia
 rebus compositis, Francisco Ruizio Episcopo Abulensi (ut Carauaius testatur) curante,
 venia criminū, quæ contra leges cōmiserat, data est. Nam Ximenius ad Lupum Aialam
 scripsit, ut eius nomine Carolo referat, Gironiū virum primariū, satis pœnarum dedisse,
 qui supplex ad se venerit, & sibi liberisq; suis veniam efflagitauerit, & animi in diuersum
 mutati plurima exempla dederit. Neq; enim omnia ad viuū rescanda, aut principes viros
 æqua cum priuatis hominib. conditione plectendos esse. Deniq; in hoc esse conuentum,
 ut res integra regis cognitioni seruaretur, ut nihil de iure suo regi, aut reipub. deperire vi-
 deretur: & Gironius mirifice in officio contineretur, ne ad naturam & mores suos redeat.
 Fertur dum Madriti de his rebus acturus Gironius moraretur, quanuis rebus aduersis fra-
 ctus ingenii tamen sui non oblitus, dictis non omnino ineptis Ximenium perstrinxisse.
 Cum aliquando ad eum accederet, cubiculi præpositos ecquid rex Ximenius ageret quæ-
 siuit. Nam Ximenius inter priscos, & pauperes Hispaniæ reges numeratur, & quoties a-
 liquid rude, & ab vſu iam diu remotū significare volumus, id Ximenii regis temporibus
 factitari solitum parœmiæ vice, dicimus. Item ab eo digrediens ministros regauit, an Xi-
 menius tineoso esset capite, qui tam superstitiosa cura ne quid capitis retegeretur, caueret:
 visus enim fuerat nimis maligne caput aperuisse in Gironii discedentis honorem. Illo ipso
 tempore quo contentiones Gironii sunt finitæ, Leo x. Pontif. Max. comitiis v. Cal. Iulii
 habitis, inusitato cooptationis numero xxxi Cardinales creauit, & in his Adrianū Flo-
 rentium, qui vna cum Ximenio moderandis rebus præfectus erat. Ea tam numerosa Car-
 dinalium creatio parum grata reip. fuit, multi enim Cardinales vehementer restiterunt,
 & in primis Antonius Montius, Ioannis Montii auunculus, qui post Max. Pontif. factus
 Iulius tertius dictus est. Inter hos Raphaelē Vrbinatē, clarissimū pictorem cuius arte
 oppido quam delectabatur, ut hoc honore collato, ingentē æris summam quam illi ex pi-
 ctura debebat, cōpensaret. Qua de causa Raphael Bernardum Bibienæ Cardinalē, nep-
 tem suam in vxorem offerentē nouis morarū causis in dies allegatis, fertur suspensum de-
 tinuisse: sed Raphaelis mors satis immatura omnes eius spes præuenit. Graue Ximenio vi-
 sum est supremū ecclesiæ honorem tralatitium fieri. Sed Pii quarti Pont. Max. tempore
 non ita dudum factum esse vidimus. ut quadraginta & amplius Cardinales crearentur,
 pluresq; adhuc creandi esse credebantur, nisi quinto idus Decemb., anno m. d. lxxv. ab
 humanis esset sublatus. Adriani promotio nō ingrata Ximenio fuit: nam ea occasione Di-
 daco Lupo per arcanas literas iussit, ut suo nomine cum Carolo ageret de Adriano Romā,
 aut in Belgium, aut in diocesi suam mittendo, quandoquidem à rebus gerendis natura
 sua abhorrens, noua tunc dignitatis accessione potius impedimento, quam vlli vſui futu-
 rus esset. Literæ elegantissimæ inter Petri Bembi epistolas Leonis x. nomine editas, quas
 Leo ad Carolum de Adriani cooptatione scripsit, circumferuntur: quibus perbelle ad ho-
 minem benemeritū augendū primo quoq; tempore exhortatur. Nempe illum fortuna ad
 summā dignitatē vocabat, aut potius vrgebat. Gironii simultatibus contentio cum duce
 Albano successit, quæ ob dignitatem maximi emolumenti, & honoris suscepta esset, ma-
 gnas turbas excitauit. Erat res futura cum regulo potentissimo, & iusta (ut videbatur) in-
 dignatione commoto, qui amplissima dignitate, quam per totos sex annos tenuerat, pri-
 uabatur. Ximenii etiam robustus animus, & cedere nescius capitales inimicitias promit-
 tebat. Quare cūctorum mentes suspensæ erant, quo res esset euasura. Est ea dignitas in
 Hispania

Hispania adeo opima, ut si ius successionis accederet, cum cæteris Hispaniæ principatibus qui potentia & auctoritate præstant, proculdubio comparari posset. Ab hac dignitate Valenzuela sub Enrico quarto malis artibus, ut illa erant tempora, deiectus fuit, & eius loco Aluarus Astuniga rite successit. Sed is vel morbis, vel senio afflictus, otium sibi necessarium illa in ætate iudicans, in Antonium Astunigam ex fratre nepotem, prioratum transtulit, Philippo rege annuente, & Pont. Max. confirmante, ne quid iustæ & legitimæ solennitatis defuisse causari quisquam posset. Ferdinandus Post Philippi mortem ad Hispaniam moderandam rediens, voluit Albano, cuius singularia in eum officia fuerant, gratificari: & Didaco tertio eius filio, sancti Ioannis prioratum contra publica iura, & Hispaniæ leges, antiquamq; maiorum consuetudinem contulit. Ergo magistri Rhodiorum auctoritate, qui per Pontif. Max. collatum esse ægerrime tulerat, Antonium prioratu priuauit, & Didaco Albani filio concessit. Factum est id Melioratæ in Hieronymiano cœnobio, per Rhodiensis ordinis Balionem (sic enim suos administratos nominant) qui Rhodo à rege ea de causa accersitus fuerat, anno huius seculi M. D. XII. postridie idus Aprilis. Antonius apud Pont. Max. de regis iniuria, & magistri Rhodiorum audacia, sed frustra conquestus est, sunt enim longæ regum manus: quare in Belgium ad Carolum confugit, ut patris Philippi acta tueretur. Sed postquam Ferdinandi regis mortem cognouit, Belgis curantibus, apud Carolum egit, ut eius voluntate & fauore in integrum restitueretur. Romam proficiscitur æquo iure cum Albano iam decertaturus. Multa Albanus, sed ea omnia Romanis iudicibus ingrata, obiciebat. Nam sancti Ioannis prioratum, cæterasq; omnes militarium ordinum præfecturas ex Martini quinti diplomatibus Ioanni secundo concessis, ad reges Hispaniæ & Rodiorum magistros pertinere aiebat: in Hispania etiam apud regium Senatum proclamabat, regem & rem publicam ipsam perniciosè lædi, si ea quæ proprie regii iuris essent, ad Pontificem Maximum iterum incaute deuolui sinerent. Contra Antonius se periniquè spoliatū esse contendebat dignitate, quam iure optimo possederat. Iudices Romani, causa probe examinata & cognita, Antonio Astunigæ pontificia diplomata dederunt, quæ post causam diiudicatam & confectam, victori tradi solent; ad ultimam rei controuersæ executionem, unde executoria vocantur. Hæc ad Carolum illico detulit, cum Leonis decimi Pontif. Max. literis, ex quibus constat, regis Ferdinandi intercessione, iudiciorum morâ per biennium esse factam, quas hic referre non est operæ pretiū, cū inter epistolas P. Bembi circūferantur. Carolus partim sua volūtate partim Pōt. Max. epistola incitatus, Antonium in Hispaniam cum hisce ad Ximeniū literis mittit.

CAROLVS Hispaniarum rex, Francisco Cardinali Tolerano, amico carissimo S. Quæ de prioratu sancti Ioannis Hierosolymitani ad nos accurate scripta misisti, valde probata à nobis sunt. Causæ tamen magnitudo, & contendentiū dignitas, ut omnia prius experiamur, quam cum illis summo iure agamus, efflagitant. Idcirco clementia nostra dignum duximus, vniuersum prioratus patrimonium (hoc est) arcēs, oppida, emolumenta & proventus fiduciaria possessione in potestatem nostram tantisper redigere, donec quid sit faciendum decernamus. Id ut citra tumultum à te perficiatur, dux Albanus & Didacus eius filius, meo nomine tibi conueniendi sunt: quibus nostrum hoc consilium expones, dabisq; operam ut mihi hac in re obtemperent. Compromissum faciant in quo me arbitrum statuunt: quod fide publica confirmatum, ad nos quamprimum mittatur; sumus enim semper habituri honoris & commodi vtriusq; rationem. Id si fecerint, nobis erit perquam gratum: sin minus, quindecim dies duntaxat ad deliberandum damus, quibus elapsis nomine nostro prioratum capies, virosq; regiæ maiestatis fideles, oppidis & præfidiis præficies. At si dux, aut eius filius parere recusauerint, te in primis hortamur, Senatui vero nostro iubemus, ut diplomata Pontificia, ab Antonio Astuniga Roma allata, sine cuiusquam respectu manu regia exequamini. Id si ex sententia nostra, ut spero, confeceris magnam gratiā apud me inibis. Vale Bruxellis XI IX. Cal. Febr. anno Dom. M. D. XVII.

Astuniga Begerensis dux cum Antonio fratre conuocatis ex sua ditione, quæ ad Anam flumen est, præfidiis, multisq; regulis (nam Mendoza Infantatius, Cardenas prouinciæ Gratiensis præfectus, qui postea dux Maqueranus fuit, Fonsalitanus Aialæ familiæ primarius, aliquotq; alii eum sequebantur) nulla quidem armorum specie ad Ximenium venit, cui literas regias obtulit, omnem suam & suorum operam pollicitus, si usus foret. Postquam hæc omnia Albanus cognouit, & Ximenium flecti posse desperauit, qui litem illam iurgiorum & seditionis plenam finire cupiebat: suam atq; Didaci filii dignitatem, non quidem aduersus regem, sed aduersus Ximenium, familiæ suæ (ut iactabat) hostem, omni conatu & virib. defendere statuit. Ximenius febribus tertianis eo tempore Madriti laborabat; unde Albanus erectior factus, numerosam suæ gentis familiam, & ultramon-

tanos regulos, sibi necessitudinis vinculo coniunctos, sollicitauit. Porro Antonius Fonseca
 Cocceiorū in Vacceis dominus, & Ascalonius ex Cismontanis, qui hactenus dubii vtram
 in partem inclinaret, fuerant, tertio post Astunigæ aduentū die, ad Albanas partes transie-
 runt: quod non mediocriter Astunigā cōmouit. Erat in Ascalonio diuitiarum facultas &
 potentia. quā multæ propinquorū clientelæ adaugebant. In Fonseca animi præstantia, &
 longo rerum vfu prudētia. Ruizius Abulensis Episcopus prætorianā cohortē in armis esse
 iubet, cui tercentos strenuos milites adiunxit, ne alterutrius factionis homines Madritū in-
 grederentur. Interea Ximenius à morbo recreatus, deq; his omnib. continuo edoctus v-
 troq; regulo ad se accersito, inducias pollicetur, donec receptis virib. quid vterq; iuris ob-
 tineat, & quid sit è reip. vtilitate, & quemadmodū inter eos melius controuersia componi
 possit, accuratius possit inspicere. Supplicationes pro Ximenii incolumitate, Madriti pri-
 mum, deinde per vniuersam Castellā sunt habitæ: videbant enim ex vnius hominis salute,
 eo præsertim temporis articulo, vniuersæ reip. quietē pendere: Eo enim ægrotante, præ-
 fidiis arces cōmuniebantur, & ad res nouas omnīū animi erigebantur, qui Ximenio meli-
 us se habente pacati sunt. Albanus donec iterū Carolus de vniuersis causæ eius articulis
 consuleretur, & quid exequendū foret rursus iuberet, quicquid Ximenius facere tentaret
 armis repellere decreuerat: palamq; clamitabat, se regium ius eo modo tueri, cui patro-
 natus ratione prioratus designatio debebatur. Fraudē etiam magno Rhodiorum magistro
 creari affirmabat, ad quē post regis designationē, collatio pertinebat. Ximenius qui rem
 omnem perspexerat, Albani voces vanas esse intelligens, ad Carolum scripsit, vt in re se-
 mel imperata constanter persisteret: permultum enim interesse, regias vuculas vel per io-
 cum emissas, nedū sigillis impressis publicatas, firmitatē & robur tenere. Post aliquot diēs,
 de literis regiis ab Astuniga allatis in Senatu agere cœpit: sed non omnes ad eam executio-
 nem illico faciendā animatos offendit, erant enim qui Albani causam æquiorē esse arbi-
 trabātur: quorum sententiam Belgæ legati, Adrianus & Laxaus, non mediocriter confir-
 mabant. Itaq; dubitari in Senatu cœptum est, an literis regiis Albanus satisfaceret, si factō
 cōpromisso prioratum retineret, donec rex arbiter certum sequestrem declararet: neque
 enim ex diplomate satis liquere. Item iuris formā in literis inuerti obiiciebant. Quorsum. n.
 castris & arcib. prioratus ex regis iussu occupatis, postremo tabulæ pōtificiæ proferēdę erāt?
 Sed cum hæc omnia tempori tantum eximendo ab aduersariis dici Ximenius intelligeret,
 dedit operam vt omnes in Senatu de regiis mandatis exequendis concordēs essent. Alba-
 nus cui aqua hærebat, ad Germanā reginam cōfugit: quæ cū propter antiquū in Ferdinan-
 dum coniugem amorē cui vnice carū semper Albanum fuisse intellexerat, tum ob priua-
 tum erga ipsū affectū, non mediocre præsidium tulit. Nam eius diligentia & studio factū
 est, vt Ludouicus Galliæ, & Enricus Britannia reges, cum Carolo in primis, deinde cum
 Chebrio, cæterisq; Belgæ aula principibus agerent, ne Albanus clarissimus in Hispania
 regulus, cuius officia in reges cōplura extarent, & qui Ferdinando in repub. Hispana am-
 plificanda tam multiplici opera vtilis extitisset, ea dignitate, quam de veteri Hispaniæ in-
 stituto per sexennium tenuit, nunc inimicorū iniuria spoliaretur. Cœpit Carolus non-
 nihil de constantia, ob regum intercessionē remittere. Sed Ximenius cum Chebrio per
 literas acriter exposulauit, qui regis authoritati male consuleret, & seditiones in remp. in-
 ueheret, ni totis virib. curaret, vt Carolus in sententia obfirmato animo esset. Nam Astu-
 nigenes, quorum illustis & amplissima erat, tum familia, tum clientela, parati erant de-
 pugnare, & ferro controuersiam dirimere: quod & fecissent, ni illos ipse promissis de Ca-
 roli constantia detinisset. Post has literas datas, Albanum ad se Ximenius accersit, quem
 præsentibus legatis, senatoribusq; regiis, & Oñornio comite, pro diuturna inter eos con-
 suetudine, amicissimis verbis adhortatus est, vt moderatione animi & prudentia, quam
 in eo semper cognouisset, tunc ad eam rem componendam vteretur: se enim in iis decer-
 nendis eius cōmodis non defuturum, si absq; vllis reip. motib. totā rem transigi & confici
 permetteret. Regi ergo prioratū traderet, vt de illo secundū leges statuere posset. Quod si
 id durū videretur, se de regiis mandatis permultum remissurū, ne omnia pacifica noluisse
 argueretur: & Petro Bazano, Balduernæ & Vanezæ domino & Albanæ familiæ per om-
 nia addicto, prioratum traditurū, quem in regis aduentū adseruaret: se quoq; tunc effe-
 cturum, ne Antonio Astunigæ tradi posset, nisi post tres menses elapsos. Eas condiciones
 Albanus contempsit: atq; inde digressus omnem culpam in Ximenium reiciebat, qui sal-
 ua regis maiestate mitius secum agere poterat: quasi vero supremū reip. moderandæ, ea
 de causa Ximenius subiisset, vt iuxta leuiū hominum vulgarem consuetudinem, priuatos
 affectus officiis anteponeret. Igitur Albanus Madrito in Vltromontanā regionem pro-
 fectus, amicos regulos de ea re consuluit. Qui Villafratrēsis casus memores, vt quiesceret, &
 condiciones

conditiones quas Ximenius obtulisset accipiat, cōsulenti responderunt. Hæc adhuc modū
 acta fuisse ex Velasci comestabilis, qui eo tēpore Pintia aderat, ad Astunigensem Mirandæ
 comitem literis, qui cum sibi necessitudo intercedebat, compertum fuit. Acquieuit tunc
 Albanus in amicorum consiliis: verum postea res incrudescere denuo cœpit, multaue &
 varia hinc inde tentata & acta sunt: de quibus omnibus, in Ximenii literis quæ per arca-
 nas notas sunt datæ, longa admodum notitia est: nobis hæc tantum dixisse satis sit, ad viri
 usq; causas indicandas, quibus tandem rationibus adducti, tam acerbas simultates exer-
 cuerint. Ut igitur Albanum Ximenius nulla ratione in sententiam suam pertrahi posse vi-
 det, præsidia reip. hoc est milites à se institutos, diuersis ex locis conuocat, & Ferdinandum
 10 Andradam præfectum militum, ad eam rem designat. Legati eos motus conspiciētes, quo-
 res euasura esset incerti, mirum in modum angi cœperunt: & Ximenium vt Caroli aduen-
 tum expectet adhortantur, ne resp. quam hætenus florentem tenuerat, nunc per eam oc-
 casionem detrimentum caperet. Antonius Fonseca vir nobilis, & rei bellicę peritia atque
 animi præstantia clarus, quem Albani partes palam tuendas suscepisse diximus, multis a-
 pud Ximenium ea de re differuit. Quo remp. coniceret etiam atque etiam consideraret:
 esse iam omnium exacerbatos animos, qui si cæco furore semel metum & pudorem abie-
 cissent, nullis consiliis, aut fræno cohiberi possent. Ad quæ Ximenius, Pone metum (in-
 quit) Fonseca, nec te rerum istarum euentus discruciet, ego enim prosperrimum efficiam.
 20 Mille equites cum ex prætorianis, tum ex regiis præsidiis, quos nostri limitaneos appellāt,
 ad se accersit, quorum septingenti cataphracti erant. Item quinque millia peditum con-
 scribi iussit, in quibus veterani quingenti, qui sub Villalua Placentino stipendia fecerant,
 & quos Ximenius custodiæ causa in vicis Madrito proximis retinebat, sunt annumerati.
 Caut etiam, vt in diceresi Toletana tercentum equites in procinctu essent, cum nō pœni-
 tenda peditum manu, qui in supplementum, aut in auxilium, si forte opus esset, venirent.
 Hos aduersus Consaburense, vbi Didacus sese munierat, omnia extrema sustinere (vt aie-
 bant) paratus, proficisci iubet. Sed antequam ad manus veniatur, per reipub. fecialem de-
 nunciari placuit, vt Didacus Consaburense præsidio cedat: armatos omnes dimittat: præ-
 sidia prioratus, arcesq; cunctas, & oppida tradat: & ex æquo legibus cum Astuniga acturus,
 in regium tribunal descendat: regem præterea, ex Pont. Maxim. præscripto, arbitrum sta-
 30 tuat. Sin id contumax renuerit, læsæ maiestatis damnatum esse: eiusque bona & fautorum,
 fisco addicta. Interea Albanus circiter mille pedites cum paucis equitibus Consabronem
 mittit, quum multum æris & commeatus ad Didacum & socios deferre dicebantur. Idcirco
 Ximenii cohortes prædæ cupidine festinātes, locorum angustis & diuerticulis præoccu-
 patis, non modo transitu prohibuerunt, sed in latiora loca procedentes, leui opera fuderūt,
 atq; omni pecunia & commeatu spoliarunt. Inde ad Consabronem accedentes, dies ali-
 quot ex formula iuris quieuerunt, vt fecialis regia mandata denunciaret, bellumq; cruen-
 tum indiceret. Toletana iuuentus, quæ cum Didaco erat, animorum vigore & præstantia
 exultans, loculos cadaueribus construi solitos, pullo colore illitos, è mœnibus ostentabat:
 40 quasi se omnes more Hispanico, de quo multis ante sæculis in Dionis Nicæi historiis men-
 tio est, ad commeriendum cum Didaco deuouisse innuerent, priusquam præsidium Con-
 saburense traderent. Cum hæc Albanus rescivit, ne per tantum tumultum negotium age-
 retur, Madritum venire necesse habuit: vbi Germanæ reginæ, & legati Adriani opera ad-
 iutus, cum Ximenio de prioratu tradendo egit, modo conditiones, quæ prius offereban-
 tur, aliæq; quas insuper addebat, concederentur. Nam pro tribus mensibus, quos Xime-
 nius concedebat, de nō tradendo prioratu post regis aduentum, tres annos dari, & vt in-
 terea tantundem pecuniæ ex regis ærario, aut vectigalibus sibi numeraretur, quantum ex
 fructibus prioratus redigebat. Omni conatu legati contendebant, vt illis pactis X. menius
 annueret: qui quauis antea conditiones aliquot obtulisset, tunc sine vilis pactis aut exce-
 50 ptionibus, vt prioratum regis arbitrio permetteret statuit, quādo in eum locū res progressa
 esset: alioqui Albani poti' metu, quā libera volūate id præstitisse, multos fore arbitrarios.
 Ergo Albanus iam mutato consilio ad Ximeniū venit, coramq; cum eo egit de prioratu li-
 bere tradendo. Factū est id sub idus Iulias, hora noctis intempesta. Igitur post longam inter
 vtrumq; expostulationem, Ximenius se nunquam in causa fuisse dixit, vt eo in cardine ne-
 gotia versarentur. Præterea aliorum vicarios non posse vltra mandata excedere, quod vt
 crederet, l. teras Caroli archetypas protulit, quas Albano in manus dedit: & vide (inquit)
 quid ego, salua mea fide, & regis authoritate, in tuam gratiam facere possim, nam id om-
 ne præstabo. Nihil aliud Albanus (inquit) quam vt postquam prioratū Didacus tradi-
 derit, nostræ familiæ rationem rex habeat, cuius fidem atque obseruantiam ad res om-
 nes gerendas expertus est, & perpetuo experietur. Audio etiam te statuisse, Ferdinan-
 do Andradæ militum præfecto, prioratum tradere asseruandum, donec rex veniat:

Indignum est, ut is qui Franciscam Astunigam, aduersario meo propinquam, vxorem duxit, in nostras calamitates insultet. Æquum postulare Ximenio visus est, quare Antoniū Cordubam, Capræ comitis fratrem designauit, cui prioratus traderetur: sic tamen, ut Ferdinando Andradæ primum dederetur, & is postea Cordubæ traderet. His ad hūc modum constitutis, ea ipsa noctis hora datæ sunt literæ Ximenii ad Ferdinandum Andradā, Albani autem ad Didacum filium, ut hic prioratu cedat, & ille arma continuo ponat: quæ omnia ex præscripto confecta fuerunt. Et ne quid deesse videretur, veniam & impunitatem dari præconio promulgatum fuit cunctis, qui Albani partes essent secuti, publica fide interposita, ne illorum cuiquam fraudi esse posset. Interea Didacus, quod in rem suam esse existimaret, conuentum militum Hierosolymitanorum, Paradinis commendatariorum oppido, 10 quasi iustus prior esset, indixit ad vi. Idus Septembris. Nam magnus Rhodiorum magister Didacum tantum priorem agnoscebat, & illi negotia ordinis demandabat. Ximenius hæc in fraudem Antonii, & contra pacta conuenta fieri animaduertit: & Didacū seueremonuit, ne conuentum quoque indiceret, aut aliud quicquā quasi prior, suo aut Rhodiorum magistri nomine, gereret. Nam Didaco imperia sui magistri causanti Ximenius acute respondisse fertur: Recte quidem, si tu ista in Rhodo in sula tractanda suscepisses, nō in Hispania, cui ego sum præfectus: oportuerat enim me prius consuluisse. Sed quauis Didacus tunc cessauit, Ximenii præstantiam & seueritatem veritus, tamē post eius mortem, Antonio neglecto, prioris munera obibat: unde tumultus sunt orti, quos vix Carolus partito inter eos prioratu sedare potuit, donec Antonius Perpennianum profectus, ut 20 præfidiariorū militū dux esset diem suū obiit: & Didacus in integrum successit. Supererat adhuc lis vna terminanda, ex his quas Ximenius finire decreuerat: ea erat de Ripadei ad Galleciam comitatu, cuius ditionis tractus angustus quidem. sed soli amœnitate & vbertate, cæliq; salubritate, nulli Galleciæ principatui postferendus. Comes ob antiquam suæ familiæ in reges obseruantiam, priuilegio non vulgari iam olim fruitur: nam die festo Epiphaniæ, quo reges nostri lautius & conuiuantur, & ornantur, epulis regiis accumbere conceditur, & vestitu quo rex tectus fuit donatur: idq; quotannis. Hunc ergo comitatū Villandrads paulo ante possederat. Is duas vxores sterilitatis causa allegata repudiauerat: Isabellam Castannam primo, & deinde Ludouici Biberi filiam: Leonoramq; genere Mauram, libertā suam, vxorē duxit: ex qua Rodericum filiū suscepit, cui Anricus Almirantus filiā notham vxorē dederat. An is legitimus haberi deberet, & priorū vxorum nuptiæ ratæ non essent, à Ferdinandi catholici tempore magna cōtentione controuertebatur. 30 Nam Maria Vlloa multi nominis fœmina, Sarmento comiti Salinario nupsit, qui Villandradi ex sorore nepos erat, ad quem comitatus pertinebat, si Rodericus Leonoræ filius spurius iudicaretur. Qua de causa Maria Vlloa Roderico litem intenderat filii nomine quem ex Sarmento genuerat. Rege catholico viuente, nunquam Rodericum legitimum esse declaratum est, quamuis Almirantus id ut fieret multum laboraret. Fuerat quidem Biberæ matrimonium sententia iudicis à Pon. Max. delegati diremptum, & nuptias cum Castanna irritas fuisse non dubitabatur. Ximenius cui Rodericus pupillus certus hæres esse videbatur, comitem eum Ripadeum appellauit, curabatque sedulo ut talis haberetur. Sed 40 quoniam in Mariæ Vllor partes multi regii Senatores inclinabant, quos Compostellanus & Butgensis Antistites, Velasus etiam, & Mendozius reguli, omni studio sollicitabāt, cognitionem causæ ad Pintianum tribunal remisit, vbi de more ad exitum perducerēt. Sed qui aduersus potentissimos regulos aliarum causarum lites diffiniuerat, vnus fœminæ opera vincitur. Nam rursus Maria Vlloa in contrarium n̄tente, regemque multipliciter captante, literæ tandem ab ea allatæ sunt, quibus Ximenii mandata irrita fiebant: & Sarmentus Salinarius Ripadeus comes tandem pronunciabatur. Nam Belgæ, quos præteritū tumultus male habuerant, cum adhuc per Mariam Vlloram nouis terroribus retardarentur, fessi potius rerum grauitate, quam Ximenii potentia in re non admodum difficili diffidentes, noluerunt postremo experiri, quid ille etiam in hac causa posset. Id Ximenius moleste tulit, & literas ad Carolum dedit querelarum & doloris plenas. Ad Belgas autem aulicos, se satis quid in Hispania posset perspexisse, quare non esse cur timerent: sed omnem potius curam in Neapolim & Siciliam conuerterent, vbi noui tumultus subinde oriebantur. Se grauissime dolere, quod puer pupillus, cui pater viuens comitatu cesserat, nullis nunc allegationibus prolatis, statu esset deiectus. Addidit etiam aliquot vltimontanos regulos, libello ex iuris formula proposito, aduersus literas regias in pueri fauorem intercessisse. Quoniam nihil acrius omnium animos irritat, quam iustitiæ peruersa administratio. Nihil super ea re Belgæ responderunt, sed potius cum novos quotidie tumultus emergere viderent, regis præsentiam necessariam esse demum sentien-

sentientes, ut in Hispaniam primo quoque tempore traiciat decernunt, deque eare certior-
rem Ximenium faciunt. Ille classem apparatissime instructā, cui Gumerium Buytronum
virum inter Cantabros præstantem præfecit, ad regem omnium votis, sed suis præsertim
exoptatissimum, in Hispaniam deducendum mittit. Portus omnes & stationes Oceani,
cum Callaici, tum Cantabrics explorat: & quoniam nonnulla maritima loca pestilentia
laborare nouerat, salubriora magna diligentia custodienda curat, & magna annonæ a-
bundantia instruit. Ferreræ quatuor viro, experiēti viro, horum curam tradidit, & Bu-
ytrono ad classem instruendam, executorem & comitem dat. Ipse vero quo regi adueni-
enti maturius occurrere, & rebus disponendis præsto esse posset, quanuis corpore imbe-
cillo, regium comitatum Madrito mouet, & Arandam ad Duriam flumen sitam contē-
dit. Placuit illud oppidum ob multa, sed ob vicinum cœnobium Franciscanum præcipue,
amœnissimo in loco ædificatum ad Aquileram vicum quod eius valetudini aptissimum
putabat. Turrilacunam natale solum Ximenius obiter inuisit, veluti tellurigenitrici vl-
timum vale dicturus: nam illac Arandam eunti transeundum erat. Secum Ferdinandum
principem, Caroli fratrem, adducebat. Comites sequebantur, Adrianus & Armasto-
phus legati: nam Laxaus, quemadmodum & cæteri qui in comitatu regio erant, alius alio,
ut solet, diuerterat. Postridie diui Laurentii, qui dies ad tertium idus Augusti est, Turri-
lacuna Ximenius discedit. Venit altero die Bozeguillas, montanum vicum. vbi pran-
denti fama constans apud nostros est, venenum fuisse propinatum, cuius vi paulatim cō-
tabuerit. Nam post eas epulas solito grauius ægrotare cœpit. nec multo post sanies per au-
res, & vnguium iuncturas erupit, reduiuis persimilis. Multa veneni famam confirma-
runt: nam quo die Bozeguillis est pransus, eques quidam Marquinæ Franciscano pro-
uinciæ Cismontanæ provinciali ministro, & aliis magni nominis monachis, quos Xime-
nius accersierat, occurrit, capite fasciis obuoluto ne agnosci posset, qui Madritum pete-
bat. Hic monachis dixisse fertur, si ad Cardinalem itis, diligentius festinate, ut eius pran-
dium anteuertere possitis: & diligenter monete, ne ingentem troctam, quæ illi condita
est, guster: habet enim venenum præsentaneum. Quod si serius perueneritis, curate ut
animæ suæ de more Christiano consulat, neque enim veneni vim superare poterit. Mar-
quina homo syncerus, totam rem Ximenio patefecit. Ille vero quanuis huiusmodi ru-
morib. non multum fidei habere esset solitus, si quid huiusmodi ô pater, mihi accidit.
ante hunc diem accidisse certus sum: nam lectis quibusdam dum Madriti essem è Belgio
literis, oculis venenum hausisse mihi sum visus: nam ab eo tempore notabiliter languere
cœpi: sed hoc etiam mihi non sit verisimile. Deus qui omnia ineffabili sapientia mode-
ratur, ægrotudines dat, & idem aufert: illius arbitrio fas est, nos & nostra permittere. Ali-
quando etiam dixisse medicis fertur, se proditorum perfidia perire. Porro Franciscus
Carrillus, qui Ximenio Bozeguillis ministrabat, cum troctam de more prægustasset, ve-
hementer ægrotauit. Erant qui veneficii authorē è Belgica aula prodiisse dicerent. Nam
ex literis eius, & mandatis ad Carolum per Lupum procuratorem missis, abunde Xime-
nii animum intellexerant de regis aula mutanda. & Belgis in patriam amandandis. Et
tanta esse auctoritate & gratia apud regem Ximenium videbant, ut id facile effecturum
crederent. Nonnulli Baracaldum nefarii sceleris administrum faciunt. Erat ille fronte pa-
rum verecunda, & pecuniæ auidus, cuius fides ob legationem apud Belgas male actam
vacillauerat, videbaturque Belgis addictus plus satis, & obstrictus. Literas etiam nomi-
ne Ximenii Gallice scriptas in Belgium tulit, quas ille suas esse negabat: & Didacum Lu-
pum hortatur, ut eas studiose quas sitas ad se transmittat. Ab eo tempore Ximenium de-
creuisse, in subsignandis libellis, literisve, Baracaldi opera non vti, ex epistolis Abulen-
sis satis constat, qui in illius mores nimis inuehitur. Sed hic Baracaldo infensus erat, prop-
ter pensionem Cauriensem interceptam. Nec cuiquam verisimile videri poterit, non
aliquo aufugisse, tam atrocis criminis sibi consciū, & patroni vultum ferre potuisse: nam
Ximenium illius opera & manu semper vsum fuisse, quousque diem suum obiit, multorū te-
stimoniis planum est. Est apud me Baracaldi epistola, quam septimo Cal. Oct. Aranda ad
Didacum Lupū dedit, cuius tres aut quatuor versus bona fide Latinos feci, qui sic habent:
Illud autē opere pretium est, ut scias Cardinalem cōmunem patronū tam vegeto corpore,
& prospera valetudine nunc esse, ob hilaritatem (ut arbitror) quam postquam rex noster
orā soluit cōcepit, ut vel in totos viginti annos vitā sit prorogaturus. Certe tātī criminis con-
sciētia perturbatus hæc scribere nō potuisset, ad hominē præsertim adeo Cardinali intimū.
Lapidibus medius fidius appetitus & obrutus fuisset à Ximenii domesticis, qui id non po-
tuisent nō odorari. Aquileræ oppido exiguo, Valuasius, & Petrus Lerma, si quando ad Xi-
menium veniebant, comitem Baracaldum adducebant: neque enim in illo vitæ extremo

curriculo nisi intimi admittebantur, & ibi Ximenio assiduus scribendi operas dabat. Didacus etiam Lupus, quem Baracaldus loco deturbare apud Carolum voluit, constantissime affirmabat, falsum id esse, neque vnquam à Baracaldo attentatum. Abulensis quidem, qui multa hominis vitia per arcanas notas numerat, non erat hoc præteriturus, sed tamen mentionem nullam facit. Confirmauit hanc vulgi famam, quanuis mendacem, Baracaldi mors. Solent enim homines ex mortis genere, de ante acta vita iudicium ferre. Ille ergo vt à Chebrio repulsus fuit, domum Ægidii Baracaldi parentis sui Turdesillas diuertit, qui cohortis prætoris apud Ioannam reginam præfectus erat, vbi grauissimè ægro-
 tare cœpit: & cum atra bile vexatus, fenestræ prospectu se oblectare conaretur, mœrore
 confectus animam stans efflauit. Sunt qui mulæ calcibus Seguntis impetum, dum Ro-
 mam properat, obiisse affirmant. Postquam Ximenius Arandam peruenit, tumultuari
 Pintis cœptum esse accepit: & vulgo iactari, ea quæ de aduentu Caroli dicebantur, à Xi-
 menio confingi, qui iter illud æstuoso tempore fecisset non alia de causa, quàm vt Ferdi-
 nandum puerum ad Belgas transmitteret: & Hispania regia prole orba, sub illo maneret:
 cuius vita diutius produci non poterat, ob grauissimam eius ægitudinem in ætate adeò
 prouecta: vnde ipsi aut bellis ciuilibus erant laboraturi, aut præda finitimis hostibus fu-
 turi. Sed legatis ad Pintiam missis, qui eos de regis aduentu, deque suis consiliis edoce-
 rent, extemplo coercuit. Arandæ etiam ineunte Septembri, de Ferdinandi principis Ma-
 gistro pædagogo, & plerisque aliis ministris amouendis, sollicitè egit. Dictum est supra,
 Ferdinandum Caroli fratrem, à regibus catholicis, Petri Nonii Guzmani, Oretanæ mi-
 litis clauigeri curæ traditum: sub mortem Philippi regis, cum è Senticensi oppido vbi di-
 uersabatur, in arcem per Didacum Gueuaram deductus esset, Catanensis Episcopi Petri
 fratris studio & consilio Pintiam translatus fuisse: atque hunc Petrum, Guterio Padilla
 militis Oretanæ præfecto maximo fatis concedente, in eius locum successum fuisse.
 Vtrunque vero Ximenio parum probante, factum est: vnde similitudines inter eos conti-
 nuo sunt exortæ: quas Aluarus Oforius Dominicanis ordinis sodalis Asturcensis Antistes,
 qui Ferdinandum primis literis instituebat, Ximenii odio sedulo augebat. Id autem ab
 Oforii ambitione proficiscebatur, qui ægerrime ferebat, Ximenii sedulitate omnem
 spem Ferdinando alumno adimi res nouas in Hispania moliendi. Nam vt fama incerta
 vulgauerat, quotquot in familia Ferdinandi erant, mirum in modum concupiscebant
 occasionem aliquam offerri, qua ille rerum summa potiretur. Indicio fuerunt Gua-
 dalupani (de quibus diximus) libelli, multaque alia temere dicta & facta. Nam motus
 Pintianos de militibus publicis repellendis, ab Oforio Asturicensi magna ex parte con-
 citatos esse diximus. Delationibus atque calumniis apud Belgas Ximenium onerabat:
 Maximiliano Imperatori sese per intimos insinuabat; vt male de Ximenio apud eum lo-
 quens, irritos optimi viri conatus faceret. Postremo vt Germana regina Imperatori nu-
 beret curabat: nam ita fore arbitrabatur, vt aut Carolo aduentum differente, Ximenio
 Maximilianus sufficeretur, aut Germana Maximiliano nupta, suis rebus, suisque consi-
 liis magnum pondus & momentum afferret. Erant quoque nonnulli qui affirmabant,
 Petrum Nonnium, cæterosque ministros, Ferdinandum puerum in Aragoniam trans-
 ferre velle, & ibi regem constituere. Nam Aragonios, Ferdinandi catholici memoria,
 cui puerum vnice charum fuisse cognouerant, facile in eam sententiam pertrahendos esse
 existimabant. Sed hæc omnia, quantum ad fidem & integritatem Petri Nonnii & Oforii
 pertinent. vana fuisse, & ab eorum æmulis in vulgus sparsa, multis argumentis comper-
 tum habeo. Nonnius enim ob mores inculpatos, & insignem pietatem, ab Isabella regina
 pueritæ Ferdinandi datus est custos: Oforius vero, etsi non admodum sedati ingenii fuit,
 animi tamen in reges fidelissimi habitus est. Verum cum Nonnius Oforio consiliorum
 comite, & nonnumquam authore vteretur, qui partim Dominicanæ sodalitatis æmula-
 tione, Ximenio Franciscano semper detrahebat, partim quod eum ad supremum fasti-
 gium euectum moleste ferebat, factum est, vt vterque Ximenio etiam parum gratus es-
 set. Vnde nec Nonnii cooptationem ad præfecturam Oretanam probauerit, & postea
 in ordinum militarium ordinem inquirens, illum præfectura pellere tentauerit. Nam
 Oforii consiliis credens, ab abbate Morimundensi, qui in Gallia Belgica Cisterciensis
 ordinis magisterium supremum tenet, suæ cooptationis firmitatem in regis Caroli de-
 trimentum quæsiisse arguebatur, & Ximenium in Senatum inquirentem diploma-
 tibus Pontificiis, quæ Cisterciensi ordini sunt concessa, repellere tentauerit. De
 quibus Nonnius apud Carolum conquestus est, Gonfaluio fratris filio ea de causa ad Bel-
 gas misso: qui cum Chebrio homine potentissimo insolentius expostulans, in eius odium
 incurrit:

incurrit: quare & tunc repulsus est & deinde à Ferdinandi custodia amotus. Nam ut erat Ximenius rerum callentior, audiretque Caroli aduentum Ferdinandi familiaribus non placere, & Belgarum mores ab illis palam culpari, Ferdinandi vero indolem & ingenium exosculari & prædicare, & Hispaniæ delicias appellare: ne si ipse in bonam partem acciperet, vulgus mobile erigeretur, operæpretium magnum esse duxit, eos honesta missione dimittere, & à Ferdinando quam longissime amandare. Scripserat sæpius ad Carolum hac dere, & paucis ante diebus quam è Belgio appelleret, eius literæ Ximenio Cal. Septemb. sunt redditæ, quibus iubebatur, ut Petrus Nonnius Guzmanus, & Alvarus Oso-
10 rius, Gonfalus etiam Guzmanus cubiculo præpositus, & Sanctius Paredius œconomus, qui omnes Ferdinando erudiendo, & in rebus quæ ad eum pertinere videbantur, curandis, egregiam hætenus nauassent operam, quietam posthac vitam agerent: se enim eorum rationem propediem habiturum, ut homines id ætatis otium tenere possent. De reliquis vero qui in Ferdinandi familia erant, facultas Ximenio dabatur, ut ex dignitate regia disponderet. Si hæc Caroli literæ in tempore ad Ximenium peruenissent, magna facilitate, quæ eius erat prudentia, negotium confecisset. Nam ad se puerum vocare potuisset, & Caroli fratris voluntatē blande insinuasset docuisset in magnā eius vtilitatem futurū esse si Caroli iussis acquiesceret. Sed Veredariorum præfectus, dum de regis in Hispaniam nauigatione suscepta in illis agi putat, & tam exoptati nuncii præmia à singulis regulis & proceribus per ministros corrogat, totos quinque dies fasciculum literarum domi retinuit.
20 Accessit etiam & secunda remora. Nam cum Ximenius valetudinis gratia in Aquilera cœnobium secessisset, nihil interesse veredarius putauit, illi redderentur an Adriano qui Arandæ erat, ut ad Ximenium transmitteret. Adrianus vero siue de aduentu Caroli sollicitus, de quo fieri certior cupiebat, siue humano vitio res arcanas cognoscendi, siue potius à Ferdinandi familiaribus, qui iam aliquid olfecerant, instigatus, fasciculum soluit, & ex literis quæ ad se erant datæ negotium cognouit. Ferdinandus etiam suas legit, & rē omnem inter suos vulgavit, adhuc Ximenio inscio: qua de causa ex Caroli præscripto nihil potuit à Ximenio confici. Adrianus in errore, aut culpa potius fortasse fuit, qui integrum fasciculum ad Ximenium, ut inscriptio faciendum esse indicabat, reicere debuisset, aut tacitus rem integram seruare cum illo communicandam. Sed fieri potuit, ut
30 qua erat animi simplicitate, prius literas Ferdinando tradiderit, quam suas legerit, & sero factam doluerit. Ergo postquam Ferdinandi ministri rem intellexerunt, dolore maximo sunt affecti: & quanuis nullum in puero præsidium esse videbant, tamen in re desperata eius etiam opem implorandam putarunt. Quare eius se fidei & tutelæ commendantes, omni prece ab illo efflagitant, ut cum Ximenio enixe contendat, ne ante regis aduentum quicquid moueat: & ut sunt pueri creduli, in eius contemptum & contumeliam, id negotii à Ximenio fuisse procuratum persuadere sunt conati. Postridie eius diei Ferdinandus puer Asturicensi Antistite tantum comite, (nam P. Nonnius ægrotabat, & Adrianus erroris sui causa, negauit se ad Ximenium iturum) & probe suorum oratione instructus, Aquileram ad Ximenium venit, cui Beiaensis dux, aliique reguli forte aderant, qui extemplo
40 digressi, locum Ferdinando sine arbitris reliquerunt. Ergo penelachrymis erumpentibus, secum indigne agi cum Ximenio conquestus est, quod antiquis, fidissimis & optimis ministris, quem sui amantissimum esse existimabat, sine vlla causa priuaretur. Igitur illum per aui Ferdinandi memoriam, per Isabellæ reginæ erga ipsum merita obsecrat, ut tam insignem contumeliam sibi fieri nequaquam sineret, integerrimo custode, præceptore appositissimo, obsequentibus ministris, coæuis denique quibuscum libenter conuuebat, per summum dedecus & iniuriam ablatis. Pueri pectus dolore accensum Ximenius blando sermone demulcet: omnia magna de eius incremento, deque summo apud fratrem loco, modo illi pareat pollicetur. De contumelia vero quam tantopere dolebat, se longe aliter sentire, cui propter ætatem & longam rerum experientiam, propterque summum amorem, quo semper eum prosecutus fuerat, æquum erat ut consulenti crederet.
50 Officia in ministros iure quidem deberi, sed cariores esse qui nobis sanguine coniuncti bene monent. Cogitaret ergo, affectu illo quem famulorum verbis conceperat deposito, id à fratre omnium regum potentissimo, eiusque in primis amantissimo, sine vlla exceptione iuberi, cui repugnare nec tutum nec piū erat. Quod si aliorum atque ille scisset acciperet, offensusque animi, aut parū grati significationē daret, se & sua in manifestum discrimen adducere: & suis familiaribus damna & detrimenta maxima creare, dum parū caute curat consilere. Nihil Ximenii dictis pueri animus semel persuasus mouebatur. Amorem (inquit) tuum erga me multis in rebus hætenus sensi, nunc tamē cum maxime mihi opus erat, nescio quotandē auolauit. Ergo quando tibi propositum est, me & meos omnino perdere, quibus par-

ua temporis dilatione succurrere possis, curabo ipse rationem inuenire, qua mei nihil de-
 trimenti capiant. Ximenius iam tunc paulo irritatior, asperiori oratione adortus, age quod
 libuerit Ferdinande: nam ego per caput Caroli tui fratris iuro, quod etiam si Hispania v-
 niuersa aliud niteretur efficere, non posset, quin cras ante solis occasum, regis mandata
 sint confecta, quibus te ante omnes parere oportet. Quæ simulatque à Ximénio dicta sunt
 Ferdinandus animum virilem ante annos gerens, tanta incessus moderatione, & vultus
 constantia ab eo Arandam reuersurus digreditur, quanta ætate iam matura potuisset. Xi-
 menius vero pueri & oppidi custodiam, Canabillæ & Spinosa cohortis Prætorianæ præ-
 fectis ad se accersitis, commendat: iubetq; , vt præfidiis militaribus ex finitimis locis con-
 uocatis, excubias per noctis vigilias agant: omnemq; exitum Ferdinandi ministris inter-
 cludant: ne quod postea ab illis tentatum fuit, cum puero regio aliquo diffugerent, &
 motus concitarent, iam rege in Hispaniam vela faciente. Ita gnauiter & strenue Spinosa
 se gessit, vt priusquam Arandam Ferdinandus venisset, quem Canabillas deducebat, cu-
 stodiæ expeditæ & in præcinctu essent, continuoq; fuerint suis locis dispositæ, quod mire
 omnium conatus compressit. Ea nox insomnis & turbulenta Ferdinando, & eius mini-
 stris fuit, dum inter se communem fortunam dolent. Vox Ferdinandi à cubiculi mini-
 stro, qui prope stabat, grauior quam pro ætate excepta est, Ximénio si in proposito persi-
 steret inimicitias capitales minantis. Cui cum Nonnius, Oforius, & cæteri qui aderant
 dixissent, quo pacto se id facere cogitaret aduersus hominem potentissimum, & tot præ-
 fidiis militaribus munitum: simulabo (inquit) me ad matrem reginam proficisci, & iter
 quo libuerit desectam, & quem mihi aduersantem ostendero interimam. Ergo cum au-
 la discedendum viderent, syngraphas à Ferdinando impetrarunt, quibus pollicebatur se
 illos in familiam reuocaturum, simulac sui iuris factus esset, & maioribus aucturum ho-
 noribus. Quod Castillegii indicio, qui ab epistolis Ferdinando erat, Ximenius cum in
 eius familiam inquireret, cognouit. Ferdinandus ex suorum consilio, regios senatores,
 & duos pontificis maximi nuntios, & quotquot aderant episcopos ad se vt venirent, rogat.
 Quibus Caroli regis mandata exponit, sibi quidem, & suis grauias, sed tamen libenter fe-
 renda. Esse tamen vnum, quod pro ipsorum debito in regiam sobolem officio, ab illis
 peteret, vt quando suorum familiarium dignitatem & fidem longa experientia nouissent,
 & quam paratis & obsequentibus semper illis vsus fuisset, ad fratrem regem de ea iniuria
 & contumelia literas darent. Quod cum id se facturos respondissent, non est illos amplius
 moratus. Ximenius per Baracaldum cum Adriano egit, vt ad se P. Nonnium, & Ofori-
 um episcopum, & Gonsaluum Guzmanum adduceret: velle enim consilii sui ratione illis
 exponere, & querelis, quas de eo iactabant, satisfacere. Ergo post expostulationes factas,
 & Ximenii responsiones, ad hoc tandem ventum est, vt se dicerent quod imperatum es-
 set facturos: orare tamen vt authoritate sua & gratia, qua multum apud Carolum valebat,
 eorum iacturam & damna curaret resarcienda. Ximenius qui eorum animos explorabat,
 vt si minus iussa comprobarent, Arandam redire omnino verarentur, postquam obse-
 quentes est expertus, reuertendi locus est datus, resq; suas eo die componendi. Igitur ab
 alumno ægre diuulsi, ante solem occidentem Nonnius, Oforius, & Gonsalus Aranda dis-
 cedunt. Ni id fecissent, aut Nonnius quo minus id facerent impedimento fuisset, decre-
 uerat Ximenius eum ad Oretanum præsidium mittere, vbi in arcta custodia teneretur, do-
 nec Carolus in Hispaniam appelleret. Ferdinandus Aquilario Marchioni, cui multum
 Ximenius deferebat, interea traditur: nam Alphonsus Tellezius cuius curæ cōmendari à
 rege iuebatur, Arandæ non aderat. Tres de triginta veteres ministri ex familia Ferdinan-
 di sunt amoti, in quorum locum inferioris conditionis homines, ne animos efferrent,
 consulto assumpti sunt. Seuerum Aquilam equestri rei præpositum, & Moschosum pue-
 rum Altamiræ vicecomitem dimissos fuisse, mirum fuit: nam ille Sanctii Aquilæ & Isabel-
 læ Carauaialæ filius matris causa retinendus credebatur, quæ Ferdinandum omni dili-
 gentia & cura nutriuérat, tantaq; fide de reuerentia Carolo fratri exhibenda apud puerum
 assidue agebat, vt Nonnius & Oforius inciuilius nonnunquam cum illa egerint, explora-
 tricem appellando, quam pollicitis Ximénius submitteret. De Moscho vero, parentis
 optimi viri & fortissimi causa, qui in Africanis expeditionibus obierat, omnia fausta &
 prospera sperari poterant, præsertim illa in ætate & præclara indole. Erat Moschosus li-
 berali facie, corpore agili & compacto, & ingenio ad res omnes tractandas dexterrimo,
 ob quas dotes semper Ferdinando fuit carissimus. Nam siue artem armorum ludicram
 exerceret, siue serii quid tractaret, siue ad literarū studium cogitationē conuerteret, hic
 operam similem daturus præsto erat. Idcirco hunc à se diuelli impotenter Ferdinandus
 doluit: atq; ob hoc multum sibi Carolum debere affirmabat. Cogitauerat Ximenius de
 Moscho

Moschofo non amouendo, & proculdubio se cisset, ni illi Orosius fuisset patruus. Hinc facile cognosci potest, quā seuerus ac pene durus Ximenius fuerit, qui puero bene nato amabiliq; & hominis de se benemeriti filio parci noluerit, ne apud Ferdinandum villa Orosii soboles relinqueretur. Ob rem tam celeriter cōfectam omnes admiratio inuasit, & religiose curabant officium facere, vt à Ximenio probarentur. Alphonsus Castillegius in familia Ferdinādi mansit, nam homo musis & poesi deditus innocentia suam præ se ferebat. Belgæ tamen non nihil seditiones subueriti, vt ad Marchionem Asturicensem, & ad Lemosiorum comitem, Nonnii & Orosii propinquos, literas Carolus daret, effecerunt: quos hortabatur, ne vllō modo Ximenii actis impedimento essent. Sed Ximenius suæ virtutis & potentiaē conscius, ex autoritate regia non se facturum putauit, si eas literas Asturicensi & Lemosio redderet: atq; hoc ipsum sæpe multis in reb. fecit, parū curās quid Belgæ trepidarent. Seniores quos vltus ac rerum prudentia edocuerat, rerumq; euentus attētius contem-
10 plabantur, Ximenii factum, vt quieti reipublicæ necessarium, maxime laudabāt. Paulò ante quàm hæc gesta sunt, Antonius Rogius Granatensis antistes, qui regio senatui præfectus erat, ad Carolum scripserat, Ximenium ambitione cuncta moderandi, quid Ferdinandi familiares agerent præsensisse, & cum eis quoq; fœdus fecisse, vt in omnem euentum puerum sibi magis deuinciret. At Ximenius hæc quæ diximus de familia Ferdinandi tacite marchinabatur. Aquilarius cuius vicariæ curæ Ferdinandus commissus fuerat, ita probe seueritatem cum comitate miscens, puerum tractauit, vt ipse per literas sit Carolū deprecatus,
20 ne Aquilarius, donec ipse in Hispaniam veniat, quod propediem futurum sperabatur, à sua familia amoueretur. Ximenius etiam literis suis Aquilarii fidem & industriam mirificè commendauit: & vix alium inueniri posse dixit, qui in corruptiūs & obsequētius quicquid ipse præscribat exequatur. Nam Alphonsus Tellezius, quem ad id munus obeundum designauerat, omnia ex Ascalonii volūate, cui cognatus erat, facturum videbatur. Didacus autem Gueuara, de quo præficiendo consultabatur, Velasco comestabili admodū deuinctus erat. Quod si incōstantia notā vereretur, posse Chebriū de regis voluntate, illius muneris curas partiri, & Aquilariū cubiculo præficere, Tellezium verò vniuersæ familiæ. Quanquā nullam leuitatis animaduersionē incurreret, si donec ipse adsit, Aquilarius in munere cœpto perseueret, idq; ita reperio esse factum. Posthæc, cū varia valetudine apud Aquilera Ximenius esset vsus, sanie, quam diximus, copiosius ex auribus dimanante, visceribusq; ipsis
30 grauius affectis, quorum in homine sene difficilis semper curatio fuit, magis de eius salute timere familiares & amici cœperunt. Fama igitur crebra iactauerat, Ximenium morbo lethali laborantē, in cœnobio Franciscano abditum, reip. curā prorsus abiecisse. Quod vt in Bætica vulgatū fuit, indeq; in Africam delatum, Petrus Gironius Assyndonenses continuo inuadit. Mauri cuncta eo ægrōtante negligentius curari existimantes, oram maritimam Granatæ proximam infestare audacter tentauerunt. Turcæ, qui nuper Algerium occupauerāt, Horuscio Barbarossa duce, Oranum Ximenii decus, & trophæum, magna vi militū adoriri destinantes, ipsam propediem inuasuri nunciabantur. At Ximenius qui animi vigore, quantumuis corpore debilitato esset, nunquam destituebatur: ad Gironii motum
40 cōprimendū qui mille & quingentis peditibus ex agro Vrsanenſi congregatis, apud Moronum alias copias conuocabat, Quignonio Lunæ comiti, Hispalis præfecto, reip. præſidiis accersitis, iustū exercitū cogat iubet, eoq; in Gironiū feratur, donec aut captū ad se viuū perducatur, aut interimat. Id à Quignonio præclare curatum est. Anna Aragonia Assyndonensis reguli vxor, gemmas & lapillos, omnemque mundum muliebre, ne reipublicæ ærarium exhauriretur, Quignonio liberaliter obtulit. At Gironius pater intelligēs Villafraſensem culpam denuo suscitari, cuius nondum veniam à rege consecutus fuerat, & publica præconis voce eius bona fisco regio addici, & adhuc Ximeniū spirare & valere, supplices literas ad eum mittit, quibus filii errorem & peccatum deprecatur: & se protinus operam daturum promittit, vt ab armis discedat. Quod quanuis cōtinuò factū fuerit, Ximenius tamen grauib. interim literis Carolū hortatur, vt digno aliquo exemplo tantam
50 tamq; assiduam contumaciam eorum plectat. Ex Mauris qui ad tercentum in terram descēdentes prædas ex maritimis oppidulis agebant, quinquaginta duntaxat elapsi, ceteri capti aut occisi sunt. Aduentum Turcarum aduersus Oranum, cū Carolus quoq; dum vela facit, per nauticos aliquot prædones cognouisset, de ea re simulatq; in Hispaniam appulit, certio rem Ximenium facit, & vt Orano primo quoque tempore subueniendum turer imperat: nihil enim grauius eo tempore posse accidere, quàm si ille in Africana regna aditus aliquo casu aut negligentia occluderetur. Se enim assiduè animo voluere, quoniam pacto nomen Christianum dilaret, & Hispaniæ littora à piratis tutaretur. Ad quæ
conficienda peraccommodam stationem Oranum esse: ob cuius expugnationem, & se, &

remp. multū illi debere fatebatur. Lætus eas literas Ximenius accepit, eiusque proposito laudato, reges eos, si historias repetat, beatissimè in Hispania vixisse ait, qui ad eum modum religionem adaugere contendissent. Cæterum de Orano, tanquam de propria sollicitum prouincia, per illius vrbs custodes quotidie admoneri, & omnia necessaria prouidisse. Sed quoniam magnum hostium numerum esse audierant, cui milites nostri pares non essent, Didaco Fernando Comario marchioni, Orani præfecto præcepisse vt se intra mœnia cum suis contineret: satisque agi se existimaret, si eam fortiter & strenuè tutaretur. Postea cognitum fuit, Numidas Turcarum immanitatem & potentiam formidantes, eos Oranū venientes adortos, & conferta pugna fudisse, nostros verò sollicitudine & cura liberasse. Carolus septimo idus Sept. cunctis ferme aulicis inuitis, quibus eo tempore non satis tuta nauigatio videbatur, suo tantummodo consilio vsus, oram è Belgio soluerat: & ad Tazones Asturiæ oppidum, horridis cautib. vallatum, & importuosum, quod nemo vnquam existimauisset, quinto Cal. Oct. cogentibus ventis classem appulit. Est non longè oppidum Villauiciosa appellatum, quò Carolus corpus è maris æstu curaturus, nauseamq; illam, quam ex molesta & immodica iactatione comparauerat, depositurus se contulit. Carolum Leonora soror, quæ primū Emanuelli Lusitanorū regi, deinde Francisco Gallorū nupsit, Chæbrius inter cubiculi ministros princeps, Laurentius Gorrebotus, Veranius familiæ regiæ præfectus, Seluagius magnus Cæcellarius, Carolus Lanoius equestris rei curator, Laxaus q. in Aranda iā ad illū venerat, sequebatur, & è nostris permulti, qui in Belgiū profecti fuerāt, quos superius recēsuimus. Aiunt eorū montiū incolas insuetā classem litora sua occupasse cernentes, dum Gallicas insidias, hostile sive aliquas incursiones timent, fœminas, pueros, & senes in montana loca seposuisse, ipsosque telis assumptis, in mari proximos colles ad vim repellendum paratos aduenisse: Carolum eo spectaculo lætatum Hispaniam è regia naui proclamari, & vexilla explicari & erigi iussisse, castella simul & leones ostendantia, regū iā olim Hispanorum insignia. Armis proiectis regem suum in genua procumbentes Astures salutant, regemque Villamuiciosam ouantes deducunt, quam Villam dichosam, hoc est, fortunatā, vocari voluerunt, satis apposita literarū permutatione. Velascus comestabilis, qui amplissimam in eo tractu regionem possidet, simulatque ad ea loca regem accessisse, cognouit, rebus omnibus necessariis oppidula instruit: annonamq; quantum terra inculta patiebatur sine vllō pretio omnibus suppeditari iussit. Ipse equitibus septingentis comitatus, qui omnes familiares, clientes, & propinqui eius censebantur, regem reuerenter salutaturus venit: & protinus est reuersus, ne tanto apparatu comitatum & hospitia angustiora faceret. Nemini postea ex proceribus aut regulis, ea in loca adire concessum fuit, donec rex ex illis montium angustiis explicatus, in latiore regionem perueniret. Ximenius quem morbus ingrauescens per eos dies immodicè afflixerat, exoptato nuntio exhilaratus longè valentius habere cœpit: atque ita pristinæ saluti non nihil restitutus, qui paulò ante lecto decumbebat, II. I. non. Oct. qui dies diuo Francisco dicatus est, sacra ad aram astant celebravit, & communi mensæ, quam refectorium vocant, cum sodalibus Franciscanis accubuit. Sed hæc vt Carolo perquam grata erant, qui animo vere regio, Ximenio de se tam multipliciter benemerito multum deferebat, & crebris nunciis Abulensem hortabatur, vt in eo recreando & restituendo accuratè, vt faciebat, occuparetur: ita aliquot ex Belgis molestissima fuerunt, qui illum omnino sublatum à medio cupiebant, priusquam in colloquium cū Carolo veniret. Videbant, hominem maximæ authoritatis, & ob res gestas summo apud regem in pretio habitum, omnia ex sua voluntate confecturum: ipsosq; statim, quòd palam Ximenius parum considerate sapiusculè inter familiares dixerat, & in notis arcanis ad Carolum scribens subindicaauerat, à regiis consiliis esse deturbandos. Igitur ex Parræ & languensis medicorum relatione, à quibus in singulas horas de eius salute certiores fiebant, in quot dies spiritum vitalem producere posset intelligentes, Caroli itinera, dedita opera remorabatur, id vnum solícite curantes, vt ille prius viuere desineret, quàm cum rege cōgrederetur. Non cessabat ille interea per crebras literas regem admonere, quid in singulis rebus facere, quò pacto in obuiis excipiendis p dignitate se gerere deberet. Nam cū Belgarum consuetudo & conuictus simplicior multò, quàm Hispanorum sit, vt ad nostros mores vultū simul & sermonē cōponeret, suadebat. Adiecit præterea, se summo pere curasse, vt non mediocris pecuniæ summa ad Bugiæ custodem mitteretur, quam à Simone Ruizio publicano obtinuerat, datis ad Alphonsum Sanctium Valentinum quæstorem literis, vt primo quoq; tempore ea summa Bugiā deferretur. Nihil enim libentiùs agere, quam ea Africana præsidia communire. & militibus illic collocatis stipendia debita persolvere. Vehementer quoque probare se ait, quòd ex Panormitanis multis Neapolitanum exercitum sustinere rex constituisset. Siculos enim illos re atrocissima & inaudita edita, qui

ta, qui Vgonē Panormo eiicientes, cunctos senatores trucidarūt, omnē pœnam commertitos esse. Imò verò ita necessariò faciendum, modò classis aduersus Mauros instruenda esset quemadmodum sibi per literas significauerat. alioqui ærarium nostrum, tot impensis nequaquam suffecturum, quanuis esset probè per ipsum curatum, vt ditissimum haberetur. De cuius incrementis, deque summa vigilantia, quam ne regius census dissiparetur adhibuisset, rationem se coram redditurum: ob quam gratias non vulgares se reportaturum esse existimabat: nullas tamen maiores optare, quàm vt eius animum, mentemque incorruptā cognoscat, integramque fidem suam, quam semper in munere commissio prætstitisset: & illi rempublicam incolumem de manu (vt aiunt) in manum traderet. Atque ita pro laboribus

10 in ea hactenus moderanda exhaustis, id solū petere, vt si quid ipsum deinceps admone-
ret, ab eo homine proficisci intelligeret, qui paulò antè cunctorum mortalium inuidiam e-
ius duntaxat causa sustinuisset. Mira animi propensione hæc omnia à rege auscultabantur,
& omnia ex eius consilio gesturus proculdubio videbatur. Belgæ id durè accipientes, in
proposito persistebāt, ne vnquam congredierentur: atque ita Villauiciosa profecti, sanctum
Vincentium oppidum, cui Barquera cognomen est, deueniunt, vbi multos dies immoran-
tur: & quò reguli, cæteraque Hispana nobilitas minus de rege adeundo cogitarent (nam &
illos quoque verebantur, ne vt primi apud Carolum essent laborarent) in Aragoniam prius,
deinde in Castellam eundum esse, vulgo iactant. Id ne faceret Ximenius monuit, addens vt
nihil de rebus publicis aut priuatis cōstituat, donec ab ipso de regnorum statu, & ærarii fa-
cultate doceatur: sed interim omnia negotia in aliud tempus reiiciat. Ferdinandum fratrem

20 in Germaniam ad Maximilianum imperatorem vt transmitteret, consulebat: ea tamē pru-
dentia conficiendum, vt omnes intelligerent in Ferdinandi rem id esse, eiusque referre
maxime. Sibi autem commodissimam rationem videri, si ex Maximiliani aui patrimonio
bonam partem, aut totam illi cederet, quandoquidem ipsi tam amplissima regna Dei opt.
max. consilio & prouidentia obuenerant. Post Ximenii mortē hoc Carolum fecisse certū
est: neque id tam Belgarum consilio, quemadmodum multos credidisse video, quam
Ximenii monitu. Nam cū Carolus aqua manibus lauandis posceret, curasse Che-
brium aiūt, vt id ministerii Ferdināus prætaret, quasi inferiorē fortunā sic melius laturus:
Carolus verò, quòd pius frater ad id se demitteret, doluisse: cuius hæc tunc vox audita est:

30 Quàm bene Ximenius admonebat. Protinusque illum Verani principis curæ, qui palatii
præfectus erat, commendatum: ad auum in Germaniam mittendum decreuisse, omni stu-
dio id Chebrio curante, æmulum amandandi causā, vt tunc peruulgatum fuit. Ergo dum
Aquilæ valetudinem Ximenius curat, testamenti etiam sui tabulas, quas anno eius
seculi cum duodecimo tum quatuordecimo Compluti condiderat, & hoc ipso anno
antequam Arandam veniret sub mensem Iulium Madriti recognouerat, mira sedulitate
euoluit. Et animæ suæ rebus consulens, quasi vitæ actæ iamiam Christo Deo rationem red-
diturus, omnia attentè inspectabat: & siquid minus rectè factum videretur, id emendari &
corrigi studebat. Ob vnum tamen Deo immortalī semper gratias se egisse dicebat, quòd
in tanta rerum magnarum & variarum mole, neminem damno aut iniuria affecisset: sed

40 vnicuique, citra vllum amoris aut odii affectū, suum ius tribuēdum curasset. Antonius Ro-
gius Granatensis antistes, senatus regii præfectus, qui Ximenii rebus semper iniquus fuit,
tunc ei incommodandi occasionem nactus, omnes ferme senatores regios sollicitauit, vt
Ximenio inconsulto Aranda regem salutaturi discederent. Et ne speciosa causæ defuisse
viderentur, Ferdinandum puerum secum deduxisset, ni Aquilarius repugnasset. Præsensit
Ximenius quid illi molirentur, & binas Caroli literas ad Antonium Rogium misit,
quibus cauebatur, ne ipse aut senatores supremi à Ximenio digrederentur. Non ta-
men ob hoc ab incepto cessauit Rogius, tempus iam non esse iactans, vt cuiusquam
nutum expectaret. Senatus quæstorius, cæterique aulæ Hispanæ administri in Xi-
menii comitatu iuxta Caroli præscriptum manserunt. Postquam id Ximenius resciauit,

50 literas ad regem dedit, quibus de Antonii Rogii & senatorum profectioe conquere-
ritur, qui regis mandatis neglectis, se remque publicam, & negotia deseruisset. Quòd
si ante regis aduentum tale quid designauissent, ita se in eos animaduersurum fuisse, vt tri-
duo nouum senatum, & eius nouum præfectum deligeret: illos verò per summam ignomi-
niam gradu senatorio deiectos, in ordinem redegisset. Quamobrem illos statim indigna-
bundus Arandam redire iubeat, vt qua par erat dignitate, omnes simul illum adeant.
Ægrè id factum Carolus tulit, Rogium & Senatores acriter per literas increpauit, & vt
ad Ximenium reuertantur imperat. Iam prope Pallantiam venerant, quando Caroli
litteris susceptis eadem via redeundum sibi esse intellexerunt. Omnia potius perpeti
maluissent, quam rursus ad Ximenii conspectum reuerti, quem adeò temere offendissent.

Itaque facti culpam deprecantes, Almeriam & Polancum senatores ad eum legatos mittunt, qui ne rursus idem iter relegendum esset cum tot vxorum & familiae impedimentis, ut illis ubi aderant, aut Pallantiae saltem expectare concederet, obsecrarent, donec aliud à rege ediceretur. Humaniter hi à Ximenio accepti sunt, & nulla animi offensi significatione data, omnem culpam, quaecunque illa esset, remittere se ait. Ceterum de Arandam non redeundo verbum nullum esse faciendum: regis enim mandatis aliquid detrahere, nemini unquam ex subditis licuisse. Itaque Arandam Rogio irascentes sunt reuerfi, qui itineris suasor extiterat. Longè aliter à regulis factum, qui ad officiorum obseruantiam ex antiqua nobilitate propensiores, sese comites Ximenio obtulerunt. Anricus Almirantus legatum misit, obtestans ut se comite in primum Caroli regis conspectum venire dignaretur. Ximenius 10 gratias se illi agere pro tanto officio respondit: Anriquesiorum tamen familiam, cuius ipse princeps erat, adeò nobilem & illustrem esse, ut nefas videri posset, hac occasione cuiquam comitem accedere. Iret ergo bonis auibus regi obuiam, sua gente & familia stipatus: ut Belgæ intelligerent, quantum illis nostri proceres antestarent. Haud absimili elogio complures alios regulos & proceres, qui se illi obtulerant, dimisit. Hyems interea, quæ in regione illa multò maturius quàm in Cismontana aduentare solet, rigere cœpit: & Ximenius ex cœnobii Aquilerani nimia humiditate graue damnum sentire. Decreuit ergo Roam, Siruelani comitis oppidum, ubi prima literarum rudimenta didicerat, tanquam in terram patriam proficisci, & illuc senatū etiam regium ducere. Ergo focci, chirothecæ, & manicæ pretiosis pellibus, quas Zebellinas vocant, suffultæ erant, ipse etiam villosis vestibus bene contextus, 20 lecticam ingressus est. Erat ad pedes prunarium argenteum, accensis iuniperi carbonibus, manibus verò argenteum orbem ferro candenti incluso gestabat. Ergo cum Roam appropinquaret, secūq; Ferdinandū puerum adduceret, comes Siruelanus illi obuiam fit: & se vereri ait, ne quoniam olim Roa municipium, Infantum patrimonium fuisset (sic nostri regum filios appellant) vnde & eiusmodi ditionis oppida Infantatus quoque vocarentur, Ferdinandus arcem in suum detrimentum occuparet: nam leuioribus occasionib; propria possessione dominos sæpe deturbatos fuisse. Omnia salua se viuo speraret, Ximenius iussit, quod dicto ille conqueuit. Sedecim autem millibus passuum remotior, est à Pintia Aranda quam Roa. Facta est hæc migratio xvi. Cal. Nou. tanta celeritate, vel quia pestis grassari Arandæ cœperat ut Abulensis scribit, vel quod Roa eo in loco situm est, ut faciliè Pintiam aut Segobiam inde posset iri: nam in alterutrum propediem migrandum esse non dubitabatur. Sed 30 Ximenius Segobiam maluisset, vnde in suam Carpetaniam faciliè transire posset. Certè sub extremum Sept. cum meliuscule valere sibi est visus, Pintiam laudauit ut splendidam & capacem urbem & è pestilentia famaliberam, & regio comitatui aptissimam, postea tamen cum à sancto Vincentio oppido Aquilarium Campense Carolus venisset, ubi multi ex aulicis Hispanis illum, ut iussi erant, præstolabantur: Ximenius literas ad eum xi. Calend. Nouemb. dat, quibus ne Pintiam deueniat iam pestilentia morbo laborantem deterret: se enim eo die nuntium accepisse, nō ita pridem quatuor homines Pintia peste obiisse: totamque finitimam regionem eo morbo grauitè infectam esse. Quare Segouiam diuertendum esse videbatur, urbem Pintia non minorem, eique rerum abundantia parem: ubi de negotiis 40 agere, & locum conuentibus agendis deligere, & transfectionem militum publicorum contemplari posset, quod se Pintia facturum proposuerat: nam stationibus æquo interuallo ab utroque oppido distantibus, in hybernis legiones erāt. Quanquam de conuentibus statim habendis sibi quidem parum prebari: nam populi rebus anteactis commoti, ad res nouas petendas animati erant. Quare plurimum referre, ut aliquandiu conquiescerēt, donec reipublicæ negotiis sine tumultu compositis, regis præsentiam atque imperium vererentur. Esse enim vehementer curandum, ut à principio per summam reuerentiam reges à subditis excipiantur. Hoc prudentissimum consilium neglectum fuit: quapropter parum abfuit, quin respub. euerfa fuerit. Dum de loco designando tractabant, commodum Roam legati Toletani aduenerunt, qui ab urbe sua ad regem mittebantur de aduentu gratulaturi, & eū 50 supplicibus verbis oraturi, ut urbem Hispaniæ amplissimam primis conuentibus celebrandis optare dignaretur. Nam præter eius celebritatem, & aeris salubritatem qua semper fruitur, opportunissimo in loco sitam esse, ut vndique ab Hispaniæ ciuitatibus, cuius umbilicus videri potest, commodè adeatur. Ximenius, qui iam tum Toletanorum fidem, & urbis naturam, situm & pulchritudinem cōmendauerat, Regem ita se posse ad Cismontanos deducere sperans, senatus Toletani factum vehementer collaudat: atq; eis ad Didacum Lupum Aialam xv. Calend. Nouemb. literas dedit, quibus ostendit, quàm illi cara urbs Toletum esset: iubet enim ut legatis se comitē adiungat, & eorum causam Ximenii nomine regi commendet: ciuium integritatem, salubres loci auras, annonæ vbertatem edisserat. Benigne

gne & comiter legati Toletani à rege sunt accepti: veruntamen Belgis parum id probantibus, qui littori proximi esse cupiebant, & in Hispaniæ interiora penetrare formidabant, Pintia tandem commodior visa est. Didacus Lupus per hos legatos Ximenium consuluit in Roam iret, de rebus singulis copiosius ipsum edoctrus. Id ne faciat Ximenius iubet, pedemve à curia discedat, donec aut ipse aliū substituatur (nā principem aliquem virum se propediem missurum cogitabat) aut coram, quod mallet, Carolum conveniat: nam sibi vires firmiores iam esse: ut itineri dare se possit. Ergo Carolus priusquam Pintiam veniret, Turdesillas matrem salutaturus ire decrevit. Iā itineri accinctus ad Ferdinandū fratrem, Ximenium senatumq; regium, & ad omnes regulos literas dat, quibus multis verbis suū consilium de matre regina visenda, declarat. Nam ea de causa, relicto Belgio in quo natus atq; educatus fuerat, in Hispaniam potissimum venisse se dicebat, ut aliqua curarum & sollicitudinis parte matrem leuaret: ad cuius nutum semper se accommodare certus erat. Collaudavit Ximenius animi pietatem in parentem: cæterum tam multis de ea re egisse non placebat. Nam si re integra sententiam fuisset rogatus: id ne faceret vehementer hortatus fuisset. Neque enim tam id scribere rex videbatur, quod factum suum probari vellet, quàm metu aliquo impulsus, ne quid negotii faceretur, matre ad reipublicæ curam capiendam, peruerso malorum hominum consilio, instigata. Nam multa per reges agenda esse censebat, quorum ratio reddi non deberet. Incidere enim persæpe negotia quorum ea natura est, ut prius sint conficienda quàm euulganda. Interea Pintia hospitia signabantur: vbi quod animū Ximenii offenderet, per quatuor viros Belgas hospitiorum præfectos, factum fuit. Bernardini iurisperiti domum qui hospitium Ximenii curabant à Belgis poscebāt, ut salubre & Ximenii valetudini peraccommodā. Illi verò Germanæ reginæ esse designatā contendunt, quā Ximenio præferri par erat. Hoc cum Ximenii ministri ad Ascalonium, qui Pintia aderat, & multis à Ximenio beneficiis affectus, eius amicitiam perpetuò coluerat detulissent, cum Teneramunda quatuor viro, quo cum sibi à Philippi regis tempore familiaritas intercesserat, multa de Ximenii amplitudine & meritis disseruit: cui nō modo in hospitio deligendo, sed in omnibus apud regem officiis, primæ partes iure deberentur. Non esse igitur, cur domum quam eius procuratores postulabant, negaret: ni fortè regium dari palatium mallet, quod ille paulò antè regis vicarius biennium obtinuerat. Omnia modesta Teneramunda respondet, sibiq; hominis clarissimi dignitatem iam diu cognitam: cæterum regias ad se literas fuisse perlatas, quib. ut Bernardini ædes Germanæ reginæ relinqueret, iubebatur. Ascalonius hæc singula ad Abulensem scripsit: & se à Bernardino eiusq; vxore accepisse ait, Albani ducis opera id esse factum. Nō nihil eo nūtio Ximenius commouetur, quod ea de re tractari indignum sua autoritate iudicaret: sed tandem illi domus Bernardini data in hospitium fuit. Sed dum familiaribus quoq; hospitia petuntur, in vicum Pintia proximum ire iubetur, quod periniquo animo Ximenius tulit. Nam neque sub regibus catholicis, aut sub Philippo Caroli patre quando non modo principibus, sed militum cohortibus regia curia erat referta, tale aliquid cum familia sua actum fuisse dicebat. Nunc verò post tot merita, post tot labores pro Carolo exhaustos, contumeliā sibi pro beneficio reponi, indignissimū esse arbitrabatur. Sed qua erat prudentia & grauitate, omnem animi molestiam comprimebat: & rege aulicisque ignaris, id fieri per ministros rerum nostrarum inscios dicebat. Aulici Belgæ, quibus permolestum & graue erat, quicquid in gratiam Ximenii fiebat, nihilq; audius cupiebant, quam omnem eius autoritatem imminutam esse, cum nimia eius viuacitate offenderentur, repulsam illi struunt: nempe validissimum mentis quantumlibet constantis arietem. Mota Paxaugustanus episcopus, in Chebrii patroni gratiam & sua priuatim causa, ut Carauajalus prodit, incitatus, author pessimi consilii fuit: qui ut rex ad hunc modum ad Ximenium scribat suadet. Se Turdesillas iter instituere: curaret igitur ut ad Moiadōs antistitis Segouiensis oppidum, occurreret: vnde postquam de reipub. rebus in commune egissent, consiliumque ab eo de priuatis rebus componendis, totaque familia constituenda sumpsisset, domum quieti suæ consulturus discederet. Sat enim laborum pro rep. subiisse: quorum præmia, quando nemo mortalis dignè tribuere valeret, a Deo opt. max. expectaret: se verò quandiu viuere daretur, memorem futurum, & ea obseruantia prosecuturum, qua liberi bene instituti optimos parentes prosequi consueuerunt. His literis à Carolo acceptis, Ximenius se planè reici repelliq; sentiens, febris lethali (ut ferunt) correptus fuit. Abulensis vero, qui de hac re ad Lupū scribit, pridie quā hæc literæ Ximenio redditæ essent, sub vespere ea febris laborasse ait: atq; idcirco Caroli literas grauius iam ægrotanti datas non esse, sed ad senatum regium missas. Adriano verò qui eas literas miserat, vii. idus Nouembris rescripsisse, quo in statu Ximenius esset: nam eo ipso

die quo literas receperat, decimam octauam horam à febris incremēto numerari, & mediceos affirmare vigesima quarta è vita migraturum: quare certiorē regē faceret, nam fortasse hoc accepto nuncio, propositū de Moradis petendis erat mutaturus. Vt igitur se mori sensu, vitæ sanctissimè actæ præclara documēta dedit. Nā quanuis corpore nimis afflicto & debili, animo tamen, & iudicio firmo, de rerum humanarum instabilitate & vanitate, de immensa Dei misericordia, apud suos breui quodam sermone piè & doctè differuit. Deinde Christi crucifixi signum complexus, veniam à Deo multis lachrymis efflagitauit, vocās interim in suum patrociniū Diuos omnes, sed ante alios Deiparam virginem Mariam, Michaelē archangelum, Petrum & Paulum apostolorum principes, & Iacobum Hispaniarum patronum, diuum etiam Franciscum, sub cuius instituto vixerat, & Toletanæ ecclesiæ præfides Eugeniū & Ildephonsū. Quæ tanta ab illo pietate, atque animi Christiani affectu dicebantur, vt circumstantes amici lachrymas tenere non potuerint. Ergo postquam religionis sacra omnia absoluit, vt oleo sancto perungeretur postulauit: & astantibus Petro Lerma, Antonio Roderico, Fontano Archidiacono, & Balbasio, qui morientem piis precibus iuuabant, & fidei constantiam augebant, subinde versus illos Dāuidis repetens, In te domino speraui, antistes sanctissimus & amplissimus, qualem posteritas vix est habitura, animam efflauit v. i. idus Nouemb. die Dominico, anno sui pontificatus xxii. ætatis verò circiter octogesimo: Cunctis qui aderāt mœstissimis, fletus ingens obortus est, qualem patronum, qualemq; dominum amitterent inelamantibus. Vox moribundi audita est, qua se libenter quidem mori dicebat, quanquam eius morte rebus Hispaniæ incomparabilis iactura pariebatur. Paulò antequam moreretur, epistolam dictare ad Carolum cœperat, qua illi suam Academiam, & cœnobium à se cōstructa & dotata, familiamq; suam suppliciter commendabat, sed digitorum rigido stupore subscribere non valuit, Aderant in vltiori cubiculo multi ex aulicis dum animam Ximenius ageret, inter quos Vadillus & Collazus militares tribuni, qui Ximenii aulam frequentabant, simulatque obisse vulgatum fuit, argentea vasa, quæ in abaco de more per multa erant, cæteramque ad manum expositam supellectilem deprædari adgressi sunt: idque omnino cōfecissent, nisi Coronellus Spinosa, aliquotque ex proceribus prodeuntes, & præsertim Alphonsus Arellanus Aquilarii comes qui cognomentū ab obtorto capite habuit, eos deterruisset. E cubiculo in quo decubuerat, in proximum trilineum Ximenii cadauer productum fuit, & pontificiis vestibus indutum, in sella vt viuēs solebat est locatum. Posthæc lecto pretiosis stragulis ornato, & conopeo pendenti intecto, componitur. Continuo per Roenses vicos publ. vox præconis audiri cœpit, qua & Ximenii mors denuntiabatur, & omnes ad deosculandas manus de more inuitabātur, proposita erratorū indulgentia. Magnus hominū concursus factus est, non eorum solū qui Roæ aderāt, sed ex finitimis circūcirca oppidis. Conditū fuit cadauer vnguentis & aromatibus, & multo in primis sale, vt Complutū asportari posset, vbi se humari iussit. Sed dum iter adornatur, in Roense templum transfertur: vbi quotannis v. i. idus Nouembris illi parentatur. Eo ipso die Cisnerus vir iurisperitia & prudentia non vulgari præditus, quem Ximenius semper magni fecerat, & omnium cōsiliorum participē habuerat, diē suū obiit: cuius cadauer Cisneros municipium, ad paterna monumenta deportatum est. Qui Ximenium Complutum afferebāt, imbribus assiduīs toto itinere vehemēter impediti, qua nocte vicum Roblegordum deuentum est, largioribus delapsis aquis magno in discrimine fuerunt. Turrilacuna, Ximenii natale solum, altero die eos excepit: vbi mœrens patria tanto alumno orbata, iustissimo dolore squalens & lugens, per agros effunditur: & ad virginis Deiparæ cœnobium, quod ipse sumptuosum & splendidum condiderat, innumeris facibus comitatur. Ibi iustis cœnobii sodales parentationibus exolutis, postridie Complutū delatum est. Academia temporarium sacellū, vndiq; gradib. funebri veste stratis cinctum, & in eo cenotaphium ad portam Burgensē constituerat. Vt autem proxime aduentare cognitum est, iuuentus studiosa, cœnobarum fratrum collegia, ordines literarii, omnes mœstissimi, postremò Michael Carrascus iterum rector patribus theologis, collegisque suis comitatus, obuiam ad sacellū processerunt. Altera ex parte, Abbas & capitulum sanctorum Iusti & Pastoris, aduenire, funesta etiam & atrata Ximenii familia paulò post accessit. Tantis per eo in loco constiterunt, dum preces aliquot funebres, & carmina expiādis manibus accommoda, tam capituli quā collegii sacerdotes, mœstis rythmis incinuerunt. Contentio illico inter canonicos & collegas exoritur, dum vtriq; Ximenii cadauer ad suum fanū deducere cupiunt. Eam agrè Abulensis composuit, qui prolatis testamenti tabulis D. Ildephonsi ad collegium Complutense ædem suæ sepulturæ Ximenium deligere recitans, tandem capitulo vt desisteret persuasit. Populum verò Complutensem obuiam progressum & multa mœroris signa dedisse certum est, quanuis alii contrarium asseruerint. Nam & duumiris, & decurionibus

nibus pullas vestes ex publica pecunia datas fuisse satis constat. Certè ea extabant Ximenii merita in ciues Complutenses, vt sine piaculo secus facere non potuissent. Illud tamen dissimulari non potest, villas quas ad fœnicularium agrum, non longè à Compluto, in aruis Bened. cto nepoti vectigalibus, inuitis Complutensibus Ximenius extruxerat, extemplo ab eis dirutas fuisse. Ildephonsi collegæ Cardenam canonicum Toletanum rationibus collegii præpositum, & communes ædes cum eis incolentem, Ximenio defuncto statim eiecerunt: nonnullaque alia, quæ magis eius voluntate, quam vllius decreti virtute fiebant, abolere neutiquam sunt veriti. Multum à Ximenii voluntate Abulensis testamenti executor in parentalibus celebrandis deflexit. Nam cum antistes religiosissimus palam in testamenti principio prohibuisset, ne quid superbæ vanitatis, aut vulgaris ambitionis & arrogantiz, in eius funere fieret, amplissimum factum esse scimus. Siruelus theologus concionem de eius laudibus, & de temporum insequentium deploratione habuit. Is quasi proximam calamitatem diuinans, quæ rempub. continuò occupauit, versiculum illum Dauidis concioni suæ thema proposuit: Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos, qui probati sunt argento. Quem alioqui obscurum, & mysteriis perplexum graui & disertâ oratione ad Belgarum aulicorum mores detorsit: qui nostratibus pulsis, sibi solis apud adolescentem regem locû relinqueret, & assiduus ac immodicis prædis se, & suos locupletarent. Dies quo humandus Complutum infertur, diuo Eugenio primo archiepiscopo Toletano, longa olim maiorum religione, non modò in Toletana diœcesi, sed per vniuersam tam Hispaniam quam Galliam sacer est. Quam ob causam rector, & theologi patres, qua pietate in diuum sanctissimum Ximenius fuisset non obliti, in cuius, & diui Ildephonsi tutela suam Academiam esse voluit, lege cauerunt, vt eo die sacris anniuersariis conditori Ximenio parentaretur, fierentque exequiæ ampla & illustri pompa, concione etiam habita in eius laudem, quemadmodum quotannis celebrari videmus. Sepulchri verò monumentum quo est conditus, è Lunenti marmore candidissimo factum est, in quo eius simulachrum indumentis Pontificiis, & pastoralis pedo ornatum visitur, multaque alia signa rerum variarum in sepulchri lateribus, tam molliter omnia scalptra, vt Praxitelis, aut Phidiaz manibus ducta videri possint. In sepulchri fronte hexastichum est à Ioanne Vergara elaboratum, quod eius iuuenile ingenium satis ostendit. Erubescbat vir eruditissimus ætate iam matura, cùm hæc carmina multis aliis fuisse prælata meminerat. Sed sic illa ferebant tempora adscribam autem ipsum epigramma:

*Condideram musis Franciscus grande lyceum,
Condor in exiguo nunc ego sarcophago.
Prætextam iunxi sacro, galeamq; galero,
Frater, dux, præsul, Cardineusq; pater.
Quin virtute mea iunctum est diadema cucullo,
Cum mihi regnanti paruit Hesperia.*

Anno ab Academia condita LVIII. Alphonsus Mendozius rector, sub cuius auspiciis, vt supra diximus, nostri hi commentarii cùm ab Academia probati, tum honestissimo præmio sunt affecti, ferreis cancellis miro itidem opere, per Nicolaum Vergaram egregiû scalptorem, elaboratis, monumentum cingendum curauit, sedecim quibus licuit spatiis, totam Ximenii vitam cælaturis præclaris ostendantibus. Non ab re futurum arbitror, si paucis complectar, quæ anno M. D. LXXV. in transferendis diui Eugenii reliquiis gesta sunt. Nam præterquam quòd sempiterna memoria sunt dignissima, ad Ximenii etiam historiam facere videri possunt. PHILIPPVS II. Hispaniarum rex potentissimus, ecclesiæ Toletanæ precibus, apud Carolum IX. Gallorum regem operam piissimam dedit, vt sanctissimi Martyris Eugenii corpus ecclesiæ suæ restitueretur. Quo votis eius annuente, quanuis Galliæ populis dolentibus, ac potissimum sancti Dionysii monachis, in quorum cœnobio multis iam seculis asseruabatur, numenque Martyris non vulgaribus miraculis præsentissimum sentiebatur, in Hispaniam per Petrum Manricum canonicum Toletanum, iure quodam postliminii reductum fuit. Consultabant interea Toletani templi patres, an ad ipsos Galliæ & Hispaniæ limites obuiam venerabundi procederent, indeque Toletum Eugenium deducerent. Qua de re cùm regem consulissent, visum est, vt Manricus Turrilacunam, Toletanæ diœcesis limitaneum oppidû, & Ximenii natale solum, cum sanctissimis reliquiis festinaret, vbi tandiu cõsisteret, donec quid facto opus esset moneretur. Ventû est Turrilacunam postridie Calêdas Iulias, vbi Eugenius in successoris Ximenii patria magna populorum frequetia exceptus, post tam diuturnam à diœcesi sua absentiam, quasi Ximenii laribus sese oblectaret, per totum autumnum diuersatus est. Fuit ea dilatio proportionata, vt

interea Episcopis, quos Toletani Antistitis suffraganeos vocant, ad Synodum prouincialem Toleti congregatis, primus Toletanus præsul Episcoporum suorum humeris in ecclesiam Toletanam inferretur. Sub extremum Nouembris diem, qui inter festos in fastis ascriptus fuit, id factum est, pompa celeberrima, variis diuorum ferculis, & passionis dominicæ insignibus, reliquiarum capsam multis gemmis & margaritis fulgentibus illustratam, præcedente: quam per vices Philippus rex, & Carolus iuuentutis princeps, & proceres alii subibant: quibus in partem piissimi laboris Episcopi prouinciales, & templi maximi sacerdotes succedebant. Hoc tanto apparatu, in urbem nostram multis fornicibus, & amplissimis arcubus ornatam, & magno mortalium concursu ex omni ferè Hispania frequentatam, reliquæ illatæ sunt. Nihil illustrius, magnificentius, aut splendidius eo in genere urbs nostra vnquam vidit. In ædícula Dominici sepulchri, quæ subter aram maximam in templo est, regi iubente, depositæ fuerunt. Quanquam multi patres in sacello Mozarabum quod Ximenius dicauit, Eugenio (vt credi par est) inspirante, collocandas esse contendissent. Ximenii mors, vt fuit bonis & rempublicam amantibus grauis & acerba, sic malis hominibus & seditiosis iucunda. Nam cum quosdam Senatores regios Senatu eiecisset, & alios, vt merebantur, ignominia notasset: & inferioris nobilitatis hominibus salaria regia, quibus vt inutiles fuci fruebantur, abstulisset, potentiores verò antiquis stemmatibus & ditionis amplitudine superbientes, ex quo cū cæteris viuere primus omniū edocuiisset: fieri non potuit, quin illo sublato gauisi fuerint. Mors enim vtcunque accidat, quibus ob damna aut iniurias illatas malè volumus, in vindictæ locum libenter accipitur: quanquam generosos homines, in æmulorum aut inimicorum morte, & doluisse, & præclaras illorum virtutes laudasse, accepimus: carent enim odio & inuidia. Certè Fadricus Albanus regulus, quo cum de prioratu extorquendo tam acriter Ximenius contenderat, miris laudibus post mortem efferebat: vnumque Ximenium fuisse affirmabat, in quo priscum illud robur eluceret, quo nostrates olim excelebant. Quod si vultus & corporis lineamenta, animum & mores produnt, operæpretium erit Ximenii habitudinem, & sensuum instrumenta compendio describere: vt qui hac naturæ parte delectantur, habere possint quo animum oblectent. Procero fuit corpore, firmo tamen & compacto, incessu composito innatam grauitatem præferente, voce virili & stabili, qualis in heroibus à poeta laudatur, facie oblonga & macra, Fronte ampla sine vllis rugis, Oculis mediocribus, conditis potius quam eminentibus, acutis tamen & acribus, sed vuidis, quales esse lachrymantium solent, Naso oblongo & adunco, quem Græci grypum vocant, Narium foraminibus latis amplisque, Dentibus bene iunctis, sed caninis prominētibus, vnde à ridiculis parasitis elephantus vocabatur, Labris crassioribus & aliquantum diductis, nam superius nonnihil attollebatur, sed citra deformitatem, Infimis auriculis non pendulis, sed perpetua serie ad maxillarum iuncturas hærentibus, Superiore totius corporis parte longior erat quàm inferiore sesquitertia ferme proportionem. Anno M. D. XLV. Andrea abbate rectore, cum fornix subterraneus, in quo Ximenii cadauer conditum fuerat, reficeretur, eius calua foras ad lucem deducta fuit, quæ nullis futuris compacta erat, sed osse continuo constabat, qualem aliquando in homine reperiri Aristoteles notat. Animi sententiam breui explicabat, respondebat disertè, nec vnquam extrarem vagabatur: erat enim verborum parcissimus, etiam cum iratus minabatur. Nam cum beneficii loco aliquid promittebat, multò liberalius rem ipsam præstabat & cumulatiorem quàm verbis: neque vnquam temere, præterquam de rebus seriis, sermonem faciebat. Sæpeque illud Ciceronis vsurpabat, nequaquam ita nos à natura generatos esse, vt ad ludum & iocum facti existimaremur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora. Tamen nonnunquam inter familiares suos, qui natura simplici & aperta erant (nam hisce hominibus impediō oblectabatur) iocis & risu animum laxabat seriarum rerum mole fatigatum: Sed adeo parcè & rarò, vt comitatem potius illi non defuisse, quàm comem & facilem esse iudicari potuerit. Dictis Francesii scurræ, quæ fale nigro carerent, delectari videbatur: erat enim acri ingenio & dicax. Domi hominem mente lapsus alebat, qui olim Theologiam didicerat, & tunc memoriter multa recitabat, cuius confusis & nonnunquam certis allegationibus oblectabatur. Sanctii Pumilionis breui statura, & ingenio lo gaudebat: quem Ildehponfi collegis & rectori moriens commendauit, & mensarū ministrū esse iussit: id. n. munus diligēter obibat. Maderolli militari & simplici libertate nonnunquā fruebatur, dū illi per iocū vt monachus fieret suadebat, quò mentē scelerib. impiatā purgaret. Fuerat hic ad Oranū tribunus, qui mira quadā dexteritate, multis hostibus quibuscū cominus pugnauit, dextros oculos punctim feriens effodit. Literis mirè videbatur recreari, quarū sēper studiosus fuit. Solēne hoc illi fuit, vt à prædio & cœna, doctæ quæstiones de reb. præsertim sacris, pponerētur, de quib. viri eruditi, qui sēper illi aderāt, disputarēt. Audiebat

etiam dialecticas iuuenū dimicationes: bonum enim agricolā non minus delectari nouis dicebat virgultis, quā arboribus iam fructuosis. Atra bile nonnunquā vexabatur, quo tēpore negotiis se subtrahebat, neq; temere ab aliis quā ab intimis cōueniebatur. Quamobrem nonnulla furore potius animi, quā consilio gessit: quemadmodum Granateniū Maurorum per baptismatis aquam lustratio, & Africæ debellandæ propositum testimonio esse possunt. Cum potentissimis regulis obstinatissimè contendit, sed iusta semper ratione præcedēte, ut superius ostendimus. Nam qui difficilium negotiorum exitus perhorrescunt, atq; ea de causa rerū agendarum occasiones prætermittunt, non tam prudētes aut cauti, quā ignaui & timidi censentur. Nihil vnquā grauioris consilii aut operē aggressus fuit, quin prius ad canonicos Toletanos referret: quibuscum re communicata, Deum precari iubebat, ut negotium fortunaret. Nam Africanā expeditionem factururus, & Arādam cum regio Senatu profecturus, Toletum ad patres venit, quibus conatus & consilii sui rationem edidit. Quod semel faciendum proposuerat, dicto citius confectum volebat, illud Salustii vsurpans: Vbi consulueris, maturè opus est factū. Si quis parum cautè aliquid egisset, etiam in rebus magni momenti, modò animi voluntas ad nocendum abesset, per omnes ætatis gradus nulla indignātis significatione data siue ea humanitas siue potius prudentia erat, dissimulauit. Dum Academiæ exedificandæ intentus, in diui Ildephonsi templo fabro lignario crucem supra aram maximam clauis trabalibus figenti adesset, penè vitæ discrimen subiit, delapso in Ximenii caput malleo, sed numine quopiam ictum auertente, cutim tantum per-

10 strinxit. Statim inde discessit nulla voce emissā, vitæ humanæ caliginem & pericula reputans. Verborum libertatem in nonnullis magna animi moderatione tulit. Nam Vxamenfi sacerdoti iudicem priuatum suæ causæ postulanti, cum respondisset optimos vicarios se tribunalibus præposuisse, quibus meliores nec Guadalfajara, nec Madritū erat datura: Potuit (inquit ille) Turrilacuna huic regno præsulē dare, & hæc ciuitates nō habebunt iudicē idoneū tantulæ causæ? Ximenius, reguli alicuius fiducia illum procacē fuisse existimans, quaesivit quem patronum haberet: pari cōfidentia retulit, se sibi patronū esse, neq; alio indigere. Pol (inquit Ximenius) non poteris te digniorem inuenire. Et hac castigatione contentus, de iudice dando cœpit agere. Contrerā cōcionatorem, qui præsentē Ximenium, ob pretiosas pelles quibus induebatur, acrius quā par erat reprehēderet, magna animi lenitate sustinuit, & ad prandiū vocari iussit, & eius concionē laudauit. Qui personā publ. sustinent, uti

20 non possunt plebeio vestitu & apparatu: nam purpuræ splendore, & supellectilis lautæ copia, maiestas quædā conciliatur, qua homines in officio continentur. Sed Ximenius, quanuis istis in vsum quā diximus vteretur, interiores vestes, & lecti quo indormiebat stragula, semper ex præscripto Franciscani instituti habuit. Vitæ itaq; tristioris perpetuò cultor, & rusticitati quam deliciis propior semper fuit, quod de M. Agrippa dictum legimus. Salzedam austerioris cōuictus causa secedens, cum menianum, quanuis angustū, ante quoddā cubiculum proiectū vidisset: hæc est (inquit) illa Salzedā, in qua omnia acida esse dicebantur: quasi curiosum opus, & voluptati factū notaret. Quoties sodales Franciscani panē & vinū ostiatim mendicabant, panem sine quo viuere commodè non possent, iure suo exposcere

40 aiebat, vinū verò delicias meras esse, cum tot perēnes fontes ubiq; scaturirēt. Nocturno tēpore plerunq; tondabatur, ne vllam diei particulam reip. subtraheret: quanquam nec illud tēpus perire patiebatur, audiebat enim qui grauem aliquem auctorem recitabat. Preces horarias, adiutore rarò accersito, solus & plerunq; obserata ianua absoluebat, ut interpellādi occasionem adimeret. Sacram synaxin celebraturus, publico item loco non gaudebat: frequentius in priuata ædícula operabatur, duobus Franciscanis, viris bonis & eruditis presentibus, quos in id munus apud se habuit. Simplicem in ecclesiis cantum (quem Gregorianum appellant) amabat, theatriali offendebar. Templis nec admodum spatiosis, nec plurimam lucem admittentibus capiebatur: nam alterutra res mentis intentionem disturbat, quæ in locis subobscuris colligi solet. Extremis vitæ suæ temporibus, negotiorū & mor-

50 borum agmine irruente, publicis sacris interesse desiit: & aliquanto serius quā solebat in publicum prodibat. Vtrunq; æmuli culpabant: & apud regem per literas sæpe conquesti, multum detrimenti ex ea relites capere aiebant. Qui responsum rege dignum acceperunt, plus momenti in vnius Ximenii salute ad reipub. incolumitatem verti, quā in omnium priuatorum negotiis. Liberalis animi erga posteros argumenta, testimoniis æternis, de quibus iam diximus, comprobantur. Quæ verò singulari beneficentia in sui quī homines contulit, multa commemorari possunt. Quiomarā Castram Manrici Naiarentis vxorē, quā ille ut erat ingenio difficili & feroci, domo per contumeliā expulerat, Ximenius apud se eo splendore & dignitate Toleti habuit, quā vix apud maritū ducē tenuisset, donec inter eos conciliata gratia, in pristinam fortunam restituta fuit. Cuius afflictio eo

indignior videbatur, quòd Manricus factus fuerat Najaræ dux, ab Enrico III. in vxoris gratiam. Huius beneficii Quiomara deinceps memor, quotannis ad Ximenium lintheam supellectilem, dulciarii operis bellaria, aliasque eiusmodi lautitias, veluti perpetuum vectigal, misit. Cùm olim Seguntia capellanus maximus esset, Alphonfi Ianni suauis voce delectatus: est cur doleas Ianni (inquit) me Archiepiscopū Toletanū non esse: nam ego te primicerium creassem. Est autem primicerius, qui chori cantū curat: nunc capiscolum vocant. Post vero Archiepiscopus creatus, promissi memor ea dignitate illum donauit, addito in literis propria manu elogio, ad cantorem Guadalfajarensem, ibi enim natus fuerat. Brunetū, qui, vt diximus, Ximenio à latronib. ad Aquas Sextias despoliato, viatico est profecutus vt Romam adire posset, ad se officii causa venientem, benignissime accepit: cumq; eo non semel semotis arbitris familiariter est collocutus, quod perpauca ille præstabat. Voluit apud se Brunetū per amplis præmiis retinere: at ille siue quòd etate prouectus iam esset, siue quòd aptum nidum, & quod sibi satis erat Segouia haberet, gratias Ximenio egit, à quo multis muneribus donatus discedit: quæ ille tā facili & hilari vultu largiebatur, vt nemo esset qui plura in posterum impetranda sibi non promitteret. Quoties digna aliqua aut opima sacerdotia, Toleti in templo maximo vacua esse acciderat, ea in filios regulorū, aut in viros aliquos doctrina pariter & moribus præstantes, iuxta summorum Pontificum decreta, quæ in hac parte mira quadā consideratione ecclesiarū commodis cōsuluerant, propositi tenax ad mortē vsq; contulit: nam ex claris & nobilibus viris fauorem, ex doctis verò authoritatem rebus sacris conciliari aiebat. Qua in re nullo in discrimine nothus, an legitimus esset, apud eum habebatur, modò is virtute commendaretur. Benigna fuisse natura satis constare poterit, qui qua fuerit in domesticos caritate cōsiderauerit, & eius epistolas legerit, quibus catholicis regibus, & deinde Carolo nepoti, viduarum & pupillorum causas piissimis verbis commendat. Fuit in Ximenii familia Ferdinandus Valdesius Archiepiscopus Hispalensis, vir amplissimus, qui duos viros alterum theologum, alterum iurisperitum Ximenium habuisse referebat, diœcesi Toletanae lustrandæ causa, vt pudicas puellas dote cassas, aut parietum auxilio destitutas, honestis viris in matrimonio locarent. In beneficiis ecclesiasticis cōferendis, præsertim quæ animarum curam annexam habent, haud vulgarem considerationem adhibuit. Nam proximis quibusq; ex familia prætermiis, sæpenumero ignotos aduocabat, homines probos, & in aliorum commodis curandis piè sollicitos: quos vel mediocri literatura præditos, aliis quanuis doctioribus, minus tamen strenuis præferebat. Dum hæc secum ponderabat, & de singulorum virtutibus certior fiebat, multa nōnunquā sacerdotia penes se retinebat, donec dignus minister occurreret. Quod tamen emuli quoq; vt cætera culpabant: ipse verò consilii sui conscius, quicquid illi calumniarentur contemnebat. Sacris potissimum Pascharum solenniis, eiusmodi sacerdotia benemeritis distribuebat. Amabat, homo beneficus, habere quod donaret, ne homines indignè egentes expectare, donec vacua essent sacerdotia, cogendi essent. Quæ vt libenti animo in ignaros sponte conferebat, ita si quis aliquid huiusmodi ab eo peteret, molestè & grauiter ferebat, & veluti procacem, & parū sui reuerentē auersabatur. Ministris & familiaribus, viris optimis, & efficacibus est vsus: eosq; semper in maius prouehere, nouisq; incrementis adaugere, vt solent patres carissimos liberos, curauit. Si quis à familia discedere vellet, nihil aliud rogans aut inquirens, illico abeundi commeatum dabat, neq; vnquam rursus admittebat. Rerum occultarū, quarū sibi notitia à rege nō daretur, adeò se parū curiosum esse ostendebat, vt Lupo apud regem Ferdinandum diuersanti, ne quid tale rogaret per epistolam interdixit, nihilq; operæ in illis rebus inquirendis sumeret. Esse enim vanum & molestum studium in negotio præsertim non admodum necessario: cùm alioqui ita omnia priusquam euulgarentur cognita habuerit, vt nihil sibi repētinum acciderit, aut occultum diutius fefellerit. Æqui semper obseruantissimus, iustitiam per se, & per ministros coluit. Quòd si quando munera sua aut parum integrè, aut negligenter obire intellexerat, illico magistratibus amouebat, quantumuis vinculo arctissimo coniunctos. Erat Talabricæ præfectus Sanctius Villaroellus, quem ille loco propinqui habebat: hic dum rapinis potius, quam reipublicæ curandæ studeat, eò res impudentiæ deuenit, vt palàm concussiones per ministros, & per præfectum fierent. Quare Talabricenses commoti, duos decuriones ad Ximenium mittunt, qui præfecti flagitiosos mores declararent: quibus auditis, iudicem Ximenius constituit, qui in Villaroelli acta inquireret, & querelas, qui illum reum facerent cognosceret, administratq; magistratus rationem seuerè reposceret, post quæ successorem illi dedit. Supremo suæ diœcesis tribunali iudices viros doctissimos, & maximi ponderis semper delegit: ex quibus multi ad Pontificatum deinceps assumpti, magistri disciplinam probè retulerunt. Ioannes Velascus, Petri comestabilis filius, Bernardini

& Inachi frater, aliquot annos huic tribunali præpositus, Calagurritanus Antistes demum constituitur, & deinde Pallantinus. Verumtamen postquam Calagurri præficitur, præpositi munus triennio apud tribunal Ximenii exercuit: nec recusauit homo generosus, Pontificatu haud contemnendo auctus, in familia Ximenii recenseri. Sed fuit hæc olim Toletanorum Antistitum siue authoritas, siue maiestas, vt aliarum ecclesiarum Antistites publicis munerib. præfectos, & officiis priuatis administratos habuerint. Nam Rodericus Ximenius Toletanus Pontifex, is qui historiam Gothicam scripsit, memoriæ prodidit, se Guadalfajaræ ægrotantem: in suum locum Dominicum Placentinum Episcopum, qui sibi à sacris agendis erat, substituisse: vt interea regem Ferdinandum Alphonsi noni filium, ad Gienenses, Toraphos, & Plegianos Mauros, qui in Carpetaniam incursus fecerant, debellandos, comitaretur. Rursus vt ex historiis nostratibus intelligimus, Petrus Tenorius, cuius aliquot sunt in diocesi Toletana illustria monumeta, Episcopos Conchensem & Segouicensem, inter sui tribunalis iudices habuit. Petrus autem Gonfalus Mendozius generalem vicarium Episcopum Cauriensem constituit. Postquam Ximenii mors diuulgata fuit, Alphonsus Aragonius Ferdinandi regis catholici filius, Cæsaraugustanus Antistes, quem in Toletanum Pont. creare pater exoptauerat, Turdesillas Carolum salutaturus venit, & simul de ecclesia Toletana obtinenda acturus. At Chebrius, qui vt Guilhelmo Croio nepoti, præclaræ indolis adolescenti, conferretur adnitebatur, aliquot nostrorū studiis adiutus, qui diuersæ factionis odio, Croium opibus & honore auctum mallebant, Alphonsum Aragonium Turdesillas ingredi vetuit, quanuis multū deprecantem, vt sibi reginam sororem, & Carolū nepotem visere liceret. Ergo ad cæteros proceres Pintiam proficiscitur, vnde post regē salutatum, spe frustratus in Aragoniam sub extremum Decembrē dimittitur. Quatuordecimo Cal. Oct. Carolus Pintiam ingreditur, ibiq; cōuentibus habitis, procerum & vrbium suffragiis sexto id. Feb. rex Castellæ à cunctis acclamatur. Supererat de dissidiis inter Chebriū & Gorrebotum, deq; Guillielmi Archiepiscopi in Flandria, & Seluagii magni Cancellarii in Aragonia morte, & de conuentibus Pintię celebrari cœptis, & Compostellam translatis, de Hispania etiam Belgarum rapinis exhausta, vnde motibus ciuilibus data est occasio, postquam ciuitatum procuratores ad suos redierunt, & rex Carolus in Belgiū vela fecit: vt se post mortem Maximiliani aui, imperii Romani candidatum ostenderet, & Gallo eius æmulo præferri satageret, scribere. Sed nos ista aliis copiosius tractaturis relinquimus, sat habentes disertis verbis profiteri, vniuersa illa incommoda, quæ & tunc maxima fuerunt, & in nostra prorepserunt temporā, cessatura proculdubio fuisse, si Ximenio vita longior Dei beneficio contigisset.

LIBER OCTAVVS.

40 **P**OTUISSEM hic desinere, doctis omnibus fortasse approbantibus, postquam Ximenii rebus pro virili satisfeci. Sed quoniam Complutensis Academia, à morte Ximenii conditoris, magna subiit discrimina & ex altera parte magnos fecit progressus, & vberimū doctorum hominum prouentum tulit, qui tum illi, tum Hispaniæ vniuersæ illustri fuerūt ornamento, ad Ximenii etiam historiam pertinere putauī, quædam de vtraq; re compendio scribere. Neq; enim eruditi homines, qui ab illa prodeunt, minus Ximenii opus censendi sunt, quàm ipsa studiosarum ædium structura, quæ vt quotidie nouis fabricis illustratur, sic etiam nouos foetus subinde edit, qui eas perpetua successione inhabitent, conditorisque sui beneficentiam & virtutem repræsentent. Ergo Theologiæ schola successorem accepit Michaelē Carrasum, 30 virum doctum, & disputando acerrimum. Erat in hoc homine tanta morum & vitæ integritas, vt ad summū magistratum, qui rectoris est, iterum sit assumptus: & Ximenius perpetuum rectorem esse voluerit, syngrapha etiam data paulò ante mortem, qua id honoris Carrasco tribuere profitebatur. Conditio erat, vel in maiori fortuna nequaquam aspernanda: nā vniuersa Academia, & quicquid ab ea emolumenti emanat, quod & multiplex & non vulgare est, ab vnius pendere rectoris arbitrio Ximenius voluit. Cæterum vir prudens, literarias contentiones, odia, & communem hominum ingratitude, ambientium studia, & eos commendantium, molestias considerans, decreuit conditionem oblatam repudiare. Sed amicis ne id faceret suadentibus, coactus fuit syngrapham antequam magistratu abiret, suis collegis ostendere, & eorum sententias rogare, anno primo à Ximenii

morte, ab Academia verò condita decimo. Tantus illico tumultus est exortus, ex Senatu in
 longius producto, totus ferme dies collegarum contentionibus consumptus fuerit, Carrá-
 za inter alios, & Curia, & Almarazio, magna vi admittendam pernegantib. Quod cum ille
 animaduertisset, syngrapha discissa, se magistratu extemplo abdicauit. Hic post aliquot an-
 nos scholam Theologicam deferere coactus, in Alphonfi Fonsece Archiepiscopi Toletani
 familiā ascitus est, cui à conscientia expianda fuit. Datus fuisset Philippo principi magister,
 nisi corpusculi breuitas obstitisset, matre Augusta iudice, quæ illi Siliceum prætulit: hi e-
 nim duo, & Siruelus designati fuerant. Huic suffectus fuit Ioannes Merina, iuuenis adhuc,
 sed perspicacis ingenii, & grauis iudicii. Hic plusquam viginti annos Theologicæ scholæ
 præpositus, tantam sibi laudem comparauit, vt eius nomen breui celeberrimū per vniuer- 10
 sam Hispaniam fuerit. Erat in eo admirabilis in explicando distinctio, adeoque materiam
 propositam sine vllis ambagibus colligebat, vt nihil esset tam perplexum aut obscurū, quod
 vel tardissimus non assequeretur. Et in argumento nonnunquam arido & ieiuo, tanta ver-
 borum volubilitate & copia, tanto ordine, tamq; apta & cōnexa serie, tam intenta conten-
 tione, tā firmis sensib. ad rem semper faciētib. tā acutis & veris rationib. utebatur, vt nihil in
 illo ad perfectā eloquētiā præter verborum delectum desideraretur. Quā nempe re ani-
 mos omnium attentos faciebat: qui si semel vagarentur, frustra postea intentionem reuo-
 carent. Concurfus vndique ad eum fiebat in rebus dubiis, aut certē parum cognitis, tan-
 quam ab oraculo claritatem petentium. Ex immoderato studio varios morbos contraxit,
 qui illum indignis modis cruciabant: podagram, calculum, & iliorum dolores. Atq; ita an- 20
 te tempus ē viuis sublatu, scholam Theologicam, atque adeo vniuersam Academiam, sua
 morte mœstissimam reliquit: neque enim annum quinquagesimum septimum attigit. Si-
 tus est in diui Ildephonfi sacello, obiit anno Domini M. D. XLVI. quod insculptum epigrā-
 ma testatur. Reliquit suæ doctrinæ monumenta, libros de pœnitentia & restitutione, qui
 et si manibus studiosorum circunferuntur (sunt enim multis in rebus cum primis vtilēs) ve-
 rum longe maiori cum veneratione is sua verba sonans audiebatur, quā postea eius scri-
 pta leguntur. Eo mortuo Andreas Cuesta scholā suscepit, acri ingenio, & non vulgari pru-
 dentia vir, quem ob doctrinam & virtutem, Philippus II. Hispaniarum rex, Legionensem
 Episcopū fecit. Vnde ad Tridentinū conciliū proficisci iussus est, & rediēs bene re gesta, &
 doctrinæ opinione clarus, apud Montem Sarratum diem suum obiit. Fuit in eo mira subti- 30
 litas, acre ingenium, & certum iudiciū. Liberales disciplinæ multos percelebres viros ha-
 buerunt, de quibus alii copiosius tractabunt: à nobis tres tantum hic recensentur, Tho-
 mas Villanoua, Alphonfus Pratus, & Didacus Nauerus. Thomas in Ildephonfi collegium
 cooptatus, artes liberales professus est, & discipulos satis doctos Academiae dedit: inter
 quos Dominicus Soto, & Ferdinandus Enzinas numerantur. Hic cum raram indolem &
 ingenii acumen opusculis editis ostentasset, magnamque sui spem concitauisset, immatu-
 ra morte præreptus fuit: ille verò inter Ildephonfi collegas adlectus, tantos in liberalibus
 disciplinis, in reque Theologica progressus fecit, vt Salmanticam concedens, & in Domi-
 nicanam sodalitatē ascitus, in ea Academia Theologicam scholam multos annos fuerit
 moderatus: scriptisque eruditissimis orbem repleuerit: & ad res grauissimas tractandas à 40
 Tridento per Carolum V. Imperatorem, cui à confessionibus fuit, accersitus, magnam sibi
 auctoritatē comparauerit. Thomas verò, & ipse Ildephonfi sodalis, Augustinianum ordinē
 postea professus, cum vitæ sanctimonia magis ac magis quotidie claruisset, Archiepiscopus
 Valentinus factus est: in quo munere obeundo sanctissime se gessit. Alphōsus Pratus, Tolet-
 ti ortus, ingenii acumine & acrimonia præditus, scholam philosophicam, non mediocriter
 illustrauit: proutq; illa tempora ferebant, in illis plusquam Chrysippeis quæstionum subti-
 litatibus, quibus immodice illa ætas indulgit, magnum nomē adeptus, multos & illustres
 doctrina discipulos reliquit: inter quos Hieronymū Velascū, virū iudicio & doctrina cla-
 rum, qui ad Ildephonfi collegas tunc assumptus, nunc Episcopus Ouetensis est. Hic Prati
 præceptoris in S. Thomæ cathedra petenda competitor, non sine multorū reprehensio- 50
 ne, victor euasit, quem magistro de se & de rep. literaria benemerito, cedere fortasse æquū
 iudicabāt. Pratus ob hanc repulsam à Ioanne III. Lusitaniæ rege non multo post vocatus,
 Conimbriacæ Academiae, quā rex ille florentissimā instituit, Cancellarius est factus. Na-
 uerus ingenii acrimonia, & non ingrata quāpiam iactatione feruētioris spiritus homo, re-
 cte eruditos discipulos eduxit, & doctrinæ suæ documenta exhibuit, editis de dialectica &
 philosophia libellis, qui multos annos sunt publice prælecti. Medicorū schola Petrum Leo-
 nem, & hunc quoq; Toletanū suscepit, virū excellenti memoria & doctrina, at bilis feruō-
 re nonnunquā adeo percitum, vt vix dū publicē profitebatur, sese posset cōtinere. Quare
 magno impetu in gymnasio deambulans, corpus mirē contorquens docebat, non sine of-
 fensione

fensione discipulorum quorum attentioni officiebat. Habuit hic Ioannem Reinosum le-
 ctionis æmulum, qui cum non ita pridem ex Italia venisset, ac præceptorem Leoniceum
 referret, literarum Græcarum præsidio adiutus, in quibus nonnullos profectus fecerat, v-
 niuersam scholam medicinæ inuexit, & quæ ad id tempus Arabum medicorum placita ap-
 pud Hispanos persancte coluerat, totam se ad normam Græcorum composuit, Leone fere
 destituto. Mirum in eo homine fuit, quod cum ad reliqua omnia ingenio præcipiti & in-
 quieto esset, in morbis curandis lentus erat, & gradarius: vnde factum est, vt raro in Remed-
 iis ministrandis aberrarit. In diui Francisci templo, magna Academia frequentia sepul-
 tus est. In rhetorum gymnasio Ioannes Ramirius Toletanus Nebrissenſi successit, vir leni
 10 quadam facundia, & styli elegantia ac puritate excellens: tanta vero probitate, & in rebus
 domesticis tractandis vigilantia, vt merito frugi appellari potuerit. Multa scripsit, partim
 dialogis, in quibus scribendis multum oblectabatur, partim oratione perpetua, ferme ad
 æconomica cuncta pertinentia, quæ in lucem nondum venerunt. Alebat domi adolēscen-
 tes ingenuos, quos & moribus & literis probe instituebat. Ramirio eloquentiæ scholā te-
 nente, cum magis ac magis studioforum adolescentum copia cresceret, ne ille annis iam
 ingrauescentibus nimio labore fatigaretur, visum est rectori & collegis, legem Ximenii de
 hac re sequentibus, alteram cathedram rethoricæ constituere. Hæc primum Ioanni Fer-
 nandio Hispalensi, cuius nunc doctrina Conimbricensis Academia permultum iuuatur,
 deinde Io. Petreio Toletano commissa est, iuueni ingeniosissimo, qui non ita pridem Cō-
 20 plutum venerat: cuius indoles & dicendi vigor, quemadmodum excellentis artificis signo
 accidere Cicero ait, simul aspectus & probatus est. Eius tam prompta erat & extemporalis
 ad dicendum facultas, tam amœno amne & perenni fluens, tamq̃ liquido, & minime tur-
 bido, vt medio in Latio natus & eruditus, iudicio etiam Italorum, qui illum audierāt, vide-
 retur. Pangebatur etiam venustissima carmina, cuius rei amplum testimoniū, editis aliquot
 per Antonium fratrem eius poematibus, quæ apud nostros circumferuntur, datum est. Iu-
 stum opus de vita & actibus Mariæ Magdalenzæ poeticis virtutibus refertissimum scripsit:
 cui si vltimam manum addere licuisset, esset profecto opus præclarum, & vndique absolu-
 tum. Lætam sæpenumero Academiam fecit facetissimis comœdiarum argumentis. Multū
 de eius ingenio sperabatur, ni immatura morte præuentus fuisset: neque enim (vt opinor)
 30 quintum & trigessimum annum attigerat. Igitur cum Academia omni genere disciplinarū
 florens, in dies magis ac magis augetur, resq̃ theologica quam Ximenius sibi excolendā
 sumpserat, eo gloriæ & incrementi processisset, vt Complutensis Academia comprobatio
 ad res maximas religionis requisita sit: ad integram corporis literarii magnitudinem, atque
 membrorum perfectam abolutionem, professor in primis desiderabatur, qui sacra biblio-
 rum volumina interpretaretur, quorum cognitio viro Theologo propositus est finis: qua
 de re in Ximenii legibus nihil cautum est, quod eius tempore antiqui authores à perpaucis
 versabantur: sacrasq̃ literas & primitiuam illam scholam, vt facilem negligebant: quā quia
 sine disputatione procedebat, positiuam vocabant. Postquam vero homines euigilare cœ-
 perunt, & se frustra quæstionibus vacare intellexerunt, nisi antiquitatis & biblicorum co-
 40 gnitio haberetur, magna diligentia virum ad hanc rem aptum quæsierunt. Oportebat au-
 tem linguarum peritia esse præditum, in sacrisq̃ authoribus euoluendis bene versatum, &
 maturo iudicio, atq̃ adeo vaticinantis spiritu, quod Paulus alicubi prophetiæ donū appel-
 lat, instructum, qui ad id munus exequendum accommodus esse videretur. Tandem post
 longam consultationem, diuino numine rem suam curante, Dionysius Vasquius Toleta-
 nus Augustiniani ordinis sodalis, ingenii monstroſi vir, qui tunc in sacris cōcionibus apud
 Hispanos principatum tenebat, ac propterea Carolo Cæsari in primis carus, cuius potissi-
 mum erudita & peracri voce inter palatinos concionatores oblectabatur, quem nonnun-
 quam stans audire solebat, ne vel somnus obreperet, vel negotiorum cogitationes alio a-
 uerterent, accitus est. Nouos ipse scripturæ sacræ sensus, qui cum antiquis certare possent,
 50 ingenii acumine, quod in illo admirabile fuit, grauitate iudicii plenos passim eliciebat: ma-
 teriam magna cum iucūditate dilatabat: amplificationibus cum primis eminebat: affectus
 mirifice inde concitabat: & quoties ad ipsam perorationem veniebat, tanto dicendi fere-
 batur impetu, tam præcipiti torrente decurrebat, vt animos omnium vel nolentes raperet,
 & in quamcunque vellet partem flecteret: adeo vt Ramirius de ipso dixerit, nullum ætate
 sua præter vnum Dionysium oratorem natum vidisse. Ingenio alioqui viuacissimo, ex do-
 ctrinæ adiumentis, quam sibi iuuenis conquisiuerat, multum roboris additum fuit: nam &
 in linguis discendis assiduus, in Theologicis disputationibus frequens, & sanctorum pa-
 trum lectioni quotidie intentus, illustre nomen sibi comparauit: & in tribus celebribus
 Academiis Parisiensi, Complutēsi, & Toletana doctoratus titulū promeruit, ipsis certatim

honores deferētib. Incidit Dionysius post remis suæ vitæ diebus in linguæ paralyfin, qui mire eminebat. Quare maximo omnium mœrore Academiam deseruit, & in patriam secessit, vbi eodem fere quo natus est die vita functus est, vix sexagesimum excedens annum. Huic successit Georgius Nauerus, non tam excelsi spiritus vir, at doctrina & iudicio insignis, atque quod maxime illum cōmendabat, vitæ puritate & sanctimonia clarus. In Theologia tam grauitur & erudite instructus fuisse dicitur, vt in primis illis Theologiæ studiis, cum nihil aliud quam scholasticæ quæstiones versantur, quæ in priuatis aut publ. disputationibus afferuerat, ex veterum authorum placitis, suis in fontibus consideratis, confirmabat. Is doctrinæ causa Pallantinus canonicus factus, Louanium literas Græcas discendi cupidine incensus, ætate iam decliui concedens, non mediocriter in eis profecit. In ecclesiā suam reuersus, Complutum accersitur, vbi quauis Dionysiacæ magniloquentiæ longe impar (erat. n. minoribus lateribus, & lenta ad loquendum prolatione) attentionem audientium retinebat, admirabili diligentia omnia veterum scriptorum arcana enucleans. Quod nimirum in causa fuit, vt Franciscum Vergaram, Græcæ linguæ professorem, & magnæ eruditionis grauissimiq; iudicii virum, aliquot annos auditorem habuerit, qua ille re impendio delectabatur. Interim à Cæsare apud Belgas Diuodurum, quam Metin vulgo vocant, obsidente, ad vulneratorum, & ægrotantium curam vocatus est. Quod munus cū religiose & sanctissime Nauerus obiret, è viuis cum cæteris sublatus fuit. Successit in schola Cyprianus, Cisterciensis ordinis monachus, vir tam Latina quam vulgari eloquentia illustris: qui cum non ita pridem vnus è numero scholasticorum haberetur, & ordinis causa inter præceptores tantum & amicos notus esset, post peracta Philosophiæ & Theologiæ scholasticæ curricula, in linguarum studiis assiduus, breui tantum ingenii acrimonia, qua pollebat, profecit, vt incredibili tōtus Academiæ consensu, ad eam præfecturam cæteris omnibus prælatus fuerit. Magna de eius ingenio & eruditione in dies sperabantur, sed in medio vitæ cursu omnibus doctis dolentibus raptus fuit, relictis nonnullis doctrinæ suæ monumentis. Petrus Campus, qui vt retulimus, primus rector, cum vi & potestate Academiam gubernandi creatus fuit, postea inter canonicos Toletanos ad sacrarum concionum munus cooptatus, plusquam xxx. annis ita pie, & eloquenter, atque tanta cum varietate eā rem tractauit, vt eo ad populum verba faciente, templum aliqui capacissimū semper auditorum frequentia repleatur. Mirum habebatur in ciuitate acuta & delicata, post tot annorum curricula, nunquam ex satietate fastidium cuiquam fuisse subortum. Vtebatur sermone eleganti & culto, graui tamen & severo, qui non artificio quæsitus, sed sponte sua fluere videbatur. Accedebat motus gestusq; aptissimus, qui eius orationem adeo cōmendabat, vt vnus eo tempore fuerit, quem aures Toletanæ auidissime auscultarent. Ioan. Vergara sepulchralem inscriptionem in amici gratiam composuit, quæ sic habet:

*Reuerendo in Chr. Pat. Doct.
Petro Campo, Episcopo Vticens.
Can. Tolet. Theologo, ex cuius
ore concionantis Pop. Toletan.
totos XXXIII. annos cupidiſſime
pendit, Dec. Cap. g. Toletan.
Sodali B. M. P. G.
obiit.*

Anno Domini M. D. LI.

Alii deinceps insecuti fuerunt viri excellentes: de quibus qui acta Complut. Academiæ sunt scripturi multa nō indigna relatu memorabunt. Primus Academiæ Cancellarius Petrus Lerma fuit (vt diximus) vir doctrina clarus, & cui plurimum Ximenius in primordio nascentis Academiæ detulit. Hic post Ximenii patroni mortem variis casibus exagitatus, Hispania relictā Lutetiam concessit. Ibi antiquioris in Theologia dignitatis ratione, primum locum quoad vixit obtinuit. Ludouicus Catena huic successit, qui in re Theologica Lermam patrum æquauit, & linguarum peritia, & multiplici variarum rerum cognitione superauit. Sunt apud eius hæredes orationes multis eloquentiæ luminibus claræ, quibus studiosorum hominum encomia, qui ad gradus seu promotiones ascendebant, continentur, maximo totius theatri applausu recitatæ. Pangebatur argutissima epigrammata, & fauebat ingeniis barbariemque à complutensi Academia pro virili propulsandam curauit. Sed hic quoque, vt eius patris, graues fortunæ ictus perculit. Episcopus Abderitanus in Granatensi prouincia, senectute ferme decrepita erat, quamobrem Ludouicus Catena de quo

quo agimus, Pontificiæ dignitatis confors (quem coadiutorem vocant) est illi datus, ut in eius locum eo mortuo sufficeretur: sed maleuolorum hominum, qui eius gloriæ inuidebāt, calumniis, & ut nonnulli credunt, Silicei archiepiscopi opera, alius Abderitano vita functo in episcopatu successit, & noster intra priuatam fortunam neglectus mansit. Hæc repulsa fictotam Ludouici mentem occupauit, ut mœrore confectus intra paucos menses obierit, relicto epitaphio, quo animi dolorem est testatus: negat enim fas esse sibi infelici cælum intueri. Haftenus nonnullos viros eruditos, & sapientia præstantes retulimus, quorum nonnulli ad dignitates haud vulgares prouecti sunt, ex iis qui partim à Ximenio relictī sunt, & partim post eius mortem in eius Academia eruditi fuerunt. Nunc nonnulla referemus, quæ aut addita sunt eius constitutionibus, aut in meliorem formam sunt redacta. Quarto volumine retulimus quemadmodum doctore Valladario occasionem dante, Ximenius cogitauerat, de licentiarum (quas vocant) ordine mutando. Nam cum nostrorum hominum id ingenium sit, in honoris & dignitatis contentione semper primas obtinere, siue id iure, siue iniuria fiat, quoties promotionum comitia fiunt, de prioribus locis acriter decertatur: & omnis modestiæ oblitī, quisque proximum deturbare cupit: adeo ut is, cuius alias nulla ratio aut postrema haberetur, primum sibi locum dari impudenter postulet, eumque per omne flagitium conquirat. Iam cum ex Ildephonsi collegii seminario, patrum animi, atque adeo totius Academiae, in factiones diuisi sint, postquam semel turbatis sententiis, hæc aut illa factio aliquem præferendum esse contendit, nihil non ad id faciendum tentat, vel publica Academiae tranquillitate conturbata. Nam cum ingenii sprete iniuria alta mente recondatur, odia in nonnullis ad mortem usque durant: & nonnunquam peractis comitiis, necesse iudicium intentantur. Anno ab Academia condita xxix. accidit, ut ad Naueriū male mulandum, qui Cancellarii vicem eo anno gesserat, quidam Æthiopica larua tectus, stricto pugione, pene incautum & inermem noctu post cœnam confoderit. Quod & fecisset, nisi aliquot famuli accurrentes, tumultu audito suppetias tulissent. Versatur etiam in hac honorum contentione vtilitatis ratio, ob sacerdotia Iusti & Pastoris, sed quæ minima sit præ honoris ambitu repulsa. Nam in medicorum schola, vbi illa emolumentī causa cessat, grauissimis furiis rem agi videmus: & suffragia, quæ studiorum industriæ debentur, assentationibus, vilissimisque obsequiis, & muneribus mercantur. Ergo de totius Academiae sententia, Ximenii legem abrogandam esse maxime necessarium visum est. Nam studiosorum iuuenum mutuam contentionem, cui ea lege prospectum esse creditur, nihilominus duraturam esse dicebant, cum eadem pudoris vis, apud homines præsertim Hispanos, quocunque tandem modo reprobentur, maneat. Huius rei apud Salmanticensē, cæterasque Hispaniæ Academiās satis magnum exemplum est, vbi R. literæ timore, qua reprobationem significari volunt, non minori studio, quam Compluti desudatur. Reclamatum est à senioribus patribus, quibus semper, quicquid ab ea forma quam illi retinuerunt mutatur, insolens & iniquum solet videri. Quorum adhuc pertinacia apud regium senatum perseverat, studiorum ardorem ea re sublata perire clamitantium. Sed cum in honorum petitione ea lex feruari semper debeat, ut quam quisque meretur dignitatem ea contentus sit, & maiorem etiam oblatam recuset, & ad præstantiorem deferendam esse iudicet, ut septem Græciæ sapientes in tripode aureo recipiendo fecerunt, humanæ tamen naturæ vitio quisque res suas immodice amat, & maiora de se quam æquum est concipit. Quare nulla potest grauior esse pestis ad reip. tranquillitatem tollendam, quam si ea ratione honores tribuātur, ut de multis pariter in re aliqua iudicium fiat, & plerisque neglectis alii publica sententia præferantur. Nemo est enim qui se contemni velit, & pauci alios prælatos patiuntur. Quare qui parum ingenio & virtuti fidunt, preces importunas, epistolæ sollicitatrices, minas denique plerumque adhibent, unde egregie meriti de suis locis pelluntur, & ipsi primarias appellationes manibus (quod aiunt) illotis vsurpant. Hac de re Ludouicus Catena Cancellarius multis in locis grauissime conquestus est, sed nullibi prudentius aut elegantius, quam in oratione anno ab Academia condita xxviii. ad competitorum de liberalium disciplinarum titulis habita. Sed tandem anno ab Academia condita lxx. supremus regius senatus illum locorum ordinem abrogauit, quanquam multis indigne ferentibus, qui maximos studiorum aculeos retundi clamabant, quos illa locorum æmulatio subministrabat. Inter cætera quæ per Ximenium prudenter sunt constituta, illud etiam (ut alibi scripsimus) memorabile est, de reddituum incrementis in noua collegia ædificanda consumendis. Hinc factum est, ut anno ab Academia condita xx. Matthæo Paschali Catalonio rectore, homine theologo, & nonnulla linguarum peritia instructo, in bonisque authoribus assidue versato, trilingue collegium Hieronymo dicatur, sit. Triginta adolescentes, quorum duodecim in eloquentiæ arte exercentur, duodecim Græcis literis incūbunt, sex Hebraicam literaturā discunt, perpe-

tuo ibi aluntur. Nam præterquam quod sacra Pontif. decreta linguarum peritiam in Aca-
 demiis excolendam adhortantur, pullulantium circa religionem sectarum inuentores qui
 se fontes ipsos sacrarum literarum petere præseferunt, quantum viris theologis necessa-
 ria sit, improbitate sua declarauerunt. Sed quoniam ex Ximenii lege, singulis grammati-
 corum collegiis, seni qui Græcas literas profiterentur adscripti fuerant, duodecim illi in
 nouam Hieronymi ædem sunt translati. Habet vniuscuiusq; linguæ familia certas quasdā
 leges præscriptas: nam rhetoribus declamationes, Græcis in Latinam linguam versiones,
 Hebræis interpretum sacrorum librorum differentiæ demandantur. Hæc domi inter se
 crebro meditantur: nam quotidie ad epulas aliquod laboris diurni testimonium, à nōnul-
 lis eorum siue per prorectorem designatis, siue ordine ita exigente, poscitur. Nonnunquā
 in publicum proceditur, atq; rectore præsentē, & Academia patribus, magna; omnium
 frequentia, fructus studiorum constat. Triennium singulis in ea æde commoratio conce-
 ditur: tantusq; fit in linguis profectus, vt inter cæteras Academia Compl. laudes hæc po-
 tissima haberi possit. Certe ab eo tempore ita bonis literis pleriq; exculsi sunt, vt paucissi-
 mi quiq; reperiantur, quos Græcæ aut Hebrææ citationes remouentur. Ex hoc seminario
 principum & optimatum filiis institutores egregii dantur: & grammaticorum per vniuer-
 sam Hispaniam gymnasia, ad iuuentutem instituendā excellentes præceptores sortiuntur
 deniq; eloquentiā cum sapientia ita feliciter oēs coniungunt, vt vel theologis ipsis, q. olim
 monstro par esse videretur, Cicero placeat & Demosthenes, atq; scripta Platonis & Aristot-
 elis sua lingua legant. Igitur si quis ex nouis cum incrementis, tum diuisionibus collegio-
 rum, numerū ad calculū deducat, nouem cōtubernia esse reperiet: iuuenes vero, qui in eis
 aluntur, plusquā ducentos. Quod si collegiorū præfecti & famuli annumerentur, vltra tre-
 centos esse deprehendemus: qui omnes perpetua Ximenii liberalitate singulis diebus ad
 vitæ vsus necessaria suscipiunt. Quod si Ildephonsi collegas, & capellanos, cæterosq; mini-
 stros computaremus, summā quadringentorū hominū excederent, qui à Ximenio perpe-
 tuo vestiuntur & aluntur. Inter hos, iuxta Ximenii de conditione eligendorū legem, qui ex
 Toletana diœcesi sunt, non sine magnis rationibus præferuntur. Nam & Academia Cōpl.
 conditor in hac diœcesi est natus, & Toletanus præsul fuit, huiusq; regni Toletani opibus
 omnia construxit, & re ditib. locupletauit. Accedit etiam Tolerani celi benignitas, quæ ad
 omnes disciplinas & artes aptissima ingenia producit: vnde merito illis subuenitur, præfer-
 tim si patrimonii angustia premantur. Huius trilinguis collegii gratia, Academia Salmanti-
 cenlis legatos Complutū misit, Ioanne Ruizio rectore, qui formam & instituta non solum
 intuerentur, sed accurate transcriberent. Cupiebant. n. & ipsi collegiū trilingue constitue-
 re nostro per simile. Ergo paulatim Academia Compl. in tantā creuit magnitudinē, vt inter
 orbis Christiani scholas celeberrimas annumeretur, & eius in rebus arduis & grauissimis
 sententia, semper requiratur, & apud oēs magno in pretio sit. Per multa sunt huius rei testi-
 monia, aliquot tamen referam. Statim sub nascentis Academiae initiis, cum Erasmi Rote-
 rodami scripta passim apud omnes legerentur, & nonnulli apud regem contenderent, mul-
 ta esse in eius libris, aut temere asserta, aut affinia damnatis dogmatibus, aut arrogāter scri-
 pta: visum est, vt censura de Erasmi operibus fieret. Ergo Pintiā theologorum conciliū, per
 Alphonsū Manricū cardinalem Hispalensem archiepiscopum, & inquisitorem maxi-
 mum indictum est, à quibus ea res disceptaretur. Compluten'ses inter primos sunt vocati.
 Petrus Lerma scholæ Cancellarius, & Petrus Siruelus illic venerunt: ex quorum sententiis
 studiose auditis permulta Manricus vt fieret decreuit. Anno ab Academia condita xxii.
 Christophore Loaisa rectore, cum Enricus octauus, Anglorū rex, Catharinā vxorem fœ-
 minā pudicissimā, Ferdinandi regis catholici filiā repudiasset, Romani Pont. potestate in-
 dubiū vocata, qui nuptias eū prioris vxoris sorore ratas habuisset, Academia Comp. sentē-
 tiam suam dixit. Carolo Cæsare postulante. Anno vero xl. Ferdinando Barriouero recto-
 re, cum noui orbis per Hispanos patefacti indigenæ, duro & acerbo seruitio à militib. no-
 stris premerentur, seruos eos esse cōtendentibus, quasi barbari homines, & cōtumaces, pa-
 lamq; Christi religionem auersantes, iure belli iustissime capti essent: Genesius Sepulueda,
 vir nostra tēpestare doctrina & eloquentia illustris, illorū causam libello elegantissimo, aliis
 contra asserētib. defendebat. Huius rei cognitio nostræ Academiae cōmissa est: quæ post
 longā cum Genesio disputationē, hisce verbis ad regium senatū scripsit: Doctrina huius li-
 bri accurate probat quod assumit: sed quoniā non est satis tuta, librum hunc imprimi aut e-
 uulgari æquū non est. Atq; ita iuxta Compluten'sis Academiae decretū factum esse, in hunc
 diem videmus. Anno xlv. Entrena rectore, cū libri canonici hæreticorū nostri tēporis fla-
 gitio vitati essent, & multa passim bibliorū sacrorū volumina ab illorum excusorū offici-
 nis annotatiunculis perniciosis, & capitulorum pestilentib. periochis fœdata, circumferrē-
 tur: vi-

tur: visum est Ferdinando Valdesio, Hispalensi archiepiscopo, & inquisitori maximo, ut ea per viros doctos & orthodoxos pristinae puritati restituerentur: huic negotio Academiam Compl. elegit, cui eam curam commendavit. Theologi patres inter se laborem partiti, facile rem necessariam perfecerunt: ex quorum censura formula praescripta est, ut expunctis peruersis quae notarunt dogmatibus, libri distrahi per bibliopolas possent, quiq; essent distracti tuto retineri. Anno vero XLIII. Roldano rectore, Philippus II. Hispaniae rex quanti faceret Academiam declaravit: nam cum ipse adhuc iuuentutis princeps, nondum mole rerum occupatus, ad eam visendam nonnunquam diuenteret, eiusq; institutis & studiis caperetur, collegium Compluti instituere decrevit, in quo ministrorum aulicorum filii, quorum angustae facultates essent, aliquotq; etiam Academiae adolescentes aleretur & instituerentur, quoadmodum eorum etiam filiae (ut alibi scripsimus) donec aut nuberent, aut religioni sese addicerent, in S. Ioannis, cognomento poenitentis, coenobio, quod a Ximeno aedificatum Compluti fuit, Philippi liberalitate pascuntur & instruuntur. Illud etiam insigne beneuolentiae in nostram Academiam argumentum fuit: nam post Caroli patris cessionem, regnorum moderatione suscepta, mandata ad Academiam dedit, ut quod in ceteris ditionis suae urbibus de more in Castella fiebat, ipsi quoque facerent: vexillaq; sustollerent, ipsumq; regem Hispaniarum acclamarent. Hoc Agesio rectore, anno ab Academia condita LVIII. ingenti laetitia & apparatu factum fuit. Sic praesidium potentissimum Academiae nostrae datum est, ne quid aduersus eam, Archiepiscopi Toletani deinceps tentent: quam eo honestissimo mandato, & fauoris pleno, sibi rex propriam & peculiarem fecisset. Certe inter alia monumenta, hoc etiam Academia Complutensis perpetuo asseruabit: ut posteritas intelligat, quanti a rege potentissimo facta fuerit. Diximus supra, theologorum collegium, quod matris Dei cognomine appellatur, eo proposito aedificari a Ximeno coeptum, ut ibi pauperes scholastici, si quando aegrotarent, medicorum nostrorum opera, & Academiae sumptu, in pristina salute restituerentur: aut si morbi grauitati succuberent, id solatium parentes haberent, omnem diligentiam ad eos curandos adhibitam fuisse. Est enim acerbum & graue nuntii genus, cum is morte immatura interceptus dicitur, quem aut senectutis praesidium, aut decus suae gentis, aut columen familiae, literarum beneficio olim fore sperabant. Semper enim aliquid incautis iuuenibus, suorum cura in peregrina regione destitutis, per incuriam accidisse existimatur, quod vitam praeter fati rationem ademerit. Aedium illarum angustiis Ximenius offensus, in eum quem diximus usum conuertit: animo tamen semper volvebat de aegrotorum contubernio aedificando. Nam & in legibus quae de collegiis sunt, Valerudinarium diuo Lucae aedificari praecipit: eiusq; formam diligenter praescribit. Regni tamen gubernatione, quam statim suscepit, retardatus, morteq; inter haec praeventus, quae nullo non tempore viris excellentibus immatura accidit, vnum id ex destinatis ad Academiam consummandam operibus, neque attingere neque dedicare potuit. Seruata est ea laus Ioanni Angulo, Eugeniani grammaticorum collegii patrono. Is enim cum saepius rectorem, & Ildephonsi collegas de ea re consultantes videret, nihilque tandem perficere, scholasticos aegrotantes miseratus, quos ad publica oppidi valetudinaria, indignissime deferri videbat, ubi praeter priuatas sordes, quas inter viles homines decumbentes tolerare necesse erat, negligenter & maligne curabantur, anno ab Academia condita XXXII. Ioanne Vergara Concheni rectore, spatiosas aedes, quas extra oppidum ad eam portam, quae tunc ludæorum, nunc diui Iacobi appellatur, possidebat, in Valetudinarii usum Academiae dono dedit, cum perpetuis aliquot redditibus, prout eius fortuna patiebatur: cubacula singulis aegrotis, ut Ximenius proposuerat, sunt diuisa. Id cum rectori & collegis pergratum accidisset, Ximenii mandata in memoriam reuocantes, quauis ex Anguli benignitate aegrotis esset pro facultate satis factum, ut rei praeclaræ ipsi quoq; incrementum adderent, frumenti centum quinquaginta trimodios, centum item aureos nummos in singulos annos a collegio in usum aegrotorum pendenda constituerunt. Hæ tam amplæ aedes diuo Lucae dicatae sunt, quod is medicus fuisset: sic. n. Ximenius faciendum proposuerat. Oblata est Academiae patribus, cæterisq; viris studiosis satis honesta occasio pietatem colendi. Permulti enim cubiculariam suppellectilem, alii perpetuos prouentus his aegrotantium aedibus attribuunt. Valladarius, de quo supra diximus, hoc Valetudinarium, suum ex asse heredem esse voluit: unde plusquam ducentorum aureorum summa quotannis fit. Petro Salasio Cisterciensis ordinis sodali, homini ad hæc munia obeunda perstrenuo, deinde eo mortuo, Ioanni Seguræ doctori theologo, disciplinarum mathematicarum professori, domus cura commissæ est: quorum prudentia & solitudine ea est eius loci laetitia & mundities, ut nonnulli ex primariis Academiae viris, in eam se domum curandos deportari frequenter iubeant. Post Ximenii mortem egit aliquoties Academia de mutandis sedibus, non quidē leuitate aliqua & animi inconstantia,

sed magnis de causis, quas nunc lectori planas faciemus, ne hanc historiae partem reliquif-
se videamur. Post tumultuosam illam seditionem, quam viuentis Ximenio Carolus Men-
dozianus sopiuit, longa quies Academiae & indigenis Complutensibus fuit. Sed tertio post-
quam Ximenius viuere desinit mense, ex leuiusculæ rei initio, ut omnium mortalium fœli-
citates lubricæ sunt, ea paulatim certamina inter Academiam & Compluti incolas adeo
infensis studiis exarserunt, ut non modo Salmanticam urbem opulentam, & studiorum ra-
tione ad conuiuendum perutilem, sed quouis potius terrarum transmigrare Academiae
patres deliberarint. Anno ab Academia condita x. postridie Non. Ianuarias, qui dies Chri-
stianis hominibus, ob Magorum aduentum ad Christum recens natum adorandum, religiosus
cum primis est, adolescens quidam Arenillas nomine, formosæ puellæ amore captus, cum
forte ad eius ianuam, quæ in fronte spatiosæ plateæ, de qua supra diximus, sita erat, spatia a-
liquot lasciuo gradu & effracto gestu faceret: Carillus quidam, vnus ex his qui Ildephonsi
collegio eo tempore famulabantur, illius mulieris cognatus, adolescentis petulantiam non
ferens, cui iam pridem ea de causa infensus erat, non desines (inquit) ô bone, fœminam pu-
dicam in loco oppidi celeberrimo sollicitare? Quod si minus te mouet dei religio, erubescere
saltem prætereuntium oculos, tuam tacitis nutibus impudentiam auersantes. Ad hæc ver-
ba indignatus adolescens, stricto gladio in Carrillum fertur: qui quoniam inermis ex Aca-
demie more, quo pacto vim illatam propulsaret, non habebat, intenta voce Academiae au-
xilium implorat. Idque cum sæpius alta voce inclamaret, momento temporis tantus conflu-
xit Academiae populus, ut multi oppidani, ne Arenillas à multitudine furente occideretur,
qui etiam Complutenses appellabat, conuenerint. Ergo mutuo sese ferociter intuentibus,
in eum furorem noxio quopiam instigante dæmone venerunt, ut sese ictibus sæuis impe-
terent, & cladem, vastitatem, & internecionem mutuam minarentur. Cum acrior in singu-
la momēta concertatio fieret, monachus quidam ex scutiferorum ordine, quos vulgus mer-
cenarios appellat, linteum quo sub meridiem dormiturus caput alligarat, in usum fundæ p
tempore conuertit, & Ramirium Complutensem, armorum apparandorum magistrum,
tam certo & valido ictu percussit, ut pectus comminuerit, & in omnium conspectu exani-
mē prostrauerit. Vargas regius senator, qui pecuniæ Vzedanæ deferendæ gratia non ita pri-
dem Complutum venerat, equo sublimis in aciem progreditur, multisque obtestationib. re-
gis nomine ad utrosque factis, cum & ipse quoque lapidibus impeteretur, furenti populo tan-
tis per cessit, & in sacram Dei genitricis ædem, quæ in postrema plateæ parte est, sese quam-
primum potuit recepit: & templi parochum vestibus sacris indutum, Christi quoque corpus ma-
nibus gestantem, ad eos continuo ut prodiret curauit: ad cuius præsentiam religione tacti
sedatioribus animis ira compressa est. Michael Carrascus rector, & Vargas regius senator,
increpationibus & minis ad paulo iam sobriores contenderunt, ut armis depositis disce-
derent: quæ & fecerunt, sicque finem certamen habuit: quauis odia non perinde desierint, quæ
in multam postea ætatem durauerunt. Obuersabatur ante patrum oculos, inconditus ille
oppidanorum frementium furor, quo veluti rabie correpti, inclytam Ildephonsi ædem,
augurato conditam, sese in eo tumultu demolituros non semel iactauerant. Terrebat Cō-
plutensium animos prompta illa adolescentum audacia, qua extrema omnia aduersus eos
implacabiles tentauerant. Quare cum similia certamina quotidie expectarentur, tunc pri-
mum de Academia in alium locum mutanda, deliberari inter patres & collegas coeptum est:
cum præsertim opportuna occasio alioqui se obtulisset, Hieronymianis Lupianensibus, ad
ædem Ildephonsi usibus suis peraccommodam, quouis pretio & conditione emendā pa-
ratis. Madritum & Guadalquivir, quas olim Mantuam & Caracam fuisse existimant, altera
ad orientem, altera ad occidentem, confines Compluto urbes, de recipienda Academia in-
ter se contendebant. Nam episcopus Placentinus huius Vargæ, de quo nuper diximus, fili-
us, in patriæ gratiam, cuius ingens futurum incrementum ex Academiae aduentu prospi-
ciebat, largissima pecunia ut Madritum venirent inuitabat. Petrus Siruelus, ut cum Madri-
tensi senatu de ea re ageret, legatus est missus. Quo minus tamē factum id fuerit, Frāsciscus
Prato Madritensis decurio in causa fuit: qui gentē in lubrico ætatis positā, atque ex diuersis na-
tionib. constantē, postremo recenti finitimorum hominum exēplo odiosam, in partē ciui-
tatis assumendā non esse dictitabat. Quod potissimum Madritenses deterruit, id fuit, quod sub
finē orationis à decurione dictum est. Urbē hanc nostrā ô ciues (inquit) à regib. frequenter
habitari nostis: inuitatur enim cæli salubritate, & rerum omnium in hoc loco abundantia,
sed potissimum iucundissimis nemoribus, Pardo & Aransueso tam prope positis, quorum
hilaritate & aspectu, rerum publ. rædia voluptate honestissima discutiuntur. Præcluditis i-
gitur regum aduentum, si Academia Complutensem recipitis. nouamque sibi in hac potius re-
gione urbē reges nostri condent, quā penates cōmunes cum studiosa gente habeant. Nam
qui

qui conueniunt negotia cum musis? qui detrita philosophorum pallia cum augusta prin-
 cipum purpura? qui diffuentes voluptatib. homines, cum frugalibus? Certe, puidis princi-
 pibus quietem literariā aulico strepitu interturbare animus non erit. His dictis cum mētes
 suorum ab Academia cōiunctione abalienasset, re infecta ad Academiā Siruelus discessit.
 Guadalfajarensib. cum illa nota essent, cōmodorum suorum solliciti, ad Academiā legatos
 miserunt, qui in vrbe sua nō modo situm & locum, sed annuā vini & olei quantitatem non
 contemnendā, & in totum quadriennium ad diuersandum, non illauta & gratuita hospicia
 pollicerentur. Erat hæc Guadalfajarensium amplectēda conditio, multo magis quā vilius
 alterius oppidi: nam & locus amoenis montibus, quos vocabulo Arabico Alcarianos, hoc
 10 est mirabiles & spatiosos vocant, cingitur: vnde auræ salubres assidue flantes, cæli tempera-
 tionem gratissimā faciunt: fontibus etiā gelidis scaturiens, æstum corpora sub cane inflam-
 mantē mitigat, & per totum deinceps anni tēpus solum pingue & fœcundum est, ad neces-
 sarios vitæ vsus. Proinde si quis illā collium hilaritatem, syderum fœlicem influxum, Hena-
 ris fluminis irrigationem, quā liquidiores & amoeniores habet, quā tractus Cōplutensis,
 contemplari velit, statim eandem cum Alphonso Fonseca archiepiscopo Toletano accla-
 mationem faciet: qui sæpenumero demirans dicebat, hoc esse in rerum natura obscurum
 & abditum, vnde in tam breui locorum interiectu, tanta terrarum dissimilitudo proueni-
 ret: nec enim sibi quatuor leucarum (vt nostri dicunt) distantiam videri, sed quadringenta-
 rum. Adeo cæli & soli dispositio, longe aliæ vtroq; in loco sunt. Multum in hoc Academia
 20 inclinabat, gratiæq; sunt Guadalfajarensibus actæ, quod tam humanis conditionibus rēp.
 literariam ad se pellicerent: sed ne gymnasium suum illuc transferrent, gentis Mendoziz
 aulam in causā esse, quæ nimirum peculiari quodam genio eam sibi sedem elegisset, quam
 cum fortunarum patronam colerent, nullo pacto quietem interturbare volebant. Quare
 ad concordiam cum Complutensibus, Ximenii voluntati obtemperantes, sese compone-
 re cōati sunt. Tandē ab illis temporib. ea animorum consensio ex mutuis cōmodis & be-
 neficiis contracta est, vt æterna futura existimetur: tot præsertim ædificiorum molibus, &
 tot amplissimis operib. pignori loco & obsidum extructis. Hunc externum cum Cōplutē-
 sibus tumultum, intestina & ciuilis seditio biennio post excepit. Nam anno ab Academia
 condita XIII. cum Carolus ad Belgas rex Romanorū designandus, Hispaniis relictis profe-
 30 ctus esset, grauesq; illi populorum motus, qui per ea tempora Hispaniam affligerunt, exorti
 fuissent: nulla ciuitas, aut oppidum, aut vicus fuit, qui non ciuilib. discordiis concuteretur.
 Ildephonso etiam ædes consuetis factionibus laborarunt, & communi reipub. contagione
 inuadente, Academiae populus desertis musarum studiis, furia aliqua mentes hominū tunc
 occupante, ad domestica prælia acrius quam vnquam se conuertunt. Quoties igitur in Il-
 dephonso æde senatus de rebus literariis per rectorē Hontagnonum cogeatur, qui rem fa-
 cere ex voto non valebant, q; potentia & suffragiis minores essent, furore ex temporum ca-
 lamitate concepto, illico ad arma conclamabant. Sancitum est in Ximenii legibus, vt vltra
 numerum collegarum, aliquot studiosi & ingenui adolescentes, quos portionistas Xime-
 nius vocat, impensis victus (prout ille taxat) exolutis, intra ædem Ildephonso à collegis reci-
 40 perentur. In qua quidē re variatum aliquoties est, nā cum rerum domesticarū externos te-
 stes habere displiceret, ex Romani pont. cōsensu ea lex abrogata fuit. Nūc tamē Academia
 crescente, virisq; nobilibus ad natorū suorum institutionē eam mansionē à collegis peten-
 tibus, ad reip. literariæ vtilitatē, quibus procerū fauor necessarius est, pertinere visum fuit,
 antiquatā legem reuocare. Erat igitur in Ildephonso collegio per illud tempus, inter portio-
 nistas iuuenis quidā, excelso & generoso animo, atq; maiorum nobilitate clarus, Alphonso
 Petreius Guzmanus nomine, Ramirii Guzman Legionensis, Toraliæ ditionis domini fi-
 lius. Rector Hontagnonus & Ultramontani collegæ, hunc sibi ducē quē sequeretur elege-
 runt. Contra Bæticis & eorum clientes, illorum conatib. & decretis, quanuis rectore aduer-
 sante, forti animo se opposuerunt. Aderat Bæticis consiliorum hortator & princeps, Petrus
 50 Gasca, qui Seguntinus Pontifex nunc est, corporis statura, & vultus specie parum cōmen-
 dabilis, ex ignobili vico in Abulensi tractu ortus, sed iuuenis ingenii solertia, & senili quadā
 maturitate, ad res omnes prudenter & sobrie peragendas præditus. Hic postea Compluto
 Salmanticam concedens, theologicis studiis relictis, breui iuris vtriusque peritiam nactus,
 atq; ad res graues à regibus nostris gerendas accersitus, magnā quidem animi virtutē ostē-
 dit. Nam in senatum inquisitorum ascitus, & ad Mauricæ gentis tumultus sedandos Valen-
 tiam missus, quantū prudentia polleret ostendit. Et postremo orbis noui Peruanos motus,
 rotamq; illā Pizarrorū fratrum erectionē, qui velut sub alio sole degētes inexpugnabiles ef-
 se credebantur, admirabili animi præstantia supplicio de tyrannis sumpto, abstulit: & pro-
 uincias post tā vastum Oceanum positas, consilio suo & prudētia pacauit. Vnde admirabi-

li temperantiæ exemplo, eadem veste amictus quam illuc detulerat, & quidem detrita, & pileo etiam eodem in Hispaniam rediit. Quod de Atheniensi Aristide authores Græci referunt, cum ad Ægei maris insulas tributorum componendorum causa, à suis ciuibus missus esset. Ergo vecordes & insani iuvenes studiorum suorum obliti, cum nocte qua in priuato senatu per rectorem habito, res contra Baticorum sententiam gesta esset, idq; principes eorum male haberet, de rectore cæterisq; transmontanis confodendis consilio inito, vna impetū facere decernūt. Sustulissent eos è medio, nisi vigiles oppidi custodes, qui temporis turbulenti ratione acrius nocturnis circumlustrationib. intendebant, illac ad multā iam noctē forte transeuntes, dimicantium strepitū, funestasq; voces clare per noctis silentiū audiuiſſent. Frustra tamē grauissimis repagulis obseratas portas, aut reſerare aut infringere tentarūt. Quare igne ad meridianā ianuam, aut quod aliqui malunt, ad sodalium Franciscanorum posticum, q. iuxta illam situm est, admoto, iter ad eos patefactū fuit. Præfectus oppidi & satellites ingressi scholasticos homines, in quorum olim disputationib. concertatio quædam togata à sedentibus conferebatur, nunc ab infestissima & cruenta pugna, qualis nunquam inter immanes milites commissa fuisset, mutuis sese vulneribus afficiētes, vix vt cessarent efficere potuerunt. Rectorem in ea nocturna pugna mortis periculum subiisse ferūt, Cueto Cordubensi, qui postea monachus factus est, hominem urgente. Illi motus in collegio durauerunt, donec Cæsaris aduentantis auspiciis, & regulorum eius maiestatem fideliter tuentium strenuitate, totius regni tumultus sunt sedati: respublicaque ipsa ad pristinam tranquillitatem, & legum nostrarum obseruantiam restituta. His ipsis diebus Antonius A-
eunius Zamorensis episcopus, qui vnus spe Toletani pontificatus regiam in primis auctoritatem conuellebat, Compluto iter faciens, eum Fernando Pintiano Græcarum literarum professore, qui maxime inter alios popularis habebatur, arcanis cōsiliis egisse fertur, vt pollicitis optimatum eius oppidi animos sollicitaret, eosq; in popularis status fauorem quanta posset diligentia pertraheret. Sedulam operam in ea re Pintianus nauauit: nam quem vnum cæteros pellicere posse existimauerat, tum quod familiæ nobilitate illustrior, tum quod clientelis potentior videretur, Alphonsum Castellam præfracti animi, nec multum opibus affluentem iuuenē, vana spe & promissis lactatum, sexagenis milib. nummū in singul. annos interim oblati, vt partes populi susciperet effecit. At rebus paulo post in contrariū mutatis, totaq; illa tēpestas discussa: popularibus in ordinē reductis, illorumq; ducibus capite multatis, cum Castella Pintianum vt promissa perficeret vrgeret, illeq; rerum mutatione se excusaret: Castella magis ob reip. proditæ pudorem, quam quod promissa à Pintiano homine priuato exigenda arbitraretur, gladio stricto in illum irruit, & brachium viri eruditissimi vulnerauit. Ob eam iniuriam ab homine potenti illatam, quem vlisci non posset, relicta Compluto, Salmanticam Pintianus, non sine magno Academiæ dolore, concessit. Erat .n. Græcis & Latinis literis cum primis eruditus, magnusq; ad eas ingeniorū excitator. Recensuimus superius, quemadmodū Antonius Nebrissenſis timere se dixerat, ne Complutensis Academia, quæ in oppido ad ditionem archiepiscoporum Toletanorum pertinente ædificabatur, perpetuas lites cum illis habitura esset, tum de iurisdictione, tum de sacerdotiis conferendis, aut fortasse leuioribus de causis, vt sunt potentū animi facile irritabiles. Ergo postquā primam partē confecimus, magnis viris annumeratis, qui post Ximenii mortem ab eius Academia exierunt, & de discordiis diffidiisq; cum ciuibus Complutensibus: superest, vt quemadmodū iuxta senis Nebrissenſis vaticinium, ab archiepiscopis Toletanis fuerit Ximenii Academia agitata & exercita, exponamus. Ergo postquam Guilielmus Croius qui Ximenio successerat, intra annum, nondum visa Hispania obiit, Alphōsus Fonseca ad pontificatū Toletanum assumitur. Is vt moribus perurbanis, & clemēti animo præditus erat, Academiæ rebus iniquus non videbatur. Palam enim prædicabat, Complutum Academiæ causā sibi veluti pretiosum margaritum esse. Tamen simultatis quam cum Ximenio quondā exercuerat, & doloris ex ea concepti memor, cōquisitis causis Academiam cœpit diuexare. Duæ potissimū res fuerunt, ob quas Fonseca vindictā optabat, altera quidē omnib. nota, quā nos etiam diximus de Compostellano antistite à Ximenio iure primatus inhibito. Hanc simultatis causam dicto aculeatiori Ximenius auxit imprudēs: nam cū anno inſequenti Compostellanus à Ferdinando rege impetrasset, vt apud Pont. Max. liceret agere de archiepiscopatu Compostellano in Alphōsum filium transferendo, sibi ne gradu honoris decederet. Patriarchæ Alexandrini titulo cōcesso, Ximeniū inter sermones familiares, ad pceres priuatis disteriis insolentiā rei notātes dixisse ferūt, pontificatū Cōpostellanū gentilitiā hæreditatem ex restitutione esse factū, pinde dispiciendū esse, an fœminarū exceptio facta fuisset: acerbo scommate prolem vtriūque sexus in Alphons. perstringens, nec non regis Ferdinandi parū iustam concessionem: cuius ipsum postea poenituisse Carua-
uajalus

uaialus in annalibus author est, At secunda illa posterius multo gubernationis Ximenicæ
 tempore, ex notis arcanis ad Carolum regem scriptis exorta fuit. In iis Ximenius suæ mo-
 destiæ non nihil oblitus, paulo liberius in Fōsecæ mores inuehitur. His igitur de causis, aut
 fortasse quod ita ad rem suam pertinere Fōseca arbitraretur, primum sacerdotia ecclesię
 Iusti & Pastoris, quæ per Alphonsum Carrillum Archiepiscopum Toletanum instituta
 sunt, suæ distributioni & curæ asserenda omnino cōtendebat: cum id regio ea de re diplo-
 mati in Academiæ fauorem concessio palam aduersaretur. Deinde quoniam Pont. Max.
 priuilegio Ildephonſi sacerdotes rectori Academiæ subiiciuntur, & ab eo in mores eorum
 inquirendum est, iniquum esse, aut potius flagitiosum proclamabat, si suæ ditionis clerici
 10 alium quam ipsum iudicem haberent: eam esse inquiens, dum se rector, & illi mutuo, iuxta
 prouerbium, scabunt, peraccommodam ad peccandum licentiam. Idcirco quo iure, quaq;
 iniuria, de eorum moribus conquisitionem facere est aggressus: sed hanc vim præſenti ani-
 morum constantia nostri repulerunt. Nam simulatque id à canonicis sacerdotibus, recēs
 è theologis patribus per Ximenium adauctis, rescitum fuit, rectoris ope & præſidio implo-
 ratis, in Ildephonſi collegium se receperunt: ibique plusquam triginta dies templo absen-
 tes morati sunt, donec Pont. max. tutelares literæ Roma aduenerunt, quibus ea solum Ar-
 chiepiscopus curare iuebatur, quæ ad templi cultum & preces horarias rite persoluēdas
 necessaria essent: cæterum morum & vitæ inquisitionem rectori relinqueret. De collatio-
 ne tamen sacerdotiorum, quæ per Alphonsum Carrillum instituta sunt, quādiu Fōseca
 20 vixit controuersia fuit: quod nullo modo in alterius præiudicium, siue per regem siue per
 summum Pontificem, ea facultas (vt ille aiebat) potuisset concedi. Ergo tutelares illæ literæ
 quibus in mores sacerdotum inquisitio vexabatur, eius animū eo acrius pupugerunt, quod
 per ea tempora à regio comitatu sponte absens, Compluti quādiu illi vita superesset, mo-
 rari constituerat. Nam cum in Cardinalium S. R. E. senatum, priuatis legibus, notus coo-
 ptari non posset, & Cardinales nonnulli in curia Cæsarea tunc diuersarentur, quibus pro-
 pter eius senatus maiestatem, maior honos quam Fōsecæ Archiepiscopo deferabatur: in-
 dignum sua auctoritate esse duxit, qui Hispaniarum Primas esset, tam insigni nota quoti-
 die affici. Nam cum ad Augustam aliquando venisset, sellaq; sibi ex earum forma allata fu-
 isset, quæ nullis hinc inde lateribus cinguntur, atq; ea de causa rasæ appellantur: Ioannes
 30 vero Tauera Archiepiscopus Compostellanus quod Cardinalis esset, in multo digniori se-
 deret, dolore & indignatione affectus, non multum apud Augustam moratus, aula egredi-
 tur, & vltimum vale comitatu regio dixit. Hac ergo occasione, quod iamdiu cogitauerat,
 Complutum secessit. Secedentem ingens familia secuta est: decreuerat enim Cōpluti am-
 plissime viuere, & animum honeste oblectare. Nam & musicis concentibus lectissimarum
 vocum ad peragenda sacra utebatur, & studiosis iuuenibus digna præmia proponebat, qui
 conficta themata apud illum eloquentius perorassent. Ad quod spectaculum in eādes Pon-
 tificias Academia vniuersa confluebat: & crebro sex, nonnunquam octo declamationes,
 habebantur. Vbi præter iuuenum disertas orationes, & ambiguam de præmiis sententiam
 Petri Lerinæ Cancellarii versiculi studiose audiebantur, quos aut è Virgilio, quem ille ad
 40 vnguem senex memoria retinebat, aut ex alio quopiam Poeta in singulos iactabat. Quale
 fuit, Lusitano quopiam non inuenuste causam suam agente, multumq; iudices obtestante,
 ne sibi quod esset Lusitanus, fraudi esset: Tros, Tyriusve mihi, nullo discrimine agetur. Dū
 hæc in fauorem Academiæ gerebantur, clam per accomodos ministros, non modo iam
 sacerdotes ipsos, sed vniuersam literariam remp. sibi subiectam facere curabat. Ildephonſi
 collegium per ea tempora in duas factiones diuisum erat, Beticam, & Transmontanā, quā
 Castellanam vocant, Hæ vero cum alternis vicibus in Academia, prout fors dabat, regna-
 rent, qui numero & potentia maiores erant, dignitatib. cathedris, & emolumentis contra-
 rios pellebant: vnde atrocibus odiis inter se laborabant. Igitur Villichio ex Betica factione
 rectore Castellani multo inferiores, in magnis angustiis & dolore sunt cōstituti. Per oppor-
 tunam eam occasionem Fōseca ratus, quamuis tūc Compluti nō aderat, aliquot tamē Aca-
 50 demię patrib. qui in eius aula versabātur internūtiis, Moiam qui inter Castellanos præſtā-
 tior habebatur, pollicitationib. permultis inescatum, modo iuri suo renunciaret, & ipsi de-
 mum Academiā traderet, cōstituere rectorem parat. Id autem facile factu Fōsece erat,
 Bernardini Alphōſi visitoris opera, qui ex Ildephonſi collegis, quos liberet suffragio pri-
 uare poterat. Procuratum est tandē à Bernardino homine multis de causis Fōsece addicto,
 vt Moia rector crearetur. Nam sub mensem Augustum, qui secundę visitoris censurę de-
 putatus est, secretum & obſignatum edictum in Michaelis festo, ne quid remedii interea
 quæreretur, publicare decreuerat: aliquot ex Beticis suffragio ad finem Octobris sunt pri-
 uati, vt sic eis exclusis comitia de rectore creando præterirēt. Id edictum, cum apud cēsūrę

tabellionem magna cura & studio seruaretur, Didaci Agramontii, & Ioannis Cueuræ Cordubensis & Santacrucii cuiusdam industria, noctu ex scriniis clam est abductū. Et ne quaestione per antistitis vicarium facta, alicubi gentium edictum compareret, ab eisdem confestim deuoratur. Is enim erat Ioannes Figueroa, vir ingenio vehementi & seuro, qui postea nostro tempore magnis reip. muneribus functus, ad regii senatus præfecturam per Philippum II. assumptus fuit. Quam in re cum Agramontii sedulitas illustrior fuisset, Bedellatus officio per rectorem donatus est. Cum itaque censuræ tempore elapso, Bernardinus nihil contra efficere valeret, & Fonseca tunc spe sua frustratus, postea in Academiam (vt diximus) venisset, atque Castellanorum factionem commutata fortuna, tertio post anno potentio-
10 rem offendisset, quod per suos absenti non successerat, præsens maiori contentione aggreditur. Quendam itaque Alexandrum ad se vocari iussum, qui inter factionis Bæticæ collegas & prudentior & cautior habebatur, ad hunc modum alloquutus esse fertur. Miraberis fortasse vir optime, quid ego vestræ reip. (nam ita existimatis) tantopere infestus, te accersi in præsentia curauerim, quem vnum eius amantem ante omnes esse audio, ac proinde mihi (vt vestra fert opinio) minime propitium. Veruntamen hæc ipsa ratio vt tuū colloquiū expeterem effecit, cui ex omnib. qui hanc literariam remp. gubernatis, voluntatem meam aperire, & cōsiliū approbari volui. Atq; vt primum omnem animi erga vos maleuolentis suspicionem à me remoueā, intelligere te cupio, nihil mihi in tota pontificatus Toletani ditione, siue carius, siue pretiosius Academia vestra esse: idque & passim, & libenter prædico, ac testimoniis quotidie declaro. Nam crebro ad vestras literarias disputationes
20 in collegium venio, & studiosos iuuenes partim publice in vestro cōspectu, partim priuatim inter meos familiares, siue declamantes, siue pugnas eruditas cōserentes ausculto. Verum dum audio, quod de viris theologicis nunquam credidissem, cōtentiones priuatas inter vos esse, odiaq; tātum inuicem creuisse, vt animis implacabilib. alteri alteros deturbare conemini, totamq; illam literariam quietem, cui vos vir ille ter maximus Frācisus Ximenius dedicare voluit, amittatis, nō possum non grauiter dolere, & labāti gymnasio qua potuero ratione succurrere. Id autem si opera tua mihi præsto fuerit, me facile cōsecuturum spero. Fōtem & originem huius mali, qui res vestras penitus nouerūt, in rectoris magistratu, qui prorsus tyrannicus apud vos est, esse aiunt. Nam cum in hāc Academiam ex variis Hispaniæ locis cōueniatis, patriæ nomen apud omnes mortales, natura ipsa dictante, tam
30 sanctum est, vt quoties in transmōtanis imperium fuerit, Pelendonem, vel remotum Cātabrum, sint Toletano, atq; adeo ipsi Complurēsi, sine vllō delectu anteposituri: atq; idem Carpetani, & Bælici commutata fortuna in suis sunt facturi. Huic ego malo vnicum remedium esse video, si hic rectoris magistratus auferatur, & vnus aliquis opulentus vir & potens, quem nihil vestra emolumenta moueant, Academiæ curam suscipiat. Ille enim priuatis vestris rationib. liber, equum sese erga singulos præbebit. Neminem autem huic rei magis cōuenientem quam Archiepiscopum Toletanum inuenio: qui vt potētiam, authoritatem, & reliquam omnem amplitudinem taceam, quæ ad populos regendos necessaria sunt certe personæ quam profitetur causa & officii proprii ratione, eruditis sacerdotia largiturus est, & omnibus studiosis suum fauorem præstaturus. Hanc tu si meam sentētiam appro-
40 baueris, ego te in annum sequentem rectorem esse faciam, dummodo factus fidem tuā des hoc quod dixi, te statim curaturum: & mihi in manus potestatem vestram tradas: quæ multo magis (vt modo se habet) dissidiorum & seditionum fomes existit, quam vllius cōmodi, aut profectus studiosi causa. Et ne te ad tam manifestam vtilitatem torpor aliquis segnis retardet, quamprimum in Toletano templo canonicatus vacuus erit, ego te incūctanter donabo. Defixis humi oculis aliquātiſper Alexander cōstitit, nō tam reip. suæ proditiōē cōsiderans, ad quam fucatis causis, & præmio insuper non contemnendo ferme iam persuasus fuerat, quam aduersæ factionis odium, & suæ maiorem potestatem illa ratione futuram. Quare gratis Fōsecæ actis, quod secum ea de re tractare voluisset, collaudatis eius sermonibus, difficile esse dixit se rectorem creari posse, cum Castellanorū factio sesquialtero ma-
50 ior quam Bæticorum esset: nec enim tūc sorte, quemadmodū nūc fit, sed ex maiore suffragiorum numero, rector, vt Ximenio placuerat, creabatur. Facile hoc Fōseca, inquit, modo tu firmus & fidelis maneat, effectum dabo. Iusti & Pastoris canonici, sub Andreæ festū, ex Ximenii vestri legib. visitatorem, quem vocatis, inter se eligunt, qui in acta præteriti rectoris inquirat, omnesq; alios magistratus exploret. Eius potestas quam lata sit, intelligis: vosq; ipsi se penumero apud me conquesti estis, graue iugum & intolerabile à Ximenio ceruicibus vestris impositum fuisse, cum quicquid ille sanxerit ratum sit habendum, neq; vlla ratione prouocādū esse iusserit. Hūc ego deligi in præsentia curabo, qui nō vt ceteri ad omnia annuētes, sibiq; gratiā vicissim captātes, sed rebus diligenter examinatis perspectisq; iuxta
munus

munus suum fontes vlciscatur, atq; quatuor aut quinque ex Castellanorū factione collegas, quos ego moribus corruptis inter alios esse noui, suffragiorum iure priuatos, donec comitia Lucanalia prætereant, atque ab octauo Cal. Aug. quando secunda inquisitio agitur, ad Lucæ diem exulare iubeat. Quamobrem tu ita superantibus Baticis facile rector ab eisde declaraberis. Nam & Ægidius, qui rectoratu fungitur, cui tu imprimis es amicus, ut reliqui omnes earundem partium ad te creandum statim inclinent, curabit. Sensit tyrannicas technas Alexander, nihilq; tale commeritos vllō ex collegis Castellanis sciebat, cur ea essent pœna afficiendi. Sed tamen diuersæ factionis odio, quam omnino sublatam cupiebat, ad ea animo lætabundo annuit: & quod antea arduum videbatur, sine molestia & difficultate ita effici posse non negauit. Digressi sunt daris dextris vterq; silentiumq; ante alia pollicentur, donec ad finē optatū perducta cuncta essent. Alexander interea suos pertentabat, varieq; ipsis sermones iniiciebat, de Academiæ statu mutando. Sub Andree festū, Fōseca curante, Albornothus Seguntienſis Visirator factus fuit, vnus ille quidem ex Academiæ patribus, sed quem minimo negotio in sententiā suā Fōseca traheret. Huic magistratui in rectoris præteriti acta, & mores omnium collegarū inquirere, summa potestas absq; vlla prouocatione, eo tēpore erat, quam posteri bonis legib. coarctarūt. Venit, ut mos est, postridie diui Andree ad rectorē & collegas salutādos Albornothus, seq; statim iuxta Ximenii legē, præfante rectore, sacramēto deuouit, citra vllius iniuriā in eorū acta inquisiturum, in quos sibi potestas ex lege esset: neminiq; vnquā reuelaturum, quæ vel collegii, vel magistratū dignitati fraudi essent futura: nulliq; verbis, literis aut signis, vel pecuniæ impeniæ numerū, vel rerum gestarum notitiā significaturum: omniaq; piē & sanctē curaturum, quæ ad Academiæ vtilitatem pertinerent. Dum ergo muneris sui partes exequitur, & anni præteriti magistratus examinat, & dati & accepti rationes expendit, quēstionē de morib. singulorum agendam, in paucos quosdā propēsius dirigebat. Senſerunt illico quorum intererat, Albornothium nō admodum a quū Castellanis futurum: nā per omne fas ac nefas, eorum potentia & cōditionem labefactare velle videbatur: Hoc Alexandrum machinarum conscium in spē maiore erigebat, & omnia sibi ex voto successura sperabat. Elapsi sunt interea quinquaginta quatuor dies, per quos visiratori in rectorē & collegas ius est: cumq; nihil rei noue accidisset, pauore quem Castellani conceperant deposito, rursus animis sedatis quieuerunt.

Inter hæc in collegium Fōseca vēitare, & ne quid beneuolentiæ prætermitteret, ludorū die, quos post Pentecosten in Christi corporis cultum splendidissimos quotānis Academia exhibet, epulis eorum, quas tāti cōiuiæ causā lautissimas collegæ apparauerūt, comitatis plenus accubuit. Instabat iam S. Iacobi dies, qui per vii. Cal. celebratur, quando Albornothus iuris depositi compos denuo factus (durabat enim id spatium minori, nepe ad iiii. idus Augusti, quod ferme tempus semestre est) cœpit animum suum magis prodere: & quibusdam causis præsentis, quinque primores Castellane factionis viros per quatuor mēses exilio multat, & se magistratu continuo abdicat. Collegæ qui sunt in exilium missi: Didacus Wagus, Martinus Malus, Inachus Angulus, Ioan. Morenus, & Martinus Luiandus fuere. Secesserunt in proximum Compluto vicum, qui Turritionus Ardozus appellatur, vbi amœnis rusticationib. præfinitum exiliū traduxerunt. Comitibus Lucanalib. iuxta Fōsecæ votum Alexander rector creatus, Castellanis qui rem ut acta erat iam rescuerant, nō mediocrem curam iniecit de rep. literaria cōseruanda, cuius negotia sub nouacula (quod aiunt) esse, Alexandro rectore intuebātur. Grauiora sunt enim domestica quamuis remissa mala, quā vlli hostium durissimi incursus. Quare Castellani qui comitiis interfuerunt, interpositis appellationis tabulis, eum rectorem salutare noluerunt, donec rite comitia fierēt, exulibusq; rursus suffragia redderētur. Nā Archiepiscopi Academiæ infidatis nutū ea esse facta clamitabāt; virosq; optimos & prudētissimos ea de causa exilio pulſos, ut is tādē rector crearetur, qui antistitis partes sequebatur. His querimoniis in tā iusto dolore effectū fuit, ut is annus, quod nunquam cōtigerat, sine nouo rectore principium habuerit. Ægidio magistratū, donec lis componeretur, in sex quimenſem & amplius prorogante. Id autem non mediocriter Fōsecam cōturbauit, qui consilia sua palam iam innotuisse cerneret. Proinde ad regiū senatum, vbi Castellani aduersus potentissimū aduersarium causam agere cōstituerāt, procuratores mittit, qui omni criminationum amplificatione Castellanam factionē oneraret, culpamq; cunctā a se depellant, cui id vnū in primis curæ sit, ut seditiosis hominib. pulſis, Academia indies augeatur. Irritus Castellanis conatus fuit aduersus hostem ingentem dimicantibus: nam rectoratus Alexandro confirmatur: & res illas ad se non pertinere senatores regii pronuntiarunt. Interea missi in exilium redierunt, & tanquam in publico commodo, quemadmodum viros bonos decebat, depositis odiis & simulatibus, viros ex Baticis præstantiores ad commune periculum cohortantes, consilia inire promiscue cœperunt,

ne quid resp. detrimenti caperet. Cuncti igitur ad eam rem vnanimes, quinque illis ab exilio reuersis, qui ob recentem iniuriam magis Archiepiscopo infensi credebantur, curam rectorem compellendi demandauerunt. Ex quibus Wagus homo prisca seueritatis & constantiae, qui postea ad Caesaraugustanos inquisitor à Caesare est missus, ita in vtriusque factionis conspectu Alexand. alloquutus est: Si ego solus, & non potius hi vniuersi praestantissimi viri, ad id persuadendum quod in praesentia dicturus sum, animatus essem, fortasse tanquam nihil profuturus, aut occasione aliam expectassem, aut prorsus in silentio me continuissem. At cum eiusmodi periculum metuatur, ad quod euitandum depellendumque omnes animis paratissimis accedere fas est: eorum, quos in conspectu tuo tanta consensione congregatos cernis, meam vocem esse existimato. Quam cum non possint sine tumultu & confusione simul omnes emit- 10
tere, mihi vni prouinciam dederunt, non tam quidem ob eloquentiam, quae in me parua aut nulla certe est, siue ob maioris prudentiae opinionem, cum tu ipse vir iudicio eximius, quales hi omnes sint abunde noueris, sed quod rerum praeteritarum, & contumeliae susce-
pta causa, mihi maiorem notitiam esse existimant foederis inter te & Foscecam Antistitem icti. Quod ut certum esse cognouimus, vobisque tantum non sanguine humano firmatum ita facile vniuersi speramus id te protinus depulsurum, postquam ex meo sermone intellexeris, cuncta ea quae in Academiae perniciem clam pepigistis, in lucem tandem prolata fuisse. Neque enim hominibus prudentibus cogitandum erat, viros innocentes per summum dedecus collegio pullos, omnem operam non adhibituros, ad huius calamitatis causas praecognoscendas, ipsaque adeo principia perscrutanda. Fucum ille tibi fortasse fecit, ut est ma- 20
gnus verborum artifex: neque enim de homine, qualis tu es, incorrupto & probo, ullam prodicionem suspicari animus est: tuumque istum rectorium magistratum tanquam seditio-
num & turbarum fomitem atrocibus verbis infectatus fuit, ac denique nostram hanc optimatum remp. democratiae nomine traduxit. Et ut sunt omnium potentiorum mores, ubi vim inferre non possunt, pecunia & muneribus impudenter oppugnant: tu aliquid humanum in hac re passus, praemii alicuius ingentis spe eius perniciosi consiliis assensisti. De vtroque breuiter in praesentia dicam: neque enim longa oratione opus est ad tuam mentem tibi reducendam, hoc est, integram, & reip. amicam. Atque ut ad primum statim respondeam, quantam vigilantiam rectores hactenus adhibuerint ad hanc remp. conseruandam & au-
gendam, numerosus populus tanto cum profectu literarum, & Academiae nostrae mai- 30
estas, in quam tam paruo temporis spatio creuit, argumento & testimonio sunt. Nam cum publ. commodum agi videremus, si eque omnibus in Academiam confluentibus, modo apti ad disciplinas habeantur, aditus ad collegia & cathedras sit, nullusque fauor aliunde requireretur, praeterquam a cuiusque natura & virtute, conditoris huius gymnasii leges secuti, omnem in hoc operam posuimus, ut cunctis hoc persuasum esse, communem esse literariae fortunam, & pariter opulenti & egenis, nobilib. & obscuris, tardis & ingenio valentib. pateret: primum vero locum & honores labore improbo sibi quemque parare oportere. At quo pacto hoc potuissemus facere, nisi liberis legibus vteremur? nisi in eodem ludo exercitati cuiusque merita cognosceremus? nisi quotidie eos explorantes, laboris industriam, ingenii acrimoniam, operam indefessam noctes insomnes, inuictam denique in euincendis disciplina- 40
rum difficultatibus constantiam ante oculos semper haberemus? At id credo Toletanus antistes accurate perspiciet; non me hercle magis quam rex Persarum. Satis illi cum sacerdotibus suis negotiorum est: satis de rege demerendo, de se caeteris praesulibus anteposendo, sollicitudinis & ambitionis habet. At id faciet eius vicarius, totaque illa tabellionum, fiscalium & licitorum, quibus stipatur, cohors: multo minus profecto: cum vix litib. diiudicandis, dies & noctes illi satis esse videamus. Nostra haec Minerua ambitione & auaritia vacua, libertatem & otium requirit, quae non ab aliis quam a nobis ipsis praestari queat. At fingamus nos, ut Foscica dicit, per omnia negligentes esse, nihilque quod nostri muneris sit curare. An non videtis, vniuersum studiorum profectum, qui vnici nobis scopus esse debet, ita funditus cadere & perire: Statim ad eius nutum cathedrae dabuntur: gradus qui licentiarum appellatur, quib. a nobis 50
de singulorum studiis iudicium sit, non iam ex cuiusque meritis, sed ex eius voluntate, aut quod grauius & intolerabilius est, ex suorum ministrorum libidine, conferetur. Quorum insolentiam non ita pridem experti sumus, quando tu ipse, & competitorum tui de theologicis gradibus contententes, vnus mulierculae, quae Maldonato praefecto domus Foscicae nupta est, arbitrio res vestras inturbare aperte sensistis. Taceo contumelias & iniurias, quibus per oppidi praefectos nostra iuuentus quotidie afficietur, quibus nescio qua de causa tantopere infensa est. Alterum vero quod dicendum mihi erat, ne te ille, quod minime credimus, praemio aliquo proposito lactauerit, Sentis iam quantum spes huiusmodi fallant: solent enim principes viri

viri aureos montes, dum aliquid fieri cupiunt, facile promittere, post rem vero confectam, non solum aut nihil aut perpauca præstare, sed oblique, & nonnunquam aperte proditio-
 nem exprobrare: quod Philippum Macedonem fecisse scimus cum eis qui Olynthum illi
 tradiderunt. Quocirca si quid huiusmodi cum Fonseca pactus es, memento rectorem te
 huius Academiae esse, hoc est, parentem, protectorem & patronum: cuius muneris & offi-
 cii est, seuerè in eos animaduertere qui tale aliquid designarent: & pacta, quæ in manife-
 stam nostræ scholæ perniciem, & in tuum sempiternum opprobrium futura erant, irrita fa-
 cito: quod diuis & hominibus laudantibus es facturus. Erigè, obsecro Alexander te, tuam-
 10° que vitam tanta hætenus integritate antea actam recolito, cui notam hanc inurere nullo pa-
 cto vir ingenuus debes. Habes hic prope sacram aram, & diuum Ildephonsum huius Aca-
 demiae tutelarem. nostri conditoris Ximenii ossa, quod si per maximam hanc iniuriam æ-
 des has literarias perdideris, Deum ultorem, & Ildephonsum numen inimicum, & Ximenii
 manes iratos semper habebis, qui omnibus locis conscientiam tuam terreant, & te graui-
 bus furiis vlciscantur. Hic cum ille finem dicendi fecisset, illico ingens silentium fuit: ma-
 nifesteq; notæ in Alexandro visæ mutati animi, & culpam deprecantis. Nam & notabiliter
 expalluit, & lachrymæ sponte sunt illi obortæ. Vt primum igitur voci interclusæ locus da-
 tus fuit, omnia prout cum Fōseca conuenerant. exponit, sibi que magnis precib. veniam da-
 20° ri postulat, hæc vnum in tanto crimine bonum futurum prædicans, quod se cum Fōseca sic
 esset gesturus, vt & ipsi suum antiquum animum, & caritatem in Academiam essent agni-
 turi, & ille nullius vnquam animum de proditione esset interpellaturus. Quod tam con-
 stanter & fideliter præstitit, vt eius propositū Fonseca demiratus, se anguillā cauda captas-
 se dixerit. At is talem se deinceps toto tempore rectoratus præbuit, vt æque vtrique factio-
 ni carus esset: & munere tandem rectoratus functo, libenter erāt si per leges licuisset, ma-
 gistratum prorogaturi. Verum nō multo post in Hispalensem ecclesiam ab Alphonso Mā-
 riquo Archiepiscopo vocatus, canonicatu & theologia eius cathedra donatus est. Fōseca,
 aut quod operæ frustra sumptæ eum iam tæderet, aut quod iniquo animo tulerit, Michaelē
 Carrasco, & Ioanne Vergara eius familiaribus indicantibus, Annam Villoam Frāncisci Mal-
 donati (vt dixi) vxorem, curasse vt gradus secundum eius voluntatem distribuerentur, in-
 terminatam, ni id fieret, Archiepiscopi & totius familiæ indignationem, mirum in modum
 30° se continuit. Vidit enim si quod tantopere conabatur effecisset, omnia pro suorum libidine
 esse iactanda & inuertenda. Interim tamen magna & frequens consultatio rectori, & Aca-
 demiae patribus, de mutandis sedibus fuit. Nam ex Ximenii lege aperte inuitabantur, qui
 prudentissime in hoc quoque prouidit, vt de regum nostrorum voluntate, si quid incom-
 modi ex Cōplutensis oppidi habitatione Academia pateretur, alio continuo migrarent. Cū
 ergo præsulem, alioqui benignum, tam iniquum erga se experti essent, frequentesq; item
 studioforum mortes, ex oppidi loco, & cælo pestilenti cōtigissent, decreuerunt calamitosi
 sedibus cedere, & se Pōtificum Toletanorum molestiis liberare, quas perpetuas futuras ex
 principiis illis diuinabant. Postquam id vulgatum fuit, crebræ multorum populorum lega-
 tiones venerunt, commodissimas cōditiones offerētes, & caritatem, rerumq; omnium mu-
 40° tuam coniunctionem. Fonseca non sine magna sui nominis iactura, & Complutensis oppi-
 di imminutione, id futurum sentiens, dedit operam apud regium senatum, ne quid tale suo
 tempore permitterent: quare nihil actum fuit. Quod si tunc effecissent, & suæ libertati Aca-
 demia cōsuluisset, & multi præstantissimi viri, qui immatura morte non ita pridē occu-
 buerunt, magna studiorum vtilitate nunc starent. Sed huic malo obuiā itum esse affirmant,
 paludibus illis per emissiones in flumen siccatis, salicibusq; frequentibus, & populis ad eius
 ripas studiose consitis, quarum attractu nebulæ illæ perniciosæ refringuntur, & magna ex
 parte vi sublata hebescent. Moritur Fonseca Compluti intercuti morbo, & in eius locum
 Ioannes Tauera Compostellanus antistes suffectus est, vir quidem quod in elogiis in tem-
 plo maximo Toleti habetur, temperantia & prudentia eximius. Verum vt illis virtutibus
 50° maxime laudandus est, ita iuris quod suum arbitrabatur adeo tenax fuit, vt suis emolumē-
 tis quantumuis minutis impēdio plus studuisse dicatur, quam Pōtificem deceret. Nā cum
 statim vt ad Pontificatum Toletanum designatus fuit, controuersiam sacerdotiorū Iusti
 & Pastoris cōponere à Cæsare iussus esset, idq; optimis cōditionibus actū fuisset, in mores
 sacerdotū inquirere voluit: & nihil grauius aut molestius ferebat, quam si Cōpluti præfe-
 ctus, atq; ipse Tauera vicarius, diplomatibus quæ Academiae à summis pōtificib. Alexan-
 dro, Leone & Iulio benigne & merito data sunt, à causarum scholasticorū cognitione re-
 pellerentur. Sæpe enim accidit, vt nonnulli scholastici iuuentē vitio, noctu vagarentur, aut
 interdum rixarentur, qui ab oppidi circitoribus intercepti in carcerem cōiciebantur, & in-
 ter vilissimas custodias vincti tenebantur. Hos rector postquam suæ iurisdictionis esse cō-

pertum erat, ut sibi traderentur curabat. Quod nisi fieret, praefectos oppidi sacris arcebat, & diris (ut solet) deuouebat: monebatque ne Academia iuuentutem irritarent. Taueram non multo post Complutum veniens, aliquot scholasticorum iuuenum delicta plus aequo apud rectorem exaggerauit, & theologis patribus conuocatis, sese illam remp. mutare velle dixit, quietemque eius perpetuo stabilire. Nam quod Fonseca de rectoris potestate imminuenda visum fuisset, sibi quoque maxime placere: coepitque statim nonnulla scholasticorum errata commemorare, quae in tanta hominum diuersitate, quales quotidie in Academiam conueniunt, accidere sane necesse est. Quibus expositis ad rectorem conuersus, permulta de eius negligentia dixit: quae tamen condonabilia (ut aiebat) & ferenda in homine priuato, & literaria tantummodo suppellectile instructo essent. Annuo enim magistratu fungens, non erat cur sibi inimicos compararet, quibus vliscendis omnino impar futurus esset. Idcirco ex Salmanticensis gymnasii exemplo, magistrum scholarum se velle constituere, qui censu suo & fauore adiutus, Academiam tranquillam teneret, omnesque eas iurgiorum causas oblitteratas e medio tolleret: idque se apud regem continuo curaturum. A quo si id obtinere nequiret, vel pedibus Romam iter facturum, ut id a Pont. max. impetraret. Dura oratio rectori, & patribus theologis fuit, tantique praesulis autoritate indigna: ceterum magistrum illum, quem dicebat, scholarum, se suscepturos responderunt, modo vnus ex theologis patribus ad eum magistratum gerendum sumeretur: quod ille constanter renuebat, quasi idem tandem magistratus mutato nomine esset futurus. Aliquot dies cum ea de re altercatum fuisset, nihil confectum est: illeque ad Caesareum comitatum discessit: ubi partim per regium senatum, partim per Romanos apud summum Pont. procuratores, Academiae libertatem non ille clam, quod Fonseca fecerat, sed apertis machinis expugnare conabatur: Erat enim iam antistitum criminantium causa rectoris magistratus vulgo non nihil inuidiosus. Missi sunt ad eum legati Fernandus Balbasius, & Fernandus Mataticus, uterque prudentia & doctrina commendatus. Hi cum de rebus Academiae apud eum coepissent tractare, liceat (inquiunt) praesul potentissime, hominibus priuatis, & longe infra tuam fortunam positis, de re propria ex equo tecum tantisper loqui, donec tu nobis tuam voluntatem, nos tibi contra nostrum propositum & consilium declaremus. Placuit Taueri iusta petitio: atque ita inter eos semotis arbitris actum fuit. Tandem cum sermo produceretur, Taueram bili commota iratus, vir alioqui animi sedati & cauti, quod fortasse iam diu in animo celabat, ipso dicendi calore (ut fit) effudit. Nihil (inquit) Ximenius, aduersus pontificiam Toletanae sedis dignitatem perniciosius excogitare potuit, quam eo in loco Academiam constituisse. Mirati id verbum legati, non ita (inquiunt) Fonseca sentiebat, a quo instar appensa ad pectus pretiosae gemae, Academia nostra ostentabatur: idque passim, & libenter praedicabat. Quid ille dixerit aut egerit, parum curo, Taueram respondit: ego praesentes discordias tantummodo cerno. Quod si e re vestra futurum esse creditis, statim omni studio apud Caesarem contendam, ut vobis sedes quocumque libuerit mutandi facultas detur. Atque eo dicto cum fuisset colloquium solutum: legatis domum reuersis, post multas ultro citroque habitas super ea re disceptationes, Academiae Compl. mutare decreuerunt. Quare rursus ad Taueram redierunt, & ut pollicitis stare petierunt: neque enim aliam se posse rationem inuenire, ad eas turbas & contentiones euitandas. Cum igitur, quod nunquam existimauerat, constantem de commigrando Academiae sententiam videret, hoc (inquit) viri optimi, non sine magno strepitu, grauique quodam & inuidioso apud ceteros rumore fiet. Diu est quod hanc rem conamini, atque ab ipsis adeo Academiae primordiis, partim insalubris aeris iniuria, partim genio loci, hoc est, indigenarum auersatione, ab huius loci habitatione repellimini. Vos quid nunc teteris obsecro attedite: nam si id tandem effeceritis, non propterea Complutum concidet, neque ipse Toletanus antistes aut primatum, aut auctoritatem detinet. Atque in interius cubiculum se recipiens, nihil amplius de ea re egit: coepitque diem de die ducere, donec illi taedio correpti, pollicitis frustrati in Academiae sunt reuersi. At cum quotidie nouae causae acciderent, quae praesule alioqui attentum, minimeque ad ignoscendum nostris animatum, facile rursus irritaret & accederent, semper lites paratae erant: & inter rectorem & antistitis vicarium negotia animis exacerbatis gerebantur. Proinde cum id mirum in modum Taueram vreret, & palam efferre rursus vereretur, ne eos de transmigrando iam dudum sollicitos, eo pacto ut efficerent cogeret: gratia & fauore, causisque ite adfabre confectis, apud Romanum pontificem contendit, ut proprio (quod dicunt) motu, sibi in omnes sacerdotes, qui Compluti studiorum causa conuenissent cognitio concederetur, atque in eos duntaxat iuuenes qui dioecesis Toletanae essent. Cum Academia per procuratores suos, qui Romae erant, statim rescivisset grauius ut par erat tulit: & ad sacram (quod aiunt) anchoram confugientes, & Pont. Max. eiusque intimos familiares, & in primis sanctae Balbinae Cardinalis Academiae patronum obtestati & deprecati sunt, ut Academiae labanti succurrerent, & e potentissimi aduersarii manibus afflicta

afflictas musas, & studia eriperent. Sed cum surdis caneretur, & Academia negotia in ultimo discrimine essent, Deus (vt aiunt) è machina, & Ximenii Genius rebus perditis opẽ tulit. Nondum Roma pontificiis tabulis allatis, cum Pintia Isabellæ Philippi principis vxoris exequiis Tauera interesset, siue atrarum vestium, quibus pullatus venerat, pondere, siue facum cerearum fumo, homo senex & longis laboribus confectus, in febrim incidit, & paucos post dies extinctus est. Eius morte Academia respirauit, & veluti longa tempestate iactatis, lumen quoddã affulisse visum est. Erat enim certamen cum magno aduersario, eoq; magis formidoloso, quo probitatis & prudentiæ opinione, incorruptius de rebus iudicare, & quid esset in negotiis faciendum, rectius quam cæteri præuidere credebatur. Designatus non multo post ad sedem Toletanam Ioan. Martinus Siliceus fuit, Philippi regis quondam magister: qui cum animi erga inopes paterni, in annonæ per ea tempora caritate non parum multa indicia dedisset, comitate præterea quadam peculiari cunctorum animos sibi conciliaflet, incredibili omnium fauore ad eam dignitatem promotus fuit. Academia partim hisce rebus persuasa, partim studiorum ipsorum coniunctione, nam & philosophus & theologus, quæ duæ res in Compl. gymnasio florent, habebatur, & libello de arithmetica Parisiis edito, se à mathematicis non alienum ostenderat, ingentem quandam significationem lætitiæ dedit, supplicationibus ad omnes aras vno die habitis, & certamine literarũ iuuentuti publice præposito. Nam poetica themata, symbola, inscriptiones, multaq; alia exercitamentorum genera ad nouam antistitis designationem celebrandam, non sine præmiis, rectoris edicto in medium sunt allata. Quãta totius gymnasii atq; oppidi hilaritate, pegmatibus per vias erectis, Complutum ingressus fuerit, quoniam publicis typis vulgatũ est, non est cur in eo recensendo immoremur. Fecit Academiae patres ad omne genus obsequiorum erga nouum antistitem eo tempore propensiores, imminens à Tauera paulo ante periculũ: quod proculdubio aut euitare nequaquã potuissent, aut nõ sine maximis & durissimis molestiis eo sese tandem explicassent. Pollicitus omnem Academiae benignitatẽ Siliceus, Toletum quamprimum profectus est: vbi nouis legibus condendis occupatus Academiam quietã reliquit, magna nostrorũ (vt ego existimo) fœlicitate: quibus si acrẽ hominem, & ad id in q, incubebat vehementem, hostem ex proposito habere contigisset, actum forte esset de nostra libertate. Nam anno M. D. L. doctore Fontinouilla cum quadam de re inter Antistitis præfectos & rectorem litigaretur, & Ludouicus Catena abbas, cæteriq; Iusti & Pastoris doctores sacerdotes, sacrorũ interdictũ non timuissent, q, rectori subiectos nulla interdicti religione obstringi dixissent, omnes ad vnũ cõprehendi per arcanas literas Compluti præfecto iussit. Quod cum ad aliquot ipsorũ permanasset, sibi in tempore consuluerunt: & eo die quo manus & vincula illis iniicere constitutũ erat, templo abstinuerũt: & alius alibi delituit. Tres tantũmodo, qui aut ætate senili freti, aut dignitatis & innocentiæ suæ conscii, aut potius quod nihil de manus iniectione rescuiissent, secure rebus diuinis peragendis intenti erant: Ludouicus Catena abbas, Alphonfus Almenara, Bernardinus Alphonfus: quos præfectus oppidi armatorum hominum manipulo stipatus capit, & iumentis impositos, ad Almonacitanam ditionis pontificiæ arcem, quæ Toletu duodecim millibus passuũ distat, propere abduci iubet. Interim omnis Academiae iuuentus cõmota, in maius collegium venit, & cubiculum armorum referari poscunt, vt necessariis telis communiti vindictam sumerent: idque facili negotio fecissent, copia & viribus longe oppidanis præstatiores, ni rectoris imperio, & patrum Theologorum prudentia, coerciti fuissent. Ponuntur illi in arctissima subterranei carceris custodia, anni tempore rigidissimo, nempe sub Christi Dei natalem. Concitauit apud iratum Antistitem risum Almenara, qui longæuior cæteris erat, homo innocentia & vitæ sanctimonia apud omnes commendatus, cum descendere in specum iuberetur: nam vt tabellio adesset postulauit, qui se in illum locum obscurum inuitum descendere, tabulis obsignatis fidem faceret. Adhibita est omnis custodia, ne quis ex amicis, aut ex familiaribus, ad eorum colloquium admitteretur. Nemo fuit in vrbe nostra inuentus, qui apud furibundum Antistitem intercedere pro eis auderet. At cum periculum in mora esset, crebriq; rumores Toletum deferrentur, partim temporis intemperie, partim animorum afflictione, tres illos viros in languorem incidisse, sed potissimum Ludouicum Catenam, qui animi deliquium patiebatur: non defuit ex illorum discipulis Toleti agentibus, qui Siliceum interpellandi munus subierit. Erat tempus geniale, & Saturnalitium, quod mutua hilaritate inter omnes celebratur, ac proinde cum antistes totius vrbis salutationibus occupatus conueniri non posset, postridie Dominici natalis, noctu aditus ad eum patuit. Sed vbi sensit de Complutensibus agi, vultũ mutat, & illorum crimen multis verbis exaggerat: & ignorant (inquit) miseri isti quo cum litigent? existimant enim ab inferis Fonsecam, aut Taueram reuixisse, quorum altero stolidè clemente, altero timide

prouido pro libidine sua abutebantur? Qui deprecabantur, ne se torrenti opponerent, tantum orare se dicebant, ut sibi & medico quem Siliceus vellet, vinctos liceret adire: ne homines id ætatis, negligentia perirent: & ipse non tam emendare voluisse, quam interimere videri posset. His verbis commoueri visus est, & literas ad carceris custodem dat, quibus iubet ut Osoquera medico, & Aluaro Gomecio, liceret vinctos Complutenses visere. Postea huius medici relatione, & multorum precibus factum est, ut Toletum in mitiorem custodiam adducerentur: è qua tamen dimissi non sunt, donec per tertias senatus regii literas, ut id faceret Siliceus est iussus & coactus. Sed cum ex iuris præscripto id per moras quasdam, & dierum interpositiones fieret, ab extremo Decemb. ad Cal. vsque Maias, non sine multis impensis & molestiis eorum qui asseruabantur, tempus est protractum. Post horum in Academia reditum, accidit ut aliquot adolescentes è nostra Academia, scholasticum eorum amicum, è vinculis in quibus à Complutensi præfecto tenebatur, eriperint. Factum id fuit carceris postibus effractis: vnde omnes simul custodiæ fugerunt. Erat tunc Siliceus rebus Toletanis, quæ multum negotii & odii crearunt, occupatissimus. Quare Complutum cōquisitorem regium mittendum curauit, qui ea de re in Academia ciues seuerè animaduerteteret. Ob hanc causam, eo anno graue damnum studia passa sunt, scholasticis conquisitoris metu mature ad parentes in patriam discedentibus. Tunc antistes intellexit, frustra huiusmodi regiones iudices ad eos mitti, qui nihil prauatarum facultatum, præter libros aliquot, & vrceolos, curamq; aliam supellectilem studiorum gratia possident: qua contempta, facile solum vertunt, nullis focis aut liberis relictis. Quin & populus ipse Complut. oppido vacuo non mediocrem iacturam fecit. Longe diuersa quam cum aliis præsulibus ratione, Academia cum Siliceo contendeat: illi enim Academicæ principatum curabant sibi asserere, ut euerterent: sed Siliceo ad alias res perficiendas Toleti intento, pœnam de scholasticis & Academia patribus quoque modo sumere, sat erat. Complutenses vero cum tam pertinaci animi conatu rebus Toletanis incumbentem viderent, neq; se facile ab iis explicaturum crederent, & insuper apud regium Senatum aliquorum odiis laborare intelligerent, noluerunt optimam occasionem prætermittere: sed quod nunquam in animum sub aliis præsulibus olim induxerant, de duūiuris ad causas cognoscendas, more per Antistites abolito reducendis, qui ex ipsis ciuibus creari solebant, & de hospitibus Pontificiæ familiæ denegandis, deque Ianuariis strenis non dandis, apud regium Senatum contra Siliceum postularunt, & omnia ad vnum obtinuerunt. Qua de causa Siliceus grauitèr offensus, Compluti commoda & auctoritatem, ratione sagaciter excogitata, imminuit. Nam conuocatis ad se vicorum Cōpluto subiectorum ditioribus agricolis, ut ius municipiorum apud regium Senatum consequerentur, effecit, magno Compluti detrimento, & Pontificiorum etiam iudicium. Nam plures quam quindecim vici è territorio Complutensi, municipali libertate fruuntur. Hisce difficultatibus occupatus Siliceus, non sine assiduè irarum causis, quæ quotidie in tanta rerum inuidiosarum turba, homini alioqui irritabili, necessario passim occurrebant, calculo pariter & vrinæ ardore octogenarium senem atrociter affligentibus, fatis concedere coactus fuit. Bartholomæus Miranda Dominicanæ ordinis sodalis, Siliceo successit, in cuius Pontificatu Academia competitore carens, quieta pace per hos annos fruitur: nouisq; subinde studiorum profectibus exultat. Hæc sunt Philippe rex Catholice, quæ de rebus per Fr. Xim. Cisnerium gestis scribi curauimus, in Hispaniæ, vel potius in totius orbis gratiam. Sub augustissimo vero tuæ maiestatis nomine in publ. prodire volumus, ut auspiciatius & tutius inter varias orbis nationes versarentur. Simulq; fieret, ut nonnulli magni viri quibus ingentia sunt patrimonia, ad Ximenii æmulationem excitarentur. Nam ut nouas vrbes condere, & pilis molibusq; in mare iactis, necessarios nauigantibus portus moliri, & magnorum fluminum cursus mutare ne frugibus noceant, aut arua agricolis necessaria occupent, aut quo irrigationi sint aptiora, regum sunt potentissimorum opera: sic ad opulentos præsules, & regulos magnanimos pertinet, Academiæ iuuentuti erudiendæ, & ædes sacras virginibus alendis, & hospitibus mendicis & valetudinariis hominibus recipiendis construere. Quamquã sic noster Ximenius omnes Archiepiscopos & regulos, quotquot illum præcesserunt, aut ad nostram vsq; ætatem floruerunt, operum magnificentia & amplitudine superauit, ut æmuli quoque, si qui forte tantarum laudum exorientur, longo intervallo sint nostræ Academiae conditorem secuturi.

F I N I S.

I N-

INSCRIPTIONES ALIQVOT TAR-
 RACONENSES EX HISTORIA HISPANICA
Ludouici Pontis Doctoris, &c.

C. CERÆCIO
 C. FIL. QVIR.
 FVSCO AQVIFL.
 10 EX CONVENT
 BRACAR. AVG.
 OMNIB. H. IN RE
 P. SVA FVNC.

GENIO
 CONVENT
 ASTVRICENSIS:

AVRELIÆ
 20 MASCVLINE
 EXCLVNIENS.
 FLAMINICÆ.

DEVICTORI OMNIVM GEN-
 TIVM BARBARVM ET SV-
 PER OMNES RETRO PRINCI-
 PES PROVIDENTISSIMO
 IMPE. CÆS. MARCO
 ANTONINO VERO
 30 INCLIT. AVG. P. M. T. POT
 P. P. COS. II. PRO
 VAL. IVLIANVS. V. P.
 P. P. H. TARRAC. NVMI
 NI MAIESTATIO. EIVS
 SEMPER DICATISSIMVS.

GENIO COL. I. V. T. TARRAC.
 L. MINICIVS APRONIANVS
 II. VIR. Q. Q. TESTAMENTO
 EX ARG. LIBRIS XV
 40 PONI IVSSIT.

COLONI COLONIÆ CON-
 CORDIÆ VLPIÆ TRAI-
 NÆ AVGVSTÆ. FRVGIFE-
 ER HADRV: METINÆ.

C. CALPVARNIO
 P. F. QVIR. FLACCO
 FLAM. P. HC
 CVRATORI TEMPLI
 50 PRÆFEC. MVRORVM
 COL TARR. EX. D. D.
 CALPVARNIVS FLACCVS
 HONOREM ACCEPIT
 INPENSAM REMISIT.
 H. S.
 ETHEIVS. F. L. COELI
 VS BELLICVS

P. H. C.
 FAVSTINÆ
 IMP.
 ANTONINI
 FILIÆ

FAVSTINÆ
 AVG.
 IMP. M. AVREL.
 ANTONINI
 AVG.
 D. D.

D. M.
 FACTIONIS VENETÆ FVSCO SA-
 CRAVIMVS ARAM DE NOSTRO
 CERTI STUDIOSI ET BENE A-
 MANTES VT SCIRENT CUNCTI
 MONIMENTVM ET PIGNVS AMORIS
 INTEGRA FAMA TIBI LAVDEM
 CVRSVS MERVISTI CERTASTI MVL-
 TIS NVLLVM PAVPER TIMVISTI
 INVIDIAM PASSVS SEMPER FORTIS
 TACVISTI, PVLCHRE VIXISTI, FA-
 CTO MORTALIS OBISTI, QVISQVIS
 HOMO ES QVÆRES TALEM SVB-
 SISTE VIATOR, PERLEGE SI ME-
 MOR ES, SI NOSTI QVIS FVERIT
 VIR FORTVNAM. METVANT OMNES
 DICES TAMEN VNVM, FVSCVS HA-
 BET TITVLOS MORTIS HABET TV-
 MVLVM, CONTEGIT OSSA LAPIS,
 BENE HABET FORTVNA VALEBIS,
 FVNDIMVS INSONTI LACRIMAS NVNC
 VINA, PRECAMVR VT IACEAS
 PLACIDE, NEMO TVI SIMILIS.

D. M.
 EVTYCHETI
 AVRIG, ANN. XXII
 FL, RVFINVS ET
 SEMPER DIOFANS SERVO B, M, P,
 HOC RVDIS AVRIGÆ REQVI-
 ESCVNT OSSA SEPVLCHRO
 NEC TAMEN IGNARI FLEC-
 TERE LORA MANV
 IAMQVI QVADRIIVGOS AVDEREM
 SCANDERE CVRRVS
 ET TAMEN ABIIVGIS NON
 REMOVERER EQVIS
 INVIDERE MEIS ANNIS CRV-
 DELIA FATA

FATA QVIBVS NEQVEAS
OPPOSVISSE MANVS
NEC MIHI CONCESSA EST MO-
RITVRO GLORIA CIRCI
DONARET LACHRIMAS NE
PIA TVRBA MIHI
VSSERE ARDENTES INTVS
MEA VISCERA MORBI
VINCERE QVOS MEDICÆ
NON POTVERE MANVS
SPARGE PRECOR FLORES SV-
PRA MEA BVSTA VIATOR
FAVISTI VIVO FORSITAN
IPSE MIHI.

L. NVMISIO

L. FIL, PAL,
MONTANO

ÆD. Q. II. VIR.

ITEM. Q. Q. II. VIR.

EQVO. PVBL. DONATO

AB IMP. HADRIANO AVG.

IVDICI DECVR. I

NVMISIA

VICTORIANA SOROR

TESTAMENTO IN FORO

PONI IVSSIT.

L. SEPTIMIO
MANNO

C. V.

CONCILIVM

P. H. C.

C. VIRIO

FRONTONI

FLAMI

EX LVCENS

EX DECRETO

CONCILII

P. H. C.

SEMPRONIÆ

FVSCI. F. PLACIDÆ

POMPAELONENSI

FLAMINÆ CON-

SENSV CONCILII

P. H. C.

C. CORNELIVS VALENS

MARITVS

S. P. F.

CANNIO L. F

QVIR. FLAVO

IVLIO BRIGENS

EX GENTE CANTA

BRORVM

PROVINCIA HISPA-

NIA CITERIOR

OB CAVSAS VTILITA-

TESQVE PVBLICAS

FIDELITER ET CON-
STANTER DEFENSAS.

M. FABIO M. F.

GAL. PAVLINO

EQVO PVBLICO

DONATO AB

IMPE. CÆS. HADRIA

NO AVG.

ILERDENSES

CIVI OPTIMO OB

PLVRIMAS LIBERALI

TA IN REM PVBLIC

SVAM LOCO A PRO-

VINCIA.

IMPERATO POSVERVNT

D. D.

Q. CÆCILIO GAL. RVFINO

Q. CÆCILI VALERIANI. F.

SAGVNTINO OB LEGATIO

NEM QVA GRATVITA A-

PVT MAXIMVM PRINC. HA-

DRIANVM AVG. ROMÆ

FVNCTVS EST

P. H. C.

L. NVMISIO

L. F. PAL

MONTANO

TARRAC

OMNIB. HONO

IN REP. SVA FVNCTO

FLAMINI. P. H. C.

P. H. C.

L. ÆLIO.

IMP.

ANTONINI

FILIO.

FORTISSIMO ET CLEMEN-
TISSIMO.

IMP. CÆ. M. AVG. CARO

INVICTO. AVG. P. M. T. COS.

II. P. P. PROCONSVLI.

M. AVR. VALENTINIANVS

V. C. P. P. HISP. CIT. LEG. AVG.

PR. PR. DNM, EIVS.

VICTORIOSISSIMO

PRINCIPI IVVENTVTIS

M. AVR. CARINO NOBIL.

CÆS. CONS. PROCOS

M. AVR. VALENTINIANVS

V. C. PRÆ. PROVINC. HISP.

CITER. LEG. AVG. DEV

OTVS NVM. MAIFESTATI

QVE EIVS.

VICTORIOSISSIMO

PRIN-

PRINCIPI IVV NTVT
M. AVR. CARINO NOBILIS
SIMO CÆSARI
COS. PROCOS M. AVR
VALENTINIANVS. V. C.
PRÆSES PROV. HISP. CIT.
LEG. AVGG. PR. PR. DN. EIVS.

M. TVLLIO CICERONI

10

M. F
ROMANÆ FACVND.

PRINCIPI.

QVÆSTÆ DI. COS. PROCOS
IMPERATORI. P. P.
ARPINATES

M. T. CICERONEM. OB EIVS
EXIMIAM VIRTVTEM ET
EGREGIAS ANIMI SVI DO
TES. PER VNIVERSVM OR
BEM TERRARVM. SALVVM
ESSE IVBEO

C. I. CÆSAR.

IMP. CONSTANTINVS IVLIANO.
V. C. VEL DIC IVLIO VERO PRÆ-
SIDI TARRACONENSI.

DE VICTORI OMNI-
VM GENTIVM BAR-

10 BARVM ET SVPER OM-
NES RETRO PRIN-
CIPES PROVIDENTIS
SIMO IMP. CÆS. MAR
CO ANTONINO VE-
RO INCLITO AVG.

P. M. C. POT. P. P. COS. II.
PROCOS VALERIVS IV-
LIANVS. V. P. P. P. H.
TARRAC. NVMINI

40 MAIESTATIO. EIVS
SEMP. DICATISSIMVS.

PIISSIMO. FORTISSIMO. FELI-
CISSIMO. DN. CONSTANTI
NO MAXIMO VICTORI
SEMPER AVGVSTO.
BADIVS MACRINVS. V. P. P. P.
H. TARR. NVMINI MAGES-
TATIOVE EIVS SEMPER
DEVOTISSIMVS.

MARTI CAMPESTRIS. SAC
PRO. SAL.

IMP. M. AVR. COMMOD
AVG. ET EQVIT. SING.

T. AVREL. DECIMVS

LEG. VII. G. FEL.

PRÆ. P. SIMVL. ET

CAMP. DEDIC. K. MART

MAMERT. ET RVFO CONS.

ISIDI, AVG

SACRVM

IN HONOREM

ET MEMORIAM

IVLIÆ SABINÆ

CLOD. OSIANA

MATER.

TVTELÆ
TARRAC.

HIC REQVIESCIT VIR SANC-
TISSIMVS CIPRIANVS PRIMÆ
SEDIS TARRACONENSIS CI-
VITATIS EPISCOPVS DEPO-
SITVS EST IN HVNC TVMV-
LVM OCTAVO KLAS MAIAS
IN PACE.

ORN + TE EAQVE L + O + VNS +
VER + BVVS + I + S + NEGL + VI + VA +
FL + BVVS + SIBI PERPETVO RE-
MANET +

F I N I S.

HISPANIA DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI.

DAMIANVS A GOES LVSITANVS, PETRO NANNIO, LATINO APVD LOVANIENSEs Professori dignissimo, amicoque non vulgari, S. D.

*Q*VM saepenumero rerum Hispanicarum mentio inter nos, amantiſſime Nanni, incidisset, multis argumentis cognoui, te nondum iisdem satiatum, ampliorem earum notitiam è scriptis nostris expectare. Quamobrem optatis tuis parentes, hac tali lege tibi cudere voluimus, ut si arriserint, legas, amiciſque tuis huiusmodi rerum notitiam cupientibus communices: sin minus, Vulcano tradas. Vale.

CLARISSIMO EQVITI, ERVDITIONE ET HVMANITATE INSIGNI, D. DAMIANO A GOES, PETRVS NANNIVS S. P. D.

*I*BELLVM tuum, amplissime Damiane, eo animo accepi, ut si mihi ingens thesaurus oblatuſſet, nec alacrior, nec hilarior eſſe potuiſſem. Sunt mihi à te alia praeclara munera, sed nequaquam pari honore eſtimanda, cum illa tantummodo precii magnitudine dignitatem habeant, iſte de ingenii tui praestantia venerationem mereatur. Admirabilis ibi ordo. ſingulaq; res in ſuas claſſes diſtributa ſunt, quam rationem ſcribendi maxime videtur Suetonius admaſſe. Habent in tuo libro ſingula ſuam peculiarem ſtationem: hic Regnorum vires, illic Epiſcoporum & Satraparum opes deſcribuntur. Habent ſuum catalogum Sancti Hiſpani, habent viri eruditi. Duces quoq; bello clari in ſua à te legitima acie conſtituti ſunt. Habet merces ſua fora, quas Hiſpania vel accipit, vel donat. Deniq; Antipodum munera, quae duplici ratione Hiſpanorum ſunt, vel quod ipſi hunc orbem inuenerunt, vel quod ſoli inde omnia deportant, in ſuas apothecas à te digeruntur. Quid multa: nihil omitteris quod ad laudem Hiſpaniae pertinet. Quamobrem, quae olim de Hiſpania legebam, potius admiratione quam fide proſequebar. nunc tua auctoritate efficis, ut me non amplius admirantem ſolum, ſed & credentem habeant. Non mihi iam figmentum videtur, auro Tagum turbidum fluere, equas ex Fauonio ſubuentaneum faetum concipere, meritiq; mihi feciſſe videtur Veſpaſianus, quod vniuerſa Hiſpania ius Latii donari, rectumq; etiam iudicium Plinii exiſtimo, qui Hiſpaniam cenſuit proximam eſſe Italia laudibus. Enumerantur enim à te innumerabiles opum frugumq; theſauri, ut Plutus & Ceres non alibi quam in Hiſpania, aut certe peculiariter ſedes habere videantur. Obſtrepunt hic quadam verba nouitia, ſed faſtidioſo lectori. a quo enim eſtimatori non venia, ſed laude dignus habebereſ, quod res nouas vetuſtate incognitas, nouis vocabulis, ut intelligi poſſint, explicueris. In apologia acrior eſ, ſed ſtimulis de amore patriae proſectis. amabit tuum pectus, quiſquis pietatem amat, & patriae ſtudium inter virtutes adnumerat. Librum igitur tantae utilitatis, quem tu aut Vulcano tradi, aut amicis tantummodo communicari iubebas, praeſlo ſubiecti. Neſas enim putauit id intra paucorum manus contineri, quod tanto vſui publice eſſe poſſet. Quod ſi ſingularum prouinciarum eodem modo vires & opes deſcriptae eſſent, magnum proſecto inſtrumentum haberent docti ad hitorias condendas, quum nerui bellorum pecunia ſint, earumq; inopia vel copia multiplices cauſas & cladium & victoriarum adferat. Fieri non poteſt ut quis recte in hitoria verſetur, niſi utriuſq; partis opes & copias cognitae habeat, & lectori exponat. quae in re utinam aliquot Latini ſcriptores diligentiores eſſent, eaq; in parte Thucydidem imitarentur. Tantum igitur mihi in rebus tuis, te inconfulto, permiſi, nec offeſam timui ex hac mea audacia, qui quiduis in Nannio tuo & ferre & probare ſoles. Nec, ut iniqui ſis, ius habes expoſtulandi. ſi, quod meum eſſe voluiſti, utar pro meo arbitrio. Bene vale ampliſſ. & erudiſſ. Damiane. Louanii.

HISPANIAE, CVIVS NOMINA VARIIS VARIIS NOMINIBVS AM- PLECTVNTVR, HÆC SEQVENS EST AM- plitudo, potentia, vbertasque.

DE eius situ, latitudine, longitudine, atq; poli eleuatione, cum id satis inter Cosmographos constet, nihil hic dicturi sumus: ea autem quæ rariora sunt, explicabimus: nec etiam id tacituri, quod antiqui scriptores testatum olim reliquerunt, eam adhuc auri, argenti, cupri, stanni, plumbi, ferri, omniumq; metallorū fodinis abundare, nec non argenti viui, salis quoq; vberimam esse. De frugibus non est quod multum disceptetur cum omnino ferax vini, olei, mellis, lactis, frumēti fructuumque omnium sit. Abundat etiam ouibus bobus, equis generosissimis, piscibusque diuersorum generum. Ferarum quoque & auium mira copia. Sunt quoq; in ea diuersis in locis calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos efficaciam mirabilem habentes.

DIVIDITVR HISPANIA IN DVODE- cim regna, nempe:

Castella antiqua & noua.

Leonis.

20 Aragonia.

Portugallia.

Nauarra.

Granata.

Valentia.

Toleti.

Gallitia.

Algarbiorum.

Murtia.

Corduba.

Quorum regnorū vestigalia, vt pro comperto habetur, magna sunt. nec enim sigillatim quid ex vnoquoq; regno Regibus Hispaniæ accrescat, auderem dicere, cū dubitē, id ne eis gratū futurū sit, an nō. Sed hoc scito, Reges istius Hispaniæ, quæ à nōnullis imperitis hominibus satis temere sterilis nuncupatur, annue vltra quinquagies centena millia ducatorum aureorū, præter exactiones, inde accipere.

30 **D**E regnis diximus, modo ad clerum veniamus. In cuius reddituū computu Luciū Marinzum Siculum sequemur, qui facilius id quam Princeipum Hispaniæ prouentus, explicuit.

Archiepiscopus Toletanus, Castella Cancellarius, habet annue plus minus 150000 aureorum ducatorum, habet etiam in suos familiares conferendos circiter 100000

Archiepiscopus Hispalensis 24000

Archiepiscopus S. Iacobi 20000

Archiepiscopus Granatensis 10000

EPISCOPI.

40 Episcopus Burgenfis 20000

Episcopus Siguntensis 20000

Episcopus Cunquefis 16000

Episcopus Placentinus 15000

Episcopus Palentinus, Comes Perniensis 13000

Episcopus Iacensis 10000

Episcopus Segouiensis 14000

Episcopus Auillensis 8000

Episcopus Zamorensis 12000

Episcopus Cordubensis 12000

50 Episcopus Osinensis 10000

Archiepiscopus Valentinus 13000

Archiepiscopus Tarragonensis 8000

Episcopus Tarraconensis 5000

Episcopus Huescensis 3000

Episcopus Segorbiensis atq; Albarrazinensis 3000

Episcopus Barchinonensis 5000

Episcopus Leridensis 5000

Episcopus Tortosensis 8000

Episcopus Gironensis 4000

Episcopus Leonensis 8000

Episcopus Calahorensis 12000

Episcopus Salmantienfis 10000

Episcopus Badaiocensis 6000

Episcopus Ouidensis 6000

Episcopus Carthaginensis 5000

Episcopus Asturgensis 4000

Episcopus Coriensis 8000

Episcopus ciuitatis Rodrigensis 4000

Episcopus Malagensis 10000

Episcopus Calixensis 8500

Episcopus Guaditanus 2000

Episcopus Almeriensis 1500

Episcopus Mondonensis 1500

Episcopus Tuiensis 2000

Episcopus Lugensis 1500

Episcopus Orensis 3000

Episcopus Canariensis 8000

Archiepiscopus Caragucensis 20000

Episcopus Vrgellensis 7000

Episcopus Vicquensis 2500

Episcopus Euniensis 1500

Episcopus Pamplonensis 6000

Sunt & alij permulti Episcopi nouarum prouinciarum, Indiarumq; Occidentalium, nuper inuentarum, ex collatione siue iure patronatus quoq; Regis Castella, quos hic non exprimo.

DAMIANI A GOES.
REGNORVM PORTVGALLIÆ ET
Algarbiorum.

<i>Archiepiscopus Bracharēsis, qui propter antiquitatem cum Toletano Archiepiscopo ad hunc diem usq; de primatu (ut vocant) totius Hispania disceptat, habet</i>	24000	<i>Episcopus Viseensis</i>	8000
<i>Archiepiscopus Vlyssipponensis</i>	16000	<i>Episcopus Guardensis</i>	5000
<i>Archiepiscopus Funchalensis</i>	8000	<i>Episcopus Colimbriensis</i>	32000
<i>Episcopus Eborensis</i>	20000	<i>Episcopus Portensis</i>	4000
		<i>Episcopus Lamecensis</i>	6000
		<i>Episcopus Syluensis</i>	4000
		<i>Episcopus Capensis</i>	2000

Præter hos sunt adhuc alii Episcopi Indiarum Orientalium, Africæ & Æthiopiar, & multarum insularum ex collatione Regis Portugalliæ, quos hic prætereo. Volui autem hic omnes Episcopales ciuitates Hispaniæ mihi saltem cognitæ, cum putem adhuc plures esse, propriis huius temporis nominibus, ob maiorem cognitionem, recensere. Sciendum quoque, omnis Hispaniæ cleri prouentus (Abbates excipio) duplo maiores, quam Episcoporum esse. Idq; præter aliquot decimas & primitias, quæ in multis locis Regibus atq; magnatibus, ex Pontificum indultis, colliguntur. Ex quibus quidem redditibus iure omnes simul tenentur unicuiq; ecclesiæ suum animarum curatum, ut aiunt, siue pastorem alere, qui ex pacto & consuetudine, omnia ecclesiæ sacramenta populo gratis, siue in templo, siue extra templum, siue in priuatis domibus, administrat. Quod utinam in cæteris prouinciis fieret, ubi ita pastoratus venduntur, ut pastores pro vitæ alimento, ac pensione soluenda, sacramentorum administrationem sæpe inuiti cogantur nundinari. Est præterea innumera Abbatiarum & monasteriorum copia, quarum prouentus non solum cleri redditus æquant, sed etiam superant, inter quas sunt nonnullæ habentes decem, duodecim, quindecim millia ducatorum annue: permultæ inter quatuor & decem millia fluctuât: innumeræ rursus ab hac summa declinant: ita tamen, ut sine aliqua controuersia ii qui se cultui diuino dedere, habeant in Hispania singulis annis ultra quadragies centena millia ducatorum, præter id quod Commendatarii & eorum magistri possident, quæ summa etiam ingens est. Ex quo facile apparet, quam religiosi semper fuerint Hispani, & quam dediti cultui diuino, cum tam liberaliter suas eleemosynas Christi ecclesiis impartiti sint. Habet vltius regnum Castellæ quatuor Magistros equitum, seu (ut vocant) ordinum, qui magnos admodum habent redditus.

Quorum primus S. Iacobi est.

Secundus, Calatrauæ.

Tertius, Alcantaræ.

Hæc tria officia dignitatum, temporibus Ferdinandi & Elizabeth catholicorum Regum Castellæ, cum consensu Pontificis ad coronam regni deuoluta sunt. Quartus est Magister equitum Rhodiensium, ordinis diui Ioannis. Ordo sancti Iacobi ornatur duobus commendatariis primis, quorum vnus dicitur Commendatarius maior Castellensis, alter Leonensis, Ordines Alcantaræ & Calatrauæ, habent singuli suum Commendatarium maiorem & suum clauigerum, sub quibus maioribus commendatariis ingens commendatariorum equitum est copia, habentium magnos redditus. Aragoniæ, Valentia, & Catelloniæ regna vnum habent equitum magistrum ordinis Montesiæ, magnos quoq; habentem redditus.

ORDINES REGNORVM PORTVGALLIÆ ET
Algarbiorum.

Primus est magister ordinis Christi, qui magister ipse Rex est, cuius ministerii prouentus admodum magni sunt, inde, quod huic ordini omnes prouinciæ inuentæ, tam in Africa quam in Asia & Brisilia, cum omnibus insulis, atq; Orientalis Indiæ, annexæ sint.

Secundus est ordinis sancti Iacobi.

Tertius ordinis, qui de Auis dicitur.

Habent quoq; hi ordines suos maiores Commendatarios & Clauigeros, sub quibus etiam est magna equitum Commendatariorum copia magnos redditus possidentium. Quartus est Magister equitum Rhodiensium, ordinis sancti Ioannis, qui Prior à Crato dicitur, qui tres magistri magnos etiam redditus possident.

MAGNATVM HISPANIAE INDEX.

Et primum de regnis Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarræ, Granatæ, Valentia, Toleti, Gallitiæ, Murtiæ, Cordubæ.

Princeps

Princeps Asturiarum.

Dux de Arsona.

*Comestabilis Castella, Dux Friensis, primus
Regis cubicularius.*

*Archithalassus Castella & Granata, vulgo Ami-
raldus, & Dux de Medina, de Rio Sequo.*

Dux de Beiar.

Dux de Scalona.

Dux de Medina cali.

10 *Dux de Medina Sidonia.*

Dux de Arcos.

Dux del Infantazgo.

Dux de Alua.

Dux de Naiara.

Dux de Maqueda.

Dux de Albuquerque.

Dux de Cardona, Comestabilis Aragonia.

Dux de Segorue.

Dux de Gandia.

20 *Dux de Villa formosa.*

Dux de Luna.

Archithalassus Aragonensis Marchio.

Dux de Santote.

MARCHIONES.

Marchio de Oristan.

Marchio de Gotiano.

Marchio de Villena.

Marchio de Astorga.

30 *Marchio de Tarifa.*

Marchio de los Velez.

Marchio de Zenete.

Marchio de Comares.

Marchio de Aiamonte.

Marchio de Gibrleon.

Marchio de Moya.

Marchio de Logolludo.

Marchio de Zaara.

Marchio de Sentillana.

40 *Marchio de Marchena.*

Marchio de Cõria.

Marchio de Elche.

Marchio de Cuellar.

Marchio de Lombay.

Marchio de Molina.

Marchio de Mondeiar.

Marchio de Poza.

Marchio de Denia.

Marchio de Alcanissas.

50 *Marchio de las Nauas.*

Marchio de Tanara.

Marchio de Cerraluo.

Marchio de Cagnete.

Marchio de Villanova.

Marchio de Montemaior.

Marchio de Graial.

Marchio de Villa Franca.

Marchio de Monte Claros.

Marchio de Sarria.

Marchio de Aquilar.

Marchio de Barlangua.

Marchio de Camarassa.

Marchio de Pliego.

Marchio de Falces.

Marchio de Cortes.

Marchio de Valle.

COMITES.

Comes Catalonia.

Comes de Roisillon.

Comes de Lampurdam.

Comes de Pincerdam.

Comes de Vrgel.

Comes de Benaunte.

Comes de Vregna.

Comes de Feria.

Comes de Cabra.

Comes de Velalcacer.

Comes de Miranda Castella.

Comes de Salinas.

Comes de Ribagorza.

Comes de Lemos.

Comes de Oropeza.

Comes de Alcandet.

Comes de Medellin.

Comes de Syrnela.

Comes de Real de Mancanaves.

Comes de Saldagina.

Comes de Melga.

Comes de Haro.

Comes de Vaninares.

Comes de S. Stephano de Gormaz.

Comes de Niebla.

Comes de Valentia.

Comes de Treugno.

Comes de Ledesma.

Comes de Altamira.

Comes de Pallares.

Comes de Ampurias.

Comes de Lerin, Comestabilis Nauarrensis.

Comes de Trastamara.

Comes de Tendilla.

Comes de Lerma.

Comes de Villalua.

Comes de Castanneda.

Comes de Osorno.

Comes de Ribadeo.

Comes de Castro.

Comes de Astudillo.

Comes de Niena.

Comes de Aquillar.

Comes de Ognate.

Comes de Saluaterra.

Comes de Paredes.

Comes de Monteres.

Comes de Orgaz.

Comes de Ribadavia.

Comes de Pliego.

Comes de Luna.
 Comes de Monte agudo.
 Comes de Coregna.
 Comes de Fuenfalida.
 Comes de Cifuentes.
 Comes de Aluadelista.
 Comes de Benalcazar.
 Comes de Sancta Martha.
 Comes de Buendio.
 Comes de Tena.
 Comes de Palma.
 Comes de Vagnares.
 Comes de Palamos.
 Comes de la Deleitoza.
 Comes de Miranda Nauarra.
 Comes de Baylen.
 Comes de Gelues.
 Comes de Oliuares.
 Comes de la Puebla.
 Comes de Sancto Stephano, del Puerto.
 Comes del Castellar.
 Comes de Cocentayna.
 Comes de Albaida.
 Comes de Aranda.

Comes de Oliua.
 Comes de Gallada.
 Comes de Fuentes.
 Comes de Belchis.
 Comes de Sastago.
 Comes de Morata.
 Comes de Lagumera.
 Comes de Quirre.
 Comes de Aithona.
 Comes de Almenara.
 Comes de Puro enrostro.
 Comes de Chinchon.
 Comes de Baraias.

VICECOMITES.

Viccomes de Altamira.
 Viccomes de Chelua.
 Viccomes de Peralda.
 Viccomes de Ebol.
 Viccomes de Bas.
 Viccomes de Blanes.
 Viccomes de Valduerna.
 Viccomes de Gaiano.
 Viccomes de Sterlie.

PORTUGALLIÆ MAGNATES ET
Algarbiorum.

Comeſtabilis, qui nunc eſt infans Ludouicus, Regis frater, ac Praefectus regnorum conſinium, qui vulgo Fonteiro maior dicitur. Is enim Ludouicus magiſter quoque equitum Rhodiensium eſt.
 Dux Brigantia.
 Dux Colimbriensis.
 Dux Viſeensis.
 Dux Trancoſensis.
 Dux Barcelensis.
 Dux Aueriensis.

MARCHIONES.

Marchio de Villa Real.
 Marchio de Tores Nouas.
 Marchio de Monte Maior.
 Marchio de Ferreira.

COMITES.

Comites de Marialua.
 Comes de Tentugal.
 Comes de Penella.
 Comes de Alcontin.
 Comes de Portalagre.

Comes de Feira.
 Comes de Lonle.
 Comes Monſancto.
 Comes de Faro.
 Comes de Argamil.
 Comes de Abrantes.
 Comes de Vimioſo.
 Comes de Villa noua.
 Comes de Linhares.
 Comes de Vidigeira, Nauarchus, vulgo Amiral-
 raldus.
 Comes de Sortelha.
 Comes de Caſtanheira.
 Comes de Prado.
 Comes de Redondo.
 Viccomes de Lyma.
 Regni Archihalaſſus, vulgo terra Amiral-
 dus.
 Baro de Aluito.
 Reſtor, ſive Prator, omnium regnorum, vulgo
 Regedor.

Hi Hiſpaniæ magnates mihi tantum cogniti ſunt, puto adhuc alios extra meam notitiam eſſe, quos hic adiungat, quiſquis eos me melius nouerit. Quorum prouentus viritim non expri-
 mo. Id enim curioſus lector apud Lucium Marineum Siculum requirat, qui rem non om-
 ni non infelicititer tentauit. Ego autem perſpiciens eum quibuſdam iſtorum Principu plus,
 aliis minus diuitiarum, quam poſſident, tribuere, & ſciens quam difficile ſit alienas faculta-
 tes ad vnguem enumerare, volui potius ſilere, quam rem non ſatis appenſam euulgare: id
 etiam veritus, iſdem iſtis principibus non ſatis placitum iri huius rei ſingularem propala-
 tionem Inter quos autem (nomina ſilco) aliquot ſunt (vt veriſſimum eſt) centum, octo-
 ginta, ſeptuaginta, ſexagintaque millia ducatorum aureorum annue poſſidentes: non pau-
 ci quin-

ci quinquaginta, quadraginta, triginta: multi viginti, quindecim, decemque. Ceteri omnes hac tumma inferiores, ad minimum trium millium reditus habent. Sic, ut sine mendacio asserere quis possit, Hispaniæ magnatum annuos prouentus vigesies centena millia ducatorum attingere, vel ultra. Sunt præterea in Hispania non pauci nobiles titulis, vel dignitatibus obscuri, decem, quindecim millia ducatorum annue habentes, estq; aliorum ingens numerus, qui à millibus ad decem millia ducatorum vsq; annue possident. Sunt etiam Reguli, quos pastores Hispani vocant, triginta, quadraginta, millia ouium, & magnam bouum, equorum, mulorumque multitudinem possidentes, quorum familiæ amplissimæ sunt. Ex quo apparet non frustra dictum, in Hispania talentari precio arietes admissarios emi, asinos quoq; admissarios, & asinas ad foeturam, 40. sestertiis.

Ornatur etiam Hispania maximo Sanctorum numero, quorum Martyrum tantum Indicem hic scribere nobis non indignum visum est, cæteros propter prolixitatem omitimus.

<i>S. Vincentius.</i>	<i>S. Cerinius.</i>
<i>S. Laurentius.</i>	<i>S. Beturius.</i>
<i>S. Victor.</i>	<i>S. Felix III.</i>
<i>S. Fronto.</i>	<i>S. Aquilinus.</i>
<i>S. Istutius.</i>	<i>S. Lactarius.</i>
<i>S. Apodonius.</i>	<i>S. Iazuarus III.</i>
20 <i>S. Linxius.</i>	<i>S. Florentius.</i>
<i>S. Successus.</i>	<i>S. Fructuosus</i>
<i>S. Faustus.</i>	<i>S. Augurinus.</i>
<i>S. Martianus.</i>	<i>S. Eulogius.</i>
<i>S. Urbanus.</i>	<i>S. Claudius.</i>
<i>S. Publius.</i>	<i>S. Lupercus.</i>
<i>S. Matutinus.</i>	<i>S. Victorius.</i>
<i>S. Cassianus.</i>	<i>S. Emetherius.</i>
<i>S. Felix.</i>	<i>S. Celedonius.</i>
<i>S. Ianuarius.</i>	<i>S. Eugenius, primus Archiepiscopus Toletanus.</i>
30 <i>S. Primitius.</i>	<i>S. Zoilus.</i>
<i>S. Quintilianus.</i>	<i>S. Eugratia.</i>
<i>S. Enotus.</i>	<i>S. Leocadia.</i>
<i>S. Cacilianus.</i>	<i>S. Eulalia.</i>
<i>S. Frontonius.</i>	<i>S. Christeta.</i>
<i>S. Optatus.</i>	<i>S. Sabina, sorores S. Vincentii.</i>
<i>S. Seruandus.</i>	<i>S. Iulitta, mater S. Cericus.</i>
<i>S. Germanus.</i>	<i>S. Digna.</i>
<i>S. Facundus.</i>	<i>S. Generosia.</i>
<i>S. Primitius fratres.</i>	<i>S. Bessa.</i>
40 <i>S. Felix II.</i>	<i>S. Donata.</i>
<i>S. Cericus.</i>	<i>S. Secunda.</i>
<i>S. Anastasius.</i>	<i>S. Eurosia martyr & virgo.</i>
<i>S. Faustus II.</i>	<i>S. Centolla.</i>
<i>S. Ianuarius II.</i>	<i>S. Helena.</i>
<i>S. Martialis.</i>	<i>S. Nunilonia.</i>
<i>S. Speratus.</i>	<i>S. Alodia, sorores.</i>
<i>S. Natalius.</i>	

Hi omnes Christi Martyres, ut ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam, ne lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

50 Habet hoc tempore Hispania has vniuersitates, opulentia & professorum eruditione celebres:

1 <i>Salmanticensis.</i>	5 <i>Siguntinensis.</i>
2 <i>Complutensis.</i>	6 <i>Oscensis.</i>
3 <i>Colimbriensis.</i>	7 <i>Ilerdensis.</i>
4 <i>Pincianensis.</i>	

QVIBVS VIRIS DOCTRINA PRÆCLARIS

Hispania quoq; fulget, accipe.

Frontoprasul & Martyr.

Fulgentius Prasul & Martyr.

FFFF

Audentius Praesul.

Ioannes Praesul.

Sanctus Isidorus Archiepiscopus Hispalensis.

Sanctus Leander Archiepiscopus Hispalensis.

Colimpius Praesul.

Pacianus Barchinonensis Episcopus.

Puulinus Praesul.

Sanctus Victor Praesul.

Vilerius Praesul.

Antonius Praesul.

Sanctus Vincentius Martyr.

Zoilus Martyr.

Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis Praedicatorum author.

Matorianus vir praeclare doctus.

Auitus presbyter.

Sanctus Ildefonsus Archiepiscopus Toletanus.

Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus, cuius meminit Magister sententiarum libro quarto.

Sanctus Antonius Vlyssipponensis, qui Paduanus dicitur.

Paulus Episcopus Burgensis, vir praeclare doctus, & Iudeus natione, sponteque Christianus factus scripsit non pauca theologica, nec indocta.

Testatus Episcopus Ebulensis, scripsit in nouum & vetus instrumentum.

Rabbi Abenezra doctissimus Iudeus, magnus Theologus.

Rabbi Moyses Iudeus Theologus & Medicus insignis.

Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.

Moyses Cordubensis Theologus Iudeus.

Rabbi Camora Theologus.

Hugo de Folieto.

Arnoldus de Villa noua, Raimundi Lulli praeceptor.

Raimundus Lulus.

Aquilus Seuerus.

Gualterus.

Ioannes Toletanus.

Iuuentius Cardinalis.

Vincentius Monachus.

Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.

Franciscus Ximenius, Cardinalis, qui Academia Complutensem instituit.

Sotton Philosophus Peripateticus.

Auicenna Medicus praeclarus & Philosophus.

Auerrois quoque Medicus & Philosophus.

Rasis Almanzor.

Mesalac Medicus Astrologus.

Habramus Astrologus.

Albumazar Astrologus.

Cacutus Iudeus Lusitanus, magnus Astrologus.

Fortunius Gratianus Iurisconsultus, cuius opera rara, sed absolute scripta, extant.

Alfonsus Rex Castella, huius nominis decimus, Romanorumque Imperator, magnus Astrologus.

Henricus Infans Portugallia, Mathematicus insignis, qui primo nouas terras suo studio & industria reperit.

Seneca Orator magnus, & Philosophus Stoicus.

Anneus Gallion Seneca, Seneca frater.

Lucius Annaeus Seneca Tragicus, Annei Gallionis Seneca filius, Senecaque oratoris nepos.

Columella.

Dexter.

Theodosius Casareensis.

Iulius Higinus.

Portius Latro, Orator insignis.

Lentus Cornelius praefectus Caesaris.

Paulus Orosius.

Quintilianus Orator insignis.

Pomponius Mela.

Iustinus historicus.

Lucius Latianus Orator.

Seuerius.

Silius Italicus.

Henricus Marchio de Villena, magnus magicus.

Ioannes Ludouicus Viues Valentinus, Orator.

Damasus Pontifex maximus, insignis Poeta.

Aurelius Prudentius Poeta.

Iuuenius Poeta.

Arator Poeta.

Sedulius Poeta.

M. Anneus Lucanus, L. Annei Mela filius, qui Mela frater Seneca & Gallionis fuit.

M. Valerius Martialis.

Sextilius Hana Poeta.

Ruffus Festus Anienus Poeta.

Dec. Iunius Iuuenalis oriundus ex Aquino Volscorum.

D. Georgius Nanrique Poeta insignis.

Henricus Caiadus Poeta Lusitanus & Menesius de quib. Erasmus in suo Ciceroniano meminit.

Laurentius à Caceres Lusitanus, Poeta & vir non vulgariter eruditus.

Ioannes de Mena Poeta.

C. Iulius Higinus Augusti libertus, Grammaticus insignis.

Antonius Nebriffensis eximius Grammaticus, & variae eruditionis vir, ut Erasmus in suo Ciceroniano testatur.

D. Gasias Lasso à Veza, Poeta insignis.

Alfonsus Veruesius Episcopus Canariensis, Theologus insignis.

Gomeffius peritus iuris, scripsit super Instituta.

Hi omnes, praeter alios nonnullos, quos, cum adhuc viuant, silentio praetereo, Hispani fuere: ex quo apparet, nostrates non tam infelicitate discere, nec verbositate & simulatione sapientiam ostentare, vel tam multis nominibus & consuetudinibus barbariem colere, quam Munsterus in suo nouo Ptolemaeo praedicat, ubi ad imitationem cuiusdam Michaelis Villanouani, hominis mihi incogniti, & hac in re non mediocriter lapsi, Hispanorum & Gal-

lorum

- lorum comparationem induxit. Puto eum, cum Basileę profiteatur, Gallis, ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia ferme parte, qua secundum Rhenum Germaniæ adhæret, potius quam Hispaniæ adblandiri voluisse. quamobrem ut doceat ita esse, quod dicit, opus est, ut nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilianum, Portium Latronem, Auicennam, Lucanum, Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium, Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem, & alios istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem, eamque Gallicis & Germanicis ingeniis postponat. Quod si nec Germani, nec Galli istos, quos supra recitavi, viros adæquent (Erasmum & Budæum excipio) quid est quod conuitium nostræ genti de stupore faciat? Fateor aliud seculum alio florentius, nec nunc esse laudem eam eruditionis
- 10 quæ olim Hispaniæ fuit, non tamē bruta est illa terra, quæ talia ingenia produxit, nec quia aliquandiu talia non produxit, in omne æuum effœta habēda est. Quod si nunc non tot chartas oblinunt Hispani, quot nonnulli faciunt, nec edendis alienis libris plagium committunt, nihilo deteriores illis qui se furtis librorum venditant, existimandi sunt. Edunt fortasse Hispani pauca, sed edunt sua, nec falsarii hac in parte, nec fures, estque nobis ista modesta scribendi ratio cum Italis communis. Non incesse ullam gentem, quorundam vitia tantum attingo, & qui de vitiis suis, genti suæ gloriam, aliis nationibus probrum concinnant. Habuit hac tempestate Gallia Budæum, & Fabrum Stapulensem, & alios viros doctos, sed habuit. Conuixerunt etiam istis nonnulli Hispani illorum eruditione non plane inferiores, quorum nomina, cum cognita sint, prætereo. Habuit quoque Germania Erasmum, sed habuit:
- 20 habuit Longolium, ambos Batauos, quam prouinciam nonnulli nec in Germania, nec in Gallia constituunt. Sed sit Germaniæ vel Galliæ, fuerunt isti viri ornamenta incomparabilia suarum gentium, sed fuerunt. ita nobis quoque Quintiliani, Senecæ, alique innumeri fuere. Præteriti temporis est, quod utrobique pro gloria iactatur, nisi nobis allegent Philippum Melanchthonem, columnē Germaniæ. Fateor eum hoc tempore cum illis antiquis Hispani in arenam descendere potuisse, si se Theologiæ ac fidei negotiis non implicuisset, quibus dum incumbit, contabescunt studia illa, ob quæ nostro æuo inclaruit. Nec defuissent Hispaniæ ab hinc annis plus mille præclara illa ingenia, quæ semper enutrire solita fuit illa prouincia, si à Gothiis, Alanis, Saracenisque incultis hominibus, ab omni genere disciplinarum abhorrentibus, non fuisset tam diu occupata. nunc vero hac barbarie utcunque
- 30 expulsa, non dubitet Munsterus, quin Hispani posthac, ad laudem eruditionis non segni gressu sint progressuri.

Longolius. See in
quadam episto-
la Erasmi ad
hunc nostrum
Damianum à
Goes apparet, per
rus putus Hol-
landus est, Scho-
nouia natus.

INDEX DVCVM HISPANIÆ.

- Viriatus Lusitanorum Dux, cuius facinora Romanorum historia late prædicant.*
- Megara Dux Numantinorum, Romanorum temporibus præclarus, ut testatur. L. Florus lib. 2. cap. 18.*
- 40 *Rex Pelagius qui ob vitæ sanctitatem, Dei miles vocabatur. Is enim Hispaniam Cantabricam à Maurorum incursionibus immunem fecit, eosque ex regno Legionis, ciuitate accepta, expulit.*
- Bernardus à Carpe, Dux præclarus & vir eximius, qui Carolum Magnum Imperatorem & duodecim Franciæ Pares apud Roncesvalles deuicit, quanquam Gallorum Annales Hispani hanc victoriam denegent.*
- 50 *Ferdinandus Gonzalues, Comes Castella eius quæ nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia late patet, quanta virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.*
- Rodericus Diaz de Binar, cognomento Gid, qui bonam partem Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terribile, & magnæ venerationis fuit.*
- Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castella qui ex Vandalucia, mira virtute Mauros fugauit, prouinciãque sibi obtinuit.*
- Iacobus Rex Aragonia, qui regnum Valentia & Baleares insulas à tyrannide Maurorum liberauit.*
- Alfonsus primus Rex Lusitania, qui ex toto ferme regno Mauros expulit, cuius gesta magis videtur diuina, quam humana.*
- Ioannes huius nominis primus, Rex Lusitania, qui cum inops & abiectus esset, propria arte & virtute, Castellanis, maioreque parte Lusitanorum etiam reluctante, totum regnum sibi vëdicauit.*
- Comes Nonius Aluarez Pereira Lusitanus, qui Regis temporibus vixit, cuius insignia gesta historia nostræ late prædicat, vir sane magnanimus, & supra hominum vires in bello strenuus, ex quo Duces Brigantiæ originem suam ducunt.*
- Ferdinandus Infans Castella, qui postea fuit electus Rex Aragonia, qui miras victorias contra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, ut testantur historia.*
- D. Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingentis classe Babylonie Sultani atque multorum Indiæ Orientalis Regum deuicta, Turcas ex ipsa*

India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itinere-
vario amplam facit mentionem.

Alfonſus de Alburquerque Luſitanus, qui ferme
totam Orientalem Indiam ſub imperium no-
ſtrum reduxit.

Ferdinandus à Valle, Marchio de Pescara, qui
Gallos apud Ticinum debellauit, eoſq; ex Italia
fugauit, quo in pralio Frãciſcus Gallorum Rex
interceptus fuit, & in Hiſpaniam captiuus ad-
ductus.

Ferdinandus Cortefius, Marchio de Valle, qui in
Indiis occidentalibus magnam Temyſtitam ci-
uitatem & regnum, non ſine incredibili admi-
ratione regno Caſtella edomuit.

Franciſcus Picarrus, qui in ipſis Indiis occidenta-
libus Imperatorem Atabalipã deuicit, & ſup-
plicior tradidit, eiſq; ditiones atq; aliorũ prin-
cipum ſub Caſtella imperium redegit.

Antonius à Leina, vir præclarus, qui arte & vir-
tute Italos ſæpe armis ſuperauit, & pondus tu-
endi, contra ipſorum Italarum ac Gallorum

potentiam Mediolanenſem Ducatum ad ex-
tremam uſq; ſuſpiria ſuſtinere ualuit.

Antonius à Sylueira Luſitanus, qui poſtremo a-
pud Diu Turcas ex India Orientali iterum
proſtigauit, & magnum Cambaia regnum Lu-
ſitanis ſubiecit.

Goncallus Ferdinandus Cordubenſis, qui regnum
Neapolitanum noſtris temporibus edomuit,
idq; ſub imperium Hiſpaniarum redegit.

Eduardus Pachecus, vir Luſitanus, qui aduerſus
Regis Calecutii potentiam, prolixum cruentũ-
que bellum geſit, in quo diuerſas & incredi-
bles victorias obtinens, ipſum Regem fuga ſalu-
tem petere coegit.

Habuit & habet Hiſpania alios præclaros Duces,
quos prætermitto, & hos tãtũ, qui virtute cũ
Caſare & Alexandro certare poſſint, pono.

Videtur etiam Hannibal potius Hiſpanus, quam
Pænnus fuiſſe, ſi Floro fides aliqua eſt, cum libro
2. cap. 6. aſſerat, ipſum Hannibalem alitum, e-
ducatum, & enutritum fuiſſe in Hiſpania.

IMPERATORES GESTIS PRÆCLA- ri nati & oriundi Hiſpani.

Veſpaſianus.

Titus Veſpaſianus.

Nerua.

Traianus.

Adrianus.

M. Antoninus philoſophus.

Theodoſius Magnus.

Arcadius.

Honorius.

Theodoſius Minor.

Alfonſus huius nominis decimus Rex Caſtella.

Maximilianus.

Carolus V. Rex Caſtella.

Ferdinandus Infans Caſtella.

PONTIFICES HISPANI.

Damaſus hiſtoricus ſcriptor & Poeta.

Ioannes XXI. Medicus inſignis, Luſitanus.

Benedictus XIII. doctiſſimus vir.

Calixtus III. Iuris prudentia peritiſſimus.

Alexander ſextus.

Vernacula, quæ noſtra tempeſtate ex Hiſpania in Galliam, & alias prouincias adferun-
tur, hæc ſunt, nec ſcitu indigna, præter non pauca, quæ cum in ipſa prouincia hiſ temporibus
abſumantur, vt puta frumentum, argentum, cuprum, plumbum, glaſtum, rubia tinctorum,
goſſipium, & multa alia, vel quod magni momenti non ſint, in ipſo catalogo referre
nolumus. Vehuntur nauigio Brugas ciuitatem Gallia Belgicæ, ſingulis annis quadraginta
millia lanæ ſarcinarum, quas ſaſquas vocant, quarum vnaquæq; vt minimum precium vi-
ginti ducatorum aureorum, vel æquat, vel ſuperat. In Italiam quoq; ac in alias Gallia ciui-
tates, viginti ferme millia ſarcinarum vehuntur, quarum quæ in Italia conſumuntur, quod
ſelectioris lanæ ſint, quadraginta, quinquaginta ducatis aureis ſingulæ venduntur. Sericũ
& panni ſerici, quæ tam in Galliam, quam in Italiam, Angliam, aliasq; prouincias euehun-
tur, precio innumerabili conſtant.

Deferuntur etiam, vt ſummatim dicam, ex Hiſpania in Galliam, Belgicam, & alias pro-
uincias vina multorum generum.

Oleum.

Saccarum.

Cera.

Mel.

Oriſa.

Crocum.

Vna paſſa.

Ficus paſſa.

Sal.

Alumen.

Murex, ſue purpura.

Coccum.

Smegma, ſue ſapo.

Mala Medica, ſue aurea.

Mala Citria.

Mala Granata, ſue Punica.

Cydonites, ſue (vt barbære dicitur) codignatum.

Oliua condita.

Limones.

Cappara.

Pruna

Prunapassa.
Amygdala.
Pinci.
Castanea.
Glycirryza.
Anisum.
Caruis.
Anethum.
Cuminum.
 10 *Corianon, siue Coriandrum.*
Thymni saliti.
Balane salita, atq; earundem oleum.
Suberum codex.
Galla.
Bacca laurina.
Hyacinthi.

Gagates.
Iaspis.
Alabastrum.
Corallum.
Coria hircina.
Spartum.
Pelles multorum animalium ad vestes suffulcien-
das.
Aurum.
Ferrum.
Chalybs.
Stannum.
Minium
Argentum viuum.
Fructus quoque diuersorum generum saccharo
conditi.

PRO HISPANIA AD VERSVS
 MUNSTERVM DEFENSIO.

20 **E**X hoc, charissime Nanni, videre est Hispaniæ fertilitatem, quam hisce verbis Munste-
 rus, egregius Michaelis Villanouani imitator, ad Galliæ comparisonem ita describit.
 Qua in re facit, vt suspecti iudices, inuidia, vel muneribus, vel odio obcæcati, soliti facere
 sunt, qui vera cum intelligant, falsa tamen pronunciant, dum inquit in suo Ptolemæo, vt e-
 ius verba referam: Mercatores ex Hispania in Galliam deferunt sericum, & omnis generis
 pannos, lanas, crocum, saccharum, orizam, oleum, alumen, grana tinctorum, &c. ex Gallia in
 Hispaniam frumentum, lineas telas, filum, pastel, libros, & minutiora alia mercimonia plu-
 rima, vt gladios, specula, acus. Concedamus Galliam mittere frumētum (quanquam id ra-
 ro contingat) cum potius id Germaniæ Orientali debeatur, cuius frumentum nauibus Ba-
 30 tauorum ad littoralem Hispaniam, eamq; Oceano attiguam subuehitur. Hi enim inuecti-
 tia annona ab hinc annis 25. plus minus vsi sunt. Ad mediterranea Hispaniæ exoticum fru-
 mentum non peruenit, certe pro singulis culeis ex Gallia, singulæ holcades frumento onu-
 stæ ex Hollandia appulerunt. Tamen demus hoc Munstero & præceptoris suo Villanoua-
 no, vt vera sint quæ dicunt: quid, an non ex ipsorum verbis apparet, Hispaniam Galliæ plus
 impertire, quam Galliam Hispaniæ? Miror autem, cur, dum agrorum fertilitatem vtriusq;
 prouinciæ inter se confert Munsterus, asseuerat Hispaniam vini, frumenti, & carniū co-
 pia à Gallia vinci. Vbi (vt de hac Galliæ vbertate disceptemus) auditum est, aut visum, ex
 Gallia in Hispaniam vinum deportatum esse? nisi forte ad confinia Cantabriæ, & id raro,
 quippe cum ii magis amplectuntur Hispanicum, etiam dilutum, quam Gallicum merum.
 40 Prodeat nunc Gallia Belgica, ac Anglia, Irlādia, & Scotia, simul cum Noruegia, Dacia, Sue-
 cia, Moschouia, Russia, Liuania, Lituania, Prussia, ac tota orientalis Germania, nec nō Hol-
 landia, & testentur quid vini Hispanici in ipsarum finibus absumatur. Deinde si iā ex Gal-
 lia in Hispaniam frumentum, vt vult Munsterus, inuehitur, id non ex natia malignitate
 soli, sed ex adpectu, vt aiunt, astrorum accidit, quæ hostiliter ab anno 1516. ad hunc vsque
 diem, morbis, cædibus, calamitatibus, prouinciā affligerunt, alioqui fertilis est Hispania,
 vt testatum antiqui scriptores reliquerunt. Et vbi hæc sæuities siderum mitigata fuerit, pe-
 tent à nobis Galli frumentum, vt antea soliti fuerunt facere. Hoc credo ignorasse Munste-
 rum, Gallos à nostris crebrius, quam nos ab ipsis, olim frumentum expetisse. Nec hoc tem-
 pore peregrino frumēto indigeremus, si omnes (vt in Gallia & aliis prouinciis fit) Hispaniæ
 50 partes quæ coli possunt, colerentur. cuius enim vbertas tanta est, vti maiori anni circulo
 mediastini atq; plebei homines, ex syluestribus fructibus, melle, herbisq; laute victitare
 possint: quæ res eos parum ad agriculturam propensos efficit. Accedunt ad hoc nouæ O-
 rientalium Occidentaliumq; Indiarum nauigationes, continuum quoque bellum Africa-
 num, atq; Italicum, quæ nostri magis amplectuntur quam aratri labores. Vnde euenit non
 solum apud nos agriculturam negligi, sed etiam metalla quorum venis adhuc Hispania a-
 bundantissime ornatur, ex visceribus terræ non effodi. Cætera quæ Galliæ sunt, veluti li-
 neæ telæ, filum, glastum, facile iudicabis an ea tanti sint, vt cum Hispanicis frugibus con-
 ferri possent, quanquam maior pars telarum & fili canabacei, quæ in Hispaniam apportan-
 tur, Batauiæ solum producat. Quod ad carnes autem spectat, verius ipsa veritate est, non

tantum in Galliam ex Hispania boues, sed magnam quoq; mulorum gopiam educi, equos
 etiam, sed furtim, ob regum edicta. Reliqua autem quæ sequuntur, futilia sunt, indignaque
 tanta comparatione. Nec hoc contentus Munsterus, ut per omnia suum autorem Villano-
 uanum sequeretur, stomachum in Hispanos euomit, credo re vera, eum nonnunquam ab
 aliquo Hispanorum iniuria aliqua lateffitum fuisse, cum sic in eos verbis debacchetur. Ait
 enim, frugalis vitæ Hispani, sicut & Itali (etiam Italos noluit immunes à suo temerario iu-
 dicio) nec tantum cibi & potus, ut Galli & Germani, absumentes, nisi sint inuitati. nam tunc
 se ad saturitatem explent eduliis, quia rara eis & maiore auiditate accidunt conuiuia. Ele-
 gans scomma, & dignum quod topographiis prouinciarum inferatur, quasi Gallorum &
 Germanorum conuiuia, splendida plane & opipara sint habenda. Satis ibi ciborum & po-
 tus, sed externi homines non de copia conqueri solent, sed de lautitia & elegantia. Sed fina-
 mus vnumquenq; patrio more viuere, atrum panem, stipulis, fursuribusq; vna pistis com-
 mistum, foetidam cereuisiam, carnesq; salitas, ter quaterq; recoctas, assasq; sibi suisq; fami-
 liaribus administrare, vel aquam & herbarum placentas. Quod si de numero conuiuiorum
 disputandum est, vincunt Germani & Galli: si de magnificentia, splendore, lautitia, elegan-
 tia, multis modis Galli & Germani ab Italis & Hispanis vincuntur. Cæterum laudes cōuiuiorū
 si quæ sunt, non ab Hispanis Hispaniæ, nec à Germanis Germaniæ vindicandæ sunt, sed id iu-
 dicium exteris hominibus committendum est. Exitus certe & finis conuiuiorum, hone-
 stior in Italis & Hispanis, quum Germani & Galli eo animo conuiuia aggrediantur, ut vino
 se adimpleant, refarciantq; quo feruente, animus, sensus, iudicium, ratio, reuerentia, gra-
 uitas, sedulitas, prudentia, & alia multa amittuntur: iniuriæ, cædes, luxus, stupra, clandesti-
 næ locutiones, consiliorum Principum amicorumq; effusiones, vulnera, plagæ, insidiæ,
 proditioes, aliaq; infinita perpetrantur. Itali & Hispani contra, sic ad conuiuia se ornant,
 ut bene saturi & cibis referti à mensa discedant. Hic tamen si corporis salus repletionem gra-
 uetur, animus tamen & ratio, ut accidit in ebriis, minime læditur. Ita fit, ut qui vinum in-
 temperanter ingurgitant, animum, conscientiam, corpus, honorem, vitam labe tingant.
 Qui autem cibi voraces sunt, corporis tantum saluti noxii sunt. Istis perpensis, iudicet æquus
 æstimator, penes quos laus istius rei consistere debeat. Nec mihi ideo ista dicta sunt, quod
 magni esse momenti putem hac in parte vel vinci, vel vincere, sed quod ferre non potui,
 Hispanos tanquam famelicos & cœniperas, nunquam nisi de alieno saturos, à Munstero
 describi. Neque mea dicta à Munstero accipi volo, veluti recriminationem, sed admoni-
 tionem. ut cautius posthac & syncerius in suis scriptis agat. Virum enim cum bonum scio,
 & aliquo vsu familiaritatis mihi cognitum habeo. Nec prætereundum puto id quod dein-
 ceptus idem dicit, cum re non intellecta, multorum etiam sit opinio, quod duriter & inciuili-
 ter apud Hispanos aduenæ excipiantur, adeo, ut itinere defessi, cibum sibi vicatim quære-
 re cogantur. Res sic se habet: Olim pandochæi Hispaniæ, ad quos viatores tam peregrini quàm
 incolæ diuertere solebant, fures atque latrones erant, sicut Germaniæ, Galliæ, aliarumque
 prouinciarum hodierna die non pauci sunt: quales si non essent, non tam subito in immensum
 ditescerent. Hæc perpēdentes catholici Ferdinandus & Elizabeth Castellæ & Aragoniæ re-
 ges, lege sanxerunt sub magna multa, ne quis cauponum pandochæorumq; quicquā præ-
 ter domesticum seruitium, & cibi coquendi operam, aduenientibus præberet. Pro equis
 autem hordeum, auenam, fœnum, stramen tantum venderet, quarum rerum precium pu-
 blica æstimatione ipsis foribus diuersoriorum inscriptum est, ita ut barbarissimus, & simplex
 homo cuiuscunq; nationis, facile intelligat, quid pro domestico seruitio, quid pro equorū
 alimēto sine aliqua licitatione hospiti dandum sit. Hospes præterea tenetur cum aduenā in
 forum, & ad propolas procedere, vel aliquem ex suis eo mittere, cuius opera utatur exter-
 nus in eduliorum emptione, quæ emptæ in diuersorio parantur, paratæq; ipsis, strata men-
 sa, apponuntur. Sic fit, ut discedente aduena, nihil rixarum, oriatur, nihil ei auferatur, nihil
 extorqueatur, cum ipsemet cibos sibi emat, sibi que ex tabulis diuersorio affixis constet,
 quid hospiti annumerandum sit. Hæc autem in ciuitatibus & oppidis tantum fiunt: in pa-
 gis & villis, ubi propolæ defunt, licet pandochæis edulia vendere pro arbitrio, cætera ex ta-
 bularum tessera indicantur. Hæc immanitas non tam fera videtur, quam à Munstero de-
 pingitur. Deinde si ad humanitatem Italarum Hispanorumq; respicias, hæc inuenies, cum
 ad eorum ciuitates veneris. Amicitia contracta, officium suum unusquisq; gratis offeret:
 quicquid dignum visu sit, ostēdet: circumspectis, visisq; omnibus, te ipsi in hospitium tuum
 deducunt. At si quæquam illorum, dum gratus esse cupis, in prædio, vel in cœna retinere vo-
 lueris, vix ab eis illud impetrabis, id præcauentibus ipsis, ne homini peregrino, & sumptui, &
 molestiæ sint. Tādē ex viginti, si tot comites habueris, vix vnum aut alterum retinebis,
 nec id efficies, donec clare intelligat, ex animo, & non fiste, eos tibi cōuiuas velle. Galli cōtra
 & Ger-

& Germani, vt verum est, & experti sumus, humanissimi in peregrinos sunt: quicquid visendum in suis ciuitatibus habent, ostendunt, omneque officium benigne exhibent. Sed peractis spectaculis, vbi diuersorium repetis, siue frigide, siue ardentem ipsos inuitas, faciles eos habes, nec opus est magna contentione precum, idque laudo. est enim illud ingenuæ cuiusdam & candidæ simplicitatis, nihil fictum existimare in verbis inuitatoris. Sed sunt nonnulli improbiore, qui se vltro tuæ mensæ ingerunt, idque magno numero, quos antea nec noueras, nec videras, iiq; non quia amici sunt, sed se amicos aliquando futuros sperant, pro Pythagorica lege omnia futurorum amicorum communia credunt, homines me hercle non male ad ventrem philosophantes. Postremo in Italia, Hispaniaq; dum templa, arces, armamentaria, ædificia, huiusque generis alia inspexeris, vel à domo amici alicuius tui, apud quem hospitabar, discesseris. si custodibus, vel operariis, aut amici famulis, aliquam gratuitam pecuniolam dare coneris, efficies pro amico, vt inimicus abeas. Tanta est eorum magnanimitas, vt peregrinis hominibus, gratis officium suum exhibere contendunt. Et si aliquando talia munera istis accipere contingat, id vi coacti, & omnino reluctantes faciunt. At Germaniæ Galliæve famuli arcium, armamentariorum, templorumq; custodes multo contra, nulla humanitate nec decore seruato, non tantum non recusant, quod facere non nouerunt, sed antea quam offeras, præbent ipsi manus, sic vt qui sub arcis præfecto mereatur, ianitor, custos, pincerna, pistor, lotrix, cocus, omnes demum quotquot sunt, prædam inter se, antequam des, calculis diuidant. Parique modo in familiis amicorum fit. à quibus enim amicis antea quam discedas, omnes famuli inter se computatione lucrum aduentantis liberalitatis diuidunt. quæ res ita increbuit, vt pro dedecore iam non habeatur. Ad istum modum humanitate vrbani tateque hæ nationes differunt.

Nunc iudicet Munsterus, & ferat ipse sententiam, & dum mores gentium scribere conatur, edat ea tantum quæ ipse viderit, & certissima habuerit. Mutantur quotidie ciuitates, oppida, mores, viuendique hominum rationes, nec iam Germania Galliaque tales, quales nobis à Cæsare depinguntur, nec tam barbaræ sunt, quod idem æstimare licet de cæteris nationibus. Quid enim hoc tempore minus verum, quod olim verissimum fuit, mercaturâ Germanos ob ferocitatem non exercere, cum hoc tempore nullibi magis Mercurius colatur? Aut eis Solem, Vulcanum, & Lunam deos ascribere, eisdemq; ad annum vigesimum vsque pubertatem inuiolatam esse? Nonne si quis id dicat, vaniora dixerit, quam si quis etiamnum Druides adhuc apud Gallos sacrificia administrare, eosque pro victimis, vel alios homines, vel seipsum immolare, aut Lusitanos lineis thoracibus in bello vti, aut ex intestinis captiuorum hominum futura prædicere, vel hordeaceum vinum bibere, & pro oleo butyrum in conuiujs consanguineorum vsurpare, cum hæc omnia iam euanuerint, & alia viuendi ratio introducta sit? Demum si Munsterus nouos nostri temporis hominum mores describere velit, inuisit prouincias, vt ipsi fecimus, ac tunc ea quæ experientia viderit, scribat. Quod si fecisset, non oleo carere Baleares dixisset, non Hispaniam sterilem, non eius incolas immanes, atque in discendo rudes, non Nerium promontorium Celticum vocasset, & in Algarbe, cum in Gallitia sit, pronunciasset, nec multa alia vana, quæ prætermitto, suo Ptolemæo inferuisset. De his satis, ne videar incandescere, aut minutias rerum non satis minute tractare. Tamen sciat Munsterus, hanc ipsam Hispaniâ, de qua nunc loquimur, eandem esse, quam ex omnibus prouincijs Cæsar ab initio quæsturæ suæ semper chariorē & electiorem habuit, in qua nullo tempore, ob hominum magnanimitatem, & militaris disciplinæ industriam, Romani deserunt legiones habere, teste Hircio. Quam etiam Vespasianus tanti fecit, vt ei ius Latii tribuere non formidauerit. Hæc numero deuicta à Romanis, vt Cicero de respons. Arusp. asserit, nunquam fuit, sed pietate & religione, quam Romani tunc temporis sibi soli tribuebant. Huic vt cederet terra Cretenfis, Iouis incunabulis elata, Plinius iunior in suo Panegyrico voluit. Cuius, inter alia, hæc verba sunt: Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaq; omnia vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint verâ, sint singula, nec iam excutio veritatem: sint, vt scribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur mōte Gargano, Lydia prædicetur amnē Pactolo, dum Hispaniæ vni, quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc faciendissimos oratores, hæc clarissimos vates parit, hæc iudicū mater, hæc principum est, hæc Traianū illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperium. cedat his terris terra Cretenfis, parui Iouis gloriata cunabulis. De hac etiam maxima ductus admiratione Budæus libr. 4. de Asse, cum multorum antiquorum authoritates in medium attulisset, ista loquitur: Ingentia sunt hæc testimonia de opu-

lencia Hispaniæ. Vterius ait: Multa adnotabimus quæ fide caritura sunt, vt opinor, præsertim apud eos qui omnia, & præterita, & futura, præsentis temporis modulis metiuntur, &c. Infinita enim sunt, quæ hic de laudibus Hispaniæ scribere potuissim, nisi timerem lectori molestam fore lectionis prolixitatē. Quod si quis latius intelligere cupiuerit, legat id quod Posidonius, Polybius, Strabo, Iustinus, Solinus, vterq; Plinius, P. Velleius, Paterculus, Vegetius, Florus, Pomponius Mela, Stephanus de Urbibus, Philostratus, Diodorus Siculus, Martianus Capella, Cælius de antiquitatibus, atq; Budæus testatum de Hispania reliquerunt, apud quos & alios nonnullos tales ipsius Hispaniæ laudes reperiet, vt facile iudicaturus sit, nos de hac re plura veraq; dicere potuisse: quod & fecissemus, nisi obiectiones nimii in patriam amoris, à maleuolis & infestis hominibus timuissemus.

10

ADVECTITIA, QUÆ EX ASIÆ, AFRICÆ, NOVÆ-
que terræ prouinciis, Regibus Castellæ & Portugalliæ subditis, quæ innumera
sunt, in Hispaniam aduehuntur, ac inde per totam Europam.

*Primum in Castellam, ex nouis, vel occidentalibus
Indiis, Hispaniam magna vis auri deportatur.*

Argentum.

*Aurea vasa & argentea, mira dexteritate
operata.*

Vniones.

Margaritæ.

Smaragdi.

Cyanos, vulgo Turquina.

Casia.

Guaiacum lignum.

Dactyli.

*Indidem ex insulis Canaria & aliis locis, saccharū,
coria bubula & hircina, psittaci, simia, atq; ves-
tes pennis auium miro artificio contexta, & a-
lia admiratione digna.*

20

QUÆ IN PORTUGALLIAM EX PROVINCIIS
sibi subditis aduehuntur.

*Singulis annis ex Nigritarum regnis deducun-
tur Vlyssiponem 10. 12. millia mancipiorum, præ-
ter alia ex Mauritania, India, Brisiliæ, aduecta,
quæ singula passim decem, 20. 40. 50. aureis ducatis
venduntur.*

*Præterea ex Nigritarum prouincia apportatur
magna auri copia.*

Gossipium. (atq; imagines.)

*Ebur, ex eodemq; vasa non ineleganter exculpta,
Hebanum. (ta.)*

*Mala Getulica, vulgo paracisi grana, seu mala ge-
coria bouum hircorumque.*

*Panni, mira arte ex palmarum foliis contexti, nec
non ex gossipio.*

Piper longum.

Orixa.

Zibelli (vt vocant) musiones feles.

Dactyli palmarum.

*Ex Brisilia, lignum quod Brisil vocatur, & vestes
auium pennis contexta, ac lecti pensiles, ex go-
spio, instar retium connodati, & saccharum o-
ptimum.*

EX INDIA ORIENTALI
& Cathaio.

*Piperis annue tricies quadragiesque centena
millia pondo, cuius centum libræ venduntur Vlyssipone
34. ducatis, supra quartam ducati partem,
quæ summa minimū est, duodecim, aut tredecim,
aut quatuordecim centenū millium aureorum
ducatorum.*

Zingiber.

Muscata myristica, atq; eorum flores.

Cinamomum.

Gariophyllon.

Reubarbarum.

Myrobalani omnium generum.

Casia.

(tum genera.

*Dactyli Indici, siue Tamarindi, & omnia aroma-
Crocum Indicum.*

30

Lignum aloes.

Sandali rubri & albi.

Lacha.

Hebanum.

Item gemma omnium generum preciosissima.

Vniones.

Vasa aurea & argentea, mira industria facta.

Panni serici, & aurei.

Tela gossipina.

Sericum.

40

Styrax siue styrace, storax vulgo.

Lasertium, vulgo Belzoi.

Ambar, gris, vt vocant.

Muschns.

Nuces Indica.

*Scutella mira arte ex calce concharū ficta, quæ
porcellanas vocant, quarum nonnullæ precio 50. &
60. & 100. ducatorum venduntur, & alia infinita
apportantur, quæ ob prolixitatem omitto.*

*Elephantes quoq; quinque vel sex tēpore felicitis Re-
gis Emanuelis inde allati sunt, quorum, dum puer
ipsius prudentissimi Regis ab intimis cubiculis es-
sem, treis simul vidi, atq; Rhinocerotē vnum, qui
omnes Regem ipsum equitantē præcedebant. Cer-
tamini etiam vnus istorum Elephantū cum Rhi-
nocerote, interfui: spectaculum sane admiratione
dignum, in quo Elephas succubuit. Quem ludum
Rex ipse felicissimus Emanuel Vlyssipone præbuit,
anno (si bene memini) 1515. vel 16.*

50

Ex In-

Ex Insulis Madeira Hesperidum, Sancti Thomæ, principis, atque aliis magna faccari copia. Glastum quoque & gosipium ac frumentum ex his insulis vehitur. Ex Brisilia, ac Nigritarum prouincia, psittacorum, cercopithecorum, simiarum, aliorumque miraculorum, ingens turba apportatur,

Hæc sunt quæ de fertilitate, opibus, nobilitateque Hispaniæ, à me, Nanni doctissime, scire petisti: quæ, te volente iubenteq; ea lege scripsimus, vt omnibus ius faceremus castigandi, mutandi, augendi, quod mirifice exoptamus, haud ignari, plurima esse à nobis omis-
sa, quibus Hispania ornatur, & celebrari possit. Tu interim viue, & vale, bonique consule.
Louanii 12. Cal. Decemb. Anno 1541.

10

MICHAELIS RITII NEA-
POLITANI DE REGIBVS HI-
SPANIÆ LIBRI TRES.

LIBER PRIMVS.

10

ISPANIÆ veterem formam mutari sæpe contigit. Initio reges eam habuerunt ex gente Curetum, Gargoris, eiusq; nepos ex filia stupro conceptus Abbas. Nam Geryonem licet historia Diodori memoret, equidem fabulosum putare, nisi grauis autor Trogus accederet. Hispalum vero de cuius appellatione suspicantur Hispaniæ nomen inditum, longa ætas obruit. Post multa demum secula, Carthaginenses occuparunt eius imperium, quibus bello Punico secundo pulsis, Romani duas in prouincias vniuersam diuiserunt, in Bæticam & Tarraconensem, Iuridicosque conuentus vndecim: mansitque is rerum status ad Attilam vsque, qui per legatos vltiorem subegit Hispaniam. Quam falso quidam prodiderunt esse dictam ab Hunnorum ducibus quos illi sua lingua memorant Hispanos, quum certa temporum ratio refragetur. Iterum deniq; sub regibus aliquando in regna quinque distributa est: primum Legionis & Castellæ, secundum Aragonum, tertium Nauarræ, quartum Portugalliæ, quintum Bæticæ quam Granatam perhibent. Itaque Mauris qui Bæticam tenuerunt omissis, Legionis & Castellæ regum stemma prosequemur, vnde manasse Christianos reges autumo. Quorum nostro proposito debita relatio est. Bæticæ rerum potiebantur Wandali, Sueuique Lusitaniæ, quas Romanis opibus attenuatis in potestatem redegerant, quum Gothi sub auspiciis Athanarici qui primus eius gentis rex fuisse proditur, Hispaniæ fines ingressi, sedes posuerunt anno dominicæ salutis trecentesimo quadragesimo tertio: quumque regnasset annis tredecim, diem clausit, Hispanique recepti sunt Theodosii Cæsaris virtute, qui Gothos annis duodeviginti imperata facere coegit, & in officio continuit. Exinde Gothi quum descuiissent ab imperio, Regem sibi creant Alaricum Pannonem de gente Balthorum, qui præterquam quod Hispaniæ partem sibi vendicauit, & Thraces & Germanos variis affecit cladibus, in Italiam ductis copiis, Romam, Campaniamque, & Apuliam redegit in potestatem. Sed vigesimotertio sui principatus anno, repente fato functus est in Brutiis, deriuatoque captiuorum labore Basento Cosentini præterfluente, in eius alueo conditus est. Athaulfus, incertum nepos Alarici, an necessarius, in defuncti locum substitutus est, & apud Gothos regnavit, qui licet Hispanis & aliis Europæ gentibus imperarent, Gothorum tamen Reges adusque Pelagium, de quo post, omnes appellati sunt. Athaulfus itaque Gallam Placidiam Honorii Romani principis sororem matrimonio sibi iunxit. Nec amplius annis quinque rerum potitus, apud Barcinonam à militibus suis obtruncatur. Successit ei Sigericus à stirpe propior (vt aiunt) isque anno post obiit. Exinde gubernacula suscepit Walia, cuius adusque tempora Wandali, quos ab initio, fines Hispaniæ tenebant, donec eorum Rex Gensericus in Africam traiecit, occasionemque nactus Walia, pulsus ex Hispania qui domi remanserant Wandalis, quicquid in eorum iura concesserat, in suam ditionem redegit, subitaque vi morbi correptus, anno tertio regni sui fato functus est. Itaque res ad Theodoricum deferretur. is tertio post anno, sociis Etio patricio, & Meroueo Francorum Rege, dum pro Romanis aduersus Attilam pugnaret Hunnorum Regem, in

30

campis Catalaunicis occubuit. Patris honori successit Torismundus, qui principatus sui anno decimo germanorum fratrum (vt rumor est) insidiis de medio sublatus est. Regnum, Theodoricus huius nominis secundus, Torismundi frater occupauit, exactoque Rethiario Sueuorum Rege, Lusitaniam regni sui finibus adiecit. aiunt huic eandem necis sortem obtigisse, quam Torismundo fratres intulerant, quo tempore Theodoricus alter Ostrogotorum Rex in Italia rerum potiebatur. Elato Theodorico, principatum suscipit Henricus eius frater, qui Gothis autor fuit, vt scriptis legibus vterentur: annoq; septimo sui principatus excessit ab humanis. Alaricus alter à superiore, post Henricum Gothis imperauit annis duodecim. In acie cæsus à Fludiguino Comite apud Pictauium, superstiti Almarico quem suscepit ex filia Theodorici Regis Italiæ. Gensalaricus Alarici frater ex pellice genitus, excluso Almarico nepote, regnum sibi vendicat, annisque quatuor tenuit, donec opibus Theodorici quem maternum auum Almarici demonstrauius, in Aphricam compulsus est. Itaq; receptis Gothis Theodoricus Almarici nepotis infirmam rexit ætatem lustris duobus, & septem mensibus. Mox Almaricus ubi à pueris excessit, annis quinque remper se administrauit, donec commisso cum Gallis prælio obtruncatus est. Amisso filio successit Alamasintha Theodorici Regis Italiæ filia, mater Almarici, Tendiumq; sobrinum suum in spem successionis adoptauit. is non expectata fatali die, Amalasintham in balneo suffocandam curauit. Tendius igitur Amalasintha sublata septemdecim regnauit annis. is in eadem suam Gothos accendit habitus histrionici deformitate, quem palam passimq; gestabat. Gothi nouum Regem sibi creant Tendesilium, qui forte per id tempus exercitui præerat, impositus à Tendio, cuius affinis esse dicebatur. is apud Hispalim orta seditione obtruncatus est, ob illatam vim matronis illustribus. Agila subrogatur in eius locum. Nec equidem scio, superiores ne Reges aliqua necessitudine contigerit. illud vnum constat, anno quinto ex quo creatus Rex, à suis esse interemptum. Exinde Gothorum Dux Atanagildus occupat dominatum, quem postquam bis septenis tenuit annis, apud Toletum morbo consumptus est. Lymba, quem Luybam nonnulli vocant, ad rerum fastigium suorum studio suffragioq; euehitur, triennioq; regnauit, viuensque Leonogildo fratri cessit Hispaniæ principatu. Leonogildus ex Hispania Sueuorum reliquias eiecit, Andeca Rege superato. ii regnum semel in Hispania constitutum, per annos centum septuaginta tenuerant in Hispania. Securi percussit Hermelgundum suorum liberum natu maximum in conuentu Hispalis in acie captum, quod is Arianorum sectam non probaret. Regno præterea, Legionis adiecit urbem. Gothis imperauit annis duodeuiginti. Leonogildo patri successit Recharedus ab Hermelgondo proximus. is Arianum dogma in conuentu Toletano damnatum, ab Hispaniæ finibus eiiciendum curauit. Luyba alter à priore, quem vocatum præterea Lymbam demonstrauius, Recharedi filius, excepit imperium, quod annis duobus & mensibus quinque tenuit, insidiis Vicerici de medio sublatus, illustris inter Gothos viri. Luyba cæso regnum Vicericus occupauit eius percussor, adeptoque per fraudem dominatu septem potitus annis, eodem lethi genere periit quo Luyba. Res ad Gondamirim delata, quam quum biennio administraffet, ex aduersa valetudine mature diem clausit. Gothi nouum Regem sibi creant Sissebutam, qui verum Dei cultum nostramque religionem mirifica pietate prosequutus est, in Aphricam trans Herculeum fretum ducto exercitu plures in ea gentes in ditionem redegit, annis nouem regnauit & septem mensibus, morbo consumptus est. Recharedus eius nominis secundus, Sissebuti F. paternum decus accepit, idque sesquianno tenuit. In eius locum subiit Suintilla Recharedi primi filius, isq; quum decem regnasset annis suum F. Rachimirum in regni consortium accepit, eumque viuens administrare regnum permisit. Quoniam vero Rachimirus mature patrem sequutus est, breuique post eum regnauit, non venit in ordinem per se regum, sed cum patre confunditur. Itaque Sisecundus & ipse Suintilla patre natus, in demortui locum suffectus est, excluso qui præstabat ætate germano, qui paterno nomine Suintilla vocabatur. is anno post septimo, defuncto apud Toletum Sisecundo, debitum sibi regnum vindicauit. Suintilla Rex eo nomine secundus, quadriennio rerum potitus, ex ægritudine in quam incidit, fato functus est. Tum Gothi Regem sibi creant regia stirpe genitum Tulgam, qui regnauit annis duobus.

MICHAELIS RITII NEA-
POLITANI DE REGIBVS HI-
SPANIÆ LIBER SECVNDVS.

VACVAM Gothorum regiam Cindasuindus occupat, illustri inter eos loco, quam annis decem tenuit, moriensque filio per manus tradidit. Recisuindus is fuit, qui Gothis imperauit annis duodeuiginti, ac mensibus vndecim. Quo mortuo, Bamba Rex creatur, is qui Mauros Hispaniæ littora cum classe ducentarum septuaginta nauium ingressos, ingenti prælio fudit, & classem igni succendit. ex haustu demum veneni quod ab Eringio Recisuindi datum rumor est, incidit in grauissimū morbum. Ex quo quum ægre conualuisset, anno post initum regnum nono, menseque vno, religionis habitum sumpsit, in eoque permansit annis septenis ad vltimum vitæ diem. Sunt qui fabulentur hunc ex aratro ad principatum euectū Leonis Romani Pontificis beneficio. Eringius de quo supra diximus, ad religionem transgresso Bamba, Theofredum Recisuindi F. pellit, occupatoque dominatu, septimo post anno fato functus est. Eypza Bambæ sobrinus, idemque gener Eringii, mortuo socero successit, quumque regnasset annis septem, Toleti naturæ concessit. In eius locum Vitiza F. subiit, eoque potitus est annis nouem, donec à Roderico Theofredi F. eius quem prius Eringius regno exegerat, & Vitiza confossis oculis relegarat, imperio vitæque spoliatus est, impar opibus Romanorum qui Roderico fauebant. Hic (vt aiunt) Vitiza lege permisit, vt sacerdotes, quot quisque posset, alerent concubinas, & ipse nullum libidinis genus intentatum reliquit. Excepit imperium Costa Roderici frater ætate maior, isque regnauit annis quinque, mensibus septem. Eo vita functo, Rodericus frater rem Gotorum suscepit inauspicato. Nam cum Iuliani Comitis in Africa pro se legati filix stuprum intulisset, à Mauris à Iuliano sollicitatis, bello petitus, in acie cecidit, ex quo regnare cœpit anno tertio. Post interitum Roderici, Maurorum Duces Tariph & Muza, Bellaz in Muzæ filium partis in Hispania finibus imponunt Regem, continuoque in Africam redierunt. Annis non amplius viginti Maurorum Reges in Hispania quindecim fuerunt. Nam quum Rex omnium votis respondere non posset, populari tumultu, vel occidebatur, vel imperium deponebat, subinde in exacti locum altero subrogato. Denique quum delata res esset ad quendam Acabath, nouarum rerum cupidus ad trecentos vsque de medio sublatis diu regnauit. Dum Mauri rerum potiuntur in Hispania, Christianorum reliquæ Pelagium quendam Regē sibi creant, apud Asturas vbi latitabant. De quo sermo varius est, aliis tradentibus eum Theofredi filium fratremque Roderici, nonnullis ex Phasilla natum Duce Cantabriæ quæ Biscaia nūc appellatur. is etsi nullas, aut perexiguas opes habebat, auxilio cælesti fretus audere cœpit, adhortatusque quosdam finitimos, ad veram religionem compulit, appellarique voluit Asturum Legionisque Rex, etsi maiores sui Gothorum dicti sunt: quamuis alii hanc tituli mutationem Phasillæ eius filio ascribant, & his qui deinceps regnauerunt. Imperauit autem Pelagius annis viginti. Relicto superstite filio Phasilla, post quem deinceps ad vnum Reges Legionis & Asturum sunt inscripti, siue Pelagius, siue Phasilla fuerit autor eius tituli, quum biennio regnasset, ab vrsu laniatus est in venatione. Regnum peruenit ad Alphonsum Petri Cantabriæ ducis maximum natu filium, cui Phasillæ soror Ornosuba nupta erat. is Arrianum dogma quodam Recharedi Regis morte rursus in Hispania pullulabat, eradicauit, vrbesque & oppida complura eiecto Maurorum præsidio recepit: ex quo Catholicus est cognominatus: annoque vndeuigesimo sui principatus exiuit hominem. Successit Alphonso patri Phroilla, qui tertio decimo post anno de medio sublatus Aurelii fratris sui dolo, regnum Veremundo filio per manus tradere non potuit. Aurelius enim patrato parricidio, continuo regiam occupat, annisque sex obtinuit. excessit absque prole, nisi quod ad inuidiam periculumque declinandum, Veremundum Phroillæ filium in spem successionis adoptarat. Ab Aurelii morte, Gothorum rem suscepit Sillo, cui nupta erat Egimanda Aurelii soror, pulsoque Veremundo solus imperauit annis sex ad vltimum vitæ diem. Mauregatus Alphonso cognomento Catholici filius ex pellice, mortuo Sillone, Maurorum qui rerum potiebantur in Hispania, præsidio dominatum constituit, pactus (vt aiunt) cum Maurorum Regibus, quotannis quasdam virgines in stipendium mittere. Sed id triennio post, Mauregati morte sublatum est. Veremundus Alphonso cognomento Catholici nepos ex filio

Bilmarao, Mauregato iam fato functo successit: biennioque rerum potitus, quū eius vxor
 ex qua Raymiri Garfiaeque pater erat, in Parthenonem se coniecisset, ipse memoria repe-
 tens, quod adhuc priuatus in ordinem diaconum cooptatus erat, Alphonsum Phroillae fi-
 lium eius consobrinum pro se regnare iussit, continuoque transit in sectam religionis. Al-
 phonfus itaque cognomento Caltus, Maurorum ad septuaginta millia cæcidit in acie, qui
 fines Asturum ferro ignique populabantur, ex quorum manubiis duas erexit ecclesias. O-
 uetensem & Asturiensem. Regnavit annis quadraginta vno, adusque Caroli Magni prin-
 cipatum. Raymiris Veremundi filius, Alphonso iam vita functo, paternum decus accepit,
 exindeque vixit annis sex, mensibus nouem. Principatum reliquit Ordonio suo filio, quē
 tenuit is ad decennium, decessitque superstitibus liberis Alphonso, Veremundo, Minio- 10
 que, & Phroilla. Alphonfus Ordonii filius, cognomento Magnus, eo nomine tertius, à
 morte patris imperium suscepit, annisque quadraginta tenuit, quoad hominem exiuit,
 parum secunda fama. Nam quum fratres suspectos haberet, ac si necem per insidias sibi
 molirentur, oēs oculis priuauit. Liberos habuit quatuor, Garfiam, Ordoniū, & Phroillam,
 nullis initiatos sacris, quos hodie Græco verbo Laicos appellant: & Gondisaluum archi-
 diaconum Ouetensem. Ex his Garfias rerum gubernacula subiit, eaque moderatus est
 ad triēnium, nec ex se prolem reliquit. Itaque frater eius Ordonius, in defuncti locum suf-
 fectus est. is quatuor Castellæ Comites per interpositam fidem circumuentos in carcere
 necari iussit, ob eamque rem Castellæ prouincia defecit ab eius fide: quosdamque ex sua
 nobilitate creauerunt qui de publicis priuatisque controuersis inter eos cognoscerent, 20
 eosque Iudices appellari placuit. Ex his alteri Nunio Rasurauo nomen fuit, alteri Layno
 Caluo: vnde Castellæ Reges originem traxisse constat. Ordonius cum genuisset Alphon-
 sum Raymirimque, octauo sui principatus anno, mense sexto diem clausit. Phroilla
 quum sui fratris Ordonii liberos exegisset, in se principatum transtulit: eo tamen vt fraude
 quæsito diutius frui non potuit. Nam vno post anno duobusque mensibus morbo lepræ
 correptus interiit, superstitibus quatuor ex se liberis, Alphonso, Raymiri, Ordonio, & pa-
 terno nomine Phroilla. Quorum natu maximus, huius nominis quartus Alphōsus, à mor-
 te patris imperium suscepit, eoque potitus vno toto lustro, mensibusque septem, iurauit
 in verba Christianæ religionis, Ordonio filio quem susceperat ex Imena superstite, cui co-
 gnomentum Malo fuit: regnumque Raymiri germano dimisit. Sed quum paulo post eum 30
 pœnitentia subiisset, abiectis insignibus eius sectæ quam professus erat, iterum regnum
 quo cesserat, contrectare cœpit. vnde captus à Raymiri fratre, effossis oculis luce priuatus
 est. Raymiris eo nomine secundus, Alphonso quarto concedente rerum potitus, duos ha-
 buit filios, Ordonium & Sanctium, quorum vterque post patrem deinceps imperarunt,
 quum Raymiris obiisset vnde uigesimo principatus anno, duobusque mensibus. Re-
 rum gubernaculis admotus est Ordonius, eo nomine tertius, Raymiris filius natu ma-
 ximus. Quem quum Sanctius consanguineus eius frater, opibus Garfiae Regis Nauarræ
 matris suæ fratris, eiusque auunculi, Ferrandique Gundisalui Castellæ Comitis Ordonii
 foceri, tentasset è regno deturbare, consiliaque non successissent, Ordonius Viracam
 Fernandi filiam eius vxorem dimisit, aliamque superduxit: quumque regnasset annis 40
 quinque, naturæ concessit. Gothorum res ad Ordonium eius nominis quartum deuol-
 uta est, Alphonfi filium, quem à fratre obcæcatum demonstrauius. Huic inditum
 cognomentum Malus est, quia non iure regium sibi nomen arrogauit, & quia populos in
 pace non continuit, quorum plerique Sanctio potius Ordonii tertii tertio filio ac vero
 Regi parebant: isque non multo post, Ordonium prælio victum apud Cordubam intere-
 mit. quamdiu regnauerit hic Ordonius, ob eius temporum perturbationem minime con-
 stat. Sanctius eo nomine primus, ab habitu corporis cognomento Crassus, anno regni sui
 tertio decimo, quum tantam saginæ molem vix ferret, & ad eam leuandam nihil intentatū
 relinqueret, Cordubam profectus est, Abdemari regiā qui Saracenis imperabat, impetra-
 ta prius ab eo pace. vbi inter experimēta medicorū quorū magna turba apud Abdemarum 50
 erat, herbæ cuiusdam viad maciem deductus, haud ita multo post excessit, non sine suspi-
 cione dati veneni. Viuens Castellam quam Ferrandus Gundisaluus à Rege Legionis in
 feudum tenebat, ex fœdere liberam esse iussit. Sanctio patri Raymiris eo nomine tertius in
 principatu successit, ætatis annum agens quintum, exindeque vixit in eo honore an-
 nos viginti quinque, decessitque sine liberis. Eius principatu quæ pars ab eo subdi-
 torum defecit, rem deferebat ad Ordonii Mali filium Veremundum, initoque præ-
 lio victoria neutro inclinauit. Raymiri tandem vita defuncto, Veremundus eo no-
 mine secundus, affectato regno potitus est inauspicato. siquidem Maurorum Rex Al-
 manzor

manzor in eum ducto exercitu primo quidem congressu pulsus, instaurato prælio Veremundum vicit, atque in fugam vertit, urbemq; Legionem vicepit. Aggressus exinde Gallicie provinciam, Compostellanam diripuit ecclesiam: abstinuit tamen à corpore Diui Iacobi, perterritus obuiis (vt aiunt) fulminibus: ex eoque metu soluta aluo cum incidisset in morbum dysenterie, ægre conualuit, multique eius milites internecino genere mortis absumpti sunt. Itaque parva victoria Veremundo cessit, illeque paulo ante acie superiorum hostium spolia adeptus est. Cumq; regnasset annis septenis, Alphonso filio superstite quem ex priore susceperat vxore (nam duas habuit) exiuit hominem.

SECUNDI LIBRI FINIS.

MICHAELIS RITII NEA-
POLITANI DE REGIBVS HI-
SPANIÆ LIBER TERTIVS.

---

20 **A**LPHONSVS eo nomine quintus, inito statim regno, Therasiam sororem pertinacissime recusantem, compulit ad nuptias Abdalæ qui Toleti Saracenis imperabat, ab eo pactus auxilia contra Cordubæ Regem. Rumor est Therasiam virum monuisse, ne se contingeret olim Christo desponsatam: cumque nihil ea mouissent Abdalam, in grauiusimum incidisse morbum, Therasiamque fratri remisisse, quæ Parthenonem Diui Pelagii ingressa vitam cœlibem duxit. Liberi fuerunt Alphonso Veremundus, qui patri successit, & Sanctia, quæ prius nupta Garfiæ Sanctii Comitis Castellæ filio, eo in finibus Legionis interempto, Ferdinandi matrimonium sequuta est, Sanctii cognomento Maioris, Regis Nauarræ filii, qui postea Castellæ Rex appellatus est, ac per vxorem regnum Legionis adeptus. Agebatur annus ex quo regnare cœpit Alphonso vigesimus septimus, quum in oppugnatione Visei, quod oppidum præsidio firmatum Mauri tenebant in Portugallia, Mauri telo vulneratus interiit. Continuoque Veremundus huius appellationis tertius, in eius subiit locum, qui non ita multo post, orta inter eum Ferdinandumque sororis suæ virum simultate, in apertum Martem prorupit, collatisque signis apud Carrionem, Veremundus in acie cecidit, anno post initum regnum decimo. Ferdinandus vxoris suæ prætextu (nam Veremundi soror erat) victor regnum Legionis occupauit, eiusque curam Sanctio patri commisit, qui Castellam quoque per Eliuram coniugem consequutus obtinebat. Eliura namque Garfiæ patri successerat Comiti Gondisalui cui Castellæ parebat. Et hucusque à Pelagio primo Regum Legionis & Asturum titulus durauit, exinde Castellæ Legionisque dicti sunt, etsi quidam sub Sanctio, nonnulli Ferdinandi eius filii principatu nouissimam tituli mutationem factam velint. Sanctius itaque cognomento Maior, Nauarræ Rex, alterius Sanctii filius, eius qui Temulentus appellabatur (vt quidam tradunt) Legionis & Castellæ titulum primus vsurpauit, quauis alii Ferdinandum malint, vt demonstrauius, ambigiturque quoto quisque eorum tempore regnarit. Et quoniam fors ita tulit, vt Nauarræ Reges Legionem Castellæque potirentur, non ab re putauimus eorum originem his inferere, quemadmodum reperi. Nostræ salutis annus noningentesimus sexagesimus primus agebatur, ex quo Christiani regnum Legionis obtinebant, Castellæque per Comites administrabatur, Arabesque partim Cordubæ, partim Toleti, rerum potiebantur, quum quidam cui nomen Enecus, vel (vt alii scribunt) Innicus, ex Comitatu Bigortie, qui montibus Pyrenæis includitur, vt facilius Arabum sustineret incursiones, qui Nauarræ fines infestabant, eum pluribus eiusdem sectæ Christianis in æquum campum descendit: quumque rem feliciter sæpe gessisset, à Nauarris in regium fastigium euectus est, eamque dignitatem moriens Garfiæ filio reliquit, & is deinceps Sanctio, Sanctius Abarca (sic enim cognominatus est) Garfiæ filio quem Temulentum diximus appellatum, post quem Sanctius ex eo natus imperauit. is qui dictus est Maior, vt proposuimus, quique ex iusto Eliuræ connubio Ferdinandum Garfiamque suscepit, ex pellice Raymirim. Ferdināus Castellā, sibi velut ex hereditate materna vindicauit, Legionemque per vxorem: Garfiæ paterno Nauarræ regno cessit: Raymiris Aragonia potitus, vt moriens pater testamento cauit, primusque Rex Aragonum voluit appellari. Sed ad Ferdinandum redeo. Qui duobus auctus regnis, ex honesta matrefamilias vxore-

que liberos habuit, Sanctium, Alphonsum, Garciamque, & Eliuram, expellice Ferdinandum, qui cooptatus est in collegium patrum quos ecclesiæ vocant Cardinales. A Mauris Colymbriam maioremque Portugalliæ partem recepit. Cumque Garciam fratrem morbo implicitum salutatum profectus, incidisset in suspicionem non integrum sibi fore reuerti, silentio discessit: eaque erroris opinione, quum Garcias, ut parem gratiam referret, ad ægrotum venisset, aliquandiu custoditum tandem dimisit. Hinc orto bello, Garcias in acie cæsus regnum Nauarræ Sanctio superstiti filio reliquit. Ferdinandus autem viuens liberis suis regnum distribuit, Sanctioque natu maximo Castellam, Alphonso Legionem, Asturiamque, & Transimenam, Garciæ vero Galleciam & Portugalliam habendam dedit, annoque regni sui quadragesimo vita functus, in ædem Diui Isidori illatus est apud Legionem. Rodericus Viuaris, cui postea cognomen Cido fuit, alumnus Ferdinandi fuisse dicitur, & in eius aula adoleuisse, qui sæpe victis acie Saracenis, Valentiam recepit, atque sui iuris fecit. Ab hoc originem traxisse Mendozam familiam plerique credunt. Sanctius eo nomine secundus, cui liberum Ferdinandi natu maximo Castellæ regnum diximus obtigisse, non contentus eo, Legionem sibi vendicauit, Alphonso fratre eiecto, compulsoque ad Arabum Regem supplicem Toletum confugere. Quumque Galiciam Portugalliamque spe voraret, armisque Garciam quoque petisset, in prælio captus ope virtuteque Roderici quem Cidum cognominatum iam diximus, ab hostium potestate exemptus, atque seruatus est. is enim collectis ex fuga militibus incompósitos fiducia victoriæ Gallaicos adortus vicit, in eoque prælio Garcias occidit. Ipse Sanctius dignum factis vitæ finem sortitus est, à Vellido quodam per insidias interemptus. Tum Sanctii frater Alphonso à Toletoreuocatus, ante dimissus non est, quam iureiurando firmavit amicum se Regis Toleti semper fore. Cumque iam regnum Legionis & Asturum recepisset, à morte fratris obtinuit & Castellam. Sex habuit vxores, ex quibus deterioris sexus liberos quinque genuit. Denique filium quoque patru nomine Sanctium, quem Zaida peperit Sibilæ Regis filia, quæ simul ad verum Dei cultum Christi; religionem transit, appellata Maria dicitur. is Sanctius in acie cecidit aduersus Saracenos in toto prælio. Suscepit Alphonso expellice Therasiam, quæ nupsit Henrico Comiti Lothoringiæ, detata Galleciæ parte quæ Portugallia nunc appellatur: vnde Portugalliæ Reges originem trahunt. Alphonso oppidum Toleti longa obsidione redegit in potestatem, defuncto iam Rege filioque quibuscum fœdus icerat, ac obstrinxerat fidem suam. Quumque rerum potitus esset annis quadraginta tribus, naturæ concessit, in cœnobio Diui Facundi cum Zaida vxore quæ & Maria sepultus, nullo superstiti filio præter Alphonsum, quem genuit expellice Ximena, quum socius expeditionis in Antiochiam Tripolimque communi Christianorum principum consilio susceptæ traiecisset in Syriam, ibique à partu puerum lustrauit in vnda Iordanis, ex quo Iordanis est cognominatus. Alphonso itaque Raymundi Berengariæ filius, Barcinonæ Comititis, & Viracæ superioris Alphonso filia, post auum maternum regni gubernacula, vergentibus ad eum magna ex parte procerum studiis, accepit: etsi diu cum Vitrico Alphonso Aragonum Rege, cui Viraca mater iterum nupsit, armis contendit: appellarique voluit Imperator Hispaniarum. Duos habuit filios Sanctium & Ferdinandum, puellasque totidem, Elisabeth ac Beatricem. Sanctium Castellæ, Ferdinandum Legionis Regem supremis tabulis instituit, exemit ab Arabum manibus & Cordubam, sed eiusdem generis alteri quem sibi fidum putabat, in feudum concessit, annoque quinquagesimo primo post initum regnum, morbo consumptus est, ad Baiezam, sub arbore quadam montis cui nomen est Demuladar. Sanctius tertius cognomento Desyderatus, Alphonso septimi liberum natu maximus, à patre Castellæ regnum tenuit. Is ex Blanca coniuge filia Garciæ Nauarræ Regis Alphonsum genuit. Cumque vno tantum regnasset anno, diem clausit Alphonso superstiti. Cuius ætatem Ferdinandus eo nomine secundus, Sanctii frater, despectam habens, eo deturbato Castellæ regnum occupat. Is Ferdinandus antequam Sanctius ab humanis excederet, opera principum Legionis, ubi regnabat, in carcerem coniectus, quod in eos sauiret, certis deinde conditionibus emissus iterum Legionem potitus erat. Interea dum Castellæ rebus incubat Alphonso adhuc in cunis infans illustrium quorundam virorum pietate seruatur, ipseque Ferdinandus anno trigésimo primo sui principatus obiit diem. Paternum decus ad Alphonsum rediit Sanctii tertii filium, cognomento Bonum, qui ducta filia Regis Angliæ Elionora, Sanctium genuit, quem infantem: Ferdinandumque quem adultum agentemque annum vigésimum quintum, amisit: Henricum qui patri superstes rerum potitus est. Blancam præterea suscepit, Ludouici Francorum Regis matrem, eius qui post mortem consecratus est: & Berengariam quæ nupsit Alphonso Legionis Regi: Viracam quæ Regi Portugalliæ iuncta est, & Elionoram quæ Regina fuit Aragonum. Gessit hic Alphon-

Alphonſus in Arabas bellum, ſed primo parum proſpere. Mox auctis opibus ingenti prælio vicit, in quo rumor eſt ad ducēta millia Arabum cecidiſſe, duce Milamonelino. Commiſſumque mox & ad Tolofam nauale prælium, pluraque loca quæ dum rem teneret Alphoſus ſextus, Arabes occupant, eorum eiectō præſidio recuperauit: annoque quinquageſimo tertio ex quo regnare cœpit, exiuit hominem. Per hoc ipſum tempus floruit autor ſectæ prædicatorum Dominicus, ob vitæ ſanctitatem relatus in diuos. Alphonſus huius appellationis nonus, Berengariæ vir, Alphonſique gener octauī, poſt obitum ſoceri, Caſtellæ regnum ſibi vendicauit, Henrico vxoris ſuæ fratre deiecto. Cumque regnaſſet annis duode triginta, vita functus eſt. Henricus eo nomine primus, Alphonſi filius octauī, mortuo iam viro ſororis Alphonſo, paternum regnum recepit. is biennio poſt, apud urbem Palantiam cocto latere vulnus accepit in capite, dum luderet cum ſodalibus, ex eoque biduo poſt morte occubuit. Itaque Ferdinandus eo nomine tertius, Alphonſi noni filius, in eius locum ſubiit, utroque regno Legionis & Caſtellæ potitus, vxorem duxit Beatricem Brabantię ducis filiam, quæ liberos ei peperit ſex, Alphonſum, Federicum, Emanuelem, Philippum, Sanctiumque, & Henricum. qua mox elata, Ioannam ſibi iunxit ex Comite Pontis editam, quam matrem fecit ex Ludouico & Elionora. Multa fortiter & præclare geſſit, omnibuſque Hiſpaniæ fere finibus, Mauros exegit, præter Granatam, cuius tamen Regem ſtipendiarium ſibi fecit. Per idem tempus Iacobus Aragonum Rex inſulas Baleares ad verum Dei cultum perduxit. Regnauerat Ferdinandus annis trigintaquinque, cum decedens ſummum ſui deſiderium reliquit omnibus. Patri ſucceſſit Alphonſus eo nomine decimus, qui Violantam Iacobi Regis Aragonum duxit, ex qua primo filiam ſuſcepit nomine Berenguelam, mox & alios ſeptem liberos, Ferdinandum quem viuus adhuc pater exultit, Sanctium qui poſt eum regnauit, Ioannem, Iacobum, Petrum, Berengariumque, & Elionoram. Patria profugus Alphonſi frater, Henricus in urbem venit, allectusque in ordinem ſenatorum Conradino ſtudit aduerſus Carolum, eius nominis primum Siciliæ Regem. Sed Alphonſus Hiſpanorum leges aliis inſuper additis illuſtratiſque ſenſibus, ut ex uſu videbatur, in volumen redegit quod gentiliter Hiſpani vocant Partitas. Condendum præterea curauit & opus quod illi Generalem memorant hiftoriam. Murtiamque recepit ab Arabibus, quam Granatæ Rex auxiliis Maurorum qui traiecerant ex Africa fretus, violato fœdere, cum multis præterea locis, & in his Sericia Bæticæ vrbe, occuparat. Alagarbi Comitatum Regi Portugalliæ dedit, in dotem filiæ quam ex pellice genitam ei collocarat, exindeque Portugalliæ Reges Alagarbi dicti ſunt. Immunes præterea Portugalliæ Reges fecit in gratiam Dionyſii ſui nepotis ex filia natu maximi, ne cogerentur edicto Regum Legionis & Caſtellæ ad conuentus adeſſe, qui ſingulis annis peraguntur, Hiſpanorum lingua curiæ vocati, nec equitum trecentorum turmas auxiliares aduerſus Arabas mittere, ſicut ex conditionibus fœderis aſtringebantur. Variantibuſ in creando Imperatore ſententiis, ei Imperium ultro delatum eſt. Suadente etiam pontifice, ut capeſſeret, abnuit, ſuoq; iuri renunciauit apud Belligradum prope Auinionē vitandæ ſeditionis eccleſiaſticæ cauſa, ut videri voluit. Aduerſus Ludouicum Francorum Regem quem conſecratum demonſtrauiſmus, de regni iure contendit, quod is ex Blanca Alphonſi octauī filia natu maxima editus, Alphonſo poſthaberi iniurium putabat, ex Berenguella proxima Alphonſi octauī filia trahente originem. nam Berenguella Ferdinandum peperit, huius Alphonſi de quo nunc agimus, patrem. Demum data in vxorem Blanca Ludouici filia Ferdinando Alphonſi liberū natu maximo, cui cognomentum de Lacerda fuit, diſceptationi finis impoſitus. Cumque Ferrandus de Lacerda viuo patre diem clauſiſſet, Alphonſo Ferrandoque de Lacerda ſuperſtitibuſ, neuter in regnum ſucceſſit, Sanctio poſthabiti ſecundo genito, qui mortuo patre rerum potitus eſt. Idem Alphonſus profitebatur Aſtronomiam ſyderalemque ſcientiam, in qua tanta cum laude verſatus eſt, ut quæ extant tabulæ, ab eo dictæ ſint Alphonſinæ. Fama tenet, Alphonſum à Sanctio filio, cum de poſito Imperio rediret ad regnum, non eſſe receptum, portasque vndique in eum clauſas, excepta Murtia, quæ perſtitit in eius fide. vnde priuilegio conſecuta eſt, ut ſeptem coronas inſignibuſ ſuis imponeret, morienſque Alphonſus anno principatus ſui trigeſimo ſecundo, Murtiæ condi voluit. Sanctius eo nomine quartus, adhuc viuo patre Regem ſe geſſit (ut quidam volunt) & mortuo ſucceſſit. Ex Maria Infantis Alphonſi filia cognomento de Molina, fratriſq; Ferrandi tertii, quatuor habuit liberos, Ferrandum, Petrum, Philippumque, & Henricum. Cumque Ferrandi de Lacerda natu maximi filius Alphonſus è carcere quo ſeruabatur apud Aragonum Regem Iacobum, quibuſdam principibuſ operam ſibi nauantibuſ, eſſet emiſſus, arma corripuit in Sanctium patrum principatus incubatorem, Caſtellamque regio nomine ſolici tabat ad defectionem, ſed à Iacobo deſertus, infecta re diſceſſit. In Sanctium præterea bel-

lum sumpsit Ioannes eius frater, frater auxiliis Maurorum Regis Ballamarini, sed eius quoque consilia fortuna destituit. Sanctius itaque cum regnasset annis vndecim, fato functus est. Regnum Ferdinandus excepit, eo nomine quartus, Sanctii filius, quod annum agens ætatis nonum per matrem gerebat. vnde huius pueritia, illius sexu contempto, plures in eum arma sumpserunt, vna ex parte Aragoniæ Nauarræque & Portugalliæ Reges, ex altera Alphonfus de Lacerda, Ioannesque patruus, quorum alter se Castellæ Regem, alter Legionis asserebat, iunctis opibus in eum mouerunt. Pietas tamen & prudentia maris incolume regnum filio seruauit, exceptis aliquot oppidis ex prouincia Murtiæ, quibus Aragonum Regi Iacobo cessit, arbitrato Dionysii Regis Portugalliæ, qui disceptator inter eos, litem secundum Iacobum dedit. Cumque regnasset annos quindecim, duosque non obscuro loco natos, perduellionis reos ex altissima turri præcipites dari iussisset, iique constanter ab se crimen amolirentur, nec aliquid profecissent, eo confugerunt. vt dicerent se diuinum tribunal appellare, proindeque meminerit ad dies triginta iudicio sistere. mos enim Gallicis & Hispanis est, vt qui sibi iniuriam fieri quæritur, aduersarium moneat, vt ad certam diem coram superiore compareat. Itaque Ferdinandus adueniente trigesimo die, cum dormire crederetur, in fata corruit. Alphonfus eius nominis vndecimus, Ferdinandi quarti filius, in patris locum successit, ductaque Maria Portugalliæ Regis filia, Petrum genuit. Ex Leonora vero de Guzman pellice, Henricum Comitem Trastamaræ constituit, Federicum D. Iacobi Magistrum fecit: ex eadem præterea Sanctium, Telium, Petrumque, & Didacum, quorum duos vltimos Petrus eorum frater interimendos curauit. Alphonfus vbi satis in suos crudeliter & iniurie debacchatus est, in Arabas impetum conuertit, ab iisque sæpius prælio victis plura recepit oppida. rerumque potitus annis circiter quadraginta, pestis contagione correptus, obiit in obsidione castræ de Gibraltar, eo die Veneris quo dominicæ passionis memoriam recolimus. Petrus eo nomine primus, Alphonfi filius, habenas imperii suscepit. Huic vxor initio fuit Blanca Borbonii ducis filia, quam paulo post instigante Palida sua pellice dimisit, per causam quod aureo gemmateque donatus ab ea cingulo, comperit inesse vim magicam Hebræi cuiusdam arte insertam, adeo vt aliquando serpente succinctus sibi videretur. Fama tenet eum seuisse in necessarios, atque per interpositum foedus in socios, ipsumque Federicum D. Iacobi Magistrum ab eo obtruncatum. Cumque Machometus & Rubeus inter se de regno Granatæ contenderent, aduersæque factionis opibus impar Rubeus ad Petrum confogisset, humano diuinoque iure violato, hospes supplexque & olim socius ab eo iugulatus est, inhiatu thesaurorum quos aduexisse secum putabatur. Eius exinde fratres, Telius, Sanctiusque, & Henricus, ad Aragonum Regem se recipiunt, impetratoque auxilio Castellæ fines adoriuntur, confluentibusque ad Henricum Gallicis qui vulgo societates appellantur, Regis nomen obtinuit. Vnde Petrus in Vasconiā proficisci compulsus, Anglos qui Vasconiam tenebant, ostentata præmiorum prædæque spe pellexit, vt suppetias sibi ferrent, Principemque de Gales Angliæ natu maximum secum mitteret: initoque prælio aduersus Henricum, victoria potitus, eum regni finibus exegit. Henricus in Galliam venit, instauratoque bello Francorum Regis auxilio, Petrum superauit apud oppidum de Monuel, intraque arcem compulsum obsedit, rebusque suis diffidentem coegit ab eo colloquii facultatem petere, Qua non impetrata noctu penetrauit in tabernaculum Beltrandi de Clarequin Franciæ Conestabilis & auxilii Gallici præfecti. quo seu forte, seu de industria cum venisset Henricus, dubium imprudente ne an conscio Beltrando, Petrum stricto gladio confodit vnde uigesimo sui principatus anno. Henricus eo nomine secundus, frater Petri nothus, interempto Petro, regno potitus est, etsi non omnes eius imperata fecerunt. Vxore ducta Ioanna Ioannis Emanuel Infantis filia, Ioannem genuit eum qui post patrem regnauit, & Elionoram quæ nupsit Regi Nauarræ. Cumque regnasset annis octo patrato parricidio, nihil præter naturam præterque fatum passus è vita migravit. Ioannes eo nomine primus Henrico patri successit, Elionoraque Petri regis Aragonum filia matrimonio sibi iuncta, suscepit Henricum quem superstitem Regemque Legionis & Castellæ reliquit, & Ferdinandum qui post Aragonum Rex euasit. Amissaque Elionora, Beatricæ Ferdinandi Portugalliæ Regis vnicam filiam superduxit, ex qua numerosam prolem sustulit: defunctoque Ferdinando socero persequens vxoris ius quorundam principum studiis, cum magna manu Portugalliæ fines ingreditur. cui Ioannes Ferdinandi filius ex pellice quorundam suffragiis euectus in regium fastigium, quanquam professus religionem quæ militaris appellatur, egressus obuiam repulit, infectaque re exercitum reducere coegit. Aduersus hunc Ioannem Rex Angliæ bellum gessit, quod regnum Legionis & Castellæ spectaret ad Aleucastriæ Clocestriæque ducem suorum liberum natu maximum, quem sibi Constantia pepererat filia Petri Legionis & Castellæ Regis, eius quem Ioannis pater Henricus

- ricus interemerat. Verum Ioannes exclusa Constantia causam suam sic agebat, Infantem Ioannem Emanuel eius auum maternum ex filia Ferdinandi de Lacerda natum, Alphonsi decimi nepte ex filio natu maximo. Sed Angli cum traiecissent in Hispanias, post aliquot praelia pacem Ioanni dederunt his conditionibus, vt Catharina Ducis filia nuberet Henrico tertio praedicti Ioannis filio, viuentemque patre Henricus & Catharina principes Asturum declararentur. Itaque regno constituto, Ioannes equi lapsu oppressus interiit vndecimo sui principatus anno. Patri successit Henricus quem tertium supra nominauimus, agens aetatis annum duodecimum, qui mox adultus, ex Catharina quam nupsisse ei dictum est, duas habuit filias, quarum altera Maria, altera Catharina materno nomine dicta est.
- 10 Cumque de cetero spem sobolis abiecissent ob aduersam Regis valetudinem Reginaeque corpulentiam, Ioannem susceperunt. Ferdinandum praeterea fratrem liberaliter habuit, & multis maximisque donis in Hispania regnantem prosequutus est. Hic est ille Ferdinandus numerosae prolis pater ex vxore Comitissa de Albuquerque susceptae. Nam priusquam regno potiretur, ex ea genuit Alphonsum natu maximum, qui Rex Aragonum fuit & Siciliae: Ioannem qui defuncto Alphonso fratre Aragonum regno potitus est. Ferdinandi quinti patrem, qui nobis ista prodentibus apud Castellam rerum potitur, Henricum praeterea collegii D. Iacobi Magistrum: Sanctiumque, Magistrum quoque de Alcantara: atque Petrum, qui ictu molaris excussus tormento occubuit, Alphonso fratre Neapolim obsidente. Deterioris autem sexus habuit Mariam, quae matura mox aetate nupsit Henrico quarto Castellae
- 20 Regi, Ioannamque Portugalliae Reginam. Magnificus in aedificando fuit Henricus, edificiaque tum sacra tum prophana ad usus hominum multa condidit. Mittendis vltro citroque legationibus ad alienigenas & diuersi quoque dogmatis principes apprime studuit. Mariam quoque; filiam suo nepoti iunxit, Alphonso Ferdinandi filio. Toleti morbo solutus obiit, cum regnasset annis sexdecim, aetatis anno duodevigesimo. Ioannes ergo secundus Henrico patri mortuo successit infans adhuc in cunis, eiusque rem Catharina mater & Ferdinadus patruus administrarunt. donec ad pubertatem peruenit, annoque aetatis quartodecimo regni gubernacula subiit, Mariamque Ferdinadi patruis filiam duxit vxorem, ex qua genuit Henricum eius nominis quartum, quae cum mature decessisset, altera coniuge superducta, suscepit Alphonsum & Elisabeth. Eodem tempore Martinus Aragonum Rex vltimus, absque prole diem clausit, ortaque de regni iure contentione inter Ioannem, Ferdinadumque patrum Andegauiae Ducem Vrgellique Comitem, quod vterque se propiorem Martino materno stemmate praedicaret, armis regnum Ferdinandus asseruit & praesidiis regni Castellae. Multum poterat apud Ioannem autoritate & gratia Aluarus de Luna ad inuidiam usque, adeo vt eius patruus Ioannes & Henricus fratres Alphonsi Regis Aragonum conspirantes vna cum pluribus in eum bellum mouerint quod Aluaro dimisso Ioannes extinxit. Sed Aluarum non multo post, comprobante Regina suisque patruelis, ad se reuocatum recepit, iterumque facta in eum conspiratione, habitoque vtrinq; delectu, leui praelio primum congressi sunt, deinde gliscentibus animis acriter est pugnatum, donec Ioannes & Henricus accepta clade fugae se commiserunt, Henricusque paulo post ex vulnere in acie accepto decessit. Itaque D. Iacobi Magistratus
- 40 Henrici morte vacuus, Aluaro collatus est: sed ea fortuna propria diuturnaque illi non fuit. nam paulo post a Ioanne coniectus in carcerem, capitali supplicio affectus est in valle quam vocant Toleti. Ioannes anno regni sui quinquagesimo diem clausit extremum, superstiti Henrico filio quem viuens in regni consortium assumpsit. Henricus eo nomine quartus, inito principatu, Blancam Regis Aragonum filiam matrimonio sibi iunxit, eaque dimissa superduxit Heduardi Portugalliae Regis filiam nomine Ioannam, quae dubium pepererit ne an sibi supposuerit puellam Elisabeth, quam vulgo pro Regis filia colebant omnes. Henricus contra Mauros exercitu ducto maximis eos cladibus affecit, adiutus auxiliis regni sui principum Ioannis de Guzman Ducis Metinae, Ioannis Pacheco, Marchionis de Villena, Petri Giron Magistri Calatrauae, Federici eius regni Almarici, Ecieci Lupi Marchionis
- 50 de Mendoza, Aluari de Stumiga Placentini, Ioannis Pimantel Benauentil, Aluari de Toletio de Alua, Ioannis Mauriques de Castaneda, Roderici Mauriques de Paredes, Gabrielis Mauriques de Orsono Comitum, itemque Comitum de Aro. Recepit oppida de Gilbetrar, Castrum de Estipona prope Malicam, & oppidum de Alchidona, quae Maurorum praesidiis tenebantur. Elisabeth eius filiam sobrino suo collocauit Regis Portugalliae filio qui patri successurus erat, sed Henrici soror Elisabeth suasu quorundam principum clam fratre curabat a Ferdinando Ioannis Aragonum Regis filio duci in vxorem. Nam rumor erat, Elisabeth quae Henrici filia putabatur, a matre fuisse supposita, cum satis constaret Henricum genitalibus esse debilem, neque per naturam patrem fieri posse. Qua spe Elisabeth elata, regni ius ad se peruenturum animo praesumebat. Itaque Henrico non ita multo post

Henrici Regis obitus.

ab humanis exempto, omnibus opibus vtrunque ad arma itum est, quum Portugallia Rex Elizabeth Henrici filia, Ferdinandus alterius Elizabeth Henrici sororis ius tueretur. Victoria penes Ferdinandum fuit, regnoq; Castellæ cum coniuge potitus est. Ferdinandus ergo quintus, ac Elizabeth tori regnique confors, paribus auspiciis administrabant omnia, bellumque susceperunt, & ad pietatem simul & ad gloriam maximum. nam Bæticæ partem quam vocant Granatam, Maurique præsidis annos circiter octingentos occupatam tenebant, adorti sexto demum anno receperunt, sæpissime fufis acie Mauris, qui maximis opibus obnixe resistebant, pulsisque Mauris Machumetique superstitione, templa Deo optimo maximo condiderunt, veri cultus & Christianæ religionis inducto ritu: vnde Ferdinandus Catholici cognomentum sortitus: Elizabeth ex Ferdinando peperit vnicum filiū, cui Margaritam de Austria collocavit, eam cui Carolus octauus Francorum Rex nuncium remisit, sed nulla suscepta prole superstitionibus parentibus diem clausit. Habuit etiam puellas quatuor, quarum prima Regi Portugallia nupta, amisso viro cum redisset ad patrem, iterum Portugallia Regi collocata est, ei qui mortuo sine liberis puellæ focero, in eius locum successit, ostentata spe si puellæ parentes absque virili sobole decessissent, aditum sibi liberisve suis in regnum Castellæ fore: secundam Philippus Archidux Austria Comesq; Flandrensiū duxit: tertia Regis Angliæ natu maximo filio pacta est: quæ remanet quarta adhuc innupta est. Hispaniam præterea purgauerunt omni superstitione, exactis inde Iudæis omnibus, & iis qui Iudeorum ritibus imbuti nominetenus Christiani, vulgo Marrani dicuntur, quorum magna vis erat. Vix annus agebatur à morte filii, & ecce filiam cui regnū destinauerant, mæstissimi parentes amissam lugent. Nec in alia quam Regis Angliæ filio desponsatam demonstrauius, admodum felices extiterunt. nam deducta ad virum paulo post vidua, secundo Regis Angliæ filio pacta est. Itaque eam quæ Philippo duci Austriae collocata est, cum viro successioni designant. Inito præterea fœdere cum Ludouico duodecimo Francorum Rege, Alexandro sexto Pontifice maximo subscribente, paciscitur, ut paribus auspiciis opibusq; regnum Neapolis, eiectō Federico Castellæ necessario reciperent. Aragonei Ferdinandi filius erat Federicus ab Alphonso maximo natu proximus, qui post Alphonso filium Ferdinandum secundum, rerum potitus nondum constitutis regni viribus, vir alioqui nihil minus quam ad arma natus, Gallorum virtute facile pulsus est. Itaque potentissimi duo Reges aliquandiu regno Neapolis æquo iure potiti sunt, donec eorū culpa qui limetes inter agros qui cuiq; cederent, in confinio posuerunt, ingens exarsit bellum, primoq; prælio à Gallis Hispani intra Baroli mœnia compulsi sunt, seq; arcium præsidio tuebantur. Exinde Gallorum negligentia qui veluti pacato iam regno per ocium potiebantur, instauratis opibus iterum belli fortunam tentant apud Cidoniolam, victisq; Gallis Neapolim recipiunt, aliaq; mox oppida, quæ Neapolis exemplum sequuta, deditionem fecerunt præter Caietam, quam Gallorum præsidio firmatam Hispani obsederunt.

Libri tertij finis.

GENEALOGIA, SIVE LINEA SVCCESIONIS, REGVM HISPANIAE, AB ADAMO VSQVE AD DILVVIUM, ET DEINCEPS per temporum seriem ad nostram vsq; ætatem deducta: recens ex Italico translata & in hunc ordinem redacta. Simul etiam diuersi Principum & Ducum militarium catalogi continentur.

<i>Geneseos cap. 5.</i>	<i>Anni vita.</i>	<i>8</i>	<i>Matusalem</i>	<i>969</i>
1 <i>Adamus, vixit annos</i>	930.	9	<i>Lamech</i>	777
2 <i>Seth</i>	912.	10	<i>Noe</i>	950.
3 <i>Enos</i>	905.	<i>Ab orbe condito vsq; ad diluuium elapsi sunt</i>		
4 <i>Cainan</i>	910	<i>anni 1656.</i>		
5 <i>Malahleel</i>	895	1	<i>Iaphet, tertius filius Noe.</i>	
6 <i>Iaret</i>	962	2	<i>Tubal, quintus filius Iaphet, & nepos Noe,</i>	
7 <i>Enoch</i>	365		<i>primus Hispania cultor & Rex, anno post diluuiū</i>	

143. regnavit annis 155.		16 Sicorus, an. diluvii 695. regnavit	46
3 Iberus, anno post diluvium 298. regnavit 37.		17 Sicannus, an. diluvii 726. regnavit	31
4 Iubalda, anno diluvii 336. regnavit	64	18 Siceleus, an. diluvii 757. regnavit	40
5 Brigus, an. diluvii 400. regnavit	52	19 Lusus, anno diluvii 801. regnavit	31
6 Tagus, anno à 452. dilu. regnavit	33	20 Siculus, an. à diluvio 832. regnavit	60
7 Betus, an. à diluvio 482. regnavit	31	21 Testa, an. diluvii 893. regnavit	74
8 Deabus, an. à dilu. 514. regnavit	33	22 Romus, anno diluvii 968. regnavit	33
9 Geryon, an. à diluvio 549. regnavit	42	Hic Valentiam urbem nobilem & Regni metropolim, Romam olim à se vocatam, condidit, circa annum diluvii 970.	
10 Hercules, cognomento Orus Libyus, in Hispaniam venit an. post diluvium	658	23 Palatuus, post dil. 1001. regnavit	24
11 Hispalus, an. à dilu. 590. regnavit	17	24 Cacus, à diluvio 1025. regnavit	36
12 Hispanus, an. à dilu. 608. regnavit	32	Duorum istorum regum temporibus venit in Hispaniam Hercules Gracus, patria Thebanus, & multa ibidem oppida, præcipue vero civitatem Gibraltarem fundavit, & Cadix urbem, Gades veteribus appellatam, illustrem admodum reddidit.	
Ab hoc Hispano Provincia ista, quæ prius ab Ibero Rege nominabatur Iberia, Hispaniæ nomen obtinuit, quod in hunc usque diem perdurat: nimirum quod præclarus & multis virtutum ornamentis insignis Princeps fuerit, suasque ditiones illustraverit.		25 Erythreus, an. dilu. 1061. regnavit	88
13 Hercules anno diluvii 640. reuersus ad imperium regnavit	19	26 Mellicola, an. à dilu. 1131. regnavit	74
14 Hesperus, an. dilu. 669. regnavit	11	27 Abidus anno dilu. 1292. regnavit	35
15 Atlas, an. diluvii 682. regnavit	13		

Haecenus enumeravimus præcos Hispaniæ Reges, & primos cultores & fundatores, de quibus certo equidem constat, quorumque res gestas non Ethnici solum plerique, sed etiam Christiani Historici copiose descripserunt, quas nos brevitatis causa omittimus. Præter hos vero Reges quos supra recensuimus, nullos in Hispaniæ regno Principes Regesve successisse comperimus, usque ad Carthaginensium & Romanorum ætatem. Magnas enim contentiones Romanorum cum Carthaginensibus & diuturna bella gesserunt de imperio Hispaniæ. In quibus victores ad extremum Romani, pulsos Carthaginensibus, Hispaniam sibi veltigalem fecerunt: quam quidem ad Gotthorum aduentum usque, sub imperio semper habuerunt.

30 Post Abidum Regem nullus in Hispania regnavit, ob ingentem quæ in ea fuit, & celeberrimam illam ariditatem: adeo ut P. Magister Petrus Medina, libro de præclaris & memorabilibus rebus Hispaniæ, cap. 8. testetur. per 6. & 20. continuos annos nullam in ea pluviam decidisse. Cuius quidem siccitatis omnes Hispanorum Historici constanter & diserte meminerunt. Quod cum nusquam terrarum amplius contigisse legatur, ob eximiam eius raritatem hic annotare libuit. Qui vero fusius hac de re cognoscere desiderat, quoniam id pacto acciderit. is authorem quem dixi, legat, & Hispaniæ præterea Chronicon, à D. P. Ant. Bent. primo editum, translaturum deinde Italice, M. Alfonso Villoa interprete, c. 12. par. 1. Medina vero ille, quem dixi, c. 9. & Bent. exterarum nationes commemorant, quæ diversis temporibus in Hispaniam migrarunt: quodque Hispani sine ullo Rege variis cateruis & itineribus per 26. aut 28. annos ex Hispania discesserint. Destituta porro successore Hispania fuit, anno post vniuersale diluvium

40 1332. ante natum vero Christum millesimo. Ingens illa quam supra narrauimus, multoque nobilissima siccitas, circa annum à diluvio 1332. contigisse legitur, & ante Domini nostri Iesu Christi natalem 1009.

POPULI SIVE NATIONES EXTERNÆ, QUÆ POST INGEN-
TEM ILLAM SICCITATEM IN HISPANIAM MIGRAVNT, EAMQUE
occupatam rexerunt usque ad successionem Re-
gum Gotthorum.

30 Celtarum siue Francorum in Hispaniam aduentus. Vasaus.	bus factum esse, testis est Diodorus Siculus lib. 6. Vasaus & alii.
Lydorum in Hispaniam aduentus. Franciscus Tarapha.	Aduentus Phrygarum. Franc. Tarapha.
Thracum in Hispaniam aduentus. Franc. Tarapha.	Cypriorum aduentus. Tarapha.
Rhodiensium aduentus. Franciscus Tarapha, Vasaus.	Phœnicum aduentus. Franc. Tarapha. Vaf.
In hanc ætatem, vel paulo certe superiorem, in-	Celtiberorum aduentus. Tarapha.
eidisse legitur memorabile illud Pyrenaorum siue Perincorum montium incendium: quod à pastori-	AEgyptiorum aduentus. Tarapha.
	Milesiorum aduentus. Tarapha.
	Carum aduentus. Tarapha.
	Lesbiorum aduentus. Tarapha.
	Phocensium aduentus. Tarapha.

Nabuchodonosoris aduentus. Tarapha.

Gracorum aduentus. Vaseus.

His successerunt irruptiones & bella Carthaginensium. Vaseus cap. 11. M. P. Medina, Franciscus Tarapha & alii.

Aduentus Argantonii. Vaseus.

Opes reperta hoc tempore.

Consentiunt multi historici, &c.

Amilcaris Barcinonis aduentus.

Asdrubalis aduentus.

Annibalis aduentus.

Cn. Scipionis aduentus. Vaseus.

Consules à Romanis inuecti in Hispaniam.

Cuius deinceps imperium penes Imperatores sequentes fuit. D. P. Antonius Beuterus parte 2. Vaseus cap. 12. M. P. Medina capite 11. Franciscus Tarapha & alii.

CATALOGVS IMPERATORVM, QVI DOMINATVM ET IMPERIVM HISPANIÆ TENVERVNT, EAMQVE PER PRÆFECTOS ET PRÆSIDES administrauerunt paulo ante Natalem Domini nostri Iesu Christi, donec tandem à Gotthis occuparetur, &c. Vaseus capite 13. Franc. Tarapha, D. P. Antonius Beuterus parte 2. & complures alii.

1 C. Iulius Cæsar.

2 Octavianus Augustus. Cæsar.

Hic Saldubam instaurauit, & à suo nomine Cæsaraugustam appellauit, quæ nunc Saragossa dicitur, ciuitas primaria, & iure meritoq. sancta cognominata, & insignis Aragonum regni metropolis. Quod accidisse potuit circa annum à diluuiō 2276. aut 2286. ut aliis placet: ante Christum vero natum 42. Franciscus Tarapha.

NASCITVR CHRISTVS Dominus noster, creator & Saluator mundi, anno imperii supradicti Imperatoris Octauiani Augusti quadragesimo secundo, diluuii anno 2305.

3 Tiberius Augustus.

Benedictissima Virgo, gloriosa & sancta Maria, Domina nostra, & Regina Angelorum, in ripa fluminis Ebri, prope Cæsaraugustam Aragonum urbem, in columna marmorea, glorioso Apostolo Iacobo apparuit. Qui eodem deinceps in loco sacellum angelicum iussus exstruxit, & eius honori ac nomini consecrauit, quod Diua Virginis à columna Cæsaraugustana cognominant: ob pylam siue columnam, in qua videndam ipsa se præbuit. Quod quidem miraculum contigisse perhibetur circa annum Imperii Tiberii 20. Anton. Beuterus in Chron. cap. 23. Hoc de miraculoso casu multa in eadem S. Ecclesia tabula supersunt.

4 Caius Caligula.

5 Claudius.

Anno imperii huius Claudii primo, capite multatus ab Herode Ierosolyma fuit Sanctus Iacobus Apostolus, una cum Iosia, qui in ipso necis momento conuersus fuit. Sanctum eius corpus in Hispaniam deinceps adductum est, & Compostella reconditum, urbe Gallicie, sic olim dicta, quæ nunc sancti Iacobi nomen adepta est, celebrata plurimū continuo peregrinorum hominum concursu, qui religionis ergo eo commeant, ut sanctissimi simul & gloriosi Hispaniæ protectoris & antesignani corpus inuisant. Factum autem hoc est anno nati Christi 43. Discipulos gloriosus Apostolus Sanctus Iacobus septem aut ut aliis placet, nouem habuit:

qui diuersis in locis Hispaniæ, dum sanctam Catholicam Domini nostri Iesu Christi fidem feruenter ac sedulo propagant, martyrii palmam adepti sunt.

1 Athanasius.

2 Theodorus. Hi duo discipuli ad ministerium supradictæ Ecclesiæ, quæ Diua Virgini in columna Cæsaraugustana dedicata fuit, remanserunt superstites.

1 Torquatus, Gadibus martyrium passus est.

2 Secundus. Alba.

3 Andalectius, Almeria.

4 Ctesiphon, Vergi.

5 Cacilius, Eliberi.

6 Euphrasius. in oppido Iacn.

7 Sicilius, Caçoria.

Hi septem, iis quos dixi, locis martyrio vitam finiuerunt. Vincentius part. 2. libro nono, capite 6.

6 Nero. Anno Imperii Neronis supremo, eiusdemq. mandato, Diuis Apostolis Petro & Paulo caput uno eodemq. die truncatum fuit, anno Christi 70.

7 Sergius Galba.

8 Otho.

9 Vitellius.

10. Vespasianus.

11 Titus.

12 Domitianus.

13 Nerva.

14. Traianus.

15 Adrianus.

16 M. Antoninus Pius.

17. M. Antoninus Aurelius.

18 Commodus.

19 Aelius Pertinax.

20. Seuerus.

21 Cassianus cognomento Antoninus Caracalla.

22 Macrinus Opilius.

23 M. Aurelius Antoninus, cognomento Helio-

24 Alexander Seuerus.

25 Maximinus Iulius.

26 Gordianus.

27 Phi-

- 27 Philippus.
 28 Decius.
 29 Gallus Hostilianus & Volusianus.
 30 Valerianus & Galienus.
 31 Claudius II.
 32 Aurelianus.
 33 Tacitus.
 34 Florianus.
 35 Probus.
 36 Carus una cum filiis.
 37 Diocletianus & Maximinus.

Horum temporibus quoniā instituta aduersus Ecclesiā tertia fuit persecutio, Casaraugusta, Deciano Præside, martyrium subierunt, una cum S. Engratia, equites decem & octo: quorum hæc sunt nomina.

Sancta Engratia.

- 1 Sanctus Lupertius Tius.
 2 S. Quintilianus.
 3 S. Cassianus.
 4 S. Matutinus.
 5 S. Publius.
 6 S. Urbanus.
 7 S. Faustus.
 8 S. Martianus.
 9 S. Successus.
 10 S. Felix.
 11 S. Ianuarius.
 12 S. Primitius.
 13 S. Enotus.
 14 S. Sicilianus.
 15 S. Optatus.
 16 S. Frontonius.
 17 S. Apodemius.
 18 S. Sicilius.

Qui quidē omnes Casaraugusta sepultri sunt, in quodam insignis Ecclesiæ Doctōris D. Hieronymi monasterio, quod S. Engratiæ nominant. Sunt ibidem sepulta corpora Sancti Lamberti & innumerabilium martyrum, qui Casaraugustani dicuntur, & in eadem Imperatorum persecutione quam aduersus Ecclesiam mouerunt, à Deciano martyres effecti sunt. Qui Decianus Valentia S. Vincentium martyrio affecit, & S. Valerium, Casaraugusta tunc temporis Episcopum, ob senilem ætatem exilio damnavit.

38 Constantius & Galerius.

39 Constantinus Magnus. Hic omnium Imperatorum primus Christianus fuit. Idem ille ciuitatem Romanam cum omnibus, quæ Pontifices Romani hodie possident, alijsq; pluribus quæ iam pridem amiserunt, ecclesiæ donauit. Sedem imperii Constantinopolim, urbem à suo nomine sic appellatam, cum olim vocaretur Byzantium, transtulit. Fuit bonus & præclarus Princeps.

40 Constantinus, Constantius, Constans.

41 C. Iulianus Apostata.

42 Iouinianus.

43 Valentinianus & Valens.

44 Gratianus & Valentinianus.

45 Valentinianus & Theodosius.

46 Theodosius una cum filiis.

47 Arcadius & Honorius.

48 Honorius cum Theodosio.

De supradictis Imperatoribus multi scripserunt historici, ut & de cæteris qui ordine sunt subsecuti, vsq; ad Catholicum & Christianissimum Imperatorem Carolum quintum, Hispania Regē, sanctæ & benedictæ memoriæ: quorum nomina, cum à tot ac tantis eorum vitæ prolixè descriptæ sint, hic prolixitatis euitanda causa prætereo. Vnum excipio, quem placitum nō dubito, si legatur, tam ob elegantiam stili quo usus est, quam ob historiæ suæ de Imperatorum vitis amplitudinē. Appellatur is Petrus Messias, Hispalensis, ex equestri ordine vir nobilis. Cuius opus, Hispanico primum idiomate conscriptum, non minori diligentia quam fide, M. Alfonso Vllloa Italice vertit, frequenter à nobis supra productus in mediū. Quo etiam authore conscriptam habemus Caroli quinti vitā, imperatoris gloriosissimi: cuius anima perenni gaudio fruatur in cælis.

Alanorum in Hispaniam aduentus. Vaseus cap. 14. Fran. Tarapha.

Vandalorum in Hispaniam aduentus. Vaseus, Franciscus Tarapha.

Suenorum in Hispaniam aduentus. Vaseus cap. 14. Franciscus Tarapha.

Gothorum in Hispaniam aduentus, anno Domini nostri Iesu Christi 343. aut, ut alijs videtur, 400. D. P. Ant. parte 2. Vaseus cap. 15. Fran. Tarapha. M. P. Medina c. 11.

CATALOGVS REGVM GOTTHORVM QVI IN

HISPANIA REGNARVNT, VSQVE AD INFANTEM

siue sanctum Regem D. Pelagium. Vaseus, Franciscus Tarapha, D. P. Antonius parte secunda, & alii.

1 Radagaisus, anno D. N. Iesu Christi.	368.	7 Theodorus, anno D. N.	439.
2 Attanaricus, anno D. N.	369.	8 Turismondus, anno D. N.	453.
3 Alaricus, anno D. N.	382.	9 Theodoricus, anno D. N.	454.
4 Ataulfus, anno D. N.	411.	10 Enricus, anno D. N.	467.
5 Sigericus, anno D. N.	416.	11 Alaricus II. anno D. N.	484.
6 Vallia, anno D. N.	417.	12 Sisalettus, anno D. N.	507.

13 Theodoricus II. anno D.N.	511.	D.N.	621.
14 Amalaricus, anno D.N.	526.	28 Rechimerus anno D.N.	629.
15 Theodius, anno D.N.	531.	29 Sisenandus, anno D.N.	631.
16 Theodiscus, anno D.N.	548.	30 Suintilla II. anno D.N.	636.
17 Aquila, anno D.N.	549.	31 Tulga, anno D.N.	642.
18 Athanagildus, anno D.N.	554.	32 Cindaſuindus, anno D.N.	644.
19 Luiba, anno D.N.	568.	33 Receſuindus, anno D.N.	650.
20 Leouigildus, anno D.N.	569.	34 Bamba. Religioſiſſimus hic Princeps fuit. A-	
21 Riccaredus, primus Gotthorum Rex Catho-		nimaduertit in aliquot ſibi rebelles, & re-	
licus, anno D.N.	586.	formauit in Toletano Concilio ſines Epiſco-	10
22 Luiba II. anno D.N.	601.	patuum Hiſpania, multaque notatu digna	
23 Vitericus, anno D.N.	603.	in regno ſuo geſſit, anno D.N.	672.
24 Gundimarus, anno D.N.	610.	35 Eringiſus, anno D.N.	682.
25 Sifebutus Rex Chriſtianiſſimus,	612.	36 Egipta, anno D.N.	689.
26 Riccaredus II. anno D.N.	620.	37 Viſiſa, anno D.N.	704.
27 Suintilla. Primus hic Hiſpania Monarchiam		38 Coſta, anno D.N.	707.
obtenuit, expulſis inde Romanis, anno		39 Rodericus, anno D.N.	713.

Catalogus hic eſt Vaſeo deſumptus eſt. Alii nonnihil in numero variant. Fuit hic Rodericus Gotthorum poſtremus Rex, cuius atate Hiſpania fuit amiſſa, & Iuliani Comitis proditione à Mauris qui in 20 eam inuaſerunt, miſere vaſtata atque direpta. Petrus Antonius Beuterus Chronici parte prima, cap. 28. Verum coeuntes in vnum Chriſtiani, reſumptis animis ac viribus, recuperare eandem cœperunt in Aſturiis, Legione, & Iaccetanis Aragonia montibus: unde vim vi repellentes, infidelibus ab Hiſpania paulatim expulſis, quamuis longo poſt interuallo temporum, amiſſa tandem loca recuperauerunt, quemadmodum infra dicetur. Hinc illa regnorum Hiſpania varietas, quæ hodieq; perſeuerat, originem habet.

Maurorum in Hiſpaniam aduentus, anno D.N.

717.

Reſtauratio Hiſpania, anno Natalis D.N. Ieſu Chriſti 721. M.P. Antonius Beuterus loco ſupradicto.

CATALOGVS REGVM LEGIONIS ET CASTELLÆ, 30

AB INFANTE SIVE SANCTO REGE PELAGIO, AD CHRISTIANISSIMI Regis Philippi, domini noſtri, imperium vſque deductus, ſine vlla ſtirpis interruptione ſive defectu, ſed ſeruata ſemper ſerie ſucceſſionis à patre ad filium aut filiam, nepotem, cognatum aut cognatam, nulla extra familiam ipſorum regni translatione facta.

Vaſæus cap. 16. M.P. Medina, c. 22. Tarapha, D.P. Antonius Beuterus i. & 2. parte, & complures alii.

Faſila, Cantabria Dux, Infantis ſive ſancti Regis Pelagii pater.

- 1 Pelagius Rex ſanctus. Electus & proclamatus fuit in Regem anno D.N. 717. regnavit annos ſedecim. Mortuus eſt in Cangas anno 732. Alii dicunt an. 737. Princeps hic fuit & religione & militari virtute clarifiſſimus: ideoque Mauris ſemper ad extremum vſque vitæ ſpiritum fortiſſime reſtitit.

2 Faſila, anno D.N. 732. Regnavit biennium, filius fuit Pelagii, diſceſſit abſq; liberis maſculis: cui ſucceſſit in regno ſoror Ormiſſinda, Pelagii Regis filia, quæ Alſonſo Cantabria Ducis filio nupſit. Cognominatus iſ fuit

- 3 Alſonſus Catholicus, anno D.N. 734.
- 4 Froila 753.
- 5 Aurelius 766.
- 6 Silus 772.
- 7 Alſonſus II. cognomento Caſtus. 780.

Hic Carolus Magnus Imperatorem in Ronceſualle, Bernardi Carpii nepotis virtute atque

ſolertia vicit. Qui quidem Imperator cum magno Gallorum aliarumque nationum exercitu in 40 Hiſpaniam venerat, vt Alſonſum regno pelleret: ſed ſuſus fugatusque fuit. In quo pralio ceciderunt duodecim Palatini, idque proditione ac dolo Galli cuiusdam Comitſ, Gami nomine, qui in cauſa fuerat, vt Imperator in itinere diutius hareret, quæ vt ſuis qui commiſſo iam pralio valde periclitabantur, tempeſtine poſſet ſuccurrere.

- 8 Mauregatus * 780.
- 9 Bermudus 780.
- 10 Ramirus 823. 50
- 11 Ordonius 827.
- 12 Alſonſus III. cognomento Magnus 838.
- 13 Garcias 883.
- 14 Ordonius II. 885.
- 15 Froila II. 895.

Horum Regum temporibus quosdam ſibi iudices Caſtellani fecerunt, penes quos Caſtella eſſet adminiſtratio. Nonium videlicet Nunefium Raſuram, Lainum Caluum, auum Roderici Viuari

* Hic aut vitium eſt, aut iidem numeri forte ponuntur, quia Maureg. & Berm. anni Alſonſo II. adſcribuntur.

Vinarioris, quem alio nomine Cidum Ruidiaxiū appellare solent, Ducis Hispani fortissimi & inuictissimi, qui Valentiam urbem à Mauris recepit. D.P. Ant. Beut. Chron. parte 1. cap. 34. Hos Indices alii Lainum Caluum, & Flauium Caluum nominant.

16 *Alfonsus 4.* 895.

17 *Ramirus 2.* 901.

10 *Huius aetate floruit Comes Fernandus Gondissalus, qui admirandis aduersus Mauros facinoribus editis, magnam nominis claritatem adeptus est.*

18 *Ordonius 3.* 920.

19 *Ordonius 4.* 925.

20 *Sanctius cognomento Crassus seu Pinguis* 930.

Huius Regis aetate, Castella Legionis dominatu, Fernandi Gondissalui Comitis dexteritate, liberata fuit. Hic Rex nobiles certo quodam tributo quod una cum oppidanis & rusticis in sumptus belli Maurici quotannis pendere solebant, exemit.

21 *Ramirus 3.* 940.

Regis huius tempestate mortuus est fortissimus Comes Fernandus Gondissalus 940. & septem Infantium Laræ historia, tempore Comitis Garciae Fernandi à Castella facta est. D.P. Ant. Beut. Chron. parte 1. cap. 34.

22 *Bermudus 2.* 965.

30 *Hic rex Archiepiscopum S. Iacobi tauro obiciendum curauit, à quo tamen ille se liberauit.*

23 *Alfonsus 5.* 982.

24 *Bermudus 3.* 1006.

Huius Regis tempore Castella Nauarra coniuncta fuit, matrimonio Sanctii Nauarrae Principis cum Eliura filia Sanctii Fernandi Castella Comitis, cui ipsa successit, Garcia coniugis suæ fratre defuncto. Coniuncta quoque Legio cum Nauarra & Castella fuit, per connubium Fernandi supradictorum filii cum Sanctia sorore Bermudi 3. cui mortuo illa successit in Legionensi regno. Habuit præterea regnum Aragonia, quod frater eius Ramirus possidebat, qui sine hærede legitimo decessit è viuis. Ideoque Magnus & Hispania Monarcha nominatus fuit. Regnare cepit anno Domini N. Iesu Christi, 1017. regnauit annos 40. Hispaniam tributo quod ei Henricus quartus imperator & Urbanus Papa imperabant, liberauit, idque opera, virtute, & solertia Cidi Ruidiaxi, de quo supra diximus, quem ipse magnis honoribus affecit & equestri dignitate donauit. à quo Cido deinde res admiratione dignæ perpetratae sunt, ut ex ipsius historia constat. Rex iste Fernandus tres habuit filios, inter quos sua regna diuisit, Sanctium videlicet, Garcia, & Alfonsum. In quo quidem Alfonsus regna simul omnia coniuncta manserunt.

25 *Sanctia.*

26 *Ferdinandus, cognomento Magnus* 1017.

27 *Sanctius 2.*

28 *Vrraca.*

29 *Alfonsus 7.* 1107.

30 *Alfonsus 8.* 1126.

31 *Sanctius 3.* 1146.

32 *Fernandus 2.* 1160.

33 *Alfonsus 9.* 1177.

Rex iste Miramamolimum Maurorum Regem magno & memorabili pralio superauit, in quodam Hispania loco quem Tolosa Nauas appellant. Regno præfuit annos 53. Festum diem sanctæ Crucis inuexit, & perpetuo seruandum statuit 1212. Hunc omnium primum insignibus suis inseruisse perhibet castrum aureum in campo rubeo, eo quod magno illo pralio victor extitisset. Ordinem equitum gloriosi Apostoli S. Iacobi instituit, quorum insigne est, gladius sanguinolentus: propterea quod eodem pralij die, benedictus Apostolus per aerem equo candido vectus, gladium gestare conspectus sit in subsidium Christianorum, totum cruentatum & stillantem Maurorum sanguine quos inter pugnandum occiderat: quodque illi hoc pacto victoriam obtinuerint. Hanc igitur ob rem, & ob alia complura, ab eodem glorioso Apostolo Iacobo in se collata beneficia, Hispani illum optimo iure non solum olim in antesignanum, patronum & Diuum tutelarem susceperunt, sed etiamnum habent & pro tali agnoscunt ac venerantur.

34 *Henricus* 1213.

35 *Fernandus 3.* 1216.

36 *Alphonfus 10.* 1251.

Hic Rex Sapientis cognomen adeptus est. Astrologus fuit excellentissimus. Septipartitum opus Iuris Civilis Hispanorum, Historiam generalem, Librum Thesauri, Tabulas Alfonsinas (opus sane mirabile) aliosque complures libros in lucem edidit.

37 *Sanctius 4.* 1284.

38 *Ferdinandus 4.* 1295.

39 *Alfonsus 11.* 1310.

40 *Petrus Cognomento Crudelis* 1350.

Hic supra modum crudelis fuit, & per solam crudelitatem atque tyrannidem plerosque Hispania barones ac procures capite multauit.

41 *Henricus 2.* 1369.

42 *Ioannes 1.* 1379.

43 *Ioannes 2.* 1407.

44 *Henricus 4.* 1454.

Hic Aragonia Castella coniungitur, per matrimonium Ferdinandi cognomento Catholici Aragonum Regis cum Isabella Catholica, Henrici 4. Regis sorore. Nam cum Henricus prolem masculam & legitimum successorem non haberet, Castella Legionisque regnorum hæreditatem adiuit Isabella Regina Catholica.

45 *Ferdinandus Rex Catholicus* 1471.

Fuit iste Fernandus bonus & præclarus Princeps: ideoque subditi suis charissimus. De quo cõfr-

mare hoc possumus, cum omnium qui Hispaniam huc usque rexerunt, & fortunatissimum fuisse & Christianissimum. Nam præter ceteras felicitates, quibus abunde cumulatus à Deo fuit, ipsius ætate nouus Mundus repertus est (qui ob terrarum regnorumque magnitudinem, huius orbis respectu, id nomen obtinuit) tot antehac seculis incognitus. Accidit autem id anno 1492. Quo anno Granata regnum imperio suo adiecit, profligatis inde totaque adeo Hispania Mauris, qui eam per annos 778. peccatis incolarum ita meritis possederat. Eodem illo anno, Hebræos vniuersos, quorum ingens & infinitus prope numerus erat, Hispania finibus excedere iussit. Et ut hæreticos, Mauros, & Hebræorum reliquias è suo regno penitus euelleret, sanctum Inquisitionis officium instituit. Quod inuentum profecto saluberrimum & optimum fuit aduersus noxias illas plantas quibus grauitè inficiebatur nobilis illa & Christiana Prouincia, iam inde à Diui Iacobi temporibus sancta Catholica fidei mysteriis inter primas orbis regiones imbuta. Quam fidem accepit ab illo benedicto sanctoque Apostolo qui gloriosa virginis Maria, Angelorum reginæ mandato, eam ibi promulgaturus aduenit. Idem quoque Princeps Regum Hispania sepulchrum Granata exstruxit, ubi cum Isabella coniuge, & aliis Hispania Regi-

bus qui post in regno successerunt sepultus est. Regnum præterea Neapolitanum & Nauarraum, iniustis possessoribus eiectis, subegit. Aliaq; multa commemoratione digna fecit, quæ breuitatis causa hic omittuntur.

Iohanna, Regum Catholicorum filia, (quod nulli parentibus filii successoresve legitimi superessent) Castella & Aragonum regnum accepit, mortuo iam fratre Ioanne, qui Margaretam Maximiliani Imperatoris filiam in uxorem duxerat. Quæ quidè Ioanna deinceps Philippo nupsit, Imperatoris eiusdem filio Archiduci Austria. Eaque ratione omnes eius ditiones, principatus ac tituli, cum Aragonia Castellaque regnis, in illud corpus, quod hodieque videmus, uniti fuerunt.

46 Philippus 1506.
47 Carolus 1516.

Fuit hic Carolus Imperator & Princeps Christianissimus, optimus, atque fortissimus. Eius ætate reperta fuit ingens illa Iucatana Prouincia, quæ noua postmodum Hispania dicta fuit: item regnū Peruuicum. Alia præterea multa notatu digna sub eius imperio contigerunt, quæ fusc satis ab Alfonso Vllloa conscripta sunt in eius vita, quam quisquis voluerit, consulat.

48 Philippus 2. Caroli filius. Viuit etiamnum.

SOBRARBORVM, RIPAGORTIÆ, ET NAVARRÆ REGVM CATALOGVS.

1	Garcias Ximenius, in Regem electus an. D.	5	Ignicus Arista.	835.	
	N.724.obiit an.	758.	6	Garcias Ignicus.	870.
2	Garcias Ennicus,an.D.N.	758.	7	Sanctius Auarca.	891.
3	Fortunus Garcias.	802.	8	Garcias Sanctius Abarca.	927.
4	Sanctius Garcias.	815.	9	Sanctius Maior.	962.

CATALOGVS COMITVM ARAGONIÆ, QVI REGVM SOBRARBORVM TEMPORIBVS VIXERVNT.

1	Aznar.	6	Fortunus Ximenez.
2	Galindus.	Quædam Regis huiusce filia, Vrraca siue Blaca nomine, Garcia Ennio sexto Sobrarbensium & Nauarra Regi nupsit. Doct. Pet. Anton. Benterus parte 2. de Comitibus his tractat.	
3	Simenius Aznar.		
4	Simenius Garces.		
5	Garcias Aznares.		

CATALOGVS REGVM ARAGONIÆ.

1	Ramirus.	1018.	Atque hoc pacto Catalaunia cum Aragonia coaluit.	50
2	Sanctius.	1058.		
3	Petrus.	1094.	6 Ramon Berengarius.	1145.
4	Alfonsus.	1108.	7 Alfonsus.	1169.
5	Ramirus 2.	1126.	8 Petrus 2.	1203.
	<p>Petronia, alias Vrraca, Ramiri Regis cognomento Monachifilia, eo quod pater nullos liberos masculos, neque legitimum successorem haberet, in Aragonia regno successit: quæ deinde Ramoni Berengario Barcinonensium Comiti nupsit.</p>		9 Iacobus Victor aut expugnator, cognomento Sanctus.	1213.
			10 Petrus 3. cognomento Franciscus.	1276.
			11 Alfonsus 3.	1286.
			12 Iacobus 2.	1292.

GENEAL. REG. HISP.

1189

13	Alphonsus cognomento Benignus.	1327	19	Ioannes 2.	1458
14	Petrus 4. cognomento Cerimoniosus, siue Pugiunculus.	1335	20	Ferdinandus 2. cognomento Catholicus.	1479
15	Ioannes, cognomento venustatis & elegan- tiarum Amator.	1387		Hic ille fuit, qui Isabellam Castellæ reginam uxorem habuit, ut supra narratum est.	
16	Martinus.	1396		Ioanna eiusdem Ferdinandi filia, qua Philip- po Maximiliani Imp. filio nupsit.	
17	Fernandus, cognomento Honestus.	1410	21	Philippus.	1504
18	Alfonsus 5. cognomento Magnanimus.	1416	22	Carolus, qui & Imperator fuit.	1516
			23	Philippus 2. viuit.	1558.

CATALOGVS COMITVM BARCINONENSIVM.

1	Bernardus, mortuus est an. D. N.	839	7	Ramon Borellus.	1017
2	Iofredus, mortuus est	858	8	Berengarius Borellus.	1035
3	Iofredus Villosus, obiit	912	9	Ramon Berengarius.	1076
4	Miron.	929	10	Ramon Berengarius 2.	1093
5	Godefredus aut Iofredus.	964	11	Ramon Berengarius 3.	1131
6	Borellus.	993	12	Ramon Berengarius 4.	1262

CATALOGVS NOVEM PRISCORVM EQVITVM, QVI NATIONE TEVTONES, CATALAVNIAM INGRESSI SVNT, viri non minus genere, quam virtutum ornamentis illustres: quorum hæc sunt nomina.

Ottogerus Golantes, cognomento Catalannus, qui Guyenna Praefectus fuit, & novem horum e- quitum caput ac dux.	5	Hugo Mataplana.
1 Nopifer Moncada.	6	Petrus Alemanus.
2 Guilhelmus Ceruera.	7	Ramon Anglesola.
3 Galceranus Gerau Pinus.	8	Gisbertus Ribelles.
4 Guilhelmus Ramon Ceruellus.	9	Berengarius Rogerius Eril.
		Quorum familia, variis multorum scriptis celebrata, etiamnum in Catalannia superest.

FINIS.

Hhhhh

INDEX RERVM MAXIME

NOTABILIVM, IN PRIMO TOMO,

RERVM HISPANICARVM.

- Bbatis senis sanctitas & miraculū* 667.42
- Abraham Miramolinus* 703.7
- Abdala Toleti regis damnatū coniugium cum Terasia Christiana* 168.27
- Abdalia Miramolinus Hispania* 711.46
- Arabum rex* 692.25
- Abdemic Arabum rex* 693.26
- Abdera hodie qua* 620.36 *eius autor* 46.27
- Abderamen Hispania imperiū occupat, seq. Cordubaregem vocat* 703.36 *Cordubensi Mesquita fundata moritur* 704.51.56
- Abderamen Halih filius, Hispania Miramolinus* 708.11 *Cordubam lapideo pavimento sternit* 710.15 *filiabus relictis moritur* *ibid.* 21
- Abderitanus episcopatus* 620.40 *Abdula* 717 *Hispan. praeficitur* 700.19 *à suis obtruncatur* 701.6
- Abelox Carthaginensium dux* 53.23
- Bostari callido consilio illudit* 54.25
- Abigaus presbyter* 43.11
- Abila ciuitas* 306.40
- Abius rex Hispania* 656.19
- Abubacar Arabum rex* 684.15
- Abubacar in Hispaniam ad sedandos tumultus missus* 702.56
- Abula passi martyres* 548.45
- Abundius Auitus presbyter* 656.48
- Acabat Sarraceni principis astutia crudelis* 153.50
- Academia multa conduntur Ximenii tempore.* 933.45
- Academia Complutensi decies centies nummum perpetuo percipiendorum & prouentibus regis Ximenius comparat* 872.7
- gubernanda cur Ximenius collegii diui Ildephonsi rectorem praefecerit* 1009.51
- Complutensis initia & quasi incunabula* 1010.40 & 1011.8 *patroni* 1016.21
- Acantix nobilis Maurus Oranum prodidisse fertur* 1039.4
- Acephalorum haeresis* 682.46
- Accstanus episcopatus* 620.44
- Acilia familia Cordubæ* 636.20
- Actis, Guadix* 1055.7
- Aclulphi perfidia & pœna* 666.22
- Adaifa Alcaza in Hispania praefectus* 702.4
- Adensis episcopatus* 620.48
- Adham Hispania praefectus* 701.22
- Adrianus Traiectensis Louanii decanus, a Carolo legatus in Hispaniam venit* 1068.25
- Adrianus, Ximenio deprecante, Dertuens Episcopus creatur* 1107.7
- Adrianus Cardinalis creatur* 1020.33
- Agabrensis Comitatus insignia ob Maurorum regem à se captum* 787.10
- Agidius Albornozius Archiepiscopus Toletanus* 1056.1
- Egyptii in Hispania imperant* 528.17
- Æmiliana ciuitas* 532.7
- Æmiliani confessoris sanctitas* 674.31.342.43
- Æra vocabulum antiquum, idque Latinum* 631.51.633.52
- Æra origo* 631.46.632.59 *etymon* 631.58.633.10.633.48
- Ærea computationis & annorum Christi differentia* 20.38.631.29 *usus eius unde in Hispania cœperit, & quādo sublatu* 120.30.531.53.631.53
- Æthiopes serui ab Hispanis ad nouas insulas transportantur* 1086.9
- Æthiopes ad Indos traducti in Hispanos conspirant* 1086.21
- Africanum bellum* 599.59
- Agabrensis episcopatus* 620.50
- Agapetus ex milite episcopus* 682.52.337.29
- Agathensis episcopatus* 620.49
- Agila, siue Agnula, Gotthorum rex* 259.28
- 542.5 impietatis pœnas luit* 674.13 *Eius temporis Pontifices & Imperatores Romani* 140.6.259.36
- Agragensis episcopatus* 620.36
- Agramontani qui* 416.46
- Asax Gallus Sueuos Artana haeresi inscit* 667.2
- Asub Cordubæ Rex* 701.9
- Alahor Arabum dux* 701.2
- Alahor Hispania praefectus* 701.10
- Alama opp. expugnatio* 493.12
- Alana fluuius* 28.27
- Alani Hispanias inuadunt* 658.46 *Vandalis iuncti deficiunt* 661.32.45
- Alanorum aduentus in Hispaniam* 658.46 *regni sedes* 613.54.660.15 *interitus* 617.55
- Alanqueræ etymon* 661.57
- Alarabes, & eorum mores* 1038.30
- Alaricus I. Gotthorum rex* 225.39.539.27 *Hispanias Galliasque obtinet* 659.9 *Romam capit ac diripit* 659.18 *Eius erga sacra reuerentia* 142.12 *mors & sepulchrum* 659.26.30
- Eius temporis Pont. & Imp. Romani* 142.27
- Alaricus II. Gotthorum rex* 144.27.257.39.541.28.668.42 *confoditur* 670.4 *Eius cum Clodoueo Francorum rege bellum* 669.42 *uxor* 668.2 *Ipsius temporis Pont. & Imp. Rom.* 144.30.258.47
- Alaua prouincia* 11.56
- Albani reguli maior natus filius in Lotophagorum* 121.46

I N D E X.

insula obtruncatur 1048,25
Albani ducis cum Ximenio similtates 1020,49
*Alboacenis Granatensium regis superbum re-
sponsum* 867,42
*Albornozius ex urbe Ostia, quo navi appulerat,
vinctus in Hispaniam mittitur* 947,2
Albornozius è vinculis emittitur 947,20
Alcaldes Hispanis qui 321,15
Alcantara 396.6 Alcantara pons 302,16
Alcaracium opp. in libertatem se asserit 822,52
Alchala opp. 30,47
Alchoranus in Hispanam linguam translatus
565,57
Alcobaciensis monasterii laus 584,1
*Alcobaci-
ensis codicis annotationes* 581,42
*Alcoraxis, sine Alcorrexis, Hispalensis regis pia-
culum punitum* 720,36
Alderedi seditiosi pœna 709,18
Alexander Rom. Imp. Hispan. dominatur 535,18
Alexander VI. Papa 569,52
Alfaquies, Maurorum sacerdotes 903,12
*Alfaquinus Mauris idem est quod nobis Archie-
piscopus* 1034,48
Alfonsina tabula 196,30 561,19. 360,53,56
Algarbii Comitatus Portugallia regi datus 561,
10
Algerii rex sese fidei Ferdinandi tradidit 1059,
48
*Algerium nonnulli antiquam Cirtam, sed falso
esse credunt* 1099,5
*Algerium sub Hispanorum potestate erat tem-
pore Ximenii,* ibid.
*Algerium exercitus mittitur aduersus Barba-
rossam* 1099,39
Alguaziles Hispania 321,35
Alhagib quid sonet 720,55
Alhata Corduba rex 702,6
Almanzor quid significet 720,57
*Almanzor acerrimus hostis, bis & quinquagies
Christianorum fines ingressus* 720,52. 55 bis
*in signi clade à Ferdinando Gundisaluo affici-
tur* 716,14, 58 Compostellam vastans punitur
720,37. 14. 721,21 Eius mors 720,37. 14.
721,21
Almaria ciu. 28,26,541,35
Almaricus Gotthorum rex 511,32
vide Amalaricus.
Almeria opp. 527,17
*Almeriam antiquam Abderam esse, sunt qui
asserunt* 1022,48
Almoganenii qui 745,2
Almogauares qui 893,39
Almohades Arabum genus 698,46
Almonidum in Hispaniam aduentus 597,10
Almonixi in Hispaniam 25,56
*Almoxarifus apud Mauros idem est cum publi-
co quaestore* 1042,20
Almundi Hispania Miramolius 711,46
Alodia martyr 550,58. 336,38

*Aloisia Sygae virginis multiplex linguarum sci-
entia* 593,44
Alora capitur 899,24
*Alphonsus Mendozius doctor theologus, Cluni-
ensis Comititis frater* 1062,21
*Alphonsus Mendozius rector, Ximenii sepulchrū
ferreis cancellis affabrefactis, cingendum cu-
rauit* 1035,38
*Alphonsus VI. Hispania rex, Bernardum natione
Gallum, Toletanum antistitē creauit* 939,20
*Alphonsus Cardenas, in ludis nuptialibus Ioan-
nis principis equo delapsus, moritur* 948,21
Alphonsi Aguilarii mors 963,12
*Alphonsus Carillus viginti sex sacerdotes in
templo Iusti & Pastoris instituit, & Francis-
canorum cœnobium edificauit* 1019,16
*Alphonsi Mendozii Cluniensis, in ludis milita-
ribus præstantia* 1064,28
*Alphonso Manrico Paxaugustano, Cordubensis
ecclesia traditur, Ximenio fauente* 1107,18
*Alphonsus Garsias Matamoros rhetor clarissi-
mus* 1014,48
Alphonsus Tostatus Matricalii natus est 1069,30
Alphonsina 1017,6
Alfonsus à Carthagera Burgenfis episcopus 579,
16. 518. 39 Eiusdem error 653,46
Alfonsus à Palentia Hispania scriptor 579,1
Alfonsus Aragonens quis fuerit 422,42 Eius
præclara gesta 429,55. 434,56 445,8. 446
12. 458,42
*Alfonsus Gandia dux, Aragonia regni compe-
titor* 754,41
Alfonsus Henrici III. frater, salutatur rex 796
39 obit 797,21
Alfonsus Hispalensis episc. 563,57
*Alfonsus Petri de Guzman ad prodigium usq;
fidelis & constans* 199,48. 200,5. 865,10
Alfonsus S. alius Ildefonsus, Hispan. scriptor 577.
47 Os aureum & Ancora fidei 689,46 Helui-
dii hæresin restinguit 689,13 veste sacra do-
natur à S. Maria 149,54. 689,20. 264,19
Eius natiuitas à Maria virgine prænunciata.
333,4
Alfonsus Venerus 580,59
Alfonsus I. Aragonum rex 557,12. 368,29 ob
Vrracam uxorem Castellæ regno potitur 177,
13 eius ob sacrilegium pœna 1040,52. 177,24
*Alfonsus II. primus Aragonia rex, & Barcino-
na Comes* 380,21. 558,59. 1022,26 eius vxor
& liberi 380,31
*Alfonsus III. Aragonum rex, Largus cognomēto
& Castus* 392,13 eius amor erga bonos & o-
dium in malos 393,15 mors 393,23
Alfonsus IV. Benignus Aragonum rex 562,6
395. 39 obitus 396,12
*Alfonsus V. Magnanimus Aragonia & Sicilia
rex* 401,46. 566,21 Gerunda princeps crea-
tur 778,28 quinquagenarius Latinas literas
discit 402,14 omnium librorum bibliothecam

- instituit 402,21 eius audacia in persequendo
 apro 765,41 eloquentia & eruditio ex aliquot
 eius orationib. 402,13,36.404,8.407,35 uxor
 & liberi 408,24 mors 237,8.408,33
 Alfonsus I. cognomento Catholicus, Legionis &
 Asturiarum rex 156,5.701,31.269,2.357,
 17.547,27 Eius gesta 156,14. uxor & libe-
 ri 156,41. mors beata 703,17. Temporis eius
 Pontifices & Imperatores Rom. 156,17.269,15
 Alfonsus II. Castus Legionis & Asturiarum rex
 158,56.704,37.270,32.548,45.357,35
 maximis cladibus Sarracenos afficit 706,1
 707,48.708,3. regno pellitur 704,39 restitui-
 tur,705,8. Eius gesta 158,3. pia opera 705,27
 mors 708,16. Temporis eius Pont. & Impera-
 tores Romani 159,20.270,44
 Alfonsus III. Magnus, Legionis & Asturum rex
 160,27.718,33.271,26.550,13,358,4 D. Ia-
 cobi ecclesiam exornat 710,52. filium rebellem
 coercet 711,48.712,25. Eius gloriosa praelia
 710,42.57,711,3.25 liberi 710,46. mors 711,
 43. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 162,11
 271,39
 Alfonsus IV. Legionis & Asturiarum rex 163,54
 358,28.714,20.272,35.551,29. Temporis
 eius Pont. & Imp. Rom. 164,6.273,34
 Alfonsus V. Legionis & Asturiarum rex 168,30
 721,54.553,46.359,6 Legionē instaurat 722
 46 sororem inuitā Sarracenorum regi locat, e-
 iusq. coniugii diuina improbatio 168,33.721,
 59 tēporis ei⁹ Pōt. & Imp. Ro. 168,58.274,45
 Alfonsus VI. primum Legionis deinde etiam Ca-
 stella rex 277,556.56,24.359,24. à fratre re-
 gno spoliatus Toletum fugit 173,52 balnea
 Toleti destrui iussit 176,27. Toletum capit 175
 22 Vrracam filiam Alfonso Aragonie regi nu-
 ptam dat. 176,56. iuramentum à filia callide
 elusum 175,55. uxores & liberi 175,15 mors
 & miraculosum mortis prasagium 177,10
 temporis eius Pōt. & Imp. Ro. 178,22.178,32
 Alfonsus VII. Imp. Hispania dictus, Legionis &
 Castella rex 178,33.279,557.38.359,45 filiis
 regna diuidit 178,32. uxores & liberi 1046,9
 Zelus iustitiæ 179,16. mors 1044,25. Tempo-
 ris eius Pont. & Imp. Rom. 176,30
 Alfonsus VIII. cognomine Bonus, Castella rex
 181,16.280,44.557,53.559,19.360,7. Eius
 bellum de Nauibus Tolosa & victoria insignis
 183,1. oppida ab ipso capta 184,36. patientia
 mira 185,5. proles 181,26 Temporis eius Pōt.
 & Imp. Rom. 185,23.281,8.
 Alfonsus IX. Legionis rex 185,34.280,49.557
 53.559,19.360,16
 Alfonsus X. Castella & Legionis rex 191,43.282
 55.560,58. Astrologus dictus 360,25 grandi
 pecunia Constantinum Imp. redimit 193.
 20 Imperator eligitur 195,46 multa castra
 & oppida à Mauris recuperat 194,18.35 regno
 excluditur à filio 196,33.197,47.198,38 eius
 arrogantia 195,26 blasphemata verba in diuinā
 opera & ultio diuina 196,44.197,55. Chro-
 nica 580,3 crudelitas 196,4. discordia cum
 Ludouico Franciæ rege, & fœdus 196,8 im-
 prudentia in tributo Portugallia regibus re-
 mittendo, & mala inde secuta 194,39. libera-
 litas & magnificentia 192,48. animi magni-
 tudo in contemnendis adulatoriis sermonibus
 196,31 solertia in condendis legib. 192,28 ve-
 recundia ob Dacia regis filiam in uxorem pe-
 titam 192,2. uxor & liberi 19,23.14. E-
 ius tēporis Pont. & Imp. Rom. 197,52.283,20
 Alfonsus XI. Castella & Legionis rex. 203,25
 284,39.562,36 ciuitates de las Algeziras recu-
 perat 205,31 spolia ex bello Rom. Pontifici
 transmittit 205,26. Eius benignitas & mu-
 nificentia 204,21.34 Chronica 580,10. clem-
 entia erga Sarracenum vitæ suæ insidi-
 antem 205,55. ingratitude 203,30,36.35
 victoria de Granata & Africa regibus 205
 11. uxores & liberi 203,28 morituri verba
 memorabilia ad suos 206,53 Eius temporis
 Pont. & Imp. Rom. 208,12.284,58
 Alfonsus I. primus Portugallia rex 556,47
 Alfonsus II. Portugallia rex eius impietas in
 matrem punita 137,37.56
 Alfonsus III. Portugallia rex 556,55
 Alfonsus IV. Portugallia rex 562,7
 Alfonsus V. Portugallia rex 565,47 pter mentē
 procerū Ioannam Enriqui III. filiam sibi de-
 spondet 472,51.105,16. obtestatur Catholicos
 reges ut suo iuricedant 474,41. armata ma-
 nu in Castellam ingreditur 475,38 pacem fa-
 cit filii monitis 486,6.487,19
 Aluarus Comes inquieti ingenii exemplum 187,
 4.33 captio 187,36
 Aluari Anni sceleratum facinus 503,48
 Aluari de Luna honor & virtus 228,24.229,7
 fuga 232,6. reditus ad regem ib.26. insolentia
 234,56. vaticinium de ruina sua 234,29. pœ-
 na 235,6.42.288,25
 Aluari Nuntii de Osorio ingratitude & exitus
 pessimus 204,35.52
 Alzeira vrbs quæ sit 28,24
 Amalaricus Gothorum rex 145,19.670,25
 671,56 Clotildem Francorum regum foro-
 rem, uxorem ducit 670,50 occiditur 672,40
 Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 145,24.
 258,40
 Amali, Ostrogothorum familia 614,51
 Amazonum mulierum principes & gesta 131,48
 Amilcar in Hispaniam mittitur 600,8.529,37
 occiditur 600,17
 Amor vel odiū an arte magica induci possit 209.
 41 Amoris & fidei coniugalis exemplum ra-
 rum 717,16.28
 Amphiloche gens quam partem Hispania obti-
 nuerit 41,25
 Amphionis vox 978,8
 Ampo-

I N D E X.

Ampositasitus 446,9.32 oppugnatio 446.27
Anas fluius 26,53.587,14.301,32
Anastasius martyr 338,7
Andaletus siue Indaleti^o D. Iacobi discipul^o 554,51
Andelusia provincia 130,48.387.4.793,26
Andeca Sueuor. rex 677,37 regno exiit 678.13
Andouarsens in Hispaniam venit. vide Ardana-
stus. 545,13
Andreas Cuesta 1040,26
Andrea Resenditlaus 585,34. *epistola ad Va-*
saum 632,52.642,41
Angela Musices peritissima 593,49
Annaa familia Corduba 635,25
Annibal Hispania dux 49,58. 600,36,45
Saguntum expugnat 80,5.600,44 *Eius iter*
in Italiam 592
Annibalis Scala 26,28
Antequeram nonnulli Singiliam esse putant 10
90,41
Antheri Papa epistola ad Hispania episcopos
645,50
Antichera situs 738,24 expugnatio 749,19
Anticherensum astutia 747,6
Antiquarii fontis virtus 300,42
Antoninus Pius Rom. Imp. Hispanus 644,49
Antoninus Verus Rom. Imp. Hispanus 645,23
Antonius de Padua S. 560.43
Antonius sacrarum literarum Arca dictus 446.45
Antonius Augustinus regnorum Aragonia vice-
cancellarius 1065,10
Antonius Moralius, Ambrosii Morali pater
1008,26
Antonius Nebrissensis ad Ximenium, relicto Sal-
manticensi gymnasio, reuertitur 1013,12
Antonius Nebrissensis in cathedra peritione Sal-
mantica repulsam accepit 1013,20
Antonii Nebrissensis manibus quotannis acade-
mia Complutensis iusta olim funebria faciebat
1013,55
Appius Metellus in Hispaniam contra Sertori-
um missus 92.16
Aprugius Pacensis episcopus 673,21
Aqua ex ilice scaturit 337,4
Aque Votonis, oppidum 31.54
Aquarum calidarum situs & varia nomina 989.57
Aquilariorum domus 319.48
Aquilus Seuerus 654,3.538,26
Ara solis, nunc Compostella 30.30
Arabes Galliam Gothicam misere vexant 701.30
Arabum regni annus primus 682,42 ducentia
naues Hispaniam vastantes igni cremantur
691,23 primus aduentus in Hispaniam 696,
6. principatus in Hispania 153,44 stupenda
clades 183,46
Aragonie Iustitia 710,21 *Aragonie situs* 129,36
ciuitates & oppida 314,20 *etymon* 618,28
metropoles 13,33 *pontifices* 332,12 *sedes cathe-*
dralis 13,23 *regum catalogus* 518,27.568.24
Regni origo 137,56.724 17 *competitores post*

mortem Martini regis 226,34.399,52 *regni*
finis 568,19
A am sacrosanctae eucharistiae ministerio dicata
& in dominico sepulchro repertam, Ximenio
Hierosolymitanus Guardian^o dono dat 975,30
Arca ab Apostolis fabricata, reliquiarum san-
ctorum plena 348,8
Arcadius Orientis Imp. 657,35 *Hispanias tenet*
539,6
Arcadius & Honorius Hispani idolorum tem-
pla diruunt 657,36.57
Arcadius martyr 663,49.540,2
Archiepiscoporum Toletanorum cum Academia
Complutensi pacta conuenta, in designatione
canonicorum & portionariorum 1019,38
Archilochus diaconus martyr 645,3
Arcobricensis episcopatus 620,54
Ardauastus Erwigii regis pater 1088,42 *& Gracia*
pulsus, Cindaquinth. fidei se committit 691,29
Argantonius in Baticaregnat 19,25.598,19.
524,9
Argentea aqueductus autor 610,36
Argenteam viam quis strauerit 610,35.643,3
Argentona oppidum 534,17
Argimundus perf. die poenas luit 680,18
Ariani Catholicos persequuntur 651,50
Arianorum concilium 652,38.54.677,8
Arianum dogma ex Hisp. exterminatur 680,8
Ariano cuida episc. miracula male succedunt 679
34
Ariano Episc. baptizate, aqua disparuit 669.36
Ariminense concilium Arianorum 652,39
Armastophus paricum Adriano & Laxaopote-
state in Hispaniam mittitur 1019,51
Armenna oppidum 594,39
Artabri 22,48
Artium liberalium collegia 1014,35
Ascanius Sfortia Cardinalis Laurentio Vacca fa-
uct 938,52
Asdrubal, vide Hasdrubal,
Asia terminatio 9,34
Asindonensis episcopatus 621,4
Asnar primus Aragonia Comes 704,17.548,1
364,19
Astapa passi martyres 649,21
Astapa urbis incolarum facinus retrum 73.46
Astigi vulgo Ecua 621,11
Astigitanus episcopatus 621,9
Astur Mennonis auriga 596,40
Astura fluius 526,15.301,24
Asturcones equi 297,49
Asturie dua 30,18. *in Asturiis passi martyres.*
649,38
Asturica urbis origo 47,14. 526,8
Asturica Augusta, nunc euerfa situs 33,44
Asturicensis episcopatus 621,12
Asturici populi 23,7.47.13
Atax Alanorum rex 660,21
Athanagia a Scipione obsidetur 52,57

- Athanagildus Gotthorum rex* 146, 12. 674, 19.
 259, 39. 288, 14. 542, 10. *moritur* 675, 5
eius temporis Pont. & Imp. Rom. 146, 25. 259, 53
Athanasius primus Gotthorum rex in Hispan.
 653, 46. 254, 56. *Christianos persequitur* 653.
 53 *Temporis eius Pont. & Imp. Rom.* 142,
 49. 255, 29
Athanasius S. 636, 13
Athaulphus Compost. episc. tauro feroci obiectus
illatus euadit 708, 16. 709, 31 *Eius insula*
virtus admirabilis 711, 36
Athaulphus Gotthorum rex 142, 31. 660, 36.
 255, 10 *Placidiam Honorii sororem uxorem*
ducit 660, 8. *mors* 660, 29. *epitaphium* 660
 38.
Athaulphi temporis Pont. & Imp. Rom. 140, 56
 256, 15.
Atlas, Hispania rex 595, 44
Atlantes tres 523, 6
Attila Hunnorum rex occidentale imperium in-
uadit 665, 7. *terribilis mors* 144, 50
Attilanus, Zamorensis episcopus 549, 33 *de eo*
mira historia 340, 32
Auca ciuitas 621, 27. 312, 51
Audentius episcopus 656, 50. 658, 36.
Auelensis episcopatus 621, 14
Auellaneda scelus Bernardini suspicans, Xime-
nium inuisit 945, 55
ob egregiam fidelitatem Ximenio carus semper
exiit 946, 16
Auerrois Cordubensis claret 558, 4
Augurius martyr 646, 21. 385, 49
Augusta episcopatus 621, 16
Augustus Caesar in Hispaniam proficiscitur 612,
 12 *totam Hispaniam pacat.* 119, 19
Hispanias regit 530, 25
ab eo qua urbes denominata 531, 30
Augusti edictum de orbe describendo Tarracona
esse decretum 119, 40. 50
Augusti nominis & Caesaris discrimen 557, 21
Augustinus libros de ciuit. Describit 658, 48
moritur 663, 40
Auicenna Hispalensis claret 558, 3
Anium multitudo 738, 20
Aurastius Toletanus episc. 681, 41
Aurelianus Rom. Imp. Hispanias administrat.
 530, 27
Aurelius Legionis & Asturiarum rex 157, 20.
 269, 42. 357, 25. 548, 8 *seruile bellum repres-*
sit 704, 13 *eius crudelitas* 157, 2
Qui tum Pont. & Imp. Rom. 148, 50. 269, 47
Auriensis siue Aurisinus episcopatus 621, 20
Ausonensis episcopatus 261, 24
Ausonii, Hispania pop. 525, 31
Ausonia urbs 23, 49 *eius etymon* 31, 58
Authetani 23, 41
Autorum à Vasco citatorum index 581, 29
qui de rebus Hispania scripserunt, catalogus.
 261, 17
- Autrigones* 23, 9
Autuman Hispania praefectus 702, 6
Autumar Arabum rex 687, 2
Auus fluuius 587, 30
Auxitanus episcopatus 621, 21
Auzensis episcopatus 621, 32
Azaman Arabum rex 687, 3
- B**
- Bacchus fluuius* 702, 40. 302, 6
Bacchi in Hispaniam aduentus 525, 30.
 596, 7
Badabos urbs 30, 14
Badaiocensis episcopatus 629, 6
Bathulus fluuius 521, 9
Batis fl. 587, 1. 520, 48. 301, 53. 21, 28. 26, 35. 44
Eius olim ostia duo 704, 24
Batica qua hodie 249, 8
Batica descriptio 10, 41. 21, 28. 586, 57. 304, 30.
 792, 51 *etymon* 10, 43. 587, 1 *oppida* 304.
 30 *conuentus* 589, 13 *longitudo & latitudo*
 304, 26
Batulo fluuius 273, 5. 301, 16
Batus Hispania rex 594, 56
Baona ciuitas 30, 46
Baleares insulae duae 30, 55. 78, 47 *unde dicta* 35.
 31 *à cuniculis infestantur* 31, 18
Baleariam insularum nomina antiqua & noua
 30, 31 *incolarum in ducendis uxoribus con-*
suetudo 31, 12
Ballagerii obsepio 776, 1 *captio* 772, 22
Balneole oppidum 32, 5
Balthi, Vesegothi horum familia 614, 56
Bamba, alius Wamba, Gotthorum rex 150, 2
 264, 42. 545, 34. 690, 1 *ab aratro ad regnum*
assumptus, secundum aliquos 150, 18 *initia regni*
habet turbata 690, 16 *Toletum reparat* 690,
 48 *mente alienatur* 691, 29 *relieto regno*
monasticam vitam proficitur 691, 29 *Tempo-*
ris eius Pont. & Imp. Rom. 150, 44. 265, 18
Barbarossa Algerium occupat 1099, 7
Barbarossa Hispanorum copias apud Algerium
fundit 1100, 5
Barcellonaensium tumultus ob negatum à rege ve-
etigal 781, 32
Barcino ciuitas 315, 33 *recuperata iterum à Mau-*
ris capitur 708, 9, 13
Barcino conditor 38, 52. 60, 17. 519, 39 *varia*
etymologia ex varia nominis inflexione 38, 56
laudes 417, 41 *situs* 435, 33
Barcino Comes primus 373, 45
Barcino Comitum origo 371, 49. 549 *epilogus*
 558, 33 *Comitatus unio cum Aragonia* 358
 13 378, 34
Barcino praefectorum insignia 373, 17
Barcino passi martyres 648, 11
Barcinenfis episcopatus 621, 15
Barcinoenses Ioannem regem, hostem procla-
mant 429, 28 *Petrum Portugallia Principem*
eligunt 439, 5 *ex Gallia sibi regem adfiscunt*
 452,

I N D E X.

452.3 oppugnantur 458.42 regi suo Ioanni se dedunt	459.28	Besotium fluius	32,37
Barcinonensium legatio ad Ioannem regem pro filii liberatione	420.30	Beterrensis episcopus	621,48
Bardulia nunc Castella vetus	628.35	Bibliorum editio à Ximénio inchoatur	967,43
Bargustani qui sint	82.15	Bibliorum emendate excudendorum cura quibus commissa	965,45
Bartholomæus Faccius historicus	566,31.401,31	Biblia quantis impensis & laboribus excusa	967
Basiliensis synodus	237,26	36	
Basianus Rom. Imp. Hispania imperat	535.2	Biclarieusis monasterii conditor	680,30
Basitanus episcopus	621,37	Bigastrensis episcopus	621,47
Bastetani montes	303,24.490,17	Bigerrensis episcopus	631,50
Bastetanus episcopus	621,36	Bilbilis nunc Calataiud	33,41.639,49
Bastetanam ecclesiam Ximénius repetendam cense- ret	1049,27	Birginium oppidum	32,3
Bastetana urbis expugnatio	1054,37	Biscaia origo	47,30
Bastetana ecclesia ad Toletanam diocesim redu- ctio	1055,52	Biscaia incolæ terram ubi episcopus constitit era- sam cremant	42,50
Bastetana ecclesia quo tempore in potestatem Aci- titanorum episcoporum venerit	1055,9	Boadinus futura prædicit	154,7
Bastetana Ecclesia Acitano episcopo rursus com- missa est	1056.30	Bocchori populi	530,40
Bastuli, Hisp. populi	22,25.47,32	Boetii fontis vires	300,38
Bastulia quæ	47,48	Borrellus Barcinonæ Comes	552,50.375,19
Belgarum principes Philippo grati & intimi	988	Bosca passi martyres	719,36
28		Bostar Cartaginensium dux	54,20
Belilla Christi serva	639.37	Bozegulis Ximénio venenum propinatum fuisse fama constans est	1025,18
Bellaguerensium oratio ad regem	428,33	Bracada fluius	46,33
Bellamalacha oppugnatur	497,3	Bracara Augustæ passi martyres	649,33
Belli civilis inter Casarem & Pomp. initium & causæ	1021,14	Bracara conditor	46,28.599,3
Belon urbs, hodie Taripha	28,7	Bracarense concilium primum	673,24
Benauentum oppidum	312,25	secundum 674 43 tertium	691,61
Benedicti Cifnerii, Ioannis Ximenii filii, educa- tio & mores	955,118,21	Bracarensi metropoli qua ecclesia subiecta	13,53.
Benedictus XIII. papa 564,58 pertinacia	277	622,7	
38,42.401,23		Bracarensis episcopus	631,56
Berengarius Barcinonæ Comes	554,28	Bracari qui	599,9
Berga oppidum	32,3	Bracarii Hisp. populi	22,42
Bernardini Ximenii fratris ingenium & mores	945,56	Braulius Caesar Augustanus episc.	1078,38.675,
Bernardinus comprehenditur ob petulantiam in fratrem	945,38	40.542,49.334,56	
Bernardinus Ximenium strangulare nititur	945,	Brigentium ciuitas	311,21
43		Brigus Hispaniæ rerum potitur	554,35
Bernardinus Turrigios victus abducitur	946,7	Briocæ oppidi situs, & qua ratione ad Toletanos antistites deuenit	973,45
Bernardini statura & facies	946,26	Britoleensis episcopus	622,36
Bernardinus Carauaius coniurationis in Iulium II. Pont. max. autor præcipuus	1057,59	Britonorum episcopus	622,40
Bernardinus Carauaius Seguntino pontifica- tu deicitur	1057,50	Brutus Consul contra Viriatum mittitur	86,4
Bernardinus Carauaius in Seguntinum epis- copatum restitui contendit	1104,50	Galleciam occupat	ibid.10
Bernardus Carpio Aldefonsi Casti ex sorore nepos	787,26 erga regem fidus, & in parentes pius	Bryga quid Hispanis	520,52
160,44 à fide regis deficit 708,36 arcæ spolia- tur & in exilium relegatur	710,7	Brygi populi	520,2
Bernardus Compostellanus presbyter	560,47	Brygus Hispaniæ rex	520,49
Berones, Hisp. populi	23,19	Buchar Sarraceni regis præclarum dictum	173
Besetani	22,33	10	
		Bugiam, quam nonnulli Iuliam Casaream appel- lant, Nauarrus capit	1046,25
		Bulla Apostolica	368,1
		Burdunellus tyrannidem in Hispania assumens tauro aeneo imponitur	669,21
		Burga fontis aqua feruida	300,3
		Burgensis ciuitas conditur	716
		eius descriptio 313,50 nomen vetus	336,57
		ecclesiæ conditur	282,38
		Burgensis Episcopus	629,8
		Burgensis sedis ortus & continuatio	287,53

Butragiorum monies	1065.47	Caliabrensis episcopatus	622,38
Bysuldiuio oppidum	32,4	Caligula ciuitas	532,6
C		Calixtus III. Papa	565,48
Acus Hispania rex Osce urbis fundator 18,		Callecia descriptio	310.34,53
24,40 ubi mortuus	40,55	Calpe mons	26,1.302,43
Caci mons	18,36.25,52	Calpe, opp. 304,40. eius conditor	38,35
Cadin Afrorum lingua idem est quod pontifex.		Canaria insula acquisita	308,3
1023.53		Canatus mons	303,1
Cacilius S. Iacobi discipulus, martyr 636,6.532,53		Cancellarius academia Complutensis 1010, 21	
Caliticum promontorium	303,3	Candida massa martyrum Casaraugustanorum	
Casaraugusta Celtiberia caput 23,24 miraculis		647,38.341,45 Carthaginensium	646,25
insignis 348.40 à Childeberto Francorum		Canius poeta Hispanus	639,55
rege obfessa 673,13 à Carolo Magno obfessa		Canonici Toletani de Ximenii voluntate admo-	
704,28 fit metropolitana 563,11 eius condi-		niti, secreto Albornozum mittunt	947,50
tor 521,2. descriptio 314,21 etymon 119,38		dant operam ne adicula regia sacello maximo	
31,50 nomina antiqua	31,46.621,24	adiungatur 950,22 Toletani ad reginam	
Casaraugusta passim martyres	341,46.647,20	legatos cum querelis mittunt	976.46
Casaraugusta prima Christianorum ecclesia de-		Canonicatus & portiones, pro titulorum anti-	
dicata	635.4	quitate, in academia doctores & magistros,	
Casaraugustana metropoli qua subiecta ecclesia.		Ximenius distribuere contendit 1018,50. &	
13.33		1019,30	
Casaraugustanum concilium	671.28	Canoniorum Cöplutensium & portionariorum	
Casaraugustanus episcopatus	622,43	reditus	1019,4
Cairus Memphis olim dicebatur	980.14	Canonici Complutenses rectori obtemperat 1019,7	
Caius Caligula Hispanias obtinet	532.6	Cantabria descriptio	23,17
C. Calphurnius praetor in Hispaniam missus, ca-		Cantabri ab Augusto debellantur	119,10
ditur & cadit	83.42.58.84	Canus mons	13,52
C. Catinius in Hispania ex vulnere moritur 83,35		Capatera puella erga regem fides	461,47
C. Flaminius in citeriori Hispania bella gerit 83.		Capella maxima Toletani templi laxatur 950,36	
10		Capellani maximi diui Ildephonsii parochorum	
C. Hostilius Mancinus male contra Numantinos		in collegas & collegii habitatores tenet 950,36	
pugnans mulcatur	85.441.607.32	Capua à Romanis capitur	60,3
C. Iulius Caesar, quaestor in Hispaniam missus 916.		Carolus Quintus Rom. Imperator & Hispania-	
41. praetor 611.14. bello Pompeium persequi-		rum rex, canonicorum Complutensium au-	
tur 99.59.102.49. Pompeii legatos subigit		thoritatem elogio honestissimo amplificauit	
108,47.109,50.612,41. Dyrrachium obsidet		1019,15	
110,54.111,8. contra Pomp. ad Pharsalum fe-		Carolus Gandavi natus	1072,54
liciter pugnat 112,17.113,26. Pomp. filios in-		Carolo intimi & magis grati viri	1072,3
sequitur 114,20. Cordubam obtinet 115,51.		Carolus, Ferdinando auo suo, apud Belgas in sta-	
117,11. ad Mundam acerrime cum Pomp. filio		funebria, splendidissimo & regio apparatu, fa-	
confligit 116,15,26. ultimo Hispaniae res di-		cit 1072,38 vna matre rex appellatus est	
sponit 117,28. Roma confoditur	118.23	1072,30	
C. Iulii Caesaris origo 95,38. fœdum somnium 96,		Caroli in Hispaniam aduentus	1030,10
50. litera ad Cicer. & Opp. 101,58. 102,12.21,		Carolus ad Ximenium literas dat quibus cum ad	
militia 96,16. Alexandrinum & Africanum		colloquium vocat, ut tandem Ximenius quie-	
bellum 113,41.114,2.12. A Casare qua vr-		tisua consulens, in Archiepiscopatum Toletia-	
bes in Hispania denominata	530,58	num se recipiat	1033,50
C. Iulio Casare consule & dictatore per quos Hi-		Carolus Gallorum regis frater Sicilia regnum oc-	
spania recta	611,53	cupare nititur, Manfredoe expulso, 386,46	
C. Iulius Hyginus Polyhistor claret	612,27	in Siciliam proficiscitur ad comprimendos	
C. Marii origo & ad honores cunctio 88,3. cause		motus 391,12 eius duellum cum Petro rege &	
disensionis inter ipsum & Syllam 88,1. cades		aduentus in Hispaniam 392,17 mors 392,40	
eius quas in urbe fecit 89,28. interitus 94,		Infans Nauarra historiae autor 580,31 Comi-	
23,51		tes & Vicecomites in Tarraconensi prouincia	
C. Plautius à Viriato fugatur	85.49	instituit 372,6 in Hispania ingressus aduer-	
Calaguris, Autrigonum caput	23,9	sus Mauros 364,42 Pampilonem capit 549,8	
Calaguri passim martyres	648,31	eius clades apud Roncisuallem	707,18
Calagurritanus episcopatus	622.50	Carolus V. Rom. Imp. Hispaniarum rex	569,14
Calasi oppidum	440.28,441	eius aduentus in Hispaniam	514,12
		Carolus	

I N D E X.

<i>Carolus Viana Princeps ter patri rebellis ter captus tertio liberatus moritur</i>	414, 19, 416, 33. 416, 51. 417, 15. 294, 18. 20. 419, 14. 422, 30 eius virtutes	417, 9, 424, 34
<i>Carcaſſonenſis epiſcopatus</i>		623, 8
<i>Cares Hispania imperium tenent</i>		528, 30
<i>Carifti pop.</i>		528, 31
<i>Carteia vrbs</i> 28. 22 eius conditor		38, 35
<i>Carpetania vera quæ</i>		18, 33
<i>Cartagena medicina profeſſor</i>		1008, 32
<i>Carthago noua</i> 33, 53. 46, 42 à quo cõdita 33, 53		600, 22 capitur à Scipione 62, 7
<i>Carthagine noua paſſi martyres</i>		648, 24
<i>Carthago vetus</i> 33. 44 eius ſitus, conditores, nomina varia 46, 5 euerſores 46, 12 ruina 33, 44		
<i>Carthaginenſis epiſcopatus</i> 623, 9 prouincia hodie quæ 249, 3 eius deſcriptio 128, 40 ciuitates & oppida		316, 14
<i>Carthaginenſes Græcis expulſis Hispania potiuntur</i> 45, 43. 529, 16 Baleares occupant 598, 14 caduntur 56, 20. 38, 46 pacem à Catulope- tunt 48. 42 Siciliam inuadunt 600, 11 quas vrbes in Hispania conſtruxerint 46, 2 quam- diu Hispania dominati 602, 8 quomodo ulti- mo ex Hispania pulſi ſint		71, 31. 601, 39
<i>Carthaginenſium bellũ in Africa</i> 690, 1. duces in Hispaniam miſſi 600, 7, 18, 32 exercitus tres		57, 10
<i>Carthago Africa quãdo condita & deſtructa, de- nuoq; reparata & euerſa</i>		45, 16
<i>Carthellana fæmina fidelitas</i>		460, 44
<i>Cartuſianorum domus præcipua</i>		350, 1
<i>Carus Rom. Imp. Hispanias regit</i>		536, 42
<i>Casa Cereris, opp.</i>		306, 12
<i>Casilda ſeu Caſilla, virgo</i>		556, 58. 344, 28
<i>Casiterides inſula</i>		21, 28
<i>Caſtella à fœdere Legionenſium liberatur</i> 166, 14 regnum fit		169, 26
<i>Caſtella nobilitas aucta</i>		719, 28
<i>gubernatores uſq; ad Sancii Maioris uxorem.</i> 276, 15 regni initium 135, 58 dignitates 322, 28 metropoles 13, 3 pontifices eorumq; census 326, 42 ſedes cathedrales 13, 25 ſitus 129, 18, 34 unio cum Aragonia 368, 32 ſeparatio ibid. 42 unio cum Legionem 185, 41. 188, 7		
<i>Caſtella & Legionis regnum Hispania nomine cenſeri</i>		140, 4
<i>Caſtellana lingua elegantior quam caterarũ pro- uinciarum</i>		330, 33
<i>Caſtellani populi</i>		23, 42
<i>Caſtellani à ſubiectione regũ Legionis ſe ſubtra- hunt</i> 162, 58. 163, 16 ſibi iudices eligunt 714, 6. 551, 38 ſe fidei Legionenſium reddunt 715, 46		
<i>Caſtella & Legionis, eorumq; census annuus</i> 322. 49		
<i>Cafirorum familia</i>		319, 53
<i>Caſtulo hodie Caſlona</i>		623, 11. 305, 11
<i>eius ſitus</i> 53, 50 conditor 529, 3 euerſor 33, 5 oppugnatio & deditio		73, 14
<i>Caſtulonenſis epiſcopatus</i>		623, 11
<i>Caſtulonenſis ſaltus</i>		303, 27
<i>Catalaunicum prælium</i>		665, 27
<i>Cathalonia unde dicta</i> 661, 57. 353, 20. 371, 56		
<i>Catherina Ioanna regina, & Philippi filia Tor- quemata & naſcitur</i>		999, 52
<i>Catholici reges</i> 467, 8. malis Hispania occurrunt & qua cauſa ac myſteria 504, 48 quæ in con- uentu Toleti, & quæ in Methymna campi e- gerint		502, 29. 503, 30
<i>Catholicorũ regum animaduerſio in Iudaos</i> 482 29. concordia & finis belli cum Portug. rege 486, 6. 488, 13 fortitudo & patientia 509, 56 humanitas & clementia 509, 31 munifi- centia & liberalitas 507, 29. nouum iuſtitia genus in delinquentes 477, 35. proceres 477, 2 reformatio prouinciarum 479, 46. & ſacer- dotũ 484, 8 tituli & inſignia 479, 29 iuſtitia peos reſtituta 507, 10 ludi & blaſphemia, phibi- ta 483, 37. regna acquiſita 511, 25 templa æ- diſicata & reſtaurata 485, 26 diſſectatio ſuper caſtella regni ſucceſſione & gubernatione 471. 15 quare Ferdinandus V. item Eliſabe.		
<i>Castraleucenſis epiſcopatus</i>		623, 15
<i>Caura ciuitas</i>		307, 26
<i>Cauritenſis epiſcopatus</i>		307, 27
<i>Cazarabonella accepta clades</i>		400, 2
<i>Cazorla antiqua Cataſtaon eſt</i>		984, 47
<i>Cazorla quot annos in Toletanorum pontificum potestate fuerit</i>		984, 51
<i>Celta qui</i> 17, 13 in Hispaniam veniunt 46, 40.		
<i>Celtiberia deſcriptio</i> 23, 23. 314, 18. etymon 519 25		
<i>Celtiberi qui</i> 17, 25. 19, 54 in Luſitaniam & Ba- ticam veniunt 597, 50 à P. Manlio Acinio funduntur 83, 43. in Romanorum fide perſtāt 660, 18		
<i>Celtici Hispania populi</i>		22, 38
<i>Celtogallata qui</i>		17, 26
<i>Census illorum qui ad Granatensis regni popula- tionem proſecturi erant</i>		401, 22
<i>Centelliarum pugna cum Villaragulis</i>		408, 13
<i>Centolla martyr</i>		344, 6
<i>Cercinna inſula</i>		1047, 29
<i>Ceretani</i>		23, 54
<i>Ceruaria oppugnatio</i>		446, 8. 39
<i>Cervi quo tempore in uenere præiores ſint</i> 1000. 22		
<i>Cetubales primi Hiſp. incolæ</i>		16, 28
<i>Chalybs fluuius</i>		27, 24. 301, 17
<i>Chebrus omnium pro. erum Carolo gratiſſimus</i> 1073, 10		
<i>Chelidonius martyr</i>		336, 10
<i>Chriſteta martyr</i>		334, 4
<i>Chriſtiani cuiuſdam cum Ariano per miracula de fide concertatio</i> 678, 2 tributarii ſub Sar- racenis viuunt		698, 13

- Christianorum persecutio sub Corduba rege* 719
31 sub Decio & Valeriano 646, 18 *sub Diocletiano* 647, 13 *sub Domitiano* 640, 4 *sub Maximino* 646, 36 *sub Seuero* 645, 32 *sub Traiano* 640, 20. 644, 16
Christi in cruce pendentis signum, quod Burgis asseruatur 1063, 16
Christiana religio à quo tempore in Hispania florere cœperit *ibid.*
Chucarum fluius 261, 10
Cindasuntus, vel Cindasuindus Gotthorū rex 149, 32. 687, 6. 264, 2. *moritur* 487, 59. *Eius temporis Pont. & Imp. Rom.* 149, 34. 264, 6
Cinga fluius 27, 48. 301, 17
Cintila, siue Cinthilla, Gotthorum rex 685, 43
vide Suintila
Cisneri oppidum 931, 1
Ciuitatensis episcopatus 629, 14
Cixila Toletanus præsul 702, 41
Classis Ximenii aduersus Oranum comparata, è quot Nauibus conflata fuerit 1032, 6 *Oranū appellitur* 1032, 23
Claudianus poeta Hispanus 539, 58
Claudius Caligula Imp. Rom. Hisp. tenet 532, 16
Nero in Hisp. missus 601, 32. *Hasdrubali occurrit* 66, 57. *fugientem insequitur* 67, 38 *puer martyr* 335, 50. *Rom. Imp. Hispanias obtinet* 536, 20. *Vnimanus à Viriato vincitur* 85, 51
Claugerii Castella 322, 35
Claustralium censura & correctio Ximenio & aliis duobus episcopis committitur 953, 11
Clemens VIII. papa 566, 40
Clemens Scoti interpres, apud Complutenses 1008, 8.
Clodianus fluius 527, 2
Clotildis Amalarici uxor ob fidem catholicam ab Artanis male tractata 672, 45
Clunia ubi sit 589, 16
Cluuianus fluius 27, 36
Coadiutor à Romano Pont. Ioanni Cabrera Toletano archidiacono datur 1059, 5
Cænobium titulo sancti Ioannis pœnitentis Ximenius aedificat 478, 31 *eodem titulo Toleti extruit* 978, 48. *istud Franciscus Ruiſius auxit & locupletauit* 979, 2
Cænobia duo Ximenius Orani condit 1039, 55
Cænobiū Turritacuna à Ximenio extruitur 1053, 6 *hoc quam magnis impensis fuerit aedificatum* 1065, 53
Cænobia Ioannis pœnitentis titulo, alterum Compluti, Toleti alterum cœpta, perficiuntur 1065, 23
Columbria, olim Munda 11, 47
Collegas minores conptandi penes quos ius sit 1016, 20
Collegæ diui Ildephonsi cum suo reſtore priuatū singulis semel mēſibus ſenatum cogunt 1020, 2
Seguntini de ſuis ſedibus Complutum trans-
ferendis agunt 1020, 23
Collegii diui Ildephonsi quo tēpore iacta ſint fundamenta 958, 36
Collegium Complutense quo tempore proprii habitatores primum ingreſſi fuerint 1005, 4
Collegarum nomina, qui primi diui Ildephonsi collegium incolere cœperunt 1006, 6 *diui Ildephonsi & capellanorum numerus* 1006, 28
diui Ildephonsi veſtitus & inſignia 1006, 9
Collegii diui Ildephonsi anteriores parietes, quis ex marmore extruendos curauerit 1012, 23
Collegia à Ximenio inſtituuntur 1014, 9
Collegium theologorum 1014, 25
Collegio D. Ildephonsi admittuntur tanſū theologi 1015, 26
Collegium ſodalium Franciſcanorum *ibid.* 48
Columella Hispanus 637, 39
Colymbrium vrbs 30, 23
Comites Aragonia & Nauarra 324, 44
Castella & Legionis, eorumque census annuus. 322, 49 *Portugallia* 325, 10
Comites olim maioris dignitatis quam Duces 688, 7
Commendatarii unde dicantur 1095, 42
Commodus Rom. Imp. Hispaniam regit 534, 40
Complutensem eccleſiam quis collegiatam fecerit 1019, 2
Complutensibus data eſt vectigalium immunitas Ximenii opera 513, 34
Complutum 301.2 Eius ſitus 309, 48 *nomen recens* 623, 19
Compluti paſſi martyres 648, 35
Complutensis episcopatus 623, 19
Complutense ſtudium reſtituitur 568, 41
Compoſtella 311, 2 *miraculis clara* 347, 53 *epiſcopali ſede ornatur rogatu Caroli Magni* 706, 8. *metropolitana dignitate donatur* 629, 30. 721, 3
Compoſtellana hiſtoria 578, 36
Compoſtellana eccleſia conſecratio 711, 48 *metropoli qua ſubdita eccleſia* 11, 32
Compoſtellanus episcopatus 629, 17
Concaui populi 528, 46
Conimbricensis episcopatus 623, 17
Conradini Imp. aduentus in Italiam contra Carolum 387, 57 *aduſtus in urbē* 389, 39 *prælium cum Caroli exercitu* 289, 6 *fuga & cades* 388, 43
Conſiliorum regum moleſtia 872, 59
Conſilarii reſtori à Ximenio dati 1010, 3
Constantinus Magnus Rom. Imp. Hispanias adminiſtrat 537, 38 *Barbaros Hispania pellit* 651, 8. *Catholicus & de Hispania benemeritus moritur* 652, 29. 50
Constantinus II. Rom. Imp. in Hispaniis regnat 537, 49
Constantius Rom. Imp. Hispanias tenet 537, 26
Ariana concilia celebrat 657, 39. 54
Conſtan-

I N D E X.

Constantiense concilium	227,57	Eius effectus
	237,20	
Consulum Hispania & proconsulum catalogus		
	600,55	
Contadores qui	321,36	
Contestani	321,28	
Conuēntualium & claustralium libertas & licentia Ximenii tempore	937,27	
Conuentus iuridici Hispania	321,8	
Corbilio rex capitur	83,10	
Corduba tanquam cor Batis dicta	26,43	
Descriptio eius & situs	304,57.481,14	conditor
	51,37.623,32.52,33	reges
	722,48	
Corduba passi martyres	648,58.719,34.535,45	
Cordubensis episcopatus	623,28	
Cordubensis Mezquita edificatur	704,53	
Cordubensis regni finis	722,56	
Coronapanis azymi	380,52	
Coroneles, nobiles Hispani	319,27	
Corpus hominis, fluuius	302,20	
Coriscanus episcopatus	623,30	
Cortesia domus	320,37	
Corunna olim Brigantinus portus dicebatur	985	
	14	
Corunnae etymologia	985,22	
Cositani	23,51	
Costa Gotthorum rex	151,53.266,28.546,24	
Eius temporis Pont. & Imp. Rom.	152,8	
Costa de Caraf, montes	26,23	
Crugniensis comitis filius, comitatus heres, Ximenii neptem Ioannam Cisneriam uxorem ducit	1062,16	
Crux Christi visibiliter opem tulit in bello de Nauibus Tolosa	183,38	
Crux in aere se ostendit Alphonso VIII. Hispaniae regi	985,39	
Ctesiphon S.	636,111	
Caniculatorum capiendorum ratio	31,24	
Curia Hispana	320,68	
Cypriani epistola ad Hispanos episcopos	645,55	
Cypriani locus correctus	628,1	
Cyprii Hispaniis imperant	527,42	

D

Decianus persecutionis minister igni caelitus demisso conflagrat	647,38.650,26.
Dalcantar a pontis author	640,38
Damasus papa Hispanus, Vimaransenis	653,36
	656,3
Damianus à Goes Lusitanus	579,43
Daroca ob hostiam in carnem conuersam memorabilis	348,56
Darrus fluuius	490,30.491,21
Darrus fluuius unde sic dictus	668,46
Deabus Hispaniae rex	521,18
Decianus Emeritensis poeta	639,55
Decius Rom. Imperator Hispaniis dominatur	535

Decumam fructuum sacrorum Leo X. Pont. max. à sacerdotibus exigebat	101,43
Dematum oppidum	453,46
Dertosa situs & descriptio	446,8.451,25
gnatio 451,43 deditio	451,53
Dertosanus episcopatus	451,58
Dertosanorum legatio ad Ioan. regem	450,38.
	451,7
Deus dedit Pont. Rom.	682,8
Deuterio Ariano baptizante, aqua disparuit	669
	36
Dexter, historicus	539,39
Deza, nobiles Hispani	319,55
Dianiensis episcopatus	623,45
Dicineus Gottorum praestans philosophus	1065,
	20
Dictum egregium cuiusdam viri, quo molestiae consiliorum regum declarantur	971,56
Didaci de Haro inanis iactantia	182,16
Didaci Neila laus	586,27
Didaci Sygae laus	593,46
Didymus occiditur	659,52
Didacus Fernandus Corduba à rege accersitur	10
	24
Didacus à Mauris superatur	104,52
Dieghus à Valera	590,30
Dieghus Henricus à Castello	16,49
Digna martyr	338,8
Diluuium quando fuerit	594,13
Diocletianus Rom. Imp. Hispanias administrat	536,56
Dionysius Portugalliae rex	556,52.652,4
Diplomata Roma allata, ad supremum regis tribunale ex quo adduci ceperint	1066,35
Diplomata à Carolo Ximenius impetrat, ut omnia ad suum arbitrium componat	1084,14
Dominicus Calagurritanus ordinis praedicatorum institutor	559,36.347,13
puellam quandam calculo liberat	347,30
Dominicus Silensis abbas	556,18
Dominici Firmiani oratio pro pace Italia concilianda	404,58
Domitianus Imp. Roman. Hispanias regit Christianos persequitur	640,3
Donatus abbas miraculis claret	676,4
Donia oppidum	312,15
Dorius fluuius	27.9 vide Durius.
Dracontii Hexameron	687,49
Duces Hispaniae praclari	1011,12
Duces Aragoniae & Nauarrae	324,36
Castella & Legionis	323,9
Ducum quorundam virtus admirabilis	461,12
Dumienensis episcopatus	623,47

E

Eboracina ciuitas	624,12
Eius primordia	610,35
Eborense breuiarium	581,45

<i>Eborensis episcopatus</i>	624,11	<i>Ephesina synodus 200. episcoporum</i>	143,14
<i>Ebullei montes</i>	25,53	<i>Episcopus miracula sibi arrogans deluditur</i>	677.
<i>Ebusa insula</i>	31,32		49
<i>Ecclesia Toletana Ximeno de amplissima dignitate gratulatum mittit</i>	946,30	<i>Episcopi excisis linguis loquuntur</i>	667,52.672,30
<i>Ecclesiam Complutensem quis collegiatam fecerit</i>	1019,2	<i>Episcopatum Hispania catalogus tempore Rom. & Gotth.</i>	620,14
<i>Edictum Augusti à Luca Euang. nominatum, Tarracona decretam esse, pluribus probatur</i>	1042	<i>Episcopatum Hispania recentiorum catalogus</i>	629,1
<i>Edicti huius & Christi natiuitatis annorum differentia</i>	1043,9	<i>Erga fl.</i>	524,18
<i>Eduardus Portugallia rex</i>	505,7	<i>Ergauicensis episcopatus</i>	625,3
<i>Egabrensis episcopatus</i>	623,57	<i>Eringius, siue Eruius, Gotthorum R.</i>	150,47
<i>Egarensis episcopatus</i>	624,3	<i>546.1 an regnum vi occupauerit</i>	691,21,42
<i>Egica, aliis Egyta & Eypza, Gotthorum rex</i>	693,30.266,44.546,1	<i>moritur</i>	693,26
<i>693,30.266,44.546,1 moritur sapientis & patientis elogio decoratus</i>	694,46	<i>Temporis eius Pont. & Imp. Rom.</i>	158,54.265,40
<i>694,46 Temporis eius Pont. & Imp. Rom.</i>	265,54	<i>Ermengaudus Vrgellensis episc.</i>	552,29
<i>Egidius Magnus, Hispal. episcopus</i>	563,31	<i>Erminius mons</i>	303,4
<i>Egitanus episcopatus</i>	623,59	<i>Erythrea seu Erythia insula nomen unde</i>	596,20
<i>Egobinensis episcopatus</i>	623,61	<i>Erythrus Hisp. R.</i>	525,18.596,21
<i>Eilo Alauensium Comes rebellat</i>	710,37	<i>Esquinas Abulensis canonicus literas à Pont. max. impetrat, ut licet horis sacris non adesset, emolumenta perciperet</i>	1066,29
<i>Eleona captio</i>	83,12	<i>Eugenii in Toletanam ecclesiam translatio</i>	1035.
<i>Eiesmus sanctus</i>	343,51		45
<i>Eliberritanus episcopatus</i>	624,20	<i>Eugenius I. Toletanus episc. martyr</i>	640,3.344
<i>Eliocrotensis episcopatus</i>	624,29		19.685,52
<i>Elisa auunculo nubit 44,38 fratrem fugit ib. 43 in Africa Carthaginem condit</i>	45,17	<i>Eugenius II. Toletanus praesul</i>	687,40
<i>Mauritania regis nuptias fugiens mortem sibi consciscit</i>	21,32	<i>Eulalia virgo, martyr</i>	648,52.333,39
<i>Elisabe fratris regnum arripere recusat 1078,14 fratri reconciliatur 109,21 designatur princeps 1090,24 Ferdinando Sicilia regi nubit</i>	470,16	<i>Eulogius martyr</i>	646,21.434,28
<i>Elisabes natiuitas 469,49 progenitores 469,5 mōres 506,14 religio ibid. 32 obitus 511,55 vide Ferdinandus V.</i>		<i>Euminium ciu. & fl.</i>	624,44
<i>Emanuel Portugallia R.</i>	567,10,568,42	<i>Eunensis episcopatus</i>	629,46
<i>Emanuellum Ximenius à Philippo seiungere curabat</i>	993,24	<i>Euphemia corpus in vico quodam asseruatum, Ximenius inuist</i>	987,5
<i>Emanuelis Portugallia regis ad Ximenium litera</i>	1004,9	<i>Euphrasius Pauli discipulus, martyr</i>	636,6.532
<i>Emer Arabum rex</i>	684,50		48
<i>Emerita Augusta 612,23,306,7 conditur 52,37</i>		<i>Euricus siue Eoricus, etiam Enricus & Henricus, Gotthorum R. 144,10.667,28 Gallias Hispaniasque sibi subiugat 667,34 primus Gotthis leges scriptas dedit 257,25 obit</i>	668,31
<i>Emerita Augusta passi martyres</i>	648,51	<i>Eius temporis Pont. & Imp. Romani</i>	144,14
<i>Emeritanus episcopatus</i>	624,40		257,35
<i>Emetherius martyr</i>	336,10	<i>Europa à quibus primo inhabitata 910 insulis annumeratur, & cur</i>	914,51
<i>Eminiensis episcopatus</i>	624,50	<i>Europa diuisio 9,48 etymon</i>	9,46
<i>Emporia siue Emporium, urbs 34,8 quibus condita 34,26,43,1,528,54 in tres partes distincta 34,20,43,80,56 quando collapsa</i>	34,37	<i>Eurosia Bohemia regis filia, martyr</i>	343,7
<i>Engratia martyr</i>	335,34	<i>Eutropius Valentinus episc.</i>	543,24
<i>Ennicus Arista, quibusdam Enecus & Enecho, primus Nauarra vel rex. vel princeps, quintus dux Christianorum contra Mauros 275,33</i>	364,46.710,18.581,49	<i>Eutychiani Papa epistola ad Batice episcopos</i>	647
<i>Eius vexillum & insigne</i>	364,58		8.
<i>Enricus vide Henricus.</i>		<i>Eutychius martyr</i>	663,49.540,2
		F	
		<i>Facundus martyr</i>	345,29
		<i>Fasila Cantabria dux, Pelagii regis pater in exilium relegatur</i>	694,43
		<i>Fasila siue Fasilla, Legionis & Asturum rex</i>	524
		<i>30.268,50.547,20 ab urso lanatur</i>	524,38
		<i>Temporis eius Pont. & Imp.</i>	268,54
		<i>Falsus fl.</i>	302,9
		<i>Familiarum illustrium Hispania origo</i>	318,45
		<i>Fastos nostros, ob solis cursum à tempore Iulii Caesaris nonnihil variantem, in ordinem redigere nititur</i>	

trinitur Pont. Max. 1066, 29
Fasciis, martyr 339, 1
Fecialis temeritas punita 645, 32
Felix presbyter, martyr 338, 8
Ferdinandus I. Legionis & Castella rex primus,
ulterioris Hispanie monarcha 170, 44, 49.
 171, 37. 277, 2. 554, 38. 359, 13 *liberis re-*
gnum diuidit 715, 42 *eius cum fratre simul-*
tas 171, 12 *temporis eius Pont. & Imp. Rom.*
 173, 41
Ferdinandus II. Legionis R. 277, 23. 180, 9. 280,
 23. 557, 58. 360, 3 *cupiditas nepotem è regno*
pellendi iniqua 194, 50 *eius temporis Pont.*
& Imp. 181, 7
Ferdinandus III. Legionis & Castella R. 188,
 55. 282, 1. 560, 32. 360, 24 *inter sanctos rela-*
tus 335, 24 *pietas & religio* 188, 20. 189,
 8 *virtutes* 188, 13. 20, 29. 39, 189. 2 *uxo-*
res & liberi 187, 14 *Temporis eius Pont. &*
Imp. 189, 52. 190, 31. 282, 31
Ferdinandus IV. Legionis & Castella Rex 200,
 46. 284, 1. 562, 48. 361, 22 *regnum pruden-*
tia matris contra omnes amulos obtinet 201, 12
die sibi à duob. iniuste dānatis dicto obit 204,
 10 *Eius bella* 202, 20 *virtutes, ib.* 10. *u-*
xor & liberi 201, 47 *Eius temporis Pont. &*
Imp. Rom. 203, 12. 284, 18
Ferdinandus V. Legionis, Castella, Aragonia,
& Sicilia R. 451, 12 *quatuordecim annorū*
contra Lusitanum Barcinonensem principem
missus, cum pralio fugat 440, 52. 442, 33
Ferdinandus V. Catholici nomen sortitur 271, 20
Ferdinandi V. conceptio & natiuitas 467, 22
natiuitatis prospera signa & iudicia 467, 56
pueritia & educatio 468, 40 *statura & mē-*
brorum conuenientia 505, 46 *periculum à Io-*
anne Cagnamatio 510, 32 *periculum ab ho-*
stibus 454, 1 *mors* 513, 12 *liberi* 513, 28
vide Catholicireges.
Ferdinandus Lopes 580, 38
Ferdinandus Perez à Guzman *ibid.* 25
Ferdinandus Portugallia R. 562, 8. 564, 18
Ferdinandi Antolini pietas miraculo comproba-
ta 719, 57
Ferdinandi Rebolleti fortitudo 439, 16
Ferdinandus Pulgar 580, 51
Ferdinandus Gundisaluus, primus Castella Co-
mes, D. Iacobi auxilio Almanzorem pene ad in-
terneccionem cadit 716, 14. 58 *bis ab uxore*
maximis periculis liberatur 717, 9. 25 *mo-*
ritur 718, 50
Ferdinandus, Ioannis Castella regis filius, Ara-
gonū R. & Barcinona Comes 565, 58. 399, 15
Aragonum rex eligitur 226, 50
fides erga nepotem ex fratre singularis 226,
 13. 399, 35 *studium in extirpando ecclesia schi-*
smate 27, 27 *victria de Mauris* 225, 49
uxor & liberi 221, 46. 566, 6. 400, 24
mors 28, 17. 401, 37

Ferdināus princeps, Ferdinandi regis nepos, Xi-
menium honoris gratia, domum deducere con-
tendit 1060, 4
Ferdinandi regis ad Ximenium litera, quibus Ga-
ditana classis apparatus in Gallum transfer-
ri, excusat 1060, 36
Ferdinandus rex, Ximeno ad regium comitatum
uenti, semper obuiam prodibat extra oppi-
di mœnia 1066, 5
Fernandi regis mors 1070, 36
Ferdinandus rex morti proximus Ximenium gu-
bernatozem declarat 1070, 25
Ferdinandum principem alumni admonent, ut
iure tabularum Burgensium, auctoritatem re-
giam usurpet 1070, 53
Ferdinandum principem, Ximenius ut Guadalu-
pum peruenit, ad se adduci iubet 1071, 43
Ferdinandus Villalua Placentinus Nauarros fun-
dit 1086, 48
Fernandus princeps ad auum in Germaniam a-
mandatur 1032, 32
Fernandus rex, ad comprimendos regis Gallo-
rum motus, in Cataloniam se confert 947, 53
Ferdinandus Talabricsensis, Archiepiscopus Gra-
natensts, cum Ximeno in Maurorum conuer-
sionem incumbit 949, 42
Fernandus Cortesius Mexicani imperii expugna-
tor 962, 13
Fernandus princeps, Ioanna & Philippi filius Cō-
pluti nascitur 973, 30
Fernandus rex, tabulis è Belgis ad se missis, Ca-
stellæ gubernationi præficitur 984, 32
Ferdinandi III. Hispania regis virtus bellica, &
pietas admirabilis 985, 49
Ferdinandum regem Hispani procures in odium
generi adducunt 986, 24
Ferdinandus & Philippus Ximenii opera in collo-
quium veniunt 989, 40
Ferdinandi regis in Manricum Naiarensē &
Garsam Lassum scommata 990, 10
Fernandus iterū cum genero colloquitur 391, 46
Fernandus per literas Ximenii de Philippi morte
certior fit 996, 11
Ferdinandus Philippi filius patre mortuo Pintiam
transfertur 996, 31
Fernandus rex Ximeno rescribit 998, 18
Fernandus rex post Philippi mortem ad Castellā
gubernandam redit 1001, 53
Fernandus Balbasius sexto rector 1011, 47
Fernandus Balbasius primum inter suos competi-
tores honoris gradum adeptus est 1018, 57
Fernandus rex Complutensem Academiam inui-
sit *ibid.* 1012, 14
Fernandiregis in Complutensem Rectorem hu-
manitas 1012, 30
Fernando Vera, qui nuntius de Oranica direptio-
ne ad regem mittebatur, litera furtim eripiū-
tur 1044, 49
Ferdinandus ad Aragonios conuentus profe-

Eturus, Ximenium in suum locum sufficit 1053
 43
Ferdinandus rex validam & numerosam classem
Gadibus apparat 1056, 44
Fernandus rex, Ximeno Hispalim venienti, ob-
uiam octo millia passuum prodit 1058, 39
Ferraria promontorium 302, 45
Ferrera fratres, Talabricsenses 980, 14
Feruentia fons admirabilis 587, 45, 51
Filiorum multitudo regnis perniciofa 22, 7
Terminus Popelonensis episcopus & martyr 636,
 56, 645, 15 *Eius corpus reuelatur* 654, 5
Flaccus Pompeius primus in glandem in Hispa-
niam intulit 533, 10
Flavinus Calvus Castella iudex 714, 20
Florentina virgo XL. monasteriis praefecta 543
 20, 333, 44
Florentius martyr 347, 4
Florentinorum exulum in signe 386, 20
Florianus Imp. Hispanis imperat 536, 34
Flumina Hispania praecipua 300, 52, 302, 1
quibus nomina immutata 26, 35
Fluuius amnis 27, 44
Fadera inter Ferdinandum & Gallorum regem
certis conditionibus sancuntur 984, 19
Faminea terra 252, 32
Fons prope aquas calidas mirabilis 988, 54
Fontarabia priscum Olearum fuisse creditur 968
 52
Fontes Hispania 300, 22 *Fons omnia absorbes*
 587, 45 *omnia respuens* 587, 51
Fontes diuinitus ad baptizandum repleti soliti
 676, 36
Foro augustani pop. 531, 41
Fortunatus diaconus martyr 645, 33
Fortunius Garsias, tertius Suprarbrorum Rex 707
 5, 548, 38
Fraga oppidum 314, 56
Franciscani fratres de Ximeno apud generalem
ministram conqueruntur 944, 40
Franciscus Ferrera, Complutensis ecclesiae abbas,
cum pontificis literis ad Academiae erectionē
necessarius, ad Ximenium redit 968, 47
Franciscus Ruizius Ximenii sodalis, episcopus crea-
tur 1054, 4
Franciscus Ruizius Ximenii sodalis, Toleti in cæ-
nobio diuini Iohannis poenitentis sepultus est
 1062, 7
Franciscus Ruizius ilices in Complutensi tractu
disseminari fecit *ibid.* 10
Francisci à Victoria laus 584, 59, 585, 1
Franta, vel Frauta, Sueuorum rex 666, 43
Fresinus, pagus 467, 31
Fridericus III Imperator 245, 3
Fridigernus Gothorum regulus Romanos duces
occidit 612, 3
cum exercitu à Gratiano prosternitur 1068.
 23
Froila I. Legionis & Asturiarum rex 156, 53.

157, 53. 703, 21. 269, 30. 547, 47. *à suis*
interficitur 783, 29, 704, 7
tum qui Pont. & Imp. Rom. 269, 32
Froila II. Legionis & Asturum rex 551, 23
Eius crudelitas & pœna 163, 32
temporis eius Pont. & Imp. Rom. 163, 36.
 272, 43
Froyllanus Legionensis episc. 335, 41, 549,
 28
Fructuosus Dumienfis, deinde Bracarenfis episc.
 688, 12
Fructuosus martyr 343, 28
Fructus S. 239, 30
Frumarius Sueuorum rex 666, 48
Fruenti magnam copiam in publicis horreis af-
seruandam, Ximenius Toletanis, Compluten-
sibus, Turrilacunenfis, & Cisneris in pu-
blicos usus largitus est 1002, 33
Fulgentius Astigitanus episcop. 680, 52.
 335, 12, 543, 26

G

G *Ades vrbs, quibus olim nominibus appellata*
 27, 56, 28, 2. 598, 45, 304, 31
Gadir Pœnis, quid 525, 21
Gaditanus episcopatus 629, 49
Gaditani in Hispaniam 598, 44
eorum origo 43, 45
Galatarum nomen & origo 41, 40
Galbertus monachus, Aragonum historiae scriptor
 580, 29
Galindus Aragoniae Comes 704, 19, 548, 5
Gallaciae siue Galleciae prouincia ortus 17, 32
populi 22, 44, 48
reformatio 479, 46
Gallecia quæ hodie 249, 6
Galli populi in Lusitania 535, 56
Galli Celtici Portugalliam occupant 598, 59
Gallorum regis Francisci egregiam circa expedi-
tionem Hierosolymitanam dictum 1606, 9
Gallus & gallina affati reuiviscunt 349, 18
Gallus Hostilianus Roman. Imp. Hispanias regit.
 535, 50
Gargoris, Mellicola dictus, Hispaniae rex 596, 29.
 525, 33
Garsia Gomecii pulchrum facinus 193, 53.
 361, 1
Garsias à Toletto, Albani reguli filius obtruncatur
 1040, 25
Garsias Enicus, siue Enicus, Nauarra rex 711.
 13 *idem Aragoniae rex* 552, 8
Dux Christianorum sextus contra Mauros.
 365, 1
Garsias Enicus, vel Tnegues, Suprarbrorum in
Nauarra rex 547, 56, 704, 2
Dux secundus contra Mauros 364, 13
Garsias Ferdinandus Castellae Comes 718, 51
moritur 722, 22
Garsias Hispanus, iurisperitus 561, 25
Garsias, siue Garcias, Legionis & Asturiarum rex
 712,

I N D E X.

- 712, 46. 271, 42. 550, 52. 358, 12 Pont. &
Imp. Rom. 162, 28. 271, 47
- Garfias Resendius 580, 35
- Garfias Sancti F. Castelle Comes, uxorem du-
cturus per prodicionem occiditur 723, 6
- Garfias, Sancti Maioris F. Nauarra rex 555, 1.
22 inuidie penas luit 171, 16. 33
- Garfias Tremulus & Abarca dictus, Nauarra
rex 716, 32 Aragonia rex 553, 13 dux
octavus contra Mauros 365, 36
- Garfias Ximenius Dux primus Christianorum
contra Mauros 364, 1 in montibus Pyrenæis
rex salutatur 547, 35 moritur 704, 1 E-
ius insignia 364, 10
- Gasparis & Castrolaus 586, 36
- Gastorius Foxanus Comes Aragonum reginam
obsidione liberat 428, 9 Eius fœdus cum Io-
anne Nauarra rege 456, 39
- Gauderit Gotthorum Comes Hispanias obtinet
668, 8
- Gayzaricus vide Gizericus.
- Gebelinorum & Guelforum origo 190, 44
- Generalis historia autor 192, 41
- Gennenses ex Hispania iubentur discedere 1101,
51
- Genuensibus in Hispania esse permittitur 1102,
83
- Georgii Cæli laus 584, 32
- Gerabricsensis episcopatus 624, 27
- Germana regina Fernando in matrimonium col-
locatur 984, 18
- Germanæ rebus mortuo Ferdinando Ximenius
prospicit 1072, 43
- Germani inuadunt Hispaniam 646, 49. 536, 2
- Germanorum pollicitatio de Nauaria regi resti-
tuenda 716, 12
- Germanorum præfecti sacrilegium 718, 15
- Germanus martyr 345, 17
- Gerunda, caput Authetanorum 23, 43 Eius co-
ditor 18, 8 etymon, ib. 521, 26 oppugnatio
426, 14. 427, 3
- Gerunda passi martyres 648, 15
- Gerundense concilium 671, 21
- Gerundensis episcopatus 624, 56
- Geryon Hispania princeps 19, 28. 525, 15,
1 cur trigemius fingatur 19, 33 an in Hi-
spania fuerit 596, 17
- Geryones in Hispaniis regnant 521, 39 ab Her-
cule occisi 596, 7
- Gesalaricus, idem etiam Gisaleicus, Gesalari-
cus, & Gessalaricus, Gotthorum rex 670, 23
257, 56 prius regno, deinde vita priuatur
670, 27. 36, 39 Eius temporis Pontifices &
Imperatores 144, 49. 258, 7
- Gotthorum aduentus in Hispaniam 614, 43.
538, 1. 352, 35
- Gibel, Arabibus mons 26, 5
- Gibeltarich mons 26, 4
- Gibraltar unde 696, 10
- Giennensis episcopatus 629, 50
- Gilimer Vandalorum regnum vi occupat 671,
27 cum fratribus funditur 671, 59
- Giraldus presbyter 578, 40
- Gironii Vrennatum comitis cum Ximeno simul-
tates 1014, 53
- Gisericus & Gizerichus, Vandalorum rex no-
thus 662, 21. 28 Arianus fit 663, 45 Im-
perii perturbationem procurat 667, 38 Sici-
liam affligit 664, 20 Romam per quatuorde-
cim dies dispoliat 666, 5 Carthaginem dolo
inuadit 664, 12 Crudelitas eius in suos 665
28. 665, 13 mors & testamentum 144, 26.
667, 43
- Gladii figura in cælo apparet 684, 14
- Gordianus Romanorum Imp. Hispanias regit
535, 31
- Gogidiscus Vandalorum rex 659, 4. 44
- Gonsaluus Mendozius Cardinalis, iure propinqui-
tatis Ximeno fauisse creditur 932, 4
- Gonsalui Mendozi Episcopi Seguntini, de Xime-
nio iudicium & præsagium 934, 32
- Gonsaluus Mendozius ex Episcopo Seguntino Hi-
spalensis Archiepiscopus, & deinde Toletanus
efficitur 935, 28
- Gonsaluus Mendozius apud Isabellam reginam
uiris laudibus Ximenium effert 935, 55
- Gonsalus II. Archiepiscopus Toletanus scholam
Compluti condidit 957, 40
- Gonsalus Ferdinandus, cognomento magnus dux,
familiarissime Ximeno usus est 958, 11
- Gonsaluus Egidius Burgenfis, theologiae schole
à Ximeno præficatur 1007, 50
- Gontharis Vandalorum rex palo infixus 662, 20
- Gorgonius vel Gargoris Hispania rex 18, 59
- Gothalanæ etymon 662, 6
- Gothalanicum bellum decennale 424. usque ad
pag. 461
- Gothalanorum legatio ad Aragonum regem pro
filii liberatione 419, 30
- Gotthi in Alaricum & Radagaisum diuisi 658,
19 in Athanaricum & Fridigernum diuisi
654, 8 in Ostrogothos & Vesogothos diuisi
614, 45. 253, 54 Ariana heresi inficiuntur
654, 16 Catholicam fidem suscipiunt, Ariana
abiurata 679, 56. 680, 10 Theodosio Impe-
ratori se dedunt, sed mox deficiunt 655, 48.
50 Valenti Imperatori cui se dediderant, iti-
dem rebellant 654, 49. 53 ab Hunnis pellun-
tur à suis sedibus ibid. Vandalos & alias ge-
tes ex Hispania profligant 131, 45 131, 54
in Hispaniis sedes accipiunt 659, 9. 669, 23
- Gotthicarum litterarum characteres 974, 6
- Gotthorum aduentus in Hispaniam 131, 16. 42,
614. 42, 538. 1, 352. 35 clades in Burdegalen-
sum finibus 670, 6 in Italia 658, 34. 673, 54
mos in successionem regni 683, 40 origo 132,
24. 614, 36. 252, 2. 353, 20 pax cum Ro-
manis 664, 10 principatus 132, 36

virtutes & res gestae 131, 28. 132, 16, 33.
 252, 39 regum in Hispania catalogus 353,
 55. 355, 3, 56
 Gothorum regnum in Hispania quando deletum
 696, 38, 55. 597, 15. 208, 1 quamdiu steterit
 697. 4, 18
 Gothorum imperium quot annos in Hispania vi-
 guerit 969, 14
 Gracchuris oppidum 529, 51
 Graduum tituli. quos licentias appellant, quo pa-
 tēo tribuantur 1016, 51
 Gracae linguae professores Ximenii tempore 1008.
 38
 Gracis professoribus, ex Ximenii legibus, quibus
 auditorum numerus satis est 1008. 49
 Graciciusdam vaticinium de Petri primi Ca-
 stella regis crudelitate 207. 29 eiusdē mīssio
 ibid. 57. 211, 24
 Gracii ex Sicilia in Hispaniam 598, 4
 Granata urbis descriptio, & unde sic dicta 953,
 28
 Grammaticorum collegia 1014. 16
 Granata regni initium 138. 25 ciuitates &
 oppida 501. 38 descriptio & situs
 491
 Granata urbis etymon 28. 33 forma & situs
 490. 32 nomina 491. 41 septem res memo-
 rables ibid. 4 oppugnatio Cathol. regum
 ducta 498. 58 deditio cum suo rege 500.
 47. 499, 29
 Granatense bellum à Catholicis regibus gestum.
 459. 13 Eius causa 492. 21
 Granatensis conuentus 321. 10 episcopatus ib.
 Granatensium rex iunior capitur 945, 13
 Gratianus Rom. Imp. in Hispania regnat 538. 31
 Gotthos prostermit 61, 46. 62, 6
 Grauii olim Graii dicti 525, 48
 Gregorius Castellus clarus concionator 955, 43
 Gregorius Eliberitanus episcopus, ethnico iudici
 formidabilis 24, 53. 653, 10
 Gregorius S. Hispaniam à locustis liberat 342, 10
 Griffes, vel Goffredus, Barcinona Comitatus
 praefectus 373, 15. 22 dolose interficitur 373,
 39
 Griffes cognomento Pilo, primus Barcinona Co-
 mes 373, 45 patris cadē ulciscitur 374, 10
 Gris, mons 303, 5
 Grisautus partem Hispania tenuit 18, 4 Gua-
 dalaiarenses non esse Complutenses 623, 25
 Guadalchaur fluius 26, 36
 Guadalupi templum miraculis illustre 348, 2
 Guadi, Arabibus aqua 26, 51
 Guadiana fluius ibid.
 Guadicensis episcopatus 639, 59
 Guardiensis episcopatus 630, 1
 Guadix Acis dicebatur 1055, 7
 Gidastei episcopi captiuitas siccitatis causa 721, 47
 Guda episcopus Gotthos legē Christianam docet
 255, 10

Guillelmi Gonsalui Galleciae Comitis fortitudo ad-
 mirabilis 720, 59
 Gundabundus Vandalorum rex 668, 25
 Gundemirus qui etiam Gundamirus & Gunde-
 marus, Gotthorum rex 148, 1. 681, 48. 682,
 1. 262, 4 Sedi Apostolica & Imperio qui pra-
 fuerint ipsius tempore 148, 6. 262, 12
 Gundericus Vandalorum rex 659, 2 ob irre-
 neretiam erga sacra demone correptus interit
 662, 16
 Gundericus Toletanus Pont. 694, 57
 Gundesindus Compostellanus praeful matris pre-
 cibus ad electorū societate admittitur 715, 27
 Gundisaluus Ferdinandus Ouetensis 580, 53
 Guntamundus siue Gutamundus Vandalorum
 rex 668, 23
 Guzmanorum origo 320, 23
 Gutterii Cardena obitus 872, 14

H

Habidus, qui etiam Habis, Hispaniae rex 596,
 50. 526, 39
 Habundus siue Auitus presbyter 538, 59
 Hadrianus Rom. Imp. Hispaniae regnum suscipit.
 534. 1 patria Hispanus 644, 20, 43 insigne
 periculum adit 644. 29
 Halibatan Hispania Miramolinus 706. 4
 astu Sarracenos rebelles imperata facere cogit.
 707. 31 relictis 48. liberis moritur 708. 9
 Halibatan Hispania Miramolinus 718. 29
 Hannibal. vide Annibal.
 Hanno Paenorum imperator in Hispaniam mit-
 titur 68. 37 castra mouet aduersus Romanos
 51. 19 fugatur à Lucio Martio 55. 46
 capitur 51. 43
 Hasdrubal Carthaginensium dux in Hispania.
 48, 38. 49. 42. 600, 18. 529, 42 Placentiam
 obsidet 66. 33 praelium cum Romanis com-
 mittit 67. 50 pugnans interficitur 68, 9.
 600. 26 Eius praeagrandis clypeus 59, 54.
 601, 30 litera ad Hannibalem intercepta
 66, 42 Neronem per colloquium fallendi con-
 silium 60, 34 transitus ab Hispania in Italiam
 65, 31
 Hasdrubalis Gisconis filii cum Scipione pugna &
 fuga 70, 1. 25, 71. 23
 Hastae ictus mirabilis 1024, 42
 Hebraeae linguae professores 1008, 50
 Hedetani 23, 8
 Heldefredus maritimis Hispaniae urbibus poti-
 tur 668, 8
 Helena ciuitas 14, 43. 624, 36. 526, 46
 Helena martyr 344. 6
 Helionora in ipso aetatis flore obit 955, 17
 Helius Pertinax Rom. Imp. in Hispania regnat
 534, 45
 Helladius Toletanus episcopus 683, 30
 Henrici Cardinalis & Infantis Portugalliae laus
 583, 43. 592, 32
 Henricus Comes Portugalliam in dotem accipit
 175, 19

- 175, 19. 250, 46. 175, 19 cuius fuerit 629, 23
- Henricus Gotthorum rex 144, 12. 541, 4. quare Euricus.
- Henricus I. Castelle rex 158, 56. 281, 46. 560, 57. 360, 18 ex tegula ictu moritur 187, 29 Pont. & Imp. ipsius tempore qui 187, 45. 281, 56
- Henricus II. Legionis & Castelle rex 215, 41. 285, 48. 564, 18. 362, 52 Aragonum regis opem contra fratris sauitiam implorat 212, 55 in regem contra fratrem eligitur 213, 32 fratrem confodit 214, 14 Eius calamitates post interfectum fratrem 215, 27 uxor & liberi ibidem. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 286, 1. 621, 44. 286, 8
- Henricus III. Legionis & Castelle rex 220, 56 287, 7. 565, 5 Eius filia quibus nupserint 223, 45 inopinata mors 224, 5 moriuri de fratris integritate oratio 224, 36 prudens responsum, suis ob lenitatem ipsum arguentibus datum 221, 17 sententia de ararii augendiratione 223, 15 virtutes 222, 26 uxor & liberi 220, 17. 221, 12. 42 Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 224, 49. 287, 33
- Henricus siue Enriquus IV. Legionis & Castelle rex 289, 43. 566, 54. 362, 11 abstinens 243, 57 regni dissidia sedat 238, 25 in Ganata regnum infestis signis ingreditur 239, 3. 17 oppida de Gibraltar & Archidona recuperat 241, 33. 41 Nauarra partem expugnat 240, 1 fedus cum Elisabe sorore 242, 2 Eius adificia 242, 2 magnanimitas in recusando regno sibi oblato 240, 4. 45 nobilium catalogus 239, 20 sobrietas 243, 12. 51 strenuitas 242, 47 virtutes 242, 47. 52, 243. 3, 14. 17. 35. 42, 243. 54, 244. 8 uxores & filia unica 239, 12 Eius temporis Pontifices & Imperatores Romani 244, 36. 246, 2. 290, 26
- Hercules plures 36, 9 septem 37, 22
- Hercules Egyptius quando extiterit 37, 46. 57 in Hispania regnat 595, 37 Eius ibidem opera 595, 59
- Hercules Alcides in Hispania nauigat & Geryone interempto Hispania potitur 959, 4 quas urbes in Hiss. condiderit 38, 19 opera 36, 25 patria 36, 24 scelera 36, 41. 250, 8 rediit ab Hispania in Graciam 962, 21 mors 35, 14. 40, 44
- Hercules Gracus Iouis filius 37, 35 in Hispaniam venit 525, 39
- Hercules Libyus Hispania rex 522, 14
- Hercules Syrus qui XII. pericula superauit, quo tempore vixerit 37, 26
- Hermandatum siue Hermanatum, nouum iustitie genus 477, 32
- Hermanni Contracti loca emendata 648, 35. 646, 30
- Hermenegildus tyrannus secundum aliquos 677, 2. 27, 37 secundum alios martyr 678, 19
- Hermengaudus Gerbus, Vrgelli Comes 555, 47. 376, 9
- Hermericus Sueuorum princeps in Hispania 659, 3 cum Gallecis pacem facit 663, 15 moritur 662, 45. 663, 33
- Hermigildi Compost. episc. in viduam quandam iniquitas & ultio diuina 715, 34
- Hermigius Gothorum rex 265, 22 vide Eriugius. Heschius S. 636, 14
- Hesperia unde dicta 16, 14
- Hesperia dua 16. 6
- Hesperus Hispania rex 522, 45
- Hiemen Hispania praefectus 702, 5
- Hieronymus Madritus, & Petrus Zalamea, sodalitatem conceptionis Deipara titulo Toleti instituerunt 970, 29
- Hierosolymitanam expeditionem Christianis regibus Ximenius suadet 1004, 52
- Hispalis, siue Hispalus, Hispania rex 595, 26. 521, 56
- Hispalis Batice metropolis 21, 29 à Cesare Iulia Romulea appellata 117, 49 à Caesarianis recipitur 117, 17 Eius descriptio 480, 38. 24, 521. 59 conditor 28, 46 Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum: Proverbium 480, 54
- Hispali passi martyres 649, 5
- Hispalense concilium primum 680, 43 secundum 682, 49
- Hispalensis episcopatus 625, 5
- Hispan, siue Hispanus, Hispania rex 595, 33. 250, 34. 522, 5
- Hispania primum provincia consularis 588, 38 deinde in duas provincias pratorias diuisa 587, 52 sub Constantino Pio in quinque 589, 30. 651, 16 à Barbaris occupata & inter ipsos diuisa 660, 14. 661, 43 Latii iure donata 639, 31 per Comites recta 613, 7 à sex regibus possessa 589, 32 quatuor plagis vexata 666, 13 nube candida illustrata, ea nocte qua Christus natus 634, 20 quomodo administrata à Christi natiuitate usque ad Gothos 612, 38 quando per unum regem aut per plures gubernata 294, 30
- Hispania arbores & fructus 297, 10 balnea & therma 299, 39 clades sub Roderico rege & eius causa 696, 18 concilia 320, 5 conuentus 589, 13 defensio aduersus Munsterum 1169 descriptio 586, 44 descriptio per maritima litora & Pyrenaeum 11, 5 per mediterranea 12, 29 diuisio 11, 24. 303, 14 figura instar corii 11, 13 fictilia 300, 13 flumina 300, 52

- fontes 300, 22 fruges & vina 296, 14. incola
primi 161, 26 latitudo & longitudo 294, 131
14. laus 589, 43. 610, 26 laus ab aeris salubri-
tate 589, 48. à fidelitate erga reges 592, 56 à
literarum studiis 593, 21. à metallorum copia
590, 13 à religionis antiquitate & vera fidei
cultu 591, 54 à virtute bellica 591, 4. loca reli-
giosa 347, 45. magnates & pontifices 320, 51
metropoles 13. 1. monarchia & principatus an-
tiqui 130, 6 montes 302, 26 nomina 248, 46
551, 12. pecora & pisces 250, 34. primatus
630, 48. populi 22. 2. prouinciae tres 586, 56
prouincia sex 248, 52 reges ante Herculem
18, 50 reges à Thubal vsq. ad Carthaginenses
594, 1 salina 299, 2. sancti & martyres 321.
47. sedes cathedrales 13, 21. siccitas stupenda
597, 5. situs 248, 48 terminatio 294, 1. ab
Hercule condita 38, 14 à Carthaginensibus
46. 1. à Romanis 52. 1. venationes & aucupia
297, 52.
Hispania nomen in quo regno hodie resideat 139
57
Hispania duae 248, 53. 10, 32. ulterior & citeri-
or unde dicta 10. 59. citerioris populi 23, 17
prouinciae quinque 12, 39. terminatio 12, 37
589, 2 ulterioris partes duae 12, 43 populi 22. 6
terminus 589, 2
Hispaniola insula 567, 59
Hispani Gothi in patria sua remanentibus prae-
stantiores 254, 24 peculiariter temporis notandi
modo vsi 631, 11. res nouas aduersus Romanos
moliuntur 647, 4
Hispanorum cultus & obseruantia in religione
331, 20. legatio ad Alexandrum Magnum
198, 52. 329, 23
Hispani proceres Fernando regi infensi, cum à
Castella gubernaculis deicere conabantur 981
19
Hispania vrbes legatos ad Ximenium & Senatū
regiū cum querelis mittūt, & facultatē in ali-
quem locum conueniendi petunt 1011, 43
Hispanorum veterum bellica virtus & fortitudo
25, 38 constantia & fidelitas 323, 48. lingua
328, 25
Hispanorum nostri temporis militaris fortitu-
do 329, 25 ingenia ad literas capeffendas
329, 56. lingua 330, 31. urbanitas & diligen-
tia in educandis liberis 331, 8
Hispanicarum rerum scriptores 577, 32
Hissē Cordubae rex 704, 59
Hissē Cordubae rex 719, 48
Hixona vrbs 32, 56
Hixit Arabum rex 691, 27
Homar Arabum Miramolius 701, 21
Homerus in Hispania peregrinatus 597, 13
Honorichus siue Vgnericus Vandalorū rex 667, 10
Christianos crudelissime persequitur 667, 48
Eius miserabilis exitus 668, 16
Honorius Occidentis Imp. 657, 35
Hispanias administrat 539, 15
Gothis Gallias & Hispanias concedit 659, 9
Hormisda Papa ad Hispanos episcopos epistola.
671, 17
Horrea publica Ximenius instituit 1062, 28
Hugo Barcinonensis claret 560, 52
Hugo Portugallensis episcopus 578, 40
Humeia regnandi cupiditas 722, 54
Hunnorum origo 134, 38. casus 1070, 30
I
I Accessis moneta à Iacobo I. Aragonum rege cō-
firmata 384, 46
Iacobi Hispaniarum propugnatoris die, quotan-
nis è sacello diui Ildephonsi ad diui Iacobi adē,
cum solenni pompa proceditur 1007, 35
Iacobus Apostolus in Hispania praedicat 635, 1
532, 18 in Iudeam redit 635, 11. capite trunca-
tur 635, 5. equo vectus in conflictu apparet
634, 34. 308, 44. Graculo se non solum piscato-
rem sed etiam militem esse ostendit 170, 54
Eius in Hispania discipuli 635, 2. 636, 6 corpus
Apostoli quomodo in Hispaniam translatus
635, 25, 30. 37. occultatum & deinde reuela-
tum 706, 26. D. Iacobo votum singulis annis
soluendum instituitur 308, 48
Iacobus Hallensis 580, 22
Iacobus I. Aragonū rex Fortunatus & felicitis me-
moriam dictus 560, 2. 381, 46 Baleares insulas
acquirat 189, 56. 382, 35 Eius natiuitas, &
qua ratione Iacobus fuerit nominatus 382, 4
accusatio apud summum Pont. 383, 2. discor-
dia cum Alphonso filio 384, 34. educatio &
pericula in infantia 382, 24. expeditio contra
Mauros Granatenses 384, 1. liberalitas erga
milites 387, 14. uxores & liberi 382, 48. 383,
42 mortis locus & tempus 385, 22
Iacobus II. Aragonia rex 394, 27. Eius pax cū
Carolo socero de restituendo ipsi Siciliae regno
394, 21. privilegiorum regni confirmatio 394
2. praelium nauale aduersus Fredericum fratrem
Siciliae regem 395, 1. uxores & liberi 393, 44.
394, 3 mortis locus & tempus 395, 29
Iacobus Teuius 579, 49
Iacobus Vrgellensis Comes, in carcere vitam finit
400, 52
Iacobi Theologi sophologium 565, 6
Iamfredus I. Barcinona comitatus gubernator
549, 27. 550, 7
Iamfredus II. Barcinona Comes 550, 11. 35
Iamfredus III. Barcinona Comes 552, 21
Ianuarius martyr 339, 1
Iapheti posterius quas gentes produxerint 249, 52
Iberia 17, 3
Iberia vrbs 519, 22
Iberus Hispania rex 594, 30. 519, 8
Iberus fluius 17, 4. 594, 31. 519, 8. 12. 300, 55.
519, 5 quos amnes in se recipiat 301, 3
Idnabala Casaraugusta regulus 704, 27
Idubeda Hispania rex 594, 34
Idubeda,

I N D E X.

<i>Idubeda, montes</i>	303, 21	<i>Infantes dicuntur Hispanis regum filii</i>	720, 49
<i>Idacius episcopus, scriptor Hispanus</i>	577, 35	<i>mos iste unde sumptus</i>	739, 13
<i>ad dominum conuertitur</i>	662, 25	<i>Infantula lactens matris interempta vberib. ad-</i>	
<i>Ierabrica ciuitas</i>	625, 1	<i>harere visa est in expagnatione Oranica</i>	1030
<i>Ignis è mari ortus multa Hispania oppida absu-</i>			17
<i>mit</i>	717, 48	<i>Inguinalis plaga per Hispaniam</i>	673, 45
<i>Ihahea Hispania praefectus</i>	701, 46	<i>Inquisitionis tribunal quo tempore apud nos in-</i>	
<i>Ilarqueones</i>	19, 23	<i>stitutum fuerit</i>	1003, 32
<i>Ildefonsus abbas idem cum B. Alfonso historico</i>		<i>Interamnis Portugallia</i>	587, 28
688, 8		<i>Ioanna Henrici III, uxor fugit</i>	588, 3
<i>Ildefonsus Toletanus Pont.</i>	544, 35	<i>Ioannes Ximenius tres ex Helionora liberos pro-</i>	
<i>vide Alfonso.</i>		<i>creat</i>	955, 40
<i>Ilderichus Vandalorum rex Christianus</i>	870, 58	<i>Ioannes Vergara unus ex correctoribus bibliorū</i>	
<i>Ilerda Valentia mater</i>	385, 10. obsidetur 438, 28	<i>Complut.</i>	966, 42
<i>deditur</i>	439, 27. <i>Eius conditor</i>	<i>Ioāna Philippi uxor in Belgas trāsmittit</i>	975, 12
<i>38. 41. 596, 51</i>		<i>Ioanna cum Philippo iurgia</i>	975, 51
<i>descriptio</i>	438, 35. <i>insignia</i>	<i>Ioanna regina delirationes</i>	1008, 2
	385, 8	<i>Ioanna regina, patri ad regnorum Castella guber-</i>	
<i>Ilerdense concilium</i>	671, 37	<i>nationem accersito, obuiam procedit</i>	1002, 10
<i>Ilerdensis episcopatus</i>	625, 12	<i>Ioanna regina post mariti mortem noctu iter fa-</i>	
<i>Ilergetes</i>	23, 26	<i>ciebat</i>	ibid. 12
<i>Ilicensis siue Ilicitanus episcopatus</i>	625, 9	<i>Ioanna Cisneria, Ioannis Ximenii filia, Petro Gon-</i>	
<i>Ilipensis episcopatus</i>	625, 19	<i>saluio ducis Infantatus ex fratre nepoti, collo-</i>	
<i>Ildefonsus S.</i>	333, 56	<i>catur</i>	1053, 23
<i>vide Alfonso.</i>		<i>Ioanna Cisneria nuptiae cum Petro Gonsaluio ir-</i>	
<i>Illephonsi corpus, quod Zamora afferuatur, Xime-</i>		<i>rita fiunt</i>	1061, 28
<i>nus inuifere constituit</i>	981, 54	<i>Ioanna Cisneria, post irritas nuptias cum Petro</i>	
<i>Illeris fluuius</i>	14, 19	<i>Gonsaluio, Alphonso Mendocio Cluniensis comi-</i>	
<i>Illescis Ximenius monialium canobium condidit</i>		<i>tis filio heredi nubit</i>	1022, 1
1049, 30		<i>Ioannes Velascus, Bernardini comestabilis notus</i>	
<i>Illibera vrbes duæ</i>	14, 24. 28, 40	<i>premium elegantis & sciti cultus in ludis mi-</i>	
<i>Illiberina synodus</i>	14, 27	<i>litaribus tulit</i>	1064, 33
<i>Illiberia, nunc Granata</i>	522, 10	<i>Ioannes Riuis Toletanus pirata insignis</i>	1100, 54
<i>Illiberitanum concilium</i>	651, 12	<i>Ioannes Metina</i>	1010, 2
<i>Illiberitanus episcopatus</i>	623, 24	<i>Ioannes abbas, deinde episcopus Gerundensis</i>	577
<i>Illipula magna, nunc Granata</i>	28, 21	38, 680, 24	
<i>Illipa montes</i>	26, 8	<i>Ioannes Agidius Zamorensis</i>	580, 58
<i>Illiturgii obfessio</i>	561, 14. <i>expugnatio</i>	<i>Ioannes Annus Viterbiensis</i>	579, 27
	72, 38	<i>Ioannes Hierosolymitanus rex in Hispaniam ve-</i>	
<i>Immontinensis episcopatus</i>	625, 29	<i>nit</i>	559, 59
<i>Imopyrenaus episcopatus</i>	ibid. 34	<i>Ioannes Genesius Supulueda</i>	586, 19
<i>Impēsas in bello Oranico factas rex Ximenio per-</i>		<i>Ioannes Gerundensis episcopatus, legatus Ferdi-</i>	
<i>soluere non vult</i>	1049, 46	<i>nandi V paralipomena Hispania scripsit</i>	579.
<i>Imperatores quos Hispania dedit</i>	514, 41	<i>7. Eius error</i>	587, 85. 37
<i>Imperatorum qui Hispania totius imperium ha-</i>		<i>Ioannes I. Aragonia rex</i>	564, 43. <i>tumultus com-</i>
<i>buerunt, catalogus</i>	588, 18	<i>pescit. Eius indulgentia erga secundum uxo-</i>	
<i>Imperatrix Alemanie adulterii accusata, à Rai-</i>		<i>rem</i>	397, 23 <i>morum varietas, ibid. mors re-</i>
<i>mundo Berengario</i>	477, 6	<i>pentina</i>	398, 19
<i>Impuritanus episcopatus</i>	625, 42	<i>Ioannes II. Aragonia rex</i>	408, 44. <i>Eius amor er-</i>
<i>Incendium miserabile</i>	309, 42	<i>ga fratres</i>	409, 41. 416, 51 <i>bellum cum Carolo</i>
<i>Indallentius S.</i>	636, 7	<i>filio & Barcinonensibus</i>	415, 42. <i>cum Ludo-</i>
<i>Indibilis Hispanorum dux Scipioni se dedit</i>	64	<i>nico Gallorum rege</i>	424, 39. <i>bellum Gothala-</i>
21. <i>desicit</i>	791, 17. <i>fratrē Mandonium ad Sci-</i>	<i>nicum beneuolentia & cultus erga uxores &</i>	
<i>pionem supplicatum mittit</i>	77, 19	<i>liberos</i>	410, 42. <i>clementia & humanitas</i>
<i>Indica insula inuenta</i>	108, 43	<i>clementia & seueritas erga reos</i>	411, 28 <i>cul-</i>
<i>Indigetes</i>	23, 57	<i>tus circa parentes</i>	410, 52. <i>cultus Christiana</i>
<i>Infantatus dux vicariū Complutensis fiscalem fu-</i>		<i>religionis & festorum celebratio</i>	411, 53. 421
<i>stibus male multat</i>	1015, 50	<i>cara & ordinatio in litibus abbreviandis</i>	412.
<i>Infantatus, dux, Ximenius & Velascus ad fontē</i>		22 <i>fortitudo contra hostes</i>	411, 38. <i>habitatio-</i>
<i>Carralium conueniunt</i>	1016, 22		
<i>Infantatus dux contumeliosam legationem ad</i>			
<i>Ximenium mittit</i>	1020, 19		

nes 411, 23. gesta in Hispania 413, 15. inclinatio in pulchras mulieres 411, 9. leges & instituta 412, 40. liberalitas & audientia 410 23. ludi & venationes 409, 34. militia 413, 57 oratio ad duces 452, 38 ad filium rebellem 418, 31 ad legatos 420, 13. 421, 13. 451 462, 5 ad milites 430, 34. 433, 13. 448, 3 parentum fratrum & sororum mors 411, 1. periculum à Tarracensib. 429, 7 ab hostibus 453, 2 statura & corporis forma 409, 11. valetudo & corporis cultus 409, 19. virtus bellica & militaris eloquentia 410, 1 uxores & liberi 409, 1 uxoris & filii periculum ab hostib. 425, 26. 427 17 uxoris infirmitas & mors 456, 47 ipsius obitus & acta in ea 466, 38 exequia 467, 41	facetia 744, 52
Ioānes I. Legionis & Castellæ rex 218, 28. 286, 18 564, 21. 361, 56 equo opprimitur 220, 27 eius bellum cum Alencastria duce 220, 41. & concordia per matrimonium, 221, 7. bellum cum Portugallensibus 218, 59, virtutes 220, 42 uxores & liberi 218, 32. 53 Temporis eius Pōt. & Imp. Rom. 220, 41. 50. 286, 53.	Ioannis, Sancii IV. regis Castellæ fratris, vindicta 199, 40
Ioannes II. Legionis & Castellæ rex 225, 6. 287 43, 569. 35. 362, 3. Affectus eius mirus erga Aluarum de Luna 228, 46. 233, 22. amor erga Aluarum in odium conuersus, & supplicium de eo sumptum 234, 36. 235, 42. dissidium cum Ioanne Nauarra rege & Henrico Infante 228 26, 229, 48. concordia cum iisdem 231, 52 discordia iurata & exitus eius rei 231, 46. 233 30, 233, 7 nobilitas summa 225, 10. studium circa schisma ecclesiæ extirpandum 227, 23 victoria de Sarracenis 231, 28 tutores à patre relictī 224, 22. 225, 26. 732, 20. virtutes 236 37 vitia 236, 59 uxores & liberi 225, 43 obit⁹ 236. 37 Temporis eius Pont. & Imp. 237, 20. 289, 15	Iouinianus Rom. Imp. Hispanias regit 538, 14
Ioānes I. Nauarra rex à Castellæ rege fugatur 232 44, 48 Eius dissidium cum Carolo filio 239, 45 uxores & liberi 228, 38. 232, 20.	Iouis mons 302, 35. 24, 26
Idem est cum Ioanne II. Aragonia rege.	Irene martyr 688, 24
Ioannes I. notus Portugalliæ rex omnibus admirabilis 564, 30	Iria Flauia opp. 310, 53
Ioannes II. Portugalliæ rex 565, 10	Iriensis ecclesiæ episcopi 706, 39
Ioannes III. Portugalliæ rex 569, 10	Iriensis episcopatus 625, 42
Ioannes Mena poeta Hispanus 566, 50	Iriensis sedes Compastellam transfertur 706, 59
Ioannes monachus, Gerund. episcopus 544, 8	Isabellæ regina priores partes tenebat in administratione regni 935, 27
Ioannes Ortega 557, 48. 338, 32	Isabellæ regina Mendozio Cardinali mandat, ut virum aliquem spectata probitatis quarat qui sibi ab arcanis confessionib. sit ib. 44 mirifice Ximenium laudat ibid. 2
Ioannes Vasaus quo consilio Hispania chronicon scripserit 574, 25. quibus de causis 575, 43 quod non sine exemplo homo externus de Hispaniæ rebus scribat 576, 24. quos autores & quatenus sequatur 577, 30. 581, 20. 29. quorum opera in suo Chronico sit adiutus 583, 25 Eius obit⁹ statio ad lectorem 586, 7	Isabellæ catholicorum regum filia, & Emanuelis Portugalliæ regis uxor, ex dolore partus Cæsaraugustæ moritur 955, 2
Ioannis Agullonis supplicis oratio 431, 27	Isabellæ regina graui ulcere laborare cæpit 975, 18
Ioannis Ferdinandi laus 580, 42	Isabellæ regina mors 979, 46
Ioannis Gamboæ fortitudo 455, 43	Isabellæ cadauer qui deferebant ob imbrum multitudinem id coacti sunt per aliquot dies Toleri deponere 980, 20
Ioannis Martis magnanimum facinus 474, 54	Isabellæ Ferdinandi V. uxor, vide Elisabe.
	Isabella Montania constantia & fides 460, 54
	Iscañ Miramolius 701, 43
	Isidorus Hispalensis archiepiscopus 577, 34. 543 57. 345. 57 moritur 686. 3. Eius opera 686, 16. 345. 56 à Theodisco corrupta 687, 13. historia Gotthorū 683, 53. salutaria quedam præcepta 346, 4. locus emendatus 682, 26
	Isidorus senior Cordubensis episc. 661, 24
	Italica situs 677, 34
	Italica passi martyres 649, 19
	Italicensis episcopatus 625, 55
	Itani, Hispania populi 22, 31
	Ithacius episcopus Hispanus 656, 18
	Iubal idem cum Tubal 518, 42
	Iubalda Hispania rex 519, 39
	Iubalda mons 594, 33
	Iudæi Hispani, ad fidem conuersi, à Carolo contendunt, ut ederentur testimonia, cum ob violatam religionem ipsi damnarentur 104, 12
	Iudæi ritus suos abiurant 685, 38. conuersi rursum iudaizant 442, 44
	Iudæorum ritus & mores 480, 51. obscenitas 481, 5. 484, 5
	Iudaicus mons 26, 25. 38, 55. 302, 36
	Iudices nouem ad eligendum Aragonum regem delecti, eorumque nomina & qualitates 400, 2. 763, 38
	Iugraustensis episcopatus 625, 42
	Iulianus Comes Legatus Roderici Regis Arabes in Hispaniam traducit ob violatam à rege filiam 152, 13, 33. 605, 48 eius scelerum deploratio 153, 8. & pœna 153, 16. 696, 57
	Iulianus Eborensis episcopus 775, 15
	Iulian-

INDEX.

<i>Julianus Lucas, Toletanus diaconus</i>	578,5	<i>Laurentius à Padilla</i>	581,3
<i>Julianus Pomerius Maurus floret</i>	661,54	<i>Laurentius martyr</i>	563,9.342,31.646,12
<i>Julianus Pomerius Toletanus præsul</i>	693,234,38	<i>Laurentius Valla Alfonsi V. Aragonia regis præceptor</i>	402,18. historicus 401,53.566,31
<i>ex Iudæo Christianus</i>	546.8	<i>Eius scripta</i>	578
<i>1. liber de tribus substantiis in concilio approbatus</i>	693,46	<i>Laurentius Vacca Ximenio obsistit, ne conuētiales ad priscam vitæ normam reuocet</i>	937,27
<i>Julianus ab Alba</i>	584,18	<i>Laurentius Suarius Clunia dominiū tenet</i>	1022
<i>Julianus Apostata Hispanias tenet</i>	58,6		17
<i>Julianus Pomerius Archiepiscopus Toletanus, inter diuos relatus,</i>	951.49	<i>Laurentii Galindi Caruialii, de Carolo regis nomine appellando, oratio</i>	1074,38
<i>Iulitta martyr</i>	535,21.337	<i>Laxans, tertius ad rempub. Hispaniam moderandam à Carolo mittitur</i>	1109,53
<i>Iulium II. Pont. max. è pontificatu deicere, aliquot Cardinales adoriuntur, Gallorum rege fauente</i>	1053,40	<i>Lazari Nosocomium, quod extra muros Hispalis est, Ximenius re ditibus auxit</i>	952,53
<i>Iuncaria oppidum</i>	625,45	<i>Leander Hispalensis episcopus</i>	542,39.345,38
<i>Iuris pontificii professores</i>	1009,15	<i>moritur</i>	681,21. Eius opera 542,46
<i>Iuriciuili in academia Complutensi locus non est ibid.</i>		<i>Ledesma opp. cum thermis</i>	299,41,52
<i>Iusti & Pastoris templum a Ximenio in meliorem formam extruitur</i>	1019,2	<i>Legati post obitum Isabella è Belgis in Hispaniam veniunt</i>	982,36
<i>Iusti & pastoris templum, Ximenio petente, Academia à Pontif. summo conceditur</i>	ibid. 21	<i>Legatos Belgarum, de rege Ferdinando in Aragoniam detrudendo agentes, Ximenius oratione sua perterrefecit</i>	984,3
<i>Iustinus Historicus floret</i>	644,49	<i>Legio Germanica, ciuitas</i>	312,38
<i>Iustinianus Valentinus epis.</i>	673,27.541.42	<i>Geminane seu Geminia, an Germanica dicta</i>	614,30 à quibus condita 46,50 à Sarracenis capta 533,43
<i>Iustitia encomium</i>	503,30.57,17	<i>Legione passi martyres</i>	649,43
<i>Iustus Toletanus præsul laqueo strangulatur</i>	685	<i>Legionis regni initium</i>	153,22.41 separatio 178,35
<i>27</i>		<i>Legionis & Asturum titulus quousque durarit</i>	554,41.
<i>Iuæf, nobis Iosephus, in Hispaniam regnaturus mittitur</i>	703,11	<i>Legionis & Castella regum catalogus</i>	615,40
<i>Ixeca Hispania Miramolinus</i>	704,59	<i>Legionis episcopatus</i>	626,8
<i>Ixit Arabum Imperator</i>	701,21	<i>Legionenses, olim Vectones</i>	23,2
<i>Iuencus poeta, presbyter Hispanus</i>	650.53,537	<i>Legionum Romanarum nomina</i>	642,24.643,7
<i>43</i>		<i>Lernacenorum urbs deleta</i>	32,30
<i>Iuuenis suspensus incolumis mansit</i>	349,21	<i>Leo III. Papa</i>	706,8
<i>Iuuenalis an Hispanus</i>	639,45	<i>Leonis Papæ epistola ad S. Turibium</i>	66,45
L		<i>Leocadia virgo martyr</i>	648,38,333
<i>Labrionensis episcopatus</i>	625,58	<i>Leocadia tria templa Toleti dicata</i>	648,39
<i>Lacobrica duæ</i>	626,1	<i>Leonigildus aut Leonogildus Gothorū rex</i>	46.42
<i>Lacobricensis episcopatus</i>	626,1	<i>675.26,260.12 hæreticus</i>	677.9 filios regni
<i>Lacus mira natura</i>	299,58.303,1	<i>confortes facit</i>	676,29. Hermegildum filium
<i>Laetani populi</i>	23,39	<i>ob Catholicam fidem interimit</i>	677,27,34
<i>Laini Calui Castella iudicis progenies</i>	276,1	<i>Hispalim expugnat</i>	678,27.34. plurima loca
<i>Lelins nauale prælum cum Pænis committit</i>	36	<i>in suam potestatem redigit</i>	675,54.57.676,26
<i>52</i>		<i>676,26,27,45 primus solio & purpura regali</i>	
<i>Lagonius fluuius</i>	303,47	<i>usus</i>	579,23. Sueuorum regnum occupat 776,13
<i>Laletania puincia ciuitates & oppida</i>	315,22	<i>morietis Reccaredum filium de Christianis</i>	
<i>Lambertus martyr</i>	34,10.647,56	<i>ab exilio reuocandis monet</i>	675,13. Eius uxores 676,22.30
<i>Lamecensis episcopatus</i>	616,7	<i>Pont. & Imp. qui fuerint ipsius tempore</i>	147,8.260,48
<i>Lampades in S. Maria templo miraculose accenduntur</i>	349,52	<i>Loriensis episcopatus</i>	630,4
<i>Lanificii & linificii palma penes quos in Hispania</i>	303,45	<i>Lesbi in Hispania regnant</i>	528,40
<i>Lapis pluuialis miranda magnitudinis</i>	1058,23	<i>Lethe fluuius</i>	587,35
<i>Largustanus princeps Catonem inuadit in occupando Regio castris</i>	82,39	<i>Liber folijs ligneis & tribus descriptus linguis, inuentus</i>	190,21
<i>Latro Portius Hispanus</i>	636,50	<i>Liberatus abbas martyrium sustinet cum sex fratribus</i>	668,3
<i>Latronum domus origo</i>	365,22	<i>Liberi Patris in Hispaniam aduentus</i>	596,7
<i>Lauara oppidum</i>	30.30		
<i>Laurenius Hispalensis archiepiscopus, martyr</i>	67		
<i>47,334,41</i>			

Libri omnes quibus Maurorum superstitio con-
tinebatur, à Ximenio comburi iubentur 959.
 36
Libros religionis nostræ vernaculis linguis circū-
ferri, nefas esse 962.54
Libri sacra doctrina referti, quos Ximenius excu-
di iussit 967.1
Libri musici diuinis cantibus celebrandis neces-
sarii, in membranis à Ximenio excudi iubetur
ibid. 56
Libri de agricultura Ximenii ductu typis man-
dantur *ibid.* 8
Libyca, urbs 32.6
Licentie & graduum designationes Academia
Complutensis 1017.51
Licentia theologica celebrata a presente Ximenio.
ibid.
Licentiarum & graduum designationes abrogan-
das esse, Ximenius censuit 1018.13
Licianus poeta Hispanus 639.58
Limba Gothorum rex 146,30.542,22
vide Luiba.
Limia fluius 587,34.521,49.301,24.795,
 10
Liminus fluius 27.12
Littorius Comes aruspicum responsis fidens perit.
 664.2
Liui locus restitutus 599,19,23.603,30,45.
 604,49
Lotonensis episcopatus 626.12
Loxa obsidetur 496.15
Lucas Tudensis Hispania scriptor 678.42
Lucanus Anneus poeta 635.18 *Senecam*
philosophum auxime an patrum habuerit.
 636. *Eius epitaphium* 637,10,17
Lucense concilium 674.57
Lucensis episcopatus 626.13
Lucinius Beticus 656.40
Lucius poeta Hispanus 639.59
L. Æmilius Paulus contra Lusitanos tumultua-
rio exercitu pugnāt 83.29
L. Belus aut Bebius prator exercitu caso fugit 83.
 20
L. Flori lapsus 601,11.606,18.608,50
L. Flori locus restitutus 604.54
L. Marinus Siculus 579.32
L. Martius rem perditam in Hispania restituit.
 601.24 *militēs ad pugnam hortatur* 58.52
 59,8,28 *Pænorum castra expugnat* 59.36
L. Scipio Ortigem urbem obsidet 69.26 *capit*
 69.47
Lucii Papæ epistola ad Hispaniæ episc. 645.53
Ludi militares (quos vulgo Iustas appellant) ad
exhilarandum regem agrotum, splendide ap-
parantur 1064.23
Ludos & lufores quæ mala sequantur 484.30
Ludovicus Gallorum rex, Barcinona Comes 373.
 12 *Barcinonis ius renunciat* 374.33
Ludovici Francor. regis encomium de curia Tole-

tana 179.13
Luiba sive Limba I. Gothor. rex 146,31.675,6,
 47.260,2.541,53 *eius temporis Pont. &*
Imp. 146,32.260,12
Luiba II. Gothor. rex 147,41.681,21.261,31.
 543.17 *eius temporis Pont. & Imp.* 147,44
Lupercus puer, martyr 335.50
Lupus de Oliucto, ordinis D. Hieronymi instau-
rator 565.46
Lupus Conchillus, Ferrera Aragoniæ indicio, regi
Philippo proditur 983.11
Lusitani qui 415.33
Lusitania 439,1 *hodie quæ* 249.4 *specialius*
dicta quæ 27.9
Lusitaniæ descriptio 10,44.11,39.21,32.587,6
 305,25 *conuentus* 589.13 *etymon* 10,44.
 11,30.21,36.35,51.587,10.595,46.523,55
fluii 587,12 *longitudo & latitudo* 305,32
montes 587.53 *oppida & populi* 305.33
Lusus Hispaniæ rex 523,53.595,56
Lycabrum expugnatur 83.9
Lydi in Hispaniis imperant 526.51
Lynca, olim Iulium oppidum 23,51
 M

M *Acrinus Opilius Rom. Imp. Hispanos regis*
 535.9
Madritum oppidum 309,24
Magalonensis episcopatus 626,18
Magnatum Aragoniæ & Nauarra numerus
censusq. 324,33 *Castella & Legionis* 322,
 48.323,1 *Portugalliæ* 325.3
Mago Pænorum dux Hispania fugatur 78,13
Mago urbs 78,52
Mahometes nascitur 677,19 *Corduba viris*
suum spargit 681,30 *rex à suis salutatur* 682,
 37 *primum tres uxores, mox octodecim ha-*
buit 681,55 *sectam suam inchoat in Arabia*
 682,57 *veneno hausto moritur* 684,6
Mahometismus decem Iudæorum commentum
 683,9
Maiores Hispaniæ 321,43
Maorianus Imp. in Hispaniam venit 666,51
Malaca passi martyres 649,21
Malacitanus episcopatus 626,20
Malacha 12 stationibus cingitur 497,21 *dedi-*
tur 498,14
Malacitani motus 1090.1
Malacitani motus sedantur *ibid.* 41
Mancius, Christi discipulus, martyr 640,28
Mandonius socios Romanorum inuadit 54,28.
 74,30 *Scipioni se dedit* 64,26.72,10 *desi-*
cit 79,17 *ad supplicium Romanis traditur*
 79,41
Mandonii & Ind. bilis pugna cum Scipione 76,
 28.530,24 *fuga* 77,14
Manrici Comitis de Lara singularis erga dominū
suū fides 180.26.34,5
Manricorum ortus 321,22
Mantua conditor 527,6
 Manus

I N D E X.

<i>Alanus proprias deosculari, Maurorum mos est</i>		<i>Maula Arabum rex</i>	692, 18
959, 52		<i>Mauregatus, quibusdam Mauracius, Legionis</i>	
<i>Marcellifilii martyres</i>	649, 59	<i>& Asturiarum rex</i>	158, 12. 70, 339. 270, 4
<i>Marchiones Aragonia & Nauarra</i>	323, 42	548, 21. 338, 31	virginum tributo auxilia
<i>Castella & Legionis</i>	323, 31	<i>Barbarorum redimit</i>	158, 22. 704, 42
<i>Marcus Antoninus Rom. Imp. in Hispanis regnat</i>	534, 28	<i>Eius temporis Pont. & Imp.</i>	158, 31. 270, 13
<i>Marcus Aurelius Rom. Imp. Hispanias regit</i>	535	<i>Mauros Granatenses qui ratione Ximenius ad Christi fidem reduxerit</i>	958, 9
12		<i>Maurorum Granatensium conuersio quo tempore coeperit</i>	ib. 24
<i>M. Fuluius Celtiberos fundit</i>	82, 46	<i>Mauri Granatenses tumultuose Ximenii domum adoriuntur</i>	960, 9
<i>M. Portius Cato cum exercitu in Hispania venit</i>	80, 44	<i>Mauri Alpuxarrenses à Catholicis regibus deficiunt</i>	952, 56
<i>Hispaniam citeriorem domat</i>	81	<i>Maurorum aliquot principes Ferdinandi potentia formidantes, eius se fidei committunt</i>	1059, 19
<i>49 Hispanis arma adimit</i>	82, 17	<i>Mauri Hispaniam vastant</i>	645, 26
<i>Romam triumphans intrat</i>	82, 56	<i>Maurorum aduentus in Hispaniam</i>	356, 35
<i>M. Iunius Syllanus, praetor, in Hispaniam mittitur</i>	61, 34	<i>Maurorum reges 12 tributarii</i>	376, 27
<i>Eius praelium cum Hannone Magoneque</i>	68, 56	<i>Maurorum reges breui tempore quindecim in Hispania</i>	356, 38
<i>Marci Guterrii Castellani fides & praeclarum facinus</i>	185, 48	<i>Maximinus Rom. Imp. Hispaniis dominatur</i>	535
<i>Marci Reguli fides & mors</i>	48, 50	25	<i>Christianos persequitur</i> 645, 41
<i>Maria virgo B. Alfonso apparet</i>	689, 14	<i>Eius monumenta Bracara</i>	646, 44
<i>Maria virginis festum octauo die ante Christi natalem celebrari solitum</i>	688, 38. 48	<i>Maximus Casar Augustanus episcopus</i>	577, 42. 681, 58
<i>Maria Aragonum regina pulchrum stratagemata</i>	381, 51	<i>Maximus martyr</i>	535, 45
<i>Maria Santii IV. uxoris cura de filii regno singularis</i>	201, 11	<i>Medicis Complutensibus, quo pacto graduum insignia tribui soleant</i>	1017, 47
<i>parsimonia</i>	201, 23	<i>Medina Arabibus quid</i>	712, 33
<i>summa pudicitia</i>	200, 55	<i>Medobriga situs</i>	594, 49
<i>Mariani montes</i>	303, 27	<i>Melciadis Papae epistola ad episcopos Hispanos</i>	650
<i>Marinus homo visus</i>	533, 56	34	
<i>Marius Aretius</i>	579, 25	<i>Mellaria vrbs</i>	28, 24
<i>Maroan Arabum rex Constantino Pogonato Imp. tributum soluit</i>	692, 22	<i>Mendalia oppidum</i>	28, 7
<i>Maroan Miramolius</i>	703, 7	<i>Mendozae familia origo</i>	554, 53
<i>Martialis martyr</i>	339, 1	<i>Mendozum Cardinalem, gravi laborantem morbo, reges inuisunt</i>	937, 11
<i>Martialis poeta Hispanus</i>	639, 39. 534, 31	<i>Mendozum regibus suadet, ut Ximenium in Toletanum Archiepiscopum eligant</i>	ibid. 20
<i>Martianus Barcinonensis episcopus</i>	539, 2	<i>Mendozum Cardinalis, & Archiepiscopi Toletani obitus</i>	938, 55
<i>Martiel martyr</i>	333, 26	<i>Mendozae Ximenii lecticarii luctuosa mors</i>	1058
<i>Martini ab Azpilcueta laus</i>	584, 46	43	
<i>Martini Siciliae regis obitus</i>	399, 2	<i>Meninx insula Lotophagorum, ab Eutropio Girba appellata</i>	1048, 35
<i>Martinus Aragonia rex</i>	565, 14. 398, 27	<i>Mentesa oppidum</i>	349, 1
<i>uxores</i>	398, 29. 52	<i>Mentesanus episcopatus</i>	626, 22
<i>mors</i>	399, 2	<i>Mersalcabir, id est, portus magnus</i>	1020, 41
<i>obitum secuta de regno contentio</i>	226, 34	<i>Mersalcabirani Mauri sese Hispanis dedunt</i>	1022
<i>Martinus Dumienensis episcopus</i>	623, 49	35	
<i>Martinus V. Papa</i>	226, 20. 237, 24	<i>Merulorum domus unde</i>	319, 20
<i>Martyres Hispania</i>	647, 13. 537, 1. 331, 47	<i>Methymna Campi ciuitas</i>	307, 2. 408, 53
<i>Martyres octodecim</i>	334, 31	<i>Methymna caeli</i>	310, 15
<i>Marzilla, fortissimum Nauarra propugnaculum, quo pacto illa sum manserit</i>	1086, 31	<i>Methymna Rosca</i>	312, 30
<i>Masiniissa Rex Numidarum, Carthaginensium socius</i>	57, 47	<i>Mequitia Maurorum in ecclesiam Christianorum consecratur</i>	174, 32
<i>Romanorum petit amicitiam</i>	71, 27		
<i>Eius cum Scipione colloquium</i>	78, 40		
<i>Masdra Suenorum rex</i>	666, 24		
<i>Matriculium ut caueret Ferdinando regi prae- etum fuerat</i>	1069, 21		
<i>Matrimonia saepe turbata in regnis causas esse</i>	187, 22. 219, 35. 229, 28		

IN I. TOM. RER. HISPAN.

Michael regum catholicorum nepos, Granatae obiit	958.15	Mozarabici officii descriptio	698.30
Michael Pardus, Burgensis	1007.37	Mozarabum sacra, qua ratione à Ximeno renouari cæperint	960.26 & seq.
Michael Leerma	585.28	à quo fuerint instituta	969.23
Michael Ritus Neapolitanus	579.19	Mozarabum librorum penuria	989.46
Milesi Hispania imperium tenent	528.27	Mozarabum libros Paulus III. Pont. max. missis Toletum legatis ab Ecclesia Toletana petiuit. ibid. 30	
Militum Hispanorum, qui ad expugnandam O-ranum conscripti sunt, numerus	1026.25	Munda opp. 26.57 nunc Colymbrium	30.23
Milites Ximenii tumultuantur, ob non numeratam sibi pecuniam	130, 53. 1031, 20	à Casare expugnatur	31.23
Militares copias, multis propositis immunitatib. Ximenius per omnes Hispania ciuitates conscripsit, quasi vocarentur, præsto essent	1081.24	Munda fl.	587.36
Mindoniensis episcopatus	630.8	Munio Mindoniensis episc.	578.39
Minister generalis Ximenium apud reginam grauiter criminatur	944.43	Muniza Gegionis præfectus Pelagii sororem vi-tiat, & qua inde secuta	697.52
Minus fl.	301.20	Muscarum plaga in exercitu	194.20
Mirandensis episcopatus	630.14	Muza Abenheazim ab Ordonio victus	709.55
Miro Sueuor. rex 675, 53 contra Aragones mo-uet 676.21 moritur	677.30	Muza Arabum dux exercitum in Hispania mit-tit duce Tarif 695, 45. 696, 7 ipse in Hispa-niam venit 697, 49 in Africam reuocatur 70, 17 à Tarif apud Miramolinum dela-tus mulatur	700, 56
Mirobrica quæ sit	594.45	Mygdoniorum in Hispaniam aduentus	41, 28
Miron Barcinona Comes	551.53	N	
Mirobriga, ab Hispanis, Ciudad Rodrigo	936.46	N Abuchodonosor II. Hispanias occupat	529, 7
Mnesthei portus	596.46	Napifer Montecatinus dux contra Mauros	370, 53
Moabias Arabum rex	688.26	Narbonensis episcopatus	626, 17
Moclinum oppugnatur	496.26	Natum fluius	27, 24
Modigiscus seu Modogisilus Vandalorum rex	134, 26. 659, 8	Nauarra vel Nauaria historia	580, 32 inter-regnum 713, 5. 710, 14 nobiles in duas par-tes diuisi 415, 19 populi 313, 52 regni origo 136, 24 regum catalogus 617, 16. 556, 1 se-des cathedrales 13, 27 unicum Aragonia 367, 15 secessio ab Aragonia 369, 10
Molena oppidum	28.38	Nauarrus, quibus conditionibus Gallorum partes sequutus fuerit	1102, 21
Molinam Ptolemai Oliuam nonnulli esse dicunt.	986.16	Nauarra rex schismatis Pisani, & belli aduersus Pontif. suscepti, una cum Gallo fautor	1022, 25
Monachi ducenti uno die passi	549.51	Nauarra rex quibus conditionibus fœdus cum Gallo pepigerit	1063, 25
cuiusdam Ximenii comitis mirandum de ipso Ximeno vaticinium, dum simul iter facerent.	935.54	Nauarra rex, Ximeno rerum moderatore, Na-uarram recipere conatur	1086, 37
Monachorum correctioni potissimum intende-bat Ximenius	952.2	Nauarra arces, & nonnullorum oppidorum mu-ri, Ximeno iubente diruuntur	1086, 17
Monachis claustralibus cur nobiles fauebant. ibid.		Nauarra supremus Senatus, pari Senatorum nu-mero ex Agramontensium & Viamonten-sium familia, more maiorum constabat	1089.7
Monachorum correctio intermittitur, iubente Pont. Max.	952.33	Nauarro summo imperatore designato, Ximenius in Hispaniam reuertitur	1040, 35
Monachi aliquot Hieronymiani ad res Indicas componendas mittuntur à Ximeno	1085.21	Nauarri nomen Mauris formidabile	1047, 3
Moncao, Hispania mons	24.54	Nauarri mors	1048, 46
mons signi	26.29	Nebealmonus fluius	27, 22
mons submergitur	146.18	Nebis amnis	587, 34
mons ululat	146, 17. 674, 34	Nebrissa conditor etymon	304, 41
montis Serrati domus S. Mariae dicata, miracu-lis insignis	348.44	situs	596, 12
montes Hispania 302.26 quibus nomina mu-tata	24.30	Negangesia flumen	28, 24
Montani episcopi castitas miraculo probata	672.20	Nelus	
Monumentum marmoreum à rustico Talabricæ repertum	1023.5		
Morella oppidum	436.40		
Mota Paxaugustanus episc. creatur Ximenii ope-ra	1107.17		
Mozarabes Christiani	698.28		

I N D E X.

Nelus amnis	28, 13
Nemaufensis episcopus	626, 31
Neporiani Palatii Comitibus rebellio & pœna	708, 22
Nepotum domus	319, 58
Nereis in Olisipoensi litore visa	634, 34
Nero Rom. Imp. Hispanias tenet	532, 28
Nerua Cocceius Rom. Imp. in Hispaniis imperat	533, 38 natione Hispanus 640, 11
Nerua fluvius	27, 27
Nicensis synodus prima	650, 39
Niuosi montes	491, 36
Nobiles Hispani unde cognominati	320, 13
Nona martyr	649, 37. 333, 26
Nonii Aluari Comitibus historia	580, 40
Nontinus siue Nonnicus Gerundensis episcopus	685, 20
Norbea Augusta situs	32, 39
Normanni Galleciam vastantes opprimuntur	709. 12. 718, 30
Noviensis episcopus	626, 28
Numantia exurit a suis ciuibus	86, 46. 530, 27. 609, 9
Numantia situs	33, 19 conditores 609, 9
Numantinorum fides	607, 52
Numantini belli causa	607, 35
Numidica montes	26, 20
Nunilo martyr	550, 58
Nunius Rasura Castella index	714, 20
Nunii Comitibus de Lara singularis fides erga suum regem	180, 25. 53
Nuptia principis Ioannis cum Margarita, Maximiliani filia, Burgis celebrantur	948, 15
O	
Ocetan	23, 10
Ocelum Durii	626.
Octavianus Imperator, quare Augustus.	
Octogesima oppidum	31, 44
Odo Vrgellensis episcopus	557, 31
Officii S. Isidori & Leandri descriptio	598, 30
Officia Castella magnatum	698, 20
Officia in curia regum	320, 51
Olana familia	558, 17
Olana oppidum	349, 54
Oliba capitur	83, 13
Oldegarius Tarraconensis archiepisc.	559, 47
Olimpiadus martyr	535, 45
Olympus Hispanus episcopus	656, 48
Olisipone passi martyres	648, 48
Olisiponensis episcopus	626, 31
Oliuanus Capella dictus	375, 12
Olympius blasphemus calitus punitur	669, 25
Oppas Hispalensis episc. in Toletanam sedem intruditur	695, 19 Mauris se iungit contra Pelagium 700, 24 à Pelagio capitur 700, 50
Oppia lex quas contentiones in urbe mouerit	80, 20
Oranica expeditio	1021.
Orani descriptio	1022, 4

Oranum variis nominibus à recentioribus appellatur	1022.
Oranica expeditionis dux maximus, Didacus Fernandus deligitur	1027, 36
Oranicum bell. im, maleuolorum quorundã uocibus persuasus rex Ferdinandus protrahere incipit	1027, 42
Oranum inuadunt nostri milites	1034, 32
Oranum capitur	1035, 36
Oranica praeda aestimatio	1036, 40
Oranum proditione captam fuisse, quidam asserunt	1037, 53
Oranum Ferdinandus rex ditioni regie vindicare studet	1049, 33
Oranensis Episcopus litem Ximenio intendit	1050 53
Oranicam ecclesiã, collegiat. & titulo Toletana adiungendam, inter Ximenium & regem conuenit	1051, 34
Orantia urbs	22, 35
Oratio Ximenii ad suos Canonicos	919, 21
Orbis terra partes tres	248, 14
Orcelis ciuitas	625, 36
Ordo Cisterciensis	562, 6
Ordo mercedis	563, 1
Ordo militiae Christi	562, 47
Ordo militiae S. Iacobi quando institutus	709, 3
Ordo militum de la Banda	562, 44
Ordines Castelle	563, 50
Ordinis Portugallie	562,
Ordonius I. Legionis & Asturiarum rex	709, 26. 271, 12. 549, 57. 358, 59 adulatoribus deditus innocentem episcopum tauro obicit 709 31 Cauriam & Salmanticam expugnat 710, 11 Sarracenos fundit 710, 2
Ordonius II. Legionis & Asturiarum rex	162, 37. 712, 51. 271, 52. 551, 4. 358, 16 à Sarracenis victus praelium cum ingenti hostium caedere redintegrat 713, 17. 714, 1 Comites Castelle per fraudem occidit 714, 5 Eius crudelitas & vindicta cupiditas 162, 47 in Sarracenos res gestæ 162, 58. 712, 43 uxores & liberi 714, 6 mors 714, 9 Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 163, 19. 272, 11
Ordonius III. Legionis & Asturiarum rex	165, 25. 716, 20. 273, 9. 358, 39. 552, 1 Eius temporis Pont. & Imp. 273, 7
Ordonius IV. dictus Malus, Legionis & Asturiarum rex	716, 8. 273, 24 Eius temporis Pont. & Imp. 165, 49
Orense oppidum, aqua calida, dicebatur	986, 33
Oretani	22, 34
Oretanus episcopus	626, 42
Oriola urbs, olim Orontia	31, 42
Orius mons	302, 46
Oropesam regium Senatorem, in locum Mendozii Archiepiscopi regina sufficere statuit	940, 4

Oropesa quas ob res *Archiepiscopus* factus non fuit *ibid.* 10
*Orospe*da mons 303,23
*Orthos*dada, montes 26,8
Ortigis urbis obsidio & captio per *Scipionem* 69,25
Orus *Hispania* dominatur 595,48 quare *Sicorus*.
*Oscac*uitas 314,41 *Eius* conditor 18,24
Oscensis episcopatus 626,35
Osiris primus idololatriam induxit in *Hispania* 595,5
Osius *Cordubensis* episcopus 650,50 interest *Concilio Gangrensi* 651,1 *Illiberitano* 651,24 *Sardicensi* 652,28 *Exitus* eius *terribilis* 653,2
Offet oppidum 301,15
Off nobensis episcopatus 626,37
Ostenta & signa, qua *Oranica* expeditione praecesserunt 1036,44
*Ostro*gotthi 614,53.253,55
*Ostro*gotthorum nomen & imperium in *Italia* deletum 674,18
Otogerius *Golantes* cum nouem suae gentis viris in *Hispaniam* contra *Mauros* profisciscitur 371,9.546,59
Ouetum, metropolis 47,32 ciuitas episcoporum olim dicta 711,58
Ouetense concilium 1107,47
Ouetensis episcopatus 630,15
Ouetensis ecclesia metropolitana fit 721,6 quas *Sanctorum* reliquias custodiat 348,6
Ouetensis ecclesiae *S. Saluatoris* autor 705,23
Oxomensis Episcopatus 627,50

P

Pacensis episcopatus 627,51
Pacianus *Barcinonensis* episcopus 652,9.539,433
Paciori 23,6
Padilla domus origo 319,9
Palatuus *Hispaniae* rex 596,18
Palendones 23,6
Palentia ciuitas 312,16.596,20
Palentina ciuitas & ecclesia qua occasione adificata 724,32
Palentinensis episcopatus 626,16
Pallariensium Comes, *Gothalanorum* princeps contra *Ioannem* regem, *Gerundam* obsidet 436,41
Palma oppidum 305,8
Pampelona olim *Athanagia* 52,58 *Eius* conditor 52,43
Pampelonensis episcopatus 627,13
Panalcon martyr 649,29
*Paranymp*hi *Complutensis* munus 1017,20
Pasquini & *Marphodu* statuas, in *Tiberim* proicere voluit *Adrianus* factus *Pontif. Max.* 1013,42
Parmenius presbyter martyr 646,23

Partita, *Hispanorum* leges 561,6
Pascha an recte celebratum, inter *Francos* & *Hispanos* contentio 676,34
Paschasius martyr 540,2
Passa ciuitas 663,53
Paulillus martyr 540,6
Paulina *Seneca* uxor 637,36
Paulinus poeta in *Hispaniam*, monasticam vitam professurus, se confert 655,16
Paulus Apostolus in *Hispaniam* nauigat 532,23 an fuerit & predicarit in *Hispania* 637,41 *Eius* discipuli in *Hispania* 341,30
Paulus confessor, *D. Pauli* discipulus 638,50
Paulus *Gracus* a *Bamba* rege deficit 545,37 proditionis poenas luit 690,23 corona picea insignis in triumpho ducitur 690,45
Paulus II. Pontifex 245,9
Paulus *Orosius* 539,6 *Tarraconensis* fuit, non *Cordubensis* 657,55 *Hormestam* suum scribit 658,49
Pauli *Orosii* locus deprauatus 599,58
Pauli *Aemili* de uxore repudiata ad amicos responsum 85,29
Pax *Augusta* oppidum 627,5.305,14
Pax *Julia* ubi hodie 627,52
Pegna amatorum, *petra*: & nominis non iniuncta causa 832,33
Pelagius *Compostellanus* episcopus 720,5
Pelagius, *Legionis* & *Asturiarum* R. primus 1557.697,25.268,16.546,49 mirabiliter a Deo ad *Hispaniae* instaurationem seruatus 154,39 animum ad liberandam *Hispaniam* adiicit 697,54 rex salutatur 695,1 in cauea a *Sarracenis* oppugnatus, *Dei* auxilio hostes fundit 700,21,54 *Legionem* *Mauris* eripit 701,38 insignibus *Gothorum* dimissis, alia capit 13542.701,41 quando regnare coeperit 135,32 liberi 155,8 obitus 702,18 Qui tu *Pont.* & *Imp.* fuerint 268,38
Pelagius martyr 550,34
Pelagius *Ouetensis* episcopus 758,11
Pelagii obsidis loco dati martyrium 713,30
Peralta familiae ortus 375,42
Peraltum oppidum oppugnatur 455,25
Pericles singulis annis classem apparabat 1100,25
Perpignanensem Gallorum iugum recusantium oratio 463,57 tolerantia in obsidione 46455
Perpignanum siue *Perpinianum* 462,51 obsidetur 461,36
Petrus *Antonius* *Beuter* 581,11
Petrus *Barchus*, Sanctus 334,12
Petrus *Cesaraugustanus* orator 653,34
Petrus de *Perpiniano* 563,13
Petrus I. *Aragoniae* rex 557,21.367,28 beneficia iuris patronatus accipit 367,45 *Eius* insignia 367,39
Petrus II. *Aragoniae* rex 380,42.559,40 *Eius* profe-

I N D E X.

profectio ad summum Pont. & coronatio 380, 51 res Romæ gesta 381, 1 expeditio contra Simonem Montisfortis Comitem 382, 17	Petrus Vrræa, Caroli apud summum Pont. legatus simul cum Hieronymo Vico 1103, 40
Petrus III. Aragoniæ rex, primus ex Aragonia Siciliæ rex 385, 51 Eius duellum cum Carolo Gallorum regis fratre 392, 17 profectio in Siciliam & gestæ in ea 391, 35 liberi 392, 44 mors 392, 41	Petrus Martyr Mediolanensis 379, 35
Petrus IV. cognomento Ceremoniosus, Arago- niæ rex 397 ex aureis & argenteis vasis pe- cuniam constat 397, 23 Eius bellum contra Petrum Castellæ regem 396, 32 in- dulgentia & obsequium erga Sibiliam reginā 397, 12 morositas 397, 22 profectio in Sar- diniam 397, 46 uxores & liberi 396, 56 mortis tempus 397, 52	Petrus Portugalliæ rex 562, 8
Petrus Legionis & Castellæ rex cognomento Cru- delis 208, 28. 285, 13. 563, 18. 361, 48 à concubina fasciatus uxorem repudiat 208, 51. 209, 30 Aragoniam vastat 213, 14 fra- tres & regni nobiles proscribit 213, 24 con- tra Henricum fratrem pugnat 213, 24 à fra- tre confoditur 214, 14	Petrus Portugalliæ, seu Lusitanus, Barcinonensiū princeps fortunam iterum tentat 443, 52 Bisbalim obsidet 444, 16 magna clade af- ficitur 445, 42 moritur 451, 49
Petri Legionis & Castellæ regis crudelitas in fra- tres, nobiles, & subditos 210, 26. 45, 53. 55, 211 18. 212, 19. 212, 41 in filium pro patre sene supplicantem 212, 28 in Granatæ regem hospitem & supplicem 211, 41 impietas in matrem 212, 37 scintilla in materteram & consanguineas 211, 4 tyrannis in Iudæum 212, 14 morientis ad histrionem verba 214, 48 Vaticinium cuiusdam Græci de eius cru- delitate & insidia eidem structa 211, 22 Qui tum sedi Apostolica & Imperio præfuerint 210, 58. 285, 35	Petrus Portugallensis medicus, deinde Papa Io- annes XXI. 561, 20
Petri Martyris de Ximenio iudicium 936, 4	Petrus Osomensis præsul 336, 6
Petrus Martyr literis Ascanii sollicitatur, ut Vac- ca faucat 936, 54	Petri à Medina laus 581, 15
Petrus Corduba à Mauris cum tribus peditū mil- libus in Africa superatus & extinctus est 1001 39	Petri à Villalon laus 585, 27
Petrus Lerma Burgensis, ethica Aristotelis Cō- pluti interpretari cæpit 1006, 42	Petri Ateres insolentia 369, 51
Petrus Campus, primus rector Complutensis 1010, 15	Petri Didaci fidelitas 184, 52. 180, 4
Petrus Lerma, primus Cancellarius Compluten- sis ibid. 24	Petri Fernandi de Castro vindicta cupiditas pulchre delusa 182, 56
Petrus Nauarrus, totius exercitus in Oranum conscripti Imperator declaratur 1026, 11	Petri Margalli Lusitani laus 585, 21
Petrus Arias 1047, 5	Phasilla Legionis & Asturum rex 357, 15 vi- de Fasila.
Petro & Paulo ad eam Romæ sacram in meliorem formam redigere cæpit Leo X. Pontif. Max. 1065, 13	Philippus Catholicorum regum gener, cum Ioanna uxore, per Gallias in Hispaniam peruenit 965 20
Petrus Portocarrerius magisterium S. Iacobi per vim occupare contendit 1072, 4	Philippus ad Belgas redit, incredibile sui deside- rium Ioannæ uxori relinquens 872, 25
Petrus Gironius, Vrennatum comitis maior natu filius, ingenti militum manu in Asidonensem ducatum irrumpit 1077, 17	Philippus II. Hispaniarum rex, quinquaginta aulicorum ministrorum filias, Compluti in cæ- nobio diuo Ioanni Pænitenti sacralit & su- stentat 979, 0
	Philippus I. edicto sancit, ne quis Hispanus lite- ras, se inscio, in Hispaniam mittat 983, 18
	Philippus rex cum Ioanna uxore in Hispaniā post Isabellæ mortem appellit 985, 0
	Philippus rex febre corripitur 994, 56
	Philippo mori proximo, principes viri in Xime- ni domum conueniunt 994, 24
	Philippi regis mors 995, 42
	Philippus II. rex, Hispaniarum delectus & cohortes Ximenias, de summi senatus consilio, in- staurauit 1084, 29
	Philippus I. Archidux Austria, Hispaniarum rex 569, 56. 512, 22
	Philippus II. Hispaniæ rex, rerumq. ab eo gestarū breuis descriptio 569, 40
	Philippus Rom. Imp. in Hispaniis regnat 536, 34
	Philippus Melanchthon, columen Germania 1167, 24
	Phocenses in Hispania 528, 49
	Phæbus Nauarræ rex 567, 40
	Phænices in Hispaniam veniunt 596, 6. 597, 36 ibidem imperant 527, 46
	Phroilla Legionis & Asturum rex vide Froila.
	Phryges Hispanias tenent 527, 3
	Pii II. pontificis laudes 244, 1
	Pimentelorum domus 318, 50
	Pimentelli & Zenetensis rixa 392, 23
	Pincia oppidum 312, 2

<i>Pincianus conuentus</i>	321,	<i>uiso</i> 558,1 <i>metropoles</i> 13,5 <i>pontifices</i> 322
<i>Piniolus seditionis pœnas dat</i>	709,16	22 <i>regni initium</i> 137,24.178,28.75,32
<i>Pintianus tumultus sedatur</i>	1084,14	<i>regum enumeratio</i> 175,29.628,39 <i>historia</i>
<i>Pintie publicos procuratores instituit Ximenius, qui quoties senatus cogeretur, adessent ib.16</i>		580,34 <i>sedes cathedrales</i> 13,31 <i>situs</i> 129
<i>Pintiani tumultus causa</i>	1082,46	45
<i>Pisces capti quibus anni era inscripta</i>	669,6	<i>Portugallensis episcopatus</i> 627,18
<i>Piscoris qui</i>	22,56	<i>Portus ciuitas</i> 30,27.41,30.305,44
<i>Pityusæ insula</i>	31,27	<i>Potestates Cathalonie</i> 372,3
<i>Placentia ciuitas</i>	306,29	<i>Præda Oranica distributio</i> 1037,57
<i>Plinii error</i> 21,39 <i>locus emendatus</i> 587,40		<i>Principes momentur</i> 168,11.216,27.227,28.
<i>Plus ultra, quis in Caroli gratiam excogitauerit</i>	1073,8	242,14.28
<i>Plutarchi lapsus</i>	603,7	<i>Principum amicitii non nimium fidendum</i> 243
<i>Poeticis & Philosophicis rebus, quinquennio tantum sacris initiatos, in publ. gymnasiis incumbere posse, Ximenius concedebat</i>	1066,2	46.134,3
<i>Polybii locus emendatus</i>	603,42	<i>Principum scuitia & alia facinora à subditis toleranda ne an vindicanda</i> 217,44
<i>Polypus stupendæ magnitudinis in Hispania captus</i>	298	<i>Priscillianus Abulensis episcopus hæresin condit</i>
<i>Pompeii Magni erga Possidonium Philosophum humanitas singularis</i>	1012,41	655,27
<i>Pompeius in Hispaniam contra Sertorium missus</i>		<i>damnatur</i> 656,10
92,5.21.610,15 unde Magnus sit appellatus		<i>Probus martyr</i> 540,2
91,40.91,59.92,6 <i>Cæsaris filiam uxorem ducit</i> 98,1 <i>ab amicitia Cæsaris discedit</i> 98,		<i>Probus Romanorum Imperator Hispanis vites & vinum habere permittit</i> 647,3
30 <i>Brundisum proficiscitur</i> 101,49 <i>Dyr-rhachium nauigat</i> 102,35 <i>Cæsarianos cedit</i>		<i>Prodigia, quæ expeditionem Oranicam præcesserunt</i> 1037,14
1034,11 <i>fugit in Ægyptum ib. q. interimitur</i>		<i>Prodigia dira Romæ visa</i> 61,57
1036,13		<i>Prodigia in bellis non timenda, & ex quibus causis proueniant</i> 167,59
<i>Pompeii origo & successus</i> 90,29		<i>Proditio nunquam impunita</i> 74,30
<i>Pompeii legati Hispaniam omnem obtinent</i> 103,		<i>Professores doctrina præstantes, undique Ximenius, haud contemnendis præmiis, in suam Academiam accersit</i> 1007,54
4 <i>Cæsari se dedunt</i> 108,47.110,24		<i>Professores Complutenses missionem à Ximeno efflagitant</i> 1011,15
<i>Pompeii filii in Hispaniam se à morte patris recipiunt</i> 114,30 <i>Sextus Cordubam cum præsidio tenet</i> 114,31.114,52.56,7 <i>Gneus Vllā oppidum obsidet</i> 114,35 <i>Cordubam fratri subsidio venit</i> 115,3 <i>Vcubi in Cæsarianos grassatur</i> 116,54 <i>expugna fugiens à Cæsario occiditur</i> 1039,28		<i>Professores artium liberalium, quo tempore creari soleant</i> 1015,5
<i>Pompeloni conditor</i> 610,55.530,37		<i>Prosperi Aquitanici loca restituta</i> 655,6.28.656
<i>Pompelonensis episcopatus</i> 627,13		9.116,55.261,20.664,9
<i>Pomponius Mela floret</i> 636,20 <i>Eius error</i> 33,		<i>Prouincia Hispania quæ nomina mutarunt</i> 21,
26		24
<i>Pontifex Max. Ximeno per literas imperat, ut Toletanum pontificatum accipiat</i> 941,2		<i>Prudentius poeta nascitur</i> 652,12
<i>Pontifices summi, qui priuilegia & immunitates Complutensi gymnasio dederunt</i> 965,12		<i>claret</i> 657,15
<i>Pontifex max. auxilium à rege Ferdinando aduersus Gallum petit</i> 965,2		<i>Prudentii locus restitutus</i> 650,35
<i>Pontifices Hispania</i> 320,52.321,52		<i>Puella ouium custos, quid feretrum Isabella regina ducentibus dixerit</i> 980,8
<i>Populeum</i> 458,34		<i>Punicum bellum secundum</i> 973,14
<i>Portenta visa quo tempore de pontificia dignitate Iulium secundum, Pontif. max. deicere conabantur nonnulli ex Cardinalibus</i> 1058,16		<i>Putius Cardinalis</i> 1104,8
<i>Portugallia Interamnis quæ</i> 587,28		<i>Pygmalion auunculum auaritia incensus interimit</i> 967,27
<i>Portugallia Transmontana</i> 588,15		<i>Pyrenæi montes descripti</i> 943,50
<i>Portugallia improprie Lusitania dicitur</i> 588,2		
<i>Portugallia etymon</i> 30,46.557,46.440,3 <i>di-</i>		

Q Vinti Fului Flacci prælium cum Celtiberis 1007,7

R

R Aimundus Berengarius I. cognomento Vetus, Barcinonæ Comes 555,31.376,20
Eius epitaphium 555,24
Raimundus Berengarius II. Caput supra dictus, Barcinonæ Comes 555,47.376,38
Raimundus

I N D E X.

<i>Raimundus Berengarius III. Barcinonæ Comes.</i>		<i>Recchimundus Sueuorum rex</i>	668, 44
557, 13. 377, 4 Imperatricem Alemaniam		<i>ReCTOR Complutensis scholæ</i>	1049, 50
à morte liberat memorando facinore	377, 7	<i>ReCTOR primus in Academia Complutensi</i>	1010
Eius expeditio in insulam Balearem	378, 16	13	
<i>Raimundus Berengarius IV. Barcinonæ Comes</i>		<i>ReCTOR Complutensis, Ximenio ab Oranica expeditione redeunti, obuiam procedit</i>	1044, 4
& Aragoniæ Princeps	558, 13. 378, 51	<i>Redoam Hispaniæ præfectus</i>	703, 4
Ranimiri monachi Aragonum regis filiam uxorem ducit	379, 40	<i>Reges quam ob causam, bello ingruente, in oppida inimicis confinia secedunt</i>	1063, 4
Mauros Aragonia pellit	380, 1	<i>Regina Lauretum contendit, ut Ioannam filiam suam ad Philippum sponsum traiectionem, ad naues deducat</i>	947, 51
fratris mortem ulciscitur	380, 13	<i>Reges omnes omnium Hispaniæ regnorum ex regum Castellæ & Legionis trunco originem ducere</i>	139, 24
ecclesias trecentas ædificat	380, 4	<i>Regum Hispaniæ titulus quomodo in Castellæ & Legionis regno resideat</i>	140, 4
obit	379, 1	<i>Regni vocabuli significatio duplex</i>	249, 32
<i>Raimundus Borrellus Barcinonæ Comes</i>	553, 16	<i>Regna Hispaniæ quando & qua ratione erecta</i>	135, 16. 135, 15
375, 50		<i>Regna impulsu syderum ab ortu in occasum transferri</i>	1018, 2
<i>Raimundus de Pennya forti</i>	560, 49	<i>Regnorum diuisiones ex qua causa contingant</i>	178, 35
Ranera beneficiū per vim occupare conatur Bernardinus Mendosius	1001, 18	<i>Reguli Hispaniæ</i>	1078, 2
<i>Ranimirus Sarracenos cadit</i>	716, 2	<i>Regii sacerdotes Ximenii decreto, de iungenda & adicula regia sacello maximo, intercedunt</i>	950, 23
plurima monasteria condit	716, 54	<i>Remensani qui</i>	373, 12
Eius erga rebelles clementia	164, 47	<i>Remismundus Sueuorum rex</i>	666, 59
continentia in non appetendis hostium spoliis	164, 33	<i>Gotthorum regis filia ducta Lusitaniam diripit</i>	667, 22
<i>Ranimirus III. Legionis & Asturiarum rex</i>		<i>Rerum summa quibus Hispania abundat</i>	203, 6
166, 26. 718, 19. 273, 553, 57		<i>Resplandianus Alanorum rex</i>	659, 4
Galleciæ Comites contra se exacerbat	719, 45	<i>Rhetorices professores, & quid eis concesserit Ximenius</i>	1008, 54
mors	720	<i>Rheumatismus qui totum fere orbem terrarum afflixit</i>	1109, 26
Eius temporis Pont. & Imp. Rom.	274, 52. 167, 15. 273, 52	<i>Rhoda urbs deleta</i>	527, 24
<i>Ranimirus I. Sancti Maioris filius, primus Aragoniæ Rex</i>	724, 44. 554, 53. 369, 33	<i>reliquia</i>	597, 27
<i>Ranimirus II. monachus, Aragoniæ rex</i>	557, 368, 47	<i>Rhodu Hispaniis imperant</i>	597, 23. 527, 22
Eius crudelitas	178, 1	<i>Rhodius fluius</i>	527, 26
instrumentum, quo Raimundo Barcinonæ Comiti regnum Aragoniæ in dotem dat	369, 33	<i>Rhododendros seu rhododaphne</i>	1057, 19
facta simplicitas	177, 52	<i>Rhosuira virgo Saxonica S. Pelagii martyrium carmine scripsit</i>	713, 42
<i>Raphael Volaterranus</i>	579, 54	<i>Ripadei comitis priuilegium</i>	1024, 28
<i>Recaredus siue Ricaredus I. Gotthorum rex</i>	147	<i>Ripadei comitatus litem Ximenius decidere studet</i>	ibid. 23
19. 676, 29. 261, 56. 543, 1		<i>Roderici Cidi genus</i>	172, 2
à Gregorio papa munera accipit	680, 38	<i>gesta clarissima</i>	172, 11
insidia domestica ei tenduntur	679, 45. 680, 18	<i>honor ipsi ab Alfonso rege præstitus</i>	173, 25
obit	881, 2	<i>Rodericus ultimus Gotthorum rex in Hispania</i>	152, 15. 695, 40. 267, 52. 546, 33
Eius corona aurea Gerundæ ad altare D. Felicis	681, 11	<i>cur ultimus rex Gotthorū appelletur</i>	153, 33
magnanimitas in respuenda pecunia	680, 33	<i>Iuliani Comitis filia vitium infert</i>	696, 43
victoria de Gallis	678, 57	<i>stupro suo causa est miserimæ cladis in Hispania</i>	153, 20
uxores	679, 48	<i>Eius crudelitas</i>	695, 41
qui Pont. & Imp. Rom.	147, 22. 261, 23	<i>41 vindicta de Vitiſa</i>	695, 27
<i>Recaredus II. Gotthorum rex</i>	683, 29. 262, 44. 544, 20		
<i>Reccarius, Rechiarius, & Rhetiarius, Sueuorum rex</i>	664, 26		
magnam Hispaniæ partem vastat	664, 40		
occiditur	668, 16, 20		
<i>Reccesvintus, qui etiam Recensvintus, Recinsvintus, Recisvintus & Risisvintus dicitur</i>			
Gotthorum rex	149, 44. 687, 36. 264, 37. 545, 20		
Tempore eius qui Pont. & Imp.	149, 56. 264, 2		
<i>Rechila siue Recila Sueuorum rex</i>	663, 35		
Andenotum cum copiis fundit	663, 33		
pacem cum Romanis firmat	664, 32		
moritur	664, 35		
<i>Rechimirus Gotthorum rex cum patre regnum administrat</i>	684, 17		

<i>Roderici Diaz historia</i>	580,17	<i>eius conditor</i>	38,40.525,48
<i>Rodericus à Pina</i>	580,34	<i>situs</i>	50,24
<i>Rodericus Santii Palentinus episcopus, Hispania</i>		<i>Sagunti passi martyres</i>	648,4
<i>scriptor 579,4 quibus honoribus functus</i>		<i>Salina Hispania</i>	229,26
<i>237,38. 238,51. 245,24 Eius opera edita</i>		<i>Salis virtutes</i>	298,58
<i>237,40.245,33</i>		<i>Salmantica origo</i>	41,18.596,37 laus 306,44
<i>Rodericus Toletanus archiepisc. Hispan. scriptor.</i>		<i>Salmanticensis episcopatus</i>	627,19
<i>579.48</i>		<i>Salmanticensis schola legatos ad Ximenum mit-</i>	
<i>Roderici Toletani error</i>	653,49.668,41.674,6.	<i>tit</i>	1020,34
<i>693,5.709,47</i>		<i>Sancta Maria portus, Menesthei olim dicebatur</i>	
<i>Rodericus Velasquez Sarracenos in Galleciam e-</i>		<i>1025,44</i>	
<i>uocat 720.13 Eius in leuirum suum eiusque</i>		<i>Sancti Auditi, vulgo Sancto id, delubrum</i>	1053
<i>filios detestanda perfidia</i>	721.4	<i>12</i>	
<i>Rodericus Vinarius Cidus</i>	554,50.359,20	<i>Sanctius II. Castella rex</i>	173,40.277,40 fra-
<i>Rodericus Diasius, Rogius, cum centum leuis ar-</i>		<i>tres regnis spoliatur 173,54 à proditore inter-</i>	
<i>matura equitibus, peditibus vero quadringē-</i>		<i>ficatur 174,55 Temporis eius Pontifices &</i>	
<i>tis, Merfalcabir mittitur</i>	1024.20	<i>Imperatores Romani</i>	174,44.276,47
<i>Rodericus Moschosus Altamira Comes, in expu-</i>		<i>Sanctius III. cognomento Desideratus, Castella</i>	
<i>gnatione Bugia morte occumbit</i>	1046.49	<i>rex 179,35.281,8 nobilium clypeus</i>	179,
<i>Rodericus Ximenius archiepisc. Toletanus</i>	1055.	<i>pietas in fratrem 179,53.179,45 Eius tem-</i>	
<i>34</i>		<i>poris Pont. & Imperatores Romani</i>	179.280,
<i>Roma quando condita</i>	598.1 ab Alarico capta.	<i>18</i>	
<i>142,9.659,17 ab Athaulpho 659.37 à Gi-</i>		<i>Sanctius IV. Castella & Legionis rex</i>	198,14.
<i>serico</i>	666.6	<i>22,283.39,561.39,36,15</i>	
<i>Romani Hispania partem occupant</i>	529.27	<i>Rigor eius in disciplina militari</i>	198,57
<i>Hasdrubalis exercitum vincunt</i>	55.37	<i>saecula, & mala inde orta</i>	199,24.32
<i>vincuntur</i>	58.9	<i>victoria</i>	198,28
<i>Romani tota Hispania potiuntur, pulsus Cartha-</i>		<i>mors</i>	200,28
<i>ginensibus</i>	530.9	<i>Eius temporis Pontifices & Imperatores Ro-</i>	
<i>Romanorum aduentus in Hispaniam</i>	251.6	<i>mani</i>	200,33.283,50
<i>colonia 317.50 comitia 61.4 legatio ad</i>		<i>Sanctius I. Portugallia rex</i>	556,51
<i>Hannibalem 50.10 apparatus belli contra</i>		<i>Sanctius II. dictus Capella, Portugallia rex</i>	556,
<i>Hannibalem 50.52 metus ob Hasdrubalis</i>		<i>52</i>	
<i>aduentum in Italiam 66.10 res gesta in Hi-</i>		<i>Sanctius Maior Nauarra rex, Castella regnum</i>	
<i>spania</i>	352.42	<i>ob uxorem obtinet</i>	170,3.723,17
<i>Romus Hispania rex</i>	524.35	<i>filii regnum diuidit</i>	724,31
<i>Romani horrea publica construebant</i>	1062.34	<i>brachium ei obriguit ob loci irreuerentiam</i>	
<i>Rubinati oppidi obseſſio</i>	432.1	<i>16,13.724,21</i>	
<i>Rubricata urbs</i>	341.22	<i>Sanctii Maioris domestica calamitas, ob uxorem</i>	
<i>Eius origo</i>	47.10	<i>à filiis adulterii accusatam</i>	723,2
<i>Rubricatus fluius</i>	27.37	<i>uxores & liberi</i>	724,25
<i>Ruffus Festus poeta Hispanus</i>	65.31	<i>Tempore eius qui Pont. & Imp.</i>	16,37
<i>Rufus S. Dertofanus episc.</i>	639.54	<i>S. Dominici Calciatensis oppidum singulari mira-</i>	
<i>Rupes Gallica, mons</i>	303,13.349,14	<i>culo clarum</i>	349,17
<i>Ruscilionis terra an sit in Hispania & eius descri-</i>		<i>S. Ioannis oppidum, Pedis portus dictum</i>	
<i>ptio 315.46 etymon & situs</i>	14,2,12	<i>314,9</i>	
<i>Ruscion fluius</i>	14.6	<i>Sancti Hispania</i>	322,47
<i>Ruscium, metropolis</i>	ibid. 11	<i>Sanctia, Nauarra regis filia, admirabilis, in ma-</i>	
		<i>ritum pietas & fides</i>	717.10,25
		<i>Sanctius abbas martyr cum ducentis monachis</i>	
		<i>719.20,41</i>	
		<i>Sanctius Aragonia rex</i>	533,38.366,55
		<i>Sanctius Fernandi Castella Comes matrem ve-</i>	
		<i>nenum haurire cogit, quod ipsi parauerat</i>	722,
		<i>29</i>	
		<i>Sanctius Garcesius, dictus Abarca siue Auarca,</i>	
		<i>Nauarra rex</i>	275.38
		<i>dux septimus Christianorum contra Mauros</i>	
		<i>365,23</i>	
		<i>Sanctius</i>	

I N D E X.

Sanctius Garcias Aragonia rex	552,25	exercitu	58,5.41,596,10
Sanctius Garcia Nauarra rex	559,59	Scylus fluius	301,27
Sanctius Garcias Suprarborum rex & Aragonia Comes 548,56.708,52 dux quartus Christianorum contra Mauros	364,33	Sebastianus Salmanticensis electus, Hispania scriptor	578,7
Sanctius Gondissalus Castella Comes	553,2	Secabur fluius	27,9
Sanctius I. Sancius & Sātius quibusdam, Legionis & Asturiarum rex, Crassus dictus	273,3.552,31.358,36	Secundus sanctus	636,7
ab Abderamenis Corduba principis medicus ad maciem reductus	166,57	Seditio militum Romanorum	74,34
Castellam à subiectione regum Legionensium liberat	165,14	autores puniti	75,24
veneno in pomo dato obbit	717,52	Segga pæna ob tyrannidem	679,41
uxoris precibus è purgatorio liberatur	718,4	Segericus Gotthorū rex	601,45
Temporis eius Pont. & Imp.	166,20.273,42	vide Sigericus.	
Santillus Complutensis, homo dicax & urbanus	1064,37	Segobienfis episcopatus	627,28
Sardicense concilium	652,26	Segobricensis episcopatus	627,39
Sardinia Aragoniæ iungitur	395,42	Segonia descriptio	307,39
Sarraceni cuiusdam senis faceta oratio ad Fernandum IV. Castellæ regem	202,25	Segonia due	597,50
Sarraceni unde dicti	683,2	Segonienfis aquæ ductus	302,11
Auenionem occupant	702,12	Eius autor	595
tota Hispania potiuntur	696,38	34.641,22.250,37 firmitas	250,38
à Ranimiro Legionis rege male mulctantur	715,59	Segontinus episcopatus	627,41
Sarracenorum strages	700,58.701,4.29	Seguntia ciuitas	310,13
Sarrirenses proditores caduntur	428,46	Segura fluius	27,78
Saturninus à D. Petro in Hispaniam ad prædicandum missus	637,52	Sembroca amnis, hodie Sambucha	27,43
Scalabius vrbs	17,47	Sementaria insula	31,35
Scale Annibalis	26,23	Senatores regii, Ximenio inconsulto Arandam regem salutaturi discedunt	1031,42
Scholastici Complutenses, aliquot homines morti damnatos, impetu facto, seruauerunt	1010,50	Seneca Philosophi, mors & atas	637,23.32
Scholastici adolescentes cum regis pueris rixantur	1012,3	Seneca Tragædus	636,43
Scipio AEmilianus Numantiam obsidet	87,7	Septem Comitum locus	176,21.557,32.359,40
Eius genus & adoptio	85,17	Sepulueda oppidum	307,28
mors	87,22	Sergius Galba Imperator salutatur in Hispania	639,15
Scipio Publ. Cornelius, imperium in Hispanos petit	61,15	Hispanias regit	533,59
in Hispaniam profisciscitur	61,34	Serpentes in castra repunt	447,44
Carthaginem nouam capit	62,7	Serratus mons	303,40
Illiturgum expugnat	72,39.73,30	Sertorius Hispaniā contra Romanos armat	696,2
cum Syphace fædus init	72,24	2 in conuiuium occiditur	696,2
cum Hasdrubale cœnat & eodem lecto dormit	72,17	Seruandus martyr	345,17
Castulonem obsidet	73,14	Serui cuiusdam in tormentis constantia	600,55
patri patruoque exequias facit & diis vota reddit pro vindicta	73,23	Seruorum contra dominos rebellio & pæna	43,12.44,29
Romam reuertitur	78,55	Seruitani monasterii autor	676,9
Eius clementia erga Mandonium & Indibilem	77,30	Setabiensis episcopatus	627,41
erga Massinam captum	65,21	Seueriani Carthaginensis ducis proles	145,46.
erga obsides	63,12		671,54.675,34
comitas	72,17	Seuerus Barcinonensis episcopus	545,34
infirmetas & qua mala inde in exercitu secuta	74,21	Seuerus Romanorum Imperator	644,30
mira liberalitas erga sponsum & sponsum	63,30	spanias regit	534,55
prælium cum Mandonio & Indibili	76,27	Sextilius Hana poeta	634,27
pugna cum Hasdrubale	64,26	Sibariensis episcopatus	627,45
	70,1.26	Sic, olim dignitatis prænomen	595,42
Scipionis Patellæ oratio ad regem	449,13	Sic Vlvs Hispaniæ rex	596,57
Scipionum Gnei & Publii fratrum res gesta in Hispania	51,25.53	Sicanus Hispaniæ rex	596,52.523,25
amborum cades una cū		Siccitas ingens in Hispania	721,46.253,48
		Sicleus Hispaniæ rex	595,53.523,40
		Sicilia Aragonia coniungitur	392,6
		Siciliæ oratorum querela apud Iacobum regem	394,34
		Sicorus Hispaniæ dominatur	695,48
		Siculus Hispaniæ rex	524,5
		Siculorum defectio à Gallis	390,40
		Sidon Phœnicibus Piscis	44,7

[illegible]

I N D E X.

- defert 700,56
Taripha oppidum 28,6.696,10
Tarrum fluvius, nunc Vorderam 27,28
Tarraco ciuitas 590,10.315,24
Tarraconis conditores 52,7.518,48.528,28 *e-*
tymon 52 *oppugnatio* 436,4
Tarracona passi martyres 536,8
Tarraconense concilium 671,10.559,12
Tarraconensis episcopatus 628,2
Tarraconensis provincia hodie qua 248,2 *Eius*
descriptio & terminatio 10,48.24,18.588,
22.314,16.793,3 *conuentus* 589,16 *eccle-*
sia cathedrales 372,5
Tarraconensi metropoli qua ecclesia subiecta 13,
35
Tarracona, medicina professor 1008,52
Tartessus qua vocetur 27,57.28,3.11
Taurus ciuitas 311,54
Taurus Sarabis esse creditur 980,15
Taurica leges quo tempore primum fuerint pro-
mulgata 981,1
Telorum color in manibus militum repente mu-
tatus 668,20
Templi Toletani reditus, qui cedit curandis sartis
rectis 986,18
Tenderedus Gotthorum rex 143,31 *plura in*
Theodoredus.
Tendesilius Gotthorum rex 541,58 *quare Theu-*
disclus.
Tendus Gotthorum rex 145,31 *vide Theudius.*
Tercenorum saltus quis & ubi 29,11
Termes oppidum 634,56
Termestini cuiusdam in tormentis constantia
634,47
Terramotus in Hispania 563,29
Testa Hispanie rex 596,1
Testamenti regina Isabella exequutores 980,
53
Testamentum reginae quid continebat 981,4
Teucris in Hispaniam aduentus 41,6.16,596,
34
Tetricus Hispanias inuadit 647,1
Tetrum, flumen 14,20
Theodiscus Gracus, Hispalensis praesul, lupus rapax
687,13
Theodomirus, primus Compostellae episcopus 706,
18.45
Theodomirus Sueuorum rex 674,37
Theodoricus Ostrogotthorum rex Francos cadit
670,32 *pro Amalarico nepote in Hispaniis*
regnat annis quindecim 144,56.670,41 *in*
Italiam reuertitur 671,47 *Pontifices & Im-*
peratores Romani ipsius tempore imperantes
145,12.258,24
Theodoricus, siue Theodoricus, Gotthorum rex
144,2.665,59.257,8.540,51 *primus in Hi-*
spania regnum obtinet *Sueuis sibi subactis* 666
13 *Emeritam depraedaturus sancta Eulalia*
ostentis terretur 666,32 *a fratre interfectus*
667,25 *Eius temporis Pontifices & Impera-*
tores 144,18.257,15
Theodorus sanctus 636,14
Theodosius Comes, Theodosii Imperatoris pater,
ante mortem baptizatur 654,49
Theodosius senior magister militum factus 655,
23 *Hispanias gubernat* 538,46 *Honorium fi-*
lium Caesarē creat 657,19 *Thessalonica ba-*
ptizatur 655,41 *Mediolani moritur* 657,26
Theologis Complutensibus quomodo licentiatum
honos tribuatur 1015,33
Thetis, amnis 14,12
Theudisclus, siue Theodisclus & Theudiselus,
Gotthorum rex 146,48.674,5 *Eius, ab u-*
xore de extraneis libidinibus castigati, respon-
sum 146,52 *Pont. & Imp. Rom.* 145,58 *I-*
demetiam Tendesilius dicitur 541.
Theudius siue Theuta Gotthorum rex 673,2.
258,41.541,45 *a quodam dementia simul-*
ante interfectus 673,58 *mors singularis*
145,35 *Eius temporis Pontifices & Impera-*
tores 145,41.259,2 *quare Tendius*
Theodoredus, quibusdam Theodoredus & Theo-
doricus, Gotthorum rex 662,56.251,52.540
29 *dicitur etiam Tenderedus* 662,59 *fa-*
ducum Romanis rumpit 663,28 *vulnera-*
tus in praelio obit 665,36 *Eius filii* 665,21
Pont. & Imp. Romani 25,47
Thoaba Hispania praefectus 703,19
Thormis fluvius 588,19.301,32
Thracis in Hispania regnant 527,11
Thrasamundus Vandalorum rex crudelissimus
Catholicorum persecutor 668,56.669,25
Thubal primus Hispaniae princeps 549,20.518,
42 *quas vrbes in Hispania condiderit* 515,49
Thurismundus siue Torismundus Gotthorum rex
143,55.665,37.256,58.540,41 *occiditur, in-*
que ipsa morte se ulciscitur 665,50
Tiberianus Baticus 656,34
Tiberius Caesar Hispanias obtinet 531,51 *Can-*
tabros coercet 634,32 *templum sibi ab Hi-*
spanis fieri non vult 634,42
Ticer, amnis 27,39
Tingitania, Hispania pars 249,10
Tintinnabulum Ranimiri regis 370,20
Tirassonenensis episcopatus 628,10
Titus Antoninus Imp. Rom. Hispanias regit 534,
18
Titus Romanorum Imperator Hispanias admini-
strat 533,25
T. Tiberius Gracchus in Celtiberia trecentas vr-
bes euertit 32,18
Tlepolemus Baleares insulas inhabitat 526,
35
Toletanus episcopatus 628,13
Toletanus primatus quando institutus 556,54
Toletanum concilium primum 658,1 *secundū*
672,13 *tertium* 679,55 *quartum* 684,
54 *quintum* 685,46 *sextum* 686,34 *se-*
Kkkkk 5

ptimum 687.24 octauum 688.3 nonum 688.39 decimum ibid.36 undecimum 690.56 duodecimum 691.35 decimumtertium 692.31 decimumquartum 692.38 decimumquintum 693.21 decimum sextum 694.5 decimum septimum ibid.17 concilium Arianum 677.8 Toleti plura concilia celebrata quam quae vulgo extāt 659.31 modus & ordo breuiter descriptus 698.36	Trogus Pompeius an Hispanus, & quo tempore extiterit 644.59.534.23
Toletanorum Archiepiscoporum quanta olim fuerit dignitas 939.5	Trugilium, antiqua turris Iulii esse creditur 1065.21
Toletanus pontificatus, ex quo tempore hominib. mediocris fortuna committi cœperit 939.52	Tubal, vide Thubal.
Toletanum pontificatum multi ambiunt mortuo Mendozio ibid.54	Tuccitanus episcopatus 628.19
Toletum, urbs regia olim appellata 969.17	Tudela ciuitas 518,55.557.40
Toletanum templum, quorum ductu & auspiciis, in eam quam nunc habet formā, adificari cœperit 985.54	Tudensis episcopatus 628.22
Toletum, umbilicus Hispaniae 305.31 à M. Fulvio capitur 83.15 Mauris proditur à Iudaeis 697.24	Tudenses martyres 640.39
Toleti situs & descriptio 307.58 conditores 52,25.309,11 fora venalia 308.48 templum 308.20	Tulgas siue Tulas Gotthorum rex 149,20.686,52.263,47.545,1 eius temporis Pontifices & Imperatores 149,27.263,57
Toleti passi martyres 648.37	Tullicensis episcopatus 628.23
Toledo subiecta ecclesia 13.36	Tumultus, qui gubernante Ximenio, concitati sunt 1000.23
Toletana ecclesia antistes, secundus à rege 308.2 redditus annuus 308.20	Tumultus Hispanorum procerum aduersu Ximenium 1078.14
Toletanae regionis oppida 307.50	Tur Phœnicibus vacca 528.11
Tomyris Gotthorum regina famosa 252.18	Turbalano rectore, opus marmoreum collegii diui Ildephonsi cœptum est 101.20
Tonantius Palentinus episcopus 686.50	Turdetani à Turdulis diuersi 22,20.56,50.71,3
Tor desyllani 312.54	Turdetania 22.15
Tor desyllas 530.36	Turdetania laus à bonitate & ubertate 23.55
Torquatus Pauli discipulus, martyr, episc. Accitanus 532,48.341,19	à metallorum copia 24.51
Torquemada oppidum 531,33.341,19	Turditanorum rebellio 82.1
Torquis aureus Barcinonensibus concessus 379.21	Turduliqui 22.17
Torquemata olim Porta augusta dicebatur 999.50	Turia fluius & oppidum 528,6.301,35
Totila flagellum Dei dictus 355.8	Turriassonensis episcopatus 628.11
Traianus Romanor. Imp. Hispaniae regnum tenet 533.50 Christianos persequitur 640.20	Turribius Asturicensis episcopus 540,42.330,33
Traiani opera in Hispania 639,37.641,22	Turolium oppidum 559.3
Transmontana Portugallia 588.15	Turrigiis, Tharasia Anriquefia insalutata, Ximenius discedit 1057.6
Translagana Portugallia 588.2	Turris Corumna, in qua fabulis proditum est, speculam arte quadam arcana fuisse collocatum. 985.4
Translagana Lusitania in religione antiquitas. 675.22	Turris Cremata 312.24
Tribuni militum in Oranica expeditione 1026.28	Turris fumi 312.33
Trimesenii Mauri, ob Oranam captam, in Christianos & Iudeos, quibuscum illis commercia erant, atrociter deseniunt 1040.19	Turris Iulia 306,16.310,44
Tripolis à Nauarro capitur 1047.20	Turris Lacuna 310.2
Tirenibus, quas Hispana resp. obtinebat, Ximenius viginti ad ungendas curat 1084.30	Turris Lobatonía 312.28
Triton prope Olisiponem canere auditus 634.34	Turris Syllana 311.5
	Turruptia oppidum 559.4
	Turtur piscis 298.42
	Turtur viginti librarum captus ibid.53
	Tyriassona siue Turiaffo ciuitas 628,11.314,41 eius conditores 525.29
	Tyriorum origo 43,43.44,6
	V
	Vaca fluius, hodie Voga 587.43
	Vaccæi 23.1
	Vaccam vidua auferens, diuinitus punitur 715.39
	Valdesii pratoriana cohortis praefecti, factū memorabile 1063.57
	Valens Imp. Hispanias administrat 538.18
	Gothis Arianos episcopos pro Catholicis mittit 654.11
	necromanticus multos occidit 654.35
	à Gotthis viuus exurit 654.35
	Valentia

- Valentia, Ilerda filia* 385. 11
Eius conditor 596, 4. 524, 37
descriptio 316. 22
Valentini cæduntur 762, 8. 763, 3
Valentinus episcopatus 628. 27
Valentinum concilium 671. 39
Valentinianus Imp. cum Valente Hispanias regit
 538. 18 *cum Theodosio Rom. Imp.* 538. 39
occiditur 666. 1
Valeria domus 320. 3
Valerianus Casar aug. episc. martyr 335. 38
Valerianus Rom. Imp. Hispaniis præest 535. 58
Valeriani Imp. ignominiosa seruitus 646. 26
Valeriensis episcopatus 628. 33
Val. Maximi lapsus 601. 14
Valladaro in graduum designatione quid conti-
gerit 1018. 11
Valladoliti oppidi descriptio 312. 1
Vallis apud Antiqueram salem mirabili modo
progignens 299. 32
Valia Gothorum rex 143, 1. 256, 26. 540, 10.
 661, 2 *Vandalos oppugnat* 662, 34, 38 *cum*
Honorio pacem firmat 661. 18 *Alanos &*
Vandalos Silinguos delet 663, 36, 38 *mors*
 662. 55 *eius temporis Pont. & Imp. Rom.* 256
 34. 143, 11. 255, 45
Valuassores 372, 13
Vandali Hispanias inuadunt 658. 50 *in Be-*
ticam transeunt 662, 6 *in Africam nauigant*
 144, 54. 662, 1. 57 *Christianos persequuntur*
 665, 2
Vandali quando & ubi in Hispania regnarint
 613, 50. 660, 16 *quamdiu regnarint, & quã-*
do extirpati 672, 6
Vandalis in Africa pax data 663, 23. 664, 25
Vandalorum origo 134, 4 *reges* *ibid.* 26
Varduli 23, 19
Vascones 23, 19
Vasconum sermonis exempla 339, 4
Vallegius quomodo narret similitudines inter Carril-
lum & Ximenium 933, 23
Valleoletum, antiqua Pintia est 985, 13
Vaticinia & auguria vana 1069, 36
Vbedæ montes 26, 10
Vclesium cum arce deditur 854, 1
Vectigal, quod alcabalam vocant, quando, & cur
institutum 954, 12
Vectones 23, 30
Velasquides Arenalum occupat 1091, 2
Velenna oppidum 1015, 5
Velenna Crugniensis adiudicatur 1015, 51
Vellensis episcopatus 628, 35
Venatio quæ principibus conueniat 244, 16
Venenum Ximenio datum fuisse multi asserunt
 102, 14
Venetorum natura 1021, 23
Veranianus cum fratre barbaros Hispaniis arcens,
occiditur 659, 52
Veremundus I. ex diacono Legionis & Asturia-
rum rex 158, 34. 785, 3. 270, 18. 548, 32. 357
 33 *Eius temporis Pont. & Imp. Rom.* 158,
 50. 270, 28 II. *Podagricus, Legionis & Astu-*
riarum rex 167, 22. 720, 34. 553, 19. 358, 51
delatoribus deditus multa mala perpetrat 168
 14 *Victoria de Maurorum rege* 167, 26. 56,
 1015. 47 *uxores & liberi* 720, 41 *obitus*
 721, 50 *Pont. & Imp. Rom.* 168, 24. 274, 24
Veremundus III. Legionis & Asturiarum rex
 169, 28. 723, 4. 274, 53. 554, 20. 359, 11 *in*
acie contra Castella regem cadit 156, 29. 1024
 50. 725, 2 *Eius temporis Pont. & Imp. Rom.*
 169, 47. 275, 9
Verus Hispalensis archiepiscopus 704, 5
Vesciensis episcopatus 629, 26
Vesegothi siue Westgotthi unde dicti 253, 56
Eorum in Hispania regnum 614, 51
Vespasianus Imp. Rom. Hispanias tenet 533, 14
Latius Hispania tribuit 639, 26
Vestis pretiosa Ximenio oblata, quæ tribus ducato-
rum aureorum millibus aestimabatur 944, 50
Viam, quæ maxima à Complutensibus appellatur,
Ximenius lapidibus sterni iubet 965, 55
Viam maximam, ad eam quam nunc habet pul-
chritudinē Fonsæ Archiepisc. reduxit *ib.* 58
Vianelli in Hispaniam aduentus 976, 31
Vianello Villaroellus vulnus infligit 1031, 14
Vianellus obruncatur 1047, 29
Vias, amnis 27, 18
Victericus, etiam Vintericus & Vitericus, Got-
thorum rex 261, 45 *inter epulas occiditur*
 681, 44 *Filia ipsi à Mediomaticum rege*
remittitur 681, 35 *Eius temporis Pont. &*
Imp. Rom. 147, 53. 261, 14
Victoris martyrium 719, 37. 549, 51. 334, 17
Victoria ciuitas 311, 29
Victoricus puer, martyr 335, 50
Vicus vrbs, olim Ausonia 23, 48. 31, 57
Vieatus fluius 27, 19
Vigilantius presbyter Hispan. in sanctorum reli-
quias debacchatus 656, 54
Villa Fræca, vrbs 23, 39 *Eius conditor* 50, 9. 52, 51
Villa Franca quadringenti oppidani ob eadē no-
bilis cuiusdam interfecti 436, 3
Villa nouæ fontis natura 300, 30
Villena capitur 827, 11
Villafratrum flammis vastatur 1019, 22
Villalua mors 1088, 10
Villaroellus Castorle præficitur 988, 42
Villaroellum Mauri equites adoriuntur 1078, 45
Villaroello Oranica Alcazara custodia commit-
titur 1044, 45
Villardellus, ob eadem cuiusdam ciuis Castorlani,
ingenue conditionis, in ius vocatur 1054, 36
Villumbrale oppidum, Valleoleto proximum, quo
pactō in ditionem Toletanorum pontificū ve-
nerit 985, 38
Vina Hispania præstantiora 296, 49
Vincentius Theologus Valentinus 565, 25. 347, 1

<i>Vindicta detestatio</i>	153,8	<i>Xerezium oppidum, olim Caesaris Castrum dice-</i>	
<i>Vincentii martyrium</i>	322,55	<i>batur</i>	1025,40
<i>Vir fluvius</i>	27,19	<i>Xiffreus Barcinona Comes</i>	375,6
<i>Virginitas</i>	636,12	<i>Ximeniorum antiquitas & origo</i>	931,10
<i>Viriatus Lusitanus, Hispania dux, Romanos saepius</i>		<i>Ximeniorum stemmata & insignia</i>	ibid. 20
<i>profligavit</i>	85,44.600,27.30,530.18	<i>Ximenii parentes</i>	932,53
<i>Virtus Iulia</i>	631,3	<i>Ximenius, Gonzalus die lustrico vocatus est</i>	ib. 55
<i>Visenfis episcopatus</i>	6.8,41	<i>Ximenium ex Cisneriorum familia originem du-</i>	
<i>Visigothi 131,53 quere Vefegothi.</i>		<i>cere, sunt qui asserant</i>	932,4
<i>Vitellius Imperator</i>	533,58	<i>Ximenius ubi literarum rudimentis, & postea</i>	
<i>Vitericus, vide Vitericus.</i>		<i>gravioribus scientiis se addixerit</i>	ibi. 18
<i>Vitiza Gotthorum rex 151,18.694,41.47 Fa-</i>		<i>Ximenius peracto suorum studiorum curriculo</i>	
<i>filam occidit 694,44 Theodofredum exca-</i>		<i>Romam contendit</i>	ibid. 35
<i>cit 694,52 Hispania oppida muris nudat</i>		<i>Ximenius dum Romam properat in latrones in-</i>	
<i>& armorum usum tollit 695,10 ecclesiarum</i>		<i>cidit</i>	ib. 38
<i>privilegia violat 695,19 oculis & regno pri-</i>		<i>Ximenius Archipresbyteratum Vzeda ex ponti-</i>	
<i>uatur</i>	695,33	<i>ficio diplomate obinet</i>	933,44
<i>Vitiza dicta quadam suo autore digna 151. 16,</i>		<i>Ximenius in odium & offensionem Alfonsi Car-</i>	
<i>41 effrenis impudicitia 152, 29.694, 58</i>		<i>rilli, ob Archipresbyteratum Vzeda incurrens,</i>	
<i>Pont. & Imp. tum qui fuerint 151,40.266,23</i>		<i>in vincula conicitur</i>	ib. 52
<i>Vitacitatis exempla</i>	598,19.25	<i>Ximienta felicitatis praesagium</i>	ib. 54
<i>Vlphilas Gotthorum episcopus & Gotthicarum</i>		<i>Ximenius ad sancti Torquati custodiam transer-</i>	
<i>literarum inuentor</i>	654,30	<i>tur, & ibi tandem vinculis liberatur</i>	ib. 11
<i>Vlus siue Siculus Hispania rex</i>	395,56	<i>Ximenius iram Carrilli veritus ab illius ditione</i>	
<i>Vlysses in Hispaniam</i>	526,3	<i>concedit, & Seguntiam se confert</i>	ib. 35
<i>Vldila episcopus regi insidiatur</i>	779,44	<i>Ximentus, cum Capellania Seguntinae ecclesiae,</i>	
<i>Vlid Miramolius</i>	702,56	<i>quam maximam appellant, Vzedanum Ar-</i>	
<i>Vlisbona, antiquis Scalabus 17.48.18,5.305,36</i>		<i>chipsbyteratum commutat</i>	ibid. 21
<i>Vlisbonensi metropoli quae subdita ecclesiae 13,33</i>		<i>Ximenius auctor fuit Almazani archidiacono, ut</i>	
<i>Vlit Arabum rex</i>	695,15	<i>Seguntinam Academiam conderet</i>	ib. 38
<i>Vnicus, poeta Hispanus</i>	640,2	<i>Ximenius ad sacrarum literarum, & Hebraicae</i>	
<i>Voconius Victor poeta</i>	644,12	<i>linguae studium, se conuertit, dum Seguntiae</i>	
<i>Votum D. Iacobo soluitur</i>	708,51	<i>commoratur</i>	ibid. 56
<i>Votus Caesar augustanus eques</i>	363,32	<i>Ximentus diui Francisci institutis se dedicat as-</i>	
<i>Vrbanus Toletanus episcopus</i>	694	<i>sumpto etiam Francisci nomine</i>	934,30
<i>Vrbani II. Pontificis bulla</i>	368.1	<i>Ximenius offensus loci celebritate, precibus obti-</i>	
<i>Vrbes Hispania quae nomina mutarunt 27.50</i>		<i>net, ut e celebri Toleti caenobio in Castaneti</i>	
<i>quae quondam florentissima, nunc deleta 32,10</i>		<i>oppidi solitudinem mittatur</i>	ibid. 44
<i>Vrbium praefecturas viris primariis committen-</i>		<i>Ximenius in Salzedae monasterium commigrare</i>	
<i>das, Ximenius instituit</i>	1105,72	<i>iubetur, & intra paucos dies Guardianus ibi</i>	
<i>Vrci oppidum</i>	628,43	<i>creatur</i>	ib. 935,2
<i>Vrcitanus episcopatus</i>	ibid.	<i>Ximenius literis Gonzali Mendoxii accitur, & cu</i>	
<i>Vrgellitanus episcopatus</i>	629,46	<i>Isabella regina colloquitur</i>	ibid. 50
<i>Vrraca Alfonsi VI. filia, Eius impudicitia 176</i>		<i>Ximenius rogatur ut regina a sacris sit confesio-</i>	
<i>59 irreuerentia erga sacra & poena 177,16,24</i>		<i>nibus, & qua conditione id onus subierit</i>	ibid.
<i>Vrsonianum ad fundum passi martyres</i>	649,23		970,12
<i>Vultures hominum stragem diuinant</i>	1037, 14	<i>Ximenii virtus editis a Deo miraculis aliquando</i>	
<i>Vxama oppidum 627,53 Os ouium dictum</i>		<i>patefacta est</i>	936,16
	307,26,576	<i>Ximenius in ministrum prouincialem totius Ca-</i>	
<i>Wallia, vide Valia.</i>		<i>stella deligitur</i>	ibid. 24
<i>Wamba, vide Bamba.</i>		<i>Ximenius Franciscum Ruizium sodalem sibi de-</i>	
	X	<i>ligit</i>	ibid. 44
<i>Xanthus Nebriffensis</i>	579,48,575,51	<i>Ximenii integritas in obeundo ministri prouin-</i>	
<i>Xantippa frons Pauli aureis literis perscripta</i>		<i>cialis munere</i>	976,47
<i>apparet</i>	638,9	<i>Ximenius de traiectione in Africam cogitat, dum</i>	
<i>Xatua oppidum</i>	627,46.531,33	<i>Baticam lustrat</i>	937,1
<i>Xenodochium diuo Bernardino sacrum, Xime-</i>		<i>Ximenius e Batia per literas ab Isabella accitur</i>	
<i>nus Orani exadificat</i>	1040,49	<i>ibid. 11</i>	
<i>Xeres oppidum</i>	28,26	<i>Ximenius omnium ordinum monasteria ad anti-</i>	
		<i>quam</i>	

- quam sanctimonia & religionis normā redigere studet *ibid.* 13
- Ximenius à regibus interrogatus, cuius conditionis hominem in Archiepisc. Toletanum eligi oporteret, patritium respondit 938.45
- Ximenio inscio, regina pontificium diploma Romana afferendum curabat, quo ipse Archiepisc. designaretur 540.17
- Ximenio pontificias literas, quibus ipse Archiepisc. designabatur, regina ostendit *ibid.* 32
- Ximenius Toletanum pontificatum inuitus tandem inire cogitur 941.7
- Ximenius ubi inauguratus fuerit *ibid.* 18
- Ximenii integritas & animi magnitudo in declarando Castorla prefecto *ibid.* 3
- Ximenius Archiepisc. eodem ferè apparatu utebatur, quo priuatus 942.7
- Ximenius summi Pontificis literis & impulsu, splendidiori cultu & ornatu utitur *ibid.* 45
- Ximenii admirabilis delectus in recipiendis familiaribus 943.5
- Ximenius decē fratres ex ordine Franciscano domi apud se habebat, qui cū eo sacra officia Deo persoluerent *ibid.* 12
- Ximenius in odium Franciscanorum incurrere cæpit *ibid.*
- Ximenii præclara moderatio in dissimulandis generalis ministri calumniis *ibid.* 32
- Ximenius fratres illos, quos sibi sodales domesticos delegerat, dimittit, tribus tantū retentis 944.41
- Ximenius conatur ut canonici & portionarii ad vitam communitatem redeant 946.31
- Ximenius Albornozum regia authoritate comprehendendum curat *ibid.* 56
- Ximenius impetrata à regina venia Complutum peruenit 948.3
- Ximenius locum construendo collegio aptū Compluti designat *ibid.* 8
- Ximenius regina literis Burgos accitur *ibid.* 9
- Ximenii primus in Toletanam urbem ingressus. 949.4
- Ximenius adiculā regiam capellæ maximæ iungendam, & regum reliquias illuc transferendas curat 950.20
- Ximenius primum conuentum Compluti celebrat 950.41
- Ximenius Pontificias literas impetrat, quibus cautum erat, ne in sua diœcesi aliquis se ab eius foro posset eximere, prætextu Pontificii diplomatis 953.41
- Ximenii circa exactionem vectigalis (quod Alcabalam vocant) mira industria, & in rempub. beneficium 953.34
- Ximenius fratri suo uxorem dat Helionoram, Ioannis Zapata filiam 955.2
- Ximenius synodum sacerdotum Talabricæ cōgregat, dum reges Toleti commorantur 954.34
- Ximenius post synodum Talabricæ celebratā regum literis accersitur, ut eos in Aragoniam ituros sequatur 956.1
- Ximenius, dum per Aragoniam iter facit, crucem qua Toletanos Antistites præcedere solet, se antecedere iubet 956.12
- Ximenius dat operam ne in Casaraugusta ingressu honorifice (ut moris est) excipiat *ib.* 20
- Ximenius de Maurorū seditione, traditis Æthiopiliteris reges Catholicos admonet 960.
- Ximenius RuiXium sodalem suum ad reges mittit, ut ab illo Granatensis tumultus culpā dimoveat, *ibid.* 45
- Ximenius Granatensis Archiepiscopi consilium improbabat, qui vulgari Maurorum idioma te multa ex veteri & nouo instrumento edi permittebat 961.31
- Ximenii consilium, ut à cadibus & rapinis noui orbis habitatores liberaret 953.32
- Ximenius in grauem morbum Granata incidit 953.22
- Ximenius Mauræ cuiusdā mulieris opera, in pristinam valetudinem restituitur 964.1
- Ximenius quibus artibus tantus vir euaserit 960.39
- Ximenii in multas sodalitates & cænobia liberalitas 971.12
- Ximenius sacra funebria, in maiorum suorū antiquo domicilio, Cisneris instituit 976.14
- Ximenius in sacerdotum ecclesiæ Toletana mores per vicarium suum generalem inquirere instituit *ibid.* 35
- Ximenius honorificentissime à Ferdinando rege excipitur post Isabella mortem 980.47
- Ximenii precibus aqua pluuiæ elicitur in oppido Villumbrali 986.13
- Ximenius ut Ferdinandum genero reconciliet Compostellam proficiscitur *ibid.* 50
- Ximenius Ferdinandum certiolem facit, de his quæ cum Philippo egisset 987.36
- Ximenii cum Compostellano Antistite controuersia 992.38
- Ximenio, mortuo Philippo, regni habena traduntur 997.17
- Ximenius Hispania gubernator factus Vianelli opera militum manum conscribendam curat 997.54
- Ximenius necessariam armorum copiam à Cantabris adduci iubet *ibid.* 56
- Ximenius Cisneros se confert 1000.11
- Ximenius Ferdinandi regis opera in amplissimum Cardinalium senatum cooptatur 1002.38
- Ximenius inquisitor generalis creatur 1002.28
- Ximenii mores & natura 1021.7
- Ximenius, regi Ferdinando, ut Bugiam & Tripolim caperet, & Carolo V. ut Guleta præsidium occuparet, autor fuit 1021.46
- Ximenii ad suos milites oratio 1033.25
- Ximenius Orano capta, funebria sibi iusta quotānis in templo maximo persoluenda, instituit

IN I. TOM. RER. HISP. INDEX.

<i>IO39.45</i>	<i>Oranicis rebus rite compositis in Hispaniam redit</i>	<i>IO42.56</i>	<i>Ximenii mores , facies & totius corporis lineamenta</i>	<i>IO35.28</i>
<i>Ximenii in Academiam Complutensem ingressus,</i>	<i>post Orani direptionem</i>	<i>IO44.24</i>		
<i>in Iulium II. Pont.max.liberalitas</i>		<i>IO58.2</i>		
<i>Ximenius regnorū gubernationi praeficitur mortuo Ferdinando</i>		<i>IO70.34</i>		
<i>Ximenii in gubernatione sibi commissā auctoritas</i>		<i>IO7I.I4</i>		
<i>Ximenius & Adrianus de regnorum gubernatione contendunt</i>		<i>ibid.53</i>		
<i>Ximenius, tabulas ab Adriano & Laxao signatas rumpi iussit , quod nouissimum locum ipsi ad subscribendum reliquissent</i>		<i>IIO9.46</i>		
<i>Ximenius & senatus literas ad Carolum mittūt, Hispanorum hominum querelis plenas</i>		<i>IOII.52</i>		
<i>mors</i>	<i>IO34.1</i>	<i>corpus Complutum defertur</i>		
		<i>ibid.46</i>		
<i>Ximenius die Eugenio sacro humandus Complutum defertur, quam ob causam illi quotannis eodem die iusta funebria persoluuntur</i>		<i>IO35.17</i>		
<i>sepulchrum</i>		<i>ibid.24</i>		
			<i>Z</i>	
			<i>Z Acynthus Herculis comes</i>	<i>525.52</i>
			<i>Zahara oppidum à Mauris capitur</i>	<i>492.35</i>
			<i>Zamora, Setica olim dicta</i>	<i>981.54</i>
			<i>Zegri Maurus Granatensis, Ximenii conatus, qui Mauros ad fidem Christianam deducere studebat, maxime retardabat</i>	<i>958.44</i>
			<i>Zamora quæ hodie</i>	<i>609.12</i>
			<i>Zamora nomen & etymon</i>	<i>712.29</i>
			<i>IO30.6 instauratio</i>	<i>712.29</i>
			<i>Zamorensis episcopatus</i>	<i>630.48</i>
			<i>Zatus Barcinonensis praeffectus</i>	<i>549.12</i>
			<i>Zeutha Gotthorum philosophus</i>	<i>IO62.44</i>
			<i>Zoilus martyr Cordubensis</i>	<i>337.18</i>
			<i>Zoili martyris corpus inuentum</i>	<i>682.5</i>
			<i>Zuleima Arabum rex</i>	<i>701.2</i>
			<i>Zuleima cum Abdalia in Hispaniam transit</i>	<i>707.</i>
			<i>9</i>	
			<i>Zulema Arabum Miramolinus</i>	<i>722.19</i>
			<i>Zuritenum castellum</i>	<i>310.8</i>

F I N I S.

44 9/1291-
rep 11-28-38

